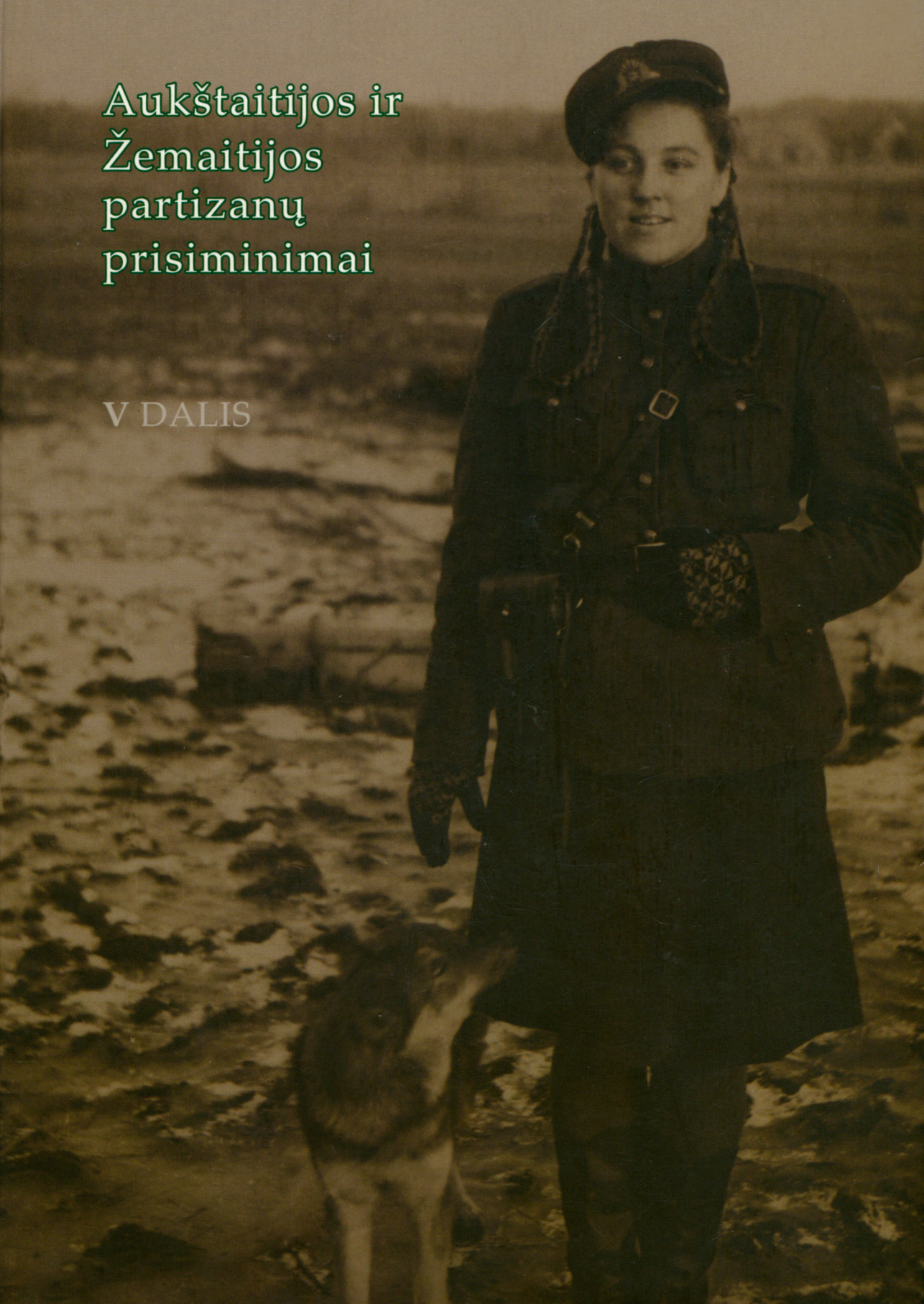

Aukštaitijos ir
Žemaitijos
partizanų
prisiminimai

V DALIS

Aukštaitijos ir Žemaitijos
partizanų prisiminimai

Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai

V dalis

UDK 947.5.083(093)
Au54

Sudarė, nuotraukas
ir archyvinę medžiagą pateikė
Romas Kaunietis

Redagavo
Vitalija Vasiliauskaitė

ISBN 9986-18-154-2

Ši knyga sudaryta iš Prisikėlimo, Kęstučio ir iš dalies Žemaičių partizanų apygardose veikusių Laisvės kovotojų prisiminimų. Prisiminimai užrašyti apie 1990 – 2005 metus.

Pasakojimus stengiausi pateikti laikantis aprašomų įvykių sekos ir juos koncentruoti pagal atskirus būrius, rinktines, rajonus, valsčius ir kitas partizaninių bei administracinių vienetų teritorijas. Dažnai vienų autorių prisiminimus papildo kitų prisiminimai, kad ne tik paprastiems skaitytojams, bet ir pokario istorijos tyrinėtojams galima būtų lengviau išskirti optimaliausius aprašomų įvykių variantus. Daugelio pasakotojų atmintyje jau išblėsę aprašomuose įvykiuose dalyvavusių žmonių vardai, ne visai tikslios datos, vietos, laikas. Nors šiandien gal šie faktai ir nebėra tokie reikšmingi, bet mano pareiga tai perteikti kuo tiksliau, kuo išsamiau.

Kaip ir anksčiau išleistose knygose „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (toliau – A. P. P.), šioje taip pat pateikiami ne tik kovotojų, partizanų ryšininkų ar rėmėjų prisiminimai, bet ir dokumentinė medžiaga iš buvusių MGB – KGB bei neseniai surastų, tiesiog iš žemės iškastų partizanų archyvų, kurie ne tik papildo, bet ir sukonkretina kai kuriuos aprašomus įvykius, išsklaido daugelį abejonių.

Galbūt ne visi prisiminimai išsamūs, nes ne kiekvienas pasakotojas noriai skaudžiais prisiminimais dalinasi, ne kiekvienas nori mintimis sugrįžti į tragiškus savo jaunystės laikus, pažymėtus skausmingais išgyvenimais, žaizdomis ar net krauju.

Knygoje buvo laikytasi prisiminimų autorių nurodytų vietovių priklausymo anuomet buvusiems administraciniais vienetams. Kaimų, vienkiemių pavadinimai tikslinti pagal 1959 ir 1976 metų Lietuvos TSR administracinio teritorinio suskirstymo sąvadą, nes šiandien daugelio kaimų tiesiog nėra išlikusių arba jie kitaip vadinami.

Ši knyga, manau, susilauks nevienareikšmių vertinimų. Be abejo, atsiras klaidų, netikslumų, abejotinų teiginių bei nuomonių, tačiau neturėtume pamiršti, kad nuo aprašomų įvykių praėjo daugiau kaip pusė amžiaus, kita vertus, pačių pasakotojų atmintis jau gerokai priblėsusi, pasakojant neišvengta subjektyvumo. Dėl to dažnai teko remtis archyviniais dokumentais, kurie, manau, nesumenkino aprašomų įvykių esmės.

Teko išklaudyti nemažai priekaištų dėl prisiminimų autorių pateiktų įvykių interpretacijos, netolerantiškumo ir panašiai. Vieni priekaištai ne esminiai, kiti verti dėmesio ir gilesnės

analizės. Apmaudu, kad klaidos ir netikslumai išaiškėja jau knygai pasirodžius. Vėliau tenka iš naujo apklausinėti žmones, tikslinti, tikrinti faktus, bet objektyvios tiesos vis tiek negalime garantuoti. Kai kuriuos prisiminimuose užrašyti faktai stipriai užgauna, net įžeidžia, tad tenka vėl ir vėl sugrįžti atgal, vėl tikslinti faktus, aiškintis, taisyti klaidas, o kartais ir atsiprašyti. Būna ir tokių „klaidų“, kuomet tikrasis kaltininkas bando nuslėpti nešvarius darbus, priekaištuoja dėl netikslios informacijos, nors ta informacija buvo anksčiau gerai patikrinta, tik neviešinta. Žmogus mano, kad jo paslaptis niekam nežinoma, todėl jis, bandydamas ginti savo „teisybę“, grasina, lieja tulžį dažnai ne prisiminimų autoriui, o knygos sudarytojui. Daugiausia priekaištų tenka susilaukti iš pačių rezistentų, kurių prisiminimai sudaro knygos pagrindą. Deja, kartais nemotyvuotų, smulkmeniškų... Dažnai teko išgirsti sakant, kad knygoje pateiktas per gausus išdavysčių akcentavimas menkina rezistencinės kovos herojiškumą. Knygoje pateikiama gyvosios atminties istorija, todėl prisiminimų knygų sudarytojas, betarpiškas pokario laikų istorijos pateikėjas, privalėjo išlikti kuo objektyvesnis ir nešališkas.

Kadangi anksčiau išleistose A. P. P. knygoje rasta kai kurių netikslumų, atsižvelgiant į pareikštas pastabas, prašymus ir pageidavimus, šios knygos pabaigoje pateikiama pastebėtų klaidų bei patikslintų įvykių aiškinimo lentelė. Galbūt ir šioje knygoje atsiras netikslumų, klaidų, todėl nuoširdžiai prašau gerbiamus skaitytojus pareikšti savo pastabas, rašyti atsiliepimus arba asmeniškai man pranešti telefonu arba laišku (tel. 8-45-460479; Tulpių g. 19-93, Panevėžys).

Atsiprašau tų Laisvės kovotojų, kuriems nepatiks šioje knygoje pateikiama okupacinės valstybės MGB – KGB archyvinė dokumentinė medžiaga bei kitoks kai kurių prisiminimų autorių požiūris ar buvusio „liaudies gynėjo“ prisiminimai. Juk ne vien Laisvės kovotojai buvo malami okupantų mėsmaleje, toje pačioje mėsmaleje buvo sumalta ir daug lietuvių – sribų, kurie švelniai tariant, save vadino „liaudies gynėjais“. Juozo Starkausko sudarytoje knygoje „Stribai“ (2001 m., p. 120) pažymėta, kad 1947 m. iš visų 5318 Lietuvoje buvusių sribų – 3687 sudarė vien lietuviai (iš viso Lietuvoje 1944 – 1954 m. buvo per 20 000 sribų, iš jų didelis 69 procentai lietuvių). Taigi jie irgi buvo mūsų tautiečiai...

Ši knyga, kaip ir anksčiau išėjusios knygos, manau, bus vertinama nevienareikšmiškai. Pokario rezistencija Lietuvoje – labai opi ir skaudi tema. Eilinis skaitytojas paklaustų, kodėl taip yra? Išanalizavus šūsnis KGB archyvuose esančios medžiagos, jau galime teigti, kad miško brolius, jų rėmėjus, ryšininkus dažniausiai išdavinėjo artimiausi jų aplinkos žmonės: broliai, seserys, pusbroliai, draugai, kaimynai... Stribai, enkavedistai buvo tik represijų vykdytojai. Retas kuris sribas buvo užverbuotas ir tapo slapto MGB agentu. Komunistų partijos nariai irgi nebuvo verbuojami. Manau, nesuklysiu pasakęs, kad 70 procentų viso MGB verbuojamo kontingento sudarė tremtiniai, politiniai kaliniai – taigi buvę partizanai, jų ryšininkai ar rėmėjai, žodžiu, tie, kurie stovėjo šalia tikrųjų Tautos didvyrių.

Deja, ne visi kolaborantai yra žinomi, net ir šiandien jie slepiasi, kiršina pačius rezistentus, rezga intrigas. Praėjus penkiolikai metų po Nepriklausomybės atkūrimo, tarp mūsų, deja, tebeveikia sielų ir protų drumstimo „firma“ – KGB.

Dėkoju tiems, kurie supranta, kad prisiminimų užrašymas, leidinių sudarymas reikalauja daug žmogiškų pastangų, pinigų ir laiko. Nuoširdžiai dėkoju visiems, kurie atvirai

su manimi bendravo, kurie suprato, kad jų prisiminimai reikšmingi ne tik asmeninei, bet ir Tautos istorijai.

Reiškiu nuoširdžią PADĖKĄ

LR KULTŪROS IR SPORTO RĖMIMO FONDUI už suteiktą finansinę paramą.

Panevėžio miesto savivaldybės STUDIJŲ IR MOKSLO RĖMIMO TARYBAI už suteiktą finansinę paramą.

Koncernui „ACHEMOS GRUPĖ“ už suteiktą finansinę paramą.

POVILUI VADOPOLUI už nuoseklų rūpestį ieškant finansinės paramos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ knygų leidybai.

ANTANUI KISIELIUI-MIKUČIUI – Kęstučio apygardos partizanui – už suteiktą moralinę ir finansinę pagalbą.

LEONUI LAURINSKUI-LIŪTUI – Kęstučio apygardos partizanui – už partizanų nuotraukas, už tarpininkavimą su kitais Laisvės kovų dalyviais.

ALGIMANTUI STANKŪNUI – Pilėnų tėvūnijos partizanui – už tarpininkavimą su kitais Laisvės kovų dalyviais.

ANTANINAI VALEIKIENEI – JASIULYTEI-ŽEBENKŠTĖLEI – Kęstučio apygardos ryšininkei – už tarpininkavimą su kitais Laisvės kovų dalyviais ir nuoseklų rūpestį ieškant finansinės paramos knygoms „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ išleisti.

JULIUI DAUTARTUI – LR Seimo nariui – už rūpestį ieškant finansinės paramos knygoms „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ išleisti.

Doc. dr. ARVYDUI ANUŠAUSKUI už rekomendacijas gaunant paramą knygų „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ leidybai.

Sudarytojas
Romas Kaunietis

IŠ PRISIKĖLIMO APYGARDOS

Dalis Prisikėlimo apygardos partizanų prisiminimų jau buvo publikuota „Aukštaitijos partizanų prisiminimų“ 3-ioje dalyje. Čia buvo trumpai aprašytos ir šios apygardos susikūrimo aplinkybės, struktūra, veiklos kryptys, paminėti pagrindiniai vadai, vadovavę šiai apygardai per visą jos gyvavimo laikotarpį.

Apie Prisikėlimo apygardą gana plačiai aprašyta Aurelijos Malinauskaitės knygoje „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“ (1999, Vilnius). Kažkiek informacijos apie šios apygardos Žaliają rinktinę, dar vadinamą Lietuvos Žaliaja rinktine, pateikta Elenos Šveistienės knygelėje „Mūsų jaunystė“ (1997, Radviliškis). Dalis Prisikėlimo apygardos laisvės kovotojų pavardžių pateikta Vytauto Steponaičio sudarytame partizanų pavardžių sąvade „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (pakartotinas leidimas, 1998, Kaunas). Nemažai rašytinės, archyvinės bei vaizdinės medžiagos apie Prisikėlimo apygardą ir jos Žaliają rinktinę pateikta profesoriaus Vytauto Šerno sudarytoje knygoje „Daugyvenės kraštas“ (1998, Kaunas). Apie Prisikėlimo apygardą gana plačiai rašoma periodiniuose istorijos žurnaluose „Laisvės kovų archyvas“.

Reiktų paminėti, kad galbūt daugiausia Prisikėlimo apygardos partizanų archyvinės medžiagos jau po Atgimimo surado ir iš po žemių iškasė kaunietis Česlovas Kišonas. Jo dėka ir pastangomis buvo rastas ne vienas prieš daugelį metų paslėptas partizanų archyvas – neįkainojama pokario laisvės kovų istorinė medžiaga.

Prisikėlimo apygardoje didelis dėmesys buvo skiriamas partizaninei spaudai. 1948 m. birželio 1 d. pasirodė pirmas šios apygardos laikraščio „Prisikėlimo ugnis“ numeris, kuris buvo skirtas plačiai visuomenei. Tais pačiais metais buvo parengta partizanų dainų ir eilėraščių rinktinė „Kovos keliu žengiant“, 1949 m. išleistas laikraštėlis „Kova dėl laisvės“, 1952 m. – „Mano gimtinė“, vėliau buvo išleisti leidiniai „Povilo Lukšio rinktinė“, „Partizano keliu“, „Prie rymančio rūpintojėlio“ ir kt. Taigi Prisikėlimo apygardos vyrai neapsiribojo vien ginkluota kova, jie su didele viltimi žvelgė į ateitį, kėlė kovotojų patriotinę dvasią, numatė gaires ir ruošė ateinančią kartą tolimesnei kovai. Panašiomis idėjomis tuo metu jau gyveno ir likusi intelektualioji laisvės kovotojų dalis.

Iš Aurelijos Malinauskaitės knygos „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“ (p. 84 – 91).

Prisikėlimo apygardos vadovybė.

Apygardos vadai:

Petras Bartkus-*Mažrimas* 1948 03 15 – 1948 07 26
Leonardas Grigonis-*Užpalis* 1948 07 26 – 1949 07 31
Povilas Morkūnas-*Rimantas* 1949 08 01 – 1951 08 01
Juozas Paliūnas-*Rytas* 1951 08 01 – 1952 05 20

Štabo viršininkai:

Leonardas Grigonis-*Kriviš* 1948 03 15 – 1948 07 26
Bronius Liesys-*Naktis* 1948 07 26 – 1949 02 18
Vytautas Šniuolis-*Svajūnas* 1949 02 18 – 1949 08 13
Kazys Mikėnas-*Gegužis* 1949 09 (?) – 1950 07 06
Kostas Kudokas-*Diemedis* 1950 07 09 – 1951 07 07
Augustas Bagdonas-*Šarūnas* 1951 09 07 – 1951 11 03
Leonas Juška-*Kariūnas* 1952 04 (?) – 1952 09 30

Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės, veikusios Kėdainių, Raseinių, Ariogalos, Dotnuvos, Tytuvėnų, Radviliškio rajonuose, vadovybė.

Rinktinės vadai:

Povilas Morkūnas-*Drakas, Rimantas* 1948 04 29 – 1949 08 01
Juozas Paliūnas-*Saulė, Rytas* 1949 08 01 – 1951 06 01
Vytautas Sankauskas-*Daukantas* 1951 09 07 – 1952 01 18
Viktoras Šniuolis-*Vitvytis, Girėnas*, l. e. p. 1952 01 18 – 1952 05 20
Juozas Paliūnas-*Rytas* 1952 05 20 – 1952 10 01
Viktoras Šniuolis-*Vitvytis* 1952 10 01 – 1953 03 13

Štabo viršininkai:

Viktoras Bakanauskas-*Aidas, Vaidila* 1949 – 1950 01 30
Albertas Pumputis-*Galijotas* 1950 01 30 – 1951 05 30
Augustas Bagdonas-*Šarūnas* 1951 05 30 – 1951 09 07
Laurynas Mingilas-*Džiugas* 1951 09 07 – 1953 03 14

Prisikėlimo apygardos Lietuvos Žaliosios rinktinės, veikusios Radviliškio, Šeduvos, Šiaulėnų, Šiaulių, Gruzdžių, Meškuičių, Pakruojo, Lygumų, Stačiūnų, Pašvitinio valsčiuose, vadovybė.

Rinktinės vadai:

Petras Masilaitis-*Virpša* 1948 04 22 – 1949 03

Kostas Kudokas-*Diemedis* 1950 04 23 – 1950 07 09

Boleslovas Kriščiūnas-*Puntukas*, l. e. p. 1950 08 14 – 1950 11

Štabo viršininkai:

Leonas Gylys-*Agnieška* 1948 04 22 – 1948 08 03

Juozas Rudžionis-*Čemberlenas* 1948 08 03 – 1949 04

Boleslovas Kriščiūnas-*Puntukas* 1949 04 – 1950 11

Prisikėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, veikusios Joniškio apskrities Joniškio, Žeimelio, Kriukų, Ziniūnų, Linkuvos, Žagarės, Gruzdžių, Skaistgirio, Meškučių, Kruopių valsčiuose, vadovybė.

Rinktinės vadai:

Pranas Muningis-*Žvelgaitis* 1947 08 11 (?) – 1949 08 30

Algirdas Trinkas-*Algis*, l. e. p. 1949 08 (?)

Petras Ulčinas-*Uošvis* 1949 09 – 1950 06 16

Kazys Mikėnas-*Gegužis* 1950 07 06 – 1950 08 19

Boleslovas Kriščiūnas-*Puntukas* 1950 11 – 1952 03 19

Vytautas Sankauskas-*Daukantas* 1952 05 9?) – 1952 05 26

Štabo viršininkai:

Leonas Bakūnas-*Ietis* 1948 (?) – 1948 01

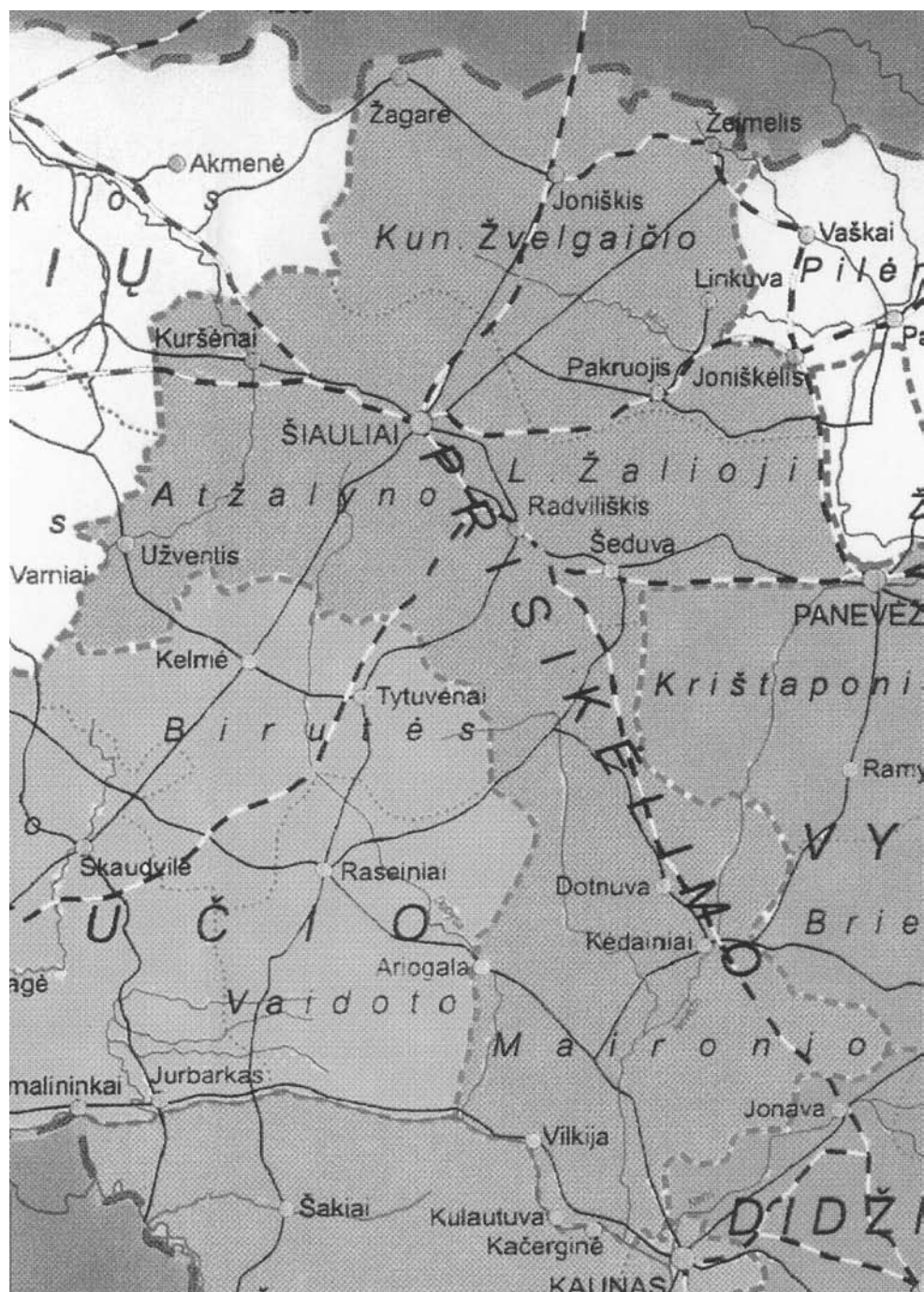
Kostas Adeikis-*Lokys* 1948 01 – 1949 08 27

Kazys Trinkas-*Vyrutis* (?), l. e. p. 1949 09 (?) – 1950 (?)

Bonifacas Leveika-*Komaras* 1950 (?) – 1950 08 19

Izidorius Miškūnas-*Barzda* 1950 11 – 1952 03 19

Žemėlapiuose Prisikėlimo apygardos ribos yra tik menamos. Be to, ir visų kitų partizanų apygardų ribos pateikiamuose žemėlapiuose nėra tikslios, jos dažnai įvairuoja. Tai suprantama, nes dėl daugelio priežasčių visiškai tikslių ribų nebuvo nustatyta, tad ir atkurti jas problemiška.

PRISKĖLIMO apygardos žemėlapis

Gimiau ir gyvenau Pasvalio rajone, Pumpėnų valsčiuje, Moliūnų kaime. Pokario metais pas mus dažnai užeidavo partizanai. Mano tėvelis jiems parūpindavo maisto, sumaldavo kruopų, miltų, nuveždavo pas tokius Baltrūnus, iš kurių partizanai pasiimdavo jau iškeptą duoną ir ragaišį.

Kadangi mūsų teritorija priklausė Povilo Žilio-*Klevo* būriui, todėl maistą užsakydavo Žilio vyrai. Man tada buvo septyniolika metų, tuomet partizanų veikla aš dar nesidomėjau, bet kai kuriuos iš jų pažinojau. Masioniai, kiek pamenu, buvo keturi, Žiliai – penki. Dažnai pas mus ateidavo Jonas Žilys-*Naktinis* iš Porijų kaimo, *Klevo* brolis, Jonas ir Steponas Masioniai taip pat buvo iš Porijų kaimo, Antanas Žitkevičius-*Pušela* iš Talačkonių kaimo ir kiti.

Pažinojau ir partizaną Bernadicką, kuris vėliau stojo į stribyną ir pradėjo išdavinėti partizanus. Kartą mamytė minkė duoną ir pamatė Bernadicką, išsigandusi sako: „Dabar jau viskas, mes išduoti...“. Prieš tai jis su partizanais ateidavo, tėvai juos maitindavo, bet tą kartą neišdavė, matyt, norėjo pasirodyti geras ir doras.

Vėliau mus išdavė kaimynai Morozai, tiksliau – jų sūnus V., kuris anksčiau Žaliosios partizanams tiekdamo ginklus. Buvo gimnazistas, bet vieną kartą rusai jį su tais ginklais sugavo Žaliosios miške, kiek patardė ir užverbavo. Po to su M. S. iš Moliūnų kaimo jie mus ir išdavė. Tas M. S. buvo žmogus kaip žmogus, bet vienu metu pradėjo išdavinėti žmones. Iš pradžių jis irgi palaikė ryšius su partizanais. Kartą su partizanais Tamošiūnu, Tamulioniu, Stašiu ir S. Mažeika pas mus buvo atėję. Tamošiūnas mano broliui Beniui padavė ginklą, liepė nueiti už medžių ir saugot:

– Jei kas, šauk aukštyt.

O jie visi suėjo į gryčią, susėdo už stalo, tėvas atnešė alaus. Geria alų, šnekasi. Kai mus areštavo, žodis žodin buvo atsakyta viskas, kas tėvelių tuomet šnekėta.

Dažnai ateidavo stribai, visaip grasindavo, terorizuodavo, ypač kai nebūdavo namuose tėvų. Mus, vaikus, sustato prie sienos, barškina automatus ir reikalauja pasakyti, kada banditai buvo atėję, ką kalbėjo ir t. t.

Šiuo metu S. Mažeika gyvena netoli Panevėžio. Jo brolis Juozas apie 1951 metus vedė vieną partizaną ir atseit sutiko rusus, kurie tą partizaną nušovė. Kaip ten buvo iš tikrųjų, neaišku. Apie 1953 m. Morozienė nugirdė partizanus ir būtinai užsispyrė, kad jie miegotų daržinėje. Partizanams kilo įtarimas, kodėl taip primygtinai ši moterėlė varo juos gulti. Be to, partizanus buvom informavę, kad su Morozais būtų atsargūs. Išėję iš Morozų, jie išsisklaidė kas kur. Vienas jų atsigulė prie buvusios Kavaliauskų sodybos ir užmigo. Tuo metu pro šalį važiavo toks Vosylis iš Kriklinių ir, pamatęs, kad guli žmogus su ginklu, pranešė stribams. Mes ruošėmės eiti į bažnyčią, kai pamatėm pilnas kareivių mašinas. Paėmė tą miegojusį partizaną, nusivežė į Kriklinius, o ten jį, matyt, kankino ir tardė. Paskui kartu su juo nuvažiavo į Moliūnų

kaimą miškan, gal kokį bunkerį norėjo parodyt. Niekas taip ir nesužinojo, kokį partizaną tuomet paėmė ir koks jo tolimesnis likimas.

Partizanas Antanas Žitkevičius-*Pušela* iš Talačkonių kaimo žuvo apie 1952 metus Vadkų miškelyje. Jie ėjo trise iš Januškų kaimo ir nešėsi maisto. Eidami pametė kiaulės galvą. Kadangi buvo pasnigta, sribai pastebėjo pėdsakus, dar ir tą galvą rado, ėmė sekt ir susekė. Nušovė visus tris.

1949 metų kovo mėnesį Miesteliškių kaime, Daujėnų valsčiaus teritorijoje, įvyko partizanų kautynės su rusų NKVD kariuomene. Petro Tamošiūno-*Simo* būrys Miesteliškių kaime užėjo pas tokį Juozą Matulionį, statinių meistrą. Tuo metu jis varė naminę, atėję partizanai ėmė vaišintis. Tuo pat metu užėjo ir ūkininkas Liukpetris, buvęs frontininkas. Begurkšnodami naminę susipyko, ėmė ginčytis. Liukpetris sako:

– Aš atitarnavau ir šiandien vaikštau ramus. Jūs irgi būtumėt atitarnavę ir namuos būtumėt sėdėję.

Liukpetris grįžo į namus, jo namai maždaug už puskilometro nuo Tamulionio sodybos. Turėjo alaus pasidaręs, ėmė gert ir aiškint žmonai, kad su partizanais susikivirčijęs. Žmona, matydama, kad gali liūdnei baigtis (pas juos tarnavo iš Rusijos dar vokiečių karo metu atvežta rusė), samdinę užsodino ant arklio ir pasiuntė į Daujėnus pranešt garnizonui. Ta pranešė sribams, kurie kartu su garnizonu labai greit prisistatė. Partizanai, matyt, iš karto pajuto, kad juos supa, kiek pašaudė ir pasitraukė. Liukpetris sunerimo, suprato, kad gali liūdnei baigtis. Tada jis nuvažiavo į Smilgius ir paprašė rusų garnizono, kad jį saugotų. Garnizonas skyrė dešimt kareivių, kurie nuolat budėjo prie Liukpetrio namų. Gal savaitę taip saugojo. Po savaitės pas jį užėjo keturi partizanai, tai tris nušovė kieme, o vieną jau išbėgusį į laukus. Kiek žinau, ten žuvo Petras Berželis, Jonas Zinkevičius iš Dumblynės kaimo, kitų neprisimenu. Visi buvo daujėniečiai.

1950 metų rugsėjo pradžioje užėjo partizanai iš *Klevo* būrio ir paprašė pakast bulvių. Mes pažadėjom jiems prikast bulvių ir padėt priepirtį, nes pirtis buvo truputį toliau nuo namų. Mūsų sodybą tuo metu jau sekė, nes rytais rasdavom išmindytą vasaroją, daržinėje išgulėtus šiaudus. Šeštadienį tėvelis ruošėsi važiuot į turgų, o vyresnysis brolis Benius išėjo arklių ganyt. Tėvelis parsivedė arklių, pririšo kieme, žiūrīm – pasipylė rusai ir Pumpėnų sribas Kazimieras Vasiliauskas. Tą Vasiliauską visi vadindavo Čviekui. Jau buvo vakaras, tėvelis sako:

– Aš einu gult ant šieno.

Gal ką ir jautė, nes penktadieniais dažnai ateidavo partizanai. Mamytė atsiklaupė poteriauti, aš irgi nuėjau gult. Kai tik atsiguliau, prasidėjo šaudymas. Bandžiau šokt per langą, bet mamytė sulaikė. Prie namo augo senas alyvų krūmas, rusai, matyt, buvo sulindę į tą krūmą. Kai partizanai prisiartinio prie namo, rusai iš krūmo pylė į juos, bet nušovė tik vieną Joną Žilį-*Naktinį*, o kiti pabėgo. Iškart pakėlė tėvelį. Vasiliauskas kaip pasiutęs puolė mane su mama. Gal būtų ir nušovęs, bet rusų NKVD vadas jį nuramino. Tėvelis pakinkė arklių. Iš pradžių Vasiliauskas nuvarė mus prie nušauto partizano, ėmė koneveikti, kad pasakytume, kas čia toks. O rusai net nesi-

domėjo, tik tėveliui liepė nušautąjį ikelt į ratus. Jono Žilio kūną nuvežė į Kriklinius. Ryte atlėkė kareiviai ir paėmė mane, nuvežė į Kriklinius, iš mašinos neišlaipino, tik atvedė tėvelį, liepė jam įmest į kėbulą Žilio lavoną. Kai įlipo pats, liepė jam apžergt ir laikyt kūną. Su šautuvais apstojo mus mašinos kėbule, nuvežė į Pumpėnus. Pumpėnuose Žilio kūną išmetė ant gatvės, o mus nuvarė tardyt. Tardė rusai su vertėju. Mane gerokai apstumdė, o tėveliui plaukus smarkiai nurovė. Po tardymo vėl susodino į sunkvežimį ir nuvežė į Joniškėlį. Joniškėlyje jau uždarė kaip reikiant. Čia irgi tardė rusai padedant vertėjui. Reikalavo pasakyt žuvusio partizano pavardę, vardą ir prisipažint viską, kas buvo paskusta. Tapo aišku, kas mus skundė.

Kartą kūlė javus. Atėjo partizanai po kūlimo ir paprašė už Verdenės upelio nunešt alaus, ko nors pavalgyt. Vienas padėjavo, kad kepurę pametė bebėgdamas. Tuo metu buvo atėjęs ir Vladas Berželis, kuris vaikščiojo kartu su partizanais (jo brolis Petras jau buvo žuvęs). Aš tada buvau parėjusi į namus ir pasakiau tėveliui, kad partizanai prašė kepurės. Tėvelis davė savo kepurę, aš nunešiau ją partizanams. Kartu ten buvo ir Moroziukas. Viskas buvo papasakota, kaip aš tos kepurės ėjau, žodis žodin.

Joniškėlyje tardymo metu į kaulus gavau kaip reikiant. Grasino ir pakart: pastatė taburetę, ant jos užkėlė mane, visokius laidus raizgo, ėmiau rėkt, kad mane karia – kad žmonės žinotų, jog ne pati pasikoriau, o mane pakorė. Tada ruskis kaip spyрэ taburetę – nugriuvau ant žemės. Kitas ruskis priėjo ir ėmė mane spardyti. Taip būdavo nuolat: kai tik ateina nakties dvylikta valanda, išveda į tardymą. Tardymas tęsėsi tris savaites. Po dviejų tardymo savaitių mus su seseria Bronyte ruskiai ėmė verbuot, kad mes jiems dirbtume, teiktume informaciją. Aš kategoriškai atsisakiau ir pasakiau tiesiai, kad šnipe nebūsiu, tegu daro ką nori. Ką pasakėm, tai sakėm tėvelio vardu, nes jis labai prašė, kad visą kaltę verstume jam, nes jam vis vien byla jau sudaryta. Tėvelis stengėsi, kad tik manęs su seseria nepasodintų. Tėvelį nuteisė dvidešimt penkeriems metams lagerio ir penkeriems metams be teisės grįžti. Vėliau, kai mes jau buvom paleistos, ateidavo kartais toks ruskis iš NKVD ir vis prašydavo informacijos. Kai įsitikino, kad iš manęs nieko neišpeš, nusprendė mane sunaikinti.

Kartą tas pats buvęs mano tardytojas atėjo pas mus ir sako, kad niekas nežinotų, netgi ir mama negirdėtų, jog aš turiu apie pirmą valandą nakties prisistatyti į Pumpėnų stribyną. Vieną kartą jis taip atėjęs ėmė mane ragint, po to kitą kartą atėjo su milicininku ir vėl ragina. Paprašiau brolių Joną, kad nuvežtų su arkliu. Nuvažiuojam abu pavakary į Pumpėnų stribyną. Tada vienas iš jų nusiveda mane į kitą namą, pradeda klausinėti nesąmonių apie kažkokias bandeles, kurias pavogė kažkas iš kolchozo pirmininko. Po to griebė mane ir bandė nurengt, ėmiau rėkt. Tada jis klausia, ar žino dar kas nors, jog aš čia atvažiauvau. Pasakiau jam, kad brolis kieme laukia. Ruskis tik nusikeikė ir liepė drožt pro duris.

Greit konfiskavo mūsų turtą, paliko nuogus ir basus. Nei kam pasiskųsi, nei kam pasiguosi.

1941 metų išvakarėse mane Daujėnuose įtraukė į vienas kautynes, apie kurias aš ir norėčiau papasakoti.

1941 m. Daujėnų partijos sekretorius buvo Bajarskis. Mes kartu su broliu dirbome pas žmones, buto neturėjome. Kažkas mums įsakė kaime susirinkt pas Alešiūną (vėliau jį užmušė). Tas partijos sekretorius Bajarskis ėmė aiškinti, kad jam reikia pas žmoną nueit, o Garbašauskas, Valakų kaimo gyventojas, važiavo tuo tarpu iš sesers ir matė pravažiuojančius du tuščius sunkvežimius. Supratome: lavonams arba sugautiems vežt. Kita pilna enkavedistų mašina stovėjo ant kelio kaime, netoli Joniškio. Garbašauskas man ir sako:

– Antaniuk, saugokis, kad jūsų už kupros nesugriebtų...

Kai aš persakiau saviesiems Garbašausko žodžius, tai jie iš manęs tik pasijuokė. Sako:

– Tau kralikai galvoje maišosi, negali taip būti. Tikriausiai tu komunistas, kad tokias nesąmones kalbi.

Tada šešis pasiuntė į Daujėnus iškelt trispalvės. Ten, aikštėje, buvo jau ir stiebas paruoštas, o mes šešiese patraukėme į Smilgius. Mums įsakė eiti palei upelį, po to per tiltą tiesiai į valsčiaus valdybos namą. Pats Bajarskis buvo sulaikęs Antaną Navaką ir šešis komjaunuolius. Kaipgi kitaip padarysi provokaciją? Areštavo šešis vaikėzus ir kažkur už Daujėnų, netoli Pumpėnų, kažkieno priepirtyje įtaisė „kalėjimą“ sulaikytiesiems. Ėjo gandai, neva rusai jau pabėgo, nebetoli vokiečiai. Susidarė kažkokia „neutrali“ zona. Taigi mes einam vienoje upelio pusėje, o kiti – kitoje pusėje. Einam pro mokyklą, Bajarskis jau eis savo žmonos pažiūrėti – kaip ji jaučiasi. Per upelį buvo nutiestas lentinis ūkininko Laveršonio tiltas. Matau, kad Bajarskis palindo Laveršonio patiltėn. Nebeaišku pasidarė man: vedė mus į tikslą, tai kodėl anksčiau pasislėpė? Su juo kartu ėjo ir pieninės punkto vedėjas Talačka. Talačka irgi, matyt, buvo komunistų draugas, geras šunelis, – ir tas palindo po tiltu. Trečias su jais kartu ėjo Banioniokas. Kai susitikom, jis ir aiškina:

– Likau vienas, nusigandau. Kur aš beeisiu? Įlindau į krūmelius, atsistojau ir stoviu.

Mes trise per upelį perbridom ir nužioplinom tiesiai prie valsčiaus valdybos pastato. Žiūriu – per tvorą matosi trys „kalkos“ (čekistai). Jiems jau buvo pranešta, kad pas Alešiūną mūsiškių net 36 suėję. Čekistai kaip šoko iš dobilų ir tiesiai pro mus nubėgo. Nei šaut, nei nešaut – nežinom ką daryt. Tada surikau:

– Puolam!

Už kelių žingsnių sustoję ir tie ruskiai. Aš turėjau nupjautvamzdį. Taigi buvau „gerai“ ginkluotas. Kur ten iš tokio gali pataikyti... O tie „kalkos“, išgirdę žodį „puolimas“, pamanė, kad mūsų kitapus upelio labai daug. Jie mums atsuko nu-

garas. Vienas mūsiškių turėjo parabelį, kitas naganą. Pribėgom prie stovinčių rusų, o jie ėmė ir nugriuvo ant žemės. Aš tada šokau bėgti, užlindau už tilto pylimo, o mano kovos draugai, armijoje netarnavę, pasileido tiesiai per lauką. Iš kitos pusės pasirodė pilna mašina rusų, apie 30 vyrų. Na ir pradėjo jie mums duoti. Aš perbri-
dau upelį ir, užsiglausdamas už medžių, pasileidau bėgte į priekį. Mūsiškiai jau toli buvo nubėgę. Matau – jie laukia manęs. Bieliauskėliui buvo peršauta ranka. Po šių įvykių mes apie savaitę slapstėmės pas žmones.

Garbašauskas su kitais penkiais nuėjo į Daujėnus, ten išvaikė bolševikus ir iškėlė trispalvę. Netrukus bolševikai atsipeikėjo ir puolė Daujėnus. Vieni išsilakstė, o Garbašauskas dar liko pažiūrėti, kas bus toliau. Jis buvo ginkluotas „Afen“ pistoletu. Špitolninkas, jaunas vyriokas, atsidarė špitolės duris ir žiūri, koks čia triukšmas, jam gi įdomu. Kai tik atidarė duris, pamatė priešais stovintį rusą su karabinu rankose. Jis bandė greit vėl uždaryti duris, kai ruskis paleido du šūvius – abi kojas špitolninkui nupjovė iki kelių. Zakristijonas ėjo iš kapinių. Jį, matyt, pastebėjo vietiniai komunistėliai – rado gulintį negyvą su peiliu krūtinėje.

Garbašauską vijosi Biržų kompartijos sekretorius Kerbelis (jo brolis Daujėnuose dirbo šiaučiumi). Kerbelis rėkia Garbašauskui:

– Stok! Stok! – o tas šventoriun ir už mūro pasislėpė.

Jaunas, tik paskirtas Daujėnų milicininkėlis, pamatęs, kad Kerbelis vejasi, irgi šoko vytis. Garbašauskas iš už mūro tvoros nusitaikė, pokšt tris kartus iš pistoleto: milicininkėlis krito vietoj negyvas, o Kerbeliui kliuvo tiesiai į krūtinę du šūviai. Sužeistąjį nunešė pas batsiuvi Prankaitį (vėliau jis dirbo viršaičiu), paguldė ant pagalvių. Auštant Kerbelis mirė.

Mat kaip išėjo. Tas Bajarskis specialiai suorganizavo budėjimą, kad galėtų mus įvilioti į spąstus, o po to ir susidoroti su mumis. Jo tikslas buvo toks: kad rusai besitraukdami neva neplėšikautų, o Kerbelį pakvietė tam, kad budinčiuosius sunaikintų.

Kai 1944 metais vokiečiai traukėsi, teko ir man bėgti iš namų ir slėptis, juolab kad buvau šaukiamojo amžiaus. Kurį laiką su kitais dviem vyrais slėpiausi pas Vaižmužį Ančiškių kaime (šalia kelio Vabalninkas – Daujėnai). Vėliau vienas iš mūsų išėjo – jam atsibodo bunkery lindėti. O kai jį peršovė, nuėjo ir prisiregistravo. Už tai jam dešimt metų bolševikai užtaisė. Kai mūsų šeimininkus išvežė į Sibirą, tada mes išėjome į mišką. Apylinkėje veikė Povilo Žilio-*Klevo* būrys. Atskirai laikėmės su Adolfu, buvusiu Vaižmužio bundininku. Mudu ir vėliau dviese vaikščiojom, mums ponas *Klevas* uždraudė Vabalninko ir Moliūnų miškuose slapstyti. Jis taip pasakė: „Jeigu mes neisim pas jį, jis mus sutvarkys“. Taip mus ir stumdė visą vasarą. Į *Klevo* būrį vyrai buvo susirinkę iš Barklainių kaimo. Mano manymu, *Klevas* pasipūtęs buvo. Vėliau jis kažkur dingo be žinios, aš ir šiandien nežinau jo tolimesnio likimo. Pavasarį pradėjo mus šmeižti, kad mes plėšikaujame. Sako: apjuodinsim jus ir iššaudysim. Tada mes šešiese nuėjom pas poną *Klevą* ir pasakėme jam:

– Ar ilgai dar chuliganysit? Kas jūs? Miško skrebai? Ką mes padarėme?

– Kas yra, sakyk? Nebandykit ginklo pakelti, ginklai mūsų rankose.

Nesuprantu, kam mums alintis, jeigu mes, miškiniai, nebegalime tarpusavyje sutarti. Netoli Kriklinių veikė plėšikų grupė, kuriai vadovavo rusų lakūnas iš Pa-juostės. Jis su tokia merga partizanų vardu apiplėšinėjo žmones. Su jais buvo susidėjęs ir jos brolis Parauka. Vienas brolis Parauka buvo miške. Mes pasiūlėm sunaikinti tą šutvę. Sutarę nuėjom pas tą Paraukaitę. Įėjom į vidų, lakūnas paprašė manęs parodyt pistoletą, bet mes su juo į jokias kalbas nesileidom. Jis žadėjo mums savo paslaugas: jeigu kas mus pultų, jis pranešias ir pan. Jis nusikabino nuo sienos didžiulį peilį mums parodyt. Aš rankose turėjau rusišką pusautomatinį šautuvą, o mano draugas Petras Parauka-Plechavičius išsitraukė pistoletą, jeigu kas, šaus į nugarą. Lakūnui pasakiau:

– Pakabink savo peilį ir nekilnok.

Lakūnas dar bandė lįsti prie daktarėlio. Tas jį perspėjo, kad nesiartintų. Mes lakūną išsivedėm į lauką ir tarėmės, ką su juo toliau daryti. Kiek pasvarstę mes jį palikom gyvą. Po kelių dienų kažkur prie Banionių kaimo jie apiplėšė ūkininką, kuris juos atpažino ir pranešė milicijai. Milicija tą gaują suėmė ir pasodino. Gaujai vadovavo tas pats lakūnas, o skrebai paleido kalbas, kad partizanai plėšikauja.

Tada mes nuėjom pas *Klevą*, sutarėm nesipykt ir veikt išvien. *Klevas* nusileido. Kai buvo išaiškinti ir pasodinti tikrieji plėšikai, vadovaujami to lakūno, ypač pasikeitė jo požiūris į mus. Šitie plėšikėliai persirengdavo rusiškais drabužiais ir, kur tik nueidavo, save vadindavo mūsų vardais ir slapyvardžiais. Todėl žmonės manė, kad juodus darbus darome mes, persirengę rusų kareivių uniformomis.

Klevas paprašė manęs paskolinti automatą. Tuo metu jis buvo sužeistas. Antrą kartą jis susižeidė mano automatu. Karininkas, o ginklo nemoka kilnoti... Kabino ant eglutės šakos, kuriai lūžus automatas krito (atsarga buvo neužfiksuota), kaip davė jam pagal juosmenį, kulka per petį išėjo. Po to *Klevas* ir pasisavino mano automatą, man tik šautuvėlį paliko. Nenorėjau su *Klevu* pyktis, tylėjau ir nieko nesakiau. Vėliau įsigijau pusautomatį.

Klevo būryje buvo dešimt – penkiolika vyrų. Vienu metu jis su kažkokia mergaite gyveno atsiskyręs nuo būrio, kaip Adomas su Ieva. Niekas mūsų nešelpė, vaikščiojom kaip apmirę. Partizano toks gyvenimas: praleidai dieną, naktį gali ir atsipalaiduoti nuo įtampos. Paskutiniu metu prasidėjo išdavystės, tad vyrų vis mažiau ir mažiau miške liko.

Su A. Žiliu-*Klevu* vaikščiojo Alfonsas Virbickas-*Dangis* iš Padagų kaimo. Virbickas buvo paimtas gyvas, man teko jį sutikti lageryje. Apie visa tai jis man papasakojo. Netrukus jį iškėlė į kitą lagerį, buvo gavęs dešimt metų kalėjimo. Žuvo A. Virbickas 1964 m. sklandytuvo avarijos metu Jonavoje.

Kai mes atsiskyrėm nuo *Klevo*, vaikščiojom maždaug šeši – septyni vyrai. Su mumis kartu buvo Kazys Kalenda-*Tadas* ir jo žmona Felicija Kalendienė-*Tadienė* (Aleksa duktė), Petras Tamošiūnas-*Simas*, Rita Lapaitytė-*Simienė*, *Keputė*, *Laputaitė*, Mitkų pradinės mokyklos mokytoja.

Netoli Januškų kaimo pas vieno sklypininko dukterį Stasę ateidavo *Kelmelio* brolis. Pas tą mergaitę žuvo partizanas Jurgis Pelenis (Palionis)-*Ponas*. Su *Ponu* kartu

ateidavo Leonas Stakė-Darius, buvęs mokytojas, Kazys Mudurėnas-Šarvuotis. *Ponas*, kiek žinau, buvo labai griežtas ir grubus. Jis dieną nueidavo pas žmogų, pasiimdavo ką jam reikia, ir nebandyk jam nė žodžio pasakyti – nudės vietoje. Kai *Poną* sunaikino, mes įtarėme *Simą*. Aš jį įtariau, kiti nesutiko su mano nuomone. *Ponas* labai gerdavo. Ta mergaitė turėdavo alaus, per gėrimą taip ir išėjo... Kadangi buvo pranešta enkavedistams, apsupo namus, tai kaip ėmė duoti. Ta mergaitė sėdėjo už stalo su *Kelmelio* broliu. Į vidų enkavedistai net nėjo, varė iš kulkosvaidžių per sienas ir padegė namą. *Kelmelio* brolis šoko per langą ir krito vietoje. Mergaitės tėvą peršovė gulintį lovoje, o motina buvo išvažiavusi pas kitą dukterį. Sužeistą tėvą nusivarė už Kriklinių. Prie Banionių kaimo jis nualpo ir pargriuvo. Tada jį įkėlė į ratus, nuvežė į Pumpėnus, kur skrebai jį pribagė. Uždusų bunkeryje *Poną* ištraukė iš po pakrosnio ir palaidojo saviškiai. Petras Tamošiūnas-*Simas* tą istoriją išpūtė visai kitaip. *Ponas* atseit buvo pas aną dukrą, kur motina buvo išėjusi, už Lėvens, o Stasė abu girtus vežusi vežimu. Skrebai ją sutikė ir paklausė: ką veži? Ji atsakiusi, kad pijokus. Skrebai ir nuvažiavę. Kiek pavažiavusi ji pažadino juos ir pasakė, kad ką tik pravažiavo skrebai. Tie griebėsi už ginklų ir ėmė šaudyti. Skrebai apsisuko ir vėžėmis atsekė iki namų. Bet kas gi tai matė? Stasė žuvusi, tiedu žuvę, tėvas žuvęs.

Simas su mumis tai gyvendavo, tai negyvendavo, tik panas keitė ir taip, vadinas, vadovavo būriui. Pareikši tik kokį žodį, tuoj gausi atkirtį, nebandyk jam priekaištauti. Kartą naktį pas tą *Simo* mokytoją atėjo dvi moterys (viena, atrodo, pulkininko Navako žmona), persirengusios vyrais, ir pabeldė į duris. Ta manė, kad partizanai. Pažvelgė per langą, žiūri, kad moterys. Navakienė ištiesė pistoletą ir šovė į tą mokytoją, bet nepataikė. Tą patį vakarą Navakienė atėjo pas mus ir ėmė sakyti, kad esanti užverbuota, o *Simas* jai perduoda žinias.

– Ką, – sako, – *Simai*, ar neperduodavai man žinių?

Simas ją griebė už gerklės ir ėmė smaugti. Mes penkiese ten buvome. Trise jai paėmė už rankų, *Simas* – už kaklo ir vandenin. Panardinę į vandenį palaikė ir pribagė. Aš dar rėkiau, kad neliestų, kad turime pasitarti, ką turime daryti su ja, jeigu ji užverbuota ir šnipinėja. Juk ji tiesiai į akis *Simui* pasakė, kad ir jis užverbuotas. Prigirdė jie tą moterį, o mes su Alenčiko-*Kelmelio* broliu (kilęs iš Panevėžio) stovėjome ir žiopsojome. O ką daryti? Vadas taip įsakė. Suprantama, jeigu tą moterį būtume pradėję tardyti, ji, matyt, būtų apie *Simą* ką nors daugiau pasakiusi. Kaipgi jis leis mums daryti bendrą teismą, tada gal prisieitų ir jį nuteisti?

Kai partizanai žuvo Mitkų jaujoje, be abejo, tai buvo išdavystė. Kas išdavė, nėra žinios. Vietiniai įtarė *Simą*, kadangi jis su *Lape* kartu pasišalino iš jaujos. Kaip iš tikrųjų buvo, negaliu pasakyti.

Netoli Kenelių kaimo tankiame eglyne turėjom išsikasę bunkerį ir ten šešiese gyvenom. Pas mus atėjo Bronius Stašys-*Lapė* ir Antanas Kiaulėnas-*Šarūnas*, nes jų bunkerį užliejo vanduo. Tame eglyniuke tik šonais galėjom sugulti, bet vis kaip nors tikėjomės sulaukti pavasario. Sulaukėme pavasario, o čia – išdavystė. Matyt, kuris nors išplepėjo, kur mes glaudžiamės. *Lapė* stovėjo sargyboje. Atbėgo ir pa-

sakė, kad tiesiai į mus ateina rusai. Mes bunkerį uždarėm ir pirmyn iš bunkeriuoko. Visi išbėgome, tik mūsų daktaras bebėgdamas krito aukštiekninkas ir į ledą smarkiai susitrenkė galvą. Rusai ėmė mus vytis. Jaučiau, kad daktaras atsilieka, atsigręžiau, o jau keli rusai mus atsiveja. Daktarėlis man trukdė, negalėjau šauti, dar būčiau į jį pataikęs. Kiek palėkę sustojom ir pagal komandą paleidom kelias salves į rusus. Tie iškart parkrito ant žemės. Tada mes per miškelį, per vienkiemį – ir tolyn. Jie greit mus pametė iš akiračio. Į miškelius jie bijojo eiti, tik iš toliau ėmė supti vienkiemį. Mes traukėmės gilyn miškan, nuėjom ant kelio Panevėžys – Stumbriškis ir ėmėm bėgti tuo keliu. Kiek nubėgę užmaskavom pėdsakus ir metėmės į šoną. Nežinau, ar rusams kliuvo, ar nekliuvo nuo mūsų, bet mes pabėgom laimingai.

Miške išvaikščiojau beveik penkerius metus. Iš pradžių žmonės dar mus glaudė ir padėjo, bet, kai prasidėjo išdavystės, žmonės mūsų tiesiog bijojo, nes mūsų apsilankymas galėjo amžinai pražudyti, jie galėjo būti ištremti į Sibirą ir panašiai.

Buvo toks Čerčilis, jis svėrė 120 kilogramų. Aš rodydavau tokius menkniekius: pakeliu šautuvą už vamzdžio galo viena ranka ir sukioju aplink. Atėjo tas Čerčilis. Pamatė mane taip kilnojant šautuvą, tada jis paėmė Digteriovo kulkosvaidį su disku ir šoviniaus už vamzdžio galo, ištiesė ranką, pakėlė ir pasukiojo aplink. Kai pamačiau tokią žmogaus jėgą, iškart nosį nuleidau. Jis pasakojo, kad Smetonos laikais dirbdamas policijoje svėrė 130 kilogramų, o išėjus į mišką svoris sumažėjo dešimčia – penkiolika kilogramų. Visi juokdavosi: jeigu Čerčilis bėga, atrodo, kad jo kojos žemės nesiekia. Didelis, stambus ir pasiutiškai greitas buvo. Vakarėliuose, kai užgrodavu polką, Čerčilis tarytum pūkelis sukdavosi, kojom žemės nesiekdamas. Merginos džiaugdavosi, kad Juozas taip lengvai šoka.

Kai vaikščiojom dviese su Liudu, nuo Utenos pabėgęs kareivėlis su automatu iš rusų kariuomenės atėjo pas mus. Automatas naujas, sako:

– Keičiam automatą į pistoletą.

Mano naganas buvo pas Liudą. Aš paėmiau iš Liudo naganą ir duodu kareiviui – iš toli matyti, kad jam nepatogu su automatu. Pasikeitėm ginklais. Paskui jis ima tą automatą – du „ragai“ pilni šovinių – ir siūlosi parodyti, kaip reikia šaudyti. Ruošiasi ant rankos vyniotis diržą, o aš jam „Afeną“ panosėn pakišau, sakau:

– Nebandyk ko nors daryti.

Kai diržą bus apsukęs aplink ranką, automato jau taip lengvai nebepaimsi. Mes tik dviese, „nubrauks“ mus ir nueis sau švilpaudamas. Aš automatą tik patraukiau ir atėmiau, liepiau naganą užsikišti už diržo ir nebandyt prie jo prisiliesti. Iš mūsų išėjęs tas kareivėlis užėjo daujėniečių *Klevo* grupę. Tie jį sulaikė, atėmė naganą ir paleido.

– Esi nepažįstamas, nežinomas, eik iš kur atėjęs ir daugiau čia nesirodyk, – pasakė jam *Klevas*.

Klevo pusbrolis Jonas Žilys-*Radastėlis* žuvo prie Talkonių pieninės. Jie ėjo paimti sviesto, o ten laukė enkavedistai. Tuo metu aš jau buvau suimtas, sėdėjau Pasvaly. Per „vilkiuką“ mačiau, kaip atvažiavo enkavedistų pilna mašina, sustojo ir iš jos

išmetė Joną Žilį ir Virbickėlį. Kiek man yra žinoma, tuo metu į tą pieninę ėjo ir pats Klevas su Petru Tamošiūnu-Simu. Jie kiek tolėliau buvo, todėl tuokart ir liko gyvi.

Jau būdami miške mes įtarėme esant išdavystę ir tarėmės nešdintis, kol dar nevēlu. Pasiėmėm savo daiktėlius ir jau ruošėmės eit iš stovyklos. Tuo metu stovykloje buvo Antanas Tamulionis-Žiemys, Tadas Kalenda, Tadienė, aš ir kiti. Aš sakau Tadu:

– Einam ant linijos. Ar taip, ar kitaip, paguldysim dar vieną kitą maskolį...

Turėjau gerą akį. Jeigu nusitaikiau, tai jau ir yra...

Sunkvežimis iš Panevėžio į Vabalninką vežė pilną mašiną vaistų, o Antanas Kiaulėnas-Šarūnas su kitu partizanų – Bijūnėliu užstojo kelią ir iškrovė tuos vaistus miške. Šarūnas dalį vaistų išvežė partizanams kažkur už Naujamiesčio. Tada jie du buvo išėję, todėl ir padarė nepataisomą klaidą.

Mes su Tadu nuėjom ant linijos, sėdim ir laukiam... Aš atsiguliau ant žemės ir guliu. Priėjo Tadas ir sako:

– Tai ko tu dabar čia atsigulei? Gal bijai?

Apėmė bloga nuojauta. Šautuvą paėmiau ir pastačiau prie medžio, likau tik su pistoletu. Matau: ateina vienas, kitas, trečias. Tadą perspėjau, kad ateina mūsiškiai. Maniau, kad Šarūnas su Bijūnėliu iš Naujamiesčio, bet penktą jau pastebėjau su rusiška uniforma. Jie tik užsiglaudė už tankesnių krūmų ir sustojo. Leitenantas pirmutinis (vēliau sužinojome, kad mūsų stovykla buvo išduota) šovė į mane, aš parvirtau. Kai braukė iš automato, tai Tadas kaip sėdėjo ant kelmo, taip ir sukniubo. Pasirodo, jam krūtinę peršovė. Man kojos sąnarį pervarė, o per kitos kojos blauzdą trys kulkos perėjo. Kai aš nugriuvau, Tadienės brolis šoko rėkdamas: „Jėzus Marija, svainį nušovė! Duokit šautuvą“. Kas tau bepaduos, jei pats nepagriebsi. Tik pokšt iš už krūmo, griebėsi už kojos ir apvirto. Aš ėmiau šliaužti žeme, netoliese buvau pasirinkęs tokią gamtinę slėptuvę po kelmu. Bandžiau per keliuką šliaužti, bet ten jau stovėjo rusai. Šovė kartą, bet nepataikė. Tada aš atgal. Atsiguliau tarp samanų aukštiekninkas, samanomis užsiklojau ir guliu. Girdžiu, kad manęs ieško. Paėmė Tadienės brolių sužeistą, o Tadienė, Žiemys ir kiti pabėgo. Tadą nušovė, mus sužeidė. Matau – ateina vienas kareivis, netoli manęs vaikšto, bet manęs nemato. Kiek pavaikščiojęs ėmė trypinėti. Aš jau nebeiškenčiau: staiga pakilau nuo žemės, kišau ranką į dėklą ir traukiau pistoletą. Ar taip, ar taip, sakau, prieš mirtį dar nors vieną ruskį nuversiu. Bet pistoleto jau nebeištraukiau, rankos kaip nesavos buvo. Tuo metu ruskis atsuko nugarą, o man taip silpna pasidarė – peršovė juk ryte, dabar buvo jau po pietų. Buvau gerokai nukraujavęs, rankos nutirpusios. Kai pajudėjau, medžių šakelės trakstelėjo. Ruskis atsisuko, rankose jau paruoštas pusautomatis, ir suriko:

– Vot! Est! (Štai! Yra!)

Pribėgo prie manęs keli ruskiai, apvertė aukštiekninką, sako:

– Dar už pistoleto griebėsi.

Ir ėmė mane mušti, spardyti:

– Sakyk, kur jie nubėgo?

Sakau:

– Jeigu jūs matėte, į kurią pusę bėgo, ir nesivijot, kaip aš galėjau juos matyti gulėdamas.

Rusų leitenantas pagriebė medžio šaką, storumo sulig ranka, užsimojo ir ėmė rėkti:

– Ubju bandita! Ubju! (Užmušiu banditą! Užmušiu!)

Subėgo jų daugiau. Kiti protestavo, kad nemuštų manęs. Netrukus atvažiavo vežimas, iš kaimo žmogus atvarytas su arkliu, įvertė mane į ratus. Tada, paėmę už kojų, už galvos, įmetė Tado svainį. Išvežė mus į pamiškę Kriklinių pusėje. Čia jau laukė sunkvežimiai. Sumetė į sunkvežimį, perspėjo, kad nesišnekėtume. Tadienės brolis taip pat buvo visai silpnas, nukraujavęs, peršautas jo kojos kaulas. Važiavom pro Pumpėnus. Tarėsi lyg ir čia palikti. Išvertė mus iš sunkvežimio, bet persigalvojo: atseit mus iš čia gali pavogti partizanai. Vėl sumetė atgal į sunkvežimį ir tiesiai į Pasvalį, uždarė į kamerą. Niekas nesirūpino mūsų sveikata, net žaizdų neperrišo. Tik kiek vėliau Tadienės brolių išvežė į ligoninę, o po to ir mane. Nuvežė pas gydytoją Sklenį (jau miręs). Tas gydytojas Sklenys dar gerokai mane paspardė kojomis ir pasakė:

– Velnias netrauks... Žinotai, kurėjai...

Kiek žinau, gydytojas Sklenys buvo enkavedistų užverbuotas. Geriausias daktaras tuo metu Pasvalyje buvo Kiaušas. Jį pažemino pareigose, o Sklenį paskyrė ligoninės vedėju. Gydytojas Sklenys manęs net neperrišo, paspyręs koja, paliko gulėti tarytum padvėsusį šunį. Pribėgo prie manęs seselė, ėmė valyti žaizdą, tai jį suriko:

– Kam čia valai? Palik!

Bet seselė neklausė, atsinešė binto ir pradėjo perrišinėti, sutvarkė kojų žaizdas.

Iš ligoninės vėl atgal į kamerą, prasidėjo tardymas. Tardė daugiau kaip mėnesį. Tardymo metu smarkiai mušė, sulaužė šonkaulius. Iš kameros atnešdavo dviese paėmę, nes negalėjau nei vaikščioti, nei sėdėti. Gulintį ant žemės tardytojai spardy-davo kojomis, specialiai atsistodavo ant žaizdų ir mindydavo.

Plaukus buvau ilgus užsiauginęs, dažnai dieną vaikščiodamas po kaimą persirengdavau moteriškais rūbais. Vietoj marškinių nešiojau suknelę. Matau, kad reikia keist išvaizdą, tada tik kelnes pasiraitoju aukščiau kelių, suknelę iš už diržo išsitraukiu ir einu kaip mergaitė...

Šitie niekšai tampė mane už plaukų po kamerą, nurovė plaukus. Kai nieko iš manęs neišgavo kankindami, tada nutempė pas papulkininkį, Lietuvos žydą (pavardė iš „Č“ raidės). Nutempė, pasodino. Matau, kad mano pistoletas ant stalo išardytas dalimis, Tado pistoletas taip pat guli išardytas ant stalo. Liepė atpažinti pistoletus ir pagrasino: jeigu nieko nešnekėsiu, pažadėjo vesti į mišką, kad parodyčiau bunkerius, stovyklas. Jei neparodysiu, nušaus vietoje. Aš iškart pralinksmedėjau ir ėmiau juoktis pagalvojęs, kad mano kančios pagaliau baigsis.

Žydas ėmė reikalauti išduoti žmones, kurie mane laikė ir maitino. Aš ir pasakiau tam žydui:

– Jeigu tu toks kvailas, kas tave galėjo paaukštinti?

Žydas pasiguodė, kad jie tris dienas toj vietoj, kur mane paėmė, ieškojo bunkerio ir nerado. Vadinasi, aš gyvenau pas žmones.

Iš tikrųjų bunkeris buvo, tik enkavedistai jo nerado. Dėl maisto aš jam paaiškinau, kad pats pasiimdavau, kam gi ginklą turėjau. Bunkerį buvom išsikasę palei Alekseytės upelį. Negilus, tik sėdint jame buvo galima slėptis. Ant viršaus apsodinom medeliais. Po kurio laiko jie rado tą bunkerį, tada apstojo ir mušė mane. Bemušdami ir bespardydami ne tik šonkaulius, bet ir krūtinkaulį sulaužė.

Lageryje, kai mane peršvietė rentgeno aparatu, daktarai net aiktelėjo: tiek suaugimų, tiek lūžių, šaudytas ne kartą ir vis dar gyvas... Tiesą sakant, aš ne pagal savo ūgį buvau stiprus ir ištvermingas. Kad ir su dvimetriu vyru susiimdavau ir, jeigu pasiekdavau, pakeldavau jį nuo žemės. Kai dirbdavom šulinių rentinius, aš vienas paimdavau ir pakeldavau rentinį nuo žemės.

Mane Pasvalyje visą laiką saugojo girti skrebai. Ateina su automatu, prie kameros durų sėdi ir knabsi. Aš jau ruošiausi jiems suduot į sprandą ir pabėgt. Kai atvažiuodavo skrebai iš Daujėnų, prašydavo, kad atiduotų mane jiems užmušti, bet mane greit išvežė į Panevėžio kalėjimą.

Pasakoja JONAS ŽILYS

Užrašyta Panevėžyje
1995 11 05

Gimiau 1939 metais Pasvalio rajone, Maženių kaime. Šeimoje buvome penki vaikai – sesutė Stasė mirė trijų mėnesių. Augome keturiese: vyresnioji sesuo Veronika (g. 1924 m.), brolis Antanas (g. 1926 m.), sesuo Juzefa (g. 1932 m.) ir aš. Motina – Vincėta Žilienė, gimusi 1906 m., tėvas – Jonas Žilys, gimęs 1896 m.

Žemės tėvai turėjo apie 10 ha. Kadangi tėtis buvo labai darbštus, žemę gerai įdirbdavo, tręšdavo, tad materialiai laikėmės neblogai. Be to, jis dar nuomavo mišką, kurį kirsdavo, pjaudavo lentas, statydavo klėtis. Tokiu būdu išsimokėdavo mokesčius valstybei. Užtektinai likdavo ir sau. Tėtis dažnai važiuodavo į turgus: į Panevėžį, į Pasvalį, į Kupiškį su lentom, su rąstais, bet niekados negriždavo išgėręs. Jis turėjo toki posakį: „Aš žydų vaikų nemaitinsiu, turiu savo...“ Kadangi visa prekyba buvo žydų rankose, suprantama, ką jis galvojo taip sakydamas. Nors pats negėrė, bet alaus visada namuose turėdavo ir užėjusį žmogų visuomet pavaišindavo.

Kai 1944 metais atėjo rusai ir paskelbė mobilizaciją į sovietų kariuomenę, visas kaimo jaunimas išėjo į mišką. Mūsų apylinkėje partizanus pirmas pradėjo burti Povilas Žilys-Klevas. Jis buvo baigęs miškininkystės mokslus, dirbo girininku.

Mano brolis Antanas tuo metu mokėsi Pasvalio gimnazijoje, bet kai pamatė, kad kaimų jaunimas traukiasi į miškus, iškart paliko gimnazijos suolą ir išėjo kartu su

jais. Iš Mikėnų, Porijų, Januškų, Dumblinėlių, Maženių, Padagų į mišką išėjusio jaunimo netrukus susidarė 33 vyrų ginkluotas būrys. Tas būrys laikydavosi Porijų kaimo palaukėse, apie Linkiamiškį, Papyvesius. Miškuose į Kriklinių pusę labai greit būrys išaugo iki 50 vyrų. Kai kurių pavardės dar iki šiol nėra žinomos, kadangi į tą būrį buvo atėjęs ne vienas ir iš aplinkinių rajonų.

Kai į mišką išėjo brolis Antanas, man tebuvo vos penkeri. Tokiems „vyrams“ nelabai kas ir sakydavo, kur suaugusieji eina. Vėliau, kai po brolio išėjimo į mišką pradėjo užeidinėti sribai su rusų garnizono kareiviais, supratau, kad jie brolio ieško. Namiškiai, kai jų klausdavo, vis sakydavo, kad nieko nežino. Stribai ėmė tardyt tėvus, vyresniąją seserį. Ypač kankino tėtį. Jį dažnai areštuodavo, varydavosi į Daujėnus, į Pasvalį, ten po kelias paras išlaikydavo, grįždavo visas sumuštas. Tiesiog nebebuvo galima toliau ramiai gyventi – kartodavosi kasdieniniai tardymai ir mušimai. Parėjęs iš tardymų sumuštas ir sudaužytas, tėtis sakydavo, kad vis vien neisias ir netarnausias okupantams – jis buvo didelis patriotas. Kito kelio tėvams neliko – tik pasitraukti iš namų. Seserys ir aš išsisklaidėm kas kur, o tėvelis su mama gyveno miške, netoli Linkiamiškio pasistatė palapinę. Ginklo jie jokio neturėjo. Ašėjau per žmones ganydamas karves bei kitus ūkio darbus dirbdamas. Susitikdavau ir su tėvais.

Į mišką gyventi tėvai išėjo 1945 metų vasarą, miške praleido žiemą ir ten gyveno iki 1946-ųjų vasaros. Tėvelis dirbdavo druskines, pindavo krepšius, mama megzdavo kojines, pirštines, vasarą uogaudavo. Viską nešdavo pas žmones, keisdavo į maistą. Dirbo tiek, kad galėtų prasimaitinti.

1946 metų vasarą vyko miško siautimas. Jie pastebėjo, kad ateina Vabalninko sribai su rusų garnizono kariais, greit pasitraukė iš palapinės ir bandė bėgt. Aplink augo krūmynai, viksvos. Tėvelis mamai dar pasakė:

– Aš tai pabėgsiu, bet kaip tu?

Mama buvo stambaus sudėjimo. Tuo metu tėvelį peršovė, jis parkrito ant žemės. Tada mama metėsi į šoną, pabėgo apie 20 metrų ir įkrito į viksvas. Kai sribai priėjo prie tėčio, jis dar buvo gyvas. Ėmė mušt, mušamas tėvas dar klausė, už ką jį muša, juk jis nieko bloga nepadaręs, bet pasigailėjimo nebuvo. Stribai uždaužė jį šautuvų buožėmis. Netoliese baloje buvo duobė, tai į tą duobę stačia galva įgrūdo pusgyvį ir prigirdė. O mamos nepastebėjo, nors ši buvo netoliese ir girdėjo, kaip sribai tėvelį kankino. Kai sutemo, ji išėjo iš miško. Nuo to laiko jau vaikščiojo per žmones – tai pas vienus, tai pas kitus glausdavosi, kam vaikus prižiūrėdavo, kam megzdavo, kam verpdavo.

Tuo metu aš gyvenau netoli Gelažių esančiame Grundiškio kaime pas tokį Romualdą Plevoką. Savo vaikų neturėjo, tai mane priėmė karvių ganyti, o seserį kaip pusmergę. Kadangi Plevokas buvo nukentėjęs nuo vokiečių, rusai jį laikė savu žmogumi, nors jis buvo doras lietuvis, patriotas. Vieta nuošali, pas jį užeidavo ir partizanai. Kartą aš guliui antrame aukšte ir girdžiu beldžiant į duris. Šeimininkas atidaro duris, girdžiu kažką sakant: „Reikia vinių Žilio karstui sukalt...“ Supratau, kad tėvelis arba brolis žuvo. Pasirodo, tėvelio karstui vinių reikėjo. Iki tėvelio žuvimo

vietos nuo Plevoko sodybos buvo apie keturis kilometrus. Kaip vėliau sužinojau, gal po dviejų parų partizanai tėvelio palaikus ištraukė iš duobės, nuplovė, sukėlė karstą ir palaidojo. Kur palaidojo, niekas iki šiol nežino. Kiek visur ieškojau, važinėčiau, niekaip negalėjau surast, nes tie, kurie laidojo, jau patys seniai nebegyvi. Aš tik spėt galiu: Sodelių arba Porijų miške.

Brolis Antanas kartais ateidavo aplankyti manęs, truputį pasišnekėdavom. Pasukutinį sykį brolių buvau sutikęs 1948 metais netoli Gelažių, Skupų kaime. Aš ten pas tokias Skupaites ganiau karves ir buvo atėjęs brolis. Jis dar pakėlė mane ant rankų, sako:

– Mes vis vien laimėsime tą kovą, kad ir kokia sunki ji būtų.

Maždaug po mėnesio jis žuvo kartu su Virbicku netoli Pasvalio, Talačkonių kaime. Žuvimo aplinkybės man gerai žinomos.

Nuo Pasvalio važiuo pilnas sribų sunkvežimis, o brolis naktį sėdėjo pakinkytame vežime Svalios pakrantėje. Ta mašina pakilo į kalną, nusileido pakalnėn, sustojo. Stribai išlipo, pėsčiomis grįžo atgal ir puolė iš pasalų. Brolių peršovė. Jis susiplėšė baltinius, bandė persirišti žaizdą, bet antru šūviu jį pribagė. Tas žmogus, kuris pasakojo apie brolio žuvimo aplinkybes, tuo metu dirbo kolchozo pirmininku. Jo namuose buvo arklių ferma. Stribams jis pasakė, kad banditai iš jo paėmė arklių. Deja, kai nuėjo į tvartą, visus arklius rado vietoje. Matyt, iš kažkur kitur jie buvo arklių paėmę. Kai tas pirmininkas nuėjo pasižiūrėti, matė, kad kėbule buvo įmesti du nušauti vyrai. Vienas sribas atidengė brezentą ir nusikeikė: „O, bl..., Antanas!“ Greičiausiai tai buvęs koks bendramokslis, jei taip gerai pažinęs.

Kaip dabar žinoma, brolis su Virbicku tada norėjo paimti iš Talačkonių pieninės sviestą, bet buvo įskusti, susekti ir sušaudyti. Į tą išdavystę buvo įvelta tokia Baltrūnaitė, apie ją vėliau teko išgirsti įvairiausių kalbų.

Juozas Virbickas buvo kilęs iš Padagų kaimo. Po to jie abu buvo paguldyti Pasvalio saugumo kieme. Atpažinti stribai buvo atsivežę Juozo brolių, tokių Gaigalą, kuris patvirtino, kas tikrai nušauti.

Prisimenu, kada Petras Šiaučiūnas išėjo į mišką. Tada aš gyvenau netoli Gelažių, Rubežio kaime pas Breives. Kartu pas juos laikėsi ir Šiaučiūnas, kuris tuomet laikinai dirbo Karsakiškio geležinkelio stoty. Reikėjo jam eit į kariuomenę, bet į kariuomenę jis nėjo. Buvo jau pavasariop, ką tik pradėjęs tirpti sniegas. Petras apsilviko palatą, užsidėjo kepurę ir laukė vakaro, kol ateis partizanai jo išsivesti. Jo vyresnysis brolis Jonas jau anksčiau buvo išėjęs į mišką. Neteko Petrui ilgiau papartizanauti, pabuvo keletą mėnesių miške ir žuvo.

Kartą, kai gyvenau Bygailiuose pas Skrebę (sesers vyro giminaitį),ėjau išginti karvių iš tvarto, kai išgirdau kažką švilpiant klojime. Nueinu, žiūriu – du jūreiviškom uniformom apsirengę sėdi ant šiaudų. Jie paklausė, kieno čia namai, ar nėra ko nors iš svetimų? Pasakiau, kad svetimų nėra, tik šeimnininkai. Tada paprašė, kad pakviesčiau šeimnininką. Pasirodo, tai buvo šeimnininko giminaičiai, pabėgę iš rusų kariuomenės. Abu jūrininkai, atbėgo net iš Talino. Jie man dar paliko rusišką žemėlapi. Pas Skrebę jie išbuvo tris paras, po to išėjo į Taruškas pas partizanus.

Pas žmones gyvenau įvairiom pavardėm. Gelažiuose buvau Šakalys, Bygai-liuose – Gžimaila, kadangi tokia pavarde turėjau giminių Panevėžyje. Kai pradė-jau lankyti vidurinę, susigražinau tikrąją pavarde.

Nežinau, kaip žmonės gyveno tremtyje, bet, manau, kad ir mums čia, Tėvynėje, nė kiek ne geriau buvo. Žmonės buvo išgąsdinti, ne bet kas norėjo priimt. Mus su mama daugiausia glaudė neturtingi, nes turtingieji drebėjo dėl savo turto.

Mama mirė 1970 metais. Tuomet ji jau gyveno pas mane Panevėžyje.

Pasakoja ADELAIDA (ADA) ALEBIENĖ – RIMAITĖ

Užrašyta Panevėžyje
1997 04 02

Gimiau 1917 m. vasario 23 d. Daglėnų kaime, Pušaloto valsčiuje. Ištekėjau 1940 metais už Mykolo Alebos, Juozo sūnaus, gimusio 1914 m. Pakalniškių kaime.

1941 metais prasidėjus karui su vokiečiais, vyras slapstėsi, nes vokiečiai rinko iš kaimų vyrus ir vežė darbams į Vokietiją. Mykolas nepriklausė jokiai antivokiškai organizacijai, bet tarnavo Kauno policijoje. Policijoje jis tarnavo iki 1940 metų.

1944 metais, prieš ateinant rusams, vyras pasiėmė atostogų ir važiavom į tėviškę. Atvažiavom iki Radviliškio ir sužinojom, kad Kaune jau rusai. Vyras ėmė svarstyti, ką daryt – gal grįžt atgal į Kauną? Ėmiau jį atkalbinėti, kad grįžti nėra prasmės, reikia važiuoti į tėviškę, ten nuspręsim. Tik atvažiavom į Pušalotą, ir užėjo rusai. Iš pra-džių vyras dar slapstėsi namuose: daržinėje pasidarė slėptuvę, kamaroje irgi įsirengė slėptuvę. Jokio ginklo tuo metu jis neturėjo, tik vėliau, nežinau iš kur, gavo medžiok-linį šautuvą. Po to pasitraukė į mišką pas partizanus. Kadangi buvo mažas vaikas, dažnai ateidavo aplankyti, pasikalbėdavo su juo, pasidžiaugdavo ir vėl išeidavo.

Kartą nueinu į Pušalotą ir sutinku vieno milicininko žmoną. Ji sako:

– Žinai, tave žada areštuot, dėl vyro.

Grįžau į namus, laukiu vyro. Jis atėjo, klausiu, ką man daryt, jeigu ateitų manęs areštuot. Vyras taip pasakė:

– Jeigu tardys, daug nekalbėk. Pasakyk, kad aš miške, o daugiau nieko nežinai.

Mane areštavo 1946 metų pavasarį. Nuvežė į Panevėžį ir ėmė tardyt. Reikalavo pasakyti, kur vyras. Pasakiau, kad vyras miške, apie jį aš nieko nežinau. Tada tar-dytojas pasakė, kad aš ne viską pasakiau. Išveda į lauką, pastato po lašais pastogėj, palaiko kiek ir vėl veda į vidų tardyt. Aš visa šlapia, drebu nuo šalčio, o jis vėl to paties klausia:

– Gal jis ne miške? Gal jis išvažiavęs kur?

Po to jis užveda tokią kalbą:

– Žinai, kad tavo vyras tavęs nemyli? Jo nė kiek nereikėtų gailėtis. Tu taip vargsti vien dėl jo, o jam į tave nusispjaut...

Duoda cigaretę užrūkyti ir vėl tą pačią maldelę: viską sakyk, nieko neslėpk ir t. t. Kiek patylėjęs įsmeigė žvilgsnį į mane ir sako:

– Duosiu tau butą mieste, būsi viskuo aprūpinta, bet reiks mums parodyti miškinų bunkerius, pasakyti, kur jie slapstosi, kas jiems padeda. Ar sutinki?

– Ne. Nesutinku, nes aš nieko nežinau, – tiesiai atsakiau jam.

Tada dar kartą išvedė į lauką, po lašais pastatė, kiek palaikė ir nuvedė į kamara. Taip jis manęs neužverbavo. Keturis mėnesius tardė Panevėžyje, po to išvežė į Lukiškių kalėjimą. Ten šešis mėnesius išlaikė, po to išvežė į Vorkutą – be jokio teismo. Po metų paleido, kadangi nebuvau teista. Pagal tą straipsnį, pagal kurį norėjo mane apkaltinti, buvo paskelbta amnestija.

Kai grįžau į Lietuvą, sužinojau, kad mano vyras Mykolas išėjo iš miško ir užsiregistravo, todėl atseit mane ir paleido. Registruotis vyrą prikalbėjo Pušaloto NKVD viršininkas Sorokinas.

Mano tėvus vis vien 1948 metų pavasarį išvežė į Sibirą. Tada mes su vyru ir sūneliu apsigyvenome mano tėvų namuose Daglėnų kaime. O kaip gyvent? Nieko neturim, visas turtas surašytas. Tada aš vėl bėgau pas Sorokiną prašyti, kad nors ką paliktų pragyventi. Sorokinas liepė mums palikti karvę, kiaulę paršingą, 4 centnerius kviečių, truputį miltų, visas 40 vištų, kurios nebuvo įtrauktos į konfiskuojamų sąrašą, ir 4 avis. Dažnai pas mus užeidavo Pušaloto sribai Boleslovas Žygas, Vasilias ir kiti. Duodavom jiems atsigert, pavalgyt.

Daglėnų kaimo gyventojas Petras Ulkė paprašė mano vyrą pabūt piršliu. Tie Ulkės buvo komunistuojantys. Aš ką tik grįžusi iš lagerio, jis – iš miško, kažkaip nei šis, nei tas. Mes nieko neturim, turtas išgrobtas, tėvai išvežti. Ulkei ėmiau aiškinti, kad mes neturime nė kapeikos, o einant į piršlius reikia ko nors turėt dovanoms. Bet Ulkė neatstojo, atseit nieko nereikia, sutikit tik pabūt, ir bus gana. Kai taip žmogus prašo, negi atsakysi. Vyras sutiko. Nuotaka buvo kilusi iš Matkūnų kaimo. Pirmą dieną vestuvės vyko pas Ulkę Daglėnų kaime, o kitą dieną važiom pas nuotakos tėvus į Matkūnus. Nuvažiuojam į Matkūnus, žiūrim – pilnas kiemas sribų. Vežime, kuriuo važiuojame, sėdėjo jaunikis, nuotaka, piršlys ir aš. Sakau vyrui:

– Žiūrėk, kiek sribų čia...

Vyras sako:

– Nebijok, bus smagiau...

Einant į vidų mane užkabino sribas Žygas. Aš buvau apsirengusi lapės kailių kailiniais. Žygas ėmė pešiot plaukus iš kailinių. Aš jam sakau:

– Ką čia dabar darai?

– Nieko, nieko, man labai patiko, – pasakė Žygas ir daugiau prie manęs nekibo.

Įėjom į vidų, šeimininkas pradėjo dengti stalą, nešt valgius. Muzikantas groja, vieni šoka, linksminasi. Mes susėdom už stalo, šalia mūsų atsisėdo svečiai iš Panevėžio. Atsidaro durys, įeina Žygas su kitu sribu. Priejęs prie mūsų Žygas sako:

– Na, piršly, duok išgert!

O ką mes jam duosim, jei nieko neturim. Mano vyras jam sako:

– Truputį palauk, bus bendras svočios stalas, tada visi susėsime ir pasivašinsim...

Bet Žygas neatstojo. Dūrė man pirštu į veidą, ėmė nepatenkintas bambėt:

– Duok, duok, tu turi...

Aš jam sakau:

– Boleslovai, nagi palauk...

– Kiek aš galiu laukt?! – pakeltu balsu užriko Žygas.

Tik šautuvą nuo pečių, visai prie pat vyro krūtinės prikišo vamzdį ir iškart šovė. Mykolas taip ir atsilošė. Visi, kas buvo gyvas viduje, nėrė pro duris į lauką, aš puoliau po stalą. Žygas su kitais taip pat išėjo į lauką, bet greit grįžo. Pamatęs, kad Mykolas dar gyvas, užsitašė šautuvą antrą kartą ir vėl norėjo šaut, bet vyras griebė už šautuvo sakydamas:

– Boleslovai, už ką tu mane šaudai? Ką aš tau bloga padariau?

Taip jie abu įsikibę rankomis šautuvą laiko, vienas į save, kitas į save traukia. Žygas prašo, kad Mykolas paleistų šautuvą, bet tas nepaleidžia. Aš galvoju, ką man daryt: gal griebt nuo stalo šakutę ir durt Žygui į sprandą? Bet kai išlindau iš pastalės, priešais mane atsirado dar keli sribai. Matau, kad aš jau bejėgė, bandau bėgt pro duris, bet sribas Vasiliauskas užstatė koją ir neleido išeit. Tada trenkiau jam į pasmakrę. Jis atsilošė, tuo metu šokau pro duris ir išbėgau laukan. O lauke visi bėga nuo manęs tolyn, nes sribai jau ieško ir mane nušaut ketina. Matau, kad kiti lipa ant kūtės, aš irgi iš paskos. Mykolas kažkaip išsisuko iš sribų ir kopėčiomis užlipo ant aukšto. Paskui save užsitraukė ir kopėčias. Sribai laksto, ieško Alebos, bet jo niekur nėra. Po kurio laiko mes su tokiu vyru nulipom nuo kūtės ir nubėgom pas kaimyną Gerbenį. Netrukus atėjo vienas jaunuolis su mergaite ir pasakė, kad grįžčiau atgal, mane vyras kviečia. Atbėgom atgal, užlipom ant aukšto, žiūriu – čia ji slaugo seselė, ta, kuri iš Panevėžio į svečius buvo atvykusi. Kai Mykolas mane pamatė, pasakė, kad nuimčiau nuo jo rankos žiedą ir laikrodį. O vaitoja, dejuoja... Aš ėmiau guost, drąsint, kad tuoj ji veš į Panevėžį ligoninėn, bet jis tuo metu užmerkė akis. Pasirodo, sribas Žygas šovė jam į pilvą sprogstamąja kulka, kuri labai išdarkė vidurius. Kai vyras užmerkė akis, aš nualpau. Mane su paklodėm nuleido nuo aukšto.

Sribai nuėjo Pušalotan, prisistatė viršininkui ir pasakė, kad nušovė Alebą. Tada viršininkas Sorokinas paėmė gydytoją, kelis garnizono kareivius ir atvažiavo į Matkūnų kaimą. Gydytojas vyrui jau buvo nebereikalingas. Tada man suleido raminaujų vaistų. Atgavau jėgas ir sąmonę, einu prie gulinčio nebegyvo vyro. Žiūriu – prie jo stovi du sribiteliai, atseit saugo. Nebeišlaikiau, surikau:

– Tai ko jūs čia dar stovit?! Kūną nužudėt, dar norit ir sielą nužudyti? Von iš čia! Kad jūsų nematyčiau...

Supratau, kad jie labai įsižeidė. Kaip vėliau išsiaiškinau, tie du ruskeliai kareiviai stovėjo paties Sorokino pastatyti. Kitą dieną šeimininkas, nuotakos tėvas, mane nuvežė į Pušalotą, nes reikėjo sutvarkyt dokumentus dėl laidojimo. Pinigų neturiu, tad nuėjau pas kleboną, pasiskolinau penkis šimtus rublių. Paprašiau pažįstamos Kunkulienės, kad man padėtų. Po to nuėjau į NKVD būstinę pas Sorokiną. Žiūriu – koridoriuje jau sėdi Žygas. Aš labai susijaudinau jį pamatęs. Nereikėjo man taip sakyti, bet pasakiau jam tiesiai į akis girdint kitiems sribams:

– Žinai, svoločiau, ką tu padarei? Aš tau nedovanosiu visą gyvenimą!

Tai girdėję sribai iškart atkartojo Sorokinui. Netrukus mane pasišaukė Sorokinas. Aš jam išdėdėčiau visas bėdas: kad reikia laidoti vyrą, reikia duobę kasti, aprengti mirusį, ir paprašiau jo pagalbos. Sorokinas sako:

– Ką kalbėjai koridoriuje? Aš tau niekuo nebegaliu padėt... Negerai prasitarei... Bet duosiu keturis sribitelius, kad duobę iškastų.

Daug padėjo kaimynai, nes pati buvau sunkios būklės, sirgau atvira džiovos forma. Po vyro laidotuvių kraujais vėmiau, paslika gulėjau. Trečią dieną atlėkė sribas ir liepė prisistatyti į Pušaloto NKVD. Pasakė, kad vyrą atkasė, nes iškvietė ekspertą iš Panevėžio. Mat Žygas aiškino, jog mano vyras jį užpuolė, o jis tik gynėsi. Bet Žygą vis vien teisė, jis gavo devynerius metus lagerio. Kaip vėliau sužinojau, kalėjime jį kaliniai užmušė.

Viena, ką galiu pasakyti apie buvusį Pušaloto NKVD viršininką Sorokiną, kad jis vienintelis perspėjo vyrą. Liepė jam kuo greičiau pasišalinti iš tų apylinkių, liepė išvažiuoti gyventi kitur, nes čia jo laukia pražūtis. Vyras nepaklausė. Pasirodo, Sorokinas neklydo.

Pasakoja JURGIS INDRIULIS-DARGUŽĖLIS

Užrašyta Panevėžyje
1989 m. lapkričio 19 d.

Gimiau 1927 m. Vabalninko valsčiuje, Lebėniškių kaime. Tuoj po karo lankiau Pasvalio gimnaziją. Rusai ėmė šaukti moksleivius kariniam apmokymui, tada aš ir pasitraukiau į mišką, nenorėjau tarnauti okupantams. Mūsų kaimo visi jauni vyrai išėjo į miškus. Kaime gyveno dar po 1863 metų sukilimo atvežti rusų kolonizatorių palikuonys. Iš jų nė vienas į mišką nėjo, visi išėjo į skrebus. Savo „brolių“ jie labai laukė dar 1940 metais. Vokiečiai savo viešpatavimo laikotarpiu aršesnius rusus sunaikino, o tie, kurie liko, laukė Raudonosios armijos kaip išganymo. Daugelis iš jų prie vokiečių slapstėsi.

Iš mūsų kaimo tuoj po karo į mišką išėjo šie vyrai:

1. Antanas Kiaulėnas.
2. Jonas Indriulis.
3. Jonas Paškevičius.
4. Antanas Kalkys.
5. Jonas Kalkys.
6. Julius Kalkys (trys broliai).
7. Juozas Kalkys.
8. Lionginas Kalkys.
9. Jurgis Indriulis (aš, pasakotojas).

Iš Daržų kaimo į mišką išėjo Balčiūnas ir greit registravosi.

Partizanų būriui vadovavo Stepas Masilionis-*Jurgis, Spragtukas*. Iš pradžių būryje buvo apie 60 vyrų. Man asmeniškai susirėmime nei su skrebais, nei su rusų enkavedistais neteko dalyvauti. Mano brolis Jonas Indriulis slapstėsi pas dėdę Kuodžių durpyne. Daugiausia aš slapščiausi pas seserį, bet dažnai nueidavau ir į būrį miške. Per ryšininkus sužinojęs apie gresiantį pavojų, pranešdavau partizanams. Kadangi man tuo metu buvo 16 metų, labai aktyviai partizanų operacijose neteko dalyvauti. Mane daugiau laikė ryšininku.

Pirmasis partizanų susidūrimas su skrebais buvo netoli Gulbinų ir Guodžių kaimų. Per susirėmimą buvo sužeistas būrio vadas Povilas Žilys. Susidūrime ties Gulbinais žuvo aštuoniolika skrebu, o iš partizanų žuvo du, vieną sužeidė. Partizanai laukė pasaloje. Netoli Daujėnų skrebai, važiuodami šešiomis pastotėmis, šaudė į kryžius. Partizanai juos už tokius šaudymus skaudžiai nubaudė. Visus 24 skrebus suguldė į gilius pakelės griovius. Operacijai vadovavo Povilas Žilys. Kai jį sužeistą paguldė į ligoninę Panevėžyje, dažnai jam nešdavau maistą, per mane partizanai palaikė ryšį. Kai pastebėjom, kad seka enkavedistai, iš ligoninės jį paėmėm ir išvežėme atgal į mišką, į bunkerį.

Ilgiau būryje išsilaikė Alfonsas Virbickas iš Vabalninko valsčiaus, Padagų kaimo. Pastaruoju metu jis būriui ir vadovavo. Virbicką taip pat paėmė gyvą. Jis buvo teistas, kalėjo Rusijos lageriuose, grįžęs dirbo Jonavoje. Vėliau žuvo.

Iš kaimyninio Ančiškių kaimo į mišką buvo išėję vyrai beveik iš kiekvieno kaimo. Dauguma jų žuvo miškuose apsuptyje, pasaloje. Vabalninke ant grindinio jų kūnai buvo niekinami, po to grūdami į duobę ar į kokį šiukšlyną. Daug ir beginklių buvo sušaudyta.

Iš mūsų kaimo pats aktyviausias skrebas buvo Fadejevas. Jis mane kartą buvo primušęs. Jį pasaloje nušovė partizanas Antanas Kiaulėnas. Labai žiaurus tas Fadejevas buvo. Nei vietiniai rusai vaikai, nei senukai, nei moterys – nebuvo nė vieno ruso, kad pagelbėtų partizanams. Pajutę, kad žemė dega po kojomis, daugelis išbėgo į Vabalninką, bijojo namuose pasilikti. Pasibaigus skrebu laikams, visi bėgo į Donbasą. Dalis ir pasiliko ten gyventi, kiti šachtose žuvo – niekas iš jų atgal nebegrižo. Dalis jų gyvena Panevėžyje: Grobovai, Riabovai ir kt. – skrebu vaikai ir vaikaičiai.

Stepas Masilionis, užėjęs į rusų NKVD pasalą, žuvo 1945 metais Balčiškių kaime, netoli Porijų. Po jo būriui vadovavo Povilas Žilys.

Mane suėmė Laužų kaime. Mes jau anksčiau buvome užmezgę ryšį su „besit-
raukiančiais iš Liepojos vokiečiais“. Tada buvo kaip tik Joninių išvakarės. Sumanėm nueit pasveikint mano tėvelį Joną. Iš būrio išėjom keliese: Jonas Indriulis, Jonas Paškevičius, Česlovas Dainoras, Stepas Kubilevičius ir aš – Jurgis Indriulis. Grįžtant į būrį mus ir suėmė.

Susitikę tuos „vokiečius“, pareikalavom slaptažodžio. Jie atsakė taip, kaip priklausė, todėl mes juos prisileidome arti. Susitikę pradėjome kalbėtis lietuviškai, kažkas iš jų lyg ir vokiškai bandė graibytis. Kiti užėjo mums už nugarų, davė vi-

siems per sprandus, surišo, burnas užkimšo skudurais ir atvedė netoli Karsakiškio į Žaliąją girią. Tada mes supratome, į kokių „vokiečių“ nagus įkliuvome. Kai mus vedė surištus, daugelis iš tų „vokiečių“ jau kalbėjo tik rusiškai. Tiesa, iš pradžių jie bandė mėtyti pėdas, mus apšaukė išdavikais, atseit mes provokatoriai, parsidavėme rusams. Suguldė mus netoli kažkokio ežerėlio, lyg ir ruošėsi sušaudyti, bet atvažiavo jų viršininkas, sumetė mus į sunkvežimį ir nugrūdo tiesiai į Panevėžio kalėjimą. Gruodžio mėnesį perskaitė nuosprendį: aš gavau penkiolika metų, Stepas Kubilevičius – dvidešimt penkerius metus. Jam, kaip vyresniam, davė daugiau.

Tie „vokiečiai“ suėmė mūsų smarkiai nemušė. Labai mušė Panevėžio kalėjime per tardymus. Nuo mušimo buvome mėlyni ir ištinę. Valgyti beveik nieko neduodavo. Tardyti vesdavo užmovę maišą ant galvos, surištomis rankomis laiptais žemyn, per kalėjimo kiemą į kažkokį priestatą.

Tardytojo kabinete iš pradžių mušti imdavo vertėjai, kai parkrisdavom ant grindų, tada vertėjas su tardytoju jau spardydamo kojomis, trypdavo užšokę ant krūtinės. Vertėjai daugiausia buvo Lietuvos rusai, nes tuo metu dar mažai lietuvių mokėjo rusiškai. Taip mane tardė ir kankino nuo 1945 metų birželio iki gruodžio vidurio. Po nuteisimo išvežė į Lukiškių kalėjimą Vilniuje. Kalėjau Vorkutoje.

Šešiolikmetis kaimo berniukas iškentėjau visus rusų okupantų kankinimas ir pasityčiojimus.

Kai mane suėmė, namiškiams apie tai nepranešė. Tik maždaug po trejų metų mes neoficialiai radom galimybę išsiųsti laiškus į tėviškę ir pranešti artimiesiems, kad dar esame gyvi. Saviškiai mūsų ieškojo miškuose. Kai tik sužinodavo, kur tie „vokiečiai“ ką sušaudė ar sudegino, manė, kad savųjų jau nebeatpažins.

Pasakoja JUOZAS VYČAS

Užrašyta Leliškių k., Krinčino sen.
1995 07 02

Mūsų apylinkėje Kazimieras Sirbikas pirmas įkūrė partizanų būrį ir jam vadovavo. Jų šeima buvo gausi: šešios mergaitės ir du berniukai. Tėvai turėjo 60 ha žemės. Kazimieras pagal anuometinės nepriklausomos Lietuvos tradicijas, kilęs iš tokio stambaus ūkio, tarnavo Lietuvos kariuomenėje ulonų pulke. Kai jis stojo į karinę tarnybą, jam davė arklį, aprangą. Jis turėjo teisę gyventi namuose, bet keletą kartų per metus vykdavo į apmokymus. Iš Sintautų kaimo ulonu tarnavo ir Kazimiero bendražygis Bieža. Kai rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, Kazimierui liko tik vienas kelias – į mišką. Netrukus sribai nušovė jo seserį Skoliutę Sirbikaitę.

1945 m. sausio mėnesį nuo Nemunėlio Radviliškio Žaliosios girios link traukė didelė partizanų grupė. Prieš tai jie buvo užėmę Pabiržę ir ten sušaudė kelis valdi-

ninkus. Tada juos jau sekė rusų garnizonas. Rusai, priartėję prie Sirbikų namų, padegė gryčią, klojimą, jaują. Tuo metu pas Sirbikus buvo daugiau žmonių susirinkę. Kai pamatė rusus, kas kur ėmė bėgti.

Rauduvės miške įvyko smarkus susišaudymas tarp rusų stribų ir partizanų. Tuo metu aš dirbau kalvėje. Užėjo pas mane šeši partizanai, dar prašė ko nors pavalgyt. Kai virš miško pasirodė kelios raudonos raketos, jie nebelaukė, kol atnešiu maisto, tekini nubėgo Guodžių kaimo link. Na ir prasidėjo kulkosvaidžių kalenimas, granatų sprogimai. Tokiu širmu arkliu nuo Parauduvės miško į Leliškių mišką partizanai vežiojo sužeistuosius. Daug tuomet iššaudė Krinčino, Pasvalio, Pabiržės stribų. Leliškių miške ant posūkio prie griovio partizanai pasistatė kulkosvaidžius ir, kas tik bėga, visus šluoja: ir stribus, ir rusus. Tame mūšyje susitiko broliai Kripaičiai iš Daniliškių kaimo – vienas skrebas, kitas partizanas. Tas skrebas sako: „Brolį Jonai, kodėl tu mane šaudai?“

Vėliau partizanas Antanas Gaidelionis man pasakojo: „Stribai irgi veža į Krinčiną savo sužeistuosius. Vienas partizanas guli sužeistas ir šaukia pro šalį sužeistuosius vežantį stribą: „Pavežk mane iki Krinčino“. Tą įkelia į roges, veža per Braškos kiemą Aukštuolių kaime. Tas ir klausia: „Ar tavo automatas veikia?“ Stribas atsako: „Veikia“. „Mano sugedo“, – guodžiasi partizanas. Stribas ištraukė iš po šiaudų savo automatą ir padavė partizanui. Šis, nieko nelaukęs, terkšt – nupylė stribą ir nuvažiavo į Skėtelių pusę“.

Stribai, matydami, kad nebeišsilaikys, iškviatė pastiprinimą – rusų garnizoną iš Biržų. Tie atvažiavo į vietą ir stebi per žiūronus, kas čia darosi, kad stribai krenta kaip lapai. Pastebėjo griovį ir posūkį, iš už kurio šaudė partizanai į bėgančius stribus, užėjo su šunimis nuo Balčiūno namų pusės, prisėlino prie ten įsitvirtinusių partizanų ir tada, kai jau kirtu, iškart dvidešimt du partizanus nušovė. Visi buvo atvežti į Krinčiną ir numesti prie šventoriaus.

Kazimiero Sirbiko būryje buvo:

1. Balčiūnas iš Berniškių kaimo.
2. Baltrašiūnas iš Dumblinių kaimo.
3. Povilas Balčiūnas iš Aukštuolių kaimo.
4. Feliksas Reševičius iš Aukštuolių kaimo.
5. Juozas Reševičius iš Aukštuolių kaimo, Felikso brolis.

Jį nušovė netoli Rauduvės sodybos. Tuo metu Kazimieras Sirbikas ir Gaidelionis miegojo po rąstais, tad rusai jų nepastebėjo. Kiek žinoma, tuos partizanus išdavė Varžinskas iš Šukionių kaimo. Iš pradžių Varžinskas buvo partizanas, bet kai jis ėmė eiti per žmones vagiliaudamas, partizanai jį išvijo iš būrio. Tada jis nuėjo į Vabalninką ir užsirašė į stribų būrį.

Vienas iš pagrindinių Sirbiko ryšininkų buvo Juozas Mozūra iš Varžų kaimo.

Tuo metu aš dirbau miškininku. Sekmadienį ryte važiuoju į Daujėnus ir sutinku pažįstamą, kuris man sako:

– Nebėr Kaziuko, žuvo Ančiškių pušyne. Juos septynis rusai ant griovio krašto gulinčius nušovė.

Gaidelionis žuvo apie 1948 metus Aukštuolių kaime, Broniaus Leimonto tvarte. Juos rusai vijosi nuo Leliškių miško, visi tiesiai bėgo ir pasislėpė Leimonto tvarte. Kadangi juos iš toli vijosi, tie norėjo pasiimt Vadopolo arklius ir taip nuo rusų atsiplėšt. Petras Vadopoliukas jau vedė iš tvarto arklius, kad jie galėtų kuo greičiau pasprukt, bet pamatė, kad iš miško išlindo kreiviai. Tada metė arklius ir nubėgo į Aukštuolių kaimą. Rusai pradėjo smarkiai į juos šaudyt. Gaidelioniui buvo sužeista koja. Jie bėgo trise. Gaidelionis įbėgo į Leimonto tvartą, galbūt dar norėjo pasiimt arklį, bet tuo metu Vadopolas vežė Krinčino sribus iš Aukštuolių kaimo į Krinčiną ir buvo jau Petriškių kaime. Kartu su sribais važiavo ir pirmasis komjaunimo sekretorius Lopeta. Lopeta davė įsakymą grįžti, nes pasigirdo šaudymas. Skrebai grįžti nenorėjo, bet tas būtinai užsimetė grįžti. Grįžtant Aukštuolių kaime ir susitiko Gaidelionis su Lopeta. Jie vienas kitą anksčiau pažinojo. Gaidelionis staiga pakėlė automatą, ir Lopeta krito vietoje. Tuomet jam jau nebebuvo kur dėtis – viską lėmė minutės, sekundės. Tada jis įbėgo į tvartą, o čia jau buvo rusai, kurie tuoj padegė tvartą. Matydamas, kad nebėra jokios išeities, Gaidelionis susisprogdino. O partizanas Povilas Taučkėla iš Daniliškių kaimo ir Kazys Sirbikas pabėgo.

Partizanai turėjo rusiškų kailinių, kuriuos nešiojo tiek rusai, tiek sribai. Kai partizanai išbėgo iš Vadopolo namų, paliko tokius kailinius. Patras Vadopoliukas tuos kailinius greit paslėpė. Kai rusai irgi nubėgo, Vadopolienė, apžiūrėdama kailinius, rado pilnas kišenes prikimštas granatų. Kai baigėsi susišaudymas, sribai, nuėję į Leliškių kaimą, padegė Rudžio klėtį. Mes žiūrim, kas toliau dės. Matom – Taučkėliukas ėjo ėjo ir nugriuvo. Galvojom, kad labai nusilpęs. Ruskiai, pamatę jį, ėmė rėkt, priėjo jo nušaut. Tas prisileido visai arti, kaip davė iš automato – visus septynis ir nupylė, o pats susisprogdino. Subėgę ruskiai ir sribai įsiutę jau nebegyvą durtuvais badė.

Partizanas Gaidelionis nuėjo pas Biržų prokurorą ir nušovė jį. Tas prokuroras jiems buvo pranešęs, nors šie ir legalizuosis, jis vis vien reikalaus juos sušaudyti. Nušovęs prokurorą, nuėjo pas jo motiną ir tą nušovė. Sribai visą naktį siautė po Biržus ir ieškojo Gaidelionio, o Gaidelionis grįžo į namus ir pasakė:

– Mums išeities nebėra, mus vis vien sušaudys. Gyvi mes negalim pasiduot.

Kiek man žinoma, Skėtelių kaime Miniuko klojime buvo nušauti trys partizanai. Už šių partizanų suėmimą sribai ir rusų valdžia žadėjo septynis tūkstančius rublių.

Šeimininkų dukra Agota padarė alaus, dar kažkokio gėrimo atnešė. Prieš tai viską buvo pranešusi sribams. Netikėtai juos toje daržinėje besivaišinančius apsupo rusų garnizonas ir sušaudė. Apie tai apylinkėje daugelis žinojo. Jau vėliau tos Agotos sūnų nušovė Biržuose ant tilto už kažkokias išdavystes.

Ruopiškių kaime partizanai iššaudė Budriūno šeimą, kadangi pats Budriūnas buvo užverbuotas. Kur tik pamatydavo partizanus, tuoj pranešdavo. Vien dėl to partizanai iššaudė jo šeimą, o vieną peršautą jo ir Mačinsko vaiką keli vyrai, persirengę moteriškais rūbais, atvežė pas mus ir paliko gryčioj. Kitą rytą man reikėjo važiuot į Biržus, į naujokų komisiją. Grįžtu iš komisijos, namuose randu partizanus.

Kartu su jais ir Kazys Sirbikas. Jis ir sako:

– Na, tai ką? Jau stoji ruskių armijon?

Aš pasakiau, kad mane paliko. Tada jau nieko, apsiramino. Tų vaikų jau nebėra, bet visos grindys kruvinos. Jis klausia:

– Kieno čia kraujas?

Sakau, kad gėrelį pasipjoviau įsidėti, tai ir liko kruvina.

O Mačinskas, tėvas, irgi liežuvio už dantų nelaikė. Kur tik koks suėjimas, tuoj ir vėbla:

– O, ateis tokie laikai, ateis visiems, nesvarbu, kad jūs Dievą tikit... Vis vien ateis Leninas...

Jam ir atėjo „Leninas“... Iššaudė visą šeimą, ir pasibaigė visi leninai. Ir mane partizanai buvo numatę sunaikinti, kadangi buvau daugiau neutralus. Jau ruošėsi jie eit manęs sušaudyt, bet tą naktį atvažiavo sribai į Šukionių kaimą pas partizano Armono seserį jos vežti Sibiran. Atvažiavę sribai vieną kalbina gryčioj, o antra per kamaros langą iššoko ir pabėgo. Buvo ruduo, upė patvinusi. Ją vijosi septyni sribai... Peršovė jai koją ir kruvinais pėdsakais atsekė iki pat miško. Tada ji atbėgo pas mus kruvina ir klausia, kur jai dėtis. Mes tuoj jos koją apvyniojom rankšluosčiais ir tiesiai į rūšį. Aš dar užmečiau skudurą ant rūsio durų, pats pasiėmiau armoniką ir groju. Mama įsileido alaus, pasistatė ąsotį ant stalo ir su kaimyne neva geria alų. Atlėkė sribai su triukšmu:

– Ar banditka atbėgo?

Aš kaip iš dangaus iškritęs nustebau: apie kokius čia banditus šnekat, aš jokių banditų nemačiau. Atsiguliau ir vėl groju. Sribai tik laksto po gryčią, o jų didelis vilkšūnis griebė mėsos gabalą nuo stalo ir ryja. Mamutė jų klausia, ką jie čia gaudo?

– Mergą gi, – sako vienas sribas. – Kaip čia dabar yra? Peršovėm, vijomės, o prie jūsų namų dingo kaip į vandenį. Na, mat ją velniai, jei pasmirs kur nors krūmuose, praneškit mums, – ir išėjo.

– Gerai, – sakau, – pranešim.

O vakare ją saviškai išsivežė.

Pasakoja JONAS VARŽINSKAS

Užrašyta Varžų k., Krinčino sen.
1995 07 02

1945 m. vasario 19 d. vyko vadinamos Leliškių kautynės.

Partizanams buvo pranešta, kad Biržų rajono Šniukščių kaiman atvyks sribai plėšti ūkininkų. Tada iš vakaro suvažiavo į tą kaimą apie 200 partizanų, susirinko iš kelių apylinkių. Ryte iš Pabiržės atvažiavo sribai pas vieną ūkininką plėšt ir išvežt jo turto. O partizanai jų laukė pasaloje. Tai kai kirto, apie trylika keturiolika sribų

ir liko gulėti griovių sniege. Maždaug apie pusę dvyliktos ilgiausia partizanų vilks-
tinė pravažiavo pro Varžų kaimą. Nuvažiavo prie Kazimiero Sirbiko namų ir ten,
Leliškių kaime, sustojo. Praėjo dvi valandos, na, ir pasipylė rusų kareiviai, stribai...
Mano tėvelis prie kūtės stovėjo, jo paklausė:

– Kas čia pravažiavo?

– Ką aš žinau, kas čia važiavo.

Visa laimė, kad partizanai neapsistojo mūsų kaimely, – visi būtume sudegę ugny.
Dar už penkiolikos minučių pro šalį nulėkė į tą pačią pusę daug pastočių su stribais.
Mes stovėjom kieme, kai pamatėm iš Sirbiko sodybos paleistas žalias raketas, po
to raudoną – ir prasidėjo šaudymas. Rodos, didžiausias karas prasidėjo – ištisos
kulkosvaidžių, automatų serijos. Tuoju uždegė Sirbiko namą. Netrukus dvi pastotės
nuvažiavo atgal, matyt, su sužeistaisiais. Šaudė gal dvi valandas. Jau vakare atėjo
stribai ir liepė kinkyt arklį, dar kaimyną atvarė. Vežėme į Krinčiną negyvus ir su-
žeistus stribus. Kiek man žinoma, nušautus rusus ir stribus vežė keturios pastotės, o
kiek jų ten buvo sudėta, negi kas žino. Tie ūkininkai, kurie buvo atvežę stribus nuo
Pabiržės, sėdo į roges ir pabėgo. Kai tik pradėjo šaudyti, paliko tuos stribus.

Kiek žinau, čia buvo suvažiavę keli partizanų būriai. Jų vadai buvo Povilas Va-
linskas iš Berčiūnų kaimo, Antanas Gaidelionis iš Krinčino, Kazimieras Sirbikas. Va-
linskas mūsų metu žuvo. Daugiausia čia žuvo ančiškėčių, vabalninkėnų, mūsiškių
beveik niekas nežuvo. Iš viso partizanų buvo per du šimtus, žuvo apie trisdešimt
vyrų. Žuvusieji pernakt išgulėjo miške. Ry tą atvažiavo rusų garnizonas, surinko
visus ir išsivežė. Vienus Krinčine paliko išmėtę ant gatvės (keturis penkis lavonus),
keletą nuvežė ir numetė ant Pabiržės gatvės. Išvežiojo maždaug po tas apylinkes, iš
kurių kas buvo kilęs. Žinoma, jie stengėsi žuvusiuosius viešai rodyti žmonėms, kad
jie jau nebesvajotų, tik dirbtų ir tarnautų tarybų valdžiai.

Iš mūsų kraštų žuvo tik trys partizanai:

1. Algis Vaičiulionis iš Ruopiškių kaimo.
2. Povilas Taučkėla iš Daniliškių kaimo.
3. Povilas Valinskas iš Berčiūnų kaimo.

Iš Aukštuolių kaimo į stribyną buvo išėjęs toks Juozas Braška. Partizanui Mor-
kūnui iš Ančiškių kaimo peršovė koją, jis pribėgo prie Braškos ir sako:

– Brolau, vežk. Aš sužeistas, aš Pasvalio liaudies gynėjas...

Braška sutiko priimti. Tas atsisėdo į roges ir važiuoja abu Krinčino link. Netoli
Berklainių miško tas pokšt liaudies gynėjui, išvertė iš rogių, pasiėmė jo ginklą ir
nulėkė kur jam reikia.

Po susišaudymo likusieji partizanai traukėsi į Guodžių mišką Žališkio kaimelio
link (dabar jo jau nebėra). Po šių kautynių partizanai išsiskirstė į mažesnius būre-
lius. Mūsų apylinkėje liko Kazimiero Sirbiko būrys, kuriame buvo apie 40 vyrų.
Sirbikas nešiojo didelę barzdą, daugelis jį vadino *Barzdyla*, tikro jo slapyvardžio aš
nežinau. Sirbikas žuvo vienas iš paskutinių, į būrį atėjęs po 1950-ųjų metų.

Mūsų kaime apie 1946 metus iššaudė Baryso šeimą: tėvą, motiną ir sūnų. Nu-
eina rytą mūsų kaimynas Alfonsas Varžinskas pas Barysus, žiūri – guli kraujuo-

se paplūdęs Barysas ant grindų, Barysienė virtuvėje negyva, o sūnus ant aukšto nušautas. Žmonės kalbėjo įvairiai, bet kas iš tikrųjų tą šeimą išžudė, taip ir liko neaišku.

Sirbiko būrio vyrai turėjo nemažai bunkerių išsikasę. Songailių kaime, Vabalninko apylinkėje, turėjo bunkerį miške. Tuo metu bunkeryje žuvo devyni partizanai: Antanas Kripaitis iš Daniliškių kaimo, vienas iš Pabiržės, kiti iš Gulbinų. Bunkerį išdavė toks Kumštis iš Guodžių kaimo. Pats tiesiai nuvedė rusų garnizoną ir parodė. Partizanams neteko net pasipriešinti, nes rusai tyliai prišliaužė, atidarė bunkerio dangtį ir sumetė į vidų granatas. Kai bunkerį susprogdino, nušovė ir Kumštį.

Kazimieras Sirbikas žuvo Vabalninko apylinkėje esančiame Sungailių kaime. Anksti rytą juos dviese apsupo miške ir nušovė. Vėliau sklido kalbos, kad Sirbiką neva kažkas matęs Rygoje ar panašiai.

Man yra žinoma, kad pas Miniuką klojime Skėtelių kaime žuvo trys partizanai. Mūsų kaimynas partizanų kūnus vežė į Pasvalį. Vienas jų buvo dar gyvas ir vis prašė rusų karininko, kad jį pribaigtų. Tas partizanas irgi buvo pavarde Sirbikas, tik iš kito krašto. Šiuo metu dar tebegyvena dvi seserys Miniukaitės. Manau, kad apie tai galėtų smulkiau papasakoti Miniukaitė-Motiejūnienė. Daug ką galėčiau pasakyti, bet man atrodo, kad apie tai šnekėti kol kas dar per anksti. Žmonės daug ką gali pasakyti, bet kai kalba eina apie žudynes, apie provokatorių išduotus žmones, kalbėti reiktų labai atsargiai. Miniukai tuo metu jau buvo senyvo amžiaus, ramūs žmonės. Turėjo tris dukras. Šiuo metu viena jau mirusi. Gyva tebėra Salomėja Motiejūnienė, kuri gyvena Ličiūnų kaime, ir Agota Petrėnienė, gyvenanti Aukštuolių kaime.

Po šios išdavystės pas mus atvažiavo vienas valdininkas, bet labai geras žmogus – Krinčino apylinkės pirmininkas Česlovas Žiedelis. Jis man ir papasakojo, kad Miniukaitės buvo dailios mergaitės, pas jas lankydavosi partizanai – jos kaip ir jų ryšininkės buvo. Bet, matyt, tarnavo ir dar kažkam... Tuo metu Žiedelis dirbo stribyne. Žiedelis partizanų buvo pasmerktas sušaudyti, bet per stebuklą liko gyvas.

Pavasariį matavo sklypelius Sintautų kaime. Jie po darbo ėjo į namus. Pakeliui užėjo pas tokį Burkevičių. Tėvas Burkevičius įleido alaus, atsisėdo už stalo ir geria. Begerdami pamatė, kad į kiemą atėjo trys partizanai. Burkevičius išėjo į lauką. Tie paklausė, kas pas jį yra? Jis pasakė, kad nieko nėra. Tada partizanai nieko nelaukę įėjo tiesiai į vidų. Įėję rado sėdintį už stalo ir alų begurkšnojantį Žiedelį. Pakėlė jį iš užstalės ir išsivarė. Išsivarę šovė į jį ir smarkiai sužeidė – gal kokios penkios kulkos jam pataikė. Matyt, žmogui nebuvo lemta tuomet mirt. Žinoma, už tokius dalykus Burkevičiui geruoju nebūtų pasibaigę. Sibirą būtų pamatęs, bet Žiedelis jam atleido. Pagaliau gal žmogus ir nenorėjo, kad taip atsitiktų. Aš galiu pasakyti, kad Žiedeliui turėtų būti dėkinga visa Krinčino apylinkė. Dėkinga ir laiminga, kad tuo metu apylinkės pirmininku dirbo tas žmogus, nes jis tuomet nebuvo raudonas šuva – neskundė ir neįdavinėjo žmonių. Jis, kaip sovietinis pareigūnas, su žmonėmis bendravo labai žmogiškai. Nepasakytum, kad buvo stribas.

Mes pamenam tokį Mykoliuką Armolavičių iš Mičiūnų kaimo. Tikrąja to žodžio prasme jis buvo raudonasis banditas. Nors savotiškai labai teisingas. Sau į kišenę

nieko nedėjo, bet, remdamas sovietinę santvarką, jis iš bet ko ir bet kokiomis priemonėmis galėjo viską atimti, konfiskuoti ir atiduoti valstybei. Jis buvo fanatikas, tikras Dzeržinskio sekėjas. O Žiedelis nematė, ką žmogus turi. Jis, būdavo, atėjo pas žmogų, išgėrė alaus, pavalgė ir išėjo. Savas žmogus.

Kalbant apie Miniukaite, reikia prisiminti, kaip išlindo yla iš maišo. Ji atvyko pas Krinčino milicijos įgaliotinį ir parodė dokumentus, kurie paliudijo, kaip ji anksčiau padėjusi MGB sunaikinti banditus. Šitaip ji norėjo parodyti lojalumą sovietų valdžios valdininkams, kad šie ją užtartų, nes jos sugyventinis buvo užmušęs motiną ir uždarytas milicijoje. Agota atvažiavo savo sugyventinio gelbėt iš kalėjimo su visais „raudonais“ dokumentais. Šitaip ji išsidavė, kokia veikėja buvusi praeityje.

Janušų kaiman atėjo trys ar keturi partizanai švęst Kalėdų, o jiems iš paskos atsekė sribai. Susišaudymo metu žuvo ne tik partizanai, bet ir šeimininkai. Sudegino namus. Kiek man žinoma, ten buvo atėję partizanai nuo Panevėžio, iš Žaliosios girios.

1945 m. rudenį Lebeniškių kaime dėl Rekašiaus iš Žoliškių kaimo kaltės Krinčino sribai sudegino ūkininkus Puodžiūnus. Šitam Rekašiukui tuo metu buvo apie septyniolika metų. Jis artimai bendravo su partizanais. Tai cigarečių jiems atnešdavo, tai maisto. Žodžiu, jis buvo jų ryšininkas. Kartą jis nuėjo pas Puodžiūną, šiek tiek išgėręs paragino, kad duotų partizanams tabako. O Puodžiūnui, matyt, nervai nebeišlaikė, kad atėjęs pienburnis jį moko, paėmė už apykaklės ir išmetė lauk. Rekašiukas, nieko nelaukęs, nubėgo į Krinčiną ir pranešė sribams, kad pas Puodžiūną yra „banditų“ bunkeris. Atėję pas Puodžiūną, sribai pirma savęs pasiuntė Rekašiuką. Tas priėjęs prie namo ėmė belstis į duris ir reikalauti, kad atidarytų. Šeimininkas atsisakė jį įsileist. Tada jis pasakė sribams, kad į vidų jo neįsileidžia. Priėjo sribai, paprašė atidaryti. Juos įsileist Puodžiūnas irgi atsisakė, liepė ateiti dieną. Tada sribai kaip davė padegamosiomis kulkomis, per langus metė granatas. Sudegino gryčią, visą šeimą iššaudė, o po egzekucijos kieme nušovė ir Rekašiuką. Pas Puodžiūnus dar buvo atvažiavusi iš Šiaulių šeimininko sesuo, tai ir ją sušaudė – iš viso penkis žmones. Kai viskas sudegė, tada ieškojo bunkerio, bet bunkerio nerado. Puodžiūnų sūnus šešiolikos metų tuo metu gulėjo ant aukšto. Išgirdęs šaudymą, šoko ant žemės, čia jį ir sulaukė sribai. Atsivežė į Krinčiną, pernakt laikė uždare, rytą atsivežė prie sudegintos sodybos, atsivarė prie miško ir liepė bėgt. Bėgantį ir nušovė. Pas Puodžiūnus tarnavo piemenėlis Stipinas. Tas piemenėlis gulėjo kamarėlėj. Kai išgirdo šaudymą, išlindo per kamarėlės langą, nušliaužė bulvienon ir pasislėpė. Taip išliko gyvas.

Šiai egzekucijai tada vadovavo žydas Mečislavskis.

1952 m. Juozas Kripaitis iš Daniliškių kaimo ir Žilys nuo Daujėnų žuvo prie Žadeikėlių kaimo, visai netoli Miniukų sodybos. Jie dviese išėjo iš Miniukų, miškas jau buvo apsuptas, tad abu pateko į pasalą.

Partizanas Antanas Gaidelionis buvo gimęs apie 1918 metus, labai narsus, ryžtingas kovotojas. Biržų rajone, Berčiūnėlių kaime, pas tokį Žitkevičių penkiolika sribų jį norėjo paimti. Jis du sribus nušovė, jų arklių pasičiupo ir pabėgo. Apsupties metu sribai nušovė partizaną Antaną Armoną iš Šukionių kaimo.

Pačioj 1944 metų pradžioj Gaidelionis Krinčine nušovė milicininką. Vakarėlyje jaunuoliai sumanė pagimnastikuoti. Besivartant Gaidelioniui iš kišenės iškrito pistoletas. Netoliese stovėjęs sribas Kutra pasičiuopo pistoletą ir įsidėjo į kišenę. Gaidelionis paprašė atiduoti, bet tas nedavė. Kiti sakė, kad jie lyg ir draugai buvo su Kutra. Tada anksti rytą, kai tas dar miegojo, Gaidelionis nuėjo pas jį. Priėjo prie gulinčio Kutros, o pistoletas ant stalo buvo padėtas, pasiėmė pistoletą, nušovė miegantį Kutrą ir išbėgo. Pabėgęs kiek užlipo ant vieno miestelio gyventojų kūtės ir stebi, kas toliau dės. Sribai, sužinoję apie kolegos mirtį, pakėlė aliarmą. Po miestelį pasipylė šimtai ruskių ir sribų. Kažkas dar pasakė, kad matė „banditą“, bėgantį miško link. Tada visi puolė į mišką gaudyti „bandito“, o tas „banditas“ tupi ant kūtės ir juokiasi. Pas mus užbėgo keli sribai, ėmė klausinėti, ar mes nematėm tokio ir tokio „bandito“.

Juozas Žitkevičius su kitais dviem partizanais prie pat Krinčino nuėjo į pirtį, bet, matyt, kažkas juos pastebėjo ir pranešė garnizonui. Juos greit apsupo sribai ir rusų kariuomenė ir visus sušaudė. Per atlaidus visi buvo suguldyti Krinčine ant grindinio. Mergaitės iš kaimo nusinešė prisiskynę rūtų ir, kai skrebai nematė, partizanų kūnus apibarstė rūtų šakelėmis. Žitkevičiaus kūnas buvo pastatytas stačias ir pririštas prie tvoros, šalia dar pastatytas šautuvas. Taip sribai tyčiojosi iš žuvusių partizanų.

Mūsų kaime gyveno toks Vadlūga, jau senyvo amžiaus žmogus. Vaikščiojo jis kartu su partizanais, bet kai jį sugavo sribai, jis išdavė daug žmonių, kurie jį maitino, davė grūdų. „Nemuno“ kolūkio pirmininkas Morkūnas partizanus aprūpindavo grūdais. Tuos grūdus vežant dalyvavo ir tas Vadlūga. Vadlūga gavo 25 metus, Morkūnas iš lagerio nebegrižo.

Paminėsiu keletą Kazimiero Sirbiko būrio partizanų:

1. Povilas Baltrūnas.
2. Povilas Taučkėla – žuvo Leliškių kautynėse.
3. Jonas Petrėnas, kilęs iš Krinčino.
4. Stasys Talačka, kilęs iš Skėtelių kaimo.
5. Juozas Zdanevičius, kilęs nuo Krinčino, iš Vytautų kaimo.
6. Petras Ratkevičius, Petro, kilęs iš Daukšių kaimo.
7. Vacys Mockūnas, kilęs iš Daukšių kaimo.
8. Petras Matuzevičius, kilęs iš Daukniūnų kaimo.
9. Stasys Vinciūnas, kilęs iš Jagaudžių kaimo. Jis nušovė rusų NKVD majorą.

Kažkas pranešė, kad bunkeryje Jagaudžių kaime slepiasi partizanai. Atvažiaavo rusų garnizonas, pagal gautą informaciją greit surado bunkerio dangtį, majoras bandė dangtį pakelti. Tuo metu Vinciūnas iš bunkerio paleido į majorą automato seriją. Majoras atsilošė vietoje.

10. Bronius Kripaitis, kilęs iš Daniliškių kaimo. Žuvo anksti.
11. Antanas Kripaitis, kilęs iš Valakėlių kaimo. Bėgantį iš namų nušovė rusai.
12. Balys Armonas, kilęs iš Šukionių kaimo. Žuvo Berčiūnėlių kaime.
13. Edvardas Kripaitis, kilęs iš Pajiešmenių kaimo.

14. Povilas Mikšys, kilęs iš Vidubalos kaimo.
15. Antanas Narbutas, kilęs iš Trečionių kaimo.
16. Jonas Ranonis, kilęs iš Trečionių kaimo. Nušovė sugrįžusį į namus.
17. Juozas Ranonis, kilęs iš Trečionių kaimo, Jono brolis. Jie su broliu Jonu žuvo prie Dagilynės miško 1945 metais. Juozą palaidojo Trečionių kapeliuose. Joną pirma palaidojo darželyje prie gryčios, o kitą dieną atkasė, nuvežė į Trečionių kapelius ir palaidojo šalia Juozo.
18. Alfonsas Stalilionis (Alilionis), kilęs iš Trečionių kaimo.
19. Povilas Balčiūnas, kilęs iš Aukštuolių kaimo. Suimtas, teistas, iš lagerio nebegrįžo. Prieš tai legalizavosi.
20. Feliksas Raiševičius. Legalizavosi.
21. Juozas Raiševičius. Žuvo Leliškių kaime apie 1947 m.
22. Juozas Mozūra – mūsų kaimynas. Dalyvavo Leliškių kautynėse. Žuvo 1946 metais.

Pasakoją ČESLOVAS ŽIEDELIS

Užrašyta Daglėnų k., Pasvalio r.

1996 01 20

Patikslinta 1996 10 03

Gimiau 1930 m. kovo 17 d. Pasvalio rajone, Krinčino valsčiuje, Ličiūnų kaime.

Mano tėvai prieškariniais metais turėjo 2 ha žemės. Tėvukas kilęs nuo Ukmergės. Kadangi 1926 m. jis tarnavo Lietuvos kariuomenėje Kaune, po tarnybos jį pasamdė Raudondvaryje gyvenantis atsargos majoras dirbti jo ūkyje. Pas tą majorą tarnavo ir mano mama. Taip jie susipažino ir susituokė. Po to abu atvažiavo į Pasvalio rajoną.

Ant dviejų hektarų buvo galima išlaikyti gerą karvę, dvi kiaules, avį, paukščių. Maisto pirkti nereikėjo, o kad turėtų pinigų, tėvukas visą vasarą kasdavo griovius, žiemą pas ūkininkus braukdavo linus. Mama eidavo padieniais padirbėt netoli Krinčino į Ruopių dvarą, rudenį linus raudavo. Taip ir gyvenom, skūstis dėl blogo gyvenimo nereikėjo. Maitinomės nė kiek ne prasčiau, nei tie, kurie turėjo 20 ar 30 hektarų žemės. Tėvukas buvo labai stiprus, retkarčiais išgerdavo, bet labai nedaug. Šeimoje aš buvau vienintelis sūnus.

1938 m. Krinčine pradėjo statyti pieninę. Tada viršaičio padėjėju buvo toks Bieža. Tai tas Bieža atėjo pas tėvuko kaimyną Juozą Kuprį, su kuriuo jie kažkada kartu dirbo, ir pasiūlė jiems valdišką darbą. Tas darbas ir prasidėjo nuo šulinių kasimo. Šulinių kasimo rangovas buvo toks vietinis rusas Blynovas. Tai jie ir važiuodavo po Lietuvą šulinius kasdami. Uždarbis buvo valandinis – 7 litai per dieną. Už 5 litus pas ūkininką nuo ankstyvo ryto iki vėlaus vakaro reikėjo rugius pjaut. Tokie buvo tuometiniai įkainiai. Už 7 litus galėjai nusipirkti centnerį kviečių, centnerį

rugių, 7 kg cukraus, 7 kg silkių. Gera karvė kainavo 100 litų. Vidutinio gerumo gyvulį galėjai gauti už 50 ar 70 litų. Kai 1940 metais tėvukas statė gryčią, už darbą sumokėjo 250 litų. Tokią sumą tėvukas per mėnesį nesunkiai uždirbdavo.

1938 metais aš pradėjau lankyti Krinčino pradžios mokyklą, o 1944 metais baigiau šešis skyrius.

Kai 1940 metais atėjo rusai, mes, eiliniai kaimo žmonės, kažko ypatingo nejautėme. Kiti manė, kad gal bus geriau gyvent. Mano tėvuką paskyrė dešimtininku – jis užrašydavo, kiek mašinų žvyro atveš ūkininkai ant remontuojamų kelių. Per dieną gaudavo 10 červoncu. Tai buvo labai geras atlyginimas. Žinoma, tas laikotarpis buvo neilgas. Tuo metu iš Krinčino valsčiaus į Sibirą rusai išvežė vienintelę mūsų mokyklos vedėją Vaišvilos šeimą. Aš tuometėjau į trečią skyrių, apie tokius dalykus mažai ką tenumaniau. Tik girdėdavau vyresnius šnekant, kad Vaišvila buvęs šaulys. Tolimesnio jų likimo nežinau.

Kai 1941 metais atėjo vokiečiai, ypač apsidžiaugė tie, kurie Smetonos laikais buvo šauliai ir kitokie politiniai veikėjai. Į mūsų kaimą vokiečiai atėjo birželio 29 dieną, Krinčine tuo metu buvo šventųjų apaštalų Petro ir Povilo atlaidai. Iš vakaro Meškausko sodyboje didžiuliame medyje kažkas iškėlė trispalvę. Kas tai padarė, niekas taip ir nesužinojo. Mūsų kaime nebuvo tokių, kurie būtų lėkę su gėlėmis pasitikt vokiečių, nors vokiečiai į Krinčiną atėjo linksmai nusiteikę. Tuo metu mes, vaikai, žiopsojom į juos kaip į kokius keistus atvykėlius – nė vieno pėsčio, visi ant dviračių, šokoladus valgo, medų valgo, saldinių dėžutes mėto. Aš kaip šiandien prisimenu: eina per kaimą vokiečių kareivis ir šaukia man:

– Kom! Kom! Kom! (Ateik!)

Aš žiūrių į jį ir galvoju, ką jis man darys, gal jau per galvą trenks. O jis kepurę man nuo galvos nuvožė, bambonkių (čiulpinukų) visą katiliuką kepurėn supylė. Aš iš to linksmumo net aukštyn pašokau. Taip, tada jieėjo labai šauniai. Mes, vaikai, dar galvojom, kaip čia iš jų nušvilpus bent vieną dviratį. Kai parėjau namo, keletas vokiečių buvo išsiskirstę po kiemus. Pas mus namuose net trys sėdėjo už stalo ir valgė. Vienas iš jų gerai kalbėjo lenkiškai, sakė esąs nuo Lenkijos pasienio. Jis tėvui pasakė:

– Čia mus pasitinka su muzika, su gėlėmis. Kai įeisim į Rusijos platybes, velniai žino, ką ten rasim...

Iš mūsų kaimo prie vokiečių tuoj prisiplakė toks Petras Matickas, gimęs 1914 metais, turėjęs 27 hektarus žemės. Kiek man žinoma, jis buvęs šaulys. Tuoj stojo į savisaugos būrį ir užsirišo baltą raištį. Daugiau tokių kaime nebuvo. Vėliau toks Alfonsas Bieža iš Sintautų taip pat stojo į tą savisaugos būrį. Jo tėvas turėjo 60 hektarų žemės, po to buvo viršaičio pavaduotojas. Tuo metu prasidėjo ir žydų persekiojimas. Iš man pažįstamų lietuvių prie žydų naikinimo mūsų apylinkėse prisidėjo tik Atkočiūnas iš Skėtelių kaimo. Jis kilęs iš gana neturtingos šeimos, teturėjo tik vos vieną hektarą žemės. Jis buvo grynas baltaraištis. Kažkada jis pats yra pasisakęs: „Nieko ten daug nenušovėm... Nuo pietų lig vakaro tik aštuonis šimtus žydų...“ Žmonės kalbėjo, kad prie to buvo prisidėjęs ir Matickas, nors aš to tvirtinti negaliu.

Ar jis dalyvavo žydų šaudyme, ar nedalyvavo, tik tokio žydo Mykolo arklių parsivarė su visais ratais, pilnais visokių skudurų. Kai 1944 metais rusai grįžo atgal, jis buvo šaukiamų metų ir iškart stojo kariuomenėn. Smetonos laikais jis jau buvo tarnavęs, turėjo puskarininkio laipsnį. Bet kai grįžo į namus po pirmos demobilizacijos, jį iškart areštavo ir pasodino 25-eriems metams.

Apie Biežą galiu pasakyti tai, kad jis buvo tikrai grynas partizanas. Prie žydų nekišo nagų. Krinčine dirbo viršaičio padėjėju ir degtinę bidonais gėrė. Begerdamas pragerdavo ir ūkininkų „taškus“. Kai vokiečiai traukėsi, Bieža pasikinkė rinktinį tėvo eržilą, pasiėmė šautuvą, užantin įsikišo parabelį, su kuriuo nesiskyrė nei dieną, nei naktį, ir išvažiavo. Pokario metais apie jį apylinkėse daug visokių kalbų ėjo: kad nušautas Vabalninke prie šventoriaus gulėjo, kad Kanadoj gyvena. Kažkuri iš jo seserų mano mamai sakiusi, kad nei Vabalninke, nei Kanadoj, bet kur – mes taip ir nežinom. Pasirodo, visi žinojo. Adolfas Bieža apie 1993 metus mirė kažkur netoli Pagėgių. Daug metų dirbo tarybinio ūkio buhalteriu Beženo pavarde. Iš mūsų kaimo apie jį dar žinojo Šinkūnas, jie su Adolfu ėjo į tą pačią klasę, bet apie tai mums Šinkūnas niekada nėra prasitaręs.

Vokiečių okupacijos metais gyvenimas nebuvo lengvas – ūkininkams buvo uždėtos pyliavos, įvairios rekvizicijos. Neturtingi to nejautė, nes kaip ir anksčiau dirbo savo darbą arba tarnavo, kaip ir prie visų valdžių. Pas mus nebuvo tų vadinamų raudonųjų partizanų, kaip rytiniuose Lietuvos rajonuose. Tik apie Biržus buvo kažkoks Kęstučio būrys, ties Daujėnais gal keli buvo susimėtę, o pas mus buvo ramu.

1944 m. liepos 24 d. pas mus užėjo rusų žvalgai, o kitą dieną į kaimą atėjo jau gal 300 rusų kareivių. Pasižvalgė, liepė iš kaimo visiems išvažiuoti, nes gali būti kautynės. Tada mes pasitraukėme į Kalniškį. Na, ir prasidėjo! Traukdamiesi vokiečiai sudegino Peteliškių, Miežiūnų kaimus. Po to rusai apsupo Krinčiną. Po pietų sugrįžome į savo namus, o frontas traukėsi tolyn.

Grįžo ta vadinama tarybų valdžia. Iš pradžių visi taip tyliai, ramiai savo darbus dirbo – kas ūkyje, kas pas kaimyną. Rugsėjo mėnesį Krinčine jau atsirado valdiškos institucijos. Atrodo, iš apskrities centro – Biržų čia atsikėlė keli milicininkai. Atsirado Krinčino komendantas, toks pasilikęs nuo fronto kapitonas Kačerginas. Iš pradžių jo niekas nepažinojo. Rugsėjo 24 d. rusai paskelbė mobilizaciją. Aš tuo metu dirbau pas tokį Matulionį pusberniu. Tie Matulioniukai buvo trys. Mūsų kaimė buvo 17 šaukiamojo amžiaus vyrų. Rugsėjo 24 d. rytą 13 šaukiamojo amžiaus vyrų, terbeles ant pečių užsidėję, išėjo į Krinčiną. Keturi broliai Nakčeriai – Jonas (g. 1914 m.), Mataušas (g. 1915 m.), Povilas (g. 1917 m.) ir Stanislovas (g. 1920 m.) nėjo. Jie nėjo ir į mišką, sulindo į tėvo rugius. Aplinkiniuose kaimuose kiti, matyt, jau iš anksto ruošėsi neit. Kai frontas sustojo ties Biržais, mus siųsdavo vežt pastotes. Būdavo, pasikinkai arklių ir išvažiuoji visai savaitei. O prie Smilgių, Pasvaliečių vyko žiaurūs mūšiai. Ties Latveliais vyko durtuvų kautynės. Pas mus atėję radistai juokdavosi, kad ties Latveliais vyko kautynės kaip prie Stalingrado. Tai, būdavo, nuvažiuodavom ten, per dieną krūmuose gulim, o naktį prisikraunam vežimus

šaudmenų, minų ir vežam į pirmąsias fronto linijas apie du kilometrus. Grįždami atgal, vežam sužeistuosius. Tarp tų vežikų, pamenu, buvo toks Juozas Kripaitis iš Daniliškių kaimo. Tai jis buvo pasidaręs dvigubą vežėčių dugną. Į tą tuščią tarpą šautuvų, šovinių dėžių prisideda ir vežasi į namus. Pamenu, guli ant griovio krašto nušautas vokiečių kareivis, jis išsitraukė peilį, priėjo ir nurėžė parabelį su visu geltonu dėklu. Tuoj į ratus ir vežasi. Man nė galvoj, kodėl jis taip daro. Berniokėliui tik 14 metų, o jis, matyt, kažką jau galvojo. Manau, jis nemažai tokiu būdu tokios amunicijos prisivežė. Vėliau jiedu su broliu ir tėvas išėjo į mišką.

Rudenįop atsirado ir daugiau neėjusių į armiją. Krinčine jau susikūrė taip vadinamas naikintojų batalionas (istrebitelnyj batalion), bet kol kas dar buvo ramu. Toks Janušauskas atsirado tame batalione, dar keletas civilių – be jokių uniformų, tik ginkluoti. Mes dar nesupratom, kas jie tokie. Apie 1944 metų Kalėdas jau pradėjo gaudyti tuos, kurie nėjo kariuomenėn. Taip atsirado tie stribiteliai.

1945 m. vasario 21 d. įvyko didelis rusų garnizono ir strebitelių susirėmimas su miškiniais. Tada veikė Biržų NKVD garnizonas. Apie Kalėdas to garnizono kareiviai ties Sereikiais nušovė tokį Vadlūgą, iš neturtingos šeimos buvo kilęs berniokėlis. Jis ėjo, kareiviai liepė stot. Nestojo, ėmė bėgt – taip jį ir nušovė visai be kaltės.

Apie tuos Nakčerius, kurie nuo kariuomenės slapstėsi, niekas nešnekėjo, kad būtų ginkluoti ar panašiai. Pats Mataušas man taip yra pasakojęs. Tuo metu, kai jie slapstėsi, du broliai gulėjo daržinėje, du ant aukšto gryčioje. Atėjęs strebitelis Atkočiūnas tikrinti tų kiemų, iš kurių nėjo į armiją. Užlipęs ant aukšto, nieieškojo, ar yra kas pasislėpęs, o nusilaužė dvi dešras nuo karties, užsikišo po miline ir nulipo žemyn. Dvejus metus jų ir liaudies gynėjais niekas nevadino, jiems ir algų nemokėjo. Kur nuvažiuodavo, kokią vištą arba kiaulę nusišaudavo. Žmonės bijojo jiems ką nors prieš pasakyti, nes neramūs laikai buvo.

1945 m. kovo 12 d. atvažiavę miškiniai nušovė tokį Bronių Janušauską. Nušovė vien dėl to, kad jo brolis Krinčine buvo stribas. Tų pačių metų balandžio 23 d. žmonės rado ant kelio nušautą apylinkės pirmininką Joną Rakšį iš Dirvoniškio kaimo. Tas žmogelis labai veržėsi į valdžią. Pirmasis valsčiaus viršaitis tuomet buvo Simutis, buvęs pieninės buhalteris. Jis pasikvietė mano tėvą ir pasakė:

– Tau reikės būti Ličiūnų apylinkės pirmininku.

Mano tėvukas ėmė teisintis, kad jis nebaigęs nė vieno skyriaus ir todėl apylinkės pirmininku neisiąs. Tada paprašė, kad tėvukas ką nors rekomenduotų. Jis ir rekomendavo Rakšį. Rakšys vos rankų tėvukui nebučiavo – taip norėjo būti pirmininku.

Birželio 7 d. miškiniai nušovė Lapiškių kaimo gyventoją Indrišėnienę. Mūsų kaimynas buvo Juozas Kupris, jis dirbo apylinkės sekretoriumi. Tos bobutės laidotuvėse jis lyg ir pajukavo:

– Tai kažin kam dabar bus eilė?

Už penkių dienų ir jį nušovė. Nušovė tokį Juozelėną. Jis atseit kažkur nuėjęs pasijuokė, kad Sirbikas jį prašęs eit miškan ir būti virėju.

Ties Leliškiais vyko didelės kautynės. Vieni sakė, kad miškinų buvo 150, kiti – kad 200. Pabiržėje tada miškiniai iššaudė 16 valdžios pareigūnų: partorgą, kom-

sorgą, kažkokį Safronovą, saugumo viršininką ir t. t. Jie važiavo agituoti, kad būtų vykdomi GOKO planai. Žodžiu, reikėjo varyt žmones kirst mišką, buvo uždėtos miško ruošos prievolės, kurios turėjo būti vykdomos pagal vadinamus GOKO planus. Kas neturėjo arklio, tas privalėjo nukirst 28 m³, o kas turėjo arklių, tas privalėjo išvežt 28 m³ miško. Tuomet miškiniai surengė pasalą ir visus agitatorius paklojo. Biržų NKVD garnizonas jau sekė miškinius, einančius į Krinčino pusę. Ties Leliškiais kelią buvo pastoję Krinčino, Vaškų, Pasvalio garnizonai. Jie pirmiausia ir susikirto su besitraukiančiais miškiniais. Miškiniai manė, kad čia tik krinčiniečiai, kuriuos lengvai sulups. Iš paskos juos pasivijo Biržų garnizonas. Žuvo 22 miškiniai. Iš Krinčino žuvo trys liaudies gynėjai: Braška, Žvirblis ir Kazimieras Matulionis.

Iki 1948 metų aš gyvenau ir dirbau savo namuose. Išeidavau pas ūkininkus padirbėt. Per tą laikotarpį kalbų apie didesnes kautynes neteko girdėt. Nors kai sekmadieniais nueidavom į Krinčiną, kiekvieną kartą ant grindinio gulėdavo tai du, tai trys nušauti miškiniai. Trikampyje Krinčinas – Daujėnai – Pasvalys miškiniai veikė iki 1953 metų rugsėjo 19 dienos.

Kai rašiau į Vilniaus saugumą dėl pensijos, man atsiuntė atsakymą, kad pas juos dokumentų dėl mano atleidimo iš liaudies gynėjų nėra. Dokumentų nėra todėl, kad nuo 1950 metų atlyginimus mums mokėjo tik vietinė valdžia. Maskvos valdžia net nežinojo, kad čia dar tebėra liaudies gynėjai. Maskvai buvo raportuojama, kad čia jau viskas pasibaigė.

Krinčino valsčiuje mūsų kaime 1948 metais organizavosi pirmasis kolūkis. Gruodžio 12 d. įvyko steigiamasis susirinkimas.

Lebeniškėlių kaime gyveno stambus ūkininkas Puodžiūnas. Kiek man teko girdėti, atseit Krinčino liaudies gynėjai ten nuėjo ir pastebėjo, kad viduje užsidarę geria miškiniai. Tada jie padegė namą ir niekam neleido iš jo išeit. Viduje sudegė tėvas, motina, dvi dukterys. Sūnus buvo išėjęs pas panas. Stipinas, piemenėlis iš Daukniūnų, išsoko per kamaros langą ir pabėgo. Sūnus paryčiais grįžo ir pamatė, kad namas baigia degt. Jį tada Krinčino liaudies gynėjai pasiėmė, pasivedė iki krūmų gal kokį kilometrą ir nušovė. Man brigadininkas Narvydas dar jo kapą rodė netoli Žadeikių. Mūsų apylinkėje tai buvo vienas iš žiauriausių įvykių, kurį įvykdė liaudies gynėjai.

1948 metais per patį kūlimą atvažiavo toks Melnikovas ir pasiūlė man ateit dirbt brigadininku. Apie kuliamašias mašinas tuo metu aš žalio supratimo neturėjau. Mano darbas buvo nueit pas mašinistą ir paimt kvitą, kuriame pažymėta, kiek jis valandų kūrė, patikrint traktorininkus. Man tuomet buvo 18 metų. Kelis mėnesius pabuvau brigadininku. Spalio pabaigoje kūrėm pas tokį Antaną Mickeliūną Kalniškio kaime. Su Kazimieru Kripaičiu iš Ličiūnų kaimo užėinam gryčion. Žiūrime – sėdi už stalo keturiose. Tarp jų Stasys Talačka – Girsūdų apylinkės pirmininkas, buvęs frontininkas, apdovanotas keliais medaliais. Aš net nežinojau, kad jis jau kartu su miškiniais. Ta Mickeliūnienė ir jo motina – seserys. Žodžiu, jis pas savo tetą atėjęs su draugais. Šautuvus susistatę kampe, sėdi, geria. Juozelėnas groja armonika, kieme tuščia, jokios sargybos. Aš kažkaip labai kvailai pagalvoju: jeigu čia apylinkės

pirmininkas, vadinasi, kartu su juo Krinčino arba Daujėnų liaudies gynėjai. Su miškiniais jis gi nesėdės. Na, ir mus su tuo Kaziuku tuoj pasodino. Aplink mane, kaip brigadininką, šokinėja, siūlo išgert. Vienas iš jų ir klausia:

– Tai kaip jūs čia gyvenat? Ar Ličiūnuos bolševikų daug?

– Gerai gyvenam, – sakau aš jam. – Kuriuos vežė, išvežė. Liko vieni bolševikai...

Šalia manęs sėdėjo Vlada Svėrytė. Ji tik mina man ant kojos, kad aš apie tokius dalykus nešnekėčiau. Sėdim toliau. Man pripylė stiklinę naminukės, išgėriau. Vėl pripylė. Naminukė visai silpna, toks rasalas, nieko neveikia. Kai pasakė, kad tylėčiau, širdis kulnuos atsidūrė. Toks vienas ilgais šviesiais plaukais, kaip iš paveikslų kunigaikštis Vytautas, pasikėlė iš užstalės, priėjo prie manęs, atsisėdo šalia ir paklausė:

– Ar pažįsti mane?

Aš jam pasakiau, kad nepažįstu. Iš tikrųjų iškart jo nepažinau. Tada jis sako:

– Negi, Česlovai, nebepreisimeni, kaip mokykloj viena kreida rašėm?

Sakau:

– Gerai nebepreisimenu, bet gal Juzė?

– Juzė, – sako jis man.

Ašėjau į antrą skyrių, o jis į šeštą, bet mes vienoj klasėj sėdėdavom. Kai jis rašydavo diktantą, mus sukeisdavo vietomis. Kiekvienai klasei atskirai patalpų nebuvo, tai vienam kambary mokėsi po dvi klases. Jis mane dar padrašino:

– Tu nieko nebijok, būk ramus. Aš esu jų viršininkas. Mes čia atėjom išgert. Mes žinom, kad pas jus Ličiūnuose nėra bolševikų...

Man tada pasidarė šiek tiek lengviau ir linksmiau. Tai buvo partizanas Juozas Kripaitis-*Paukštis*. Jo sesuo Ramonienė atitekėjusi gyveno netoli mūsų namų. Jie buvo kilę iš Daniliškių kaimo. Jų tėvą rusų garnizonas nušovė Žadeikiuose tuo pat metu kaip ir Kuprį. Tada sudegino Valiūno trobas.

Kripaitis visiems pila naminukę, ragina gert, bet į lauką išeit niekam neleidžia. Ar ten yra kas nors, ar nieko nėra – mums neaišku. Viduje jie sėdi keturiese. O už 300 metrų pas tokį Mačiuką sėdi apie 40 rusų NKVD garnizono kareivių. Vieni lauke vaikščioja, kiti guli gryčioje. Jeigu kas nors būtų sužinoję, būtų mišrainę padarę iš mūsų patalkių. Norių kaime irgi panašiai buvo. Kariuomenė apsupo namus, kuriuose buvo trys miškiniai. Nežiūrėjo, kas tu esi, ar talkon paprašytas, ar ne talkon, – išrėžė 12 žmonių, ir viskas. Mes geriam toliau. Antanas Juozelėnas armoniką plėšia, miškiniai su panom šoka. Kaip vėliau paaiškėjo, jų viršininkas ne tas Juzė buvo. Apie rytą jau ėmė spaust gamtiniai reikalai, bet laukan neišeisi. Atidaro duris kamaron, ten kibiras pastatytas, daryk kad nori. Tuo metu vienas iš miškininių atstojo iš užstalės ir sako:

– Aš esu vadas. Jeigu nors vieną žodį čia esantis kur prasitars, tam kulka per smegenis, o liežuvis per gerklę išlėks. Viskas. Toliau norit – gerkit, norit – išeikit.

Pasirodo, tai buvo Andrius Vaškas-*Vėtra*, kilęs nuo Vabalninko. Toks buvo pirmas mano susitikimas su miškiniais. Vėliau ta Svėrytė man papasakojo: kai mes išėjom, miškiniai greit sėdo ant arklių ir išjojo. Pasirodo, tas Talačka, buvęs Girsūdų

apylinkės pirmininkas, prieš dvi savaites tik buvo išėjęs į mišką. Prieš tai miškiniai buvo nušovę buvusį apylinkės pirmininką Anicetą Surdegą. Kadangi Talačka buvo grįžęs iš fronto, dar apdovanotas medaliais, tai jį pirmininku ir paskyrė. Iš Daujėnų saugumo jis buvo pasiėmęs šautuvą, atseit apsigint nuo banditų, bet su tuo šautuvu ir išėjo miškan.

Kaip minėjau, gruodžio mėnesį mūsų kaime susikūrė pirmas Krinčino valsčiuje kolūkis. Mane, kaip raštingą žmogų, išrinko kolūkio sąskaitininku, pirmininku – Antaną Kruopį, kuris nė vieno skyriaus nebuvo baigęs. 1949 metais nuo kovo 25 iki 31 dienos vyko didysis vežimas į Sibirą. Visą išvežtųjų turtą iš Krinčino valsčiaus atvežė į „Artojo“ kolūkį. Būdavo, atvažiuoja Baranauskas iš Leliškių, atveža ištremtųjų turtą, o mes priimam, užpajamuojam. Atvažiuoja komsorgas Ralikauskas su buožių grūdais, ir tuos priimam. Mūsų kolūkio asmeninis turtas buvo viena karvė, septynios kiaulės ir trylika arklių. Suvežė mums apie 90 tonų grūdų, gyvulių privarė, privežė visokių spintų, krėslų ir kitokių baldų. Atvažiuoja iš Krinčino partorgas Bielinis, kas jam reikalinga, pasiima. Atvažiuoja viršaitis Rabašauskas, jam reikia arklio, ima ir vedasi. Žodžiu, kas kaip norėjo, taip ir dalinosi išvežtųjų turtą.

1949 metų gegužės mėnesį mane išsiuntė į Kauną, į sąskaitininkų kursus. Tris mėnesius buvau Kaune. Grįžtu į namus, reikia padaryti kolūkio turto inventorizaciją. Grūdų tik pusė belikę. Sandėlininko Taučkėlos paprasčiau važtaraščių, tai jis iš kišenių ėmė traukti visokius popierėlius, ant kurių surašyta, kas kiek grūdų paėmė. Jokių važtaraščių jis neturi. Viską iš naujo persvėrėm, perskaičiavom. Kiek buvo, tiek ir užpajamavom.

Striukas kolūkio gyvenimas iš pradžių buvo – neturėjom nė lenciūgo karvei priišt. Sužinojom, kad Rygoj galima įsigyti lenciūgų mainant juos į sviestą. Prisuko moterys pilną bidoną sviesto. Sutarėm, kad revizijos komisijos pirmininkas važiuos į Rygą, nuveš bidoną sviesto ir išmainys į lenciūgus. Naktį, prieš jam išvažiuojant į Rygą, ateina pas jį šeši iš miško. Pabeldžia į langą, įeina į vidų ir sako:

– Pirmininke, girdėjom, kad sviesto susisukot. Mums labai reikia sviesto. Gal nueit pas Žiedelį paprašyt potvarkio?

Tas sako:

– Neikit jokio potvarkio.

Jis gi žinojo, kad pas mus iš apskrities prekybos skyriaus dėl prievolių buvo atvykęs ir nakvojo toks Apifanovas. Kruopis pagalvojo: jei nueis pas mus, tą Apifanovą nušaus, tada visai liūdnai gali baigtis. Atidavė jis sviestą. Užsidėjo vyrai bidoną ant pečių ir išsinešė. Taip baigėsi lenciūgų biznis.

Praėjo 1949 metai. Buvo ataskaitinis rinkiminis susirinkimas. Niekio gero neišėjo už darbadienį – tik po pusantro kilogramo grūdų. 1949 metais mus prijungė prie „Laisvo rytojaus“ ir prie „Vienybės“ kolūkių. Pirmininku paskyrė Joną Zdanavičių iš Ličiūnų kaimo. Žagrakalį paskyrė pirmuoju buhalteriu, mane – antroju.

1950 metais mane išrinko deputatu į vietinę tarybą ir apylinkės sekretoriumi, o Bronių Paliūną irgi išrinko deputatu ir apylinkės pirmininku. Mes, abu kaimynai,

tapome tarybų valdžia Ličiūnuose. Sekretoriumi išbuva beveik penkis mėnesius. 1951 m. gegužės 7 d. kolūkio pirmininkas Zdanevičius man ir sako:

– Reikia buvusį „Vienybės“ kolūkį patikrinti. Žmonės šneka, kad kai kas turi labai didelius sklypus. Kai kas gal daugiau kaip 60 arų turi. Reikia peržiūrėti ir permatuoti.

Pasiėmiau sąsiuvinį, pieštuką, sieksnį. Einam per kaimą ir matuojam. Kur už einam, visur vaišina – vienur burokiniu, kitur miežiniu alumi. Pavakary už einam pas tokį Vyčą Skėtelių kaime. Mus labai gražiai priima, turi gero alaus pasidaręs, prašo būtinai pasilikti, nakvoti. Gal žmogus ką nors ir jautė, buvo stiprus ūkininkas, bet mes užsimetėm eit. Iš einam iš Vyčo ir už einam pas Miniuką. Mes jį gerai pažinojom. Jis naminukę varydavo, miško broliai pas jį būdavo dažni svečiai. Kolūkio pirmininkas užsikniaubė ant stalo, vaizduoja stipriai išgėrusį ir toliau niekur neina. Aš nutariau eit namo, nes kitą dieną turėjau važiuoti į Pasvalį. Buvo jau vėlus prievakaris, apie 11 valandą vakaro, žmonės ėjo iš mojavos. Prietema, už keleto metrų žmogų pažinti jau buvo sunku. Taigi palikau Zdanevičių lyg ir miegantį. Einu pro Burkevičiaus namus, taip norėtusi užsirūkyti. Galvoju: čia daug vyrų, užeisiu, pakalbėsim, gal gausiu parūkyti, paskui toliau keliausiu. Prieinu prie durų, beldžiu – niekas neatsiliepia. Dar kartą pabeldžiu, girdžiu anapus durų šeimininko balsą:

– Kas?

Aš jam sakau:

– Apylinkės sekretorius Žiedelis, gal turi užrūkyti?

Jis man nieko neatsako, nei durų neatidaro. Gal po penkių minučių matau – at-eina trys. Aš taip drąsiai pasisveikinu:

– Labas vakaras!

Jie irgi man pasako „Labas vakaras“. Aš klausiu:

– Kas tokie būsit?

Pasakė, kad savi. Pagalvojau, kad nieko baisaus. Bet priėjo ir griebė už atlapų. Žiūriu – tas pats Stasys Talačka.

– Einam dabar, k..., atsiskaityt, – sako jis man ir vedasi palei namo sieną.

Tik praėjom namo kampą, žiūriu – pasuko į Skėtelių pusę. Praėjom didžiulį Burkevičiaus sodą, matau – išeities nebėra. Tuomet turėjau lygiai 21-erius metus. Kažkaip staiga viena ranka užsimojau ir pyliau jam į nosį. Jis mane iškart paleido. Mečiausi atgal Burkevičiaus namų link. Tuo metu už nugaros pasigirdo ilga automato serija. Man abi rankas lyg būtų kas kirviu nukirtęs. Baigiu prilėkti kūtę, at-rodo, per pusiaują tarsi dalba kas trenkė. Šiaip taip išsilaikiau ant kojų. Užbėgau už kūtės ir tolyn per lauką. Kiek lėkiau, kiek ėjau, nepamenu, bet vis dar girdėjau automatų serijas. Buvo pavasaris, lešmenėlis ištvinęs. Nežinau, kaip per jį persi-ropščiau. Vėliau žmonės sakė, kad ten, kur mano eita ir brista, liko kraujo žymės. Pro Dalebas nuėjau pas Matulionį į Ličiūnus. Jie pakinkė arklių ir nulėkė į Krinčiną. Pasakė, kad pas juos atėjo sušaudytas žmogus. Visi Krinčino liaudies gynėjai girti, susikalbėt su jais nebeįmanoma. Mat buvo gegužės 1-osios šventės. Jie sako, kad

taip negali būti, nes ką tik grįžę ir nieko įtartino nepastebėję. Apšaukė Matulionį su Kruopiu provokatoriais, atseit jie nori įviliot juos į pasalą. Uždarė abu ir liepė laukt iki ryto. Aš visai nusilpau ir užmigau. Matyt, kraujo buvo gerokai nubėgę, peršauti pirštai, alkūnė, delnas. Šoną kliudė net septynios kulkos, bet labai negiliai. Iš viso 12 kulku kliuvo. Visi skvernai sukapoti. Kitą dieną toje vietoje, kur į mane šaudė, liaudies gynėjai surinko 152 gilzes. Šaudžiusių į mane buvo šeši. Jie dar užėjo pas šeiminką, pasiėmė lašinių. Rytą pas mane jau atlėkė Pasvalio garnizonas, krinčiniečiai liaudies gynėjai. Aš jiems viską papasakojau. Jie užėjo pas Burkevičių, pradėjo jį tardyt. Jis iš pradžių gynėsi, kad niekas nebuvo užėjęs, kad niekas nešaudė. Bet kai pagrasino, kad iš Ličiūnų atves Žiedelį, tada pasakė, kas tokie pas jį gėrė. Buvo Talačka, Bartaševičius (vabalninkietis), Murelis nuo Daujėnų, kitų nebeprisiminė.

Kai mane išvežė į Pasvalį, Pasvalio garnizonas perspėjo artimiausius garnizonus, kad pasirodė miškinų grupė. Tada pabiržiečiai Užugulbinyje kelis kiemus patikrino. Pamatė jaują pamiškėje, du ruskeliai nuėjo pažiūrėti į tą jaują. Tik spėjo atidaryti jaujos duris, gavo automatų serijas. Vienam petį peršovė, kitam koją. Miškiniai tuo tarpu tiesiai pro duris ir pabėgo miškan. Sužeistas į petį ruskelis dar paleido kelias serijas. Talačkai kliudė kojas, Vašką nušovė vietoje, o Mureliuką, sužeidus koją, paėmė gyvą. Nuvežė jį į Biržų ligoninę. Tyčia negėrė jokių vaistų, nudraskė bintus ir kitą dieną mirė.

Aš ligoninėje išbuvau 17 dienų. Išėjęs iš ligoninės galvojau, kur man eiti? Sutarėm su tėvu keltis į Pasvalį, nes bijojom, kad miškiniai nepribaigtų.

Pagal tų laikų išsimokslinimą buvau pakankamai raštingas, galėjau pasirinkti bet kokią darbą, nebūtinai turėjau būti liaudies gynėju. Bet situacija taip susiklostė, kad 1951 m. birželio 15 d. įstojau į Pasvalio liaudies gynėjų būrį. Tose pareigose išbuvau iki 1952 m. 1953 m. rugsėjo 15 d. mane pervedė dirbt į Pasvalio komjaunimo komitetą organizacinio skyriaus vedėju. Tuo laiku tai buvo aukštos pareigos komjaunimo organizacijoje. Rugsėjo 19 dieną man paskambino iš saugumo ir pasakė:

– Greit apsirenk ir tuoj pat prisistatyk pas mus...

Nubėgu tekinas į saugumą. Čia buvo atvažiavę trys pilni kareivių sunkvežimiai. Kiekviename sėdėjo maždaug po 40 vyrų. Įeinu pas juos į kabinetą. Jie manęs ir klausia:

– Tu žinai Burkevičiaus sodybą, kur tave pašovė?

Kaip aš nežinosiu. Supratau, kad jie nori patekt į tą vietą. Nors liaudies gynėjai dar veikė, bet jų kažkodėl nekvietė į tą operaciją. Ėmėm svarstyti, kaip geriau būtų pasiekt tą vietą, – galima važiuot per Krinčiną, per Daujėnus. Kas nutiko Sintautuose, man jie nesakė. Sėdom į sunkvežimius ir patraukėm Sintautų link. Važiuom per Mažionis. Čia visus kareivius išlaipino iš mašinų. Komandą pasislėpt Mažionių krūmuose davė man nežinomas MGB majoras. Jis išrikiavo kareivius, priešais juos pastatė mane ir sako jiems rusiškai:

– Pas mus yra vienas pistoletu TT ginkluotas pilietis. Įsidėmėkite, kad susišaudymo metu jo nenušautumėte.

Mano kišenėje iš tikrųjų buvo toks pistoletas. Tais metais pas mus tokius daug kas turėdavo – kolūkių, apylinkių pirmininkai, beveik visi komjaunimo darbuotojai, partiniai. Majoras aiškina toliau:

– Yra toks Skėtelių kaimas, o jame sodyba, – kieno ta sodyba, jis nesako.

Tik vėliau man saugumo leitenantas iš Pasvalio pasakė:

– Ar jauti, kur yra Miniuko kiemas?

– Kaip nejausi... Ne tik jaučiu, bet labai gerai žinau, – atsakiau jam.

Toliau vėl tęsia instruktažą tas pats majoras:

– Vienoj sodyboj Skėtelių kaime yra trys ginkluoti banditai. Du iš jų ginkluoti vokiškais šautuvais, vienas ginkluotas automatu PPŠ. Visi trys turi pistoletus, vienas turi rupūžinę granatą. Jie šiuo metu minėtoje sodyboje geria degtinę. Lygiai 18 valandą iš sodybos išeis. Iki to laiko mes privalom suspėti nueiti į minėtą sodybą. Atstumas maždaug pusantro kilometro.

Kai tik pasiekėm Skėtelių kaimo palaukę, tik tada manęs paklausė, kuris kiemas Miniuko. Kaime maždaug šeši kiemai. Iš tos pusės, iš kur mes atėjom, pirmas buvo Mockūno, antras Miniuko, trečias Svidenio, ketvirtas Dambrausko, penktas Nakčerio kiemas. Čia mes sustojome. Jokios komandos nebuvo. Kažko lyg laukėme ir žiūrėjome į Miniuko sodybą. Iš gryčios išbėgo mergaitė ir pasileido pamiškės link, kur buvo pririštos avelės. Pribėgusi prie avelių, sudavė tris kartus kūle ir pasileido į mišką, tiesiai pas mus. Rusai patenkinti ėmė juoktis:

– O, dar tebėra, neišėjo...

Žiūriu – prie kareivių atbėga Janė Miniukaitė. Supratau, kad jų buvo iš anksto susitarta. Garnizoną pagal gautą operatyvinę informaciją iškviatė Pasvalio saugumas. Tada apie 30 kareivių nuėjo į vieną pusę, kiti 30 – į kitą pusę, o mes – aš, toks leitenantėlis Janulis iš Pasvalio saugumo ir rusų garnizono sanitarinės dalies viršininkas – atsigulėm ant griovio krašto. Toliau išsidėstė keliolika kareivių. Kiti kareiviai ėmė supti Miniuko sodybą. Priejus prie daržinės, kažkuris iš jų sušuko:

– Bandity, vychodite iz soraja (Banditai, išeikite iš klojimo)!

Tylu. Niekas nieko neatsako. Tada tas saugumietis iš Pasvalio Vacys Visminas sušuko lietuviškai:

– Eikit iš klojimo, degsim!

Tuo momentu trys vyrai išlėkė iš klojimo. Matau, kad visi trys visiškai girti. Vienas dar paleido automato seriją. Buvo jau pavakarys. Nakčerio moterys kasė bulves. Moterys, išgirdusios šaudymą, sukrito ant dirvono. Kareiviai tą, kuris paleido automato seriją, nukovė vietoje. Kitas lėkė tiesiai į pamiškę, kur buvo pilna kareivių prigulė. Tada iš rusų pusės trenkė kulkosvaidžio serija, kuri pakirto bėgantį. Trečias nukrito tarp cukrinių runkelių. Kai kareiviai užlipo ant daržinės stogo, pastebėjo, kad iš cukrinių runkelių kažkas žvalgosi. Ten buvo Tekutis nuo Biržų. Kareiviai paleido šunį, į kurį šis šovė, bet kareiviai nušovė Tekutį. Kiti du buvo pasvaliečiai: Sirbikas-Mozė iš Ramužių kaimo ir Šiaučūnas-Žiogas iš Porijų kaimo. Prie Sirbiko pribėgo garnizono gydytojas, patikrino pulsą ir pasakė:

– Žmogaus jau nebėra, bet degtinė kol kas jį dar laiko.

Į Pasvalį Sirbiką atvežė dar pusgyvį, bet jis greit mirė. Tai buvo paskutiniai Pasvalio rajone partizanai, žuvę 1953 m. rugsėjo 19 d. Po to įvykio paleido Daujėnų liaudies gynėjų būrį, kuriame buvo apie 16 vyrų, Pasvalio ir kitus būrius. Taip visi ir išėjo kas kur: kas į kolūki karvių šerti, kas į komjaunimo komitetą, kas į melioraciją.

Apie du metus dirbau komjaunimo komitete, o 1954 m. perėjau į Pasvalio LKP komitetą dirbti instruktoriumi. Šiose pareigose dirbau iki 1959 metų. 1959 m. mokytesnius siuntė į partinę mokyklą, bet aš ten nevažiavau, norėjau laikytis arčiau tėvų. Kai grįžau į namus, mane paskyrė Ličiūnų apylinkės pirmininku. Buvo 1960 metų kovo mėnuo. Čia išdirbau iki 1963 m. Paskui sujungė tris apylinkes – Gulbinėnų, Krinčino ir Ličiūnų. Krinčino milicijos įgaliotiniu dirbo toks Balkauskas (mirė Alytuje), kolūkio pirmininku – Kartanas, o aš buvau tų trijų apylinkių pirmininku. Kolūkio pirmininkas neblogai išgerdavo, aš irgi daug gerdavau, o įgaliotinis gerdavo tiek, kiek mes abu kartu paėmus. Tai mus ir vadindavo – Trys Krinčino Tūzai. Iš vaistinės prisinešdavom „skruzdėliavo“ spirito, susidedam brauningus ant stalo, į rankas imam kortų kaladę ir kertam „durnių“. Vos per dūmus vienas kitą matom ir tariam, kaip Lietuvą valdyt.

1966 m. manęs iš darbo niekas nevarė. Viršininkai net pagirdavo, kad mes išgeriam ir mokam artimiau su žmonėmis bendrauti. 1962 m. vedžiau. Namuose manęs nėra ir nėra, iš darbo grįžtu kasdien prisisprogęs. Žmona ėmė kalbinti, kad mesčiau darbą. Aš žmonėms buvau geras. Tada per apylinkes skirstydavo kūrą, šiferį, plytas, cementą. Buvo nurodyta šiferio neduoti tiems, kas gyvena ne gyvenvietėje. Kai tik išrašai, tuoj tas statinę alaus atjoja. Be to, aš ir Pasvalio rajono vykdomajame turėjau labai stiprų užnugarį. Vykdomojo sekretoriumi dirbo toks Žadeika. Būdavo, skambina:

– Česiuk, tokiai moterėlei reikia stogo. Tuoj bus statinė atvežta...

Tokie skambučiai keli per dieną būdavo. Žmogui atsakyti aš nemokėjau. Pinigų negi imsi, todėl viskas ėjo per gerklę. Aš ir dabar sveikata nesiskundžiu, išgeriu stikliuką kaip ir anksčiau.

Dirbant liaudies gynėju teko dalyvauti keliose operacijose. 1987 m. parašiau straipsnį rajono laikraštyje „Darbas“ „Paskutinio bunkerio žlugimas“. Prieš rinkimus į Seimą 1992 m. „Lietuvos aide“ pasirodė straipsnis „Stribas vėl rinkimų aktyvistas“. Kadangi priklausiau rinkiminei komisijai, perskaičiau tą straipsnį. Atidengiant paminklą Porijuose žuvusiems partizanams, Masilionis visiems girdint pasakė: „Ir dabar dar vienas žmogžudys Daglėnuose gyvena“.

Aš galiu ranką prie širdies pridėjęs sąžiningai pasakyti: teko dalyvauti trijose kovinėse operacijose, bet man neteko iššauti nė į vieną partizaną. Aš neneigiu, jeigu būtų buvusi kritinė situacija, tikrai būčiau šovęs. Manau, kiekvienas būtų tą daręs.

Buvo 1951 m. gruodžio 14 d. Aš tik buvau pradėjęs dirbti liaudies gynėju. Mūsų viršininkas Mula mus paskirstė po rinkimines apylinkes. Mane pasiuntė su grupe į Gulbinėnus, bet prieš tai mus turėjo nuvežti į Žaliąją, nes kažkur slapstėsi Žilio būrys. Aš žinojau Žaliosios miške poligoną, kuris užėmė keturis miško kvartalus. Tai buvo speciali bombardavimo zona, kurioje pristatyta visokių fanerinių tankų,

namelių. Manydami, kad tai saugiausia vieta, miškiniai to poligono pakrašty įsirengė bunkerį. Kai mus ten nuvežė ir paleido, miškiniai mus pastebėjo pirmieji. Buvo gruodžio 14 diena. Nuėjom į Kenelių kaimą, ten permiegojom. Kitą dieną turėjo būti rinkimai. Tariamės, kad mus išvežios po apylinkes. Tik saulei patekėjus, einam per Moliūnų mišką ir randam ant linijos kiaulės galvą sniege. Pavertėm ją – gražiai nupjauta, vadinasi, nei vilkas, nei lapė neatsinešė. Mula liepė išsiskirstyti ir išskuoti kvartalą. Buvo 14 liaudies gynėjų ir 40 rusų kareivių. Išsiskirstėm maždaug kas 15 metrų vienas nuo kito. Tik pradėjom eit, toks Stasys Tamkevičius (vėliau jis išsikėlė į Klaipėdą) ėmė šaukt:

– Sustokit! Čia kažkas įtartina.

Priėjom prie jo. Žiūrim – sniegas ištirpęs maždaug 2x3 m plote. Patraukėm eg-lutę, augančią virš to ištirpusio sniego, ji nesikelia, pririšta. Užlipęs kareivis patrepeno kojomis ir pylė automato seriją. Supratom, kad čia kažkas yra. Miškas retas, vieta lygi, aplinkui jokių medelių nei krūmų nėra. Tada vyresnieji leitenantai Vismantas ir Mula davė nurodymą kareiviams apsupti tą vietą, o mus pavarė giliau į mišką. Mula rėkia:

– Pasiduokit! Lįskit lauk! Čia mūsų visa divizija...

Iš po žemių šaudo į viršų, net samanios skrenda, pasiduot niekas neketina. Pabėgęs Vismantas iš kulkosvaidžio pavoro, pavoro į tą vietą, ir vėl ramu. Po to kareiviai surišo perperpetiniu dirželiu keturias granatas ir metė ant bunkerio, dar kelias raketas šovė į vidų. Iš vidaus ėmė rūkti dūmai. Atidarė bunkerį, sulipo keli kareiviai į jį ir rado vieną dar turintį gyvybės ženklų. Bunkeris buvo maždaug 3x4 m dydžio, jame buvo įvesta elektra. Toks iš lentų sukaltas trikampis liukas ir apie 15 m nuvestas į medžio stuobrį – dūmams ištraukt. Mes tikrai nežinojome, kad tas bunkeris čia yra. Juos išdavė jų pačių numesta ta kiaulės galva. Jei nebūtume tos galvos radę, būtume ėję ir nuėję į Daujėnus. Bunkeryje buvo dar apie 7 centnerius bulvių, kiaulienos mėsos, trys kibirai taukų, pusmaišis tabokos. Žodžiu, vyrai maistu buvo apsirūpinę visai žiemai.

Tame bunkeryje žuvo tas pats Stasys Talačka-*Uosis*, kuris tada mane vedė sušaudyt, Vladas Mekelis-*Putinas* iš Daujėnų ir Antanas Žitkevičius-*Pušėla*, gimęs 1929 m. Ažuolynės kaime, netoli Pasvalio. Du, atrodo, patys nusišovė, kadangi negyvi gulėjo ant narų, o trečias buvo labai smarkiai sudraskytas granatų.

Dar vienoj operacijoj teko dalyvauti 1952 metais. Stumbriškyje kariuomenė buvo apsupusi apie dešimt miško kvartalų. Liaudies gynėjų buvo privežta iš Panevėžio, Pasvalio, Biržų. Tuo metu buvo apsupti septyni ar devyni miškiniai, kurie susidūrimo metu nušovė liaudies gynėją iš Biržų. Taip pat nušovė tokį *Debesį*, partizaną iš Auryliškių. Kitiems gi naktį pavyko prasiveržti iš apsupimo vietos.

Buvau jaunas dvidešimt vienerių metų berniokas. Beveik kiekvieną naktį ir dieną tekdavo sėdėti pasalose po penkias, dešimt ar net penkiolika parų. Terbą maisto prisidedi ir guli kur nors krūmuose įsitaisęs.

1951 metais Daujėnuose buvo Angelų Sargų atlydai. Nuvežė mus į tokią Vadkų aikštę, ten kažkada Vadkų kaimas buvęs. Ten, Moliūnų girios vidury, per visą biržę

tokia smegduobė. Duobės diametras gal 100 metrų. Tokia didžiulė smegduobė buvo vienintelė, daugiau tokių nėra aplinkui. Penkis mus nuvežė naktį prie tos smegduobės, tris pasodino vienoj pusėj, du kitoj. Penkioms paroms, nes galbūt ateis miškiniai. Pirmą naktį gulėjome ramiai. Dieną praleidome miške, vakare susėdom. Vienoj pusėj aš, Feliksas Maldutis ir Juozas Simonaitis (jau miręs). Kitoj pusėj atsigulė Stasys Kvietkauskas ir Juozas Maskoliūnas (dabar gyvena Pušalote). Iš vakaro mėnulis dar švietė, bet vėliau pradingo. Biržė kaip iškirsta, žiūrint į dangų matosi šviesa, o žiūrint žemyn tamsu, nors į akį durk. Tik suterškė automato serija, ir girdim balsą:

– Mula – Malinov!

Viktoras Mula dirbo Pasvaly, o Malinovas – Daujėnuose. Mąstom, ką dabar daryti? Miškinis užėjęs taip nerėks. Jeigu kas iš saviškių nežinojo, kad mes čia gulim, tai ir šovė. Laukiam, kas bus toliau. Maldutis, dar apie 1940 metus dirbęs milicijoj, frontą praėjęs, ir tas nervinasi, automatai kažkaip keistai laiko. Netrukus pamatėme artėjant dviejų žmonių siluetus ir išgirdom šaukiant mano vardą. Atėjo Kvietkauskas su Maskoliūnu ir sako:

– Perkūnas žino, ar nušovėm, ar ne. Vienas nugriuvo...

Mes jiems davėm prožektorius, ir jie grįžo atgal. Nuėjo į aną pusę, ir vėl automato serija. Dabar jau galvojam, kad nupylė mūsiškius. Po keleto minučių išgirdom traškant šakas, žiūrim – ateina į mus jau nebe du, o trys. Ateina du mūsiškiai ir atsiveda vieną miškinį. Pasirodo, kai jie miegojo, juos užklupo trys miškiniai. Čiupęs automatai Kvietkauskas paleido padriką seriją ir peršovė vienam miškiniui koją. Griūdamas šis ir suriko „Mula – Malinov“. Paėmėm tą pašautą miškinį, atėmėm iš jo karabiną, pistoletą ir šovinius. Suimtas buvo Boleslovas Bieliauskas, kitas buvo slapyvardžiu *Tilvikas*. Suimtas nieko mums nesako, reikalauja vest į Daujėnus. Pririšom prie jo virvę, kad beeinant nešoktų kur į šoną, ir varomės į Daujėnus. Netoli Daujėnų jis mums sako:

– Vyrai, sustokit, aš nebegaliu paeit, man koja peršauta.

Mes jam ėmėm priekaištaut, kodėl jis mums anksčiau nesakė.

– Ką čia su jumis žinai!

Baigiant ateit į Daujėnus, jis mums ima kelti savo sąlygas:

– Neveskit manęs į būstinę. Aš nenoriu, kad mane kas pamatytių.

Daujėnietis Maskoliūnas gerai jį pažinojo. Tada mes atsivedėm jį į Maskoliūno namus ir paskambinom viršininkams į Pasvalį. Nedelsdamas atvažiavo pavaduotojas Butautas, keli karininkai. Tuoj mums visiems penkiems davė pasirašyt, kad mes nežinom, nematėm, į ką šovėm miške. Kitą dieną atvežė daug rusų kareivių, liaudies gynėjų, milicininkų. Visi šukuoja mišką, ieško anų dviejų.

Kaip vėliau paaiškėjo, tas Bieliauskas tuoj po karo buvo išėjęs į mišką, vėliau pateko į MGB rankas, buvo užverbuotas ir tapo MGB agentu. Man atrodo, kad 1951 metais Stumbriškyje vykdyta operacija buvo ar tik ne po Bieliausko išdavystės.

Maždaug po metų man paskambino iš Pasvalio Mula ir pasakė:

– Žiedeli, tu šiandien pabudėk. Naktį pas tave ateis žmogus su šautuvu, atvežk jį pas mane į Pasvalį.

Pasirodo, po peršovimo Bieliausko koja sunkiai gijo, ėmė pūliuot. Matyt, jis nebeiškentė ilgiau miške, tada atėjo pas mus. Mes jį nuvežėm į Pasvalį, ten jis legalizavosi, grįžo pas žmoną. Jo neteisė. Visą laiką gyveno Baluškių kaime ir dirbo Daujėnų kolūkyje. Mirė, atrodo, 1994 metais.

Liaudies gynėjų ir rusų MGB kareivių santykiai buvo geri. Jie gaudavo gerą maisto davinį – dešros, konservų. Mes lašinių įsidėdavom. Kiek aš dirbau, apie liaudies gynėjus nieko blogo negalėčiau pasakyti: kad žmones skriaustų, atiminėtų ką neleistina. Algas tuo metu gaudavom neblogas. Į rankas aš gaudavau 675 rublius, 350 rublių man mokėdavo už butą ir maistpinigių. Aš žinau, kad iš pradžių – 1945–1947 metais buvo visko tarp liaudies gynėjų. Jie atiminėdavo iš kaimiečių maistą, gyvulius. Tais metais jiems niekas algų už darbą nemokėjo, juk ir vadinosi jie „Istrebitelnoj batalion“ (naikintojų batalionas). Aš jų neteisinu.

Mūsų būrio vadas buvo Antanas Skorka (dabar gyvena Pušalote), o mes su tokiu Kvedaru buvome skyrininkai. Būryje iš viso buvo 16 vyrų. Jokių laipsnių liaudies gynėjai neturėjo. Laipsnius turėjo tik karininkai, kurie buvo baigę saugumo mokyklas.

Šiandien aš nedievinu nei liaudies gynėjų, nei miškinį. Gal kur nors Dzūkijoje ar Suvalkijoje rimtai žmonės kariavo, o čia pijokėlių gaujos, ėjo gerdami... Lapiškių kaime nušovė tokią bobutę Indrišėnienę. Ji mat nuėjusi pas kaimyną pasakė tik kelis žodžius: „Dabar karas pasibaigė. Garnizonas atvažiavo, tai bus miškiniams...“

Pasakė kas miškiniams, atėjo, nupylė tą bobutę, ir viskas.

Toks Antanas Juozalėnas, senas seniokas iš Kalniškių kaimo, prie Smetonos dar šaulys buvo, kažkur liežuvio pamalė: „Sirbikas prašė mane eit pas miškinį virėju...“

Kažkas tuoj pranešė miškiniams, kad seniokas iš jų šaiposi. Atėjo ir nupylė senioką vietoje.

Kad ir, pavyzdžiui, nušovė tokį apylinkės sekretorių Kuprį. Jei ne tas Kupris, tai kitas būtų buvęs. O kas iš to? Tik patys sau dar didesnę neapykantą užsitraukė. Tie žmonės nebuvo aršūs miškinį priešai ir tikrai jiems nieko blogo nedarė. Per Kuprio šermentis tokia Emilija Šeinauskienė iš Ličiūnų ėmė sakyti: „Mat mes tik prašėm pamuš, šaut neliepėm...“

Miškiniai tada pas juos gėrė, šventė dukters vardadienį. Matyt, tas Kupris jiems buvo ką nors pasakęs. Taip ir buvo: šeimnininkė pastatė ąsotį alaus ir pasakė, kad reiktų tą ir tą nušaut. Tie atėjo ir nušovė. Tokie šaudymai pas mus vyko 1945–1946 metais. Vėliau aprimo.

1951 metais per švento Antano atlaidus į Kriklinius iš Pumpėnų buvo pasiųsti penki liaudies gynėjai. Priėjusi prie tų liaudies gynėjų tokia moterėlė ir sako:

– Jūsų vienas draugas girtas su šautuvu guli Moliūnų miške netoli kelio.

Šitie sukluso. Sėdo ant dviračių, nuvažiavo į tą vietą, žiūri – miškinis Bartaševičius girtas guli. Kai įrėmė automatus jam į kaklą, tas dar griebėsi pistoleto keikdamasis:

– Nugirdėt ir dar tyčiojātės iš manęs...

Atsivežė jį į Daujėnus, po to į Kriklinius ir į Pumpėnus. Matyt, jam gerai uždavė, kad šis pasakė:

– Ką jūs čia mane vieną kankinat, dar yra šeši.

Tada sukėlė ant kojų Pasvalį, Daujėnus, Pumpėnus, atvažiavo garnizonas. Pasakė ir kvartalą, kuriame jie stovyklauja, netoli Paulavičiaus eiguvos. Kaip ten buvo, nežinau, kadangi toje operacijoje nedalyvavau. Iš visų kraštų suvažiavę supo miškinius. Kareiviai palaikė liaudies gynėjus miškiniais ir nušovė Pumpėnų būrio vadą. Tuo tarpu visi šeši miškiniai pabėgo.

Kiek man žinoma, narsūs partizanai buvo Sirbikas, Gaidelionis. Jie buvo tikri patriotai. Su būriais jie nevaikščiojo, gyveno atskirai. Gal jie ir žmonių nešaudė. Tik Tekučio šeimą kai išžudė, žmonės kalbėjo, kad ten dalyvavo Sirbikas. Vienas Tekutis buvo klierikas, kitas dirbo Krinčino milicijoj. Atseit tas vienas sūnus iš Sirbiko miškų malkų prisikirto. Kaip tik tuo metu buvo klierikas parvažiavęs atostogų. Tekučiai buvo trys broliai ir sesuo. Naktį atėjo miškiniai ir nušovė tėvą, motiną, tą klieriką ir seserį. Petras pabėgo, o Antanui, atidariusiam duris, suvarė automato seriją. Sirbikas dar pasakė: „Tas jau nebegyvas, nebeprisikels...“

Tam tik kojos raumenys buvo peršauti. Gydėsi Biržuose. Jau baigė sugyt, atėjo keli draugai aplankyti ir atsinešė degtinės. Užgėrė, koja sugangrenavo ir teko nupjaut. Antanas tuomet dirbo milicijoje. (Mirė maždaug prieš dvejus metus).

Gaidelionis 1941 m., dar prieš karą, darbo kabinete nušovė Krinčino milicijos viršininką ir išėjo į mišką. Berklainiuose šokių metu Gaidelioniui iš kišenės iškrito pistoletas. Milicijos viršininkas pamatė ir paėmė tą pistoletą. Kitą dieną Gaidelionis pasiėmė kitą pistoletą, nuėjo į Krinčiną ir nušovė tą viršininką. Prie vokiečių jis tarnavo savisaugos daliniuose, lakstė su baltu raiščiu. 1944 m. vėl išėjo į mišką ir, kiek man žinoma, visą laiką vaikščiojo su Sirbiku.

Pokario metais Pasvalio vykdomojo komiteto sekretoriumi dirbo toks Lopeta. Vazinėjo jie po apylinkę keliese: trys kareiviai, liaudies gynėjas iš Krinčino Jonas Janušauskas ir jis. Visi jau gerokai įkaušę buvo. Užvažiavo pas Leimontą į Aukštuolių kaimą. Leimontas jiems ir pasakė, kad kūtėj yra peršautas miškinis. Lopeta sako:

– Einu, aš jį paimsiu. Bus vienu medaliu daugiau.

Kai tik įėjo į kūtę, miškinis pylė iš automato, Lopeta ir sukniubo. Tada kareiviai sugulė palei kūtės pamatą ir ją uždegė. Tas miškinis susisprogdino.

Teko girdėt ir apie Leliškių kautynes, kuriose žuvo 22 miškiniai. Iš dalies patys ir kalti buvo – užkabino komsorgus. Tie pakvietė garnizoną iš Biržų ir paklojo 22 iš karto.

Iš mūsų kaimo po karo į mišką nebuvo išėjęs nė vienas. Toks Zelniauskas, kurį pažinojau dar prie vokiečių, buvo išėjęs partizanauti. Partizaną Valionį mažai pažinau. Kripaičiai gyveno vargingai. Nors tėvas turėjo 14 ha žemės, augo keturios dukterys. Du sūnus eidavo bernaut. 1944 metais visi trys – tėvas ir du sūnūs – išėjo gint Tėvynės ir visi žuvo. Baltrūnas iš Krinčino, tarnavęs Vermachte, išėjo į mišką, Žitkevičiukas ir t. t.

Kitą kartą su miškiniais teko susitikti Ličiūnuose per 1950 m. rinkimus. Pas Pa-liulį buvo rinkiminė būstinė. Pas tokį Zdanevičių suėjo liaudies gynėjai. Elzbutė Kripaitytė man sako:

– Važiuojam pas Taučkélas, yra gero alaus.

Sėdam į roges: aš – sąskaitininkas, kolūkio pirmininkas, pavaduotojas Jonas Ma-tulionis. Nuvažiuojam, prileidžia alaus. Tuo metu kur buvę kur nebuvę prisistatė šeši nekviestieji svečiai. Suvirto į vidų, papylė ant stalo gal kokį 30 pakelių popirosų ir sako:

– Gal jūs blogai gyvenat?

Dienos metas, Matulionis man ir sako:

– Jeigu dabar liaudies gynėjai pamanyt, kad Žiedelis su pirmininku ir pavaduo-toju išvažiavo gert, ir atvažiuos čia pasižiūrėti, kur bėgt? Kur slėptis? Aplinkui jokio krūmelio...

Bet jie kokią valandą pabuvo, atsigėrė alaus, sėdo į roges ir išvažiavo į Sintautų pusę. Toks buvo mano antras susitikimas su miškiniais.

Mes žinodavome, kad mūsų viršininkai kaimuose turėjo informatorius, kurie jiems pranešdavo apie miškinius. Mums, eiliniams, niekas apie tai nepasakojo. Pa-vyždžiui, kai 1952 m. gegužės 5 d. nušovė Juozą Kripaitį iš Daniliškių kaimo ir Žilį iš Baukų kaimo, labai tiksliai buvo pasakyta, kur jiedu sėdi. Tuo metu aš buvau pasaloje Moliūnų miške. Mes turėjome tokį sutartinį ženklą: jeigu išgirsim tris šū-vius ir vieną granatos sprogimą, turėsime greitai susirinkt ir padėt prie Porijų mo-kyklos pasaloje esantiems kitiems liaudies gynėjams. Išgirdę tris šūvius ir granatos sprogimą, nuskubėjome prie Porijų mokyklos. Tačiau miškinų ten jau nebebuvo. Susirinko Krinčino, Daujėnų, Pasvalio liaudies gynėjai, skersai Skėtelių mišką ėjo kariuomenė. Partizanai Žiliukas su Kripaičiuku sėdėjo pamiškėje ir gėrė rūgštų pie-ną. Kai pamatė ateinant liaudies gynėjus, ėmė bėgt per Skėtelių mišką Kubilinsko sodybos link. Užsoko tiesiai ant kareivių ir abu žuvo. Nuvežė abu į Pasvalį, dar mane kvietė atpažinti. Matyt, Miniukaitės šituos partizanus... Gal atsibodo girdyt ir penėt. Mes jau seniai žinojome, kad Miniukai varo naminukę ir girdo miškinius. Aš nenorėčiau skleisti paskalų, bet ėjo kalbos, kad Miniukaitės už tuos partizanus gavo 5 tūkstančius rublių. Kiek žinau, saugumas mokėdavo pinigus. Kai nušovė Juozą Kripaitį-*Paukštį* ir Žiliuką, Juozo planšetėje rado visokių popierių. Man štabo virši-ninkas Mula išvykoje į Mikėnus ėmė pasakoti apie tą operaciją: „Žinai, Čese, pas tą Kripaitį radome pavardes visų, kas bus pristatyti „apdovanojimui“. Jų ryšininkai, rėmėjai..."

1951 m. gruodžio 24 d. pas Vadopolą Aukštuolių kaime buvo nušautas vienas miškinis. Kiek žinau, tas miškinis atėjo pas Vadopolą ir prisistatė paruošų agentu, atseit tikrino, ar išvežtos prievolės. Tuo metu netikėtai užėjo Krinčino liaudies gy-nėjai. Kai tie ėmė belsti į duris, miškinis per priemenę išlėkė lauk. Per kiemą bėgda-mas bandė atsisaudyti, dar liaudies gynėjui Songailai ranką peršovė, bet ir jį čia pat kieme nušovė.

Povilo Vadopolo p a s t a b a: Šis miškinis laukė, kol susirinks visa mūsų šeima, kad galėtų visus iššaudyti... Pas kaimyną Balčiūną buvo vaikų eglutė. Balčiūno namuose jau nebebuvo, jis buvo kalėjime. Mano mamos sesuo Pranutė Kripaitytė iš Daniliškių kaimo 1950 m. dirbo Pandėlyje mokytoja. Ji priklausė antisovietinei organizacijai, kartu su Balčiūnu klijuodavo atsišaukimus. 1940 m. buvo mano sesers Kazės krikštynos. Tose krikštynose dalyvavo Povilas Balčiūnas ir ta mamos sesuo Pranutė. Jie už stalo kalbėjosi. Balčiūnas ją pamokė, kaip reikia kovoti prieš tarybų valdžią – ant stulpų, ant namų sienų klijuot proklamacijas ir tokiu būdu kelti liaudį į kovą. Taip jie ir padarė: sukūrė tokią jaunimo grupelę ir platino atsišaukimus. Juos greit susekė ir areštavo. Tardymo metu pradėjo ją kankinti: į panages adatas varė, pirštus laužė ir kišo tarp durų. Ji neišlaikė – išdavė Balčiūną, kurį irgi areštavo. Ji ir Balčiūnas gavo kažkiek metų lagerio. Balčiūno žmona liko gyventi savo namuose. Pas ją ilgai slapstėsi tas miškinis. Mano mama yra pasakojusi, kad Balčiūnienė mūsų šeimos adresu yra reiškusi visai nepagrįstas pretenzijas. Vieną kartą buvo užpjudžiusi partizaną Sirbiką, kad reikia susidoroti su Vadopolais. Buvo atėjęs Sirbikas su Gaidelioniu, išsiaiškino santykius, ir viskas apsimot. Kai žuvo šitie vyrai, tėvai nebeturėjo užnugario.

1951 m. gruodžio 24 d. tas miškinis atėjo į mūsų namus, pasidėjo automata po suolu. Tėvas jį pavaišino. Vyresnysis brolis Petras buvo išėjęs pas kaimynus. Miškinis vis klausinėja, kada sugrįš vyresnioji sesuo Stasė, kada sugrįš brolis Petras. Tą vakarą jis vedėsi mano tėtį „mergų ieškot“. Nusivedė į mišką ir klausinėjo, ar tas nebijo mirt. Tėvas jam atsakė:

– Aš nieko nebijau, išskyrus Dievą...

Pati kulminacija buvo tuomet, kai visa šeima susirinko į gryčią. Tada jis broliui Petruui įsakė grot, sugriebė seserį Stasę ir ėmė šokt. Mes vieni sėdim prie stalo, kiti ant suolo kampe, mama prie lovos... Žiūrim į šokančius ir galvojam, kad tai paskutinis mirties šokis... Šokėjas ėmė elgtis įžūliai. Tuo metu jis pats, matyt, pastebėjo nuo daržinės pusės ateinančius ginkluotus vyrus ir šoko į priėngį. Iš lauko pusės ėmė belst į duris. Miškinis liepia tėvui:

– Atidaryk!

Kai tėtis atidarė duris, tada jis šovė, bet niekam nepataikė. Spruko laukan ir kiek pabėgęs suklupo sodely... Tada jį nušovė vietoje.

Maždaug prieš 4 metus buvo atvažiavusi jo žmona, sūnus. Norėjo sužinoti, kaip viskas vyko. Aš jiems ir papasakojau. Brolis Antanas dar pridūrė, kad tas žmogus nebuvo geras – be jokios kaltės norėjo iššaudyti visą šeimą.

Po to buvo areštavę tėtį, mamą, brolių Petrą. Jie viską išpasakojo, kaip buvo, ir juos paleido. Nors tą miškinį nušovė iš karto, „liaudies gynėjai“ automato serijų negailėjo – gerai pavarė į namą, vos mamos nenušovė. Mes, mažesnieji, išsislapstėme po gryčią – kas pakrosnin, kas po lova...

Partizaną Povilą Baltrėną nušovė patys partizanai. Prie vokiečių jis tarnavo Plechavičiaus rinktinėje. Atseit su Stasiu Valiūnu iš Žadeikių kažkokios panelės nepasidalino. Užkasė senuose Sintautų kapeliuose. Pas Vadlūgą Baniliškių kaime tą Baltrėną buvo peršovęs Lukinas. Tada net septynias kulkas gavo. Apie 1946 metus Lukinas pro šalį važiuodamas užsuko pas Vadlūgą Baniliškių kaiman ir girtuokliavo. Baltrėnas ir Zieliauskas ėjo jo nušaut. Lukinas, pamatęs juos ateinant, išdaužė kamaros langą, ant palangės pasidėjo automatinį šautuvą ir trenkė. Iš karto pataikė Zieliauskui. Tas nuvirto, tada Baltrėnas šoko bėgt, bet ir tam kliuvo. Lukinas pabijojo eit patikrint. Pasirodo, Baltrėnas dar buvo gyvas ir laimingai iššliaužė per avizą. Sintautuose pas Kubilinską bunkeryje Baltrėną gydė Krinčio

daktaras. Ukrainietis Lukinas buvo Krinčino liaudies gynėjas, viena akim, bet labai taikliai šaudė.

Tuo metu kažkur apie Vabalninką vaikščiojo tokie Vosyliai, kurie plėšikavo ir vienu, ir kitu vardu. Juos, atrodo, sunaikino patys miškiniai.

Apie Stasį Kruopį iš Jutiškių kaimo galiu pasakyt tik tiek, kad jis buvo tikras išverstaskūris. Prie vokiečių Vermachte tarnavo. Tik atėjo rusai, jis iškart stojo liaudies gynėju. Kai pasibaigė liaudies gynėjų laikai, nuėjo Krinčino kolūkio pirminko Padlecko padegt. Tas pasiskundė, Kruopis gavo penkis metus. Grįžęs iš kalinimo vėl gavo trejus metus už kažkokias šunybes. Gera pažinojau jo tėvų šeimą. Su Antanu kartu ėjom į mokyklą. Vėliau jį ir brolių Petrą nušovė miškiniai. Sąjūdžio metais Pasvalio rajono sąjūdžio laikraštyje apie Stasį Kruopį buvo rašyta: atėjo jis pas vieną moterį ir prašo duot išgert, mat jis jos tėvą nušovęs. Tai toks žmogus buvo Stasys Kruopis.

Tikrai laikai buvo sunkūs. Tarp tų, kurie išėjo į mišką, manau, daug buvo ir suklaidintų žmonių. Pavyzdžiui, mano keturi kaimynai Nakčeriai į mišką nėjo. Kai paskelbė amnestiją, jie prisiregistravo. Taip viskas ir baigėsi, vėliau jiems niekas nieko neprikišo.

Pamenu, tokį Vadlūgą, pas Barysus tarnavusį, visai be reikalo nušovė. Ėjo žmogelis per 1945 metų Kalėdas, jokio ginklo neturėjo, sutiko kareivių garnizoną ir nušovė jį rusų kareiviai. Už ką?

Pažinojau tokį Joną Baiką iš Žadeikėlių kaimo. Vokiečių okupacijos metais mūsų apylinkėse buvo labai išgarsėjęs toks Bermonas iš Pasvalio. Tas Baikiukas vis sakydavo: „Aš vis tiek nudėsiu tą Bermoną, kad Molniką nušovė“. Baikiukas slapstėsi ir prie vokiečių, ir prie rusų. Parėjo į namus Kalėdų dieną nusiskusti barzdos. Jam barzdą besiskutant atskridęs karvelis palangėje užburkavo. „Kažko šiandien neramu. Ko tas karvelis taip burkuoja?“ Pamatė, kad per kiemą ateina pulkas kareivių. Jis greitai užlipo ant aukšto, užslinko už kamino ir tupi. Įėjo kareiviai. Vienas palipo kopėčiomis ir, matyt, pamatė Baikiuką. Užtaisė šautuvą, du kartus trinktelėjo, ir pradėjo per lubas tekėti kraujas.

Manau, miškiniai daug be jokio reikalo iššaudė nekaltų žmonių. Už tai ir vežimus į Sibirą pagreitino.

Kokių tik dainuškų tuo laiku neskambėjo. Būdavo, eina per sodžius ir traukia: „Stalinai, tėveli, mums žadėjai rojų, o dabar iš miško neduod iškelt kojų...“ Rinkimų metu Daniliškiuose buvo atsiųstos iš Krinčino komjaunuolės Piekarytė ir Jankauskaitė stebėti, kaip vyksta rinkimai. Tai Pranas Juodpaitis kad užtraukė būstinę: „Kam partija, kam jaunimas, penki šimtai apsiavimas...“ To ir tetrūko. Tos parašė pranešimą, ir gavo dešimt metelių. Kad būtų nors vieną dieną dovanoję, visus dešimt metų atpylė nuo skambučio iki skambučio. Dabar rėk ką nori, o tada buvo didelis nusikaltimas, baisi politika... Taip vienas kitą lietuviai ir edė.

Tada patys gražiausi mano metai buvo, pati jaunystė. Pamenu, su tokiu Jurgiu Šukiu pas Taučkėlas buvom pakermošiuje. Ličiūnuose pas kitus Taučkėlas buvo atvažiavę krinčiniečiai liaudies gynėjai. Ten buvo toks leitenantas Kauliekis ir Ja-

nušauskas. Pamatė mus ateinančius, nei stabdė, nei ką, tik plykst plykst iš pistoleto. Kad juos kur perkūnai nutrenktų! Tam Šukiukui peršovė šlaunį. Žinoma, mes pasiskundėm, tai tą Janušauską tuoj išmetė iš liaudies gynėjų, o Kauliekį iškėlė kitur. Visko buvo ir iš vienos, ir iš kitos pusės. Ypač iš pradžių tie liaudies gynėjai šlaistydavosi po kaimus ginkluoti, gerdavo kaip pasiutę. Ar su reikalu, ar be reikalo – nesuprasi. Pamenu, iš Ruopiškių ateidavo toks senyvo amžiaus Kruopis, toks Simonaitis. Ateina, prisigeria. Kaimo bernai į jį šautuvus duonos prikiša. Išėjęs į lauką tas Simonaitis šauna, vamzdis išsiskečia – tiesiog kaip cirke. Jeigu tokių simonaičių ar kruopių būrį sudarytų, gėda būtų tarp žmonių pasirodyt. Paskutiniaisiais metais jau duodavo mums uniformas, nors ir be antpečių, tik ant kepurės ženklas buvo. Iš pradžių tikrai tarp liaudies gynėjų buvo palaida bala.

Daukniūnų kaime gyveno tokie Luomanai. Jie turėjo 8 ha žemės, augino 7 vaikus. Juozas prie vokiečių buvo „baltųjų“ partizanas. 1944 m. atėjo rusai, reikia eit į mišką. Jei neisi, rusai paims į armiją. Jo brolis Ženia išėjo į frontą, o tėvas įsirašė į Krinčino liaudies gynėjus. Taigi vienas miške vajavoja, kitas vokiečių Berlyne muša, o trečias Krinčine su strielba. Sykį važiuoja Kėželis su tuo liaudies gynėju Luomanu. Joja miškiniai Baltrūnas ir Luomanėlis. Baltrūnėlio arklys peršoko per griovį, o Luomanėlio ėmė tryptiot vietoje. Tėvas pakėlė automatą, terkšt į sūnų. Nuvežė į Krinčiną, numetė ant grindinio. Paskui nueina pas savo žmoną ir sako:

– Nueik, pažiūrėk, tavo sūnų nušoviau.

Kitas sūnus grįžo iš fronto medaliais apsikarstęs už Berlyno paėmimą ir kitokius žygdarbius. Metus pabuvo namie ir išėjo į mišką keršyt už brolių.

Tai va, koks gyvenimas buvo.

Atėjo į Daukšių kaimą šeši partizanai nušaut tokio Liko. Juozas Likas buvo kilęs iš Skersinių kaimo. Jis turėjo namuose įsirengęs slėptuvę ir kartais joje pasislėpdavo nuo miškininių. Iš tos slėptuvės vedė geras išėjimas. Kai tie šeši atėjo į namus, Likas tuoj į slėptuvę, išlindo tiesiai į lauką ir pranešė Klausučių garnizonui. Miškiniai susėdo už stalo, ėmė gurkšnoti, laukia, kol šeimininkas grįš. Šeimininkė, pajutusi, kad garnizonas nebetoli, sako tiems miškininiams:

– Vyrai, aš einu dar atnešt kumpio ir dešros užkandai, – ir išėjo.

Apsupo garnizonas Liko namus ir sušaudė visus miškininius. Tarp jų buvo ir tas Luomanas, kur Berlyną ėmė.

Buvo 1949 metų vežimas į Sibirą. Tėvui Luomanui nukabino nuo peties šautuvą ir tiesiai vagonan. MGB jam pasakė:

– Tu miškininiams žinias perduodavai, dabar važiuok Sibirą...

Ir išvežė liaudies gynėją Luomaną su žmona į Sibirą.

Ir vieni, ir kiti norėjo išlikt. Jeigu nebūtų Lietuvoje 1939 metų, 1940-aisiais nebūtų atėjūnų buvę, gyvenimas nebūtų apsigertęs aukštyne kojom.

Aš septynerius metus Krinčine išdirbau apylinkės pirmininku. Per visą tą laiką gal tris dienas buvau negirtas. Daug jau mano metų draugų išgriuvę: nebėra Brazdžionio, dirbusio Krinčine pavaduotoju, nebėra Krikščiūno, kuris dirbo pirmininku Sodeliuose, nebėra Aukščiausiosios tarybos deputato Samulionio, nebėra Bačkio ir

Didelevičiaus. Sveikata nesiskundžiu, tik koja klebetuoja. Buvo peršauta. Kaimynas iš kareivių nusipirko tuščią metalinę benzino statinę. Įsivolioję į kluoną, bandėme su šiaudų grižte išdeginti vidų. Kaip sprogo, nunešė man du pirštus ir kojoj skylę pramušė. Užsigulę buvom ant tos statinės, manęs vos per pusę neperplėšė.

R. K. p a s t a b a: Kiek teko šnekėti su to krašto žmonėmis, apie Česlovą Žiedelį visi atsi-
liepia tik gerai. Žmonės jį gerbė. Nė vienas nepasakė, kad Žiedelis buvo blogas, kerštingas,
nesukalbamas ir pan. Jis ir pats apie save kalbėdamas pastebi, kad žmonės jį mylėjo ir gerbė.
Tikiu jo žodžiais, kadangi geruoju jį minėjo ir tie, kurie rėmė partizanus, kurie nukentėjo nuo
stribų. Atrodo, viskas gerai. Kaip ir kiekvienas žmogus, Žiedelis taip pat nebuvo joks idealas.
Štai vieno pokalbio stenograma:

Klausimas: Kadangi jūs mielai bendravote su paprastais kaimo žmonėmis, ar jūsų neprašė
viršininkai, kad suteiktumėt kokią informaciją, praneštumėt žinias?

Atsakymas: Ne ne ne ne! Nebuvo jokių verbavimų nei kad ką... Kad kokių ryšių... Ne ne
ne, nebuvo! Ko nebuvo, tai nebuvo...

KGB arch. rastame Pasvalio MVD skyriaus agentų sąrašė, sudarytame 1953 m. birželio 6
d., yra 74 MVD agentų pavardės, vardai, slapyvardžiai. Bylų numeriai pažymėti. 28 sąrašo
numerio, bylos Nr. 668, slapyvardis – *Pakarklis*. Po sąrašu pasirašo Pasvalio MVD skyriaus
viršininkas papulkininkis Kučučėvas ir naujai paskirtas Pasvalio rajono MVD viršininkas vy-
resnysis leitenantas Oršvila. Taigi vien buvimas stribu nebuvo laikomas baisiu nusikaltimu,
palyginus su tuo, ką darė įvairūs informatoriai bei agentai.

Pažodinis vertimas iš rusų kalbos

Iš KGB archyvo
Išrašai iš bylos Nr. 117
Archyvo Nr. 56, I tomas

Biržų ir Bauskės rajonų sandūroje slapstosi išblaškyto ŽILIO būrio partizanai SIR-
BIKAS ir PETRAS ŠIAUČIŪNAS, kurie sekami pagal agentūrinę bylą „ŠAKALY“.

Per ataskaitinį mėnesį gauta medžiagos apie tai, kad partizanai didele dalimi
slapstosi pavieniui.

Agento *KIRVIO* duomenimis, žinoma, kad partizanai SIRBIKAS, ŠIAUČIŪNAS
ir ZDANAVIČIUS nuo 1951 m. periodiškai lankėsi jo sodyboje, kur agentas jiems
teikė pagalbą maisto produktais, vaišino spiritiniais gėrimais ir partizanų užduoti-
mi rinko ir perdavinėjo pastariesiems žvalgybinio pobūdžio žinias.

Kada partizanai būdavo pas agentą *KIRVI*, su jais bendravo jo duktė ELENA
VĖŽYTĖ – MEDELINSKAITĖ.

Š. m. liepos mėn. agento *KIRVIO* duomenimis, sunaikintas pas jį anksčiau lanky-
davęsis partizanas ZDANAVIČIUS.

Agento *EGLĖS* duomenimis, 1953 m. vasario 19 d. nustatyta, kad ELENA VĖŽY-
TĖ – MEDELINSKAITĖ nuo 1950 m. yra partizanų būrio vado SIRBIKO ryšininkė

ir meiluzė. Partizanų pavedimu iškvietinėja ryšininkus ir rėmėjus į susitikimus su partizanais ir dalyvauja su jais susitikimuose.

1953 m. spalio 26 d. agentas *Eglė* pranešė, kad spalio 22 d. jis aplankė partizanų ryšininę VARKULEVIČIŪTĘ, kurios namuose nebuvo. Tuo metu buvo jos sesuo EUGENIJA.

Agentas, norėdamas išprovokuoti kalbą apie partizanus, pasakė, kad eina kalbos, jog nušautas partizanų grupės vadas SIRBIKAS. EUGENIJA agentui pasakė, kad š. m. rugsėjo viduryje pas juos į namus buvo užėjęs SIRBIKAS kartu su Biržų partizanų STEPŲ ar BRONIUM (kaip nustatyta, tai partizanas B. MEŠKĖNAS) ir kalbėjosi su jos seserimi. Iš jų išeidamas SIRBIKAS pasakė, kad šiame rajone mėnesį jis nepasirodysiąs. Biržų partizanas žadėjo pas juos užėiti anksčiau, bet kažkodėl iki šiol neateina, ir ji nieko nežinanti apie SIRBIKO žuvimą.

Iš agentų *EGLĖS* ir *KIRVIO* anksčiau taip pat buvo gauta medžiaga, kad partizanas MIŠKINIS š. m. rugpjūčio mėn. visą savaitę slėpėsi pas partizanų rėmėją Varkulevičiūtę, kuri palaiko ryšį tarp SIRBIKO ir Biržų partizanų būrio.

Partizano MIŠKINIO slapstymosi vietos nustatymui ir jo užvedimui ant operatyvinės pasalos verbavimui ruošiama partizanų ryšininė ALĖ VARKULEVIČIŪTĖ, gimusi 1933 m., gyvenanti Medinų kaime, pas kurią periodiškai slapstosi partizanas MIŠKINIS, jis ir dabartiniu metu lankosi jos namuose.

1953 m. rugsėjo 18 d. iš agento *SAULĖS* buvo gautas operatyvinis pranešimas apie tai, kad naktį iš rugsėjo 17-os į 18-ą pas pastarąjį atėjo trys ginkluoti partizanai:

JONAS SIRBIKAS,
PETRAS ŠIAUČIŪNAS,
PETRAS TEKUTIS,

kurie dabar yra agento *SAULĖS* ūkio tolimesnėje daržinėje ir laukia grįžtančio agento *SAULĖS*. Partizanai jam davė užduotį nupirkti vyno ir degtinės.

Susitikimo metu agentas *SAULĖ* papildomai instruktutas ir jam duota užduotis, kad jų prašymą įvykdytų, o su mumis susitikimas buvo paskirtas papildomai rugsėjo 18 d. 18 val., nes tuo metu agentas *SAULĖ* grįš iš darbo ir atveš partizanams degtinės ir vyno.

Rugsėjo 18 d. 18 val. pakartotiniame susitikime agentas *SAULĖ* pranešė, kad partizanai SIRBIKAS, ŠIAUČIŪNAS ir TEKUTIS šiuo metu yra daržinėje ir išgėrinėja.

Realizuojant agento *SAULĖS* duomenis, čekistinės karinės operacijos metu buvo likviduota SIRBIKO vadovaujama trijų partizanų grupė:

1. JONAS SIRBIKAS, JONO-MOŽĖ, g. 1922 m. Pasvalio r. Vidugirių kaime. Būrio vadas, būryje nuo 1944 m.

2. PETRAS ŠIAUČIŪNAS, JONO-ŽIOGAS, g. 1929 m. Pasvalio r. Balčiškių kaime. Būryje nuo 1949 m.

3. PETRAS TEKUTIS, ANTANO, g. 1928 m. Biržų r. Daumėnų kaime. Būryje nuo 1947 m.

R. K. p a s t a b a: 1995 metų birželio 2 dieną teko lankytis Krinčino apylinkėse ir kalbėtis su žmonėmis, kurie gerai prisimena, kaip 1953 m. rudenį Skėtelių kaime Jono Miniuko sodybos klojime žuvo trys partizanai. Labai skeptiškai tie žmonės atsiliepė apie Jono dukrą Agotą Miniukaite–Petrėnienę, šiuo metu gyvenančią Krinčino apylinkėje, Aukštuolių kaime. Mes supratome, kad su šia moterimi kalbėtis nėra prasmės, nes jos „nuopelnai“ apylinkėje visiems gerai žinomi. Konkretesnių žinių apie partizanų žūtį tikėjomės išgirsti iš jos sesers Salomėjos Motiejūnienės, gyvenančios Krinčino apylinkėje, Ličiūnų kaime. Deja, ši moteris nieko „neprisiminė“ apie partizanų žūtį jos tėvo klojime ir dar įžūliai teigė neturinti jokios sesers. Tik išgąščio šešėlis perbėgo jos veidu. Tikiu, kad praeis dešimtmečiai, galbūt laikas užgydys žaizdas. Bet, matyt, išdavikų nešvarios sielos niekada nebepagis. Žinoma, nė vienas informatorius neatsiklaups ir neatsiprašys tautos. Dar ilgai teks laukti, kol įvyks mūsų tautos apsivalymas nuo panašių *saulių*.

Pasakoja JUOZAS ŽIBURYS

Užrašyta Panevėžyje
1993 m. kovo 30 d.

Gimiau 1914 metais.

1944 m. rugpjūčio 10 d. rusai paskelbė mobilizaciją. Karas dar buvo nepasibaigęs. Kadangi iš mūsų kaimo Stasys K. (gyvena Pušalote) buvo išėjęs į stribyną, jis mane ir įskundė. Neva aš dirbęs vokiečiams jų okupacijos laikotarpiu, nors iš tikrųjų prie vokiečių aš dirbau seniūnu. Padėjau savo žmonėms, o ne vokiečiams. Todėl man teko slapstyti, turėjau namuose įsirengęs bunkerį.

Atvažiavo kartą rusai su stribais, tuomet pasislėpiau bunkeryje. Jie paklausinėjo namiškių, kur esu, ir liepė pasakyti, kad ateičiau į valsčių. Nenuėjau. Stribai vėl po savaitės atvažiavo ir ėmė kamantinėti namiškius, kur aš esu.

Kai 1945 m. rugpjūčio 30 d. tėvus išvežė į Sibirą, teko ir man pačiam pasitraukti iš namų. Slapsčiausi tai pas vienus, tai pas kitus kaimynus. Tiesa, vežimo metu aš sėdėjau bunkeryje ir viską girdėjau: kaip motina dejavo, kaip atsisveikino. Buvo atėjusi kaimynė Aleliūnaitė, girdėjau, kaip motina jai pasakė: „Po grindimis yra sūnus, atnešk jam valgyt...“

Po to aš išėjau į mišką, slapčiausi pas gimines, vėliau pas Aleliūnaitę daržinėje. Po kurio laiko atėjo brolis Jonas, *Petraičio* pavaduotojas, ir sako:

– Einam kartu į būrį. Kur tu gausi dokumentus, ne taip paprasta juos padaryti...

Taip su broliu išėjau pas partizanus.

Vlado Juozoko-*Petraičio* būrys laikėsi Eimuliškių, Ažagų, Jakubonių kaimų teritorijose. Jakubonių, arba Bedugnio, miške laikėsi *Petraitis* ir penki broliai Šimoliūnai. Būryje jis tik vienas buvo buvęs desantininku, bet palaikė ryšį ir su kitais buvusiais desantininkais. Kovotojų būryje buvo apie 20 – 30. Vyrai buvo susirinkę iš Eimuliškių, Dragonių, Smilgių, Rozalimo, Gačionių, Gesvių ir kitų kaimų.

Petraitis žuvo Ažagų miške 1945 metų žiemą. Tuo metu jie ėjo į Dragonių kaimą

pasiimti maisto. Matyt, buvo pranešta, nes miške pakliuvo į pasalą. Per susišaudymą žuvo mano broliai Jonas ir Motiejus, o *Petraičiui* peršovė kojas. Nebegalėdamas toliau eiti, jis nusišovė. Tada žuvo penki partizanai.

Žuvus *Petraičiui*, būriui ėmė vadovauti Vytautas Česnakavičius-*Valas*. Vėliau būrys išsiskirstė.

Vytauto Česnakavičiaus-*Valo* būrio partizanai (sąrašas sudarytas remiantis KGB archyvine medžiaga ir J. Žiburio parodymais):

1. Vytautas Česnakavičius-*Valas*, būrio vadas, kilęs iš Smilgių valsčiaus Valdeikių kaimo.
2. Stasys Simonaitis-*Garnys*, kilęs iš Rozalimo valsčiaus Gačionių kaimo. Žuvo 1947 07 12.
3. Bronius Kasperavičius-*Gigantas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Naurišilių kaimo. Legalizavosi 1948 01 15.
4. Pranas Ginkevičius-*Smauglys*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Rymiškių kaimo.
5. Mykolas Masys-*Jonaitis*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Beinoravos kaimo.
6. Algirdas Meškauskas-*Lapinas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Padvarininkų kaimo.
7. Kazys Partopas-*Dainys*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Jasonių kaimo.
8. Steponas Valuntas-*Stimburys*, *Lazdynas*, *Pupų Dėdė*, kilęs iš Radviliškio. Ateštuotas 1947 08 02.
9. Algirdas Čerpulis-*Lazdynas*, kilęs iš Rozalimo valsčiaus Žvirblonių kaimo.
10. Stasys Adomaitis-*Klevelis*, kilęs iš Rozalimo valsčiaus Simaniškių kaimo. Areštuotas 1948 m.
11. Jonas Adomaitis-*Dobilas*, kilęs iš Rozalimo valsčiaus Simaniškių kaimo. Areštuotas 1949 05 20.
12. Feliksas Žiburyš-*Aras*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo. Žuvo 1947 09 05 Samališkių kaime.
13. Jonas Januševičius-*Vilkas*.
14. Lionginas Činga-*Londonas*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo.
15. Jonas Butkus-*Bručas*, kilęs iš Šeduvos valsčiaus Raginėnų kaimo. Areštuotas 1947 09 05.
16. Juozas Tamošiūnas-*Frankas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Sujetų kaimo.
17. Antanas Petrauskas-*Voverė*, *Raukmanas*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo. Žuvo 1950 12 08.
18. Jonas Nakičiūnas-*Gedvilas*, kilęs iš Rozalimo valsčiaus Jamontonių kaimo.
19. Steponas (Stasys) Alksnis-*Ramanauskas* (g. 1922 m.), kilęs iš Šeduvos valsčiaus.
20. Leonas Areima-*Tarzanas* (g. 1920 m.), kilęs iš Rozalimo valsčiaus Jamontonių kaimo.
21. Feliksas Miknevičius-*Saulys* (g. 1923 m.), kilęs iš Simaniškių kaimo.
22. Ignas Šereiva-*Plukas*.
23. Pranas Juknevičius-*Putela*.
24. Vytautas Buzeliauskas-*Žaibas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Žvalgų kaimo.
25. Jonas Jurgaitis-*Šernas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Velykių kaimo. Areštuotas 1950 m.
26. Juozas Petrauskas-*Kiaunė*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo.
27. Jonas Žiburyš-*Šviesa*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo. Žuvo 1946 02 13.
28. Motiejus Žiburyš-*Lūšis*, kilęs iš Pušaloto valsčiaus Eimuliškių kaimo. Žuvo 1946 02 13.
29. Jonas Deveikis iš Pasvalio. Žuvo 1947 04 23.
30. Adolfas Valantinas-*Bijūnas*, kilęs iš Sutkūnų kaimo (Pakruojo r.). Areštuotas 1947 08 01.
31. Vytautas Musteika-*Kęstutis*. Areštuotas 1947 08 27.

32. Julius Valantinas-*Cvirka*. Areštuotas 1947 08 05.
33. Gintautas Buzeliauskas-*Lapas*, kilęs iš Smilgių valsčiaus Žvalgų kaimo.
34. *Saugūnas*.
35. Antanas Šlevas-*Šliažas*.

Vieni iš paskutiniųjų mūsų apylinkėse žuvo partizanai Juozas ir Antanas Petrauskai.

Žuvus mano broliams Jonui ir Motiejui, trečias mano brolis persikėlė arčiau Smilgių. Buvo smarkiai sužeistas, ilgai gydėsi pas Židonį Samališkių kaime. Bet vėliau tas Židonis jį išdavė ir sunaikino. Po mano brolio išdavimo pas Židonį atėjo partizanai ir sunaikino visą jo šeimą – tėvus, seserį, brolių.

Mano kaimynas Jonas Rutkauskas (vietinis rusas) dirbo girininku. Jis bendravo su NKVD ir pažadėjo man padėti legalizuotis. Jis man daug padėjo – davė maisto, drabužių. Kai išvežė tėvus, likau nuogas ir basas. Iš Paežerių girininkijos dar šešiams ar septyniems partizanams jis padėjo legalizuotis.

Pasakoja EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ -DALIA ir PETRAS ČARNA

Užrašyta Panevėžyje
1997 01 04

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ :

1944 metais prasidėjo mūsų jaunuolių mobilizacija į rusų armiją. Kartą tėvelis grįžo iš turgaus ir parsivežė laikraštį, kuriame buvo parašyta: „Tūkstančiai savanorių žygiuoja į Vilnių“. Tėvukas buvo 1918 metų savanoris, jis puikiai suprato, kaip iškreiptai okupantai panaudojo šventą savanorių šūkį. Taip siekė suklaidinti Lietuvos jaunimą. Tada pasikvietė savo sūnų ir pasakė:

– Jeigu savanoriai, nėra ko eit į tą jų armiją. Slapstykis namuose...

Taip brolis Vaclovas ir nėjo į kariuomenę. Kai užėjo rusai, mūsų namuose buvo įrengtas jų štabas. Vieną kartą, kai brolis lipo nuo aukšto, rusų kapitonas pastebėjo Vaclovą, bet tėveliui nieko nesakė. O kai baigėsi karas, atvažiavo tas pats kapitonas ir pasakė tėvui, kad matęs tąsyk Vaclovą, bet niekam neišdavęs. Taip brolis Vaclovas ir nėjo į rusų kariuomenę. Su Antanu Stankūnu pasidarė jaujoje bunkerį. Antanas gyveno Kaune. Pasibaigus karui, jo žmona pasitraukė į Vakarus, o jis nesuspėjo. Atvažiavo į kaimą pas brolių Joną. Vėliau jis išėjo su partizanais. Dar vėliau kažkur pasitraukė iš miško. Tolimesnio jo likimo nežinau.

Susikūrus partizanų būriui, jie pradėjo ateidinėti pas mus. Į jų veiklą pamažu teko ir man įsitraukti. Iš pradžių pas mus laikėsi klovainiečių *Viesulo* būrys. Kai šio būrio vyrai žuvo, čia pasirodė *Valo* būrys. 1945 m. kovo 27 d. tarp Jakubonių ir Puziniškio vyko didelės kautynės. Jose žuvo daug partizanų, tarp jų ir visas *Viesu-*

lo būrys. Po to mūsų daug partizanų legalizavosi. Mano slapyvardis buvo *Dalia*. Visiems ryšininkams partizanai buvo išdavę dokumentus. Mano sesuo Ona dirbo Mediniškiuose sandėlininke. Jai teko didelį kiekį grūdų skirt partizanams. Kai ji pajuto, kad bus revizija ir ji gali dėl to nukentėti, išėjo į mišką pas partizanus. Ji kurį laiką vaikščiojo Igno Daukšos-*Šipulskio* būryje.

Ryšininkaujant teko ne tik laiškelių ir paketų nešioti. Teko į Sinkonis partizanams varyt pastotes su kiaulėmis ir su grūdais. Du kartus mane buvo areštavę Rozalimo sribai ir abu kartus paleido, tik trečią kartą jau nebeištrūkau.

Pirmą kartą areštavo 1947 metų pradžioje. Atėjo sribai ir atnešė šaukimą, padarė kratą. 9 km pėsčia nuėjau į Rozalimą ir uždarė. Pasišaukė toks leitenantas Keršys ir sako:

– Tu gi viską žinai, pasakyk!

Aš supratau, kad jie viską žino apie mane, apie *Valo* būrį, bet neprisipažinau. Savaitę palaikė ir paleido. Rytą einu namo ir vis žiūriu, ar kas neseka iš paskos.

Antrą kartą areštavo kartu su Petru Čarna maždaug po kokių trijų mėnesių. Kiek palaikė paleido. Grįžau namo, nusiprausiau ir nuėjau po kriaušę pamiegot. Tik atsiguliau, atvažiavo iš Sinkonių ryšininkas, sako:

– Važiuk, tave kviečia partizanai.

Nuvažiuoju prie Sinkonių į tokį miškelį. Dviratį palikau pas gyventojus. Tik įeinu į mišką, mane iškart pasitinka Nikodemus Masys-*Kiaunė*. Sako:

– Reikia eit į stovyklą. Su tavim nori pašnekėt.

Nueinam, susitinkam *Valą*. Jis mane ištardo ir klausia:

– Tai tu mums dar padėsi ar jau ne?

– Žinoma, padėsiu, – sakau aš jam. – Galvoji, kad mane perdirbo?

Aš pasakiau jam, kad pas jį tikrai yra išdavikas, nes man tardytojas išvardijo daug faktų, kuriuos gali žinoti tik būrio žmogus. Aš gyniausi, ir jie tų faktų negalėjo įrodyti, taip pat nenorėjo išduoti ir savo šnipo, kuris jiems dirbo *Valo* būryje.

Vieną kartą nunešu partizanams valgyt, pasitinka Pranas Juknevičius-*Putela*. Tik sudėjom maistą ant stalo, žiūrim – mišką siaučia rusų garnizonas. Man Pranas sako:

– Bėkim kartu!

Aš jam pasakiau, kad nebėgsiu. Kritau griovin į viksvas ir guliu. Pranas pasitraukė, o aš dvi valandas išgulėjau vandeny. Maždaug už trijų šimtų metrų nuo manęs praėjo rusai, o partizanai perėjo per kelią ir pasitraukė į Sinkonis.

Mano tėvai turėjo 24 ha žemės. Šeimoje augome keturios seserys ir trys broliai. Kai pirmą kartą brolis Vaclovas (g. 1924 m.) nėjo į rusų armiją, sribai surašė skundą, kad iš kariuomenės pabėgęs, ir davė dešimt metų. Sėdėjo Vilniuje Rasų lageryje. Po dešimties mėnesių karas baigėsi, buvo amnestija, jį paleido. Po pusės metų vėl areštavo. Jis, užėjęs pas Kurlianskiene (pagal pirmą vyrą buvo Mikelėnienė), miegojo. Ji išėjo į tvartą šerti gyvulių ir, matyt, pranešė kam reikia. Atėjo sribai ir brolių areštavo antrą kartą. Po pagalve dar rado pistoletą. Tėvai pjovė kiaules, vežė kyšius sribams, šiaip taip išpirko. Šįkart gavo mažiau – tik aštuonerius metus.

Vyresnioji sesuo Stasė taip pat buvo areštuota. Ji nieko neprisipažino, bet vis tiek gavo penkerius metus lagerio. Ji slaugė sužeistą partizaną Joną Butką iš Ragi-nėnų kaimo (šiuo metu gyvena Kaune). Mūsų tvarte jam buvo padarytas sanitarinis bunkeris. Jis jau nieko nebevalgė, tik gėrė. Nei vaikščiojo, nei kalbėjo. Kitas bunke-ris buvo klojime, o trečias gryčioje tarp sienų. J. Butką pas mus atvedė partizanai ir paprašė palaikyt ir gydyt. Jam gangrenavo peršauta koja, žmogus jau buvo arti mirties. Kadangi buvo grubus ir be sąžinės, aš atsisakiau jį priimt, bet sesuo Stasė priėmė. Sesuo jam tikrai pasiaukėjo, bet jis su ja pasielgė negarbingai... Aš jį tik išga-ma galiu pavadint. Kai Butkus pasveiko, atvažiavo jo tėvai ir išsivežė. Jis jau gyveno legaliai, dirbo mokytoju. Kai mus areštavo, kalėjime su *Lazdynu* sutarėm tą nieką pamokyti. Tada *Lazdynas* jį ir išdavė. Kai Sibire Butkus atvažiavo pas mus, aš jam tiesiai į akis pasakiau, kad mes su *Lazdynu* tave išdavėm už tavo „gerus“ darbus. Butkus tylėjo galvą nuleidęs, matyt, jautėsi kaltas. Be to, visi partizanai labai buvo pasipiktinę Butkaus elgesiu. Jokios neapykantos kitiems partizanams mes nejautė-me. Sesuo Stasė paaiškino labai paprastai: „Tai buvo mano likimas. Taip man buvo skirta...“

R. K. p a s t a b a: Dėl etinių priežasčių sąmoningai nutylima partizano Jono Butkaus pa-daryta moralinė skriauda Mikelenų šaimai ir asmeniškai ryšininkei Stasei Mikelenaitei.

1945 metų balandžio mėnesį rusų garnizonas su sribais apsupo mūsų sodybą. Kaip tik tuo metu atėjo partizanai. Tik *Lazdynas* pabeldė į langą, tuoj čiupo jį už kupros vienas sribas, bet šis pasisuko ir metė granatą. Tada iš miško ėmė kirst kulkosvaidžiai, ir sribai išsilakstė. Atėjo partizanai, durys visur atidarytos, o mes sugriuvę miegamajame ant grindų. Jie manė, kad mus visus iššaudė. Kiek pabuvo ir greit išėjo. Po to atėjo *Gorkis*, ėmė šaukt. Kai mes atsiliepėm, pasiėmė mudvi su seserim ir nusivedė pas Liutkevičių, po to išvedė į Gačionis.

Partizanų laiškėlius man atnešdavo ne vien Adolfas Valantinas. Ateidavo ryši-ninkai iš klovainiečių grupės, dažnai ir patys partizanai atnešdavo laiškus, kuriuos aš perduodavau į Šeduvą. Ateina, būdavo, kur nors netoli mūsų namų apsistoja, tada ruošiam ir nešam maistą.

Petras Šiukšta-Švilpa, kilęs iš Klovainių, priklausė klovainiečių grupei, kuriai vadovavo *Viesulas*. P. Šiukšta žuvo 1945 m. Jie dviese Laimučių kaime dienojo pas Bitiną. Pamatė, kad ateina sribai, šoko per duris ir bėgo, bet jam peršovė plaučius. Bitinas dar siūlė kinkyt arklį ir bandyt trauktis, bet Petras įėjo į kambarį ir užsikabi-no duris. Sribai šaukia:

– Pasiduok!

Kai tik jie prieina prie durų, tas iš karto šauna. Tada sribai padegė namą. Pradė-jo griūt lubos, pasigirdo sūvis, ir viskas nutilo. Jo draugas Kazys Gaščiūnas-*Virbutas* (irgi iš Klovainių) atbėgo pas mus.

Ypač aktyvus buvo sribas Keršys. Jis tekinas pats pirmutinis per kaimus lėk-davo. Kartą atėjo pas mus, liepia man lipt kopėčiomis ant aukšto. Aš lipu. Tik kaip šoks nuo viršaus katinas, automatas subarškėjo, aš net nepamačiau, kaip Keršys atsidūrė lauke. Buvau jau lageryje, kai Čelkių kaime partizanai nušovė Keršį. Jis su

stribais pas tokias merginas darė krata, tuo metu ten buvo partizanai ir daug stribų paklojo.

Kartą partizanai paėmė sviestą iš Rozalimo pieninės. Tik iki mūsų miško atvažiavo su pastotėmis, kai nuo Panevėžio pusės pasipylė rusų kariuomenės mašinos. Nėr kur tą sviestą dėti. Įvažiavo vyrai į mišką, tada mes ėmėm sviestą slėpti, o jie traukėsi gilyn pro Šileikienę, pro Sinkūnus į didesnę mišką. Kad ir kaip krėtė rusai apylinkes, sviesto taip ir nerado.

Vieną kartą atvarė partizanai dvi pastotes kviečių, į daržinę sumetė maišus ir išvažiavo, o stribai su rusais atsekė iki pat Mediniškių kaimo. Kadangi maišas buvo kiauras, byrantys grūdai paliko pėdsaką. Tąsyk pasisėkė – ties Mediniškių kaimu pakilo pūga ir užpustė kelią į mūsų vienkiemį.

Antano Vitkaus būrys veikė netoli Rozalimo. Šitame būry buvo broliai Montvilai, kurie vėliau legalizavosi ir kaip liudininkai stojo į akistatą su Aldona Meškauskaite. Apie tą būrį žmonės labai blogai atsiliepė. Jie ateidavo pas tuos žmones, kurie padėdavo *Valo* grupei, juos apiplėšdavo – išnešdavo maistą, drabužius. Mediniškiuose atėjo pas Markucką, pas Aleksą Baltramiejūną, tai netgi moterų skareles išsinešė. *Valas* buvo labai ant jų supykęs, žadėjo pagaut ir sušaudyt.

Kai mūsų šeimą 1948 m. areštavo, partizanai labai supyko. Tuo metu jie ėjo pasiėmę maisto ir sutiko ginkluotą Kazį Kildą. Iškart jį paėmė ir pasakė:

– Dabar prieisim prie tavo namo, pabelsi į langą ir pasakysi, kad įleistų į vidų, atėjo partizanai...

Norėjo abu brolius gyvus paimt. Kai Kazys priėjo prie lango, jis nesakė, kad įleistų į vidų, o suriko:

– Vladai, jau aš žuvęs!

Tuo metu brolis Vladas iš vidaus paleido automato seriją ir sunkiai sužeidė partizaną Leonardą Mališauską-*Daktarą*, kuris Kazį laikė už rankos. Partizanai tada iškart nušovė Kazį Kildą, po to ir Vladą. Per langą išsoko jų sesuo Anelė, nulėkė į Rozalimą ir pranešė rusų garnizonui. Tada partizanai greit traukėsi, atėjo už mūsų sodybos. Netoli griovio tas Mališauskas mirė. Vyrai čia pat iškasė duobę ir jį palaidojo. Kapo vėliau taip ir neradom.

Broliai Kazys ir Vladas Kildos gyveno kaime ir abu turėjo tarybų valdžios išduotus ginklus. Vienas buvo kolūkio pirmininkas, kitas aktyvistas. Kai 1960 m. grįžau iš lagerio, autobusu važiuodama sutikau Anelę Kildaitę. Ji puolė ant manęs kaip žvėris, kad aš neva jos brolių kraują gėriau.

Mediniškių kaime registravosi partizanas Jonas Baltramiejūnas. Po to jis išdavė keletą žmonių, kurie jam maisto duodavo.

Pranas Ginkevičius-*Smauglys*, kilęs iš Rymiškių kaimo, partizanavo su Gasparu Guoku iš Pažvirnių kaimo. Gasparo brolis gyveno Panevėžyje ir buvo jam paruošęs dokumentus, reikalingus registracijai. Kad partizanai nesužinotų, jog jis nori dingti iš būrio, patvarė *Smauglį*, o pats pabėgo. Mano sesuo Onutė slapstėsi Panevėžyje. Kartą ji važiavo į Smilgius ir sutiko tą Gasparą. Jis tik „panele, panele“, o sesuo jam sako:

– Gasparai, negi tu manęs nebepažįsti?

Apie tai sesuo pranešė partizanams, bet šie niekaip negalėjo jo surast. Vėliau ji kažkas išdavė. Gavo dešimt metų. Šiuo metu gyvena Alytuje. Tai va, kaip pasielgė kovos draugas.

Vėliau pas mus atėjo *Valo* partizanai ir prisipažino, kad labai graužiasi. Mat jiems buvo pranešta, kad *Smauglį* išdavė tokie Balčikoniai iš Rymiškių kaimo. Už tai partizanai sušaudė visą jo šeimą, pasirodo, visai nekaltai. Partizanai patikėjo kažkieno paskleistais gandai, nors prieš sušaudant šitie žmonės jiems kojas bučiavo, prašė pasigailėti... Jie tikrai buvo nekalti.

Stribai žinojo, kad mes padedam partizanams. Atėjo kartą stribas, kaip trenkė šautuvo buože motinai į žandą, net dantį išmušė.

1947 m. pas mus į Mediniškių kaimą dviračiu atvažiavo Adolfas Valantinas. Tuo metu mano tėvelis Leonas jau buvo areštuotas. Mama pastebėjo, kad rusų kareiviai ir stribai supa sodybą. Ji Adolfą perspėjo, kad jeigu ką nors atvežė, tegu kuo greičiau sunaikina. Valantinas kažkodėl nekreipė dėmesio į motinos pastabą. Įėję vidun stribai tuoj puolė prie Adolfo ir ėmė jį kratyt. Drabužiuose rado įsiūtą laiškėlį. Stribai ėmė jį mušti. Nusivedė į klojimą, ten paguldė ant žemės ir daužė pagaliais. Matyt, nebeiškentė ir pasakė, kad laiškėlį atnešė man. Aš tuo metu namuose nebuvau, parėjau tik kitą dieną. Pavakary pamačiau, kad vėl supa mūsų namus. Aš greit pasislėpia. Įėję į vidų stribai motinai pasakė:

– Jeigu nėra dukros, paimsim tave...

Aš tada išlindau iš slėptuvės ir pasakiau, kad imtų mane. (Tuo metu Valantinas jau buvo pasitraukęs iš miško, dirbo siuvėju, bet vis dar buvo partizanų ryšininkas). Dieną prieš tai parsivedė Adolfą į namus, ten dar rado ginklą, areštavo brolių Julijų ir abu kitą dieną atsivarė pas mus. Mane nusivežė į Smilgius. Toks žydas Janavičius ėmė tardyt ir mušt. Uždeda milinę ant galvos, duoda gumine lazda iki sąmonės netekimo, tada perpila šaltu vandeniu. Kai atsigaunu, vėl pradeda. Gal būtų mane ir užmušęs šitas žydas, bet tuomet iš Rozalimo buvo atvažiavęs stribų leitenantas Keršys. Jis paklausė:

– Ką čia mušat?

Kai pasakė, kad Mikelenaitę, tada trenkė pečiu duris, išlaužė visas spynas, paėmė mane, įmetė į sunkvežimį ir išvežė į Panevėžį. Panevėžyje įmetė į kamerą. Čia jau aš nebegalėjau paeit, ant kūno atsivėrė žaizdos. Čia suvedė į akistatą su Valantinu. Jis pasakė:

– Prisipažink, kad pažįsti partizanus, nes aš viską pasakiau.

Kas man beliko? Prisipažinau, kad aštuonis kartus mačiau partizanus Mediniškių pušyne. Kadangi nenorėjau pasakyti, kur stovyklavo *Valo* grupė, nurodžiau Mediniškių pušyną. Iš tikrųjų ten jokio pušyno nėra.

Panevėžio kalėjimo vienutėje mane išlaikė tris mėnesius. Buvau taip sudaužyta, kad paeiti nebegalėjau. Kūnas juodas kaip negro pasidarė, prakiuro sumušimų vietos, atsivėrė žaizdos. Po to į mano kamerą įmetė šnipę Marytę Janušonytę iš Vaitkūnų kaimo. Vėliau atvedė mokytoją, kuri irgi žinojo, kad ta Janušonytė šnipė. Kampe stovėjo pilnas vandens ir išmatų indas, tai mokytoja kaip griebė Janušonytę, įgrūdo

galvą į tą indą ir ėmė ant jos rėkt. Tuoj prisistatė prižiūrėtojas ir išvedė mokytoją. Janušonytė išdavė partizaną Vaclovą Čirpulį, kuris slapstėsi Žvirblonių mokykloje įrengtame bunkeryje. Vaclovo sesuo ten dirbo mokytoja. Aš jos paklausiau:

– Maryt, kodėl tu Vacį išdavei?

Ji tik pasižiūrėjo į mane ir nieko nepasakė.

Vaclovas Čirpulis buvo klovainiečių grupėje, kuriai vadovavo Antanas Gaščiūnas-*Viesulas* iš Klovainių. Vėliau Čirpulis nuo partizanų atsiskyrė, įsirengė bunkerį Žvirblonių mokyklos patalpose. Kai 1946 m. areštavo Marytę Janušonytę iš Vaitkūnų kaimo, ji ir pasakė, kur yra Čirpulis. Toje mokykloje mokytojavo Čirpulio sesuo Stasė Čirpulytė (šiuo metu gyvena Šiaulių rajone) ir Felė Pankevičiūtė (iš Rusijos nebegrižo).

Rusai ir sribai Žvirblonių mokykloje darė kratą. Visur naršė, ieškojo. Vieno kambario rakto mokytoja kaip tyčia nerado, jie negalėjo įeit. Kai laužė duris, Čirpulis šovė kelis kartus. Tada visi sribai išbėgo į lauką ir ėmė pleškint į mokyklą. Šaudėsi ilgai, partizanas gyvas nepasidavė. Sribai mokyklą padegė, tai rado tik sudegusio partizano kaulus.

PETRAS ČARNA:

1944 m. artėjant frontui, pas mus atvažiavo Ignas Gaščiūnas, šaulių vadas, ir ėmėm tartis, ką daryti, nes girdėjom nuolat per radiją vokiečius kartojančią apie bolševikų žiaurumus užimtose teritorijose. Ignui pasakiau, kokius ginklus turim, – tėvukas ir aš turėjom po šautuvą. Nutarėm priešintis, jeigu matysim, kad bolševikai be gailesčio skriaus žmones.

Vokiečiai pasitraukė, o rusų valdžia dar neatėjo – susidarė toks tarpuvaldis. Gelbėdamiesi nuo fronto iš miestelių į kaimus ėmė plūst žmonės. Pas mus irgi atvažiavo giminių, pažįstamų. Atvažiavo mokytojas Šliogeris, filosofo A. Šliogerio tėvas. Jis kategoriškai atsisakė imt ginklų į rankas, o kitas svainis policininkas Petras Alekna iš Rozalimo atsinešė ne tik pistoletą, bet ir šautuvą. Gryčioje jau nebemiegojom, persikėlėm į daržinę. Gulim ant šieno šalia šautuvus pasidėję. Vieną rytą pabundam – į šieną rusų kareiviai rausiasi. Užlipo ant šieno ir klausia:

– Kas čia?

Mes jiems sakom, kad „chozeiva“ (šeimininkai). Tada jie ramiausiai užlipo ir atsigulė ant šieno pailsėti. Kiek pamiegoję išėjo, į mus jokio dėmesio nekreipdami. Ten fronto kareiviai, ne čekistai buvo. Išeidami vis tiek pasiėmė geresnius mūsų drabužius, indus, net rugiuose paslėptus du dviračius surado. Rusų kareiviai nepasižymėjo padorumu, kur tik praėjo, ten viską, kas tik po ranka pakliuvo, vogė. Iš vieno pavagia butelį degtinės, lašinių, neša kitam ir parduoda.

Apie 1946 metus kartą į Lapkalnį atvyko kapitonas Izidorius Pucevičius-*Radvila*. Kadangi *Gorkis* buvo mano pusbrolis, jis man pasakė, kad kapitonas eina per miškus vizituodamas partizanų būrius. Tuomet į Lapkalnį buvo susirinkę apie penkiasdešimt partizanų. Matyt, ir iš tolimesnių apylinkių buvo atėję, nes tarp jų buvo daug nepažįstamų.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Kapitonas Pucevičius žuvo mūsų kaime. Prie kryžiaus buvo surengta pasala. Visi šnekėjo, kad išdavė tas, su kuriuo jojo kartu. Kapitonas žuvo, o tas kitas net į kalėjimą nepakliuvo. Ry tą Pucevičiaus žuvimo vietoje tokie komunistai Kildos atvedė ir pririšo jautį. Tas jautis, pajutęs žmogaus kraujo kvapą, ragais ėmė žemę draskyti. Stribams buvo pranešta, kur Pucevičius jos į susitikimą, nes kaip tik toje vietoje tik kryžius ant plyno lauko, arti nebuvo nei krūmų, nei gyventojų.

PETRAS ČARNA:

Parašiusiais kaip desantininkai pas mus išmesti *Valas, Lapinas, Alksnis* ir buvo pirmieji mūsų apylinkėse partizanų būrio organizatoriai. Iš pradžių būrys veikė netoli Puziniškio esančiame Gesvių miške. Vėliau įsirengė bunkerius netoli Guokų ir Liutkevičiaus miškų linijos. Kai paėmė gyvą Valuntą-*Lazdyną* (pavardė netikra), tuos bunkerius susprogdino. Tuos bunkerius, kurie buvo suręsti iš storų sienojų, labai gerai įtvirtinti, turėjo 50 m ilgio išėjimo tunelį, išdavė *Lazdynas*. Apie tą bunkerį žinojo ir Barbora Urbaitytė iš Raginėnų kaimo. Ji buvo partizanų ryšininkė. Kai ji pakliuvo į čekistų rankas, ėmė išdavinėti, ką žinojo. Prasidėjo areštai, todėl partizanai nedelsdami pasitraukė iš tų bunkerių.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Mus, būdavo, atveda tardyt, o ji sėdi tardytojui Belovui ant kelių.

PETRAS ČARNA:

Be abejo, mums tada atrodė, kad ji flirtuoja su tardytoju, mes tada dar nesupratome, kad tokios pozos specialiai mums būdavo demonstruojamos. Tą Barborą tyčia sodindavosi ant kelių, kad visiškai ją sukompromituotų.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Iš mūsų šeimos keturi buvom areštuoti: tėvelis ir brolis jau nuteisti, aš su seserimi dar laukiau teismo. Ta Urbaitytė dar ir mūsų motiną išdavė. Pasikvietė mane Belovas ir pasakė:

– Barbora man sakė, kad tavo motina tikrai žino tai, ko tu giniesi, ir žadėjo parodyt, kur yra paslėptos partizanų nuotraukos...

Taip ir buvo. Nusivežė pas mus jie Barborą, ta ir parodė, kur aš buvau nuotraukas paslėpusi. Kas ją vertė tai pasakyt? Kad ir išdavė, nuo bausmės jos neatleido – gavo 10 metų.

PETRAS ČARNA:

Šeimoje mes buvom penki broliai. Brolis Jonas buvo į Sibirą ištremtas. Apie mūsų šeimos narių įsijungimą į partizaninę veiklą galėčiau daug ką pasakyt. Nereikėjo mūsų nei agituot, nei prašyt – mūsų pačių idėjos bei įsitikinimai vertė taip elgtis. Daug mūsų artimų žmonių paėmė ginklą ir išėjo į miškus, būrėsi į grupes,

buvo pasišventę kovot su okupantais ir jų pakalikais sribais iki galo. Dėl jų likimo kas valandą, kas minutę išgyvenom, ašaras liejom.

Petrą Graičiūną iš Demšiškių kaimo, Joną Simonaitį iš Gačionių kaimo ir Mykolą Lukšą iš Gutautų kaimo paėmė gyvus Gaščiūnų sodyboje įrengtame bunkeryje ir vežė į Rozalimą. Pakeliui sribai jiems liepė lipti iš vežimo ir bėgti, tada atidengė ugnį ir visus sušaudė. Kai pamačiau ant kelio ištaškytas tų žmonių smegenis, supratau, kad į juos šovė visai iš arti.

Jonas Maslauskas, kilęs iš Valdaikių kaimo, žuvo 1946 metais. Partizanai iš kolūkio sandėlio paėmė grūdus. Vienas maišas buvo kiauras. Vežant liko grūdų pėdsakas. Tais pėdsakais atsekė rusų garnizonas ir užklupo vienoj sodyboj. Partizanai spėjo pabėgti ir pasklisti į visas puses. Jonas traukėsi per plyną lauką į miško pusę, o toje pamiškėje, pasirodo, irgi buvo rusų apsistota. Tie ir nušovė Joną Maslauską. Mūsų kaime slapstėsi Jono seserys Onutė ir Petrutė bei jų motina. Jos visos buvo pas mus, kai sužinojo, kad Jonas žuvo.

Prieš Simonaičio-*Gorkio* žūtį partizanai buvo apsistoję netoli Labos geležinkelio stoties. Viename kieme jie užsisakė pusryčius. Tuo pat metu į tą kiemą atvažiavo buvęs partizanas *Konturas*. Jis tuo metu jau buvo legalizavęsis, o partizanai jį jau anksčiau įtarė. Dėl konspiracijos mes partizanus vadindavome „liaudimi“. Šeimininkė partizanams atnešė maistą ir pasakė, kad buvo atvažiavęs *Konturas*. Šis sužinojo, kad miškelyje yra daug „liaudies“, sėdo ant dviračio ir išvažiavo. Partizanai papusryčiavo ir kuo skubiau pasitraukė iš tos vietos. Tik spėjo pereit kelią, kai pamatė atlekiančius du sunkvežimius su rusų kareiviais. Kareiviai išsoko iš sunkvežimių ir pradėjo pilti į partizanus. Tada *Gorkis* krito ant žemės ir su kulkosvaidžiu pradėjo dengt besitraukiančius, bet jį greitai sužeidė. Sulėkę rusai apstojo dar gyvą *Gorkį*, tada jis išsitraukė pistoletą ir nusišovė.

Partizanas Steponas Valunta-*Lazdynas*, matydamas, kad nebepabėgs iš apsupimo, įlindo į gervuogių krūmyną ir ten ištūnojo iki vakaro. Sutemus jis pašoko, bandė paleisti seriją iš dešimtšūvio, bet šis užsikirto ir pokštelėjo tik vieną kartą. Nuaidėjo, nuskambėjo aidas laukais. *Lazdynas* šoko į griovį ir pasileido grioviu pirmyn. Rusai kaip pasiutę ėmė pilti iš automatų, bet taip ir nepataikė. Po šio incidento *Lazdynas* iš miško pasitraukė, užmezgė ryšius su Pušaloto MGB viršininku ir legalizavosi. Bet vėliau jis buvo įtrauktas į mūsų bylą ir nuteistas.

1948 metų pavasarį nemažai partizanų žuvo Moniūnų kaime. Pasislėpęs už akmenų krūvos juos nušovė sribas Oblikas. Visi buvo sumesti į Pakruojo mieste esančias žvyruobes. Šiuo metu ten pastatyta mokykla ir garažai. Aš prisimenu tik dviejų ten žuvusių partizanų pavardes. Tai Jonas Januševičius-*Vilkas* ir Jonas Nakičiūnas-*Gedvilas*.

Kartą pas mus atėjo partizanai Leonas Kirževičius (Kižas) iš Laimučių kaimo ir Vladas Pašakinskas-*Kirovaitis*. Atėjo vyrai sušilti – be ginklų, tik su žiūronais ir šovininėmis ant diržų. Tėvukas buvo išėjęs pas kaimynus kiaulės skersti. Diena tokia rami. Žiūrime – maždaug už šimto metrų nuo mūsų sodybos nuo Getautų Gačionių link važiuoja pastotė sribų. Staiga atsiveria gryčios durys ir įeina paruošęs agentas.

Žiūri kaip stabo ištiktas – priešais jį stovi du partizanai. Nieko nelaukęs tik apsisuko ir nėrė pro duris atgal. Lauke ėmė moti sribams, kad greičiau ateitų. Šie tik iššoko iš vežimo ir pasileido bėgte. Partizanai taip pat bėgo miško link. Kol sribai prišartino, partizanai jau gerokai nutolo. Ilgai šaudė ir stovėdami, ir gulėdami, bet partizanai spėjo pasislėpti miške. Tada mus visus – tėvuką Jurgį, brolių Stasį ir mane – suėmė ir išvežė į Rozalimą. Rozalime kiek patardė, pamušė, o po trijų parų paleido.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Toks *Papartis*, kilęs iš Rytų Lietuvos, buvo pabėgęs iš rusų armijos. Jį priėmė *Valo* vyrai, bet jis ėmė smarkiai girtuokliauti, po kurio laiko visai paio jo psichika. Galop patys partizanai jį sunaikino. Be to, partizanai įtarė, kad jis šnipas.

PETRAS ČARNA:

Man teko vienoje vietoje būti kartu su juo. Vos manęs nenušovė, taip pat vos nenušovė Stasės Šiburkytės iš Getautų kaimo. Nuo Smilgių pusės atėjo *Valo* partizanai, ką tik sušaudę septynis Smilgių sribus. Diena graži, šilta. Prie mūsų namų ant Lapkalnio visi sumigo. Manęs paprašė atnešti maisto. Aš nunešiau maistą, o tas *Papartis* ir sako:

– Einam, Petrai, pas Stasę.

Aš ėmiau jį atkalbinėt, kad neitų, menkas aš jam pagalbininkas, ginklo neturiu. Tada jis iš miegančio *Gorkio* dėklo išėmė pistoletą ir padavė man. Nuėjom pas Stasę. Jie turėjo pasidarę alaus, padavė *Paparčiui* kibirą ir liepė pačiam įsileisti. Ant rankos jis nešiojo moterišką laikroduką. Beleidžiant alų tas laikrodukas įkrito į kibirą. Atnešė jis alų, išgėrėm, žiūrim, kad ant dugno laikrodėlis guli. Stasė pakilo eiti į lauką, tai tas *Papartis* kaip trenkė, kulka, praskriejusi tik per penkis centimetrus nuo Stasės galvos, sulindo į durų staktą. Tada aš griebiau *Paparčiui* už automato ir bandžiau jį atimti, bet taip paprastai ginklo žmogui iš rankų neatimsi. Jam greit praėjo tas durnumas, pradėjom šnekėt, išėjom į lauką, atidaviau jam apkabą. Kieme stovėjo stulpas su pamautom puodynėm. Kaip paleido seriją, visas puodynes sušaudė. Jis ir man liepė šaut bent kartą. Ant Lapkalnio girdėjo mus šaudant. Grįžęs grąžinau *Gorkiui* pistoletą. Jis susiraukęs pažiūrėjo į mane, bet nesupyko, nes tik vienas šovinyš tebuvo iššautas. Po šio įvykio *Papartis* dar gal du mėnesius pavaikščiojo su partizanais, bet, matyt, vėl ką nors iškrėtė. Partizanai atėmė iš jo ginklą, liepė pačiam išsikast duobę. Kai išsikasė, ten ir paguldė.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Mama dar *Gorkio* klausė, kur *Papartis*, kodėl nebeateina? Jis ir papasakojo, kaip jį sušaudė. *Gorkis* sakė, kad buvo padaryta klaida. Matyt, čekistai tyčia buvo paskleidę gandą apie *Papartį*, kad patys partizanai jį sunaikintų.

Girelės miške partizanai nušovė išdaviką Kaziliūną, jau pagyvenusį, mano tėvo amžiaus žmogų. Kai partizanai jį sušaudė, sribai mane ir brolių Stasį nusivedė pas

Kaziliūną. Jis gyveno nuo mūsų maždaug už 3 km. Pasirodo, kai Kaziliūną apsupo partizanai, jis pasislėpė nedideliame bunkeriuke, įrengtame po spinta, ir ten, matyt, užduso. Stribai liepė mums su broliu iš to bunkerio jį ištraukt. Nebuvo net sužeistas. Kartu su lavonu stribai mus nuvežė į Rozalimą ir kelias dienas tardė. Taip man penkis kartus teko pabuvoti Rozalimo stribyno daboklėje.

PETRAS ČARNA:

Ryšininkę Barborą Urbaitytę iššifravo MGB agentė *Asia* (pagal archyvo bylą). Šita *Asia* atvyko pas ją ir prisistatė kaip Petraitytė iš mūsų krašto. Barbora jau buvo ryšininkė. *Asia* atvyko pas Barborą su tuo laiškeliu, kurį stribai rado pas Valantiną. Barbora, nieko pikta neįtardama, išsidavė. Tame laiškelyje dar buvo prierašas, kad Milės Mikelenaitės nebėra. Barbora patikėjo ir priėmė ją kaip tikrą partizanų ryšininkę. Agentė *Asia* kilusi nuo Smilgių.

EMILIJA VILČINSKIENĖ – MIKELENAITĖ:

Kai mane ir Valantinus areštavo, atvežė į Smilgius, pradėjo tardyt. Aš neprisipažinau, tada į kamerą įgrūdo šnipę. Ji manęs vis klausinėjo, bet aš į kalbas nesileidau. Kai vedė į tardymą, Valantinas per sieną man pasakė:

– Jeigu tave labai muš, rėk...

Kai tik per tardymą pradėjo mušt, ėmiau rėkti. Tardytojas pasakė:

– Žinau, Valantinas tave pamokino.

Iš kur jie apie tai sužinojo? Tik iš tos šnipės. Man atrodo, tai buvo ta pati *Asia*.

PETRAS ČARNA:

Ta *Asia* yra ir mano tėvų trėmimo byloje, esančioje VRM archyve. Ten pažymėta, kad *Asia* pranešė, jog Mikelenų šeimos nariai yra aktyvūs banditų rėmėjai ir pagalbininkai. Rašoma, kad pas juos dažnai lankosi broliai Petras ir Stasys Čarnos, Kurlianskienė, kurios grytelė netoli Mikelenų. Rašoma, kad seniūnas Raila dingo iš Čarnos namų kaip į vandenį, jokių galų...

Turiu pasakyti, kad Kazys Raila buvo aktyvus tarybų valdžios rėmėjas. 1944 metais jis su ginklų rankose vaikščiojo po apylinkes ir gaudė besislapstančius nuo rusų armijos. Buvo kilęs iš Rozalimo krašto.

Pas mus per kūlimą buvo patalkė. Kūlė apie trisdešimt žmonių, po to buvo vaisės talkininkams. Į tas vaises atėjo ir seniūnas Raila. Atėjo, negi išvargsi? Pasodinom už stalo, žmogus pasivaišino, gerai išgėrė, o išgėręs įsidrąsino ir ėmė grasinti, kad iš tos kompanijos tuoj areštuos penkis šešis žmones. Už stalo sėdėjo ir keletas nėjusių į rusų armiją žmonių: Kazys Simonaitis, Jonas Baltramiejūnas, jo pusbrolis Jonas, Juozas Daugvila iš Getautų. Žinoma, jiems pasidarė nejauku, lyg ir bėgt norėtų. Kas žino, gal sodyba jau stribų apsupta. Raila susirado mano krikštatėvį Juozą Kondrotą, jie abu Lietuvos kariuomenėj tarnavo, lyg ir draugai buvo, ir išėjo nakvoti pas Juozą. Po kurio laiko atbėga Kondrotas šaukdamas:

– O, Jėzau! Vyrai, jau ruskiai!

Vyrai visai pasimetė. Jei nakties metu bėgsi iš namo, gali pradėt šaudyt. Kondrotas Juozas dar patikslino:

– Seniūnas kartu su ruskiais...

Jau paryčiai, vyrai laukia, bet niekas neateina. Atseit juos ruskiai ant kelio pasitiko, ir seniūnas kartu su jais nuėjo. Praėjo rytas, praėjo diena, praėjo kelios dienos, o seniūnas dingo kaip į vandenį. Kratas rusai darė, šukavo Gačionių mišką, skraidė virš jo su malūnsparniais, bet seniūno taip ir nerado.

Byloje pažymėta, jog ta *Asia* girdėjusi, kad seniūno Railos nužudymas – Čarnų rankų darbas.

Mane, kaip ryšininką, partizanai vadino *Černypetriu*. Turėjau prancūzišką foto aparatą „Virgin“, fotografuodavau partizanus ir dariau jų nuotraukas. Mano jaunesnieji broliai buvo pamokyti: jeigu kratant atrastų ką nors, įkalčius reikia stengtis sunaikinti, sudeginti. Mano brolis Jonas taip ir padarė. Kai kratos metu sribai rado tuos negatyvus, sukrovė ant stalo didžiulę krūvą, ėmė žiūrinėti, brolis atsargiai paėmė degtukus, uždegė kelis ir metė į negatyvų krūvą. Tik nušvito ugnies kamuolys ir liko pelenai. Sribas kaip trenkė kumščiu Jonui į nosį, tas kraujais apsiburbuliavo ir nuvirto pastalėn. Išliko tik vienas plokštelinis negatyvas, kur buvo kambaryje prie žemėlapių nufotografuotas *Valas* su savo būrio vyrais.

Tais laikais ir mes buvom badadvėsiai, skurdžiai gyvenom. Kartą nuvežėm į Pakruojį parduoti kelis maišus javų. Už tuos pinigus nusipirkom avalynės, šiek tiek drabužių. Kitą dieną atėjo sribai, ėmė daryti kratą ir visus tuos pirkinius konfiskavo. Važiuojom į Rozalimą, pasiskundėm sribų viršininkui. Dalį pirkinių atidavė, dalis taip ir liko negražinta.

1946 metais pas mus į namus atėjo Rozalimo sribai ir mane suėmė. Ėmė tardyti ir įrodinėti, ką aš atseit žinau ir jiems nesakau. Vadinas, esu nusikaltėlis, todėl jie gali mane suimti ir pasodinti. Tardė sribų viršininkas majoras Tiurinas. Vieną dieną palaikė mane rūsyje įkurdintoj daboklėj, o kitą dieną aš jau planavau, kaip vedamas į tualetą griebisiu sargybinio šautuvą ir pabėgsiu, bet įvyko nenumatytas dalykas. Po vidurnakčio iškviatė tas pats sribų viršininkas ir pareiškė, kad tardymas baigtas, rytoj iš ryto važiuosim į Panevėžį. Mintis apie pabėgimą vis sukosi mano galvoje. Tardytojas dar kartą išvardijo mano „nuodėmes“. Supratau, kad jie viską apie mane žino. Patylėjo kokias penkias minutes ir sako:

– Na, nebent sutiktumei su mumis bendradarbiaut...

Iškart lengviau man pasidarė, vadinas, gali atsirasti proga be jokios rizikos man iš čia ištrūkti. Ilgai nemąstęs pasakiau, kad sutinku, kad aš jau seniai norėjau jums padėti, tik nežinojau, kaip tai padaryti.

– Tai čia nieko sudėtingo, – sako tas ruskis. – My podskazem (Mes patarsim).

Jis tuoj atsisėdęs ėmė rašyti mano sutikimą bendradarbiauti su jais, ėmė klausti, kokį slapyvardį pasirinksiu. Aš pasakiau, kad man nėra skirtumo, koks bus, toks bus gerai. Tada jis pasiūlė slapyvardį *Čižas*. Pakišo man po nosimi tą raštą, pasirašiau.

Davė užduotį – sužinoti, kas pas ką eina, pas ką ateina banditai, ką žmonės kalba. Po dviejų savaitių atseit su tom žiniom ateiti pas jį. Grįžtu į namus. Praeina dvi sa-

vaitės, man jau reikia eiti pas tą ruskį. Nuėjau į Rozalimą, paslankiojau po miestelį, tiesiog negaliu įeiti į įstaigą, rodos, kojos pinasi, neleidžia pajudėti iš vietos. Be to, nežinau, ką turiu jiems pasakyti. Apsisukau ir grįžau į namus. Gal už kokio mėnesio prisistatė sribai, visur apšniukštinėjo ir išėjo, o leitenantas pasiliko. Nusivedė mane į seklyčią ir klausia:

– Na, tai kaip? Kodėl neateini?

– Neturiu ką pasakyti, – sakau jam. – Nieko nepamačiau, nieko neišgirdau.

– O ką žmonės šneka apie banditus?

Aš stenėdamas jam aiškinu, kad žmonės bijo apie „banditus“ šnekėti, regis, lyg jų ir nebūtų... Tada jis man pasiūlė dar ką nors sužinoti ir ateiti. Gal kokius metus tas ruskis mane viliojo. Ateina, būdavo, maždaug kas du mėnesius, kalbina, žada aukso kalnus...

Visgi vieną kartą Rozalime per Dešimtinių atlaidus mane suėmė. Iš mūsų kaimo penkiese nuvažiuoju su dviračiais. Aš dar nusivežiau foto aparatą. Fotografuoju, ir ateina majoras Tiurinas.

– Ar yra čia Petras Čarna? – klausia.

Pasakiau, kad esu, negi pabėgsi, vis vien pagaus. Pasiūlė eiti su juo kartu. Kai nusivedė į sribyną, pasakė, kad su manim viskas baigta, daugiau jis nebesiterliosias. Taip mane areštavo ir išvežė į Panevėžį.

Kai ėmė tardyti ir remt prie sienos, kad išduočiau partizanus, tada tardytojui pasakiau, kad buvau užsiverbavęs. Maniau, kad tai palengvins mano padėtį. Gal už poros dienų tardytojas gavo atsakymą iš Rozalimo, kad aš buvau užsiverbavęs, bet jokių pranešimų nepateikiau, savo ryšius su banditais slėpiau.

Mano brolis Stasys (g. 1928 m.) už mane vieneriais metais jaunesnis. Kai mane 1947 m. areštavo, mama su kitais vaikais liko namuose. 1949 m. tėvelis partizanų reikalais buvo išvažiuavęs į Šiaulius. Grįžęs į namus nieko neberado – visi buvo išvežti į Sibirą. Kito kelio jam nebebuvo – pačiam teko išeiti pas partizanus į *Valo* būrį.

Pasakoja MARYTĖ PUNDIENĖ – TUTINAITĖ

Užrašyta Panevėžyje

1997 01 11

Panevėžio apskrities Naujamiesčio valsčiaus Samališkių vienkiemyje su mama ir tėčiu augome keturi vaikai. Nors ir vargingai gyvenome, bet buvome vaikiškai laimingi. 1932 m. mirė tėvelis. Man ėjo septyniolikti, broliui Jonui buvo dešimt, seseriai Onai – trylika, seseriai Agotai – šešiolika metų. Mama viena sugebėjo mus apsaugoti nuo negandų. Ji mokė mus poterių, mokė mylėti gimtuosius namus ir tėvynę Lietuvą. Vakaraus pasakodavo apie pavergtą Vilnių, ten kenčiančius lietuvius, deklamuodavo eilėraštį apie plėšrųjį erelį, kuris neleidžia lankyti pilies,

Aušros Vartų. Nors buvome basi, bet žinojome, kad tik būdami sąžiningi, dori ir darbštūs, būsime laimingi ir verti lietuvio vardo. Paaugus atrodė, kad nėra tokių darbų, kurių negalėtume nuveikti. Vyresnioji sesuo Agota jauna ištekęjo ir augino gausią šeimą. Sesuo Ona 1941 metais išvyko darbams į Vokietiją ir sugrįžo tik 1945 metų rugpjūčio mėnesį. Aš ir brolis Jonas likome ištikimi gimtajai žemei. Labai mylėjome gyvulius, ypač arklius. Užauginome kumeliuką, vardu Kaštaniukas. Jis buvo mūsų numylėtinis, jis suprato mūsų norus ir mokėjo išreikšti savo meilę mums.

1944 metų vasarą traukiantis vokiečiams ir artėjant Rytų frontui, kai kas bėgo iš Lietuvos ir mus kvietė bėgti kartu. Man su broliu buvo gaila palikti gimtuosius namus. Kai Panevėžyje ėmė sproginėti granatos, stovėjome su broliu ir Kaštaniuku miškelyje ir jautėme lyg mūsų svajonės dužtų kartu su granatų sprogimais.

1944 m. okupantai paskelbė mobilizaciją. Broliui Jonui reikėjo vykti į Panevėžį užsiregistruoti. Pasitarėme namuose, ir brolis nusprendė okupantui netarnauti. Bėgo laikas. Okupantai pradėjo gaudyti jaunuolius ir prievarta vežti į frontą. Brolis pradėjo slapstytis. Atėjo ruduo. Reikėjo pjauti avižas, miežius. Mudviem su mama to nebuvo įmanoma padaryti. Tada aprenčiau brolių mamos palaidinę, užsegiau sijoną, užrišau skarelę. Pasiėmėme dalgius ir išėjome pjauti avižų. Brolis pjovė arčiau miško, aš – arčiau kelio. Taip nuėmėm derlių. Namuose jam darėsi nesaugu. Dažnai ėmė lankytis rusų kareiviai, darė kratas ir vis klausinėjo: „Kur sūnus?“ Mama atsakydavo, kad išėjo į Raudonąją armiją, bet dar negavome laiško.

Vėliau susirinko mūsų krašto vyrai ir nutarė eiti į mišką, nes namuose likti buvo labai nesaugu. Pradėjo tremti tuos tėvus, kurių sūnus sugaudavo. Kai kas turėjo ginklus, bet dauguma, tarp jų ir mano brolis, išėjo tuščiomis rankomis. Jų ginklas buvo didžiulė meilė Lietuvai ir neapykanta okupantams. Didžioji jaunimo dalis pasitraukė į mišką. Jie slapstėsi Samališkių, Ažagų, Spirakių, Gustonių miškuose. Mūsų namai irgi buvo tarp miškų: į vakarus – Čainikų miškas, į pietus – Nauradų pievos, į rytus – Gustonių miškas. Kaimynai gyveno maždaug už kilometrą. Kiek atsimenu, į mišką pasitraukė šie jaunuoliai:

1. Antanas Židonis (g. 1926 m.). Jis slapstėsi pas seserį Papušiuose. Jį gyvą paėmė Naujamiesčio stribai. Tardymo metu nieko neišdavė. Kalėjo Vorkutoje. Vėliau grįžo į Lietuvą, bet čia jį nušovė partizanai. Židoniai buvo įtarti dėl Žiburio išdavystės.

2. Jonas Juška (g. 1921 m.), kilęs iš Ažagų kaimo.

3. Pranas Juška (g. 1922 m.), kilęs iš Ažagų kaimo.

4. Ignas Krivickas, kilęs iš Ažagų kaimo.

5. Jonas Mikulevičius, kilęs iš Ažagų kaimo.

6. Kazys Bručas-*Baravykas* (g. 1912 m.), kilęs iš Ažagų kaimo.

7. Justinas Klevečka, kilęs iš Dragonių kaimo.

8. Klevečka, kilęs iš Dragonių kaimo.

9. Jonas Gėgžna-*Vachmistras*, kilęs iš Dragonių kaimo.

10. Jonas Janulevičius, kilęs iš Samališkių kaimo.

11. Bronius Žekevičius-*Klevas*, kilęs iš Spirakių kaimo. Buvęs *Rapolo* būrio partizanas, legalizavosi.

12. Juozas Žemaitis, kilęs iš Ažagų kaimo. Suimtas ir nuteistas. Septynerius metus kalėjo Vorkutoje.

13. Jonas Bačiauskas-*Rapolas*, kilęs iš Spirakių. Spirakių mokytojo brolis.

14. Povilas Valatka, Povilo-*Nykštukas*.

15. Bronius Rečiūnas-*Anupras*, kilęs iš Alinavos kaimo. Žuvo 1946 03 10 kartu su Bačiausku.

Visi šie vyrai į mišką išėjo 1944 metų rudenį, susirinko Samališkių miške ir įsirengė stovyklą. Bunkerių kast negalėjo, kadangi buvo labai drėgnos vietos. Šiems vyrams vadovavo Jonas Mikulevičius, vėliau – Jonas Bačiauskas. Prieš pat Kalėdas mūsų krašte buvo nuleisti desantininkai. Tarp jų buvo toks Bronius Giedrikis. Tada jie susirinko mūsų namuose, daugelio iš jų aš nepažinojau. Giedrikis pasakė, kad netoli Panevėžio yra paslėpti ginklai ir reikia važiuoti juos atsigabenti. Mano brolis Jonas pakinkė arklius. Važiavo Jonas Janulevičius ir Antanas Židonis. Išvažiavo trise ir visą naktį negrįžo. Prieš aušrą pasidarė labai neramu. Dar po kurio laiko jie sugrįžo ir įvažiavo į mūsų klojimą, iškinkė arklius. Tuojau susirinko ir daugiau vyrų, kuriems Giedrikis išdalino ginklus. Vežimai buvo prikrauti šautuvų, automatų, šovinių, granatų. Mano brolis irgi gavo automatinį šautuvą. Nunešiau į krūmus ganykloje ir ten jį paslėpiau. Kam tokio daikto prireikdavo, tai tiems ir duodavom.

Prasidėjo žiema, iškrito sniegas, miške būti darėsi vis sunkiau. Vieną vakarą pas mus atėjo būrys vyrų. Visi šlapi – nebuvo kur jiems išsidžiovinti rūbų ir avalynės. Man liepė atnešti šiaudų ir pakloti ant žemės, kad visi galėtų šiltai pernaktvoti. Kadangi mūsų karvė krito, rytojaus dieną aš turėjau važiuoti į Panevėžį ir nupirkti muilo akmens. Į Panevėžį išskubėjau dar neišaušus. Mūsų broliai dar saldžiai miegojo, budėjo tik sargyba. Grįžau jau sutemus. Namuose manęs niekas nepasitiko. Kieme pastebėjau tankečių vėžes ir rusų kareivių pėdsakus. Labai išsigandau. Žiūrėjau, ar nėra kraujo pėdsakų. Pirkioje viskas buvo suversta, išmėtyta, bet šiaudų likučių ant grindų nesimatė. Supratau, kad broliai jau buvo išėję. Kambaryje pastebėjau, kad nebebuvo kritusios karvės mėsos. Niekaip negalėjau suprasti, kam prireikė dvėsenos. Tada išvažiavau pas seserį Agotą, kuri gyveno Smilgių valsčiuje, Ažagų vienkiemyje. Jau buvo gili naktis, kai prikėliau seserį. Ji nieko nežinojo nei apie mus, nei apie mamą. Auštant rytui nuskubėjau į mišką pas brolius, visus radau gyvus ir sveikus. Mano brolis papasakojo, kaip viskas buvo. Pasirodo, visi tą rytą laimingai iš mūsų išėjo, tik brolis su kaimynu pasiliko padėti mamai sutvarkyti kritusią karvę. Mama pastebėjo atvažiuojančias tanketes. Brolis su kaimynu išsoko per langą ir pabėgo. Kareiviai įbėgo į trobą ir ėmė mamos klausinėti, kas išbėgo iš namų. Mama apsimetė verpusi linus ir nieko nemačiusi. Kai kareiviai atrado kritusios karvės mėsą, ėmė rekti, kad čia banditams paruošta. Nors mama aiškino, kad karvė padvėsė, jie nepatikėjo. Mamą areštavo, dvi savaites išlaikė Naujamiesčio daboklėje, tardė, šaukė, keikė, bet nieko nepešė. Po dviejų savaičių mamą parvežė namo, klausinėjo, kur esu aš. Mama sakė:

– Iš kur aš galiu žinoti? Išsigandęs vaikas galėjo bet kur išbėgti.

Tada sribai susikrovė viską, kas pakliuvo, netgi krosnies dureles ir rinkes išsinešė, susirinko net šaukštus, išdaužė langus, tik prieš šventųjų paveikslus rankos nekilo. Buvo 1945 metų sausis. Taip gavome pirmą krikštą, kuris vėliau virto kasdienybe. Visą galėjome iškęsti, svarbu buvo išsaugoti brolių. Peržiem brolis laikėsi prie namų. Ganykloje tokia kalnelyje iškasėme bunkerį. Ten jis dažniausiai ir būdavo. Kartais pas jį ateidavo Antanas Židonis. Kai pasnigo, nueit pas brolių būdavo pavojinga, stengdavomės eiti tomis pačiomis pėdomis. Kasdien jam nešdavome valgyti, kartais ir jis pats ateidavo. Prasidėjus pavasario polaidžiui, į bunkerį ėmė sunktis vanduo, tada brolis vėl išėjo į būrį, kuriam vadovavo Jonas Bačiauskas-*Rapolas*. Būrys slapstėsi Spirakių, Gustonių, Samališkių miškuose.

Dar gerokai prieš Velykas, 1946 metų kovo pradžioje, buvo liepta visiems būriams persikelti į Ažagų, Jakūbonių, Eimuliškio miškus, kad būtų lengviau gintis. Aušo pavasaris, visi džiaugėmės, kad dabar bus lengviau apsiginti nuo priešų.

Brolis man nesakė, kur jie bus, aš tada, būdavo, užsėdu ant arklio ir nujoju. Pasišnekam su broliu. Stovykloje jie buvo išsidėstę keliuose kvartaluose grupėmis maždaug po 30 vyrų. Iš viso ten jų buvo apie tris šimtus.

1945 m. kovo 27 d. mūsų namus apsupo rusų kariuomenė ir Naujamiesčio sribai. Darė kratai taip, kad, atrodė, ir adatą galėtų surasti. Nieko neradę keikdamiesi išvažiavo. Mudvi su mama džiaugėmės, kad brolio nebuvo namuose. Tuomet net nenujautėme, kad Ažagų miške vyksta arši kova. Apie 11 valandą išskubėjau į mišką pranešti, kad pas mus buvo atlikta krata ir kad greitai niekas į mūsų namus neužeitų. Tik mane pažinę, partizanai priėjo arčiau. Tai buvo Jonas Bačiauskas-*Rapolas*, Jonas Mikulevičius iš Dragonių, Bronius Rečiūnas iš Alinavos vienkiemio, Povilas Valatka iš Spirakių. Jie papasakojo, kad rusų kariuomenė yra apsupusi Ažagų mišką, kad vyksta atkakli kova. Aš paklausiau apie brolių Joną. Jie nieko negalėjo pasakyti, nes brolis buvo kitame gynybos sparne. Tada nuskubėjau pas dėdę Povilą Žilį į Stačiūnų kaimą. Ten radau kelis partizanus, ramiai alų gurkšnojančius. Ten buvo Stasiūnas, Mataušas ir dar trys, kurių nepažinojau. Labai pasipiktinau. Pasakiau, kas dedasi Ažagų miške. Jie pakilo ir išėjo į Stačiūnų mišką. Aš vėl išskubėjau į namus, esančius už keturių kilometrų. Buvo labai šlapia, aplink tik purvas ir vanduo. Eidama vis galvojau apie Ažagų miške besikaunančius partizanus. Grįžusi papasakojau mamai, norėjau sėsti ant arklio ir joti ten, kur verda kova. Mama verkdamą prašė niekur neiti:

– Ką aš darysiu, jei ir tavęs nebebus?

Laukimo valandos virto metais. Sulaukusi vakaro, nuėjau prie miško ir švilpimu pašaukiau brolių, bet jis neatsiliepė. Grįžusi radau mamą klūpančią prie lovos, ji meldė Dievą, kad sūnus grįžtų namo. Sulaukusi ryto, išskubėjau į Ažagų kaimą pas Šapnagaites. Iš jų sužinojau kai kurias mūsų aplinkybes. Moterys neleido manęs eiti į mišką, nes ten dar buvo likusi kariuomenė, bet aš nieko nebijojau. Bėgte bėgau miško takeliais, storai nuklotais eglių šakomis. Kulkosvaidžių kulkos buvo nukirtusios ne tik šakas, bet ir mažesnes eglutes. Vis sustodavau paklausti, ar kas

nedejuoja, ar kas nevaikšto. Širdis taip daužėsi krūtinėje, kad nieko daugiau negirdėjau, tik širdies plakimą. Bėgdama per jaunuolyną vis sustodavau prie jaunų žuvusių kūnų, kurie atrodė tarsi ramiai miegantys. Ieškojau brolio. Pribėgau liniją, už kurios matėsi keturi lavonai. Žiūriu – guli ir mano brolis. Širdis, regis, visai nustojo plakti. Jis gulėjo užsidėjęs ranką ant krūtinės, kuri buvo kulkos perverta. Kita kulka pervėrė brolio šlaunį, trečia kliudė galvą. Stovėjau viena tarp lavonų ir nežinojau ką daryti. Netoliese pastebėjau krūvą žabų. Sugriebiau brolių už pečių, norėjau nutempti prie tos krūvos ir ten paslėpti. Bet, patempusi kokius dešimt metrų, netekau jėgų. Truputį pailsėjusi dar patraukiau keletą metrų, tada paguldžiau brolio kūną į slėnesnę vietą ir apdėjau žabais. Skubėjau namo. Jaučiausi labai prislėgta ir pavargusi. Mama, pamačiusi mane, iš karto suprato, kad nebėra brolio Jono. Reikėjo kuo greičiau pasiimti brolio kūną, nes sribai nuveš kūnus į miestelį, tyčiosis iš jų, nežinia kur užkas. Nuvažiavau į Ažagų vienkiemį pas Joną Šapnagį. Abu nuvažiavome į mišką, įkėlėme brolio kūną į vežimą. Namo važiavau viena, kaimynas, kad nepakliūtų į žudikų rankas, nuėjo kitu keliu. Šlapiu mišku mūsų numylėtas Kaštaniukas brido panarinės galvą, lyg būtų supratęs, kas atsitiko. Brolio kūną parvežiau į klojimą. Atėjo mama, apkabino sūnų, pabučiavo, peržegnojo ir pasakė:

– Vežk, vaikelik, kur nors paslėpk, kad bent lavono neatimtų...

Mamos akys buvo sausos, tik į kumščius sugniaužtos rankos virpėjo. Atėjęs Šapnagis verkė kaip mažas vaikas. Mudvi su mama stovėjome lyg suakmenėjusios. Su kaimynu nuėjome į mūsų ganyklos krūmus, iškasėme duobę, nuvežėm brolio kūną ir laikinai jį ten užkasėm. Ten jis išgulėjo savaitę. Palaidojome brolių po Velykų. Per tą laiką mūsų dėdė Povilas Žilys padarė baltą karstą, aš susitariau su Spirakių klebonu, kad leistų nakčia atkasti tėtės kapą Spirakių kapinėse ir slapta palaidoti brolių. Vieną pavakarę parsivežiau karstą, atėjo tas pats kaimynas, buvo mama ir sesuo Agota. Atkasėm brolio kūną ir įdėjome į karstą. Apdengusios karstą šiaudais, temstant nuvežėme jį į Spirakių kapines. Ten jau mūsų laukė dėdė Povilas ir toks Vytautas Vasiliauskas. Pro šalįėjo tokia Adelė Markevičienė (R. K. p a s t a b a: apie A. Markevičienę skaitykite „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, d. I, p. 420). Ji priėjo prie mūsų ir pradėjo prašyti, kad mes atidarytume karstą ir leistume pažiūrėti į mirusįjį. Atidengėm karstą, ji nusistebėjo, kad toks jaunas, ir pasiūlė atvesti partizanus, kad padėtų įleisti karstą į duobę. Netrukus atėjo *Klevelis* ir dar vienas partizanas, jie padėjo palaidoti brolių.

Kai atėjo pavasaris ir atšilo orai, žmonės ėmė skųstis, kad miškas dvokia nuo lavonų. Tada valdžia leido kūnus surinkti ir užkasti kur nors. Dragonių kaime buvo senos apleistos kapinaitės. Visi nusprendė žuvusiuosius palaidoti tose kapinaitėse. Iškasė dvi tranšėjas, žmonės važiavo su vežimais, rinko po mišką išmėtytus lavonus ir vežė į tas kapinaites. Kaip tik buvo antroji Velykų diena. 1945 m. Velykos buvo balandžio 1 d. Aš irgi buvau ten nuėjusi, dar nuskyniau kelis žibuoklių žiedus. Kai guldė žuvusiuosius, atpažinau savo kaimyną Joną Janulevičių. Tas žibuokles ir padėjau jam ant krūtinės. Tą dieną palaidojo 23 vyrus. Dar kelis rado vėliau, juos taip

pat čia atvežė. Tai buvo Juozas Kazlauskas iš Spirakių, Ignas Krivickas iš Ažagų kaimo ir Stasys Baranauskas iš Dragonių kaimo. Du pastaruosius Baranauskai buvo paslėpę savo daržinėje. Bijodami, kad per kratas rusai kūnų nerastų, pervežė juos į Dragonių kapinaites. Vėliau grybaudami ar ganydami žmonės rado kelis žuvusius, tai juos irgi atvežė į tas pačias kapinaites. Kiek teko kalbėtis su partizanais, per šį mūšį žuvo 74 partizanai, o 11 ar 9 paėmė gyvus. Mortos Šapnagaitės vyras Jonas Žemaitis iš Ažagų kaimo buvo paimtas sužeistas ir nuteistas septyneriems metams lagerio. Kalėjo Vorkutoje.

1945 m. gegužės mėnesio pradžioje, pasitarusios su Maryte Židonyte, suorganizavome jaunimą tvarkyti partizanų kapų. Susirinko Dragonių merginos, apsiginklavusios kastuvais, grėbliais. Sunešė kokių tik turėjo gėlių. Atsivežėme juodos žemės, pasodinom gėles, kraštus apdėjome velėna ir išsiskirstėme. Vakare atėjo partizanai, atnešė ažuolo vainiką, iškėlė trispalvę, pasimeldė ir grįžo į mišką. Rytojaus dieną apie tai jau sužinojo Smilgių sribai. Lakstė, uostinėjo, keikėsi ir klausinėjo aplinkinių gyventojų: „Kas sutvarkė kapus?“ Visi apsimetė nieko nežinantys, sakė nematę, kada kas atvažiavo ir tvarkė. Stribai kapų neišdraskė, tik išvažiavo nieko nepešę.

1945 m. vasarą Vlodo Juozoko-Petraičio būrys apsistojo mūsų miškuose. Vieną dieną pas mus atėjo trys vyrai. Du vyrus aš gerai pažinojau, o trečiasis prisistatė: „*Petraitis*“. Aukštas, šviesaus veido, didelės akys, kairėje ausyje apvali skylutė (kulkos pėdsakas). *Petraitis* paprašė padėti išrinkt vietą stovyklai, nes gerai nepažįsta miško. Reikėjo, kad vieta būtų saugi, kad netoliese būtų vandens atsigerti ir nusi-prausti. Kadangi mišką gerai pažinojau, sutikau jiems padėti. Apžiūrėjome dvi vietas, iš kurių viena tiko labiau. Ten ir apsistojo *Petraitis* su būriu. Būryje buvo apie 50 vyrų. Apie du mėnesius būrys laimingai gyveno. Maistui vandenį nešdavo iš mūsų šulinio, prausdavosi mūsų duobėje. Bėgo pilnos rūpesčių ir baimės dienos. Mūsų namuose lankėsi daug žmonių, su kuriais reikėjo palaikyti ryšį. Tai buvo kitų būrių žmonės, kuriems reikėjo padėti susitikti su *Petraičiu* ar jo būrio nariais. 1945 m. spalio pradžioje *Petraičio* būrys susiruošė į Šimonių girią. Reikėjo daug rūbų išskalbt ir viską suruošt kelionei. Aš ir seserys Zina ir Benedikta Viščiutės iš Linonių kaimo, kurios tuo metu buvo *Petraičio* būryje, skalbėm ir džiovinom partizanų drabužius. Tą dieną, kai jie išvyko, liko tuščia namuose ir širdyje. Vyrai sakė: jei liks gyvi, sugrįš pavasarį. Prabėgus porai mėnesių, pasirodė du to būrio vyrai ir pranešė, kad visi grįžta atgal. Šimonių girioje jie neturėjo patikimų žmonių, todėl buvo sunku apsirūpinti maistu ir gauti informaciją. Buvo nuspręsta grįžti į mūsų miškus arba į Žaliają girią. Tuo metu dažnai siautėjo sribai ir rusų kariuomenė. Sunku buvo rasti vietą stovyklai. *Petraitis* vėl klausė, kur galėtų apsistoti. Tada aš juos nuvedžiau į savo ganyklos krūmus ir liepiau tyliai būti. Tie krūmai jungėsi su Gustonių mišku. Gal po savaitės rusai siautė Gustonių mišką. Gal už šimto metrų ėjo kvartalo linija, bet į mūsų krūmus neužsuko. Kai tik kariuomenė išvažiavo, nuėjau pas brolius ir pasakiau, kas buvo įvykę. Jie neteko žado. Nuėjom pažiūrėti, kur praėjo kariuomenė. Radom paliktus pėdsakus ir tuščius cigarečių pakelius. Tada *Petraitis* pasakė:

– Dabar žinau, kokį slapyvardį tau išrinkti – *Laimutė*. Sakyk, kur dabar mums apsigyventi?

Pasiūliau persikelti į tą mišką, kur jau praėjo kariuomenė. Laimingai persikėlė gal kokius du šimtus metrų ir stovyklavo iki pirmojo sniego. Vėliau jie persikėlė į Žaliąją girią. Daugiau *Petraičio* būrio nemačiau.

Vieną kartą nuvažiavau pas Joną Šapnagį į Ažagų vienkiemį ir radau ten tris girtus partizanus. Ten buvo toks Januška-*Stimburys* iš Gustonių, *Sniečka*, kuris išduotas mirė kalėjime, ir Sereika iš Gustonių. Jie apsidžiaugė mane pamatę. Privaišinti samane, buvo girti kaip dūmeliai. Šeimininkas leido suprasti, kad aš juos išvežčiau iš namų. Jie paklausė:

– Kur mus veši?

Atsakiau, kad, jeigu nori, galiu nuvežti pas Marytę Židonytę. Jie sutiko. Bevažiudami išsitraukė ginklus ir ėmė šaudyti. Taip duoda, kad net miškas skamba. Ėmiau prašyti, kad liautųsi. Tiesiog jėga ištraukiau iš rankų ginklus, sukišau po sėdyne ir važiuojam toliau. Nuvažiavom pas Židonį. Čia Sereika su *Stimburium* ėmė ginčytis ir susikibo. Matau, kad gali būti blogai, todėl ištraukiau iš dėklų pistoletus ir paslėpiau vežime. Pasitampę jie išsiskyrė – vienas nusverdėjo į mišką, kitas atsisėdo gonkuose. *Sniečkai* pasiūliau važiuot į stovyklą, juolab kad ir jų ginklai mano ratuose buvo. Stovykloje radom *Petraičį*. Išgirdę šaudant jie pamanė, kad mišką jau apsupo rusų kariuomenė. Partizanai stovykloje pasiruošė mūšiui. Važiuoju kvartalo linija. Sargyba mane pastebėjo ir pamanė, kad atvažiuoja rusų kariuomenė, todėl pasiuntė žvalgus. *Petraitis* liepė prisileist arčiau ir atidengti ugnį. Kai privažiavom arčiau, pamatė, kad ratuose aš sėdžiu su tuo berniokėliu. Sargybinis klausia, kur mes važiuojame? Atsakiau, kad į stovyklą. Tuomet jis paklausė, kas ten šaudė? Atsakiau, kad jie pasigėrė ir pašaudė. Kai atvažiuavom į stovyklą, vyrai puolė mušti tą berniokėlį. Liepiau jo neliesti, pasakiau, kad jis nekaltas. Tuomet atidaviau atimtus ginklus ir išvažiavau. Kai pasigėrę partizanai grįžo į stovyklą, *Petraitis* jiems net ginklų negrąžino ir atsiuntė pas mane atsiprašyti. Tuomet *Petraičį* mačiau labai supykusį. Kitą dieną dar buvo atėję du vyrai ir klausinėjo, kodėl anie pradėjo šaudyti. Buvo įsakyta saugoti kiekvieną šovinėlį, o tie gudročiai varė ištisom serijom.

Židoniai gyveno mūsų kaime. Vėliau jų šeimą partizanai iššaudė. Mano brolis su Antanu Židoniu buvo geri draugai. Aš su jo seserimi Maryte irgi draugavau. Antanas net į mišką buvo išėjęs. Į stribų rankas jis pateko gyvas, tad buvo nuteistas ir išvežtas į Vorkutą. Tėvai dėl jo labai rūpinosi, kažkokiu būdu susigrąžino iš Vorkutos į Panevėžį, vėliau jį ir visai į namus paleido. Kiek man žinoma, jam buvo padaryti dokumentai, liudijantys, jog jis nepilnametis. Tada jį pasikvietė tos Šapnagaitės pas kažkokį kitą žmogų. Ten atėjo partizanai ir nušovė Antaną. Tuose namuose buvo toks studentas atvažiavęs, jis ėmė priekaištauti, kodėl jie taip žiauriai elgiasi, tai ir tą studentą nušovė.

Kai aš jau buvau Vorkutoje, Židonytės bunkeryje apie du mėnesius gydė sužeistą partizaną Žiburį. Perrišinėjo žaizdas, valgydino, visapusiškai prižiūrėjo. Kai jau pasveikęs ruošėsi grįžt į mišką, pamatė, kad rusai supa namus. Jis puolė bėgti. Be-

bėgantį ir nušovė. Žiburio kūną išsivežė, o Židonių šeimos taip ir neareštavo. Tada partizanai ir įtarė, kad Židoniai išdavė Žiburį.

Po šitų žudynių partizanai nebeteko žmonių pasitikėjimo – žmonės tiesiog nusi-grėžė nuo jų, partizanai nebeteko prieglobsčio. Matyt, čekistai čia bus sužaidę dvi-gubą žaidimą. Kažkas iš mums nežinomų pranešė, kad pas Židonius yra Žiburys. Norėdami pridengti savo agentą, sribai Židonių nesuėmė, paliko juos vien tam, kad užtrauktų partizanų rūstybę. Kita vertus, kas dabar pasakys, kad Židonių šei-mą iššaudė būtent partizanai. Galėjo ten būti ir provokatoriai, kurie per Šapnagaites Antaną Židonį išsikvietė ir sunaikino. Kiek man žinoma, partizanai tomis Šapna-gaitėmis irgi nepasitikėjo. Aš ir dabar nesuprantu, kaip pas jas *Petraitis* užėjo išgert alaus ir grįždamas žuvo? *Petraitis* buvo griežtai nusistatęs prieš gėrimą. Jis visada buvo drausmingas, tvarkingas, pasitempęs. Jis ir iš kitų to reikalavo – kad būtų tvarkingi, drausmingi, be reikalo nesinešiotų jokių dokumentų, nuotraukų, adresų. Gal tokia tvarka ne visiems ir patiko. Nelabai tikiu, kad *Petraitis* galėjo pas jas alų gert. Jo su alaus stikline tikrai neprisivilios. Atseit Šapnagaitės jį pasikvietusios į svečius. Pas jas tuomet gyveno ir vyresnioji Židonytė, o jos sesuo Marytė padarė alaus. Jos ir susitarusios susitikt su partizanais. Tuomet žuvo keturi ar penki par-tizanai. Iki šiolei neturiu atsakymo į šį klausimą. Vieni pasakoja, kad iš Skaistgirių stotelės ėjo Vladas Kergė ir Petras Palionis iš Grikpėdžių kaimo. Jie atseit pamatė prie Šapnagaičių namų stovinčius partizanų arklius, užėjo į namus ir pasakė:

– Vyrai, netoliese stovi rusų tanketės. Būkite atsargūs!

Tada atseit *Petraitis* liepęs nueiti ir pažiūrėti, į kurią pusę tos tanketės nusigrė-žusios. Manau, kad *Petraitis* tikrai nebūtų taip neatsakingai elgęsis – gi ne bobų į turgų važiuota, o karinių tankečių. Kadangi buvo žiema, jie sėdo į roges ir važia-vo. Gal būtų ir pravažiavę, bet Lionginui Čingai-Londonui tyčia ar netyčia iššovė šautuvas. Tuomet iš pasalų ir puolė rusai. Žinoma, tai galėjo būti ir Čingos išda-vystė. Činga tuo metu liko gyvas. Jis žuvo 1947 m. Grikpėdžių kaime, palaidotas Dragonių kapinėse. Jam atskirai yra pastatytas paminklas. *Petraitį* tuomet sužeidė ir jis pats nusišovė. Apie tai plačiau galėtų papasakoti Benedikta Viščiutė, buvusi *Petraičio* būryje.

Egzekucijas ne vien partizanai darė. Buvo ir daug apsimetusių partizanais, kurie vogė, plėšė, atiminėjo žmonių turtą, žudė.

Buvo toks Juozas Kazlauskas iš Spirakių kaimo. Nepriklausomos Lietuvos lai-kais buvo šaulys, atėjus vokiečiams, tarnavo savisaugos daliniuose. Būdamas par-tizanu, pasigėręs mėgo pašaudyti. Mūsų gryčios lubos buvo jo sušaudytos. Jis daug metų draugavo su Janulevičiūte. Kartą einančiam per kiemą jos broliui pykšt pykšt palei ausis. Nuo įtampos, matyt, ir jo protelis pasimaišęs jau buvo. Kai išgerdavo, visai savęs nebekontroliuodavo. Išvakarėse prieš Eimuliškių kautynes partizanai patys jį nušovė.

Mes visiems sakydavome, kad brolis yra išėjęs į rusų kariuomenę, tik jokios ži-nios iš jo negaunam. Gavau iš tokių pažįstamų, kurių sūnus tarnavo rusų armijoje, voką. Perrašiau pavardę ir laikiau tą voką pasidėjusi ant palangės, kad galėčiau

parodyti, jeigu paklaus. Vieną dieną pamačiau keliuku ateinantį nepažįstamą jaunulį. Iškart pajutau, kad kažkas negerai. Įeina gryčion, pasisveikina, atsisėda ir ima dėstyti, kad jis atseit ieško mūsų partizanų būrio, nes jo būrį iššaudė, jis dabar liko vienas. Jis ir klausia:

– Miške gal yra kokie būriai?

– Nežinau, – atsakau jam. – Aplink mus tai tikrai nėra, negirdėjau aš tokių būrių. Namuose buvau viena. Jis vėl klausia:

– Gal yra brolis?

– Ne, – sakau, – mano brolis išėjo į armiją.

Pasiėmiau tą voką, parodžiau jam, pasakiau, kad gavom tik tą vieną laišką. Jis dar kiek pabuvo ir išėjo. Pasirodo, nuėjo į Grikpėdžius, o ten atsirado toks Čepurna, kuris ėmė aiškinti:

– Oi, taigi va, eikit pas Tutinus. Jų brolis miške, jie tikrai nuves pas partizanus.

Tas sako:

– Buvau užėjęs, radau mergaitę, dar padėjavo, kad brolis armijoje, laiškų negauna...

O šitas Čepurna atrėžė:

– Nežino, su kuo kalba, užtat taip ir sako!

Po dienos atvažiuoja rusų, stribų pulkas ir tą Čepurną atsiveža pas mus. Tuoj griebė tikrint laišką, klausinėt, kur brolis. O senis Čepurna stovi ir dreba. Žinoma, žmogus ne iš blogos valios išplepėjo, betgi reikia turėti protą taip šnekėti.

Partizanai iš vieno į kitą mišką eidami praeidavo pro mūsų namus. Tą ankstyvą rytą jie, matyt,ėjo galvas nunarinę, kad nė vienas nepastebėjo po mūsų kiemą vaikščiojančių rusų kareivių. Eina keliuku tiesiai į mus, ginklai jiems ant pečių, jokios priedangos. Manęs niekur neišleidžia. Girdžiu, kaip klausia:

– Kas eina?

Sakau, kad tikriausiai Naujamiesčio milicija. Rusai suabejojo, pamanė, kad stribai. Kai partizanai priėjo prie mūsų daržo, rusai puolė su kulkosvaidžiu prie klėties, prie tvarto. Partizanai nežiūrėdami eina tiesiai į kiemą. Tada rusai suriko:

– Kto idiot (Kas eina)?

Tada kažkuris mūsiškis parodė sutartą ženklą, kad atseit savi. Ėjo tada Jonas Gėgžna, *Kupčius*, Juozas Barauskas iš Berčiūnų ir dar vienas. Tuo metu jie metėsi į krūmus. Po pirmo šūvio užsikirto rusų kulkosvaidis. Atsiklaupiau prie lango ir galvoju, kad dabar visus paklos. Kiti rusai jau pylė iš automatų. Pirmasis krito Barauskas, kiti laimingai pabėgo. Atvedę prie nukautojo, rusai mane spardė, keikė, rėkė, reikalavo pasakyt, kas jis toks. Aš gyniausi, kad jo nepažįstu. Pasivedė toliau į mišką, dar spardė, o aš jokio skausmo nejutau, buvau kaip akmeninė – iš neapykantos ir baimės, be abejo. Po to liepė kinkyti arklį. Nuvažiavom prie žuvusiojo, liepė jį iškelt į ratus. Rusų kareiviai, pamatę, kad viena nepakeliu, paėmė už kojų, per liemenį ir iškėlė į ratus. Nuvežėm į Viburių kaimą, kur stovėjo jų sunkvežimiai. Įmetė žuvusįjį į kėbulą, šalia pasisodino mane ir atvežė į Panevėžį. Pasirodo, jo motina jau buvo kalėjime. Atvedė ją atpažinti, ji ir pasakė, kad tai jos sūnus. Tada motiną paleido.

Mane įmetė į kamara, kurioje radau Vlodo Juozoko-*Petraičio* motiną ir seserį Liuciją. Joms trumpai papasakojau apie jį. Po savaitės jas iš kameros išvedė. Pasirodo, kaip tik tuomet jis žuvo, ir motiną su seserimi nuvedė jį atpažinti. Jos pripažino, jog tai Vladas. Po savaitės jas paleido. Manęs jau nebepaleido. Karinis tribunolas nuteisė dešimčiai metų.

Kai žuvo partizanų grupės vadas Jonas Bačiauskas ir Bronius Rečiūnas iš Alinavos kaimo, sužeistą rusai paėmė Povilą Valatką iš Spirakių kaimo. Su šituo Povilu mus suvedė akistaton, ir jis mane išdavė.

Kameroje buvo 16 merginų ir moterų. Susipažindama vis klausinėjau, kiek laiko jos čia būna. Viena sakėsi du, kita šešis mėnesius. Pagalvojau: kaip galima tiek išbūti kalėjime, kur viena valanda virsta amžinybe. Slinko niūrios kalėjimo dienos ir naktys. Vienos kameros bendražygės verkė, kitos meldėsi, o trečios tyliai dainavo. Viena jaunutė mergaitė, sėdėdama kameros kamputyje, pasakė:

– Jei sugrįšiu į laisvę, tai nueisiu į tvartą ir paleisiu visus gyvulius. Ir šunį paleisiu. Tik dabar supratau, kokia baisi yra nelaisvė.

Kai po teismo iš Panevėžio mus vežė į Vilnių, kalėjimo kieme sukėlėme didžiausią triukšmą – dainavom patriotines dainas. Kalėjimo viršininkas vaikščiojo aplink ir vis ramino:

– Devuški! Devuški! Čto vy delajete? Ėto mne budet plocho (Mergaitės! Ką jūs darote? Man bus blogai)...

Sargybiniai, kurie mus varė į stotį, prie vagonų visus suklupdydavo, bet mūsų neklupdė, matė, kad neparklupdys. Kieme jie mus ramino lietuviškai. Kai varė gatvę, mes dainavom: „Mes sugrįšim pro vieškelį dulkes, akmenėliai po kojom žėrės...“ Tada jie šaukė:

– Zamolčy! Zamolčy (Nutilk)!

Nuvarė į stotį, suvarė į grotuotus vagonus. Jau man taikė uždėti antrankius, kai atėjo kareiviai ir paklausė:

– Gde ėta partizanka Maryte (Kur šita partizanė Marytė)?

Visos merginos sukibo rankomis, kareiviai nedrįso net eiti artyn. Vilniuje iš stoties visus varė į Lukiškes, o mus kaip ponias vežė juodu „voronoku“. Matyt, bijojo, kad mes Vilniuje ko nors panašaus jiems neiškrėstume.

Rugsėjo 8 dieną mes ilgam atsisveikinome su Lietuva.

Vorkutos lageriuose išbuvau iki 1955 metų gegužės 28 dienos. Išėjau į laisvę, bet neturėjau teisės grįžti į Lietuvą. 1956 metais ištekėjusi už likimo brolio Jono Pundos iš Tverės, gavau leidimą atvažiuoti į Lietuvą atostogų.

Neaprašomos lagerio kančios, badas ir namų ilgesys, šiaurės pašvaistės ir sniego pūgos, nuo šalčio stingstančios lūpos...

Apie kryžiaus kelią geriau nutylėsiu,

Nenoriu užgauti vėl stygų širdies.

Tyliai tyloje aš viena iškentėsiu –

Lai nepalies mano kančios tavosios širdies.

(Iš laiško mamai. 1947 m.)

Gimiau 1908 metais Vabalninko valsčiuje, Eiminiškių kaime, o gyvenau Laužų kaime pas svainį Motiejų Šleivį. Šeimoje augome šeši vaikai. Kai motina mirė, man buvo treji metukai. Tėvelis mus vienas augino. Žemės turėjom tik tris hektarus. Teko daug metų tarnauti pas ūkininkus. Mūsų šeima buvo labai religinga. Nors ir neturtingi buvom, su komunistais nesusidėjom, nes jie buvo vagys ir plėšikai. Iš Laužų kaimo į mišką niekas nebuvo išėjęs, o 1944 metais atėję rusai Eiminiškių kaimo jaunimą išgrūdė į frontą prie Liepojos. Iš ten nė vienas nebegrižo.

Man teko bendrauti su šiais Daujėnų grupės partizanais:

1. Andriumi Vašku-*Vėtra*, kilusiu iš Ančiškių kaimo.
2. Stepu Masilioniu-*Spragtuku*.
3. Dominyku Vaižmužiu, kilusiu iš Padagų kaimo.
4. Antanu Masilioniu-*Putinėliu*, kilusiu iš Padagų kaimo.
5. Povilu Žiliu-*Klevu*.

Ančiškių grupei priklausė šie partizanai:

1. Anupras Morkūnas, kilęs iš Ančiškių kaimo.
2. Povilas Morkūnas, kilęs iš Ančiškių kaimo.
3. Teofilis Aukštikalnis-*Užkurys*, kilęs iš Ančiškių kaimo.
4. Povilas Aukštikalnis, kilęs iš Ančiškių kaimo. Žuvo Vosniūnų miške.
5. Julius Balčiūnas.

Buvo dar vienas senyvo amžiaus iš Mažionių kaimo kilęs partizanas, pavarde Žilys. Kadangi jo sūnus buvo partizanas, sribai ir tėvus iš namų išvarė. Tam tėvui buvo gal 60 metų. Jį nušovė Triaupyčių miške. Netoli tos vietos gyveno toks Triaupys. Jis ieškojo žuvusio Žilio, kad galėtų palaidoti. Dar vienas partizanas Pakaušis, kilęs iš Sodelių kaimo, žuvo tuoj po karo.

Pas mus gydėsi sužeistas partizanas Dominykas Vaižmužis. Aš nežinau, kas jį sužeidė, bet partizanai atvežė pas mus ir paliko gydyti.

Vosniūnų miške žuvo trise: Povilas Morkūnas, Masilionis iš Padagų kaimo ir dar vienas. Jie tada ėjo į Vosniūnų mišką, atsigulė pailsėt ir užmigo. Miegančius juos ir sušaudė. Ėjo kalbos, kad kažkas pranešė. Kaip iš tikrųjų buvo – neaišku.

Partizanas Antanas Mačiukas pas mus taip pat ateidavo. Kiek žinau, jo slapyvardis buvo *Balandėlis*. Vėliau jis buvo sužeistas ir už kažkokius negerus darbus iš būrio išvartas.

Leliškių kaime per kautynes žuvo ir mano sūnėnas Julius Balčiūnas. Ten vyko didelės kautynės tarp partizanų ir rusų kareivių. Mano seserį sribai varinėjo į Biržus, į Vabalninką atpažint žuvusiųjų.

Partizanams mes visada padėdavome. Jei kada reikėdavo, tekdavo perduoti įvairias žinias, gamindavom maistą, parūpindavom arklius, vežimus.

Nuo Žaliosios girios pusės ateidavo tokia mergaitė, slapyvardžiu *Lapė*. Sykį ji pas mus buvo kelias dienas, kartu rugius pjovėm. Kiek žinau, ji ateidavo kaip ryšininkė.

1945 metais pro mūsų namus ėjo vokiečiais apsimetę enkavedistai, tai jie labai apvogė – išnešė žiedus, laikrodžius. Išnešė man iš Amerikos atsiųstas devynias skareles, drabužių. Mūsų krašte jie ne tik apiplėšinėjo, bet ir žudė, kankino. Nušovė Sodelių kaimo gyventoją Šleivį, labai gerą mano pažįstamą Praną Petrulį.

Kartą prieš Kalėdas pasipjovėm paršą. Į svečius atėjo Morkūnaitės iš Medžiūnų kaimo, Kaziliūnaitės, Lukšys, dar keletas žmonių, susėdom už stalo ir švenčiam Kalėdas. Iš Gelažių atėjo sribų pulkas, ėmė kratą daryt. Pabadė pasienius, visą kamara išvertė ir išėjo sau linksmi. Kai išėjo, nueinu kamaron – tuščia kaip iššluota: nei dešrų, nei lašinių, nei mėsos. Dar norėjau eit į Gelažius pasiskųst jų viršininkui, bet kiti mane atkalbėjo. Sako: neik, dar nušaus. Taip ir nebėjau...

***Pasakoja* LIONGINAS MEŠKAUSKAS**

Užrašyta Panevėžyje
1997 m. vasario mėn.

Gimiau 1933 m. liepos 17 d. Padaugysvenės vienkiemyje, Smilgių valsčiuje. Šeimoje augome keturi broliai ir keturios seserys: Algirdas (g. 1927 m.), Jonas (g. 1929 m.), Antanas (g. 1930 m.), aš – Lionginas (g. 1933 m.), Aldona (g. 1925 m.), Ona (g. 1929 m.), Dana (g. 1931 m.) ir Valė (g. 1933 m.). Tėvai turėjo 63 ha žemės. Atėjus bolševikams, mūsų ūkis buvo priskirtas prie vadinamų buožinių ūkių. Privalėjome rusams atiduoti didelį kiekį ūkio produktų, pristatinėt pyliavas kaip kokią duoklę okupantams už tai, kad turėjome daug žemės.

Karui baigiantis ir vokiečiams pasitraukus, pas mus ėmė lankytis partizanai. Tai buvo į miškus pasitraukę vietinių apylinkių berniokai. Frontui traukiantis, rusai mūsų name buvo įkūrę štabą. Pas mus stovėjo karinis dalinys. Kai 1945 metais štabas iš mūsų pasitraukė, tada jau pradėjo ateidinėti sribai ir ieškoti banditų. Tada jau jie nebepaliko mūsų ramybėje, atėję vis klausinėjo, kur brolis Algirdas, o Algirdas su keletu savo bendraamžių jau buvo pasitraukęs į Žemaitiją. Kaip vėliau sužinojom, jis kartu su vokiečiais pasitraukė į Vokietiją. Trauktis buvo pasiruošusi visa mūsų šeima. Susikrovėm mantą į vežimus, atvažiavo dėdė kunigas Anicetas Meškauskas. Mama ir dėdė ėmė atkalbinėti, sakė, kad po dviejų trijų mėnesių rusai pasitrauks iš Lietuvos, kad nėra prasmės trauktis, kad tuoj ateis anglai su amerikiečiais.

Pas mus ateidavo sribai iš Smilgių. Duok jiems valgyt, duok gert. Prisivaišinę net šlapintis laukan neišeidavo, gryčioj šlapindavosi, spjaudydavosi, vemdavo... Tėvelis jiems pridarydavo burokinės naminės.

1944 metų gruodžio mėnesį brolių Algirdą kaip desantininką parašiotu išmetė netoli Smilgių. Kartu su juo išmetė Stasį Misiūną, Česnakavičių, mūsų kaimyną

Joną Merkį iš Daukonių kaimo ir kitus. Tuomet jie nuėjo pas mano senelį Jokūbą Baltrėną. Kai rusų štabas išsikraustė, brolis parėjo namo. Po kelių dienų kaip niekur nieko nuvažiavo į Šeduvą ir pradėjo lankyti gimnaziją. Kiek žinau, jam buvo liepta legalizuotis ir organizuoti neginkluotą pagrindinę veiklą.

1945 metų vasarą brolis buvo grįžęs į namus atostogų. Vieną dieną pamatė per laukus ateinant įtartinus nepažįstamus žmones. Brolis suprato, kad kažkas negerai. Tuo metu pas mus buvo atėjęs mano sesers Aldonos klasės draugas Bronius Antanaitis (vėliau tapęs kunigu). Atėję nepažįstamieji prisistatė kaip brolio draugai. Brolis tuo tarpu jiems nesirodė.

Atėjus naujiems mokslo metams, brolis į gimnaziją nebegrižo, pradėjo slapstyti. Daržinėje padarėm bunkerį, naktimis jis ten ir miegodavo. Kartais, kad nebūtų jam nuobodu, ir aš kartu nakvodavau. Taip tęsėsi iki gegužės mėnesio. Tada brolis išėjo į karininko Pucevičiaus vadovaujamą būrį. Kiek žinau, jie vaikščiojo po Šeduvos, Dembavos apylinkes. Vieną kartą atėjo kaimo vaikai ir pasakė, kad pas mus atvažiuoja stribai. Tuo metu partizanai stovyklavo prie mūsų namų esančiuose krūmeliuose. Sužinoję, kad atvažiuoja stribai, partizanai išstatė pasalas ir pasiruošė juos sutikti. Kai tik stribai įvažiavo į krūmus, tuoj jiems ir trenkė iš visų pusių. Nušovė visus tris važiavusius stribus.

Kadangi šiuos stribus nukovė prie mūsų namų, mes žinojome, kad mūsų likimas jau pavojuje. Tada kartu su partizanais į mišką pasitraukė ir mūsų tėvelis Antanas Meškauskas (g. 1900 m.). Sesuo Aldona jau buvo baigusi gimnaziją ir gyveno namuose. Ji taip pat išėjo su partizanais. Visi likę išsislapstėm pas kaimynus, gimines, kad tik nerastų stribai. Vokiečių okupacijos laikais į mūsų kaimą buvo atvežta rusų šeima. Tai rusei bobutei ir palikome prižiūrėti savo ūkį.

Atėjo žiema, pradėjo šalti. Išsilaikyti miške pasidarė labai sunku. Pasitarę partizanai pasiūlė seseriai legalizuotis. Ji išvyko studijuoti į Vilniaus universitetą. Po kurio laiko ji grįžo atostogų. Jai einant pas dėdę, siautė rusų garnizonas, darė kratas. Sutikę seserį rusai paprašė dokumentų. Nors dokumentai buvo išduoti kitu vardu ir pavarde, vis tiek buvo kas ją atpažino, tad areštavo ir nuteisė dešimčiai metų lagerio.

Tėvukas irgi legalizavosi. Kadangi buvo kilęs iš Anykščių rajono, nuvažiavęs į tėviškę pusiau nelegaliai gyveno tai pas vienus, tai pas kitus žmones. Praėjus maždaug porai metų, pradėjo dirbti Rubikių plytinėje. Brolis Algirdas iki pat žūties, 1949 metų kovo 18 dienos, buvo partizanų būryje. Kai dar gyvenom tėviškėje, brolis dažnai ateidavo aplankyti. Vienos išdavystės metu jis buvo sužeistas. Toks partizanas iš Joniškėlio, *Vilko* slapyvardžiu, pateko į čekistų nagus ir, matyt, pasakė, kad Liutkūnuose vienoj sodyboj bus partizanų susitikimas. Sodybą apsupo rusų NKVD kariuomenės garnizonas. Brolis užlipo ant aukšto, dar granatą metė žemyn, o tas *Vilkas* suriko:

– Nešaudykit! Čia savi!

Tuo metu partizanai ėmė trauktis iš namo. Stasį Misiūną-*Knarą* nušovė, o mano brolių vijosi iki Šilaikonių miško. Brolis tik pistoletą beturėjo, bet bėgdamas dar at-

sišaudė. Jo ranka buvo sužeista. Pirmąją pagalbą jam suteikė kažkur netoli Šeduvos, o vėliau atvežė pas mūsų tetą Verutę Mickevičienę į Vaitkūnų kaimą Rozalimo valsčiuje. Čia ateidavo mūsų mama, aš nežinau vaistus iš Rozalimo. Tetos vyras jau buvo lageryje. Jų namai stovėjo plyname lauke, aplink nė jokio krūmelio – nėra kur pasislėpti. Brolį apdengė moteriškais drabužiais, užrišo skarelę ir, jei kas ateidavo, sakydavo, kad pas ją gyvena tokia bobutė. Maždaug po trijų savaičių atėjo kitas brolis su mama. Motina dar bandė atkalbėti Algirdą, kad jis nebeitų į mišką, bet brolis pasakė:

– Verčiau žūsiu, bet gyvas į jų rankas neisiu, neleisiu, kad jie iš manęs tyčiotųsi arba gyvą nukankintų.

Tada brolis Algirdas vėl išėjo į tą patį šeduviečių būrį, kuriam vadovavo Česnakavičius-*Valas*. Tą žiemą jie turėjo susitikti su anykštėnais. Buvo nuėję net kažkur netoli Svėdasų, lankėsi Inkūnų bažnytkaimyje. Maždaug po poros savaičių grįžo atgal.

1949 m. kovo 18 d. brolis su grupe partizanų buvo užėjęs į vieną sodybą Laipuškių kaime. Rytą sodybą apsupo rusų garnizonas. Brolį sužeidė iškart. Draugai dar užsodino jį ant arklio, nugabeno į Laipuškių mišką ir paslėpė. Sužeistas brolis smarkiai nukraujavo ir mirė. Tuomet žuvo Vytautas Česnakavičius-*Valas* ir Jonas Ivanauskas-*Lizdeika*.

1945 metais į mišką taip pat buvo išėję Vytauto Česnakavičiaus tėvas Baltrus ir sesuo Genovaitė. Vėliau jie legalizavosi, bet vis tiek buvo suimti ir teisti.

Iš Dembavos parapijos Velekiemių kaimo į mišką buvo išėję trys broliai Steponavičiai. Jie žuvo 1945 m. Rozalimo kautynėse.

Buvęs Lietuvos policininkas Jonas Merkys, kilęs iš Daukonių kaimo, žuvo 1946 metais.

Eigulys Plungė, kilęs iš Burbiškio vienkiemio, taip pat žuvo.

Jonas Butkus, kilęs iš Raginėnų kaimo, buvo vėliau areštuotas.

1949 metais žuvo Stasys Misiūnas-*Knaras*, kilęs iš Kašių kaimo Smilgių valsčiuje.

Partizanas Zenonas Antanaitis-*Bitė*, kilęs iš Jasonių kaimo, 1945 metų Eimuliškių kautynių metu pasislėpė po šakomis ir ten išgulėjo dvi paras. Po to jie keliese pusuogiai atlėkė pas mus. Vėliau Zenonas Antanaitis-*Bitė* prisiglaudė pas savo seserį Kasilevičienę. Kai seserį išvežė į Sibirą, jį kažkas išdavė. Atvažiavo rusų garnizono kareiviai, liepė lįst iš bunkerio ir pasiduot. Zenonas gyvas nepasidavė – nusišovė bunkeryje.

Mano tėviškė – buvusiame Vabalninko valsčiuje, Šalnių kaime (Biržų r.). Gimiau 1928 m. Šeimoje augome septyniuose – penkios seserys ir du broliai. Brolis Alfonsas gimė 1923 m.

Kai Adolfas Vileišis ir Mamertas Indriliūnas pradėjo organizuoti partizanų būrį, pradėjo susirinkti nemažai apylinkės vyrų, kurie iš pradžių tik mokėsi partizaninės kovos meno. Kartą, pamenu, buvo keletui dienų išėję į Latvijos pusę parsinešti ginklų, tai grįžo per gruodą nuplyšusiais padais. Atsinešė smarkiai surūdijusių ginklų.

Partizaninės kovos mokymai prasidėjo dar 1944 metų rudenį, o 1945 metų sausio mėnesį vieną vakarą atėjo daugiau vyrų iš aplinkinių Šalnių, Nausėdžių, Ilgalaukių kaimų. Brolis pasakė, kad jie pas mus nakvos. Tarp vyrų buvo smarkiai sumuštas ir iš areštinės pabėgęs toks Valentinas Kapačiauskas iš Biržų. Paguldė vyrai sutvarstė jam sumuštą nugarą. Artimesni kaimynai nakčiai parėjo į namus, o rytą susitarė vėl susirinkti ir eiti į Kuprių kaimą. Buvo gavę žinių, kad sribai varys iš namų Kuprių ir Remeikių kaimų žmones ir grobs jų turtą.

Iš pradžių žmonių kažkodėl į Sibirą dar nevežė. Būdavo, Vabalninko apylinkėse sribai išvaro iš namų šeimas, pasigrobia jų turtą, bet grįžti atgal į namus nebeleidžia – kur nori, ten pasidėk. Taip buvo iš namų išvaryta Martišiūnų kaimo gyventojų Aukštikalnio šeima. Tai beturčių kumečių šeima, bet du sūnūs buvo partizanai. Jų senas tėvas vos bepaėjo, tad per vasarą prisiglaudė pas mus. Mūsų sodyboje kurį laiką slapstėsi ir jo sūnūs.

Taigi tą rytą susirinko pas mus beveik 30 vyrų ir išėjo į Kuprių kaimą. Grupei vadovavo Mamertas Indriliūnas. Brolis man pasakė:

– Mes išeinam, o tu pasikinkyk arklį ir užvažinėk pėdas, nes mes eisime taku vienas paskui kitą.

Išsirikiavusi vora pajudėjo Girelės link. Aš pasikinkiau arklį, prisikabinau dar keletą šakų ir užvažinėėjau taką. Vos prašvitus, maždaug už valandos, pasigirdo šaudant. Šaudė ilgai, mes jau ėmėm nerimauti. Mama pasikinkė arklį ir pasakė:

– Važiuoju į Vabalninką, gal ką sužinosiu.

Kai mama grįžo, sužinojome, kad vyrai pakliuvo į pasalą. Juos apsupo ir netikėtai užklupo rusų garnizonas. Vyrai puolė bėgti į skirtingas puses, tad šaudė į bėgančius. Be abejo, tai buvo išdavystė. Grįždama atgal iš Vabalninko, motina susitiko enkavedistus, rogėmis vežančius trijų nukautųjų kūnus. Bet kaip sumesti, galvos žeme velkasi... Kitos dienos pavakarę atvažiavo mergaitė iš Kuprių kaimo ir pasakė:

– Man atrodo, kad jūsų brolis ir dar keli guli nušauti už mūsų klojimo.

Ji pasakė, kad mūsų brolis su dar dviem partizanais atėjo pas juos ir pasiprašė į kalvę, nes jiems reikia pataisyti ginklo taikiklį. Tik jie įėjo į kalvę, kai pradėjo šaudyti

ti. Partizanai dar bandė trauktis į mišką, bet rusų kareiviai juos pasitiko automatų ir kulkosvaidžių serijomis. Toje pasaloje žuvo trylika partizanų. Tuos, kuriuos nušovė prie vieškelio Vabalninkas – Biržai, nuvežė į Vabalninką, o miške žuvusieji buvo palikti žuvimo vietose.

Indriliūno palaikus iš rinkos aikštės pasiėmė artimieji ir palaidojo kapinėse. Mes brolio palaikus irgi jau buvome pasiėmę. Vileišio palaikų artimieji jau bijojo pasiimti. Ypač prigąsdintas buvo Vileišio tėvas. Vežėmės į namus žuvusį brolių ir sutikom tėvą Vileišį. Šis ėmė mums aiškinti:

– Nevežkit, ateis ir visus sušaudys...

Tada nuvežėm į Girelę ir paslėpėm po išvirtusia egle, tarėmės palaukt vakaro ir sutemus palaidoti. Tėtis ir kiti kaimynai sutarė surinkti ir laidoti kapinėse visus kartu. Taip ir padarė. O Vileišio palaikus sribai atvežė ir numetė ant kryžkelės, kur kelias veda į Ilgalaukius, tik tada tėvai pasiėmė kūną ir palaidojo kapinėse.

Po šios baisios išdavystės ir skaudžių netekčių dalis vyrų legalizavosi.

Juozas Kilinskas (šiuo metu gyvena Butniūnų k., Biržų r.) buvo iš Svilių būrio, pas mus tąnakt nenakvojo. Ry tą atvažiavo, paliko arklių pas pamiškėje gyvenusį žmogų, jau buvo beinas, kai užklupo rusai. Vėliau jis papasakojo:

– Baigiam išbėgti iš miško, matom – priešais stovi kareivis su automatu. Mes pribėgom arčiau, tuomet jis į mus pasisuko. Mūsų ginklai jau paruošti šauti. Tam rusų kareiviui daviau ženklą, kad nekeltų panikos. Kareivis nuleido automatą ir ranka parodė, kad leidžia mums praeiti.

Per susišaudymą žuvo gausios šeimynos tėvas Aleksas Klinga iš Ilgalaukių kaimo. Tuoj po kautynių jo šeimą aplankė gyvas likęs būrio vadas Mamertas Indriliūnas, pareiškė užuojautą ir pasakė, kad iš dalies ir pats yra kaltas dėl partizanų žūties. Neilgai trukus jis ir pats žuvo kautynėse prie Leliškių kaimo. Leliškių kautynės vyko maždaug po mėnesio.

Kai žuvo Mamertas, gyvi likę partizanai išsiskirstė po kitas apylinkes, perėjo į kitus būrius – vieni patraukė Biržų link, kiti – į Žaliąją girią.

Mamertas Indriliūnas mokėsi kartu su poetu Eugenijumi Matuzevičiumi, pats taip pat buvo bandęs jėgas kūryboje.

Kai žuvo mano brolis, ėjo kalbos, kad juos išdavė eigulys Gervė. Vėliau partizanai, apkaltinę išdavystę, jį sušaudė. Gervė dirbo Girelės eiguvoje. Girtuoklis buvo... Rusų kareiviai tada neva visai kitais reikalais ėjo iš Kupreliškio į Vabalninką, o eigulys Gervė juos atvedė į Girelės mišką, kuriame jau buvo partizanai. Vėliau paaiškėjo ir kitų versijų. L. Klinga, vienas to būrio partizanas, turėjo panelę, tokią aršią komjaunuolę A. Grybauskaitę. Per pirmąsias kautynes žuvo Klingos brolis Kazys, o jis pats liko gyvas ir sveikas... Tuo metu mažai kas tikėjo, kad jis galėjo būti išdavikas. Pavasarį perlaidojome žuvusius partizanus, nes anksčiau jie buvo palaidoti be karstų, be to, partizanai atvežė dar kitų žuvusiųjų kūnus. Patys partizanai atkasinėjo, dėjo kūnus į karstus ir perlaidojo. Aplinkiniai gyventojai pynė vainikus, tvarkė kapus, o L. Klinga užėjo pas tą komjaunuolę A. Grybauskaitę ir į kapus neatėjo. Už tokį poelgį partizanai labai ant jo pyko. Kai rinkau medžiagą apie žuvusius partiza-

nus, L. K. apie šį epizodą visai neužsiminė. Ta Grybauskaitė vėliau tapo jo žmona, o jos tėvas ir trys broliai buvo skrebai. Grybauskai buvo pagarsėję skrebai visoje apylinkėje. Mūsų kaime buvo daug mažžemių, taip pat prasigėrusių ar kortom prasižusių – jie ir išėjo į sribyną. Sribų mūsų apylinkėse buvo daug, žmonės labai nuo jų kentėjo. Buvo toks Kostas Latvėnas, su sūnumis sribynan išėjęs. Jis dar 1918 metais vijo bolševikus iš Lietuvos, buvo Nepriklausomybės kovų dalyvis. Grįžęs iš fronto, gavo žemės sklypą, bet pragėrė. Valdžia davė jam antrą žemės sklypą, ir tą kortom pralošė. Atėjus rusams, kartu su sūnumis išėjo į sribyną, kur visi žuvo. Tas Latvėnas vesdavo ir vesdavo sribus į kaimą, vogdavo, terorizuodavo kaimynus. Kol brolis buvo gyvas, vis užeidavo ir užeidavo į mūsų namus – brolis niekaip negalėjo namuose slapstyti. Tokie į sribus eidavo.

Partizanai pas mus užsukdavo ir pavieniui, ir būriais. Pamenu, vieną pavasarį buvo labai daug jų atėję, nakvojo klojime. Po jų apsilankymo tėtį areštavo enkavedistai. Dažnai pas mus užeidavo partizanas Antanas Žemaitis-Šešiapūdis. Jis vis vienas vaikščiojo. Užeidavo ir Mockūnai iš Daunorių kaimo. Tėvas Mockūnas buvo senyvo amžiaus, jo į armiją jau neėmė. Sūnus buvo tinkamas armijai. Abudu išėjo į mišką. Kiek žinau, už tėvo Mockūno išdavimą buvo pažadėta nemaža pinigų suma. Vieną kartą provokatorius jį nugirdė ir pranešė rusams. Tie bandė jį gyvą paimti, bet, nors ir apgirtęs, rusų artyn neprisileido – gynėsi kaip įmanydamas. Tada ir žuvo.

Paskutiniaisiais metais daug atsirado išdavikų. Mūsų kaime irgi tokių buvo. Iš pradžių jie teikė žinias enkavedistams apie partizanus, vėliau išsikėlė į miestą ir tarnavo sribams. Kad ir ta pati Grybauskaitė. Kai rinkau medžiagą apie žuvusius partizanus, užsukau pas ją Panevėžyje. Ji kalba kaip niekur nieko, giria mus, kad paminklą partizanams pastatėme, sako, kad gaila nekaltų jaunų vyrų... O kai anais laikais į Sibirą vežė geriausią jos draugę Jūratę Mockūnaiteį iš Šalnių kaimo, ji nieko neleido iš namų pasiimti. Prisistatė abudu su broliu pas Mockūnus ankstyvą rytą, dar net sribai nebuvo atvažiavę. Ta G. buvo mūsų seniūnė ir ginkluota lakstė su sribais, dažnai net išgėrusi. Kai atvažiavo kareiviai išvežt Mockūnų, pamatė, kad „tvarką“ daro brolis ir sesuo – varo žmones nuogus ir basus per kaimą. Atsirado vienas drąsesnis kareivis, tai jis nučiupęs duoda tiems žmonėms maišą, net stalčius ištraukęs pila jų turinį maišan ir liepia jiems neštis. Išvorydama iš namų savo geriausią draugę, G. pasakė:

– Daugiau jūs čia nebegrišite, ir varnos jūsų šūdo daugiau čia nebeatneš...

Kai Jūratė sugrįžo iš Sibiro ir sutiko savo „geriausią“ draugę, jai pasakė:

– Kaip matai, ne tik mūsų šūdą, bet ir mus pačius varnos parnešė...

R. K. p a s t a b a: Juozas Vasiliauskas pastaruoju metu rinko duomenis apie savo bei gretimų kaimų žmones, pokario metais ištremtus į Sibirą, išvartus iš namų, žuvusius partizanus. Pateikiame sąrašą partizanų, kurie 1945 m. sausio 18 d. Girelės miške, Vabalninko valsčiuje, Biržų apskrityje, kovojo ir žuvo už Lietuvos laisvę. Devyni iš jų palaidoti Lamokėlių kapinėse.

1. Alfonsas Sklėnys, g. 1916 m. Šalnių kaime.
2. Jonas Sklėnys, g. 1920 m. Šalnių kaime.
3. Petras Klinga, Petro, g. 1924 m. Ilgalaukių kaime.

4. Pranas Klinga, Petro, Petro brolis. Legalizavosi. Buvo areštuotas ir nuteistas 10 metų. Išbuvęs lageryje apie 10 metų, grįžo į Lietuvą.
5. Konradas Mockūnas, Antano, g. 1926 m. Šalnių kaime. Buvo gabus muzikantas.
6. Kazimieras Klinga, Jurgio, g. 1922 m. Ilgalaukių kaime. Žuvo 1945 m. sausio 18 d. prie Kuprių kaimo.
7. Leonas Klinga, Jurgio. Laimingai pabėgęs per 1945 m. sausio 18 d. susišaudymą. Išvengė trėmimo, nes vedė apylinkės pirmininke pradėjusią dirbti Aldoną Grybauskaitę.
8. Alfonsas Vasiliauskas, Juozo, g. 1923 m. Šalnių kaime.
9. Aleksas Klinga, Jono, g. 1913 m. Ilgalaukių kaime.
10. Stasys Indriliūnas, Aleksandro, g. 1914 m. Deikiškių kaime. Palaidotas gimtojo kaimo kapinėse.
11. Dominykas Klinga, g. 1923 m. Deikiškių kaime.
12. Jonas Pranevičius, g. 1924 m. Vabalninke. Jo brolių Eduardą suėmė Daunorių kaime ir Gegužės 1-osios šventės išvakarėse Vabalninko kalėjime tardant užmušė. Naktį jo kūną užkasė prie žydų kapų ir paleido gandą, neva jis pabėgęs. Apie tai pasakojo pats šioje operacijoje dalyvavęs sribas.
13. Valentinas Kapačiauskas, Mykolo, g. 1925 m. Joniškėlyje. Jo tėvas buvo dvaro sodininkas. 1928 metais tėvai persikėlė gyventi į Biržus. 1944 metais jis baigė Biržų gimnaziją.
14. Kostas Pašluosta, Prano, g. 1915 m. Daunorių kaime. 1944 metų lapkričio 18 dieną Matuzevičiaus ūkyje buvo susiruošta kultū. Čia tris šaukiamojo amžiaus vyrus ir užklupo sribai. Kostas bandė bėgti, bet buvo peršautas. Mirė vežamas į Biržus. Biržuose sribai nuavė batus ir leido kūną vežtis atgal į namus. Kostas palaidotas Lamokėlių kapinėse. Tai buvo pirmą rezistencijos kovų auką tame krašte.

Pasakoja ALFONSAS GELUMBAUSKAS-GUŽUTIS

Užrašyta Utenoje
1998 12 26

1944 metų vasarą Rytuose jau girdėjosi patrankų dundesys. Visiems buvo aišku, kad artėja frontas, kad vokiečiai traukiasi ir kad galim greit sulaukti „išvaduotojų“.

Buvau pakviestas pas eigulį Majauską į pasitarimą. Pasitarime dalyvavo pasi-
priešinimo okupacijai pagrindžio atstovas iš Seduvos ir apie dešimt Užuožerių kai-
mo vyrų. Visi nusprendėme, kad bolševikai tęs 1940 – 1941 metais pradėtą kovą,
kad mums laisviems išlikti maža vilties.

Taigi pasitarime pas Majauską buvo nuspręsta nelaukti „išvaduotojų“ su duona
ir druska – liepta vyrams nuo 18 iki 45 metų amžiaus, kurie nori, su ginklais ar be
ginklų trauktis į mišką. Du vyrai, kurie jau buvo atitarnavę kariuomenėje, buvo pa-
siųsti į Radviliškį išžvalgyti bėglių traukimąsi. Deja, mūsų žvalgai nebespėjo atlikti
užduoties – labai greitai sulaukėme „išvaduotojų“.

Netrukus ir aš gavau šaukimą į kariuomenę. Tokius šaukimus gavo visi 18 metų
sulaukę Lietuvos vyrai, nedirbantys strateginiuose objektuose. Iš Užuožerių kaimo

į rusų kariuomenę išėjo tik Stasys Alijošaitis, Julius Čepas, Juozas Prikockas ir trys Verbliugevičių sūnūs. Čepas ir Prikockas iš fronto pabėgo ir grįžo į namus. Visi trys Verbliugevičiai žuvo fronte. Alijošaitis po sunkaus sužeidimo buvo demobilizuotas, į namus grįžo visiškai aklas.

Į rusų kariuomenę nėjo broliai Petras ir Vladas Masilaičiai, Jonas Masilaitis, Vincas Tarbūnas, Valentinas Kudžma, Antanas Plungė, broliai Poliškevičiai, trys Martyno Tarbūno sūnūs ir aš – Alfonsas Gelumbauskas. Susieškojau brolio Felikso karišką kuprinę ir demonstratyviai, visiems matant per Užuožerių kaimą išėjau į Šeduvą.

Pas Šeduvos gimnazijos mokslo draugą Stasį Žaldoką Paežerių kaime praleidau dieną, o sutemus grįžau namo, kur iš anksto po suvežtais rugiais buvau pasidaręs slėptuvę. Šitoje slėptuvėje dar glaudėsi ir mano pusbrolis Jonas Masilaitis. Vėliau sužinojau visų besislapstančių Užuožerių kaimo vyrų buveines. Petras bei Vladas Masilaičiai ir Vincas Tarbūnas slapstėsi pas ūkininką Mykolą Plungę, kurio sūnus taip pat slapstėsi. Valentinas Kudžma būdavo tai pas brolių Tada, tai pas seserį Radviliškyje. 1945 metų pavasarį su Valentinu Kudžma man trumpai teko slapstytis pas dėdę Juozą Tamošaitį Dervelių kaime, Rozalimo valsčiuje. Šiauduose įrengta mūsų slėptuvė buvo apšaudyta, slėptuvėje jautėsi stiprus parako kvapas, bet kulkos mūsų nekliudė. Tuokart dėdė suėmė ir vedė į Rozalimą, bet pakeliui paleido. Pasibaigus kratai, mudu su Kudžma pasitraukėme į Radvilonių mišką, paskui vėl sugrįžom į slėptuvę. Broliai Poliškevičiai slapstėsi namuose arba pas gimines.

Nuošali Plungių sodyba tapo pagrindine Užuožerių partizanų baze. Čia prieglobstį rasdavo daug vyrų. Agota Plungaitė dirbo Užuožerių grietinės nugriebimo punkto vedėja. Į tą punktą suvažiuodavo keleto apylinkių ūkininkai ir perduodavo žinias apie sribų bei rusų kariuomenės dalinių judėjimą. Taip žinios patekdavo pirmiausia į Plungių sodybą, paskui į kitas apylinkes.

Jonas Masilaitis slapstėsi uošvijoje Šelvių sodyboje. Jis ateidavo ir pas mane. Mudu daug laiko praleisdavome kartu, rūpinomės ginklais. Tuo metu gerų ginklų neturėjome, mums labai padėjo jaunieji kaimo pogrindininkai. Jie iš rusų kareivių už naminę degtinę įsigydavo šaudmenų ir trofėjinių ginklų.

Martyno Tarbūno sūnūs slapstėsi namuose, vėliau, karui baigiantis, jie legalizavosi. Su Jonu Tarbūnu teko kartu kovoti Žaliosios rinktinės gretose. Jonas vokiečių okupacijos metu dirbo Šeduvos valsčiuje. Vokiečiams traukiantis, iš valsčiaus parsinešė namo rašomąją mašinėlę, kurią vėliau man perdavė jo tėvas. Jonas tuo metu namuose nebegyveno, slapstėsi kitur.

1944 metų rudenį prasidėjo javų kūlimas, slėptuves, įrengtas po šiaudais, teko naikinti. Kilo klausimas: kur reikės dėtis žiemą, jei prasidės kratos ir naujokų gaudymas? Petras bei Vladas Masilaičiai, Mykolas Plungė, Jurgis Pucevičius iš Kriklinių ir aš nutarėme išsikasti žeminę Užuožerių miške. Manėme taip: Užuožerių miškas mažas, rusai net neįtars mus čia esant. Netrukus paaiškėjo, kad padarėme elementarią klaidą. Vieną rudens rytą dar su tamsa, pasiėmę tik lengvus ginklus,

kastuvus, kirvius, plaktukus, maišus, nuėjome į mišką. Išsirinkom, mūsų many-
mu, saugiausią ir patogiausią vietą ir pradėjom kasti. Smėlį pylėm į maišus ir ne-
šėm į daubą, kad vėliau galėtume užmaskuoti velėnomis. Netrukus iškrito pirmas
sniegas. Kitoje miško pusėje, Kalno Gražionių dvare, stovėjo rusų kariuomenės
daliny. Kareiviai per mišką eidavo į Užuožerių kaimą ieškoti naminės degtinės.
Čia jų sueidavo dideli būriai. Vienas kareivėlis išklydo iš praminto tako ir užėjo
ant sargyboje stovėjusio Vlodo Masilaičio. Kadangi kareivis buvo neginkluotas,
Masilaitis į jį nešovė. Susitiko ir išsiskyrė jie tuomet kaip atsitiktiniai keleiviai.
Vladas perspėjo mus. Mes liovėmės kasę ir kuo skubiau pasitraukėme iš miško.
Nuėjome į pamiškę Aukštelkų kaimo kryptimi. Pirmieji iš miško išėjo Masilaičiai
ir Plungė, po dešimties minučių išėjau aš ir Jurgis Pucevičius. Tuo metu pama-
tėm nuo Užuožerių kaimo ūkininko Jankausko sodybos į mus bėgančius ir „Stoj!
Stoj!“ šaukiančius rusų kareivius. Rankose nešėmės kastuvus, kurie iš tolo galėjo
atrodyti panašūs į ginklus. Greitai įbėgome į mišką ir skubėjome pasiekti kitą jo
pakraštį Kurklių kaimo pusėje. Matėme, kaip keli kareiviai bėgo į mišką mums
užkirsti kelią, bet mums pavyko perbėgti į Paežerių kaimo pusėje esantį miško pa-
kraštį. Liko tik mūsų pėdsakai sniege. Suradę netikėtą taką, pasukome per užšalusį
Paežerių ežerą ir patraukėme Kurklių kaimo link. Kastuvus ir maišus palikome
eglynėlyje. Miške jau buvo girdėti automatų serijos. Kurklių kaimo keliuku pasie-
kėme Paežerių kaimą, sugulėm ūkininko Paznanskio lauko žvyrduobėje ir laukė-
me sutemos. Aplinkui viską galėjome gerai matyti. Pastebėję mus persekiojančius
kareivius, galėjome saugiai krūmais pasitraukti į Radvilonių mišką. Kai sutemo,
buvo aišku, kad mums stebuklingai pavyko išsisukti iš bėdos. Tik nežinojome, kas
nutiko anksčiau prieš mus iš miško išėjusiems vyrams. Atsargiai perėjome į mano
tėvų sodybą. Namiškiai ne juokais jau buvo susirūpinę, stovėjo kieme ir laukė.
Sutemus dar ilgai Užuožerių miške aidėjo šūviai. Atsargiai nuėjome prie Plun-
gės sodybos, kurioje buvo partizanų bazė. Iš tolo stebėdami kiemą pamatėme nuo
Riaubų kaimo pusės grįžtančius kitus mūsų vyrus. Taip laimingai baigėsi pirmas
mūsų susidūrimas su priešu. Vėliau, kai įgijome daugiau patirties, supratome, kad
slėptuvę Užuožerių miške labai greitai būtų išaiškinę. Žiemai slėptuves pasidarė-
me Plungės ir mano tėvų sodybose. Mūsų slėptuvė net per didžiausias kratas taip
ir nebuvo rasta, vėliau mes patys ją išardėme.

1944 – 1945 metų žiema praėjo be didelių kratų. Atvažiuodavo sribai, lydėdami
paruošų bei paskolų agentus. Buvusio Užuožerių dvaro pastatuose buvo apsistoję
du ginkluoti aktyvistai, kurių veiklą sekė mūsų ryšininkai, jauno partizano Litinsko
ir kitų būrių vyrai. Tie aktyvistai mums buvo nepavojingi, tad mes jų nelietėme.
Žiemą praleidome ramiai.

Pavasariop mūsų veikla suaktyvėjo. Išsikasėm slėptuvę po serbentų krūmais
sode. Masilaičiai iš kažkur gavo radijo aparatą, akumulatorius. Taigi toje slėptuvė-
je mes jau klausėmės žinių iš užsienio. Pranešimų anglų kalba klausėsi mano brolio
Felikso, buvusio Lietuvos karininko, 1941 metais ištremto į Norilską, žmona. Po
Šiaulių bombardavimo sudegus jų namui, ji su šeima persikėlė pas mus į kaimą.

Išgirstas per radiją ir iš kitų šaltinių gautas žinias rašomąja mašinėle didesniu tiražu perrašydavau ant lapukų. Kas savaitę juos išnešiodavom ir išplatindavom po apylinkės kaimus. Viena iš svarbesnių žmonių susibūrimo vietų buvo minėtas grietinės nugriebimo punktas. Ten išklijuodavom daugiausia lapukų. Popieriumi ir kalke mus aprūpindavo brolio žmonos sesuo Marytė Bručaitė, kuri gyveno Radviliškyje ir dirbo ligoninėje.

1944 – 1945 metų žiemos pabaigoje netoli Panevėžio esančiame Bedugnių miške buvo išblaškytas ten įsikūręs partizanų junginys. Tą junginį sudarė vyrai iš Smilgių, Pakruojo, Šeduvos bei Radviliškio valsčių.

Į partizanų susitikimą per ryšininkus pakvietė ir mūsų apylinkėse besislapsčiusi buvusį Lietuvos kariuomenės kapitoną Izidorių Pucevičių. Užuožerių kaimo partizanai, tarp jų Petras bei Vladas Masilaičiai ir aš, gražų pavasario vakarą palydėjome Pucevičių į tą susitikimą. Susitikimas vyko kažkokio ūkininko sodyboje. Čia susitikau buvusius Šeduvos „Saulės“ gimnazijos mokslo draugus Algį Žitkų, Vytautą Česnakavičių, Meškauską. Be to, prisistatė buvusio Užuožerių pradinės mokyklos mokytojo Vlodo Plungės brolis. Aš, nesusidūręs su konspiracijos taisyklėmis, į pažįstamus kreipiausi pavardėmis ir tuojau pat buvau perspėtas. To susirinkimo metu visi Užuožerių partizanai pasirinkome slapyvardžius. Aš nuo šiol buvau *Guzutis*, Petras Masilaitis – *Virpsta*, Vladas Masilaitis – *Kerpė*, kapitonas Pucevičius – *Radvila*, Vincas Tarbūnas – *Dagys*.

Praleidę dieną, naktį be kapitono Pucevičiaus-*Radvilos* grįžome į Radvilonių kaimą. Kaip aš supratau, šis susitikimas ir buvo Žaliosios rinktinės įkūrimas.

Gal po mėnesio visas Žaliosios rinktinės būrys perėjo per Paežerių ir Užuožerių kaimus, užsukdami beveik pas kiekvieną gyventoją. Mes gavome įsakymą atvykti su ginklais į Žaliosios rinktinės bazavimosi vietą Radvilonių miške. Kai nuvykome, buvome išskirstyti po įvairius būrius. Aš patekau į Vytauto Česnakavičiaus-*Valo* būrį. *Virpsta* ir *Kerpė* pateko į kitus būrius. Iš viso susidarė keturi būriai ir ūkio dalis. Tuomet visi tikėjome, kad karas su Vokietija greitai baigsis. Mūsų tikslas buvo sudaryti kovinį junginį, kuris, reikalui esant, operatyviai skelbtų mobilizaciją ir vyrai stotų į Lietuvos išvadavimo kovą. Partizanai buvo įspėti, kad pavieniui neterorizuotų gyventojų. Žaliosios rinktinėje buvo sudarytas karo lauko teismas, kurio nuosprendžiu buvo baudžiami aršūs bolševikinės rusų santvarkos rėmėjai, skundikai bei išdavikai.

Anuo metu visų pavergtų tautų patriotai buvo palikti vieni vieni kovoti su gerai ginkluota ir viskuo aprūpinta sovietine armija. Mes negalėjome įsivelti į ilgesnius mūšius su okupantų armija vien dėl šaudmenų trūkumo. Apsuptyje daugumos laukė mirtis. Karui baigiantis, buvome gana kovingai nusiteikę.

Kad sustiprintume Žaliosios rinktinės prestižą tarp mus remiančių gyventojų, nusprendėme užpulti Rozalimo miestelį, išlaisvinti ten buvusius kalinius, sunaikinti sribus ir miestelyje veikusioje sviesto gamykloje apsirūpinti sviestu. Rodos, viskas buvo gerai suplanuota, bet pagrindiniai operacijos vykdytojai nebuvo susipažinę su telefono linijos sistema, tiesiog neturėjo pakankamai techninių žinių.

Priešaušriu užsiėmė išėities pozicijas Rozalimo miestelio pakraščiuose. Šturmas pagal žvalgybos signalą turėjo prasidėti auštant. Deja, bažnyčios šventoriuje buvo palikti sribų sargybiniai, kurie, pastebėję partizanus, pradėjo šaudyti. Stribai iš šventoriaus nubėgo į kitoje aikštės pusėje buvusią savo būstinę ir, prisidengdami kieme stovinčiais sunkvežimiais, atsišaudė. Taip sužlugo netikėto užpuolimo planas. Prieš šią operaciją keli partizanai buvo pasiūsti nutraukti telefono ryšių linijos, jungusios Smilgius su Pakruoju ir Radvilonių girininkija. Partizanai įėjo į ryšių skyrių, pašaudė į telefono ryšio pultą ir, pamane, kad jau sugadino aparatūrą, išėjo. Sugrižę rado besikalbančią su abonentu operatorę. Taip buvo perduota žinia Smilgiuose buvusiam kariniam daliniui apie Rozalimo užpuolimą. Netrukus pasigirdo atvažiuojančių mašinų gaudesys, partizanas teko skubiai trauktis. Puolimo metu buvo sunaikinti du namuose miegoję stribai, bet per neatsargumą, šturmuojant sribų būstinę, žuvo ir vienas mūsų. Tas partizanas buvo patyręs karys, tarnavęs vokiečių armijos gretose Rytų fronte, bet netyčia užsikabino paruoštos sprogdinti granatos virvutė, granata partizano rankose netikėtai sprogo. Be to, žuvo dar du nespėję pasitraukti partizanai.

Iš Rozalimo *Radvila* į mišką pasitraukė paskutinis. Su juo kartuėjau aš ir dar vienas partizanas. Rinktinės kariai skubėjo, kad kuo greičiau kirstų vieškelį, jungiantį su Pakruoju, ir galėtų trauktis gilyn į Radvilonių mišką. Rytas buvo apniukęs, tad mūsų vadas išklydo iš kelio. Išgirdau tik varnų krankimą. Žinojau, kad varnų lizdavietės buvo bažnyčios šventoriuje esančių kapinių medžiuose. Pasirodo, mes padarėme miške lanką ir vėl grįžome prie Rozalimo kapinių. Atsargiai priėję pamatėme, kad vieškeliu važiuoja mašinos, patruliuoja kareiviai. Rizikinga buvo pasilikti. Jeigu būtų šukavę mišką, vargu ar būtume likę gyvi. Apsistojom tankiame eglynėlyje. Auštant pasidarė labai šalta, dar nervinė įtampa prisidėjo. *Radvila* ėmė laužyti šakas laužui sukurti. Paprašiau to nedaryti, nes kareiviai gali užuosti dūmų kvapą. Po keliolikos minučių virš mūsų galvų pradėjo skraidyti lėktuvas. Pasislinkom arčiau vieškelio ir įsirengėm stebėjimo postą, kuriame prasėdėjome visą dieną. Pavakary vieškeliu pravažiavo mašina, surinko rusų karius iš postų ir nuvažiavo į Rozalimą. Tada atsargiai kirtome vieškelį ir grįžome į savo stovyklą Radvilonių miške. Čia vyrai nekantriai laukė mūsų.

Vėliau, permąstydamas šią situaciją, supratau, kad partizanų bazavimasis dideliais būriais vienoje vietoje yra labai nesaugus. Mums nuolat stigo šaudmenų, sprogmenų, tad sunkiai būtume galėję atlaikyti puolimą. Taip pat iš niekur negalėjome laukti pagalbos. Vieną kartą iš stovyklos išsklaidyti, partizanai kitą kartą stengdavosi būti atsargesni ir pavojaus metu kuo greičiau pasitraukdavo. Taip buvo Rozalime, Liaudiškių miške. Visi jau išsiskirstę, likęs vienas vadas. Be to, esant didelėms partizanų stovykloms, iškyla daugiau maitinimosi problemų. Kiekvieną naktį tiekimo būrys turėdavo keliauti į kaimus, gabenti į mišką maistą, kad daugiau kaip šimtas žmonių turėtų maisto. Didelių stovyklų silpnybė ir ta, kad didesnė dalis būrio partizanų buvo ne savo, o svetimose apylinkėse, nepažįstamuose miškuose. Užpuolus priešui, jie sunkiau orientuodavosi, lengviau tapdavo persekiojimo aukomis.

Po nesėkmingo Rozalimo puolimo buvo nutarta likviduoti agitatorių grupę, su palydovais turėjusią vykti į Vismantų mišką. *Valo* būrys nakčia nuėjo į Klovainių miškelį, užėmė pozicijas, užsimaskavo ir laukė pasirodant mašinos. Po kurio laiko partizanai suprato, kad agitatoriai neatvažiuos. Pavakary jie grįžo į stovyklą, kurioje jau buvo sujudimas. Pasirodo, agitatoriai į Vismantus važiavo kitu keliu – per Kurklius, Paežerius. Kitas kovinis būrys jau buvo pasiruošęs išvykti į pasalą. Po Rozalimo puolimo virš Radvilonių miško kasdien skraidė žvalgybinis lėktuvas. Praskrido keletą kartų ir virš mūsų stovyklos. Taigi pasilikti buvo labai nesaugu. Nutarėme trauktis į Liaudiškių mišką, kuris jungėsi su Mažuolių mišku. Čia įsirengėm stovyklą, užmezgėm ryšį su vietiniais partizanų būriais. Gyvenome palyginti ramiai. Mūsų stovykla buvo įsikūrusi netoli upelio, už upelio – pieva. Maždaug po savaitės toje pievoje įklimpo dengtas kariškas rusų sunkvežimis. Kareiviai bei vairuotojas tai pasirodydavo, tai išeidavo, bet sunkvežimio vilkti iš balos neskubėjo. Įtarėm, kad tai jų sekimo postas, nes iš ten buvo labai patogiu stebėti upelio pakrantę. Partizanai, eidami į užsiėmimus, nebuvo labai atsargūs, tad galėjo lengvai pakliūti į jų akiratį. Artintis prie sunkvežimio ir jį tikrinti nenorėjome, manėme, kad gali būti užminuota. Vėliau visgi tas sunkvežimis iš pievos dingo.

Kai bazavomės Liaudiškių miške, teko užimti Baisogalos spirito gamyklą. Tą vakarą daugelis partizanų, nepratę gerti spirito, truputį padaugino, tad kitą dieną stovykloje kai kas per garsiai šurmuliavo, kai kurių išvis nebuvo galima pažadinti. *Radvila* man patikėjo saugoti likusį spiritą. Tik dalis spirito buvo supilta į gertuves ir palikta sanitarinėms reikmėms. Likusieji spirito bidonai buvo užkasti po žeme toliau nuo stovyklos. Tą vietą žinojo tik keli partizanai.

Po kurio laiko mūsų stovykla buvo susekta. Anksti rytą išgirdome šaudant iš kulkosvaidžių ir automatų. Netrukus pasirodė ir mūsų sargybiniai, visai iš arti per rūką matę rusų žaliakepurius. Visi sukilome ir skubiai traukėmės į kitą miško kvartalą, bet mūsų kažkodėl niekas nepersekiojo. Maždaug po valandos *Radvila* pasiuntė atgal į stovyklą žvalgybinį būrį. Grįžę vyrai pasakė, kad stovykloje viskas išvartyta, išdaudyta, prie upelio pastebėti rusų kareiviai. Po poros valandų į žvalgybą buvo pasiųstas *Gorkio* būrys. Juos, einančius per tiltą, automatų ugnimi pasitiko pasaloje palikti rusų kareiviai. Ėjęs priekyje *Gorkis* atidengė atsakomąją ugnį. Žaliakepuriai trumpam nutilo. Tuo pasinaudoję, vieni partizanai sušoko į upelį, kiti pasitraukė atgal, o *Gorkis*, tiltu perėjęs į kitą upės pusę, vis dar šaudė. Su juo tiltą perėjo dar keli partizanai. Netrukus visas būrys, nors ir išblaškytas, sugrįžo atgal į stovyklą. Įsitikinome, kad pasilikti šiame miške tikrai pavojinga, netruks ilgai laukti stipresnių rusų kareivių atakų. Sutemus visa rinktinė persikėlė per upelį ir patraukė Šeduvos link. Nuo Šeduvos pusės Liaudiškių miško link važiavo mašinų kolonos. Naktį apsistojome pas ūkininką Vaitiekūną, mūsų propagandisto *Šerkšno* tėvą. Rytą girdėjome šūvius Liaudiškių miške – prasidėjo miško šukavimas. Kaip vėliau sužinojome, buvo aptiktos vietinių partizanų žeminės, mat jie į mūsų stovyklą nebuvo persikėlę.

Sutemus visa Žaliosios rinktinė persikėlė į Radvilonių mišką. Aplink stovyklavietę sustiprinome sargybą. Sargybos postus išstatėme ir aplinkiniuose miško kvartaluose. Mūsų pasitraukimas iš Liaudiškių miško negalėjo likti nepastebėtas. Laukėme naujų atakų. Nurimome tik po kurio laiko, nes persekiojimo taip ir nesulaukėme.

Artėjo ruduo. Mūsų krašto miškai buvo per maži, kad galėtume juose laisvai manevruoti per žiemą. Vadovybė nutarė žiemai persikelti į didesnius miškų masyvus. Buvo planuota pereiti į net už Panevėžio esančią Šimonių girią. Kas galėjom, susiradom šiltesnius drabužius. Mūsų supratimu, toks sprendimas nebuvo teisingas, bet vadovybės sprendimai nesvarstomi. Buvo nutarta išeiti ne visu būriu, o mažesnėmis dalimis. Pirmieji ruošėsi išeiti rinktinės vadas, jo adjutantas ir propagandos skyriaus viršininkas *Šerkšnas*. Vadas pakeliui buvo suplanavęs susitikti su savo šeima. *Balsys* nespėjo susiruošti, į Bedugnių mišką išvyko tiktai dviese. Kitą vakarą išėjo likusi rinktinės dalis. Bedugnių miške jau anksčiau buvo apsistoję dalis Žaliosios rinktinės partizanų, vadovaujamų leitenanto *Petraičio*.

Į Bedugnių mišką persikėlėme sėkmingai. Ten ir sužinojome, kad diena anksčiau išėjęs vadas su palyda pakliuvo į pasalą. *Radvila* buvo nušautas vietoje, o *Šerkšnui* pavyko pasitraukti. Kai vėliau susitikau su *Šerkšnu*, tai prisimenu, kad jis keikė savo suomišką automatą, nes atsišaudant du kartus buvo iškritęs diskas. Pasakojo, kad nuo persekiotojų pabėgęs dieną praleido rugiuose. *Šerkšno* pasakojimas apie šį tragišką įvykį buvo spausdintas „Tremtinio“ laikraštyje.

Žaliosios rinktinės pasitarimo metu buvo nutarta laikytis kitos kovos tęsimo taktikos – atsisakyti visos rinktinės kelionės į Šimonių girią. Tie, kurie turėjo galimybę, privalėjo grįžti ir per žiemą slapstyti savo apylinkėse. Į Šimonių girią išvyko tik *Petraičio* vadovaujamas partizanų junginys, kuris dar tą pačią žiemą grįžo atgal.

Taip praėjo 1945 – 1946 metų žiema. Spaudos ruošimas ir platinimas sustojo, nes nebebuvo kam klausyti žinių iš užsienio. Brolio žmona su sūnumi persikėlė gyventi į Radviliškį ir pradėjo mokytojauti vidurinėje mokykloje. Mūsų įsitikinimas, kad komunizmas greitai žlugs, blėso. Nepagrįstai nenorėjome klaidinti ir kaimo žmonių. Tik retkarčiais atsišaukimus išnešiodavome po apylinkes, kad žmonės žinotų, jog dar esame ir tęsiame kovą.

1946 metų vasarą Aukštelkų kaime pas ryšininkus užpulti žuvo Vladas Masilaitis-*Kerpė*, o Vincas Tarbūnas-*Dagys* buvo sužeistas. Išbėgęs iš apsupties, jis pasislėpė vieno Aukštelkų gyventojų rūsyje. Vakare jis atėjo į mano tėviškės sode įrengtą slėptuvę. Iš Radviliškio atvažiavo ligoninėje dirbanti Marytė Bručaitė, atvežė medikamentų, išplovė ir sutvarstė ligonio žaizdas. Antibiotikai sužeistajam labai padėjo, buvo išvengta kraujo užkrėtimo. *Dagys* ėmė sveikti. Po poros savaičių buvo nutarta ligonį pervežti į Radviliškį pas jo brolių. Pervežimą organizavo mano tėvelis Ignas Gelumbauskas. Paruošėm uorę, padarėm specialią dėžę ligoniui paguldyti. Dėžę įdėjom į uorę, apkrovėm šiaudais, ant viršaus atsisėdo mano tėtis ir pas mus gyvenusi brolio uošvė Ieva Bručienė. Abudu persižegnojo ir išvažiavo neva į turgų. Vėliau jie pasakojo, kad važiuodami per Radviliškį garsiai ginčijosi kaip tikri

turginginkai, kad atkreiptų į save dėmesį. Taip laimingai jie pasiekė Petro Tarbūno kiemą, kur iškrovė šiaudus. Petras jau iš anksto buvo paruošęs slėptuvę broliui. Čia jį toliau gydė Marytė Bručaitė. Po mėnesio *Dagys* pasveiko, tik alkūnės sąnarys nebesilankstė. Grįžęs į Užuožerius, su Masilaičiais slapstėsi pas Plunges ir Tada Kudžmą. Marytė Bručaitė ir toliau mus aprūpindavo medikamentais, kuriuos gaudavo Radviliškio ligoninėje.

Taip praėjo 1946 metų vasara ir žiema. Mane kartais partizanai pasikviesdavo į miško stovyklas rašyti atsišaukimų. Buvo likusi tik rašomoji mašinėlė, dauginimo priemonės buvo dingusios. Likusį laiką leidau namuose, kaimynų nebijojau. Ėmiau aiškintis, kaip būtų galima nusipirkti pasą, išvykti kur nors toliau ir įsidarbinti. Jei-gu man taip pavyktų, planavau taip pat padėti legalizuotis ir kitiems partizanams. Atsirasdavo sukčių, kurie iš anksto paimdavo pinigus už pasą ir pradingdavo. Ant tokio aferisto užkibo ir mano brolis Vladas, kurį apgavo Šeduvos progimnazijos bendramokslis Antanaitis. Vėliau MGB pradėjo pardavinėti pasus per savo agentus. Mūsų naivumas paskatino juos pasinaudoti šia galimybe. Man ir Jonui Masilaičiui 1947 metų vasarą Vilniuje buvo nupirkti pasai, juose įdėtas ir registracijos spaudas. Masilaičio pavardė pakeista į Masiukaičio. Kad įsigytum karinį bilietą, reikėjo savo gyvenamojoje vietoje nueiti į karinį komisariatą. Nuvažiavau į Vilnių išsiregistruoti ir iš karto buvau suimtas. Jonas Masilaitis po mano suėmimo išvažiavo į Žemaitiją, įsidarbino, o po keleto metų saugumas jam pasiūlė susigrąžinti savo tikrąją pavardę, nes nepastebėjo priešiškos antivalstybinės veiklos.

1947 metų rudenį pas mane į kaimą atvažiavo Šeduvos vidurinės mokyklos (buvusios „Saulės“ progimnazijos) klasės draugas Kazys Vaičiūnas. Su juo palai-kēm ryšius vokiečių okupacijos metais. Mano iš Šiaulių parvežtus atsišaukimus jis perduodavo į Šeduvą. Jis manęs paprašė, kad rašomąja mašinėle perrašyčiau jo atsivežtus atsišaukimus. Paliko tekstą, sutarėm, kad po savaitės darbas bus atliktas. Atsiimti atsišaukimų pavakary jis atvažiavo vienas. Jį lydėjęs draugas pasi-liko kaimo pakraštyje. Anksti rytą mūsų sodyba buvo apsupta čekistų. Atvažiavo trys sunkvežimiai, išnaršė, išbadė visus trobesius, įtartinas vietas. Aš tuo metu su Jonu Masilaičiu buvau slėptuvėje. Buvome pasislėpę tarp runkelių, tarp kurių naršė žiurkės. Čekistų šunys, matyt, užuodė tik žiurkių, ne mūsų kvapą. Namiškiams čekistai grasino ir sakė žiną apie bunkerį mūsų namuose, bet bunkerio neradę iš-važiavo. Tuo metu Vaičiūno neįtariau, tik grįžęs iš lagerio ir tremties sužinojau, kad Kazys Vaičiūnas per provokatorių buvo patekęs į neva pagrindinę organizaciją ir čekistų pas mane pasiūstas pagal specialų užsakymą. Vėliau ir jis buvo suim-tas, teistas dvidešimčiai metų, bet po Stalino mirties paleistas. Per tardymą man apie šiuos įvykius nebuvo priminta, jokių klausimų apie Vaičiūną nebuvo užduo-ta. Tardymo metu teigiau, kad miške buvau tik iki vado *Radvilos* žuvimo, o vėliau slapstčiausi namuose, jokių ryšių su pagrindžiu nepalaikiau. Tardytojas Gorocho-vas buvo atvažiavęs į Radviliškį, apklausė mano namiškius. Į čekistų rankas patekė 1947 metais spausdinti atsišaukimai išdavė mano melagystę, bet tardytojas apie tai neužsiminė.

Aš esu įsitikinęs, kad čekistai neatskleistus mano darbus paliko ateičiai. Gyvenant Utenoje ne kartą buvau kviečiamas į KGB ir ten klausinėjamas apie Leono Čelutkos-Nemunėlio gyvenamąją vietą. Jis buvo mano sesers Valerijos vyro Petro Čelutkos sūnėnas, kuris pabėgo nuo tremties ir partizanavo Žaliosios rinktinėje. Į mano teiginį, kad aš už savo tariamą kaltę jau bausmę atbuvau, saugumiečiai atsakydavo: „Ne už visas kaltes buvau teistas...“

Grįžęs iš lagerio ir tremties, sužinojau, kad visi mano kovos bendražygiai užuorėtiečiai seniai žuvę.

Pasakoja LEONAS ČELUTKA-NEMUNĖLIS

Užrašyta Šilutėje
1995 m.

1948 metais prasidėjo mano jaunystės vargai. Mūsų šeimą sudarė penki asmenys: abu tėvai, sesuo, brolis ir aš, jauniausias šeimoje. Tuomet man buvo suėję tik aštuoniolika metų. 1946 m. tėvą areštavo už antisovietinę veiklą, brolis Aleksas 1947 m. gruodžio mėnesį gavo šaukimą į rusų kariuomenę. Kad jo nešauktų į kariuomenę, brolis pradėjo dirbti Radviliškio geležinkelio tarnyboje. Mama, sesuo ir aš likome ūkininkauti.

1948 m. gegužės 22 d. mūsų sodybą apsupo rusų garnizono kareiviai. Tik pradėjus aušti, garnizono vyresnysis sušaukė mus ir perskaitė raštą, kuriame surašyta, kad mes, kaip „banditų“ slėpėjai, tremiami į tolimuosius Rusijos rajonus. Nuo 1944 metų mes šelpėm apylinkių partizanus, buvome jų ryšininkai. Ką spėjom, susidėjom į vežimą ir išvažiavom į Šeduvos pusę. Iš mūsų kaimo vežė penkias šeimas. Aš supratau, kad mus veža iš Lietuvos, todėl nutariau bėgti. Kitą dieną pabėgo ir kaimynas Julius Gaubas. Tada mes buvome pasiryžę žūti savo žemėje, o ne badu mirti Sibiro taigoje.

Nieko nelaukę, abu su Gaubu nuėjome pažiūrėti, kas darosi mūsų namuose, bet čia mus užklupo stribai. Julijų nušovė, o aš spėjau pabėgti. Supratau, kad kito kelio nebeturiu – privalau stoti į partizanų gretas. Buvau priimtas į Žaliosios rinktinės *Virpšos* būrį. Šiam būriui tada vadovavo Petras Masilaitis-*Virpša*. Daviau priesaiką, man suteikė *Nemunėlio* slapyvardį bei paskyrė į štabą. Teko daug keliauti su štabo viršininku Juozu Rudžioniu-*Čemberlenu*, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, MGB buvo užverbuotas ir įterptas į būrį.

1949 metų pradžioje likau Jono Bulzgio-*Klevo* kuopoje, kadangi ši kuopa veikė mano gimtosiose vietose. Toje kuopoje buvo trylika penkiolika vyrų.

1948 metais Prisikėlimo apygardos vadu buvo paskirtas Leonas Grigonis-*Žvainys*, spaudos viršininku – Vytautas Šniuolis-*Vytenis*. Tuo metu Radvilonių miške, netoli Radvilonių dvaro, buvo įrengta stovykla, pavadinta Baltaisiais rūmais. Čia įvyko Žaliosios rinktinės partizanų vadovybės sąskrydis. Į sąskrydį susirinko par-

tizantai bei būrių vadai. Mes, eiliniai, vadų pokalbio negirdėjome, tik atsimenu vado *Žvainio* pasakytus atsisveikinimo žodžius: „Kovokim iki paskutinio kraujo lašo, nepasiduokime! Nors mes žūsime, bet mūsų tauta nežus, ji bus laisva...“

Ryšininkai į būrį pristatydavo spaudą, bet spaudos ryšininkė buvo *Čemberleno* žmonos patikėtinė, kuri didžiąją spaudos dalį sunaikindavo, todėl į būrį spaudos pakliūdavo labai mažai.

MGB agento *Čemberleno* dėka buvo išaiškinti ryšininkai, prasidėjo areštai, išdavystės, rusams palankių agentų verbavimas. 1949 metų sausio mėnesį buvo išduotas būrio vadas Petras Masilaitis-*Virpša*, kuris tuo metu buvo apsistojęs Raginėnų kaime (Radviliškio r.). Žuvo septyni partizanai:

1. Petras Masilaitis-*Virpša*.
2. Antanas Brazauskas-*Žaibas*.
3. Onutė Brazauskaitė-*Vaikutis*.
4. Petras Paluckas-*Žukas*.
5. Juozas Montvilas, Povilo.
6. Kazimieras Venclovas-*Dėdė, Pilsudskis*.
7. Mečys Baltramiejūnas-*Tadas*.

Prano Palucko-*Kadagio* grupėje 1948 metų pabaigoje žuvo penki partizanai:

1. Pranas Paluckas-*Kadagys*.
2. Algis Gabenis-*Puodas*.
3. Aleksas Gabenis-*Puodelis*.
4. Petras Mickus-*Zubrys*.
5. Brazas-*Klebonas*.

Partizanai Razgaitis-*Saulėka* ir Juozas Kudokas-*Ilgūnas, Kemziūra* iš apsupimo išsiveržė (žuvo 1951 m. Radvilonių miške). Išdavystė buvo įvykdyta Juodupio kaime (Radviliškio r.). Išdavė eigulys Labunskis.

1949 metais MGB agentas *Čemberlenas* Gonkių kaime (Radviliškio r.), Motaičio sodyboje, sušaudė keturis partizanus:

1. Moniką Mingėlaitę-*Gražiną*.
2. Joną Mančiauską-*Valstietį*.
3. Liudviką Buivį-*Karvelį*.
4. Teodorą Morkį-*Sakalą*.

Po to *Čemberlenas* ir jam į talką atėję MGB agentai, apsimetę partizanais ir pasivadinę „*Klevais*“, „*Beržais*“, „*Matrosais*“, užėjo pas ryšininkę Kazimierą Laucytę – Butkuvienę, gyvenusią Šibartų kaime (Radviliškio r.). Šitie provokatoriai rinko pavienius partizanus į Radvilonių mišką. Taip jie sunaikino Stepono Rimaičio-*Strazdo* kuopą. 1949 05 žuvo trys partizanai ir du ryšininkai:

1. Apolonija Vaičiulienė-*Pušaitė*.
2. Alfonsas Mikšys-*Laisvė*.
3. Zenonas Jakimavičius-*Putinas*.
4. Algis Antanas Valys.
5. Adolis Žvigaitis.

Man teko dalyvauti ne vieneriose kautynėse, mirtis nuolat slinko iš paskos. 1949 m. vasario 22 d. buvome apsistoję vienoje sodyboje, bet mus išdavė. Ry tą pajutom, kad esame apsupti. Prasidėjo kautynės, kurios tęsėsi visą pusdienį. Tuomet nukovėme vieną sribą, kelis sužeidėme, iš sribų paėmėme vieną šautuvą, vieną automatą ir sugadintą kulkosvaidį. Kautynių metu žuvo partizanas Petras Mečionis-Lapas. Kautynėse dalyvavo kuopos vadas Jonas Bulzgis-Klevas, Steponas Vaišvila-Uodas, Antanas Šimuolis-Druteika ir aš – Nemunėlis. Sužeidė Klevą ir Druteiką. Klevo milinės nugara buvo visa suvarpyta kulku.

Antros 1949 metų kautynės, kurios vyko spalio 4 dieną, buvo labai skausmingos. Jos įvyko Mažaičių miške (Radviliškio r.). Mus išdavė žuvusio partizano Stankaus-Tigro sesuo Emilija Gorskienė. Ji nuolat mus šelpė, palaikė ryšius, bet vėliau, matyt, buvo saugumo užverbuota. Mūsų kuopoje buvo aštuoni vyrai ir dvi merginos – ryšininkė Emilija Gegetskaitytė ir mergina, atvykusi nuo Raseinių ir pasivadinsi *Dana*. Vėliau ji buvo suimta ir teista.

Dar vieną sykį rusų garnizono buvome apsupti net trimis žiedais. Tuomet mes netikėtai patekome į automatų ir kulkosvaidžių ugnį. Tada žuvo partizanai Antanas Šimuolis-Druteika ir Alfonsas Samsonas-Karpis. Samsonas buvo labai stambaus sudėjimo vyras. Kadangi jis negalėjo gauti sau tinkamų batų, vaikščiodavo basas. Vėliau žuvo dar trys partizanai:

1. Vincas Tarbūnas-Dagys.
2. Steponas Vaišvila-Uodas.
3. Boleslovas Sabeckas-Uosis.

Dana buvo sužeista. Man pavyko ją išnešti iš kautynių vietos. Sužeista ir areštuota buvo ir Emilija Gegetskaitytė. Sveiki liko tik Jonas Bulzgis-Klevas ir Stasys Banilis-Smidras. Besiveržiantį iš kautynių lauko sužeidė ir mane. Nukautų ir sužeistų buvo ir rusų garnizono pusėje. Aš pats nukoviau du rusų kareivius.

1949 metų gruodžio mėnesį Jasaičių kaime (Pakruojo r.), ryšininkų Šumskių sodyboje, mane, dar ne visai pasveikusi, pastebėjo ir apsupo sribai. Jie per sodybos šeimininką reikalavo, kad aš pasiduočiau. Atsakiau, kad nepasiduosiu. Jie nustatė, kuriame kambaryje esu, ir metė granatą. Mane išgelbėjo spinta. Po sprogimo sribai puolė į vidų žiūrėti, ar aš dar gyvas. Aš pistoleto šūviu paklojau vieną sribą ir pabėgau. Pasislėpiau už tvarto. Sribai šaudydami vijosi mane apie kilometrą, bet Dievas saugojo mane nuo kulku.

Po sužeidimo mane priglaudė Tribulų šeima, kuri gyveno Miškadvario kaime (Radviliškio r.). Šeimoje gyveno motina ir septyni vaikai. Tėvas jau buvo miręs. Buvau netekęs daug kraujo. Čia man suteikė reikalingą medicininę pagalbą. Tribulų šeima slėpė ir kitus partizanus. Namuose buvo slėptuvė, kurioje, be manęs, dar glaudėsi Petras Mečionis-Lapas. Šeimininkai mums atiduodavo paskutinį pieno lašą. Save skriaudė, bet mus gelbėjo.

Pas mus buvo atėję Jonas Bulzgis-Klevas ir Stasys Banilis-Smidras. Jie nuvyko į Noreikonų kaimą Pakruojo rajone pas ryšininkus Venclovus ieškoti man medicininės pagalbos, bet buvo išduoti, o Venclovų sodyba sudeginta.

Nebesulaukęs paskutiniųjų draugų, likau vienas tęsti partizaninę kovą. Vienas, be abejo, buvau bejėgis. Turėjau ieškoti gerų žmonių, kurie mane priglaustų. 1951 metais išgijau dokumentus svetima pavarde ir 1952 metais su tais dokumentais išvažiavau į Kaliningrado sritį. Ten apsigyvenau ir pradėjau dirbti. Tik 1965 metais buvau susektas ir išaiškintas.

Pasakoja ALEKSANDRA LATVIENĖ – MAŠNAUSKAITĖ

Užrašyta Panevėžyje
1996 08 20

Gimiau 1923 m. rugpjūčio 19 d. Dervelių kaime, Rozalimo valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Šeimoje mes buvome septyni vaikai: penkios seserys ir broliai Kazys bei Valentinas. Aš negaliu tiksliai pasakyti, ar jie buvo partizanai, ar ne. Kai 1944 metais užėjo rusai, jie slapstėsi nuo rusų kariuomenės. Kai mane areštavo 1946 metais, Valentinas lankė traktorininkų kursus, o Kazys dirbo Papilėje mokesčių rinkėju. Abu mūsų tėvai jau buvo mirę. Tėvų ūkis buvo nemažas – 57 ha žemės.

Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėję:

1. Jonas Jonaitis. Žuvo 1945 m. Rozalime.
2. Petras Jonaitis. Žuvo.

Kadangi pas mus buvo apsistojęs Vyšniūno tėvas, man teko palaikyti ryšį su jo sūnumis. Pas mus gyvendamas Vyšniūnas užsiaugino didžiulę barzdą, kad niekas jo nepažintų. Kai 1948 metais žmonės vežė į Sibirą, mudu su broliu Kazimieru pasitraukėme iš namų. Nubėgom pas kaimynus. Buvom sutarę: jeigu veš, kai eisime namo, tegu iškelia koki baltą skudurą – taip matysime, ar yra kas nors namuose, ar ne. Tądien buvo nepaprastai didelis rūkas. Mes drąsiai parėjom namo. Tik įję į kiemą pamatėme baltą skudurą. Kadangi žemės daug turėjome, laikėme tris sklypininkus, kurie dirbo dalį mūsų žemės. Matom – atbėga uždusęs sklypininkas Jonas Venclovas ir sako:

– Jūs nebėgat? Jau visas kaimas apsuptas, veža žmones...

Netrukus atbėgo ir kitas sklypininkas Pijus Jonaitis. Jis pakinkė mums arklių ir pasakė:

– Bėkit, visą kaimą veža! Ko jūs laukiat?

– Tai kur mums bėgti? – klausiu jo.

Jis įmetė į ratus kelias šakes mėšlo ir pasakė:

– Jei sutiksit sribus, sakykit, kad važiuojat pas seserį mėšlo vežt.

Mes taip ir padarėme. Nuvažiavome pas svainį Vincą Janušauską Vismantų kaime. Pabuvom kiek pas jį ir vėl grįžom į namus. Pasisodinau bulves, runkelius. Kartą atėjo skrebai iš Rozalimo, rado mane lauką ariant, sako:

– Ką čia dabar dirbi? Gal nori broliams ūkį išsaugot?

Stribas Poškus dar pridėjo:

– Man gaila į tave žiūrėt...

O aš galvojau, kad po trijų dienų išvažiuosim iš čia. Per Amerikos radiją vis kalbėjo, kad rudenį sugrįš. Taigi ir laukus dar taikėmės suspėt apsėti, apsodinti, kad rudenį sugrįžę turėtume ką valgyti...

Išvažiavau į Panevėžį, taip ir neteko daugiau susitikti su partizanais. Kai nušovė Pucevičių, pas mus viskas kaip ir iširo... Dervelių kaime gyveno Pucevičiaus sesuo Jonaitienė. Mudvi retkarčiais susitikdavome ir pasišnekėdavome.

Kitą dieną po Rozalimo puolimo (1945 metais)ėjau į bažnyčią. Tuoj už Medikonių, Bališkių kaime, mane sustabdė žmonės ir ėmė sakyti, kad neičiau į Rozalimą, kad miestelis apsuptas. Aš jiems atsakiau:

– O ką jie man padarys? Eisiu...

Atėjusi į miestelį, pamačiau baisų vaizdą: lietūs pila ant aikštėje sumestų partizanų lavonų... Nors visa virpėjau iš baimės, priėjau arčiau. Partizanai buvo žiauriai išniekinti, be marškinių, be kelnų, kepurės perrištos baltais raiščiais... Grįždama išgirdau balsą šaukiant:

– Va, Mašnauskaitė eina!

Einu neatsigręždama, kaip apmirusi... Pribėgo nusmuktakelnis stribas, sugriebė mane už kupros ir klausia:

– Tu Mašnauskaitė būsi?

– Taip, – atsakiau.

Stribai kad suriko:

– Jos du broliai banditai!

Nuvedė į Griciaus name įrengtą stribyną ir įkišo į rūšį. Patupdė mane popiet, o į namus paleido tik nakties dvyliktą valandą. Tame rūsyje buvo apie šimtas žmonių, nei gert neduoda, nei tualetu nėra... Žinoma, bandė mane tardyt. Tūlas ruskis klausinėjo, už ką čia pakliuvau. Paaiškinau tam rusui, kad nežinau, kodėl mane sulaikė. Pasakiau, kad atėjau į bažnyčią. Pamačiau, kad visi eina žiūrėti nušautųjų, ir aš nuėjau. Čia mane ir pačiupo. Paklausinėjo, paklausinėjo ir paleido. Naktį persigandusi 9 kilometrus bėgte parbėgau iki namų. Kiek prisimenu, tada ant grindinio gulėjo septyni ar devyni nušauti partizanai. Tuomet žuvo ir keletas stribų, bet jie savus slėpė nuo žmonių.

Stribai pas mus ateidavo kiekvieną dieną. Kai tik juos pamatydavau, šiurpuliai kūnu perbėgdavo. Kartą broliui Valentinui į klojimą nunešiau valgyti, žiūriu – at-eina didžiulis pulkas stribų. Nutirpau, nebežinau ką daryti. Garsiai, kad tik išgirstų brolis, surėkiau:

– Oi, svečių kiek daug!

Jis, būdavo, šiaudų kūliu užsitraukia įėjimą į bunkerį, ir nežymu, kad ten kas yra. Dievo laimei, jis išgirdo tuomet mane, spėjo paslėpti indus ir pasislėpti pats. Stribai net neįtarė, kad kas klojime būtų, net nėjo ir nekratė. Stribai irgi bijojo po daržines ar klojimus landžioti, kad kas nenudobtų. Jie sakydavo, kad pas mus negali neužėiti, nes sodyba labai vilioja – didelis dviejų aukštų namas, stogas gontais

dengtas, langai išdažyti, didelė veranda. Klėtyje laikydavom kumpius, lašinius, dešras. Būdavo, įeina į klėtį, nusikabina nuo karties dešrą ar kumpį, atsineša gryčion, pasideda ant stalo, pjausto gabalais ir ryja. Kai suvalgė kumpius ir dešras, tada ir lašiniai tiko. Ko nesuvalgydavo, išsinešdavo. Ateidavo visokie: šleivi, kreivi, kitam, žiūrėk, automatas žeme velkasi. Sunku apskyt, kaip jie mus kankino, kiek baimės įvarė. Aš labai mėgdavau skaityt, turėjau prisipirkusi knygų. Išnešė stribai knygas, iškraustė visus stalčius, paėmė albumus ir šiaip vertingesnius daiktus.

Teko pas Vincą Čelutką kartu su Justinu Pucevičiumi vežti partizanams maistą. Vincas pakvietė mus miškan kartu papietaut. Pamenu, paklojo baltas staltieses ant žemės, visi persižegnojo, sukalbėjo maldą ir sėdo valgyti.

Kitą kartą teko jiems vežti pilną vežimą ginklų. Važiavau viena. Kai tik įvažiavau į Radvilonių mišką, mane pasitiko vyrai. Ratai sunkūs, klimpsta į purvą. Tuomet įvyko tiesiog stebuklas. Rusų kariuomenė buvo apsiautusi mišką, bet aš su tais ginklais ir atvažiavau, ir grįžau laimingai. Tos apsupties metu Radvilonių miške įvyko didelės kautynės.

Kartą ėjo pas mus trys partizanai: mamos sesers sūnus Kazys Urbonas iš Preičiūnų kaimo ir dar du. Į mūsų namus tuo metu buvo atėjęs rusų garnizonas ir, matyt, gulėjo pasaloje. Rusai, pastebėję ateinant partizanus, paleido į juos šūvius. Kazį nušovė kieme, kitą partizaną šiek tiek toliau, o trečias sugebėjo pabėgti. Tada rusai pakinkė arklį, pririšo tolėliau nušautą partizaną už kojos ir atvilko į kiemą. Mane pakėlė iš lovos ir liepė eit žiūrėt, ką tokius jie nušovė. Turėjau atpažinti. Partizanai gindamiesi peršovė rusų majorą. Sukrovė kiek buvo namuose pagalvių, apklotų, ant jų paguldė tą ruskį ir išvežė į Rozalimą. Vėliau, kiek girdėjau, jis mirė.

Tuomet, 1946 m. sausio 9 d., areštavo ir išsivežė mane, tokį seną žmogų Joną Jonaitį, Valę Jonaitienę. Pastaruosius Rozalime paleido, o mane išvežė į Panevėžį. Kartu atvežė ir mamos seserį Emiliją Urbonienę ir jos dukrą Janiną Urbonaitę iš Preičiūnų kaimo. Panevėžio kalėjime su jomis patekau į vieną kamerą. Iš pradžių mus įgrūdė į KPZ raudoname mūrelyje, kur dabar archyvas A. Smetonos ir Vasario 16-osios gatvių sankryžoje. Čia išbuvau beveik mėnesį. Pirmame aukšte buvo narai. Ankšta, gulėjome viena šalia kitos, nei kur atsisėst, nei atsigult žmoniškai. Kiekvieną dieną vesdavo tardyt. Vakare išveda, rytą saulei tekant parveda. Tardymo metu mušti gavau iki soties: ir kojomis spardė, ir guminėm lazdom daužė. Rankas liepdavo padėti ant stalo, o kai padedi, tada su gumine lazda kerta per pirštus. Po tokių daužymų mano rankų nagai buvo juodai mėlyni. Kai vedė į kalėjimą, reikėjo paimti pirštų antspaudus. Patys nustebo, pamatę tokias ištinusias rankas, ir ėmė raminti, kad nebijočiau, neskaudės. Vieną kartą mušimų aš jau nebegalėjau ištvirti – palindau po stalu ir įsikabinau į stalo koją. Virsdamas stalas užgriuvo ant tardytojo kojos... Maniau, kad tada jie mane užmuš. Atnešė kibirą vandens, perliejo, atsigavau, bet nesąmonių, atrodo, neprišnekėjau. Kiekvieną kartą tardytojas ironiškai išpoškindavo:

– A, vėl atvedėt tą, kuri nieko nežino, nieko nematė...

Taip nori nenori atsirado įprotis sakyti „nežinau“, „nemačiau“. Klausinėjo vis apie partizanus. Iš pradžių tardytojas paskaitė man gaudžią maldele: atseit tu tokia jauna, gali sukurt šeimą, turėti vaikų; tik viską pasakyk, ir tave šiandien pat paleidžiam... Ypač mane vertė ką nors pasakyti apie partizaną Vaclovą Janeliūną-*Aidą* iš Žibartų kaimo. Jį suėmė sesers namuose, kur buvo pasislėpęs po krosnimi. Paėmė jį be ginklo, nes buvo ką tik pasitraukęs iš miško ir slapstėsi namuose. Kartu su manimi buvo suimta ir jo sesuo Vanda Janeliūnaitė.

Išleido mane tų pačių metų birželio 6 dieną. Bylos taip ir nesudarė, bet išėjau iš kalėjimo nurautais plaukais, sudaužyta, suspardyta. Mušdavo ir tardytojas, ir vertėjas, ir kiti. Kai atvežė į Panevėžį ir įvedė į dabartinį Vasario 16-osios gatvėje esantį muziejaus pastatą, tuomet buvusią NKVD būstinę, tuoj pat ėmė mušti. Matau einančius gatvę žmones, tad ėmiau rėkti nesavu balsu. Taip rėkia, kad pro šalį einantieji girdėtų mano riksmą. Mus varydavo plaut karcerių, kuriuose sėdėjo už viršytus tarnybinius įgaliojimus nubausti kariškiai. Man sakė, kad karceryje sėdėjo ir tas, kuris mane mušė. Atėjo budintysis ir varo plaut karcerių. Visos stumia mane, kad aš pažiūrėčiau, kas toks mane mušė. Nuėjau, pažiūrėjau, o jam, matau, nei šilta, nei šalta. Jis manęs nė neatpažino.

***Pasakoja* BIRUTĖ RIMIENĖ – MISIŪNAITĖ**

Užrašyta Panevėžyje
1997 01 07

Gimiau 1930 m. Mediniškių kaime, Rozalimo valsčiuje, Pakruojo rajone. Šeimoje buvome trys vaikai: vyriausias brolis Leonas (g. 1922 m.), brolis Kazimieras (g. 1923 m.) ir aš.

Brolis Kazimieras, baigęs Panevėžio gimnaziją, pokario metais išėjo į mišką. Brolis Leonas tuomet jau buvo vedęs, todėl prisiregistravo. Tėvai turėjo 23 ha žemės, tarybų valdžios metais buvo įtraukti į vadinamųjų buožių sąrašus. Kadangi vienas brolis buvo miške, mus labai persekiojo ir skundė okupantų valdžiai kaimynai Kildos – tėvas Stasys bei sūnūs Vladas ir Kazimieras. Vėliau partizanai juos sunaikino.

Brolis Kazimieras nuo pat jaunumės buvo labai patriotiškai nusiteikęs. Aš esu girdėjusi net tokį dviejų brolių pokalbį. Kazimieras sako Leonui: „Aš eisiu į mišką“. Leonas jam: „Aš neisiu“. Tada Kazimieras jam atrėžia: „Jei tu nueisi į stribus, aš atėjęs tave nušausiu“. Taip kalbėjo mano broliai. Mat Leonas buvo vedęs merginą iš šeimos, kuri simpatizavo atėjūnams. Jos tėvai buvo invalidai, bežemiai, todėl ir prijautė bolševikams.

1944 m. Kazimieras stojo į universitetą. Kaip jis pats man pasakojo, mieste klijavo proklamacijas, ten jo vos nesugavo, tad parbėgo namo. Brolis visą laiką bendra-

vo su Simonaičiu, Česnakavičiumi, Meškausku ir kitais apylinkių jaunuoliais. Kai išmetė desantininką Algį Žitkevičių-*Balsį*, tada Kazimieras galutinai apsisprendė ir išėjo į mišką. Miške pabuvo gal tik kokias tris savaites. Įsirengė stovyklą Ažagų, Eimuliškių miškuose.

Matyt, jau buvo pranešta, kad didžiuliai rusų kariuomenės daliniai apsupo Eimuliškių mišką. Penktą valandą ryto prasidėjo šaudymas. Tuomet apsupo ir mūsų namus, kratė, viską vertė aukštyn kojom. Per kautynes Eimuliškių miške žuvo ir brolis Kazimieras. Kiek man teko girdėti, tose kautynėse žuvo 81 partizanas. Po kautynių rusai varė pastotes ir rinko žuvusiuosius. Saviškiai net bijojo eiti. Kautynės vyko Didįjį ketvirtadienį, o Velykų rytą kunigai paskelbė, kad krauju paplūdo miškas. Kad žuvo brolis, tėveliui pasakė Česnakavičius. Mes visi verkėm, bet buvom priversti slėpti ašaras. Po brolio žūties sribai dar daugiau ėmė mus persekioti. Kai tik ateis, tuoj pirmiausia, būdavo, bėga į klojimą, ten visur durtuvais išbado, o tik tada eina gryčion ir prašo valgyti.

Brolio bunkeris buvo už klojimo po šiaudų stirta, bet sribai jo taip ir nerado. Bunkeryje buvo radijas, tad ir po brolio žuvimo tėvelis nueidavo į bunkerį paklausti žinių. Labai tikėjo, kad greitai ateis amerikiečiai ir išvaduos.

Tie Kildos kažkodėl pavydėjo, kad brolis Kazimieras mokėsi. Jie vis sakydavo: „Jeigu arklas nears, tai paišelis nerašys“. Už mūsų sodybos gyveno Kildų svainis Kanišauskas. Pas tą Kanišauską specialiai ateidavo partizanai, kad išprovokuotų Kildą. Kartą jie atėjo, apsistojo Kanišausko klojime, o netrukus prisistatė ir Kazimieras Kilda. Partizanai matė, kaip jis paslapčia juos stebėjo. Kai šis grįžo namo, partizanai atėjo ir sušaudė Vladą ir Kazimierą Kildas. Gal būtų juos ir sudeginę, bet Kildos peršovė vieną partizaną. Reikėjo sparčiau trauktis, nes Kildaitė nujojo į Rozalimą ir pranešė sribams. Tie čia atėję partizanų jau neberado.

Vieną kartą tėvelį sribai išsivedė iš bažnyčios. Viena turėjau grįžti namo. Tėvelis buvo labai darbštus, užsispyręs žmogus. Ne kartą sribai buvo jį taip smarkiai sumušę, bet šis niekam nesiskundė, netgi saviesiems nedejuodavo. Būdavo, apsvynioja sumuštą galvą skuduru, užsideda šiaudinę skrybėlę ir kaip niekur nieko eina į laukus dirbti.

Rozalime buvo labai žiaurus toks sribas Kubilius. Jo žmona buvo pas mus tarnavusi. Jie ateidavo ir gąsdindavo mus, ypač tėvelį. Neapsikentėm ir pabėgom iš namų. Tas Kubilius kažką iš pažįstamų sutikęs ir liepęs pasakyti, kad grįžtume į namus, daugiau mūsų nebeskriausiąs.

Rudenį tik iškūlėm javus, bemat atvažiavo sribai ir išsivežė grūdus, net sėklai nepaliko. Už poros savaičių ir mus į Sibirą išvežė.

Gimiau Simaniškių kaime, Rozalimo valsčiuje. Šeimoje augome keturi broliai: Kazys (g. 1919 m.), Aleksas (g. 1924 m.), Feliksas (g. 1926 m.) ir brolis Vytautas (g. 1928 m.). Seserys Olė ir Aldona buvo mūsų ryšininkės.

1944 metų rugsėjo pabaigoje trys broliai – Feliksas, Kazys ir Vytautas – išėjome į partizanų būrį. Namuose nebebuvo įmanoma gyventi – stribai mus tiesiog išvijo į mišką. Į namus atvažiuodavo kiekvieną dieną, viską atėmė. Labai žiaurus buvo toks stribas Mečionis iš Smilgių. Kai tik Rozalime susikūrė stribų gauja, Mečionis iškart su jais prisistatė ieškoti brolio Kazimiero, kadangi jis nepriklausomos Lietuvos laikais tarnavo Rozalimo policijoje. Dėl brolio Kazimiero mes ir turėjome išeiti į mišką. Tėvai turėjo tik 8 ha žemės. Aš dešimt metų tarnavau pas ūkininkus.

Brolis Kazys pats pirmas mūsų apylinkėse – Tarvydų, Dervelių, Jakubonių, Mediniškių kaimų teritorijoje – organizavo partizanų būrį. Būrys veikė Ažagų – Eimuliškių miške. Kai mudu su broliu Vytautu nuėjome, buvo susirinkę jau arti šimto vyrų. Iš karčių pasistatė palapines, apklojom eglišakėm. Stovyklos viduryje buvo kūrenamas laužas, o mes visi aplink laužą gulėdavom. Iš pradžių nestatėm jokių gynybinių įtvirtinimų, tik vėliau pradėjom kast apkasus, įrenginėti bunkerius. Priklauseme *Valo* būriui, bet mes – šešiese iš Simaniškių kaimo ir dviese iš Gikonių kaimo – laikėmės atskirai. Mūsų buvimo teritorija buvo Simaniškių, Gikonių, Čelkių kaimai. Mūsų grupelėje buvo:

1. Jonas Adomaitis-*Dobilas*.
2. Stasys Adomaitis-*Klevelis*.
3. Kazys Raubas-*Vasaris*.
4. Feliksas Miknevičius.
5. Vytautas Miknevičius.
6. Kazys Miknevičius-*Vitolis*.
7. Radauskas iš Gikonių kaimo.
8. ?

Eimuliškių miške miegančius mus užpuolė rusai. Basi ramiai snaudėme, batai ir kojines džiūvo išskabinėti aplink laužą. Tik išgirdau, kaip sargybinis suriko:

– Vyrai! Rusai supa!

Puoliau prie batų. Nespėjome nė batų apsiauti, kai šalia išgirdome kalenant kulkosvaidį. Kazys Daubaras turėjo kulkosvaidį, bet nebespėjo jo pagriebti, žuvo stovykloje. O mes, kas basas, kas apsiavęs, dar užmiegotom akim ėmėm trauktis. Iš miegų pažadinti sunkiai orientavomės, buvome pasimetę ir pakrikę. Tik po kurio laiko pradėjome atsišaudyti. Stovyklos teritorijoje iškart žuvo penki vyrai. Traukėmės pro ūkininko Mamavičiaus sodybą į atvirą lauką. Mano brolis Vytautas ir dar keli sulindo į šiaudus daržinėje. Manė, kad rusai praeis, o jie pasiliks. Juos greitai

surado ir paėmė gyvus: du brolius iš Pašakių kaimo, mano brolį Vytautą (jam tada tebuvo tik šešiolika metų). Visus išvežė į Panevėžio kalėjimą.

Šešiese mes traukėmės į Pasvalio pusę, Jakubonių kaimo link. Norėjome perbėgti į Deglėnų miškus. Bėgome per laukus, per pievas. Mane sužeidė į nugarą, laimė, negiliai. Tuomet žuvo ir mano brolis Kazys. Rusai mus puolė nuo Smilgių pusės, o keliai į Pasvalio pusę nebuvo užstoti, todėl daugelis mūsų spėjo pabėgti ir liko gyvi. Į Simaniškius grįžau tik po Velykų. Motina ir seserys galvojo, kad manęs jau gyvo nebėra. Pasakiau, kad vėl susirinkom, susigrupavom – Adomaičiai, Raubai, dar kiti prisidėjo. Po savaitės visi grįžom atgal į mišką rinkti žuvusiųjų brolių kūnų. Radome dar trijų partizanų palaikus. Vieną radome nukraujavusį po žabų krūva, kitą pelkėje. Kiti buvo jau surinkti ir palaidoti Dragonių kapinėse. Surinkę paskutiniuosius sudėjom į ratus ir naktį palaidojom šalia kitų partizanų Dragonių kapinėse. Tada rusai dar nevežė žuvusiųjų ir neguldė miestelių aikštėse, leido saviesiems pasiimti kūnus ir palaidoti. Tik be jokių apeigų.

Eimuliškių kautynės mums buvo pirmas kovos krikštas. Po šių kautynių daugelis išsiskirstė, sugrįžo į namus, išsikasė bunkerius ir sėdėjo pavieniui. Daugelis buvo įsitikinę, kad prieš tokią jėgą kovoti beprasmiška. Be to, ir patys vadai suprato, kad tokiomis didelėmis grupėmis su rusų armija ilgiau nepakariausi, aplink miškai nedideli. Vadai nutarė, kad reikia skirstytis į mažesnes grupes, palaikyti tarpusavio ryšį per ryšininkus, po tam tikro laiko susitikti, pasikeisti informacija.

Neilgai trukus vėl pradėjom rinktis mažesniais būreliais. Vaikščiojom iš kiemo į kiemą. Mūsų grupę sudarė du broliai Adomaičiai, Raubas, du broliai Daubarai, Leonas Areima ir aš. Nakvodavome pas žmones ant šieno, ant tvarto, o žiemą, kai būdavo šalta, – tvarte kartu su gyvuliais. Ramų mūsų miegą visada saugojo sargyba.

Iš pradžių gerų ginklų neturėjome, tik vėliau įsitaisėme PPŠ automatus, Adomaitis turėjo rusišką dešimtuką, turėjome kelias vokiškas „pistolmašines“. Visi turėjome po pistoletą, žiūronus. Iš pradžių šovinių turėjome pakankamai. Slėpdavome juos žmonių sodybose, negi visus su savimi nešiosies? Nemažai šovinių laikėme sudėję į butelius ir paslėpę miške po kelmiais. Dažnai susitikdavome su Valo vyrais, dalyvaudavome specialiuose žygiuose. Nueidavome iki Šeduvos, Radviliškio, Pavytyčių aerodromo. Valas palaikė ryšį net su Utenos krašto partizanais.

Pajulių dvare, netoli Smilgių, buvo įsikūręs tarybinis ūkis. Tas dvaras anksčiau priklausė daktarui Mačiuliui, kurį 1941 metais Panevėžyje nužudė bolševikai. Atėjom į tą dvarą naktį, išvaikėme sargybinius, nušovėme penkis bekonus ir išdalinom žmonėms, kad turėtų kuo mus maitinti. Žmonės mus labai rėmė tiek maistu, tiek drabužiais.

Po didžiųjų kautynių Eimuliškių miške pradėjom skirstytis mažesnėmis grupėmis. Mes aštuoniese sudarėme vieną Valo būrio skyrių. Brolis Kazys buvo skyrininkas. Vasarą daugiausia apsistodavome nedideliuose krūmuose. Stribai tada po apylinkes važinėdavo arkliais pakinkytais ratais. Kartą pamatėm, kad jie nuvažiavo į Gikonius, atiminėja iš žmonių turtą, kraunasi į ratus ir vežasi. Mes jų tuomet pa-

laukėm krūmuose ties Gikoniais, pastojom kelią ir taip pleškinom, kad vieni šoko į upę, kiti sužeisti pabėgo. Net atsišaudyti nebandė.

Kitą kartą prie Jakubonių miško mūsų buvo apie trisdešimt. Atvažiavę sribai, matyt, pastebėjo, kad mes pamiškėje vaikštom, užeinam pas gyventojus. Įsidrąsinę jie priėjo arčiau miško, manė, kad mes bėgsim. Mes taip pleškinom, kad sribai bėgo net neatsigręždami. Po to be rusų kariuomenės bijojo koją į mišką kelti.

Mums labai padėjo mūsų kaimynai Žukauskai. Mes pas juos turėjome įsirengę bunkerį. Kartą sėdim keturiose gryčioje. Žiema, langai užšalę. Kažkas pamatė, kad per lauką ateina sribai. Jie tada ragindavo žmones pyliavas vežt. Nespėjom atsi-kelti nuo priekrosnio, žiūrim, kad jau Plungė prikišęs nosį žiūri pro apšalusį stiklą. Aišku, kad jis mus pamatė. Be mūsų, namuose buvo vienos moterys. Plungė buvo pyliavų agentas. Kartu su juo eidavo kokie trys keturi ginkluoti sribai. Mes greitai sulindom į bunkeriuoką. Jie ėmė belsti į duris. Šeimininkė nuėjo įleist. Suėję į vidų, jie puolė klausinėti:

– Kur tie banditai?

Šeimininkė ėmė aiškinti, kad čia nėra jokių banditų.

– Kaip nėra? Va čia trise sėdėjo.

– Čia vaikas sėdėjo, – nenusileido šeimininkė.

Ėmė kratyt, visur išvertė, bet mūsų nerado. Bunkeris buvo labai aiškioje vietoje – tarp šildomosios sienelės ir kamino esančiame tuščiame tarpe. Vietos ten visai ne-buvo. Jeigu kas, nei ginklo neišsiimsi, nei pasipriešinsi. Mūsų neradę, sribai šaipėsi iš Plungės, esą jam jau vaidenasi banditai.

Nežinau, kaip būryje atsirado toks *Vėjelis*. Mūsų vadai jį priėmė.

Apie 1946 metus nuo Jakubonių mes traukėmės Draumėnų miškų link, į Šeduvos pusę. Būriu apie trisdešimt vyrų žygiavome visą naktį. Apsistojom Medikonių kaime ūkininko Štaro jaujoje. Užsikūrėme krosnį. Tada iš Rozalimo mums atvežė kunigą Matulevičių. Visi atlikome išpažintį. Rami vieta prie miško, dar ir kitą dieną pabuvome toje jaujoje. Truputį pasnigo, einant liktų pėdsakai. Taigi pastatė sargy-boje tą *Vėjelį*, vėliau žiūrim, kad to *Vėjelio* jau nebėra. Mes spėjome išeiti, bet tuoj po to įvykio sodybos šeimininką Štarą išvežė į Sibirą. Skubėjome pereiti į Draumėnų mišką netoli Radviliškio. Vėliau mums pasakojo, kad tuojau po mūsų išėjimo į so-dybą privažiavo daug sribų ir rusų kareivių, matyt, tikėjosi dar mus užtikti.

Netoli Rozalimo į Radviliškio pusę yra toks Birjagalos kaimas. Tame kaime gy-veno ūkininkai Skačkauskai. Juozas Skačkauskas-*Strausas*, Lietuvos kariuomenės karininkas, vėliau tapo partizanų būrio vadu. Kartą mes apsistojom pas tą Skač-kauską. Labai didelė sodyba, daug trobesių. Matyt, kažkas mus pastebėjo ir pranešė sribams. Sodyba stovėjo tarp Šeduvos ir Rozalimo ribos, tai vieni sribai atvažiavo iš Šeduvos, kiti – iš Rozalimo. Mes matėme ir pasinaudojome ta situacija – iš apsu-pimo išėjome per vidurį, o sribai šaudė vieni į kitus.

Maždaug po trijų mano partizanavimo metų rusai vis vien sužinojo, kad aš miš-ke, kad brolis Kazys žuvo, kad seserys namuose jau nebegyveno. Vis tiek jas surado ir suėmė. Pirmiausia areštavo vyriausiąją – Olę. Ji eidavo per žmones siūdama. Kiek

patarde ją paleido, liepė eiti ir ieškoti kitos sesers ir manęs. Greitai surado ir areštavo jaunesniąją seserį ir motiną. Ėjo jau 1947-ieji metai. Sesisis ir motiną laikė uždare. Pasakė: kol brolis nepasiduos, jų nepaleis... Olė mane perspėjo, kad čekistai verčia ją mane surasti ir prikalbinti legalizuotis. Ėmiau tartis su kaimynais. Jie taip pat patarė legalizuotis. Mes jau ir žmonėms buvome atsibodę, juos nuolat persekiojo baimė. Iš mūsų kaimo toks Čirvinskas ir Jonas Jasiūnas buvo išėję į stribus. Sesuo Olė nuėjo pas tą Čirvinską pasikalbėti dėl manęs. Jis labai geranoriškai sutiko man padėti. Nieko blogo negaliu apie jį pasakyti, buvo sąžiningas skrebas. Partizanai nepritarė tokiam mano sumanymui, galvojo, kad aš juos išduosiu. Čirvinskas padarė alaus.

Rozalimo stribų vadas buvo toks Šveicovas. Čirvinskas pažadėjo suvesti mane su tuo Šveicovu. Taip aš ir išėjau iš miško. Pasiėmiau tokį surūdijusį šautuvą ir nuvažiuoju abu su Čirvinsku į Rozalimą. Šveicovas ėmė manęs klausinėti, kur slapstiausi. Pasakiau, kad slapstiausi bunkeryje vienas. Turėjau paruošęs ir bunkerį jiems parodyti, bet Šveicovas tik juokėsi iš manęs. Turėjau tada tik aštuoniolika metų. (R. K. p a s t a b a: F. Miknevičius gimė 1926 m., 1947 m. jam buvo dvidešimt vieneri).

Po pokalbių su Šveicovu aš registravausi. Pažadėjo net į Sibirą nevežt, tuojau paleido motiną ir seseris. Kai tik gavau dokumentus, skubėjau įsidarbinti Radviliškio durpyne. Daugiau į Simaniškius nebegrižau. Paskui išvažiuoju pas seserį į Šimonis, kur ji gyveno ištekęjusi. Baigiau mokslus, gavau traktorininko teises. Vėliau pradėjau dirbti mašinistu MTS-e.

Gal tik po dešimties metų vieną kartą buvo išsikvietę į saugumą Vilniuje. Klausinėjo apie stribo Jono Jasiūno sūnų. Mes su juo buvom vienmečiai. Dar klausė apie Adomaičius. Jie legalizavosi vėliau. Jonas Adomaitis vienu metu mokytojavo. Maniau, kad manęs nepaleis, bet paleido, net nebandė verbuoti.

Koks geras bebūtų tas Šveicovas, bet savo pažadų neįvykdė. Buvo žadėjęs mūsų šeimos neliesti, bet vis vien motina, seserys ir aš buvome įrašyti į tremiamųjų sąrašą. 1949 metų pavasarį nebuvau namie, o vyresnioji sesuo jau buvo grįžusi ten gyventi. Atvažiavo nelaukti svečiai, liepė krauti daiktus ir ruošti į Sibirą. Jeigu būčiau tuomet buvęs namuose, irgi kartu būčiau išvažiuavęs. Tiesa, kartu į Sibirą išvežė ir stribą Čirvinską. Jį kažkaip įpainiojo, gal kaip Miknevičių draugą. Visiems buvo labai keista. Išvežė jį kartu su visa šeima, nors jis dar tebedirbo stribu. Kiek žinau, iš Sibiro jis nebegrižo.

Pasakoją VYTAUTAS SMITRIUS-GYLĖ

Užrašyta Ariogaloje
1997 09 20

Antano Paliūno-*Baublio* būrys veikė Zambiškių miškuose, Tilindžionių, Lukošiučių, Šetkaimio kaimų teritorijose, Ilgižių, Betygalos valsčiuose. Būrio partizanai

persikeldavo į Grinkiškio, Vosyliškio valsčių teritorijas, Krakių valsčiaus Pašušvių kaimą. Antanas buvo Juozo Paliūno-*Ryto* pusbrolis.

Baublio būrį sudarė šie partizanai:

1. Zigmas Vaitiekūnas, g. 1928 m. Į būrį atėjo 1948 m. iš Šetkaimio kaimo. Mokėsi Betygalos vidurinėje mokykloje, kur buvo įsteigta pagrindinė organizacija, vadovaujama mokytojo Kušlio. Kai organizacija buvo išduota, Zigmas iš pradžių slapstėsi namuose, paskui išėjo į partizanų būrį. Žuvo 1949 m. sausio 29 d. Lenčių miške.

2. Antanas Bakas, Antano-*Medelis*, kilęs iš Lepšiškių kaimo.

3. Kazys Noreika-*Gaudinskas*, kilęs iš Maižiškių kaimo, Šiluvos valsčiaus.

4. Antanas Paliūnas-*Baublys*, kilęs iš Tilindžių kaimo.

5. Petras Litvinas, kilęs iš Giedraičių kaimo (Radviliškio r.).

6. Stasys Daukša-*Tautvydas*, kilęs iš Martinaičių k. (Grinkiškio vlsč.).

7. Julius Mykolaitis-*Karvelis*, kilęs iš Degimų kaimo.

Dar prieš Naujuosius metus iš rusų Valakėlių kaimo toks Mikula Bepalovas nuvažiavo į mišką ir susitiko visus šiuos *Baublio* vyrus. Išsigandęs partizanų, paliko arklį su rogėmis ir pabėgo. Partizanai su tuo arkliu važinėjo iki pat žuvimo. Be abejo, tas Mikula buvo čekistų pagalbininkas.

Vyrai miške buvo įsirengę stovyklą su virtuve, čia pat gaminosi maistą, miegojo miegmaišiuose. Prieš provokatoriui atvedant rusų garnizoną, jie jau ruošėsi keisti stovyklą. Pasirodo, jų ryšininkas Henrikas Mackevičius, eigulio sūnus, jau buvo užverbuotas NKVD. Jis ir atvedė rusų garnizoną. Žuvo septyni partizanai. Mackevičius po šio įvykio ėmė slapstyti nuo partizanų. Partizanai ėmėsi gudrybės – per vieno partizano seserį ir dar vieną mergaitę atviliojo Henriką Mackevičių tiesiai į rankas.

Pavasariį partizanai įvykdė akciją prieš tą rusų kaimą – sušaudė Mikulą Bepalovą ir dar tris gyventojus, kurie bendradarbiavo su MGB. Operacijos metu pas Mikulą atėjo partizanas Jonas Mackevičius. Mikula griebė jį ir užlaužė rankas. Laimė, tuo metu įėjo kitas partizanas. Pamatęs, kad vyksta grumtynės, paleido seriją Mikulai tiesiai į nugarą.

1944 m. Kūčių naktį Betygalos valsčiaus Aleknaičių kaime sribai ir rusų enkavedistai sudegino Maselskių sodybą, o Naujųjų metų naktį netoli namų rado bunkerį ir sušaudė brolius Antaną ir Justiną Maselskius. Tėvas Pranas peršautas pabėgo. Po to dar nušovė Kazimierą Ambrazą ir Vladą Rubinską. Kazbaras, kilęs iš Betygalos, pabėgo į Kiemenkmedžio kaimo pusę, kur slėpėsi grupė vyrų. Vienas jų išlindo pasidomėti, kas darosi, tuomet rusai ir nušovė jį. Taip likimas lėmė, kad kito gyvybės kaina Kazbaras išvengė mirties. Tris paras jis išgulėjo pasislėpęs žabų krūvoje. Vėliau jis, kaip ir daugelis kitų, legalizavosi.

Bunkeryje prie Maselskių sodybos slėpėsi apie trisdešimt vyrų, kuriems tuo metu vadovavo Bronius Kavaliauskas. Apie jį nieko neteko girdėti.

Lionginas Ulinskas, jau subrendęs vyras, pasikvietė mano aštuoniolikmetį brolių į susitikimą. Kitą dieną aš jo paklausiau, kas ten buvo. Jis man papasakojo, kad tas Kavaliauskas buvo sukvietęs apylinkės jaunimą, ragino jungtis į ginkluotą kovą.

Po to susitikimo į rusų kariuomenę išėjo tik du – mano brolis Stasys ir Boleslovas Lekavičius. Brolis Stasys po trijų savačių pabėgo iš armijos ir grįžo į namus. Tuo metu kaip tik vyko pats didžiausias enkavedistų ir sribų siautėjimas. Šaudė žmones, degino namus... Namuose tarp lentų padarėme nedidelę slėptuvę, kurioje brolis dažnai slėpdavosi.

Buvo visokių žmonių. Pavyzdžiui, toks Petras Demereckas, kuris dabar gyvena Laukuvoje, buvo partizanas, net kautynėse dalyvavo, o vėliau tapo sribu. Dabar nori būti pripažintas kaip rezistentas. Partizanas Antanas Kielė-*Paukštis* buvo kilęs iš mūsų kaimo. Jis legalizavosi ir buvo įsidarbinęs Vilniaus Juodšilių statybos kombinate, kuriam vadovavo Juozo Paliūno brolis, bet jį išdavė Aloyzas Dalbokas-*Imperatorius*. Pas mane tuoj po karo dar ateidavo Antanas Kielė, Adolis Danielius. Su jais palaikiau ryšį.

Kiek man yra žinoma, Jonas Mackevičius su savo vyrais prie Šušvės buvo patekęs į pasalą, bet atsišaudydami sugebėjo pabėgti. Ryšininkės Adomaitytės žinojo, kur turės būti partizanai. Be nuostolių pasitraukę iš pasalos, jie nuėjo į Zacišės kaimą netoli Pašušvio. Prieš tai į tą kaimą pas Trašelskius (dabar Žukauskienė) atėjo Jono Mackevičiaus sesuo ir užsakė vakarienę vienuolikai vyrų. Šeiminkai paruošė vakarienę ir laukia partizanų. Staiga pasigirdo smarkus šaudymas, į dangų ėmė kilti raketos. Žodžiu, partizanų ir čia laukė pasala. Kautynių metu žuvo du partizanai. Joną Mackevičių pagavo, o aštuoni partizanai liko gyvi. Kai 1955 m. grįžau iš lagerio, dar buvo gyvi Juozas ir Vladas Noreikos iš Zacišės kaimo. Rugpjūčio mėnesį ir jie žuvo.

Betygaloje buvo labai žiaurūs sribai broliai Mosiejai. Jonas jau miręs, o Pranas dar gyvena. Jų biografijose baltų darbų nebuvo, tik juodi.

Kai 1947 m. mus septynis iš kaimo areštavo, mane laikė ilgiausiai – visą mėnesį. Kai areštavo 1950 metais, mane mušė iš to rusų kaimo toks Kalina Bepalovas. Jis vienas užsidarė mane kameroje ir velėjo kiek galėjo. Vėliau jis dirbo saugume, prasižėrė. Jau miręs.

1949 m. sribai ir aktyvistai, susirinkę pas rusą Fadejų Bepalovą, kūrė kolūkį. Atėjo partizanai ir nušovė du sribus – Vabalą ir Kazakevičių. Atsitiktinai tuomet žuvo ir Petrauskas (partizano Leonardo Petrausko tėvas). Po to incidento Juozas Paliūnas-*Rytas* įsakė sušaudyti *Tarzaną* ir Antaną Čekavičių-*Vanagėlį* iš Vosyliškio kaimo.

Ryšininkaujant teko nešti paketus dvidešimties trisdešimties kilometrų atstumu, tekdavo pervesti žmones iš vieno būrio į kitą. Studentė Marytė Pranevičiūtė-*Jurgiukas* (MGB agentė *Paulina*) buvo viena iš ryšininkių, palaikančių ryšį tarp apygardų. Kiek man žinoma, ji vaikščiojo po visą respubliką – Alytus, Marijampolė, Šiauliai. Vieną kartą su partizanų dokumentais ji buvo sulaikyta ir užverbuota. Taip pat buvo sulaikyta ir užverbuota partizanų ryšininkė Izabelė Vilimaitė-*Stirna*, bet ji atėjo pas partizanus ir atvirai viską prisipažino. Toje vietoje (Vilkiškių kaime pas Sofiją Grigaitienę buvo bunkeris), kur žuvo Izabelė Vilimaitė-*Stirna* (MGB agentė *Tamara*), Stasys Satkus-*Šarūnas* ir Domas Grumadas (Grumuldis)-*Darbininkas*, palatytas kryžius.

Užverbuota Pranevičiūtė išdavė bunkerį Bugailiškių (Lenčių) miške. Čia žuvo partizanų vadas Leonas Grigonis ir trys apsaugos būrio partizanai:

1. Juozas Tomkus-*Gabrys*.
2. Aleksas Meškauskas-*Alytė, Lokys*.
3. Juozas Zinius-*Nemunėlis*, kilęs iš Ariogalos, paimtas gyvas.
4. Leonas Grigonis-*Užpalis, Kalnius*, Prisikėlimo apygardos vado pavaduotojas.

Tą bunkerį statė Petras Bartkus. Kai jis žuvo, vadovavimą perėmė Grigonis. Kai atėjo Pranevičiūtė, tarp Meškausko ir Grigonio kilo nesutarimas. Meškauskas buvo griežtai nusiteikęs nerodyti bunkerio, o Grigonis manė, kad nieko tokio nebus. Grigonis tuo metu sirgo plaučių uždegimu, reikėjo penicilino. Pranevičiūtė atvežė vaistų ir gydė jį savaitę. Savaitę vienu du gyveno jie tame bunkeryje. Po savaitės jiedu susitarė, kad Pranevičiūtė atveš spaudos, vaistų ir vėl grįš į bunkerį. Sutartą dieną bunkerį apsupo rusų kariuomenės garnizonas. Čekistai pasiėmė ryšininką Bersėną, vedžiojosi po apylinkes, rodė žmonėms sakydami, kad jis bunkerį išdavė. Vėliau net mane visi kaimynai įtikinėjo, kad bunkerį išdavęs Kęstutis Bersėnas. Kitą bunkerį Pranevičiūtė išdavė Alytaus rajone. Vėliau partizanai visgi ją išaiškino ir sušaudė.

Tris kartus mane buvo areštavę ir visus tris kartus verbavo. Paskutinį kartą Raseinių kalėjime aš pats jiems pasiūliau savo paslaugas. Gal būčiau ir užsikabinęs, bet jie manęs paklausė:

- Ką tu darysi, kai tave paleisim?
- Eisiu ten, kur juos mačiau...
- Tai kur jie yra?
- Jie gi nestovi vienoje vietoje ir nelaukia, kol aš ateisiu. Pokalbyje dalyvavo ir saugumo viršininkas. Jis ir sako:
- Jie tave užmuš.
- Aš vos tik prasižiojau:
- Už ką?

Girdžiu, kad tarpduryje kalbasi, jog apsieis ir be manęs. Taip ir nebepaleido. Buvo dar provokatorių įmetę – tokį Stonį, kilusį iš Sujeinių kaimo netoli Viduklės.

Pasakoja PETRAS POCIUS-BERŽAS

Užrašyta Šiauliuose
1997 10 10

Gimiau 1930 04 08 Paluknio kaime, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvome keturi vaikai: du broliai ir dvi seserys. Tėvai turėjo 12 ha žemės. Tėvukas Ignas buvo siuvėjas ir dirbo savo žemę. Kai paaugom, buvome pirmieji jo pagalbininkai.

Kai 1940 metais į Lietuvą atėjo rusai, aš buvau tik pradėjęs eiti į pirmą klasę. Man, mažam vaikui, ypač įstrigo suaugusiųjų šnekos. Tėvukas sakė: „Kokia tauta mus bevaldytų, visada būsi vergas“.

Vėliau prasidėjo vežimai į Sibirą. Be pasigailėjimo okupantai trėmė pačius dotriausius, mokyčiausius mūsų žmones. Žinoma, piktinosi ir jaunas, ir senas. Netgi mūsų, vaikų, širdyse kaupėsi neapykanta okupantams. Mes prisiekėm visais įmanomais būdais priešintis atėjūnams.

Vokiečių okupacijos laikas praėjo palyginti ramiai – mokiausi, padėjau tėvams.

1944 m. grįžus rusams, broliui Povilui jau reikėjo eiti į kariuomenę. Brolis pasiryžo okupantams netarnauti. Kaime ir daugiau tokių atsirado, dar kiti ėmė slapstyti. Brolis ir kiti keli jaunuoliai kreipėsi į Radviliškio miškų ūkį ir įsidarbino miško darbininkais. Padirbo apie metus. Po metų direktorius pasakė, kad ilgiau jų laikyti negali. Tada brolis grįžo į namus, susikombinavo tokius dokumentus, kad į armiją jo nebeėmė.

Mūsų kaimo gyventojas Viktoras Bakanauskas, buvęs šaulys, pasitraukė į mišką. Iš Burbiškių kaimo į mišką pasitraukė Juozas Ibenskis, Alfonsas Jokūbaitis, iš Maižiškių kaimo išėjo du broliai Stasys ir Kazimieras Nereikiai, iš Plokščių kaimo išėjo Jonas Mockus, Vladas Lukošius iš Butautų kaimo. Šitie vyrai buvo pirmieji ką tik sudaryto Viktoro Bakanausko būrio partizanai. Būrys veikė Saugų, Paluknio, Maižiškių, Papušinio, Tautušių miškų teritorijoje. Paskutiniu metu jie nueidavo iki Radviliškio, Baisogalos, Ariogalos. Tada būrys dar turėjo ir savo numerį – „5“. Rajonai, rinktinės, apygarda buvo sudaryti vėliau. 5-as būrys priklausė Jūros sričiai, Prisikėlimo apygardai, Maironio rinktinei, Mindaugo tėvūnijai. Viktoras Bakanauskas buvo Mindaugo tėvūnijos vadas.

Kartą pas mus atėjo Bakanauskas su dešimties vyrų grupe. Jie pasikvietė mane ir paklausė, ar aš negalėčiau jiems ryšininkauti. Iškart sutikau, priėmiau priesaiką, gavau *Beržo* slapyvardį ir nuo tos dienos pradėjau dirbti būrio ryšininku. Taip pat gavau ir slaptažodžius, kad nuėjęs pas kitus ryšininkus žinočiau, kaip užmegzti ryšį su jais. Teko keliauti į Grinkiškį, Vosiliškį, Šiaulėnus.

Palaikiau ryšį su Julija Gružaускаite iš Papušinio kaimo, Šiluvos valsčiaus. Ji buvo viena iš pagrindinių partizanų ryšininkų tame krašte. Netoli jos namų gyveno partizanas Jonas Mockus. Jadvyga Satkutė iš Gintaučių kaimo, netoli Žaiginio bažnytkaimio, su manimi irgi palaikė nuolatinį ryšį. Jos brolis buvo areštuotas. Taip pat palaikiau ryšį su Vladu Balčiūnu iš Liepkalnės kaimo.

1949 metų vasarą naktį užėjo Bakanauskas ir pasakė, kad apsistos šalia esančiame miške. Aš apvažinėju kaimą, parinkau maisto, paklausinėju kaimynų, ar nepastebėjo kur arti stribų ar rusų kareivių. Vakare nutariau nueiti pas juos į stovyklą, bet turėjau kažkokią blogą nuojautą. Ateinu netoli to miškelio, girdžiu – loja Jokūbaitio šuo. Supratau, kad tas lojimas neįprastas, mat šuo jaučia ginklus iš tolo ir net balsą pakeičia lodamas. Tik įėjau į miškelį, atsigrėžiau apsidairyti ir pamačiau nuo sodybos ateinant ginkluotus, kariškomis milinėmis plasnojančius stribus. Aš, nieko nelaukęs, tuojau į stovyklą. Stovykla tuščia. Pasirodo, pas partizanus ką tik

buvo užėjęs vienas pamiškės gyventojas ir, kai išgirdo šuns lojimą, grįžo atgal. Grįždamas sutiko stribus. Tie klausia:

– Kur eini?

Tai šis šaukdamas atsakęs, kad eina į Nurbiškį. Partizanai išgirdo ir iškart pasitraukė. Ten buvo didelis Praušulės ežeras ir didelė pelkė. Toje pelkėje partizanai dažnai apsistodavo, nes ten būdavo saugiausia vieta. Netoli gyveno kaimo žmonės, lengviau buvo galima spręsti maisto problemą.

Jankaičių kaime gyveno tokia moteris, irgi ryšininkė. Ji per Petrą Tulevičių Saugų kaime ir mane susisiekė su Bakanausko vyrais, kurie tuo metu buvo apsistoję Jankaičių kaimo pelkėse. Tulevičius tą moterį atvedė pas mane gal du kartus. Abu kartus aš ją vedžiau pas Bakanauską. 1949 m. lapkričio mėnesį ją areštavo. Nežinau, ar ji mus išdavė, bet po to areštavo brolius Petrą ir Antaną Tulevičius, mane ir mano brolių Povilą. Mus nuvežė į Žaiginio stribyną.

Arešto dieną mane suvedė su ja akistaton. Ką apie mus žinojo, ji viską pasakė. Po to prasidėjo eilinės išdavystės. Areštavo Juliją Gružauskaitę. Ją taip pat atvedė į akistatą, bet pasakiau, kad jos nepažįstu. Mano brolis Povilas irgi buvo ryšininkas, turėjo slapyvardį *Liepa*.

Žaiginio saugume tardė, smarkiai mušė, daužė. Kartą tardytojas pastatė prie spintos, kaip trenks kumščiu, aš pasitraukiau, tai jis tiesiai į spintos duris pataikė. Fanerinės durys akimirksniu lūžo. Tardytojas dar labiau įsiuto. Pasodindavo ant taburetės kampo ir taip turėdavo per naktį išsėdėti iki ryto. Būdavo, per naktį tar-do, kankina, o dieną miegoti neleidžia. Mušdavo gumine lazda kur pakliuvo. Jeigu pargriūdavai, spardydamo kojomis. Vėliau bandė verbuoti. Siūlė išduoti bunkerius, pasakyti, kur gyvena partizanai. Tada paprašiau, kad mane paleistų, bet, matyt, pabijoję paleisti.

Toks Kazys Kaminskas nuo Betygalos pas mūsų kaimyną dirbo samdiniu, bet, pasirodo, čekistai jį užverbavo. Jis ėmė sekti, kas su kuo palaiko ryšį, kas pas ką užaina. Pagrindinė jo užduotis buvo sekti partizanus ir nustatyti jų buvimo vietas. Partizanai visgi vieną kartą jį nutvėrė. Jasnagurkos dvare gyveno tokie Barauskai, šitas Kaminskas pas juos ateidavo kortom palošti. Taip vieną kartą partizanai jo palaukė ir sučiupo. Kai patardė, jis pats viską prisipažino. Pasisakė, kad jam buvo duotas agento *Juodžio* slapyvardis, kad jis priklausė Šiluvos MGB agentūrai.

Mūsų kaime toks Stasys Metelis prie vokiečių laikė rusų belaisvius. Vienas iš jų pasitraukė į mišką pas raudonuosius partizanus. Jie abu su Meteliu buvo sugavę Viktorą Bakanauską. Surišo jį ir girti vežėsi kažkur. Buvo atsivežę iki Ilgižių. Užsuko į vieną sodybą, o Bakanauską paliko ratuose. Tas atsirišo ir pabėgo.

Buvo toks partizanas Stasys Zitkus iš Betygalos, Smetonos laikų policininkas. Jo sesuo gyveno mūsų kaime, tai jis pas tą seserį Eleną Žilinskaitę slapstėsi. Vėliau kartu su Bakanausku išėjo į mišką. Šitą Zitkų tas pats ruskelis su Meteliu irgi buvo sugavęs. Surišo rankas ir kojas, kažkur vežėsi, net į kambarį jau buvo įsitempę, bet atėjo kažkoks žmogus, rado jį ten ir išlaisvino. Po karo partizanai ėmė ieškoti to Metelio, bet vis nerasdavo. Tik vėliau pats Bakanauskas jį surado ir likvidavo, o jo na-

muose įsirengė bunkerį. Tuomet ten gyveno Metelio vaikai ir motina. Kitą bunkerį Bakanauskas buvo įsirengęs pas to paties Metelio pusbrolių Paurą. Taigi jis rengdavo bunkerius pas tuos žmones, kurie nėra tokie įtartini. Vėliau kažkas įskundė, kad pas Metelius yra bunkeris, bet atvažiavęs garnizonas krėtė, draskė grindis ir nieko nerado.

Viktoras Bakanauskas-Vytautas gimė 1922 m. Paluknio kaime, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje, mažžemio ūkininko šeimoje. Tėvai turėjo 9 ha žemės. Viktoras turėjo brolių ir penkias seseris. Nepriklausomybės metais buvo šaulys. 1944 m. įsijungė į pasipriešinimo kovą. Trys seserys ir brolis buvo ištremti į Sibirą. Brolis, tremtyje praradęs sveikatą, į Lietuvą taip ir nebegrižo. Tebegyvena Rusijoje. Viena sesuo mirė tremtyje Komijoje, kitos seserys mirė Lietuvoje. Tik viena likusi sesuo gyvena Marijampolėje.

V. Bakanauskas, būdamas Mindaugo tėvūnijos vadu, kovojo partizanų gretose iki 1950 metų kovo mėnesio, kol šnipų buvo išduotas ir susektas. Kartu su juo kovojo ir žmona Stefa Martišiūtė – Bakanauskienė, kilusi iš Tautušių kaimo Šiluvos valsčiuje. Per visą partizanavimo laiką Viktoras Bakanauskas dalyvavo dvidešimt vieneriose kautynėse, o dvidešimt antrose abu su žmona žuvo. Jų kūnai buvo išniekinti Radviliškyje ir nežinia kur užkasti. Jų pavardės įamžintos Radviliškyje pastatytame paminkle žuvusiems partizanams.

Paskutiniu metu kartu su Bakanausku nuolat buvo partizanas Česlovas Jankūnas-Reivedys, Gaidelis. Kalbėjo, kad *Reivedys* pasidavė pats.

1950 metų kovo mėnesį Bakanauskas su Žmona Stefa Martišiūte provokatoriaus buvo išduoti Zakarkos sodyboje (Gulbinų k., Radviliškio r.). Bakanauskas buvo davęs kažkokiam siuvėjui pasiūti drabužių, atseit tas siuvėjas ir išdavęs. Susišaudymo metu žuvo namų šeimininkas Zakarka, Martišiūtei buvo nukirstos kojos. (Zakarkienė dabar gyvena Vilniuje).

Raseinių rajone, Šiluvos valsčiuje, Butautų kaime gyveno toks Kučys, kuris turėjo dumplinį foto aparatą ir fotografuodavo partizanus. Aš manau, kad tai to Kučio darbas. Nuotraukas ir negatyvus man perdavė pats Bakanauskas ir liepė paslėpti, kad ilgiau išliktų. Aš tuos negatyvus susukau į tūteles, sukišau į puslitrinius butelius po vieną, užlakavau viršų, iškasiau 70 cm gylio duobę ir užkasiau prie topolio. Kai grįžau po dešimties metų lagerio, išsikasiau tuos butelius ir išsivežiau atgal į Šiaurę. Kai jau galutinai grįžau į Lietuvą, parsivežiau ir juos. Paslėpiau ir laikiau kambaryje iki pat atgimimo.

***Išrašas iš GADLIAUSKO PETRO, PRANO,
baudžiamosios bylos***

Prisikėlimo apygardos, Maironio rinktinės, Nemuno rajono partizanų sudėtis yra tokia:

1. BAKANAUSKAS VIKTORAS-VYTAUTAS, TAUTVYDAS. 30 metų amžiaus, buvęs Burbiškių k., Žaiginio valsčiaus gyventojas. Rajono vadas. Žuvęs 1950 01 30 Gulbinų k., Grinkiškio vlsč.

2. STOŠKUS PRANAS-VĖJAS, BUTELIUKAS, AUDRA, SNAIGĖ. 20 – 22 metų amžiaus, buvęs Žaiginio valsčiaus gyventojas. Vado pavaduotojas.

3. BAKANAUSKAS MEČYS-VINGĖLA, VIMANTAS, DŽENTELMENAS. 30 – 32 metų amžiaus, buvęs Burbiškių kaimo, Žaiginio valsčiaus gyventojas. Skyriaus vadas.

4. GADLIAUSKAS PETRAS-SAPNELIS, HENRIKAS, EIMUTIS, DEIMANTAS, BIJŪNAS, BIJŪNĖLIS. Gim. 1927 m. Armonų kaime, Betygalos valsčiuje. Būryje nuo 1948 metų.

5. VAŠTAKAS ANTANAS-ROMAS, GALIŪNAS. 28 – 29 metų amžiaus Kaulakių kaimo, Šidlavos (Šiluvos) valsčiaus gyventojas. Būry nuo 1948 metų.

6. VALANTINAS JUOZAS-GIRULIS, ŽALIŪNAS. Buvęs Žaliamiškio kaimo, Žaiginio valsčiaus gyventojas. 18 – 20 metų amžiaus. Būry nuo 1949 m. (R. K. p a s t a b a: Paimtas gyvas ir užverbuotas, pseudonimas GRANITAS).

7. STOŠKUS ALBERTAS-DUANAS. 30 – 32 metų amžiaus. Buvęs Žaiginio valsčiaus gyventojas (R. K. p a s t a b a: Turėjo septynis slapyvardžius).

8. JANKŪNAS ČESLOVAS-REIVEDYS, GAIDELIS. 23 metų amžiaus. Buvęs Likmenų kaimo, Betygalos valsčiaus gyventojas. Būry nuo 1948 m.

9. -RŪSTUSIS, ŽEMUTIS. 23 metų amžiaus.

10. -PUNKUKAS. Būry nuo 1948 m. rudens ar 1949 m. žiemos.

11. MARTIŠIŪTĖ STEFA-DANGUTĖ. 24 – 25 metų amžiaus. Būry nuo 1949 m. rudens. Žuvo 1950 m. sausio 30 d. Gulbinų kaime, Grinkiškio valsčiuje.

Į Nemuno rajono sudėtį dar įeina du būriai. Vienas vadovaujamas partizano AITVARO, kurį sudaro:

1. -AITVARAS. 35 – 36 metų amžiaus. Būrio vadas.

2. -DONKICHOTAS. 36 – 38 metų amžiaus. Vado pavaduotojas.

3. -KOLUMBAS. 21 – 22 metų amžiaus.

4. -LOZUNGAS. 23 – 24 metų amžiaus.

Iki 1949 m. būrio sudėtyje veikė partizanas ŽEMAITIS, 30 metų amžiaus. Žuvo 1949 m. spalio mėn. Švelnių kaime, Žaiginio valsčiuje, Raseinių apskrityje.

Būrys, vadovaujamas ATLANTO:

1. SVETLAUSKAS JONAS-AUŠRA, ROLANDAS, REGILIETIS, ATLANTAS. 24 metų amžiaus, buvęs Aukštuoliukų kaimo, Grinkiškio valsčiaus gyventojas. Būry nuo 1948 m.

2. MACKEVIČIUS JONAS-GENUTIS, DAKTARAS, VYGAUDAS. 20 metų amžiaus Sausmiškio kaimo, Grinkiškio valsčiaus gyventojas. Vado pavaduotojas. Būry nuo 1947 m.

3. SATKUS STASYS-DŽEKAS. 25 metų amžiaus, iš Žaiginio valsčiaus, Raseinių apskrities. Būryje nuo 1948 m.

4. BUTKUS ANTANAS-DEBESĖLIS. 18 metų amžiaus. Būryje nuo 1948 m. vasario mėn.

5. LUKMINAS JONAS-SAUSIS. 25 metų amžiaus.

Turiu pasakyti, kad *ATLANTO* būrį sudaro 7 partizanai, iš jų dviejų asmeniškai aš nepažįstu. 1950 m. Kėdainių raj. ribose buvo nušauti penki *ATLANTO* būrio partizanai, iš kurių teliko tik du.

Nemuno partizanų rajonas įeina į sudėtį Maironio rinktinės, kurios štabe yra 6 žmonės, prie jos nuolat yra apsaugos grupė, susidedanti iš 4 – 5 partizanų.

Maironio rinktinės štabo personalinė sudėtis tokia:

1. PALIŪNAS JUOZAS-RIMGAUDAS, *TAURAS*, *RYTAS*. 40 – 42 metų amžiaus, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, būryje nuo 1944 metų, turi partizaninį leitenanto laipsnį.

2. SUDIKAS PETRAS-GAMLETAS. 25 – 26 metų amžiaus, štabo narys, turi partizaninį seržanto laipsnį.

Be šių rinktinės narių, dar yra *DRAKAS* ir *ŠVYTURYS*, kurie į rinktinę atėjo 1949 m. rugpjūčio mėn., kada KGB kariuomenė Radviliškio r. Grinkiškio vlsč. sunaikino PRISIKĖLIMO apygardos štabą.

Iš Maironio rinktinės apsaugos grupės man žinomi šie:

1. ŠUKYS ROMAS-REGINA, *KUKUTIS*. 26 metų amžiaus. Turi partizaninį seržanto laipsnį.

2. MOTIEKAITIS KAZIMIERAS-BANGA, *VILIUS*. 24 metų amžiaus.

3. -VANAGĖLIS. 30 – 32 metų amžiaus.

4. -TARZANAS.

PRISIKĖLIMO apygardos štabas iki 1949 rugpjūčio mėn., t. y. iki jo sunaikinimo, priklausė JOGAILOS sričiai. Bet ar tai buvo tos srities vado slaptyvardis, ar tik taip vadinosi ta sritis, aš nežinau. JOGAILOS sritis priklausė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžiui, sutrumpintai – LLKS-1.

Pasakoja BRONĖ VITKAUSKIENĖ – LIUTKEVIČIŪTĖ-VAIDILUTĖ

Užrašyta Kėdainiuose

1995 01 25

Gimiau 1927 m. spalio 15 d. Martinaičių kaime, Kėdainių rajone, dabartiniame Radviliškio rajone. Šiuo metu kaimas išnykęs, nelikę nė vienos sodybos. Tėvai turėjo 32 ha žemės. Šeimoje augome dviese su broliu.

Kai tik 1944 metais praėjo frontas, į Burunų gyvenvietę iškart privažiavo rusų pasienio kariuomenės dalinių ir ėmė šukuot aplinkinius kaimus. Iš pradžių tik klausinėjo žmones apie šeimos sudėtį, kas ką dirba, o paskui vieną naktį surengė tikrą siautimą. Surinko visus namuose rastus jaunos vyrus, nuvarė į Burunus, ten uždarė į svirną, o kitą dieną išvežė į frontą. Tie, kurie ištrūko, išėjo į mišką. Iš mūsų kaimo išėjo mano brolis Česlovas, Karolis Nekrošius, iš Daugirdų kaimo – Žalgevičius, kurį vėliau rusai pagavo ir labai mušė nuvežė į Grinkiškį.

Labiausiai mušė Grinkiškio sribų vadas Rapolas. Dėl to Žalgevičius vėliau net išprotėjo.

Miške vyrai matė, kad išsilaikyti bus sunku, todėl daugelis rūpinosi dokumentais ir legaliu darbu. Radviliškyje dirbo prie geležinkelio, nes geležinkelininkų neėmė į armiją. Mano brolis taip pat gavo dokumentus ir pradėjo dirbti Radviliškyje prie geležinkelio.

Pas mus dažnai ateidavo partizanai nuo Raseinių pusės, kadangi mūsų apylinkėse buvo didžiulė neįžengiama pelkė, kurios viduryje telkšojo Praviršulio ežeras. Toje pelkėje buvo saugu, tik ne bet kas galėjo ją pereiti.

Mūsų apylinkėse vyriausias partizanų vadas buvo Juozas Paliūnas-*Rytas*. Jis vadovavo Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinei. Čia ateidavo retai, pas mus kalbėjo, kad jis nuolat būna štabe. Mūsų vietinių partizanų vadas buvo Viktoras Bakanauskas-*Vytautas*. Jo būrys veikė maždaug šioje teritorijoje: Martinaičių kaimas, Valatkaičių kaimas, Levikainių kaimas. Partizanai laikėsi pelkėse ant aukštesnių kimsų pasistatę palapines, Borkų miške ties Tautušių, Lenčių kaimais. Būryje buvo maždaug keturiolika vyrų.

Sausio mėnesį vienuolika šio būrio vyrų dienojo pas ūkininką Valatkaičių kaime, trys partizanai buvo išvykę ir, matyt, kažkas juos išdavė. Rusai ir sribai apsupo sodybą, žuvo dešimt partizanų. Kai anie trys grįžo, nieko neberado. Tarp grįžusių buvo Kazys Noreika, Stasys Noreika iš Maižiškių kaimo ir Bakanauskas. Atėjo jie pas mus. Mes gyvenom Burunų – Martinaičių miško pakraštyje, čia jiems buvo saugiau. Jie labai išgyveno netekę draugų, ypač Stasys Noreika buvo užsidegęs atkeršyti sribams už žuvusius kovos brolius. Naktį jie išvažiavo. Kaip vėliau sužinojom, kažkur už Tautušių jie užėjo pas kažkokius MGB užverbuotus provokatorius, kurie greit apie juos pranešė sribams. Per sribų ir partizanų susirėmimą žuvo Stasys Noreika. Belikę dviese vėl buvo trumpam užėję pas mus. Tai atsitiko apie 1946 metus.

Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėjęs Česlovas Butkevičius. Savame krašte jis vengė būti, todėl pasitraukė į Šiaulėnų apylinkes, kur vėliau ir žuvo. Tai buvo 1949 metais. Neilgai mūsų apylinkėse partizanavo Arbačiauskas, trys broliai Matkai – Adolfas-*Faustas*, Suotaras ir Mykolas iš Vaitiekūnų kaimo. Dažnai jie pas mus ateidavo. Iškūrendavome pirtį, maisto kaime jiems pririnkdavome. Jie išsimaudydavo, pasikeisdavo rūbus ir vėl išeidavo į tas pelkes.

Kai žuvo Adolfas Matkus, likę jo broliai Suotaras ir Mykolas išsikasė bunkerį Martinaičių kaime pas Banius ir ten praleido žiemą, o pavasarį išėjo į pelkes (R. K. p a s t a b a: Matkų sodyba buvo sudeginta, motina išprotėjo).

Mano brolis pažinojo Noreikates iš Maižiškių kaimo. Jų tėvą sribai nukankino, vienas sūnus pateko į lagerį, motiną su dukrom išvarė iš namų, o du sūnūs išėjo į mišką. Kartais motina su dukra ir tie du broliai ateidavo pas mus prisiglausti.

Tokiu būdu man teko ryšininkės dalia. Teko nešioti partizanų laiškus iš vieno būrio į kitą, perduoti juos asmeniškai arba per ryšininkus. Kartąėjau į Vaitiekūnus pas ryšininkes Stasę ir Alytę Arbačiauskaites. Jų brolis buvo partizanas, bet tuo metu jis jau buvo žuvęs.

Mano brolis Česlovas taip pat neilgai partizanavo. Kai gavo dokumentus ir įsidarbino, su partizanais ryšių nenutraukė. Jis irgi buvo kaip ryšininkas – padėjo partizanams palaikyti ryšį, verbavo naujus ryšininkus arba partizanų rėmėjus, turėjo net savo ryšininkų tinklą. Vėliau brolių pradėjo persekioti stribai, kelis kartus buvo areštavę, bandė verbuoti. Kai jis nesutiko su jų sąlygomis, jam teko slapstytis namuose. Vėliau jį vis tiek areštavo ir nuteisė.

Partizanai dažnai ateidavo pas Karolį Nekrošių Martinaičių kaime. Ten mes jiems atnešdavome valgyti. Teko ne kartą eiti į Grinkiškį vaistų, kuriuos gaudavau iš Butauskienės, mat jos vyras buvo vaistininkas. Nunešdavau raštelį, kuriame partizanai parašydavo, kokių vaistų reikia. Vaistus partizanams Butauskai duodavo nemokamai. Nors ir labai pavojinga būdavo eiti su vaistais, bet nė karto manęs neužklupo nei stribai, nei rusai. Vėliau visgi Butauskienė įkliuvo. Ją kankino, ji labai išgyveno dėl dukros, vargšei net nervai buvo pairę.

Pas mus vieną kartą buvo užėjęs Paliūnas, *Faustas* nuo Betygalos ir dar vienas, kurio nė pavardės nežinau. O kai išėjo, *Faustas* žuvo.

Labai nelengva vyrams buvo gyventi ir kovoti. Kai prasidėjo išdavystės, prasi-dėjo areštai apylinkėse, atsirado daugiau išdavikų. Areštavo ir mūsų tėvą, ir Karolį Nekrošių, ir Daukšą. Kai areštavo tėvą ir brolių, rusai, pasirodo, viską smulkiai žinojo apie mūsų partizanus: kada ateidavo, ką kalbėdavo, ką valgė, ką gėrė. Viskas buvo jiems išpasakota. Supratome, kad tarp mūsų yra išdavikas, bet kas jis – nežinojome.

Kartą įvyko neįtikėtinas dalykas. Kai Pranas Daukša buvo areštuotas ir tardomas Grinkiškio MGB, per tardymo kabinetą turėjo kažkas praeiti. Tardytojas liepė Daukšai atsistoti ir nusisukti į sieną, kad nematytų praeinančiojo. Daukša pasuko galvą ir pamatė praeinantį Mockiuką. Daukšą smarkiai sumušė, bet paleido į namus. Namuose jis dar spėjo pasakyti, kas yra išdavikas. Iškart buvo pranešta partizanams, kad *Genučio* brolis – išdavikas. *Genutis* atkakliai gynė brolių, bet įtarimas krito ir ant paties *Genučio*.

1950 m. sausio 30 d. Zakarkos sodyboje prie Pašušvio kartu su Viktoru Bakanausku žuvo ir jo žmona Stefa Martišiūtė. Visi įtarė, kad tai irgi buvo Mockaus darbas. Jam padedant buvo pasodinti į kalėjimą visi gyvi likusieji partizanų ryšininkai ir rėmėjai (R. K. p a s t a b a: Bakanauską ir kitus išdavė V. Janutytė).

1949 m. sausio 14 d. Lenčių miške žuvo septyni partizanai. Juos taip pat išdavė provokatorius. Aš pati mačiau suguldytus partizanų kūnus sribų būstinėje Krakėse. Partizanų palaikus stribai Krakėse sumetė į žvyrduobes ir užkasė. Dabar jų žuvimo vietoje yra pastatytas paminklas.

Levikonių kaime gyveno tokie ramūs žmonės Stukūniai. Kalbėjo, kad partizanai išžudė visą jų šeimą – tėvą, motiną, du brolius ir dvi seseris. Sunku pasakyti, kodėl partizanai taip pasielgė. Galbūt jie buvo išprovokuoti arba turėjo žinių, kad Stukūniai juos išdavinėja.

Netoli mūsų gyveno eigulys Bagdonas. Vieną vakarą iš mūsų pas jį nuėjo partizanai Paliūnas, Noreika ir dar vienas. Kai šie pabeldė į duris, Bagdonas savo

dešimtmetį sūnų pasiuntė į Burunus, kad paskambintų į Grinkiškį ir pakviestų rusų garnizoną. Kareiviai prisistatė labai greitai, apsupo kaimą, bet partizanai spėjo pabėgti į mišką. Tik vienam peršovė kepurę. Eigulys Bagdonas buvo provokatorius, jam padedant ir mano brolių areštavo. Vėliau partizanai eigulį sučiupo, Bagdonas turėjo galva sumokėti už išdavystes. Jo sūnus ir dabar tebegyvena Grinkiškyje.

Apie garsųjį Grinkiškio sribą Rapolą prisiklausėm įvairiausių kalbų. Labai žiaurus žmogus buvo. Kai tik kas iš Grinkiškio išvažiuodavo gyventi į Radviliškį, tuoj prisistatydavo Rapolas. Kadru skyriuose suuostinėjęs pagal pavardes, tą žmogų nusivesdavo į sribyną ir nukankindavo. Buvo trys broliai Uliukai iš Aukštuolių kaimo. Stribas Rapolas paėmė du brolius. Vieną nukankino veždami, kitą Grinkiškyje, o trečią brolių ištrėmė į lagerį. Jis, būdavo, važinėja po kaimus, randa kokią mergaitę ir parsiveža ją į savo namus. Palaiko kiek jam patinka ir paleidžia. Grinkiškyje, būdavo, vaikšto su tokia Urbonavičiute, neva ji buvo jo panelė.

Mano brolis Česlovas Liutkevičius-*Varūnas*, *Garnys* buvo išėjęs į mišką ir Martinaičių miške išsikasęs bunkerį. Šio miško pakraštyje stovėjo kelios sukrypusios vargingų žmonių bakūžės. Bunkeryje kartu su jais buvo ir Jonas Armonas iš to vargingo Viedreikių kaimo. Per Kūčias jis grįžo į namus, tuomet ir apsupo kaimelį rusų garnizonas. Armoną paėmė gyvą, tai tas Rapolas sudaužė šautuvo buože jam galvą ir paliko negyvą gulėti ant kelio. Jonas Armonas buvo pirmoji mūsų krašto partizanų auka.

Kadangi pas mus dažnai lankydavosi partizanai, žinoma, buvo kas praneša apie tai stribams. Taigi jie žinojo, kad mes palaikome ryšį su partizanais. Vėliau mus išdavė. Kaimynystėje gyveno tokia Jadvyga Daukšienė. Ji visiems sakydavo: „Jeigu pateksiu enkavedistams į rankas, jūs visi sėdėsit, aš viena ne kentėsiu...“

Grinkiškio vidurinės mokyklos direktoriumi tuomet dirbo Stasys Damanskas. Jam žinant ar nežinant, to aš negaliu pasakyti, buvo sukurta partizanų rėmimo organizacija. Ši grupė organizuotai palaikė ir rėmė partizanus. Šiai organizacijai vadovavo direktorius Damanskas. Mudu su broliu Česlovu taip pat priklausėme šiai grupei. Pas mus slapstydavosi nuo rusų persekiojimo trys seserys Noreikaitės. Mūsų namuose jos išbūdavo po dvi, po tris savaites. Mes kartu su jomis įsitraukėme į pagrindinę veiklą. Staliumi mokykloje įsidarbino kažkoks nematytas žmogus, jis vis buvo greta Damansko. Pažiūrėti gana padorus žmogus, lyg ir buvęs partizanas, sužeistas miške. Pasirodo, jis buvo provokatorius. Išdavęs mūsų organizaciją, jis greit dingo iš akiračio. Tuomet areštavo daug žmonių, taip pat direktorių Damanską, mane ir Jadvygą Daukšienę. Ta Daukšienė kaip tarė, taip ir padarė – pasakė viską, ką žinojo, bet vis tiek lagerio neišvengė. Išėjusi iš lagerio, ji mirė Rusijoje. Damanskas grįžo į Lietuvą silpnos sveikatos, kiek pagyveno ir mirė.

Kiek žinau, mes jau buvome įtraukti į tremiamųjų sąrašą. Brolių areštavo 1949 m. sausio 20 d. Mes, tėvelis, mama ir aš, laukėme trėmimo ir slapstėmės. Išgirdome, kad aplinkinius ūkininkus jau veža į Sibirą. Tėvelis išjojo į Vosiliškį pasiteirauti, ką jau ištrėmė, o mudvi su mama nutarėme nueiti pas močiutę. Tik išėjome į kie-

mą, žiūrįm – ateina rusai su ilgais šautuvais, kurių durtuvai ypač spindėjo saulėje. Mūsų jie paklausė, kur yra tėvas? Atsakėme, kad išėjęs kažkur su reikalais. Jie mūsų jau nebeišleido, atsivarė pastotes ir ėmė krauti mūsų turtą į vežimus. Netikėtai atėjo politrukas ir pareiškė: „Jeigu visų šeimos narių namuose nėra, turto neliesti“. Tada kareiviai vėl atgal į svirną sunešė ką buvo paėmę. Vieną kaimyną paliko laukti, kada sugrįš ūkio savininkas. Už poros dienų atvažiavo paruošęs agentas su keliomis pastotėmis ir ėmė ardyti mūsų gryčią. Žiūri, kad tėvelis kieme vaikšto.

– Kur tu, Liutkau, buvai, kai mes buvome atvažiavę tavęs išvežti?

Tėvelis sako:

– Daržinėje buvau ir per plyšį žiūrėjau, kaip jūs šeiminingaujat.

Nusipjovė agentas, apsisuko ir išvažiavo. Kadangi šeiminingas savo sodyboje, nėra kaip ardyti jo namų.

Kartą melžiu karvę ir matau, kad jau mūsų sodybą supa rusų kareiviai. Net karvės nebaigiau melžti. Paėmė mane, nusivarė pas kaimynus Banius, paėmė Baniene, jos sūnų ir išsivarė mus į Grinkiškio stribyną. Palaikė per naktį, o rytą išvežė į Radviliškį. Čia laikė ir brolių. Iš Radviliškio išvežė į Šiaulių kalėjimą. Kartu vežė ir Damanską. Buvo visas juodas, taip smarkiai sumuštas. Iš Šiaulių kalėjimo prieš Naujuosius metus išvežė į „ministeriją“, kaip tada sakydavo, į Vilnių. Saugumo rūsiuose išlaikė iki balandžio mėnesio. Tardė čekistas Alechna. Šioje byloje buvo „kaltinami“ daugiau kaip du šimtai žmonių. Aš gavau dešimt metų lagerio. Kiti gavo po dvidešimt penkerius metus.

Tiesa, Šiauliuose teko sėdėti su provokatore Paškevičiene. Kai tik įvedė į bendrą kamerą, kitos moterys perspėjo, kad saugočiausi jos.

Po teismo uždarė į Lukiškių kalėjimą, po to išvežė į Leningradą, kur kalėjime išlaikė mėnesį. Iš Leningrado – Vologdon. Čia palaikė tris paras ir išvežė į Intą, Komijos ASSR. Intoje išbuvau šešerius metus. Iš Intos išvežė kirsti miškų į Lemju, kur anksčiau irgi buvo laikomi katorgininkai. Čia radome dar tuos pačius barakus, pastatytus iš netašytų rąstų. Vienoje zonoje iškirtome mišką, perkėlė į kitą zoną. Kai ten iškirtom, pervežė į trečią lagerį. Čia trys moterys krovėme didžiulius rąstus į vagonų platformas. Kartą keldama rąstą neišlaikiau ir nukritau, smarkiai susižeidžiau koją ir galvą. Sugipsuotą mane išvežė į invalidų lagerį Abežėje. Kai pradėjau vaikščioti, parsuntė atgal į Intą. Toliau dirbau sunkų vergo darbą.

Intos lageryje moterų buvo apie du tūkstančiai. Daugiausia ukrainiečių ir lietuvių. Mūsų trisdešimties moterų brigadoje buvo šešiolika lietuvių. Ne kartą buvo kilusi mintis pakišti galvą po griūvančiu medžiu ir taip pabaigti visus vargus, bet vis pagalvodavau, kaip sunku būtų tėveliui ir broliui gauti tokią žinią. Šita mintis ir sulaikė mane nuo savižudybės.

Kai areštavo brolių ir mane, dėl mūsų motina labai išgyveno ir iš didelio sielvarto pamišo. Tėvelis už prievolių neatidavimą irgi buvo įkalintas dvejimėms metams. Kai suėmė ir tėtį, mama nieko nepripažino, nieko neprisileido, nieko nevalgė ir po trijų savačių numirė.

Prisiminimai apie PRANĄ PRŪSAITĮ-LAPĘ

R. K. p a s t a b a: Sunku rašyti apie žmogų ir trumpą, bet garbingą jo gyvenimą šioje žemėje. Prisiminimai bus užrašyti ne iš pirmų lūpų, bet iš pačių raudonųjų „metraštininkų“ sufabrikuotų bylų. Bylose yra keletas jo pažinusių žmonių trumpų atsiminimų. Baudžiamojame byloje Nr. 113 minėto partizano vardas kartais rašomas Pranas, kitur – Pranciškus. Tėvavardis irgi rašomas dvejopai: vienur – s. Mato, kitur – s. Mataušo.

Apie partizaną Prūsaitį, manau, teko girdėti legendų ne tik Kėdainių krašte, bet ir visoje Lietuvoje, kadangi šis laisvės kovotojas išsilaikė net iki 1962 m. rugsėjo 25 d., kol pagaliau buvo išduotas, surastas ir paimtas gyvas. Vėliau nuteistas ir, matyt, nubaustas aukščiausia mirties bausme, nes teismo nuosprendyje parašyta, jog sprendimas kasacine tvarka neapskundžiamas. Gal kam nors iš buvusių kalinių ir teko jį sutikti kur nors Rusijos lageriuose ar kalėjimuose, aš to nežinau.

Jo baudžiamojame byloje tiesiog dešimtys liudininkų, bandančių šiam žmogui suversti visas pokario metų kaltes, visus nežinia kieno padarytus nusikaltimus. Pirminėse apklausose Prūsaitis ginasi ir neigia visus jam inkriminuojamus nusikaltimus, tačiau vėliau su KGB tardytojo Liniausko jam primetamais kaltinimais jau sutinka, pasidaro viskam apatiškas ir abejingas. Toks pastebėjimas daug pasako apie tardomojo fizinę ir psichinę būseną. Matyti, kad Prūsaitis perprato KGB budelių užmačias ir būtais ar nebūtais prisipažinimais norėjo kuo greičiau užbaigti kančias. To, aišku, KGB mankurtams ir tereikėjo. Nesuprantu, kaip tokią svarbią bylą galėjo nagrinėti, atstovauti teisme, paskirti mirties bausmę tardytojai, teisėjai, prokurorai, tarėjai, visuomeniniai kaltintojai, neturintys nei vardų, nei tėvavardžių, nei gimimo metų, o tik vien „sausas“ pavardes. Teisėjas – Miežėnas, tarėjai – Pikelis ir Antanavičius, sekretorė – Klimčiauskaitė, prokuroras – Bakučionis, visuomeninis kaltintojas pagal Kėdainių partkomo įgaliojimą – Macevičius.

Išrašai iš KGB arch. B. b. Nr. 113 kaltinamojo PRŪSAIČIO PRANCIŠKAUS, MATAUŠO sūnaus, 4-e tomuose 1962 m. rugsėjo 25 d., 1963 m. kovo 22 d. Arch. Nr. 47303/3, t. 1, p. 106, 91, 88, 32, 157, 235, 145, 260.

PRŪSAITIS PRANAS, s. MATO, g. 1928 m. sausio 9 d. Grinkiškio miestelyje, Radviliškio rajone. Gyvendamas Pilionių kaime, Kėdainių rajone, 1948 m. pavasarį įstojo į ginkluotą antitarybinę grupę – PRISIKĖLIMO apygardos JAUNUČIO būrį ir išbuvo jame iki 1952 m. rugsėjo 25 d. Būrys veikė Kėdainių, Radviliškio rajonuose.

Turėjo slapyvardžius KIAUNĖ, KĘSTUTIS ir LAPĖ.

Jaunučio būrio vadas buvo ŠUKYS – ŠUKEVIČIUS ROMUALDAS-JOGAILA.

1951 m. pradžioje PRŪSAITIS P. buvo paskirtas PRISIKĖLIMO apygardos MAIRONIO rinktinės štabo aprūpinimo skyriaus viršininku. MAIRONIO rinktinės vadas PALIŪNAS JUOZAS-RYTAS.

1950 m. rugpjūčio 30 d. įsakyme Nr. 4 išvardinta eilė šio būrio dalyvių:

VYGAUDAS-MACKEVIČIUS (MOCKUS) JONAS.

ALGIRDAS-JUŠKA LEONAS. Turėjo dar ir KARIŪNO slapyvardį. JAUNUČIO būrio ūkio dalies vedėjas, vėliau paskirtas PRISIKĖLIMO apygardos štabo viršininku, po BAGDONO žuvimo 1950 m. rudenį.

JOGAILA-ŠUKYS ROMUALDAS, JAUNUČIO būrio vadas.

AIDAS-VIKTORAS BAKANAUSKAS, MAIRONIO rinktinės štabo viršininkas.

DAINOTAS-STOŠKUS (STAŠKEVIČIUS) ALBERTAS, s. KAZIMIERO, g. 1920 m. Tautušių kaime, Ariogalos rajone. Turėjo dar slapyvardžius LAPELIS ir SMŪGIS. 1951 m. pavasarį paskirtas ūkio dalies viršininku, o vėliau – LUKŠIO būrio vadu. Paimtas gyvas 1952 m. birželio 11 d. Martinaičių kaime, Dotnuvos rajone.

Be to, JAUNUČIO būriui priklausė KVEDARAS ANTANAS, BANAITIS ANTANAS ir BALTARAGIS-KOSTAS KUDOKAS.

1951 m. rudenį PRISIKĖLIMO apygardos štabas buvo Kėdainių rajone, Padotnuvio kaime, pilietės KRUTKIENĖS sodyboje. Ten slėptuvėje slapstėsi:

PALIŪNAS JUOZAS-RYTAS;

BAGDONAS AUGUSTINAS-ŠARŪNAS;

PRŪSAITIS PRANAS-LAPĖ;

MEŠKUOTIS VYTAUTAS-LAZDYNAS.

Išrašas iš 1963 m. kovo 1 d. apklausos protokolo

Klausimas: Praeituose apklausimuose Jūs pareiškėte, kad 1952 m. Kėdainių rajono Rūkų kaime nušovėte kažkokį gydytoją. Papasakokite apie tai smulkiau.

Atsakymas: 1952 m. liepos mėnesį taip vadinamas PRISIKĖLIMO apygardos gaujos vadeiva PALIŪNAS JUOZAS-RYTAS į slėptuvę pas KRUTKIENĘ Kėdainių rajono Padotnuvio kaime atsivedė kažkokį man nepažįstamą pilietį. Nei pavardės, nei vardo aš nežinau. Iš kur jis buvo, irgi nežinau. PALIŪNAS man pasakė, kad jis su juo buvo pažįstamas nuo 1947 m., ir priėmė jį į mūsų gaują. Kokį jis turėjo slapyvardį, aš dabar neprisimenu. (Užnuodijęs partizanus gydytojas – Vytautas Remeika-Darius iš Pernaravos). Nuo to karto mes pradėjome kartu slapstyti. PALIŪNAS jam išdavė NESTEROVO nužudymo metu paimtą šautuvą. Be to, jis buvo ginkluotas pistoletu – revolveriu, tačiau kur jį gavo, nežinau. Slėptuvėje jis padėdavo PALIŪNUI tvarkyti gaujos dokumentus. Jis spausdino rašomąją mašinėlę. Pagal specialybę jis buvo gydytojas. 1952 m. rugsėjo mėn. pabaigoje, tikslios datos neprisimenu, mes su gaujos dalyviu Juška, ginkluoti automatais ir pistoletais, susiruošėme eiti į ryšių punktą pas POVILAIŠKĄ ANTANĄ, kuris gyveno Kėdainių rajono Gudžiūnų kaime. Minėtas gydytojas irgi susiruošė eiti kartu su mumis. PRISIKĖLIMO apygardos vadas PALIŪNAS JUOZAS leido jam eiti kartu su mumis. Mes išėjome ir per naktį nuėjome į Kėdainių rajoną, Jokubaičių kaimą, kuriame dienojome, tačiau kur, dabar jau neprisimenu. Vakare sutemus nuėjome į Gudžiūnų kaimą pas POVILAIŠKĄ ANTANĄ. Ten kiek pabuvę, išėjome ir nuėjome į Kėdainių rajono Rūkų kaimą pas ČIAPĄ EDVARDĄ. Atėjus į sodybą, aš pasibeldžiau į langą, ir netrukus į kiemą išėjo ČIAPIENĖ. Aš pasakiau jai, kad mes dienosim pas juos. ČIAPIENĖ man pasakė, kad kaimynystėje jau išvežto ČIAPO, vardo jo nežinau, ūkio daržinėje yra sudėti kolūkio rugiai, ir ten pasiūlė mums dienos. Aš su ČIAPIENĖS pasiūlymu sutikau. ČIAPIENĖ man padavė iš kambario išnešusi pagalvę ir vatinę antklodę. Susitarę, kad ČIAPIENĖ kitą dieną atneš mums valgyti, išėjome į minėtą daržinę. Ten nuėję užlipome ant kolūkio rugių. Mums dienojant Jokubaičių kaime, šeimnininkė, man prašant, Gudžiūnų miestelyje nupirko du buteliukus hematogeno. Vakare aš išgėriau pusę buteliuko hematogeno ir padaviau jį gydytojui, pas jį buteliukas ir buvo per naktį.

Kitą dieną ČIAPIENĖ su kažkokia moteriške atnešė mums valgyti. Padavusios maisto produktus, jos išėjo iš klojimo. Mes pavalgėm. Pavalgęs aš paėmiau ir truputį išgėriau

hematogeno. Po manęs jo gėrė ir gaujos dalyvis JUŠKA. Maždaug po minutės man pasidarė bloga, JUŠKAI irgi. Kai aš apie tai pasakiau gydytojui, jis norėjo eit atnešt vandens, bet aš neleidau jam ir išsiėmiau iš dėklo pistoletą. Gydytojas griebė už pistoleto, ir aš tuo metu šoviau į jį. Kur pataikiau, nežinau. Po to jis nugriuvo. Paskui atsistojo JUŠKA, pasiėmė mano automatą ir iššovė seriją į jau nušautą gydytoją. Ar pastarasis dar buvo gyvas, ar ne, aš negaliu pasakyti. Po to mes su JUŠKA išėjome iš daržinės, daugiau aš nieko neprisimenu. Kitą dieną atsipeikėjau Radviliškio rajone, Skamaičių kaime pas GAPŠĮ VINČĄ. Koku būdu aš pas jį patekau, neprisimenu. Nei automato, nei pistoleto su savimi neturėjau. Kur aš juos pamečiau, nežinau. JUŠKA tada buvo suimtas kareivių. Tuo pat metu kareivių surasta mūsų slėptuvė Padotnuvio kaime KRUTKIENĖS sodyboje, ir joje nusišovė PRISIKĖLIMO apygardos vadas PALIŪNAS JUOZAS. Nuo to laiko aš pradėjau slapstytis nuo tarybų valdžios organų vienas.

Apklausė: VSK prie LTSR MT tardymo skyriaus
vyr. tardytojas kapitonas LINIAUSKAS.

R. K. p a s t a b a: Šioje byloje visų nukentėjusių bei žuvusių nuo partizano PRŪSAIČIO rankos smulkiai išvardintos pavardės, vardai, net kai kurių biografiniai duomenys, o apie aukščiau minėtą gydytoją, kuris kaip provokatorius buvo sunaikintas, jokių duomenų byloje nėra. Atrodo, tarsi tai būtų buvęs visai nereikšmingas, eilinis banditėlis, kurio nei pavardės nebūtina minėti. Gera žinoma, kad į jokiais oficialias apklausas provokatoriai nebuvo kviečiami. Jie taip pat niekada nedalyvaudavo baudžiamosiose bylose kaip liudininkai. Čia pateikta išimtis – PRŪSAITIS pasakoja, kokiomis aplinkybėmis žuvo minėtas gydytojas. Matyt, operatyvinės tarnybos norėjo tiksliau sužinoti, kaip buvo sunaikintas jų agentas, kur operatyviniame darbe buvo padaryta klaida.

Pasakoja ONA GUTKAUSKIENĖ – KRIŠČIŪNAITĖ

Užrašyta Šiauliuose
2003 12 20

Gimiau 1933 metais Žačių kaime, Meškuičių valsčiuje, Šiaulių rajone. Iki Šiaulių mums buvo 15 kilometrų. Šeimoje pas tėvus buvome keturi vaikai: broliai Boleslovas (g. 1926 m.), Martynas (g. 1931 m.), Vytautas (g. 1932 m.) ir aš. Tėvai turėjo 22 ha žemės, gyveno pasiturinčiai. Tėtis Julius Kriščiūnas, buvęs 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanaris, kovojęs su rusų bolševikais, turėjo puskarininkio laipsnį, buvo didelis patriotas. Jo didžiausias pomėgis buvo medžioklė. Tėtis buvo visų gerbiamas ir mylimas žmogus.

Kai 1944 m. rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, mūsų tėtis ėmė organizuoti partizanų būrį. Pas jį ėmė rinktis apylinkės vyrai ir aptarinėt tolimesnius ginkluoto pasipriešinimo planus. Nors tėčiui tarnyba rusų kariuomenėje negrėsė, bet jis pasakė, kad okupantams netarnaus ir į jų kalėjimą badu mirt neis, verčiau jau žus savo žemėje su ginklu rankose. Bolševikai tėtį tuoj pat areštavo ir uždarė Meškuičių stribyno rūsyje. Tada mama pasidarė alaus didžiulę bačką, paėmė žąsį, nuvežė stri-

bams ir parsivežė tėtį. Po mėnesio jam pranešė, kad Meškuičių sribai vėl rengiasi jį areštuot, tada tėtis pradėjo jau rimtai slapstyti. Pas kaimyną Jurgį Povilaitį daržinėj pasidarė bunkerį ir jame kartais pabūdavo, nors dažniausiai gyveno su būrio vyrais miške. Kartu su savimi į mišką tėtis išsivedė ir vyriausiąjį sūnų Boleslovą, kuriam grėsė būti paimtam į rusų kariuomenę.

Arčiausiai mūsų tėviškės buvo Girdinų miškas, toliau Ilgoji Lova, Mišeikių miškas. Šiuose miškuose pokario metais laikėsi mūsų apylinkių partizanai.

Apie 1947 m. čekistai Mišeikių miške buvo sukūrę tokią savą „partizanų“ grupę. Į tą grupę jie buvo įtraukę ir keletą užverbuotų vietinių vyrų. Tai grupei, pamenu, priklausė ir toks Remeika iš Mišeikių kaimo, Kinka, Petras Bielskis, bet mūsų partizanai juos greit išaiškino. Kadangi ta grupelė bandė prisijungt prie tikrųjų partizanų, mūsiškiai juos tada nuginklavo, palupo ir išvaikė. Tai, be abejo, nepatiko čekistams, jie kai kuriuos šituos savo „partizanus“ areštavo ir pasodino. 1945 m. balandžio 1 d. per Velykas mūsų tėtis su keletu kitų partizanų atėjo į namus aplankyti artimųjų. Mama iškūreno pirtį, vyrai planavo maudyti, o aš nuėjau gult. Buvo atėjęs brolis Balys-*Klajūnas*, pusbroliai Pranas ir Jonas Adomaičiai, Stasys Junaitis, Izidorius Miškūnas-*Barzda*, Stasys Šepkus-*Šernas*, iš viso apie dešimt vyrų. Lauke budėjo mūsų brolis Martynas. Jis įėjo gryčion ir pasakė tėčiui, kad nuo kaimo pusės atvažiuoja pastotė. Tėtis tuoj pat išbėgo į lauką ir nuėjo į sodą, bet, matyt, namai jau buvo apsupti. Pasigirdo ilga automato šūvių serija ir nutilo. Visi kiti buvo pasilikę kambaryje. Mama užkabino duris iš vidaus, o lauke jau ėmė rėkaut sribai, reikalavo tuojau pat atidaryti duris. Jei neatidarys, pagrasino per langus mesti į vidų granatas. Tada jau sukomandavo mama:

– Vyrai, bėkit! Gal kam ir pasiseks pabėgt. Jeigu mes granatas, iš mūsų liks košė.

Naktis buvo labai tamsi, smarkiai lijo. Vyrai šoko per langus ir laimingai pabėgo. Į juos sribai neiššovė nė vieno šūvio. Neįrengtoje namo pusėje buvo sustatyti dvigubi langai, mama užlindo už jų ir užsimetė skudurų. Buvo atėję trys sribai ir vienas rusų kareivis. Tai tas kareivėlis, pastebėjęs už langų pasislėpusią mamą, priėjo arčiau ir atsistojo nugara į tą pusę taip, kad sribai jos nepastebėtų. Jis žinojo, kad sribai buvo nusprendę mus visus iššaudyt. Pirmiausia ėmė mušti brolį Martyną, po to jį nuvarė sodan prie nušauto tėčio, paskui vėl atvarė gryčion ir mušė su šautuvo buože tol, kol tas sukniubo prie mano lovos ir nebeatsikėlė. Taip jį ir paliko. Kiti šaudė į lubas. Pasigavo ir brolį Vytautą, norėjo jį mušt, bet aš pasikėliau nuo lovos ir pasakiau, kad jo nemuštų, kad jis nesveikas (iš prigimties jis buvo protiškai atsilikęs). Susirietusi į kamuoliuką, gulėjau po apklotu ir drebėjau iš baimės. Vienas sribas atklojo mane, pažiūrėjo ir pasakė, kad šita dar per maža, ir vėl užmetė apklotą. Susirinko raktus, užrakino visas gryčios duris ir išvažiavo.

Mama išlindo iš už langų, pradėjo judinti Martyną. Martynas atgavo sąmonę, atsikėlė. Visi nuėjom prie žuvusio tėčio, atsisveikinom su juo ir išėjom iš namų. Visą savaitę sribai neleido laidoti tėčio – tik žmonės susirinkdavo, pagiedodavo ir vėl išsiskirstydavo. Visą tą laiką aplink mūsų namus buvo pastatyta sribų pasala, jie, be abejo, tikėjosi, kad gal kas ateis paimti tėčio palaikų. Tėtį palaidojo jo sesuo Uršulė

Adomaitienė su kaimynais. Po to ją ilgai tardė, grasino, visai pargandino, mat kaip ji drįso „banditą“ laidoti.

Taip mes išvaryti iš savo gimtų namų vaikščiojom per žmones. Pas vienus, pas kitus pagyvendavom. Nesveiką broliuką palikom pas kaimynus. Tik po metų klajojimo mums leido grįžti į namus. Grįžome, bet namai jau buvo tušti, visas mūsų turtelis sribų ir kai kurių kaimynėlių išgrobstytas.

1948 metais pavasarį buvo tremimas į Sibirą. Mums jau iš anksto buvo pranešta, kad mūsų šeima įtraukta į tremiamųjų sąrašus. Tada aš, mama, Martynas ir Vytautas išbėgom į mišką ir su partizanais Gervinų miške išgyvenom visą mėnesį. Ten kartu buvo ir brolis Boleslovas. Partizanai tokiam beržyne mums iš šakų padarė būdą ir mes joje miegodavom. Po mėnesio partizanai išėjo iš to miško į kitą vietą, mane pasiėmė pusseserė Miliutė Girtienė, gyvenusi netoli Telšių. Pas ją išbuvau metus, po to Šiauliuose slapstiausi pas žmones. Mama su Vytuku slapstėsi Kaičiuose pas tėčio pusbrolių Grinių. Brolis Martynas taip pat glaudėsi ir pas vienus, ir pas kitus, pagaliau 1950 m. atvažiavo pas mane į Šiaulius atsisveikinti. Pasakė, kad jo niekas nebelaiko, visi bijo, jam likęs tik vienas kelias – į mišką. Aš tuomet prižiūrėjau saugumo sargo vaiką. Be abejo, tas saugumietis mus ir išdavė, nes mus suėmė iškart abu. Po to suėmė ir mamą. Savaitę mus tardė, bet po to mane su mama paleido, o Martyną pasiliko.

Trumpai aš dar gyvenau Joniškio rajone, Dargiuose. Ten geri žmonės man parūpino pasą, tada per pažįstamus įsidarbinau Šiaulių „Elnio“ fabrike.

Gyvendama Pročiūnų kaime prie Kaičių, iš partizanų gavau žinią, kad žuvo brolis Boleslovas. Jie kvietė mane atvažiuoti susitikti į Dargius pas Mykolą Glinskį. Dar paprašė kartu atsivežti partizanų seserį Janiną Padervinskaitę, kuri tuo metu buvo pas savo pusseserę Šiauliuose. Ji žiopiukė tai pusseserei pasisakė kur važiuoja. Pusseserė jau buvo čekistų užverbuota agentė Rožė ir mus sekė. Padervinskaitės tėvas ir keturi jos broliai, kilę iš Sereikių kaimo, partizanavo *Audros* būry. Kai nuvažiuojam į Dargius, į susitikimą atėjo Juozas Padervinskas-Šermukšnis, Alfonsas Padervinskas-Žilvitis, Vladas Daraška-Kikilis ir Juozas Petraitis-Putinas. Jie atnešė brolio Boleslovo nuotrauką, dar jo prirašytą sąsiuvinį atidavė, papasakojo apie brolio žuvimo aplinkybes.

Į mišką brolis išėjo 1944 m., o žuvo 1952 m. kovo 19 d. 1951 – 1952 metų žiemai partizanai įsirengė bunkerį Verbūnų apylinkėje, 96-ame Gulbino miško kvartale, bet apie tai greitai sužinojo čekistai ir ėmė šukuoti Gulbinų mišką. Vyrų po žeme duso, nes trūko deguonies. Tikslios bunkerio vietos beveik niekas nežinojo, net ir pats išdavikas Petras Bielskis-Aras, nes buvo nepasitikima ir savaisiais. Bunkeryje tuo metu buvo mano brolis Boleslovas Kriščiūnas-Karklas, Puntukas, Klajūnas, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas, štabo viršininkas Izidorius Miškūnas-Barzda, žvalgybos skyriaus viršininkas Stasys Šepkus-Šernas, visuomeninės dalies viršininkas Alfonsas Padervinskas-Žilvitis ir ūkio skyriaus viršininkas Ignas Sabulis-Apicierius. Pritrūkę oro, vyrai veržėsi iš bunkerio ir pateko tiesiai priešui į rankas. Gyviems pavyko ištrūkti tik Žilvičiui ir Apicieriui.

Taigi mes pasišnekėjom su vyrais, ir jie nuėjo gult į svirną. Kartu su jais nuėjo ir šeimininkas, o mes likome kambary. Saugoti lauke nepasiliko niekas. Paryčiais ėmė smarkiai belstis į duris ir rusiškai šaukė, kad įleistume. Šeimininkė atidarė duris ir į vidų suvirto ginkluoti maskoliai ir stribai. Pirmiausia jie pareikialavo klėties rakto, atseit jie norėtų apžiūrėt, kas yra viduje, bet šeimininkė paaiškino, kad jie neseniai atsikraustė į šituos namus ir klėties rakto neturi. Tuomet vienas stribas paleido pliauską į duris – durys atsidarė. Kai durys atsidarė, iš vidaus partizanai atidengė ugnį. Tuomet šitie burliokai keikdamiesi sukrito ant žemės ir kirto į partizanus. Trys vyrai žuvo iškart, o vienas atsišaudydamas pabėgo. Kiek plačiau apie tai papasakota Aurelijos Malinauskaitės knygoje „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“.*

Po susišaudymo Padervinskaitę rusai išsivežė, o aš pasakiau, kad niekur neisiu. Šaukit mane vietoje, ką norit tą darykit, bet aš prie nušautų partizanų neisiu, ir mane paleido. Paskui aš nuėjau prie plento ir grįžau į Šiaulius. Iki arešto su partizanais daugiau jau nebeteko susitikti, nes paskutiniai *Audros* būrio partizanai žuvo 1953 m. kovo 23 d. Viktorijos Rumbauskienės sodyboje Smilgių kaime, Šiaulių rajone. Tai būrio vadas Kostas Danasas-*Čirvinis*, Alfonsas Danielius-*Balandis* su savo mergina Pulcherija Rumbauskaite, Petras Lapinskas-*Motiejus* ir Juozas Petraitis-*Putinas*.

1953 m. kovo 3 d. po darbo grįžau į namus Vilniaus gatvėje, atvažiovo du stribai ir mane areštavo. Iškart ėmė daryt kambary krata. Sako, mes atseit turim patikrint, kiek odų iš „Elnio“ fabriko prisivogei. Aš pradėjau juoktis, nes jie ėmė knistis ne ten, kur odos galėtų būti sudėtos, o stalčiuose, spintoje, išvertė nuotraukas iš dėžutės ir ėmė jas žiūrinėti. Po to, kai nieko tinkamo nerado, liepė apsirengti ir išsivežė. Nuvežė į rajono stribyną ir tris paras išlaikė viename kabinete. Ant kėdžių sėdėjau ir miegojau, o jie mane verbavo. Žadėjo naują butą abiems su motina, gerą darbą ir gerą atlyginimą, reikėjo tik sutikt jiems tarnaut. Kai nesutikau, nuvarė į rūsį ir ten uždarė. Besėdint rūsį užvertė klumpes Stalinas, tai buvo kovo 5 d. Kažkur mieste pasigirdo laidotuvių maršo garsai, o mes nežinom, mums gi nesako, kas toks šaukštą padėjo, tik jaučiam, kad kažkas iš pačių aukščiausių komunizmo dievų. Tardyt mūsų nebekviečia, tik vieną iš kameros išsivedė. Tas grįžęs pasakė, kad mirė Stalinas, visi čekistai su juodais raiščiais ant rankovių, jiems gedulas.

Po savaitės mane perkėlė į kalėjimą. Ten mėnesį patardė ir nuteisė dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties. Po to išvežė į Vilniaus kalinių persiuntimo punktą, kur be jokios patalynės, su savais drabužėliais išlaikė dar tris mėnesius. Išvežė į Archangelsko sritį, kur išbuva trejus metus ir tris mėnesius. Brolis Martynas

* Viena iš paskutinių saugumiečių operacijų prieš *Audros* būrį buvo atlikta 1952 m. rugsėjo 22 – 23 d. Joniškio rajono Dargių kaime... Per susišaudymą su kareiviais prie Mykolo Glinskio ūkio žuvo A. Padervinskas-*Žilvitis*, paskutinio rinktinės štabo narys, pastaraisiais mėnesiais vadovavęs *Audros* būriui, jo brolis Juozas Padervinskas-*Šermukšnis*, *Dobilas* ir Vladas Daraška-*Kikilis*. Juozas Petraitis-*Putinas* vos ne stebuklingai išsigelbėjo: peršautom kojom pasiekė palaukė, kur piemuio jam padėjo užsiropšti ant arklio. (Iš knygos „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“, p. 160-161).

buvo gavęs 25 metus lagerio, kalėjo Karagandoje. Jau buvo atsėdėjęs šešerius metus, kai jį paleido beveik kartu su manimi, kaip nepilnametį. Po metų Martynas žuvo, matyt, čekistai su juo susidorojo. Ties Šilėnais jis buvo išmestas iš traukinio.

R. K. p a s t a b a: Šiaulių miesto ir krašto laikraštyje „Aušros alėja“ 1994 m. spalio 11 d. Nr. 80 buvo publikuota Aurelijos Malinauskaitės dokumentinė apybraiža „Audros būrys“, kurioje išsamiai nušviečiama šio būrio kūrimosi ir veiklos raida. Kadangi apie šį būrį ir apie Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinę Prisikėlimo apygardoje pateikiama palyginti labai nedaug faktinės medžiagos, manau, su ja vertėtų susipažinti ir platesniam skaitytojų ratui, tuo labiau, kad gerb. Onos Kriščiūnaitės prisiminimai susiję su šiuo būriu. Straipsnį pateiksiu šiek tiek sutrumpintą.

„AUDROS būrys buvo žinomas Meškuičių, Stačiūnų, Šiaulių, Lygumų, Gruzdžių valsčiuose. MGB dokumentuose nurodoma, kad 1945 m. netoli Jackonių k., Lygumų vlsč., slapstėsi 50 vyrų. Jiems vadovavo buvęs Lietuvos kariuomenės lakūnas JUOZAS UŽEMECKAS. Minimais VALANČIŲ, JARAŠIŪNO, TIMINSKO ir kt. pavardės.

1944 – 1945 m. tik formavosi AUDROS būrys. 1947 m. suvestinėse išvardijami PETRAIČIO būrio kovotojai. Lygindami ryšininkų bei rėmėjų pasakojimus su minėtaisiais dokumentais, matome, kad tie patys partizanai priklausė AUDROS būriui, kurį laiką vadovaujamam JURGIO PETRAIČIO iš Strazdų k., Gruzdžių vlsč. Tuo metu, matyt, ir buvo pasirinktas AUDROS pavadinimas. Būrys priklausė GENIO (vėliau vadintai VOVERĖS, KUNIGAİKŠČIO ŽVELGAIČIO) rinktinei. 1946 m., kai buvo vienijamas Lietuvos partizanų judėjimas, minėtosios rinktinės vadas VALANČIUS-GENYS per VYTAUTO DIDŽIOJO rinktinės vadą J. BELAGLOVĄ-ŽYDRŪNĄ palaikė ryšį su jungtinės KĘSTUČIO apygardos štabu. GENYS sutiko prisijungti prie KĘSTUČIO apygardos, 1948 m. įkūrus PRISIKĖLIMO apygardą. Tuo metu jau vadinta KUNIGAİKŠČIO ŽVELGAIČIO vardu, rinktinė priklausė šiai apygardai. Iki pat savo kovos pabaigos AUDROS būrys kaip tik ir priklausė šiems partizanų junginiams. Ginkluoto pasipriešinimo pradžioje Lygumų, Stačiūnų, Meškuičių valsčiuose formavosi KOVO rajonas. Jis priklausė GENIO rinktinei. Į šio rajono veiklos ribas įėjo ir AUDROS būrys. KOVO rajonui (tėvūnijai) vadovavo JUOZAS DOMINAUSKAS-KĘSTUTIS.

Žiemą ar kariuomenės siautėjimo metu AUDROS būrys pasidalindavo į smulkesnes partizanų grupes. Tačiau, kaip monolitinis kovos vienetas, būrys išsilaikė ilgai. 1950 m. jame buvo iki 18 kovotojų.

Kokie laisvės kovotojai sudarė šį būrį? Koks jų likimas?

ANTANAS PETRAITIS-ILGŠIS, EIMUTIS iš Sereikių k., Lygumų vlsč. 1945 m., apsikabinėjęs raudonosios žvaigždės ordinu ir medaliais, grįžo atostogų iš sovietinės armijos. Tais pačiais metais išėjo į mišką. Iš pradžių kovojo kartu su vietiniais vyrais, vėliau, anot ryšininko IZIDORIAUS TUBIO-NYKŠTUKO, kaip sumanus ir apsišvietęs vyras, buvo pakviestas dirbti į KOVO rajono (tėvūnijos) štabą. EIMUTIS žuvo 1949 m. kovo 4 d. pasaloje Kutaičių k., Stačiūnų vlsč. Tada žuvo KOVO rajono vadas JUOZAS DOMINAUSKAS-KĘSTUTIS ir dar penki partizanai. A. PETRAIČIO brolis JUOZAS-KLEVAS kovojo AUDROS būryje, žuvo 1953 m. netoli Smilgių k., Gruzdžių vlsč.

Du broliai PETRAIČIAI iš Strazdų k., Gruzdžių vlsč., taip pat partizanavo. JURGIS PETRAITIS-NEKLAUSK apie 1947 – 1950 m. vadovavo AUDROS būriui. Miške nelaimingo atsitikimo metu nusišovė: užtaisytas ginklas netikėtai iššovė, kulka atsitrenkė į kelmą, rikošetavo ir kliudė partizaną.

VLADAS DARAŠKA-DAGILIS, RADASTAS iš Dakčių k., Lygumų vlsč., slapstėsi nuo mobilizacijos. Lygumų stribai jį pagavo ir labai primušė, išdaužė dantis. 1946 m. V. DARAŠKA išėjo į mišką, į AUDROS būrį. Tais pačiais metais rugsėjo mėn. jis žuvo kartu su broliais PADIRVINSKAIS prie Dargių k., Joniškio r.

Jau minėtasis BOLESLOVAS KRIŠČIŪNAS-KARKLAS, KLAJŪNAS kartu slapstėsi su tėvu JULIUMI KRIŠČIŪNU. Po tėvo žūties tęsė kovą AUDROS būryje. KLAJŪNAS žuvo 1952 m. kovo 19 d. Gulbinų miške, MGB agento – smogiko P. BIELSKIO-UOSIO išduotas. Tada buvo nušauti S. ŠEPKUS-ŠERNAS bei sereikiškis IZIDORIUS MIŠKŪNAS-BARZDA. ONA REMEIKAITĖ-DARAŠKIENĖ, atvežta į Šiaulių saugumą tardyti, prisimena: „Nepažinau nė vieno. Veidai jų buvo ištinę, baisiai išniekinti; pasodinti, į malkas atremti, pagaliukai pakišti pasmakrėn, kad galvas laikytų“.

PETRAS RUMBINAS iš Klebonų k., Meškuičių vlsč., mokėsi Klaipėdoje. Atvažiavęs į tėviškę, nuėjo į mišką aplankyti draugą. Tuo metu kariuomenė apsupo partizanus P. RUMBINAS-VITAS taip ir liko tarp laisvės kovotojų. Žuvo Gavėnaičiuose.

Tragiškas likimas ištiko PADERVINSKŲ šeimą iš Sereikių. Keturi sūnūs ir tėvas paguldė galvas miške. Tėvas ALFONSAS PADERVINSKAS-BEVARDIS, 1948 m. bėgdamas nuo Sibiro tremties, pasitraukė pas partizanus. Jis tų pačių metų gruodžio 18 d. netoli Gervėnų miško buvo nušautas, atvežtas į Šiaulių saugumo kiemą ir numestas. Žentas ryšininkas J. ŽVIGAITIS pasakojo, kad buvo atvestas atpažinti. A. PADERVINSKAS gulėjo žvyro dėžėje, ant jo buvo užverstos durys, veidas sužalotas. PRANO PADERVINSKO broliai jau buvo miške, kai jis, gyvendamas Šiauliuose, buvo pašauktas į armiją. Nuvažiavęs iki Radviliškio, išsoko iš vagono ir susirado brolius. Neišbuvęs miške nė mėnesio, žuvo 1950 m. liepą Gavėnaičiuose. Jaunėlis VYTAUTAS PADERVINSKAS-JAUNUTIS žuvo 1952 m. netoli Gruzdžių. Broliai ALFONSAS-ŽILVITIS ir JUOZAS-ŠERMUKŠNIS, UOSIS žuvo 1952 m. rugsėjo mėn. kartu su V. DARAŠKA-RADASTU (tada J. PETRAITIS-KLEVAS suspėjo pabėgti). Paskutiniaisiais partizanavimo metais JUOZAS PADERVINSKAS priklausė rinktinės štabui.

AUDROS būryje kovojo ir keturi broliai DANASAI iš Gibaičių k., Meškuičių vlsč. Tai vyresnio amžiaus vyrai. KOSTAS DANASAS-ČIRVINIS – eigulys, PETRAS DANASAS-TYRULIS – siuvėjas, KLEMENSAS DANASAS-DRUGELIS, RAMUTIS užkuriomis buvo išėjęs į Kairius. Visi broliai anksti pasitraukė į mišką. 1948 m. žiemą Ruslių kaime, Lygumų vlsč., buvo nušautas jauniausias brolis JUOZAS DANASAS-ŽEMAITIS.

Vėliau KOSTAS DANASAS-ČIRVINIS vadovavo AUDROS būriui. Jis 1953 m. kovo 23 d. kartu su kitais būrio kovotojais – A. DANIELIUMI-BALANDŽIU, P. LAPINSKU-MOTIEJUMI, J. PETRAIČIU-KLEVIU, PUTINU – nusišovė bunkeryje, apsuptame kariuomenės, netoli Smilgių k., Gruzdžių vlsč. 1952 – 1953 m. Gruzdžių apylinkėse žuvo likusieji broliai DANASAI.

Buvęs frontininkas STASYS MOCIUS-VIZGYS, KLEVELIS iš Dapkūnų k., Meškuičių vlsč., pabėgo nuo tremties į mišką. Žuvo apie 1951 m.

Kurį laiką AUDROS būryje kovojo ir broliai IGNAS-PŪGA, KERPĖ bei PRANAS-GIBAUSKAS KUMPIAI iš Valdomų k., Gruzdžių vlsč. 1949 m. saugumo dokumentuose nurodomos būrio vado IGNO KUMPIO-PŪGOS pareigos. Būrys turėjo platų rėmėjų bei ryšininkų tinklą. Dauguma jų nukentėjo. Jų laukė Šiaulių saugumo požemiai, kalėjimai, lageriai, tremtis šaltajame Sibire.

R. K. p a s t a b a: 1945-1947 m. Šiaulių apskrityje, Lygumų valsčiuje, veikė Prisikėlimo apygardos Juozo Dominausko-Kęstučio vadovaujami Kovo rajono (tėvūnijos) Vėtros ir Audros būriai. Dalis partizanų į tuos būrius atkeliaudavo ir nuo Kuršėnų, Akmenės. Čia

jie kurį laiką pabūdavo ir vėl grįždavo į savo kraštą. Nuo 1948 m. šioje teritorijoje jau buvo suformuota vadinama Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, kurios sudėtyje veikė gana gausūs partizanų struktūriniai vienetai – partizanų būriai. Kovotojų skaičius juose niekada nebuvo pastovus, dažnai tie patys kovotojai keitė savo dislokacijos vietas, vaikščiojo iš būrio į būrį laikydamiesi konspiracijos, klaidino čekistų seklius, trukdė jiems vykdyti nuolatinį sekimą.

Dalinis Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanų sąrašas sudarytas remiantis įvairiais šaltiniais: A. Malinauskaitės knygomis „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“, „Partizanų kovos Šiaulių krašte“, Onos Kriščiūnaitės parodymais, mano sudaryta asmenvardžių rodykle „Prisikėlimo apygardos partizanai“ bei iš KGB archyvų gauta informacija.

PRANAS ADOMAITIS, g. 1920 m. Daunorų k., Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Audros būrio partizanas. Suimtas 1947 m. Teistas. Iš lagerio grįžo 1959 m. Mirė Kaune.

JONAS ADOMAITIS, g. 1913 m. Daunorų k., Meškuičių vlsč. Audros būrio partizanas. Suimtas, teistas. Kalėjo Norilske. Grįžo 1956 m. Palaidotas Garliavos kapinėse.

IGNAS BRAZIULIS, Juozapo-ŽIRNIS, g. 1927 m. Kudgailių k., Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Audros būrio partizanas iki 1947 m.

KOSTAS DANASAS-ČIRVINIS, kilęs iš Gavėnaičių (Gibaičių k.) k., Meškuičių vlsč. Tuometinis Audros būrio vadas. Žuvo 1953 03 23 Smilgių k., Viktorijos Rumbauskienės sodyboje.

PETRAS DANASAS-TYRULIS, NARŪNAS, kilęs iš Gibaičių k., Meškuičių vlsč. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Audros būrio partizanas. Žuvo 1952 03 03 Šiaulių r., Dobruolės miške, išduotas MGB agentų *Dobilo* ir *Ramunės*.

ALFONSAS DANIELIUS-BALANDIS, kilęs iš Gavėnaičių k., Meškuičių vlsč. Audros būrio partizanas. Žuvo 1953 03 23 Smilgių k., Viktorijos Rumbauskienės sodyboje.

JONAS DANTA-MEDVĖGALIS, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas, veikė Joniškio r. Suimtas 1949 12 20 Daujočių kaime, Stepono Poškaus sodyboje įrangtame bunkeryje. Sušaudytas 1951 05 17 Vilniuje. Brolis Petras-*Palubys*, *Mindaugas* suėmimo metu nusišovė. Juos išdavė užverbuotas partizanas Kazys Našliūnas-*Senis* – MGB agentas *Katinas* ir kitas buvęs partizanas.

ALFONSAS DAPŠYS, Jono-GULBINAS, ARBŪZAS, g. 1910 m. Montjurgių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, Vėtros būrio partizanas. Veiklos laikotarpis: 1944 – 1953 09 17. Žuvo Jasvilaičių k., Stačiūnų apyl.

VLADAS DARAŠKA-KIKILIS, kilęs iš Dakčių k., Lygumų vlsč. Žuvo 1952 09 22 Dargių k., Joniškio r.

ANTANAS DAUKŠA, Adomo, g. 1925 m. Lygumų mst., Šiaulių apskr. Žuvo 1945 m. lapkričio mėn.

STASYS DAUKŠA, Adomo-UOSIS, g. 1925 m. Lygumų mst., Šiaulių apskr. Antano Daukšos būrio partizanas. 1945 11 15 peršautas, gydėsi ir slapstėsi Kaune svetima pavarde. Suimtas 1950 02 11.

JUOZAS DAUKŠA, Igno, g. 1919 m. Aleknaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.

IGNAS DAUKŠA, Igno, g. 1912 (1914) m. Aleknaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. *Vanago* būrio partizanas, legalizavosi 1952 m.

PETRAS DAUKŠA, Igno, g. 1925 m. Aleknaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.
ANTANAS DOMINAUSKAS, Petro-SAKALAS, RŪTA, g. 1920 m. Norvaišių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono štabo viršininkas, Juozo Dominausko būrio partizanas. Veikė 1944 – 1948 m. Suimtas 1949 m. balandžio mėn. Teistas.

JUOZAS DOMINAUSKAS, Petro-KĘSTUTIS, LIEPA, g. 1919 m. Norvaišių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Nuo 1947 m. Kovo rajono buvusios Atažalyno rinktinės vadas. Žuvo 1949 03 04 su kitais septyniais partizanais Kutaičių k., Stačiūnų apyl., Pakruojo r. Juos išžudė MGB agentai smogikai, vadovaujami agento smogiko Juozo Rudžionio (buvęs partizanas Čemberlenas).

PETRAS DOMINAUSKAS, Aloyzo-VANAGAS, g. 1906 (1908) m. Vaigailių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Juozo Dominausko būrio partizanas, Kovo rajono vadas. 1950 01 27 susisprogdino bunkeryje Paliečių k. (Daugšigalių k.), Pakruojo r.

STEPONAS ERSTIKIS-PATAŠONAS, PAPARTIS, LINGUONĖLIS, kilęs iš Padarbių k., Kruopių vlsč. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas. Nuo 1951 m. gegužės mėn. vadovavo Juozapavičiaus tėvūnijai. 1958 m. gruodžio mėn. čekistai nustatė, kad Erstikio bunkeris yra Mantoriškių miško 68-ame kvartale. 1958 m. jis dar slapstėsi Rudausių k., Akmenės r., vėliau dingo be žinios. 1960 m. buvo paskelbta sąjunginė Erstikio ir K. Liuberskio paieška, bet jų likimas taip ir liko nežinomas.

JONAS JANKAUSKAS-AUDRONIS, Žemaičių apygardos Dubysos tėvūnijos vadas, kuris visą laiką palaikė ryšį su Kunigaikščio Žvelgaičio rinktine. Jis sušaudė MGB agentus-smogikus A. Lūžą-*Moskva* ir Zigmą Sadauską-*Muzikantą*. 1952 m. gegužės mėn. Prisikėlimo apygarda buvo išformuota, likę Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanai prisijungė prie Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės. Žuvo 1953 m. pavasarį.

JONAS JOKŪBAITIS, Stasio-GENYS, SAMSONAS, PAPARTIS, g. 1904 (1907) m. Vaigailių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono partizanas. Žuvo 1954 09 30 Laborų k. (Pakruojo r., prie Juknaičių miško), Linkuvos vlsč.

KAZYS JOKŪBAITIS-KAGANAS, JOVARAS, SPYGLYS, g. 1908 (1910) m. Vaigailių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono partizanas. Žuvo 1949 (1948 12 22) Užubalių k. (Užubalių k., Stačiūnų vlsč.), Lygumų vlsč.

STASYS JUNAITIS, g. 1913 m. Audros būrio partizanas. Žuvo Gervėnų miške 1945 m.

ALFOSAS (ALFONSAS) KARSKIS-KUOSA, g. Titonių k., Linkuvos vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono partizanas. Septyniese žuvo pasaloje 1949 03 04 Kutaičių k., Pakruojo r.

MARTYNAS KLIAUSIUS-TAUTVYDAS, kilęs iš Joniškio, Lietuvos kariuomenės leitenantas, pokario metu Šiaulių apskrities Žagarės, Joniškio, Gruzdžių ir Kruopių valsčiuose vadovavo dviejų šimtų partizanų būriui. Būrys vadinosi Genio kuopa, nuo 1948 m. – Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė. Žuvo 1946 02 19 Latvijos miškuose, netoli Milvydžių.

VLADAS KAZLAUSKAS, Petro-ŠLĖGA, g. 1923 (1926) m. Tubinių k., Pašvitinio vlsč. (kitur – Titonių k., Pašvitinio vlsč., Pakruojo r.). Voverės rinktinės, Jūros

būrio, K. Kraujos būrio (lietuvių-latvių partizanų būrys) partizanas. 1950 12 26 dviese žuvo Vilko sodyboje, Pašvitinio vlsč., Pakruojo r.

BOLESLOVAS KRIKŠČIŪNAS-KARKLAS, PUNTUKAS, KLAJŪNAS, g. 1926 m. Žačių k., Meškuičių vlsč., Šiaulių r. Paskutinis Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo viršininkas, Audros būrio partizanas. 1952 03 19 žuvo 96-ame Gulbino miško kvartale.

JULIUS KRIKŠČIŪNAS, gyveno Žačių k., buvęs 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanoris. Audros būrio partizanas, žuvo 1945 04 01 per Velykas savo namuose.

PRANAS KEMERAS, Juozo, g. 1914 m. Aleknaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.

IGNAS KUMPIS-PŪGA, KERPE, iš Valdomų k., Gruzdžių vlsč. Nuo 1950 m. rugpjūčio mėn. vadovavo Pakruojo, Lygumų, Meškuičių, Stačiūnų valsčiuose suformuotam Kovo rajonui. Tuoj po *Tyrulio* žūties vadovavo ir Audros būriui. Žuvo 1952 04 30 Barysių miške (Šiaulių r.) kartu su Stasiu Mociumi-Klevu.

JUOZAS KUMPIS-ARNAS, CVIRKA, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, Birutės būrio, Genio kuopos partizanas. Kuopai priklausė Ažuolo, Klevo ir Birutės būriai. Visi jie bazavosi vienoje stovykloje – keturiuose bunkeriuose Tyrelio miške prie Mūšos upės. Vėliau jis priklausė Juozapavičiaus tėvūnijai, buvo Ažuolo būrio Gruzdžių grupės vadas. Suimtas gyvas, nes buvo MGB agentės Ernos Bolavičiūtės-Birutės prigirdytas migdomaisiais preparatais užnuodyta degtine (Iš kn. „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“, p. 324). Sušaudytas 1952 08 13 Maskvos Butyrkų kalėjime.

VLADAS (PRANAS) KUMPIS-GIBAUSKAS, Aro būrio partizanas. Žuvo 1950 11 07 Diržių kaimo gyventojas, MGB agento *Triušio* ūkyje su Vytautu Griciūnu-Vytautu, *Ukraincu*.

PETRAS LAPINSKAS, Petro-MOTIEJUS, g. 1934 m. Gavėnaičių k., Meškuičių vlsč. Žuvo 1953 03 23 Smilgių k., V. Rumbauskienės sodyboje.

JONAS MACĖNAS, Leono-VIESULAS, GERINGAS, g. 1919 m. Sosdvario k., Pašvitinio vlsč. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, K. Kraujos būrio partizanas. Žuvo 1950 12 26 Vytaučių k., Joniškio r.

LEONAS MACĖNAS, Leono-VIESULAS, BIJŪNAS, g. 1910 (1919) m. Sūkurių k., Pašvitinio vlsč., Pakruojo r. Voverės rinktinės, Jūros būrio partizanas, Žaliosios rinktinės vadas 1947 – ?. Dviese žuvo 1950 12 26 Kutaičių (Sūkurių) k., Pakruojo r.

JURGIS MALINAUSKAS-APYNIS, AIDAS, g. 1922 (1924) m. Poškečių k., Stačiūnų vlsč., Šiaulių apskr. *Kviečio* būrio partizanas, nuo 1949 m. Vėtros būrio partizanas. Žuvo 1951 03 27 Daukšiogalio miške, Pakruojo r.

KAZYS MALINAUSKAS, Jurgio-BARZDA, g. 1921 m. Poškečių k., Stačiūnų vlsč., Šiaulių apskr. *Vanago* būrio partizanas. Suimtas 1948 10 Poškečių k. Teistas.

KAZYS MIKĖNAS-GEGUŽIS.

DOMAS MIKUČIAUSKAS-LENDRA. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas. Žuvo išduotas MGB agento *Leono*, buvusio partizano Petro Bielskio-Aro.

STASYS MIŠKŪNAS, Igno-ŽIRNIS, g. 1904 m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. (kitur – Lygumų k., Stačiūnų apyl., Pakruojo r.). Kovos rinktinės partizanas, 1944 – ? Vėtros būrio (apie 11 partizanų) vadas. Suimtas 1950 m. sausio mėn. Nuteistas mirties bausme.

KAROLIS MIŠKŪNAS, Kazio, g. 1908 m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.

ANTANAS MIŠKŪNAS, Igno-STRAZDAS, VAIDILA, g. 1906 m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovos rinktinės, Vėtros būrio partizanas. Žuvo 1952 03 18 Klusiškių k., Pakruojo r.

IZIDORIUS MIŠKŪNAS, Kazio-BARZDA, g. 1916 m. Sereikių k., Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo viršininkas, Audros būrio partizanas. Žuvo 1952 03 19 Gulbino miške, Šiaulių r.

STASYS MOCIUS-KLEVAS, g. Dapkūnų k., Meškuičių vlsč. Žuvo 1952 04 30 Barysių miške dviese su Igno Kumpiu-Pūga.

ANTANAS MORKŪNAS, Jono-GEGUŽIS, g. 1920 m. Paliečių k., Pakruojo vlsč., Šiaulių apskr. Vėtros būrio partizanas, legalizavosi 1950 m. sausio mėn. Teistas, kalintas Vorkutoje.

PRANAS MUNINGIS, Prano-ŽVELGAITIS, g. 1911 m. Žagarėje. Nuo 1947 m. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas. 1949 08 27 Jurdaičių miške (Joniškio r.) išduotas MGB agentų *Jorgėlos* ir *Kuisio*. Buvo sužeistas ir nusišovė (MGB agentas *Kuisis*-Juožas Šakmanas. Kn. „Partizanų kovos Šiaulių krašte“, p. 26).

KAZYS NAŠLIŪNAS-SENIS, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas. Suimtas gyvas ir užverbuotas MGB agentu smogiku, slapyvardžiu *Katinas*. 1951 11 01 naujai suformuotos Šiaulių dvylikos agentų smogikų spec. grupės (SG) vado pavaduotojas. Ši grupė buvo kaip rusų čekistų karinis dalinys Nr. 64518.

JUOZAS PADERVINSKAS, Alfonso-ŠERMUKŠNIS, DOBILAS, NARAS, JAU-NUTIS, g. 1924 (1926) m. Sereikių k., Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, Audros būrio partizanas. Žuvo trise 1952 09 22 Dabruolės miške, Dargių k., Gataučių apyl., Joniškio r.

ALFONSAS PADERVINSKAS-ŽILVITIS. Nuo 1950 m. rudens paskirtas Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės visuomeninės dalies viršininku. Žuvo su broliu Juozu ir Vladu Daraška M. Glinskio sodyboje.

BOLESLOVAS PAŠAKINSKAS-ŽILVITIS, g. Voronių k., Pašvitinio vlsč. Kovo rajono (tėvūnijos) partizanas. Žuvo 1948 (1949) m. Kalevų k., Pakruojo r. nelaimingo atsitikimo metu.

ADOLFAS PAŠAKINSKAS.

BRONIUS PETKEVIČIUS, Martyno-LIZDEIKA, GRUODIS, g. 1918 m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, Vėtros būrio partizanas. Žuvo 1950 12 20 Kruojos upėje, Aleknaičių k., Lygumų vlsč.

JUOZAS PETKEVIČIUS-KIRVIS, g. Poškečių k. Vėtros būrio partizanas. Žuvo 1948 10 08 Klusių miške.

ANTANAS PETRAITIS, Jono-ILGŠIS, EIMUTIS, g. 1925 (1926) m. Sereikių k.,

Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, Audros būrio partizanas. Žuvo 1949 03 04 Kutaičių k., Lygumų vlsč.

JUOZAS PETRAITIS, Jono-KLEVAS, PUTINAS, g. 1924 (1926) m. Sereikių k., Meškuičių vlsč., Šiaulių apskr. Audros būrio partizanas. Žuvo 1953 03 23 V. Rumbauskienės sodyboje.

ANTANAS RAKŠNYS-JOVARAS, g. 1908 m. Armonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Vėtros būrio partizanas. Suimtas 1954 04 30 netoli Paliečių k. Teistas.

KAROLIS RAKŠNYS, Kazio, g. 1924 m. Armonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Legalizavosi 1948 m. Suimtas 1949 m. Kalintas Vorkutoje.

PETRAS RUMBINAS-ŽVIRBLIS.

PULCHERIJA RUMBAUSKAITĖ. Žuvo 1953 03 23 savo sodyboje Smilgių k.

IGNAS SABULIS-APICIERIUS, kilęs iš Medsėdų k., Kuršėnų vlsč. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės (1951 m.) ūkio skyriaus viršininkas. Jį 1952 04 17 MGB agentas smogikas Alfonsas Lūža-Moskva užmigdė su specialiais preparatais ir Gulbino miško 77-ame kvartale paėmė gyvą. 1953 08 19 nukankintas mirė Lukiškių kalėjime.

KAZYS SIDARAS, Prano-KOMARAS, KAGANAS, g. 1914 m. Lygumų mst., Šiaulių apskr. (kitur – g. 1910 m. Klusiškių k., Pakruojo vlsč.). Kovo rajono partizanas, dirbo Prisikėlimo apygardos štabe. Žuvo penkiese 1950 08 19 Daunoravos miške (Joniškio r.).

VYTAUTAS SPUDAS, Juozo, g. 1915 m. Beinoraičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. *Vanago* būrio partizanas. Suimtas 1950 m., teistas. Iš lagerio grįžo 1960 m. Gyveno pasivadinęs žmonos pavarde – Žemaitis.

JUOZAS SPULGINAS, Juozo-PAPARTIS, SAMSONAS, g. 1918 m. Vaigailių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, J. Dominausko būrio vadas. Žuvo 1948 05 30 Dargužių k., Stačiūnų apyl.

JUZĖ STATKUTĖ-GARSAS. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo darbuotoja, tvarkė štabo kanceliariją. Būrys buvo apsistojęs 33-iame Jurdaičių miško kvartale. Buvusi ryšininkė į mišką pasitraukė 1949 m. Juos išdavė MGB agentas *Medis* – Mantoniškių miško eigulys. Žuvo 1951 01 19 Jurdaičių miške penkiese – dvi moterys ir trys vyrai.

KAZYS ŠAKMANAS-PATRONAS, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas. 1949 m. partizano Tautvydo tėvūnijoje buvo užverbuotas agentu *Jorgėla*. Kaip ryšininkas MGB buvo užverbuotas ir jo brolis Juozas Šakmanas-Kuisis.

STASYS ŠEPKUS-ŠERNAS, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkas. Žuvo 1952 03 19 96-ame Gulbino miško kvartale.

BRONIUS ŠVOBA, Petro-ŠEBEDA, g. 1914 m. Norvaišių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovos rinktinės, J. Dominausko būrio partizanas (*Žirnio* būrio partizanas). Žuvo 1950 01 27 Zimbiškių k. (Paliečių k.), Linkuvos vlsč.

JUOZAS ŠVOBA, Petro-JUODABARZDIS, g. 1916 (1911) m. Norvaišių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono partizanas. Žuvo 1946 (1945) m. Žardelių miške (Klusiškių miškas?).

ANICETAS TRINKA, Jono-KVIETYS, TITNAGAS, g. 1911 (1913) m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. J. Dominausko būrio partizanas. Suimtas 1952 (1953 06 12) Mežaičių miške (Pakruojo r.). Nuteistas 25-eriems metams lagerio.

KAROLIS TRINKA-ŽILVITIS, DRUGYS, g. 1913 m. Ramonaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, *Žirnio* būrio partizanas. Žuvo dviese 1951 (1954 02 10) Liutkūnuose, Rozalimo vlsč. (nusišovė bunkeryje).

ALEKSAS TRUMPIS-ČIGONAS, CIONGAS, g. 1922 m. Puknių k., Pakruojo vlsč., Šiaulių apskr. *Žirnio* būrio partizanas. Žuvo 1950 01 27 (1951) Zimbiškių k., Linkuvos vlsč.

VINCAS VAITEKŪNAS, Juozo-BALANDIS, g. 1925 m. Linksmėnų k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Suimtas 1950 m., teistas.

VLADAS VAITEKŪNAS, Juozo-PALECKIS, g. 1916 m. Linksmėnų k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, *Žirnio* būrio partizanas. Legalizavosi. Suimtas 1950 m., teistas.

VINCAS VALANČIUS, Lauryno-PUŠYNAS, BIJŪNAS, g. 1929 (1925) m. Jackonių k., Stačiūnų vlsč., Šiaulių apskr. Audros būrio partizanas. Žuvo 1950 m. netoli Kairių kaimo ežero (Šiaulių r.).

LIONGINAS VITKAUSKAS-DOBILAS. Audros būrio skyriaus vadas. Žuvo 1952 04 03 Dabruolės miške (Šiaulių r.) su kitais penkiais partizanais.

PRANAS VITKAUSKAS-GRANITAS, kilęs iš Kuršėnų. Žemaičių apygardos, Šatrijos rinktinės, Ventos būrio vadas. Žuvo Vosbučių k., Kuršėnų r.

BRONIUS ZALECKIS, Jono-JŪRELĖ, PUŠKINAS, g. 1929 (1925) m. Titonių k., Linkuvos vlsč., Šiaulių apskr. Kovo rajono, Vėtros būrio partizanas. Žuvo 1958 08 08 Laborų k. (Pamūšio k.), Linkuvos vlsč.

Pasakoja JONAS JOKUBAITIS-DAINIUS

Užrašyta Šiauliuose
2004 06 29

Gimiau 1923 m. Bitėnų kaime, Bazilionų valsčiuje. 1944 m. mes su tėvais gyvenom Viekviedžiuose. Kai gavau šaukimą į rusų kariuomenę, iškart grįžau į Bitėnų kaimą ir išsikasiau bunkerį Cipienės gryčios rūsyje, kitą laikiną bunkerį pasidariau už krosnies. Netrukus susitikau partizaną Viktorą Bružą-*Ažuolą* (ryšininkė Paulina Gricienė-*Rugiagėlė* – jo sesuo) iš Biručių kaimo ir pasakiau jam, kad turiu gerą bunkerį. Jis atėjęs apžiūrėjo, tada jau susisiekėm su kitais partizanais. Paviekiuose daviau priesaiką, man įteikė ginklą, davė slapyvardį ir taip tapau tikru Lietuvos partizanu. Pamenu, buvo labai vėjuota naktis, lijo lietus, grįžau į bunkerį ir parsinešiau rusišką pusautomatį. Mano būsimoji žmona Antanina Gelinskaitė apie tai dar nieko nežinojo.

Vėliau mes tuose pačiuose namuose dar buvom pasidarę tokį maždaug aštuonių metrų ilgio lauko bunkerį, kuriame bandydavom ginklus. Smilgiuose buvo rusų kaimas, ten dažnai atvažiuodavo rusų kareivių, ten jie gerdavo, šaudydavo, todėl mes atsargos dėlei padarėm tokį bunkerį, kad bandant ginklus nesigirdėtų. Vieni, būdavo, šaudė, treniruojasi, o kiti lauke klausosi. Šiek tiek girdėdavosi duslus garšas, bet kur ir kurioje pusėje, jau niekas nesupras.

Mūsų būryje buvo Petras Urbonavičius-*Stipruolis* iš Jonelaičių kaimo, Vincas Urbonas-*Bagočius* iš Jakštaičių kaimo, Juozas Juozapaitis iš Sauginių kaimo. Visi šitie vyrai ateidavo pas mane į bunkerį. Vėliau Viktoras Bružas supažindino su kitais miško vyrais, kurie veikė tame pačiame ir kituose būriuose. Tai buvo Pranas Rimas-*Rublis* iš Paviekių kaimo, Jurgis Keras-*Bijūnas*, buvęs Kuršėnų policijos nuovados viršininkas, Henrikas Chaleckas-*Tadas*, *Tigras*, Vytautas Chaleckas-*Rimgaudas*, *Aitvaras*, *Chirurgas*, jų tėvas Jonas Chaleckas (buvęs Lietuvos armijos kapitonas), Kajetonas Matijošaitis-*Vitalijus*, Juozas Matijošaitis-*Meška*, Stasys Matijošaitis-*Vijūnas*, Zigmas Jonaitis-*Vėtra* iš Paviekių kaimo, Juozas Kazlauskas-*Žaibas*. Ypač artimi buvome su Petru Bielskiu-*Aru*.

(R. K. p a s t a b a: Bielskis kilęs iš Šiaulių r., Einoraičių k., suimtas 1952 02 24 ir užverbuotas MGB ag. *Leonas*, vėliau persiorientavo ir išdavė partizanams kitus agentus smogikus: Alfonsą Lūžą-*Moskva* ir Zigmą Sadauską-*Muzikantą*, kuriuos partizanai sušaudė. Partizanų KLT nuosprendžiu buvo sušaudytas ir P. Bielskis).

Per jį susipažinau ir su kitais partizanais, todėl aš ir šiandien netikiu, kad jis galėjo tapti išdaviku. Petras Bielskis tarnavo Sauginiuose pas ūkininką, tad po karo ir pasiliko mūsų apylinkėse. Anksčiau mums vadai sakydavo, kad mes priklausome Žemaičių apygardai, bet vėliau, po 1949 m., kai susikūrė Prisikėlimo apygarda, mūsų būrys priklausė jai.

Kartą Pranas Rimas, Jurgis Keras, Henrikas Chaleckas, Vytautas Chaleckas, Juozas Kazlauskas ir kt. stovyklavo Kirklių kaimo miške. Jų ryšininkės buvo Barzdelytės. Pas jas gyveno jų giminaitis, kuris tarnavo ir partizanams, ir čekistams. Su čekistais jis sutarė: kai ateis partizanai, duos jiems ženklą. Sutartą dieną, kada turėjo ateiti partizanai, jis pranešė čekistams, o tie apsupo ryšininkių Barzdelyčių namus. Partizanai nakvojo daržinėje. Tas išdavikas čekistams davė ženklą, bet šie nepastebėjo ar nesuprato duoto ženklo, todėl ir nepuolė. Kitą dieną tas išdavikas susisieki su čekistais ir pasakė, kad ženklą jis davęs, dar pridėjęs, kad partizanai pas Barzdelytes tebėra. Kitą naktį jis vėl davė ženklą, kurį pastebėję partizanai pasitraukė į mišką. Kaip tik tuo metu partizanas Kazlauskas, matyt, bandė žvalgyti apylinkę ir buvo nušautas. Tada vyrai pakeitė kryptį ir ėmė bėgti Ventos link. Ten sutiko pie-menuką, ganantį karves, ir paprašė jo, kad šis po jų pasitraukimo varytų gyvulius, kad čekistai nepastebėtų jų paliktų brydžių. Partizanai traukėsi Ventos link, tikėjosi krūmynais išeiti į Liūdorių mišką, o čekistai manė, kad jie eis per Laumakių tiltą. Čekistai su automatais basi bėgo per Laumakių tiltą ir spėjo sutrukdyti partizanams atsitraukti į miško pusę. Prie Paviekių juos pasitiko ir visus nukirto. Tik Kajetonas

Matijošaitis liko gyvas. Jis vėliau pasakojo, kad vyrai nesutarė, kaip turėtų trauktis. Tris paras rusai laikė apsupę mišką, kuriame stovyklavo partizanai, bet Matijošaičio nerado. Vytautas Chaleckas įlindo į Ventos nendryną, rusai jo nepastebėjo. Kai visus žuvusiųosius čekistai išsivežė, V. Chaleckas išlindo iš nendryno ir nuėjo į Noliškių kaimą pas savo rėmėjus. Ten pailsėjo, išsivalė automata. Netrukus pamatė, kad nuo Kurtuvėnų atvažiuoja stribai. Tuomet jis užsitaikė automata ir įlindo į avietyną. Buvo rudenio, rugpjūčio 26 d., obuoliai prinokę. Privažiavę sodą, stribai sustojo, vienas jų įlipo į obelį pasipurtyt obuolių. Chaleckas, pamatęs stribą, šovė į jį. Stribas iškrito iš obelies, o kiti nustėrę klausia ano, kas čia šaudė? Chaleckas iš avietyno atsiliepė:

– Aš, Vytautas Chaleckas! Aš jus visus iššaudysiu! – bet nesuveikė jo automatas. Nušovė stribai Chalecką. Tas stribas, nors ir sunkiai sužeistas, bet liko gyvas.

Iš partizano Alfonso Daunio archyvinės medžiagos

1949 08 27 ties Pavieikiais ir Noliškių kaime žuvo šie partizanai:

1. Vytautas Chaleckas-*Rimgaudas, Aitoaras, Chirurgas*. MGB dokumentuose įvardijamas kaip rinktinės vadas.
2. Henrikas Chaleckas-*Tadas* (Vytauto brolis). MGB dokumentuose įvardijamas kaip Žemaičių apygardos štabo narys.
3. Stasys Matijošaitis-*Gyllys, Vijūnas (Bijūnas)*, kilęs iš Juodenkių, mokytojas.
4. Zigmąs Jonaitis-*Vėtra*.
5. Juozas Kazlauskas-*Žaibas*.
6. *Pulkininkas* – Žemaičių apygardos štabo narys. Pavardė nežinoma, tai greičiausiai ne vietinis, iš toliau atvykęs ar iš apygardos atsijęs aukštas pareigas užimantis pareigūnas.
7. Aleksas Kuizinas, kilęs iš Barvydžių k., Luokės vlsč., Telšių r.
8. Ignas Paliulis.
9. Pranas Rimas-*Rublis*.

Šie tikrai atpažinti partizanai yra žuvę prie Pavieikių. Kiti neatpažinti. Iš pradžių čekistai manė, kad žuvo Kajetonas Matijošaitis, bet vėliau sužinojo, kad jis liko gyvas. Minimas būrio vadas Steponas Vilbasas-*Voverė*. Pagal ryšininkės *Katarinkos* parodymus, *Žaibas* – tai partizanas Paliulis. Partizanavo buvo du broliai Ignas ir Izidorius Paliuliai. Vienas jų žuvo prie Pavieikių. Apie tėvą Chalecką nepasakyta, kad būtų žuvęs. Jis niekur neminimas. Galima suabejoti, ar jis buvo būryje. Pasak *Katarinkos*, Steponas Vilbasas-*Voverė (Voverukas, Voveraitė)* žuvo vėliau – Lieplaukėje 1949 m. rudenį. Minima, kad naikinant partizanus daugiausia pasidarbavo MGB agentas *Ignas*. Kas jis buvo, neaišku. Tik žinoma, kad po Pranės Jankutės likvidavimo tam, kad susektų šią partizanų grupę, buvo sudaryta speciali čekistų grupė, kuri ir turėjo kas penkias dienas teikti ataskaitą apie tai, kas padaryta, kur yra partizanai ir t. t. Žodžiu, buvo imtasi ryžtingų priemonių šiai grupei sunaikinti.

R. K. p a s t a b a: 1995 m. *Šiaulių rajono laikraštys „Laikas“* Nr. 72, 73, 74 buvo publikuota Aurelijos Malinauskaitės dokumentinė apybraiža „Pavieikių kautynės“. Manau, tai gana objektyvi informacija apie šias kautynes. Minėtą publikaciją sutrumpintai pateiksiu ir šios knygos skaitytojams.

1949 m. rugpjūčio 27 d. kautynės įvyko netoli Pavieikių kaimo, pamiškėje. Žuvo 10 partizanų (R. K. p a s t a b a: Duomenys dėl žuvusiųjų skaičiaus abejotini).

Nuo 1945 m. Kuršėnų, dalyje Šiaulių bei Kelmės apskričių veikė Vyties ar Vytenio (skirtingai vadinamos MGB dokumentuose) rinktinė, priklausiusi Žemaičių apygardai, joje buvo keli rajonai. 1948 m. vasario 8 d. Papilės valsčiuje buvo užmuštas rinktinės štabo narys VIKTORAS VALANTINAS-NEVĖŽIS. 1948 m. gegužės 25 d. prie Akmenaičių kaimo, Kuršėnų valsčiuje, išduotas Šiaulių MGB agento ARO, nušaukiamas rinktinės vadas JURGIS KERAS-BIJŪNAS, šios rinktinės rajono vadas, štabo viršininkas JUOZAS MATIJOŠAITIS-MEŠKA. Po šių nesėkmių greitai paskiriama nauja vadovybė. Rinktinėi vadovauja DAILIDĖ (R. K. p a s t a b a: Gali būti URBONAS DAILIDĖ-TAURAS?). Tais pačiais metais rugpjūčio 7 d. Šiaulių MGB skyriaus užverbuoto partizano KAZIO ŽEMAIČIO-GAUBICOS (agentūrinis slapyvardis – DRĄSA) duomenimis, organizuojama čekistų operacija Užvenčio miške. Tą kartą žuvo rinktinės vadas, sužeidžiamas rajono vadas PETRAS VILBASAS-BIMBALAS. Kitiems partizanams pasiseka pasitraukti. Kitą dieną kariuomenei ir stribams krečiant mišką, po susišaudymo buvo areštuotas sužeistas rajono vadas ANTANAS NAVICKAS-VANAGAS. Po šių skaudžių smūgių buvo paskirtas naujas rinktinės vadas VYTAUTAS CHALECKAS-RINGAUDAS, sudarytas štabas, kuriam priklausė jo brolis HENRIKAS CHALECKAS-TADAS, KAJETONAS MATIJOŠAITIS-VAIDILA, STEPONAS VILBASAS-VOVERAITĖ, ALEKSAS VALČIUKAS-MACHAJADAS. Broliai CHALECKAI kilę iš Kuršėnų. Mokytojas HENRIKAS CHALECKAS gimė 1918 m., jo brolis VYTAUTAS gimė 1924 m. Pastarasis tarnautojas. Abu broliai – LLA nariai, 1944 m., frontui judant į Vakarus, pasitraukė į Vokietiją, ten baigė diversinę žvalgybos mokyklą „Fak-210“ Klein Gabelyje. Jie kartu su grupe diversantų 1945 m. iš lėktuvo buvo išmesti parašiuotais Tauragės apskrityje. CHALECKAI atvyko į mūsų kraštą ir įsijungė į partizaninę veiklą. Tėvas JONAS CHALECKAS tarpukario Lietuvoje tarnavo pasienyje, turėjo kapitono laipsnį. Pokario metais JONAS CHALECKAS aplankydavo sūnus miške. Jis pabūdavo pas partizanus ir grįždavo į namus, bet vieną kartą nebegrižo (R. K. p a s t a b a: Jo likimas nežinomas).

VYTAUTO CHALECKO vadovaujamos rinktinės veikimo teritorijoje buvo trys tėvūnijos (MGB dokumentuose vadinamos rajonais arba kuopomis). VENTOS rajonas: Tryškių, Kuršėnų, Papilės valsčiai, DULUPOS rajonas: Gruzdžių (dalis), Padubysio, Šiaulių valsčiai, o Šaukėnų, Užvenčio ir Vaiguvo valsčiai įėjo į kitą rajoną. Kaip matome, rinktinė užėmė nemažus plotus. MGB pateikia tokius skaičius: 1949 m. kiekviename rajone veikė 6 būriai, rinktinėi priklausė 87 partizanai ir 38 ryšininkai.

1949 m. balandžio mėn. MGB sudaro agentūrinę bylą, užverbuoja ne kartą savo paslaugas čekistams siūliusį agentą IGNA V. CHALECKO vadovaujamos rinktinės štabui sunaikinti. Prieš šnipus buvo nukreiptas ir partizanų ginklas. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio baudžiamajame statute rašoma: „Kas nusikalto šnipinėjęs LLKS veiklą ir surinktas žinias teikęs okupacinės valdžios organams arba kitais kokiais nors būdais sąmoningai kenkęs LLKS, tas yra baudžiamas mirties bausme“. Taip atsitiko Leičių kaime, Kuršėnų valsčiuje, 1947 m., kai partizanai sušaudė informatorių PATRIOTĄ ir jo šeimą. Šnipas teikė žinias, parodė čekistams partizanų slėptuvę, kurioje buvo rasti ginklai bei štabo dokumentai. V. CHALECKO nuosprendis buvo žiaurus: sušaudyta visa šeima. O patys emgebistai šį įvykį vertino taip: „PATRIOTAS vengdavo pateikti MGB smulkius duomenis apie CHALECKO grupės dislokacijos vietą, dėl to mes šios žmogžudystės nelaikome banditizmu (KGB arch. F. 3. 6. 20, 155, 7.1, p. 239)“.

IGNAS buvo rinktinės ryšininkų ONOS ir MORTOS BARZDELYČIŲ iš Urkuvėnų kaimo giminaitis. Jis taip pat gerai pažinojo ryšininkę L. KUKANAUZAITĘ. Šios moterys net neįtardamos bendravo su joms žinomu žmogumi – MGB agentu. Gegužį ryšininkė L. KUKANAUZAITĖ patiki agentui partizanų dokumentus. Jis pristato paketą sau-

gumiečiams, kurie perfotografuoja dokumentus ir grąžina atgal. Taip MGB operatyviniai darbuotojai gaudavo visai neblogą informaciją apie partizaninio judėjimo struktūras.

1949 m. rugpjūčio 25-osios naktį pas agentą *IGNĄ* užsuka broliai *CHALECKAI* (agentas, matyt, buvo patikimas partizanams). Partizanai paprašo nuvažiuoti į Kuršėnus ir jiems nupirkti maisto produktų, cigarečių. Tą pačią dieną iš agento Kuršėnų MGB gauna žinią, kad Urkuvėnuose, netoli *BARZDELYČIŲ* sodybos, miške slapstosi partizanai ir kad jie ruošiasi ten būti keletą dienų. Kitą naktį buvo numatyta netoli agento sodybos nusiųsti nedidelę MGB operatyvinę grupę. *IGNAS*, tiksliai išsiaiškinęs partizanų buvimo vietą, turėjo signalizuoti operatyvininkams, o šie per raciją susisiekti su Kuršėnuose laukiančiais kareiviais. Tačiau operatyvininkai iki rugpjūčio 26-os ryto jokio signalo nesulaukė. Čekistai, dar kartą patikslinę žinias (partizanai dienojo *BARZDELYČIŲ* daržinėje), operaciją numatė rugpjūčio 27 dieną. Tos dienos rytą MVD 32 pulko kareiviai apsupo netoli ryšininkų sodybos esančius krūmus. Partizanams pavyko prasiveržti iš apsupties, tuo metu buvo nukautas tik vienas partizanas – J. KAZLAUSKAS-ŽAIBAS. Kareiviai vijosi partizanus ir už septynių kilometrų, netoli Paviekių kaimo, pamiškėje nušovė aštuonis vyrus (R. K. p a s t a b a: Čia kažkodėl išvardinti tik septyni). Štabo nariui KAJETONUI MATIJOŠAIČIUI pavyko iš kautynių pasitraukti, o VYTAUTAS CHALECKAS taip pat sėkmingai pasiekė Noliškių kaimą. Tą dieną į minėtą kaimą buvo išsiųsta operatyvininkų grupelė: operatyvinis įgaliotinis GAVRILOVAS, MGB mokyklos kursantai ŠLAPŠINSKAS, ČESEVIČIUS ir 10 kareivių. Emgebistai vienoje sodyboje susidūrė su rinktinės vadu. Susišaudymo metu buvo nušautas V. CHALECKAS ir sužeistas emgebistas ŠLAPŠINSKAS.

Agento *IGNO* dėka, turint tikslią informaciją, čekistams pavyko sudaužyti rinktinės branduolį. Siekiant užšifruoti agentą, jis su seserimis *BARZDELYTĖMIS*, savo tėvu ir kitais Urkuvėnų kaimo gyventojais buvo areštuotas. Po areštuotųjų tardymų ir akistatų šis Judas buvo paleistas ir apdovanotas dviejų tūkstančių rublių premija. Jis ryšių su MGB nenutraukė.

Taigi 1949 m. Kuršėnų apskrityje MGB aptarnavo 22 agentai ir 153 informatoriai.

Partizanas Jurgis Keras-*Bijūnas* 1938 m. iš Kelmės policijos nuovados buvo atkeltas į Kuršėnus. 1941 m. bolševikų suimtas. Vokiečių okupacijos metais dirbo Kuršėnų policijos nuovadoje vachmistru, pokario metais įsijungė į partizaninį judėjimą, buvo Prisikėlimo apygardos Vytauto Didžiojo rinktinės grupės vadas. Žuvo išduotas sribų Bezarų 1947 02 16 Papelkių (kitur – Akmenaičių k.) kaime, Padubysio valsčiuje. Kartu su juo žuvo Juozas Matijošaitis-*Meška*, kilęs iš Juodenkių kaimo. Stribai abu sunkiai sužeistus partizanus pririšo virvėmis prie sunkvežimio už kojų ir nuvilko į Kuršėnus. Paskui tuos sribus Bezarus partizanai sušaudė.

1947 02 12 netoli Smilgių į Butkaičių kaimą pas ūkininką atėjo keletas partizanų švesti Kūčių ir pastebėjo ateinant sribus bei rusų kareivius. Nenorėdami šeiminiškams pridaryt nemalonumų, vieni išsoko per langus ir traukėsi atsišaudydami į miško pusę, kiti išbėgo per duris ir traukėsi į laukus. Kurie traukėsi į miško pusę, Stasys Norkus-*Sakalas* (g. 1910 m. Marmų k., Šiaulių r., būrio vadas), jo brolis Jonas Norkus-*Genys*, *Norukas* (g. 1920 m. Marmų k., sunkiai sužeistas mirė po poros dienų) ir Teodoras Kybartas-*Daktaras* (g. 1911 m. Viekvėdžių k., Šiaulių r.) žuvo, kadangi miško pasaloje jų laukė rusų kareiviai. Bronius Kaulinis buvo sužeistas ir paimtas gyvas. Gyvi liko Kajetonas Matijošaitis, Zigmas Jonaitis-*Vėtra*, Juozas Kaz-

lauskas-Žaibas ir Petras Bielskis-Aras. Šitie keturi bėgo į laukus ir liko gyvi. Po to Petras Bielskis-Aras susidėjo su lenku Janošu iš Bazilionų valsčiaus Stonaičių kaimo ir abu vaikščiojo po kaimus. Su Janošu kartu vaikščiojo ir latvis partizanas Olda (vardas) iš Mostaičių kaimo. Janošas buvo kilęs iš stambių ūkininkų šeimos, į mišką pasitraukęs neva už pyliavų nevykdymą bolševikams. Kadangi prasidėjo išdavystės, neaiškiomis aplinkybėmis ėmė žūti partizanai, tai partizanų vadovybė būriams ir atskiroms partizanų grupėms nustatė veikimo ribas ir teritorijas.

Tuo metu aš gavau dokumentus ir legalizavausi, bet likau dirbti partizanų ryšininku. Kuršenuose milicijos viršininku tuo metu dirbo man asmeniškai pažįstamas buvęs raudonasis partizanas Stasys Urbonavičius. Jis man padėjo įsigyti dokumentus, jo dėka aš legalizavausi ir rimtai ėmiausi siuvėjo amato.

Pas mane dažnai ateidavo Bielskis su tuo lenku Janošu. Man tas Janošas nepatiko. Žmona išvirdavo kiaušinių, tai jis reikšdavo pretenzijas, kad kiaušiniai per kieti. Vieną dieną žiūriu – Janošas ateina su sribų būriu. Automatas jam ant rankos. Pasirodo, jis Kuršėnų valsčiaus sribų vadas. Aš pašaukiau žmoną, sakau:

– Pažiūrėk, kas čia darosi. Janošas su sribais ateina per tilčiuką.

Žmona pažiūrėjo per langą ir vos nenuualpo, tik pasakė „Jėzus – Marija“ ir suknubo prie vaiko lopšio. Apsupo sribai mano namelį, įeina Janošas į kambarį, pasisveikina ir tuoj klausia:

– Na, kaip gyveni? Kaip savijauta?

Aš stoviu kaip stabo ištiktas ir negaliu žodžio ištart.

– Tai ko čia nusigandai, – sako Janošas. – Ne pirmą kartą aš čia ateinu. Ko dabar nusigandai?

Čia pat atsisuko į kartu su juo įėjusius gryčion sribus ir liepė visiems eiti į daržinę. Tiems išėjus, sako jis man:

– Einam, Jonai, dviese pasikalbėt į kitą kambarį.

Aš jam sakau, apie ką mes dabar kalbėsime, bet jis net pakeltu tonu atrėžė:

– Pirmą išklausk mane, aš paaiškinsiu, – ir ėmė dėstyti toliau. – Aš nusprendžiau, kad iš tos mūsų kovos nieko nebus, todėl pasidaviau. Verčiau valgysiu rusišką košę, bet gyvensiu. Dabar tu man pasakyk, kada pas tave paskutinį kartą buvo atėjęs Olda?

Aš jam pasakiau: „Tai dabar tu man pasakyk, ką jūs už pasakymą darydavote būdami partizanais? Paprasčiausiai sušaudydavote kaip išdaviką. Šiandien aš jums pasakysiu tiesiai ir atvirai, kad Olda pas mus nei šiandien, nei vakar, nei užvakar nebuvo atėjęs“.

– Na, ką gi. Jei jau nebuvo, tai nebuvo. Vis vien anksčiau ar vėliau ateis, kur jis dės, – pasakė Janošas. – Pas tave pagrindinis atėjimas. Susitarkim: man praneši kada ir kaip.

Tada Janošui pasakiau: „Šiandien mane veskit ir šaudykite ar kitą kartą, to aš jums nepasakysiu“.

– Vadinas, nesurasim bendros kalbos, – apgailestavo Janošas. – Jeigu taip, tuomet aš su savo būriu lankysiuos tavo namuose dažniau.

– Čia jūsų reikalas, – atsakiau jam.

Praėjo nemažai laiko. Niekas manęs nekviatė nei į saugumą, nei tardė, nei klausinėjo. Aš dar ir šiandien stebiuosi, kodėl jie su manimi taip humaniškai pasielgė? Kiek pašnekėdavau su kaimynais, ne vienas yra sakęs, kad jų namus seka, kasnakt būna pasalos, o pas mane nieko. Ir ne vien pas mane. Ir kitose sodybose, kur Janošas su Olda užeidavo partizanaudami, nė vienų nelietė, nekviatė ir netardė.

Po kurio laiko Janošas su būriu stribų siautė Butkaičių kaimą ir ten rado Oldą. Matyt, žmogus, pas kurį suėmė Oldą, buvo Janošo užverbuotas, jį vėliau partizanai sušaudė. O buvo taip. Kai stribai apsupo sodybą, Olda sėdėjo gryčioje ir skaitė knygą. Sutartu metu šeimininkas griebė Oldą ir ėmė šaukti stribus. Tuojau pat gryčion įsiveržė stribai ir surišo Oldą, po to nuvedė į pamiškę ir nušovė, o lavoną išsivežė. Janošas darė viską, kad Oldos nepaimtų gyvo. Matyt, Olda žinojo Janošo juodus darbelius ir bijojo, kad tardomas neprisitartų ko nereikia. Partizanas Matijošaitis man vėliau pasakojo, kad prieš sušaudydami tą žmogų, kuris padėjo stribams suimti Oldą, jį tardė. Tas žmogelis pasakojęs, kad Janošas buvo pareiškęs ultimatumą: jei jis nepadės suimti Oldos, Janošas grasino sunaikinti visą jų šeimą. Dėl Oldos sušaudymo Janošas buvo irgi tardomas, mat čekistams toks Janošo elgesys taip pat kėlė daug įtarimų. Nuo to karto daugiau to lenko Janošo nebesutikau, žmonės kalbėjo, kad jį iškėlė į Vilnių.

Kai Užvenčio kašte partizanų neliko, 1951 m. Petras Bielskis mane supažindino su Gulbino miškų partizalais. Tarp jų buvo Boleslovas Kriščiūnas-*Klajūnas*, Stasys Šepkus-*Šernas*, Kajetonas Matijošaitis ir kt. Jie ten per žiemą laikėsi bunkeriuose. Vėliau prasidėjo išdavimai, buvo išprovokuotas mano uošvis, tad ir mane suėmė.

Vieną kartą į mūsų namus Bitėnų kaime atėjo partizanai. Pavalgė vakarienę ir nuėjo į gretimą miškelį nakvoti. Miškelyje vienas partizanas, slapyvardžiu *Gaubica*, ėmė kalbinti savo draugą pasikeisti ginklais: tas jam duos automatą, o jis anam – kulkosvaidį. Kuomet pastarasis nesutiko keistis, tas *Gaubica* naktį atsikėlė ir nubėgo į Šiaulių MGB. Atėjo moteris pas tuos gulinčius ir sako:

– Vienas gi iš jūsų pabėgo. Ant kelio sustabdė pakeleivingą automobilį ir nuvažiavo į Šiaulių pusę.

Partizanai tuojau pat pasitraukė. Netrukus iš Šiaulių prisistatė stribai ir rusų kariuomenė. Apsupo mūsų namą, apsupo tą miškelį, kur nakvojo partizanai, bet partizanų neberado. Matyt, *Gaubica* norėjo pasikeisti ginklais tam, kad galbūt būtų iššaudęs visus likusius.

Jau 1948 m. mane pradėjo šaukinėti į MGB ir tardyti. Vieną kartą bandė verbuoti. Mano mokyklos draugas Adolfas Balčiūnas Kurtuvėnuose tarnavo stribu, bet apie jį tikrai nieko blogo negalėčiau pasakyti.

Partizanas Zigmas Jonaitis-*Vėtra* bendravo su mano svainiu Juozu Gilinsku ir parodė jam paslėptą pistoletą. Po savaitės mano svainis nuėjo į Stonaičius vakaruškon ir pašaudė su tuo pistoletu. Iškart sužinojo stribai. Pasigavo svainį, kiek patardė ir paleido. Grįžo jis į namus, aš dar jį apžiūrėjau – nei sumuštas, nei ką. Jis man paaiškino, kad sutikęs dirbti stribyne batsiuviu. Pradėjo dirbti batsiuviu, bet aš greit

sužinojau, kad jis kartu su sribais vaikšto po kaimus ir ieško partizanų. Supratau, kad jį užverbavo. Susitikau jį ir pasakiau, kad jis negerai daro. Jis net nustebo:

– Iš kur tu žinai?

Pasakiau, kad aš ne mažiau žinau, kaip kad jis. Jis ėmė gintis, kad partizanų neieško, kad tai tik bobų plepalai, bet čia pat pridūrė:

– O kad reiks, tai ir ieškosiu.

Partizanai Kurtuvėnų sribyne turėjo savo žmogų ir labai greit viską išsiaiškino. Pasigavo tą mano svainį ir sušaudė.

Po svainio laidotuvių mane pasikvietė į Kurtuvėnų sribyną sribų vadas Jegorovas ir ėmė verbuoti. Kai pasakiau, kad jiems nedirbsiu ir šunim nebūsiu, tada gerokai apkūlė ir liepė pasitraukti iš namų, tiesiog išvažiuoti gyventi kitur. Ėmiau kategoriškai atsisakinėti. Tada jis mane pagąsdino, kad jie išmėtysią lapelius apylinkėje, kad aš neva užverbuotas, ir mane partizanai sunaikinsią.

– Tai ką, – sako, – tu durnas ar ką? Matau, turi šeimą, gyventi nori, bet nežinai kur pult: čia blaškaisi, ten blaškaisi.

– Niekur aš nesiblaškau, – atsakiau jam.

– Tai va, matai, svainį įkišai į mirtį.

– Kuo aš dėtas dėl svainio. Dar nežinia, kas jį sutvarkė, – ėmiau aiškint.

Tada Jegorovas man sako:

– Išvažiuok iš čia kur nori. Jei ne, gausi 25 metus ir supūsi už Uralo.

Grįžau į namus, tėvas pasitiko ir sako:

– Vaike, tu man nieko nesakai, bet jeigu jie tave taip kulia, vadinasi, kažką žino apie tave.

Susitikau Bielskį, Matijošaitį ir jiems papasakojau, ką siūlė ir ką sakė Jegorovas. Jie patarė važiuoti į Papelkius gyventi, bet nevažiavau. Visą apmąsčiau: jeigu norės, suras ir ten. Su partizanais *Svajūnu*, *Šernu* ir kitais mes likvidavome keletą komunistų, tarp jų ir kolūkio pirmininką Alfonsą Turskį, kuris pasirašinėjo ant tremtinių protokolų, Kazimierą Šukį, MGB agentą, kuris naktimis slampinėdavo po kaimą ir stovėdamas palangėse stebėdavo, ar viduje nėra partizanų, klausydavosi, ką žmonės šneka. Šukys ne kartą buvo įspėtas, bet ir toliau nesiliovė šnipinėjęs. Po partizanų įvykdytų Karo lauko teismo nuosprendžių okupacinė valdžia dar labiau sustiprino represijas. Suėmė mano uošvį Antaną Gilinską, tačiau prieš tai jį čekistai išprovokavo. Prisistatė apsimetę partizanais, ėmė aiškinti, kad jie gerai pažįsta Bielskį, kad jie atėję nuo *Zeliono* (R. K. p a s t a b a: Matyt, kalbama apie *Žaliajį Velnią*), tas ir pasakė, kad Bielskis pas mus ateina. To jiems ir tereikėjo. Praėjo dar kuris laikas, manęs vis neareštavo, bet jau sekė. Vieną dieną atvažiavo į namus ir išsivežė į Kurtuvėnus. Tai buvo 1951 m. rugsėjo 6 d. Po to išvežė į Šiaulių MGB, o čia jau ėmė kulti kaip reikiant ir pareikalavo išduoti Petrą Bielskį. Gerai prisimenu, kai pirmą kartą mušė tokia kieta gumuota lazda, suskaičiavau dešimt kirčių ir „užmigau“. Būdavo, paguldo ant grindų, vienas atsisėda ant sprando, kitas ant kojų, o trečias kerta. Antrą, trečią kartą jau tik iki septynių kirčių besuskaičiuodavau. Pasakė: „Tu turi žinoti, kur Bielskis yra, jokių kitokių

kalbų mes nenorim girdėti. Pasakysi – išeisi į laisvę, o jei ne – tavo dainelė sudainuota“. Tardė ir mušė aukšto rango rusų karininkai, vienas buvo papulkininkio antpečiais, kitas – pulkininko.

Kai iškviatė ketvirtą kartą, ta pačia lazda pabadė į paširdžius ir pasakė: „Dabar baigsim su tavim terliotis“. Jų kabinete langai atidaryti, tik uždangstyti užuolaidomis, tai puoliau už vienos užuolaidos ir norėjau iššokti per langą, bet ten stovėjo čekistas ir mane sugavo.

Bielskį suėmė 1952 m. vasario 24 d. Pasikviatė mane, ant stalo tardytojas varto Bielskio bylą ir aiškina man, kad dabar būsiu išaiškintas iki galo. Pagrasino į akistatą pakviesti Bielskį, kad įrodytų mano kaltę. Taip kelis kartus, bet Bielskio taip ir neatvedė.

Kai mane suėmė ir ėmė tardyt, vertėju buvo pakviestas mano bendramokslis Adolfas Balčiūnas. Aš jam ir pasakiau, kad mano uošvis išgėrinėja, kad greit viską pragers. Paprašiau, kad pasakytų mano tėvams, jog šie atvažiuotų ir pasiimtų visą mano turtelį, gyvulius. Jis nuvažiavo pas mano tėvus. O kai sribai nuvažiavo, nieko nerado, uošvis jiems pasakęs, kad mano tėvai išsivežė. Tuomet nuvažiavo pas mano tėvus į Viekviedžius, ėmė klausinėti tėvo, kodėl jis mano turtą pasiėmęs. Šis ėmė ir pasakė, kad buvo atvažiavęs pareigūnas Balčiūnas ir liepė jiems parsigabenti visą sūnaus turtą.

Taigi mane tardo, o vertėjo nėra, kažkur dingo. Viena diena, antra – vertėjo nėra. Atėjo kitas vertėjas, ėmė keistis ir tardytojai. Vienas jų klausia:

– Ar tu Balčiūno parašą galėtum pažinti? Kartu į mokyklą ėjot, geri draugai buvot...

Balčiūną mokykloje mes vadindavom „Teptuku“, nes blogai mokėsi. Po kelių dienų pasikviečia mane į tardymą ir rodo parašą, bet, kas parašyta virš to parašo, man nerodo. Klausia, ar aš nepažįstu to parašo.

– Kaip nepažinsi, – pasakiau, – buvusio vertėjo Balčiūno.

Parodė ir daugiau parašų. Tardytojas sako, kad viskas gerai, atpažinai Balčiūno parašą. Kitą dieną ateina majoras Gerasovas ir sako:

– Na, dabar su tavimi pasikalbėsiu kaip reikiant. Gana. Su tuo Balčiūnu negalime išsiaiškinti: žinai – nežinai, draugai – ne draugai. Dabar paklausyk, aš paskaitysiu. Tu mums nesakai, ką žinai, o jis jau pasakė.

Man net kojos nutirpo. Ką galėjo pasakyti? Ir štai ką man paskaito: „Aš, Adolfas Balčiūnas, nuo tų metų (nurodyti metai) pažįstamas su Jonu Jokubaičiu. Jis manęs prašė, kad aš pasakyčiau jo tėvams, kad jie atvažiuotų ir pasiimtų jo turtą, kadangi uošvis išgeriantis, kad nepragertų. Aš nuvažiavau ir pasakiau...“ Aš įsiutau ir atrėžiau, kad tai grynas melas. Kaip kirto tas ruskis per galvą, taip ir nusiritau pastalėn. O kai mane iš pastalės ištraukė ir vėl pasodino ant taburetės, vėl tą patį pakartojau. Dar kartą trenkė ir dar kartą, bet taip ir neprisipažinau. Po to ir gražiuoju kalbino, bet aš jiems tą patį kartojau, gyniausi, kad Balčiūnui nieko nesakiau. Balčiūno nepasodino, bet iš sribyno vis dėlto išvijo.

Mane su žmona teisė, abu gavome po dvidešimt penkerius metus lagerio.

NUTARIMAS

1959 m. vasario 6 d. Vilnius

Lietuvos SSR justicijos vyr. patarėjas TOKAREV, peržiūrėjęs nuteistojo Jono Jokubaičio, s. Kazio, archyvinės-baudžiamosios bylos Nr. 23471/3 medžiagą ir jo skundą, pateiktą SSSR ministrų tarybos pirmininko vardu,

n u s t a č i a u:

Jokubaitis Jonas, s. Kazio, gimęs 1923 metais Jakštaičių (Bitėnų) kaime, Šiaulių rajone, Lietuvos SSR, iš valstiečių vidutinių, lietuvis, SSSR pilietis, nepartinis, išsilavinimas 4 pradinės mokyklos klasės.

1952 m. vasario 9 d. Lietuvos SSR MGB kariuomenės karinis tribunolas pagal RSFSR BK str. 58 – 1 „a“, 58 – 10 ir 58 – 11 (R. K. p a s t a b a: Rusiškai – po sovokupnosti) nuteisė 25-eriems metams pataisos darbų lageriuose ir 5-eriems metams be teisių, su turto konfiskacija.

Pagal tą pačią bylą pagal RSFSR BK str. 17 – 58 – 1 „a“ 25-eriems metams laisvės atėmimu nuteista ir Jokubaitienė Antanina, d. Antano, g. 1926 m., iš kurios skundų negauta.

Lietuvos pasienio karinės apygardos MGB kariuomenės karinio tribunolo teismo nuosprendis paliktas galioti.

Teismo J. Jokubaitis pripažintas kaltu, jog nuo 1946 m. iki arešto dienos 1951 m. spalio 6 d. palaikė nusikalstamą ryšį su nacionalistinio ginkluoto būrio dalyviais. Penkių metų laikotarpyje veikė kaip aktyvus banditų – nacionalistų rėmėjas. Savo ūkyje sistematingai slėpė gaujos dalyvius, aprūpindavo juos maisto produktais, jų nurodymu važinėjo į miestą įvairių reikmenų pirkimo tikslais. Informavo banditus apie karinių MGB grupių ir liaudies gynėjų pasirodymą banditų slapstymosi teritorijoje. Būdamas gaujos ryšininku, palaikė ryšį tarp gaujų ir jų ryšininkų, perduodavo banditinę korespondenciją. Jo butas tarnavo kaip ryšių punktas. Daugelį kartų lankė banditų slapstymosi vietas miške, su jais kartu ten nakvodavo. Aprūpindavo banditus medikamentais ir papirosais, siuvo banditams aprangą ir baltinius, išgėrinėjo su banditais savo namuose ir banditų slapstymosi vietose miške.

1950 m. kartu su banditais savo ūkio teritorijoje įrengė du bunkerius, kuriuose buvo laikomi ginklai, šaudmenys, maisto produktai.

1951 m. rugsėjo mėn. iš 9 d. į 10 d. gaujos sudėtyje dalyvavo teroro akte, kuris buvo įvykdytas prieš kolūkio pirmininką komjaunuolį Turskį ir jo žmoną. Visas turtas ir maisto produktai, priklausę Turskiui, banditų buvo pagrobti ir pristatyti į Jokubaičio ūkį.

1950 – 1951 metais iš gaujos dalyvių gavo antisovietinių lapukų ir juos išplatino tarp gyventojų. Dalį šios antisovietinės literatūros laikė savo ūkyje iki jos paėmimo.

Už aktyvią veiklą gaujos naudai banditų buvo apdovanotas Pasižymėjimo lapu.

Kalėdamas Norilsko lageriuose, drąsiai kartu sėdintiems partizanams pasakodavau, kad mūsų krašte partizaninė kova dar nesibaigė, kad dar yra likę gana daug kovotojų, kurie narsiai kaunasi su okupantais ir jų pakalikais. Be abejo, tas mano kalbeles, matyt, išgirdo kažkas iš užverbuotų šnipelių. Vieną dieną pasišaukė mane „operas“ žydas. Jis ėmė prikaišioti, kodėl aš viešai kalbu apie kažkokius partizanus,

ir klausti, ką aš noriu tuo pasakyti. Atsakiau jam, kad čia jokios paslapties nėra. Lietuvoje partizanų tūkstančiai. Jie kaip žemė, kaip dangus, kaip vanduo, net norėdamas nieko nuo jų nepaslėpsi. Jeigu žmonės manęs klausia ir domisi, kas Lietuvoje darosi, aš ir pasakoju. Žydas man sako:

– Tu išpasakojai, o mes sužinojom.

Žinoma, tada aš dar buvau nepatyręs visokių jų provokacijų. Žydas man pasiūlė dirbti kartu, sakė, kad gausiu lengvatų. Atsakiau žydui tiesiai šviesiai – jokių bendradarbiavimų nebus, nuo savų rankos aš mirti nenoriu, aš dar noriu gyventi. Tada žydas pagrasino:

– Jei nesutiksi dirbti su mumis, tai ir negyvensi.

– Ne taip jau svarbu, gyvensiu ar negyvensiu. Šiandien aš jūsų rankose. Kaip jūs norėsite, taip su manimi ir pasielgsite, – atsakiau.

Daugiau prie manęs ir nebekibo. Po to prasidėjo kalinių sukilimas, kuriame aktyviai dalyvavau, už tai dar gavau metus uždaro kalėjimo.

Norilske viename barake gyvenome kartu su Lietuvos karininku kapitonu Juozu Ūseliu, kurį vėliau perteisė ir sušaudė, kadangi jis karo metais dalyvavo Baltarusijoje naikinat raudonuosius partizanus. Jis buvo tikras patriotas, kultūringas, išsilavinęs žmogus. Lageriuose teko sutikti įvairių socialinių sluoksnių tautiečių, bet garbingiausi žmonės – tai buvę partizanai ir eiliniai kaimo žmonės, ryšininkai. Visokie buvę direktoriai, viršininkai – tautos šlamštas, pasidavėliai.

1958 m. numetė pusę bausmės – sumažino iki dvylikos metų. Aštuonerius metus jau buvau atsėdėjęs, beliko labai nedaug. Nuvežė į Taišetą – į paskirstymo punktą. Čia sutikau rusų kapitoną, buvusį fronto dalyvį, statybos inžinierių Vladimirą Jakovlevičių Kuznecovą. Jis vadovavo siuvyklai. Mane, kaip siuvėją, pakvietė dirbti į tą siuvyklą. Pasišaukia kartą mane tas kapitonas ir sako:

– Ar dirbsi ramiai, ar nedirbsi, aš noriu čia tave pasilikti.

Aš jam sakau:

– Kaip suprasti „ramiai dirbsi...“ ?

– Tavo byloje prirašyta, kad tu kiekviena žingsnyje vis priešini.

– Prirašyti daug ką gali, – atsakiau jam.

Tada jis paprašė papasakoti, kaip buvo iš tikrųjų. Aš jam ir papasakojau. Pasačiau, jeigu bus sudarytos sąlygos dirbti, tai ir dirbsiu. Norilske dėl to ir sukilom, kad vienas kalinys privalėjo dirbti už du. Paliko mane dirbti siuvykloje ir perspėjo, kad stebės. Maždaug už poros mėnesių (1959 m.) mane pasišaukia vyresnysis leitenantas Drozdovas ir, pasidėjęs ant stalo mano bylą, labai kultūringai ima mane kalbinti. Pradėjo nuo to, kad SSSR politika kalinių atžvilgiu klostosi į gerąją pusę, daugumai sumažino bausmes, daugelis jau dirba už lagerio zonos be sargybos. Pažadėjo, kad ryt ar poryt aš irgi dirbsiu be sargybos. Jo kabinetas nedidelis, toliau stovi tokia kraičio skrynja, kaip pas mus vadina. Pakalbėjo Drozdovas, pagyrė mane, kad gerai atrodau, paklausė, kodėl aš, būdamas toks doras žmogus, patekau į kalėjimą. Aš jam atsakiau, kad į lagerį patekau dėl jūsų klaidingai dirbamo darbo, nes jūs nenorit žmogaus suprasti, tik norite bausti. Drozdovas mažumėlę įsižeidė, bet santūriai

paklausė, kaip tai reikėtų suprasti? Aš jam ir išrėžiau visą tiesą, kad mes lageryje dirbome sąžiningai, bet jūs mus išnaudojote, todėl mes ir sukilome. O jūs mus palai-
kėte didžiausiais nusikaltėliais. Drozdovas tarsi ir pritarė mano minčiai, atėjo, atsi-
sėdo šalia manęs ant tos „kraičių skrynios“. Padėjo ranką man ant peties ir sako:

– Na, pasitarkim nuoširdžiai. Tau liko beveik ketveri metai sėdėti. Dabar atsiran-
da daugiau lengvatų. Porą metų atidirbsi, gal ir tiek nereiks, galėsi pasikviest šeimą.
Išleisim be sargybos ir galėsi gyventi už zonos ribų.

Šiek tiek patylėjęs pridūrė:

– Na, tai dirbsim kartu. Visi pradėjo dirbt...

– Viršininke vyresnysis leitenante, dabar aš nematau tokio darbo, kurį naudin-
gai jums galėčiau dirbti.

– Kaip suprasti? – nustebęs paklausė Drozdovas.

– Visi stengiasi išeiti į laisvę. Už tai, kad laiškelių ar koki buteliuką parneša į zoną
laisvieji, bėgti ir skūsti jums? Tokios ir kalbos negali būti. Aš taip daryti tikrai ne-
galiu.

Jis ir toliau man dėstė savo „didingas“ teorijas, sakė, kad įrašys mane į išleidžia-
mųjų sąrašus. Atsakiau, kad „stukačium“ nebūsiu ir man tokios laisvės, kokią jūs
žadat, nereikia. Aš noriu išeiti toks, koks ir atėjau pas jus. Aš tikiu motinos žodžiais,
kad reikia mylėti ir gerbti savo artimą. Jei motinos žodžių nesilaikysiu, ji mane pra-
keiks ir, mano supratimu, tai būtų didelis nusikaltimas prieš motiną, prieš save patį
ir bendro likimo draugus. Drozdovas atidžiai išklusė manęs ir sako:

– Na, gerai jau, gerai. Supratau. Nors man tai nelabai patinka, bet ką padarysi.

Kadangi mūsų pokalbis užsitęsė, Drozdovas paklausė:

– Kaip bus su tuo mūsų pokalbiu? Ką tu pasakysi savo draugams grįžęs į ka-
merą?

– Kaip mes su jumis kalbėjom, taip ir pasakysiu, – atsakiau.

– Kaip pasakysi?

– Ką jūs man siūlėte, taip ir pasakysiu. O ką? Jums tai naujiena? Mes privalome
vienas kitam pasisakyti, nes mums reikia iš vieno dubenio valgyti ir kartu gyventi.
Kad ir nepasakyčiau, vis vien sužinotų. O tie jūsų pažadai juk ne nuo vieno jūsų
priklauso. Būtinai pasakysiu, apie ką mes čia kalbėjom.

Nepasakyčiau, kad jis būtų dėl to labai supykęs. Išgirdęs tokius mano paaiški-
nimus, pridūrė:

– Na, ką padarysi. Jeigu jau taip nusprendei – sakyk, pasakok, bet jeigu ateityje
persigalvosi, atei visuomet pas mane pasiguost, aš tave suprasiu.

Praėjo gal koks pusmetis ir išleido mane už zonos be sargybos. Kartą grįžtam iš
darbo, žiūriu – prie vartų budi tas pats Drozdovas. Jis tuoj mane pasikviečia:

– Jokubaiti, atei čia, pasišnekėsim.

Ištraukia mane iš kolonos. Visi gi mato, kur aš einu.

– Na, kaip jauties? Žvaliai atrodo, gal jau ir mergų turi?

– Turiu, – sakau jam. – Kaip neturėsi.

– Tai kaip su laiškučiais, su buteliuku?

– Meluoti aš nemoku. Kai reikia, tai reikia, niekur nesidėsi.
– Taip ir nepagauna?
– Nepagauna, – sakau.
– Žiūrėk, vieną dieną gali pagaut, – pagrasino Drozdovas.
– Pagaus, bus pagauta, gal nesusaudys. Buteliukas gal ir nebūtinai, o laiškučiai kitą kartą – mūsų gyvybės reikalas.

Išklausė Drozdovas, nusispjovė ir pasakė:

– Ech, atviras bernas esi. Savo malį, bet vieną kartą vis vien papulsi.

Laiškučius rašydavo kaliniai savo artimiesiems, o mes juos išnešdavome už zonas ir išsiųsdavome arba atnešdavome iš pažįstamų, artimųjų į zoną. Drozdovas man ir sako:

– Ar prisimeni mūsų paskutinį pokalbį?

– Prisimenu, – sakau jam. – Mes gi neišgėrę buvom.

– Tai kuo mane dabar laikai?

– Atvirai kalbant, – sakau jam, – jus laikau doru žmogumi. Jūs manęs neprievar-tavot ir nedarėt jokio spaudimo.

– Gerai pasakyta, – nusistebėjo Drozdovas.

– Ne gerai pasakyta, o jūsų gerai padaryta, – pridūriau.

– Dabar pagausiu su laiškiukais, ir vėl mes būsime kalti.

– Aš būsiu kaltas, jūsų nekaltinsiu.

Taip mes pasikalbėjome su juo. Kai mane paleido iš lagerio, Drozdovas pasirašė dokumentus, parašė labai geras rekomendacijas, gerą charakteristiką.

Iš lagerio mane paleido 1961 m., o į Lietuvą grįžau tik 1991 metais. Keturiasdešimt savo gyvenimo metų praleidau Rusijos žemėje.

Pasakoja JANINA PETRULAITYTĖ-MARTI

Užrašyta Kaune
2005 04 18

Gimiau 1923 m. birželio 9 d. Bučionių kaime, Surviliškio valsčiuje, Kėdainių apskrityje, stambaus ūkininko šeimoje. Tėtis buvo Lietuvos savanoris, 1918 – 1920 metų Nepriklausomybės kovų dalyvis, buvo apdovanotas savanorio-kūrėjo medaliais už drąsą. Jis, kaip nepriklausomybės kovų dalyvis, iš valstybės gavo 11 ha žemės. 1920 m. dar atgavo savo tėvo Mato Petrulaičio (mano senelio) ūkį, kadangi jo ūkis caro valdžios buvo konfiskuotas. Senelį caro valdžia 1901 m. teisė už tai, kad jis lietuviškos spaudos draudimo metais (1864 – 1904) mokė vaikus lietuvių kalbos ir platino lietuvišką spaudą. Senelį nuteisė penkeriems metams katorgos ir konfiskavo visą turtą. Ūkyje apgyvendino iš Rusijos atkeltus rusus. Tik Lietuvos valdžia tėčiui grąžino konfiskuotą 33 ha senelio žemės sklypą.

Senelis iš katorgos pabėgo į Ameriką. Amerikos lietuviai jam, kaip karžygiui, netoli Bostono Wuster miesto kapinėse pastatė paminklą. Visa mūsų šeima priešinosi Lietuvos okupantams. Senelės brolis Dionizas Urbelis ir pusbroliai Damalakai, Šilinskai buvo 1863 m. sukilimo dalyviai, Juozas Damalakas vadovavo sukilėliams. Visi jie palaidoti bendrame sukilėlių kape Šventybrastyje.

Kai rusai 1940 m. birželio mėnesį įsiveržė į Lietuvą, buvo tikras siaubas. Tada mes, Kėdainių ateitininkai, stovyklavome Bajėnų miške. Tas miškas – tarp Josvainių ir Cinkiškio. Tai buvo puiki jaunimo stovykla. Nors ateitininkų organizacija gimnazijose buvo uždrausta, bet mes nebuvo persekiojami. Labai džiaugėmės, kad pas mus apsilankė tokie svečiai kaip Bernardas Brazdžionis, Selinas (Kauno ateitininkų vadas), Alfonsas Sušinskas. Prie laužo vakare dainavom, deklamavom, šokom, o rytojaus dieną, birželio 15-ąją, apie 12 valandą išgirdome per radiją, kad rusų kariuomenė peržengė Lietuvos sieną. Išsiskirstėm verkdami ir pėsti išėjome į Kėdainius. Brazdžionis su keliais kauniečiais irgi pėsčias išėjo į Kauną.

Vakare Kėdainių gatvėmis jau važiovo rusų tankai. Kareiviai atrodė labai vargingi, dulkinį, tokios pat buvo ir jų uniformos. Buvo žmonių, kurie juos su gėlėmis pasitiko, bet tai buvo daugiausia žydai. Mačiau ir savo klasės drauges žydaites su gėlių puokštėmis. Bet labiausiai atmintin įstrigo toks vaizdelis: gatve žlega rusų tankai, eina kareiviai, o mūsų kareivinėse langai atviri, lietuvių kareiviai dainuoja. Žmonės, susirinkę prie kareivinių, jiems ploja, verkia ir prašo dar dainuoti.

1940 m. per Vėlinės Kauno miesto kapinėse, kur dabar Ramybės parkas, įvyko jaunimo ir studentų susirėmimas su rusų kariuomene. Rusų kareiviai neleido uždegti ant kapų žvakučių, o jaunimas pasipriešino. Kareiviai ėmė šaudyti į beginklius žmones, tada žuvo ir surviliškietis Juozas Jasinevičius. Labai daug tuomet Vėlinių dalyvių areštavo, daug jų nebegrižo iš kalėjimų, lagerių ir tremties...

Mūsų šeima 1940 – 1941 m. labai nenukentėjo. Tiesa, žemės paliko tik 30 ha, bet dėl to niekas nesielvartavo. Tėvai turėjo kitokių nemalonumų. Tėvas buvo tardomas, bet jį paleido. Aš tuomet buvau dar per jauna. 1941 m. vasario 16-ąją mūsų klasėje nuo sienos buvo nukabintas Stalino portretas ir, prakirtus eketę, nuskandintas mokyklos prūde. Toje vietoje, kur kabėjo portretas, liko užrašas: „Stalinus išvyko į žiemos kurortą...“ Tai buvo vaikiška išdaiga, bet mus visus tardė rimtai. Čekistai stengėsi, bet taip ir nesužinojo, kas tai padarė. Visi žinojo, net ir žydai, bet niekas nepasakė, kieno tai darbas. Tiesa, klasėje tuo metu buvo tik vienas komjaunuolis Jofė, jis tuo metu sirgo. Kartu su manimi mokėsi ir Judelis Rondelis, kuris šiuo metu tebegyvena Kaune. Žmonės jį išgelbėjo nuo mirties, bet jis nebuvo dėkingas...

Surviliškyje, mano gimtajame miestelyje, valdžios tuojau ėmėsi vietiniai proletarai ir žydai. Bet seni protingi žydai sėdėjo ramūs, tik dažniau į sinagogą ėjo. Taip pat niekur nesikišo komunistas nuo 1917 m. Jurgis Ambraška iš Kazokų kaimo. Jis buvo idėjinis komunistas, tad labai nusivylė okupacine tvarka. Buvo dar ir kiti Ambraškos, kurie su Žiugžda užėmė aukštus postus LSSR (LTSR) vyriausybėje.

Aš užaugau tokioje aplinkoje, kur žodžiai „komunistas“, „bedievis“ buvo lygūs keiksmazodžiui. Mano tėtis buvo 1941 m. sukilėlis. 1943 m. baigiau Kėdainių gim-

naziją, apie tolimesnį mokslą vokiečių okupacijos metais galėjau tik svajoti. Dirbau pašte iki užeinant rusams. Dar vokiečių okupacijos metais įsijungiau į LLA veiklą.

Bronius Karbočius buvo mano jaunystės draugas. Jis mokėsi Kėdainių kultūr-technikos mokykloje, kurią baigė 1943 m. Vokiečių okupacijos metais jis tarnavo Vietinėje rinktinėje. Atėjus rusams, 1944 m. buvo areštuotas, bet pabėgo iš kalėjimo ir kurį laiką slapstėsi pas mane ir mano gimines. Tuo metu (1944 08 06) jau buvo areštuotas ir uždarytas į Kėdainių kalėjimą ir mano tėtis.

Mama labai sunkiai išgyveno tėčio areštą, vis sirguliavo. Didelis ūkis (45 ha), visi darbai, visos pyliavos, visi rūpesčiai gulė ant mano pečių, nes šeimoje buvau vyriausia. Brolis Benediktas (g. 1925 m.) buvo šaukiamojo amžiaus ir nieko padėti negalėjo, dirbo Kėdainiuose gaisrininku, bet tai jo nuo kariuomenės neišgelbėjo. 1945 m. sausį jis buvo mobilizuotas ir pateko į taip vadinamą 16-ąją lietuviškąją diviziją. Sesuo Vitalija ir brolis Algimantas buvo dar visai vaikai, taigi bėdų užteko.

Partizaninis judėjimas mūsų apylinkėse prasidėjo dar 1944 m. rudenį. Patys pirmieji į miškus išėjo Bronius Karbočius, Antanas Užkuraitis ir labai mums artimas žmogus, geras mano tėčio draugas Kazys Šniūtė (g. 1901 m.). 1944 m. gruodžio 27 d. naktį prie nušauto mano jaunystės draugo ir kaimyno Adolfo Urbelio karsto, Šniūtės iniciatyva, didelis būrys vietos jaunimo kartu su Užkuraičiu ir Karbočiumi davė priesaiką kovoti, nepasiduoti ir kovą tęsti iki pabaigos. Tokia buvo ir mano partizaninės kovos pradžia.

Aušros gatvėje Kaune, Paukštienės namuose, buvo tuometinių 1944 – 1945 m. patriotų klubas, greičiau susibūrimo vieta. Tokių vietų, kur mes rinkdavomės, Kaune buvo keletas. Ten vyko įvairūs pokalbiai, gaudavome nelegalią spaudą. Ypač pagrindinis darbas suintensyvėjo pasibaigus karui, nes visi tikėjome, kad neilgai okupacija tęsis, tuoj pat Vakarai padės – reikia tik mums patiems organizuotis, ginkluotis ir priešintis.

Dažnai susitikdavome pas Širmulį, Vaižganto g. 7, taip pat pas Danutės Jankevičiūtės mamą, Vaižganto g. 2, pas mano tetą Godliauskienę Giedraičių gatvėje. Planavom, kalbėjom, ginčijomės ir visi tikėjom Vakarais. Kad mus taip išduos ir paliks vienus, nė minties nebuvo. Danutė Jankevičiūtė-Gvildienė buvo mano draugė ir bendražygė. Ją areštavo Surviliškyje, ji ten mokytojavo. Kai buvau Meškauskienės „tarnaitė“, toks kaimynas Marijonas Stepašinskas labai rizikuodavo, ne kartą arkliu vežė mane į Kauną. Tuose sambūriuose dalyvaudavo gana daug rimtų žinomų žmonių: Kazimieras Šimavičius – žinomas finansininkas, baigęs Oksfordo universitetą (tuo metu Lietuvoje vienintelis nepartinis Tarybų Sąjungos Lenino ordino kavalierius), Zbignevas Pranas Vitkauskas – baigęs Sorbonos universitetą, ilgametis „Drobės“ fabriko direktorius (dar tebegyvena). Čia lankėsi ir Nobelio premijos laureato Česlovo Milošo brolis Andrius Milošas bei jų pusbrolis Andrius Jurevičius (abu išvykę į Lenkiją, teko susitikti Šventybrastyje 2001 m.). Iš mano artimesnių draugų lankydavosi Alfonsas Svarinskas, Stasys Pancerna, Liudas Dambrauskas, Jadvyga Matulytė-Glaveckienė, Rožė Bložytė, Tvarijonavičius, Dzikas, Rumbaitis, nežinau kas atsivedė ir Jokūbą Minkevičių. Visų aš nebeišvardinsiu, nes daugelio pavardžių jau nebeprisimenu.

1945 m. birželio 2 d. buvo grupės susitikimas. Jokūbėlis, kuris vėliau tapo garsiu raudonuoju profesoriumi, mus išdavė. Apie Minkevičių galiu pasakyti, kad visada buvo linksmas, geros nuotaikos, veiklus, energingas. Kaip žmogus, jis kėlė pasitikėjimą, mes visi jį vadinome Jokūbėliu. Minkevičius buvo maždaug mano amžiaus.

Kaip man vėliau pasakojo Roza Zalatorytė-Vosylienė, susirinkusius apsupo rusai. Vyrai, kurie buvo ginkluoti, priešinosi, daug kam pavyko pabėgti. Kai kurie bėgo atsisaukdamai. Tada žuvo Tvarijonavičius ir dar vienas, kurio pavardės nežinau. Kai ką areštavo. Aš, būdama kaime, nieko apie tai nežinojau. Atvažiauvau pasiimti spaudos ir, kai tik išėjau į kiemą, – „rankas aukštyn“, ir mane surišo.

Kai į Lietuvą buvo atvažiavęs Gorbačiovas, Minkevičius pasakė tokią ugningą kalbą, kad mes (bendraminčiai), žiūrėdami televizorių, pasakėm: „Už tokią kalbą galima atleisti Jokūbėliui visas jo nuodėmes...“ O jis išdavė ir mane. Aš tada dažnai rašinėjau į mūsų laikraščius, pasirašydama pseudonimu *Marti*. Jis pasakė, kad *Marti* – tai Petrulaitytė. Vėliau teko su juo atsitiktinai susitikti Kaune perlaidojant A. J. Greimo palaikus. Jis turėjo prie kapo sakyti atsisveikinimo kalbą, bet, kai pamatė mane ir Zalatorytę, dingo kaip dūmas iš kapinių. Tegu būna jam lengva šventa mūsų žemelė...

Iš pradžių gyvenau legaliai, nors ginklų naudotis jau tada mokėjau. Kai mane 1945 06 03 Kaune areštavo, kurį laiką uždarę laikė Donelaičio g. 9c rūsyje. Tada buvo tokia tvarka – neteistus vežti į Rusiją, nes vietiniai kalėjimai buvo perpildyti. Trėmimo (etapo) metu (1945 09 02), padedant konvojui ir buvusiems frontininkams, pavyko pabėgti. Netoli Oršos traukinys sustojo, konvojus pasiūlė man nueit į stotį atsinešti karšto vandens. Tada ir pabėgau. Sunkus buvo kelias atgal į Lietuvą,ėjau naktimis. Nuo to laiko jau gyvenau nelegaliai, be dokumentų. Tapau net Meškauskienės „tarnaitė“ Garšvių kaime, Naujamiesčio valsčiuje. Man atrodo, kad šita 1945 m. mano byla buvo sunaikinta paties konvojaus, nes vėliau, kai mane tardė, mažai ką apie Kauno įvykius žinojo. Iki 1947 m. vasario pabaigos gyvenau tai Naujamiesčio apylinkėse, tai Vilniuje, tai Kaune. Kaune vengdavau dažniau pasirodyti, nes ten turėjau daug pažįstamų.

Gyvendama Garšviuose, užmezgiau ryšį su partizanų Vincu Grinkumi-*Kariūnu*. Jo būryje buvo mano giminaičiai Deveikiai. Taip pat užmezgiau labai svarbų mano gyvenime ryšį su Jurgiu ir Marcele Dovydaičiais. Jurgis dėstė Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje lietuvių kalbą ir literatūrą, o Marcelė dirbo Pedagoginiame institute. Tie žmonės buvo tikri patriotai, nepaprastai daug padėjo ne tik man asmeniškai, bet ir visiems mūsų krašto partizanams. Aš nežinojau ir niekada nesistengiau sužinoti, iš kur Dovydaitis gaudavo ginklų, šovinių, vaistų, tvarsliavos... Mano reikalas buvo visa tai parvežti, perduoti Vaiteliui, Grinkui, Karbočiui, Pakščiui ar net partizanams į Prisikėlimo apygardą.

Vilniuje, Žvėryne, Vytauto g. 2, buvo mano prieglauda ir atramos punktas. Čia visada buvau laukiama ir paguodžiama. Dovydaitis B. Karbočių-*Bitę* ir V. Grinkų-*Kariūną* pažinojo asmeniškai, jie keletą kartų buvo susitikę. Dovydaičiai man

ir gyvybę išgelbėjo, kai 1949 m. rugsėjo mėn. po gimdymo Lukiškių ligoninėje užsikrėčiau sepsiu. Dovydaitytė per medicinos seselę sugebėjo perduoti vaistus nuo kraujo užkrėtimo. Jurgis ir Marcelė buvo tokie žmonės, kurie viską sugebėjo atlikti „švariai“ ir visada likdavo nepastebėti. Duok, Dieve, jiems dangų. Mane jie irgi mokė vengti viešumos.

1947 m. vasario pabaigoje mano Meškauskienės „tarnaitės“ rolė pasibaigė. Tik visai neseniai sužinojau, kad tada mane išdavė mano pusseserė Ona Rabačiauskaitė. Vieną naktį mane prikėlė surviliškiečiai sribai su leitenantu Lapuchinu priešakyje ir išvežė rogėmis į Surviliškį, į tą pačią nelemtą palėpę, apie kurią savo prisiminimuose pasakojo A. Striukas („Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, II d., 1 knyga, p. 69). Dabar man tik juoką sukelia buvusio sribuko Striuko pasakojimas. Tokią palėpę galima apkūrenti? Juk ten nebuvo jokios krosnies, man jis neatnešė jokių malkų. Jis pasakoja visišką netiesą. Buvau aš toje palėpėje 1947 m. vasario pabaigoje. Buvo šalta naktis, bet aš nesusalau, nes palėpė buvo prigrūsta visokių popierių, kuriais aš ir gelbėjau nuo šalčio. Striuko aš visai nepažinojau, mačiau jį gyvenime tik vieną kartą, kai jau nuteistą Lukiškių kalėjime jis mane buvo išsikvietęs pasirašyti ant kažko popieriaus. Apie Striuką daugiau nieko negaliu pasakyti. Su vietos partizana, mano žiniomis, ryšio jis nepalaikė. Daugelis tada jį kaltino dėl Vacio Malakausko žūties. Kaip iš tikrųjų buvo, nežinau.

Buvo ir tokių sribų, kurie ginklus partizanams pardavinėjo, pavyzdžiui, leitenantas Doroginas. Jis dirbo karinio dalinio intendantūroje. Aš pati iš jo pirkdavau šovinių dėžes ir ginklus, tarp jų buvo dešimtšūvių šautuvų, automatų. Jis viską atveždavo pas Vytautą Lukšį (miręs) į Kazokų kaimą, o pinigų mokėdavau aš. Kėdainiuose NKVD dirbo toks majoras Šorgorodskis (miręs), kuris partizanams ne tik ginklus, bet ir žinias perduodavo. Visokių buvo sribų. Tiedu rusai viską darė tik už pinigų.

Iš tos palėpės mane kitą dieną rogėmis nuvežė į Kėdainius. Čia ilgai tardė, bet aš jau buvau užsigrūdinusi, tad čekistai iš manęs nieko nepešė. Labai svarbu buvo tai, kad man vertėjo nereikėjo, laisvai kalbėjau rusiškai. Kėdainiuose mane palaikė porą savičių ir paleido be dokumentų. Privalėjau kas mėnesį važiuoti į Kėdainius registruotis. Jų tikslas man buvo aiškus: per mane jie tikėjosi sugauti Karbočių. Mačiau ir jaučiau, kad visą laiką esu sekama. Jau turėjau šiokios tokios patirties, jau žinojau, kaip elgtis tokiu atveju, todėl jiems sučiupti *Bitę* aš tikrai nepadėjau.

1996 m. išleistoje Igno Meškausko knygoje „Kraupūs žodžiai“ (II d., p. 65) yra plačiau aprašyti Peiksvos kaimo įvykiai 1946 m. sausio 26 d. Tuomet buvo sunaikinta Antano Sereikos šeima, žuvo partizanai... Po Peiksvos įvykių *Bitė* liko beginklis. Aš tada sugebėjau atvežti iš Vilniaus nemažai ginklų ir savo įprastos veiklos nenutraukiau.

Nuo 1946 m. pavasario mano sesutei Vitalijai ir broliui Algimantui leido gyventi savo namuose Bučioniuose. Tai buvo baisaus vargo metai. Namuose buvo viskas išdaudyta, išvogta, išnešta, tik sienos telikę. Tėčiui ir mamai siuntinius į Rusiją siun-

tėm, vertėmės kaip mokėjom. Labai padėjo Dovydaičiai, giminės, draugai.

Tėtį 1947 m. atvezė iš Pečioros į Lietuvą ir čia teisė Karo lauko teismas, davė 6 metus kalėjimo. Brolis Benediktas tuo metu tarnavo Pabradėje, buvęs „frantavikas“, turėjo viršilos laipsnį. Už tai, kad pasimatė su nuteistu tėvu, jam prieš visą rikiuotę nuplėšė antpečius ir pažemino iki eilinio. Iš sovietinės kariuomenės jis grįžo 1948 m. vasario pradžioje, o gegužės 23 d. kartu su broliu Algimantu ir sesute Vitalija juos ištrėmė į Krasnojarsko kraštą.

Dar 1948 m. kovo ar balandžio mėnesį partizanai likvidavo tris stribus: viršininką Lukšį, Gapšį ir Ramoną. Po to įvykio mane ir brolių Benediktą areštavo. Visa laimė, kad buvo šlapia, tad matėsi, kaip jie iš mūsų kiemo išėjo į vieškelį. Mus paleido, bet jau buvo aišku, kad atėjo gyvenimo laisvėje pabaiga. Man teko rinktis – miškas arba išdavikės kelias... Nuo tada pradėjau slapstyti. Kai gegužės 23 d. išvezė visus mano artimuosius, nebeliko kur prisiglausti, išėjau į mišką.

Buvau labai prislėgta: tėtis su mama lageriuose, broliai ir sesuo tremtyje, niekam padėti negaliu. Likau kaip stoviu. Visus mano giminės ir geriausius kaimynus ištrėmė, nutrūko ryšys ir su Dovydaičiais – jie jau buvo sekami. Prisiglaudžiau pas Mataičius, visa jų šeima buvo miške. Su jais kartu buvo ir mano pusbrolis Valeras Rabačiauskas, kuris man buvo kaip brolis. Labai gera buvo Vlado Mataičio motina, mane šiltai priėmė. Dar visai neseniai buvo žuvę jos du sūnūs Bronius ir Povilas. Mataičių motina ir dvi seserys gyveno miške stovykloje, jos mane ir priglaudė. Prasiidėjo tikras partizanės gyvenimas. Nuotaika buvo baisi – tik verkiau ir meldžiausi. Gal todėl nesipriešinau, kai Vlado motina su Šventybrasčio kunigu Vincentu Švambariu sugalvojo mus sutuokti. Tokios ten buvo vestuvės, net ne bažnyčioje. Žiedus parūpino Vlado motina. Šeimežys tada mus fotografavo, bet nuotraukos neišliko, aš viską sudeginau...

Mes priklausėme Broniaus Karbočiaus-*Bitės* būriui. *Bitė* buvo drąsus, bebaimis vyras, nors kartais elgėsi per daug rizikingai, labai daug klaidų darė. Mūsų nuomonės dažnai nesutapdavo. Aš labai priešinausi girtavimui ir visokiems neapgalvotiems poelgiams. Pavyzdžiui, 1946 metų sausio mėnesį kartu su Pranu Plančiūnu-*Valteriu* atvažiavo arkliu per Krekenavą į Garšvius, kur tuo metu gyvenau. Kam buvo reikalinga tokia rizika? Arba lošimas kortomis ir išgėrinėjimas su pulkininku Ragozinu? Pas Jašinską Bučioniuose, persirengęs rusų vyresniojo leitenanto uniforma, kortavo su pulkininku visą naktį. Ragozinas sužinojęs pasiuto. Mes dažnai dėl panašių dalykų nesutardavom. Jaunų dienų mūsų draugystė atvėso, nes atsirado per daug nesutarimų. Daugelis jį pažinojusių žmonių netiki, kad jis žuvo 1953 m. Šilagalio kaime prie Panevėžio. Aš irgi netikiu, nes buvau gavusi žinių, kad dar 1956 m. jis buvo gyvas ir norėjo su manimi susitikti. Aš pamaniau, kad tai provokacija, ir į susitikimą nenuvykau. *Bitė* buvo gerbiamas vadas, nors griežtas, bet teisingas. Su Vladu Mataičiu jie kažkodėl nesutarė, o Vlado brolis Vincas su *Bite* labai gerai sugyveno.

Vladas Mataitis-*Cvirkas* vadovavo padaliniui, kuriame, be mūsų šeimos, buvo dar Valeras (Valerijus) Rabačiauskas-*Pavasaris*, Juozas Kranauskas-*Dėdė*, Stasys Lukšys-

Kiškis (Vlado sesers vyras). Taigi Vlado skyriuje buvome vienos šeimos nariai. Tiesa, jo brolis Vincas-*Latvelis* dažniau bendravo su *Bite* negu su mumis. Gyvenome stovyklose Sipailiškių ir Aguonojaus miškuose, kartais rudeniop pasiekdavom ir Sosių mišką. Buvau patekusi į pasalą, sužeidė dešinę koją. Kai suėmė, dar nebuvau pagijusi.

Su Vladu Mataičiu išgyvenau iki nelemtos 1948 metų Kūčių dienos, kai Bučionių kaime pas Roką Petrulaitį bunkeryje buvome gyvi paimti. Galėjome ir nepasiduoti, turėjome galimybę nusižudyti – buvo ir laiko, ir ginklų. Beprasmiška buvo atimti sau gyvybę. Prieš tokią daugybę rusų kareivių ir strībų dviese mes buvome bejėgiai pasipriešinti. Be to, man buvo gaila Roko, jo mažamečių vaikų ir žmonos. Žinojau, koks likimas jų laukė, jei bunkeryje pasigirs šūvis ar sprogimas. Aš to nesigailiu. Išgyvenau ir atlaikiau visus tardymus.

Vladas Mataitis neteisingai pasakoja apie mūsų suėmimą („Aukštaitijos partizanų prisiminimai“, III d., p. 439). Kūčių dieną su šeimininke ruošmės Kūčių vakarienei ir pastebėjom, kad iš visų pusių kareiviai supa namus. Buvo 12 valanda dienos. Sulindom su Vladu į bunkerį, kuris buvo įrengtas po krosnimi, ir labai greit supratome, kad bunkerį surado. Juk buvome išduoti. Jokios žvakės bunkeryje nebuvo, jokio pistoleto aš jam iš rankos neišmušiau. Tiesa, pasidavėme mano iniciatyva, nes nemačiau jokios prasmės taip beprasmiškai žūti. Tuo labiau, kad mirties bausmė jau buvo panaikinta. Jis su manimi sutiko. Savo ginklą aš labai gerai paslėpiau, jį tik po kelių mėnesių surado šeimnininko sūnus Danielius. Jis daug ką iš to bunkerio atidavė partizanams. Turėjom daug laiko susitarti, kaip kalbėsime per tardymus. Aš išlindau pirmoji, Vladas paskui mane. Kartu išsinešė dešimtšūvį šautuvą ir pistoletą TT, kuriuos padėjo ant stalo. Jis neteisingai pasakoja, kad aš jam sutrukdžiau nusižudyti. Tai padaryti jis galėjo ne vieną kartą, tam laiko pakako, geriau būtų sakęs – nebuvo prasmės. Kūrenosi duonkepė krosnis, aš spėjau į ugnį sumesti visus dokumentus ir spaudą. Neseniai buvau gavusi „Prisikėlimo ugnies“ kelis egzempliorius. Viskas spėjo sudegti. Kai pastebėjo mus, tada jau puolė, išrengė, surišo. Viską darė kaip visada, bet mudu iškentėjom. Niekas manęs atgal į bunkerį išnešt ginklų nevarė ir jie patys nelindo, matyt, bijojo. Labai skubėjo mus kuo greičiau išvežti. Bunkeryje buvo likusi ir dėžė šovinių, ir granatų, ir mano pistoletas. Apie tos amunicijos likimą aš sužinojau tik 1956 m. grįžusi į Lietuvą iš paties Danieliaus Petrulaičio (miręs). Mus ir vėl išdavė ta pati pusseserė Ona Rabačiauskaitė. Tardoma ji pasakė, kad jai Juozas Misevičius sakęs, jog mudu su Mataičiu turim bunkerį pas Petrulaičius.

Turiu pripažinti, kad tardymo metu Vladas laikėsi puikiai, nieko neišdavė. Nukentėjo tik pats šeimnininkas Rokas Petrulaitis. Jis mirė lageryje.

Teisė mus Maskvos „Osoboje soviesčianyje“ pagal RSFSR BK str. 58-1a, 58-11-12. Iškvietė į kalėjimo koridorių ir perskaitė nuosprendį – 10 metų į „Berlagą“.

1994 m. turėjau galimybę KGB archyve perskaityti savo bylą. Į Maskvą siuntė sufabrikuotas bylas, labai jau neatitinkančias tikrovės. Pavyzdžiui, mus tardydavo tik naktį, o byloje visur užrašytas dienos laikas.

1949 m. rugsėjo 8 d. Lukiškių kalėjimo ligoninėje pagimdžiau sūnų Eligijų. 1950 m. birželio 9 d. su kūdikiu ant rankų iš Vilniaus išvežė į Rytus. Kol stolytino vagonuose per visą Rusiją nuvežė iki Vanino Tolimuosiuose Rytuose, buvo jau rugsėjo mėnuo. Jau buvo išėjęs įsakymas su vaikais į Magadaną nevežti. Taip ir klajojom su sūneliu po Tolimųjų Rytų lagerius, kol 1952 m. kovo 22 d. visus vaikus atėmė iš motinų ir išvežė į vaikų namus prie Kazanės. Iš vaikų namų sūnų pasiėmiau tik išėjusi į laisvę.

Apie savo gyvenimą su vaiku lageriuose galiu tiek pasakyti: vienam kaliniui sunku, o su vaiku dešimt kartų sunkiau.

Po Stalino mirties prasidėjo atšilimas, bet lageriuose mažai tai jautėme. Amnestavo tik kriminalinius nusikaltėlius. Tiesa, moterų į Kolymą jau nebevežė. Vėl laukė baisi kelionė stolytino vagonuose iš Tolimųjų Rytų į Kazachstaną. 1954 m. balandžio mėn. 29 moteris atvežė į garsų Kingyro lagerį Karagandos srityje. Čia dalyvavau 40-ies dienų garsiajame kalinių sukilime, kuris vyko 1954 05 16 – 1954 06 26. Apie tą sukilimą galima būtų visą knygą parašyti. Sukilimo metu darbo buvo daug. Sukilimui vadovavo pulkininkas Kuznecovas, štabe dirbo ir lietuvis juristas Juozas Kundrotas, politkalinys nuo 1941 metų. Sukilimas baigėsi tragiškai. Tankais traiskė gyvus žmones, žuvo apie 700 kalinių, tarp jų nemažai ir lietuvių.

Į laisvę išėjau 1956 05 18 iš Balchašo lagerio, nes po Kingyro sukilimo mus vėl išblaškė po įvairius lagerius. Išėjusi į laisvę, važiauvau tiesiai į Kazanę, pasiėmiau sūnų iš vaikų namų ir grįžau į Lietuvą. Lietuvoje, grįžę iš Rusijos, netoli Raguvos, Praščiūnų kaime, apsigyveno mano tėvai. Tėtis dirbo melioracijoje. Greitai paaiškėjo, kad su mano pavarde čia įsikurti nėra jokios galimybės. Reikėjo galvoti apie gyvenimą laisvėje. Prašydamas sūnų užregistruoti Mataičio pavarde, Vladas padarė didelę klaidą. Eligijus net iki 1962 m. buvo Mataitis, mokykloje jį visi „bandituku“ vadino. Turėjau galvoti apie sūnaus ateitį. Vladas tuo metu jau gyveno be konvojaus, dirbdavo už zonos ribų. Mane pasiekė žinia, kad jis turi sugyventinę rusę. Vilčių apie bendrą gyvenimą jau nebebuvo. Tuo metu sutikau gerą žmogų – Justiną Lebedžinską, kuris pasiūlė man išeitį. Davė man savo pavardę, išsūnijo vaiką. Justinas taip pat buvęs politkalinys, tik areštuotas dar būdamas studentu, todėl jo „bagažas“, palyginus su mano, buvo daug menkesnis.

Grįžome atgal į Džeskasganą, užsidirbome pinigų. Į Lietuvą nuolat gyventi sugrįžome tik 1963 metais. Apsigyvenome Kaune. Iki pensijos dirbau centriniame pašte, net atsakingose pareigose. Lebedžinsko dėka ir sūnus baigė aukštąjį mokslą. Gaila, kad Justinas nesulaukė Atgimimo, mirė 1982 metais.

Atrodo, viskas būtų lyg ir gerai, bet kasdien atsiliepia iškentėti vargai. Susitinkame su likimo draugais, visi išgyvename dėl Tėvynės... Ne tokios laisvės mes norėjome ir ne už tokią Lietuvą kovojome. Jei būtume jaunesni, gal viskas ir būtų kitaip...

Mane užgauna Vlado M. pasakymas, kad aš bausmę atlikau kriminalistų lageryje. Juk susirašinėjom, puikiai žinojo, kur esu ir kokiuose lageriuose. Apskritai daug netiesos pasakoja Vladas savo atsiminimuose. Knygoje „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ (III d., p. 434) aprašytas Antano Užkuraičio *Liepos* žuvimas. Tai

įvyko ne pas Kunevičių (tokios pavardės Kazokų kaime nėra). Tai buvo pas Alfonsą Misevičių, Elvyros Kunevičienės (buvusios Finansų ministrės) tėvą, artimą mūsų kaimyną.

Partizanai susišaudė 1945 12 08, o 1945 12 09 *Bitė* su Valentinavičiumi sužeistuosius Stanislovą Pakėną ir Juozą Kranauską atvežė pas mano mamą Kotryną Petrulaitienę, gyvenusią Bučioniuose. Mama tą vasarą per rugiapjūtę buvo susižeidusi koją ir gydėsi Kėdainių ligoninėje. Ji gerai pažinojo daktarą Jaržemską. Kaimynas Mamertas Jašinskas atvežė daktarą Jaržemską ir dvi medicinos seses – Petrauskaitę ir Garuckaitę, jie trise Kranauską operavo. Išėmė kulką iš kaklo. Pakėną sutvarstė (jį vėliau pavyko paguldyti į Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninę). Kai abu sužeistuosius išvežė, visi susėdo vakarieniauti, kartu ir Karbočius su Valentinavičiumi. Tuo metu pamatė ateinant būrį rusų. Jie, išgirdę apie partizanų susišaudymą, atvyko tikrinti. Karbočius su Valentinavičium iššoko per arklidės langelį ir pataikė tiesiai ant rusų kareivio. Prasidėjo susišaudymas. Vietoje žuvo tas rusas ir Valentinavičius. Karbočius atsišaudydamas sugebėjo pabėgti, miškas buvo visai arti. Čia ir *Bitė* padarė klaidą. Tvarte buvo labai geras bunkeris, kuriame kuo puikiau jie galėjo pasislėpti. Rusai ir sribai su Lukšiu priešaky užėjo pas Petrulaitienę, kuri garsėjo savo vaišingumu. Po susišaudymo prasidėjo įprastinė orgija: viską daužė, vogė, geriausią patalynę ir rūbus susigriebė sribas Lukšys. Areštavo visus ir išvežė kartu su lavonais. Valentinavičių patiesė ant gatvės. Sribų buvo ir sužeistų, *Bitė* bėgdamas juk šaudė. Daktarą Jaržemską, medicinos seses ir kaimynus po mėnesio paleido, nes nerado jokių įrodymų. Tardant Jaržemskas ir seselės aiškino, kad važiavo pas sužeistą Petrulaitienę išimti siūlių ir perrišti, o partizanai užėjo atsitiktinai.

Tik mamą nuteisė 10-iai metų. Užteko, kad „buožė“ ir vyras kalėjime. Mūsų mama buvo tikra didvyrė, atlaikė žiaurius tardymus, nieko neišdavė. Nors pati buvo ligonė, invalidė, bet nepaprastai tvirtos dvasios. Ji kalėjo Astrachanės lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1955 m.

***Pasakoja* DONATAS KVEDARAS**

Užrašyta Kulautuvoje
1999 05 09

Gimiau 1925 m. Kėdainių rajone, Krakių valsčiuje, Šmotiškių kaime. Šeimoje buvome keturi broliai. Tėvai turėjo 42 ha žemės. Aš iš brolių buvau vyriausias, Antanas gimė 1928 m., Stasys – 1933 m. ir Romualdas – 1943 m. Jis su mama 1948 m. buvo išvežtas į Sibirą, kiti broliai su tėvu pasislėpė. Tėvas Antanas buvo gimęs 1891 m.

Mokiausi Krakių gimnazijoje, kurios nebaigiau, nes vokiečiai okupacijos metais mane paėmė į kariuomenę, bet į kariuomenę nėjau, pradėjau mokytojauti Rokų pra-

džios mokykloje. Tada mano draugai ir bendraminčiai Aloyzas Dalbokas, Petrulis ir kiti išėjo tarnauti į Plechavičiaus armiją. Kai 1944 m. grįžo rusai, daugelis mokytojų su vokiečiais pasitraukė į Vakarus. Aš likau vienas vedėjauti Rokų, Gražiškių ir Jaugilių mokykloms. Mokinių buvo daug.

Vladas Pabarčius iš Pakarklių kaimo buvo mano kaimynas. Jis tuoj po rusų atėjimo ėmė apylinkėje organizuoti partizaninį pasipriešinimą. Aš jį suvedžiau su Kaziu Bandžiumi-*Pakarkliu* (g. 1905 m. Dovydiškių k., Kėdainių r., žuvo 1945 01 Žaliosios miške), truputį vėliau supažindinau su Dalboku.

Kai Dalboką su desantininkų grupe permetė į Žaliąją girią prie Panevėžio, jis ėjo į Krakes, į savo tėviškę. Pakeliui užėjo pas mane. Tada aš jį ir suvedžiau su Pabarčiumi, su Vladu Kuročka-*Dūdele*. Vėliau mane ėmė graužti sąžinė, nes Dalbokas tapo išdaviku.

Iš kur Dalbokas gavo *Imperatoriaus* slapyvardį? Būdami vaikai, mudu žaisdavome italų ir abisinų karą. Abisinų vadas buvo imperatorius Negusas, kurį žaisdamas ir vaizdavo Dalbokas. Tuose vaikiškuose žaidimuose mes buvome tik jo eiliniai kareiviai. Būdamas partizanu, jis pasirinko *Imperatoriaus* ir *Neguso* slapyvardžius.

Kai Dalbokas buvo išmestas parašiotu, jis atėjo pas mane apsirengęs rusų kariškos uniforma, ginkluotas rusišku automatu, turėjo raudonarmiečio pažymėjimą, išduotą Aloyzo Liepsnonio pavarde.

Gimnazijoje mes jį dar pravardžiuodavome *Knygnešiu*, kadangi jis turėjo labai gausią biblioteką. Jis paprašė, kad aš vėliau priglausčiau jo biblioteką. Buvo žiema, knygas rogėmis atvežė brolis Jonas, o aš jas paslėpiau mokykloje.

Būdamas miške, Dalbokas aplankydavo ir mane, atnešdavo spausdinti proklamacijų, žodžių, buvome geri draugai, nuolat palaikėme ryšį. Juk septynerius metus mokėmės vienoje klasėje! Jis visą laiką buvo pirmūnas, gabus, kūrybingas mokinys, rašė eilėraščius. Bet turėjo ydų, pavyzdžiui, vogdavo knygas iš klebono Marmos, buvo bailys. Pastarąją jo silpnybę visi žinojo. *Rasas-Vacys Gudaitis* yra pasakęs: „Jei-gu Dalbokui kas nors šiaudine gniūžte šers per nugarą, jis visus išduos“. Matyt, iš tikrųjų taip ir buvo. 1941m., kai mokėsi Kėdainių „Aušros“ gimnazijoje, buvo sumintas, bet po trijų mėnesių paleistas.

Mano likimas susiklostė kitaip. Netrukus tapau sąskaitininku, bibliotekos vedėju ir partizanų padėjėju. Nors ir daug darbo buvo, bet spėdavau visur.

Kartu su Dalboku parašiotais į Žaliąją girią buvo numesti ir kiti desantininkai: Aidulis-*Barnabas* (kitur – Alfonsas Aidulis, Didžiosios Kovos apygardos partizanas *Banadas*, žuvo 1945 m.), Kazimieras Bandžius-*Kapitonas*, *Pakarklis*, o trečio pavardės neprisimenu. Aidulis kilęs iš Žostautų kaimo, Pernaravos apylinkės. Beeidami į Krakes, jie susidūrė su rusų NKVD kariuomene. Trys partizanai žuvo, tik vienas Dalbokas liko gyvas.

Kai motiną išvežė į Sibirą, brolis Antanas 1948 m. gegužės 23 d. išėjo pas partizanus. Tuomet jis turėjo jau dvidešimt metų, o šešiolikmetis Stasys dar mokėsi Krakėse. Kartą į mokyklą atėjo čekistai jo areštuoti, jis iššoko per langą ir pabėgo. Tėvas tuomet irgi pasitraukė iš namų, keliaudamas iš kaimo į kaimą, gyveno nele-

galiai, pavalgyti užsidirbdavo kaldamas dėžutes siuntiniams. Tėvas padėjo Stasiui įstoti mokytis į Čekiškės mokyklą. Vėliau tėvą suėmė ir pasodino į kamerą kartu su išdaviku Krutkiu. Kai čekistai nustatė, kad jo sūnus Antanas partizanauja miške, kuris po *Sniegučio* žuvimo tapo net būrio vadu, tėvą paleido, bet liepė registruotis toje pačioje vietoje, kad lengviau galėtų susekti ir suimti sūnų. Kadangi brolių Stasį irgi ėmė persekioti, tai jis 1950 m. išėjo į mišką. Po metų žuvo išduotas.

Antanas *Tautvydas* žuvo išduotas savo tikro dėdės Boleslovo Kišono. Iš pradžių įtarėme, kad išdavė Kišonaitė, bet dabar jau tiksliai nustatytas tikrasis išdavikas. Pas Kišoną Pilsupio kaime slapstydavosi partizanai. Anksčiau jis gyveno Daugirdų kaime, Vosiliškio apylinkėje. Ten pas juos slėpdavosi partizanas Vladas Kuročka. Kišono sūnus Zenonas irgi partizanavo Kuročkos būryje. Vėliau Zenonas legalizavosi. Kartą juos užklupo rusai ir sudegino namą. Kuročka pabėgo, o Kišonas buvo priverstas išsikeldinti iš tos vietos. Taip jis atsikėlė į Pilsupio kaimą, į ištremtų žmonių sodybą mūsų kaimynystėje. Pas juos nuolat lankydavosi partizanai, tarp jų ir mano brolis Antanas. Kišonas dirbo kolūkio sandėlininku, tad jį čekistai užverbavo. Iš karto jis nesakydavo tiesos čekistams, pranešdavo jiems, kai partizanai jau būdavo išėję iš jo namų. Pas Kišoną tuokart žuvo keturi partizanai:

Antanas Kvedaras-*Tautvydas*;

Alfonsas Urbonas-*Linelis*;

Vytautas Ulickas-*Klajūnas*;

Vytas Baranauskas-*Dantė*.

Kadangi Kišonų sodyba stovėjo ant Šušvės kranto, pabėgimas buvo labai patogus. Dėdė Boleslovas dviračiu nuvažiavo į Šmotiškių kolūkį ir pranešė Krakių stribų viršininkui Kizerskiui. Šis paskambino viršininkui Sagaidakui, bet jo nerado, tad paskambino į Dotnuvą MGB garnizono viršininkui. Ten irgi viršininko nerado, tada jo pavaduotojas suorganizavo dvidešimt aštuonių kareivių grupę, kitas suorganizavo dar vieną grupę. Vieni apstojo sodybą nuo Šušvės pusės, kiti artėjo prie sodybos nuo Šmotiškių. Partizanai pajuto, kad juos supa, tad bandė keltis per Šušvę. Kai pasipylė šūviai, tada ėmė trauktis padrikai, kaip kas sugebėjo. Baranauskas dengė besitraukiančius kulkosvaidžiu ir žuvo vietoje. V. Ulickas su A. Urbonu traukėsi į Šmotiškių mišką, pakeliui sutiko bulves arinėjantį Ramošką. Iškinkė jo arklių, vienas sėdo ant arklio, kitas įsikibo į pakinktus ir ėmė bėgti atsišaudydamas. Taip jie laimingai pabėgo. Mano brolis Antanas bėgo Pajieslio link, bet jį sužeidė. Pabėgęs puskilometrį, numetė švarką, dar kiek pabėgęs numetė ir automatą. Jau už Šmotiškių, prie Pajieslio, sutiko tris moteriškes, ravinčias cukrinius runkelius. Jos matė ir girdėjo, kaip jis šaukėsi pagalbos, bet priėti negalėjo, nes jį vydamiesi šaudė rusai. Moterys matė, kaip jis degino dokumentus, po to išsiėmė pistoletą, kelis kartus šovė į atsivejančius rusus, o paskutinį šūvį paleido sau į galvą.

Prieš tai brolis Antanas jau ruošėsi išeiti į kitus miškus, nes jautė, kad yra sekamas. Jie maždaug keturiose ir bebuvo likę.

KGB archyvinėje medžiagoje radau trisdešimt slapyvardžių MGB agentų, kurie sekė brolio Antano *Tautvydo* būrio partizanus. Dvylika iš jų jau išaiškinti:

Mano dėdė Boleslovas Kišonas – agentūrinis slapyvardis *Aldona*;
Pajieslio bažnyčios klebonas Alfonsas Keturakis – agentūrinis slapyvardis *Neman*;
Kolūkio pirmininko žmona Morta Kišonienė – agentūrinis slapyvardis *Audra*;
J. Banevičiūtė iš Gudžiūnų apylinkės – agentūrinis slapyvardis *Neringa*;
V. Kemzūra – agentūrinis slapyvardis *Laikraštis*;
V. Sirvydas – agentūrinis slapyvardis *Jakas*;
Tautvydo ryšininkė L. Valiulytė-Žibutė – agentūrinis slapyvardis *Svajonė* (šiuo metu gyvena Pašušvyje), beje, tuoj po užverbavimo ji dingio iš enkavedistų akiračio;
Banys iš Ruseinių kaimo – agentūrinis slapyvardis *Daukantas*;
Petrunė Krasauskienė iš Lenčiukų kaimo (Dotnuvos r.) – agentūrinis slapyvardis *Valia*;

P. Krasauskienės duktė A. Krasauskaitė – agentūrinis slapyvardis *Ramunė*;

K. Venckus iš Karmėlavos valsčiaus – agentūrinis slapyvardis *Sizak*;

K. Venckaus brolis J. Venckus – agentūrinis slapyvardis *Grom*.

1945 m. balandžio 27 d. švietimo skyriaus inspektorius pasikvietė mane į Krakes. Kad galėčiau greičiau susisiekti, Pabarčius man buvo davęs dviraatį. Sėdau ant dviračio ir numyniau į Krakes. Čia man nurodė, kad turiu užėiti pas vietos vaistininką. Nuėjęs pas vaistininką, radau iš Kėdainių atvykusį saugumo viršininką Rugienį. Prisistatęs jis pasakė:

– Mes turime žinių, kad su parašytu yra nuleistas Dalbokas. Kadangi jis tavo klasės draugas, mums reikia pagalbos, kad galėtume jį suimti. Tau tenka tokia užduotis: kadangi nesi diplomuotas mokytojas, tau teks mesti mokytojo darbą ir eiti į mišką partizanauti. Kai suimsime Dalboką, galėsi grįžti ir tęsti mokytojo darbą kur tik panorėsi. Galbūt ir diplomą suorganizuosim...

Ėmiau atsisakbinėti, kad šautuvo bijau, kad šaudyti nemoku... Jis dar labiau mane varė į kampą.

– Tu žinai, kad tavo tėvai – buožės. Jeigu tu nesutiksi su mūsų pasiūlymais, tėvus išvešim į Sibirą, o tave pasodinsim, rasim tau vietą... Ar supratai?

– Supratau, – atsakiau.

– Tada eik, ruoškis. Kad būtų įtikinamiau, ateisim tavęs areštuot, tada tu turėsi pabėgti. Prieš tai atsiųsim savo darbuotoją, nustatysim ryšio ir susitikimų vietas, kad, būdamas miške, galėtum susisiekti su mumis...

Taip Justas Rugienis bandė mane verbuoti. 1957 – 1966 metais jis dirbo Vilniuje Religinių kultūrų tarybos įgaliotiniu, o nuo 1966 m. – Religinių reikalų tarybos prie TSRS MT įgaliotiniu Lietuvoje.

Turiu pasakyti, kad jis mane tuomet pusiau užverbavo – aš nepasirašiau jokio dokumento. Taip „apdorojęs“ jis mane paleido. Iki šios dienos nesuprantu, ar tai buvo rimta, ar tik „katės ir pelės“ žaidimas.

Grįžau į mokyklą, šeimininkė paruošė valgyti, o aš nieko negaliu daryti, visokios mintys į galvą lenda. Man bevalgant ateina tipelis, civiliais drabužiais apsirengęs, ir sako:

– Aš nuo Rugienio. Jis kviečia tave skubiai ateiti.

Ėmiau aiškintis, kad dar nė pavalgyti nesuspėjau, mokiniai pamokų laukia. Tas tipelis nesileidžia į jokias kalbas.

– Nieko nežinau, liepta skubiai atvykti...

Aš dar atkirtau kelis žodžius, tada jis pakėlė skverną ir parodė prie diržo prisegtą naganą.

– Va, jeigu neisi, būsiu priverstas jėga nuvesdinti.

Aš irgi turėjau pistoletą. Jį man buvo dovanojęs Pabarčius, laikiau jį paslėptą už langinės. Mokinius paleidau į namus ir iškeliauvome pėsčiomis į Krakes. Kiek pajom, žiūrim – prieš mus atvažiuoja dvikinkis vežimas.

– Gaila, – sakau savo bendrakeleiviui, – kad ne į tą pusę, pavežtų.

Mums jau beveik priėjus Krakes, pasiveja tas pats vežimas, tik jau sėdi jame nebe vienas, o dviese. Mano bendrakeleivis paprašė pavežti. Tie sustojo. Aš įsikibau rankomis į vežimo šoną, koja slystelėjo ir po sėdyne pamačiau automato buožę. Supratau, kad, ko gero, patekau į spąstus. Kai privažiavome senąsias Krakių kapines, bendrakeleivis liepė man išlipti iš vežimo ir eiti pėsčiomis. Nuvedė prie milicijos, liepė užlipti į antrą aukštą. Kabinete jau sėdėjo Rugienis. Kai įėjau, jis pakilo nuo kėdės, pasiėmė nuo stalo pistoletą ir trenkė juo man į veidą. Akyse tik sužaubavo, parvirtau ant grindų. Atsipeikėjau visas šlapias, matyt, buvau aplietas vandeniu. Prasidėjo tardymas.

Prieš keletą dienų į Krakes buvau atvežęs atsišaukimų, kuriuos atidaviau buvusiam mokslo draugui Vladui Draudvilai. Jis juos atidavė dar mažesniems berniokėliams Štarui ir Račiui. Vakare jie klijavo lapelius prie malūno sienų. Juos ir pastebėjo komsorgė, nuplėšė proklamacijas ir nunešė į miliciją. Štarą iškart pagavo, tas išdavė Račį, greit iššifravo ir Draudvilą. Dvi paras Draudvila laikėsi ir nieko neišdavė, paskui enkavedistai pasikvietė jo tėvą, tada jis ir praskydo. Kaip vėliau paaiškėjo, po mano verbavimo Rugienis nuėjo tardyti Draudvilos, tuomet ir išlindo mano pavardė. Tada ir pasiuntė tą tipą atvesti mane.

Tardymo metu aš pasakiau, kad atsišaukimus gavau iš partizano Algio Masio (kilęs iš Rokų kaimo), kuris buvo neseniai žuvęs. Toks paaiškinimas Rugieniui netiko, jis dar labiau mane plūkė. Tuomet pasakiau, kad gavau iš Dalboko, kuris tuomet vaikščiojo miške.

– Jei norit, paimkit Dalboką, – sakau.

Tarp kitų žodžių atsišaukimuose, pamenu, buvo kreipimasis į tautos išdavikus: „Meskit išdavikiškus darbus, nes jums gresia mirtis...“ Rugienis perskaitė šiuos žodžius ir pasakė:

– Mirtį sėjai, mirtį pjausi...

Grįžęs po aštuoniolikos metų lagerio, „Tiesoje“ dar mačiau jo atvaizdėlį, žvelgiantį per juodus rėmelius.

1945 m. liepos 11 d. aš jau buvau Vorkutoje. Po dviejų metų pakvietė mane pertardyti. Aš viską neigiau, tad 1946 m. pertardyti mane atvežė į Lietuvą. Buvo gruodžio 8 d., iš KPZ į stotį varė basą. Atvežė į Kauną, o balandžio mėnesį pervežė į Kėdainius. Tada jau buvo suimtas ir Dalbokas. Mus abu suvedė į akistatą. Jis pasakė,

kad aš turėjau pistoletą „Brauningą“, jis man siūlęs jį keisti į „Parabelį“, kad aš iš jo paimdavau atšišaukimus, kad paslėpiau jo knygas ir t. t. Rimtos bylos man ir po to nesudarė. Aš, Čepas ir Švėgžda gavome po aštuonerius metus, o Štaras ir Račius – po penkerius. 1948 metų sausį aš ir vėl išvažiavau į Vorkutos pusę.

Su kitais aštuoniasdešimt lietuvių mane nuvežė į Oršos persiuntimo punktą.

Tarp kitko, aš gerai kortomis žaidžiau preferansą. Dažnai aplošdavau kunigėlius, gaudavau iš jų lašinių, iš vokiečių karininko esu išlošęs milinę. Kalėjime tokius vadindavo „blatnoj“. Užsiauginau ūsus, turėjau chromo batus, buvau gerai apsirengęs. Kadangi jau buvau buvęs Vorkutoje, buvau „muštas zekas“.

Rusų baudžiamojo bataliono kariai po karo Karaliaučiaus srityje plėšikaudavo, juos sugaudavo ir sodindavo į kalėjimą. Jie buvo labai žiaurūs. Man teko su jais pirmą kartą važiuoti į Vorkutą. Jie taip mane primušė, kad draugai nešė iš vagono išnešė. Dabar aš jiems atkeršijau.

Oršoje mus nuvarė į pirtį. Pirtininkai ėmė kalbinti: „Davai, machniom (mainykim)!“ Mes juk važiuojame į lagerius, o ten vis vien viską atims. Atsakiau jiems, kad mes žinom, kur važiuojam. Taigi jie mus pasodino į „blatnųjų“ kamerą. Mes buvome septynios: Kazys Staškevičius, Kęstutis Kibilda, partizanas Jasulaitis-*Perkūnas* iš Tauro apygardos, toks žemaitis su medinėmis klumpėmis ir kiti. Aš terboje turėjau kietą džiovintą sūrį. Toje persiuntimo kameroje buvo gal koks šimtas vyrų, dauguma iš jų „blatnieji“. Taigi jie atsiunčia pas mus kelis nesubrendėlius, jie prašo: „Diadenka, dai sucharčik (Dėdule, duok džiovėsį)“. Mes juos siunčiame atgal, tada ateina „blatnieji“: „Tai ką? Kodėl mūsų mažius skriaudžiate?“ Buvome susitarę, kad jeigu kas bandys mus paliesti, mūsų smūgis bus pirmutinis. Na, ir pradėjom! Po penkių minučių pamatėme prie durų prižiūrėtojus. Mus visus išvedė į kamerą. Režimo viršininkas dar palydėjo mus tokiais žodžiais: „Bravo, litovcy! Davno etim sukam nado bylo...(Bravo, lietuviai! Seniai šitiems kalės vaikams reikėjo...)“. Vėliau mus išmėtė po atskiras politinių kalinių kameras, o gegužės mėnesį išvežė į Vorkutą.

Praėjo Vorkutos lageriuose treji metai, mane pervežė į Kožvą prie Pečioros upės. Čia vėl patekau į „sunkų“ lagerį. Iškart pavogė mano chrominius batus, kostiumėlį, likau basas ir nuogas. Visus mano draugus išskirstė, su manimi liko tik Aleksas Lechavičius (išdaviko Krutkio auka, dabar gyvena Kėdainiuose). Man barako prižiūrėtojas pasakė, kur slepiami vogti daiktai. Kai tik „blatnieji“ išėjo į darbą, atkasiau jų slėptuvę. Visus daiktus, kuriuos radau, išdalinau tiems, iš kurių jie buvo pavogti, deja, savo daiktų neradau. Po šio įvykio supratau, kad „blatnieji“ nutarė mane nužudyti, neturėjau kitos išeities – reikėjo bėgti. Čia būdamas sužinojau, kad 1948 m. gegužės mėnesį į Sibirą išvežė mano motiną.

Pasakiau Lechavičiui, ką sumaniau. Vilties, kad pavyks pabėgti, tebuvo tik dešimt procentų. Pradėjau slapta už zonos nešti ir slėpti maistą. Lechavičius taip pat nusprendė bėgti kartu su manimi. Kaip tyčia, prieš mums rengiantis pabėgti, iš lagerio pabėgo penki čigonai. Kitą dieną juos visus sugaudė, sušaudė ir šunų apgraužtus kūnus paguldė prieš pat mūsų langus. Tie čigonai labai sugadino nuotaką, bet jau buvo tiek fiziškai, tiek morališkai pasiruožta pabėgimui. Buvo rug-

pjūčio pradžia. Rugpjūčio aštuntosios naktį pakilome lemtingam žygiui. Už zonos kas penkiasdešimt metrų degė laužas ir stovėjo sargybinis su automatu. Aplinkui iškirsta didžiulė teritorija, rąstų rietuvės sukrautos po šimta ir daugiau metrų. Tarp rietuvių buvo siauri praėjimai. Viena sargybinių grupė nuolat vaikščiojo pirmyn atgal tarp rąstų. Mes prišliaužėme prie rietuvių. Turėjome apie keturis šimtus gramų lašinių, duonos, kelis rublius – tiek turėjo pakakti savaitei. Po savaitės jau reikės patiems susirasti maisto. Mūsų maršrutas buvo numatytas į pietus.

Kadangi laužų liepsnos šiek tiek apakina sargybinius, tikėjomės prašliaužti nepastebėti. Praslinkom į kirtavietę, už kokių penkiasdešimties metrų tekėjo nedidelis Pečioros intakas. Vandens jame tik sulig keliais. Kad šunys nerastų pėdsakų, bridome tuo upeliu iki pat aušros. Manau, kad nubridome apie dešimt kilometrų, visą dieną ėjome tolyn nuo geležinkelio. Vakare kojas jau skaudėjo, tad sugulėme pailsėti. Nežinau, kiek buvome nuėję, bet dar girdėdavome traukinių signalus. Pasnaudėm truputį ir vėl pirmyn. Kitą dieną ėjome labai laimingai, pamatėme karvę ir seną moterį šalia jos. Nusprendėme, kad saugiau eiti naktimis, o dieną pailsėti. Ėjome lygiagrečiai geležinkelio, nuo jo nutolę trijų penkių kilometrų atstumu, kad girdėtume traukinio signalą. Ėjome per taigą, kur galbūt dar niekada nebuvo įžengusi žmogaus koja. Viskas buvo gerai, kol nepriėjome pelkės. Bandėme ją apeiti, bet radome geležinkelio sankasą, ant sankasos sargybos bokštelį. Neliko kitos išeities – teko eiti per pelkę. Išsilaužėme ilgas lazdas ir, jomis pasiramsčiuodami, leidomės pirmyn. Bėgte nuo kupsto ant kupsto bėgome gal puskilometrį, paskui kupstai baigėsi, priešais mus tyvuliavo liūnas, apaugęs žolėmis. Kai vėliau tikslinau mūsų maršrutą žemėlapyje, pasirodo, ten buvo aštuonių kilometrų pločio pelkė. Teko grįžti atgal. Nusprendėme pereiti geležinkelio sankasą ir eiti toliau. Deja, kitoje geležinkelio pusėje irgi telkšojo tokia pat pelkė. Neliko nieko kito, tik grįžti prie sankasos ir laukti traukinio. Toje vietoje buvo padaryta antra bėgių linija, kad galėtų prasilenkti traukiniai, nedidelė stotelė vadinosi Čikšino.

Po kurio laiko atvažiavo traukinys ir sustojo ant greta esančių bėgių laukti atvažiuojančio traukinio. Mudu su Aleksu prislinkome arčiau. Kai traukinys ėmė judėti, šokome, bet nespėjome užsikabinti už vagono, kai išgirdome automato seriją ir komandą „Ložis (Gultis)!“ Atsigulėme ir laukiame, kada mus pribais. Pasirodo, iš greta esančio lagerio irgi buvo pabėgę kaliniai. Jie ieškojo savo bėgių. Pakėlė mūsų kepures, pamatė plikai skustas galvas, sako: „O, naši (O, mūsiškiai)!“ Nuo Kožvos lagerio jau buvome nuėję keturiasdešimt kilometrų.

Mus surišo, pasodino netoli laužo ir laukė iki ryto, kol ateis valdžia ir praneš į Kožvą, kad mus pasiimtų. Taip gaila pasidarė lašinukų ir džiūvėsių, kuriuos taupėme, nevalgėme. Šiaip taip išlaisvinau vieną ranką, ištraukiau lašinukus ir suvalgėm su Aleksiuku, dar ir džiūvėsius sutvarkėme, kol išaušo.

Kai atėjo viršininkai, surašė aktą dėl mūsų paėmimo. Iš Kožvos atvarė garvežį ir pargabeno mus atgal. Nuo stoties iki lagerio buvo maždaug keturi kilometrai. Išlaipino ir varė pėsčiomis. Kai iki lagerio liko visai nedaug, sargybiniai liepė bėgti. Aš tai žinojau, turbūt ir čigonus taip sušaudė, todėl kritau ant žemės ir Aleksiukui

patariau taip padaryti. Prišokę jie spardė ir šaukė: „Pošli! Begom (Eikite! Bėgte)!“ Mes kiek pabėgom ir vėl kniūpsti. Jie iš arti į mus negali joku būdu šauti, nes liks smurto pėdsakai. Daužė ir spardė iki valiai, bet likome gyvi. Matyt, buvau leisgyvis, nes neprisimenu nei kaip tardė, nei kaip teisė. Tik prisimenu nuosprendį – už pabėgimą dar pridėjo dešimt metų ir vėl sugrąžino į Vorkutą, jau trečią kartą.

Po Stalino mirties parašiau skundą, tada mane perteisė – vietoj dešimties gavau trejus metus, bet dar pridėjo aštuonerius, tad iš viso atsėdėjau vienuolika metų.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų
Ap. 45, b. 1653, p. 19

AKTAS 1951 m. liepos 18 d.

Mes, žemiau pasirašiusieji, Ariogalos rajono MGB viršininko pavaduotojas majoras NOVOŽENIN, vyresnysis operatyvinis įgaliotinis SOROKIN, operatyvinis įgaliotinis leitenantas POVOROČAJEV, kuopos vadas, karinio dalinio Nr. 3202 vyresnysis leitenantas ZALIZNIAK, liaudies gynėjas VAITKUS, surašėme šį aktą, jog šiandien, atliekant būrio paiešką Rugėnų miško masyve, 8-ame kvartale buvo aptikta partizanų stovykla. Bandant priešintis, vienas partizanas buvo nušautas, kitas sunkiai sužeistas ir greitai mirė.

Atpažinimo metu nustatyti žuvusieji:

1. KVEDARAS STASYS, s. ANTANO-JAUNUTIS, *PILĖNAS*.

Birutės rajono, Maironio rinktinės ūkio dalies viršininkas.

2. KARAŠAUSKAS KAZYS, s. ANTANO-GRAŽINA.

Birutės rajono, Maironio rinktinės vado pavaduotojas.

Iš nušautųjų paimta:

1. Kulkosvaidis PPD – Nr. 474.

2. Automatas PPŠ – Nr. 31407.

3. Šautuvas – Nr. 1920.

4. Karabinas – Nr. 898.

5. Pistoletas TT – Nr. 1423.

6. Revnaganas (2 vnt.) – Nr. 160241 ir Nr. 689-2.

7. Pistoletas – Nr. 956248.

8. Šautuvų šovinių – 200 vnt.

9. Automatų šovinių – 200 vnt.

10. Revnagano šovinių – 17 vnt.

11. Partizanų dokumentai.

Ariogalos r. MGB virš. pavad. majoras /NOVOŽENIN/

IŠTRAUKOS IŠ APKLAUSOS PROTOKOLO

1952 m. liepos 5 d.

Šmotiškių kaimas

Aš, Dotnuvos r. MGB sk. vyr. oper. įgaliotinis kapitonas TEREŠČENKO, apklausiau kaip liudininką pil. KIŠONĄ BOLESLOVĄ, s. MARTYNO, g. 1908 m. ir gyvenantį Dotnuvos r., Šmotiškių kaime, iš vidutinių šeimos, nepartinį, lietuvių, žemo išsilavinimo, vedusį, SSSR pilietį, kolūkio „Naujasis gyvenimas“ narį.

Apklausa vykdoma rusų kalba, kadangi apklausiamasis ją gerai supranta.

(R. K. p a s t a b a: pateiksiu tik apklausiamojo atsakymus).

1952 m. liepos 4 d. penktą val. ryto aš grįžau iš malūno į namus. Iškinkiau arklį ir, neužsukdamas į gyvenamąjį namą, užėjau į daržinę išvesti karvę į ganyklą. Mano šeima dar miegojo. Kai nuėjau į daržinę, pamaciau keturis ginkluotus vyrus, iš kurių du ilsėjosi ant šieno, o kiti du stovėjo daržinėje. Aš su jais pasisveikinau, jie man pasakė, kad atėjo į svečius. Atsakiau, kad gerai. Išvedžiau karvę ir pririšau lauke, o visi keturi vyrai pasiliko daržinėje. Pažinau juos visus. Tai buvo:

1. KVEDARAS ANTANAS, s. ANTANO-TAUTVYDAS;

25 metų amžiaus, buvęs Šmotiškių kaimo gyventojas. Jis buvo būrio vadas.

2. BARANAUSKAS VYTAUTAS, s. JUOZO-DANTĖ;

Buvęs Ariogalos rajono, Juodžių kaimo gyventojas.

3. ULICKAS VYTAUTAS, s. BRONIAUS-KLEVAS;

Buvęs Deveikiškių ar Poliškių kaimo gyventojas, tiksliai negaliu pasakyti.

4. URBONAS ALFONSAS-LINELIS;

Buvęs Ruseinių kaimo, Kėdainių rajono gyventojas.

Žmona pasakė, kad mūsų daržinėje yra keturi ginkluoti vyrai, kurie atėjo apie trečią ar ketvirtą valandą nakties ir pasakė žmonai, kad pas mus bus per dieną, t. y. iki ateinančios nakties. Taip pat jie liepė žmonai paruošti pusryčius. Kai žmona paruošė pusryčius, aš nunešiau į daržinę ir grįžau atgal į kambarį. Tuo metu pas mus į namus atėjo kolūkio brigadininkas RIBELIS JUOZAS, kuris paprašė manęs, kad jam pastatyčiau namą, jeigu kolūkio pirmininkas atleis mane nuo privalomų kolūkio darbų. Po kurio laiko RIBELIS iš mūsų išėjo. Turiu pasakyti, kad RIBELIS JUOZAS apie mūsų namuose esančius miškinius nieko nežinojo, taip pat ir iš šeimos narių jam niekas nieko nesakė. Po to aš užėjau į daržinę ir perspėjau vyrus, jog aš einu pas kolūkio pirmininką prašyti, kad atleistų mane nuo kolūkio darbų dėl RIBELIO JUOZO namo statybos. Miškiniai man leido eiti pas kolūkio pirmininką į kontorą, ir aš išėjau, bet kontoroje nieko neradau. Grįžau atgal ir, praeidamas pro pirmininko KAŽUKAUSKO namus, kieme mačiau stovinčius liaudies gynėjus, kurie tada saugojo pirmininką KAŽUKAUSKĄ. Tada aš pašaukiau vieną iš jų ir pasakiau, kad mano namuose yra keturi miškiniai. Jis manęs dar perklausė, manė, kad aš mačiau ne miškinius, o liaudies gynėjus. Aš jam atsakiau, kad tikrai miškinius, ir parėjau namo. Kai grįžau į namus, neilgai trukus atėjo pas mane civiliškai persirengęs tas pats liaudies gynėjas, kad nustatytų, kur tiksliai yra miškiniai. Su juo aš nuėjau į gretimą sodybą, kur buvo kolūkio grūdų sandėlis,

neva norėjau jam parduoti grūdų. Pakeliui minėtam liaudies gynėjui paaiškinau, kad miškiniai slepiasi mano daržinėje, ir paminėjau visų pavardes. Po to liaudies gynėjas išėjo, o aš grįžau į namus. Namuose palikau sandėlio raktus ir nuėjau į Pilsupių kaimą pas kalvį, kuris nuo mano namų gyveno už kokių penkių šimtų metrų.

Po kurio laiko savo namų pusėje išgirdau šaudymą, bet nepastebėjau, kad mano ūkis apsuptas MGB kariuomenės. Po kurio laiko užsidegė mano namas. Atbėgau su kitais kaimynais ir pamačiau, kad žmona ir duktė liko gyvos, o netoli namo gulėjo nušautas vienas miškinis. Kiti miškiniai, kaip išgirdau kalbant kareivius, pabėgo. Kitos dienos rytą už keleto kilometrų nuo namų rado dar vieną žuvusį. Kiti du, matyt, pabėgo.

Prieš tai pas mane buvo atėję dar penki miškiniai – keturi minėtieji, o penktą nepažinau. Apie tai 1951 m. rudenį buvau pranešęs MGB darbuotojui leitenantui BORODINUI.

Iš lavonų, šiuo metu gulinčių prieš mane, kurie 1952 m. liepos 4 d. lankėsi mano sodyboje, atpažįstu du: KVEDARĄ ANTANĄ ir BARANAUSKĄ.

Apklausė: Dotnuvos r. MGB sk. vyr. oper.
įgaliotinis kapitonas TEREŠČENKO

(Kalba netaisyta)

Iš partizanų archyvo

KLT SPRENDIMAS

D.V. S. Karo Lauko Teismas savo 1948 m. spalio mėn. 1 d. posėdyje svarstė šnipo MAŽEIKOS VYTAUTO, gimusio 1917 m. rugpjūčio mėn. 9 d., gyv. Ruseinių k., Josvainių vlsč., kaltinamą KLT nuostatų 3§ A, B str. bylą. Apklausus kaltinamąjį MAŽEIKĄ VYTAUTĄ ir liudininkus, nustatė, kad MAŽEIKĄ VYTAUTAS, būdamas Josvainių MGB šnipu, tikrai šnipinėjo priešą naudai.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino MAŽEIKĄ VYTAUTĄ kalnu ir pagal KLT nuostatų 3§ A, B str. nusprendė nubausti mirties bausme pakariant.

KLT pirmininkas (pas.) LAPAS
(pas.) BERŽAS

Nariai: (pas.) ŽAIBAS
Nuorašas tikras: AUŠINŠKŲ

DUS KLT sprendimas Nr. 27

DUS Karo Lauko Teismas savo 1948 m. rugsėjo mėn. 28 d. posėdyje svarstė šnipės JUODYTĖS JANĖS, g. 1928 m. kovo mėn. 24 d. Šliužių k., Ariogalos vlsč., kaltinamą KLT nuostatų 3§ A, B str. bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąją JUODYTĘ JANĘ ir liudininkus, nustatė, kad JUODYTĖ JANĖ, būdama Pernaravos vlsč. MGB šnipe, tikrai šnipinėjo priešą naudai, aktyviai veikė prieš partizanus ir jų šalininkus.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino JUODYTĘ JANĘ kalta pagal KLT nuostatų 3§ A, B str. nusprendė kaltinamąją JUODYTĘ JANĘ nubausti mirties bausme pakariant.

KLT pirmininkas (pas.) BERŽAS
(pas.) MAIRONIS
Nariai: (pas.) RITERIS
Nuorašas tikras: AUŠInSkV

G Š

Perduodu JUODYTĖS JANĖS-LIEPOS kvotos nuorašą:

„1948 m. rugsėjo 28 d. aš, DUSV ALAS, pravedžiau kvotą apie šnipę JUODYTĘ JANĘ, gyv. Šliužų k., Ariogalos vlsč., kaltinamą už organizacinių paslapčių išdavimą, šnipinėjimą priešo naudai ir aktyvią veiklą prieš partizanus ir jų šalininkus. Ji parodė:

„Aš, JUODYTĖ JANĖ, gimusi 1928 m. kovo 24 d., pabėgusi nuo masinio šeimų vežimo į Sibirą 1948 05 22, priėmusi MR priesaiką, gyvenau miške su vietiniu partizanų daliniu šešias savaites. Po šešių savaičių, išleista su dokumentais gyventi, susisiečiau su šnipe IVOŠKEVIČIENE KOSTE, kurios slapyvardis DUKRA, ir jai teikdavau tiesiogines žinias apie partizanus, ryšius, asmeninę sudėtį. Išdaviau miške gyvenusias septynias moteris ir dvylika vyrų, kartu ir stovyklos rajoną. Kartu išdaviau man žinomą ryšininką DEBESĖLĮ, kuris lankydavo stovyklą. Pamiškės gyventojus išdaviau todėl, kad lanko partizanai. Dvi šeimas iš jų išdaviau pavardėmis. Taip pat išdaviau man žinomus devyniolika asmenų – pamiškės gyventojus. Šnipinėčiau, taip pat partizanų sąskaiton dirbau aferistinį darbą, kurio rezultatais naudodavausi asmeniškai. Sėkmingesniai darbai išsigalvodavau net visai partizanų sąrašuose nebūtų slapyvardžių. Kurių slapyvardžių nežinojau, išdaviau pavardes. Žinomas pavardes ir slapyvardžius išdaviau kartu. Žinias teikdavau kas savaitę žodžiu asmeniškai savo viršininkei DUKRAI. Papildomai teikdavau ir raštu. Raštiškas žinias padėdavau į sutartą vietą – Milvydų tarybinio ūkio ganyklose esančiame kelme. DUKRAI slapyvardį parinko milicija, o man leido savarankiškai pasirinkti, pasivadinti LIEPA. Už atliktą darbą atlyginimą siūlė pagal atlikto darbo dydį. Be to, pašaliniamis žmonėmis 1948 08 28 esu pasakiusi: „Išduosiu visas stovyklas ir ryšius“. Partizaną ALYTĘ apibūdinau kaip didžiausią žmogžudį, žadėjau ištraukti jam po vieną gyslą. Iš antro būrio turėjau savo ryšininką TARZANĄ, su kuriuo susitikdavau slapta. Gavusi visas žinias nešdavau DUKRAI.

(pas.) JUODYTĖ JANĖ

Kvočiaus: ALAS
e. AUV p.
l. e. UŠInSkV p.

Santrumpos:

D. V. S. – ?

DUS – ?

KLT – Karo lauko teismas.

AUŠInSkV – Prisikėlimo apygardos štabo informacijos skyriaus viršininkas (?).

- e. AUV p. – einantis Prisikėlimo apygardos viršininko pareigas (?).
l. e. UŠIn.SkV p. – laikinai einantis Prisikėlimo apygardos štabo informacijos skyriaus viršininko pareigas (?).

KGB arch.
B. b. 39190/3, t. 1, p. 17
1947 03 08

Iš JASINEVIČIAUS JONO, s. JONO, apklausos protokolų

Tikslios P. LUKŠIO rinktinės vado RAGAUSKO ANTANO-RAGELIO slapstymosi vietos aš nežinau. Jis galėtų slėptis Maižiškių kaime, kur gyvena partizanas RAUKAS (?) - TILVIKAS iš GUDAIČIO būrio. Jis slėpėsi savo namų daržinėje įrengtame bunkeryje. Šioje daržinėje yra dviguba sienelė, kurios tarpe ir įrengtas minėtas bunkeris. Paprastai šitoje daržinėje laikomas šienas. Gali slėptis Pilsupio k., Josvainių vlsč., mokytojo namuose. Pas jį dažnai ateina RAGELIS, RASAS, PAUKŠTIS ir kiti. Taip pat RAGELIS gali būti Gudžiūnuose, Kėdainių rajone, pas ČEIDĄ POVILĄ ir BIKNIKIENĘ, kuri gyvena miestelio pakraštyje. Pas ją RAGELIS dažnai palieka ginklus.

1946 m. kovo mėn. partizanų apygarda KOVAS buvo performuota į rinktinę. Performuoti šią apygardą į rinktinę vertė šios aplinkybės: LLA vadovybės įsakyme Nr. 4 buvo reikalaujama esamas partizanų formuotes pertvarkyti pagal karinę struktūrą, kad būtų skyriai, būriai, kuopos ir rinktinės.

Šį įsakymą aš gavau dar 1945 m. gegužės mėnesį iš GUDAIČIO, kai pastarasis su DALBOKU ir KUROČKA pas mane buvo atėję į mokyklą. Aš tada gyvenau nelegaliai. Įsakymas buvo atspausdintas rašomąja mašinėle su Vyriausiosios LLA vadovybės vado parašu. Šiame įsakyme buvo reikalaujama partizanų būrius formuoti karinių struktūrų pavyzdžiu.

Kadangi rinktinė veikė Kėdainių apskrityje, kur 1918 m. kovose su sovietine armija žuvo pirmasis Lietuvos kareivis (savanoris) POVILAS LUKŠYS, todėl savo rinktinę pavadino jo vardu, garbei pirmojo kareivio, žuvusio už Lietuvos nepriklausomybę.

Rinktinę sudarė šeši rajonai, kurie apėmė keletą valsčių, kuriuose veikė būriai ar grupės, kitų dalinių nebuvo. Rinktinėi ir rajonams vadovavo:

Rinktinės vadas – RAGAUSKAS ANTANAS-RAGELIS.

Pirmasis pavaduotojas – aš, MARGIS.

Antrasis pavaduotojas – GUDAITIS VACYS-RASAS, jis ir rinktinės štabo viršininkas.

Agitacijos ir propagandos skyriaus viršininkas – DALBOKAS ALOYZAS-NEGUSAS, IMPERATORIUS, ŠARŪNAS.

I-ojo rajono vadas – aš-MARGIS. Rajono sudėtyje buvo šios grupės: vado MEŠKAUSKO ALEKSO-LOKIO, VINETU aštuoni partizanai ir vado JONO MAŽEIKOS-GĖLOS keturi partizanai. Iš viso I-ajame rajone buvo penkiolika partizanų.

II-ojo rajono vadas – VACYS GUDAITIS-RASAS, ARŪNAS. Rajono sudėtyje buvo aštuoni partizanai.

JUOZO MINGILO-VILKO būry buvo dvidešimt penki partizanai.

III-ojo rajono vadas – BURNYS JURGIS-SMILGA. Rajono sudėtyje veikė JURGIO BURNIO-SMILGOS trys partizanai ir dešimties partizanų PAPARČIO grupė. Jiems vadovavo VYTAS MOTIEKAITIS-PAPARTIS.

IV-ojo rajono vadas – ALOYZAS DALBOKAS-NEGUSAS. Rajono sudėtyje veikė KUKUČIO grupė – aštuoni partizanai, ŪSAS, šešių partizanų IPOLITO grupė. Vadas – EDVARDAS ŽIUŽNYS-ŪSORIUS. Dešimties partizanų PETRO KLIUČINSKO-LAZDOS grupė.

V-ojo rajono vadas – PRANAS RAIŠYS-ŽILVITIS. Jo grupę sudarė dvidešimt partizanų.

VI-ojo rajono vadas – SAKALAS. Rajono sudėtyje veikė JONO ŽILINSKO-TĖVO dešimties partizanų ir KOVO grupės.

Pasakoją BIRUTĖ KVEDARIENĖ – ŠAŠYTĖ

Užrašyta Kaune
1999 05 09

Gimiau 1924 m. Kėdainių rajone, Krakių valsčiuje, Montviliškių kaime. Mūsų apylinkėje pokario metais veikė Zigmo Žydello-*Vanagėlio* būrys, kurį labai rėmė beveik visi mūsų kaimo žmonės: Lušaitė, Kuprys, Jonas Žydelis, Pranas Čeida. Šitie žmonės labai nuoširdžiai rėmė partizanus. Jie sunešdavo maistą pas mus, o aš, eidama į Krakes pas tokią Urbšienę, jį nunešdavau. Jos sūnus Anupras ir dabar gyvena Dotnuvoje. Urbšienė gyveno prie pat miško, pas ją ateidavo partizanai ir pasiimdavo maistą.

Kai partizanas Lionginas Meškauskas-*Sakaliukas* susirgo šiltine, aš nunešiau jam į mišką pagalvę. Ėjau į Dotnuvą vaistų, tuomet teko apsilankyti ir partizanų stovykloje, kuri buvo tokioje pelkėje, esančioje netoli Urbšienės namų. Ten mačiau ir tą *Fui-Fui*, pasistatęs veidrodžio šukę ant kelmo, gražinosi. Pas mus dažniausiai ateidavo *Sakaliuko* brolis Aleksas Meškauskas-*Lokys*, *Klierikas*.

Apie 1946 m. Krakių valsčiuje, Ožekminių kaime gyveno toks Vytautas Kavaliauskas, turėjo labai gražų balsą, buvo dainininkas, draugavo su Akstinavičiūte ir ruošėsi vestuvėms.

Partizanai iš vakaro atsivedė tą mergaitę pas Kavaliauską, pakėlė iš miego seserį, tėvus, susodino už stalo, tėvų akivaizdoje abiejų kaktose išdegino žvaigždes ir pakorė kambaryje. Tai buvo pats baisiausias, pats žiauriausias partizanų poelgis mūsų krašte. Pats didžiausias tų jaunuolių nusikaltimas buvo tas, kad jie abu buvo komjaunuoliai ir ruošėsi komjaunuoliškomis vestuvėms.

Kėdainiuose mane visą laiką tardė Suslovas. Pačią pirmą dieną suvedė į akistatą su *Sakaliuku*. Jis aiškino, jog mane pažįstas. Kai užbaigė bylą, išvežė į Kauną. Gal po kokių trijų mėnesių iškviečia mane tardytojas Suslovas į kabinetą. Nueinu, žiūriu – šalia jo sėdi Vladas Guščius-*Fui-Fui*, *Medikuitis*, gražiu nauju paltu apsirengęs, karakulio apykaklė. Suslovas man sako:

– Birute, kodėl tu su savo draugu nesisveikini?

Aš pasižiūrėjau į jį, sakau, kad jo nepažįstu. Tada sukruto Suslovas:

– Guščiau, tu ją pažįsti?

– Pažįstu, – pasakė Guščius.

– Kiek kartų ją matei?

Svarbiausia, ką pasakė *Sakaliukas*, tą žodis žodin patvirtino Guščius. Suslovas ir sako:

– Birute, tu kvaila ar aš? Jau dantis praėdžiau, o tu nori mane apmulkinti.

Aš atsakau, kad gal jie susitarę buvo... Po pusantros savaitės tardymo vėl pasi-
kviečia mane tardytojas Suslovas ir liepia ruošti kelionei. Atvežė į Kėdainius, ap-
gyvendino MGB pulkininkas savo bute, mat norėjo, kad jo žmona mane ištardyti.
Ta ruskė taip stengėsi su manimi rasti bendrą kalbą, bet, kai įsitikino, kad nieko
gero iš manęs nepeš, pasakė:

– Tu tik nesiblaškyk, kiek beklausinėtu, vis kartok tą patį.

Aš jai pasiuvau chalata, iškepiu sausainių. Man būnant pulkininko namuose,
jam paskambino iš Baisogalos ir pranešė, kad partizanai apsupo Baisogalos mo-
kyklą, kurioje tuo metu vyko komunistų susirinkimas. Partizanai mokyklą padegė,
kelis komunistus nušovė.

Papilių kaime gyveno Antanas Žemaitis. Jis į savo bunkerį priėmė žiemoti *Sa-
kaliuką*. Pas jį iš Dotnuvos akademijos atvažiuodavo Teodoras Krutkis, jis prisistatė
kaip partizanų vadas, nors iš tikrųjų jis buvo MGB provokatorius. Antanas iškepė
kiaušinienės, pastatė butelį degtinės. Kai pradėjo išgėrinėti, Žemaitis pasigyrė Krut-
kiui, kad turi draugą, rūsyje tupintį Meškauską. Tas Krutkis jam ir sako:

– Taigi pakviesk tą draugą, kartu išgersim.

Kai pakvietė, Krutkis išsitraukė pistoletą ir pasakė:

– Aš esu saugumietis, – ir juos abu areštavo.

To Žemaičio nemačiau, mačiau, kaip ėjo *Sakaliukas*, už diržo užsikišęs didelę sto-
rą knygą. Jie dar užėjo pas mane, liepė man apsirengti ir eiti kartu.

Kėdainiuose *Sakaliuką* labai mušė, sulaužė šonkaulius. Jis buvo jaunas gimnazis-
tas, matyt, neišlaikė ir išdavė visus ryšininkus.

Mus kelis kartu teisė karo tribunolas. Mane, Meškauską-*Sakaliuką*, Žemaitį. *Sa-
kaliuką* už išdavystę kameroje labai sumušė vyrai. Teismo metu jis pakeitė parody-
mus, aš neprisipažinau, tad mano bylą grąžino pertardyti. Pertardyti mane kartu su
Donatu Kvedaru į Kėdainius vežė toje pačioje mašinoje. Jis jau metus buvo atsėdėjęs
Vorkutoje, bet be teismo. Jį vežė į Kėdainius tardyti papildomai. Kėdainiuose tardė
vėl tas pats Suslovas. Vėliau pervežė į Vilnių, į Lukiškių kalėjimą. Kiek palaikė ir
paleido. Dar davė penkis rublius kelionei. Po vienuolikos mėnesių grįžau į namus.
Buvo 1947 metai. 1948 metus gyvenau tėviškėje, po to nutariau, kad čia toliau ra-
miau nebegalėsiu gyventi. Sesuo mane išleido į Kauną. Kokius metus negavau jokio
darbo. Vieną kartą man einant gatve, prieina prie manęs jaunas vyras ir klausia:

– Panele, pasakykit, kur čia Giedrių gatvė?

– Kad aš tokios gatvės nežinau, – atsakiau.

– O jūsų pavardė?

– O kas jūs būsit?

Jis tik ranką į antį, išsitraukė raudoną knygutę, mane už pažastų į „viliuką“ ir tiesiai į saugumą. Visą naktį kalbino ir verbavo. Jie sakė:

– Mes žinome, kad tu kalta, bet jeigu išsigynei, vadinasi, gali mums dirbti ir būti naudinga. Mes tau mokėsime dvigubą atlyginimą. Jeigu bijai Kaune, važiuok į Šiaulius. Duosim butą, duosim darbą...

Aš jiems atsakiau:

– Tai ką dabar man daryti? Atsistoti ant statinės ir rėkti: „Mergaitės, nerinkim uogų, nerinkim grybų, nes amerikona ateis...“

– Nevaidink šizofrenikės, – sako saugumiečiai.

Jie man liepė ateiti už dešimties dienų į „Lietuvos“ viešbutį ir nesakyti šeimininkei, kad buvau saugume. Po dešimties dienų nuėjau į „Lietuvos“ viešbutį, ten mane pasitiko saugumiečiai. Jie ir vėl ėmė man tą patį kalti į galvą, kad tik sutikčiau jiems dirbti. Aš jiems aiškinau, kad neturiu pažįstamų žmonių, kuriuos galėčiau sekti. Tada jie man liepė pasirinkti bet kurią pažįstamą merginą arba moterį, išklausinėti, ką ji galvoja, ką sapnuoja, su kuo bendrauja, ir jiems pranešti.

Baisogaloje gyveno visos trys mano seserys. Aš pabėgau iš Kauno ir išvažiavau pas jas, paskui nuvažiavau į Dotnuvą pas pažįstamus. Taip blaškiausi nuo vienu pas kitus septynis mėnesius. Po to vėl grįžau į Kauną, pakeičiau butą ir pradėjau dirbti „Kotone“. Kai susiruošiau važiuoti pas Donatą į Vorkutą, vėl atėjo trys saugumiečiai. Kai jie pradėjo klausinėti, supratau, kad jie sekė kiekvieną mano žingsnį.

Laiško stilius autentiškas.

Iš KGB arch.
Ap. 45, b. 867

RYTO-PALIŪNO JUOZO laiškas NEMUNUI

Broli NEMUNAI,

Gavau nuo Jūsų laišką, kartu teko kai ką per *LAKŪNĘ* žodžiu išsiaiškinti.

Tamsta imatės atsargumo, kad nebūtumėte išprovokuotas. Tas būtina.

Greitesniam išsiaiškinimui pasiekti aš Jums siūlau prisiųsti įgaliotinį, tokiu būdu pagrįsčiau padaręs tarpinį įrodymą už raštus, nes bolševikai taip pat moka įvairiai (...). Jums kyla mintys dėl BIRUTĖS (ŠAŠYTĖ BIRUTĖ, g. 1924 m. Montviliškių k., Krakių vlsč.) ir OLĖS (KILČIAUSKIENĖ ALEKSANDRA, g. 1917 m., iš Rugėnų k., Pernaravos vlsč.), per kurias mūsų siųsta *LAKŪNĖ* (ŠUKYTĖ JADVYGA, partizano ŠUKIO ROMO sesuo. Gyvena Klaipėdoje) susirišo su Jumis.

Savo laiku BIRUTĖ, sutikusi *LAKŪNĘ*, pasiūlė, kad ji žinanti lietuvi, kuris nori prisidėti prie LLKS vedamos išlaisvinimo kovos ir gali kai kuo paremti LLKS veiklą, pavyzdžiui, kaip

rašomąją mašinėlę ir kt. Kadangi Tamsta gyvenate didesniame mieste ir iš pasakojimų galite būti naudingas mūsų vedamai kovai, nutariau atkreipti dėmesį, susieiti per tarpinį kontaktą. Todėl, neturint kitos galimybės, teko rištis per BIRUTĘ ir OLE. Toliau palaikyti kontaktą per BIRUTĘ ir OLE nebūtina, siūlau pasirinkti Jums gerai žinomą tarpininką. (Tuo reikalu, saugumo atveju, perduos žinias žodžiu LAKŪNĖ). Šiaip apie BIRUTĘ praeityje, prieš areštą, turiu pasakyti, buvo žinoma – patikima. Šiuo metu, tuo labiau, kad ji gyvena Kaune, mes jos pažiūrų nežinome, norėčiau tikėti – nepakitęje.

Kas dėl MURALIO-VINGIO, savo laiku buvo daug su kuo susietas, bet po jo nuėjimo Judo keliu mūsų ir mūsų bendradarbių bei tarpininkų kontaktas su juo nutrauktas. Be to, prieš metus MURALIS su dviem jo bendradarbiais provokatoriais ir išdavikais buvo LLKS K-jų sugauti ir KLT sprendimu sunaikinti. Buvo atvykę su SOKOLOVO gauja į Žemaitiją, pačiam SOKOLOVUI vadovaujant. Pats SOKOLOVAS su apsauga tykojo. MURALIO draugas DALBOKAS dar gyvas, gyvena Vilniuj – Kaune.

Prašote patarimo. Konkrečiai patarti sunku, tik primenu, kad Kaune ir Vilniuj SOKOLOVUI ir jo išdavikiškai gaujai pavyko išvystyti velniškai platų veikimo tinklą. Ten yra dorų lietuvių, nuoširdžiai savo veikimu daug padeda, gaila, jie nežino, kad jų aukštesnieji viršininkai – išdavikai ir provokatoriai. Jų šiandien (tikrų lietuvių) masiškai neniekina, nes taip jie atidengtų save. Tai jie vykdo palaipsniui, tik lemiamu momentu bus išrinkti.

Mieste tarp civilių, tuo labiau Kaune ar Vilniuje, išvystyti kokią stipresnę veiklą neįmanoma, nes ten į provokatorių ir išdavikų gretas įeina daug buvusių autoritetingų lietuvių. Be to, mūsų sąjūdis iš ilgametės patirties padarė išvadą, kad legaliai gyvenantieji žmonės išvystyti stipresnės veiklos negali, nes daugelio legalių žmonių sujungimas į vieną tinklą – savižudybė. Todėl šiandien yra panaikintas OS (organizacinis skyrius), jis pertvarkytas į S (slapukų) skyrių.

Kadangi aš Jūsų nepažįstu, todėl imsiuos tam tikro atsargumo. Siūlau stoti į S eiles, susipažinimui siunčiu S nuostatus.

Jei tamstai bus priimtina, Tamstą skirčiau S grandies vadu, kontaktą palaikytume per ryšio punktą (RP), apie tai smulkiau gali nušviesti LAKŪNĖ. Jei nepriimtinas S, tai bent į talkininkus (T).

Jums pavesčiau išvystyti rinkliavą (prisilaikant visiško atsargumo) ir tam tikrų žinių rinkimą.

Tenka pastebėti, kad LAKŪNĖ nesuprato, ar iš Jūsų pusės įvyko dviprasmiškas pasisakymas. Pirmu pasisakymu minėjote, kad turite rašomąją mašinėlę, kurią galėtumėte paaukoti, o per antrą susitikimą vietoj paaukojimo pageidavote 900 rublių. Toliau vėl primenate, kad galite išvystyti piniginę rinkliavą ir taip remti LLKS. Todėl siūlau surinkti iš aukotojų pinigus ir už rašomąją mašinėlę susimokėti, o mes išduosime kvitą. Taip pat tuo pačiu prašau prisiųsti aukotojų sąrašą (žinoma, slapyvardžius), mes pagal Jūsų sąrašą prisiųsime aukotojams kvitus.

Rašomoji mašinėlė mums labai praverstų. Tuo pačiu labai prašau aukščiau minėtų dalykų, ypatingai statutu P. 50 ir 51 ir kt.

Dėl kitų mūsų tikrumu įrodančių faktų, tikiu, palaipsniui ateityje mus suprasit.

Ateityje prašyčiau man viską adresuoti SAULĖS vardu, nes RYTAS yra mano rašytinis slapyvardis ir viešai (taip pat ir ryšininkams) neskelbtinas.

Smulkiau ir kitais klausimais perduosiu žodžiu per LAKŪNĖ.

1949 11 18
(parašas) RYTAS

R. K. p a s t a b a: *NEMŪNAS, NEMUNAS, NEMUNĖLIS-VYŠNIAUSKAS*, kilęs iš Leščių k., Kėdainių apskr., partizano *DANTĖS-VYTAUTO BARANAUSKO* dėdė (*DANTĖ* žuvo su *TAUTVYDU-ANTANU KVEDARU*).

BIRUTĖ KVEDARIENĖ – ŠAŠYTĖ tuomet gyveno Kaune pas *OLĘ KILČIAUSKIENĘ*, pas kurią ateidavo minėtasis *VYŠNIAUSKAS*.

Pasakoja LIONGINAS MEŠKAUSKAS-ŠERNAS, SAKALAS

Užrašyta Grinkiškyje

1999 03 28

Gimiau 1926 m. Vantainių kaime, Krakių valsčiuje. Šeimoje buvome penki vaikai: brolis Aleksas, g. 1921 m., brolis Jonas, g. 1914 m., aš ir dvi seserys. Tėvai turėjo 18 ha žemės.

Kai 1940 m. Lietuvą užėmė rusai, po kaimus su popieriais lakstė žydėliai, visokie komjaunuoliai ir agitavo už sovietų valdžią, o kai 1944 ta pati rusų armija vėl ėmė artėti prie Lietuvos, kaimo jaunimas tarėsi, ką toliau daryti. Pirmiausia buvo nutarta nevykdyti sovietinės valdžios nurodymų, slapstytis ir neiti į armiją.

Ką tik praėjus frontui, Deveikiškių miške susiorganizavo partizanų būrys. Iš mūsų kaimo į tą būrį išėjo Jonas Štaras, mano brolis Aleksas. Brolį Joną pagavo ir išvežė į Rusiją, o iš ten – į frontą. Jis dalyvavo paimant Berlyną, bet buvo sužeistas ir 1946 m. grįžo namo.

Pas kaimyną Jankauską bolševikai apgyvendino tokį nuomininką Čekanauską, kurio palangėje naktį kažkas iš partizanų susprogdino granatą. Grįžtu anksti rytą iš vakaruškų, atsigulu, ateina Jankausko duktė, pažadina mane ir pasako, kad Čekanauskas mane kaltina, neva aš jo palangėje susprogdinau granatą, ir išbėgo į miestelį pranešti apie tai sribams. Supratau, kad geruoju nesibaigs.

Mūsų tarnaitės Anelės Armalienės žentas Ilgižiuose tarnavo sribu, jo pavardės nepamenu, tik žinau, kad jis buvo ruskelis. Ta Armalienė pastebėjo, kad brolis Aleksas daržinėje užkasinėjo ginklus, ir pranešė savo žentui. Atvažiavo sribai ir iškart puolė mane:

– Kur Aleksas?

O Aleksas, kai pamatė atvažiuojant sribus, įlindo į bunkerį. Vienas buvo daržinėje, o kitas tvarte. Aleksas pasislėpė tvarte įrengtame bunkeryje. Sribai pareikalaavo vesti juos į daržinę. Kai nuėjome, liepė parodyti, kur yra bunkeris. Ginuosi, kad jokio bunkerio nežinau, o jie man tiesiai šviesiai:

– Mes žinome, kad bunkeris yra daržinėje. Rodyk kur!

Supratau, kad jie gerai informuoti. Dar kelis kartus sudavė į sprandą, matau, kad niekur nedingsiu. Parodžiau šuns būdą ir pasakiau, kad bunkeris po šuns būda. Tuoj nutraukė būdą, matau, kad niekas iš jų nenori lįsti. Prie vieno sribuko prikibo leitenantas, liepia jam lįsti, bet tas ėmė verkti:

– Nelįsiu, mane nušaus...

Aš jam sakau:

– Gali lįsti, nieko nėra. Per karą mes čia lašinius slėpdavom.

Matau, kad niekas netiki mano žodžiais, leitenantas liepė man lįsti. Aš greit įlindau. Pasakiau, kad bunkeris tuščias, kad nieko nėra, bet nepatikėjo, vis vien įgrūdo tą patį apsisverkusį sribuką patikrinti. Kai įsitikino, kad tikrai nieko nėra, leitenantas pasakė:

– Dabar vesk ten, kur avys...

Bunkeryje po avių gardu tupėjo brolis. Visa laimė, kad avis prieš kelias dienas buvome pervedę į kitą vietą. Nuvedu juos pas avis. Ėmė badyti šautuvais, viską išdraskė, išardė, net rankomis mėšlą iškapstė. Mato, kad ir čia nieko nėra, klausia:

– O kur anksčiau buvo avys?

Parodžiau, kur avys buvo anksčiau. Duobė tankiai buvo perklotą kartimis, sudėtomis viena šalia kitos, ant viršaus užklota šiaudų, apdėta žemėmis ir dar mėšlu užmesta. Jeigu būtų tik lentomis užklotas bunkeris, tai durtuvai badant atsitrenktų į lentas, o kai kartelėmis, tai pro tarpus durtuvas lengvai pralenda, sunku susigaudyti, kur jis atsiremia. Vėliau brolis pasakojo, kad sribai badydami jam koją perdūrė.

Nieko neradus liepė vesti juos į gryčią, į negyvenamą pusę. Nuvedžiau, jie sako:

– Čia po grindimis yra bunkeris.

Supratau, kad viskas labai gerai nurodyta. Teisingai, čia irgi buvo bunkeris. Įėjimas buvo po lova, tik lentą reikėjo atkelti. Man liepė paimti kirvį ir kirsti grindis. Pasiėmiau kirvį ir drąsiai klausiu, kur kirsti. Kai parodė, taip trenkiau, kad tik šipuliai pasipylė.

– Nereikia, užteks, – sako sribas.

Taip jie nieko ir nerado, bet vis vien pasiėmė mane ir nusivežė į Krakes, nuvedė pas viršininką ir pridavė. Tas klausia, kodėl be jų žinios mane čia atvežė, pasirodo, sribai ne Krakių buvo. Jis dar apibarė tuos sribokus. Penkias dienas mane palaikė rūsyje, dar prikūlė gerai, o kai paleido, prigrasė:

– Žiūrėk, nesusidėk su banditais, nelįsk kur nereikia.

Paklausė, kur yra mano brolis, pasakiau jiems, kad nežinau, kur jis išėjo. O jiems jau viskas susakyta. Sribas sako:

– Mes žinom, kur tavo brolis...

Taip jie mane paleido į namus, neverbavo.

Taigi dabar aš, galvoju, antrą kartą sribams į nagus tikrai nebepasiduosiu. Kai pamačiau atvažiuojant sribus, nubėgau pas kaimyną Štarą. Atsisėdau gryčioje prie lango ir matau, kaip sribai laksto po mūsų kiemą ir ieško manęs. Kadangi namuose buvo brolienė, tai jai liepė pasakyti, kad kai grįšiu, kad prisistatysiu į Krakių sribyną. Nutariau: kaip bus, tebūnie, bet pats neisiu. Nuo to laiko ėmiau slapstyti namuose. Atėjo Aleksas, jam pasakiau, kad namuose likti pavojinga. Aleksas pasiėmė mane kartu su savimi ir išsivedė pas partizanus į Deveikiškių mišką. Čia atėjė radome dar tris vyrus. Iš viso buvome penkiese:

Čepas-Lapė, kilęs iš Deveikiškių k., Krakių vlsč.;
Vacys Ulickas, g. 1919 m. Aukštuolių k., Grinkiškio vlsč.;
Lionginas Meškauskas-Šernas;
Aleksas Meškauskas-Lokys, Alytis;
Vytautas Jankauskas, kilęs iš Deveikiškių k., Krakių vlsč.

Maždaug po mėnesio miške mus užklupo rusų garnizonas. Traukiantis į Dotnuvos mišką sužeidė Jankauską ir Čepą. Nors ir sunkiai, bet visi sugebėjome pasitraukti. Kitą dieną grįžome į tą patį mišką, bet čia mus vėl ėmė supti rusai. Išsirinkome eglių jaunuoju labai patogią vietą, iš kurios mums viskas gerai matėsi. Rusai, eidami pro šalį, mūsų nematė. Tris paras rusai laikė apsupę mišką, manė, jog mes pasirodysime, o mes po vieną atsargiai pasitraukėme į miško kraštą. Ant Ulicko dėdės tvarto pamatėme plevėsuojant raudoną skudurą ir vėl grįžome atgal į mišką. Rusai pasitraukė tik ketvirtos dienos vakare. Sužeistieji labai nusilpo, ypač Jankauskas, nes negalėjo nei valgyti, nei gerti. Netrukus pranešėme Jankausko tėvams. Jie greitai pasiėmė sūnų ir nuvežė į Kėdainių ligoninę. Operacijos metu Jankauskas mirė. Čepas, nors jam buvo peršautas vienas plautis, išsigydė namuose, po to registravosi.

Likome trise. Pasitraukėme į Krakių mišką ir ten išbuvome iki rudens. Po to aš išvažiavau į Šiaulius ir iki 1946 metų gegužės mėnesio dirbau geležinkelio tarnyboje. Kartą šeimininkė pasakė, kad buvo atėjęs milicininkas ir liepė prisistatyti į miliciją. Supratau, kad mane susekė. Palikau Šiaulius ir vėl grįžau į mišką pas brolių. Tada jų būryje Krakių miške buvo:

Aleksas – mano brolis;
Aleksas Guščius-Fui-Fui;
Romas Šukys-Kukutis iš Pilionių kaimo;
Zigmas Žydelis, g. 1928 m., iš Montviliškių k., Krakių vlsč.;
Klierikas, g. 1921 m., iš Kauno.

Grįžęs iš Šiaulių, gavau *Sakalo* slapyvardį. Iki rudens išbuvau Krakių miške. Kurį laiką iš miško buvome išėję ir gyvenome tiesiog krūmuose, balose.

Guščius dažnokai susitikdavo su žmona ir, kaip manome, jai perduodavo kai kurias žinias apie mus. Tuo metu jo žmona gyveno Jaugėlių kaime, Krakių valsčiuje.

1946 m. lapkričio 10 d. buvo sekmadienis. Dar iš vakaro Guščius pasakė, kad rytą jis eisias į pamiškę plaukų kirptis. Jo sumanymui mes neprieštaravome, tik perspėjome, kad niekam nesirodytų. Rytą valgant pusryčius Žydelis pajuokavo:

– Viską suvalgykim, kad tik neliktų rusams...

Po pusryčių, apie dešimtą valandą, Guščius išėjo. Apie vienuoliktą valandą mes susėdė meldėmės. Žydelis, atsisėdęs ant kelmo, skaitė maldaknygę. Miške buvo ramu, truputį pasnyguriavę. Išgirdom, kad nuo Krakių pusės kažkas atitraška. Brolis sako:

– Aš paėjėsiu pažiūrėti.

Tik nuėjo ir greitai sugrįžo, sako:

– Pasiruoškit, rusai ateina...

Mes tuoj ginklus į rankas, pasiėmėme šovinius, ėmėme tartis, į kurią pusę trauktis. Kadangi rusai atėjo nuo miško, nutarėme trauktis į palaukę. Kiek paėjus brolis sako:

– Palikau peilį, grįžtu pasiimti, o jūs čia palaukite. Trauksimės visi kartu.

Tik nuėjo į stovyklą, iškart pasigirdo šūviai. Pamatėme atbėgant brolių.

– Kai tik sugrįžau į stovyklą, žiūriu – prie eglučių rusai dairosi. Paleidau kelis šūvius į tuos rusus, o jie peršovė man blauzdą.

Tada jau visi pradėjome atsišaudyti. Kai tik mes atsišaudom, rusai nutyla. Žydelis bėgo per daug atsidengęs, tik *Klierikas* pamatė, kad Žydelis nugriuvo. *Klierikas* nubėgo ir pamatė, kad jo galva peršauta, tada pasuko mūsų link. Beveik visai išėjome į palaukę, pasislėpėme krūmuose. Nutarėme tuose krūmuose laukti, kol ateis rusai. Sulaukėme vakaro, tyku, ramu, aplink nieko negirdėti. Pasiteiravau brolio, kur dabar eisime?

– Eisime į Pilonis pas Šukio svainį Antaną Žemaitį.

Nuėjome pas Žemaitį. Kadangi brolis buvo sužeistas, nutarėme išsiskirstyti pas žmones.

– Tu pasilik pas Žemaitį, mes eisim pas kitus, po vieną išsiskirstysim po viensėdžius ir kurį laiką pabūsim. Kai mano koja pagis, ateisiu ir jus išsivesiu.

Brolis ir *Klierikas* išėjo toliau. Pas Žemaitį aš pabuvau nuo 1946 m. lapkričio 10 d. iki gruodžio 3 d. Gruodžio 3 d. ateina pas mane slėptuvėn Antanas Žemaitis ir sako:

– Atėjo partizanai.

Aš jo klausiu, ar pažįsti? Jis sako:

– Visų nepažįstu, tik vieną. Jis man dar užrūkyti davė, matyti, kad savas. Nori susitikti su tavimi ir su tavo broliu Aleksu.

Kas tas žmogus, Žemaitis nepasakė, bet jau patikimas, kaipgi gali netikėti. Nutariau eiti ir prisistatyti. Šautuvą negi imsi, o pistoleto neturėjau. Taip tuščiomis rankomis ir nuėjau į kambarį. Kambaryje sėdi keturios: du vienoje stalo pusėje, du kitoje, bet nė vieno nepažįstu. Pradėjome kalbėtis, vienas ir sako:

– Norėjome su jumis susitikti.

– Kad aš jūsų nepažįstu, – sakau.

Tada ėmė pasakoti apie man pažįstamus žmones, jie atseit pažįsta mano brolių Aleksą, *Klieriką* ir *Kukutį*. Vienas iš jų priėjo prie manęs ir vos ne į ausį sako:

– Mes čia ne vieni, yra ir vadas, tik nenori eiti į kambarį. Jį tikriausiai pažinsi...

– Tai ką, – sakau, – tegu ateina, pasikalbėsime.

– Gerai, eisiu pasakyti, – ir išėjo į lauką.

Matyt, jie ten susitarė. Ateina ir sako:

– Tai kad nenori eiti, bijo, kad sribokai neužkluptų.

– Čia dabar! Rado ko bijoti.

Tada jis atidarė duris tarsi norėdamas išeiti ir įrėmė man į nugarą automata. Tuo metu visi kiti šoko prie manęs ir partrenkė ant grindų.

Kaip vėliau sužinojau, žmogus, kuris su manimi kalbėjo ir buvo išėjęs į lauką neva pakviesti vado, buvo Teodoras Krutkis.

Po to surišo rankas, pargriovė ant grindų, spardė ir pradėjo tardyti. Tardė, kol išaušo, paskui atvedė į Krakes. Čia kankino visą naktį. Po to išvežė į Kėdainius, kur tardė tik naktimis rusų kapitonas. Tardymo metu, kaip vėliau sužinojau, Labūnavos bokšte buvo apsupti ir žuvo partizanai ir keli civiliai žmonės. Man atnešė Aloyzo Dalboko-*Imperatoriaus* parašytą atsišaukimą ir liepė perskaityti. Atsišaukimas buvo išspausdintas Kėdainių rajono laikraštyje. Kai perskaičiau, tardytojas pridūrė:

– Tai va, jūsų vadas pasidavė ir pasmerkė savo praeitį, o tu nenori mums visko iškloti.

Turiu pasakyti, kad po suėmimo manęs tikrai neverbavo ir nevedžiojo po apylinkes, kuriose man teko slapstytis partizanaujant. Iš Kėdainių išvežė į Kauną. Kaune baigė formuoti bylą ir teisė. Po teismo bylą dar atidėjo pertardyti, kažko jiems trūko. Vėl vežė atgal į Kėdainius, kur pertardė, po to jau į Vilnių, į Lukiškių kalėjimą. Gavau dvidešimt penkerius metus lagerio ir penkerius metus be teisės grįžti. Iš Lukiškių kalėjimo išvežė į Intą, Komijos ASSR. Pirmiausia patekau į penktą lagerio punktą, tai buvo persiuntimo zona, po to – į antrą lagerio punktą, vėliau teko dirbti antroje ir septintoje anglies šachtose. Apie aštuonerius metus išdirbau po žemėmis.

1956 m. pavasarį į lagerį atvažiavo reabilitavimo komisija ir visus, atsėdėjusius du trečdalius bausmės laiko, paleido į namus. Grįžau į Lietuvą pas seserį, kuri gyveno Kairinėlių kaime, Grinkiškio apylinkėje. Vedžiau. Po dešimties mėnesių ir vėl suėmė.

Tuo metu dirbau melioracijos valdyboje melioratoriumi. Atvažiavo iš saugumo tiesiog į darbą ir pasakė:

– Važiuosim atgal užbaigt gautos bausmės.

Nuvežė į Dotnuvą, po to į Kėdainius, į Panevėžį ir tiesiai atgal į Intą. Be jokio teismo, be jokios komisijos, atseit toks generalinio prokuroro sprendimas.

Tuo metu Intoje jau buvo likviduojami politinių kalinių lageriai. Palaikė kelias dienas ir išvežė į Vorkutą. Ta reabilitacijos komisijos klaida man atsiėjo dar penkerius metus ir tris mėnesius sovietinės vergijos. Į Lietuvą sugrįžau tik 1962 m.

Kai paleido iš lagerio, klausė, kur važiuosiu. Pasakiau, kad į namus. Kategoriskai atsakė – negalima. Kur nori, ten važiuok, tik ne į Lietuvą. Nieko kito neliko – užsirašiau į Sovietską (Tilžę). Nuvažiavau į Sovietską, o ten nėra darbo, nėra kur gyventi. Nuėjau pas vyriausiąją Sovietsko bolševiką ir klausiu jo, ką man daryti. Jis sako:

– Koks mano reikalas? Ką nori, tą daryk.

– Tada, – sakau, – vežkit mane atgal į lagerį.

– Važiuok kur nori, – paaiškino.

Vėl grįžau pas seserį. Nuvažiuoju į miliciją, klausiu, ką man daryti? Jie atsako, kad reiktų registruotis. Pradėjau dirbti miškų ūkyje. Čia irgi ramybės nebuvo, sekė KGB šnipeliai, atvažiuodavo kvaileliu apsimitęs milicininkas pasiteirauti, kaip gyvenu. Gyvenau nuolatiniam KGB voratinklyje.

Apie brolių Aleksą gerokai vėliau man papasakojo Vacys Ulickas. Pasakė, kad Aleksas žuvo penkiese 1950 07 22 Daugėlišio miško bunkeryje, esančiame Ariogalos valsčiuje. Juozas Zinius-*Nemunėlis* tuomet buvo kontūzytas ir paimtas gyvas.

ALEKSO MEŠKAUSKO-LOKIO būrys

Veiklos rajonas – Lapkalnio, Šilainių, Paliepių ir Žaibiškių miškai Krakių, Ariogalos ir Pernaravos teritorijose. Būrį įvairiu metu sudarė apie dvylika ir daugiau partizanų. Būrys ne kartą buvo performuotas. Vieniems kovotojams žuvus arba perėjus į kitus būrius, būrį papildydavo kiti kovotojai. Galutinai būrys buvo sunaikintas 1950 m. Tuomet žuvo ir pats *Lokys*. Sąrašas sudarytas, remiantis archyvine medžiaga, buvusių partizanų ir jų ryšininkų prisiminimais. Iš pradžių būrys įėjo į Kęstučio apygardos sudėtį, o vėliau, kai buvo suformuota nauja Prisikėlimo apygarda, liko tos apygardos sudėtyje.

1. ALEKSAS MEŠKAUSKAS-LOKYS, ARAS, ALYTĖ, VINETU, g. 1921 m. Vantainių kaime. Būrio vadas. Žuvo 1950 07 22.

2. VYTAUTAS KREGŽDĖ-NAŠLAITIS.

3. VLADAS KAVALIAUSKAS, JUOZO (tėvas), iš Vozbučių kaimo, Krakių valsčiaus. Būry nuo 1948 metų birželio mėnesio.

4. ALFONSAS KAVALIAUSKAS, VLADO (sūnus), iš Vozbučių kaimo, Krakių valsčiaus. Būry nuo 1948 metų birželio mėnesio.

5. ANTANAS KVEDARAS, ANTANO-TAUTVYDAS, g. 1928 m., iš Šmotiškių kaimo (Brolis Donatas gyvena Kaune).

6. PETRAS ŽIUPSŲS, ANTANO, g. 1911 m. Špitolpievio kaime, Krakių valsčiuje.

7. STASYS KVEDARAS-JAUNUTIS, JAUNIS, g. 1933 m.

8. KIAUNĖ.

9. ADOLFAS LISIUS, JUOZO-AUŠRA.

10. VLADAS ČIPLY-SKRAJALIS, VĖJAS.

11. ALEKSAS ADOMAITIS-PAVASARIS, g. 1925 m. Paskardžių k., Josvainių vlsč.

12. MIKOLAITIS-KARVELIS.

13. BOLESAS BARTKUS-ALBINAS, g. 1916 m. Užvarčių k., Pernaravos vlsč.

14. ALEKSAS GUŠČIUS-FUI-FUI, g. 1918 m. Legalizavosi 1947 sausį.

15. SLYVA.

16. VYTAUTAS MAŽEIKAS-TARZANAS iš Ruseinių k., Josvainių vlsč.

17. ZIGMAS ŽYDELIS, JONO, g. 1922 m. Montviliškių k., Krakių vlsč. Žuvo 1946 11 10 netoli Barsukynės miško.

18. LIONGINAS MEŠKAUSKAS, PETRO-ŠERNAS, SAKALAS, g. 1926 m. Vantainių k., Krakių vlsč. Suimtas 1946 12 03 Antano Žemaičio namuose agentų-smogikų grupės, kurioje buvo agentas-smogikas TEODORAS KRUTKIS-KOLIA, anksčiau buvęs partizanas.

19. KLIERIKAS.

1947 m. birželio mėnesį MEŠKAUSKAS-LOKYS naujai suorganizavo partizanų grupę iš anksčiau legalizavusių partizanų bei Jasinevičiaus ir Dalboko grupės likučių ir veikė Josvainių bei Krakių valsčių teritorijose.

1. ROMUALDAS ŠUKYS (ŠUKEVIČIUS), ANTANO-KUKUTIS, NAUJALIS, g. 1922 m. Pilionių k., Gudžiūnų vlsč. Žuvo su žmona išduoti Gudžiūnų vlsč. pas Šilkaitienę.

2. ANTANAS MISEVIČIUS-MĖNULIETIS iš Aušros k., Dotnuvos vlsč. Žuvo 1946 12 11.
3. BOLESAS BARTKUS, JONO-ALBINAS, g. 1916 m. Užvarčių k., Krakių vlsč. Būryje nuo 1944 m. Legalizavosi 1945 m. rugpjūčio mėn., o 1946 m. lapkričio mėn. vėl grįžo į būrį. (R. K. p a s t a b a: kitur – žuvo 1945 13 08).
4. ADOLFAS LISIUS, JUOZO-AUŠRA, g. 1926 m. Žuvo 1949 08 20 Ruseinių miške.
5. JONAS LISIUS, JUOZO, g. 1928 m. Šmotiškių k., Krakių vlsč. Žuvo 1948 m.
6. FELIKSAS BRAZAUSKAS, STASIO-ŽVIRBLIS, g. 1930 m. Šilainių k., Krakių vlsč. Žuvo 1947 m.
7. JONAS BABIČIUS.

Pasakoja JUOZAS MEŠKUOTIS-PERKŪNAS

Užrašyta Krakėse
1997 11 29

Gimiau 1925 m. Gudžiūnų kaime, Gudžiūnų valsčiuje. Šeimoje augome trys vaikai: sesuo Jadvyga, brolis Vytautas ir aš – Juozas.

Kadangi mūsų tėvelis dar 1918 metais dalyvavo rusų fronte, jis matė ir patyrė rusų kariuomenės žiaurumus, tad žinojo, ko rusai siekia. Tėvelis mus, vaikus, auklėjo tautine dvasia. Kai rusai grįžo 1944-aisiais, aš jau nebebuvo toks žioplus, turėjau tvirtas savo idėines nuostatas. Jaunimo lūpose tuomet tik ir skambėjo žodžiai: laisvė, kova, nevergausim bolševikams ir pan.

Kartą tėvelis pastebėjo, kad aš arčiau automatą, ir ramiai perspėjo:

– Vaikeli, atmink – jeigu pakelsi ginklą, jį nuleist bus sunku... Gal bus padaryta klaida ar kokie įžadai duoti, pasitraukti jau nebegalėsi... Būk protingas.

Labai gerai supratau tėvelio perspėjimus, kad neįsivelčiau į kruviną žaidimą. Tie jo žodžiai dar ir šiandien tebeskamba ausyse. Pats tėvelis Nepriklausomybės kovose buvo uostęs parako, buvo tris kartus sužeistas. Jo kova – irgi buvo laisvės kova, tik kitokiomis sąlygomis.

Brolis Vytautas į mišką išėjo 1949 m. kovo mėn. Kai mūsų tėvus rusai ištrėmė į Sibirą, jis mokėsi Lančiūnavos technikume. Stribai nuvažiavo į technikumą jo areštuoti, bet jis buvo perspėtas ir spėjo pasislėpti. Kai tėvus ištrėmė, jį iš technikumo tuojau pašalino. Apie mėnesį jis dar klaidžiojo po žmones kaip benamis, vėliau susisiekė su partizanais. Kad slapstyti, jį buvo perspėję Algis Komentauskas ir Adolis Ritikis.

Istojęs į partizanų būrį, brolis Vytautas labai aktyviai reiškėsi partizaninėje veikloje. Sirutiškių kaime sunaikino komunistus, idėjinį sribų aktyvistą Savičių. Tėvelis, kaip savanoris, iš valstybės buvo gavęs žemės, susipirkęs medžiagą trobesiams statyti, bet kai mūsų šeimos narius ištrėmė, o mane areštavo, tas Savičius pasisavino mūsų turtą. Kamaičiukų kaime laidojo tokį stribą, tuo metu atėjo partizanai ir nušovė Savičių.

Brolis žuvo 1951 m. tarp Palonų ir Sirutiškių kaimų esančioje Povilauskų sodyboje. Rusai apsupo tą sodybą, pasprukti pavyko tik Prūsaičiui-*Lapei*. Tuomet žuvo mano brolis Vytautas-*Lazdynas* ir Augustinas Bagdonas-*Šarūnas*. Jie priklausė Maironio rinktinei. Aš tuo metu jau buvau lageryje. Kiek man žinoma, tuomet išdavė provokatorius Vytautas Remeika. Operacijoje dalyvavo Šeduvos ir Baisogalos stribų daliniai bei rusų garnizonas.

Aš nežinojau tada, kokius įgaliojimus turėjo Povilas Čeida iš Gudžiūnų vienkio, bet jam daviau priesaiką. Žinoma, aš žinojau, kad jis palaiko ryšį su pasipriešinimo dalyviais, buvau padėjęs jam ne vieną kartą. Čeida nebuvo kažkoks intelektualas, bet jis sugebėdavo suburti aplink save žmones, nukreipti juos veiklai. Gal už kokių trijų savaitių jis man atnešė atspausdintą lapelį su priesaikos tekstu. Dabar teksto nebegalėčiau atkartoti, bet prisimenu, kad pabaigoje buvo pažymėta, kad išdavystė yra viena iš didžiausių nuodėmių. Daviau priesaiką ir pasirašiau. Prisiekiau, kiek jėgos leis, kovoti ir padėti laisvės kovotojams. Palaipsniui įsisavinau visą pagrindinės veiklos specifiką. Privalėjau daryti tai, kas reikalinga, neperstengti, nerodyti per daug iniciatyvos.

Tuo metu aš mokiausi Kėdainiuose, savaitgaliais parvažiuodavau į tėviškę. Autobusai ne visada važiuodavo, dažnai tekdavo eiti pėsčiomis. Čeida žinodavo, kada aš grįšiu. Kartą jis mane pasitiko su kitu partizanų. Jie prašė paremti juos, ypač reikalingi buvo šoviniai, ginklai, popierius, rašomoji mašinėlė, kalkė. Taip pat prašė surasti radijo aparatą, kuriuo jie galėtų naudotis miške.

Nijolė Padalevičiūtė dirbo Kėdainių banke buhalterė ir galėjo gauti popieriaus. Maždaug trejus metus aš iš jos gaudavau popierių ir pristatydavau į mišką. Kaune „Žaibo“ spaustuvės skyriaus viršininku dirbo mano giminaitis Balys Jakavičius. Iš jo gaudavau laikrastinio popieriaus. Vieną kartą parvežiau net keturiasdešimt kilogramų popieriaus ir didžiulę dėžę (apie dešimt kilogramų) rotacinių dažų.

Tuo metu jau beveik periodiškai gaudavau miške leidžiamą Kęstučio apygardos laikraštį „Laisvės varpas“. Buvau gavęs partizaninių dainų rinkinį. Kartą visai netikėtai Padalevičiūtė manęs paklausė:

– Tu vis imi ir imi tą popierių. Vieną kartą gal ir man parodysi, ką rašai?

Kartu su ja dirbo dar vienas didelis patriotas Vytautas Tatarūnas, kilęs iš Gudžiūnų. Jo tėvas su mano tėvu kartu dalyvavo Nepriklausomybės kovose. Jis kartą mane irgi parėmė. Kai iš miško man siuntė leidinukus, ant kampo užrašė: „Perkūnui“. Aš juos paėmiau ir, nieko blogo neįtardamas, su tuo užrašytu slapyvardžiu perdaviau Padalevičiūtei. Perduodamas stebėjau, kokį išpūdį jai padarys šie leidinukai. Supratau, kad jai tie leidinėliai padarė gerą išpūdį. Kaip ji pakliuvo į čekistų akiratį, nežinau. Ją pasikvietė ir ėmė klausinėti apie mane. Ji žinojo, kad aš palaikau gerus santykius su kai kuriais darbuotojais iš milicijos ir MGB. Kai ją pasikvietė į saugumą ir pareiškė priekaištą, kodėl ji nepateikia jokios informacijos, ji pagalvojo, kad aš užverbuotas, todėl viską papasakojo tik apie mane. Apie tai ji pati, man grįžus iš lagerio, papasakojo. Ji verkė ir nuoširdžiai atsiprašinėjo, kad mane išdavė, nes pati buvo suklaidinta. Kėdainiuose kartu gyvenau su tokiu Viktoru Korniku, jis

draugavo su Nijole, vėliau jiedu susituokė. Mano teisme Nijolė nedalyvavo, dalyvavo tik Kornikas. Jis pasakė, kad esu nacionalistas.

Su Paliūnu-*Rytu* susipažinau gerokai vėliau, maždaug po dviejų metų. Dirbdamas pagrindyje, aš net nežinojau ir nesistengiau žinoti, kur apsistoję mūsų krašto partizanai, be to, jie patys pas mane ateidavo. Vėliau su Čeida pas mane atėjo Paliūnas, *Jaunius, Lapė* ir Šukevičius (Šukys), kuris net į vidų nebuvo užėjęs, stovėjo sargyboje. Su jais mes aiškinomės, ko labiausiai reikia partizanams. Aš tada antrą kartą daviau priesaiką Paliūnui-*Rytui*. Paliūnas man padarė didelį įspūdį.

Anksčiau man irgi teko susitikti su partizanais, bet tie susitikimai nebuvo tokie malonūs. Aš draugavau su viena mergaite, nueidavau pas ją vakarais, o rytais grįždavau. Kartą grįžtantį mane sustabdė keli ginkluoti vyrai, ėmė priekaištauti, kur naktimis valkiojuos, kamantinėti, kas mane pasiuntė ir pan. Aš jiems parodžiau laikiną pažymėjimą, bet jie man pagrasino, todėl susidariau nekokį įspūdį apie juos.

Kai susitikau Paliūną, mano nuomonė apie partizanus iškart pasikeitė. Jis buvo plačios erudicijos žmogus, jo supratimas apie ginkluotą kovą buvo visai kitoks. Nors aš buvau abstinentas, bet iš pagarbos Paliūnui atnešiau pusbuteliuką degtinės. Jis tik gurkšnelį nugėrė ir pasakė:

– Va, be šito mes kartais negalim apsieiti, bet kartu čia yra ir mūsų pražūtis...

Tokia jo mąstysena darė įspūdį. Kiek blogesnį įspūdį paliko Šukevičius. Kartais jo neapykanta prasiverždavo kraštutine forma. Itin gerai sutariau su Karbočiaus-*Bitės* vyrais, nors su jais mažai turėjau bendrų reikalų.

Alksnėnų kaimo Sineckų sodyboje aš suvedžiau Paliūną su Karbočiumi. Karbočius laikėsi gana solidžiai, kaip žmogus, žinantis savo vertę. Paliūnas elgėsi kaip tikras diplomatas. Jie rado bendrą kalbą. Tokiuose susitikimuose man teko dalyvauti du kartus. Kai jie aptarinėdavo veiksmų planus, aš pasišalindavau. Žinojau, kad tokiuose pokalbiuose reikėtų kuo mažiau liudininkų. Manau, kad Paliūnas su Karbočiumi manimi pasitikėjo.

Mūsų organizacijai vadovavo Antanas Banevičius, vėliau jis išėjo į mišką ir 1950 m. žuvo. Organizacija jokio pavadinimo neturėjo. Tai buvo grupė jaunuolių, kurie rėmė miško brolius. Grupė buvo pavaldi Paliūnui. Kaip ir visi, mes taip pat neapsiejome be klaidų, nes nebuvo patirties. Po mano suėmimo klaidų organizacija jau nebedarė. Organizacijos sąrašuose anksčiau buvo narių vardai, pavardės, gimimo metai ir slapyvardžiai. Tai buvo pati didžiausia klaida. Kai mane areštavo, visi sąrašai buvo greitai pakeisti, nes niekas negalėjo būti tikras, kad aš nieko neišduosiu. Vienas to sąrašo egzempliorius buvo pas *Rytą*. Tikrus sąrašus partizanai sunaikino, liko tik slapyvardžiai. Organizacijos narys Adolis Ritikis perskeltoje kaladėje iškapojo ertmę, į kurią sudėjo dokumentus, ir užkalė. Kai mane areštavo, tą slėptuvę panaikino, o dokumentai man nežinomu keliu atsidūrė akmenų krūsnyje, esančioje netoli Banevičiaus sodybos. Kartą kolūkiečiai iš tos krūvos ėmė akmenis statyboms, rado dokumentus ir perdavė juos saugumui. Po to areštavo Algį Komentauską, kuris irgi priklausė tai pačiai organizacijai, tik kitai grupei. Mes buvome trise, o anai grupei priklausė pusbroliai Juozas ir Vaclovas Sinickai (vėliau Vaclovas tapo Kap-

suko r. partijos sekretoriumi), mano brolis Vytautas, Vytautas Vyšniauskas, kurį vėliau pašalino iš organizacijos, nes jis pradėjo girtuokliauti ir pernelyg daug plepėti. Jo sesuo iš Pupėnų kaimo irgi buvo toje pačioje organizacijoje.

Ypač aktyvus partizanų ryšininkas ir rėmėjas buvo Komentauskas, Algio tėvas, kurį išskirtinai gerbė ir Paliūnas.

Gudžiūnuose buvo toks stribas Šarka, kuris vėliau, man tarpininkaujant, buvo išvarytas iš stribyno. Buvo taip. Tame pastate, kur šiuo metu yra Gudžiūnų mokykla, buvo Smetonos laikų valsčiaus įstaigos, kitaip tariant, – savivaldybė. Po karo antrame aukšte apsigyveno rusų MGB viršininkas Pašinas, vyresnysis leitenantas Terentjevas. Aplinkui tą pastatą augo aukšta gyvatvorė, palei gyvatvorę vaikščiodavo sargybinis. Aš, būdavo, prieinu prie tos gyvatvorės su paruoštais atsišaukimais rankose, kai tik sargybinis užėina už aukštos tvoros, aš tekšt ir priklijuoju popieriaus lapelį prie durų. Taip buvau padaręs net tris kartus. Kai dabar viską prisimeinu, tai atrodo kaip jaunatviška išdaiga, kuri galėjo labai liūdnai baigtis. Už tai, kad nematė, kas klijuodavo tuos atsišaukimus, ir išvijo Šarką iš stribyno.

Stribynas buvo įsikūręs tokio Žiupsnio namuose. Ant to pastato durų taip pat du kartus buvau užklijavęs atsišaukimus.

Aišku, mes susidarydavome planelį, kokiose vietose klijuosime atsišaukimus. Tuos planus visada įvykdydavome 95%. Tie atsišaukimai buvo vienas iš pagrindinių mūsų organizacijos uždavinių. Žinoma, visus nurodymus gaudavome iš Paliūno štabo propagandos skyriaus. Be to, mes turėdavome domėtis čekistų atliekamomis operacijomis. Visas žinias turėdavome perduoti miške buvusiems partizanams.

Iš miško periodiškai gaudavome įvairią spaudą ir atsišaukimus. Būdavo paskirtos dienos, kuriomis turėdavome išklijuoti atsišaukimus. Vieną kartą, atlikę darbą, išsiskirstėme kas sau. Buvo labai tamsi naktis. Einu palei Gembinės upelį, prieinu pralaidą, o iš ten pasigirsta balsas:

– Ruki v verch (Rankas aukštyl)!

Teko pakelti rankas aukštyl. Visa laimė, kad su savimi nieko neturėjau, kad kišenės buvo tuščios. Įrėmė automatą į krūtinę. Pažvelgiau į vieną pusę, į kitą ir supratau, kad jis vienas. Atsargiai nuleidau rankas žemyn ir iš apačios trenkiau į automato vamzdį, pasipylė gal dešimties šūvių serija, tuomet trenkiau dar kartą, ištraukiau automatą ir nusviedžiau tolyn, o pats, kiek kojos neša, nėriau į tamsą. Kaip vėliau paaiškėjo, ten buvo ne rusų kareivis, o komjaunuolis aktyvistas Alekna. Jo tėvas irgi buvo aktyvistas. Kalbėjo tuomet žmonės, kad Alekną buvo užpuolęs „banditas“.

Iš Paliūno buvau gavęs užduotį per ryšininką susisiekti su kito būrio vadu Aloyzu Dalboku-*Imperatoriumi*, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, tapo baisiu išdaviku. Mano užduotis buvo atkurti ryšį tarp Paliūno ir Dalboko būrių ir organizuoti susitikimą.

Kadangi tuo metu dirbau Kėdainiuose, Pelėdnagiuose gyveno tarpinis ryšininkas, kuris daugiau veikė Kėdainių rajono teritorijoje į Kauno pusę. Tas ryšininkas buvo Ulickas, slapyvardžio nebepamenu. Aš jam perdaviau Paliūno laišką. Netrukus prie Labūnavos bokšto vyko partizanų kautynės su NKVD kariuomene. Tuo-

met ir paaiškėjo, kas per paukštis yra Dalbokas-*Imperatorius*. Nedaug trūko, kad tuomet būtų įkliuęs ir Paliūnas. Dalbokas išdavė ir ryšininką Ulicką.

Dalbokas mokėsi Krakių vidurinėje mokykloje, buvo energingas jaunuolis, išsiskyrė erudicija, diktatoriškais būdo bruožais. 1989 metais Krakių vidurinėje mokykloje vyko abiturientų susitikimas su buvusiais partizanais. Susitikime dalyvavo ir Aloyzas Dalbokas, ir tie, kuriuos jis išdavė. Susitikimo metu įvyko tarpusavio konfliktas. Praėjus metams po šio įvykio, Dalbokas mirė.

1944 m. Dalbokas buvo pasitraukęs su vokiečiais, mokėsi desantininkų mokykloje, o po karo kaip desantininkas buvo su parašiotu išmestas Panevėžio apskrityje. Jau tuo metu krito šešėlis ant Dalboko, manyta, kad jis yra slaptas MGB agentas. Įtartinas man atrodo ir Dalboko slapyvardis – ne koks *Uosis*, *Beržas*, *Klajūnas* kaip daugumos partizanų, o *Imperatorius*. Būtent tokius išskirtinius pseudonimus mėgdavo pasirinkti čekistai. Man pats Paliūnas yra sakęs, kad būryje yra du partizanai, nuo kurių nenuleidžia akių nei dieną, nei naktį.

Vienu metu mūsų krašte atsirado tokia banditinė grupė ir veikė Gudžiūnų valsčiuje. Šiai grupei vadovavo Juozas Danta, kilęs iš visai nepasiturinčios šeimos. Jo brolis Jonas šios grupės veikloje tikrai nedalyvavo. Ši grupė partizanų vardu apiplėšinėjo gyventojus. Kiek man žinoma, jie apiplėšė Polikaičių šeimą, Vencienę Gudžiūnų kaime, vieną šeimą iš Balsių kaimo. Juozas Danta ir dar vienas jo bendras gyveno nelegaliai, kiti gyveno legaliai. Dieną jie žemę arė, o naktimis plėšikavo. Jų buvo šeši. Tai banditų grupei priklausė ir mano giminaitis Svetikas, Gudaitis iš Skamaičių kaimo ir kiti.

Turiu pasakyti, kad Svetikai ir Gudaičiai buvo labai religingi, sąžiningi, tvarkingi žmonės, o jų vaikai banditų keliais nuėjo. Jie naudojos mūsų tautine heraldika, ant drabužių buvo prisisiuvę partizanų skiriamuosius ženklus. Jie partizanų vardu darė labai daug blogo, tad *Rytas* primygtinai manęs prašė išaiškinti, kas yra tie apsišaukėliai. Gavome labai nekonkrečių žinių, kur jie galėtų būti, ir pranešėme Paliūnui bei parašėme laišką į Gudžiūnų saugumą. Saugumas šiai žiniai parodė išskirtinį dėmesį, surengė keletą pasalų ir juos susekė. Enkavedistai likvidavo visą gaują. Juozas Danta žuvo, kitus paėmė gyvus ir teisė, tėvus ištrėmė į Sibirą. Visi jie buvo represuoti kaip buvę partizanai.

Turiu ir nelabai malonių prisiminimų apie partizaną Praną Prūsaitį-*Lapę*, kuris buvo suimtas tik 1962 metais. Paskutiniu metu *Lapė* gyveno Antano Gailiūno sodyboje Gudžiūnų kaime. Gailiūnas buvo labai didelis patriotas, Nepriklausomybės kovų dalyvis. Jo duktė Vandutė buvo mano didžioji meilė. Tai buvo tikra, tyra meilė, net dabar apie tai kalbėti sunku. Gailiūnų sodyboje aš buvau dažnas svečias. Jos tėvas mane vertino, buvo perdavęs dėžutę PPŠ automato šovinių, žadėjo jų ir daugiau.

Kai žuvo mano brolis Vytautas ir Augustinas Bagdonas, *Lapė* pabėgo ir liko paskutinis gyvas partizanas Kėdainių krašte. Ką reiškia likti vienam, be kovos draugų, be ateities? Jis dar turėjo bunkerį netoli Gražiškių kaimo pas tokį Siudiką, slapstėsi pas Gailiūną, dar turėjo bunkerį Bagužių kaime, žodžiu, slapstėsi trijose vietose. Prūsaitis buvo neblogas stalius. Gyvendamas pas Gailiūną, dar padarydavo ką nors

iš medžio, gal kad nesijaustų išlaikytinis. Gailiūnas augino tris dukras: Vandą, Valę ir Elytę. Jauniausioji Elytė buvo ištėkėjusi už tarybinio valdininko. Valė ir Vanda irgi ištėkėjo. Žodžiu, atsirado nauji šeimos nariai, kurie, matyt, darė spaudimą Gailiūnui dėl partizano *Lapės*.

Kai pirmą kartą grįžau iš Sibiro, pirmiausia užėjau pas Gailiūnus. Tėvas Gailiūnas tuomet jau buvo kurčias, tai ant popieriaus lapelių man parašė, kad pas jį dažnai lankydavosi mano brolis, taip pat, kad *Lapę* suėmė jo namuose. Paprašiau smulkiau papasakoti:

– Rytą atsikėlėm kartu su *Lape*, truputį užvalgėm, jis dar paprašė trupučio degtinės. Atsakiau jam, kad neturiu, paėjėsiu iki kaimyno ir atnešiu. Pasiėmiau skardinę ir išėjau. Žmona dar miegojo. Grįžęs radau *Lapę* besiskutant barzdą. Tuo metu jis turėjo pistoletą TT ir paprastą karabiną. Pamatęs mane, atidarė langą, dar bandė žvalgytis, bet namas jau buvo apsuptas. Trys milicininkai ir vienas MGB darbuotojas man liepė eiti į vidų ir pasakyti *Lapei*, kad pasiduotų. Iš pradžių dar maniau bėgti, bet persigalvojau, numečiau skardinę ir pakėliau rankas. *Lapė* jau nebesipriešino. Kai paėmė jo šautuvą, spyna nebeveikė, jau buvo užrūdijusi. Manau, jis jau buvo morališkai palūžęs, nebesiruošė kovoti.

Visgi tai buvo išdavystė, o išdavystės šešėlis krenta ant Gailiūno, mat po *Lapės* arešto Gailiūno net nesuėmė ir neteisė. Iš daugelio smulkmenų galime susidaryti vaizdą, kad *Lapė* buvo jiems atsibodęs, kad norėjo juo atsikratyti.

Buvo ir kita *Lapės* suėmimo versija. Jis darydavo labai meniškus kryželius, kuriuos lankydamasis palikinėdavo pas gyventojus, daugiausia pas ryšininkus. Saugumas sužinojo, kad tuos kryželius drožia *Lapė*, ir ėmė sekti. Rado pas vieną, pas kitą, ėmė tardyti. Tokiu būdu ir sužinojo, kur *Lapė* slepiasi.

Lapę teisė Kėdainiuose, buvo surengtas parodomasis teismas.

1948 m. aš mokytojavau Kėdainiuose. Gruodžio 23 dieną per pertraukąėjau į parduotuvę, esančią netoli mokyklos. Grįždamas susitikau buvusį Gudžiūnų MGB viršininką Pašiną. Mudu buvome pažįstami, jis visada mane pasveikindavo, paduodavo ranką. Buvau muzikantas, teko groti visokiuose banketuose, mane iš tos aplinkos daugelis pažinojo. Taigi Pašinas pasisveikino, pradėjom šnekučiuotis. Jis pasisiūlė mane palydėti. Priėjome MGB būstinę, jis sako:

– Viršininkas Šagarodskis prašė tave užėti.

Šiurpuliukas nuėjo per kūną, bet sumečiau, kad galbūt vėl kvies pagroti kokiam bankete. Įėjau pro sargybą į vidų, iškart uždarė duris, visą iškratė, išpurtė, netgi nusipirkta bandele perlaužė.

Tardė keliese tris paras. Pirmas tardė Baranovas. Jis buvo apsirengęs civiliais drabužiais, girdėjau, kad jį kreipėsi „kapitan“. Po to tardė Suslovas, o bylą užbaigė Mironovas. Šie trys tardytojai buvo pagrindiniai, o tokių, kurie atliko budelių vaidmenį, ateidavo ir daugiau. Jie tarsi papūgos kartojo vis tuos pačius klausimus, regis, tik tam, kad neužmigčiau.

Tardymas prasidėjo kažkokiais nekonkrečiais klausimais apie mano ryšius su „banditais“. Iš tų klausimų aš supratau, kad jie nieko konkretaus apie mane nežino.

Kuo toliau, tuo labiau aiškėjo, kad jie puikiai išmano savo darbą ir žino, ką reikia iš manęs išpešti. Gal todėl ir partizanai pridarė tiek daug klaidų, nes neįvertino čekistų gudrybių, jų darbo specifikos.

Po trijų parų nepertraukiamo tardymo mane, bedvasę būtybę, įmetė į kamerą. Matyt, tą pačią akimirką užmigau. Kai pabudau, atnešė dubenėlį balandos. Šalia sėdėjo kameros draugas, kuris manęs labai gailėjo, net savo maistą atidavė, bet tas jo nuoširdumas man buvo labai įtartinas ir netikras. Jis vis pasakojo apie savo po-grindinę veiklą. Vieną kartą aiškino, kad jis iš *Bitės* būrio, kitą – kad iš Maironio rinktinės. Minėjo labai daug slapyvardžių. Supratau, kad jis nori mane išprovokuoti. Kadangi aš nieko neišplepėjau, netrukus jį iš kameros išvedė.

Kai kitą kartą mane nuvedė pas tardytoją, jis sėdėjo už stalo, skaitė partizanišką laikraštį, rankoje laikė mano partizaniškų dainų sąsiuvinį. Supratau, kad šituos daiktus jie bus gavę iš Padalevičiūtės. Iš pradžių dar bandžiau vaidinti kvaištelėjusį. Tardytojas vis liepia perskaityti, kas parašyta ant sąsiuvinio kampo, o ten užrašytas mano slapyvardis – *Perkūnas*. Aš vis vien neprisipažįstu. Tada pastatė prie sienos taburetę, liepė sėstis ant jos ir sėdėti. Sėdžiu valandą, antrą, trečią, regis, visą amžinybę. Kai tik galva nusvyra, trenkia per sprandą arba, paėmę už plaukų, trenkia į sieną. Tiems kankinimams, matau, nebus galo. Pradėjau galvoti apie pabėgimą, nors vilties beveik nebuvo. Kai vedė atgal į kamerą, akys viską tiksliai užfiksavo, kameroje pradėjau kurti pabėgimo planą. Svarbiausia buvo įveikti psichologinį barjerą, nes kuo arčiau mirtis, tuo didesnis atsiranda noras gyventi. Tai aš pajutau labai skaudžiai, bet pabėgimo minties nebegalėjau numarinti.

Po arešto jau buvo praėjusios maždaug aštuonios paros. Atvedė mane į kabinetą pas tardytoją Suslovą. Tas pradėjo klausinėti labai vulgariai, netgi užgauliodamas, iškart apdaužė, po to pasodino ant taburetės. Kai antrą kartą Suslovas uždavė, pataikė tiesiai į votį ant sprando. Votis trūko, pasipylė pūliai su kraujais, skaudėjo nežmoniškai. Suslovas pasakė:

– Nenori kalbėti – rašyk!

Iš stalčiaus ištraukė cheminį pieštuką, padavė popieriaus lapą ir įniko į stalčių dar kažko ieškoti. Tuo metu griebiau už taburetės ir taip trenkiau Suslovui per galvą, kad taburetė lūžo ir užsimovė ant jo galvos. Užsimaudama nuo kaktos ir blakstienų net odą nutraukė, aš peršokau per stalą, čiupau Suslovą už gerklės ir ėmiau smaugti. Matau, kad jis neberėkia, tik kriokia ir vis taikosi nuspausti signalizacijos mygtuką. Mygtuką vis dėlto jis suspėjo paspausti. Mums besigrumiant, įėjo sargybieniai. Kažkuris iš jų trenkė man į galvą, aš susmukau. Atsibudau koridoriuje ant žemės, guliu perlietas vandeniu, į mane atstatyti keli šautuvų vamzdžiai.

Tardymo metu dar turėjau keletą akistatų. Akistatos ir kaltinimai buvo iš piršto laužti. Pirmiausia man primetė kaltę dėl Kėdainių partijos sekretoriaus sunaikinimo, dėl vienos šeimos Balsių kaime iššaudymo ir dar kelių kriminalinių nusikaltimų. Tvirtos faktinės medžiagos tam, kad mane nuteistų, jie neturėjo.

Teisė mane pagal RTFSR BK str. 58-I^a-10-11 ir dar kelis. Gavau dvidešimt penkerius metus lagerio ir penkerius metus be teisės sugrįžti.

1948 02 03 – 1949 01 16

Sudaryta byla – formuliaras MEŠKUOČIUI JUOZUI, s. JONO, g. 1927 m. Gudžiunuose, Kėdainių apskr., gyvena Kėdainiuose, Mickevičiaus g. 1, dirba dėstytoju Kėdainių amatų mokykloje, nepartinis, nevedęs, išsilavinimas – keturios gimnazijos klasės.

Bylos sudarymo pagrindas – agentūrinė ir oficiali medžiaga, iš kurios žinoma, kad MEŠKUOTIS šiuo metu turi ryšį su nacionalistiniu pogrindžiu, gauna ir platina antisovietinę literatūrą.

Šaltinis LENA 1948 11 09 pranešė: 1948 11 02 lankėsi bute, kuriame gyvena MEŠKUOTIS. Pokalbio metu su šaltiniu MEŠKUOTIS domėjosi, ar seniai ji pažįstama su KAMBARAITE ir ar galima ja pasitikėti. Po to MEŠKUOTIS šaltiniui parašė raštelį.

Raštelyje MEŠKUOTIS šaltiniui parašė, ar ji gali perduoti KAMBARAITEI laišką, pastaroji dirba valstybiniame Kėdainių banke kartu su šaltiniu. Gavęs teigiamą atsakymą, MEŠKUOTIS ėmė rašyti laišką KAMBARAITEI.

Šaltinis pasidomėjo, ką jis galėtų rašyti KAMBARAITEI, ir pamatė, kad MEŠKUOTIS parašė: „Ar galiu aš NIJOLEI patikėti pagrindinę literatūrą?“ Parašęs šiuos žodžius, MEŠKUOTIS su nepasitikėjimu pareiškė, jog vis vien neiškęsi, perskaitysi, ir sudraskė KAMBARAITEI parašytą laišką.

Kitame laiškelyje MEŠKUOTIS parašė: „Nijole, ar galiu tavimi pasitikėti. Ar apie tai nieko nepapasakosi VIKTORUI KORNIKUI. Ar galiu tau patikėti pagrindinę literatūrą?“

Gavęs iš LENOS teigiamą atsakymą, MEŠKUOTIS surado vieną antisovietinio laikraščio egzempliorių ir atidavė šaltiniui, kad perduotų jį KAMBARAITEI.

Šaltinis pranešė, jog 1948 11 03, kitą dieną po to, kai tą laikraštėlį gavo KAMBARAITĖ, pastaroji, matyt, jau žinojo, kad LENA jai turėjo perduoti antisovietinio turinio laikraštėlį, kreipėsi į mūsų šaltinį ir pareikalavo laikraščio, kurį jai vakar perdavė MEŠKUOTIS.

Laikraštis „PAVASARIO BALSAS“, datuotas 1948 m. spalio 1 d., kvietė gyventojus nestoti į kolūkius, padėti partizanams.

KAMBARAITĖ buvo anksčiau areštuota už priklausymą antisovietinei organizacijai „KOVOTOJAS“.

Agentūriniu būdu nustatyta, jog MEŠKUOTIS anksčiau palaikė ryšį su TATARŪNU, BIELEVIČIUMI ir kitais mūsų areštuotais už priklausymą antisovietinei organizacijai.

Neakivaizdžiai apklaustas KORNIKAS LENOS informaciją patvirtino. Be to, parodė, jog MEŠKUOTIS nusiteikęs antitarybiškai, vokiečių okupacijos metais laikė šautuvą. 1944 m. buvo sužeistas į koją, bet kur, kokiomis aplinkybėmis, nežinoma.

MEŠKUOČIO sekimui ir jo ryšių išaiškinimui pasiūsti informatoriai LENA ir KAZLOVSKIJ, pastarieji gerai sutaria su MEŠKUOČIU.

R. K. p a s t a b a:

MGB agentė LENA-PADALEVIČIŪTĖ N., g. 1925 m. Kėdainiuose. 1948 m. dirbo Kėdainių banke buhalterė. Nepriklausomoje Lietuvoje buvusio Kėdainių policijos viršininko dukra.

IŠPĖJIMAS

1948 m. spalio 12 d., partizanams judant po Margininkų seniūnijos apylinkę, partizanai užėjo pas pilietį PUIDOKĄ JONĄ, gyv. Margininkų k., Gudžiūnų vlsč. PUIDOKAS slapta vieną šeimos narį pasiuntė į Gudžiūnų burliokiją pranešti enkavedistams, kad pas jį užėjo ir kad po apylinkės vaikšto Lietuvos partizanai. Tik partizanams išvykus į minėtas apylinkes, tuoj prisistatė burliokų išperos.

Lietuvos Kovos Sąjūdis įspėja apylinkių pirmininkus, visus kitus administracinio aparato pareigūnus ir šiaip piliečius – laikas susiprasti. Liaukitės dirbę savo Tėvynei pragaištingą darbą. Būkite tikri, kad mūsų nematomos akys seka ir registruoja visus jūsų nusikalstamus darbus. Niekas neišvengs užsitarnautos bausmės.

Todėl ir ši niekšinga JONO PUIDOKO šeima pagal Karo Lauko Teismą 3§ b str. yra sušaudyta.

Tegul būna tai visiems šios rūšies niekšams pavyzdys, kad kiekvienas, kuris tęs ir toliau prisidės prie šio pragaištingo darbo, sulauks tokio pat likimo kaip ir šie.

Partizano dalinio Vadas
Nuorašas tikras
1949 11 03
DAŠINSKV

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB arch.
Ap. 45, b. Nr. 47303,
p. 138 – 144

R. K. p a s t a b a: Byloje Ap. 45, Nr. 867 apstu MGB agento ČESTNYJ agentūrinių pranešimų apie P. LUKŠIO partizanų būrį, jo veiklą, o ypač apie būrio vadą J. PALIŪNĄ-RYTĄ, SAULĘ. Iš to galime susidaryti vaizdą, kokia asmenybė buvo garbusis MGB agentas ČESTNYJ-VYTAUTAS REMEIKA, s. JONO, save vadinęs gydytoju. Nežiūrint į tai, kad jo profesija kilni ir garbinga, jo veikla buvo pragaištinga. Perskaitęs daugumą jo agentūrinių pranešimų, tiesiog negaliu patikėti ir suprasti, kaip raštingas žmogus, ne koks neišprusęs kaimietis, galėjo taip žemai nusiristi. Dabar lyg ir tikiu, kad tikrai yra velnias, kuris tiesiog apsėda žmogų. Tai, matyt, ir yra tas tikrasis KGB išrastas paslaptinis psichotropinis ginklas, kuriuo jie naikino ir dabar tebenaikina mūsų tautos sielas.

Išrašas iš partizano LEONO JUŠKOS apklausos protokolo

JUŠKA LEONAS, s. ANTANO, g. 1927 m. Aleknaičių k., Ariogalos r., išsilavinimas – 6 klasės.

Apklausa pradėta: 1952 10 16 23 val. 40 min.

Apklausa baigta: 1952 10 17 04 val. 30 min.

Apklausa atlieka Lietuvos MGB 2-N Valdybos I-ojo skyriaus vyr. oper.

įgaliotinis kapitonas GRIŠEČKIN per vertėją, MGB leitenantą KAIRELĮ.

Iki bunkerio likvidavimo su manimi kartu slapstėsi:

1. PALIŪNAS JUOZAS-RYTAS, 37 – 38 m. amž., g. Telendžių k., Ariogalos r.

2. PRŪSAITIS PRANAS-LAPĖ, g. 1928 m. Grinkiškyje, Šeduvos r.

3. REMEIKA VYTAUTAS-DARIUS, KUNIGAİKŠTIS, g. 1925 m.

Iš RYTO ir paties DARIAUS pasakojimų man žinoma, kad jis kilęs iš Kėdainių apskrities. Pats DARIUS pagal profesiją gydytojas, dirbo Kaune, bet už kažkokį nusižengimą buvo perkeltas į Betygalą Ariogalos rajone. Vedęs, turi vaiką. Pirmą kartą DARIŲ sutikau 1952 m. liepos mėnesį Gudžiūnuose, o tiksliau Skamaičiuose, Šeduvos rajone, ANTANO SVETIKO ūkyje. Ten mus apžiūrėjo jaunas gydytojas, tuomet ir įvyko pokalbis apie jo išėjimą į būrį. Sutarėm, kad į būrį jis ateis 1952 m. rugpjūčio 29 d.

Kvietimas į šį susitikimą vyko per ANTANĄ SVETIKĄ, kuris važiavo pas DARIŲ su PALIŪNO-RYTO laišku. Iš PALIŪNO man žinoma, kad DARIUS buvo jo rėmėjas nuo 1950 metų.

Nei man, nei PRŪSAIČIUI PALIŪNAS nepavedė atlikti DARIAUS lojalumo partizanams patikrinimą.

Ar ji tikrino pats PALIŪNAS, nežinau, bet, manau, kad ne, nes jis juo pasitikėjo, kadangi palaikė ryšį su juo nuo 1950-ųjų metų. Prieš ateinant DARIUI pas mus į susitikimą, mes vis tiek ėmėmės atsargumo priemonių – SVETIKĄ įpareigojau stebėti, ar paskui DARIŲ neseka MGB kariuomenė.

Mes su juo susitarėme susitikti rugpjūčio 29 d., bet jis neatėjo, nors mes jo laukėme. Nesulaukę jo tą dieną, mes perspėjome SVETIKĄ, kad atėjusį DARIŲ priimtų ir duotų mums ženklą sąlyginiu signalu, kurį, mūsų prašymu, tikrino LAIMUTĖ AMOLEVIČIŪTĖ, 20 m. amž., iš Skamaičių k., Šeduvos r. ir PETRAUSKAITĖ-KLAJŪNĖ iš Jokūbaičių k., Dotnuvos r.

1952 m. rugsėjo 3 d. aš, PALIŪNAS ir PRŪSAITIS atėjome pas AMOLEVIČIŪTĖ, ji pasakė, kad yra signalas, vadinasi, DARIUS atėjo ir yra pas SVETIKĄ. Mes nusiuntėme LAIMUTĖ pas SVETIKĄ, kad paimtų DARIŲ, o patys laukėme netoli AMOLEVIČIŪTĖS namų. Kai DARIUS, lydimas LAIMUTĖS, priėjo netoli mūsų, pareikalavome jo pasakyti slaptažodį. Susitikome ir iškart nuėjome pas mus į bunkerį. Į PALIŪNO klausimą, kodėl jis neatėjęs rugpjūčio 29 d., atsakė, kad sirgęs.

Kitą dieną PALIŪNAS išleido įsakymą dėl DARIAUS priėmimo į partizanus be jokio bandomojo laikotarpio ir paskyrė jį visuomeninio skyriaus viršininku P. Lukšio rinktinėje. DARIUS rašė eilėraščius, o kaip visuomeninio skyriaus viršininkas su PALIŪNU ruošė spaudai antisovietinius leidinius.

Iki DARIAUS išėjimo iš bunkerio nei PALIŪNAS, nei PRŪSAITIS, nei aš neįtarėme jo ir visiškai juo pasitikėjome.

Buvo toks atvejis, kai mes trise išėjome tikrinti ryšio punktą, o *DARIŲ* palikome vieną. Prieš mums išeinant, *PALIŪNAS* perspėjo *DARIŲ*, kad jis būtų atsargus, pavojaus atveju neiššifruotų bunkerio ir, išeidamas iš bunkerio, saugotų savo gyvybę, o apie buvimo vietą praneštų raštu per *LAIMUTĘ AMOLEVIČIŲTĘ*. Rašte jis privalėjo nurodyti išėjimo iš bunkerio priežastį ir vietą, kur yra dabar.

Grįždami į bunkerį po ryšio punktą patikrinimo, mes su *PRŪSAIČIU* užėjome pas *AMOLEVIČIŲTĘ L.*, o *PALIŪNAS* pasiliko pas *PETRAUSKIENĘ*. Pas *AMOLEVIČIŲTĘ* mes radome *DARIAUS* laišką, kuriame jis rašė, kad iš bunkerio išėjo todėl, jog sudaužė lempos stiklą ir nebegalėjo ten patekti, o esąs pas bunkerio laikytoją. Kai *PALIŪNAS* perskaitė laišką, pasakė, kad *DARIUS* kvailas kaip mažas vaikas, save stato į pavojų dėl menkniekio. Išėjo už dvidešimties kilometrų, paliko laišką ir vėl grįžo. Be to, *PALIŪNAS* samprotavo, jog *DARIUS* atėjo pas *AMOLEVIČIŲTĘ* kaip pas moterį.

Kai mes atėjome pas bunkerio laikytoją, *DARIŲ* radome šeimininko kambaryje. Jis turėjo ir rašomąją mašinėlę, kurią buvo išsitraukęs iš bunkerio. *PALIŪNAS* jam pareiškė pastabą dėl neapgalvoto poelgio ir nuėjo į bunkerį. Tai įvyko maždaug 1952 m. rugsėjo mėnesio viduryje.

Grįžęs į bunkerį, *PALIŪNAS* barė *DARIŲ* už išėjimą iš bunkerio, kaltino jį, kad taip galėjo sukelti įtarimą bunkerio laikytojui, patekti į MGB rankas ir pakenkti mums visiems. Kitą rytą *PALIŪNAS* užrašė aštuonis klausimus, į kuriuos pasiūlė *DARIUI* atsakyti.

Viename iš klausimų buvo paklausta, kodėl *DARIUS* pasiėmė savo asmeninius dokumentus, kodėl iš bunkerio ištraukė rašomąją mašinėlę, ar nieko nesutiko pakeliui pas *AMOLEVIČIŲTĘ*? Į šiuos klausimus *DARIUS* atsakė, kad jis nežinojęs partizaninių taisyklių, o atsakydamas apie rašomąją mašinėlę parašė, kad nebūtų nuobodu be darbo.

PALIŪNAS DARIUI pareiškė, kad juo nebegali visiškai pasitikėti. *DARIUS* tylėjo, buvo matyti, kad jis jaučiasi kaltas dėl savo neapgalvoto poelgio.

Mudu su *PRŪSAIČIU* tylėjome, savo išvadų dėl įtarinėjimų nedarėme, *DARIAUS* poelgi laikėme vaikiška išvyka.

Po šio įvykio, manau, kad santykiai tarp *PALIŪNO* ir *DARIAUS* nepasikeitė. Po šio įvykio aš, *DARIUS* ir *PRŪSAITIS* *PALIŪNĄ* palikome vieną bunkeryje, o patys išėjome į ryšio punktus.

Aš manau, jei *PALIŪNAS* būtų nepasitikėjęs *DARIUMI*, nebūtų jo išleidęs su mumis į ryšio punktus.

1952 m. rugsėjo 27 d. aš, *PRŪSAITIS* ir *DARIUS* išėjome iš bunkerio patikrinti ryšio punktą. *DARIUS* nesiprašė eiti su mumis, bet *PALIŪNAS* pasiūlė jam pasivaikščioti, kad vėliau galėtų kūrybiškiau dirbti bunkeryje.

Rugsėjo 29 d., apsiranę pas daugelį rėmėjų, užėjome pas *Jokūbaičių* kaime, *Dotnuvos* rajone gyvenusią *MOCKIENĘ*, kuri mums nupirko du butelius hematogeno ir polivitaminų. Pas ją papietavome ir išėjome nakvoti į *Rūkų* kaimą pas *SMULSKĮ*. Apie tai žinojo *ČIAPO* šeima – *SMULSKIO* kaimynai.

Kai rugsėjo 29 d. gėrėme hematogeną, visi jautėmės gerai. Naktį iš rugsėjo 29-os į 30-ą hematogenas pabuvojo pas *DARIŲ*. Rytę jį gėręs *PRŪSAITIS* pasijuto blogai. Nusprendėme, kad *DARIUS* užnuodijo hematogeną.

R. K. p a s t a b a:

STOŠKUS – STAŠKEVIČIUS ALBERTAS, KAZIMIERO, g. 1920 02 24 Tautušių k., Ariogalos r.

1947 m. įstojo į PRACIŠAUSKO ROMUALDO-HAMURO vadovaujamą būrį, turėjo slapyvardį ROBERTAS. Nuo 1951 m. gegužės mėn. buvo LUKŠIO būrio vadas ir veikė pasivadinęs DAINOTO, ULONO, SMŪGIO, LAPELIO, DUANO, ČEMPIONO slapyvardžiais. Sulaikytas 1952 07 11 Dotnuvos rajono Martinaičių kaime.

Čia pateikiami esminiai faktai, paimti iš STOŠKAUS apklausos protokolų, surašytų 1953 m. jo tardymo metu, kadangi tai susiję su partizano MACKEVIČIAUS JONO būrio partizanine veikla. Čia įvardijamas tikrasis jo brolio HENRIKO žudikas. Apie tai ankstesniuose parodymuose kai kurie partizanų ryšininkai bei rėmėjai aiškino prieštaringai.

1949 m. balandžio mėn. būrio vado PALIŪNO JUOZO-RIMGAUDO įsakymu buvo sušaudytas Aukštuoliukų kaimo, Dotnuvos rajono gyventojas HENRIKAS MACKEVIČIUS (24 – 26 m. amžiaus). Šis teroro aktas buvo įvykdytas tokiomis aplinkybėmis. Tą dieną BAKANAUSKO būrys, kuriame tuo metu ir aš buvau, apsistojo Dotnuvos rajono Aukštuoliukų kaime, mūsų ryšininkės REGINOS ANDRIUŠKIENĖS namuose. Čia, pamenu, buvo būrio vadas BAKANAUSKAS, aš, STASYS SATKUS-DŽEKAS, MACKEVIČIUS JONAS ir kiti, kurių nebeprisimenu.

Reiktų priminti, kad mūsų ryšininkė ANDRIUŠKIENĖ buvo JONO ir HENRIKO MACKEVIČIŲ sesuo. Būdami pas ANRIUŠKIENĖ, laukėme ateinant JUOZO PALIŪNO, kuriam mes buvome pavaldūs. Šis susitikimas su PALIŪNU buvo numatytas dėl HENRIKO MACKEVIČIAUS sunaikinimo.

Sunaikinti jį nusprendėme todėl, kad būrio vadas BAKANAUSKAS gavo informaciją, jog MACKEVIČIUS HENRIKAS yra tarybinis aktyvistas, palaiko slaptus ryšius su MGB.

Paryčiui atėjo ir PALIŪNAS su trimis ar keturiais partizanais. Pamenu, kad buvo ROMAS ŠUKYS-KUKUTIS, kitų nebepamenu. PALIŪNAS pasiuntė būrio vadą BAKANAUSKĄ ir kitus partizanus į mišką surasti vietą ir įrengti stovyklą, o mane ir JONĄ MACKEVIČIŲ pasiliko pas ANDRIUŠKIENĖ. Mes pasilikome tam, kad sulaikytume HENRIKĄ MACKEVIČIŲ ir atvestume į partizanų stovyklą Meiliškių miške. Tuo metu pas ANDRIUŠKIENĖ nelegaliai gyveno MARYTĖ BAUKYTĖ, buvusi Dotnuvos r. gyventoja, ir palaikė su mumis ryšį. Kad sulaikytume HENRIKĄ MACKEVIČIŲ, pasiuntėme ją į jo namus. Ji taip ir padarė. HENRIKAS MACKEVIČIUS pas mus atėjo su BAUKYTE. Tuomet mes jį nusivedėme į partizanų stovyklą Meiliškių kaime ir pristatėme vadui PALIŪNUI. Mes visi buvome ginkluoti. PALIŪNAS kartu su SATKUMI įsivedė HENRIKĄ MACKEVIČIŲ į specialiai pastatytą palapinę ir ėmė jį tardyti. PALIŪNAS klausinėjo, o SATKUS rašė protokolą. Apklausoje aš nedalyvavau, bet girdėjau, kaip HENRIKAS MACKEVIČIUS kalbėjo apie savo slaptus ryšius su MGB.

Po apklausos PALIŪNAS mums pareiškė, kad HENRIKĄ MACKEVIČIŲ reikia sušaudyti, bet tai reikia padaryti taip, kad jis nesuprastų. Norą sušaudyti HENRIKĄ MACKEVIČIŲ pareiškė KUKUTIS. Penki partizanai, tarp jų ir aš, išlydėjome HENRIKĄ MACKEVIČIŲ neva į kaimą. Mums bėeinant, KUKUTIS šovė MACKEVIČIUI į nugarą, jo kūną užkasėme miške.

Į stovyklą Meiliškių miške tuo metu buvo atėjusi ir REGINA ANDRIUŠKIENĖ.

Mūsų būryje buvo dešimt partizanų:

1. ROMUALDAS PRACIŠAUSKAS-HAMURAS.
2. MEČYS BANKAUSKAS-PUŠKINAS.
3. GENOVAITĖ JUODYTĖ – PRACIŠAUSKIENĖ-ALDONA.
4. Aš, ALBERTAS STAŠKEVIČIUS (STOŠKUS)-ROBERTAS, DUANAS.
5. STASYS KVEDARAS-JAUNUTIS.
6. STASYS DZVEGA-GEGUŽIS, g. 1930 m. Žaiginio vlsč.
7. JONAS ŠUKYS-AUDRONIS, AUŠRONIS.
8. LUŠAS-ŽILVITIS.
9. KAZYS ULINSKAS-TAURAS, VYTENIS.
10. JONAS BOSAS-DOVYDAS.

Šiuo metu iš aukščiau išvardintų partizanų nė vieno nėra gyvo, visi žuvę.

Tuo metu mūsų būrys veikė Radviliškio bei Tytuvėnų rajonų teritorijose. Aš, būdamas šiame būryje, buvau ginkluotas medžiokliniu šautuvu, dažnai turėdavau ir kulkosvaidį, paskutiniaisiais metais buvau ginkluotas šautuvu ir revolveriu.

1948 metų rugsėjo ar spalio mėnesį susipykau su būrio vadu BOSU, todėl rajono vado MORKŪNO įsakymu buvau nukreiptas į YLOS būrį, bet į šį būrį nenuėjau, pagal rekomendacinį raportą buvau paskirtas į NEMUNO būrį.

NEMUNO būrys taip pat priklausė apygardai, jame išbuvau iki 1951 metų gegužės mėnesio. Šiam būriui vadovavo VIKTORAS BAKANAUSKAS-VYTAUTAS, JŪREIVIS, SAULIUS, kilęs iš Paluknio kaimo, Tytuvėnų rajono.

1950 m. sausio mėn. BAKANAUSKAS žuvo. Nuo 1951 metų NEMUNO būriui vadovavo STASYS SATKUS-DŽEKAS, ŠARŪNAS, VYTENIS. Mano slapyvardžiai NEMUNO būryje buvo DAINOTAS, ULONAS ir DUANAS.

Iki 1950 metų aš buvau eilinis partizanas, po to – būrio tiekimo dalies viršininkas.

NEMUNO būrio teritorija buvo Dotnuvos, Radviliškio, Tytuvėnų rajonai, retkarčiais pereidavome į Ariogalos rajono teritoriją. NEMUNO būrys įėjo į MINDAUGO rajono (tėvūnijos) sudėtį, kuriam vadovavo VYTAUTAS SANKAUSKAS-RODRIGAS, DAUKANTAS, anksčiau gyvenęs netoli Šiaulėnų (žuvo 1952 m. pavasarį). MINDAUGO rajonas įeina į MAIRONIO rinktinės sudėtį, kurios vadas – JUOZAS PALIŪNAS-RYTAS. MAIRONIO rinktinė įeina į PRISIKĖLIMO apygardos sudėtį, kuriai vadovauja POVILAS MORKŪNAS-DRAKAS, RIMANTAS, buvęs Šiluvos gyventojas.

NEMUNO būryje buvo apie dešimt partizanų:

1. VIKTORAS BAKANAUSKAS-JŪREIVIS, VYTAUTAS, būrio vadas.
2. JONAS MACKEVIČIUS-VYGAUDAS, būrio vado pavaduotojas.
3. JONAS SVETLAUSKAS-ATLANTAS, ROLANDAS.
4. MEČYS BANKAUSKAS-PUŠKINAS, VINGĖLA, VIMANTAS.
5. KAZIMIERAS MOTIEKAITIS-BANGA.
6. Aš, ALBERTAS STAŠKEVIČIUS (STOŠKUS)-ULONAS, DAINOTAS.
7. MEČYS ŽUTKAUSKAS-KĘSTUTIS, RŪSTUTIS.
8. STASYS SATKUS-DŽEKAS, ŠARŪNAS, VYTENIS, būrio vadas.

Turiu pasakyti, kad NEMUNO būrio sudėtis dažnai keitėsi – vieni ateidavo, kiti išeidavo. Per mano partizanavimo laiką būryje praėjo apie trisdešimt žmonių.

1951 metų gegužės pabaigoje NEMUNO būrį padalino į dvi grupes. Pirmajai NEMUNO grupei liko vadovauti STASYS SATKUS, o LUKŠIO grupei vadovauti buvau paskirtas aš. Vadovavau iki mano sulaikymo – 1952 metų liepos mėnesio.

LUKŠIO būrį sudarė šie partizanai:

1. Aš, ALBERTAS STAŠKEVIČIUS (STOŠKUS)-DAINOTAS, ČEMPIONAS, DUANAS.
2. OLESAS (ALEKSAS) ŠNIUKŠTA-MAIRONIS, SAKALAS.
3. STASYS VAITKUS-GEDIMINAS.
4. MEČYS BANKAUSKAS-VIMANTAS.
5. STASYS NEKROŠIUS-ALBINAS, GIRĖNAS.
6. ANTANAS VAŠTAKAS-ROMAS, VIRGIUS.
7. VACYS GUŽAUSKAS.

LUKŠIO būrys buvo pavaldus MINDAUGO rajono vadovybei. MINDAUGO rajonui vadovavo VYTAUTAS SANKAUSKAS-DAUKANTAS.

PRISIKĖLIMO apygarda priklausė JŪROS sričiai. Iš kitų esu girdėjęs, kad visiems Lietuvos partizanams vadovavo ŽEMAITIS, jis taip pat yra LLKS centro pirmininkas.

Šiuo metu partizaninių formuočių struktūra yra maždaug tokia, kokią išdėščiau anksčiau, tik MAIRONIO rinktinės pavadinimas pakeistas į POVILO LUKŠIO. Tai buvo padaryta 1952 metų pavasarį dėl man nežinomų priežasčių. Taip pat pakeisti atskirų partizaninių būrių vadai. Prieš mane sulaikant, MINDAUGO rajonui vadovavo JUOZAS VALANTINAS-GRANITAS, GERULIS, POVILO LUKŠIO rinktinėi vadovavo VIKTORAS ŠNIUOLIS-VITVYTIS, VAIDEVUTIS, o PRISIKĖLIMO apygardai vadovavo JUOZAS PALIŪNAS-RIMGAUDAS, RYTAS. Šiuo metu, kiek man teko girdėti iš kitų partizanų, apygardai vadovauja POVILAS MORKŪNAS-DRAKAS, RIMANTAS, o centrui kaip ir anksčiau – ŽEMAITIS.

MINDAUGO partizanų rajoną sudarė trys būriai:

1. LUKŠIO būrys, kuriam vadovavau aš, ALBERTAS STAŠKEVIČIUS (STOŠKUS)-DUANAS.
2. NEMUNO būrys, kuriam iš pradžių vadovavo STASYS SATKUS, o po jo – KAZYS ŠNIUKŠTA-ARAS (žuvęs).
3. KUDIRKOS būrys, kuriam vadovavo FELIKSAS KOKŠTA-RUSTEMAS.

Kiek man žinoma, šiuo metu iš šių būrių likęs gyvas tik NOREIKA-JŪRININKAS, JŪREIVIS iš NEMUNO būrio.

POVILO LUKŠIO partizanų rinktinę sudaro du rajonai:

1. MINDAUGO rajonui vadovauja JUOZAS VALANTINAS-GRANITAS, GERULIS.
2. KĘSTUČIO rajonui vadovauja (?).

Prieš mano areštą MINDAUGO rajono štabe buvo tik JUOZAS VALANTINAS ir štabo viršininkas VYTAUTAS DEIKUS-VINGURYS, o KĘSTUČIO štabe irgi buvo likę tik du partizanai.

Kiek man žinoma, į PRISIKĖLIMO apygardos sudėtį, be mūsų POVILO LUKŠIO rinktinės, kuri anksčiau vadinosi MAIRONIO rinktinė, iki 1951 metų rudens dar įėjo KUNIGAİKŠČIO ŽVELGAIČIO rinktinė, kuriai vadovavo BOLESLOVAS KRIŠČIŪNAS-PUNTIUKAS, KLAJŪNAS. 1951 metų žiemą ši rinktinė buvo sunaikinta. Jai atkurti ir vadovauti buvo pasiūstas partizanas SANKAUSKAS-DAUKANTAS, bet ir jis buvo sunaikintas.

(parašas) A. STAŠKEVIČIUS

M A V
Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Ilgižių k., Betygalos vlsč.
2. 1945 m. liepos mėn. 1 val. Kautynės tęsėsi dvi valandas.
3. Puolamosios kautynės.
4. –
5. POVILO LUKŠIO rinktinė, p. *DŪDELĖS* vadovaujamose kautynėse dalyvavo: *DŪDELĖ, KUKUTIS, PANISKO, MEDŽIOTOJAS, PAUKŠTIS, KELMAS, VINGIS, IMPERATORIUS* ir *BALANDIS*, iš viso 9 p.
6. P. *DŪDELĖ*.
7. Vietos sribitelių būstinė, du sribai stovėjo lauko sargyboje, trys miegojo viduje, o vienas nuošaliai atskiroje sodyboje, iš viso 6 sribiteliai.
8. Iš nakties labai atsargiai apsupta sribitelių būstinė. Auštant pradėtas puolimas, stipriai apšaudant sargybą ir būstinę. Priešas atsakė tuo pačiu. Po pirmos ugnies vienas sargybinis nušautas, antras paimtas gyvas. Pakartotinai apšaudžius, priešas nutraukė atsišaudymą. Pareikalavus pasiduoti, visi, išskyrus sribitelių SkV KASIJANĄ (sužvėrėjęs vietos rusas), išėjo ir pasidavė į nelaisvę. Tuo pat buvo puolama vidun nuginkluoti likusius. Pirmieji įbėgo *DŪDELĖ* ir *PAUKŠTIS*, bet būstinėje nieko nerado. Darydamas kratą, p. *PAUKŠTIS* rado užlipusį ant aukšto ir pakulose pasislėpusį sribitelių SkV KASIJANĄ. Visus areštavus, *DŪDELĖ* ir *PAUKŠTIS* nubėgo į gretimą sodybą, įsiveržė per langą vidun ir nuginklavo dar vieną likusį sribitelių.
9. Nebuvo.
10. Iš priešo paimti du automatiniai pistoletai, vienas pusiau automatinis šautuvas, trys paprasti šautuvai, vienas pistoletas, dvylika granatų ir apie 1000 vnt. šovinių.

M I V

R. K. p a s t a b a:
MIV – MINDAUGO būrio vadas.
MAV – MAIRONIO rinktinės vadas.

V A V

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Legečių – Mažuolių vieškelyje, Baisogalos vlsč.
 2. 1945 m. balandžio mėn. Kautynės tęsėsi apie 30 minučių.
 3. Puolamosios kautynės.
 4. –
 5. ŠVILPOS dalinys, POVILO LUKŠIO rinktinė. Dalyvavo: VAIRAS, ŠNABAS, VYRUKAS ir POLICININKAS. Ginkluoti: du pusiau automatiniais šautuvais, vienas automatinio pistoleto (suomių pavyzdžio), vienu šautuvu ir keturiais pistoletais bei granatomis.
 6. Kautynėms vadovavo VAIRAS, dabar – DRAUGELIS.
 7. Trys vietos sribai. Ginkluoti automatiniais pistoletais, vienas pusiau automatinio šautuvu bei granatomis.
 8. Sužinota, kad žiauriausias apylinkėje sribas, jaunesnis leitenantas MITKA-BEPIRŠTIS su dviem sribais yra Mažuolių kaime. Kadangi buvo žinoma, kad greitai turi grįžti į Baisogalą, DV ŠVILPA paveda VAIRUI su trim vyrais įvykdyti minėtą užduotį.
- Atvykus į reikiamą vietą, išsidėstoma. Užvažiavusiems ant ugnies linijos sukomanduota: „Vežiką saugant, ugnis!“ Sribai taip pat į p. atidengė ugnį.
- VAIRAS sukomandavo: „Šaut arklus!“ Nušovus vieną arklį, vežikas išsoko į griovį, atsigulė, du sribai atsišaudydami bėgo. Sribas MITKA atsišaudė sužeistas gulėdamas vežime. (Griovyje buvęs vežikas rėkė: „MITKA vežime“). Vėliau MITKA šaudymą nutraukė, priartėjęs VAIRAS pastebėjo, kad MITKA dedasi esąs negyvas (rankose turėjo pasiruošęs mesti granatą). Tai pamatęs, VAIRAS paleido seriją. Saugant vežiką, vienam sribui pavyko pabėgti. Pagrindinis tikslas buvo MITKOS-BEPIRŠČIO sunaikinimas. Uždaviny atliktas.
- Pažymėtina, kad minėtas sribtelis MITKA-BEPIRŠTIS yra nušovęs visai nekaltus vietas gyventojus. Naktį liepdavo bėgti ir šaudavo. Taip pat yra žiauriai sumušęs daug moterų ir vaikų.

1 asmeniškai VAIRUI-DRAUGELIUI.

D A V

R. K. p a s t a b a:

DAV – dalinio vadas.

**Pasakoja GENOVAITĖ BIRUTĖ BALSIOKEVIČIENĖ –
ŠTUIKYTĖ-KLAJŪNĖ**

Užrašyta Alytaus r.
1999 07 24

Gimiau 1924 m. Ruseinių kaime, Josvainių valsčiuje, Kėdainių apskrityje. Šeimoje buvome penkios seserys ir vienas brolis Kazys, g. 1920 m. Tėvai turėjo 40 ha žemės. Tėvelis prieškario metais dirbo Josvainių valsčiaus viršaičiu. 1944 metais užėję rusai jį areštavo. Kaimynas Antanas Jakaitis įskundė rusams. Rusai ėjo pro jo namus, tai šitas Jakaitis, išlėkęs į kiemą, rodo pirštu į mūsų namus ir rėkia:

– Načialnik (Viršininke)! Načialnik (Viršininke)!

Tie iškart suprato ir atėjo pas mus patikrinti, koks čia „načialnikas“ gyvena. Mes miegojome klėtyje, išgirdome kieme triukšmą. Atsikėlę pamatėme pilną kiemą arklių. Kai tik įėjo tie ruskiai į gryčią, tuoj šautuvų buožėmis išdaužė indaują:

– Och, kulaky! Mať tvoju (Och, buožės)!

Tuomet tėvuką ir išsivarė. Kaip šiandien matau: eina tėvukas pėsčias, o rusai iš abiejų šonų raiti. Auginiuose buvo kažkoks jų štabas, tai ten jį ir nusivarė. Ten dar ir daugiau buvo žmonių privaryta, sugrūdo visus į bulvių rūšį. Mama nuėjo, maisto nunešė, bet tie žaliakepuriai į jokias kalbas nesileido. Paskui juos kažkur išvežė. Kažkas pasakė, kad tie rusai apsistojo Babtuose. Prisidėjusios į ratus maisto, abi su mama nuvažiavome į Babtus. Išėjęs ruskis priėmė maistą, mes su mama laimingos grįžome į namus. Tik vėliau tėtis pasakojo, kad jokio maisto niekada iš namų naga-vęs. Tėvelį uždarę išlaikė apie metus. Už tai, kad buvo viršaičiu, vadinas, yra „liau-dies priešas“ – gavo dešimt metų lagerio. Tėvelį išvežė į Archangelską. Po dešimties metų grįžo nusilpęs, išvargęs ir greitai mirė.

Maždaug 1944-ųjų metų pabaigoje Pabarčiaus vadovaujami vyrai Ruseinių miške pasidarė didžiulį bunkerį. Iš vienos pusės Ruseinių, Ruseinėlių kaimai, iš kitos – Lipliūnų kaimas. Bunkeris buvo labai didelis, rąstų sienos ir viršus, ant viršaus dar sluoksnis žemių užpiltas. Jie galvojo, kad rusai nedrįs eiti į mišką. Rusų buvo tūkstančiai, kad ir krito jie nuo partizanų kulų, vis vien ėjo į mišką.

Pabarčiaus būrį žmonės labai palaikė, šelpė maistu, drabužiais.

Pasirodo, tarp jų buvo išdavikas. Vienas stribas, apsimetęs partizanu, gyveno tarp jų, o paskui pabėgo ir atvedė rusų kariuomenę.

Partizanai tuo metu stovėjo Paliepių miško kažkokioje pelkėje ir manė, kad rusai į tą pelkę neis. Anksti rytą visgi rusai apsupo pelkę ir ėmė iš visų pusių pliekti iš kulkosvaidžių. Likę gyvi vyrai vėliau pasakojo, jog Pabarčius prieš kautynes pasakė:

– Vyrai, kas pasirengę mirti, pasilikite su manimi! O kiti traukitės per Šušvę.

Likusieji su Pabarčiumi atsitraukiančius pridengė. Žuvo per dvidešimt vyrų. Žuvusiųjų kūnus stribai išvežiojo po miestelius ir išmėtė aikštėse – Pernaravoje, Josvainiuose. Patiestas ant gatvės Josvainiuose gulėjo ir Pabarčius. Prie jo kūno

(P 214) **Vincas Sereika** iš N. Bakainių k., Gailiūno būrio partizanas, žuvo 1945 m. Skilvionių miške; **Antanas Morkūnas** iš N. Bakainių k., žuvo 1945 m. Skilvionių miške; **Alfonsas Ūsas** iš Šlapaberžės k., žuvo Josvainių miške.

(P 58) (?), **Jonas Stoškus-Vėjelis**, *Skrajūnas*, žuvo 1950 07 30, **Petras Gadliauskas-Bijūnėlis**.

(1377) **Stepas Augustis-
Upelis 2**, žuvęs 1952 05 18.

(1378) **Juškus Mečislovas iš
Padurupio k., Kelmės r.**

(875) **Bronius Varneckas-
Gabriušis**, suimtas 1945 12 13
namuose. Kalėjo 10 metų
Vorkutoje. Mirė 1994 12 10.

(984) Prisikėlimo apygardos partizanai: **Viktoras Bakanauskas-Vytautas, Povilas Morkūnas-Rimantas, moteris, ?**. Kitoje nuotraukos pusėje užrašyta: „Amžinam prisiminimui sunkiuoju kovos keliu žengiant, palieku šį paveikslą savo draugams ir draugėms, kad prisimintų tuos, kurie padėjo savo jaunas gyvybes ant Tėvynės laisvės aukuro, bet tikisi, kad mūsų kraujas ir kančia atneš Tėvynei laisvę. 1949 10 29“.

(980) **Viktoras Bakanauskas-Vytautas** ir **Česlovas Jankūnas-Raivedis** (*Reivydas*), *Gaidelis* iš Likmenų k., Betygalos vlsč., būry nuo 1948 m., žuvo 1951 01 07. Fotografuota 1949 10 29.

(983) **Viktoras Bakanauskas-Vytautas** ir **Povilas Morkūnas-Rimantas**, nuo 1951 m. Kęstučio apygardos vadas, žuvo 1953 06 19 Ragaičiuose, Kelmės r.

(AP – 04) Žuvę 1952 07 04 ir išniekinti partizanai **Vytautas Baranauskas-Dantė** ir **Antanas Kvedaras-Tautvydas**.

(1383) **Jonas Belaglovas-Algis, Žydrūnas**, žuvo 1947 02 16 Dukto miške.

(1404) **Janina Petrulaitytė – Lebedžinskienė**, 1945 05 22.

(726) **Janina Bugailiškytė-Karilė (Žitkuvienė)**. Žaliosios rinktinės partizanė, žuvo 1946 m.

(P 61) (?), **Juozas Paliūnas-Rytas, Viktoras Bakanauskas-Vytautas**.

(AP – 05) **Vytautas Meškuotis-Lazdynas**, žuvo 1951 11 03 Baisogalos miškuose;
Romualdas Šukevičius (Šukys)-Jogaila, žuvo 1950 12 28 Guptilčiuose penkiese.

(A – 1075) Lietuvos Nepriklausomybės kovų 1918-ųjų metų savanoriai: partizanas **Julius Kriščiūnas**, žuvo 1945 04 05, ?.

(869)
 Žaliosios rinktinės partizanai.

(AP – 02) **Nikodemas Augustis-Upelis**, žuvęs 1946 m.

(738) **Petras Židonis-Klevas**, Petraičio būrio partizanas.

(727) **Domas (Dominykas) Montvilas-Pilėnas**, poetas, teisininkas, Žaliosios rinktinės partizanas. Žuvo 1945 12 31 nelaimingo atsitikimo metu.

(660) Žaliosios rinktinės partizanai: **Vaclovas Brazauskas-Vairas**, žuvo 1949 03 Arimaičiuose, **Aleksas Mingela-Kestutis**, žuvo 1948 03 25, **Kazys Laužikas-Briedis, Ragas**, Geležinio Vilko būrio partizanas, dirbo Prisikėlimo apygardos leidinio „Prisikėlimo ugnis“ redakcijoje, žuvo 1950 m.

(P – 60) **Viktoras Bakanauskas-Vytautas**, toliau **Petras Gadliauskas-Bijūnėlis**, **Stasys Satkus-Šarūnas**.

(AP – 01) **Antanas Astrauskas-Viksva**, **Stasys Kulikauskas-Putinas**.

(P 70) **Stasys Satkus-Šarūnas**, žuvo 1953 m. Vilkiškių k., prie Šiluvos; **Petras Gadliauskas-Bijūnėlis**, ?.

(P 215) Būsimasis
partizanas **Vladas
Pabarčius-Dėdelis**
(viduryje mažiausias)
su tėvais ir broliu.

(P 132) **Antanas Kvedaras-
Tautvydas**, 1948 m.

(P 38) Nežinomi Maironio rinktinės Nemuno būrio
partizanai.

(P 22) **Stasys Vaitkus-Gediminas**,
partizanas nuo 1950 m., V.
Bakanausko pavaduotojas, žuvo
1952 05 18 Sandravos miške, Šiluvos
aplinkėse.

(P 32) **Vytautas Sankauskas-Vaidotas**, būrio
vadas, žuvo 1953 m.

(P 20) Nežinomas Maironio rinktinės Nemuno
būrio partizanas.

(P 213) **Jonas Strumskis**, Vlado Pabarčiaus-*Dėdelio* būrio partizanas, žuvo 1944 07 16 Pušynės miške.

(AP – 03) **Donatas Kvedaras** Vorkutoje, 29-erių metų amžiaus.

(883) **Kazys Misiūnas-Nerimas**, Žaliosios rinktinės partizanas, žuvo 1945 m.

(P 92) Maironio rinktinės vadui (kairėje) **Juozui Paliūnui-Rytui** raportuoja Nemuno būrio vadas **Viktoras Bakanauskas-Vytautas**, žuvo trise 1950 01 30 prie Pašušvio Z. Zakarkos sodyboje.

(P – 210)
 V. Pabarčiaus būrio partizanas
Vaclovas Giedraitis-Rasas su
 žmona **Janina** grįžę iš Intos lagerio, 1960 04 30.

(P – 212)
Birutė Štuikytė-Klajūnė
 (Balsiukevičienė) Abezės lageryje,
 1955 09 10.

(K – 82)
Edvardas Rimkus,
Prisikėlimo
apygardos
ryšininkas,
Intos anglies
šachtų
darbininkas.

(K – 77)
Vytautas Mocius-Kudirka
(1915 – 1993),
palaidotas
Vilkyškių
miestelio
kapinėse,
Šilutės r.

(AP – 06) Buvę partizanai
Stepas Steponavičius-Daktaras (Juodkasis) ir
Jonas Jokubaitis-Dainius
Gilvyčiuose, 2004 m.

(K – 76)
**Stasys
 Mocius-
 Klevelis,**
 žuvo
 1952 04 30.

(K – 80)
**Antanas
 Druceika-Simas,**
 J. Belaglovo-
Algio būrio
 partizanas, žuvo
 1946 m.

(P 133) **Jadvyga
 Šukytė-Lakūnė,**
**Antanas Kvedaras-
 Tautvydas,** žuvo
 1952 07 04.

(P 31)
Petras Gadliauskas-Bijūnėlis,
 partizanas nuo 1947 m.
 Suimtas 1950 m., nuteistas ir
 sušaudytas.

(P 125) **Antanas Vaštakas-Virgis** (priklaupęs), **Juozas Valantinas-Žaliūnas** (vėliau MGB agentas Granitas), (?), **Albertas Stoškus-Duanas**, **Dainotas**, **Lapelis**, **Smūgis**, **Ulonas**, P. Lukšio būrio vadas, suimtas, nuteistas ir sušaudytas Maskvoje 1953 07 04; (priklaupęs) **Petras Gadliauskas-Bijūnėlis**.

(P – 222)

Janina Kazickienė-Ramunė
su vyru **Albinu Kazicku**,
Zarasų krašto partizanu,
1958 05 25.

(876) **Bronius Varneckas-Gabriušis**, Žaliosios rinktinės partizanas **Kazimieras Varneckas** (Broniaus brolis), **Juozas Joneliūnas, Juozo**, Žaliosios rinktinės partizanas, žuvo 1945 m. Eimuliškių miške.

(P – 220) Prisikėlimo apygardos ryšininkas **Edvardas Rimkus** su žmona **Maryte**.

(P – 219) **Vita Krikščiūnaitė-Kazokėlis** (viduryje), Dukto miško partizanų ryšininkė, žuvo Intos lageryje. Fotografuota lageryje.

stribai prisegė popieriaus lapą, ant kurio buvo parašyta: „Pabarčius Vladas – banditų vadas“.

Aloyzas Dalbokas su Antanu Muraliu-*Vingiu* nuėjo pas Vacį Gudaitį-*Rasą* ir paprašė, kad juos priimtų į savo būrį, bet *Rasas* jų nepriėmė. Tada jie pasakė:

– Jeigu jūs mumis netikite, mes nueisime ir nušausime Krakių partorgą.

Tada jie sutiko. O partorgą vis dėlto nušovė. Kaipgi nepatikėsi tokiais drąsuoliais! Tame būryje jie išbuvo apie metus. Bet greitai prasidėjo labai keisti sutapimai. Pavyzdžiui, įvyksta netikėtas partizanų susidūrimas su enkavedistais, vieni partizanai žūva, o Dalbokas su Muraliu lieka gyvi. Ir taip ne vieną kartą.

1944 m. mokiausi Kauno mokytojų seminarijoje. Užėjus rusams, ją šiaip taip baigiau, paskyrė dirbti į Babtus. Aš dažnai važiuodavau į namus ir susitikdavau su partizanais. Dar Pabarčiui esant gyvam, pradėjau į mišką vežioti medikamentus. Kaune man paruošdavo siuntą, aš tik nueidavau į Rotušės vaistinę ir paimdavau. Ten dirbo toks jaunas vaistininkas. Kai tik mane pamatydavo, padėdavo paketą ant suolo, o aš pasiimdavau ir išeidavau. Važiuodama į namus, paketą įsidėdavau tarp knygų.

Kai Dalbokas su Muraliu įkliuvo Labūnavos bokšte, tada aš jau labai atsargiai ėjau į tą vaistinę Kaune. Tą vaistininką man rekomendavo Dalbokas, todėl po jo paėmimo, aš vengiau su juo susitikti. Tą vaistininką mačiau ir vėliau ten dirbantį.

Su Vladu Pabarčiumi buvau pažįstama gerokai anksčiau, jo pavedimu ir vaistus gabendavau.

Babtuose dirbau pradinių klasių mokytoja, vyresniesiems vedžiau fizinės kultūros pamokas. Ruošdavau mokiniams vakarėlius. Kartą vaikus išmokiau dainą „Tu neverk, motinėle“ ir gavau pylos nuo mokyklos direktoriaus Antano Ražanausko ir partorgo Jermolajevo. Gal viskas būtų ramiai pasibaigę, bet aš pradėjau su jais ginčytis. Matyt, tik to ir tereikėjo, jie jau buvo į mane atkreipę dėmesį.

Apie 1947 m., dar tebedirbant mokykloje, mane areštavo. Atėjo čekistai ir išsiavedė pamokų metu tiesiog iš klasės. Tada kartu su manimi areštavo ir mokytoją Antaną Imbrasą. Jis padirbinėdavo partizanamis dokumentus. Aš kelis kartus buvau davusi jam vyrų nuotraukas.

Įsodino mus į amerikietišką „Vilį“ ir nuvežė į Kauno saugumą. Ėmė tardyt. Supratau, kad Imbrasas mane išdavė. Parodė man jo parodymus ir pasakė:

– Gausi dešimt metų arba mums dirbsi.

Ką daryti? Sutikau jiems dirbti, ir jie mane paleido. Užduoties jokios nedavė, tik liepė prisistatyti Babtų operatyviniam įgaliotiniui Bieliauskui. Kai paleido, tada pašvilpkit man, aš pradingau jiems iš akiračio. Babtuose palikau butą ir daiktus ir daugiau ten nebegrįžau. Nuo to laiko pradėjau gyventi nelegaliai. Motina irgi slapstėsi nuo tremties. Ją su mano mažom sesutėm apie šešerius metus išlaikė profesorius Vasinauskas pačioje Dotnuvos akademijoje. Paskui, kad galėtų išvažiuoti į Magadaną pas vyresniąją seserį, Vasinauskas jai parūpino dokumentus, ir ji išvažiavo.

Tuo metu, kai pradėjau slapstyti, dar buvo galima prisiglausti pas žmones, buvo daug prijaunčių. Aš mokėjau megzti, siūti, žmonės mielai mane laikydavo.

Slapsčiausi aplink Krakes, Ruseinius, kartais ir toliau nueidavau. Partizanai surasdavo vietą. Iš pradžių dar buvo visai patenkinamai, vėliau, kai žmonės nebežinojo ko bijoti, pasidarė gana sunku. Taip pragyvenau iki 1951 metų. Tik vieną žiemą teko gyventi su partizanais. Buvo toks partizanas Alfonsas Urbonas-*Linas* iš Ruseinių kaimo, mano kaimynas. Jį kitapus Šešupės per susišaudymą sužeidė, jis su arkliu perplaukė Šešupę ir atėjo į Pilsupius pas Ribilį. Aš gyvenau netoliese pas tokią senutę. Ateina ji kartą ir sako:

– Žinai, Urbonas sužeistas, jo kojos peršautos. Yra pas Ribilį, o tas Ribilis gi išdavikas, jį tikrai parduos.

Urbonas dar turėjo jaunesnį brolių, kuris pasikinkė arklį, atvažiavo, paėmė tą brolių ir nuvažiavo į krūmus. Nėra ką daryti – brolis sužeistas, smarkiai nukraujavęs. Nuėjau pas tokią Mortą Kišonienę Šmotiškių kaime ir pasakiau jai, kad yra sužeistas partizanas. Ji man pasakė:

– Mat jį bala... Ar už vieną, ar už kelis kentėti vienodai reiks... Tegu veža!

Atvežė Alfonsą, per kokias tris savaites jis ir pasveiko. Už krosnies buvo tokia slėptuvė, tai toje slėptuvėje jis ir prasėdėjo. Kišonienė buvo sena, gyveno viena, niekas pas ją neužeidavo. Taip trise pragyvenome tą žiemą. Paskui atėjo Antanas Kvedaras dar su dviem partizanais, taip mes gyvenome iki 1950 metų pavasario.

Vieną rytą ateina Morta ir sako:

– Rusai ateina nuo kaimo pusės...

Jos namas nuo kaimo buvo maždaug už kilometro. Atodrėkis, patižusio sniego daug. Trys sveiki greit išėjo, o Urbonas vos paeina. Mudu sunkiai nuėjome iki netoliese buvusio miškelio. Rusai mūsų nematė.

Vėliau Morta pasakojo, kad rusai buvo pas ją atėję, viską išnaršė. Anie trys gavo pas ūkininką arklį, atvažiavo pas mus ir mes visi kartu pasitraukėme toliau nuo tos vietos. Apsistojome tokiam nedideliame miškelyje ir jame išbuvome tris paras, kol rusai siautė apylinkę. Po to aš su jais išsiskyriau ir vėl glaudžiausi pas žmones.

Gineikos namuose gyveno toks Ribilis. Pas tą Gineiką kažkada slapstėsi Justas Paleckis. Vienu metu buvau pas tą Ribilį. Netikėtai atbėgo kartą šeimnininkė ir sušuko:

– Rusai!

Nežinojau kur bėgti. Tiesiog užsikniaubiau vietoje ir mezgu – kaip bus, tebūnie. Pasirodo, pro apylinkę važiavo Paleckis ir, prisiminęs, kad čia kadaise gyveno, užsuko su visa svita pasižiūrėti. Teko su juo už vieno stalo sėdėti ir šnekučiuotis. Prieš išvažiuodamas Paleckis šiltai atsisveikino, vos nepasibučiom.

Pastaruoju metu palaikiau ryšį su likusiais keturiais partizanais. Gyvi buvo likę:

1. Antanas Kvedaras-*Tautvydas*.
2. Alfonsas Urbonas-*Linas*.
3. Aleksas Docka-*Vanagėlis*.
4. Stasys Kvedaras-*Jaunutis*.

Vytautas ir Jonas Mažeikos, kilę iš Ruseinių kaimo, buvo užverbuoti ir įterpti į partizanų būrį. Vytautas atseit sunkiai susirgo. Nuvedė jį pas tokią Rainienę tame pačiame kaime. Ta, pasirodo, irgi buvo užverbuota. Ji turėjo pirtį. Jie susitarė, kad

pakvies partizanus į pirtį ir ten visus suims. Dieną prieš tai į Rainienės namus užėjo partizanas *Paukštelis* ir pamatė už stalo sėdintį ir valgantį Vytautą Mažeiką. Pamanė: „Jeigu valgo, matyt, jam geriau pasidarė“. Įėjo į vidų, tas „ligonis“ guli be sąmonės, blaškosi. *Paukštelis* nieko nesakė, bet grįžo į mišką ir perspėjo vyrus, kad kažkas negerai. Tie nuėjo pas Rainienę ir parsivedė Vytautą. Gerai patardė, tas ir prisipažino, kad čekistų buvo užverbuotas ir kad ta Rainienė užverbuota, ir kad jie buvo susitarę iškūrenti pirtį ir išduoti partizanus čekistams.

Mažeikos buvo trys broliai – Jonas, Vytautas ir Julius. Visi trys už vokiečių okupacijos laiku padarytus nusikaltimus buvo nuteisti, bet greit paleisti iš kalėjimo. Paleido juos todėl, kad užverbavo. Tuos abu Mažeikas ir Rainienę vėliau partizanai likvidavo.

Areštavo mane 1951 m. Netoli mūsų gyveno kaimynė Jadvyga Sebeckienė. Pas ją ateidavo partizanai, ir niekas net neįtarė, kad ji dirbo ir vieniems, ir kitiems. Ji manęs paprašė, kad į sutartą vietą partizanams nuneščiau spaudą. Aš išėjau. Ji, aišku, nenorėjo, kad mane pas ją areštuotų. Stribai man kelią pastojo prie Josvainių miškelio. Pažinau brolius Sirvydukus, Grigaitį, dar tokį vieną rauplėtu veidu, neprisimenu jo pavardės. Supratau, kad jie laukė pasaloje, žinojo, kad aš ateisiu. Kai grįžusi iš lagerio susitikau su likusiais partizanais, jie neprisiminė, kad būtų mane kvietę per Sebeckienę į susitikimą.

Atsivarė mane į Josvainius, po to nuvežė į Kėdainius. Kėdainiuose laikė tris paras, švelniai patardė. Buvo atvedę kažkokią šnipę. Kai nuvežė į Kauną, irgi atvedė šnipę Juditą, bet aš ją greit iššifravau.

Jadvygos Sebeckienė sūnus Romualdas Sebeckis fotografuodavo partizanus. Kai tik ateidavo partizanai, jis net neprašomas tuoj juos fotografuodavo. Man teko pagyventi pas Sebeckius, tai jis ir mane yra daug kartų fotografavęs. Paskutinį kartą Romualdas mane fotografavo dokumentams, kuriuos pažadėjo padaryti, bet nespėjo, nes mane areštavo. Kai mane nuvežė į Kauną, byloje jau buvo ta nuotrauka. Romualdas dabar gyvena Kaune.

Kitas Jadvygos Sebeckienės sūnus J. susidėjo su plėšikaujančiais tipais ir, apsimetę partizanais, septyniese eidavo apiplėšinėti žmonių. Jie netgi turėjo lietuviškas partizanų uniformas. Atvažiavo į Demikiškių kaimą pas vieną ūkininką, ir ten jį žmonės pažino. Buvo areštuotas, kelerius metus sėdėjo kalėjime.

Partizanai gyveno stovyklose, bunkerių nekasė. Buvo vienintelis bunkeris Pušynėje. Kai rusai apie jį sužinojo, partizanai turėjo jį apieisti visam laikui. Kai mane areštavo ir reikalavo išduoti bunkerius, aš nieko nesakiau, o Zibertas Urbonas vedė čekistus į tą bunkerį, galvojo, kad bus pilnas „banditų“.

Kaune tardytojas Levinas po nykščio nagu dūrė adatas ir reikalavo išduoti likusius partizanus. Kaipgi aš išduosiu, jeigu beveik visi jau buvo žuvę? Mano visi pirštai išsukinėti. Nežinau, kur dabar gyvena Levinas, bet, manau, jį reikėtų teisti kaip genocido vykdytoją. Toks tardytojas rusas Panomariovas tik riebiai keikdavosi, garsiai parėkaudavo, bet man nuo to galvos neskaudėjo. Man dar ne taip smarkiai kliuvo nuo to Levino, bet Genutė Dockutė buvo jo labai žiauriai sumušta. Sunkiausia būdavo, kai neduodavo miegoti nei dieną, nei naktį.

Kaune mane išlaikė tris mėnesius. Buvau tokia nusilpusi, kad nebepajėgiau vaikščioti. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Gavau dvidešimt penkerius metus lagerio, penkerius metus be teisių ir amžiną tremtį. Kalėjau Komijos ATSR 4-ame lageryje. Mūsų lageryje buvo apie penkis tūkstančius moterų, apie tūkstantis iš jų lietuvės.

Moterys, kurios buvo areštuotos 1945 – 1946 metais, plovė medžius miškuose, o mesrovėme nupjautų medžių kelmus. Prižiūrėtojai iš mūsų tyčiojosi kiekviename žingsnyje. Kartais ateidavo orūs, gerai įmitę viršininkai ir klausdavo, ar kas turi klausimų? Viena dzūkė pasakė:

– Aš turiu klausimą.

Patenkintas savimi čekistas leido jai paklausti. Tada ji išėjo į priekį ir paklausė:

– Kodėl jūs tokie riebūs, o mes tokios liesos?

Išgirdęs tokį klausimą, čekistas net žagtelėjo. Nusispjovęs apsisuko ir nuėjo, o mes juokėmės net klykdamos.

Buvo tokia Levutė iš Šakių. Ji, būdavo, verkia ir verkia per naktis.

– Jūs sėdit, nors žinot už ką, o aš net nežinau už ką, – guosdavosi ji.

Pasirodo, ji buvo aktyvi komjaunuolė, turėjo širdies draugą komjaunimo sekretorių, rengėsi tuoktis. Kartą atėjo pas ją į namus, pabeldė į langą, kad šis išeitų, o išėjusį partizanai kažkur nudaigojo. Pradingo žmogus be pėdsakų. Tėvai čekistams pasakė, kad ji sūnų pakvietė į lauką. Nuteisė ją dvidešimt penkeriems metams lagerio. Niekas ja nepatikėjo – nei teisėjas, nei prokuroras.

Lageryje kartu teko būti su Eidukaityte, dabartinio Seimo nario Abišalos motina. Ji buvo mūsų brigadininkė. Brigadoje buvome dvidešimt šešios lietuvės. Ji mus auklėjo, atseit lietuvaitei turi gerai dirbti, rodyti pavyzdį... Mes jai pasakėme:

– Žinai ką, mergele, užsičiaupk, ne tokių matėm.

Darėm tai, kas reikia.

Į Lietuvą grįžau be jokių dokumentų. Nuėjau į Kėdainių vykdomąjį komitetą. Toks Žemaitis (vėliau tapęs garsiu sąjūdininku) atidarė stalčių, pažiūrėjo ir kad suriks:

– Tu, banditka! Sąžinės tu neturi! Parvažiavo mat banditka, dar nori prisiregistruoti... Rašyk pareiškimą! Taryba dar svarstys.

Aš jam rusiškai pasakiau:

– Idi ty na... – trenkiau durimis ir išėjau.

Išvažiavau į Estiją, kur pragyvenau iki 1960 metų.

PAUKŠTELIO partizanų būrio sąrašas

PAUKŠTELIO būrys veikė Josvainių valsčiaus teritorijoje, Kėdainių apskrityje.

1. VLADAS ČELKYS-*PAUKŠTELIS*, g. 1922 m. Rokiškio r. Iš rusų armijos pabėgęs į Žostautų k., Pernaravos vlsč. Žuvo 1949 m. liepos mėn. Ruseinių miške.

2. VYTAS BARANAUSKAS-*DANTĖ*, g. 1926 m. Po *PAUKŠTELIO* žūties vadovavo būriui. Kilęs iš Juodžių k., Pernaravos vlsč. Žuvo 1952 m. Pilsupio k.

3. ANTANAS KVEDARAS-TAUTVYDAS, g. 1928 m. Šmotiškių k., Krakių vlsč. Žuvo 1953 m. Pilsupio k.

4. ALFONSAS URBONAS-LINAS, g. 1928 m. Ruseinių k., Josvainių vlsč. Žuvo 1953 11 23 Ruseinių k.

5. ALEKSAS DOCKA-VANAGĖLIS, g. 1928 m. Pelutavoje. Žuvo 1951 02 00 Šiluose, Ariogalos apyl.

6. STASYS KVEDARAS-JAUNUTIS, g. 1933 m. Šmotiškių k., Krakių vlsč. Žuvo 1951 m. Pajieslyje pas Rybelį.

7. BIRUTĖ GENOVAITĖ ŠTUIKYTĖ-KLAJŪNĖ, g. 1924 m. Ruseinių k., Kėdainių apskr. Areštuota 1951 m.

R. K. p a s t a b a: Ši kopija gauta iš asmeninio archyvo.

P R A N E Š I M A S

Šiuo pranešu, kad 1946 m. lapkričio 24 d. Babtų miestelio pradžios mokykloje, esančioje Kauno gatvėje, įvyko pradžios mokyklos mokinių saviveiklos vakaras, kuriame dalyvavo apie 20 suaugusių žmonių ir apie 50 pradžios mokyklos mokinių. Vakarami vadovavo mokytoja BIRUTĖ ŠTUIKYTĖ.

Jai vadovaujant buvo paruošta viešai deklamuoti apie vienuolika eilėraščių, tarp jų buvo keletas antitarybinio, šovininistinio charakterio.

Valstybės saugumo organų prašau minėtą įvykį ištirti ir imtis atitinkamų priemonių.

Babtų valsčius
1946 11 26

(parašas)
Partorgas /JERMOLAJEVAS/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB arch.
Ap. 45, b. 1808, p. 247

Iš pažymos apie PAUKŠTELIO būrį

PAUKŠTELIO būrys susikūrė 1947 metų vasarą iš legalizavusių partizanų, kurie gyveno Josvainių ir Krakių valsčiuose, Kėdainių apskrityje. Į šią grupę įėjo:

- 1 BOLESAS BARTKUS, JONO-ALBINAS.
- 2 JUOZAS ADOMAITIS-ALEKSA, g. 1927 m.
- 3 FELIKSAS BRAZAUSKAS, STASIO, g. 1928 m.
- 4 ADOLFAS LISIUS, JONO, g. 1923 m.

BARTKAUS būrys priklausė POVILO LUKŠIO rinkinei, kuriai vadovavo RAGAUSKAS. Žuvus RAGAUSKUI, po rinktinės sunaikinimo BARTKAUS būrys organizuotai perėjo į KĘSTUČIO apygardos pavaldumą ir veikė Kėdainių apskrities Josvainių, Krakių valsčiuose bei Vilkių apskrities Ariogalos ir Pernaravos valsčių teritorijose. 1947 m. lapkričio 25 d. čekistinės karinės operacijos metu žuvo šio būrio partizanai:

1. FELIKSAS BRAZAUSKAS, STASIO, g. 1928 m.

2. JONAS LISIUS, JONO, g. 1927 m.

Būryje liko trys kovotojai:

1. BOLESAS BARTKUS, JONO.

2. ADOLFAS LISIUS, JONO.

3. JUOZAS ADOMAITIS-ALEKSA.

1948 metų pavasarį pagausėjus trėmimams, būrys pasipildė pasitraukusiais nuo tremties.

1948 m. būrį sudarė:

1. MEŠKAUSKAS ALEKSAS, PETRO-ALYTĖ, LOKYS, g. Vantainių k., Krakių vlsč.

2. LISIUS ADOLFAS, JUOZO-AUŠRA, g. 1923 m.

3. KVEDARAS ANTANAS, ANTANO-TAUTVYDAS, g. 1928 m. Šmotiškių k., Krakių vlsč.

4. ČELKYS VLADAS, JUOZO-PAUKŠTELIS, g. 1913 m. Kirkūnų k., Obelių vlsč., Rokiškio r.

5. KAVALIAUSKAS VLADAS, JUOZO-VANAGAS, SENIS, g. 1890 m.

6. KAVALIAUSKAS ANTANAS, VLADO-DOBILAS, g. 1920 m.

7. KAVALIAUSKAS ALFONSAS, VLADO-URAGANAS, g. 1925 m.

8. JUREVIČIUS VIKTORAS, JUOZO-ŽVEJYS, KOVAS, g. 1920 m.

9. ŪSAS ALFONSAS, VINCO-ŽAIBAS, g. 1916 m.

10. ADOMAITIS – ALEKSA JUOZAS-PAVASARIS, g. 1927 m.

11. ŠTUIKYTĖ BIRUTĖ-KLAJŪNĖ.

1948 metų birželio mėn. būrio vadas MEŠKAUSKAS-LOKYS aukštesniųjų vadų nurodymu buvo atšauktas ir vietoje jo būrio vadu paskirtas ČELKYS VLADAS-PAUKŠTELIS.

1949 m. sausio mėn. čekistinės karinės operacijos metu Ruseinių miške, Josvainių vlsč., žuvo VLADAS KAVALIAUSKAS-VANAGAS ir šio būrio ryšininkas ANTANAITIS.

1949 m. vasario mėn. Rugėnų miške žuvo būrio vadas BOLESAS BARTKUS-ALBINAS.

1949 m. liepos 23 d. čekistinės karinės operacijos metu žuvo penki šios grupės partizanai, tarp jų ir būrio vadas PAUKŠTELIS (R. K. p a s t a b a: Ruseinių miške):

1. ČELKYS VLADAS-PAUKŠTELIS, g. 1913 m.

2. LISIUS ADOLFAS-AUŠRA, g. 1923 m.

3. KAVALIAUSKAS ALFONSAS-URAGANAS, g. 1925 m.

4. ŪSAS ALFONSAS-ŽAIBAS, g. 1916 m.

5. ČIŽAS EDUARDAS, JONO-ALGIS, g. 1923 m.

1949 m. būryje liko trys kovotojai:

1. JUREVIČIUS VIKTORAS-KOVAS.

2. ADOMAITIS – ALEKSA JUOZAS-PAVASARIS.

3. KAVALIAUSKAS ANTANAS-DOBILAS.

ŠTUIKYTĖ BIRUTĖ iš būrio pasitraukė ir gyvena viena nelegaliai.

Žuvus PAUKŠTELIUI, būriui vadovavo PAVASARIS, o vėliau PRISIKĖLIMO apygardos štabas būriui vadovauti atsiuntė BARANAUSKO būrio kovotoją ROLANDĄ, FAUSTĄ, GRAŽVYDĄ, 30 – 32 m. amž. buvusį lakūną, sovietinės armijos dezertyrą.

1949 m. būryje papildomai buvo užregistruotas ŠAULYS, tai tas pats MINDAUGAS (BARANAUSKO būryje buvo partizanas KAZYS ŠNIUKŠTA-ARAS, MINDAUGAS iš Šimkaičių k., Betygalos vlsč.).

1949 m. sausio mėn. į būrį įstojo ryšininkas ir antisovietinės organizacijos OS narys ULINSKAS PRANAS, PETRO-ŽIEDAS, RUDUO, g. 1925 m. Ruseinių k., Josvainių vlsč. Buvo numatyta jį areštuoti, bet pasislėpė ir išėjo į būrį. Tokiu būdu 1949 – 1950 metų žiemą veikė vėl septyni kovotojai:

1. ROLANDAS, FAUSTAS, GRAŽVYDAS-SVETLAUSKAS JONAS – 32 m. amžiaus.
2. PAVASARIS, NAŠLAITIS-ADOMAITIS – ALEKSA.
3. ŽVEJYS, LEOPARDAS-JUREVIČIUS VIKTORAS.
4. VIESULAS, TAUTVYDAS-KVEDARAS ANTANAS.
5. DOBILAS, ŠAPELIS-KAVALIAUSKAS ANTANAS.
6. ŽIEDAS, RUDUO-ULINSKAS PRANAS.
7. ŠAULYS, MINDAUGAS-PRANAIS JONAS.

1950 m. sausio 21 d. MGB kariuomenės pajėgomis šis būrys likviduotas, išskyrus ANTANĄ KVEDARĄ, kuris šiuo metu yra tėvūnijos, priklausančios MAIRONIO rinktinei, PRISIKĖLIMO apygardai, vadas.

TAUTVYDO būrį sudaro šie kovotojai:

1. BARANAUSKAS VYTAUTAS-DANTĖ, g. 1923 m. Juodžių k., Ariogalos r.
2. URBONAS ALFONSAS, PRANO-LINAS, LINELIS, g. 1927 m. Ruseinių k., Kėdainių r.
3. ULICKAS VYTAUTAS, BRONIAUS-KLEVAS, g. 1931 m. Dotnuvos r., Deveikiškių k. gyventojas.
4. DŽIKAS JUOZAS, ANTANO-DAINYS, ŽIBURYS, g. 1928 m. Kunionių k., Kėdainių r.
5. KVEDARAS STASYS, ANTANO-JAUNUTIS, g. 1933 m. Šmotiškių k., Krakių vlsč.

Žuvo 1951 m.

Nuo 1947 iki 1950 metų PAUKŠTELIO būrio partizanai atliko 18 išpuolių, sunaikino 38 sovietinius aktyvistus.

Kauno srities UMGB sk. viršininko
pavadootojas papulkininkis /OLEINIK/ (parašas)

1951 10 20

Iš partizanų archyvo

GRIAUŽIŲ KAUTYNĖSE ŽUVUSIŲ PARTIZANŲ SĄRAŠAS (1945 02 15 Lenčių miške)

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Gyvenamoji vieta	Pastaba
1.	PABARČIUS VLADAS	Pakarkliai, Krakių vlsč.	g. 1915 m.
2.	USOCKAS JUOZAS	Jaugėliškiai, Krakių vlsč.	
3.	VALAITIS ANTANAS	Lapkalnis, Krakių vlsč.	
4.	KULKASVAIDIS		
5.	KEMZŪRA JULIUS	Šilainiai, Krakių vlsč.	
6.	YLIUS JULIUS	Šilai, Ariogalos vlsč.	
7.	STAŠINSKAS VINCAS	Šilai, Ariogalos vlsč.	
8.	PILYPAS BRONIUS	Paginėvys, Ariogalos vlsč.	
9.	VOLSKIS PETRAS	Paginėvys, Ariogalos vlsč.	

10.	GALINAUSKAS ANTANAS	Paginėvys, Ariogalos vlsč.	
11.	KIAUKĖ JONAS	Paginėvys, Ariogalos vlsč.	
12.	KIAUKĖ ANTANAS	Paginėvys, Ariogalos vlsč.	
13.	MAŽEIKĄ BRONIUS	Šliužai, Ariogalos vlsč.	
14.	MAŽEIKĄ VLADAS	Šliužai, Ariogalos vlsč.	
15.	GAIŽAUSKAS ANDRIUS	Negirva, Ariogalos vlsč.	
16.	GAIŽAUSKAS SIMAS	Negirva, Ariogalos vlsč.	
17.	BARANAUSKAS ADOLFAS (kitur vardas – EDVARDAS)	Juodžiai, Pernaravos vlsč.	
18.	BERŽINSKAS JONAS	Kalniškiai, Ariogalos vlsč.	g. 1924 m.
19.	BUTKUS ZENONAS	Kalniškiai, Ariogalos vlsč.	
20.	GVILDYS KAZYS	Molupiai, Čekiškės vlsč.	g. 1900 m.
21.	YLIUS VYTAUTAS	Daujotėliai, Ariogalos vlsč.	
22.	VISOCKIS PRANAS		civilis
23.	VAINAUSKAS IGNAS	Plinkaigalis, Krakių vlsč.	civilis

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB arch.
Ap. 3, b. Nr. 1791,
p. 138 – 140

Išrašai iš bylos Nr. 1791

1945 m. rugsėjo 26 d. iš VAINORIAUS banditinės grupės su atgaila grįžo banditai: RAMANAUSKAS JUOZAS, s. APOLINARO, ŠIDLAUSKAS JONAS, s. POVILO, SABECKAS BRONIUS, s. STASIO, kurie apklausos metu parodė, jog VAINORIUS ANTANAS yra būrio vado padėjėjas, o būrio vadas buvo JANKUS EMILIS, s. KAZIMIERO, 25 m. amž., iš Barsukynės kaimo, Čekiškės vlsč. Vokiečių okupacijos metais mokėsi Kaune, gimnazijoje.

Rugpjūčio mėnesio pabaigoje būrys su NKVD kariuomene stojo į mūšį, kurio metu JANKUS su kitais keturiais banditais žuvo. VAINORIUS likusiems banditams įsakė kautis iki paskutinio, bet jie šio įsakymo neįvykdė ir išsibėgiojo.

Toliau legalizavusieji parodė, jog jie po šio mūšio nebesusirinko, o slapstėsi namuose, laukė rugsėjo septynioliktos dienos, kada pagal jų pranešimą turėjo žlugti tarybinė valdžia Lietuvoje. Nesulaukę LLA štabo pažadų, nutarė legalizuotis.

Pagal jų pareiškimą, iš JANKAUS būrio miške liko tik du broliai VAINORIAI.

Legalizavusieji banditai RAMANAUSKAS, ŠIDLAUSKAS ir SEBECKAS išvardijo VAINORIAUS ir JANKAUS būrio tokią sudėtį:

1. JANKUS EMILIS-SKROBLAS iš Barsukynės k., Čekiškės vlsč. Žuvo 1945 m. liepos mėn. pabaigoje.

2. VAINORIUS ANTANAS, 35 m. amž. Alfredavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas, ginkluotas vokišku šautuvu, būrio vado pavaduotojas. Šiuo metu slapstosi miške.

3. VAINORIUS JUOZAS, 30 m. amž. Alfredavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Slapstosi miške.

4. ŠIDLAUSKAS JONAS, POVILO, g. 1913 m. Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Legalizavosi, atidavė šautuvą.
5. RAINYS CIPRAS, JUOZO, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Ginkluotas vokišku šautuvu. Legalizavosi, šautuvo neatidavė.
6. LAURYNAS MARTYNAS, JONO, Šaravų k. gyventojas. Ginkluotas pistoletu. Šiuo metu dirba traktorininku Pelėdnagių k., Kėdainių vlsč.
7. URBONAS FELIKSAS, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Dirba pas buožę RAINĮ KAZĮ. Ginkluotas automatu. Baigė traktorininkų kursus, dabar turi dokumentus.
8. SEBECKAS BRONIUS, STASIO, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Legalizavosi, atidavė šautuvą.
9. DOVYDAS ANTANAS, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Ginkluotas vokišku automatu. Šiuo metu dirba traktorininku Pelėdnagių k., Kėdainių vlsč.
10. GAJAUSKAS SELVIJUS. Legalizavosi per karinį komisariatą ir išvyko nežinoma kryptimi.
11. KANAPINSKAS EDVARDAS, Palovės k., Pernaravos vlsč. gyventojas. Legalizavosi. Kur yra šiuo metu, neaišku.
12. BARŠAUSKAS PRANAS, Vincentavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Žuvęs.
13. ŠIDLAUSKAS JUOZAS, POVILO, Šaravų kaimo gyventojas. Žuvęs.
14. LIAUDANSKAS TEOFILIS, Alfredavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Slapstosi miške.
15. DOCKA PRANAS, Alfredavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Kur yra šiuo metu, neaišku.
16. SEBECKAS VINCAS, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Buvo ginkluotas automatu. Šiuo metu yra RKKA (rusiškos raidės).
17. ŠOLYS JUOZAS, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Ginkluotas automatu, ginklo neatidavė. Legalizavosi.
18. RAMANAUSKAS JUOZAS, Šaravų k., Josvainių vlsč. gyventojas. Legalizavosi, šautuvą atidavė.
19. REBŽDYS ALFONSAS, Barsukynės k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Legalizavosi, gyvena Barsukynės k.
20. PAULIUKAITIS BOLESAS, Vincentavos k., Čekiškės vlsč. gyventojas. Legalizavosi.

Kalba netaisyta

Iš partizanų archyvo
DAV
1949 03 12
Nr. 76

V A V

Kautynių ir susidūrimų aprašymas

1. Jaugilių miškas, 7 kvartalas, Krakų vlsč.
2. 1946 m. lapkričio 1 d. 11 val. Kautynės tęsėsi tris minutes.
3. Užvesta šnipo.

4. Šnipas neišaiškintas.

5. *PAUKŠČIO* dalinys, *POVILO LUKŠIO* rinktinė. Kautynėse dalyvavo keturi partizanai: *SAKALAS*, *KLIERIKAS*, *VANAGĖLIS* ir *LOKYS-PAULIUS*. Buvo ginkluoti: du pusiau automatiniai šautuvai, vienas automatas ir vienas šautuvas (ginklai rusų sistemos).

6. Vadovavo *LOKYS*.

7. KGB dalinys apie 50 rusų, ginkluoti kulkosvaidžiais, pusiau automatiniais šautuvais ir automatais.

8. Šalia stovyklos *LOKYS*, nugirdęs įtartinus garsus, nuėjo įsitikinti. Pastebėjęs 150 metrų atstumu nuo stovyklos praeinančius rusus, nepastebėtas sugrįžo stovyklon ir informavo draugus apie padėtį. Buvo nutarta išsidėstyti nuo stovyklos ribų už 50 m ir palaukti, kas vyks. Išsidėscius po 15 min. buvo nuspręsta, jog rusai stovyklos bus neradę ir nuėję į šalį, todėl nutarta likusią stovyklos mantą ir vieną automatą (nes vienas partizanas *FUI-FUI* su pistoletu buvo išėjęs pas gyventojus) paimiti ir pakeisti stovyklą. *LOKYS*, vykdydamas užduotį, priartėjo prie stovyklos penkių šešių metrų atstumu. Staiga išsoko vienas rusas ir nukreipė ginklą. *LOKYS* greitai susiorientavo ir paleido seriją (aštuonis šovinius) į stovyklos teritorijoje kas vieną du metrus gulėjusius rusus. Pats *LOKYS* staigiai metėsi atgal. Tuo pat metu priešai atidengė ugnį iš automatų ir kulkosvaidžių. Besitraukiantį *LOKĮ* sužeidė, o pasitraukusį *VANAGĖLĮ* sužeidė mirtinai. Likę *SAKALAS* ir *KLIERIKAS* atrado pasitraukusį *LOKĮ* ir suteikė jam pirmąją pagalbą.

9. Iš partizanų žuvo *VANAGĖLIS*.

10. Priešui atiteko du automatai, vienas naganas, trys šimtai šovinių ir visa stovyklos mantą.

11. Žuvo vienas rusas.

12. Nebuvo.

13. Sunkiai sužeistą partizaną *VANAGĖLĮ* rusai rado besitraukdami iš miško, užnėrė ant kaklo virvę ir apie 900 m vilko į palaukę (šitą faktą matė vietos gyventojai).

14. *LOKIUI-PAULIUI* asmeniškai dalyvavus.

(*PAULIUS*)

D A V

Pasakoja ANTANAS STAŠKEVIČIUS

Užrašyta Kaune

1998 03 15

Gimiau 1929 m. Diržionių kaime, Betygalos valsčiuje, nepasiturinčioje šeimoje. Pas tėvus augome trys broliai ir dvi seserys. Aš buvau vyriausias.

Su apylinkių partizanais jau anksčiau palaikiau ryšį. Gretimame Gedgaudų kaime gyveno Kisieliaus šeima, kuriuos rusai išbuožino ir ruošėsi išvežti į Sibirą, todėl jie slapstėsi, nebūdavo namuose. 1948 metų birželio mėnesį jie paprašė, kad nuėčiau pas juos pabūti, atseit bus drąsiau, kai bus pašalinių. Visą naktį pravaikščiavo lauke. Niekas neatvažiavo, todėl nuėjome į kambarį. Kaip tik tuo metu atėjo partizanai. Mes atidarėme langą ir kalbamės su jais. Netrukus nuėjau pažiūrėti pro

kitą langą ir pamačiau su automatu ant krūtinės stovintį NKVD leitenantą Jakubonį, prie namo kampo kulkosvaidis pastatytas. Griebiau vazą nuo stalo ir mečiau pro langą, taip norėjau perspėti partizanus, dar surikau, kad sribai už kampo. Tada partizanai kirto į sribus, o aš ir Stefa Kisieliūtė šokom per langą ir pabėgom kartu su partizanais. Ten buvo Mečislovas Žitkevičius-*Magelanas*, *Ramūnas* (atėjęs nuo *Betygalos*), *Tarzanas*...

Buvo didelis rūkas, blogai matėsi, todėl, matyt, sribai mūsų ir nesivijo, tik pašaudė, ir viskas. Mudu su Stefa atbėgom į mūsų namus. Čia aš persirengiau ir išvedžiau ją pas jos gimines į kitą kaimą. Pas Kisielius liko mano dviratis. Sribai suėmė kaimynų bernioką Mykolaitį, kuris pasakė, kad dviratis mano, kad aš ten buvau. Nuo to karto sribų jau ėmiau vengti, po truputį pradėjau slapstytis.

Tų pačių metų rugpjūčio 14 dieną partizanai nušovė kažkokį deputatą, tada rusų NKVD kariuomenė rengė apsiaustis. Vienos iš jų metu ir aš įkliuvau. Suėmę per visą kaimą nusivarė į Žibulius. Žibulių dvaro pastate privarė daug žmonių ir visus ėmė tardyti. Ko beklausė, aš visą laiką gyniausi. Liepė laikyti rankas iškelus aukštytyn. Po to nusivedė prie Kiršnovės upelio, ten ant galvos uždėjo chalata, parvertė ant žemės, dviese užgulė kojas, o kiti ėmė velėt „šampalais“. Mušė iki sąmonės netekimo. Kai pamatydavo, kad nebekrutu, tada iš upelio pasemia vandens kibirą, užpila ir vėl velėja. Jie iš manęs nė žodžio neišgavo, nieko nepasakiau. Pamatę, kad neprakalbina, dar gerokai pavelėjo ir paliko gulintį. Kai atgavau sąmonę, nebemačiau jų nė vieno. Iki namų reikėjo pareiti penkis kilometrus.

Kol pasiekiau tėvų sodybą, ilsėjausi gal keturis kartus. Nuo to laiko ypač vengiau susitikti sribus, slapstydavausi, susitikdavau su partizanais. 1950 m. balandžio 17 d. gavau šaukimą į kariuomenę. Nuvežė į Kijevą. Kadangi su namiškiais ir su kai kuriais partizanais susirašinėjau, mane ėmė sekti. Vieną kartą išsikvietė į spec. skyrių, kitą kartą, ėmė klausinėti apie pusbrolių Joną Stoškų-*Skrajūną*, kuris neseniai buvo išėjęs į mišką, apie Kazimierą ir Aleksą Šniukštas, su kuriais mokiausi vienoje klasėje. Jie taip pat buvo išėję į mišką. Susirgau plaučių uždegimu ir mėnesį leido sveikatą pataisyti dalinyje. Ėmiau prašyti daktarės, kad kaip nors man leistų parvažiuoti į namus. Nupirkau jai saldainių, ji mane ir išleido.

Rugpjūčio mėnesį turėjau grįžti į dalinį, bet sutikau partizaną Ksaverą Patapą-*Laibūną* iš Jono Mackevičiaus-*Vygau*do būrio, kitus savo senus draugus ir pažįstamus. Prieš man grįžtant į dalinį, tėvai suruošė išleistuves, atėjo beveik visas *Vygau*do būrys. Gerai paūžėme, pašokome, o kitą rytą tėvas arkliu pavežė iki Valeravos miško. Nuėjau tiesiai pas partizanus. Čia man davė ginklą. Rusišką karinį bilietą sudeginau.

Per dieną pabuvau miške, o vakare gavau įsakymą paimti arklius ir važiuoti toliau. Pačią pirmą dieną miške gavau pirmą „krikštą“. Nuvažiavome į žvyrduobes, kur buvo sutarta susitikti. Atėjo *Vygau*das su vyrais, susėdome į ratus ir važiavome. Ties Žaiginiu mus pasitiko pasaloje gulėję sribai ir atidengė ugnį. Pirmą seriją paleido į važiuojančius mane ir Juozą Benašą. Juozas žuvo vietoje, o man peršovė drabužius. Tuomet mes iššokom iš vežimo, dar paleidom raketą ir keletą automato

serijų į priešo pusę. Stribai atsikėlė ir ėmė bėgti. Kai pamatėme, kad jie bėga, tada grįžome prie vežimo, Benašo kūną nuvežėme pas ūkininką ir paslėpėme daržinėje po pelais. Netrukus atėjo rusų garnizonas, Benašo palaikus surado ir išsivežė, mums neteko jo palaidoti.

Su Jonu Rudžiansku-*Lakūnu* kartu vaikščiojo vokiečių kariuomenės kareivis, Jonas Svetlauskas-*Rolandas* iš Milašaičių kaimo ir dar vienas, kurio pavardės neprisimenu. Rudžianskas žuvo 1948 m. Tauručių kaime. Tas vokiečių jau buvo žuvęs. Jeigu jie pas ką nors ateidavo, tai tas vokiečių visuomet pasilikdavo sargyboje. Sargyboje jis visuomet tykodavo gulėdamas. Rudžianskas daug sribų yra sunaikinęs. Būdavo, ateina į sribų namus ir sušaudo vietoje. Daug jis sušaudė ir tokių, kuriems valdžia buvo išdavusi šautuvus savigynai. Iš pradžių Rudžianskas dar vaikščiojo su būriu, bet, kai prasidėjo išdavystės, atsiskyrė nuo būrio ir vaikščiojo vienas.

Apylinkėse buvo ir plėšikėlių, apsimetusių partizanais. Toks Kačiukys, Dapkus iš Tauručių kaimo plėšikėliais vaikščiojo. Plėšikaudavo ir Tauručių stribai. Kartą jie užsoko ant partizanų pasalos, tai penki žuvo vietoje, pabėgo tik vienas Danelis. Nuo to laiko jis daugiau sribu nebebuvo, pasitraukė į Kauną.

Atsiskyręs nuo partizanų vaikščiojo Romualdas Šaras-*Tarzanas*, kuris irgi buvo pradėjęs plėšikauti, bet patys partizanai jį pasekė ir sunaikino.

Sužeistas Ksaveras Patapas pas ūkininką bunkeryje buvo paliktas su Klemensu Ramanausku-*Berželiu*, kad šis jį slaugytų.

1951 metų sausio pirmą ar antrą dieną sužinojau, kad tą bunkerį apsupo rusai ir metė į bunkerį granatas. *Berželis* žuvo vietoje, o Ksaveras pabėgo, atsišaudydamas dar bėgo gal kilometrą, bet ir jį nušovė. Mes tuo metu su *Vygaudu* jau buvom išsiskyrę ir pasidalinę į dvi grupes. Mūsų grupėje liko Aleksas ir Kazimieras Šniukštos iš Prysmančių kaimo, aš ir dar vienas, vardu Česlovas. *Vygau*das su kitais vyrais išėjo susitikti su Prūsaičiu-*Lape*, o mes jų laukėme. Buvo sutarta, kad sausio 6 dieną Aukštuoliukų kaime visi susitiksime. Dešimtą valandą vakaro į tą susitikimą pas ūkininką mes nuėjome keturiese. Aš ir Kazimieras Šniukštaėjome iš šonų, o jo brolis Aleksas ir tas ketvirtasėjo centre. Kai tik priėjome prie *Vygau*do grupės, paklausėme slaptažodžio. Jie atsakė teisingai. Žengėm kelis žingsnius, ir jie atidengė ugnį. Pradėjo leisti raketas, tada pamačiau, kad Kazimieras ir Česlovas guli nušauti, mudu su Aleksu Šniukšta-*Sakalu* iššovėme dar po kelis šūvius ir ėmėme trauktis. Besitraukdami mudu su Aleksu išsiskyrėme. Neseniai sužinojau, kad čekistai vijosi sužeistą Aleksą, bet jam pavyko sėkmingai pasislėpti. Kadangi liko vienas ir dar labai sunkiai sužeistas, jis nusišovė. Po kelių dienų žmonės rado jo kūną. Man labai pavyko pabėgti. Tuomet aš buvau jaunas ir labai patiklus, apie išdavystes negalėjau net pagalvoti.

Nuėjau į Tauručių kaimą, ten pabuvau kokias tris dienas, po to nuėjau į susitikimą sutartoje sodyboje prie Žibulių dvaro. Ten buvo ir bunkeris su priedanga padarytas. Šeimininko paklausiau, ar kas nors iš mūsų nebuvo atėjęs? Maniau, kad *Sakalas* dar gyvas. Paklausiau, ar nebuvo *Vygau*do? Šeimininkas atsakė, kad nieko nebuvo. Tada aš čia pasilikau laukti.

Apie vidurnaktį kažkas pasibeldė. Šeimininkas atidarė duris ir įleido *Vygaudą* su trimis man nepažįstamais vyrais. Visi pasibučiavom, *Vygaudas* supažindino visus, pristatė: *Lapė*, *Jovaras*, trečio slapyvardžio nebepamenu. Supratau, kad tai *Lapės* būrio vyrai. Uniformuoti, su lietuviškais ženklais ant rankovių. Pasakė, kad dar keli laukia kieme. *Vygaudas* ėmė raginti, kad iš tų namų reikia kuo greičiau išeiti. Ir mes išėjome. Pasitraukėme į Paliepių pusę. Paėjome nuo sodybos apie du šimtus metrų, man kilo įtarimas, kodėl *Vygaudas* eina greta manęs, o anie šeši ar aštuoni seka mums už nugaros? Eidamas *Vygaudas* vis klausinėjo apie pusbrolių Joną Stoškų-*Skrajūną* (R. K. p a s t a b a: Jonas Stoškus-*Skrajūnas* veikė netoli Ariogalos). Anie taip pat šneka apie tai, kaip gerai būtų mums susitikti ir dviese vaikščioti. Aš jiems aiškinu, kad nežinau, kur tas pusbrolis, be to, mačiau jį gal prieš pusę metų.

Taip bekalbant kaip griebė man už rankų tie, kurie ėjo iš paskos, viela surišo rankas, nusegė nuo diržo granatą, nutraukė nuo pečių šautuvą. Aš *Vygaudo* klausiu, kaip tai suprasti?

– Sužinosi, – burbtelėjo.

Atsivarė jie mane netoli Paliepių. Matau – ant kelio stovi automobilis GAZ-66. Privedė prie šito automobilio, įkėlė į kėbulą. Kartu įlipo *Vygaudas* ir visi čekistai. Vienas čekistas man pasiūlė degtinės. Aš jam atsakiau, kad negeriu, tada jis man rusiškai atkirto:

– *Vygaudas* pils nami, pjot i budet pit' (*Vygaudas* gėrė su mumis, geria ir gers)!

Padavė butelį *Vygaudui*, jis pasidėjo automata šalia ant suolo, abiem rankom pasiėmė butelį, užsivertė ir geria. Nebeištvėriau, kaip spyriau į tą butelį.

Kai nuvežė į Šiaulius, jau pradėjo brėkšti rytas. Sustoję prie saugumo, nuvedė į vienutę ir pradėjo tardyti. Svarbiausias jų klausimas buvo – kaip surasti mano pusbrolių. Žadėjo visokeriopai padėti išsisukti iš tos bėdos, jeigu pasakysiu, kaip jį surasti.

Suėmė sausio 9 dieną, sausio 11 dieną ištempė į lauką, įsodino į sunkvežimį ir nuvežė Ariogalos link. Atvežė į mišką, o miške stovi garnizonas, palapinių višas miestelis, kareiviai kūrena „buržuiką“, kiti miega, ant žemės šakų pasikloję. Aš planuoju, kaip galėčiau pabėgti, nes rankos nesurištos. Paprašiau kareivėlio, kad išleistų į mišką atlikti gamtinių reikalų, tas išleido. Išlipau iš kėbulo, kareivis paskui mane. Kaip spyriau jam į kojas, tai jis susigriebė tik tuomet, kai jau buvau nutolęs per 50 metrų. Ėmė šaudyti iš pistoleto, bet kiek šauna, vis pro šalį. Pamačiau, kad mane supa iš šonų ir terškia automatais. Paleido šunį. Tas šuo mane ir pavijo, nebegalėjau nuo jo apsiginti, stipriai sukandžiojo. Vilkte atvilko prie mašinos, įmetė į kėbulą, neberekėjo daugiau jiems rodyti pusbrolio, iškart išvežė atgal į Šiaulius. Labai šalo, tad nušalau kojas ir rankas. Atvežę įmetė į kamerą kaip gyvulį. Kitą dieną nešte išnešė iš kameros, atėjo gydytoja. Gydytoja nukarpė pūsles nuo rankų ir kojų, subintavo žaizdas ir pasakė:

– Ne nado bylo begať (Nereikėjo bėgti)...

Laukiau, kad tik greičiau numirčiau, kad tik greičiau pasibaigtų visos kančios. Likimas lėmė, kad pagijau. Į tardymą vaikščioti pats negalėjau, mėnesį mane dviese

nešiojo. Tris mėnesius išlaikė vienutėje. Kai jau pajėgiau pastovėti ant kojų, tada išvedė į bendrą kambarą.

Dar ir šiandien Šiauliuose tebegyvena Kazys Jurgaitis, kuris matė, kaip aš tada atrodžiau. Per tardymą supratau, kad *Vygaudas* kalba viską atvirai, dar bandžiau nukreipti žinias kita linkme, bet manęs jau niekas nebeklausė. Nuo 1951 metų *Vygaudo* daugiau nebemačiau.

Po to gavau raštą iš Panevėžio kalėjimo, kad esu nuteistas penkiolikai metų lagerio. Labai greitai išvežė į Vilnių, iš Vilniaus į Krasnojarską, iš ten etapu į Norilską. Rugsėjo 8 dieną jau buvau Norilske. Norilske išbuvau nuo 1951 iki 1953 metų. Po kalinių sukilimo dalį mūsų atrinko ir etapu išsiuntė į Magadaną. Iš Magadano nuvežė už dviejų tūkstančių kilometrų į Arias šachtą, Susumano rajone.

Paleido 1957 metais. Grįžęs į Lietuvą niekur negalėjau prisiregistruoti. Tik gudrumu ir draugų dėka pavyko prisiregistruoti Naujojoje Akmenėje. Vėliau persikėliau į Jonavą. Kai vedžiau, reikėjo keisti pasą, tai komunistų valdžios vyrai labai stebėjosi, kaip aš galėjau prisiregistruoti ir gyventi Lietuvoje.

Apie *Vygaudą* daugiau nieko negaliu pasakyti. Kai tardymo metu man rodė mūsų būrio žuvusių vyrų nuotraukas, visų smilkiniuose buvo aiškiai matyti kulų žymės. Visi buvo nušauti iš arti. Mūsų bunkerio vyrus sušaudė Aukštuoliukuose. Irgi išdavystė.

Be paties *Vygaudo*, iš jo būrio aš vienintelis likau gyvas.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų
Ap. 45, b. Nr.1664, p. 18

Priėmė:
PINDORIN
SAGAIKAK

1951 04 04
Agentas SVAJONĖ
(ryšininkė L. VALIULYTĖ)

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

1951 m. sausio 20 d. pas agentą atėjo MOCKEVIČIŪTĖ ONA, kuri papasakojo, jog dabar gyvena blogai, pareiškė, kad norėtų susitikti su KVEDARU ANTANU. To padaryti nepasisekė. MOCKEVIČIŪTĖ parašė KVEDARUI du laiškus ir paliko juos pas ryšininkus, gyvenančius kažkur netoli Pernaravos, Ariogalos rajone. Šių ryšininkų pavardžių ir gyvenamųjų vietų MOCKEVIČIŪTĖ agentui nenurodė.

Kaip šnekėjo agentui MOCKEVIČIŪTĖ, laiškuose KVEDARUI ji pasmerkė brolių VYGAUDĄ (JONĄ MOCKEVIČIŪ) kaip išdaviką ir parašė KVEDARUI: jeigu jis dėl to ir ją laiko kalta, tegul nušauna kaip išdavikę. Be to, agentas praneša, kai VYTAUTAS NOREIKA išėjo į būrį, apie išėjimą ji žinojusi. Taip pat agentui buvo žinoma iš tos pačios MOCKEVIČIŪTĖS, jog banditai linksminsis pas „Tarybų Lietuvos“ kolūkio pirmininką

SIBITĮ, o antrą Kalėdų dieną jie turi ateiti pas KAZĮ MYKOLAITĮ, kur turėtų įvykti vakaronė. Šioje vakaronėje turėtų dalyvauti TEREŠĖ ir ELENA STARŠALSKYTĖS iš Zatiškės kaimo, JANĖ ir GENĖ MYKOLAITYTĖS ir agentas. MYKOLAITIS turėjo groti bajanu, bet banditus sumušė, MOCKEVIČIŲ paėmė gyvą, ir vakaronė neįvyko.

SVAJONĖ

TIKRA: Dotnuvos r. MGB viršininkas leitenantas /SAGAJDAK/

Pasakoja HENRIKAS BUDZINSKAS-PAPARTIS

Užrašyta Kaune

1999 05 09

Gimiau 1920 02 18 Antakalnių kaime, Krakių valsčiuje. Šeimoje buvome šeši vaikai – trys seserys ir trys broliai. Tėvai turėjo 30 ha žemės. Pokario metais rusai tėvą išvežė į Sibirą, motina pasislėpė ir liko Lietuvoje.

Jau nuo pat pirmųjų okupacijos dienų pajutome didelę neapykantą atėjūnams, nes dar 1940 m. teko juos labai gerai pažinti. Prie jų gretinosi ir nemaža dalis lietuvių. Mūsų apylinkėje labai aktyvus bolševikų pagalbininkas buvo toks Bilvinas. Dar Smetonos laikais jis priklausė pagrindinei komunistų partijai. Netolimas mūsų kaimynas Juozas Račkus irgi prijautė bolševikams, taip pat ir jo brolis Kazys. Kai jie, jau būdami sribai, važiavo plėšti Venclauskų turto, partizanai juos sunaikino. Juozas Račkus dar Smetonos laikais vaikščiojo po kaimus darydamas portretus. Prisidengdamas tais portretais, jis skleidė komunistines idėjas, platino sovietines dainas. Nesiskaitė su pinigais, taip leido suprasti, kad jį kažkas gerai remia. Agitavo žmones, kad šie streikuotų, neklausytų valdžios, keltų suirutę.

1944 m. mūsų apylinkės vyrai pradėjo burtis ir tartis apie ginkluotą pasipriešinimą. Vieną kartą pasikinkėme arklius ir išvažiavome ginklų į Ruseinius, kadangi ten vyko kautynės. Važiavome dviem arkliais su Broniumi Danielium iš Tauručių kaimo. Tai buvo 1944 metų rugsėjo mėnesį. Po kautynių dar lavonai nebuvo surinkti. Prisirinkom ginklų, prisikrovėm pilnas vežėčias, užmaskavom spygliuotomis vielomis ir taip vežėme. Net du kartus buvo sustabdę rusų patruliai. Paaiškinom, kad vežam spygliuotos tvoros vielą. Jie netgi pagyrė, kad esame tokie ūkiški.

Parsivežėme ginklus ir pasidalinome su draugais. Atvežėme ir nemažai šovinių.

Netrukus gavome žinią, kad į Steponkaimį turi ateiti sribai. Netoli mūsų laikėsi Dapkių būrys, kurį sudarė penki broliai Dapkiai iš Kudonių kaimo, esančio netoli Betygalos. Jie paprašė mūsų pagalbos. Susiorganizavom apie 50 vyrų, susirinkom beržyne, netoli mūsų sodybos.

Nuėję į vietą, išsidėstėme pas žmones ir tris dienas laukėme. Po trijų dienų atėjo sribai ir rusų garnizonas. Kai jie įsitvirtino Gervės sodyboje, mes puolėme. Mūsų būriui vadovavo Andrius Petrauskas iš Tauručių kaimo. Mane kartu su Liu-

du Danieliumi-*Alksniu* pasiuntė žvalgyti kapinių. Ten mus labai smarkiai apšaudė iš kulkosvaidžių, vos nežuvom. Netrukus pranešė, kad atvažiuoja rusų garnizono pastiprinimas, tad mes buvome priversti trauktis. Kautynių metu sužeidė kažkurį iš brolių Dapkių. Stribų taip pat buvo sužeistų. Mes grįžome į Paliepių miškus, o Dapčiai daugiau veikė aplink Betygalą. Paliepių miškuose mums vadovavo Andrius Petrauskas.

Kurį laiką buvome apsistoję Lapkalnio miške pas Pabarčių. Čia buvo nemažas bunkeris, maždaug dvidešimčiai žmonių. Čia irgi buvo kautynės. Kartą nepastebėti prie mūsų bunkerio prisiartinę rusai. Sargybiniai iššovė porą šūvių, visi tuoj puolėme prie ginklų. Pabarčius įsakė visiems išsiskleisti „vilnele“, ir prasidėjo kautynės. Nebuvo kada organizuoti geros gynybos, gynėmės kaip kas sugebėjome. Paprasčiausiai atsišaudėme ir traukėmės pavieniui.

Kitą kartą mus pasikvietė į pagalbą Grajauskų apylinkės partizanai. Ten irgi turėjome kautynes su stribais. Žuvo vienas mūsų kaimo iš Kasilkų kaimo, buvęs 1918 metų savanoris. Pasitraukėme Kirkšnonės upelio link, čia kelią mums užstojo kitas stribų būrys. Susišaudymo metu man peršovė kairę ranką ir petį. Kadangi pradėjo temti, mes stribų nebesivijome. Aš grįžau į namus ir bunkeryje apie du mėnesius gydžiausi sužeistą ranką.

Kartą ant dviračio bauginėjęs į Paliepių gimnazijos direktoriui Žikui vežiau pilną maišą spaudos. Išvažiavau prieš kalniuką, o nuo kalniuko matau ateinant rusų garnizoną. Bėgti jau nebebuvo prasmės, iškart supras, kad čia kažkas ne taip. Tik priėjo arčiau, aš ir sakau:

– Zdravstvuite, товариšči (Sveiki, draugai)!

Jie man vos ne choru:

– Zdravstvui (Sveikas)! Zdravstvui (Sveikas)!

Antanas Sibitis, Vinco-*Ažuolas*, g. 1912 m. Lapkalnyje, Ariogalos valsčiuje, kartu su Vladu Pabarčiumi buvo Lapkalnyje. Vėliau legalizavosi, gyveno Kaune. 1945 m. Antano Sibičio vadovaujamas būrys veikė Vainikonių miške, prie to paties pavadinimo kaimo. Kai Sibitis ir dalis jo būrio vyrų legalizavosi, likusieji persikėlė į Paliepių mišką. Tada būriui vadovavo Andrius Petrauskas. Būrį sudarė:

1. Antanas Medveckas-*Beržas*, g. 1924 m. Legalizavosi. Miręs.

2. Pranas Barvainis, tarnavo pas mano dėdę Praną Budzinską.

3. Vacys Babičas, buvęs Diržionių dvaro kumetis, pabėgęs iš vokiečių armijos.

Kurį laiką buvo partizanų grupės vadas.

4. Andrius Petrauskas-*Apuokas*, iš Tauručių kaimo.

5. Henrikas Budzinskas-*Papartis*.

6. Antanas Sibitis-*Ažuolas*. Mirė 1994 m. Kaune.

7. Anupras Petrauskas.

8. Vytautas Ylius.

9. Juozas Klusas.

10. Stasys Galinauskas.

11. Vladas Pastažauskas.

12. Juozas Pastažauskas.
13. Marcelinas Marijošius.
14. Jokūbas Barvainis.
15. Antanas Ambrazas.
16. Stasys Palinauskas.
17. Olesius Stašinskas.
18. Bronius Stašinskas.
19. Vincas Stašinskas.
20. Olesius Etys (Etmanas ?).
21. Vladas Dubinskas.
22. Antanas Lukinauskas.
23. Pranas Čiapas, iš Paliepių kaimo.
24. Stasys Vizbaras.
25. Antanas Petrauskas.

Broliai Kazys ir Juozas Račkiai iš pradžių buvo miške, o paskui išėjo į stribyną. Jie apie mane viską žinojo. 1945 metų sausį jie apsupo mūsų sodybą, kartu su jais buvo ir stribas Jocius iš Rimgailių kaimo. Jie mane rado ir suėmė. Ginklo tada su savimi neturėjau. Sutarė vežti į Betygalą ir atiduoti rusų garnizono vadovybei. Mama ėmė prašyti, kad mane paliktų, tuomet jie privertė pasižadėti, kad eisiu tarnauti į rusų kariuomenę. Kai pasižadėjau, paliko namuose.

Išėjau į armiją. Išvežė mane į Polocką Baltarusijoje. 1946 m. demobilizavo, vėl grįžau į namus ir vėl įsitraukiau į partizaninę veiklą.

Pas mus dažnai ateidavo Juozas Paliūnas-*Rytas*. Pabarčius jau buvo žuvęs. Pasišnekėjome su Paliūnu, jis nepatarė man eiti į mišką, prašė būti jų ryšininku. Legaliai gyvendamas dirbau partizanų ryšininku, rūpinausi vaistais, nešiojau paketus. Palaikiau ryšį su Valiumi Kirkicku-*Suomiu*.

Kai 1946 m. mane paleido iš armijos, išsikvietė į Ariogalos MGB ir ėmė kalbinti, kad eičiau pas juos dirbti. Pasišaukė mane kartu su Danieliumi, su kuriuo ginklus vežėme. Padėjo ant stalo abiem po tuščią popieriaus lapą ir liepė rašyti pareiškimus, žadėjo suteikti karininkų laipsnius, siųsti mokytis. Pastūmiau tolyn nuo savęs popieriaus lapą ir pasakiau:

– Ne, pareiškimo nerašysiu. Iš armijos grįžau, giminės išvežti į Sibirą...

Nebaigiau šnekėti, kai vienas čekistas mane pertraukė:

– Gerai, eik namo. Rytoj vėl čia ateik.

Rytojaus dieną aš pas juos nebenuėjau. Tiesa, dar siūlė žemės, sodybą prie Ariogalos, atseit galėsiu gyventi kaip padorus pilietis...

1948 m. spalio 26 d. atsikėliau rytą ir išgirdau šūvius. Paskui atvažiavo lietuvius leitenantas ir trys rusų kareiviai ir atvežė sunkiai sužeistą ryšininką Vladą Tiškų iš Paliepių.

Pasirodo, šitie enkavedistai jam liepė rengtis, o jis šoko bėgti. Nubėgo netoli, rusai jį sužeidė. Nuo Paliepių iki mūsų namų buvo trys kilometrai. Įnešė Tiškų į kambarį, paguldė ant grindų, man liepė atnešti šiaudų. Netrukus prisistatė daugiau

rusų ir gydytojas. Tiškus paprašė atsigerti šilto vandens. Tiškus atsigėrė, o rusų kapitonas pristojęs tardo ir tardo, nes mato, kad šis gali greit numirti. Tiškus kartoją vis tą patį:

– Ničevo ne znaju (Nieko nežinau)! Ničevo ne znaju (Nieko nežinau)!

Tąsyk rusai smarkiai siautė apylinkėje. Surinko gal trylika žmonių ir išvežė į Kauno saugumą. Prasidėjo tardymas. Mane tardė tardymo skyriaus viršininkas Kaplanas. Iš pradžių jis nusprendė, kokį tardymo būdą man taikyti. Apžiūrėjo nuo galvos iki kojų ir pasakė:

– Vziať jevo na izmor (Išsekinti jį)!

Dvi savaites tardė po aštuoniolika valandų per parą. Tardytojai keisdavosi, bet man miegoti neleisdavo. Taip iškankindavo, kad galva, rodos, užia kaip lėktuvas.

Kaip vėliau sužinojau, mane išdavė Valius Kirkickas ir Paliepių gimnazijos direktorius K. Žikas, kuris pasakė, kad aš jam perdaviau vieną laišką. Kirkickas irgi pasisakė iš manęs gavęs laišką. Labiausiai bijojau, kad jis neprasitartų dėl vieno komjaunuolio, kurį buvau nurodęs laiške ir kurį jie sunaikino.

Teisė šešiolika žmonių. Gavau dvidešimt penkerius metus lagerio ir penkerius metus be teisių. Grįžau į Lietuvą 1954 m. invalidas. Partizanų mūsų apylinkėse jau nebebuvo. Tėviškė buvo visai sunaikinta, trobos sugriautos, brolis ir sesuo areštuoti, tėvas Sibire, motina mirusi.

Apsigyvenau netoli Veliuonos. Netoli Juodaičių vaikščiojo vienas, atseit partizanas, bet aš įtariau, kad jis yra rusų pasiūstas šnipas. Gavau žinią, kad jis nori su manimi susitikti, bet aš kategoriškai atsakiau.

Pasakoja JONAS RAZMANTAS

Užrašyta Žibulių k., Raseinių r.
1991 m. vasario mėn.

Esu gimęs 1929 m. birželio 11 d. Buvau partizanų ryšininkas Skirvainų kaime, Betygalos valsčiuje, Raseinių apskrityje.

Prieš karą Skirvainų kaimas buvo gana didelis, jame buvo daug jaunimo. Šventadieniais vykdavo dveji treji šokiai. Kaimas tęsėsi pamiške.

Suirutė prasidėjo 1940 metais. Nuo tada žmonės ramybės jau nebeturėjo. Prie vokiečių duoklė būdavo didesnė, bet ją lengviau atiduot galėdavai, o kai atėjo rusai, neduok, Dieve... Duoklė mažesnė negu prie vokiečių, mokesčiai mažesni, bet juos buvo kur kas sunkiau atiduoti. Būdavo, prie vokiečių, jeigu neturi, praneši viršaičiui, tas atvažiuoja, pažiūri, jeigu mato, kad tikrai neturi, anuliuoja pusę arba visą duoklę. Rusui pirma turėdavai atiduoti duoklę, o sau tekdavo tik tai, kas likdavo. Būdavo, kad tėvas pirkdavo ar kitaip ieškodavo grūdų, kad tik atiduotą duoklę valstybei. Jeigu duoklės neatiduosi, išveš į Sibirą. Atidavei valstybei, tada eina stri-

bai ir pasiima, kas lieka. Žmogus buvo priverstas dalį grūdų ar kokių gyvulių išvežti iš namų, slėpti pas mažžemius ar neturtingesnius. Dar blogiau buvo, kai prasidėjo kolektyvizacija. Tėvuko sodybos trobesiai buvo geri, žemės turėjome 27 ha. Vieniuk metų tėvas turėjo vargti Amerikoje, kad prasigyventų.

Prasidėjus kolektyvizacijai, iš miško mus pasiekdavo laisvės kovotojų vardu pasirašyti atsišaukimai, kai kurie net eiliuoti:

Kas balsuos – nealsuos.

Kas į kolchozą stos – neteks galvos.

Brolis Liudas mokėsi Kauno geležinkelinių mokykloje. Buvo labai guvus berniokėlis, grodavo akordeonu. Kažkas pas jį rado užrašytą dainelę „Kaip gražu miške“ ir įskundė. Už tai turėjo aštuonerius metus atpilti Uchtos lageriuose. Grįžo supjaustytas, subadytas. Šiuo metu jis dirba Kauno troleibusų parke.

Tėvų ūkį išbuožino, visą turtą surašė. Teko bėgti iš namų ir slapstytis. Įsigijau naganą ir vieną šovinį. Naganą nešiojau įsikisęs į rankovę ir galvojau, kad vis tiek mirti reikės, bet tik ne Sibire. Tėvą surado ir suėmė. Aš nutariau eiti į rusų kariuomenę, pasitariau su miško broliais, jie mano minčiai pritarė. Galvojome, kad tada tėvuką paleis.

Patys pirmieji partizanų organizatoriai mūsų apylinkėse buvo Paliepių kaimo vyrai. Pirmiausia nedidelį bunkerėlį jie įsirengė Liepkalnyje. Iš Grajauskų, Liepkalnio, Paliepių, Diržionių, Tauručių, Ilginių kaimų susirinko vyrai į būrį, kuriam vadovavo Vladas Pabarčius, kilęs iš Plinkaigalio kaimo.

1944 metais vieną gruodžio mėnesio vakarą atėjo pas mus su šautuvu partizanas Antanas Legeckis iš Jakučių kaimo ir pasakė:

– Gavome žinią, kad rytoj iš ryto rusai puls mūsų bunkerius Paliepių pušyne. Niekas tuo netiki. Visi mano, kad rusų kareiviai bijos eiti į mišką. Mums nurodė, kad reikia pastatyti kulkosvaidžius Pašušvyje, Pajieslyje, Pernaravoje, kad pristabdytume puolančius rusus. Pabarčius nusprendė, kad rusai bijos eiti į mišką.

Rusų agentai nesėdėjo rankų sudėję. Buvo užverbuotas vienas provokatorius Urbonas. Jis išdavė rusams visus partizanų puolimo ir gynimosi planus, jis atvedė rusus į Paliepių pušyną. Kai partizanai atsitraukė į Graužų pelkes, ir čia Urbonas atvedė rusus. Žuvo per dvidešimt partizanų.

Kai partizanai įsitikino, kad rusai į mišką neis, daugelis ėmė pavieniui skirstytis: kas į kaimus, kas į namus. Iš Kauno atvykę du karininkai taip pat kažkur išėjo. Paliepių pušyno bunkeryje liko 22 ar 23 vyrai, išdėstė sargybą aplink bunkerius.

Mūsų apylinkėse dar 1944 metais partizaninei veiklai organizuoti iš Vokietijos buvo atskraidinti ir parašiučiai nuleisti du kariai – vienas lenkas ir vienas vokiečių. Taigi šitie du buvo pasilikę bunkeryje. Anksti rytą išeina vyrai pakeisti sargybos ir negrįžta. Mano dėdė Legeckis virė pusryčius, bet, deja, neteko tų pusryčių paragauti. Pasiuntė antrus žvalgus, ir tie negrįžo. Tada vienas išėjo raitas, bet greitai grįžo visas kruvinas. Vadai po du, po tris ginkluotus išsiuntinėjo į visas puses, kad bent kiek prilaikytų rusus. Mano dėdė metė viręs pusryčius, griebė šautuvą ir bėgo kvartalo linijos link. Visai netoliese pamatė gal 50 rusų. Aplinkiniai partizanų bū-

riai, pajutę, kad Paliepių vyrus užgulė rusai, puolė į pagalbą. Pirmiausia į pagalbą atskubėjo apie 20 vyrų iš Dapkių būrio. Ginkluoti vyrai būriais po 20, po 30 traukė iš Grajauskų, Dirvoniškių vaduoti saviškių.

Buvo jau popietė, kai partizanai pastebėjo rusus perrikiuojant pozicijas. Visi sutelkė į vieną krūvą. Tuo metu partizanai sutelkė ugnį ir trenkė maskoliams. Visus rusus nukirto, nė vienas nepabėgo. Partizanų duomenimis, tąsyk krito daug rusų kareivių. Žuvo ir jų vadas – kapitonas.

Paliepių mokykloje buvo mitingas žuvusiems rusams pagerbti. Pasisakiusieji ypač šaukėsi dangaus keršto dėl kapitono, kuris paėmė Berlyną, išgyveno Leningrado blokadą, atlaikė Stalingrado mūšius, o „pogib v litovskoj balote“ (žuvo lietuviškoj pelkėj).

Partizanų tame mūšyje žuvo apie 10 – 15 vyrų. Daugiau jų žuvo per vadinamus valymus. Blogai, kad mūsų jauni vyrai buvo be patirties, trūko žinių apie karo strategiją ir taktiką. Buvo duota komanda slėptis namuose, kaimuose pavieniui.

Paliepiuose gyveno toks siuvėjas Mirgilas (?), vadinamas Stankaus Stasiuku. Rusai jį pagavo ir liepė vesti į mišką ir parodyti bunkerį Lapkalnyje. Partizanai, pamatę ateinant rusus, pradėjo šaudyti. Tik po trijų parų naktį partizanai pasitraukė iš Lapkalnio bunkerio. Jie norėjo pereiti į Medininkų mišką. Pavakary užėjo pas ūkininką pavalgyti, tas davė puskepalį duonos ir pasakė, kad aplinkui pilna rusų. Partizanai grįžo atgal į savo mišką, apsistojo gal už 100 m nuo bunkerio. Rytą nuo Pašušvio, nuo Pernaravos vėl pasigirdo sunkvežimių ūžimas. Tada teko persikelti į Graužų pelkes, tose pelkėse žuvo ir lenkiukas su vokiečiu. Stribai jų kūnus atvežė į Paliepius ir patiesė ant bruks.

Paliepiuose rusai paskelbė amnestiją besislapstantiems miškuose. Daugumas paliepiškių registravosi. Įsakė sunešti ginklus, bet mažai kas teatnešė. Buvo įsakyta būtinai atnešti ginklus, tad tie, kurie neturėjo ginklų, specialiai pirko ginklus, kad galėtų registruotis.

Partizanas Liudvikas Dapkus iš Kudonių kaimo prie Betygalos, naktį bėgdamas mišku, išsidūrė akį, liko be vienos akies. Dabar gyvena Ilgižiuose.

Ilgiausiai mūsų apylinkėse partizanavo Antanas Stoškus. Dabar gyvena Jonavoje.

Nuolatinio vado vėliau partizanai nebeturėjo. Pasitikėjimą būryje buvo igavęs J. Mocka (Mackevičius)-*Vygaudas*. Iki paskutiniųjų dienų jis išdavinėjo saviškius enkavedistams. Pats mūšio metu sunaikino kelis partizanus, kurie ypač gerai kovėsi. Partizanai per vėlai suprato, kad *Vygaudas* provokatorius, jis tuomet jau vaikštinėjo su enkavedistais.

Miniotynėje, negyvenamojoje Miniotų sodyboje, buvo partizanų štabas. Saugi vieta, aplinkui pelkės. Kartą ten aštuonis partizanus apsupo rusai. Tarp tų partizanų buvo mano draugas kulkosvaidininkas Klemensas Ramanauskas, kulkosvaidžio diskus nešiojęs Antanas Stoškus. Trijų Karalių išvakarėse aš buvau pas savo krikšto tėvelį Gasparą Dukauską. Išgirdau šaudymą, išėjau į lauką ir po kurio laiko pamčiau Miniotynės pusėje pašvaistę. Supratau, kad padegė štabą. Kaip vėliau sužinojau, žuvo visi partizanai.

Klemensas Ramanauskas ir Antanas Stoškus išsikapstė iš degančio namo, nusi-gavo iki bulvių kapčiaus ir čia įsitvirtino. Kai įkrito degančio namo stogas ir pasi-matė rusų kareivių siluetai, jiedu atidengė į juos ugnį. Dėdami trečią diską nutarė trauktis. Klemensas ir sako Stoškui:

– Tu esi sveikas, bėk! Aš tave dengsiu.

Stoškus jam paliko vieną granatą, pats išsitraukė naganą, kuriame buvo likęs tik vienas šoviny. Jiedu atsisveikino. Antanas pasispirdamas alkūnėmis ėmė šliaužti pirmyn, paskui ėmė bėgti. Laimingai, nė vienos kulkos nepalydėtas atbėgo į Ilgižiū-kus. Pribėgęs prie Kiršnovės, išgirdo granatos sproginimą...

Antanas laimingai atbėgo į Žibulius pas Dubauską, čia buvo sutarta rinktis iš-blaškytiems partizanams. Išsėdėjo tris paras, bet nė vieno partizano nesulaukė. Tre-čios dienos ankstų rytą į Dubausko namus pabeldė tas išdavikas *Vygaudas*. Jis atėjo su septyniais rusų garnizono kareiviais. Kareiviai liko lauke. Antanas apsidžiaugė, ėmė pasakoti *Vygaudui* savo įspūdžius. Viską papasakojo ir klausia, kaip *Vygaudui* sekėsi. Tas ėmė aiškinti, kad rusai lipa ant kulnų, nebėra kur trauktis, ėmė aiškinti, kad į jo būrį yra atėję iš rusų armijos pabėgę septyni kareiviai. *Vygaudas* ėmė prašyti įleisti tuos kareivius į vidų. Kareiviai suėjo į vidų, bet lyg įkalti stovi prie durų, to-liau nedrįsta eiti. *Vygaudas* vis nerimsta, prašo parodyti automatą. Tik paėmė pažiū-rėti automatą, kareiviai tuoj puolė ir užlaužė rankas, surišo, ištempė į lauką, užmetė kareivišką lietpaltį, uždėjo kepurę ir vedasi. Antanas bandė bėgti, bet nesėkmingai. Šalia ejęs rusas jo paklausė:

– Za što, svoloč, vojuješ (Už ką, išgama, kariauji)?

– Za svobodu (Už laisvę), – atsakė jam Antanas.

Rusas trenkė automatu ir išmušė Antanui priekinius dantis.

Vygaudas su rusų kareiviais nuvažiavo į Šilų kaimą Ariogalos apylinkėje pas Misių. Ten irgi buvo partizanų. Čia jie susišaudė. Partizanai buvo daržinėje. *Vy-gaudas* priėjo prie daržinės ir pasakė savo slapyvardį. Partizanai jau žinojo, kad jis išdavikas, tad kaip kirto tiesiai į duris ir pabėgo. Vieną partizaną sužeidė. Ru-sai puolė vyti partizanus, tik vieną paliko saugoti sužeistąjį. Tas kareivėlis kažko nuėjo į kambarį, o sužeistas partizanas įlindo į žabų krūvą. Kai kareivis grįžo, partizanas jį puolė ir pats pabėgo. Užėjo pas ūkininką Ridiką. Šeimininkė aprišo žaizdas.

J. Mockaus tėvas dirbo eiguliu. Partizanai jį kvietė eiti į būrį, bet jis atsisakė, ka-dangi buvo užverbuotas enkavedistų. Jis turėjo sekti, kur yra partizanų bunkeriai, pas ką partizanai dažniau užeina, nurodyti, ką reikėtų išvežti į Sibirą. Partizanai suprato, kad vyksta išdavystės, bet, kas juos išdavinėja, negalėjo greitai nustatyti.

Kartą apsisvogė J. Mockus, milicija jį susekė. Tada jis pabėgo į mišką ir prisiglau-dė pas partizanus. Partizanai nenorėjo jo priimti. Iš pradžių jis vaikščiojo su jais, bet ginklo jam niekas nepatikėjo. Laikui bėgant jis tapo būrio vadu, nešiojosi vokišką automatą.

Kartą jisai su vyrais atėjo pas mane. Kai pamačiau jo automatą, labai nustebau. Aš partizanus aprūpindavau ginklais, kuriuos paimdavau iš miške esančių rusų

ginklų sandėlių. Iš kur pas mus atsirado vokiški ginklai? Juos tik vėliau gavo daugelis partizaninio judėjimo vadų. Man kilo įtarimas.

Vygaudo būrys buvo pasidalinęs į atskirus dalinius. Pats *Vygaudas* vaikščiodavo su septyniais devyniais vyrais, o visą būrį sudarė apie dvidešimt vyrų. *Vygaudo* būryje, prisimenu, buvo tas pats Antanas Stoškus, Šniukšta (dabar gyvena ir dirba Jonavoje), Klemensas Ramanauskas, Ksaveras Patapas iš Jagučionių kaimo, Maurickis iš Požečių kaimo, Žukauskas iš Ilgižių. Didesnė jų dalis man buvo nepažįstami. *Vygaudo* vyrai, būdavo, susėdę kur miške meldžiasi, o jis, toliau nuo visų atsiskyręs, kažkokius raštelius rašinėdavo. Tuos raštelius palikdavo sutartoje vietoje.

Kėdainių sribai partizanų vardu plėšikaudavo mūsų apylinkėse. Skirvainų kaime gyveno trys stambesni ūkininkai. Partizanais apsimetę sribai atėjo ir nušovė ūkininką Vitkauską. Iššaudė kiaules, miltus susipylė, susikrovė daiktus ir išsivežė. Vitkauskas buvo ramus žmogus, darbštus ir sąžiningas. Visai nesikišo į politiką.

Mano tėvus taip pat apvogė. Atėjo trise, susodino tėvus ir mane už stalo. Vienas ėmė rėkti ant tėvo, kad jis atseit komunistas, kad per jį žmonės vežami į Sibirą, o kiti krato spintas, nuo aukšto nusikabino rūkytus kumpius. Tėvukas nebeištverė ir pasakė:

– Jeigu dėl mano kaltės nukentėjo bent vienas žmogus, šaukite mane vietoje.

Tie iš karto pasimetė. Aišku, kokie „partizanai“ jie buvo. *Vygaudas* savo draugus išdavinėjo, bet žmonių neplėšė.

Kol partizanų bunkeriai dar buvo nesurasti, kartu su partizanais Paliepių pušyne vaikščiojo toks Kielė. Jis su Kaziu Meleška buvo paimti į vokiečių armiją. Frontui traukiantis, jie pabėgo iš armijos ir grįžo į tėviškę su uniformomis, su ginklais. Kielė gerai mokėjo ir vokiškai, ir rusiškai. Miške jų patirtis buvo labai svarbi. Tas Kielė nebijojo rizikuoti. Kartą partizanus kažkokiam miške apsupo rusai. Jis įlipo į medį, nieko nelaukęs, nusitaikė ir nušovė rusų karininką. Greitai iššoko iš eglės, pribėgo prie to karininko, nuvilko jo milinę, apsigaubė ja, pasiėmė rusišką automatą ir bėga drąsiai per mišką. Kareiviai į jį nekreipė jokio dėmesio. Jis bėgdamas dar davė nurodymus kareiviams: „Tam bandyty (Ten banditai)! Tam bandyty (Ten banditai)!“ Taip nukreipė juos kažkur į palaukes, o pats pabėgo.

Grinkiškyje valkatavo labai aršus sribas Bepirštis. Partizanai sumanė jį paimti. Anksti rytą nuvažiavo tiesiai į sribų būstinę. Kielė įsakė tučtuojau surinkti visus sribus į susirinkimą. Pats Kielė šneka rusiškai, vaidina aukštą NKVD karininką, atvažiavusį iš „okrugo“. Susirinko sribai, o jis išdrožė jiems kalbą: „Ko jūs nieko neveikiat! Tik atlyginimus imate, o banditai daro „bezobrazijas“, šaudo taikius žmones...“ Jam baigus šnekėti, atėjo dar trys su rusiškomis karinėmis uniformomis. Kielė tęsė kalbą toliau: „Kad jūs taip blogai dirbate, gausite atpildą“. Tie trys kaip davė iš automatų ir išklojo visus. Susirinko sribų ginklus ir išvažiavo Krakių link. Vosiliškyje juos apšaudė rusų garnizono kareiviai, tada jie perkrovė mantą į dvi pastotes ir pasitraukė.

Už Krakių gyveno tokia šeima, kurios vienas sūnus buvo miške, o kitas, jaunesnis, tarnavo sribu. Kartą vyresnėlis parėjo iš miško pasikeisti drabužių. Tuo pat

metu pas motiną sugrįžo ir tas sribas iš Krakių. Kalbasi abu broliai. Jaunėlis norėjo įkalbėti vyresnįjį registruotis. Tas nesutiko, sako pirma turįs pranešti draugams, kad jo nelaikytų išdaviku. Gi jaunėlis, garbės trokšdamas, nutarė brolių paimti jėgą. Broliui prausiantis, šis šovė į jį. Sužeistą brolių įdėjo vežimui ir vežė į Krakes „banditą“. Bevažiudamas sutiko sribais apsimitusius partizanus, grįžtančius iš Grinkiškio. Tas iškart giriasi, kad „banditą“ veža sugavęs. Šitie jį pagyrė, pasikvietė į savo mašiną ir uždusino. Sužeistas brolis greit mirė, neišgyveno.

Pagynėvyje gyveno toks Vladas Lukinas, stambus ūkininkas. Pro jo sodybą tekėjo Gynėvės upelis. Atvažiavo jo vežti į Sibirą. Jis nuėjo į svirną susirinkti drabužių, atsidarė svirno langelį, išvirto pro jį į dilgėles, iš jų nusirideno į Gynėvę ir nuplaukė pušyno link. Vežikai laukė ilgiausiai, o tas kaip neišeina, taip neišeina iš svirno. Atsibodo jiems laukti, nuėjo pažiūrėti ir pamatė, kad langelis atdaras. Puolė dar vytis su šunimis, bet šunys pribėgo iki upelio ir nė žingsnio daugiau. Kai kūrėsi partizanų būrys, šitą Vladą Lukiną norėjo išrinkti vadu. Savo turtą Lukinas buvo išvežiojęs ir išdalinęs žmonėms. Sribai apie tai sužinojo ir nutarė važiuoti į Degimus ieškoti turto. Negrįžo nė vienas. Dar ir šiandien nežinia, kur pūva jų kaulėliai.

Kitą kartą sribai važiavo iš Betygalos, ties Rimgailiais kelią jiems pastojų partizanai. Tarp tų sribų vienas buvo itin aršus, toks Dovydaitis. Tai partizanai krūmuose juos visus ir patiesė.

Betygaloje gyveno toks Ražanskis, taisydavo avalynę, striukes siūdavo. Tvirtas ir stambus vyras. Kai pradėjo kurtis sribų batalionai, prikibo prie jo, kad stotų į sribus. Jis pasiėmė ginklą ir su ginklu išėjo į mišką. Vaikščiojo daugiausia vienas. Vėliau prie jo prisiplakė toks pabėgęs iš nelaisvės vokieitis. Sribai jų labai bijojo.

1946 m. aš su tėvuku buvau areštuotas Betygaloje. Atėjo tas Ražanskis kartu su vokiečiu į sribų būstinę, įkišo automato vamzdį pro langą ir pyškino. Sribai pasimetė. Vieni puolė laukan, kiti puolė ieškoti šovinių. Kai visi išėjo pro duris, aš pradėjau ieškoti ginklų ir šovinių. Radau keletą automato diskų ir šovinių. Viską greitai išmečiau pro langą. Kai sribai sugrįžo, pasiprašiau į tualetą. Išleido mane vieną. Žemėmis užžėriau amuniciją, kad paskui lengvai galėčiau rasti. Kai mane paleido, susirinkau ir išsinešiau diskus ir šovinius. Gerokai vėliau tą Ražanskį sribai paėmė nelabai garbingai – miegantį rugiuose prie Tauručių kaimo. Ražanskis buvo labai drąsus ir narsus vyras – vienas nueidavo ir išvaikydavo Betygalos sribus.

Daumanto knygoje „Partizanai“ yra paminėta, kad Betygalos ir Vandžiogalos partizanai prašė vado. Tuo, matyt, pasinaudojo enkavedistai. Vadu čia buvo atsiųstas kažkoks majoras. Pats Lukša vėliau įsakė jį suimti ir pristatyti jiems, nes jis buvęs išdavikas. Tas majoras buvo atsiųstas iš Vilniaus.

Mūsų partizanų veikimo rajonas buvo kiek atitolęs nuo centro. Jei tik keli vyrai suburdavo ginkluotą grupelę, išsikasdavo bunkeruką, tuojau pat būdavo išduoti. Vilniuje MGB dirbo toks A. Š. iš Dičkaimio. Jis išdavė apie dešimt vyrų.

Mūsų krašte paskutinius partizanus sunaikino 1960 m. Kregždę nušovė rytą einantį prie Dubysos, Zenoną Lenartavičių nušovė 1960 m. Gaižausko sodyboje, Grajauskų kaime. Lenartavičius kilęs iš Dratkalnio kaimo, Čekiškės apylinkės. Le-

nartavičius užeidavo pas Gaižauskus, kurių sūnus mokėsi mieste. Kartą užėjo Lenartavičius ir užmigo klojime, o Gaižausko sūnus nuvažiavo į Ariogalą ir pranešė saugumui. Atvyko saugumiečiai iš Ariogalos ir nušovė Lenartavičių miegantį (R. K. p a s t a b a: Čia pateikiama viena iš versijų).

Mūsų apylinkėse ypatingai veikė šnipai provokatoriai, buvo daug išdavysčių, gal dėl to ir partizanai nebuvo sudarę stiprių centralizuotų grupių. Iš pradžių veikla buvo labai organizuota, bet vėliau organizuotumo trūko. Nebuvo čia ir nuolatinės griežtos vadovybės, kuri patikrintų, kokį asmenį į būrį priima, ar galima juo pasitikėti. Partizaninėje kovoje pasitikėjimas vienas kitu ir vienybė yra pats svarbiausias dalykas. Nors mūsų krašto partizanai paskutiniais metais buvo ginkluoti labai gerais ginklais, bet ne ginklai svarbiausia partizaninėje kovoje.

Partizanas Kregždė buvo kilęs iš Akmeniškių kaimo, esančio netoli Juodaičių Jurbarko rajone. 1956 m. aš tame krašte dirbau kilnojamo kino mechaniku. Kregždės tėvų namuose buvo įrengta kolūkio kontora, čia ir man teko rodyti filmus. Kolūkio buhalteriu tuomet dirbo toks Paulauskas. Jis man papasakojo, kaip Kregždės tėvus išvežė į Sibirą.

Kartą nuvažiavau gerokai anksčiau, pasistačiau ant stalo aparatūrą. Giliai krūmynuose gyveno toks Atgalainis. Jo namai prasti, aplinkui pelkėtos vietos. Kregždė užeidavo pas tą Atgalainį. Kartą jis atėjo švintant ir paprašė šeimininkės, kad jam leistų pailsėti. Vienas gryčios galas buvo neįrengtas, jis ten ir atsigulė. Ketvirtadieniais Ariogaloje vykdavo turgūs. Šeimininkas buvo išvažiavęs į turgų ir, matyt, sutaręs su Ariogalos saugumiečiais, kad išduos Kregždę.

Grįžo Atgalainis iš turgaus, šeimininkė jam pasakė, kad namuose yra Kregždė. Atėjęs gryčion, šeimininkas pasisveikino su Kregžde ir pasiūlė jam išgerti. Paskui nubėgo į kontorą paskambinti saugumiečiui. Iš kontoros parsinešė ir du butelius naminės, ėmė vaišintis. Kiek apgirtęs Kregždė vėl nuėjo miegoti. Pritemus ėmė loti šuo, Kregždė išgirdo, kad kieme kažkas kalba rusiškai ir lietuviškai, vis mini jo pavardę. Jis atsargiai atėjo į gyvenamąjį gryčios galą ir griežtai uždraudė šeimininkei atidaryti duris. Pats įslinko į kambariuką, kur miegojo Atgalainis, ir paleido tris šūvius. Tuomet vėl suskubo į negyvenamąjį gryčios galą, spyrė į langą ir puolė bėgti. Atsišaudydamas dar pataikė MGB kapitonui tiesiai į kaklą, bet šis išgyveno. Kregždei pavyko tąsyk pabėgti.

Rytą man jau reikia išvažiuoti iš Akmeniškių, žiūriu, kad aplinkui pilna rusų kareivių. Net pajuodę iš pykčio, kad kelioms dešimtims kareivių nepavyko sulaikyti vieno partizano. Tik gerokai vėliau, 1960 m., kai aš jau nebedirbau kino mechaniku, vis tiek čekistų snaiperis nušovė Kregždę.

Kregždės, Lenartavičiaus, Ražanskio rusai bijodavo, šitie partizanai turėjo ypatingą nuovoką ir nepaprastai guvią reakciją.

Iki 1955 – 1958 metų mūsų krašte dar laikėsi partizanai grupelėmis po septynis, aštuonis. Vaikščiojo broliai Noreikiukai, Ulickas, toks Barusevičius iš Vilkijos. Vėliau Barusevičių ir brolius Noreikiukus nušovė, o Ulickas liko gyvas. Sumanus buvo, vaikščiodavo persirengęs milicininko uniforma.

Užrašyta
1995 01 10

Gimiau 1924 m. Vozbučių kaime, Krakių valsčiuje. Šeimoje augome penkios sėsys ir du broliai. Tėvai turėjo 12 ha žemės. Aš buvau vyriausia. Ištekėjau turėdama šešiolika metų.

Mano pirmas vyras Stasys Mykolaitis buvo kilęs iš Pagynėvių kaimo. Kartu pragyvenome pusantrų metų, mūsų gyvenimą sudarkė okupantai. 1944 metais rusai mano vyro tėvų namuose įrengė štabą. Dar tebevyko karas, o rusai jau paskelbė mobilizaciją. Mudu buvome ką tik vedę, gražiausi šeimos gyvenimo metai prasidėjo, todėl vyras nesiregistravo, nors buvo gimęs 1913 m. Tuo metu jis turėjo trisdešimt vienerius metus ir pradėjo slapstyti. Iš pradžių apie dvi savaites slapstėsi namuose. Vėliau nutarė važiuoti pas mano tėvus į Vozbučių kaimą. Kiek pabuvo pas mano tėvus ir grįžo į namus. Pagynėvių kaime buvo ir daugiau Mykolaičių, kuriems taip pat reikėjo eiti tarnauti į rusų kariuomenę. Jie buvo tikri mano vyro pusbroliai.

Pušynės (Pušyno) miške vyrai įrengė bunkerį. Ateidavo Vladas Pabarčius iš Krakių valsčiaus, jis rūpinosi ginklais. Į Pušynės (Pušyno) mišką susirinko visi jauni, tvirti vyrai. Pabarčius tapo jų vadu. Į bunkerius vežė maistą, vandenį, tiesiog kelias buvo išvažinėtas į tuos bunkerius. Jeigu kas užsuko į tą mišką, kiekvienas galėjo suprasti, kad ten kažkas gyvena. Susirinkdavo ir pas mus seklyčioje, visi kartu kalbėdavo poteries. Ypač Pabarčius visus ragino melstis. Jis mėgdavo sakyti, kad po mėnesio ateis amerikona ir mums padės, dabar svarbu kaip nors išsilaikyti.

Vyras, būdavo, tai į tuos bunkerius nueidavo, tai namuose nakvodavo. Kartą auštant pastebėjau, kaip pro Venslausko namus skrenda šviečiamosios kulkos. Aš vyro klausiu:

– Kas čia darosi? Tos kulkos nuo miško ar miško link skrenda?

Netrukus atbėgo Antanas Adomaitis, vyras pasiėmė šautuvą ir abu išlėkė į Pušynę, kuri tuo metu jau buvo apsupta.

Kautynių metu Pušynėje žuvo daug rusų, labai daug buvo sužeista. Apie dešimt sužeistų sunešė pas mus į seklyčią ir paguldė ant grindų. Man liepė užkaisti arbatos. Kol sužeistieji gėrė arbatą, buvo ramu. Staiga karininkas sušuko: „Išrabavot banditus!“ Puolė visi griebti, kas po ranka pakliuvo. Išnešė viską: maistą, patalynę, pagalves. Atvažiavo mašinos, sumetė į mašinas mūsų mantą, ant jos paguldė sužeistuosius ir išvažiavo.

Apie pietus pamatėme, kad nuo Paliepių ateina dvi didžiulės rusų kareivių voros. Viena eilė pamiškėje, o kita sugulė ant Gynėvės griovio krašto. Pušynės pusėje prasidėjo smarkus šaudymas. Kai šaudymas aprimo, mano pusseserė, Antano žmona, atėjo pas mane. Pamatėme nuo pamiškės atvažiuojant žmogų. Pasigirdo šaudymas, arklys suklupo, o išlipęs iš vežimo žmogus ėmė šaukti. Mes priėjome arčiau ir pamatėme vežėčiose gulintį girininko Venslausko tėvą, o šalia suklupęs

buvo sužeistas Kulikauskas iš Šilų. Nuėjome pas kaimyną Lukminą, pas kurį samdiniu dirbo Jonas Vilčinskas. Jis pakinkė arklį, nuvažiavom prie sužeistųjų ir abu nuvežėm pas Lukminą.

Mes su pussesere nusprendėme eiti prie bunkerių pažiūrėti, kur mūsų vyrai. Nuėjome į mišką ir pamatėme rusus, supratome, kad jie dar nepasitraukė. Basos per sniegą parlėkėme namo. Netrukus atėjo Mykolaitienė ir pasakė, kad miško kvartalo linijos gale guli du nušauti vyrai. Tada nieko nelaukusios su pussesere Adomaitiene vėl nulėkėme ir atradome savo vyrus jau sustingusius. Mano vyras buvo perdurtas šautuvo durtuvu, o Antanas nušautas į smilkinį. Kitą dieną pasikinkėme arklius į roges ir važiavome parsivežti vyrų kūnų. Rusai, pasirodo, dar buvo nepasitraukę. Grįždamos sutikome mano uošvienę, ji nusistebėjo, kad mes taip drąsiai vežėmės savo vyrus:

– Vaikeliai, ką jūs darote? Didžiausias rusų būrys atėjo ir susprogdino girininkiją. Dabar eina tiesiai į mūsų pusę. Duokit man arklį, aš parvažiuosiu pati, o jūs eikite į Paliepių pusę. Jeigu jus pagaus, ištraukios po gyslelę.

Atvežėm vyrų kūnus arčiau Mykolaičių sodybos, paslėpėme krūmuose ir abi su pussesere nuėjome į Paliepių pusę. Paslėpti mūsų vyrų kūnai išbuvo kokią savaitę. Mano tėvelis padarė karstus, sudėjome į juos palaikus ir naktį išvežėme į Paliepius. Įnešėm į bažnyčią, kunigas pašventino ir palaidojome Paliepių kapinėse.

Paliepių, Pušynės, Lapkalnio miškų teritorijoje tada veikė Maironio partizanų rinktinė, kuriai vadovavo Juozas Paliūnas-*Rytas* iš Tilindžių kaimo. Paliūnas-*Rytas* paliko savo rašytus dienoraščius, kurie jau Atgimimo metu buvo išleisti atskira knygele „Partizano *Ryto* prisiminimai“.

Vėlesniais metais čia partizanų jau nedaug buvo likę. Vis dar užeidavo pas mano tėvus vienas kitas. Pradžioje daug partizanų buvo apie Pajieslį – du Kvedarai, vienas iš Sutkūnų kaimo, kitas iš Šmotiškių, broliai Lisai.

Po vyro žuvimo aš grįžau pas tėvus į Vozbučių kaimą. Čia kiekvieną dieną ateidavo pulkai sribų ar rusų kariuomenės kareivių.

Kartą, pamenu, priėjo pilna gryčia partizanų, susėdo už stalo ir lošia kortomis. Tėvas papjovė kelis kalakutus, vakare jie išėjo į mišką. Dažnai ateidavo pasikeisdami tai sribai, tai partizanai. Nuo tokios įtampos tėvas net ligą gavo.

Netoliese gyveno toks Antanas Adomaitis. Jis buvo partizanų ryšininkas, pas jį dažnai lankydavosi partizanai. Pas jį ir sribai ateidavo. Jis visiems geras buvo, taip ir nežinia, kam jis iš tikrųjų dirbo. Kai žmonės suvarė į kolūkius, Adomaitis dirbo apylinkės pirmininku. Net Sibirą jo nevežė, nors netikiu, kad valdžia nežinojo, jog jis buvo partizanų ryšininkas.

Degimų kaime gyveno toks Urniežius. Jo duktė Bronė irgi buvo partizanė. Kai antrąkart vyko mano vestuvės, tą dieną ją kaip tik suėmė ir varė pro mūsų namus. Vėliau ji man pasakojo, kad einant pro mūsų namus sribai jai pasakė:

– Ar žinai, kad šiandien šituos namuos banditų banditas ženijasi?

Buvo ir pas mus užėjė. Atsisveikinau su Brone. Vėliau ji pateko į lagerį. Tolimesnio jos likimo aš nežinau. Iš lagerio ji negrižo.

Gimiau 1913 m. Šilainių kaime, Krakių valsčiuje. Šeimoje augome devyni vaikai – keturi berniukai ir penkios mergaitės.

Kai 1944 m. į Lietuvą grįžo rusai, mus, kaimo jaunimą, ėmė gaudyti ir vežti į frontą. Mes ėmėme slapstytis. Šilainių kaime šaukiamojo amžiaus buvo keturi broliai Brazauskai. Iš jų tik vienas brolis išėjo tarnauti į rusų armiją, o Aleksas, Adolis, Feliksas-Žvirblis ir sesuo Janina išėjo į mišką. Visi trys broliai žuvo, tik Janina liko gyva, šiuo metu ji gyvena Kaune. Labai aktyvios partizanų ryšininkės buvo Elena Lisaitė iš Deveikiškių ir Liucija Valiulytė iš Šilainių kaimo. Iš Šilainių kaimo į mišką išėjo Vincas Kemzūra, kuris vėliau dingo be žinios, Antanas Peleckis. Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėję broliai Vladas ir Feliksas Macevičiai. Rinkomės Pušyne, kuris priklausė Pašušvio girininkijai. Iš pradžių Pušyne stovėjo apie 100 partizanų dalinys, kiti buvo apsistoję Paliepių miške. Mes turėjome radijo siųstuvą, juo susiekdavom su Paliepių būrio partizanais.

Lapkalnyje stovėjo Dapkų partizanų būrys. Keturi Dapkai buvo iš vieno kiemo, o keturi iš kito, iš viso aštuoni Dapkai, visi broliai ir pusbroliai. Betygaloje ir Ra-seiniuose tuoj po karo jie visus stribus iššaudė. Dapkų būrys dar buvo vadinamas Betygalos būriu, bazavosi Lapkalnio miške.

Iš pradžių rusai mane paėmė į savo armiją ir nuvežė į Vilnių. Vilniuje išlaikė du mėnesius. Nuvedė į pirtį, kurioje dirbo karo invalidai. Jie ėmė mus provokuoti, aiškinti, kad iš fronto gyvi vis vien negrįšime. Mes ruošėmės bėgti, bet visur išstatyta sargyba, niekur toliau nenužengsi. Atsirado vienas toks suaugęs iš Švenčionių, gal koks karininkas buvęs, jis mums ir sako:

– Kai mus nuveš toliau nuo Vilniaus, griebsim sargybinius, atimsim ginklus ir bėgsim.

Nuvežė mus toliau už Vilniaus, traukinys sustojo tokiam slėnyje prie upelio. Sargybiniai išsoko iš vagonų ir varo mus į upelį praustis. Ten stovėjome apie dvi valandas. Gyventojai, mus pamatę, pradėjo nešti samagoną. Mes beveik negėrėme, o rusų sargybiniai gėrė be nuovokos. Visuose vagonuose taip nugirdė sargybinius, kad jie visai pametė orientaciją. Pabėgom visi 700 vežamų naujokų ir jų ginklus pasiėmėm. Išsilakstėme po miškus, vėliau kraštiečiai rinkomės į atskiras grupes. Iš mūsų krašto susidarė apie dvidešimties vyrų grupė, patraukėme namų pusėn. Buvo kovo mėnuo, kelias blogas. Į tėviškę parėjom basi. Priėjome iki Nevėžio, vanduo pakilęs, ižas plaukia, o tiltai saugomi. Miškais ėjome naktimis. Miške pamatėme šviesą degant, manėme, kad kažkas gyvena. Priėjome arčiau ir pamatėme rusus statant palapines, lauželį kūrenant, pamatėme toliau vaikstant sargybinių. Grįžome šiek tiek atgal, paėjome iki kvartalo linijos ir pasiekėme kelias sodybas. Nutarėme užėiti, gal nors duonos gautume. Tik prisiartinome prie namų, tuoj pa-

sipylė automato serijos. Mes vėl atgal į mišką. Grįžome prie Nevėžio, nutarėme eiti per ledų sangrūdas. Išsilaužėme alksnio lazdas, vienas kitą prilaikydami laimingai persikėlėme per upę. Užėjome į vieną sodybą, pasitaikė labai geri žmonės, davė naujus drabužius. Pro Josvainius nuėjome tiesiai į Krakių miškus. Kartu su manimi grįžo keturi broliai Brazauskai. Vienas Brazauskas užsispyrė ir nešoko iš vagono, pasiliko traukinyje. Vėliau jis pateko į frontą, fronte išgyveno, bet žuvo po traukinio ratais grįždamas į namus.

Kurį laiką aš slapščiausi pas seserį Burdienę. Sesers vyras Burda buvo neblogas žmogus. Grįžau vieną vakarą pas juos iš miško pasiimti maisto, greitai norėjau vėl atgal eiti, bet jie mane sulaukė. Ry tą sesuo pažvelgė per langą ir pasakė:

– Žiūrėk, gal čia taviškiai traukia? Paliks tave.

Žiūriu per langą – iki dantų apsiginklavę rusai eina gal 30 m atstumu nuo gryčios. Aš greit apsirengiau, pasiėmiau šautuvą, bėgte per upelį ir į mišką, tiesiai į bunkerį. Čia jau tuščia. Matau – parjoja sužeistas Vladas Pabarčius. Pabarčius turėjo karininko laipsnį ir buvo mūsų būrio vadas, kilęs iš Keturkiemio (kitur – iš Pakarklių) kaimo, Krakių valsčiaus. Pamačiau duobėj sugulusius kaimynus Brazauskus ir Kaupioką iš Diržionių kaimo. Prisdėjau prie jų. Jaučiame, kad rusai jau visai nebetoli, o Pabarčius mus ramina:

– Vyrai, nebėkit! Vyrai, nebėkit! Laikykitės... Jie mūsų nepaims.

Žinoma, tuos, kurie bėgo, nušovė. Mes nebėgom. Kiek aprimo šaudymas, tada Kaupioakas pakėlė iš duobės galvą, ir kaip tik tuo metu pokštelėjo šūvis. Pataikė tiesiai į kaktą berniokui, tas ir sukniubo. Išgirdę šaudant, iš Lapkalnio miško mums į pagalbą atbėgo vyrai. Rusai uždegė Venslausko sodybą. Toje gražioje sodyboje buvo įsikūrusi girininkija. Pūtė stiprus vėjas, dūmai mus gerai pridengė. Po pietų iš Lapkalnio atėjo apie aštuoniasdešimt vyrų ir apsupo rusus. Nė kur jiems dėtis.

Pabarčius davė komandą: „Pirmyn!“ Mes pakilom. Užvirė tikras pragaras. Į rusus pylėm iš visų pusių.

Žitaičiuose buvo rusų štabas. Vėliau ten stribams vienas rusų karininkas guodėsi:

– Vyrai, vyrai, mes nė vieno bandito nepaėmėm, o mūsų kiek žuvo... Reikia va taip kariaut, kaip jie kariauja.

Pušyną tada, 1944 12 20, buvo apsupę gal tūkstantis rusų ir žuvo jų labai daug. Po šių kautynių mes tą pačią naktį persikėlėm maždaug už penkiolikos kilometrų į Surviliškio valsčiaus pelkes. Tose pelkėse radome aukštesnę sausą vietą, ten susikūrėme laužą, išsidžiovinome drabužius. Kautynių metu žuvo dvylika mūsų žmonių. Kitos dienos rytą keletas vyrų išėjo į žvalgybą. Pušyne rado išsprogdintus visus bunkerius. Vieną atsarginį bunkerį maždaug keturiasdešimčiai vyrų dar turėjome Lapkalnio liepyne. Patraukėme į Lapkalnio mišką. Gruodžio 24 d. nuėjau pas kaimyną valgyti Kūčių. Šeimininkas po vakarienės nenorėjo manęs išleisti, bet aš išėjau, o Kalėdų rytą mus apsupo Lapkalnyje.

Pušyne mus išdavė Urbonas iš Paliepių kaimo. Tada jis pasitraukė iš mūsų, išėjo į stribus ir toliau išdavinėjo partizanus. Vėliau jis persikėlė į Raudondvarį. Dapkai

greit sužinojo, kad ten atsirado Urbonas, nuėjo į Raudondvarį, apsupo namą, kur tie sribai gyveno, ir uždegė. Daug jų tuomet žuvo, taip pat ir Urbonas.

Kai Urbonas pasitraukė iš miško, mes buvome apsupę jo tėvų namus, darėme krata, bet nieko neradome. Pabarčius siūlė padegti namus, bet pagailėjome tėvų. Vėliau sužinojome, kad tuomet jis sėdėjo pasislėpęs namuose įrengtame bunkeryje.

Lapkalnyje mums vadovavo vokietis, jis vadovavo ir mūšiui. Turėjome dvylika vokiškų „pancerfaustų“. Jie mums ir padėjo prasiveržti iš apsupimo. Pabėgę iš apsupties, persikėlėme į Juodžių miškus Raseinių rajono teritorijoje. Kitą dieną keturiese grįžome apžiūrėti, kas liko iš mūsų bunkerio. Bunkerį radome net nepalietą, matyt, rusai nebuvo iki jo priėję.

Juodžių miške radome tik aštuonis partizanus. Kai vėl grįžom į Krakių mišką, išsiskirstėme į mažesnius būrelius. Paskutiniaisiais mano partizanavimo mėnesiais mūsiškių buvo likę dvylika vyrų. Išsikasėm atskirus bunkerius Pušyne: vieną buvom išsikasę su Brazauska, kitą – Pagynėvyje, netoli eigulio Poškos sodybos. Turėjome arklį ir vežimą. Kartą virėme pasipjautą ožį, o Aleksas Brazauskas-*Paukštis* nuėjo pažiūrėti arklio, pririšto šalia kelio. Tik jis nuėjo, ir išgirdome kelis šūvius. Pamanėme, kad į kokią žvėrį šaudo. Nuėjome pažiūrėti – griovyje prie kelio prigulę rusų, o Aleksas jau guli nušautas.

Kadangi mūsų buvo nedaug, nematėme prasmės priešintis, pradėjome grioviu vienas paskui kitą trauktis. Antanui Paleckiui sužeidė koją. Atsivedėme arklį, paguldėme jį į vežimą, bet jis pradėjo prašyti, kad nevežtume, nes sribai pagavę dar užmuš. Tada jį vėl iškėlėm iš vežimo ir paguldėm po išvirtusios eglės šakom. Pasiėmė jis dvi granatas ir pasakė, kad gyvas nepasiduos. Taip mes jį ir palikom. Kol šliaužėm grioviu, neišgirdom granatos sprogo, pasirodo, rusai net nėjo į tą pusę. Mes perėjome į Lapkalnio mišką. Kurį laiką pabuvom ir nutarėm grįžti pažiūrėti, kaip laikosi paliktas draugas. Grįžę radom jį jau ne po šakom gulintį, o vežime.

Pastaruoju metu aš pasitraukiau iš būrio ir nuėjau pas Valaitį-*Avinį* Pagynėvio kaime, nes draugavau su Valaičio dukra.

Iš Kauno pas mus būryje buvo tik vienas smarkus vyrukas, pypkutę vis rūkydavo. Kartą aš su juo išėjau į pamiškę apsižvalgyti, ar nėra rusų. Žiūrim – keli rusų karininkai stovi ant kelio ir sklaido žemėlapi. O mes abu su dešimtšūviais, nuo bunkerio buvome nuėję maždaug tris šimtus metrų. Tai šitas mano draugas tik užvedė spyną ir paleido į juos seriją. Du iškart nugriuvo, o mes apsisukom ir – atgal.

Burdos vaikai jau buvo nemaži: vienas turėjo tryliką, kitas vienuoliką, o trečias devynerius metus. Kartą nuėjau su tais vaikais į daržinę ir atsiguliau, girdžiu, kad kažkas braškina metalą. Pasirodo, sribai ant griovio krašto susistatė kulkosvaidžius ir apsupo daržinę. Jiems buvo pranešta, kad aš čia. Ligi pat klojimo durų augo rugiai. Išgirdau Burdos balsą. Klausia, kur jo svainis. Tada aš, jau nieko nelaukęs, vienmarškinis nulėkiau palei Šušvę į rugius ir – pas Ivošką Vozbučių kaiman. Žinojau, kad Ivoška daržinėj miega. Įlėkiau daržinėn ir klausiu jo, kur man dėtis. Jis sako:

– Gulk va čia, prie manęs...

Aš atsiguliau, rytą jis man atnešė savo drabužius, apsirengiau ir išėjau. Nuėjau Paropės dvarelin pas Špoką. Ten dvi dienas išbuvau.

Atvažiavo sribai Strumskių išbuožint. Atėjo Valiulytė ir pasakė mums, kad atvažiavo sribai pas Strumskį ir plėšia turtą, kraunasi į vežimus. Mes tik už automatų, sukilom visi kaip vienas, atbėgom prie Šušvės, išsidėstėm pakrantėj, visai prie brastos, ir laukiam, kada atvažiuos sribai. Greit atvažiavo, o kartu su jais ir jų viršininkas Ramonenka. Kaip varėm, visi sribai suvirto į vandenį – nė vieno gyvo neliko, visi prigėrė, o Ramonenkai davėme ženklą, kad bėgtų. Tas paragino arklį ir nulėkė. Vienas sribas nukrito už vežimo rato ir pametė automatą, bet dar turėjo pistoletą. Peleckiukas bandė jį paimti gyvą, bet sribas šovė ir pataikė Peleckiukui tiesiai į koją. Išgyti tokiomis gyvenimo sąlygomis buvo neįmanoma – teko Peleckiukui amputuoti koją.

Krakių sribų viršininkas Ramonenka palaikė su mumis ryšį. Mes iš jo gaudavom šovinių, granatų, jis mums teikdavo vertingą informaciją apie rusų garnizono judėjimą. Vėliau jį visgi susekė ir už bendradarbiavimą su partizanais davė dvidešimt penkerius metus lagerio.

Kai tuoj po karo gyvenau Šilainių kaime pas seserį Mikasę Burdienę, iš rusų armijos grįžo toks Valiulis ir atėjo pas mergaites, pas Kavarską. Pagavo jį partizanai, atsivedė į mūsų tvartą, pamušė gerai ir pakorė. Jo tėvas buvo idėjinis komunistas, tai už tėvo „griekus“ tą bernioką nužudė, nors kažin ar kaltas buvo. Jo tėvą irgi nušovė lauką ariant.

Boleslovas Galinauskas iš Girvainių kaimo irgi iš pradžių buvo išėjęs į mišką pas partizanus, bet po poros mėnesių pabėgo. Mes laukėm, laukėm ir nebesulaukėm jo. Tik vėliau sužinojom, kad jie trise susimetė ir ėjo per žmones plėšikaudami. Nuėjo pas tokį Bereišą, pradėjo ten šaudyti. To Bereišos brolio sūnus buvo partizanas, kaip tik tuo metu buvo užėjęs pas dėdę pavalgyti. Kai tie plėšikai pradėjo šaudyti ir veržtis pro duris, jis pamanė, kad sribai, šoko per langą, o tie jį nušovė. Atėjo pas mus į mišką Bereiša ir pranešė, kad kažkas nušovė jo sūnėną. Iš mūsų miščių tuo metu niekas nebuvo išėjęs į kaimą. Iš kitur partizanai irgi negalėjo ateiti, kadangi čia buvo mūsų teritorija. Tada mes pradėjom klausinėti žmonių, ėmėm sekti nepatikimus ir sužinojom, kad Liutkiškių kaime gyvena du broliai, jiems į kariuomenę dar nereikėjo. Kiek vėliau sužinojom, kad Galinauskas su tais dviem broliais draugauja, jie vaikšto naktimis ginkluoti. Tada jie apiplėšė Bereišą, net šaukštus išsinešė, nieko nepaliko. Vidury Liutkiškių kaimo buvo eglynas, tai tame eglyne šitie plėšikai turėjo išsikasę bunkerį. Aš dar nuo vaikystės gerai pažinojau tokius Vadauskiukius. Per kaimus ėjo gandai, kad tie plėšimai – miškinų darbas. Tie Vadauskiukai man ir pasakė, kad matė, kaip trys ginkluoti su dideliu nešuliu nuėjo į eglyną. Grįžau į būrį ir pasakiau apie tai vyrams. Einam žiūrėt į eglyną, gal ką nors rasim. Nueinam, randam didžiausią bunkerį padarytą, tokio didumo kaip mūsų miškas. Ir ko tik tame bunkeryje nėra! Pilnas sandėlis visokių rakandų, patalynės, pakinktų. Šešiom pastotėm vežėm tą turtą, stengėmės gražinti žmonėms. Didžiausią dalį turto atidavėm Bereišai. Tada jau nieko nelaukę apsupom Galinausko namus, savaitę gulėjom pasaloj ir laukėm,

kada jis pareis. Pagaliau vieną vakarą sulaukėm. Parėjo visi trys. Vietoje ištardėm ir įvykdėm nuosprendį. Viską jie prisipažino: ką ir kur plėšė, ką nužudė.

Kita plėšikų grupė irgi buvo susimetusi. Vienas iš jų buvo tarnavęs vokiečių gestape, kitas – iš fronto pabėgęs rusas, kuris gyveno kaimynystėje, pas Butkų, ir dar kažkoks vienas. Aleksas Brazauskas atėjo kartą į namus senuko Grigaliūno, pas kurį gyveno tas buvęs gestapininkas. Gestapininkas su savo sėbrais pririšo Aleksiuką už kojų žemyn galva, degino padus ir reikalavo išduoti partizanų bunkerius. Nuo to karto tuos banditėlius mes ėmėm gaudyti, ypač tą gestapininką. Pajutę, kad mes juos persekiojam, jie iš tos apylinkės dingo.

Netoli Juodžių kaimo gyveno toks Jankauskas. Tai pas tą Jankauską partizanai rado pirty pasislėpusius tuos banditus. Nušovė rusą ir tą trečią, o gestapininkas pabėgo. Kaip žinoma, tas gestapininkas vėliau išvažiavo į Ameriką ir šiuo metu gyvena Čikagoje. O žmonės tada kaltino partizanus, kad neva partizanai plėšikauja ir žudo ūkininkus.

Gyveno du broliai Jankauskai, maždaug už trijų kilometrų vienas nuo kito. Vieno brolio vaikai buvo dar visai maži, o kito brolio du berniukai ir mergaitė jau buvo suaugę. Kai tiems berniukams reikėjo eiti į armiją, jie išėjo į mišką, o kartu ir jų sesuo. Kartą jie grįžo vakare namo, tai jų tėvo brolis sėdo ant arklio ir nulėkė į Betygalą pranešti stribams. Atvažiavo stribai iš Betygalos ir apsupo Jankausko namus. Aš anksti rytą ėjau perkelti arklių ir išgirdau kulkosvaidžius kalant. Kadangi tuo metu vyko žmonių trėmimas, o aš gi buvęs miške, pagalvojau, kad man reikia pasislėpti. Nubėgau į netoliese esantį miškelį ir ten pasislėpiau. Matau – ateina kaimynas Žebrauskiukas, išlindau iš krūmų ir sustabdžiau jį. Jis man tada ir pasakė, kad Jankauskus apsupo stribai, nė vieno nenušovė, Jankauskai raiti pabėgo, tik mergaitei koją peršovė. Kai partizanai sužinojo, kad tėvo brolis įskundė tuos vaikus, atėjo iš miško, apsupo skundiko sodybą, suguldė visą šeimyną ant žemės... Kadangi vyriausia duktė buvo iš krašto, matyt, automato serija jos nepasiekė, ir ji liko gyva. Klaikios buvo laidotuvės – septyni karstai. Aš nesuprantu, kam tų mažų vaikelių gyvybės buvo reikalingos... Mažiausiam tebuvo tik treji metukai.

Tiesa, tuo metu žuvo ir keli partizanai, bet ne Jankausko sodyboje. Pagal pranešimą stribai ir rusų MGB daliniai buvo išsidėstę atskiruose taškuose. Kareiviai stovėjo pasaloje miškelyje, taip pat prie Mačinsko sodybos, Diržionių dvaro pusėje. Į vidurį tuos partizanus jie varė. Tuo metu žuvo:

1. Alfonsas Kisieličius, g. 1927 m., kilęs iš Gedgaudų kaimo.
2. Kazys Beišys, g. 1932 m., kilęs iš Milašaičių kaimo.
3. Juozas Kurmauskas, g. 1928 m., kilęs iš Kudonių k., Betygalos vlsč.

Kisielių vijosi keturis kilometrus, kadangi jis prasmuko pro kulkosvaidžių užtvarą, o Beišį ir Kurmauską nušovė anksčiau. Kisieličius įėjo į krūmus, o prie pat krūmų žmogus arinėjo bulves. Jis prilėkė prie arklio, bandė jį iškinkyti, bet stribų vadas prislinko prie jo labai arti ir liepė pakelti rankas aukšty. Kisieličius dar bandė traukti pistoletą iš kišenės, bet stribas paleido jam šūvį tiesiai į kaktą. Kai vėliau patikrino Kisieliaus pistoletą, jame jau nebebuvo likusio nė vieno šovinio. To arklio

savininkas pasakojo, kad tas sribas net pirštus krintosi, kam jį nušovė, juk galėjo paimti gyvą.

Prie nušauto Beišio sribai net susimušė, nes negalėjo išsiaiškinti, kuris pirmas šovė. Kurmauskas dar prabėgo pro nušautą Beišį, bet jį pakirto prie Mačinsko ant keliuko stovėjęs kulkosvaidis.

Man žinomi šie mūsų apylinkėje žuvę partizanai:

1. Ksaveras Patapas, kilęs iš Diržionių kaimo. Žuvo 1950 m. Puknaičių kaime.

2. Lionginas Kaupas, g. 1922 m., kilęs iš Diržionių kaimo. Žuvo 1944 m.

3. Antanas Kaupas (Liongino brolis), g. 1916 m. Diržionių kaime. Žuvo 1945 m. kalėjime.

4. Antanas Sadauskas, g. 1920 m., kilęs iš Jagučionių k., Betygalos vlsč. Nužudė Šiluvoje 1945 m. Skrebai, pririšę prie arklio, gyvą vilką į pušyną.

5. Jonas Sadauskas (Antano brolis), g. 1924 m. 1945 m. jį sribai rado namuose įrengtame bunkeryje, labai primušė, po paros jis mirė.

Kai rusai paskelbė amnestiją, daugelis mūsų legalizavosi, tarp jų ir aš. Į Pušynę (Pušyną) atvažiuo iš Krakių toks NKVD karininkas, dar prakalbą mums lie-tuviškai pasakė: ragino registruotis, atiduot ginklus.

Mes aštuoniese – aš, Peleckis, visi keturi Brazauskai, Macevičiai – susėdome bri-kan ir važiuojame registruotis. Aš prisiregistravau ir į mišką nebegrižau, o Brazaus-kai ir kiti po registracijos grįžo atgal į mišką.

Vėl pradėjo juos gaudyt, vėl prasidėjo viskas iš naujo. Žinoma, man prisiregis-travus ramybės nebuvo: ėmė kvietinėti į NKVD būstinę, verbuot, buvo net užver-bavę, bet žinių aš jiems neteikiau. Reikalavo teikt informaciją apie tuos, kurie grįžo atgal į mišką. Aš jiems pasakiau, kad su anais nebesusitikinėjau ir džiaugiuosi, kad likau gyvas.

Bet po dviejų savaičių griebė mane ir išgrūdė į Kėdainius. Uždarė į kalėjimą. Po devynių dienų sesuo atvežė valgyti, bet jos neįleido, neleido perduoti maisto. Kartu kameroje buvo ir mano buvęs mokytojas Tiškus, tai jis mane maitino, nes jam kažkodėl leisdavo perduoti maistą. Vienuoliktą valandą varo į tardymą ir tar-do pernakt, o tardytojas – žydas kuprota nosimi – brauningą panosėn tik kaišioja ir grasina nušausias, jeigu nešnekėsiu. Įvarė vienutėn, tokia siaura, kad pasisukti negali, vandens prileista iki kelių. Kiek pabuvus įeina tas žydas ir maždaug kas dešimt minučių klausia:

– Ar pasakysi, su kuo miške vaikščiojai? Jei nepasakysi, iš čia gyvas neišeisi.

Atsirado kažkoks jaunas aštuoniolikmetis tipelis, kuris įrodinėjo, kad po re-gistracijos mane matė vaikstant kartu su Lisiuku ir Brazauskiuku, su kulkosvai-džiu ant peties... Kadangi ano pavardė Lisas, o mano Plisas, tas jaunikaitis, matyt, supainiojo pavardes, vietoj Liso įskundė mane. Taip mane paleido į namus.

Vedžiau našlę, žuvusio partizano žmoną, ir apsigyvenau tuščioj Rainių gryčioj. Vieną kartą atėjo tie patys mano buvę draugai – Valius Brazauskas, Lisas ir kiti. Suėjo gryčion ir ėmė reikalauti šnapso. Aiškinu jiems, kad per linamynį talkininkai išgėrė, neturiu.

Netoliese gyveno toks Kazys Dubauskas, jis ir vieniems, ir kitiems šnipinėjo. Pasidarė alaus, užsiprašė ateiti miškinius, o pirmiau jų atvažiavo sribai. Kaimynystėje sribai puotauja, o pas mane atėję miškiniai prašo šnapso. Gerokai išgėręs Brazauskiukas kad suriks:

– Duok šnapso! Tu šnipas! Tu mus seki!

Turėjau du butelius ir atidaviau. Nežinau, kas jiems tada pasidarė. Kartu miške buvom, kartu partizanavom, o dabar mane apkaltino, kad esu išdavikas, enkavedistų šnipas. Kaip griebiau jam už šautuvo, šautuvas iššovė tiesiai pakrošnį, net žarijos išlakstė. Žmona su mažu vaikelio ant rankų ėmė šaukt, vaikas verkt. O jis mane pastatė prie sienos, dar kartą užtaisė šautuvą ir ėmė grasinti, kad nušaus. Tada aš vėl jam griebiau už šautuvo ir išsukau iš rankų. Tuo metu atsidarė durys ir įėjo jų vadas, toks rudabarzdis. Tas mane pradėjo tardyt. Aš viską papasakojau, tai jis atsisuko į Valių ir pasakė:

– Gerai, Valiau, daugiau ginklo negausi. Eisi pas žmones be nieko.

O Valius pasakė:

– Na, tiek jau to, palieku aš tave dėl žmonos.

Maždaug 1949 m. Lisą ir Valių Brazauską rusai nušovė svainio namuose.

Kai Brazauskiukai antrą kartą (po legalizavimosi) išėjo į mišką, jie mane ėmė persekioti. MGB viršininkas man liepė iš šio krašto pasitraukti toliau, nes jie manęs neapginsią nuo sunaikinimo. Kadangi mano svainis gyveno prie Betygalos, čia viską palikom ir persikėlėm gyvent pas jį. Žodžiu, man jau dabar reikėjo slapstyti nuo savų, nuo partizanų. Pas svainį išgyvenom trejus metus.

1944 m. gruodžio 14 d. (kitur – gruodžio 16 d.) Paliepių pušyne (Pušynėje, Pušyne) žuvę partizanai:

1. Antanas Adomaitis iš Pagynėvių k., Kėdainių r.
2. Stanislovas Mykolaitis, Juozo, g. 1917 m. Pagynėvio k., Kėdainių r.
3. Vaclovas Mykolaitis, Antano, g. 1920 m. Pagynėvių k., Kėdainių r.
4. Matas Mykolaitis, Antano, g. 1918 m. iš Pagynėvių k., Kėdainių r.
5. Feliksas Mykolaitis iš Pagynėvių kaimo, Kėdainių r.
6. Adolfas Brazauskas, Stasio, g. 1921 m., gyveno Šilainėlių k., Kėdainių r.
7. Aleksandras Brazauskas, Stasio, g. 1923 m., gyveno Šilainėlių k., Kėdainių r. (kitur – žuvo 1946 m. Lapkainio miške).
8. Feliksas Brazauskas, Stasio, g. 1926 m., gyveno Šilainėlių k., Kėdainių r. (kitur – žuvo 1947 m. Šilainėlių k.).
9. Feliksas Macevičius, Jono, g. 1925 m. Šilainių k., Kėdainių r. (kitur – žuvo 1947 06 Kėdainių r.).
10. Jonas Strumskis-Kalnelis, g. 1925 m. Šilainių k., Kėdainių r.
11. Vincas Kemzūra, Juozo, g. 1920 m., gyveno Šilainėlių k., Kėdainių r.
12. Lionginas Kaupas iš Diržionių kaimo.
13. Jonas Jankauskas, Motiejaus, g. 1917 m. Šulaičių k., Kėdainių r.
14. Aleksas Klibas, Vinco-Linas, g. 1911 m. Šulaičių k., Kėdainių r.
15. Antanas Štuikys, Motiejaus, g. 1916 m. Šulaičių k., Kėdainių r.

16. Stasys Štuikys, Motiejaus, g. 1911 m. Šulaičių k., Kėdainių r.
17. Viktoras Dalbokas-*Vyturys*, g. Norkūnų k., Kėdainių r.
18. Aleksandras Klimanskas, Bonifaco-*Ažuolas*, g. 1920 m. Ilgižių k., Raseinių r.
19. Anatolijus Garolis-*Ažuolas*, g. 1926 m., studentas iš Kauno.
20. Albertas Butkus iš Antežerių k., Kėdainių r.
21. Feliksas Ramoška, g. 1914 m., gyveno Ilgižiukų k., Raseinių r.
22. Augustinas Štaras, Boleslovo-*Pūkis*, g. 1919 m. Šulaičių k., Kėdainių r. Sužeistas kautynėse Paliepių pušyne, mirė 1945 01 15.
23. Alfredas Teršalskis iš Zacišių kaimo.
24. Aleksas Strankauskas iš Šulcavos kaimo.
25. Vladas Noreika iš Zacišių kaimo.
26. Juozas Noreika.
27. Antanas Peleckas.

R. K. p a s t a b a: Žuvusiųjų partizanų sąrašas sudarytas remiantis P. Pliso parodymais, LKA Nr. 37 (p. 247-249) ir leidiniu „Lietuvos gyventojų genocidas“, išleistu LGGRTC 1998 – 2005 m.

Šiuo metu Paliepių (Šilainių) pušyne yra pastatytas paminklas žuvusiems už Tėvynės laisvę. Paminkle žuvusiųjų pavardės neįrašytos.

Kalba netaisyta

Iš partizanų archyvo
M I V
1949 06 20
Nr. 176

M A V KAUTYNIŲ BEI SUSIDŪRIMŲ APRAŠYMAS

1. Paskirdumio, Rezgių ir Plinkaigalio kaimuose, Krakių vlsč.
 2. 1944 m. lapkričio mėn. Kautynės tęsėsi 5 valandas.
 3. Puolamosios kautynės.
 4. –
 5. POVILOLUKŠIO rinktinė. Vadovavo V. PABARČIUS. Kautynėse dalyvavo: PAKARKLIS, DŪDELĖ, DULIUS, TRUMPA, FIURERIS, VANAGAS, RYTAS ir dar 20 partizanų, kurių slapyvardžių neprisimenu. Iš viso 28 partizanai.
 6. Atsargos jaunesnysis leitenantas PABARČIUS.
 7. MVD ir vietos sribai. Iš viso 11 asmenų.
- Ginkluoti trim automatiniais pistoletais, trim pusiau automatiniais šautuvais, keturiais paprastais šautuvais, vienu kulkosvaidžiu. Tarp visų ginklų – trys pistoletai ir dešimt granatų.
8. Apie 8 val. ryto NR atbėgo į stovyklą pranešti, kad į Paskirdumio kaimą atvyko 12 MVD ir sribų, kurie, apsimetę partizanais, vykdė vagystes. Tuoj pat DV PABARČIUS

įsakė savanoriškai pasirengti. Pasirengę žygiui, išžygiavome į nurodytą vietą. Pirmas susišaudymas įvyko Paskirdumio kaime, iš kur priešas atsišaudydamas stengėsi kuo skubiau trauktis Krakių miestelio link. Partizanams spaudžiant ir supant priešus, kautynės buvo tęsiamos. Partizanas VANAGAS taikliu šūviu už 500 – 800 m nušovė MVD SkV (žydą). Priešas atsitraukė iki Plinkaigalio kaimo. Plinkaigalio kaime DV įsakė RYTUI ir TRUMPAI išžvalgyti įtartiną miškelį. Žvalgant RYTUI pavyko pirmam pastebėti slenkantį sribą. Jis nepastebėtas iš užnugario įrėmė ginklą, reikalaudamas pakelti rankas. Prisidėjo TRUMPA, sribą nuginklavo ir pristatė D.V. D.V., išardęs sribą, išsiaiškino, kurioje sodyboje yra MVD ir sribai. Apsupus nurodytą sodybą, kurioje niekas negyveno, priešas atidengė stiprią ugnį. Partizanams atsakius tuo pačiu, priešas buvo išstumtas iš sodybos į įlomis, kelio ir laukų griovius. Po ilgesnių kautynių šeši sribai, iš kurių trys buvo sužeisti, pasidavė į nelaisvę. Kautynių lauke liko vienas MVD (kapitonas, Kėdainių apskrities tardytojas). Likęs MVD pasiėmė visų į nelaisvę pasidavusių ginklus ir mantą (iš jos pasidarė griovio uždangas) ir, keisdamas ginklus ir stipriai atsišaudydamas, tęsė kautynes. Po ilgesnių kautynių partizanai užspaudė priešą siaurame ruože. Partizanai pradėjo puolimą granatomis ir apšaudymu, tuo pačiu atsakė ir priešas. DŪDELĖ perbėgdamas artėjo prie priešo, o jis peršovė jam kojos šlaunį. D. V. sukomandavo pradėti šturmo ugnį. Visiems partizanams atidengus į priešą ugnį, priešas buvo priverstas slėptis už uždangos. Tuo pasinaudojo DŪDELĖ, pribėgo ir peršovė priešą. Peršautas MVD pasidavė į nelaisvę.

9. Nebuvo.

10. Iš priešo paimta: trys automatiniai pistoletai, vienas kulkosvaidis, du pusiau automatiniai šautuvai, trys paprasti šautuvai, du „Nagan“ pistoletai ir vienas AF pistoletas. Savų pistoletų neturėta.

11. Devyni MVD ir sribai, tarp jų kapitonas apskrities tardytojas (rusas), sribų SkV (nuo 1930 m. partinis, vietos žydas) ir visų ginklai.

12. Per kautynes sužeistas p. DŪDELĖ.

13. Pažymėtina, kad p. mestų granatų buvo dvylika, iš kurių dvi sužeidė priešą, trys buvo priešo atmestos, o likusios numestos per toli arba neprimestos. Priešas išmetė apie šešias granatas. Kautynėms išnaudota apie 1000 šovinių. Kautynėse pasižymėjo: p. VANAGAS taikliu šaudymu, p. RYTAS ir p. TRUMPA drąsa ir gera orientacija, p. DŪDELĖ ir p. PAKARKLIS ypatinga asmeniškai drąsa. Nežiūrint į tai, kad DŪDELĖ buvo sužeistas, kautynes jis tęsė dar ryžtingiau. P. PABARČIUS pasižymėjo sumaniu vadovavimu.

14. Asmeniškai RYTO dalyvauta.

M I V

Teksto santrumpos:

MIV – Mindaugo tėvūnijos vadas,

MAV – Maironio rinktinės vadas,

p. – partizanas,

DV – dalinio vadas.

Gimiau 1929 m. Vaitekūnų kaime, Grinkiškio valsčiuje. Tėvai savo žemės neturėjo. Prieš ateinant rusams 1939 m., tėvas pirko kelis hektarus žemės Valeravos kaime, Betygalos valsčiuje.

Kai po karo į Paliepių pušyną iš kaimų ėmė traukti vyrai, jie eidavo pro mūsų namus. Pas mus apsinakvodavo, teko su visais pašnekėti, pabendrauti. Nuo to laiko viskas ir prasidėjo. Nuo mūsų namų iki Paliepių pušyno buvo aštuoni kilometrai. Ten susikūrė didelis partizanų junginys, kuriam tuo metu vadovavo Vladas Pabarčius.

Netrukus rusai paskelbė mobilizaciją ir ėmė gaudyti vyrus į Raudonąją armiją. Buvo ir mane stribai sugavę, varėsi į Betygalą. Buvau augalotas, bet paso dar neturėjau, manė, kad aš jau pilnametis ir privalau eiti tarnauti į jų armiją.

Vėliau, jau po Paliepių mūšio, pas mus užeidavo Vladas Noreika iš Zacišių kaimo, jo brolis Juozas, kuris su tėvais buvo ištremtas į Sibirą, pabėgo iš tremties ir išėjo pas brolių į mišką, nuolat pas mus gyveno Zenonas Lenartavičius, Vytautas Ulickas iš Pajieslio, Alfonsas Urbonas iš Pernaravos. Dažnai užeidavo *Voldemaras*, bet iš kur jis buvo kilęs, nežinau. Tie, kurie pas mus gyveno, slapyvardžių tuo metu kažkodėl neturėjo, mums save liepdavo vadinti vardais.

Ant tvarto jie turėjo įsirengę slėptuvę, kurioje ir gyveno. Buvo padarytos dvigubos lubos, tame tarpe jie laisvai tilpdavo. Kai 1957 m. nusipirkome namus Kėdainiuose ir ruošmės persikraustyti į miestą, partizanai iš tos slėptuvės išėjo. Kiek man žinoma, abu Noreikos žuvo apie 1961 metus, greit žuvo ir Ulickas, o paskutinis žuvo Lenartavičius. Ulickas žuvo Deveikiškių kaime, netoli Pajieslio. Apie tai man yra pasakojęs stribas Jonas Rozenbergas, kuris tuo metu dirbo kolūkio pirmininko Vito pavaduotoju.

Jiedu su tuo pirmininku ėję į miestelį ir sutikę sodybos, kurioje buvo apsistojęs Ulickas, savininką. Šis verkšlendamas ėmė pasakoti, kad Ulickas atseit skriaudžias jo dukras. To ūkininko nebepaleido, iškvietė garnizono karius, apsupo namus ir liepė Ulickui pasiduoti. Ulickas gi užlipo ant aukšto. Kai rusų karininkas įėjo į priėangį, tada jis šovė iš dešimtšūvio ir sužeidė karininką į ranką. Kareiviai išvilko karininką iš priėangio ir padegė namą. Liepė išeiti šeimininko žmonai, sūnui ir dukroms. Po gaisro degėsiuose kareiviai rado kažkieno kaulus, neaišku – žvėries ar žmogaus. Sudegusio ginklo atseit nerado.

Vėliau kažkokia moteris pasakojo, kad po šio gaisro kitą dieną pas ją atėjo visas šlapias Ulickas. Ši davusi jam drabužius persirengti, jis kiek pabuvęs ir išėjęs.

Broliai Noreikos priklausė Paliūno-*Ryto* būriui, vėliau jie vaikščiojo su Alfonsu Urbonu, su Kvedarais. Kai šie būriai sunyko, liko Noreikos, Ulickas ir Lenartavičius. Vienu metu jie slapstėsi Čepulio, arba taip vadinamame Samoškiškio miške-

lyje. Juos ten atvežė su lengvąja mašina Stasys Daukantas iš Diržionių kaimo. Į tą miškelį, pasirodo, atvežė tris: abu Noreikas ir Lenartavičių. Daukantas juos dažnai vežiodavo, mes net perspėjome juos dėl tų vežiojimų, nes žinojome, kad Daukantaitė palaiko ryšius su Betygalos milicijos įgaliotiniu Valaičiu.

Vieną pavakarę tą miškelį apsupo rusų kariuomenė. Atvažiavo sunkvežimis. Žmonės matė, kaip netoliese važiavo ir Daukanto „moskvičius“. Vienas partizanas iš to miškelio kaip tik buvo išėjęs į netoliese esančią sodybą vandens. Kai miškelio pusėje išgirdo šaudymą, jis pasuko priešinga kryptimi. Tuomet miškelyje žuvo abu Noreikos. Apie *Lapę* mes tuomet dar nieko nebuvo girdėję, manėme, kad jis irgi žuvęs. Žuvusius Noreikas nuvežė į Ariogalą, ten jų kūnai buvo atremti prie sienos, o gimines iš Antežerio kaimo vežė jų atpažinti.

Zenonas Lenartavičius (Lenorta) buvo kilęs iš Dratkalnio kaimo, Kėdainių apskrities. Į mišką išėjo 1951 m. Žuvo 1960 m. pas Gaižauską kambaryje ant sofos. Jo kūną nunešė į daržinę, o rytą Gaižausko žentas Vainorius dviračiu nuvažiavo į Ariogalą ir pranešė, kad Lenorta nušautas. Kažkas iš savų nušovė. Vainorius mirė 1996 metų vasarą.

Po Lenartavičiaus žuvimo tėvas Gaižauskas iš žento Vainoriaus pareikalavo pusės pinigų už Lenartavičiaus nužudymą. Kai Vainorius pinigų nedavė, Gaižauskas kartu su dukra jį išvarė iš namų. Pasak Gaižausko, Vainorius už Lenartavičiaus nužudymą iš saugumo buvo gavęs nemažą sumą pinigų. Po to senis Gaižauskas vaikščiojo ir visiems pasakojo, kad žentas pasiėmė visus pinigus, jam nedavė.

Kadangi Lenartavičius kelerius metus buvo pas mus, aš jį labai gerai pažinojau. Teko girdėti kalbas, kad Lenartavičius buvo pasidaręs labai žiaurus, su niekuo nesiskaitydavęs. Galiu drąsiai paneigti tas kalbas. Lenartavičius buvo tvarkingas, sąžiningas, gabus žmogus. Nieko jam neprikiši. Toks pat buvo ir Vladas Noreika. Ulickas buvo kitoks – grubokas, ne visada paisydavo kitų nuomonės. Paskutinius metus Lenartavičius buvo apsistojęs pas kažkokią moterį netoli Krakių. Ji buvo jam batus nupirkusi. Išeidamas pas Gaižauską jis pasakė:

– Jeigu nežūsiu pas Gaižauską, tai dar ilgai nežūsiu...

Lenartavičius su Gaižauskiuku buvo seni draugai, artimai bendravo ir jo partizanavimo metais. Trumpam tas Gaižauskiukas buvo išvykęs į Rusiją, bet po metų grįžo ir pradėjo Betygaloje dirbti veterinarijos gydytoju.

Kai čekistai atvažiavo pas Gaižauską pasiimti Lenartavičiaus kūno, dar pašaudė ir paleido gaudus, kad jie neva visą savaitę laukę ateinant Lenartavičiaus. Kai tik šis atėjęs, tuoj jį ir nušovė. Pasirodo, iš tikrųjų buvo visai kitaip.

Alfonsas Kisieličius, gimęs 1927 m., kilęs iš Gedgaudų kaimo, žuvo 1948 08 29 netoli Žibulių dvaro. Stribai jį vijosi keturis kilometrus. Stribų vadas pasivijęs jį nušovė, nes Alfonsas jau nebeturėjo šovinių. Stribas net aikčiojo, kad nušovė, nes galėjo gyvą jį paimti.

Kazys Beišys, Stasio, gimė 1932 m. Milašaičių kaime, žuvo 1948 08 29 Valeravos kaime, Betygalos valsčiuje, prie Rugieniaus sodybos. Partizanai bėgo netoli mūsų sodybos, stribai į juos šaudė nuo Diržionių dvaro pusės. Matėm, kad jis bėgdamas

šlubčiojo, matyt, jau buvo sužeistas. Stribai pribėgo prie jo ir nušovė, negana to, dar susimušė, kuriam ta „garbė“ turės atitekti.

Juozas Kurauskas, Vinco, g. 1928 m., kilęs iš Kudonių kaimo, Betygalos valsčiaus. Žuvo 1948 m. tą pačią dieną Valeravos kaime, prie Tamkaus sodybos. Šalia keliuko stribai buvo pasistatę kulkosvaidį. Iš to kulkosvaidžio ir nušovė.

Juos, kaip žinia, išdavė vietinis išdavikas. Visi tą kaltę suvertė Jankauskams iš Diržionių kaimo. Kaip buvo iš tikrųjų, sunku pasakyti. Po tos išdavystės partizanai sušaudė visą jų šeimą, liko tik viena dukra.

Ksaveras Patapas-*Laibūnas*, *Berželis*, g. 1930 m., kilęs iš Diržionių kaimo. Žuvo 1950 m. Žaiginyje trise buvo numesti ant grindinio. Jo sesuo gyvena Kaune.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų
Ap. 45, b. Nr. 1664, p. 20 – 22

(...) ULICKIENĖ MARIJONA, PRANO, g. 1894 m. Poliškėlių kaime, Dotnuvos rajone, 1948 m. pasislėpė nuo trėmimo, gyvena pusiau legaliai.

Savo pranešime 1950 06 13 šaltinis ŽEMAITĖ ULICKIENĖS MARIJONOS adresu pranešė, jog pastaroji aplankė šaltinį, pasakojo, kad ji, jos sūnus ULICKAS VYTAUTAS ir duktė ULICKAITĖ 1948 m. pasitraukė iš namų, kad neišvežtų į Sibirą, ir šiuo metu gyvena pusiau nelegaliai, dažnai slapstosi pas savo pažįstamą JUOŽĄ DOBROVOLSKĮ, kuris gyvena Kėdainių mieste.

ULICKIENĖ prašė šaltinio padėti gauti jai pasą, o sūnui 1933 – 1934 metų gimimo metrikų išrašą. Pranešė, jog VYTAUTAS 1948 – 1949 metais buvo partizanų būrys, o duktė šiuo metu su fiktyviais dokumentais, išduotais JANKAUSKAITĖS pavarde, gyvena ir dirba Šiauliuose.

Išnagrinėjus ULICKO ir ULICKIENĖS santykius, buvo nustatyta, jog pastaroji gyvena DOBROVOLSKIO, kuris turi radijo aparatą, klausosi „Amerikos balso“ laidų, po to tarp gyventojų skleidžia provokacinius antitarybinius prasimanymus, bute.

Šiuo klausimu 1950 06 29 šaltinis LAIMĖ pranešė, jog 1950 06 29 DOBROVOLSKIO bute jo žmona ir ULICKIENĖ MARIJONA, dalyvaujant poliklinikos darbuotojai VALAITIENEI ir šaltiniui, parodė antitarybinį nusiteikimą. Pareiškė, jog iš autoritetingų žmonių joms yra žinoma apie artimiausiu metu įvyksiantį karą tarp Amerikos ir SSSR, po kurio Lietuvoje neliks tarybinės valdžios. Pareiškė, jog rusai iš Lietuvos išbėgs, o su tais lietuviais, kurie padeda rusams, labai greit susidoros sąžiningi lietuviai.

ULICKIENĖ šaltiniui pasakojo, kad kai jos vyras buvo ištremtas, ji ilgai buvo partizanų būryje, kuris veikė Krakų valsčiaus teritorijoje, sakė, jog ji ir dabar susitikinėjanti su banditais ir žinanti jų slapstymosi vietas. Jie jai, kaip besislapstančiai nuo trėmimo, padeda materialiai. Papasakojo, jog jos sūnus VYTAUTAS gyvena nelegaliai ir taip pat palaiko ryšį su partizanais.

Dėl gilesnio ULICKIENĖS, DIRDOS ir kitų išanalizavimo šaltiniui DARIUS, kad jis įgytų dar didesnę pastarųjų pasitikėjimą, buvo sukurta legenda – užduotis, kad neva jis, pasinaudodamas tarnybine padėtimi, gali gauti partizanams šiltų drabužių ir rašomąją mašinėlę.

1951 02 22 šaltinis *DARIUS*, vykdydamas mūsų užduotį, pranešė:

1951 02 19 šaltinį aplankė DIRDA VYTAUTAS, pastarasis perspėjo šaltinį, jog 1951 02 22, ketvirtadienį, išejo į turgų, kur DIRDA jį supažindino su VYTAUTU ULICKU. 1951 02 22 šaltinis, būdamas Kėdainių turguje, susitiko su DIRDA, kartu buvo ir ULICKAS. Pastarasis, susipažinęs su šaltiniu, pakvietė jį ir DIRDĄ užėti pas poliklinikos sargą JUOŽĄ DOBROVOLSKĮ.

Kuomet šaltinis, ULICKAS ir DIRDA užėjo į DOBROVOLSKIO kambarį, ten buvo ULICKO motina ULICKIENĖ, DOBROVOLSKIS ir jo žmona. Pokalbio metu ULICKAS sužinojęs, jog šaltinis turi galimybę iš miškų ūkio gauti rašomąją mašinėlę ir drabužius partizanams, tarp kitko paaiškino, jog 1951 m. būrio štabas, kuriam jis priklausė, buvo MGB kariuomenės sunaikintas, daug partizanų žuvo, buvo paimta vienintelė rašomoji mašinėlė ir kad šiuo metu partizanai dar nesusiorganizavo, bet veikia išblaškyti pavieniui. Kai tik artimiausiu metu bus sudarytas štabas, mašinėlė ir drabužiai bus ypatingai reikalingi.

ULICKAS šaltiniui pasiūlė truputį palaukti, kol jie jam duos signalą. Į šaltinio klausimą, kaip jam sandėlyje elgtis su pertekliumi, ULICKAS paaiškino: jeigu šaltinis pajus areštavimo grėsmę, tada privalo apie tai tuojau pranešti jo motinai – ULICKIENEI, gyvenančiai pas DOBROVOLSKĮ. Pastaroji paims rašomąją mašinėlę.

Tuo metu šaltinis turi dvi tris dienas pasislėpti DIRDOS namuose, po to partizanai pagalvos, kur jį įdarbinti.

Į šaltinio klausimą, ar partizanai jį priimtų pas save, ULICKAS atsakė, jog prieš tai partizanai jį nuosekliai patikrintų, po to jis galėtų duoti priesaiką.

Dalyvaujant šaltiniui ir kitiems, ULICKAS ėjo į vaistinę Nr. 1, iš kurios parnešė daug įvairių medikamentų, bintų, marlės ir paaiškino, jog visa tai jis neš vienam sužeistam partizanui. Pastarasis sužeistas į ranką ir du kartus į koją. ULICKAS papasakojo, kad jį sužeidė prieš dvidešimt dienų, per tą susišaudymą žuvo jų būrio vadas ir dar vienas partizanas. ULICKAS su kitais dviem partizanais pasitraukė iš kovos lauko, išnešė sužeistąjį, kurį paslėpė viename viensėdyje už penkių kilometrų nuo kautynių vietos. MGB organai šitame viensėdyje darė kratą, bet sužeistąjo nerado.

To paties pokalbio metu DIRDA paaiškino, jog jis turįs šautuvą, paslėptą jo ūkyje, taip pat turįs bunkerį, kuriame žadėjo paslėpti šaltinį.

ULICKAS pasakė, jog jis su DIRDA turi užmegzti ryšį su partizanais, po to ateis į Kėdainius ir susitiks su šaltiniu. ULICKAS pasakė, jog bet kuriuo metu šaltinis su juo gali susisiekti per DOBROVOLSKĮ.

1951 02 23 ULICKAS pažadėjo ateiti į Kėdainius, taip pat priminė, jog sužeistajam partizanui reikia perrišti žaizdas, bet nėra pažįstamų gydytojų, kuriuos būtų galima pakviesti.

Pagal šią medžiagą dirba:

1. Agentas *SVETLYJ*, užverbuotas 1949 m. pagal kompromituojančią medžiagą kaip būrio rėmėjas. Per visą savo darbo laiką pateikė daug vertingos informacijos.

2. Informatorius *DARIUS*, užverbuotas 1950 m. kaip lojalus žmogus. Darbe patikrintas, pateikė daug vertingos medžiagos apie partizanų būrį.

3. Informatorė *LAIMĖ*, užverbuota 1950 metų gegužį kaip lojali pilietė.

Užrašyta Klaipėdoje
2004 m.

Gimiau 1928 m. rugsėjo 15 d. Kaimalės kaime, Tytuvėnų valsčiuje. Esu Marijos Kraujelytės-Augustienės ir Antano Augustčio dukra, buvusi partizanų būrio vado Dominyko (Domo) Kraujelio ryšininkė, o pagal giminystės ryšį esu jo dukterėčia.

1944 m. frontui pasitraukus už Dubysos, du ūkininkai Jonas Belaglovas ir Dominykas Kraujelis iš Giedrių kaimo, Padubysio valsčiaus, legaliai jau nebegyveno, slapstėsi pas gimines arba savo namuose buvo pasidarę slėptuves. Baigiantis karui, prie jų prisidėjo Stepas Sebastijonas, buvęs Lietuvos karo aviacijos lakūnas, ir trys iš vokiečių kariuomenės pasitraukę bei Prūsijoje perėję fronto liniją jaunuoliai: Aleksandras Aleknavičius, Jonas Bislys ir alytiškis Zenonas Prancėvičius. Tai buvo vieni iš pirmųjų Šiaulių krašto partizanų. Netrukus buvo sudaryta Vytauto Didžiojo rinktinė, kuriai ėmė vadovauti Jonas Belaglovas-*Algis*. 1945 metais, jau pasibaigus karui, rinktinė pasipildė šaukiamojo amžiaus jaunuoliais. Į būrį atėjo mūsų kaimynų sūnus Antanas Druceika-*Simas*, mano brolis Nikodemus Augustis-*Upelis*, Leonas (Leonardas) Putramentas-*Vėjas* ir daugelis kitų. Būrys buvo globojamas ryšininkų Jurgio Tamošaičio-*Beržo*, Vitalijos Krikščiūnaitės-*Kazokėlio* bei jos sesers Alfutės ir dažniausiai laikėsi Dukto miške.

Pirmoji auka, pirmasis žuvęs šio būrio partizanas buvo Antanas Druceika-*Simas*. Jis, išduotas šnipų ir sribų susektas, žuvo 1945 08 21 savo tėvų sodyboje. Susišaudymo metu sribai uždegė daržinę. Iš Kraujelio namų mes matėme tą gaisrą. Aprimus šūviams, vyrai mane pasiuntė pažiūrėti ir smulkiau sužinoti apie įvykį. Daržinė ir tvartas dar teberuseno, šalia būdos gulėjo sudegęs šuo, iš kiemo vedė šviežios ratų vėžės ir kraujo pėdsakas. Trobos durys buvo atviros, ji buvo tuščia. Antano brolis Poviliukas tuo metu pabėgo iš apsupimo ir stojo į Jono Belaglovo vadovaujamą būrį, jis pasirinko *Valiokio* slapyvardį. Antano palaikai buvo numesti ant gatvės Bazilionuose.

Po to *Algio* būrys paplentėje netoli Bazilionų surengė sribams pasalą. Po kautynių ant kelio liko gulėti vienuolika sribų lavonų. Iš jų partizanai sudėjo Vyčio kryžių, tada Aleksandras Aleknavičius-*Džo* sušuko:

– *Simai*, mes atkeršijom už tave!

Nuo tada prasidėjo negailestingas ir kruvinas *Algio* būrio kovos kelias.

1945 m. rugsėjo 9 d. žuvo Zuzanos Kraujelytės-Karinauskienės vyras Jonas Karinauskas-*Briedis*. Jie dviese su Mečislovu Šimkumi buvo likę dienoti Antano Šimkaus sodyboje, Biekšių kaime. Pastebėję, kad sribai supa namus, šoko bėgti. Per lauką bėgantį Karinauską nušovė, tada Mečys pagriebė jo automatą ir, įbėgęs į mišką, pasislėpė. Kadangi šalia Karinausko ginklo nerado, jo lavono sribai neišsivežė, kaimynui Ražinskui liepė užkasti. Tas Karinausko palaikus nuvežė į Kiaunorius ir užkasė už kapinių tvorą.

1945 m. rugsėjo 24 d. provokatoriaus Alfonso Vaitiekūno išduoti netoli Rėkyvos žuvo šeši partizanai: Stasys Levickas-*Zigmas*, Leonas (Leonardas) Putramentas-*Vėjas*, Norkevičius Mykolas, Vytautas (Vladas) Goferis ir du jauni vaikinukai iš Pabalių. Visų žuvusiųjų kūnai buvo nuvežti į Bazilionus ir patiesti prie sribyno.

1945 10 09 vienoje sodyboje netoli Dukto miško partizanai pateko į pasalą. Pirmas į kambarį ėjo ant krūtinės elektrinį žibintuvėlį prisisegęs Zenonas Pranckevičius. Stribai ir šovė tiesiai į jį. Pranckevičius krito vietoje negyvas. Jo kūną nuvežė į Radviliškį ir ten, numetę prie sribyno, išniekino. Po to užkasė durpyne.

Prieš 1945 m. žiemą *Algio* būrys išsiskirstė mažesniais būreliais, kad būtų lengviau žiemoti. Dominyko Kraujelio-*Nemuno* būrys apsistojo Širvučių kaime, Balčių sodyboje. Sodyba labai patogioje vietoje, aplink krūmai, su Tyrelio ir Dukto miškais susisiekianti ganykla. 1946 m. sausio mėnesį Balčių sodybą apsupo rusų kariuomenė ir stribai. Kautynių metu žuvo namų šeimininkė Balčienė (R. K. p a s t a b a: buvo nukankinta), kieme peršautas suklupo Liudvikas Šikšnys. Jį suėmė ir nuvežė į Šiaulių kalėjimą. Vytautas Šikšnys, bėgdamas per Tyrelio pelkę, įkrito į akivarą ir tik kitų padedamas vos vos išlipo. Buvo iki kaklo peršlapęs, gripuojantis, su aukšta temperatūra. Šlapias bėgo dar apie dešimt kilometrų. Susirgo plaučių uždegimu, buvo paliktas gydytis pas ryšininką Radavičių, apie savaitę buvo gydomas, bet be rezultatų. Paskui Eleonora Kraujelienė-*Audra* susitarė su Šiaulių miesto ligoninės (prie vandens bokšto) gydytojais, ir aš jį ten nuvežiau. Dar po savaitės tie patys gydytojai paprašė jį pasiimti, nors jis ir turėjo Juliaus Kostkaus iš Kubilių kaimo (R. K. p a s t a b a: kitur – Katkaus) paskolintą pasą. Netoli ligoninės mus pastebėjo aršus Pakapės kaimo komunistas Kuprys, todėl stribai nutarė patikrinti ligoninę. Mes spėjome jį pervežti pas Pabalių batsiuvio Vinco Vainausko brolių, kuris dirbo prie geležinkelio pervažos ir su žmona bei mažu vaiku gyveno mažoje būdelėje. Vaiką išvežė pas tėvus, o į jo vietą paguldė partizaną. Gultai buvo nuo sienos iki sienos, ant jų varganai vos galėjo tilpti trys žmonės. Taip Vytautas pasveiko ir po mėnesio grįžo į būrį.

Iš A. Daunio užrašytų prisiminimų

Šaltą 1946 m. sausio dieną Kraujelio būrio vyrai stovyklavo Širvučių kaime, Balčių sodyboje. Vyrai apsiskuto barzdas, moterys aptvarkė drabužius. Staiga sargybinis šūktelėjo: „Rusčiai supa kaimą!“ Vienas iš partizanų – Liudas Šikšnys – buvo ligonis, sirgo plaučių uždegimu ir gulėjo šioje sodyboje. Partizanai atsišaudydami traukėsi, ypač narsiai gynėsi Kraujelienė. Visiems pavyko pabėgti, tik ligonis, kuris irgi kartu traukėsi, išpainiojo į ganyklų vietas ir buvo suimtas. Matydamas, kad iš vielų nebeišsipainios, ginklą numetė kitam partizanui, o pats pateko stribams be ginklo. Sunku išpasakyti, kiek šis žmogus iškentėjo, dar ir dabar jo visas kūnas randuotas. Labai nukentėjo ir sodyboas šeimininkai. Duktė Janina spėjo pabėgti su partizanais ir daugiau šiame krašte nebepasirodė, sodybos šeimininkas kankinamas iškentė dideles kančias. Buvo nuteistas, iškaltėjo 10 metų Rusijos lageriuose, grįžo į Lietuvą jau visai paliejęs ir netrukus mirė. Tragiškiausias likimas ištiko Kazimierą Balčienę. Ją stribai užmušė šautuvų buožėmis. Tiek pridaužė, kad pati jau

nebepakilo iš vietos. Dar su gyvybės ženklais sribai ją įmetė į pastotę ir, ant jos susėdę, gerdami degtinę visaip keikėsi. Nuvežus į sribyną, ji jau buvo mirusi. Toks tragiškas likimas ištiko Balčių šeimą.

1946 01 15 šnipo išduoti bunkeryje netoli Giedrių kaimo žuvo šeši *Vaikaičių* būrio partizanai. Jų kūnai buvo nuvežti ir išniekinti prie Bazilionų sribyno.

1946 metais per šv. Velykas tėčio brolio Jono žmona pasakė, kad jos sesers dukra Marytė Ramanauskaitė – Presnekovienė nori Dominykui Kraujeliui perduoti radijo siųstuva, bet tik pati – iš rankų į rankas. Apie tai pranešiau dėdei Dominykui Kraujeliui. Dėdė pasakė, kad jiems tai labai reikalingas daiktas, negalima jo nepaimti, ir paprašė Ramanauskaitę atvesti į Jautakynę. Ten gyveno garbaus amžiaus mokytojas, kurio pavardės dabar jau neprisimenu. Jo šeima buvo neturtinga, bet padorūs žmonės, augino dvi mažas dukrytes.

Per atvelykį mudvi su Maryte apsinakvojom Jautakynėje. Kai naktį atėjo dėdė Dominykas ir pabeldė į langą, Marytė taip išsigando, kad net visa tirtėjo iš baimės. Aš jos ir klausiu:

- Ko tu taip drebi?
- Aš labai bijau, – sako ji man.
- Tai kodėl aš nebijau? – sakau jai.

Dėdei irgi pasirodė keista. Siųstuvo ji neatnešė, kaip buvo žadėjusi, atnešė tik ūkiško muilo ir kariškas galifė kelnes. Ėmė aiškinti, kad kol kas negavusi, bet kitą kartą tikrai atnešianti. Dar pažadėjo padaryti pasą Kraujelienei, bet ji pati būtinai turinti atvažiuoti į Raseinius nusifotografuoti ir pasirašyti, nes jokia kita nuotrauka atseit netiks. Dėdei pasirodė įtartina, jis pasakė:

– Jei galvoji mus apgauti – nepasiseks. Pasiėksiu tave ir Raseiniuose, išdavystės neatleisiu.

– Ką jūs, ką jūs! Niekada negalėčiau to padaryti, – ėmė prisiekinėti Marytė.

Gegužės mėnesio pradžioje mudvi su Kraujeliene atvykom į Raseinius. Marytė mus nuvedė pas kažkokį fotografą, nufotografavo ir pažadėjo po dviejų savaičių jai įteikti pasą. Pabuvom jos namuose – žemės ūkio mokyklos patalpose. Pavakary turėjom pasiekti Viduklę ir traukiniu grįžti į Tytuvėnus, tuomet kitokio transporto nebuvo. Marytė labai prašė mus pasilikti nakvoti, nes tą naktį atseit turi ateiti nuo Jurbarko *Tigro* būrio vyrai, kurie turėjo kautynes ir dabar yra išblaškyti. Jie norėtų, kad juos priimtų Dominykas Kraujelis-*Nemunas* į savo būrį. Dėdienė Kraujelienė pasakė:

– Aš tokių reikalų nesprendžiu ir padėti negaliu.

Tada ji mus palydėjo ir pažadėjo sustabdyti kokią nors mašiną, nes pažįstanti daug vairuotojų, galbūt koks pasitaikys ir mus paveš.

Pravažiavo vienas sunkvežimis – ji nestabdė, paskui atvažiavo brezentu dengtas sunkvežimis – tą sustabdė. Įsėdom mes į kabiną, nuvažiavom iki Viduklės miško-lio, mašina sugedo. Vairuotojas išlipo iš kabinos ir, atidaręs kapotą, ėmė krapštytis. Netrukus iš griovio išsoko keletas ginkluotų vyrų ir keikdamiesi rusiškais „matais“

ištraukė mus iš kabinos, užrišo akis ir pradėjo kažkur tempti. Jaučiu – mane veda grioviu, o patys eina kriausiumi ir vis keikia, kad mes enkavedistų mašina važinėjam, kai Lietuvos vyrai vargsta miškuose, kad mes su enkavedistais linksminamės. Aš jau nebegirdžiu dėdienės balso, teisinuosi, kad čia buvo atsitiktinė mašina, kad aš jų visai nepažįstu. Jie savo įrodinėja: kodėl mes nestabdėme kitos mašinos, kodėl būtinai šitą. Aš aiškinu, kad mes iš viso nestabdėme, mūsų pažįstama ją sustabdė. Jie ėmė tardyt, kas ta pažįstama, kokia jos pavardė. Pasakiau pavardę: „A, Marytė? Ar ji nelaukia mūsų šianakt ateinant? Mes „Tigrai“. Taigi susipažinome. Kai man atrišo akis, žiūriu – stoviu prie visai naujai pastatytos palapinės, ką tik sudėtos iš šviežių eglėšakių. Prieš tai, tiesa, man dar pasirodė toks vienas keistas momentas: kai mus vedė, jie du kartus buvo sustoję ir aiškinosi, kur palapinė, klausinėjo vieni kitų, kur jų stovykla – į kairę ar į dešinę, ar jie gerai eina. Tas Viduklės miškelis toks nedidelis, puikiai žinau – ten paklysti nėra kur.

Kiek palaukusi išgirdau dėdienės balsą. Kažkur netoliese ji barėsi su šitais „Tigrais“:

– Jūs čekistai, banditai, sribai... Netikiu, kad jūs partizanai, jūs ir kalbėt be keiksmazodžių nemokate...

Ją tildo, o ji dar labiau barasi. Tada tas, kuris buvo prie manęs, „Paukštis“, įsakė ją atvesti. Atvedė ją prie mūsų, bet su ja kartu priėjo ir „Lapinas“. Pamačiusi mane čia pat, dėdienė kiek aprimo. Jau ir temt pradėjo, mes ėmėm prašyt, kad jie mus paleistų, nes tuoj atvažiuos traukinys. Netrukus traukinys sušvilpė ir pravažiavo, o mes likome. Sutemus mus nuvedė į sodybą pamiškėje. Vienam trobos gale buvo mokykla, o kitam gyveno žmonės. Senukui liepė duoti mums muilo ir vandens, nes po šito „pasivaikščiojimo“ mes gerokai išsipurvinom.

Kai apsiprausėm, senukui liepė pakinkyti arklį ir nuvežti mus, kur mes tik pagėdausime. Susėdome vežime ant šiaudų, jie mus palydėjo per plentą. Maždaug už puskilometro plykstelėjo ugnis, bet vėl greit užgeso. Paaiškino, kad jie atseit sudegino tą enkavedistų mašiną. Mes su dėdiene pamanėm, kad ten galėjo degti nedidelis šiaudų ar šieno glėbys, nes labai jau greit užgeso.

„Tigrai“ dėdienės prisiprašė padėt jiems susisiekti su *Nemuno* būriu, bet ji jiems nieko nepamėdė. Dėdienė taip atsakė:

– Tai ne mano valioje, aš tų reikalų nesprendžiu, be to, nežinau, kada ir aš pati juos sutiksiu.

Atsisveikinom ir išvažiuom. Vasaros naktis trumpa, netoli Šienlaukio senuką paleidom atgal ir bėgiais grįžome namo. Susitikome su dėde *Nemunu*, jis buvo labai sunerimęs, kad mes laiku negrįžome. Smulkiai papasakojome jam savo nuotykius. Jis kiek pagalvojo ir pasakė, kad čia – provokacija, ryšio duoti jiems negalima, reikia nedelsiant jais atsikratyti.

Po trijų dienų „Tigrai“ vėl pasirodė. Vidury baltos dienos atėjo jie dviese su automatais ant pečių pas mane į skaityklą, kuri buvo įrengta mūsų seklyčioje, o likusieji buvo apsistoję kaimynų Žaltauskų daržinėje. Aš jiems ėmiau aiškinti, kad ryšio nėra, nėra ir Kraujelienės, kad ji išvykusi ieškoti vyro, kuris nežinia kur dingo. Aiš-

kinau, kad ryšys, jei išvis atsiras, bus perduotas per Marytę. Dar papriekaištavau, kad jie nesirodytų čia vidury baltos dienos. Abu apsisuko ir grįžo pas Žaltauskus. Kiek palaukusi ir aš išėjau, bet į priešingą pusę, negu man reikėjo. Padariusi didelį lanką, pasukau už Jaugelų miškelio ir už dešimties kilometrų nuėjau į Giraitę pas dėdę *Nemuną* į jo būrį.

Po poros dienų pas dėdienę, dėdės Jono žmoną, atvažiavo Marytė. Dėdienė savo galva garantavo, kad Marytė negali būti išdavikė, už ką ji turėtų mus žudyti... *Nemunas* savais kanalais jau buvo girdėjęs, kad toks Jurbarko partizanų būrys buvo išblaškytas po kautynių, todėl mums nurodė: jeigu jie vėl pasirodys, jų vadus „*Paukštį*“ ir „*Lapiną*“ atvesti į Janušų sodybą šalia Giraitės, o visi kiti tegu lieka už vieškelio prie Gudelių kaimo.

Vėl pasikvietėm Marytę, vėl pakartojom ryšį su „*Tigrais*“. Dabar jau aš juos vedu. Buvo sutarta susitikti lygiai 12 val. prie Gudelių vieškelio, ten mūsų lauks Kraujelienė, bet mes pavėlavom. Atėję į sutartą vietą, Kraujelienės neberadome. Nusivedžiau juos į Janušų sodybą, ten radome ją įpykusią ir priekaištaujančią, kodėl mes nesilaikėm susitarimo. Ji sakė, kad dėdės *Nemuno* nebuvo, neaišku kur jis.

Jau aušo rytas. Ryšininkas Juozas Januška pasiėmė pančius ir išėjo neva arklių pažiūrėt, kurie nakčiai buvo pririšti pievoje prie miško, netoli „Velykų“ stovyklos. Grįžęs pasakė, kad stovykloje skamba puodai, vadinasi, ten svetimi. Tuo tarpu grįžo vienas *Putinas*, jis sirgo drugiu, kuriuo užsikrėtė būdamas sovietinėje armijoje. Mes jį paguldėm į lovą, apklostėm, davėm vaistų. O dėdienė keikia „*Paukštį*“ ir „*Lapiną*“, kad jie „brudai“, ne partizanai, čekistai, išdavikai, jiems nėra nieko švento, jokie susitarimai negalioja. Tiesiog rusiškai ji keikiasi. Jau galvojom, kad jie mus suims, bet jų apetitas, pasirodo, buvo labai didelis – jie vylėsi sunaikinti visą būrį. Atsisveikino neva labai atsiprašinėdami, kad taip jau negerai išėjo. Kraujelienei rankas išbučiavo ir išėjo.

Kurį laiką stebėjome ir matėme, kad miškas sekamas – tai šen, tai ten pieva, javai išgulėti... Paskui vėl viskas aprimo, *Nemuno* būrys vėl grįžo į „Velykų“ stovyklą.

1946 m. gegužės 30 d. „Velykų“ stovykloje turėjo vykti Šiaulių ir Raseinių apskričių rinktinių susitikimas. Išaušo labai gražus Šeštinių rytas, stovykla buvo pilna partizanų. Mes prikepėm kugelio, pamaitinom vyrus. Elytė Januškaitė su *Linksmučiu* nuėjo atnešti vandens ir arbatos, bet netrukus parbėgo atgal ir pasakė, kad mišką supa, kad praėjo keletas su kulkosvaidžiu. Į stovyklą atbėgo kitas ryšininkas ir pranešė, kad vieškeliu atvažiavo keli amerikoniški „študabėkeriai“, pilni rusų kareivių. Vyras greit suorganizavo atsitraukimą į Šimšos pusę, nes šalia buvo Gauštvinio ežeras, vieškelis, laukai. Viena išeitis – Šimšos pelkės, kurios tęsiasi iki pat Tyrelio pelkių ir Dukto miško. *Upelis* stovėjo sargyboje. Likome keturios moterys, tik viena Kraujelienė turėjo pistoletą. Gavome įsakymą paleisti sargybinių ir paaiškinti jam atsitraukimo kryptį. Nuėjusios sargybinių jau neberadome. Jis pats prisijungė prie būrio, o mes likome atkirstos, vos ne vos pabėgom iš apsupimo ir pasislėpėm rugiuose. Stovyklos pusėje pasigirdo smarkus šaudymas. Kaip vėliau mums pasakojė, *Upelis*, iššaudęs vieną diską, pakeitė kitą ir tik pakėlė automatą, kai sprogstama

kulka suskaldė jo galvą. Dėdės *Nemuno* automatas užsikirto, šalia gulėjęs partizanas jam pametė *Upelio* ginklą. Dėdė paklausė:

– Kaip *Upelis*?

– Jo nebėra, – kažkas atsakė, ir dėdė pamatė, kaip sribai jau nuavinėjo *Upelio* batus. Dėdė *Nemunas* atsistojo ir sušuko:

– Neatiduokim *Upelio*!

Ir vyrai krito į sribus. Partizanai išvijo juos iš miško, tie ėmė slėptis javų laukuose. *Upelio* kūną partizanai suvyniojo į brezento palapinę ir paslėpė po kerplėšom. Mes jį palaidojom tik birželio 9 dieną, kai jau miškas nebebuvo sekamas. Vyrai padarė neštuvus, uždėjo ant jų *Upelį* ir, nunešę ant Lapkalnio, ten jį palaidojo. Dėdė *Nemunas* pasakė labai gražius žodžius:

– Buvai mano dešinioji ranka... Čia graži vieta... Čia kada nors mums paminklą pastatys.

Po tų kautynių prie Dubysos dėdė *Nemunas* buvo sunkiai sužeistas, bet pasveiko. Jį slaugė ir gydė ryšininkė Jadvyga Juškytė.

1990 m. *Upelio* palaidojimo vietoje pastatėme ažuolinį kryžių, pasodiname gėlių.

Kai mus su mama areštavo, sribas Taučas, pakėlęs koją, parodė batus mamai ir pasakė:

– Ar pažįsti savo bandito batus? Aš jį nukepiu.

Taučas kažkada su broliu lankė tą pačią mokyklą ir gyveno gal už poros kilometrų nuo mūsų namų.

1946 m. liepos 26 d. mane areštavo.

1946 m. rugsėjo 24 d. laukiau teismo, bet visai netikėtai atsidarė kameros durys, ir korpusinis Bakutis įsakė Albinai Augustytei išeiti. Vėl mane išvarė į KPZ tardyti. Koridorius buvo pilnas areštuotų žmonių ir sribų. Nuvedė tiesiai į pulkininko kabinetą. Kabinetas didelis, jame pristoję čekistų, o kabineto vidury ant grindų kruvinas sėdi Vacys Domeika-*Lazdynas*. Jo klausia, ar jis mane pažįsta. *Lazdynas* atsakė:

– Albina Augustytė-*Aušra*.

– Ar ji buvo štabo ryšininkė? – paklausė vienas iš ten buvusių.

Visi tik sužiuro į jį, o aš nežymiai papurčiau galvą. Jam to ir užteko. Jis atsakė:

– Nežinau...

Tuo mūsų akistata baigėsi, daugiau jo nemačiau. Jis mirė kalėjime, be abejo, buvo nukankintas. Vieną dieną mergaitės iš mano kameros nuvedė plauti ligoninės kamerų, jos ten sutiko *Lazdyną*, jis jų paklausė, ar kartais jos nepažįsta manęs. Kai šios pasakė, kad aš kartu su jomis vienoje kameroje esu, tada jis paprašė man perduoti tokius žodžius: „Tegu ji laikosi, aš nieko neišdaviau ir neišduosiu. Mano kojos gangrenuoja, aš greit mirsiu“. *Lazdynas* mirė gal po poros dienų ir buvo užkastas už kalėjimo sienos, žydkapiuose.

Aš turėjau dar dvi akistatas: vieną su Juozu Januška, kuris pasakė viską, ką žinojo, ir antrą su jo pussesere, kuri būryje buvo kartu su pabėgusiu iš nelaisvės vokiečiu. Gražina ar Regina, jos pavardės nežinau. Ji buvo mane mačiusi gal porą kartų, bet labai stengėsi įtikinti, kad Kraujelis suimtas, o Kraujelienė žuvo.

– Jis viską išdavė, tu irgi viską pasakyk.

Juos abu čekistai užverbavo ir paleido, o Juozo tėvą teisė, nes jis nieko neišdavė. Net man su juo nesurengė akistatos.

Dėdė *Nemunas* kartu su žmona Eleonora-*Audra* žuvo 1948 02 17. Jie apsistojo dienoti Kelmės valsčiuje, Kryžbarko kaime buvusioje Šveikausko sodyboje, ir buvo išduoti. Vyrai miegojo, o Kraujelienė ir Bronė Juškienė-*Žilvitė* skalbė ir budėjo. Kai pamatė, kad juos supa, pažiadino vyrus. Dėdė *Nemunas* pasistatė kulkosvaidį ant palangės ir pasakė:

– Bėkit, aš jus pridengsiu.

Dėdienė žuvo bėgdama per lauką, o Juškienė-*Žilvitė* pasiekė miškelį, ganyklą, gal būtų išlikusi, jei Vacys Sinkus-*Sakalas* nebūtų tardomas prasitaręs, kad ji pasitraukė į Padurupio kaimą. Ten ją ir suėmė. Taip pat buvo suimtas ir Alfonsas Jaras-*Jaunutis*. Kaip mums pasakojo vietos gyventojai, stribai pasistatė kulkosvaidžius bulvių rūsiuose prieš pat sodybą, o partizanai atsitraukimui turėjo tik vieną kelią į ganyklą. Ten jie visi ir žuvo, kartu ir šeimininkas Šveikauskas. Sinkus ir Jaras po 10 metų grįžo iš lagerio.

Nemuno būrio žūties vietoje mes su seserimi pastatėme koplytstulpį, buvusi ganykla – dabar brandus miškas.

Pasakoja JADVYGA MASAITIENĖ – JUŠKYTĖ-SAULUTĖ

Užrašyta Tamošių k., Veliuonos apyl.

2004 08 07

Gimiau 1925 m. Kaimalės vienkiemyje, Raseinių rajone. Šeimoje buvome trys seserys ir brolis: aš – Jadvyga, Viktorija, Elena ir Kazimieras. Tėvai buvo bežemiai, bet nuomodavo didelius ūkius ir dirbdavo žemę.

Į partizanų ryšininkės veiklą įsijungiau 1945 metų pabaigoje. Ryšininkais dirbo taip pat mano brolis Kazys ir sesuo Elena, bet pagrindines užduotis man teko vykdyti: rinkau maistą, drabužius, mezgiau pirštines, palaikiau ryšį ir viską dariau, ką tik man liepdavo.

Brolis Kazys dar vokiečių okupacijos metais buvo išėjęs į Plechavičiaus armiją, bet, kai vokiečiai plechavičiukus išvaikė, brolių paėmė į Rytų frontą, vėliau jis pateko į rusų nelaisvę ir į Lietuvą grįžo tik po ketverių metų. Tuo metu mūsų apylinkėse jau aktyviai veikė partizanų būriai. Aš asmeniškai labai norėjau irgi kažką gera padaryt Lietuvai, padėt partizanams, nes dar 1941-aisiais pajutau didelę neapykantą raudoniesiems okupantams. Mano pirmąją mokytoją Elvyrą Mikšytę jie ištėrė į Sibirą, kelionėje mirė jos motina. Mano širdyje visą laiką virė neapykanta atėjūnams.

Kai pirmą kartą pas mus užėjo Domas Kraujelis-*Viesulas* su būriu, kaip tik tuo metu buvo Vaclovas Balčiūnas parvažiavęs į tėviškę, jis jau buvo baigęs universitetą

Kaune. Tada mes visi susitikom. Vyrai pavakarieniavo, pamenu, Vaclovas Kraujeliui atidavė tėvo kišeninį laikrodį. Po to dar keletą kartų buvo atėję, o vėliau susirgo vienas partizanas – Savickas-*Putinėlis*. Jam pakilo temperatūra, reikėjo kuo skubesnės medicininės pagalbos. Balčiūnai gyveno Akmenės vienkiemyje, jų tėvą Mečislovą ir sūnų Ksaverą prie vokiečių sušaudė raudonieji partizanai, buvo likusi tik invalidė motina, kurią aš prižiūrėjau, o kartu prižiūrėjau ir tuos namus. Kiti jos du sūnūs gyveno ir mokėsi Kaune. Tada partizanai pas Balčiūnus paliko ir tą ligonį, kurį turėjau slaugyti ir gydyti.

Nuėjau į Pagryžuvio vienuolyną, vienuolyne buvo gydytojas. Aš gydytojui paaiškinau, kokia ligonio būklė, jis man davė vaistų. Kadangi vyko rusų kariuomenės siautimas, man teko nakvoti pas Augustytes, nes su vaistais bijojau eit. Kitą dieną parnešiau vaistus, *Putinėlis* juos pradėjo gerti ir ėmė sveikt. Anksti rytą, dar saulei nepatekėjus, pro šalį ėjo kaimynas Adomas Baranauskas pas kitą kaimyną mėšlo vežt, pabeldė į langą ir pasakė: „Pasakyk ligoniui, kad rusų kareiviai supa vienkiemį“. Pakėliau *Putinėlį*, jis greit apsirengė ir išbėgo, o pati puoliau klot lovą. Kadangi arti buvo miškas, jis nubėgo į mišką prie Gauštvinės ežero ir pasislėpė.

Vakare Adomas atėjo į Akmenės vienkiemį pasižiūrėt, ar manęs nėra, o ten kareiviai sėdi ir, kas tik ateina, to nebeišleidžia. Per dieną ir per naktį kareiviai išlaikė apsupę tą ūkį. Vėliau sužinojom, jog tikrai buvo pranešta (kalbėjo, kad Januškiukas buvo užverbuotas ir išdavinėjo), kad ten gydomi sužeisti partizanai. Gerai, kad ligonis spėjo pabėgt. Kai jo nerado, viskas baigėsi laimingai.

Iš Belaglovo būrio pas mus buvo atėjęs partizanas Juozas Jurgutavičius-*Bijūnėlis* iš Šukių kaimo, Šiaulių rajono. Jam batai buvo smarkiai nutrynę kojas, jis taip pat gydėsi Balčiūnų sodyboje.

Ne kartą teko vesti partizanus į kitų būrių veikimo rajonus. Albertą Sauką-*Žinovą* paskutinį kartą nuvedžiau prie Raseinių. Slaptažodis buvo toks: „Ar čia piktas šuo?“ Man turėjo atsakyti: „Mano šuo nekanda“. Čia prisistatė Raseinių krašto rinktinės vyrai, aš jų nė vieno nepažinojau, ten nebuvo jų vado *Ežerėno*. Jie man padėjo ir naktį išleido į namus, liepė grįžt atgal. Naktį paleist jauną mergaitę buvo nemandagu, bet jie atsiprašė ir pasakė, kad man niekuo padėti negali. Po to ten žuvo Kraujelio būrys. Be abejo, jie buvo išduoti, o *Žinovas* liko gyvas...

Prie to paties Gauštvinės ežero 1946 m. gegužės 30 d. vyko kažkoks partizanų susirinkimas, aš buvau įpareigota paruošti maisto. Mudvi su seserim Elenute maistą nunešėm į susirinkimo vietą. Ten buvo Jonas Belaglovas-*Algis*, *Ežerėnas*, *Saulius*, Povilas Cibulskis-*Jūreivis*. Mes norėjom išeiti anksčiau, bet Kraujelis su laikė, paprašė dar pabūti. Mudvi ir tėvų bijojom, nes jie nežinojo, kur mes išėjom. Kiek pabuvusios mes paėjom apie pusę kilometro, iš miško mus palydėjo Belaglovas su savo draugu, abu buvo be didesnių ginklų. Kai išėjom iš miško, jie mus paleido vienas. Netrukus išgirdom šūvius ir balsus: „Kairį sparną laikyti! Ugnis iš dešinės!“ Supratom, kad partizanai duoda komandas. Netoli miško ganėsi arkliai, o šaudymas jau didelis prasidėjo. Matom – mūsų tėvas, ant arklio užsėdęs, varo visus arklius tolyn nuo miško, kad nenušautų. Stovykloje su mumis buvo ir Jonas

Baranauskas, jis truputį buvo išgėręs, tai dar pasiliko, bet pamatė, kad ir jis mums iš paskos ateina. Tada mes užėjom pas Balčiūnienę, nes į namus eit mums buvo pavojinga.

Kaip vėliau sužinojom, ten buvo didelės kautynės, jose žuvo Nikodemus Augustis-*Upelis*, likusieji partizanai laimingai pasitraukė. *Upelį* dar spėjo užmaskuoti šakomis, po savaitės grįžo vyrai, *Upelio* palaikus suvyniojo į apsiaustą ir išnešė iš miško. O Elytė Januškaitė, aš ir Augustytė nešėm granatas, kad vyrams lengviau būtų. *Upelį* palaidojom prie Kaimalės dvaro, šalia kelio ant pylimo.

1948 m. Kiaunorių klebonas per kitus žmones man pranešė, kad mane seka. Kai žuvo Kraujelis, pas jį rado ryšininkų sąrašą, kuriame buvo ir mano pavardė, bet aš iš namų nenorėjau pasitraukti.

Paskui buvo kautynės Padurupio kaime, kuriose netoli Bronės Vaitiekaitytės-*Žilvitės* namų sužeidė D. Kraujelį. Tada kulka Kraujeliui kliudė nugarą ir išėjo per pilvą. Man toks vaikutis atnešė raštelį, kuriame buvo parašyta, kad kuo greičiau pasikinkyčiau arklį ir važiuočiau atvežt daktarą. Kaip buvau apsilikęs, taip ir išbėgau iš namų. Mane vežė Radavičienė iš Peldžių kaimo. Atvažiuom į vienuolyną šesť valandą, į mišparusėjo žmonės. Tas daktariukas atsisakė važiuoti, tik pažiūrėjo į mane ir paklausė: „Kaip jūs tokia jauna ir nebijot?“, ir palinkėjo man laimės. Gavau pas jį vaistų, mane nuvežė šalia Tytuvėnų prie Gyliaus ežero (ten trys ežerai yra), vietiniai gyventojai nuvedė į mišką, kur sužeistas po egle gulėjo Kraujelis. Turėjau taip vadinamo „marganco“ skiedinio, tablečių nuo stabligės ir dar kažkokių vaistų. Kraujelis gulėjo ant žemės, turėjo tik pagalvę ir antklodę. Nors buvo labai sunkiai sužeistas, bet sąmonės nepraradęs. Be abejo, reikėjo kuo skubiau daryt operaciją, bet nebuvo nei kur, nei kam. Išorėje žaizdos buvo nedidelės, tas vietas išploviau „marganco“ skiediniu, perrišau. Miške prie jo išbuvau per naktį, visą naktį mes labai tyliai kalbėjomės. Medžiai sušlama, man rodos, kad jau kas eina, tada jis mane ramina. Paskui jis mane paklausė:

– *Saulute*, ką tu darysi, kai aš mirsiu?

– Kol jausiu, kad gyvas, nepaliksiu, o kai nebejausiu, tada paliksiu, – pasakiau jam.

Auštant užėjo kažkokia nepažįstama moteriškė, Kraujelis griebė automatą ir ją sulaikė. Moteris gal grybavo ar šiaip kurėjo, bet labai išsigando. Kraujelis ją ištardė ir labai prigrasinęs paleido. Paskui jis man pasakė, kur yra jo žmona.

Prie Kiaunorių bažnytkaimio vienoje sodyboje buvo apsistojusi Eleonora Kraujelienė. Nuėjau pas ją ir perdaviau žinią, kur yra Kraujelis, kokia jo būklė. Tada jau ji darė žygius. Kiek žinau, Jonas Baranauskas pasikrovė šieno vežimą ir po šienų paslėpęs Kraujelį išvežė į Jono Belaglovo būrį (nuo Tytuvėnų apie 40 km), ten jis gydėsi.

Kraujelis žuvo 1948 02 17 Kelmės valsčiuje, Kryžbarko kaime.

Mane areštavo 1948 m. balandžio 13 d. Tytuvėnų sribai. Nusivežė į Tytuvėnus, o ten tardė ir mušė tardytojas Kšaninas. Ištiesai dieną ir naktį stovėjo ir saugojo mane pasikeisdami sribai, nedavė nei valgyt, nei miegot. Iš pradžių Kšaninas klausinėjo

apie kaimynus, o paskui pradėjo apie banditus. Kai pasakiau, kad „banditų“ nepažįstu, tada tvojo į kaktą kažkokiu kietu daiktu, aš apsvaigau ir nukritau. Kai atsivagavau, kitą dieną išvežė į Kelmę. Kelmėje per kiemą vesdavo į tualetą. Sugalvojau, kad reiktų bėgti, nes čia mane pribaigs. Kai eilinį kartą vedė į tualetą, ne į tualetą, bet už tualetą šokau, deja, ten stovėjo sargybinis. Tik šūviai pasipylė, išgirdau šaukiant: „Stok! Rankas aukšty!“ Sustojau ir iškėliau rankas. Tada mane greit išvežė į Šiaulius.

Mus teisė visą grupę, apie 10 žmonių. Gavau dešimt metų lagerio. Daugiausia metų praleidau Intoje, po to vienerius metus Lemju lageriuose. Ten, dirbant prie miško darbų, sunkiai sužeidė: ant manęs užkrito medis, tapau invalide visam gyvenimui. Lageriuose išbuvau septynerius metus. Paleido kaip neteisingai nuteistą, bet už tai komunistai jokios kompensacijos man nesumokėjo ir neatsiprašė nei už iškentėtus metus Rusijos lageriuose, nei už sužalotą sveikatą.

Pasakoja BRONĖ JUŠKIENĖ (MORKŪNIENĖ) – VAITIEKAITYTĖ - ŽILVITĖ

Užrašyta Panevėžyje
2002 03 02

Gimiau 1924 01 06 Šiaulių apskrityje, Padubysio valsčiuje, Padurupių (kitur – Padurpio) kaime. Šeimoje buvau tik viena dukra, turėjome dvylika hektarų žemės. Pirmąją rusų okupaciją pragyvenome didelėje baimėje. Prasidėjo trėmimai į Sibirą. Vokiečių okupacijos metais didesnių išgyvenimų nebuvo. Okupacijos pabaigoje, apie 1944 m., mūsų apylinkėse pasirodė vadinami raudonieji partizanai. Pas mus gyveno toks Aleksas Jurgelis. Supratome, kad jis su tais raudonaisiais palaiko ryšį. Pas mus jie septyniese buvo atėję. Aš su savo būsimu vyru Mečislovu Juškumi tarėmės eiti į atlaidus Tytuvėnuose, bet jie nenorėjo mūsų išleisti, bijojo, kad mes nepraneštume policijai. Prigrasino, prigašdino, bet išleido. Tarp jų buvo du latviai, rusas, kiti lietuviai. Vėliau jie Padurupių kaime sušaudė mano klasės draugą Romą Jokubauską, o kitame kaime nušovė tėvą ir sūnų Uoginskus.

Kai prasidėjo antroji rusų okupacija 1944 m., mes su Mečislovu jau buvome vedę. Mano vyras dirbo Domo Kraujelio-*Viesulo* būrio ryšininku. Būrys veikė Padubysio, Radviliškio, Kelmės, Tytuvėnų valsčių teritorijose. Daugiausia laikydavosi Tyrulių pelkėse, Pakapės kaime, kadangi pats Kraujelis buvo kilęs iš gretimo Giedrių kaimo. Kartu su juo partizanavo ir jo žmona Eleonora Kraujelienė-*Audra, Svajonė*. Kraujelio būryje iš pradžių buvo keturiolika partizanų, vėliau Elena Januškaitė-*Banga* ir Bronius Muklinskas-*Linksmutis* išėjo į Alberto Pumpučio-*Galijoto* ir Antano Navicko-*Vilko* (R. K. p a s t a b a: kilęs iš Skaudvilių kaimo, Padubysio valsčiaus) būrius. Galiausiai liko aštuoni partizanai.

Kaip jau minėjau, iš pradžių mano vyras ryšininkavo. Visada po kautynių su vyru nuvažiuodavome į Bazilionų miestelį pažiūrėti, kas iš partizanų nušautas ir numestas ant gatvės. Vieną kartą, tai buvo 1947 m., jis man pasakė, kad reiktų paruošti vakarienę, nes ateis partizanai. Vakare atėjo keletas. Ilgai kalbėjomės, jie daug juokavo, gana artimai tada su jais susipažinau. Po to ir aš jiems padėdavau, nunešdavau laiškus. Turėjau ryšininkės slapyvardį – *Svajonė*. Kadangi vyras gavo šaukimą į rusų armiją, namuose likti nebegalėjo. Pasirinko mišką. Aš laukiausi kūdikio ir viena pasilikau namuose. Mūsų kaimas buvo vieningas ir gana saugus, tad vyras dažnai pareidavo į namus. Kartu švėsdavome Velykas, Kalėdas ir kitas šventes. Kai žmonės sužinodavo, kad ateis partizanai, atnešdavo maisto. Ypač partizanams daug padėdavo Starodomsčiai. 1947 m. liepos 30 d. vakare partizanai pas Starodomskienę atėjo rugių pjauti. Juos įskundė tokia Juzefa Zalcėkienė iš II-ojo Padurupių kaimo. Partizanai, baigę pjauti rugius, išėjo kažkur prie Dubysos, tik mano vyras Mečys pasiliko. Rytą namus apsupo rusų NKVD kariuomenė. Vyrą paėmė gyvą, nuvedė į daržinę ir uždarė, bet jis iš tos daržinės pabėgo. Atbėgo pas Starodomskienę, kur aš nakvojau, liepė ir man kartu su juo bėgti. Mes tik išėjom iš gryčios, kai kieme pasigirdo šūviai. Tada jis mane paliko ir pasileido bėgte per avižų lauką. Vėl pasigirdo šūviai, tik pamačiau, kaip Mečislovas krito. Aš nubėgau Dubysos link, ten pas Kasperavičius sutikau partizanus ir pasakiau, kad *Mėnulis* žuvo (R. K. p a s t a b a: Mečislovas Juškus-*Mėnulis*). Mūsų dukrytei tada buvo pusantrų metų. Vyro palaikus rusai pasiėmė ir nusivežė į Bazilionus. Kur jį užkasė, taip ir nesužinojau iki šios dienos. Aš lyg ir galvojau dar grįžti į namus, bet gerai žinojau, kad rusai manęs ramybėje nepaliks. Jeigu įkliūsiu jiems į nagus, kankins ir reikalaus pasakyti, kur kiti partizanai. Ilgai klajojau viena per žmones. Kurį laiką slapščiausi netoli Pakapės pas tokią Druceikaitę. Partizanai žinodavo, kur aš apsistoju. Kad jie mane ir palikdavo, bet be jų žinios keisti savo buvimo vietos negalėjau. Nesėdėsi juk į urvą įlindusi, kažkas vis vien pastebės, pamatys. Žmonės greit pamato, sužino, liežuvių jiems nepririši.

Kartą pas mane atvažiavo partizanų ryšininkė Eugenija Limontaitė ir pasakė, kad vado nurodymu aš privalau prisistatyt į būrį. Nuvažiuavome į Spičių mišką. Čia mus pasitiko pats Kraujelis ir pasakė, kad man vienai slapstytis pavojinga, kad gali suimt, tada už pasekmes niekas nebeatsakys. Taip aš ir pasilikau pas partizanus. Visą laiką būdavome kartu su vado žmona. Apginklavo mane rusišku PPŠ automatu, pamokė, kaip su juo elgtis. Miške dažnai vykdavo įvairios pratybos, ateidavo Jonas Žemaitis, Vytautas Mažylis-*Tigras* (R. K. p a s t a b a: ryšininkas, pastaruoju metu gyveno Panevėžyje, mirė 2003 m.), skaitydavo mums paskaitas. Paprastai jie ateidavo penkiese šešiese, tik vieną kartą buvo atėję trise. Visi partizanai buvo uniformuoti, vilkėjo kariškus apsiaustus, turėjo kariškas kepures. Po mėnesio partizaną Pipalą-*Perkūniuką* vadas išleido į namus. Jis, niekam nieko nesakęs, nuėjo tiesiai į Bazilionų MGB registruotis, ten jį čekistai gerai prispaudė ir užverbavo. Matyt, žmogus neišlaikė kankinimų ir išdavė mus. 1947 m. rugsėjo 24 d. vado žmona buvo išėjusi pas siuvėją, kiti vėl kažkur su įvairiais reikalais buvo išėję, o aš, vadas Kraujelis ir Juozas

Bajarūnas-*Kadagėlis* buvome pasilikę Užpelkių miško pelkės stovykloje. Išgirdau, kad kažkas treška. Staiga pasipylė šūviai, o naktis tamsi, nieko nematyti. Vadą sužeidė pačiais pirmaisiais šūviais, jis nespėjo net ginklo pasiimti. Aš pažeme įšliaužiau į balą, pasinėriau į vandenį, matau – kažkas šalia manęs šliaužia. Prišliaužėm prie kranto ir išgirdau Kraujelio balsą. Jis mane pirmiau atpažino:

– *Žilvite*, ar tu nesužeista?

– Ne,– atsakiau jam.

– O aš sužeistas...

Kraujelis buvo sunkiai sužeistas, vos nuėjom pas tokius Juškevičius. Jie su žmona buvo mūsų ryšininkai. Šeimininkė pasirūpino vadu, ir jis pasiliko pas tuos žmones. Aš išėjau ieškoti kitų partizanų (R. K. p a s t a b a: Kraujelio sveikata rūpinosi ryšininkė Jadvyga Juškytė – Masaitienė, iš Pagryžuvio vienuolyno nešė vaistus ir konsultavosi su ten gyvenančiu gydytoju). Vėliau sužinojom, kad *Kadagėlis* žuvo stovykloje. Trečią dieną mes visi susirinkome man nepažįstamų ryšininkų sodyboje netoli Tytuvėnų. Po to vėl išėjome į mišką.

Kitos kautynės įvyko 1948 m. vasario 17 d. Spičių pelkėse. Tada mes septynios, aš, *Linksmutis*, *Bijūnėlis*, *Šarūnas*, Domas Kraujelis, Eleonora Kraujelienė, *Jazminas* ir Albertas Sauka-*Žinovas* (jis dar turėjo pravardę *Šauklis*), buvome nuėję į svečius pas *Galijotą*. Kadangi susirinko nemažas būrys žmonių, *Galijoto* vyrai nutarė eiti į kaimą atsinešti maisto. Nuėję į kaimą, pasipjovė kiaulę ir atsivežė į mišką. Iš paskos, matyt, atsekė rusai. Tik pradėjom mėsą dorot, kai užpuolė mus. Aš tempiu paskui save raišą *Galijoto* žmoną ir matau, kad prie bunkerio guli peršautas ir šaukia šviešiaplaukis vaikinukas:

– Gelbėkit arba pribaikit mane! Kad tik gyvo nepaimtų!

Abu vadai mums liepė bėgti tolyn, o jiedu pasiliko. Tik iš šūvio supratome, kad pribagė sužeistąjį. Paimti su savimi jo nebegalėjome, nes patys per sniegą vos yrėmės į priekį. Iš paskos vilkome šakas, kad užmaskuotų pėdsakus. Visi laimingai pabėgome, tik tas vienas žuvo.

Po to mes vėl atsiskyrėme nuo *Galijoto* būrio ir grįžome į savo kraštą. Kurį laiką mūsų gyvenimas buvo palyginti ramus. 1948 m. vasario 17 d. ryšininkai rogėmis mus nuvežė į vieną sodybą netoli Kelmės. Ten, matyt, kažkas mus išdavė. Rusų kariuomenė apsupo tuos namus, įvyko kautynės. Aš tada turėjau vokišką automatą "grosmašine", atsišaudydama iššokau per langą ir bėgau pusiau apsnigtu arimu į miško pusę. Visai prie pat miško pamačiau bėgantį vadą su žmona. Pagalvojau, kad jie jau laimingi, o aš, *Bijūnėlis* (R. K. p a s t a b a: vardas Jonas, kilęs iš Kelmės apylinkių) ir *Jaunutis* šliaužėm protarpiais atsišaudydami, bet mano automatas užsikimšo smėliu, ir aš jį palikau. *Žinovas* bėgo į priešingą pusę ir liko gyvas. Ryšininkai vėliau pasakojo, kad jo buvo sutarta su stribais, jog jis mestelės pirštines aukštyn, ir tie jį nešaus (R. K. p a s t a b a: *Žinovą* už išdavystę vėliau sušaudė raseiniškiai).

Prišliaužėm spygliuotą ganyklų tvorą, atsistojau, bandžiau ją perlipti ir pajutau kojose karštį (Albinos Augustytės pastaba: Bronė man lageryje pasakojo, kad Kraujelis kul-

kosvaidį pasistatė ant palangės ir pasakė: „Aš jus pridengsiu, bėkit“. Tai kada jis su žmona galėjo pirma jos atsidurti prie miško?). Šiaip taip išliaužiau į tokių miškelį ir pamačiau, kad per abi kojas bėga kraujas. Supratau, kad mane kliudė kulkosvaidžio, kuris stovėjo ant miško kampo, kulka. Visas švarkelis buvo kulų sukapotas, tiesiog stebuklas, kad man niekur daugiau nekliuvo, tik per kojas. Nusirišau skarutę, perplėšiau pusiau ir aprišau kojas. Įėjau tarp tokių eglių, žiūriu – tarp jų guli *Sakalas*, jo veidas kruvinas. Pamatęs mane, paklausė:

– *Žilvite*, ar tu sveika?

– Nežinau, kas man yra? Kraujas iš kojų veržiasi, o skausmo jokio nejaučiu...

– Jeigu gali, nuimk planšetę, – sako jis.

Nuėmiau planšetę, o jis sako:

– Jeigu tau dar jėgos leidžia, eik, – ir aš jį palikau.

Tik vėliau sužinojau, kad jis buvo sužeistas į plaučius. Išėjau į kitą miškelio pusę, matau – keliu važiuoja kareivių pilnos pastotės ir vežasi nušautus mano brolius. Man reikėjo pereiti per tą vieškelį, o jėgos senka, galva svaigsta. Šiaip taip perėjau vieškelį, netoliese radau nedidelį namelį. Užėjau, prie stalo sėdi moteris ir keturiolikos šešiolikos metų berniukas. Pasakoju, kad važiauvau autobusu, įvyko avarija ir mane sužeidė. Ta moteris perrišo man kojas ir liepė atsigulti ant lovos pailsėti. Be abejo, ji suprato, kad meluoju, nes tokio smarkaus šaudymo ji negalėjo negirdėt. Berniukas greitai dingo. Aš paklausiau jos, kur tas vaikas išėjo, o ji paaiškino, kad į malūną. Iš tikrųjų jis pranešė rusams. Netrukus prisistatė čekistai, ištempė mane iš lovos, įmetė į roges ir išvežė į Kelmę. Mes tik trise likome gyvi, o penki žuvo, tarp jų ir vadas su žmona.

Taip mes tada ir nesužinojom, kas mus išdavė. Prie tos sodybos ir sargyba buvo palikta, bet sargybiniai nepastebėjo atslenkančių rusų (R. K. p a s t a b a: Albinai Augustytei autorė yra pasakojusi, kad sargyboje buvusios jos abi su Kraujeliene, o vyrai miegoję). Tiesa, prieš tai dar buvom užvažiavę pas *Bijūnėlio* tėvus, kurie gyveno giliai tarp miškų. Išvažiuojant jie mus dar palydėjo, apsiverkė atsisveikindami, tarsi nujausdami, kad su sūnumi matosi paskutinį kartą. Jis irgi žuvo. Kiek teko girdėti, vėliau partizanai išaiškino išdavystės kaltininką ir jį sušaudė.

Kai atvežė mane į Kelmę, apie savaitę išgulėjau stribyne ant grindų. Jie manė, kad aš neišgyvensiu. Man ne tik kojos, bet ir petys buvo peršautas. Saugojo du sargybiniai: vienas prie lango, kitas prie durų stovėjo. Niekas žaizdų neperrišinėjo, taip kruvina ir išgulėjau tas kelias dienas. Pradėjo dvokti. Ateina sargybiniai keistis, už nosių susiima ir keikiasi, skundžiasi viršinininkams:

– Vyvedite etų padlų, očen vaniajet (Išveskite šitą maitą, labai dvokia) ...

Mane tardė keturi tardytojai: Tytuvėnų, Kelmės, Radviliškio ir Šiaulių. Ypač žiaurus buvo Radviliškio tardytojas. Ateidavo apsirengęs tokiu odiniu paltu į tą kambarėlį, kur aš gulėdavau ant grindų, eina aplink ir spardo, labiau taiko įspirt į žaizdas. Lygiai taip pat žiauriai elgėsi ir Tytuvėnų tardytojas. Ne visada skausmą ir jausdavau, visas kūnas buvo tarsi apmiręs. Negalvojau, kad išgyvensiu. Kai pamatė, kad nemirštu, atvedė kažkokį Kelmės felčerį, tas perrišo žaizdas. Vėliau iš-

vežė į Šiaulių kalėjimą. Šiauliuose jau pradėjo gydyti. Paguldė į kalėjimo ligoninę, gydė labai bjauri gydytoja žydė, o medicinos seselė rusė Lokanina buvo nuostabus žmogus. Ateidavo pas mane, užjausdavo, aš jčiau didelį jos rūpestį. Kojose atsivėrė žaizdos, pradėjo pūliuoti, ji iškviatė chirurgą, kuris man darė operaciją. Ta žydė neleido chirurgui naudoti jokių nuskausminamųjų vaistų, todėl operacijos metu aš kelis kartus buvau praradusi sąmonę. Žydė stovėjo šalia ir neleido chirurgui nė vieno žodžio ištarti. Ji buvo ne žmogus, o žvėris: stora, tamsaus gymio, žiaurios fizionomijos, ypatingai nekęsdavo politkalinių. Kalėjimo ligoninėje išgulėjau apie septynis mėnesius. Kai mane išrašinėjo iš ligoninės į kamerą, tai toji žydė ir sako:

– Aš nesuprantu, kaip tu pagijai, čia tikras stebuklas! Maniau, kad pastipsi...

Kalėjime tris mėnesius išlaikė vienutėje, bandė verbuoti, žadėjo paleisti, nesudaryti bylos.

Prasidėjo tardymai. Reikalauja viską prisipažinti, o aš tyliu, nieko nesakau, tada veda į karcerį. Pirmą kartą gavau aštuonias paras sėdėti karceryje. Iš pradžių gulėjau ant pliko betono, tik penktąją parą atnešė sudriskusį čiuzinėlį. Per parą davė stiklinę vandens ir penkiasdešimt gramų duonos. Čia irgi tardė keturi tardytojai, jie atvažiuodavo net iš tų rajonų, kuriuose man teko partizanauti. Tardė aštuonis mėnesius, po to teisė mus tris partizanus: mane, Alfonsą Jara-*Jaunutį*, *Jazminą*, Vaclovą Sinkų-*Sakalą* ir šešis ryšininkus, tarp jų Vytautą Mažylį-*Tigrą* ir mano uošvį Juškų. Partizanai gavo po dvidešimt penkerius metus lagerio ir po penkerius metus tremties, o ryšininkai – po aštuonerius metus. Patekau į Komijos respublikos Intos lagerius. Kasėme kanalus, taisėme kelius, tundroje kirtome medžius, teko dirbti žvyro, smėlio karjeruose. Lageryje išbuvau dešimt metų ir penkis mėnesius.

Mes turėjome nemažai savo rėmėjų, kurie mumis rūpindavosi, pranešdavo apie artėjančią pavojų. Bazilionų stribyne stribu tarnavo Vacys Mingilas, kuris mūsų partizanams teikdavo įvairią informaciją. Jis beveik visada, kai tik galėdavo, pranešdavo, kur jie eis, kur bus pasalos, kokie šnipai mus seka. Jo likimo aš nežinau, bet tai buvo vienintelis žmogus, kuris mus ne kartą gelbėjo. Su juo ryšį palaikė Kraujelio, *Vilko* ir *Galijoto* būriai.

Miške gyvendavome tik stovyklose, bunkerių neturėjom. Turėjome rusiškas palapines, jose ir miegodavom. Žinoma, apačioje prisidėdavom eglišakių, susikurdavom lauželį, kojas pasišildydavom. Miške gyvenant visko būdavo: ir alkį tekdavo iškęst, ir permirkę būdavom. Jeigu ryšininkai duoda ženklą, kad apylinkėje yra priešų, tokiu atveju iš miško neišeisi, sėdėk ir lauk, kada priešas pasitrauks. Ypač daug mums padėdavo ryšininė Jadvyga Juškytė – Masaitienė-*Saulutė*, ryšininė Janina Druceikaitė – Kazickienė-*Ramunė* (R. K. p a s t a b a: šiuo metu gyvena Tauragėje), ryšininė Stefanija Juškevičiūtė (R. K. p a s t a b a: mirusi 2001 m., palaidota Šiauliuose), ryšininkai Starodomsčiai, kurie vėliau buvo ištremti į Sibirą, ryšininė Starodoms-kaitė – Čepulienė su vyru (R. K. p a s t a b a: šiuo metu gyvena Tytuvėnuose).

Kai aš pasitraukiau į mišką, mano dukrytė augino mama. Tik vieną kartą vadas išleido nueiti aplankyti dukrą. Tuo metu stovyklavome netoli Skirmantų, pas

kuriuos tada glaudėsi mama su mano dukrele. Gal kokią valandą su dukryte pabuvau, pasikalbėjau su mama. Ji pasakė, kad pas ją pradėjo atvažinėti sribai ir reikalavo pasakyti, kur aš esu. Kad mane išduotų, mamą mušė ir kankino: atmušė plaučius, kepenis, inkstus. Po to neilgai pagyvenusi ji mirė. Laidotuvėse neteko dalyvauti, apie tai sužinojau būdama tik kalėjime. Po mamos mirties dukrytę paėmė auginti žuvusio mano vyro motina. Ji tada gyveno su tokiu Tučkumi. Septynerius metus nieko nežinojau apie dukrą, kadangi laiškų nei rašyti, nei gauti aš negalėjau. Tik po septynerių metų sužinojau, kad pusiau paralyžiuota anyta su vyru ir dviejų metų mano dukryte buvo ištremti į Sibirą, gyveno Irkutsko srityje. Kai mirė Stalinas, tada jau leido parašyti į namus laiškus. Taip sužinojau apie artimų žmonių likimus. Kai jau buvau paleista iš lagerio, iš Intos į Irkutską pas savo tėvus važiavo toks pažįstamas Balys Račkauskas. Jo paprašiau, kad atvežtų man dukrą. Tada jai buvo jau dvylika metų. Dar ilgai mes gyvenome kartu. Ištekėjo ji už lietuvio kalinio Antano Eglinsko. Irkutske jis buvo baigęs medicinos institutą, dirbo gydytoju (R. K. p a s t a b a: prieš dvejus metus mirė Ukmergėje).

Išrašas iš bylos apie D. KRAUJELIO-ŠTURMO būrio sunaikinimą

Pažodžiui versta iš rusų kalbos

LYA (KGB) archyvas.
Byla 35/27, F. 3. P. 72 – 75

1948 m. vasario 17 d. 5 val. ryto Kelmės MGB sk. iš agento *JAKUBAUSKO* gavo duomenis, jog Kryžbarko kaime, Kelmės valsčiuje, pas gyventoją *ŠVEIKAUSKĄ* slepiasi 9-ių žmonių gauja.

Gautų duomenų realizacijai ir gaujos likvidavimui pasiūsta 15-os liaudies gynėjų grupė, vadovaujama Kelmės MGB skyriaus viršininko kapitono *ČUKOV* ir operatyvinio įgaliotinio jaunesniojo leitenanto *LAVRENTJEV*.

Tą pačią dieną 11 val. liaudies gynėjų būrys, prisidengdamas nelygiu vietovės reljefu, nepastebimai prisiartino prie Šveikausko sodybos ir ją apsupo.

Atkaklių ir greit sprendžiamų veiksmų dėka liaudies gynėjų būrys užmušė 4 banditus. Susišaudymo metu žuvo ir banditų rėmėjas *ŠVEIKAUSKAS*.

5 sužeisti šios gaujos banditai kautynių metu, pasinaudodami miškinga vietove, bandė slėptis.

Tos pačios dienos 17 val. Baldužių k., Kelmės vlsč. gyventojas – pareiškėjas *VINCAS BUTKUS* pranešė, jog du sužeisti banditai, ginkluoti pistoletais, atėmė iš jo pastotę ir, pasinaudodami važnyčiuotoju *LEOPOLDU BERNOTU*, Baldužių kaimo gyventoju, nuvažiavo Kelmės valsčiaus Minergių kaimo kryptimi.

Sužeistų banditų paieškai ir sulaikymui buvo išsiųsta MGB 298 pionierių pulko 5 kareiviai, vadovaujami MGB 2-N skyriaus vyresniojo operatyvinio įgaliotinio leitenanto *ŠURUCHIN*.

Neprivažiavus Minergių kaimo, nurodytoji grupė susitiko grįžtantį atgal važnyčiuotą *BERNOTĄ*, kurį apklausus buvo nustatyta, kad sužeistus banditus jis nuvežė Minergių kaiman į *GENĖS VALMANTIENĖS* ūkį.

Gavę šiuos duomenis, kareiviai ėmė supti VALMANTIENĖS ūkį. Banditai, pastebėję besiantinančius kareivius, išbėgo iš namo ir bandė slėptis miške.

Numatytomis priemonėmis sulaikant banditus, vienas iš jų, slapyvardžiu *DEIMANTAS*, buvo nušautas, antrasis *JAUNUTIS-ALFONSAS JARAS*, g. 1929 m. ir iki išėjimo į gaują gyvenęs Šeduvos valsčiuje, Radviliškio apskrityje, buvo paimtas gyvas.

Tą pačią dieną pareiškėjas MITKUS, gyvenantis Degučių kaime, Kelmės valsčiuje, pranešė, kad vienas iš sužeistų banditų slepiasi jo ūkyje. Bandito sulaikymui buvo pasiūsta keturių liaudies gynėjų grupė, vadovaujama skyriaus vado ANTANO LEONO.

Numatytomis priemonėmis sužeistasis banditas, ginkluotas pistoletu, buvo sulaikytas. Tai buvo VINCAS SINKUS-SAKALAS, g. 1920 m., iki išėjimo į gaują gyvenęs Aklinių kaime, Šiaulių valsčiuje ir apskrityje.

Apklauso metu Sinkus parodė, kad kartu su juo kautynių metu į mišką bėgo banditka JUŠKIENĖ-ŽILVITĖ, kuri jam pasakė, kad ji sužeista į koją ir tikisi pasiekti savo giminaičius, gyvenančius Padurupių kaime, Padubysio valsčiuje.

JUŠKIENĖS paieškai ir jos sulaikymui buvo pasiūstos trys grupės: dvi grupės garnizono kareivių po 5 žmones kiekvienoje, vadovaujamos Kelmės valsčiaus operatyvininkų, ir viena liaudies gynėjų grupė, susidedanti iš šešių žmonių, kuriai vadovauja skyriaus viršininkas ANTANAS LEONAS – Padubysio valsčiaus teritorijoje.

Banditka JUŠKIENĖ buvo sulaikyta Padurupių kaime, Padubysio valsčiuje.

Tokiu būdu *ŠTURMO* gauja buvo beveik pilnai likviduota. Užmušti 5 banditai, jų lavonai atpažinti:

1. KRAUJELIS DOMAS-*ŠTURMAS*, Pakapių kaimo, Padubysio valsčiaus gyventojas.
2. KRAUJELIENĖ ELEONORA-AŠARA, *AUDRA*, *SVAJONĖ*.
3. VA.....JONAS-*DEIMANTAS (BIJŪNĖLIS)*.
4. ČERVINSKAS JONAS-*VIESULAS*, KRAUJELIO gaujoje nuo 1947 m. gruodžio mėn.
5.*GARSAS*, KRAUJELIO gaujoje nuo 1948 m. sausio mėn.

Trys sužeisti banditai paimti gyvi, tarp jų:

1. JARAS ALFONSAS, s. Jono-*JAUNUTIS*, g. 1929 m. Iki įstojimo į gaują gyveno Aldoniškio kaime, Šeduvos valsčiuje, Radviliškio apskrityje. *ŠTURMO* gaujoje nuo 1947 m. spalio mėn. (R. K. p a s t a b a: mirė apie 1984 m.).

2. SINKUS VACYS, s. Juozo-*SAKALAS*, g. 1920 m. Iki įstojimo į gaują gyveno Aklinių kaime, Šiaulių valsčiuje.

3. JUŠKIENĖ BRONĖ, d. Vincentos, g. 1924 m. Iki įstojimo į gaują gyveno Padurupių kaime, Padubysio valsčiuje. *ŠTURMO* gaujoje nuo 1947 m. spalio mėn.

Banditas SAUKA ALBERTAS-*ŽINOVAS* pasislėpė, jo paieška tęsiama.

Gaujos likvidavimo metu paimta:

- Kulkosvaidis rankinis vokiškas.....1.
Automatai.....3.
Šautuvai.....4.
Pistoletai TT.....4.
Revolveriai „Nagan“ sistemos.....2.
Granatos.....2.
Šoviniai (įvairūs).....2080.

Be nurodytų ginklų, paimta eilė vertingų dokumentų, direktyvų, LLA vadovybės įsakymų ir apvalus antspaudas su užrašu: „LLA Būrio Vadas“.

Apklauso metu sulaikytasis sužeistas banditas JARAS ALFONSAS, s. Jono-*JAUNUTIS*, g. 1929 m. Aldoniškio k., Šeduvos vlsč., Radviliškio apskr., kilęs iš valstiečių vidutinių,

lietuvis, nepartinis, raštingas, nevedęs, parodė, jog jis 1947 m. rugpjūčio pabaigoje įstojo į veikiančią ginkluotą gaują, kuriai vadovavo *STRAUSAS-JUOZAS SKAČKAUSKAS* ir kurioje buvo priskaičiuojama iki 14-os banditų. Gauja veikė Šeduvos valsčiaus teritorijoje. Vienos paros laikotarpyje *STRAUSAS* į *GALIJOTO-PUMPUČIO* vadovaujamą būrį perdavė *JARĄ* ir suteikė jam *JAUNUČIO* slapyvardį.

GALIJOTO būrio sudėtyje buvo priskaičiuojama iki 16-os žmonių, jie veikė Radviliškio ir Šiaulėnų valsčiuose. 1947 m. spalio mėn. *JAUNUTIS* buvo perkeltas į *ŠTURMO* būrį, kurio sudėtyje buvo 9 žmonės ir veikė Šiaulių, Padubysio ir Tytuvėnų valsčiuose. Gaujos sudėtyje *ŠTURMAS* buvo iki sulaikymo dienos.

Toliau *JAUNUTIS* parodė, jog gaujos turėjo savo ryšininkus:

Radviliškio valsčiuje 2 žmonės,

Šiaulių valsčiuje 2 žmonės,

Padubysio valsčiuje 7 žmonės ir eilė kitų valsčių.

Sulaikytas *ŠTURMO* gaujos banditas *VACYS SINKUS*, Juozo-*SAKALAS*, g. 1920 m. Aklinių k., Šiaulių vlsč., apklausos metu parodė, jog 1945 m. liepos gale jis laisvanoriškai įstojo į *VABALO* gaują. Gauja veikė Šiaulių ir Radviliškio valsčių teritorijose ir savo sudėtyje turėjo 7 narius. Nuo 1945 m. spalio mėn. iki tų pačių metų gruodžio mėn. *SAKALAS* buvo *ALGIO* būrio sudėtyje, kuriame buvo iki 30 žmonių ir veikė Padubysio valsčiuje, Šiaulių apskr. 1945 m. gruodžio mėn. iš vienos gaujos buvo organizuotos dvi gaujos. Iki 1946 m. birželio mėn. *SAKALAS* veikė 3–4 žmonių grupėje. 1946 m. birželio mėn. *SAKALAS* pateko į *TAURO* vadovaujamą gaują, kurios sudėtyje buvo iki 1947 m. sausio 10 d. Gauja veikė Joniškio apskrities teritorijoje. Nuo 1947 m. sausio mėn. iki gruodžio mėn. *SAKALAS* veikė šioje gaujoje. 1947 m. gruodžio mėn. *SAKALAS* perėjo į *GALIJOTO* gaują, kurioje išbuvo iki 1948 m. sausio mėn. *GALIJOTO* gaujoje buvo iki 17-os žmonių ir veikė Šiaulėnų, Radviliškio, Šeduvos valsčių teritorijose. 1948 01 10 *SAKALAS* buvo perduotas *ŠTURMO*-Dominyko Kraujelio gaujai, kurios sudėtyje jis išbuvo iki jo sulaikymo. *ŠTURMO* gaujos sudėtyje buvo priskaičiuojama 9 žmonės ir veikė Padubysio valsčiaus teritorijoje, Šiaulių apskrityje ir Tytuvėnų valsčiaus teritorijoje, priklausė *MAŽYLIO* rinktinei, *KĘSTUČIO* apygardai.

Nurodytos rinktinės štabas iki 1947 m. gruodžio mėnesio buvo bunkeryje Gudelių kaime, Šiaulių valsčiuje, o gruodžio 18 d. šis bunkeris buvo aptiktas MGB organų ir sunaikintas. Šiuo metu rinktinės štabas, kaip parodė *SINKUS*, veikia Šeduvos, Baisogalos ir Gembogalos valsčių teritorijose, bet, kur jis yra, nežino.

MAŽYLIO rinktinės štabas, *SINKAUS* parodymais, susideda iš trijų žmonių:

1. *MAŽYLIS* – rinktinės vadas, pavardė, vardas, tėvo vardas ir gimimo vieta nežinoma, 45-ių metų amžiaus, aukšto ūgio, pilnas, plaukai juodi, veidas apvalus, akys didelės rudos, eisena lėta, turi Lietuvos policijos leitenanto laipsnį. Vokiečių okupacijos metais tarnavo policijos viršininko pavaduotoju Anykščiuose ir Varniuose. Gaujoje nuo 1946 m.

2. *ŽVAINYS* – rinktinės štabo viršininkas. Pavardė, vardas, tėvavardis ir gimimo vieta nenustatyta, 48–49 metų amžiaus, aukšto ūgio, pilno sudėjimo, blondinas, eisena lėta. Netiksliais duomenimis, *ŽVAINYS* gimęs Anykščiuose. Gaujoje nuo to momento, kai Lietuva buvo išvaduota sovietinės armijos.

3. *VYTENIS* – vadovauja rinktinės propagandos ir žvalgybos skyriui. Pavardė, vardas ir tėvavardis nežinomas, gimęs kaime, kuris išsidėstęs visai netoli Panevėžio miesto. 21–22 metų amžiaus, vidutinio ūgio, lieso sudėjimo, plaukai juodi, akys mėlynos. Gaujoje nuo 1945 metų.

R. K. p a a i š k i n i m a i:

Gauja – taip rusų čekistai, sribai ir visi kiti sovietiniai okupantai bei jų kolaborantai vadino lietuvių partizanų būrius bei grupes.

Banditai, banditkos – taip rusų čekistai, sribai ir visi kiti sovietiniai okupantai bei jų kolaborantai vadino lietuvių laisvės kovotojus – partizanus.

Išvaduota Lietuva – okupantai Lietuvos okupaciją vadino išvadavimu.

Pasakoja GENOVAITĖ NAVICKIENĖ – ŠIKŠNYTĖ

Užrašė Šiauliuose A. Daunys
1994 m.

Mūsų sodyba stovėjo Notiniškių kaime, Šiaulėnų valsčiuje, Šiaulių apskrityje. Šeimoje buvome keturios seserys ir keturi broliai. Pokario metais mūsų šeimą ištiko skaudi tragedija: žuvo trys broliai ir tėvas, o motina su sesute buvo ištremtos į Sibirą. Jau 1941 m. mano motinos tėvus ir motinos brolių, mano krikšto tėvą, bolševikai išvežė į Sibirą.

1944 metais, kai grįžo bolševikai, mano broliams reikėjo eiti tarnauti į jų armiją, bet jie visi atsisakė tai daryti. „Už ką? Ar už tai, kad mūsų senelius išvežė? Už okupantus kariauti neisim“, – nusprendė visi. Aš tada jau buvau išteklėjusi ir gyvenau netoli tėvų. Iš pradžių jie dar slėpėsi pas mane. Brolis Pranas slapstėsi toliau nuo namų. Sugavo jį 1944 m. ir be teismo išvežė, nes bylą sudaryti nebuvo už ką. Taip mes jo daugiau ir nematėme, jis buvo nukankintas kažkur Sibiro lageriuose.

Brolis Alfonsas slapstėsi pas seserį kitame kaime. Kitame sesers namo gale gyveno tokie Stulginskiai: motina ir du jos sūnūs. Alfonsas su vienu jos sūnumi, kuris irgi slapstėsi, išsikasė klojime bunkerį ir abu ten gyveno. Po kurio laiko tas Stulginskiukas įstojo į sribus ir išdavė brolių Alfonsą. Jį irgi 1944 m. suėmė sribai, po teismo išvežė, bet jam pavyko iš Leningrado pabėgti. Jis pėsčias atėjo iki Latvijos. Vėliau pasakojo, kaip kelionėje nusilpo iš bado. Kažkur Latvijoje užėjo rusų sargybą. Tie jam liepė stoti, bet jis nestojo, bandė bėgti, jį peršovė ir paėmė gyvą. Tuomet sargybiniai iškvietė iš netoliese esančio miestelio NKVD darbuotojus. Atvažiavo du leitenantai, kurių vienas buvo žydas. Išsivedė jį į lauką, jau vienas norėjo nušauti, bet kitas nustūmė jo ranką ir pasakė „ne nado“ (nereikia). Tada nuvežė jį į saugumą, iš ten jis pateko į kalėjimo ligoninę. Po dviejų mėnesių saugumiečiai ištyrė, kad jis neteistas, tada paguldė į civilių ligoninę. Šioje ligoninėje išgulėjo du mėnesius. Išleisdami gydytojai rekomendavo jam kreiptis į miliciją ir prašyti, kad išduotų kokį nors dokumentą, su kuriuo galėtų grįžti į namus. Jis taip ir padarė. Gavo dokumentus. Dar nebuvo grįžęs, o Šiaulėnų milicija jau žinojo ir jo laukė.

Grįžo brolis Alfonsas 1946 metų vasario mėnesį ir toliau rūpinosi pasu bei bandė įsidarbinti. Šiaulėnuose dirbo labai žiaurus NKVD viršininkas žydas Berkė, pasi-

vadinęs Berkmanu. Jis žiauriai mušdavo ir sadistiškai kankindavo tardomuosius. Tas žydas ne kartą tardė ir brolių Alfonsą, bet vis paleisdavo. Vieną kartą nakvojau pas seserį. Naktį pasibeldė rusų kareiviai, pasiliko iki ryto, o išeidami išsivedė ir brolių Alfonsą. Ėmė kamuoti bloga nuojauta. Sutikau vieną mokinuką, kuris pasakė matęs, kur nusivežė brolių. Nulėkiau ten, paklausiau, ar atnešt valgyti. Jis pasakė, kad nereikia. Neilgai trukus jį uždarė. Pavakary į mūsų namus atėjo penki kareiviai. Motiną ir seserį pasodino ant lovos ir liepė nevaikščioti, o patys laukė prieangyje. Saugume tas bjaurus žydas Alfonsui išdavė pažymėjimą ir pasakė, kad su juo galės gauti pasą ir įsidarbinti. Su tuo dokumentu brolis išskubėjo namo. Sesuo matė, kaip jį kaimynas parvežė. Tik jam įėjus, ruskiai suriko:

– Ruki v vierch (rankas aukštyl)!

Alfonsui pasirodė, kad čia savi juokauja, nes buvo prietema. Jis šypsodamasis žengė į priekį, bet ruskiai dar kartą liepė pakelti rankas, apsisukti ir žengti pirmyn. Jam žengiant durų link, vienas iš ruskių paleido šūvį, ir brolis sukniubo. (Tai buvo 1946 10 16). Kitas priėjęs dar šovė į galvą. Motinai ir seseriai liepė kūną įkelti į ratus, bet jos jau nebepajėgė to padaryt. Tada patys įkėlė kūną į ratus ir išvažiavo. Kur užkasė, žino tik stribas Timinskas.

Šiaulėnų stribai, žydų valdomi, buvo ypač žiaurūs. Jie žudė žmones ir plėšikavo.

Broliai Liudas ir Vytautas išėjo į mišką ir tapo Lietuvos partizanais. Partizanavo Vytauto Didžiojo rinktinės Kraujelio būryje. Jų būrį, 1946 m. apsistojusį pas Balčių Širvučių kaime, apsupo stribai ir kariuomenė. Tada krėtė visą kaimą, priartėjo ir prie Balčių sodybos. Liudas tuo metu sunkiai sirgo plaučių uždegimu. Vyras atsisaudydami nutarė trauktis, su jais kartu bėgo ir Liudas, bet, būdamas ligonis, vos pavilkko kojas, dar įsipainiojo į vielas ir pargriuvo. Ginklą spėjo numesti kitam partizanui. Nugriuvusį jį ir paėmė stribai (1946 01 17). Kraujelis, jo žmona ir brolis Vytautas iš apsupties ištrūko, žuvo tik sodybos šeimininkė Balčienė. Ją taip smarkiai stribai sumušė, kad leisgyvę nuvežė į Šiaulius, ten ji, taip ir neatgavusi sąmonės, mirė.

Labai nukentėjo ir brolis Liudas-Vytautas. Jį tardė ir nuolat klausinėjo, kas buvo kartu su juo. Liudas laikėsi ištvermingai ir nieko neišdavė, visą laiką tvirtino, kad vienas slapstėsi Balčių sodyboje, jokio ginklo neturėjo ir net partizanų nebuvo. Tardė, kankino, mušė nežmoniška. Sunku ir apsaityti, kaip žmogus galėjo tiek iškęsti! Ant kūno nebuvo vietos, kur nebūtų mėlynės, o galva visam gyvenimui liko randaota. Pasakojo: kartą įsodino jį į sunkvežimį, įmetė du kastuvus ir išvežė į mišką sau duobės išsikasti, bet nenušovė, matyt, manė tokiu būdu jį priversti prašnekti. Nuteisė jį penkiolikai metų lagerio. Po Stalino mirties su vienu kaliniu, buvusiū kariškiu, jis organizavo kalinių sukilimą. Tą jo draugą sušaudė, o jo niekas neišdavė, todėl liko gyvas. Lageryje ir tremtyje išbuvo keturiasdešimt metų. Buvo nuteistas be teisės grįžti į Lietuvą. Grįžo tik dabar, Lietuvai tapus nepriklausoma, gyvena Radviliškyje.

Brolis Vytautas lankė gimnaziją, bet turėjo iš jos pasitraukti. Iš pradžių dar slapstėsi pas dėdę, bet vėliau išėjo į mišką pas partizanus, į Kraujelio būrį. Tuo metu, kai juos apsupo pas Balčius, Vytautui pavyko pabėgti. Bebėgdamas jis įkrito į Šven-

drynės pelkę, tik kitų padedamas išsigelbėjo. Buvo sausio mėnuo, per 20 laipsnių šalčio. Vyrai pasikeisdami jį perrenginėjo savo drabužiais. Nubėgo apie 10 kilometrų, bet vis tiek susirgo plaučių uždegimu. Jį su Juliaus Katkaus (R. K. p a s t a b a: A. Augustytės prisiminimuose – Juliaus Kostkaus) pasu paguldė į Šiaulių ligoninę. Tenai kiek pagulėjo, pasigydė ir persikraustė į Šiaulius pas Vainauskus. Čia jį pastebėjo gatvės komiteto pirmininkas ir pradėjo teirautis, kas jis per vienas (R. K. p a s t a b a: ne visai sutampa su A. Augustytės parodymais). Reikėjo ieškoti kitos vietos. Tada jį nuvežė į Pabalių pervažos geležinkelio būdelę, kurioje labai vargingai gyveno viena šeima. Ten jis visiškai pagijo. Niekam tada neatėjo į galvą, kad toje būdelėje gyvena besigydantis partizanas. Pasveikęs sugrįžo į būrį. Pavaikštinėjęs su Kraujeliu, buvo perkeltas į Vytauto Didžiojo rinktinės štabą ir nuo to laiko buvo tiesiogiai pavaldus Jonui Belaglovui. Vaikštinėjo su štabo nariais ir kitais štabo apsaugos vyrais, gyveno Dukto miške. Žuvo Vytautas Šikšnys-*Papartis* 1947 m. vasario 16 d. Dukto miške būdamas dvidešimt vienerių metų amžiaus. Šitaip užbaigė gyvenimą trečias iš keturių Šikšnių šeimos sūnų.

Ne vien broliai buvo žiauriai nužudyti, tokio pat likimo sulaukė ir jų tėvas Juozas Šikšnys (g. 1885 m.). Kaimynystėje gyveno toks Zablockis, kurį kitą dieną po mūsų tėčio mirties irgi nušovė rusų kareiviai. Buvo įtariama, kad jis buvo užverbuotas. Dar slapstymosi pradžioje mano brolis Vytautas ir kaimyno vaikas daržinės šalinėje buvo išpešę šienę landą pasislėpti. Kartą užėjo rusų kareiviai ir apšaudė tą šalinę, bet nieko nesužeidė. Matyt, tiksliai nežinojo, kur jie slepiasi. Tėvas žinojo, kad jį veš Sibirą, jau buvo ir žemę atėmę. Jis tam ruošėsi, kambaryje nenakvodavo, daugiausia – daržinėje. Matyt, kaimynas sekė, kur jis išeina. Vieną rytą rusų garnizono kareiviai ir stribai apsupo daržinę ir rado tėvą daržinėje. Išsivedė ir už kampo nušovė (1945 07 24). Nušautas buvo iš nugaros, paskui dar ir durtuvu perdurtas. Mums liepė jį užkasti vietoje, nors mes prašėmė, kad leistų palaidoti kapeliuose. Neleido.

Kareiviai išsidėstė su kulkosvaidžiais ant aukšto ir laukė ateinant partizanų, matyt, žinojo, kad Liudas miške. Gal, manė, ateis nušauto tėvo pažiūrėti.

Kitą dieną daug kas manė, kad ruskių nebėra. Pradėjo žmonės rinktis tardamiesi, kaip palaidoti tėtį, o rusai visus ateinančius sulaikydavo, nuvarydavo į daržinę ir ten uždarydavo. Vienas iš kareivių, pamatęs ateinant kaimyną Zablockį, pagalvojo, kad brolis Liudas. Suriko „Stoj“, o tas išsigandęs šoko bėgti, kareivis ir šovė į jį. Sunaikiai sužeistas Zablockis dar spėjo parbėgti į savo namus, bet leitenantas pasiuntė ten du kareivius, kad šie nueitų ir pribaigtų. Aniedu nuėjo ir išpildė vado įsakymą. Liepė mano vyrui sumesti abudu į vežimą ir išvežė į Šaukėnus, kartu išsivežė ir mūsų motiną su jaunesniąja dukrele.

Kadangi buvau ištekęjusi ir gyvenau kita pavarde, manęs nelietė. Tik viršininkas buvo į krūtinę įrėmęs durtuvą, po to trenkė su buožė į galvą šaukdamas:

– Tu tą banditą išvežei ir paslėpei!

Taip jis kalbėjo apie brolį Liudą. Aš tuo metu buvau nėščia, mane tai labai paveikė.

Motiną su dešimties metų neturinčia dukryte ištremė į Sibirą, o per 1948 metų Kalėdas suėmė ir mano vyrą. Nuėjus pasiteirauti vyro, tuoj paklausė, kur tėvas? Aš jiems pasakiau, kad jūs patys jį nušovėt. „O kur broliai?“ „Juos irgi nušovėt“. „Tai ko dar klausi, kodėl tavo vyrą suėmėm?“ Vyrą uždarė į kalėjimą, o aš slapstčiausi Šiauliuose. Taip ir išlikau.

1948 m. birželio 22 d. nuvažiavau pas vyro brolių. Ten atrado ir mane. Laimė, nebuvo nė vieno pažįstamo stribo, taip ir likau neištremta. Nuvažiavę į Šaukėnus, išsiaiškino, kas aš tokia, bet suspėjau pasitraukti į kitą kaimą. Vyro sesuo ir brolis buvo išvežti. Kai sužinojo, kad aš irgi vežamojo ieškoma giminaitė, krėtė visą kaimą ir ieškojo manęs. Grįžau atgal į Šiaulius.

Vyro sesuo mirė Sibire. Vyro giminių taip pat daug buvo ištremta. Kita mano septyniolikmetė sesuo trėmimo metu buvo Radviliškyje. Sužinojusi, kad nužudytas tėtis, o mama su jaunesniąja sesute ištremtos, į namus nebegrįžo. Slapstėsi Radviliškyje, vėliau Kuršėnuose, Kairiuose. Dar viena sesuo, kuri jau buvo ištekėjusi, taip pat buvo ištremta. Aš, nors ir likau neištremta, bet labai sunkiai gyvenau. Reikėjo slapstytis su trimis mažais vaikais – vargas didžiausias, bet iškentėjau. Vyras grįžo iš Sibiro. Brolis Liudas iš lagerių ir tremties grįžo tik sugriuvus Sovietų sąjungai ir Lietuvai atgavus Nepriklausomybę (mirė 1999 m.).

Tėvas ir trys broliai žuvo, motina ir dvi seserys pabuvojo tremtyje – tokia mūsų šeimos auka bolševikams ir jų pakalikams stribams.

Pasakoją MARCELĖ ŠINKŪNIENĖ – RULYTĖ

Užrašyta Kėdainiuose
1997 04 05

Gimiau 1927 m. Vabalių kaime, Baisogalos valsčiuje, Kėdainių apskrityje. Šeimoje buvome penki vaikai. Brolis Vladas gimė 1920 m. Brolis nenorėjo tarnauti rusų kariuomenėje, todėl pasitraukė į mišką pas partizanus, į Felikso Simaičio-*Varnos* būrį Vilaikių miške.

Būrys dažnai persikeldavo į Kurklių mišką netoli Šeduvos. Iš pradžių brolis slapstėsi namuose, buvo išsikasęs nedidelį bunkerėlį. Būdavo, jeigu tik pamato, kad kas nors ateina, įlenda į tą bunkerėlį ir pasislepia, tačiau nuo čekistų pasamdytų seklių pasislėpti buvo labai sunku. Mano brolių sekė kaimynas Antanas Kuncė. Kurklių miške taip pat veikė Petro Steponavičiaus-*Žemaičio* būrys.

Iš Vabalių kaimo į mišką buvo išėję penki broliai Motiekaičiai:

1. Aleksas Motiekaitis-*Lašas*, g. 1912 m. Žuvo 1947 11 26 Pakiršinio dvare.
2. Kazys Motiekaitis-*Banga*, g. 1914 m. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime, netoli Jarašūno namų.
3. Vytautas Motiekaitis-*Papartis*, g. 1923 m. Žuvo Vabalių kaime.

4. Leonas Motiekaitis, g. 1931 m. Kartu su gimnazistu Henriku Vaičiūnu enkavėdistai sušaudė iš keršto, be jokios kaltės.

5. Adolis Motiekaitis-*Klevas*, g. 1927 m. Žuvo Lapų kaime, Buzų sodyboje.

Varnos būriui priklausė šie partizanai:

1. Adomas Kemežys-*Uosis*, kilęs iš Avižiškių kaimo. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime.

2. Bolesas Sabeckis-*Beržas*, kilęs iš Avižiškių kaimo. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime.

3. Vincas Rulys-*Garbanius*, kilęs iš Avižiškių kaimo. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime.

4. Stasys Steponavičius-*Beržinis*, kilęs iš Pakiršinio kaimo, Sidabravo valsčiaus. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime.

5. Jonas Sadauskas, kilęs iš Baisogalos. Žuvo 1947 09 08 Avižiškių kaime.

6. Kazys Dūda-*Labutis*. Buzų sodyboje Lapų kaime buvo sužeistas, nuvežtas į Vilkainių (?) kaimą pas Mondeikius. Mirė po trijų valandų.

7. Janušauskas.

8. *Utenis*.

9. Henrikas Bajoriūnas, kilęs iš Puodžgalos kaimo.

10. Povilas Niedvaras, kilęs iš Vabalių kaimo.

11. Vladas Rulys-*Raugas*, *Bičiulis*, kilęs iš Vabalių kaimo. Žuvo 1946 04 30.

Varnos būryje buvo apie dvidešimt partizanų. Mūsų namuose kartais susitikdavo *Varnos* ir *Žemaičio* būriai, susidarydavo apie penkiasdešimt vyrų.

Mano brolis Vladas žuvo 1946 m. balandžio 30 d. Prieš tai buvo persišovęs mūsų pusbrolis Kazys Dūda. Atseit jis susistumdė su kitu partizanu Gustaičiu. Gal tas Gustaitis jį peršovė, niekas mums teisybės nesakė. Jie turėjo bunkerį pas Strolias. Partizanai ėjo pasiimti peršauto Kazio Dūdos ir užėjo pas mus septyniese. Tik pradėjom šnekėt, ėmė loti mūsų šuo. Sargybos lauke nebuvo. Liepėme vyrams išeiti į lauką pažiūrėti. Lauke jie nieko nerado, tik matė šunį kažką nusivejant. Mes ir anksčiau įtardavom, kad naktimis aplink mūsų namus kažkas slampinėja. Kazys Dūda tuomet buvo Puodžgalos kaime. Iš to kaimo partizanai grįžo paryčiais, bet Kazio kažkodėl su jais nebuvo. Mūsų kaime jau visur buvo išdėstytos rusų pasalos. Tuomet žuvo ir mano brolis Vladas. Tiesiog savo namų kieme. Toks likimas.

Pasakoja ONA JURGELIENĖ – SVETIKAITĖ-BIRUTĖ

Užrašyta Baisogaloje

2000 07 01

Gimiau 1927 m. Stalmokų kaime, Šiaulėnų valsčiuje. Tėvai turėjo 22 ha žemės. Šeimoje dar augo penkeriais metais už mane vyresnis brolis Antanas ir dešimčia

metų jaunesnė sesuo Elena. Mano tėvukas – 1918 metų Lietuvos savanoris, kovojęs su lenkais Vilniaus krašte. Visą gyvenimą tėvelis niršo ant Sovietų Sąjungos, kad neleido visiškai išvyti lenkų iš Lietuvos.

Kai 1940 metais atėjo bolševikai, iš kaimų visus varė į Šiaulėnų miestelį į mitingą, kurį organizavo atėjūnai ir vietos žydėliai. Toks Mikalčius, kurį dar nepriklausomybės metais visi vadino ciciliku, atsistojęs ant medinės dėžės sakė kalbą apie tai, kaip rusai mus išvadavo, kaip dabar gera bus gyventi.

Jau 1941 m. rusai pradėjo suiminėti pažangesnius žmones. Areštavo vaistininę Jančiauską, mokyklos inspektorių Petrauską ir su šeimomis išvežė prie Laptevų jūros.

Gal ir nepatriotiška taip sakyti, bet mūsų kaime žmonės labai laukė vokiečių.

Mes kartu mokėmės su žydų vaikais, draugavom su jais, neskirstėm pagal tautybę. Vaikai kaip vaikai. Šiaulėnų bažnyčioje kunigavo vikaras Rapolas Krasauskas. Vaikai jį labai mylėjo, bet atsirado vienas žydukas, pavarde Bajeris, kuris, eidamas pro šalį, vis patempdavo kunigėlį už sutanos skvernų. Kai tik atėjo bolševikai, žydai labai pasikeitė, tapo tiesiog nebeatpažįstami. Šalia mano tetos gyveno žydė Gitė, ji turėjo parduotuvėlę, gražiai su teta sugyveno. Kai prasidėjo karas, Gitė tetai pasakė:

– Per greitai vokiečiai atėjo, mes būtume jūsų kaukolėmis gatves grindę, o dabar jau mums bus galas.

Taip ir buvo, vokiečiai juos visus uždarė į getą. Šiaulėnuose žydų nešaudė, išvežė į Žagarę. Šiaulėnuose žydai turėjo dvylika parduotuvių. Dabar daug kas jų gailisi dėl vokiečių vykdyto genocido, bet aš galiu pasakyti, kad žydai nebuvo lietuvių draugai. Pamenu, dar nepriklausomybės metais toks lietuvis Kudulis įsisteigė savo parduotuvę, tai visi žydai susitarė penkiais centais atpiginti visas prekes, ir tas Kudulis bankrutavo.

1944 m. Šiaulėnuose žmonės labai bijojo grįžtančių rusų. Gal tik du žmonės miestelyje jų laukė. Kai atėjo rusai, iš pakampių išlindo ir daugiau tokių tipelių. Ūkininkai Morkiai Stalmokų kaime turėjo didelį namą, jų sūnus Antanas buvo mokytojas, sesuo Paulina – mano geriausia draugė. Atėję bolševikai į vieną jų kambarį įkėlė tokią šnipę Večiorkienę, prisiekusią komunistę.

Paulina Morkytė nuo pat pradžių palaikė ryšį su partizanais. Aš su jais pradėjau susitikinėti tik nuo 1946 metų. Iš pradžių iš mūsų kaimo į mišką niekas nebuvo išėjęs, tik vėliau išėjo Vincas Kučinskas, artimas mūsų kaimynas. Pas juos buvo bunkeris, kuriame buvo apsistoję partizanai. Visai netoli namų Vinco sesuo pamatė ateinant sribus, spėjo pasakyti partizanams. Kartu su jais į mišką išbėgo ir brolis Vincas.

Dideli partizanų rėmėjai buvo Antanas ir Paulina Morkiai. Jie man ir pirmą užduotį davė – partizanams ant rankovių pasiūti trijų spalvų raiščius ir juodais siūlais išsiuvinėti raides LLA.

Mano teta turėjo paslėpusi trispalvę. Sukarpėme vėliavą, pasiuvau raiščius ir išsiuvinėjau raides. Po šios užduoties mane supažindino su partizanais. Pirmiausia Paulina supažindino su paskutiniuuoju Kęstučio apygardos vadu Povilu Morkūnu-Draku, Rimantu. Jie buvo atėję į Stalmokų kaimą pas Morkius, mes susitikom Mor-

kių svirne, pasišnekėjom. Morkūnas paprašė manęs tapti ryšininke. Iš karto sutikau, čia pat daviau priesaiką, man suteikė *Birutės* slapyvardį, taip pat davė rašytinį slapyvardį – *Loreta*. Aš Morkūnui papasakojau apie savo tėvus, pasakiau, kad tėvelis buvo savanoris. Morkūnas pareiškė norą su juo susipažinti, deja, tas susitikimas taip ir neįvyko, nes Morkūnas buvo paaukštintas ir išvyko iš mūsų krašto. Dar kartą jį buvau sutikusi 1948 m. Stalmokų kaime, Vaičo sodyboje. Morkūnui išsikėlus, mūsų apylinkės partizanams vadovavo Leonas Caporkus-*Vaidevutis*, *Žirgūnas*, *Šarūnas*.

Žirgūno būrys vasarą apsistodavo Butkių miške esančioje Akies pelkėje, o žiemą būdavo bunkeriuose pas žmones. Mūsų kaime bunkeriai buvo pas mano tėvus, pas Veroniką Kučinskienę (jos sūnus buvo partizanas) ir pas Burnickį. Stalmokų ir Šiaulaičių kaimus skyrė tokie kalneliai, tai tuose kalneliuose buvo įrengti net keli bunkeriai.

Kai 1947 m. prasidėjo išdavystės, man pačiai teko trauktis iš namų.

Iš pradžių *Žirgūno* būryje buvo aštuoni vyrai, vėliau dar keli prisidėjo. Būrio sudėtis buvo nepastovi – vieni ateidavo, kiti išeidavo. Būryje buvo šie partizanai:

1. Aleksandra Radzevičiūtė-*Danutė*.
2. Jonas Šukys-*Liutauras*, *Gulbinas*, g. 1922 m. Šiluvoje.
3. Šukevičiūtė-*Banga*, apie 20 metų amžiaus, kilusi iš Tytuvėnų. Būryje buvo tik 1947 metų vasarą.
4. Viktoras Žiogas-*Ažuolas*, *Danutis*, *Dunojus*, g. 1924 m. Gelažių k., Šiaulėnų vlsč. Žuvo 1950 11 28 J. Dailidės sodyboje, esančioje Simoniškio kaime, Radviliškio rajone.
5. Antanas Žiogas-*Aliutis*, *Berželis*, *Birutėnas*, g. 1925 m. Gelažių k., Šiaulėnų vlsč. Provokatoriaus užmigdytas ir 1951 m. paimtas gyvas.
6. Adolfas (Adolis) Žiogas-*Šachtas*, g. Gelažių k., Šiaulėnų vlsč. Provokatoriaus užmigdytas ir 1951 m. paimtas gyvas. Sušaudytas Vilniuje 1951 06 07 (visi Žiogai – broliai).
7. Pranas Juška-*Papunis*, g. 1907 m., kilęs iš Šiluvos.
8. Povilas Žiogas, Dominyko, g. 1921 m. Gelažių k., Šiaulėnų vlsč. Žuvo Rekštiškės k., Šiluvos apyl. 1945 metų rudenį. Kartu su kitu partizanu sudegintas Žiogų sodybos daržinėje.
9. Jonas Svetikas-*Lakūnas*, g. 1926 m. Skamaičių k., Gudžiūnų vlsč., Kėdainių apskr. Suimtas 1949 m. Į Lietuvą grįžo 1964 m.
10. Savickas-*Naras*. Į būrį atėjo 1947 m.
11. Leonas Caporkus-*Vaidevutis*, *Žirgūnas*, *Šarūnas*, g. 1920 m. Plekaičių k., Šiluvos vlsč. Būrio vadas. Būryje nuo 1944 metų. Rinktinės vadas. Jį ir jo vyrus išdavinėjo MGB agentė Valantiejūtė-*Gumertas*. Į būrį buvo įterptas ir agentas *Stiklas*, kurio partizaninis slapyvardis buvo *Janytė*.
12. Vincas Kučinskas-*Sančia-Pančia*, *Motina*.
13. Pranas Taučius, Jono-*Janytė*, *Varnėnas*, *Spanguolė* (?), agentas *Stiklas*. Kilęs iš Šiluvos. Paimtas gyvas.
14. Vaclovas Papreckas-*Pūras*, g. 1927 m. Vičiaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1949 m.

15. Bronius Papreckas-*Jaunutis*, g. 1930 m. Vičaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1950 m. Paloniškių miške.

Mūsų būrys palaikė ryšius su *Nemuno* būriu, kuris veikė kitapus Šiaulėnų – Varnionių, Montviliškio, Nirtaičių kaimų teritorijose ir priklausė Prisikėlimo apygardai. Tame būryje pažinojau partizaną Albertą Pumputį-*Galijotą* iš Spičių kaimo, kuris buvo apsistojęs Legečių miške esančioje Mingilų sodyboje. Tame pačiame būryje partizanavo mūsų giminės Bajorai iš Sklioniškių kaimo – Morkus Bajoras-*Ažuolas* ir Antanas Bajoras-*Liepa*. *Gamiro* būryje pažinojau Joną Bosą-*Mėnulį*, *Donkichotą* iš Daužnagių kaimo, Šaukoto apylinkės, Antaną Budginą-*Žvainį*, *Audronį* iš Bogušaičių kaimo, Šiluvos valsčiaus.

Šiaulėnuose gyveno toks Eglinskas, buvo idėjinis stribas, bet gražus vyras, muzikantas, merginoms patiko. Siuvėja Janina Bagdonaitė, jau pagyvenusį pana, buvo partizanų ryšininkė. Pas ją siuvimo amato mokėsi keturios ūkininkų dukros, kurios irgi buvo partizanų ryšininkės. Tai šitas Eglinskas tik dėl to, kad sunaikintų tą merginą, ją suviliojo, net pasipiršo ir šliubą paėmė. Kai susituokė, pirmą savaitę pats žmoną areštavo. Areštavo ir jos mokines.

Kai grįžau iš lagerio, paklausiau jo žmonos:

– Aldona, ar tu žinotai, kad nesi jam pirmoji žmona?

– Taip, žinojau, – atsakė ji.

Aš jai užsiminiau apie tai, kad jos vyras išdavė daug žmonių, o ji man atkirto:

– Tokia buvo partinė užduotis.

Anksčiau vyrai trumpikių nenešiodavo, nešiodavo ilgas drobines apatines kelnes. 1946 – 1947 metų žiemą iš Plekaičių kaimo (apie 14 km) pas mus atbėgo Leonas Caporkus vienomomis apatinėmis kelnėmis, basas. Pasirodo, jis užėjo į savo namus, motina norėjo jį perrengti. Apsiprausė, persivilko apatinius drabužius ir pamatė, kad rusai aplink langus vaikštinėja. Tada jis užsimetė milinę, šoko per langą ir išsinarino koją, o milinė užsikabino už spygliuotos vielos. Nebebuvo kada jos nukabinėti, puolė į laukus plikas kaip stovi. Kareiviai ėmė į jį šaudyti, bet jo balti apatiniai susiliejo snieguotų laukų fone, tad jam pavyko pasprukti. Atbėgęs iki mūsų jau nebeįstengė pasibelsti. Išgirdę krabždesį prie durų, išėjome ir pamatėme gulintį Leoną. Pats paeiti jau nebegalėjo, įvilkome į gryčią, ištrynėme kojas samagonu. Nubėgau pas Pauliną Morkytę, jos motina sutarkavo kaulažolių, sugrūdo su kiaulės taukais. Visą savaitę gulėjo pas mus aprištomis kojomis, po dviejų savaičių jau galėjo vaikščioti.

Kai tas stribas Eglinskas „vedė“ Bagdonaitę, prasidėjo išdavystės: jis išdavė ryšininkes, tos ryšininkės išdavė kitus. Areštavo mano kaimynę Zuzaną Kučinskaitę ir Antaną Morkį. Aš palaikiau ryšį su Vytautu Sankausku-*Dulke*, o jis – su kitais būriais, kurie veikė kitapus Šiaulėnų. Netrukus areštavo jo dėdę, ir jis mane įspėjo, kad būčiau atsargi, nes prasidėjo išdavystės, mes galime įkliuti. Nusprendžiau – kaip bus, tebūnie.

Vieną dieną tvarkausi namuose, o mama, pažiūrėjusi per langą į kaimo pusę, sako:

– Tu bėk greičiau, kareiviai supa sodybą.

Užmetė ant manęs kailinukus ir stumte išstūmė pro duris, dar įsistojau į klumpes ir į krūmus, laimė, kareiviai manęs nepamatė.

Tada namuose darė smulkia krata. Du kambariai buvo išklijuoti tapetais, tai visus nuplėšė. Buvom privirę partizanams obuolinės košės, didelė muštokė buvo pridėta grietinės (mama partizanams suko sviestą), tai šitie burliokai iš spintos ištraukė vidurin kambario drabužius ir tą visą obuolienę ir nebaigtą sukti sviestą iš muštokės suvertė ant viršaus. Nieko įtartino jie nerado, o ta slėptuvė, matyt, dar nebuvo išduota, ją vėliau išdavė, kaip mes įtariam, mokytojas Antanas Morkis, nes ją, be partizanų, tik jis vienintelis žinojo, bet tuo metu nebuvo nė vieno areštuoto partizano. Partizanai, išeidami iš tos slėptuvės, tėvui liepė ją išgriauti, ir tėvas, privežęs akmenų, ją užvertė. Jos ieškodami čekistai badė su metaliniais virbais, bet suprato, kad ji išgriauta.

Netrukus po kratos areštavo tėtį, nusivarė į Šiaulėnų stribyną, smarkiai mušė ir kankino – pririšo virvutėmis už kojų nykščių ir pakabino galva žemyn, išsukinėjo rankų pirštus. Jis visai nieko jiems nepasakė. Buvo nuvežtas į Radviliškį, dar porą savaitių pakankintas ir paleistas.

Kai išbėgau iš namų, apie tris valandas prasėdėjau beržyne, pusantro kilometro nuo namų, mačiau kieme vaikščiojančius žmones, tik pritemus grįžau į namus apsi-rengti. Sužinojau, kad buvo daroma krata ir kad aš buvau ieškoma. Išėjau maždaug už trijų kilometrų į Paežerių kaimą pas vieną ryšininę, kuri pasiūlė palaukti partizanų, bet aš išėjau pas mamos seserį, po to dar pas kitus žmones ir taip klajojau per visą 1947 – 1948 metų žiemą.

1948 metų birželio mėnesį prie Šaukoto, Gegužinės miške, vyko partizanų susitikimas. Buvo susirinkę apie šimtas partizanų, susirinkimas vyko dvi dienas. Po to turėjau į Bargailius nunešti paketą. Pamaniau, kad greičiau būtų keliauti per pelkę, nes vieškeliu eiti su paketu šiek tiek pavojinga. Išėjau dešimtą valandą ryto. Pelkė siūbuoja, rankomis kabinuosi už neužaugusių berželių, nuo vieno kimso ant kito – ir vakarop šiaip taip pasiekiau tikslą.

Vėliau Jonas Bosas man sakė, kad, man išėjus į Bargailius ir taip ilgai negrįžus, visi sunerimo, nes Daužnagių pusėje vieškelis buvęs pilnas žmonių, ir jie neturėjo kur trauktis. Į kitą pusę – Švelnų pelkės. Ten ne vienas stribas yra galvelę palaidojęs. Tarp tų pelkių buvo sausas vadinamas Soldino miškelis, bet prie jo prieiti tik partizanai težinojo takus.

Po šio susirinkimo Leonas Caporkus paprašė partizano Domo Kraujelio iš Pakapės kaimo, kad mane nuvestų į Tytuvėnus pas Bandžiukus, ir tie man parūpini-sią vietą Šiauliuose. Bandžiukai nuvežė mane į Šiaulius pas Dobrikus. Jie slapta perdirbdavo odas, pas juos dažnai lankydavosi milicija. Kurį laiką gyvenau pas juos, o paskui jie mane nuvežė į Biržus pas Latkauskus. Čia pabuvau iki 1949 metų kovo 25 dienos trėmimų. Prieš trėmimą Latkauskai pasitraukė, o aš, kaip tarnaitė, pasilikau su sena šeimininko motina. Kai atvažiavo tremti į Sibirą, mane su ta senute nuvežė į saugumą. Tris dienas išlaikė, reikalavo pasakyti, kur yra Latkaus-

kai. Per tą laiką geru patarimu dar padėjau pabėgti Biržų vaistininkei. Čekistams pasakiau, kad Latkauskai, ko gero, pabėgo į Druskininkus, bet jie kažkodėl manimi nepatikėjo ir spėjo, kad greičiausiai bus pabėgę į Žemaitiją, ir paprašė manęs juos surasti. Žinodama, kad jie Šiauliuose, nuvažiavau ir papasakojau jiems, kokia situacija. Tai šitas „protingas“, „gudrus“ smetoninis inteligentas Jokūbas Latkauskas apsigalvojo ir grįžo į namus! Prieš išvažiuodamas jis man pasakė:

– A, tu gerai pašnekėjai su jais, tas vežimas praėjo, manęs nebelies...

Žmona ir vaikai maldavo jo nevažiuot, bet kur tau – atseit visą turtą sribai išgrobstys, kaip čia nevažiuosi! Kai parvažiavo, tai ir sučiupo jį, o kai sučiupo, iškart Sibirą išgrūdė. Tiesa, jis man dar prieš tai įdėjo šaulio uniformą ir prigrasino, kad neatiduotčiau jos Biržų krašto partizanams, nors aš su tais partizanais nieko bendro neturėjau, tik porą kartų buvau susitikusi pas to Latkausko brolių kaime. Pasiėmiau ryšulį su ta uniforma ir išvažiavau į savo kraštą. Į geležinkelio stotį mane palydėjo viena draugė, o ten prie mūsų prikibo vyriškis, ėmė siūlytis susiporinti. Man su tokiu ryšuliu kiekvienas nepažįstamas žmogus įtartinas. Aš atsiprašiau, liepiau jiems pasikalbėti, pasakiau, kad turiu reikalų, kad tuoj sugrįšiu. Apėjau pastatą, plentą kaip tik važiavo sunkvežimis, sustabdžiau jį ir nuvažiavau iki Kelmės, o iš ten patraukiau Tytuvėnų link. Už miestelio mane pasivijo žmogus su vežimu ir mielai sutiko pavėžėti. Netikėtai mus pavijo sunkvežimis, pilnas rusų kareivių. Tas žmogus man užtraukė „burkos“, vadinamos milinės, kapišoną ant galvos. Kareiviai sustabdo mus ir klausia to vežėjo:

– Ar nematei čia tokios merginos praeinant?

Jis sako:

– Nemačiau.

Tie ėmė aiškinti, kad ta mergaitė apsirengusi rudu vasariniu paltu, tuomet mano vežėjas jiems sako:

– Taip, Kelmės turguj aš tokią mačiau, dar atkreipiau į ją dėmesį.

– Tai nepralenkei jos?

– Ne, – dar kartą patvirtino vežėjas.

Tuomet rusai apsisuko ir nudūmė atgal į Kelmę.

Vežėjas iškart ėmė linksmiau su manim bendrauti:

– Aha, tai čia dėl tavo galvelės... Iki kur tave pavežt?

– Kiek paveši, už tiek ačiū bus, – pasakiau jam.

Pavežė jis mane netoli Tytuvėnų, iki Tiškonų. Užėjau pas pažįstamus, pernakuvočiau, o kitą dieną man pasiūlė keliauti toliau, nes šeimininkas labai drebėjo iš baimės, kad tik neužeitų sribai ir kad tik pas juos manęs nerastų.

Ryšį su partizanais buvau jau praradusi. Kur man eiti, pas ką? Tiesa, žinojau vieną ryšininkę, bet reikėjo nueiti į Šiluvą, aštuoni kilometrai už Tytuvėnų, ir dar dvylika kilometrų už Šiluvos. Na ir ėjau, o ką darysi... Už poros kilometrų Gaigalaičių link prasideda Šiluvos pušynas. Ėjau pas Dionizą Balčiūną. Beeidama susitinku būrį sribų, jie tuoj mane užkalbino:

– Labas rytas! Tai kur eini? Ar banditų nebijai?

Aš jiems ir sakau:

– Su šautuvais einat – ir dar neiššaudėt visų banditų? – aš taip su šypsena, laisvai, dar nusikvatojau. Jie irgi nusijuokė ir nuėjo. Jiems net į galvą neatėjo mane pakratyt.

Nuėjau ir tuos dvylika kilometrų iki Balčiūnų. Viena Balčiūnaitė jau buvo suminta ir sėdėjo kalėjime, o ryšininke dirbo jos sesuo Eufrozina. Paprašiau mane suvesti su *Žirgūno* būriu, bet ji pasakė, kad *Žirgūnas* paskirtas apygardos apsaugos būrio viršininku, o būriui vadovauja *Liutauras*. Ji pasiūlė suvesti mane su Vaclovu Daukantu-*Rytu* ir nuvedė pas partizanus į Butkių mišką prie Gaigalaičių kaimo. Mane pristatė *Rytui* kaip buvusią *Žirgūno* ryšininkę. Priminiau jiems, kad aš netuščia atėjau – beveik per visą Lietuvą, net nuo Biržų nešiau tokią gražią uniformą. Tą uniformą pasiėmė vadas, o savąją kažkuriam kitam partizanui atidavė.

Po to vadas manęs klausia:

– O kur tu dabar, mergele, eisi?

– Neturiu kur eit, – atsakiau jam.

– Gali pas mus pasilikti, – pasiūlė jis man. – Mūsų būrys nedidelis.

Taip aš ir pasilikau šitam būry, kuriame tuomet buvo apie dvylika partizanų:

1. Vaclovas Daukantas-*Rytas*, g. 1926 m., kilęs iš Gaigalaičių kaimo. Būrio vadas.

2. Petronėlė Banytė, kilusi iš Bulavėnų k., Šiluvos vlsč. V. Daukanto žmona.

3. Bronius Papreckas, Stasio-*Jaunutis*, g. 1930 m. Vičaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1950 m. Paloniškių miške.

4. Vaclovas Papreckas, Stasio-*Pūkas*, g. 1927 m. Vičaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1949 m.

5. Viktoras Papreckas, Stasio-*Cezaris*, g. 1925 m. Vičaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvęs.

6. Jonas Baltkojis-*Eimutis*, *Žaibas*, g. 1925 m., kilęs iš Pumpurų k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1950 m. Pyragių miške, Šiluvos vlsč.

7. Jonas Žukauskas, Konstantino-*Dainius*, *Smilga*, g. 1929 m. Vičaičių k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1951 m. lapkričio 30 d. Baltkarčių k. (Šaltkaičių k.) pas B. Pupštą kartu su Stasiu Griniumi.

8. Antanas Einikis-*Žemaitis*, nevietinis. Žuvo 1950 m. Pyragių miške.

9. Stasys Grinius-*Berželis*, kilęs iš Bulavėnų k., Šiluvos vlsč. Žuvo 1951 m. lapkričio 30 d. Baltkarčių k. (Šaltkaičių k.) pas B. Pupštą kartu su J. Žukausku.

10. Pranas Grinius-*Klebonas*, kilęs iš Bulavėnų k., Šiluvos vlsč. (broliai). Žuvo 1951 m. Pyragių miške.

11. Stepas Augustis-*Upelis*. Žuvo 1950 m. Pyragių miške.

12. Ona Svetikaitė-Jurgelienė-*Birutė*, *Loreta*, g. 1927 m. Stalmokų k., Radviliškio r. Suimta 1950 m. Gaigalaičių kaime. Teista. Iš lagerio grįžo 1968 m.

Kai vadas nusprendė, kad galiu likti būryje, atsakiau, kad nenumačiau pas juos pasilikti ilgesniam laikui. Vadas irgi kažkaip pasijuto nepatogiai ir sako:

– Suprantu, kad mergaitei gyventi kartu su vyrais tikrai labai nepatogu, bet iš pradžių paskirsiu tave pas *Žaibą* – jis turi lengvąjį kulkosvaidį, išmokys išardyti, sudėti, matysim, kaip tu orientuojiesi, gal ką ir daugiau patikėsim.

Išardyt ir sudėt kulkosvaidį aš labai greit išmokau.

Pelkėje gaudydavom gyvates, jas toks senukas nuveždavo į turgų ir parduodavo ūkininkams, kurie jomis maitindavo kiaules. Vieną vakarą nunešėm gyvates pas tą senuką. Šeimininkė buvo užmaišiusi duonos ir pasakė, kad iškepusi rytą mums atneš. Mes pasakėm, kad apsistosis visai netoli, Liekių kaime, prie Gomerto ežerėlio. Kaip buvo sutarta, šeimininkas rytą atnešė duonos ir tokį gražų ilgą rankšluostį, tam kulkosvaidininkui. Vyrų kojų jau kelios odos buvo nusinėrusios nuo prastų autų. Vienas nusiavė batus – baisu į kojas žiūrėt. Tai tas kulkosvaidininkas padavė jam tą rankšluostį perkirpęs perpus, kad autus pasikeistų. Aš tuos senus jo autus išplaviau, padžioviau. Mes valgom ir girdim – atšniokščia, atbėga tas pats šeimininkas, kuris mums duoną atnešė.

– Pilnas kaimas kareivių, – sako jis mums. – Vyrai, dinkit iš čia!

Na, ir sprukom visi kas ką susigriebe, nes buvom išsirengę, išsidraikę, kiti kojas nusiavę. Sulindom į tankias eglutes po vieną ir sukritom ant žemės. Aš guliui ir galvoju: „Ar mes viską pasiėmėm iš ten?“ O greta manęs kulkosvaidininkas, aš jam ir sakau:

– *Eimuti*, ar tu tą rankšluostį pasiėmei?

– Pasiėmiau.

– O senuosius, kurie buvo padžiauti?

– Ne, tų nepasiėmiau.

– O duoną?

– Duona irgi ten liko...

Taigi duona pavojingiau negu autai. Aš jam sakau:

– Slenku ir viską surinksiu.

Jis sako:

– Taigi tu tiesiai užroposi ant kareivių.

Mes visai netoli nuo tos vietos buvom atsitraukę, apie penkiasdešimt metrų. Visgi aš surizikavau – prislinkau, pačiupau duoną ir dar tuos padžiautus autus. O *Žaibas* sako:

– Bet duona ir čia kvėpės, jeigu eis kareivis pro šalį.

Aš greit suvyniojau duoną į tuos senus autus ir pakišau po eglute. Taip laimingai visas baigėsi, nors kareiviai visai netoli mūsų praėjo.

Sulaukę vakaro, dar nuėjom pas Balčiūnus atsisveikinti ir iškeliavom Tytuvėnų link. Pernakvojom prie Pašakarnio dvaro. Rytą mums atnešė pusryčių ir perspėjo, kad kuo skubiau iš čia nešdintumėmės, nes toks komunistėlis mus pastebėjo ir išjojo į Šiaulėnus pranešt rusams. Kuo skubiau papusryčiauom ir pasitraukėm už kokių penkių kilometrų į pelkes. Tą dvarą iškart apsupo rusų garnizonas, bet mūsų ten jau ir kvapo neliko!

Vakare vyrai nutarė, kad reikėtų palupt tą skundiką, o *Žemaitis* sako:

– Tą senį reiktų ne palupt, o pakart. Ta vieta – mūsų pagrindinis praėjimas, o jis, matyt, ją dieną naktį stebi.

Aš, tokia naivi mergaitė, iškart praskydau ir ėmiau prašyt vyrų, kad tik to senio nekartų. Kaip supyko ant manęs *Žemaitis*, kaip ėmė bartis! Gavau pylos kaip

reikiant. Vakare vyrai vis vien nuėjo pas tą senį į namus, gerai įkirto jam diržo sagtim į užpakalį, senis viską prisipažino, pažadėjo taip daugiau nebesielgt, bet, kai mes išėjom, tuoj pat išsikėlė į Šiaulėnus ir nuėjo dirbt į stribyną. O mane vadas irgi perspėjo:

– Jeigu pas mus dar galvoji pasilikt, pageidaučiau kuo mažiau bobiškos komandos.

Po to mes persikėlėm tarp Tytuvėnų ir Šiluvos, į Plauginius, t. y. į Pyragių, Palapišių, Pumpurų miškus. Bet čia mane užgriuvo ligos – susirgau plaučių uždegimu. Mane perkėlė pas Mykolą ir Valeriją Mikalčius į Godlaukio kaimą, ten gydžiausi. Jau buvau beveik pagijusi ir 1949 m. spalio 4 d. gavau kvietimą ateiti į susitikimą su partizanais Pumpurų miške. Pakeliui užėjau pas ryšininkes Januškaites. Jos su tėvais kasė bulves ir mane paprašė paruošti pagerintą vakarienę, o Pranas Januška pasiūlė pas juos pernaktuoti ir išeiti tik ryte, juolab aš ką tik pakilusi po plaučių uždegimo. Taip ir pasilikau. Paruošiau tą vakarienę kasėjams, atėjo dar keli kaimynai. Miegot nuėjom jau gerokai po dvyliktos. Užmigau ir sapnuoju, kad keturi partizanai baltai apsirengę ateina, sugulė mūsų daržely, visų kojos į vakarus, pasistatė kulkosvaidį ant žemės, aš priėjau prie to kulkosvaidininko ir guluosi šalia, o jis mane kaip pastūmė ranka tolyn, sako: „Ne, čia tau negalima“.

Atsibudau ir girdžiu: kažkur netoli ištisos kulkosvaidžių serijos girdėti. Atbėga prie manęs viena iš merginų, sako:

– Kelkis ir bėk greičiau iš čia. Girdi, koks šaudymas Pumpuruose.

Jau buvo paryčiai, greitai atsikėliau ir išėjau, bet nebe į susitikimą, o grįžau pas tuos pačius Mikalčius. Iškart pasklido žinia, kad nušovė keturis partizanus ir nuvežė į Šiluvą. Pas Mikalčius atėjo tik Jonas Žukauskas ir vienas iš Grinių ir paklausė, ar nebuvo vadas su žmona užėjęs, nes žmonės kalbėjo, kad tarp nušautųjų nebuvo moters. Man taip neramu, taip norisi sužinot, kas ten žuvo, kas dar gyvi liko, ir aš vėl kaip ta stirna grįžtu atgal, einu į Pumpurus. Nuėjau tiesiai pas partizano Jono Baltkojo tėvus ir sužinojau, kad tuo metu Pyragių miške žuvo jų sūnus Jonas, Antanas Einikis, Stepas Augustis ir Pranas Grinius. Motinai Baltkojienei nepasakė, kad jos sūnus žuvęs, ir ji mane ėmė prašyt, kad aš nueičiau į Šiluvą ir sužinočiau, kas ten tokie nušauti. Nueinu į Šiluvą, susitinku Stasę Morkytę, kuri ten dirbo stomatologe. Ji, mane pamačiusi, net akis išplėtė:

– Kaip tu nebijai čia rodytis? Miestely ant tvorų išklijuoti skelbimai, kad „paieškoma banditka Onutė Svetikaitė“. Kas praneš, kur ji slapstosi, gaus premiją – tris tūkstančius červoncu.

Taip tada ir pagalvojau, kad drąsa nuo kvailumo labai netoli.

Šiluvos bažnyčioje, prie Ligonių Sveikatos altoriaus, yra tokia niša, kur buvo įdėtas paprastas stiklo langas (šiuo metu ten yra freska). Priėjau prie to langelio, meldžiuosi, stebiu MGB būstinės kiemą ir matau: guli basi, vienais baltais apatiniais keturi vyrai. Pasimeldžiau ir einu prie jų – be jokios baimės, kad būsiu areštuota, kadangi motina manęs prašė. Priėjau prie išniekintų vyrų, bandau atpažint,

bet niekaip negaliu. Veidai visų ištinę, kiekvienam po galva akmuo padėtas. Iš MGB pastato išeina moteriškė. Išeina ir klausia ji manęs:

– Tai ko ieškai? Vyro ar brolio?

– O koks tavo reikalas, ko aš ieškau, – atkirtau jai. – Ėjau gatve, pamačiau ir priėjau pažiūrėt. Basi, viršutiniai drabužiai nurengti... Koks, sakyk, drąsuolis išdrįs dabar jų batais apsiaut? Tfu, – nusispjoviau atsigręžus į tą moteriškę ir nudrožiau tolyn.

Grįžau į namus ir to partizano motinai pasakiau, kad nepažinau nė vieno. Todėl motina ilgai dar gyveno viltimi, kad jos sūnus kada nors sugrįš į namus.

Kaip vėliau sužinojau, tąkart jie buvo aštuonios: keturi žuvo, du buvo išėję atnešti pusryčių, o vadas su žmona sėdėjo ir kūreno laužą miške. Abu liko gyvi. Dar iki šios dienos sklando gandai, kad žmoną buvo areštavę, o vadas atseit pasižadėjo išduot visus likusius partizanus, kad ją paleistų, bet to aš jau negaliu nei paneigt, nei patvirtint. Vaclovo Daukanto likimas taip ir liko neišaiškintas. Vieni šnekėjo, kad patys partizanai jį sunaikino, kiti – kad jis legalizavosi ir ramiai sau gyvena. Tuoj po anų partizanų žuvimo atėjo pas mane Jonas Žukauskas-*Dainius*, vienas iš tų dviejų, kurie buvo nuėję atnešti pusryčių, ir pasakė:

– Tu su *Rytu* būk atsargi. Geriau pas jį į būrį negrįžk, jeigu tave kvieštų.

Taip ir buvo. Buvau pas Januškas. Jau sutemus matom – ateina keturi ginkluoti. Kai priėjo arčiau, pažinom Daukantą. Januškaitės man ir sako:

– Greičiau slėpkis, nes tave jau perspėjo, kad su *Rytu* kuo mažiau bendrautum.

Mane įstūmė į virtuvę, kur stovėjo lova, atsiguliau, ant manęs užmetė gūnią, ir guliu. Jie, pasirodo, pastebėjo, kad mes buvom trise. Įėję tuoj klausia, kas čia dar buvo, gal koks šnipelis.

– Ne, *Birutė*. Manėm, kad sribai... – atsakė Januškaitė.

Rytas priėjo prie manęs ir ėmė klausinėti, kur aš dabar gyvenu, kodėl pas juos neinu. Atsakiau, kad tai vienoj, tai kitoj vietoj, tai pas Mikalčius pabūnu.

– Tai gal apsirengt ko nors reikia? – klausia *Rytas*.

– Ne, nieko nereikia, – atsakiau jam, nors iš tikrųjų buvau beveik basa ir pusnuogė.

Kelis kartus dar vykdžiau jo pavedimus, nešiau paketus ir perdavinėjau į kitus būrius.

Liepkalnio kaime, šeši kilometrai už Šaukoto, gyveno Mandrijauskai. Partizanas Noreika mane rekomendavo nueiti ir laikinai pas juos apsistoti. Jie turėjo mažytį vaikėlį, gal kokių septynių mėnesių, ne visai sveiką, labai plaukuoto kūnelio. Mirė kaimynas, iš to kiemo atėjo mergaitė pasiskolint indo, o jai iš paskos atslūkino būrys sribų. Ji gyvena legaliai, o aš jokio popierėlio neturiu su savim. Ką man daryt? Pasiėmiau tą vaikėlį ant rankų, nešioju po gryčią, jis verkia. Įeina sribai gryčion ir liepia visiem paruošt dokumentus. Pirmiausia prašo tos atėjusios mergaitės, o ji sako, kad jokių dokumentų neturinti, dar šešiolika metų nesuėję – iškart prie jos pastatė sargybinių. Šeimininkai ant stalo padėjo savo dokumentus, o aš stoviu su tuo vaikelio ant rankų ir nežinau, ką daryt. Prieina vienas sribas prie manęs, pažiūrėjo į tą plaukuotą vaiką ir klausia:

– Na ir kas tau padarė tokį apžėlusį vaiką?

– Tai gi banditai, – sakau aš jam. – Jie patys apžėlę ir vaikai jų apžėlę.

Kaip ėmė kvatoti visi! Tą mergaitę pasiėmė ir išėjo, o mane taip ir paliko, nebe-klausė ir dokumentų...

Kitą kartą gyvenau pas kitą šeiminką Godlaukio kaime. Nusivedė jis mane į mišką padėt pakirst malkų valdiškai prievolei. Nueinam, vaikštom po biržę, bet nėra to žmogaus, kuris parodytų, kuriuos medžius kirsti. Kiti kirtėjai pasakė, kad jis nuėjo į namus. Einam pas jį. Žiūriu – ir iškart pažinau: Jono Baltkojo brolis Stasys. Pasišnekėjom, netoli jau ir vakaras, jis mums pasiūlė pernaktvoti, o rytą parodyt. Rytą atsikėlėm, o jis mums liepė niekur neiti, sulaukt jo vakare grįžtant, pažadėjo parnešt mums vadinamąjį važtaraštį, kad mes savo normą išskirtom. Sėdim gryčioj, o šeiminkė žvilgterėjo per langą ir pamatė – bėga keturi vyrai, apsirengę lietuviškom uniformom. Supratom, kad partizanai. Tik kelios minutės praėjo – ir pulkas sribų. Be mūsų, gryčioj buvo dar kokie šeši žmonės, irgi tų važtaraščių laukė. Keli sribai suėjo gryčion, liepė paruošt dokumentus ir ėmė tikrint. Klausia mūsų, ar nematėm, kas čia prabėgo? Pasakėm, kad matėm. Tai jie ėmė klausinėt, kaip anie buvo apsirengę ir t. t. Vieni klausinėja, o kiti tikrina dokumentus. Aš prie stalo sėdžiu ir vartau knygą. Priėjo sribas ir klausia:

– Matei? Bėgo?

– Mačiau. Bėgo, – atsakiau aš jam.

– Kokia uniforma buvo?

– Labai atsiprašau, čia tokia įdomi knyga, kad į tą uniformą aš ir nepažiūrėjau.

– Tai iš kur tu? Iš miško?

– Iš miško, – sakau aš jam, ir nuėjo sribas tolyn nuo manęs.

„Matyt, mano valanda dar neatėjo“, – pagalvojau...

1949 m. birželio mėnesį gyvenau Pagėgiuose pas partizano Vinco Kučinsko motiną Veroniką Kučinskienę. Ji buvo nuvažiavusi susitikti su sūnumi Vincu ir grįžusi pasakė:

– Šiandien pat važiuok, tavęs laukia partizanai, nori išleisti štabo laikraštėlį. Jiems reikia medžiagos, nes tą mergaitę, kuri viską ruošdavo, nušovė. Susirink ką turi parašiusi...

Aš pasiėmiau savo eilėraščių ir tokią dokumentinę apybraižą, kurią buvau parašiusi partizanų būrio vado Antano Budgino-Žvainio užsakymu (Budginą buvau kelis kartus sutikusi pas ryšininkus Januškas. Jo būrys veikė tarp Šiluvos ir Tytuvėnų, pereinavo net ir Dubysą į Žemaitijos pusę).

Toje apybraižoje aprašiau ryšininkės Morkytės areštą, jos pabėgimą iš Tytuvėnų MGB ir savo areštą. Visą pasiėmiau ir išvažiavau traukiniu pas Balčiūnus į Grigalaičius. Nuo Lyduvėnų reikėjo išlipti iš pėsčiomis eiti dvylika kilometrų už Šiluvos, kur tie Balčiūnai gyveno. Naktį eiti nenorėjau, užsukau pas Januškas, kurie pasiūlė pernaktvoti. Rytą nuėjau pas Balčiūnus. Vos spėjau įeit gryčion, šeiminkė susiėmusi rankas:

– Dievulėliau, jau sribai namus supa.

Pažiūrėjom pro langus – iš rugių tik galvos kyšo, tada jau viskas aišku pasidarė. Šeimininkę perspėjau: jie manęs nepažįsta, aš einu į turgų Šaukotan, užėjau pas juos atsigerti vandens. Ji sako:

– Jei taip, pasiimk kibirą ir eik semt vandens.

Aš labai kvailai pasielgiau: išsiėmiau iš kišenės tuos savo popiergalius, įdėjau į kibirą, nuėjau prie šulinio ir visu smarkumu tą kibirą paleidau – sumaniau juos tokiu būdu paskandinti. Tarp vyšnių, pasirodo, sėdėjo pasislėpęs rusų kareivis ir viską matė. Grįžtu pasisėmusi vandens, kibirą pastačiau ir – per langą į lauką. Netoliese ganėsi arklys, bet iki jo reikėjo perbėgti suartą dirvą. Apie dvidešimt metrų pabėgau, ir prieš mane atsirado ištisa kareivių grandinė, pasipylė šūviai ir riksmi: „Stoj! Stoj!“ Pagriebę už rankų, du kareivai atvedė prie daržinės, kur augo storos eglės, ir kaip ėmė mane į tas egles daužyt – mano veidas liko tarsi metaline tarka nutarkuotas, visa kruvina, ištinusiais žandais. Reikalavo pasakyt, kur štabas, kur spausdinami miškininių laikraštėliai. Aš ginuosi, kad nežinau. Pastatė prie tų eglių, pridėjo prie kaktos šaltą šautuvo vamzdį ir sako:

– Jeigu nežinau, nušaunam vietoje. Nieko nežinanti tu mums nereikalinga.

– Šaukit, – sakau. – Aš mirt nebijau.

Tik truputį kareivis kilstelėjo vamzdį aukštyn ir šovė, po to antrą kartą palei vieną ausį šovė, trečią kartą prie kitos ausies pridėjęs šovė, ir aš pargriuvau. Kai pargriuvau, dar apspardė gerai. Čia, pasirodo, ne vien rusų kareiviai dalyvavo, buvo ir stribų, o su jais ir tardytojas Juzeliūnas, labai gražus vyras, šviesiaplaukis. Suėmė už nugaros rankas, uždėjo antrankius, pakėlė nuo žemės ir kniūpsčią įmetė į amerikoniško sunkvežimio kėbulą, kuriame buvo likę žvyro. Žvyras prilipo prie kraujuojančių žaizdų. Nuvežė mane į Šiluvos stribyną, įvedė į kabinetą, pasodino ant taburetės kampo, o rankas liepė sudėti ant kelių. Žiūriu – rankos mėlynos, ištinusios. Stribas sako:

– Ir veidas tavo toks pat, – ištraukė iš kišenės veidrodėlį ir pakišo panosėn.

Nebuvau gražuolė, bet kai pamačiau save, net bloga pasidarė. Tardė tas pats Juzeliūnas, kuris dalyvavo mane suimant. Dažnai jį keisdavo rusas. Į Šiluvą atvežė 1949 m. birželio 17 d. pavakary. Ateina tas rusas tardyt, na, ir prasideda... Kas ant stalo, tas ir ant mano galvos, o kai nugriūnu ant žemės, tada „dirba“ kojomis. Ir taip nuo penktadienio pavakario iki sekmadienio ryto toliau taburetės kampo neišleido. Kojos pasidarė kaip kaladės, nei valgiusi, nei gėrusi. Sekmadienio rytą nuvedė į kitą kambarį, ten pastatė ir aš užmigau. Vos tik užmigau – ir kirtu į pasmakrę sargyboj stovėjęs stribas. Ir taip ne vieną kartą. Liežuvį persikandau, kraujas iš burnos žliaugė. Kai pasikeitė pamaina, atėjo toks pagyvenęs stribas, jis man leido atsisėst ant taburetės. Kadangi buvo sekmadienis, bažnyčioj skambino varpais, taip lengva pasidarė. Po pamaldų tas pats sargybinis man atnešė pieno, duonos ir braškių sauja. Pasirodo, mama sužinojo, kad mane suėmė, atvežė ir paprašė perduoti tą lauknešėlį. Pirmą kartą nuo penktadienio pavalgiau, net akyse prašviesėjo.

Pirmadienio rytą išvežė į Raseinius. Važiavo ir tas rusas, kuris mane mušė ir daužė tardydamas Šiluvoje. Raseiniuose tardė keturiose. Tai jie visi keturi mane

daužė, rovė plaukus nuo galvos. Atėjo kalėjimo viršininkas, liepė keltis, bet aš jau nebepasikėliau. Tik pasakė:

– Vyrai, pasodinkit ją.

Tada jie patys mane pasodino ant suolo. Tas viršininkas man ir sako:

– Matai, kaip dabar kenti be jokio reikalo už kažkokius banditus. Galėjai būt lygi Salomėjai Nėriai, aš skaičiau tavo eilėraščius. Tokį talentą turėdama parsidavei banditams!

Aš jam sakau:

– Tai jūs juos taip vadinat, aš su tikrais banditais neturiu jokių ryšių. Man jie yra partizanai, kurie Lietuvą gina nuo okupantų.

Tada tas rusas šilutiškis puolė sugniaužtais kumščiais prie manęs, bet viršininkas jį sulaikė. Liepė mane išvest. Nuvedė į tokią siaurą patalpėlę, permiegojau ant pliko cemento. Kitą dieną išvežė į Radviliškį. Pakeliui dar užsuko į Šiaulėnų stribyną nustatyti mano tapatybės. Atvedė vieną stribą, buvusį mano klasioką, tas patvirtino, kad tai tikrai aš, ir išgrūdo mane į Radviliškį. Turiu pasakyti, kad mušimas dar nėra tokia didelė kančia, daugiau tyčiojimasis sužeidžia žmogaus sielą, negu smūgis į bet kurią kūno vietą. Tuos mušimus gal dėl to buvo lengviau iškentėt, nes prisiminiau, kaip buvo kankinamas mano tėvelis, kurį ne tik pakabino žemyn galva, bet po naga is adatas kišo. Gera pavelėjo mane ir Radviliškyje. Kelis kartus taip trenkė į sprandą ar į galvą, kad iš abiejų ausų pasipylė kraujas. Po to dar įgrūdo į kažkokią patalpą, kurioje tarsi pirty prie sienos stovėjo plautai, mažytis langelis į koridorių. Atėjo prižiūrėtojas, liepė nusirengt. Aš nežinau, dėl ko dabar nusirengt, ką jie su manim darys. Įsitraukiau į kamputį ir nesirengiu. Kaip suriks rusiškai:

– Razdevaisia! Odeždu na prožarku! (Nusirenk! Drabužius iškaitinti!).

Supratau, jog mano drabužius dezinfekuos, kad utelėmis jų neapkrėsčiau. Nusirengiau visai nuoga ir išeinu į koridorių su drabužiais rankose. Koridorius pilnas stribų. Kaip ėmė juoktis jie iš manęs. Numečiau drabužius ant grindų ir atgal į tą „pirtį“. Palindau po suolu, atsiguliu ant žemės ir guliu. Po kiek laiko ateina kažkoks viršininkas, liepia man lįst iš po suolo, aš nelendu. Pamatė, kad visai nuoga, tada liepė prižiūrėtojui atnešt mano drabužius. Kai apsirengiau, išsivedė ir išvežė į Šiaulius.

Įvedė į kabinetą pas tardytoją. Kai tik aš jį pamačiau, prisiminiau lietuvišką patarlę: „Bijok kairio, žvairio ir rudplaukio“. Aš pirmą kartą gyvenime sutikau tokį žvairą žmogų, per visą žandą gilus randas, o plaukai kaip ugnis raudoni. Mažas, kreivas, tiesiog baisu vien pažiūrėjus į jį. Na, manau, dabar tai aš jau prapuoliau amžinai. Kalba rusiškai, tardymas prasideda su vertėju. Kalbu, kaip ir anksčiau kalbėjau: nieko nežinau, nieko nemačiau. Tada jis man sako:

– Kad nereiktų tau be reikalo kentėt, aš atnešiau tavo kaltės įrodymus.

Atneša septynias bylas ir ima aiškinti:

– Nuteisti žmogų užtenka trijų liudininkų, o mūsų sistemoje nereikia nė vieno. O tavo daiktiniai įrodymai: antitarybiški eilėraščiai, apybraiža. To užtenka. Kam tau dabar sakyt „Nežinau, nemačiau“, kad tave muštų ir tuo mušimu iš tavęs išpeštų prisipažinimą?

Tada ėmiau dėstyti visą savo patekimo į mišką istoriją, aiškinau, kad beveik visą laiką gyvenau Biržuose, kur dirbau tarnaitė.

Kai 1950 m. mane teisė, buvo areštuoti ir partizanai Žiogai: Antanas-*Aliutis* ir Adolfas-*Šachtas*, trečias jų brolis jau buvo žuvęs. Provokatorius Leonas Bajarauskas, uždavęs užnuodyto maisto, juos abu užmigdė ir pats nuvežė tiesiai į saugumą. Visa tai paaiškėjo teisme. Grįžęs į namus, Bajarauskas visiems aiškino ir šiandien tebeaiškina, kad Žiogai buvo užverbuoti, buvo agentai smogikai ir t. t. Žiogai tik tardomi tapo išdavikais. Dėl jų kaltės žuvo keturi partizanai, kelis ryšininkus areštavo, bet jie buvo išprovokuoti. Supratę, kad juos provokuoja, jie ėmė keisti parodymus. Mes iš gretimos kameros matydavom, kaip šituos vyrus sudaužytus, be sąmonės vilkdavo koridoriumi ir meste įmesdavo į kamerą kaip kokius maišus. Nuteisti jie buvo mirties bausme ir 1951 m. sušaudyti Tuskulėnuose.

Maskvos „troika“ mane nuteisė dešimčiai metų lagerio, bet vėliau, kai Žiogai per tardymą pasisakė mane pažinę, mano bylą iš Maskvos grąžino į Vilnių, prijungė prie Žiogų bylos ir tada teisė visus trylika žmonių. Šioje grupėje buvo dvi mokytojos, kolūkio pirmininkas, keli partizanų ryšininkai. Teisėjas piktai, su ironija kreipėsi į Žiogus:

– Tai kaip čia tokie narsūs vyrai patekot?

– Taigi per jūsų geradarį Leoną Bajarauską. Pakvietė vakarienės – ir atsibudom saugume, – atsakė Antanas Žiogas.

L. Bajarauskas kilęs iš Šiaulaičių kaimo (Radviliškio r.). Mūsų bendrabylės Benos Mikalčiūtės brolis Donatas Mikalčius kažkada klausė: „Bajarauskai, kaip tu galėjai išduot savo draugus? Jie gi ir tavo artimi kaimynai buvo“. Tai jis labai jau banaliai atsakė: „Taigi ateina, suėda, suėda viską, dar norėjo į mišką mane išsivest... Bet čekistai už tai man gerai užmokėdavo...“

Po antro teismo gavau dvidešimt penkerius metus lagerio. Teko pabūti Taišeto lageriuose, o 1955 m. atvežė į Mordoviją. Į Lietuvą grįžau 1964 m. ir dar ketverius metus gyvenau nelegaliai, nes čia vietiniai komunistai neleido prisiregistruoti.

Pasakoja JANINA KAZICKIENĖ – DRUCEIKAITĖ-RAMUNĖ

Užrašyta Tauragėje
2002 06 10

Gimiau 1923 m. kovo 3 d. Šiaulių apskrityje, Padubysio valsčiuje, Giedrių kaime. Šeimoje buvome keturi vaikai. Kai man buvo 12 metų, mirė tėtis, o mama ištekėjo už kito ir persikėlė gyventi į Pušinos kaimą. Aš likau pas brolių Vladą, kuris už mane buvo vyresnis dešimčia metų. Greitai brolis vedė. Mūsų kaimynystėje gyveno ir tėčio brolis, kuris turėjo tris sūnus: Joną, Antaną-*Simą*, Povilą-*Valiokį*. Visi trys jie buvo partizanai.

Tuoj po karo Antaną paėmė į rusų kariuomenę, ten jis susirgo šiltine, ir jį paleido mėnesiui atostogų. Per tą mėnesį susitarė su partizanais ir išėjo į mišką, į kariuomenę nebegrižo. Mūsų apylinkėje jis pirmasis ir žuvo 1945 m. Atėjo dviese pas motiną su kitu partizanu, anas dar nuėjo pas savo mergaitę. Antanas liko dienot namuose, o naktį jų ir mūsų namus apsupo sribai. Rytą auštant motina nuvedė karvę į ganyklą prie pat miško, namuose buvo likęs tik jaunylis brolis Poviliukas su Antanu. Pirmiausia atėjo trys sribai ir pareikalavo Poviliuko, kad tas vestų į daržinę ir lieptų broliui Antanui nultipti nuo prėslo. Kai nuėjo į daržinę, Poviliukas palipo kopėčiomis ir pamatė ant šieno gulintį Antaną. Pamatęs Antaną, jam garsiai pasakė:

– *Simai*, kelkis, atėjo trys „samurajai“!

Tuomet Antanas griebė už automato ir šovė žemyn į sribus. Sribai sukrito ant žemės šalia prėslo, o Antanas nušoko ir išbėgo į kiemą. Jis manė, kad tėra tik tie trys, o kai išbėgo į kiemą, tada į jį ėmė šaudyti jau iš visų pusių. Matyt, sprogstamoji kulka kliudė galvą, nunešė visą pakaušį, liko tik veidas tarsi kaukė. Po to sribai pradėjo šaudyti padegamosiomis kulkomis, padegė tvartą, daržinę. Sudegė gyvuliai ir šuniukas, pririštas prie tvarto.

O Poviliukas įkrito į bulves, nušliaužė vaga į kitą miško pusę ir pabėgo. Nubėgo pas partizanus. Tie norėjo jį įkalbėti, kad eitų kur nors gyvent pas žmones, kadangi dar buvo nepilnametis, bet Poviliukas pasakė, kad dabar eis keršyt už brolių, ir taip pasiliko Jono Belaglovo-*Algio* partizanų būryje.

Sribai namus apiplėšė. Ką rado, viską pasiėmė ir išsivežė, net dalgius iš pastogės susirinko, kartu išsivežė ir Antano lavoną. Numetė jį Bazilionuose ant aikštės, po to mane kvietė atpažinti. Jūs neįsivaizduojat, kokį širdies skausmą man teko iškentėti! Mes kartu su juo užaugom, jis man kaip brolis buvo. Užmušė jį kaip baisiausią nusikaltėlį, išniekino ir numetė ant gatvės pasityčiojimui...

1945 m., prieš pat žiemą, būrys išsiskirstė, iš jo susidarė keli būriai: Dominyko Kraujelio-*Šturmo* būrys, Antano Navicko-*Vilko* būrys, Stanislovo Levicko-*Zigmo* būrys, Alberto Pumpučio-*Galijoto* būrys, Jono Belaglovo-*Algio* būrys ir Vaikaičių būrys. Belaglovas tada tapo rinktinės vadu.

Vaikaičių būryje buvo ir tas mano pusbrolis Povilas Druceika-*Valiokis*. Juos kažkas išdavė... Buvo žiema, jie miške kūrendavo laužą ir nuo kelio matydavosi aukštyn kylantys dūmai. Rusai ar sribai, pravažiuodami tuo keliu, galėjo pastebėti, apsupo ir visus septynis iššaudė. Netoli stovyklos gyveno jų ryšininkės Krikščiūnaitės: Alfonsa, Vitalija ir Ona. Jos nešdavo jiems valgyti, ir partizanai pas jas ateidavo. Prieš tą naktį dar duoną iš jų išsinešė. Visi septyni buvo atvežti į Bazilionus ir suguldyti aikštėje prie sribyno. Aš buvau nuėjusi ir mačiau ten gulinčius išniekintus miško brolius.

Jonas Belaglovas buvo mano kaimynas, jis mane po truputį ir įtraukė į ryšininės veiklą. Iš pradžių manęs labai daug kur nesiuntinėdavo, kadangi ir be manęs jie turėjo ryšininkių su didesne patirtimi. Man buvo davę *Ramunės* slapyvardį.

Kai Vaikaičiai žuvo, aš perėjau pas Kraujelį, o kai žuvo Kraujelio būrys, tada ir manęs sribai ėmė ieškoti. Tada aš pasitraukiau į kitą Tyrulio pelkės pusę. Per Dukto

mišką išėjau ten, iš kur buvo mama atitekėjusi, į Pušinavos kaimą, ir apsigyvenau pas Elvyrą Savickienę (mudvi su Elvyra – seserų dukros, mano mama buvo ištėkėjusi už jos tėvo).

Kartą atėjo Dijokaitė ir prikalbėjo mane važiuot kartu su ja į Šienlaukį, prie Virtukų miško. Nuvedė prie Liolių, ten atėjo vienas partizanas, mane apklausinėjo. Daviau priesaiką, gavau *Gendrės* slapyvardį. Po to Dijokaitė nuvedė į būrį. Būryje buvo tik šeši ar septyni partizanai, netoliese buvo Saudininkų bažnytkaimis, apgyvendino mane pas žmones namuose. Kiek palaikę nuvedė pas kitą gyventoją, pas Stonį Saudininkų kaime. Kaimynystėje buvo Cibulskių ūkis. Du broliai Cibulskiai – Boleslovas, o kito vardo nepamenu – irgi buvo partizanai. Pas Stonį gyvenau ramiai, partizanai jokių užduočių man neduodavo. Tik po ilgos pertraukos atėjo keliese ir atnešė man nemažą paketą. Buvo jau 1948 metų ruduo. Tą paketą įpareigojo nunešti pas apygardos štabo ryšininką netoli Liolių, maždaug už aštuonių kilometrų. Paketas buvo gana didelis, niekur prie savęs jo negalėjau paslėpt. Įsidėjau į rankinę, ant viršaus pripyliau obuolių, dar keletą skudurų įsimečiau ir išėjau anksti rytą. Atėjau prie Virtukų miško. Kadangi man reikėjo pereiti mišką, nusiaviau batus ir einu basa. Prie pat miško sutikau moteriškę, prasilenkėm. Įeinu maždaug į miško vidurį, atrodo, jau netoli ir ta sodyba, į kurią turėjau pristatyti paketą. Išgirdau – kažkas miške sušlamėjo. Apsižvalgiau ir pagalvojau: ką man daryt? Aplinkui nieko nesimato. Tuo metu prie manęs prišoko trys kareiviai ir suriko:

– Ruki v verch! (Rankas aukšty!)

Paklausė, kur einu, pasakiau, kad į turgų. Paprašė dokumentų, padaviau savo pasą. Prie mūsų priėjo dar du kareiviai, vienas iš jų su leitenanto antpečiais. Tas leitenantas man taip matytas, galvoju, kas jis toks. Pasirodo, jis iš Bazilionų. Pažiūri į mano pasą, sako:

– O, kaip tik mums šita ir reikalinga.

Maniau, kad rankinės nekratys, numesiu ją į šalį. Pasą tuoj įsidėjo į kišenę, mane iš abiejų pusių sugriebė už parankių. Susirinko kokie septyni kareiviai ir išvedė iš miško į laukus. Nusivedė pas ūkininką, ten ir rankinę iškratė, ir visą apčiupinėjo – rado paketą. Visai bandžiau suktis, prašiausi į tualetą, bet akių nuo manęs jau nebeatitraukė, visą laiką stebėjo. Apie pabėgimą nebuvo nė minties.

Po to atvarė pastotę, užmetė brezentą ant galvos ir nuvežė į Kelmę. Už Saudininkų sutikom atvažiuojant sunkvežimį, tada jie tą pastotę paleido, o man liepė savo daiktus susimest į sunkvežimį. Aš apsidairiau – aplink pliki laukai, jokio krūmelio, tik prie pat kelio negyvenamas namas. Išlipusi iš vežimo, įmečiau basutes ir švarką į sunkvežimį, o pati šokau už to namo ir pasileidau bėgte. Toliau Dubysa, krantai krūmais apaugę. Lekiu kiek galiu. Ėmė šaudyt. Grįžtelėjau atgal, matau – tas leitenantas vienmarškinis vejasi mane. Baigiau pribėgt iki Dubysos, bet vis tiek mane pavijo.

Kai nuvežė į Kelmės stribyną, ten visus perspėjo, kad mane ypatingai saugotų, nes galiu pabėgti. Po to nuvarė į saugumą. Saugumo viršininku tada dirbo Viliamas, gerokai pagyvenęs senis. Čia ir prasidėjo mano kančių keliai. Iš pradžių viską

melavau, gyniausi, bet atvažioavo ministras Bartašiūnas ir ėmė mane verbuot. Siūlė viską, ką tik galėjo. Visokias malones žadėjo suteikt ir vis prašė pasakyt, kur gavau paketą ir kur jį nešiau. Tą naktį abu su Vilimu pradėjo mane tardyti, paskui Vilimui jis sako:

– Aš ne su tokiom susitvarkiau ir su šita labai greit susitvarkysiu... Tu gali eit...

Vilimas išėjo, tuomet Bartašiūnas nusivilko kitelį, išsitraukė tokį guminį bizūną rankos storumo, na, ir ėmė juo mane talžyt. Liepė sėdėt rankas sudėjus ant kelių. Kai tik sudėjau rankas ant kelių, ėmė kapot per rankas, po to jau kirto kur pakliuvo ir vis klausė:

– Kur gavai paketą? Kur nešei?

Muša ir muša be atsikvėpimo, jau matau, kad smarkiai įsiutęs, net suprakaitavęs. Muša per pečius, per kojas. Nebeįstverčiau ir nukritau ant žemės. Tada kaip pils kibirą vandens. Atsigavau. Liepė vėl sėstis, vėl sudėti rankas ant kelių ir vėl ėmė duoti. Vėl viskas iš naujo. Visą naktį jis mane kankino, ir vis vien aš jam nieko nepasakiau. Visą savaitę nedavė valgyt. Ėmiau jiems meluot, kurt savas legendas, bijodama, kad tik ko nors neįduočiau, kad tik kas nors per mane nenukentėtų. Pasakiau, kad atėjau į Virtukų mišką, ten sutikau partizanus, jie davė man tą paketą, kurį turėjau nunešti į kitą mišką. Kitam miške turėjo vėl kažkas mane pasitikt ir t. t.

Po to atvažioavo pilnas kareivių sunkvežimis, mane pasisodino kartu ir nuvežė į Virtukų mišką. Surišo rankas, pririšo prie rankų virvagalį. Kur tik aš einu, to virvagalio įsitvėręs eina ir kareivis. Liepia vest ten, kur buvau, kur įdavė man paketą. Kur aš nuvesiu, kad ir pati nežinau kur eit. Ėmė tampyt mane už to virvagalio. Surištos, užveržtos rankos sutino, pajuodo. Pamačiau tokią aikštelę, lyg ir žmonių ištrypta, lyg ir laužas kūrentas. Pasakiau, kad lyg ir čia. Kaip ėmė keikt jie mane, visokiais žodžiais išvadino.

Parvežė vėl atgal. Ir vėl ėmė mane keikt: tiek brangaus laiko aš jiems veltui sugadinau, tiek kareivių veltui reikėjo vežiot, kokia aš netikus, kokia negera. Vienas tardytojas liepė atsiklaupt. Kai tik atsiklaupiau, liniuote ėmė kapot per padus, kitas per sprandą ėmė velėt. Po to atėjo prokuroras, pavartė tą mano bylą ir pasakė:

– Dvidešimt penkeriems užteks...Daugiau nevarkit... Vežkit į Šiaulius.

Atvežė į Šiaulių kalėjimą. Uždarę vienutėje parą palaikė, vėl atgal į Šiaulių saugumą – ir vėl tardymas. Kameroje uždarė su šnipe. Ta primygtinai manęs klausinėja, pati apie save visokias nesąmones pasakoja, kad tik ką nors iš manęs išpeštų. Aš jai nieko nepasakiau, tik vėliau sužinojau, kad pas ją laikėsi *Vilko* būrys, jos pavardė buvo Rimienė. Ji vis gaudavo siuntinius ir vis girdavosi, kad iš *Vilko* būrio vyrų. *Vilkas* tuo metu jau buvo suimtas. Mane įvedė pas jį į kamerą, kad atpažinčiau. Jis gulėjo sužeistas ant neštuvų ir pasakė, kad manęs nepažįsta, nors iš tikrųjų jis mane gerai pažinojo.

Buvau ryšininke iki 1948 metų rugsėjo 7 dienos. Tada jau buvo žuvę Kraujelio (R. K. p a s t a b a: žuvo 1948 02 17 Kelmės rajone) ir Belaglovo (R. K. p a s t a b a: žuvo 1947 02 16 Dukto miške) būriai. Kai mane suėmė, į akistatą stojo Vacys Sinkus-*Sakalas*,

Alfonsas Jaras-*Jaunius* ir Bronė Juškienė (R. K. p a s t a b a: Bronė Vaitiekaitytė – Juškienė (Morkūnienė)-*Žilvitė*). Jie visi davė parodymus prieš mane.

Gavau dvidešimt penkerius metus lagerio. Išvežė į Komijos respubliką, į Intos lagerius. Patekau į ketvirtą moterų lagerį, kuriame sutikau daug savo likimo draugių lietuvių, latvių, esčių, ukrainiečių ir kitų tautybių merginų ir moterų. Lageryje išbuva aštuonerius metus. Statėm barakus, kasėm griovius, kelius tiesėm. Į Lietuvą grįžau 1966 metais.

Pasakoja ELVYRA SAVICKIENĖ – TUGAUDYTĖ-ŠVENDRĖ

Užrašyta Kaišiadoryse
2002 05 01

Dar 1939 m. pas mus atėjo Povilas Plechavičius. Tėvas jam sako, kad laikraščiai rašo apie karą, apie Rusiją, kad ten komunizmas...

– Kas tas komunizmas? – klausia tėvas Plechavičiaus.

Tai Plechavičius jam ir sako:

– Žinai, bholiuk Tugaudi, pažiūrėk į pirštus ir pasakyk, ar jie vienodi? O komunistai aiškina, kad jie padarys lygybę tarp žmonių, nebus, bholiuk, nei turtingų, nei beturčių. Juk pati gamta sutvėrė žmogų su savais poreikiais, visų pirštai į save lenkti. Tik kvailys gali patikėti tais komunistais ir jų ideologija...

Aš netoli tėvo stovėjau ir kaip šiandien prisimenu generolo Plechavičiaus pasakytus žodžius. Pypkė jam dantyse, beveik po kiekvieno žodžio vis prideda pertarą „bholiuk“.

Prie vokiečių pas mūsų kaimyną Igną Strolią buvo apgyvendintas rusų belaisvis Nikolajus. Jis padėdavo dirbti jiems ūkio darbus: ardavo, akėdavo, šieną pjaudavo, bet vis tiek buvo didelis tinginys. Būdavo, atsisės vidury dirvono ant akėčių ir sėdi, šeiminkas bausdamas neduodavo rūkalų. Tai mano tėvas pasiuvo tokią terbą, prideda ten jam visai savaitei tabokos, nuneša ir atiduoda. Mano tėvas mokėjo rusiškai, tai, būdavo, jie abu dar ir pasišneka. Vokiečiai vėliau sužinojo, kad Nikolajus ne koks eilinis kareivis, o buvęs karininkas, ir nutarė jį sušaudyti. Atvažiavo, surišo Nikolajų virvėmis, paliko taip surištą, o patys nuėjo pas Strolias į kambarį pasivaišinti. Kito Strolios brolio augintinė Fruzė pasiėmė iš virtuvės peilį ir nupjovė virvę. Nikolajus išsilaisvino, nubėgo į netoliese esančius krūmus ir ten pasislėpė. Išeina į kiemą vokiečiai, žiūri, nebėra Nikolajaus, tik virvagaliai likę, nusispjovė ir išvažiavo. Daugiau niekas nieko apie tą Nikolajų ir nebegirdėjo.

Mūsų kaime buvo keturiasdešimt vienas gyventojas, į mišką buvo išėję trys vyrai: du broliai Daukšai ir Klemensas Jokūbaitis. Iš pradžių Klemensas Jokūbaitis partizanavo Jono Belaglovo-*Algio* būryje, vėliau perėjo į Antano Navicko-*Vilko* būrį. Kartą jis parėjo iš miško į namus rūbų pasikeist. Šnipas jį atsekė, pranešė rusų gar-

nizonui, ir sugavo Jokūbaitį. Surišo virvėmis rankas iki mėlynumo ir pametė po obelīm. Jis vėliau man pasakojo: „Guliu aš taip surištas ir prisiminiau Tytuvėnuose koplyčią, kurioje pavaizduotas prie stulpo priištas Kristus. Aš tuomet pagalvojau: „Kristau, tu buvai Dievo sūnus, tau Dievas stiprybę davė, tu galėjai iškentėti, o aš, paprastas žmogus, tavęs prašau – tu padėk man iškęst tas kančias...“ Tokiais žodžiais jau tiesiog į Kristų kreipiausi. Prieina leitenantas ir sako: „Vyrų persistengė, tu visas juodas...“ Paėmė ir atrišo tas virves, šiek tiek palaisvino ir atsigulė šalia. Atsigulė po ta pačia obelīm ir visi kiti, apie dvidešimt jų ten buvo. Visi kaip lapai iškrito ir sumigo. Aš judinau, judinau rankas ir kojas ir išsilaisvinau iš tų virvių, o jie visi miega. Atsistojau palengva, labai atsargiai, ant pirštų galų nutolau nuo jų ir perėjau per geležinkelį. Tik tada čekistai pajuto, kad manęs nėra. Tai va, koks stebuklas įvyko...”

Vėliau Jokūbaitis žuvo netoli savo namų. Jonas Daukša-*Genys* žuvo 1947 m. vasario 16 d. Dukto miške, o jo brolis Valerijonas Daukša-*Vėjas*, *Dagilis* žuvo 1949 metų rudenį irgi Dukto miške. Partizanų vadas Jonas Belaglovas-*Algis*, *Žydrūnas* draugavo su mano pussesere Janina Druceikaite, pas mus dažnai ateidavo į namus. Tada dar abu broliai Daukšai nebuvo išėję į mišką, tik slapstėsi pavieniui. Iš pradžių partizanai, eidami į kaimą, labai maskuodavosi. Pamenu, kaip vieną kartą atėjo iš miško partizanas, apsirengęs sena moterimi, po pažastimi atsinešė nedidelę šiaudų kūlį. Tą kūlį pastatė prie daržinės ir įėjo gryčion. Atėjęs perspėjo, kad kūlyje įdėtas šautuvas, kad mes nepradėtume ten kaitiot nosies. Kitą kartą atėjo Dominykas Kraujelis-*Nemunas*, *Šturmas* su aštuoniais vyrais, pabeldė į langą. Mes klausiam: kas? Atsakė, kad skrebai. Atidariau duris, matau – eina per slenkstį vyrai lietuviškom uniformom ir iškart man prisistatė:

– Aš – *Šturmas*.

Aš sakau, iš kur gali būti *Šturmas*, žinau, kad jis sužeistas. Tada jis atsisagstė švarką ir parodė subintuotą pilvą. Paruošėm jiems vakarienę. Pavalgė ir pasakė, kad jie bus krūmuose netoli mūsų namų, maždaug už puskilometro. Paklausė, gal aš galėsiu ten jiems nunešti pietus.

Gal po dviejų dienų atėjo Bartkus ir ėmė man priekaištauti:

– Kodėl tu įsileidai Kraujelį?

Aš jam pasakiau, kad man jūs visi vienodi... Jei aš jiems reikalinga, kaip aš galiu atsakyti? Jūs man visi broliai. Jei manęs prašo, atsakyti negaliu. O jis man sako:

– Pas juos ten nieko gero nėra, ten tik seniai ir vaikai.

– Aš meilės nieieškau,– atsakiau Bartkui, – nors man jie visi patinka. Vien dėl to, kad narsūs ir drąsūs.

Taip ir būdavo. Žiūrėk, jau banko pinigų atėmė ar kokį šnipą nušovė – vis Kraujelis. Bartkus ir sako:

– Tu galvoji, kad nušaut žmogų labai paprasta? Aš žinau, naktimis nesimiega. Mes stengiamės kuo daugiau atsiribot nuo tokių dalykų. Nesvarbu, kad žmogus „raudonas“, bet gal vėliau jis supras klydęs, gal dar pasitaisys. Žmogui juk reikia sudaryt sąlygas ateit į tiesos kelią.

Pagrindinis mūsų krašto partizanų ryšininkas buvo Edvardas Rimkus-Fredas. Jis pas mus atnešdavo pagrindinę spaudą, laiškus. Vėliau aš sakiau Žemaičiui, kad paprasčiau turėt reikalų su vyrais, jie neplepūs, be pavydo. Draugės, jei kas nepatiks, tuoj viską apverčia antraip. Todėl pas mane dažniausiai ir ateidavo Edvardas. Kartą su močiute Veronika Žilinskiene vežėm pas Edvardą partizanišką spaudą. Močiutė žinojo, kur jis gyvena. Tėvas pritvirtino spaudos ryšulius po šlajukais ir išvažiavom. Važiuojam rogėmis, sniego giliai, matom – priešais kažkas atvažiuoja. Aš nutariau močiutę pagąsdinti. Sakau:

– Močiut, atvažiuoja skrebai, pagaus mus. Tu sėdėsi kalėjime ir aš sėdėsiu...

Ji man ir sako:

– Na ir kas? Negi aš bijau kalėjimo... Matai, kokie jauni vyrai gyvybes aukoja, kraują lieja, o aš, senė, jau savo atgyvenusi, nieko nebijau. Kai tau reiks kur nuvažiuot, aš už tave visada nuvažiuosiu.

Dvarininkų mokykloje vyko balsavimai. Muzika groja, skrebukų leitenantas mane šokdina. Man irgi norisi pašokti, tad truputį užtrukau. Atsidaro durys, ir įeina mano močiutė. Rankoje šakota karklo lazda. Priėjo prie mūsų, iškėlė lazda aukštyrą ir sako:

– Dabar tai tu gausi.. Ar laikas dabar šokt?

Tas leitenantas tik:

– Močiute, močiute, ar kas čia bloga?

Močiutė jam ir sako:

– Tau gal ir nebloga, o mano anūkei čia ne vieta... Greitai namo...

Visi žiūri į mus, aš tik močiutei už rankos, ir išėjom. Einant keliu ji ir sako:

– Tu vis vien gausi. Ar tu proto turi šokt su skrebaus?

Kai susikūrė kolūkiai, dirbau sandėlininke. Pati pirmutinė pasirašiau priimama į kolūkį. Nors skaitydavau partizanų laikraščius, nunešdavau juos į mišką, bet partizanai bunkerio man nerodė. Nepasitikėjo manimi, kadangi buvau labai plepi ir judri.

Partizanų laiškus nešdavau į Raseinius, netgi už Raseinių, už Šiaulių. Mašinos retai kada pravažiuodavo, tekdavo dažnai eiti pėsčiomis. Vieną kartą Bartkui nešiau tokį nemažą laišką, pėsčiomis gal trisdešimt kilometrų. Rankinėje buvo pavojinga, pažastyje prisisiuvau didelę kišenę, įsidėjau laišką ir išėjau. Kiek paeinu, pasiveja mane arklių važiuoti Bazilionų skrebai. Pasiveja ir sako:

– Mergaite, sėsk, pavešim...

Ką daryt? Iširopščiau į ratus ir važiuojam. Vienas skrebukas jau taikosi mane apkabinti, o aš taip bijau, kad nepastebėtų laiško. Pasakiau jam, kad rankas padėty ant kelių.

– Matai, kokia tu. Aš norėjau tik tave pakibinti, – sako skrebas.

Privažiuojam krūmus, kaip suriks jis man:

– Gulkis!

– Kodėl aš turiu gultis? – klausiu jo.

– Čia krūmai, čia gali mus nušaut, – sako skrebas.

Aš jų klausiu, kas čia juos gali nušaut? Paaiškino man, kad banditai tuose krūmuose jau ne kartą yra juos užpuolę.

– Labai norėčiau, – sakau, – kad jie mus užpultų, pažiūrėčiau, kaip tie „banditai“ atrodo. Skrebai net nusistebėjo, kaip aš galėjau nematyt „banditų“. Ėmė man aiškinti, kaip tie „banditai“ atrodo: apžėlę, gauruoti, nesiprausę, murzini... Privažiavom kaimą, man jau reiktų išlipti. Jie manęs klausia, kur aš einu? Pasakiau, kad pas tetą. Man buvo nurodyta, kad dešinėje kelio pusėje antras namas, kuriame manęs lauks partizanai. Kaip dabar lipsi prie to namo. Važiuoju per kaimą toliau. Privažiuojam tokią sukrypusią gryčiutę, ir sakau jiems, kad čia mano teta gyvena. Skrebai net aiktelėjo iš užuojautos, kad tokioje prastoje gryčioje mano teta gyvena. Išlipu iš vežimo, ateinu į kiemą ir čia pat sutinku kokių aštuoniasdešimties metų senutę. Aš jai ir sakau:

– Laba diena, tetulyte, gal galėtum duoti vandens atsigerti?

O ji man ir sako:

– Vaikeli, tu gi skrebė.

Aš jos klausiu, kodėl aš skrebė?

– Tai kodėl išlipai iš skrebug ratų?

– Jie mane pavežė.

– Vaikeli, geras žmogus su jais nevažiuos. Vadinasi, tu netikusi, kad su jais važiuoji.

Apkabinau aš tą senutę, pabučiavau ir sakau jai:

– Močiute, tu tikra mano motinėle. Mano motinėle neapkenčia skrebug ir tu tokia pat.

O skrebai, matau, nuo kelio žiūri į mus per žiūronus. Bijau, kad manęs neįtartų, prašau močiutės, kad duotų greičiau atsigert. Įsiveda ji mane gryčion, atsigeriu vandens. Tuo tarpu skrebai jau nuvažiavo, nebematyti ant kelio. Padėkojau močiutei už vandenį ir išėjau. Nueinu į nurodytą kiemą, vyrai manęs laukia. Bartkus ir sako:

– Kaip tu mus išgąsdinai... Vyrai puolė už ginklų, sako, kad Elvyra išdavė mus, va – atvažiuoja su sribais. Aš jiems pasakiau, kad garantuoju už tave, o jie kur tau. Užsitaisë automatus, pirštai jau prie nuleistukų, laukia pasiruošę, kada pasuksit į kiemą. Kai pravažiavot pro šalį, visi lengviau atsikvėpė.

Matau, vyrai stovi galvas nuleidę, tarsi susigėdę ir klausosi, ką Bartkus kalba. O namų šeimininkė išsigandusi, pasimetusi sako:

– Ne juokai. Važiuoja pro šalį, o ką žinai, gal ims ir užsuks į kiemą.

Bartkus mane perspėjo, kad daugiau su skrebaus nevažinėčiau, bet jie mane pavežė gal apie penkiolika kilometrų.

1949 metų birželio mėnesį partizanai manęs prašė atnešti batus. Buvo labai šilta diena. Apie penkiolika kilometrų ėjau pas batsiuvį, o jie manęs laukė stovykloje Dukto miške. Atnešiau dvejus batus. Partizanai šešiese kepė bulves: Žemaitis, Bartkus, *Našlaitis*, *Karkliukas* ir dar du, kurių nei slapyvardžių, nei pavardžių nežinojau. Jie ėmė sakyti, kad miškas drėgnas, plyšta avalynė, pūna autai, nėra kur išsidžiovint. Aš buvau basa. Sėdėdama ant kelmo ir sakau jiems:

– Vaikščiokit basi.

Pasakiau ir labai greit nutilau, nes pajutau, kad ne taip pasakiau. Pamačiau, kaip Žemaitis pakėlė galvą nuo keptuvės ir liūdnom akim pažiūrėjo į mane ir net nusišypsojo iš tokio kvailo mano pasakymo. Man negera pasidarė. Žinoma, reikėjo tuomet atsiprašyt, kad taip netaktiškai pasielgiau, pabučiuot visus iš eilės. Kur tau, neatsiprašiau, kaip maušas pasėdėjau ir pasakiau, kad man jau reikia eiti. Tada Žemaitis pasakė:

– Pasirink iš mūsų vieną, kuris tave palydės.

Pasakiau, kad manęs lydėt nereikia, kad vaikštau viena, be palydovų. Kaip tik tuo metu vienas partizanas ėjo pakeist sargybinio, mes kartu su juo išėjom į kirtimo liniją. Aš atsisveikinau ir patraukiau į namus. Tik ateinu prie kelio – iš krūmų išsoko vyras. Žiūriu – Petras Švagždys iš gretimo kaimo. Aš žinojau, kad jis šnipas. Turėjo jis gal apie penkiasdešimt metų, buvo aukšto ūgio, visą laiką vaikščiodavo apsirengęs tokiu rudu odiniu švarkiuku. Į kolūkį nesirašė nei jis, nei jo žmona. Žmonos sūnus Alfonsas Šimkus dirbo saugume. Vieną kartą, sakau, nueisiu miškan į biržę pasirinkt žemuogių. Matau, tas Šimkus išėjo iš miško, priėjo prie manęs, perbraukė rankomis per kišenes. Matyt, galvojo, kad kišenėse laišką partizanams nešu. Mes buvome kaimynai, bet jis tada nesigėdijo mane kratyt. Vėliau Šimkus dirbo eiguliu, Šiauliuose pasistatė namą, gerai gyveno. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, ėmė smarkiai gert ir mirė. Dar vienas šnipelis iš Pušinių kaimo buvo Vytautas Andriušaitis. Tada jis turėjo tik keturiolika metų. Jo tėvas buvo siuvėjas, su mano tėvu bičiuliavosi. Aš irgi su tėvais pas juos nueidavau. Jo motiną nušovė partizanai, kadangi ji buvo arši raudonųjų aktyvistė. Pas mus per Kalėdas buvo atėję partizanai Jonas Belaglovas-*Algis* ir Juozas Jurgutavičius-*Rūtelė* (R. K. p a s t a b a: Jurgutavičiai buvo du broliai, kitas – Stasys Jurgutavičius) ir kitame namo gale gėrė alų. Gryčioje su tėvu kalbėjosi šita Andriušaitienė. Ji tiesiog spirte spyrė tėvą rašytis į skrebus, dabar atseit mūsų valdžia. Mat tėvas buvo mažžemis. Dar atėjo surašyt gyvulių mokytojas Vyšniauskas, tai jinai prikibo ir prie to mokytojo: „Jūs mokytojas, jūs veskit kaimą į šviesų komunizmo rytojų...“ Tas mokytojas buvo didelis patriotas, jaunas, gražus vyras. Rašo kvitus prie stalo sėdėdamas, pažiūrėjo į ją ir paklausė:

– Moteriške, ar tu lietuvė?

Tada Andriušaitienė labai įsižeidė, kaip pašoko nuo suolo, kaip ėmė šaukt:

– Tai ką?! Ar aš ne į lietuvę panaši? Ar nežinai, drauge mokytojau, kad dabar darbo žmonių valdžia?

Mokytojas santūriai jai atsakė:

– Gal jūs ir lietuvė, bet ne lietuviškai kalbat,– susidėjo savo popierius į portfelį ir net sudie nepasakęs išėjo.

Kai mokytojas išėjo, ji sako:

– Jau čia tai parazitas...

O partizanai, būdami kamaroje, visą kalbą girdėjo. Aš įėjau pas juos, man *Algis* tik ranka parodė, kad greičiau išeičiau iš kamaros. Jie abu prie sienos prisiglaudę klausosi, ką ta Andriušaitienė šneka. Maždaug po savaitės ją ir nušovė. Vienas jos

sūnus Petras jau dirbo tardytoju Trakuose, o Vytautui tuo metu buvo tik keturiolika metų. Jis atėjo pas mane ir sako:

– Alvute, tu pamokyk mane šokti, aš noriu nueiti į šokius, bet šokti nemoku.

Aš jam sakau:

– Gerai, ateik vakare po darbo, ir aš tave pamokysiu.

O mūsų su partizanais buvo sutarta: jeigu prie tvarto stovi atremtas į sieną pagals, vadinasi, yra kažkas svetimas, užėti negalima. Kitas toks pat ženklas būdavo prie daržinės pastatytas. Pamokinau aš tą Vytuką šokti, jis manęs klausia, ar aš negalėčiau jam numegzti pirštinių. Pirštines partizanams – iš juodų arba baltų siūlų, žemiau riešo trispalvė, o ant tos trispalvės išmegzta juoda arba balta tulpė – megzdavo mano pusseserė Janina Druceikaitė (kilusi iš Giedrių kaimo, netoli Pakapės, ji buvo ryšininkė, slapyvardžiu *Vaidilutė*). Tokias pirštines ir aš buvau išmokus megzti. Aš jam paaiškinau, kad neturiu siūlų. Jeigu atneši siūlų, numegsiu. Po kiek laiko jis man atneša siūlų. Numezgiau pirštines, pamokinau šokti. Jis atsinešė butelį vyno, saldainių man už tuos šokius ir pirštines. Išgėrėm tą vyną keturiese, jis truputį apsinešė ir sako:

– Alvute, nemegzk niekam pirštinių, nes vaikšto banditai su tokiom pirštinėm... Nemegzk, nes įkliūsi. Saugokis trijų žmonių: užverbuotas aš, Švagždys ir Šimkus. Mes visi tave sekam... O gal ir daugiau panašių yra? Bet mes trys tikrai paskirti tave šnipinėti. Aš tau tai nieko blogo nepadarysiu, bet anų dviejų saugokis...

Man ėjo jau dvidešimt pirmi metai, supratau, kad dėl tų pirštinių papuoliau į keturiolikmečio pinkles. Padėkojau jam už atskleistą paslaptį, pažadėjau: jeigu kada gyvenime reikės, būtinai padėsiu. Jo likimas buvo tragiškas. Jis dirbo elektriku. Užmušė jį elektra, kai dar nė dvidešimties metų neturėjo.

Kaip minėjau, mano pusseserė Janina Druceikaitė irgi buvo ryšininkė. Kai žuvo Kraujelis, kai iš to paties būrio suėmė partizaną *Jaunių*, čekistai ėmė ieškoti ir Druceikaitės. Tada Bartkus ją ir ryšininkę Joaną Dijokaitę perkėlė į Kęstučio apygardą. Ten dirbdama ji nešė į mišką pagrindinės spaudos paketą, ir ją miške sulaikė rusų kareiviai. Ėmė reikalauti, kad pasakytų, kur bunkeris, ir taip sumušė, jog buvo visa juoda ir ištinsusi. Nors ji bunkerį žinojo, bet aiškino, kad nežino, jai atseit liepė ateiti ant miško kvartalo linijos ir tą paketą padėti po egle. Reikalavo pasakyti, po kuria egle. Pats saugumo ministras Bartašiūnas su bizūnu ją mušė, reikalavo parodyt bunkerį, atseit dar nebuvo tokio žmogaus, kad, pakliuvęs į jo rankas, neprabiltų. Ji vis vien to bunkerio neišdavė. Prisipažino, kad dirbo partizanų ryšininke, todėl gavo dvidešimt penkerius metus lagerio. Vėliau pas Bartkų buvo atėjė Kęstučio apygardos vadai ir Janinos motinai pareiškė padėką už tokią narsią ir ištvermingą dukrą. Janina kalėjo Intos lageriuose. Išėjusi iš zonos, susipažino su buvusiu partizanų Kazicku, už kurio ir ištėkėjo. Šiuo metu abu gyvena Tauragėje.

Su Maryte Pranevičiūte-*Vaiva*, *Jurgiuku*, *Vėtra* (vėliau – MGB agente *Paulina*) mes draugavome. Ji buvo labai graži, ilgais geltonais plaukais – tikra lietuvaitė. Kilusi iš Dvarininkų kaimo, netoli mano tėviškės. Ji pas mus atostogaudavo, dažnai pabūdavo. Kai išvažiuodavo mokytis į Kauną, mama jai pridėdavo sviesto, lašinių. Kadan-

gi jos dėdė slapstėsi, motina buvo išprotėjusi, tėvas pabėgęs į Ameriką, ją augino ir į mokslą leido močiutė. Mokėsi ji Žemės ūkio akademijoje, agronomijos fakultete. Ji žinojo, kad pas mus užaina partizanai, bet apie juos mes nešnekėdavome. Kartu eidavome į bažnyčią. Kadangi buvo studentė, man ji buvo didelis autoritetas. Aš jau dirbau kolūkyje. Vieną dieną ateina mūsų buhalterė Morkūnienė apsiverkusi, užtinusiom akim. Aš jos klausiu, kas atsitiko, o ji man ir sako:

– Gi tavo draugė šianakt pas mus nakvojo. Su mano vyru gėrė kartu, miegojo kartu... O aš už sienos su vaikais...

– O, Dieve! Morkūniene, negi tu neturėjai kažkergos? – sakau jai.

– Aha, tu nežinai mano vyro? Valgyt taisiau ir nešiau. Tik verkiau ir tylėjau... Aš gi jam žodžio negaliu pasakyti...

Grįžtu po darbo į namus, žiūriu – Marytė gryčioje sėdi. Linksma, gerai nusi-teikusi, kaip ant rankų pakylėta. Aš ją taip piktai nužiūrėjau. Ji tuojau suprato, kad kažkas ne taip. Sako:

– Ko tu į mane taip negražiai žiūri?

– Nusipelnei... Kur praėjusią naktį buvai?

– Pas Morkūną,– sako ji man.

– Su Morkūnu gulėjai vienoj lovoje? Mylėjotės? Morkūnienė į kontorą atėjo užti-nusiom akim. Į ką tu dabar panaši? – tiesiog rėžiau jai tiesiai į akis. O ji man ir sako:

– Durnele tu, niekada gyvenime malonumų neturėsi, jeigu taip senoviškai gal-vosi. Aš nuo šešiolikos metų su Morkūnu draugauju...

Pranevičiūtė draugavo ir su partizanu Jonu Daukša-*Geniu*. Su juo susitikinėdavo ir taip tapo būrio ryšininke. Kai *Genys* žuvo, ji palaikė ryšį su likusiais partizanaais, atveždavo vaistų, gaudavo receptų, mokėjo pakeisti rankraštį, turėjo antspaudų. Nors su ja mes buvome gana artimos draugės, bet apie partizanus nešnekėdavome. Tik vieną kartą ji man buvo užsiminusi, kad studentai apie partizanus atsiliepia neigiamai. Aš jai paaiškinau, kad gal todėl, nes jie partizanų nematė ir nebendravo su jais, jie net nežino, kaip tie partizanai atrodo. Taip trumpai mes apie partizanus kalbėjomės. Kai mane areštavo, ji jau buvo užverbuota čekistų. Atėjo ji pas mano tėvus ir sako: „Ar Elvyra neturi ko nors paslėpusi?“ Tėvas pasakė, kad turi dainų pririnkusi, Kraujelio nuotraukų, ir parodė jai slėptuvę, kur viskas buvo sudėta. Ten taip pat buvo ir Bartkaus rašyti laiškai. Jis mane dar buvo perspėjęs: renki tai renki, bet jeigu įkliūsi, gausi dešimt metų. Aš jam prisiečiau, kad neįkliūsiu, turiu gerą slėptuvę. Viską, ką jie tik gaudavo, Bartkus atnešdavo man, o aš dėčiau į tą slėptuvę. Vieną kartą pas mus atėjo Bartkus, Žemaitis, Daukša ir dar du. Aš jiems pakišau bloknotėlį, kad parašytų kiekvienas man po atminimą. Pirmas Žemaitis įrašė to-kius žodžius: „Krinta žvaigždės į žemę kas naktį, gal su jom mano laimė nukris. Gal paliaus vėjai audras vis pūtę ir užvers mano skausmui duris...“ Tas bloknotėlis irgi buvo toje slėptuvėje. Marytė viską peržiūrėjo, pasakė, kad ten nieko gero nėra, laikyt neapsimoka, tegu viskas eina į pečių – ir viską sudegino. Po poros dienų atėjo skrebai daryt kratos ir tiesiai į tą slėptuvę įlindo, o slėptuvė jau buvo tuščia. Tėvas taip džiaugėsi, kad Marytė laiku viską sudegino. Jis, aišku, nežinojo, kad Marytė

buvo užverbuota. Būdama areštuota Vilniuje iš kalinių sužinojau, kad Marytė išdavė štabo bunkerį, kuriame žuvo ir jos draugas Grigonis. Ji, pamačiusi iš bunkerio ištrauktus dar šiltus kruvinus žuvusiųjų partizanų kūnus, išprotėjo. Ėmė isteriškai rėkti, bet čekistai ją greit nuramino, po to paguldė į ligoninę. Ligoninėje ji irgi ro-vėsi plaukus nuo galvos, šaukė, kad yra išdavikė... Ten ją lankė kažkoks saugumo karininkas, ji atseit ir jį „įsimylėjo“. Greitai paleido ją iš ligoninės, tada jau ji vėl jiems dirbo. Dar buvo likęs gyvas Adolfas Ramanauskas-*Vanagas*, saugumiečiai, tos Marytės padedami, tikėjosi jį suimti (R. K. p a s t a b a: Apie Marytę Pranevičiūtę yra plačiai aprašyta Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, V., 1998, p. 176, 179, 203-206, 208, 216, 423, 474).

Pas Dambrauskus buvo įrengtas bunkeris, kuriame gyveno Jonas Žemaitis-*Vytautas*. Toks vienintelis bunkeris, kuriame buvo įvesta elektra. Tą bunkerį parodė ryšininkė L. G. Šeimininkė Dambrauskienė ir jos sesuo pasakojo, kaip L. G., apsisiautusi rusišku „ploščiumi“, atėjo su čekistais ir joms aiškino, kad atvedusi partizanus. Tiesiog primygtinai reikalavo parodyt bunkerį, nors tuo metu Žemaičio bunkeryje nebuvo. Vėliau, kai Žemaitis išėjo, Dambrauskai bunkerį užvertė, taip čekistai jo ir neberado. Dambrauskų namai buvo Dvarininkų kaime (Radviliškio r.), netoli Polekėlės (R. K. p a s t a b a: Dambrauskienė šiuo metu tebegyvena Polekėlėje).

Tuomet, kai aš nešiau partizanams batus į Dukto mišką, čia jie buvo neseniai persikėlę iš Dambrauskų bunkerio. Tada Valerijonas Daukša-*Vėjas*, *Dagilis* išlydėjo Žemaitį, o liepą, rugpjūtį ir rugsėjį pas mus jau nebebuvo atėjęs nė vienas partizanas. Aš taip ir nežinojau, kur jie dingo. Po trijų mėnesių, jau buvo ruduo, aš priiminėjau runkelius iš kolūkiečių, matau – ateina trise, kartu ir *Vėjas*. Pasiūliau užeit pavalgyt, bet *Vėjas* atsisakė. Sako:

– Einu pas mamą. Užėjom tik paklaust, ar kaime ramu, ar nėra kareivių.

Pasakiau, kad ramu, kad tikrai nieko nėra. Tik perspėjau, kad naktis labai šviesi. Jis pasakė, kad toliau niekur neis, tik iki mamos. Nuėjo pas mamą, o ten jų jau laukė šnipas Jonas Bakutis, kuris dirbo apylinkės pirmininku ir gyveno tame pačiame Pušiniškių kaime. Labai atgrasus žmogus, su viena akim. Šnekėdamasis žvilgsnį nudelbia žemyn, į akis nežiūri. Pasirodo, jis sekė *Vėjo* motiną, partizanai pataikė kaip tik tuo metu, kai jis buvo. Iš motinos jie sugrįžo atgal į stovyklą, į vadinamas Vilkduobes, o Bakutis, atėjęs į kolchozo kontorą, paskambino skrebynan ir pasakė, kad jis žino, kur slepiasi trys banditai. Skrebai liepė jam kontoroje laukti jų atvyks-tant. Atvažiavo sribai ir sako:

– Bakuti, vesk dabar, kur tu matei tuos banditus.

Bakučiui paleido vidurius, iki rumbo jis pridėjo kelnes, sribai tik kvatojosi iš jo:

– Na, Bakuti, mes nesitikėjom, kad tu toks bails...

Bakutis vis dėlto nuvedė sribus prie Vilkduobių. Ten per susišaudymą žuvo *Vėjas*, o kiti du pabėgo. Atvažiavo žmonės su runkeliais ir pasakė man, kad nušovė Daukšą. Sribai neiškentę papasakojo, kaip Bakutis kelnes pridėjo.

Po dviejų dienų atėjo du likę gyvi partizanai: Povilas Cibulskis-*Našlaitis*, *Jūreivis* ir Vladas Cibulskis-*Bedalis* (R. K. p a s t a b a: Cibulskiai du broliai, kilę nuo Kelmės. Albina

Augustytė teigia, kad *Bedalis* buvo vardu Boleslovas). Aš jiems pasiūliau pavalgyti, bet jie atsisakė, sako:

– Gal ir tave seka, nenorim užtrukt. Tik trumpai papasakosim, kaip žuvo *Vėjas*. Grįžome iš motinos į mišką, susikūrėm laužą, džiovinamės batus, verdam valgyti, o *Vėjas* užmigo. Miegodamas kad suriks. Aš (*Našlaitis*) uždėjau ranką jam ant peties ir sakau: „*Vėjau*, kas gi dabar tave čia puola?“ *Vėjas* prabudo ir sako: „Atlėkė didelis juodas paukštis ir kaip kirto tiesiai į kaktą. Jaučiu, kad man dabar kaktoj skylė. Žinok, teks su skrebais susidurt...“ Aš nusigrėžiau nuo *Vėjo*, jau rengiausi eiti tolyn ir išgirdau šaukiant: „Rankas aukšty!“ Supratau, kad esame apsupti. Puolėm prie ginklų, o *Vėjas* stovi tarsi stabo ištiktas. Aš tik spėjau pagriebt automatą ir persižegnoti. Kad ištrūksime, neturėjom nė mažiausios vilties. Matyt, Dievas taip norėjo, kad mes dviese net nesužeisti laimingai ištrūkome, tik *Vėjas* žuvo.

Po šio pasakojimo *Našlaitis* su kitais partizanais išėjo ir daugiau nuo 1949 metų rudens pas mus nebesirodė. Kad Bakutis juos išdavė, šiedu nežinojo. Aš žinojau, bet nebspėjau jiems pasakyti. Tėvas nelegaliai laikė medžioklinį šautuvą, slėpė jį šiene. Aš žinojau, kur tas šautuvas yra. Viena mintis nedavė ramybės man nei dieną, nei naktį. Galvojau: būtinai už *Vėją* aš tam niekšui atkeršysiu. Partizanų Dukto miške jau nėra, pasiimsiu aš tą šautuvą ir kur nors krūmuose patykosiu Bakutį. O jei kas pamatys? Suku galvą, kaip Bakutį likviduoti. Nueinu rytą į kontorą, Bakutis už stalo sėdi, žiūri paniuręs iš padilbų. Taip nervinuosi, negaliu žiūrėti į jį, atrodo, paimčiau ir pasmaugčiau jį savomis rankomis. Praėjo kiek laiko. Kartą einu geležinkeliu, žiūriu – guli girtas Bakutis prie geležinkelio pylimo ant pėsčiųjų tako, išsižiojęs, musės aplink burną ropinėja. Guli ir knarkia. Pasižiūrėjau atgal – iki kaimo maždaug pusė kilometro, tiek pat ir iki geležinkelio stoties. Aš ir sakau sau: „Dieve, tu pakišai man šitą Bakutį pačiu geriausiu laiku ir pačioj geriausioj vietoj“. Nuėjau prie geležinkelio bėgių, pasiėmiau du didesnius ir labiau kampuotus akmenis, atėjau prie Bakučio ir galvoju: į kaktą ar į smilkinį geriau taikyti. Duosiu kokius šešis kartus, ir Bakutis bus gatavas. Prieš rengdamasi užmušti žmogų dar persižegnojau, kad Dievas padėtų man greičiau jį nugalabyti. Staiga sušniokštė toks stiprus viesulas, kaip stūmė mane į šalį, kad aš atšokau nuo Bakučio gal net per du metrus. Širdį užliejo tokia ramybė, kad nebeliko jokio piktumo. Atsigniaužė pirštai ir iškrito tie akmenys. Nusijuokiau iš tokio savo poelgio ir nuėjau tolyn, net neatsigręždama atgal į gulintį Bakutį. Vėliau, kai tik Bakutį pamatydavau, manęs niekada nesuimdavo pyktis, tik nusijuokdavau. Grįžusi iš lagerio, pirmiausia pasiteiravau apie Bakutį. Žmonėms išsikėlus į gyvenvietę, liko neužverstas šulinys. Tai tas Bakutis irgi, matyt, girtas įkrito į tą šulinį ir prigirė. Toks buvo išdaviko Bakučio likimas.

Mūsų namai nuo Dukto miško buvo maždaug už pusantro kilometro. Dažnai pas mus lankydavosi partizanai. Ateidavo po penkis, po šešis, kartu ir Žemaitis ateidavo. Paprastai jį visuomet lydėdavo mano kaimynas partizanas Valerijonas Daukša-*Vėjas*. Vyrams pakepindavom lašinukų, kiaušinieneš, o Žemaitis visuomet prašydavo sriubos.

1945 m. Dukto – Padubysio apylinkėse susikūrė pirmas partizanų būrys, kuriame tuo metu buvo apie 60 kovotojų. Tokiam būriui buvo sunku išsilaikyti, todėl vyrai išsiskirstė į mažesnius būrelius, kuriuos sudarė Dominyko Kraujelio-*Nemuno* būrys (R. K. p a s t a b a: Dominykas Kraujelis, kilęs iš Giedrių kaimo, dar turėjo ir kitą slapyvardį – *Šturmas*), Antano Navicko-*Vilko* būrys (Albinos Augustytės teigimu, būrys veikė kitapus Šiaulių, apie Meškuičius), Vaikaičių būrys, kurį sudarė jauno amžiaus jaunuoliai, beveik visi buvę gimnazistai: Aleksandras Aleknavičius, Vinco-*Džo* (g. 1926 m.), Stasys Ramanauskas, Vinco-*Meškutė* (g. 1927 m.), kilęs iš Spičių kaimo Radviliškio rajone, broliai Antanas Druceika-*Simas* (g. 1925 m.), *Algio* būryje žuvęs 1945 m. rugpjūčio 21 d., ir Povilas Druceika-*Valiokis* (g. 1928 m.), abu kilę iš Giedrių kaimo Šiaulių rajone, Jonas Bislys-*Jokis*, kilęs iš Radviliškio, vaikščiojo su plechavičiuko uniforma, Anupras Sirutavičius, Prano-*Jaunius* (g. 1926 m.), gyvenęs Rėkyvos kaime, Šiaulių rajone, Kazys Šimkus-*Karolis* (g. 1921 m.). Būriui vadovavo puskarininkis Antanas Arbuzas-*Eiva* (g. 1912 m.), kilęs iš Karpiškių kaimo Šiaulių rajone.

R. K. p a s t a b a: Apie VAIKAIČIŲ būrį štai ką pasakoja Giedrių kaime (Šiaulių r.) gyvenanti ALFONSA KRIKŠČIŪNAITĖ (Vytauto Didžiojo rinktinės ryšininkės VITALIJOS KRIKŠČIŪNAITĖS-KAZOKĖLIO sesuo): „Štai čia, kitoje kelio pusėje, tada buvo Tyrulių pelkės. Tenai, susirentę iš eglų šakų palapinę, žiemojo VAIKAIČIŲ būrys. Tai pačių jauniausių kovotojų būrelis. Pamenu gerai, dar iš vakaro du vaikinai buvo pas mus atėję. Pasikalbėjo su sesute, kažkokį dar jai uždavinį pavedė atlikti ir, pasiėmę duonos ir kopūstų, išėjo. Paryčiais išgirdome pragarišką šaudymą, granatų sprogimus. Supratom, kad puola mūsų VAIKAIČIUS. Netrukus prisistatė sribai, nuvarė mus abi su sesute ir dar vieną gyventoją, kad sumestume žuvusiųjų kūnus į roges. Į vieną vietą liepė juos užkojų sutampyti, bet mano sesuo VITALIJA pasipriešino. Tuomet skrebai užrišo diržus už pažastų, mes juos sutampėm ir sukėlėm į roges. Baisu ir žiauru buvo, tokie vaizdai išlieka visą gyvenimą. Tiksliai nustatyti iš žmonių pasakojimų žuvusiųjų pavardes gana sunku, nes vieni mini vienus, kiti kitus.

Koks gyvas ir linksmas vaikinai buvo ANTANAS DRUCEIKA! Jis buvo visų merginų numylėtinis, visur ir visada pirmas: ir darbe, ir šokiuose – ir žuvo jis pirmas šiame krašte. 1945 metų liepos mėnesį parėjo į namus pasižiūrėti, kaip be jo tvarkomas ūkis, ir pasiliko nakvoti daržinėje. Matyt, pastebėjo bloga akis. Paryčiais prisistatė sribai, apsupo daržinę, prasidėjo kautynės. ANTANAS automato šūviais pridengė savo nepilnametį broliuką POVILĄ ir leido jam pasitraukti. Sribai padegamosiomis kulkomis padegė daržinę, ir ANTANUI teko bėgti. Pakluonėje sribai jį nušovė. Nušovę atsivarė jo pusseserę JANINĄ DRUCEIKAITĘ – partizanų ryšininkę ir reikalavo atpažinti nušautojo kūną, bet iš veido žmogaus jau nebebuvo įmanoma atpažinti: kaukolė suskaldyta į dalis, smegenys ištaškytos, visur kraujo klanai. Vėliau JANINA surinko visa, kas buvo likę sribams išsivežus ANTANO palaikus, sudėjo į dėžutę ir užkasė Pakapės kapinėse esančiame šeimos kape“.

Meškutės motina 1946 metų sausio mėnesį parūpino dokumentus savo sūnui. Sumokėjo už juos penkis tūkstančius červoncu ir atvežė pas ryšininkę Krikščiūnaitę, kad ta nuvežtų į Vilnių. Ten jis jau buvo ir priregistruotas, bet sūnus atsiklaupė, apkabino motinos kojas ir pasakė: „Mama, be reikalo tu vargai, aš negaliu palikti

brolių likimo valiai, aš niekur nevažiuosiu..." Partizanai jam sakė: „Mes vis vien žūsime, nors tu vienas liksi. Važiuok su motina“. Jis atsisakė važiuoti ir už savaitės žuvo. Vaikaičių būrį išdavė buvęs partizanas Žukauskas, atsikraustęs pas savo brolių į Pušinos kaimą nuo Alytaus. Išėjo pas partizanus, bet jo žmoną suėmė Šilėnų stribai ir pasakė tam broliui: „Kol vyras neateis, žmonos nepaleisim“. Partizanas Žukauskas parėjo į namus, brolis jam persakė, ką stribai pasakė – žmonos nepaleis, kol neateis vyras. Grįžęs į mišką, jis išėjo į sargybą ir su ginklu pasitraukė iš posto. Atėję pakeisti Žukausko neberado. Tuomet vyrai iškart iš stovyklos pasitraukė, suprato, kad jis gali atvest čekistus.

Važiuom per pelkę vilną karšt. Kartu važiuo Strolienės augintinė Fruzė (Eufrozija) Vėžytė, Jonas Strolia su Stroliene ir aš. Tik įvažiuom į pušyną, žiūrim – kas žingsnis šviežiai įmintos kareivių pėdos ir nueita į miško pusę. Išvažiuom iš pelkės, ir mus apstojo kareiviai. Klausė, ką vežam? Pasakėm, kad vilnas. Iškratė vežimą, pareikalavo dokumentų. Pasakėm, kad dokumentų nepasiėmėm. Giedrių kaime prie pat kelio gyveno ryšininkės Krikščiūnaitės: Vitalija-Kazokėlis (R. K. p a s t a b a: Vėliau buvo teista dešimčiai metų lagerio, žuvo po traukiniu jau būdama laisva Pečioroje) ir Alfonsa. Atvažiuome pas jas. Pabeldžiau į langą ir pasakiau, kad aš atvykau, įsileiskite. Alfonsa atidarė duris, įsileido į vidų ir sako:

– Viskas jau, Vaikaičių nebėra, visi žuvo. Vitaliją areštavo. Žuvusiesiems į burnas prikišo šaukštų, šakučių, kuriuos rado bunkeryje. Kaip galėjo, taip išniekino. Gyvus ir sužeistus ne vežimu vežė, o už kojų pririšę vilko žeme iki Pakapės. Vaikaičiai (šeši) žuvo 1946 01 15. Tik *Jokis* liko gyvas, kadangi tuo metu buvo išėjęs.

Kai grįžom sukaršę vilnas atgal, kareiviai jau lipo į sunkvežimius. Pamatėm ir Žukauską, juodu odiniu paltu apsirengusį, lipantį kartu su rusais į sunkvežimį. Mes iškart supratome, kad tai – Žukausko darbeliai. Parvažiuom namo, Strolienė dar pastatė butelį, sako:

– Išgerkim, gal nervus šiek tiek apraminsim.

Žiūrim per langą – keliuku ateina Žukauskas, galvą nuleidęs, koją už kojos vos vilkdamas. Strolia pagriebė kirvį, sako:

– Aš tam niekšui galvą nukirsiu.

Bet Strolienė jį su laikė. Grįžtu į namus. Namuose man pasakė, kad iš kaimo buvo atėjusi Vaičiulytė ir prašė, kad pas ją atečiau, atneščiau lašinių ir degtinės butelį. Nueinu pas Vaičiulytę, tik praveriu duris, žiūriu – *Jokis*. Apkabino mane ir taip ėmė verkt, taip ėmė verkt... Aš nesu mačiusi taip verkiančio vyro:

– Mes visi žūsime, mūsų niekas neprisimins, mus tevadins tik „banditų“ vardais... Mes savo gyvenimus paaukojom už kitų laisvę... Mes neturim nei namų, nei šeimos, tik „bandito“ vardą... Kur mano broliai?! Kodėl aš su jais kartu nežuvau?

Po to jis atsistojo ant suolo ir visiems septyniems žuvusiems kovos broliams parašė po vieną posmelį. Su *Jokiu* buvo atėję dar trys: Vaclovas Sinkus-*Sakalas*, Antanas Navickas-*Vilkas* (R. K. p a s t a b a: Per kautynes jam sužeidė kojas ir paėmė gyvą) ir dar vienas, kurio nepažinojau. Mes jiems papasakojom apie Žukauską. Netrukus atėjo kaimynė Bartkienė. Jos sūnus irgi buvo partizanas. Bartkienė ėmė mums pa-

sakoti, kaip pas ją atėjęs Žukauskas, ėmęs jos klausinėti: ar girdėjai, kad žuvo šeši partizanai, bet vieno dar trūko, ar tu nežinai, kur jis galėtų būti... „Kažkoks keistas, tarsi pamišęs ar išgėręs, o gal jam protas pasimaišė?“ – stebėjosi Bartkienė. Vyrai kumščius sugniaužę klausėsi Bartkienės pasakojimo ir prisiekė atkeršyti už nužudytus brolius. Man išeinant *Jokis* padavė nedidelį paketėlį, kuriame buvo jo merginos laišakai, nuotraukos, tėvų nuotraukos, jo paties nuotraukos, egzaminų ir studijų knygutės, ir pasakė:

– Kai aš žūsiu, tą paketėlį perduok mano mamai. Jei Radvilišky gulėsiu ant gatvės, nuėjusi subraižyk man veidą, kad mama manęs nepažintų.

Gal už kokių trijų dienų partizanai atėjo į Pušinavos kaimą pas Žukauską. Jo žmona jau buvo paleista iš saugumo, jiedu turėjo du vaikus: mergaitė buvo penkeri metukai, berniukui treji. Abu tėvus nušovė, o vaikus paliko. Aš nežinau, kodėl mane pakvietė pažiūrėti sušaudytą Žukauską. Žukauskas guli nušautas ant grindų, o Žukauskienė ant jo užgriuvusi, aplink kraujo klanai, mergytė tempia už rankovės motiną: „Mamyte, kelkis...“ Baisu buvo žiūrėti. Gal tos Žukauskienės ir nereikėjo žudyti, liko našlaičiai maži vaikai... Bet kas pamatuos tą skausmą, kurį padarė Žukauskas anų šešių žuvusiųjų artimiesiems? Brolienė pasakojo, kad partizanai pirmiausia reikalavo ginklo, dar kažkokių dokumentų, bet Žukauskas ne tik atsisakė atiduot ginklą, bet dar bandė priešintis. Netrukus atvažiavo sribai, apžiūrėjo lavonus ir vėl išvažiavo. Žukausko brolis padarė karstus, tėvus pašarvojo, o vaikus atidavė į prieglaudą. Tik po keleto metų paaiškėjo dramatiškas tų vaikų likimas – abu vaikai buvo psichiškai nesveiki.

Jokis žuvo 1948 m. birželio pabaigoje (R. K. p a s t a b a: kitur – žuvo 1946 06) netoli Pakapės ir dviese su kitu partizanu buvo paguldyti Bazilionų turgaus aikštėje. Liepos 16 d. Radviliškyje buvo Škaplierinės atlaidai. Eidama į atlaidus, aš nunešiau tą paketėlį *Jokio* tėvams. Buvau nusiteikusi motinai nesakyti, kad jos sūnus žuvo. Nueinu, motina viena virtuvėje darbuojasi. Pasakiau, kad Jonas prašė mamai tą paketėlį perduoti, nes jam su savimi laikyti jį pavojinga. Ji sudėjo rankas ir sako:

– Mergaitė, tu pasakyk man teisybę... Aš sapnuoju kas naktį, kad Jonas rūsyje, kad Jonas po grindimis. Ir vis šaukia: „Mama, gelbėk...“ Jei aš žinočiau, kad jis miręs ir prašo pagalbos, aš užpirkčiau mišias. Dabar aš nežinioj, pasakyk teisybę...

Tiesiog neišlaikiau ir pasakiau, kad Jonas žuvęs. Kai tik pasakiau, motina čia pat vietoje ir nugriuvo. O, Dieve, nežinau ką daryt! Ėmiau pilt vandenį, ji jau pamažu atsigavo, duodu jai ranką, keliu. Ateina ir tėvas. Mato, kad mergaitė nepažįstama. Jis klausia, kas čia dedasi? Motina sako:

– Jono nebėra, Jonas žuvo...

Ir tėvas tarpdury sukniubo. O, Dieve, galvoju, ką aš padariau... Suėmėm tėvą abi su motina už rankų, nuvedėm ir paguldėm į lovą.

Albertas Pumputis-*Galijotas* buvo kilęs nuo Polekėlės. Dukto miške jis vadovavo atskiram būriui, kuris vadinosi *Galijoto* būriu. *Galijoto* būrys išsilaikė iki 1952 metų. Šio būrio veiklos zona buvo Spičiai, Gudesiai, Šiaulėnai. Būrio vadas plana-

vo užimti kokią nors parduotuvę, bet nežinojo, kad tarp jo vyrų yra šnipas, kuris sukurstė, kad reiktų eiti į Pakapę, kad ten turtinga maisto, gėrimų ir pinigų parduotuvė. Eidami į parduotuvę, jie buvo užėję pas mano pusbrolių Vladą Druceiką Širvučių kaime, netoli Pakapės. Tas šnipas kaip ženklą nešėsi ant rankos lietpaltį ir ėjo pirmutinis. Kai pasaloje buvę rusai atidengė ugnį į partizanus, tas su lietpalčiu pabėgo, o visus kitus nušovė.

1947 m. mūsų krašte atsirado Petras Bartkus-*Dargis, Dainius, Sąžinė, Saulius, Žadgaila, Rimgaila, Žiemkintis*, poetas *Alkupėnas*, gimęs 1922 m. Pakapurnyje, Raseinių apskrityje. Lieknas, didelėm mėlynom akim, labai švelnaus būdo. Tokių žmonių kaip Bartkus buvo labai mažai. Kai jis pas mus atėjo, mums jį pristatė Jonas Belaglovas-*Algis*. Bartkus labai patiko ponioms, o ypač mano močiutei, kuriai tada buvo jau per aštuoniasdešimt metų. Atėjo kartą jie pas mus, o aš pas kaimyną buvau nuėjusi į šokius. Vyras apgailestavo, kad manęs nėra, tuomet močiutė atnešė didžiulę tarką, kuria runkelius tarkuoja, duoda ją Bartkui ir sako:

– Išstarkuokit jai šikną ten nuėję. Kraujas liejasi, o jie šokius daro.

Bartkus sako:

– Močiute, ten gi tavo anūkė, kaipgi dabar...

Močiutė sako, kad mano anūkei pirmutinei turi tekti. Tada Bartkus ją apkabino, pabučiavo į vieną žandą, į kitą ir padėkojo, kad juos užjaučia (R. K. p a s t a b a: 1999 m. Petro Bartkaus 50 metų žūties suakčiai paminėti jo brolio sūnus ant piliakalnio netoli Raseinių pastatė medinį kryžių). Be to, Bartkus buvo ir talentingas poetas. Prisimenu vieną jo eilėraštį, rašytą prieš penkiasdešimt dvejus metus, kuris labai tinka ir mūsų dienoms:

Dėl tavęs, o Tėvyne, aš šiandien kovoju.

Dėl tavęs, dėl tavųjų vaikų,

Dėl tavęs ir gyvybę statau į pavojų,

Dėl tavęs, dėl tavęs, Lietuva.

Bet tegu parazitai jausmus tuos naudoja...

Man vis vien, aš kenčiu...

Ir Tave, o Tėvyne, myliu.

Ir kada jau Tauta bus laisva, be pavojų,

Ir kada jau gyvent bus ramu,

O tada atsiras daug galingų herojų,

Kurie sieks pinigų ir dvarų.

1947 m. vasario 16 d. Dukto miške žuvo septyni Vytauto Didžiojo rinktinės štabo vadovybės ir jo apsaugos partizanai:

Jonas Belaglovas-*Algis, Žydrūnas*, g. 1912 m. Normančiuose, Pakapės apyl. Rinktinės vadas. Žuvo 1947 02 16.

Steponas Steponavičius, Kazio-*Daktaras*, g. 1908 m. Montviliškių k., Radviliškio r. Buvęs 1941 m. sukilimo dalyvis. Sužeistas, suimtas ir nuteistas mirties bausme, kuri vėliau pakeista 25-eriais metais lagerio. Į Lietuvą grįžo 1994 m. Tikra pavardė – Stanislovas Juodkasis, Juozo, g. 1912 m. Vytauto Didžiojo rinktinės štabo narys.

Vytautas Šikšnys, Juozo-*Vytautas*, g. 1926 m. Notiniškiuose, Šiaulėnų vlsč. Rinktinės štabo narys. Žuvo 1947 02 16.

Jonas Daukša-*Genys*, kilęs iš Pušiniškių k., Radviliškio vlsč. Rinktinės štabo narys. Žuvo 1947 02 16.

Antanas Tamošaitis-*Beržas*. Paimtas sužeistas ir nukankintas stribyne.

Juozas Jurgutavičius-*Rūta*, g. Šukių k., Šiaulių r. Žuvo 1947 02 16.

Stasys Jurgutavičius-*Aidas* (Juozo brolis), g. 1925 m. Šukių k., Šiaulių r. Žuvo 1947 02 16.

Steponas Sebastijonas, Felikso-*Bedalis*, g. 1914 m. Šiauliuose. Paimtas sunkiai sužeistas ir 1947 05 29 nuteistas mirties bausme, kuri vėliau pakeista 25-eriais metais lagerio. Antrą kartą suimtas 1957 10 16, paleistas 1960 m.

Stasys Vilkinas-*Volungė*, liko gyvas.

Petras Stanislovaitis-*Uosis*, *Rytis*, liko gyvas.

Valerijonas Daukša-*Dagilis*, *Dobilas*, g. Pušiniškių k., Radviliškio r. Žuvo.

Minimas *Dunda*, bet tiksliai nežinoma, ar tai pavardė, ar slapyvardis (Stepono Steponavičiaus teigimu, tai – slapyvardis).

Tada atsirado ir Jonas Žemaitis-*Tylius*, *Vytautas*, ateidavo Stasys Raziulis-*Mažylis*, *Naras*. (R. K. p a s t a b a: 1947 m. vasario 16 d. Dukto miške žuvus septyniems Vytauto Didžiojo rinktinės partizanams, tarp jų ir rinktinės vadui J. Belaglovui, nauju rinktinės vadu tapo buvęs Voverės rinktinės štabo viršininkas Stasys Raziulis-*Naras*, *Mažylis*, rinktinė pavadinta Atžalyno vardu). Viena kartą jie atėjo pas mus. Mano tėvą Raziulis pažino, kadangi tėvas buvo kilęs nuo Joniškio. Aš supratau, kad ir Raziulis iš to paties krašto. Pamenu, kaip jie apsikabino, glėbesčiavosi ir džiaugėsi abu, kad po daugelio metų susitiko. Mano tėvas, dar būdamas vaikas, 1914 m. vokiečių okupacijos metu persovė vokiečių. Tas vokiečių norėjo atimti paskutinį paršą, o tėvas susirado savo tėvo medžioklinį šautuvą, šovė į vokiečių ir sunkiai sužeidė. Vokiečių kiti išsivežė, paršas pasiliko, o tėvui teko iš namų pasitraukti ir sėdėti krūmuose. Raziulis tuomet ganė karves ir nešė mano tėvui valgyti. Tas Raziulis ir sako:

– Matai, Tugaudi... Aš tau į krūmus nešiau valgyti, o dabar tavo duktė mums padeda.

Tik tada aš sužinojau, kad jo pavardė buvo Raziulis ir kad Smetonos laikais Šiauliuose jis dirbo policijoje. Raziulio žuvimo aplinkybes aš sužinojau vėliau. Jis Šniūraičių kaime, kažkur netoli Šiaulių, slapstėsi vienas bunkeryje, kuris buvo įrengtas Adomaičio pirtyje po krosnimi. Tą bunkerį žinojo tik vienas ryšininkas Tamošaitis, o išdavė kaimynė. Ji pastebėjo, kad žmogus ryte, per pietus ir vakare vis eina į pirtį. Jai kilo įtarimas, kad toje pirtyje tikrai kažkas slepiasi. Buvo pranešta. Pirtį apsupo rusai su stribais, taip Raziulis 1949 02 09 ir žuvo.

Vieną kartą atėjo Bartkus pas mane ir pasakė, kad reikia vieno maišo rugių ir vieno kviečių. Susitarėm, kas juos išveš iš sandėlio. Aš jiems liepiau nueiti pas pirmininką ir jo dar kartą paprašyti. Jie ir nuėjo pas pirmininką, o tas pirmininkas ir sako jiems:

– Jinai komjaunuolė, ją reikia nušauti, aš ja nepasitikiu...

Bartkus su vyrais grįždamas užėjo pas mane ir pasakė:

– Stašauskis sako, kad tu komjaunuolė, kad tavim nepasitiki, kad tave reikia nušauti.

Bartkus, matau, kažkoks susinervinęs. Sakau jam:

– Gal jūs iš tikrųjų galvojat, kad aš komjaunuolė?

Jis tada pasakė, kad pirmininkas apie mane daugiau žino, negu aš pati apie save, ir perspėjo mane, kad saugočiausi. „Ko gero, – sako, – reiktų jį nušauti, tik nesisinori rankų teptis. Jis, matosi, nėra geras žmogus“. Tuomet, žinoma, aš galėjau paaiškinti, kaip buvo. Kai kūrėsi kolūkis, kaip jau minėjau, prisirašiau pirmutinė. Žmonės, be abejo, žinojo, kad aš palaikau ryšį su partizanais. Kai tik aš užsirašiau į kolūkį, tada visi paskui mane užsirašė. Susikūrė kolūkis, tėvą išrinko fermos vedėju, mane – sandėlininke, Stašauską – pirmininku. Mane dar išrinko valdybos nare. Aš galvoju: jeigu visi sąžiningai dirbsim, gal ir tas mūsų kolūkis nebus toks baisus. Buvau idealistė. Kolūkio kasoje turėjom kažkiek pinigų. Reikia karvių. Karvė kainavo keturis šimtus rublių. Nupirkom keturias karves, o pinigų buvo penkioms karvėms. Likusius keturis šimtus valdžia pasidalino. Tėvas gavo šimtą, šimtą pirmininkas, sąskaitininkas, o likusį šimtą visi per naktį pragėrė, tėvas net namo neparėjo. Ry tą nuėjau į kontorą ir sužinojau, kad ne penkias karves nupirko, o keturias. Kur pinigai? Pasakiau pirmininkui: „Aš valdybos narė, aš žinau, kad turėjo būti nupirktos penkios karvės. Jūs nupirkote keturias, šimtą prauliojot pas Šlivinskienę. Atiduokit pinigus atgal arba nupirkit karvę. Aš tokios savivalės neleisiu“. Pirmininkas supyko ir sako man:

– Nešok aukštai, nes sprogs raukai.

– Man raukai sprogs, o tau bus grotos,– atkirtau jam.

Visgi pabijojo manęs ir dar vieną karvę nupirko, bet aš likau didžiausias pirminko priešas. Tėvas man nė pusės žodžio nesakė. Pirmininkas nueina į Radviliškį, visiems aiškina, kad aš su miškiniais turiu ryšį, o kai susitinka su miškiniais, jiems sako, kad aš komjaunuolė. Iškvieta mane į Radviliškį į biuro posėdį. Nueinu, sėdi didžiausia komisija už stalo. Toks saugumietis Šiūra iš Šiaulėnų man pasiūlė dirbti kolūkio propagandos skyriaus vedėja. Aš kategoriškai atsisakiau. Tas Šiūra sako:

– Ana banditam dirba propagandos vedėja...

Kai taip, aš nusilenkiau ir išėjau. Kitą dieną pirmininkas manęs jau klausia:

– Tai ką, tavęs nepatvirtino?

Kai grįžau iš lagerio, jis jau sirgo kaulų vėžiu. Atėjo jo žmona ir sako:

– Alvute, mano vyras labai prašė, kad tu ateitum.

Aš jai pasakiau, kad aš jam atleidžiu už tai, ką jis man padarė, bet pas jį neisiu, nenoriu jo matyti.

Mane suėmė po to, kai G. išdavė visus mūsų kaimynus. Buvo du broliai Jonas ir Ksaveras Strolios, turėjo keturias karves. Kai Dukto miške dar buvo šešiasdešimt partizanų, jie tiesiog bidonais veždavo į mišką pieną ir grietinę, maitino partizanus. Mane pirmą kartą areštavo 1948 metų žiemą. Pašaukė į Radviliškio MGB ir uždarė. Neleido miegot, nedavė vandens. Su veltiniais, žieminiu paltu stoviu kampe per dieną... Naktį tardo, o dieną – vėl į kampą pastato, ir stovėk. Nei atsigulsi, nei pamiegosi. Prakaitas žliaugia, silpna, troškina. Už vandens lašą, rodos, kažką galėtum paaugoti. Vieną naktį pakilo didelis sujudimas. Čekistai tik laksto, duris tranko, manęs nebetardo. Kas čia dabar darosi? Pasirodo, atvežė gyvą paimtą partizaną, ėmė jį kankinti įjungę elektrą, pasklido svilantčios mėsos kvapas. O kaip jis šaukė, negaliu žodžiais apsaity. Šaukė tokiu balsu, kad tas balsas, atrodė, smelkėsi per visą kūną. Labai neilgai, gal kelias minutes tęsėsi tas košmaras. Tardytojas tik įpuolė ir pasakė:

– Dabar bus tavo eilė.

Aš pradėjau melstis. Prašiau Dievo, kad tik iškentėčiau, kad taip nešaukčiau, kai mane degins. Atsiklaupiau, akyse tamsu pasidarė. Pamačiau šv. Petro atvaizdą, toliau dar keli apaštalai stovi, pajutau ant peties ranką. Pramerkiu akis, žiūriu – tardytojas prie manęs stovi su puoduku vandens, liepė atsigert, nusirengt paltą ir gultis ant stalo. Nusimoviau veltinius, pasidėjau po galva, paltu užsiklojau, tik padėjau galvą ir užmigau. Rytą kelia, liepia eit į lauką praustis. Žiūriu – tas leitenantas, su kuriuo šokau. Paėmė jis grafiną vandens, išsivedė į lauką ir sako:

– Dabar aš tau pasakysiu. Žinok, ne tu viena sėdi, sėdi ir tavo kaimynas, tas ruskelis, davatkėlių augintinis...

Aš tą ruskėlį gerai pažinojau. Jis karo metais vaikas būdamas užklydo į kaimą, ir davatkėlės jį priglaudė. Pakrikštijo bažnyčioje, privedė prie pirmos Komunijos. Kažkas jį ėmė agituot: ką tu čia lesini davatkų vištas, eik į stribus – jis ir išėjo.

Tą naktį, pasirodo, atvežė dar kelis nušautus partizanus ir paguldė ne turgaus aikštėje, kaip visada, o MGB būstinės kieme. Iš turgaus aikštės dažnai pavogdavo lavonus. Taigi tą ruskėlį pasiuntė saugoti nušautų partizanų. Leitenančiukas pila man ant rankų vandenį, aš jį daugiau geriu negu prausiuosi, ir pasakoja:

– Jam bestovint prie lavonų, nušvito visas kiemas, tarsi iš dangaus nusileido kažkokia stebuklinga moteris. Ji prieina prie žuvusiųjų ir glosto kiekvieną. Ruskelis nejuokais išsigando, nusitakė į tą moteriškę, bet neturi jėgų nuspaust gaiduką, pirštai tarsi suakmenėjo. Moteriškė priėjo ir prie šito ruskelio, jį irgi paglostė ir sako: „Tu mano sūnus, tik paklydęs“. Taip pasakiusi, moteriškė dinga. Ateina sargybinis jo pakeist, mato, kad nebegali su juo susišnekėt. Jis stovi stabo ištiktas. Pradėjo jį purtyt, klausia, kas jam pasidarė? Tada jis papasakojo, kas nutiko. Nuvedė jį pas viršininkus, jis tą patį ir viršininkams papasakojo. Padėjo šautuvą ir pasakė, kad skrebu daugiau nebūsiąs. Už tai jį ir uždarė. O tu, jeigu neprisipažinai, tai ir neprisipažink, tave tikrai paleis...

Tas ruskelis už šautuvo padėjimą gavo dešimt metų lagerio, o man davė pasirašyt, kad niekam nepasakosiu, jog čia buvau uždaryta, ir paleido į namus.

Veronika Radzevičiūtė-Danutė slapstėsi Gankių kaime pas Strolienę. Ją čia ir suėmė. Ji ir mane išdavė, pasakė mano ryšininkės slapyvardį. Priesaikos aš jokios nebuvau davusi. 1950 m. sausio 21 d. buvo mano gimtadienis. Rytą atėjo šeši stribai su savo viršininku leitenantu Matulioniu. Labai kultūringai apkraustė spintą, šen ten dar pakaišiojo nosis, liepė rengtis ir eit kartu su jais. Liepė pasiimti daugiau maisto, šiltų rūbų, šaukštą, puoduką. Susikroviau daiktus, išvarė jie mane pėsčią tiesiai geležinkeliu į Radviliškį. Čia kiek palaikė ir išvežė į Šiaulius. Šiauliuose jau prasidėjo tardymai. Tardė Lietuvos rusas Bondarenka. Jis gražiuoju manęs prašė, kad nors ką prisipažinčiau, kad jis galėtų sudaryti man bylą. Aš viską apmaščiau. Ką tik beprisipažinčiau, vis kiti nukentėtų. Geriausia bus nieko neprisipažinti. Tardytojas man ir sako:

– Tu žinai, kas tu tokia esi?

– Žinoma, kad žinau. Mergaitė... Kas aš daugiau galiu būti?

– Tu fašistų padlaižė! – atkirto jis man. – Tu užpakalius fašistams laižei, tu batus jiems laižei... Va, kas tu!

– Aš laižiau fašistams, o jūs – komunistams. Vadinasi, abu esam lygūs.

Kaip jis supyko ant manęs. O, Dieve... Kaip ėmė baubti rusiškai:

– Ach, ty zasranka (Ak, tu apsišikėle)! Septynias paras karcerio!

Aš tada dar nesupratau, ką reiškia šiaurinis karceris. Iš dviejų pusių laukas, iš kitos – koridorius, ant sienų gali slidėmis važinėti, sniego per porą centimetrų. Įkišo į tą karcerį. Per tris paras tik vieną kartą duoda pietus: duonos du šimtai gramų ir nėsaldintos miežinės kavos puodukas. Tame karcery einu ratu, giedu giesmes ir dainas dainuoju, kad tik nesusalčiau. Tais metais buvo labai šalta žiema. Vienuoliktą valandą iš koridoriaus leidžia pasiimti tokį medinį „karstą“, ant jo atsiguli ir gali miegoti. Tik atsiguli, šaltis suima, pradėdi drebtį ir vėl turi keltis, ir bėgiot aplink tą „karstą“. Per naktį miegi ne daugiau kaip vieną valandą. Trečią parą atidaro dureles, duoda duonos. Žiūriu – pažįstamas vaikinukas. Prisiminiau, kad Kurtuvėnuose pas pusbrolių šokiuose jis mane šokdino, dar į namus palydėjo. Sakė, kad Šiauliuose dirba, gražus, jaunas. Jis irgi mane pažino:

– Kaip jūs čia papuolėt? – klausia jis manęs.

– O va, paprastai, – atsakiau jam ir labai apsidžiaugiau. Pagalvojau, gal kavos karštesnės duos dar vieną puoduką. O jis man duoda visą duonos kepaluką. Įkišo per langelį, aš tą duoną prisispaudžiau prie krūtinės, dabar tai jau nebūsiu alkana. O jis man sako:

– Kodėl tu man net ačiū nepasakei?

Kaip trenkiau atgal tą duoną, sakau:

– Ėsk pats. Aš už duonos kepaluką tau nesilankstysiu.

Jis greit uždarė langelį, ir aš ne tik to kepaluko, bet ir savo normos negavau. Viduje kilo sąmyšis. Vienas balsas sakė: tau žmogus davė duonos, ar sunku buvo pasakyti „ačiū“. Kitas: gal tau pasiūlys saldainių, konjako, skanumynų, ir tu jam dirbk, išdavinėk draugus. Tie balsai manyje kovojo, aš niekaip negalėjau rast sprendimo – gerai ar blogai pasielgiau. Atsiklaupiau prie to langelio, rankomis graibau žemę,

gal koks trupinys nukrito. Buvau labai alkana. Tuščia, jokio trupinėlį nėra. Ką gi, liko tik malda. Meldžiuosi toliau... Taip praėjo septynios paros. Rytą manęs niekas neišveda. Sėdžiu aštuntą parą. Beldžiu į duris, šaukiu, kad jau praėjo septynios paros. Tyku, ramu, niekas net nekrebžda. Susitaikiau, nustojau baladotis, pavar-gau. Vienuoliktą valandą vakaro atidaro karcerio duris ir išveda mane. Nuvedė į pirtį. Prižiūrėtojos Onutės Bondarenkienės klausiu, kodėl mane taip ilgai laikė? Pa-sakė, kad turiu utėlių, dėl to negalėjo vesti į kamerą. Aš net nusikvatojau. Sakau:

– Jeigu ir buvo, jos ten žuvo nuo šalčio.

Jinai man atsako:

– Nori? Gali pažiūrėt.

Padavė tokią kartį, atvedė į koridorių ir liepė pakelti marškinius. Kai pakėliau, žiūriu ir savo akimis netikiu, kad gali būti tokios didelės utėlės. Išsimaudžiau pirty, išsikaitinau, tada mane nuvedė į kamerą. Čia radau savo pažįstamą Onutę Masan-dukaitę iš Radviliškio. Ji mane pavalgydino, apglostė, pasijutau tarsi danguje.

Kitą dieną pasikvietė tardytojas ir pasakė, kad bus akistata, dalyvaus prokuro-ras, po to mane išves į Vilnių. Atveda mano draugę Fruzę, aš jos vestuvėse buvau pirmoji pamergė. Mes daugelį metų draugavom, į šokius kartu eidavom, viena ki-tai pasakydavom savo didžiausias paslaptis. Pasodina ją viename stalo gale, mane kitame ir klausia, ar pažįstamos? Pasakom, kad pažįstamos, kad buvom draugės. Klausia, ar nesipykom? Pasakėm, kad nesipykom. Fruzei liepia pasakoti viską, ką ji apie mane žino. Ji ir sako, kad aš atėjau ginkluota, atvedžiau partizanų vadus: *Žemaitį, Galijotą, Dargį*, kad miške buvo šešiasdešimt vyrų, kad aš buvau automatą ant kaklo pasikabinusi. Mane tiesiog šokas ištiko išgirdus jos tokiuos žodžius. Aš jai sakau:

– Ar tau protas sveikas, ar nesveikas?

Ji tyli, nieko nesako, sėdi nudelbusi akis žemyn. Tada aš jai sakau:

– Aš grįšiu ir po daugelio metų, gal tavęs jau gyvos nebus, bet bus tavo vaikai. Aš tavo vaikams akis išbadysiu ir liežuviu nupjausiu už tokius žodžius, už tave kentės tavo vaikai... Kodėl tu meluoji? Pasakyk teisybę. Ką apie mane žinai? Kam tu meluoji? Aš ginklo rankose nesu turėjusi...

Kai aš taip pasakiau, jai pasidarė negera, paprašė vandens. Supratau, kad ji nės-čia. Tardytojas įpylė jai vandens ir padavė. Atvedė jos vyrą, ir vyras tą patį sako. Vyras pasakė, kad partizanų buvo apie trisdešimt, kad su jais kartu buvo Leonora Grigalavičiūtė.

1947 m. sausio mėnesį Dukto miške vyko partizanų suvažiavimas. Pas mus atėjo Strolienė ir paprašė tėvų, kad mane leistų jai padėt paruošti valgyt, nes vakare ateis daug svečių. Aš tada nuėjau pas Strolias. Ruošėm maistą, kepėm kotletus, skutom bulves, virėm kisielių. Aš niekur iš virtuvės nėjau, ir ta Fruzė kartu buvo, mes trise ruošėme maistą.

Po pasitarimo atėjo partizanai. Mes maistą sunešėm ant stalų, jie skubėjo paval-gyti ir norėjo greičiau išeiti. Belaglovas priėjo prie manęs ir sako: „Gana tau lakstyt, sėsk ir tu pavalgyk“. Aš atsisėdau prie jo, bet jį kažkas pašaukė, ir jis nuėjo. Taip

viskas buvo. Ar negalėjo pasakyti Fruzė tiesos? Kodėl ji melavo? Kai grįžau iš Sibiro, ją susitikau 1966 metų liepos pabaigoje pas jos giminaitę Zosę Galinauskaitę, irgi buvusią *Galijoto* ryšininkę. Zosės tėvai padarė dukters sutiktuves ir mane pakvietė. Šalia manęs atsisėdo toks Leonas Vėžys iš mūsų kaimo. Jo pusbrolis buvo partizanas, tai jis manęs ir klausia:

– Alvute, ar tave labai mušė, kad tu neiškentėjai ir išdavei tiek daug žmonių? Kaip ten buvo?

Aš jam sakau:

– Leonai, iš kur tu ištraukei, kad aš išdaviau?

– Fruzė tada iš tardymų grįžusi pasakė, kad tu išdavinėjai visus žmones...

– Dieve Dieve, dar to betrūko,– sakau aš jam. – Juk ji davė neteisingus parodymus, bet dar ir kokias kalbas paleido.

Žiūriu – ji su vyru ateina per kiemą. Aš uždėjau ranką Leonui ir sakau:

– Leonai, dabar tu pamatysi, kas ką išdavė.

– Tu balta kaip popierius,– sako man Leonas. – Išgerk taurelę, atlėgs įtampa...

Išgėriau taurelę. Įeina Fruzė pro duris. Pamatė mane, išskėtė rankas ir sako:

– Elvyra, tu man atleisk, aš labai atsiprašau...

– Žinai, aš tau nedovanosiu... Aš tau nekeršysiu, nebadysiu akių tavo vaikams...

Bet gyvenime tau rankos nepaduosiu. Tegu tau Dievas atleis...

Ji tai giminaitei padavė paketėlį, matyt, dovanėlę buvo atnešusi, apsisuko ir išėjo abu su vyru. Visi nutilo. Kažkokia paslaptį ramybė apgaubė svečius.

Tų žmonių gyvenimo pabaiga nebuvo graži: abu labai gėrė, vyrą prieš mirtį paralyžiavo.

Kita akistata buvo su ryšininke Veronika Radzevičiūte-*Danute*. Ji parodė, kad aš esu Prisikėlimo apygardos ryšininkė, kad turiu *Švendrės* slapyvardį. Pasakė viską, ką tik apie mane žinojo. Ar galima ant jos pykti? Akistatoje dalyvavęs prokuroras Radzevičiūtei pasakė:

– Mes žinome, kad jie miške nei samanų, nei šaknų nevalgo. Žmonės juos maitina. Tu irgi eidavai su jais, ir tave maitino. Dabar tu juos visus išduodi, išdavei šimtą trisdešimt žmonių...

Gal ir neetiška pasakoti kitų gyvenimo istorijas, bet tas žmogus, apie kurį pasakosiu, manau, atleis man. Manau, tai dėmesio verta istorija. Nenoriu, kad prisiminimai apie šią mergaitę liktų užmarštyje. O jei ir ji pati apie save kada nors papasakos, bus tik geriau.

Aneta Jackelevičiūtė nebuvo partizanų ryšininkė. Jos tėvas tarpukario Lietuvoje dirbo viršaičiu. 1941 m. atėjus vokiečiams, liko dirbti viršaičiu. Po to vėl užėjo rusai, o jis toliau liko dirbti viršaičiu. Kadangi Dzūkijoje į tokius prisitaikėlius žiūrėjo gan įtariai, atėjo partizanai ir jį likvidavo. Aneta turėjo komjaunuolį brolių, kuris mokėsi gimnazijoje. Ji pati dirbo, studijavo ir išlaikė brolių. Brolis nuvažiavo į Dzūkiją pas tetą ir dingo. Matyt, jį irgi partizanai likvidavo. Tada čekistai, norėdami apsaugoti Anetą nuo partizanų keršto, iškėlė ją mokytojauti į Joniškį. Vieną naktį į jos duris pabeldė partizanai ir atnešė sunkiai sužeistą jauną partizaną. Jie jai pasakė:

– Mokytoja, pas jus jam bus saugiau. Kiek galit, jį prižiūrėkit. Jei mirs, užkaskit kur nors, o jeigu išgyvens, mes po dviejų savaitių ateisim ir jį paimsim.

Taip ir paliko sužeistąjį pas mokytoją. Ji stovi tarpduryje ir galvoja: „Ką daryt? Gal paskambinti saugumui, tegu atvažiuoja ir paima, betgi būsiu išdavikė“. Ji turėjo Vilniuje pažįstamą gydytoją Joną, tad paprašė šeimininką, kuris dirbo vairuotoju, kad nuvežtų ją į Vilnių. Nuvažiuoja pas Joną ir sako:

– Yra sunkiai sužeistas žmogus. Tavo pagalbos labai reikia.

Gydytojas susideda reikalingus instrumentus, atvažiuoja į Joniškį, sužeistą partizaną pasiguldo ant stalo ir čia pat operuoja – iš plaučių išima kulką. Dar palieka vaistų, paaiškina, kaip juos leisti. Trečią dieną partizanas atgauna sąmonę ir pradeda sveikti. Po dviejų savaitių ateina vyrai ir randa jį vaikstantį. Subintuotą ir išsiveda. Išeidamas jis sako:

– Mokytoja, aš visą gyvenimą būsiu dėkingas, kad išgelbėjot man gyvybę.

O mokytoja sako jam:

– Kai jus suims, jūs mane pirmas išduosit.

Taip ir buvo. Po dviejų savaitių jis pateko į kautynes, per kurias jį paėmė gyvą. Tardant ėmė klausinėti, kas jį gydė, o jis, neiškentęs kankinimų, ir pasakė, kad mokytoja. Suėmė mokytoją ir reikalavo pasakyti, koks gydytojas operavo. Bijodama išduot gydytoją Joną, ji ėmė vaidinti beprotę – persiplėšė sijoną ir ėmė šokti. Tada ją atidavė į saugumo psichiatrų rankas, o tie, tikrindami, ar ji neapsimeta, atlikinėjo su ja visokius bandymus: badė kojų padus, badė akis... Ji viską iškentė. Nepalaikė ji ryšio su partizana, jos pačios šeima nuo partizanų nukentėjo, bet pati, būdama dora ir sąžininga, vis vien išliko Lietuvos laisvės kovotojų barikadų pusėje. Ji draugavo su poetu Kostu Kubilinsku, buvo jo sužadėtinė...

(R. K. p a s t a b a: Poetas KOSTAS KUBILINSKAS – MGB agentas VARNAS ir ADOLFAS SKINKYS – MGB agentas RYTAS 1949 m. išdavė DAINAVOS apygardos štabą ir vėliau nušizdė).

Vilniuje KGB rūsiuose vienoje kameroje teko būti su garsia išdavike Ksavera Butkute (Butkutė – agentė *Vaidilutė*, paminėta Nijolės Gaškaitės–Žemaitienės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, V., 1998, p. 223). Kameroje mes buvome keturios. Aš net neįtariau, kad Butkutė galėtų būti šnipė. Ji man aiškino, kad pažįsta Bartkų, mes šnekėdavom apie jį, o ji, pasirodo, viską nunešdavo į viršų... Kartu su mumis kameroje buvo Danutė Petrauskaitė nuo Pakapės, trečio kurso medicinos studentė, po to į kamerą atkėlė tokią studentę, vardu Stasė. Ji pasakė, kad areštavo visą jų grupę. Aš ją perspėjau, kad neprisipažintų, kad neliktų išdavike. Pasikvietė mane tardytojas ir sako:

– Tai ką, kameroje propagandą varai?

Supratau, kad kažkas iš kameros mane įskundė. Mes įtarinėjom tokią mokytoją iš Dzūkijos. Būdavo, kai tik su Danute šnekamės, ji galvą pakelia ir klausosi. Grįžusi į kamerą sugriebiau tą mokytoją už krūtų, gerai papurčiau ir pasakiau, kad šnipams

čia liežuvius ištraukia ir nupjauna. Iškart duris atidarė prižiūrėtojai, atstūmė mane nuo jos ir išvedė ją iš kameros. Butkutė liko. Tik vėliau sužinojau, kad tikroji kame-ros šnipė buvo Butkutė. Teko girdėti, kad grįžusi iš lagerio ji apsigyveno pas ku-nigą, visiems aiškino, kad ji regi šventuosius ir pati esanti šventoji. Matyt, čekistai ją specialiai ten apgyvendino, kad galėtų kunigus sekti. Savo liežuvio ji daug kam „padėjo“. Mes su ja šnekėdavom apie tariamas bendras mūsų pažintis. Po kurio laiko pajutau, kad tardytojas mane spiria pasakyt, kur yra bunkeriai, nes aš esą juos žinanti. Pakišo kumštį panosėn ir sako:

– Ar pasakysi, kur yra bunkeris?!

Aš pakėliau sijoną ir parodžiau jam:

– Va, – sakau, – čia bunkeris...

Kaip kirto į sprandą, kniūpsčia nučiuožiau per kabinetą. Kai grįžau į kamerą, papasakojau Danutei, kaip parodžiau tardytojui bunkerį... Danutė ėmė bartis, sa-kyti, kad jie man visus kauliukus išnarstys...

Danutės tėvai netoli Pakapės turėjo dvarą. Ji irgi buvo suimta už ryši su partiza-nais. Kraujelio pavaduotoju buvo toks *Žinovas*, truputį daugiau išsilavinęs žmogus. Jis sugalvojo pabėgti į Ameriką. Nuvažiavo į Maskvą, pridavė savo, Petrausko ir jo dukters Danutės dokumentus. Kai reikėjo atsiimti išvažiavimo vizas, jis vėl nuva-žiavo į Maskvą ir vos neįkliuvo į čekistų nagus. Pakeleivingom mašinom parvažia-vo į namus, o čia Petrauską ir jo dukrą Danutę jau suėmė.

Vieną kartą mane pasikviečia tardytojas, pasodina ir nieko nesako. Pro šalį eina visokie čekistai, pažiūri į mane ir juokiasi. Tik po to supratau, jog tardytojas papa-sakojo, kaip aš bunkerį rodžiau. Apie dvyliktą valandą ateina dar vienas, pasipuo-šęs juodu kostiumu, atsisėda prie stalo. Mano tardytojai pasimetė, jų ten gal kokie penki buvo suėję. Vienas tuoj atsistojo ir kreipėsi vardu ir tėvavardžiu į šitą kostiu-motąjį: „Nikolaj Nikolajevič, ar galima išeiti?“ „Eikit, – sako jiems, – vykdykit savo tarnybą...“ Paskui kreipiasi į mane:

– Ateik su kėde arčiau stalo.

Ateinu prie stalo, jis man ir sako:

– Pasakyk man, kaip čia atsitiko, kad tu, mažąžemio dukra, nuėjai su fašistais?

– Su kokiais fašistais?– nusistebėjau išgirdusi tokį keistą jo klausimą...

– Tu mane pažįsti? Pažiūrėk gerai į mane, gal atpažinsi...

Aš dar kartą pažiūrėjau į jį įdėmiai ir pasakiau, kad nepažįstu.

– O Nikolajų prisimeni?

– Nikolajų prisimenu,– atsakiau jam.

– Tai va, aš ir esu tas pats Nikolajus, saugumo ministro pavaduotojas.

Tada jis ir pasakė, kad Fruzė Vėžytė jį paleido. Po to jis nuėjo pas mūsų giminaitį Šulnių, gavo lašinių, duonos, pasiteiravo, kur miškas Ilgoji Lova. Taip naktimis miš-kais jis patraukė ieškoti raudonųjų partizanų. Galvoju: „Mano tėvas jam duodavo ne tik tabokos, bet ir lašinių, dešros, kiek naminės jam sugirdė, o dabar jis ministro pavaduotojas. Aš nieko neprisipažinau, ko gero, mane tikrai paleis“. Gimė viltis. O jis man sako:

– Tavęs paleisti aš negaliu, bet galiu suteikti galimybę nepakliūti į Sibirą. Vardan tavo tėvo. Pasirašyk, kad dirbsi mums... Va, kokių vyrų pas mus yra,– parodė į tardytoją. – Leisim tau mokytis, gausi butą Vilniuje, laisva gyvensi ir gerą darbą turėsi...

– Ne,– griežtai atsakiau. – Aš šnipė nebūsiu.

– Tau niekas šnipinėt ir neliepia,– sako jis man.

– Žinau, ką reiškia jums dirbt...

– Mano sąlygos galioja dvylika valandų,– pasakė Nikolajus. Tuo mūsų kalba su „geruoju“ Nikolajumi ir baigėsi.

Gražina mane į kamerą, Danutė atsiklaupusi poterius kalba. Manė, kad čekistai nuo manęs jau ir skūrą nulupo. Aš linksma, patenkinta, kad nepalūžau ir nesusigundžiau velnio vilionėmis. Viską papasakoju Danutei, ta nusišplovė ir pasakė:

– Matai, koks svoločius ruskis. Valgė, gėrė, rūkė kaip pas gerą dėdę, o dabar – dirbk mums. Matai, kaip už gera atsilygina...

Aš nežinau, kokią rezoliuciją uždėjo Nikolajus, nes man Maskva iškart davė penkiolika metų. Pasikvietė mane režimo viršininkas, perskaitė nuosprendį, o aš taip garsiai nusijuokiau, kad viršininkas net sutriko. Jis klausia:

– Mergaite, kodėl tu nusijuokei? Tikėjaisi, kad gausi daugiau?

– Ne,– sakau aš jam. – Aš džiaugiuosi, kad greitai pamatysiu dangų, saulę, debesis, galėsiu grynu oru kvėpuot. Nesvarbu, kad ir Sibire...

Jis man ir sako:

– Mergaite, mergaite, o kad tavo žodžius išgirstų mūsų žmonos! Koncertų salės nusibodo, teatrai nusibodo, valgyti nenori gaminti, vaikų auginti nenori. Viskas neįdomu, viskas joms nusibodė... Atsirado laimingas žmogus, kad galės į dangų pažiūrėti. Laimingas, kas tave ves...

– Jūs savo žmonas čia pasodinkit nors pusei metų, – patariau jam.

Viršininkas tik nusikvatojo, paplojo man per petį ir sako:

– Mergaite, linkiu tau didžiulės sėkmės.

Perkėlė mane į rūsio kameras, kur mirtininkai laikomi. Patekau į kamerą, kurioje buvo laikoma panevėžietė menininkė Vanda Pazukaitė, baigusi dvi – muzikos ir meno akademijas. Pazukaitė kalėjimo viršininkams piešdavo karikatūras, už tai ji gaudavo vitaminų. Jai leido adatas laikyti, mes čia pradėjom siuvinėti. Kameroje buvo ir viena šnipė, Lietuvos rusė Ksavera Kasinkienė. Netrukus mano draugės išvežė, likau viena. Po kelių dienų atnešė naują įsakymą – mano byla peržiūrėta, iš penkiolikos belikę dešimt metų.

Išvežė į Sibirą. Patekau į Irkutsko sritį, 27-tą lagerių punktą Taišeto lagerių zonoje. Mane nuvežė kartu su Joana Dijokaite. Netrukus ją išvežė į kitą lagerį, o aš likau Taišete. Kai 1952 m. suėmė Žemaitį, mane pašaukė iš zonos. Dvejus metus jau buvau atsėdėjusi. Nuvežė į 20-tą lagerių punktą. Iš ten į 11-tą, o pabaigoje į 40-tą ligoninę. Per pusseptintų metų teko pabuvoti keturiuose lageriuose. 1956 metų liepos mėnesį buvo perteisimas – mane paleido. Grįžau į Lietuvą.

KALTINAMOJI IŠVADA
(pagal baudžiamąją bylą Nr. 18042)

KALTINAMIEJI:

1. Radzevičiūtė Veronika, d. Alekso, padarė nusikaltimą pagal numatytus RSFSR BK str. 58-1, „a“ ir 58-11.

2. Tugaudytė Elvyra, d. Juozo, padarė nusikaltimą pagal numatytus RSFSR BK str. 17-58-1, „a“.

Patrauktos baudžiamojon atsakomybėn pagal turimą bylą Radzevičiūtė Veronika ir Tugaudytė Elvyra, kurios buvo areštuotos Radviliškio MGB sk. 1950 m. kaip Prisikėlimo apygardos štabo ryšininkės.

Tardymo metu nustatyta:

1945 m. pabaigoje Radzevičiūtė Veronika buvo užverbuota ginkluoto nacionalistinio būrio vado Jono Junoko-*Rūtenio* (paieškomas) būrio ryšininke, slapyvardžiu *Birutė*.

1946 m. kovo mėn. Radzevičiūtės Veronikos namuose partizanai įsteigė maisto produktų surinkimo ir partizanų būrių, kurie veikė Raseinių apskrityje, informacijos punktą.

Taip pat Radzevičiūtė kartu su savo motina Radzevičiene Marcelija (areštuota) gaudavo maisto produktų ir informaciją iš Einikio Juozo, Teišerskio Prano, Bučinsko Alfonso (areštuotas), Einikytės Zosės, Einikytės Onos ir Teišerskienės Jekaterinos (R. K. p a s t a b a: Manau, Kotrynos), (išsiųsti iš Lietuvos SSR) ir viską perduodavo *Rūtenio* būriui.

Tuo pačiu metu Radzevičiūtė Veronika buvo ir Žemaičio vadovaujamos partizanų formuotės ryšininkė.

1946 m. rugpjūčio mėn. viduryje už ryšį su partizanais Radzevičiūtė Veronika kartu su seserimi Radzevičiūte Aleksandrija, ta pačia Olga (nuo 1946 m. gyvena nelegaliai) buvo sulaikytos Šiluvos MVD, bet pabėgo.

1946 m. rugpjūčio mėn. pabėgusi iš po sargybos, Radzevičiūtė nuėjo pas partizanų būrio vadą *Rūtenį*, kuris ją nukreipė į Radviliškio apskritį pas partizanų vadą *Algį* (nušautas) (R. K. p a s t a b a: Jonas Belaglovas), kur dirbo būrio ryšininke, slapyvardžiu *Danutė*.

Po *Algio* būrio sunaikinimo 1947 m. vasario mėn. Radzevičiūtė užmezgė ryšį su partizanų *Vėjeliu* (nušautas) ir toliau vykdė atskirus partizanų pavedimus.

Nuo 1948 m. vasaros iki 1949 m. sausio mėn. Radzevičiūtė buvo Prisikėlimo apygardos štabo ryšininkė ir palaikė ryšį tarp šių štabo narių: *Dargio*, *Danio*, *Vytienio*, *Žirgūno* ir ginkluotų būrių vadų: *Galijoto*, *Gulbino*, *Patrimpo*.

1948 m. spalio mėn. Prisikėlimo apygardos štabo nario *Danio* nurodymu Radzevičiūtė kartu su ryšininke Grigalavičiūte-*Vida* (areštuota) nunešė paketą Juozapavičiaus rinktinės vadui, kuris veikė Joniškio apskrityje.

1949 m. sausio mėn. Radzevičiūtė persiuntė paketą iš Prisikėlimo apygardos štabo nario *Danio* tos pačios apygardos nariui *Dargiui*.

1949 m. sausio mėn. po ryšininkės Grigalavičiūtės-*Vidos* arešto, Prisikėlimo apygardos štabo vadovybės *Vytenio* ir *Danio* nurodymu, per būrio vadą *Galijotą* Radzevičiūtė buvo persiūsta į *Klevo* būrį, kuriame išbuvo iki 1949 m. spalio mėn.

1949 m. spalio 4 d. *Klevo* būrio užpuolimo metu Radviliškio apskr. Miežaičių miško teritorijoje Radzevičiūtė buvo sužeista į ranką. Po sužeidimo Radzevičiūtė, gyvendama nelegaliai, toliau vykdė partizanų pavedimus.

1950 m. sausio 6 d., vykdamas būrio vado *Galijoto* užduotį, buvo areštuota Šiaulių valsčiuje, Abrieskų kaime.

Radzevičiūtė visą laiką palaikė nusikalstamą ryšį su Prisikėlimo apygardos ryšininke Tugaudyte Elvyra, šiuo metu sulaikyta pagal turimą bylą.

Tugaudytė Elvyra buvo Prisikėlimo apygardos ryšininkė 1947-1948 m. ir vykdė ypatingai svarbius partizanų pavedimus.

1948 m. pradžioje Tugaudytė dalyvavo būrių vadų susirinkime Strolienės namuose, kur buvo atvykęs būrio vadas ir Prisikėlimo apygardos štabo narys *Dargis*.

1948 m. gruodžio mėn. Tugaudytė atvedė į susitikimo punktą Prisikėlimo apygardos būrio vadą *Galijotą* kartu su kitais partizanais.

Radzevičiūtė Veronika prisipažino kalta, kad ji nuo 1945 m. pabaigos iki 1946 m. rugpjūčio mėn. buvo *Rūtenio* būrio ryšininkė ir turėjo *Birutės* slapyvardį. Kartu su motina savo namuose laikė partizanų ryšio punktą. Po pabėgimo iš suėmimo vietos, nuo 1946 m. rugpjūčio mėn. iki 1948 m. vasaros, buvo *Algio* ir *Vėjelio* būrių vadų ryšininkė. Nuo 1948 m. vasaros iki 1949 m. sausio mėn. vykdė Prisikėlimo apygardos štabo ryšininkės pareigas. Nuo 1949 m. rugpjūčio iki spalio mėn. buvo *Klevo* būryje. Po *Klevo* būrio sunaikinimo iki pat arešto vykdė partizanų užduotis.

Demaskuojama pagal liudininkų parodymus:

Radzevičiūtė A. A., Radzevičius M. B., Einikytė Z. I., Einikytė O. I., Šilva V. A., Teišerskienė E. L. ir anksčiau areštuotieji: Radzevičienė M. L., Teišerskis P. I., Einikis I. I., Bučinskas A. M., Caporkus S. I., Arbačiauskas V. S. parodo, jog nuo 1945 m. iki 1946 m. rugpjūčio mėn. ji buvo aktyvi partizanų vadų Žemaičio ir *Rūtenio* ryšininkė, savo namuose laikė maisto produktų surinkimo ir partizanų informacijos punktą.

Pagal anksčiau areštuotųjų parodymus: Grigalavičiūtės E. P., Grigalavičienės S. I., Suraučiaus L. P., Čiapo A. A., Toleikio B. J. nustatyta, jog ji buvo aktyvi Prisikėlimo apygardos štabo ir ginkluotų būrių vadų ryšininkė.

Kulaitė E. I., Šakūnienė J. A., Krivickaitė A. A., Stasevičius A. P., Venclovas I. I. parodė, jog buvo ginkluoto būrio dalyvė.

Tugaudytė Elvyra, d. Juozo, parodė, jog ji 1947-1948 m. dažnai lankėsi Strolienės Ksaveros namuose, kur susipažino su Radzevičiūte-*Danute*. Tuose pačiuose namuose susitikinėjo su neva jai nepažįstamais vyrais, bet, ar jie buvo partizanai, ji teigia nežinanti. Kaltės dėl nuolatinio nusikalstamo ryšio su partizanais palaikymo sau neprisiima. Tai demaskuojama areštuotosios Radzevičiūtės V. A. akistata su ja,

pagal liudininkų Barausko P. P., Barauskienės-Vėžytės F. V. parodymus ir akistatas su jais nustatyta, jog ji atveddavo partizanus į Strolienės Ksaveros namus ir dalyvaudavo jų susirinkimuose.

Šiuo pagrindu kaltinama:

Radzevičiūtė Veronika, d. Alekso, g. 1923 m. Antaniškių kaime, Šiluvos valsčiuje, Raseinių apskrityje, kilusi iš vidutinių valstiečių, lietuvė, SSSR pilietė, nepartinė, pradinio išsilavinimo, neteista. Iki arešto gyveno nelegaliai. Motina Radzevičienė Marcelija nuteista 1946 m. už ryšį su pogrindžiu, seserys Radzevičiūtė Apolonija ir Radzevičiūtė Aleksandrija gyvena nelegaliai.

Pažymiu, kad:

Nuo 1945 m. pabaigos iki 1946 m. arešto buvo partizaninių formuočių vadų Žemaičio ir *Rūtenio* ryšininkė ir turėjo *Birutės* slapyvardį. Kartu su motina savo namuose laikė partizanų ryšio punktą.

Nuo 1946 m. rugpjūčio iki 1948 m. vasaros buvo *Algio* ir *Vėjelio* būrių ryšininkė, slapyvardžiu *Danutė*. Vėliau, iki 1949 m. pradžios, vykdė Prisikėlimo apygardos štabo ryšininkės pareigas. Nuo rugpjūčio iki 1949 m. spalio veikė *Klevo* būrio sudėtyje, dalyvavo susišaudymuose su MGB kariuomene. Po *Klevo* būrio sunaikinimo iki arešto vykdė atskirų būrių vadų užduotis Radviliškio apskrityje.

T.y., padarė nusikaltimus numatytus RSFSR BK str. 58-1 „a“ ir 58-11.

Tugaudytė Elvyra, d. Juozo, g. 1928 m. Pušiniškių kaime, Radviliškio valsčiuje, vidutinių valstiečių šeimoje, lietuvė, SSSR pilietė, nepartinė, pradinis išsilavinimas, neteista. Iki arešto dirbo kolūkio „Lenino kiemas“ (R. K. p a s t a b a: Turi būti „Lenino keliu“) sandėlininke.

Pažymiu, kad:

1946 m. buvo aktyvi Prisikėlimo apygardos ryšininkė, vykdė įvairius šios apygardos vadovybės pavedimus. T.y., padarė nusikaltimus, numatytus RSFSR BK str. 17-58-1 „a“.

Aukščiau išdėstytu pagrindu siūlau:

Tardyminę (R. K. p a s t a b a: baudžiamąją) bylą Nr. 18042, kurioje kaltinamos Radzevičiūtė Veronika, d. Alekso, ir Tugaudytė Elvyra, d. Juozo, per Lietuvos MVD kariuomenės pasienio karinės apygardos prokurorą perduoti Ypatingojo Pasitarimo prie SSSR valstybės saugumo ministerijos svarstymui.

Siūloma:

1. Radzevičiūtė Veronika, d. Alekso – 10 metų pataisos darbų kolonijoje.
2. Tugaudytė Elvyra, d. Juozo – 10 metų pataisos darbų kolonijoje.

Kaltinamoji išvada surašyta: Vilniaus mieste 1950 m. balandžio 15 d.

Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas vyr. leitenantas
(parašas) Kardanovskij

Suderinta: Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus 1-o poskyrio viršininkas majoras
Kaplan. (R. K. p a s t a b a: pasirašo kitas).

Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus 1-o skyriaus viršininkas pulkininkas
(parašas) Čelnokov.

Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus viršininkas pulkininkas
(parašas) Soloid.

P A Ž Y M A

1. Kaltinamieji: Radzevičiūtė Veronika, d. Alekso, areštuota 1950 m. sausio 10 d., Tugaudytė Elvyra, d. Juozo, areštuota 1950 m. sausio 21 d. Lietuvos SSR, Radviliškio MGB sk., laikomos su sargyba Lietuvos SSR MGB vidaus kalėjime.

2. Areštą sankcionavo Lietuvos MVD pasienio apygardos karinio prokuroro pavaduotojas.

3. Kaltinimas pateiktas laiku.

4. Asmeniniai dokumentai pridėti prie bylos atskirame pakete.

Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas vyr. leitenantas
(parašas) Kardanovskij.

LYA

F. K. 1; b. 18010/3, p. 326

R. K. p a s t a b a: Rusiškame originale žodis „partizanas“
buvo rašomas „banditas“. Iš originalo kalbos versta pažodžiui.

Pasakoja SKOLASTIKA KUČIENĖ – ŠIURKUTĖ-EGLĖ

Užrašyta Beržynės k., Kužių apyl.

2004 06 29

Gimiau 1924 m. Džiūkų kaime, Kužių apylinkėje, apskrityje Šiaulių. Šeimoje buvome penki vaikai: aš – Skolastika, Kazimieras (g. 1926 m.), Viktoras (g. 1928 m.), Stanislovas ir Paulina. Karo metu brolis Viktoras su mama važiavo arkliu, prie Jone-laičių ežero užvažiavo ant minos ir abu žuvo. Antrą kartą užėjus rusams, brolis Ka-zimieras buvo paimtas į kariuomenę, ten susirgo gelta ir jį paleido gydytis į namus. Pasveikęs turėjo grįžti atgal į dalinį. Kadangi pasveikęs į frontą eiti nebenorėjo, nes karas jau buvo baigęsis, išėjo į partizanų būrį. Būrys veikė Švendrės miške. Būriui tada vadovavo Kajetonas Matijošaitis-*Vitalijus*, Steponas Steponavičius – Juodka-zis-*Daktaras*, *Klajūnas*. Po kurio laiko būrys išsiskirstė. Steponavičius išėjo į Antano Navicko-*Vilko* būrį, kuris veikė netoli Gruzdžių. Toks Antanas Barzdelis į mišką išėjo vien dėl įdomumo – jam nereikėjo nei į kariuomenę eiti, namuose ramiai sau ūkininkavo, bet jį labai traukė partizanų gyvenimas. Vėliau jam teko bėgti iš namų ir

palikti ūkį. Brolis Kazimieras, du mėnesius pabuvęs miške, paėmė žuvusio brolio pasą ir pasitraukė į Šiaulių priemiestį gyventi legaliai.

Kai po karo mes grįžom į savo rūsį, nes namai buvo sudeginti, labai sunkiai gyvenom. Tada pas mus atvežė paslėpti Steponą Steponavičių – Juodkazį. Tuomet ir aš įsitraukiau į ryšininkės veiklą.

Partizano Stepono Juodkazio prisiminimai apie ryšininkę Skolastiką Šiurkutę-Eglę

Su Skolastika Šiurkute aš susipažinau 1944 m. rudenį. Mudu supažindino mano sesuo Kleopa Pinkauskienė, gyvenanti Kužių kaime. Antrą kartą į Lietuvą atėjus rusams, aš pasitraukiau iš Šiaulėnų miestelio ir nuvažiauvau pas seserį Kleopą, kuri tada gyveno Normančių kaime, brolio Jono ūkyje. Ji buvo gerai pažįstama su Skolastika Šiurkute ir mudu supažindino. Nuo tada ir prasidėjo mūsų partizaninės kovos kelias. Vieną kartą man reikėjo pervažiuoti per Šiaulių miestą į Pakapės kaimą. Skolastika pakinkė arklių, į vežimą įdėjom plūgą, akėčias, o šautuvą aš pritvirtinau prie vežimo apačios. Anksti rytą išvykom į kelionę. Laimingai be nuotykių pasiekėm Pakapės kaimą, ten aš pasilikau, o Skolastika grįžo atgal.

Skolastika nuolat palaikė ryšį tarp mūsų VDR (Vytauto Didžiojo rinktinės) štabo ir *Vilko* būrio. Visą informaciją ji man perduodavo per Pakapės kaimo mokytoją.

1946 m. birželio mėn. man reikėjo susitikti su *Vilko* būriu, buvau gavęs rimtą slaptą užduotį – nuvykti į Gruzdžių apylinkes. Paprastai vykdavau vienas, apsirengęs civiliška, o jei reikėdavo, paimdavau ir du tris ginkluotus sargybinius. Skolastika man buvo parūpinusi du nelegalius pasus. Kai vykdavau vienas, kurį nors iš tų pasų pasiimdavau su savimi. Nešdavausi kišeninį ginklą (pistoletą) ir vieną „Tankovo“ granatą. Kartą atvykęs Skolastikos neradau. Jos tėvas buvo išvarytas su pastote, mažoj lauko virtuvėje radau tik brolių Stasiuką ir seserį Pauliną. Mums besikalbant nepastebėjau, kaip už lango pasirodė du rusų kareiviai su automatais. Užtaisiau pistoletą ir užlindau už krosnelės, už kurios kabėjo šeimininko rūbai. Prisidengiau tais rūbais ir stoviu. Kai kareiviai įėjo į virtuvę, abu vaikai šoko pro duris ir išbėgo į lauką. Kareiviai pagalvojo, kad vaikai nori kažką perspėti, ir puolė iš virtuvės jiems pavymui. Taip ir neteko man su jais susitikti. Po poros valandų grįžo ir Skolastika su tėvu.

Kitą dieną nutarėm su Skolastika per Gilaičių aerodromą eiti į *Vilko* stovyklą. Ji gerai žinojo visus takus ir priėjimus. Išėję iš sodybos, pasukome keliu į Gilaičių aerodromą, o miškas, pasirodo, iš trijų pusių buvo apsuptas rusų kariuomenės. Maždaug už puskilometro nuo Šiaulių kelio pusės, kurisėjo per mišką, pastebėjau didelį būrį kareivių. Tuomet sakau Skolastikai:

– Eik tu keliu į aerodromą ir, kai sutiksi kareivius, sakyk, kad eini perkelt karvių.

Ji man sako:

– Aš kartu bėgsiu su tavimi.

Aš jai sakau, kad galbūt žūsime. Ji sako:

– Jei žūsime už Tėvynę, dviems bus smagiau, – ir pasileidome bėgte aerodromo pakraščiu.

Už pusantro kilometro ūkininko sodyba, o už sodybos – didelis miškas, kuriame stovyklavo *Vilko* būrys. Kai tik pradėjom bėgti, rusai į mus iš kulkosvaidžių ir automatų atidengė stiprią ugnį. Vienas jų būrys pradėjo bėgti mums už akių, kitas ėmė spausti iš šono. Kulkos aplink mus zvimbė kaip bitės. Pabėgusi apie šešis šimtus metrų, Skolastika ėmė dusti. Kadangi pirmą kartą pateko į kautynių zoną, truputį išsigando. Netoliese buvo nuo karo likę iškasti apkasai. Aš griebiau ją už rankos, sukritome į tuos apkasus. Gal keletas

minučių praėjo, kažkiek atsipeikėjom ir vėl šokom iš apkasų. Aš jau tempiau ją už rankos, kad tik greičiau įbėgtume į krūmus, o kulų lietus vis arčiau ir arčiau liejosi aplink mus. Aš jau galvojau, kad Skolastika neišlaikys, sustos jos širdis nuo išgąščio ir fizinio apkrovimo, bet Dievas mums padėjo net nesužeistiems pasiekti sodybą. Sodybos šeimininkai Skolastikai buvo pažįstami, davė atsigert vandens. Aš norėjau, kad šie ją paslėptų, bet ji nesutiko. Pasiekėm Švendrės mišką ir patekom į pelkėtą vietą. Kai perbridom pelkę, šūviai nutilo. Tik po keleto valandų mes atsigavome, apsižvalgėme, ir aš pastebėjau, kad jos suknelė dviejose vietose buvo peršauta. Jau čia pat ir vakaras. Priartėjome prie palaukės ir pamatėme, kad kareiviai krečia pamiškės sodybas. Teko nakvoti miške. Kitą dieną dar daugiau kariuomenės privažiavo, ir iš miško išeiti negalėjome dar dvi paras. Trečią naktį nutarėme eiti. Perėjome geležinkelį, Šiaulių – Mažeikių plentą ir atsidūrėme prie Normančių miško, prie mano sesers Kleopos namų. Naktį Skolastiką pasiunčiau į žvalgybą pas seserį. Ji greit sugrįžo ir pranešė, kad ramu, galime eiti. Užėję pas seserį pavalgėm, nes jau daugiau kaip dvi paras buvome visai nevalgę. Po to užlipom ant tvarto ir sumigom. Miegojom kaip užmušti iki ryto. Ry tą sesuo pakinkė arklių ir Skolastiką parvežė į namus, o aš pasilikau ieškoti *Vilko* būrio.

Po poros savaičių Skolastiką areštavo ir tardė Šiaulių kalėjime. Ji pasakė, kad aš jai pagrasinau pistoletu ir liepiau bėgti kartu, todėl ji ir bėgusi su manimi. Nieko iš jos neišgavę, po keleto mėnesių ją paleido į namus.

Suėmė mus abu su tėčiu ir pirmiausia nusivežė į Kuršėnus. Ten dvi savaites išlaikė stribyno rūsyje. Tėtį paleido, o mane išvežė į Šiaulius ir Šiaulių kalėjime išlaikė pusę metų. Juodkasis tuo metu jau buvo išėjęs prie Pakapės ir kitą būrį. Ryšio su partizanais visai nebuvo nutraukusi, bet jau rečiau susitikdavome. Po to ištekėjau ir mano ryšininkės veikla baigėsi.

***Pasakoja* STEPONAS STEPONAVIČIUS – JUODKAZIS-DAKTARAS**

Užrašyta Gilvyčiuose, Šiaulių r.
2004 06 29

Gimiau 1912 m. Montviliškio kaime, Šiaulėnų valsčiuje, Šiaulių apskrityje. Šeimoje augome trys broliai ir trys seserys. Nors mama buvo pagimdžiusi dvylika vaikų, šešių iš jų gyvybes nusinešė šiltinės epidemija. Mano mama buvo stipri ir veikli moteris, ji mokėjo žydų ir vokiečių kalbas. Prisimenu, kaip ji slėpdavo nuo iš Rusijos grįžtančių išalkusių vokiečių maisto produktus. Būdavo, pridėdavo pilną lovą kumpių, lašinių, dešrų, o ant viršaus mus suguldo ir dar skarelėmis galvas apriša, kad labiau į ligonius būtume panašūs. Atėjusiems neprašytiems svečiams vokiškai paaiškindavo, kad mes visi sergame šiltine, tai tie neatsigręždami skubėdavo iš mūsų gryčios, o visi „ligoniai“ tuoj pat pasveikdavo. Mamos gudrumas mus ne kartą gelbėjo. Mūsų tėtis tapo Pirmojo pasaulinio karo auka. Karui prasidėjus jis buvo mobilizuotas ir pusantros metų per šaltį, per vėją, per liūtį vežiojo maistą bei šaudmenis vokiečių fronte. Grįžęs į namus, tėtis pradėjo sirguliuoti. Iš pradžių

sirgo plaučių uždegimu, o netrukus prisikabino ir džiova, ketveriems metams priklausiusi tėvą prie lovos. Mirė jis eidamas penkiasdešimt ketvirtuosius metus. Man prasidėjo dar sunkesnės dienos – teko paragauti karčios piemenėlio dalios.

1941 m. bolševikai į šiaurės Sibirą, prie Lenos upės, išvežė mūsų mokytoją Petrauską, kuris ten mirė badu.

Pamažu pradėjo skirstytis ir mūsų šeima. Likome tik mama, jaunesnioji sesuo ir aš. Žemės turėjome 33 ha. Nors derliaus nuėmimo metu mama samdydavo darbininkus, bet aš vis tiek nepajėgiau susidoroti su ūkiu. Pasikankinę keletą metų, išvažiavome į Šiaulėnų miestelį. Ten vienas felčeris turėjo tik 10 ha žemės, todėl dirbti buvo žymiai lengviau. Čia sutikau ir savo gyvenimo draugę. Atėjo metas kurti šeimos lizdėlį. Mama su seserimi išvyko į Radviliškį, o mudu su žmona pasukome į Klaipėdos kraštą, kur gyveno mano vyresnysis brolis. Jis padėjo mums įsigyti iš varžytynių parduodamą prasigėrusio vokiečio 10 ha ūkį. Ūkį pirkome išsimokėtinai dešimčiai metų. Apsigyvenome Lauksargių kaime, tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos.

Didžioji Lietuva liko praeityje su savo vargais, rūpesčiais ir trumpomis laimės akimirkomis. Kaip šviesus prisiminimas išliko šaulių šventė ir paradas Kaune. Akyse tebematau vyriausiąją Lietuvos šaulių vadą Antaną Zmuidzinavičių, priimančią parada. Darniose gretose žygiavo ne tik vyrai, bet ir merginos. Tai vienas iš šviesiausių mano jaunystės prisiminimų. Šiai organizacijai aš priklausiau nuo aštuonio-likos metų. Turėjau ginklą, aktyviai dalyvavau šaudymo ir rikiuotės pratybose.

Gyvenimo pradžia Lauksargiuose buvo nelengva, tačiau būta ir šviesesnių dienų. Ypač visiems patikdavo ant Rambyno kalno vykdavusios Joninių ir kitos šventės. Lietuvos patriarchas M. Jankus uždegdavo aukurą, kurį senovėje kūreno vaidilutės, pasveikindavo gausiai iš visos Lietuvos susirinkusius žmones. Tai nepatiko vokiečiams. Nuo 1937 metų jie jau pradėjo vykdyti karines pratybas, laukuose kurti poligonus. Pėsti ir raiti, apsilkę SS uniformomis, kartais net ginklais pagrasindami vis labiau demonstruodavo savo valdžią. Ginkluoti buvo ir mūsų šauliai, bet sunku būdavo mums susiburti, nes gyvenome išsiblaškę, po vieną kitą lietuvišką šeimą kaime. Tik Lauksargiuose buvo daugiau lietuvių. Vietos vokiečiai turėjo šaulių sąrašus ir budriai mus sekėdavo, bet mes nelabai jų paisėme, net į Tilžę nusigaudavome, ginklų iš ten parsigabendavome. Pereiti sieną nebuvo lengva, nes vienoje tilto pusėje stovėdavo mūsų muitininkai, o kitoje – vokiečiai. Iš Lietuvos žmonės gabendavo lašinius, sviestą, mėsą, taukus, o iš Vokietijos – pramonines prekes, medžiagas, ginklus.

Aš gyvenau Lauksargiuose, o brolis Jonas gyveno ir dirbo Pagėgiuose inžinieriumi. Kai Hitleris (1939 03 27) paskelbė įsakymą dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos, šiame krašte pirmiausia sukilo esesininkai. Mane anksti rytą pažadino viena moteris, pasakė, kad sukilo vokiečiai, reikia bėgti iš namų. Aš atsikėliau, apsirengiau, palikau žmoną su abiem dukrom ir pasitraukiau iš Klaipėdos krašto į Didžiąją Lietuvą. Nubėgau pas vieną prūsų lietuvį, kuris irgi buvo šaulys, pakėliau jį iš miego ir pasakiau, kad reiktų greičiau slėptis, nes gali tuojau pat pasirodyti

esėsinkai. Pasislėpėm jo namuose. Už poros valandų atėjo esėsinkai, ėmė reikalauti, kad žmona pasakytų, kur vyras. Ji pasakė, kad išvažiavo į Pagėgius. Tuo metu ėmė loti šuo, o šuns vardas buvo Hitleris. Žmona ėmė šaukti: „Hitler! Hitler!“, esėsinkai labai įsižeidė ir pagrasino šunį nušauti.

Atėjo antrą kartą ir neradę šeimininko, esėsinkai nušovė šunelį ir išėjo. Aš grįžau į pasienį. Pasienyje jau stovėjo mūsų kariuomenės daliniai, karininkas man pasakė, kad lietuviai karui nesiruošia, tik dėl viso pikto čia atvyko.

Išėidamas iš namų, su žmona susitariau, kad ji ateis prie pasienio, o esėsinkai ant plento Šiauliai – Pagėgiai pastatė pakeliamą užtvartą ir žmonos nepraleido kokias penkias paras. Dukras ji buvo palikusi Lauksargiuose. Kai mes su ja susitikom, viską sužinojau apie brolių Joną.

Jonas turėjo automobilį. Palikęs žmoną su vaikais Pagėgiuose, jis irgi važiavo į Didžiąją Lietuvą. Jį areštavo, konfiskavo automobilį, labai sumušė ir įmetė į kažkokį sandėliuką. Ta pati moteris, kuri man liepė bėgti, pranešė mano žmonai, kad esėsinkai sumušė ir uždarė į sandėliuką mano brolių. Tuomet mano žmona, ta moteris su savo vyru naktį išlaužė sandėliuko duris ir išleido brolių Joną, kuris tuoj pat pasitraukė į Didžiąją Lietuvą. Tauragės ligoninėje jis išgulėjo tris mėnesius ir grįžo į Šiaulius.

Mano žmoną esėsinkai irgi uždarė ir laikė penkiolika parų, kol neatėjo vokiečių kariuomenė. Kai Klaipėdos kraštą užėmė vokiečių kariuomenė, žmoną paleido, tuomet ji atvažiavo į Tauragę, kur aš jos laukiau. Iš Tauragės išvažiavome į Šiaulėnus ir apsigyvenome pas žmonos tėvus. Po kurio laiko palikau šeimą ir nuvažiavau į Radviliškį pas seserį Kotryną Šlamienę, kuri buvo ištekėjusi už garvežio mašinisto. Pas ją gyveno pusbrolis Antanas Augustinaitis, jis dirbo Linkaičiuose šovinių gamybos skyriaus meistras. Jis man patarė kartu su juo rytą važiuoti į darbą, užėiti pas dirbtuvių viršininką Grabį ir pasiteirauti, gal ir mane priimtų į darbą. Buvo išleistas Lietuvos vyriausybės įsakymas – visiems iš Klaipėdos krašto į Didžiąją Lietuvą atbėgusiems žmonėms padėti įsidarbinti.

R. K. p a s t a b a: ANTANAS AUGUSTINAITIS-SKIRMANTAS, AUDRIŪNAS, kilęs iš Aušrėnų k., Radviliškio r., Žaliosios rinktinės kunigaikščio Margio partizanų būrio vadas. Žuvo 1948 m. penkiese su *Aido* būrio partizanais per Velykas Mažuolių miške, Šeduvos vlsč.

Antanas mane nuvedė į štabą, sekretorei pasakė, kad aš jo pusbrolis, ir mane po pusvalandžio pasikvietė pulkininkas Grabys. Papasakojau jam visą pabėgimo iš Klaipėdos krašto istoriją. Jis pasikvietė savo padėjėją ir pasakė, kad pastarasis pasirūpintų manimi.

R. K. p a s t a b a: Linkaičių ginklų gamyklos viršininkas pulkininkas DOMINYKAS GRABYS, 1940 m. rusų bolševikų areštuotas, kalėjo Šiaulių kalėjime, o vėliau išvežtas į Maskvą ir 1941 m. Butyrkų kalėjime sušaudytas. Buvusių kalinių žiniomis, pulkininką NKVD bandė užverbuoti, bet jis nepasidavė ir buvo nuteistas sušaudyti.

Tą pačią dieną mane priėmė dirbti į dujokaukių gamybos skyrių šaltkalviu, kadangi aš buvau baigęs Pagėgių žemės ūkio mokyklos mechanikos skyrių ir turėjau vairuotojo teises vairuoti automobilį iki 5 tonų. Linkaičiuose tada gamino šovinius, dujokaukes, minas, granatas, šautuvus, gamino „Orlekon“ priešlėktuvinius šovinius. Gamykloje dirbo per tūkstantį darbininkų. Cecho viršininkas tada buvo kapitonas Dundulis. Nors meistras man viską smulkiai paaiškino, bet iš pradžių dirbti buvo nelengva, mašinos prancūziškos, todėl reikėdavo pasukti galvą, kad jas priverstum paklusti, kad nepridarytum broko. Ypač pasidarė įdomu, kai į mūsų skyrių atvyko prancūzų inžinieriai, kurie atgabeno dar keletą naujų mašinų. Jas montuodamas daug sužinojau ir išmokau. Jie bendradarbiavo su manimi pusę metų. Mes jau ėmėme suprasti vieną kitą žodį prancūziškai, o vienas prancūzas ne tik lietuviškai pramoko, bet ir žmoną lietuvaitę iš gretimo kaimo į Prancūziją išsivežė.

Jiems išvykus gyvenimas vėl tekėjo įprasta vaga. Dirbome trimis pamainomis, kurios keisdavosi kas savaitę. Mūsų brigadoje dirbo šeši žmonės. Sugyvenome ir dirbome gerai, todėl, švenčiant Vasario 16-ąją, skyriaus viršininkas mus apdovanojo pagyrimo raštais. Šovinių ceche pavyko įsidarbinti ir žmonai. Abu dirbome ir džiaugėmės, kad vėl viskas sugrįžo į senas vėžes, kad turime įdomų darbą, kad neblogai uždirbame.

1940 m. Lietuvą okupavo rusų bolševikų kariuomenė, ir vėl prasidėjo neramios dienos ir naktys. Kartu su kariniais daliniais atsirado ir NKVD darbuotojai – čekistai. Prasidėjo žmonių suiminėjimai, tardymai. Vieną rytą atėję į darbą sužinojome, kad nebėra mūsų gamyklos gerojo viršininko pulkininko Grabio, naktį jį areštavo čekistai, o į jo vietą tuoj pat pasodino rusą karininką. Kituose gamyklos skyriuose tuoj atsirado politrukai. Kartą susitikau savo skyriaus viršininką Dundulį ir, pasivedęs į nuošalesnę vietą, paklausiau, kodėl jis delsia, jeigu areštuojami kiti karininkai? Jis man padėkojo, paspaudė ranką ir pasakė, kad slėptis jau vėlu, tuo labiau, kai turi šeimą. Be to, šito jam neleidžia karininko garbė. Po poros dienų čekistai areštavo jį ir dar keletą karininkų. Apie jo likimą sužinojau tik 1988 metais, kai perskaičiau knygą apie mūsų tautiečių kančias prie Laptevų jūros. Ten iš bado mirė ir kapitonas Dundulis, ir mano mokytojas Petrauskas.

Darbe pradėjome vengti vienas su kitu kalbėti, nes pradėjome nebeatskirti, kas draugas, o kas priešas. Jautėme, kad vykdomas baisus komunistinis suokalbis, kurio aukomis galime tapti kiekvienas. Jau ir dirbome nebe taip našiai, ir gyventi darėsi vis sunkiau. Kiekvieną dieną tai vienas, tai kitas darbuotojas nebeatvykdavo į darbą. Areštai vykdavo naktimis, žmonės dingdavo be žinios. Netrukus prasidėjo ir žmonių trėmimai. Kai kuriuos vežė pagal išdavikų sudarytus sąrašus, kitus – suvedinėdami asmenines sąskaitas. Pradėjau ir aš nerimauti dėl savo šeimos.

1941 m. balandžio mėnesį pasakiau žmonai, kad ji mestų darbą ir su dukromis važiuotų pas tėvus į Šiaulėnus atostogų. Tais pačiais metais rusai areštavo mano vyresnįjį brolių Joną ir be jokio teismo išvežė į Belamorkanalo statybas. Tik po ketverių metų Jonas grįžo į Lietuvą.

Gegužės mėnesį mano svainis Šlamos sužinojo ir pranešė man, kad Radviliškio traukinių depo viršininkas iš NKVD gavo įsakymą paruošti dvidešimt penkis gyvulinius vagonus žmonėms pervežti. Su pusbroliu Antanu aptarėm ir apsvarstėm, kokių veiksmų mes turėtume imtis. Į Radviliškį privažiavo daug rusų kariuomenės ir čekistų. Mes, septyni darbininkai ir vienas meistras – mano pusbrolis Antanas Augustinaitis, metėme darbą ir pradėjome slapstytis, nes tikrai žinojome, kad bus trėmimas. Kūrėme planus, kaip išlaisvinti tremiamuosius, bet paskaičiavom, kad mūsų jėgos labai menkos – turėjom tik vieną pistoletą ir vieną šautuvą.

Kai 1941 m. birželio 22 d. naktį vokiečiai subombardavo Radviliškio geležinkelio mazgą, mes tuo metu buvome netoli Linkaičių ir sužinojome, kad rusai planuoja užminuoti visą ginklų gamyklą. Tuo metu Radviliškyje buvo pasilikęs tik vienas rusų kariuomenės batalionas, aplink gamyklą sargybos bokšteliuose stovėjo dvidešimt kareivių, kuriems vadovavo vienas karininkas. Tas karininkas nuo pat ryto pradėjo minuoti gamyklą. Kai užminavo, bandė skambinti į štabą Radviliškyje, bet ten jau nieko nebebuvo. Be to, po stoties ir geležinkelio bombardavimo buvo nutraukti visi telefono laidai.

Kai pradėjo temti, jis nuėmė sargybą, o mes laukėme tamsos, kad galėtume perkirpti spygliuotos vielos užtvaram, išliaužti į teritoriją ir nukarpyti laidus, kuriais buvo sujunginėtoms minos. Trise liko sargyboje už tvoros, o mes keturiose užmetėm plieninį laidą ant elektros laidų ir „užtrumpinom“ elektros srovę. Kai šviesa teritorijoje užgeso, visi keturi įlindom į saugomą teritoriją ir šliaužte nušliaužėm prie pastatų. Kiekvienas turėjome pasiskirstę išminuoti po keturis cechus. Išminavimo metu mums nepasisekė surasti trijų minų, taip pat negalėjome prieiti prie vietinės elektros stotelės, nes ten stovėjo sargybiniai. Sargybos nebuvo prie šovinių sandėlio ir prie šovinių gamybos cecho. Nukarpę keletos minų laidus, iššliaužėme atgal į mišką ir laukėm, kas bus toliau.

Rusų karininkas, nesulaukęs signalo iš Radviliškio, pasuko elektromagneto rankeną, ir pirmoji mina sprogo elektros stotelėje, kita sprogo prie šovinių skyriaus, o trečia – prie sandėlio durų. Sprogusi trečioji mina mums atvėrė duris įeiti į sandėlį ir pasiimti ginklus. Tuo pasinaudoję mes įsiveržėme į sandėlį, atidarėme dėžes, pasiėmėme kiek galėjom panešti granatų, šovinių, šautuvų. Po operacijos tas rusų karininkas su kareiviais sėdo „palutarkon“ ir išvažiavo Panevėžio link. Ginklų gamykla liko be jokios sargybos. Reikėjo nedelsiant paimti ginklus iš sandėlio, šaudmenis, atgabenti juos į Radviliškį ir apginkluoti šaulių kuopą. Tarėmės nueiti pas ūkininkus, paimti porą pastočių ir visą amuniciją nuvežti į Radviliškį, bet išgirdom sunkvežimio ūžimą. Pamanėme, kad rusai atvažiuoja. Pasislėpėm už medžių ir laukiam. Kai privažiavo arčiau, pamatėme gaisrinės mašiną. Privažiavusi prie gamyklos, mašina sustojo, išlipo gaisrininkas – šaulys. Tada mes jam pradėjom moti, kad važiuotų prie sandėlio. Jis atvažiavo prie sandėlio, mes sukrovėme į mašiną penkiasdešimt šautuvų, apie du tūkstančius šovinių, granatų, susėdom ir atvažiavom į Radviliškį. Čia jau mūsų laukė kuopos vadas. Jis mus suskirstė į būrius ir kiekvienam būriui davė nurodymus, kur kas turi važiuoti. Mane paskyrė būrio vadu, aš paprašiau, kad man

leistų važiuoti į Šiaulėnų valsčių. Man paskyrė dvylika šaulių su ginklais, ir mes su ta pačia gaisrininkų mašina išvažiavome į Šiaulėnus. Atvažiavę bolševikų jau neberadome. Įsikūrėme valsčiaus patalpose, prie mūsų prisidėjo dar šeši Šiaulėnų sukilėliai. Virš pastato iškėlėme lietuvišką trispalvę ir baltą vėliavą. Birželio 24 d. vokiečiai užėmė Radviliškį.

Iš mano gimtojo Montviliškio kaimo atvažiavo ūkininkas prašyti pagalbos – traukdamiesi rusai paėmė į nelaisvę jo žmoną. Sėdome į dvi pastotes ir išvažiavome į Montviliškį. Ėjome per sodybas ir ieškojome rusų. Vienoje sodyboje radome apie dvidešimt rusų. Aš įsakiau jiems mesti ginklus ir pasiduoti, bet jie atidengė ugnį. Mūsų laimė, kad sodyba buvo prie vieškelio, o aplink ją iškastos duobės. Mes sukritome į tas duobes ir atidengėme ugnį. Kautynės vyko apie penkiolika minučių. Rusai metė ginklus ir pakėlė rankas, o du iš jų persirengė civilių rūbais ir atsišaudydami bandė pasprukti, bet mūsų vyrai juos nukirto vietoje. Aš patikrinau jų dokumentus, pasirodo, vienas jų buvo kapitonas, kitas – majoras. Paėmėme jų pistoletus, aš iškviečiau seniūną ir paprašiau, kad juos palaidotų. Mes, surinkę likusius ginklus, visus dvidešimt kareivių paėmėme į nelaisvę ir nuvarėme juos į Šiaulėnus. Pagrobtos moters jau neberadome, matyt, rusai ją nužudė. Per penkias šešias paras Šiaulėnų apylinkėje mes nuginklavome devyniasdešimt septynis rusų kareivius ir du aukšto rango karininkus: vieną tankų divizijos pulkininką ir vieną majorą. Šituos karininkus sustabdėme važiuojančius lengvuoju automobiliu. Konfiskavome jų automobilį ir nuginklavome. Kareiviai kaip žvėrys puolė ant šitų karininkų ir ėmė juos mušti, teko perspėti, kad nekištų rankų. Kareivėliai apsiramino. Šiaulėnų vyrus siųsdavau pas ūkininkus parinkti maisto, turėjome rusišką kilnojamą karo virtuvę, patys virėmės valgyti.

Mūsų būryje jau buvo aštuoniolika vyrų. Paskui iš Radviliškio atvažiavo nuovados viršininkas su dviem policininkais, perdaviau jiems iš belaisvių surinktus ginklus, o belaisvius nuvarėme į Radviliškį ir perdavėme vokiečių komendantui. Komendantas man už tai padėkojo, nes jiems reikėjo darbininkų atstatyti Radviliškio geležinkelio mazgą.

Kadangi šalį okupavo vokiečiai, mūsų sukilimas baigėsi, aš grįžau į Šiaulėnus. Linkaičių ginklų gamyklą iš pradžių perėmė saugoti mūsų sukilėliai – šauliai, bet vokiečiai gamyklą uždarė, visą jų okupacijos laikotarpį gamykla neveikė. Kai grįžau į Šiaulėnus, mane pasikvietė viršaitis ir paprašė, kad perimčiau Šiaulėnuose smulkias įmones: malūną, odų dirbtuvę, Radviliškio puodų dirbtuvės nedidelę cechą ir vilnų karšyklą. Sutikau su viršaičio pasiūlymu ir visą karo laikotarpį dirbau tų dirbtuvių vedėju.

1942 metais rusų belaisviai sušaudė mano vyresnįjį brolių Antaną.

Vokiečių palikta vietinė valdžia irgi ieškojo, kas savi, kas svetimi, vėl skundė, tik dabar jau kiti vykdė areštus. Nuo vokiečių valdžios žiaurumo vėl kentėjo ir lietuviai, ir lenkai, o ypač žydai. Sunku buvo miestelių gyventojams, bet dar sunkiau žemdirbiams. Juos kamavo pyliavos. Jei kuris nepristatydavo reikiamo kiekio pieno, mėsos, grūdų, vokiečiai darydavo kratas ir radę viską konfiskuodavo. O ką

daryti ūkininkui, jeigu pavasarį jis pasitinka tuščiais aruodais. Kuo šerti gyvulius? Kuo laukus apšėti?

Padidėjo ir mano šeima, žmona dar du vaikus pagimdė. Karas jauėjo į pabaigą, vokiečiai traukėsi atgal į Vokietiją. Man irgi siūlė kartu su jais trauktis, bet aš nesutikau, nenorėjau palikti šeimos. Frontas vis artėjo prie Lietuvos. Klausiu brolių Joną:

– Ką darysim, kur dėsime?

Jis sako:

– Žinai, aš nebėgsiu iš Lietuvos, mane esesininkai sumušė, vos galų neatidaviau. Prie rusų laikraštyje didelis straipsnis apie mane buvo įdėtas, parodysiu rusams, tegu paskaito. Manęs tikrai jie nelies.

– Jei taip, – pasakiau, – aš irgi niekur nesitrauksiu iš Lietuvos, organizuosiu partizanų būrius. Bandysime gintis, negalima palikti Lietuvos vienos.

Kartu su rusų kariuomene sugrįžo ir buvę čekistai, tie, kurie mus trėmė ir kančias NKVD rūsiuose dar 1941 metais. Iš visų pagrindžių į dienos šviesą išlindo įvairūs skundikai ir raudonųjų pakalikai, uolūs sovietinės valdžios pagalbininkai sribai. Saugodamiesi nuo jų žiaurumo ir „teisingumo“, jauni vyrai pradėjo slėptis miškuose. Taip prasidėjo ne vienerius metus trukusi partizaninė kova.

Mes, jauni vyrai, išėjome į Dukto mišką. Susirinko apie šimtas vyrų. Tokiam dideliam būriui prasimaitinti buvo labai sunku, nutarėme išsiskirstyti į atskirus būrius, išsirinkti vadus, pasirinkti veikimo rajonus. Susidarė šeši būriai:

1. *Algio* (Vytauto Didžiojo rinktinės štabo) būrys. Būriui vadovavo puskarininkis Jonas Belaglovas-*Algis*, *Žydrūnas*, g. 1913 m. Normančiuose, Pakapės apyl. Žuvo 1947 02 16 Dukto miške.

2. *Nemuno* būrys. Būrio vadas – Dominykas Kraujelis-*Nemunas*, *Šturmas*, *Viesulas*, g. 1912 m., kilęs iš Pašiaušės k., Padubysio vlsč., Šiaulių r. Žuvo su žmona Eleonora-*Audra* 1948 02 17 Šveikauškų sodyboje, Kryžbarko k., Kelmės vlsč.

3. *Vilko* būrys. Būrio vadas – Antanas Navickas-*Vilkas*, kilęs nuo Padubysio, iš Skaudvilių k.

4. *Vaikaičių*, arba *Eivos* būrys. Būrio vadas – Antanas Arbutas-*Eiva*, gyveno Karpiškių k., Padubysio vlsč. Žuvo 1946 01 15 su visu būriu. Jo žmona buvo Liucija Putramentaitė.

5. *Diemedžio* būrys. Būrio vadas Stanislovas Levickas-*Zigmas*, g. Kelmės r., gyveno Vaišnėgalos k. Žuvo prie Vaišnėgalos kaimo šešiese 1946 09 24: Levickas, Mykolas Norkevičius, Leonas Putramentas, Vladas Goferis ir du broliai Masiuliai, atėję iš Pabalių k. Išdavė komunistas ir čekistas Alfonsas Vaitiekūnas.

6. *Galijoto* būrys. Būrio vadas – Albertas Pumputis-*Galijotas*, kilęs iš Polekėlės.

Tada sukvietėme būrių vadus į pasitarimą ir nutarėme įsteigti rinktinę, kurią pavadino Vytauto Didžiojo (toliau – VD) rinktine. Kai 1946 m. rugsėjo mėnesį mes prisijungėme prie Kęstučio apygardos, aš perėmiau vadovavimą *Algio* būriui ir kartu buvau Vytauto Didžiojo rinktinės štabo žvalgybos ir ryšių skyriaus viršininkas, o *Algis*-Belaglovas buvo paskirtas vadovauti rinktinei. Po šio pasitarimo kiekvienas būrys išėjo į savo veiklos rajoną.

Enkavedistai pavieniui į miškus nelįsdavo, pasitelkdavo kariuomenę ir tada šukuodavo miškus, gaudydavo ir naikindavo mus, taip vadinamus „banditus“. Iki šiol nesuprantu, kodėl tuos, kurie nežudė, nekankino žmonių, o tik vykdė pasipriešinimo kovą prieš rusų okupaciją, jie vadino banditais?

Kaip gindamas Kražių bažnyčią iš PAULAUSKIO tapo BELAGLOVU (Iš Genės Belaglovaitės prisiminimų)

Mano senelis turėjo gausią šeimą, bet savo žemės neturėjo, eidavo pusininkauti. Nors ir neturtingi, bet buvo katalikai ir atkaklūs žemaičiai. Kai iškilo pavojus, kad uždarys Kražių bažnyčią, stojo jos ginti. Senelis ne kartą mums yra pasakojęs: „O kaip mes kovojom išsilaužę iš tvoros mietus, su spragilais, kapojom kazokus ir jų arklius! Per naktį išsilaikėm, bet, kai paryčiais atėjo trijų šimtų kazokų būrys, prasidėjo tarsi paskutinio teismo diena. Čaižė mus bizūnais, badė pikėmis. Nustūmė mus į Kražantę, nugriuvau ir aš ir apsimečiau esąs negyvas. Tik taip išlikau. Pabėgau, bet su savo pavarde gyventi nebegalėjau.

Mano tėvas buvo baltas baltas, visai pražilęs, žmonės jį pravardžiavo baltagalviu, tai aš ir pasidariau Belaglovas. Taip ir išlikau. Žandarai ieškojo Paulauskio, jie nežinojo, kad aš esu tas pats Paulauskis. Kai atgavus Lietuvos Nepriklausomybę dalino dvarus, man, kaip pusininkui ir Kražių skerdynių dalyviui, Pakapėje iš pono Karpio dvaro davė žemės. Taip atsirado Pakapėje Belaglovai“.

Mano dėdė Jonas Belaglovas pasekė savo tėvo pėdomis. Abu buvo baigę žemės ūkio mokyklas, abu tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Rapolas tarnavo ulonų pulke, o Jonas mokėsi karo mokykloje, jau parvažiudavo būdamas vyresniu puskarininkiu. Kai užėjo bolševikai, Jonas išėjo ginti Lietuvos, buvo nepaprastai jautrus ir doras partizanas, vėliau – Vytauto Didžiojo rinktinės vadas.

Koks graudus buvo paskutinis mano pasimatymas su juo! Motina gulėjo mirties patale. Atėjo Jonas, priėjo prie motinos, pabučiavo ją, motina jį glostydama sako:

– Man širdį peiliai varsto, Rapolas areštuotas, bijau ruskių, kad neišgirsčiau apie tave pačios baisiausios naujienos...

Jonas išbučiavo motiną ir pasakė:

– Aš gerai žinau, kas manęs laukia, bet kito kelio negaliu pasirinkti.

Pasikeitė baltinius, pasižiūrėjo į savo išeiginius drabužius sakydamas:

– Kažin ar aš kada jais dar apsivilksiu?

Apžvelgė visus gryčios kampus, priėjo prie mūsų su sesute ir paklausė:

– Ar jūs prisimenat mano dainuotas dainas?

Aš tuoj pat jam pasakiau keletą jo mėgstamiausios dainos posmų: „Tyliai leidos pavargusi saulė...“ O Jonas užbaigė: „Tik tavęs, Tėvyne, nepamiršiu ir neišduosiu niekados“. Atsisveikino kiekvienam iš mūsų uždėdamas ranką ant galvos ir, kiek ilgiau pastovėjęs prie sesers, jai pasakė:

– Sesute, prisimink mane, kai manęs jau nebebus tarp gyvųjų...

Mes verkėm, o Jonas išėjo per kiemą patvoriu palei sodą. Kai toluoje jo siluetas susiliejo su mišku, mes tylėdami nusišluostėm ašaras. Namuose liko keista tuštuma, supratome, kad netekome kažko brangaus ir labai artimo.

Daugiau pareiti į gimtus namus jis nebegalėjo, nes sribai aplinkui pasalavo dieną ir naktį. Atėjo toji siaubingoji 1947 m. vasario 16-oji. Grįždama iš bažnyčios, Dukto miško

pusėje girdėjau smarkų šaudymą, o pavakary enkavedistai jau varė mus atpažinti žuvusiųjų. Tuoj pat areštavo Rapolą, aš tik po dviejų dienų buvau pakviesta į Bazilionus. Rapolas su kitu vyru netoli stribynės kasė duobę, o vyrų kūnai gulėjo patiesti stribynės kieme. Aš atpažinau ir Joną, ir keletą kitų, bet neišsidaviau, kad pažįstu, nes gerai žinojau, kas manęs laukia...

1945 metais čekistai areštavo mano žmoną ir išvežė į Vorkutą. Namuose liko keturi našlaičiai. Vyriausiai dukrai buvo dešimt, o mažiausiam sūnui tik ketveri metukai. Mamos jiems teko laukti devynerius metus. Visą tą laiką juos augino ir globojo močiutė, žmonos mama. Žmoną paleido tik tada, kai vaikai parašė malonės prašymą Vorošilovui.

R. K. p a s t a b a: KLIMENTAS VOROŠILOVAS (g. 1881 m.) – Sovietų sąjungos maršalas, 1934 -1940 m. SSSR gynybos komisaras. Nuo 1940 m. SSSR LKT pirmininko pavaduotojas ir gynybos komiteto prie LKT pirmininkas. 1946 - 1953 m. SSSR MT pirmininko pavaduotojas. 1953 - 1960 m. SSSR AT prezidiumo pirmininkas.

Pasirodo, ji net nebuvo nuteista, iš jos reikalavo, kad pasakytų, kur aš esu. Ji gi nežinojo ir negalėjo to pasakyti. Kad mano žmona areštuota, tik vėliau man pasakė mūsų ryšininkė, kuri gyveno Kužiuose ir draugavo su mano seserimi. Po ketverių metų žmoną paralyžiavo ir ji mirė.

Aš slapstiausi jau nuo 1944 metų. Daug mūsų pažįstamų pasitraukė į Vakarus ir išsibarstė po visą pasaulį. 1945 metais aš patekau į *Velko* būrį, kuris bazavosi Gruzdžių miškuose. Pažįstamų ten neturėjau, o vyrai daugiausia buvo keliauninkai, be pastovios gyvenamosios vietos. Juos įspėdavo, kad jie gali pakenkti kitiems kovotojams, bet mėgstantis išgerti ir pasiausti vadas nekreipdavo dėmesio nei į prašymus, nei į patarimus. Jaučiau, kad pritapti prie to būrio nesugebėsiu, ir per ryšininkę Skolastiką Šiurkutę pradėjau ieškoti galimybių pereiti į kitą būrį, arčiau Šiaulėnų. Tokia galimybė atsirado, ir aš susisiečiau su *Algio* būriu per Dukto miško eigulį Jurgį Tamošaitį, kuris gyveno Dukto miško vidury ir labai daug padėjo ne tik mūsų būriui, bet ir kitiems partizanams. Turėjo jis porą arklių ir karvių, gyveno su žmona ir dviem sūnumis, kurie taip pat buvo partizanai. Eigulys buvo apie 50 metų amžiaus, aukštas, galingas vyras. Jis man ir padėjo susisiekti su *Algio* būriu, kuriame atradau seną pažįstamą, ūkininko iš Notiniškių kaimo sūnų Šikšnių. Būrio vadas *Algis*-Belaglovas turėjo puskarininkio laipsnį, buvo geras žmogus, tik gal per daug pasitikintis kitais. Man atėjus į būrį, mūsųškių susidarė dvylika vyrų, tarp jų ir vienas buvęs Lietuvos lakūnas Stepas Sebastijonas-Bedalis. Visi gražiai ir draugiškai gyvenome miške jų įrengtame bunkeryje. Draugiškai spręsdavome, kam eilė eiti į kaimą maisto, žinių ar spaudos parnešti. Kartu kurdavome atsišaukimus prieš komunistus. Nesnaudė ir enkavedistai. Du kartus jie buvo mus miške apsupę ir abu kartus mums pavyko išsigelbėti, nors būta ir aukų.

Vieną naktį į kaimą su kitu partizanų išėjo vyresnysis brolis Liudvikas Šikšnys. Ūkininko sodyboje juos apsupo enkavedistai. Jo draugą nušovė, o Šikšniui pavyko pasislėpti krūmuose. Jį surado vienas to kaimo gyventojas, parsivedė į savo namus,

pradėjo slaugyti ir gydyti, bet po kurio laiko sodybą vėl apsupo enkavedistai. Dabar Šikšnys jau ištrūkti nebegalėjo. Prasidėjo susišaudymas, kurio metu jis žuvo.

Po keleto mėnesių enkavedistai areštavo ir mūsų ryšininką – eigulį Jurgį Tamošaitį. Laikė jį uždare visą mėnesį ir verbavo, kad jis pradėtų teikti žinias apie partizanų bunkerius, jų artimiausius planus, su kuo jie bendrauja. Kol nepasizadėjo jiems dirbti – nepaleido. Grįžęs į namus, pareiškė, kad geriau pats kentės ir mirs kankinio mirtimi, bet neišduos nė vieno lietuvio, kovojančio už Tėvynės laisvę, ir savo žodį jis ištesėjo.

Per visą savo partizanavimo laikotarpį teko dalyvauti šešeriose kautynėse su stribais ir rusų kariuomenės garnizonu. Iš Padubysio į Šniūraičių kaimą dažnai atvažiuodavo stribai ir apiplėšinėdavo ūkininkus. 1945 m. rugpjūčio mėnesį mūsų būrio partizanas Antanas Druceika-*Simas* išėjo į namus Giedrių kaiman persirengti, stribai apsupo jo namus, jis atsišaudydamas bandė trauktis, bet miško nebespėjo pasiekti – buvo nušautas. Mes labai niršome ant stribų ir tris dienas jų laukėme pasaloje. Trečios dienos pavaikavę stribai trimis pastotėmis grįžo į Pakapę, mes juos apsupome ir devynis paklojome vietoje (kitur – vienuolika). Jie krito kaip lapai, nė vieno šūvio neiššovė, tik vienam sužeistam pavyko pabėgti.

Kitą kartą Degučių kaime, netoli Pakapės, vyko mūsų susitikimas su *Vilko* būriu, bet kažkas įskundė, ir mus užpuolė rusų garnizonas. Kautynių metu žuvo penki mūsų kariai ir devyni rusų kareiviai bei keli stribai.

Išdavysčių pasitaikydavo gana dažnai. Verbūnuose veikė vienas aršus išdavikas iš Gruzdių. Mes nutarėme jį sunaikinti. Nuėjome su *Vilko* būriu, tarp mūsų buvo vienas gruzdietis, kuris jį gerai pažinojo. Verbūnų mokykloje vyko javų kūlimo pabaigtuvės, į kurias atėjo trys stribai. Ten buvo ir tas išdavikas su dukra, kuri visada nešiojosi automatą. Mes apsupom mokyklą ir šešiese įsiveržėm į vidų, likusieji lauke mūsų pradėjo šaudyti. Įsakėme visiems pasilikti savo vietose ir pradėjome tikrinti dokumentus. Tas išdavikas numetė pasą, išlindo pro mūsų sargybinio kojas, užlipo į antrą aukštą ir pasislėpė. Dukra pakišo automatą po lova ir išbėgo pro sargybinių, likusius tris stribus sušaudėm vietoje. Nesupratau, kaip galėjo sargyboje stovėję mūsų vyrai praleisti šitą išdaviką ir jo dukrą? Kaip vėliau sužinojom, jau kitą dieną jis su dukra susikrovė mantą ir pabėgo į Vilnių.

Kitas išdavikas gyveno kaime už Pakapės (15 km). Mes jį tris kartus raštiškai įspėjom, kad liautųsi išdavinėjęs partizanus, bet jis nesiliovė. Partizanų Karo lauko teismas jį nuteisė mirties bausme, mes buvome įgalioti jį sunaikinti. Nuėjome naktį pas jį ir pamatėme gryčios viduje ginkluotą komsorgą. Mūsų kariai paleido seriją ir nušovė išdaviką, tuo metu šviesa viduje užgeso, ir visi ten buvę likusieji išsislapstė. Mudu su Sebastijonu įėjome į vidų ir pareikalavome tuojau uždegti šviesą. Moteris uždegė lempą, žiūrime – po stalu guli tas komsorgas su automatu. Aš sugriebiau už automato, ištraukiau iš rankų ir padaviau Stepui, o komsorgą nušoviau vietoje. (Buvo išleistas partizanų vadovybės įsakymas, kad visus, kurie mums pasipriešina ginklu, šaudyti vietoje).

Aš turėjau du nelegalius pasus, esant reikalui, persirengdavau civiliais drabužiais ir keliaudavau per kaimus kaip žvalgas, ginkluotas pistoletu ir viena grana-

ta. Gaudavau užduotis išžvalgyti Šiaulėnų, Tytuvėnų, Kelmės valsčius ir nustatyti, kiek kur yra rusų garnizonų, kiek sribų. Naktį keliaudavom trise, su dviem apsauginiais, apsirengę kariškomis uniformomis ir ginkluoti.

1945 metais buvo išleistas enkavedistų atsišaukimas į partizanus, kad visi iš miškų grįžtų į namus, grąžintų ginklus ir pradėtų taikų gyvenimą. Mes iškart įtarėme, kad tai dar viena enkavedistų klaida. Vienas ūkininkas, turėjęs 30 ha žemės, susigundė ir nusprendė grįžti. Mes buvome prieš tokį apsisprendimą, juk jį galėjo pradėti tardyti, o jis, neišlaikęs kankinimų, galėjo mus visus išduoti. Bet vadas *Algis*-Belaglovas, pats būdamas labai doras ir taurus žmogus, patikėjo pasirašiusiojo priesaika ir leido jam iš būrio pasitraukti. Tik tris mėnesius jis ramiai pagyveno savo namuose, o po to jį areštavo ir išvežė į Šiaulių kalėjimą. Šiaulių kalėjime tardė, visokiais būdais kankino, ir neišlaikė žmogus, pasižadėjo būti informatoriumi ir pranešinėti viską, ką tik sužinos apie partizanus, jų ryšininkus ir rėmėjus. Mes po jo išėjimo jau buvome pakeitę dislokacijos vietą ir su juo jokių ryšių nebepalaikėme, todėl ir pranešti jis neturėjo ko. Nors enkavedistai atvažiuodavo ir klausinėdavo jį bei mūsų ryšininką Tamošaitį, bet Tamošaitis apie mus nieko jiems nepasakydavo. Tada tas ūkininkas 1946 metų spalio mėnesį kreipėsi į eiguļį Tamošaitį, prašydamas padėti jam susisiekti su būriu, atseit turįs įdomių naujienų, o ir šiaip norėtų pabendrauti. Tamošaitis juo patikėjo ir iškviėtė mūsų būrio vadą *Algį*, o šis atsivedė jį į bunkerį. Pokalbis vyko naktį, buvęs mūsų draugas tikrai daug įdomaus pripasakojo apie tai, ką kalba užsienio radijas, kad Amerikos balsas vis dar žada pradėti karą prieš rusus ir kad tai įvyks artimiausiu metu, o po to lyg tarp kitko paklausė, kokia kryptimi bandytume trauktis, jeigu ir vėl mus apsuptų. Vadas jam smulkiai išaiškino traukimosi planą, pasakė, kad trauktumėmės į Tyrulių pelkes, nes jau iš dviejų apsupimų laimingai pasitraukėme į Tyrulius ir likome gyvi. Dėl tokio keisto vado atvirumo mes, aišku, buvome labai nepatenkinti, bent jau mudu su Sebastijonu įtarėme, kad į mūsų būrį atėjo judas. Vieni pritarė vado patiklumui, kiti prašė greičiau keisti dislokacijos vietą, kad nebūtumėm netikėtai užklupti ir sunaikinti. Po savaitės mes jau buvome įsikūrę kitoje to paties miško vietoje, visiškai arti Tyrulių pelkės.

Mes turėjome dešimtvietę palapinę ir joje apsigyvenome, net žeminės nekasėme, kadangi nedidelės eglaitės ir pušelės puikiai maskavo vietovę. Palapinės viduje buvo metalinė krosnelė, kad niekas nepastebėtų dūmų, maistą gamindavomės tik naktimis. Gruodžio mėnesį atvyko keletas partizanų iš centro, vienas jų turėjo net pulkininko laipsnį. Jis mums ir pasakė, kad neverta tikėti legendomis apie greitą amerikiečių atėjimą, apie komunistų gailestingumą tiems, kurie grįžta iš miškų. Tą pulkininką miške mačiau antrą kartą, tik pavardės jo nežinojau, nes mes vieni kitus vadindavome slapyvardžiais. Dabar ir būrio vadas patikėjo, kad buvęs ūkininkas – tikrai išdavikas ir kad dėl jo atvirumo galime būti nubausti.

Gruodžio mėnesio pabaigoje iškrito labai daug sniego, iš Daugėlaičių dvaro rekvizavom dvi karves, vieną karvę papjovėm, o kitą pasilikom pas ūkininkus. Maisto turėjom pakankamai, galėjom gyventi neišeidami iš miško. Ūkininkai va-

žinėdavo į mišką malkų, keliukus išmindavo, o mes tais keliukais, kai reikėdavo, nueidavom ir į kaimą.

Naujuosius 1947-uosius metus sutikome ramiai. Du mūsiškiai net buvo išėję į kaimą, parsinešę laikraščių ir žinių. Sausio mėnesį gyventi būtų buvę visiškai ramu, jeigu ne gilus sniegas (net iki 25 cm). Buvo pavojinga vaikščioti, mus galėjo išduoti pėdsakai.

1947 m. vasario 16 d. rusų NKVD kariuomenė apsupo Dukto mišką. Buvome pakviesti pas ryšininkę *Uošvę*-Janiną Sajienę švęsti Vasario 16-osios, tad visi dešimt vyrų vasario 15 d. vakare, apie 22 valandą, iškeliavome į Pakapės kaimą. Dviese patraukė į kitą pusę, stovyklą palikdami visiškai tuščią. Pas *Uošvę* pasivaishinom, sukalbėjom maldele, pasimeldėm, po to nuėjom dar pas vieną ryšininką ir apie ketvirtą valandą ryto grįžom į stovyklą (palapinę). Eidami vienas paskui kitą, iš paskos traukėm eglutę, bet ten buvo išvažinėtas keliukas, bet kam galėjo būti aišku, kad praėjo ne vienas žmogus. Pasiekę stovyklą, sutarėme, kad budėsime po vieną valandą. Užsikūrėme krosnelę, pradėjome gaminti valgių rytojaus dienai. Aš labai greitai užmigau ir susapnavau sapną, kurio nepamiršiu visą gyvenimą. Sapnuoju, kad mus dideliu ratu apsupo daug raudonų karvių. Rytą sapną papasakoju Sebastijonui, jis dar pajuokavo, kad gal tikrai raudonosios karvės jau nebetoli. Kėlė nerimą ir tai, kad į stovyklą negrįžo du išėję vyrai. Vasario 16-osios rytą ramiai papusryčiavome ir kiekvienas užsiėmėme savais reikalais: kas skaitė, kas rašė, kas tyliai šnekučiavosi. Diena buvo saulėta, rami ir šalta. Apie penkioliką valandą Steponas Sebastijonas-*Bedalis* (karo aviacijos lakūnas, tarnavęs Zokniuose III-ojoje eskadrilėje), stovėdamas sargyboje, pastebėjo nuo Tyrulių pelkės pusės slenkančius baltomis maskuotėmis apsirengusius kareivius. Jis tuoj pat atbėgo ir pasakė, kad mus jau supa rusai. Mes iškart griebėmės ginklų. Rinktinės vadas Belaglovas davė įsakymą:

– Klausyt mano komandos! Visi paskui mane!

Pradėjom trauktis, o Sebastijonas į artėjančius rusus atidengė automato ugnį. Rusai irgi į mus atidengė ugnį, bet mes labai mažai atsišaudėm, tik traukėmės. Sebastijonas pasivijo mus, bet Belaglovas padarė klaidą, kad nuvedė mus prie Tyrulių. Tyrulių palaukė buvo juodai nugulta rusų, kas keli metrai vienas prie kito jie gulėjo sniege. Tik tada supratom, kad čia neprasimušim. Tada pasukom miško keliuku į kitą pusę, bet čia iš po eglaičių irgi išsoko būrys rusų ir atidengė ugnį. Kadangi mes jau buvome pasiruošę netikėtumams, taip pat atidengėme ugnį į juos. Iš mūsiškių iškart krito kulkosvaidininkas Stanislovas Jurgutavičius-*Aidas*, sunkiai sužeidė *Dundą*, kilusį iš Radviliškio, ir Antaną Tamošaitį-*Berželį*. Juos dar gyvus čekistai nuvežė į Šiaulius, bet ten jie mirė. Po to mes metėmės atgal, Belaglovas įsakė trauktis. Traukėmės atsišaudydami trumpomis serijomis. Mums viršum galvų pasipylė raudonos raketos, o mes mišku traukėmės į Polekėlės pusę. Buvo jau maždaug pirma valanda dienos. Prie Polekėlės vėl mus pasitiko čekistų kulka. Mes sukritom į sniegą ir atidengėm į juos atsakomąją ugnį. Prieš tai dar buvome devyniese, o čia likome tik šešiese: Belaglovas, Vytautas Šikšnys-*Vytautas*, Sebastijonas, Jonas Dauk-

ša-*Genys*, Juozas Jurgutavičius-*Rūta* ir aš. Tie, kurie buvo išėję į Radviliškio pusę, Daugėlaičių link, Valerijonas Daukša-*Dagilis*, *Dobilas* ir dar vienas, nebegrižo, nes grįždami pastebėjo, kad miškas apsuptas.

Kai sukritę į sniegą atsišaudėm, Belaglovas pasiūlė trauktis į didelį mišką, ten rastume saugesnę priedangą, bet mes buvome taip prispausti prie žemės, kad apie kokią nors traukimąsi nebebuvo nė kalbos. *Rūta* krito pirmas, po jo krito *Vytautas*, *Genys*. Likome trise: aš, Belaglovas ir Sebastijonas. Kautynės tęsėsi apie šešias valandas, saulė kryo vakarop. Belaglovas perėmė žuvusio *Aido* kulkosvaidį ir leido seriją po serijos. Kai baigėsi kulkosvaidžio šoviniai, tada kulkosvaidį numetė ir paėmė automatą, bet tuo metu jį sunkiai sužeidė. Pamačiau, kaip jis išsitraukė pistoletą iš dėklo, priglaudė vamzdį prie smilkinio ir garsiai suriko:

– Sudie, broliai! Tebūna laisva Lietuva!

Nuaidėjo šūvis, ir rinktinės vadas sukniubo veidu į sniegą. Nuo manęs jis krito maždaug už septynių metrų. Likom su Sebastijonu tik dviese. Aš jam pasiūliau trauktis, galėjau dar jį pridengti, nes buvo likusi viena pilna apkaba šovinių ir viena granata. Sebastijonas pradėjo trauktis, aš trumpom serijom bandžiau pridengti jį, bet rusai buvo jau čia pat ir iš visų pusių šaukė:

– Zdavaites (Pasiduokit)!

Šaukiau kiek galėdamas „Traukis, *Bedali!*“ ir vis dar šaudžiau į rusus. *Bedalis* pakilo trauktis, bet už kokių trijų metrų sukniubo į sniegą. Taip aš jo nebemačiau.

Likau vienas. Prisiminiau, kad prieš nusišaudamas rinktinės vadas nesunaikino dokumentų, kurie buvo jo planšetėje. Galvoju: iššaudysiu visus šovinius ir bėgsiu prie planšetės sunaikinti dokumentų. Pakilau. Mečiau granatą ir prišokau prie planšetės, bet iškart pajutau krūtinėje šilumą ir netekau sąmonės.

Atsibudau naktį, supratau, kad guliu rogėse aukštiekninkas, atmerkiau akis ir pamačiau danguje šviečiantį mėnulį. Šalia gulėjo Sebastijonas, nesupratau, ar jis gyvas, ar miręs. Kažkoks ūkininkas vadeliojo arklį, aš jau norėjau sušukti, bet netoli rogių pamačiau einantį būrį kareivių ir prikandau liežuvį.

Mus atvežė į Pakapę, į MGB kariuomenės būstinės štabą. Mane du kareiviai paėmė už pažastų ir išvilko iš rogių. Pastatė ant kojų, visai nevaldžiau kairės rankos, nes viena kulka buvo kliudžiusi rankos sąnarį, o kita – kaklą, buvau visas kruvinas. Prišoko prie manęs ruskis karininkas ir pistoleto rankena trenkė į dantis. Išmušė penkis dantis, aš nugriuvau, kareiviai jau manęs nebeišlaikė. Įnešė į tą pastatą, kur buvo įsikūręs jų kariuomenės štabas, atnešė Sebastijoną ir abu suguldė ant grindų. Tas majoras, kuris man išgrūdo dantis, įsakė ten buvusioms moterims mus perrišti. Moterys išsigandusios žiūrėjo į mus, bintų neturėjo, tai suplėšė antklodę ir perrišo žaizdas. Čia mus dar gerokai pavelėjo, labai sudaužė galvą, sąmonę atgavau tik tada, kai nuvežė į Šiaulius.

Nuvežė mus į Šiaulių MGB ir paguldė, šalia jau gulėjo *Dunda* ir Antanas Tamošaitis-*Berželis*. Jie dar buvo gyvi, bet vos bealsavo, gargaliavo, kraujas tekėjo jiems iš burnų. Aš vėl tarsi užmigau, greičiausiai netekau sąmonės, o kai prabudau, šalia jau nebebuvo nei *Dundos*, nei Tamošaičio. Mirusius juos išnešė.

Mudu su *Bedaliu* ten laikė tris paras. Šalia stovėjo du šiltai apsirengę sargybiniai su automatais ir saugojo, kad nepabėgtume, o mes buvom apsirengę tik uniformomis, nes su milinėmis bėgti buvo sunku, tą balastą išmėtėm kautynių lauke. Šaltis buvo per dvidešimt laipsnių. Atėjo karininkas ir norėjo paklaust, kiek mūsų buvo, bet mano burna sutino, nieko negalėjau pasakyti. Sebastijonas irgi nešnekėjo, jam buvo peršautas kaklas ir plaučiai. Pamatęs, kad su mumis nesusišnekės, karininkas davė nurodymą kareiviams išnešti mus į sunkvežimį. Paguldė sunkvežimyje ir atvežė prie kalėjimo vartų. Aš nežinau kodėl, bet į kalėjimą mūsų neįleido kokias tris valandas. Kai įvežė į kalėjimo teritoriją, mus nunešė į tokį mažą namelį, kuris stovėjo visai prie pat vartų. Ten buvo dvidešimties lovų kalėjimo ligoninė. Ligoninę aptarnavo vienas sanitaras, gydytojų nebuvo. Suguldė mus į metalines lovas, *Bedalį* paguldė septintoje lovoje, prie durų visą laiką stovėjo du sargybiniai.

Sanitaras mus nurengė, išplovė žaizdas, apibintavo. Taip mes išgulėjom apie devynias paras, niekas niekur mūsų nevedė, neklausinėjo. Kai atlėgo tinimai, tuomet naktimis pradėjo taisyti į antrą aukštą tardyti. Iš pradžių tardė po šešias septynias valandas, o vėliau ir iki aštuonių ryto nepaleisdavo. Tardydami mūsų geležiniais strypais. Vieną kartą tardytojas majoras kaip trenkė man tuo strypu, tai aš kaip futbolo kamuolys nulėkiau kabineto galan. Kitą kartą su metaliniu strypu trenkė per galvą, aš pakėliau ranką, bandžiau prisidengti veidą, tai kirto per pirštus ir vieną pirštą sutrupino. Arba, būdavo, pasodina ant metalinės kėdės, už nugaros atsistoja čekistas, sugriebia už rankos ir suka. Į kabinetą atnešdavo spaustuvus, vienas čekistas ranką įkiša spaustuvan, o kitas veržia, veržia tol, kol iš po panagių ima sunktis kraujas. Tardė du tardytojai pasikeisdami, o vertė žydas. Vertėjauti ateidavo ir lietuviai leitenantas.

Kalėjimo ligoninėje išgulėjome tris mėnesius, iki gegužės 15 dienos. Tą dieną mus perkėlė į trečią aukštą, į 40-tą kambarį, ir tardymas baigėsi. Paskutinį kartą čekistas majoras pasikvietė mus ir ėmė gražiai kalbinti: „Pasakykit, kas su Amerika turėjote kokių ryšių?“ Aš pasakiau, kad jokių ryšių mes negalėjome turėti, nes buvome eiliniai partizanai, vadas gal ir galėjo ką žinoti, bet jis žuvęs. Mums apie tai jis niekada nėra kalbėjęs. Sebastijonas irgi lygiai tą patį jam pasakė. Nors ir Sebastijonas buvo štabo viršininkas, mes prisistatėm kaip eiliniai partizanai. Aš neturėjau ūkio, bet pasakiau, kad buvau ūkininkas, Notiniškių kaime turėjau dvidešimties hektarų ūkį, todėl mano byloje užrašė, kad aš teikdavau banditams maistą, o 1946 m. mane banditai išsivedė į mišką. Kai dar manęs netardė, aš prisistačiau Stepu Steponavičiumi, Kazimiero, g. 1908 m., o iš tikrųjų aš esu Stasys Juodkazis, Juozo, g. 1912 m. Šitas majoras, pasirodo, vadovavo mūsų apsiausties operacijai, kurios metu žuvo ne tik mūsų vyrai, bet ir aštuoni jų kareiviai ir vienas karininkas. Buvo ir sužeistų. Tik dabar supratau, kodėl jis taip žiauriai su mumis elgėsi – taip „atsiskaitė“ už žuvusį draugą ir kareivius.

Kai okupantų išgama generolas Bartašiūnas 1946 m. išleido įsakymą grįžti iš miškų, atiduoti ginklus ir registruotis, pradėti dirbti liaudžiai naudingą darbą, jauni partizanai, kurie buvo pasitraukę į miškus dėl to, kad nereiktų eiti į okupantų

kariuomenę, registravosi. Partizanų vadovybė norintiems leido registruotis, bet pareikalavo, kad nebūtų išdavysčių. Kai registrantus rusai pradėjo suiminėti, daugelis grįžo atgal į miškus, nusprendę verčiau jau žūti savo žemėje, negu važiuoti vergijon į Sibirą.

Vieną dieną atsidarė 40-os kameros durys, ir įėjo generolas Bartašiūnas su dviem karininkais. Įėjo toks oras, pasipūtęs, su sarkastiška šypsena ir paklausė lietuviškai:

– Tai už ką jus čia taip nubaudė?

Nors kameroje buvo apie keturiasdešimt kalinių, visi tylėjo, niekas nenorėjo kalbėti su pasipūtusiu generolu. Tada tą patį klausimą jis pakartojo rusiškai, bet irgi jokio atsakymo nesulaukė, nors kameroje, tikrai žinau, buvo ir rusų. Matyt, supratęs, kad ne į tą kompaniją pakliuvo, apsisuko ir išėjo. Taip teko matyti patį didžiausią Lietuvos budelį Juozą Bartašiūną.

Man buvo lengviau, kai šalia atsirado Stepas. Mes vienas kitam pasipasakodavome apie tardymo eigą, pasiguosdavome, ir lengviau pasidarydavo. Pasivaikščioti išvesdavo tik vieną valandą per dieną, o po to vėl gultai be čiužinių, be pagalvių, vėl ta pati dilgėlių „balanda“ su pašvinkusia žuvimi, kurios gaudavome po pusę litro, ir 600 gramų duonos. Vėl sutino mūsų veidai nuo tvankumos ir bado. Dar blogiau jautėsi vyrai, parvežti iš Sibiro pertardyti ir perteisti. Lėta bado mirtis sėlino prie mūsų žingsnis po žingsnio, nesimatė jokios prošvaistės. Man dar labai trukdė nulausti dantys, valgyti ir kalbėti buvo sunku. Tai pastebėjo ir majoras. Kitą dieną po pasivaikščiojimo du sargybiniai nuvedė mane į tardymo kabinetą, kur manęs laukė dantų gydytoja. Ji pradėjo „operaciją“. Vietoj narkozės mane suėmė du sargybiniai: vienas už galvos, kitas už rankų ir tvirtai laikė, o „daktarė“ didžiulėmis replėmis ėmė traukti dantų šaknis. Kol ji traukė dvi pirmąsias šaknis, jaučiau baisų skausmą, po to pajutau, kad stoja širdis. Tik tada „daktarytė“ prisiminė, kad reikia padaryti injekciją ir numarinti skausmą. Baigusi „operaciją“, palenkė mano galvą ir šliukstelėjo šalto vandens. Kai atsimerkiau, mane vėl parvedė į tą pačią kamerą. Visą parą išgulėjau ant narų su ištinusia galva, nebegalėjau net kalbėti. Dantų „operacija“ iš manęs atėmė daug sveikatos ir jėgų. Vargino ir mūsų rūbai, kurių niekas nei valė, nei plovė, jie buvo sustirę nuo kraujo. Teko vėl kreiptis į majorą, kuris operatyviai reagoavo į mano dantų skausmą. Po trijų dienų mūsų viršutiniai drabužiai buvo išskalbti.

Vieną rytą išgirdau komandą išeiti į koridorių su visais daiktais. Paskutinį kartą apsirengti padėjo kameros draugai, nes kairė ranka po sužeidimo nesilankstė, o ir šiaip judėti dar buvo sunku. Išėjęs į koridorių, pamačiau karininką ir du kareivius. Išvedė į kiemą, ten jau laukė sunkvežimis ir būrys kareivių. Kai užsitrenkė kalėjimo vartai, pamačiau, kad gatvėje stovi dar du pilni kareivių ir karininkų sunkvežimiai. Mane pasodino į pirmojo sunkvežimio kėbulą, atėjo tas pats majoras tardytojas ir padavė maisto ryšulėlį, kuriame buvo gabalėlis duonos ir lašinių. Pagalvojau, kad tai paskutinė „dovana“ prieš mirtį. Brangi dovana... Įnikau kramtyti kuklias maisto atsargas. Apie kažką jie kalbėjosi, juokėsi kareiviai, net nepastebėjau, kaip sudorėjau pusę davinio.

Sunkvežimis pravažiavo miestą ir pasuko Pakapės link. Mėginau klausti kareivių, kur mane veža, bet jie atsakė: „Ne ponimajem (nesuprantam)“. Važiuome iki skausmo pažįstamomis vietomis. Tos pačios pievos, laukai, keliai iš Pakapės į Polekėlės kaimą, sankryža ir miškas, mano miškas, kuriame pragyventa beveik pusantų metų, kuriame amžinu miegu užmigo mano draugai.

Mūsų sunkvežimis sustojo vidury Polekėlės kaimo. Priėjo majoras ir liepė mane iškelti iš mašinos. Kareiviai iškėlė, majoras nusivedė mane prie vieno namo. Ten stovėjo dvi moterys ir pilnomis baimės akimis žiūrėjo į kareivius ir mane. Majoras pasiteiravo, ar aš tų moterų nepažįstu. Atsakiau, kad matau jas pirmą kartą. Žinoma, sakiau netiesą, nes puikiai prisiminiau, kaip jos lankydavosi pas mus miške, atnešdavo žinių, maisto ir rūbų. Kai majoras su kareiviais paliko mus trumpam vienus, aš joms pasakiau, kad nieko nebijotų. Majoras paliko mane nesaugomą dar kelias valandas. Įtariu, kad jis norėjo sudaryti man sąlygas pabėgti į mišką, esantį maždaug už pusantro kilometro, bet aš nesusigundžiau, nes žinojau, kad ten manęs lauktų naujos kančios ir pražūtis.

Grįžę kareiviai vėl pasodino mane į sunkvežimį, kuris kartu su kitais pasuko atgal į Šiaulius. Koks šios kelionės ir akistatų su moterimis tikslas? Įkyriai lindo galvon mintis, kad majoras žino apie išlikusius būrio vado *Algio* dokumentus, apie brėžinius ir planus, kuriuose buvo pažymėtas ir Polekėlės kaimas. Kai grįžęs į kalėjimą su Stepu pasidalijau ne tik likusia duona su lašiniais, bet ir savo spėlionėmis, jis pritarė minčiai, kad domimasi *Algio* dokumentais, tuo labiau, kad ir Stepas buvo apie tai klausinėjamas per tardymą.

Tą naktį niekas manęs nežadino ir nevedė tardyti. Viešpatie, kokia laimė ramiai išsimiegoti! Kitą dieną nuvedė pas majorą, kad pasirašyčiau ant paskutinio tardymo protokolo. Kai pasirašiau, majoras pradėjo su manimi draugiškai šnekučiuotis ir klausinėti apie partizanų sąjungą, apie tai, kokias žinias mes gaudavome iš Amerikos. Aš jam atsakiau, kad apie tai tikrai nieko nežinau, kadangi tai buvo būrio vado paslaptis. Išsiskiriant majoras pasakė, kad man belieka laukti teismo, po kurio mane išveš pas baltąsias meškas. Tai buvo paskutinis susitikimas su majoru.

Taip praėjo keletas dienų. Niekas mumis daugiau nesidomėjo ir mums niekas nebuvo reikalingas, bet vienos dienos popietę karininkas man liepė ruoštis ir išsivedė į kalėjimo kiemą, kur jau laukė brezentu dengtas sunkvežimis ir sargybiniai. Kareiviai atidarė užpakalinį bortą, pastatė iš lentų sukaltą suolelį, išokęs į kėbulą, kareivis padavė man ranką ir padėjo įlipti. Paskum mane įlipo ir karininkas. Tik tada pamačiau, kad kėbule ant grindų guli keli kastuvai. „Nejaugi tai paskutinė kelionė?“ – pagalvojau. Tokios mintys tiesiog gręžte gręžė smegenis. Stovėjau sustingęs, nežinodamas, kaip man toliau elgtis. Staiga karininkas pakėlė brezento kraštą, parodė jauno vyro lavoną ir paklausė, ar pažįstu. Kai atsakiau, kad nepažįstu, jis patempė mane už rankos ir paprašė įsižiūrėti atidžiau. Man buvo taip baisu, kad negalėjau nė žodžio ištarti. Vaikinas buvo išrengtas, basas, iš galvos ir krūtinės dar tekėjo kraujas. Karininkas, pamatęs, kad aš labai susijaudinau, liepė išlipti. Karei-

viai nuvedė mane atgal į kamerą, o ten iš visų pusių apspito vyrai ir ėmė klausinėti, kur buvau ir ką mačiau.

Vėl bėgo dienos, praėjo savaitė, baigėsi gegužis. Birželio pradžioje pranešė, kad prasidės teismas. 1947 m. gegužės 29 d. mus su Sebastijonu penki čekistai su automatais ir šunimi išvedė į teismą. Teko apie du kilometrus eiti akmenimis grįstomis Šiaulių miesto gatvėmis, kol pasiekėme trijų aukštų teismo pastatą. Įvedė mus į patalpą, kurios gale stovėjo ilgas stalas, užtiestas raudona staltiese, o už jo trys aukštos kėdės. Netrukus įėjo teisėjas ir dvi moterys. Teisėjas atvertė mūsų bylas ir, pasikvietęs arčiau stalo, pradėjo klausinėti. Apklausa truko maždaug dvidešimt minučių, po to teismas išėjo pasitarti. Per pusvalandį mus abu nuteisė mirties bausme sušaudant. Ir viskas. Iškart už nugarų surišo rankas ir nuvedė atgal į kalėjimą. Atvedė į antrą mirtininkų kamerą, kurioje krauju ant sienos buvo užrašytos pasmerktųjų pavardės. Atėjo karininkas ir atnešė pasirašyti nuosprendžius. Aš pasakiau, kad sau nuosprendžio nepasirašinėsiu, jeigu nuteisė sušaudyti, tegu šaudo be parašo. Stepas pasakė, kad ir jis nepasirašys. Mes nepasirašėme, karininkas išėjo. Po trijų dienų atsidarė kameros durys, vėl atėjo karininkas su dviem popieriaus lapais, sako:

– Parašykite malonės prašymus Stalinui, kad jums dovanotų mirties bausmę.

Aš ir vėl pasakiau, kad jokio prašymo nerašysiu, Steponas irgi tą patį pasakė. Karininkas apsisuko ir išėjo. Mes laukiame, kada mus sušaudys. Klaike savijauta, kai žinai, kad tuoj tuoj reiks mirti. Aplinka šurpi. Dienos slinko labai lėtai, jau ir pasivaikščioti nebevesdavo. Mūsų savijautą galėtų suprasti tik tie, kuriems kažkada teko sėdėti mirtininkų kameroje. Kiekvienas žingsnis koridoriuje vertė įsitempti, kiekvienas durų atrakinimas versdavo sunerimti: gal jau dabar atėjo vykdyti mirties nuosprendžio? Dar duodavo šiek tiek užvalgyti, bet maistas į burną nebelindo. Steponas turėjo tik motiną, kuri gyveno Šiauliuose, o mano artimieji apie mane absoliučiai nieko nežinojo. Kai tik suskambėdavo raktai, apsikabindavom su Stepuku, atsisveikindavom, rodydavosi, kad jau daugiau nebepasimatysim niekada. Prieš naktį sukalbėdavom poteries, bet net miegas neimdavo. Vaikščioti nebuvo kur, kamera buvo tik dviejų metrų pločio ir trijų metrų ilgio.

Praėjo apie dvylika parų. Kartą atsidarė kameros durys, dabar jau, atrodo, tikrai ves šaudyti. Įeina prokuroras ir du karininkai. Atsinešė bylą ir popieriaus lapą. Pasakė, kad mūsų byla peržiūrėta Maskvoje, mirties bausmė pakeista į dvidešimt penkerius metus lagerio ir penkerius metus be teisių, ir liepė pasirašyti. Aš pažiūrėjau į Steponą ir pasakiau jam: „Steponai, aš nepasirašysiu“. Steponas sako: „Ir aš nepasirašysiu“. Prokuroras buvo lietuvis, gerai suprato, ką mes kalbam. Užvertė bylą ir išėjo.

Už kokių dviejų savaitių atvedė dar vieną kalinį – žemaitį Kuchanką, jis rėmė Žemaičių apygardos partizanus maistu, buvo jų ryšininkas. Jį irgi buvo nuteisę mirties bausme, o vėliau, kaip ir mums, bausmę pakeitė į dešimt metų lagerio. Iš pradžių mes galvojom, kad jis šnipas. Vėliau kartu su juo buvome ir lageryje, bet jis Tėvynėn nesugrįžo, liko gulėti kalinių kapinėse Balchaše.

Vėliau mus išvežė į Vilniaus persiuntimo punktą, o rugpjūčio mėnesio pabaigoje surinko 680 kalinių ir išvežė etapu Rusijos link. Vežė labai ilgai, traukinys dažnai stoviniavo, kol pagaliau atvežė į Sverdlovską. Sverdlovske išlaipino ir varė į pirtį, o po penkių parų poilsio nuvežė į Krasnojarską. Krasnojarske stovėjome septynias paras. Kalinius atskyrė, apie du šimtus lietuvių, tarp jų ir mus, nuvežė į Kansko miestą. Buvo jau pradėję šalti, apie 10 – 15 laipsnių šalčio. Pasirodo, mus norėjo plukdyti Jenisiejumi į šiaurę, bet Jenisiejus jau buvo aptrauktas ledu, garlaiviai nebeplaukė. Mėnesį gerai pamaitino Kansko persiuntimo punkte ir pasakė, kad ruoštumėmės į kelionę pėsčiomis, varys į miškus, į Sajanų kalnus.

Varė apie dešimt dienų. Ėjome visai pamažu, nes buvome labai nusilpę. Naktį nakvodavom ant plikos žemės, užsikurdavom laužus. Mus nuvarė į Sajanų kalnus ir apgyvendino 1300 metrų aukštyje virš jūros lygio nežengiamuose miškuose. Ten buvo Tugačių lageris. Atėję į tą lagerį, taip buvom išvargę ir išsekę, kad tris paras išgulėjom nejudėdami.

Suskirstė mus į brigadas, davė pjūklus, kirvius ir – į darbą. Čia dirbome neilgai, mudu su Stepu ir dar keliais kaliniais atskyrė ir išvedė į už 50 km esantį Mamzos lagerio punktą. Ten mes irgi kirtome mišką, bet be sargybos, tebuvo tik civiliai žmonės, kurie aptarnavo lagerį. Po kurio laiko mus visus, kurie buvo teisti mirties bausme, perkėlė į griežtojo režimo lagerį. Ten išbuvome tik du mėnesius, rusų karininkai suorganizavo pabėgimą. Nuginklavo sargybinius, pabėgo, planavo pereiti Sajanų kalnus ir patekti į Mongoliją. Už dvylikos kilometrų susikūrė lauželi, bet sekliai juos pastebėjo ir visus sušaudė. Mus vėl gražino į Mamzą, iš Mamzos perkėlė į Tugačių, kur iš Leningrado buvo atvežta 150 vagių. Dirbti jie neidavo, tik reikalavo pagerinto maisto. Kai virtuvės, o ypač kepyklos vedėjas pradėjo reikšti savo nepasitenkinimą, kriminaliniai nusprendė juos nužudyti. Sulošė partiją kortomis ir tas, kuris pralošė, turėjo nužudyti kepyklos vedėją. Nuėjo į kepyklą, pareikalavo duonos ir, kai vedėjas ėjo jos atnešti, gavo du peilio smūgius į nugarą. Pargriuvus jam buvo smeigti dar aštuoni peilio smūgiai, po pusvalandžio žmogus mirė. Jis buvęs rusų pulkininkas. 1941 m. prasidėjus karui, jis buvo Kauno aerouosto viršininkas. Čekistų areštuotas, nuteistas dešimčiai metų lagerio ir išsiųstas į Sibirą už tai, kad vokiečiai subombardavo visus Fredos aerouoste stovėjusius karinius lėktuvus. Buvo labai graudu, kai, praėjus savaitei po jo mirties, atėjo pranešimas apie jo reabilitaciją ir leidimas grįžti į laisvę. Iš to lagerio į Lietuvą negrįžo ir keletas lietuvių: mirė septyniadešimtmetis Šeduvos bažnyčios klebonas, Taišete mirė buvęs mūsų respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis.

Šitie vagys ir mus ėmė terorizuot, pradėjo atiminėt maistą, pinigus, kuriuos mums nuo 1949 m. buvo pradėję mokėti už darbą. Mes perspėjome lagerio viršininką, kad jis šituos vagis sutvarkytų, bet jis nieko nedarė, atseit jiems statomas kalėjimas, kuriame jie bus uždaryti. Tas kalėjimo „statymas“ per daug ilgai užsitęsė, mūsų kantrybė išseko. Mes susitarėme, kad tuos vagis reikia pamokyti. Vienas latvis pasiūlė pasidaryti tokias lazdas (rus. „dubinka“) ir, kai jie ką nors iš mūsų užpuols, visiems kartu juos pulti. Taip ir buvo. Kai mes gavome atlyginimus, jie 1951 m.

sausio mėnesį mus užkabino, tada mes ir paleidom į darbą tas savo „dubinkas“. Kriminaliniai buvo ginkluoti savo gamybos peiliais, o mes – savo gamybos lazdomis. Kova tęsėsi iki ryto. Sargybiniai bokšteliuose pradėjo šaudyti, subėgo viršininkai, jiems susidarė įspūdis, kad sukilo visas lageris, ruošiamas visuotinis pabėgimas. Po šitos kriminalinių egzekucijos malūnsparniais atskrido aukščiausioji valdžia, prasi-dėjo teismai, nuteisė ir vieną lietuvį – Dumčių.

Mus ir vėl pervedė į Tugačio lagerį. Tai buvo didelis lageris, visa valdžia gyveno čia pat, miškuose. Mes toliau kirtome medžius, gaminome rąstus. Mano partneriu šiame darbe tapo Jonas Liaukus. Sunku būtų suskaičiuoti, kiek Sibiro pušų nu-pjovėme mudu su Jonu. Jis buvo gerokai jaunesnis už mane, todėl ir namų labiau ilgėjosi. Vieną naktį jie su Vytu Stašaičiu nusprendė pabėgti iš lagerio. Užmetė ant elektros laidų vielą, kad visame lageryje užgestų šviesa. Vos tik šviesa užgeso, iš kontoros išėjo budintysis ir juos pastebėjo. Tada abu greitai įbėgo atgal į baraką ir atsigulė. Nepagyriau vyrų už tokį elgesį, juk jau matė, kaip Sajanų kalnuose sušau-dė dvylika pabėgėlių. Užteko, kad Stašaičio tėvas, buvęs Lietuvos karininkas, buvo nukankintas ir net nežinia, kurioje Sibire vietoje ilsisi jo kaulai.

Vytautas Stašaitis grįžo į Lietuvą, tapo architektu. Dabar jau pensininkas, gyve-na Kaune, turi dukrą ir vaikaičių. Jonas Liaukus gyvena Vilniuje. Likusį gyvenimą jis pašventė dailei, užaugino dvi dukteris. Dabar jau irgi pensininkas.

1951 metų sausį visus politinius kalinius išgabeno iš lagerio ir nuvežė į Kamską, kur „sukrovė“ į prekinis vagonus ir išvežė.

Mūsų ešelonas atriedėjo į Balchašo lagerį Kazachstane. Mus su vagonais atstū-mė tiesiog prie spygliuotos lagerio tvoros, už kurios matėsi iš molio drėbti barakai. Naujieji viršininkai mus išrikiavo po keturis ir atvedė į klubą, kur pradėjo klausinė-ti, kas ką moka, kokias turime specialybes. Labiausiai buvo reikalingi statybininkai, nes reikėjo statyti vario liejyklą ir gyvenamuosius namus.

Balchaše buvo vyrų ir moterų lageriai, vieni nuo kitų atitverti spygliuotomis vielomis. Vyrų buvo 2600, o moterų – 3100. Nuo miesto lageris buvo nutolęs apie penkis kilometrus, o nuo statomos liejyklos – apie kilometrą.

Į darbą veždavo sunkvežimiais, visada lydėdavo du ginkluoti sargybiniai, kurie stovėdavo už aptvaro. Visiems ant kepurų, ant kelnų ir ant vatinukų iš priekio ir ant nugaros prisiuvo bylos numerius. Maistas labai suprastėjo. Jeigu neįvykdyda-vome normos, gaudavome tik po 400 gramų duonos ir iš sugedusios žuvies arba iš maisto fabriko atliekų virtos sriubos su kruopomis. Apie daržoves nebuvo ko ir svajoti. Žmonėms pradėjo trūkti vitaminų, jie ėmė sirgti skorbutu, pradėjo byrėti dantys. Kankino ir klimatas. Sibire mus dažnai prausdavo lietus, o čia labai trumpai lydavo tik gegužės mėnesį. Birželio, liepos, rugpjūčio mėnesiais karštis pakildavo iki +40 laipsnių C. Kankino nuolatinis troškulys, gerdavome ežero vandenį. Prasi-dėjo dizenterija, o vaistų nebuvo pakankamai, tad keletas žmonių mirė. Mūsų Si-bire uždirbtus pinigus pervedė į Balchašo lagerį. Čia atidarė mažą krautuvėlę, mes turėjome teisę du kartus per savaitę nusipirkti pusę kilogramo duonos, 100 gramų sausainių ir 200 gramų cukraus.

Tuo metu susirgo lietuvis Eitutis iš Žemaitijos. Jam labai skaudėjo nugarą, ypač ties juosmeniu. Į ligoninę jį paguldė, palaikė ten beveik mėnesį, bet vis tiek žmogus mirė, nes laiku nebuvo pašalintas inkstas. Netrukus mirė dar vienas jaunas žemaitis. Dar vienas žmogus dirbo šachtose ir nukrito iš 50 m aukščio. Ligononėje be sąmonės išgulėjo keturiasdešimt parų. Kai atsigavo, jam skyrė antros grupės invalidumą, bet žmogus visai prarado norą gyventi. Jo pavardės nebeprisimenu, vardas buvo Borisas. Jis anksčiau mums buvo pasakojęs, kad NKVD Lietuvoje sušaudė jo tėvus ir brolių, o seserį ir jį areštavo ir atgabeno į Balchašą. Jis labai dažnai pradėjo kalbėti apie savižudybę. Vieną kartą, grįžę iš kino, radome jį pasikorusį ant lango kabliuko. Į kiną išėjome visi kartu, bet seanso metu jis nepastebimai paspruko ir pats sau įvykdė mirties nuosprendį. Palaidojo jį kalinių kapinėse už lagerio tvoros.

Prieš išveždami mirusįjį iš lagerio, sargybiniai atidarydavo karstą ir plaktuku sudaužydavo lavono galvą, kad mirusysis nebeatsigautų. Taip palaidotų kalinių liko gulėti ne vienas šimtas.

28 km nuo Balchašo maždaug 300 metrų gylyje buvo kasamas molibdenas. Ten dirbo velionis Borisas ir dar daug jaunų vyrų. Kasyklose dirbdavo ir laisvų žmonių. Tame Vostočnyj Konrado kaimelyje prie kasyklų buvo nedidelis lageris. Po Stalino mirties 1953 m. pajutome, kad gyventi pasidarė lengviau. Pasikeitė režimo viršininkas, išvažinėjo iš mūsų lagerio ir kiti viršininkai. Pagerėjo maistas, pradėjo rauginti kopūstus, atsirado ir raugintų pomidorų. Mus su Sebastijonu ir Stašaičiu nuvežė į lagerį prie kasyklų ir įdarbino mechanikos ceche. Ten kartu dirbo laisvi žmonės, todėl nuotaika ceche buvo visiškai kitokia. Taip dirbome ir gyvenome beveik pusę metų, kol vieną rytą man pranešė, kad esu kviečiamas atgal į Balchašo lagerį pas viršininką Suchorukovą. Ką galėtų reikšti toks netikėtas iškvietimas į štabą? Prisiminiau paskutinį „pasisvečiavimą“ tenai, kai du MGB karininkai pradėjo mane tardyti ir klausinėti, ko siekė Lietuvos banditai slapstydami miškuose. Labai suspaudė širdį, bet radau savyje jėgų paaiškinti, kad ne banditai mes buvome, o Lietuvos partizanai, kovoję už šalies laisvę. Jie nusijuokė ir daugiau nebeklausinėjo, bet vienas iš jų net pasidarė „draugas“ – patikėdavo man parnešti degtinės jo budėjimo metu. Tad ko dabar kvietė pulkininkas Suchorukovas? Gal vėl kas nors panoro pasikalbėti ar pasijuokti iš manęs?

Kai nuvažiauvau, pulkininkas manęs paklausė, ar moku vairuoti mašiną, ar galiu važinėti sunkvežimiu? Kai pasakiau, kad galiu, man buvo patikėtas sunkvežimis ZIS-50. Juo vežiodavau maisto produktus mūsų lageriui. Buvo labai keista, kad važinėčiau be ginkluotos apsaugos, tik su vyresniuoju karininku, kuris išrašinėdavo produktus, ir dviem krovikais. Tas karininkas mėgdavo išgerti, todėl jausdavomės visiškai laisvi. Kadangi tekdavo vežti produktus ir į Vostočnyj, ir į moterų lagerius, tapau savotišku paštininku. Pilnos kišenės būdavo prikimštos laiškų. Žmonės manimi pasitikėjo ir laukdavo atvažiuojant. Darbas man patiko, patiko bendravimas su žmonėmis. Dar daugiau buvau nustebintas, kai, praėjus trims mėnesiams, susirinkimo metu, kai buvo dėkojama už gerą darbą ir teikiamos premijos ne tik laisvie-

siems kasyklų darbuotojams, bet ir kaliniams, pulkininkas Suchorukovas ištarė ir mano pavarde. Gavau dviejų šimtų rublių premiją už gerą darbą. Pasitikėjimas manimi dar labiau išaugo – pradėjome su kasininke vežioti atlyginimus darbininkams. Laisvieji tada uždirbdavo labai daug, veždavome po keletą pilnų maišų pinigų. Kasininkė, būdavo, atsisėdė kabinoje, maišus pasideda prie manęs, ir keliaujame pasišnekučiuodami. Tai sužinojęs Balchašo lagerio viršininkas pareikalavo pinigų vežti tikrai su sargyba.

Vasarą teko pašienauti. Lageryje buvo apie trisdešimt melžiamų karvių, reikėdavo pagaminti pašaro visai žiemai. Šieną tekdavo vežti iš už 70 km. Su dviem krovėjais dirbome daugiau kaip dvi savaites, kol visi sandėliai buvo pripildyti šieno. Po to vėl grąžino vežioti maistą į Vostočnyj lagerį.

Dirbant įvairų ir nesunkų darbą, laikas bėgo nepastebimai, kartais širdį pamalonindavo gandai, kad artėja amnestija, kad mus visus išleis į laisvę.

1956 metais dirbau statybose Balchaše. Viršininkas žydas Jazevas mums, kaliniams, buvo geras ir teisingas žmogus. Ypač gerai vertindavo politinių kalinių darbą, keiksnojo laisvai samdomus darbininkus. Nepatiko jam meistrų ir darbų vykdytojų neatsakingas požiūris į darbą. Dirbo apie šešis šimtus darbininkų. Statydami elektrolito cechą, ruošėme skydus didelei patalpai betonuoti: rišome armatūrą, statėme kolonas, dviejų metrų aukštyje turėjome išlieti lubas. Tačiau vyrai dirbo nesąžiningai. Gegužės mėnesį, atšilus orams, mūsų statinio lubos sulūžo. Ryte apie tai sužinojo visas miestas, sulėkė įtūžę viršininkai, buvo sudaryta tyrimo komisija, kuri mėgino politinius kalinius apkaltinti sabotazu. Vis dėlto teisybė nugalėjo, buvo nurodyti tikrieji nesėkmės kaltininkai – laisvai samdomi darbininkai, kurie blogai atliko savo pareigas. Nors žmonių aukų nebuvo, bet ypač dideli nemalonumai buvo mūsų viršininkui Jazevui.

Mes, politiniai kaliniai, pastatėm ištisas to miesto gatves, polikliniką, ligoninę, kino teatrus, vario liejyklą, kultūros rūmus. Už gerą statybų organizavimą Jazevas buvo apdovanotas Garbės ženkle ordinu, jis savo ruožtu pažadėjo vyksti į Maskvą ir reikalauti, kad už gerą darbą būtų paleisti į laisvę visi politiniai kaliniai. Nežinia, ar jis savo žodį tesėjo, ar politiniai įvykiai diktavo savo terminus ir sąlygas, bet gegužės mėnesį pas mus atvyko 24-ių asmenų komisija, prokuroras iš Kazachstano lagerių valdybos. Komisijos pirmininkas buvo Kazachijos KP CK sekretorius. Gegužės 5 d. man įsakė paruošti mašiną, kad galėčiau atvežti žmones iš Vostočnyj lagerio į Balchašą, kur atvykusioji komisija peržiūrins nuteistųjų bylas.

Visi atvežtieji buvo apklausiami vienodai: už ką teistas? ar su ginklu suimtas? Vienam žmogui buvo skiriamos trys penkios minutės. Komisija dirbo, o aš vežiojau kalinius beveik savaitę.

Atėjo ir mūsų su Sebastijonu eilė. Pirmiausia pakvietė Sebastijoną. Į klausimą, ar su ginklu jį areštavo, Sebastijonas atsakė, kad be ginklo. Kadangi mūsų byla bendra, komisijos pirmininkas įsakė išvesti jį ir atvesti mane. Prisipažinsiu, tikrai buvo nejauku stovėti prieš tokią didžiulę komisiją, kurios centre sėdėjo stambūs didžiavalvis kazachas. Visų žvilgsniai skvarbūs, veidai žiaurūs, tarsi stovėtum prieš šaltą

betoninę užtvarą. Prokuroras manęs paklausė to paties: ar su ginklu buvau sulai-kytas? Prieš jį ant stalo gulėjo atskleista mūsų byla. Aš pasakiau teisybę, kad buvau suimtas su ginklu, o prokuroras man tuojau:

– Tai kodėl tavo bendražygis Sebastijonas tvirtino, kad buvote areštuoti be ginklų?

Aš tylėjau. Tada išgirdau kitą prokuroro klausimą:

– Tai už ką jūs kovojote?

Aš paaiškinau, kad šis mano atsakymas jau užrašytas byloje, bet galiu pakartoti dar kartą: „Mes kovojome už laisvą Lietuvą“. Nors širdyje buvo labai neramu, ar teisingai elgiausi taip tiesmukai atsakydamas į visus klausimus, bet kitaip pasielgti negalėjau, tokius atsakymus diktavo sąžinė. Ilgai laukti nereikėjo. Komisijos spren-dimas buvo paskelbtas čia pat. Kadangi aš teisingai atsakiau į visus klausimus, be to, jau buvau atsėdėjęs dešimt metų, o du su puse Sibire atsėdėtų metų buvo už-skaitomi dvigubai. Taigi man panaikino likusius dvylika su puse metų ir išleido į laisvę. Net neprisimenu, kaip aš pasirašiau po tuo dokumentu, skelbiančiu mano kančių ir tremties pabaigą.

Po manęs vėl pasikvietė Sebastijoną. Jo atžvilgiu komisijos sprendimas buvo ki-toks. Kadangi jis apie areštą pasakė netiesą, jam teko dar du su puse metų padirbėti tose pačiose statybose, bet jau be sargybinių.

Tada į laisvę buvo paleistas beveik visas Balchašo lageris – septyni tūkstančiai Balchašo kalinių. Tik vienas kitas liko padirbėti.

Gavome pasus. Tik ne visiems jie teikė taip ilgai lauktą džiaugsmą. Kai paklau-siau pasą išdavusio valdininko, ką reiškia įrašas „položenije v pasportach“? Jis man paaiškino, kad neturiu teisės išvykti iš Kazachijos... Pasus su tokiais įrašais gavo daugybė kalinių. Vėl nutolo mano brangioji Lietuva, dėl kurios laisvės kovojau ir kurios taip ilgėjau.

Komisija išvažiavo, o aš pulkininko Suchorukovo pavedimu pradėjau į geležin-kelio stotį vežioti tuos laiminguosius, kurie turėjo teisę išvykti. Taip dar dirbau visą birželį, labai pavargau, nes teko vežioti ne tik žmones, bet ir maisto produktus. Kai išvežiau iš lagerio paskutinius žmones, nuėjau pas viršininką paprašyti, kad leistų man įsidarbinti ten, kur noriu. Viršininkas mane gražiai priėmė, padavė ranką, pa-dėkojo, kad gerai dirbau, ir pasiūlė dirbti toliau pas juos vairuotoju. Priminė, kad kontoroje man išrašytas 900 rublių atlyginimas už gegužės mėnesį, ateityje žadėjo mokėti po 1200 rublių. Atvirai jam pasakiau, kad nebenoriu daugiau dirbti čia, kur tiek daug skaudžių prisiminimų. Kadangi prašė pakartotinai, sutikau pasilikti dar vieną mėnesį, kol į sandėlius suvešiu visą inventorių.

Suvežiau inventorių, sumokėjo dar dviejų šimtų rublių premiją ir vėl prašė pa-silikti, bet šį kartą buvau atkaklus, ir viršininkas galų gale pasirašė ant mano pa-reiškimo. Atsisveikinau ir išvažiavau į Balchašą. Iš ten gyvenančių lietuvių buvau girdėjęs, kad darbo ten apščiai.

Likimas lėmė susitikti su jaunu lietuviu Juozu Mačiu. Sužinojęs, kad neapsi-sprendžiu kur dirbti, jis pakvietė mane į prekybos valdybą. Jis pats ten dirbo vy-resnioju mechaniku. Valdyba turėjo penkis pagalbinius ūkius, kuriuose buvo

auginamos daržovės, laikomi gyvuliai. Jis taip pat rekomendavo mane dirbti mechaniku. Netrukus gavau dviejų kambarių butą, greitai susipažinau su kitais mechanizatoriais. Dirbti man čia sekėsi, vadovybė buvo manimi patenkinta. Nepraėjus nė metams, mūsų padangėje pasirodė kažkoks majoras ir pakvietė mane atvykti į Balchašo MGB.

Man atvykus, pasitiko pats majoras, padavė popieriaus lapą ir paprašė parašyti trumpą savo biografiją rusų kalba. Kalbėti rusiškai lageryje buvau jau pramokęs, bet rašytojas iš manęs buvo visai menkas. Išdėsčiau savo gyvenimėlį pusiau rusiškomis, pusiau lietuviškomis raidėmis. Pakraipė, pavartė tą mano biografiją majoras ir leido grįžti į pagalbinį ūkį. Manimi nuolat domėjosi MGB.

1960 metais tris mūsų pagalbinius ūkelius sujungė į vieną ūkį. Už vienuolikos kilometrų įsikūrė ūkio direkcija, kuri mane paskyrė ūkio vyresniuoju mechaniku. Darbo padaugėjo, nes atsirado žymiai daugiau technikos. Pradėjau jausti, kad stinga teorinių žinių. Įstojau į politechnikumo Žemės ūkio mašinų fakultetą ir pradėjau mokytis neakivaizdiniu būdu. Sunku buvo dirbti ir mokytis, bet savo pasiekiau – gavau mechaniko diplomą. Paskui nusprendžiau ir savo buitį pagerinti. 1963 metais iš senų pabėgių pasistačiau namuką, įveisiau sodą. Juk reikėjo kažkuo sušildyti tą dykumą, kurioje nei miškų, nei medžių nebuvo. Tarnyboje padariau karjerą – tapau vyresniuoju inžinieriumi, kuriam buvo patikėta pastatyti septynių milijonų rublių vertės vištų fabriką. Statyba vyko penkerius metus. Darbus vykdė Balchašo statybos trestas. Organizacinių rūpesčių buvo daug, bet visus juos pavykdavo sėkmingai įveikti. Pradėjęs veikti fabrikas per metus išaugindavo apie šimtą tūkstančių vištų.

1977 m. atvyko ką tik baigęs institutą jaunas inžinierius. Su malonumu jam užleidau savo vietą. Jo pavaduotoju dirbau dar ketverius metus. Ilgalaikės komandiruotės po aplinkinius miestus ir į Ama-Atą buvo nebe mano amžiui ir sveikatai, tad išėjau į pensiją. Išėjus į pensiją ir truputį pabuvus namuose, pajutau, kad sunku be žmonių, dar galėčiau padirbėti. Kai Čiuber-Tubeke pastatė Karagandos energetikams poilsio namus, sutikau būti jų direktoriumi. Dvylika metų ten pradirbau. Pavergė mane Balchašo ežero grožis. Tai antras pagal dydį ežeras buvusioje Sovietų Sąjungoje. Jo ilgis 750 kilometrų, plotis 50 kilometrų, gylis siekia iki 22 metrų. Tame ežere anksčiau veisdavosi eršketai, sazanai, ešeriai, baltieji amūrai.

Tuščia prie Balchašo ežero. Galima praeiti daugybę kilometrų ir neaptikti nė vienos gyvenvietės. Anksčiau čia gyvenę kazachai statėsi tiktai jurtas, nupintas iš plonų šakų, iš viršaus apdengtas veltiniu. Jurtų viduje ant mažų krosnelių buvo gaminamas maistas. Kadangi aplinkui miškų ir medžių nėra, krosnelės būdavo kūrenamos džiovinu karvių mėšlu, nes kazachai verčiasi gyvulininkyste. Jie augina avis, arklius, karves, ožkas ir kupranugarius. Jie klajokliai, kurie nuolat keliauja į vešlesnes ganyklas. Žiemą jie apsistodavo tarpukalnėse, kad apsisaugotų nuo vėjų ir gyvuliams būtų šilčiau. Kazachų maistas irgi keistas – jie valgo avieną ar kokią kitą mėsą be duonos. Tradicinis kazachų valgis – bišbarmak („bišermakas“). Tai dideliame katile išvirta aviena su plonai iškočiotais miltiniais skryliais. Pati brangiausia mėsa – arkliena. Iš jos net konservus darydavo. Arkliai ganosi dideliais būriais,

kuriuose būna net iki 400 arklių. Tokias kaimenes gano vienas piemuo, vadinamas čiabanu. Karvės čia neišmelžiamos iki galo, melžiama tiek, kiek reikia arbatai užsibalinti. Žymiai labiau vertinamas kumelių pienas, iš kurio gaminamas kumysas. Iki revoliucijos Kazachijoje buvo auginama apie 50 milijonų avių, 25 milijonai arklių, dabar jų sumažėjo beveik per pusę. Jaunimas nebenori vystyti gyvulininkystės. Darbas sunkus, nešvarus, gyvenimo sąlygos blogos. Jie jau pripratę prie miesto patogumų, pamiršę gimtąsias jurtas.

Apsodinom savo poilsio namus medžiais, kad būtų jaukiau ir gražiau tiems, kurie atvažiuoja į tuos kraštus pailsėti.

Dar norėčiau papasakoti apie praeitį ir savo likimo draugus. Pirmiausia apie Stepą Sebastijoną, su kuriuo tiek kartu pražygiuota.

Stepas atbuvo prie Balchašo tiek, kiek jam atseikėjo „didžioji komisija“ – du su puse metų, po to grįžo į Šiaulius, kur gyveno jo motina. Jis dar neturėjo savo šeimos. Neilgai jam teko džiaugtis Tėvyne. Po trijų mėnesių jį vėl areštavo ir išvežė į Baškirijos lagerius, kur prabuvo trejus metus. Liūdnas šį kartą buvo jo sugrįžimas į namus. Mirė jo nebesulaukusi mama. Bėgdamas nuo vieatvės, Stepas apsigyveno Mažeikiuose. Čia jis sutiko savo būsimąją žmoną, augino dukrą, atrodo, visi vargai baigėsi – galima pasidžiaugti gyvenimu. Bet kas sugrąžins lageriuose prarastą sveikatą? 1978 metais nustojo plakusi mano draugo širdis. Jau greit bus penkiolika metų, kai jis ilsisi po visų žemiškų vargų Mažeikių kapinėse. 1989 metais spalio 7 dieną aplankiau jo šeimą. Nesulaikiau ašarų atėjęs prie jo kapo. Kiek kartų nemigo naktimis karcериuose, mirtininkų kameroose mes svajojome apie sugrįžimą į Lietuvą! Negi skubėjai tik tam, kad rastum prieglobstį kapuose, mano gerasis bičiuli Stepai Sebastijonai? Tu jau amžinuosiuose namuose, o aš dar klajoju po margą pasaulį...

Tokios mintys lydėjo mane, kai aš, aplankęs jo žmoną ir dukrą, važiauvau su savo vaikais į Kauną. Ak, tie vaikai, vaikaičiai, provaikaičiai! Lyg gyvieji ryšeliai jie jungia mane su Lietuva, kurią aš turiu nors retkarčiais aplankyti. Anksčiau labai skaudėdavo širdį, kad tokia surusėjusi mano Tėvynė. Dabar atvažiavus jau darosi lengviau, žiba vilties žvaigždėlė. Gal duos Dievas, išsipildys visų mūsų troškimai.

Prenumeruoju lietuvišką spaudą, gaudau kiekvieną žinutę iš Lietuvos, „Gimtąjį kraštą“ perskaitau nuo pirmos iki paskutinės eilutės. Džiaugiuosi, kad daug pasiekta Lietuvoj, daug laimėta. Bet būna straipsnių, kuriuos skaudu skaityti. Kodėl tokie pikti mūsų žmonės? Kodėl jie taip nemyli vienas kito? Juk kaip tik pyktis ir neapykanta trukdo lietuviams susitelkti į vieną draugišką šeimą ir vieningai spręsti visus klausimus. Pyktis ir neapykanta trukdo kurti gražesnę ir šviesesnę gyvenimą. Juk tiek daug talentingų ir protingų žmonių mūsų Tėvynėje. Priešai tik ir telaukia, kad mes nesutartume vieni su kitais. Tuomet galbūt vėl turės patogią proga nuvesti mus atgal į stalinizmo lagerius, į enkavedistų glėbį...

P. S.

Mano tikroji pavardė – Juodkasis Stasys, Juozo. Esu gimęs 1912 metais rugsėjo 25 dieną Montviliškio kaime, Šiaulėnų valsčiuje, Šiaulių apskrityje.

Norėdamas išgelbėti savo šeimą, seseris ir kitus artimuosius, pavardę pakeičiau kalėjime. Daug kartų mane ir kalėjime, ir laisvėje tardė čekistai, norėdami sužinoti, kur yra tikrasis Stasys Juodkasis. Nors teko pakelti daug skausmo ir kančių, nieko nepasakiau ir nieko neišdaviau. Rusijoje praleidau keturiasdešimt septynerius metus.

R. K. p a s t a b a: Prisiminimai apie lagerio ir tremties gyvenimą paties autoriaus užrašyti 1990 m. Kazachijoje, Balchašo rajone, Čiuber-Tiubek kaime.

Ištrauka iš AURELIJOS MALINAUSKAITĖS knygos „Partizanų kovos Šiaulių krašte“

Vytauto Didžiojo rinktinė (toliau – VDR) buvo įkurta 1945 m. Jai vadovavo pakapiškis JONAS BELAGLOVAS-*ALGIS*, *ŽYDRŪNAS*. Rinktinė veikė Šiaulių, Padubysio valsčiuose, rytinėje Radviliškio, šiaurinėje Šiaulėnų bei Tytuvėnų valsčių dalyse. Jos centras buvo Dukto miškas Šiaulių apskrityje.

Pirmuosius smūgius rinktinė patyrė 1945 m. rugsėjo mėn. bei 1946 m. sausio mėn., kada buvo likviduoti S. LEVICKO-*ZIGMO* ir A. ARBUZO-*EIVOS* vadovaujami būriai.

1946 m. rugsėjo mėn. rinktinė įėjo į sukurto jungtinės Kėstučio apygardos sudėtį. Be VDR, minėtai apygardai priklausė Lydžio, Šerno, Žalčio rinktinės, veikusios Tauragės ir Raseinių apskrityse. 1947-aisiais VDR sudarė Diemedžio, Kardo ir D. KRAUJELIO-*NEMUNO* būriai. Tais pačiais metais jos OS (organizaciniam sektoriui) priklausė 22 nariai, o VS (operatyvinei daliai) – 50 narių. Rinktinės organizacija, ryšiai buvo geriau sutvarkyti negu Žaliojoje ar Genio rinktinėse.

1947 m. vasario 16 d. kautynių Dukto miške metu buvo sunaikintas VDR branduolys. Po šio smūgio iš likusių VDR būrių buvo sudaryta nauja Atžalyno rinktinė, kuriai vadovavo iš Voverės rinktinės atkeltas S. RAZIULIS-*MAŽYLIS*, *NARAS*; buvo sudarytas ir naujas štabas.

1948 metų pavasarį, įkūrus Prisikėlimo apygardą, Atžalyno rinktinės veikimo plotuose Dukto miške buvo dislokuotas šios apygardos štabas. Prisikėlimo apygardai vadovavo P. BARTKUS-*RIMGAILA*, *MAŽRIMAS*, vėliau į šias pareigas buvo paskirtas buvęs Atžalyno rinktinės štabo narys L. GRIGONIS-*ŽVAINYS*, *KRIVIS*.

1948 m. liepos mėn. į Dukto mišką tęsti pradėto centralizacijos darbo ir ruoštis vadų suvažiavimui atvyko VLKSO (Vieningosios Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacija) vadas J. ŽEMAITIS-*VYTAUTAS*. Susitikimo metu buvo nutarta išformuoti rinktinę ir RAZIULĮ pasiųsti į Jūros srities štabą. Likę būriai įėjo į Lietuvos Žaliosios rinktinės sudėtį (p. 16).

Vytauto Didžiojo rinktinės partizanų sąrašas (nepilnas)

Eil. Nr.	Pavardė, vardas, t. v.	Slapyvardis	Gimimo metai ir vieta	Žuvimo metai, vieta ir aplinkybės
1.	Jurgutavičius Stasys	<i>Aidas</i>	1925 m. Šukių k., Šiaulių r.	1947 02 16 Dukto miške.

2.	Daukša Vytautas			
3.	Bajoras Morkus, Marcelino	<i>Ažuolas</i>	Sklioriškių k., Šiaulėnų apyl.	1946 09 24 Gečaičiuose, Kelmės vlsč., kartu su broliu Antanu.
4.	Tamošaitis Antanas- Vincas, Jurgio	<i>Beržas</i>	1926 m. Margių k., Šiaulių r.	1947 02 16 nukankintas po kautynių Dukto miške.
5.	Karinauskas Jonas	<i>Briedis</i>	1916 m. Padubysio vlsč.	1945 09 09 Padubysio vlsč., Biekšių k.
6.		<i>Dunda</i>		1947 02 16 Dukto miške.
7.	Daukša Valerijonas	<i>Dagilis, Vėjas</i>	Iš Pušiniškių k., Radviliškio vlsč.	1949 02 04 Dukto miške.
8.	Aleknavičius Aleksandras, Vinco	<i>Džo</i>	1926 m. Iš Radviliškio	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.
9.	Arbuzas Antanas	<i>Eiva</i>	1919 m. Karpiškių k., Padubysio vlsč.	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.
10.	Sebastijonas Stepas, Felikso	<i>Fi-Fi, Bedalis</i>	1914 m. Šiauliuose	1947 02 16 Dukto miške paimtas gyvas, teistas, mirė 1978 m. Mažeikiuose.
11.	Jokubaitis Jonas			
12.	Petrulionis Pranas		Iš Pakapės	Apie 1947 m.
13.	Daukša Jonas	<i>Genys</i>	Pušiniškių k., Radviliškio vlsč.	1947 02 16 Dukto miške.
14.	Šimkus Kazimieras	<i>Karolis</i>	1921 m. Kelmės vlsč.	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.
15.	Norkevičius Mykolas		1921 m.	1945 09 24 netoli Rėkyvos, Vaišnėgalos k.
16.	Sirutavičius Anupras, Prano	<i>Jaunius</i>	1926 m. Rėkyvos k., Šiaulių r.	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.
17.	Bartkus Klemensas	<i>Komendantas</i>	Iš Radviliškio vlsč., Pušiniškių k.	1945 09 17 Šiaulėnų vlsč., Polekos k.
18.	Aleknavičius Antanas			

19.	Janavičius Alfonsas		1930 m. Kaimalės k., Tytuvėnų vlsč.	Nušautas sribų prie Kelmės, buvo išniekintas ant gatvės Kelmėje.
20.	Vileikis Vytas			
21.	Matijošaitis Juozas	<i>Meška</i>	1920 m. Iš Kuršėnų vlsč., Gilaičių k.	1948 05 25 Kuršėnų vlsč., Akmenaičių k.
22.	Jurgutavičius Juozas	<i>Rūta</i>	Iš Šukių k., Šiaulių r.	1947 02 16 Duktos miške.
23.	Sinkus Vacys	<i>Sakalas</i>	Iš Šiaulių vlsč., Aklinių k.	Po 1948 02 17 kautynių Kelmės vlsč., Degučių k. paimtas gyvas. Mirė 1979 m.
24.	Bislis Jonas			
25.	Barzdelis Antanas			
26.	Druceika Antanas	<i>Simas</i>	1925 m. Iš Padubysio vlsč., Giedrių k.	1945 08 21 Padubysio vlsč., Giedrių k.
27.	Augustis Nikodemas	<i>Upelis</i>	Kaimalės k., Tytuvėnų vlsč.	1946 05 30 Giraitės miške prie Gaustvinio ežero.
28.	Augustis Stepas	<i>Upelis (2)</i>	1931 m. Kaimalės k., Tytuvėnų vlsč.	1952 05 18 Palapišių miške su A. Budginu.
29.	Šimkus Mečislovas, Antano		Iš Biekšių k., Bazilionų apyl.	Legalizavosi. Gyvena Panevėžyje, Žemaitės g. 28 – 31.
30.	Vėžys Pranas	<i>Uodas</i>	Iš Šiaulėnų vlsč., Polekos k.	Netyčia nusišovė stovėdamas sargyboje.
31.	Stanislovaitis Petras	<i>Uosis Rytis</i>	Iš Radviliškio vlsč., Šniūraičių k. (Pušiniškių).	1949 08 28 Radviliškio vlsč., Kurų k.
32.	Červinskas Jonas, Alekso	<i>Viesulas</i>	Lingailių k., Šiaulių r.	1948 02 17 Kryžbarko k., Kelmės vlsč.
33.	Sirutavičius Antanas			(Gali būti Anupro tėvas, kuris legalizavosi, mirė pas dukrą).

34.	Navickas Antanas	<i>Vilkas</i>	Iš Padubysio vlsč., Skaudvilių k. (kitur – Bubių k.)	1948 08 08 paimtas sužeistas Užvenčio miške, teistas. Mirė 1990 m. Garliavoje.
35.	Šikšnys Vytautas, Juozo		1926 m. Šiaulėnų vlsč., Notiniškių k.	1947 02 16 Dukto miške.
36.	Vilkinas Stasys	<i>Volungė</i>	Iš Šiaulių	Apie 1948 m. Šiaulių vlsč., netoli Žuvi- ninkų k.
37.	Spudulis Jonas		Pakapės k.	Apie 1947 m. Palaidotas Bazilionuose.
38.	Pranckevičius Zenonas	<i>Zenonas</i>	1925 m. Iš Alytaus	1945 10 09 kovodamas J. Belaglovo būryje.
39.	Levickas Stasys	<i>Zigmas</i>	1912 m. Padubysio vlsč., Vaišnėgalos k.	1945 09 24 Vaišnėgalos k.
40.	Klimas Antanas			Stribų atvaryti tėvas ir brolis jį užkasė prie Bazilionų.
41.	Putramentas Leonas (kitur – Leonardas)	<i>Vėjas</i>	1924 m. Karpiškių k.	1945 09 24 netoli Rėkyvos, prie Vaišnėgalos k.
42.	Belaglovas Jonas, Dominyko	<i>Algis, Žydrūnas</i>	1913 m. Normančių k., Pakapės apyl.	1947 02 16 Dukto miške.
43.	Kraujelis Dominykas	<i>Nemunas, Šturmas, Viesulas, Liutauras</i>	1912 m. Pašiaušės k., Padubysio vlsč.	1948 02 17 Kelmės vlsč., Kryžbarko k., pas Šveikauskus.
44.	Kraujelienė Eleonora	<i>Audra, Svajonė Ašara</i>	1918 m. Amerikoje	1948 02 17 Kelmės vlsč., Kryžbarko k., pas Šveikauskus.
45.	Domeika Vaclovas	<i>Lazdynas</i>	1926 m. Šiaulėnų vlsč.	1946 m. paimtas gyvas ir nukankintas Raseinių kalėjime, ten ir užkastas.
46.	Bislys Jonas	<i>Jokis</i>	Iš Radviliškio	1948 m. netoli Pakapės.
47.	Druceika Povilas	<i>Valiokis</i>	1928 m. Giedrių k., Padubysio vlsč.	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.

48.	Pumputis Albertas	<i>Galijotas</i>	1913 m. Spiečių k., Šiaulių vlsč.	1947 m. Atžalyno rinktinės vadas. Žuvo šešiese 1951 07 06 Tyrelio pelkėse.
49.	Januškaitė Elena	<i>Banga</i>	1925 m. prie Giraitės miško (Gudelių k. ?)	Partizanė, ryšininkė. Liko gyva. Gyvena Ukrainoje.
50.	Muklinskas Bronius (Muklickas ?)	<i>Linksmutis</i>		Žuvo.
51.	Bajarūnas Juozas	<i>Kadagėlis</i>		1947 02 17 Spičių miško stovykloje. Išdavė Pipalas.
52.	Jaras Alfonsas	<i>Jaunius, Jaunutis, Jazminas</i>	1929 m. Aldoniškių k., Šeduvos vlsč.	1948 02 17 Degučių k., Kelmės vlsč. paimtas gyvas. Mirė grįžęs iš lagerio.
53.	Mažylis Vytautas	<i>Tigras</i>		Žuvo Šniūraičiuose, Radviliškio r.
54.	Jokūbaitis Klemensas			
55.	Goferis Vladas		1919 m. (čekas)	1945 09 24 netoli Rėkyvos, Vaišnėgalos k.
56.	Cibulskis Povilas	<i>Jūreivis, Našlaitis</i>	Iš Saudininkų k., Kelmės r.	1948 m. Paalksniuose, netoli Kražių.
57.	Cibulskis Boleslovas	<i>Bedalis</i>	Iš Saudininkų k., Kelmės r.	Mirė grįžęs iš lagerio.
58.	Ramanauskas Stasys, Vinco	<i>Meškutė</i>	1927 m. Spičių k., Radviliškio r.	1946 01 15 netoli Giedrių k., Padubysio vlsč.
59.	Steponavičius Stepas-Juodkazis Stasys, Juozo	<i>Daktaras, Klajūnas</i>	1912 m. Montviliškių k., Šiaulėnų vlsč.	1947 02 16 Dukto miške paimtas gyvas po sužeidimo. 2004 m. rugpjūčio mėn. gyveno Gilvyčiuose, Šiaulių r.
60.	Sauka Albertas (pravardė – Šaukllys)	<i>Žinovas</i>		Užverbuotas MGB agentas.
61.	Vaitiekaitytė-Juškienė Bronė (Morkūnienė)	<i>Žilvitė</i>	1924 m. Padurpio k., Padubysio vlsč.	1948 02 17 netoli Kelmės paimta gyva, vėliau teista. Gyvena Panevėžyje.

62.	Juškus Mečislovas	<i>Mėnulis</i>	Padurpio k., Padubysio vlsč.	1947 07 31 Stradomskių sodyboje.
63.	Pipalas	<i>Perkūniukas</i>		Užverbuotas MGB agentas.
64.	Va... (?) Jonas	<i>Deimantas (Bijūnėlis)</i>	Iš Kelmės	Kraujelio būrio partizanas. Žuvo 1948 02 17 Pakapės apyl., Vaišnėgalos k.
65.	Petrulionis Petras			
66.	Savickas	<i>Putinėlis (Putinas)</i>	Iš Peldžių k. (?)	1946 09 24 Gečaičių k., Kelmės vlsč.
67.	Bajoras Antanas		Sklioriškių k., Šiaulėnų vlsč.	1946 09 24 Gečaičių k., Kelmės vlsč.
68.	Šikšnys Liudvikas, Juozo (Vytauto brolis)	<i>Vytautas</i>	Notiniškių k., Šiaulėnų vlsč.	1946 01 Širvučių k. per Kraujelio būrio kautynės Balčiaus sodyboje sužeistas ir paimtas gyvas. Tada žuvo Balčienė. Jis mirė grįžęs iš lagerio. Palaidotas Radviliškyje.
69.	Baranauskaitė- Pliuskienė Jadvyga, Petro	<i>Varguolė</i>	1915 m. Viekviedžių k., Kurtuvėnų vlsč.	<i>Vilko</i> būrio ryšininkė, teista 1948 08 22.
70.	Gailius		Šniūraičių k., Radviliškio r.	Mokytojas, gyvena Šiauliuose.
71.	Gelažienė Ona	<i>Liudimantas</i>		<i>Vilko</i> būrio ryšininkė- koordinatė. 1948 m. areštuota, dirbo Pakapės milicijoje, buvo ištremta. Mirusi.
72.		<i>Garsas</i>		Kraujelio būrio partizanas. Žuvo 1948 02 17 .

Gimiau 1916 m. Žačių kaime, Daunorių apylinkėje, Šiaulių rajone.

Baigęs keturias gimnazijos klases, toliau nebesimokiau. Reikėjo susirasti kokį nors pragyvenimo šaltinį, tad sugalvojau eit savanoriu tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Atitarnavęs būsiu laisvas, nuo nieko nepriklausomas ir savo gyvenimo kelią pasuksiu ten, kur norėsiu. Tik sulaukęs aštuoniolikos, nuvykau į naujokų priėmimo komisiją. Ten pareikalavo tėvų sutikimo. Šiaip taip tėvus priprašiau, jie tą sutikimą davė. Taip tapau Lietuvos kareiviu, buvau paskirtas tarnauti Radviliškyje šarvuočių rinktinėje.

Praėjęs mokomąją kuopą, gavau jaunesniojo puskarininkio laipsnį ir vadovavau skyriui. Kai baigėsi būtinoji karo tarnyba, pasilikau virštarnybiniu. Algos gaudavau virš dviejų šimtų litų, taigi gyvenau neblogai. Būdamas tvirto sudėjimo, užsiiminėjau boksu. Vėliau tai man gyvenime labai praverė. Betarnaudamas tapau puskarininkiu ir, rodosi, viskas klostėsi tik į gera. Bet pasimaišė okupantai – rusų bolševikai. Tokie kaip aš bolševikinei kariuomenei nebetikome, teko iš jos pasitraukti. Nuo tada ir prasidėjo mano antisovietinė veikla.

Gyvendamas Šiauliuose, susiradau daugiau pagrindžio draugų ir sukūrėme pasipriešinimo okupantams organizaciją. Šios organizacijos štabo viršininkas buvo Lietuvos aviacijos majoras Ivanauskas, štabo nariai: inžinierius Vytautas Požela, kilęs nuo Lygumų, mano kaimynas Šlajus, broliai Kiršiniai iš Šapnagių kaimo, iš jų vienas karininkas. Tai buvo palyginti nedidelis būrelis, kad suėmus negalėtume išduoti vieni kitų. Kantriai laukėme karo, apie kurį jau plačiai buvo kalbama.

1941-ųjų birželį įvykęs didysis Lietuvos gyventojų trėmimas labai sukrėtė mus visus. Tada mes nieko negalėjome padaryti, negalėjome pasipriešinti tokiai galinčiai okupantų armijai. Bet, mūsų laimei, po savaitės prasidėjo karas, ir mes jau su ginklais rankose stojom į kovą, šūviais palydėjom bolševikus iš Lietuvos. Mūsų sukilėlių būrys užsimaskavo prie dabartinio „Stumbro“ ir stebėjo besitraukiančius bolševikus. Paskui rusų kariuomenės dalinius traukėsi visas sovietinis aktyvas, komjaunuoliai, visokie aktyvistai. Vienas rusų tankas sustojo visai netoli mūsų, matyt, norėdamas pridengti besitraukiančiuosius. Pasitarę nusprendėme jį sunaikinti. Metėme kelias granatas ir, kadangi jis buvo įkaitęs, iškart užsiliepsnojo. Taip mes sunaikinome paskutinę kliūtį, o po to jau ėmėme šeiminkauti mieste.

Kai atėjo vokiečiai, daugelį miesto įstaigų mes jau buvome užėmę. Mūsų sukilėlių štabas įsikūrė Vilniaus gatvėje greta mergaičių gimnazijos. Jam ir toliau vadovavo Ivanauskas. Štabo sudėtį dar papildė kunigas Dziegoraitis. Kadangi jis gerai mokėjo vokiečių kalbą, štabe dirbo vertėju. Į mūsų štabą buvo paskirtas vienas vokiečių majoras, per kurį koordinavome savo veiklą.

Štabo narys Požela panoro aplankyti tėvus, kurie gyveno netoli Šiaulių, Lygumų valsčiuje. Kadangi aš iš kariuomenės laikų dar turėjau motociklą, tai sėdome abu ir

išvažiavome. Privažiavus sodybą, pastebėjau, kad ūkis gerai tvarkomas, geri trobesiai, žemės apie 50 hektarų. Įvažiavę į kiemą, pamatėme, kad gryčios durys atidarytos, viskas išvartyta. Pagalvojome, kad jo tėvus bolševikai išvežė Sibiran. Vienoje statinėje ir alaus dar buvo likę. Vytautas įleido ašotin alaus. Mums alų begeriant, žiūrim – per lauką atbėga žmogus. Atbėgęs sako:

– Vytautai, tu bėk tėvų parsivežti, jie guli nužudyti Beinoraičių miške...

Mes greitai sėdom ant motociklo, nuvažiavom ir radome labai žiauriai nužudytus Vytauto tėvus. Motina rankoje laikė kryželį, visa durtuvais subadyta. Tėvui nulupinėti nagai, sulaužytos rankos, kūnas taip pat subadytas durtuvais. Šalia dar guli taip pat žiauriai nukankinti dėdė ir teta. Pasiprašėm arklių iš kaimyno, parsivežėm į sodybą visų keturių nukankintųjų palaikus ir palaidojom. Prie naujai supilto tėvų kapo Vytautas prisiekė: kol gyvas bus, kovos ir atkeršys už taip žiauriai nukankintus tėvus bolševikams ir žydams, kur jie bebūtų. Žydai irgi išvienėjo kartu su raudonaisiais atėjūnais.

Nuo to laiko jis ėmė vadovauti būriui, kuris naikino komunistus ir žydus. Mane sukilėlių štabas paskyrė viršaičiu, tada mes su Požela išsiskyrėm.

Praėjus metams, kitiems, mums jau pradėjo ir vokiečiai nebepatikti. Labai aiškiai supratome, kad ir šitie okupantai mums laisvės neduos. Tada mes vėl pradėjom organizuotis ir kurti slaptas organizacijas, į kurias įsijungė daug jaunimo, buvusių kariškių, tarnautojų. Kai generolas Plechavičius paleido Vietinę rinktinę, mūsų gretose atsirado nemažai ir ginkluotų vyrų.

Artėjant frontui, sprendėme, ką daryti: trauktis kartu su vokiečiais ar pasilikti Lietuvoje? Keletas apylinkės vyrų nusprendė trauktis, tarp jų ir geri mano draugai broliai Kvišiniai. Aš taip pat galvojau, kad bolševikai mums mūsų „kalčių“ neatleis. Susitvarkiau visus dokumentus ir pasiruošiau kelionei. Kai jau reikėjo išvykti, tėvai pradėjo maldauti, kad pasilikčiau. Atseit ko man bijoti, aš jiems nieko blogo nepadariau, dabar ir bolševikai bus jau nebe tokie žiaurūs. Ir aš pasilikau, nors tai vėliau man kainavo dešimt metų Sibiro lagerių.

Pagaliau sugrįžo bolševikai, na, ir pradėjo iš naujo savo juodą darbą. Į jų kariuomenę mes nėjom, ėmėm slapstyti. Pirmuosius metus gyvenome pusiau legaliai, turėjome dokumentus, tik tai naktimis pagąsdindavome komunistus, kad per daug neišpuiktų. Platinome pogrindinę spaudą, atsišaukimus ir palaikėme ryšį su Vytauto Didžiojo rinktine. Mus tie ryšiai vedė į Žemaitiją. Žinojom, kad partizanų štabas veikia įsikūręs netoli Kuršėnų. Po truputį vis daugiau ir daugiau jungėmės į partizaninę veiklą. Mūsų apylinkėse iš kažkur atsirado rusų dezertyrų būrelis (matyt, pačių čekistų palaimintas). Rusai apsigyveno pas tokias moteris. Dienomis gėrė naminukę, save vadino partizanais, o naktimis plėšikavo.

Aš tuo metu jau gyvenau atskirai nuo tėvų ir laikiau gražų eržilą, pas kurį kaimynai atveddavo kumeles. Vieną ankstyvą rytą, buvo vasara, pradėjo šunys loti, kažkas pasibeldė į duris. Aš pamaniau, kad kas nors iš kaimynų. Priėjęs atidariau ir net nespėjau susiorientuoti, kaip į vidų įsiveržė šitie plėšikaujantys dezertyrai. Mane pastatė į kampa, paliko sargybini, žmoną išsivarė į kitą kambarį ir pradėjo

šeimininkauti. Žmona ėmė klykti, tada aš prisitaikęs kirtau sargybiniui per rankas. Jam iškrito automatas ir jis pats nugriuvo ant žemės, o aš, tuo pasinaudojęs, iššokau per langą ir pabėgau. Užpuolikai šaudė į mane, šiek tiek sužeidė, bet laimingai pasprukau. Žmoną sušaudė. Vėliau labai gailėjausi, kad iškart, kai pargriuvo ant žemės tas sargybinis, negriebiau automato, būčiau juos visus tada sutvarkęs, gal būtų likusi gyva žmona.

Po šio įvykio jau nebegalėjau laisvai gyventi, teko išeiti į mišką. Su manim kartu išėjo ir daugiau vyrų, susidarė apie dvidešimties kovotojų būrys. Visi išsirinkom slapyvardžius. Aš pasirinkau *Dobilo* slapyvardį ir buvau išrinktas būrio vadu. Savo pavaduotoju pasirinkau gerą draugą, buvusį sukilimo dalyvį Šopį, o būrį pavadinom *Dobilo* būriu. Visi dvidešimt du vyrai buvo atėję iš mūsų gimtojo Uosupio kaimo bei kitų aplinkinių kaimų: Šapnagių, Žeimių, Žačių ir kt. Taip įsijungėm į aktyvią partizaninę kovą.

Sunku šiandien jau ir prisiminti tų visų vyrų pavardes, vardus, slapyvardžius. Iš Šapnagių buvo Kazimieras Kaušas, Povilaitis, iš Žeimių Gustas Pumputis, Pranas Pumputis, buvęs eiguyls Juozas Paulauskas, Vincas Malakna, broliai Medišauskai, iš Žačių du broliai Vanagai, Gideika, Kaminskas, kuris mus vėliau išdavė, tėvas ir sūnus Krikščiūnai. Sūnus Krikščiūnas buvo labai agresyvus, dažnai nesilaikydavo drausmės, pasitraukęs iš būrio įvykdydavo neleistinus veiksmus. Naktimis, būdavo, išeina ir iškrečia kokią „pokštą“. Mes ypač kovojome prieš tokius, kurie žemino partizanų vardą. Svarbiausias mūsų tikslas buvo išsaugoti žmones, nes visi gerai supratome, kad mūsų padėtis beviltiška. Per visą partizanavimo laiką ir mano vadovavimą būriui iš mūsų būrio težuvo tik du partizanai, tai Pumputis ir Kaušas. Šapnagiuose atsirado išdavikė ir skundikė apylinkės pirmininkė ir dar vienas meistras, kurių dėka vieno apsupimo metu šitie partizanai ir buvo nušauti.

Mūsų rinktinės štabas buvo Žemaitijoje. Pas mus iš štabo ateidavo atsiųsti atstovai, kurie atnešdavo įvairius pranešimus, instrukcijas. Jas mums perskaitydavo, turėdavome su jomis susipažinti. Po to jas sunaikindavo, kad neliktų jokio pėdsako. Pas mus griežtai buvo uždrausta fotografuotis, nes paskui enkavedistai išaiškindavo ir kitus partizanus. Dabar randama daug partizanų nuotraukų. Keista, Vytauto Didžiojo rinktinėje fotografuoti buvo griežtai uždrausta. Mes nežinojome, kur yra štabas, kur leidžiami partizanų laikraščiai. *Dobilo* būrys būtų priklausęs Šiaulių rinktinei, vadovaujamai Kero, bet ji, laikui bėgant, suskilo ir iš jos pasidarė dvi rinktinės: Šatrijos, kuriai vadovauti liko Keras-*Bijūnas*, ir Dukto miške įsikūrė Vytauto Didžiojo rinktinė, kuriai ėmėsi vadovauti Jonas Belaglovas-*Algis*, *Žydrūnas*. Gautus raštus visada pasirašydavo *Žydrūnas*. Šitoje rinktinėje irgi buvo griežtai uždrausta fotografuotis. Tada ir mūsų būrys priklausė Vytauto Didžiojo rinktinei. Vaikštinėjome mes gana plačiai – nueidavome į Gulbinų mišką, į Švendrės miškus, netoli Kuršėnų. Po vieną kartą buvome nukeliavę į Žaliosios ir į Kazlų Rūdos miškus. Buvo daug pavojų patirta, teko iš apsupties veržtis. Kartą vos neužlipome ant stribų, kurie su vilkšuniu tykojo mūsų. Pasirodė kažkas lyg ir įtartina, lyg sujudėjo. Vyrai sako, kad vėjas smilgas pajudino, bet, atidžiau įsižiūrėję, pamatėm, kad šuo uodegą vizgina.

Pas mus į svečius ateidavo Stasys Raziulis-*Mažylis*, Stasys Vilkinas-*Volungė*, iš Aklinių kaimo Vacys Sinkus-*Sakalas*. Susipažinome kaip partizanai su partizanais. Kartą buvo atėję pas mus jauni nepažįstami vyrai. Kai padavėm vieni kitiems rankas, aš prisistačiau esąs *Dobilas*, anas nusišypsojo ir prisistatė tokiu pat slapyvardžiu.

Gana platus buvo mūsų ryšininkų tinklas. Daug gerų žmonių vėliau, prasidėjus išdavystėms, nukentėjo. Sunkiausia buvo suvaldyti savuosius. Mano minėtas Krikščiūnas, kai per Velykas namuose nušovė jo tėvus, be nuovokos pradėjo keršyti visiems komunistams. Jei tik kiek pajausdavo, kad gali būti išdavikas, šaudydavo vietoje. Po eigulio Juodrio išdavystės Gavėnų miške čekistai sunaikino partizanų bunkerį, vėliau buvo sunaikintas ir Juodris.

Kartą aš užsukau pas tokį Klimaitį. Šeimininkas kad suriks:

– Slėpkis! Juodris ateina!

Aš pasislėpiau. Įėjo gryčion gerokai įkaušęs Juodris ir sako: „Pavyko tris banditus sutvarkyti...“ Visą išsipasakoję nežinodamas, kad aš pasislėpęs klausausi.

Gyventi tai mums reikėjo, maitintis reikėjo. Eidavom į valdiškus ūkius. Išsivedę karvutę pasipjaudavom ar kokią paršą pasiskersdavom. Vyrai nuėjo į Lekavičių valsčybinių ūkį, tenai stovėjo koks šimtas „sovchozo“ karvių, jau norėjo pasiimti vieną, bet eigulys Juodris pastebėjo ir pranešė NKVD garnizonui. Rusai tuoj pat prisistatė ir du partizanus nušovė, o trečias pabėgo. Žuvo Stasys Jonaitis, kuris buvo pabėgęs iš sovietinės armijos ir įsijungęs į partizanų būrį, ir Alfonsas Meška, buvęs mokytojas iš Ilgosios Lovos. Visą tą istoriją ir išklojo Juodris. Tie vyrai buvo ne iš mūsų būrio. Kai kiti to būrio vyrai nuėjo pas Juodrį į namus atsiskaityt su juo, dukrelė įsikibo į tėvą ir nepaleido. Tada Juodrį paliko, bet vėliau jį sutvarkė, nes buvo tikras čekistų šuo.

Daug nelaimių mums pridarė išdavikai. Aš jau buvau areštuotas ir tardomas. Vieną kartą išvedė mane į kiemą, buvo jau šaltukas, truputį pasnigta, o ten net šešiolika nužudytų partizanų guli ant žemės. Visi išniekinti. Žuvo jie Stačiūnų valsčiuje pas Rimeiką. Apsupo sribai ir rusų kareiviai daržinę, kurioje partizanai buvo apsistoję, ir visus sušaudė. Jau kalėjime būdamas sužinojau, kad partizanus išdavė tas pats Rimeika. Jis jau buvo pabėgęs į miestą, o duktė, eidama į mokyklą, pranešė čekistams, kad pas juos apsistojo miškiniai. Tuoj pat prisistatė garnizonas, apsupo daržinę – žuvo visi ten buvę partizanai.

Tuo metu jau grįžo daug į atsargą paleistų iš sovietinės armijos karių. Nemaža jų dalis buvo užverbuoti. Daugelis jais pasitikėjo ir nemanė, kad jie gali būti išdavikai. Kaime žmonės irgi pradėjo pavargti nuo įtampų, nuo baisių persekiojimų. Įtarinėjo vienas kitą, nebesusigaudė, kaip elgtis. Mes pamatėme, kad padėtis beviltiška, kad žūsime visi. Tą suprato ir štabuose esantys nuosaikesni vyrai. Reikėjo susiorientuoti, kaip mums toliau elgtis. Po ilgesnių svarstymų nusprendėme būrį likviduoti. Tegu elgiasi, kaip kas išmano: kam įmanoma, tegu grįžta į legalų gyvenimą, keičia gyvenamąsias vietas, išvyksta iš krašto, gyvena svetimomis pavardėmis. Tik reikalavome niekam nesisakyti, kad buvome būryje.

Taip ir padarėm. Visi išsiskirstėm kas kur ir pradėjom gyventi legaliai. Aš išvažiavau į Rygą ir ten gyvenau metus. Per tą laiką daugelį suėmė. Rygoje ver-

čiausi prekyba arkliais. Mums arklius pristatydavo, o mes juos perparduodavom. Kartais už vieną arklį uždirbdavom po dvidešimt tūkstančių červonų. Tada tie červoncai buvo beverčiai. Kai mane areštavo, rado pilną lagaminą červonų, o po jais ir pistoletą.

Atvežė į Šiaulius ir ilgai tardė Šiaulių kalėjime, kankino, rengė akistatas su kitais būrio nariais, bet mes neprisipažinom, nesisakėm, kad buvom būryje. Mane tardydavo su antrankiais, mat buvau labai „karštas“, o dar buvęs boksininkas. Kai pradeda daužyt, aš irgi vožiu atgal. Tada pradėjo jie mane surakinti, vesdami į tardymą uždėdavo antrankius.

Gavau 25 metus lagerio, bet po Stalino mirties bausmę sumažino. Atsėdėjau dešimt metų, ir paleido į tremtį. Tremtyje išbuvau dar šešerius metus. Būdamas tremtyje, susiradau žmoną, irgi tremtinę, buvusią partizanų ryšininkę. Lageryje teko sutikti ir buvusių partizanų. Buvau sutikęs Antaną Navicką-*Vilką*, su juo mes susitikdavom dar partizanaudami. Jis buvo labai iškankintas, visas supjaustytas. Jį, kaip būrio vadą, sadistiškai kankino, o jis tik vieno norėjo – kaip nors nusižudyti. Buvo prarijęs žirklutes, vinių, daug kartų jį operavo, išimdavo tas geležis iš skrandžio ir vėl kankindavo, kol išduodavo bunkerius. Lietuvoje jį smerkė kaip partizanų išdaviką, bet niekas nežino, kokias beprotiškas kančias jis kentėjo. Jis buvo tik auka.

Iš Juozo Melnikavičiaus prisiminimų apie *VILKO* būrį

Partizanas ANTANAS NAVICKAS-*VILKAS* jau iš anksčiau man buvo pažįstamas, žinojau, kad jis dirba Bubių lentpjūvėje darbininku. Jo tėvai irgi gyveno Bubiuose. Kai 1944 m. rusai vėl grįžo į Lietuvą ir ėmė rinkti mūsų vyrus į savo kariuomenę, tada ANTANAS NAVICKAS išėjo į mišką ir tapo partizanų būrio vadu. Partizanuojant man dar teko sutikti jį vieną kartą. Tada jis priėmė į būrį tokį nepatikimą žmogų, kuris, pasirodo, buvo čekistų agentas. Rudeniop jis ir užėjo su tuo vyru pas mane, paprašė, kad aš jį aprengčiau šilčiau, bet mano drabužiai atvestajam buvo per maži, ir jie jų nepaėmė. Paskui pamačiau, kad tas pilietis man pažįstamas – Kaziukas, kuris yra piemenavęs pas mus. Kaip išaiškėjo vėliau, jis buvo MGB agentas, klasta prisidėjęs prie *VILKO* būrio. Kilęs jis iš Šiaulių „Besarabijos“ priemiesčio, matyt, jis ir atvedė *VILKĄ* pas mane tų drabužių. Tas Kaziukas vėliau jį ir sutvarkė. Pabėgo iš jo būrio ir atvedė kareivius prie bunkerio, kuris buvo tolokai nuo mūsų, kažkur Vaiguvos miškuose. Tenai, tame bunkeryje, juos visus ir likvidavo, tik sunkiai sužeistą *VILKĄ* paėmė gyvą ir pagydė, kankino ir nuteisė ilgus metus kalėti.

VILKAS buvo nedidelio ūgio, nešiojo užsiauginęs barzdą. Aš irgi tuo metu nešiojau barzdą, bet saugumo viršininkas Jegorovas liepė man nusiskusti, kad kada nors pavakary gerai nenužiūrėję jie manęs nenušautų vietoj *VILKO*. Mūsų Dirvonėlių kaimas visai netoli Kurtuvėnų, tik už vieno kilometro, tai partizanams lankytis buvo pavojinga. Į Kurtuvėnus nušautųjų partizanų neveždavo, ne valsčiaus centras, tai šitose apylinkėse jų nėra palaidotų žvyrduobėse. Tik vienas atsitikimas yra buvęs: vieną jiems įtartina buvo sugavę, ir sribai ar NKVD tardytojai jį betardydami užmušė, tai tą ir užkasė ten pat, už kooperatyvo namo. Dabar to kooperatyvo jau nėra, tame name gyvena tokia Mingilienė (R. K. p a s t a b a: taip pat užrašyta A. Daunio).

Sutikau ir 1941 metų sukilimo štabo narį Poželą, kurio tėvus bėgdami iš Lietuvos nužudė bolševikai. Žiūriu – ateina statybininkų kolona, o jos priešakyje su kailiniais ir laikrodžiu ant rankos tas pats Požela. Buvo jau po Stalino mirties. Tokie žmonės niekur nepražūna. Pasirodo, kažkur statė tiltus, o jis, kaip inžinierius, savo sumanymais labai pasižymėjo, užtat jam suteikė tokias lengvatas. Besišnekučiuojant aš jam pasakiau, kad, broliuk, į negerą lagerį patekai. Jis man pasakė: „Aš jame ilgai nebūsiu, bėgsiu“. Daug kas bandė bėgti, bet būdavo tuoj pat sugautas ir sugražintas atgal. Aplinkui stepė, nė krūmelio. Su malūnsparniu išžvalgo vietovę ir suranda. Kur tu pasislėpsi... Bet jis pabėgo, jo nesurado. Kalbėjo, kad per Turkiją nusikraustė net į Ameriką.

Po lagerių ir tremties metų vėl grįžau į Lietuvą, už kurią tiek buvo kovota ir kentėta. Lietuvą radau nebe tą – bolševikinę. Gimtajam kaime jau buvau nebereikalingas, ten viskas buvo sunaikinta, įsikūręs kolūkis, žmonės nuskurdę, prisigėrę, visi išmokę vogti. Visgi džiaugiausi sugrįžęs į savo kraštą.

R. K. p a s t a b a: Juozas Biliūnas mirė apie 2000 metus.

Pasakoja PETRAS TAMOŠAITIS-REGINA

Užrašė Alfonsas Daunys
Šiauliuose apie 1995 m.

Mano tėvas Jurgis Tamošaitis gyveno Margių kaime, žemės turėjo tik 8 ha. Dukto miške esančiame Lingailių kaime gyveno jo žmonos brolis Brilis, kuris buvo 1918 – 1920 m. Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, iš valstybės gavęs žemės. Mano tėvas su juo susikeitė žeme, taip mes apie 1938 metus persikėlėme gyventi į Dukto mišką, kur buvo keturios sodybos.

Per karą ir visą vokiečių okupacijos laiką gyvenome skurdokai, bet ramiai. Buvo tolėliau nuo didesnių viešų kelių. Šeimoje augome keturi broliai ir sesuo. Mama vis sirguliudavo, o tėvas sunkiai dirbo, nes žemė buvo apleista.

1945 metų pavasarį netoli mūsų sodybos apsistojo Jono Belaglovo vadovaujamas partizanų būrys, kuris vėliau persiorganizavo į Vytauto Didžiojo rinktinę. Mano tėvas nuolat bendravo su jais. Brolis Antanas tada jau buvo šaukiamojo amžiaus, nenorėdamas tarnauti okupantų kariuomenėje, išėjo į Belaglovo partizanų būrį. Žiemai vyrai bunkerį išsikasė maždaug už kilometro nuo mūsų sodybos. Tada aš jiems jau kasdien nešdavau pusryčius. Važiuodamas uždainuodavau sutartą dainą, o jie per tankias eglutes iškišdavo kablį, pritvirtintą prie karties, ir pasiimdavo maistą. Brolis Antanas šiame būryje išbuvo iki pat savo žūties.

Rinktinės vadas Jonas Belaglovas-*Algis* rodė ypatingą pagarbą mano tėvui ir juo labai pasitikėjo. Kai Vytauto Didžiojo rinktinė užmezgė ryšį su Kęstučio apygarda ir jiems reikėjo žmogaus ryšiui palaikyti, į tą darbą įtraukė ir mane. Man suteikė

Reginos slapyvardį, o brolio Antano slapyvardis buvo *Beržas*. Nuo tada tapau pagrindiniu ryšininku tarp Kęstučio apygardos ir Vytauto Didžiojo rinktinės. Tuomet Kęstučio apygardos štabas buvo įsikūręs Viduklės apylinkėse, Batakių kaime. Ten iš rinktinės nuveždavau korespondenciją, o iš Kęstučio apygardos štabo parveždavau korespondenciją ir pogrindyje leidžiamus laikraščius, atsišaukimus. Parveždavau tik po vieną kitą egzempliorių, o Vytauto Didžiojo rinktinėje juos padaugindavo. Aš vyrams parūpinau rašomąją mašinėlę ir šapirografą. Padauginę reikiamą kiekį spaudos, ją išsiuntinėdavo į kitas rinktines ir būrius. Vytauto Didžiojo rinktinė buvo centrinė rinktinė, per kurią eidavo instrukcijos į kitas vietas. Šios rinktinės ribose buvo ryšių punktai, į kuriuos atvykę ryšininkai iš rinktinių, būrių bei Šiaulių miesto pasiimdavo reikiamą korespondenciją. Ši korespondencija buvo platinama ir Vytauto Didžiojo rinktinės būriuose. Būdavo įteikiami pagyrimo, pasižymėjimo raštai bei kiti apdovanojimai. Šie paskatinimai daugiausia būdavo įteikiami Vasario 16-osios proga.

Ryšio su Šiaulių miestu aš nepalaikiau, tą darbą dirbo kiti. Aš tik retkarčiais apsilankydavau pas tokį Chmelnicką, jam palikdavau spaudos, o jis perduodavo ar ne ją kitiems, nežinau. Tik žinau, kad iš Šiaulių ateidavo būrelis partizanų ir susitikdavo pas mus su Belaglovu ir kitais partizanais. Palaikėme ryšį su Šniūraičių kaime gyvenančiais mūsų žmonėmis, mokytoju Pūsliu, Edvardu Rimkumi ir kitais.

Rinktinės štabo vyrai bunkerį buvo išsikasę tik lapkričio ar gruodžio mėnesį. Aš jame tesu buvęs tik vieną kartą. Kad šitame miške apsistoję partizanai, visi žinojo, aišku, tai žinojo ir rusų saugumas. 1947 02 16 čekistai siautė mišką.

Apie žuvusius ir sužeistus partizanus kautynių metu galiu pasakyti nedaug. Tuomet buvo paimtas sužeistas buvęs lakūnas Stepas Sebastijonas-Bedalis. Dar prieš karą jo motina turėjo nedidelę parduotuvę netoli nuo tos vietos, kur mes gyvenome. Jis buvo išsilavinęs žmogus, mokėjo anglų kalbą. 1940 metais užėjus rusams, jo motina gyveno pas mus Lingailiuose, ateidavo ir Stepas. 1944 m. artėjant frontui, Stepas traukėsi su vokiečiais į Vakarų. Žmonės kalbėjo, kad jau buvo išvykęs iš Lietuvos, bet vėliau sugrįžo. Kadangi jo motina gyveno pas mus, taip jis atsirado Jono Belaglovo būryje.

Stasys Vilkinas-Volungė dirbo Šiaulių mieste policijos pareigūnu. Pažinojau jį nuo vokiečių okupacijos laikų, atvažiuodavo į mūsų mišką grybauti. Tuoj po karo jis kurį laiką slapstėsi vienas, tik vėliau įstojo į *Algio* būrį.

Tuoj pat po *Algio* būrio sunaikinimo suėmė mano tėvą, o netrukus ir Sebastijonienę, ją teisė. Ji gavo dešimt metų lagerio. Teisė ir mano tėvą, bet, kiek jis metų gavo, negaliu pasakyti. Buvo išvežtas į Čeliabinsko lagerius, kur netrukus mirė. Apie tėvuko mirtį sužinojome tik dabar. Neseniai gavome pažymą iš saugumo, kurioje nurodyta, kad tėtis mirė 1948 metais. Visą tą laiką nieko apie jį nežinojome. Pamotę su seserimi ir dviem broliais ištrėmė į Sibirą. Brolis Tadas per tuos išgyvenimus susirgo epilepsija ir mirė Sibire.

Po Vytauto Didžiojo rinktinės sunaikinimo ir dalies partizanų žūties aš dėjavu pastangas ir dariau žygius, kad rinktinė būtų atkurta. Susipažinau su likusiais gy-

vais šios rinktinės kovotojais *Volunge*, *Dobilu* ir kitais. Nutarėme atkurti rinktinę iš naujo ir pavadinti Atžalyno vardu. Laikinai šiai rinktinei vadovauti pasiūlėme legaliai Šniūraičiuose gyvenusiam ir dirbusiam mokytojui Busliui. Man tarpininkaujant, sutikus Kęstučio apygardos vadovybei ir pačiam Busliui, jam buvo pavesta vadovauti Atžalyno rinktinei iki bus paskirtas tikrasis rinktinės vadovas, iš Voverės rinktinės atkeltas Stasys Raziulis-*Mažylis*, *Naras*.

Po Vytauto Didžiojo rinktinės štabo sunaikinimo mūsų šeimą pradėjo labai persekioti. Beveik kiekvieną dieną prisistatydavo sribai arba rusų enkavedistai. Vieną kartą paėmė mane ir nusivežė į saugumą, bet į vidų nevedė, paliko lauke. Aš apsidairiau, matau, kad nieko nėra prie manęs, greit nubėgau į kiemo pakraštį, kur stovėjo didžiulė šiukšlių dėžė, ir įlindau į ją. Kai čekistai išėjo į lauką, pastebėjo, kad manęs jau nėra. Ir ten puola, ir šen, išbėgo į gatvę. Manė, kad aš išbėgau iš kiemo ir nukūriau tolyn. Kiek paieškoję apsiraminę ir visi grįžo atgal į vidų. Po valandos išlindau iš tos dėžės ir parėjau į namus. Nuo to laiko pradėjau slapstytis. Buvau dar visai jaunas vaikėzas, neturėjau ginklo, tad niekur labai ir nesirodžiau. Kartais atvažiavę sribai manęs pasiteiraudavo. Namiškiai atsakydavo, kad išvažiavau į Šiaulius.

Gyvenau bunkeryje su Stasiu Raziuliu-*Mažyliu*. Tada pas mus buvo atsiųstas organizacinio skyriaus viršininku dirbti Vytautas Šniuolis-*Vytenis*, *Svajūnas*. Informacijos skyriaus viršininku buvo paskirtas Leonardas Grigonis-*Žvainys*, *Kriviis*, *Danys*, *Užpalis*. Aš tvarkiau ryšių skyrių.

Mums ten begyvenant, matyt, pritrūko atsargumo. Ryšininkai pranešė, kad kažkas mus pastebėjo. Pasklido kalbos, kad pas Martinaitienę gyvena partizanai, tada mes pas ją pradėjom rečiau lankytis. Už kokių poros kilometrų turėjom kitą bunkerį, dar pasidarėme atsarginį bunkerį pas mano tėvo brolių Šniūraičiuose.

Kartą turėjau nuvežti laišką į Kęstučio apygardą, bet susirgau pleuritu. Be to, nebenorėjau viešai rodytis, padaviau tą laišką Rimkui, kad jis pristatytų į vietą. Pats parėjau į namus, išgėriau arbatos ir atsiguliau. Per naktį gerai išsimiegojau, o rytą į duris ėmė baladotis sribai. Kur dėtis? Pabėgt jokios galimybės, taip mane 1947 m. gruodžio 17 d. areštavo. Nuvežė į saugumą ir ėmė klausinėti apie bunkerį Gudeliuose. Čekistams jau buvo žinomas tas bunkeris ir kad aš esu ten buvęs. Kai manęs kas iš ryšininkų ieškodavo, mano pamotė pasakydavo, kad mane gali rasti Gudeliuose. Kai mane tardė, čekistai tą patį vakarą nuvažiavo į Gudelius ir pradėjo daryti kratas. Iškrėtė visą kaimą. Pas gyventoją, kur buvo įrengtas bunkeris, tuo metu buvo užėję *Mažylis* ir *Žvainys*, bet į bunkerį nelindo, užlipo ant aukšto. Sribai ir kareiviai, bekrėsdami sodybą, užlipo ant aukšto. Pastebėję partizanus, šoko žemėn. Partizanai metė granatą ir, pasinaudoję sąmyšiu, pabėgo.

Tada mane nuvežė į tą sodybą ir pradėjo klaust, ar aš čia buvau. Kadangi aš iš ankstesnių tardymų supratau, kad jie žino mano lankymosi vietas, pasakiau, kad čia ateidavau ir susitikdavau tik su *Mažyliu*. Iš tikrųjų tame bunkeryje gyvenome ne tik mudu su *Mažyliu*, čia būdavo ir *Vytenis*, ir *Žvainys*.

Kai kūrėsi Prisikėlimo apygarda, aš jau buvau suimtas. Nieko apie tai negaliu pasakyti, tik žinau, kad pas ryšininę Janiną Sajienę-*Uošvienę* iš Kęstučio apygardos ateidavo mokytojas Petras Bartkus-*Dargis*. Tada jis dar gyveno pusiau legaliai, važinėjo po apylinkes.

IŠ PRISIKĖLIMO APYGARDOS MAIRONIO RINKTINĖS PARTIZANŲ ARCHYVO

R. K. p a s t a b a: Dokumentų kalba netaisyta, išskyrus gramatines klaidas. Kai kurie pokario laikotarpiu vartoti žodžiai, išsireiškimai, sakinių daryba gali šiek tiek šokiruoti skaitytoją, gali būti sunkiai suprantami. Retas kuris, rašęs šiuos dokumentus, turėjo aukštesnį išsilavinimą, daugelis buvo savamoksliai, baigę tik po kelias pradinės mokyklos klases.

Šis partizanų dokumentų archyvas rastas Kėdainių rajone, netoli Pašušvio 2000 06 25. Autoriui žinoma, kur šiuo metu laikomas šis archyvas.

DOKUMENTAS – 1

LUKV
1948 06 03
Nr. 14

Kadangi į PV eiles įstojo PV – mergaitės, iki atskiro potvarkio įsakau: Draudžiama su partizanėmis V. vesti flirtą, išskiriant tarnybinį – draugišką pasikalbėjimą. Taip pat draudžiama stovykloj gulėti viename guolyje.

(parašas) RYTAS NAVI

R. K. p a s t a b a: Kad išvengtų kai kurių nesusipratimų priimant merginas į partizanų būrius, NAVI – PRISIKĖLIMO apygardos vado įsakymą Nr. 14 LUKŠIO būrio vadui pasirašo RYTAS (J. Paliūnas). NA – Prisikėlimo apygardos šifras, VI – vado įgaliotinis, LUKV – Lukšio būrio vadas, PV – partizanai vienišiai.

DOKUMENTAS – 2

NAVI
1948 06 06
Nr. 16

NAV

Raportas

Pagal priedėlį Nr. 1 prie įsakymo NA Nr. 14, 1948 05 21

1945 m. rugpjūčio 4 dieną ginamosiose kautynėse Valatkaičių miške (pelkėje), Grinkiškio vlsč., turėjau dvikovą su NKVD vadu kapitonu, kuris buvo nušautas.

Kartu nušautas karių šuo. Aš buvau sprogstamu šūviu peršautas per blauzdą, pasilikant skeveldrai blauzdoj, ir šuns likau apkramtytas. 1945 m. lapkričio 10-11 d. naktį žygyje vienam Krakių vlsč., Pakarklių k., susitikus su sribitelių daliniu, apsišaudėme, likau sužeistas į koją (mažu kliudymu).

RYTAS

NAVI

R. K. p a s t a b a: Čia (NAVI) Prisikėlimo apygardos vado įsakymu, RYTAS (NAV) Prisikėlimo apygardos vadui pateikia raportą apie jo sužeidimą kautynių metu.

DOKUMENTAS – 3

KŠ

1949 01 17

Nr. 57

Žvalgybos žinios

1948 08 29 vieno VI PD KLT nubaudė mirties bausme išdaviką, kuriam įskundus, žuvo 13 P. Čia duodamos charakteringesnės jo kvotos ištraukos.

– Esu užverbuotas nuo 1947 m. rugpjūčio, kai už kratos metu mano namuose MVD rastą slaptąją spaudą buvau areštuotas. Mane paleido be asmens dokumentų su sąlyga, jei dirbsiu MGB naudai. Apie partizanų pasirodymą privalėjau teikti žinias kas šeštadienį. Už šnipinėjimą MGB majoras pažadėjo kostiumą, priimti į MGB mokyklą ir kitokių lengvatų.

Po kurio laiko mačiausi su dviem P, tačiau apie tai nepranešiau, nes nežinojau jų stovyklos. Nenuvykus iš eilės du šeštadienius su pranešimu, atvažiavo emgebistai ir primušę įsakė surasti vieno PD stovyklą. Aš pasižadėjau... (du žodžiai neįskaitomi), paragintas pasiryžau tai padaryti. Žiemos metu malkaudamas užtikau P stovyklą. Kalbėdamas su P, stengiausi įžiūrėti stovyklos įrengimus, bet dėl per didelio atstumo nedaug ką temačiau. Kadangi visi P man buvo pažįstami (anksčiau aš daug jiems padėdavau), atsirado vėliau progų ir stovykloje atsilankyti. P skaičius, ginklavimas, postai ir t. t., viskas liko man žinoma. Jau galėjau išduoti, bet bijojau įtarimo.

Vėl du kartus nuvykau su pranešimu, prieš Velykas buvau areštuotas. Tardymo metu reikalavo žemėlapyje nurodyti PD stovėjimo vietą. Kai jų reikalavimą išpildžiau, su manim elgėsi švelniau. Velykų pirmos dienos vakare aprenkę mane rusiška uniforma ir, įdavę automatą be šovinių, išsivedė stovyklos link. Antros Velykų dienos rytui auštant, buvome ties reikiamu kvartalu. Mane su dviem sargybiniais paliko ant linijos, o patys nuslinko pirmyn. Po kautynių, kurios P buvo nesėkmingos, žuvo 13 partizanų.

Atgal į miestą buvau nuvestas laukais, aplenkiant sodybas. Po dienos paleido, įsakę klausytis, ką kalba žmonės, ir sekti likusius P.

Už išdavimą gavau 425 rublius. Prižadėjo mokėti po tiek pat kas mėnesį, jei toliau jiems dirbsiu. Šį įsakymą pildžiau. Namuose nakvoti bijojau, bet P vis vien buvau suimtas.

PV įpareigoju pasirūpinti, kad šis raštas (ar jo išrašas) būtų perteiktas visiems pareigūnams iki BrV įskaitytinai.

UŽPALIS
KV

NAKTIS
KŠV

R. K. p a s t a b a: K – Prisikėlimo apygardos šifras.

KŠ – Prisikėlimo apygardos štabas.

KŠV – Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas.

UŽPALIS – Leonardas Grigonis.

NAKTIS – Bronius Liesis.

VI – Žaliosios rinktinės šifras.

PD – Partizanų dalinys.

KLT – Karo lauko teismas.

P – Partizanas.

BrV – Būrio vadas.

DOKUMENTAS – 4

MAIRONIO rinktinės štabo tarybos nutarimas

1949 m. rugpjūčio 13 d. MAIRONIO rinktinės štabo taryba, susidedanti iš MAV, Mi VDTskV, Mi Š Org. Sk. V ir LUKV, svarstė EIM dalinio partizanų *KUDIRKOS* ir *KARIŪNO* bylą, kurie š. m. liepos mėn. (?) d. savavališkai pasišalino iš EIM dalinio ir pradėjo banditauti, apiplėšinėti gyventojus ir vartoti fizinį smurtą prieš juos. Aukščiau paminėti partizanai EIM dalinio vadui atsiuntė grasinančio turinio laišką, kuriame jie praneša, kad į dalinį negrįšią.

MAIRONIO rinktinės štabo taryba, turėdama galvoje, kas aukščiau išvardinta, kad partizanai *KUDIRKA* – *ZUBRYS* ir *KARIŪNAS* – *ZAUNYS* iš EIM dalinio dezertyravo, kuo ardo tvarką ir žemina P vardą, apiplėšinėja gyventojus ir prieš juos vartoja smurtą, todėl, remiantis P srities nuostatų faragrafais,

NUTARĖ:

KARIŪNA – *ZAUNĮ*, kaip dezertyravimo iniciatorių, sušaudyti.

KUDIRKĄ – *ZUBRĮ*, kaip numatoma, kad jis gali pasitaisyti, – jį sulaikyti ir etapo keliu pristatyti į kitą organizacinį vienetą.

(parašai) *DIEMEDIS* *VYGAUDAS*

R. K. p a s t a b a: MAV – MAIRONIO rinktinės vadas.

Mi VDTskV – MINDAUGO tėvūnijos VDT skyriaus viršininkas.

Mi Š Org SkvV – MINDAUGO tėvūnijos štabo organizacinio skyriaus viršininkas.

LUKV – Lukšio būrio vadas. EIM – Eimučio dalinys (būrys).

DIEMEDIS-Kudokas Kostas – MINDAUGO tėvūnijos vadas. 1950 04 23 turėjo slapyvardžius *BALTARAGIS*, *JUŠKA*, *ILGŪNAS*.

VYGAUDAS-Mackevičius Jonas – LUKŠIO būrio vadas, MAIRONIO rinktinės KLT narys – tarėjas.

DOKUMENTAS – 5

MAIRONIO rinktinės KLT sprendimas

MAIRONIO rinktinės Karo Lauko Teismas savo 1949 m. spalio 24 d. posėdyje svarstė Zarenkos Algirdo-*Kudirkos, Tarzano* (MI – LUK) kaltinamo KLT nuostatų (?) bylą. KLT, apklausęs kaltinamąjį *Kudirką-Tarzaną* ir liudininkus, nustatė, kad *Kudirka-Tarzanas* apiplėšinėjo ramius gyventojus ir yra nužudęs nekaltą gyventoją, sąmoningai nevykdė dalinio vado įsakymų ir buvo sąmoningai pasikėsinęs sunaikinti dalinio vadą ir aukštesnio organizacinio vieneto vadovybę.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vardu KLT pripažino *Kudirką-Tarzaną* (MINDAUGO tėvūnijos, LUKŠIO dalinio) kaltu pagal KLT nuostatus ir nusprendė nubausti mirties bausme sušaudant.

KLT pirmininkas RYTAS

Nariai: AIDAS

VYGAUDAS

R. K. p a s t a b a: MI – LUK – MINDAUGO tėvūnija – LUKŠIO būrys (dalinys).

AIDAS – Bakanauskas Viktoras. Turėjo slapyvardžius VYTAUTAS, SAULIUS, ARAS, VAIDILA. NEMUNO būrio vadas, MAIRONIO rinktinės štabo viršininkas.

RYTAS – Paliūnas Juozas. Turėjo slapyvardžius SAULĖ, RIMGAUDAS, AUDRA. MAIRONIO rinktinės vadas, KLT pirmininkas.

VYGAUDAS – Mackevičius Jonas.

DOKUMENTAS – 6

K V O T A

1949 m. liepos 14 d. aš, VYGAUDAS, pravedžiau kvotą apie Marozą už šnipinėjimą ir dalyvavimą išvežime (į Sibirą) su ginklu.

Esu Marozas Pašušvio dvaro, Betygalos valsč., Raseinių apskr. Du sūnus išleidau į stribus ir pats kaip galėdamas stengiausi Laisvės Kovos Sąjūdžiui pakenkti. Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

Kvočiau: VYGAUDAS

Marozas (parašas)

DOKUMENTAS – 7

K V O T A

1948 m. rugsėjo 9 d. aš, DUSV *ALA*, pravedžiau kvotą apie sribą Urboną Zenoną, gyv. Paliepių kaime, Ariogalos valsč., kaltinamą už ypatingą veiklą prieš partizanus, kuris parodė:

Aš, Urbonas Zenonas, gimęs 1922 m. sausio 24 d., priešo naudai dirbu jau keturi metai, nuo 1945 m. liepos 30 d. iki 1948 m. vasario 15 d. Priklausiau Ariogalos valsčiaus sribitelių būriui, nuo 1948 m. vasario 15 d. tarnauju kontržvalgyboj gaudamas 100 rublių mėnesinį atlyginimą.

Kvočiau: *ALA*
(kvotusio parašas)

Urbonas
(kvočiamojo parašas)

DUS KLT Sprendimas

DUS Karo Lauko Teismas savo 1948 m. rugsėjo 9 d. posėdyje svarstė sribo Urbono Zenono, gim. 1922 m. sausio 24 d., gyv. Paliepių kaime, Ariogalos valsč., kaltinamąją KLT nuostatų 3 paragrafo b str. bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąjį ir liudininkus, nustatė, kad Urbonas Zenonas, būdamas Ariogalos valsč. sribu, buvo ypatingai veiklus, aktyviai veikė su ginklu prieš partizanus ir jų šeimas.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Urboną Zenoną kaltu pagal KLT nuostatų 3 paragrafą ir nusprendė nubausti mirties bausme pakariant.

KLT pirmininkas *BERŽAS*
Nariai: *KĘSTUTIS*
VYGAUDAS

R. K. p a s t a b a: *KĘSTUTIS* – Pranas Prūsaitis.

DOKUMENTAS – 8

JU
1947 12 21
Nr. 229

KNV

Siunčiu išaiškinto šnipa Bieliausko Adolfo dokumentus, kuris vaizdavo PV su dokumentais ir jam buvo duotas iš NKVD uždavinys surasti kuo platesnius ryšius su GUL ir GAR partizanaais. Tardyme labai kietai laikėsi, tai mažai iš jo žinių

ištraukta. Prašau atkreipti dėmesį į antraštas, man atrodo, kad jis galėjo šnipinėti plačiu mastu, nes tam buvo gan apsukrus. Aš manau, kad jo dėka yra paimtas Poviliukas (kuris atstovavo PLR), nes turėjo su juo ryšį.

Šitas prietelis praeitą vasarą su Poviliuku buvo suruošęs planą išplėsti vieną PPB-vė ir buvo prižadėjęs prisiųsti dvi mašinas sviesto pergabenimui į Kauną ir ten išparduoti, bet jiems kažkas sutrukdė, numatytas planas liko neįvykdytas. Šiuo metu jis irgi siūlė P išplėsti iš vieno „sovchozo“ kiaules, o jis pristatysias dvi mašinas pergabenimui į Kauną. Kaune turįs bunkerį aštuoniems žmonėms ir ragino P vykti į Kauną apsigyventi. Visus dokumentus jis parūpinsias. Vienas iš P labai susirūpino Kaune gyvenimu ir jo paklausė: „Valgyti tai turėsime, kai išplėšime „sovchozą“, bet iš kur pinigų imsime?“ Šnipas prisiartinio prie susirūpinusio P atskirai nuo kitų ir pašnabždomis sako: „Nebijok, Kaune reikia turėti tik plaktuką ir finkę. Nužiūrėsi, kuri žmogysta nešasi geresnį čemodaną, plaktuku į galvą, finke į šoną, už čemodano – ir yra pinigų“.

Mano filmas (foto negatyvus) minėtas šnipas iš *LAKŪNO* buvo paėmęs išaiškinti (išryškinti), kurias *LAKŪNUI* aš buvau davęs, kad jis perduotų tam tikram piliečiui filmas išaiškinti. Per tą laiką jis susipažino su Bieliausku, kuris iš *LAKŪNO* tas filmas gražiu būdu išviliojo, prižadėdamas gan greitu laiku pristatyti išaiškintą. Per tardymą prisipažino, kad filmos į NKVD dar neperduotos, nurodė, kur jos padėtos, bet dar jų neatgavome.

Šitą šnipą išaiškino ŠARV *MINDAUGAS*.

R. K. p a s t a b a: PV – Partizanų vadas.

GUL – ?

JU – Jūros srities U?

GAR – ?

PLR – ?

KNV – ?

PPB-vė – Pieno perdirbimo bendrovė.

ŠARV – Šarvo padalinio vadas (iš Šarvo padalinio sukurti du koviniai būriai: NEMUNO ir LUKŠIO, tada vadinosi ŠAR ir TEN, iš knygos „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“, p. 117).

DOKUMENTAS – 9

KLT sprendimas

LUK Karo Lauko Teismas savo 1948 m. liepos 31 d. posėdyje svarstė Povilaičio Zigmo, kaltinamo KLT nuostatų 36 str., bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąjį Povilaitį Zigmą ir liudininkus, nustatė, kad Povilaitis Zigmas: a) vaikščiojo po mišką šnipinėjimo tikslu, b) sekė prie miško gyvenančius įtartinus asmenis.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Povilaitį Zigmą kaltu pagal KLT nuostatų 36 str. ir nusprendė nubausti mirties bausme sušaudant.

Parašai: KLT pirmininkas /MATROSAS/
Nariai: /GENUTIS/, /KOMENDANTAS/, /AGNIUS/

R. K. p a s t a b a: LUK – LUKŠIO būrys.

DOKUMENTAS – 10

Forma Op 2

P r a n e š i m a s

1. 1949 m. rugsėjo 30 d.
2. Valys Vacys, s. Antano, g. 1925 08 14, Raseinių apskr., Betygalos valsč., Norgeliškių kaimas.
3. Išduoti trys šnipai: Užringys Bronius, s. Mykolo, Stoškus Kazys ir Diemedys Vaclovas, s. Vinco. Visi gyvena Betygalos valsč., Norgeliškių kaime.
4. LUK dalinio vadas, pagal KLT sprendimą už dalyvavimą stribuose ir pasipriešinimą partizanams.
5. ŽIRNIS (slapyvardis).
6. -----
7. Laikinas liudijimas, karinis bilietas ir profesinės sąjungos bilietas.
8. 1949 08 30.

(pasirašo) LUKV VYGAUDAS
OrgSkv (RODRIGAS)

R. K. p a s t a b a: OrgSkv – Organizacinio skyriaus viršininkas.
LUKV – Lukšio būrio vadas.
VYGAUDAS – Mackevičius Jonas.

1 priedėlis

K v o t a

1949 07 30 aš, LUKDV VYGAUDAS, pravedžiau kvotą apie Valį Vaclovą kaltinimą, kuris 1944 m. rugsėjo 30 d. stojo į stribus Betygalos valsč. ir buvo iki 1946 m. liepos 20 d. Gyventojams buvo labai žiaurus. Nuo 1947 02 01 buvo Betygalos valsč. paruošų agentas. Šnipinėjo vietos gyventojus, po nepažįstamas apylinkes vaizdavo partizaną. 1949 03 27 stojo vėl į stribus ir ten tarnavo iki buvo likviduotas.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus. Kvočiam. pasirašo Valys.

Kvočiau: LUKV VYGAUDAS
OrgSkv (parašas) RODRIGAS

R. K. p a s t a b a: *RODRIGAS* – Sankauskas Vytautas, Vinco, g. 1924 m., Tytuvėnų r. Ušan-
tų k. gyventojas, *PRISIKĖLIMO* apygardos, *MAIRONIO* rinktinės, *MINDAUGO* tėvūnijos
vadas. Žuvo 1952 05 26. Turėjo slapyvardžius *GAMLETAS*, *DAUKANTAS*, *VAIDOTAS*,
ŠALČIUS, *AUGUSTAS*.

LUKDV – Lukšio dalinio vadas.

LUKD KLT

2 priedėlis

S p r e n d i m a s

LUK Karo Lauko Teismas savo 1949 m. rugsėjo 30 d. posėdyje svarstė Valio
Vaclovo, s. Antano, kaltinimą KLT nuostatų 3 str., bylą.

KLT, apsvarstęs kaltinamąjį Valį Vaclovą, s. Antano, nustatė, kad Valys Vaclovas
buvo nuo 1944 09 30 iki 1946 08 20 stribu Betygalos valsč. ir nuo 1947 02 01 iki 1948
05 30 dirbo paruošų agentu. Šnipinėjo gyventojus naktimis, provokavo gyventojus
po Girkalnio ir Raseinių valsč. 1949 08 27 stojo vėl į stribus ir tarnavo iki šiol.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Valį Vaclovą kaltu pagal KLT nuo-
statų a/ 3 str. ir nusprendė nubausti mirties bausme sušaudant.

(pasirašo) KLT pirmin. LUKV *VYGAUDAS*

Nariai: *KUDIRKA*, *ROLANDAS*

OrgSkv (parašas) *RODRIGAS*

DOKUMENTAS – 11

Forma Op 2

P r a n e š i m a s

1. 1949 09 10.
2. Marcinkienė Ona, d. Vinco, g. 1889 03 11 Butaičių k., Betygalos valsč., Raseinių
apskr.
3. -----
4. Už šnipinėjimą P ir skundimą gyventojų.
5. -----
6. -----
7. Laikinas liudijimas.
8. 1949 09 10.

(pasirašo) LUKV *VYGAUDAS*

OrgSkv (parašas) *RODRIGAS*

K v o t a

1949 09 10 aš, LUKV *VYGAUDAS*, pravedžiau kvotą apie Marcinkienę Oną, d. Vinco, kaltinamą už šnipinėjimą partizanų. Skundė gyventojus dėl asmeninių kerštų, kurių pasekoje nemažai nukentėjo. Du gyventojai dėl jos asmeninio keršto gavo po 7 metus kalėjimo.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus. Už beraštę pasirašo Marcinkus.

Kvočiau: LUKV *VYGAUDAS*
OrgSkv (parašas) *RODRIGAS*

LUKD KLT

2 priedėlis

S p r e n d i m a s

LUKD Karo Lauko Teismas savo 1949 09 10 posėdyje svarstė Marcinkienės Onos, d. Vinco, kaltinimą pagal KLT nuostatų a/ 3 str., bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąją Marcinkienę Oną, nustatė, kad Marcinkienė Ona skundė partizanus burliokams (rusams), taip pat ir civilius gyventojus, kurių pasekoje nemažai nukentėjo.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Marcinkienę Oną, d. Vinco, kalta pagal KLT nuostatų a/ 3 str. ir nubaudė mirties bausme pakariant.

(pasirašo) KLT pirmin. LUKV *VYGAUDAS*
Nariai: *KUDIRKA, BALANDIS*
OrgSkv (parašas) *RODRIGAS*

DOKUMENTAS – 12

Forma Op 2

P r a n e š i m a s

1. 1949 09 04.
2. Dirmantas Adolfas, s. Dominyko, g. 1895 12 28 Žibulių kaime, Betygalos valsč., Raseinių apskr.
3. Išduotas vienas šnipas, Gailiuvienė, Skirvainų k., Betygalos valsč.
4. LUKDV, pagal KLT sprendimą už šnipinėjimą ir skundimą gyventojų.
5. -----
6. -----
7. -----
8. 1949 09 04.

(pasirašo) LUKV *VYGAUDAS*
OrgSkv (parašas) *RODRIGAS*

K v o t a

1949 09 04 aš, LUKV VYGAUDAS, pravedžiau kvotą apie Dirmantą Adolfą, s. Dominyko, kaltinamą už šnipinėjimą partizanų. Dirmantas Adolfas yra šnipas nuo 1944 m. ir dirbo iki šiol 1945 10, buvo įspėtas partizanų už šnipinėjimą ir skundimą gyventojų, bet nepasitaisė, priešingai, dar stropiau dirbo savo pragaištingą darbą. 1949 09 04 Dirmantas Adolfas su Gailiuviene atėjo į mišką ieškoti partizanų ir ten pakliuvo.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

Kvočiau: LUKV VYGAUDAS
Kvoč. par. (pasirašo) Dirmantas
OrgSkv (parašas) RODRIGAS

DOKUMENTAS – 13

Forma Op 2

P r a n e š i m a s

1. 1949 08 30.
2. Diementis (kitur – Diemenčius) Vincas, g. 1887 m. Norgeliškių kaime, Betygalos valsč.
3. -----
4. LUKD bėgantį nušovė.
5. -----
6. -----
7. -----
8. 1949 08 30.

(pasirašo) LUKV VYGAUDAS
MIŠOrgSkv (parašas) RODRIGAS

1priedėlis

K v o t a

1949 08 30 aš, LUKDV VYGAUDAS, pravedžiau kvotą apie Diemenčių Vinčą, kaltinamą už šnipinėjimą partizanų ir provokavimą gyventojų. Jis buvo senas komunistinis veikėjas, 1920 – 1939 m. platino komunistinius lapelius. Prikalbėjo savo sūnų stoti į sribus. Užėjus partizanams, bėgo iš kambario ir buvo nušautas.

Kadangi Diemenčius Vincas buvo bėgant nušautas, tai, remiantis T ARO parodymais, pravešta kvota.

(pasirašo) Kvočiau LUKV VYGAUDAS
Kvoč. par. (pa.) ARAS
MIŠOrgSkV (parašas) RODRIGAS

R. K. p a s t a b a: MIŠOrgSkV – MINDAUGO tėvūnijos štabo Organizacinio skyriaus viršininkas.

LUKDV – Lukšio dalinio vadas.

LUKD – Lukšio dalinys.

Pravedžiau – atlikau.

Kvoč. par. (pa.) – Kvočiamasis partizanas (parašas).

DOKUMENTAS – 14

P r a n e š i m a s

1. 1949 10 15.
2. Žimgaila Juozas, s. Prano, Sausmiškio eiguvos eigulys, Grinkiškio valsč.
3. -----
4. LUK pagal KLT už šnipinėjimą partizanų.
5. Meškis.
6. Karinis bilietas, laikinas liudijimas ir darbo pažymėjimas.
7. 1949 10 26.

(pasirašo) LUKV VYGAUDAS
Nuorašas tikras: (parašas) RODRIGAS

1 priedėlis

K v o t a

1949 m. spalio 15 d. aš, LUKV VYGAUDAS, pravedžiau kvotą apie Žimgailą Juozą, s. Prano, Susmiškio eiguvos eigulį, už šnipinėjimą.

Esu Žimgaila Juozas, s. Prano, prisipažįstu kaltu, kad teikiau bolševikams žinias apie P ir gyventojus, stengiausi kuo daugiau pakenkti LLKS ir už tai gaudavau atlyginimą.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

(pasirašo) LUKV VYGAUDAS
Kvotusiojo parašas
(pas.) Žimgaila Juozas
Kvočiamajo parašas
1949 10 26
Nuorašas tikras: (parašas) RODRIGAS

KLT S p r e n d i m a s

LUK Karo Lauko Teismas savo 1949 10 15 posėdyje svarstė Žimgailos Juozo kaltinimą pagal KLT nuostatų a paragrafo 3 str. bylą.

Karo Lauko Teismas, apklausęs kaltinamąjį Žimgailą Juozą ir liudininkus, nusitatė, kad Žimgaila Juozas buvo aktyvus šnipas ir stengėsi visokiais būdais pakenkti LLKS.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Žimgailą Juozą kalnu pagal KLT nuostatų a paragrafo 3 straipsnį ir nusprendė nubausti mirties bausme pakariant.

(pas.) KLT Pirmininkas VYGAUDAS

Nariai: DEBESĖLIS

MARŪNAS

Nuorašas tikras: (parašas) RODRIGAS

DOKUMENTAS – 15**K v o t a**

1949 m. spalio 6 d. aš, LUK P TARZANAS, pravedžiau kvotą apie Šulinskaitę Genę, d. Kazio, kaltinamą už bėgimą iš trobos nuo partizanų.

Liudininkų parodymais, sužinota, kad Šulinskaitės Genės yra du broliai MGB Kaune, o tėvas buvo vietos aktyvistas, todėl, bijodama P, bėgo.

Kvota man skaityta ir atitinka mano parodymus.

Kvočiau (pas.) TARZANAS

Kvočiamojo parašas

(pas.) „Jurgis“

Nuorašas tikras: (parašas) RODRIGAS

KLT S p r e n d i m a s

LUK Karo Lauko Teismas savo 1949 m. spalio 15 d. posėdyje svarstė Šulinskaitės Genės kvotą, kaltinamą pagal KLT nuostatų a paragrafo 3 str. bylą.

KLT, apklausęs liudininkus, nusitatė, kad Šulinskaitė Genė buvo komunistinės šeimos, bijodama P bėgo ir buvo nušauta.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT Šulinskaitę Genę pripažino kalta.

(pas.) KLT pirmininkas TARZANAS

nar. VANAGĖLIS

Nuorašas tikras: (parašas) RODRIGAS

DOKUMENTAS – 16

Nuorašas

MAV
1950 01 09
667

MIV

Iš vietos gyventojų išaiškinta ir Šulinskaitei Genei surašyta kvota.

LUK 1949 10 06 neatitinka tikrenybei.

TARZANAS (tas pats – KUDIRKA) ir partizanas ALBERTAS – VANAGĖLIS nuvyko į paminėtos mergaitės namus pasivaryti pastotę. Šeimininkui ir jo sūnui lydint, prt. ALBERTUI išėjus pakinkyti arklių, kambaryje pasiliko KUDIRKA ir dar dvi mergaitės. Iš pasilikusių mergaičių KUDIRKA įsakė vienai išeiti iš kambario, kuri ir išėjo. Kambaryje pasiliko KUDIRKA ir paminėta Šulinskaitė Genė. Neilgai trukus Šulinskaitė Genė dėl neišaiškintų priežasčių bėgo iš kambario, kurią KUDIRKA nušovė.

Pažymėta, kad minima mergaitė buvo komunistė, ką pats KUDIRKA patvirtino MA vadovybės pravesoj kvotoj (1949 10 24).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta MI – LUK, Karo Lauko Teismo sudarytą nuosprendį 1949 10 06 (1949 10 15) Šulinskaitei Genei, d. Kazio, Betygalos valsč., atšaukiu.

(pasirašo) RYTAS MAV

Nuorašas tikras:
1950 01 09 MASV

R. K. p a s t a b a: MIV – MINDAUGO tėvūnijos vadui.
MAV – MAIRONIO rinktinės vadas.
RYTAS – Paliūnas Juozas.
MI – LUK – MINDAUGO tėvūnija – LUKŠIO būrys.
MA – MAIRONIO rinktinė.
KUDIRKA, TARZANAS-Algirdas Zarenka.

DOKUMENTAS – 17

Nuorašas
2 priedėlis

NEM KLT S p r e n d i m a s

NEM Karo Lauko Teismas savo 1949 m. lapkričio 10 d. posėdyje svarstė Šarkaus Jono, kaltinamą KLT nuostatų 3 str., bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąjį Šarkų Joną, PS ir gyventojus, nustatė, kad Šarkus Jonas šnipinėjo kartu su visa savo šeima.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vardu KLT pripažino Šarkų Joną kaltu pagal KLT nuostatų 3 str. ir nusprendė nubausti mirties bausme sušaudant.

KLT pirmininkas *VYTAUTAS*

Nariai: *DANUTĖ*

KĘSTUTIS

DAINOTAS

Nuorašas tikras: (parašas) *RODRIGAS*

R. K. p a s t a b a: PS – Partizanų slapukai.

NEM KLT – Nemuno būrio Karo lauko teismas.

VYTAUTAS – Bakanauskas Viktoras.

DANUTĖ – Radzevičiūtė Veronika (Jono Bulzgio-*KLEVO* būrio partizanė Dukto miške).

KĘSTUTIS – Prūsaitis Pranas (kiti slapyvardžiai – *KIAUNĖ, LAPĖ*).

DAINOTAS – Stoškus Albertas (*LUKŠIO* būrio vadas nuo 1950 12 28).

DOKUMENTAS – 18

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 1

1. 1949 04 25.
2. Babickas Kazys, g. 1909 m., gyv. Ariogalos valsč., Pigainių kaime, Ariogalos MGB agentas.
3. Išduota 2 šnipai: Budrys Antanas ir Babickienė Aleksandra.
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą ir provokaciją.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąjį rekvizuotas 1 kostiumas 500 rb. vertės.
7. 1949 04 25.

(pas.) *DAUNYS* EIMV

Nuorašas tikras: *MIŠOrgSkV*

DOKUMENTAS – 19

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 2

1. 1949 04 25.
2. Babickienė Aleksandra, g. 1912 m., gyv. Ariogalos valsč., Pigainių k., Ariogalos MGB agentas.
3. Išduota 8 šnipai: Budrys Antanas, Babickas Kazys, Budrienė, Džiugienė, Jan-kauskas, Svetikaitė Genė, Lukminienė, Jankauskas Stasys.
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą ir provokaciją.

5. EIMD.

6. Pas likviduotąjį konfiskuotas 1 kostiumas 500 rb. vertės.

7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

R. K. p a s t a b a: EIMV – Eimučio būrio vadas.

EIMD – Eimučio dalinys (būrys).

DOKUMENTAS – 20

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 3

1. 1949 04 25.

2. Budrys Antanas, g. 1889 11 01, gyv. Ariogalos valsč., Pigainių k., Ariogalos MGB agentas.

3. Išduota 6 šnipai: Babickas Kazys, Bielskis, Bielskienė Aleksandra, Kulikauskas Juozas, Jankauskas Stasys ir Glinskis Pranas.

4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą prieš naudai.

5. EIMD.

6. Pas likviduotąjį rastas pasas.

7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 21

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 4

1. 1949 04 25.

2. Glinskis Pranas, g. 1893 03 04, gyv. Ariogalos valsč., Daujotėlių k., Ariogalos MGB agentas.

3. Išduota 5 šnipai: Bielskis, Kulikauskas Juozas, Kulikauskienė Marijona, Kulikauskas Petras, Budrys Antanas ir Babickas Kazys.

4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą prieš naudai.

5. EIMD.

6. Pas likviduotąjį rasta: pasas ir deputato pažymėjimas.

7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 22

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 5

1. 1949 04 25.
2. Kulikauskas Juozas, g. 1924 m., gyv. Ariogalos valsč., Daujotų k., Ariogalos MGB agentas.
3. Išduota 5 šnipai: Glinskis Pranas, Bielskis, Kulikauskas Petras, Kulikauskienė Marijona ir Babickas Kazys.
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą priešo naudai.
5. EIMV.
6. Pas likviduotąjį rasta: 3 armonikos, 1 švarkas ir 1 pora batų.
7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 23

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 6

1. 1949 04 25.
2. Kulikauskienė Marijona, g. 1900 m., gyv. Ariogalos valsč., Daujotų k., Ariogalos MGB agentas.
3. Išduota 5 šnipai: Glinskis Pranas, Bielskis, Kulikauskas Juozas, Kulikauskas Petras ir Babickas Kazys.
4. EIMD KLT sprendimu už šnipinėjimą priešo naudai.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąjį rasta: 3 armonikos, 1 švarkas ir 1 pora batų.
7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 24

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 7

1. 1949 04 25.
2. Kulikauskas Petras, g. 1926 m., gyv. Ariogalos valsč., Daujotų k., Ariogalos MGB agentas.
3. Išduota 5 šnipai: Glinskis Pranas, Bielskis, Kulikauskas Juozas, Kulikauskienė Marijona ir Babickas Kazys.
4. KLT sprendimu už šnipinėjimą prieš naudai.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąjį konfiskuota: 3 armonikos, 1 švarkas ir 1 pora batų.
7. 1949 04 25.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 25

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 8

1. 1949 05 10.
2. Kosovaitė Nina, g. 1924 03 15, gyv. Raseinių valsč., Lepšiškių k., Kėdainių MGB agentas.
3. Išduoti 3 šnipai: Bielskis Antanas, Nagruodas ir Verbickas (dešimtukas, turi šautuvą).
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą ir provokaciją.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąją asmeninių daiktų nerasta.
7. 1949 05 23.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 26

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 9

1. 1949 05 11.
2. Atkočiūnas Juozas, g. 1933 03 27, gyv. Kauno mieste, Kauno 5-to milicijos skyr. MGB agentas.
3. Išduota 3 šnipai: Brazauskas, Vaitkus ir Žabas Česlovas.
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą priešą naudai ir plėšikavimą.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąjį rasta: a) atvykimo lapelis, b) gyvenamosios vietos pažymėjimas ir c) gimimo metrikai.
7. 1949 05 23.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 27

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s Nr. 10

1. 1949 05 11.
2. Žabas Česlovas, g. 1932 01 07, gyv. Rudakių k., Pernaravos valsč., Kauno 5-to milicijos skyr. MGB agentas.
3. Išduota šnipai: Brazauskas, Vaitkus ir Atkočiūnas Juozas.
4. EIM KLT sprendimu už šnipinėjimą priešą naudai ir plėšikavimą.
5. EIMD.
6. Pas likviduotąjį jokių asmeninių daiktų nerasta.
7. 1949 05 23.

(pas.) DAUNYS EIMV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

DOKUMENTAS – 28

Nuorašas

EIMD

P r a n e š i m a s

1. 1949 05 23.
2. Juškevičius Jonas, g. 1907 11 10, gyv. Girkalnio valsč., Verėdovaitės k., Ariogalos MGB agentas.
3. Išduoti du šnipai: Petrauskas ir Jankauskas Stasys.
4. VYT KLT sprendimu už šnipinėjimą priešo naudai.
5. VYTD.
6. Pas likviduotąjį rasta: pasas, karinis bilietas ir 5 gydytojo receptai.
7. 1949 06 25.

(pas.) *DAUNYS* VYTV
Nuorašas tikras: MIŠOrgSkV

R. K. p a s t a b a: MIŠOrgSkV – MINDAUGO tėvūnijos štabo Organizacinio skyriaus viršininkas.

DAUNYS – 1949 m. naujai sudaryto PRISIKĖLIMO apygardos BIRUTĖS rajono (tėvūnijos) vadas. Žuvo 1950 m. liepos mėn. Po *DAUNIO* BIRUTĖS r. vadu buvo paskirtas Kvedaras Antanas-VYTENIS, *TAUTVYDAS*, kuris žuvo 1952 07 04.

VYTD – VYTENIO dalinys.

VYTV – VYTENIO dalinio (būrio) vadas.

Visuose 11-oje pateiktų pranešimų labai aiškiai atsispindi partizanų žvalgybinės veiklos principai. Sučiumpamas kuris nors iš juos persekiojančių MGB agentų ir taip šnipų grandinė vyniojama iki begalybės. Kaip matyti iš šių pranešimų, vienas sučiuptas šnipas išduoda mažiausiai du savo bendrininkus, o kartais net penkis, šešis.

DOKUMENTAS – 29

Forma op 2
Slaptai

P r a n e š i m a s Nr. 1

1. 1948 08 26.
2. Visockaitė Regina, g. 1928 m. Kebonių k., Dotnuvos valsč., Kėdainių apskr.
3. Šeši provokatoriai išduoti.
4. VILV įsakymu už šnipinėjimą ir provokavimą gyventojų.
5. VILD.
6. Nėra.
7. 4 fotografijos ir 25 rubliai.
8. 1948 08 26; 1948 08 30.

(pas.) *LANAS*
Nuorašas tikras: LESOrgSkV

Virš minėti „šeši provokatoriai išduoti“ yra, tik neįrodyti, kad Svilių miške yra 6 provokatoriai, vadovaujami šnipo Butkaus.

LEV

R. K. p a s t a b a: VILV – (gali būti Vilko būrio vadas) Vadas.

VILD – (gali būti Vilko dalinys) Dalinys.

LESOrgSkV – (?) Slapukų organizacijos skyriaus viršininkas.

LEV – (?) Vadas (arba Viršininkas).

DOKUMENTAS – 30

P r a n e š i m a s Nr. 1

1. 1948 07 07.
2. Karik Kurt 28 m. amžiaus, Vokietija, Štutgartas.
3. Išduotas provokatorius ir provokacijos organizatoriai – NKVD viršininkai.
4. BrV pagal KLT sprendimą už provokacijas ir ginkluotus veiksmus prieš Lietuvos partizanus ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį.
5. BPA.
6. Pas likviduotąjį rasta: rusiškas pistoletas „žvaigždė“ (TT), 3 granatos, raketininkas su raketomis, ?, mušimui „bananas“ (guminis).
7. Suplėšytas be fotografijos asmens pažymėjimas.
8. 1948 07 13.

(pas.) Karik Kurt
1948 m. rugsėjo 20 d. (parašas)
DLŠOrgSkV

R. K. p a s t a b a: BrV – Būrio vadas.

BPA – (?)

DLŠOrgSkV – Dalinio štabo Organizacinio skyriaus viršininkas.

Kaip matyti iš šio pranešimo, enkavedistai nesidrovėjo verbuoti vokiečių belaisvius, kurie buvo apginkluojami ir pasiunčiami į miškus nustatyti kontaktų su lietuviais partizanais, įgyti jų pasitikėjimą, o po to juos išduoti ir sunaikinti. Čekistai gerai žinojo, jog Lietuvos partizanų būriuose neretai būdavo ir nuo fronto pasilikusių vokiečių kareivių ir karininkų, kurie daugelis narsiai, ryžtingai ir garbingai petys į petį kovojo prieš rusų NKVD kartu su lietuviais partizanais. Čekistams buvo ne paslaptis, kad tie vokiečių kareiviai pasižymėjo ne tik drąsa, narsa, bet svarbiausia, kad jie buvo nuostabūs šauliai, sugebėjo puikiai valdyti sunkiuosius automatinius ginklus, turėjo didelę kautynių patirtį ir pan. Lietuviai partizanai vien dėl to juos nepaprastai gerbė, pasitikėjo jais, o čekistams to ir tereikėjo. Morališkai ir fiziškai palaužtus vokiečių belaisvius jie verbavo ir siuntė į miškus, žadėdami jiems tokiu būdu išpirkti išsivajotąją laisvę. Vienas iš tokių „kovotojų“ buvo ir Karik Kurt.

KLT S p r e n d i m a s

BRA Karo Lauko Teismas savo 1948 07 07 posėdyje svarstė Karik Kurt, kaltinamo KLT nuostatų 1 faragrafe 3 str., bylą.

KLT, apklausęs kaltinamąjį Karik Kurt ir liudininkus, nustatė, kad Karik Kurt, būdamas provokatorių gaujos dalyvis, su ginklu kovojo prieš Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdį, provokavo vietos gyventojus ir atliko niekšišškai pragaištingą Lietuvių tautai darbą.

Lietuvos Laisvės Kovos vardu KLT pripažino Karik Kurt kaltu pagal KLT nuostatų 1 paragrafo 3 str. ir nusprendė nubausti mirties bausme pakariant.

Parašai: KLT pirmininkas /KARKLAS/
Nariai: /GAUDINSKAS/
/ŽALTYS/

R. K. p a s t a b a: BRA – (manoma, kad tai užšifruotas Prisikėlimo apygardos pavadinimas).

KARKLAS– (?)

GAUDINSKAS – (?)

ŽALTYS – (?)

IŠRAŠAI IŠ ĮVAIRIŲ PARTIZANŲ PRANEŠIMŲ, KVOTOS IR KLT NUOSPRENDŽIŲ

Pranešimas Nr. 6

Bielskis Jonas, g. 1913 10 15 Kėdainių apskr., Baisiogalos valsč., Joniškių kaime, Vedreikių kaimo naujakuris, sekė degtinę varančius žmones, teikė pagalbą vežant žmones į Sibirą, pranešinėjo, ar jie yra namuose, šnipinėjo. Paskutiniu metu gyveno Radviliškio apskrityje, Grinkiškio valsč., Vedreikių k.

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafo str. nubaustas mirties bausme sušaudant.

Pranešimas Nr. 9

Lukošius Teodoras, s. Prano, g. 1928 09 08 Paliepių k., Ariogalos valsč., NKVD agentas. 1948 05 22 būdamas užverbuotas šnipu, vedžiojo rusus ir stribus po savo apylinkę, sekė partizanus ir žmones, pas kuriuos galėjo užeidinėti partizanai. Tris kartus per savaitę eidavo sekti į savo rajoną.

1948 07 19 nubaustas mirties bausme pakariant.

Pranešimas Nr. 10

Račkus Pranas, s. Vlado, g. 1927 08 16 Šliužių-Pagynėvio k., Ariogalos valsč. NKVD agentas. Prisipažįsta, kad 1947 m. rugpjūčio mėn. nešdamas žinias apie partizanus, buvo susektas pašalinių asmenų. Tą pačią dieną Ariogalos milicijoje taip pareiškė: „Jeigu mes neišnaikinsime partizanų, tai esame žuvę...“

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafo b str. nubaustas mirties bausme pakariant.

Pranešimas Nr. 12

Volskis Jonas, s. Kazio, g. 1891 09 22 Šližių kaime, Ariogalos valsč. – MGB agentas.

„Priešo naudai dirbu keturi metai. Būdamas prie ryšių tarnybos (paštininku), suteikdavau žinias kas savaitę po du kartus iš man priklausančių rajonų, be to, būdamas apylinkės deputatas, tvirtinau savo parašu į Sibirą išvežamus žmones“.

Partizanų KLT pagal 3 paragrafą b str. nusprendė Volskį Joną, s. Kazio, nubausti mirties bausme sušaudant.

Pranešimas Nr. 13

Jasaitis Antanas, s. Jono, g. 1902 02 13 Kėdainių apskr., Ariogalos valsč., Šliužių kaime. Ariogalos NKVD agentas. Keturis metus dirbo priešo naudai, šnipinėjo partizanus, neklausydamas jam duoto 4-to įspėjimo 1948 02 17.

„Nesilioviau šnipinėjęs toliau, be to, būdamas apylinkės deputatas, dalyvavau žmonių išvežime į Sibirą 1948 05 22“.

Partizanų KLT 1948 07 19 posėdyje svarstė šnipo Jasaičio Antano bylą. Pagal KLT nuostatų 3 paragrafą b str. nubaustas mirties bausme sušaudant.

Pranešimas Nr. 14

Smitrius Vytautas, s. Kazio, g. 1927 01 01 Ariogalos valsč., Paliepiukų kaime, Ariogalos MGB agentas.

„Priešo naudai dirbu jau antri metai. Prisipažįstu, kad prieš išvežimą žmonių nuolat keturias savaites sekdavau apylinkės žmones ir partizanus“.

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafą b str. nusprendė Smitrių Vytautą, s. Kazio, nubausti mirties bausme pakariant.

Pranešimas Nr. 15

Skridulis Stasys, s. Kazio, g. 1904 01 10 Pernaravos valsč., Jakšių kaime, kaltinamas už partizanų stovyklos išdavimą, šnipinėjimą ir aktyvią veiklą prieš par-

tizanus. Priešo naudai, jo paties tvirtinimu, dirbo 4 metus. Svilių miške 1946 10 19 atvedė sribus ir rusų NKVD kariuomenės garnizoną į partizanų stovyklą.

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafą b str. Skridulis Stasys, s. Kazio, nubaustas mirties bausme sušaudant.

Pranešimas Nr. 16

Sologubovaitė Zinaida, g. 1921 01 11 Josvainių valsč., Svilių kaime, MGB agentė.

„Priešo naudai dirbau jau 4 metai. 1946 m. rugpjūčio 7 d. atvedžiau Josvainių garnizoną ir sribus į partizanų stovyklą.“

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafą b str. nubausta mirties bausme sušaudant.

Pranešimas Nr. 17

Sologubovienė Efrosenija, g. 1887 02 25 Rusijoje, gyv. Josvainių valsč., Svilių k., MGB agentė. „Priešo naudai dirbu jau 4 metai. 1946 m. rugsėjo 7 d. esu išdavusi partizanų stovyklą ir iki šiol sekdavau Svilių mišką ir gyventojus“.

Pagal partizanų KLT nuostatų 3 paragrafą b str. nubausta mirties bausme sušaudant.

R. K. p a s t a b a: Tai tik maža dalis tų pranešimų bei nuosprendžių, kuriuos įvykdė KLT sprendimu partizanai MAIRONIO rinktinėje. Panašūs pranešimai apie NKVD – MGB šnipus ir jų veiklą laisvės kovotojus pasiekdavo įvairiuose Lietuvos kampeliuose, kur tik vyko partizaninis pasipriešinimas. Persekiojami, gaudomi, kankinami ir žudomi negailestingų atėjūnų ir savų išgamų, mūsų laisvės kovotojai buvo priversti gintis lygiai tokiais pat žiauriais metodais, kokie prieš juos buvo naudojami. Kitokio pasirinkimo jie neturėjo. Jie neturėjo kalėjimų, jie neturėjo pataisos darbų kolonijų, jie negalėjo suteikt tokios malonės nė vienam išdavikui, provokatoriui. Jeigu žmogui nepadėdavo net keli perspėjimai, pagrasinimai liautis išdavinėjus, tai kas gi tuomet galėjo jį išgelbėti nuo negailestingo partizanų Karo lauko teismo nuosprendžio?

Kalba netaisyta

Partizano Bielskio Petro-Uosio kvotos protokolas

Aš, DUV ALGIS, 1952 04 22 pravedžiau kvotą suimto gyvo provokatoriaus UO-SIO, kuris pareiškė sekančiai:

Aš, partizanas UOSIS (Bielskis Petras), 30 m. amžiaus, partizanauti pradėjau nuo 1945 m. Paskutiniu laiku buvau „Bijūno“ dalinyje, kur buvome trys partizanai: aš, VARPŪNAS ir BERŽAS.

1952 02 22 man išėjus pasirūpinti vaistų ir užėjus pas savo buvusią ryšininkę, kuri jau buvo kelis kartus tardyta, valgant, išgėrus apie 50 gr. degtinės, užmigau. Pabudus man Šiaulių MGB būstinėje, kur MGB pareigūnai klausinėjo mane, kur

ir kaip čia papuolei. Man pareiškus, kad nežinau, jie sakė, kad mane paėmė ant vieškelio.

Po kelių dienų žiauraus tardymo ir, norėdamas save išgelbėti, tris kartus tikrinęs slėptuvę ir neradęs *VARPŪNO*, apie savo papuolimą nieko nepranešiau. Mane lydėjo trys iš MGB pasiūsti provokatoriai iš Sokolovo gaujos. Atvykus ketvirtą kartą, pastebėjome grįžtant *VARPŪNĄ* ir *BERŽĄ*. Provokatorių įsakymu, *VARPŪNĄ* nušoviau, o tuo tarpu *BERŽAS* pabėgo. Į bunkerį provokatoriams įmetus dujinę granatą, buvo paimtas gyvas kartu gyvenęs Šimulis Antanas.

Įvykdęs šį uždavinį, įgavau pasitikėjimą ir kartu vykau į uždavinį paimti P – KŽV *KLAJŪNĄ*, su kuriuo anksčiau susitikdavau ir numaniau jo slėptuvę. Į šį uždavinį vykau su pilna amunicija. Dvi savaites iš eilės krėsdami Gulbinų mišką, slėptuvės neradome.

1952 03 08 vykome Joniškio link, ten užmušėme šešis partizanus, kuriuos parvežė į Šiaulius MGB-istai paveikslavo, kartu prie jų pastatydami ir mane.

1952 03 19 vykome antrą kartą į Gulbinų mišką ieškoti *KLAJŪNO* slėptuvės, kurią radome. *KLAJŪNĄ*, *ŠERNĄ* ir dar vieną nušovėme vietoje, o du partizanai pabėgo, iš kurių vienas buvo sužeistas.

1952 04 17 su dviem provokatoriais vykau paimti gyvą P – KŽ prt. *AFICIERIŲ*. Susitikęs *AFICIERIŲ*, pagirdžiau jį migdomais vaistais, kuriuos buvau gavęs iš MGB. Užmigus *AFICIERIŲ*, jį surišau ir perdaviau mane lydėjusiems provokatoriams.

1952 04 19 vykome paimti Ž – VY – DUV *ALGĮ*, kuriam pas *PLYTNINKĄ* buvome palikę laišką. Atvykus pas *PLYTNINKĄ*, radome *ALGĮ*, *DOBILĄ* ir *GENUTĮ*. Pasikalbėjome apie tris valandas ir, jam įspėjus, kad aš noriu jį nušauti, prisipažinau, kad esu paimtas gyvas ir pasakiau, kad *BERŽAS* ir mus lydis Sokolovo gaujos agentas yra provokatoriai. Po *KLAJŪNO* paėmimo įgavau dar didesnį pasitikėjimą, ir iš Šiaulių mane nuvežė į Kauną ir supažindino su Sokolovu. Kaune vaikščiojau laisvai. Nupirko kostiumą, už kurį sumokėjo 1200 rub. Aprodė geležinkelio stotį, Žaliąjį tiltą, teatrą ir pan. Sokolovas mane vedžiojosi po restoranus ir vaišino degtine. Grįžtant į Šiaulius, Sokolovas mane parvežė su lengvąja mašinėle.

BERŽIUKĄ pirmą kartą sutikau, kada vykau tikrinti ryšių punktus su *ALGIU*. Apie jį MGB-istai pasakojo, kad jis, jų įsakymu paleistas nuo kariuomenės, turėjo susirišti su partizanais ir dirbti kaip provokatorius.

Man nušovus *VARPŪNĄ*, *BERŽIUKAS* pabėgo į mišką, parašė laišką, kur jį bus galima rasti, ir, įkišęs į „šturmdivero“ vamzdį, nuėjo į sutartą punktą pasiduoti.

(pas.) UOSIS

Kvotą vedžiau: (pas.) ALGIS

Nuorašo nuorašas tikras: (pas.) ALGIMANTAS

Nuorašo nuorašas tikras: ŠAV prt. (?) ALVITAS

R. K. p a s t a b a: Apie partizaną Petrą Bielskį yra plačiai aprašyta Aurelijos Malinauskaitės knygoje „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“ (p. 51, 52, 157, 159). Čia rašoma, kad par-

tizanas Bielskis Petras-ARAS kilęs iš Šiaulių rajono, Einoraičių kaimo. 1952 m. vasario 24 d. buvo suimtas, palūžo, dėl to MGB pavyko jį operatyviai panaudoti (su jo „pagalba“ nušautas Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanas Domas Mikučiauskas-LENDRA), o vėliau – ir užverbuoti (agentas LEONAS). Jis būdavo siunčiamas su smogikų grupe. 1952 m. kovo 19 d. per čekistų operaciją Gulbino miške padėjo patikrinti rinktinės štabo bunkerį, kuriame žuvo beveik visa Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadovybė (pasitraukti pavyko tik visuomeninės dalies viršininkui A. Padervinskui ir ūkio skyriaus viršininkui I. Sabuliui). Netrukus I. Sabulį P. Bielskis laiškeliu pasikvietė į susitikimą. 1952 m. balandžio 17 d. MGB agentas smogikas Alfonsas Lūža-MASKVA (dažnai vaikščiodavęs su smogiku J. Rudžioniu) „pavaišino“ I. Sabulį specialiu migdomuoju preparatu... Vėliau kalėjime buvo nukankintas (mirė 1953 08 19). Bet ir smogikas A. Lūža-MASKVA neišvengė atpildo: P. Bielskis, nutaikęs proga, Dubysos tėvūnijos vadui Jonui Jankauskui pranešė, kad jo tariamieji draugai yra MGB agentai. Partizanai nušovė A. Lūžą ir Zigmą Sadauską (MGB agentą MUZIKANTĄ). KLT nuosprendžiu buvo sušaudytas ir P. Bielskis.

Pasakoja VALERIJA VAITOŠKIENĖ – VAZNONYTĖ

Užrašyta Panevėžyje
2005 m.

Stanislovo Laimikio užrašytame pasakojime apie partizano Vytauto Vepšto-Žvaigždutės žūtį ir slapstymosi vietas atskleidimą įsivėlė kelios apmaudžios klaidos. Matyt, pasakojimo autorius rėmėsi ne tiek savo patirtimi, kiek kitų asmenų pateiktomis nuogirdomis.

Mes, Irena Žostautienė – Vaznonytė, Julė Gražienė – Vaznonytė, Genovaitė Konešvorienė – Vaznonytė, Valerija Vaitoškienė – Vaznonytė, esame šių įvykių liudytojos.

1948 m. Mingelionių kaime, Elžbietos Vaznonienės sodyboje, Lukšio būrio partizanai Jonas Antanaitis-Kęstutis, Jokūbas Petraitis-Gegužis, Mykolas Krikščiūnas-Valstietis, Vladas Krikščiūnas-Balandis, Apolinaras Klierė-Sakalas po klėtimi buvo įsirengę slėptuvę, kurioje apsistodavo ir ilgesniam laikui. Čia lankėsi ir kitų būrių partizanai, ateidavo Edvardas Daučiūnas-Nemunėlis, Rimantas, Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, Petras Markauskas-Klevas. Kartais apsistodavo vienai ar kelioms paroms sodyboje. Prireikus kreipdavosi vaistų ar tvarsliaivos, kurią parūpindavo Panevėžyje gyvenantis brolis Kostas Vaznonis.

1952 m. iškilus peržiemojimo problemai, pas mus kelis kartus buvo užėję Nemunėlio, Rimanto būrio partizanai, kartu su jais ir Grigalius Štarolis-Plienas. Kad būtų saugiau, partizanai Edvardas Daučiūnas-Nemunėlis, Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, Petras Markauskas-Klevas išėjo žiemoti pas seserį Julę Gražienę, gyvenančią tame pačiame kaime, ten slėptuvę buvo įsirengę klojime.

Mūsų sodyboje žiemoti liko vienas Žvaigždutė. Nedidukas, smulkaus sudėjimo jaunuolis, nes tik jis galėjo tilpti mūsų slėptuvėje. Tai buvo maždaug 1 m 80 cm aukščio ir 80 cm pločio landa, padaryta tarp senoviškos duonkepės krosnies vi-

dinės sienos ir dūmtraukio. Slėptuvėje galėjo pasislėpti tik vienas žmogus su ginklu. Įlipti į slėptuvę buvo įmanoma per krosnies sienoje įtaisytas dureles, tik jas atidarius, buvo galima pasinaudoti ginklu. Šioje slėptuvytėje, vengdamas tarnybos sovietinėje armijoje, daugiau nei metus slapstėsi brolis Albinas, apie slėptuvę žinojo tiktai mama, brolis ir vyresniosios seserys. Šia paslaptimi su niekuo, juo labiau su kaimynais nebuvo dalijamasi, per daug brangus buvo brolio Albino saugumas ir gyvybė. Taigi S. Laimikio teiginys, kad slėptuvę įrengė kaimynas Vincas Šakėnas, visiškai neatitinka tikrovės, ypač atsimenant, kad tuo metu gyvenome visuotinio nepasitikėjimo, įtarumo ir nuolatinės baimės šešėliuose.

Šitoje pačioje knygoje (APP, II d., 1 knyga, p. 635), išraše iš KGB arch. bylos Nr. 19410, 1953 m. balandžio 18 d. akte pažymėta, kad tą dieną apie 5 val. 30 min. Rodų miške čekistų operacijos metu buvo nukauti keturi *Rimanto*, *Nemunėlio* būrio partizanai, kurių buvimo vietą padėjo išaiškinti keturių specialių agentų (p. 633) grupė kartu su *Plienu* ir *Šnekučiu*. Tos pačios dienos rytą (seserų Stasės ir Irenos teigimu), apie 10 – 11 val., mūsų tėvų sodybą iš visų pusių apsupo kariuomenė. Į trobą kartu su kareiviais įėjo kaimynas Vincas Šakėnas, kurį kartu su seserimis kareiviai akyiai saugojo per visą kratos laiką. Kai iki ketvirtos valandos vakaro vis dar nieko nebuvo surasta, enkavedistai buvo pradėję galvoti apie krosnies griovimą, nes viskas namuose buvo perkratyta. Tuo metu kažkuris iš kareivių užsimanė dar kartą užlipti ant krosnies ir viską patikrinti. Staiga užkrosnyje pasigirdo šūvis. Prasidėjo tikras pragaras. Šaudė iš automatų, metė granatas iš lauko per langą į trobą, medinės sienas varpė kulkosvaidžiai, namas netrukus užsidegė. Per kulkų spiečių iš trobos į lauką metėsi Vincas Šakėnas, bet čia pat buvo nušautas. Bėgančią pro duris seserį Stasę peršovė į pilvą jau prie laukųjų durų. Išvirtusi laukan, ji stengėsi šliaužti tolyn nuo degančio namo. Kai namą visiškai apėmė liepsna, ją apdegusią, klykiančią iš skausmo ėmė į sunkvežimį ir išvežė į Panevėžį. Panevėžio ligoninėje ją tris valandas operavo gydytojas Čaplikas. Sesuo buvo labai silpna, mes nemanėm, kad ji išgyvens, kadangi buvo daugybinis plonųjų žarnų sužeidimas. Po operacijos ji buvo paguldyta palatoje vienutėje, kurį laiką ją saugojo sargybinis. Ligoninėje išgulėjo tris mėnesius, per tą laiką čekistai ją intensyviai tardė. Kadangi operacija ne visai pavyko, pakartotinai operavo dar 1956 metais. Po to dar daug kartų gulėjo ligoninėje, gydėsi, bet sveikata jau buvo palaužta. Sesuo mirė būdama 56-erių.

Žvaigždutės kūną sunaikino ugnis. Taigi S. Laimikio versija, kad enkavedistams įėjus į vidų *Žvaigždutė* neva metė granatą, jai nesprogus, „jis griebėsi už kulkosvaidžio ir davė seriją po serijos“, yra graži legenda, nes mūsų bunkeriuose geriausiu atveju galėjo tilpti tik žmogus su šautuvu, be to, pas mus *Žvaigždutė* kulkosvaidžio neturėjo.

Visa balandžio 18 d. kruvinų įvykių Rodų miške ir mūsų sodyboje raida rodo, kad enkavedistai tiksliai žinojo, kad *Nemunėlio*, *Rimanto* būryje yra toks partizanas *Žvaigždutė* ir kad jis laikosi ne Rodų miške, o Mingelionyse, Elžbietos Vazonienės sodyboje. Tokia išvada aiškėja atidžiai panagrinėjus minėtą 1953 04 18 aktą ir tos dienos įvykių seką.

Kadangi apie *Žvaigždutės* žiemojimo vietą žinojo čekistų žargonu vadinami „objektai“ *Plienai* ir *Šnekutis*-Kazys Janionis, kurie ne kartą lankėsi mūsų sodyboje ir žinojo *Žvaigždutės* žiemojimo vietą, labiausiai tikėtina, kad būtent jie nurodė, kur slapstosi dar vienas būrio partizanas, o Mingelionis nuo Rodų skiria kokie trys kilometrai. Patikėti absurdiškomis nuogirdomis, kurias išdėstė S. Laimikis, neva *Žvaigždutę* išdavė visą žiemą ji slėpusi, rėmusi ir savo galvomis rizikavusi šeima, gali tik tas, kas pats nesisielėjo dėl partizanų rėmėjams gresiančių pavojų, savo kailiu nepajuto sribų ir enkavedistų keliamos baimės.

Sudegus namams, po susišaudymo mama buvo suimta ir nuvežta tardyti į Ramygalą, bet po kelių dienų ją paleido, kadangi jai buvo daugiau kaip 70 metų. Tardymo metu ji visai prarado atmintį ir pradėjo nebegirdėti, tardytojams aiškino, kad ji nieko neprisimenanti, negirdinti, todėl ir nežinanti, buvo kas namuose ar ne, o matyti nieko nemačiusi, todėl ją ir paleido.

R. K. p a s t a b a: Šie prisiminimai užrašyti kaip atsakas į jau prieš tai pateiktus (1997 08 18) STANISLOVO LAIMIKIO prisiminimus (APP, II d., 1 knyga, p. 649).

KĘSTUČIO APYGARDOS KŪRIMASIS

1944 metų vasarą ir pusę rudens frontas stovėjo, tuo metu Žemaitija dar nebuvo rusų okupuota. Tačiau ir šioje vokiečių okupuotoje Vakarų Lietuvos dalyje vykęs antirusiškas pasipriešinimas maždaug sutapo su aukštaičių partizanų veiksmų pradžia. Jurbarko valsčius, Tauragės, Telšių, Kretingos ir Mažeikių apskritys vėliausiai pateko į rusų rankas, bet skirtingai negu Rytų Lietuvoje žemaičiai į pagrindį perėjo organizuotai, kaip Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) struktūra. Net slapstymasis šiose vietovėse buvo kitoks negu likusioje Lietuvos dalyje: LLA organizacinė veikla liepos ir rugsėjo mėnesiais potencialaus, bet neorganizuoto rezistencinio elemento skaičių sumažino iki minimumo, dėl to ir pats slapstymasis buvo labai sąmoningas ir konkretus šios organizacijos inspiruotas veiksmas. Buvo iš anksto paruošta pagrindinių bei atsarginių bunkerių sistema, kuri leido ne tik be nuostolių praleisti frontą, bet ir tam tikru mastu išvengti pavojingo blaškymosi pafrontės ruože ar miškuose, pilnuose rusų kariuomenės. Tokia Žemaitijos kovotojų organizacinė struktūra liudijo apie stiprių ir patyrusių kovos vienetų susiformavimą bei veiksmingą pagrindžio ir partizanų sektorių bendradarbiavimą, peraugusį į naujos kokybės organizaciją, pavadintą Kęstučio apygarda.

1944 m. Rytų frontas vis labiau ritosi į Vakarus ir artėjo prie Lietuvos. Augo ir lietuvių nerimas, nes gresianti antroji sovietinė okupacija nieko gero nežadėjo. Gelbėdamiesi nuo raudonojo teroro, nemažai Lietuvos gyventojų pasitraukė į Vakarus. Vienintelė organizacija, gresiančio pavojaus akivaizdoje draudusi savo nariams pasitraukti iš Lietuvos, buvo Lietuvos Laisvės Armija (LLA). Toks sprendimas padėjo išsaugoti esmines pagrindinės organizacijos struktūras, palengvinusias perėjimą į naują kokybę – ginkluotą pasipriešinimą. Toks įsakymas sulaukė nemažai LLA organizacijos narių karininkų nuo emigracijos į Vakarus. 1944 metų vasarą rezistentų vis daugėjo, jie ėmėsi ginklo, organizacijos vienijosi, LLA pavyko sutelkti savo rankose politinį ir karinį vadovavimą.

1944 m. liepos pradžioje Kaune įvykusiame LLA vado leitenanto K. Veverskio-Senio ir jo pavadootojo leitenanto A. Eidimto-Žybarto susitikime buvo paskelbtas karinės parengties įsakymas, kuriame nurodoma, kad visi ginkluoti LLA nariai turi pereiti į kovotojų Vanagų rinktinės, kurių vadais buvo skiriami aukščiausią laipsnį

turintys karininkai. Prisiėmusi atsakomybę už vadovavimą pasipriešinimo sąjūdžiui prieš bolševikus, šiuo įsakymu LLA vadovybė pagrindžio organizacijas nukreipė į aktyvaus ir ginkluoto pasipriešinimo kelią.

1944 m. birželio mėnesį kapitono P. Gužaičio iniciatyva Raseiniuose įvyko apskrities inteligentijos ir pagrindinių organizacijų vadovų pasitarimas. Pasitarime dalyvavo Raseinių apskrities LLA dalinių vadai kapitonas Juozas Čeponis-*Tauragis*, LLA sektorių vadovai J. Žiūraitis ir Petras Bartkus, Lietuvos kariuomenės generolas Stasys Zaskevičius, pulkininkas Jonas Gudavičius, tuometinis apskrities viršininkas A. Giedraitis, Sveikatos apsaugos skyriaus vedėjas Naujokaitis, valsčių viršaičiai. Į pasitarimą iš Kauno atvyko medicinos tarnybos generolas, Karo muziejaus direktorius Vladas Nagevičius.

Pasitarime buvo svarstoma tolimesnė patriotinių jėgų veikimo strategija antrosios sovietinės okupacijos metu. Generolas V. Nagevičius siūlė trauktis į Vakarus ir pasipriešinimą bolševikams organizuoti Vokietijoje. Šiam pasiūlymui pritarė dauguma pasitarimo dalyvių. Tokiai nuomonei kategoriškai pasipriešino kapitonai P. Gužaitis ir J. Čeponis. Jie siūlė niekur nesitraukti, o rusų okupacijai ginklu priešintis Lietuvoje.

1944 m. liepos 14 d. Raseiniuose, B. Urbučio bute, įvyko Lietuvių Fronto (LF) ir LLA vadų pasitarimas, kuriame dalyvavo LF centro atstovai: V. Stonis, K. Ambrazaitis ir V. Adomaitis, Raseinių LF vadai B. Urbutis, S. Ignatavičius, J. Kriščiūnas. Buvo tariamasi dėl bendrų veiksmų ir taktikos, bet tuo metu nuomonių skirtumų dar nepavyko suderinti. 1944 m. rugpjūčio mėnesį įvykusiame susirinkime buvo sudarytas minėtų organizacijų bendras štabas, į kurį įėjo LLA vadai P. Gužaitis, LF atstovai V. Stonis ir B. Urbutis. Tačiau konkretesnės veiklos sudarytas štabas nespėjo nuveikti.

1944 m. liepos 24 d. Raseinių apylinkės LLA dalinių vadai J. Čeponis pasirašė įsakymą Nr. 2, skirtą LLA kuopų ir būrių vadams, kuriame dar kartą įsakmiai priminė LLA vyriausiosios vadovybės nurodymą, griežtai draudžiantį pasitraukti iš Lietuvos. Buvo nurodyta, kad toks pasitraukimas bus vertinamas kaip organizacijai duotos priesaikos sulaužymas. Įsakyme kuopų vadams nurodyta tuojau suorganizuoti LLA Vanagų būrius, kurie veiktų iš anksto numatytuose rajonuose, palaikydami ryšį su Raseinių apylinkės štabu. Jie privalo apsirūpinti maistu ir apranga, surinkti visus apylinkėje esančius ginklus ir kitą karišką turtą, sudaryti žvalgybos tinklą vietos komunistams sekti, palaikyti ryšius su kaimynystėje veikiančiomis kuopomis. Šis įsakymas atskleidžia griežtą Žemaitijos partizanų vadų poziciją legalizacijos atžvilgiu. Tauro, Dainavos, Aukštaitijos partizanai galėjo pasirinkti, bet Žemaitijoje pasitraukimas buvo laikomas priesaikos sulaužymu ir dezertyravimu. Ši nuostata išliko iki galo, nes visi Kėstučio apygardos vadai – J. Kasperavičius, P. Bartkus, J. Žemaitis, J. Čeponis ir kt. buvo LLA nariai, štabų darbuotojai, nekeitę pagrindinių LLA nuostatų.

Šių vadų iniciatyva buvo kuriamos rinktinės, vėliau sudariusios Kėstučio apygardą. 1944 – 1945 m. Šiluvos valsčiuje kūrėsi keletą kartų keitusi pavadinimą Že-

benkšties rinktinė, kuri sujungė visus Raseinių būrius. 1944 m. Kelmės valsčiuje buvo įkurtas Vėgėlės štabas, įėjęs į Šiaulių LLA Saturno apygardą, vadovaujamą Adolfo Eidimto-Žybarto. Rinktinės štabui vadovavo Pranas Podolskis ir Algimantas Zaskevičius, kuris 1945 metų pradžioje į Kelmės valsčių atvyko po LLA narių arešto Vilniuje.

Aktyviai priešintis sovietinei okupacijai rengtasi ir Tauragės apskrityje. 1944 m. rugpjūčio mėnesį Eržvilko valsčiaus Openiškių kaime įvyko LLA vadų pasitarimas, kuriame dalyvavo leitenantai Petras ir Kazimieras Ruibiai, puskarininkis J. Druktenis, puskarininkis J. Starkus, taip pat Zarasų policijos viršininko sūnus Henrikas Danilevičius, su frontu pasitraukęs į šias apylinkes. Leitenanto P. Ruibio pasiūlymu, buvo sudaryta rinktinė. Tai buvo Kėstučio apygardos vienos kovingiausių grupuočių – Lydžio rinktinės – užuomazga, kuri vėliau savo struktūra ir veikla sudarė jungtinės Kėstučio apygardos pagrindą.

Pietų Žemaitijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, iš pradžių neišvengta ir stichiškumo. Į miškus vyrai ėjo ir iš baimės, ir iš avantiūrizmo, tikėdamiesi, kad po savaitės kitos grįš su pergale. Tačiau 1944 – 1945 m. Kėstučio apygardos teritorijoje, apėmusioje Tauragės, Raseinių, Jurbarko, iš dalies Kauno, Kėdainių ir Šiaulių apskritis, veikė nemažai partizanų grupių.

Apygarda, vienijusi kelių apskričių būrius, buvo optimalus kovinis vienetas, susidedantis iš kelių rinktinių. Apygardų štabai galėjo sėkmingai palaikyti ryšius ir su rinktinių štabais, ir su kitomis apygardomis.

1944 – 1945 m. Kėstučio apygardos teritorijoje veikusią Laumės-Žebenkšties rinktinę sudarė keli partizanų būriai, kuriems vadovavo puskarininkis Jonas Venclauskas-Dagys, Povilas Morkūnas-Narvydas, leitenantas Vareikis-Dzidas ir kt. Jurbarko apylinkėje veikusias partizanų grupes į Lietuvos laisvės gynėjų rinktinę subūrė A. Paulaitis-Aidas. Nuo 1947 m. sausio mėnesio rinktinė pavadinta Trijų Lelijų vardu.

1944 – 1945 m. buvo gausios ir aktyvios Tauragės apskrityje veikusios partizanų grupės, kurios pagal LLA patvirtintas karines struktūras jungėsi į būrius, kuopas ir rinktines. Kėstučio apygardos teritorijoje stipriausia buvo Lydžio rinktinė. Sumanių vadų vadovaujami buvo aktyvūs Girdžių, Gaurės, Šimkaičių, Eržvilko, Varlaukio, Batakių partizanų būriai. LLA narys, Lietuvos kariuomenės puskarininkis Jonas Strainys-Saturnas subūrė apie keturiasdešimties partizanų būrį, tapo jo vadu. Batakių valsčiaus Rykiškių miške pusiau į žemę įleistuose bunkeriuose buvo įkurta J. Strainio-Saturno partizanų būrio stovykla, kurią per savo agentus susekė MGB.

1945 m. sausio 12 d. ją užpuolė dešimteriojai gausesnės prieš pajėgos, partizanai patyrė didelių nuostolių. Tą pačią dieną J. Strainio ūkis buvo sudegintas, suimti jo artimieji.

Be pietinėje Tauragės apskrities dalyje veikusių partizanų būrių, šiaurinėje ir vakarinėje dalyje veikė trys LLA partizanų būriai: 1-as būrys veikė Kaltinėnų, Skaudvilės, Šilalės, Laukuvos valsčių teritorijose, jam vadovavo Lietuvos kariuomenės karininkas Simas Gavėnia-Drąsutis, 2-as būrys veikė Žygaičių ir Vainuto valsčiuose,

jam vadovavo Pranas Karbauskas-*Margis*, 3-io būrio veikimo teritorija apėmė Kvėdarnos, Švėkšnos, Rietavo valsčius, būrio vadas – Stasys Paulavičius-*Rambynas*.

Iš pradžių Lietuvos partizanai veikė dideliais būriais. Pirmaisiais ir antraisiais okupacijos metais sovietinė valdžia Lietuvoje buvo dar netvirta, palaikoma tik NKVD divizijų. Pavyzdžiui, 1944 m. gruodžio 4-5 d. buvo užpultas Girkalnio miestelis. Puolimą organizavo Birbiliškės štabas, vadovaujamas Antano Stašaičio. Operacijos metu buvo sunaikintas vykdomasis komitetas, sudeginti žemės komisijos dokumentai, iš milicijos paimtos 2 dėžės šovinių, kulkosvaidis. Tokių operacijų metu vyko didelės kovos. Kitas pavyzdys – Paliepių kautynės. Paliepių miške partizanai, vadovaujami V. Pabarčiaus, buvo įsirengę erdvius bunkerius, į kuriuos galėjo tilpti net arkliai su vežimais. Čia buvo sutelktos didelės partizanų pajėgos. 1945 metų pradžioje įvykusiame kautynėse dalyvavo apie šimtas partizanų, kurių nemaža dalis žuvo, o bunkeriai ir stovykla buvo sunaikinti. Ypač svarbios ir reikšmingos buvo kautynės Virtukų miške. Šias kautynes galima būtų laikyti riba, po kurios buvo keičiama kovos taktika, kuriamos naujos struktūros. Mūšis įvyko 1945 m. liepos 19 d. ir truko nuo 10 iki 13 valandos. Dalyvavo keturi partizanų būriai, iš viso penkiasdešimt keturi partizanai, keturiasdešimt devyni vyrai ir penkios moterys. Vadovavo J. Žemaitis, J. Čeponis, A. Zaskevičius. Partizanai buvo ginkluoti šešiais rankiniais kulkosvaidžiais, dvidešimt keturiais automatais, keturiais automatiniiais šautuvais, dešimčia paprastų šautuvų, pistoletais ir granatomis. Jėgos buvo nelygios, todėl partizanams teko trauktis. Mūšyje žuvo penkiolika partizanų: dvylika vyrų ir trys moterys. Operacijos pasekmės partizanams buvo labai skaudžios: rudenį sunaikintas ir išblaškytas Vėgėlės štabas, likviduoti Šiaulių ir Raseinių LLA štabai, iš dalies sunaikinti J. Strainio, Venclausko, Kazio Noreikos-*Sakalo* būriai. Iš 1945 metų pirmojoje pusėje buvusių didelių kelių šimtų žmonių būrių rudenį liko tik nedidelės grupės – po aštuonis, dešimt žmonių. Partizanų veikimas dideliais būriais turėjo savų trūkumų: tokie būriai buvo mažiau manevringi, lengviau priešui susekami ir greičiau sunaikinami. Ši skaudi kovos patirtis vertė keisti ginkluotos kovos taktiką, skaidytis į smulkesnius, mažiau pastebimus, manevringesnius kovos vienetus, kurti naujus štabus, kurie galėtų vadovauti apskrities partizanams.

JUNGTINĖS KĘSTUČIO APYGARDOS SUSIKŪRIMAS

Nuo pat pirmųjų laisvės kovos dienų labai svarbu buvo koordinuoti partizanų būrių veiksmus ir centralizuotai vadovauti. Tai padaryti buvo nelengva, tam prireikė kelerių metų. Pasiiekti šį tikslą daugiausia padėjo Žebenškšties rinktinės, o vėliau Kęstučio apygardos vadai kapitonas J. Čeponis-*Tauragis*, *Budrys*, J. Žemaitis-*Darius*, *Matas*, P. Bartkus-*Saulius*, *Dainius*, kurie parengė planus, kaip sujungti partizanų grupes, veikusias Šiaulių, Raseinių, Tauragės ir Kėdainių apskrityse.

1946 m. balandžio mėnesį buvo įkurta Žaibo apygarda, kurios vadu tapo J. Žemaitis. Nors apygarda buvo įkurta, tačiau laukė daug darbo, nes reikėjo sutelk-

ti išsiblaškiusius būrius, susitarti su ambicingais vadais, suvienodinti struktūras. 1946 m. balandžio – rugsėjo mėnesiais vyko paruošiamieji darbai, kuriems, kaip jau minėta, vadovavo Žebenkšties rinktinės štabo nariai J. Čeponis, J. Žemaitis, A. Zaskevičius, P. Bartkus. Pastarasis dažniausiai vadovavo štabų organizaciniam skyriui, jam tekdavo keliauti iš vieno junginio į kitą, surasti ryšio punktus, derinti vadų pozicijas.

1946 m. rugpjūčio 21 d. įvyko partizanų vadų pasitarimas, kuriame buvo nuspręsta įkurti Jungtinę Kęstučio apygardą (JKA), 1947 m. ji reorganizuota į Kęstučio apygardą (KA). JKA įsikūrė vėlokai, lyginant su Pietų Lietuvos ir Aukštaitijos analogiškais junginiais. Tuomet ten jau vyko kiti struktūriniai pokyčiai – sričių kūrimas. Partizaninė kova Žemaitijoje turėjo savitą bruožą. Nemažą reikšmę turėjo palyginti ilgai išsilaikęs frontas – iki 1944 metų pabaigos. Vokiečių okupacijos metais Raseiniuose, Kelmėje, Jurbarko, Tauragėje veikusias organizacijas gerokai sustiprino iš Vilniaus ir Kauno štabų pasitraukę nariai. Pokario metais besikuriančioms Pietų Žemaitijos pasipriešinimo struktūroms didžiausią įtaką darė LF ir LLA, nors jų veiklos pobūdis skyrėsi. LF labiau būdingi įvairūs komitetai, o LLA turėjo ginkluotus būrius ir vadinamąjį organizacinį sektorių-rezervą, o taip pat realius ginkluotos kovos planus. Taigi LLA struktūros labiau tiko partizaniniam karui. Ideologiniai partiniai ginčai, taip būdingi vokiečių okupacijos laiku veikusioms organizacijoms, čia vyko gana ilgai, jie iškilo apygardos steigimo posėdžiuose 1946 m., tačiau ilgainiui savo aštrumą prarado.

1946 m. rugsėjo 25 d. susirinkę stambiausių partizanų grupių vadai išrinko JKA vadovybę. Apygardos vadu buvo išrinktas LLA narys, aviacijos leitenantas Juozas Kasperavičius-Šilas, Angis, Visvydas, o agitacijos ir propagandos skyriaus viršininku buvo paskirtas Petras Paulaitis-Aidas. Tuo metu JKA sudarė Lydžio, Savanorio (buvusi Žebenkšties), Žuvėdros-Vaidoto, Povilo Lukšio, Vytauto Didžiojo, Trijų Lelijų rinktinės, kurios apėmė didžiulę teritoriją: Raseinių, Tauragės apskritis, dalį Kauno, Kėdainių ir Šiaulių apskričių ir Klaipėdos kraštą. 1947 m. pradžioje JKA buvo apie 2000 ginkluotų ir neginkluotų laisvės kovotojų.

Viena stipriausių Lydžio rinktinė apėmė visą Tauragės apskritį, Raseinių apskrities Nemakščių, Šimkaičių valsčius. Tais pačiais metais rinktinėje buvo suformuotos dvi kuopos – devyni būriai po 20 – 25 žmones. Kuopos per operatyvinį skyrių buvo pavaldžios rinktinės vadui. Štabe buvo keturi skyriai: organizacinis, operatyvinis, informacinis ir ūkio. 1946 m. spalio mėnesį buvo perorganizuoti organizaciniai skyriai (OS) šešiuose valsčiuose, duodant jiems slapyvardžius. Iki 1947 m. šiose pagrindinėse organizacijose veikė apie 200 žmonių. Tokia OS struktūra buvo visose JKA rinktinėse, kur kuopos vadas buvo atsakingas už jų įkūrimą ir sėkmingą veiklą. Lydžio rinktinės štabui vadovavo H. Danilevičius-Vidmantas, organizaciniam skyriui – J. Žičkus-Viksva, informacijos skyriui – K. Ruibys, ūkio skyriui – J. Mocius-Paulius, ryšių skyriui – J. Rimša-Justas.

Kita rinktinė, 1946 m. pabaigoje įėjusi į JKA, buvo P. Lukšio rinktinė, dar vadinama Pietų Lietuvos rinktine. Ši rinktinė buvo atkurta 1946 m. kovo mėnesį iš

sunaikintos LLA Kovo rinktinės likučių. Jos veiklos zona siekė Tauro apygardą, iš rytų – Didžiosios Kovos apygardą ir Vyčio apygardą, šiaurėje susisiekė su Žaliaja rinktine, o vakaruose – su Šerno rinktine, taigi apėmė beveik visą Kėdainių apskritį. Anksčiau šioje teritorijoje veikė LLA Kovo rinktinė, kuri 1945 metų pabaigoje, kaip ir Vėgėlės štabas, buvo sunaikinta, bet 1946 m. atkurta ir pavadinta P. Lukšio rinktine.

Raseinių apskrityje, kaip niekur kitur, dažnai keitėsi rinktinės vadovybė ir pavadinimas. Žebenkšties rinktinė 1946 m. rugpjūčio mėnesį buvo pavadinta Šerno rinktine, dvidešimt dienų jai vadovavo A. Zaskevičius. Rugsėjo mėnesį rinktinei pradėjo vadovauti J. Žemaitis, nes A. Zaskevičius išvyko į Vilnių dalyvauti Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio (BDPS) darbe. Pradėjęs J. Žemaičiui vadovauti rinktinei, ji ėmė vadintis Savanorio rinktine. Tokią pavadinimų kaitą būtų galima paaiškinti konspiracija. Rinktinės štabas buvo Šiluvos valsčiuje, jį, kaip ir Lydžio rinktinės, sudarė keturi skyriai. Štabe su apsauga buvo dvidešimt partizanų. Iš viso rinktinėje buvo keturios kuopos – apie penkiasdešimt partizanų.

Įsikūrus JKA, ypatingas dėmesys buvo skiriamas išorinių ryšių nustatymui: per Žaliają rinktinę – su Žemaičių apygarda, su Aukštaitija. Tokiu būdu partizanai pakeitė ginkluotos kovos taktiką: susiskaidę į smulkesnius, judresnius 10–15 partizanų vienetus, kurie lengvai galėjo pasislėpti ir manevruoti prieš užpuolimo atvejų, vengė atvirų kautynių. Kovos prieš partizanus taktiką pakeitė ir prieš slaptosios tarnybos. MGB išplėtė savo agentūrinį tinklą, infiltruodama agentus į partizanų ryšių sistemas, o pagrindinius smūgius nukreipė prieš partizanų dalinių štabus. Viena iš tokių MVD ir MGB operatyvinių kombinacijų buvo Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio (BDPS) įkūrimas. Šios MGB agento J. Markulio-*Erelio* vadovaujamos organizacijos tikslas buvo perduoti į MGB rankas vadovavimą Lietuvos laisvės kovai ir tokiu būdu likviduoti LLA. 1946 m. lapkričio mėnesį Algimantas Zaskevičius-*Šalna*, JKA štabe darydamas pranešimą apie BDPS, pareiškė, kad tokia provokacija galima.

1946 m. gruodžio 22 d. į Batakių geležinkelio stotį lydimas A. Zaskevičiaus-*Šalnos* atvyko BDPS pirmininkas J. Markulis-*Erelis*, kurio tikslas buvo JKA pajungti MGB kontroliuojamam BDPS ir įtikinti žemaičių partizanus, kad reikia nutraukti ginkluotą pasipriešinimą, surinkti ginklus į vieną vietą, o partizanams legalizuotis. Iš pradžių štabo nariui A. Paulaičiui-*Aidui* patarus, manyta, kad susitikimą tikslinga būtų organizuoti apygardos štabe, tačiau kitiems štabo nariams J. Markulio asmenybė nekėlė pasitikėjimo, todėl buvo nutarta susitikti ne štabo bunkeryje, o kitoje vietoje. J. Markulį-*Erelį* ir A. Zaskevičių-*Šalną* Batakių geležinkelio stotyje pasitiko A. Paulaitis-*Aidas*. MGB agentas, matyt, dar tikėjosi įtraukti savo įtakos sferon JKA vadovybę ir atkakliai siekė patekti į štabo bunkerį. Tačiau jam teko paklusti Kęstučio apygardos vadų tvirtam nusistatymui.

1947 m. balandžio mėnesį prieš JKA partizanus buvo pradėtos stambaus masto karinės operacijos, nuo kurių labai nukentėjo Kelmės, Jurbarko, Eržvilko partizanų grupės. Tikėdamiesi, kad partizanai nebus tokie budrūs, MVD, MGB operacijas rengė per Šv. Velykas.

Kęstučio apygardos štabas tuo metu buvo Bijotų kaime, Batakių valsčiuje, J. Juknos sodyboje įrengtame bunkeryje. Apygardos vadas J. Kasperavičius-Šilas buvo nusprendęs pakeisti štabo vietą, tačiau nutarė iš šio bunkerio išsikraustyti po Velykų. 1947 m. balandžio 7 d. bunkeris MVD kariuomenės buvo apsuptas. Tuo metu bunkeryje buvo du partizanai – apygardos vadas J. Kasperavičius-Šilas, *Angis* ir štabo nario A. Paulaičio-*Aido* (kitur – J. Kasperavičiaus) adjutantas Albinas Biliūnas-*Džiugas*. Abu partizanai naikino dokumentus ir atsišaudė, tačiau jėgos buvo nelygios. Nusprendę gyvi nepasiduoti, abu nusižudė (susisprogdino?).

Tuo pačiu metu buvo likviduotas Gedimino būrys, priklausęs Savanorio rinktinei, sunaikinta Margio grupė, Kelmės OS, suduotas smūgis Trijų Lelijų rinktinei, kuri visiškai likviduota 1947 metų vasarą. Kęstučio štabo užpuolimo metu organizacinio skyriaus viršininkas P. Bartkus-*Rimgaila* buvo Savanorio rinktinės štabe, kur sužinojo apie apygardos štabo sunaikinimą. Kartu su rinktinės vadu J. Žemaičiu-*Dariumi* jis pradėjo rūpintis apygardos štabo atkūrimu.

Taigi 1947 metų pradžioje JKA, patyrusiai didelių nuostolių, tiek rinktinių, tiek apygardos štabuose buvo būtina reorganizacija. 1947 m. gegužės 20 – 25 d. miške, netoli Gegių kaimo, įvyko partizanų vadų pasitarimas, kuriame buvo atkurtas Kęstučio apygardos štabas. Apygardos vadu išrinktas J. Žemaitis-*Žaltys*, *Tomas*. Štabo viršininku paskirtas P. Bartkus-*Rimgaila*, kuris kartu ėjo ir organizacinio skyriaus vadovo pareigas. Operatyvinio skyriaus viršininku paskirtas V. Gužas-*Kardas*, informacinio skyriaus viršininku – A. Liesis-*Tvanas*.

Pagrindinis naujojo štabo uždavinys buvo sutvarkyti ryšius tarp rinktinių ir su apygardos štabu, kad būtų galima koordinuoti padalinių veiklą. Tapęs Kęstučio apygardos vadu, J. Žemaitis į savo vietą Savanorio rinktinėje paskyrė buvusį Alėjų pradinės mokyklos mokytoją Edmundą Kurtinaitį-*Kalnių*, *Tumą*. Rinktinės štabas buvo įsikūręs Šarkaimio ūkininko sodyboje įrengtame bunkeryje.

Vadovaujant J. Žemaičiui, po įvairių jungimosi procesų Kęstučio apygarda savo teritorija tapo pati didžiausia, čia buvo sukurtos kariniu ir intelektualiniu požiūriu stiprios vadų pajėgos. Kęstutėnai pamažu perėmė iniciatyvą ir pradėjo formuoti visos Lietuvos partizanų vyriausiąją vadovybę. 1948 metų pirmoje pusėje KA štabas parengė norminius karinės veiklos dokumentus, kurie vėliau buvo panaudoti visos Lietuvos partizanų naujokų apmokymo taisyklėms, mobilizacijos planams ir metodiniams nurodymams rengti.

Tuo metu J. Žemaičio vadovaujamą apygardą sudarė septynios rinktinės su 700 kovotojų. Apygardos vado iniciatyva buvo stiprinami ryšiai su kaimyninėmis apygardomis, padedama joms atkurti okupacinės kariuomenės sunaikintus štabus. 1947 – 1948 metų žiemą buvo atkurta Žemaičių apygarda, kurią sudarė partizanų grupės, veikusios Telšių, Kretingos ir Mažeikių apskrityse. J. Žemaitis šiai apygardai vadovauti paskyrė kapitoną A. Milaševičių-*Ruonį*, o štabo darbui sustiprinti iš Kęstučio apygardos pasiuntė V. Ivanauską-*Gintautą*. Išsiplėtus Kęstučio apygardai, taip pat siekiant suvienyti Šiaurės Lietuvoje kovojusias partizanų grupes, 1948 m. balandžio mėnesį iš Kęstučio apygardos sudėtyje buvusių keturių rinktinių buvo

įsteigta Prisikėlimo apygarda. Ją sudarė Joniškio apskrityje veikusi Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, partizanų grupės, veikusios Šiaulių apskrityje, Radviliškio, Baisogalos apylinkių partizanų grupės, Žalioji rinktinė, veikusi Šeduvos, Rozalimo valsčių teritorijose. Apygardos vadu buvo paskirtas Kęstučio apygardos štabo viršininkas P. Bartkus-*Žadgaila*, štabo nariais tapo Leonardas Grigonis-*Kravis* ir Bronius Liesis-*Naktis*. Tuo tarpu Kęstučio apygardos sudėtyje liko Lydžio-Aukuro rinktinė, veikusi Tauragės apskrities teritorijoje, Savanorio-Knygnešio rinktinė, veikusi Raseinių apskrityje, Vaidoto rinktinė, veikusi dalyje Raseinių apskrities ir Kėdainių, Kauno apskričių teritorijose.

1948 m. liepos mėnesį vykusiame apygardos vadų pasitarime nutarta Kęstučio, Prisikėlimo ir Žemaičių apygardas sujungti į vieną kovos vienetą – Vakarų sritį, kuri pavadinta Jūros vardu. Srities vadu tapo J. Žemaitis-*Žaltys*, *Tomas*, tačiau greitai šias pareigas jis perdavė A. Milaševičiui-*Ruoniui*, o pats ėmėsi formuoti vyriausiąją pagrindinio vadovybę.

1948 metų pabaigoje Vakarų ir Šiaurės Rytų partizanų vadų pasitarime buvo toliau sprendžiami vyriausiosios partizanų vadovybės sudarymo ir laisvės kovos programos parengimo klausimai. Sudaryta laikinoji partizanų vyriausioji vadovybė, kurios vadu tapo J. Žemaitis-*Vytautas*, vyriausiojo štabo organizacinio skyriaus viršininku paskirtas P. Bartkus-*Žadgaila*, Prisikėlimo apygardos vadu – L. Grigonis-*Užpalis*.

Centralizuojant ginkluotą pagrindį, rinktinių teritorijos buvo padalintos į partizanų rajonus, arba taip vadinamas tėvūnijas. Kęstučio apygardos Lydžio rinktinė buvo padalinta į tris, Savanorio-Birutės rinktinė – į du, Vaidoto rinktinė – į tris tėvūnijas. Per tą laiką pasikeitė ir Kęstučio apygardos štabo sudėtis. J. Žemaičiui tapus Jūros srities vadu, 1948 m. liepos pabaigoje vykusiame partizanų vadų pasitarime Kęstučio apygardos vadu buvo paskirtas Lydžio rinktinės vadas Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*, o štabo viršininku – Birutės rinktinės štabo informacijos skyriaus viršininkas R. Gedvila-*Remigijus*, *Sidabras*. Laumės-Žebenkšties rinktinė dėl konspiracijos kelis kartus pakeitė savo pavadinimą: buvo vadinama Savanorio-Knygnešio, nuo 1948 m. vasario 25 d., į MGB rankas patekus štabo dokumentams, Gintaro, o vėliau, iki jos išformavimo 1951 metų pavasarį, Birutės rinktinė.

Kad tiek organizaciniai, tiek taktiniai pertvarkymai sklandžiai vyktų visose Lietuvoje veikusiose partizanų apygardose, reikėjo parengti programinius dokumentus. Juos patvirtinti turėjo visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, kurio dar nebuvo pavykę sukviesti, nes paprastai dalyvaudavo ne visos apygardos. Nuo 1948 m. lapkričio iki 1949 m. vasario mėnesio vyko nematomas, bet kruopštus partizanų vadų suvažiavimo rengimo darbas. Tai buvo ne vien delegatų kelionių ruošimas. J. Žemaitis pavedė partizanų vadams rengti įvairių partizanų veiklą reglamentuojančių dokumentų projektus, kuriuos turėjo svarstyti ir tvirtinti suvažiavimas. Per visą partizaninio karo istoriją tai buvo pirmas ir vienintelis tokio masto aukščiausių partizanų vadų suvažiavimas, po penkerių okupacijos metų numatęs tolesnę partizaninės kovos strategiją ir taktiką.

1949 metų vasario 2 – 22 dienomis Prisikėlimo apygardoje, tarp Radviliškio ir Baisogalos, įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Jame buvo patvirtintas naujas organizacijos pavadinimas – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis (LLKS), partizanai pradėti vadinti laisvės kovotojais. LLKS ėmėsi vadovauti tiek politinei, tiek karinei pasipriešinimo organizacijų veiklai. Suvažiavime buvo aptarti svarbiausi partizanų veiklą reglamentuojantys dokumentai, numatyta bendra kovos strategija ir taktikos kryptys, priimti kreipimaisi į laisvės kovotojus ir krašto gyventojus, aiškinantys LLKS programą, tikslus, suformuota aukščiausioji partizanų vadovybė. Aukščiausiuoju valdžios organu tapo LLKS Tarybos Prezidiumas. Jo pirmininku buvo išrinktas vieningos vadovybės iniciatorius J. Žemaitis-*Vytautas*. Jam suteiktas aukščiausias partizanų generolo laipsnis. Vyriausiuoju gynybos pajėgų vadu 1949 m. rudenį paskirtas Adolfas Ramanauskas-*Vanagas*, jam suteiktas pulkininko laipsnis. Taip pat suformuota vieninga centralizuota visos Lietuvos partizanų junginių struktūra. LLKS Taryba buvo sudaryta iš visų sričių atstovų ir vadovavo judėjimui per tris regioninius centrus – Vakarų Lietuvos (Jūros), Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) ir Pietų Lietuvos (Nemuno) sričių štabus. Iki šio suvažiavimo žemesniųjų grandžių (apygardų) vadai būdavo renkami, o nuo šiol juos turėjo skirti aukštesnė vadovybė. Suvažiavime buvo priimtas nutarimas nuo 1940 m. birželio 15 d. Lietuvą pripažinti karo su Rusija būklėje. Toks vertinimas atitiko to meto realią padėtį ir tarptautinės teisės normas. Lietuvių išsivadavimo kova prieš rusų ir vokiečių okupantus vertinama kaip vienas istorinis reiškinys, kurio pirmoji fazė – iki 1944 m. antrosios rusų okupacijos, po to prasideda antroji – ginkluotos kovos fazė.

Tokiu būdu suvažiavime buvo patvirtinti ginkluoto pasipriešinimo sąjūdžio ideologiniai pagrindai ir visuomeninės veiklos kryptys, aptartos gyventojų rengimo Lietuvos išvadavimui problemos. 1949 m. vasario 16 d. buvo priimta LLKS deklaracija į visą demokratinį pasaulį, kurioje LLKS Prezidiumas skelbia save aukščiausią valdžią Lietuvoje.

Politinė situacija lėmė ir partizanų strategiją. Pirmoji strateginė kryptis – Lietuvos politika. Partizanų vadai tikėjo ir rėmėsi moralia pasaulio didžiųjų valstybių politika. Su viltimi buvo žvelgiama į kiekvieną Jungtinėse Tautose priimtą žmogaus ir tautų teises ginantį dokumentą. Nors daugelis Vakarų valstybių ir nepripažino Lietuvos inkorporavimo į SSRS fakto, tačiau šis nepripažinimas situacijos Lietuvoje nepakeitė.

Antroji strateginė kryptis – partizanų organizacinės struktūros tobulinimas. Svarbiausiu uždaviniu tapo tautos dvasinių vertybių ir materialinių išteklių saugojimas.

Trečioji strateginė kryptis – nepriklausomos valstybės modelio kūrimas, kuris turėjo garantuoti socialinę teisingumą bei visuotinę gerovę.

Tuo tarpu Lietuvos okupacinė valdžia ėmėsi tolesnio Lietuvos valstybingumo naikavimo: vyko trėmimai į Sibirą, žemės ūkio kolektyvinimo vėjus, o taip pat slapųjų tarnybų agentūrinė veikla, nukreipta partizaniniam ginkluotam judėjimui slopinti. Ši jų veikla palietė ir Kęstučio apygardos partizanus.

R. K. p a s t a b a: Duomenys panaudoti iš kai kurių laisvės kovotojų prisiminimų bei K. Kasparo knygos „Lietuvos karas“ (1999 m.), N. Gaškaitės knygos „Pasiųpriešinimo istorija 1944 – 1953 m.“ (1997 m.), I. Ignatavičiaus knygos „Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940 – 1990 m.“ (1999 m.).

Iš partizanų archyvo

R. K. p a s t a b a: Šis partizanų archyvinis dokumentas gautas 1999 m. Jurbarko iš Petro Gervyliaus. Dokumentas rašytas rašomąja mašinėle, vietomis beveik neišskaitomas. Kad suteiktume šiam dokumentui autentiškumą, iššifruotume neperskaitomus žodžius, teko pasitelkti į pagalbą išlikusį gyvą tų apylinkių partizaną Antaną Kisielių, kurio kantraus darbo dėka dokumentas beveik buvo atkurtas.

Dokumento kalba netaisyta

PARTIZANŲ DALINIAI Vokiečių okupacijos laikotarpis

Vietos gyventojai, dar ne visai susipažinę su LLA nurodymais, pradėjo kovą prieš raudonuosius partizanus 1943 m. lapkričio 18 d. Buvo sužinota, kad pas vieną asmenį yra desantas – rusų karininkas, kuris esąs gerai ginkluotas. Buvo dedamos pastangos su juo susisiekti ir palengvinti jo likvidavimą. Susisiekti pavyko, desantas buvo likviduotas, ginklai paimti.

1943 12 26 sužinota, kad Eržvilko vlsč., Paskynų k. yra 30 raudonųjų partizanų. Penki LLA nariai, pasitelkę dar penkis gyventojus, puolė raudonuosius. Kadangi LLA ir gyventojų jėgos buvo žymiai mažesnės, rusų iš namo išmušti nepavyko. Per susišaudymą nukauti du raudonieji partizanai ir keli sužeisti.

1944 01 01 raudonasis partizanas (?) buvo likviduotas LLA narių, atimant iš jo suomišką automatą.

1944 01 30 LLA narių buvo likviduotas žydas – raudonųjų partizanas, atimant iš jo trumpą ginklą.

1944 04 03 LLA narių buvo likviduotas buvęs pas ūkininką rusas, kuris pasirodė esąs raudonasis partizanas.

Platesniu mastu šioje apylinkėje LLA daliniai buvo pradėti organizuoti 1944 m. gegužės mėnesį. Daliniui vadovavo ir instruktavo Gaudentas Kisielius-*Tomas*. Skyrininkais buvo paskirti Antanas Girdžius-*Stumbrys*, Juozas Palubeckas-*Simas* ir Izidorius Mockus-*Morkus*. Skyrininkams buvo duotas uždavinys sudaryti grupes po 3 – 5 asmenis. Organizuoti LLA dalinius *Stumbriui* buvo pavesta Eržvilko valsčiaus Pavidaujo I, Kavolių I ir II kaimuose, *Simui* – Eržvilko valsčiaus Pavidaujo II ir III kaimuose ir Jurbarko valsčiaus Jokūbaičių kaime. *Morkui* – Eržvilko valsčiaus Džiu-

gų, Balnių, Jerubiškių ir Telviakų kaimuose. *Simas* sudarė vieną grupę iš keturių asmenų, *Morkus* – dvi grupes, *Stumbrys* – vieną grupę.

1944 m. rugpjūčio 27 d. Eržvilko valsčiuje, Pavidaujo III kaime įvyko pasitarimas LLA organizavimo klausimais. Pasitarime dalyvavo apie dešimt LLA narių, buvo aptarti slapstymosi būdai sovietinės okupacijos atveju, supažindinama su slaptų bunkerių (slėptuvių) statyba, ryšininkų verbavimu. Buvo raginama rinkti ginklus, buvo tikima rusų žlugimu fronte. Todėl LLA nariams buvo griežtai draudžiama išvykti į užsienį ir stoti į vokiečių kariuomenę. Iš LLA grupių turėjo susidaryti kariniai daliniai, kurie rusų žlugimo atveju turėjo perimti visą valdžią į savo rankas. Buvo manoma, kad Vakarai taikiu būdu privers rusus išsikraustyti, arba greit įvyks ginkluotas susidūrimas tarp Rytų ir Vakarų. Tokių nuotaikų įtakoje rusams nepavyko vietinių vyrų mobilizavimas į sovietinę armiją – į armiją ėjo tik labai maža dalis.

Rusų okupacija

Rusų okupacijos pradžioje gyventojai tikėjosi, kad okupacija truks visai neilgai – vos keletą mėnesių. Dėl rusų okupacijos LLA planai nesuiro. Buvo pasitraukta į pogrindį ir nutarta su okupantais kovoti toliau. Pirmieji ginkluoti partizanai pasirodė 1944-ųjų metų lapkričio mėnesio antroje pusėje. Iš buvusių LLA narių buvo sudarytas būrys, kuriam vadovavo *Tomas*.

Antano Kisieliaus p a s t a b a: Dar vokiečių okupacijos metais (1943 – 1944) Eržvilke buvo įsikūręs LLA Lydžio rinktinės štabas. Gaudentas Kisielius buvo paskirtas Lydžio rinktinės Kadagio kuopos, veikusios Eržvilko valsčiaus ribose, vadu. Šiai kuopai priklausė Pavidaujo būrys. Taigi *Tomas* vadovavo ne vien Pavidaujo būriui, bet ir visai kuopai. Prasidėjus partizaninei veiklai, *Tomas* taip ir liko Kadagio (vėliau Ažuolo) kuopos vadu, o Pavidaujo būrio vadu buvo paskirtas Telesforas Kisielius-*Bitinas*.

Skyrių vadais liko tie patys asmenys, kurie buvo skyrių vadais vokiečių okupacijos metais. Pirmieji partizanai save vadino *broliais vanagais*. Būrys turėjo ryšį su KpV (kuopos vadu), iš kurio buvo gaunami organizaciniai nurodymai. KpV dažnai atvykdavo į būrį. Pirmieji partizanai buvo prisaikdinami. Priesaikos tekstas:

Įstodamas į Lietuvos partizanų eiles, prisiekiu bei pasižadu man pavestas pareigas atlikti sąžiningai, patikėtas paslaptis niekam neišduoti.

Gera žinau, kad už užduočių nevykdymą ir paslapčių išdavimą man gresia mirties bausmė. Tai, ką prisiekiu, tegu Dievas man padeda įvykdyti.

Aukščiausiu tikslu partizanai laikė laisvos ir nepriklausomos Lietuvos atkūrimą. Partizanai naikino visus išdavikus, į nelaisvę patekusių partizanų gelbėjimas buvo jų šventa pareiga. Ryšininkėmis buvo slapčia verbuojamos mergaitės iš partizanų bei patikimų šeimų. Jų skaičius buvo gana didelis. Daugybė ryšininkų dirbo pasiaukodami, negailėdami net savo gyvybių. Ne kartą ryšininkų sumanumo ir didvyriškumo dėka buvo laiku sužinoma apie ruošiamus siautimus, išvengiama susidūrimo su žymiai stipresniu priešu.

Ryšininkas *Papūnis* (A. Kisieliaus p a s t a b a: Vėliau Girdžių būrio partizanas Leonas Pocevičius – *Puškino tėvas*) ateidavo pranešti apie gresiantį pavojų. Kazė Vasičiauskienė-*Sutema*, prasisverkusi pro rusų eiles, pranešė vyrams apie ruošiamą užpuolimą. Jauna ryšininkė Onutė Kutkaitė (A. Kisieliaus p a s t a b a: Ryšininko Stasio Kisieliaus-*Apgaviko* samdinė) neišdavė nė vienos jai žinomos ryšininkės, nors buvo kankinama ir mušama. Ryšininkų didvyriškumo atvejų daugybė. Su pasigėrėjimu mini dalinio partizanai ryšininkių Bronės Aksamitauskaitės ir Onos Girdžiutės bebaimius žygdarbius.

Organizaciniu požiūriu čionykščiai partizanų daliniai dar buvo vystymosi stadijoje, tačiau partizanų dvasinis ir moralinis lygis buvo aukštas. Svarbiausieji veiksniai, palaikantys gerą partizanų nuotaiką, buvo optimistinis nusiteikimas ir įsitikinimas greita konflikto tarp rusų ir Vakarų pasaulio galimybe. Karinis lygis – vidutinis, nes dalis partizanų buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje. Dalinių vadovybė kovotojų neaprupindavo nei maistu, nei rūbais, nei avalyne. Visais šiais dalykais rūpinosi patys partizanai. Daliniai dienomis gyvendavo miškuose, o naktimis būdavo pas ūkininkus.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Taip gyveno Pavidaujo, Paviščiovio, Paparčių, Rudžių ir kitų kaimų partizanai pačioje partizanavimo pradžioje, maždaug iki 1945 metų vasario mėnesio. Vėliau perėjo prie nuolatinio gyvenimo miškuose (Žr. kn. „Blėsta laužų žarijos“, p. 149).

Būrys buvo vadinamas Pavidaujo būriu, o skyriai – pagal skyrininkų slapyvardžius. Visuomenė užjautė partizanus, kovojančius dėl jos laisvės ir gerovės, todėl partizanų santykiai su visuomene buvo geri. Per partizanus ir laisvąją spaudą visuomenė buvo informuojama apie visus vidaus ir užsienio politikos klausimus.

Į aktyvią operatyvinę veiklą buvo įsitraukta nuo pat pirmųjų partizaninių dalių gyvavimo dienų. 1944 m. pabaigoje buvo likviduoti trys NKVD kariai. 1945 m. sausio mėnesį buvo likviduotas LKP (b) Raseinių apskrities komiteto sekretorius Raudys (A. Kisieliaus p a s t a b a: Smulkiau apie Raudį žr. kn. „Blėsta laužų žarijos“, p. 104–106) ir Šimkaičių valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas. Po jų likvidavimo buvo suimta apie 300 vietos gyventojų. Iš viso 1944 m. pabaigoje ir 1945 m. pradžioje buvo likviduota apie dešimt vietinių šnipų.

1944 m. iš priešų pusės jokio spaudimo nebuvo. Pirmas didesnis siautimas, palietęs rytinę Šimkaičių valsčiaus dalį, įvyko po Raudžio likvidavimo. Siautime dalyvavo apie 300 rusų bei strībų. Kitas didelis siautimas įvyko 1945 m. vasario mėnesio pabaigoje, dalyvaujant apie 700 rusų, ginkluotų patrankomis ir minosvaidžiais. Siautimo metu buvo sugaudyta daug gyventojų, nestojusių į rusų kariuomenę. Partizanai jokių nuostolių neturėjo.

Pirmos žymesnės kautynės įvyko 1944 12 24 Pavidaujo kaime, Eržvilko valsčiuje. Per šias kautynes žuvo Jonas Kisielius, Antanas Girdžius-*Stumbrys* buvo sužeistas į petį, o BrV (būrio vadas) *Tomas* paimtas gyvas.

A. Kisieliaus p a s t a b a: 1944 12 24, Kūčių vakarą, Pavidaujo kaime jokių kautynių nebuvo. Paprasčiausiai rusų NKVD kariai užklupo grįžtančius iš medžioklės Gaudentą ir Joną Kisielių, užėjusius pas Antaną Girdžių atsigerti ir parūkyti. Smulkiau apie šį įvykį žr. kn. „Blėsta laužų žarijos“, p. 32, 35.

Nauju būrio vadu buvo paskirtas Telesforas Kisielius-Česlovas. Padidėjęs partizanų skaičiui, iš Tamulio skyriaus buvo nutarta organizuoti naują būrį. Šio būrio vadu buvo išrinktas Antanas Tamulis-Jokeris. Šio skyrius atskilo nuo Tamulio būrio. Skyriaus vadu išrinktas Antanas Puišys-Valentinas (A. Kisieliaus p a s t a b a: Čia pažymėtas klaidingas slapyvardis – Antanas Puišys-Augustinas).

1945 m. balandžio mėnesį, kad išvengtų siautimų, Pavidaujo būrys kartu su *Jokerio* būriu persikėlė į Paupio mišką.

A. Kisieliaus p a s t a b a: 1945 m. balandžio mėnesio antroje pusėje į Šimkaičių mišką pas Pavidaujo būrio partizanus atvyko „pasisvečiuoti“ Jonas Strainys-Saturnas su savo maždaug penkiolikos vyrų būriu. Pavidaujo būryje tuomet buvo apie 40 vyrų. Dvi ar tris dienas kartu praleidę Šimkaitynėje, išvykome į Paupio mišką. Tamulio, arba, kaip čia rašoma, *Jokerio*, būrys Paupio miške stovyklavo jau kuris laikas, gal kokias dvi savaites. Buvo pastatyta iš egliačių palapinė, aplinkui gerokai sutrypta miško samana. Naktį prieš mūsų atvykimą *Jokerio* būrys per klaidą susidūrė su ten atžygiavusiu Rolando būriu. Susišaudymo metu žuvo vienas rolandiškis. Žr. kn. „Blėsta laužų žarijos“, p. 48.

Paupio miške esančių partizanų grupei ėmė vadovauti KpVPd. Dalinys buvo pavadintas ... (R. K. p a s t a b a: du žodžiai neįskaitomi), vadu paskirtas Jonas Strainys-Saturnas, žvalgybos vadu – Antanas Stoškus-Raila, karinio parengimo vadu – Kleopas Globys-Kęstutis, ūkio dalies viršininku – Petras Stankus-Gruodis (*Pranas*), buvo sudarytas KLT, kurio prokuroru paskirtas Augustinas Masiulis-Saulius. KLT nariai – *Gruodis* ir *Česlovas*.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Negaliu nei neigti, nei teigti, kad dalinys buvo pavadintas kažkokiu pavadinimu. Kiek prisimenu, nei 1945 m., nei 1946 m. jo pavadinimo niekas nekeitė. Kaip anksčiau, taip ir tada jis vadinosi Lydžio kuopa. Taip pat negaliu patvirtinti, kad *Saturnas* būtų buvęs paskirtas šio viso dalinio vadu. Žinau tik tiek, kad 1944 12 24 areštavus Gaudentą Kisielių, laikinai KV pareigas perėmė Telesforas Kisielius-*Bitinas*. Atsiradus mūsų dalinyje Pranui Kauneckui, *Bitinas* geranoriškai, kaip laipsniu vyresniam, vadovavimą kuopai perdavė minėtam Kauneckui. 1945 02 14 šiam žuvus, vėl laikinai KV pareigas ėjo *Bitinas*, iki sugrįžtant Gaudentui Kisieliui-Tomui, *Arėjui*, iki 1945 metų birželio mėnesio. Pabėgęs iš arešto ir perėmęs kuopos vadovavimą, *Tomas* paskyrė mane kuopos žvalgu.

Gruodžio slapyvardį Petras Stankus pasiėmė tik jį paskyrus Pavidaujo būrio vadu. Aprašomu laiku jo slapyvardis buvo *Pranas*.

1945 04 28 įvyko kautynės Paupio miške, kurių metu žuvo Jonas Bastys-*Prasčio-kėlis*. Nukauta enkavedistų ... (R. K. p a s t a b a: toliau keletas žodžių neįskaitomi).

Po šių kautynių, savaime suprantama, buvo nutarta dalintis į du būrius. Į Pavidaujį grįžo... (R. K. p a s t a b a: vienas žodis neįskaitomas).

Pavidaujo būrys tuomet turėjo tris skyrius: *Augustino* (Antanas Puišys-*Augustinas*), *Kaziuko* ir *Telviakų*.

1945 m. balandžio mėnesį Eržvilko valsčiaus Panerių miškelyje žuvo Telviakų skyriaus partizanai Jonas Marinas ir Pranas Blažys. Nukauti keturi stribai.

1945 m. spalio mėnesį buvo aptiktas bunkeris. Ten gyveno du partizanai: Augustinas Masiulis-Saulius ir Kleopas Globys-Kęstutis. Neturėdami galimybės gintis, susisprogdino.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (p. 52) pažymėta, kad žuvo 1945 rudenį savo tėviškėje, Kavoliuose, daržinėje įrengtoje slėptuvėje

(enkavedistams padegus, žuvo liepsnose). Sužinota, kad Globio ir Masiulio slėptuvę stribams parodęs to paties Kavolių kaimo gyventojas Brazas. Jis buvo išaiškintas ir jam buvo įvykdyta mirties bausmė. Smulkiau apie šį įvykį aprašyta knygoje „Blėsta laužų žarijos“, p. 89, 90, 91.

1946 02 02 Šimkaičių miške *Augustino* (A. Kisieliaus p a s t a b a: Antanas Puišys-*Valentinas*, o ne *Augustinas*) skyrius turėjo kautynes, po kurių, aukų neturėdamas, pasitraukė.

1646 02 14 Eržvilko valsčiaus Ridikiškių kaime žuvo BrV (būrio vadas) *Bitinas*, Telviakų skyriaus vadas Izidorius Mockus-*Morkus*, Vincas Kačiušis-*Mečislovas*, Petras Jackys-*Algis*. Nauju būrio vadu paskirtas Antanas Kisielius-*Mikutis*, *Vilius*, *Varpas*, *Vasaris*.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Antanas Kisielius Pavidaujo būrio vadu buvo paskirtas ne tuoj po *Bitino* žūties 1946 02 14, bet truputį vėliau, apie gegužės pabaigą. Iki to laiko Pavidaujo būrio vado pareigas ėjo pats kuopos vadas Gaudentas Kisielius. Antanas Kisielius, vadovaudamas būriui, turėjo slapyvardžius *Varpas* ir *Vasaris*.

Būrys pavadintas Margirio būriu (A. Kisieliaus p a s t a b a: Margirio vardu Pavidaujo būrys buvo pavadintas daug vėliau, apie 1947 metų pabaigą ar 1948 metų pradžią, o Panteros vardu – dar vėliau. Be to, nauji dalinių pavadinimai sunkiai prigydo, buvo vartojami tik raportuose ar susirašinėjant. Kasdieniniame gyvenime, bendraujant tarp savęs vadindavomės senaisiais pavadinimais). Po Telviakų skyriaus vado žuvimo skyrius buvo išformuotas.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Telviakų skyrius po skyrininko Izidoriaus Mockaus-*Morkaus*, *Tautvydo* žūties 1946 02 14 nebuvo išformuotas. Jis dar gyvavo Pavidaujo būrio sudėtyje iki tų pačių metų rudens, tik tada perėjo Girdžių būrio žinion. Kiek jame dar buvo likę kovotojų, šiandien negaliu tiksliai pasakyti.

1946 metų vasarą Panerių miškelyje (Kavolių kaimo palaukėje) žuvo Pavidaujo būrio *Kaziuko* skyriaus skyrininkas Stasys Endrijaitis-*Kaziukas*, nukauti du NKVD garnizono kariai ir moteris, vedusi enkavedistus pas Kavolių kaimo gyventoją Joną Eičą. Skyrininku buvo paskirtas jo brolis Bronius Endrijaitis-*Putinas*.

1947 m. balandžio mėnesį Kavolių kaime buvo enkavedistų užkluptas Juozas Globys-*Zigmas* (Kleopo brolis). Bėgdamas per lauką, jis buvo mirtinai sužeistas, bevežant į Eržvilką mirė.

1947 m. rugpjūčio mėnesį būrio vadui *Mikučiui* perėjus dirbti į rajono vadovybę, Pavidaujo būrio vadu paskirtas Petras Stankus-*Gruodis*. 1948 06 15 Pavidaujo Margirio būrio pavadinimas pakeistas į Panteros.

A. Kisieliaus p a s t a b a: Pavidaujo būrio vadas Antanas Kisielius-*Mikutis*, *Vasaris* į rajono vadovybę perėjo dirbti ne 1947 m. rugpjūčio mėnesį, bet 1947 m. spalio mėnesio gale. Taigi nuo tos datos Petras Stankus-*Gruodis* buvo paskirtas Pavidaujo būrio vadu. Reiktų manyti, kad tada šis dalinys ir buvo pavadintas Margirio būriu.

1948 m. liepos mėn. ... (R. K. p a s t a b a: slapyvardis neįskaitomas), eidamas į kambarį, užėjo ant ten buvusių stribų ir buvo nukautas. Sužeistas vienas stribas.

1946 06 15 Pavidaujo miške žuvo Antanas Puišys-*Augustinas*, Juozas Puišys-*Justinas* ir Jonas Vaitiekūnas-*Ūsas*. Per šias kautynes nukauti du rusai, sužeistas Juozas Palubeckas-*Simas*. Po *Augustino* žūties skyriui vadovauti ėmėsi *Simas*.

1948 m. Vitalius Palubeckas buvo užkluptas pas ūkininką, besikaudamas žuvo. Buvo nukautas vienas rusas.

Girdžių skyrius atskilo nuo Telviakų skyriaus 1945 m. birželio mėnesį. Skyriaus vadais buvo Juozas Simonavičius ir Sederevičius-Viktoras. 1945 m. lapkritį buvo performuotas į Girdžių būrį. Būrio vadas buvo Sederevičius-Viktoras, Kleopas Zaturskis-Anupras, Justinas Pinkaitis-Paleckis, Vladas Paršelis-Jūra, Leonas Pocevičius-Papūnis.

Kautynės ir žuvimai

1946 m. birželio mėnesį Balnių kaime įvyko kautynės, kuriose dalyvavo Girdžių būrys ir dalis Telviakų skyriaus (A. Kisieliaus p a s t a b a: Apie šias kautynes keletu žodžių yra užsiminta knygoje „Blėsta laužų žarijos“, p. 180). Mūšiu vadovavo Jūra. Žuvo Girdžių būrio vadas Vladas Paršelis-Jūra, Kazys Ambrozaitis-Gediminas, Vytas Damanskis-Adomukas ir rusų tautybės partizanas Riabovas Viktoras-Vytka.

1945 m. liepos mėnesį nelaimingo atsitiktinumo metu susisprogdino Kazys Jurgaitis. 1945 m. lapkričio 11 d. įvyko Girdžių miestelio puolimas, kuriam vadovavo KpV Tomas (grįžęs iš kalėjimo). Sunaikinti 22 sribai (A. Kisieliaus p a s t a b a: 1945 11 11 Girdžių miestelio puolime žuvo ne dvidešimt du, o septyni sribai. Girdžių būrio vadas Viktoras kautynių metu buvo nesunkiai sužeistas į dešinį šoną. Smulkiau apie kautynių eigą žr. kn. „Blėsta laužų žarijos“, p. 131). Puolimo metu Girdžių skyriaus vadas Sederevičius ir ryšininkas Bronius Mielaitis-Rickus (po šio įvykio išėjęs į partizanus) pasisiūlė padėti miną prie namo, kuriame buvo sribai, ir ją susprogdinti. Prie namo buvo 6 sargybiniai... (R. K. p a s t a b a: toliau keli žodžiai neįskaitomi). Žuvo Jonas Zaturskis-Klevas, jo brolis Kleopas Zaturskis-Anupras ir Jonas Dobilaitis-Ūsas. Mina buvo susprogdinta laiku ir reikiamoje vietoje, tai nulėmė puolimo baigtį ir sėkmingumą.

1945 12 10 nelaimingo atsitikimo metu žuvo Girdžių būrio vadas Sederevičius-Viktoras (A. Kisieliaus p a s t a b a: Išsamiau ir gana objektyviai apie Girdžių būrio vado Sederevičiaus žūtį aprašyta knygoje „Blėsta laužų žarijos“, p. 186).

1945 12 14 ... (A. Kisieliaus p a s t a b a: Greičiausiai čia bus pažymėta Sederevičiaus laidojimo data, nes po sužeidimo jis dar tris ar keturias dienas gyveno.)

1946 03 01, vykdant užduotį Jurbarko valsčiaus Jokūbaičių kaime, buvo užpulta Girdžių būrio dalis: Jonas (?), Pranas Grigaitis-Tadas, Zigmas Balčius-Kipras, Jeronimas Blažys-Lokiukas (A. Kisieliaus p a s t a b a: Greičiausiai šio užpuolimo metu ir buvo sužeistas į kairės rankos alkūnę Mečislovas Pocevičius-Puškinas).

1946 m. liepos mėnesį Jurbarko valsčiuje, Girdžių kaime žuvo bunkeryje pas ūkininką Žukauskas Albinas (R. K. p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 187 – Albinas Žukauskas, g. 1927 m. Lukšiuose, Jurbarko r., žuvo 1947 m. Vajotuose).

Skirsnemunės būrys

Skirsnemunės skyrius buvo pradėtas kurti 1945 metų pradžioje. Skyriaus vadu buvo Juozas Murauskas-*Tigras*. Skyrius priklausė atskiram Petro Paulaičio-*Aido* vienetui. Nuo 1945 m. lapkričio mėnesio skyriui vadovavo Zenonas Mileris-*Petras*, *Kazas*. 1946 m. liepos mėnesį skyrius buvo performuotas į būrį. Būrio vadai iš pradžių buvo Zenonas Mileris-*Petras*, vėliau – Kazys Šimkus-*Liudas*. 1946 m. liepos mėnesį būrys buvo likviduotas.

Kautynės ir žuvimai

1946 m. liepos 12 d. (kitur – birželio 18 d.) Jurbarko valsčiuje, Jakaičių kaime įvyko kautynės. Per šias kautynes žuvo Adolfas Paškauskas-*Vanagas*, Edvardas Paškauskas-*Žvaigždė*, Antanas Pavalkis-*Papartis*, Alfonsas Stulgaitis-*Vilkiukas*, Jonas Šimulynas, Jurgis Simonavičius, Juozas Galbuogis-*Strausas*, Kazys Nikžentaitis-*Lokys*, Stasys Aržakauskas, Juozas Veselis-*Balandis*.

1947 01 04 Jurbarko valsčiuje, Jurbarkų kaime žuvo Antanas Meškauskas-*Meškiukas*.

KĘSTUČIO apygardos žemėlapis

Manau, jei 1940 metais Sovietų Sąjunga nebūtų aneksavusi Lietuvos ir neparodžiusi savo tikrojo veido, antrosios bolševikų okupacijos metu nebūtų taip greit ir tokiu plačiu mastu užsiliepsnojusi partizaninė kova prieš raudonuosius okupantus. Trumpa 1940 – 1941 metų okupacija su savo žiaurumais, žudynėmis, trėmimais buvo nelyginant skiepai nuo pasiutligės. Tiesa, skaudūs skiepai, gilius randus palikę, bet nuo jų įgavome imunitetą. Tada lietuviai akivaizdžiai pamatė, suprato ir savo kailiu patyrė, ką reiškia prarasti nepriklausomybę, patirti, kokia yra „komunizmo statybos“ esmė.

Vos tik pro gimnazijos langus išvydome Vydūno gatvę pražygiuojančias Raudonosios armijos nudriskusių, dulkinų, suprakaitavusių ir machorka pradvisusių kareivių kolonas, iškart pajutome šiems iš Azijos dykviečių atsibasčiusiems karius ir užuojautą, ir neapykantą.

Neapykantos sėkla jau buvo pasėta Lietuvos žmonių širdyse, tačiau organizuoto pasipriešinimo dar nebuvo. Buvo kažko įtemptai laukiama. Gal karo, gal kitokios atomazgos?.. Jei tais metais rusai būtų suspėję įvykdyti karo tarnybon šaukiamų vyrų mobilizaciją, esu tikras, kad beveik visi šaukiamieji būtų išėję tarnauti okupantams. Visa laimė, kad kilęs karas sugriovė bolševikų planus.

Antrąją sovietų okupaciją 1944 m. Lietuvos žmonės sutiko jai pasiruošę, buvo „paskiepyti“ nuo raudonosios epidemijos.

Po vokiečių VI-osios armijos sutriuškinimo prie Stalingrado, Kursko, kai jau aiškiai matėsi, kad vokiečiai karo nelaimės, Eržvilko gimnazijos mokytojų iniciatyva buvo ruošiamasi antrajai sovietų okupacijai – buvo įkurta Žemaitijoje veikusios karinės organizacijos LLA Lydžio rinktinė, kuriai vadovavo mokytojas, LLA karininkas Petras Ruibys. Rinktinės štabo viršininku buvo paskirtas mokytojas Jonas Kubilius (vėliau J. Kubilius iš pagrindinės veiklos pasitraukė, nežinau, legaliai ar nelegaliai, baigė studijas tapo vienu iš žymiausių Lietuvos matematikų, Vilniaus universiteto rektoriumi). Štabo informacijos skyriui vadovavo Kazimieras Ruibys. Aktyviai pagrindyje dirbo mokytojas Antanas Giedraitis ir kt.

Su Lydžio rinktinės vadovybe glaudžius ryšius palaikė Eržvilko valsčiaus Tiekinimo skyriuje dirbęs Gaudentas Kisielius-Tomas, *Arėjas*, jis buvo paskirtas Lydžio rinktinės Kadagio kuopos vadu. 1943 – 1944 metais Pavidaujo seniūnijos teritorijoje, kuriai priklausė Pavidaujo, Kavolių ir Džiugų kaimai, G. Kisielius iš tuose kaimuose gyvenusių jaunų patriotiškai nusiteikusių vyrų sudarė LLA kovotojų būrį, kuriam iki 1944 metų vasaros pats vadovavo. Vėliau Pavidaujo būrio vadu paskirtas Telesforas Kisielius.

Telesforas Kisielius (g. 1905 m.) 1938 m. baigė policijos mokyklą Kaune, gavo policijos vachmistro laipsnį ir iki užėinant bolševikams, 1940 m. birželio 15 d., dirbo

Kražių (ar Kelmės) policijos nuovadoj. Vokiečiams išvijus rusus, kurį laiką dirbo Eržvilko valsčiaus raštinėje, tačiau greitai gavo policijos vado įsakymą grįžti policijos tarnybon. Buvo paskirtas Aukštosios Panemunės policijos nuovados vachmistru.

1944 m. artinantis prie Kauno bolševikams, atrodo, birželio mėnesį su kitais policininkais sudegino nuovados dokumentus, pagriebė keturis karabinius, dėžę (apie 500) šovinių ir grįžo tėviškėn į Pavidaujo kaimą.

Tuo laiku pasklido gandai, kad tai vienur, tai kitur pasirodė raudonieji partizanai, greičiausiai iš Baltarusijos miškų kartu su frontu atsibastę. Užėina naktimis pas ūkininkus, atiminėja maisto produktus, drabužius, o vieną žmogelį net su arkliais ir vežimu nežinia kur išsivarė, jau trys paros praėjo, o namuose jo nesimatė. Mano brolis Telesforas sunerimo: jeigu kokią naktį užeitų ir pas mus? Jeigu kas nors iš kaimynų pašnibždėjo, kad čia gyvena buvęs vokiečių laikų policininkas? Ar ne geriau būtų namuose nenakvoti? Mat jis 1943 m. vasarą trims mėnesiams buvo komandiruotas į Rūdininkų girią kovoti su sovietų partizanais. Buvo sudarytas 24 policininkų dalinys, kuris, vokiečių kariuomenei vadovaujant, ruošdavo jiems pasalas. Buvo daug susidūrimų, keletą kartų ir patys pateko į partizanų suruoštas pasalas. Per tuos tris mėnesius jis įgijo nemažai partizaninės kovos patirties, kuri vėliau labai praverė. Broliui tikrai buvo dėl ko nerimauti. Antrasis brolis Juozas pertarė:

– Ims čia dabar šiąnakt ir ateis! Einam miegoti.

Kaip tik atėjo būtent tąnakt. Ne naktį, o prieš patį saulės patekėjimą pasibeldė į klėtėlės duris, kur mes visi trys miegojom.

Tiesiog neįtikėtinu būdu mums visiems trims pavyko pasprukti nepastebėtiems. Jeigu mus būtų radę, nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, mat svirne per kratą rado šautuvą ir 500 šovinių, kelias dešimtis šovinių septinto kalibro pistoletui, o svarbiausia – naujutėlaite policininko uniformą. Saikdino mamą, reikalaudami surasti pistoletą ir pasakyti, kur yra sūnūs. Dar paprašė valgyti. Pasisotinę nušovė dvi kiaules, liepė tėtei kinkyti arklius.

Per pietus dar kartą tas pats vežimas, pilnas prisėdęs raudonųjų partizanų, ginkluotų kulkosvaidžiu ir automatais, įbildėjo į kiemą. Vėl darė kratą svirne ir kambariuose, vis ieškojo to nelemto pistoleto, grasino nušauti mamą, jei nepasakys, kur „syn policaj“ (sūnus policininkas) ir pistoletas. Sėserį pastatė prie sienos, atsinešė iš klojimo šiaudų kūlį, uždegė ir ėmė svilinti blauzdas, reikalavo pasakyti „gde pistolet, gde brat“ (kur pistoletas, kur brolis).

Po „draugų“ pasisvečiavimo su visa patalyne išsikraustėme miegoti į kviečių lauką. Vakaraus, dar ne visiškai sutemus, matydavom, kaip tie „draugai“ po tris keturis išlenda iš miško ir būreliais išsivaikšto po kaimus. Pasikvietę dar keletą šautuvais ginkluotų vyrų, mėginom suruošti jiems pasalas. Patykojom pakrūmėse vieną naktį, patykojom antrą, laukėme ir trečią, tačiau grįžtančių taip ir nesulaukėme. Vieną vakarą atbėga pas mus vos kvapą atgaudamas kaimynų berniokas, dvidešimtmetis Steponas Striaukas:

– Mūsų kaimą banditai plėšia!

Mes tuoj už ginklų. Bėgdami pro šalį, išsitempėm dar ir kaimyną Leoną Giedraitį su sena rusiška „kačerga“. Nuskubam į tą kaimą, į trečią Pavidaujį, įsispraudusį tarp dviejų miškų, tarp Lapgirių ir Šmekinės. Čia jau mūsų laukia broliai Juozas ir Vytautas Palubeckai su rusišku kulkosvaidžiu, dešimtšūviu ir dar keli vyrukai, vienas, rodos, net automatu ginkluotas. Iš viso susidarė dešimties ar dvylikos ginkluotų vyrų būrelis. Kaime buvo tylu, banditų nesigirdėjo. Šiam žygiui vadovavo brolis Telesforas. Pasiuntėm žvalgus pasidairyti. Po keliolikos minučių grįžo žvalgai su žinia, kad vieškeliu mūsų link slenka ilga virtinė raudonųjų partizanų, važiuotų vežimais, raitų ir pėsčių. Brolis davė komandą sugulti ant kalvelės už kokių trijų dešimčių žingsnių nuo vieškelio. Netrukus pasigirdo vežimų girgždesys, arklių prunkštimas ir šmaikštūs rusiški pasikeiksnojimai. Pasirodė pirmasis pėsčiųjų būrelis – aštuonių ar dešimties vyrų siluetai. Greičiausiai žvalgai. Mūsų širdys ėmė spurdėti, nes, išskyrus Telesforą, dar nė vienas nebuvom ragavęs ugnies. Vado buvo įsakyta praleisti žvalgus ir, davus ženklą, smogti į patį kolonos centrą. Naktis buvo tamsi, ir mūsų, prigludusių prie žemės, jie negalėjo pastebėti. Praėjus žvalgams pro šalį, ėmė girgždėdami slinkti pilni žmonių vežimai. Paskui vėl pėstieji ir vėl vežimai. Telesforas pašnibždomis perdavė komandą praleisti visą koloną, o ugnį atidengti tik tuo atveju, jeigu mus pastebėtų. Sprendžiant iš vežimų skaičiaus, jų buvo apie tris šimtus. Brolis gerai suprato, kad susikauti vidury laukų su tokia gausybe priešų būtų beprasmis savęs sunaikinimas. Be to, kolonai nugirgždėjus, pakėlėm galvas apsidairyti ir pamatėm, kad pozicijoje prie kelio tebuvo likę tik mes trys broliai. Kiti mūsų draugai, taip pat ir kulkosvaidininkas jau buvo atsitraukę už kokių pusantro šimto metrų. O Leono, kuris iš vakaro už visus garsiausiai kvietė į mūsų, tą naktį niekur negalėjom rasti.

Tokia buvo Pavidaujo partizanų būrio užuomazga. Neilgai trukus į mūsų kaimą prigužėjo vokiečių karių. Mūsų sodyboje įsikūrė kažkokio dalinio štabas. Sovietiniai partizanai iš mūsų apylinkės kažkur išsidangino, o mums patiems teko savo ginklus „užkonservuoti“ – kuriam laikui paslėpti šiauduose.

Vėliau, rusams paskelbus karo tarnybai tinkamų vyrų mobilizaciją, pradėjom rimtai slapstytis, nes niekas iš mūsų jaunimo nenorėjo tarnauti okupantų kariuomenei, juolab kad karas dar nebuvo pasibaigęs. Iš pradžių, kol dar nebuvo susiformavę NKVD daliniai ir naikintojų batalionai, slapstėmės tik dienomis. Prasėdėdavom prie kaitriai degančio laužo, spirgindavome kareiviškų katiliukų dangteliuose lašinius su svogūnais, o nakčiai pareidavome į namus. Tik ypatingais atvejais, kai apylinkes užplūsdavo didžiuliai kariuomenės daliniai, tekdavo ir naktį praleisti miške prie rusenančio laužo. Prisimenu, kartą, dar ne visai sutemus, užėjom pas netoliese miško gyvenusį ūkininką Antaną Norkų pavakarieniauti. Prie vartelių mus pasitiko namų šeimininkė, pasakė, kad kambaryje vakarieniauja rusų karininkas ir keliolika kareivių, liepė mums nueiti į svirną ir palaukti, kol paruos vakarienę. Mūsų buvo dvylika vyrų. Kukliai pavakarieniaavę, išdūlinom atgal į mišką.

Tik nuo 1944 metų Kūčių vakaro, kai pas Pavidaujo kaimo gyventoją Antaną Girdžių buvo paimtas Kadagio kuopos vadas Gaudentas Kisielius, nušautas jo jau-

nesnysis brolis Jonas ir sužeistas, tačiau laimingai pasprukęs pats namų šeimininkas A. Girdžius, pradėjome tikrą partizaninį gyvenimą. Namuose apsilonkavome tik trumpam ir tik būtiniausiu atveju.

To paties kaimo gyventojas Švedas įskundė mus, kad esame trys broliai, slapstomės namuose nuo karo prievolės, o vienas iš mūsų prie vokiečių net policijoje tarnavęs. Prasidėjo nuolatinės kratos. Nerasdami sūnų, sausio 13 d. sribai areštavo tvirtą, jokia liga nesirgusį šešiasdešimt trejų metų mūsų tėvuką. Taip „šauniai“ padirbėjo „geležinio Felikso“ vaikaičiai, kad per nepilnus du mėnesius, praleistus Šiluvos tardymo kameroje, užgeso mūsų tėvelio gyvybė.

Po Gaudento Kisieliaus-*Tomo* arešto gavome Lydžio rinktinės vado įsakymą Kalėdų antros dienos naktį atvykti į netoliese esantį Kulvertiškės miškelį. Susirinkome apie 80 – 100 neblogai ginkluotų vyrų. Į susitikimą atvyko rinktinės štabo viršininkas, tuo laiku buvęs gimnazijos mokytojas Jonas Kubilius (būsimasis akademikas). Tikėjomės gausią nurodymą pulti Eržvilko miestelį ir išvaduoti *Tomą*. Visi buvome kovingai nusiteikę, jautėmės neišpasakytai stiprūs, nelyginant karaliaus Mindaugo suvienyta Lietuva. Buvom pasiryžę bet kokiam žygiui, tačiau mūsų ryžtą J. Kubilius beregint atvėsinio, pavadinęs miestelio užpuolimą beprasmiška ir pavojinga avantiūra, nes miestelyje, be sribų, esąs apie trijų šimtų rusų kareivių garnizonas.

– Tai kam gi mus čia susikvietėt? Gal pasivaikščioti? – mėgino kažkas papriekaištauti.

– Sukviečiau jus tam, kad patikrinčiau jūsų drausmę ir savo akimis pamatyčiau, kaip jūs atrodote, – atsakė štabo viršininkas ir liepė visiems patyliukais grįžti iš kur atėję.

Taigi, miškais, ganyklomis ir arimais sukorę apie 20 km, gūdžią gruodžio naktį dvidešimt keturių vyrų Pavidaujo būrys grįžo į savo bazę.

Iki pusiaužiemio prie liepsnojančio laužo tupėdavome tik dienomis. Sulaukę vėlaus vakaro, kai pašėrę gyvulius kaimo žmonės jau būdavo savo gryčiose, eidavome prašyti nakvynės pas pamiškės gyventojus. Kol šeimininkai paruošdavo vakarienę, kol paruošdavo ankstyvus pusryčius, miegui likdavo viena kita valanda, nes į mišką grįžti reikėdavo su tamsa. Tekdavo ir sargyboj pernakt stovėti. Kartais išlindę į pamiškę suuosdavom, kad kaime šeimininkauja rusai, tuomet klampodavom per sniegą atgal prie užgesusio laužo. Stovyklas ir nakvynės vietas keisdavome kasdien. Be to, žiemą sniege palikdavom tokius ryškius pėdsakus, kuriais ir aklas galėjo susekti mūsų stovyklas. Keisdavome ne tik stovyklas, bet ir tame pačiame miške ilgiau kaip tris keturias dienas nepasilikdavome. Iš vieno miško į kitą pereidavome naktimis, vengdami kelių, klampodami per arimus, laukus, užpelkėjusias pievas. Gerai neišsimiegojus, tokie žygiai būdavo itin varginantys.

1945 metais apie sausio vidurį, neprisimenu, kokiomis aplinkybėmis, mūsų dalinyje atsirado jaunas atsargos leitenantas Pranas Kauneckas, kilęs nuo Panevėžio. Mano brolis Telesforas-*Bitinas* perdavė jam, kaip aukštesnį laipsnį turinčiam kariškiui, vadovavimą kuopai. Žuvo jis Globių kaime (Jurbarko vlsč.) vasario 14 d. kartu su Napoleonu Gudavičium-*Julium*, buvusiu mano klasės draugu.

Vos rausvėjo rytinis dangaus pakraštys, kai, per naktį nužygiavę apie 20 km, atvykome iš Šimkaičių miško, aplink kurį buvo sutelkta daug rusų kariuomenės, ir sulindome į Didžiojo masyvo pušynus (Didžiuoju masyvu vadinome girias, nusi-driekusias nuo Jurbarko iki Vilkyškių, nuo Vilkyškių iki Tauragės ir iki Eržvilko).

Kažkurio kuprinėje atsirado rupiai maltų (razavų) miltų, Valentinui žmona buvo įdėjusi sirupo, išvirto iš cukrinių runkelių su bruknėmis... Bet ką tai reiškė keturiasdešimčiai alkanų burnų. Prašvitus kuopos vadas Kauneckas pasiėmė su savimi niekad nepavargstantį Napalį Gudavičių-*Julijų* ir patraukė į miško pakraštį apsidaityti ir sužinoti, kokia čia padėtis. Gal pilna rusų? Dar pažadėjo bent porą kepalų duonos parnešti. Išėjo, ir daugiau mes jų nesulaukėm. Vėliau sužinojom, kad juos netikėtai užklupo rusai ir nušovė besėdinčius už stalo. Jie buvo pirmosios mūsų dalinio aukos.

Kuopai vadovauti vėl ėmėsi *Bitinas*. Rudžių, Purviškių, Gaurės miškuose, t. y. Didžiajame masyve, išbuvome iki pavasario, tiksliau iki Didžiojo ketvirtadienio. Tada išsiskirstėm į tris grupes. A. Jonikas-*Rolandas* su savo būrio vyrais pasiliko Rudžių, Purviškių miškuose, Tamulis patraukė į Paupio mišką, o mes – Pavidaujo būrys – pasukom savo tėviškės link ir Velykas šventėm sulindę į nedidelį Lapgi-rių miškelį. Visus traukė šią didžiąją šventę sutikti arčiau namų. Tiesa, nelinksmos buvo Velykos mums, trims broliams: trumpam užbėgę į namus, sužinojome, kad kovo 13 d. Šiluvos areštinėje (KPZ) mirė mūsų tėtis. Nelinksmos, bet išpūdingos buvo tų metų Velykos. Velyknaktį siautė baisi audra. Užė, staugė, vaitojo vėjas, lakstydamas medžių viršūnėmis, su audros šėlsmu maišėsi vėjo sudraskytų dainų skundai. Tokią naktį nekišo iš miestelio nosių ne tik sribai su enkavedistais, bet ir velniai iš pagaro.

Taigi nuo šių Velykų Kadagio kuopos būriai pradėjo veikti atskirai. Tai įvyko ne pagal kieno nors duotą komandą, bet spontaniškai, tiesiog to reikalavo aplinkybės. Nors kuopos sąvoka dar nebuvo galutinai išnykusi, bet praktiškai partizanų būriai jau nebebuvo pavaldūs kuopos vadui, tiesiogiai buvo pavaldūs rinktinės vadui. Kuopa lyg ir nustojo egzistavusi. Būriai savo veiklos ataskaitas pateikdavo rinktinės štabui.

Pavidaujo būrys pasidalino į tris skyrius: Pavidaujo skyriaus skyrininku buvo Stasys Endrijaitis-*Kaziukas*, Telviakų – Izidorius Mockus-*Tautvydas* ir Girdžių – Juo-zas Simonavičius. Skyrių pavadinimus nulėmė vietovės (kaimo), iš kurios buvo kilę arba kurioje gyveno dauguma partizanų, pavadinimas. Būrys dažniausiai pasivadindavo būrio vado slapyvardžiu: *Rolando* būrys, *Mindaugo* būrys, *Gintaro* būrys. Girdžių, Skirsnemunės, Pavidaujo būriai pavadinti pagal vietoves. Be minėtų skyrių, į Pavidaujo būrio sudėtį dar įėjo Penketukas. Tai būrio vado *Bitino* palydos grandis, arba „skrajojanti operatyvinė grupė“, kaip jis pats sakydavo. Į Penketuką *Bitinas* pasirinko savo brolius Antaną-*Mikutį* ir Juozą-*Genį*, Bronių Endrijaitį-*Putiną*, Petrą Jackį-*Algį*, Antaną Girdžių (Antanas Girdžius 1946 m. rudenį pasidavė KGB organams, buvo paleistas, legaliai gyveno pas vietinius ūkininkus. Kad būtų ką iš-davęs, žinių nėra. Buvo įtartas, kad plėšikauja partizanų vardu. Rinktinės vado įsa-

kymu buvo suimtas ir partizanų KLT nuteistas mirties bausme. Bausmė įvykdyta 1947 m. vasarą). Žuvus Telesforui Kisiliui-*Bitinui*, Penketukas nustojo egzistavęs.

Po mūšio pasitraukėme iš Paupio miško. Kad būtų saugiau, išsiskirstėme į ke-
turias grupes. Kiekviena grupė iškeliaavo savo keliais. Mes – Pavidaujo būrio vyrai
– sulindome į Šimkaičių mišką. Kurį laiką visas būrys, apie keturiasdešimt vyrų,
laikėmės kartu, tačiau supratę, kad stambiam daliniui išlikti nepastebėtam labai
sunku, išsiskirstėme mažesnėmis grupelėmis – skyriais. Skyriai veikė pagal būrio
vado nurodymus, tačiau jiems buvo suteikta nemaža laisvė veikti savarankiškai.
Apie savo veiklą jie privalėjo pranešti būrio vadui. Kaip jau minėjau, Girdžių sky-
rius su savo skyrininku Sederavičium-*Viktoru* atsiskyrė nuo Pavidaujo būrio ir su-
darė savarankišką dalinį – Girdžių būrį, priklausiusį tai pačiai Kadagio kuopai. Tai-
gi Pavidaujo būryje liko tik du skyriai, maždaug po dvidešimt penkis kovotojus.
Pavidaujo skyriaus skyrininku buvo Stasys Endrijaitis, Telviakų – Izidorius Moc-
kus-*Tautvydas*.

1945 metų vasarą (liepos ar birželio mėnesį) žuvo Pavidaujo skyriaus skyrinin-
kas Stasys Endrijaitis-*Kaziukas*. Per susišaudymą buvo nukauti du rusų enkavedistai
ir moteris, sėdėjusi su jais vežime ir rodžiusi kelią pas Kavolių kaimo gyventoją Joną
Eičą. Jo žuvimo aplinkybės maždaug tokios: Pavidaujo būrys dažniausiai apsisto-
davo Šimkaičių miške, dar vadinamu Šimkaitine arba Fermine. *Kaziuko* žūties išva-
karėse būrio vadas *Bitinas* su savo Penketuku išvyko į Panerių miškelį. Apsistojome
Kavolių kaimo palaukėje, netoli Eičo sodybos. Išaušo saulėtas vasaros rytas, buvo
gera ir malonu. Ypač gerai nusiteikęs iš samanų guolio pakilo *Kaziukas*. Tokio links-
mo aš jo dar niekada nebuvau matęs. Vos spėjęs nusipurtyti snaudulį, tuoj prišoko
prie savo brolio *Putino* ir ėmė su juo išdykauoti. Šis iš pradžių lyg ir mėgino rodyti
nepasitenkinimą, tačiau ir pats įsitraukė į žaidimą, abu kaip jauni šunys raichiojosi
saulės nušviestoje miško aikštelės žolėje. Netikėtai rytmečio tylą perskrodė kulkos-
vaidžių ir automatų kalimas. Visi suklusome. Nuo žolės pašoko ir *Kaziukas* su
Putinu. Šūvių garsas sklido nuo Šimkaičių miško pusės. Nekilo abejonių, kad en-
kavedistai užpuolė Šimkaitinėje likusių mūsų būrio vyrų stovyklą. Šaudė neilgai,
todėl tikėjomės, kad ir aukų partizanai neturėtų daug turėti. Šie garsai sugadino
džiaugsmingą ryto nuotaiką. Tiesa, nėra partizanui malonesnės muzikos, kai už-
groja jų pačių kulkosvaidžiai, ir nėra bjauresnės, kai tais instrumentais groja rusai.

Tik po kelių dienų sužinojom kautynių rezultatus: buvo nušautas enkavedistų
šuo ir vienas kareivis. Mūsiškiai pasitraukė be jokių nuostolių. Po mūšio pas ūki-
ninką pietaudamas rusų dalinio vadas apgailestavo dėl kautynėse kritusio šuns:
„Žalko sobaku. Takaja byla umnaja (Gaila šuns. Toks protingas buvo)!“ Apie žuvusį
kareivį net neužsiminė.

Po geros valandos pamatėm lauko keliuku tiesiai į mus atvažiuojantį dviem ar-
kliais kinkytą vežimą. Vežime sėdėjo du rusų kareiviai su automatais ir moteris,
prieš keletą metų tarnavusi pas Eičą. Dabar, pasitelkusi enkavedistus, matyt, va-
žiavo pas buvusį šeimnininką suvesti kažkokių sąskaitų. Ką tik girdėti šūviai buvo
mus suezinę, kadangi kareiviai važiavo kaip tik iš tos pusės, iš kur girdėjosi šūviai,

nutarėm jiems atkeršyti už draugų stovyklos užpuolimą. Pasislėpę už tankių palaukės eglaičių, su paruoštais ginklais laukėme jų prisiartinant. Privažiavę miško kampą, jie pasuko į priešingą pusę, negu mes tikėjomės, – į Eičo sodybą. *Geniukui* gręžiant kulkosvaidį, sutarškėjo disko šoviniai, ir rusai mūsų pusėn paleido dvi ilgas automato serijas. Mes pylėm iš kulkosvaidžio. Arkliai šoko kaip iš ugnies, vėžimas su kulkų suvarpytais rusais nudardėjo tiesiai į Eičo ūkį. Išsisklaidžius parako dūmams, pastebėjome ant kelio peršautą *Kaziuką*. Matyt, ne veltui abu rusų seržantai buvo apdovanoti medaliais „za otvagu“ (už narsumą). Miško pakrašty užkasę rusų ir tos moters lavonus, vakarop sužeistąjį nuvežėm pas ūkininką į Balnių kaimą. To ūkininko pavardės neprisimenu. Pernakt išsikankinęs, kitos dienos rytą *Kaziukas* mirė. Palaidotas jis šalia to ūkininko sodybos. Dabar sodybos nė žymės nelikę, tad ir *Kaziuko* palaikai lig šiol nesurasti.

1945 m., berods birželio mėnesį, kažkokiu būdu Gaudentui Kisieliui-*Tomui* pavyko ištrūkti iš MGB nagų. Kiek pailsėjęs namuose, jis vėl ėmėsi vadovauti Kadagio kuopai. Kaip jau buvau minėjęs, jį 1944 metų Kūčių vakarą enkavedistai areštavo pas Pavidaujo gyventoją Antaną Girdžių, vėliau tapusį partizanų *Stumbriu*. Gaudento jaunesnįjį brolių Joną, tuomet mėginusį išeiti pro kitas duris, nušovė. Jis buvo ginkluotas rusišku dešimtšūviu. Girdžiui, sužeistam į dešinį petį, pavyko pasprukti. Gaudentas prasitarė turįs tik medžioklinį šautuvą, pakėlė rankas ir buvo areštuotas. Kurį laiką buvo kalinamas Eržvilko KPZ, vėliau pervežtas į Tauragės Šiubartinę. Buvo tardomas, verčiamas išduoti kitus „banditus“, mušamas per alkūnes (rodė žaizdas), tačiau jis visą laiką tvirtinęs, kad arešto dieną su broliu buvo išėjęs pamedžioti. Grįždami iš medžioklės, užsukę pas kaimyną atsigerti, po suktinę surūkyti, apie „banditus“ jis neturįs nė menkiausio supratimo.

Nieko neišgavę ir neturėdami kitų įkalčių, tik medžioklinį šautuvą, enkavedistai nugabeno jį į Šiaulius ir liepė eiti į komendantūrą užsiregistruoti. Užuoat nuėjęs į komendantūrą, jis pasuko į kitą pusę ir aplinkiniais keliais sugrįžo namo. Kažkas man neaišku. Žinoma, galėjo ir taip būti, bet kodėl enkavedistai jo neieškojo namuose ir nedarė kratų? Negana to, parėjęs į namus, jis ilgiau kaip savaitę ilsėjosi pas žmoną. Gera išsimiegojęs po visų vargų ir kelionės, atėjo pas partizanus. Ar tik nebus jo užverbavę ir paleidę su sąlyga, kad dirbs jų naudai. Tuo laiku panašios mintys mums nė į galvą neatėjo, tačiau žvelgiant iš laiko atstumo, kai tiek daug išaiškėjo rafinuočiausių enkavedistų darbo metodų, *Tomo* užverbavimo prielaida irgi yra galima. Kaip ten bebūtų, grįžęs pas partizanus, *Tomas* sąžiningai vadovavo ir tikrai su MGB nebendradarbiavo.

1945 m. lapkričio mėnesį *Tomas* davė įsakymą Pavidaujo būrio vadui Telesforui Kisieliui-*Bitinui* nuvykti su Penketuku į Gaurės miškus ir susirasti *Rolando* būrio stovyklą. Penketukui, be paties būrio vado *Bitino*, priklausė kulkosvaidininkas Juozas Kisielius-*Genys*, jo brolis Antanas-*Mikutis*, taip pat kulkosvaidininkas, Antanas Girdžius-*Stumbrys* ir Petras Jackys-*Algis*. Kodėl mes turime vykti, nebuvo paaiškinta. Lapkričio devintos naktį nuvykę į *Rolando* stovyklą, ten jau radome M. Misevičių-*Gintarą* su penkiolikos vyrų būriu. Tada ir sužinojome atvykimo tikslą: lapkričio

10 d. turėsime pulti Gaurės miestelį. Gaurėje tada buvo apie septyniolika sribų. Miestelį atakavom vos prašvitus. Prieš tai nutraukėm telefono ryšį, pastatėm kulkosvaidžius prie kelio Tauragė – Eržvilkas, kad netikėtai neužklyptų nuo Tauragės atvažiuojantis rusų garnizonas. Sribų būstinę atakavo *Bitinas* su *Gintaru*, pasirinkę keletą pačių drąsiausių ir fiziškai stipriausių vyrų. Mudu su *Geniu*, ginkluoti kulkosvaidžiu, saugojom Tauragės kelią. Buvo nukauti septyni sribai, valsčiaus partorgas Pranskaitis ir komsorgas paimti gyvi, milicijos viršininkas Popovas buvo likviduotas granatomis. Vienas pasislėpęs miestelio gyventojas nušovė tik ką į *Gintaro* būrį įstojusį partizaną. Daugiau aukų partizanai neturėjo.

Lapkričio 11 d. *Tomas* su likusiais penkiolika Pavidaujo būrio partizanų puolė Girdžių miestelį, kuriame buvo iš kitų miestelių atkelta apie trisdešimt sribų. *Tomas* buvo suplanavęs po sribų būstinės kampu pakišti prieštankinę miną. Šią užduotį pasišovė atlikti Girdžių būrio ryšininkas Bronius Mikelaitytis. Minai sprogdus, buvo planuota trenkti iš visų ginklų į būstinę ir nedelsiant pasitraukti. *Tomo* būrys taip ir padarė. Sutelkta visų ginklų ugnimi apšaudė medinį būstinės pastatą ir pasitraukė į Girdžių giraitę. Kaip teko girdėti, Girdžių būrio vyrai buvo „paėmę ant drąsos“ ir neatkreipė dėmesio į kuopos vado *Tomo* įsakymą greitai pasitraukti, tad įsivėlė į ilgesnes kautynes su sribais. Išgirdę minos trenksmą ir kulkosvaidžių kalenimą (nuo Jurbarko iki Girdžių tik 9 km), sribams į pagalbą keliais sunkvežimiais atskubėjo Jurbarko garnizono kariai. Partizanai buvo priversti trauktis paskubomis. Besitraukiant nesunkiai į šoną buvo sužeistas Girdžių būrio vadas Sederavičius-*Viktoras*. Vėliau Girdžių būrio vyrai kaltino kuopos vadą *Tomą* kone išdavyste – kam jis pasitraukęs iš mūšio ir vienus palikęs kariauti su sribais, tačiau šie kaltinimai neturėjo jokio pagrindo. Girdžių būrys pasiliko vienas kautis su sribais todėl, kad būrio vadas *Viktoras* ignoravo *Tomo* įsakymą nedelsiant trauktis.

Po mūšio žmonės kalbėjo, kad ten buvo paklota apie dvidešimt sribų. Du ar trys iš jų, norėdami išnešti sveiką kailį, mėgino perplaukti patvinusią Mituvą, bet nuskendo upės srovėje. Tai netiesa. Žmonės mėgsta istorijas perdėti išpūsti. Enkavedistų duomenimis (kapitono Demidenko), mūšyje žuvo septyni sribai, o nuskendo tik tai vienas.

Jau esu vieną sykį minėjęs apie Girdžių būrio vado Sederavičiaus-*Viktoro* žūtį. Norėčiau apie šį įvykį papasakoti išsamiau.

Kartą keturi mūsų Penketuko vyrai (mes trys broliai ir Antanas Girdžius-*Stumbrys*) dienojom pas mūsų pusbrolių Simeoną Petraitį Jokūbaičių kaime. Buvo saulėta, bet nešalta 1945 metų gruodžio diena. Simutis krapštėsi lauke, retkarčiais užbėgdavo pranešti, kad kaime ramu, nesigirdi nei rusų, nei sribų. Turėdami tokį patikimą sargą, rytą, pabudę minkštai ir švariai paklotose lovose, dar ilgai lepinomės. Simučio mama sukinėjosi aplink puodus, gamino seniai nematytiems svečiams pietus.

– Galit, vyručiai, kilt! Kol apsiprausit, jau ir pietūs bus gatavi, – įkišusi galvą į mūsų kambarį, pranešė geroji tetulė. Tačiau nei apsiprausti, nei papietauti nespėjome. Uždusęs išoko Simutis:

– Vyrai, jūs dar miegat, o Dargiuose pilna sribų!

Simo sodyba stovėjo ant paties Mituvos skardžio, o iki Dargių tik nepilnas kilometras. Stvėrėm ginklus ir per paradines duris bėgome Mituvos šlaito link. Čia vos ne kaktomuša susidūrėm su milžiniška *Šilo* (Juozas Kasperavičius-*Šilas*, vėliau *Visvydas*, Kęstučio apygardos vadas, iš pradžių kurį laiką vaikščiojęs su Pavidaujo ir Girdžių būriais) figūra.

– Kaip gerai, kad čia jus sutikom, – džiūgavo *Šilas*. – Dargiuose sribai, vos prasmukom pro juos nepastebėti. Kad taip įpylus jiems, a?

Tuo tarpu šalia *Šilo* kaip grybai po lietaus išdygo visi penkiolika Girdžių būrio vyrų.

– Kodėl ne. Galim, – atsakėm.

– Kiek čia mūsų? Rodos, mūsų septyniolika, trys kulkosvaidžiai. Užteks? Kaip jūs manote?

– Turėtų užtekti, – atsakė *Bitinas*. – O kiek sribų?

– Neturi reikšmės, nors ir trisdešimt.

– Na, tai, vyrai, la-ta-tai! – sprendžiamąjį žodį tarė *Viktoras*.

Mituvos pašlaitėmis sparčiu žingsniu pasileidome Dargių link. Užlipę ant kalniuko, pamatėm būreliais pasiskirsčiusius sribus. Jų buvo gal kiek daugiau negu mūsų. Visi jieėjo viena kryptimi. Matyt, pasiautę po kaimą ir stalčiuose paieškoję banditų, skubėjo sutarton vieton, kur jų laukė iš kaimo atvarytos pastotės. Iš tokio nuotolio beprasmiška šovinius eikvoti. Reikėjo pasivyti, kol jie dar mūsų nepastebėjo. Bėgte pasileidom įkandin jų ir šiek tiek sumažinom atstumą. Pagaliau ir jie mus pastebėjo. Kai kurie stabtelėjo, o vienas net ranka pamojavo, kviesdamas pasikubėti. Matyt, palaikė saviškiais. Tada sustojo visi, keletą akimirkų spoksojo į mus, po to bėgte pasileido į visas keturias puses.

– Ugnis! – suriaumoję *Šilas*.

Atidengėm ugnį, sribai pasipylė į laukus, nežinojom, į kurią taikyti. Vienas kitas stabteldavo atsisąudyti, bet jų išgąstis net mus pačius suglumino. Tikėjomės pasipriešinimo, o čia kaip kiškiai per arimus nudulkėjo. Mudu su *Geniuku* nusižiūrėjom į sribukų porelę ir ėmėm šutinti iš kulkosvaidžio. Kulkosvaidžio kulkos kėlė dulkių kamuolius.

– *Geniuk*, imk aukščiau! Matai, kad kulkos nesiekia jo kulnų. Aukščiau! Aukščiau! Kur tu į debesis pradėjai šaudyti?

Iššaudėm visą diską, pakeitėm kitą, o sribai kaip skuodė, taip tebeskuodžia. Staiga viens nugriuvo į arimą.

– Vienas yra! Turi būti ir kitas, – džiūgavo *Geniukas*.

Kur tau! Pakilo ir nudūmė dar didesniu greičiu. Nusispjovėm ir liovėmės šaudę, nes šovinių nebedaug buvo likę.

– Tegu dar pagyvena... Iki kito karto, – tarsi ramindamas save pasakė *Geniukas*.

Ne ką geriau sekėsi ir kitiems mūsų „snaiperiams“. Po ilgo vaikymosi ir išėikvojus kelis šimtus šovinių, tik vienam sribukui buvo nuplėštas rankos nykštys.

Po šios nepavykusios medžioklės įstrižai kirtom Ferminę (taip gyventojai vadino vakarinę Šimkaičių miško dalį) ir užėjome pas Pavidaujo kaimo gyventoją Nor-

kų, gerą mūsų draugą. Kadangi jis buvo mažžemis ir labai geros širdies, tai visi jį ne Norkum, o Norkiuku vadino. Čia mūsų laukė gausios vaisės. Buvo susirinkusios kelios ryšininkės, tarp jų ir Apolonija, drąsi, energinga, bet ekstravagantiška moteris. Ant stalų buvo gausu valgymų ir gėrimų, iki vėlyvos nakties skambėjo partizanų dainos. Jautėmės saugiai, nes nuo miško pusės buvom pastatę sargybą, o jeigu pavojus atslinktų iš kaimo pusės – geras trišuolis, ir mes miške.

Po vidurnakčio išvykome į Miliušių mišką, esantį už trijų keturių kilometrų nuo šios vietos. Pakeliui nuo mūsų atsiskyrė *Šilas, Viktoras*, dar keletas girdiškiečių ir Apolonija. Sakėsi turį kažkokį tarnybinį reikalą pas ryšininką *Apgaviką* (Stasį Kisielių iš Pavidaujo kaimo). Tas *Apgavikas* dar vasarą buvo enkavedistų prievarta užverbuotas, tačiau naudos iš jo saugumiečiai ne kažin kiek turėjo. Dar nespėjęs atslūgti tinimams ant sėdynės nuo verbavimo, atskubėjo *Apgavikas* pas partizanus į stovyklą prašyti patarimo: eiti į mišką ar sėsti į kalėjimą.

– Nei į mišką, nei į kalėjimą nesisprausk. Turi šeimą, augink vaikus ir ūkininkauk. Tu gi pasirinkai *Apgaviko* slapyvardį, tai ir apgaudinėk bolševikus. Kai tikrai bus riesta – priglausime.

Toks buvo būrio vado *Bitino* patarimas. Taip *Apgavikas* ir stengėsi daryti. *Apgavikas* buvo labai vaišingas žmogus. Nežinau atvejo, kad pas jį užsukę partizanai būtų išėję nepavaišinti, o kartais net pervaišinti. Esant sunkioms partizanų gyvenimo sąlygoms, nelengva būdavo atsisipirti išmesti vieną kitą stiklėlį ruginukės.

Taip buvo ir ši kartą. Vos tik svečiai peržengė jo namų slenkstį, šeimininkas ant stalo pastatė butelį naminės, žmona papjaustė lašinių, rūkyto kumpio ir kitokių kaimiškų gėrybių. Ištuštinus vieną butelį ir pradėjus antrą, visų veidai užkaito, atsirado šnekos. Netikėtai *Viktoras* išsiėmė iš dėklo pistoletą, gal norėjo patikrinti, ar įvestas į lizdą šoviny. Šalia sėdėjusi Apolonija pamanė, kad jis ims šaudyti, ir mėgino išplėšti iš jo rankų ginklą. Gal ji, o gal pats *Viktoras* netyčia nuspaudė gaiduką. Driokstelėjo šūvis. *Viktoras* susmuko užstalėje. Kulka pervėrė krūtinę – ši kartą mirtinai. Slaugomas draugų pagyveno dar dvi dienas ir tuščioje pamiškės trobelėje užgeso. Palaidojo ten pat, prie Pavidaujo miško (Šmekės). Girdžių būrys liko be vado. Jo pareigas perėmė Kleopas Zaturskis-*Anupras*, o šiam žuvus – Justinas Pinkaitis-*Paleckis*. Šis tragiškas įvykis, beprasmė jauno ir talentingo vado mirtis skaudžiai sukrėtė visus jį pažinojusius partizanus. Laidojant verkė ne vienas vyras.

1946 m. vasario 13 d. *Bitino* Penketukas ir Telviakų skyriaus vyrai užėjo pas Kavolių kaimo gyventoją Šimaitį. Pavakarieniavome. *Bitinas* pasiėmė su savimi Telviakų skyriaus skyrininką Izidorių Mockų, Vincą Kačiušį, Petrą Jackį ir išvyko į Ridikiškių kaimą kažkokiais tarnybiniais reikalais, o likusiems įsakė nuvykti į Šimkaitinę, sutartoje vietoje įsirengt stovyklą ir laukt jų grįžtant. Stovykloje prie mūsų prisijungė ir Girdžių būrys. Iš viso susidarė maždaug apie dvidešimties vyrų būrys. Vos prašvitus pasigirdo intensyvus kulkosvaidžių ir automatų šaudymas kaip tik iš tos pusės, kur buvo išvykęs *Bitinas* su palyda. Supratom, kad juos bus užklupę enkavedistai, tačiau tokių skaudžių pasekmių nesitikėjome. Maždaug apie vidurdienį į mūsų stovyklą atskubėjo ryšininkė Kazimiera Vasiliauskienė, vienom kojine, iš-

sitaršiusiais plaukais, vos kvapą atgaudama išpyškino, kad beveik visos Pavidaujo ryšininkės – seserys Onutė ir Apolonija Girdžiūtės, Marytė ir Bronė Aksamitauskaitės bei mūsų sesuo Elytė areštuotos, *Bitinas* ir jį lydėjusieji V. Kačiūsis, P. Jackys ir I. Norkus nušauti, o jai pačiai, Kazimierai, pavykę ištrukti iš enkavedistų nagų ir atbėgti į stovyklą. Be to, pilni kaimai prigužėjo rusų kariuomenės, matyt, ruošiamasi šukuoti miškus. Ilgai nesvarstydami, nutarėm kartu su Girdžių būriu pasitraukti iš šių apylinkių ir laikinai prisiglausti pas Jurbarko dalinio vadą *Aidą* (P. Paulaitį). Sutemus perėjom Miliušgirį. Čia sutikom kuopos vadą *Tomą* (Gaudentą Kisielių). Jis kartu su Juozu Aksamitausku-*Vytu* pareiškė norą pas Kavolių kaimo gyventoją Šimaitį susitikti su savo žmonomis ir atsisveikinti prieš išvykstant į tolimesnius kraštus. Sutarėm jų palaukti Miliušgiry prie liepsnojančio laužo. Jie buvo pažadėję ateiti dar prieš vidurnaktį. Kartu su jais pasisiūlė eiti ir *Julius-Vincas* Ivaškevičius su Kazimiera.

Dar gerokai prieš vidurnaktį miško tylą sudrumstė automatų ir kulkosvaidžių kalenimas. Šaudė čia pat, visai netoli miško. Greičiausiai pas Šimaitį. Nejaugi vėl rusai užpuolė mūsų draugus? Neapsirikom ir ši kartą. Šūviams nutilus, į stovyklą uždusęs atšniokštė *Tomas*, be kepurės, vienu žalsvu treningu, beveik basas, tik su automatu ant krūtinės. Apspitom jį, klausinėjom kas ir kaip. Tikro jis nieko nežinaš, bet *Vytą*, matyt, bus nušovė. Įkandin jo atbėgo *Julius* su Kazyte, o paskui juos ir pats namų šeimininkas Šimaitis. *Vytas* tikrai žuvo, palikęs savo Irutę, laukiančią antro kūdikio. Pats *Julius* matęs, kaip jis, pravėręs langą, priklausė ant palangės ir nusitakė į priešais gulintį rusų kulkosvaidininką, tačiau iššauti nespėjo... Krito kulkosvaidininko pakirstas. *Tomui* pavyko pasprukti. Kulų spiečiaus lydimas pasiekė alksnyną, o iš tenai ir miškas nebetoli.

Tą pačią naktį iškeliavom pas *Aidą*. Girdžių būrio vyrams buvo žinomas ryšininkas Povilaitis, kuris galėtų nuvesti į jurbarkiečių stovyklą. Dar gerokai prieš rytą pabeldėme į jo namelio langą. Pažinęs keletą partizanų, kurie jau buvo lankęsi pas jį, Povilaitis tuoj įsileido į vidų ir paklausė, kuo galėtų padėti. Paprašėm nuvesti pas *Aidą*. Nė pusės žodžio netaręs, įsistojo į batus, užsimetė ant pečių kailinius, iš naminio tabako susisuko ilgą cigarą ir pasakė:

– Einam.

Tai buvo vidutinio ūgio, tvirto sudėjimo vyriškis. Gyveno su žmona ir nebyliu broliu. Vaikų galbūt neturėjo, bent aš jų nemačiau. Brolis nebylys kartais pavaduodavo jį palaikant ryšį su partizanais. Jis irgi gerai žinojo aplinkinius miškus, partizanų stovyklas, buvo patikimas kaip uola. Kaip jau sakiau, ši kartą mus vedė pats šeimininkas. Greit atsidūrėme Didžiajame masyve. Vingiuotu miško keliuku išėjom į mėnulio apšviestą plačią kvartalo liniją. Žygiavome ta linija ilgai. Mėnuo, neįstengdamas konkuruoti su ryto aušra, darėsi vis blyškesnis ir blyškesnis, kol pagaliau pavirto balkšvu, vos įžiūrimu debesėliu. Išaušo rytas. Iš miško kvartalo linijos vėl pasukome į vingiuotą keliuką. Tuo keliuku išėjome į kitą, iš jo vėl į kitą. Ir vis pušynai, pušynai... Visą laikąėjome tylėdami, kažkaip prislėgtai susikaupe. Mano mintys sukosi vis apie tą patį: apie užvakar žuvusį broliuką, areštuotą sesę,

skausme likusią mamą, apie šianakt kritusį *Vytelį*... Bet tai buvo tik visų nelaimių pradžia. Kas žino, kiek ir kokių draugų neteksime po dienos ar po savaitės... Apie tai, kad galiu žūti pats, kažkodėl negalvojau...

Pamažų dangus apsitraukė plonu debesų sluoksniu, ėmė skraidyti lengvos snaigių peteliškės. Mūsų vadovas pranešė, kad *Aido* stovykla jau čia pat, davė ženklą sustoti, o pats nuėjo į stovyklą perspėti draugų. Netrukus grįžo lydimas dviejų automatais ginkluotų vyrų. Maloniai nustebau pažinęs savo klasės draugą Kaziuką Šimkų iš Rotulių kaimo, dabar pasivadinusį *Liudu*. Širdingai pasisveikinome ir nužingsniavome į stovyklą. O štai ir pats *Aidas* – aukštas, tiesus, mirkčioja trumparegėmis akimis, žiūri atidžiai pro akinių stiklus ir šypsosi, kaip anais laikais per lotynų kalbos pamokas, kurių metu mus mokė ne tik lotynų kalbos, bet ir Tėvynės meilės. Dabar jis stovi priešais ir nurodinėja vietas, kur bus patogiausia išsikasti bunkerius.

Jų stovyklą radom puikiai įrengtą. Miškas toje vietoje kalvotas, kalvos apaugusios neaukštomis kaip vaškinės žvakės pušaitėmis. Tose kalvelėse ir buvo įrengti jų bunkeriai. Pirmas nuo krašto buvo *Beržo* bunkeris, toliau paties *Aido*, o dar toliau *Leopardo* bunkeris. Bunkerių pasieniais dviaukščiai gultai, šalia durų geležinė krosnelė. Mes apie tokį komfortą nė svajoti nedrįsom. *Beržas* net patalus ir pūkų pagalves iš namų buvo atsigabenęs.

Truputį pailsėję ir užkandę, tuoj griebėmės statyti bunkerį. Vieni kasėme kalnelyje duobę, kiti, apsiginklavę kirviais ir pjūklais, ant šono vertė pušaites, ruošė medieną luboms ir sienoms. Paprakaitavus nuo ryto iki sutemų, mūsų 4x4 m kambarys buvo gatavas. Trūko tik gultų, tačiau pirmąją naktį pernakojom ir be jų. *Aido* vyrai iš kažkur iškrapštė visai neblogą geležinę krosnelę, nuo kurios naujoje mūsų patalpoje pasklido jauki šiluma. Mudu su *Tomu* miegoti susirangėm prie pat durų, pro kurių plyšius vėjas traukė visą naktį. Po dviejų bemiegių naktų greitai užmigom. Rytą nubudęs pajutau, kaip gelia sąnarius, svaigsta galva, krečia šaltis. Pasiskundžiau *Tomui*, šis apie mano ligą pranešė *Aidui*, o tas tuoj nusiuntė mane pas gydytoją. Tai buvo maloni pagyvenusi moteris, prieš kurią laiką su pilnu lagaminu įvairiausių vaistų pabėgusi iš Jurbarko ligoninės medicinos sesuo Marytė Žiliūtė-Eglė. Nuo enkavedistų persekiojimo ji prisiglaudė *Aido* dalinyje. Apžiūrėjo mane, pabarbeno pirštais nugarą, krūtinę, paklausė kvėpavimo, davė išgerti antigripino tabletes ir nuvedė į *Beržo* bunkerį. Iš pradžių *Beržas* (buvęs policininkas Pranas Gedaitis, vėliau buvo įtariama, kad P. Gedaitis tapo išdaviku), pamatęs, kaip aš be jokių ceremonijų susirangiau po jo duknomis, suraukė nosį, bet daktarės įsakymui nespriešino. *Beržas* buvo neblogas žmogus. Jis, dar būdamas policininku, rizikavo savo tarnyba ir sudarė galimybę iš daboklės pabėgti Eugenijai Kromfolcaitei.

Ilgai naudotis *Beržo* patalais man neteko. Tą pačią dieną mūsų vyrai baigė įrengti bunkerį, sumeistravo dviaukščius gultus. Vakare aš vėl persikrausčiau pas saviškius, jaučiausi beveik visiškai sveikas.

Tą pačią dieną ir Girdžių būrio vyrai spėjo įsirengti savo bunkerį. Taigi stovykloje dabar jau buvo penki bunkeriai su dviaukščiais gultais ir apie keturiasdešimt

partizanų. Mūsų bunkeris buvo pats erdviausias, todėl kas vakarą čia visi susirinkdavo bendrai maldai ir išklausti dalinio vado *Aido* pranešimo apie politinę padėtį pasaulyje. *Aido* bunkeryje buvo radijo imtuvas, jis pats mokėjo kelias užsienio kalbas ir kasdien klausydavo žinių. Deja, žinios nebuvo džiuginančios, tarptautinė padėtis nieko gero bent artimiausiu metu nežadėjo, tačiau mes patys guodėm save įvairiomis iliuzijomis, puoselėjome viltį greit sulaukti laisvės. Tuo beveik tikėjome. Jei ne tas pačių savęs apgaudinėjimas, ne tos tuščios viltys, gal ne vienas iš mūsų būtų išsikraustęs iš proto arba slapta pabėgęs iš būrio, arba visus vargus užbaigęs savižudybe. Tikėjome, kad mūsų troškimai išsipildys, kad stiprios Vakarų valstybės neleis išsišakoti nuožmiai neteisybei. Koks vaikiškas naivumas! Bet tas naivumas mus gelbėjo, tas vaikiškas tikėjimas gimdė didvyrius.

Mūsų stovykla buvo įsikūrusi septintame ir aštuntame kilometre į šiaurės vakarus nuo Jurbarko, Žirniškių kaimo pašonėje. Pateikiu apytikslę stovyklos schemą.

S C H E M A

1. *Beržo* bunkeris.
2. *Aido* bunkeris.
3. *Leopardo* bunkeris.
4. Pavidaujo būrio bunkeris.
5. Girdžių būrio bunkeris (iš dalies atstatytas 1997 m.).
6. 1997 m. pastatytas atminimo kryžius.
7. → 45 → – atstumas žingsniais.

Šioje stovykloje kartu su *Aidu* išsilaikėme iki 1946 metų kovo 20 dienos (data gal ne visai tiksli).

Vieną vakarą, skraidant lengvoms snaigėms, prigulė dvejų rogėms vyrų ir išvažiuoti į žygį. Reikėjo apsirūpinti produktais ir nuraminti keletą įsismaginusių šnipelių. Kelias buvo tolimas, apie dvidešimt kilometrų, tačiau pailsėję arkliai bėgo šaunia riste, tad mes netrukome pasiekti kelionės tikslą. Girdžių būrio vyrai pasiėmė vienoje miško pusėje įvykdyti jiems skirtą užduotį, mes, likusieji, pamiškės keiliukais išvažiuojame į kitą to paties miško pusę. Man buvo pranešta, kad viena man gerai pažįstama mergaitė vedžiojusi po kaimą enkavedistus ir nurodinėjusi partizanų ryšininkes. Už tokį uolumą jos laukė skaudi bausmė, tačiau reikėjo išsiaiškinti, ar ji iš tikrųjų kalta. Į vidų suėjo keletas nepažįstamų vyrų (pažįstami nenorėjom rodytis), liepė vyresniajai dukrai apsirengti ir važiuoti kartu. Šeimoje kilo sąmyšis. Tėvas aimanuoja, laužo rankas, jaunesnioji apsikabino seserį ir nebepaleidžia.

– Neleisiu, – sako, – sesutės vienos. Jeigu jau taip reikia, vežkit ir mane kartu. Šaudykit abi kartu.

Gal būtų ir išvengta tokios nemalonios scenos, jeigu ne tas karštakošis Napalys. Vos įsibrovęs į kambarį, jis ėmė švaistytis automatu, rėkti ant vargšės mergaitės,

vadinti ją šnipe ir išdavike. Gerai, kad Špičkus laiku jį nutildė ir perėmė iniciatyvą į savo rankas. Atsiprašęs už išsišokėlį draugą, šeimai aiškino, kad nėra reikalo nusiminti, kad duktė greičiausiai nekaltai įskusta, galimas dalykas, kad po apklausos ji bus paleista. Tėvas nustojo aimanavęs. Seserys viena kitą paleido iš glėbio. Vyresnioji greit apsirengė, atsibučiavo su saviškiais ir išėjo kartu su vyrais. Rogėse ji atsisėdė šalia manęs, pažvelgė giliu žvilgsniu tiesiai į mane ir ... pažino.

– Kaip džiaugiuosi tave matydama, o buvo baisu tarp nepažįstamų. Dabar aš tikrai žinau, kad nieko blogo man neatsitiks.

Stovyklą pasiekėme jau visiškai prašvitus. Neprivažiavę stovyklos, išlaipinome savo „belaisvę“. Aš ir dar du vyrai pasilikome su ja, o kitus pasiunčiau į stovyklą ir paprašiau pakviesti *Tomą*. Nuo jo, kaip nuo mūsų kuopos vado, labiausiai priklausė „belaisvės“ likimas. Nutariau, kad pirmiausia jį reikia teigiamai nuteikti. Pasivedęs į šalį, išdėsciau, kad ji nekaltą, kol jos kaltės niekas konkrečiai neįrodė, kol įtarimas niekuo nepagrįstas.

Pasiuntėm likusius vyrus į šalį, vienu du pasilikdami su Marceliuke (toks buvo jos vardas). Po trumpos apklausos paaiškėjo, kad mergaitę tikrai vedžiojosi enkavedistai, nes ji kažkieno buvo įskusta, kad esą palaiko ryšius su partizanais. Enkavedistai ir grasindami, ir geruoju reikalavo išduoti kitus ryšininkus ir parodyti banditų slėptuves, bet ji nieko neišdavusi. Kad ir būtų norėjusi, nebūtų išdavusi, nes apie partizanus nieko nežinanti.

Pasikvietėm *Aidą*. Šis uždavė jai vieną kitą klausimą ir kreipėsi į mus:

– Kokia jūsų nuomonė? Ką manote su ja daryti?

– Mūsų nuomonė tokia, kad ją reikia tučtuojau paleisti.

– Iki miško pakraščio tegul ją palydi kelią žinantys vyrai, o toliau namus susiras viena pati. Ar rasi namus?

– Rasiu, rasiu, – džiaugsmingai nušvito jos veidas.

Grąžiname jai konfiskuotus odinius tėvo batus, pamokėme, ką sakyti, jei kelyje sutiktų sribus ar rusų garnizono kareivius, ir išlydėjome į namus.

– Jei kas paklaus, iš kur pareini, sakysiu: buvau pas batsiuvį, nešiau batus taisyti.

Atėję į stovyklą, Girdžių vyrų dar neradome. Kur jie galėjo taip ilgai užtrukti? Ar tik nebus jie susidūrę su garnizono kareiviais? Po valandos į stovyklą įvažiavo jų rogės, bet rogėse tebuvo tik vienas partizanas. Štai ką jis mums papasakojo. Jie, laimingai įvykdę pirmąją užduotį, atvažiavo į Prano Puišio sodybą. Čia gyveno užkietėjęs ir labai gudrus senas skundikas. Stambaus ūkio savininkas sugebėjo puikiai tarnauti dviem ponam: svingingai priimdavo miškinius, įgydavo jų pasitikėjimą, o paskui viską smulkiai pranešdavo saugumui. Ne vienas kaimo gyventojas jo dėka atsidūrė tremtyje arba kalėjime. Galiausiai buvo išaiškintas jo dviveidiškumas, buvo įsakyta jį areštuoti.

– Aš, – toliau pasakojo partizanas, – saugojau arklius. Netrukus trys vyrai atvedė senį, pasodino jį į roges ir liepė man prižiūrėti, o patys grįžo atgal į sodybą. Tuo tarpu garnizono kareiviai, apsilikę baltais apsiaustais, visai nepastebėti prislinko prie namų ir ėmė šaudyti iš kulkosvaidžio ir automatų. Panikos apimtiems vyrams

nieko kito neliko kaip tik bėgti. Baltai apsirengusių enkavedistų sniege visiškai nesimatė. Tratėjo šūviai, zvimbė kulkos. Senis pasinaudojo sąmyšiu, vikriai išvirto iš rogių ir pasileido bėgti. Nubėgo netoli – už keleto žingsnių krito nuo mano kulkos. Trenksmo išgąsdinti arkliai šoko į šalį, vos neapvertė rogių, kanopomis žarstydami sniegą, nurūko per laukus. Laimei, spėjau sugriebti vadžias. Kas atsitiko mūsų draugams, negaliu pasakyti, – užbaigė pasakojimą *Paulius*.

Kitos dienos rytą atsirado dar trys draugai, po kurio laiko – dar du, o po dienos sugrįžo ir sprogstamosios kulkos į alkūnę sužeistas *Puškinas* (Pocevičius iš Girdžių k.). Trūko tik *Kriaučiaus*. Tą naktį *Kriaučiui* sėkmingai pavyko išvengti susidūrimo su garnizonu, todėl mes tikėjomės, kad ir jis laimingai sugrįš į stovyklą, ir visai nesikrimtom dėl jo likimo. *Kriaučius* pasiprašė draugų, kad jam leistų trumpam užbėgti į namus pasikeisti baltinių, žadėjo po valandos sugrįžti. Nieko stebėtino, kad jis negrįžo – kas norės galvą tarp kulų kišti.

Sužeistą *Puškiną* apgyvendinom mūsų bunkeryje. Daktarė jam kasdien išplaudavo ir perrišdavo žaizdą, tačiau ranka negijo – pradėjo pūliuoti, skleisti pūvančios mėsos kvapą.

Taip praėjo savaitė, kita. Kas vakarą patikrinimas, malda, politinė informacija. Kas dieną ligi soties srėbdavom riebią sriubą, kurią mums virdavo senukas virėjas, pas kurį žuvo *Vytelis*. Siūlė virėjui ginklą, bet jis atsisakė imti.

– Štai mano ginklas, – parodė ant sienos kabantį skaptuotą samtį, – reikalui esant, mokėsiu ir juo apsiginti.

Neėmė šautuvo, nes manė greitai namo sugrįšias.

– Neimsiu šautuvo. Niekas neįrodys, kad su ginklu kovojau prieš valdžią. O už tai, kad skanūs barščius viriau, nėra jokio reikalo bausti, – samprotavo senelis.

Mudu su *Geniuku* iš mažens mėgdavom krėsti visokius pokštus. Ir čia, prisiminę vaikystės dienas, sugalvojom patikrinti mūsų vyrų sugebėjimą pasirošti netikėtam užpuolimui. Iš vakaro išsidrožėm dvi lenteles, prie vieno jų galo pririšom po virvelę. Kai paėmęs tas lenteles už virvės suki aplink galvą, jos virpėdamos skleidžia tokį garsą, kurio net labai išlavinta ausis neatskiria nuo mašinos burzgimo. Anksti rytą, kai pats saldžiausias miegas, pačiame stovyklos viduryje paleidom zirzynes į darbą. Rezultato ilgai laukti nereikėjo: tuoj iš bunkerių ėmė lįsti užsimiegoję vyrai, pusiau apsirengę, bet su ginklais rankose. Bene pats pirmas iš savo guolio pašoko *Aidas*, rodos, vienomis apatinėmis. Supratę, kad šis mūsų „eksperimentas“ gali liūdnei baigtis, mes tuoj nutildėme zirzynes ir pradėjom juoktis. Na, ir gavom velnių nuo *Aido!* Pienburniais ir piemenimis išvadino, net nubausti pagrasino, bet paskui pats ėmė juoktis.

– Girdžiu, – sako, – pro miegus – ūžia mašinos. Pakeliu galvą – jos visai čia pat, stovykloje. Kad jos čia užbuksavo, savaime suprantama: sniego gilu, žemė dar neišalus. Tik niekaip negaliu suprasti, kaip jos iki stovyklos prisikapstė, mašinoms pravažiuojamo keliuko juk nėra...

Taip slinko dienos: kartais nuobodžiai, kartais linksmi. Vieną rytą (1946 m. apie kovo 20 d.) mūsų miegą nutraukė keletas pavienių šūvių, į kuriuos tą pačią akimir-

ką atsiliėpė kulkosvaidžių ir automatų klegesys. Sprogo keletas granatų. Bunkeryje kilo didžiausias šurmulys. Pašokom iš guolių, puolėm ieškoti batų. Vieną šiaip taip suradau. Ginklus kabindavome lauke prie durų, kad reikalui esant būtų galima greičiau surasti. Viena koja apauta, kita basa – ir aš jau lauke. *Geniukas* jau gulėjo prie savo kulkosvaidžio ir trumpomis serijomis neleido priešui apsupti mūsų bunkerio. Pastebėjau, kad ir jis vien su kojineėmis. Išokau į bunkerį ir nutvėriau jo batus, užmoviau jam batus ir priguliau šalia, pasiruošęs pakeisti kulkosvaidžio diską. Priešas pastebėjo, iš kur šaudo mūsų kulkosvaidis, ir mūsų pusėn atidengė pragarišką ugnį. Apsidairę aplinkui, pastebėjom, kad prie bunkerio likome tik vienu du. Kiti vyrai jau spėjo pasitraukti už keleto žingsnių ir paskubomis kopė į kalnelį. Nebuvo prasmės ir mudviem ginti tuščią bunkerį. Palikom savo postą ir nuskubėjom paskui draugus.

Kautynės baigėsi. Girdėjosi tik pavieniai šūviai ir viena kita automato bei kulkosvaidžio serija. Tai *Beržo* ir *Aido* vyrai atsišaudydami traukėsi iš stovyklos. Pagaliau nutilo ir paskutiniai mūšio garsai. Rusai užėmė mūsų stovyklą ir dabar ten šeiminkavo. Už kelių šimtų žingsnių radom belaukiantį Girdžių būrį ir *Leopardą* su savo vyrais. Jiems net neteko paragaut ugnies. Dar kiek palaukus, prie mūsų prisijungė *Beržo* skyrius ir *Aidas*.

Mūšio įkarštyje visai buvome pamiršę sužeistą *Puškiną*. Tik *Tomas* jį prisiminė. Užuo vadovavęs kautynėms, jis šoko prie nelaimingojo. Kol jį aprenė, mes jau buvome atsitraukę. Tik per stebuklą juodu praėjo pro rusų kulkosvaidininką.

– Kur mūsų daktarikė? – kažkas pasiteiravo.

Ji pasirodė su vaistų lagaminu rankoj ir permestu per petį dešimtšūviu.

– Kur tą šautuvą sugriebei? Ar sribą nuginklavai? – pajuokavo kažkuris.

– Deja, – atsakė daktarikė. – Tas šautuvas *Untos*, kurį palikau mirtinai sužeistą.

Praėjus pavojui, prisiminiau nuo šalčio paraudusią savo koją. Vieno draugo kuprinėj atsirado naujos drobės gabalas, iš kurios gera paklodė būtų išėjusi. Aš ta paklode apvyniojau paraudusią savo koją, aprišau špagatu. Jeigu kartais sribai užtiktų mano pėdsakus, ne iš karto suprastų, kokio žvėries čia praeita.

Keletą kilometrų pažygiavę mišku, sustojome pailsėti. Vakare, pasiskirstę nedidelėmis grupelėmis, išėjome į kaimą pasirūpinti maistu ir įvairiais reikmenimis. Man būtinai reikėjo bent vieno bato. Belaukdami vakaro, prie kaitrios laužo ugnies dalijomės išpūdžiais. Iš vakaro buvo ramu, tik gerokai po vidunakčio sargybiniai vienoje kelio pusėje išgirdo įtartina traškesį. Klausėsi ausis ištempę – kaskart vis artėdamas garsas tai nutyla, tai vėl pasigirsta. Atrodė, lyg kažkas norėtų ateiti į stovyklą, bet niekaip neranda kelio. Tik pastebėję tarp medžių šmėžuojančius šešėlius, suprato, kad čia ne stirnos ar šernai. Ilgiau laukti buvo rizikinga, jie iššovė keletą įspėjamųjų šūvių. Tada iš krūmų išsoko būrys rusų ir, šaukdami „ura“, pradėjo šaudyti tiesiai į *Beržo* bunkerio angą. Kaip jo vyrams pavyko sveikiems ištrūkti, sunku paaiškinti.

Tą vakarą ryšininkas Povilaitis atsigulė anksti. Pabudo nuo pažįstamo garso – į lango stiklą kažkas įkyriai cypino.

– Kas ten? – paklausė priėjęs prie lango.
– Tai aš. Nebijok, *Kriaučius*.
– Tu vienas?
– Ne, dar pora vyrų su manim. Iš *Bitino* būrio. Gal nuvestum pas *Aidą*. Pats vienas nežinau, ar kelią rasiu.
– Užeik į vidų. Aš tuoj apsirengsiu.
– Ne, geriau mes čia palauksim, – atsakė *Kriaučius*.
Užsimetęs ant pečių sulopytus kailinukus, kojas įsispyręs į veltinius, išslinko pro duris.

– Po poros valandų sugrįšiu, – pasakė žmonai.
Švietė mėnulis, po kojomis blizgėjo girgždantis sniegas. Pirmas žingsniavo ryšininkas, už jo du nepažįstamieji, o pats paskutinis ėjo *Kriaučius*. Likus iki miško ne daugiau kaip penkioms dešimtims žingsnių, ryšininkas pastebėjo, kad pamiškė pilna ginkluotų žmonių. „Bėgti!“ – blykstelėjo mintis.

– Stok! Nė žingsnio į šalį! – suriaumoję nepažįstami „partizanai“, įrėmę į nugaras automatų vamzdžius. Iš pamiškės atskubėjo dar keli kareiviai.

– Nu, svoloč, vedi k svojim družjam (Na, niekše, vesk pas savo draugus)!

Ilgai jis vedžiojo enkavedistų būrį aplink stovyklą, norėdamas įspėti partizanus. Iš dalies jam tai pavyko. Rusai, matyt, suprato esą mulkinami ir taip įsiuto, kad, pasibaigus mūšiui, ten pat vietoje jį nužudė. Po kelių dienų nuėję apžiūrėti senosios savo stovyklos, radome jį gulintį *Beržo* bunkeryje peršautu pakaušiu (Juozo Povilaičio žmona, pastebėjusi grįžtant rusus, paspruko ir slapstėsi Eržvilko apylinkėse).

Praėjo maždaug pusė metų nuo minėtų įvykių. Buvo vasara. Stovyklavom Šimkaičių miške. Vieną vakarą keletas Girdžių būrio vyrų užsuko pas pažįstamą gyventoją pavakarieniauti. Šeimininkas turėjo dvi dukteris. Aplink jaunesniąją kadaise režė sparną *Kriaučius*. Susėdę už stalo vyrai pastebėjo, kad merginos nori jiems kažką pasakyti. Pagaliau vyresnioji įsidrąsinusi priėjo prie *Paleckio* (Justinas Pinkaitis – tada jis buvo būrio vadas) ir šnipstelėjo jam į ausį:

– *Kriaučius* po lova.

Vyrai ramiai vakarieniavo toliau, tarsi mergina nieko nebūtų pasakiusi. Baigę vakarieniauti, vyrai pakilo nuo stalo, atsisveikino su šeimininkais. Prieš išeidamas *Paleckis* kreipėsi į šeimininką:

– Klausyk, šeimininke, ar pas jus neatsirastų kad ir poros panešiotų batų? Keletas mano vyrų kone basi vaikščioja.

– Tai kad ne. Turim vienus išėiginius, bet ir tų pačių padai popieriniai. Reikėtų puspadžius pakalti, bet odos nėra.

– Mačiau, kad iš po lovos kyšo batų galvos. Batai nors ir purvini, bet, atrodo, visai pakenčiami.

– Kur? – nustebė šeimininkas.

– Nagi lovos kojūgaly.

– Vyrai, vyručiai, dovanokit, – sulemeną iš palovio ištrauktas *Kriaučius*.

– Ką dovanot? Batus? Ne, žmogau. Batai mums patiems reikalingi. O tu dėkis ant galvos kepurę ir einam.

Tą pačią naktį atsivedė jie *Kriaučių* į Šimkaičių mišką, pasikvietė ir mūsų būrį į pasimatymą su senu bičiuliu.

– Dėdė kaltas, ne aš, – vis tą patį kartojo nelaimingasis. – Tai jis mane įkalbėjo pasiduoti.

– Ir liepė atvesti rusus į partizanų stovyklą?

– Ne, to daryti jis neliepė.

– Tai tu, žmogau, neišsisukinėk ir neversk savo kaltės bobutei. Geriau imk kastuvą ir kaskis duobę. Norėjai mums iškasti, dabar kasies sau. Tavo minutės suskaičiuotos.

Drebančiomis rankomis paėmė kastuvą ir pradėjo kasti. Bet koks ten kasimas! Tris savaites būtų reikėję laukti, kol išraus duobę bent iki kelių. Užbaigti jo pradėtą darbą teko kitiems. Kai duobė buvo baigta, pastatė jį ant krašto ir užrišo akis.

– Žmogau, po kelių minučių tu mirsi, – tarė drebančiu balsu *Paleckis*. – Gal nori ką pasakyti prieš mirdamas?

– Vyručiai, pasigailėkit!

– Netaukšk niekų! Tu be gailėsčio ant mūsų galvų užsiundeit enkavedistus.

– Netolimuose krūmuose žinau paslėptą kulkosvaidį. Jeigu norit, nuvesiu, jums pravers, – dar pamėgino gelbėtis pasmerktasis.

– Nemeluoj!

– Garbės žodis!

– Tavo garbė pasmirdusio kiaušinio teverta. Atriškite akis, tegu veda.

Ilgai jis mulkino savo palydovus vis landžiodamas į tankesnius krūmus – aki-vaizdžiai ieškojo progos pasprukti. Netekęs kantrybės, vienas iš palydovų užvožė jam per sprandą.

– Apgaudinėj, šunsnuki! Jokio kulkosvaidžio tu nežinai. Marš prie duobės!

Įsivaizduoju, kokia šurpi padėtis patekus tarp buvusių draugų, kurių širdyse neliko nė krislelio užuojautos ar gailėsčio.

– Vyručiai, leiskit pasimelsti.

– Melskis.

Nežinau, ar jis kada melsdavosi, bet šį kartą jis meldėsi labai ilgai.

– Žmogau, baik tuos savo poterius, persižegnok ir keliauk į rojų, jei Dievas tau atleido, – neteko kantrybės *Paleckis*.

Driokstelėjo šūviai, ir suglebęs kūnas susmuko į duobę.

Nežinau, ar tas jo dėdė buvo partinis, tačiau jam okupantų tvarka patiko. Du jo sūnūs, *Kriaučiaus* pusbroliai, tarnavo stribyne ir „gynė“ liaudį nuo pačios liaudies. Tą lemtingą vakarą, kai *Kriaučius* užbėgo neva pasikeisti baltinių, dėdė sėdėjo jo tėvų pirkioje ir prikalbinėjo silpnavalį bernelį pasiduoti saugumui. Rytojaus dieną pasikinkė arklius ir pats nuvežė *Kriaučių*, kaip aviną į turgų, į saugumą. Lietuviška patarlė sako: „Į balą įpuolęs sausas nekelsi“. Patekęs į čekistų nagus, būtinai ir sąžinę parduosi. Ten pakliuvus tėra tik du keliai: arba kankinimai, arba tariamoji

laisvė. *Kriaučius* pasirinko pastarąją – patarnavo keletą mėnesių okupantams ir užbaigė savo gyvenimą išdaviko mirtimi.

Daugiau apie *Kriaučių* nė žodžio.

Po stovyklos užpuolimo ties Zinkiškių kaimu Jurbarko šiluose kartu su Paulaičio-*Aido* partizanais išbuvome dar apie mėnesį ir į savo kraštą grįžome apie balandžio vidurį ar pabaigą, visai atšilus orams ir sužaliavus pakrančių gluosniams. Prieš tai dar kartą teko susidurti su rusų garnizono kariais prie mūsų stovyklos ir be nuostolių pasitraukti.

Kitą kartą iš ryšininko gavom žinią, kad miške, netoli mūsų apsistojimo vietos, sulindęs 30 rusų kareivių dalinys. Trindamas iš džiaugsmo rankas, *Aidas* pasiūlė suruošti pasalas ir taip atsirevanšuoti už partizano *Untos*-Broniaus Galvono ir ryšininko Povilaičio-*Ažuolo* mirtį. Pasiūlymas buvo priimtas vienbalsiai. Nedelsdami užėmėme patogią poziciją prie miško keliuko, kuriuo, mūsų manymu, turėjo praeiti rusai. Bergždžiai gulėjome pusantros valandos. Nieko nesulaukę, sugrįžome atgal į stovyklą.

Parvykus į Pavidaujo apylinkes, *Tomas* susirgo kažkokia kojų sąnarių liga. Liga buvo tokia sunki, kad jis privalėjo laikinai pasitraukti iš dalinio, kol nurims skausmai, turėjo lindėti slėptuvėje. Slėptuvę įrengėm jo sodyboje ant tvarto. Įdomu, kad per tą laiką, iki 1946 metų pavasario, nei stribai, nei rusų garnizono kariai nė karto nebuvo užsukę į tą sodybą. Visi manėme, kad ten saugiausia, tačiau kaimynės Švedaitės smalsi akis pastebėjo, kad Gaudento sodyboje kažkas slepiasi. Švedaitė buvo to paties Švedo, tapusio apylinkės pirmininku ir mus įskundusio, dukrelė. Vieną gražią birželio dieną buvo apsupta daržinė, pareikalauta išlįsti iš slėptuvės, o nepaklusus – pradėtas šakėmis nuo tvarto versti šienas. Taip ir atsidūrė *Tomas* (*Arėjas*) čekistų naguose ir įsipainiojo į majoro Sokolovo voratinklį.

Tada aš gulėjau sužeistas į dešinįjį petį Jerubiškių kaime, Eržvilko valsčiuje pas Baltrušaitį. *Tomo* žmona Marcelė Kisielienė atnešė *Tomo* ranka ant rūkomojo popieriaus man parašytą trumpą laiškėlį: „Rytoj apie 10 – 11 val. mane veža į Raseinius. Darykit žygių gyvą ar negyvą mane paimti. Gelbėkit! *Tomas*“. (Priminsiu, kad 1946 metų pavasarį, mums grįžus iš Jurbarko šilų, J. Kasperavičius-*Šilas* žodiniu įsakymu mane paskyrė Pavidaujo būrio vadu). Kadangi pats dėl žaizdos negalėjau dalyvauti šiame žygyje, pasiunčiau Gaudentienę pas mūsų būrio vyrus, tada stovyklavusius Šimkaičių miške. Šie tuoj pat susisiekė su *Gintaru* ir tos pačios dienos vakare išvyko vaduoti *Tomo*. Deja, dėl nesėkmingai susiklosčiusių aplinkybių *Tomo* išvaduoti nepavyko.

1947 m. apie spalio mėnesio vidurį gavau Kęstučio apygardos vado (greičiausiai Žemaičio-*Vytauto*) įsakymą perduoti Pavidaujo būrio vadovavimą Petruui Stankui-*Gruodžiui* ir kartu su broliu *Geniu* išvykti į Jurbarko dalinį, anksčiau buvusią kuopą, dabar pavadintą Jurbarko Trijų Lelijų rajonu.

Ištrauka iš dienoraščio

„1947 metai, spalio mėnuo. Šimkaičių miškas, mūsų vadintas Fermine. Šlama skarotų eglių viršūnės tamsiuose tankumynuose, glausdamos besislapstančią nuo žiaurių persekiojimų tą ryžtingo Lietuvos jaunimo dalį, kuri su ginklu rankose sutiko geriau mirti čia, savo tėvynėje, negu Raudonosios armijos gretose žūti kur nors pakeliui į Berlyną arba palikti savo kaulus begalinio Sibiro platybių tremtyje. Pusiau apsinuoginę berželiai beria pageltusių lapų likučius ant drėgnos miško samanės, tarytum primindami apie liepsnojančią laužą susispietusių vyrų būreliui. Kaip baisiai per šiuos trejus žūtibūtinės kovos metus išretėjo jų gretos... Kas jų laukia ateityje – vienas Dievas nežino. Nors ir beviltiška jų padėtis, tačiau jie nesudeda ginklų, neatsiliepia į okupantų valdžios raginimą legalizuotis, su panieka atmeta jos pažadus suteikti laisvę ir neliečiamybę. O jeigu ir atsiranda kartais iš tūkstančio vienas kitas, kuris susigundo siūloma laisve, tai nuo tokio silpnavalio visi nusigręžia kaip nuo niekam neverto parsidavėlio, kaip nuo sukirmijusio grybo.

Taigi tą ūkanotą rudens dieną ir buvo gautas apygardos vado įsakymas man ir mano broliui *Geniui* nedelsiant palikti būrį ir išvykti į Jurbarko rajoną papildyti jų išretėjusias gretas.

Graudus buvo atsisveikinimas su ginklo draugais, su kuriais praleista tiek sunkių ir smagių valandėlių. Prisimenu, išsirikiavo visas būrys vakarinei maldai (buvo spalio – rožančiaus mėnuo, visas būrys kartu kalbėdavo rožančių). Po maldos norėjau kažką pasakyti atsisveikinant, tačiau, vos ištarus porą žodžių, kažkoks dusinantis kamuolys sustojo gerklėje ir ašaromis paspringo mano balsas. Nesuvokiama nuojauta tarsi sakyte sakė, kad paskutinį kartą matau šiuos brangius draugų veidus, tokį širdžiai mielą Ferminės mišką, trejus metus ištikimai tarsi gimtieji namai saugojusį mūsų gyvybes.

P. S. Praslinkus penkioms dešimtims metų, galiu patvirtinti, kad mano nuojauta tą vakarą, deja, buvo teisinga: į Ferminės mišką dar teko sugrįžti ir vaikščioti jame, tačiau čia paliktų draugų nebebuvo lemta susitikti. Jie visi iki vieno žuvo.

Rytojaus vakarą atsisveikinę iškeliavome į paskyrimo vietą. Naktis buvo rudeniškai tamsi, krapnojo smulkus lietutis. Sutartoje vietoje prie mūsų prisijungė *Šalčius*, *Audronis* (jų pavardžių tada nežinojau, *Šalčius*, atrodo, buvo girininkas ar žvalgas, o *Audronis* – studentas, būsimasis Jurbarko rajono vadas, rajono štabo viršininkas). Dar prisijungė keletas Girdžių būrio vyrų, tarp jų ir vadas Justinas Pinkaitis-*Paleckis*. Įdomi asmenybė buvo tas *Paleckis*. Iš visų mūsų skyrėsi suvalkietiška tarme. Nuo pat vaikystės jis tarnavo pas svetimus, buvo pripratęs prie vargo, lengvai pakeldavo šaltį, darganą ir kitokius nepatogumus. Jam vieni niekai būdavo ilgą rudens naktį miegoti ant šlapios miško samanės, toli nuo laužo ugnies, susivyniojus į šlapią palapinės brezentą. „Šlapias brezentas, žmogau, – sakydavo jis, – nepraleidžia šalčio“. Paskutiniu metu buvo labai pamilęs taurelę. Dažnai grįždavo į stovyklą iš naktinių pasivaikščiojimų paryčiais šaudydamas į žvaigždes. Į draugų priekaištus dėl tokio

beprotiškai neatsargaus elgesio atsakydavo, kam iš viso verta pasaulį gyventi, jei nėra pasilinksminti negalima.

Tą naktį žygio metu užėjome tariamais *Paleckio* vyrų reikalais pas keletą gyventojų. Visose vietose pabuvojome trumpai, vos po keletą minučių, tačiau mūsų gerbiamam *Paleckiui* ir to pakako, kad iš paskutinės vietos išeitų svirduliuodamas. „Kaip jis taip sugeba?“ – stebėjosi *Audronis*. Užuoť pyškinęs iš savo karabino, ši kartą jis ėmė garsiai rėkauti. Juo tolyn, tuo garsyn. Jau buvo neįmanoma pereiti per kaimą nesukėlus šunų ar MGB šnipelių įtarimo. Kadangi šiam žygiui vadovavo *Audronis*, jis davė įsakymą nuginkluoti *Paleckį* ir susidūrimo su priešu metu šauti jam į nugarą. Tik po to *Paleckis* apsiraminio ir ėjo nuleidęs galvą kaip romus avinėlis. Net ir tada, kai, einant tilteliu per Mituvą, buvo stumteltas ir iki pažastų pliumptelėjo į vandenį, nedrįso garsiau susikeikti.

Jurbarkiečių stovyklą radome užpelkėjusiame, priaugusiame nuskurdusių pušelių pušynėlyje. Jurbarkiečių buvo (tikslaus skaičiaus nebeprisimenu) apie 15 vyrų. Juos radome susėdusius aplink smilkstančią ugnelę, pajuodusiais veidais, permirkusiomis kojomis – vieta buvo žema ir šlapia, po samanomis žliugsėjo vanduo. Mums ši stovykla labai nepatiko, todėl tą pačią dieną, padedant vietiniams vyrams, susiradome kur kas jaukesnę vietą tankiame eglynėlyje ant upeliuko kranto.

Lapkričio mėnuo ėjo į pabaigą, su nerimu laukėme stipresnio šaltuko ar iškrentant sniego. Reikėjo pasirūpinti maisto produktų žiemai, kad pasnigus tektų rečiau išeiti iš miško ir palikti pėdsakus sniege. Vietinio partizano pasiūlymu, buvo nutarta konfiskuoti tarybinio ūkio bulių, laikomą naujakurio Antano Žemaičio tvarte. Jis gyveno Smalininkų miestelio pašonėje. Šiai užduočiai atlikti pasirinkau penkis būrio vyrus: kulkosvaidininką *Vėją* (nežinojau jo nei vardo, nei pavardės, tai buvo 18 – 19 metų žvalus neaukšto ūgio jaunuolis), *Albiną*, *Mariną*, brolių *Genių*. Kitų dviejų nei vardų, nei slapyvardžių neprisimenu. Buvo sutarta, kad mes, paėmę bulių, apdorsim jį miške, o dieną atvažiuos keletas vyrų iš stovyklos ir paruoštą mėsą nugabens į numatytą vietą. Mūsų nelaimei, naktį pridrebė šlapio sniego, kuris iki ryto nespėjo nutirpti. Taigi beveik iki pat mūsų stovyklos liko pakankamai ryškūs vedamo gyvulio ir batuotų kojų pėdsakai, kuriais garnizono kariai galėjo mus susekti. Žemaičiui buvo griežtai įsakyta iki ryto niekur kojos nekelti iš namų, tačiau jis, įsitikinęs, kad mes iš jo ūkio pasitraukėme, nuskubėjo į Smalininkus pranešti Jurbarko garnizono kareiviams. Šie ir atsekė mus.

Pakeliui vietiniai vyrai užėjo pas Beržynės kaimo gyventoją Beržinską užsakyti pusryčių. Pusryčius į mūsų stovyklėlę atnešė man nepažįstamas jaunas vyrukas kartu su savo septyniolikmete simpatiška sesute. Dar nepradėjus švisti, jiedu paliko stovyklą ir nuėjo į namus, o mes, pasikloję iš eglišakių „lovas“, sugulėm pailsėti aplink liepsnojančią laužą. Prašvitus prie keliuko, kuriuo parsivedėm bulių, pastatėm sargybinių, o tuo tarpu mūsų mėsininkai sudorojo laimikį: paskerdė, nūnėrė odą ir pradėjo kapoti mėsą. Atėjo mano eilė pakeisti sargybinių. Į postą išėjau su apmaudu, nes kaip tik tuo metu pats Beržinskas atnešė puodą bulvių košės su spirgučiais.

Diena buvo rūškana, niūri. Nuo eglaičių šakų, kuriomis buvau užsimaskavęs, papsėjo stambūs tirpstančio sniego lašai. Retkarčiais vienas kitas lašas pataikydavo už apykaklės, sukeldamas nemalonų šiurpulį. Iš pradžių nieko įtartino nesimatė. Monotoniškas lašų papsėjimas ir bemiegė naktis lenkė į snaudulį. Pasukau galvą apsidairyti ir pamačiau už gero puskilometrio per keliuką bėgančias pilkus žmonių siluetus. Suskaičiavau dvyliką. „Tai mūsiškiai, kaip buvom susitarę“, – pamaniau. „Tuoj vežimas iš už posūkio išlīs. Kodėl jie neina tiesiai keliuku? Kodėl sulindo į mišką? Ar tik ne rusai? Reikia įsitikinti“. Įvedžiau į lizdą šovinį ir laukiau įtemptai klausydamasis. Praslinko keletas minučių. Keletas minučių nejaukios tylos... Kai-rėje pusėje trekstelėjo nulaužta šakelė, kita sutrekšėjo tiesiai priešais mane, po to vėl dešinėje pusėje. „Ne, čia tikrai ne mūsiškiai... Mūsiškiai eitų vorele, o čia slenka pirmyn vilnimi“. Iš pradžių buvo kilusi mintis visai arti prisileidus taikinį atidengti ugnį. Tuoj tą sumanymą atmečiau – būtų per daug rizikinga. Pirmąjį rusą, aišku, būčiau nukirtęs, o likusieji sukris ant žemės ir atidengs ugnį iš visų pusių. Mane nuo stovyklos skyrė apie keturiasdešimties žingsnių pločio plika, tik žole apžėlusi aikštelė, kurią perbėgti vargu ar pavyktų, nebent priešas būtų ginkluotas ne šautuvais, o lazdomis. Suvokęs padėtį, atsargiai perbėgau aikštelę ir perspėjau draugus apie artėjančią pavojų. Košės nebebuvo kada valgyti.

Taigi, palikęs sargybos postą, perspėjau draugus, kad rusai čia pat. Šie pasigriebė ginklus ir kaip botagu perlieti žirgai pasileido bėgte. Riktelėjau, kad neišsilakstyti, o pavaišintų neprašytus svečius sutelkta ugnimi, pristabdyti jų puolimą ir tik tada planingai pasitraukti. Vyrų paklausė mano komandos, sugulė į gailiais apaugusias samanas ir ėmė atsišaudyti. Girdėjau, kaip prašneko *Vėjo* kulkosvaidis. Pajutę, kad priešas šaudo į mus ne tik iš priekio, bet ir iš dešinio šono, vyrai pakilo ir ėmė sparčiai trauktis. Mudu su *Geniuku* gulėjome vienas šalia kito. Pro aukštus gailius nebuvo galima įžvelgti, kas darosi. Pamažėle pakilau ir už kokių septyniasdešimties žingsnių pamačiau nuo vienos prie kitos eglaitės perbėgantį kareivį. Iššoviau. Tuo pačiu metu pasigirdo ilga automato serija, ir aš pajutau smūgį dešinėje krūtinės pusėje. Nepargriuvau tik todėl, kad buvau gerokai pasilenkęs į priekį. Dar spėjau paleisti keletą šūvių į tą krūmokšnį, iš kurio ataidėjo automato serija.

– Tu sužeistas? – sunerimęs paklausė brolis ir paleido priešą pusėn keletą trumpų automato serijų. Kiti mūsų draugai traukėsi beveik neatsišaudydami ir jau gerokai buvo nuo mūsų nutolę. Pradėjome trauktis ir mudu, retkarčiais atsiskumdami ir pokšteldami vieną kitą šūvį. Staiga akyse pasidarė tamsu, kojos per kelius sulinko, žlegterėjau į šlapias samanas. Prišoko *Geniukas*, paėmė mano dešimtšūvį. Lyg iš po žemių dar išgirdau jį man kažką sakant, ir viskas bemat išnyko pilkoje nebūtyje. Kiek ilgai taip išgulėjau, neturiu supratimo. Staiga nubudau kažkieno truktelėtas už plaukų. Pramerkiu akis – ogi didžiulis aviganis dantimis laiko mane už plaukų. Vėl užsimerkiu.

Po akimirksmo išgirdau žingsnius ir rusiškus žodžius. „Živoj“ (Gyvas), – sako vienas. „Niet, užė miortvyj“ (Ne, jau miręs), – paprieštaravo kitas. Man jau buvo visiškai vis tiek – nejačiau nei baimės, nei nerimo. Buvo neapsakomai gera ir ramu.

Netrukus susirinko daugiau rusų garnizono karių. Vienas iš jų atsegė mano kareiviško diržo sagį, patraukė vieną galą taip, kad mano kūnas pakilo nuo žemės ir žnekerėjo atgal. Skausmas nusmelkė krūtinę. Paskui kareiviai pasodino, pakišo po manimi palapinę ir nutempė prie dar teberusenancio mūsų laužo. Čia vėl netekau sąmonės. Pabudau nuo šalčio, mat mano drabužiai buvo kiaurai permirkę vandeniu ir krauju, o laužas beveik visiškai užgesęs – pelenuose raudonavo tik kelios žarijos. Pro pusiau užmerktus vokus mačiau vikriai šokinėjančius mažus žmogeliukus aplink kažkokią beformę masę. Atidžiau išžiūrėjęs supratau, kad rusų kareiviai baigia tvarkyti mūsų paliktą mėsą. Sukapoję mėsą, sukrovė ją į vežimą, o ant viršaus ir mane užriogolino, pridengė brezentu. Vėl netekau sąmonės, o gal tik užmigau. Prabudau jau mažame kambarėlyje. Gulėjau ant grindų. Prigužėjo pilnas kambarys kareivių, vienas priėjo arčiau ir mėgino mane nurengti. Man sudejavus jo rankose atsirado peilis, kuriuo jis perpjovė mano drabužius ir iki pusės išrengė nuogai. Man įkvėpus iš žaizdos kartu su oro burbuliukais ėmė švirkti kraujas. Tas pats ruselis išsitraukė iš kišenės paketėlį tvarsčių ir labai nevykusiai apibintavo mano krūtinę. Žaizdai nustojus kraujuoti, aš kažkodėl labai supykau ir pradėjau baisiausiai plūstis, painiodamas rusiškus ir lietuviškus žodžius, vadinau juos niekam tikusiais „soldatais“. Jie visi tylėjo, nė žodžio nepratarė, tarsi ne sužeistas belaisvis pusiau kliedėdamas plūstusi, o aukštas viršininkas griežtą papeikimą rėžtų. Paskui mane pradėjo kankinti nežmoniškas troškulys. „Vandens, duokit nors lašelį vandens“, – maldavau visai pamiršęs, kad aplink ne draugai, o priešai. Ilgai teko maldauti. Pagaliau vėl tas pats sanitaras atnešė arbatinuką su vandeniu ir keliais lašeliais suvilgė lūpas. Instinktyviai griebiau abiem rankom už arbatinuko ir godžiai apžiojau kaklelį. „Nelzia, nelzia!“ (Negalima, negalima!), – suriko sanitaras ir jėga išplėšė brangų gėrimą, nespėjau nuryti nė lašelio. „Vypješ mnogo – umrioš“ (Daug išgersi – mirsi), – lyg pateisindamas savo grubų elgesį, paaiškino jis. Tai prarasdamas sąmonę, tai vėl ją atgaudamas, išgulėjau ant grindų iki pat ryto.

Rytą vėl mane pakrovė į vežimą su ta pačia jautiena ir vėl į kelionę. Priekyje žingsniavo ginkluoti kariai, o paskui vežimą galvą nuleidusi ėjo ta pati mergaitė, su kuria naktį taip meiliai šnekučiavomės. Iš viso karių buvo apie tris dešimtis. Taip mes atvykome į Smalininkus.

Neprišimenu, kaip mane iškėlė iš mašinos, matyt, vėl buvau praradęs sąmonę, tik pajutau gulįs ant plataus ir ilgo stalo, ant kokio paprastai kaimo žmonės kiaules mėsinėja. Vienas stribas prikišo man prie kaktos automato vamzdį ir sutarškino užraktą. Šiam nuėjus prisiartinio šviesiaplaukis tipelis žiurkės snukiu, paspoksojo į mane keletą sekundžių nemirksėdamas ir paklausė:

- Ką tu būtum su manim padaręs, jei gyvas būčiau pakliuvęs į jūsų rankas?
- Nežinau, kas tamsta toks būsi, – atsakiau.
- Aš Smalininkų valsčiaus partorgas, – pasididžiudamas atsakė tipelis.
- Būtume sušaukę.

Tipelio veidas persikreipė iš pykčio ir tapo dar panašesnis į žiurkės snukį.

– O mes tavęs nešaudysim. Mes tave gyvą adatomis užbadysime, – išpyškino partorgas ir oriai pasišalino.

Nežinau, kiek ilgai išgulėjau ant šito stalo, neprisimenu, kas ir kada mane nuo jo nukėlė, tik pajutau, kad esu paguldytas vežime ant šiaudų ir kažkur vežamas. Vardžias laikė toks nupiepęs ruskelis, kuris be paliovos kirto botagu per strėnas tokiam pat nupiepusiam kuinui. Nejauku jam, vargšeliui, buvo važiuoti per mišką. Bet kuriuo momentu čia tai iš vienos, tai iš kitos pusės galėjo iššokti ginkluoti partizanai ir užbaigti jo kelionę, tačiau niekas neiššoko. Kratydamasis vežimas sukėlė neapsakomą skausmą. Iš pradžių kentėjau dantis sukandęs, paskui ėmiau dejuoti vis garsiau ir garsiau, kol pagaliau įsismaginau rėkti visa gerkle, kad net miškai skambėjo.

– Negink taip to arklio, dėl Dievo meilės, – ėmiau prašyti taikydamasis nutverti savo palydovui už rankos, kurioje jis laikė botagą.

– A ty ne kriči (O tu nerėk), – atsakė jis ir dar su didesniu entuziazmu ėmė čaižyti kuino nugarą. Nebuvo ko stebėtis: aš, jo manymu, rėkdamas norėjau prisišaukti savo draugus iš miško.

Pagaliau ir Jurbarkas. Pavažiavęs kokius du šimtus metrų akmenimis grįsta Dariaus ir Girėno gatve, vežimas sustojo ties MGB būstine, prie kurios manęs jau laukė ginkluoti čekistai. Čekistai, sukišę galvas, kažką tarp savęs kuždėjosi. Su tuo pačiu vežimu mane nugabeno į Jurbarko miesto ligoninę. Vėl paguldė ant ilgo ir plataus stalo, tik šį kartą apžiūrėjo ne sribai su partorgu, o gydytojai Perevičius ir Kauleikis. Seselė sutvarstė mano žaizdą, pakeitė apatinius baltinius, bet šito jau aš neprisimenu – po varginančios kelionės vėl buvau praradęs sąmonę. Atsipeikėjau švariai paklotoje lovoje, aprengtas švariais baltiniais.

Čia ir baigėsi mano ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kelias, tačiau mūsų Pavidaujo būrys priešinosi iki 1952-ųjų metų.

R. K. p a s t a b a: 2005 m. lapkričio 14 d. gerbiamas Antanas man atsiuntė laišką, prie kurio dar buvo pridėti keli lapai kopijų iš jo baudžiamosios bylos. Tai Jurbarko čekistų nutarimai dėl tolimesnio tardymo bei ligos istorija, liudijanti apie sužeidimą ir ligonio būklę.

„Mintis atsiųsti šį laišką kilo gal todėl, kad tai buvo „laiminga nelaimė“ (būna gyvenime ir tokių), pati laimingiausia iš visų mane kada nors ištikusių ir įvykusių pačiu tinkamiausiu laiku. Jei tai būtų atsitikę pusmečiu anksčiau arba metais vėliau, SSRS Aukščiausiasis tribunolas būtų mane nuteisęs myriop ir bausmė būtų įvykdyta. O tuo metu, kai mane sužeidė ir teisė, mirties bausmė laikinai buvo panaikinta ir pakeista aukščiausia bausme – 25-eriais metais. Taigi aš pro tą siaurą pusantrų ar dviejų metų plyšelį ir išlindau laimingai. Svarbiausia, ši mano laiminga nelaimė išgelbėjo mane nuo kankinimų ir daugelio leistinių ir neleistinių tardymo priemonių“. A. Kisieliūs.

Ligos istorija užima net keturis lapus, kiekvieną dieną buvo fiksuojama sužeistojo būklė: bendra savijauta, kraujospūdis, žaizdų būklė ir t. t. 1947 12 29 buvo užfiksuota, kad ligonio pulsas 130 tvinksnų per minutę, iš žaizdų veržiasi kraujas; 1948 03 02 pažymėta, kad ligonis jaučiasi gerai, mažiau kosti, pulsas 100 tvinksnų per minutę, darant perrišimą, žaizdos nekraujuoja. 1948 03 14 ligonis buvo išrašytas iš ligoninės su pažyma – „savijauta gera“, nors šitie sunkūs sužeidimai turėjo įtakos visam likusiam gyvenimui.

N U T A R I M A S
(apie tardymo atnaujinimą byloje Nr. 12902, 1948 m. vasario 24 d.)

Aš, vyresnysis Jurbarko MGB sk. tardytojas vyr. leitenantas Pančenko, šiuo metu, peržiūrėdamas baudžiamąją bylą Nr. 12902 kaltinamojo Antano Kisieliaus, Jono, pagal kurią jis kaltinamas pagal RSFSR B. k. str. 58-1a ir 58-11,

RADAU:

1947 m. lapkričio 28 d. A. Kisielius buvo paimtas kariuomenės dalinio susišaudymo metu su grupe partizanų, per kurį jis buvo sunkiai sužeistas. Remiantis medicinine išvada, nuo 1947 m. gruodžio 18 d. jo tardymas buvo sustabdytas.

1948 m. vasario 21 d. buvo sudaryta gydytojų ekspertų komisija A. Kisieliaus sveikatos būklei nustatyti, kuri nustatė, kad sveikatos būklė gera ir tolimesnis sanitarinis gydymas nebereikalingas. Vadovaudamasis gydytojų ekspertų komisijos išvadomis, nuo 1948 m. vasario 23 d. ir RSFSR UPK (rusiškai) 205 str.,

NUTARIAU:

A. Kisieliaus baudžiamąją bylą Nr. 12902 atnaujinti ir atlikti tolimesnį tardymą.

Jurbarko MGB sk. vyr. tardytojas, vyr. leit.

(parašas) /PANČENKO/

Sutinku: Jurbarko MGB sk., tardymo sk. viršininkas, vyr. leit.

(parašas) /PLETNIOV/

Apie Gintaro būrio vadą Boleslovą Misevičių

1945 metų pavasarį, susitarę su keletu patikimų draugų, pas partizanus perėjo Eržvilko sribų būrio vadas Boleslovas Misevičius. Tai buvo energingas trisdešimt trejų metų vyras, keletą metų tarnavęs nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje virš-tarnybiniu vyresniu ju puskarininkiu. Atėjęs į mišką, užsiželdino geltoną barzdelę, iš šalies žiūrint, tapo labai panašus į patriarchą Basanavičių. Neilgai trukus sudarė būrį, į kurį atėjo nemažai buvusių Eržvilko sribų, ir taip ėmė šventinti buvusius „draugus“, kad šie bijodavo nosį iš miestelio iškišti. Užpuldavo juos pačiose netikėčiausiose vietose. Stribai būdavo atsargūs tik artindamiesi prie pamiškės, visai negalvodavo, kad mirtis jų gali tykoti kur nors šalia miestelio. Kartą būrys sribų dviem vežimais išvažiavo į Kavolių kaimą likviduoti žuvusio partizano Kleopo Globio-Kęstučio tėviškės – išvežti tėviškėje likusio turto. Dar toli nuo miško, vidury laukų, taip jiems pylė Gintaro vyrai, kad šie, siaubo pagauti, kaip kurapkos išsilakstė į visas puses. Pats narsiausias iš jų – kulkosvaidininkas – dar bandė gintis, tačiau nepaleido nė vienos kulkos – neveikė kulkosvaidis. Sribų ginklininkas Juozas Va-

laitis, kurio pareiga buvo patikrinti į žygį išvykstančių ginklus, iš anksto susitaręs su *Gintaru* įstatė į kulkosvaidį atžagarią spyną. Tuoj po to jis pats perėjo į *Gintaro* būrį pas partizanus, jo brolis Pranas jau seniai partizanavo. Dauguma sribų, šiuos užpuolus, puolė bėgti į miestelio pusę, o storulis Rybakovas ir dar vienas sribukas metėsi priešinga kryptimi – Girdžių link. Įsėdęs į ūkininko vežimą, Rybakovas paspruko į Girdžius, tik kitą dieną grįžo į sribyną.

Žiemą *Gintaras* su savo vyrais negyvendavo miške: turėjo įsirengęs slėptuves pas patikimus žmones. Išsiskirstydavo po du, po tris ir laukdavo pavasario, tik retkarčiais naktimis išeidavo pasižmonėti ar atlikti užduočių.

Partizanaudamas *Gintaras* artimai bendravo su partizanų ryšininke Barčaitė ir dažnai lankėsi jos svirnelyje. Sribai suuodė, vieną dieną apsupo svirną ir ištraukė buvusį savo „komandyrą“ iš šilto mylimosios patalo. Surišo už nugaros rankas, daužė galvą šautuvų buožėmis, pastatė klėties vidury ir iš džiaugsmo ėmė aplink šokti ratelį. Netoli, tame pačiame kaime, dienojo jo būrio vyrai. Greitai jiems buvo duota žinia: „Vyručiai, gelbėkit! Jūsų vadą pagavo sribai ir išsivežė į Eržvilką“. Šie šoko kaip širšių sugelti ir pasileido tiesiai per laukus, kad spėtų užbėgti už akių. Kad ir kokie greitai buvo *Gintaro* vyrai, jie nespėjo surengti pasalos. Sribai su grobiu lėkė kaip akis išdegę, mintyse skaičiuodami, kiek kuris gaus premijos. Partizanams teko paleisti ilgas kulkosvaidžių serijas sribų įkandin. Sribai, palikę arklius, suvirto į pakelės griovius. Ir atsitik tu man taip, kad *Gintaras* atsidūrė griovyje šalia automatu ginkluoto sribo. Šiaip taip pavyko išsilaisvinti, čiupo sribo automata, trenkė buože per pakaušį ir dingo miške. Šis iš baimės gal net nepastebėjo, kas šalia jo guli. Netrukus dėkingas *Gintaras* bučiavo savo išvaduotojus.

Vakare buvome pakviesti ir mes, pavidaujiškiai, kartu pasidžiaugti laimingai pasibaigusiu *Gintaro* meilės nuotykiu. Netrukus *Gintaras* iškėlė vestuves, kurias šventėme nedideliame Panerio miškelyje. Vestuvėse dalyvavo apie trisdešimt partizanų ir maždaug tiek pat civilių gyventojų, jaunosios ir jaunojo giminių bei pažįstamų. Iš baltų berželių kamienų buvo sumeistrautas ilgas stalas ir tokie pat suolai. Stalas lūžo nuo valgių ir gėrimų. Nebuvo nei muzikos, nei šokių, nei garsių dainų. Jaunoji nebuvo apsirengusi baltais nuotakos rūbais, kad, netikėtai užpuolus, bėgdama nesusipainiotų ilgose suknelės klostėse ir nepargriūtų. Tiktai nuotakos galvą puošė tradicinis rūtų vainikas. Aplinkui budėjo sargybiniai su kulkosvaidžiais. Šventė praėjo laimingai.

Prie stalo man teko sėdėti šalia J. Kasperavičiaus-Šilo. Paklausiau jo nuomonės: kaip ilgai mums reikės dar taip vargti, ar greit galėsime susiradę širdžiai mielą merginą laisvai tuoktis bažnyčioje?

– Vadinasi, darykit bunkerius žiemai, – toks buvo jo atsakymas.

Supratau, kad mūsų vargams galo dar nesimato. Šituos jo žodžius taip gerai prisimenu todėl, kad rašiau dienoraštį. Vienas storas sąsiuvinis (į kokius kadaise vienas kitam atminimus rašinėjom) buvo net su iliustracijomis. Kaip tik buvo iliustruotas ir šitas mudviejų pokalbis: sėdi *Šilas* už stalo ir, šakute prilaikydamas, pjau-

na kažkokio kepsnio gabalą. Aš žiūriu pakreipęs galvą ir klausiu: „Sakykit savo nuomonę, ar ilgai mums teks dar šitaip vargti?“

Tokių sąsiuvinių buvo trys ar keturi. Prirašęs juos slėpdavau tvartelio šiaudiniame stoge. Deja, nė vienas neišliko. Kai pirmąkart po karų 1962-aisiais apsilankiau savo tėviškėje, tvartelio stogas buvo gerokai suplonėjęs. Sąsiuvinį radau tik vieną, bet ir tas ne iš partizaninio gyvenimo, o gimnazijos laikų dienoraštis.

Pasakoja ADOLFAS KVEDYS-GIRĖNAS

Užrašyta Jurbarkė

1999 03 12

Gimiau 1929 m. Pažerių kaime, Jurbarko rajone. Šeimoje buvome septyni broliai ir viena sesutė. Tėvai turėjo 10 ha žemės.

1940 m. brolis Izidorius tarnavo nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Kai rusai užėmė Lietuvą, Lietuvos kariuomenė buvo internuota, brolis pateko į rusų armiją, o kai prasidėjo karas, 1941 m. jis iš rusų kariuomenės pasitraukė ir įstojo į savisaugos dalinį, kuris buvo dislokuotas Lenkijos teritorijoje. Kai vokiečiai ruošėsi brolių išsiųsti į Rytų frontą, jis grįžo į namus atostogų. Prie vokiečių mūsų krašte buvo daug rusų belaisvių, kurie eidavo per kaimus ir prašydavo maisto, šiaip jie nebuvo agresyvūs.

Vėliau atsirado rusų raudonųjų partizanų, mes juos vadinom raudonaisiais banditais. Tarp jų buvo dalis lietuvių, bet daugiausia rusai ir vienas kitas žydas. Jie naktimis apiplėšinėdavo stambesnius ūkininkus. Buvo užėję ir pas mus, priminė brolių, kuris tarnavo vokiečių kariuomenėje, bet tėvelis paaiškino, kad jo sūnus joks savanoris, į kariuomenę tarnauti buvo paimtas ne savo noru. Brolis jau buvo grįžęs, tik viešai nesirodė.

1944 m. artėjant frontui prie Lietuvos, mano broliai Izidorius, Motiejus, Alfonsas jau buvo šaukiamojo amžiaus.

Susirinko visa šeima ir įvyko pasitarimas. Izidorius pasakė, kad eis į kariuomenę, nes jį vis tiek areštuos. Motiejus irgi pareiškė norą eiti kartu į kariuomenę. O Alfonsui nutarėm namuose padaryti slėptuvę ir ten jį paslėpti. Jis sutiko.

Vidury malkinės tarp malkų padarėm tokią tuštumą, į kurią įėjimas buvo per sieną iš tvarto pusės. Kita slėptuvė buvo įruošta ant bulvinės lubų. Lubose buvo anga su dangčiu, įlindęs į slėptuvę, užsidarydavo dangtį ir nelikdavo jokios žymės. Toje slėptuvėje dar vokiečių okupacijos metais, tėvams nežinant, aš dvi savaites laikiau paslėpęs žydėlį Berkį Kušelevičių iš Jurbarko. Tai buvo geras jaunas žydukas, 1941 metų pavasarį, prieš pat prasidedant karui, baigęs Jurbarko gimnaziją. 1943 metų rudens ar žiemos pradžioje tą žyduką nušovė toks Girdžijauskas ir, atvežęs rogėmis la-voną, išvertė ant kelio Pavidaujo II-ajame kaime, prie Juozo Statkevičiaus sodybos.

Tame bunkeryje iš pradžių slėpėsi brolis Alfonsas-*Jaunutis*, vėliau Juozas Aksamitauskas-*Jurgutis*, o dar vėliau iš Šimkaičių miško pas mus atbėgo šeši Pavidaujo būrio partizanai. Juos rusai apsupo, tai vienas atbėgo basas kruvinais padais, mat buvo gerokai pašalę, laikėsi gruodas. Mano mama padarė ramunėlių nuovių, išplovė žaizdas, aprišo lininiu rankšluosčiu, nes žmogus bėgo gal penkis kilometrus. Jie pas mus dar dienojo, bet tas žaizdotomis kojomis išeit negalėjo, mes jį paslėpėm bunkeryje, ir jis ten išbuvo apie dvi savaites. Tai buvo Juozas Dobilaitis-*Motiejukas*. Dar prieš tai į Pavidaujo būrį buvo išėjęs ir brolis Alfonsas. Būrys laikėsi Eržvilko valsčiuje, Šimkaičių miške, netoli Pavidaujo kaimo. Pagal to kaimo pavadinimą ir partizanų būrys vadinosi.

Kai brolis Alfonsas išėjo į būrį, aš tapau jų ryšininku. Pradėjau lankytis partizanų bunkeriuose, nešdavau maistą, drabužius, vykdžiau įvairiausias užduotis. Dažnai tekdavo pereit per kaimą, apsidairyt ir įsitikint, ar kur nors nėra sribų, šnipelių. Pavidaujo būriui vadovavo Petras Stankus-*Gruodis*. Jis buvo kilęs iš Pavidaujėlių kaimo, kitaip dar vadinamo Pavidaujo III-uoju kaimu. Ryšininku išbuvau iki 1948 m., ir ne tik Pavidaujo, bet dar ir Girdžių, ir Skirsnemunės būriuose. Girdžių būrys taip pat bazavosi Šimkaičių miškuose, buvo vienas iš pagrindinių būrių. Girdžių būrys susidarė didelei grupei partizanų atsiskyrus nuo Pavidaujo būrio. Pirmas to būrio vadas buvo Juozas Simonavičius, gimęs 1915 m. Paskynuose, Šimkaičių valsčiuje.

Juozas Simonavičius – Lietuvos kariuomenės jaunesnysis puskarininkis. Atlikęs karo tarnybą, dirbo girininkijoje. Girdžių būrį, jo žodžiais tariant, paliko todėl, kad vyrai buvę nedrausmingi, mėgė išgėrinėti. Pasitraukęs iš būrio, slapstėsi individualiai, buvo areštuotas, atrodė, 1946 m., kalėjo Vorkutos lagerių šachtoje Nr.7. Grįžęs į Lietuvą, apsigyveno Tauragėje.

Po jo šiam būriui iki pat savo žūties vadovavo buvęs Lietuvos kariuomenės puskarininkis Vytautas Sedaravičius-*Viktoras*. Po jo būriui vadovavo Kleopas Zaturskis-*Anupras*. Paskutinis būrio vadas buvo Justinas Pinkaitis-*Paleckis*. Tiesa, dar vėliau vadovavo Vladas Paršelis-*Jūra*, bet labai trumpai, greit žuvo – 1946 metų vasarą. Šitame būryje labai dažnai keitėsi vadai.

Vladas Paršelis g. 1925 m. Anykščiuose, ten baigė pradžios mokyklą, kurioje tuo metu mokytojavo mokytoja Pajaujienė, kilusi iš Jurbarko. Jai labai patiko mažas, padykęs, bet labai gabus mokinukas. Kadangi Vladuko tėvai buvo neturtingi, jiems būtų buvę sunku leisti sūnų toliau mokytis, tai mokytoja Pajaujienė, tėvams sutikus, pasiėmė jį pas save ir atsivežė į Jurbarką, laikė kaip sūnų ir leido mokytis į Jurbarko gimnaziją. 1940 m., Lietuvą okupavus bolševikams, Vladas Paršelis su keturiais klasės draugais – Edvardu Mockevičium, Vincentu Pociumi, Leopoldu Pučuliausku ir Steponu Vaitkevičium – spalio 25 d. buvo areštuotas už Stalino portreto išniekinimą ir įkalintas Raseinių kalėjime. 1941 m. birželio 22 d., kilus karui, Paršeliui ir Pociui pavyko iš kalėjimo pabėgti, kiti trys jų draugai buvo išvežti į Rusijos gilumą ir ten dingo be žinios. 1943 m. birželio mėn. Vladas baigė Jurbarko gimnaziją, o 1946 m. pavasarį išėjo į mišką partizanauti, kovojo Girdžių būryje, buvo paskirtas būrio vadu. Žuvo 1946 m. liepos 4 d. Balnių kaime kartu su Kaziu Ambrozaičiu-*Gediminu*, Vytautu Damanskiu-*Adomuku* ir rusų tautybės partizanų Riabovu Viktoru-*Vytka*. Užuoat apsistoję

Miliušių miške, kažkodėl vietą stovyklai pasirinko mažame, kiaurai permatomame beržynėlyje, visai šalia Miliušių miško. Apie pirmą valandą dienos rusai puolė juos nuo miško pusės ir iš beržynėlio išvijo į laukus. Taip juos, besitraukiančius per laukus, visus išguldė rusų kulkosvaidžiai. Anykščiuose, Šilelio g. 12, ir šiandien tebegyvena Vlado sesuo Stasė Vitkūnienė.

Skirsnemunės būriui iš pradžių vadovavo Juozas Murauskas-*Tigras*, *Trenksmas* (g. 1923 m., gyveno Geišių kaime, žuvo 1946 06 25), o po jo – Kazimieras Šimkus-*Liudas*.

Būdamas ryšininku, kartą buvau gavęs užduotį pasekti stribus, kurie dar su kažkokiais agitatoriais atvažiavo į kaimą agituoti žmonių stotį kolchozą. Aš turėjau išsiaiškinti, kiek tų stribių, ir pranešti partizanams, o partizanai pasislėpę laukė Černekių giraitėje, Pažerų kaime.

Atvažiavo dvi pastotės. Suskaičiavau jų dvyliką galvų ir nuėjau pranešti partizanams. Paantvardžių kaime esančiuose Greičiaus namuose vyko susirinkimas. Iš čia grįžtančius stribus pasaloje pasitiko partizanai ir apšaudė. Tik vieną stribą sužeidė, kiti išsibėgiojo kas kur, iš partizanų nė vienas nenukentėjo.

Kai 1946 metų vieną kovo naktį rusai užpuolė *Aido* stovyklą, esančią miške netoli Žirniškių kaimo, Marijona Žiliūtė-*Eglutė* iš bunkerio pasitraukė paskutinė. Kol ji susirinko visus vaistus, vyrai jau buvo iš stovyklos pasitraukę ir, paėję kiek toliau, ant kalniuko laukė, kol visi susirinks. Trūko tik Žiliūtės. Pagaliau atsirado ir ji, nešina vokišku karabinu. Pasirodo, išėjusi iš bunkerio su vaistų lagaminu, užtiko sužeistą partizaną *Untą* (R. K. p a s t a b a: Bronius Galvonas, g. 1910 m. Joneliškėse, Antazavės apyl., Zarasų r. Nuo 1945 m. veikė Petro Paulaičio-*Aido* vadovaujamame būryje. Trumpi duomenys apie jį ir jo nuotrauka yra knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, 1998, p. 50), kuris, apsikabinęs berželį, vos laikėsi ant kojų. Žiliūtė paėmė *Untos* karabiną, o jam paliko savo septintuką (7-to kalibro pistoletą).

Per pažįstamą moterį gavau žinią, kad netoli Vertimų bažnytkaimio pas vieną ūkininką slapstosi buvusi Petro Paulaičio-*Aido* partizanė Marijona Žiliūtė, ji norinti susitikti su Pavidaujo būrio partizanais. Tos moters, kuri man atnešė šią žinią, neprisimenu nei vardo, nei pavardės, bet supratau, kad ji kadaise buvo Paulaičio ryšininkė. Nuėjau aš pas tą ūkininką šalia Vertimų, o Vertimai kitaip dar Jonikais vadinami. Nuvedė jis mane į daržinę, kur peludėje buvo įrengta šiočia tokia slėptuvėlė. Išlindo *Eglutė* iš tos peludės, dievulėliau tu mano, į žmogų nepanaši, suvargusi, veidas nubertas spuogais, aprėdas nei šioks, nei toks, sijonas plačiausias iki pat žemės. „Manęs, – sako, – tas šeimininkas nenori laikyti, bijo. Nežinau, kur man dėtis“. Iš užančio išsiėmė dvi mažytes piliules ir pasakė, kad arešto metu nusinuodysianti. Pagailo jos labai ir parsivedžiau ją į namus. Namuose pas mus buvo toks didelis kubilas, tai mama prikaitino vandens ir numaudė ją. Apvilko švariais baltiniais, aprenė šiek tiek padoriau. Ji išbuvo pas mus dvi savaites. Tai buvo apie 1947 metų rudenį. Pas mus laikytis jai taip pat nebuvo saugu, brolis Alfukas jau treči metai partizanavo, buvom sekami, dažnai lankydavosi stribai ir enkavedistai, todėl nuvedžiau ją pas Praną Lukšą. Prano žmona Elžbieta Skritskytė giminiavosi

su Žiliais, po to nuvedžiau pas Bronių Dobilą, patikimą mūsų kaimo gyventoją, ten ji išbuvo apie mėnesį. Iš Dobilo nuvedžiau pas Stasį Birgiolą (juos vadino Sky-nimais), o iš Birgiolos – pas savo tetą Julę Vilčinskienę. Taip ir bastėsi vargšėlė nuo vieno pas kitą, niekur nuolatinės vietos nerasdama, nes visi žinojo, kad ji yra ypatingai enkavedistų ieškoma, kiekvienas bijojo ilgiau ją laikyti. Pas mus dar slapstėsi Adelė Pavalkienė ir Onutė Lazdauskaitė, retkarčiais apsilankydavo ir Žiliūtė. Kartą buvo susirinkusios visos trys mūsų globotinės. Pamatė, kad ateina pulkas sribų su Ražausku priešaky. Žiliūtė, kad mažesnis būtų įtarimas, visą laiką rengėsi kaip sena bobutė, taigi ir šį kartą, taip apsirengusi, pasiėmė rykštę ir varinėja po kiemą žąsis. Onutė už parankės pasiėmė brolis Motiejus ir eina abudu per kiemą tarsi pasivaikščiodami. Ražauskas paklausė, kas ta tokia, Motiejus atsakė, kad mano panelė Skrickytė...

– O šita? – rodo į Pavalkienę.

– Mano marti, – sako mama.

– Kurio sūnaus?

– Prano.

– Na, o ta, kur po kiemą su rykšte žąsis varinėja? Kas ji per viena?

– A, čia tokia senikė, truputį kuoktelėjusi, – paaiškino mama.

Taip ir išsidangino sribai, net dokumentų mūsų viešnių nepareikalavę parodyti. Kai Marytė Žiliūtė apsigyveno Jono Žemaičio-*Vytauto* bunkeryje, ėmė jį susirgusį slaugyti. Šito aš tvirtai nežinau, nes 1949 metų gegužės mėnesį mane areštavo.

1946 metų antrą Sekminių dieną rusai ir sribai apsupo mūsų namus. Tuomet pas mus buvo atėję dar keli ryšininkai, buvo atėjęs iš miško brolis Alfonsas, Antanas Pažereckas-*Zidorius*, Pranas Giedraitis-*Senis*, Juozas Aksamitauskas-*Jurgutis*, Antanas Rekešius-*Vytas*.

Klėtyje buvo paruošti stalai pietums, buvo atėjusi Pažerecko žmona, taip pat buvo atvažiavę ir mano vedusieji broliai. Aš tuo metu nunešiau į klėtį maisto ir grįždamas kieme sutikau brolio Prano trejų metų vaiką, paėmiau jį ant rankų irėjau į vasarnamį. Visai netoli namų buvo Šimkaičių miškas. Pamatęs pamiškėje Antano Kisieliaus-*Mikučio* būrio vyrus, su tuo vaiku ant rankų ir nuėjau prie jų. Jų ten buvo keturiolika, visas Telviakų skyrius. Kisieliūs manęs paklausė, ar nėra netoli rusų. Aš pasakiau, kad nėra, tada jis pareiškė norą susitikt su Pavidaujo būrio vyrais, su tais, kurie tuo metu buvo mūsų klėtyje. Jis greit paskirstė vyrus miške eit sargybą, o mudu išėjom iš miško. Tik išėjom, ir pamačiau, kad už sukrautų rąstų krūvos jau rusas stato kulkosvaidį. Iškart sušukau: „Rusai!“ Mudu kritom ant žemės. Vaiką po savim laikau, o tuo metu į mus iš kulkosvaidžio paleido kelias serijas. Tik žiūrim, kaip krenta nukirsti plonesni beržiukai ir eglaičių šakos. Partizanai irgi atidengė ugnį į tuos rusus, gulinčius su kulkosvaidžiu už suverstų rąstų krūvos. Mes atsidūrėm tarp dviejų ugnių. Iš vienos pusės rusai, iš kitos partizanai į tuos rusus pliekia, net galvų pakelt negalim. Vaikas taip tvirtai užsikabino už mano sprando ir laikosi, plėšte jo nenuplėštum. Kelioms sekundėms šaudymas nutilo, tuomet mes staiga pakilom ir pasidavėm į mišką. Nieko nelaukę, bėgom gilyn, o tie, kurie buvo

klėtyje, bėgo į Pavasarių mišką. Kai rusai pamatė, kad vyrai bėga į tą miškelį, jie mūsų nebesivijo, metėsi anų link. Kai anie partizanai subėgo į Pavasarių (Drebulo-to) miškelį, jų irgi nebesivijo, tuomet rusai apsupo mūsų namus, suėmė keturiolika žmonių, tarp jų ir mano motiną. Tąsyk pas mus pietavo ir Girdžių kunigas Alfonsas Macaitis, kurį prieš pat apsupimą brolis Pranas jau buvo išvežęs į namus.

Areštavo mano seserį Adelę Stanevičienę su vyru, keletą giminaičių. Jiems visiems surišo rankas, susodino į jų pačių ratus, dar prisidėjo drabužių, pasirinko maisto. Indus, kurie klėtyje su maistu buvo padėti ant stalų, sudaužė.

Aš vėliau atsiskyriau su tuo vaiku nuo *Mikučio* vyrų ir nuėjau pas ūkininką prie miško, atsigėriau vandens, po to nuėjau į Paalsio kaimą pas Antaną Nikšą. Čia norėjau vaiką palikt, bet vaikelis ėmė verkt ir niekur nuo manęs nė per žingsnį nesi-traukė. Aš jam aiškinu, kad man sunku jį nešt, tai jis ir sako:

– Tik nepalik, aš bėgsiu su tavim...

Tada mes perėjom Pjaunio upelį ir skubėjom pranešt broliui Pranui, kad, par-vežęs kunigą, neitų į namus. Pasirodo, jis, išgirdęs šūvius, į namus nebevažiavo. Tada mes nuvažiavom pas tetą Julę Vilčinskienę į Jokūbaičių kaimą. Čia pasiliko brolis Pranas su vaiku, o aš nubėgau į Pavidaujo būrio stovyklavietę. Pranešiau ten esantiems vyrams apie susišaudymą, nes pabėgusieji iš mūsų klėties dar nebuvo sugrižę. Stovykloje tada radau Juozą Palubecką-*Simą*, Vitalijų Palubecką-*Viktorą*, Antaną Puišį-*Valentiną*, Juozą Puišį-*Justiną*, Joną Vaitiekūną-*Ūsą* ir dar keletą kitų. Netrukus ir likusieji visi sveiki ir gyvi sugrižo. Miške jau nenakvojau, grįžau pas tetą Vilčinskienę. Tuos keturiolika suimtųjų rusai varėsi į Pavasarių miškelį ir ten pasakė: „Jeigu bėgsit, sušaudysim“.

Ten buvo tokia bala, dumbblas... Kažkuris iš čekistų paleido automato seriją, ir visi varomieji sukrito į dumblą. Po to liepė keltis, nuvarė pas ūkininką Povilą Bir-giolą, o iš jo nuvarė į Jurbarką.

R. K. p a s t a b a: Kadangi partizanas Antanas Kisielius tuo metu su savo būriu veikė šiose apylinkėse ir dalyvavo minėtame susišaudyme, todėl įterpsiu ir kelis jo prisiminimus apie čia minimus įvykius.

ANTANO KISIELIAUS ATSIMINIMAI

1946 m. pavasarį, man dienojant su Pavidaujo būrio Telviakų skyriaus vyrais Džiugų kaime pas ūkininką, atbėgo ryšininkė (Stasė Blažytė) su žinia, kad į gretimą kaimą su keliais stribais yra atvažiavusi žymi partijos veikėja Kojelienė, neseniai likviduoto Eržvilko valsčiaus tarybos pirmininko Kojelio žmona. Ji buvo viena iš aršiausių komunistų partijos aktyvisčių, viso partijos aktyvo įkvėpėja. Seniai mes griežėme ant jos dantį, be to, ir Lydžio rinktinės vadovybės buvo duotas nurodymas visiems būriams bet kokiomis aplinkybėmis ją likviduoti, tik vis niekaip negalėdavom jos sučiupti, nes retai kada ji iš miestelio iškišdavo nosį. O štai dabar pati prašyte prašosi su mumis „susipažinti“. Greitai stvėrėme ginklus ir tarpmiškėmis, laukais, pakrūmėmis bėgte pasileidome Balandinės miško link, nes tik

to miško pakraščiu per Šaltuonos tiltą ji galėjo grįžti atgal. Pasiekę mišką, apsidairėme – nieko nesimato, išsirinkome patogią vietą pasalai ir laukiame. Ilgai laukti neteko. Tolumoje pastebėjome lėtai slenkantį dviejų arklių traukiamą vežimą, pilną prisėdusių žmonių. Tarp jų matėsi dvi moterys ir keletas ginkluotų vyrų. Tie patys! Tik važiavo jie ne tuo keliu, kaip mes buvom numatę, ne Balandinės pamiške, o aplinkiniais šunkeliais, pro buvusį Minioto dvarelių. Pasileidom miško pakraščiu tilto link. Keliu gi nebėgsi – pastebės, o miško pakraštys apaugęs brūzgynais, bėgti sunku, kibios juodkarkių šakos kabinasi už drabužių, už veido. Čia, ar mus pastebėjęs, ar kitos minties įkvėptas, važnyčiotojas uždrožė arkliams dar po botagą, ir tie pasileido šuoliais... Matom – lenktynės pralaimėtos, nieko kito neliko, kaip iššokti ant vieškelio, pasistatyti kulkosvaidį ir atidengti ugnį virš jų galvų. Arkliai, išgąsdinti šūvių, metėsi į šoną, vežimas apsisvertė, keleiviai suvirto į krūvą. Labai greit iš krūvos pakilo dvi moterys, nusipurtė, tarsi iš malūno išėjusios, ir pakeltomis rankomis bėga tiesiai į mus. Kai pribėgo arčiau, žiūrim, kad tai dvi jaunos merginos, abi šypsosi nė kiek nenusigandusios.

– Kas jūs tokios?

– Mes pašto darbuotojos...

– O kur Kojelienė?

– Jos nėra, bet yra kitas – Šiaulys...

Neblogai ir tas, jis taip pat senas mūsų taikiny. Pokalbis su pašto gražuolėmis užsitęsė vos keletą akimirkų, tačiau ir to užteko, kad minėtas Šiaulys suspėtų užlįsti už didesnio žemių kauburio kitoje kelio pusėje ties Vytauto ažuolu ant Šaltuonos kranto ir pradėtų į mus pyškinti iš savo rusiškos „berdankos“. Mes, net nesugulę ant žemės, atsakėme jam tuo pačiu, tačiau mūsų kulkos ardė tik to kupsto viršūnę. Aš tame įkarštyje ir pamiršau, kad už diržo turiu užsikišęs vokišką mediniu kotu granatą, ši būtų ji iškart nutildžiusi, nes iki to kupsto nė penkiasdešimties žingsnių nebuvo. Tuo tarpu miestelyje sukaleno stribų ir rusų garnizono kulkosvaidžiai. Jų kulkos ėmė kristi po mūsų kojomis, kai kurios sproginėjo, keldamos virš vieškelio dulkes. Aš taip buvau įsijautęs į šį pavojingą žaidimą, kad, į nieką nekreipdamas dėmesio, leidau šūvį po šūvio į Šiaulio pusę, norėdamas kuo greičiau jį iš ten išrūkyti. Jaučiu, kad kulkos sproginėja man palei kojas, pakeičiu poziciją ir vėl šaudau. Galiausiai kulkos jau įkyriai ėmė švilpauti virš mūsų galvų, toliau pasilikti šioje atviroje vietoje nebegalėjom, tai buvo per daug pavojinga. Pasiuntę keletą serijų į miestelio pusę, sulindome į mišką. Kada nuo mūsų atsiskyrė tos merginos, net nepastebėjom. Miške palaukę iki vakaro, kol visiškai sutems, išlindom į palaukę.

Einant vorele pro miško kampa, kaip perkūnas iš giedro dangaus trenkė į mus kulkosvaidžių ir automatų ugnis. Ta ugnis buvo tokia netikėta, buvo šaudoma taip iš arti, kad mes, pamiršę savo šaltakraujiškumą, davėm kojoms valią. Aš pamiršau, kad ir šautuvą turiu ant peties. Kad ir greit bėgome, supratau: mes dviese su *Geniuku* gerokai atsilikome nuo draugų. Kol pasiekėm Neries (Vidaujos intakas) krantą, draugai jau buvo kitoje upelio pusėje. Tik pliumptelėję aukščiau kelių į šaltą Neries vandenį, nusiėmėm nuo pečių ginklus, bet atsišaudyti ir dabar nebuvo kada, reikėjo susirasti nuolaidesnį krantą, kur būtų galima išlipti. Kol suradom tokią vietą ir išsiropštėm iš vandens, rusai jau stovėjo priešingoje upelio pusėje, bet dabar mus dengė tamsi naktis ir pakrantės medžiai. Užkopę ant kalniuko, radome mūsų belaukiančius draugus ir, dėl visa ko pasiuntę savo persekiojams keletą šūvių, neskubėdami nužygiavom į Miliušių mišką. Neįsivaizduoju ir nesuprantu, kaip jie, iš taip arti mus apšaudydami, nesugebėjo nė vieno mūsų net sužeisti.

Kiek nusenūdę miško pievutėje tarp jaunų eglaičių, kaitriai vasaros saulutei pakilus viršum medžių, išlindome į pakraštį apsidairyti. Pamiškėje tarsi skruzdės knibždėjo rusai

nublukusiom „gimnastiorkom“, kažką matavo, kalinėjo kuoliukus. Gal ir jie pastebėjo mus, tačiau lyg ir nekreipė dėmesio arba vaidino mūsų nematantys, ramiai, neskubėdami dirbo savo darbą toliau. „Šitie mums nepavojingi“, – nusprendėme, kažkokie statybininkai, bet irgi ne draugai. Kokį puskilometrį pajėgome gilyn į mišką ir apsistojome saugesnėje vietoje. Čia nutarėm palaukti vakaro, o paskui žiūrėsime, ką daryti. Be to, vakaras dar toli, dar tik priešpiečiai, dar rasa nenuodžiūvo nuo aviečių lapų, o pilvai jau gurgia. Tame miško pakrašty, kur tikėjomės gauti ko nors užkasti, sukvaksėjo kulkosvaidžiai. Iš pradžių kažkur toliau kaime, Dargaitėliuose, o paskui vis artyn ir artyn. Netrukus į mūsų stovyklą sugužėjo *Paleckio* vyrai (J. Pinkaitis-*Paleckis*, g. 1912 m. Girdžių būrio vadas, paimtas gyvas, teistas, grįžęs apsigyveno Kaune).

– Žmogau, vos sveiką kailį išnešėm, – pradėjo pasakoti savo nuotykius *Paleckis*. – Užėjom vakare pas ūkininką, visur ramu, dar ir po gramelį padarėm... Viskas tvarkoje... Sugulėm daržinėje... Tylu, ramu... Išmiegojom iki ryto, papusryčiavom, nutarėm pabūti čia perdien, o vakare – į mišką. Vyrai vėl sulindo į šiaudus, o man kažko neramu... Ne, pagalvojau, negulsiu... Žvilgt per plyšį, ogi, žmogau, jau supa... Daugybė enkavedistų, išsidėstę plačiu frontu, tiesiog bėgte bėga į mūsų sodybą. – Vyrai, – sakau, – pavojus, visi ant kojų... Kitas dar nesikelia, ėmęs rązosi, akis trina, aš batu į užpakalį, į užpakalį...

Kaip ten toliau buvo, *Paleckis* nespėjo papasakoti, jo žodžius nutraukė šūviai ir virš mūsų galvų prazvimbusios kulkos. Šaudė visai čia pat, iš brūzgynų. Pastebėjau, kaip nuo vienos pušies prie kitos perbėgo rusas su automatu rankose. Į tą pusę paleidau keletą šūvių, *Geniukas* iš kulkosvaidžio ta pačia kryptimi sukalo kelis kartus, ir to ruso automatas nutilo, girdėjosi tik rusiški keiksmažodžiai ir daugiau nieko. Mes tuo tarpu palikom stovyklą ir patraukėm išilgai miško į kitą pusę, kur, mūsų manymu, rusų neturėjo būti. Atsargiai perėjom mišką kertantį keliuką (miškas toje vietoje buvo labai siauras) ir pasiekėm pakraštį. Kruopščiai išžvalgę palaukė ir įsitikinę, kad šioje pusėje ramu, per laukus, prisidengdami krūmokšniais, mažais eglėnėliais, aukšta žole prižėlusiais grioviais, per patį vidurdienį atsidinginome į visada mums teikusį patikimą prieglobstį Šimkaičių mišką (Fermine).

Tos pačios dienos vakare (buvo 1946 m. Sekminės) nuo mūsų atsiskyrė *Paleckis* su savo būrio vyrais ir dar su keletu telviakiečių. Likome šešiese: mudu su *Geniuku*, *Stumbrys*, vienas jaunas aukštas vyrukas su rusišku kulkosvaidžiu, atrodo, Girdžių būrio partizanas, ir dar du, kurių nei slapyvardžių, nei pavardžių neprisimenu.

Rytojaus dieną, jau buvo antroji Sekminių diena, stovyklaujant netoli miško pakraščio ties Šapališkės kaimu, sargybinis pranešė, kad gana didelis rusų kareivių dalinys slenka iš kaimo mūsų stovyklos link ir visai jau netoli. Po keleto susidūrimų su priešu buvome išeikvoję beveik visus šovinius, gerokai išvargę ir neturėjome nė mažiausio noro dar kartą su jais susikibti. Nedelsdami palikom stovyklą, net laužo visiškai neužgesinę, ir pasitraukėm gilyn į mišką. Rusai pasivijo mus ir apšaudė. Viena kulka, jaučiau, prašvilpė visai pro pat dešinę smilkinį. Bėgdami kelis šūvius paleidome atgal, priversdami rusus sustoti ir pagalvoti: vytis mus toliau ar ne. Taip mes atsiradom pietiniame miško pakrašty. Pasiūliau bendražygiams užėiti pas Kvedžius, nes kaip tik ties jų sodyba mes ir atsidūrėm. Žiūrim – ateina ir Kvedžių Adoliukas, partizano *Jaunučio* brolis, su trejų metų vaikelio ant rankų. Adoliukas tuo metu buvo mūsų nepakeičiamas ryšininkas. Jis keliais žodžiais nupasakojo padėtį apylinkėje, atseit visur ramu – nei Pažėruose, nei gretimuose kaimuose per dieną nesimatę nei stribų, nei rusų. Ėmė prašyti, kad užeitume pas juos į klėtėlę, ten esą ir daugiau mūsųškių: *Jaunutis*, *Zidorius*, *Jurgutis* ir kelios merginos, patikimos mūsų ryšininkės. Sunku buvo atsispirti pagundai, tuo labiau, kad mes jau antra diena beveik nieko burnoj neturėję, o klėtėlėje stalai

nuo valgių lūžo. Tikriausiai jau nebūtume atsispyrę, jei ne šuvių papliūpa tiesiai į mus. Visi sukritome ant žemės. Iš kur šaudė? Miško pakraštį, prie keliuko, suversta rąstų krūva, iš už tų rąstų priedangos ir pliekia į mus iš kulkosvaidžio ir automatų, iš labai arti, panašiai iš už penkiolikos metrų. Suvokę situaciją, atidengėm ir mes atsakomąją ugnį. Kulkos iškart nukirto mūsų kulkosvaidžio kojeles. Juos saugo rąstai, o mes be patikimos priedangos, ir šovinių mažai belikę. Kulkų lietaus lydimi, pasitraukėme gilyn į mišką. Adoliukas su savo globotiniu nepastebimai išnyko.

Vadinasi, mūsų „motinėle“ Ferminė apsupta. Tokią padarėm išvadą ir nutarėm mišku nueiti iki Paskynų (Paskynų kaimas iš pietų ribojasi su Šapališkės kaimu, iš rytų – su Šimkaičių mišku, iš vakarų – su Lapgirių mišku) palaukės, kol šviesu, gerai išžvalgyti kaimą ir, atėjus nakčiai, persimesti į Lapgirių mišką. Taip ir padarėm. Pakeliui pasibeldėm į Pavidaujo III-iojo kaimo smulkaus ūkininkėlio Stasiūnaičio langą. Duris pravėrė vienmarškinis žmogutis, mažas, didele galva ir, kaip man pasirodė, trupučiuką į kuprikę susimetęs.

– Vyrų, vyručiai... Ką jūs darot? – pašnabždomis, bet labai įtikinamai užsipuolė mus, dar nespėjusius pasisakyti ko atėję. – Pilni kaimai rusų, visi miškai apgulti... Bėkit iš čia kuo toliausiai...

Gal žmogus ir teisybę sako, o gal tik tam, kad pas jį neužteiktume? Valandėlę pastovėjom, pasikrapštėm pakaušius ir nutarėm nepaisyti jo perspėjimo. Susiradom saugią vietelę Lapgirių miške ir ištūnojom iki vakaro, nedrįsdami prisitarti arčiau palaukės.

Taip, mes patys to nežinodami ir iš anksto neplanavę, savo netikėtu pasirodymu Kvedžių sodyboje išgelbėjome apie keturiolika žmonių. Tiek, Adoliuko teigimu, buvo susirinkę svečių jų klėtelėje.

Apie šį įvykį antrą Sekminių dieną pas Kvedžius papasakojau tam, kad suprastumėte ir pamatytumėte, kaip du liudytojai, kartu matę ir išgyvenę vieną ir tą patį įvykį, gali skirtingai prisiminti ir abu tvirtinti saką tikrą teisybę.

Pasakodamas apie nepavykusią Kojelienės medžioklę, keliais žodžiais užsiminiau apie Pašaltuonio apylinkės pirmininką Praną Šiaulį, pavadinęs jį partizanų taikiniu. Taigi, tik ką sugrįžus rusų bolševikams 1944 m. į Lietuvą ir atkūrus sovietinę valdžią Eržvilko valsčiuje, Šiaulys tapo pirmuoju Pašaltuonio apylinkės pirmininku, tada dar vadinamu seniūnu, ir labai aktyviai ėmėsi sovietizuoti kraštą, net keleriopai viršydamas tiesiogines savo pareigas: girdėti, kas ką kalba, matyti, kas pas ką eina, ir viską pranešinėti tiems, kas tais dalykais labai domisi. Vieną kartą buvo perspėtas, kad liautųsi, antrą kartą – nesiliovė. Užuo paklausęs partizanų patarimo nekaišioti nosies kur jam neder, ėmė slapstytis, bet savo varė ir toliau. Buvo nutarta kaip nors jį pasigauti, atsivesti į mišką ir dar kartą, bet jau paskutinį, perspėti. Telesforas Kisieličius-*Bitinas* (tada jis vadovavo Kadagio kuopai) pasiuntė penketą vyrų: brolius Antaną-*Ideną* ir Bronių-*Ėglį* Liesius, Stasį Dobilaitį-*Zigmą* ir brolius Antaną-*Mikutį* ir Juozą-*Genių* Kisieličius. Visi persirengę rusų kareivių uniformomis, užėjo pas žmogų, pasakė, kad jiems reikia seniūno. Žmogus pasakė, kad seniūnas pro juos kiekvieną dieną praeina, bet reikia šiek tiek palaukti, apie aštuntą valandą tikrai pasirodysias. Iš mūsų penketuko tik broliai Liesiai šiek tiek rusiškai grabaliojosi, na, dar ir aš trupučiuką, o *Zigmas* su *Genium* tik nusikeikti rusiškai temokėjo. Visa laimė, kad šeimininkas nė tiek nemokėjo, antraip iškart būtų supratęs, kokie mes kareiviai. Pas tą ūkininką buvo keturių skyrių pradžios mokykla. Tik užėję sodyboje kaktomuša susidūrėm su mokytoju Jonu Striauku, su kuriuo mudu buvome geri pažįstami dar nuo gimnazijos laikų, beveik draugai. Jis iškart mane pažino ir labai nustebo:

– Tai kaip tu čia, Antanėli? Tarnauti ruskiams išėjai?

– Molči!– iškošiau pro dantis ir reikšmingai mirktelėjau, nes aplink mus jau būriavosi smalsūs mokinukai, mačiau, kaip vienas rodė pirštu ir sakė kitam:

– Žiūrėk žiūrėk, ano „baklagė“ vokiška...

Mokytojas tuoj suprato, kas mes tokie. Likę vieni, trumpai pasikalbėjome, paaiškinom jam, ko atėję, ir likome laukti. Baigėsi pirmoji pamoka, baigėsi antroji, jau ir dešimta valanda, o Šiaulys vis nepasirodo. Nusprendėm ilgiau nelaukti ir grįžome į miškelį, kur stovėjo visas mūsų dalinys. Tik spėjome raportuoti vadui apie nesėkmę, žiūrim – kūprina vieškelius žmogėnas, su portfelium po pažastim. Mes jam sparčiu žingsniu už akių, o jis, pamatęs mus, stabtelėjo ir staiga kaip kiškis nėrė į krūmais apžėlusį Šaltuonos šlaitą. Tai buvo 1945 m. apie balandžio mėnesio vidurį. Vėliau, po paskutinio apšaudymo prie Balandinės miško, Šiaulys pasitaisė, nustojo kaišiojės nosį, kur nereikia, ir partizanai paliko jį ramybėje.

Kai kitą dieną mes su tėveliu parėjome į namus, radom viską išvartyta, sudaužyta, nušautą vieną karvę. Pas mus tada atėjo dar viena ryšininkė iš Dargaitėlių (Dargaitėlių kaimas yra pietinėje Miliušių miško pusėje, netoli Girdžių) kaimo – Onutė Lazdauskaitė. Po trijų dienų aš sėmiau vandenį iš šulinio ir pamačiau, kad rusai supa mūsų namus. Svirtį paleidau ir su Onute bėgte pasileidom į Pavasarių (Drebuloto) mišką. Rusai šaukė, kad sustotume, bet mes nestojome, tada ėmė šaudyti, vos spėjome įbėgti į mišką. Bėgom pas partizanus į stovyklą pranešti jiems, kad apylinkė supa rusų kariuomenę.

Kai grįžau į kaimą, kaimynai pasakė, kad mano tėvelį rusai suėmė ir nuvarė į Jurbarką. Tada su ryšininke Onute gavome arklį, nuvažiavome į mūsų namus, susidėjome į vežimą likusį turtą, prie vežimo dar prisirišom jautį ir išvažiavome. Bet, visai netoli pavažiavę, pamatėm pakelėje rusų kareivius. Iššokau iš vežimo ir į mišką, o Onutė paskui mane. Rusai atidengė automatų ir kulkosvaidžių ugnį, bet mums nekliuvo. Nuėjome į Černeckio giraitę, iš ten matėm, kaip čekistai nusivarė arklį su vežiman pakrautu paskutiniu mūsų turteliu.

Mudu su Onute nuėjome pas mano seserį Adelę Stanevičienę į Skirsnemuniškių kaimą. Čia per ryšininką Joną Petrauską-Šarūną sužinojome, kur apsistojo Skirsnemunės būrio vyrai. Petrauskas tada jau buvo miške. Partizanai tuomet buvo pas ūkininką Praną Vilčinską. Kai nuėjau pas juos, buvo pirmadienis, papasakojau mudviejų pabėgimo istoriją, ir jie mane pasiliko.

Antradienį dienomis pas ūkininką, o vakare būrio vadas Kazys Šimkus-Liudas išėjo su kažkokiais reikalais į Jurbarko partizanų būrį, kuriam tada vadovavo Petras Paulaitis. Su Šimkumi kartu išėjo ir jo pavaduotojas Antanas Meškauskas-Meškutė. Šimkus savo vietoje paliko Adolfą Paškauską. Trečadienį jie žadėjo grįžti. Tą dieną mes dienomis pas ūkininką Endriejaitį Jakaičių kaime. Rytą pastebėjome, kad į gretimą sodybą atvažiuoja dvi pastotės stribų. Pas mus atėjo tų ūkininkų augintinė ir pasakė, kad jų ūkį likviduoja, ateis ir čia stribai, gali būti blogai. Mes tuo metu buvome klojime. Tada Paškauskas mane, kaip jaunesnį, pasiuntė apžiūrėti apylinkę. Aš kiek pavaikščiojau, įsitikinęs, kad nieko pavoingo nėra, vyrams daviau ženklą, ir jie, atplėšę klojimo sienos lentą, išlindo per skylę ir pasitraukė po du. Ten buvo didelis ūkininko Padleckio rugių laukas, partizanai sulindo į rugius.

Buvo 1946 metų birželis. Aš iš krūmų mačiau, kaip trys sribai dar buvo atėję į Endriejaičio ūkį, po to vėl išėjo. Jakaičių ūkyje gyveno dvi ryšininkės – partizano Pavalkio žmona Adelė ir Aldona Dailidaitė. Vienas mūsų partizanas – Juozas Jakaitis – nuėjo į savo tėvų namus pasisemt vandens ir pasakė, kad jie netoliese slepiasi rugiuose, paprašė pranešti, kada pasitrauks sribai. Aš pamačiau, kaip tos dvi moteriškės išėjo iš ūkio ir greitai bėgo per rugius, taip pat pamačiau atjoję rusus. Jos atbėgo į tą alksnyniuką, kur ir aš slėpiausi, pasakė, jog pranešė vyrams apie pavojų. Tuo metu pakilo raketa ir prasidėjo kautynės. Rugiuose buvo vienuolika vyrų, aš dvylikas buvau alksnyne. Nuo viršum mūsų galvų lekiančių kulku ėmė krist alksnių šakelės, mes sugulėm, aš palengva ėmiau trauktis iš alksnyniuko. Uždegė Padleckio klojimą. Išslinkęs iš alksnyniuko, priėjau kviečių lauką ir pasilenkęs ėmiau bėgti. Į mane atidengė kulkosvaidžio ugnį, pargriuvau kniūpsčias ant dirvono, aplink tik kilo velėnų gabalai. Šliaužte įšliaužiau į netoliese esantį griovį, dar atsisukęs pamačiau ir tas dvi moteris, kurios irgi paskui mane įšliaužė į griovį. Grioviu nutolom nuo kautynių vietos, nubėgom prie Antvardės upelio, apsiprausėm, šiek tiek atsigavom.

Išsiskirdamas Meškauskas pasakė, jog trečiadienio vakare ateis į Paantvardžio kaimą pas Juškį, čia mes su juo turėjom susitikti. Trečiadienį aš su tom moteriškėm nuėjau pas Juškį ir pasakiau, kad šianakt turės ateiti vadas su pavaduotoju.

Apie vidurnaktį atėjo Meškauskas su Šimkumi. Aš jiems papasakojau, kas pas mus atsitiko. Rytą pasiuntė ūkininkę Juškienę nueit į Skirsnemunę apsižvalgyt ir patikrint, kas žuvo, kas paimti gyvi. Tik išėjo ji, matom – jau grįžta. Grįžusi pasakė, kad dešimt nušautų guli ant rinkelės grindinio, gyvas paimtas Gecas (R. K. p a s t a b a: Skirsnemunės būrio partizanas, tuomet turėjęs apie 30 metų, teistas 25-eriems metams lagerio, grįžo į Lietuvą. Miręs). Vėliau žmonės pasakojo, kad sribai jį, apkabinėję žuvusių partizanų ginklais, nuvarė į Skirsnemunę.

Atsisveikinau su abiem vyrais ir mudu su Onute Lazdauskaite išėjome. Tiesa, per susišaudymą nežuvo nė vienas rusų kareivis, nė vienas sribas. Kadangi vienas partizanas dar buvo įbėgęs į Padleckio klojimą, tai klojimą padegė, vėliau rado jo apdegusius palaikus.

Po kurio laiko nuėjau pas tetą Vilčinskienę, ten radau motiną, grįžusią iš Jurbarko sribyno, ir sesuo Adelė buvo atėjusi. Jos verkė, manė, kad aš žuvęs.

Vilties slapstytis jau neturėjau, nuėjau į Jurbarką pas gimines, galvojau: tegu areštuoja. Sutikau savo pusbrolių sribą Antaną Lekavičių. Jis man ir sako:

– Tai tu dar ne miške?

Pasakiau, kad dar ne. „Užjautė“ jis mane, kad per susišaudymą man pasisekė pabėgt.

Antano Kisieliaus p a s t a b a: Iš pradžių Lekavičius buvo vienas iš veikliausių Jurbarko sribų, vėliau buvo paskirtas paruošų agentu. Kartą mums buvo pranešta, kad Lekavičius ir dar vienas aktyvistas yra atvažiaavę į Dargių kaimą raginti žmones vežti prievoles. *Jaunutis* ir mano brolis *Genius* suruošė jiems pasalą prie keliuko, kuriuo jie turėjo pravažiuoti. Ilgai laukti nereikėjo. Pirmas pravažiavo nepažįstamasis. Tą sulaukė *Jaunutis* ir, pamatęs, kad ne

tas, paleido. Paskui šį už kokių 40-ies metrų pasirodė ir antrasis. Tas ir buvo Lekavičius, bet *Genius* jo nepažino. Įsakius stot, šis ramiai nulipo nuo dviračio, pakėlė rankas ir tarė: „Aš mokytojas...“ Pasakė pavarde, *Genius* jį paliko ramybėje ir nubėgo pas pirmąjį, o Lekavičius tuo metu nubloškė dviratį į griovį ir nėrė į krūmus. *Jaunutis* dar bandė ištaisyti klaidą: sėdo ant palikto dviračio, bandė vyti, bet nepavyko. Krūmai dideli ir tankūs, pasislėpti buvo kur. Tik po poros metų gimnazistas Jonas Petrauskas jį nukopė jo paties bute.

Neilgai trukus gavau kvietimą ateiti į Jurbarko saugumą. Nuėjau pasiruošęs viskam. Iškart ėmė klausinėti, kur buvau per susišaudymą. Pasakiau, kad nebuvau namuose. Paklausė, kur brolis Alfonsas, pasakiau, kad miške, nes jiems apie tai jau buvo pranešta. Jie areštavo Salomėją Tamošaitę, kuri, matyt, neišlaikė kankinimų ir viską apie brolių pasakė. Čekistas liepė pernakt apsigalvoti, o ryte pasakyti, kur brolis apsistojęs. Kai atėjau rytą ir vėl paklausė apie brolių, pasakiau, kad nežinau, nes jį seniai bebuvo sutikęs. Areštavot tėtį, areštuokit ir mane. Bet jie manęs neareštavo, tik pasakė: „Jeigu sutiksiu brolių, jam pasakyk, kad ateitų legalizuotis“.

Po savaitės grįžo brolis Motiejus iš rusų armijos, grįžau aš, mama. Gyvenom toliau savo ūkyje. 1948 metų pavasarį, ką tik pasą buvau gavęs, vieną dieną išeinu iš klėties, tiesiai priešais mane ateina keli ginkluoti rusai. Paklausė vardo, pavardės, o kai pasakiau, jie man pareiškė, kad esu areštuojamas. Atsivedė į kambarį, pasisodino ir pasakė:

– Dabar atiduok ginklą.

Pasakiau, kad neturiu jokio ginklo.

– Kaip neturi? Su banditais susitikinėjai ir ginklo neturi?

Supratę, kad su manim gražiuoju nesusitars, nutarė daryt kratą. Na, ir ėmė viską verst iš eilės. Buvo tokia spintelė pakabinta ant sienos, o už jos kareiviai surado užklįjotą voką, kurį neseniai man buvo atnešęs ir perdavęs ryšininkas J. Petrauskas-Šarūnas. Karininkas ėmė mane plūst, aš gyniausi, kad nežinau, kas tą voką čia užkišo. Matau, kad geruoju nesibaigs. Tada greitomis sumečiau ir pasakiau, kad vakar pas mus nakvojo kažkokia boba, tai ji, matyt, užkišo voką už spintutės. Pasišaukė motiną, kuri irgi patvirtino, kad kažkokia moteris nakvojo. Be to, dar rado buteliuką jodo, tai ji irgi pasiėmė. Kai mane varėsi, mama sekė iš paskos verkdamą, tada vienas sribas atsuko buteliuko dangtelį ir užpylė jodą motinai ant galvos. Įsi-varė mane į mišką ir liepė parodyti, kur slepiasi partizanai. Pasakiau, kad jokių partizanų nežinau, nežinau, kur jus vest. Tada ruskiai išsilaužė lazdynų krūmo lazdas ir ėmė mane mušt. Kai pargriuvau ant žemės, spardė kojomis ir dar lazdomis plūkė. Po to pakėlė ir liepė eit. Kai perėjom tris miško kvartalus, ėmiau planuoti pabėgimą, nes žinojau, kad ketvirtame kvartale yra mūsų vyrų stovykla. Tuo metu pokštelėjo šūvis, ruskiai sujudo, ėmė šaukti. Vienas iš jų priėjo prie manęs ir sako:

– Radom bunkerį, tau reiks nueiti ir jį atidaryti.

Jie išdėstė kulkosvaidžius lanku, man parodė neaukštą eglaitę ir pasakė, kad po ja yra bunkerio dangtis, kurį aš turėsiu atidaryti. Prieinu prie tos eglaitės, iš tikrųjų matau dangčio kamputį. Nukėliau eglutę, dangtį, žiūriu – šovinių dėžė. Pakėliau dėžę, ir viskas – jokio bunkerio ten nebuvo. Rusai pradėjo keiktis, suėjo visi į krūvą,

liepė atidaryt dėžę. Kai atidariau, pamatėm ten pridėta baltinių, skutimosi įrankių ir dar kažkokių tualetų reikmenų. Labiausiai jie keikėsi dėl to nenumatyto šūvio. Kažkas iš jų tyčia ar netyčia iššovė ir taip, savaime aišku, perspėjo partizanus. Šiek tiek paėję toliau radome ankstesnę partizanų stovyklą. Atsivedė mane prie stovyklos ir ėmė klausinėti. O ką aš galėjau pasakyti, kad pats nieko nežinojau. Tiesa, stovykloje rusai rado virvagali, padarė kilpą, užnėrė man ant kaklo ir pasakė:

– Dabar greit sužinosi, kokiam kvartale banditai gyvena...

Kitą virvės galą permetė per storą eglės šaką ir tarsi ruošėsi mane kart. Persižegnojau. Laisvą virvės galą paėmė du Šimkaičių sribai ir ėmė tempt. Kiek patempę paleido ir klausia:

– Ar dar nežinai, kur banditai? Ar dar jie tau nepasirodė?– ir taip keletą kartų.

Paskutinį kartą kai atleido, aš jau nebegalėjau nė žodžio ištart. Kai dar kartą patempė, akyse medžiai pasirodė tokie plonyčiai plonyčiai, greit praradau sąmonę. Jie, pasirodo, toje pačioje stovykloje dar rado gerą pusmaišį miltų. Kai po korimo atsigavau, sribai užmetė man pusmaišį ant pečių ir liepė nešti. Taip su miltais ant nugaros jie mane išsivarė iš Šapališkės miško. Reikėjo pereiti pilną dumblo griovį. Priėjau prie griovio ir sustojau. Vienas sribas sako:

– Šok! Ko lauki?

Griovys platus, kaip aš su tuo miltų maišu šoksiu? Sribas spyrė koja man į užpakalį, aš su visais miltais įkritau į dumblyną. Priėjo arčiau jų karininkas, ėmė keikti tą sribą visokiais šlykščiais žodžiais, sako:

– Dabar pats ir ištrauk šitą banditą iš dumblyno!

Įbrido į dumblyną sribas, padavė ranką ir padėjo man išsikapstyt. Ištraukė ir maišą su miltais, vėl užmetė man ant nugaros ir nusivarė tolyn.

Šimkaičiuose surišo rankas ir varė per miestelį. Nuvarė į sribų būstinę ir uždarė daboklėje, pernakt netardė, kitą dieną pradėjo tardyt. Vis ginuosi, nė į vieną klausimą neatsakau teigiamai. Tada tardytojas lenkas pasiėmė kriukį ir trenkė juo man per kojas. Aš vieną kartą iškritau, kitą kartą, paskui sakau:

– Duokit jau man geriau per galvą, greičiau užmušit, nebereiks jums vargti ir man kentėti.

Po to jis dar mane apspardė. Taip devynias paras be atokvėpio kankino.

Tuo metu kaime, kažkur netoli Šimkaičių, sribai pasigėrė, ėmė šaudyti, tad rusai pasiuntė garnizono kareivius sribų malšinti. Tie nuvažiavo, nuginklavo juos ir atvežė į Šimkaičius, į tą pačią sribų būstinę, kur mane laikė uždare. Čia buvo trys kameros. Sribus irgi sumetė į kameras. Pas mane du įmetė, iš jų vienas buvo pažįstamas, toks Endrius iš Paalsio ar Paulių kaimo. Bakaičiai buvo jį paėmę iš prieglaudos, vėliau kaip augintinis jis gyveno pas Sabataičius. Jis man ir sako:

– Čia tave užmuš.

O ką aš galiu pakeisti? Užmuš, tai bus užmušta, ne nuo manęs tai priklauso. Tada Endrius pažadėjo manimi pasirūpinti. Atseit, jeigu jį išleis, jis koku nors būdu pasistengs mane išvaduoti. Greitai Endrių išleido, o jo bendražygį dar pas mane paliko, tas jau nebe pirmą kartą nusikalsta.

Kai Endrių grąžino į buvusias pareigas, jis, bestovėdamas sargyboj, atsuko vieną vinį, po to kitą ir taip atlupo visą šoną, kad galima būtų išlįst per skylę. Kai vakare kareiviai išėjo į kiną, mes su sribu Antanu (iš Rotulių k.) išstūmėm grotas. Aš išlindau pirmas, Antanas paskui mane, taip mes atsidūrėm lauke. Prieš tai visi buvom susitarę susitikti Černeckio giraitėje (Antano Kisieliaus p a s t a b a: Černeckio giraitė, Černeckio kapinaitės – taip nuo seno buvo vadinama kadaise čia gyvenusio dvarininko pavarde. Prie tų kapinaičių anais laikais vykdavo gegužinės. Kapinaitėse buvo koplytėlė, kurią neseniai kažkas sudegino). Visi trys pasileidom Šimkaičių miško link. Netrukus į dangų ėmė kilt raketos, pasigirdo šaudymas, bet mūsų tie šūviai jau nesiekė. Endrius atsinešė šautuvą. Buvo 1948 metų gegužė. Endrius nuo mūsų atitolo, mes pasimetėm. Likome tik mudu su Antanu. Parbėgom į mano tėviškę. Antaną palikau pamiškėje, o pats nuėjau į kiemą, o ten jau sribai... Mudu su Antanu grįžome atgal į mišką. Ėmė švisti.

Rytą vėl grįžom į mano tėvų namus. Aplink tuščia, ramu, įėjau į klėtį, ten miegojo brolis Motiejus. Jis labai nustebo mane pamatęs, ėmė klausinėt, kaip čia atsiradau. Papasakojau viską smulkiai apie savo pabėgimą. Vakare, pasirodo, ne sribai, o partizanai buvo atėję. Jie matė, kaip aš iš kiemo bėgau į mišką, pamanė, kad šnipas, gailėjosi, kad nenušovė. Taigi galėjau ir nuo saviškių kulkos galvą paguldyt. Po to su Antanu nuėjom dienos į Černeckio miškelį. Pasilaužėm šakų ir atsigulėm. Rytą pabudau, bandau keltis, jaučiu, kad kojos manęs visai neklauso. Tiesiog baisus kojų gėlimas, nė žingsnio negaliu paeit. Antano paprašiau, kad nueitų pas Balčius ir atneštų valgyt. Jis nuėjo, atsivedė Simą Balčių (iš Pažerų k.), atnešė maisto, bet paeit visai negaliu. Po to jie nuėjo į Pamituvį pas Praną Mockų, kuris upelio krante buvo iškasęs bulvėms rūšį. Vakare, kai sutemo, jie, už rankų prilaikydami, mane nuvedė į tą rūšį, atnešė šiaudų. Su tuo sribu Antanu mes ten apsigyvenom. Mockus nuėjo pas ryšininkę Janę Lukšytę į Pažerų kaimą, ji davė žinią broliui. Atėjo partizanai. O Endrius tik kitą dieną atėjo į Černeckio giraitę. Nuėjo ten ir Antanas, tada abu atėjo pas mane. Partizanai abu sribus išsivedė, o aš likau gulėt rūsy, kadangi negalėjau paeit. Tik po savaitės pradėjau stovėt ant kojų. Atėjo brolis Alfonsas-*Jaunutis* ir mane išsivedė. Taip aš atsiradau Pavidaujo būryje ir tapau tikru būrio partizanu.

Pabuvom apie mėnesį, mūsiškiai sribus Antaną ir Endrių perkėlė kažkur prie Gaurės, į Tauragės rajoną, mat žmonės čia juos pažinojo kaip sribus. Jiems patiems dėl to buvo nepatogu bendraut su vietos gyventojais. Tuo metu būriui vadovavo Petras Stankus-*Gruodis*. Būryje buvo apie 10 – 12 partizanų:

1. Jonas Petrauskas-*Šarūnas*.
2. Antanas Rekešius-*Vytas*.
3. Jonas Pečkaitis-*Krapavickas, Albertas*.
4. Alfonsas Kvedys-*Jaunutis*.
5. Izidorius Kvedys-*Saulius*.
6. Adolfas Kvedys-*Girėnas*.
7. Antanas Pažereckas-*Zidorius*.
8. Juozas Palubeckas-*Simas*.
9. Klemensas Beržinskas-*Žaibas*.

10. Bronius Aksamitauskas-*Toleikis*.

11. Vytautas (Vitalius) Palubeckas-*Viktoras* (Juozo brolis).

Klemensą Beržinską areštavo dar iki manęs, jis tardytojui aiškino, kad tuos abu sribus partizanai sušaudė. Atseit įtarė, kad jie specialiai buvo pasiūsti į mišką sunaikinti partizanų. Be abejo, visko galėjo būti. 1945 – 1946 metais buvo atvejų, kai sribai, metę savo tarnybą, geranoriškai ateidavo į mišką pas partizanus, bet jau vėliau, apie 1948-uosius, to nebepasitaikydavo. Galbūt jie ir galėjo būti užverbuoti ir pasiūsti į mišką.

Vasarą miške dažniausiai gyvenome palapinėse, o žiemą – pas ūkininkus slėptuvėse. Turėjome bunkerį pas Stasį ir Liudviką Palubeckus Paalsio kaime (ištremti į Sibirą kaip partizanų rėmėjai), pas Sabataitį bertainyje (šiaudų prėsle), įėjimas buvo iš peludės per atkeliamas lentas. Čia mes tilpome keturiese: Antanas Rekešius, Alfonsas Kvedys (mano brolis), aš – Adolfas Kvedys ir Jonas Pečkaitis. Iš ryto, kaip visada, į daržinę atnešė vandens, nusiprausėm ir pamatėm, kad ateina rusų garnizonas. Sulindom bertainin į bunkerį, šeimininkas nuėmė nuo vežėčių ratus, aplink aplaistė žibalu, kad šuo neužuostų, ir palindo po vežėčiomis. Rusai apsupo sodybą, ėmė visur kratyt, badyt metaliniais virbais žemę aplink pastatus, įėjo į daržinę, ėmė badyt šiaudus. Kai pajutom, kad artėja prie mūsų, brolis paėmė šiaudų gniūžtę, atrėmė į keli, kad nepajustų tuštumos badant. Tris kartus reikėjo atremt metalinį virbą. Kai rusai nieko neradę išėjo, mes išlindom iš slėptuvės, apsikabinę visi šokinėjom ir džiaugėmės, tarsi naujai gimę.

Kartą Jokūbaičių kaime buvom pakliuvę į sribų pasalą. Ėjom šešiese: mano brolis, aš, *Jurgutis*, *Vytas*, *Krapavickas* ir dar vienas. Sribai, matyt, pasikarščiavo, nes per anksti ėmė šaudyt. Mes paleidom atsakomąją seriją. Netoli buvo Girdžių giraitė, nuėjom į giraitę, sribai mūsų jau nesivijo.

Kai Jonas Žemaitis-*Vytautas* susirgo ir atsikėlė į Šimkaičių mišką, kartu su juo apsigyveno ir Elena Palubeckaitė, Juozo-*Simo* sesuo (R. K. p a s t a b a: pastaruju metu gyveno Kaune, jau mirusi), Žemaitį slaugė partizanė Marytė Žiliūtė. Juozas Palubeckas juos aprūpindavo maistu, palaikė ryšį, jis buvo Žemaičio dešinioji ranka.

R. K. p a s t a b a: Juozas Palubeckas buvo Pavidaujo būrio partizanas, po *Gruodžio*-Petro Stankaus jis dar vadovavo būriui. *Gruodis* 1951 m. mirė miške nuo apendicito. Apie J. Palubecką plačiau aprašyta Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, p. 178, 248, 254, 258, 260-262, 264-266, 268, 270, 271, 274-277, 281, 292-294, 296-298, 302, 303, 308-312, 314, 315, 317, 318, 323, 327, 337, 340, 342, 348-351, 356, 357, 361-364, 366, 368, 475-477.

MGB sekliai jau maždaug buvo nustatę, kad kažkur čia turėtų būti partizanų štabas. Jų dėmesys buvo nukreiptas būtent į tą mišką.

Vieną kartą Palubeckas išėjo į mišką, ir ten jį netikėtai užpuolė du vyrai. Palubeckas buvo tvirto sudėjimo, todėl bandė priešintis, bet jėgos buvo nelygios. Jį suėmė ir nuvežė į Vilnių, reikalavo, kad pasakytų, kur Žemaičio bunkeris. Žadėjo jam ir Žemaičiui dovanoti gyvybes. Palubeckas lyg ir sutiko pasakyt, kur Žemaičio bunkeris, bet prieš tai pareikalavo nuvest jį pas Šimkaičių kleboną ir sudaryt raštišką

sutarti, kurioje čekistų raštiškai turėjo būti pasižadėta, kad jie Žemaičio ir kitų su juo esančių partizanų bunkeryje nenužudys, paliks gyvus.

Kai nuėjo pas kleboną, klebonas iš pradžių nenorėjo į jokias kalbas leistis, bet vėliau sutiko tarpininkauti su sąlyga, kad nebus kraujo praliejimo. Čekistai pažadėjo dovanot gyvybę suimtiesiems. Taip Palubeckas juos atvedė prie bunkerio.

Palubecką mes pažinojom nuo pat pirmųjų jo partizanavimo dienų. Buvo labai šaunus vyras, sumanus, mokėjo slėpti savo ir kitų pėdsakus, Šimkaičių miškus jis žinojo kaip savo sodą. Būdavo, einam per mišką naktį, nereikalingą kirvį numeta po kuriuo nors medžiu, sako, rytoj pasiimsiu... Aš jo išdaviku jokių būdu nenorėčiau laikyti, gal buvo suklaidintas žmogus, be to, ir kankinamas buvo žiauriai. Nors kankindami čekistai iš jo nieko neišgavo. Patikėjo jų klasta, bet savo likimo vis vien neišvengė: buvo nuteistas ir sušaudytas.

Kai 1948 m. partizanų vadaiėjo į pasitarimą Radviliškio rajone, pas mus buvo užėjęs Aleksandras Grybinas-*Faustas* su trimis vyrais iš Tauro apygardos. Šilinėj (ties Gelgaudiškiu) per Nemuną į mūsų pusę juos perkėlė keltininkas Mencas (vokietis). Jis ties Vytėnų pilim keltu keldavo per Nemuną žmones. Su *Faustu* buvo Juozas Jankauskas-*Demonas*, Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* ir Urbonas (Urbantas) Dailidė-*Tauras*.

R. K. p a s t a b a: Pateiksiu trumpas svečių (partizanų) biografijas:

Aleksandras Grybinas-*Faustas*, g. 1920 m. Lukšių kaime, Šakių apskrityje, mokytojo šeimoje. Partizanų tapo 1945 m. pabaigoje. Dalyvavo kuriant Tauro apygardos Žalgirio rinktinę, buvo štabo narys – žvalgybos skyriaus viršininkas. 1948 10 08 tapo Tauro apygardos vadu. Dalyvavo visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime. Žuvo patekęs į pasalą 1949 11 28 Šunkarių miške, Jankų valsčiuje, Šakių apskrityje.

Juozas Jankauskas-*Demonas*, g. Puskepalių kaime, Šakių rajone. 1944 m. pavasarį buvo įstojęs į generolo P. Plechavičiaus organizuotą rinktinę, mokėsi puskarininkių mokykloje. 1945 m. kovą buvo paimtas į sovietų kariuomenę, tačiau iš surinkimo punkto Kaune pabėgo ir įstojo į partizanų gretas Žalgirio rinktinėje (Tauro apygarda). Jis buvo paskutinis Suvalkijos partizanų (Tauro apygardos) vadas. Kurį laiką dirbo ir okupantų naudai, tačiau antrą kartą areštuotas ir nuteistas aukščiausiąja – mirties bausme. Patekęs į priešų rankas, palūžo ir padėjo priešams likviduoti antisovietinį pagrindį Suvalkijoje, išdavė savo kovos draugus. Buvo okupantų sušaudytas.

KGB (LYA) archyve saugomas MVD 1953 m. liepos 3 d. nutarimas, kuriame teigiama, kad J. Jankauskas, kaip ginkluotos nacionalistinės gaujos dalyvis, buvo areštuotas 1952 m. birželį. Nutarime rašoma: „Pateiktais kaltinimais Jankauskas kaltu prisipažino. Po Jankausko arešto jo tardymas buvo nutrauktas, o jis buvo operatyviai panaudotas LSSR MVD operacijose ginkluotiems banditams suimti ir likviduoti Šakių, Kazlų Rūdos ir Panemunės rajonuose...“

1954 m. balandžio 13 d. KGB spec. skyriaus viršininko Kaplano nutarimu, J. Jankausko byla iš MVD, KGB pirmininko Liaudžio nurodymu, perduota KGB žinion. Kai Kaplanas padirbėjo su bylos medžiaga, J. Jankauskui buvo sukaupta daug įvairių kaltinimų... Okupantai pasinaudojo juo, po to sušaudė kaip nereikalingą (Iš S. Gvildžio kn. „Kruvini likimai“, p. 431).

Adolfas Ramanauskas-Vanagas, g. 1918 m. Niu Britene, JAV. 1921 m. kartu su tėvais grįžo į tėvynę. 1936 m. baigė Lazdijų „Žiburio“ gimnaziją, vėliau – Klaipėdos pedagoginį institutą ir Karo mokyklą Kaune. Nuo 1945 m. tapo partizanų, 1946 m. išrinktas Merkio rinktinės vadu. 1947 m. tapo Dainavos apygardos vadu. Nuo 1948-ųjų – Pietų Lietuvos partizanų srities vadas. 1949 vasario mėn. dalyvavo visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, buvo paskirtas LLKS gynybos pajėgų vadu. 1956 10 12 Kaune buvo suimtas, kankinamas. Nuteistas mirties bausme. Sušaudytas Vilniuje 1957 11 29.

Urbonas (Urbantas) Dailidė-Tauras, g. 1921 m. Iki 1947 m. gegužės mėn. – Žalgirio rinktinės V. Kudirkos kuopos 1-o būrio būrininkas, nuo gegužės 12 d. – kuopos vadas, nuo 1947 m. rugpjūčio 1 d. – 37-os kuopos vadas, nuo 1948 m. balandžio 2 d. – rinktinės štabo ūkio skyriaus viršininkas, nuo 1949 m. birželio 1 d. – štabo viršininkas, nuo rugpjūčio mėn. – Tauro apygardos atstovas Pietų Lietuvos srities štabe, nuo 1949 m. rugsėjo mėn. – srities štabo ūkio skyriaus viršininkas, nuo 1950 m. sausio 30 d. – LLKS Gynybos pajėgų štabo ūkio skyriaus viršininkas. Žuvo 1951 m. vasario 15 d. (kitur – 16 d.).

Iš knygos „Lietuvos partizanų Tauro apygarda“, p. 474.

Šiuos vadus ir man teko sutikt ir palydėti. Jurbarko valsčiuje, Paulių kaime, visai ant Mituvos kranto, stovėjo Broniaus Palubecko namai. Šiuose namuose tada mes vis dar šventėm Kalėdas, nusifotografavom. Ši nuotrauka (R. K. p a s t a b a: nuotrauka A-1037 iš asmeninio autoriaus archyvo) išliko iki šių dienų.

Prieš tai mūsų būrio vadas *Gruodis* mus šešis pasiuntė sutikt per Nemuną persikėlusią kaimyninės apygardos vadų. Kas tuos keturis vyrus atlydėjo iki Nemuno, nematėm. Prieš tai mums Mencas pranešė, kurią valandą jis į mūsų pusę perkels partizanus. Jie pas mus išbuvo apie mėnesį, daugiausia laikėmės pas ūkininkus aplinkiniuose kaimuose: Pažėruose, Paantvardy, Paalsio I-ajame, II-ajame kaimuose. Per tą laiką buvo nustatinėjamas ryšys iki Radviliškio, sudaromas kelionės maršrutas. Radviliškio link man jų lydėt nebeteško, juos lydėjo kiti Pavidaujo būrio vyrai: Petras Stankus, Juozas Palubeckas, Rekešius ir dar vienas, iš viso keturiose. Iki Radviliškio jų nelydėjo, tik iki kito būrio. Daugiau mes su jais nebesusitikome. Jie grįžo kitu keliu. Man ypač gerai išpūdį paliko Ramanauskas. Jis dar apgailestavo: „Toks jaunas, gaila žmogaus, dabar tau reiktų tik dokumentus gaut ir legalizuotis. Mes pasistengsim tuos dokumentus tau parūpint, nuvažiuosi į kitą kraštą ir ramiai gyvensi...“

1949 m. rugpjūčio 10 d. Paulių kaime pas Kazimierą Sabaliauską stovyklavo mano brolis Alfonsas, Jonas Pečkaitis ir Antanas Rekešius. Sabaliauskai, pamatę nuo plento pusės ateinant sribų pulką, mažametį berniuką pasiuntė, kad nubėgtų į daržinę ir perspėtų ten besiilsinčius partizanus. Be abejo, sribai iškart tai pastebėjo ir apsupo namus. Priėjęs prie daržinės, sribas bandė atidaryti duris, kažkuris iš partizanų tuo metu paleido automato seriją. Tada visi sribai nuo pastato atsitraukė ir ėmė į jį šaudyti padegamosiomis kulkomis, uždegė daržinę. Kaip žinia, mano brolis Alfonsas žuvo iškart, Pečkaitį sužeidė, o Rekešius išmušė šoninės sienos lentas ir sužeistas pabėgo. Kadangi netoliese buvo miškas, jis laimingai išsigelbėjo. Kai daržinė ir tvartai ėmė degti, brolio kūną ir sužeistą Pečkaitį išvilko į lauką (1951 m. visa Sabaliauskų šeima – tėvai, keturi sūnūs ir trys dukros buvo išstremti į Sibirą, į Irkutsko sritį, Čeremchovo rajoną).

1949 m. balandžio mėnesį, kai miške jau pašalas ėmė eit aukštyr, pasidarė drėgna, vadas *Gruodis* patarė išsiskirstyti po du, po tris ir eit pas ūkininkus į bunkerius. Mudu su broliu Izidorium išėjom dviese ir balandžio 7 d. atėjom į Antakalniškių kaimą pas ūkininką Augustiną Šimborą. Šimborienė buvo kilusi iš mūsų gimtojo kaimo, gyveno kaimynystėje. Jie sutiko mus priimti. Pasiėmėm pagalvę, antklodę ir užlipom su broliu ant tvarto. Mums begulint, išgirdau, kaip šeiminkų šuo vieną kartą amtelėjo ir vėl į būdą. Greit pašokau, nuslinkau į palėpę. Kieme pasigirdo triukšmas, per palėpės apačią pamačiau tik kerzinius batus, supratau, kad sribai. Pažadinau brolių, greitosiomis užsimetėm drabužius, užsisegėm diržus su ginklais ir šaudmenimis. Reikia leisti žemyn, bet kur toliau eit? Aplinkui jokių krūmų, jokio miškelio. Pasiūliau broliui nusišaut, nes kitos išeities nėra. Brolis man pasakė:

– Kam patiems šautis? Nušaus mus ir taip...

Jis pirmas kopėčiomis nusileido žemyn, aš paskui jį. Nulipom ant žemės, o kitame gale buvo bertainis. Abu šokom į bertainio pusę, tuo metu per duris trenkė kulkosvaidžio serija. Pamačiau, kaip brolis susvyravo ir pargriuvo. Aš per jį peršokau, užlipau ant bertainio, sribai paleido dar kelias serijas. Stoviu ant bertainio ir laukiu pasiruošęs, kada atsidarys durys ir įeis sribai į daržinę. Po kiek laiko kažkas atidarė duris, brolis gulėjo nebegyvas. Sribai atvarė nuo kelio kelis žmones, kurie važiavo į turgų, ir liepė jiems išnešti lavoną, patys į daržinę net nosies nekišo. Kai brolių išnešė, sribai ėmė šaukt, kad aš pasiduočiau. Supratau, kad mes įskūsti ir, ko gero, paties šeiminko. Nušokau ant rėklio pasienyje, tikėjausi pamatyti tuos sribus ir paleist į juos automato seriją, bet nieko nemačiau. Tuo metu sribai vėl ėmė šaudyti per sienas į daržinę, bet man nekluvo nė viena kulka. Tada jie įsakė žmonėms nešti iš bertainio šiaudus. Kai išnešė visą bertainį ir manęs nerado, tada įsakė iš tvarto išnešti visas ėdžias. Kai išnešė ėdžias ir manęs vėl nerado, tada liepė išvest gyvulius ir pasakė, kad padegs tvartus. Šeiminkas Šimboras neiškentęs įsiterpė ir pasakė, kad šiaudų dar yra ant rėklių. Pasistatė kopėčias ir užlipo verst šiaudų nuo rėklių. Užlipo pats šeiminkas, Leonas Žemblauskas ir dar vienas. Visi man gerai pažįstami žmonės. Jie sako:

– Versim šiaudus...

– Na ir verskit, – sakau jiems.

Kai šiek tiek nuvertė, aš priglaudžiau automatą prie šono, jie mane įvoliojo į šiaudų glėbį ir kartu su juo nuritino žemyn. Nuvertė likusius šiaudus, o manęs nėra. Tada Šimboras žmonių paprašė, kad jie į lauką išneštų tuos nuverstus šiaudus, nes sribai jau ruošėsi degti daržinę. Ėmė nešti šiaudus. Kai tik pajunta mane, ima glėbį iš kitos vietos. Supratau, kad man jau galas, slėptis nebėra kur. Tada pašokau, automato vamzdį įrėmiau sau į pasmakrę ir nutariau nusišaut. Tuo metu Leonas Žemblauskas (iš Antakalniškių kaimo) puolė prie manęs šaukdamas:

– Adoliuk, nesišauk!

Mes susitampėm abu, o tuo metu iš kiemo prie mūsų prilėkė sribai, ištraukė iš manęs automatą toks Gasys, Jurbarko sribas. Užlaužė rankas, nusegė diržą ir varosi į kiemą. Matau – kieme guli brolis paguldytas. Liepė man kelt rankas aukštyr,

bet aš nekėliau, tada sribai atsistojo iš šonų ir fotografavosi su manimi. Po to nuvarė į kambarį, liepė nusirengt. Nusirengiau, drabužius numečiau ant žemės, viską gerai apžiūrėjo, iškratė ir ėmė tardyt pats sribų vadas Stasys Gasys su tokiu rusu. Pirmiausiai paklausė, kur kiti banditai. Aš jiems paaiškinau, kad mes visi esam išsiskirstę mažom grupelėm ir, kur kas dabar glaudžiasi, tikrai nežinau. Tada paklausė, kur vakar nakvojom, iš kur atėjom pas Šimborą. Pasakiau, kad nakčia ejom apie penkis kilometrus, jokios sodybos negaliu nurodyt, nes nei žmonių, nei vietovės nepažįstu. Tuo metu į vidų dar įėjo vienas sribas lietuvis ir kažkoks juodom siaurom akim azijietis. Abu nusijuosė diržus ir ėmė sagtimis kapot mane. Iš pradžių dar kažkiek jutau skausmą, paskui dingo sąmonė, pargriuvau ant žemės, ėmė spardyti, tik girdžiu:

– Pasakyk pavardę! Pasakyk pavardę! Pas ką vakar buvote?

Jaučiu: burna visai sausa, negaliu nė žodžio ištart. Žiūriu – atnešė vandens, bet man gert neduoda. Paskui tas tardytojas rusas paėmė ir pylė ant manęs vandenį, liepė keltis... O kaipgi aš atsikelsiu, visai jėgų nėra. Tada priėjo sribas, pakėlė mane, liepė apsirengt. Šeimininkei liepė duot gerus baltinius, o šituos skutus nutraukė ir numetė prie krosnies. Apsirengiau Šimborienės duotus drobinukus, megztinį, išvedė į kiemą. Ten jau laukė sunkvežimis, įkėlė mane į jį, surakino rankas, aplink apšėdo sribai ir išvežė į Jurbarką. Kai nuvežė į Jurbarką, brolių jau radau paguldytą kieme prie sribyno. Tiesa, sribai kartu vežėsi ir savo vilkšunį. Sribas Vaclovas Valenčius su to šuns uodega man vis makalavo palei nosį. Jurbarko sribynėj įstūmė į rūšį. Vi-duje jokio apšvietimo, tamsu, smarvė neapsakoma, nes čia sėdinčiųjų neišleisdavo į lauką atlikt gamtinių reikalų, viskas buvo atliekama vietoje. Atsisėdau ant laiptelių, o nugara tiesiog degte dega nuo skausmo. Rytą išvedė iš rūsio, atnešė vandens, liepė nusiplaut batus, nes visi buvo mėšluoti. Kai nusiploviau, nuvedė į tardymą.

Sunku apsakyti visą tardymą! Tardė ir mušė, tardė ir mušė... Atidaužė ausis, klausia visai sutriko. Ypač aktyvus kankintojas buvo Gasys, mano vertėjas. Mušė sribas Ražauskas su kažgera per nugarą. Ėmiau šaukti: „Jėzau, Marija, gelbėk!“ Kiek tik jėgos leido, šaukiau. Gasys kaip šoko iš užstalės, sugriebė mane už švarko atlapų ir ėmė sukt, kad nustočiau šaukti. Dar kelis kartus apsukęs, nugrūdo vėl į tą patį pasmirdusį rūšį ir ten išlaikė dvi paras.

Po visų čia papasakotų įvykių sribas Stasys Gasys kurį laiką ramiai gyveno Jurbarkė, paskui su žmona išsiskyrė ir išsikraustė į Tauragę. Grįžus iš lagerio, teko man su juo susitikti. Ir dar kaip! Teko giedoti jo motinos šermenyse. Aš dar iš vaikystės mokėjau šermenines giesmes ir visur, kas tik iškeliaudavo į amžinybę, buvau kviečiamas giedoti. Taip ir šį kartą. Kažkokia moterėlė paprašė mane, kad ateičiau pagiedoti į jos mamytės šermenis. Aš tos moters nepažinojau, pasirodo, ji sribo Gasio sesuo. Kai į rūšį, kur vyko šermenys, įėjo Gasys, iškart supratau, už kieno motinos vėlė meldžiuosi. Priėjo prie manęs, pasisveikino, dar pasakė – kažkur aš esąs lyg ir matytas jam. Panašiai ir aš atsakiau, bet nei vienas, nei antras neužsiminėm, kokiomis aplinkybėmis turėjome „garbės“ susipažinti. Jam, matyt, buvo nepatogu, o aš taip pat vengiau viešintis, nes dar buvome beteisiai. Prieš keletą metų girdėjau jį mirus.

Apie Jurbarko sribą Ražauską dar irgi turiu ką papasakoti. Kartą, kai aš dar nebuvau išėjęs į mišką, buvo parėjęs į namus brolis Alfukas-*Jaunutis*. Mamytė tada namuose buvo viena, aš buvau kažkur išėjęs. Apie antrą valandą dienos mamytė sako Alfukui:

– Eik į daržą, paskink agurkų, aš tau pietums ką nors padarysiu.

Tik spėjo Alfukas išeit pro duris, kitoje namo pusėje devyni sribai pasirodė, tarp jų ir Ražauskas. Kaip tik tuo momentu į namus parėjau aš. Tik suklego sribai, ėmė šaukti:

–Bandit! Bandit! – ir iškart pasipylė šūviai.

Pamaniau, kad ant manęs jie šaukia. Pasirodo, Alfukas, eidamas skinti agurkų, kaktomuša už namo kampo susidūrė su ginkluotu sribu. Taip netikėtai, kad nei vienas, nei kitas nespėjo pavartoti ginklo. Alfukas turėjo kišenėj parabelį, bet išsitraukti nespėjo, sugniaužė kumščius ir trenkė sribui į krūtinę, tas nugriuvo į griovį. Kol išsikapanojo, brolis jau buvo miške. Na ir pradėjo sribai tąsyti mamą: „Tu šiokia, anokia, kas buvo užėjęs... Sūnus? Alfonsas?“ Mama ginasi: „Ne Alfonsas, nežinau kas, nepažįstu. Užėjo žmogus be ginklo, paprašė valgyti, sakau, eik į daržą, agurkų pasiskinsi...“ Bet ar tau jie patikės! Kaip ėmė daužyt viską, kas po ranka pakliuvo. Pirmiausia nušovė šunį, išdaužė langus, išgriovė virtuvės krosnį, o tą špižinį rėmą su ringėmis, kur puodus kaičia, nunešė ir įmetė į šulinį. Šulinyje ant virvutės buvo įleistas pieno bidonėlis, rėmas, krisdamas į šulinį, tą virvutę nutraukė ir bidonėlį su pienu nugramzdino į dugną. Vanduo pabalo kaip išrūgos. Visa tai vyko pagal Ražausko komandą, mat jis buvo lyg ir tų sribų vyresnysis. Kitą dieną su broliu Motiejum teko gerokai paplušėti, kol visą šulinio vandenį išsėmėm. Negana to, viską išdaužė ir pasiglemžė, apspito mane ir ėmė reikalaut, kad pasakyčiau, kur brolis Alfonsas. Aš atsakiau, kad apie Alfonsą nieko nežinau, kad po to, kai jis išėjo iš namų, nė karto su juo nebuvau susitikęs, taip pat ir jis nė karto nebuvu namuose pasirodęs. Dar kažką pridūriau, kas sribui Ražauskui, matyt, labai nepatiko, nes jis, dar nespėjęs užčiaupti burnos, vožė kumščiu man tiesiai į dantis. Prakiрто lūpą, pasipylė kraujas... Kiti sribai tvarte buvo prisirinkę kiaušinių ir juos visai iš nedidelio atstumo ėmė svaityt į mane. Pataikė į galvą, į veidą, į krūtinę...

– Eik, nusiprausk tu, banditų išpera! – šaukia ant manęs Ražauskas.

O aš jam sakau:

– Tyčia nesiprausiu... Tegu žmonės mato, ką jūs iš manęs padarėte...

Tada Ražauskas sako:

– Mes tave nuprausim.

Sukibo dviese už parankių, trečias šautuvo vamzdį į nugarą įrėmė ir stumia kūdros link. Matau, velnias bus... Įstums į kūdrą su visais drabužiais, neleis išlipti, paskandins ten jie mane kaip kačiuką.

– Gerai, – sakau, – paleiskit, pats nusiprausiu.

Paleido. Prausiuosi, o kraujas iš perskeltos lūpos vis nesiliauja tekėjęs. Tą dieną jie manęs kažkodėl neareštavo, paliko namuose. Gal todėl, kad labai jau buvau išterliotas. Juk ir viršininkai už tokius darbus Ražauską kažin ar būtų pagyrę?

Su Ražausku dar kartą teko susitikti jau grįžus po visų lagerių ir tremčių į Lietuvą. Užėjau kartą Jurbarko į milicijos pasų skyrių registracijos reikalais. Sėdi ten dvi darbuotojos, pasisakiau joms ko atėjęs. Kur buvęs, kur nebuvęs, atėjo ir Ražauskas. Nužvelgė mane nuo kojų iki galvos:

– Tai ką? Parvažiavai?

– Kaip matote, – atsakiau.

– Gali nesidžiaugti, niekas tavęs čia neregistruos. Ateis „načialnikas“, pasakysiu jam, kad neregistruotų, galėsi keliauti iš kur atkeliavęs. Mums čia tokių nereikia, kad paskui keršytum ir man ramybės nebūtų... – apsisuko ir išėjo pro duris.

Likusios vienos, moterys paklausė, pas ką aš norėčiau prisiregistruoti. Pasakiau, kad pas Dikšą.

– Gerai, – sako, – tegu ateina vienas Dikša su namų knyga, o tu pats „načialnikui“ nė nesirodyk.

Taip ir padarėm. „Načialnikas“ buvęs apygirtis, jos pakišusios jam mano dokumentus, tai jis ir pasirašęs. Daugiau Ražausko niekur nesutikau. Iš Jurbarko jis išnyko, gal ir pabijojo, kad nekeršyčiau...

Tardė dar toks vienas storulis tardytojas. Tas tai labai mėgo batų kulnimis užšokt ant pirštų. Jis taip numindė man pirštus, kad šie sutino. Pamatė korpusinis (kuris prižiūri tam tikrą korpusą ar kalėjimo dalį) ruselis, jam, matyt, manęs pagailo. Jis iš kitų kalinių ėmė rankioti man maistą. Liepė nevaikščirot, gulėt, nes kojos buvo labai sutinusios. Kviečia į tardymą, o aš negaliu paeit, kojos nelaiko. Tada atėjo tardyt į kamerą. Buvau užsiauginęs ilgus plaukus, tai ėmė tampyt už plaukų. Tas korpusinis jiems pasakė:

– Jei tardot, tai tardykit, o kankint žmogaus čia neleisiu.

Man būnant suimtam, 46-ame Paslauskinės miško kvartale nušovė Mečislovą Pocevičių-*Puškiną*, Anelę Sutkaitytę-*Gegutę* (g. 1924 m. Jurbarkų kaime) ir Klemenšą Juškį-*Žaibą*. Atvežė juos į stribyno kiemą, atvedė mane jų atpažint. Pocevičiui buvo nunešta pusė galvos, o Juškys ir *Gegutė* tarsi gyvi gulėjo, net be kraujo žymių. Tuo metu, pasirodo, žuvo ir kažkoks stribų viršininkas.

Jurbarko man sudarė bylą ir išvežė į Kauną. Teisė Kaune „Osoboje sovesčianije“ (Ypatingas pasitarimas), nuteisė dvidešimt penkeriems metams lagerio. Teko kalėti Džeskasgane, Karagandos srityje, kur išbuvau septynerius su puse metų, dirbau švino ir vario kasyklose.

PAVIDAUJO BŪRIO PARTIZANAI 1944 – 1954 M.

1. Adomaitis Antanas, Kazimiero-*Dūlis*, g. 1925 m. Pavidaujo k.
2. Aksamitauskas Juozas, Antano-*Vytas*, g. 1922 m. Pavidaujo k., Eržvilko vlsč., Jurbarko r. Žuvo 1946 02 13 Kavolių k., Eržvilko vlsč., pas Šimaitį.
3. Aksamitauskas Bronius, Juozo-*Tuleikis*, g. 1928 m. Jokūbaičių k., Jurbarko vlsč., suimtas, nuteistas 25-eriems metams, žuvo lageryje.

4. Aksamitauskas Antanas, *Antano-Telviakas*, suimtas namuose ariant lauką, be ginklo, teistas 20 metų katorgos darbų, bausmę atliko Vorkutos lageryje ŠŪ-2 (rusų k.).

5. Endrijaitis Bronius-*Putinas*, g. 1916 m. Pavidaujo k. (kt. žiniomis, Vencloviškių k.), žuvo 1946 05 22 Žukaičių k., prie Šaltuonos.

6. Endrijaitis Stasys-*Kaziukas* (Broniaus brolis). Žuvo 1945 m. vasarą Balnių k.

7. Beržinskas Klemensas-*Žaibas*, *Algis*, g. 1928 m. Paalsio k., suimtas 1948 m., mirė 1987 m.

8. Globys Juozas-*Zigmas*, g. 1905 m. Kavolių k., Girdžių apyl., Jurbarko r. Žuvo 1948 m. Kavolių k.

9. Globys Kleopas-*Kęstutis*, g. 1912 m. Kavolių k., Girdžių apyl. Žuvo 1945 m. rudėnį savo tėviškėje, sudegė daržinėje įrengtoje slėptuvėje su kovos broliu A. Masiuliu.

10. Kvedys Alfonsas, Juozo-*Jaunutis*, g. 1926 m. Pažerų k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1949 08 10 Liudvinavos k.

11. Kvedys Izidorius, Juozo-*Saulius*, g. 1918 m. Pažerų k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1949 m. Antakalniškių I-ajame kaime, Jurbarko r.

12. Kvedys Adolfas-*Girėnas*, g. 1929 m. Pažerų k., Jurbarko r. 2005 m. gyveno Jurbarko.

13. Kisieliūs Gaudentas, Mato-*Tomas*, *Arėjas*, g. 1905 m. Kavolių k., Jurbarko vlsč., suimtas 1949 11 06, žuvo 1951 m. Lukiškių kalėjime Vilniuje.

14. Kisieliūs Jonas, partizanų Antano, Juozo ir Telesforo tėvas, kilęs iš Pavidaujo k., suimtas 1945 m. ir nukankintas areštinėje.

15. Kisieliūs Antanas, Jono-*Mikutis*, *Vilius*, *Varpas*, 2005 m. gyveno Jurbarko.

16. Kisieliūs Juozas, Jono-*Genius*, g. 1917 m. Pavidaujo k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1953 m. kovo mėn. Kartupių k., Varlaukio apyl.

17. Kisieliūs Telesforas, Jono-*Bitinas*, *Česlovas*, g. 1915 m. Pavidaujo k., žuvęs 1946 02 13 Ridikiškių k., Eržvilko vlsč. pas Jackį.

18. Juškys Klemensas, Prano-*Žaibas*, g. 1924 m. Paantvardžio k., Jurbarko r. Žuvo 1949 05 31 Paslauskinės miške prie Stakių kartu su M. Pocevičium ir A. Sutkaityte.

19. Masiulis Augustinas-*Saulius*, g. 1920 m. Jurgelionių k., Siesikų vlsč., Ukmergės r. Žuvo su K. Globiu Kavolių k., Eržvilko vlsč., daržinėje įrengtoje slėptuvėje. Abu sudeginti.

20. Mačiulis Kazimieras-*Kajetonas*, g. 1905 m. Butkaičių k., Jurbarko r. Žuvo 1945 m. vasarą prie Šimkaičių.

21. Marinas Jonas, Antano, g. 1922 m. Čepaičių k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1945 03 30 Džiugiryje.

22. Marinas Albinas (Jono brolis), Antano, žuvęs.

23. Palubeckas Juozas, Rapolo-*Simas*, g. 1920 m. Pavidaujo k., suimtas 1953 05 23, sušaudytas 1954 12 02 Maskvos Butyrkų kalėjime.

24. Pažereckas Antanas-*Dzidorius*, g. 1922 m. Pavidaujo k. Žuvo 1951 m.

25. Pažereckas Stasys, Antano, g. 1927 m. Pavidaujo k. Žuvo 1949 m. Pavidaujo miške.

26. Petrauskas Jonas, Prano-Šarūnas, g. 1930 m. Skirsnemuniškių k., Jurbarko r. Žuvo 1951 12 05 Paalsio k., Šimkaičių apyl. Bunkeryje pas Vinčą Bakšaitį kartu žuvo J. Kapturauskas ir I. Tverkus.

27. Pečkaitis Jonas, Kazimiero-Krapavickas, Albertas, g. 1925 m. Butrimų k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1949 08 10 Liudvinavos k., Šimkaičių vlsč.

28. Puišys Antanas, Antano-Valentinas, g. 1907 m. Pavidaujėlio k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1946 06 14 (15), sužeistas susisprogdino Šapališkėje su broliu Juozu.

29. Puišys Juozas, Antano-Justinas, g. 1909 m. Pavidaujėlio k. Žuvo 1946 06 14 (15).

30. Rekešius Antanas, Simo-Vytas, g. 1913 m. Rukšnių k., Jurbarko vlsč. Žuvo 1952 m. prie Vertimų k., Žindaičių apyl., Jurbarko r.

31. Rekešius Petras, Simo-Žiogas, g. 1919 m. Rukšnių k. Žuvo 1948 m. rudenį prie Miliušgirio su Rapolu Tervainiu.

32. Vilčinskas Jonas, Kazimiero-Algis, Svajūnas, g. 1930 m. Paantvardžio k., Jurbarko r. 1952 – 1953 m. Jūros srities štabo narys, paskutinis apygardos vadas, žuvo 1953 09 18

Antanavoje, Šimkaičių apyl. kartu su Dobrovolskiu-Ramūnu.

33. Pauparas Povilas-Šarūnas, g. 1915 m.

34. Angelskis Antanas Liudovikas (Liudas), g. 1917 m. Džiugų k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1947 m.

IŠ ANTANO KISIELIAUS PRISIMINIMŲ APIE POVILĄ PAUPARĄ

Tai buvo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės puskarininkis. Vokiečių okupacijos metais Kaune turėjo kažkokią tarnybą. 1944 m. vasarą, artėjant antrajai raudonosios okupacijos bangai, metė tarnybą, paliko Kauną, atvyko į Pavidaujį ir laikinai apsigyveno savo uošvijoje pas Praną Girdžių, aplinkinių kaimynų Norkų Bronium vadinamą. Pats Povilas Pauparas buvo kilęs iš Žemaitijos, nuo Kelmės ar dar iš toliau, todėl vietiniai Pavidaujo gyventojai nė pavardės jo nežinojo. Buvo vedęs Prano Girdžiaus dukrą Marytę. Marytė gyveno pas tėvus legaliai, o Povilas slėpėsi, niekam nesirodė, be to, specialiai jo niekas ir neieškojo. Kai atsibodo vienam namuose kiurksoti, atėjo į mišką pas partizanus, bet ir tada dažniausiai lindėjo uošvijoje. Areštavus Gaudentą Kisielių-Tomą, Pauparas-Šarūnas ėjo Kadagio kuopos vado pareigas (1946 – 1947 m.). Kada jis iš mūsų akiračio pranyko, negaliu tiksliai pasakyti, greičiausiai jau po mano arešto. Kadangi MGB organų nebuvo iššifruotas, jo asmenybė nenustatyta, jis ramių ramiausiai pasitraukė kažkur netoli Kauno ir dirbo girininkijoje. MGB jautė, kad yra kažkoks Šarūnas, dalinio vadas, tik nežinojo, kas jis toks. Kartą operatyvinio skyriaus viršininkas kapitonas Demidenko klausė manęs, kas tas Šarūnas ir kaip jis atrodo, kokia jo išvaizda. Atsakiau, kad pavardės jo nežinau, jis ne iš šio krašto, o išvaizda tokia: aukštas, juodais plaukais. Iš tikrųjų jis buvo mažesnio nei vidutinio ūgio ir visai nuplikusiu pakaušiu.

Buvau jį kartą sutikęs Jurbarko apskr. 1978 metus, pasikalbėjom. Nebuvo jis nei teistas, nei tardytas. Dabar jau miręs.

Gimiau Jurbarkų kaime, Jurbarko valsčiuje, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvo šeši vaikai: Pranas ir Juozas (g. 1923 m.), Antanas (1926 m.), Vladas (1929 m.), Natalija (1930 m.), Zita (1933 m.). Tėvas Pranas, buvęs Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, gavo 6 ha žemės. 1918 m. iš Antakalniškių kaimo išėjo su kitais vyrais ir kovojo iki pat Nepriklausomybės atkūrimo. Tėvas turėjo puskarininkio laipsnį, buvo apdovanotas Nepriklausomybės kovų ir Vilniaus išvadavimo medaliais, turėjo savanorio pažymėjimą. Tėvas yra daug pasakojęs apie tas kovas, bet argi mums, vaikams, tada buvo svarbu. Apie jo atsiminimų užrašymą nebuvo ir minties – įsivaizdavome, kad tėvas amžinai bus gyvas...

Dar labai gerai prisimenu 1940 metus. Tada man buvo jau vienuolika, bet apie pirmuosius rusus, įžengusius į Lietuvą, negalėčiau nieko pasakyti. Lankiau mokyklą, o per atostogas anais laikais vaikų be darbo niekas nelaikydavo, todėl buvau išvežtas į kaimą pas dėdes gyvulių ganyti. Kai rudenį grįžau į mokyklą, Jurbarkė jau viešpatavo bolševikai. Prie gimnazijos buvo įsikūręs jų štabas. Dauguma jų buvo pasieniečiai, laikė labai daug šunų. Ryškiausias jų uniformos atributas buvo žalios kepurės, todėl daugelis juos vadino žaliakėpuriais.

Brolis Antanas vokiečių okupacijos metais dirbo prie žemės ūkio darbų. 1944 metų vasario 16 dieną, kai generolas Povilas Plechavičius Lietuvos jaunimą pakvietė stoti į Vietinę rinktinę, jis, kaip ir tėvas, įstojo savanoriu, dar neturėdamas aštuoniolikos. Tarnavo Seredžiuje. Ten stovėjo visa jurbarkiečių kuopa. Vėliau jų 309-ą batalioną išvežė į II-ąją Varėną apmokymams, ten jiems teko pakariauti su lenkų Armijos Krajovos gaujomis. Tuomet su broliu bendravome laiškais. Kai gegužės mėnesį vokiečiai Vietinę rinktinę išvaikė, brolis pasitraukė į Daugus, kur veterinarijos gydytoju dirbo mūsų dėdė Antanas Meškauskas, prie vokiečių dirbęs pagalbinėje policijoje, po karo teistas. Su tuo dėde buvom sutarę kartu trauktis į Vakarus, bet juos frontas pasiekė pirmiau, ir mes dėdės atvažiuojant nebesulaukėme. Užėjus rusams, brolis iš Daugų traukėsi į tėviškę, bet Prienų rajone jį areštavo rusų NKVD. Vėliau jis pasakojo, kaip per tardymą Prienuose jis apsimesdavęs nevispročiu: sūrio gabalą į burną, akis varto ir nieko nešneka. Areštinėje brolių išlaikė tris mėnesius, visas nušašo, kūną išvertė votimis, bet pagaliau jį paleido. Parėjo namo sulysęs, teko guldyti į ligoninę. Ten jis pradėjo susitikinėti su partizaninio pogrindžio žmonėmis. Naktimis išeidavo iš palatos į šalia buvusį pušyną. Netrukus apie tai sužinojo ligoninės vedėjas Povilas Petrevičius. Pasikvietęs mamą įspėjo, kad jos vaikas negerai daras, naktimis išeinąs iš palatos, matant pašaliniams, naktimis su kažkuo susitikinėjęs, jiems galįs pridaryti nemalonumų.

Kiek apgydę Antaną išleido į namus. Tuo metu jį jau „lietė“ kariuomenė, bet jis net nesiruošė eiti į ją. Bendraudamas su moksleiviais, įkūrė antisovietinę pogrind-

dinę organizaciją labai nekaltu pavadinimu „Lietuvių būrelis“. Mūsų pagrindinis tikslas buvo palaikyti ryšį su partizanais miške, juos remti medikamentais, spausdinti ir platinti atsišaukimus, perduoti į miestą žinias, kenkti bet kokioms bolševikų akcijoms, agituoti prieš juos žmones ir t. t. Mes namuose turėjom spausdinimo mašinėlę, patys kurdavome tekstus ir mašinėlę juos daugindavome.

Aš turėjau rusišką šautuvą ir rusišką desantininko automatą su atlenkiama buožė. 1945 m. gegužės mėn. brolis Antanas su tuo automatu išėjo į Jurbarko partizanų būrį, kuriam tuomet vadovavo Petras Paulaitis. Būrys laikėsi Jurbarko valsčiaus vakarinėje dalyje, Montvilių miške. Čia buvo drėgna, vasarą daug uodų, vyrai gyveno palapinėse, prie angos tekdavo nuolat kūrenti laužą. Maistu apsirūpindavo aplinkiniuose kaimuose: Montviliuose, Miškininkuose.

Dar 1945 metų pradžioje Jurbarko daboklėje (K. Donelaičio g.) buvo uždarytas vienas ryšininkas. Partizanai nutarė jį išvaduoti. Operacijoje dalyvavo mano brolis Antanas, ryšininkas Juozas Jonelaitis, partizanus vedė Jurbarko gyventojas Viktoras Milius. Daboklę saugojo trys sargybiniai. Su sargybinio stribu Pranu Puišiu iš Dainių kaimo buvo sutarta, kad per operaciją jis pasitrauks kartu su partizanais. Antras sargybinis buvo Vytautas Ramanauskas, trečio pavardės nebepamenu. Įvykus susišaudymui, brolis šovė į besipriešinantį sargybinių Ramanauską, bet užsikirto to desantinio automato spyna. Partizanai puolė prie daboklės durų, bet neišstengė jų nei atrakinti, nei išlaužti. Netoliese buvo rusų garnizono štabas. Ten budėjęs karininkas, išgirdęs šūvius, ėmė šaukti: „Trevoga!“ (Pavojus!) ir šaudyti iš pistoleto. Pajutę, kad gali būti blogai, partizanai per daržus, pro žydų sodą laimingai pasitraukė į mišką. Kartu su visais pasitraukė ir stribas Puišys, kuris perėjo į partizanų būrį.

1945 metų rugsėjo mėnesį brolis Antanas su tuo Puišiu parėjo į savo namus. Tuo metu aplink stovėjo rusų kareiviai, o pas mus gyveno rusų leitenantas Aleksandrovas. Tėvai bijojo, kad tik jis nepastebėtų Antano. Pušyne prie ligoninės buvo iškasta žeminė slėptis nuo lėktuvų antskrydžių. Brolis apsigyveno toje žeminėje. Iš miško jis parėjo ginkluotas vokišku automatu ir septinto kalibro mauzeriu. Namuose tų ginklų nelaikysi. Nunešėm pušynan ir, suvynioję į maišus, paslėpėm. Vasarą tas leitenantas su kareiviais laukuose rengdavo pratybas. Kartą per lietų visi bėgo slėptis į ūkininko daržinę. Vėliau mums tas leitenantas pasakojo, kad į juos, beeinančius daržinėlę, nuo bertainio metė granatą. Leitenantas puolęs ant to žmogaus, keliese jį užgulė ir nuginklavė. Pasirodo, tai buvo tas pats Puišys. Išgirdę leitenanto pasakojimą, mes susirūpinome. Jeigu jį paėmė gyvą, tai tardomas jis gali prasitarti ir apie brolį. Pasakėm broliui.

– Jeigu dabar grįšiu į mišką, ten gali būti palikta pasala, – atsakė brolis.

Susiskambinome su kitu broliu Juozu, kuris tuo metu dirbo Raudonėje valsčiaus komsorgu, ir paprašėm parvažiuoti į namus, bet jis nesutiko ir liepė Antanui atvažiuoti pas jį. Juozas Antaną įdarbino Žemės dalijimo komisijos sekretoriumi. Antanas buvo karštoko būdo, pasiginčydavo su kitais komisijos nariais. Dažnai grįždavo į namus, o iš namų nuvažiuodavo į tą patį Jurbarko partizanų būrį. Tuo metu jau veikė Petro Paulaičio vadovaujama LLG Jurbarko partizanų rinktinė (dar prie vo-

kiečių Paulaitis įkūrė LLGS – Lietuvos laisvės gynėjų sąjungą, prie rusų ji pavadinta LLG – Lietuvos laisvės gynėjai). Iš Paulaičio brolis gaudavo partizaninės spaudos, kurią perveždavo į Skirsnemunės būrį.

Vieną šeštadienį jis parsinešė į namus tos spaudos. Mes dar ją paskaitėm. Vakare jau ruošėsi garlaiviu plaukti atgal į Raudoną ir paprašė, kad jį palydėčiau. Lydžiu ir skubu, nes vakare gimnazijoje šokiai, norisi suspėti. Brolis pastebėjo, kad nerimauju, ir klausia:

– Ko tu nerimauji? Ko tu nerimauji?

– Gimnazijoje šokiai, – sakau jam.

Kad jis ėmė mane auklėti:

– Ką tu galvoji! Lietuva kraujuje paskendusi, o jūs šokat, linksminatės...

Nors labai nemalonu buvo, bet išklausiau. Brolis įsėdo į garlaivį ir išplaukė, o aš vis vien nuėjau į šokius. Namu grįžau jau po dvyliktos, o namuose triukšmas, tėvai nemiega, man priekaištauja:

– Ką jūs darote, jūs mus pražudysit...

Pasirodo, pilnas kiemas buvo rusų enkavedistų ir sribų, ieškojo dviračio, ieškojo Antano. Vėliau paaiškėjo, kad apie brolių pranešė Juozas Jonelaitis. Suerimau, kad Antaną gali areštuoti. Brolis, nuplaukęs iki Šilinės, išlipo iš garlaivio ir nuėjo į Skirsnemunės būrį. Ten jam pasakė, kad jo jau ieško Raudonėje, ir brolis į Raudoną nebegrižo. Skirsnemunės būrys buvo įsikūręs rytinėje valsčiaus dalyje – tarp Skirsnemunės, Raudonės ir Šimkaičių. Iš pradžių tas būrys, vadovaujamas Juozo Murausko-*Tigro*, veikė kaip *Aido* būrio skyrius, o vėliau buvo suformuotas kaip atskiras būrys, kuriam vadovavo Zenonas Mileris-*Kazas* (nuo vardo Kazimieras). Brolis buvo paskirtas Milerio adjutantu. Jie visą laiką vaikščiodavo kartu – nueidavo iki Dainių pelkės, bet prie mūsų tėviškės prisiartinti vengė, nes per daug arti buvo miestas, kur stovėjo gausus rusų garnizonas. Taip Antanas ir pasiliko Skirsnemunės būryje.

1946 m. birželio mėn. būrio vadą Milerį partizanų vadovybė atleido iš pareigų už grubius partizanų statuto pažeidimus – per daug vartojo alkoholio. Vietoj jo paskyrė Kazį Šimkų-*Liudą*, kilusį iš Rotulių kaimo netoli Jurbarko. Nuo tada brolis vaikščiojo su *Liudu*. Jiedu išėjo į rinktinės štabą pas Paulaitį, o būriui vadovauti paliko jaunesnįjį puskarininkį Adolfą Paškauską-*Vanagą* (g. 1919 m. Pauliuose). Nuo 1946 m. Sekminių Šimkaičių miškus šukavo rusų NKVD kariuomenė. Vyrai nutarė pasitraukti iš miškų į kaimus. Birželio septynioliktosios naktį jie atvyko į Endriejaičio sodybą Jakaičių kaime ir apsistojo daržinėje. Iš pradžių buvo planuota apsistoti Skirsnemuniškių kaime pas Padleckį, bet ten jau slapstėsi dvi moterys – Adelė Pavalkienė ir Olė Dailidaitė – Dėdelienė iš Raudonių kaimo. Senukai Endriejaičiai turėjo tarnaitę, kuri partizanams ruošė maistą ir nešė į daržinę. Apie vienuoliktą valandą į kaimynų sodybą atvažiavo du pilni sunkvežimiai sribų ir rusų, kuriuos partizanai pamatė per daržinės plyšius. Keli sribai atėjo ir pas Endriejaičius, reikalaudami paruošti pastotę, atseit reiks vežti kaimyno buožės turtą. Supratę, kad čia nesaugu, partizanai išplėšė kelias lentas ir, išlindę per skylę, nuėjo į rugių lauką. Jų buvo vienuolika vyrų.

Tie sribai išvažiavo, bet atvažiavo kiti. Partizanai ryšininę Adolį Kvedį pasiuntė į tą pusę, kur buvo pririštos karvės, ir liepė duoti ženklą: jeigu nieko nėra, perkelti karves. Kvedys nuėjęs karves perkėlė, bet žiūri, kad partizanai iš rugių nesitraukia. Netrukus rusai čia ėmė traukti kariuomenę: atvažiavo jų garnizonai iš Raudonės, Šimkaičių, Jurbarko, Griškabūdžio. Apie keturioliką valandą į dangų pakilo raudona raketa – signalas pradėti puolimą. Iš visų pusių į rugių lauką rusai atidengė uraganišką ugnį. Kulkosvaidžių, automatų ir šautuvų salves lydėjo klaidūs rusų kareivių klyksmas. Žinoma, tai buvo psichologinė ataka, norint sukelti partizanų paniką. Partizanai rugiuose neturėjo jokios priedangos, rusai juos kapojo iš kulkosvaidžių netgi į medžius įsilipę, o partizanai iš rugių lauko jų net matyti negalėjo.

Žuvo dešimt vyrų, tik vieną Kazį Gecevičių-*Karuzą* paėmė gyvą.

1946 06 18 Jakačių kaime buvo nukauti:

1. Antanas Pavalkis-*Papartis*, g. 1908 m. Naukaimyje, Jurbarko vlsč.
2. Adolfas Paškauskas-*Vanagas*, g. 1919 m. Paulių k.
3. Edvardas Paškauskas-*Žvaigždė* (broliai), g. 1929 m. Paulių k.
4. Kazys Nikžentaitis-*Lokys*, g. 1923 m.
5. Antanas Stulgaitis-*Vilkas*, g. 1921 m. Raudonėlių k.
6. Juozas Veselis-*Balandis*, g. 1922 m. Vėžlaukio k., Tauragės apskr.
7. Juozas Galbuogis-*Štrausas*, g. 1918 m. Skirsnemuniškių II-ajame k.
8. Stasys Oržakauskas-*Vėjas*, g. 1906 m.
9. Jurgis Simonavičius, g. 1915 m. Paalsio k., Jurbarko vlsč.
10. Jonas Šimulynas, g. 1926 m. Graužų k. (kitur – Vencloviškių k.).

Gyvo paimto Kazio Gecevičiaus parodymais, jis esą nušovęs MGB karininką. Po kautynių čekistai surinko žuvusiųjų ginklus, sukabino juos ant Gecevičiaus ir varėsi. Adolfas Kvedys su Pavalkiene ir Dailidaite laimingai pasitraukė iš kautynių vietos ir nuėjo į sutartą vietą Paantvardžių kaime laukti iš rinktinės štabo grįžtančių mano brolio ir *Liudo*. Kvedys jiems viską papasakojo, ir jiedu vėl grįžo į Jurbarką pas Paulaitį.

Per susišaudymą pas Žukauskus buvo parėjęs persirengti vienas Žukauskų sūnus – Leonas, mano bendraklasis. Prasidėjus šaudymui, jis irgi bėgo iš namų, bet pievoje jį sužeidė į pilvą. Nubėgęs pas kaimyną, prašė paslėpti. Pastebėjęs, kad kraujas iš vidurių veržiasi, kaimynas pakinkė arklių ir vežė jį į ligoninę, bet pakeliui Leonas užgeso. Sargyboje buvusį jo brolių Vinčą Žukauską suėmė ir teisė. Jis gavo dešimt metų, iš Sibiro nebegrižo. Visą Žukauskų šeimą 1948 m. gegužės 22 d. ištrėmė į Igarką.

1949 m. gegužės 31 d. Paslauskinės miške žuvo:

1. Anelė Sutkaitytė-*Gegutė*.
2. Mečislovas Pocevičius-*Puškinas*.
3. Klemensas Juškys-*Žaibas*.

Jų palaikai buvo sumesti į vokiečių gynybinius apkasus prie žydkapių.

1946 m. lapkričio mėn. Globių miške žuvo Kazys Šimkus. Jis ėjo su Dailidaite, o mano brolis Antanas su partizanų Pranu Kasperavičiumi-*Lušu* ėjo mišku iš paskos.

Tiedu pirmieji pakliuvo į pasalą – Šimkų nušovė, o Dailidaitė liko gyva. Ėjusieji iš paskos, išgirdę šūvius, toliau nebėjo, pasuko į Kuturius. Neseniai sutikęs Dailidaitę, paklausiau apie aną įvykį, bet ji kategoriškai teigė Šimkaus neatsimenanti, todėl šiandien iškyla daug neaiškumų. Bet ji gerai prisiminė, kaip per kautynes Jakaičiuose, traukdamasi su Pavalkiene iš apšaudomos sodybos, matė ant kelio gulintį su kulkosvaidžiu enkavedistą ir bėgdama šaukė: „Vyrų, supa, traukitės!“

1947 m. sausio 3 d. sniego laukuose visai nebuvo. Brolis Antanas ir Petras Rekešius-Žiogas atėjo pas Mikutavičių kaimo gyventoją Švedą. Prieš tai ta pati Dailidaitė slapstėsi Paalsio kaime pas Atkočaitę ir veikė kaip ryšininkė, o kai būrys žuvo, ji persikėlė į Jurbarko valsčiaus vakarinę pusę. Partizanai ją apgyvendino Daugaitėlių kaime pas Vincą Grigaitį, kuris dirbo buvusiam dvare išikūrusio ūkio ūkvedžiu. Švedas mano brolių ir Rekešių atsivedė pas tą Grigaitį. Naktį nutarė išeiti, bet Švedas pasiūlė pernaktuoti. Jie atsisakė ir išėjo į Lukšių kaimą, kur pas Žukauską susitiko su kitais partizanais. Jie buvo šešiese:

1. Pranas Gedaitis-Beržas.
2. Antanas Rekešius-Vytautas.
3. Petras Rekešius-Žiogas (broliai).
4. Pranas Kasperavičius-Lušas.
5. Antanas Meškauskas-Meška.
6. Valius Gedaitis-Bogras.

Sausio mėnesį daržinėje buvo šalta, tad visi miegojo kambaryje. Sargybą ėjo Žukauskų sūnus Vincas – jis kieme kapojo malkas ir stebėjo. Bekapojant nulūžo kirvakotis, jis nuėjo pas kaimyną pasiskolinti kirvio, o ten jau laukė enkavedistai ir paprašė dokumentų. Jis pasakė dokumentus palikęs namuose, tuoj atnešias, bet tie jo nebepaleido ir ėjo kartu. Parsiveda jis kelis enkavedistus, įeina į virtuvę – ten viskas gerai, bet partizanai, išgirdę virtuvėje šnekant rusiškai, griebėsi ginklų. Kai rusai atidarė duris, partizanai kirto į juos iš automatų ir per langus šoko į lauką, vieni pusiau apsirengę, kiti tik su apatiniais. Kasperavičių-Lušą nušovė kieme, o Rekešiai ir mano brolis pasileido bėgte tolyn nuo namų. Pro šalį ėjusi viena moteris vėliau man papasakojo: „Einu ir matau, kaip kulkos, smigdamos į žemę, tai viename, tai kitam šone sudulka. Aš meldžiuosi ir Dievo prašau, kad tik nepataikytų, kad tik nepataikytų... Matau: jau vienas pradėjo atsilikti, sukti į šoną, o du bėga kaip prisukti...“

Tas, kuris ėmė atsilikti ir sukti į šoną, buvo mano brolis. Jam pataikė į koją. Supratęs, kad nebepabėgs, jis prigulęs dar porą kartų patraukė į rusus ir trumpam juos sulaikė. Enkavedistai, pamatę, kad brolis sužeistas, bandė jį paimti gyvą, bet jis, paleidęs į juos dar kelias serijas, nusišovė. Jau prieš tai jis man buvo sakęs, kad gyvas niekada nepasiduos.

Gedaičiai įlindo į daržinę, pasislėpė po linais, ir niekas jų nebeieškojo.

Pranas Gedaitis prie vokiečių tarnavo pagalbinėj policijoj Jurbarko, vėliau buvo perkeltas į Šimkaičius, 1944 m. išėjo savanoriu į Plechavičiaus armiją. Frontui traukiantis, traukėsi kartu su vokiečiais į Vakarus, bet rusai jį paėmė ir sugrąžino atgal.

Tada jis vėl grįžo į tėviškę, o čia niekas nežinojo, kad rusai jį užverbavo ir paleido. Kai partizanai sutiko jį Jurbarko apylinkėse, jis turėjo vokišką pistoletą ir vyrams paaiškino, kad atseit slapstosi. Tai ką? Mūsų žmogus. Eikš pas mus į būrį. Slapstysimės kartu. Partizanai pasikvietė Gedaitį į Jurbarko būrį, kuriam tuomet vadovavo Paulaitis, ir davė *Beržo* slapyvardį. Taip Gedaitis ir pasiliko būryje.

Naktį jie išlindo iš linų ir nuėjo į Meškininkų kaimą pas Prano pažįstamą Frejerienę. Pasiguodė atitrūkę nuo būrio. Frejerienė pasakė, kad dieną buvo užėjusi partizanė Lina Frejerienė-*Gegutė*, *Zita* ir pasakiusi, kad jie apsistoję Švedinėj negyvenamame ūkyje. To jam ir tereikėjo. Tuojuo jis davė žinią į Jurbarką, ir kitą dieną, kaip pasakoja partizanai, pilnas kiemas buvo rusų kareivių ir sribų. Daržinėje tuo metu slapstėsi trise: Petras Pavlaitis-*Sniegas*, *Akmuo*, Linos vyras Izidorius Frejeris-*Valteris*, uniformotas, ryžtingas, drąsus, bet šiek tiek žiaurokas vyras, ir pati Lina. Iš visų pusių jiems šaukė: „Pasiduokit! Apsupti! Jei ne, uždegsim“. Kai tokia situacija, niekur nedingsi. Pirmutinė išlindo Lina, paskui pasidavė Pavlaitis, o Frejeris liko. Stribai vėl šaukia, kad jis išlįstų, liepia Linai eiti pasakyt, kad pasiduotų, bet ta neina, tada siunčia Pavlaitį, ir tas neina... Netrukus pasigirdo duslus šūvis. Stribą Banį pasiuntė pasižiūrėti, ar anas dar gyvas, bet Banys irgi atsisakė eiti. Galiausiai pasiuntė Banį ir Pavlaitį. Jie dviese įlindo į bunkerį ir rado Frejerį persišovusį, bet dar gyvą. Banys iškart griebė už pistoleto, po to už Frejerio laikrodžio ir liepė Pavlaičiui tylėt. Kai jie dviese ištempė Frejerį į paviršių, šis dar gargaliavo, bet greit užgeso.

Po šios išdavystės Pranas Gedaitis su broliu Valiumi legalizavosi. Paskui pasikeitė pavardę į Juodvalkio, apsigyveno Raseiniuose, o jo brolis gyveno tėviškėje – Meškininkuose.

Kai 1945 metais mano brolis Antanas suorganizavo pasipriešinimo būrelį, dažnai rinkdavomės, vyko įvairios diskusijos, palaikėm ryšį su partizanais. Iš mokyklos buvo išnešti Stalino ir Lenino portretai ir išmesti į išvietę, klijuodavome atsisaukimus, kuriuose buvo rašoma: „Mirtis komunistams grobikams“, „Tegyvuoja Vasario 16-oji“ ir pan. Grupele sudarė aštuoni jaunuoliai:

1. Vladas Meškauskas.
2. Antanas Meškauskas.
3. Aldona Maskolaitytė.
4. Birutė Povilaitytė.
5. Ksavera Orentaitė.
6. Danguolė Orentaitė.
7. Levosė Valaitytė.
8. Anelė Urbšaitytė.

1946 m. birželio 2 d. areštavo dvi mūsų grupės nares – Aldoną Maskolaitytę ir Birutę Povilaitytę. Kadangi suėmė pačias jauniausias, joms pagąsdint gal nedaug ir reikėjo: tuoj pat išdavė, išvardijo visus mūsų pagrindinės organizacijos narius. Birželio 4 d. suėmė mane, o 5 d. – likusias merginas. Kad aš buvau partizanų būryje, jos nežinojo.

1946 m., tuoj po Naujųjų metų, tėvas atnešė iš Vidaus reikalų ministro Bartašiūno grasinančio turinio raštą, kuriame buvo nurodyta tėvui nedelsiant pristatyti savo sūnų Antaną į registravimo komisiją, antraip visa šeima bus ištremta į Sibirą. Tąkart nieko nedarėme, bet po kiek laiko atnešė kitą tokį pat raštą. Tėvas padavė jį man ir pasakė:

– Eik, Vlada, pas Antaną, parodyk tą raštą ir pasakyk, kad registruotusi.

Brolis tuo metu buvo netoli Raudonės, Kaniūkų kaime. Pirmiausia nuėjau pas ryšininkę, kuri jį perspėjo. Aš nuėjau ir padaviau jam tą raštą. Jis perskaitė ir pasakė:

– Aš negaliu. Jei pasiduosiu, sulaužysiu priesaiką, mane tardys, kankins.

Tada jo paklausiau, ką daryti mums, namuose likusiems.

– Tėvas ir tu ateikit pas mus į būrį, o mama ir seserys tepalieka ūkį ir – pas gimines, – atsakė brolis.

Grįžtu namo, namiškiai klausia, ką brolis sakęs. Kai pasakiau, tėvas iškart pakėlė balsą:

– Tai ką? Jūs mus visus pražudysit!

Tėvai jokių būdų nesutiko išeiti iš namų, o aš pagalvojau: „Ar taip, ar kitaip – vis vien išves“. Pasiėmiau apsiaustą, planšetę, rašomojo popieriaus, elektrinį žibintuvėlį ir net neatsisveikinęs išėjau iš namų.

Nuėjau į Skirsnemuniškių kaimą ir susitikau su Jonu Beržinsku iš Paalsio kaimo (jo brolis Klemensas Beržinskas-*Žaibas* buvo partizanas). Sutemus, apie dešimtą valandą, atėjo mano brolis Antanas ir Zenonas Mileris-*Kazas*. Jis buvo apsirengęs Lietuvos kariuomenės ulonų viršilos uniforma. Pasisveikinom. Mileris kiek nustebo, kad aš toks augalotas. Po vakarienės jis paėmė automatą, užkabino man ant peties ir paklausė, ar mokėsiu su juo apsieit. Atsakiau, kad taip. Be to, perspėjo, kad vardais ir pavardėmis nesivadinsim, ir liepė pasirinkt slapyvardį. Kiek pagalvojęs sakau: „*Karosas*“. „O, žuvies slapyvardžio dar neturėjom“, – šyptelėjo Mileris. Atsisveikinę su Beržinskais, išėjome.

Kol buvau būry, daugiausia laikėmės Paalsio kaime. Aplinkui miškas, netoli Alsos upelis. Tuomet buvau dar visai žalias, be patirties bernelis. Einam per mišką, užlipu ant kokios sausašakės, kaip zuikis tik krūpt ir dairausi sustojęs. Patyrę partizanai paaiškino, kad iš šunų lojimo galima nustatyti, kas eina per kaimą: iš pradžių loja vieni, paskui kiti, taip tie šunys ir nulydi praeinantį.

Mūsų būrys buvo išsiskirstęs grupelėmis po du, po tris. Kartą kažkas pranešė stribams į Šimkaičius, kad per Alsą vaikštinėja „banditai“. Lieptų buvo ne vienas, ties kaimu dar ir tiltas. Prie tilto stribai suruošė pasalą, bet mes per upelį kėlėmės kitoje vietoje. Žinoma, jei būtume ėję per tiltą, vargu ar šiandien aš apie tai besakčiau...

Kitą kartą vadas Mileris išėjo į gretimą ūkį pamiškėje, o mudu su broliu pasiilikome sodyboje. Žiūrim – pro mūsų sodybą eina rusų garnizono kareivių pulkas, kaip tik į tą sodybą, kur nuėjo Mileris. Brolis sako:

– Ko gero, bus susišaudymas. Bėgam, pridengsim nuo miško pusės.

Nubėgom iki miško, po to prie tos sodybos ir pasiruošėm pridengti savo vada. Žiūrim – jis ateina į mūsų pusę švilpaudamas, be kepurės, su kailiniais. Mes klausiam:

– Kaip tu čia taip, tarsi niekur nieko?

– Pamačiau, kad jie ateina, kepurę susukau į milinę ir paslėpiau, užsivilkau kailinius ir išėjau iš gryčios.

Nedaug trūko, kad būtų buvę lavonų, bet viskas baigėsi gerai.

Kitą kartą atėjo ryšininkas Feliksas Sabataitis ir pasakė, kad Šimkaičių kultūros namuose vyksta šokiai, pilna sribų ir rusų enkavedistų. Vadas Mileris mane pasiuntė nueiti pasižiūrėt, kas ten susirinkę. Abu su Sabataičiu dar pasikvietėme ryšininkę Veroniką Jasaitienę (ją vėliau areštuodami nušovė) ir trise nuėjom į Šimkaičius. Nueinam į kultūros namus, o ten cigarečių dėmai iš vidaus veržiasi, sribai su kepurėmis ant galvų mergas šokdina... Kiek pabuvę išėjom į lauką. Ginklo su savim neturėjau, tik mokinio pažymėjimą ir pasą. To ryšininko brolis dirbo apylinkės pirmininku, jis mane supažindino su tokiu sribu Mikniu, kurį visi vadino „Rusku kryžium“. Ilgiau jau ten neužtrukom, greit išėjom, dar užsukom pas kitą ryšininką, o iš ten dviese su Veronika grįžom pas partizanus.

Po kurio laiko vyrai pasitarę pasiūlė man grįžti į namus. Jeigu kas, vėl priimsią į būrį. O aš jau apie tris savaites prabuvau miške, lyg ir pripratau, nebesinori išeit, bet grįžau namo.

Vieną sykį Jurbarkė einu Vydūno gatve pro gimnaziją, kitoj gatvės pusėj eina vyras ir moteris. Mane pamačiusi, moteris tik kumšt kumšt vyrui į šoną, ir pasuko abu į mano pusę. Ta moteris pasirodė beesanti nebylė, o vyras, kai priėjo, ėmė prašyt: „Tu tik būk žmogus, tylėk ir niekam nesakyk...“ Aš nesusigaudau, ko čia nesa-kyt. Pasirodo, kad čia tas pats ūkininkas, kažkada mums davęs iš kupečio ištrauktą dešimtšūvį, kurį tada paėmė ir nešiojosi mūsų vadas Mileris. Jiedu palaikė mane šnipeliu, bet aš juos nuraminau ir pasakiau, kad nesirūpintų.

1946 06 11 pas mane į namus atėjo bendraklasis komjaunuolis Petras Mačiulis (g. 1927 m., šiuo metu tebegyvena Jurbarkė). Anksčiau aš su juo jokių ryšių nepa-laikiau, ir jis niekada pas mane nesilankė. Kaip vėliau sužinojau, jį atlydėjo čekistai. Mamos pasiklausė, ar aš namie. Pamatęs jį, nustebau, širdis nujautė kažką bloga. Jis įėjo į kambarį ir klausia:

– Tai tu ruošiesi egzaminui?

– Taip, ruošiuosi, – atsakiau.

– Ar žinai, Kalininas mirė.

Kai tokie veikėjai mirdavo arba žūdavo sribai, iš gimnazijos varydavo į eisenas su gėlėmis ir vainikais. Tai jis man ir sako:

– Reikia eit į gimnaziją ir puošt fasadą.

Aš jam aiškinu, kad neturiu kada, jis man irgi sakosi neturįs laiko, bet reikia. Klausia, ar turiu siūlų. Pasakiau, kad neturiu. O peilį? „Peilį turiu“, – pasakiau. Ten atseit ilgai neužtruksim. Persirengiau ir išėjom abu. Tarpdury sesuo man su-šnabždėjo: „Vladai, žiūrėk, būk atsargus...“ Nusileidom į pakalnę, o kai lipom į

kalną, pamačiau tolyn nueinančius du vyrus su lietpalčiais. Man jau kilo įtarimas. Einu su Petru, toks noras atėjo atsiskirti ir pasižiūrėti, ar neina jie mums iš paskos. Atsisuku, žiūriu – o jie jau visai netoliese. Einant pro ligoninę buvo šovusi mintis trenkt šitam Mačiuliui į prieširdį, bet gimnazijoje jis kartais parodėdavo revolverį, sekantys iš paskos vyrai, aišku, irgi ginkluoti, jie trys, o aš vienas. Ar pabėgsiu? Ties evangelikų kapinaitėmis tiedu vyrai mus pasivijo ir sustabdė. Pažiūrėjau į Mačiulį atsisukęs ir iš jo veido išraiškos supratau, kad tai judas. Vienas iš čekistų buvo rusas Koloskovas, o kitas – Jocius iš Raseinių. Parodžiau jiems mokinio liudijimą, o jie sako:

– Tavo dokumentai netvarkingi. Tave reikia suimt, išsiaiškint.

Man jau aiškus tas jų „išsiaiškinimas“. Jocius neišsiduoda, kad yra lietuvis, rusiškai kalba. Dabar jau jis mane varosi, o aniedu eina maždaug už 50 metrų. Atsivedė į saugumą, prasidėjo tardymas. Pirmasis ėmė mane tardyt iš Raseinių atvažiavęs žydas kapitonas Kričmanovas, KPZ („kontrolnyj punkt zaključionnyh“ – areštuo-tųjų kontrolės punktas) viršininkas. Jis manęs paklausė, kokios organizacijos buvo mūsų mokykloje. Aš jam pradėjau vardinti pionierius, komjaunuolius...

– O dar kokios? – klausia žydas.

– Nežinau daugiau, – atsakiau jam.

– O kokiai tu priklausai?

– Nė jokiai nepriklausiau.

– Niekas, viską pasakysi.

Daugiau tą kartą nebetardė, uždarė į KPZ vienutę. Girdžiu – balsas. Pasirodo, už sienos tos dvi mūsų grupės mergaitės – Maskolaitytė ir Povilaitytė – uždarytos. Jos mane ėmė šaukti vardu, paskui per skylę krosnyje ėmė kalbėtis. Paklausiau, kodėl jos taip viską atvirai išklajo. Jos ėmė aiškinti, kad jas mušė, kankino, šaudė viršum galvų, bet ramino, kad per teismą pakeis parodymus.

Po to jie su manim nebežaidė, mušė, daužė, kojomis spardė. Kričmanovas tardė, Jocius vertėjavo, o mušė abu. Tardė tik naktimis. Suvedė į akistatą su Maskolaityte. Mane pastatė į kampą ir liepė nususukti, o jai uždavė tuos pačius klausimus, kuriuos buvo uždavę man. Kaip klausia, ji taip ir atsako. Aš nebeiškenčiau, atsisukau ir rėžiau jai į akis:

– Ką tu šneki! Pati grimzti ir kitus nekaltai skandini.

Kad šoko Kričmanovas su Jocium ant manęs, kad pradėjo mane kult. Gera apkūlė, liepė vėl nususukti, o ją toliau klausinėjo. Paskui įvedė kitą. Toji irgi tą patį atsakė. Kas man beliko? Danutę Orentaitę vėliau paleido, bet dabar paaiškėjo, kad tada ją užverbavo.

Kartą į kamerą įmetė ryšininką Feliksą Sabataitį iš Paalsio kaimo. Išsigandau, kad mano viena byla dar nebaigta, o gali dar kitą pridėti. Paaiškėjo, kad juos išdavė, ir pradėjo visus rankiot. Suėmė Feliksą, ryšininką Bronių Baltrušaitį. Veroniką Jasaitienę (V. Kasčiukaitytė – Jasaitienė, Juozo, g. 1922 m. Paalsio k., Šimkaičių apyl.) sribai suėmė vežė, bet prie vieno ūkio sustojo, išstūmė iš vežimo ir liepė bėgti. Bėgo ji ar ne, dabar sunku pasakyti, bet sribai ėmė į ją šaudyti ir nušovė. Kapinėse

palaidoti neleido, užkasė darželyje prie gryčios. Apie 1970 m. jos duktė pradėjo prašyti sovietinių valdininkų, kad leistų perlaidoti. Šiuo metu ji palaidota Šimkaičių kapinėse. Ji buvo ryšininkė rėmėja, pas juos buvo skalbykla ir pirtis, kur partizanai prausdavosi ir keisdavosi baltinius. Jai talkindavo jos sesuo Bronė.

Tąkart suėmė ir daugiau ryšininkų: Jasaitienės seserį Bronę Kasčiukaitytę, Feliksą Petraitį, Antaną Jasaitį ir dar keletą. Nors labai bijojau, bet nė vienas iš jų manęs neišdavė, nepasakė, kad vaikščiojau kartu su partizanais. Mūsų grupės mergaitės irgi nežinojo, kad buvau miške.

Nuteisė mus visus penkis po dešimt metų. Kadangi Orentaitės buvo nepilnametės, joms buvo tik po penkiolika, iš pradžių gavo po trejus metus kalėjimo, kol sukaks aštuoniolika, o paskui išvežė į lagerį atsėdėt likusią.

Po teismo išvežė į Buchtą Vaniną. Ten susirgau dizenterija. Matau – velka ir velka vieną po kito už vartų. Supratau, kad ten man bus grabas ir kapas. Nusiuntė į komisiją, bet nesisakiau, kad sergu, nes žinojau, kad patekęs į lagerį galėsiu atsigulti į ligoninę. Vakare mus suvarė į laivą, penkias su puse paros plaukėme per Ochotsko jūrą. Laive atsirado dar daugiau „panosninkų“ (viduriuojančių). Tokioj palėpėj atsiplėšėm dvi lentas, įlindom tarp anglių – ten buvo ir mūsų guolis, ir tualetas. Kai nuvežė į Magadaną, iš tos palėpės išlįsti mes jau nebeturėjome jėgų. Atsiuntė kitus kalinius, kurie mus vilkte išvilko ir sumetė į sunkvežimius. Nuvežė į persiuntimo punkto sanitarinę dalį, o po poros savaičių – vėl į sunkvežimį ir apie tris šimtus kilometrų vežė į ligoninę Kolymoje – Levyj Bereg. Čia „panosninkų“ buvo trys palatos: viena stipriausių, kita vidutinių, o trečia tokių, kurie kraujais tuštinosi. Iš šitos daugelis keliaudavo pas Abraomą. Aš buvau vidutiniokų palatoje. Ligoninėje išgulėjau maždaug iki spalio 3 d.

Po to atvažiavo „pirkliai“ ir mus, penkis skeletus, nuvežė į Ugoľ Algen (Srednikansko r., Magadano sr.). Ten buvo du lageriai: KTR („katoržnyj trudovoj režimnyj lager“ – katorgos darbų režimo lageris) ir ITL („ispravitelnyj trudovoj lager“ – pataisos darbų lageris). Atvežė į tą ITL ir apgyvendino kartu su vagimis. Daugiausia teko dirbti anglių kasyklose. Ugoľ Algene išbuvau iki 1949 metų rugsėjo mėnesio. Po to išvežė į Lazo, į geležies rūdos kasyklas.

Siuntinių iš namų negaudavau, kadangi tėvai 1948 m. gegužės 22 d. buvo ištremti į Igarką. Jiems iš Lietuvos dar atsiųsdavo kokią siuntinuką, o man niekas. Sėdėjom grynai „ant valdiškos duonos“. Lazo lageryje dauguma buvo ukrainiečių. Jie mus skriausdavo. Aš, jaunas žmogus, kovojau už savo teises, tai mane nugrūdavo į tokius darbus, kur maitino tik žuvies viduriais. Vėliau dirbau šachtoje 500 m po žeme, kur bėgo vanduo nuo lubų, reikėjo guminių batų ir specialaus kombinezono. Dirbau po dešimt valandų, stumdžiau vagonus. Šachtoje pietų neduodavo, septyniolika valandų išbūdavam nevalgę. Supratau viena: jeigu silpsti, kojas vos pavelki, lauk galo.

Sutikau jurbarkietį Praną Krikščiūną, kuris dirbo gręžėju, ir mane pakvietė. Gręžėjai dirbdavo šešias valandas. Gręžimas buvo sausas, po darbo išeidavai baltas kaip iš malūno.

Ant drabužių – kepurės, kelnų kairės klešnės ir nugaros – turėjau prisiūtus numerius N-362. Prieš paleidžiant į laisvę, leido numerius nusiimti. Kai juos nusiėmiau ir pradėjau auginti plaukus, jau ir vyrai lietuviai mus pastebėjo. Būdavo, susieinam, šnekamės. Jie gaudavo siuntinius, kiti palyginti gerai uždirbdavo, bet kad nors kartą būtų pasikvietę ir pasiūlę lašinių bryzelį...

1950 12 26 mane nuvežė į Nyžnij Selčian. MGB paskyrė tremtį neribotam laikui, nors to ir nebuvo priteista. Lietuvoje tuo metu dar vyko partizaninis karas, Sniečkus atsisakė priimti grįžtančius iš lagerių. Pasiūlė vykti į Kanjoną, kurio snieguotos viršukalnės matydavosi iš Ugoļ Algeno. Aš paprasčiau leisti grįžti į Ugoļ Algeną, čekistas iškart sutiko. Išrašė tokių popiergalį, bet paso nedavė. Liepė registruotis MGB skyriuje du kartus per mėnesį. Kišenėje nė rublio, jau pietų laikas, šaltis spaudžia iki -50° C, o tas miestelis už 50 km. Patraukiau prekybos bazės link, nes žinojau, kad iš ten su prekėmis kartais į Ugoļ Algeną važiuoja sunkvežimiai. Beeidamas pamačiau malkas pjaunančius vyrus, girdžiu – kalba lietuviškai, supratau, kad kaliniai. Papasakojau apie savo bėdas, pasakiau, kad šiandien paleido „į laisvę“, ir jie pasikvietė mane į savo kompaniją, davė košės. Padėjau jiems pjaut malkas, jie pakvietė mane pernaktoti. Rytą vėl nuėjau į bazę, bet manęs nepriima, sako: „Sušalsi, gyvo nenuvešim“. Dienos bėga, artėja Naujieji metai, reikės registruotis, o aš vis dar čia. Kartą bestovėdamas pajutau, kad veidai nušalo, pro šalį ėjęs buhalteris metė popierius, rankomis įtrynė mano skruostus, paskui įvedė į kontorą. Čia rusukas, kuriam irgi reikėjo į Ugoļ Algeną, pasiūlė eiti pėsčiomis. Mudu ir patraukėme. Už 15 km priėjome miško kirtavietę. Žiūrim – parduotuvėje prieš Naujuosius metus pardavinėja spiritą. Užėjom į baraką, šildomės prie geležinės statinės, jau ir pietų laikas. Tas ruselis nuėjo į parduotuvę nusipirkt pavalgyt, o aš nė rublio neturiu. Man besėdint prisistatė du vyrai, ėmė klausinėti, ar mano bendrakeleivis turi pinigų. Ruseliui grįžus, šiedu ėmė kabinėtis, ištraukė likusius pinigus, nurengė švarką. Išėinat prigrasino, kad niekam nesiskųstume, nes pasivys ir papjaus. Išėjom kaip stovim. Pagaliau susistabdėm sunkvežimį, iširopstėm į kėbulą. Netrukus apsižiūrėjom, kad mūsų veidai balti nuo šalčio, pasikeisdami ėmėm juos trinti vienas kitam. Algene mano bendrakeleivis iššoko iš mašinos ir nulėkė, o aš atšilau stalių dirbtuvėje ir nulėkiau pas įgaliotinį prisistatyti ir pasirodyti, kad atsiradau. Tas paklausė, ar norėčiau dirbti kepykloje. Iškart sutikau.

Nuėjau į kepyklą, prisistačiau. Vyrai klausia, ar noriu valgyti. Kaipgi nenorėsi! Paėmė forminės duonos kepaliuką, perrėžė išilgai, davė dar aliejaus formoms tepti. Pusės to kepaliuko kaip nebūta, išsyk sugrūdau į pilvą. Dar išvirė makaronų. Sakau: – Jau dabar būtų gerai pailsėt.

Jie man liepė lipt ant krosnies ir gultis. Ten skudurų primesta, šilta – tikras rojus. Aš ten ir gulėdavau, ir maitindavusi. Naktimis sunkvežimiai atveždavo malkas – ir eik kraut. Nežinojau jokių taisyklių: kur siuntė, ten ėjau, ką sakė, tą dariau. Taip Algene išbuvau iki 1953 metų rugsėjo.

Paskui pradėjau susirašinėti su tėvais. Jie man parašė, kad pagal įstatymą šeimas gali sujungti, pažadėjo parūpinti man leidimą, bet kai reikėjo išvažiuoti iš

Kolymos, manęs nebenorėjo išleisti, atseit čia aš galėsiąs užsidirbti pinigų, vesti ir gražiai gyvent. Atsakiau viršininkams, kad ne pinigų užsidirbti čia atvažiauvau, ir patraukiau į Igarką. Čia išbuvau iki 1954 metų, bet namo grįžti dar negalėjau, nes neturėjau pinigų kelionei. Į Lietuvą grįžau 1955 metais, bet be tėvų, nes jie dar nebuvo gavę leidimo.

Važiavau į Lietuvą apsižvalgyti, nes mus pasiekdavo žinios, kad čia neregistruoja, sunku įsidarbinti ir pan. Iš tiesų Jurbarko neregistravo, bet po kiek laiko šiaip taip priregistravo kaime.

Grįžęs lankiau kaimynus. Pas vieną besivaišindami pritrūkome gėrimo, kaimyno žmona su dukra išėjo į parduotuvę. Ties kapinių vartais kažkas plyta trenkė dukrai per galvą, ji nuvirto, o motina parbėgo šaukdama: „Meilę užmušė! Meilę užmušė!“ Mudu su jos broliu pasiėmėm įnagius ir – į kapus. Išmaišėm viską – nė gyvos dvasios. Neradom ir Meilės, nes ji atsigavusi parėjo namo. Nuvedėm ją į ligoninę. Tarp kortuojančių ligonių pamačiau barzdą apžėlusį Mačiulį. Pajutau, kaip širdis ėmė smarkiau plakt. Vedam Meilę į kabinetą, atsukau Mačiuliui nugarą, bet pastebėjau, kaip jis krūptelėjo. Tai buvo pirmas susitikimas su juo po mano grįžimo iš Rusijos lagerių.

Mačiulis kadaise draugavo su poetu V. Grybu, žinomo skulptoriaus sūnėnu. Jis savo kūryboje sekė Majakovskiu, vėliau ir gyvenimą baigė „majakovskiškai“ – pasikorė.

Neseniai mane kvietė į klasės susitikimą. Sužinojęs, kad ten bus Mačiulis, pasakiau, kad budelis ir auka už vieno stalo sėdėti negali. Į susitikimą nenuėjau.

IŠ KĘSTUČIO APYGARDOS PARTIZANŲ ARCHYVO

Archyvas rastas 1995 06 09 Jurbarko rajone, Šimkaičių miške,
Šimkaičių girininkijos, Šapoliškės meistrijos 86-ajame kvartale.
Kopijos gautos iš Petro Gervyliaus.

Kalba netaisyta

Žvalgybos srities veiklos žinios už 1950 m. rugsėjo mėn.

LLKS
VAV
1950 10 08
Nr. 144

1. Remiantis žiniomis, gautomis iš ŠA, priešas pradėjo naudoti sekimo metodą. Priešo dalinys apsistoja pas ūkininką, turi radijo siųstuvą, maisto ilgesniam laikui.

Dienos metu niekas nesirodo ir griežčiausiai uždraudžia ūkininko šeimai kam nors apie tai pasakoti, o nakties metu mažais būreliais pradeda sekti. Taip vienoje vietoje išbūna dešimt parų.

Rugsėjo 10 – 16 dienomis priešas vykdė siautimus Birbiliškės (Raseinių apskr.) ir Burbinės (Kauno apskr.) miškuose bei aplinkiniuose kaimuose. Siautimuose dalyvavo apie 500 MGB karių su radijo siųstuvais.

L. e. VAV p.

Žvalgybos veiklos žinios už 1951 m. gruodžio mėn.

LLKS
VAV
1952 02 10
Nr.

1. Paskutiniu metu Kauno apskr., Veliuonos vlsč., priešas sudarė provokatorių gaują, kuriai vadovauja Juozas Bastys, gyv. Veliuonos apylinkėje. Jis su savo gauja 1951 12 04 atėjo pas pilietį Galbuogį ir muštravo šeimnininką. Tuo metu šeimnininkas šovė į provokatorius iš medžioklinio šautuvo. Rytojaus dieną minėtas pilietis apie įvykį pranešė sribams. Stribai pagal kraujo pėdsakus nusekė į piliečio Lošio butą, bet Lošio nesurado, o piliečiui Galbuogiui pasakė, kad jis Lošį surastų ir praneštų sribams, o šie gyvus partizanus paimsia.

VAV

1952 05 02

1952 01 03 aš, partizanas *Šiaurys*, nuvykau kartu su partizanu Alfonsu (Alfonsas Navickas-*Genutis*) pas daktarą Levicką, gyvenantį Alėjų bažnytkaimy, pasitikrinti sveikatos ir vaistų, be to, K. V. buvo prašęs pasikalbėti dėl buvusios organizacijos „Tėvynės sargai“, kuriai jis priklausė, kad sausio 6 d. jis norįs vykti į Rygą parsivežti vaistų sau ir mums, todėl patarė atvykti sausio 7 d. Mes nuėjome. Radome jį belaukiantį.

Suėjus į kambarį, jis mus pakvietė prie stalo užkąsti. Stalas iš anksto buvo paruoštas, apkrautas gerais užkandžiais, pastatytas likerio butelis. Visi susėdome prie stalo. Aš tuojau išgėriau du vyno stiklus ir paprašiau suleisti vaistus. Jis pradėjo sakyti, kad labai siaučia šiltinė, ir patarė pasiskiepyti, tai esą apsaugos vidurius. Mes sutikome, jis mus paskiepijo. Kai skiepijo, tai pasakė, kad jeigu pradėtų imti miegas arba pykinti, tai reikia nusivilkti aprangą, tada per kelias minutes viskas praeis.

Po jo paskiepijimų aš pasijutau besėdįs Vilniuje. Kaip surakino ir nuvežė – nežinau.

Kai atsigavau, tuojau pradėjo tardyti ir mušti, bet, matydami, kad nieko nelaimės, visi išėjo lauk, paliko tik sargybinius. Kai jie išėjo, man kilo mintis pradėti ieškoti laimės pabėgti, bet tam juk reikia kai ką išduoti. Greitai pergalvojau viską ir nutariau ieškoti progos.

Atėjo majoras Jurgavojus ir Blochas, kuris gerai kalbėjo lietuviškai. Jis pradėjo man žadėti visokių gėrybių, kas silpnavalį galėjo tikrai suvilioti. Jis prašė išduoti partizanus, bet aš jam paaiškinau, kad partizanų nepažįstu, bet sutikčiau eiti jų paieškoti. Jis mano pasiūlymą priėmė ir nuvedė į kitą kabinetą, kur buvo majoras Poškus ir leitenantai Šabeldinas ir Belovas. Jie davė pavalgyt ir išgert, ko tik aš paprašiau, be to, klausė, kur ir kada eisime ieškoti partizanų. Nurodžiau vieną RV, iš kur man lengviausia pabėgti, bet jie reikalavo nurodyti, pas ką reiktų pasirodyti, kad nekiltų įtarimas dėl mūsų dingimo. Nurodžiau partizanams įtartinus žmones – Miniotienę ir Andrių Lissauskį. Be to, jie klausė, kur turiu sutikti partizanus sausio 24 dieną, nes rado šią datą pažymėtą mano užrašų knygelėje. Aš nurodžiau vietą netoli mūsų pervažos, kur niekas iš partizanų neturi ateiti. Prieš sausio 24 dieną turėjome vykti pas jų žmones pasirodyti. Ten nuvykau su šešiais provokatoriais sausio 16 – 17 d., sausio 24 d. laukėme vyrų, partizanų, bet aš žinojau, kad jie neateis. Taigi laukiau visai ramiai. Kai nesulaukėme, privertė eiti ieškoti partizanų, mes nuėjome pas Grumauskus. Norėdamas įspėti, kad nekalbėtų ko nereikia, šeimnininką tris kartus papurčiau už rankos, bet jis nesuprato. Man paklausus, ar nebuvo partizanai, jis atsakė, kad buvo. Nepasakė jokio slaptovardžio nei kada buvo. Provokatoriai liko labai nepatenkinti.

Sausio 25 d. išvykau su keturiais provokatoriais į KV (toliau neįskaitoma), perdaviau jo žinią – *Keleiviui* laiškas nuo *Ladygos* ir *Budrio*. *Ladygos* laišką suvalgiau, o *Budrio* paėmė provokatoriai. Kai jį perskaitė, tuoj paklausė, kur *Keleivis*. Pasakiau, kad aš nežinau, bet yra žmogus, per kurį galima jį surasti, pasiūliau sausio 26 d. važiuoti ieškoti. Jie sutiko. Sausio 26 d. su keturiais provokatoriais nuvykau pas pil. Lukmoną, kuris apie partizanus visai nieko nežinojo. Išvažiuodami provokatoriai pamiršo ūkininką, kuris man labai daug padėjo. Į kambarį įėjome dviese, o trise pasislėpė. Kambaryje išgėrėme po puodelį šnapso, pavalgėme. Provokatorius gėrė daugiau. Kai atsisveikinome su šeimnininku irėjome lauk, sudaviau provokatoriui į galvą. Jis parkrito, bet kai aš norėjau paimti iš jo šautuvą, jis atsikėlė, mudu susikibome. Jis norėjo į mane šauti, bet aš nusukau į šalį vamzdį. Jis paleido šūvius pro šalį. Bešaudant išėjau apkabą, šeriau ja per veidą ir pabėgau.

Šiaurys

R. K. p a s t a b a: 1. Juozas Kačiušis-*Piršlys*, paimtas gyvas 1952 metų rudenį.

2. Aloyzas Stumbrys (Stumbras)-*Keleivis*, g. 1928 m. Kelmės vlsč., Viduklės apyl. Žuvo 1951 m.

3. Jonas Petraitis-*Šiaurys*, *Našlaitis*, žuvo 1952 m. liepos mėn. Žilių k.

4. Krizostomas Labanauskas, *Antano-Ladyga*, *Justas*, g. 1927 m. Kelmės r. Fiktyvi pavardė Zenonas Rimkus, agentas *Kalinauskas*. Veikė SG iki 1956 m. liepos mėn. Nušovė tris brolius Kybartus. Šaltinis: LVA F.3, b. 68/9, p. 203; b. 66/3, p. 46.

5. Juozas Čeponis-*Budrys*.

6. *Jaunutis*.

Tuomet gyvenau Raseinių rajone, Pryšmančių apylinkėje, Kutninkų kaime pas savo seserį Juzę Narbutienę.

Levickas buvo kilęs iš Kelmės rajono, Pakražančio apylinkės, Kerkasių kaimo. Dar prieškariniais metais įgijęs gydytojo specialybę, vėliau įstojo į Pagryžuvio vienuolyną. Antrą kartą grįžus rusų okupantams, vienuolynas buvo sunaikintas, o vienuoliai išsiskirstė. Apie 1948 – 1949 metus Levickas buvo paskirtas dirbti į Raseinių rajoną, Viduklės ambulatorijos gydytoju. Ten dirbdamas susipažino su partizanais ir stengėsi jiems padėti, ypač medikamentais. Kadangi jis gyveno netoli Viduklės stribyno, tai su partizanais susitikti eidavo į kaimą. Viena tokia susitikimo vieta man buvo žinoma – tai Gylių dvaras Raseinių rajone. Ten gyveno jo giminaitė Bronė Anankienė, pas kurią jis atvažiuodavo. Atvažiavęs sakydavo, kad jis galės ateiti ir į bunkerį, jei atsirastų koks sužeistasis, bet į bunkerį vyrai nė karto jo nekvietė.

1951 m. jį perkėlė į Alėjų ambulatoriją. Ten jam vienam davė didelį namą, kuris buvo atimtas iš bažnyčios. Viename gale buvo įrengta ambulatorija, o kitame gale apsigyveno gydytojas Levickas su savo sesers dukra, kuri jam šeimininkavo ir aptarnavo ambulatoriją. Gyvendamas vienas tame name, jis pradėjo kviestis partizanus.

1952 metų sausio 5 dienos išvakarėse partizanai Jonas Petraitis-*Našlaitis* ir Alfonsas Navickas-*Genutis*, susitarę su minėtu gydytoju, užėjo pas jį į namus ir nebegrižo. Šaltropių kaime, Pryšmančių apylinkėje, Raseinių rajone pas Danielių Šadulskį bunkeryje buvo likęs sužeistas partizanas Aloyzas Stumbrys-*Keleivis*, kuris, nesulaukdamas grįžtančių draugų, pradėjo nerimauti. Atėjęs pas mane, jis ėmė teirautis, ką jam daryti, kaip sužinoti, ar vyrai nuėjo tą vakarą pas Levicką. Nutarėm prašyt Anankienės, kad ji nueitų pas Levicką. *Keleivis* Levickui parašė laiškėlį, kad jis pasakytų šitai moteriškei, ar buvo atėję vyrai pas jį.

Rytą aš nuėjau pas Anankienę ir viską papasakojau. Ji sutiko nueit pas Levicką, dar sutarėm, kad reiktų užpirkti mišias – kad Dievas padėtų sužinoti, ar gyvi jie, ar jau mirę.

Sudėjom abi pinigų mišioms ir Anankienė išėjo. Vėliau Anankienė man štai ką papasakojo: „Kai paklausiau apie vyrus ir padaviau Levickui laiškėlį, tai jis atsakė, kad tie vyrai buvo pas jį užėję, viską pasiėmė ir greit išėjo. Daugiau apie juos jis nieko nežinaš. Tada padaviau jam pinigų ir paprašiau, kad užpirktų mišias pas Alėjų kleboną, nes, kiek žinau, jie buvo geri draugai. Man bebūnant pas Levicką, atėjo ir klebonas. Tada Levickas man grąžino pinigų ir liepė pačiai pasikalbėti su klebonu. Aš pasakiau, už ką užperku mišias. Klebonas pažadėjo kitą dieną mišias atlaikyti“.

1952 01 26 čekistai *Našlaitį* atvežė į Kelmės rajoną, Liolių apylinkę, Žilių kaimą pas Lukminą. *Našlaitis* iš ten pabėgo. Ištrūkęs iš provokatorių, jis nuėjo pas Danielių Šadulskį, bet čia *Keleivio* jau neberado, šis buvo išėjęs, nes bijojo, kad kankinami draugai neišlaikys ir jį išduos. *Našlaitis* priprašė Šadulskį, kad jį įleistų į slėptuvę. Taip ir pasiliko jis toje slėptuvėje, nes daug vaikščioti negalėjo, nors ir turėjo automatą, bet neturėjo šovinių.

Rytojaus dieną pas mus atvažiavo Danielius ir viską papasakojo, perdavė, kad *Našlaitis* prašęs kuo greičiau ateiti pas jį. Mudu su svainiu sekmadienį nuėjom į susitikimą. Štai ką jis mums papasakojo: „Kai nuėjom pas Levicką, buvo apie vienuolikta valanda nakties, radom vaisėmis apkrautą stalą. Levickas mus maloniai priėmė, pirmiausia pridėjo visokiausių medikamentų, užsegė man laikrodį ant rankos, žiūronus ant kaklo užkabino. Kitą kartą pažadėjo ir *Genučiui* parvežti laikrodį. Po apdovanojimo pakvietė prie stalo. Valgyt neatsisakėm, labai ragino išgerti po taurelę vyno, bet vyno kategoriškai atsisakėm. Pavalgius Levickas pasiūlė paskiepyt nuo gripo, atseit siaučia gripas, o mes visur vaikštom – būtinai reikia pasiskiepyt. Mes nieko blogo nepagalvojom ir sutikom. O kai paskiepijo, atsibudome saugume. Atsimerkęs ant kitos kanapos pamačiau *Genutį* – tapo aišku, kokiais skiepais Levickas mus paskiepijo.

Prasidėjo tardymas, reikalavo išduoti bunkerius, kitus partizanus. Pasakiau, kad mūsiškių jau nieko nelikę, tik mes dviese. Bunkerių irgi neturime. Kur nueinam, pagrasinam ginklu, gaunam pavalgyt, nakvynę – taip ir gyvenam. Po to čekistai ėmė aiškint, kad mūsų ieško dar vienas draugas, atseit yra *Keleivio* parašytas laiškas (*Keleivio* laiškas, kurį perdavė Anankienė Levickui). Tada aš sugalvojau, kad čekistams reikėtų pakišti mintį apie susitikimą su *Keleiviu* pas Lukminą. Čekistai labai greit užkibo už tos minties, sutiko mane nuvest pas Lukminą, kad susitikčiau su *Keleiviu*. Tuomet man ir pasisekė ištrūkt iš jų nagų...”

Iki *Našlaičio* pabėgimo, tarsi nieko nebūtų atsitikę, Levickas sau ramiai gyveno Alėjuose. Nuo *Našlaičio* pabėgimo abu su šeimininke dingo kaip į vandenį, viską paliko. Žmonės įvairiai šnekėjo: kad jiedu pabėgo, kad partizanai jiems atkeršijo. Taip ir liko neaišku, bet jei yra veiksmas, yra ir atpildas.

Apie 1960 metus pas mano seserį Juzę Narbutienę apsigyveno mokytoja Ada Abraitienė. Jos tėviškė buvo Gudelių miestelis Marijampolės rajone. Kartą mano sesuo Juzė, bevartydama mokytojos Ados nuotraukų albumą, netikėtai pamatė nuotrauką, kurioje buvo su Ados šeima nusifotografavęs Levickas. Ji paklausė, kaip Levickas tose nuotraukose atsiradęs. Ada nustebusi paaiškino, kad čia joks Levickas, čia Vyšniauskas, jos brolio draugas, labai geras gydytojas. Tada Juzė papasakojo Adai apie tikrąjį Vyšniauską – Levicką, liepė perspėti brolių, kad būtų atsargesnis ir mažiau su juo bendrautų. Vėliau Levicką iškėlė į Gargždus.

Apie 1978 – 1979 metus Žalpiuose vyko atlydai. Žmonės matė Levicką vaikštant su kažkokiu vyru, paskui abu pietavo atsisėdę ant pievelės. Po to žmonės rado Levicką negyvą, šalia dar stovėjo butelis neišgerto vyno. Taip užbaigė savo gyvenimą Levickas – Vyšniauskas.

Na, o *Našlaitis* vėl susirado draugų, kurie dar buvo likę gyvi, vėl įsigijo ginklų. Kaip ir anksčiau užeidavo pas mus *Keleivis*, *Justas*, *Piršlys*, *Budrys*, *Jaunutis*.

Tais pačiais metais žuvo *Jaunutis*, 1952 m. gegužės 30 d. žuvo *Keleivis*, o liepos mėnesį – ir *Našlaitis*. Tų pačių metų rudenį gyvą paėmė *Piršlį* kartu su žmona. Atsėdėję lageriuose, jiedu grįžo į Lietuvą. Abu jau mirę. *Genutis* saugume surado pažįstamą kalėjimo prižiūrėtoją ir paprašė jo, kad pasakytų mums, kur jis yra. Prašė rūbų, maisto. Keletą kartų nešiau jam maistą ir rūbus, kol pati atsidūriau už grotų.

Praėjom visus Kryžiaus kelius, praėjom Sibiro taigas ir vėl sugrįžom į Tėvynę. Kai grįžau po lagerių, dar buvo likę keli gyvi partizanai, buvau sutikusi *Genutį*. Jis taip pat viską papasakojo apie suėmimą.

Rudžionio provokatorių gaujos nariai

1. *Klevas* – 23 – 25 metų amžiaus, vidutinio ūgio, lieknas, plaukai tamsūs, lygūs ir ilgi, akys rudos, veidas apvalus, kalbėdamas žemaičiuoja.

2. *Kelmas* – Rudžionio padėjėjas, 27 – 30 metų amžiaus, aukšto ūgio, plaukai juodi ir garbanoti, akys tamsiai pilkos ir ypatingai didelės, veidas pailgas, kalbos akcentas paveiktas Grinkiškio tarmės, ginkluotas vokišku šautuvu ir 9 mm pistoletu „Parabelum“, apsirengęs kariška uniforma.

3. *Aras* – 25 metų amžiaus, aukšto ūgio, lieknas, plaukai geltoni ir lygūs, nosis kumpa, akys mėlynos, veidas kampuotas, kaunietiškas (Šančių) akcentas, ginkluotas rusišku automatu ir rusišku pistoletu „Zvezda“, apsirengęs žaliu karišku švarku ir pilkom kelnėm.

4. *Šermukšnis* – 30 – 32 metų amžiaus, žemo ūgio, lieknas, plaukai rusvi ir lygūs, veidas šlakuotas, pailgas, akys mėlynos, kaunietiškas (Šančių) akcentas, ginkluotas vokišku karabinu, 9 mm pistoletu „Parabelum“. Apsirengęs kariška uniforma.

5. *Matrosas* – 28 metų amžiaus, vidutinio ūgio, lieknas, plaukai šviesūs ir lygūs, akys mėlynos, veidas kampuotas, kalbėdamas žemaičiuoja, ginkluotas rusišku automatu ir nežinomos markės pistoletu, apsirengęs kariška uniforma.

Rudžionio provokatorių gauja, išvykdama iš LZ veikimo zonos, sakėsi vykstanti į Kelmės rajono Padubysio valsčių.

Nuorašas tikras (parašas)

1950 m.

Kopija K – 1

Apsistojus pas vieną ūkininką dienoti, stovintys sargyboje *Bijūnas* ir *Skrajūnas* dešimtą valandą nakties pastebėjo žmogų, kuris ėjo prie trobų prisidengdamas šešėliu. *Bijūnas* jį sustabdė ir sulaikė. Priėjus prie jo visam būriui, žmogus pasirodė įtartinas. Iškračius buvo rasta maisto maždaug vienai parai ir pusė metro ilgio vielos. Vietoje buvo apklaustas ... (du ar trys žodžiai neįskaitomi), dokumentų į Rasei-

nus, paklydęs ir ėjęs į tvartą atsigulti. Mums buvo įtartina, buvo nuvarytas toliau ir tardomas. Iš karto neprisipažino, bet, kai buvo rasti dokumentai, sakė einąs vogti telyčios. Toliau tardant prisipažino, kad jie atėjo keturiose ir trys NKGB kariai su uždaviniu Veliuonos NKGB viršininko Kasino įsakymu. Jis prisipažino – visi šnipai buvo ginkluoti:

Zenonas Urbonavičius-*Drugys* – ginkluotas naganu,
Bartkus-*Žalias Lapas* – ginkluotas rusišku karabinu,
Antanas Vaitiekūnas-*Spalis* – ginkluotas rusišku šautuvu,
Antanas Girdžiūnas-*Alksnis* – ginkluotas naganu.

Visi šnipai buvo suėję Tamošių kaime pas vieną ūkininką, ten buvo jų susitikimas. Pakui jie išėjo šnipinėti po Birbiliškės rajoną. Paskui juos ėjo sribai Vytautas Žilaitis ir Mamertas Šapranauskas. Jie įsakė susitikti pas A. Gudžiūną 29 d. 12 val.

Naktį susitikimo slaptažodis „Baltoji žiema“ ir „Raudonoji vėliava“. Jis išėjo šnipinėti nuo lapkričio 8 d. pas Ulicką.

Žvalgybos srities veiklos žinios už 1950 m. gruodžio mėn.

1. Pirmomis gruodžio mėnesio dienomis vyko siautimas Girkalnio valsčiuje, Raseinių apskrityje. Siautime dalyvavo apie 120 MGB karių. Siautimo metu pagauta besislapstanti moteris, vardu Nida (anksčiau vaikščiojo su Jančariu). Po trijų dienų tardymo Ariogaloje Nida buvo išvežta į Kauną.

ŠA – TIG kovotojai sulaukė prie ūkio įtartiną asmenį, kuris tardant prisipažino esąs šnipas. Jie keturi buvo paleisti šnipinėti vienoje apylinkėje. Reikdavo sekti įtartinus ūkius, žiūrėti, ar neuždengti langai, dienos metu stebėti pėdas prie langų, apžiūrėti, kuo avi šeimos nariai, ar nėra kitų pėdsakų. Atėjus dieną pas ūkininką neva šieno pirkti, klausytis, ar kambariuose negirdėti žingsnių, prislopintos kalbos ar juoko. Žinių teikti į miestą nereikėdavo, užtekdavo nustatytu laiku susitikti su MGB agentais kaime. Šnipai turėjo tokius slapyvardžius – *Drugys*, *Žalias Lapas*, *Alksnis* ir *Spalis*, susitikimui buvo naudojami slaptažodžiai „Baltoji žiema“ – „Raudonoji vėliava“. Suimtas šnipas pareiškė, kad jis buvo priverstas šnipinėti, nes norėjo susitvarkyti dokumentus. Suimtas išdavė ir kitų šnipų pavardes.

Raseinių MGB kelis tardomuosius *Žilvyčio* byloje užverbavo ir siūlė paimti vaistų, kuriuos įpildavo į degtinę ir nugirdydavo partizanus. Dėl šių vaistų partizanai užmigtų ir miegotų dešimt valandų. Per tą laiką reikėjo duoti žinią MGB įgulai.

Lapkričio 25 ir 26 dienomis Raseiniuose įvyko *Vurgūno* ir *Žilvyčio* teismas. Teismo posėdis vyko kalėjime. Buvo pakviesti liudininkai, daugiausia kaltinamųjų išduoti, o taip pat asmenys ... (du žodžiai neįskaitomi). *Vurgūnas* teisme visaip save teisino, visą kaltę versdamas Zauniui. Kai kuriuos dalykus prisipažino. Išgirdęs teismo nuosprendį, kad nuteistas mirties bausme, *Vurgūnas* nualpo. *Žilvytis* taip pat save teisino, versdamas kaltę kitiems partizanams. Teisme jis pasakė kitų partizanų pavardes ir slapyvardžius. Iki šiol mirties bausmė dar neįvykdyta. Teko patirti, kad

abu nuteistieji labai pradėjo išdavinėti žmones. *Vurgūnas* stojo į akistatą ir teisino žmones. Charakteringa tai, kad *Žilvytis*, nors išdavė daug ryšininkų, niekas iš jų nebuvo suimti. Žmonės nepaprastai pasipiktinę, kai kurie net sakosi biją kovotojų atėjimo, kad vėl nepasikartotų išdavimai, panašūs į *Žilvyčio* ir *Vurgūno*.

MGB dažniausiai siautimus vykdė iš karto keliuose kaimuose nedidelėmis grupėmis.

L. e. VAV p.

LLKS
DUV
1952 06 27

PRANEŠIMAS

Priešas apie partizanus žinojo prieš dvi dienas, buvo įsibrovę du provokatoriai – Antanas Živatkauskas, gyv. Raseinių apskr., Viduklės vlsč., Andriškių k. (gal Andriušaičių k.) ir Bronius Žilius, gyv. Raseinių apskr., Viduklės vlsč., Pavarybio k.

Prieš jiems išvykstant su partizanais, pas jų atvyko Žilienė ir atsinešė užnuodytos degtinės, kurios partizanai *Šiaurys* ir *Jaunutis* išgėrė po 50 gramų, *Gegužis* negėrė. Pastebėjęs, kad jo draugai apnuodyti, pasiėmė vežimą ir ... (neįskaitoma) kartu apnuodytus partizanus.

Priešas pasekė pėdomis.

Sargybinis, pastebėjęs atslenkantį priešą, pradėjo šaudyti. *Jaunutis* buvo kelias minutes atsigavęs, o *Šiaurys* atsibudo prasidedant kautynėms. Abu buvo ... (toliau neįskaitoma).

Operatyvinės – mobilizacinės srities veiklos žinios už 1952 m. gegužės ir birželio mėn.

LLKS
ŠAV
1952 06 28
Nr. 45

1952 m. gegužės 2 d. vakare pas Andriukaitienę Birbiliškės k., Šimkaičių vlsč. penki partizanai užėjo pavakarieniauti. Partizanas *Gintautas*, matyt, buvo prasitaręs, kad apie šį laiką žadėjo pas ją atvykti, o ji jau anksčiau buvo suimta už naminės varymą ir paleista.

Paprašius vakarienės, kiti partizanai pieno negėrė, bet *Gintautas*, įsitikinęs jos gerumu, pirmas paragavo pieno ir pareiškė, kad pienas yra kartus. Išgėrė tik trečdalį stiklinės pieno, paskui Andriukaitienė pakeitė ... (trys ar keturi žodžiai neįskaitomi)

pareiškusi, kad čia buvo apkartusi grietinė. Bet kiti kovotojai negėrė ir šito pieno. *Gintautui* staiga pasidarė negera, ištempėm jį šiaip taip laukan, matėm, kad jis tikrai yra apnuodytas. Buvo nutarta šią moterį sulaikyti.

Aras su *Bijūnu* nuvyko pas ją. Kambaryje ramu, durys truputį pravertos. *Aras* truputį pastūmė duris, ir tuomet į jį šovė. Sužeistas atsisaučydamas parbėgo pas mus ... (vienas žodis neįskaitomas). *Gintautas* buvo likviduotas savų vyrų, nenorint gyvo perduoti priešiui. Kai vakarieniavo partizanai, rusai tuo metu buvo kitam kambary.

Operatyvinės – mobilizacinės srities veiklos žinios už 1952 m. sausio mėn.

LLKS
ŠAV
1952 05 15
Nr. 31

1952 m. sausio 18 d. ŠA – ŽAL partizanas *Balandis* buvo apsistojęs Ariogalos vlsč., Pakarklių k. Dešimtą valandą ryto buvo užkluptas Ariogalos stribų bei garnizono. Smarkiai apšaudytas laimingai pasitraukė.

1952 m. sausio 24 d. du ŠA – ŽAL partizanus išdavė dienojančius pas pil. Venclovą Ariogalos vlsč., Kalniškių k. Partizanai *Skrajūnas* ir *Kęstutis* žuvo. Jų kūnai buvo numesti Ariogaloj ant gatvės. Juos laidojant į kažkokį apkasą, partizanas *Kęstutis* į jį netilpo, tada prišokęs stribas su kirviu nukirto jam abi kojas per šlaunis ir tuomet suvertė į apkasą.

Pil. Venclovas buvo areštuotas. Būdamas kalėjime, jis išgriovė krosnį ir plytomis duodavo tam, kas tik papuldavo po ranka. Po to norėjo pasipjauti. Tada enkavedistai įleido du šunis ir jį paėmė.

Mobilizacinės srities veiklos žinios už 1951 m. lapkričio mėn.

LLKS
ŠAV
1952 01 20
Nr. 4

1951 m. lapkričio 6 d. vakare Pakarklių k., Ariogalos vlsč. partizanas *Galiūnas* buvo kambary užsidangstęs langus, gėrė su kolektyvo valdyba. Į duris pasibeldus Seredžiaus MVD, partizanas *Galiūnas* atidengė ugnį. *Galiūnas* kulkosvaidžio buvo sužeistas į vidurius, vėliau susisprogdino.

SAŠV (parašas)

Dalinio veiklos ataskaita už 1951 m. sausio ir vasario mėn.

LLKS
1951 02 28
Nr. 4

Krečiant Pavidaujo mišką, sribai, laikydami apsupę pamiškes, nulipdė iš sniego statulas, sudėjo amerikietiškus ženklus, vaizduojančius prezidentą Trumeną.

Vasario 14 d. naktį III-iajame Pavidaujo kaime pas gyventoją L. P. (R. K. p a s t a b a: Lekcekį Povilą) įsibrovė keletas NKVD karių, apsistojo ten visai nakčiai. Benakvodami sugalvojo išprievartauti L. P. žmoną, kilo triukšmas, moteris ištrūko ir pabėgo pas kaimynus, kur sulaukė išauštančio ryto.

VD veiklos žinios už 1950 m. gruodžio mėn.

1950 12 11

1950 m. lapkričio 29 d. Juodaičių klebonas buvo vežamas pas ligonį. Pavažiavus apie kilometrą nuo bažnytkaimio, sutiko Juodaičių sribus, grįžtančius iš kaimo. Išgėrę sribai parvertė kleboną į purvą su visu Švenčiausiuoju sakramentu, apspardė, sėdo į jo vežimą ir nuvažiavo Juodaičių link. Vargšui klebonui teko purvinam ir apspardytam pėsčiam eiti pas ligonį, kad suteiktų jam paskutinį patepimą. Puspenkto kilometro jis nužygiavo pėsčias, nešinas Švenčiausiuoju sakramentu...

TVG (parašas) Vasaris

Bolševikų darbai

1951 m. gruodžio 6 d. naktį, apie dvyliktą valandą, Jonui Danaičiui verdant krūmuose naminę, atvyko šimkaitiškiei sribai. Tuo metu jam nieko nesakė. Pasibaigus malkoms, Jonas Danaitis nuėjo pas kaimyną Jonaitį jų atsinešti. Sribai matė, kaip jis įėjo į Jonaičio malkinę, bet nieko nesakė. Danaičiui išeinant iš malkinės, sribai užsivedė ginklus ir liepė sustoti. Danaitis pametė malkas, iškėlė rankas, pasisakė pavarde, bet sribai paleido automato seriją. Peršautą Danaitį jo brolis vežė į ligoninę...

Pavažiavus apie pusę kilometro nuo įvykio vietos Šimkaičių link, Danaitis mirė. Sribų viršininkas už Danaičio nužudymą nieko nesakė, netgi pagyrė, sakydamas, kad jis jau seniai to buvo vertas, nes esą buvęs „banditų“ ryšininkas.

SANTRUMPOS

LLKS – Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjūdis.

VAV – (Kęstučio apygardos vadas).

ŠA – 3-oji LLA Šiaurės apygarda.

L. e. VAV p. – Laikiniai einantis VA vado pareigas (VA – užšifruotas Kęstučio apygardos pavadinimas ?).

RV – Rajono vadas.

LZ – Veikimo zona (tik neaišku kokia).

NKGB – Narodnyj komissariat gosudarstvennoj bezopasnosti (Valstybės saugumo liaudies komisariatas).

MGB – Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti (Valstybės saugumo ministerija).

DUV – ?

ŠAV – ?

SAŠV – ?

VD – Visuomeninė dalis

TVG – (Tėvynės gynėjas).

Pasakoja IZABELĖ ADELĖ KUNDROTIENĖ – ZATURSKYTĖ-MERGUČĖ

Užrašyta Girdžiuose
2002 06 11

Gimiau 1931 m. vasario 4 d. Girdžių kaime, Jurbarko valsčiuje. Šeimoje buvome šeši vaikai: aš ir penki broliai: Vincas (g. 1921 m.), Kleopas (g. 1922 m.), Stasys (g. 1925 m.), Jonas (g. 1927 m.), aš – Izabelė ir Antanas (g. 1932 m.).

1944 metų rudenį į Girdžius grįžo raudonieji. Vincas ir Kleopas tuo metu mokėsi Raseinių žemės ūkio mokykloje, o mes visi gyvenom tėvų namuose. Vėliau Vincas įstojo mokytis į Belvederio pienininkystės technikumą, o Kleopas ir Stasys išėjo į mišką, į Girdžių partizanų būrį. Būryje tuo metu buvo šie partizanai:

1. Leonas Pocevičius-*Papūnis* (tėvas), g. 1904 m. Gudeliuose. Suimtas 1947 m., mirė 1962 m.

2. Mečislovas Pocevičius-*Puškinas*, *Rapolas*, g. 1925 m., žuvo 1949 05 31 Paslauskinės miške.

3. Pranas Grigaitis-*Tadas*, g. 1909 m., žuvo 1945 m. Jokūbaičiuose pas Banaitienę.

4. Zigmas Girdžius-*Martynas*.

5. Jonas Beinoris-*Kriaučius* (vėliau tapo išdaviku).

6. Richardas (vokietis).

7. Jonas Dobilaitis-*Ūsas*, g. 1915 m., žuvo Girdžiuose 1945 12 12.

8. Antanas Tamošaitis-*Labanauskas*, kilęs iš Kriščiaviškės k.

9. Albinas Marinas-*Motiejus*, g. 1923 m. Čepaičiuose, Eržvilko vlsč., žuvo 1952 m.

10. Pranas Novertaitis-*Vytautas*, kilęs iš Gudelių k., žuvo 1946 m.

11. Petras Parnarauskas-*Lapuškas*, g. Poluose, Šimkaičių vlsč., žuvo 1946 m.
12. Jonas Pečkaitis-*Albertas*, *Krapovickas*, g. 1925 m. Butrimuose, žuvo 1949 08 10 Liudvinavoje.
13. Viktoras Sederavičius, kilęs iš Kauno, pirmasis Girdžių būrio vadas, puskarininkis, žuvo neatsargiai elgdamasis su pistoletu.
14. Ipolitas Tverkus-*Jaunimas*, kilęs iš Kalnujų k.
15. Justinas Penkaitis-*Paleckis*.
16. Vladas Paršelis-*Jūra*, g. 1924 m. Utenoje, žuvo 1946 07 04 Balniuose.
17. Kazys Ambrozaitis-*Gediminas*, g. 1920 m. Mikutaičiuose, žuvo 1946 07 04 Balniuose.
18. Vytautas Damanskis-*Adomas*, g. 1922 m. Balniuose, Eržvilko vlsč., žuvo 1946 07 04 Balniuose.
19. Pranas Blažys-*Tomas*, g. 1922 m. Gudeliuose, žuvo 1945 03 30 Džiugirio miške.
20. Antanas Blažys-*Zigmas*, *Mataušas*, g. 1923 m. Gudeliuose, žuvo 1951 06 10 Dargaitėliuose.
21. Jeronimas Blažys (visi trys broliai), g. 1926 m. Gudeliuose, žuvo 1946 03 03.
22. Vytautas Puišys-*Dobilas*, g. 1930 m. Jokūbaičiuose, žuvo 1951 06 10 Dargaitėliuose.
23. Zigmas Balčius.
24. Juozas Simanavičius.
25. Jonas Leškys-*Petras*, g. 1920 m. Butrimuose, žuvo 1946 03 03 Jokūbaičiuose.
26. Juozas Leškys-*Napalys*, g. 1922 m. Butrimuose, žuvo 1949 m. Šimonių girioje, Kupiškio r.
27. Bronius Mikelaitis-*Rickus*.
28. Vincas Ivaškevičius-*Julius*, kilęs iš Pavidaujo k., legalizavosi.
29. Albinas Žukauskas-*Gelumbauskas*, g. 1927 m. Lukšių k., žuvo 1947 m. Vajotuose.
30. Viktoras Riabovas-*Vytka*, rusas, kilęs iš Peterburgo, žuvo 1946 07 04.

V. Riabovas buvęs vokiečių belaisvis, buvo geras batsiuovys, eidavo per žmones ir siūdavo batus. Stribai jį po karo ėmė įtarinėti kaip dezertyrą. Dar prieš jo areštą pas jį užeidavo Girdžių būrio vyrai, tai jis vis klausdavo: „Nu, sakykit man... Ar aš galiu stribitėlį užmušt?“ Vyrai pasijuokdavo iš tokios jo kalbos ir vėl išeidavo. Kartą stribai, eidami per žmones, prisiplėšė maisto, užėjo pas Riabovą, jį areštavo, uždėjo jam ant nugaros didžiulį kaimiškos duonos kepalą ir liepė nešti. Vakarop, kai tik priėjo prie Mituvos šlaito, jis tuo duonos kepalu trenkė vienam stribui per galvą, pats tiesiai į pašlaitę ir pabėgo. Nuo tada jis išėjo į lietuvių partizanų būrį.

1945 m. gruodžio 12 d. atėjo iš miško partizanai: Jonas Dobilaitis-*Ūsas* (nuo Girkalnio), Albinas Marinas, Pranas Grigaitis-*Tadas*, Stasys Zaturskis-*Bronius* ir Kleopas Zaturskis-*Anupras*. Pavalgė ir atsigulė pailsėti. Dar prieš užmigdami kalbėjo: „Dieve Dieve, kaip mums sunku eit pas žmones, visi mūsų bijo, bijo rizikuoti, miške šalta...“ Mama jiems ir sako:

– Vaikeliai, pasnauskit namuose, pradės švisti ir išeisit.

Pas mus gyveno tokie nuomininkai Augustavičiai, tai mes su nuomininkų mergaite Antanina nuėjom į klėtį, nuėjo ir brolis Jonukas. Dar pas mus gyveno iš Kauno pabėgę nuo karo Kilikauskai, jų sūnus Edvardukas ir Kilikauskienės sesuo. Mes su ja klėtyje ir miegojome. Paprastai partizanai visada palikdavo lauke sargybą, o dabar kažkodėl taip nebuvo. Mama gal dar kiek pavaikščiojo, bet, kai tik sumigom, pasigirdo šūviai. Su visais patalais nusiritom ant žemės. Brolis Jonas pašoko iš lovos, pro duris ir į lauką... Aš tik surikau: „Joneli, kur eini?!“ O lauke šaudė, iš visų pusių aidėjo šūviai.

Kai prašvito, mus rusai išvarė iš klėties į kiemą. Netoliese stovėjo šarvuota tanketė, prie jos stoviniavo keli rusų kareiviai, kurie mus iškart apipylė pačiais „gražiausiais“ rusiškais žodžiais: blia blia blia... Kieme visas kruvinas gulėjo Jonukas, maždaug už dvidešimties metrų matėsi jo galva, Albinui Marinui peršovė koją, Jonas Dobilaitis, matyt, bėgo į miško pusę, nes gulėjo kniūpsčias nušautas toliau nuo sodybos, nugaroje buvo didžiulė kraujo dėmė. Kai įėjom į gryčią, tik tada pamatėm, kad jau dega tvartai, daržinės, ką tik po kūlimo buvo pilnos prikrautos šiaudų...

Sodyba, pasirodo, buvo iš visų pusių apsupta. Pasigirdus šūviams, du partizanai bėgo į vieną pusę, o trys į kitą. Pranas Grigaitis su broliu Kleopu pabėgo, užėjo pas Pečkaičius, jų sūnus Jonas irgi buvo miške. Pailsėjo ir pamatė, kad per laukus pėdsakais atsiveja rusai. Jie vėl šoko bėgti, bet Kleopą sužeidė į koją, ir jis nusišovė. Toliau buvo ūkis, ten jau laukė jiems paruošti arkliai. Praną užkėlė ant arklio ir taip jis pabėgo, o brolių Kleopą atvežė į namus, į tą patį vežimą įdėjo brolio Jono palaikus, pasodino motiną ir išvežė į Jurbarką, o ten numetė ant gatvės.

Kai rusai nusivijo partizanus, mama mums su broliu Antanu liepė bėgt. Mudu nubėgom pas pažįstamus į Paskynas, prie Vadžgirio. Pernakvojom, o kitą dieną grįžom į namus. Rudenį brolis Vincas mane įtaisė Kaune mokytis į Jaunimo darbo mokyklą, ten pragyvenau iki 1949 metų arešto.

Supratome, kad tai buvo išdavystė, kurios tikrasis kaltininkas dar ir šiandien neįvardintas. Atseit Bauža iš Pavidaujo galėjo žinoti, kad pas mus atėjo partizanai. Tas Bauža buvęs visiems žinomas šnipas. Jis atseit vėliau prisipažinęs Antaninos vyrui Valaičiui, kad Zaturskių vaikus patvarkęs. Antanina man liepė nueit ir pasiteiraut Baužos, bet aš nebesiteiravau, tik žinau, kad neilgai trukus Bauža prigėrė tvarto sruose. Buvo ir daugiau versijų, bet kuri iš jų teisinga, dabar jau niekas nebeprasakys.

1945 m. rudenį stribo Vytauto Aksamitausko iš Paantvardžių tėvas Petras vaikštinėjo po kaimus apsimetęs karvių supirkėju. Kavolių kaime pas Globius suuodė esant partizanų bunkerį. Netrukus prisistatė rusų garnizonas su stribais ir apsupo Globių sodybą. Bunkeris buvo įrengtas daržinėje po šieną. Enkavedistams pareikalavus pasiduot, partizanai atsakė automatų ugnimi, bet nepasidavė. Kai uždegė daržinę, partizanai Kleopas Globys-*Kęstutis* ir Augustinas Masiulis-*Saulius* susisprogdino. Po bunkerio sunaikinimo pas Petrą Aksamitauską atėjo partizanai, sušaudė abu su žmona, sumetė į kluoną ir sudegino, o sūnus Vytautas po to išėjo į stribus, atseit keršyt už tėvus. Buvo ir kita versija: neva Brazas iš Kavolių kaimo išdavęs tą bunkerį.

Bronius Mikelaitis tuoj po karo įstojo į stribų būrį, bet, pamatęs, kokia šutvė ten susirinko, metė stribyną ir pabėgo į mišką pas partizanus. Atėjęs į mišką, pasisiūlė susprogdinti Girdžių stribyną. Kai stribai miegojo, jis apie ketvirtą valandą nakties nuėjo ir padėjo prieštankinę miną po namo kampu. Kai mina sprogo, partizanai puolė Girdžių miestelį. Puolime dalyvavo apie dvidešimt Girdžių būrio partizanų. Žuvo septyni stribai, į krūtinę buvo sužeistas vienas partizanas – Viktoras Sederavičius. Šeštadienį buvo užpultas Gaurės miestelis, o sekmadienio rytą užimti Girdžiai (R. K. p a s t a b a: Girdžių miestelio užpuolimas plačiau aprašytas knygoje „Jurbarkas“, 1996, p. 218. Kai kurie faktai pateikti klaidingai, neatitinka žuvusiųjų stribų skaičius, gerokai „išpūstas“ ir dalyvavusių partizanų skaičius).

Brolis Stasys žuvo 1948 m. rugpjūčio 28 d. Jokūbaičiuose, Girdžių apylinkėje. Pas kaimyną Kleopą Norkų kūlė javus, kūlime kaip talkininkė dalyvavo ir Eleonora Ambrazaitytė, bet ji iš talkos išėjo gerokai anksčiau ir pakvietė Mečislovą Pocevičių ir mano brolių po kūlimo ateit pas ją. Mečys kategoriškai atsakė eit pas Ambrazaitytę, o Stasys nuėjo. Kai nuėjo, namus tuoj apsupo rusai, Stasys dar bandė bėgti, šoko per tvorą, bet jį iškart nušovė (R. K. p a s t a b a: Eleonora Ambrazaitytė – Ambrazaitytė šiuo metu gyvena Jokūbaičių kaime).

Vincą irgi areštavo ir išvežė į Sibirą, jauniausią brolių Antaną suėmė septyniolikos metų ir pasodino į lagerį, bet po trejų metų reabilitavo kaip nekaltai nuteistą.

Mane areštavo Kaune 1949 m. kovo 25 d., atvežė į 2-ą milicijos poskyrį Žaliakalnyje. Čia radau gaudžiai verkiančią Mildą Pilkauskaitę, mudvi įsodino į sunkvežimį, nuvežė į Jonavą, o tos pačios dienos pavakare įsodino į traukinį ir išvežė tiesiai į Sibirą, į Irkuto sritį, Olchono rajoną. Irkutske išlaipino perone, nakvoti nuvarė į mokyklos salę. Pasieniais išsidėliojom savo daiktelius, o rytą jau atvažiavo vadinamieji „pirkliai“: odiniais paltais, odinėmis kepurėmis su saga viršugalvyje. Šaukė pavardėmis, tyčia visaip iškraipydami. Jeigu Magdalena Rimšaitė, šaukė Mandalina ir pan. Iš vienos pusės reikėjo pereiti į kitą pusę, pasirodyt, ar nesi luošas. Taip šimtą žmonių, vien jaunimo: iš mokyklų, iš institutų, dvylika klierikų ir šeši kunigus atrinko tinkančius žvejybai. Penkias paras važiom per taigą iki Baikalo ežero. Jau buvo balandžio mėnuo, įdienojus į klimpdavo mašinos. Mano popieriniais padais batai buvo pirkti turguje, tik įlipau į vandenį, batai ir ištižo.

Kai privežė prie Baikalo, ten jau mūsų laukė pakinkytos rogės ir vežė 20 kilometrų iki Olchono salos. Saloje buvo keletas nedidelių trobelių, kuriose gyveno buriatai: nedidelio ūgio, kreivomis kojomis žmogeliai. Kaip vėliau iš buriatų sužinojom, prieš mus atvežant, jiems buvo pasakyta, jog atves žiaurius banditus, reiks užsirakinėti duris vakarais. Kai jie mus pamatė, išgirdom juos taip šnekant: „Kokie jie dideli ir kokie jie gražūs...“ Senos moterys su pypkėmis dantyse stovi ir stebi mus...

Apgyvendino barake ant Baikalo ežero kranto. Barake veisėsi daugybė blakių ir tarakonų. Po poros savaitų išskirstė brigadomis į žvejybą, taigi traukė tinklus ir gaudė skaniausią pasaulyje žuvį – omulius (*Cerogonus autumnalis*).

Mus atvežė pavasarį, o rudenį sudegino kontorą. Užmušė sargę ir kėsinosi pavogti pinigus, bet neatidarė seifo, tada visų vietinių žvilgsniai ir neapykanta nukrypo į mus, o mes vieni kitus gerai pažinom, žinojom, kad čia ne mūsų darbas. Vėliau išaiškino, kad tai padarė patys kontoros darbuotojai – buhalteris ir sąskaitininkas.

Pasakoja ALEKSNDRAS VEVERSKIS-TAURAGIS

Užrašyta Veliuonoje
2000 04 08

Gimiau 1923 m. Kalvių kaime, Veliuonos valsčiuje. Šeimoje buvo dešimt vaikų: septyni broliai ir trys seserys. Tėvas mirė gana anksti – 1932-aisiais, jauniausiam broliui tada ėjo tik antri metukai. Vyriausias brolis Kazimieras, gimęs 1913 m., mokėsi Karo mokykloje Vilniuje, studijavo teisę.

Kai 1940 m. rusai okupavo Lietuvą, jis grįžo į tėviškę. Kazys žinojo, kad rusai tokių kaip jis nepakės ir stengsis greičiau susidoroti. Jis buvo geras plaukikas, tad susidėjo į kuprinę reikalingus daiktus ir perplaukė Nemuną į Vokietijos pusę. Ten kurį laiką jį palaikė internuotojų stovykloje, o paskui išvarė dirbti. Karo pradžioje jam neleido grįžti į Lietuvą, tuomet jis susitarė su kitu tokio pat likimo draugu, abu nelegaliai įlipo į prekinį traukinį ir grįžo į Lietuvą. Grįžęs ėmėsi pagrindinės veiklos. Vilniuje sutiko bendraminčių, vienas iš jų – Adolfas Eidimtas. Kartu jie ėmėsi kurti LLA. Brolis Pranas buvo paskirtas šios organizacijos štabo propagandos ir personalo skyriaus viršininku. Vienu metu jie mane irgi buvo pasikvietę į Vilnių. Išbuvau pas juos savaitę.

Apie brolio Kazimiero veiklą kuriant LLA plačiau buvo aprašyta laikraštyje „Kauno diena“ (1999 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 186, p. 4 Virginijos Skučaitės straipsnis „Paspriešinimo kovų architektas“). Keletą ištraukų iš šio straipsnio pateiksiu skaitytojų dėmesiui:

„Kazimieras Veverskis Lietuvos laisvės išsivadavimo armijos pamatus padėjo 1941 metų gruodžio 13 dieną Vilniuje, kai Gedimino pilyje prisiekė grupę karininkų. LLA, tapusi antinacinio pagrindinio karine organizacija, viena pirmųjų Lietuvoje pradėjo ginkluotą kovą ir prieš sovietų okupantus. LLA ir jos vadas iškart griežtai pasisakė už tai, kad Lietuvos likimas neturi būti siejamas su jokios kitos valstybės likimu, ir savo kovą nukreipė prieš Lietuvos nepriklausomybės priešus. 1944 metų vasarą LLA tapo organizaciniu pavyzdžiu besikuriančiam partizanų judėjimui.

Kazimieras Veverskis, baigęs Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją, mokėsi Karo mokykloje, o po to studijavo Vilniaus universitete teisę, vadovavo studentų ateitininkų korporacijai „Kęstutis“, o prasidėjus pirmajai rusų okupacijai pabėgo į Vokietiją, kur dirbo Berlyne vienoje leidykloje makulatūros išvežiotuju. Netrukus jis vėl grįžo (nelegaliai) į Lietuvą, toliau studijavo ir kartu su broliu Pranu sumanė bei pradėjo kurti LLA.

I ją pirmiausia stėjo puskarininkiai ir žemesnio laipsnio karininkai. Tarp jų buvo ir Adolfas Eidimtas, kuris tapo dešiniąja K. Veverskio ranka, o po jo žūties – LLA vadu.

Kazimieras pusalkanis traukiniais važinėjo į vietas, kur buvo dislokuoti lietuviškieji savisaugos batalionai, nuveždamas kariams pagrindinės literatūros, telkdamas juos į LLA eiles, kurios vis augo ir augo – kūrėsi LLA apygardos, apylinkės, jų štabai.

Sunku buvo K. Veverskiui LLA sukurti, bet dar sunkiau ją atkurti, kai praūžęs 1944 metais frontas sudraskė ryšių sistemą, išblaškė štabus ir eilinius armijos karius, o čekistai į ją infiltravo ne vieną savo agentą. Tačiau LLA perorganizavimas užtruko tik iki vasaros pabaigos. Ši armija perėjo prie aktyvios kovos, o jos Veikiantysis sektorius (Vanagai) pradėjo ir partizaninius veiksmus. LLA, kurioje tuo metu buvo apie 10 tūkstančių karių, buvo geriausiai kariškai sutvarkyta organizacija, kurią rusai vadino „karine sukilėlių tautine organizacija“. LLA – tai reguliarios kariuomenės principais sutvarkytas partizaninis judėjimas, pasirengęs ir sukilimui.

K. Veverskis, būdamas LLA vadas, 1944 metų liepą įkūrė ir Lietuvos gynimo komitetą, tapdamas jo nariu kartu su brigados generolu Motiejumi Pečiulioniu, vieninteliu generolu Lietuvoje, įstojusiu į LLA. LLA formuočių buvo visoje Lietuvoje. Ypač gausu jų buvo Žemaitijoje ir Aukštaitijoje. Kaišiadorių rajone garsėjo LLA Didžiosios kovos rinktinė, kuriai vadovavo Jonas Misiūnas-*Žalias Velnias*, Labanoro girioje – LLA Tigro rinktinė, Žemaitijoje – LLA Žemaičių legionas, Tauragės LLA Lydžio rinktinė ir kt. Lietuvoje buvo suformuotos keturios LLA apygardos, kurios ilgainiui tapo partizanų apygardomis ir rinktinėmis. LLA nustojo gyvavusi susikūrus bendrai pasipriešinimo organizacijai – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiui.

Tačiau grįžkime prie Kazimiero Veverskio. Šis vadas buvo bebaimis. Jis pats, kaip jau minėta, važinėjo po visą Lietuvą traukiniais, platindamas LLA pagrindžio literatūrą, telkdamas naujus narius ir atlikdamas kitus darbus, kurie buvo itin pavojingi artimos užfrontės sąlygomis. Jis pats rūpinosi ir pagrindžio spaudos leidyba – Veverskių sodyboje Kalviuose buvo įrengtas bunkeris, kuriame veikė spaustuvė.

1944 metų gruodžio pabaigoje Kazimieras Veverskis, Kalviuose prisikrovęs keletą maišų naujų pagrindžio leidinių, kartu su ūkininku Boleslovu Gedučiu vežė juos tarsi bulvių maišus arkliais į Kauną. K. Veverskiui tai buvo įprastas žygis. Deja, paskutinis. 1944 metų gruodžio 28-ąją prie senojo tilto per Nevėžį ties Raudondvariu Kazimierą Veverskį ir ūkininką sustabdė stribai, kurie dar tęsė garsiąją „Kalėdų operaciją“ (prisiminkime Klepočių tragediją), tikrindami sulaikytųjų dokumentus. Veverskis turėjo dokumentus, išduotus Jono Medelio pavarde, tačiau, įvertinęs iškilusį pavojų, puolė bėgti (ginklo neturėjo). Gal ir būtų pabėgęs, bet tuo metu rusų kariuomenei buvo leista šaudyti į bėgančius. Tad Veverskį stribo kulka pasivijo ant šlaito. Stribai iškvotė iš ūkininko, kas davė tuos maišus, kuriuose jie aptiko šimtus egzempliorių „Karinių politinių žinių“ ir „Laisvės karžygio“. Ūkininkas nurodė Veverskį, bet juk visas Kalvių kaimas – vieni Veverskiai... NKVD kariškiai atvyko į Kalvius, kur suėmė vos ne visus kaimo žmones: dvi K. Veverskio seseris ir tris brolius, tarp jų ir LLA Kauno apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininką Praną Veverskį. Tačiau rusai ne iškart sugebėjo nustatyti nužudyto K. Veverskio asmenybę. Šį darbą jiems apsunkino faktas, kad žuvusiojo motina kartu su Raudondvario zakristijonu po poros parų naktį slapčia užkasė stribų išrengtą sūnų anapus Raudondvario kapinių tvoros, prie šlaite augusios tuopos...

Šis okupantų smūgis prieš centrinę Pasipriešinimo vadovybę buvo atsitiktinis, bet vis dėlto tai buvo priešo pergalė. Tačiau pasipriešinimas okupantams nesumažėjo. Atvirkščiai. Pasak Prano Veverskio, patys NKVD tardytojai stebėjosi, kad, nužudžius LLA vadus, lietuvių kovotojų skaičius nesumažėjo, o augo geometrine progresija...”

Kartu su frontu 1944 m. Kazimieras pasitraukė į Žemaitiją. Aš tuo metu mokiausi gimnazijoje. Ten irgi suorganizavo LLA Vanagai veikiantį sektorių. Prie Sedos išsikasė bunkerius, pasidarė įtvirtinimus ir ruošėsi priešintis puolantiems rusams. Pranas tuo metu buvo pasilikęs namuose. Šiauliuose liko generolas Pečiulionis, kitų jis buvo vadinamas *Perkūno Dieduku*. Tarp karininkų kilus nesutariams, Pečiulionis palaikė mano brolių Kazimierą ir pasakė, kad eis su juo išvien, bet, kai vokiečiai iš Sedos pasitraukė, vieniems lietuviams priešintis prieš rusus jau buvo beprasmiška. Tada Kazimieras su Pečiulioniu grįžo į tėviškę. Pečiulionį apgyvendinom pas pusbrolių Kornelijų Veverskį. Čia su generolu Pečiulioniu teko ir man bendrauti. Jis sakydavo, kad nervus jam pagadinęs generolas Velykis, kuris ginklus pirkęs iš anglų, kadangi iš jų gaudavęs kyšių, o iš čekų, kad ir kur kas pigiau, nepirkęs. Čia gyvendami brolis Kazimieras su Pečiulioniu turėjo dvi rašomąsias mašinėles, šapirografą, leido „Biuletinį“. Vėliau po peludė išsikasė bunkerį, kuriame įrengė spaustuvę ir spausdinom pagrindinę literatūrą, atsišaukimus. Ta spauda buvo platinama po visą Lietuvą. Daugiausia buvo platinamas „Biuletinis“ ir dar kažkoks leidinys. Vieną kartą, prieš Naujuosius 1945-uosius metus, buvo atvažiavęs brolis Pranas. Iš Kalvių kaimo atvažiavo toks senukas Boleslovas Gedutis, kuris pažadėjo visą išspausdintą medžiagą nuvežti į Kauną – buvo labai drąsus ir nebijantis rizikos žmogus. Prisikrovė jie abu su Kazimieru kelis maišus spaudinių. Nuvažiavę į Vilkiją, nakvojo pas mokytoją Mikalkevičių Jančekių kaime.

Vėliau Zenas Cvirka pasakojo, kad ta Mikalkevičienė, kai tik Kazys atvažiavo, tuojau išėjo į Vilkiją, o grįžo vėlai vakare. Vilkijoje tuo metu saugumo viršininkas buvo Litvinavičius. Vėliau, kai areštavo patį Zenių Cvirką, viskas išaiškėjo: kur jis prieš tai buvo, su kuo ir ką kalbėjo – viskas jau buvo susakyta. Mikalkevičienės dukrą buvo vedęs Lietuvos karininkas. Juos trėmė, bet, kai nuvežė į geležinkelio stotį, prisistatė Litvinavičius, ir juos iškart paleido atgal į namus. Tada viskas aišku ir pasidarė.

Kazys prieš tai buvo išžvalgęs apylinkę. Niekada niekas ant to kelio nekratydavo. Taigi rytą jie išvažiavo. Tik privažiavo tiltą per Nevėžį ties Raudondvariu ir pamatė, kad kelią užstoję stribai. Kai ėmė stabdyt, vyrai suprato, kad reikalai klostosi į blogąją pusę. Kazys išsoko iš vežimo ir ėmė bėgti. Perbėgo tiltą, įbėgo į šlaitą ir, ko gero, būtų pabėgęs, bet atsidūrė prieš amunicijos sandėlius, kuriuos saugojo ginkluoti milicininkai. Kai jie pamatė bėgantį su pistoletu rankoje, milicininkas Kunca priklaupė ant vieno kelio ir, nusitaikęs į Kazį, paleido kulka. Šūvis buvo vienintelis ir paskutinis – mirtinas. Vėliau tas Antanas Kunca gyrėsi draugams, kaip jis nušovęs Kazį Veverskį.

Stribai greit ištardė vežiką Gedutį, ir tas pasakė, su kuo važiavo. Tada jie atlėkė pas mus, apsupo sodybą, darė kratą, bet slėptuvės su visa spausdinimo įranga nerado. Iš maišų ištraukė spausdintus laikraščius, atsišaukimus ir ėmė kaišiot pastačiuose, į sieną, tarp malkų, į žolės smulkinimo mašiną, kad, atsivežę kitus čekistus, galėtų jiems parodyti, ką pas mus rado.

Kai sužinojo, kad Kazys nušautas, mama nuvažiavo į Raudondvarį ir rado jį gulintį ant gatvės prie stribyno. Kai stribų viršininko paprašė, kad leistų palaidoti sūnų, tas įžūliai atkirto:

– Kam gimdei tokį sūnų!

Mama jam atsakė:

– O kai tavo motina gimdė, ar žinojo, ką pagimdys?

Kapitonas iškart nutilo, paskui suriko:

– Pasiimk!

Į bažnyčią klebonas nepriėmė, bijojo stribų keršto. Palaidojo Kazį Raudondvario kapinėse.

Partizanai labai greit išaiškino Kazio žudiką. Apsupo Kuncos namus Klangių kaime ir sušaudė jį ir visą jo šeimą. Boleslovo Gedučio žmoną rusai išvežė į Sibirą, o du jų sūnūs išėjo į mišką ir žuvo kaip partizanai.

Kai po Atgimimo atkasinėjo brolio Kazio palaikus, staiga prie kapo duobės mirė brolis Pranas, o tą pačią dieną tragiškai žuvo ir jo jauniausias sūnus Mindaugas. Kažkaip keistai sutapo tos mūsų artimiausių žmonių netektys.

Aš tuo metu mokiausi Vilkijos gimnazijoje. Vakare pėsčias parėjau į namus, radau tik mamą ir jaunesniąją seserį, nes kitas dvi seseris ir tris brolius – Nataliją, Domicėlę, Praną, Vytautą ir Stanislovą – išsivarė čekistai. Motina pasakė, kad išvežė ne tik vaikus, bet nuo aukšto išnešė lašinius ir dešras. Manęs paprašė namuose nebenakvoti. Nuėjau pas kaimyną ir įlindau daržinėje į šieną. Rytą atėjau į slėptuvę, apžiūrėjau – viskas likę kaip buvo palikta. Radau pistoletą, granatas. Broliai Bronislovas ir Albinas jau buvo miške. Per ryšininkus pranešiau broliams, kas nutiko. Kitą dieną mes spaustuvę išvežėm į Sakališkės mišką už Veliuonos ir paslėpėm po žabų krūva. Nuvežiau dar atsišaukimų, atidaviau partizanams Cvirkaį ir Antanui Ramonui, kad išplatintų gyventojams.

Po Naujųjų metų partizanai atėjo ir pasakė, kad paslėpti maišai su spausdinimo įranga pradėjo pelyti. Mano pažįstamas Jokimas Mizgaitis gyveno Paštuvoj, aš su juo susitariau. Atvažiavo jis pas mane ir pasiėmė generolą Pečiulionį. Mes priklijavom jam barzdą, aprenėm didžiuliais kailiniais, aš irgi apsivilkau tokia putra ir važiuojam per Vilkią. Žiūrim – prieš mus atvažiuoja Vilkijos saugumo viršininkas Litvinavičius. Prasilenkėm visai arti vieni kitų. Nuvažiavom pas Mizgaitį. Jis turėjo du sūnus: vienas jau buvo pilnametis, slapstėsi nuo kariuomenės, o kitas dar ėjo į gimnaziją, buvo jaunesnis už mane. Ant Paštuvos bažnytėlės užkėlėm visą spausdinimo aparatūrą ir, nieko nelaukdami, išleidom naują „Biuletenio“ numerį. Tegu čekistai negalvoja, kad taip viskas ir pasibaigė. Mums padėjo dar vienas gimnazijos laikų mano draugas Stanislovas Stankevičius. Tuo metu jis jau mokytojavo Čekiškėj. Už Vilkijos veikė Padauguvos partizanų būrys, ten nuvežėm tų biuletenių, nuvežėm į Užnemunę prie Rudšilių, į Raininės mišką. Čia juos platino Tamulaitis iš Survydų kaimo, Lekėčių apylinkės.

Mūsų leidybos štabas turėjo pavadinimą *Liūtas-Kovas*. Pagal LLA instrukciją turėjo būti vienas vardas žvėries, o kitas paukščio.

Brolis Pranas dirbo LLA štabe, buvo kadru ir propagandos skyriaus viršininkas. Štabe dirbo maždaug šeši žmonės.

Vėliau klebonas pajuto, kad mes kažką bažnyčioj gaminam. Pasakė, kad jis bijo rusų, kai šie sužinos, jam gali būti blogai. Mums teko iš ten nešdintis. Tada šiapus Vilkijos, netoli S. Stankevičiaus namų, Ringovės girininkijoje, išsikasėm du bunkerių, gerai užmaskavom. Čia pas mus atėjo trečias – gimnazistas Zenas Šimanskis. Metė jis gimnaziją būdamas priešpaskutinėj klasėj ir atėjo dirbti literatūrinio darbo. Mes dar bandėm jį įtikinėti, kad grįžtų baigt mokslų, bet jis užsispyrė – liko pas mus ir davė priesaiką. Tamulaitis pervežė visą mūsų turtą ir toliau tęsėm leidybą: leidom „Biuletenį“ ir dar vieną leidinuką. S. Stankevičius buvo giliai mąstantis žmogus, turėjo gerą iškalbą ir buvo geras matematikas.

Kartą per Atvelykį mane su jaunyliu Mizgaičių sūnumi jo dėdė pasikvietė į savo namus, o jie patys išvažiavo į bažnyčią. Mudu nuėjom pas jo dėdę. Aš tada nešiojau si „Afeną“. Visur taip ramu, sakau: reiktų pistoletą išsiardyti. Jis pasižiūrėjo į mane, sako: – Aš irgi turiu pistoletą. Pabandykim, kaip jie šauda.

Išsitraukė iš kišenės rusišką naganą, na, ir atidarėm šaudyklą kambary. Žiūrim, kad nagano kulkos išėjusios kiaurai sienojus, o manojo vos per kelis centimetrus įlindusios į medį. Kiek pašaudė išardėm ginklus ir valom ant stalo staltiesę pasitiesę. Sulojo šuo, žiūrim – kieme rusai. (Kulautuvoje gydydavo sužeistus enkavedistus. Pagiję jie eidavo per žmones duoneliaudami. Ateina, pagąsdina, padaro krata, išprašo degtinės, lašinių...)

Aš turėjau tokį portfelį, abu išardytus pistoletus akimirksniu sušlaviau į tą portfelį ir šokau per langą. Pabėgau nuo namo maždaug pusantro šimto metrų, bet jie vis vien pamatė, girdžiu:

– Stoj! Stoj! (Stok! Stok!)

Kur tau „Stok!“, bėgu, kad net purvai į šonus tyška. Jau netoli miškas. Kai pamatė, kad nestosiu, ėmė šaudyti trumpom serijom. Jie, pasirodo, turėjo tik vieną automatą, tad aš, mėtydamasis į šonus, nėriau į mišką. Pernakt sėdėjau eglyne. Tik kitą dieną priešpiet išlindau iš eglyno, gerai apsižvalgiau, matau – vaikšto po kiemą namiškiai. Atėjau ir aš. Pasirodo, tą vaiką rusai pasiėmė ir išsivežė kartu, bet pataudę greit paleido.

Aš draugavau su Jokimo Mizgaičio dukra. Nuėjau pas ją pernakt. Iš pradžių tėvas mane paguldė didžiajame kambaryje, bet paskui persigalvojo ir liepė eiti į kamara. Nuėjau į kamara, pasidėjau pistoletą po pagalve. Tik pradėjau snausti, kažkas pradėjo baladotis į duris. Atbėgo vienmarškinis Jokimas, o už durų sribai. Kur dingti? Jis pakišo mane po lova. Užsitaisiau pistoletą, galvoju: jeigu ras, pirmiausia šausiu į lempą ir bėgsiu. Suėjo sribai į kambarį, vieni susėdo ant lovos, kiti ant suolų. Aš guliu po lova ir matau tik jų kojas. Kiek išgėrė, girdžiu, šneka:

– Padarykim krata... Nesvarbu, kad mus šnapsu girdo. Tas Jokimas „chitras“ kaip velnias... Kodėl jis nepasako, kur jo vaikas?

Mizgaitienė tik šokinėja aplink stalą, tik skatina valgyti ir gerti. Kai išgėrė butelį, Jokimas dar į kelionę sribukams įdėjo kitą. Jų buvo apie šešiolika.

1945 m. Raininės miške *Beržo* būrys turėjo apie 60 vyrų. Keturiose kalvose jie išsikasė apkasus ir laukė rusų puolimo. Aš jaučiau, kad jau bus negerai. Atsilaikyti tokiam būreliui prieš reguliarią kariuomenę tikrai neįmanoma.

Anksti rytą išgirdome mašinų ūžimą. Kelias turėjo būti užminuotas, bet jauni, nepatyrę vyrai, pamatę atvažiuojant rusus, išsigando ir išsilakstė nespėję užminuoti kelio. Rusai apsupo mūsų įtvirtinimus, užvirė kautynės. Smėlėta žemė, o partizanai daugiausia ginkluoti rusiškais dešimtšūviais. Kai tik patenka kiek smėlio, iškart užstringa spyna, su „šampalu“ reikia grūsti kulką atgal. Tarp mūsų buvo du vokiečiai – vienas karininkas, kitas eilinis. Tik jie pamato ruskelius, lipančius į medžius apsižvalgyti, nusitaiko ir duoda – ruskelis ir krenta kaip lapas. Vieną po kito penkis taip nupurtė. Tada rusai atidengė granatsvaidžių ugnį. Mums teko trauktis. Žuvo 22 partizanai. Mes dviese pabėgom ir maždaug už 200 metrų išsiskyrėm. Užbėgom ant miško kirtimo linijos, o ten kulkosvaidžiai pastatyti. Kai peršokau liniją, rusai mane pamatė ir ėmė vyti. Atbėgau iki raisto, girdžiu – už nugaros šunys skalija. Nėriau gilyn į raistą, užsiglaudžiau už medžių šakų. Rusai pribėgo iki raisto, bet gilyn nelindo. Išsikapsčiau iš raisto jau po pietų ties Sutkų bažnytkaimiu.

Burbinės miškuose veikė *Velnio* būrys, kuriame buvo ir mano broliai Albinas ir Bronislovas. Vladas Bilkis-*Velnias* buvo kilęs iš Rytų Lietuvos, nuo Tverėčiaus. Kažkas suteikė informaciją partizanams, kad Lekėčių seniūnas turi sąrašus žmonių, kurie bus tremiami į Sibirą. Seniūnas gyveno Sirvyduose. Tas seniūnas atseit dar ir apsaugą turi. Iš partizanų neatsirado nė vieno, kuris nueitų ir sutvarkytų tą seniūną. Tada *Velnias* sako:

– Duokit man dar vieną žmogų, aš pats jį sutvarkysiu.

Persivilko rusišką uniformą. Nuėjęs rusiškai jiems paaiškino, kad juos su dokumentais kviečia į valsčių. Pasiėmė jie tuos dokumentus, vienas užsikabino automatą, kitas pasiėmė pistoletą ir išėjo. Mums bėeinant *Velnias* po truputį pradėjo atsilikti ir rusiškai sukomandavo: „Rankas aukštyn! Nejudėt!“ Ginklus liepė mest ant žemės, nuvarė į Lekėčių urėdiją ir ten juos nušovė. Lekėčių urėdijoje kurį laiką gyveno enkavedistai ir laikė vilkšunius. Kad tie šunys būtų bjauresni, juos maitindavo žuvusių partizanų lavonais. *Velnias* tremiamųjų sąrašus parsinešė į stovyklą, jo dėka iš tos apylinkės tuo metu nė vienos šeimos neišvežė į Sibirą.

Kartą einam su Stašaičiu iš *Beržo* būrio, žiūrim – priešais mus ateina apie dvylika stribų. Girdėti, kaip braška kulkosvaidžio ripka, o prie kelio auga tik nedideli krūmeliai. Aš mečiausi į vieną kelio pusę, jis į kitą, sulindom į tuos krūmelius. Stašaitis turėjo automatą, o aš tik pistoletą. Kai tik stribai priėjo arčiau, atidengėm ugnį. Stribai tik apsisuko ir atgal, mudu irgi pasistengėm kuo greičiau dingti iš ten. Jie, matyt, manė, kad ten visas mūsų pulkas guli pasaloje, todėl ir pabėgo išsigandę.

Kai atėjo 1945 metų ruduo, partizanai sumanė pult ir užimt Veliuoną. Seredžių prieš tai puolė net du kartus – vasarą ir žiemą. Tada dar buvo gyvas mano brolis Edmundas. Per tuos užpuolimus partizanai nušovė 14 stribų. Paskui čia atsirado vadinamas sokolovininkų būrys – partizanais persirengusių čekistų. Jie pradėjo vaikštinėti po kaimus ir miškus.

Kartą einam Burbinės mišku su tokiu Vytautu Ramonu iš Klangių kaimo. Aš ir jis turim po pistoletą. Išgirdom kažką šnekučiuojantis, apsidairėm, žiūrime – jau abu apsupti. Sustabdė viršila gruzinas, apklausinėjo, ko mes čia vaikštom, gal partizanus matėm. Nieko, sakom, nematėm, negirdėjom.

– Kai pamatysit, – kitas sako, – praneškit mums, mes irgi partizanai.

Guzinas juodas kaip velnias, tokių partizanų Lietuvoje su žiburiu nerasi. 1945 m. Gausantiškių kaime, Veliuonos rajone, šitie „partizanai“ išprovokavo vieną ūkininką. Tas pasakė, kas partizanų ryšininkai. Tada tie „partizanai“ paėmė juos keturis, nuvarė į namą ir padegė.

Tais pačiais metais panašus būrys atsirado Seredžiuje. Toks mokytoja Ulinskas sumanė nueit pas juos pasišnekėt. Kitą dieną žmonės rado jį užmuštą, nudegintomis rankomis ir kojomis ir pakabintą ant medžio šakos. Jį kankino ir klausinėjo, kas partizanams duoda valgyti, tai Ulinskas nurodė visus, kurių vaikai buvo į sribus išėję. Pasiuto provokatoriai, nubėgo pas minėtų sribų tėvus, mušė juos, keletą šeimų net į Sibirą išgrūdo.

Su savimi turėjau Prano Jatkausko vardu išduotus dokumentus. Tas Jatkauskas buvo kunigų seminarijos klierikas, gimęs 1921 m.

Iš Burbinės miško dviračiu nuvažiavau į Kauną. Važiuojant pro senos pažįstamos Cibulskaitės namus, ji išbėgo į gatvę ir sako man:

– Tik nevažiuok pas Zeną Šimanskį, ten tavęs jau antra savaitė laukia čekistai.

Ji pasakė, kad visus, kurie tik pas jį ateina, sulaiko ir nebeleidžia išeiti, atseit laukia, kol aš ateisiu.

Kai mes Zeną išvarėme, jis išvažiavo į Kauną mokytis, čia ir gyveno. Apsigriežiau, sėdau ant dviračio ir, kiek kojos įkabina, pasileidau atgal. Grįžau. Reikėjo patekti į bunkerį, paimti ir išnešioti spaudą. Rytą apie 6 valandą privažiavau dviračiu prie bunkerio, apsižvalgiau ir pamačiau, kaip vorele mūsų bunkerio link bėga rusai. Tada supratau, kad bunkeris jau išduotas. Kito kelio nebebuvo – išėjau į Burbinės mišką pas brolius. Čia buvo broliai Jonas ir Stanislovas Gedučiai, kiti vyrai, iš viso apie 20 žmonių.

Vilkijos saugumo viršininkas paskyrė premiją tam, kas mane išduos. Motinos į Sibirą nevežė, matyt, laukė, kada pareisiu namo. Mano merginos Mizgaitytės pusbrolis Algis Ruzgys iš Prienų davė žinią, kad nori su manimi susitikt. Prašė, kad aš atvažiuočiau į Kauną, be to, jis pageidavo susitikti ir su generolu Pečiulioniu. Man iškart kilo įtarimas, kad čia kažkas nelabai švaru. Vietoj savęs pasiunčiau Stanislovą Stankevičių, tegu, pagalvojau, susitinka, gal ką rimtesnio jam pasakys.

Taigi jis nuvažiuoja į Kauną, susitinka su Ruzgiu. Ruzgys jam atvirai viską išlojo. Pasirodo, jis buvo suimtas, užverbuotas ir paleistas. Apie tai jis Stankevičiui viską prisipažino, pasakė, kad jam davė nurodymą mus sekt, bet ir jis pats buvo sekamas. Jeigu jau norės ką išduot, jam buvo nurodyta sudėti rankas už nugaros. Stankevičius atsitraukė nuo jo per kelis žingsnius ir pamatė, kad šis stovi susidėjęs už nugaros rankas. Tą pat akimirką puolė kaip varnai iš visų pusių čekistai, o Stankevičius puolė į priešais atvažiuojantį sunkvežimį. Vairuotojas metėsi į šoną,

parbloškė Stankevičių ant šaligatvio ir pervažiavo jį. Kai jį suėmė, ėmė tardyt, kankinti, ir žmogus neišlaikė – viską išdavė. Išdavė bunkerį Ringovės miške, kur buvo įrengta mūsų spaustuvė.

Paskutiniu metu aš su broliais jau buvau Burbinės miške. Šitam būriui iš pradžių vadovavo Antanas Stašaitis iš Pelučių kaimo, po jo – Jonas Gedutis. Būryje buvo apie dvidešimt partizanų. Burbinės mišką siautė rusų kariuomenė ir Mikalkevičių iš Klangių, Žaliuką, mano brolių Albiną ir Steponavičių iš Seredžiaus nukirto iš kulkosvaidžio devintajame miško kvartale.

Kartą mano broliai Bronius ir Vytautas atėjo pas kaimyną sribą Veličką ir užlipo ant tvarto pailsėt, o kaimynė Minkuvienė juos pamatė ir pranešė sribams. Veličkos namus iškart apsupo rusų garnizonas ir liepė lįst iš bunkerio. Kai nelindo, tada čekistai sribui Veličkai uždėjo kepurę ir liepė lipti ant tvarto. Tas palipo, jam kaukšt į kaktą, ir tas gatavas, mat šie manė, kad lipa enkavedistas. Enkavedistai uždegė daržinę, o mano broliai nusišovė. Miške žuvo keturi mano broliai, šeši iš mūsų sėdėjom lageryje: seserys Natalija, Domicėlė, Aldona ir broliai Pranas, Stanislovas ir Aleksandras.

Du Veliuonos sribai palaikė ryšį su partizanais – tai Danielius Ivanauskas (tebegyvena Veliuonoje) ir Velička. Jie prieš Veliuonos užpuolimą pranešė partizanams, kur išdėstyti sargybos postai. Veliuonos apylinkės pirmininku tuomet dirbo toks Kačiulis. Jis sakydavo: „Stalinas Kremliu, o aš Veliuonoj! Daugiau tokių viršininkų pasauly nėra!“ Būdavo, suima vyrą, jeigu žmona gulasi su juo, kitą dieną vyrą iš areštinės paleidžia. Jis visų išvežtųjų į Sibirą gyvulius parsivarė, turtą susivežė. Toks Smakas labai žiaurus sribas buvo. Partizanai, patykoję pasaloje, Smaką nušovė.

Prieš dieną partizanai pasakė Veličkai, kad puls Veliuoną, o tas savo draugui išplepėjo, kad šiandien reiktų iš Veliuonos pasitraukt, nes gali būti karšta. Tas draugas tuoj pranešė viršininkui Steponkevičiui, kuris buvo vedęs rašytojo Petro Cvirkos seserį. Steponkevičius, nieko nelaukęs, iškviatė rusų garnizoną. Mes nežinojome, kas mūsų laukia. Rusai išsislapstė Veliuonoj. Mes nukirpom telegrafo laidus ir puolėm. *Velnias* prislinko visai arti sribų būstinės, bandė mesti granatą. Tada atsivėrė tikras pragaras. Rusai ėmė pilt į mus iš kulkosvaidžių. Partizanai įėjo į vidų pas Kačiulį, šovė į jį, bet nepataikė. Kačiulis su visais rėmais išsoko per langą. Vėliau Kačiulis su saugumu susiginčijo dėl turto, tie jį pasodino dešimčiai metų. Lageryje kaliniai sužinojo apie jo darbelius ir gyvą sudegino krosnyje.

Tas puolimas mums nepavyko. Turėjom trauktis, kartu su savimi nešėmės ir sužeistą *Velnią*. Jam buvo peršautos rankos ir kojos. Kol nunešėm, jis nukraujavo ir mirė. Užkasėm vietoje, viršų užmaskavom lapais, bet rusai vis vien su šunimis rado kūną, iškasė ir išsivežė. Privažiavo daug kariuomenės, apsupo mus, vieną sužeistą mūsiškį paėmė. Vaikė mus kaip šunelius, lakstėme visą dieną po mišką, bet ir mes juos gerokai pakapojom.

Danielių Ivanauską per Veliuonos puolimą jau įtarė, kadangi jis poliklinikoje pasiėmė ligos lapelį ir neatėjo į darbą. Po sąmyšio jį sučiupo, nuvežė į Kauną, ten užverbavo ir paleido, bet į sribus jau nebeprisiėmė. Jis iš daboklės buvo paleidęs tokį

Mačiulį ir dar vieną. Po to Mačiulis išėjo į mišką, bet buvo sunkiai sužeistas ir dar kartą paimtas gyvas.

Rytojaus dieną išėjau į kitą būrį apsirengęs civiliais drabužiais, bet mane vėl sučiupo. Kartu su rusaisėjo ir sribai. Gal būčiau ir išsisukęs, bet sribas Freimonas mane pažino, priėjo prie manęs ir griebė už rankų, nusivedė į miško stovyklą. Ten viršininkas Steponkevičius ėmė velėt mane guminiu „bananu“. Prišoko dar vienas ruskelis, aš jam sakau:

– Šauk! Ko lauki? Šauk greičiau!

Steponkevičius trenkė „bananu“ per automatą. Tiesa, per kautynes man buvo peršauta ranka, kraujas bėgo iš žaizdos. Jie man perrišo ranką, užmovė pirštinę. Abi rankas surišo viela už nugaros. Stribų buvo keturiolika, apstojo mane, ėmė gnaibytis. Po to nuvarė į Seredžių. Toks gruzinas patardė, liepė vesti į antrą aukštą. Rytą sunkvežimiu išvežė į Kauno saugumą. Kaune tardė toks Mykolas Radzevičius, kuris dar prie Smetonos sėdėjo kalėjime už komunistinę veiklą. Patardė dvi savaites ir išvežė į Vilniaus saugumą. Čia tardė tardytojas Mogilnikovas. Kartu su manimi sėdėjo buvęs Vilniaus krašto lenkų saugumietis Šustakas, geležinkelininkas Vaštakas, stalo teniso žaidėjas Tandzegolskis (Egipte vykusiose varžybose buvo laimėjęs pirmąją vietą), toks žydelis, bandęs šmugeliuoti auksą į Lenkiją. Jis vis mus ramindavo, kad amerikiečiai greitai mus išvaduos, numes ant Kremliaus atominę bombą, ir ruskeliai pakels rankas aukštyn. Kartą jis nubudo visas šlapias, suprakaitavęs. Aš klausiu, kas žydeliui atsitiko, o jis sako:

– Ui, sapnavau Švč. Mergelę Mariją, sakė, kad atominė bomba manęs neišgelbės. Padavė man rožančių ir liepė melstis, sakė: tave tik šitas rožančius išgelbės...

Mes visi juokėmės iš žydėlio, kad šis net supyko. Jį tardė čekistas, irgi žydas. Aš jam ir sakau:

– Bepigu tau, savas tardytojas...

– Ui, tu nežinai tos pasakėčios. Kai muša į geležį, plienas skamba. Jis klausia geležies: kodėl tu, sesele, taip rėkei šiandien? Ta sako: kai savas muša, dvigubai labiau skauda...

Mes kepures nusiimam poteriaudami, valgydami, o žydas, būdavo, užsideda kepurę.

Eidimtą tardymo metu suluošino. Jį taip sudaužė, kad iki pusės paralyžiavo. Raišą, visą persikreipusį nuteisė mirti – sušaudyti.

Kai suėmė mane, suėmė ir generolą Pečiulionį (jis mirė Ilguvos senelių namuose).

Gimiau 1926 m. Milaičių vienkiemyje, Eržvilko valsčiuje. Eržvilko gimnazijoje mokiausi 1944 – 1945 metais. Ją baigusi, išvykau mokytis į Kauną.

Pokario metais iš aplinkinių kaimų daug jaunimo išėjo į miškus ir stojo į partizanų būrius. Iš Rudžių kaimo išėjo Izidorius Mockus, Jonas Stoškus, Antanas Senckas, iš Butaičių kaimo – Vladas Mišeikis. Iš mūsų klasės keli moksleiviai priklausė LLA organizacijai: Vladas Jonča iš Gaurės, Vytas Tališauskas (abu žuvo). Jie su broliu buvo namuose ir, pamatę ateinant sribus, šoko per langą ir bėgo į mišką, bet Vytą sužeidė. Priėjo prie jo sribai, o kartu su jais ir viena „palydovė“, kuri paprašė pistoleto, kad išbandytų rankos taiklumą. Taip žuvo Vytas Tališauskas. LLA dar priklausė Jonas Blažys, kilęs iš Butkaičių kaimo. Dar besimokydamas kartu su Jonu Rimša jis dirbo pasų poskyryje – žmonėms išdavinėjo fiktyvius dokumentus, klastojo pyliavų važtaraščius. Ten dirbdami jie turėjo visas sąlygas užsiimti tokia nelegalia veikla.

Vieną kartą per pertrauką Jonas pasikvietė mane, Bronių Eitutį į nuošalesnę kampą, slapta išsitraukė iš kišenės pistoletą ir sako:

– Jūs žinot, kad aš priklausau LLA. Jeigu mane iššifruos, nepagailėsiu kulkos nei čekistams, nei sau.

Vėliau Jonas Blažys žuvo miške partizanaudamas. Jonas Rimša, pavasarį baigęs mokyklą, irgi išėjo į mišką. Šiuo metu jis gyvena Kaune.

Žemesnėje klasėje mokėsi Jonas Nuobaras, kurį gerai pažinojau. Jis artimai draugavo su Juozu Nausėda. Nausėda irgi priklausė LLA. 1947 m. balandžio 13 d. Nausėda kartu su kitais vienuolika vyrų žuvo Paparčių kaime, Šimkaičių valsčiuje. Tai buvo štabo būrys. Į kaimą būrį pasiuntė Henrikas Danilevičius. Tai patvirtino šiuo metu Jonavoje gyvenantis Antanas Čekaitis, kuris tada buvo būrio ryšininkas. Tuomet kartu žuvo ir jo dėdė. Kadangi buvo pasnigta, vyrai nelabai norėjo eiti į žygį, bet prieštarauti vadui niekas nedrįso.

Tame kaime gyveno vietinių rusų Mockevičių šeima. Tos šeimos nariai sekė partizanus ir išdavinėjo čekistams, palaikė ryšį su sribais. Kai partizanai užėjo pas Mockevičius, jų dukra kažkaip išspruko ir nubėgo tiesiai į Eržvilko MGB. Kadangi kelias buvo šlapias, o vyrai pavargę, jie apsistojo Paparčių kaime pas Masalskienę. Vienas partizanas, būdamas sargyboje, šoko per griovį ir netyčia į vandenį įmetė šautuvą. Atėjo į gryčią išsidžiovinti, ir kaip tik tuo metu sodybą apsupo rusų garnizono kareiviai. Įvyko susišaudymas, kurio metu žuvo vienuolika vyrų. Tėvas ir augtinė Marytė palindo po lova, kiti šoko per langus, bėgo per duris, bet juos kapojo rusų kulkosvaidžiai. Pasisekė pabėgti tik vienam Vytautui Gužui.

Visus žuvusius nuvežė į Eržvilką ir numetė turgaus aikštėje. Nausėda tik prieš aštuonis mėnesius buvo išėjęs į mišką, o Stasys Urbonavičius, dirbęs Jurbarko gi-

rininkijoje, į mišką buvo išėjęs tik prieš du mėnesius. Sesuo jam buvo numezgusi megztinį su dobiliukų raštais. Su tuo pačiu megztiniu, permirkusiu krauju, jis ir gulėjo patiestas ant akmenų grindinio. Vietinė rusė išėjo iš stribyno su aukštakulniais bateliais, atėjo prie išniekintų partizanų ir ėmė ant jų užlipusi šokti. Vyrų kūnai dar nesustingę, kai tik užšoka ant lavono, iškart kraujas fontanu pro burną trykšta.

H. Danilevičius baigiamojoje mokyklos klasėje buvo mūsų mokytojas, vėliau tapo Eržvilko mokyklos direktoriumi. Jiedu su žmona buvo čia atsikėlę nuo Zarasų, apsigyveno pas mano giminaičius Drukteinius Būdų dvare. Aš supratau, kad abu Danilevičiai, 1944 m. artėjant rusų armijai, traukėsi į Vakarus. Danilevičiaus tėvas buvo Zarasų policijos viršininkas.

Kai aš jau studijavau Kaune, atėjo kartą Renius Žemaitis ir sako:

– Atvažiavo Danilevičius iš miško (tuomet Danilevičius jau partizanavo), apsi-stojo pas mane. Aš tiesiog jo išsigandau...

Pasirodo, Reniaus tėvas Dūdlaukyje turėjo didelį ūkį, jis palaikė ryšį su partizana-is, kažkiek jiems padėdavo, tarp kitų ir Danilevičiui. Aš jam sakau:

– Tu varyt jį lauk.

– Kaip aš jį varysiu? Jis nori su tavimi susitikti.

– Kada?

– Jis visai netoliese, prie Vileišio aikštės.

Nuėjome į susitikimą su Danilevičiumi. Saulė jau kryo vakarop. Danilevičius priėjo prie mūsų. Užsismaukęs kepurę, viena ranka parišta, kita kišenėje. Trumpai pasikalbėjom, jis manęs paprašė, kad jį nuvesčiau pas Drukteinius. Drukteiniai 1940 m. buvo išvežti į Sibirą, jų sūnus Jokūbas dirbo Kauno klinikų ūkvedžiu ir slapstėsi nuo persekiojimo. Aš žinojau, kad prie klinikų dažnai rengdavo pasalas rusų kareivi-ai, tikrindavo dokumentus. Jokūbas turėjo tris mažametes dukras. Apsvarsčiau padėtį ir nusprendžiau, kad tokie vizitai gali blogai baigtis. Tai tiesiai ir pasakiau Danilevičiui: pas Drukteinį nenuvesiu, nes prie klinikų yra pasala. Danilevičiui gal ir nepatiko, bet jis sutiko su mano nuomone, tuokart mes išsiskyrėme.

Kitą dieną po paskaitų vėl užėjo Žemaitis ir pasakė, kad Danilevičius prašė visus eržvilkiečius studentus susirinkti 17 valandą pas Žemaitį. Aš kategoriškai atsisakiau, tada jis man pasakė:

– Pas ką tik buvau užėjęs, visi atsisakė ateiti...

Aš ėmiau maldauti Renių kaip nors Danilevičių išprašyti iš Kauno – atvažiavo iš miško ir mus ten kviečia.

Kai tik Žemaitis grįžo į savo butą, čia pat jam čekistai užlaužė rankas, o Danilevičius jau buvo pabėgęs. Žemaitis gyveno kartu su dviem akademijos studentais, vienas iš jų buvo vardu Kostas. Kartą mudu su Kostu buvome nuėję į kiną, Kostas parlydėjo mane ir užėjo pasikalbėti. Kalbamės ir girdim – gatvėje kareivių žingsniai. Staiga atsidarė durys ir į kambarį suvirto rusai, paprašė parodyti dokumentus. Įsikūrė čia ilgesniam laikui. Naktį išsikviesdavo į kitą kambarį ir tardydavo. Iš pradžių jų buvo daugiau, vėliau liko tik dviese. Taip jie mus uždarę išlaikė devynias paras.

Iš pradžių aš maniau, kad apie mus kažką sužinojo iš miške buvusiųjų, juk aš draugavau su Nausėda. Tardė žydas, klausinėjo apie ryšius su partizanais, bet nė karto neužsiminė nei apie Danilevičių, nei apie Žemaitį, nors šis tą pačią dieną buvo suimtas. Manęs ieškoti buvo atėjusios kurso draugės, dar kažkas buvo užėjęs. Visus užėjusius sulaikė ir nebeišleido. Tuo metu mano seserį Nijolę buvo nuvežę į saugumą ir uždarę rūsyje. Ten ji pamatė, kaip po tardymo išvedė Žemaitį: visas kruvinas, sumuštas. Kiek man žinoma, jis nieko neišdavė.

Kai pas mus pasala jau buvo pasibaigusi, atėjo abu Žemaičio kambario draugai ir sako man:

– Irena, čia buvo provokatorius. Jis jokių būdu iš Kauno negalėjo pabėgti, nes visą miestą blokavo kariuomenė. Jis specialiai buvo pasiųstas, kad jus visus surinktų.

Aš sutikau su jais, man irgi atrodė, kad Henrikas Danilevičius buvo įtartinas. Aš visada norėjau išsiaiškinti dėl Danilevičiaus. Jau gerokai po Atgimimo lankiausi pas buvusį partizaną Stasį Plienaitį ir ilgai su juo kalbėjomės. Jis pasakojo, kad Danilevičius su Švelniu ir dar vienu partizanu 1949 m. važiojo į Kauną. Danilevičius planavo aplankyti Kaune gyvenusią žmoną ir kažką iš Kauno parsivežti, regis, raciją. Jie užėjo į restoraną Vilijampolėje pavalgyti. Danilevičius nuėjo prie bufeto, o likusius du griebė čekistai. Išeidami jie matė, kad kitame kambaryje stovėjo Danilevičius ir kalbėjosi su keliais uniformuotais kariškiais. Tokie buvo Plienaičio žodžiai.

Viktorijos Augustinavičiūtės sesuo Stasė buvo studentė. Jų brolis partizanavo *Rolando* būry. Kadangi jos buvo atvažiavusios pas Mockų į susitikimą su broliu, mes su jomis susipažinome. Tada Stasė man ir pasiūlė padėti parvežti iš Kauno partizanų spaudą. Kai aš sutikau jai padėti, ji mane supažindino su vienu studentu mediku, iš kurio aš spaudą paimdavau. Vežiau keletą kartų tuos spaudinius į tėviškę ir perduodavau mamai, kuri juos perduodavo partizanų ryšininkui kaimynui Jonui Bertašiui. Labai sunku apie tai kalbėti, bet vėliau tas pats Bertašius tapo išdaviku.

Vežiau kartą spaudą iš Kauno. Kadangi buvo atostogos, vežiausi kartu ir egzaminų užrašus, ir nešvarių skalbinių. Pogrindiniai laikraščėliai buvo po skalbiniais. Kai garlaiviu atplaukėm į Jurbarką, visus, kurie turėjo didesnius lagaminus, saugumiečiai sulaikė ir nuvarė į daboklę. Kvietėsi iš eilės po vieną ir tardė. Kai atėjo mano eilė, įėjau į kabinetą. Liepė atidaryti lagaminą, atidariau, pradėjo tikrinti. Viename lagamino krašte buvo sudėti užrašų sąsiuviniai. Paėmė, pavartė juos, po to pradėjo vartyti mano skalbinius. Labai išsigandau ir impulsyviai griebiau saugumiečiui už rankų. Jis švelniai pažiūrėjo į mane ir pasakė:

– Uždaryk „čėmodaną“.

Uždariau „čėmodaną“. Po to dar ilgai bijodavau vežti pogrindinę spaudą.

Draugavau su Juozu Nausėda-*Vaišnoru*, bet žiaurus likimas mus išskyrė. Kai jis su Nuobaru mokėsi paskutinėje Tauragės gimnazijos klasėje, juodu areštavo. Mūsų mokytojas Petras Ruibys mums dėstė fiziką, buvo LLA narys, palaikė ryšį su partizanais. Prieš rinkimus jis gavo užduotį išplatinti atsišaukimus. Šituos atsišaukimus Tauragėje išklijuot ant pastatų Ruibys įpareigojo Nausėdą, Nuobarą ir dar vieną moksleivį. Ruibį susekė ir areštavo. Tardymo metu žmogus, matyt, neišlaikė ir iš-

davė šituos gimnazistus. Daboklėje juos saugojo vienas rusų pasienio kariuomenės kariškis, kurį suviliojo ryšį su partizanais palaikanti mergina. To pasieniečio pavarde buvo Chruščiovas. Taigi tą Chruščiovą papirko, jis atidarė kameros duris, ir šitie vyrai pabėgo. Vienas iš jų, mokytojas Vacys Augustinavičius, dar atidarė moterų kamerą ir iš jos išsitempė savo seserį Viktoriją. Kitos pabijoję bėgti, pasiliko. Taip jie visi pasitraukė į mišką pas partizanus.

Vėliau per Onutės Mockutės motiną gavau žinią, kad su manimi nori susitikti Nausėda. Aš nuėjau pas ją, o ji mane nuvedė į mišką. Kai priėjom stovyklą, radome daug vyrų. Prie mūsų priėjo Nausėda su Ruibiu, mes trise ilgokai kalbėjomės. Ruibys buvo labai iškankintas, jis man rodė adatomis išbadytas panages, nudegintus kojų padus. Gal dėl to žmogus ir neišlaikė, mes jį supratom ir nesmerkėm. Vyrų taip pat ant jo nepyko. Su Nausėda vėliau buvome susitikę dar keletą kartų.

Kai studijavau Kaune, gaudavau laiškus iš Nausėdos kito žmogaus vardu. Laiškų turinys buvo labai liūdnas, nostalgiskas. Tokia liūdna ir nostalgiska buvo ir mūsų draugystė. Kažkada jis man pasakė: „Jeigu aš žūsiu, tu gausi mano pomirtinį laišką“. Kai jis žuvo, aš laišką gavau kartu su jo dienoraščiu, kurio, deja, neišsaugojau. Kai Nausėda žuvo, aš studijavau antrame Žemės ūkio akademijos kurse. Tuo metu pas mane su kitais klasės draugais apsilankydavo Renius Žemaitis. Mūsų klasės draugai Kaune vieni su kitais labai bendravo. Kai areštavo Renių, visi išgyvenome. Jis mokėsi Medicinos institute. Atvirai galiu pasakyti, kad vien per Henriko Danilevičiaus avantiūras įkliuvo ne vienas studentas, tarp jų ir Renius. Už ryši su „banditais“ jis gavo 25-erius metus ir atsidūrė Magadane.

Mane likimas irgi nubloškė į Sibirą.

1948 m. mus trėmė, bet mes pabėgom iš namų ir išsiblaškėm po visą Lietuvą. 1949 m. mane išmetė iš akademijos ir su seserimi išvežė į Sibirą. Tėvus irgi sugaudė ir išvežė vėliau. Su tėvais susitikom jau Sibire, Badaibo rajone. Sibire pradėjau susirašinėti su Reniumi, jaučiau, kad jis man dar Lietuvoje rodė išskirtinį dėmesį. Tiesa, Sibire draugavau su panevėžiečiu Jonu Gurskiu, vėliau tapusiu gydytoju. Kai man leido studijuoti, išvažiavau mokslų tęsti į Irskutsko Timiriazovo žemės ūkio institutą. Kai Renių paleido iš lagerio, jis atvažiavo į Irkutską. Čia mes įregistravome civilinę santuoką ir oficialiai tapome vyru ir žmona.

Grįžom į Lietuvą, gyvenom Šiauliuose. 1976 m. einantį gatvę Renių užpuolė ir nužudė.

Pasakoja JONAS RIMŠA-ŠOPYS

Užrašyta Kaune
2002 07 20

Gimiau 1924 m. liepos 20 d. (R. K. p a s t a b a: sutapo su pokalbio mėnesiu ir diena) Gryblaukio kaime, Batakių valsčiuje, Tauragės apskrityje. Šeimoje buvome trys broliai ir sesuo.

Dar vokiečių okupacijos metais buvau vienas iš aktyvesnių lietuvininkų. 1943 m. mane pakvietė pas Mišeikius (R. K. p a s t a b a: partizano Vlado Mišeikio-*Tarzano* tėviškė) į LLA narių būrio susirinkimą. Ten aš daviau priesaiką ir tapau LLA nariu. Susirinkime dalyvavo būrio vadas Antanas Giedraitis, mokytojas Valiukas, Petras Ruibys, Kazimieras Ruibys. Mūsų veikla vokiečių okupacijos laikotarpiu apsiribojo pagrindinės spaudos, kurią gaudavome iš Kauno, platinimu.

Kai 1944 m. grįžo rusų armija ir miškuose susikūrė partizanų būriai, tada jau palaikiau ryšį su partizanais, teko ne kartą lankytis miške ryšio reikalais, pristatinėjau į mišką spaudą. Su Jonu Blažiu spaudą gabenom prie Eržvilko, į Raseinių rajone esančius Alėjus. Tada jau abu buvome ginkluoti, bet vaikščiojom su savo dokumentais. Jeigu, būdavo, Jonas Kubilius arba Petras Ruibys atneša pas mus į namus kokį didesnį paketą, man jį sudėtingiau paslėpt, tada jį paimdavo ir toliau nešdavo mama (Ona Rimšienė). Neretai tuos siuntinukus nešdavo ir sesuo Danutė. Mes visi, kiek galėjom, dirbom tą darbą.

Kai sovietinėje spaudoje pasirodė straipsnis „Čerčilis žvangina ginklais“, mums, patriotams, buvo tarsi koks lemiamas signalas pasiųstas, kad, va, tuoj tuoj kažkas ypatingo turi prasidėti. Mes, tikri savo tautos sūnūs, neturėtume laukti rankų sudėję, bet turėtume tuoj pat stoti į atvirą kovą prieš raudonuosius okupantus. Taip mudu su kooperatyvo buhalteriu Pilkausku patraukėme į mišką pas partizanus.

Kadangi tuo metu buvo labai ištvinusi Šaltuona, pereiti jos į miško pusę buvo neįmanoma, nuėjom pas ryšininkus Stepaičius (vėliau jų šeimą sušaudė stribas Matišovas). Stepaitis paėmė arklius ir mudu su Pilkausku nuvežė į Antano Joniko-*Rolando* būrį, kuris tuo metu laikėsi Purviškių miške. Būryje radome per dešimt vyrų. Keletą iš jų galėčiau paminėti:

1. Antanas Jonikas-*Rolandas*, *Daktaras*, g. 1913 m. Paparčiuose, Vadžgirio apyl. Žuvo 1947 05 24 Purviškių miške.

2. Boleslovas Jankauskas-*Rytas*, žuvo 1947 05 24 Purviškių miške.

3. Boleslovas Jurkauskas-*Bolius*, g. 1918 m. Gaurėje. Žuvo 1947 05 24.

4. Vladas Jonča-*Vaidotas*, *Varnas*, g. 1925 m. Stirbaičių k., Tauragės apskr. Žuvo 1946 10 13.

5. Pranas Pilkauskas-*Varnas*, kilęs nuo Eržvilko. Žuvo 1946 05 22.

6. Jonas Rimša-*Justas*, *Šarūnas*, *Šopys*.

7. Gaudentas Kisieličius-*Tomas*.

8. Bronius Liesis-*Naktis*.

9. Antanas Liesis-*Idenas*.

10. Jonas Stoškus-*Eimutis*.

11. Vytautas Stepaitis, g. 1921 m. Avietiškių k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1948 08 14.

(R. K. p a s t a b a: išsamus *Rolando* būrio partizanų sąrašas pateikiamas Onos Šimoliūnienės – Mockutės prisiminimuose).

Vietinis rusas stribas Matišovas 1947 05 25 su savo keliais bendražygiais iš Eržvilko stribyno Avietiškių kaime išžudė Stepaičių šeimą: tėvą, motiną, dukrą. Tos Matišovaitės, kai atveždavo nušautus partizanus ir numesdavo ant rinkelės grin-

dinio, šokdavo ant lavonų. Matišovai gyveno Avietiškių kaime. Už šias žudynes Matišovą ir jo sėbrus teisė patys čekistai.

Eržvilko sribyne mes turėjom sribų ryšininkų. Jų buvo dargi ne vienas, kai kurie vėliau išėjo į mišką. Vienas iš jų buvo Boleslovas Misevičius-*Gintaras*. Su juo asmeniškai palaikiau ryšį, pradėjau jam aiškinti, kad sribai ilgai nebeišsilaikys. Jis pradėjo kalbinti truputį doresnius vyrus ir organizuoti juos pasitraukti iš sribyno į mišką. Tokiu būdu prie jų pasitraukimo iš sribyno prisidėjau ir aš. Po pasitraukimo į mišką Misevičių sribai buvo areštavę ir vežėsi į Eržvilką, bet greit apie tai buvo duota žinia partizanams. Tada ir aš buvau tame būryje. Mes per laukus bėgte bėgom. Atbėgom prie Dirvonų malūno, kur prie Vadžgirio miško yra staigus kelio posūkis. Ten pamatėm, kad vežimas jau pravažiavęs. Tada išbėgom ant kelio ir iš kulkosvaidžio atidengėm ugnį į vežimą. Visi sribai nėrė į krūmus, Misevičius per vežimo bortą išvirto ant žemės ir laimingai pabėgo. Į mišką iš Eržvilko sribyno buvo išėję visi Dirvonų kaimo sribai, du broliai Romanas ir Vytautas Januškos, vėliau abu žuvo 1947 m. Globiuose, Žindaičių apyl., Vladas Jonča-*Vaidotas*, buvęs Gaurės vlsč. sekretorius, žuvo 1946 10 13, ir Jukna Bronius, g. 1929 m., žuvo 1947 02 27 Pociaičiuose, Rutkiškių apyl. Dar vienas sribas iš Butaičių kaimo, kurio pavardės aš jau nebepamenu, perėjo pas partizanus. Turiu pasakyti, kad visi šitie vyrai žuvo, gyvas nė vienas iš jų nepasidavė okupantams.

Atėjus į būrį, man priesaikos duoti jau nebereikėjo, kadangi prieš tai buvau davęs, turėjau savo slapyvardį. Būrys dažnai kilnojosi iš vienos vietos į kitą, bunkerių neturėjome, kur apsistodavome, įsirengdavome laikiną stovyklą, iš eglėšakių pasidarydavome palapines. Teko dalyvauti Eržvilko gimnazijos mokytojo Henriko Danilevičiaus „paėmimė“. Kadangi Danilevičius jau buvo nusprendęs pasitraukti į mišką, kad nebūtų be reikalo persekiojami artimieji, reikėjo suvaidinti jo pagrobimą. Danilevičius su sribų apsauga grįžo iš Eržvilko geležinkelio stoties, o mes išsidėstėm palei kelią ir laukėm jų atvažiuojant. Kadangi mudu buvome geri pažįstami, aš laukiau arčiau dešinėje kelio pusėje, o kiti vyrai laukė išsidėstę toliau iš abiejų kelio pusių. Kai vežimas įvažiavo į pasalos zoną, iššokau ant kelio ir ėmiau mojuoti rankomis, kad sustotų, bet važnyčiotojas dar smarkiau paragino, arklys pašoko ir pasileido zovada į priekį. Tuomet mūsiškiai, gulėję pasaloje, atidengė ugnį ir arklį nušovė, vežimas apsivertė griovyje, aš jau nebemačiau, kur visi sribai pasidėjo, nebemačiau ir Danilevičiaus. Tada perbėgau per vieškelį į kitą pusę, nukritau prie vieno gulinčio ant žemės ir sakau:

– Henrikai, kylam!

Ten, pasirodo, sribo būta, jis tiesiai į mane metė granatą. Tada jau aš paleidau į jį automato seriją. Kadangi buvo naktis, tamsu, nežinau, ar aš į jį pataikiau, ar nepataikiau. Pakilau eiti, tuomet mūsiškiai į mane paleido kelias serijas, nors, ačiū Dievuliui, nepataikė. Tik sprogusi sribo granata porą skeveldrų įkalė. O Danilevičius pakilo ir perbėgo į partizanų pusę. Po to nuėjome į Paupio miškus, ten mane sutvarstė. Taip Danilevičius atsirado mūsų būryje, netrukus į būrį atėjo ir jo žmona, jie kartu vaikščiojo. Žmona neturėjo didesnio ginklo, o jis nešiojosi vokišką

naujausios konstrukcijos automata „Sturmgevehrung“, rusiškojo „Kalašnikovo“ prototipą.

Danilevičių turėčiau vertinti tik teigiamai, apie jį tikrai nieko blogo negalėčiau pasakyti. Buvo drausmingas, sąžiningas žmogus, o apie jo savavališką išvyką į Kauną irgi nieko negaliu pasakyti, kadangi tuo metu aš jau buvau areštuotas. 1946 m. kovo mėnesį išėjau į mišką, o 1947 m. sausio 18 d. mane areštavo.

1946 m. gegužės 9 d. šalia manęs žuvo Vladas Jonča. Buvom apsistoję vienoje sodyboje, pranešė, kad netoliese vaikšto enkavedistai. Mes greit pasitraukėm į pamiškę ir patekom į stiprią šautuvų ir kulkosvaidžių ugnį. Tuomet iš lėto atsitraukėm prie pat plento Tauragė – Skaudvilė, kirtome plentą ir tuomet pastebėjom, kad su mumis jau nėra Vlado. Netrukus sužinojom, kad jis žuvo.

Su Jonu Kubiliumi irgi buvome artimai pažįstami. Tuomet jis mokytojavo Eržvilko gimnazijoje kartu su Danilevičium, Petru Ruibiu, Kazimieru Ruibiu. Vėliau jie beveik visi perėjo į partizanų gretas, tik Jonas Kubilius išvyko į Vilnių studijuoti.

Kai žuvo Pilkauskas, mes buvom iš labai toli atėję. Apsistojom anksti rytą, tik švintant. Pakalnėje buvo Lapgirių miškas, tekėjo Šaltuonos upelis. Visi nusirengėm, nusiprausėm, sargybinis ant kalno stovėjo su kulkosvaidžiu ir saugojo stovyklą. Pailbę sumigom, matyt, ir tas sargybinis užmigo. Staiga pasipylė šūviai, o pasitraukimo plano jokio neturėjom. Žilius ėjo ramiai upeliu tolyn ir nuėjo, o mes kaip pabaidytos vištos bėgte per pievą tiesiai į kitą pusę kranto, o čia – plynas laukas. Pilkauskas krito netoli manęs, dar vieną sužeidė į koją, tas jau irgi paeit nebegalėjo, o aš pakilau į kalniuką, ir mes trise per laukus nuėjom į Paupio mišką. O ten po kurio laiko sutikom Žilių. Jis juokėsi iš mūsų, kad mes bėgom kaip vaikai, be jokios orientacijos.

Aš, Mocius ir Jonas Mačiulis buvome Lydžio rinktinės štabo darbuotojai. Aš buvau atsakingas už ryšius, Mocius – už ūkį. Mes dažniausiai visi trys kartu ir laikydavomės. Kartais išeidavom į kitus būrius po vieną ir vėl susieidavome. Informaciją gaudavome per ryšininkus arba paimdavom patys iš nurodytų vietų, taip vadina-
mų ryšio punktų. Teko lankytis visuose būriuose, kokie tik buvo Kęstučio apygardoje. Teko nueiti į Šilalės kraštą, su Jonča kartą iš Gaurės nuėjom iki Eržvilko, o šiaip paprastai eidavome trise, keturiose, penkiese – įvairiai. Eidavome tik miškais ir naktį. Kai 1946 06 13 kaliniai pabėgo iš Tauragės kalėjimo, vadinamosios Šiubartinės, mes tuo metu su Vladu Jonča buvom prie Gaurės. Mes turėjome su jais susitikti Purviškių miškuose, netoli Pašaltuonio. Beeinant pradėjo švisti, žiūrim, kad mes einam kažkieno ką tik paliktais pėdsakais. Nuėję į vietą, partizanų neradome, nutarėm užeit pas ryšininką. Užeinam, ryšininkas išsigandęs sako:

– Vyrų, visur pilna enkavedistų. Va, ką tik iš miško dar būrys išlindo.

Mes tada sulindom į krūmus, žiūrim – praeina vienas didžiulis rusų būrys ir kitas, ir trečias. Tiesiog stebuklingai jie mūsų nepastebėjo. Po to patraukėm Paupio link ir laimingai pasitraukėme iš tos teritorijos. Vienoje vietoje mes nesėdėdavom, keliaudavom per miškus iš būrio į būrį. Vaikščiojom Paupio, Pavidaujo, Vadžgirio, Šimkaičių, Jurbarko, Šilinės miškuose, Purviškių, Kaltinėnų link, nueidavom į Lo-

bių miškus. Nors nemažai teko vaikščioti, bet į sribų pasala, kaip nebūtų keista, neteko nė karto įkliūti. Tik vieną kartą netoli Batakių susitikom su vienu sribu, bet jis labai greit nuo mūsų pabėgo, nespėjom jam užkirst kelio. Kitą sykį žiemą ėjome nuo Jurbarko keliu ir nutarėm užsukt pas vieną ryšininką, kurio sodyba buvo netoli kelio. Nors į sodybą vedė keliukas, bet keliuku nėjom, o išsiskleidėm plačiai, tarsi imituodami sodybos apsupimą. Įlėję į kambarį, pašnekejom ir vėl greit išėjom. Vėliau tas ryšininkas pasakojo: kai mes išėjom, netrukus pas jį atėjo enkavedistai ir, kadangi sniege rado pėdsakus, ėmė tardyt šeimininką. Tas pasakė, kad liaudies gynėjai buvo užėję, o iš kur, jis nežino. Tie apsisuko ir išėjo.

Vieną kartą grįžome nuo Tauragės ir apsisojom prie Pašaltuonio, Varnaičių kaime, Gontrimo sodyboje. Šeimininkas sako: „Mano kaimynė truputį baili, gerai būtų, kad kas nors pas ją nueitų“. Tada aš su broliu Antanu ir dar keliais vyrais pasilikome pas Gontrimą, o Mačiulis su kitais septyniais vyrais nuėjo pas tą kaimynę. Kažkas netrukus atėjo ir pranešė, kad per kaimą eina sribai tikrindami, kaip valstiečiai vykdo valdžios paskirtas pyliavas. Šeimininkas mus nuramino: atseit nieko čia baisaus, patikrins ir išeis. Mes sustojom daržinėje prie durų, atstatėm ginklus ir laukiam, kada sribai pasirodys. Šeimininkė Onutė Gontrimaitė (šiuo metu Varnienė) greit paslėpė, ką ruošė pusryčiams. Atėjo trys ar keturi enkavedistai ir Batakių vykdomojo komiteto pirmininkas Šiaulys. Paklausinėjo šeimininką, kaip tas vykdo pyliavas, ir išėjo. Nuėjo pas kaimynę, o ta kepa kiaušiniene. Sugarmėjo gryčion visi sribai ir enkavedistai, ėmė klausinėti, kam tiek daug kepa kiaušinienes, ar tik ne banditams. Ta tik galvą palingavo, šiems to ir tetrūko. Visi išvirto pro duris laukan. Mūsiškiai iš daržinės pradėjo šaudyti. Mes per tokias mažas dureles išėjom į griovį, tuo grioviu priėjom prie kitų savo vyrų ir laimingai pasitraukėm.

Po šio susišaudymo mano brolis gerokai išsigando ir iš būrio pasitraukė. Prie namų daržinėj pasidarė slėptuvė ir liko namuose. Vėliau su kitu broliu buvo ištremtas į Sibirą, į Igarką.

Mūsų ryšininkas dirbo Varlaukio geležinkelio stoties parduotuvės vedėju ir pridarė finansinių trūkumų. Kažkaip reiktų tokių žmogų gelbėti. Nutarėm užpult tą parduotuvę ir paimt prekes, po to revizija trūkumus nurašys partizanų sąskaiton. Nuėjom trise, o ten buvo ginkluotas sargybinis. Iš mūsų trijų „šaunuolių“ partizanų nė vienas neišdrisom nueit prie to sargybinio ir jį nuginkluot. Pavaikščiojom, pavaikščiojom ir visi grįžom atgal nieko nepešę. O mūsų ryšininką už išeikvojimą areštavo ir pasodino.

Mūsų suėmimą jau buvo galima numatyti, kadangi buvo areštuotas ryšininkas Viktoras Gudavičius. Reikėjo nešdintis iš bunkerio, bet mes nuo gruodžio mėnesio pusės dar apie dvi savaites išsėdėjom toj pačioj skylėj prispaudę uodegas. Kur buvo mūsų visų protas? Aš nenoriu nieko kaltinti šiandien, bet buvo atsakingas žmogus ir galėjo pagalvoti, kas mūsų laukia... Kas įdomiausia, mes vieną kartą prie Lybiškių ėjome Šešuvies pakrante, naktis buvo tamsi, ir kažkas tiesiog iš po kojų mums pabėgo. Aiškiai galima buvo suprasti, kad buvome sekami. Sekė, stebėjo kiekvieną mūsų žingsnį. O kai buvome užklupti, tuomet mus visi apkaltino, kad pasidavėm gyvi,

reikėjo nepasiduoti, geriau žūti. Žinoma, mes nematėm, kad ant bunkerio krašto enkavedistų buvo susodintos nepilnametės šeimininkės dukros, bet Dievas jas gelbėjo. Jei būtume priešinęsi, pirmiausia būtų žuvusios tos mergaitės. Reikėjo nieko daug nemažtant pribaigt save, bet kartais žmogus būni niekas prieš savo valią... Gal atviro susišaudymo metu tai padaryt būtų kur kas paprasčiau. O čia, bunkeryje, viskas atrodė kitaip. Oro gaudavome tik visai per mažą plyšėlį, nuo deguonies trūkumo buvome kažkokie apsvaigę. Bandėm deginti popierius, bet jie nedegė, trūko deguonies. Turiu priminti, kad tame bunkeryje nuolat apie dvi savaites gyvenome, tik retkarčiais vakarais išeidavom ir vėl grįždavom atgal.

Prieš tai dar turėjome bunkerį pas Butkų. Jis buvo įrengtas daržinėje po šienų. Kai mus areštavo, tą senuką man buvo įmetę į kamerą, galvojo, kad gal aš ką nors prasitarsiu...

Bunkerio blokavimo metu aš išlindau pirmas, po manęs – Mačiulis, o Mocius paskutinis. Iškart surišo rankas, kojas ir pasodino šalia tų mergaičių ir jų motinos. Pamenu, man mažoji dar paglostė galvą, paguodė, kad nenusiminčiau... Enkavedistai palaukė, kol prašvito, išvedė ant Eržvilko – Skaudvilės kelio. Atvažiavo sunkvežimis, susodino kėbule, iš visų pusių kariuomenės kareivius prie kareivio, ir nuvežė į Šiubartinę. Šiubartinėje į kamerą buvo įmetę žinomą provokatorių Štilių, buvusį Tauragės geležinkelinį. Jis mane išprovokavo, aš save sukompromitavau čekistų akyse, todėl už savo klaidas teko pačiam nukentėti. Du kartus vedė į lauką ir šovė, bet tik pagąsdinti norėdami. O kai žuvo Kęstučio apygardos vadas Kasperavičius, pažadino naktį, išvedė į lauką ir nusivedė į sandėliuką. Sandėliuke gulėjo du lavonai, aš juos pažinau, tai buvo Juozas Kasperavičius-*Visvydas* ir Albinas Biliūnas-*Džiugas*. Mane vedusieji rusiškai nusikeikė, o tarp rusiškų keiksmazodžių buvo įterpti klausimai, kas čia tokie yra. Atsakiau, kad nepažįstu. Anie vėl paleido keiksmų laviną. Tada mane dar pastūmė ant tų lavonų, aš sukniubau, atsikėliau. Liepė apsisukt ir grąžino atgal į kamerą.

Vėliau patekau į Mordovijos lagerius Potmoje, po to teko visą mėnesį važiuoti traukiniu iki Ramiojo vandenyno, į Buchta Vanina, o iš ten laivu „Sovietskaja Latvija“ nuplukdė į Magadaną. Magadane palaikė kelias dienas „peresylkoje“ (persiuntimo punkte), įsodino į lėktuvą ir nuskraidino į Susumaną. Iš pradžių dirbau anglies kasykloje, po to – aukso kasykloje. Čia teko susipažinti su įvairia amerikietiška technika. Dirbau su amerikietišku ekskavatoriumi ir man labai gerai sekėsi. Pasirodo, Amerika rusus šelpė ne tik konservais bei tankais, bet ir kitokia technika, kurią labai gerai įvaldė rusų vergai lietuviai. Tikrai „garbingą“ sandėrį su tautų prievartautojais buvo sudarę amerikiečiai.

Jonas Mačiulis-*Skaistgiris*, g. 1917 m. Džiugų k., Eržvilko vlsč., žuvo 1959 metais ką tik išėjęs iš lagerio, netoli Krasnojarsko važiuodamas motociklu. Manoma, kad specialiai buvo sudaryta avarinė situacija. 1990 m. jo palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir perlaidoti Jurbarko kapinėse. Grįždamas iš Magadano, apsistojo Krasnojarske pas pažįstamus, o iš jų ruošiausi važiuoti į Igarką pas mamą ir brolius. Tie žmonės man ir papasakojo, kad Mačiulis neseniai žuvo avarijoje.

Gimiau 1931 05 01 Jurbarko rajone, Eržvilko valsčiuje, Fermų kaime. Šeimoje buvome šeši vaikai: broliai Bronius, Jonas, Steponas, Vytautas ir mes – seserys Zosė ir Stasė.

Gerau prisimenu pirmąją rusų bolševikų okupaciją. Tada pas mus naktį atbėgo vienmarškinis Eržvilko viršaitis Gudas ir pasakė, kad rusai jo žmoną su dukryte ir sūneliu paėmė ir išvežė, o jam pasisekė pabėgti. Jo žmona buvo mano pirmoji mokytoja. Jis mano broliui pasakė, kur paslėptas jo ginklas. Tas nuėjo į jo namus, paėmė ginklą, rūbus ir atnešė. Taip Gudas iki vokiečių atėjimo pas mus ir išbuvo.

1940-aisiais užėję rusai labai smirdėjo, baisu buvo į juos pažiūrėti. Jeigu rusas įeidavo į kambarį, paskui reikdavo atidaryt langus, duris ir pusdienį vėdint. Jų kojos buvo apmuturiuotos tokiais dustu (nuodai nuo parazitų) apibarstytais bintais ir dvokė mėšlu. Visas pakampes apdergė: rusas neieškojo tualetų, atsitūpė prie kampo arba kur ant takelio, po jų apsilankymo taip ir žiūrėk, kad neįliptum. Pirmaisiais rusų okupacijos metais daug jų nematėm, daugiau pamatėm bėgančius 1941-aisiais.

Vokiečių okupacijos metais jie irgi mums nedavė ramybės. Visi, kurie nespėjo pasitraukti su Raudonąja armija, sulindo į miškus ir tapo raudonaisiais partizanais. Polų kaime nušovė Steponą Krūmaitį. Toks Jackys nuo Bebirvos buvo raudonųjų partizanų ryšininkas, pradėjo plėšikauti, tada Stepono Krūmaičio brolis Stasys jį suėmė ir pridavė vokiečiams, o vokiečiai Eržvilke Jackį pakorė. Už tai raudonieji partizanai Krūmaičiams ėmė keršyti. Atėjo, Stasio nerado, tada Steponą sušaudė, namuose viską išdaužė, sudraskė šventus paveikslus. Paparčiuose gyveno Tamuliai – du sūnūs ir tėvas. Jie nuolat buvo ginkluoti. Atėjo raudonieji, o su jais ir toks Ridzius. Sūnūs spėjo užšokt ant aukšto ir, paruošę ginklus, laukė, ką anie darys. Kai pamatė, kad Ridzius išsiveda jų tėvą, tada jie Ridzių nušovė, pakišo po loviu ir davė žinią Ridziams: pasiimkit tą banditą. Brolis Bronius iš kažkur sužinojo, kad raudonieji banditai nori sunaikinti ir mūsų šeimą. Tada vyrai namuose jau nebemiegodavo, apsiginklavo visas Polų ir mūsų kaimo jaunimas. Visi naktimis budėdavo. Raudonieji bijojo net įžengt į šituos kaimus. Ypač jie griežė dantį ant brolio Broniaus, kadangi jis buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, palaikė ryšius su vietine policija, susitikdavo su karininku Babiliumi. Mūsų namuose lankydavosi kažkokie vyrai, artimi Broniaus draugai, jis visuomet iš kažkur atsiveždavo lietuviškos spaudos. Bronius buvo visos mūsų šeimos lietuviškumo įkvėpėjas. Kai generolas Plechavičius organizavo Vietinę rinktinę, brolis Bronius iškart suorganizavo kelių gretimų kaimų jaunuolius ir visi išėjo į Plechavičiaus armiją.

Pokario metais pirmas partizanų būrį iš aplinkinių kaimų irgi suorganizavo brolis Bronius. Mūsų kaimynas buvo Jonas Kubilius (buvęs Vilniaus universiteto rektorius).

rius). Kiek man žinoma, jis irgi organizavo partizaninę veiklą. Kai Jonas išvažiavo į Vilnių, jo broliai Juozas ir Antanas buvo partizanų ryšininkai. Kubiliai buvo šeši vaikai, visi turėjo nepaprastų gabumų. Juozas, sėdėdamas lageryje dešimt metų, išmoko penkias kalbas. Vytautas matematikas, Bronius gydytojas... Aš negaliu nieko pasakyti, kaip iš tikrųjų buvo, bet visi Kubilių šeimos nariai buvo dideli patriotai. Juozas buvo Henriko Danilevičiaus pagrindinis ryšininkas, pas jį buvo saugomas bidonas su apygardos štabo dokumentais. Po Atgimimo aš jo teiravausi dėl tų dokumentų, bet jis mane suniekino, kad ten nieko gero nėra.

1944 m. prieš pat Kalėdas, kiek man žinoma, partizanai planavo pulti Eržvilką, kadangi ten buvo suimtas ir laikomas partizanas Gaudentas Kisielius, bet kažkas pranešė sribams apie šią partizanų operaciją.

Mano brolis Vytautas tuo metu mokėsi gimnazijoje ir prieš pat Naujuosius metus grįžo į namus. Tuo metu pradėjo siausti rusų kariuomenė, jie keturiese – Stasys Krūmaitis, Kazys Norbutas, mano broliai Steponas ir Vytautas Tolišauskai – pasitraukė į mišką. Būdami miške sušalo ir nutarė Rutkiškių kaime užeit pas tokį Manką. Tik užėjo, jau rusai apsupo namus. Kai pirmas rusas įėjo į kambarį, Stasys Krūmaitis puolė prie jo, išsuko iš rankų automatą, manė, kad tas rusas vienas, ir šoko bėgti. Norbutą nušovė iškart prie namo, broliui Vytautui peršovė kojas, jis parkrito, o Steponas dar bėgo. Tik išgirdo Vytautą šaukiant:

– Broli, nepalik manęs!

Bet kaip nepalikt? Arba žūt abiems, arba vienam ištrūkt iš mirties nagų... Steponą vijosi labai toli, apie porą kilometrų, kepurė ir kelnės buvo sušaudytos, truputis galvos odos nubrėžta, bet daugiau niekur nekliudyta. Prie sužeisto Vytauto priėjo Jurbarko žydaitė ir paprašė čekistų viršininko, kad jai leistų pribaugti sužeistą „banditą“. Kadangi jie varėsi dar vieną suimtą nepilnametį vaikinuką, tai tas viršininkas liepė vaikinukui sužeistąjį nuvilkt ir pasodint ant apkaso krašto. Šis nunešė ir pasodino, tada ta žydė į Vytautą paleido vieną automato seriją į galvą, o kitą į krūtinę ir pribaugė jį. Kadangi Vytautas buvo aukštaūgis, netilpo į kareivišką apkasėlį, tada žydė atsinešė kirvį, padavė tam vaikinukui ir liepė nukirst rankos pirštą, ant kurio buvo užmautas žiedas. Šis nukirto pirštą, žydė pasiėmė žiedą, po to liepė nukirst kojas. Jis nukirto vieną koją, numetė kirvį ir pasakė: „Šaudykit ir mane čia, daugiau nebegaliu...“ Tada prie Vytauto atnešė Norbuto kūną, apkrovė šiaudais, pagaliais ir paliko. O tą vaikinuką nuvarė į Eržvilką ir paleido. Jis atėjo pas mūsų motiną, viską papasakojo ir atsiprašė.

Aš grįžau iš gimnazijos prieš Naujuosius metus, man jau pakely pasakė, kad brolis Vytukas nušautas. Sesuo Zosė tuo metu buvo kaime ir girdėjo šaudymą. Kai viskas aprimo, nubėgo pažiūrėti ir rado išmėtytas brolio nuotraukas ant sniego, o po šiaudais aptiko ir lavonus. Sesuo visą savaitę ėjo pas čekistus ir prašė, kad leistų palaidoti, bet neleido. To paties Ridziaus brolis Stasys gyveno kaime, eidavo per žmones su kuliamaža kuldamas javus. Mes visi žinojom, kad jis yra agentas. Brolis Steponas nuėjo pas jį ir paprašė, kad padėtų brolių Vytautą palaidoti. Ridzius nuėjo pas čekistus, pasišnekėjo ir gavo leidimą laidoti. Bet čekistai nebūtų čekistai, jie iš

to sugalvojo naudos pasidaryt. Manė, kad į laidotuves susirinks daug jaunimo, ir visus susems. Susirinko tik senukai, moterėlės ir keli gimnazistai, suaugesnio vyro nebuvo nė vieno. Partizanai naktį atėjo iš miško, atsisveikino ir išėjo. Kartu su Vytuku savo namuose pašarvojom ir Norbutą. Jis tarnavo pas kaimynus piemeniu, jo tėvai buvo visai neturtingi, o mūsų namas didelis. Pas kunigą užpirkom mišias, sutarėm valandą, kada iš namų išlydėsime, jis paskambins varpais. Sukinkėm dvejas pastotes po keturis arklius, sudėjom karstus ir išlydėjom. Privažiuojam pusiaukele, ties Akmenos upeliuku sustojam, varpai nutyla. Mums jau neramu. Privažiuojam Eržvilką, ties pirmu posūkiu žiūrime – laukia pulkas čekistų ir stribų. Tuoj sustabdė ir ėmė tikrint dokumentus. Vienas stribas suriko, kad gražintume laidotuves atgal. Ant karstų buvo uždėti vainikai su baltais plačiais kaspinais, tai stribų žmonos puolė plėšt kaspinus nuo vainikų. Viena dedasi kaspinę į kišenę sakydama:

– Išsiplausiu, turėsiu gražų šaliką...

Kiti stribai, sulipę ant karstų, ėmė šokinėt. Rogės buvo apkašiotos eglutėmis, tai tas eglutės ištraukė, išsvaidė.

Aš gi žinau, kad namuose broliai ruošia stalus šermenims. Kai pamačiau, kad gražina procesiją (tada man ėjo trylikti metai), nieko nelaukusi, išsprūdau iš minios ir bėgte pasileidau atgal į namus. Iki namų buvo septyni kilometrai. Nesustodama bėgau kiek tik galėjau, o atbėgusi pasakiau, kad stribai gražina laidotuvių procesiją.

– Vyrai, traukitės iš namų, nes tuoj gali prisistatyti stribai.

Aš bėgau laukais, o stribai važiovo keliu arkliais, bet aš vis vien atbėgau pirma. Vyrai greitai pasitraukė į mišką, šeimininkės irgi išlakstė, likau viena namuose. Netrukus stribai ir kariuomenė apsupo namus. Grįžo laidotuvių procesija, o stribai stovi prie kiemo vartų ir neleidžia karstų nešt į vidų, liepia vežt ten, kur gulėjo nušauti, ir išverst į kareivių apkasus. Tada Antanas Kubilius atnešė butelį samagono, padavė stribams, tuomet leido karstus nešt į vidų, bet ėmė viską krėst ir ieškot „banditų“. Jie suprato, kad aš pirma jų atbėgau į namus, tada puolė prie manęs, pastatė prie sienos ir ėmė grasint, kad nušaus. Klausė, kur banditai pasislėpė, kur broliai... Rado tuščią šovinio gilzę nuo vokiečių laikų, tada liepė pasakyti, kur ginklai. Išvedė į lauką, pastatė prie svirno ir ėmė šaudyti virš galvos. Aš jų ėmiau prašyt, kad leistų žuvusiuosius palaidoti mano darželyje. Kaip ėmė kvatotis jie iš manęs, sako:

– Va, atsirado gražuolė, banditus nori pasilaidot daržely... Kur mes parodysim, ten juos palaidosit, o ne ten, kur jūs sugalvosit, – jau piktai užbaubė vienas iš stribų.

Buvo atvažiavusi ir ta žydė, aš ją labai gerai įsidėmėjau: stambi, aukšta, bet dar jauna. Ji paprašė atidaryt karstą, dar norinti pasižiūrėt, kokia taikli jos ranka. Pati atplėšė karstą. Pamačiau, kad Vytukui kraujas per burną ėmė bėgt. Matau, kad ir ji pati nei šiokia, nei tokia pasidarė, liepė greit uždaryti. Kai uždėjo dangtį, tada parodė sode duobę, kurioje karo metais vokiečiai slėpė savo lengvąjį automobilį, liepė karstus nunešt į tą duobę ir užkast. Ten juos ir palaidojom.

Stribai pas mus atvažiovo trimis pastotėmis, į jas susikrovė visą mūsų turtą ir išsivežė. Mes likome tik su tais drabužiais, kuriais buvom apsirengę. Išsivežė visą maistą, kuris buvo paruoštas laidotuvėms, drabužius, grūdus iš aruodų susisėmė,

ką tik rado, viską pasiėmė. Vėliau mums pasakojo, kad sribų žmonos labai džiaugėsi, nes visą mėnesį joms nereikėję vyrams virti valgyti. Būdavo, nueinu į Eržvilką ir matau, kaip mano bliuzelėm, mano sijonais apsivilkusios vaikšto sribų dukros. Kad ir kaip širdį skaudėjo, bet nieko negalėjau joms pasakyti.

Taip pasibaigė brolio Vytauto gyvenimas. Nuo šiol mūsų šeimą užgulė juodos debesis. Tuomet aš buvau pradėjusi lankyt antrą gimnazijos klasę. Brolio žūtis taip paveikė mano nervus, kad toliau niekaip negalėjau mokytis. Tame pačiame name, kur nuomavau butą, gyveno sribų leitenantas Antanas Tamašauskas. Aš matydavau, kuomet pas jį pasirodydavo naujai atvažiavę rusai, tada pareidavau į namus ir pasakydavau vyrams, kad Eržvilke pasirodė nauji rusai, gali būti siautimai. Mokyklos direktoriumi tada dirbo Henrikas Danilevičius. Einu kartą į namus, sutinku Danilevičių, jis kviečia mane užeit pas jį į kambarį. Jis gyveno tokiam kambariuke po vaistine. Nueinu pas jį, jis man ir sako:

– Staska, nevaikščiok dažnai namo, nes tave seka Jonas Ignatavičius, kuris mokosi pirmoje klasėje (šiuo metu gyvena Ariogaloje).

To vaikėjo tėvas buvo komunistas, matyt, ir vaikui pripūtė tos dvasios. Aš pasimečiau. Pagaliau mečiau mokslą, pajutau, kad nebeturiu jėgų, nors mokytis labai norėjau. Kitais metais vėl pradėjau mokytis.

Seserį Zosę išdavė toks Juškys iš Ožnugario kaimo. Jis atėjo į mūsų kaimą pas savo dėdę Antaną Bertulį ir paprašė, kad tas ateitų pas mus ir pakalbėtų, kad jį priimtų į būrį. Sesuo nuėjo pas vyrus ir pasakė, kad toks jaunuolis Juškys vienas slapstosi ir prašosi priimamas į būrį. Vyrų pasitarė, Bertulis geras žmogus buvo, tad ir patikėjo. Tada atėjo mano brolis Bronius su Steponu Žukausku ir Juškį iš mūsų namų išsivedė.

Mano sesuo Zosė atidavė visus savo audinius, o Zosė Bendžiūtė visam partizanų būriui pasiuvo baltus maskuojančius drabužius žiemai. Mama dar jos paklausė:

– Zosyte, tiek vargai, tiek ilgai audei tas drobes, ar tau dabar negaila viską atiduot?

Ji atsakė:

– Dėl vyrų, dėl brolių man nieko negaila.

Maskuojančius rūbus jos abi nuvežė į mišką ir atidavė partizanams, bet tuo metu mišką apsupo rusų kariuomenė. Partizaną Joną Gintarą-Uosį (g. 1924 m. Paupio k., Raseinių r., buvęs siuvėjas. Žuvo 1946 04 Pikelių k., Raseinių r.) rusai išvijo ant lauko ir sužeidė. Tada jis išsitraukė granatą, prisileido čekistus arti, manė ir juos susprogdinti. Granata sprogo, bet jis liko gyvas. Stribai pagavo mano seserį su Bendžiūte, atsivedė Juškį, paklausė, ar jis jas pažįsta. Tas iškart pasakė, kad ji tarpininkavo dėl priėmimo į būrį. Abi jas susodino ant *Uosio*, o tas vaitoja, visas kraujuose paplūdes. Nuvežė į Eržvilką, dejuojantį *Uosį* patiesė vidury turgaus aikštės ir paliko, ten jis ir mirė. Paskui jo lavoną įmetė į Eržvilko girininkijos šulinį.

Seserį Zosę su Bendžiūte pradėjo tardyt, jos abi ginasi, neprisipažįsta, kad su partizanais palaikė ryšį. Kiek patardė nuvežė į Tauragės Šiubartinę, po to išvežė į Ši-

lutę. Teisė, gavo dešimt metų lagerio. Kai seserį nuteisė, namuose liko viena mama. Tada aš mečiau mokslą ir parėjau į namus padėti mamai.

Brolis Jonas dėl šeimos nutarė stot į rusų kariuomenę, o vėliau pabėgt. Kai nuėjo į Tauragę ir prisistatė į komisariatą, jį paėmė. Dar bandė skųstis daktarui, bet tas jam liepė nusirengt, o kai šis nusirengė, spyrė į užpakalį ir pasakė, kad jis tokių ligonių daug matęs. Kai vežė į Rusiją, ties Kaišiadoriais jie dviese pabėgo iš traukinio. Į namusėjo ilgai, parėjo labai nusilpęs. Vėliau jį išgydė Vadžgirio daktaras Vacys. Tada jie su vokiečiu Albertuku Taučeliu kaime pasidarė bunkerį ir ten slapstėsi, bet kažkas juos išdavė. 1946 03 19 rusų garnizonas apsupo tą bunkerį. Jie gynėsi kiek galėjo, bet abu žuvo. Juos nuvežė į Nemarkščius ir numetė prie stribyno.

Pas ūkininką Žukaičių kaime, netoli Balandinės miško, Šaltuonos pakrantėje, 1946 05 22 buvo apsistojęs Antano Stoškaus vadovaujamas partizanų būrys. To ūkininko namus apsupo rusų kariuomenė, įvyko susišaudymas. Antaną Stošką-*Railą* ir Joną Slušinską-*Vilių* paėmė gyvus, o keturi partizanai žuvo: Pranas Pilkauskas-*Varnas* (kilęs nuo Eržvilko), Stasys Živatkauskas-*Ananasas* (g. 1922 m. Rutkiškių kaime, Jurbarko r. Iš pradžių buvo stribas, vėliau perėjo pas partizanus), Antanas Celskys (g. 1920 m. Žvirblaukio k., Eržvilko vlsč.) ir Bronius Endrijaitis-*Putinas* (g. 1916 m. III-iame Pavidaujo k., Eržvilko vlsč.). Stoškus man vėliau, grįžęs iš lagerio, pasakojo, kad juos išdavęs jų grupės partizanas Živatkauskas.

Kai *Railą* suėmė, būriui vadovauti buvo paskirtas brolis Bronius Tolišauskas-*Grigas*. Po Broniaus žūties 1946 m. Paupio būrio vado pareigas perėmė Vytautas Gužas-*Kardas* ir vadovavo iki 1947 m. balandžio 4 d. Tame pačiame būryje buvo ir kitas mano brolis – Steponas Tolišauskas-*Poviliukas*.

Paupio būrio veikimo ribos siekė iki Šimkaičių, iki Šaltuonos. 1947 04 04 būrys pateko į rusų MGB kariuomenės pasalą, beveik visi būrio vyrai žuvo. Ištrūkti pasisekė tik vienam Gužui, o Jonas Urbšaitis-*Žilius* tuo metu buvo išėjęs į namus (J. Urbšaitis buvo suimtas 1953 m., panaudotas MGB operatyvinėse priemonėse, išdavė kelis partizanus, vėliau teistas. Kalėjo Sibiro lageriuose, ten ir mirė 1963 m. Kartu su juo buvę lageryje partizanai pasakojo, kad dėl tos išdavystės jis labai išgyvenęs).

Mūsų kaimynas Antanas Slušinskas-*Lapinas*, *Tautvydas* (jo tikrasis partizaniškas slapyvardis buvo *Tautvydas*, bet šituo slapyvardžiu jo niekas nevadino, visi vadino *Lapinu*, kadangi jis buvo mergos vaikas. Jo motina vogdavo vištas, ją vadino *Lape*, o jos sūnų *Lapinu*. Du Antanai Slušinskai buvo partizanai, bet netgi ne giminės) taip pat buvo tame pačiame būry su mano broliais. Labai narsus ir bebaimis buvo kovotojas, stribai jo bijojo kaip kokio pabaisos. Jeigu tik užeis pas ką, tuojau ir klausia, ar *Lapino* nematėt... Bet paskui *Lapinas* prasigėrė, pradėjo chuliganauti. Atėjęs pas mus vieną kartą jis ėmė mane gąsdinti, kad nušaus. Aš jam ir pasakiau:

– Šauk, jeigu velnias gundo...

Broliai buvo dar gyvi, aš jo nelabai ir bijojau. Jis užsitaikė šautuvą ir du kartus iššovė aukšty. Aš iškart vyrams raportavau apie tai. Tada Gužas jį parklupdė ir prisaikdino, prigrasė: jeigu dar kartą taip pasielgs, bus sutvarkytas. Po to jis atėjo pas

mane ir atsiprašė, apgailestavo, kad taip pasielgė. Ką gi, aš jam atleidau. O paskui jis pradėjo plėšikauti, iš žmonių pradėjo atiminėti laikrodžius, žiedus.

Tą dieną *Lapinas* užėjo pas mus, mes dar su juo kažkiek pakalbėjom ir jis išėjo. Mes su Stase Slušinskaite (dabar Jonušienė) grįžtam namo pašėrusios gyvulius, matom, kad atjoja dviese: Henrikas Danilevičius ir Vladas Švelnys-*Putinas*, *Vaidila*. Prieš tai buvo atėjęs Antanas Kubilius ir pasakė, kad partizanai *Lapiną* nuteisė mirties bausme. Antanas dar kažkaip apgailestavo, nes toks narsus partizanas, na, bet ką padarysi, tiesiog atvirai pradėjo plėšikauti. Supratom, kad jie seka *Lapiną*, bet sutarėm nepasakyt, į kurią pusę jis nuėjo, kad sąžinė būtų rami. Mes abi tuoj į klėtį, užsidarėm ir sėdim. Nepraėjo nė kelios minutės, beldžiasi į duris. Atidarau, Danilevičius net nustebom mane pamatęs, nesitikėjo čia sutikt. Tuoj žengė į klėtį, manė, kad mes *Lapiną* laikom paslėpę. Aš suvaidinau įsižeidusią, kaip čia yra, kad pas mane jau ne tik sribai, bet ir savi vyrai pradėjo kratas daryt... Apsidairė apsidairė ir klausia:

– Ar nebuvo *Lapinas*?

Mes su Stasele abi vienu balsu – nematėm, nežinom... Ir jie išėjo. Girdim, kad kaimynės Striaukienės šuo ėmė loti. Dabar jau, sakom, gausim velnių, ko gero, ar tik ne pas Striaukienę tas *Lapinas*, pasakys, kad ir pas mus buvo užėjęs... Rytą mama mane pakelia, sako: „Tu nueik pas Striaukienę, parneši skietą“. Nueinu, žiūriu – vyrai prausiasi. Ne mūsiškiai, buvo surinkta tokia rinktinė iš įvairių būrių. Jeigu kokiam būry kas nepatikdavo, tai čia perkeldavo, buvo keletas pasitraukusių sribukų. Danilevičius pamatė mane, sako:

– Stasele, palauk, neišeik...

Įėjau gryčion, atėjo Danilevičius nusiprausęs, šeimininkės paprašė, kad įleistų į atskirą kambariuką pasišneketi. Įeinam į tą kambariuką, pistoletą išsiima iš dėklo ir padeda ant stalo, o *Putinas*, matau, lauke vaikšto nemažą žabinę išsipjovęs, nužievinta, balta... Danilevičius ir sako:

– Tai ką, pamelavai? Kodėl nepasakei, kad *Lapinas* pas jus buvo užėjęs? – griežtu tonu ir pakeltu balsu jis mane užsipuolė. – Jeigu tu būtumei iš kitos šeimos, žabinės neišvengtumei...

– Jeigu užsitarnavau, galite ir dabar... Aš nepyksiu... Žinote, ką? Jūs jį gaudote, sribai jį gaudo, pas mane jis lubas sušaudė... Jau gana, mano visa šeima išžudyta, jeigu dar nuo jūsų rankos teks nukentėti... Aš negarantuota ir už *Lapiną*, jeigu sužinos, kad aš jį išdaviau, gal ryt atėjęs ir mane nušaus... Todėl aš jums ir pamelavau...

Po tokių mano pasiaiškinimų Danilevičius iškart apsiramino, o kitą dieną jie sugavo *Lapiną* pas Jokūbaitį. Jokūbaičio sūnūs buvo čekistų užverbuoti, o tėvai tokie ramūs žmonės, turėjo malūną, lentpjūvę... Vienas iš jų išdavė Bakšytę, partizano Jono Bakšio seserį. Šis su ja draugavo, ji juo pasitikėjo, o kai ji viską atvirai pasakėjo, tada čekistams ją atidavė. Du brolius Lukošius Napoleoną-*Uosį*, *Jaunutį* ir Simą-*Jurgutį* iš Pikelių kaimo, jie buvo mūsų, po to vidukliečių būryje, irgi išdavė (R. K. p a s t a b a: Jie žuvo 1951 m. Švendruose, Viduklės vlsč.).

Lenkčių kaime, greta mūsų kaimo, gyveno vietiniai rusai Mockai. Mockus buvo čekistų šnipas. Partizanai apie tai buvo informuoti, todėl buvo numatę jį sunaikinti. Kadangi buvo prieš pat Velykas, Didysis penktadienis, tiek Gužas, tiek vyrai nenorėjo tokią dieną teptis rankų. Henrikas Danilevičius jau buvo davęs įsakymą Mockų sunaikinti nedelsiant. Danilevičius buvo labai griežtas, jis iš vieno tikro partizanų ryšininko Antano Čekaičio-*Jaunučio* (iš Paupių kaimo, šiuo metu gyvena Jonavoje) atėmė karišką uniformą ir, jeigu ne Vytautas Slapšinskas, ko gero, būtų jį sušaudęs. Vykdydami vado įsakymą, vyrai visgi nuėjo pas Mockų, bet anas iššoko per langą ir pabėgo. Partizanai nušovė du paršus, atsivarė Salemoniuką su pastote ir išvažiavo. Buvo pašalę, labai aiškiai matėsi ratų vėžės. Jie nuvažiavo apie šešis kilometrus. Miške iškrovė paršus ir svilino. Mockus nubėgo į Eržvilko stribyną ir pasakė, kad jį užpuolė „banditai“. Tada stribų vadas Gudeika su savo stribais atlėkė ir ėmė sekt pėdomis. Besekdami sutiko grįžtantį Kleopą Salemoną, gerai patardė, tas ir pasakė stribams, kad partizanai apsistoję pas Maselskienę Paparčiuose. Iš vienos sodybos pusės buvo miškas, netoli toks nedidelis griovys ar upeliukas. Juozas Valaitis stovėjo sargyboje. Bevaikščiodamas įkrito į griovį ir atėjo kambarin išsidžiovint. Stribai tuo metu apsupo namus iš visų pusių ir puolė. Vyrai pavargę gulėjo ir ilsėjosi. Kai prasidėjo šaudymas, pašoko, bandė rengtis, bet kulkosvaidžių ugnis visus išguldė vietoje. Gužas atbėgo pas Kubilius, po to nubėgo pas ryšininką Čekaitį. Čekaitis perrišo sužeistą petį, po to atėjo pas mus. Aš gulėjau klėtyje, pasibeldė, įėjęs apsikabino mane ir sako:

– Stasele, visi mūsų vyrai žuvo...

Trečiadienį mūsų kaime jie dienojo, broliui Steponui nunešiau pasiuvusi naują uniformą. Urbonas buvo sargyboje. Įėjau į kambarį, žiūriu – vieni ant suolo sėdi, kiti ant grindų, treči stovi prie sienos atsirėmę ir taip gražiai tyliai dainuoja, net man per širdį gaudulys perėjo. Padaviau broliui uniformą, jis taip apsidžiaugė, apsirengė ir tik dvi dienas ją tevilėjo...

Mane Antanas ramino, o aš nieko daugiau negalvoju, tik kaip mamai reiks pasakyti... Paskutinis – ketvirtas jos sūnus žuvo... Mama dar buvo neatsikėlusi, aš greit apsirengiau, nusiverkiau, nuėjau prie šulinio, prisipyčiau į lovį vandens, nusiprausiau šaltu vandeniu. Matau – mama ateina, o aš visa drebu, nežinau, nuo ko pradėt. Pasižiūrėjo ji į mane, sako:

– Kodėl dabar taip anksti atsikėlei? Kur tu dabar eini?

– Mamele, aš tuoj pareisiu... – ir pasileidau tekina Paparčių link pas Maselskienę, kur brolis žuvo.

Nepajutau, kaip greit nulėkiau penkis kilometrus. Prieinu prie gryčios, langai iššaudyti, atviras duris vėjas blaško, girdisi tik vientisas monotoniškas girgždesys. Įėjau į vidų, ten vaizdas klaukus: sienos kulkų suvarpytos, ant grindų kraujas, ant sienų kraujas, anksčiau atėję kaimynai sakė dar radę Stepuko Žukausko pusę galvos, nunešę ir pakasę po liepa. Vyrų jau nebebuvo, stribai visų lavonus išsivežė. Radau kažkurio šalikėlį su dviem kraujo lašais. Tokius vienodus šalikėlius buvo išaudusios kaimo merginos ir visiems partizanams padovanojusios kaip atminimo

ženklą. Susivyniojau tą šalikėlį ir bėgu namo. Bėgu ir galvoju, kad man reiktų ko-
kios nors pagalbos, kokio nors patarimo, kaip turėčiau mamai pasakyt. Sugalvojau,
kad reikia užbėgt pas Antaną Čekaitį, jo paklaust, ką jis patars. Nubėgu pas jį, ma-
tau – jis po kiemą vaikšto neramus. Prieinu prie jo, jis sako:

– Žinau, Stasele...

Tada aš jo klausiu:

– Kaip man mamai pasakyt?

– Ką aš galiu patart? – sako Čekaitis. – Aš ką tik *Mindaugui* subintavau ranką, jis
labai išgyvena, sakė, kad nebenori gyventi, bet aš jį raminau kiek galėjau. Jis prisi-
ėmė kaltę, kad pražudė visą būrį...

Bėgu namo per mišką, girdžiu mamą šaukiant:

– Paskutinis mano sūnelis... Negyvensiu ir aš! – matau bėga mama per mišką
šaukdama.

Pribėgau prie jos, abi apsikabinom, mama taip verkia, taip verkia ir vis kartoja
tuos pačius žodžius:

– Stasele, negyvensiu... Dukrele, negyvensiu... Paskutinį mano vaiką nužudė...

Ėmiau prašyt grįžti į namus, bet ji neina, tada parsivedžiau pas kaimynę Moni-
ką Striaukienę. Taip ji čia tris naktis išsėdėjo akių nesumerkusi ir visą laiką prašė,
maldavo mūsų:

– Leiskit, nueisiu į Eržvilką, pamatysiu paskutinį savo sūnų...

Bet mes jos neleidom, nes žinojom: jeigu ji ten nueis, tikrai gyva gali nebegriž-
ti, stribai ją paėmė užmuš. Kai man reikia išeiti, Striaukienė sėdi prie mamos, kai
Striaukienei reikia, tuomet aš sėdžiu prie jos. Tris paras mes ją raminom raminom
ir kažkaip po trijų parų ji aprimo. Kai šiandien pagalvoju apie mamą, man visada
akys nuo ašarų sudrėksta. Tuomet aš jos nedrįsau net paklausti, kas jai pasakė apie
sūnaus žūtį. Niekada jos to nepaklausiau. Maselskienė ir jos augintinė irgi paėmė
stribai, abi jas smarkiai sumušė, liko kurčios.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (p. 203) pažymėta:
1947 04 04 – 06 tragiškos dienos Kęstučio apygardos istorijoje. Po J. Markulio-*Erelio*, „centro“
atstovo, apsilankymo Batakiuose saugumui pavyko iššifruoti pagrindinius štabo bunkerius.
Štabe jau buvo sutarta išdaviką J. Markulį sušaudyti, bet kai kurie (L. Laurinsko pastebėjimu,
labiausiai tam pasipriešino Petras Paulaitis) štabo nariai jį užstojo ir jam buvo leista grįžti į
Vilnių. Dėl šios išdavystės Velykų dienomis žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius, jo adju-
tantas A. Biliūnas ir vienuolika rinktinių vyrų iš štabo apsaugos:

ČEKAITIS ALFONSAS-DŽIUGAS, g. 1929 m. Paupyje, Viduklės vlsč., Raseinių apskr.

JUŠKYS STEPAS-KOSTAS, g. 1921m. Paupyje, Raseinių apskr.

MEJERIS JONAS-ALGIMANTAS, kilęs iš Osviečio k., Lomių apyl.

NAUSĖDA JUOZAS-VAIŠNORAS, g. 1925 m. Vėžaičiuose, Gaurės vlsč.

PARŅARAUSKAS JONAS, g. 1925 m. Poluose, Eržvilko vlsč., Tauragės apskr.

TOLIŠAUSKAS STEPONAS-POVILIUKAS, g. 1922 m. Fermų k., Eržvilko vlsč.

URBONAS-URBONAVIČIUS STASYS-VIDUGIRIS, g. 1924 m. Pagiriuose, Eržvilko apyl.

VALAITIS KAZYS-BIČIULIS, g. 1913 m. Paparčiuose, Šimkaičių vlsč.

ŽUKAUSKAS JONAS-JURAITIS, g. 1926 m. Paišlynyje, Šimkaičių vlsč.

ŽUKAUSKAS PETRAS-VIKSVA, g. 1922 m. Paišlynyje, Šimkaičių vlsč.
ŽUKAUSKAS STEPONAS-JURGUTIS, g. 1924 Paišlynyje (visi trys Žukauskai – broliai).
Pasitraukė tik vadas kapitonas Vytautas Gužas-Mindaugas. Propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas Petras Paulaitis-Aidas buvo suimtas.

Po kelių dienų pas mane atėjo trys būsimieji partizanai: Antanas Slušinskas, Juozas Krikščiūnaitis ir Jonas Mankus. Jie paprašė mane nueiti į Eržvilką ir sužinoti, ar nėra didelio rusų kariuomenės judėjimo. Nutarė papuošt žuvusiųjų kapavietes. Įteikė dar laišką nunešt į Eržvilką ir perduot ryšininkei *Marcelei*, kuri dirbo kooperatyvo krautuvės vedėja. Nuėjau, pasakiau slaptažodį, ji mane pasikvietė į atskirą kambarėlį, perdaviau jai laišką, perskaitė ir čia pat sudegino. Dar prieš tai mes su ja buvom susitarusios: jeigu kas, aš pas ją buvau užėjusi pasiskolinti indo žibalui parsinešt. Tą jos laiškutį užsikišau į užantį ir išėjau. Tik išeinu į lauką, man du sribai už parankių... Sako:

– Einam, tave kviečia į valsčių.

Aš jau supratau, kas ir kur mane kviečia. Bet ką daryt? Rankų pajudint negaliu. Tuojau mane nuvedė į MGB būstinę. Čia bandžiau laiškutį įkišti į sienos plyšį, bet sribai pastebėjo ir iškart jį pagriebė. Nuvedė pas tardytoją, bandė šifruot laišką, o ten, supratau, paminėti kažkokie nauji slaptažodžiai. Jie verčia verčia savo talmudus ir niekaip negali iššifruot, kas ten parašyta, o man irgi nieko nesako.

Atėjo vakaras, mane išvedė tardyt. Tardymo kabinete sėdėjo vyr. tardytojas Kazinas, kaukazietiškos išvaizdos, didelė kumpa nosis, visas juodas kaip velnias, dar buvo Sergejus ir Gudeika. Trise mane tardė. Pirmas klausimas buvo: „Kas yra *Staugaitis*?“ Aš gi nežinau, kas tas *Staugaitis*, iš kur aš galiu žinoti, kas jis toks. Tą slapyvardį turėjo mano brolis, bet, kai jis žuvo, jį perėmė kažkas kitas. Matau, kampe sudėta vienuolika partizanų kepurų. Nieko nelaukę paguldė ant suolo, dviese laikė už kojų ir už galvos, o Kazinas, pasiėmęs bizūną, ėmė kapot per nugarą. Iš pradžių dar jutau skausmą, bet greit viskas užgeso, tik jaučiau smūgius, o skausmo jokio. Galvoje viena mintis – tylėti, ir daugiau nieko. Pamuša pamuša ir vėl klausia, kas tas *Staugaitis*. Nežinau, kartoju tą patį. Išsitraukė Kazinas šautuvo „šampalą“, su juo ėmė mane kapoti ir vis klausti, kas tas *Staugaitis*, iš ko gavau šitą laišką... O aš vieną ir tą patį: radau pamestą, radau pamestą... Visą naktį jie mane mušė, paryčiui aš pati savęs nebepažinau: kojos sutinusios, mėlynos, tarsi guminės, sulenkti per kelius negalėjau, kadangi daugiausia mušė per sąnarius. Kūnas, Dievulėliau, visas sutinęs, margas, tiesiog dryžuotas. Pastatė prie sienos pusiau sulenktomis kojomis, liepė stovėti, o aš pastovėti negaliu, virstu ant šono. Atvedė jauną čekistą, gal kokį praktikantą, jam paliko mane prižiūrėti, o patys ant stalo padėjo pistoletą ir išėjo. Prieš pat aušrą išvedė ir įmetė į kitą kambarį, saugoti atvedė tokį storą, išpurtusį, gal nuo samagono, sribą Rybakovą. Pastatė mane prie sienos ir liepė stovėti ant pirštų galų, o Rybakovui prisakė stebėti, kad nebandyčiau atsistot ant kulnų.

Į Varlaukio geležinkelio stotį sribai dažnai veždavo valdišką sviestą, kiaušinius, partizanai kartais užstodavo tuos vežikus ir viską atimdavo. Ateina kitas sribas prie to Rybakovo ir abu kalbasi: „Kad tik tie banditai nepastotų, kad tik laimingai

nuvežtume sviestą...” Paskiau jie kažką pradėjo slapčiau kalbėtis, abu išėjo už durų, aš žiūriu, kad dar kitos durys yra. Prislinkau prie jų, patraukiau, užkabintos. Tada priėjau prie Rybakovo ir ėmiau jo prašyt:

– Leisk man pavaikšiot po tą kampą...

– Vaikščiok, – sako jis man.

Priėjau prie tų durų, atsikabinau, žiūriu – antros durys. Tos irgi tokia plonute lenčiuke užkaltos. Aš tą lenčiukę pajudinu pajudinu ir vėl greitai grįžtu į savo vietą. Taip per kelis kartus duris ir atplėšiau. Trečios tik paprastai uždarytos. Tada grįžau, pasirodžiau, kad esu, nusiaviau basutes ir tiesiai į Šaltuonos pakrantę. Per kiemus, per kiemus, peršokdama tvorą, perbridau Šaltuoną. Kai perbridau Šaltuoną, pajutau, kad atsigavo mano kojos. Tada jau, duok, Dieve, sveikatos, bėgte nesustodama tiesiai į Balandinės mišką. Nuėjau pas *Vaišnorą*-Vlado Gudavičiaus pusseseres, susisiečiau su *Eimučio*-Stoškaus būrio vyrais, atėjo Vladas Švelnys-*Putinas* (Vladas Švelnys, buvęs stribukas ir perėjęs pas partizanus, buvo paimtas kartu su Henriku Danilevičium ir ryšininku Trumpaičiu einant pas Danilevičiaus žmoną į susitikimą. Danilevičius po to pabėgo iš areštinės). Taip mudu su *Putinu* išėjom į Tauragės miškus. Labai toli ėjom, per visokias balas, pelkynus bridom, kol priėjom partizanų stovyklą. Stovykloje *Eimutis* ėmė tartis su vyrais, pas kokį ūkininką mane priglaust. Bekalbant ateina ryšininkas su lašinių paltimi rankoje ir sako:

– Vyrai, rusai siaučia mišką. Duonos neturėjau, tai, va, paltį paskubomis pagriebiau.

Mes nežinom, ką tie rusai darys: šukuos ar statys pasalas. Jau vakaras, girdisi sunkvežimių ūžimas, reikia eit į kaimą duonos parsinešt. Einu aš ir du partizanai. Nueinam pas ūkininką ir, pasirodo, pataikom pas mano gerą pažįstamą, su jo dukra mokykloje viename suole sėdėjom. Jos dvi seserys buvo. Vyresnioji tuoj nubėgo, pririnko mums braškių ir atnešė pusantrą kepalą duonos. Ilgai negalim būti. Pravažiavo dar vienas sunkvežimis, pilnas rusų ar stribų. Grįžome atgal į mišką ir taip visą savaitę tupėjom apsupti miške. Aš sudaužyta, plonai apsirengusi, man šalta. *Putinas* prilaužė eglišakių, paklojo, atsiguliau ir truputį apšilau. Mes buvome šeštame miško kvartale, o devintame kvartale buvo kitas būrys. Man partizanai pasakė slaptažodį, parodė kryptį, kur pavojaus atveju trauktis. Taigi sėdim tame miške ir laukiam, kada ateis rusai. Kai lašinių užvalgai, gert norisi. Vyrai padarė tokią mentelę iš drebulės, su ta mentele pelkėj ėmiau kasti „šulinį“. Kiek pakasiau, tuojau pat duobė prisipildė pelkės vandens, ėmiau dalint vyrams po šlakelį, kad visiems užtektų. Taip praėjo savaitė. Rusai irgi išgulėjo visą savaitę, pasalavo, laukė, kada išlīs bent vienas partizanas. Atėjo vėl tas pats ryšininkas ir pasakė, kad rusai atsitraukė, o man atnešė porą laiškų, kuriuose buvau kviečiama grįžti į savo kraštą. Buvo 1947 metų vasara.

Grįžau į savo kraštą, čia sutikau Stasę Slušinskaitę, kuri buvo pabėgusi nuo trėmimo, abi ėmėm slapstyti. Kai kaimą siaučia stribai, išeinam į mišką ir ten nakvojame arba įsikam kur nors į šieno kupetą. Taip mes slapstėmės iki rudens, be abejo, dažnai pareidavau ir į namus, padėdavau mamai dirbti ūkio darbus. Tiesa, kai at-

bėgau iš areštinės pas Gudavičius, Gudavičiūtė tuojau sėdo ant dviračio ir išdūmė pranešt mano mamai, o kai grįžo atgal, susitiko atbėgančius sribus manęs gaudyti. Rybakovas basas, vienais baltiniais, o jam iš paskos lėkė gal dešimt sribų. Kai atėjo pas mamą, ėmė ją gąsdinti, atseit šešių banditų motina esanti, ją vietoje reiktų sušaudyti. Motina jiems pasakė: „Šaudykit kuo greičiau, aš nė kiek nebijau, nueisiu pas savo sūnelius...“ Tada Rybakovas ją tik pastūmė, motina pargriuvo ant žemės, o sribai bjauriai keikdamiesi apsisuko ir išėjo.

Kai mane suėmė, vyrai, nesulaukę manęs grįžtant, nebepapuošė ir tų vienuolikos žuvusiųjų kapavietės, papuošė tik birželio 7 d. Jie nuėjo trise: Slušinskas, Krikščionaitis ir Mankus. Uždėjo vainikus, užminavo ir įsmeigė trispalvę vėliavą. Kitą dieną kažkas pasakė sribų leitenantui Antanui Tamašauskui, kad Siratkapiuose ant partizanų kapų trispalvė plevėsuoja. Tamašausko brolių dar prieš tai buvo sušaudę partizanai. Šis įsiutęs atbėgo į kapus ir pirmiausia griebė traukt trispalvę, bet tuo metu pasigirdo kurtinantis sproginimas... Stribo kūną mina smulkiais gabaliukais išnešiojo po visus Siratkapius, iš topolių ir drebulių tik supuolė varnos. Kiek nesulesė, kelis didesnius gabalus sribai į maišelį susirinko ir parsinešė.

Mano sesuo labai daug padėdavo partizanams, dieną naktį važiuodavo, sužeistus partizanus, kur reikia, nuveždavo. Kartą prie pat Varlaukio pilnas vežimas prisėdęs partizanų važiuoja, sesuo vadelioja arklį ir mato, kad iš priekio atvažiuoja pilnas vežimas sribų. Susitiko ant kelio, be abejo, atpažino vieni kitus, bet nei vieni, nei kiti nedrįso iššauti, taip ir prasilenkė vieni į kitus nenukreipę ginklų. Sesuo tikėjosi irgi išeiti į mišką, bet likimas lėmė, kad pateko į čekistų rankas visai netikėtai.

Kai sesers nebebuvo, man teko jos dalia. Tada aš eidavau pas ūkininkus rinkti partizanams maisto. Daugiausia žmonės duodavo lašinių, rūkytų kumpių, duonos, sūrių, o kadangi mūsų apylinkėse buvo daug stambių ūkininkų, tad su maistu buvo šiek tiek lengviau. Mūsų namuose sribai dažnai darydavo pasalas. Būdavo, ateis, langines uždarinėja, prineša gryčion šiaudų, vieni guli, ilsisi, o kiti lauke budi, laukia, ar neateis „banditai“. Su partizanais mūsų buvo taip sutarta: jeigu šulinio svirtis pakelta, į kiemą negalima eiti, yra svetimų. Be to, ir mūsų šuo buvo toks įdomus. Jeigu kur nors netoli partizanai, loja, tampo grandinę iki nutrūksta, o kai nutrūksta, tada su visa grandine neria į mišką pas partizanus. Jeigu kieme ar gryčioj sėdi sribai, šuns iš būdos neištrauksi, būdoje įlindęs loja per visą naktį.

Pas Andrikį Paupio kaime buvo partizanų bunkeris, kuriame 1946 m. gyveno brolis Bronius. Tuo metu apylinkėse labai siautė rusų kariuomenė, o Bronius, kad ir žinojo, bunkeryje nepasiliko, išėjo į susitikimą su vadovybe. Lankėsi Paviščiovo kaime. Su partizanu Kazimieru Ruibiu-*Eiva* grįždami atgal pateko į rusų pasalą. Ruibio kažkodėl nepastebėjo, o Bronių apsupo. Jis gynėsi iš paskutiniųjų ir žuvo. Kai mane buvo areštavę, sribas Jonas Gudeika iš kišenės išsiėmė laikrodį ir klausia manęs:

– Ar pažįsti tą laikrodį? Aš tavo brolių nušoviau... Prašėm, kad pasiduotų, bet jis mūsų neprisileido... Aš prišliaužiau arčiau ir jį nušoviau.

Paupio miške bunkerį išsikasę turėjo po karo pasilikę tokie vokiečiai. Vienas buvo vardu Erikas, jį nušovė prie bunkerio. Albertas su mano broliu Jonu buvo išėję, juos abu irgi nušovė. Buvo dar vienas jugoslavas, bet jo vardo nežinojau. Jis vėliau pasitraukė į Vakarus, planavo pereiti fronto liniją. Buvo dar ir ketvirtas vokiečius, toks raišas. Nuplyšę, alkani jie ateidavo pas mus. Davėm jiems rūbus, aprangą. Vakaraus ateidavo prašyt valgyti. Visas kaimas juos ir maitino. Vėliau jie susisiekt su partizanais ir nuėjo pas juos į būrį. Netoli miško gyveno tokia Šimkienė, ją vadino „Saldžiaja“. Moteris buvo laisvo elgesio. Ji įsimylėjo tą jugoslavą. Kai vyrai pamatė, kad ji nėra patikima, jugoslavą perkėlė į kitą būrį. Dėl to Šimkienė labai supyko ant partizanų ir susidėjo su MGB leitenantu Jonu Gudeika. Pradėjo sekti partizanus ir skųsti Gudeikai. Vyrai užeidavo pas ją, pavalgydavo, tuo metu jos niekur neišleisdavo, o paskiau pasitraukdavo toliau, vietoje nebūdavo. Dažniausiai pas ją užeidavo *Rolando* būrys.

Seseriai į lagerį siųsdavau siuntinius. Iš pradžių siuntinius veždavau į Tauragę, bet ten priėmėjas buvo rusas ir labai kabinėdavosi, liepdavo išdraskyti siuntinį, parodyti. O Raseiniuose buvo mūsų žmogus. Pirmą kartą atvažiavau su partizanu Antanu Slušinsku, jis norėjo mane supažindinti su tuo žmogumi. Ginklą paslėpėm vežime po šieniu ir atvažiavom į Raseinių paštą. Supažindino jis mane su tuo žmogumi, sėdom į vežimą ir grįžome laimingai atgal, be jokių nuotykių. Kai grįžome, vyrai mus perspėjo, kad dviese niekada daugiau į paštą nevažiuotume. Jei vienas pateks, tai vis ne du. Taip mes su Stase Slušinskaite pasikeisdamos veždavom į Raseinius siuntinius.

Kartą mes su Stasele paruošėm kelis siuntinius, ji su siuntiniais išvažiavo į paštą, o aš pasilikau. Saulė tik patekėjo, išgirdau, kad šuo pradėjo loti, man pasidarė neramu. Nulipu nuo aukšto, žiūriu – namai apsupti, kur pažvelgsi, visur guli kareiviai. Aš nubėgau į tvartą, čiupau karvei už grandinės ir vedu į ganyklą, manau, kad taip praeis pro juos. Tik išėjau iš tvarto ir iškart girdžiu: „Nazad!“ (Atgal)! Mane suėmė. Taip pat areštavo ir šeimininkų žentą. Aš jam tyliai priminiau: „Aš pas jus ravėjau daržą...“ Nuvedė mus į Paviščiovo kaimą pas Steponaitį. Per naktį sėdėję pasaloje, rusai nori valgyti. Prisikasė bulvių, o mus uždarė į rūšį. Steponaičių Jonukui liepė viską išnešt iš rūšio, kad neliktų nieko valgomo. Rusai prisivirė bulvių košės, Jonukas pripylė jiems pieno su musėmis, kaip pasiuto ruskiai, vos Jonuko neprimušė. Kai pavalgė, mus išvarė iš rūšio. Leitenantas perspėjo kareivius: „Jeigu jinau bandys bėgti, šaukit vietoje“. Apstojo iš visų pusių su šunimis ir išsivedė. Vėliau aš sužinojau, kad tuo metu kaime stovyklavo partizanų būrys, jie jau planavo mane išlaisvinti, bet jėgos buvo labai nelygios. Rusų buvo labai daug, maža vilties, kad mane gyvą būtų pasisekę paimti. Be to, lygiame lauke su reguliaria kariuomene ilgai nepakariausi, todėl tos idėjos buvo atsisakyta.

Kai nuvarė į Eržvilko stribų būstinę, savaitę mane mušė. Taip daužė, kad aš visai be jėgų likau. Mušė Kazinas, Sergejus, Gudeika. Tuo metu aš dar buvau nepilname, turėjau tik penkiolika metų. Atmušė kepenis, inkstus. Mane saugojo toks stribukas Bružas, kilęs iš Paviščiovo, jis pažinojo mūsų visą šeimą. Buvo jau dvylikta

valanda nakties, pasodino mane sulaikymo kambary, o prie manęs sargyboje paliko šitą Bružiuką. Jis man ir sako:

– Žinai, tave vis vien nuteis, gausi 25-erius metus, man tavęs gaila... Einam, aš tave Šaltuonos pakrantėn palydėsiu ir ten paleisiu...

– O ko aš bėgsiu? – klausiu jo.

Jis vis vien neatstoja, gundo mane bėgti, bet aš kategoriškai atsisakiau jo „palsaugų“, nes panašių atvejų man buvo tekę girdėti: merginas išprievartaudavo ir nušaudavo, neva bandė pabėgti. Pasakiau, kad rytą, kai ateis Kazinas, viską jam papasakosiu, ką tu man siūlei, jis nutilo. Kai saugojo stribas Ivanauskas, ėmė man pasididžiuodamas pasakoti, kaip jis per mano brolių lavonus vaikščiojo. Ratu eina ir rodo kojomis patrypdamas, vis pažiūri į mane, ar nepradėsiu verkti. Krūtinėje tarsi kažkas užvirė, galvoju: „Jeigu galėčiau, aš tave, niekše, sudraskyčiau savo rankomis“.

Mano klasės draugė Elvyra Tubelytė kiekvieną dieną man nešė maistą, aš ir šiandien nežinau, kodėl ji taip tada aukojosi. Taip pat labai manimi rūpinosi ir erzvilkiškis Janušis, jis irgi man nešdavo maisto (šiuo metu jis groja Erzvilko kaimo kapeloje). Kad ir kaip stengėsi prakeiktieji čekistai, iš manęs nieko nesužinojo, nieko aš jiems nepasakiau, neprisipažinau. Matyt, supratę, kad iš manęs jiems jokios naudos, paleido. Išėjau į lauką, čia mane apstojo klasės draugai, siūlė valgyt, gert. Tiesiog visa klasė mane prie stribyno pasitiko. Jie matė, kad aš sudaužyta, į žmogų nepanaši. Matau – eina tas stribas Ivanauskas. Mane tarsi kas pakylėjo ant sparnų ir net nepajutau, kaip pribėgau prie Ivanausko ir ėmiau rėžti jam į akis:

– Ar tu matai dabar, kad aš nekalta? Aš tau sakiau, kad mane paleis, ir paleido... – ir kaip spyriau jam į užpakalį... Apsidairiau, arčiau buvę žmonės tik susigūžė, o Ivanauskas net neatsisukdamas nėrė pro šventorių ir dingo iš akių.

Kai grįžau į namus, atėjo ryšininkas Jonas Matusevičius ir pasakė, kad mane vyrai kviečia ateit. Pasakė, kad jie stovyklauja maždaug už penkių kilometrų, netoli Paupio, Janušų sodyboje. Aš, nieko nelaukdama, irgi sėdau ant arklio ir nujojau pas partizanus. Jie man pabalnojo kitą arklį ir pasiuntė su ryšiu netoli Balandinės miško. Tai buvo jau kitos dienos vakare. Aš ten nė karto nebuvusi. Pagalvojau: kodėl gi to vyruko negalėjo pasiųsti, bet, matyt, taip reikėjo. Atlikau užduotį, grįžau atgal pas vyrus, po kurio laiko vėl mane pasiuntė ten nujot. Nujojau iki Šaltuonos, o Šaltuona patvinusi, ką daryt? Per Erzvilką negaliu jot, na, pagalvojau, su Dievulio palaima gal tas mano arkliukas kaip nors išplauks... Pasukau truputį įžambiai, kampu, truputį pasroviui, kojas susikėliau ant balno ir laimingai pasiekiau kitą krantą. Kai grįžau, vyrai tiesiog ant rankų mane nešiojo, kad aš taip drąsiai sugebėjau nugalėti visas kliūtis, ir pasakė: „Dabar, kai sugrįšim, privalėsi priimti priesaiką“. Žinoma, mūsų vyrų jau nė vieno nebuvo likę. Čia buvo sukurtas naujas būrys ir, kaip minėjau, šitam būriui vadovavo Henrikas Danilevičius. Būrį sudarė apie dvylika vyrų. Bet, deja, daugiau man su tais vyrais nebeteko susitikti, kadangi mus su mama išvežė į Sibirą. Prieš tai dar du kartus stribai prie mūsų namų darė pasalą, mes su mama pabėgom į mišką, o kai trečią kartą apstojo namus, mane

suėmė ir nuvežė į Eržvilką. Dvi paras palaikė uždarytą su kitais pasmerktaisiais, o paskutinį rytą per lentų plyšius pamatė, kad jau veža žmones. Toks Kukanauskas bandė bėgti, jį peršovė. Kulka išėjo palei nosį, buvo visas kruvinas. Matėme, kaip jo žmona paklodes plėšė, bintavo. Ten pat pamačiau ir savo mamą, sėdinčią vežime. Nebeišlaikiau, spyriau į langą ir su visais stiklais išvirtau į lauką, puoliau prie mamos, apsikabinom...

Kai mane paėmė, buvau apsirengusi tik menkais drabužėliais, jokių šiltesnių rūbų neleido pasiimti, jokių rakandų, jokio maisto. Mes jau nieko ir nebeturėjom, viską buvo sribai išvogę. Būdavo, ateis, ką ras, pasiims, susidės ir išsineš. Vieną kartą atėję nieko nerado. Žąsis buvo patupdyta ant kiaušinių, perėjo žąsiukus, tai tą žąsį nuvijo tolyn, susirinko užperėtus kiaušinius ir išsinešė.

Kai nuvežė į Varlaukį, sribai sargybiniams vis rodė pirštais į mane ir perspėjino, kad mane akylai stebėtų. Sakė, kad šitą reikia saugoti, nes gali pabėgti. Nuėjau į tualetą, ir sargybinis iš paskos lenda į būdelę. Kampe stovėjo šluota, tai šluotą pamerkiau į srutas ir kaip tvojaui, ruskelis kūlvirščias išvirto iš būdelės.

Po ilgos ir kankinančios kelionės gyvuliniuose vagonuose pasiekėm tolimiausią mūsų tremties tašką – Igarką Krasnojarsko krašte. Tremtyje sukūriau šeimą. Į Lietuvą grįžau 1965 metais.

Pasakoja ONA STASKEVIČIENĖ – DIKŠAITYTĖ-PIJOLKA

Užrašyta Jurbarkė
2001 06 11

Gimiau 1926 m. vasario 5 d. Tauragės apskrityje, Jurbarko rajone, Kalniškių kaime. Šeimoje augome mudvi su seserim Agute, motina anksti mirė, man tuomet ėjo aštunti metukai.

1944 m., ką tik praėjus frontui, užėjo antroji rusų NKVD kariuomenės banga, areštavo visus mūsų kaimo vyrus ir be jokio teismo išvežė į Vorkutą, tarp jų ir mano svainį Gustavą Šimborą. Grįžo vyrai tik po trejų metų visiškai išsekę, likę tik kaulai ir oda. Gustavas Flenkleris ir Juozas Pamataitis grįžę iškart mirė, Jurgis Liorančas, Jonas Norkus, Jonas Valaitis šiaip taip išsikapstė, pasveiko.

Mūsų apylinkėje tuoj po karo susikūrė maždaug penkiolikos vyrų partizanų būrys, kuriam vadovavo Antanas Jonikas-Rolandas. Būrio sudėtis buvo maždaug tokia:

1. Kukanauskas Izidorius-*Perkūnas*, kilęs iš Naujininkėlių k.
2. Jakštaitis Juozas-*Vėjelis* (vėliau pasikeitė pavardę į Kėkšto).
3. Endzelaitis Emilis-*Mėnulis*, kilęs iš Kalniškių k.
4. Rimkus Antanas, kilęs iš Ridikiškių k.
5. Plienaitis Stasys-*Voldemaras*, kilęs iš Pocių k.
6. Norkus Albertas-*Linksmutis*, kilęs iš Ožnugarių k.

7. Mockus Albinas.

8. Rudys Juozas-*Vaidotas*, kilęs iš Pypalių k.

9. Bauža Bronius-*Jaunutis*, kilęs iš Globių k.

10. Bauža Izidorius, kilęs iš Globių k.

11. Bauža Pranas, kilęs iš Globių k.(visi trys broliai).

12. Butkus Izidorius-*Kęstutis*, kilęs iš Kalniškių k.

13. Gvildys Konstantas-*Žiedas, Karklas*, kilęs iš Globių k.

Būryje partizanų skaičius nebuvo pastovus, be to, ir patys partizanai dažnai keisdavosi, vieni išeidavo į kitus būrius, kiti ateidavo.

Mūsų kiemas visą laiką buvo sekamas, kadangi senelis Simas Dikšaitis buvo eigulys, ūkyje buvo pristatyta daug pastatų, visi jie buvo beveik nauji. Viename klojimo gale buvo prikrauta šiaudų, kitame gale – pelų. 1946 m. atėjo rusų garnizonas ir įsakė išverst visus šiaudus, o mes tik trise namie. Pasakėm, kad šiaudų neversim, jeigu jiems reikia, tegu patys ir verčia. Supratom, kad kažkas įskundė, jog pas mus klojime yra partizanų bunkeris. Tada rusai suvarė pusę kaimo žmonių, mane, tėtį ir seserį pastatė prie sienos, pasakė, kad jeigu ką ras, mus vietoje sušaudys. Vertė šiaudus, su metaliniais virbais badė laitą, bet nieko nerado.

Partizanus mes rėmėm visapusiškai: ruošdavom maistą, aš eidavau pas juos į mišką, nešdavau laiškus. Pas mane ateidavo ryšininkė *Saulutė*, ji man atnešdavo paketus, kuriuos aš perduodavau tiesiai į mišką.

Vieną kartą atėjo pas mus sužeistas partizanas Bronius Bauža, atsisėdo prie stalo, šalia pasidėjo ginklą ir sėdi. Mano sesuo jo paklausė, kodėl jis vienas, kur vyrai... O jis sako:

– Aš jų ieškau...

Jam besėdint pasipylė kieme stribai. Aš išbėgau į lauką, kaip puolė stribas Paškevičius prie manęs:

– Ką gryčioj slepi!

– Nieko, – pasakiau jiems ir ėmiau bėgti, o man iš paskos sesuo su vaikais. Tėtis tuo sykiu buvo išėjęs į mišką grėbliakočių. Nubėgau prie Vidaujos upelio, ten radau partizanus. Tuose šlaituose pabuvom tris paras. Bebūdami išalkom ir nutarėm užeit pas Mockus pavalgyti. Niekas nematė, kaip mes pas Mockus nuėjom, ir niekas nematė, kada išėjom. Vakare nuslinkom į Mituvos šlaitą. Tą naktį, matyt, jau buvome sekami. Perėjom per Mituvą ir užėjom pas tokius senius (jų pavardės nepamenu, bet teismo metu tas senis stojo į akistatą ir pasakė, kad aš pas juos buvau atėjusi su būriu banditų). Mes visi suėjom į klojimą ir susėdom, vienas *Vėjelis* liko sargyboje. Buvo birželio 22 – 23 naktis. Įbėga *Vėjelis* klojiman ir sako:

– Rusai!

Mes iš klojimo išbėgom ir traukėmės į rytų pusę, nes iš vakarų pusės – nuo miško ir iš šiaurės jau buvom apsupti. Keliantis per Mituvą, *Vėjelis* įkrito į vandenį ir pasiliko, o rusai mus vijosi. Visai netoliese bėgęs *Mėnulis* tik ištarė: „Onute, jau mane sužeidė...“ Dar kažkiek pabėgom kartu, išgirdau, kaip jis sušuko: „O, Jėzau, jau rankos neturiu!“ – ir krito šalia manęs, o man galvą kulka kliudė, aš irgi par-

griuvau apsipylusi kraujais. Priešakyje krito ryšininkė Marta Plaušinaitytė (g. 1919 m. Bandzinuose, Žindaičių apyl. Žuvo 1947 06 22 Valuckuose). Atvarė pastotes, į pirmą vežimą mane pasodino, seserį Agutę, *Mėnulį*, o į kitą sumetė visus nušautuosius ir nuvežė į Jurbarką.

Jurbarke mane tardė kapitonas Demidenka, bandė verbuot, o vertėjas Baibakas (Lietuvos rusas, pasižymėjo nežabotu žiaurumu) per tardymus su ištraukta dviračio pompa „šventino“ per pečius, rankų pirštų galus batais mindė. Aš gyniausi, kad jokių banditų nepažinojau, prie miško gyvenom, užėjo, ir viskas. Ką mes galim jiems padaryt, negi išvaysim. Mane paleido po mėnesio labai smarkiai sumuštą. Taip pat paleido ir seserį, bet dokumentų mums negrąžino.

Partizaną Bronių Baužą irgi suėmė, bet po žiaurių tardymų paio jo nervai, jis buvo uždarytas į Naujosios Vilnios psichiatrijos ligoninę. Tolimesnis jo likimas man nežinomas.

Grįžusi į namus, buvau sekama, nors su partizanais ryšio nenutraukiau,ėjau visur, kur tik mane siuntė. 1948 m. kovo 4 d. mane areštavo antrą kartą. Prieš tai pasidavė čekistams ryšininkė partizanė Ona Lengvelytė iš Kalniškių (R. K. p a s t a b a: apie Lengvelytę plačiau aprašyta Onos Šimoliūnienės – Mockutės prisiminimuose). Miškelyje trys gyventojai gyveno atokiau nuo kaimo. Iš pradžių ji ryšininkavo, o paskui susidraugavo su Izidorium Butkumi ir vaikščiojo abu, ne kartą ir pas mus yra nakvoję. Kai mane areštavo, ji stojo į akistatą ir režė viską atvirai, ką tik apie mane žinojo, ji išdavė ir savo draugą Butkų, kurį čekistai nušovė 1947 metų rugpjūčio mėnesį Žindaičiuose su kitu partizanu. Lengvelytei čekistai davė butą Jurbarke, taip ramiai ji praleido savo gyvenimą iki pabaigos. Į akistatą stojo dar tokia Švedaitė. Taip pat į akistatą stojo ir ūkininkas iš Valuckų kaimo, kurio klojime mes nakvojom. Tada jau nebemušė, tik tardė, o gegužės 9 d. mus keturis atviroje bortinėje mašinoje išvežė į Kauną. Maskvos „trojka“ mane nuteisė 10 metų lagerio. Nuvežė į Džeskasgano Kingiro lagerius už Karagandos. Ten išbuvau aštuonerius metus, po to grįžau į Lietuvą ir apsigyvenau Jurbarke.

Man būnant lageryje, sesers vyras Gustavas Šimboras, grįžęs iš Vorkutos, dirbo eiguliu. Jis irgi buvo persekiojamas čekistų. Gyvenimas namuose nebuvo ramus, prasidėjo visokie verbavimai, o reikėjo gyvent, reikėjo kažkaip suktis iš padėties, nes ir vaikai buvo maži.

Vieną vakarą prisistatė rusų NKVD kariuomenės garnizonas, Gustavui liepė rengtis ir eiti kartu. Sesuo ėmė verkt ir klausť rusų, kur jie ruošiasi vestis jos vyrą, tie pasakė: „Nedejuok, greit pareis“. Bet vyras nebeparėjo... Pasirodo, jis turėjo rusus nuvest prie partizanų bunkerio. Kaip vyko bunkerio paėmimas, mes nežinome, susišaudymo metu žuvo partizanas Antanas Šimkus su žmona Marijona (Marijona Šimkienė – Dirginčiūtė-*Pušis*, g. 1910 m. Buitkiškiuose, žuvo 1950 12 12 Globių miške), o Fabijonas Norkus-*Daukantas* pabėgo.

Užrašyta Jurbarkė
1999 07 04

Gimiau 1923 metais Eržvilko valsčiuje, Rudžių kaime, Jurbarko apskrityje. Šeimoje buvome trys vaikai: Izidorius, gimęs 1920 metais, Alfonsas, gimęs 1936 metais, ir aš. Tėvai turėjo 13 ha žemės. Tėvelis buvo labai darbštus ir tvarkingas žmogus, todėl mes gyvenom gerai, buvom auklėjami patriotiškai. Iš mažens žinojom, kas yra Tėvynė, kad ją mes privalom mylėti ir, reikalui esant, apginti. Aš baigiau Pašaltuonio pradžios mokyklą, vėliau Jurbarko gimnaziją. Broliai baigė pradžios mokyklą ir pasiliko namuose dirbti ūkyje. Izidorius priklausė šaulių organizacijai, grojo šaulių orkestre.

Labai gerai prisimenu 1940 metus, kada rusai pirmą kartą okupavo Lietuvą.

Pas mus kaime, kur gyvenom, buvo didelis gyvenamasis namas, todėl vieną namo dalį nuomodavom girininkijai. Čia gyveno girininkas Kazimieras Bastys. Nėvėdės, labai darbštus, tvarkingas, padorus žmogus. 1941 m. birželį vieną rytą atvažiavo rusų sunkvežimis su kareiviais. Mes, būdami kitame gale namo, išgirdom pas girininką didelį triukšmą: dužo indai, virto baldai, o netrukus pamatėm, kaip rusai, atkišę šautuvus su durtuvais, išsivarė girininką į lauką. Atėjo jie ir pas mus, suvarė į vieną kambarėlį visus ir liepė nežiūrėt pro langus, bet mes vis tiek žiūrėjom. Matėm, kaip girininką vienmarškinį, be kepurės įsodino į sunkvežimio kėbulą, kur jau sėdėjo kaimyninio dvarelio savininkas Gedgaudas. Po to sulipo į sunkvežinį rusai ir juos abu išsivežė.

Po kelių valandų toks pat sunkvežimis atvažiavo į mūsų kaimynų Sabonaičių kiemą, kur gyveno vyras su žmona ir turėjo devynerių metų dukrelę. Sabonaitienė tuo metu laukėsi antro kūdikio. Sabonaitis, buvęs nepriklausomos Lietuvos karininkas, tuomet jau buvo išėjęs į atsargą, gyveno ir dirbo savo ūkyje. Pamatėm, kad ir Sabonaičius kelia į mašiną. Žinojom, kad tuo metu jie ruošėsi kept duoną, bet taip ir nebespėjo. Tada mūsų mama pasiėmė porą kepalų duonos ir nunešė jiems. Taip Sabonaičius pusnuogius ir pusalkanius išsivežė rusai. Kaip šiandien pamenu, nėščią moterį į sunkvežinį įstūmė, o Sabonaitį Tauragėje atskyrė nuo šeimos ir, kaip vėliau teko girdėti, jis žuvo Červenėje. Į Červenę kartu su Sabonaičiu buvo patekę ir du Eržvilko kunigai – Antanas ir Pranas Petraičiai. Kai išgirdo pirmuosius šūvius, tie kunigai krito ant žemės ir taip išliko gyvi, po to pabėgo. Kai rusų tankai traukė sušaudytuosius, jie jau buvo nušliaužę į artimiausius krūmus. Grįžę į Lietuvą, jie mums papasakojo apie tas skerdynes, kaip žuvo Sabonaitis. O Sabonaitienę su dukrele rusai išvežė į Komijos respubliką. Ten ji gimdydama mirė, o po kelių dienų badu mirė ir jos naujagimis. Vyresnioji mergaitė vėliau pateko į prieglaudą. Šiuo metu ji gyvena Kybartuose.

Tai va, tada pamačiau, kas yra rusai, kas yra bolševikai, kokie jie žiaurūs. Užėmę Lietuvą, pirmiausia puolė vežti į Sibirą mūsų inteligentiją, mūsų visą šviesuomenę.

Iš Pašaltuonio išvežė mokytojus. Tokia buvo mano pirmoji pažintis su rusų bolševikais.

1944 metais grįžtančią rusų armiją mes pasitikom su siaubu. Kai pradėjo imt vyrus į kariuomenę, visi ėmė slapstytis, vengė eit į frontą. Pradžioje vyrai slapstėsi namuose, pas gimines. Dieną dirbdavo laukuose, o naktimis išeidavo kur nors kitur nakvoti. Paskui pradėjo organizuoti partizanų būriai.

Mūsų apylinkėse pirmas partizanų būrį suorganizavo Antanas Jonikas-Rolandas, kilęs iš Šimkaičių valsčiaus, Paparčių kaimo. Nors jis buvo baigęs tik keturis pradžios mokyklos skyrius, bet buvo labai apsiskaitęs, visapusiškai išsilavinęs žmogus, tarnavęs Lietuvos kariuomenėje. Jo pavaduotojas buvo Jonas Starkus-Maželis, gyvenęs Eržvilko valsčiuje, Pagirių kaime, ten buvo vedęs merginą, kaip anksčiau sakydavo, atėjęs užkuriom.

Rolando būrys bazavosi Globių girininkijos teritorijoje, miškų masyve tarp Gaurės ir Eržvilko. *Rolando* būrį sudarė artimiausių apylinkių vyrai. Iš mūsų – Rudžių – kaimo išėjo keturi vyrai:

1. Stasys Jukna, Jurgio.
2. Jonas Stoškus-Eimutis.
3. Antanas Seneckis-Žaibas, *Siaubas*.
4. Izidorius Mockus-Jovaras, *Rikis*.

Netoli *Rolando* būrio veikė dar kitas – *Gintaro* būrys, kuriam vadovavo Boleslovas Misevičius-Gintaras. Šitą būrį sudarė pabėgę iš Eržvilko sribai. Jie vienas kitą pamažu vedė, vedė ir taip išvedė į mišką. Tai buvo geras drąsių vyrų būrys.

1946 metų sausio mėnesį pas mus iš Eržvilko atvažiavo keli sribai su rusais kratos daryt. Iš jų du karininkai man iš matymo buvo pažįstami, tai leitenantas Gudzi ir kitas, kurio pavardės nežinojau.

Mes su broliu įtarėm, kad dabar kurį nors iš mūsų paims, bet kurį, nežinojom. Aš buvau *Rolando* būrio ryšininkė, brolis priklausė LLA ir, jeigu aš negalėdavau spaudos nunešt į būrį, tai brolis nešdavo, arba pas mus ateidavo vyrai, ilsėdavosi per dienas.

Kratos metu Gudzi kareivius pasiuntė į ūkinį pastatą, į svirną, o pats kratė kambarį. Atidarė vieną spintelę, kur buvo sudėti medikamentai sužeistiesiems: revanolis, bintai ir t. t. Tik pažiūrėjo ir uždarė spintelę. Knygų nepervertė, tik viršelius perskaitė, supratau, kad labai paviršutiniškai peržiūrėjo. O stale, šalia pastalčio, buvo lentomis užkaltos tokios slėptuvės, kuriose tuo metu buvo sudėti siuntinukai Paulaičio būriui, gauti iš rinktinės štabo. Štabas tuo metu bazavosi prie Eržvilko, jam vadovavo Henrikas Danilevičius. Jis dirbo gimnazijos mokytoju, o aš, kai pradėjau ryšininkauti, mokiausi toje mokykloje, todėl mums buvo labai lengva bendrauti. Be to, jis nuomojo butą pas vaistinės vedėją Šalkauskienę.

Danilevičių aš nuvesdavau į būrį, jis partizano priesaiką davė *Rolando* būry.

Turiu pasakyti, kad kratos metu pas mus nieko nerado, bet mane areštavo ir išsivedė. Tauragės Šiubartinėj į akistatą tiesiog vilkte atvilko išskankintą *Rolando* būrio partizaną Bronių Juškį. Jis buvo dar visai jaunas vaikigalis, mes jo nepažinojome,

buvo atėjęs nuo Eržvilko. Kai pamačiau šitą sumuštą, sudaužytą bernelį, tik Dievo prašiau, kad iškentėčiau ir nieko neišduočiau.

Netoli mūsų gyveno Irena Lukoševičiūtė. Jos dėdė Matusevičius dirbo Tauragės ligoninės chirurgijos skyriaus vyriausiuoju gydytoju. Kai Irenai mama pasakė, kad aš iš namų nepasiėmiau maisto, kad sergu, ji iškart nuvažiavo į Tauragę pas dėdę ir paprašė jo: jeigu jį pakviestų į Šiubartinę kam nors suteikti medicininę pagalbą, kad mane paimtų į ligoninę.

Dvi savaites gulėjau ant grindų nei valgiusi, nei gėrusi. Ten gulėt neleisdavo, o aš net nesikėliau nuo betoninių grindų, beveik nekalbėjau, tik pasakydavau, kad bloga. Gal paskutinį kartą kameros draugės pabeldė į duris ir pasakė:

– Jeigu jūs dabar jos nepasiimsit, greit rasit lavoną...

Tada kalėjimo valdžia pakvietė chirurgą Matusevičių, jis liepė mane vežt į ligoninę. Kai nuvežė į ligoninę, jis man pasakė:

– Aš tau ligų surasiu, nesiskubink iš čia bėgt. Jeigu tave veš į Kauno kalėjimo ligoninę, man prieš tris dienas praneš, kad paruoščiau dokumentus. Aš tau pasakysiu.

Taip ir buvo. Kai iš Laukuvos atvežė kelis sužeistus partizanus ir paguldė tame pačiame aukšte, sustiprino sargybą. Man Matusevičius pasakė, kad atėjo laikas ruoštis pabėgimui.

Vieni sargybiniai vaikščiojo tik koridoriais, kiti sėdėjo prie palatos, kurioje gulėjo sužeistieji, durų. Man mama perdavė ilgą virvę, kadangi gulėjau antrame aukšte. Taip vieną naktį mes dviese su Jule Aleksandravičiūte, kaline nuo Šilalės, nužiūrėjom, kada sargybinis nuėjo į kitą koridoriaus galą, perbėgom į tualetą ir virve nusiėjom žemyn. Aš dar susitrenkiau stuburą ir vos nepraradau sąmonės. Bėgau kaip girta. Buvom sutarusios bėgti viena kryptimi, bet kai pasikėliau nuo žemės, buvau tiesiog praradusi orientaciją, nieko nelaukdama pašokau ir nubėgau. Bėgau Skaudvilės link. Iš pradžių gatvė, o po to į tolumoje dunksančio miško pusę. Tą naktį nubėgau dešimt kilometrų iki miško. Palindau po vėjo nulaužta egle ir ten išbuvau iki pavakario. Pajutau, kad pakilo temperatūra, nes šalta, o aš peršlapusi, akyse ėmė rodytis keisti vaizdai, bet sąmonės nepraradau. Kai pritemo, susiradau takutį ir išėjau į Aneliškių kaimą. Čia akimis nužiūrėjau vieną sodybą, kuri man atrodė tvarkingiausia, ir nuėjau į ją. Radusi šeimininkę, pasakiau, kad einu iš toli ir paklydau. Ta moteris priėjo prie manęs ir švelniu balsu paklausė:

– Ar tu nebūsi Mockutė? Aš šiandien buvau Tauragėj turguje ir ten girdėjau, kad tokia Mockutė pabėgo iš ligoninės. Mes su tavo mama stovėjom eilėj prie Šiubartinės priduoat maistą, mano sūnus ten sėdi.

Tada aš jai pasakiau, kad aš – ta pati Mockutė. Aš jos paprašiau, kad ji man parodytų, kur gyvena Aneliškių kaime mano pusseserė Juškienė, norėčiau nueit pas ją, bet ji man pasakė:

– Niekur tu neisi.

Tada ji mane paguldė ir per naktį kelis kartus keitė baltinius, virė žolelių arbatą, o aš gėriau ir prakaitavau. Taip pas tą gerąją šeimininkę išgulėjau tris dienas. Per tą laiką davė žinią broliui, vienas iš ryšininkų atvažiavo su bėruku ir parvežė mane į

mūsų kaimą, į pamiškę pas Greičiūtę Moniką. Ten laukė mama ir brolis. Aš persirengiau drabužius, pavalgiau, brolis pasiėmė šautuvą, pasiėmiau keletą skudurų pasikloti ir užsikloti ir išėjom dviese partizanaut. Taip mudu žiopli partizanėliai nuėjom labai toli, į visai nežinomą mišką. Žemos vietos, brolis padarė palapinę iš eglišakių, viduje priklojo paparčių, užkūrė ugnį, bet miškas gūdus, mes sėdim palapinė, pasakojamės savo išgyvenimus, kalbamės, kol užėjo miegai. Tada vienas pasilikom budėti, o kitas miegojom. Nurimau, išgirdau miške šakas traškant. O, kaip išsigandom! Tas traškesys vis artyn ir artyn prie mūsų. Žiūrim – iš už eglišakių išlindo didžiulis vilkas, apsidairė, pauostė orą. Net linksma pasidarė, kad čia vilkas, o ne rusas. Vilkų mes jau nebijojom, bijojom tik rusų.

Ryte atsikėlę palikom tą ne visai jaukų kampelį ir grįžom atgal, arčiau kaimo. Tuomet brolis prisiminė vieną iš *Rolando* būrio stovyklų, kurią vadino Šv. Jono stovykla. Čia buvo jų iškastas negilus šulinėlis, mes netoli tos stovyklos, jaunuolyne, iš šakų vėl pasidarėm palapinę ir ten apsistojom. Man buvo ramu, aš tada nieko nebijoju, savam miške ir mirt nebaisu, kad tik nepatektume į čekistų nagus.

Čia mes praleidom kelias paras. Oras geras, brolis atsikeldavo anksti, o aš miegodavau ilgai. Kartą brolis man ir sako:

– Iš toli matau ateinant pulkelių kariškai apsirengusių vyrų. Tu lišk giliau į jaunuolyną, o aš eisiu „pašnipinėti“, kas ten eina – rusai ar partizanai.

Po kiek laiko grįžta brolis ir sako:

– Jie nuėjo į Šv. Jono stovyklą. Bet kas jie, aš dar nežinau. Gal ir *Rolandas* su vyrais.

Jis man liepė lįsti į palapinę, o pats nuėjo antrą kartą pasitikslinti, kas ten atėjo. Priėjęs arčiau, pamatė *Rolando* vyrus. Tada priėjo prie jų, *Rolandas* pirmiausia pasiteiravo apie mane. Tada keturi vyrai atėjo pas mane į palapinę, jie tiesiog ant rankų nešė nunešė mane į stovyklą.

Su partizanais išbuvau du mėnesius miške. Per tą laiką *Rolandas* man parūpino dokumentus Aldonos Dirginčiūtės pavarde. Iš būrio išėjau su dokumentais. Tuo metu *Rolando* būry buvo apie 30 vyrų. Būry, pamenu, buvo du broliai Liesiai – Antanas-Idenas ir Bronius-Dainius, buvę desantininkai, Jeronimas Budnikas-Audronis, subūręs labai šaunų dainininkų kvartetą. Nepaprastai aktyvus partizanas buvo Vytautas Gužas-Mindaugas. Kai vyrus siųsdavo kur nors į žygį, *Rolandas* visada mėgdavo paklausti:

– Savanorių yra?

Tai pirmas savanoris visada būdavo *Mindaugas*. Vėliau jis buvo paskirtas štabo būrio apsaugos vadu, dirbo Kęstučio apygardos propagandos skyriaus viršininku ir pagaliau buvo partizanų Vakarų srities vadas.

Man būnant pas partizanus miške, per tą dviejų mėnesių laikotarpį vieną kartą rusai supo stovyklą, bet mūsų sargyba labai toli buvo išstatyta ir sargybiniai atbėgę pasakė, kad pamatė iš toli atslenkant rusus. *Rolandas* liepė skubiai visiems susiruošti ir nedelsiant pirmiems pereit kvartalo liniją. Į priekį pasiuntė du žvalgus. Gužas tuo metu buvo sužeistas į koją ir vaikščiojo su dviem ramentais. Išeinant iš stovyklos, jis ėjo būrio gale, vyrai vis atsisukdami jį akylai stebėjo. Kai perėjom liniją, tada

Rolandas pasakė, kokia kryptimi eisim. Pasukom Tauragės miškų link. Ėjom gana ilgai. Tik pavakary susėdom, bet visų vyrų nuotaika buvo labai gera. Taip mes iškūrėme naujoje vietoje, maždaug už dešimties kilometrų nuo senosios, bet išbuvom ten neilgai. Vyrų nuėjo pas ryšininkus. Labai geras ir patikimas *Rolando* ryšininkas buvo Pranas Jonikas, kuris gyveno Purviškių kaime (šiuo metu gyvena Tauragėje). Po to Jonikas apėjo apylinkes, išklausinėjo žmones, nustatė padėtį ir būrio stovyklai parinko kitą vietą, kuri buvo patogesnė tiek dėl apsirūpinimo maistu, tiek strategiiniu atžvilgiu.

Aš palikau stovyklą ir išėjau iš miško Aldonos Dirginčiūtės pavarde. Su tais dokumentais pragyvenau dar metus.

Kartą partizanai paprašė iškept duonos. Sutarėme, kada jie ateis duonos pasiimti, bet kaip tyčia tą dieną visai pavakary pilnas kiemas privažiavo rusų, stribų, išsidėstė po kelis kiekvienoj gryčioj. O mes laukiam partizanų ateinant. Aš išeiti negaliu, be to, naktį ir stovyklos nerasiu, žinau tik kelią, kuriuo jie turi ateiti iki kaimo. Pas mus tada buvo laikinai apsigyvenusi tokia mergaitė. Pradžioje ji dar nenorėjo eiti, bet aš jos ėmiau prašyti: „O kai jie ateis ir juos nušaus, ar tavo sąžinė bus rami?“ Vis dėlto ji sutiko. Pasiėmė kelis duonos kepalus, išlipom per miegamojo langą ir palei sodo tvorą – tiesiai į mišką. Nubėgom iki to kelio, palindom po eglute ir laukiam ateinančių partizanų. Visai sutemo, jau ir neramu pasidarė, sušalom. Išsėdėjom gal kokias tris valandas, kol išgirdom ateinant keliuku žmones. Aš išėjau ant kelio ir negarsiai pašaukiau. Jie kaip šoko į krūmus, tik išgirdau, kaip užvedinėja automatų spynas. Aš jiems sakau:

– Nebijokit, čia savi.

Paklausė slaptažodžio, pasakiau slaptažodį, tada jau ramiai visi grįžo ant kelio, atidaviau duoną. Kaip jie apsidžiaugė, juk nežinojo, kad kaime pilna rusų ir stribų privažiavę. Bet dabar jie nutarė mus atgal parlydėti. Nors ir šiaip, ir taip aiškinau, kad jiems su mumis eit tikrai pavojinga, bet jie vis vien mus palydėjo iki palaukės. Taip mudvi, niekieno nepastebėtos, grįžome atgal.

Rolando būryje buvo du broliai Ruibiai – Petras-Žiogas, Eržvilko gimnazijos mokytojas, ir Kazimieras-*Eiva*. Petrą areštavo ir laikė Tauragės Šiubartinėj uždare. Iš kameros, kurioje buvo, šitie kaliniai pabėgo. Tada Petras atbėgo į *Rolando* būrį. Buvo smarkiai kankintas, jo kojos buvo nudegintos lygintuvu, o Kazimieras vėliau pateko į lagerį ir ten išprotėjo.

Vieną kartą brolis atėjo su būriu vyrų ir paprašė, kad mama atneštų valgyti. O mamos kaimynai irgi rėmė partizanus. Atėjo ta kaimynė ir jos abi sutarė išvirt cepelinų. Išvirė porą kibirų cepelinų. Tuo metu po kaimus vaikščiojo nepažįstamas žmogus, rusiška miline apsirengęs, jau gerokai pagyvenęs, be vienos rankos. Jis labai viskuo domėjosi, klausinėjo, ar čia iš miško kas neateina. Žmonės jo vengė. Tas žmogus ateidavo iš Eržvilko. Žmonės paprašė partizanų, kad jie tą žmogų su laikytų ir patardytų. Nuneša vyrams cepelinus, žiūri – su jais kartu šitas berankis sėdi. Jam irgi padavė valgyt, bet jis nevalgė, kažko buvo labai susirūpinęs. Neprištas, ranka ir kojos laisvos. Tik staiga berankis pašoko, čia pat – tankus egllynas,

jis į tą eglėną. Vienas partizanas bandė jį vyti, bet nesėkmingai. Taip ir pabėgo tas berankis. Mamai su kaimyne duonos reikėjo parsinešti iš Eržvilko, o jis jas matė pas partizanus – bijo eit, kad nesusitiktų to berankio. Gavo juodus akinius, tai juos užsidėjusios eidavo į Eržvilką duonos. Apskritai mūsų kaime partizanai buvo įspėję visus žmones, kad su nepažįstamais, o tuo labiau su ginkluotais žmonėmis nieko nekalbėtų ir nieko jiems neduotų.

Antanas Jonikas augo ūkininko šeimoje, turėjo seserį Oną ir brolį Simą. Ūkyje dirbti liko Simas, o Antanas įsidarbino Dirvonų kaime esančioje lentpjūvėje. Pradžioje dirbo eiliniu darbininku, o vėliau – lentpjūvės vedėju, dar vėliau dirbo Krafto plytinėje.

1945 metų vasario 28 dieną Antaną areštavo Eržvilko NKVD, tardė Močalovas. Tardymo metu Antanas suprato, kas jo laukia, ir nutarė bėgti. Tualetas kieme buvo sukaltas iš lentų. Antanas tris kartus prašėsi išleidžiamas į tualetą ir ten pamažu ėmė atplėšinėti vieną lentą. Trečią kartą atėjęs naktį, galutinai lentą atplėšė, išlindo per tarpą ir pabėgo.

Pirmiausia nubėgo į žmonos tėviškę pas Dimaičius, vėliau, padedant Juozui Kisieliui iš Paparčių kaimo, susitiko su Jono Strainio-*Saturno* būriu ir aptarė situaciją, o 1945 metų balandžio mėnesį Antanas galutinai apsisprendė ir išėjo į būrį pas partizanus, kaip vėliau pats sakė, „į žaliąją giružę“, į *Saturno* būrį. Ten jam buvo suteiktas *Liutauro* slapyvardis.

Jonikas buvo labai gabus žmogus, todėl vadovybės greit pastebėtas ir paskirtas būrio vadu. Būdamas *Rolando* būrio vadas, vyrų buvo mylimas ir gerbiamas. Kautynėse šaltakraujiškas, puikiai ir sumaniai vadovavo. Vieną susidūrimą su priešų trumpai aprašo Juozas Mockus „Aitvaruose“, šeštajame numeryje, 218-ame puslapyje.

Būrys dažniausiai laikėsi trikampyje Globiai – Rudžiai – Gaurė. Turėjo labai gerą ryšininką Joniką Praną-*Bitiną*, *Lakūną*. Jis labai daug yra padėjęs partizanams. *Rolando* ryšininkės su vadovybe pareigos teko man, be to, šito būrio ryšininkams padėjo Antosė Mišeikytė iš Eržvilko valsčiaus, Rudžių kaimo, ir Kotryna Mišeikytė iš Būtaičių kaimo.

1945 metų lapkričio 10 dieną *Rolando* būrys, pasitelkęs Misevičiaus-*Gintaro* būrį, užpuolė Gaurės miestelį, nukovė keletą sovietų aktyvistų, tarp jų milicijos viršininką, valsčiaus komsorgą ir partorgą. Apie tai rašoma „Aitvarų“ šeštajame numeryje (99 p.) ir knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (210 p.).

Apie Gaurės paėmimą grįžę partizanai pasakojo įvairias istorijas. Partizanas Antanas Seneckis-*Žaibas* pasakojo: „Įeinu į vieną gryčią, stovi jaunas vaikėzas su šautuvu ant peties ir verkia. Klausiu jo: „Ko verki?“ Sako: „Kad aš – stribas“. O *Žaibas* jam sako: „Mesk žemėn tą kačergą, nusišnypšk nosį ir bėk pas mamą, kol nesutikai piktesnio dėdės už mane“. Stribukas, numetęs ant žemės šautuvą, nudūmė pas mamą“.

1947 metų gegužės 24 dieną Purviškiuose *Rolando* būrys pateko į pasalą. Pats *Rolandas* kulkosvaidžio ugnimi ėmė dengti draugus.

Rolando būry buvo nemažai išsilavinusių vyrų. Broliai Liesiai, buvę studentai, kaip jie gražiai dainuodavo! Labai gražų balsą turėjo *Mindaugas*, Jeronimas Budnikas. Tai buvo geriausias dainininkų kvartetas mūsų apylinkėse.

Rolandas buvo tarsi šiek tiek poniškas. Be reikalo neplepės, tik šypsojosi dažnai. Pirmą kartą vyrai su *Rolandu* nuėjo į kaimą pas žmones, viena močiutė ir sako:

– Jus tai, vaikeliai, visus pažįstu.

Paskui priėjo prie *Rolando*, paglostė jį ir pasakė:

– O jūs tai daktarėlis...

Nuo to karto jį vyrai ir praminė *Daktarėliu*. Oficialiai jis pasirašinėdavo *Rolando* slapyvardžiu, bet artimieji partizanai jį vadino *Daktarėliu*.

Kai *Rolandas* žuvo, jo žmoną labai persekiojo. Ji vaikščiojo iš kaimo į kaimą, siuvo žmonėms drabužius, ir taip slapstėsi nuo persekiotojų. Vėliau ji ištekojo už kito žmogaus, bet ją vis vien areštavo, tas vyras ją paliko. Kai grįžo iš lagerio, dar kartą ištekojo. Šiuo metu gyvena Jurbarko rajone, Pocaičių kaime.

Antanas Jonikas, Petro, gimė 1913 metais Paparčiuose, Vadžgirio apylinkėje, Raseinių apskrityje. Tarnavo piemeniu, darbininku Dirvonuose. Nuo 1945 metų – būrio vadas. Žuvo 1947 metų gegužės 24 dieną Purviškių miške, Gaurės apylinkėje, netoli Globių, dengdamas būrio atsitraukimą. Palaidotas Paupio kapinėse. Kartu žuvo B. Jankauskas ir B. Jurkauskas (žr. „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, 69 p.).

Rolandas palaidotas Paupio kapinėse, paminklo nėra. Laidotuvėse dalyvavo Vakarų srities vadas Vytautas Gužas-Kardas, *Mindaugas*, Vytautas Slapšinskas ir Jonas Starkus-Maželis – Kęstučio apygardos, Lydžio rinktinės štabo grandies vadas (MGB dokumentuose jo slapyvardis *Taugialis*). *Rolando* veidas karste buvo uždengtas balta skepetu, kadangi galva buvo sudaužyta šautuvų buožėmis.

Po *Rolando* žūties, 1947 metais, būriui ėmė vadovauti Stoškus-*Eimutis* ir vadovavo iki 1950 metų. 1950-aisiais toks Jonas Nuobaras Tauragės rajone, Eičiuose, sušaukė partizanų vadų susirinkimą, į kurįėjo *Eimutis* ir mano brolis Izidorius. Ta stovykla buvo miške prie Buveinių ežero. Iš vienos pusės – ežeras, pelkės, o iš kitos pusės partizanus užstojo čekistų gaujos. Stovykla buvo apstota trim žiedais.

Prieš išeidamas mano brolis atėjo su mama atsisveikint ir pasakė, kur eina, kad šaukiamas toks susirinkimas, nes mama buvo labai patikimas žmogus. Iš brolio mes ir sužinojom, kad to susirinkimo iniciatorius buvo Nuobaras.

Kai jie nuėjo į tą vietą, Jonas Nuobaras-*Lyras* pirmiausia pasiūlė vyrams pailsėti, nes čia atseit visai ramu. Vyrai sugulė pailsėti, bet kai vyrai prieš pat puolimą atsibudo (1950 06 16), daugelis Nuobaro jau buvo nuginkluoti, šautuvai paimti ir paslėpti. Čekistai su kulkosvaidžiais net į medį buvo įlipę ir iš medžio kapojo partizanus. Penkiems vis dėlto pasisėkė ištrūkti. Vienuolika žuvo, tarp jų *Eimutis* ir mano brolis.

R. K. p a s t a b a: Jonas Nuobaras, Andriaus, gimė 1926 metais. MGB agento slapyvardis – *Šiaurys*. Asmens bylos Nr. 077 ir 1433. SG veikė nuo 1953 metų. Šiuo metu gyvena Juodupėje. Informacijos šaltinis: KGB archyvas, F. 3, b. 54/3, p. 72, 102; B. 66/3, p. 36, 103. Tikslėsnų duomenų apie šią išdavystę neteko gauti, tačiau ne visai įtikėtina, kad tuo metu J. Nuobaras galėjo būti prisidėjęs prie šios išdavystės.

Prieš areštą gyvenau Meškininkų kaime pas giminaitį Antaną Onusaitį, penki kilometrai nuo Jurbarko. Jeigu man ką nors norėdavo partizanai perduot, perduodavo per mano mamą Rozaliją. Ji pas mane ateidavo ir, ką reikia, atnešdavo. Mes abi per laukus, miškus nueidavom į mūsų miškelį netoli namų, ten ateidavo brolis su *Rolandu*, pasišnekėdavom. Aš jaučiu, kas mane įskundė, bet sakyt negaliu, tegu Dievas teisia tą žmogų, nuo mano pasakymo tai neturėtų priklausyti.

Visa Lengvelių šeima iš Kalniškių kaimo dirbo ryšininkais. Jų dvi dukros – Marytė ir Ona – buvo *Rolando* būrio ryšininkės. Kai aš buvau miške, tuo metu ir Ona buvo atėjusi į būrį. Gal ji bijojo arešto, todėl laikėsi būryje pas partizanus? Gal kokie įtarimai buvo dėl jos? Be to, jos tėvas ir motina partizanams padėdavo. Nors čia kažkas buvo ir nelabai aišku, kadangi vokiečių okupacijos metu jie padėdavo ir raudoniesiems partizanams. Jų namelis stovėjo prie miško, labai patogioje vietoje. Kadangi šitie žmonės atrodė labai nuoširdūs, partizanai manė, kad jie buvo tiesiog priversti bendrauti su raudonaisiais.

Kai aš slapčiausi Meškininkų kaime, kartą atėjęs brolis į susitikimą man pasakė:

– Onos Lengvelytės dabar mūsų būry nėra, bet jeigu ją kur nors sutiktum, būk atsargi, šitie žmonės pastaruoju metu mums pasidarė neaiškūs, įtartini.

Aš gyvenau ir pas tokią Steponaitienę Rukšnių kaime. Mudvi einam per Petraitienės kiemą, staiga iš gryčios išbėga Ona Lengvelytė. Ji mane šaukia vardu, apsikabina, pabučiuoja ir sako:

– Taip norėjau tave pamatyti, sutikti. Užeim gryčion, Petraitienė prašė.

Petraitienė buvo gerai pažįstama su mano mama. Užeinam į vidų kartu su Steponaitiene, šeimininkė atnešė arbatos, po to Ona sako:

– Einam į klojimą, ten yra partizanų jurbarkiečių. Bus ir tau įdomu su jais susitikt.

Aš jai pasakiau, kad nenoriu eiti. Ko aš ten eisiu? Ką aš jiems pasakysiu? Nei aš jų pažįstu, nei jie mane pažįsta. Man tas pakvietimas buvo keistas. Dar kiek pasišnekėjom ir abi su Steponaitiene išėjom į jos namus. Čia radau atėjusią mamą. Ji pasakė, kad brolis nori su manim pakalbėti. Pasiėmiau krepšį ir mes su mama išėjom į Rudžių miškus, apie 20 kilometrų iki tėviškės. Mudvi parėjom, vėl apsistoju savo miškely, brolis jau turėjo brezentinę palapinę. Atėjo *Rolandas* ir dar pora vyrų su juo. Kiek pakalbėję jie išėjo, brolis pasiliko. Su juo mes porą naktų pernakvojom, paskui aš vėl grįžau atgal pas Steponaitienę. Tik koją perkėliau per gryčios slenkstį, šeimininkė sako:

– Onute, kuo greičiau bėk iš čia, buvo čekistai atėję, darė krata, ką rado tavo ranka rašyta, viską paėmė, žino tikrą vardą ir pavardę, esi išduota. Aš pasakiau, kad tu kažkur išėjai ir žadėjai grįžti. Jie gali laukti tavęs kur nors pasislėpę pasaloje.

Aš nieko nelaukus nėriau atgal į lauką. Už kokių 10 kilometrų Meškininkų kaime gyveno mano teta Petrutė Onusaitienė, aš tiesiai pas ją ir nuėjau. Labai aiškiai supratau, kas mane išdavė. Ta pati, kuri mane vakar matė, pasikvietė į vidų, aiškino, kad manęs labai pasiilgusi ir t. t.

Kai mane areštavo, nuvežė į Jurbarko saugumą, o po kelių dienų atvedė verkiančią Lengvelytę. Atrakino sargybinis duris ir liepė eit į vidų, tiesiog demonstratyviai ją įstūmė. Aš pagalvojau – dabar bandysiu tave, mergyt, išprovokuoti. Tada pradėjau ją raminti, klausiau, gal ji alkana, valgyt nori. Ji pasakė, kad nori valgyti. Daviau duonos kriaukšlę.

– Neverk, – sakau, – jeigu mes jau įsivėlėm, dirbom, dabar pakentėkim.

Po truputį išsinekęjom, ir ji man atvėrė savo širdį. Ji man ir sako:

– Man tavęs labai gaila, aš tau galiu padėt.

Aš jos klausiu, kaip ji man galinti padėti, juk mes abi sėdim uždarytos už tų pačių grotų. Ji, vargšė, ir prisipažino, kad dirbanti čekistams, kad jos agentūrinis slapyvardis *Eglutė*, bet kad ji mane įskundė, neprisipažino. Be to, aš ir neklausiau, kadangi tai jau žinojau. Ji sako:

– Aš tau galiu padėt, bet jeigu tu pasakysi saugumiečiams, kad aš tau prisipažinau, man labai blogai gali baigtis.

Aš užtikrinau, kad tikrai jiems apie ją nieko nesisakysiu. Tada ji pasakė:

– Tu privalai viską atvirai prisipažinti čekistams, viską, ką žinai, pasakyk...

Aš ėmiau teisintis, kad jau dveji metai, kaip su tuo kraštu neturiu nieko bendro, čia nieko nepažįstu. Taip aš jai paaiškinau, bet ji vis vien prispyrusi liepia atvirai prisipažinti, ir gana. Ji pradėjo man minėt žmonių pavardes, su kuriais aš pastaruoju metu buvau susitikusi, priminė brolių. Aš gyniausi, kad su niekuo nebuvau susitikusi per tą laikotarpį, nė su vienu iš partizanų, kita vertus, bijojau ir nenorėjau susitikti.

Tik vėliau sužinojau, kad ji apie mane primelavo, net ir apie tuos jurbarkiečius partizanus, pas kuriuos ji kvietė nueit į klojimą. Ji čekistams pasakė, kad aš buvau pas juos užėjusi. Žinojau, kad tos Petraitienės du broliai Rekešiai – Petras ir Antanas – buvo partizanai, spėju, kad jie ten tuo metu buvo klojime, o gal ir kokie provokatoriai, kas ten juos žino. Rekešiai priklausė Petro Paulaičio-*Aido* būriui.

Vieną dieną šitą *Eglutę* pašaukė, ir ji daugiau į kamerą negrižo. Vėliau ji gyveno Jurbarko, o kai grįžau iš lagerio, buvau dar ją sutikusi, šnekėjomės. Vieną kartą ji manęs paprašė paskolint trirublinę, mat neturinti, už ką nusipirkti duonos. Daviau aš jai tris rublius ir pasakiau, kad juos atiduodu, nereiks jų grąžinti, ir nuėjau. Kiek žinau, ji buvo ištekėjusi už kažkokio Vaznio, jos pavardė buvo Vaznienė. Buvo išgeriantys žmonės, jos tolimesnio likimo nežinau.

Jurbarko šį kartą mano tardymas buvo kur kas lengvesnis, negu pirmojo arešto metu. Tada aš buvau išduota kaip štabo ryšininkė, o tas paimtasis partizanas žinojo, su kuo aš ryšį palaikau. Tada kažkaip vyrai nesumastė, kad reikia slėpt ryšininkus vieną nuo kito, o dabar jie neturėjo svarios medžiagos apie mane, tik žinojo, kas esu, kad esu pabėgusi iš arešto, ir to nesigyniau.

Aš dar žinojau, kad iš Paulaičio būrio buvo išėję broliai Gedaičiai – Pranas ir Valius. Pranas – vyresnysis – pasidavęs čekistams, o Valius – jaunesnysis – nei šioks, nei toks, kartu su juo iš paskos valkiojosi. Jie sukiojosi apie Meškininkus, Rukšnius, daugiausia Jurbarko rajone. Jie žinojo, kad ir aš slapstausi pas gimines,

bet manęs neišdavė. Pranas mane tik persekiojo. Kai iš tetos nuėjau už 10 kilometrų pas kitus žmones, pas Švedus, susitarėm, kad to krašto partizanams aš nesirosysiu. Aš nenorėjau, kad jurbarkiečiai partizanai žinotų, jog slapstausi. Taip ir šeimininkei paaiškinau: „Jeigu ateis partizanai, nesakykit, kad aš esu pas jus“. O tie Gedaičiai, atėję pas kaimynus, sako:

– Buvau pas Švedus, Švedienė sakė, kad pasisamdė tarnaitę, bet ji į tarnaitę nepanaši. Ten kažkas neaišku...

Pranas ėmė klausinėti, kaip aš atrodau, o mane labai paprasta buvo apibūdinti, nes buvau nedidelio ūgio. Kai jam apie mane papasakojo, jis pasakė:

– Dabar aš ją jau žinau.

Ateina jie pas Švedus ir sako:

– Mes norim Aldoną pamatyti ir su ja pašnekėti.

Švedienės aš prašiau, kad partizanams apie mane nieko nesakytų, bet ji mane pakvietė. Aš jau žinojau, kad vienas jų yra provokatorius, bet ateinu, mes pasišnekam. Jis siūlo man surast vietą:

– Mes surasim tau tokią žinomą vietą pas komunistuojančius žmones, jų niekas netikrina, ten galėtum laisvai pabūti.

Po kiek laiko aš nuėjau pas tuos žmones, truputį pabuvau, bet ten labai dažnai lankėsi abu Gedaičiai, todėl man nebejauku pasidaryti ir aš išėjau, grįžau pas tetą. *Rolandas* tuo metu jau buvo žuvęs, būriui vadovavo *Eimutis*. Susisiečiau su tuo būriu, išsikviečiau brolių ir jam pasakiau, kad Gedaitis Pranas turi išgijęs dokumentus Juodvalkio Alfonso vardu, mane kviečia kartu su juo važiuoti gyventi į Raseinius, jis atseit ir man padarys dokumentus. Po to aš, tiesa, dar pašnekėjau su Valiu, kuris man pasakė:

– Nors Pranas ir dirba saugumui, bet tu nebijok, jis tavęs neišduos. O aš bijau partizanų ir bijau stribų, nors nei vieniems, nei kitiems nieko blogo nedarau. Numesiu šautuvą, eisiu namo ir arsiu lauką. Kaip bus, taip...

Aš ir apie jį pasakiau broliui. Po to atėjo vyrai iš štabo, parsivedė jį į Eržvilko miškus. Atidavė jis partizanams šautuvą, prisipažino, kad jis – irgi išdavikas, kadangi vaikšto paskui brolių išdaviką...

– O dabar jums išduodu brolių, todėl vis vien esu išdavikas, – pasakė Valius partizanams.

Partizanai jį prisaikdino, nesusaudė, apie tai informavo Paulaitį. Taigi jis arė laukus, dirbo, kol mirė savo mirtimi, o jo brolis Pranas mirė Raseiniuose.

Žinoma, aš be didesnės patirties, todėl tardymų metu ėmiau ir pasakiau:

– Kam jūs manęs klausinėjat apie savo šnipus?

Tada manęs paklausė:

– Ar tu gali įrodyti, kad jie šnipai?

Aš pasakiau:

– Jūs išdavėte Pranui dokumentus Juodvalkio pavarde, dokumentai užpildyti tušu, o jis pats pasirašė mėlynu rašalu. Ar užtenka įrodymų?

Bet kam man to reikėjo?! Po teismo ant mano bylos prokuroras uždėjo sankciją – trejus metus kalėjimo režimo, kad aš niekam neišpasakočiau šitos paslapties. Vien

per savo kvailą galvą Lukiškių kalėjime trejus metus išsėdėjau viena uždaryta mirtininkų kameroje.

Bet ir sunkiausiu momentu atsiranda žmonių, kurie ryžtasi pagelbėti pasmerktiesiems. Vienas lietuvis korpusinis, matyt, turėjo dar koki būdinčiojo etatą, kadangi kartais po dieną pabudėdavo, atsidarydavo durų langelį ir mane pakalbindavo, nes Lietuvoje aš pirmoji buvau gavusi 25-erius metus. Jis klausinėjo, kodėl mane taip žiauriai nuteisė. Aš jam kažką papasakodavau. Vieną kartą jis atėjo ir liepė man susirinkt daiktus. Aš savo daiktėlius pasiėmiau, jis nuvedė mane į dešimtmečių kameralę. Ileido, palinkėjo viso gero. To korpusinio daugiau nebemačiau. Čia man buvo kaip rojuje, tik, žinoma, neilgai. Atėjo patikrint kamerų režimo viršininkas, kalėjimo viršininkas. Patikrino grotas, dar kiek sustoję pašnekėjo ir sako:

– Tai jūs čia visos teistos po 10 metų?

Moterys taip ir atsakė, kad po 10 metų, o viena mergaitė gal nieko blogo ir negalvodama pasakė:

– Viena yra teista 25-eriams...

Iškart paklausė, kuri. Aš išėjau į priekį ir prisistačiau.

– Kaip tu čia atsiradai? – paklausė kalėjimo viršininkas.

Pasakiau, kad aš čia ne į svečius atėjau, kur mane atvedė, ten ir esu. Iškart pervedė į „dvidešimtpenkinį“ kameralę, bet jau nebe į mirtininkų vienutę.

Iš Lukiškių mane nuvežė į invalidų lagerį, į Potmą. Į lagerį patekau kartu su Monika Tylaite iš Aukštaitijos. Jų namuose buvo bunkeris ir, kai bunkery nusišovė partizanas, ją įmetė vidun, kad tam partizanui užrištų už kojos virvę ir taip galėtų jį ištraukti į paviršių. O bunkerin rusai prieš tai buvo įmetę dujinę granatą, kuri sprogo ir apnuodijo mergaitę.

Koks slogus vaizdas buvo, kai mus įvedė į šitą lagerį! Matom – atbėga senutės moterys šaukdamos:

– Jaunas atvežė! Jaunas atvežė!

Čia mums davė valdiškus rūbus: ilgą „bušlatą“, veltinius ir pirštines. Padavė vatines kelnes, bet kai jas praskleidžiau, siaubas – baidi smarvė! Aš pasakiau, kad tų kelnų neimsiu, tegul duoda man kitas. Sandėlininkė atkirto:

– Pasirašei! Kas tu per ponis? Imsi!

Aš jai irgi atkirtau:

– Aš jų neimsiu ir į darbą neisiu!

Ėmiau verkt, abi susitampėm. Tada brigadininkė įsikišo, liepė duot man kitas kelnes. Mus paskyrė vandenį vežt.

Didžiulė bačka, uždėta ant rogių, gal dešimt moterų ją veža, įsikinkiusios „šniūrais“ tempia. Prie šulinio privažiuoja, viena moteris iš vienos pusės, kita iš kitos pusės suka ritinį ir taip semia vandenį. Prisipilam pilną bačką ir vežam. Senos moterys labai apsidžiaugė gavusios mus jaunas, sako:

– Čia bus mūsų kumeliukai.

Jos mums davė ilgus „šniūrus“ ir įkinkė priekyje. Mus praminė vieną Pupa, kitą Žirniu. Kartu su mumis lageryje buvo ir daugiau lietuvių moterų. Man gerai pažįs-

tama Zosė Danilevičienė, Kęstučio apygardos vado Henriko Danilevičiaus žmona, medicinos sesuo. Ji buvo ypatingai didelė patriotė. Aš su ja visus metus išbuvaui tame pačiame punkte Mordovijoje. Medicinos seserimi ji dirbo Eržvilke, kai gimė dukra, gyveno pas pusbrolių. Šiuo metu Danilevičienė gyvena Panevėžyje.

Pamenu, dar buvo Morta Mozerytė, šiuo metu gyvena netoli Jurbarko, Vertimuo-se, buvusi *Rolando* ryšininkė. Su ja mes labai susigyvenom. Invalidų lagery mus kiek palaikė ir vėl pristatė komisijai. Kad būtume gudresnės buvusios, gal būtų buvę kitaip, dar rusiškai prastai mokėjom. Komisijoje vien vyrai, paklausė, kada ir kokiomis ligomis sirgau, o aš užvertus galvą: „Nikogda, nikomu...“ (Niekada, niekam). Tie kaip arkliai ėmė žvengt, kvatotis iš tokio mano atsakymo. Kadangi pasisakiau, jog niekada niekuo nesirgau, tai užrašė į siuvyklą. Čia maistas buvo labai prastas: kruopų sriuba ir kruopų košė be jokio riebalų. Pradžioje dar valgėm, o paskui tiesiog skrandis nepriėmė, negalėjom nuryti. Duona minkšta ir neiškepusi, tai aš tik plutą suvalgydavau, o minkštimą atiduodavau kitoms. Kartais mums maistą „pagerindavo“, atveždavo karvių pilvų. Kai atvesdavo iš zonos į valgyklą, pilvų smarvė būdavo neišpasakyta. Aš tada jau visai neidavau į valgyklą.

Lageryje išbuvaui iki 1956 metų.

Irena Lukoševičiūtė iš Kauno veždavo literatūrą į *Rolando* būrį. Tada ji dar buvo studentė, draugavo su Reniumi (Reinholdu) Žemaičiu, vėliau už jo ištekėjo.

1948 metų gruodžio mėnesį į Kauną atvyko apygardos vadas Henrikas Danilevičius su štabo apsaugos būrio vadu *Putinu*-Vladu Švelniu ir ryšininku Kleopu Trumpaičiu. Danilevičius vienas atėjo pas Žemaitį Renių ir pasakė jam:

– Tu sukviesk jurbarkiečius ir eržvilkiečius studentus.

Tada Renius nuėjo pas Ireną Lukoševičiūtę ir pasakė, kad yra atvykęs Danilevičius, liepęs sukviesti visus jurbarkiečius ir eržvilkiečius. Lukoševičiūtė jam atsakė:

– Vyk tu jį po velnių! Partizanas Kaune ir dar kviečiasi studentus. Aš neisiu.

Renius dar nuėjo pas tokį Giedraitį, tas irgi atsisakė eit, o kai grįžo atgal į namus, prie vartų jį jau pasitiko čekistai. Areštavo Ireną, jos seserį Nijolę, *Putiną*, Trumpaitį ir Danilevičiaus žmoną Zofiją.

Pasirodo, kai Renius grįžo į namus ir jį prie vartų areštavo, jo kambaryje tuo metu buvo Danilevičius. Pamatęs kieme čekistus, iššoko per langą ir pabėgo per kiemus. Nežinau, ar tai realu ir kaip tai vertinti. Čekistai juk žinojo, kad viduje yra partizanas, bet kodėl jo neėmė, o pirmiausia čiupo visai pašalinį žmogų? Kuris partizanas, nuvažiavęs į kitą miestą, norės susitikti savo krašto žmones? Nebent kokį ryšininką, bet ir tai jau pavojinga.

Vėliau Ireną ir Nijolę Lukoševičiūtės paleido, bet netrukus su tėvais ištremė į Sibirą.

Danilevičius, pabėgęs iš Kauno, vėl grįžo į būrį. Žmonės kalbėjo, kad Danilevičius su *Putinu* buvo užėję į restoraną Kaune pavalgyti. Apie tai man pasakojo ir pati Irena Lukoševičiūtė. Atseit abu atsisėdo prie staliuko, Danilevičius *Putiną* paliko sėdėti, o pats kažkur nuėjo. Tuo metu *Putinas* gavo buteliu per galvą ir jį areštavo, o Danilevičius pabėgo. Žodžiu, tuo pačiu metu, kai jie lankėsi Kaune, Danilevičius du kartus sugebėjo ištrūkti iš čekistų nagų.

Kitą kartą Danilevičius per tą patį Renių Žemaitį paprašė, kad ateitų Irena su juo susitikti kažkokioj aikštelėj mieste. Irena man pasakojo: „Aš atėjau, jis stovi rankas į kišenes susikišęs, o toliau stovi dar keli vyrai. Kas tie vyrai, aš nežinau, nepažinau. Jis manęs klausia: „Pasakyk, kur gyvena Druktenis?“

Druktenis prie Viduklės Būdų kaime turėjo dvarą. Jis buvo mano giminaitis. Pašalęs dvarą, pasitraukė į Kauną ir klinikose dirbo ūkvedžiu.

Aš jam pasakiau: „Nesakysiu, kur Druktenis gyvena. Jo maži anūkėliai, kam jam veltis į tą bėdą...“ Taip aš su juo atsisveikinau ir nuėjau sau“.

O po poros dienų jis kvietė tuos studentėlius susirinkt pas Žemaitį. Tai va, yra tokių keistų dalykų, kurie daugeliui vėliau sukėlė abejonių, nors čia greičiausiai buvo emgebistų paleisti gandeliai, kad neva Danilevičius buvęs jų užverbuotas.

Vėliau irgi žmonės pasakojo, kad po jo pabėgimo iš Kauno partizanai jį vedžiojosi surištom rankom. Atseit, kai jis buvo Kęstučio apygardos vadas, jam reikėję daug pinigų, todėl jis spausdavo eilinius partizanus, kad šie iš žmonių rinktų pinigų.

Aš pamenu, kai Danilevičius *Rolando* būry davė priesaiką, *Mindaugas* man pasakė: – Atsiuntė mums tokį piemenį į vadovybę. Jis gal dar ir kariuomenėj netarnavęs...

Kai aš ryšininkavau, 1946 metais, Henrikas Danilevičius buvo Tauragės rajono rinktinės vadas.

R. K. p a s t a b a: Apie Danilevičių yra plačiau aprašyta „Laisvės kovų archyve“ Nr. 24, p. 206.

ROLANDO BŪRIO PARTIZANŲ SĄRAŠAS 1944–1951 M.

Augustinavičius Vaclovas, Mykolo-Džiugas, gimęs 1922 metais, kilęs iš Vainuto. Žuvo nelaimingo atsitikimo metu.

Babilius Kazys, Kazio, iš Eidukiškių kaimo, Rutkiškių apylinkės, Jurbarko rajono. Žuvo Butkaitinės miške 1946 metų spalio mėnesį (buvęs stribas).

Budnikas Jeronimas-Audronis, gimęs 1923 metais Kaune. Suimtas 1948 metų sausio mėnesį. Miręs Lietuvoje.

Butkus Izidorius-Kęstutis, gimęs 1925 metais Kalniškiuose, Gaurės valsčiuje. Žuvo 1947 metų rugpjūčio mėnesį Žindaičiuose.

Cinovas Andrius, Jurgio-Algis, gimęs 1926 metais Puikių kaime, Gaurės valsčiuje, kovojo *Eimučio* ir *Lelijos* būriuose. Žuvo 1951 metų liepos 7 dieną Paikojų kaime, Gaurės valsčiuje, Tauragės urėdijos Eičių girininkijos 31-ame kvartale.

Daubaras Antanas, gimęs 1920 metais Polų kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1945 metų rugpjūčio mėnesį Paupio miške.

Dailydaitis Juozas-Valentinas, gimęs 1928 metais Zuikiškių kaime, Gaurės valsčiuje. Žuvo 1948 metų rugsėjo 15 dieną Purviniškių miške.

Endzelaitis Emilis-Mėnulis, gimęs 1925 metais Dainiuose, Jurbarko rajone. Žuvo 1947 metų birželio 22 dieną Valuckuose, Žindaičių apylinkėje.

Globys Vladas, Nikodemo-Vainauskas, Ramūnas, gimęs 1927 metais Gailiškėje, Gaurės

valsčiuje. Nuo 1950 metų Butigeidžio rinktinės štabo narys, rinktinės vado pavaduotojas ūkio reikalams. Suimtas 1951 metų birželio 28 dieną. Nuteistas mirties bausme.

Gužas Vytautas-Mindaugas, kilęs iš Rokiškio rajono Sičiūnų kaimo, Lietuvos kariuomenės kapitonas, Lydžio rinktinės būrio vadas. Žuvo 1949 metų birželio 13 dieną netoli Kaltinėnų, Kavadonių kaime, būdamas Jūros srities štabo viršininkas.

Gvazdauskas Izidorius-Kupstas, gimęs 1922 metais Openiškėje, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1946 metų žiemą Pagirių kaime.

Gvazdauskas Antanas, gimęs 1915 metais Openiškių kaime. Žuvo namuose, nušovė Eržvilko sribai. Buvęs ryšininkas (Izidoriaus brolis).

Januška Romanas, Prano, gimęs 1926 metais Dirvonuose, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1947 metais Globiuose, Žindaičių apylinkėje, su broliu Vytautu.

Januška Vytautas, Prano, gimęs 1923 metais Dirvonuose, Eržvilko valsčiuje. Pradžioje buvo išėjęs tarnaut sribu, vėliau perėjo į *Gintaro* ir *Rolando* būrius. Žuvo 1947 metais Globiuose, Žindaičių apylinkėje, kartu su broliu Romanu.

Jokūbauskas Jonas Stasio-Tomas, Putinas, Aidas, gimęs 1920 metais Zuikiškiuse, Tauragės apskrityje. Suimtas 1954 metų liepos 13 dieną Mockiškės miške kartu su A. Mockumi. Žuvo lageryje.

Jonča Vladas, Petro-Vaidotas iš Užvarnių kaimo, Gaurės valsčiaus.

Jonča Kleopas, Petro-Balandis, Vlado brolis, gimęs 1922 metais Užvarniuose. Žuvo 1947 metų rugpjūčio 23 dieną Varnaičių kaime, Eržvilko valsčiuje.

Jonikas Antanas, Petro-Rolandas, Daktaras, gimęs 1913 metais Paparčių kaime, Vadžgirio apylinkėje, Raseinių apskrityje. Žuvo 1947 metų gegužės 24 dieną Purviškių miške, Gaurės valsčiuje, netoli Globių.

Jukna Bronius, gimęs 1926 metais Dirvonų kaime, Eržvilko valsčiuje. Buvęs sribas, vėliau išėjo į mišką pas partizanus. Žuvo 1947 metų vasario 27 dieną Pocių kaime, Rutkiškių apylinkėje.

Jukna Stasys, Jurgio, gimęs 1923 metais Rudžių kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1945 metais Tyrelio miške, Gaurės valsčiuje.

Jurkauskas Boleslovas-Bolius, gimęs 1918 metais Gaurėje. Žuvo 1947 metų gegužės 24 dieną Purviškių miške, Gaurės valsčiuje.

Kisnierius Andrius-Sakalas. Žuvo 1949 metų liepos 17 dieną Žaltriškių kaime, Gaurės valsčiuje.

Krasauskas Jonas, gimęs 1928 metais Pikelių kaime. Žuvo 1945 metais netoli Gaurės.

Krasauskas Steponas, Stepono-Kravka, gimęs 1916 metais Paupyje, Eržvilko valsčiuje. Sužeistas mirė Balandinės (Baužadgirių) miške 1946 metais.

Liesis Antanas, Broniaus-Tvenas, Tonis, Idenas, gimęs 1919 metais, medicinos studentas. Nuo 1947 metų – informacijos ir žvalgybos skyriaus viršininkas, Jūros srities štabo narys. Nuo 1948 metų Kėstučio apygardos vado pavaduotojas. Žuvo 1951 metų vasario 10 dieną.

Liesis Bronius, Broniaus-Naktis (Antano brolis), gimęs 1921 metais Ramygaloje, Panevėžio rajone, žurnalistas. Nuo 1948 metų liepos mėnesio – Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas. Žuvo 1949 metų rugpjūčio 13 dieną Užpelkės miške kartu su V. Šniuoliu, P. Bartkumi ir dviem kitais partizanais.

Levickas Kazimieras, Antano-Dagys, Vytis, gimęs 1925 metais Eržvilko valsčiuje. Žuvus Stočkui, *Eimučio* būrio vadas. Žuvo 1951 metais Šakvietyje netoli Eržvilko kartu su keturiais partizanais.

Liorančas Juozas, Jurgio-Aidas, gimęs 1927 metais Ridikiškės kaime, Tauragės valsčiuje. Žuvo 1949 metų liepos 17 dieną Žaltriškių kaime, Gaurės valsčiuje.

Macaitis Rimas, kilęs iš Tauragės. Žuvo 1950 metų birželio 16 dieną Sakalinės miške netoli Tauragės.

Mačiulis Stasys, Jono-Feliksas, gimęs 1924 metais Džiugų kaime, Jurbarko rajone. Žuvo 1947 metų rugpjūčio mėnesį Žindaičių kaime ant Mituvos kranto.

Marcinkus Rapolas, Jono-Jovaras, gimęs 1910 metais Zaltriškių kaime, Gaurės valsčiuje. Ryšininkas. Nuo 1948 metų – partizanas. Žuvo 1950 metų liepos 16 dieną prie Buveinių ežero, Sakalinės miške, Eičių girininkijos 44-ame kvartale, Tauragės urėdijoje. Ten iš viso žuvo 12 partizanų.

Milkintas Vytautas-Šarūnas, gimęs Strakutės kaime, Gaurės apylinkėje. Žuvo 1952 metų gegužės 29 dieną Stribaičių kaime, Gaurės valsčiuje.

Mišeikis Dominykas-Arūnas. Žuvo 1950 metų birželio 16 dieną Sakalinės miške, 44-ame kvartale.

Mišeikis Vladas-Tarzanas, gimęs 1925 metais Būtaičių kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1951 metų kovo 19 dieną Norkiškės bunkeryje Mažintų kaime, Batakių apylinkėje, kartu su žmona Aldona Gedutyte-Mišeikiene-Gegute, Žibute ir partizanu Algiu-Žvirbliu.

Mockaitis Petras, Jono-Zigmas, gimęs Traklaukio kaime, Gaurės valsčiuje. Žuvo 1950 metais Vėžaičių kaime, Gaurės valsčiuje, ant Salupio kranto.

Mockaitis Antanas, gimęs 1913 metais, buvęs policininkas, *Saturno, Rolando* būrių partizanas. Veikė Purviškių-Pašaltuonio miškuose. Gyveno Balandžių kaime. Žuvo 1945 metų liepos 4 dieną.

Mockus Antanas-Tautvydas, gimęs 1904 metais Purviškių kaime. Suimtas 1954 metais Mockiškės miške ir sušaudytas.

Mockus Izidorius, Juozo-Jovaras, Rikis, gimęs 1920 metais Rudžių kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1950 metų birželio 16 dieną Eičių miške, Sakalinėje, prie Buveinių ežero.

Narušonis Vladas iš Tauragės. Žuvo 1950 metų birželio 16 dieną Eičių miške, 44-ame kvartale, prie Buveinių ežero.

Nausėda Juozas, Juozo-Vaišnoras, gimęs 1925 metais Vėžaičių kaime, Gaurės valsčiuje. Suimtas 1946 metų kovo 15 dieną. Žuvo 1947 metų balandžio 4 dieną Paparčių kaime, Šimkaičių valsčiuje, pas Masalskienę dengdamas V. Gužą.

Nuobaras Jonas-Lyras, Laimutis, užverbuotas MGB agentas smogikas, slapyvardžiu *Šiaurys*.

Pikčiūnas Baltramiejus, Jurgio-Maksas, gimęs Eičių kaime, Tauragės apskrityje. Žuvo 1949 metų liepos 19 dieną prie savo namų. (Iki 1948 metų pabaigos partizanavo ir jo žmona).

Plienaitis Leonas, Jono, gimęs 1915 metais Leliškėje, Vaidilų apylinkėje, Tauragės rajone. Suimtas 1945 metų vasario 5 dieną, 1945 metais pabėgo iš Tauragės ligoninės. Žuvo 1946 metų rudenį netoli savo tėviškės.

Plienaitis Stasys, Vinco-Voldemaras, gimęs 1913 metais Pocaičių kaime, Eržvilko valsčiuje. 1949 metų rugsėjo 6 dieną suimtas sužeistas. Teistas 25-eriems metams. Mirė Lietuvoje 1994 metų spalio 26 dieną. Palaidotas Kaune, Panemunės kapinėse (Leono pusbrolis).

Remeikis Česlovas-Plienas, gimęs 1929 metais Varlaukio kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1948 metų birželio 8 dieną Palabaukščių kaime, Eržvilko valsčiuje, netoli Pašaltuonio.

Remeikis Stasys, Jono-Albinas, Daukantas, Vienuolis, gimęs 1912 metais Užnugarių kaime, Batakių valsčiuje. Lydžio rinktinės žvalgybos darbuotojas.

Remeikis Juozas-Gilenas iš Eržvilko valsčiaus. Žuvo 1948 metų rugsėjo 13 dieną.

Rimša Jonas-Justas, Šarūnas, Šopis, kilęs iš Rimšų kaimo, Eržvilko valsčiaus. Paimtas gyvas. Gyvena Kaune.

Rudys Juozas-Vaidotas, gimęs 1924 metais Šiaušiškių kaime, Gaurės valsčiuje. Žuvo 1947 metais Pašaltuonio apylinkėse.

Ruibys Petras-Žiogas, Garbštas, gimęs 1915 metais Ropynės kaime, Eržvilko valsčiuje. Lydžio rinktinės vadas. Suimtas 1946 metų sausio mėnesį. Žuvo 1946 metų liepos 18 dieną Purviškių miške, Gaurės apylinkėse, su Ona Mockevičiute.

Ruibys Kazimieras-Eiva, gimęs 1917 metais Ropynės kaime, Eržvilko valsčiuje. Lydžio rinktinės informacijos skyriaus viršininkas. Suimtas, mirė Komijoje.

Rūkas Steponas, Simo-Darius, gimęs 1927 metais Lybiškių kaime, Gaurės apylinkėje, Tauragės rajone. Suimtas 1951 metų birželio 5 dieną ir sušaudytas.

Seneckis Antanas-Žaibas, Siaubas, Dikas, gimęs Rudžių kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1946 metais Gaurės valsčiuje, Tauragės rajone.

Spudvilas Stasys-Deimantas, Minoras, gimęs Gaurės valsčiuje. Žuvo Tauragės apskrityje.

Slapšinskas Vytautas-Vytas, gimęs 1921 metais Kaune. Suimtas 1952 metais Kubiliškės kaime, Skaudvilės valsčiuje. Kalėjo lageriuose ir kalėjimuose 25-erius metus. Mirė Šiauliuose 1994 metų lapkričio 29 dieną.

Starkus Jonas, Stasio-Maželis, gimęs 1918 metais Pagirių kaime, Eržvilko apylinkėje, Jurbarko rajone. Žuvo 1948 metais Žukaičių kaime pas Žičkų.

Šegždaitė-Slapšinskienė Eleonora-Pinavija, gimusi 1924 metais Operiškių kaime, Skaudvilės valsčiuje. Žuvo 1952 metų sausio 25 dieną Šlėgerio miške, Kubiliškės kaime.

Stoškus Jonas, Antano-Eimutis, gimęs 1910 metais Rudžių kaime, Eržvilko valsčiuje. Būrio vadas. Tėvūnijos vadas. Žuvo 1950 metų birželio 16 dieną Sakalinės miške prie Buveinių ežero, Eičių girininkijos 44-ame kvartale.

Strainys Pranas-Pranciškus, kilęs iš Eidintų kaimo, Batakių valsčiaus. Žuvo 1948 metų rugsėjo 15 dieną Pieviškių miške, Gaurės valsčiuje.

Tenikaitis Jurgis-Dūda.

Tolišauskas Bronius, Juozo-Grigas, gimęs 1916 metais Fermų kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1946 metais netoli Paupio.

Tolišauskas Vytautas, gimęs 1923 metais. Žuvo 1944 metų gruodžio pabaigoje prie namų Fermų kaime.

Tolišauskas Jonas, Juozo, gimęs 1919 metais Fermų kaime. Siuvėjas. Žuvo 1946 metų kovo 1 dieną Taučelių kaime netoli Nemakščių.

Tolišauskas Steponas-Poviliukas, Staugaitis, gimęs 1922 metais Fermų kaime. Žuvo 1947 metų balandžio 6 dieną Paparčių kaime.

Toliušis Jokimas-Žibutis, gimęs 1920 metais Meižių kaime, Tauragės apylinkėje. Žuvo 1952 metų rudenį.

Undraitis Stasys-Paganinis, kilęs iš Šakių. Rolando būrio virėjas. Žuvo 1950 metų gruodžio 12 dieną bunkeryje Globių miške, Žindaičių apylinkėje, Jurbarko rajone.

Valantiejus Jonas, gimęs 1924 metais Butkaičių kaime, Eržvilko valsčiuje. Žuvo 1947 metų kovo 7 dieną Butkaičių kaime.

Apie partizaną Vytautą Gužą

Vytautas Gužas gimė 1919 metais Rokiškio apskrityje, Panemunio valsčiuje, Maželių kaime. Tėvai turėjo 4 ha žemės, augino 9 vaikus. Tėvas mirė 1939 metais.

Vytautas, kaip visi Gužiukai, anksti išėjo tarnauti pas ūkininkus. Tačiau šeimoje visi vaikai siekė mokslo. Vytautas, baigęs Panemunio pradžios mokyklą, toliau mokėsi Pandėlio progimnazijoje, kuri buvo už 8 kilometrų.

Vėliau Vytautas mokėsi Rokiškio apskrities žemės ūkio mokykloje buhalteriu. Čia buvo geresnis aprūpinimas. Be to, Vytautas turėjo gražų braižą ir užsidirbdavo perrašinėdamas kai kuriuos raštus.

Kad buvo pajėgus ir ištvermingas, įrodydavo perplaukdamas Dviragio ežerą. Šis gražus ežeras telkšo prie Salų miestelio.

1939 metais baigė pagal specialybę kursus Kaune. Buvo aktyvus šaulys. 1941-ųjų vasarą bėgant bolševikams, Kaune drauge su pusbroliu Ferdinandu tapo aktyviu sukilėliu.

Prie vokiečių, generolui Plechavičiui pakvietus vyrus į rinktinę, įstojo į ją. Artėjant bolševikų frontui, norėjo pasitraukti į Vakarus, bet Vokietijoje rusų buvo paimitas kartu su dar dviem lietuviais – Robertu ir Jeronimu Budnikais. Kaip įtariamais liaudies priešais, šie trys vyrai traukiniu buvo vežami į Lietuvą, bet jie išlupo vagono grindis ir pabėgo. Taip jiems pasisekė pasiekti Tauragės miškus. Tai suteikė galimybę susipažinti su vietos partizanais, kurie juos atvedė į *Rolando* būrį.

Vytautas buvo puikios išvaizdos, apie 180 cm ūgio, turėjo labai gražų balsą ir mėgo dainuoti. *Rolandas* greit pastebėjo, kad tai sumanus ir energingas vyras. Vytautas greit įgijo gerą vardą tarp kovos draugų ir vietos gyventojų. Dalyvavo sėkmingame Gaurės užėmime.

1948 metais jam dar pasisekė pasimatyti su mama – Karolina Gužiene.

Pirmiausia jis buvo paskirtas štabo apsaugos būrio vadu. 1947 metų balandžio 6 dieną apsaugos būrys patyrė didelę netektį. Jie buvo pasiūsti parvežti maisto netinkamu metu. Kelias buvo šlapias, visur liko kojų ir ratų pėdsakai. Nuvargę vyrai grįždami apsistojo Šimkaičių valsčiuje, Paparčių kaime esančioje mažoje Masalskienės sodyboje. Ten juos apsupo stribai su savo talkininkais. Vyrai atsidūrė atvirame lauke, o į juos priešai šaudė iš krūmų. Netoli sodybos buvo iškastas didelis melioracijos griovys.

Partizanas Juozas Nausėda kelis kartus parkritęs šaukė:

– *Mindaugai, bėk, aš dengiu!*

Vytautui, sužeistam į ranką, pasisekė pasiekti kanalą ir juo pabėgo. Bet po šio įvykio jis buvo labai prislėgtas, nes žuvo 11 jo būrio partizanų, visi jie buvo kovos broliai. Jo tikslas tada buvo grįžti į štabą, viską papasakoti ir po to nusišauti. Jis jautė kaltę, kad liko gyvas, bet štabo vyrai jį įtikino, kad tokio malonumo čekistams negalima padaryti.

Ištrauka iš Ričardo Čekučio publikacijos „Praėjo 50 metų nuo Vytauto Gužo žūties“ „Lietuvos aide“ 1999 m. birželio 23 d., Nr. 121, p. 14

1949 m. birželio 11 d. Tauragės apskrityje, Skaudvilės vlsč., Kalvadonių k. žuvo Vakarų Lietuvos (Jūros) srities partizanų štabo žvalgybos skyriaus viršininkas, 1949 m. vasario 16-osios Partizanų deklaracijos signataras kpt. Vytautas Gužas-Zigmas, *Galiandra, Mindaugas, Kardas*.

Kpt. Vytautas Gužas-Kardas Jūros srities štabo viršininku buvo paskirtas 1948 m. gegužės 5 dieną, įkūrus Vakarų Lietuvos sritį. Jis dalyvavo 1949 m. partizanų vadų suvažiavime. Suvažiavimas pasirašė Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio tarybos deklaraciją, kuri po nepriklausomybės atkūrimo galiojo kaip Lietuvos Respublikos įstatymas. Žuvus pirmajam Kęstučio apygardos vadui Juozui Kasperavičiui-*Visvydui*, netektys neaplenkė ir apygardos štabo apsaugos būrio, kuriam vadovavo V. Gužas-*Mindaugas*. 1947 m. balandžio 6 d., Didįjį penktadienį, Šimkaičių valsčiuje, Paparčių kaime apsupti žuvo vienuolika šio būrio partizanų. *Mindaugui* pavyko ištrūkti.

Žinoma, kad Kęstučio apygardai pradėjus vadovauti Jonui Žemaičiui-*Vytautui*, apygardos štabas įsikūtė Skaudvilės valsčiuje, Kušleikos kaime, ūkininko Mėlynausko negyvenamoje troboje. Slėptuvė buvo pavadinta „Aušra“. Su apygardos vadu J. Žemaičiu, informacinio ir žvalgybos skyriaus viršininku Antanu Liesiu-*Tvanu*, štabo ir organizacinio skyriaus viršininku Petru Butkumi-*Dargiu* bei štabo adjutantu Mečiu Orlingiu-*Ričardu*, Vytautas Gužas-Kardas tada ėjo apygardos štabo operatyvinio skyriaus viršininko pareigas, šioje slėptuvėje praleido 1947–1948 m. žiemą. Savo pažįstamai ryšininkei Onutei Mockutei V. Gužas apie naujai suformuoto štabo veiklą rašė: „Čia tapau paskirtas pareigoms, kurios reikalauja begalinės energijos, valios ir sumanumo. Patekau į kietas rankas, kur nedrįstu pareikšti nuovargio, paguodos; žodis „negalima“ iš žodyno turi būti išbrauktas. Dirbam per dienas ir naktis, negaudami jokio atsikvėpimo...“

Pagrindinis štabo rėmėjas buvo to paties kaimo gyventojas Benediktas Kazlauskas. Buvo įrengti ir keli atsarginiai bunkeriai, vienas iš jų – Antininkų kaime, Čėsnos daržinėje, pavadintas „Ramovė“. Buvo suformuotas ir štabo apsaugos būrys, vadovaujamas Alekso Jurkūno-*Raganiaus*, pasirūpinta, kad štabų rajone partizanai nevykdytų jokių kovinių operacijų, kad neorganizuotai besislapstantys asmenys neplėšikautų. Partizanai stengėsi išvengti čekistų akcijų ir kratų. Netrukus paaiškėjo, kad vadavietės rajone trys broliai, apsimesdami partizanais, plėšikauja ir terorizuoja gyventojus. Karo lauko teismo nuosprendžiu dviem iš jų buvo įvykdyta mirties bausmė, o trečiasis, partizanų išpėtas, pasitraukė į kitą rajoną. 1947 m. rugpjūtį su MVD kariuomene susidūrė J. Žemaitis ir štabo apsaugos būrys, dieną Skaudvilės valsčiuje, prie Ančios upelio. Partizanai nukovė vieną emvedistą ir pasitraukė į Raudgirinę. Netrukus pas ūkininkus apsistojusius partizanus vėl užklupo MVD kareiviai. Kai šeimininkė pastebėjo baudėjus, V. Gužas-Kardas pirmas ėmė šaudyti, leisdamas kitiems pasitraukti.

1947 m. rugsėjo 8 d. netoli Kryžkalnio susirinko visi Kęstučio apygardos štabo nariai. P. Bartkus ir Bronius Liesis-*Kaukas* buvo nusiųsti į naująją apygardą. Tad V. Gužui ir A. Liesiui padaugėjo darbo Kęstučio apygardos štabe.

Kęstučio apygardos vadovybė stengėsi suvienyti visos Lietuvos pagrindžio jėgas. Kol vyko susirašinėjimas su Suvalkijos Tauro apygarda, V. Gužas gavo naują užduotį. Ryšininkės Maziliauskaitės-*Gegutės* padedamas, jis susisieki su Žemaičių apygardos vadu Vladu Montvydu-*Žemaičiu* ir pradėjo derybas dėl susijungimo. 1948 m. gegužės pradžioje Skaudvilės valsčiuje, Legotės miške, įvyko dviejų Žemaitijos apygardų vadovybės susitikimas. Kęstučio apygardai atstovavo V. Gužas, A. Liesis, V. Ivanauskas, M. Orlingis, Žemaičių apygardai – A. Milaševičius-*Ruonis*. Taip buvo įkurta Jūros partizanų sritis. Jos vadu, V. Gužo pasiūlymu, tapo J. Žemaitis.

1949 m. pradžioje pas Jūros srities vadovybę atvyko Pietų Lietuvos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* ir Aleksandras Grybinas-*Faustas*. Lydimi Jūros srities štabo viršininko V. Gužo ir Kęstučio apygardos štabo viršininko Roberto Gedvilo, *Vanagas* ir *Faustas* buvo palydėti pas aukštesnę vadovybę į Radviliškio apskritį, kur netrukus įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas.

1949 m. vasaros pradžia buvo ypač sunki Žemaitijos partizanams. Birželio 7 d. per saugumo provokaciją žuvo visa Kęstučio apygardos vadovybė – Aleksandras Mieliulis-*Neptūnas*, Albertas Norkus-*Starkus* ir Steponas Venckaitis, o sužeistas R. Gedvilas pateko į priešo rankas. Kitą dieną Viduklės valsčiuje, išduotas ryšininko, žuvo *Gintaro* rinktinės vadas Edmundas Kurtinaitis-*Kalnius*, netrukus kautynėse žuvo dar septyni apygardos štabo apsaugos kovotojai.

Kaip tik tada MGB agentas *Radzevičius* iššniukštino, kad A. Milaševičius-*Ruonis* su Jūros srities štabo nariais atvyko pas Skaudvilės valsčiuje besigydantį sužeistą srities štabo viršininką V. Gužą-*Kardą*. Birželio 11 d. saugumiečiai susekė V. Gužo slapstymosi vietą. Įvyko kautynės. Sužeistasis nepasidavė gyvas.

Apie partizaną Joną Starkų

Jonas Starkus, Stasio-*Maželis*, gimęs 1917 metais Ariogaloje, vėliau gyveno Eržvilko valsčiuje Būdose, pas Jokūbą Drūtenį.

1942 m. Jonas Starkus vedė Petronėlę Tamošaitę, Izidoriaus, iš Eržvilko valsčiaus, Pagirių kaimo, ir gyveno žmonos tėviškėj – Pagiriuose.

1940 metais, kai Lietuvą okupavo rusai, Jonas Starkus tarnavo Lietuvos kariuomenėj. 1941 metais puolant vokiečiams, iš kariuomenės jis pasitraukė, netoli Kauno pasiekė kaimą, ten žmonės davė jam persirengti civiliais rūbais. Taip laukais, miškais pasiekė namus.

Vokiečių okupacijos metais Jonas priklausė LLA, bendravo su patriotiškai nusiteikusiais žmonėmis, palaikė ryšį su inžinieriumi Ruibiu. Antrą kartą užėjus į Lietuvą sovietams, Jonas suprato, kad jam pats geriausias kelias – partizano kelias. Apie

tai jis pradėjo kalbėti savo žmonai. Tuo metu Jono žmona buvo nėščia ir bijojo pasilikti viena, todėl gražiai prašė vyro: „Neišėik, Jonuk, kaip aš liksiu viena tokioje padėtyje“. Jis apkabino žmoną ir sako: „Pažiūrėk, Petrute, dabar visa Lietuva kenčia. Palauk manęs sugrįžtančio. Mes visi skolingi Lietuvai, todėl kartais reikia pamiršti save. Aš reikalingas ten... Tu pasistenk čia...“

1944 metų rugsėjo mėnesį Jonas Starkus išėjo partizanauti. Įstojo į Antano Joniko-Rolando būrį, pasirinkęs *Maželio* slapyvardį. *Rolandas* greit pasiėmė jį savo pavaduotoju.

Vėliau *Maželis* buvo paskirtas Kęstučio apygardos Lydžio rinktinės štabo grandies vadu.

Jonas žuvo 1948 metų kovo 17 dieną Jurbarko rajone, Eržvilko valsčiuje, Butkaičių kaime. Jie dviese, grįždami iš partizanų susirinkimo, papuolė į pasalą. Jiems reikėjo pereiti per Šaltuoną. Tuo metu Šaltuona buvo patvinusi, o lieptą nunešė srovė. Upė buvo pilna ledo lyčių, ir jie ėjo lytimis. Laimingai perėjus upę, juos pasitiko kulkos. Iš karto sužeidė abu partizanus. *Maželis*, sunkiai sužeistas, pabėgti negalėjo ir nusišovė. Jo draugui pabėgti pasisekė. Pasaloje dalyvavo stribas Granaveckas, kuris vėliau pasikorė. Taip *Maželis* žuvo palikęs savo jauną žmoną Petrutę ir ketverių metų dukrytę Birutę. Šiuo metu Starkaus žmona gyvena Jurbarko rajone, Eržvilko valsčiuje, Varlaukyje.

Seneckis Antanas gimęs 1921 metais Rudžių kaime, Eržvilko valsčiuje. Tai drąsus *Rolando* būrio partizanas. Jo slapyvardžiai: *Dikas*, *Žaibas*, *Siaubas*. Šį vyrą užaugino dėdė – Petras Seneckis, gyvenęs Rudžių kaime. Pradžios mokyklą Antanas baigė Pašaltuonyje. Toliau mokytis neturėjo sąlygų. Būdamas 16 metų, su ryšulėliu rankoj patraukė per sieną (be jokios vizos) į Vokietiją. Tenai jam pasisekė įsidarbinti fabrike. Išmoko vokiečių kalbą. Pragyvenimas ten buvo geras, susitapė pinigų. Bet kai vokiečiai pradėjo ruošti karui su Rusija, vengdamas mobilizacijos, tuo pačiu keliu grįžo į Lietuvą.

Partizanavo *Rolando* būryje nuo 1945 metų. Apie Antaną galiu pasakyti tiek: buvo aukšto ūgio, stambaus sudėjimo. Turėjo įvairių gabumų: taisydavo laikrodžius, fotografuodavo ir pats padarydavo nuotraukas. Mokėjo rankomis pertraukti įvairaus storio grandinę. Apie šį vyrą galima pasakyti taip: tai vyras, kuris neišduos nei draugo, nei Tėvynės.

Kai Vytautas Gužas išėjo dirbti į štabą, jis „išretino“ *Rolando* būrį, pasiimdamas iš jo gabius, drąsius vyrus, tokius kaip Antaną ir Bronių Liesius, Joną Mejerį, Juozą Nausėdą, Antaną Seneckį. Žinoma tiek, kad Seneckis dirbo Vakarų srities štabe.

Nežinau, ar čia tiesa, bet Rudžių kaime ūkininkai kalbėjo, kad partizanaudamas Seneckis nušalo kojų pirštus ir, pastebėjęs, kad jie gangrenuoja, paėmė skustuvą ir pats juos nupjaustė. Manoma, kad Antanas Seneckis žuvo 1950 metais Žalpiuose netoli Viduklės. Kiti sako, kad žuvo Batakių apylinkėse.

Mano brolis Izidorius Mockus, Juozo, gimė 1920 metais. Partizanų rėmėjais buvo visa mūsų šeima. Brolis du kartus buvo sužeistas. Vieną kartą, eidami su Mockaičiu, pateko į pasalą, kurioje Izidorių sužeidė į koją. Mockaitis nepaliko su-

žeisto darugo, jį vedė ir nešė ant pečių apie tris kilometrus, o kai pasiekė Rudžių kaimo pamiškę, užėjo pas Juozą Spūdvilą. Spūdvilas davė arklį, Izidorių užkėlė ant jo ir taip brolis laimingai pasiekė partizanų stovyklą. Į stovyklą Spūdvilas nevedė, paliko miške laukti, kol Mockaitis grąžins jam arklį. Kai Spūdvilas grįžo į namus, buvo jau ankstus rytas, ką tik saulė patekėjusi. Tik įėjęs į sodybą, pamatė pilną kiemą rusų kareivių, bet žmogus nepasimetė, tardomas sakė vieną ir tą patį: „Man liepė nuvežti malkų į pieninę, jo jau pasižiūrėti, kur tos malkos paruoštos“. Nors rusai jam ir grasino, stumdė, visaip iš jo tyčiojosi, gąsdino, bet prikišti negalėjo, taip ir paliko.

Pas mamą Izidorius pareidavo dažnai naktį, pasikeisdavo apatinius drabužius, pasiimdavo maisto. Kartą, grįžęs naktį, nutarė pabūt namuose per dieną. Mama pietums ėmė ruošti cepelinus, o Izidorius kažką kampe užsikniaubęs remontavo ir visai nukreipė dėmesį nuo lango. Staiga pamatė prie gryčios būrelį sribų su kažkokiom mergom. Tada jis greit pašoko, įbėgo į miegamąjį, atsidarė langą ir iššoko į lauką. Stribai, matyt, išgirdo, jog kažkas vėrė langą. Vieni puolė į kambarį, kiti į sodą ir pamatė nubėgantį žmogų. Tada jau nieko nelaukę atidengė ugnį.

Izidorius su savimi turėjo tik pistoletą, jo šautuvas buvo likęs pastatytas koridoriuje. Mama šautuvą pagriebė ir įkišo į maišą. Tuo metu pas mus buvo atėjęs kaimynas Juozas Spūdvilas. Mama priėjo prie jo ir sako: „Nešk šautuvą į kitą namo pusę ir įmesk į bulves“. Spūdvilas nieko nelaukęs pačiu po į maišą įvyniotą šautuvą ir nunešęs įmetė į bulvių vagą.

Vienas sribas tuoj prišoko prie mamos ir ėmė ją kumščiuodamas keikt visokiais nešvankiais žodžiais. Pasodino ant taburetės ir liepė sėdėt, niekur neit, o kiti girdėjo, kaip lauke pleškino iš automatų, iš šautuvų. Vieno sribo automatas užsikirto, visaip jį narstė kone verkdamas, kad neteko pašaudyt į „banditą“.

Mūsų laukai buvo suskirstyti dalimis ir aptverti spygliuotom vielom. Kai per tokią tvorą lišdamas Izidorius parkrito ant žemės, sribų džiaugsmui nebuvo galo. Jie visa gerkle šaukė mamai:

– Jau nebėra tavo „bandito“!

O motina meldė Dievo, kad sūnus žūtų iškart, kad jos akys neregėtų, kaip šitie tironai šautuvų buožėm daužys dar gyvo sūnaus kūną. Bet brolis pralindo pro tvoros apačią, pakilo ir nubėgo, o jį spėjo pridengt kaimynų krūmokšniai, toliau – miškas, tik duok, Dieve, kojas... Taip brolis laimingai ištrūko iš pasiutusių sribų rankų.

Stribai grįžo į trobą keikdamiesi ir vėl ėmė kumščiuot ant kėdės sėdinčią motiną, bet, pamatę ant stalo paruoštus virti cepelinus, sušuko mergoms:

– Ma jį velniai! Nepagavom „bandito“, nors skaniai paėsim. Išvirkit šituos cepelinus!

Puodas jau buvo užkaistas, bet vanduo dar nevirė. Tai mergos cepelinus sumetė į neverdantį vandenį ir maišo samčiu, motina nieko joms nesako. Sumesti į neverdantį vandenį cepelinai išsileido, vietoj cepelinų išėjo košė.

Kai 1946 metų birželio 13 dieną buvo paleisti kaliniai iš Tauragės kalėjimo – Šiubartinės, tuomet iš kalėjimo pabėgo ir Vaclovas Augustinavičius, Mykolas, gimęs

1922 metais, kilęs nuo Vainuto, mokytojas. Jį priglaudė *Rolandas* savo būryje, davė *Džiugo* slapyvardį.

Tada moterų kameroje sėdėjo ir *Džiugo* sesuo Viktorija. Kadangi rusas, paleidęs kalinius, moterų kamerą atsisakė atidaryti, tai *Džiugas* pats atidarė kamerą, kurioje buvo jo sesuo, ir ją ištraukė. Šiubartinės kiemas buvo aptvertas aukšta tvora, tai *Džiugas* padėjo pirma seseriai perlipti tvorą, paskui perkopė pats.

Būryje *Džiugas* labai gerai užsirekomendavo. Apie jį man pasakojo brolis Izidorius. Sakė, kad iš šito vyro jie, kaimo vyrukai, daug ko galėjo pasimokyti, nes Vaclovas labai noriai su būrio vyrais dalijosi savo žiniomis.

Laisvalaikiu vienas žioplas partizanas vartė ginklą, apžiūrinėjo jį ir netyčia paspaudė gaiduką, ginklas iššovė. Kulka pervėrė Vaclovo krūtinę. Vyrai sujudo gelbėti, tačiau niekas negalėjo padėti. Žioplas partizanas laukė Karo lauko teismo, bet paskutiniai Vaclovo žodžiai buvo: „Prašau, nieko nedarykite jam, aš dovanuju“.

Viktoriją tuo metu mano brolis buvo nuvedęs pas mamą į kaimą.

Visi vyrai skaudžiai išgyveno šitą netektį. Tą pačią dieną rusai puolė stovyklą, partizanai nespėjo *Džiugo* nei palaidoti, nei paimti su savimi. Lavoną pakišo po egle ir užmaskavo šakomis. Rusai užėmė tuščią stovyklą, surado ir *Džiugo* lavoną. Nuvežė jį į Gaurę ir numetė ant gatvės. Kadangi vietiniai jo neatpažino, tai ilgai jis gulėjo ant gatvės, net šunys pradėjo apgraužinėti.

Augustinavičiai – Lietuvos patriotų šeima. Vienas Vaclovo brolis – Kostas Augustinavičius, gimęs 1923 metais, dirbo Vainute, gimnazijos raštinėje. Slapstėsi nuo okupantų. Žuvo 1946 metais. Jo kūnas ant gatvės buvo numestas Vainute, palaidotas Vainuto pelkėse.

Šiuo metu Viktorija Augustinavičiūtė-Juknevičienė gyvena Kaune.

***Pasakoja* ONUTĖ EIGERTIENĖ – ŠIMKUTĖ**

Užrašyta Jurbarkė
1999 m.

Mano mama Marija Šimkienė – Dirginčiūtė, Jono, gimė 1912 metais ūkininko šeimoje Buitkiškių kaime, Eržvilko valsčiuje. Šeima buvo daugiavaikė. Mama mokėsi Telviakų pradžios mokykloje. 1939 m., būdama dvidešimt septynerių, ji ištekojo už Antano Šimkaus. Jos tėvas Jonas Dirginčius nepritarė vedyboms, nes žentas Antanas buvo bežemis. Meilė nugalėjo. Negavusi jokio kračio, tiesiog pasmerkta Marija išėjo iš savo tėvo namų ir su vyru Antanu apsigyveno pas jo dėdę Matą Šimkų Balneliškių kaime. Jis vaikų neturėjo, todėl mielai priėmė jaunavedžius. Čia gimė dukra. Matyt, jauna šeima turėjo ateities planų, bet neramūs laikai griovė bet kokias svajones. Kaimyno išdavystė nutraukė jų jauną ir laimingą gyvenimą.

Tėvelis Antanas Šimkus, Petro, gimė 1914 m. valstiečio šeimoje, Lybiškių kaime, Skaudvilės valsčiuje. Turėjo brolių Joną. Mokėsi Varlaukio mokykloje. Mokslų nebai-

gęs tėvelis pas dėdę Matą mokėsi kalvio amato. Vėliau taip susiklostė gyvenimas, kad, patriotinių jausmų vedamas, jis pasirinko partizano gyvenimą. Jo pėdomis pasėkė ir mama, aš pasilikau pas Matą Šimką.

Aštuonioliktame Purviškių miško kvartale įsirengę bunkerį, apsigyveno jame keturiose: Antanas Šimkus-*Jazminas*, Marija Šimkienė-*Drebulė*, Fabijonas Norkus-*Daukantas* ir Pranas Undraitis-*Paganinis*. Apie jų partizaninę veiklą nelabai turiu ką pasakyt. Viena aišku, kad jie visais įmanomais būdais priešinosi okupantams. Mamos ir tėvelio ginkluotos rezistencijos kelias baigėsi 1950 m. gruodžio 12 d., kai tuometinis eigulys Augustas Šimboras išdavė jų slėptuvę. Žuvo pats išdavikas ir trys partizanai.

R. K. p a s t a b a: Kitur – Fabijonas Norkus-*Daukantas*, g. 1928 m. Globių k., Jurbarko vlsč., žuvo 1952 04 11.

Pasakoją Ona Mockutė

Šimką duktė Onutė, gimusi 1940 01 15, todėl nežino, kad jos tėveliai, visai mažytę ją palikę dėdei, išėjo į mišką. Kai tik susikūrė *Rolando* būrys, Šimkai buvo to partizanų būrio rėmėjai. Kartą pamiškės krūmuose Šimkus rado sušalusį, suvargusį vyrą – Undraitį. Parsivedė jį į namus, sušildė, numaudė ir priglaudė. Palaikė jį kelias dienas, o paskui, pakalbėjęs su *Rolandu*, atvedė Undraitį į būrį. Nuo tada Undraitis ir buvo *Rolando* būrio partizanas. Undraitis pastebėjo, kad nė vienas būrio vyras nenori būti virėju. Jis paprašė *Rolando* leisti jam būti virėju. Undraitis kilęs iš Šakių, buvęs pašto tarnautojas. Vyrai jam davė *Paganinio* slapyvardį. Laisvalaikiu jis rašė eilėraščius. Turėjo šautuvą, kurį vadino viensypiu.

Kai ryšio reikalais nueidavau į būrį, jis tuoj prisistatydavo su naujais kūriniais, žinojo, kad mėgstu poeziją, o jam, be abejo, trūko klausytojų. Man atėjus, *Rolandas* sakydavo: „Nepakalbėsim su *Genovaite*, kol nenutrūks paskutinė *Paganinio* styga“. Mudu, kaltai šypsodamiesi, sėsdavom ant kelmo, jis skaitydavo, o aš įdėmiai klausydavau. Gaila, neprisimenu nė vieno jo eilėraščio.

Undraitis kartu su Šimkais žuvo 1950 12 12 Globių miške, bunkeryje, išduotas Augusto Šimboro.

Puolant bunkerį, žuvo ir Šimboras. Jis buvo pašarvotas raudoname karste, o šeima tuoj perkelta gyventi į Jurbarką. Šimborienė dar kažko siekė, ji buvo atėjusi į Rudžių kaimą pas mano mamą Rozaliją Mockienę ir prašė perduoti laišką *Rolandui*. Mama griežtai atsisakė ir išsigynė, kad nepažįsta nė vieno partizano. Šimborienė puikiai žinojo, kad žuvusi Marytė Šimkienė yra mamos sesuo, kad jos sūnus Izidorius Mockus yra *Rolando* būrio partizanas. Šimborienė nenorėjo išeiti nieko nepėšusi, netgi piktai reikalavo perduoti laišką *Rolandui*. Mama irgi supykusi išrėžė: „Ar pati geruoju išeisi lauk iš trobos, ar reikės paimti šluotą?“ Supykusi Šimborienė išėjo pro duris.

Gimiau 1922 m. Panemunių kaime, Panemunėlio valsčiuje, Rokiškio apskrityje.

Mano vyro Henriko Danilevičiaus tėvas buvo Žemaičių bajorų kilmės, kilęs nuo Rietavo, todėl Žemaitijoje jis turėjo daug giminių – Telšių ir Tauragės apskrityse. Nepriklausomoj Lietuvoj jis dirbo policijoje. 1936 m. Kaune, gelbėdamas žmogų, pateko po traukinio ratais ir žuvo.

Kai mes 1944 m. liepos 3 d. su Henriku įregistravom santuoką, išvažiavom pas jo gimines pakviesti į vestuves. Apsistojom Tauragės apskrities Devynakių dvare pas Danilevičienę, kuri turėjo dvi dukras – Melę ir Alę. Kurį laiką pasisvečiavom, bet, kai ruošėmės grįžti atgal į Rokiškį, sužinojom, kad Aukštaitiją jau užėmė rusai. Taip mes ten ir pasilikome. Kai rusai užėmė ir Žemaitiją, tada jau neberūpėjo vestuvių puota. Panemunių kaime buvo sudeginti mano tėvų namai. Tik trumpam atvažiavom, pasimatėm su tėvais ir grįžom vėl atgal į Žemaitiją. Aš įsidarbinau Eržvilko ambulatorijoje ir gimdymo namuose medicinos sesele, o Henrikas įsidarbino Eržvilko gimnazijoje mokytoju. Henrikas buvo baigęs Kauno aukštesniąją technikos mokyklą.

Dar vokiečių okupacijos metais jis priklausė Lietuvos laisvės armijai (LLA), nors, kaip žinia, ta organizacija ir tuomet veikė pogrindyje.

Kiek žinau, jis buvo aktyvus tos organizacijos narys. Kai pradėjo mokytojauti, į organizaciją įtraukė nemažai patriotiškai nusiteikusių Eržvilko mokyklos mokytojų bei vyresniųjų klasių moksleivių. Į šią organizaciją, pamenu, buvo aktyviai įsitraukęs mokytojas Petras Ruibys, g. 1915 m. Ropynės kaime, Eržvilko valsčiuje. Vėliau jis irgi išėjo į mišką, turėjo *Žigo*, *Garbšto* slapyvardžius, buvo paskirtas Lydžio rinktinės vadu. 1946 metų sausio mėnesį buvo suimtas, bet birželio 13 d. pabėgo. Žuvo 1946 07 18 Purviškių miške kartu su Ona Mockevičiūte. Tuo metu Eržvilke mokytojavo ir Jonas Kubilius, vėliau tapęs Vilniaus universiteto rektoriumi.

Švietimo skyriaus valdžia Henriką ėmė kalbinti ir siūlyti naują mokyklos direktoriaus darbą, jeigu tik jis įstotų į komunistų partiją. Jis kategoriškai pasipriešino. Tada jau kito kelio neliko – teko išeiti į mišką. Kartu su juo į mišką pasitraukė ir keli vyresniųjų klasių mokiniai.

Kai Henrikas pasitraukė į mišką, mes vis dar susitikdavome, bet neilgai trukus išvažiavau į savo tėviškę, į Rokiškio rajoną.

Retkarčiais atvažiudavau į Žemaitiją, susitikdavom. Aš atvažiudavau į Varlaukio stotelę arba iki Batakių, ten ir susitikdavom. Henrikas buvo ypatingai atsargus, man apie gyvenimą miške nieko nepasakojo, nes žinojo, kad manęs irgi laukia areštas. Jis man dažnai primindavo: „Nežinosi, neturėsi ką pasakyt... Bus ir tau, ir man ramu“.

Kadangi aš grįžau į tėviškę, todėl labai norėjau, kad ir vyras būtų arčiau manęs. Ėmiau jį kalbinti grįžti į Aukštaitiją, nes jis per savo neapdairumą buvo patekęs į apygardos partizanų vadų nemalonę.

Kiek žinau iš jo pasakojimų, jis, neperspėjęs vietos partizanų, išvažiavo į Kauną parsivežti spausdinimo įrangos. Kaune per pažįstamus jam visa tai buvo parūpinta. Į Kauną jį lydėjo partizanas Vladas Švelnys-*Putinas* (buvęs Eržvilko stribas) ir Kleopas Trumpaitis-*Kudirka* (štabo ryšininkas). Henrikas Kauną gerai žinojo, kadangi ne vienerius metus praleido ten mokydamasis. Aš tuo metu irgi buvau kaip tik nuvažiavusi į Kauną. Prieš važiuodamas į Kauną, Henrikas pirmiausia per Raseinių pašto darbuotoją Kleopą Ambrazaitį paskambino kitam patikimam pašto darbuotojui Kaune. Taip per šituos „patikimus“ pašto darbuotojus informacija apie Danilevičiaus atvykimą pateko į MGB rankas.

Aš tuo metu buvau apsistojusi Liškiavos gatvėje, o mano teta Emilija Juškevičienė gyveno Raudonosios armijos (dabar – Savanorių) prospekte. Henrikas pirmiausia atėjo pas mane ir mudu kartu ėjome pas tetą. Pabuvom pas ją labai trumpai, grįžom atgal ir gatvėje pastebėjom stovinčius pulkelius po keturis, po penkis vyrus. Perspėjau vyrą:

– Bėk greičiau kur gali, aš eisiu į namus viena.

Jis iš pradžių dar lyg abejojo. Kai gerai prispyriau, pasileido per daržus tolyn. Už kelių metrų mane areštavo. Iškart nuvežė į Kauno saugumą, ėmė tardyt, klausinėt, su kuo ėjau. Kadangi dukra Vida buvo dar visai mažytė, sirguliuojo, tai aiškinau jiems, kad ėjau į vaistinę, o kas ėjo šalia manęs, nepažinau. Gyniausi kiek galėdama, bet vis vien jie mane išlaikė apie savaitę.

Supratau, kad buvome išduoti. Dar iš pradžių čekistai man sakė, kad aš ėjau su vyru ir jie atseit mano vyrą taip pat suėmė. Paleido jie mane, matyt, galvodami, kad ieškosiu vyro. Sekdami mane, jie tikėjosi sučiupti ir mano vyrą.

Kai mane paleido, nuėjau iki Soboro, pasėdėjau, pasimeldžiau. Supratau, kad esu sekama. Grįždama į namus sutikau tetą Juškevičienę. Ji pasakė, kad ir pas juos čekistai darė kratą, kad Henrikas saugioje vietoje, kad aš būčiau rami. Jos marti Henriką paslėpė pas pažįstamus. Švelnį ir Trumpaitį čekistai taip pat areštavo. Kai viskas aprimo, Henrikas grįžo.

Kadangi Trumpaitis buvo civilis, beveik nieko apie partizanus nežinojo, todėl nieko ir neišdavė, o Švelnys neišlaikė tardymo kankinimų ir išdavė daug žmonių. Kas mus Kaune išdavė, negaliu tiksliai pasakyti, bet žmogaus širdis visada kažką nujaučia. Kaimynystėje, kur aš buvau apsistojusi, gyveno kažkoks iš Viešvilės atsikėlęs Karalius. Jis dažnai pas mus ateidavo. Aš labai įtariu tą žmogų, bet garantuoti negaliu. Gal jis ir nekaltas, gal mano nuojauta mane apgauna. Šį faktą dar reikėtų patikrinti.

Kai vyras grįžo į mišką, jei ne Žemaitis-*Vytautas*, dar nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę. Žemaitis jį užstojo. Kai Švelnys pradėjo išdavinėti visus, pas žmones prasidėjo kratos, areštai. Daugelis ėmė įtarinėti, kad čia Danilevičiaus darbas, kad jis išdavė. Mat čekistai paleido gandus, kad Danilevičius užverbuotas. Dalis partizanų taip irgi manė. O kaip jiems įrodysi? Kaip paaiškinsi, kad esi nekaltas.

Tuomet Henrikas pasitarė su Žemaičiu ir, jo pasiūlymu, persikėlė į Aukštaitiją. Į Šimonių girią jie ėjo dviese su Juozu Leškiu-*Algiu* (Juozas Leškys, Antano-*Napalys*, g. 1922 m. Butrimuose, Jurbarko rajone. Nuo 1944 m. Girdžių būrio partizanas. Žuvo 1949 11 01 Šimonių girioje). Būrys juos lydėjo į būrį. Vienas būrys atlydi, perduoda kitam. Tokiu būdu jie ir atkeliavo į Šimonių girią. Kai jie atėjo kažkur netoli Pakruojo, aš buvau nuvažiavusi į susitikimą. Kai nuvažiavau į Pakruojį, buvo vasara. Kurį laiką jie dar pabuvo Stasio Kulio-*Briedžio* būryje Žaliosios girioje, netoli Panevėžio, po to persikėlė į Šimonių girią. Šimonių girioje mudu jau nebebuvome susitikę. Žuvo jis 1949 m. lapkričio 1 d. Aš tuo metu slapščiausi Pandėlio apylinkėse.

Vieną kartą buvau grįžusi į tėviškę. Virtuvėje skalbiau drabužius, kai kieme netikėtai pasirodė sribai. Labai išsigandau ir pagalvojau, kad dabar jau viskas. Įėję į vidų iškart ėmė visur kaišiot nosis, kažko ieškot, užlipo ant aukšto. Aplakstė, aplakstė visur ir išėjo. Vienas leitenantas lietuvis priėjo prie manęs ir pasilenkęs tyliai sušnabždėjo: „Nebūk namuose“. Daugiau nė žodžio. Duok, Dieve, jam sveikatos ir ilgo gyvenimo. Matyt, geras žmogus buvo. Nežinau jo pavardės, tik žinau, kad tuomet jis dirbo Panemunėlyje kažkokiu sribų viršininku. Po perspėjimo iškart pasitraukiau iš namų.

Paževiškių kaime, netoli Pandėlio, gyvena mano dėdė Kazys Blažiūnas, pas kurį aš lankydavausi, nes namuose dažnai darydavo kratas. Kaip jau minėjau, per karą mūsų namai sudegė, bet tėvelis pasistatė nedidelį namuką šalia sudegusių trobešių. Kad ir kaip vargingai atrodė mūsų gryčiukė, sribai niekada jos neaplenkdavo. Mano mažą dukrytę augino tėvai.

Gavau žinią, kad dukra susirgo. Atsikračiau visų baimių ir parvažiavau į tėviškę. Kai tik grįžau, atvažiavo Panemunėlio sribų viršininkas Gribakovas ir iškart mane areštavo. Nuvežė į Panemunėlio sribyną, palaikė apie pusantros paros ir išvežė į Rokiškio MGB.

Prasidėjo tardymai. Supratau, kad apie vyrą jie jau viską smulkiai žinojo. Aš aiškinau, kad esu netekėjusi, tuomet liepė pasakyti, nuo ko vaiką auginu. Mane suėmė be jokio asmens dokumento. Suėmė ir mano brolių Joną Jurgelionį, kurį nuteisė ir išvežė į Karagandos lagerius. Buvo areštavę ir sesers vyrą, bet vėliau paleido. Visus areštavo dėl mano vyro. Tardė mane labai žiauriai. Buvo visko, net nenoriu to prisiminti ir apie tai šnekėti. Rokiškio saugume tardė čekistas žydas, labai žiaurus žmogus: mušė, plaukus nuo galvos rovė, tyčiojosi. Kadangi dirbau medicinos sesele, tai kaltinimus kalnais vertė: kad aš gydžiau „banditus“, kad jiems padėjau.

Po to išvežė į Panevėžį, kad patvirtintų areštą, nes Rokiškyje, matyt, tokio „galingo“ prokuroro nebuvo. Vieną kartą nuvežė, bet arešto nepatvirtino, tada vėl vežė atgal, vėl tardė, vėl mušė, vėl vežė į Panevėžį. Po kurio laiko išvežė į Panevėžio kalėjimą, kuriame išlaikė aštuonis mėnesius, po to išvežė į Rusiją.

Išsikvietė iš kameros, paskaitė nutarimą pagal „osoboje soviesčianije“ (ypatingąjį pasitarimą) ir pasakė, kad man skiriama dešimt metų lagerio. Toks „teismas“ buvo.

Apie vyro Henriko Danilevičiaus žūtį sužinojau būdama Mordovijos lageriuose. Kartu su manimi lageryje buvo Elenutė Maželytė, kilusi iš Skapiškio apylinkių.

Ji žinojo, kad iš Žemaitijos buvo atėję du į Šimonių girią. Ji man ir pasakė, kad jie abu žuvo 1949 m. lapkričio 1 d. Šimonių girioje. Ji nežinojo, kad Danilevičius mano vyras. Kai mane tardė Rokiškyje, tardytojas Malikas nuolat žadėjo: „Kai užbaigsim bylą, pasakysiu, kur tavo vyras“.

Kai mane areštavo ir užvedė bylą, aš prisistačiau Jurgelionytės pavarde. Ta pavarde ir buvo vedama mano byla. Paskui pridėjo ir antrą pavardę – Danilevičienė. Kai mano bylą baigė, priminiau tam Malikui:

– Sakėte, kad pasakysite, kur Danilevičius. Dabar tardymas baigtas, tai pasakykite.

Malikas suraukė nosį ir išlemeno:

– Jį bandėm areštuot Jurbarkė, bet jis nepasidavė, bėgo ir buvo nušautas...

Aš net apsidžiaugiau, juk žinojau, kad nei Jurbarkė, nei Tauragėje seniai jo nėra. Pagalvojau, kad gal dar gyvas... Matyt, jie melavo, nenorėjo sakyti tiesos. Tuo metu jis jau buvo žuvęs.

Lageryje išbuvau šešerius metus ir keturis mėnesius. Mano dukrytę užaugino tėvai. Kai ji pradėjo eiti į mokyklą, ją pasiėmė sesuo Genutė, kuri gyveno Šilalėje. 1956 metų gegužės mėnesį grįžusi į Lietuvą, pirmiausia nuvažiauvau pas ją.

Pasakoja JOANA KERĖŽIENĖ – DIJOKAITĖ-ŽARA, REDA, LIONIA

Užrašyta Šiauliuose
1999 02 27

Gimiau Šiaulių rajone, Einoraičių kaime 1921 metais. Šeimoje augome trys vaikai: brolis Pranas ir dvi seserys – aš ir Eleonora. Aš buvau jauniausia. Tėvai turėjo 14 ha žemės. Mokiausi Lingailių ir Pakapės pradžios mokyklose.

Labai gerai prisimenu 1940-uosius metus, kai rusų armija užėmė Lietuvą. Tai buvo birželio 13 dieną, kaip tik per mano tėvelio vardadienį. Pakapėje vyko at-laidai, pas mus buvo svečių. Pro namus praskrido keli rusų lėktuvai – taip ir su-žinojom, kad Lietuvą okupavo rusai. Visi labai išgyvenom, nes tą rusiškąjį komu-nizmą mes įsivaizdavom kitaip. Kaimuose sklاندė gandai, kad reikės valgyti iš bendro katilo, kad visi miegos po viena antklode. O kai pamatėm jų kareivius, negalėjom atsistebėt: kojos iki kelių buvo apvyniotos tokiais skudurais, kuriuos vadino „obmotkėm“, kepurės į kepurės nepanašios – viršugalvy bokštelis, tarsi rusiškos cerkvės „cibulis“. Po kaimus tada jų nematėm vaikštinėjant, mes tuomet su jais nebendravom, matydavom juos ilsintis kur nors pulkais pakelėse ar mies-telių aikštėse.

Mūsų apylinkėje nebuvo vietinių žydų nei rusų, tik iš kitų teko girdėti, kad žy-dai bolševikus miesteliuose su gėlėmis sutiko. Tiesiog siaubinga nuotaika buvo apėmusi visus lietuvius, nežinojome, kas mūsų laukia.

(K – 59) **Antanas Jonikas-Rolandas**, nuo 1945 m. būrio vadas, žuvo 1947 05 24 Purviškių miške.

(1344) Grįžusi iš tremties **Marytė Valantiejtė-Motinėlė**, jos namuose buvo Batakių OS štabo būstinė, 1956 m.

(1345) **Rožė Teresė Jankevičiūtė-Jurgis**, *Migla, Smala, Ziga (Žalnieriuonienė)*, 1958 m.

(1297) Priekyje sėdi trise: **Alfonsas Šatkus-Dobilas**, Žalgirio būrio partizanas, žuvo 1950 05 07 Stirbaičiuose, Žygaičių vlsč.; **Jonas Altaravičius-Nykštukas**, Žalgirio būrio partizanas, žuvo 1951 m. Kvedaro sodyboje Kaupių k., Girininkų apyl.; **Juozas Bronius Bušininkas-Jurginas, Bijūnas, Marsas**. Stovi dviese: **Vladas Lukošius-Putinas, Mėnulis**, Žalgirio būrio partizanas, žuvo 1950 05 07 Stirbaičiuose; **Zigmas Stanislovas Šatkus-Šiaurys, Šaltis**.

(1296) **Juozas Bronius Bušininkas-Jurginas**, *Bijūnas, Marsas*, Žalgirio būrio partizanas, žuvo 1950 05 07 Stirbaičiuose.

(1299) **Zigmas Stanislovas Šatkus-Šiaurys**, *Šaltis*, Žalgirio būrio skyrininkas, žuvo penkiese 1950 05 07 Stirbaičiuose.

(1346) Partizanų ryšininkės: **Greičiūtė** iš Eržvilko, **Morta Valantiejiūtė-Pelėda (Gliebienė)** iš Eidintų k., Batakių vlsč., **Morta Šimaitytė-Vėjelis**.

(K – 50) Priekyje keturiese: **Jonas Nuobaras-Lyras**, **Juozas Kisielius-Genius**, **Genys**, **Antanas Bakšys-Klajūnas**, **Vladas Mišeikis-Taržanas**; (stovi) (?), **Juozas Palubeckas-Simas**, **Petras Stankus-Pranas**, **Gruodis**, (?), **Jonas Stoškus-Eimutis**, **Juozas Aksamitauskas-Jurgutis**.

(1320) **Ona Lešinskytė (Švedienė)-Akacija** su šuniuku **Aidu**.

(A – 1024) **Aleksandras Milaševičius-Ruonis**, **Jonas Nuobaras-Lyras**.

(K – 16) **Petras Balčiūnas-Pušis, Radvila**, *Pušies* rinktinės partizanas, 1951 m. Šilalės partizaninio r., Butigeidžio rinktinės vadas, žuvo 1952 11. Vieni teigia, kad sušaudytas pačių partizanų kaip išdavikas, kiti – sušaudė provokatorius Jonušas-Vilkas.

(A – 842) **Kazimieras Levickas-Dagys, Vytis**, žuvus Stoškui, paskirtas *Eimučio* būrio vadu, žuvo 1951 07 30 Obelyno miško 24-ame kvartale, išduotas Tauragės MGB agento *Keršto* kartu su keturiais partizanais; **Petras Levickas**, žuvo 1950 11. 1949 05 19.

(1317) Priekyje dviese: **Danielius Lukošius-Maironis**, *Žalgirio* būrio partizanas, žuvo 1950 08 08 Tyrelio miške, **Vincas Eičas-Laimutis**. Antrame plane: **Alfonsas Šatkus-Dobilas**, **Vladas Lukošius-Putinas**, *Mėnulis*.

(1446) Raudgirio partizanai: **Kajetonas Rudaitis-Kaziukas** ir **Jonas Bartkus-Vėjelis, Jonyla**.

(A – 1022) **Simas Jurgaitis-Baronas, Francas Gaubtys-Vytautas, Jonas Galminas-Putinas, Pranas Trijonis-Jaunutis, Leonas Laurinskas-Liūtas, Vincas Jakutis-Skaistgiris**, Butigeidžio rinktinės, Lelijos būrio vadas, žuvo 1948 12 25 V. Juknos sodyboje nelaimingo atsitikimo metu, **Pranas Kairys-Serbentas, Jonas Poška-Karklas, Vaclovas Norvaiša-Paulius, Algirdas, J. Bagdono būrio** partizanas, žuvo 1948 04 26 Girdiškės k., Šilalės r., **Jurgis Pancerna, Steponas Venckaitis-Bijūnas, Petras Vilnikas-Petras**, žuvo 1948 04 su V. Norvaiša. 1946 m. Velykos.

(K – 38)
Kotryna Dirmaitytė (Jonikienė) ir
Antanas Jonikas-Daktarėlis, Rolandas
 prieš bolševikų okupaciją.

(K – 11) **Bronė Žemgulytė-Lietuvaitė, Pušies,**
Radvilos rinktinės partizanė, žuvo 1950 02 15
 Aisėnų miške, Veiviržėnų vlsč.

(K – 52)
Marytė
Šimkienė-
Drebulė, Pušis
 iš Buitkiškių k.
 (Eržvilko vlsč.)
 ir **Domicelė**
Šimkienė.

(1331) **Kazimieras Auškalnis-Tauras**, Dariaus rajono, *Pušies* rinktinės, Geležinio Vilko būrio vadas. Žuvo 1949 08 10 Cipariškės k., Šilalės vlsč.

(1468) Raudgirio partizanai: **Petras Zaburskis-Svajūnas**, vokiečių tautybės partizanas, pasilikęs būryje nuo fronto, mirė po sužeidimo 1950 m. Šilaičių k., **Kajetonas Rudaitis-Kaziukas**, žuvo trise Butvilų k., Juozo Kmitos sodyboje.

(A – 836) Raudgirio būrio partizanai: **Eugenijus Kybartas-Vasaris**, žuvo 1956 07 25 Kupriškių miške (Kybartų šeimoje žuvo penki broliai), **Jonas Bartkus-Vėjelis, Jonyla**, žuvo 1953 10 12 Gedminuose, Kražių apyl., K. Peleckio sodyboje, išduotas MGB agentų *Zitos* ir *Gluosnio*. Kartu žuvo ir būrio vadas Andrius Kmita.

(1322) **Vincas Eičas-Laimutis**, Žalgirio būrio partizanas, žuvo 1950 m. Pakalpokio k.

(1457) **Petras Zaburskis-Svajūnas** ir **Kajetonas Rudaitis-Kaziukas**.

(A – 1006) Priekyje: **Juozas Jankauskas-Demonas**, nuo 1951 m. Tauro apygardos vadas, suimtas 1952 06 07, **Adolfas Ramanauskas-Vanagas**, **Antanas Rekešius-Vytautas**. Stovi: **Aleksandras Grybinas-Faustas**, **Petras Stankus-Gruodis**, **Juozas Palubeckas-Simas**, suimtas 1953 05 23, sušaudytas Butyrkų kalėjime Maskvoje 1954 12 02, (?). Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Pietų Sritį lydint į Šaskrydį 1949 02 04“.

(K – 86) **Genutė Stulgaitytė-Svėrė, Brigita, Milda**, kovojo Varpo būryje, sužeista 1948 12 03 per kautynes Plauginių miške. Mirė kankinės mirtimi nieko neišdavusi.

(K – 83) **Vacys Sinkus-Sakalas**, Kraujelio-Šturmo būrio partizanas, suimtas 1948 m., teistas 25-eriems metams.

(K – 84) **Janina Druceikaitė-Ramunė (Kazickienė)** Intos anglių kasykloje.

(A – 1008) **Vladas Mišeikis-Tarzanas**, žuvo 1951 03 19 Norkiškės bunkeryje Mažintuose, Batakių apyl. su žmona A. Gedutyte ir A. Žvirbliu, **Antanas Bakšys-Klajūnas, Kazimieras Ruibys-Eiva, Inžinierius**, suimtas 1951 08; antrame plane: **Jonas Urbšaitis-Žilius, Juozas Kisieličius-Genius, Vytautas Slapšinskas-Vytautas, Juodis**. Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Klajūno dalinio vyrai, Uranas 1949 10 20“.

(K – 25) **Antanas Kontrimas-Parama**, Dariaus rinktinės, A. Jonušo-Vilko būrio partizanas, žuvo šešiese 1952 01 21 Žadvainių miške (Rietavo vlsč.) su partizanais O. Juškiene, J. Oželiu ir kt.

(K – 30) **Antanas Pakalniškis-Žalgiris**, Dariaus rinktinės, Pušies štabo darbuotojas, A. Jonušo-Vilko būrio vadas, žuvo 1951 01 15 Skomantų k., Veiviržėnų apyl., Klaipėdos r.

(K – 74) **Juozas Dobilaitis-Motiejukas**, sužeistas 1946 06 13, mirė 1947 07 07.

(A – 979) Sėdi priekyje **Mėčius Orlingis-Ričardas**, Jono Žemaičio štabo apsaugos darbuotojas, stovi keturiese: **Jonas Žemaitis-Vytautas**, **Antanas Liesis-Idenas**, **Jonas Nuobaras-Lyras**, **Vytautas Gužas-Kardas**.

(1347) **Jonas Gaidauskas-Breivė, Guldenas, Kunigėlis** Taišeto lageriuose, 1955 m. Mirė 2004 12 27.

(1447) **Aleksas Jurkūnas-Gintaras, Valeras**, žuvo 1953 01 17 K. Ruko sodyboje Pažukų k., Kelmės r.

(1455) **Vytautas Eisinas-Žygandas**, žuvo 1948 03 22 prie Stulgių.

(K – 85) Intos lagerių kalinės (priekyje trys): **Kazė Toliušienė (Gervytė)** iš Baisogalos (gyvena Kaune), mokytoja **Barbora Stumbrytė** iš Žemaitijos, **Antanina Valeikienė (Jasiulytė)** (gyvena Panevėžyje). Antrame plane keturios: **Janina Kazickienė (Druceikaitė)** (gyvena Tauragėje), **Apolonija Mosiejienė (Šimkevičiūtė)** iš Raseinių, buvusi partizanų ryšininkė, **Elytė** iš Žemaitijos (mirusi), **Stasė Grubliauskienė (Metrikytė)** (gyvena Panevėžyje). 1956 05 08.

(1453) **Aldonos ir Vlado Mišeikių** vestuvės.
Aldona Mišeikienė – Gedutytė-Gegutė, Žibutė,
 žuvo 1951 03 19 Norkiškių bunkeryje Mažintuose,
 Batakių apyl. su vyru Vladu Mišeikiu-*Tarzanu* ir
 partizanu Algiu Žvirbliu.

(A – 976) **Aleksandras Milaševičius-Ruonis**, 1948 m. Jūros (Vakarų) srities ir Kėstučio apygardos vadas. Žuvo 1949 09 09; **Sergijus Staniškis-Litas, Viltis**, 1945 m. Palių partizanų junginio vadas, nuo 1946 04 09 – Pietų Lietuvos partizanų srities štabo skyriaus viršininkas, nuo 1946 07 10 – laikinas Pietų Lietuvos partizanų vadas, nuo 1950 01 19 – Nemuno srities vadas. Žuvo 1953 02 03.

(A – 1023) **Simas Jurgaitis-Baronas** (gydė sužeistą *Liūtą*) ir **Leonas Laurinskas-Liūtas**. 1948 07.

(A – 961) **Antanas Seneckis-Žaibas**, **Siaubas**, **Dikas**, **Rolando** būrio partizanas, žuvo 1951 m. prie Seredžiaus; **Bronius Liesis-Naktis**, poetas *Ėglis*, nuo 1948 m. liepos mėn. prisikėlimo apygardos štabo viršininkas, žuvo 1949 08 13 Užpelkės miške; **Aleksandras Milaševičius-Ruonis**; **Vytautas Gužas-Kardas**; **Mečius Orlingis-Vakaris**, **Ričardas**, A. Milaševičiaus adjutantas, Jūros sritys štabo apsaugos būrio narys (Mečio brolis Valius ir Valiaus žmona Stasė buvo MGB agentai, išdavė partizanų vadus, todėl 1949 10 18-19 buvo sušaudyti, partizanų KLT nuteisė ir Mečį mirties bausme, bet jam pavyko pabėgti, o 1956 m. buvo areštuotas MGB ir legalizuotas, (?).

(A – 1041) **Vacys Ivanauskas-Vytenis**, **Antanas Bakšys-Klajūnas**, **Aleksandras Milaševičius-Ruonis**, **Antanas Liesis-Idenas**.

(A – 1031) **Jonas Juozaitis (Paliokas)-Martinaitis**, **Melchioras Putelė**, žuvo 1949 12 17, (?), **Vladas Gudavičius-Vaišnoras**, **Radvila**, **Miškinis**, buvęs Montvilių girininkas, Butigėdžio rinktinės vadas, žuvo 1950 03 03 Ceikiškių k., Tauragės r., **Vytautas Slapšinskas-Vytas**, **Juodis**, suimtas 1952 m., 1994 12 03 mirė Šiauliuose. 1949 09 19.

(1472) **Edmundas Šarauskas-Ramutis**, žuvo 1951 m. Išlinčiškės (Išlynu) k., Stulgių apyl.

(A – 1043) **Albertas Norkus-Linksmutis, Vytautas Slapšinskas-Vytautas, Juodis.**

(A – 1030) Sėdi ant žemės penkiese: **Vladas Pečkauskas-Gegužiukas**, suimtas 1948 m. ir nukankintas Kauno kalėjime, **Albertas Norkus-Linksmutis, Jonas Nuobaras-Lyras, Vladas Mišeikis-Tarzanas, Pranas Strainys-Pranciškus**, žuvo 1948 09 15 Purviškių miške, Gaurės vlsč. Stovi šešiese: (?), (?), **Simas Gavėnia-Drąsutis**, žuvo 1948 09 15 Gaurės – Purviškių miške, **Steponas Žičkus-Vasaris, Benius**, nuteistas ir sušaudytas 1951 05 17, **Steponas Venckaitis-Bijūnas**, žuvo 1949 06 08 Kaziškės miške, **Julius Nakas-Gediminas**.

(A – 931) **Vladas Mišeikis-Tarzanas, (A – 1064) Albertas Norkus-Linksmutis ir Vladas Uranas, Kmita, Jonas Juozaitis (Paliokas)-Melchioras Putelė**, žuvo 1949 12 03.

(A – 1033) Raudgirio miško būrys. Priekyje dviese ant žemės: **Vytautas Jasulaitis, (Antanas Kmita?)**, stovi šešiese: **Andrius Kmita-Aušra, Aidas, (?), Edmundas Kmita-Evaldas, Jonas Bartkus-Vėjelis, Jonyla, Milda Živatkauskaitė, Jonas Juozaitis (Paliokas)-Martinaitis, Melchioras Putelė**.

(A – 1028) **Juozas Jankauskas-Demonas, Aleksandras Grybinas-Faustas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Urbonas (Urbantas) Dailidė-Tauras.** Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Pietų srities vadas ir Tauro apygardos vadas vyksta į Šaskrydį 1949 02 02“.

(A – 926) **Milda Živatkauskaitė**, kilusi nuo Stulgių, žuvusi, **Jonas Juozaitis (Paliokas)-Martinaitis, Melchioras Putelė** (kadangi jis buvo Palioko augintinis, daugelis jį vadino *Palioku*). Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: „Jonas žuvo 1949 12 03, Milda žuvo 1950 02 17. Raudgiriui prisiminti 1949 10 17“.

(A – 981) **Julius Nakas-Julius, Albertas Norkus-Linksmutis, Jonas Nuobaras-Lyras.**

(1460) **Antanas Jankauskas-Tonis**, suimtas 1953 01 17 K. Ruko sodyboje Pažukų k., Kelmės r. Tuo metu ten žuvo A. Bakšys, A. Jurkūnas ir E. Gendrolytė-Balanda. Ši nuotrauka buvo skirta motinai. Vorkuta. 1955 01 26.

(AK – 13) **Jonas Tolišauskas**, buvęs siuvėjas, Rolando būrio partizanas. Žuvo 1946 03 01 prie Nemakščių.

(AK – 15) **Bronius Tolišauskas-Grigas**, Rolando būrio partizanas, nuo 1944 m. būrio vadas. Žuvo 1946 09 prie Paupio.

(A – 919) **Jonas Nuobaras-Lyras**. Šiuo metu gyvena Juodupėje.

(A – 897) **Zigmas Jagminas-Kęstutis, Saulius**, Pavidaujo būrio partizanas, žuvo 1952 02 08 Butkaičiuose, bunkeryje prie Šaltuonos.

(A – 925) **Izidorius Mockus-Rikas, Jovaras**, Eimučio būrio partizanas, žuvo 1950 06 16 Eičių miške.

(K – 78) **Ona Staskevičienė (Dikšaitytė)** iš Kalniškių k., Eržvilko vlsč. ir **Marytė Pocienė (Lankutytė)** iš Dainių k., Jurbarko vlsč. 1946 m.

(A – 1037) *Vanagą* lydint į sąskrydį. Priekyje **Adolfas Kvedys-Girėnas, Jonas Petrauskas-Sarūnas**; stovi penkiese: **Antanas Rekešius-Vytautas** iš Pavidaujo būrio, **Alfonsas Kvedys-Jaunutis, Aleksandras Grybinas-Faustas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Urbonas (Urbantas) Dailidė-Tauras**, nuo 1949 m. Pietų Lietuvos srities štabo ūkio viršininko ir srities vado adjutantas, žuvo 1951 02 15 Prienų r., Jaunionių k., Talačkų sodyboje (trise susisprogdino). Išdavė šeimininkų dukrė.

(AK – 14) **Jonas Mockus-Ripka.**

(A – 1076) **Leonora Grigalavičiūtė-Remigija, Vida, Samana.**

(K – 81) **Bronė Vaitiekaitytė (Juškienė, Morkūnienė)**
Intoje. 1955 02 26.

(A – 923) **Krizostomas Labanauskas-Justas, Kunotas, Ladyga**, buvo paskirtas Kęstučio apygardos vadu, vėliau pažemintas pareigose ir paskirtas Birutės rinktinės vadu. 1951 01 MGB dokumentuose minimas jau kaip provokatorius, MGB agentas *Kalinauskas*. Pakeitęs pavardę, gyveno Švenčionėliuose, mirė apie 2003 m., **Vladas Montvydas-Zemaitis**, Žemaičių apygardos vadas.

(A – 883) **Konstantinas Gvildys-Žiedas, Karklas**, žuvo 1950 m. Gaurės miške.

(A – 1050) **Bronė Jokubauskaitė**
ir **Albertas Norkus-Linksmutis**,
žuvo 1949 06 08 bunkeryje Kaziškės
miškuose, Tauragės r. Kartu žuvo
apygardos vadas A. Mieliulis ir S.
Venckaitis.

(A – 849) **Juozas Kisielius-
Genius**, žuvo 1953 m. kovo mėn.
Kartupiuose, Varlaukio apyl.,
Vladas Mišeikis-Tarzanas.
1949 10 04.

(A – 941)
**Edmundas
Kmita-
Evaldas**,
mokytojas
**Stasys
Jarmala
(Vincas
Ulevičius)-
Briedis**,
**Audronis
(Audrūnas),
Andrius
Kmita-
Aušra**.

(AK – 08)
Raseinių
kalėjimas, kur
pokario metais
buvo tardomi,
kalinami,
kankinami ir
žudomi Lietuvos
laisvės kovotojai.
2002 02 17.

(K – 32) *Pušies, Radvilos* vadovaujamos rinktinės kovotojai: (priekyje du) **Petras Oželis-Jaunutis**, žuvo 1959 05 04 Buišiuose, Kvėdarnos apyl., **Jeronimas Gumuliauskas-Mindaugas**; (stovi) **Domas Striauka-Žvainys**, žuvo 1953 03 19 bunkeryje, **Vacys Rėbžda-Ramutis**, žuvo 1952 09 27 Švėkšninės miške, **Bronius Bačkauskas-Bijūnas**, žuvo 1955 m. Šerlaukyje, Stemplių apyl., **Zosė Kubiliūtė-Bitelė**, žuvo 1951 m. Šalpėnuose, Švėkšnos apyl. (nusišovė), **Bušienė**, **Genė Gumuliauskaitė-Danutė (Gailienė)**, buvo suimta, teista 1955 04 08, bet teismo metu paleista, **Mečys Bačkauskas-Kantas**, žuvo 1955 12 25 Misgirių miškelyje, Judrėnų vlsč., **Vacys Gailius-Trimitas**, žuvo 1952 09 30 Gvalduose pasaloje pas Dyglį, **Petras Balčiūnas-Pušis, Radvila**, rinktinės vadas, žuvo 1952 12.

(A – 878) **Vytautas Slapšinskas-Vytautas, Juodis.**

(K – 75) **Jonas Žičkus-Žiogas**, žuvo 1947 m. birželio mėn. Tadaušavo k., Eržvilko vlsč., **Juozas Mocius-Šviedrys**. Fotografuota Naujininkų k., Eržvilko vlsč.

(K – 58) Antano Joniko-Rolando laidotuvės Paupio kapinėse. Prie karsto stovi: (?), **Vytautas Gužas-Kardas**, **Zigmas, Galiandra**, Jūros srities štabo viršininkas, žuvo 1949 06 11 Kavadonių k., Skaudvilės vlsč., Bardausko sodyboje išduotas MGB agento **Radzevičiaus-Valiaus** Orlingio; **Henrikas Danilevičius-Vidmantas**, 1948 m. Kėstučio apygardos vadas, 1949 m. perėjo į Rytų Lietuvą, žuvo 1949 11 01 Kupiškio r., Šimonių girioje prie Denionių ežero, **Jonas Starkus-Maželis**, žuvo 1948 Žukaičiuose pas Žičkų, **Jonas Urbšaitis-Žilius**.

(AK – 04) **Jurgis Norkus**, buvęs partizanas ir ryšininkas. 2002 06 10, Tauragė.

(AK – 01) **Ona Dikšaitytė-Pijolka (Staskevičienė)**, Rolando būrio ryšininkė. 1954 m.

(AK – 05) Kelmėje pas partizanų ryšininkus ir rėmėjus Kalvaičius: **Juozas Kalvaitis** (miręs 2003 m.), **Joana Kalvaitienė** (mirusi) ir buvęs Vyčio apygardos partizanas **Jonas Kadžionis-Bėda**. 2002 06 10.

(AK – 07) Ką tik išėjęs iš lagerio **Polikarpas Būda-Aras**, 1955 m. Čiurbainuras, Karagandos sritis.

(AK – 02) Paminklas Bijotės kaime
(Batakių vlsč., Tauragės apskr.) buvusioje
J. Juknos sodyboje. 2002 m.

(AK – 09) Po daugelio metų susitiko buvusios sovietinių lagerių kalinės:
Stasė Narbutienė, Joana Dijokaitė – Kerežienė, Antanina Jasiulytė
– Valeikienė. 1998 m.

(AK – 06) **Zosė Bendikaitė-Mažas Kareivukas, Pušis (Agentienė)**, nuo 1946 05 Šalnos kuopos Tulpės būrio partizanė, su savo vaikaičiais (Vidgirių k., Tenionių sen., Šilalės r.). 2003 m.

(AK 16) Vorkutos lageryje buvę partizanai: **Ruikis**, buvęs Žemaičių apygardos laisvės kovotojas, **Juozas Valaitis-Čigonas**, buvęs stribas, bet vėliau (1945 m. spalio mėn.) su visa ginkluote perėjęs pas partizanus į buvusio Eržvilko stribų viršininko Boleslovo Misevičiaus-Gintaro būrį, **Antanas Kisielius-Mikutis, Vilius, Vasaris**.

(AK – 10) Susitikimas prie partizanų bunkerio Žemaitijoje. 1998 m. Buvusi Vyčio apygardos partizanė **Jadvyga Žardinskaitė, Laimutis Žemaitis, Nijolė Gaškaitė – Žemaitienė** ir buvusi Kęstučio apygardos partizanė **Bronė Vaitiekaitytė**.

(K – 5) **Joana Dijokaitė-Reda**
(**Kerėžienė**). Mirė 2004 05 19
Šiauliuose.

(AK 17) Buvę Intos lagerių kaliniai
Antanina ir Benius Valeikos ką tik
išėję į laisvę. Kaunas. 1957 m.

(K – 33) **Bronislovas Alūzas-Bedalis**, *Eimutis, Vokietukas, Beržas, Sakalas*, Žemaičių
apygardos vado V. Montvydo-Žemaičio adjutantas; **Vacys Ivanauskas-Vytenis**, *Gintautas*,
Leonas, Kęstučio apygardos štabo darbuotojas, žuvo 1951 02 10 Čepaičiuose, Rietavo vlsč.
kartu su A. Liesiu-Idenu, eidamas Vakarų srities vado pareigas, (?).

(AK – 12) **Albertas Norkus-Linksmutis**, Vytenio štabo apsaugos būrio, *Saturno* būrio partizanas, žuvo 1949 06 08 Kaziškės miške, Tauragės r.

(AK – 11) **Juozas Kasperavičius-Šilas**, *Visvydas*, nuo 1946 m. vasaros Jungtinės Kęstučio apygardos vadas, žuvo 1947 04 06.

(A – 1025) **Vacys Ivanauskas-Vytenis**, Vakarų srities vadas, **Aleksandras Mieliulis-Neptūnas**, Kęstučio apygardos vadas.

(A – 834)
Krizostomas Labanauskas-Justas,
Kunotas, Ladyga ir **Vytautas**
Kybartas-Dobilas, Krūmas,
Budrys, žuvo 1956 07 17.

(A – 882) **Stasys Milkintas-Maršalis**, žuvo
 1951 m. Užžalpiuose, kartu žuvo A. Šležas,
 jo brolis Juozas ir žmona Jadvyga, **Juozas**
Milkintas-Riteris. 1949 10 08.

(A – 1065) **Aldona Norkutė**, *Vytenio*
 būrio ryšininkė, ir **Pranas Kairys-**
Serbentas.

(A – 875) **Vladas Mišeikis-Tarzanas, Uranas, (Antanas Kmita?), Jonas Juozaitis (Paliokas)-Martinaitis, Melchioras Putelė, Edmundas Kmita-Evaldas**, 1961 m. spalio mėnesį išduotas nusišovė Vejose, Karklėnų apyl.

(A – 952) **Stasys (kitur – Pranas) Undraitis-Paganinis, Rolando būrio partizanas, virėjas**, žuvo 1950 12 12 bunkeryje Globių miške, Žindaičių apyl., Jurbarko r., **Stefonas Venckaitis-Algis**.

(A – 928) (?), *Vladas Mišeikis-Tarzanas*, *Jonas Juozaitis (Paliokas)-Martinaitis*, *Melchioras Putelė*, *Stasys Jarmala-Briedis*, *Audrūnas*, Eržvilko gimnazijos direktorius, dirbęs Vinco Ulevičiaus pavarde. Suimtas 1949 07 02 pabėgo pas partizanus, žuvo 1949 10 02 Eimantuose, prie Pašaltuonio.

(1464) *Jonas Grybas-Kariūnas*, žuvo 1955 m. Gerčalių k., (?), *Kostas Norvilas-Aktorius*, žuvo 1950 m. prie Karklėnų.

(1309) Nežinomas Žalgirio būrio partizanas.

(AK – 03) Buvęs partizanas
L. Laurinskas-Liūtas Tauragėje prie
 paminklo Šiubartinės kieme, kur 1944
 – 1954 m. buvo užkasami nukankinti
 Lietuvos laisvės kovotojai. 2002 06 11.

Nuotraukas pateikė ir suteikė informaciją apie jose
 įamžintus žmones, padėjo juos identifikuoti

Antanas Kisieliū
 Petras Pocius
 Ona Gutauskienė – Kriščiūnaitė
 Joana Kerežienė – Dijokaitė
 Juzefa Narbutienė
 Stasė Narbutienė, Misiukienė
 Juozas Mocius
 Jonas Gaidauskas
 Vytautas Smitrius
 Stasė Želnienė – Tolišauskaitė
 Eugenija Eņukson – Ivanauskaitė
 Polikarpas Būda

Aleksandra Rosenienė – Bartkutė
 Leonora Rubinė – Grigalavičiūtė
 Janė Kazickienė
 Ona Dobilaitytė
 Ona Švedienė – Lešinskytė
 Jonas Osgirdas
 Leonas Laurinskas
 Pranas Rindokas
 Albina Paukštienė – Augustytė
 Kėdainių kraštotyros muziejus
 Edvardas Dirmeikis

1941 m. prasidėjo trėmimai į Sibirą. Tarp lietuvių irgi atsirado išdavikų, ypač iš asocialių šeimų. Jie labai greitai pavirto visokiais komjaunuoliais, aktyvistais ir kitokiais sovietinės rusų valdžios klapčiais.

Kai prasidėjo karas, 1941 metais birželio 22 dieną, rusų „nenugalimoji“ armija nešė „obmotkes“ iš Lietuvos net neatsigręždama. Atėjus vokiečiams, netrukus sužinojome, kokių baisių bolševikai pridarė Lietuvoje. Nuvažiavę į Šiaulių muziejų, išvydome ant sienų iškabintas Rainių miškelio žudynių nuotraukas. Pasidarė baisu. Žinoma, tada mums atrodė, kad vokiečiai mus išgelbėjo iš raudonosios hidros nagų, mes iš pradžių juos vadinome išvaduotojais. Nors, kaip vėliau paaiškėjo, jie irgi nebuvo mūsų draugai – uždėjo dideles prievoles, kurias ūkininkai privalėjo atiduoti, mes slėpėm keturių žydų šeimą, kad nesušaudytų. Tie žydai buvo mano tėvelio pažįstami, gyveno Bazilionuose, turėjo namą ir Šiauliuose, turėjo malūną.

Mačiūnuose vokiečiai pastatė barakus, aptvėrė tvora ir ten privežė žydų. Mudu su tėvuku dažnai važiuodavome į Šiaulius, mama įdėdavo duonos kelis kepalus, tai pro šalį pravažiuodami duoną mesdavom žydams per tvorą, žinojome, kad jie badavo, gelbėjome juos. Vieną kartą pasitaikė tokia proga: tėvas susitiko su pažįstamu žydu Izraeliu Noiku, kuris ėmė prašyti, kad tėvas jį su šeima kaip nors paimtų ir pas save priglaustų. Tėvas grįžo į namus, susikvietė mus visus ir ėmė klausti, ką dabar daryt, nes žydas labai prašė, tiesiog verkė, nes nujautė, kad juos greit sušaudys. Nutarėme, kad reikėtų gelbėti. Bučiūnuose gyveno toks kalvis Kabaila Petras, gerai jį pažinojo mano tėvukas. Jie susitarė abu, kaip tuos žydus išvaduot. Buvo labai tamsi naktis. Kabaila nuėjo į stovyklą, nugirdė sargybinių, išplovė tvoroje skylę ir išsivedė tuos žydus. O prie Rėkyvos kapinaičių pasiruošęs jų laukė mano tėvukas. Taip jis atsivedė žydų šeimą: tėvą Izraelį Noiką, motiną Rožą, trylikos metų sūnų Leiškį, arba lietuviškai Leoną, ir dukrą Zlatkę, lietuviškai Zosę, apie vienuolikos metų. Tie žydai apsigyveno pas mus. Namas buvo dviejų galų. Tame gale, kur negyvenom, buvo atitvertas dar vienas nedidelis belangis kambariukas, kuriame vasarą laikydavom mėsą. Ten mes juos ir įleidom gyventi. Per dieną jie tūnodavo užsidarę, o naktį išleisdavom pavaikščioti, patys saugodavom, kad kas nepastebėtų. O vieną kartą net krata buvo, bet jų nerado. Aš manau, kad tik Dievas juos išgelbėjo. Buvo šalta žiemos naktis. Mes su mama skalbėm drabužius, virinom, garų buvo pilna gryčia. Netoliese prasikirtom eketę, aš nešu karštus skalbinius ir skalauju eketėje, tėvelis iš tvarto buvo išleidęs arklius ir viduje lygino mėšlą. Atėjau prie eketės, atsisuku atgal, žiūriu – į kambarį pro duris jau vokiečiai eina. Nubėgau pas tėvelį, pasakiau, kad septyni vokiečiai atėjo gryčion, liepiau jam eit pas kaimynus, o aš nuėjau į kambarį. Mes žinojom: jeigu ras žydus, ir juos, ir mus sušaudys. Nueinu į kambarį – pilna garų, mama laksto po kambarį, sodina vokiečius už stalo, jie patenkinti susėdo. Tada mes iš visų stalčių ėmėm traukti dešras ir sūrius, dėjom ant stalo ką tik turėjom. Aš dar atnešiau ir pastačiau valstybinės degtinės butelį. Jie vis klausia, kur šeimnininkas. Pasakiau, kad kažkur išėjęs. Jie sako:

– Mes matėm, lyg jis aplink tvartą vaikščiojo.

Užginčijau, kad ten aš vaikščiojau, ne šeimnininkas. Jie užvalgė, padėkojo, sako:

– Mes dar turim nueiti pas kaimyną.

Ir išėjo. Tėvukas tuo metu grįžo atgal į namus. Kai tik jis parėjo, vėl vokiečiai iš paskos prisistatė. Apsidžiaugė, kad tėvuką rado, ir iškart paklausė, ar jis pažįsta Kabailą. Tėvukas pasakė, kad pažįsta. Su vokiečiais buvo ir vienas lietuvis. Jis sako:

– Va čia mums trūksta tokios geležies, mes norim padaryt kratą.

Tėvukas nieko prieš, sako: darykit. Tarp kitko, tėvukas buvo labai drąsus žmogus, tą jo savybę iš dalies gal ir aš paveldėjau. Pasitarė, nuo ko pradėti daryti kratą, sutarė – nuo daržinės. Įėjo į daržinę, visas pakampes apvaikščiojo, nieko nerado. Nuėjo į tvartą, užlipo ant lubų, sugrįžo į namą, užlipo ant aukšto, ten apžiūrėjo ir pagaliau suėjo į tą galą, kur buvo žydai. Aš stoviu ir kalbu mintyse maldą: „Marija, suteik mums pagalbą! Viskas, mes pražuve!“ Prieš tai kamarėlės duris buvau užrakinusi, įkalčiau vinį, ant jos užkabinau elektros laidų ritinį, o prie durų dar pastačiau 50 litrų didelį vyno butelį. Vokiečiai tuoj ėmė tikrint, koks čia vynas, klausia, iš kur tas elektros laidas, norėjo dar pajudinti butelį, aš jiems sakau: „Nelieskit, dabar rūgsta, gali sprogti“. Atkimšau butelį, atnešiau žarnelę, pradėjau leisti vyną. Net nepaklausė, kodėl ant tų durų spyna uždėta, apsisuko ir išėjo visi. Sugrįžo atgal į tą kambarį, kur juos vaišinom, dar padėjom valgyt, pastačiau vyno butelį, surašė aktą, kad nieko nerasta. Vokietis sako:

– Mes gyrėm šeimnininkes, kad skanios dešros ir duona skani, o dabar matėm, kokios gražios kiaulės tvarte, bet nebijokit, apie jas mes niekam nesakysim...

Kai išvažiavo, nuėjau, atrakinau kambarėlio duris, žydai prieš mane puolė ant kelių sakydami:

– Tu – Angelas Sargas!

Jie prašė, kad mes jiems leistume išeiti, nes suprato, į kokią padėtį mus įstūmė, bet aš pasakiau:

– Kaip bus, taip ir bus. Laukai apsnigti, kur jūs dėsitės. Kaip gyvenot, taip ir toliau gyvenkit.

Buvo ir daugiau atvejų, kai teko slėpti tuos žmones nuo svetimų akių, bet baisiausia buvo šita krata.

Kai jau ėmė artėti frontas prie Lietuvos, sesuo su savo šeima persikėlė gyventi pas mus, tada jau slėpėm ir nuo sesers šituos žydus, bijojom, kad kam nors neprasitartų, nes jos vaikai buvo maži, o vaikai lieka vaikais, jiems burnyčių neužriši. Tada ant tvarto prikrovėm šiaudų iki pat stogo, o toliau palikom tuštumą, į tą tuštumą juos patalpinom. Tvarto lubose buvo kiaurymė, per ją paduodavom maistą, taip juos maitinom. Kai, būdavo, visi susėda valgyti, tada aš arba mama į kibirus įdedam maisto ir nešam į tvartą. Buvo sutartas ženklas. Su pagaliu padaužom į sieną, jie landą atidaro, ant kartelės su vinimi užkabina kibirą, jie užsitraukia.

Taip jie pas mus išgyveno apie pusantrų metų. Kai atėjo rusai, mes juos išleidom, palydėjom per miškelį. Jie mums padėkojo ir išėjo. Kurį laiką jie gyveno Šiauliuose,

atvažiuodavo ir pas mus, mes pas juos nuvažiuodavom. O 1946 metais jie pabėgo iš Lietuvos į Lenkiją, po to į Vokietiją. Jie vadino ir mane kartu su jais važiuoti. Vienoje mašinoje važiavo tėvas ir dukra, o kitoje – motina ir sūnus. Tėvas su dukra pravažiavo, o tą mašiną, kurioje važiavo motina su sūnumi, sulaikė pasieniečiai ir pasodino juos į kalėjimą. Sūnus, kaip nepilnametis, už pabėgimą gavo metus, o motina – dvejus metus. Po lagerio tėvas motiną išsikvietė į užsienį, o sūnus taip ir liko Šiauliuose. Grįžusi iš lagerio, aš jį dar buvau sutikusi. Po to jis gyveno Vilniuje, paskui irgi išvažiavo į užsienį. Taip mūsų ryšiai ir nutrūko.

Karo metu ties mūsų tėviške ėjo trečioji fronto linija. Privažiavo tankų, daug visokios karinės technikos. Kadangi jau buvo ruduo, rusų tankai sau kelių nesirinkdavo, riaumodavo tiesiai per daržus, per vasarojų, per miškus. Gražūs didžiuliai burokai buvo užaugę, morkos – viską ištrypė. Nors visai čia pat ėjo kelias, ne, keliu nevažiavo, tarsi keršydamis traiškė visas rudens gėrybes. Tada prisiminiau, kaip 1941 metais trisdešimt vokiečių kareivių atėjo prie šulinio arklių pagirdyti. Vorele vienas paskui kitą per laukus, nė daigelio nenumynė, gražiai vagomis prajojo.

Iš mūsų kaimo, iš apylinkės labai daug jaunų vyrų išėjo į miškus. Pradėjo jie pas mus užeidinėti. Pirmą kartą užėjo išsimaudyti pirtyje. Taip ir užsimezgė mūsų ryšiai su partizanais. Ateidavo Kraujelis Dominykas-Šturmas, Jonas Belaglovas-Algis, Žydrūnas, vėliau paskirtas Kęstučio apygardos Vytauto Didžiojo rinktinės vadu (žuvo 1947 02 16).

Jis ir buvo mūsų apylinkėse pirmojo partizanų būrio organizatorius. Su juo kartu būrį organizavo ir Putramentas Leonardas-Vėjas, Levickas Zigmas. Tai buvo patys pirmieji Dukto miško partizanai. Jų veiklos zona apėmė Einoraičių, Giedrių, Pakapės, Gankių kaimus. Iš pradžių būryje buvo apie 60 vyrų. Miško stovykloje kūrendavo laužą, kai dūmai rūkdavo, mes kaime matydavom.

Artėjant žiemai, išsiskirstė į mažesnius būrelius, nes toks didelis būrys negalėjo prasimaitinti. Vieni keliavo iš gryčios į gryčią ir taip maitinosi, kiti pasidarė bunkerius miškuose.

1945 metų rudenį pirmiausia žuvo Levicko būrys, kartu žuvo ir pats būrio vadas Putramentas.

1946 metų sausio mėnesį ties Giedrių kaimu žuvo Arbužas Antanas-Eiva, Putramento svainis. Čekistai varė žmones vežti žuvusiųjų. Partizanų ryšininkę Krikščiūnaitę Vitaliją pasodino ant lavonų ir vežė į Šiaulius.

1947 metų vasario 16 dieną žuvo septyni Jono Belaglovo partizanai, tik trys gyvi liko, jie tuo metu buvo išėję iš būrio. Tris paėmė sužeistus. Tamošaitį Antaną užmušė betardydami Pakapėje, o kitus du nuteisė: Sebastijoną Steponą-Bedalį iš Šiaulių miesto 25-eriems metams ir Steponavičių Steponą nuo Šiaulėnų, kurio tikroji pavardė buvo Juodkasis, irgi 25-eriems metams.

Apie Kurtuvėnus veikė Navicko-Vilko būrys.

Kai žuvo Vytauto Didžiojo rinktinė, po to vėl pradėjo burtis naujas būrys, kurį Dukto miške organizavo Raziulis Stasys-Mažylis, Naras. Tada, apie 1947 metų rug-

pjūčio mėnesį, pas mus iš Žemaitijos atvažiavo Petras Bartkus-*Dargis*, Žemaitis, dar keli būriai buvo susirinkę, mūsų daržinėje vyko susirinkimas. Buvo tariamasi įkurti Prisikėlimo apygardą. Rudeniop Petras Bartkus pas mus dažnai ėmė lankytis. Mūsų sodyboje buvo įkurtas partizanų ryšio punktas. Atvažiuodavo ryšininkės Leonora Grigalavičiūtė-*Vida*, Marytė Mikšytė-*Babūnė* iš Šiaulių, Rožė Jankevičiūtė-*Migla*, *Smala* ir kitos, kurių pavardžių aš jau nebepamenu. Jos susitikdavo čia su Bartkumi, atveždavo įvairius dokumentus, kuriuos aš perduodavau partizanams. Prisikėlimo apygardos štabas buvo Einoraičių kaime.

1948 metų vasario 16 dieną netoli Kelmės žuvo Kraujelio būrys. Rusus atvedė provokatoriai. Jie traukėsi persekiojami, bet žuvo pats Domas (Dominykas) Kraujelis, jo žmona, o trys buvo paimti sužeisti: Bronė Juškienė-*Žilvitė*, Vincas Sinkus-*Sakalas* ir Alfonsas Jaras-*Jaunutis* (kitur – *Gintaras*). Juškienė, neištėvėrusi kankinimų, pradėjo išdavinėti. Išdavė kelis kaimynus ryšininkus. Bartkus sužinojo, kad mane turi areštuoti, bet per klaidą areštavo kitą ta pačia pavarde.

Naktį atėjo ryšininkas ir pasakė, kad jie laukia manęs Dukto miške, kad aš kuo greičiau išėčiau iš namų, nes rytą mane gali areštuoti. Pasitariau su tėveliu, nes mama jau buvo mirusi. Tėvelis patarė eiti į mišką. Apsirengiau ir išėjau. Buvo daug sniego prisnigta, šviesi mėnesiena. Kaip šiandien pamenu, nuėjau į mišką, manęs jau laukė ant sutartos miško kvartalo linijos Bartkus su kitu partizanu. Jie palydėjo mane pas žmones Dukto miške, pas juos pernakvojau. Rytą jie vėl atėjo, dar pas kitus žmones nuvedė, ten pabuvau. Paskui pradėjom šnekėtis, kad ilgiau taip pas žmones aš negaliu blaškytis, kas nors praneš, ir areštuos mane. Aš paprašiau, kad jie man duotų kokį darbą. Tada mane Bartkus išsiuntė į Kęstučio apygardos štabą dirbti ryšininke.

Buvo jau 1948 metų vasario mėnuo. Nuvažiavau traukiniu iki Viduklės, po to atsiradau netoli Eržvilko. Su savimi vežiausi Bartkaus parašytą rekomendacinį laišką, be to, jis nurodė, kur apsistoti. Nuvažiavau pas Grigalavičiūtę. Ji mane nuvedė į Birutės rinktinę, kuriai tada vadovavo Edmundas Kurtinaitis-*Kalnius* (kilęs iš Didvėjo kaimo Raseinių rajone, buvęs Alėjų mokyklos mokytojas, žuvo 1949 06). Štabo būryje buvo apie devynis vyrus. Štabas dislokacijos vietas dažnai keitė, kėlėsi iš vieno miško į kitą. Stovyklavome Drimbelinės miške, Paupio miške, Jukainių miške, Virtukų miške, Pašešuvio – Molavėnų krūmuose (čia žuvo Kurtinaitis), Plauginių miške. Šie miškai buvo Raseinių ir Kelmės rajonų ribose – Nemakščių, Kražių, Stulgių, Paupio, Alėjų valsčių teritorijose. Tai Kęstučio apygardos, Birutės rinktinės veikimo zona. Iš čia aš važiavau į apygardą, į tėvūnijas, keliavau su visokiais reikalais. Reikėdavo parūpinti batams odos, uniformoms medžiagos.

Teko man su partizanais kartu ir miške pabūti, su jais pavaikšėti po apylinkes. Kurtinaitis tada buvo mūsų rinktinės vadas. Jis buvo labai geras. Visada atsiminsiu jo žodžius, kai mane išlydėdavo į užduotį. Palydėdavo iki pamiškės ir pasakydavo:

– *Reda*, mes tave išleidžiame tarp plėšriųjų vilkų ir laukiame sugrįžtant nugalėtoja.

O kai grįždavau, su šypsenomis pasitikdavo, mačiau, kaip jų veiduose švytėjo laimė, kad neįkliuvau, kad viskas gerai baigėsi. Mano priešpaskutinis slapyvardis buvo *Lionia*, paskutinis *Reda*, o žmonės, pas kuriuos užeidavau, mane vadino *Janina*.

Pas Šadulskius nuo 1948 metų buvo partizanų ryšio punktas. Kai buvę partizanai, ryšininkai jau grįžo iš lagerių, pas Šadulskius pradėjom susitikinėti, čia tuomet dažnai lankydavosi ir Labanauskas.

1948 metų gegužės mėnesį mane partizanai pasiuntė į Kražių apylinkes, kadangi tas kraštas taip pat priklausė Kęstučio apygardai. Pėsčia ėjau per Kuprės mišką ir nuėjau netoli Kražių pas ryšininką Vanagą (tik nepamenu, ar jo tokia pavardė buvo, ar slapyvardis). Iš vakaro susitikau su tos apylinkės partizanais, atidaviau paketą ir likau nakvoti pas Vanagą. Paryčiui sodybą apsupo rusų NKVD garnizonas. Kadangi atėjau su tikrais savo dokumentais, spėjau šeimininkui pasakyti vardą, pavardę, iš kur aš, kad atvažiavau pas juos kaip pas gimines. Tai buvo svarbu, kad tardymo metu mūsų parodymai sutaptų. Atėję gryčion rusai iškart ėmė klausinėti šeimininko apie mane. Šis jiems pasakė mano vardą, pavardę. Po to mane apklausė, aš irgi tą patį pasakiau, paaiškinau, kad atvažiavau į svečius pas gimines, bet vis dėlto jie mane išsivarė ir Kražių stribyne išlaikė dvi paras. Patardė, pastumdė, bet aš vieną ir tą patį jiems aiškinau, tad vakarop paleido. Grįžau atgal pas tuos pačius žmones, šeimininkas per tą laiką jau buvo pranešęs partizanams, kad mane areštavo. Jis manęs nebeapnakvindino, nuvedė į mišką pas partizanus, kurie tuo metu buvo apsistoję netoli Karklėnų. Pabuvau pas juos kelias paras, po to mane nuvedė į kitą būrį netoli Kelmės. Kelmės partizanai susisiekt su mūsiškiais, ir iš ten grįžau atgal į namus. Man keista buvo, kad jie manęs neįtarė, jog aš galėjau būti užverbuota, nes tada tokių atvejų jau pasitaikydavo. Toliau dirbau ryšininke.

Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį dviračiu nuvažiavau pas vieną savo giminaitę. Ji iš kažkur gaudavo batams odos. Prisikroviau pilną krepšį odų ir grįžtu atgal. Kelmėje nutariau atlikti dar vieną užduotį. Pastačiau dviratį, einu pėsčia per miestelį ir susitinku vieną ryšininką, kuris, matyt, mane būryje buvo matęs, bet jau buvo užverbuotas. Jis su manimi pasisveikino, netrukus prie manęs prisistatė du vyrai, ėmė šnekinti. Einu išdidžiai ir nesiveliu į jokias kalbas. Tada vienas iš jų išsitraukė pažymėjimą ir pareikalavo eiti kartu su jais.

Nuvarė į stribyną ir ėmė tardyti. Reikalavo pasakyti, kur partizanai, kaip aš čia atsiradau ir kokių tikslu. Ėmiau aiškinti, kad atvažiavau iš Kauno, buvau pas gimines, turguje nusipirkau batams odos, o kadangi niekada nesu buvusi Kelmėje, tai ir išlipau apsidairyti, įdomu apžiūrėti miestelį. Visa laimė, kad aš dar nebuvau nuėjusi tenai, kur turėjau nueiti. Čekistas sako:

– Mes skambinsim į Šiaulius.

Aš jam sakau:

– Skambinkit.

– Mes tave vešim į Šiaulius.

– Tada man dar geriau bus, už nuvežimą nereikės mokėti, – sakau jam. – Ten dirba mano draugai, o jūs gausit papeikimą...

Patardo, patardo ir vėl kažkur išeina, o aš sėdžiu ant grindų. Kambary jokios kėdės nei suolo, tik stalas. Susijuosusi buvau tokiu plačiu diržu, kuriame buvo įsiūtas labai svarbus raštelis. Kai čekistas nematė, aš atsargiai atardžiau slėptuvę dirže, ištraukiau raštelį, įkišau į burną ir suvalgiau. Vakare, prieš pat saulėlydį, mane pasišaukia ir sako:

– Išleidžiam tave, bet Kelmėje daugiau nesirodyk!

Atidavė tuščią krepšį, ir keliauk sau. Jeigu pareikalaučiau, kad man gražintų odas, jie, ko gero, mane suimtų, kadangi buvau paieškoma. Nutariau paaukoti odas, bet išnešti sveiką kailį. Nieko jiems nesakiau, tik galvojau: kaip reikės grįžti, jei dviratis paliktas visai kitame miestelio gale. Einu ir vis dairausi, ar nesivedu „uodegos“ paskui save. Atrodo, kad niekas neseka. Nuėjau, pasiėmiau dviratį ir parvažiauvau. Kurtinaičiui papasakojau, kas buvo man atsitikę. Nebeatvežiau nei odų, nei laiškelių, bet Kurtinaitis buvo korektiškas žmogus, jis neturėjo jokių priekaištų. Žinoma, tada nežinojau, kad čekistai iš mūsų žmonių buvo užverbavę tiek daug šnipų.

1949 metais tarp Ariogalos ir Radviliškio vyko visų Lietuvos partizanų vadų susitikimas. Man teko garbė keliauti kartu su Adolfu Ramanausku ir Aleksandru Grybinu-*Faustu* į tą susitikimą. Kažkur toliau vietiniai partizanai net buvo juos sulaukę, manė, kad jie provokatoriai.

Mes su savo štabu juos pasitikom ties Eržvilku. Apie jų atvykimą mums buvo iš anksto pranešta. Atėjo su dviem palydovais – Urbantu Dailide-*Tauru* ir Juozu Jankausku-*Demonu*. Tiesa, prieš tai buvau nuvykusi į Prisikėlimo apygardą ir ten sutarėme su Bartkum, kaip, kokiomis aplinkybėmis atves šituos vyrus. Tada Bartkus mane paskyrė šios kelionės ryšininke. Mano uždavinys buvo tarp būrių nustatyti ryšį, kad vieni sutiktų, kiti palydėtų, kad parūpintų nakvynę ir t. t.

Pirmą naktį važiovome rogėmis miškais, buvo labai daug sniego. Kartu važiovo ir du mūsų štabo vyrai: Antanas Jonušas-*Skudutis* ir Bronius Navardauskas-*Papartis*. Ta kelionė atmintyje liko visam gyvenimui. Nors ir spaudė šaltukas, bet visi su pakilia nuotaika, gerai nusiteikę lėkėm rogėmis miškais, nuo eglių ant mūsų galvų krito sniegas, o mes buvome laimingi kaip niekada. Važiovome pro Lyduvėnus, pro Šienlaukį, pro Šiaulėnus Radviliškio link, tik naktį. Dieną, būdavo, juos palieku dienos pas žmogų, o pati važiuoju toliau pas kitus partizanus pranešti jiems apie atvykstančią vadovybę, kad ateitų jų pasitikti. Žodžiu, kelionės maršrutas jau iš anksto buvo numatytas. Atlydėjau juos iki Prisikėlimo apygardos, perdaviau Bartkaus žiniai, o pati grįžau traukiniu atgal į Kėstučio apygardą.

1949 metų rugpjūčio 16 dieną dienojom Drembelinės miške. Iš mūsų tada išėjo Stasys Narbutas ir dar trys vyrai, mes likome septynios. Tik praejus atėjo ir pranešė, kad miškas apsuptas rusų kariuomenės. Mes tuo metu buvom beveik miško pakrašty. Galvojom eiti į mažesnius miškelius. Kai tik pajudėjom, mus iškart apšaudė. Metėmės į kitą pusę – ir iš ten pasipylė šūviai. Patraukėm per balas, karklynus, prisėmiau net aulinius batus. Ten irgi apšaudė. Nėra kur dingti, susėdom ant žemės

ir tariamės: jeigu sulauksim vakaro, gal ir išeisim, jei nesulauksim, žūsim. Susirandom tokį eglynėlį, netoliese keliukas, išsirikiavom atstumu per du metrus vienas nuo kito ir sugulėm ant žemės. Jei priartės rusai, prisileisim arti, kirsim į juos ir bėgsim. Per visą dieną girdėjosi šunys lojant, mašinos ūžiant, o mes gulim ir laukiam mirties. Prisiminiau tėviškę, Žolinės atlaidus, kada mūsų namuose susirinkdavo daug svečių, kaip būdavo linksma visiems kartu. Dabar kaip tikra katalikė pasiruošiau mirti, tik negalvojau, kad mus Raseiniuose patėkš ant grindinio, sribai tyčiosis iš mūsų kūnų.

Ilgai laukėm to momento. Jau ir mašinos nutilo ūžę, ir šunys nebelojo, o mes vis dar nepakėlėme galvų nuo žemės. Pavakariop ir vėl pradėjo šunys loti, ėmė ūžti amerikietiški „študbekeriai“. Išgirdom treškant sausas šakas. Iš apačios labai gerai matėsi, kaip slinko ilgiausios rusų voros, daug, labai daug kojų... Ir tiesiai ant mūsų... Kai vyrai užsitaisė ginklus, sutreškėjo spynos, jau visai čia pat pasigirdo šlykštus rusiškas keiksmazodis:

– Bliat! Bliat! Bandity!

Tada mes kirtom į juos ir šokom į priekį. Nuspyriau nuo kojų prisemtus aulinius batus, bėgom kiek kojos neša: per kirtimus, kvartalo linijas. Įbėgom į tankų mišką, trumpai sustojom, žiūrime – nėra Stasės Narbutienės ir *Ullono*-Juciaus Alekso. *Ullonas* prieš tai buvo sunkiai sužeistas, jo ranka buvo sudraskyta sprogstamosios kulkos. Šaudymas tarsi didžiausiame fronte! Granatos sprogsta, terškia automatai, kalena kulkosvaidžiai, rodos, pekla užvirė. Mes stovim ir nebegalim suprasti, į ką gi rusai taip šaudo, negi į tuos du mūsų šaukus.

Mums reikia pereit dar kelias miško kvartalo linijas. Matom – vienos linijos krašte stovi šakomis užmaskuotas kulkosvaidis. Tada mes po vieną šokom per liniją.

Man susipynė kojos tarp šakų ir aš parkritau, bet laimingai – nė vienam nekliuvo. Kuris tik šoka, rusai iš to kulkosvaidžio ir kala, bet vis pavėluotai, nespėja taip greit nusitaikyt. Likom penkiese. Prislinkom prie dar vienos linijos, ir ta kulkosvaidžiais apstatyta. O ten vis dar girdisi smarkus šaudymas. Jau pradėjo temt, peršokom per kelią, kuris ėjo į Viduklę. Kiek paėję apsistojom nedideliame miškelyje. Pas gyventoją pasiuntėm vieną partizaną, kuris grįžęs pasakė, kad buvo labai daug kariuomenės, kaime krėtė sodybas, šukavo mišką, bet šiuo metu rusų jau nebėra, išvažiavo.

Tie gyventojai mus pavalgydino, man surado batus. Po to nuėjome prie kelio Kaunas – Raseiniai ir čia apsistojome visai nedideliame krūmyne, iš kurio mums gerai matėsi keliu pravažiuojantys pilni rusų kareivių sunkvežimiai.

Vėliau mums vietiniai gyventojai pasakojo: „Kareiviai, bešukuodami mišką, surado porą samagono voryklų ir pasigėrė. Nusigėrę susišaudė tarpusavyje. Žmonės matė, kaip po smarkaus šaudymo rusai vilko iš miško nebegyvus savo kareivius ir krovė į sunkvežimius. Vėliau atsirado ir Narbutienė, o *Ullonas*, pasirodo, buvo įlipęs į medį ir ištupėjo iki nakties. Narbutienė nusiavė kojas, basa nubėgo pas gyventoją ir įlindo į šiaudus daržinėje. Taip ir liko gyva“.

1949 metų birželio 8 dieną grįžome:
Edmundas Kurtinaitis-Kalnius;
Krizostomas Labanauskas-Justas, Kariotas;
Romas Vaitkevičius-Kilpa, Dangutis;
Aleksandras Jurkūnas-Gintaras, Raganius, Valeras.
Ant Šešuvies kranto mūsų grįžtančių jau laukė:
Stasys Šneideris-Varguolis;
Antanas Karpius-Sakalas;
Aleksas Jucius-Ulonas;
Kazys Grakulskis-Gusaras;
Boleslovas Vaitkevičius-Tėtušis;
Antanas Janušas-Skudutis;
Aleksas Laucius-Paukštis, Lazdynas;
Janina Laucienė-Močiutė;
Jonas Petraitis-Našlaitis;
Zigmas Barauskas-Kelmutis ir kiti.

Prieš aušrą dar truputį pamiegojom. Rytą atsikėlę vyrai nuėjo prie upės praustis, aš irgi nusiprausiau, nusišluosčiau veidą tokiu gražiu rankšluosčiu ir pakabinau ant šakos, kad pradžiūtų. Atbėgo berniukas, dešimties metų Antanas Akramas iš Molavėnų kaimo, ir pranešė, kad mes apsupti. (Apie kautynes Molavėnuose yra aprašyta 1996 m. LKA Nr. 19, p. 209–210). Prieš akis – visa diena. Nuo Kražių pas mus buvo atėjęs toks Varguolis-Stasys Šneideris. Jis, matyt, pastebėjo slenkančius rusus ir iškart nusitaikęs šovė. Atsigręžęs sako:

– Jau vieną nuverčiau!

Bet kaip stovėjo, taip ir pats krito vietoje. Po to Kurtinaitis sako:

– Einam, gal per upę prasiveršim.

O ten, pasirodo, visur buvo pastatyti kulkosvaidžiai. Mes patraukėm keliuku, Kurtinaitis ėjo pirmas, aš iš paskos. Pasigirdo šūviai, ir Kurtinaitis krito, aš pasisukau, man kirto per kojas. Ant pečių nešiau rašomąją mašinėlę, pajutau, kad kliuvo ir į mašinėlę, tada grįžau atgal ant kalniuko ir vėl prisijungiau prie kitų. Aplink – plynas laukas, iš vienos pusės geležinkelis, jokios priedangos, jokio medelio. Išsirikiavom vienas nuo kito kas kokius du metrus, išėjom į plyną lauką. Mus kulkosvaidžiu dengė Vaitkevičius, todėl rusų ugnis mūsų niekieno nekliudė. Priėjome nedidelį miškelį, truputį pailsėjome. *Raganiui* peršovė ranką, aš dar bandžiau aprišti, bet jis kategoriškai atsisakė.

– Aš šunies kraujo, man ir taip užgis, – pasakė.

Kiek pailsėję pakilom ir nuėjom į Paupio mišką netoli Jurbarko.

Iš čia liepos pabaigoje į susitikimą prie Raseinių išėjo Vaitkevičius, Navardauskas ir Puta–Alfonsas Pakarklis. Išėjo dienos metu, atsisveikinom su jais. Po kelių dienų ir mes grįžom atgal į savo rajoną. Netrukus sužinojom, kad jie žuvo. Atseit kažkur daržinėje buvo apsistoję, šnipai užvedė čekistus, jie dar traukėsi atsišaudydami, bet visi žuvo. Prie jų dar keli iš kitų būrių buvo prisijungę, berods, septyniosios jie tada žuvo.

Kai aš atėjau į Birutės rinktinės štabą, Gedvilas tuo metu buvo štabo darbuotojas, Kurtinaičio pavaduotojas. Paskui jį paaukštino ir išsiuntė į apygardą. Žmogus apsišvietęs, buvęs mokytojas. Visus mano maršrutus jis labai gerai žinojo, todėl ir mano byloje labai daug prirašyta jo parodymų.

Kaip man žinoma, Gedvilas buvo areštuotas 1948 metais, nuteistas 25-eriems metams ir neva išvežtas į lagerį. Kadangi Kelmėje veikė mokinių ir mokytojų pagrindis, o jis Kelmėje mokytojavo, žodžiu, pagal čekistų sukurtą legendą, jis „pabėgo“ iš lagerio ir atėjo į mišką pas partizanus. Aš tada dar neareštuota buvau, bet jau žinojau apie Gedvilo išdavystes: kad jis buvo užverbuotas ir vaikščiojo miške, visas žinias čekistams perduodavo per savo seserį, kurią vėliau partizanai sušaudė.

Kai prasidėjo šitos išdavystės, kaltė buvo metama tokiam Petrylai. Iš pradžių jis buvo pagrindininkas, bet vėliau irgi išėjo į mišką. Iš tiesų tai buvo Gedvilo išdavystės.

Turiu pasakyti, kad mūsų Kęstučio apygardoje buvo du išdavikai – Gedvilas ir Labanauskas. Kai Kurtinaitis žuvo, Labanauskas buvo paskirtas Birutės rinktinės vadu. Labanausko būryje tuo metu buvo septyni partizanai:

1. Bronius Navardauskas-*Papartis*, kilęs nuo Raseinių.
2. Romas Vaitkevičius-*Dangutis*, kilęs iš Viduklės, buvęs mokytojas.
3. Alfonsas Pakarklis-*Putas*, buvęs mokytojas.
4. Antanas Janušas-*Skudutis*, štabo ūkio dalies vedėjas.
5. Jonas Petraitis-*Našlaitis*.
6. Alfonsas Navickas-*Genutis*.
7. Krizostomas Labanauskas-*Justas*, *Kunotas*, buvęs mokytojas, vėliau – MGB agentas *Kalinauskas*.

Kurtinaitis žuvo 1949 metų birželio 8 dieną. Jo pareigas perėmė Labanauskas su Navardausku. Labanauskas būriui vadovavo iki pat mano arešto. Vėliau į šitą būrį dar buvo atėję broliai Kybartai nuo Kražių, kuriuos Labanauskas savo ranka nušovė.

Vieną brolių Kybartą čekistai užverbavo, o užverbavę paleido ir liepė suieškoti brolių Vytautą ir Labanauską. Jis parėjo į namus ir pasisakė Labanauskui, kad čekistus pergudravo. Naiviai prisipažino, kad jį čekistai užverbavo. Tada Labanauskas nuėjo į MGB, užsiverbavo, viską papasakojo apie Kybartus ir gavo užduotį tuos brolius sutvarkyti. Pirmiausia jis nušovė du brolius, o paskui ir trečią. Kaip jis pats pasakojo, buvo sutarta Kybartus nuvest į pasalą, kad nekristų kaltė Labanauskui, jam pačiam juos sušaudyt nebuvu numatyta. Vienas iš brolių vedė tiesesniu keliu, pasalautojai liko laukti prie kito kelio. Tada Labanauskas, patvirtindamas savo ištikimybę čekistams, pats nušovė brolius.

Kai 1956 metų gruodį iš lagerio laikinai grįžau į Lietuvą (vyro dar neišleido iš tremties), iškart nuvažiavau pas Šadulskius. Buvo žiema. Pernakvojau vieną naktį, o rytą atvažiavo Labanauskas. Kas jam pasakė? Kaip jis mane susekė?

Tada susitikę mudu ilgai kalbėjomės. Papasakojau jam apie Gedvilą, apie jo išdavystes, aš gi nežinojau, kad Labanauskas irgi buvo užverbuotas ir padaręs tokius

žiaurius nusikaltimus. Jis apie Gedvilą daug nekalbėjo, bet pritarė man. Atrodo, kaip ir anksčiau, mudu draugiškai pasikalbėjome. Kai jam pasakiau, kad man reikia važiuoti į Šienlaukio geležinkelio stotį, jis mielai pasisiūlė mane pavežti. Jis buvo atvažiavęs kartu su kažkokiu žmogumi pora arklių pakinkytomis rogėmis. Tas žmogus kambary net nesirodė.

Nežinau, ką jis galėjo tada su manimi padaryti, gal galėjo ir nušaut – niekas nebūtų sužinojęs, bet aš jam pasakiau, kad daugiau niekur nesilankysiu, važiuoju atgal pas vyrą į Sibirą. Tada jis suprato, kad jam jau nebepakenksiu.

Dabar suprantu, kad tada jis specialiai buvo pasiūstas dar kartą manęs ištardyti, sužinoti mano tolesnius planus ir, jeigu kas, mane sunaikinti.

Kai 1998 metais dar kartą susitikom su Labanausku, aš jam priminiau 1956 metų žiemą. Labanauskas tarsi visai praradęs atmintį buvo, neprisipažino, išsigynė, atseit mes daugiau niekada nebuvom susitikę.

Kiek aš jam esu gražių pirštinių numezgusi, taip pat ir kitiems partizanams. Numegzdavau juodas pirštuotas pirštines, ant riešelio išmegzdavau trispalvę, dar juodą tulpę. Mūsų vyrai būdavo tvarkingi, švariomis apykaklėmis, kojiniėmis.

Paskutinį kartą sutikusi Labauską paklausiau:

– Ar tu laimingas?

– Laimingas, – atsakė.

– Kitų gyvybių sąskaityta, – atsakiau jam...

Ilgai kalbėjomės jo namuose, tik ta jo kalba buvo kažkokia lėta. Kiekvieną žodį tarė apgalvodamas. Žinoma, kaip ir visi buvę čekistų budeliai, provokatoriai, išdavikai, gyvena ne savo pavarde (šiuo metu Labanausko pavardė yra Rimkus Zėnos, gyvena Švenčionėliuose).

Išeinant jis man nedrąsiai pasakė:

– *Reda*, nelaikyk manęs labai dideliu išdaviku. Tu mane teisi?

– Aš tavęs neteisiu, – atsakiau aš jam. – Aš neturiu tokios teisės.

Nesmagus, labai nesmagus buvo mūsų paskutinis susitikimas.

Vieną kartą nuo Tauragės iš Žemaičių apygardos su pilnu krepšiu partizanų dokumentų važiauvau į savo kraštą. Buvo tokia stotelė tarpumiškyje, traukinys vieną minutę sustodavo ir važiuodavo toliau. Įlipau į pilną vagoną, didžiausias sujudimas, mat daro kratą enkavedistai – tikrina dokumentus, krepšius. Aš atsistoju prie durų, žmonės pakilę nuo suolų, krepši truputį toliau nuo savęs pasidėjau ir prašau konduktoriaus bilieto, o jis ėmė ginčyt, kad įlipau ne čia, bet Tauragėj. Ėmiau įrodinėti, kad čia įlipau. Taip mes su juo susiginčijom. Tada priėjo vienas iš tų kratytojų ir klausia, ko mes ginčijamės. Pasakiau, kad įlipau čia, bet man neduoda bilieto, sako, kad aš anksčiau įlipau. Čekistas liepė man duoti bilietą. Davė bilietą, bet nepaklausė nei pavardės, nei dokumentų nepatikrino. Gal todėl, kad, pamačiusi vagone čekistus kratant žmones, pasakiau tyliai: „Marija, šaukiuosi tavo pagalbos! Išgelbėk mane!“ Marija mane gelbėjo visur ir visada.

Kitą kartą irgi važiauvau traukiniu iš Tauragės, prieš Viduklę, dar dvi stotelės buvo likusios, pastebėjau, kad mane seka du vyrai. Kai vienoj stotelėj traukinys

sustojo, perlipau į kitą vagoną, anie irgi perėjo. Važiavau netuščia, reikėjo greitai spręsti, ką daryt. Atsisėdau netoli durų, mano sekiai irgi atsisėdo kiek tolėliau. Naktis, kol dar traukinys gerai neįsibėgėjo, staiga pakilau nuo suolo ir iššokau iš riedančio traukinio. Laimingai mano šuolis baigėsi, pabėgėjau už tokių krūmų, atsitūpiau ir ištūpėjau kokią valandą.

Kartą gavau užduotį nuvežti pinigus (rinkliavą) į Žemaičio apygardą. Nakvojau pas tokius gerus žmones, gulėjau svirne. Banknotai buvo po 25 rublius. Kad būtų lengviau skaičiuoti, sudėjau po tris, o vieną vis užlenkiu. Rytą kažkas buvo įjęs į svirną, bet aš buvau nosisukusi į sieną ir nemačiau, kas. Atsikėlus parūpo pažiūrėti. Išimu piniginę, žiūriu – kiekviename ryšulėlyje trūksta po vieną banknotą. Žinoma, jeigu tai būtų buvę mano pinigai, aš nebūčiau niekam to sakiusi, bet namų šeimininkė buvo labai protinga ir dora moteris. Pasakiau jai, ji iškart suprato ir paaiškino:

– Gerai. Vienas iš mūsų šeimos narių išėjo į miestelį, palaukim, kol pareis, neišvažiuok.

Išėjom šieno grėbti, grįžo tas šeimos narys iš miestelio. Nors pinigų neturėjo, bet atsinešė prisipirkęs visokių niekučių. Tada šeimininkė ir griebė jį. Jaunuolis iškart prisipažino ir dalį pinigų, kurių dar nebuvo išleidęs, gražino. Aš niekam daugiau apie tai nesakiau, dabar pirmą kartą papasakojau. Gal tam jaunuoliui ši pamoka buvo visam gyvenimui – svetimo niekada nelies.

Teko ne kartą susitikti su Žemaičiu-*Vytautu*. Labai draugiškas ir protingas žmogus buvo. Labai gerą įspūdį paliko Kurtinaitis, Vaitkevičius-*Dangutis*, Navardauskas-*Papartis*, Alfonsas Pakarklis-*Putą*, Janušas tvarkingas ir rimtas žmogus buvo. Ir dar daug galėčiau jų išvardinti, bet miniu tik tuos, kuriuos geriausiai pažinojau.

Mūsų partizanai buvo uniformuoti, vilkėjo Lietuvos kariuomenės uniformas, nedidelė dalis nešiojo ir civilius drabužius. Lietuviškų kariškų uniformų aš pati esu daug parvežusi. Jas man iš kažkur parūpindavo viena moteris, gyvenanti Šiauliuose. Batus iš „Elnio“ fabriko parveždavo mano pusbrolio žmona.

Prieš pat žiemą reikėjo išsiskirstyti po bunkerius, nes kitaip jau nebegalėjom išsilaikyti. Su vyrais aš nenorėjau kartu eiti, tada man šiene ant tvarto pas Domininką Šadulskį Bagamolų kaime padarė bunkerį, kuriame pragyvenau keletą mėnesių. Gegužės pradžioje nuėjau tame pačiame kaime pas Andriulį, kur *Skudutis*-Antanas Janušas su keliais vyrais turėjo bunkerį pasidaręs. Jie mane kelioms dienoms priėmė. Sodyba buvo visai ant Šešuvies kranto, kokią savaitę čia prabuvau. Tačiau mus išdavė namų šeimininkė.

Tame bunkeryje buvo maža oro, aš tiesiog dusdavau jame. Dažnai išeidavau į miškelį, ten pabūdavau. Girdėjau, kad vyrai su šeimininke kažko pykosi, po to ji pasiskolino iš manęs švarką irėjo kažko į Viduklę... Apskritai nenorėčiau kalbėti apie šią moterį, nes jos gyvenime irgi buvo didelių nelaimių – mirė jos dukrytė. Kai grįžau iš lagerio, teko girdėti, jog ji manęs ieškojo, norėjo susitikti, pasikalbėti, bet aš to susitikimo išvengiau. Keršto jai netrokštu, tegul taip viskas ir lieka, Dievas žino geriau, kuris iš mūsų teisus, ką reikia bausti.

Bunkeris buvo įrengtas kambaryje po grindimis. Ant viršaus pabarstyta pelėnų, virš landos stovėjo vaiko lovytė. Kai šeimininkė atėjo, aš buvau lauke. Ji man pasakė:

– Tu lišk į bunkerį, nes pas kaimynus yra sribai atėję.

Pati pasiėmė vaiką ir išėjo. Tik atidariau bunkerį ir dar nespėjau įlįsti, o kareiviai, pasirodo, jau už durų stovėjo, čia pat griebė mane už rankų. Apjuosė virve, surišo rankas ir ėmė spardyti kojomis, daužyti kumščiais, reikalavo pasakyti, kur „banditai“, kur ryšininkai. Tai įvyko 1950 metų gegužės 11 dieną. Mušama vis kartojau tą pačią maldelę: „Viešpatie, duok man stiprybės, kad tik aš nieko jiems nepasakysčiau!“ Ir tikrai, Dievas apšvietė man protą. Kad jie čia manęs daugiau nemušų, aš jiems pasakiau:

– Kai nusivesit mane į vietą, tada viską pasakysiu, o dabar negaliu.

Iškart jie nustojo mane mušti. Nuvarė į Viduklę, įvedė į kabinetą, tardytojas sako:

– Na, tai dabar gali viską pasakyti?

Aš jam atsakau:

– Dabar tai jau nebežinau, ką jums sakyti...

Čia prasidėjo tikroji mano egzekucija. Daužė rankomis, spardė kojomis. Viduklėje ilgai nelaikė, bijojo, kad partizanai neateitų manęs vaduoti. Tą patį vakarą išvežė į Raseinius. Raseiniuose mane jau krauju mazgojo. Buvau visa kruvina, ant grindų pilna kraujo, patys laikraščiais ir skudurais kraują šluostė, nustūmė mane už durų, atnešė kibirą vandens ir liepė plautis. Aš jiems pasakiau:

– Jūs sukravinot, jūs ir plaukit!

Tada jie mirkė skudurus vandenyje ir šluostė mane. Visa buvau sudaužyta, mėlyna, galva ištinusi. Kai į sprandą kerta, kraujas per nosį tiesiog fontanu trykšta. Daužė geležiniu gumuotu strypu, kur pakliuvo. Kai tik prarandu sąmonę, tada kibirą vandens ant galvos šliūkšteli. Tris paras taip be pertraukos iš vieno kabineto į kitą, į jokią kamerą nevedė. Tik tardytojai ir budeliai keitėsi kelis kartus, o aš vis ta pati. Daugiausia mušė lietuviai – vertėjai. Kai tik rusas tardytojas užrinka, tada vertėjas ir trenkia. Ypač žiaurus buvo tardytojas Viktoras Ragauskas. Kol mane atidavė galutiniam tardymui, tardė gal dešimt tardytojų. Nei miegot, nei valgyt, nei gert nedavė. Po trijų dienų pradėjau galvoti, kad kažką reikia pasakyti, nes jie mane užmuš. Bet ką pasakyti? Reikia pasakyti taip, kad neišvardinčiau nė vieno kaimo, nė vienos pavardės. Ėmiau kurti tokią pasaką. Kūriau kūriau ir sukūriau legendą, kad susipykau su šeima ir išėjau iš namų. O tėvui buvau sakiusi, jei ateitų manęs areštuoti, kad pasakytų, jog aš susipykau ir išėjau iš namų. Išėjusiėjau per žmones verpdama, ausdama ir taip užsidirbdavau duoną. Tą legendą sudėlioju iki galo, iki smulkmenų.

Paskutinis tardytojas buvo Počitajevas. Nepasakyčiau, kad jis būtų buvęs toks žiaurus ir blogas kaip visi kiti, kurie mane tardė. Po to jis mane sunkvežimiu nuvežė Tauragėn į Šiubartinę. Čia vietiniai čekistai pareikalavo papasakoti visą legendą, kurią sukūriau, turėjau ją pakartot. Tada paklausė, ar Robertą Gedvilą pažįstu. Pa-

sakiau, kad ne. Atėjo Gedvilas, atsisėdo, klausia, ar aš jį pažįstu. Pasakiau, kad ne. Gedvilas net nuo kėdės pasikėlė:

– Na, kaip tu, *Reda*, manęs nepažįsti? Kaip tu manęs nepažįsti?

Aš vis vien savo – nepažįstu. Aš jam sakau:

– Gal jūs matėt kokią kitą į mane panašią, bet tik ne mane. Aš jus pirmą kartą matau.

O Gedvilas tarsi į užpakalį įspirtas:

– Ką tu? Ką tu, *Reda*? Tu gi nieko blogo nepadarei, ko tu bijai prisipažinti? Aš ne tiek prisidirbęs, o va, matai, esu laisvas, laisvai visur vaikštau... Kur norėsi, galėsi gyvent, turėsi kokį norėsi darbą, tik tu pasakyk, išvardink visus ryšininkus.

Aš jam vis vien sakau:

– Aš jus pirmą kartą matau, nieko nežinau.

Tada kaip supyko Gedvilas, viską iš eilės nuosekliai ėmė kloti:

– Ji buvo štabo ryšininkė, ji žino kur kas daugiau už mane – visus ryšininkus, visus partizanus...

Naktį nusivedė po laiptais, ten karceris buvo. Nuo lubų vanduo sunkiasi ir laša ant galvos, apačioje – akmenys, sienos irgi akmeninės, vandeniui pasrūvusios. Nei atsisėst, nei atsigult, nei kur atsiremt. Rytą atnešė duonos ir vandens, bet ne-ėmiau.

Taip jie mane tris paras išlaikė be maisto ir be miego. Vis tą Gedvilą man rodė ir reikalavo, kad prisipažinčiau. Kai pasakiau, kad Gedvilas meluoja, tardytojai užsiuto dar labiau. Pirmadienio rytą, praėjus trims dienoms, mane vėl išvežė. Prieš tai kabinete Počitajevas pasakė:

– Gedvilai, tu mums nieko nepadėjai, dabar aš ją vešiu į Raseinius ir gyvai kailį lupsiu.

Parvežė atgal į Raseinius, vakare pakvietė į tardymą. Bijojau eiti, maniau, kad dabar mane visai pribais, nes ir taip vos laikiausi ant kojų. Žiūriu – vienas Počitajevas sėdi, be vertėjo. Jis man ir sako:

– Na, girdėjai, ką Gedvilas sakė?

– Girdėjau, – sakau. – Jis viską melavo.

– Na, palauk, – sako Počitajevas, – dabar tau bus...

Nuėjo į gretimą kabinetą, ten kažką ėmė žvanginti. Mane pastatė į kampą ir liepė laukti. Aš stoviu nosį kampan įbedusi ir galvoju, ką jie su manim dabar darys? Netrukus vėl ateina, vėl pasodina ir taip gal kokius keturis kartus kartojo. Paskui atėjo, liepė sėstis, aš atsisėdau, priėjo, uždėjo man ranką ant peties ir sako:

– Na, man tavęs jau gaila pasidarė. Tu viską žinai, tik nenori žmonių išduoti. Eik ir miegok, aš tau nieko nedarysiu...

Grįžau į kambarį, išsimiegojau, o kitą dieną mane išvežė į Vilnių, į Saugumo ministerijos požemius. Čia naktį manęs laukė tardytojas Kardanovskis, panašus į žydą. Rytą uždarė į devynioliktą kambarį. Ir vėl prasidėjo tardymai. Visokiais žodžiais mane koliojo Kardanovskis. Būdavo, prieis, kaip spirs į kėdę – aš ir sėdžiu ant žemės. Ir vėl jis mane keikia visokiais rusiškais keiksmazodžiais.

Atvedė į akistatą Verutę Radzevičiūtę-*Danutę*. Ji matė, kaip aš atvežiau Pietų srities vadus pas *Galijotą*, tik visa laimė, kad ji nežinojo, iš kur aš atėjau ir kas aš tokia. Išsigyniau, kad aš jos nepažįstu. Kai pasakiau, kad jos nepažįstu, ji susimąstė, nutilo. Tardytojas priėjo prie jos, glosto jos galvą ir sako:

– Sakyk, sakyk, *Danute*, nebijok, iš kalėjimo ji gyva neišeis.

Jau beveik visų tardymų pabaigoje atveda mane į kabinetą, žiūriu – sėdi mano sesuo Eleonora. Kai pamačiau ją, labai išsigandau, maniau, kad ji areštuota. Paklausė, ar pažįstu. Jie galvojo, kad sakysiu, jog sesers nepažįstu. Pasakiau, kad pažįstu, priėjau prie jos, pasisveikinau. Sesuo ėmė sakyti, kad susipykau su tėvu, išėjau iš namų. Man taip graudu pasidarė, pirmą kartą ištryško ašaros... Nuvedė į kamerą, ten dar ilgai verkiau, taip seniai sesers nebuvau mačiusi.

Po visų tardymų išvežė į Lukiškių kalėjimą, o ten išsikvietė ruskis, paskaitė Maskvos trejeto nutarimą, kad esu nuteista dešimčiai metų lagerio.

Pirmiausia patekau į Taišeto lagerį Sibire, kur išbuvau dešimt mėnesių, dirbau žėručio fabrike. Po to išvežė į Kazachstaną. Karabaso lageryje dirbau akmenų skaldykloje, iš skaldyklos nuvežė į plytinę, ten susirgau, gavau invalidumą. Po to išvežė į Spaskos invalidų lagerį. Spaskoje išbuvau apie metus, paskui išvežė į Dolinką. Čia nuo ryto šeštos iki dešimos vakaro arkliu vežioju kiaulėms ėdalą, aptarnavau tris kiaulių fermas. Po to išvežė į Džiumabeką, kur su arkliais važiuodavau net į Karagandą parvežti anglių. Pabaigoje tapau melžėja. Tada jau buvo gerai. Ne tik pati pieno atsigerdavau, bet, paslėpusi po drabužiais, atnešdavau ir savo draugėms.

Lageriuose išbuvau šešerius metus.

Nesigailiu nieko, kas praėjo. Iš dalies džiaugiuosi, kad galėjau prisidėti prie tokios svarbios mūsų tautai kovos, nors ir labai nedaug. Norėčiau, kad mūsų žmonės pamirštų tas kančias, kurias jiems teko iškentėti, kad tikros laisvės dar sulauktų mūsų vaikai ir anūkai.

Pastaruosiu metu iš žydų vis dažniau pasigirsta grėsmingų balsų mūsų – lietuvių – adresu. Aš nepatenkinta dėl tokių žydų išpuolių, kadangi daugelis mūsų žmonių aukojosi dėl jų gyvybės, o jie mus šiandien vadina žydšaudžių tauta.

Kiek pamenu, mūsų kaimas, giminė – visi buvome labai vieningi. Mano giminėje nebuvo nė vieno stribo, nė vieno, kuris kam nors būtų ką nors blogo padaręs. Tiesiog galiu didžiuotis savo gimine, nes joje nebuvo nė vieno, kuris būtų pakenkęs Lietuvai.

***Pasakoja* ANTANINA VALEIKIENĖ – JASIULYTĖ**

Užrašyta Panevėžyje
2002 09 04

Gimiau 1930 m. birželio 15 d. Raseinių apskrityje, Užumedžio kaime. Tėvų šeimoje buvome septyni vaikai: vienas brolis ir šešios seserys. Tėvelis Juozas Jasiulis ir

jo trys broliai buvę Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriai, kovojo prie Radviliškio su bermontininkais ir prie Širvintų su lenkais. Tėvelio brolis Antanas ir žuvo ties Širvintomis. Tėvelis buvo apdovanotas keliais medaliais už narsumą, kautynėse buvo sužeistas. Jo pasakojimuose teko išgirsti pačius skaudžiausius prisiminimus iš kovų su lenkais. Nepriklausomybės metais jis buvo šaulys, vėliau – Liolių šaulių būrio vadas.

Dar prieš karą, 1939 metais, tėtis važiuodavo į valsčių ir žiemą arklius visada statydavo pas žydą Iciką. Apsirengęs būdavo dideliais kailiniais, kaip tikras kaimietis, ir visada rankoje nešiodavosi botagą. Vieną kartą jis truputį užgėrė ir vakare, lipant žemyn laipteliais iš to Iciko, jį užpuolė miestelio chuliganai. Jis botagu chuliganams kai užkirto, tie iškart atšoko, bet kitą dieną jam tie banditėliai nupjovė ausį ir peiliais per storiausius kailinius subadė nugarą. Tėtį nuvežė į Raseinių ligoninę, policija iškėlė baudžiamąją bylą. Surado kaltininkus, pasirodo, kad tai buvo neturtingi žmonės. Grįžęs iš ligoninės, tėtis dar ilgai gydėsi namuose, nes viena žaizda buvo labai gili ir pavojinga, siekė plaučius. Teismas tiems banditėliams priteisė sumokėti už sugadintus rūbus, už gydymą ir dar kažkiek kalėjimo jie gavo. Viena iš tų banditėlių žmona atėjo pas mus su penkiais vaikais į namus, atsiklaupė, suklupdė tuos vaikelius ir su ašaromis ėmė maldauti atleidimo. Mūsų mama irgi pradėjo verkti, ėmė prašyti tėvo: dovanokim, dovanokim. Ne gana to, kad dovanotojo, dar ir karvę davė. Žinoma, nuo kalėjimo tas jos vyrelis jau neišsisuko, bet jo šeimą tėvai gelbėjo.

Kai 1940 m. į Lietuvą atėjo rusai, mes gyvenome Viduklės valsčiuje, Jukainių apylinkėje, Talkininkų kaime, čia tėvai jau buvo pasistatę naujus namus. Gyvenome pasiturinčiai, bet ramybę sudrumstė okupantai. Vieną dieną pas mus atėjo mums gerai pažįstamas senas komunistas Jonas Buzius ir pasakė, kad mes įtraukti į tremiamųjų sąrašą, kad sekmadienį būsim išvežti į Sibirą. Tėtis ilgai svarstė, ką daryti, ir nusprendė iš namų niekur nesitraukti. Kur su tokia didele šeima pasitrauksi?

Šienlaukio geležinkelio stotelė nuo mūsų buvo už šešių kilometrų. Atėjo iš ten žmogus ir pasakė, kad ateina vokiečiai, tėčiui liepė kuo greičiau pasislėpti, kad komunistai nespėtų išvežti. Tėčio brolis Vincas tada dirbo Tauragėje mėsos kombinato direktoriaus pavaduotoju. Pasirodo, kad jis tam žmogui iš Tauragės paskambino ir paprašė, kad šis praneštų mums apie ateinančius vokiečius.

Netrukus pasirodė vokiečių lėktuvai, rusai bėgo visais kraštais. Mes matėm, kaip jie bėgo per mūsų laukus, per javus, viską trypė ir mindė.

Atėjus vokiečiams, tėtis buvo paskirtas apylinkės seniūnu. Grįžtant rusų armijai, jau apie 1943 – 1944 metus, pasirodė vadinami raudonieji partizanai, jie buvo išardę geležinkelio bėgius, nuvertę du traukinius. Žodžiu, jie užsiiminėjo teroristine veikla. Vieną kartą tėtis kažkur išėjo. Atėjo raudonieji partizanai, klausia, kur Jasiulis, mama paaiškino, kad nežinanti, kur jis išėjo. Paprašė valgyti, mama davė duonos ir lašinių. Išeidami prigrasė, kad už dviejų dienų tėtis būtų namuose, jie vėl ateis. Tėčio pusbrolis Čiužauskas Steponas dirbo Viduklės policijos viršininku, jie tikėjosi, kad jis tuoj bėgs į Viduklę ir praneš apie juos pusbroliui, bet tėtis kantriai išlaukė, niekur nėjo ir niekam nepranešė. Tėtis buvo mąstantis žmogus, labai apsiskaitęs,

dažnai pas jį mėgdavo lankytis kaimynai. Tą dieną atėjo kaimynas Stasys Marcinkus ir gerokai užtruks. Lauke buvo didelis rūkas, išėjau į kiemą ir einu tvartų link. Girdžiu – kažkas ėmė švilpti. Vieną kartą sušvilpė, kitą kartą, pamačiau, kaip iš už tvarto ir daržinės ėmė lįsti ginkluoti žmonės. Nemažai jų ten buvo, apie keturiasdešimt vyrų. Pamojo man ir pašaukė lietuviškai, kad priečiau prie jų arčiau. Pirmiausia paklausė, ar tėvas namie, ar niekur nebuvo išvažiavęs, kas yra namuose... Pasakiau, kad gryčioje sėdi atėjęs kaimynas Marcinkus, yra piemenėlis Čepliauskas, daugiau nieko nėra. Tada paklausė:

– O policija ar nebuvo?

– Nebuvo, – atsakiau, ir jie per rūką nuėjo geležinkelio link.

Grįžau į kambarį ir drąsiai išrėžiau: „Atėjo raudonieji partizanai!“ Žiūriu, tas Čepliauskas tik nubalo ir iškart po lova... Kai pasakiau, kad nuėjo, gali nebijoti, tada jau ir tėtis kažkaip pasikeitė, ėmė šypsotis, o Marcinkų teko traukti už kojų iš palovio, pats nebegalėjo išlįsti. Buvo dar gal porą kartų jie atėję maisto prašyti, teko girdėti, kad Bagamolų kaime jie kažką buvo sumušę už tai, kad nedavė maisto.

Kai vokiečiai traukėsi 1944 m., tėvams jie siūlė trauktis kartu į Vokietiją, tą patį siūlė ir tėčio pusbrolis policininkas, bet tėtis kategoriškai atsisakė trauktis, pasiliko su šeima namuose.

1946 metų rudenį vieną dieną atėjo rusai su Viduklės sribais, padarė lyg ir kratą, bet ėmė viską, kas tik jiems tiko, rinko ir krovėsi rūbus, maistą, patalynę. Vieni atvažiavo su kaimyno vežimu, į kitą vežimą pakinkė mūsų arklių, įsikėlė kiaulėms vežti dėžę, į tą dėžę sugrūdavo kiek tilpo kiaulių, prie vežimo dar pririšo karvę su telyčia ir išvažiavo. Važiavo ne keliu, kuris eina miestelio link, o lauku geležinkelio link. Vėliau žmonės pasakojo, kad mūsų baldus iškrovė valsčiaus kieme, o dėl viso kito turto vyko tiesiog peštynės, sribų bobos nepasidalino mūsų rūbų, maisto ir patalynės.

Mums maisto liko maždaug septynioms dienoms. Po trijų dienų suėmė tėvelį ir išvežė nežinia kur. Mama iškart kreipėsi į senus pažįstamus komunistus, buvusius raudonuosius partizanus, nes jie dabar buvo valdžioje, Joną Buzių, Padleišį, Klikną, kuris dirbo apskrityje. Buzius motinai pasakė:

– Paruošk papjautą bekoną, paruošk gėrimo ir surink iš kaimo dešimt parašų, pasirašysiu ir aš, kad jis niekada nieko blogo nedaręs tarybiniais žmonėmis...

Parašė motina tą raštą, surinko parašus, pasirašė Buzius, dar paprašė, kad ir Klikna pasirašytų. Grįžo tėtis į namus po trijų savaičių, bet jau nebepastovėjo ant kojų, išalkęs, nusilpęs. Sužinojom, kad jį laikė uždare Šiluvoje kažkokiam žydo tvartely be maisto, be miego, ten taip buvo prigrūsta žmonių, kad ir atsisėsti nebuvo kur. Iškart sudeginom visus tėčio rūbus, nes jie buvo pilni parazitų. Po to tėtis pasiligojo, nebeturėjo sveikatos, dažnai sirgdavo, nors išgyveno dar gana ilgai, iki 1980-ųjų metų.

Buvo jau 1947 metai, baigiau Bagdonavos pradžios mokyklą ir perėjau mokytis į Viduklę. Rudenį mama dažnai eidavo grybauti į Jukainių mišką, ji ir man pasakė, kad ten labai grybai dygsta. Vieną dieną krepšėlį į ranką ir aš nuėjau. Berinkdama

grybus, išgirdau medžių šakų šlamesį, pakėliau galvą, žiūriu, kad aš jau iš visų pusių apstota žmonių. Pagalvojau, kad rusai, bet kai pamačiau lietuviškas uniformas, supratau, kad čia ne rusai. Vienas priešo prie manęs arčiau ir klausia:

– Na, tai ką čia veiki? – visi juokiasi iš manęs, o aš stoviu ir žiūriu į juos. Tada man buvo septyniolika metų.

– Aš jūsų nepažįstu, – sakau jiems.

– Ar tikrai nieko nepažįsti?

– Nepažįstu.

– Ar žinai, kas mes esam?

– Ne, nežinau...

Tada jie paklausė, kokia mano pavardė, koks vardas, kur gyvenu, ir aš jiems ėmiau viską apie save pasakoti. Netoliese gyveno eigulys, irgi Petras Jasiulis, pasakiau, kad mūsų giminaitis. Jie tada paminėjo ir mano tėvelį Juozą, aš pasakiau, kad esu Juozo dukra. Nesako man, kad jie partizanai, tik priminė, kad jie gina Tėvynę. Aš apsidžiaugiau sutikusi tokiuos žmones, papasakojau, kaip tėvelį suėmė. Tada jie pridūrė:

– Mes viską žinome...

Man liepė bėgti namo, apie šį susitikimą niekam nepasakoti, tik perduoti linkėjimus tėčiui nuo Baltrušaičio ir Antanaičio. Tas pavardes aš įsiminiau visam gyvenimui, nes pirmas mano susitikimas su Lietuvos partizanais neišblėso iki šių dienų, paliko labai gilų įspūdį.

Po keleto dienų tie patys vyrai naktį atėjo pas mus į namus. Kiek pamenu, jie tada net ir valgyti neprašė, tik su tėveliu ilgai apie kažką kalbėjosi užsitarę kambarėlyje. Po to jie jau ir dažniau pas mus pradėjo ateidinėti. O man jie rūpi, taip aš jų laikiu, kaip kažin ko. Vieną kartą jie pasikvietė ir mane, paklausė, ar nenorėčiau jiems padėti... Man tai buvo tarsi šokas, aš tiesiog neišsivaizdavau, ką galėčiau šitiems šauniems vyrams padėti. Po to jie kreipėsi į tėvelį, ar jis neprieštarautų. Tėtis nieko nepasakė, tik galvą palingavo, pamiksėjo, man to ir užteko, supratau, kad jis neprieštarauja. Tik vėliau jis man priminė:

– Vaikeli, ką darysi, kur bebūsi, tik nepadaryk tėvams gėdos ir nepasišiuokšlink...

Prabėgo gal dvi savaitės, jau pradėjo šalenti, bet dar sniego nebuvo. Tada atėjo dviese iš miško į namus naktį ir paprašė kitą dieną 11 valandą ateiti į Jukainių miško jaunuolyną. Jukainių mišku į geležinkelio pusę buvo galima išeiti į Šešuvies pakrantes, į Bagamolų, Žalpių miškus Kelmės link. Einant į Paupio pusę nuo Jukainių miško, prie Viduklės buvo Ataugos miškas. Sutartą dieną ir valandą nuėjau į Jukainių mišką, mane pasitiko tie patys du vyrai, nusivedė į stovyklą ir ėmė kalbinti. Pirmiausia jie mane perspėjo, kad aš dar labai jauna, be to, dar mokausi, su jais bendraudama galiu patekti į nemalonę: mane gali suimti, kankinti, mušti. Prišnekėjo jie man aibes visokiausių baisybių. Bet aš drąsiai atrėžiau, kad manęs nepagaus, aš nieko nebijau. Tada visi atsistojo ir vienas iš jų liepė man kartoti priesaikos žodžius. Kai priėmiau priesaiką, prie manęs priėjo tas, kurio sakomus priesaikos žodžius kartojau, pabučiavo, pasveikino, po to priėjo ir kiti mane sveikino.

Liepė pasirinkt slapyvardį, aš sutrikau, nes tada nežinojau, ką tai reiškia. Vienas iš jų ir sako:

– Tu dabar būsi mums tokia...

– Kokia?– klausiu jo.

Visi pradėjo juoktis, kažkuris iš jų sako:

– Na, tu kaip žebenkštėlė... Tai ir būk *Žebenkštėlė*, o kai mums reikės, mes pakeisime.

Taip 1947 metų rudenį tapau partizanų būrio ryšininke, slapyvardžiu *Žebenkštėlė*. Po vadinamos oficialiosios dalies pavalgėm pietus, dar kiek pabuvom, visi kartu pasimeldėm, trumpai jie man papasakojo apie savo gyvenimą miške, o išeinant priminė:

– Jeigu mes negalėsime ateiti iki tavo tėvų namų, tuomet pasiūsime žmogų, vardu *Klevas*. Jis atėjęs neprisistatys, tik pradės klausinėti, kaip gyvenat, kas pas jus gero, tada tu su juo nueik kur nors į šalį, jis tau pasisakys, kad *Klevas*, ir duos nurodymus.

Taip ir buvo, bet labai greitai tas *Klevas* atėjo, jau buvo gili žiema. O prieš tai dar buvo daug įvykių. Be to, dar buvau perspėta, kad jokių klausinėjimų, jokių pavardžių, jokio prisistatymo pagal vardą arba pagal pavardę nebūtų. Kai bus reikalinga, bus pasakyta, kaip prisistatyti susitikimų metu ir kaip elgtis bet kuriuo atveju.

Jukainių apylinkė neturėjo savo skaityklos, o po karo okupacinė valdžia visoje apylinkėse, kaimuose kūrė skaityklas. Atvažiavo stribai į mūsų namus, liepė iškraustyti pagrindinį kambarį ir ten įkūrė skaityklą. Kurį laiką toje skaitykloje dirbo toks atvažiuojantis iš stoties, o vėliau atvažiavo pats valsčiaus pirmininkas Buzius ir sako mamai:

– Ką čia dabar iš stoties važinėja žmogus, gal tavo dukrą Antaniną apiforminam ir tegu dirba skaityklos vedėja?

Mama su dideliu malonumu priėmė tokį komunisto Buziaus pasiūlymą, kadangi dukra gaus dar ir neblogą atlyginimą. Tapau skaityklos vedėja. Tais laikais tokios vedėjos pagal idėją privalėjo būti komjaunuolės, o aš buvau prisaikdinta partizanų ryšininkė.

Pagaliau atėjo *Klevas*. Gavau nurodymą bet kokia kaina nuvažiuoti tarp Pakražančio ir Kražių į vieną sodybą ir iš ten atvežti siuntinį. Pasakė slaptažodį, kai nuvažiuosiu ir įeisiu į kambarį, turėsiu pasakyti: „Laba diena, labai gilus sniegas“, o man atsakys: „Taip, labai gili žiema“. Jokios kitos kalbos. Nurodė, kurią dieną atvežti, tą dieną ateis tas pats *Klevas* ir pasakys, kur pristatyti siuntinį. Žinoma, reikėjo važiuoti arkliu. Pasikinkiau arklį ir, nieko tėvams nesakiusi, išvažiavau. Kai grįžau, *Klevas* prisistatė tą pačią dieną, nereikėjo kitos dienos laukti. Siuntinys buvo gana didelis, maždaug dviejų pagalvių dydžio, įvyniotas į tokią gūnią, aš taip ir nesužinojau, kas buvo jo viduje. Po to *Klevas* pas mane ėmė dažniau lankytis, mama pasidomėjo, kodėl jis taip dažnai ateina. Aš jai paaiškinau, kad jis į skaityklą ateina knygų paskaityt. Be jo, vėliau ateidavo dar viena mergina. Kai mes skaitykloje gaudavom laikraščius, nešdavom ir partizanams paskaityti.

Jau pavasariop atėjo pas mane ryšininkė Apolonija Šimkevičiūtė, ji buvo atvažiavusi iš Kauno. Jai nupasakojo partizanas Bronius Živatkauskas-Keršys, kuris mūsų namas, kaip mane surasti, nors manęs niekas prieš tai neperspėjo. Ji atėjo, pasakė slaptažodį, bet aš pasimečiau, paklausiau, iš kur ji atvažiavo, ji pasakė, kad iš Kauno, rankoje laikė nedidelį pintą krepšelį ir pasakė taip:

– Aš turiu tau perduoti šitą krepšelį.

Aš jai pasakiau, kad nieko nežinau, ir to krepšelio nepaėmiau. Greit pakepiau kiaušininės, išviriau kavos ir pasiūliau užvalgyti. Ji mielai sutiko su mano pasiūlymu, pavalgė ir sako:

– Mane dabar nuvesk pas Oną Biliūtę.

Galvoju, ką čia daryt, tikra velniava... Aš Biliūtę pažinojau kaip ryšininkę, slapyvardžiu *Virginija*, bet mane labai suintrigavo šita viešnia. Aš apie ją nieko nežinau, o ji pas mane atėjo ryšio reikalais. Tik vėliau viskas išaiškėjo. Pasirodo, kad manęs partizanai nespėjo perspėti apie jos atvykimą, nesitikėjo, kad ji taip greit atvažiuos. Ji tarnavo pas kažkokį žydą (R. K. p a s t a b a: pas čekistą Danielių Todesą), pavogė jo kišeninį ginklą ir viską man atvežė tame krepšelyje. Nuvedžiau ją pas Biliūtę. Biliūtė ją iškart pažino.

Šimkevičiūtė buvo atėjusi dar ir kitą kartą, bet tada ji jau gyveno nelegaliai. Kaune buvo užverbuota jos pusseserė Elena Šimkevičiūtė – MGB agentė *Valė*, kuri Apolonijai perdavė du čekistų pistoletus. Su tais pistoletais ji išvyko iš Kauno ir, matyt, pastebėjo, kad yra sekama, todėl išlipo ne Šienlaukio stotelėje, kaip pirmą sykį, o pravažiavo mūsų namus ir išlipo Viduklės stotyje. Iš ten ėjo atgal šešis kilometrus iki mūsų namų. Atnešusi man tuos pistoletus, liepė greit juos nešt ir atiduoti partizanams, o pati bėgte pasileido atgal.

R. K. p a s t a b a: Plačiau apie Apoloniją Šimkevičiūtę ir jos pusseserę MGB agentę *Valę* aprašyta Nijolės Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, p. 109, 244, 245.

Tą pačią dieną su Biliūte nunešėm pistoletus į stovyklą, ten jau buvo Narbuto būrys, ir atidavėm juos Broniui Živatkauskui. Kadangi tada jau dideli būriai išsiskirstė į mažesnius būrius, aš patekau į Edmundo Kurtinaičio-Kalniaus, *Senkaus* būrio veikimo rajoną. Būrį sudarė apie šešiolika vyrų. Būrys veikė Alėjų apylinkėse, Šarkaimio, Šienlaukio, Jukainių kaimuose, Žalpių miškuose.

Vėliau gyvenimas taip susiklostė, kad man teko dažnai lankytis Šarkaimyje pas Určinauskus, jų namuose buvo bunkeris, susitikdavome su pačiu Jonu Určinausku, su Antanina Určinauskaite – Juzefos Narbutienės (gyvena Šiauliuose) seserimi. Ryšio užduotys buvo labai įvairios: nešiau laiškus, paketus, teko perdavinėti žodinę informaciją ir t. t. Vieną kartą labai rizikuodama vežiau du Kurtinaičio vaikučius. Kai mirė Kurtinaičio žmona, tie vaikai blaškėsi iš vieno žmonių pas kitus. Tada vaikai buvo palikti tarp Nemakščių ir Viduklės stoties, ant Upynos kranto nuo kelio pirmoje sodyboje. Kažkas Kurtinaičiui pranešė, kad vaikai labai blogai prižiūrimi, apleisti, mergaitė serga. Jis paprašė manęs nuvežti vaikus į Jukainius ir palikt pas

Bronę ir Juozą Milašauskus. Tai buvo brolis su seserimi, jau pagyvenę žmonės. Bronė vėliau, kiek teko girdėti iš partizanų, buvo čekistų užverbuota. Koks buvo tolimsnis tų vaikų likimas po Kurtinaičio žūties, nežinau.

1949 m. vasarą pakvietė mane, kaip skaityklos darbuotoją, į renginį Raseinių kultūros namuose. Tame renginyje prisistatė prie manęs nepažįstamas civilis žmogus ir pakvietė eiti kartu. Nusivedė į kažkokį namą kitoje gatvės pusėje ir ėmė tardyti. Pasako man, kad aš esu Jasiulytė, dirbu skaityklos vedėja ir palaikau ryšį su partizanais. Į pirmus klausimus aš atsakiau teigiamai, o dėl partizanų labai nustebau, klausiu, kas jie tokie. Man atsakė, kad tai banditai, kurie gyvena miške. Su manimi tas vyras kalbėjo labai mandagiai ir kultūringai. Jis man sako:

– Tu privalai mums padėti...

– Ką padėti? – klausiu nustebusi.

– Tu turi mums pasakyti, kur tie banditai gyvena, pas ką lankosi... O gal jie ateina į skaityklą?

Kiek galėdama ėmiau gintis, kad pas mane jokie banditai neateina, ateina tik kaimo senukai, mano bendramoksliai, vienas kitas kaimo jaunuolis ir daugiau niekas. Bet mano prievaizdas neatlyžo:

– Tu turi mums padėti. Tu privalai mums padėti, nes tu dirbi skaitykloje, tau tarybų valdžia moka pinigus...

– Gerai, – sakau, – kai ateis banditai į skaityklą, būtinai pranešiu, tik nežinau, kaip jie atrodo...

Prievaizdas jau pakėlė balsą:

– Tu viską žinai! Tu neapsimetinėk!

Aš irgi pakėliau balsą:

– Vyras esat, atsivedėt merginą ir pradėjot klausinėti tokių nesąmonių...

Padėjo jis man ranką ant peties ir sako:

– Na, jau gerai gerai, nesikarščiuok... Jeigu ką sužinosi, visuomet mums pasakyk...

– Kam pasakyti? – paklausiau jo.

– Gali pasakyti Globytei...

Ta Globytė buvo Viduklės bibliotekos vedėja. Supratau, kas per paukštis ta Globytė. Pažadėjau, jei ką sužinosiu, pasakyt Globytei, ir mane paleido.

Atėjo ruduo, mane vėl kviečia į Raseinius, tik jau dabar į komjaunimo komitetą. Dirbant skaitykloje mokėjo tris šimtus rublių per mėnesį. Pagalvojau, argi man sunku nueit, ir nuėjau. Kai įėjau į vidų, man tik kareivišką brezentinį apsiaustą ant galvos, išvedė į lauką, pasodino į amerikonišką „Vilį“ ir į stribyną. Stribynas tuo metu buvo prie pat turgaus. Įveda mane į stribyną, nuima apsiaustą nuo galvos, už stalo sėdi čekistas Biconas, na, ir pradeda žviegiančiu balsu ant manęs šaukti:

– Tu dirbi skaitykloje, banditai vaikšto po tavo skaityklą!..

Pradėjo jis mane kumščiuoti, gerai apkumščiaavo ir laiko pasodinęs ant taburetės. Aš klausiu:

– Tai ko norit dabar iš manęs?

– Norim, kad pasakytum, kur banditai, – sako Biconas.

Retkarčiais prieina, paspardo. Aš gan kantri ir drąsi, bet man jau pasidarė neberamu, nesuprantu, kas čia darosi, galvoju visaip: ar čia kas paskundė, ar kaip? Biconas sako:

– Buvai pas Žilinską nuėjusi...

– Pas kokį Žilinską?

Pasirodo, tas pilietis, kuris mane praėjusį sykį išvedė iš kultūros rūmų, buvo saugumo viršininkas Žilinskas.

– Sakei jam, kad praneši...

– Ką aš pranešiu, jeigu aš nieko nematau ir neturiu ką pranešti... Ar aš turiu meluoti?

– Palauk. Pabūsi pas mus ir prakalbėsi...

Jie mane patardė iki vakaro, o vakare įmetė į stribyno rūšį. Rūsysis gilus, supuvusių šiaudų nedidelis glėbelis kampe pakreiktas, sienos aprašinėtos krauju. Jūs neįsivaizduojat, kiek man jos suteikė stiprybės ir galios. Man atrodė, jeigu mane būtų net kapoję, ir tuomet aš būčiau nieko nepasakiusi. Išlaikė visą parą: nei valgyt, nei gert niekas neatnešė. Rūsio palubėje nedidelis langelis, per jį varlės išoka, bet ant betoninių grindų netupi, lipa laiptais aukštyn, o aš einu pagal sienas, skaitau užrašus ir verkiu. Mane šitam rūsy išlaikė per naktį, per dieną ir per kitą naktį. Antrą dieną pravėrė metalines rūšio duris ir ant antro laiptuko padėjo dubenėlį, turbūt ten buvo įpilta kokio nors skysčio, bet aš prie dubenėlio net nepriėjau. Po kurio laiko atėjo stribas ir pakvietė eiti kartu su juo. Nuvedė vėl į tą patį kabinetą, už stalo sėdėjo jau kitas tardytojas. Nužvelgė mane iš padilbų ir klausia:

– Tai ką, pasakysi visą tiesą ar ne?

– Pasakiau visą tiesą, aš meluoti nemoku. Esu tikinti, einu išpažinties, todėl niekada nemeluojau.

– Ak, tu davatka prakeikta! – užbaubė tardytojas. – Eik namo ir apsigalvok.

O tėvai manęs jau ieškojo, kadangi aš buvau išvažiavusi dviračiu, kurį palikau pas tokią Miliutę. Nueinu pas Miliutę, žiūriu – mama manęs laukia. Sirgau, temperatūra buvo pakilusi virš 39° C, mane nuvežė tiesiai į Raseinių ligoninę. Dviračio pas Miliutę neberadau, sakė, jog stribai atėjo ir išsivarė, atseit jis jiems reikalingas. Taip likau be dviračio.

Grįžusi iš ligoninės, gyvenau gana ramiai, bet jaučiau ir mačiau, kad esu sekama. Po nakties rasdavome išgulinėtus javus, šunys naktimis būdavo labai neramūs, dažnai lodavo. Pasisakiau Kurtinaičiui, paskui Labanauskui, Stasiui Narbutui, Živatkauskui, tai jie mane perspėjo, kad labai saugočiausi, nes, ko gero, kažkas pakišo liežuvį. Jie patys irgi rečiau ėmė lankytis mūsų namuose. Jeigu ko reikdavo, iš anksto man pranešdavo, kur nueit, ir ten susitikdavom. Dažniausiai jie ateidavo pas mano tetą Verutę Barauskienę, kadangi jos nedidelis namelis stovėjo ant Šešuvies kranto, šalia gyveno ryšininkai Antanas Barauskas ir Pranas Urbonas.

Dar Kurtinaičiui gyvam esant, susiformavo Krizostomo Labanausko-*Justo* vadovaujamas būrys. Į būrį atėjo keletas naujų vyrų: Jonas Petraitis-*Našlaitis*, *Patrimpa*, g. 1927 m. Griaužų k., Viduklės vlsč. (žuvo 1952 06 16 su Aleksu Lauciumi-*Paukščiu*

Lioliuose), Juozas Milkintas, Kazio-Maršalis, Riteris, Dobilas, g. 1920 m. Žalpių k., Nemakščių vlsč. (žuvo 1951 m. pavasarį Tauragės apskr., Skaudvilės vlsč., Žalpių miške su žmona Jadvyga Janušaitė), Petras Kiulkis iš Bagamolų k., Steponas Puišys-Diemedis.

Šis būrys plačiau veikė apie Kelmę, Žalpius, Liolius, į tą būrį atėjo broliai Kybartai – Eugenijus, Ignas, Mečys, Vytautas ir Vladas, Dambrauskas ir kt. Labanauskas buvo labai puikus žmogus, plačios erudicijos, išsilavinęs. Kaip vadą ir žmogų jį visi būrio vyrai gerbė ir pasitikėjo juo. Buvęs mokytojas, tai buvo autoritetinga asmenybė. Mano sesuo pas jį mokėsi. Bet jų santykiai su Kurtinaičiu kažkodėl nebuvo idealūs. Aš dar ir šiandien negaliu suprasti, kas Labanauską pastūmėjo tapti išdaviku. Visi matėme ir supratome, kad didžiausia neviltis vyrus apėmė po vado Kurtinaičio žūties. Po šios žūties buvo įsitikinta, kad būryje kažkas yra užverbuotas. Tik vėliau paaiškėjo, kad tai buvo partizanas Antanas Laurinaitis-Žeimelis (R. K. p a s t a b a: Plačiau apie tai Juozo Kalvaičio prisiminimuose). Pirmiau buvo užverbuota jo žmona, o jį privertė ir vyrą pasiduoti priešui. Vėliau abu buvo sušaudyti.

R. K. p a s t a b a: Apie Krizostomą Labanauską plačiau aprašyta Nijolės Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, p. 225, 244, 246, 247, 268, 324, 423, 424.

Tuo metu man teko palaikyti ryšį tarp Narbuto, Labanausko, Aliejų būrių. Labai greit partizanai man surado kitą dviratį, kuriuo per dieną nuvažiuodavau apie trisdešimt kilometrų. Be manęs, buvo dar viena ryšininkė – Eugenija Jasiulytė (Jūkainių kaimo eigulio dukra), bet ją čekistai užverbavo. Mes žinojom, kad ji užverbuota. Jie visi buvo suimti: broliai ir ji. Ji, matyt, neišlaikė. Kiekvieną dieną lėkdavo ir lėkdavo į stribyną, mes jos pradėjom net bijoti.

Partizano Jono Petraičio pusbroliai Leonas ir Steponas Kliknai buvo abu partizanų ryšininkai, labai dideli patriotai, gyveno prie Apušroto miško prigludusioje sodyboje. Man dažnai tekdavo pas juos lankytis, nešdavau jiems laiškus ir paketus, kartais iš jų paimdavau paketus. Vėliau partizano Petraičio tėvus ištrėmė į Sibirą, stribai po to dažnai darydavo pasalas prie Kliknų namų. Vieną naktį partizanai Viduklėje išplėšė parduotuvę. Parduotuvės vedėju tada dirbo Bronius Buzys, kuris iš anksto buvo susitaręs su partizanais ir jis, tiesą sakant, tą parduotuvę partizanams atidarė. Tada niekas neįtarė Buzio, o įtarė Kliknus, tad juos ir suėmė. Kiek teko girdėti iš kitų, juos abu stribai labai mušė, Steponą vėliau nuteisė, o Leoną (nepatvirtintais duomenimis) užmušė tardymo metu.

Palaikiau gana plačius ryšius su įvairiais žmonėmis, ne vien su partizanais. Vėliau manimi labai pasitikėdavo ir Labanauskas. Vieną kartą atėjo su būriu ir dar prieš auštant tėvui nupjovė didžiulį lauką dobilų. Labai gražiai su jais sugyvenom. Partizanų pavedimu vieną kartą buvau nuvažiavusi į Rygą parvežti medžiagų uniformoms. Gavau adresą, nuvažiavau, viskas buvo jau supakuota, paėmiau nešulį ir vėl grįžau atgal į namus. Medžiagas atidaviau Labanauskui ir, kiek žinau, uniformas jiems siuvo vienas siuvėjas Viduklėje.

Ne kartą teko ilgiau pasisvečiuoti partizanų stovyklose. Kartą iš Šarkaimyje gyvenusių Určinauskų paėmiau nedidelį paketą ir nunešiau partizanams į Bagamolų mišką. Tuo metu ten stovyklavo Labanausko būrys, bet buvo atėję vyrų ir iš kitų būrių, sutikau keletą ryšininkų, ten buvo ir Stasė Narbutienė. Pavakary jie pasiskirstė į tris būrelius ir išėjo Šešuvies link: vieni Žalpių link, kiti Kelmės link, o aš viena išėjau į kitą pusę. Vėliau štai kas išaiškėjo: Jonas Petraitis tada su trim vyrais nuėjo pas Jurgį Jasiulį (ten buvo kelios Jasiulių sodybos), išsikvietė Petronėlę Jasiulytę į koridorių (ji buvo merga su vaiku) ir ją nušovė. Atseit partizanams buvo pasakyta, kad ryšininkė Dijokaitė apsigyveno pas Barauską ant Šešuvies kranto, o kitoje Šešuvies pusėje gyveno Jasiuliai, ir ta Jasiulytė, perėjusi į kitą upės pusę, vaikščiojo po mišką ir rado išsivyniojusį siūlą kamuoliuką, pagal kurį sekė, kur kamuoliukas veda. Jasiulytei, matyt, kilo įtarimas, kad čia kažkas yra. Ji žinojo, kad ryšininkė Dijokaitė vaikščiodama mezga, ir taip atsekė iki Barausko namų. Matyt, dėl to Jasiulytę nušovė. Nors tada visas kaimas kalbėjo, kad tai tos Petronėlės darbas, bet dabar Dijokaitė aiškina, kad ją išdavė ne Petronėlė Jasiulytė, o Urbonaitė. Be abejo, jeigu tada į stovyklą buvo susirinkę tiek daug vyrų, jie, matyt, sprendė tą klausimą ir buvo padarytos išvados, kas kaltas dėl išdavystės.

Kitą kartą nešiau paketą į Narbuto stovyklą, į Plauginėlius. Atėjau nuo miško į pakalnę, o iš priešingos pusės pamačiau ateinant sribus. Supratau, kad teks neišvengiamai su jais susidurti, todėl pasileidau bėgte, pribėgau dvi didžiules kūdras ir į vieną iš jų pasinėriau iki pažastų. Toliau buvo dvaro kumetynai, toks didelis ilgas namas, išilgai namoėjo koridorius, ir aš visa šlapia tuo koridoriumi mečiausi į kitą pusę. Mačiau, kad moteris stovi galvą rankomis susiėmusi, matyt, suprato, kad nuo sribų bėgu. Tie šaukia: „Stok stok stok!“, bet nešaudė, taip laimingai pabėgau.

Aplink Šienlaukio geležinkelio stotį, Viduklės ir Varlaukio stotis, tų apylinkių miškuose ir miškeliuose veikė nemažai partizanų, o jiems pasiaukodamos dirbo šaunios ryšininkės Bronė Jaščepaitė ir Antanina Linkienė – Určinauskaitė (2002 m. Bronė mirė, o Antanina gyvena Vidsodyje).

1949 m. kartą naktį atėjo pas mus Labanauskas su dvylika savo būrio vyrų. Netrukus išgirdom kito kaimo gale lojančius šunis, supratom, kad eina rusai. Labanauskas sako:

– Laukim iki prieblandos ir trauksimės iš čia.

Kai tik pradėjo brėkšti, atidariau skaityklos langą, kuris buvo į daržinės pusę, jie pro daržinę, pro šaltinėlių, kitos sodybos link, dar sumėtė pėdas, per geležinkelį ir nuėjo į eglynėlį. Praėjo maždaug valanda, kol užgriuvo rusų garnizonas. Įėję jie ėmė aiškinti, kad čia ką tik buvo banditai, jie juos sekę ir matę. Mes visi ginamės, kad nebuvo, vieni su mumis kalbasi, kiti laksto aplink namus, ieško pėdų ir, kai pamatė, kad iš mūsų nieko neiškvos, mamą nusivedė prie daržinės, pastatė prie sienos, o mane skaitykloje prie lango (garnizono vadas buvo Vorošilovas, o jo parankinis – budelis Starostinas). Starostinas mane pagriebė už plaukų ir ėmė daužyt galvą į spintą, kad pasakyčiau, kur partizanai nuėjo, o Vorošilovas atsistojo netoli mamos ir iš nagano ėmė šaudyti virš jos galvos. Mama susmuko vietoje. Aš ėmiau šaukti,

Starostinas dar keletą kartų trenkė mano galvą į spintą, po to visi keikdamiesi išėjo. Kai jie išėjo, atbėgo perbalusi kaimynė Marcinkienė, tik klausia, ką pas mus nušovė, kadangi ji gerai girdėjo šaudymą. Mamą pakėlėm nuo žemės, ji buvo labai išsigandusi, tiesiog nebesiorientavo – gyva ji ar mirusi.

Beveik kiekvieną dieną sribai, rusų garnizonas eidavo ir eidavo per kaimą. Kratos ir kratos, vieni išeina, kiti ateina ir vis verčia stalčius, spintas, visi ieško „banditų“, o kai išeina, žiūrėk, jau ko nors neberandi – tai pinigų, tai šaukštų. Tėčio medalius, kuriais jis buvo apdovanotas už kovas dėl Lietuvos nepriklausomybės, visus išnešė.

Nuo 1947 m. iki 1951 m. gegužės 17 d. dirbau ryšininkės darbą. Pirmiausia palaikiau ryšį su Antanaičio būriu, kuris laikėsi Paupio miškuose. Iš pradžių buvo gana didelis būrys, vėliau kažkaip išsiskirstė, ėjo gandai, kad pats Antanaitis pasitraukė į Lenkiją. Palaikiau ryšį su Kurtinaičio, Labanausko būriais. Pabaigoje liko tik vienas Labanausko būrys, į kurį susirinko visi likę gyvi partizanai iš kitų būrių ir laikėsi prie Šešuvies, nueidavo iki Kelmės, kadangi Kelmėje ilgai veikė moksleivių ir mokytojų antisovietinis pagrindis. Būrys veikė apie Liolius, Žalpius ir Viduklę. Šiaip jį visi vadino Viduklės būriu.

Buvo tokių atvejų, kai kažkas gaudavo pasą ryšininkui arba partizanui, bet taip būdavo labai retai. Partizanai planavo mane išsiųsti į Pabrądę, nes čia jau reikėjo laukti arešto arba eiti į mišką. Nenorėjau į Pabrądę, sakau: „Jau geriau eisiu į mišką“. Vyras ėmė mane atkalbinėti ir nuo miško, nes ten laukė mirtis.

1951 m. gegužės mėnesį pasiuntė mane Tytuvėnų link. Tytuvėnuose gyveno sesuo Stasė, ji irgi persikėlė iš vienos vietos į kitą, ją sribai buvo suėmę Kelmėje už pagrindinę veiklą ir labai sumušę, todėl stengėsi bet kur apsistojusi ilgiau negyventi, kad neatkreiptų į save dėmesio. Tytuvėnų geležinkelio stotyje gyveno toks Navickas. Nuvežiau ir jam perdaviau paketą. Dar trys kilometrai liko nueiti iki miestelio, o naktis tamsi, vos gali įžiūrėti daiktus už kelių metrų, bet aš nuėjau pas seserį. Atsiguliau, tik užmigti jau nebegalėjau, blaškiausi visą naktį, tokia nuojauta kamavo, kad su manim kažkas negerai. Rytą anksti atsibudau, atsisveikinau su seserimi ir išvažiavau pačiu ankstyviausiu traukiniu. Nuvažiuoju iki Šienlaukio, pareinu į namus, mama sako:

– Bėk, dukrele, iš namų kuo greičiau, nes visą naktį aplink langus slankiojo sribai, garnizonas, per naktį kaukė šuo...

Išėjau į lauką – lauke, sodelyje, miežuose, visur išgulinėta, bet į gryčią kažkodėl neita. Matyt, laukė partizanų. O aš neskubu, kad mama ir ragina, dar albumą vartau, peržiūriu laiškus... Vieną laišką turėjau paėmusi iš *Našlaičio* giminų, dar nulėkiau pas kaimynę Žilienę, paprašiau, kad jį perduotų Petraičiui, o aš turiu išvažiuot. Sėdau ant dviračio, mama palydėjo, peržegnojo, apsiverkė, ir aš išvažiavau. Apsirengusi buvau šilkinė suknute, apsiavusi basutėmis, su puskojinėm, ant pečių buvau užsimitusi plonutį rudą švarkelį. Netoli Raseinių, Bliūdžių kaime, gyveno tėvelio pusbrolis Antanas Miklius, irgi partizanų ryšininkas. Atvažiauvau iki Alėjų, toliau vieškeliu bijojau važiuoti, važiauvau upelio dauba. Toje dauboje mane nuvertė

nuo dviračio. Pasirodo, mane sekė nuo pat namų, vėliau apie tai pasakė saugume. Iškratė, išpurtė, nuvarė į sunkvežimį ir nuvežė tiesiai į Raseinių saugumą. Tiesa, kai mane atvarė iki kelio iš tos daubos, ant kelio stovėjo du sunkvežimiai, abu pilni rusų kareivių.

Prasidėjo tardymas. Kas norėjo, tas tardė. Ėjo ir ėjo ir lietuviai, ir rusai, ir su vertėju, ir be vertėjo... Mušė, spardė, spjaudė, ką norėjo, tą darė... Kumščiais ir guminiu bizūnu mušė... Pravėrė vienerias duris, kad matyčiau ir girdėčiau, kaip ir ką kankina gretimam kambary. Žmogus buvo pasodintas į kažkokią keistą kėdę, jis labai šaukė, po to kriokė kriokė ir nutilo. Kai nutilo, tik subruzdavo visi, duris užtrenkė, ruskis man ir sako:

– Jei neprakalbėsi, bus ir tau taip...

Aš neįsivaizdavau, kiek saugume buvo tardytojų ir kiek tardomųjų, kiekvienas kambarys tarsi bičių avilys užte užte, girdėjosi iš jų sklindantys rusiški keiksmai ir kankinamųjų šauksmai bei dejonės. Manęs nuolat klausinėjo:

– Kur bunkeris? Kur bunkeriai?

Neklausia, ar tu žinai, ar tu pažįsti, ar tu su kuo nors susitikinėjai, ar ką matei, bet tik vienas ir tas pats klausimas: „Kur bunkeriai?“ Vėliau jau ėmė konkrečiau vardinti:

– Kur Petraičio bunkeris? Kur Narbuto bunkeris?

Narbutas jau buvo suimtas, o jo broliai dar buvo likę nesuimti, jie gyveno ir slapstėsi bunkeryje Verybių miške, prie Latakų kaimo. Ten buvo du bunkeriai, netoli vienas kito. Po kurio laiko atneša man iš valgyklos duonos, sriubos, arbatos, pavalgydina ir vėl klausinėja apie bunkerius dieną ir naktį. Galų gale prasitaria:

– Tokie vyrai, kaip jūs partizanai, ir tie pasako, kur jų bunkeriai, o tu nepasakai...

Aš pradėjau galvoti, kas iš partizanų ką galėjo pasakyti? Ar jie man meluoja, ar ne? Nesuprantu. Žinoma, tik vėliau išaiškėjo tikrasis partizanų išdavikas, tai Robertas Gedvilas, kuris ir pasakė, kad būtent aš žinau tuos bunkerius. Vėliau pradėjo klausinėti ryšininkų pavardžių. Kai pamatė, kad nieko su manimi neišeis, gegužės 27 d. mane išvežė į Kauną. Kauno saugumo kalėjime, buvusiam Mickevičiaus gatvėje, uždarė pavakary. Uždarė, o galvoje tik viena mintis: gal leis nors kiek užmigti. Įmetė į kamerą čiužinį, aš ant to čiužinio ir pargriuvau... Tojau pat atsidarė durys, liepia išeiti. Vėl įmeta į sunkvežimį ir veža. Kur veža, man nesako. Kėbule keletas eglišakių, aš kniūpsčia paguldyta ant tų eglišakių, vienas ruskelis sėdi ant kojų, kiti šalia iš šonų, tarpusavyje rusiškai kažką burbuliuoja, o sunkvežimis, jaučiu, važiuoja vingiais. Pasižiūriu kiek galvą pasukusi į šalį, per bortų kiaurymes matau tik žvaigždėtą dangų. Pagaliau sunkvežimis sustojo, vairuotojas suka suka rankeną, variklis neužsiveda, kiti irgi išlipo iš kėbulo, girdžiu, kaip keikiasi vaikščiodami aplink sunkvežimį, tik du liko sėdėti šalia manęs. Atseit sugedo mašina. Girdžiu arklio kanopų bildesį, supratau, kad kažkas atvažiuoja. Kareiviai sustabdė tą žmogų, liepė jam apsigręžti, reikės juos pavėžinti. Tas žmogus dar susiginčijo su kareiviais, bet vis vien apsuko arklį. Mane iškėlė iš kėbulo ir vėl liepė kniūpsčiai gultis į vežimą, prie manęs liko tik keturi ruseliai. Paragino arklį, važiuojam toliau. Nieko jie

manęs neklausinėja, nieko nebekalba, pavažiavom kiek, pasigirdo automatų serijos iš abiejų pusių. Arklys pašoko, vežimas apsvirtė, o aš po juo. Išlendu iš po vežėčių, matau – ant kelio kraujo klanas, vienoj ir kitoj pusėjė guli negyvi kareiviai. Aš nespėjau apsižvalgyt ir pajutau, kad už parankių mane jau ima partizanai. „Viešpatie, – galvoju, – ar čia stebuklas koks įvyko?“ Paėmė jie mane ir vedasi. Vedasi ir ima klausinėti:

– Iš kur tu čia dabar atsiradai? Kas tu tokia esi? Visi žuvo, o tu likai gyva... Kaip čia yra? Tu tikriausiai komjaunuolė? Gal su kokia užduotim važiavai?

Praeinam pro vieną sodybą, ją aplinkiam, ta sodyba aptverta medine tvorele, kieme girdisi šuo loja. Mane veda tiesiai į mišką. Įėję į mišką sustojam, vienas iš partizanų sako taip garsiai, kad girdėčiau:

– Nėra ko čia su ja tampytis, čia neaiški žmogysta, ko gero, kokia komjaunuolė, įėgu su ruskais važiovo. Geriau vietoje ją nušaut ir palikt.

Po to tyliai tarpusavyje pasišneka ir vėl vedasi toliau. Paskui jau aš įsidrąšinau, pradėjau galvoti, ar čia tikri partizanai. Sakau jiems:

– Įėgu esat tikri partizanai, pirma sužinokit, kas aš esu ir iš kur aš esu, tik tada kalbėkit apie šaudymą...

– Nutilk! – suriko vienas iš jų. – Ne tau spręsti, o mums...

Dar pavedė į tokį kalnelį, toliau pakalnė, aplink lazdynų krūmai ir didelis miškas. Užrišo akis balta skepetaitė, girdžiu, kaip atidarė bunkerio angą ir liepia lipti žemyn. Bunkeryje nurišo nuo akių skepetaitę ir žiūri į mane... Tarpusavyje vienas kitą vadina: *Beržas, Tarzanas*, (trečio slapyvardžio neprisimenu), o ketvirtas kažkur dingo. Aš pažvelgiau į vieną, į kitą pusę, aukštyn, žemyn, matau – bunkeris tikras. Maža pertvarėlė, už pertvarėlės gultas, sakyčiau, bunkeris dviems žmonėms, matyti neseniai ant gulto pakreikta šviežių lazdyno lapų. Man kilo nedidelis įtarimas. Dešinėje mažas staliukas, kryželis, kairėje ant sienos sukabinti ginklai. Vienas tuoj atsisėdo kampe, kitas už staliuko ir pradėjo mane klausinėti. Klausia, iš kur esu, kodėl važiauvau su stribais, kokia mano pavardė. Ko klausė, viską jiems pasakiau: iš kur esu, kad buvau areštuota, kad atvežta iš Raseinių į Kauną, iš Kauno vežė, bet nežinau kur... Toliau jie klausia, ką aš pažįstu iš partizanų. Pasakau, kad pavardžių nežinau, tik vieną kitą slapyvardį. Pasakiau tuos slapyvardžius ir prašau jų:

– Vyrai, duokit man nors pusę valandos numigti... Aš nebeturiu jėgų net kalbėti...

– Gerai, – sutinka jie ir leidžia man ant tų plikų lapų atsigult.

Iškart užsnūdau, bet labai greit atsibudau. Toliau vaidinu, kad miegu, bet girdžiu jų pokalbį. Beveik kas antras žodis – rusiškas keiksmazodis. Aš sunerimau, galvoju: kas čia per partizanai, jei taip keikiasi. Priėjo vienas prie manęs, pajudino už rankos, liepia keltis. Atsikeliu apsvaigusi, jie vėl pradeda: kur bunkeriai, kur partizanai... Matau, kad likę tik dviese, trečio jau nėra, kažkur išėjęs. Aš jiems ir sakau:

– Jūs gi žinote, kad partizanai niekada vienoje vietoje nestovi, visą laiką eina ir eina.

O jie tiesiog primygtinai nori iš manęs ištraukti:

– Na, tai pas ką tie partizanai galėtų būti?

Pasakė, kad ateis kažkokia Marytė ir atneš valgyt. Atėjo Marytė, pasibeldė į bunkerio dangtį, ją įleido į vidų, atnešė virtų kopūstų sriubos, lašinių bryzą. Kopūstų dar nuričiau kelis šaukštus, o lašinių visai negalėjau nuryti. Aš jiems ir sakau:

- Man labai įdomu, kaip čia yra? Mūsų partizanai tai nesikeikia...
- Mes irgi nesikeikiam, – sako jie.
- Kai miegojau, girdėjau, kaip jūs keikėtės...
- Tai tu nemiegojai, apsimetusi buvai, kad miegi? – sako jie man.
- Ne, neapsimetusi, tikrai miegojau, bet tarpais girdėjau jus šnekant.

Jie tik nužvelgė vienas kitą, supratau, kad jiems mano pastebėjimas nepatiko. Bet vis vien jie manęs įkyriai klausia ir klausia to paties. Aš jų klausiu:

– Tai dabar pasakykit, kur aš esu? Kaune ar Vilniuje? Kokiam miške? Jūs tai žinot, kas ir iš kur aš esu. Arba nuveskit ten, kur gyvenu, arba paleiskit. Tada ieškosim partizanų, o ne dabar, kai čia pasitupdę klausinėjat...

Atsidarė bunkerio dangtis, atėjo tas trečias ir sako:

– Man liepė ją nuvesti pas vadą, reikia, kad vadas išsiaiškintų, kas ji tokia. Žmonės sakė, kad plentu pravažiavo rusų garnizonas...

– Palaukim vakaro, palaukim vakaro, – atsako šitie du.

Ateina vakaras, vėl man užriša akis, paveda gerą kelio galą nuo to bunkerio, nuima nuo akių raištį, matau, kad einam tuo pačiu keliuku. Tie patys lazdynų krūmai, tos pačios balutės... Gal kokiuos du šimtus metrų paėjom, ir vėl tra-ta-ta-ta, pasigirdo automatų serijos. „Partizanai“ kažkur dingo, net nepajutau, kaip greit rusai užlaužė man rankas ir uždėjo antrankius. Ruskiai tik šaukia: „Banditka! Banditka! Živaja banditka! (Banditė! Banditė! Gyva banditė)!”

Tik tada supratau, kur patekau, tada prisiminiau Labanausko pasakojimą, kad būna įvairios provokacijos, kad veža į miškus ir t. t., matyt, jis jau buvo apie tai girdėjęs.

Nuvežė mane į Vilnių, uždarė į „boksą“, kuriame susmukau ir užmigau. Kadan gi atvežė anksti rytą, tardyti nuvedė po pietų. Nuvarė į tokį didelį kabinetą, gal, sakyčiau, didelę salę, už stalo sėdėjo gausi čekistų svita, iš viso aštuoni su antpečiais ir vienas atsirėmęs prie lango sukiojo rankose guminę lazda. Galvoje tik viena mintis: ko beklaustų, tylėsiu, nieko nešnekėsiu. Na, ir ėmė „šaudyt“ iš visų pusių:

– Kur tu atsidūrei?! Kur tave partizanai pagavo?! Matai, kokia tu veikėja, vadinasi, tave visur suranda...

Ėmė mane kamantinėt, kaip patekau pas partizanus. Aš tylėjau tylėjau tylėjau, bet paskui jau neiškenčiau ir pasakiau:

– Niekas manęs neišvadavo, aš suprantu, kas čia tokie buvo... Tai buvo provokacija, tai buvote jūs, jūs viską sugalvojot ir padarėt...

Kaip šoko tas su gumine lazda, kaip liejo man, aš kūliais nuo kėdės nulėkiau ant žemės. Dar sykį jis man smogė, po to pradėjo spardyt, bet kažkuriš iš sėdinčių už stalo su antpečiais jį nuramino. Tada vėl pasodino ant kėdės ir vėl tą patį pradėjo iš naujo: kaip patekau pas partizanus, kaip jie mane vadavo, ką tu čia išsigalvojai, kokia čia provokacija ir t. t. Kiti išėjo, liko trys ar keturi, matyt, suprato, kad pro-

vokacija nepavyko. Tada mane nuvedė atgal į „boksą“, kitą dieną netardė, nuvedė į kamerą, o vakare vėl išvežė į Raseinius, į vadinamąją „čekistų pirtį“. Čia vėl viskas prasidėjo iš naujo. Čekistai tik pečius kilnoja „didžiai nustebę“, kad mane net Kaune partizanai buvo išvadavę:

– Tai kaip čia galėjo būti? Tave nuvežė į Kauną, bet ir ten rado partizanai...Vadinasi, tave labai daug kas pažįsta, taigi ir tu daug žinai...

Vėl mane ėmė mušti, daužyti, tarp pirštų pieštukus įdėda ir spaudžia, net pirštų kaulai braška. Pirštus įkišo tarp durų, duris veria palengva, skausmas tiesiog deginantis (R. K. p a s t a b a: Antanina čia trumpam nutyla, matau, kad jai apie tai pasakoti labai sunku). Kelis kartus buvau nualpusi, bet vėl prikėlė. Kankino keli tardytojai, jų nei pavardžių, nei vardų nežinau. Po to nuvedė į pilną vandens kamerą rūsyje, vidury kameros stovi iki pusės apsemta kaladė, ką nori, tą daryk ant tos kaladės. Tik retkarčiais prižiūrėtojas pažiūri. Tupėjau tupėjau ant tos kaladės, kojos pavargo, nuleidau žemyn į vandenį. Dar kiek pasėdėjau, net nepajutau, kaip pati nugriuvau į vandenį. Atbėgo keli čekistai, ištempė mane iš tos kameros ir nuvedė aukščiau, į kitą kamerą. Ten jau buvo mediniai gultai. Toje kameroje pagyvenau ramiai, netardė visą savaitę. Lentos plikos, net šiaudų nepakreikta, tai antrą ar trečią dieną prižiūrėtojas Kaminskas atnešė nušautų partizanų milines, sako:

– Še, čia tavo draugų... Pasiklok ir užsiklok...

Milinės buvo kruvinos, baisu prie jų net prisiliest, o mane šaltis krečia, jaučiu, kad pakilo aukšta temperatūra. Jau ir patys čekistai sunerimo, pakvietė gydytoją. Patikrino temperatūrą ir atnešė vaistų, bet iš kameros niekur nevedė. Nukrito temperatūra, pradėjau vaikščioti po kamerą, atnešė sriubos, duonos, arbatos. Lauke siautė didžiulis vėjas, o lango stiklas buvo išdaužtas, pro jį matydavau einančių žmonių galvas. Galvoju: „Dieve, jei turėčiau pieštuką, popieriaus, akmenukų už lango yra, gal ant akmenuko užrašyčiau ir numesčiau tiems praeinantiems žmonėms, bet neturiu su kuo parašyti“. Krapščiau krapščiau palangę ir, o Dieve, tarsi stebuklas, radau pieštuko šerdį. Greit pro išdaužto lango grotas iškišau ranką ir vėjo blaškomų šiukšlių sukury pagavau nuorūkos popierėlį, užrašiau tėvų pavardę ir adresą, iš milinių ištraukiau kelis siūlus, įvyniojau į nuorūkos popierėlį akmenuką ir laukiu progos išmesti pro langą. Matau – eina moteris, lyg ir stabtelėjo. Žiūriu, kad ji nuėjo ir vėl grįžo ir vis žiūri į mano pusę. Aš tik švilpt ryšulėlį ir permečiau per tvorą.

Pasirodo, ta moteris mano laiškutį pagavo ir nunešė tėvams. Tėvai manęs jau antrą mėnesį ieškojo ir nerado. Po dviejų dienų išgirdau už durų mamos balsą:

– Aš žinau, kad čia yra mano dukra! Aš nieko neprašau, tik perduokite jai drabužius...

Aš buvau visa kruvina, dar menstruacijos... Ilgai ji beldėsi, bet jai iš vidaus vis atsako, kad čia tokios nėra. Kiek palaukus viskas nurimo, nutilo, už kokios valandos prižiūrėtojas man atneša sijonuką, šiltus batus – bent persirengiau. Klausia, ar atiduoti tėvams kruvinus ir bizūnais sukapotus rūbus. Aš prižiūrėtojui pasakiau:

– Jeigu jūsų sąžinė leidžia, atiduokit, – jie rūbų neatidavė.

Atvedė į akistatą Robertą Gedvilą. Partizaniškai apsirengęs. Klausia, ar aš jį pažįstu? Atsakiau, kad ne. Jis tada ir sako:

- Na, tu ryšininke, Antose... Kaip tu manęs nepažįsti?
- Ne, nepažįstu.
- Tu gi ryšininkė buvai, bent jau tris bunkerius tikrai žinai...
- Jūs kalbat nesąmones, – sakau jam.

R. K. p a s t a b a: Apie Robertą Gedvilą-*Remigijų* – MGB agentą *Aleksandrą* plačiau aprašyta Nijolės Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, p. 144, 153, 158, 159, 165, 178, 179, 186, 190, 193, 199, 220, 221, 242, 256, 266, 332, 339, 341, 342, 360, 361.

Kai tik išvedė Gedvilą, vėl mane ėmė kapoti bizūnu. Tardytojas sako:

- Čia tavo draugas, jis sako, kad tu žinai bunkerius, o tu vis dar neprisipažįsti...

Po Gedvilo į akistatą atvedė Bronių Živatkauską-*Keršį* (R. K. p a s t a b a: Buvo sumintas 1951 m. kovo mėn. Klaipėdoje kartu su S. Narbutu, S. Rutkauskaite ir A. Šimkevičiūte). Jis buvo taip sudaužytas, kad aš jo ir pažint negalėjau, veidas tamsiai mėlynas, akys užtinusios. Supratau, kad jis nieko nebematė. Tardytojas jam sako, kad mane jis galėtų pagal balsą pažinti, nebūtina ir matyti.

- Tai tu žinai, kad tokia Jasiulytė buvo ryšininkė? – klausia Živatkausko.
- Kažkokia ryšininkę žinau, bet ta ar ne ta, negaliu pasakyti... Nematau jos...

Buvo jį atvedę ir kitą kartą, po to atvedė į akistatą Narbutą. Narbutas pasakė:

- Taip, buvo ryšininkė tokia Jasiulytė, bet aš jos nebuvau matęs, nes ji buvo ne mano ryšininkė, aš jos nepažinau, – tik tiek pasakė. Buvo tiek iškankintas, kad pats nebepaėjo, jį vedė už parankės.

Į akistatą dar buvo atvedę Apoloniją Šimkevičiūtę, Janutę Steponaitytę ir dar dvi man nepažįstamas.

Iš saugumo pervežė į kalėjimą. Kalėjime pasikeitė tardytojai. Tardė žydas, jis man labai sudaužė galvą. Jam reikėjo užbaigt mano bylą, bet kažkas jam buvo neaišku. Pradėjo jis mane spardyti tiesiog klykdamas. Po to su byla vožė man per galvą, aš nugriuvau, trenkė antrą, trečią kartą. Dėl žydo daužymo, išėjus iš lagerio, man nustatė galvos smegenų tinklainės uždegimą. Tardymo metu du kartus teko sėdėti karceryje: vieną kartą aštuonias paras, kitą – penkias, vien už tai, kad neprisipažinau.

Užbaigė bylą, toliau – teismas. Į teismą per Raseinių miestelį į saugumą vedė mus keturias: mane, Antaniną Petrokaitę, Janutę Steponaitytę ir Onutę Biliūtę. Žmonės į mus pažiūrėti bėgo iš visų pakampių. Nuvarant dar mažiau buvo žmonių, o kai varė atgal, žmonės ir maistą kišo per kareivių galvas, rankomis mojavo.

Pagrindiniu liudytoju mums visoms keturioms buvo Gedvilas, nors Petrokaitė to Gedvilo visai nepažinojo. Taip pat liudijo mano tetos vyras Stasys Jokubauskas iš Bagamolų kaimo. Jį tardymo metu irgi labai mušė ir kankino, bet vėliau paleido. Jis pasakė, kad jam buvo žinoma, jog aš – partizanų ryšininkė. Be to, liudijo dar kažkokie stribai, kurių mes nepažinojom. Jie sakė, kad mes lakstėm paskui banditus, gyvenom su banditais ir panašiai, tarsi jie matė, kur mes lakstėm ir su kuo gyvenom.

Po nuosprendžio paskelbimo suteikė visoms pasakyti paskutinį žodį. Steponaitytė prašė, kad sušvelnintų bausmę, Biliūtė juokėsi ir sakė:

– Kiek nusipelnėm, tiek ir gausim.

O Petrokaitė pasakė:

– Kiek galit, sušvelninkit...

Mane irgi juokas pagavo, aš jiems sakau:

– Aš jaučiu, kad labai mažai tegavau. Kad būčiau žinojusi, jog tik tiek gausiu, būčiau dar daugiau laksčiusi. Be to, žinau, kad tikrai dar sugrįšiu...

1951 m. vėlai rudenį jau po teismo Raseiniuose prižiūrėtojas pravėrė kameros durų langelį ir, kaip buvo priimta kalėjime, iškvietė pagal pirmąją pavardės raidę „J“. Supratau, kad mane šaukia į tardymą, tik nesupratau kodėl... Einu ir kalbu poetus. Nuveda į tardymo kabinetą, tardytojas ir sako:

– Ar nori pasimatyti su banditu Petraičiu?

Kiek patylėjusi aš jam sakau:

– Pirmiausia, aš žinau, kad jo niekas nepagaus, o antra – jis geriau žus, bet niekada gyvas nepasiduos. Jis jau kartą buvo suimtas ir žino, ką reiškia pakliūti į jūsų rankas... Na, jeigu jūs jį pagavot gyvą, žinoma, labai norėčiau pamatyti jį.

Sėdim ir laukiam. Sėdim per visą kiaurą naktelę iki paryčių, o paryčiais nuveda vėl atgal į kamerą. Tik gerokai vėliau viskas išaiškėjo. Pasirodo, juos apnuodijo Alėjų gydytojas Levickas, čekistai paėmė gyvus Joną Petraitį-*Našlaitį* ir Alfonsą Navicką-*Genutį*. Mes laukėm laukėm, o Petraitis pabėgo. Kai jiems neliko ką parodyti, mane nuvedė atgal į kamerą. Ateinu į kamerą, pradedu merginoms pasakoti šitą „pasaką“, o jos man sako, ką tu čia „švilpauji“, čia kažkas ne taip... Joms iškart kilo įtarimas, kad mane užverbavo.

Stasį Narbutą, Bronių Živatkauską, Stanislavą Narbutienę-Rutkauskaitę ir Apoloniją Šimkevičiūtę teisė maždaug po mėnesio. Kaip žinia, Narbutas neišlaikė sunkių fizinių kankinimų, išdavė du savo brolius, kurie žuvo bunkeryje. Vėliau kažkas pasakojo: „Kai parvežė lavonus, vienas čekistas paklausė: „Ar tau dabar negaila, kad tavo broliai žuvo?“ Narbutas atsakė: „Geriau jie žuvo, negu būtų patekę į jūsų rankas...“ Kai juos vedė sušaudyti, Narbutas sušuko: „Einam mirti už Tėvynę!“ Kažką panašaus sušuko ir Živatkauskas, bet jam sargybiniai burną spėjo užspausti. Visas kalėjimas sujudo, pasigirdo smarkus beldimas į kamerų duris, prasidėjo šauksmai kameroje. O kai vedė pro mūsų kamerą, Narbutas pasakė žmonai: „Sudie, Stasele, mane veda šaudyti...“ Atgimimo metais KGB archyve radome pažymą apie šituos vyrus, nuteistus sušaudyti. Jie dar apie mėnesį buvo laikomi Lukiškių kalėjime, tik tada atėjo nutarimas iš Rygos karinės apygardos, kad jau galima juos sušaudyti.

Teismo nuosprendžius gavome į rankas ir, kai vežė mus į Viduklės geležinkelio stotį, mes tuos nuosprendžius važiuodamos iki Viduklės iškaišiojom per plyšius ir išmėtėm. Galvojom, gal kas ras, paims ir taip sužinos apie mus...

Suvarė mus į vagonus, traukinys pajudėjo ir pravažiavo pro pat mano gimtuosius namus... Taip suspaudė širdį, taip suspaudė, nebeišlaikiau ir nugriuvau...

Šiandien man net juokas ima iš tokio pergyvenimo. Juk tai buvo tik pirmas mažas lašelįs tų skausmų ir išgyvenimų jūroje, kuriuos teko patirti Rusijos lageriuose ir kalėjimuose.

Nuvežė į Vilnių, čia susirgau, tad tik po mėnesio nuvežė į Leningradą, į tą baisųjį Jekaterinos laikų kalinių persiuntimo kalėjimą. Čia patekau į paskirstymo kamerą, kurioje buvo apie 70 įvairių kategorijų nuteistų moterų ir merginų. Vėliau nuvežė į Intos lagerius. Čia jau buvome tik politinės, patekau į lietuvis Bronės Pupeikytės vadovaujamą kalinių brigadą (vėliau ji ištekėjo už buvusio partizano). Labai nemalonu kalbėti apie tokiuos žmones, bet tylėti irgi negalima, tegu žino ateinančios kartos, kad tarp mūsų irgi buvo nemažai niekšų, kurie, prisidengę svetimųjų malone, engė ir skriaudė savo tautiečius. Kuo ta Pupeikytė buvo žiauri? Ji eidavo pas lagerio viršininkus prašyti, kad mums, lietuviams, duotų kuo sunkesnę darbą. Aš nežinau, kodėl ji taip darė: ar įsiteikt norėjo, ar parodyt atsidavimą okupantų valdžiai? Tokiomis sąlygomis gyvenant ir dirbant mums tai reiškė neišvengiamą gyvenimo galą. Kadangi mes buvome atvežtos iš kitos klimatinės zonos, o čia sniegas akinančio baltumo, tad aš apakau. Parvedė mane merginos iš darbo į lagerį ir iškart nuvedė pas gydytoją. Lageryje tada gydytoju dirbo lietuvis kalinys Molis. Jis mane pasiėmė į ligoninę, tėvams laiške parašė, kad tamsius akinius man atsiųstų. Apgydė skrandžio žaizdas, apgydė pleuritą, laikė ligoninėje kiek galėjo laikyti.

Po penkerių metų jau pradėjo paleidinėti iš lagerių. Beveik visas lietuvaiteis paleido, likome tik mudvi su Elena Valevičiūte (Uoksiene) ir trys ukrainietės. Lagerį panaikino, ten statė elektrinę. Netrukus mane išleido, ir aš, nieko nelaukusi, išvažiavau. Buvo jau 1956-ieji metai.

Atvažiavusi į Lietuvą, apsigyvenau pas tėvus ir pirmiausia nuėjau pas tetą Veroniką Barauskienę, nes mama pasakė, kad dar yra gyvų partizanų. Iš tikrųjų jau nieko daugiau nebebuvo likę, tik vienas Labanauskas. Petraitis žuvęs, Navickas jau buvo grįžęs iš lagerio, Aleksas Laucius-*Paukštė*, buvęs būrio vadas, irgi žuvęs. Jo būrys veikė Šarkaimyje. Teta man pasakė, kad ateis *Justinukas* (teta Labanauską vadino *Justinuku*) ir labai apsidžiaugs mane pamatęs...

Tėčio pusbrolis Steponas Čiužauskas tuo metu dar slapstėsi savo tėvų namuose, slapstėsi tol, kol nesusirgo džiova. Tada tėvas jį nuvežė į saugumą registruotis, atidavė ginklą, ir Steponą paleido, bet po kurio laiko atvažiavo saugumiečiai ir jį suėmė, sudarė bylą, nuteisė mirties bausme, kurią vėliau pakeitė į 25-erius metus lagerio. Kai ėmė paleidinėti teistus kariškius, paleido ir Steponą. Grįžęs jis įsidarbino Klaipėdoje radistu, ten dirbdamas lietuvius pasveikino su Vasario 16-ąja, ir vėl jį suėmė. Dar kiek patardė, bet jis greit mirė.

Netrukus pas mus į namus atėjo ir pats Labanauskas (tada jis jau buvo užverbuotas MGB agentas, bet tuo metu šito nežinojau). Atėjo su ta pačia lietuviška kariška uniforma, ginkluotas automatu, prie šono ant diržo odiniame dėkle pistoletas, dvi granatos. Mudu šnekamės apie lagerius, apie provokaciją, kai mane čekistai vežė į mišką. Padėkojau jam, kad prieš tai, dar laisvėje esant, jis buvo mane perspėjęs. Jis manęs ir klausia:

– Ką žmonės galvoja dabar? Kokios žmonių nuotaikos?

– O kokios gali būti žmonių nuotaikos? – sakau. – Partizanai beveik visi žuvę, nėra daugiau kas juos remia, nėra partizanų spaudos, nieko nebėra...

Ilgai mes šnekėjome, jis pas mus dar pernakojo ir kitos dienos vakare išėjo.

Kitą kartą mes vėl susitikom, tik dabar jau pas tetą. Jis pabėdojo, kad net rašomosios mašinėlės nėra, o jos taip reikėtų. Prižadėjau mašinėlę gauti. Panevėžyje, Smėlynės gatvėje Nr. 26, gyveno vienuolės Onutė ir motinėlė Paulina, aš pas jas gavau mašinėlę. Nugrūdau ją Labanauskui, nuvežiau traukiniu. Susitikome, dar kiek jį palydėjau, paklausiau, kur jis eina. Pasakė, kad eina į Žilių kaimą. Jis man paaiškino, kad jų gretos šiuo metu išretėjo, bet jis dar turįs pagrindį, dar yra vienas kitas partizanas, kuris dirba pogrindyje. Labanauskas pas mus buvo dar keturis kartus atėjęs ir visą laiką klausinėjo, kas naujo. Pabūna, aiškina, kad jam labai liūdna, neturįs ką daryti, kad nėra kur dingti, kad tiek kraujo veltui pralieta. Aš jam priminiau, kad ne vien čia kraujas pralietas, kad tūkstančiai žuvo ir mirė badu Sibiro platybėse. Kas juos apverks? Aš jį, žinoma, užtariau, prašiau, kad saugotų save, gi nežinojau, kad jis jau velniui dūšią pardavęs. Kai jis išėjo iš mūsų, atsisveikinom, paklausiau, kada vėl ateis. Pasakė, kad nežinaš, ir nuėjo pas tetą Verutę. Kai teta jo paklausė, kur dabar eisi, Justuti, jis pasakė:

– Dabar nežinau... Ar nuo tilto į upę, ar paleisiu sau kulka į kaklą?

Vis tik jį sąžinė graužė, bet buvo jau tiek įklimpęs, kad pats išsikapstyt nebeturėjo jėgų.

Kitą kartą pas mus iš Kauno atvažiavo toks Marčius Auksakis ir ėjo susitikti su Labanausku. Į susitikimą jį lydėjo mano vyras Benius Valeika. Jie turėjo susitikti ant vienos geležinkelio pervažos, bet nuėję Labanausko nesulaukė. Be abejo, kad tas „spektaklis“ buvo čekistų suplanuotas. Benius Labanauskui padovanojo peilį, prožektorių... Tik po Atgimimo KGB archyvuose Nijolė Gaškaitė rado dokumentus, kuriuose buvo duoti nurodymai Labanauskui „supakuoti“ Valeikas ir Vaineikį Vytautą (gyveno Ukmergėje). Labanauskas įvykdė čekistų jam duotą užduotį.

Mano vyras Benius, grįždamas iš lagerio, parsivežė Intoje leistą politkalinių laikraštėlį „Žiburėlis tundroje“, laikraštelyje buvo ir Beniaus straipsnis. Tą laikraštėlį davėm Labanauskui paskaityti. Jis laikraštėlį išsinešė. Labanauskas pamatė, kad mūsų veikla vis dar nenutrūksta, kad mes iš lagerių sugrįžome pasiryžę su dar didesniu entuziazmu tęsti kovą.

Vaineikis laikė paslėpęs radijo siųstuvą, čekistai kažkokiu būdu iškraptė, kad jis turi siųstuvą. Vaineikis aiškino, kad siųstuvą išdavęs kažkoks Barauskas, ne jis. Po to antrą kartą areštavo Vaineikį, mano vyrą Benių, Joną Žičkų, būtų gal ir mane areštavę, bet aš buvau prieš pat gimdymą, po savaitės pagimdžiau. Čia, Panevėžyje, namuose, tardė ir sargyba lauke stovėjo. Betardant pajutau skausmus, tada pakvietė kaimynę ir išvežė mane į ligoninę gimdyti. Net gimdymo metu telefonu kažkas vis skambino ir klausinėjo gydytojo Dalindos, ar aš jau pagimdžiau. Dalinda pasakė, kad vasario 16-osios rytą aš pagimdžiau sūnų. Benius jau buvo suimtas ir uždarytas Vilniaus KGB kalėjime. Vėliau mano vyrą Benių Valeiką, Vaineikį, Joną Žičkų nu-

teisė už antitarybinius eilėraščius ir straipsnius laikraštyje „Žiburėlis tundroje“.

Tik parvežė mane su sūneliu iš ligoninės, po kelių dienų iškart prisistatė tardytojas. Tada jau kokius tik baisiausius žodžius žinojau, tokiais iškeikiau tardytoją ir visą jų sistemą. Pasakiau, kad tokių galvijų daugiau niekur pasaulyje nėra. Tardytojas matė, kad aš tiek įsiutusi, tad daugiau nebeklausinėjo. Matau, kad jam pačiam nebemiela pasidarė, sako:

– Tai duok, aš vaikėlį palaikysiu, kad galėčiau vyrui pasakyti...

Bet aš jam pasakiau: „Nelįsk prie vaiko“.

Kai su Labanausko palaiminimu buvo sunaikinti likę gyvi partizanai, kai buvo išaiškinta mūsų grupė, tik po to Labanauskas gavo dokumentus Zenono Rimkaus pavarde ir legaliai apsigyveno Švenčionėliuose (R. K. p a s t a b a: Visa tai galima rasti buvusiam KGB archyve, trečiame fonde, byla 68/9, p. 203 ir byla 66/3, p. 46). Vedė jis savo buvusią ryšininkę, kurios tėvai gyveno ant Kražantės kranto, pas juos man ne kartą yra tekę lankytis. Ji irgi nebuvo areštuota.

1964 m., kai jau gyvenom Panevėžyje, šitame pačiame bute, gavome laišką, išsiųstą iš Pasvalio. Atplėšiu, gi žiūriu – Labanausko braižas. Jis rašė: „Norėčiau susitikti ir pasikalbėti... Parašykite laiškutį (nurodytas adresas), kada galėtume pasimatyti...“ Mes taip susierzinom su Benium. Aš pagalvojau: „Tu, prakeiktas išdavike, jau taip mus nuskriaudei ir dar ieškai su mumis ryšio...“ Mes jokio atsakymo jam neparašėm, tik sprendėm, kaip pasielgti, jeigu vieną dieną jis atvažiuotų ir pasirodytų. Bet jis nepasirodė ir daugiau jokių laiškų iš jo negavome. Labai neseniai jis mirė. Po Atgimimo aš labai norėjau su juo susitikti ir pasišnekėti, bet man kažkodėl to padaryti neleido vienas neeilinis žmogus...

Pasakoja ZOFIJA MAŽINTIENĖ – GUTAUSKAITĖ

Užrašyta Raseiniuose

2002 02 17

Gimiau 1912 m. rugpjūčio 22 d. Kalnujuose, Raseinių valsčiuje. Pas tėvus mes buvome keturi vaikai – broliai Jurgis, Dzidorius ir mes, dvi seserys. Mano senelis kilęs iš Suvalkijos, buvęs knygnešys, buvo persekiojamas rusų caro žandarų, todėl pasitraukė į Žemaitiją ir čia apsigyveno, kai man buvo penkiolika metų. Susipažinau su Jonu Žemaičiu, tada jam buvo aštuoniolika. Taip pat gerai pažinojau ir kapitoną Juozą Čeponį (R. K. p a s t a b a: partizanas *Tauragis, Budrys*), jis buvo gimęs 1907 m. Paraseinyje.

Kalnujų kaime gyveno septyni ūkininkai, iš jų pokario metais keturi tapo partizanų ryšininkais. Tai Benediktas Savickas, Stasys Petrauskas, Vytautas Jasiulis ir aš – Zofija Gutauskaitė.

Dirbau Čeponio ir Žemaičio ryšininke, eidavau visur, kur tik pasiūsdavo. Su jais taip pat bendravo ir Raseinių gimnazijos mokytojas Antanas Bakšys (R. K. p a s t a b a:

Vėliau – partizanas *Arvydas, Klajūnas, Germantas*). Dažniausiai laiškus nešdavau įvairių partizanų būrių vadukams, ryšio reikalais teko važiuoti į Kauną, į Šiaulius. Pas Žemaitį į bunkerį niekada neidavau, su juo ryšį palaikydavau per Antaną Bakšį. Kai mirė Žemaičio žmona, jis prašė manęs, kad paimčiau jo sūnų Laimutį. Aš pasitariau su tėvais, ir tėvai sutiko paimt tą vaiką, bet kiti partizanai uždraudė, pačiam Žemaičiui pasakė, kad esu jų ryšininkė, mano tėvai ligoti, aš tėvams turiu duoną uždirbti, o čia sugalvojo man vaiką užkabinti. Vaiką paėmė viena mokytoja.

R. K. p a s t a b a: Pasakotoja mane pertraukė ir griežtai pareiškė: „Kokiais reikalais važinėju siunčiama partizanų vadovybės, jūs manęs neklauskite. Dar yra likę gyvi žmonės, jų vaikai, aš nenoriu, kad kas žinotų... Aš negaliu apie tai šnekėti... Galėsiu šnekėti tik tada, kai jie man pasakys, kad apie juos galiu kalbėti... Be to, buvau partizanų vadovybės ryšininkė, daviau priesaiką, kad niekada niekam nieko apie tai nekalbėsiu, aš ir šiandien dar negaliu sulaužyti priesaikos, nesvarbu, kad 50 metų praėjo nuo tų dienų. Šiandien su dabartine valdžia mes bylinėjamės, buvusiųjų vaikai sėdi valdžioje, jie nenori net partizano vardo girdėti. Daug tokių, kurie taip pat nenori girdėti, kad jų tėvai buvo ryšininkai... Suprantat, ką tai reiškia? Mus išdavinėjo mūsų žmonės, o partizanai aniems keršijo, daug negerų darbų buvo padaryta, daug nekaltų žmonių buvo išžudyta... Mane irgi išdavė partizanas. Kadangi jis neturėjo vaikų, gyveno tik su žmona, dabar abu jau mirę, todėl galiu paminėti jo pavardę, tai Juozas Kačiušis.

Plauginių miške vienam partizanų būriui vadovavo Antanas Antanavičius, kitam – Vytautas Dukauskas iš Daugodų kaimo, trečiam – Jonas Venclauskas iš Pakapurnio kaimo.

1950 metų liepos mėnesį netoli Raseinių, Vedeckio miške, žuvo dešimt partizanų: Antanas Laurynas iš Pakapurnio, Petravičius ir kiti (kiti 8 nežinomi). Būrį išdavė Savickis (Jonas ar Stasys).

1948 12 03 Bedančių – Plauginių miške žuvo aštuoniolika partizanų, tarp jų ir dvi moterys (R. K. p a s t a b a: KGB archyvuose rastoje pažymoje nurodyta, kad operacijoje dalyvavo 340 rusų kareivių):

Armoška Antanas-*Steponas*, g. 1919 m. Kalniškiuose, Šiluvos vlsč.

Baranauskas Boguslovas, Jurgio, g. 1921 m. Raseiniuose.

Dubinskas Vladas, Stasio, g. 1913 m. Numgaliuose, Viduklės vlsč.

Karpis Jonas-*Tubelis*, g. 1918 m. Pašėšuvyje, Nemakščių vlsč.

Kuzas Petras-*Briedis*, g. 1915 m. Raseiniuose.

Mačiulis Povilas-*Granitas*, g. 1918 m. Miliušaičiuose, Betygalos vlsč.

Saročkienė Marytė-*Lelija* (Leono Saročkos-*Rikio* žmona), kilusi iš Viduklės.

Stulgys Napoleonas-*Jazminas*, g. 1921 m. Gervynėje, Raseinių vlsč.

Ščepavičius Dominykas-*Domeika*, g. 1916 m. Kunkojuose, Raseinių vlsč.

Šimkus Petras, Jono, g. Alėjų k., Raseinių apskr.

Šimkus Pranas, Jono-*Vaišvila*, g. 1916 m. Alėjų k., Raseinių apskr.

Škadauskas Petras-*Puišinas*, g. 1904 m. Plauginiuose, Betygalos vlsč.

Tamošaitis Jonas-*Valteris*, g. 1928 m. Tukiuose, Viduklės vlsč.

Zdanavičius Stasys-*Nerimas*, g. 1925 m. Raseiniuose.

Živatkauskas Jonas-Balandis, g. 1924 m. Smulkiuose, Nemakščių vlsč.

Dudukas.

Erelis.

Žemaitis.

Stulgaitytė Genutė-Milda, g. 1928 m. Kėbaličiuose, Raseinių vlsč. (po sužeidimo mirė).

Linkus Pranas, sužeistas paimtas gyvas, jo likimas nežinomas.

Kautynių metu Antanas Antanavičius, Alfonsas Pakarklis ir Pranas Šimkus iš apsupimo ištrūko, bet Šimkų vis vien čekistai pasiviję nušovė. Kiti du nurengė žuvusiųjų rusų milines, patys jomis apsirengė ir laimingai pasitraukė.

Netrukus likę gyvi partizanai sužinojo, kad buvo areštuotas būrio ryšininkas Česlovas Patapas, bet užverbuotas ir paleistas. Patapas už išdavystę sumokėjo savo gyvybę. Partizanų Karo lauko teismas jį nuteisė aukščiausia bausme – išdavikas buvo sušaudytas.

Antaną Antanavičių-Lino Žiedą 1952 11 16 Velpesių kaime užmigdė jo meilužė Bronė Gailiutė. Jos tėvą stribai nušovė Šiluvoje.

1947 m. gruodžio 24 d. Kėbalių kaime pas Bitvinską žuvo Venclausko (Žalgirio) būrio šeši vyrai:

Bitvinskas Petras, g. 1894 m. (ūkininkas).

Jocius Stasys-Varna.

Jocius Antanas, g. 1915 m. Ražaitėlių k., Girkalnio vlsč.

Jocius Bronius, g. 1920 m. Ražaitėlių k., Girkalnio vlsč.

Stulgaitis Viktoras, g. 1921 m. Kėbalių k., Raseinių vlsč.

Urba Vytautas, g. 1927 m. Milašaičių k., Betygalos vlsč.

Partizanus išdavė Antanina (Antosė) Raikauskienė – Juociutė, kilusi iš Kalnujų. Šalia Raikauskų gyveno Biliai, o netoliese ir Bitvinskai, pas kuriuos slėpėsi aštuoni partizanai. Tuo metu trys buvo išėję kažkur kitur, o penki pasiliko. Per Kūčias atėjo Bilienė pas Raikauskiene paprašyt pasiskolint mielių. Bilienės sūnus stribas buvo atvažiavęs pas motiną švęsti Kalėdų. Raikauskienė Bilienei pasakė, kad ta neitų pas Bitvinską, nes ten yra „banditai“. Grįžusi į namus, Bilienė iškart apie tai persakė savo sūnui, šis atėjo pas Raikauskus, liepė pakinkyt kumelę, su Raikausku nuvažiavo į Raseinius ir pranešė, kad pas Bitvinską yra „banditai“. Netrukus prisistatė rusų garnizonas su stribais ir apsupo Bitvinsko namus. Žuvo visi penki partizanai ir pats namų šeimininkas Bitvinskas. Mano mama gulėjo Biliūnų ligoninėje kartu su Raikauskiene. Kai nuėjau aplankyti mamos, Raikauskienė mane pamatė ir pažino. Pasikvietė prie savęs ir sako:

– Zosele, eikš, ką tau pasakysiu. Aš noriu atlikti išpažintį... Nieko daugiau nekaltinkite, viską padariau aš.

Ji man viską papasakojo, o vakare mirė.

Susišaudymo metu iš apsupimo pabėgo Bitvinskaitė, kuri vėliau partizanams papasakojo, kaip viskas įvyko, tą patį papasakojo ir Raikauskienės sūnus, kuris buvo šalia ir girdėjo motinos ir kaimynės Bilienės pokalbį. Bitvinskienę su sūnumi Stasiu po to rusai ištrėmė į Igarką.

1949 m. Grinius iš Pakapurnio kūrė kolūkj. Gruzdiškės centre buvo susirinkimas ir, kaip paprastai būdavo, apsaugai jis atsivežė tris sribus ir paleido juos prie plento ties įvažiavimu į mūsų ūkj. Partizanai, tuo metu išėję iš miško ties Prabaudos upeliu, pamatė sribus. Vieni pasistatė sunkujj kulkosvaidj ties mūsų žemės riba, o kiti trys, Alfonsas Pakarklis-*Putą*, Antanas Armonas-*Tigras*, *Ramūnas*, Antanas Laurynas, ėjo pas mus ir ties mūsų sodybos pastatais susidūrė su trim sribais. Vienas iš sribų, pavarde Daktaras, kilęs iš Gruzdikės, pamatęs ateinančius vyrus, sušuko: „Griniau! Ar tu čia?“ Tuomet partizanai atidengė ugnj, bet sribai spėjo pasislėpt už storų liepų. Netoli stovėjo kaliausė, tėtis ją buvo pastatęs ant spyruoklių, kad visą laiką judėtų, prietemoje nelabai ir atskirsi ją nuo tikro žmogaus. Taip sušaudė šitą baidyklę, kulkos taip išpešiojo šieną, kad baidyklė jau nebebuvo panaši į žmogų. Partizanai atsitraukė, o sribai užėjo pas mus ir paprašė, kad mes juos nuvestume į Gruzdiškės centrą. Kitą dieną partizanai atsiuntė ryšininkus pažiūrėti, ar mes gyvi, ar nesuimti. Prieš pat pietus atėjo sribas Denikovas su devyniais sribais ir paprašė, kad aš jiems paruoščiau pietus. Tarp jų buvo vienas aukšto ūgio sribas lietuvis. Kai jiems paruošiau pietus, priviriau cepelinų, tai tas lietuvis priėjo prie tėvo ir pasakė: „Tu banditus palaikai...“ Denikovas už tuos žodžius jį išvarė lauk ir nedavė valgyti. Su Denikovu mes gerai sutarėme, jis mane tiesiog gerbė. Aš palaikiau ryšį su milicijos darbuotojais, iš jų gaudavau šovinių, jie galėdavo laisvai medžioti miške, partizanai jų neliesdavo.

Ginšaičių mokykloje vyko komjaunuoliško jaunimo vakarėlis, į kurį buvo atėjęs uniformotas aktyvistas Antanas Dambrauskas su dviem sribais (Dambrauskas pas mus bernu tarnavo šešerius metus). Aš sėdėjau ant palangės, staiga man už nugaros pasigirdo dūžtančių stiklų bildesys ir iškart trenkė viena, kita, trečia automato serija. Aš tarsi šoko ištikta sėdėjau ant palangės ir niekur nebėgau slėptis, kol nustojo šaudyti. Pamačiau, kad iš Stalino portreto liko tik skutai (vėliau sužinojau, kad šaudė partizanai, atėję iš Daugodų būrio, kuriam vadovavo Vytautas Dukauskas). Tie du sribai palindo po scenos paaukštinimu ir pasislėpė, baigėsi visos linksmybės. Išeidama į lauką sakau tam Antanui Dambrauskui: „Antanai, ne šitokiam „būry“ aš norėjau tave matyti...“ Kadangi jie gyveno vargingai, mes jo tėvams daug padėjome. Jis tik galvą nuleido, nieko man nesakė, o kitą dieną išėjo iš sribų ir tapo partizanų ryšininku. Jis palaikė ryšį su Raseinių mokyklos mokytoju Sirtautu, kuris perduodavo partizanų laiškus į kitus būrius.

Antanas Rekštys iš Gruzdiškės kaimo buvo mūsų ryšininkų grupės vadas. Mūsų grupei priklausė Vytautas Jasiulis iš Gruzdiškės, Antanas Dambrauskas iš Gruzdiškės, Vytautas Mažintas iš Girdaičių, Benediktas Savickas iš Pakautų, Vytautas Sabaliauskas (Viduklės mokytojas) iš Pakautų, Stasys Petrauskas (Betygalos mokytojas) iš Pakautų ir aš, taip pat iš Pakautų kaimo.

Mokytojas Sirtautas gyveno Raseiniuose. Tą dieną ėjau su Dambrausku ir pastebėjau, kad mus seka sribas Jocius. Atsigręžusi matau, kad kai tik mes sustojam, ir jis sustoja. Mes priėjom prie sribyno, Jocius griebė Antaną už rankos, prikišo pistoletą prie nosies ir įsitempė į sribyną. Antanas man dar spėjo pasakyti, kad

Sirtautas mus išdavė. Aš – į kojas ir apie Antano sulaikymą pirmiausia pranešiau Rekščiiui, jis tada irgi buvo Raseiniuose. Pasiūliau jam kuo greičiau važiuoti į namus ir viską likviduoti. Sėdom į roges ir išvažiuoju tiesiai į namus, kiek spėjom, apsitvarkėm. Tą pačią naktį areštavo Jasiulį ir Savicką, o Mažintą suėmė po savaitės. Vėliau Mažintas man sakė, kad jį išdavė Rekštys. Ypač tvirtai laikėsi Jasiulis, nors jį labai kankino, bet neišdavė nė vieno žmogaus.

Kai eidavau gulti, visada prie piršto prisirišdavau siūlą, kitą jo galą išvesdavau laukan, kad atėję partizanai be triukšmo galėtų mane pažadinti, nes mano tėvai nežinojo, kad aš padėdau partizanams, kad esu jų ryšininkė. Jei kur mane pasiūsdavo, išvažiuodama tėvams pasakydavau, kad važiuoju pas draugę arba pas brolių. Vieną kartą pas mus atėjo tokia Mosiejienė su paketu ir dar atsivedė savo vyro brolio mergaitę. Tada aš buvau labai nepatenkinta. Kai pas mus atėjo kapitonas Juozas Čeponis su Antanu Antanavičiumi, taip pat Pranas Šimkus, Petras Rudis, aš Antanavičiui pasakiau, kad man daugiau Mosiejienės ir dar su pašaline mergiškia nesiuntinėtų. Mosiejus, Mosiejutė ir dar vienas nežinomas vyras apiplėsinėjo žmones partizanų vardu, iš tikrųjų tai buvo kriminaliniai nusikaltėliai, juos gaudė patys partizanai, tik nespėjo sunaikinti, enkavedistai Mosiejų sugavo ir nuteisė kaip politinį kalinį.

Kai mano sesers vyras Juozas Danusas su Bagdonu išėjo tarnaut į stribyną, tuo metu Juozas Kasperavičius sužeistas buvo paimtas ir gulėjo Biliūnų ligoninėje, o partizanai ruošėsi jį išvaduoti. Nuvažiavau pas seserį, nuvežiau naminės degtinės apie 80 laipsnių stiprumo ir pasakiau jai, kad trečią valandą nuneštų vyrui pietus. Sesuo manęs prašė, kad jos vyrą kaip nors ištraukčiau iš stribino, ji labai nenorėjo, kad jis ten dirbtų. Sesuo degtinę atidavė vyrui ir tuos stribus nugirdė. Bagdonas buvo pastatytas saugoti Kasperavičių, mano sesers vyras ir kiti saugojo koridorių, o kai sesuo atnešė degtinę, stribai šautuvus paliko ir nuėjo į rūsį pietauti. Dar pasikvietė kelias mergaites, atsivedė kažką iš ryšininkų su armonika ir, apkvaite nuo degtinės, ėmė šokdinti mergaites. Genutė Stulgaitytė tada ligoninėje dirbo slauge. Tuo metu atvažiavo partizanai su dviem pastotėmis, apsupo ligoninę, įėjo į rūsį ir tuos stribus „supakavo“. Partizanas Šimkus dar mano sesers vyrui Danusui priėjęs užkirto per ausį ir pasakė: „Tu, septintų metų gimimo seni, kas tave prašė lįsti į stribus?“ Rudis Petras Šimkui priminė: „Nekišk nagų, čia Gutausko žentas, jis ir be tavęs pasitrauks...“ Partizanai pasiėmė Kasperavičių ir atsivežė į Gruzdiškės kaimą, į Plauginių būrį pas Rudį (Rudžio sūnus Petras Rudis, g. 1911 m., irgi buvo partizanas), o iš Rudžio neštuvais pernešė pas mus. Iki mūsų namų buvo apie du kilometrus kelio, keturi vyrai ėjo priekyje, keturi nešė ir keturi sekė iš paskos. Pas mus Kasperavičių paguldė jaujoje, ten buvo šilta. Paruošiau vyrams valgyti, visi pavalgė, tada pakinkiau arklius, įkėlėm į roges Kasperavičių ir išvežėm į Rakavos mišką. Privažiuoju Šiluvos vieškelį, nuo ten jau nebetoli bunkeris, tada vyrai vėl Kasperavičių uždėjo ant neštuvų ir nusinešė, o aš nukirtau dvi eglutes, pririšau prie šlajų ir grįždama atgal taip užmaskavau pėdsakus. Tada su manimi važiavo Jonas Venclauskas (g. 1916 m.), Vytautas Dukauskas, du broliai Budginai, būrio vadas Antanas Antanavičius. Sužeistąjį nuvežėm į Antanavičiaus būrį, jie ten turėjo didelį

bunkerį. O Danusas su Bagdonu po du mėnesius kalėjime pasėdėjo ir, kai juos paleido, į sribyną jau nebegrižo.

1953 m. mane paskutinę iš visų ryšininkų pakvietė ateit į Raseinių MGB. Supratau, kad mano dienos suskaičiuotos. Nuėjau, nuvedė į kabinetą ir ėmė tardyti. Po pirmo klausimo aš jiems išdėjau: „Aš lietuvis ir nieko jums nepasakysiu, nieko jūs manęs neklauskite“. Tardytojas nutilo ir kiek palaukęs pasakė: „Mano žmona irgi Gutauskaitė...“

Kaune mane tardė tardytojas baltarusis, o mušė žydas su plieniniu trosu, įvilktu į guminę žarną. Mušė neilgai, tik dvi naktis. Paguldė ant grindų, užmetė kruviną lietuvišką kareivišką striukę ir kapoją. Dvidešimt penkis kartus kerta, po to penkiolika minučių duoda pailsėti. Taip tris valandas. Šerdamas skaičiuoja kirčius rusiškai, bet jo akcentas žydiškas. Iš pradžių dar skaudėjo, o paskui jau nieko nebejaučiau, daužė kaip pagalį. Po mušimų likau juodmargė. O kai mušė kitą dieną, tada tai jau labai skaudėjo. Aš nepasirašiau ant jokio protokolo ir teisme nepasirašiau, bet vis vien gavau 25-erius metus lagerio.

Pasakoja **BRONIUS LAURINAVIČIUS-CHERMONAS**

Užrašyta Skirsnemunėje
2000 04 08

Gimiau 1921 m. lapkričio 10 d. Naukaimio kaime, Girkalnio valsčiuje, Raseinių rajone. Šeimoje augome trys broliai: aš, Bronius, Jonas ir Pranas. Tėvas mirė, kai mes buvome dar visai maži. Mama Elena Laurinavičienė liko našlė, vargingai ji mus augino. Gyvenome labai sunkiai. Mūsų motinos nuopelnas tas, kad mes išjungėm į pasipriešinimo kovą prieš okupantus. Kai 1942 metais prasidėjo žydų naikinimas, mamos sprendimu, mūsų namuose buvo įrengta slėptuvė, kurioje slėpėme vokiečių persekiojamus žydus.

Kai rusai antrą kartą okupavo mūsų kraštą, jauniausią brolių Praną pačiupo namuose ir paėmė į Raudonąją armiją. Vyriausias brolis Jonas, g. 1917 m., jau buvo vedęs. Mudu su juo nuėjom į Šiluvą ir pasidavėm rusų okupacinei valdžiai. Mus paėmė į armiją, patekom į statybos dalinį. Dirbome prie geležinkelio remonto darbų, deginom malkas ir gaminom anglis. Brolis Pranas pateko į pirmąsias fronto linijas, dalyvavo Berlyno šturme. Kai 1945 m. baigėsi karas, mes tuo metu buvome Karaliaučiuje. Mums pasakė, kad reiks važiuot padirbėt į Rusiją. Mes to tik ir telaukėm. Susitarėm su broliu: jeigu tik veš per Lietuvą, bėgsim.

Mūsų svajonės greitai pildėsi. Traukinys jau dundėjo į Rytus. Kai vieną vakarą privažiavom mišką, kažkur apie Tytuvėnus šokom iš vagono. Sargybiniai mus pastebėjo, sustabdė traukinį ir vijosi, bet mes laimingai pabėgom. Tą naktį praleidome nedideliame miškelyje padubysyje, o dieną patraukėme namų link.

Raseiniuose dirbo toks žydelis Tacas, kuris buvo pažįstamas su Raseinių rusų garnizono vadu. Jiedu pasišnekėjo, ir mes gavome Taco kvietimą atvykti į Raseinius. Kai nuvykom, jis mus suvedė su tuo viršininku, kuris mums parūpino dokumentus.

Po to aš įsijungiau į ryšininko veiklą. Kadangi nemažai mano pažįstamų buvo išėjusių į mišką, tapau ryšininku. Pradžia buvo tokia. Atėjo pas mus Juozas Čeponis-*Tauragis* ir mane prisaikdino. Man buvo jau devyniolika metų. Juozas Čeponis buvo kariškis, turėjo kapitono laipsnį. Gavau užduotį palaikyti ryšį tarp Vaidoto, Lydžio ir Žebenkšties rinktinių. Daugiausia teko vežti laiškus, paslėptus specialiai įsiūtose kelnų kišenėse.

Kai grįžo iš rusų armijos brolis Pranas, sribai jį pakurstė, kad ateitų ir atsineštų dokumentus. Nuėjęs į sribyną, švarką su dokumentais pakabino koridoriuje, o kai grįžo, žiūri, kad dokumentų nebėra. Pavogė. Tuomet, būdavo, nepasiskūsi, kad dokumentus pametei, sako, „banditam“ atidavei, naujų nebegausi. Taigi ir jam kitos išeities neliko – teko išeiti į mišką. 1949 m. liepos 29 d. (kitur – birželio 27 d.) jie šešiese žuvo Trakučių miške tarp Girkalnio ir Kalnujų (kitur – Žagarės k.). Ten jie dienojo pas žmogų, kur buvęs ryšininkas Kelmickis iš Juodkėnų kaimo juos išdavė. Tada žuvo:

1. Pranas Laurinavičius, *Antano-Donžuanas, Reinidas*, g. 1923 m. Naukaimio k., Girkalnio vlsč., Raseinių apskr.

2. Vytautas Bitvinskas-*Vyturys*, g. 1927 m. Šeimyniškių k., Girkalnio vlsč. Jis buvo iš *Pašvaistės* būrio.

3. Leonas Krulis, *Leono-Aušrinis*, g. 1919 m. Vengerskų k. (kitur – Rudžių k.), Šimkaičių vlsč.

4. Juozas Dirmeikis-*Diemedis*, g. 1929 m. Tuikių k., Viduklės vlsč.

5. Antanas Tamošaitis, *Jono-Rubinas*, g. 1928 m., kilęs iš Vengerskų k., Kalnujų apyl., Raseinių r.

6. Juozas Malinauskas, *Antano-Lakūnas*, g. 1911 m. Gervynės k., Raseinių vlsč. Būrio vadas.

R. K. p a s t a b a: Sąrašas gali būti netikslus.

Pasitraukti pavyko tik vienam Mileriui. Tas Kelmickis prieš tai atėjo pas juos ir liepė eiti pas Juzikius, atseit ten labai gera vieta. Tie ir nuėjo. Kitą dieną Kelmickis atėjo apsirišęs galvą, apsimetęs, kad jam labai dantį gelia, ir išėjo į Raseinius pas gydytoją. Ten nuėjo į Dikinio namus, kur tuo metu buvo įsikūręs MGB štabas. Ten budėjo tik vienas sribukas, kilęs nuo Girkalnio, kuris gerai pažinojo Kelmickį. Jis matė, kaip Kelmickis kartu su kareiviais įlipo į sunkvežimį ir išvažiavo. Tas budėtojas parvažiavo į Girkalnį, pasakė savo tėvui, o tas atėjo ir viską papasakojo mano motinai.

1947 metų lapkričio mėnesį išėjau į mišką pas partizanus, į Edmundo Kurtinaičio-*Kalniaus* būrį, kuriame išbuvau iki 1948 metų balandžio mėnesio.

Sujainių kaime, kuris yra netoli Viduklės, užėjome naktį pas Praną Lybį. Jo sūnus išėjo į kiemą pasargaut. Netrukus įbėgo į kambarį ir sušuko:

– Vyrų, namus supa garnizonas!

Mes keturiose pabėgom: aš, Stasys Keparutis (sužeistas į koją), jo pusbrolis Rapolas Keparutis ir dar vienas, kurio pavardės neprisimenu. Žuvo Stasio brolis Juozas Keparutis ir dar vienas partizanas.

Po šių kautynių susirgau plaučių uždegimu. Pašaltuony užėjau pas Skirmantus, jų dukra irgi buvo partizanų ryšininkė. Ten man paruošė vaistų, ėmiau sveikti. Bet čia mano partizanavimas greitai ir baigėsi – prisistatė saugumas ir mane suėmė.

Pasakoja ZIGMAS KAPAČINSKAS

Užrašyta Raseiniuose

2002 02 17

Gimiau 1927 m. sausio 28 d. Raseinių apskrityje, Nemakščių valsčiuje, Vainiškių kaime. Šeimoje augome du broliai ir dvi seserys. Tėvai turėjo 14 ha žemės. Labai gerai prisimenu 1940 metus, kai rusų bolševikai pirmą kartą užėmė Lietuvą. Jie tuoju pradėjo sudarinėti inteligentų sąrašus ir vežti juos į Sibirą. Iš Žalpių dvaro išvežė Pluščiauskių šeimą, jie buvo stambūs ūkininkai. Tada man buvo keturiolika metų. Atėję rusai prie Raseinių statė aerodromą, tai mes su broliu dvi savaites žemes jiems vežėm. Rusai man ir kitiems lietuviams atrodė bjauriai. Jų apranga buvo baisesnė už Lietuvos valkatų, o ką jau ten bekalbėti apie kitus dalykus. Lietuviai jiems nieko blogo tada nedarė, netgi nepasipriešino prieš jų invaziją, o kaip jie žiauriai paskui pasielgė su mūsų žmonėmis, kiek jie nukankino nekaltų žmonių Raseiniuose. Dėl to pajutau jiems dar didesnę neapykantą. Vėliau, jau po karo, nuo 1945 m. iki 1952 m. dirbau prie geležinkelio.

Mūsų apylinkėje veikė Kęstučio būrys. Pažinojau to būrio partizanus Antaną ir Juozą Janušius, buvo ir trečias jų brolis, ne visai sveikas, į kuprikę susitraukęs, tas irgi vaikščiojo su ginklu. Jie laikydavosi Bagamolinės miške, kuris jungėsi su Lyduvėnų ir Šienlaukio miškais. Šitam būriui vadovavo Edmundas Kurtinaitis-*Senkus*, *Kalnius*, *Lėnas*, *Tumas*, o kai Kurtinaitis žuvo Viduklės vlsč., Grauzių kaime (R. K. p a s t a b a: buvo išduotas ryšininko, OS nario *Stipruolio*, MGB agento *Smelyj*), tada vadovavimą perėmė Janušis, po jo – Krizostomas Labanauskas-*Kunotas*, *Justas* (vėliau – MGB agentas *Kalinauskas*).

1945 metų vasarą dirbau iešmininku ir gyvenau tėviškėje, o nuo 1948 m. iki 1952 m. dirbau budėtoju ir gyvenau Šienlaukyje. Keletas mano buvusių bendraklasių išėjo į mišką, tarp jų Jonas Petraitis-*Našlaitis*, Juozas Kiulkis, broliai Aleksas ir Stepas Šliažai.

Nuo stoties iki namų buvo aštuoni kilometrai kelio, partizanus susitikdavau kiekvieną dieną įvairiose vietose. Aš jiems visada pranešdavau, kada į Šienlaukį ateidavo rusų garnizonas, kartais jų atsišaukimus ant medžių ar stulpų priklijuodavau. Zudmono miške susitikdavau su ryšininke *Regina*, jai pranešdavau, ką rei-

kėdavo, stotyje susitikdavau su partizanu Broniumi Živatkausku-*Keršiu* iš Didvėjo kaimo (R. K. p a s t a b a: Kęstučio apygardos, Dubysos tėvūnijos štabo organizacinio skyriaus viršininkas), susitikdavau Žalpių būrio tris brolius partizanus Milkintus, Karpčius, Gedvilą iš Užumedžio. Vieną kartą budėjimo metu pas mane buvo atėję Aleksas Laucius-*Paukštis*, *Lazdynas*, Jonas Petraitis, Alfonsas Navickas-*Genutis*, iš viso aštuoniese. Stoty sėdžiu, suskambo telefonas, klausiu: „Kas?“, sako: „*Našlaitis*“. Paklausė, ar yra pas mane tas žmogus, su kuriuo jie buvo sutarę susitikti, pasakiau, kad yra, ir jie atėjo. Pašnekėjom, dar jie pavalgė viršininko kabinete, paskambino iš Lidernų, pasakė, kad atvažiuoja „drezina“, o su „drezina“ dažniausiai važiuodavo čekistai. Aš vyrus perspėjau, jie išėjo į mišką. Kai „drezina“ pravažiavo, jie vėl grįžo.

1945 m. buvau komandiruotas į Klaipėdos kraštą, dirbau Genių geležinkelio stotyje. Prieš Kalėdas su stoties viršininku parvažiavau į namus švęsti Kūčių. Rytą mus abu areštavo Nemakščių sribai. Viršininką greit paleido, o mane išlaikė visą savaitę, nuo Kalėdų iki Naujųjų metų. Tuo metu jie buvo suėmę apie dešimt mūsų žmonių. Sribų viršininkas Bubulas pasakė:

– Užteks tau važinėti, atsiimsi dabar savo...

O buvo taip: patalkėj buvo vakaruškos, į kurias atėjo toks Makaras ir pašaudė iš kažkokio trofėjinio ginklo, vyrai bandė tą šautuvėlį atimti, vijosi, bet jis pabėgo. Prieš Kalėdas jis sudarė sąrašą visų vyrų, kurie buvo vakaruškose. Parašė, kad čia buvo banditų susirinkimas, ir tą sąrašą perdavė Nemakščių sribams. Partizanai išsiaiškino, kad Makaras sudarė tokį sąrašą, ir jį su žmona ir vaiku likvidavo. Taigi mus suėmė ir visą savaitę kankino, visiems teko sribų kumščių paragauti, bet nė prie vieno rimčiau neprikibo, visus paleido. Po to aš dar aršesnis jų priešas tapau. Partizanams dirbau iki 1952-ųjų metų.

Vėliau buvau išduotas ir suimtas. Pagrindinis mūsų išdavikas buvo vienuolių gydytojas Levickas.

Pas mane atėjo toks Jonas Petrokas iš Šarkaimio ir pasakė, kad suimti partizanai Jonas Petraitis-*Našlaitis* ir Alfonsas Navickas-*Genutis*. Vėliau Navicką buvau labai trumpai sutikęs lageryje, jis man papasakojo visą istoriją, kaip gydytojas Levickas juos užmigdė. Sakė, kai pabudo, pamatė, kad jau Vilniaus saugume sėdi, kad labai smarkiai kankino. O Petraitis tariamai užsiverbavo. Jį vežė išduot likusius, bet, nutaikęs patogų momentą, pabėgo. Jis su keturiais provokatoriais nuėjo į Žilių kaimą Kelmės rajone pas ūkininką Lukmoną. Priėjęs prie gryčios, pabeldė į langą ir prisistatė, kad atėjo *Našlaitis*. Dviese su kitu provokatoriumi įėjo į vidų, Lukmonienė davė valgyti, dar paprašė išgerti, ta atnešė ir butelį samagono. *Našlaitis* tam savo „draugeliui“ sako, atkimšk. Anas automata pasidėjo ir pradėjo kimšti butelį. Tuo metu *Našlaitis* jam ir kirto į tarpuakį, pasiėmė jo automata, paleido seriją ir į mišką pabėgo. Tuomet aš pas dėdę Petrauską viriau samagoną, išėjau į lauką atsi-nešt vandens ir gretimame kaime išgirdau kelias automato serijas. Iš miško *Našlaitis* nubėgo į Liksnių kaimą pas pažįstamą žmogų, paprašė žibalo. Batus žibalu apsilaistė ir geležinkeliu nuėjo beveik iki Viduklės. Pirmą kartą *Našlaitis* buvo pa-

bėgęs iš Raseinių saugumo. Po to aš jau jo nebesusitikau, nes ir pats greit įkliuvau. Pirmas į akistatą su manimi stojo ryšininkas Pranas Urbonas ir mane išdavė.

Pasakoja ANTANINA TAMOŠAITYTĖ

Užrašė Antanina Tamošaitytė
1999 m.

Stepaičių šeimos tragedija

Ši tragedija įvyko 1947 metų kovo mėnesį Tauragės apskrities Eržvilko valsčiaus Avietiškių kaime (dabar Eržvilko seniūnija, Jurbarko r.). Čia buvo 15 sodybų. Sėptyniose iš jų gyveno 1918 – 1920 metų Lietuvos kariuomenės kūrėjai savanoriai, vienoje – knygnešys. Stepaičių šeimos tragedijoje dalyvavo tik trys šeimos: Jono Toliušio (savanoris), Antano Švedo (knygnešys) ir Zigmo Stepaičio (eigulio). Atsitiiktinai šios tragedijos liudininku tapo savanoris Izidorius Tamošaitis. Paminėjau savanorius ir knygnešį tik todėl, kad pamąstyti, kaip visuomenės santvarkų keitimasis ir sumaištys sujaukia žmonių protus ir supriešina gerus kaimynus, priveda net iki žudynių.

Jono Toliušio sūnus buvo stribas, Zigmo Stepaičio jauniausias sūnus išėjo į partizanus. Antano Švedo duktė Pranutė ištekėjo už Zigmo Stepaičio vyresniojo sūnaus Zigmo ir kartu su mažamečiu sūneliu gyveno tėvo ūkyje. Senoji Švedienė jau buvo mirusi.

1947 metų kovo pabaigoje išgirdome Švedo namuose (galima būtų sakyti, Zigmo Stepaičio, Švedo žento, namuose) kažkokius stiprius, bet duslokus garsus. Supratome, kad ten kažkas atsitiko. Ėmėme žiūrėti per langą ir domėtis, kas atsitiko. Netrukus pamatėme, kaip raitas vyriškis iš Švedo kiemo nujojo Eržvilko link, o du ginkluoti vyrai iš Švedo kiemo pasuko mūsų sodybos (Izidoriaus Tamošaičio) link. Atėjo Jono Toliušio sūnus Alfonsas Toliušis ir jo draugas Gudaitis (tiksliai pavardės nepamenu) – abu stribai. Liepė mano tėveliui kinkyti arklius ir atvažiuoti į Švedo ūkį vežti „banditų“. Papasakosiu, ką buvo matęs mano tėvelis.

Privažiavęs netoli namų, tėvelis matė, kaip du vyrai susikūprinę pažeme lyg kažką vilko ar nešė daržinės link. Įvažiavus į kiemą, liepė sukti prie daržinės, iš kurios išvilko negyvą žmogų. Įmetė į tėvelio roges ir liepė važiuoti į Eržvilką. Paskui tėvelio roges važiavo Švedo arkliais pakinkytas maišų ir ryšulių prikrautas vežimas, važnyčiojamas stribo. Netoli Velbės upelio vienas stribas pradėjo šaukti, kad byra grūdai. Vežimas atsiliko, tėvelis pasijuto laisviau. Tuomet jis praskleidė negyvėlio gaubtą ir pažino, kad tai joks ne „banditas“, o Švedo žentas Zigmas Stepaitis. Važiuodami į Eržvilką, sutiko būrį rusų garnizono kareivių, skubančių į pagalbą „banditų“ užpultiems stribams. Kareiviai, pasišnekėję su stribais, grįžo atgal. Tėvelis ir jį lydintis vežimas pasiekė Eržvilką. Tėveliui buvo liepta „banditą“ išmesti turgaus

aikštėje, o vežimas su Švedo arkliais dingo viename Eržvilko miestelio kieme. Namų grįžo tėvelis jau sutemęs, buvo labai susijaudinęs. Plovė kruvinas pirštines, roges ir vis pasakojo man su mama bei kaimynei Danielienei apie tai, ką matė. Jis įtarė, kad Švedo namuose gyvų nebėra, gal gyvą paliko bent pustrečių metų Švedo vaikaitį. Ry tą nuėjo į tuos namus pažiūrėti ir pamatė automato seriją suvarpytą ir prie krosnies sukniubusį aštuoniasdešimtmetį Švedą, suaižyta galva kampe ant grindų sėdinčią jo dukterį Pranutę Stepaitienę, prie viryklės gulinčią Zigmo Stepaičio šešiolikmetę seserį Eleną Stepaitytę (pasirodo, ji tuo metu buvo užėjusi aplankyti brolio), o ant jos rankų gulėjo peršautu skruostu mažasis Stepaičių sūnelis. Tėvelis įtarė, kad ir Zigmas Stepaitis buvo nušautas toje virtuvėlėje. Tiesa, kai sribai į tėvelio roges įmetė Stepaičio kūną, kartu įmetė ir šautuvą.

Toliau – laidotuvės, o po jų apklausos. Eržvilko sribai aiškinosi ir teisinosi, kad juos užpuolė Zigmas Stepaitis ir ėmė šaudyti, kai šie paprašė pastotės.

Tėvelis per apklausas pasakojo ką matęs ir supratęs, o žmonės kalbėjo, kad Eržvilko valdžia atkakliai laikosi savo versijos. Mačiau, kad iš Tauragės buvo atvažiavę kažkokie uniformuoti rusų pareigūnai. Kaimynai sakė, kad tokių aukštų pareigūnų buvo atvažiavę ir iš Jurbarko. Jie stebėjosi ir nepritarė žudynėms. Visi stovėjome šalia ant virtuvės grindų suguldytų lavonų. Visų jų galvos buvo peršautos, o smegenys sudėtos į kartonines batų dėžutes.

Slinko laukimo, baimės ir visokių spėliojimų dienos, savaitės. Kas bus, jei tuos sribus išteisins? Jų buvo keturi – Alfonsas Toliušis, Alfonsas Gudaitis (?), Steponkus iš Batakių ir Mockaitis iš Lenkimų.

Zigmo Stepaičio kūną, gulėjusį turgaus aikštėje, įmetė į Šaltuonos upę. Pavasari upės vanduo pakilo, o kai nusiūgo, Eržvilko vidurinės mokyklos mokiniai jį pamatė užstrigusį tarp karklo šakų. Tada kūną nuvežė į Balandinės mišką. Naktį slapta giminės jį pasiėmė ir palaidojo Pašaltuonio kapinėse bendrame šeimos kape.

Eržvilke vyko viešas teismas. Jame kaip liudininkas turėjo dalyvauti ir mano tėvelis. Štai ką jis papasakojo: „Šių žudynių sumanytojas ir organizatorius buvo Alfonsas Toliušis – sribas. Jo tėvus maždaug prieš metus, kaip sakydavo žmonės, išsivedė miškiniai. Alfonsas Toliušis nusprendė, kad tai Zigmo Stepaičio darbas, mat Z. Stepaitis buvęs toks pat „banditas“ kaip jo brolis Vytautas, tik Zigmas dienomis buvęs su šeima ir žemę aręs, o naktimis „banditavęs“. Sribas A. Toliušis ruošėsi kerštui: paėmęs iš ginklų saugyklos šautuvą ir jį laikė paslėpęs. Paskui prisikalbino draugus sribus Gudaitį (?), Steponkų ir Mockaitį, paaiškino, koks reikalas. Velbės šlaite išgėrę puslitrį dėl drašos, nuėjo į Švedo ūkį atkeršyti Z. Stepaičiui. Šaudęs tik A. Toliušis ir Gudaitis, o Steponkus ir Mockaitis stovėję sargyboje ir dirbė kitus „darbus“. Taip prisipažino kaltinamieji ir sulaukė nuosprendžio: Alfonsas Toliušis ir Gudaitis (?) gavo po 25-erius metus kalėjimo, Steponkus – 10 ar 15 metų, o Mockaitis – dar mažiau.

Iš Onos Eigertienės – Šimkutės prisiminimų

Stepaičių šeimos tragediją ir aš žinau, galiu patvirtinti viską, apie ką pasakojo mokytoja Antanina Tamošaitytė (g. 1927 m.). Truputį plačiau papasakosiu apie Stepaičių šeimą.

Zigmas Stepaitis gyveno Avietiškių kaimo pamiškėje ir dirbo eiguliu, augino tris dukras ir tris sūnus. Z. Stepaičio sūnus Vytautas išėjo partizanauti, bet partizanavo ne vietiniame *Rolando* būryje, o kažkur toliau. Kitas Z. Stepaičio sūnus, tokiu pat vardu kaip ir tėvas – Zigmas, tapo kaimyno Antano Švedo žentu ir atėjo pas jį gyventi užkuriomis. Labai gražiai jiedu su Švedo dukra Pranute gyveno. Zigmas buvo siuvėjas, dirbo žemę.

Tame pačiame kaime gyveno ir Jonas Toliušis. Jis buvo apylinkės pirmininkas, o jo sūnus Alfonsas Toliušis – stribas. Jonas Toliušis buvo mažaraštis, rašant jam talkino jo vaikai. J. Toliušis nepasižymėjo nei aštriu protu, nei išprusimu, bet pirminkauti sovietmečiu jis buvo tinkamas.

Kad partizanai Toliušį kartu su kitais tautos išdavikais išsivedė į mišką ir sušaudė, Stepaičių šeima buvo visai niekuo dėta. Mūsų krašte partizanai sušaudydavo žmogų tik tada, kai prieš jį parodymus duodavo mažiausiai trys žmonės. Be to, tą žmogų dar ir apklausdavo.

Pasakoja ONUTĖ DOBILAITYTĖ-BIRUTĖ

Užrašyta Tauragėje
2002 06 08

Gimiau Tauragės apskrityje, Eržvilko valščiūje, Paviščiovio kaime. Šeimoje augome aš, broliai Jonas, Juozas ir Stasys. Juozas gimė 1922 m., o Stasys – 1924 m.

Tėvai turėjo tik 11 ha žemės, bet trobesiai buvo geri, didelis sodas. Jau prieš pat ateinant rusams 1940 m., po kaimus sklido kalbos, kad gali prasidėti bombardavimai, šaudymai, todėl namuose pasidarėm laikiną bunkerį, jo viršų apdėjom medžiais, apipylėm žemėmis. Tėvai jau iš anksto buvo nusprendę trauktis į Vokietiją. Pasikinkėm Derešių, vakare susėdom į vežimą ir išvažiavom. Tik įvažiavom vieškelin, lėktuvas užskrido, ėmė šaudyti, arklys pasibaidė, mes iš vežimo sukritom į griovius. Teko grįžti atgal į namus. Mūsų kaime tik Matijošaičiai laukė rusų, kadan gi turėjo tik 3 ha žemės, buvo girtuokliai, tinginiai, visas pulkas vaikų.

Vokiečių okupacijos metais tėvelis pateko į kalėjimą. Statė daržinę, o reikėjo vinių, kurių tada parduotuvėse nebuvo. Išvis prie vokiečių parduotuvėse nebuvo druskos, muilo, arkliais kaustyti vadinamų uknolių. Tėvelis turėjo pažinčių, ypač artimai bendravo su Steponaičiu, jo seserim Plyčiuviene. Plyčiuvienė jį supažindino su Preikšaičiu, kuris dirbo Nemuno prieplaukoje laivo vadu. Tuo laivu jis veždavo

prekes iš Karaliaučiaus į Jurbarką, nelegaliai atveždavo vinių, druskos, muilo, uknolių. Tėvelis nuvažiuodavo į Jurbarką, pasikraudavo laivu nelegaliai atvežtų prekių ir taip aprūpindavo visą kaimą. Bet vieną kartą Preikšaitis įkliuvo. Kai Preikšaitį vokiečiai suėmė, tuo metu su prekėmis buvo atvažiavęs toks Richardas, Lietuvos vokietis. Preikšaitis išdavė mano tėvą, suėmė Richardą, vokiečiai atvažiavo ir pas mus daryt kratos. Rado druskos, uknolių, vinių, tėvelį suėmė ir uždarė Tilžės kalėjime. Pasklido kalbos, kad vokiečiai sušaudė Jurbarko žydus, o kartu ir mūsų tėtį. Jurbarko kalėjimo viršininku tuomet dirbo Urbonas, aš nuvažiavau pas jį ir jis man pasakė, kad tėtis Tilžėje. Netrukus iš Tilžės gavome vieno kalėjimo sargo laišką, kuris parašė, jog mūsų tėtis Tilžės kalėjime, jog per jį galima būtų perduoti jam maisto. Tada vežėm į Tilžę tėčiui maistą. Kai rusai 1944 m. pradėjo bombarduoti Tilžę, kalėjimą sugriovė, bet kaliniai tuo metu buvo rūsiai ir liko gyvi. Po to juos varė į Karaliaučius. Kelionės metu keturiolika lietuvių iš kolonos pabėgo, tarp jų ir tėtis. Grįžtant atgal niekur negavo maisto, visi nusilpo ir pasidavė rusams, kurie juos uždarė į lagerį. Paskui pasiūlė: arba į frontą, arba mirkit badu, nes rusai valgyt irgi neturėjo. Teko pasirinkti frontą. Tėtis dalyvavo Berlyno šturme, buvo sužeistas, pateko į ligoninę. Kadangi buvo vyresnio amžiaus, jį paleido į namus. Parvažiavo tėtis traukiniu į Viduklę. Pasipuošęs, lazdiškai rankoje pašvytuodamas, lagaminas lauktuvių vaikams pridėtas – toks tėtis parėjo į namus.

Kai 1944 m. rusai mūsų jaunimą ėmė gaudyti ir varyti į kariuomenę, apylinkėse daug vyrų pasitraukė į miškus. Kiek leis atmintis, pasistengsiu paminėti visus.

Juozas Dobilaitis-Motiejukas, Stasys Dobilaitis-Zigmas, Dobilas, g. 1924 m. Žuvo 1945 m. Kalniškių apyl. Kartu žuvo Bronius Kisieličius ir Benediktas Dabašinskas (Kisieličienės sesers sūnus). Visi trys ėjo aplankyti ką tik gimusios Kisieličiaus dukrytės, čekistai juos sušaudė pasaloje. Buvo nuvežti į Šimkaičius ir patiesti ant gatvės. Stribai prievarta varė iš mokyklos vaikus žiūrėti išniekintų partizanų lavonų. Vėliau juos nutempė į mišką ir ten savaitę laikė neužkasę, o Kisieličiaus lavoną pakorė ant šakos buvęs jo samdinys, vėliau tapęs sribu. Jis tokiu būdu pasityčiojo iš buvusio gaspadoriaus. Po to lavonus užkasė miško kampe prie Šimkaičių, šiuo metu ten yra pastatytas paminklas.

Juozas Steponaitis, Stasio, g. 1922 m. Paviščio k. Žuvo 1945 metų liepą Paparčiuose. Kartu žuvo ir Antanas Tamulis. Steponaitis su Tamuliu arkliu važiavo pas Bacį, bet ten pateko į rusų ir sribų pasalą.

Petras Simonavičius iš Paviščio k. – buvęs partizanų siuvėjas. Areštuotas apie 1945 m. ir nukankintas Raseinių kalėjime. Netoli Viduklės buvo išlikęs dar 1940 m. bunkeris. Stribai atvežė jo lavoną į tą bunkerį ir paliko sėdinčio pozoje. Vaikai aplink lakstė ir rado, pranešė motinai, tėvui, tie nuėjo ir atpažino savo sūnų.

Jonas Bacys, Petro, g. 1920 m. Paparčiuose. Žuvo 1946 12 24 Vadžgirio k. (kitur – Bebirvų k.) pas J. Girdzijauską. Kartu žuvo Stanislovas Čepkauskas ir Stanislovas Narkevičius.

Bronius Kisieličius-Simas, g. 1922 m. Kalupiuose (kitur – Paparčių k.).

Benediktas Dabašinskas, g. 1924 m. Juodaičiuose, Girkalnio vlsč.

Antanas Tamulis, Kazio, g. 1923 m. Paparčių k., Šimkaičių vlsč.

Kazys Tamulis, Kazio-*Perkūnas*, g. 1926 m. Žuvo 1951 01 16 Skaudvilės vlsč.

Kazys Tamulis-*Kulkys*, g. 1900 m. Paparčių k. (Antano ir Kazio tėvas), LLA karys nuo 1943 m. Išėjo į mišką kartu su sūnumis. Paupio būrio vadas.

Juozas Ambrozaitis, Izidoriaus, g. Paišlynyje, Šimkaičių vlsč. Žuvo 1947 10 09 Pleteriškių k., Valaičio sodyboje. Kartu žuvo J. Jokubauskas, J. Kriščiūnas ir J. Mankus.

Matas Barčas, Jono-*Jogaila*, *Audronis*, g. 1912 m. Ridikiškiuose, Rutkiškių apyl., Jurbarko r. Žuvo 1947 m. žiemą prie Balandinės miško.

Zenonas Mileris, Jono-*Kazas*, g. 1914 m. Šimkaičiuose, Jurbarko r. Skirsnemunės būrio vadas. Žuvo 1946 10 05 Paalsio II-ajame k.

Stanislovas Narkevičius, Kazio, g. 1918 m., gyveno Plekių k., mokytojavo Dūdaukio pradžios mokykloje.

Gediminas Žilaitis, Saliamono, g. 1929 m. Lapgiriuose, Vadžgirio apyl. Buvęs studentas. Žuvo 1947 03 07 Butkaičiuose prie Eržvilko. Kartu žuvo J. Stonys, J. Valantiejus ir dar trys partizanai.

Juozas Krikščionaitis iš Paskynų k.

Juozas Pažereckas, Juozo, iš Paskynų k., suimtas 1946 m. ir nukankintas Raseinių kalėjime.

Vytautas Pažereckas, Juozo, iš Paskynų k. (Juozo brolis), g. 1927 m. Žuvo 1946 m. prie Paskynų k., Vadžgirio apyl.

Vitoldas Palubeckas iš Paskynų k.

Antanas Slušinskas, Juozo, iš Polų k., Rutkiškių apyl., Eržvilko vlsč. Žuvo 1947 10 09.

Jonas Mankus, Petro, g. 1924 m. Polų k., Eržvilko vlsč. Žuvo 1947 10 09 Pleteriškių k., Šimkaičių vlsč. Kartu žuvo J. Ambrozaitis, J. Kriščiūnas ir J. Jokubauskas.

Juozas Jakštaitis, Jono-*Kėštas*, g. 1928 m. Kalniškių k., Eržvilko vlsč. Iš pradžių buvo išėjęs tarnauti į sribyną, vėliau pasitraukė į mišką pas partizanus. Žuvo 1948 03 19 Globių miške.

Napoleonas Survilas iš Plėkių k., Eržvilko vlsč.

Eržvilke vargonininku dirbo mūsų pusbrolis iš Čepaičių kaimo Jonas Žičkus, kuris palaikė ryšį su partizanais, rinkdavo ir perduodavo jiems įvairią informaciją. Kai brolis Juozas išėjo į mišką, tada mūsų apylinkės partizanų būriui vadovavo Antanas Stoškus-*Raila*, g. 1917 m. Žvirblaukyje (po jo vadovavo Bronius Tolišauskas). Po sužeidimo suimtas 1946 05 22.

Eržvilko sribai kiekvieną naktį, kiekvieną dieną nedavė ramybės. Atėję gąsdindavo, grasindavo išvežt pas baltas meškas. Eržvilke sribu tarnavo ir mūsų kaimynas Pranas Bružas. Nors jis buvo sribas, bet buvo neblogas.

Atvažiavę kartą į namus penki Eržvilko sribai man ant galvos uždėjo paklodę ir išsivežė į sribyną. Sribams tada vadovavo Šimkus. Vežant mačiau, kaip jie drebėjo iš baimės, kad partizanai neužpultų. Nuvežė į Eržvilko sribyną ir ėmė tardyt, reikalavo pasakyti, kur broliai, kada į namus ateina. Aš tyliu ir nieko nekalbu, tada paklupdė ant pirštų galų, liepė rankas iškelt aukštyn ir klūpėt. Kai tik pamato, kad

rankas leidžiu žemyn, nebeišlaikau, tuomet lazda kerta per rankas. Rankos buvo sudaužytos, mėlynos, mušdavo ir per kojas. Taip kankino visą mėnesį ir paleido, kadangi nieko neprisipažinau ir nieko neišdaviau. Bandė verbuot.

Vieną kartą partizanai buvo apsistoję Polų miške. Juozukas naktį atėjo vienas į namus, norėjo sutikti tėtį. O mūsų sodyboje buvo surengta sribų pasala. Prie šulinio pasislėpęs sargyboje stovėjo pats Bružas. Juozukas jo nepamatė ir, kai priėjo arčiau, Bružas suriko: „Stok! Šausiu!“ Bet vis tik nešovė. Juozukas apsisuko ir pasileido bėgte atgal. Kai nubėgo apie puskilometrį, tik tada Bružas sukėlė ant kojų sribus, leido Juozukui nubėgti kuo toliau.

Po to, kai Juozas laimingai pabėgo iš sribų pasalos, kitą kartą atėjo į namus ir pasakė man:

– Aš nenoriu, kad sribai tau kaulus sulaužytų, renkis ir einam... – taip mane išsivedė į Paupio mišką, kitaip vadinamą Papartinę.

Būryje buvo apie dvidešimt vyrų, gyveno jie stovykloje pasistatę palapines, būriui vadovavo Antanas Stoškus. Aš atrodžiau apgailėtina: medinėm klumpėm apsiavusi, drabužiai ploni, o miške drėgna. Ruošiau vyrams maistą, jie atnešdavo iš kaimo kibirą ruginių miltų, įpildavau vandens, išmaišydavau ir išvirdavau partizaniską košę be jokių riebalų. Už Eržvilko Jurbarko link yra Paikojų kaimas. Žiemą buvo labai šalta, mes, apie penkiasdešimt partizanų, tuo metu stovyklavom Paikojų miške. Iš mūsų būrio nuėjo vienas partizanas pas kaimo ūkininką, o ten, pasirodo, sėdėjo sribai. Kai įėjo į gryčią, pamatė sėdinčius sribus, greitai šoko per langą, bet jį nušovė. Kai nušovė partizaną, tada puolė mišką, na, ir užvirė kautynės. Visas miškas aidėjo nuo šūvių, man pro ausis tarsi bitės kulkos zvimbė. Mes bėgom, kritom, kėlėmės ir vėl bėgom. Vyrai greitai, aš nespėjau kartu su jais, bet nė vieno tada iš mūsų nenušovė ir net nesužeidė.

Kartą stovyklavome Pavidaujo miške. Buvom apsistoję dar nuo vokiečių okupacijos laikų išlikusiuose raudonųjų partizanų bunkeriuose. Mane apkabinėjo kareiviškom gertuvėm, užmetė ant pečių platų paltą ir nuėjau į kaimą parnešti pieno. Iš miško palydėjo ir laukia, kada pareisiu. Prisipilsčiau gertuves pieno, einu ir matau: vieškeliu nuo Lapgirių Girdžių link važiuoja dvi pilnos sribų pastotės. Einu kaip niekur nieko, pamačiau – sribas Bružas sėdi. Tuoju kepurę atmaukšlino ir klausia:

– Kokia ten mergšė eina?

O kitas jam sako: „Tai argi nematai, kad jau su pilvu?“ Jie tiesiog šaukte šaukia, o aš viską girdžiu. Truputį stabtelėjau, pasitaisiau koją, kad tik nepriečiau arčiau jų, kad neatpažintų. Dar kitas suriko:

– Varykim greitai, kai užpuls, čia mūsų nė vieno neliks! – taip sudavė botagais arkliams, tie net zovada nulėkė Girdžių link. Aš grįžau į pamiškę, vyrai pasitiko ir džiaugėsi, kad sveika grįžau ir dar pieno atnešiau.

Miške gyvenimas nebuvo nuobodus. Vyrai kartais tyliai padainuodavo, sargyba visada būdavo iš trijų ar keturių pusių pastatyta. Kiti gulėdavo, ilsėdavosi. Vakaraus nueidavom pas gerus žmones.

Vėliau man nuo vaikščiojimo pradėjo skaudėti kojas, vien dėl sveikatos nebegalėjau būti miške. Kartais per dieną reikėdavo nukeliauti po 20 – 30 kilometrų, dar su medinėm klumpėm miško keliais. Ypač nedėkingas gyvenimas miške buvo žiemą. Vyrai nukirsdavo medžius, padarydavo vadinamus narus – gultus, išklo-davo juos egliašakėmis, turėjom storus apklotus. Kumštį pasidedi po galva ir guli. Žinoma, ne pyragai pas močiutę raikyt. Žmonės labai vargo.

Užėjom kartą pas vieną ūkininką, vyrai sugulė ant grindų, lauke paliko sargybi-nį, o mano brolis sargybą ėjo viduje. Mane paguldė lovon, pasijutau tarsi danguje, o užmigti niekaip negaliu, kojas tarsi elektra gnaibo. Kaip negnaibys, jeigu taip jas nu-vargindavau, kad jau pavilkti kartais nebegalėdavau. Antaniukas Kisielius ne kartą per pusnis tiesiog ant rankų yra mane nešęs.

Vyrai pamatė, kad aš miške nebeišversiu, Bronius Kisielius pakalbėjo su Vil-činskais, tie pasakė, kad jiems vasarai reikia darbininkės, kadangi turėjo 40 ha žė-mės. Ūkyje buvo daug darbų, tuo pačiu galėtų ir mane priglausti.

Taip atsiradau prie Girkalnio pas Stasį ir Domicelę Vilčinskus. Pas juos dažnai ateidavo sribai, Vilčinskai turėdavo jiems duot valgyt, degtinės. Jie valgo, geria ir burnoja: „Buožės buožės... Tik Sibiran išvežt, tik Sibiran...“ Žmonės duoda valgyt, maitina, o jie vis vien keikia. Aš apsimetu ne visai protinga, pašoku, pakvailioju, pastrykčioju. Sribai klausia, kas ta mergšė. Šeimininkė juos nuramina, kad į mane nekreiptų dėmesio, man atseit ne visai gerai... Kai sribai išeidavo, negalėdavau iš-trinti iš atminties savo liūdnos ir tragiškos praeities, imdavau verkti. Domicelė mane ramindavo, prašydavo, kad tik neverkčiau. Kaimynės jau pradėjo klausinėti, kodėl ta jų giminaite taip verkia atėjusi į bažnyčią. Aš melddavausi už miško vyrus ir verkdavau.

Tuo metu (1945 m.) Biliūnų (netoli Girkalnio) ligoninėje gulėjo sužeistas parti-zanų būrio vadas Juozas Kasperavičius. Per susirėmimą su sribais jo brolių Antaną nušovė, o Juozą suėmė sužeistą (apie tai smulkiau aprašyta LKA, 1996 m., Nr.18, p. 301-306). Partizanai atnešė laiškėlį ir padavė Vilčinskui, o jis perdavė man ir lie-pė nunešt į ligoninę perduot Kasperavičiui. Laiške buvo pažymėta, kada tą naktį bus puolama ligoninė ir bus bandoma ją išvaduoti. Kai nuėjau prie ligoninės, lauke vaikščiojo penki ginkluoti sribai, dar viduje prie durų vienas sėdėjo. Aš pro juos praėjau, jie manęs net nesustabdė. Man buvo pasakyta, kad šalia Kasperavičiaus guli vyras, bus patikima seselė Birutė, kurią aš pirmiausia ir sutikau koridoriuje. Jai pasakiau, pas ką einu, ji liepė man eit, bet labai atsargiai, kad tik neišsiduočiau. Prieinu prie palatos durų, sribas sėdi išsidrėbęs, ant kelių pasidėjęs automata ir klausia manęs:

- Ką lankysi?
- Dėdė, – sakau jam.
- Kokia jo pavardė?

Kokia pavardė... Kokią gi aš galiu pavarde pasakyti, jeigu man jos niekas ne-pasakė? Lyg ir suglumau, bet, pamačiusi šalia Kasperavičiaus gulintį vyrą, iškart pradėjau jį kalbinti, nukreipiau stribo dėmesį. Šis, matydamas, kad aš su „dėde“

pradėjau šnekėt, daugiau nebeklausinėjo. Pasisukau šonu ir atgalia ranka laiškutį perdaviau Kasperavičiui. Pajutau, kaip jis suspaudė man ranką ir paėmė laiškutį. Po to atsargiai atsisukau į jį, mačiau, kaip jis laiškutį perskaitė, įsidėjo į burną ir suvalgė. Jo veidas buvo baltas kaip drobė. Kasperavičiaus išvadavimo operacija gana gerai pavyko – vienas sribas buvo nušautas ir okupantų gydytoja rusė, o seselė Birutė pasitraukė kartu su partizanais į mišką.

Kai Vilčinskai sužinojo, kad bus tremiami į Sibirą, iš namų pasitraukė, o mane Vilčinskas nuvežė pas savo sesers dukrą Onutę Žiūraitytę ir jos brolių Jonuką prie Betygalos. Čia seniūnas man padėjo įsigyti dokumentus Birutės Gaidamavičiūtės vardu. Pas Žiūraičius būdama sužinojau, kad žuvo brolis Stasys. Onutė nežinojo, kad aš slapstausi. 1946 m. birželio 13 d. Paupio miškuose kautynėse su Viduklės sribais sužeidė brolių Juozą, mane pakvietė jo slaugyti. Jis buvo pas Antaną Čekaitį Paupio kaime. Ten buvo ūkinis pastatas, ant lubų sukrautas šienas, o šiene padarytas urvas. Kopėčiom užlipi, per skylę įlendi, o toliau išplatinta didesnė tuštuma. Su juo ten ir buvau. Oro trūksta, sveikam žmogui silpna darosi, o ką jau bekalbėt apie tokių sunkių ligonį. Liepos mėnuo, karštis, vėdinimo jokio. Jei ko reikdavo, virš stogo iškišdavau ant karties pririštą baltą skuduriuką, tada ateina kas nors iš šeimininkų, pastato kopėčias ir užlipa. Labai geri ir patikimi žmonės buvo Čekaičiai. Juozas tiesiog silpo valandomis, ant mano rankų ir mirė. Tada Antanas Čekaitis pranešė tėveliui, jie su dėde Jonu padarė karstą, naktį atvažiavo, dar kaimynas Macijauskas padėjo. Įdėjo Juozuką į karstą, nuvežė į Paupio kapines ir palaidojo. Stebuklingai buvo rami naktis, jokių sribų, kaip niekad. Dar porą dienų pabuvau pas Čekaičius irėjau per mišką į namus.

Eidama vieškeliu mačiau, kaip kieme stovėjo Bronius Vedeckis. Negera nuojauta suspaudė širdį, taip ir jaučiau, kad jis mane išduos. Nubėgo į Paupį, o ten jau laukė sribai. Už pusvalandžio jie prisistatė ir mane areštavo. Dar bandžiau įrodinėti, kad aš Gaidamavičiūtė, atvažiavau čia pas tetą iš Pilviškių, bet jie ir girdėt nenorėjo, tik „banditka banditka banditka“, daugiau į jokias kalbas nesileido. Nuvedė į Paupį, atvedė zakristijoną Pilvelį ir rodo į mane, klausia, ar jis manęs nepažįsta. Tas tik galvą papurtė, pasakė, kad nepažįsta. Tada atvedė kunigą Kazimierą Telksnį ir to klausia to paties, bet ir šis purto galvą, sako, kad nepažįsta. Tada ant galvos užmetė apdangalą, pasodino į vežimą ir per miškus vežė į Viduklę. Patardė truputį, pastatė prie sienos ir liepė rankas laikyti iškeltas aukšty. Tik girdžiu – trenksmas, įeina viršininkas. Priėjo prie manęs, kaip dūrė dviem pirštais į akis, baisus skausmas nusmelkė. Aš stoviu prie sienos, toliau stalas, už jo atidarytos durys į kitą kabinetą, ten ant grindų pasodintas nuogas partizanas, jį tardo. O muša, o muša, vargšas net raitosi cypdamas iš skausmo! Kiek patardę nuvežė į Raseinius. Čia Gaidamavičiūtės pavarde tardė visą mėnesį. Kartu su manimi Raseinių kalėjime vienoje kameroje sėdėjo Jadvyga Balčikonienė-Girdzijauskaitė (pas Girdzijauskus Vadžgirio kaime 1945 12 24 bunkeryje žuvo Jonas Bacys, Stasys Čepkauskas ir Stanislovas Narkevičius). Ji labai stebėjosi, kodėl aš kita pavarde, nieko nesuprato.

Kai tėvelis parėjo iš kolūkio susirinkimo, sužinojo, kad mane areštavo, tuoj nulėkė į Eržvilką pas stribų viršininką Butkevičių. Jie abu nuvažiavo į Raseinius prašyti, kad mane grąžintų į Eržvilką. Atseit čia visi savi, čia viską geriau išsiaiškins, bet jie nežinojo, kad aš Gaidamavičiūtė. Vidury nakties Butkevičius atidaro kameros duris ir kviečia išeit Dobilaitytę. Visos tyli. Aš prislėgtu balsu atsakiau, kad čia tokios nėra. Na ką, užtrenkė duris ir išvažiavo, kadangi tokios nėra.

Paleido mane iš Raseinių, bet paso negražino, liepė eit į Viduklę, ten atseit paliktas pasas. Išėjau iš Raseinių ir einu 16 kilometrų į Viduklę. Nueinu į stribų būstinę ir prašau sargybinio, kad man atiduotų pasą. Kaip suriks jis:

– Von, banditka (Lauk, bandite)! Kokio dar paso tau reikia?

Kaip nežiau muilą iš stribynės ir tik tada susipratau: kaip galėjau eit į stribynę, juk ten mane galėjo kas nors atpažint. Tada pro Paupį grįžau į namus. Namuose pasijutau kaip pelė po šluota, reikėjo slėptis nuo Eržvilko stribų, kad nesuimtu, nes paso neturėjau. Kadangi Paparčiuose turėjau pažįstamų, ten ir išėjau, galvojau, kad ten pas ką nors pasislėpsiu, po to vėl eisiu kur nors, gal į Betygalą. Kai nuėjau į Paparčius, prie pat miestelio ribos iš dobilų pakilo ginkluotas žmogus ir suriko: „Stoj!“ Priėjo prie manęs atkišęs šautuvą, liepė apsisukt ir eit pirmyn. Nuvėdė į partizano Broniaus Kisieliaus namus, kadangi ten buvo stribų štabas. Tame štabe palaikė per naktį, o rytą penki stribai nuvarė per Kalniškius, per Žvirblaukį į Lapgirius, ten laukė Butkevičius su savo komanda. Lapgiriuose išbuvau tris paras, o po to išvežė į Eržvilką, bet Eržvilke nebebuvo vietų. Dar tėvelis buvo Eržvilke, atsisveikinom, sunkvežimio buvau iš visų pusių stribų apsėsta, nuvežė į Tauragę ir įgrūdė į Šiubartinę. Šiubartinėj palaikė savaitę, kameros prikimštos, vietų nėra, tada nuvarė į Šiubartinės filialą, dabartinius gimdymo namus, ten išbuvau visą mėnesį.

Kas naktį tardė tardytojas žydas. Pavardės jo nepamenu, bet jį pažinojo visas kalėjimas. Jis mane bandė išprievartaut. Taip pat tardė ir rusas. Rūsyje kameroje buvo šalta, man pakilo temperatūra, susirgau, šaltis ėmė krėst, drebu. Atėjo rusas tardytojas, klausia, kodėl drebu, pasakiau, kad turiu temperatūros. Tardytojas supyko, kodėl čia mane sergančią laiko, liepė greit perkelti į kitą kamerą, duot karštos arbatos ir paguldyt. Nuvėdė į pirmą aukštą, paguldė ant narų, bet nei karštos arbatos, nei vaistų nedavė. Po kelių parų pakėlė ir liepė eit kūrent krosnį. Atnešiau glėbį malkų ir atėjo tas žydas. Griebė jis mane, ėmė draskyt drabužius, bet aš jį taip pastūmiau, kad jis trenkėsi į sieną, matyt, nesitikėjo tokio smūgio. Perspėjau, kad nebandytų lįst daugiau, šauksiu. Tada jis man pasakė:

– Jeigu būtų iškūrenta krosnis, aš tave į krosnį įkiščiau ir gyvą sudeginčiau...

Kiek tardė, viską melavau, aiškinau, kad aš bijojau miškinį, dėl to ir pavarė pasikeičiau, kad partizanai nežinotų, kur manęs ieškoti. Tardė be jokio pasigailėjimo: visą laiką rankas turėjau laikyti iškeltas arba paklupdydavo ant grindų ir turėjau klūpoti. Kai nebeišsilaikai ir krenti, tada kerta per rankas arba per kojas šautuvo „šampalu“, buvo smarkiai prakirtę galvą. Išlaikė aštuonis mėnesius, bet bylos taip ir nesudarė, kadangi neprisipažinau, o liudininkų nerado.

Iš Tauragės išvežė į Šilutę, bet čia jau beveik nebetardė, tik karceryje teko pasėdėt už laiškutį, kurį bandžiau perduoti kitam kaliniui.

Po aštuonių tardymo mėnesių mane paleido į namus, bet dokumentų neišdavė. Aš dar bandžiau aiškintis, kodėl man neišduoda jokių dokumentų. Ruskis tik atidarė duris ir suriko: „Von, banditka (Lauk, bandite)“ ir išstūmė į lauką. Žiema, sniego iki kelių, ėjau 18 kilometrų iki Pagėgių. Ten žinojau gyvenant tokį Jasių Bružą iš Paupio. Šalta, pakely pamačiau nedidelę bakūžę, nutariau užeit pailsėt. Įeinu, sėdi prie stalo šiaučius apžėlęs, ant stalo dubenyje duonos puskepalis. Sakau jam, kad aš dar be pusryčių ir be pietų, noriu valgyti, esu pavargusi. Paprašiau nors duonos gabaliuko. Kaip suriaumojo diedas:

– Nu, čtož, čia jau iš kalėjimo banditka?! Nu, valgyk tos duonos...

Paėmiau kelis gabaliukus duonos, nurijau nurijau, padėkojau ir išėjau. Iki dešimtos valandos vakaro nuėjau tuos 18 kilometrų ir atsiradau pas Bružus. Man vėl pakilo temperatūra. Jie mane išlaikė tris dienas, davė vaistų, pagijau, po to nuvežė į geležinkelio stotelę, nupirko bilietą ir atvažiavau traukiniu į Tauragę. Čia sutikau Stasį Greičių iš Lenkčių, jis irgi man nupirko bilietą. Parvažiavom į Varlaukį, iš Varlaukio jo brolis arkliu parvežė iki savo namų, o kitą dieną atvežė mane iki tėviškės. Namuose pabuvau savaitę ir išvažiavau į Girdžius pas brolių Jonuką ir sesutę Elytę. Jonukas taisė batus, aš siuvau drabužius, taip užsidirbdavom duonos.

1950 m. įsidarbinau Jurbarko pašte. Iš pradžių dirbau be jokių trukdymų, o pas-kui reikėjo rašyti autobiografiją. Per Eržvilko stribus kažkoks komjaunuolis pranešė saugumui, kad čia dirba nepatikima persona, o ypač prie telegrafo tokiems žmonėms nebuvo galima dirbti. Jurbarko saugumo viršininkas tada buvo Timinskas. Jis žuvo sekmadienį, o pirmadienį aš turėjau būti pas jį su savo biografija, ko gero, jau būtų buvę antrankiai uždėti. Anksčiau buvau pas jį iškviesta kelis kartus ir gerai jo apstumdyta. Vieną kartą kaip stūmė mane į sieną, tai tik galva sutraškėjo ir nukritau be sąmonės. Kai atsipeikėjau, jis atidarė duris ir liepė išeit, o pirmadienį liepė ateit su smulkia autobiografija. Sekmadienį netoli Jurbarko, Smukučių miške, stribai puolė partizanus, ten vyrai turėjo įsirengę bunkerius. Timinskas labai jau įsirdrąsinęs šaukė, kad jis juos visus gyvus paims, bet gavo kulką į kaktą nespėjęs net atsistoti. Per jo laidotuves buvau laiminga kaip niekad. Tuo pat Jurbarko Donelaičio gatvė buvo pervadinta čekisto Timinsko vardu. Bet mane vis vien iš darbo pašte atleido, grįžau į Eržvilką.

Tėvelio žuvimo aplinkybės labai neaiškios. Jis su mano dėde Jonu eidavo į laidotuves giedoti. Gretimame kaime mirė žmogus. Po laidotuvių, kaip įprasta, buvo gedulinga vakarienė, užėjo keli partizanai pavalgyti. Bevalgant šitas Jonas, mano tėtis ir dar kažkuris iš vyrų įsileido į kvailas kalbas ir užvirė ginčas. Mano tėtis ėmė prikašioti jiems, kad jie eina ten, kur Marytė, kur Onytė, o paskui žmonės laido liežuvius. Mano tėtis buvo parašęs pareiškimą į kolūkį, tas irgi partizanams nepatiko. Taigi jie tėvelį padarė partizanų priešu. Kai pamotė mirė, namuose reikėjo šeimininkės, kažkas jam pripiršo moterį nuo Šimkaičių. Jis tada atvažiavo į Girdžius, mane parsivežė, kad sutvarkyčiau namus, nes atvažiuos ta mote-

ris. Atsiklausė mūsų, ar mes nieko prieš jo vedybas. Mes sutikome, tėvelis ėjo pas Žičkų pirkti veršio, bet tas veršis, pasirodo, buvo per jaunas. Žičkus patarė nueit už Drausgirės miško pas Survilą į Plėkių kaimą, atseit ten jie turi veršį ir nori jį parduot. Tada tėvelis ėjo iš Žičkaus, o šalia miško buvo didžiulis kanalas ir ant to kanalo kranto, pasirodo, gėrė Jonas Steponaitis (buvo ką tik išėjęs į mišką), Jonas Urbšaitis-Žilius ir dar keli partizanai. Pamiškėje gyveno Šegždai, kurie tuo metu buvo kažkur išvažiavę, namuose buvo palikta viena močiutė. Tie partizanai nuėjo pas močiutę, atsiplovė pusę kepalą duonos, rado samagono ir susėdę ant kanalo kranto išgėrinėjo. Kai tėvelis pamatė juos ten sėdint ir geriant, davė vingį į šoną ir bandė juos aplenkt, bet jie vis vien jį pasivijo ir pastojo kelią. Kaip ten buvo toliau, aš nežinau. Tik žinau, kad Steponaitis davė Žiliui pistoletą ir liepė šauti, bet Žilius pasakė, kad Dobilaičio jis nešaus, kadangi Dobilaitis jam pripiršo gražią žmoną (mano tėvelis buvo piršlys, labai daug buvo supiršęs jaunavedžių). Tuomet Steponaitis iš Žiliaus rankų ištraukė pistoletą ir pats šovė į tėvelį. Iškart nenušovė, sužeistas tėvelis rankomis dar išdraskė žolių šaknis, bet, matyt, greit mirė. Už krūmų karves ganė Šegždų piemuo, jis visą jų kalbą girdėjo ir man vėliau persakė. 1949 m. liepos 7 d. tėtis buvo nužudytas. Už dviejų dienų Jonukas su Elyte atvažiavo pas mane į Girdžius, parsivežė mane ir mes ėjom ieškoti tėvelio. Dėdė iškvietė stribus, visą mišką šukavo. Ieškojom lavono, bet niekur neradom. Pasirodo, kai Šegždų senikę pradėjo tardyt, ji pasakė, kad Matijošaitis tėčio lavoną įsidėjo į vežimą ir per Šegždų kiemą nuvežė į Paparčių mišką.

Pasakoją BRONISLAVA GENIENĖ – STURONAITĖ

Užrašyta Jurbarke
2000 04 08

Gimiau 1925 m. gegužės 27 d. Vilniškių kaime, Eržvilko valsčiuje. Tėvai turėjo 20 ha žemės. Šeimoje augome dvi seserys ir brolis Kęstutis, g. 1934 m. Sesuo Onutė gimusi 1928 m. Mūsų tėvelis dažnai buvo renkamas apylinkės seniūnu, o po antros rusų okupacijos dirbo apylinkės pirmininku. Iš mūsų kaimo į Eržvilko stribyną buvo išėję tarnaut broliai Beinoriai – Bronius ir Stasys. Jie buvo artimi mūsų kaimynai.

1945 m. pas mus ėmė lankytis Girdžių apylinkės partizanai. Ateidavo Juozas Leškys. Pavidaujo būrys tada dar, atrodo, nebuvo galutinai susiformavęs. Nors tėtis ir buvo apylinkės pirmininkas, pas mus atėję vyrai rasdavo ramybę, pailsėdavo. Partizanui Viktorui Sederavičiui mes su seserimi Onute pasižadėjome dirbti ryšininkėmis. Reikėjo laikytis konspiracijos, todėl sutarėm su vyrais: jeigu netikėtai užkluptų stribai ar rusų garnizonas, visuose sodybos pastatuose reikia padaryti bunkerius. Nors aplinkiniai kaimynai buvo padorūs žmonės, bet statydami bunkerius labai saugojomės, kad tik kas nepastebėtų.

Svirne stovėjo spinta, po ją, po grindimis įrengėme bunkerį. Jei kada reikia pasislėpti, spintą atitraukia, atidengia dangtį grindyse, vyrai sulenda, o mes vėl užstumiame spintą. Bunkerėlyje buvo pridėta šiaudų atsigulti. Tie bunkerėliai buvo tik laikinos slėptuvės, esant netikėtam pavojui. Mūsų tvartas su daržine buvo po vienu stogu, bunkerį čia įrengėme šiene.

1945 m. pas mus atėjo Bronius Balašaitis-*Benius*, kilęs iš Balnių kaimo, Pranas Valaitis-*Bičiulis* ir Stasys Remeikis-*Vienuolis*, *Albinas*. Prieš tai šiene mes buvome padarę bunkerį kaimynui Vytautui Damanskiui. Tie vyrai nuėjo ant šieno pailsėti, bet besikapstydami įkrito į bunkerį. Atėjo Balašaitis ir pasakė:

– O, dabar mes radom gerą slėptuvę, niekur iš čia nebeisim.

Tėtis buvo geranoriškas, sako:

– Aš dėl jūsų ir dariau...

Taip jie ir pasiliko pas mus kuriam laikui, po to išėjo, o žiemai vėl sugrįžo – Bronius Balašaitis, Pranas Valaitis, Stasys Remeikis ir jo žmona Ona Remeikienė. Pas mus jie visi išbuvo iki 1948 metų. Dažnai išeidavo, bet ir vėl sugrįždavo.

Rusų garnizono kariai ir sribai ėmė vis dažniau siaust kaimuose – visur badė geležiniais virbais ir ieškojo bunkerių. Nutarėm, kad šiene gyventi jau pavojinga. Visi bendrom jėgom tvarte padarėm sieninį bunkerį – per visą tvarto sieną iš vakarų pusės, kad du žmonės tilptų gulėti greta vienas kito. Šitą medinę sieną išterliojom mėšlu, kad ji neatrodytų naujai suresta. Taip gyveno trys vyrai ir viena moteris iki 1948 metų. Rugsėjo 20 dieną jie iš mūsų išėjo į kitą vietą. Valaitis ir Balašaitis nuėjo į Butkaičius, o Remeikis su žmona apsistojo Džiugų kaime pas Vincą Bertulį. Čia jie užsiėmė partizanine spauda. Ypač daug rašė Ona Remeikienė. Tą spaudą mes išnešiodavome po įvairius mums nurodytus taškus, bet labai greit juos suėmė, matyt, kažkas įskundė. Remeikį čekistai nukankino Kauno saugumo kalėjime.

Ona Lengvelytė gyveno su partizanu Jukna iš Rudžių kaimo. Kai jis žuvo, ši mergina ėmė visus išdavinėti. Išdavė mūsų tėtį Joną Sturoną, Antaną Senecką, Juozą Beinarių ir Dzidorių Dirginčių.

Po arešto iš Jurbarko sribyno mūsų tėtis grįžo visas sumuštas. Parėjęs namo, pasakė, kad reikalavo išduoti Stasę Blažytę, Bronių Balašaitį, Praną Valaitį ir čia pat pridūrė:

– Aš savų žmonių neišdavinėsiu, eisiu kartu su vyrais...

Mama ėmė dejuoti:

– Kas bus? Kas dabar bus?

– Na, kas bus, tebūnie... Mes neprapulsim, aš išdaviku nebūsiu, – ir tėtis išėjo su partizanais į mišką.

Tą pačią dieną išardėm visus bunkerius. Tėtis blogai matė dešine akimi, todėl partizanai liepė jam slapstytis kur nors pas žmones. Jei bus reikalas, jį pakvies. Taip tėtis kurį laiką ir slapstėsi, o mes buvom apylinkėje pagarsinę, kad jį išsivedė partizanai. Kažkurie kaimynai netgi pagrasino partizanams: jeigu jie nužudys Sturoną, jų neberems. Partizanai atsakė: „Jūs dėl Sturono neišgyvenkit, jis greit atsiras“. Taigi taip ir pasklido kalbos, kad Sturonas, matyt, gyvas, tik kažkur slapstosi. Prasidėjo

sekimai. Mes jau nebeturėjom ramybės – ėjo ir ėjo sribai, darė pasalas prie mūsų namų.

Kartą pas mus atėjo kažkokie vyrai ir klausia, kur yra tėvas. Motina pasakė, kad nėra, išsivedė „banditai“.

– Ne, jis neišvestas... Kai mes norėsim, jį susirasim, – atsakė nepažįstamieji. – Jūsų sodyboje visus kelius mes žinom...

Jie mums pirmą kartą buvo matyti. Tada jie kreipėsi į seserį:

– Tu, Ona, palydėk mus, mes eisim.

Mama pradėjo verkt, tada vienas iš jų pasakė:

– Neverk, išsivirk ramunėlių arbatos, išgerk ir praeis. Mes būsim pas Kailiūną kaimynystėje.

Kai tie vyrai išėjo, mama ir sako:

– Ką dabar daryt? Pranešt rusams? Juk čia tikrai ne partizanai.

Ji sėdo ant arklio, raita nujogo į Eržvilką ir pranešė rusams, kad pas mus buvo atėję banditai. Rusai pažadėjo nedelsiant prisistatyti, bet mes jų taip ir nesulaukėm. Be abejo, tai buvo jų pačių pasiūsti žmonės. Tokių apsišaukėlių partizanų vaikščiojo ir daugiau po kaimus. Kartais jie prisistatydavo žmonėms, prašydavo juos suvest su ryšininkais, jie atseit garbingi tautos vyrai, norintys įsijungti į kovą prieš rusų okupantus.

1951 m. rugsėjo 20 d. mus išvežė į Sibirą. Tėtis liko gyventi pas savo sesers sūnų Antaną Sturoną Balnių II-ajame kaime. Čia turėjo šienę iširengęs bunkerį, bulvinėjų buvo pasidaręs tokį dvisienį, į kurį ateidavo pabūti vyrai iš miško. Kaimynystėje ten gyveno toks Jonas Kailiūnas. Matyt, tas Kailiūnas buvo užverbuotas, partizanai irgi jį įtarė. Jis vis ateidavo pas Antaną Sturoną. Tada jie iš verandos per spintą padarė užlipimą ant aukšto ir virš gyvenamojo namo įrengė dar vieną bunkerį.

Vieną kartą čia atėjo Jonas Norkus iš Balnių I-ojo kaimo. Kaip tyčia net šuo nesulojo. Tėtis pajuto, kad kažkas eina, įbėgo į kambariuką, bet Norkus vis vien jį pamatė ir pasakė:

– Jonai, niekur neik, nesislėpk, aš vis vien jau tave pamačiau...

Po to Antano Sturono namuose prasidėjo didelės kratos. Balašaitis tuomet jau buvo žuvęs, iš buvusiųjų partizanų tebuvo likęs tik vienas Pranas Valaitis. Jis atėjo pas tėtį ir pasakė:

– Tėveli, eik ir pasiduok. Kito kelio nėra. Tu vienas nieko nenuveiksi. Reikia išsaugot Antano šeimą.

Paskui tėvelis dar pabuvo pas Baltrušaitį. Pusbroliui Antanui Sturonui sribai pagrasino: „Jeigu jis nepasiduos, nušausim kaip šunį, o tu galus atiduosi kalėjime...“ Tėtis pasidavė Jurbarke. Po trijų dienų tardytojas Polubarovas jį išleido ir pasakė:

– Kai pareisi, niekur nesirodyk. Dar būk pas tą savo sesers sūnų Antaną, bet vakarais nueik pas žmones pasirinkt maisto. Pas Norkų Joną į I-uosius Balnius, pas Joną Kačiušį ir pas Oną Blažienę.

Kaip jam liepė, taip tėtis ir padarė. Kai nuėjo pas tuos žmones, jie davė maisto, bet nieko neklausinėjo. Tėčiui nepasakė, kodėl taip reikia daryti, matyt, tikrino jo lojalumą.

Kai tie vyrai dar gyveno pas mus, vieną kartą žiemą atvežė vos gyvą partizaną *Ramūną*, sergantį plaučių uždegimu. Taip per visą žiemą jis išgulėjo tiesiog mūsų kambary. Mes labai rizikavom – iš Eržvilko vaistinės veždavom vaistus, gydėm jį. Kai jis pasveiko, vyrai jį išsivedė į bunkerį tvarte, kur jis išbuvo iki birželio mėnesio. Birželį mes su juo atsisveikinom, daugiau su *Ramūnu* niekur neteko susitikti. Kaip vėliau sužinojau, tas *Ramūnas* buvo kilęs nuo Šiluvos, kiek žinau, jis žuvo Jurbarko rajone.

Girdžių būryje buvo apie trisdešimt partizanų:

1. Juozas Leškys, Antano-*Napalys*.

2. Jonas Leškys, Antano-*Petras*.

3. Vladas Švelnys-*Putinas*, buvęs stribas, vėliau išėjo į partizanų būrį.

4. Antanas Dobilaitis-*Untis*, g. 1922 m. Vaidžgiryje, mokytojas. Žuvo 1945 06 25 Dargaitėlių k.

5. Pranas Grigaitis-*Tadas*.

6. Albinas Marinas, Antano-*Motiejus*.

7. Vladas Paršelis-*Jūra*.

8. Jonas Pečkaitis, Kazimiero-*Albertas*.

9. Antanas Pratapas, Antano, g. 1904 m. Paalsio k., Šimkaičių vlsč., Raseinių apskr. Žuvo 1946 m. Gedžių k.

10. Vytautas Puišys, Antano-*Dobilas*.

Aš ryšininkės darbą dirbau iki galo. Nuo 1947 m. mokiausi Jurbarko suaugusiųjų gimnazijoje. Mano padėjėjai, kurie man perduodavo laiškus, buvo broliai Bronius ir Jonas Petraičiai. Jie gyveno prie 1-os vidurinės mokyklos. Gyvenau pas mamos brolių, kuris nieko apie mano ryšius su partizanais nežinojo.

Kartą žiemą gavau paketą. Lauke šalta, pusto, pasikviečiau drauges, nes turiu kuo skubiau tą paketą nunešti į savo kaimą pas Vladą Gudavičių, tada dar buvo nesuimtas jo pusbrolis Vincentas Gudavičius, kuriam ir buvo tas paketas adresuotas.

Vieną sykį parnešiau tokį raštelį Broniui Petraičiui. Jis perskaitė ir sako savo broliui:

– Jonai, ar tu rašei ką nors?

– Rašiau, – pasakė Jonas.

– Na, dabar ruoškimės...

Tada jis manęs paklausė:

– Bronele, ar tu nesi mums nieko rašiusi? Dabar mums blogai, suims.

Pasakiau, kad niekam nieko nesu rašiusi, aš tik pristatau raštelius. Paprašiau jų, kad neišduotų manęs. Jie pažadėjo manęs neišduoti. Atsisveikinom, pasibučiavom. Bučiny s reiškė priesaiką, kad vieni kitų neišduosim, kad ir kas būtų. Išlaikė broliai savo priesaiką iki pat galo.

Gimiau 1929 m. birželio 29 d. Tauragės apskrityje, Batakių valsčiuje, Ožnugario kaime. Šeimoje buvome aštuoni vaikai: keturios seserys ir keturi broliai. Tėvai turėjo 10 ha žemės. Tėvelis mirė 1941 m., brolis Alfonsas vokiečių okupacijos metais dirbo policijos viršininku. Artėjant frontui, jis pasitraukė į užsienį, motiną su jaunesniuoju broliu Algimantu 1945 m. rusai ištrėmė į Sibirą.

Tuoju po karo mūsų apylinkėse organizavosi partizanų būrys, kuriam tuo metu vadovavo Jonas Strainys–*Saturnas* iš Užšešuvio kaimo. Mano brolis Albertas per žiemą slapstėsi su draugu Vladu Šiauliu, šiene pas jo tėvus buvo pasidarę bunkerių, į būrį nėjo. Į vadinamą Petkaitienės mišką išėjo tik pavasarį, vėliau pereidavo į Sakalinės, Gaurės miškus Tauragės apskrityje. Šitame būryje buvo ir du mūsų pusbroliai Norkai – Juozas–*Juodis* ir Antanas–*Antoška*. Antanas žuvo 1945 rugpjūčio mėn. Būkintlaukyje, Batakių valsčiuje kartu su vadu J. Strainiu Gedvilų sodyboje, o Juozas žuvo 1946 07 19 Šveisčiuose, Batakių valsčiuje.

1945 m. sausio 10 d. Užšešuvio miške bunkeryje žuvo brolis Anzelmas su kitais trim partizanis: Jonu Norkumi iš Rikyškių kaimo, Jonu Pukiu iš Eidintų ir Jonu Gailiumi iš Melagiškės kaimo. Kai žuvo šitie vyrai, apylinkėje enkavedistai areštavo daug žmonių, suvarė visus areštuotuosius į klėtis. Žuvusiuosius iš miškelio atvežė į Rikyškių kaimą ir ten pat nuvežė visus areštuotuosius jų atpažinti. Po to žuvusiųjų kūnus suvertė į karo metu iškastą apkasą ir užpylė sniegu, o pavasarį, kai sniegas nutirpo, atėjo partizanai ir užkasė žemėmis. Lavonus perkelti į kapines nebuvo įmanoma, kadangi labai siautė rusai, ištisai ėjo ir ėjo, krėtė namus ir vis ieškojo „banditų“.

Kartą dar anksti ryte gulim lovoje su seserim Aldona, mama priėjo ir sako: „Mergaitės, jau rusai ateina“. Aš tik pašokau, nei suknelės nebeužsivilkau, batelius į ranką ir išbėgau, o sesuo nebėgo, pasiliko. Įbėgau į rugius, kaip ėmė šaudyti mane! Dvilinka pasilenkusi nubėgau iki miškelio ir taip ištrūkiau, o seserį areštavo. Kažkiek patardė Batakių stribyne, užverbavo ir paleido. Grįžo į namus visa sudaužyta. 1948 m. ją vėl areštavo, kadangi čekistams ji nedirbo.

Gyvenau nelegaliai ir slapčiausi apie penkerius metus. Ėjau per žmones, pas vienus pagyvenu, pas kitus. Partizanų vadas Strainys su mano pusbroliu Antanu Norkumi kautynių metu buvo sužeisti ir gydėsi šiene padarytame bunkeryje Mačijauskų sodyboje, Būkintlaukio kaime. Tuo metu aš glaudžiausi pas Gedvilaites, nešdavau jiems iš Batakių vaistus, kuriuos man parūpindavo vaistininkas Pužauskas. Kur pasiūsdavo, visur eidavau. Tuomet man buvo tik šešiolika metų. Vieną dieną išėjau pas tokius Juknas. Jų sūnus buvo žuvęs, gyveno tik jo seserys – Čerkienė ir Steigvilienė. Nuėjau pas jas, jos turėjo atnešti vaistus iš Pužausko, bet neatnešė, paaiškino, kad negalėjo nueiti dėl kažkokios priežasties. Jos mane užjautė, sakė: „Tu

pavargusi, eik atsigulk, pailsėsi“. Langus uždangstė. Atsiguliau, bet užmigti negaliu, nors pas šitas moteris užtrukau ilgokai. Grįžtu atgal, einu per lauką, taip ramu aplink, ateinu prie tadaržinės, žiūriu – ant keliuko plunksnų papilta. Einu prie namo, rusai iš už namo kampo kad suriks: „Kur eini?!“ Nešiau tik puodynę medaus ir skalbimo miltelių „Persil“. Gerai, kad vaistų neturėjau. Ėmė klausinėti, kur einu, koks vardas, kokia pavardė. Pasakiau, kad Ona Gudavičiūtė – savo pusseserės vardą ir pavardę. Įvedė į kambarį, patardė ir laiko, nepaleidžia, dar ir kaimynai Dapka sulaikyti sėdi. Atėjo vakaras, liepia man gult, o aš tik dairausi, kaip galėčiau pabėgt. Atsiguliau, vartausi. Rusai klausia: „Kodėl nemiegi, turbūt kalta esi...“ Ryte dar patardė ir visus paleido.

1947 m. vėl areštavo, bet tada mane jau partizanai išlaisvino. Slapsčiausi pas ryšininkus Dapkus Ožnugario kaime, atėjo sribai, rado mane ir areštavo. Nuvarė į Batakus, patardė, aš vis prašausi į tualetą, o tualetas lauke. Vis galvojau, kaip pabėgt. Brolis Albertas palaikė ryšį su Bakių sribais Antanu Laugaliu, Joniku ir Pakutinsku. Tai šitas Pakutinskas mane veda į tualetą ir vis maldauja, kad tik nebėčiau, nes jam bus blogai. Gretimame name stovėjo rusų garnizonas, ten jų nemažai buvo, o šitame pastate, kur mane laikė, nakčiai buvo pasilikę tik du sribai, vienas iš jų buvo irgi Norkus, mano bendrapavardis. Jie krosnį kūrena, mane kalbina, pasakoja, kad Norkus buvęs raudonasis partizanas, vokiečių traukinius sprogdindavęs. Atėjo ir Laugalys su Joniku, apibarė šituos mano sargus, kad man duoda laikraščius skaityt. Aš kambario kampe pastatyta stoviu, iš abiejų pusių langai. Tik išėjo Laugalys su Joniku, pasipylė šūviai. Vienas sribas krito negyvas, kitą peršovė, šautuvų buožėmis su visais rėmais išvertė langus ir išsitempė mane į lauką. Likęs gyvas sribas dar atsišaudė ir sužeidė partizaną Česlovą Remeikį-*Plieną*. Jį partizanas Plienaitis užsivertė ant nugaros ir nešė iki pastotės. Bėgom per balas, dirvonus, visi šlapi, purvini parėjom į bunkerį. Manęs vaduot buvo atėję keturiese: mano brolis, Pečkauskas, Remeikis ir Plienaitis. Su vyrais būryje tada kartu buvo ir Jonas Nuobaras-*Lyras*. Labai gražus vyras, o kokių nuostabų balsą turėjo, visas giesmes ir dainas jis užvesdavo, linksmas, visada su humoru, nuotaikingas, aš tiesiog nesuprantu, kaip jis nuėjo išdaviko keliu.

Miške išbuvau apie pusantros metų. Daugiausia gyvenau bunkeryje, daugiau kaip metus slaugiau sužeistąjį Remeikį. Pas mus dažnai ateidavo Leono Laurinsko būrys nuo Upynos. Kartais su vyrais išeidavom į kaimus pasirinkt maisto ar šiaip kokiais kitais tikslais. Dažnai aš ir viena pavaikščiodavau.

Ne kartą teko ir su sribais susidurt. Vieną kartą su seserim Aldona ėjom per savo kaimą ir užėjom pas kaimyną Balsį. Tik prisėdom, atbėga iš lauko Balsys išsigandęs ir sako: „Sribai jau čia pat...“ Ir įeina gryčion tie patys, kurie mane areštavo. Sesuo įlindo į spintą, o aš po lova palindau. Balsys tuoj naminės butelį ant stalo, sribai susėdo aplink, butelį atkimšo, į stiklines pilasi, geria. Basių mergytė gal kokių trejų metų atsitūpė ant grindų, rodo pirštuku į mane ir šneka: „Mamyte, kas cia? Mamyte, kas cia?“ Aš net apmiriau iš baimės, laukiu, kada sribas pasilenkęs pažiūrės į palovį, bet motina pagriebė mergaitę ir išnešė į kitą kambarį.

Po to susirgau. Sesers vyras Mykolas Turskis mane išvežė į Grinkiškį pas savo brolių Vladą. Čia pagijau, bet nervai pasidarė labai jautrūs: jeigu tik kas duris praveria, tiesiog šiurpuliai nueina per visą kūną. Viena dieną mes šnekamės, pasisakiau seseriai, kad mane kankina negera nuojauta. Ji išėjo šerti gyvulių, aš į geldą prisi-pyliau vandens ir ėmiau skalbti drabužius. Pakeliu galvą, matau per langą – tiesiai takeliu gryčion ateina penki sribai. Aš tuoj geldą į rankas ir einu laukan. Prieangy sutinku sribus, jie man duris atidaro, kadangi žiema buvo, o aš apsirengusi plonai. Jie, matyt, pamanė, kad išpylusi iš geldos vandenį grįšiu atgal gryčion. Lauke geldą su visu vandeniu sviedžiau į šalį ir pasileidau tiesiai keliuku kiek kojos įkabina Atkocevičių sodybos link. Užbėgusi pas Atkocevičius, pasakiau, kad sribai atėjo, paprašiau šilčiau apsirengt. Šeimnininkė sūnaus švarką padavė, užsimečiau jį ant pečių ir laukais. Kiek pabėgusi radau šiaudų kūgį, įlindau į jį ir pasislėpiau. Vakare nuėjau pas tokią Gudavičienę, kitą dieną iš Turskienės atnešė mano drabužius. Pas ją apie mėnesį slapsčiausi, paskui dar pas vieną moterėlę ir tik po to vėl grįžau atgal į tėviškę.

Tėviškėje radau iš Sibiro po dviejų metų tremties parbėgusią motiną su broliuku. Tuo metu ji slapstėsi netoli Kryžkalnio pas savo pusbrolių Antaną Kaučiką. Nuva-žiavau pas ją, tarėmės, ką toliau daryti. Nutarėm, kad reiktų važiuot pas Kaspučius netoli Kaltinėnų, Petrė Kasputienė buvo mamos pusseserė. Tik atvažiavom čia ir vėl prasidėjo... Tik durys sugirgžda, taip per visą kūną ir pereina drebulys. Nuojauta neapvyėlė: visas Kaltinėnų garnizonas atvažiavo manęs areštuoti. Tik po daugelio metų sužinojau, kad mane išdavė apylinkės pirmininkas. Jis čia ateidavo, su Kaspučiu išgėrinėdavo, o prie butelio liežuviai atsiriša. Atrodo, visai nekaltai jis po truputį, po truputį viską išisklausinėjo apie mane.

Kasputytės buvo irgi mano amžiaus, bet prie jų net nepriėjo, tiesiai prie manęs ir iškart paklausė pavardės. Kadangi turėjau nelegalų pasą, pasakiau, kad Petraitienė. Čekistas priėjo dar arčiau, pirštais ėmė braukyt per veidą. Nesupratau, ką jis daro, pasirodo, kai buvau areštuota Batakiuose, jie buvo užsirašę visas mano žymes. Vie-noje veido pusėje buvo nedidelis apgamas, čekistas to apgamo ir ieškojo, o radęs dar paplojo kelis kartus per veidą sakydamas „zdrastvuite, Albinočka“ (sveika, Albinute).

Iškart areštavo, nuvežė į Skaudvilę ir labai maloniai ėmė tardyti: nei barėsi, nei mušė, ant stalo dar pastatė butelį, konservų padėjo, siūlė užrūkyt. Pasakiau tardytojui, kad aš nei gert, nei rūkyt nemoku. Tas net nusistebėjo, sako: „Su banditais gyvenai ir nei gert, nei rūkyt nemoki?“ Ėmė jie mane verbuot. Aukso kalnus žada: jeigu viską pasakysiu atvirai, žada paleist, sudaryt sąlygas mokytis Vilniuje arba Maskvoj, o aš ginuosi, kad nieko nežinau. Tada jau ir ryto nelaukė, tiesiai į Tauragę išgrūdo ir uždarė Šiubartinėję. Čia buvo jau kita kalba. Kai tik ateina dvylikta valan-da nakties, išveda tardyt. Ėmė reikalaut, kad pasakyčiau, kur bunkeriai, kur par-tizantai slepiasi. Prie sienos stovėjo stačiamalkė krosnis, ant jos pakabinta medinė drabužių pakaba. Šitą pakabą pačiups ir ima daužyt man per alkūnes, per kelius, per galvą, kur tik paklius. Paskui nusivesdavo į tokį nedidelį tamsų kambariuką,

ten degdavo labai silpna raudona lemputė, ateina keturi penki budeliai, įsako nusimaut kelnes, paguldo ant grindų ir guminiiais „bananais“ ima velėt. Buvau visa juoda kaip anglis, ištinau. Atveda į kamerą, mergaitės manęs atpažint nebegali. Matydami, kad nieko iš manęs neišpeš, pasodino į karcerį aštuonioms paroms. Nei atsistot, nei atsisėst, vanduo nuo lubų laša, šalta.

Ypač žiaurus buvo tardytojas Juozas Valauskas. Jo viršininkas buvo rusas Teriochinas. Valauskas vėliau gyveno Šiauliuose ir dirbo mėsos kombinate.

Areštavo mane 1949 m. kovo 13 d., o baigė tardyt rugpjūčio pradžioje. Paskui dar atvežė nušautus mano brolių Albertą, Aleksandrą Mieluolį-*Neptūną* ir Steponą Venckaitį-*Bijūną*. Mane vedė atpažint nušautuosius. Visi gulėjo suguldyti ant šiaudų Šiubartinės kieme, nuprausti, kadangi juos dar fotografavo, bet aš nualpau ir mane nutempė atgal į kamerą. Šitie vyrai žuvo išduoti 1949 06 08 Kaziškės miške, Tauragės rajone. Prieš jų žuvimą buvo atėjusi Venckaičio žmona mokytoja Dielkytė, susirinko nuotraukas ir greit išėjo. Tolimesnis jos likimas nežinomas. O Batakių sribai Laugalys ir Jonikas, kurie mane padėjo išlaisvint, vėliau irgi buvo išaiškinti, suimti ir teisti. Laugalys šiuo metu gyvena Šiauliuose.

Iš Tauragės mane išvežė į Šilutę, po to į Vilnių ir tiesiai į Sibirą, į Irkutsko sritį, Taišeto lagerius. Viename lageryje mūsų lietuvių buvo apie aštuoniasdešimt. Teko dirbti labai sunkius darbus, pjovėm mišką. Buvau taip nusilpusi, kad ir pastovėt nebegalėjau neatsirėmusi.

Motina, parbėgusi iš Sibiro į Lietuvą, labai vargo. Ėjo per žmones, dažnai ir šieno kūgiuose, ir daržinėse nakvodavo. Priimt ne visi norėdavo, bijodavo, nes žinojo, kuo gresia tokios bėglės slėpimas. Vėliau mama pasakojo, kaip atėjo buvęs partizanas Jonas Nuobaras-*Lyras* su kitais keliais tariamais partizanais, o iš tikrųjų su užverbuotais agentais smogikais. Priėjo prie motinos ir sako: „Na, mamyte, kaip tau sekasi? Vargsti, mamyte, vargsti...“ Motina jam atsakė: „Vargstu, sūneli, vargstu...“ Tuomet jis ėmė klausinėt, kaip Albinutei, kaip Aldutei sekasi, nors mes jau buvom areštuotos.

Kai 1956 m. grįžau iš lagerio, nuėjau pas Stankus į Ožnugario kaimą ir ten radau Nuobarą su seserimi Lena. Mes apsikabinom su Stankais, bučiuojamės, juk tiek metų nesimatė, o Nuobaras, matau, stovi kažkoks išsigandęs, nė žodžio nesako, sesuo irgi dedasi, kad manęs nepažįsta, o juk tokios draugės buvom. Kai pamatė, kad aš jiems nieko nesakau, tuomet ir jie abu ėmė mane kalbint. Išišnekėjom, tada jis manęs paklausė:

– Ką žmonės kalba apie mane?

– Pats žinai, ką žmonės apie tave kalba, – atsakiau jam. – Tu gi žinai, ką padarei...

Po to dar ir jo sesuo nuo savęs pridėjo:

– Žinai ir dar klausi...

– Žmonės manęs nesuprato, aš nieko blogo nepadariau, – ėmė teisintis Nuobaras.

– Na, kaip nieko blogo nepadarei? – paklausiau jo. – Kas galėjo pagalvoti, kad tu šitaip galėjai pasielgti?

Po to jis lyg ir meilindamasis pradėjo man siūlyti savo paslaugas:

– Albinute, gal galėčiau tau padėti pinigais ar dar kuo? Atvažiuok į Juodupe, kiek galėsiu, padėsiu.

Atsisakiau aš Nuobaro paslaugų, taip mes su juo ir išsiskyrėm.

Pasakoja JURGIS NORKUS

Užrašyta Tauragėje

2002 06 10

Gimiau 1924 m. balandžio 23 d. Batakių valsčiuje, Rikyškių kaime. Šeimoje buvome keturi broliai: Petras, g. 1910 m., Jonas, g. 1920 m., aš ir brolis Steponas, g. 1926 m., bei seserys Domicelė ir Onutė.

Kai rusų armija 1944 m. praėjo pro Tauragę, frontas sustojo prie Tilžės (Sovietsko), rusai tada paskelbė mobilizaciją. Okupantų mobilizacijai mes nepaklusom ir išėjom į mišką. Pirmiausia išėjom mudu su broliu Jonu. Kai Jonas žuvo (1945 01 10), Stepukas išėjo į Gaurės mišką, kaip jis pats tada sakė, – atkeršyt už žuvusį brolių. Gaurės miške trylikos partizanų grupei vadovavo Jonas Strainys-*Saturnas*. Tas pats Strainys prieš tai vadovavo vienuolikos vyrų grupei. Mūsų grupėje tuo metu buvo Jurgis Norkus, Jonas Norkus, žuvo 1945 01 05 Užšešuvio miške, Anzelmas Norkus, g. 1927 m. Ožnugariuose, žuvo 1945 01 10, Antanas Norkus, g. 1921 m., Mikelaitis, kitas Mikelaitis, Jonas Strainys-*Saturnas*, g. 1908 m., Juozas Mockaitis, Jonas Pukys, Jonas Gailius, Jonas Bikneris.

Kai su broliu Jonu prieš Kalėdas atėjom į būrį Užšešuvio miške, radom jau įrengtą bunkerį. Viršus buvo užpiltas žemėmis ir sulygintas su žemės paviršiumi, ant viršaus pasodintos eglaitės. Viskas buvo labai gerai užmaskuota, viduje kūrenosi metalinė krosnelė. Lauke visą laiką stovėjo sargyba, arčiau kaip 100 metrų iki bunkerio niekas negalėjo prieiti. Kai būdavo per daug šilta, prasidarydavom įlindimo angą ir bunkerį išvėdindavom. Bunkerio dydis buvo 4x5 m.

Padieniui kiekvienas iš eilės eidavom į namus parnešt maisto. Atėjo eilė Bikneriui, o jo namai nuo bunkerio buvo už septynių kilometrų, prie Batakių, Šenstauskio dvare. Einantį per lauką jį sugavo sribai, nuvarė į sribyną, pradėjo tardyt, kankint, ir jis viską išdavė. Vadas prieš tai jam buvo pasakęs: jeigu iki dvyliktos valandos negrįši, mes bunkerį paliksim. Bikneris negrįžo, o vadas mums nepasakė, kad turėtume iš bunkerio pasitraukt, šeštą valandą ryto Bikneris atvedė kariuomenę. Be abejo, tai buvo nedovanotina vado klaida, dėl jos vyrai turėjo žūti, likti suluošinti.

1945 m. sausio 10 d. rytą rusai apsupo ir užpuolė mūsų bunkerį, įvyko kautynės. Kautynių metu žuvo keturi partizanai: Anzelmas Norkus iš Lybiškių kaimo, Jonas Norkus iš Rikyškių kaimo, Jonas Pukys iš Eidintų kaimo ir Jonas Gailius iš Melagiškės kaimo. Keturi sužeisti buvo paimti gyvi, o mes trys: aš – Jurgis Norkus, Jonas Strainys ir Juozas Mockaitis laimingai pasitraukėm. Aš nešiausi „Diktarką“

(Degtiariovo kulkosvaidį), o Jonas Strainys – „Brno“ kulkosvaidį. Einant į kitą mišką, mums kelią pastoję du kareiviukai. Tuomet Jonas kirtu į juos iš kulkosvaidžio, sužeidė, bet jiedu pabėgo, o mes, pasinaudodami proga, pasislėpėme miške. Sustojom pasitart. Jonas sako:

– Dabar, broli, kartu mums toliau eiti nebegalima, kiekvienas sau pasirinkim kelią...

Jis nuėjo į kairę Eržvilko link, o aš į dešinę – Batakių link. Kelias dienas ir naktis klaidžiojau, norėjau pereiti į Mickiškės mišką, kadangi tame miške buvo mano brolis Stepukas, bet man nepavyko. Prieš tai dar buvau sugalvojęs pereiti į namus ir sužinoti, kas gero. O Jonas, kaip vėliau sužinojau, nuėjo į Mickiškės mišką ir ten vadovavo partizanų būriui.

Steigvilų kaime gyveno tokie Skiriai, turėjo septynis vaikus, trys iš jų buvo sribai, tai šitie Skiriai mus ir išdavė, pasakė, kad Norkų namai – banditų lizdas, reiktų juos iš namų išrūkyti. Ypač aršus skundikas buvo Juozas Skirius. Jei kas, jis tuoj praneša rusų garnizonui ir tada atvažiuavę rusai mus vejoja. Dėl to ji teko sunaikinti. Sausio 17 d. pareinu į namus, mama man ir sako:

– Jurgeli, žinai, šiandien rusų kariuomenės garnizonas žadėjo atvažiuoti ir į Rikyškius...

– Atvažiuos ar neatvažiuos, – sakau, – eisiu pagulėti, nes tas kelias dienas buvau nei valgęs, nei miegojęs.

Užkandau kambaryje ir nuėjau tvartan į slėptuvę, kurią turėjau jau anksčiau pasidaręs. Užlipau į slėptuvėlę, atsiguliau ir užmigau. Gal kokią valandą pamiegojau. Per miegus matau – ateina moteris baltais rūbais apsisiautusi ir sako man: „Kelkis! Kelkis!“ Ir dinga. Aš lyg pabudau, bet vėl greit užmigau. Ta moteris vėl man pasirodo ir vėl tais pačiais žodžiais ragina keltis. Pagaliau ji dar garsiau surinka: „Kelkis! Pavojus!“ Pašokau, pažiūrėjau į lauką per lentų plyšiukus, nors nieko nemačiau, bet išgirdau kalbant rusiškai. Po kelių minučių išgirdau bildesį ir sproginimus. Pasirodo, rusai padegė jaują, o joje ėmė sproginėti dar nuo karo paliktos vokiečių granatos, šoviniai, mat vokiečiai jaujoje vieną naktį nakvojo. Rusai ėmė šaukti, kad banditų lizdas dega, po to padegė ir gyvenamąjį namą. Tada dūmai apgaubė tvartą, o aš vis dar guliu slėptuvėje. Pasidarė sunku kvėpuot, pagalvojau, kad jau ir tvartą padegė. Nusileidau žemyn, apsidairiau aplink, persiverčiau per arklių gardą. Pamate buvo akmeniu uždengta skylė. Nustūmiau akmenį ir išlindau į daržinę. Pradariau daržinės duris, apsižvalgiau, rusų nematyti, tuomet išbėgau į lauką. Automatą palikau šiauduose, pasiėmiau tik granatą. Jeigu kas, kad galėčiau susisprogdinti. Pabėgau apie 50 metrų, už tvarto kampų stovėję rusai šoko mane vytis. Granatą per kelnių klešnę numečiau į sniegą. Jie mane labai greitai pasivijo ir įsakė stot, sustojau. Matau – atbėga šaukdamas majoras, žydas:

– Neikit prie jo artyn ir nelieskit jo!

Priėjo jis pats, pakvietė kareivį, apčiupinėjo mane ir nuvarė į kiemą. Po to vielo mis surišo rankas, kojas, įvertė į vežimą ir nuvežė į Steigvilus pas Juozą Mockaitį. Mockaičio nerado, tada sudegino jo ūkį ir nuvežė mane į Santakus (šiuo metu to

kaimo jau nėra). Kadangi gaudyti pradėjo sausio 10 d., o mane paėmė 17 d., tad aš radau jau pilną tvartelį suimtųjų.

Pradėjo mane tardyti. Pakabino už kojų žemyn galva, kraujas per burną, per ausis bėga, numetė ant žemės, apipylė vandeniu. Atvedė medicinos seselę, ta paklausė ir pasakė, kad širdis dar plaka. Tada dar vandens užpylė ir vėl pradėjo tardyti. Tris naktis ir tris dienas tardė be atsikvėpimo. Apie mėnesį išlaikė tame tvartelyje Santakuose. Po to nuvežė į Tauragę, į Šiubartinę. Įgrūdo į pirmą kamerą, kurioje išlaikė tris mėnesius. Čia irgi tardė, o tardydami irgi mušė, spardė, po nagais adatas kišo, geležine štangą daužė kur pakliuvo, išmušė visus dantis. Labai žiauriai su manimi elgėsi, bet likau gyvas. Iš Šiubartinės perkėlė į Visbutus, į Tauragės kalėjimą. Čia mano bylą užbaigė. Teisė Šilutėje, gavau 15 metų katorgos darbų lageryje.

Mockaitis buvo nužudęs kaimyną Mišeikį. Mockaitis buvo neturtingas, o Mišeikis turtingai gyveno. Mockaitis buvo susidėjęs su vokiečiais, tad jo kaimynas Mišeikis truputį jį paauklėjo už blaškymąsi. Mockaitis jam atkirto, kad tai ne jo reikalas: kaip noriu, taip gyvenu. Kartą Mišeikis su žmona važiavo į malūną per miškelį, o Mockaitis juos sekė. Pirmiausia šovė į žmoną, bet ją tik sužeidė, o vyrą nušovė. Vėliau Mockaitis išėjo į mišką pas partizanus. Čekistai jį sugavo, kai aš jau buvau suimtas ir laukiau teismo. Vėliau mus teisė kartu, Mišeikio žmona liudijo teisme, jam dar penkerius metus pridėjo už Mišeikio nužudymą, todėl jis gavo 20 metų katorgos. Nuo 1946 metų kovo mėnesio Norilsko lageriuose praleidau vienuolika metų.

Prie pat Gaurės miško, Melagiškės kaime, gyveno Juozas Kaminskas su šeima. Gyveno vargingai, gal du ar tris hektarus žemės pamiškėj teturėjo. Dar vokiečių okupacijos metais tame miške slapstėsi rusų raudonieji partizanai. Kaminskai augino tris dukras. Dvi jau buvo pilnametės, o viena dar nepilnametė. Prie vienos iš tų mergaičių pradėjo kabintis raudonasis partizanas, pradėjo pas ją lankytis, be to, jis dar buvo geras veltinių vėlimo meistras. Jis nuvėlė veltinius visai Kaminsko šeimynai ir kaimynams. Taip jis susidraugavo su tais žmonėmis, visi jį ėmė gerbt. O ta mergaitė net įsimylėjo. Tėvas vokiečių laikais išvarydavo degtinės, o rusai gi – mėgėjai išgert. Ruskelis taip įsidrąsino, kad pradėjo su šeimnininku nebesiskaityti. Prasidėjo nemalonumai. Kaminskas buvo tikras patriotas, nesvarbu, kad neturtingas, okupantų labai nemėgo. Ruskelis pasigerdavo ir užmigdavo kur nugriuvęs, tai Kaminskas sugalvojo jį paauklėti, kad daugiau prie dukters nelįstų ir jiems gyvenimo nenuodytų. Atėjo kartą tas ruskelis, nugirdė jį ir, kai pamatė, kad ruskelis jau užsikniaubė ant stalo, paėmė kirvį ir tarkštelėjo per galvą. Pasikinkė arklį, įmetė šieno į vežimą, paguldė ruskelį, apdėjo šieniu, nuvežė prie Rikyškių ir įmetė į Šešuvies upę. Kai traukė lavoną iš vežimo, šiaudų iškrito ant žemės, tuos šiaudus paliko. Po kelių dienų lavonas iškilo į vandens paviršių ir ėmė vanduo jį nešti. Nunešė apie du kilometrus pavandeniu, iki tos vietos, kur mes gyvenom. Vieną vasaros dieną rengiausi maudytis. Upės pakraštyje pamačiau gulintį žmogus. Tada man buvo 19 metų. Nieko nelaukęs nuėjau ir pranešiau kaimynams, kad upėje skenduolis. Atėjo kaimynai, pavartė tą skenduolį, išėmė kažkokį dokumentėlį iš kišenės, perskaitė

– ogi rusiškai parašyta, kad partizanas. Dar kišenėje rado nosinaitę su išsiuvinėta raudona penkiakampe. Visi nutarė, kad Kaminskaitė išsiuvinėjo.

Praėjo kokios keturios dienos, kol raudonieji pasigedo savo draugo. Atėję prie Kaminsko namų, pradėjo ūkelį apšaudyti. Tuomet dukras ir žmoną Kaminskas išsiuntė pas gimines. Vokiečiai pasitraukė, atėjo rusai, tad Kaminskas pasiėmė šautuvą ir išėjo į mišką. Netoli Kaminsko namų esančiame Mickiškės miške susidarė trylikos partizanų būrelis. Tame būryje buvo ir mano jauniausias brolis Stepukas. Kai mūsų bunkerį sunaikino, brolis sužinojo, kad čia susidarė partizanų būrys, ir perėjo į jį. Tame būryje, kiek pamenu, buvo keturi vokiečiai, Juozas Kaminskas, Steponas Norkus (mano brolis), Jonas Strainys (būrio vadas), Jonas Žičkus (šiuo metu gyvena Birštone), Antanas Norkus, Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas* (Jono Strainio brolis).

Rikiškių kaime tuo metu gyveno broliai ir sesuo Atkočaičiai, visi nevedę. Teofilis Atkočaitis buvo sudaręs 42-iejų ūkininkų sąrašą išvežti į Sibirą, bet atsirado tokių žmonių, kurie apie tai sužinojo anksčiau ir pranešė partizanams. Strainio būrio partizanai atėjo ir pareikalavo parodyti sąrašą. Kai parodė sąrašą, Teofilį suėmė, nusivedė į mišką ir daugiau jis iš ten nebegrižo...

1945 m. rugpjūčio 8 d. 6 valandą ryto Strainio būrį užpuolė rusų garnizonas. Prieš užpuolimą jie buvo nuėję prie Kelmės vykdyti užduoties. Grįždami ėjo palei geležinkelį, po to pasuko į mišką, o miške gyveno girininkas Riauba. Jie praėjo pro girininko namus (už Batakių stoties). Girininkas partizanams buvo gerai žinomas, kadangi jis prijautė komunistams. Kaimynai matė, kaip 13 vyrų nuėjo Juozo Kaminsko namų link ir ten apsistojo. Be abejo, kai pamatė praeinančius partizanus, kažkas iš jų pranešė MGB, o Batakiuose tuoj iš Eržvilko, iš Gaurės, iš visų aplinkinių valsčių sukviėtė stribus, kariuomenę. Buvo planuojama suimti partizanus gyvus. Įvyko ne taip, kaip jie planavo. Partizanai, pastebėję, kad atvažiuoja garnizonas su stribais, iš Kaminsko namų patraukė į mišką, bet miškas iš kitos pusės jau buvo apsuptas iš vakaro.

Stribai, pamatę partizanus traukiantis į mišką, ėmė juos vytis. Partizanai nežinojo, kad priekyje kelias jau užkirstas. Kai perbėgo mišką, toliau buvo Žiburių laukas. Už lauko buvo kitas miškas, bet palei tą mišką išsidėstęs laukė rusų kariuomenės garnizonas. Kai partizanai iš miško išbėgo į lauką, rusai atidengė į juos kulkosvaidžių ugnį ir devynis nukirto, Joną Strainį, Pečkauską ir Antaną Norkų sunkiai sužeidė, o Žičkus liko sveikas.

Devyni partizanai žuvo, keturi liko gyvi ir pasitraukė. Strainys su Antanu Norkumi nuėjo į Bildenių kaimą netoli Skaudvilės, pas Macijauską rado prieglobstį ir gydėsi. Gyveno daržinėje po šienų įrengtame bunkeryje. Vėliau juos išdavė Liodys, Strainienės dėdė. Gydė juos Batakių gydytojas ar felčeris Rimša. Vieną dieną apsupo namą, gydytojas buvo ką tik išėjęs. Partizanai gyvi nepasidavė, pradėjo atšaudyti, o baigiantis šoviniams abudu nusišovė. Kai jiedu nusišovė, kareiviai juos išvilko laukan, o trobesius padegė.

Anuos keturis nušautuosius rusai nuvežė toliau į miško pakraštį ir užkasė, o penkis atvežė į Batakus ir patiesė vidury miestelio. Stribai ėjo iš eilės ir spardė lavo-

nų galvas. Iš mūsų kaimo toks Pranas Valantiejus dirbo milicijoje, jis iškart pažino mano brolių. Jis kelis kartus spyrė broliui į galvą ir pasigyrė šalia buvusiems stribams, kad čia jo buvęs kaimynas Steponas Norkus. Po trijų dienų atėjo partizanai ir sušaudė Praną Valantiejų. Po to tuos penkis nušautuosius perkėlė prie evangelikų bažnyčios, ten juos ir užkasė.

Toje vietoje aš po Atgimimo savo lėšomis pastačiau kryžių ir aptvėriau tą vietą metaline tvorele.

Pasakoja **ANTANAS BANYŠ-UIŠIS**

Užrašyta Raseiniuose
2002 02 16

Gimiau 1919 m. gruodžio 23 d. Raseinių apskrityje, Šiluvos valsčiuje, Spandotų kaime. Šeimoje buvome trys broliai ir sesuo. Motina Stefanija Banienė – Gailytė mirė 1920 m., po trejų metų tėtis vedė Prancišką Barulytę iš Trakučių kaimo. 1923 m. gimė sesuo Elena, 1925 m. gimė brolis Alfonsas, o 1926 m. – Vladas.

Dar 1937 m. įstojau į Daugodų 29-tą šaulių būrį, kuriam vadovavo Leonas Dukauskas. Būryje buvo apie 50 vyrų, pusė iš jų buvo uniformuoti. Prie Dubysos turėjome 3 ha ploto aikštę, kurioje vasarą atlikdavome karinį parengimą: mokydavomės rikiuotės, šaudymo. Kas antrą savaitę organizuodavom gegužines ir taip ruošėmės partizaniniam karui. Kai 1940 m. birželio 10 d. 18 val. Stalinas davė įsakymą okupuoti Lietuvą, 23 val. rusų tankai jau riedėjo Raseinių Vilniaus gatve. Mes stovėjome ant šaligatvių, kartu su mumis stovėjo ir mūsų vadas Dukauskas, aplink vaikščiojo daug moterų, vaikų, daugelio akyse buvo matyti ašaros, supratome, kad mes netekome paties brangiausio – Laisvės.

Po dviejų savaičių atėjo įsakymas sunešti ginklus, o tų pačių metų lapkričio mėnesį buvo suimtas mūsų būrio vadas Dukauskas, taip pat seniūnas Rašimas ir daugybė kitų žymių mūsų krašto žmonių. 1941 metų birželio mėnesį prasidėjo didieji trėmimai į Sibirą. To paties mėnesio 22 d. prasidėjo karas, po trijų dienų fronto linija priartėjo prie Dubysos. Rusai pasitraukė palikdami nemažą kiekį ginklų. Tuo pasinaudojo mūsų vyrai. Jie ginklus surinko, mūsų seniūnas Petras Mockus patarė juos laikinai paslėpti.

Saugailių kaime nuo besitraukiančių bolševikų rugių lauke slapstėsi septyni vyrai, jie turėjo kelis ginklus. Vokiečiai pamatė juos ginkluotus ir visus septynis sušaudė vietoje.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu mūsų apylinkėse veikė rusų raudonųjų partizanų, vadinama Barodicos, gauja. Tarp jų buvo ir vienas mano pažįstamas iš Gruzdiškės kaimo, toks Savickas. Toje gaujoje buvo apie penkiolika ginkluotų vyrų.

1943 m. gegužės 3 d. į Juodžių sodybą Armonų kaime užsuko keletas vyrų ir pabeldė į duris. Namuose, be šeiminių, dar buvo į gegužines pamaldas su-

sirinkusios moterys. Tėvas pravėrė duris, bet, pamatęs rusiška karine uniforma vilkinčius vyrus, trenkė durimis ir suriko: „Vaikai! Raudonieji partizanai!“ Sūnūs Viktoras ir Vytautas šoko per langus ir nubėgo prie paslėptų ginklų, o tėvas griebė medžioklinį šautuvą. Prasidėjo susišaudymas. Netrukus paaikšėjo, kad netikėti ir nelaukti svečiai – rusų Barodicos gaujos raudonieji partizanai. Jie ketino pasirinkti ginklų, bet nieko nepešė, tik neteko trijų savo žmonių, keli buvo sužeisti. Be to, jie žinojo, kad Viktoras Juodis tarnavo policijoje ir, grįžęs pas tėvus, pradėjo rinkti ginklus. Ginklus tvarkyt ir slėpti jam padėjo iš tarnybos Kaune atostogauti grįžęs studentas sklandytojas Petras Bartkus, Antanas Mockus, Vytautas ir Alfonsas Lušai iš Naujininkų kaimo bei visi Armonų kaimo vyrai. Po šio susišaudymo Raseinių žandarmerijos viršininkas leido Juodžiams išsikelti į miestą arba apsiginkluoti. Juodžiai nutarė iš namų niekur nesitraukti – apsiginkluoti ir gintis. Tada Armonų kaimo vyrai – du broliai Vaitkai, du broliai Karašauskai, du broliai Siliūnai ir dar keli nutarė vieningai gintis nuo raudonųjų banditų. Galima būtų sakyti, kad 1943 m. gegužės 4 d. susikūrė pirmas ginkluotas lietuvių partizanų būrys. Ant svirno lubų jie įsirengė stebėjimo ir gynybos punktą, troboje sumūrijo žmogaus aukščio plytinę sieną iš visų keturių pusių, suolus sudėjo ant akmenų, kad neperšautų atsigulus, languose įstatė vielinį tinklą, kad neįmestų granatų, ir laukė užpuolimo, bet daugiau tokie raudonųjų vizitai nebesikartojo. Iki užėinant frontui ir rusų armijai, buvo ramu.

Pas Juodžius būsimieji partizanai valydavo ginklus, lošdavo šaškėmis, šachmatais, kartais suruošdavo šokius. Tarpusavyje svarstydavo: „Gal trauktis į Vakarus?“ Vytautas Lušas buvo gimęs Amerikoje, visi jie tikėjosi Vakarų paramos, nes buvo žadėta po karo Pabaltijyje atkurti demokratines valstybes.

Aš draugavau su Juodžių pusbroliu Antanu Tautkum iš Daugotų kaimo, tai mes abu irgi kartais nueidavom pas Juodžius pernaktvot, ateidavo mūsų seniūnas Petras Mockus. Visi labai tikėjom Vakaraais ir ruošėmės antrą kartą sutikt bolševikus jau su ginklais rankose.

1944 metų liepos pabaigoje priartėjo frontas, pasirodė vokiečių kareiviai, pravažiavo tankai. Dešiniajame Dubysos krante buvo kertami miškai, kasami apkasai. Nors pasiruošimas atremt rusų puolimą truko tik keletą parų, bet buvo spėta kairiajame Dubysos krante sudeginti buvusį Spandotų kaimą, Kybartėlių, Petkūniškių kaimus ir Slekčių dvarą. Spandotuose liko nesudeginta tik viena sodyba. Pralaužus frontą ties Betygala, vokiečių armija pasitraukė be mūšio. Dauguma Spandotų ir gretimo Kybartėlių kaimo žmonių pasitraukė į Armonų mišką, kuris jungėsi su valstybiniu Uturių mišku.

Liepos pabaigoje mes su Stanislovu Rimkum iš Kybartėlių nuvažiavom į Armonus. Pernakt palaukėm miške, o rytą nuėjom pas Juodžius. Radom Petrą Bartkų iš Pakapurnio, jie su Viktoru Juodžiu buvo neišskiriami draugai. Ant stalo padėta valgyti, dar viskas garuoja, bet niekas nesėda už stalo. Petras Bartkus priėjo prie mūsų ir sako:

– Vyrai, blogai... Už minutės čia mes galim būti apsupti... Jūs eikit ir mes išeisim. Turim apleisti namus.

Mes grįžom prie vežimų, o vakare atėjo prie mūsų broliai Juodžiai, Petras Bartkus, Vytautas Lušas. Visi buvo ginkluoti. Viktoras Juodis pasakė:

– Mes dabar jau į laisvą gyvenimą negrįšim, namuose mums vietos nebėra. Jūs su mumis dabar neikit. Kai bus mobilizacija ir matysit, kad kito kelio nėra, prisiminkit slaptažodį „Liolingas“, ateikit pas mus su tuo slaptažodžiu ir būsit priimti į būrį.

Dar dvi paras mes pabuvom Armonų kaimo miške ir po to išsiskyrėm. Kartais dar susitikdavom su tais vyrais. Dienomis po kaimus jų ieškodavo enkavedistai ir civiliai apsirėngę Barodicos raudonieji partizanai. Privažiavę prie evakuotų gyventojų, klausinėjo, iš kur ir kas jie tokie.

Po kelių dienų rusai gyventojams liepė evakuotis, nors prieš tai leido grįžti į namus. Mes su broliu Alfonsu apsistojom Saugų kaime pas pusbrolių Rimkų, jokių žinių apie partizanus neturėjom, su niekuo nebuvom susitikę, nes visur siautėjo rusų kariuomenė ir enkavedistai. Po trijų mėnesių, kai pajudėjo frontas, grįžome į Spandotus ir apsigyvenome Povilo Vaičio sodyboje.

Pas mus apsilankydavo seniūnas Petras Mockus. Netrukus jis paliko seniūniją, ėmė slapstytis ir organizuoti partizanų būrį, nes prasidėjo jaunų vyrų šaukimas į armiją. Lapkričio mėnesį mūsų partizanų būrys ėmė organizuotis pačioje Vaičio sodyboje. Seniūnas iš būrio jau pasitraukė, į jį įsijungė Petras Bartkus. Armonų būrys jau buvo suorganizuotas, Pakapurnio būrys organizavosi.

Prasidėjo rusų enkavedistų siautėjimai: ėmė gaudyt ir šaudyt žmones. Sugavo iš Pakapurnio brolius Antaną ir Mečislovą Malkevičius ir nukankino Šiluvos stribyne, pasakojo, kad juos ten tiesiog užmušė. Ypač žiaurumu pasižymėjo stribas Sudikas. Vėliau jis dirbo milicininku. Visus nepatikimus areštudavo ir veždavo į Šiluvą tardyti. Ypač gaudė buvusius šaulius, net po miškus jų ieškodavo. Suimtuosius laikydavo mūriniame tvarte, paverstame kalėjimu. Tardydavo keliose vietose, klausdavo, kur šautuvas, prisipažinusius šaulius veždavo į Šiaulius. Už tai, kad buvai šaulys ir turėjai ginklą, gaudavai dešimt metų kalėjimo.

Lapkričio mėnesį prasidėjo gaudynės, būdavo, pagauna kokį snarglių ir klausia, ar nori būti stribu. Jei jaunuolis sutinka, tuoj jį pasiima, nuvaro į besikuriantį stribyną ir padaro stribu, o jei nesutinka, nušauna ir paskelbia visam kaimui, kad banditą nušovė.

1944 m. ties Kalnujais prasilaužė frontas ir iki lapkričio mėnesio kariuomenė pasitraukė nuo Dubysos. Grįžo sovietų valdžia. Vyrai buvo varomi statyti Lyduvėnų tilto ir vežti iš miškų medieną.

Spandotų kaimas buvo ties Šiluvos, Betygalos ir Raseinių valsčių riba, be to, sugedintas, todėl čia buvo palyginti ramu. Petras Mockus ėmė organizuoti partizanų būrį, susirinko apie dešimt vyrų: jo broliai Jonas ir Antanas, Antanas Vaštakas iš Kaulakių kaimo, Povilas Rimkus, Antanas ir Alfonsas Baniai, Petras Gudaitis, tarnavęs policijoje ir gyvenęs pas seserį Spandotuose, vėliau pasitraukęs į savo kraštą – Meiliškių kaimą, Vytautas Dukauskas iš Daugodų kaimo.

Jono Venslauskio vadovaujamas Pakapurnio partizanų būrys jau buvo susikūręs (šaukimas į rusų armiją čia prasidėjo anksčiau). Jį sudarė Jonas ir Adolfas Bikniai, Petras Bartkus, Jono brolis Benediktas Venslauskas, keturi broliai Malkevičiai.

Faktiškai visiems trimis būriams – Pakapurnio, Armonų ir Padubysio (tuo metu mūsų būrys pavadinimo neturėjo, tik vėliau jis buvo pavadintas Padubysio būriu) – vadovavo Petras Bartkus ir Viktoras Juodis. Mūsų būryje buvo apie dešimt vyrų, Armonų – apie penkiolika, Pakapurnio irgi apie dešimt, nors iš pradžių buvo kur kas daugiau prisirinkę. Už Betygalos Ariogalos link veikė labai stiprus Ilgižių partizanų būrys. Tam būriui priklausė ir mano pažįstami broliai Dapakai.

Enkavedistai tose apylinkėse siautė be paliovos. Rado ar nerado ginklą, nesvarbu, bet jeigu rado pasislėpusį, tai išvedė ir nušovė. Betygalos stribai žinojo apie Armonų, Saugailių, Naujininkų partizanų būrius ir dažnai tose apylinkėse pasirodydavo. Be to, į Betygalą jie pasikvietė rusų NKVD kariuomenę, kad šie padėtų susidoroti su partizanais, kurie ypač stipriai veikė Paliepių apylinkėse.

P. Bartkus nutarė vieną kartą enkavedistus pamokyti. Nuėjo du būriai, apie 25 vyrus, apsistojo prie Ilgižių miško ir laukia, kada ateis enkavedistai. Ten buvo dvi sodybos. Kažkiek palaukėm, matom, kad į vieną sodybą įeina trys rusų kareiviai. Mes atidengėm ugnį į juos, jie tuoj sukrito ant žemės ir nušliaužė tolyn. Taip ir baigėsi mūsų pasala. Vėliau vyrai tarpusavyje svarstė: „Kam reikėjo pasigarsinti?“

Po kelių dienų Armonų, Pakapurnio ir Spandotų partizanai susitarė patraukti į Betygalą ir ten paspirginti enkavedistus. Penki būriai, apie 60 vyrų, susitiko prieš kalnelį Saugailiuose. Nuo to kalnelio labai toli matyti. Armonų būrys apsinakvojo kairėje kelio pusėje pas ūkininką Juozą Savicką. Įdienojus ties kalneliu pasirodė amerikietiški sunkvežimiai su NKVD kariuomene. Partizanai prisidengdami ėmė trauktis iš sodybų, kad nenukentėtų žmonės, pas kuriuos jie nakvojo. Iššokę iš sunkvežimių, enkavedistai į partizanus atidengė sunkiojo kulkosvaidžio ugnį. Mes traukėmės Dubysos miško link. Tuomet aš pirmą kartą pamačiau tokį didelį partizanų junginį. Buvo 1944 m. lapkričio 19 – 20 d. Aukų nebuvo, nes enkavedistai buvo pastebėti iš tolo, o po kelių dienų NKVD kariuomenė iš Betygalos greitai pasitraukė, visas tarsi aprimo.

Mes irgi išsiskirstėme, grįžome į savo kraštus, lapkričio 22 d. broliai Vytautas ir Alfonsas Lušai grįžo į savo namus Naujininkų kaime, su jais kartu grįžo ir Petras Bartkus, broliai Jonas ir Adolfas Bikniai. Vyrų pernakvojo, išaušus išsivalė ginklus, atsipalaidavo, gi žiūri – Betygalos milicija ir du ar trys stribai eina per kiemą, priekyje pats milicijos viršininkas. Vyrų nieko nelaukė griebė ginklus ir kirto į juos, viršininkas krito vietoje, o jo porininkas ir stribai pabėgo.

Pas mus ramu, joks stribas kojos nekelia į mūsų teritoriją. Spandotai sudeginti, Kybartėliai sudeginti, Slekčiai sudeginti, nė gyvos dvasios. Vakare būrio vadas gauna raštą, kviečia ateit į Naujininkus pas Juozą Lušą. Nueinam, Lušai susikrausė pas Juozą Lušą, susinešę geresnius daiktus iš namų. Tuos daiktus pernešėm už Dubysos į Padubysio kaimą pas Valantinienę – Lušytę, ji ten buvo nutekėjus, jos vyras Valantinas tuo metu jau buvo suimtas. Sunešę visus daiktus, išsiskirstėm. Po savaitės stribai ir milicija konfiskavo Lušų gyvulius, o gruodžio 15 d. enkavedistai apsupo Lušų sodybą, apšaudė ir sudegino.

Nutarėm kasti bunkerius Luknės upelio šlaituose. Pirmiausia išsikasėm Spandotų kaimo žemėje. Šlaitas status, aukščiau auga eglaitės, žemiau nieko nėra. Iš ryto

pradėjom raustis, žemė molinga, žemes pilam į pakalnę, perdien iškasėm, iškalėm lentomis vidų, iš vakaro pasnigo. Mano pusbrolis Juozas Banys važiavo iš Armonų kaimo, pamatęs juoduojančią žemę, suprato, kad mes išsikasėm bunkerį. Jis mus pagyrė už tokį sumanumą ir išradingumą. Bunkeris buvo maždaug 2x3,5 m dydžio. Viduje padarėm gultus septyniems žmonėms, įlindimą į bunkerį užmaskavom eglaitė, padarėm dureles. Atsivežėm metalinę krosnelę, išvedėm į lauką kaminiuką, įsitaisėm labai patogiai. Gyvenom kaip savo namuose. Krosnelę pakuriam, viduje šilta. Atėjo Vytautas Lušas-Vyturys, atsigulė ir visą parą pas mus miegojo. Atsikėlė ir sako: „Vyrai vyrai, kaip gerai jūs čia įsikūrėt, kaip gerai pas jus pailsėjau, darysim ir mes taip pat...“ Po kelių dienų ir jie ėmė kast tokį pat bunkerį kitame upelio krante, maždaug už kilometro, Riogliškių kaimo žemėje. Išsikasė, įsirengė ir po dienos susikraustė du broliai Juodžiai, du broliai Vaitkiai, du broliai Lušai, du broliai Karašauskai, du broliai Bikniai iš Naujininkų kaimo – visas Armonų būrys. Ramiai tuose bunkeriuose išsėdėjom visą 1944 – 1945 metų žiemą. Kartą per savaitę maisto ir švarių rūbų atnešdavo Mockų seserys, maistu remdavo Povilas ir Elena Vaičiai. Patys iš bunkerio išeidavome, kai nesimatydavo pėdsakų, nes ir žiema buvo mums palanki, su atlydžiais. Armonų būrį prižiūrėjo jų ryšininkas Juozas Savickas, o mūsų – Stanislovo Rimkaus pusseserė, siuvėjo Šiaudikio dukra Birutė Šiaudikytė, gyveno Burbiškių kaime, visai prie pat Betygalos. Rudenį ji buvo suimta ir tardoma Šiluvoje.

Kai mes dar gyvenom Spandotų kaime pas Povilą Vaičių, tai ji, eidama iš Šiluvos, užėjo, pernakvojo ir pasakė mums, kad Betygaloje ji turi gerai pažįstamą sribą, kuris gali mums padėti. Mes davėm jai slapyvardį *Rūta*, sutarėm susitikimo metu vartoti tik šitą slapyvardį. Ji vieną kartą atėjo pas Vaičius ir sako:

– Betygaloj sribai kalba, kad reikia praeit ir peržiūrėt Luknės krantus.

Iškart ėmėmės visų atsargumo priemonių, truputį pasitraukėm, kiek pabuvom, matom, kad viskas ramu, ir vėl sugrįžom. Po kurio laiko *Rūta* atėjusi vėl tą patį šneka: „Betygalos sribai tarpusavy tariausi, kad reikia krėst Luknės pakrantes“. Kadangi rusų NKVD garnizonas iš Betygalos buvo pasitraukęs, o vieni sribai, matyt, bijojo eit, mes tą žiemą ir praleidom ramiai. Tik mūsų vadas Petras Mockus nuo Naujųjų metų iš mūsų išėjo ir ėmė slapstytis vienas, kadangi jo tėvai jau buvo seni ir nusilpę, jis norėjo jiems padėti. Didesnio ginklo neėmė, tik pistoletą pasiliko.

Kovo mėnesį nuleido sniegą, Luknė patvino, ir mes iš bunkerių pasitraukėm. Jau prasidėjo pavasaris, mes irgi pradėjom eit per žmones, iš kiemo į kiemą. Buvęs mūsų vadas Petras Mockus slapstėsi labai neilgai. Pas Praną Vaičių jis pasistatė tokią nedidelę virtuvėlę, kadangi jo trobos buvo sudegusios. Pusę vasaros jis po Spandotus prasitrynė. Tai šį, tai tą padirbinėja, tai po ieva kur nors gultus įsitaisęs prabūna. Dautartų kaime pas Ragauskienę atėjo sribai. Šeimininkė su jais sutarė Mockų paimt. Ji paprašė Mockų ateit pas ją padėt linų pakraut į vežimą. Tas atėjo per lauką, priėjo prie gryčios, o sribai iš už kampo „Rankas aukštyt!“, ir Mockų suėmė. Vėliau teisė, į Lietuvą nebegrįžo, mirė Rusijos lageriuose.

Būrio vadu išsirinkom Vytautą Dukauską-*Ažuolą* iš Daugodų kaimo. Nors kariuomenėje jis ir netarnavo, bet buvo narsus vyras ir pats savo iniciatyva ėmėsi va-

dovauti būriui. Mes ėmėm keliauti iš vieno miško į kitą, pabūnam pas žmones, kurių laiką pastovyklaujam Padubysio miške, prie Luknės upelio, nueinam iki Žaiginio, iki Uturių miško. Visą laiką artimai bendravom su Armonų būriu, o Jono Venslausko vadovaujamas Pakapurnio būrys pasiliko nuošaliau.

Balandžio pabaigoje broliai Juodžiai ir Alfonsas Lušas išėjo į Paupio mišką ryšio reikalais. Nuėjo į mišką, apsistojo ir jau ruošėsi ieškoti Paupio būrio vyrų, bet staiga iš už medžių jiems prieš akis iššoko to paties Paupio būrio vyrai ir pareikalavo pakelt rankas aukšty. Kur jie tau kels rankas, griebėsi už ginklų ir bandė gintis. Žinoma, anie, nieko nelaukę, kirto į juos. Iškart vietoje krito Alfonsas Lušas, Juodžiui Viktorui peršovė petį, o jo brolis Vytautas pabėgo. Nors labai greitai vyrai išsiaiškino situaciją, bet tokią kainą reikėjo sumokėti, kad be slaptažodžio, be ryšio blaškėsi po svetimo būrio teritoriją.

Irena Juodytė broliui parūpino asmens dokumentą. Abi su Birute Viktorą nuvežė prie Raseinių ir paguldė į Biliūnų ligoninę. Kitą dieną išvežė į Kauną, bet jau pavėluotai, prasidėjo gangrena, nuo kurios Viktoras mirė.

Taip Armonų būrys iširo. Vaitkiai pasitraukė nežinia kur, Karašauskai irgi, Bikeniai dar kartais savame krašte pabūdavo, bet ir tie išėjo pas Venslauską. Vytautas Lušas ir Jonas Karašauskas-*Lakštingala* perėjo į mūsų būrį. Jonas Mockus pradėjo aiškinti, kad viskas taip greit dar nesibaigs, kova bus ilga. Jo iniciatyva buvo pridaryta laikinų slėptuvėlių palei Liolingos ir Luknės upelius, Dubysos šlaituose dviems, trimis vyrams pasislėpt. Dar ir senesnius bunkerius tebeturėjom ir į juos nueidavom pernaktoti.

Jonas Mockus buvo ypatingai darbštus, sumanus ir išradingas žmogus. Jis niekada ramiai nesėdėdavo, jam knietėjo ką nors padaryt, iškast, išraust kokią slėptuvę, ką nors sukombinuot, kad tik kaip gudriau, išradingiau apsisaugotų nuo siautėjančių sriubų ir enkavedistų.

Vasarą pradėjom nueidinėti į Lyduvėnų šilus, Žaiginio, Šiluvos miškus. Susitinkam su kitais partizanų būriais, jie irgi, matyti, be didelių vilčių, nieko gero nebesitiki. Tuoj po Virtukų kautynių mes buvom nuėję į Lyduvėnų šilus. Rakavos miške tą pačią dieną sutikom Venslausko būrio likučius. Jie mums pasakė, kad buvo didelės kautynės, daug žuvusių (R. K. p a s t a b a : Apie 1945 07 19 – 22 Virtukų kautynes plačiau aprašyta knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 200).

1945 m. rugsėjį nuo Ilgižių atėjo nėsčia moteris į Armonų kaimą, prisistatė žmonėms kaip gera mezgėja, neva ji neturinti kur gyvent, megzdama pas žmones uždarbiauja, su savimi nešasi maisto, nori padėti partizanams, numegzt jiems pirštines, kojines. Armonų būrio partizanas Antanas Petraitis tuo metu jau buvo suimtas ir nuteistas. Jis Riogliškių kaime buvo pas Praną Kveselį, vakare išėjo į Paluknį, ten vakare sriubai jį pagavo. Buvo kažkieno išduotas. Tai šita moteriškė, atėjusi pas Petraičio seserį, pasiūlė savo paslaugas. Sesuo, nieko blogo neįtardama, pasakė, kad Armonuose partizanų nebėra, eik į Spandotus. Toji ir atėjo į Spandotus. Pas žmones apsistojo, mezga, išeina į laukus, pavaikšto pakrūmėm, apsižiūrinėja. Spandotuose ji išgyveno apie dvidešimt dienų. Tuomet viskas lyg ir ramu buvo, bet ji sužinojo,

kas kur yra. Mes irgi niekur neskubam, nueinam į bunkerius, pabūnam. Padubysio miške toks sandėlis buvo, tai tam sandėly pabūnam. Matyt, ji pastebėjo, kur mes vaikštom. Tada ji nuėjo į Raseinius ir pranešė NKVD garnizonui. Rusai su buvusiu Barodicos raudonuoju partizanų Savicku priešaky ėmė siausti po mūsų apylinkes.

Rusai Padubysy pasistatė kulkosvaidžius, likusius pasiuntė į kitą Dubysos pusę, sustatė ant vieškelio į Grinkiškį, vieną būrį Spandotų kaimo link, kitą būrį paliko ties Kybartelių kaimo ežia, visur pasistatė kulkosvaidžius, o nuo šiaurės pusės išilgai Dubysos nuo Rakavos miško pradėjo siautimą. Ėjo kareivis prie kareivio, metaliniais virbais badė žemę, tarsi varovai žvėrelius medžioklėje stengtųsi išbaidyti, o anie laukė pasiruošę prie kulkosvaidžių, jeigu kas bėgs. Mūsų būrys stovėjo Padubysio miške, į pietus nuo Grinkiškio, palei kelią į Raseinius. Tuo metu mes jau buvom kažkiek išsisklaidę. Aš su Jonu Mockum buvau kitapus Dubysos, brolis Alfonsas-Beržas su Vytautu Lušu buvo išėję, vadas Vytautas Dukauskas-Ažuolas ką tik buvo grįžęs iš namų. Iš Kaimelės kaimo, iš kitapus miško atbėgo keturiolikos metų Benius Barakauskas ir pasakė:

– Vyrai, traukitės, ateina garnizonas.

Dukauskas berniokėlio žodžius lyg juokais paleido, parodė, kad jie dėl to visai nesijaudina ir niekur neskuba. Enkavedistai labai greit prisiartinę, tada vyrai jau šoko ir, gerai žinodami praėjimus, išilgai miško, per Dubysą, pro mūsų sodybą, per Luknės upelį, pro Riogliškių kaimą, pro Kveselio namus išbėgo Armonų link. Mano brolis su Vytautu Lušu rytą papusryčiaavę neatėjo į būrį, o nuėjo prie Luknės upelio, kur buvo mūsų bunkeris. Už bunkerio buvo ginklų sandėlis, pasiėmė šovinių, vėliau, kaip paaiškėjo, mūsų kaimo mergaitės matė juos riešutaujant, kaip tik tuo metu prie Dubysos pasigirdo šūviai. Po to jie traukėsi į Luknės kalną, o dešiniajame Luknės krante, maždaug ant Spandotų ir Kybartelių kaimų sankirtos, ant kalvos, netoli Vaičių sodybos, stovėjo rusų kulkosvaidis. Kai jie pasisuko bėgti į kalną, tuomet nuo kalvos rusai atidengė ugnį. Lušui iškart kliudė kojas, mano broli irgi sužeidė. Lušas pasiliko, o brolis, kad ir sunkiai sužeistas, dar priartėjo prie Riogliškių kaimo miškelio, perėjo miškelį, toj vietoj Luknės upelis daro posūkį, perbrido Luknės upelį ir Fliorencijos kaime, Vytauto Šikšnos žemėje, priėjęs nedidelius krūmelius, atsisėdo. Matyt, jau nebegalėjo paeiti, buvo susiplėšęs marškinius, persirišęs sužeistą pilvą. Kai rusai ėmė artėti prie sužeisto Lušo, šis tuo metu išsitraukė pistoletą ir nusišovė. Truputį toliau nuo Luknės gyveno Antanas Kveselis, o ant Luknės kalno Armonų kaime gyveno Brimas. Kveselis matė, kada rusų kareivių būrys atėjo prie Brimo namų ir, susitikę su Brimu, pasikalbėjo ir tuojau pat vėl išsiskleidė – nuo Brimo visi pasileido bėgti į tą pusę, kur pakrūmėje sėdėjo mano brolis. Maždaug po pusvalandžio Antanas Kveselis toje pusėje išgirdo šūvį. Brolio pistoletas buvo rusiškas ir jau gerokai padėvėtas, o šoviniai buvo vokiški. Kai rusai paėmė jo pistoletą, jis buvo užsikirtęs. Nors, kiek pamenu, jis su juo šaudydavo, bet vieną kartą pavedė. Mes tuo metu su Jonu Mockum pasitraukėm į Dautartų pelkes. Kareiviai pasigavo paauglį Vladą Barauską, nuvarė prie žuvusio Lušo, įmetė į vežimą, po to nuvarė prie mano brolio, tą įmetė, nuvežė į Padubysį, į Balčiausko sodybą, kur buvo jų štabas.

Tuo metu rusai areštavo septynis Spandotų kaimo gyventojus, tarp jų penkias moteris, mano tėvuką, partizano Lušo tėvą, ir visus atvarė į Balčiausko sodybą.

Lušo tėvas buvo atėjęs iš Naujininkų kaimo pakeist sūnui marškinius, taip jis pateko tarp areštuotųjų. Atvežė partizanų lavonus, kareiviai liepė juos iškelti iš ratų. Tada Lušas su mano tėvu priėjo prie vežimo ir patys iškėlė negyvus savo sūnus. Iškart prie lavonų priėjo sribas Savickas, pirštu parodė į vieną lavoną ir pasakė, kad čia Lušiukas, bet jo tėvo Savickas nepažino, taip pat neatpažino ir mano brolio. Daugiau iš suimtųjų niekas mano brolio neparodė, taip jo ir neatpažino. Kai enka-vedistai sužinojo, kad čia yra vieno iš nušautųjų tėvas, rusų kapitonas liepė jam eiti namo. Visus kitus nuvežė į Raseinius, kelias dienas juos tardė. Kartu buvo paimta ir šnipė, ją tarsi niekur nieko irgi „tardė“. Tik vėliau sužinojom, kad ji buvo dar kažkur pasiūsta šnipinėt, bet ten, matyt, partizanai ją išaiškino ir sušaudė.

Likome aš – *Uosis*, Jonas Karašauskas-*Lakštingala*, Vytautas Dukauskas-*Ažuolas*, Jonas Mockus-*Ripka* ir Antanas Mockus. Būriui toliau vadovavo Vytautas Dukauskas. Toliau vaikščiojom, apeidavom Žaiginio miškus. Vieną kartą prie Žaiginio maždaug už pusės kilometro pamatėm einančius du sribus, mūsų vadas buvo truputį išgėręs.

– Nagi, vyrai, paskrudinam tiems sribukams padus...

Be jokio plano, be jokio pasiruošimo iššovėm kelis kartus, o rezultatų jokių, tik apsiskelbėm, kad esam. Po to įvykio iškilo nesutarimai, ir mes lapkričio mėnesį su Jonu Mockum atsiskyrėm nuo pagrindinės grupės, išėjom slapstyti atskirai.

Lapkričio pabaigoje po brolio žūties mano namiškiai jau buvo išsikėlę gyventi į Trakučių kaimą prie Girkalnio pas mamos brolių, kaimynai nebenorėjo laikyti mūsų šeimos. Brolis Vladas užmezgė ryšį su Birbiliškio miškų Žalgirio būrio partizanų Stanislovu Jocium, taip pat ir mums jis padėdavo, atnešdavo maisto. Jociaus brolis dirbo mūsų ūkyje, todėl jie mums buvo labai gerai pažįstami. Brolis susirado mus ir pasakė, kad prie Birbiliškio miško žalgiriečiai pasidarė žieminę palapinę eglyno tankmėje ir ruošiasi ten žiemoti, prašė, kad ir aš prie jų prisidėčiau. Gruodžio mėnesį parėjau į namus, atėjo brolis, o mano bendražygis Jonas Mockus susijungė su Žaiginio būrio partizanais, kuriame vaikščiojo trys broliai Bankauskai, Karašauskas-*Lakštingala*, Vytautas Dukauskas, Kazys Noreika-*Sakalas*, Stasys Noreika-*Smilga*, Vytautas Juodis – iš viso 11 vyrų.

1946 m. kovo 12 d. aštuoni Žaiginio būrio partizanai apsistojo Tendžiogalos kaime pas ūkininką Klebauską. Apie ketvirtą valandą po pietų partizanai pamatė ateinančius tris sribus ir puolė bėgti į netoliese esantį miškelį, o ten jų laukė sribų kulkosvaidis. Sužeistas Bronius Bankauskas pasislėpė pro šalį važiuosiam vežime. Išgirdę kulkosvaidžio šaudymą, Jonas Mockus ir Karašauskas-*Lakštingala*, išbėgo iš namų ir pasileido per lauką į kitą pusę. Jonas Mockus bėgdamas išgirdo Karašausko balsą:

– Sudie, Jonai, aš sužeistas...

Netrukus išgirdo dar vieną šūvį – Karašauskas nusišovė. Mockui pasisekė pabėgti. Žuvę partizanai buvo nuvežti į Šiluvą ir išniekinti.

Stasys Noreika ir Vytautas Dukauskas žuvo 1946 03 19 miške prie Žaiginio, Bronių Bankauską 1947 m. žiemą Rykščių kaime, apsistojusį pas ūkininką Andriušką, nušovė sribas.

Parėjęs į namus, Trakučių kaime pasidarau slėptuvę virš tvarto ir ten ėmiau slapstyti. Ginklo jau nebeturėjau, palikau jį daržinėje Spandotų kaime. Paslėpiau po lentomis rusišką PPŠ automatą ir žiūronus, nes bet koku atveju namuose aš priešintis vis vien negalėjau. Po visų blaškymųsi namuose man buvo kaip rojuje. Buvo atėjęs partizanas Jocius manęs pasiimt, bet aš atsisakiau. Pasirodo, kai Jocius buvo išėjęs pas mane, kažkas tyčia ar netyčia užėjo į slėptuvę ir pastebėjo ją. Buvo jau gruodžio pabaiga, prieš pat Naujuosius metus. Kai tokia situacija, negi sėdėti ir laukti, kada apsupės enkavedistai ir sušaudys (tuo metu tas būrys neturėjo jokio pavadinimo, tik dabar jis kai kuriuose šaltiniuose minimas kaip Žalgirio būrys). Vyrai pasitraukė iš slėptuvės ir išėjo pas žmones. Mano brolis Vladas ėmė ieškoti partizanų, bet, deja, niekur jų nerado – nei Žalgirio, nei Padubysio būrio. Man jau irgi nebebuvo kur dėtis. Pradėjau nerimaut, pradėjo užeidinėti Jocius, Antanas Bagdonas. Mane ėmė persekioti negera nuojauta. Būtinai iš kažkur vis netikėtai tas Bagdonas pasirodo, ateina kaimyno dukra, ir sėdi abu ištisas valandas, šnekučiuojasi. Vieną dieną, tai buvo 1946 m. sausio 18 d., visai pavakary žiūrime – atrieda du vežimai, pilni prisėdę Girkalnio sribų ir enkavedistų. Aš kaip tik tuo metu buvau atėjęs į kambarį. Dar bandžiau slėptis po drabužiais už spintos, bet ką jau ten bepasislėpsi, atvertė drabužius ir mane ištraukė. Sudaužė veidą pistoleto rankena, visą sukruvino. Tuoj visus tris – mane, brolių Vladą ir tėvą susodino ant žemės, ėmė viską versti, daryti kratą. Sribai buvo girti ir visai tyčiojosi iš manęs.

Nuvežė į Girkalnį, ten radau jau visą savaitę tardomą Stanislovo Jociaus brolių Joną, su juo truputį kameroje pasišnekėjom. Taigi prasidėjo tardymai. Ko klausia, viską neigiu, aiškinu, kad miške nebuvau, tik namuose slapsčiausi. Kitą dieną visus tris susodino į sunkvežimį ir išgrūdė į Raseinius. 19 valandą vakaro surašė biografią, o 20 valandą prasidėjo tardymas. Ėmė klausinėti, kur buvau, kur banditavau ir t. t. Aš pasakiau, kad niekur nebuvau, gyvenau namuose. Klausia, kur ginklas, pasakiau, kad ginklo neturėjau. Kitą vakarą tardytojas Posnikovas jau paklupdė ir liepė rankas laikyti aukštyn iškelus, o budelis vaikšto po kabinetą ir, pro šalį praeidamas, vis įspiria. Vertėja vietinė rusė Irlinytė tam Posnikovui sako:

– Och, jemu nado dat' (Och, jam reiktų duoti)...

Gretimame kambary girdžiu tardant Simoną Švedą iš Vertimų kaimo. Jis irgi neprisipažįsta, kad buvo partizanas. Jie norėjo jį parversti ir užduoti, bet jis nepasidavė. Pasigirdo didelis bildesys. Įeina jaunas leitenantas, aš stoviu už Posnikovo stalo, tas leitenantas atsidaro stalčių ir pasiima ylą. Eidamas pro mane, klausia Posnikovo:

– Nu čtož, podajotsa (Na ką, pasiduoda)?

– Niet (Ne), – atsakė Posnikovas.

Kaip trenkė man plaštaka per ausį, iškart sprogo ausies būgnelis. Pučiu burną užsiėmęs, oras laisvai išeina per ausį. Jis pasiėmė ylą ir išėjo badyti Švedą. Po to Švedą išrengė nuogai, pasigirdo bildesys, dejavimas. Tas leitenantas Švedą taip

mušė, kad jis nukrito ant grindų, tada keliese ėmė mušti diržais. Kambario durys buvo truputį pravertos, viskas aiškiai girdėjosi. Dejavo dejavo Švedas, vis silpnyn silpnyn ir nutilo. Tada užpylė vandens, girdžiu – jis vėl pradėjo šnekėt, vėl ėmė jį daužyti ir vėl jis nutilo. Dar trečią kartą girdėjosi, kaip jį gaivino, bet jo balso jau nebesigirdėjo. Kameroje kai susitikom, Švedas viską papasakojo apie kankinimą. Su yla jam panages badė.

Aš irgi gyniausi iš paskutiniųjų, nieko neprisipažinau, nieko iš manęs tas Posnikovas neištraukė. Trečią vakarą jis sako:

– Nu, chvatit s toboj balovatsia (Na, užteks su tavim žaisti).

Atnešė Petro Mockaus bylą ir ėmė skaityt:

– Va, kas buvo jūsų bandoje, va, kas bandą organizavo... – supratau, kad Petro Mockaus viskas buvo pasakyta, viskas atvirai papasakota, visi būrio vyrai išvardinti vardais ir pavardėmis. Kas man beliko sakyti?

– Taip, – pasakiau, ir baigta.

Dar trečią, ketvirtą vakarą tardė parklupdę ir reikalavo įvardinti visus, pas ką buvau, kas maitino, kas rengė, šelpė ir t. t. Taip ilgai laikė parklupdę, ėmiau alpt, nuvedė į kamerą. Nevalgau, valgyt visai nesinori, žinoma, ir maistas prastas. Ketvirtą vakarą man jau visai silpna pasidarė. Liepia klūpėt, kiek pabūnu atsiklaupęs ir krentu. O tardytojas vieną ir tą patį: pas ką užeidavau, kas maistą tiekė, kas rėmė... Tardytojas mato, kad aš jau visai paslikas, vos alsuoju, žodžio nebepratariu, ir sako:

– Nu čtož, Banys, dam tebie otdochnuť (Na ką, Bany, leisiu tau pailsėt).

Supratau, kad jis man duos pailsėt, bet tai manęs nė kiek nenudžiugino, nes žinojau, kad ir po to manęs nieko geriau nelaukia. Į tardymą nešaukė ketvirtadienį, penktadienį ir šeštadienį. Sekmadienį kviečia vėl. Įveda į kabinetą, žiūriu – sėdi pulkininkas Sinycinas ir majoras už stalo ir kažką rašo. Tik įėjau, iškart liepė klauptis, ir vėl ta pati maldelė: kas rėmė, pas ką užeidavai... Kaip suriko majoras:

– Ne chočis priznavatsia?! Priznaješsia (Nenori prisipažinti? Prisipažinsi).

Aš klūpau klūpau, per langą matyti Raseinių bažnyčia, ten vyksta sekmadienio mišios, aš irgi meldžiuos. Kaip tik sausio 22 diena, mano mamytės gimtadienis, gaudulys apėmė, bet susilaikiau, neverkiau... Majoras sako:

– Nu, dodumalsia čto nibuť (Na, sugalvojai ką nors)?

– Nieko, – atsakiau.

– A čto ty delaješ tam (O ką tu ten darai)? – susidomėjo tardytojas.

– Meldžiuosi, – sakau aš jam. – Matau bažnyčią ir meldžiuos.

– Tak za kovo ty molišsia (Tai už ką tu meldiesi)?

– Už tėvą, už motiną, už visus...

– Tak možeš i za menia pamolitsia (Tai gali ir už mane pasimelsti), – sako tardytojas.

– Taip pat ir už tave, – pridūriau.

Nieko jis man daugiau nesakė, liepė keltis, pašaukė prižiūrėtoją ir liepė nuvest mane į kamerą. Po poros dienų pašaukė, paklausinėjo, po to nuvedė į pirtį ir į kalėjimą. Maždaug apie dvi savaites tęsėsi tardymas.

Kalėjime sutikau partizanų Noreikų iš Maižiškių tėvą, daugiau kaip septyniasdešimties metų senuką. Kameroje buvome apie dvidešimt vyrų, kiekvieną dieną kalbėdavome rožančių. Vasario mėnesį dar buvo išsikvietę tris kartus į tardymą, bet kiekvieną sykį tardė skirtingi tardytojai. Apie balandžio vidurį buvo teismas. Nuvedė į tokią salę: pristatyta kėdžių, priekyje stalas užtiestas raudona staltiese, už stalo sėdėjo dvi moteriškos ir kažkoks kariškis. Mane pastatė į kampą ir liepė stovėti. Paklausė, ar prisipažįstu, atsakiau, kad iš dalies, dar bandžiau aiškinti, kad prieš komunistus nekovoju, kovoju už demokratinę santvarką. Ruskis sako:

– Chvatit! Petnadcať liet katoržnych rabot i piať na vysilku (Gana! Penkiolika metų katorgos darbų ir penkerius metus tremties).

Po teismo nuvedė į mirtininkų kamerą mus aštuonis ir uždarė. Čia buvo du broliai Švedai – Mykolas gavo 15 metų katorgos, Simonas (vyresnis) – 20 metų katorgos, Noreika – 20 metų katorgos, pienininkas iš Ariogalos – 20 metų katorgos, girininkas – 20 metų katorgos... Trečią dieną atvežė du sunkvežimius kalkių, apstatė juos kulkosvaidžiais ir išvarė mus kalkių iškast. Kol iškasėm, smarkus vėjas pripūtė kalkių, visur graužia. Iškasėm kalkes, suvarė atgal į kamerą, kalkėti išbuvom iki etapo gegužės mėnesį, nė šlakelio vandens nedavė apsipraust. Apie du šimtus žmonių išvežė į Kauną. Po dviejų dienų nuvežė į Vilnių, suleido į bažnyčią (Lukiškių kalėjimas) ir čia pamačiau prie stulpo stovintį tėtį. Labai išsigandau, nes jis vos vos bepastovėjo ant kojų, labai pasikeitęs, išblyškęs, sunykęs. Priėjau, apkabinau tėtį, pasisveikinau ir toks didelis skausmas pervėrė širdį. Ilgiau nebeteko su juo pabūti, nes visus katorgininkus pradėjo šaukti į kitą vietą, tik jo ranką suspaudžiau. Taip mes ir išsiskyrėm. Jis tik pasakė:

– Jūs, vaikai, dar grįšit, bet aš jau tikrai nebegrįšiu...

Jam buvo per septyniasdešimt metų. Tik vėliau sužinojau, kad jis mirė Lukiškių kalėjime liepos 18 d.

Po dviejų savaitių, maždaug gegužės 10 d., iš Vilniaus išvežė į Krasnojarską, ten susodino į labai gražų laivą „Stalin“ ir apie tūkstantį kilometrų plukdė Jenisiejaus upe iki Norilsko. Pakely mus, politinius, beveik visus apiplėšė, ką turėjom su savimi, viską atėmė, ypač geresnius drabužius, maistą, batus nuavė. Apie savaitę plaukėm pasroviui. Norilske visa Jenisiejaus įlanka – vien vielų aptvarai, gatvelės kaip gyvuliams ir mediniai barakai, tik vienas kitas mūrinis. Tie barakai atrodė tarsi daugybė galvijų fermų.

Išlaipino Dudinkos prieplaukoje, nuvarė visus į lentinį ilgą baraką, apie du šimtus katorgininkų. Įeina švariais kariškais drabužiais apsirengęs vyras su kapitono antpečiais ir ima mums sakyti „pamokslą“:

– Aš žinau, kad jūs atvežti iš Vakarų, iš kultūrinių šalių, čia yra daug ukrainiečių, bet jus atvežė darbui, privalėsite dirbti. Žinau, kad pakeliui jus apvogė, atėmė drabužius, atėmė maistą, batus. Ateisiu rytoj, kad viskas būtų gražinta, kas buvo paimta.

Kas gi tau ką begrąžins, net juokinga darėsi iš tokios kapitono kalbos. Kitą dieną atėjo tas pats kapitonas ir klausia:

– Na, tai atsiskaitėt?

Asmeniškai jis kreipėsi į vieną politinį ir dar kartą jo klausė, kas iš ko ir ką yra paėmęs. Ant narų aukštai gulėjo toks juočkis „frontavikas“, tai į jį anas parodė.

– Ateik čia, – tam juočkiui pasakė kapitonas.

Tas dar raitėsi ant narų, nenori eit, tai kaip griebė kapitonas jį už kalnieriaus, kaip trenkė ant žemės stačia galva, keliais dar perėjo kelis kartus ir pasakė:

– Jeigu ryt neatsiskaitysit, tai bus dar liūdniau.

Tada mes irgi griebėm „frontavikus“, viską jie mums atidavė. O kapitonas, pasirodo, buvo Pavolgio vokietis, todėl jis mus, politinius, taip užtarė.

Nuvarė į 4-tą lagerį, šalia kurio buvo statoma „Bolšaja obagotitelnaja fabrika“, taip buvo vadinamas Norilsko nikelio gamybos kombinatas. Čia dirbau dailide. Į Norilską mus nuvežė 1946 m. birželio mėnesį, o 1949 metų pavasarį nikelio gamybos kombinatas iš dalies jau veikė.

Mus visus iš 4-to lagerio išgabeno į specialų politinių kalinių lagerį Nr. 3, paliko tik vagis, vadinamus „blatnuosius“. 3-iaame lageryje buvo plytų, cemento, kalkių ir šlako vatos keturi fabrikai. Čia patekau prie remonto darbų, vėliau dirbau kalvių ceche. Šiame lageryje ir sulaukėm Stalino mirties – 1953 m. kovo 5 d.

Norilske praleidau devynerius metus, čia pergyvenau politkalinių sukilimą, kuris tęsėsi du mėnesius.

Pasakoja JANINA LUKAUSKIENĖ – BUDGINAITĖ-DANUTĖ

Užrašyta Bogušaičių k.,
Šiluvos vlsč. 2004 09 01

1945 m. gruodžio mėnesį mano tėviškėje, Bogušaičių kaime, Beržinskų sodyboje, rusų enkavedistai ir sribai užpuolė ten buvusius partizanus, įvyko kautynės.

Buvo sekmadienio rytas, mes su mama išėjome į bažnyčią, namie pasiliko tėvukas, vyriausioji sesuo Onutė ir mažesnieji brolis ir sesuo. Nuo namų jau buvom tolokai nuėjusios, kai išgirdom šūvius ir granatų sprogimus. Išėjusios iš bažnyčios, su nerimu skubėjome į namus. Eidamos sutikome daug pėsčiomis einančių kareivių, o vežime vežė nušautų žmonių kūnus. Mama pasižiūrėjo į nušautuosius vežime, ruskis jai ir sako:

– Smotri smotri, možet tam tvoj syn (Žiūrėk žiūrėk, gal ten tavo sūnus)?

Viename vežime vežė nušautuosius, o kitame vežime buvo sukrautas Beržinskų turtas, ant vežimo viršaus sėdėjo Beržinskienė. Ji mamai tepasakė:

– Matot ...

Ji plyštančia širdimi lydėjo kitame vežime gulintį nušautą savo sūnų Joną Beržinską. Grįžusios į namus, radome visus išsigandusius. Namuose jau buvo apsilankę sribai, viską išvertę, iškratę. Po to mums žmonės pranešė, kad mūsų miškelyje yra paliktas sunkiai sužeistas jaunas partizanas, slapyvardžiu *Vilkas*. Sužinojome,

kad jis prašė jį nešusių partizanų, kad jį paliktų, nes jam labai skaudėjo, sakęs, jei reikės, nusišausiąs. Mudvi su mama išėjome jo ieškoti. Eidamos garsiai kalbėjomės, jei jis bus kur nors, kad išgirstų, norėjome jam padėti. Ilgai vaikščiojom po miškelį, neva rinkdamos žagarus pakuroms, bet jo neradome. Matyt, jį surado sribai.

Vienas partizanas žuvo Beržinskų kieme, ten buvo nušautas ir Jonas Beržinskas, o kiti ten buvę trys partizanai bandė pereiti į kitą Dubysos pusę, bet susidūrė su rusais. Du iš jų žuvo ties Vitkiškės bažnytelė, o trečias, neturėdamas kur dingti, palindo po karklais, pasislėpė po sausledžiu, kadangi Dubysos pakraščiuose buvo atšokęs ledas. Palaukė, kol viskas aprims, paskui išlipo iš vandens, nuėjo į netoli Dubysos buvusią Ličkaus sodybą. Jį ten priglaudė, davė sausus rūbus, sušildė. Geri žmonės jį saugojo, davė žinią likusiems partizanams, kurie jį tuojau perkėlė į saugią vietą. Po to jis labai sirgo, bet pasveiko.

Kai vyko susišaudymas, pro Beržinskų sodybą ėjo kaimynas ir, išgirdęs šaudymą, parkrito ant žemės. Pagulėjo, kol viskas aprimo, po to pakilo ir vėl ėjo toliau, bet jį pastebėjo rusas, sustabdė, atvarė į Beržinskų kiemą ir nušovė. Nušovė visai nekaltą žmogų. Žmonės kalbėjo, jog vien dėl to, kad būtų daugiau lavonų.

Tose kautynėse žuvo keturi partizanai ir du civiliai žmonės. Vienas iš jų Petras Stoškus ir minėtas partizanas *Vilkas*. Netrukus kaimo jaunimas sukūrė apie šituos vyrus dainą ir dažnai ją vakarais per suėjimus dainuodavo kaimo gryčiose:

*Šeši lūžo beržai, nėr vainikų tenai,
Kas atneš jiems nors rūtos šakelę...*

Tuoj po karo mūsų miškelyje rusai pristatė daug palapinių, jie kitoje Dubysos pusėje išminuodavo paliktas minas. Aš netoli to miškelio gandydavau karves. Tada man buvo 13 metų. Vieną kartą smalsumo vedina nuslinkau prie tų palapinių pažiūrėt. Visur buvo tuščia, nė gyvos dvasios. Netoliese pamačiau miegantį kareivį, o šalia jo ant žemės gulėjo dešimtšūvis šautuvas. Aš prisėlinau dar arčiau, atsargiai pasiėmiau šautuvą ir nusinešiau tolyn. Pakasiau po samanomis. Po kelių dienų rusai stovyklą paliko. Tada apie šautuvą pasakiau broliui, brolis jį atidavė partizanui *Vilkui*, kuriam su tuo šautuvu ilgiau kariauti taip ir neteko.

Mano tėvų ūkyje keturis metus gyveno ir padėjo dirbti Alfonsas Butkus. 1944 m. užėjus rusams antrą kartą, į kariuomenę jis nėjo, išėjo į mišką ir žuvo apie 1945 m. Sribai, veždami jo lavoną į Raseinius, pasivijo kaimo gyventoją Lazauską, važiuojantį iš miško su malkomis, ir pravažiuodami pro šalį pasiūlė jam skerstuvį. Lazauskas atšovė:

– Kad pasiskerdėt, tai ir valgykit...

Sribai labai supyko už tokius žodžius ir pagrasino Lazauskui.

1946 m. sausio mėnesį areštavo mano tėvą Stanislovą Budginą ir seserį Onutę Budginaitę-*Rūtą*. Ji dvejus metus buvo partizanų ryšininkė. Uždarė juos ir tardė Raseinių kalėjime. Tėvuką po penkių mėnesių paleido, o Onutę nuteisė dešimčiai metų lagerio. Iš pradžių ją nuvežė į Vorkutą, po to devynerius metus kalėjo Mor-

dovijoje. Tėtį ir seserį Onutę išdavė buvusi partizanų ryšininkė Genutė Lukošūtė-*Gegutė*, be to, ji išdavė dar ir daugiau žmonių. Onutė, grįžusi iš lagerio, ištekęs už buvusio politikalinio Vlodo A.

Brolis Antanas irgi buvo partizanų ryšininkas, mokėsi Tytuvėnų vidurinėje mokykloje. Kai enkavedistai atėjo į klasę jo suimti, jo nebuvo pamokose. Klasės draugas Jurčinas jam netrukus pranešė, kad enkavedistai jo ieško. Tada Antanas į mokyklą jau nebegrižo, pasitraukė į mišką ir 1946 m. sausio mėnesį įstojo į partizanų būrį. Žuvo 1952 m. gegužės 22 d.

Brolis Juozas į partizanų būrį išėjo 1948 m., būdamas jau studentas. Su juo buvau susitikusi tik du kartus. Kiek man žinoma, jis dirbo apygardos štabe. Partizanavo dvejus metus, žuvo (bunkeryje susisprogdino) išduotas Radviliškio rajone.

1948 m. gegužės 22 d. pas mus į namus atvažiavo tremti dviem pastotėmis stribai, suėmė mus abi su mama (Morta Budginienė) ir nuvežė į Tytuvėnų geležinkelio stotį. Kraustant į vagoną, abi tarėmės bėgti. Nutaikiusi progą, palindau po vagonu ir pabėgau, o mamai nepasisėkė, ją išvežė į Irkutską. Man tada buvo 16 metų. Grįžusi į namus, slapsčiausi toliau kartu su tėčiu. Būnant vienoje sodyboje, man pranešė, kad kaime siaučia stribai. Išbėgau iš namo ir pasileidau žemyn nuo kalno į Dubysos slėnį. Nusileidusi žemyn, atsisukau atgal ir pamačiau mane besivejančius stribus. Jie bėgo su šautuvais rankose ir šaukė:

– Stoj! Stoj!

Ėmė šaudyti. Sulaikė mane ant Dubysos ledo, iškratė, po to nuvežė į Raseinius, vėliau pervežė tardyt į Tytuvėnus. Tytuvėnuose kankino, nedavė vandens, laikė prie karštos krosnies šiltai aprengtą, daužė per veidą, rovė plaukus. Viską iškentėjau, nieko neišdaviau. Po to uždarė į rūšį ir įleido šnipę. Ji man aiškino, kad esanti sulaikyta už samagoną, kad greitai ją paleis, ji man galinti pagelbėti, pranešti kam ir ką reikia, žadėjo nueiti, kur tik reikia, jai tai padaryti vardan bendro ir kilnaus tikslo visai nesunku. Aš greit perpratau jos klastą ir ja nepasitikėjau, iš manęs ji nieko neišgavo. Mane paleido dešimčiai parų, kad surasčiau savo brolius – Antaną Budginą-*Žvainį* ir Juozą Budginą-*Laimutį*.

Praėjus dešimčiai dienų, surizikavau dar kartą ir nuėjau į Tytuvėnų NKVD. Nuėjusi paaiškinau, kad brolių neradau ir nežinau, kur jų ieškoti. Mane vėl uždarė į rūšį. Ten radau kitą šnipę, gerokai pagyvenusią moterį, kuri man labai „nuoširdžiai“ pasipasakojo, kad jos dukra kali lageryje Vorkutoje, o ji pati sulaikyta už spekuliaciją, tikisi, kad jos ilgai nelaikys, greit paleis. Ji irgi pasiūlė man savo paslaugas, labai domėjosi mano biografija. Vėliau sužinojau, kad tai Tytuvėnų gyventoja Vitkauskienė.

Po kurio laiko tardytojas pasakė, kad mane veš į Šiaulius ir iš ten paleis į namus, bet vėliau aš turėsiu vėl jiems prisistatyt. Taip mane naktį arkliais kinkyta pastotė išstrenkė į Šiaulius. Važiuojant per mišką, išgirdau riksmą:

– Stoite! Šiaulių garnizonas! Rankas aukštyt!

Tik girdžiu, kad stribai dejuoja:

– O, Jėzus Marija... O, Jėzus Marija...

Negi čia bus partizanai? Vežimą tuoj pat apstojo ginkluoti vyrai, sribų prie manęs jau nė vieno neliko. Suėmė už parankių ir nusivarė gilyn į mišką, toliau nuo kelio. Stovykloje degė laužas, aplink laužą apsirengę lietuviškomis uniformomis stoviniavo keletas vyrų, tarp jų viena moteris, bet aš iš jų nė vieno nepažinau. Iškart jie pradėjo mane tardyti, klausinėti, kur mano broliai, liepė nurodyti ryšį, kaip būtų galima su jais susitikti. Jei nepasakysiu, man baigsis liūdnai. Atseit kokia tu sesuo, jei nežinai, kaip juos surasti. Po to liepė pasakyt penkis Bažnyčios įsakymus. Aš pasakiau, išsigandusi gal ir suklydau... Tada, kad patikėčiau, jog jie tikri partizanai, net neužsikirdamas vienas pakartojo penkis Bažnyčios įsakymus ir pridūrė, kad vyrai, net ir miške būdami, maldų nepamiršo. Taip jie mane bandė suklaidinti, bet jiems neišdegė. Po to pareiškė, kad jie neturi kur manęs dėti, išvedė ant kelio ir paleido. Prieš tai perspėjo: jei apie tai pranešiu rusams, jie mane suras ir atsiskaitys. Aš perpratau šitas čekistų gudrybes ir ramiausiai grįžau į namus. Grįžau ir daugiau pas juos nebesilankiau. Susiradau brolių Antaną, kuris mane priėmė į bunkerį. Kartu su broliu bunkeryje išbuvau nuo sausio iki kovo pabaigos. Kai išėjom iš bunkerio, dar buvo sniego, miške praleidom balandžio ir gegužės mėnesius, teko miegoti eglių tankumyne pasiklojus eglišakių. Kartu su mumis buvo Juozas Dobrovolskis-Ramūnas, Steponas Augustis-Upelis, Stasys Zinkus-Algimantas.

Juozas Dobrovolskis vieną rytą išėjo apsidairyti ir pamatė rusų kareivius. Atbėgo pas mus, mes tuoj pat viską susirinkome ir išėjome į retesnę mišką. Ten irgi pamatėme kareivius. Tada pasukome į kitą pusę, geležinkelio link, peršokome geležinkelio pylimą, iš ten mišku pasiekėme Dubysą. Perėjome per tiltą, susiradome ryšininkus, jie mums nurodė *Paukščio* būrio stovyklą. Ten pabuvome apie savaitę ir sužinojome, kad žuvo *Žvainys* su *Upeliu*.

Su *Žvainiu* ir *Upeliu* paskutinį kartą atsisveikinome išeidami į susitikimą su *Žaiginio* būriu, kurio vadas buvo *Rustemas*-Feliksas Kokšta (R. K. p a s t a b a: F. Kokšta g. 1927 m. *Žaiginio k.*, Šiluvos vlsč., nuo 1951 metų rugsėjo – Prisikėlimo apygardos, Mindaugo tėvūnijos, Kudirkos būrio vadas, turėjo slapyvardžius *Granitas*, *Kolumbas*, *Ainis*). 1952 m. gegužės 18 d. juos išdavė šnipas. Sandroviškio miške juos apsupo, įvyko kautynės, kuriose žuvo mano brolis Antanas-*Žvainys*, Steponas Augustis-*Upelis* ir dar vienas *Rustemo* būrio partizanas. *Rustemas* tada buvo su žmona Zofija Kokštie (R. K. p a s t a b a: *Rustemas* dar turėjo slapyvardžius *Lietutis*, *Lakštutė*, *Lakštingala*, *Debesėlis*, *Rožė*), nors jį sužeidė, bet jiems pavyko pasislėpti. Po to juos išdavė toks Malkus, po kelių dienų jie žuvo abu. Jų kūnai buvo atvežti į Tytuvėnus ir numesti NKVD kieme.

Už žuvusiuosius partizanus tytuvėniškiai ryšininkai Stasė Smilgytė, *Snaigė*-Bronė Baltakojytė, *Grinius* ir kiti Tytuvėnų bažnyčioje užsakė mišias, bet kažkas įskundė, ir visi mišiose dalyvavę ryšininkai buvo suimti ir nuteisti daugeliui metų kalėti. Kunigas Ramanauskas irgi buvo tardomas, bet jis išsigynė – atseit nežinojęs, kad mišios už žuvusius partizanus.

Paukščio būryje aš buvau apie mėnesį. Po to vėl slapščiausi pas žmones, teko pabūti ir pas Lyduvėnų kleboną Kazlauską, jis buvo labai drąsus žmogus, visada padėdavo partizanams.

Paukščio būrio partizanai

1. Laucius Aleksas-*Paukštis*, *Lazdynas*, g. 1916 m. Raseinių r., Šiluvos vlsč., Varkalių k. Žuvo 1952 06 16 Kelmės r., Topolinės k. prie Gailių ežero (kitur – Lioliuose).

2. Petraitis Jonas-*Našlaitis*, *Patrimpa*, g. 1927 m. Graužų k., Viduklės vlsč. Žuvo 1952 06 16.

3. *Jaunutis*.

4. Antanaitis (Antanavičius) Antanas-*Jogas*, *Daiva*, *Lino Žiedas*, g. 1907 m. Alėjuose, Raseinių vlsč. Dalyvavo mūšyje Bedančių miške, kur žuvo 18 partizanų. Jam tada pavyko pasitraukti. Suimtas 1952 11 16 Velpėsių k., Raseinių r. pas Kubilinską, vėliau nuteistas ir sušaudytas (J. Budginaitės teigimu, A. Antanaitis nusišovė suėmimo metu).

5. Kačiušis Juozas-*Piršlys*.

6. Kačiušienė Ona-*Piršlienė*.

7. Gailiūtė Bronė, g. Plauginių k., Raseinių r. Suimta 1952 11 15 Godlaukio k.

8. Navickas Alfonsas-*Genutis*, g. 1929 m. Alaviniškiuose, Viduklės vlsč. Suimtas. Mirė grįžęs iš lagerio.

Kubilinskas pasikvietė A. Antanaitį, pažadėjo duoti maisto, atrodė, kad jis geras žmogus. Antanaitis juo pasitikėjo ir su Brone Gailiūte užėjo pas Kubilinską. Šeiminkas, kaip ir dera doram lietuviui, tuoj pat suskubo svečius vaišinti. Ant stalo padėjo butelį degtinės, saldainių, bet Antanaitis buvo labai atsargus ir degtinės negėrė, o Gailiūtė suvalgė kelis saldainius ir užmigo. Tik tada Antanaitis suprato, kad pateko į spąstus. Šovė į Gailiūtę, bet nepataikė, nieko nelaukęs, nusišovė pats. Bronę Gailiūtę čekistai paėmė gyvą, ištardė ir rytojaus dieną ji jau čekistus nuvedė į mišką, į partizanų stovyklą. Stovykloje buvo suimti likę Juozas ir Ona Kačiušiai, per tardymus jie tvirtai laikėsi, nieko neišdavė, o Gailiūtė ir toliau išdavinėjo žmones.

Lazauskai gyveno pamiškėje prie vieškelio Šiluva – Raseiniai, o netoli jų namų, Bedančių miške, buvo partizanų bunkeris. Rusai to bunkerio nežinojo. Lazausko dukterė ir sūnus buvo partizanų ryšininkai. 1952 m. juos išdavė ta pati Bronė Gailiūtė. Valę Lazauskaitę nuteisė dešimčiai metų lagerio, ją išvežė į Vorkutą, jos brolis taip pat kalėjo Sibire.

Mano vyras Česlovas Lukauskas, 1944 m. atėjus rusams, nėjo į jų kariuomenę tarnaut, rado fronto metu kareivių pamestą šautuvą, išsikasė slėptuvę ir slapstėsi, ruošėsi išeiti į mišką. Slapstėsi ir jo kaimynas Stakauskas. Jis Stakausku pasitikėjo, abu besislapstydami susitikinėdavo. Bet Stakauskas netikėtai įstojo į stribus ir jau kitą dieną pas Česlovą atvedė visą jų gaują. Stribai apsupo namus ir Česlovą suėmė. Stakauskas įskundė, kad Česlovas turi ginklą, jis tai gerai žinojo. Česlovą tardė ir mušė, labai žiauriai kankino, reikalavo atiduoti ginklą, bet jis vis tiek neprisipažino ir už neprisipažinimą atkentėjo daugelį metų Sibire. Stribas Stakauskas dar neseniai gyveno netoli Ariogalos. Česlovas, dar gyvas būdamas, dažnai jį minėdavo kaip išdaviką.

Gimiau 1920 m. gruodžio 8 d. Tauragės apskrityje, Šilalės valsčiuje, Dryžų kaime. Šeimoje augome penki vaikai: dvi mergaitės ir trys broliai. Mudu su broliu Petru gimėm tais pačiais metais. Kai rusai grįžo antrą kartą, stribai išdraskė mūsų ūkį, apiplėšė, išsivedė visus gyvulius. Po to vienas milicininkas iš Šilalės valsčiaus mums pranešė, kad mūsų šeima bus tremiama į Sibirą. Tada mes skridom iš namų kas kur. Tėvukas Juozas Trijonis išėjo į Kvėdarną ir pakely sutiko kaimyną Joną Aužbikį. Abu pasišnekėjo, išsiskyrė, o netrukus tėvuką pasivijo stribai ir suėmė. Įtarėm, kad tai buvo išdavystė. Buvo 1946 m. Velykos. Tėvelį atvežė į Tauragę ir uždarė Šiubartinėje. Kurį laiką jį čia palaikė, po to teisė ir išvežė į Archangelską. Į Lietuvą grįžo tik po dešimties metų. Mes iš namų pasitraukę slapstėmės Šilutės rajone, aš mokytojavau Žemaitkiemio pradžios mokykloje. Netrukus areštavo ir brolių Petrą. Mama išėjo į savo kraštą, į Kiaukus pas brolių. Tėviškėje Dryžų kaime gyveno mano brolienė ir mums su seserimi Stase pasiūlė važiuoti pas ją. Nuvažiavom ir ten slapstėmės iki rudens.

Kreivių miške trečios kuopos pirmam būriui tuo metu vadovavo Simas Gavėnia-*Drąsutis*. Prieš tai tam būriui vadovavo partizanas, slapyvardžiu *Šernas*, kilęs iš Tauragės, po to – Juozas Stanevičius-*Gediminas* (R. K. p a s t a b a: žuvo Purviškių miške 1948 09 15), buvęs Klaipėdos uosto pasienio policijos viršininkas, kilęs iš Kalnyčių kaimo, Kvėdarnos valsčiaus. Po jo būriui vadovavo Simas Kromelis-*Perkūnas*. Būrys priklausė Lydžio rinktinei.

Pirmas į mišką išėjo brolis Jonas, po jo Pranas, o 1946 m. lapkričio mėnesį išėjome mudvi su seserimi Stase. Miške mes išbuvom apie metus. Atėjusios į būrį, davėm priesaiką, man suteikė slapyvardį *Žvaigždutė*, o seseriai – *Saulutė*. Brolio Jono slapyvardis buvo *Marsas*, o Prano – *Jaunutis*. Kai gyvenom būry, mūsų į žygius nevesdavo, mes pasilikdavome stovykloje, virdavom valgyti, skusdavom bulves ir dirbdavom kitus ūkio darbus. Vladas Šniaukšta-*Bijūnas* buvo ūkio dalies viršininkas, o Dumčius-*Katinas* – vyriausiasis virėjas.

Brolis Jonas 1946 m. pavasarį išėjo į mišką ir tų pačių metų pirmą Kalėdų dieną Kreiviuose pas Jancevičių žuvo. Knygoje „Šilalės kraštas“ (2001, p. 257) pažymėta, kad tuo metu Mykolo Jancevičiaus sodyboje keletas I-ojo būrio partizanų šventė Kalėdas. Sovietinio saugumo dokumentai teigia, kad apie tai jiems pranešė agentė *Ema* (Šilalės felčerė ar med. seselė Bronė Cibulskytė). Būdama MGB agentė, ji dirbo ir partizanas, todėl buvo antrą kartą perverbuota.

Nedelsiant dvylikos kareivių grupė išskubėjo į Kreivius. 1946-ųjų gruodžio 26-ąją apie antrą valandą po vidurnakčio M. Jancevičiaus sodybą apsupo. Mūšis truko apie dvi valandas. Žuvo partizanas Jonas Trijonis-*Marsas*, šeimnininko duktė Zosė Jancevičiūtė ir armonika grojęs Aleksas Liočas. Kadangi namas iš visų pusių ne-

buvo apsuptas, partizanai išlipo per langą ir grioviu nušliaužė iki netoliese esančio miško...

Aš irgi buvau tame baliuje pas Jancevičių. *Gediminas*, matyt, jautė, kad viskas gali liūdnei baigtis, todėl ragino vyrus išeit. Vienas įėjo į kambarį, o kitas pasiliko lauke. Kareiviai jau buvo sulipę ant daržinės, manė, kad bėgsim į mišką, ir tuomet mus iškaupos. Tas kaimynas, įėjęs į kambarį, pradėjo pabrėžtinai mandagiai atsiprašinėti:

– Atsiprašau, vyrai, aš nežinojau, kad jūs čia esat...

Gediminas sako: „Nebepaleiskim jo, veskimės kartu“. Nors jis buvo mūsų ryšininkas, bet, matyt, jau čekistų buvo užverbuotas. Kiti ėmė bambėti, kad reikia paleist, ir paleido. Mudu su *Gediminu* palikom juos ir išėjom. Namo langinės buvo uždarytos. Kai tik paleido tą vyrą, už kokių penkiolikos minučių staiga langinės atsidarė, įkišo automatą per langą ir pradėjo šaudyti. Ant lovos sėdėjo Liočas ir grojo harmonika, tai pirmiausia jį ir nušovė. Brolis Jonas įbėgo į prieangį, pasiėmė kulkosvaidį ir atidengė ugnį, bet iškart jį nukirto. Tada prie jo prišliaužė sesuo Stasė ir brolis Pranas, paėmė kulkosvaidį, bet tuo metu Pranukui peršovė koją ir nušovė Jancevičiūtę. Mudu su *Gediminu* įėjom į mišką, paėjom apie šimtą metrų, tik nušvito dangus nuo raketų ir pasigirdo šūvių serijos. Nuėjom į stovyklą, netrukus atbėgo sesuo Stasė, brolis Pranas, Aleksandras Irtmonas-*Genys*, jo brolis Mečys-*Žiogas*... Vadas davė nurodymą iš stovyklos trauktis. Naktį išėjom į kitą vietą netoli Upynos. Ten Žalpės upelio krante vyrai irgi įrengė naują stovyklą, iš rąstų pusiau įkastą į žemę bunkerį padarė, bet jame mes jau nebeilgai laikėmės. Brolis pasakė, kad mes čia neturėtume gyvent, anksčiau ar vėliau teks žūti. Prasidėjo dažni rusų kariuomenės siautimai, ir mudvi su seserim pasitraukėm iš miško. Brolis mums padarė dokumentus: aš tapau Stefa Bytautaite, o sesuo Angele Petravičiūte. Išvažiavom į Kauną ir ten įsidarbinom: aš „Spindulio“ spaustuvėje, o sesuo pedagoginės literatūros leidykloje. Vėliau mus susekė šnipai, todėl teko bėgti iš Kauno.

Tauragiškis Noreika buvo čekistų užverbuotas ir pasiųstas į miestą ieškoti nelegaliai gyvenančių buvusių partizanų. Jis sužinojo, kur mes dirbame. Mūsų ryšininkas Petras Ivanauskas pranešė, kad čekistai jau viską žino apie mus. Jis tada irgi slapstėsi. Aš greit išvažiavau į Vievį, o sesuo su mama pasitraukė į Mažeikius. Apie tris ar keturis mėnesius pagyvenau Vievyje Bytautaitės pavarde, bet ir ten iššifravo. Seserį Mažeikiuose išsikvietė į valsčių ir pasakė, kad siunčia ją į Klaipėdą pasitobulinti kursuose. Buvo nurodyta, kur reikia važiuoti. Ji pagal tą nurodytą adresą ir išvažiavo. Kai nuvažiavo į vietą, prisistatė ir tuomet suėmė ją. Motina, nebesulaukusi dukters, atvažiavo pas mane ir pasakė, kad Stasytė negrįžo iš Klaipėdos, matyt, ją areštavo. Kur man bėgt? Kur slėptis? Suėmė ir mane. Abi su seserim susitikom tame pačiame Klaipėdos kalėjime. Buvo 1952 metų birželio mėnuo. Vėliau patekau į Gaivos lagerį Molotovo rajone, Permės srityje.

Į Lietuvą grįžau 1957 m.

Užrašyta Vidgirių k., Šilalės r.
2003 05 30

Gimiau 1929 m. Tenenių bažnytkaimyje, Šilalės rajone. Šeimoje augome dviese su broliu Antanu, g. 1919 m. Gyvenome labai neturtingai, mama buvo išsiskyrusi, ji viena mus du augino. Antanas išėjo tarnaut pas ūkininkus, bet tuoj po karo jį pasikvietė toks Leonas Maziliauskas iš Kusių kaimo ir „paprotingo“: atseit kam tu čia tarnauji, tau iš to maža naudos, geriau einam į mišką, raudonieji vis vien ilgai nekaraliaus, ateis kas nors ir mus išvaduos iš vergijos.

Grįžo Antanas į namus, atsisėdo už stalo, rankomis galvą susiėmė ir ėmė guostis, kad jį draugai miškan kviečia. Mama ėmė verkt, aš irgi, jis mūsų neklausė – išėjo į Raistinės mišką su tuo Leonu. 8 – 9-ame miško kvartale laikėsi nedidelis būrelis, kuriam vadovavo Aleksas Jakštas. Būryje dar buvo Jončas, Jurgis Auškalnis (vėliau pačių partizanų sušaudytas), Vincas Rudys iš Kusių kaimo, Kazimieras Rudys-*Trumenas*.

Po kurio laiko atseit iš Kauno į mišką atvyko ir prisistatė jaunuolis, slapyvardžiu *Tulpė*. Pažiūrėti ne visai eilinis artojėlis, atrodė, kad jau ir pasimokinęs. Jis pasakė, kad yra pasiūstas vadovaut mūsų apylinkės partizanų būriui.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Šilalės kraštas“ rašoma: Augustinavičius Kostas-*Tulpė*, g. 1922 m. Telšių vlsč., 3-osios kuopos, 4-to būrio vadas. Gyveno Vainute, dirbo progimnazijos sekretoriumi. 1945 07 areštuotas, kalintas Tauragėje, 1946 02 pabėgo. Žuvo 1946 06 01 Pažvėrio k., Šilalės vlsč. mūšyje su garnizono kareiviais (p. 388).

Netrukus būrys padidėjo ir persiskyrė į dvi dalis. Viename liko 23 vyrai, jam vadovavo Aleksas Jakštas (vėliau registravosi), o kitame – 26 vyrai, kuriems vadovavo *Tulpė*. Mano brolis Antanas buvo *Tulpės* būryje.

Tuomet *Tulpės* būryje buvo ir mokytojas Vincas Vaičiulis-*Papartis* iš Bikavėnų, Antanas Vaičiulis-*Tigras*, Jonas Vaičiulis-*Jurginas*, Juozas Vaičiulis-*Šarka*, Vladas Vaičekauskas, jo žmona Zosė Vaičekauskienė, Stasys Auškalnis ir kt.

1946 06 01 apie 17 (kitur – 14) šio būrio vyrų, vadovaujamų Petro Balčiūno-*Pušies*, Pažvėrio kaime dienojo pas ryšininką. Juos pastebėjo rusų NKVD kariuomenės garnizonas. Žuvo 11 partizanų. Kautynių metu *Pušis* buvo sužeistas į petį, bet liko gyvas ir kurį laiką gydėsi pas Bronių Pocių Kalniškių kaime, žuvo 1952 m. Tai buvo pirmoji didžiausia netektis mūsų krašte pokario metais. Tąsyk žuvo:

1. Šaulys Jonas, Tado-*Gluosnis*, g. 1919 m. Kusių k., Šilalės r. Žuvo 1946 06 01 Pažvėrio k.
2. Augustinavičius Kostas-*Tulpė*.
3. Ciparis Jonas, g. 1919 m. Kusių k., 3-iosios kuopos, 4-to būrio partizanas.
4. Grikšas Pranas iš Kusių k., *Šalnos* kuopos partizanas.

5. Gubista Jonas (Juozas)-*Šalna*, g. 1923 m. Gargžduose, mokytojas, Lydžio rinktinės 3-iosios kuopos vadas.

6. Gaižauskas Bronius-*Šešėlis*, g. Reksčių k., Tauragės vlsč., 3-iosios kuopos būrio vadas.

7. Gužauskas Kazys-*Slapukas*.

8. Auškalnis Stasys, g. 1924 m. Bikavėnuose, Vainuto vlsč. 1945 m. įstojo į Vaičiulių partizanų grupę. Vėliau kovojo *Šalnos* kuopos *Tulpės* būryje.

9. Vaičiulis Antanas, Antano-*Tigras*, g. 1914 m. Bikavėnuose, Vainuto vlsč. Vengdamas tarnauti sovietų armijoje, įstojo į sribų būrį Vainute. Po kurio laiko su ginklu pasitraukė į mišką, su broliais sukūrė partizanų grupę. Kovojo *Šalnos* kuopos 4-ajame būryje, buvo šio būrio vado pavaduotojas.

10. Vaičiulis Vincas, Antano-*Papartis*, g. 1924 m. Bikavėnuose, mokytojavo Žvingiuose, Šilalės vlsč., Vaičiulių grupės partizanas, vėliau kovojo *Šalnos* kuopos *Tulpės* būryje.

11. Kučinskaitė Zosė, gyv. Šilutės vlsč., *Šalnos* kuopos partizanė.

R. K. p a s t a b a: Sąrašas gali būti ne visai tikslus, kadangi jo pateikėjų Zosės Bendikaitės, Linkio ir knygoje „Šilalės kraštas“ duomenys nesutampa.

Kitais duomenimis, dar žuvo ir partizanas, vardu Aleksas, kuris buvo pabėgęs iš Šilutės kalėjimo, buvo vedęs, turėjo dvi dukras.

Kai prasidėjo gaudynės į rusų kariuomenę, išvažiavau į Pajūrį, ten gyveno mano mamos sesuo Šveikauskienė. Po kurio laiko atėjo brolis su draugais pasižiūrėt, kaip aš gyvenu. Tuo metu užėjo apylinkės pirmininkas ir mano dėdė Praną Šveikauską ėmė stumdyt, mušt, prikaišiot, kad jo brolis kunigas, kad jis nusistatęs prieš tarybinę valdžią, kad jį reikia iš čia išguiti. O iš miško atėję vyrai už durų stovi ir klauso, kas bus toliau. Tada įėjo mano brolis ir spyrė į užpakalį apylinkės pirmininkui, tas plumpt ant pilvo ir guli. Brolis jam ir sako:

– Tai ko čia dabar išsidirbinėji? Kodėl muši žmogų?

Tas pašoko nuo žemės ir kad ims burnotis:

– Kas jūs tokie?! – ir jau ėmė čiupinėti kišenėse brauninko...

Tada jau vyrai griebė jį kaip reikiant, surišo rankas, nusivarė miško link, mes išgirdom tik du šūvius. Po to teta jau bijojo mane laikyti. Grįžau į namus, namuose irgi bijo mane priglausti. Čia gyveno mano seneliai Barbora ir Juozapas Šimkai, senelių sūnus su šeima, ras mane – jie nukentės. Vieną dieną atėjo brolis, aš jo paklausiau, kur man dingt? Kaip kokį benamį šunį vieni šen, kiti ten stumdo. „Eisiu su tavim“, – sakau jam. Jis man sako: „Kur aš tave dėsiau?“ Tada pasakiau jam: „Tu dėl manęs nesirūpink, iš tavęs duonos neprašysiu, pati užsidirbsiu“. Vyrai pradėjo juoktis iš manęs.

1945 metų pavasarį išėjau su jais Raistinės miškan. Tuojau surado man uniformą, užmovė kelnes, tik buvo per ilgos. Taip aš tapau Lietuvos partizane *Mažu Kareivuku*.

Ant žemės buvo pastatytas rankinis kulkosvaidis, man kilo didelis noras išbandyt, kaip jis veikia, ar labai sunkiai spyna darinėjasi. Niekam nieko nesakiusi, priėjau prie kulkosvaidžio, atsiklaupiau, patraukiau spyną ir paspaudžiau gaiduką. Vyrai sėdėjo kiek tolėliau ir rūkė. Kaip trenkė serija šuvių, anie iškart sukrito ant žemės, guli ir nesupranta, iš kur tie šūviai. Kai pamatė mane prie kulkosvaidžio klūpinčią, pribėgo vadas. Maniau, kad jau trauks kelnes ir kirs į užpakalį žabine, bet viskas baigėsi be didesnių incidentų, tik smarkiai pabarė.

Miške mes gyvenom stovykloje, bunkerio neturėjome. Tiesa, gerokai toliau, jau Ž. Naumiesčio teritorijoje, buvo padarytas labai didelis bunkeris, bet mes jame negyvenom. Miške turėjom tokias kareiviškas palapines: jei lietus lyja, į jas sulendam ir sėdim.

Mane apginklavo rusišku PPŠ automatu, truputį pasimokiau, kaip reikia šaudyt. Nuo mano rankos krito ne vienas stribukas. Vyrai sakydavo, kad mano ranka kieta. Jeigu jau paleidau seriją, garantuotai klius ten, kur reikia.

Toks Antanas Šimelis pas mus buvo iš Aušbikavio kaimo, jis buvo paimtas sribų, bet pabėgo ir atėjo į mišką. Jo sribai labai ieškojo ir vieną kartą užėjo tiesiai pas mus. Mes gulim ant žemės, pasiruošėm ginklus, o jie, matom, gal už kokių 50 metrų nuo mūsų eina dairymiesi į medžius. Dar tylim tylim, paskui kaip patratinom iš kulkosvaidžio, dudkaja titkaja mat, kaip anie lėkė, mes tik sukilom ir ėmėm į juos šaudyti. O tas Šimelis tik šaukia, kad net miškas skamba:

– Vyra, davai! Vyra, davai! Čiupkit! Čiupkit!

Ką ten juos, už uodegų nepačiupsi, bet keturis sribukus visgi patiesėm, kiti išsilakstė. Mes perėjom per visą mišką, persikėlėm per Jūros upę, kad sumėtytume pėdsakus. Iš mūsų tik Kazimierui Rudžiui peršovė ranką, bet jis greit pagijo.

Tais pačiais metais rusų kariuomenė plačiu frontuėjo nuo Tauragės per Tyrelio ir kitus miškus. Juos vedė vietiniai sribai. Tada aš, Antanas Šimelis, Vladas Vaičekas, Zosė Vaičekasienė atsiskyrėm ir atsilikom nuo pagrindinės grupės. Tada mes jau bėgom nuo maskolių. Atsigrėžiu atgal, žiūriu – atsiveja mane toks juodas kaip velnias, matau, kad tikrai jis dabar mane nušaus. Ką daryt? Juk čia vis tiek žmogus, kaip į jį šaut? Atsigrėžiau dar kartą, įsitikinau, kad čia ne žmogus, o sribas, tada net visai nesitaikydama atsukau automato vamzdį ir paleidau seriją. Anas tik susvyravo ir atsilošė atgal. Netrukus prie mūsų atsirado Jakšto būrys, tada mes jau kur kas drąsiau pasijutom. Sribai tuokart nuo mūsų atstojo.

Tada mes pasitraukėm Tauragės link į didžiuosius Tyrelio miškus.

Kai grįžom atgal į savo kraštą, kaimynai pradėjo šnekėt, kad kažkoks driskius kaime atsirado, apžėlęs barzda, ilgu paltu apsiautęs vaikštinėja pakiemiais. Mūsų vyrai sako: „Reiktų jį pačiupinėt, paklausinėt, kas jis toks yra, ko jis ieško“. Pasigavo jį, atsivedė ir ėmė tardyt. Iš pradžių šnekino geruoju, bet jis nieko nesako, paskui pamušė, irgi nieko nesako. Tada vyrai ėmė ardyt jo apsiaustą, žiūri – už pamušalo prikaišiota visokių popieriukų. Pasirodo, ką tik išgirsta iš žmonių ar ką sužino, tuoj užsirašo ant popieriuko ir slepia po pamušalu. Radom užrašytas kelias mūsų kaimo žmonių pavardes, daug buvo surašyta žmonių iš Kalniškių kaimo. Kiek vyrai

ardė jo palatą, visur rado panašių raštelių prikaišiota. Kaip kokią vištą tą žmogų nupešiojo. Taip jį bekratant, iš savo stovyklos atbėgo Aleksas Jakštas ir paprašė mūsų pagalbos, pasakė, kad juos supa sribai ar kariuomenė. Tada mane ir ryšininkę Petrutę Šimkaitę paliko saugoti šito žmogaus, o visi kiti nubėgo į pagalbą anam būriui. Tas žmogelis buvo labai sumuštas ir gulėjo ant žemės, o mes kiek toliau su Petrute sėdėjom ir saugojom jį, dar davėm jam pavalgyt. Naktį užėjo lietus, perkūnija, pasirodo, mūsų belaisvis nebuvo jau taip smarkiai subaladotas, jis ėmė ir pabėgo. Žiūrim – vienos išnaros, tik drabužiai palikti, o žmogaus nėra. Mes ne juokais sunerimom. Kas mums bus, kai vyrai pareis? Grįžta vyrai. Kur tas belaisvis? Belaisvio nebėra, pabėgo. Na ką, žioplėm mus išvadino, ir tuo baigėsi. Tas bėglys jau buvo viską gerai apsiuostęs, daug ką sužinojęs, mes irgi apie jį netrukus sužinojom, kad jis yra Vainuto MGB vyresnysis leitenantas.

Maždaug po savaitės Sausgirio miške mus apsupo sribai ir kariuomenė. Trauktis nebebuvo kur, mes keturiose užsimaskavom vietoje ir laukėm, kada ant mūsų užlips maskoliai, o kiti mūsų šaliai pabėgo. Kai tik jie mus pastebėjo, atidengė ugnį, na, ir užvirė pekla. Kažkiek dar atsisaukėm. Man iškart kirto į kojos pėdą, ranką, Antanui Šimeliui išnešė šoną, Vladą Vaičekauską nušovė vietoje, Zosę Vaičekauskienę sužeidė į petį. Mus paėmė gyvus. Apstojo sribai, ėmė spardyti, iš kaimo atvarė tokį vaikinuką su pastote, tas išsigandęs rėkia, kad jis bijo, prašosi sribų paleidžiamas. Aš jam sakau: „Ko tu rėki, tau niekas nieko nedaro, nebijok“. Sribas kaip trenkė šautuvo buožė man į pakaušį, kaipmat atsijungiau.

Po to mus sumetė į sunkvežimį ir nuvežė į Vainutą. Vainute atidarė galinį bortą, pakėlė kėbulą, pakratė, mes visi iškritom ant žemės, ir sunkvežimis nuvažiavo. Mes likom gulėti ant grindinio. Aš net nejutau, kaip iškritau iš kėbulo, nes buvau be sąmonės.

Nežinau, kiek laiko praėjo, kol pamačiau, kaip tokia boba ilgu sijonu šliaužioja tarp mūsų ir veblena panosėj, kad jos sūnelius šitie „banditai“ iššaudė. Girdžiu, kaip kažkas, matyt, iš sribų sako:

– Žiūrėk, jau viena atsigavo, jau žiūri.

Po to prie mūsų priėjo tas leitenantas, kuris iš miško pabėgo, prikišo prie manęs savo snukį ir klausia:

– O tu mane pažįsti?

– Aš tokių kaip tu gyvenime nesu mačiusi, – pasakiau jam.

– Kaip nesi mačiusi? – sako man. – O kas atnešė bulvių valgyt man, kai miške gulėjau?

Prisiminiau, kad mes davėm bulvių tam belaisviui, kuris iš mūsų pabėgo, bet anas atrodė visai kitaip.

– Ten buvo kažkoks senis.

– Matai dabar, kad aš moku būt ir senas, ir jaunas, – atkirto jis man. – Nori, kad pakviesčiau daktarą? Už tai, kad man valgyt davei.

– Ką tas daktaras man bepads, – pasakiau jam.

Bet daktarą jis vis vien pakvietė. Tas apžiūrėjo ir pasakė, kad koją reikia baigt pjauti, nes ji vos laikosi ant kelių sausgyslių, reikia vežti į Tauragę. Griežtai pasa-

kiau, kad su dviem kojom gimiau, su dviem ir mirsiu, į jokią Tauragę nevažiuosiu. Kaip supyko ant manęs daktaras, portfeli po pažastim ir išėjo.

Tada mudu su Antanu Šimeliu nutempė į pastatą ir abu paliko vienam kambary. Po to vėl atėjo tas pats leitenantas, paklausė, ko noriu, pasakiau, kad vandens. Atnešė kibirą vandens, šalia padėjo puodelį. Mes abu kruvini, Antanas prišliaužė prie manęs, geria vandenį, aš irgi geriu, nepaprastai troškina. Gal po pusvalandžio ateina toks stambokas vyras ir atsineša vienoje rankoje taburetę. Atėjęs paklausė:

– Ar tu Šimelis esi?

– Aš, – sako Antanas.

– Ar prisimeni, iš kur tu pabėgai? – klausia Antano.

– Iš čia, iš Vainuto, – sako Antanas.

– Tai daugiau tu nebebėgsi, – pasakė jam.

Tik pakėlė taburetę aukštyn, kaip trenkė Antanui per galvą, smegenys taip ir ištiško. Eina jis pro mane, galvoju: dabar mano eilė. Mintyse persižegnojau, bet manęs tąkart nelietė.

Vainuto sribai pasižymėjo ypač dideliu žiaurumu. Atėjo Vainuto sribai į Šiaudėnų kaimą pas Petrutę Žvirblytę ir ėmė ją tardyt, kad pasakytų, kur partizanai slepiasi. Ji ėmė aiškinti, kad tikrai nežinanti jokių partizanų. Tada ją nuogai išrengė ir ėmė mušti. Po to sako: „Mes tave dabar pašildysim,“ – ir pasodino ant karštos įkaitintos skardos, paskui ištempė ją į lauką, užpylė vandens ant tos pačios skardos ir pasodino, o lauke buvo per dvidešimt laipsnių šalčio. Kai skarda prišalo prie kūno, liepė keltis, bet ji pati jau nebegalėjo atsikelti, nebeturėjo jėgų, tada sribai pakėlė su visa prišalusia skarda, o paskui ją su visa mėsa plėšte atplėšė nuo kūno.

Paskui ištempė mane į koridorių, aprišo mano koją tokiais skarmalais, įkėlė į vežėčias, iš šonų atsėdo du ginkluoti sribai, ir išvežė į Tauragę. Tiesa, tas leitenantas sribams pasakė, kad mane nuvežtų į respublikinę ligoninę, bet ne į Šiubartinę. Taip jie mane purviną ir kruviną pristatė į respublikinę Tauragės ligoninę. Atėjo daktaras, klausia, kodėl mane čia atvežė, o ne į Šiubartinę. Sribai paaiškino, kad Šiubartinėj mane užmuštų. Liepė mane nuplaut ir pasakė, kad operuos.

Nors daktaras ir labai norėjo nupjaut man koją, bet aš pasakiau, kad neduosiu pjaut kojos. Visgi man koją paliko, nenupjovė.

Ligoninėj buvo tokia nedidelė palatėlė, kur laikinai įnešdavo mirusį. Būdavo, toks žydas su pora pavaldinių ateina per dieną po du, po tris kartus manęs tardyt. Palatoje negi tardys, invalido vežimėlyje nusiveždavo į tą palatėlę mirusiems ir betardydami ima lupti guminiu bizūnu, reikalauja pasakyt, kur brolis, kur kiti partizanai slepiasi. Šeria be jokio gailėsčio, gaunu ir per galvą, ir per operuotą koją, ir per sužeistą ranką. Vieną kartą taip beplakama iškritau iš vežimuko. Išgirdo daktaras triukšmą, atlėkė ir spyrė koją į duris, kad tos su visais vyriais atsidarė. Jis mane tuoj pagriebė už pažastų, nuvilko į palatą ir paguldė į lovą, o čekistams pasakė:

– Daugiau kad čia jūsų nematyčiau! Aš žmogų gyda, o jūs mušat.

Daugiau tas bjaurus žydas nebeateidavo, vis tik padėjo daktaro ryžtas. Tauragės ligoninėje pragulėjau daugiau kaip pusantro mėnesio, po to išvežė į Kauną.

Knygoje „Šilalės kraštas“ rašoma: Bendikaitė-Agentienė Zosė-Pušis, g. 1929 m. Teneniuose, Kvėdarnos vlsč., ūkininkų šeimoje. 1946 06 03 Gorainiuose, Sausgalvių miške saugumo suimta ir 1946 12 18 Karo tribunolo nuteista 10 metų lagerio. Kalėjo Karagandos srityje, Kazachijoje. Paleista 1954 08, grįžo į Lietuvą, gyvena Šilalės r., Vidgirės k. (p. 389).

Ten pat: Bendikas Antanas-Naras, g. 1923 m. Teneniuose, Kvėdarnos vlsč., Šalnų kuopos, Tulpės būrio partizanas. 1947 02 legalizavosi, bet po dviejų mėnesių vėl sugrįžo partizanauti. Kovojo Antano Pociaus-Tauro būryje. Žuvo 1948 06 18 Lomoje, Šilalės vlsč.

Ten pat pažymėta: Račkauskas Juozas-Gintaras, g. 1914 m. Džiaugėnuose, Šilalės vlsč., vidutinių ūkininkų šeimoje. Lietuvos kariuomenėje tarnavo puskarininkiu. Po karo – partizanų ryšininkas. 1946 m. areštuotas. Kartu su kitais kaliniais pabėgo iš Tauragės kalėjimo ir įstojo į 3-iosios kuopos 3-tą būrį. 1948 06 18 kareiviai, kratydami Paežerio k. (Šilalės vlsč.) J. Poškos sodybą, aptiko partizanus. J. Račkauskui pavyko pabėgti, bet miško pakraštyje susidūrė su kareiviais, buvo sužeistas ir suimtas. Nuteistas 25-eriems metams lagerio, kalėjo Intoje (Komija). Mirė Irkutske (p. 409).

Brolis Antanas Bendikas žuvo Jomantų kaime, Stulpinų sodyboje. Jie dviese su Vladu Račkausku užėjo pas ryšininkę Stulpinienę ir dienojo. Pasirodo, kad Stulpinienė buvo užverbuota. Iki Pajūrio buvo visai netoli, tik du kilometrai, Stulpinienė nuėjo į Pajūrį ir pranešė sribams, kad pas ją yra du banditai. Tuoj pat prisistatė kariuomenės garnizonas, sribai, apsupo Stulpinienės namus, o abu partizanai tuo metu sėdėjo ant rūsio stogelio. Kai tik rusų kapitonas atidarė rūsio dureles, Antanas jam kirto tiesiai į kaktą. Kapitonas susmuko, tuomet abu partizanai veržėsi į lauką ir bėgo. Antanas dar nešėsi kulkosvaidį, matyt, norėjo traukdamasis atsišaudyti, bet jam kirto į kojas. Vienas sribas pribėgęs iš arti jį pribagė. Račkauskas tuokart spėjo pasprukti, nubėgo iki miško, bet ten pasaloje laukę kareiviai jį suėmė.

Paskutinieji mūsų krašte žuvo partizanai Petras Oželis ir Feliksas Urbonas.

R. K. p a s t a b a: Prisiminimų autorė rašo, kad Račkausko vardas buvo Vladas, tačiau knygoje „Šilalės kraštas“ nurodytas Juozas. Taip pat jos brolio žuvimo aplinkybės ne visai sutampa su šioje knygoje pateiktomis aplinkybėmis ir vieta.

Knygoje „Šilalės kraštas“ (p. 407, 417) nurodyta, jog Oželis Petras-Jaunutis, g. 1932 m. Lekiškėje, Švėkšnos vlsč., nuo 1949 metų buvo P. Balčiūno-Pušies, vėliau – A. Jonušo-Vilko būrio partizanas. Žuvo 1959 05 04 Buišių k., Kvėdarnos apyl. (pas K. Nognių) kartu su F. Urbonu. Juos išdavė už pažadėtą premiją. Tai buvo paskutiniai Šilalės rajono partizanai.

Urbonas Feliksas-Algirdas, g. 1937 m. Bumbliškėje, Švėkšnos vlsč., nuo 1955 m. partizanas. Žuvo kartu su P. Oželiu Kazio Nogniaus sodyboje.

Apie šių partizanų sekimą ir jų sunaikinimą plačiai aprašyta knygoje „Šilalės kraštas“ (p. 379 – 383).

Gimiau 1924 m. gegužės 5 d. Telšių apskrityje, Rietavo valsčiuje, Pajūrio kaime. Šeimoje buvome keturi broliai – Vaclovas, Kazimieras, Dominykas, Benediktas ir sesuo Zofija. Tėvai turėjo 21 ha žemės, buvo paprasti kaimo ūkininkai.

Vokiečių okupacijos metais Telšių apskrities viršininku-komendantu dirbo buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas Pranas Budraitis. 1944 metais vasario mėnesį generolui Povilui Plechavičiui kuriant Lietuvos Vietinę rinktinę, Budraitis Telšių apskrityje organizavo savanorių šaukimą ir registraciją, bet 1944 m. gegužės 15 d., paleidus Vietinę rinktinę, Pranas Budraitis ir kiti lietuviai karininkai visoje Žemaitijoje organizavo savigynos būrius, veikiančius kartu su vietos policija.

1944 metų birželį gavau šaukimą į vokiečių komendantūros karinę komisiją. Okupantams tarnauti atsisakiau ir į komisiją nenuėjau, todėl teko slapstytis, nes tuomet vokiečiai gaudė jaunus vyrus ir vežė į Vokietiją. Artėjant frontui iš Rytų prie Lietuvos sienų, prasidėjo masinis žmonių traukimas į Vakarus per visą Žemaitiją.

Vieną birželio mėnesio sekmadienį į Rietavą atvyko buvę Lietuvos kariuomenės karininkai iš Plinkšių ir po pamaldų gausaus žmonių susirinkimo metu kvietė gyventojus ir jaunus vyrus nebėgti iš Lietuvos ir nepalikti savo krašto, bet organizuotis į savanoriškus savisaugos būrius, atkurti Lietuvos kariuomenę ir apginti naujai sudarytą Lietuvos vyriausybę. Kitą dieną susirinkom artimai pažįstamų jaunuolių būrelis, nuvykome į Rietavą ir įstojome į kuriamą LLA būrį, tuomet dar vadinamą Vanagų savisaugos būriu. Jau pirmą dieną užsiregistravo apie 40 vyrų. Buvo sudaryti du skyriai, kuriems vadovavo energingas mokytojas Jonas Abukevičius ir buvęs Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas Liudas Tomašauskas – Tamošaitis. Abu išrikiuotus skyrius Tomašauskas pasveikino kaip Lietuvos kariuomenės atkūrimo savanorius, pratęsiančius 1918 metų tėvų ir senelių žygius, ir nurodė visus galimus ateityje veiklos uždavinius. Davė nurodymą saugoti paštą, bažnyčią ir palaikyti tvarką.

Tą pačią dieną jau beveik visi buvome apsiginklavę rusiškais, vokiškais ir prancūziškais šautuvais, buvo ir vienas rusiškas lengvasis kulkosvaidis. Kadangi aš savo asmeninio ginklo neturėjau, man Steponas Kaulius atnešė rusišką šautuvą.

Frontas artėjo prie Lietuvos, pasigirdo pranešimai apie išmestus rusų desantininkus, pradėjo galvas kelti vietiniai komunistėliai, buvę rusų okupantų kolaborantai. Tuomet policija ir mūsų vadai davė nurodymą vykdyti tokių žmonių paiešką. Vokiečiai traukdamiesi irgi pradėjo savivaliauti, iš gyventojų atiminėjo maisto produktus, gyvulius ir naminius paukščius. Liko atmintyje atvejis, kai moteris atbėgo pas mus net iš Pauškių kaimo. Skubiai nuvykę pamatėme Zaveckio sodyboje bešeimininkaujančius vokiečių kareivius. Kai Rietavo policijos vachmistras įsakė vokiečių kariams nusiginkluoti, jie tuojau pat atsakė šūviais. Tada iš visų pusių atidengėme ugnį, ir visi „didvyriai“ numetė ginklus, iškėlė rankas ir pasidavė.

Šilų miške 1944 m. ėmė kelti galvas raudonieji partizanai (Girėnų k., Ližių k., Bagdonavos k.). Klabų kaime buvo nuleisti rusų desantininkai, kurie prisijungė prie tų pačių partizanų Šilų miške, o prie jų prisijungė ir buvę vietiniai komunistai.

1944 m. liepos 13 d. buvau parėjęs į namus ir išgirdau iš žmonių, kad sušaudyti mūsų karininkai. Artėjant frontui P. Budraitis savo šeimą perkėlė į Kvėdarnos miestelį dėl saugesnio atsitraukimo ir apgyvendino dar ir šiandien nežinomoj sodyboj, kurioje po vienu stogu gyveno dvi šeimos. Nepatvirtintais duomenimis, vienoje šeimoje buvo nepatikimi bolševikinių pažiūrų žmonės. Palikęs žmoną Kvėdarnoje, P. Budraitis kartu su kapitonu Igno Kontrimu grįžo atgal tuo pačiu keliu, bet tolimėnis jų kelionės tikslas liko nežinomas. Važiuojant Bagdonavo keliu per mišką, Labardžių ir Motėjų kaimus, raudonieji banditai (taip tuomet juos vadino) apšaudė automobilį. Užsidedus automobiliui, žuvo visi juo važiususieji: Pranas Budraitis, jo sūnus Edvardas Budraitis, Ignas Kontrimas ir vairuotojas Antanas Gailiūnas.

Labardžių ir Motėjų kaimuose jau nuo senų laikų gyveno vien komunistinių pažiūrų žmonės, jie, be abejo, žinojo, kad šitie karininkai organizuoja savisaugos dalinį, todėl juos ir sunaikino. Žuvus tėvui ir sūnui Budraičiams, našlė Genovaitė Budraitienė viena pasitraukė į Vakarus ir apsigyveno JAV.

Kai frontas atsirito prie Dubysos, prasidėjo antrasis žmonių traukimosi etapas į Vakarus. Dingo mūsų vadai, nebebuvo matyti Abukevičiaus, kapitono Tomašausko... Vokiečiai pradėjo gaudyti žmones ir varė kasti apkasų. Kaulius iš manęs atsiėmė šautuvą, kiekvienas išvykome į savo namus.

Praslinkus kelioms savaitėms, frontas nudundėjo beveik iki Klaipėdos. Mes, likę be vadų, pasijutome nejaukiai, kiekvienas svarstėme, ką toliau daryti. Gruodžio mėnesio pradžioje visi gavome šaukimus atvykti į rusų karinę komisiją, tačiau iš mūsų apylinkės tik vienas Ignas Stonys teišdrįso nueiti okupantams į talką. Iš 1944 į 1945 Naujųjų metų naktį prasidėjo žiaurus vyrų gaudymas, mušimas ir šaudymas todėl, kad nepaklusome tarybų valdžiai, nėjome tarnauti ir kariauti okupantų pusėje.

Iš pradžių slėpiausi pas tėvo pusbrolių Antaną Jokubaitį daržinėje po šieną, po to išėjau į Pajūrio kaimo mišką. Pajūrio miškas jungėsi su kitais dideliais miškais: Lėgų, Žadvainų. Pavaikščiojęs po mišką, sutikau bekūrenančius miške lauželį kaimynus – keturis brolius Breiterius: Kazimierą, Stanislovą, Vladislovą ir Justiną. Supratau, kad jie irgi neturi kur slėptis. Tada grįžau į namus ir radau ką tik atvažiavusį pas mus dėdę Adomą Mickų iš Jankaičių kaimo. Nuo mūsų namų iki Jankaičių apie 20 kilometrų. Jis savo vaikų neturėjo, ėmė mane kalbinti, kad važiuočiau pas jį pagyvent, pas jį būsiu ramiau.

Nuvažiavom pas dėdę, taip ir prabuvau pas jį iki balandžio. Kai užeidavo į kaimą rusai arba sribai, tada tvarte už arklio ėdžių atsiguldavau ant mėslo ir gulėdavau, anoks ten ir pasislėpimas buvo. Kai buvau pas dėdę, į namus atėjo trys sribai – Česius Grikšus, Karbauskis, Ignas Domarkas ir atsinešė trilitrinį stiklainį samagono, iš kaimynės Baltrimienės pavogė dešrą, sėdėjo dvi dienas ir naktis, gėrė ir laukė manęs ateinant.

Šiek tiek atšilo, ėmė sniegą leist, vėl grįžau į namus, į savo kaimą, o čia jau Pa-jūrio kaimo vyrai apsiginklavę vaikšto po mišką. Kaip minėjau, visi keturi broliai Breiteriai, Steponas ir Kazys Greiviai, Domas Rimkus, Kazimieras Griguola, broliai Dominykas, Povilas, Mykolas Pupalės (vėliau ir Danielius Grauslys su žmona). Jie manęs nepriėmė į savo kompaniją, kadangi turėjo kiekvienas atskirai įsirengęs slėp-tuvę, aš netilpau. Tokiam eglyne iš šakų pasidariau palapinę ir nakvodavau joje, o dieną nueidavau pas kitus, pabūdavau, kartais į namus parslinkdavau pavalgyti. Prie namų buvo pastatytas ženklas. Išėjęs iš miško matydavau, ar yra „svečių“, ar nėra, ar galiu ateiti.

1945 metų gegužės pradžioje vieną ankstyvą rytą parėjau į namus pavalgyt pus-ryčių. Man bevalgant atėjo kaimynė Baltrimienė, net už galvos susiėmė mane pa-mačiusi:

– Jėzus Marija, tu, Vacy, dar čia? Stribai nuo pat patamsio su šunimis krečia visą kaimą...

Nespėjau ir kąsnio nuryt, išpuoliau pro duris ir bėgte į mišką, kuo greičiau reikia perspėt kitus, kad neitų į kaimą. Nubėgau į stovyklą, žiūriu – visi keturi Breiteriai sėdi ginklus pasiruošę. Pasakiau, kad kaime siaučia stribai. Netrukus iš kito kaimo galo atėjo Juozas Liutkus, Steponas Greivys ir Sikstas Abromavičius. Aš permečiau juos akimis, matau, kad visi kažko pikti. Aš jų klausiu:

– Vyrai, kas yra?

O jiems tik rankos dreba, sako, stribai turi grįžti į Rietavą, reikia jiems pasalą su-ruošti. Bet aš neturiu jokio ginklo, ką aš plikomis rankomis padarysiu... Jie man sako:

– Einam kartu, užmušim stribą ir turėsi ginklą... – ir aš išėjau su jais.

Perbėgom skersai kelio, užėmėm pozicijas. Už kelių minučių jau pasigirdo ratų trinkėsėjimas, vieni mūsiškai užsiglaudė už eglių, kiti už tokio karklo, o aš nubė-gau šiek tiek tolėliau ir atsiguliau ant žemės. Kai tik stribai privažiavo arčiau, mūsų vyrai atidengė ugnį. Vežimas buvo pakinkytas pora arklių, tie kaip šoko ir nulėkė tolyn. Tik automatų papliūpos iš vienos ir iš kitos pusės. Matau, kad mano vyrai jau traukiasi miško link. Aš irgi paskui juos. Pribėgau pamiškę, žiūriu – Abromavičius guli ant velėnos ranką po galva pasidėjęs. Aš pribėgau prie jo, klausiu: „Sikstai, kas tau yra?“ Jis pasikėlė nuo žemės, patraukė aukštyr marškinius, žiūriu, kad krūtinė-je keturios kulkos sulindusios. Aš jam sakau: „Sikstai, gal paeinam kur nors giliau į krūmus?“ Jis kategoriškai atsisakė kur nors toliau eiti.

– Niekur aš neisiu... Čia mirsiu. Tik Baltrimienei pasakyk, kad aš čia guli.

Matau, kad ir stribai jau lenda iš krūmų. Peršokau per Jūros upę, nubėgau į namus ir pasakiau tėvui, kad pamiškėje guli sužeistas Abromavičius. Tėvas su Bal-trimiene jį nuvežė į Rietavą ligoninėn, bet kitą dieną jis mirė.

Kadangi viskas buvo daroma skubotai, be priedangos ir patirties, todėl šis par-tizanų žygis baigėsi pralaimėjimu.

Kai rusai paskelbė amnestiją, visi keturi broliai Breiteriai legalizavosi, aš likau vienas. Liepos pabaigoje su pusbroliais Petru ir Pranu Mickais nutarėm irgi legali-zuotis. Nuėjom į Rietavą, bet čia pareikalavo atiduoti ginklus, kurių mes neturėjom,

todėl mums jokių dokumentų neišdavė. Nieko nepesė grįžom atgal, o už poros dienų tuos mano pusbrolius sušaudė. Kadangi jie, grįžę po registracijos į namus, nebesislapstė, manė, kad taip viskas ramiai ir praeis.

Po Prancinkulio atlaidų jie dar namuose plovė rugius, vakare parėjo, atsigulė kamaroje, o rytą sribai atvedė rusų kareivius, apsupo sodybą, išsivedė abu brolius pamiškėn. Praną tuojau pat nušovė (Pranas jau buvo vedęs, turėjo dukrą), o Petrą nuvarė į mišką gilyn. Petras buvo labai tvirtas ir drąsus vyrukas, griebė vienam čekistui už žiaunų ir tiesiog rankomis išplėšė žandikaulį, partrenkė jį ant žemės ir bėgo, bet tada kiti paleido į jį automato seriją. Nušovė ir įmetė Petro kūną į durpyną. Po to tėvai surado sūnų palaikus ir abu kartu palaidojo.

Girdėjau ir aš tuos šūvius, paskui atėjo kaimynas ir pasakė, kad Mickiukus sušaudė. Tada jau aš išbėgau į mišką ir vienas gyvenau miške iki liepos pabaigos. Per tą laiką teko patirti skaudžių išgyvenimų. Buvo šaltas gegužio vakaras, apsigubiau tokiu rusišku apsiaustu ir nutariau nueit pas kaimyną Antaną Jokūbaitį į peludę. Ten buvo iš šiaudų padaryta siena. Įėjau į peludę, atsiguliau ir užmigau. Rytą pabundu, per šiaudų plyšius matau, kad lauke jau šviesu, ir girdžiu kažką šnekant rusiškai. Pakeliu galvą, žiūriu – pro šalį eina rusų kareiviai su automatais, vedasi du šunis. Jie nuėjo į trobą. Galvoju, ką daryti? Jeigu pradės kratyt, mane iškart ras peludėje. Palei pamatus iššliaužiau į kitą daržinės pusę ir užlindau už malkų rietuvės. Su savim turėjau tik rožančių ir maldaknygę – tokie buvo mano „ginklai“. Ten buvo jauja, žiūriu, kad jau eina aplink tą jaują su šunimis, pro pat mane... Sulaikiau kvėpavimą, kad šuo nepajustų, nuėjo tolyn. Netrukus išgirdau sesers balsą:

– Vacy, kur tu esi? Kur tu esi?

Ji jautė, kad aš daržinėje. Tyliai atsiliepiu, ji pasakė, kad rusai nuėjo, bet ji liepė kol kas niekur neiti.

Nuo šio momento į pastatus jau niekada nebelindau, grįžau atgal į mišką ir gyvenau toje savo palapinėje, nors po Mickų sušaudymo rusai jau ėmė krėst ir miškeilius, matyt, įtarė, kad čia gali kas nors slapstyti. Supratau, kad manęs irgi laukia Mickų likimas.

Rusų kareiviai, atėję pas Mikužį, pasiėmė sūnų Povilą, išsivedė į kiemą ir durtuvais subadė. Vėliau aiškino, jog subadė už tai, kad draugavo su partizano Juozo Kaliko seserimi.

Supratau, kad nėra išeities. Nuėjau į Rietavą pas tetą Eigirdienę. Buvo šviežio šieno pripjauta daržinėje, ant šieno išbuva tris paras, kol iš Rietavo į Latviją išvažiavo baudžiamasis batalionas. Tėvo paprašytas apylinkės pirmininkas Alminas man buvo išrašęs tokią pažymą, kad aš neturiu ginklo. Po kelių dienų atėjo jis pas seserį ir pasakė, kad grąžinčiau pažymą.

Kai baudžiamasis rusų dalinys išvažiavo, pasidarė šiek tiek ramiau. Slapsčiau si iki rudens, iki spalio mėnesio, bet ginklo neturėjau. Ateidavo manęs aplankyti ginkluoti partizanai. Su Domu Rimkumi-*Granitu* susitikdavau, Steponas Greivys-*Verpetas* užsukdavo, jis vadovavo mūsų apylinkės partizanų būriui. Paskui jis pa-

sitraukė į Veiviržėnų pusę. Ne kartą buvo atėjęs Jonas Žutautas-*Puntukas*. Vėliau iš mūsų kaimo į mišką išėjo Danielius Grauslys-*Džiugas* su žmona Maryte Grausliene – Jurgaityte-*Aušrele*.

1945 metų spalio mėnesį prasidėjo naujokų šaukimas į kariuomenę. Mamos sėdė vyras Pranas Rutalė Telšiuose man suveikė „baltą“ karinį bilietą. Parvažiavau į Rietavą ir su šituo bilietu išsiėmiau pasą. Gavęs pasą, pradėjau gyventi legaliai. Kadangi gyvenom pamiškėje, pas mus ėmė lankytis partizanai ir prašyt jiems ryšininkauti, tuo labiau, kad miške buvo mano dėdė Pranciškus Jokubaitis-*Dėdė*.

Dėdė Pranciškus turėjo 43 ha žemės, buvo bevaikis, tik turėjo augintinį. Kaimynas Petras Mockus su savo sūnumis buvo sribai ir norėjo užvaldyti dėdės turtą. Iš pradžių dėdė bandė su jais kariauti, bet, kai grįžo raudonieji ir Mockai išėjo į sribyną, jam pasakė: „Užmušim“. Kito kelio dėdei neliko – tik eiti į mišką. Jam tuo metu buvo jau 58 metai. Būdamas miške, kiek galėjo, auklėjo jaunos partizanus ir palaikė drausmę, bet jaunimui tai nepatiko. Tuomet jis perėjo į Vlado Gečo-*Tonio* būrį (Medingėnų apylinkėse), vaikščiojo Kosto Tico būryje Kuliu apylinkėse, o vėliau atskirai nuo būrio vienas gyveno miške. 1950 m. vasario 15 d. Raišaitinės miško siautimo metu buvo suimtas. KGB archyvuose rastoje pažymoje pažymėta, kad Pranas Jokubaitis nuteistas 25-eriems metams lagerio, bet 1950 m. rugsėjo 10 d. 4 val. mirė Lietuvos SSR MGB kalėjimo ligoninėje Nr. 1. Mirties priežastis – džiova. Be abejonės, jis buvo nukankintas.

Apie 1947 m. Daugėdų kaime vyko kolūkio organizavimui skirtas susirinkimas. Buvo atvažiuavę iš rajono centro aktyvistai su sribų apsauga ir, kai susirinkimas baigėsi, sribai sodyboje užsakė paruošti pietus. Bepietaujant atėjo partizanai, persirengę rusiškais uniformomis, ir sušaudė šešis Rietavo sribus ir aktyvistus, žuvo komjaunimo sekretorius Narevičius.

Samagono prisigėręs milicininkas Genys užėjo į koplytėlę Pelaičių kaime ir iššaudė visas ten buvusias šventųjų statulėles. Parėjo į namus naganą įsikišęs į kišenę, žengė į kambarį ir naganas iššovė savaime, sužeidė ją.

Sribas Česlovas Grikšas, važiuodamas iš Stumbrių kaimo į Pelaičius, sušaudė prie kelio stovėjusį kryžių, sutrupino Kristaus kančią. Po keleto savaičių tie patys sribai važiavo iš Stumbrių į Rietavą, partizanai sustabdė juos pakeleje ir Grikšui kulkosvaizdžiu pervarė kojas. Iki pat gyvenimo pabaigos Grikšas nešiojo atvirą žaizdą.

Vyko kolūkio susirinkimas, žmonės buvo suvaryti į kontorą. Suvažiuavę rajono aktyvistai ragino atiduot arklus, pašarus, žemės ūkio inventorių, bet žmonės nenorėjo savo turto atiduot. Sėdžiu vidury salės, ant pakylės už raudona staltiese aptiesto stalo sėdi visi rajono aktyvistai. Buvo ruduo, kad pakilo smarkus vėjas, stiprus gūsis atplėšė verandos langą. Pasipylė šukės, visa salė tik lust ir guli ant grindų, o tie aktyvistai kaip movė... Po kiek laiko žiūrim, lenda po vieną atgal į vidų, žmonės, vieni juokdamiesi, kiti burnodamiesi keliai nuo grindų. Visi manė, kad partizanai užpuolė...

1949 m. spalio 25 d. su būsima žmona Lingyte nuėjom į Rietavo metrikacijos skyrių ir padavėm pareiškimus vedyboms. Grįžau pas uošvį Praną Lingę į namus,

pernakvojau, rytą pabundu, atmerkiu akis ir matau: partizanas Antanas Paulauskas-*Bėgūnas* (Antano Kontrimo-*Paramos* būrio partizanas) stovi šalia ir sako:

– Vacy, girdėjau, kad tu ženijies... Mums taip reikia tavo pagalbos...

– Aš jūsų, Antanai, niekada neužmiršiu, – sakau jam.

Palinkėjo jis man sėkmės ir priminė, kad susitiksim Pajūryje, mano tėvų namuose.

Jau buvo lapkričio pradžia. Vieną vakarą užėjo *Paramos* ir Jono Žutauto būrių vyrai, apie dvylika vyrų. Žmona su mano seserimi išvirė cepelinų, jie pavalgė. Išėinant *Karvelis* su *Švytrūnu* ir *Bėgūnu* paprašė priimti maisto produktus. Aš sutikau, po savaitės atvažiavo Barbora Bočkaitė iš Girdvainių pora arklių ir pasikvietė mane prie vežimo. Vežime buvo keturi maišai mėsos. Įnešėm mėsą į trobą ir visą dieną darėm dešras, paskui per kelis kartus jas vyrai išsinešė.

Kitą kartą naktį į langą pabeldžia, žiūriu – *Karvelis*, prašo pagalbos. Išeinu į lauką, kviečia paėjėti iki Jūros. Nueinam prie upės, ant ledo padėti keli maišai miltų, daugiau visokių maisto produktų, sako: „Viską reikia atvežti į mišką“. Arklio neturiu. Sunešėm miltus pas mus į namus. Praėjo dvi dienos, vėl atėjo ir liepė nueiti pas kaimyną Juozą Liutką. Nueinu, o tas jau manęs laukia su pakinkytu arkliu. Parvažiavau į namus, sukrovėm visus produktus. Liepė man su jais važiuot per kaimą palei Jūrą, ligi Antano Kūros sodybos, dar dėl visa ko revolverį davė. Važiuodamas sugalvojau apžiūrėti revolverį. Išsitraukiau iš kišenės, žiūriu – gi nė vieno šovinio, tuščias būgnelis. Taip ir nesupratau, koks čia juokas buvo. Nuvežiau produktus į mišką, palikau nurodytoje vietoje ir grįžau atgal.

Jonas Žutautas-*Puntukas* buvo kilęs iš Rindžių kaimo, vokiečių okupacijos metais dirbo policijoje. Kažkas jam davė žinią, kad Klaipėdoje gyvenanti Čekaitė, kilusi iš Šurnokų kaimo, gali padėti pabėgti į Švediją. Tas ir patikėjo. Išeidamas iš bunkerio, paliko prie medžio prikabinęs raščiuką, kuriame buvo parašyta: „Vyrai, aš jūsų neišduosiu, būkit ramūs, aš tik pasitraukiu“. Mes nežinojom, kada jis pasitraukė ir kada tą raščiuką paliko. Su tėvu grįžtam iš malūno, žiūrim, kad Stumbrių kaime apie 15 sribų vieną pastotę varosi, važiuoja per laukus, rogės pilnos prikrautos, uždėta egliaiškių, o šalimais eina to paties kaimo gyventojas Žutautas (kitas). Kai privažiavo arčiau, pamatėm, kad iš po egliaiškių išlindusios kojos velkasi per sniegą.

Vėliau tas Žutautas, kuris vežė, pasakojo, kad bunkeryje žuvo visi partizanai, Grauslienė buvo sudraskyta granatos (miške Grauslienė pagimdė sūnų, kurį perdavė auginti Norkienei).

Knygoje „Šilalės kraštas“ (III dalis, p. 370 – 371) yra pažymėta, jog 1948 metų pabaigoje Klaipėdos apskrities MGB sugalvojo ir pradėjo vykdyti agentūrinę akciją „Pelengatorius“. Patikėjus šia legenda, į MGB spąstus pakliuvo du Geležinio Vilko ir vienas Pilies būrio partizanas.

1949 metų lapkričio mėnesį skyriaus vadas Jonas Žutautas iš Klaipėdoje gyvenančios Stasės Čekaitės sužinojo apie neva tokią galimybę – už pinigų išplaukti į Švediją. Derantis konkrečiai, buvo pasakyta, kad J. Žutauto paimti atvažiuos automobilis. 1950 metų sausio 8 dieną į paskirtą vietą atvažiavo lengvasis automobilis. Jame sėdėjo S. Čekaitė ir nepažįstamas

vyrishkis, MGB karininkas. Atvežtas į Klaipėdą, J. Žutautas buvo laikinai apgyvendintas pas vieną moterį. Pinigus už perkėlimą jis sumokėjo S. Čekaitėi. Sausio 16-osios vakare tie patys asmenys Žutautą sunkvežimiu išvežė prie marių. Čia kitas vyras ledu pervedė į neriją, kur jau laukė pasienio sargybiniai.

Likę skyriaus partizanai savo buveinės nepakeitė. Iš J. Žutauto tardymo metu sužinojus partizanų dislokacijos vietą, 1950 m. kovo 1 d. buvo pultas Stumbrių miške (Rietavo valsčius) buvęs bunkeris. Nelygioje kovoje žuvo Grauslienė–Jurgaitytė Marija–Aušrelė, Grauslys Adomas–Švyturys, Grauslys Danielius–Džiugas, Grauslys Leonas–Jaunutis, Genys Kazys–Ugnis ir Vytė Antanas–Algirdas.

Visas kaimas pasmerkė partizaną Žutautą. Po to jį teisė, jis kalėjo Rusijos lageriuose. Etapo metu Žutautą Maskvos kalėjime buvo sutikęs Leonas Laurinskas. Šis jam pasakojo, kad išdavęs šešis savo būrio partizanus, paprasčiausiai neišlaikęs kankinimų. Buvo mušamas iki sąmonės netekimo. J. Žutautas, grįžęs iš lagerio, kurį laiką gyveno Latvijoje, po Atgimimo persikėlė į Telšių rajoną, Rainių kaimą, čia ir mirė.

Po šios išdavystės partizanai Kazys Pupalė–Karvelis, Steponas Venckus–Švytrūnas ir dar vienas Šurnokų kaime užėjo pas Čekaitės tėvą ieškoti dukters Stasės. Jį gerokai palupo, bet tėvas nepasakė, kur dukra gyvena. Paliko jį gyvą.

1950 m. birželio 14 d. iš partizanų gavau pranešimą susitikti nurodytoje vietoje, miškelyje netoli mūsų namų. Nuėjau, į susitikimą buvo atėję keturi partizanai: Steponas Venckus–Švytrūnas, Kazys Pupalė–Karvelis, Antanas Gedmintas–Kiškis ir Antanas Paulauskas–Bėgūnas. Mano žmona ir sesuo atnešė vakarienę. Pavalgę tęsėme pokalbį apie partizanus reikalingą informaciją, materialinę pagalbą, patikimus ryšius, apie stribų, NKVD kariuomenės judėjimą ir t. t. Tą vakarą man buvo suteiktas *Jupiterio* slapyvardis. Prieš atsisveikindami partizanai paprašė, kad išplatintčiau aplinkinių kaimų teritorijose skelbimus, draudžiančius gyventojams lankyti miškus, uogauti, grybauti ir medžioti, nes tai pavojinga jų pačių gyvybei. Taip pat įteikė pagrindinės literatūros, Kęstučio apygardos leidinių.

1951 m. per visą vasarą dažnai apsilankydavo partizanai Švytrūnas, Bėgūnas, Karvelis ir kiti. Gruodžio mėnesį vieną vakarą atėjo pats *Paramos* skyriaus vadas Antanas Kontrimas–Parama. Pokalbio metu jis man padėkojo už teikiamą pagalbą partizanus ir konkrečiai jų skyriui. Dėkodamas už pagalbą, Kontrimas pakvietė mane apsilankyti pas juos Kalėdų proga. Priminė, kad bus svečių iš kitų skyrių, dar man nepažįstamų partizanų, be to, bus ir vienas man pažįstamas pajūriškis, geras žmogus, kuris irgi daug padeda partizanus, parūpina ir stipresnių gėrimų šventiniam stalui, bet pavardės to žmogaus nepaminėjo, tik pasakė:

– Jeigu sutinki dalyvauti, atsiųsiu savo vyrus pasitikti nurodytoje vietoje, nes kitaip tu mūsų nerasi.

Kadangi jau anksčiau mano uošviai buvo kvietę mane su šeima per Kalėdas pas juos apsilankyti, aš padėjau Kontrimui už kvietimą ir pasakiau, kad vyksiu su šeima pas uošvius. Po trumpo pokalbio atsisveikinome, palinkėdami vienas kitam sveikatos ir laisvės.

1952 m. buvo gili žiema, todėl partizanai jau nebesilankė. Tikslios datos neprišimenu, lyg sausio pabaigoje ar vasario pradžioje tėvas, parėjęs iš Pelaičių kaimo, įžengė į trobą ir sušuko:

– Jėzus Marija! Ar jūs negirdite, kad vyksta baisus šaudymas? Turbūt mūsų vyrai apsupti, nes jau Pelaičiuose girdėjosi...

Išbėgau iš trobos, girdžiu, kad už Pajūrio kaimo galo miške vyksta tikras karas, kuris tęsėsi dar apie pusvalandį. Pasigirdo stiprus sprogimas, virš miško iškilo didelis juodų dūmų debesis. Matyt, sprogimo metu galėjo užsidegti benzino kanistras, kurį rudenio pabaigoje parūpinęs partizanams slėptuvei apšviesti. Didžiausią rūpestį kėlė tai, kad kanistro viršutinėje dalyje buvo pažymėti mano pavardės ir vardo inicialai.

Kitą dienąėjau į Rietavą pasidairyti ir pasiklausyti, ką kalba žmonės, maniau, sutiksiu pažįstamą patikimą žmogų, gal ką girdėjo, gal turi tikslesnių žinių apie tą įvykį. Grįždamas į namus, iš kaimynų išgirdau, kad tą patį vakarą, kai buvo sunaikintas *Paramos* skyrius, sribai Pajūrio kaime sukrovė į sunkvežimį visą Jono Balniškio turtą, susodino į jį visus šeimos narius ir, palikę tuščius namus, išvežė juos nežinoma kryptimi. Tada man tapo aišku, kas buvo tas pajūriškis, kuris galbūt kviečiamas dalyvavo per Kalėdas pas partizanus ir kurio pavardės man nepasakė Kontrimas. Jeigu jis man būtų pasakęs, kad ten dalyvaus Balniškis, būčiau jam tada tiesiai į akis pasakęs: „Vyrai, pražūsite“. Aš Joną Balniškį labai gerai pažinojau, niekada juo nepasitikėjau.

Knygoje „Šilalės kraštas“ (III dalyje, p. 378) pažymėta, jog Rietavo rajono MGB agentas *Makis* (Antanas Greivys) pranešė, kad buvusio Rietavo valsčiaus Pajūrio kaimo gyventojas Jonas Balėniškis (Jokubaičio prisiminimuose – Balniškis) perka daug rūkalų. Jis įtaria, kad tokie pirkiniai skirti partizanams. Tas pats agentas 1951 m. pranešė, kad Kalėdų proga A. Balėniškis partizanams daro naminę degtinę, todėl minėtas asmuo neviešai sulaikomas ir ištardomas. Jis prisipažino esąs partizanų ryšininkas, slapyvardžiu *Dėdė*, ir žinąs, kur yra jų bunkeris.

1952 m. sausio 26 d. surengiami siautimai, kuriuose dalyvavo 270 MGB kareivių ir 130 sribų. Paieškos grupę prie bunkerio atvedė pats Balėniškis. Per mūšį žuvo skyriaus vadas Kontrimas Antanas-*Parama*, Grauslys Pranas-*Pavasaris*, Juškievė – Kalniūtė Ona-*Onytė*, Lomsargis Vytautas-*Lakštutis*, Oželis Juozas-*Dagilis*.

Atėjo pavasaris, vasarą dar kelis kartus buvo užėję partizanai Venckus-*Švytrūnas* ir Pupalė-*Karvelis*. Abu buvo nelinksmi, nusiminę. Pupalė vaikščiojo lazdele pasiramščiuodamas, nes jam skaudėjo koją.

1952 m. pabaigoje vis dar turėjau platinti Kęstučio apygardos nelegalių leidinių. Vienas iš jų man buvo ką tik neseniai atneštas. Kaip tik tuo metu aš tapau brolio išdavystės auka. Brolis Dominykas tarnavo rusų kariuomenėje Lvoje ir ten kažkam išplepėjo, kad aš palaikau ryšį su partizanais, turiu nelegalios literatūros... Aš tuo niekada nebūčiau patikėjęs, bet vėliau supratau, kaip tai įvyko. Brolių paleido iš kariuomenės atostogų prieš pat Kalėdas. Grįžęs į Lietuvą, pas mus jis ilgiau nepa-

buvo, išvažiavo į Švėkšną, po kurio laiko grįžo. Kaip tik aš turėjau tą naują leidinį, turėjau radiją, mudu klausėmės laidos iš Prahos, padaviau jam skaityt tą leidinuką. Kai paskaitė, paėmiau jį ir užkišau virš durų, už tapetų.

1953 m. vasario mėnesio vieną dieną mūsų namus apsupo sribai. Brolis jau seniai buvo grįžęs į dalinį po atostogų. Suėjo sribai į vidų, mane pasodino ant kėdės ir ėmė kratą daryt. Vertė krosnis, lovas, spintas, kur tik galėjo prieit, reikalavo pasakyti, kur yra nelegali pagrindinė literatūra. Sesuo su žmona buvo kitame gryčios gale, ten sribų nebuvo. Ji žinojo, kur tas leidinys paslėptas. Ištraukė jį iš už tapetų ir puolė abi bėgti. Sesuo mano žmonai padavė tą leidinuką ir abi bėga, o iš paskos vejasi leitenantas. Apibėgo aplink trobą, įbėgo į vidų ir užsklendė skląstį. Tas ruskis beldžiasi, negali įeit. Ten tokia tamsi kamara buvo pripilta cukrinių runkelių. Mano žmona leidinį į runkelius įmetė. Tada ji įėjo į kitą kambarį, kur kūrenosi krosnis ir virė bulvių katilas. Ruskiai suvirto čia ir rėkia, kad popieriai sudegė. Paėmė seserį ir išsivežė į Rietavą. Leidinys taip ir liko numestas ant runkelių. Kai seserį išsivežė, žmona man pasakė, kad leidinys ant runkelių numestas. Tuoju pat atnešė ir įmetė į krosnį.

Naktį parėjo sesuo. Pasirodo, ją patardė ir paleido. Praėjo trys savaitės. Kartą remontuoju traktorių Rietavo MTS, ateina skyriaus viršininkas ir sako:

– Ką tu čia veiki?

– Remontuoju traktorių, – sakau jam. O jis sako:

– Mes numatėm, kad tu turi važiuot į Klaipėdą, į priešrinkiminį seminarą... Mes parinkom kelis spartuolius, tokiuos kaip tu. Eik, greitai persirenk ir tuoju grįžk. Dar pasiimk sumuštinių kelionei, gali tekt sugaišt keletą dienų.

Nieko pikto neįtardamas, pareinu į namus penkis kilometrus, persirengiu, pasiimu krepšį su maistu, žiūriu – sankryžoje sunkvežimis stovi, o aplink jį vaikšto du ilgais kailiniais, mašinos kapotas pakeltas, tarsi sugedusi būtų. Einu pro juos, tik mane kapt už rankų:

– Kur eini?

– Einu prie vykdomojo komiteto, sakė, reiks važiuot į Klaipėdą.

– Mes nuvešim.

Įgrūdė į kabiną ir važiuojam į Klaipėdą. Supratau, kad dabar jau viskas. Pavažiavom iki Endriejavo ir įsukom į miestą. Toliau važiavom Plungės link, privažiavom Rietavo saugumą. Įvedė į vidų, na, ir prasidėjo tardymai. Tardė majoras Paršakovas, dar kažkoks ukrainietis kapitonas Katkalovas, vertėjavo sribai Budrys ir Pulkauskis. Ėmė pateikinet kaltinimus, kad palaikau ryšį su partizanais, o aš ginuosi kiek galiu. Pakiša panosėn popierių, matau brolio Dominyko parašą. Paskaitau, rašo atvirai: jie viską žino, nesigink, nesislėpk, viską prisipažink, ir dar išvardija, ką turiu prisipažint. Parašyta, kad mudu klausėmės radijo iš užsienio, kad tas leidinys už tapetų buvo užkištas. Aš vis vien ginuosi, pasakiau, kad čia ne brolio raštas, kad čia nesąmonė parašyta, taip nėra. Paskui atvažiavo kažkoks budelis iš Klaipėdos, ėmė man laužyt pirštus, bet vis vien neprisipažinau. Už poros dienų atvežė seserį. Vėliau sesuo pasakojo: kai atvažiavo jos paimti, tiesiai nuėjo į tą kambarį ir graibė virš durų, kur buvo paslėptas leidinukas, bet nieko nerado.

Tą patį brolio raštą davė ir seseriai paskaityt, bet ji irgi išsigynė. Tada mus nuvarė į rūsį ir abu uždarė. Po to dar kelias naktis patardė ir paleido. Paskutinę naktį ėmė verbuot. Atėjo pats Paršakovas su Katkalovu ir pradėjo mane graudent:

– Mums gaila tavęs... Turi šeimą, mes paleidom gandus, kad tu išdavei partizanus, ateis ir nušaus tave. Pagalvok.

Paršakovas išėmė iš stalčiaus pistoletą ir padavė man sakydamas:

– Va, imk. Kai ateis naktį banditai, tave žadins, juos nušauk...

Kaip trenkiau pistoletą ant stalo, jis ir nuskrido žemėn.

– Matau, kad mes su tavimi nesusitarsim, tiek to, – pasakė Paršakovas ir liepė eit į namus.

Nedavė nei kepurės, nei diržo, sau pasiliko. Nuo Rietavo iki namų penki kilometrai kelio. Grįžtu į namus, rytą atsikeliu, žiūriu – jau išmintas sniegas aplink namą. Rytą vėl nuėjau į Rietavo saugumą ir pareikalavau, kad atiduotų kepurę ir diržą. Atidavė tuos mano daiktus, grįžau į darbą. Už poros dienų mirė Stalinas. Aš net pašokau iš džiaugsmo. Bet po Stalino mirties vėl jie mane pasišaukė. Prisistatė toks nematytas, pasisakė, kad atvažiavęs iš Lvovo ir kartu atsivežęs brolių. Aš apsidžiaugiau, paprašiau, kad parodytų brolių, o, pasirodo, brolio nebuvo. Dar pakamantinėjo, liepė pačiam rašyti, nerašiau, liepė pasirašyt, nepasirašiau. Pamatė, kad nieko iš manęs nepeš, tada pagrasino:

– Mes tau vis vien nedovanosim, tu su savo boba sudžiūsi ant saulės. Negausi darbo ne tik Plungės rajone, bet ir visoje Lietuvoje.

Grįžau į namus, kovo 20 d. direktorius pasikvietė ir mus visus tris brolius, kaip valstybės ir liaudies priešus, atleido iš darbo. Balandžio pabaigoje pas mane dar buvo užėję dviese – Steponas Venckus-Švytrūnas su man nepažįstamu kitu partizanu. Buvo polaidis. Prieš aušrą užėjo, pasikalbėjom, pasakė atvirai, kad tai tikrai buvo Balniškio darbas. Aš jų paprašiau, kad daugiau pas mus nebesilankytų, nes visi pražūsime. Po to išsikėliau į Šilalės rajoną ir apsigyvenau Kvėdarnoje. Pas seserį jie dar buvo atėję kelis kartus, dar pinigų sesuo jiems davė, o aš jų daugiau nebesutikau. Tik neseniai sužinojau, kad išdavikas Balniškis tada išsikėlė už Alsėdžių, šiuo metu jau miręs, taip pat miręs ir jo sūnus.

Brolių Dominyką nuteisė 25-eriems metams ir išvežė į Norilsko lagerį. Aš tiksliai ir nežinau, kodėl jis įkliuvo, bet, matyt, armijoje per daug išplepėjo ir pasodino. Kai grįžo iš lagerio, aš labai prašiau, kad papasakotų, kaip ten buvo. Jis kategoriškai atsiribojo nuo savo parodymų, kuriuos man rodė ir skaitė čekistai. Aš taip brolio ir nesupratau.

Paskutiniai partizanai Petras Oželis-Jaunutis ir Feliksas Urbonas-Algirdas Šilalės rajone žuvo 1959 05 04 Buišių kaime, Kvėdarnos apylinkėje.

Knygoje „Šilalės kraštas“ (III dalyje, p. 706-709) yra plačiai aprašytos šių partizanų sunaikinimo aplinkybės. 1959 metų balandžio 12 dienos LSSR KGB pranešimas SSRS KGB 4-osios valdybos viršininkui apie paskutinių Šilalės krašto partizanų žūtį. Pateiksiu tik keletą epizodų iš šio pranešimo. Juose matyti, kaip čekistai, naudodami užverbuotus vietinius gyventojus, sunaikino paskutiniuosius Šilalės krašto partizanus.

1957 metų pabaigoje ir 1958 metų pradžioje valstybės saugumo komiteto 4-osios valdybos, Šilalės, Priekulės, Rietavo ir Šilutės rajonų KGB aparato jungtinėmis pastangomis nurodyta sudaryti agentūrinę operatyvinę galimybę likviduoti šiuos banditus (taip vadinami partizanai rusų dokumentuose)...

Nustatyta, kad banditai gali lankyti mūsų agentus *Beržą, Klevą, Genį* ir kitus, kuriems jų suėmimui buvo išduotos operatyvinės technikos priemonės.

1958 m. birželio mėnesį Oželis ir Urbonas aplankė agentą *Skroblą* (tai Buišių kaimo gyventojas Petras Nognius), pas kurį gėrė ir užkandžiavo.

Ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į agentus *Skroblą, Klevą, Gandrą* ir kitus, kuriuos banditai lankė 1957 ir 1958 metais.

Kartu su vykdytu auklėjamuoju darbu agentas *Skroblas* ir jo suaugę šeimos nariai buvo patikrinti litera „N-ekstra“ (slaptas pasiklausymas naudojant mikrofonus). Patikrinimo metu nustatyta, kad jie mūsų banditų sučiupimo veiksams pritaria ir ketina juos išduoti.

Per agentą *Klevą* buvo vykdomos priemonės, skatinančios banditus susitikti. Pas šį agentą buvo sudarytos sąlygos mūsų pasalos priedangai.

Dirbant su agentu *Gandru* (jam to nežinant), naudotas Jonas Urbonas, bandito Felikso Urbono brolis (banditams pas tą agentą iškviesti).

Gandras buvo aprūpintas operatyvinės technikos priemonėmis ir kruopščiai parengtas... Patikrinus nustatyta, kad jis su mumis dirba sąžiningai.

Agentai *Baltrutis* ir *Lapė*, kuriuos banditai lankė praeitais metais, buvo apginkluoti ir pamokyti šaudyti, o jų ūkiuose sudarytos sąlygos pasalai paslėpti.

1959 metų sausio – balandžio mėnesiais buvo užverbuotas agentas *Genys*, gimęs 1933 m. Ariogalos rajone, Pakalniškių kaime, nebaigto vidurinio išsilavinimo, anksčiau teistas už antisovietinę veiklą.

Lankydamas savo bendralagerininką Juozą Urboną (likviduotas 1957 m.), gyvenusį Šilutės rajone, *Genys* įgijo aktyvių banditų talkininkų Petro Rapalavičiaus ir Agnietės Rapalavičienės, Puidoko ir kitų pasitikėjimą. Likvidavus Urboną, *Genys* toliau palaikė ryšius su minėtais asmenimis.

Balandžio 23-iąją *Genys* vėl buvo pasiūstas pas Petrą Rapalavičių, kuris papasakojo, kad Oželis ir Urbonas pas jį atėjo šių metų 17-ąją ir šis su jais susitarė dėl būsimo susitikimo su *Geniu*. Atsižvelgiant į konkrečias galimybes, šiam susitikimui ruošėmės gegužės 18 – 20 dienomis.

Agentai *Genys, Balandis, Klevas, Skroblas* ir naujai užverbuotas agentas *Vanagas*, kaip miškininkai, pagal savo pareigyles, buvo naudojami banditų slėpimosi vietoms ir jų takams miškuose išaiškinti.

Agento *Skroblo* sodybos daržinėje, specialiai įrengtoje slėptuvėje, iš operatyvinio darbuotojo ir dviejų agentų smogikų buvo surengta pasala. Agento *Skroblo* ryšys su pasala buvo palaikomas asmeniniu bendravimu ir įrengtu elektros skambučiu.

Urbonas ir Oželis Šilutės rajone aplankė savo patikimą bendrininką Rapalavičių, apie tai mums tapo žinoma iš agento *Gandro*, o naktį iš gegužės 3-iosios į 4-ąją pasirodė pas ne mažiau ištikimą bendrininką (...), kur ir buvo likviduoti.

Apie 12 valandą nakties agento *Skroblo* sūnus Antanas, grįždamas iš šokių, kelyje (maždaug 200 metrų nuo savo namų) sutiko banditus Oželį ir Urboną, kurie buvo truputį išgėrę. Manant, kad namuose gali būti mūsų agentas *Drąsuolis* (agentas smogikas *Drąsuolis* per *Skroblą* buvo įdarbintas miško darbininku atlikti mūsų užduočių; ten 1958 metais dažnai pasirodydavo banditai), Antanas banditus pakvietė ne pas save, o (...), paaiškindamas, kad pas juos vakare buvo kaimynai. Banditai su šiuo pasiūlymu sutiko ir po kelių minučių atėjo į (...) namus.

Įsitikinę, kad banditai jaučiasi ramūs ir nori išgerti, Antanas nuėjo namo, pranešė tėvui (*Skroblui*), kad Urbonas ir Oželis yra (...) namuose, ir, pasiėmęs butelį naminės degtinės, sugrįžo pas banditus, kur neuždegę lempos ėmė gerti.

Gavęs pranešimą apie pas (...) esančius banditus, agentas *Skroblas* tučtuojau pranešė pasaulos vyresniajam leitenantui Gineikai, o savo sūnų Praną pasiuntė, kaip anksčiau sutarta, į Kvėdarnos miestelį telefonu iš milicijos darbuotojo buto pranešti Šilalės rajono KGB prie Lietuvos SSR MT įgaliotiniui.

Gavęs iš *Skroblo* žinią, leitenantas Gineika, smogikai *Aidas* ir *Mokytojas* slapta blokavo namą.

Apie 3 valandą nakties iš namo išėjo keturi vyrai, iš kurių du buvo ginkluoti ilgavamzdžiais ginklais. Sušukus „stok“, priekyje ėjęs ginkluotasis bandė panaudoti ginklą, bet smogiko *Aido* automato serija jį nušovė. Tuo metu du iš keturių, tai yra banditas Oželis ir Antanas (*Skroblo* sūnus), nubėgo atgal į namus, o (...) pasiliko kieme. Leitenantas Gineika ir smogikai ėmėsi priemonių įtikinti Oželį nesipriešinti ir pasiduoti, bet tai teigiamų rezultatų nedavė.

Kai iš namo išėjo visi (...) šeimos nariai ir *Skroblo* sūnus, Oželiui dar kartą buvo pasiūlyta pasiduoti, bet jis to nepadarė ir toliau atsisąūdė turimu automatu bei pistoletu „Mauzer“.

Apie 4 valandą ryto iš Šilalės atvyko grupė KGB ir milicijos darbuotojų.

Tolimesni mėginimai įtikinti Oželį pasiduoti gyvam taip pat teigiamų rezultatų nedavė. Jis ir toliau atsisąūdė, dėl to buvo likviduotas.

Agento *Skroblo* ir jo šeimos narių, suteikusių pagalbą likviduojant banditus Oželį ir Urboną, apdovanojimui prašau skirti 3000 rublių iš lėšų pagal 9 straipsnį.

Valstybės saugumo prie LSSR MT pirmininkas
generolas majoras K. Liaudis

Nr. S/4-358
Vilnius
1959 04 12

Kiek man žinoma, šių partizanų sušaudyme dalyvavo ir pats Nachmanas Dušanskis (apie tai jau po Atgimimo buvo rašyta Šilalės laikraštyje „Artojas“). Čia dalyvavo ir milicininkas Tamulis, rajono KGB viršininkas Kazys Šilgalis, KGB leitenantas Vytautas Gineika. Išdavikas *Skroblas* – Buišių kaimo gyventojas Petras Nognius, g. 1902 m. Jis buvo užverbuotas 1954 metais. Petras Nognius partizanus nuvedė pas kaimynystėje gyvenusį jų giminaitį Kazį Nognių.

Nors Nognius, čekistų teigimu, buvo neiššifruotas, bet tokia akivaizdi išdavystė daugeliui nekėlė abejonių. Pats Antanas Nognius skundėsi KGB, kad jam keli asmenys priekaištavo dėl partizanų išdavimo.

Knygoje „Šilutės kraštas“ (p. 382 – 383) rašoma, jog 1959 metų rugpjūčio 8 d. apie 23 val. 20 min. du nežinomi asmenys nušovė agento *Skroblo* sūnų Petrą Nognių. Išgirdę šūvius, namuose buvę agento *Skroblo* šeimos nariai išsislapstė kur kas spėjo. Atbėgę vyrai per langus šaudė į kambarius ir nesėkmingai bandė padegti namą.

Byloje dėl agento *Skroblo* sūnaus žūties kaltininkai taip ir nenustatyti. Byla buvo nutraukta tik 1982 metais, suėjus senaties terminui. Agentas *Skroblas* iš Buišių iškeldintas ir vėliau gyveno Jurbarkė.

Gimiau 1927 m. spalio 1 d. Gričių kaime, Girkalnio valsčiuje (šiuo metu Jurbarko rajonas). Šeimoje buvome penki vaikai: du broliai ir trys seserys. Tėvai turėjo 15 ha žemės.

Kai 1940 m. rusai okupavo Lietuvą, mano tėvai tuomet gyveno netoli Jonavos, aš mokiausi Jonavos progimnazijoje. Pro mūsų mokyklą rusų kareivius varydavo į pirtį, tai mes jiems mėtydavom bandeles, o jie gaudydavo ir iškart suvalgydavo. Kariuomenė labai vargingai atrodė. Bolševikai iškart miestelyje pradėjo organizuoti mitingus. Atsistos vienas ant kokio paaukštinimo ir ima garsiai šaukti: „Tegyvuoja Stalinas! Valio!“ O kiti susirinkusieji atkartoja: „Valio o o o o!“ Vienas mitinguotojas sušuko: „Tegyvuoja Jonavos degtukų fabrikas!“ Visi šaukia „valio“, o tas fabrikas jau seniai buvo uždarytas.

Po Jonavą dar Smetonos laikais vaikštinėdavo toks nevisprotis žydelis ir vis šūkaudavo: „Smetonų daloj!“ (Smetoną šalin)! O kai užėjo rusai, kažkas jį, matyt, naujai pamokė, jis ėmė šūkauti: „Stalin daloj!“ Jis pašūkalojo tik tris dienas, po to dingo, daugiau niekas niekada jo nebematė.

Mane mokė labai geri mokytojai, visi jie buvo patriotiškai nusiteikę. Matematiką dėstė mokytojas Slapšys, lietuvių kalbą – Vaičiūnas, Velėniškis dėstė vokiečių kalbą. Prie rusų mokėmės lotynų, prancūzų ir rusų kalbas. Kai mokslo metai baigėsi, netrukus sužinojome, kad tuos mūsų mokytojus rusai išvežė į Sibirą, liko tik vienas kitas.

Per vasaros atostogas lankiausi pas tetą Dotnuvoje. Kai rusai pradėjo mūsų inteligentus gaudyti ir tremti į Sibirą, Dotnuvos akademijos profesoriai atbėgo pas tetą ir slapstėsi aplinkiniuose krūmuose, o kartu su jais slapstėsi ir Dotnuvos kunigas. Aš kirsdavau tuos krūmus, o jis ateidavo prastais drabužiais apsirengęs ir man padėdavo.

Netrukus sužinojau, kad iš Deltuvos Ukmergės rajone rusai išvežė mano dėdę mokytoją Kazimierą Paulauską su visa šeima. Tas dėdė man labai geras buvo.

1941 metų birželio mėnesį prasidėjo karas. Vokiečiai puolė, rusai bėgo keliais ir laukais net po du ant vieno arklio užsėdę. Jie bėgo į Kauno pusę, o Kauną jau buvo užėmę lietuvių sukilėliai. Po dienos matom, kad tie patys ruskeliai bėga iš Kauno atgal. Graudu buvo į juos žiūrėti, kaip jie be jokios tvarkos bėgo dulkini, murzini, suplūkę, nuvargę, o vokiečiai lipo jiems ant kulnų.

Visą vokiečių okupacijos laikotarpį gyvenom Jonavoje. Paskutinius dvejus metus mokiausi Ukmergės gimnazijoje, o kai frontas grįžo atgal, persikėlėm į Raseinių rajoną, Girkalnio valsčių. Čia mus užklupo antroji rusų okupacija. Paskutiniais vokiečių okupacijos metais Girkalnio valsčiuje teko susitikti su raudonaisiais partizanais. Jie ateidavo iš Birbeliškių miško į kaimą pasirinkt maisto, vadino mano brolių Justiną eiti kartu su jais į mišką. Jie kalbėjo rusiškai, matyt, buvo ruskeliai,

nes tik mūsų mama su jais susikalbėjo. Tėvukas kartą vežė veršį į Raseinius, tai iš miško išlindo vienas ginkluotas raudonasis partizanas ir liepė tėvukui vežt veršį į mišką. Atsisėdo į vežimą ir važiuoja kartu. Tėvukas iš po šiaudų išsitraukė metalinį kuolą ir kirto tam banditėliui per sprandą. Tas bemat išvirto iš vežimo, o tėvukas paragino arklių ir pabėgo.

Kai vokiečiai 1944 m. pasitraukė ir užėjo rusai, broliui atėmė kailinius ir vos neušovė. O kai frontas sustojo ties Dubysa, kaime atsirado nemažai plėšikaujančių rusų kareivių. Atimdavo gyvulius, pasiimdavo brangesnius daiktus.

Prasidėjo vyrų mobilizacija į rusų kariuomenę, tada, kas tik gyvas, bėgo slėptis į mišką. Pamenu, į mūsų kaimą atvažiavo du sunkvežimiai rusų ir ėmė gaudyt vyrus. Bartkus su kitu draugu dviese išlindo iš miško pasižvalgyt, rusai juos pamatė ir nušovė. Lobansas buvo tarp malkų pasislėpęs, surado jį ir nušovė. Tai buvo pirmosios pokario aukos mūsų apylinkėje. Kitus suėmė nuvežė į Šiluvą, ten smarkiai sumušė. Toks Jonas Zaksas neišlaikė kankinimų, pradėjo išdavinėti slėptuves. Jis išdavė savo svainius ir kitus vyrus. Tada į Birbeliškių mišką išėjome ir mudu su broliu Justinu, kaimynai iš Akmeniškių, Birbeliškių, Mikaičių, Girčių, Želmenų, Mutringio kaimų. Man tuo metu buvo tik septyniolika metų.

Tame miške tuomet susidarė maždaug trys būriai po trisdešimt vyrų. Vienam būriui vadovavo Pranas Ptašinskas-*Paukštys*, mūsų būriui vadovavo Pranas Pocevičius, trečiam būriui – Zaksas. Miške buvo padaryti bunkeriai iš rąstų. Bunkeriai iki pusės buvo įleisti į žemę, kita pusė – iškilusi viršum žemės.

Kai prabuvom du mėnesius, Pocevičius man pasakė: „Tu nepilnametis, kariuomenė tavęs neliečia, grįžk į namus. Visi tylės, kad tu buvai pas mus. Mums galbūt paskui reikės tokių, kurie galės palaikyti ryšį“. Taip mane išleido į namus.

Po Naujųjų metų tą mišką apsupo rusų kariuomenė ir puolė partizanų įtvirtinimus. Prieš tai partizanai buvo užėmę Girkalnį. Į pagalbą jiems buvo atvykę partizanai iš Paliepių (Ariogalos apylinkių). Puolimo metu tik vieną sribuką nušovė, o kitus pagavo, suklupdė ir prisaikdino, kad tie daugiau okupantams netarnaus. Manė, kad jie pasitaisys, bet priesaika viskas ir baigėsi, jie vis tiek toliau tarnavo okupantams.

Tuoju po 1945 Naujųjų metų aš buvau namuose. Anksti rytą išgirdom smarkų šaudymą miško pusėje, girdėjosi duslūs sprogimai, pamatėm važiuojant pilnus rusų kariuomenės amerikietiškus sunkvežimius. Šaudymas tęsėsi iki pat vakaro.

Maždaug po dviejų savaitių parėjo į namus brolis Justinas. Jis papasakojo, kaip vyko kautynės. Į bunkerius rusai pirmiausia atidengė minosvaidžių ugnį, partizanai iš bunkerių ėmė trauktis į miško gilumą, kartkartėmis vis susidurdami su rusais. Kai sutemo, rusai atsitraukė. Partizanai mažomis grupelėmis ėmė trauktis į skirtingas puses, į skirtingus miškus. Kautynių metu žuvo būrio vadas Zaksas. Grįžęs į namus, brolis tvarte po avių gardu išsikasė bunkerį ir jame išgyveno apie mėnesį. Po mėnesio jis pasakė, kad daugiau tame bunkery negyvensiąs, eisias pas draugą ir tarsiąs su juo, ką toliau daryti. Tas jo draugas gyveno netoli Raseinių. Eidamas jis užėjo į sribų pasalą ir jį sugavo. Su savimi ginklo neturėjo, tik maisto buvo pasi-

ėmęs. Stribai paklausė, kur einas. Jis atsakė, kad eina stotį kariuomenę, kitos išeities jau nebuvo. Stribai gerai jį apkūlė ir nuvežė į Šiluvą.

Šiluvoje sutiko daugiau tokių pat draugelių, bet jo nė vienas neišdavė. Iš Šiluvos juos išvarė į Kauną, o iš Kauno išvežė į Baltarusiją. Ten apie tris mėnesius vyko mokymai. Vieną likimo draugą, tokį Atgalainį, jis pradėjo kalbinti bėgti, bet tas Atgalainis jį išdavė. Pasakė, kad jis buvęs miške, ir brolių suėmė. Gavo dešimt metų lagerio ir penkerius metus be teisių.

Kaime kai kuriems ūkininkams tiesiog per prievartą rusai davė šautuvus, atseit apsiginti nuo miškininkų. Jie su miškiniais bendravo, kadangi visi buvę kaimynai, visi pažįstami. Partizanai gražiuoju iš tų ūkininkų paėmė šautuvus, tik vienas Andrius Paulauskas nenorėjo atiduoti. Atėjo pas jį vyrai iš miško, kad geruoju jis tą šautuvą atiduotų, bet Paulauskas pasipriešino – šovė į partizanus ir vieną sužeidė. Po to bėgo, bet partizanai jį sužeidė ir paliko. Jis nukraujavo ir mirė. Galima sakyti, kad toks buvo mūsų paskutinio stribo likimas.

Mane irgi išdavė Vladas Atgalainis, bet ne tas, kuris išdavė brolių. Jie netgi ne giminės, bet taip sutapo, kad išdavikų pavardės tokios pat. Kai aš mokytojavau Girkalnio valsčiaus Želmenų pradžios mokykloje, Vladą suėmė ir užverbavo. Vladas Atgalainis buvo mano kaimynas, iš gretimo Akmeniškių kaimo. Jo dėdė Butkus buvo Kelmės milicijos viršininkas. Po kelių dienų mane kviečia atvažiuoti į Girkalnio švietimo skyrių. Kai nuvažiavau, manęs jau nebepaleido. Atgalainis pasižadėjo išduoti visus partizanus ir taip išpirkt savo kaltę. Prieš tai jis buvo nušovęs vieną plėšikaujantį rusą. Aš visa tai žinojau, bet tylėjau. Kai jį paleido, jis pasitraukė į mišką pas partizanus, bijodamas, kad čekistai neatskleistų to jo nusikaltimo.

Prieš pat mano suėmimą Birbeliškių miške buvo užpultas septynių partizanų būrys, vadovaujamas Kazimiero Stirbio (R. K. p a s t a b a: K. Stirbys, Jono, g. 1914 m. Gričių kaime, Girkalnio vlsč. Žuvo 1947 12 02 su kitais trim partizanais – Alfonsu ir Vytautu Brazauskais bei mokytoju iš Veliuonos).

Girkalnyje buvo žiaurus stribas Pijoraitis, kuris žuvusių Brazauskų motinai ėmė girtis, kad jis nušovęs jos vaikus. Motina perbraukė ranka jam per veidą ir „padėjo“: – Ačiū, vaikeli, kad taip padarei...

Pijoraitis išpešė iš vežimo šieno saują ir ėmė juo trinti tą veido vietą, kurią palietė „bandito“ motinos ranka, atseit banditų močia sutepė švarų jo veidelį.

Mane Girkalnyje irgi verbavo MGB vyresnysis leitenantas Volkovas. Žadėjo daug privilegijų, bet, kai atsakiau, jis man pasakė:

– Jeigu nesutinki su mumis bendradarbiauti, išvažiuosi, kur baltosios meškos gyvena, ir niekas nesusizinos, kur tu dingai...

Aš jam pasakiau, kad geriau jau važiuoju pas baltas meškas, bet išgama nebūsiu. Po to prasidėjo velniava: Volkovas pateikia klausimus, reikalauja atsakytį juos konkrečiai, o kai pradėdau išsisukinėti, tada ranka kerta per sprandą arba vieliniu bizūnu kerta kur pakliuvo. Pasodina ant taburetės kampo ir turi tokioje pozoje išsėdėti kelias valandas. Miegoti neduodavo – arba nykščiu į pabarzdę bado, arba liepia rankas pakelti aukštyn ir laikyti. Neilgai gali laikyti jas aukštyn iškėlęs, pa-

vargsta ir krenta žemyn, tada su šautuvo „šampalu“ kerta per alkūnes. Volkovas už mane buvo gerokai mažesnis, tai vieną kartą aš jam trenkiau atgal į krūtinę, jis taip ir atsigulė ant stalo. Kad sulėkė visa komanda sribų, partrenkė mane ant žemės, ėmė spardyti, po to įmetė į rūsį. Lauke žiema, vasario mėnuo, šalta. Ten buvo tokių šiukšlių, turėjau degtukus, subraukiau į krūvą šiukšles ir užkūriau ugnį. Kai pradėjo rūkt dūmai, girdžiu – viršuje baisus aliarmas: „Požar! Požar!“ (Gaisras! Gaisras)! Kad subėgo sribai, ėmė trypt kojomis tą mano lauželį, atėmė degtukus.

Apie mėnesį mane tardė Girkalnyje, po to nuvežė į Raseinius. Raseiniuose vėl prasidėjo tardymas. Prie manęs „pririšo“ Vlado Dabkevičiaus, kuris irgi dirbo mokytoju Girkalnio progimnazijoje, bylą. Mes su juo palaikėm ryšį, iš jo gaudavau partizanams maistą, drabužius, avalynę. Po to mus abu sumetė į vieną kamerą, tačiau labai greit susigriebė, kad padarė klaidą, ir vėl mus išskyrė. Raseiniuose prabuvau pusę metų. 1948 m. išvežė į Maskvą, o ten jau mus teisė garsioji „trojka“. Gavau dešimt metų lagerio. Maskvoje praleidom Naujuosius metus vagonuose. 1949-ųjų metų išvakarėse pro grotuotus vagonų langus stebėjom tūkstančius įvairiaspalvių raketų. Čekistai liepė mums žiūrėti į tą nuostabų šventinį reginį, gyre Maskvos grožį ir gražų laimingą tarybinį gyvenimą. Ta proga mums davė „pasmaguriaut“ labai sūrios žuvies ir visą parą nedavė gerti. Po to išvežė į Mordoviją. Mordovijos lageryje susitikau su broliu.

Paprastai čekistai brolių vienoje vietoje nelaikydavo, bet mano brolis prie savo pavardės dar pridėjo „s“ raidę – jis buvo Būdas, o aš Būda. Po metų mus išvežė į Kazachstaną ir apgyvendino buvusiuose japonų bei vokiečių belaisvių lageriuose. Čia su broliu patekom į vieną brigadą, dirbome statybos darbus: betonavom, kasėm žemes, nešėm plytas.

Lageryje išbuvau septynerius metus, į Lietuvą grįžau sužalotomis kojomis 1957 metų gruodžio mėnesio pabaigoje, gavau antrą invalidumo grupę.

Kai grįžome su žmona iš Rusijos, jau buvo praėję beveik dveji metai. Vieną vakarą išgirdome netoliese šaudant, tai buvo 1959 metų rudenį. Prišokom prie lango – visa padangė Vlado Stirbio namų pusėje nušviesta raketų. Netrukus sužinojome, kad pas Stirbį atėjo partizanas Zenonas Kregždė-Balandis, Rolanas, Kovotojas ir nakvojo, gulėjo ant šieno daržinėje. Turima žinių, kad jis buvo išduotas. Rusai apsupo Stirbio namus, Kregždė bėgo per miežių lauką į miško pusę, bet ir pamiškė buvo apstota rusų. Pamiškėje jį ir nušovė. Tai buvo paskutinis partizanas mūsų krašte. Prieš tai jis buvo sužeistas į ranką, automatą valdė tik viena ranka. Žmonės kalbėdavo, kad Kregždė buvęs labai gudrus. Toks Atgalainis jį pasikvietė į namus, o ten jo laukė pasislėpę enkavedistai. Pajutęs, kad pateko į pasalą, Atgalainį jis nušovė, išdaužė langą ir metė į lauką pagalvę. Sribai puolė prie pagalvės, manė, kad žmogus persivertė per langą, o Kregždė tuo metu pabėgo.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ pažymėta, kad Zenonas Kregždė, Jono, g. 1930 m. Akmeniškuose (Karolinavoje), Raseinių apskr. Mokėsi amatų mokykloje Kaune, 1950 m., nenorėdamas tarnauti okupantams, pasitraukė į mišką. 1957 m. pavasarį pabėgo iš apsupties Pamituvyje, Stuogių sodyboje. Žuvo 1959 m. Kaprinų k. pas Gricių (p. 87).

Užrašyta Raseiniuose
2002 02 17

Gimiau 1942 m. sausio 20 d. Kaukėnų kaime. Mano tėvelis Pranas Kreskus gimė 1913 m. Lietuvos nepriklausomybės metais jis priklausė šaulių organizacijai. Kai po karo rusai ėmė gaudyti jaunuolius į Raudonąją armiją, tėtis iš namų pasitraukė ir su Rudžiu ėmė slapstytis, bet ginklų neturėjo. Kai praėjo jaunuolių gaudymo vėjus, tėtis sugrįžo į namus. Kartą užėjo stribai, rado jį namuose, suėmė ir išsivarė į Šiluvą. Tėtis dar mane pakėlė ant rankų, bet stribai ištraukė ir nusviedė ant lovos. Kadangi tėtį išvarė be dokumentų, jo motina kitą dieną paėmė dokumentus ir, dar saulei tekant, jau buvo Šiluvoje prie kalėjimo (tuo metu suimtuosius laikydavo buvusiam žydo sandėlyje, kurį žmonės vadino Šiluvos kalėjimu), bet tėčio ten jau nebebuvo. Pasirodo, kai stribai jį vežė į tardymą, jis krito vienam stribui į ausį, šoko iš vežimo ir bandė bėgti, bet kiti stribai peršovė jam kojas, ir jis nukrito miestely ant rinkelės. Žmonės matė, kaip jis sužeistas prašėsi pribaižti, ir kažkuris iš stribų priėjęs jį pribaižė. Vieni šnekėjo, kad stribas Kisnierius, kiti, kad Arcimas, treči minėjo Krapiką... Tėčio kūno stribai mamai neatidavė, kur jį pakasė, mums nepasakė.

**Pasakoja STANISLAVA NARBUTIENĖ –
RUTKAUSKAITĖ-REGINA**

Užrašyta Šiauliuose

Gimiau 1926 metų lapkričio 15 dieną Jonušių kaime, Kelmės rajone, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvome aštuoni vaikai – penki broliai ir trys seserys. Benediktas, gimęs 1911 metais, baigė kunigų seminariją, buvo dominikonas brolis Albertas. 1944 metais jis pasitraukė į Vakarus. Labai ilgai ryšiai buvo nutrūkę. Jis atsiliepė, kai aš jau buvau Sibire, tada gavau nuo jo labai didelį siuntinį. Giminės nusiuntė jam adresą. Buvo didelis įvykis. Jonas, gimęs 1913 metais, su šeima iš Raseinių buvo ištremtas į Igarką. Juozas gimęs 1915 metais. Šiuo metu gyvena Pagėgiuose. Teresė, gimusi 1917 metais, su mažais vaikais buvo ištremta į Sibirą, o jos vyras Šapalas, buvęs Kęstučio apygardos ryšininkas, pateko į kalėjimą. Šiuo metu gyvena Kauno r., Sargėnuose. Elena, gimusi 1919 metais, po kautynių su NKVD kariuomene pasitraukė į Žalpius kartu su vyru Broniumi Leščiausku (mirė 22-ųjų metų). Vincentas, gimęs 1928 metais, buvo pats jauniausias. 1948 m. vežimo metu pabėgo ir išėjo partizanauti į mišką. Tada jam buvo 20 metų. Išėjo į Kęstučio apygardos Dubysos būrį, kuris veikė Liolių, Nemakščių, Viduklės, Alėjų valsčių teritorijose. Turėjo slapyvardį *Rambynas*. Dar metus partizanavo, o 1950 metų vasario 6 dieną kautynėse Mostei-

kių kaime, Urbono sodyboje, netoli Nemakščių, žuvo keturiose: Antanas Gedvilas-Gediminas, Gegužis, Aleksas Jucius-Ulonas, Antanas Karpas-Sakalas ir Vincas, kurio pavardė nežinoma. Po to Nemakščiuose ant grindinio buvo išniekinti jų kūnai. Kiek man žinoma, partizanus tada išdavė dvi merginos.

Mūsų krašte veikė partizanų grupė, kuriai vadovavo Vytautas Eisinas-Žygaudas, Daugirdas. Šis būrys veikė Kražių, Liolių apylinkėse.

Eisinas iš gimnazijos suolo išėjo į mišką. Nors buvo jaunas, bet labai santūrus, rimtas vyras, tad greit vadovybės pastebėtas ir paskirtas būrio vadu, vėliau pasiūstas į apygardos štabą. Jis mane ir užverbavo tapti ryšininke. Tada jie kaip tik mūsų krašte laikėsi, užėjo pas mūsų kaimyną ir paklausė, gal žino kokį žmogų, per kurį galėtų „nutiest“ ryšio liniją į tolimesnes apylinkes. Kaimynas pasiūlė mane. Jie užėjo pas mus į namus, pasišnekejom, ir aš sutikau. Tada man buvo 19 metų. Taigi metus teko ryšininkauti.

Kartą Eisinas su keliais vyrais išėjo vykdyt užduoties. Nuėjo iki Legotės kaimo, 5 kilometrai nuo Kryžkaltio, ir apsistojo vienoje sodyboje. Ten gyveno Kybartai, Ona Kybartaitė buvo mūsų ryšininkė. Matyt, kažkas pastebėjo ir pranešė enkavedistams. Apsupo sodybą, įvyko susišaudymas, žuvo vienintelis Eisinas. Kadangi jam pakirto kojas, vyrai dar bandė nešti, bet jis įsakė visiems gelbėtis, o pats nusišovė.

Prasidėjo areštai, išdavystės. Tėvelis man ir sako:

– Atrodo, jums geruoju nesibaigs, valdžios ant kelmo nesukursit...

Kartą dirbdamas laukuose pamatė, kad rusai siaučia kaimą. Greitai parėjo namo ir sako:

– Žiūrėk, ateina tavęs...

O rusai jau jo įkandinėjo. Pasižiūriu per langą – ogi čia pat, visai nebetoli pulkas rusų. Prasidariau langą, iššokau ir nubėgau tiesiai pas partizanus, pasakiau, kad tikriausiai jau manęs buvo atėję išsivest.

Po kurio laiko susisiečiau su tėvuku, jis pasakė, kad rusai labai manęs ieškojo, visur kratė, net mano slapyvardį pasakė. Supratau, kad esu išduota. Ką nors įtart sunku, nes buvo areštuota jau per dešimt žmonių. Tėvukas mane perspėjo, kad į namus negrįžčiau, laukčiau, kaip toliau įvykiai klostysis. Buvo 1947 metų vasara.

Kai žuvo Eisinas, mūsų būrį išformavo. Aš patekau į Antano Bakšio būrį, kuris veikė netoli Viduklės. 1948 metų pavasarį teko su korespondencija dviese važiuoti į paskirtą ryšių punktą. Nutarėm apsistoti pas mano seserį Elena, kadangi ten nuošali vieta, tuomet nežinojom, kad ką tik pas juos buvo įvykusios kautynės. Mes vežėm du pilnus krepšius atsišaukimų. Paprašėm tokį vyruką, kad mus su arkliu pavežtų. Nuvažiavom tiesiai čekistams į nagus, mat sesers ūkį buvo apsupę rusai. Tik įvažiavom į kiemą, iš kambario išeina rusų kareiviai. Aš sėdėjau šalia vežėjo, kurio pavardė buvo Antanas Pisanka, jis iš Sujeinių kaimo. Dabar ir aš pati negaliu suprasti, kaip man tada šovė mintis bėgti. Aš rusams sakau:

– Man reikia atidaryt duris ir įvažiuot į daržinę.

Tas rusas lietuviškai sako:

– Gerai. Atidarykit.

Išlipau iš vežimo, priėjau prie daržinės ir pro pastato galą pabėgau tiesiai miškan. Kaimynės, kuri šalia mano sesers gyveno, šuo buvo palaidas. Pasivijo jis mane, puola, drasko, vos spėjau pribėgt prie eglių. Tuo metu nuo sodybos pusės pasipylė šūviai. Taip šaudė, kad net šakos krito ant žemės, mano sijoną sukapojo, bet man nekliuvo. Dar kiek pabėgau. Miške dar buvo ledo, nusiaviau batus ir vienom kojine pasileidau bėgte per mišką. Išlindau laukymėje ties eigulio nameliu, nuo Žalpių Pakražančio link. Čia susiorientavau, kur man eiti, išėjau į pakraštį, susiradau pažįstamus ūkininkus, kurie pasakė, kur yra partizanai. Mano draugė ir vežėją areštavo ir nuteisė, o už mano galvą čekistai paskyrė dvidešimties tūkstančių rublių premiją. Nuo to laiko manęs iš būrio jau niekur nebeišleido.

1949 metais prie Paupio buvom apsistoję tokiame eglynėly, čia mums pranešė, kad mus supa rusai. Matyt, kažkas pamatė ir įskundė. Apsupo iš ryto. Žmonės pranešinėjo, kad niekur neitume. Vyrai sugalvojo laukti nakties. Gulėdami po eglutėmis ir meldėmės, ir mirčiai ruošėmės, kadangi aplinkui visur girdėjosi praeinančių rusų žingsniai. Buvome čia mudvi su Joana Dijokaite ir penki vyrai.

Pavakary vyrai pasakė, kad rusai jau ateina. Prisileidom juos visai arti ir atidengėm ugnį. Susišaudymo metu aš atsiskyriau nuo grupės, kiek pabėgusi nusirengiau ir numečiau po egle karišką švarkelį, pistoletą užkasiau ir išėjau į lauko pusę. Beeidama pastebėjau kareivį, stovintį prie medžio, aš einu tiesiai į jį tarsi suakmenėjusi. Taip ir praėjau. Ar jis manęs nematė, ar dėmesio į mane nekreipė, nežinau. Išėjau į miško pakraštį, kur gyveno mūsų ryšininkės, visai prie Paupio. Atėjau pas tas merginas, jos sako:

– Kur tu eini? Visur aplink rusai...

– O miške jų dar daugiau, – atsakiau.

Nutarėm, kad aš lįsiu į šieną daržinėje. Jos išpešė šienę skylę, įlindau į ją. Šaudant girdėjosi visai čia pat. Pralindėjau šienę per naktį, o paryčiais rusai ėjo per kaimus ir krėtė sodybas. Atėjo ir pas tas mergaites, visa laimė, kad neatsivedė šuns. Užlipo ant prėslo ir metaliniais virbais smaigstė šieną. Dūrė tiesiai į petį. Persižegnojau, galvoju – jau galas. Išgirdau, kaip kažką rusiškai suburbuliavo ir išėjo. Prasėdėjau šienę iki kitos dienos pavakario. Atėjo tos mergaitės ir tyliai sako:

– Rusai išvažiavo, gali išlįsti.

Bet aš išlįst jau nebegalėjau, kojos buvo tarsi paralyžiuotos. Jos man padėjo, nuėjom į kambarį, pavalgydino. Tą naktį dar pernakvojau, o kitą dieną išėjau ieškoti savo vyrų. Tuo metu jie telkėsi ties Galkaičiais, prie mano vyro tėviškės.

Mūsų susitikimas buvo nepaprastai džiaugsmingas, kadangi visi susitikom laimingai ištrūkę iš mirties nagų.

Į mišką išėjau 1947 metų vasarą ir partizanavau beveik trejus su puse metų. Mano pagrindinis darbas miške buvo maisto ruošimas, tekdavo kiaurus drabužius lopyti. Kartais po mėnesį, po du slapstydavusi pas žmones, ištisai miške negyvenau. Dažniausiai mūsų vyrai apsistodavo stovyklose, bunkerius rečiau naudojo. Žiemą pasiskirstydavom mažesnėmis grupėmis, tada pas žmones laikydavomės.

Vieną žiemą praleidom pas žmogų bunkeryje tarp Nemakščių ir Viduklės. Bunkeris buvo iškastas daržinėje po žemėmis.

Mano vyras Stasys Narbutas-Saturnas, Apolinaras, Rytis, dar besimokydamas gimnazijoje, dirbo partizanų ryšininku. Jis daug rašė į partizanų spaudą. Vėliau tiesiai iš gimnazijos išėjo į mišką. Paskutiniu metu buvo paskirtas Kęstučio apygardos Dubysos tėvūnijos vadu.

Buvo išdavysčių. Čekistai, pamenu, užverbavo partizano Antano Laurinaičio-Žeimelio žmoną, kuri į išdavystes įtraukė ir savo vyrą. Kai jis miegojo, vyrai patikrino jo batus ir ten rado jo žmonos rašytą laiškėlį. Tas laiškėlis jį labai sukompromitavo. Taigi partizanai Laurinaitį ir jo žmoną sušaudė (R. K. p a s t a b a: Didelė tikimybė, kad Laurinaitis su žmona buvo čekistų provokacijos aukos. Apie tai plačiau aprašyta J. Kalvaičio prisiminimuose).

1950 metais pasiemiau ryšininkės Grubliauskaitės pasą ir išvažiavau į Klaipėdą gimdyti.

Apolonija Šimkevičiūtė iš Raseinių taip pat buvo partizanų būryje. Iš pradžių ji irgi dirbo ryšininke, o kai ją išaiškino, pasitraukė į mišką. Jos pusseserė Elena Šimkevičiūtė (MGB agentė *Valė*) gyveno Klaipėdoje. Ji pas ją buvo nuvažiavusi, apsižiūrėjo, kad tikrai čia galima apsistoti. Taigi ji mane palydėjo, abi nuvažiavome į Klaipėdą. Paguldė mane į ligoninę, pagimdžiau dukrytę ir neužilgo sužinojau, kad mes atvažiavom tiesiai į čekistų nagus. Pasirodo, ta pusseserė buvo užverbuota. Ji gyveno kartu su mama Tilžės gatvėje. Elena surado man ir kūmą, kuris dirbo „Silvos“ fabrike meistru ar viršininku, ji irgi dirbo tame fabrike. Kaip supratau, tas kūmas – Adolfas Janulis (Jonyla) – irgi buvo užverbuotas. Ji pakvietė tokį, kokio reikėjo čekistams. Kūma buvo Apolonija.

Po krikštynų jie visi mus palydėjo. Išvykau traukiniu per Pagėgius. Kurį laiką tas kūmas su mumis palaikė ryšį, atveždavo mums rašomosios medžiagos. Po to Apolonija persikėlė į Klaipėdą, Janulis jai gavo darbą „Silvos“ fabrike. Jis mums aiškino, kad yra klaipėdiškis, pabėgęs iš Sibiro tremties.

Apolonija, kai tik susitikdavom, ėmė kalbinti mane keist gyvenimo būdą, miške su vaikeliu ant rankų vargu ar išgyvensiu. Ji man pasakė:

– Atvažiuok į Klaipėdą, aš pakalbėjau su Januliu, tave pažadėjo priimt į darbą.

Nuvažiavau į Klaipėdą, apsistojau pas Šimkevičiūtę. Ji man nurodė nedidelį butuką, kurį išsinuomojau. Kurį laiką jame gyvenau niekur nedirbdama, kadangi Janulis neskubėjo manęs įdarbinti. Aš jau nebeturėjau iš ko mokėt už butą, baigėsi mano santaupos, o jis mane ramino:

– Tu nesirūpink, už butą mes sumokėsime.

O mano vyras pastaruoju metu labai blogai jautėsi, matyt, kas nors su plaučiais buvo negerai, nes labai prakaituodavo, skaudėjo šoną. Tada su tuo pačiu Januliu pasitarėm ir nutarėm, kad geriausia jam būtų pasitikrint sveikatą. O Bronius Živatkauskas-Keršys, mūsų būrio kovotojas, irgi buvo su užduotim atvažiavęs į Klaipėdą.

Čia tyku, ramu, tokie saugūs jaučiamės. Kaip buvo sutarta, atvažiavo mano vyras. Atvažiavo iš vakaro, o iš ryto ėjom į polikliniką. Tik išėjus iš buto, jis prisiminė,

kad kažką užmiršo pasiimti, ir sugrįžo atgal. Aš palengva einu tolyn ir laukiu, kada jis mane pasivys. Staiga čiupo mane kažkas, prieš akis pamačiau tik sunkvežimio kėbulą, mane sviestė į tą sunkvežimį įsviedė. Uždarė duris, ir viskas. Stasį irgi tuo pačiu metu paėmė. Turėjau pasą, žinoma, fiktyvų, kurį tas pats Janulis buvo parūpinęs. Per vieną valandą surinko visus keturis: mane, vyrą Stasį, Apoloniją Šimkevičiūtę-*Audronę* ir *Keršį*, kadangi Janulis gerai žinojo, kur mes visi esame, jis buvo mūsų patikėtinis. Taip mes buvom čekistų atvilioti į Klaipėdą ir supakuoti. Atvežė mane į Klaipėdos saugumą, įmetė į rūšį ir prasidėjo tardymai.

Labai nebenoriu prisiminti šito tarpsnio, nes kankinimo būdai buvo patys sadistiškiausi. Mano krauju sienas ir grindis aptaškė. Kaip vėliau sužinojau, mano vyras buvo taip sumuštas, kad ant sėdmenų odos neliko, tiesiog gyva mėsa. Kankino panašiai kaip ir Ramanauską, išdraskė lytinius organus. Po mėnesio mus nuvežė į Kauną. Kai mane Kaune įmetė į kamerą, ten buvusios merginos paklausė, iš kur aš ir kokia mano pavardė. Pasakiau, kad Rutkauskaitė, ir visos nuo manęs nosisuko. Kaip čia yra, kodėl jos nosisuko? Praeina diena, dvi – jos su manim nesišneka. Pasiskui viena drąsesnė tiesiai šviesiai pasakė:

– Neapsimetinėk! Pas mus Rutkauskaitė jau buvo, tik vakar ją išleido. Pasakyk, kas iš tiesų tokia esi.

Kai joms išaiškinau, įrodžiau, tik tada jos suprato, kad ne su manim šnekėjo, o su apsišaukėle. Iš Kauno nuvežė į Raseinius.

Klaipėdos saugume mane ypač kankino vienas žydas. Spardė kojomis, galvą daužė, pasodindavo ant kėdės krašto ir liepdavo išsėdėt ištisą parą. Ypač kamavo nemiga, nes dažniausiai tardydavo naktimis. Raseiniuose išlaikė iki pat teismo.

Su Januliu teko dar susitikti apie 1977 metus. Tuo metu aš dirbau Šiaulių oro uosto kasoje. Matau – ateina du žmonės: vyras ir moteris. Vyras kažkur matytas, bet per daug į jį nekreipiu dėmesio. Paprašė bilietų į Sočį, aš paprašiau pasų, rašau išrašą, žiūriu – Janulis Adolfas. Man tik karšta pasidarė, pasižiūriu į jį – tas pats. Tik pasakiau, kad už poros valandų ateitų atsiimti bilietų. Pietų pertraukos metu parėjau į namus pavalgyti ir pasakiau savo vyrui (antram), kad kasoje pirkto bilietus Janulis. Klausiu jo, ką man daryti, kaip pasielgti, nes po pietų ateis pasiimt bilietų.

– Nieko, visai nieko jam nesakyk, – pasakė vyras.

Bet bilietų atsiimt jis jau nebeatėjo, atsiuntė savo draugę ar žmoną, kaip šiandien pamenu, – Severova. Matyt, jis mane irgi pažino. Janulis Klaipėdos saugume dalyvavo mano tardymo metu. Jis sėdėjo šalia tardytojo ir liepdavo man prisipažinti viską, kaip buvo. Jei aš ką nslėpdavau, tai jis primindavo. Toks buvo mano dukros krikštatėvis. Žinoma, gal ne savo valia...

Teisė mus visus keturis Pabaltijo karinis tribunolas, man davė 25-erius metus. Teismas tęsėsi tris dienas. Kai mano vyrui leido tart paskutinį žodį, jis pasakė:

– Aš noriu su žmona atsisveikint...

Teisėjas pasakė, kad leis, bet... Kai baigėsi teismas, jam skyrė mirties bausmę, čia pat salėje uždėjo antrankius ir jokių atsisveikinimų nebebuvo. Mirties bausmė nuteisė ir Živatkauską. Mano vyrą ir Živatkauską vežė iš Raseinių kartu. Tuo pačiu

etapu vežė ir Apoloniją, o mane paliko. Apolonija gavo 10 metų. Mus areštavo 1951 metais, rudenį buvo teismas, o sušaudė mūsų vyrus tik 1952 metų birželio 20 dieną Vilniuje.

Pirmiausia patekau į Taišeto lagerį, o ten jau mėtė iš vieno lagerio į kitą. Tarp Taišeto ir Irkutsko buvo daug lagerių, beveik visuose man teko pabuvot.

Kai nuvežė į lagerį, pirmus du mėnesius valiau tualetus, teko laužtuvu kapot sušalusias išmatas. Jau tiek prisiuosčiau tos smarvės, kad valgyt nebegalėdavau. Toks buvo pats pirmas „krikštas“. Prieš mus toje zonoje gyveno vyrai, o po jų atvežė mus, todėl pirmiausia ir reikėjo išvalyti jų paliktą mėšlą. Po to dvi vasaras šieną pjoviau, bulves kasiau, teko žėručio fabrike dirbti.

Į Lietuvą grįžau 1958 metais.

Dar lageryje būdama parašiau į Aukščiausiąją Tarybą Maskvoje, kad praneštų apie vyro likimą. Po kurio laiko gavau atsakymą, kad žuvo fronte prie Baikalo ežero. Tiesiog pasityčiojo iš manęs. O mano seseriai dar didesnę šunybę parašė.

Kai mane areštavo, mano dukrytei buvo aštuoni mėnesiai. Ją buvau palikusi tokiai invalidei močiutei, o vėliau apie ją sužinojo mano tėvelio sesuo, kuri buvo netekėjusi ir gyveno Lioliuose. Ji nuvažiavo ir parsivežė mano kūdikėlį. Čekistai iškart apie tai suuodė, kvietė ją pasiaiškint, kodėl ji „banditų“ vaiką pasiėmė, višai ją gąsdino, grasino. Ji mano dukrytę užaugino iki devynerių metų, kol grįžau iš lagerio.

Kai ką tik grįžusi iš Rusijos atėjau pas seserį, ji mus visas tris sustatė, atvedė mano dukrytę ir liepė jai pasirinkt tikrąją mamą. Reginutė net nesuglumusi iškart priėjo prie manęs. Atpažino iš nuotraukų, kurias jai siunčiau iš lagerio.

Iš N. Žemaitienės – Gaškaitės knygos „Žuvusiųjų prezidentas“

1950 m. Kęstučio apygarda bandė išplėsti organizacijos tinklą į Klaipėdą. Tuo tikslu, taip pat gydytis į Klaipėdą išvyko Birutės rinktinės Dubysos tėvūnijos štabo organizacinio skyriaus viršininkas B. Živatkauskas-Keršys ir tėvūnijos vado S. Narbuto-Apolinaro žmona Stasė Rutkauskaitė, kuri laukėsi kūdikio. Ši kelionė buvo nesėkminga: MGB jiems „pakišo“ Adolfą Jonylą – agentą *Naikauską*. 1950 m. gruodžio mėn., nieko blogo neįtardami, partizanai priėmė agentą į savo tarpą: jis tapo OS nariu, slapyvardžiu *Radvila*. Be šio agento, S. Narbuto žmoną sekė ir ją priėmusi gyventi Elena Šimkevičiūtė – MGB agentė *Valė*. Tai buvo partizanų ryšininkės A. Šimkevičiūtės pusseserė. Apolonijos likimas buvo nelengvas: trėmimo metu jai pasisekė pasislėpti ir likti Lietuvoje, o jos tėvai buvo ištremti. Merginai pavyko nuslėpti savo kilmę ir įsitaisyti dirbti tarnaitė Kaune pas čekistą D. Todesą. Tačiau 1949 m. ji buvo susekta ir užverbuota. Nebeturėdama išeities, Apolonija pradėjo slapstyti. Pusseserė ji pasitikėjo.

Čekistams pavyko įgyvendinti savo planus: 1951 m. kovo mėn. buvo suimti S. Narbutas, B. Živatkauskas, S. Rutkauskaitė, A. Šimkevičiūtė. Sumaniai manipuliuodami Dubysos tėvūnijos vado žmona ir ką tik gimusia dukrele, čekistai privertė S. Narbutą parodyti Dubysos tėvūnijos bunkerius Paupynės miške. 1951 m. kovo 27 d. buvo sunaikinti du bunkeriai, žuvo dvylika partizanų, tarp jų – du Narbuto broliai. „Pamatėme liūdną vaizdą. Bunkeris

sudegintas. Tik dar tebestovi apdegę kampiniai stulpai ir aplink dar yra po dvi pusiau apdegusias lentas, kurios iš šonų apipiltos žemėmis ir ant kurių buvo padėti narai, kaladės. <...> Bunkeris nedidelis – trys ant trijų metrų. Kieme irgi matosi sulaužytų ir sudaužytų jų gyvenimui reikalingų daiktų. Ir krūva pripjaustytų malkų. Tokios trumpos, per sprinduką. Matyt, kad dar ilgai galvoję gyventi“, – rašė įvykio vietą apžiūrėję kovos draugai (1998, p. 244–245).

Pasakoja PETRAS GERVILIUS

Užrašyta Jurbarkė
1999 12 11

Gimiau 1925 metais balandžio 7 dieną Mikutaičių kaime, Jurbarko valsčiuje, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvome trys broliai: Izidorius, gimęs 1914 metais, Antanas, gimęs 1914 metais, ir aš. Iš kitos santuokos tėvelis turėjo dukrą ir sūnų. Turėjome 16 hektarų ūkį.

Mano broliai buvo dvyniai ir už mane vyresni vienuolika metų. Antanas buvo siuvėjas, pokario metais partizanavo, vėliau legalizavosi, o Izidorius ūkininkavo. Antanas ilgai gyveno nelegaliai, vėliau jį vyrai pasikvietė į mišką. Jis buvo šventas žmogus, kadangi dar dirbo ir zakristijonu, miške partizanams siūdavo drabužius, adydavo suplyšusius, virdavo maistą. Mirė 1989 metais.

Norėčiau prisiminti 1940-uosius metus, kai pirmą kartą rusai okupavo Lietuvą. Pamenu, buvo birželio 29-oji, kaip tik per Petrines. Mes tada buvome bažnyčioje. Išėję po Šv. Mišių, pamatėm pirmas bolševikų eisenas, daugiausia tai buvo žydai ir iš pagrindžio išlindusios visokios padugnės, jie ir buvo vadinami komunistai. Mes tose eisenose nedalyvavom. Ėjo su raudonom vėliavom, su plakatais, kuriuose buvo liaupsinama Sovietų Rusija ir „draugas“ Stalinas. Eisenos priekyje ėjo skulptorius Grybas, kurį jau gerokai anksčiau žinojo visi jurbarkiečiai kaip bolševikinių pažiūrų žmogų, kadangi dar 1917 metais jis dalyvavo Rusijos revoliucijoje bolševikų pusėje. Mano tėvelis yra sakęs: „Matot, Grybas atgavo namus, pasidarė lietuviu patriotu...“ Lietuvos nepriklausomybės metais jam buvo gražintas visas nekilnojamasis turtas. Be jo neapsieidavo jokie komunistėlių susirinkimai, juose jis visada dalyvaudavo, buvo prisiekęs aktyvistas.

Ypač aktyvus komunistų veikėjas Jurbarkė buvo žydas Chaimas Jofė, aktyvūs lietuviai buvo Špokai, ypač Jonas Špokas, buvęs akmenskaldys. Po Nepriklausomybės paskelbimo jis buvo pasitraukęs į Sovietų Rusiją, po to, matyt, nelegaliai vėl grįžo į Lietuvą. Visiems pasakojo, kad skaldęs akmenis Maskvoje Lomonosovo universiteto pamatams. Grįžęs į Lietuvą, Jurbarkė jokios veiklos jau nevykdė.

Jofė buvo labai aršus komunistas, man teko su juo po daugelio metų susitikti, jau po Atgimimo. Jurbarko žydų kapų pakraštyje buvo užkasti čekistų nušauti ir išniekinti partizanai. Aš ten norėjau pastatyti paminklą, ant kurio būtų užrašyta:

„Fašizmo ir komunizmo aukos“. Jofė labai priešinosi tokiam mano sumanymui, paskui net dabartinė Jurbarko valdžia manęs prašė, kad nekelčiau didelio skandalo prieš žydėlius.

Vieną rytą nuėjom visas politkalinių komitetas pas valdininkus. Jie klausia:

– Ko tu nori?

Pasakiau:

– Noriu, kad truputį žemių ten atvežtumėt ir skaldos užpiltumėt, paminklą mes patys pasistatysim.

Jie sako:

– Tu čia nedaug nori, bet ką Jofė pasakys?

Įsivaizduojate, jau nepriklausomoj Lietuvoj mes – buvę tremtiniai ir politkaliniai – negalėjom dėl žydėlio Jofės užgaidų (Chaimas Jofė, gimęs 1916 metais Jurbarko, nuo 1933 metų komunistų partijos narys; 1940 metais Jurbarko valsčiaus LKP komiteto sekretorius, nuo 1950 metų Kauno mokyklose dėstė TSKP istoriją) nieko padaryti, kad pagerbtume žuvusių ir išniekintų savo brolių atminimą.

Prisiekę Jofės pasekėjai buvo žydai Grimbergis, Palovinas, Goldė, bet 1940 metais jie, pasipiktinę Jofės veikla, nuo jo atsiribojo, todėl 1941 metų birželio 14 dieną buvo ištremti į Komiją kartu su lietuviais.

1940 metais atėję rusai visur ėmė įvedinėti savo tvarką. Mokykloje pradėjau mokyti bolševikų himną, tą vadinamą internacionala: „Pirmyn, vergai, nužemintieji...“ Ėjau į tualetą panosėj niūniuodamas tą melodiją. Grįžau iš tualetų, prieina prie manęs tokia žydaitė Šmuilavičiūtė ir sako:

– Ui, Petrai... Tu žinai, tokia giesmė, o tu eidamas į tualetą ją niūniuoji... Tau gali liūdnei baigtis...

1941 metų gegužės 1 dieną buvo gražus oras, mus visus varė į demonstraciją, o kitą dieną pakilo vėjas ir prie kultūros namų nuvertė gal keturių metrų aukščio Lenino portretą.

Kartą anksti rytą ėjau į tėviškę, netoli sodybos pamačiau, kad tėvukas su broliu kažką per kiemą neša iš klėties. Parėjęs klausiu, ką jie nešė. Tėvukas sako:

– Vaikeli, eina bolševikai per klėtis, atima javus...

– Taigi mūsų uždirbta, – sakau tėvui. – Kaip jie gali paimt? Tai mūsų sąžiningai uždirbtas turtas.

– Niekas, vaikeli, nežiūri, kaip jis uždirbtas, sąžiningai ar nesąžiningai, atima, ir viskas, – užbaigė tėvas.

– Gal nereikėtų slėpt, gal taip negerai...

Tada tėvelis sako:

– O ką aš tau atsakysiu, kai tu paprašysi duonos?

1941 metų birželio 14 dieną iš tėviškės važiavau į Jurbarką. Truputį linojo. Sutikau pakely apsiverkusį savo klasės draugą Antaną Bacevičių. Klausiu:

– Kas tau, Antanai, yra?

Jis atsakė:

– Mano dėdė Eičių išvežė.

Eičius dirbo Jurbarko prekybininku. Mačiau, kaip į sunkvežimį buvo suvaryta mūsų mokyklos direktoriaus pavaduotojo Juozo Giedraičio šeima ir paruošta tremimui. Mokytojas Butkus priklausė jaunalietuvių organizacijai, buvo didelis patriotas. Vėliau jis parašė knygą „Laisvės netekus“. Jį Grybas įskundė, 1940 metais buvo areštuotas.

1940 metų spalio mėnesį areštavo penkis Jurbarko gimnazistus: Leopoldą Pečiuliaską, Stasį Vaitkevičių, Vincą Pocių, Eduardą Kviečių ir Vladą Paršelį. Jie per pertrauką mėtėsi skudurėliu, kuriuo lentą valo, ir pataikė į Stalino portretą. Visus, kurie mėtė tą skudurėlį, surinko ir išvežė į Sibirą. Iš Raseinių kalėjimo grįžo tik Pocius ir Paršelis. Vincas Pocius mirė džiova vokiečių okupacijos metais, Paršelis žuvo 1946 metais Balnių kaime partizanaudamas, o Pečiuliaskas ir Vaitkevičius dingo be žinios. Reikėtų pasakyti, kad prieš juos parodymus davė viena žydaitė iš tos pačios klasės. Ji paliudijo, kad jie paskutiniai išėjo iš klasės.

Mes savo jėgomis pastatėm paminklą šitiems Jurbarko gimnazijos mokiniams, nukentėjusiems nuo žiauraus bolševikų teroro, įamžinom jų vardus. Praėjusių metų rugsėjo 1-ąją daugelis dabartinės Jurbarko mokyklos mokinių į mokyklą atėjo su puokštėmis gėlių, kurias dovanojo savo bendramoksliams ir mokytojams, tačiau nei iš mokinių, nei iš mokytojų neatsirado nė vieno, kuris būtų atnešęs ir padėjęs nors vieną gėlytę šių gimnazistų įamžinimo vietoje. Šitokie dalykai man skaudžiausi, tai mane labai prislėgė, ilgai vaikščiojau nesuprasdamas, nesuvokdamas, kodėl taip yra...

1940 metais išvežė Jurbarko mokyklos direktoriaus Liesio šeimą (jo žmoną Sibirė nušovė kažkoks čekistas).

1941 metais prasidėjusį karą mūsų žmonės sutiko labai džiaugsmingai, tikėjomės, kad Lietuva vėl bus nepriklausoma. Šešias savaites nepriklausomybę mes lyg ir turėjom, per radiją sklido patriotinės kalbos, visi džiaugėmės, bet neilgai trukus teko vėl burtis ir kovot prieš vokiečius.

Vokiečių okupacijos metais pas mus buvo atsiradę vadinamųjų raudonųjų partizanų, kuriais tapo buvę rusų belaisviai. Pas mano tėvus buvo vienas belaisvis, pas kaimynus kitas. Juos laikyt ūkyje buvo įpareigoję vokiečiai.

Kai tie belaisviai pradėjo nesutart su šeimnininkais, pas kuriuos gyveno, jie pradėjo plėšikaut. Kaimynų belaisvis Stepanas pabėgo ir po poros mėnesių apiplėšė buvusį šeimnininką, išnešė mėsą. Praėjo dar kiek laiko, vieną naktį užėję atėmė audinius, pinigus. Pas kaimynes Antanaitytes tas belaisvis apsistodavo, su jomis bendravo. Jos turėjo brolių, kuris per savo seseris prapuolė.

Kai apiplėšė tą kaimyną, jis pasiguodė vokiečių policijai. Policija apklausinėjo aplinkinius žmones, pasikvietė mano brolių Antaną kaip liudininką. Praėjo kiek laiko, buvo jau 1943 metų gruodžio mėnuo, tas belaisvis Stepanas Stepanovas ir dar kitas ėjo į Dainius ir užėjo pas repatriantą (vokietį, kuris prieš karą buvo išvažiavęs į Vokietiją, o paskui grįžo atgal). Jie susikivirčio. Tas vokietis buvo ginkluotas, ir juodu išsigandę pabėgo. Repatriantas sėdo ant žirgo ir – į Jurbarką. Iškart atvažiavo policija ir pėdsakais atsekė iki vieno gyventojo klojimo, į kurį jiedu buvo sulindę.

Paėmė juos abu, ėmė tardyt. Jie išdavė Antanaitį, tą areštavo Pocevičius iš Dargaitėlių. Paskui miške juos visus sušaudė. Mūsų apylinkėse raudonųjų partizanų daugiau ir nebuvo.

Miliušių dvare gyveno toks Meisneris. Jis žuvo prie Leningrado, o jo žentas parvažiavo atostogų, užėjo raudonieji partizanai ir jį sušaudė. Kriščiamišky ir Dargaitėliuose nuo senų laikų buvo komunistų lizdas, ten laikydavosi ir raudonieji partizanai.

Petras Paulaitis dvylika metų gyveno Italijoje, apie 1938 metus grįžo į Lietuvą ir mokytojavo Grūšlaukėje, Kretingos rajone, po to Lukšiuose. Saugumo departamento direktoriaus Povilaičio tėvų namuose buvo mokykla, joje ir mokytojavo Paulaitis. Savo pastangomis Pašventyje pastačiau Povilaičiui paminklą prie kelio Klaipėda – Jurbarkas. Palėkių kaime buvo Povilaičio Augustino brolio ūkis. Vėliau Paulaitis persikėlė į Jurbarką ir gimnazijoje dėstė lotynų ir vokiečių kalbas. 1940 metais Paulaitis buvo slapta pasitraukęs į Vokietiją. Jo brolis Vincas 1940 metais gyveno Šiauliuose, dirbo miesto agronomu. Atbėgo pas mus ir pasakė, kad jį gaudo bolševikai. Tėvelis surado žmogų, kuris jį pervedė per sieną, ir jis laimingai pasiekė Vokietiją.

Atėjus vokiečiams, Petras Paulaitis pas mus užėjo su vokiečių majoro uniforma ir geležiniu kryžiumi ant krūtinės. Tada jis pasakė:

– Man Maskvos nereikia, man reikalinga Lietuva. Aš toliau neisiu.

Tada jis buvo paskirtas Raseinių apskrities viršininku. Jo nurodymu buvo keičiami gatvių pavadinimai iš vokiškų į lietuviškus. Buvo nuimti tokie vokiški plakatai kaip „Georgenburg ist Juden frei“ (Jurbarkas laisvas nuo žydų). Anksčiau jis gyveno autobusų stotyje, kadangi stotis neveikė, o vėliau persikėlė į skulptoriaus Grybo namus, nes šiam buvo paskirtas namų areštas.

Pamenu, dar 1941 metų rudenį jis sakė:

– Vokietija pralaimės karą, bus suskaldyta, bet praeis kiek laiko, ir vėl bus suvienyta.

Tada aš stebėjausi, kaip jis išdrįso tada taip viešai kalbėti.

1943 metų rudenį Paulaitį vokiečiai areštavo, tiesiog išsivedė iš klasės. Kai sužinojau, kad jį areštavo, atbėgau pas Grybą, kur jis gyveno, po pagalvę jo miegamajame radau dvi granatas, penkis šautuvus, sprogstamosios medžiagos. Vokiečiai iš jo paėmė tik rašomąją mašinėlę ir kelis antivokiškus plakatus. Paskui atsivedžiau seserį, ji gyveno netoli. Susiviję kaklaraiščius, prisirišę po paltais, išnešėm tuos šautuvus į pakalnę ir paslėpėm Mituvos pašlaitėj. Rytą pasiėmiau arklių ir, susikrovęs į vežėčias tą „turtelį“, nuvežiau į jo tėviškę.

Po to mudu negreit susitikom.

Kai 1944 metais grįžo rusai, Jurbarko sutikau Petrą Paulaitį ir paklausiau jo:

– Kodėl tu pasilikai čia, Lietuvoj? Tau gi čia greit baigsis laisvės dienos.

O jis man atkirto:

– Visi bailiai išbėgo, o jus gi čia pakars bolševikai.

Netruko praeit dvi savaitės, atbėga jis pas mus ir sako:

– Ką tik ištrūkau iš bolševikų...

Aš jokios galios neturėjau, jie su broliu Izidorium sutarė, kad jis pas mus gali pasilikti. Pas mus jis spausdindavo atsišaukimus, pagrindinius laikraštėlius, man tekdavo budėti ir saugoti, kad kas netikėtai neužeitų. Daugiausia jis dirbo klėtyje. Daugint rotatoriumi kartais ir aš padėdavau. Paskui platindavom, kartais parinkdavom pinigų iš žmonių. Kas aukodavo, leisdavau žmogui pačiam pasirinkti slapyvardį, kurį įrašydavom laikraštėlyje ir paminėdavom kaip aukotoją.

Malkinėj buvo vienas didelis bunkeris, o kitas daržinėj. Klėtyje buvo nedidelė slėptuvė, tik spaustuvės įrankiams sudėti, kambary po grindimis dar buvo bunkerukas trimis vyrams. Mūsų ūkis buvo prie Antvardės upelio. Ir krantas, ir upelis buvo smarkiai apžėlę krūmais. Jei kas, tuo upeliu nepastebėtam buvo galima nueiti net iki Tauragės miškų.

Vertimų bažnytkaimio apylinkėje Paulaitis ėmė organizuoti partizanų būrį. Netoli Vertimų gyveno septyni broliai Švedai, vyrai kaip ažuolai. Jie nelabai su kuo skaitėsi, seniūnas ant jų užpyko, atvažiavo sribai išvežti jų turto. Pajuto partizanai ir į sribus atidengė ugnį. Paulaitis tuo metu buvo pas mus, aš buvau ir Paulaičio adjutantas Albinas Biliūnas-*Lapelis* (kilęs iš Jurbarko, žuvo su J. Kasperavičium prie Batakių). Paulaitis sako:

– Imam, Petrai, ginklus ir einam pažiūrėti, kaip tas mūšis vyksta...

Pirmas žingsniavau upelio pakrante ir žiūriu – sribas priešais mane... Aš iš pakalnės į kalniuką, o jis nuo kalniuko leidžiasi. Surikau: „Rankas aukštyn!“ Jis šautuvą numetė, rankas iškėlė. Priėjo Paulaitis, paskaitė jam nuosprendį: už tėvynės išdavimą – areštas. Pastatė prie jo Biliūną-*Lapelį* ir sako:

– Petrai, grįžtam atgal, sribai jau bėga, vadinasi, viskas gerai.

Vėliau sužinojau, kad kautynių metu žuvo vienas iš tų Švedų. Jis bėgo iš savo namų prie partizanų ir Mituvos lankoj krito pašautas. Bet ar jį nušovė sribai, ar saviškiai, manydami, kad sribas, šiandien sunku pasakyti. Du Švedai 1945 metų liepos mėnesį su kitais šešiais partizanais žuvo Palaukesio miške netoli Vertimų. Tąkart žuvo:

1. Lekutis Juozas, gimęs 1927 metais Užkalniuose.
 2. Lekutis Vincas, gimęs 1928 metais Užkalniuose (Juozo brolis).
 3. Kriščiūs Izidorius.
 4. Lionas Bronius iš Kazemėkiškių kaimo.
 5. Švedas Petras, gimęs 1909 metais, kilęs iš Vertimų kaimo.
 6. Švedas Pranas, gimęs 1915 metais, kilęs iš Vertimų kaimo (Petro brolis).
- Paulaičio būryje 1946 metais buvo trys skyriai: Leopardo, Beržo ir (?).

Su Paulaičiu buvo šeši partizanai. Būrys laikėsi netoli Žirniškių kaimo, Žirniškių miške, 14 kilometrų nuo Jurbarko. Ten buvo įrengtos tokios žiemos stovyklos, pusiau žeminės, kurių viduje – dviejų aukštų gultai. Girdžių būrys su Paulaičiu palaikė nuolatinį ryšį, o Pavidaujo būrys galėjo tik susitaręs su Girdžių būriu vyrais susitikti su Paulaičio būriu.

Apie Paulaičio vadovaujamą partizanų būrį buvo nemažai rašyta, bet niekur nėra teisingai įvardintas šio partizanų junginio pavadinimas. Vienoje vietoje pavadinta Jurbarko batalionas, kitoje – Jurbarko Trijų Lelijų rinktinė.

1947 metais tas partizanų struktūrinis vienetas vadinosi Jurbarko rajonas. Mes, kiek žinau iš kitų šio krašto partizanų, Paulaičio vadovaujamą būrį vadindavom Jurbarko daliniu.

Paulaitis, tarp kitko, yra aiškinęs, kad mes – partizanai – esame ne LLA (Lietuvos Laisvės Armija), o LLG (Lietuvos Laisvės Gynėjai).

Mūsų antisovietinę rezistencinę grupę sudarė keturi asmenys:

1. Vincas Brazaitis.
2. Juozas Girdžius.
3. Antanas Švedas.
4. Petras Gervylis.

Antanas Švedas, buvęs Lietuvos kariuomenės puskarininkis, mus pamokydavo, kaip elgtis su ginklais. Tada tokias grupes sudarydavo penketukai. Mes kito penketuko nežinojom, žinojo tik vadai. Mūsų vadas buvo Antanas Švedas. Gyvenom legaliai, priklausėm partizanų rezervui, vadinasi, buvome rezervistai. Būdavo, gaudam išakymą, pasiimam šautuvus ir einam, kur nurodyta vadovybės.

Pas mane buvo partizanų ryšio punktas, ateidavo ryšininkai: Vincas Laurinaitis (mokytojas), Vladas Gudavičius-*Vaišnoras*, *Radvila*, *Miškinis*, buvęs Montvilių girininkas, žuvo 1950 metų kovo 3 dieną Ceikiškių kaime kartu su D. Knatauskaite ir A. Kundrotu.

Jurbarko apylinkėse veikė Skirsnemunės, Pavidaujo, Vertimų ir Jurbarko būriai. Šitie būriai iš pradžių vadinosi Jurbarko batalionu, po to – Lydžio rinktine, vėliau – Trijų Lelijų rinktine. Šiems partizaniniams junginiams vadovavo Petras Paulaitis. Ryši mes palaikydavom su Pranu Kasperavičiumi-*Kiaune*, *Lušu* ir Kazimieru Šimkumi-*Liudu*. Kasperavičius man yra sakęs, kad partizanai nieko nežino apie mūsų veiklą.

1945 metų birželio mėnesį partizanai apiplėšė Jurbarko pieninę. Paėmė visą sviestą, rašomąsias mašinėles ir visai netoli užėjo pasivaryt pastotę. Tame ūkyje, pasirodo, gyveno du stribai Treiniai. Užėjo į kambarį P. Kasperavičius ir Kazys Kancerevičius-*Uosis* ir paklausė, ar nėra pašalinių. Atsakė, kad nieko nėra, o, pasirodo, pas Treinytę buvo stribas Lydekis. Jis šoko per langą ir paleido kelis šūvius į Kancerevičių, peršovė jam pilvą, o Kasperavičiui pataikė į kirkšnį. Kasperavičius pagijo, o Kancerevičius mirė 1945 metų birželio 27 dieną. Jį slaugė Genovaitė Bertulytė.

Antanas Švedas darė karstą. Ir aš jam padėjau. Karstą parsivežiau į namus, o naktį atvažiavo partizanai, jį pasiėmė ir palaidojo Kancerevičių. Rytą atėjo Paulaitis ir Biliūnas, trumpai papasakojo apie laidotuves. Žiūriu, vežimas stovi ir arkliai paleisti žarde ėda šieną, staiga pamačiau – trys rusai ateina. Mano brolis Izidorius – į rūsį kambarį, Paulaitis su Biliūnu nuėjo į malkinę, kur buvo bunkeris, pasakyt Kasperavičiui, kad jis ramiai sėdėtų, nes ateina rusai. Atėję rusai ėmė aiškinti, kad juos reikia pavėžėt iki Jurbarko. Einu parsivest arklių, žiūriu – jau vienas rusas, atkišęs automatą, stovi prie Paulaičio. Aš jam sakau:

– Petrai, ateik, padėsi pakinkyt arklius.

Jis man sako:

– Kaip aš ateisiu, matai, kad mane jau saugo...

Galvoju: ką daryt, gal man bėgt? Paulaitis kiek pastovėjo su tuo rusu, netoliese brolio žmona stovėjo ir laikė pusantrų metukų mergytę ant rankų. Prie sienos toks jaunas ruselis stovėjo, o čia – durys. Paulaitis staiga šoko per duris ir į pašlaitę. Ruskelis iššovė porą kartų, bet Paulaitis tarsi dūmas išgaravo. Tada rusai užsiuto nejuokais. Ėmė daryt krata, aš vaistų buvau parvežęs partizanams, rado dar ir akumuliatorių, Paulaičio vokiškus batus. Aš pakinkiau arklį, susikrovė rastus daiktus ruseliai į ratus, susėdom ir važiuojam. Tik išvažiavom iš sodybos, ruskelių vyresnysis sako eiliniams:

– Meskit iš vežimo akumuliatorių ir batus.

Pavažiuojam apie kilometrą, čia rusų atsirado jau labai daug. Daug privaryta ir ūkininkų su vežimais. Prie ruselių priėjo karininkas, klausia jų, ką jie ten šaudė. Šitie atsakė, atseit pamatę bėgantį zuikį, norėję nušaut. Aš apsimėčiau, kad rusiškai nesuprantu nė žodžio. Dar kiek pavažiavom, sulūžo vežimo ratas. Kareiviai susėdo į kitus vežimus ir nuvažiavo, o aš likau rato remontuoti. Pririšęs virvę šiaip taip parvažiavau. Čia žiūriu – vėl sribai ateina. Aš jau nebelaukiau, kada jie mane ims taisyti, apsisukau ir pabėgau iš namų.

1945 metais Rautiškių kaime pas Juozą Ambrozaitį nuėjo sribai, liepė kinkyti arklį ir vežt juos į Jurbarką. O mes sugulėm prie Antvardės tilto ir laukiam sribų atvažiuojant. Aš, Pranas Kasperavičius, Kazys Šimkus, Petras Paulaitis, Albinas Biliūnas. Buvo rudens naktis. Ilgokai laukėm, matom – atvažiuoja sribai. Kasperavičius metė granatą, ta nesprogo. Kai atidengėm ugnį, sribai išvirto iš vežimo, išsislapstė grioviuose, paskui išbėgiojo į visas puses. Kaip vėliau sužinojom, kelis sužeidėm, bet nė vieno nenušovėm.

Užėjo kartą į kaimą trys sribai: Vytautas Ramanauskas, Vincas Brazauskas, o trečio nepažinojau. Paulaitis man ir sako:

– Einam, Petrai, tuos sribus patvarkysim.

Kai mes pradėjom vaikščiot, kiti sribai pasitraukė, pasiliko tik vienas Ramanauskas. Eina jis iš vienos gryčios į kitą, o mes sekam iš paskos ir klausinėjam žmonių, ko tas sribas norėjo. Žmonės mums pasakė, kad jis ieško vežimo, kad nuvežtų į Jurbarką.

Tarp mūsų buvo partizanas Pranas Laurinaitis, kilęs iš Klaipėdos krašto. Mes jam sakom:

– Tu, Pranai, eik ir pasakyk tam Ramanauskui, kad jo draugai jau rado vežimą.

Paulaitis sako:

– Reikia jį gyvą paimt, jei čia nušausim, gali būti negerai. Reikia jį taip paimt, kad niekas nežinotų...

Mes kitoj pusėj upelio, jis ateina prie upelio, eina per lieptą, įvedė šovinį į šautuvo lizdą, o mes paupy sugulė. Paulaitis iš manęs paėmė automatą, man davė savo pistoletą, atidengėm ugnį į jo pusę. Jis į mus paleido dar kokius tris šūvius ir pabėgo. Paulaitis net supykto, matyt, automatas buvo iškleręs.

Švedų likimas buvo žiaurus. Areštavo tėvą, jauniausią brolių. Visi jie negrįžo iš Rusijos. O Simą areštavo prieš mane. Vieną dieną girdim – bilda visa KPZ. Galvo-

jam, kas čia darosi. Mes tada visi rūsy buvom. Pasirodo, tas Švedas tardymo metu ėmė tardytoją su vertėju tvarkyt. Jis už mane buvo vyresnis, bet mes su juo buvome geri pažįstami. Sutikau aš jį po to, kailinukai sudraskyti, vilnos į viršų išlindusios. Jis man sako:

– Aš gavau, bet ir jiems daviau...

1945 metais teko vežti iš Jurbarko chirurgą Joną Naujokaitį pas sužeistą partizaną Aleksandrą Adomaitį-Špoką iš Barkūnų kaimo. Bet jam jau niekas nebepadėjo, gavo kraujo užkrėtimą ir mirė. Užkasėm jį Mikutaičių kaimo daržinėj. Šio partizano brolis Vytas Adomaitis po karo į Lietuvą buvo permestas iš Vakarų kaip desantininkas.

1945 metų gruodžio 24 dieną, per Kūčias, pas mus buvo Kasperavičius, Paulaitis, Biliūnas, Šimkus. Atšventėm Kūčias, jie nuėjo atsigult daržinėje į bunkerį. Mudu su broliu išėjom į Vertimus, į bažnyčią. Grįžtam iš bažnyčios – tvartai dega. Užeinam pas kaimyną Bacevičių, klausiu, ar jie nežino, kas pas mus įvyko, ar man eit namo, ar ne? Mane nuramino, atseit ten nieko baisaus neįvyko, savaime, matyt, užsidedė. Pareinam su broliu namo, tvartai baigia degt, o buvo visai nauji, neseniai pastatyti. Brolienė paaiškino, kad vyrai atėjo į kambarį, o ji nuėjusi prie šulinio pasisemt vandens ir pamačiusi, kad daržinėj iš vidaus rūksta dūmai. Atbėgo ir vyrai iš gryčios. Dar bandė gesinti, bet jau nebuvo įmanoma arčiau prieit, liepsna labai greit įsiplieskė. Subėgo dar daugiau žmonių, bet tuo metu viduje ėmė sproginėt granatos, šoviniai. Išsigandę žmonės jau nebegesino gaisro, o bėgo kuo toliau nuo tvartų. Sudegė visi vyrų šautuvai, kulkosvaidis, granatos susprogo. Virš tvarto lubų buvo dvi rašomosios mašinėlės, vaistų, visi nauji ginklai, kurie buvo atvežti iš Raseinių, daug šovinių, lydyto sviesto indai – viskas sudegė. Žinoma, tą gaisrą sukėlė patys vyrai. Vėliau aš Paulaičio klausiau, kaip ten įvyko, bet supratau, kad jis apie tai daug šnekėt nenorėjo, tik pasakė:

– Bus laikas, dar ne tokį pastatysim...

Tuo kalba ir baigėsi. Po gaisro reikėjo kur nors paslėpt sudegusius ginklus, rašomasias mašinėles. Viską mečiau į šulinį, į prūdą, kur tik galėjau, slėpiau.

Netrukus pamačiau, kaip keliu nuo namų maždaug už dviejų šimtų metrų pravažiavo ginkluoti. Supratau, kad ruošiasi atkirst man pasitraukimą į upelio pusę. Brolienei pasakiau, kad bėgsiu į pietų pusę, į kitą kraštą. Tik išeinu – sode jau rusai verčia, krato klojimą, vaikšto po gaisravietę. Nusivedė mane į klėtį ir ėmė mušt. Iš pradžių jiems dar nepasidaviau, priešinausi, tai jie mane smarkiai sudaužė, sumušė ir vis klausė, ar buvo banditų. Mušė pagaliu, rankas daužė, oda nusinėrė. Tada trise sugriebė už rankų ir kojų laikė, o ketvirtas mušė. Rankų visai nebejaučiau, rodėsi, kaip nesavos, tarsi koks svoris prie pečių būtų prikabinas. Brolienė Genutė buvo nėščia, girdėjau, kaip kitame klėties gale ji klykė, šaukė mušama. Niekšai prakeikti, nerandu žodžių. Gerai primušė, abu kartu su broliene įstūmė į mašiną ir išvežė į Jurbarką. Taip pat areštavo brolių Izidorių, svainį Plienaitį ir jo motiną Moniką Plienaitienę. Jie tuo metu buvo Jurbarke, mūsų tėvuko namelyje. Atėjo saugumietis Jocius ir juos areštavo. Visus suvežė į Jurbarko saugumą, o čia surišo rankas ir išgrūdė į Raseinių kalėjimą. Raseiniuose liepė lipt iš amerikietiško sunkvežimio, kaipgi aš

išlipsiu, jeigu rankos surištos. Tad metė mane dviese į sniegą kaip koki maišą. Paskui suvarė į kameras ir prasidėjo tardymai. Vėl mušė per tardymus, ant grindų kraujo pritaškydavo, paskui liepdavo kepure išvalyt savo kraują. Taip kelias naktis tardė. Atėjo Naujieji metai, nors tiems čekistams tai neturėjo jokios reikšmės, tas jų „fabrikas“ veikė be sustojimo. Mano tardytojas visą laiką buvo civiliais drabužiais apsirengęs, ant stalo gulėjo kančiukas, suvytas iš elektros laidų. Atėjo KPZ viršininkas, kažką tam tardytojui pasakė. Tardytojas atkirto, kad jis taip nedarysiąs. Tada viršininkas jam pasakė: „Tu nedirbsi, jeigu taip nedarysi“. Juodu susipyko, ir neliko mano tardytojo, matyt, išvijo.

Pašaukė mane pas kitą tardytoją, gerokai jaunesnį. Apsirengęs kariškai, paprašė supjaustyti jam tabaką, paskui jis man ir sako:

– Ar tu man sakysi, ar nesakysi, meluosi ar nemeluosi, vis vien tau dešimt metų... Kas man rūpi?

Vėliau jis man, tiesa, dar priminė, kad pas mane namuose jie neva matė Paulaitį, bet aš gyniausi. Atvedė vieną pažįstamą, jis aiškina, kad buvo atėjęs pas mus knygų pasiskolint ir matęs Paulaitį.

Tris mėnesius išlaikė tardymo izoliatoriuje, žmonių daug, guli visi ant grindų, o dvokia, oro trūksta. Tualetai buvo lauke, ryte mus apstoja ginkluotų automatais ir kulkosvaidžiais sribų gauja ir varo į tualetus. Apipuolė utėlės – nei dieną, nei naktį neduoda ramiai ilsėtis. Nuvedė į Raseinių kalėjimą, bet ten nepriėmė, pasakė, kad mes per daug utėlių turim. Tada vėl atgal parvarė. Kitą dieną vėl išvarė į tą patį kalėjimą. Dabar jau priėmė, uždarė į kamerą. Dar kitą dieną į tą pačią kamerą atvarė brolių, svainių.

Kalėjime buvo uždarytas toks Banaitis, buvęs eigulys iš Kalnėnų. Įmetė pas mus Bastį, gaila buvo žiūrėti į žmogų – striukė suplyšusi, be marškinių, kelnės suplyšusios, į tokius klumbokiukus mediniais padais įsispyręs, ir tie suplyšę. Jis, apsimetęs kvailiu, šaukia, kad daug partizanų išdavęs. Mes klausom ir nežinom, ką su juo daryt: ar jam sprandą nusukt, ar palikt gyvą. Po kokių trijų parų jis mums ir sako:

– Vyrai, matau, jūs nekvaili. Jau du sykius buvau pabėgęs. Kai mane vedė, aš girdėjau, kaip tardytojas sakė sargybiniams, kad į mane nešautų.

Davėm mes jam užvalgyt, kaip ėmė jis viduriuot! Labai bijodavo eit į tardymą. Parveda iš tardymo, tai jis atseit sumaišo kameras: vis veda į kitą kamerą, ten pabūna, tada į kitą eina. Vėliau mes įtarėm, kad, ko gero, jis buvo užverbuotas.

Per 1946 metų Velykas Bastys ir Banaitis sako:

– Važiuosim mes ginklų priduo, prisipažinom, kad turim miške paslėpę ginklus. Jie mums pasakė:

– Jei negrišim, pasimelskit už mus.

Ten vežė jų daugiau, tokius Žičkus iš Montvilų ir kitus. Kaip sakė, taip ir padarė – pabėgo Bastys su Banaičiu. Po to jie prisiplakė prie partizanų grupės, matyt, buvo gavę nurodymą tokiu būdu įsiskverbti į būrį ir jį sunaikinti. Bet partizanai juos ištardė, jie prisipažino, kad buvo užverbuoti (Motiejus Banaitis, Motiejaus, gimęs 1917 metų sausio 14 dieną Jurbarko valsčiuje, Jokūbaičių kaime).

Kai Antaną Kisielių iš Pavidaujo su broliu Juozu-*Geniu* komandiravo į Jurbar-ko būrį, to būrio vadas tada buvo Vladas Gudavičius-*Miškinis*. Jis šitiems vyrams perskaitė tardymo protokolą. Pirmiausia, pasirodo, pas juos atėjo Banaitis, bet partizanai jį jau įtarė ir sekė. Jis čekistams rašydavo laiškus ir juos palikdavo sutartoje vietoje. Vieną kartą jį pasekė ir tiesiog nusikaltimo vietoje suėmė. Po to ištardė ir Karo lauko teismo sprendimu sušaudė.

Iš Raseinių kalėjimo vežė į Kauną. Labai sunki buvo kelionė. Buvo liepos mėnuo. Susodino mus į amerikietišką sunkvežimį vieną prie kito. Kėbule dar buvo įkeltas maniežas, aplink stovėjo sargybiniai. Prikimšo nuteistųjų, o paskui dar visokių daiktų primetė, tiesiog mums ant galvų. Važiavo trys tokios mašinos.

Atvežė į Mickevičiaus gatvę, į saugumo kalėjimą. Apie šimtą nuteistųjų suvedė į kalėjimo koridorių, netrukus atidarė kamerą ir liepė eit. Ten jau sėdėjo keturi kriminaliniai. Iškart jie ir puolė ant pirmųjų. Kai suėjo mūsų daugiau, davėm jiems į skudurus.

Po kurio laiko išvarė mus į geležinkelio stotį ir sodino į vagonus. Karštis velniškas, saulė kepina, vagonai tiesiog pripresuoti kalinių. Prakaitas bėga, o gert neduoda. Kai į Vilnių atvežė, tik tada gavom vandens, nuvarė į pirtį. Iš Vilniaus vežė tiesiai į Pečiorą. Pečioroj dirbau prie statybos darbų. Pečioroj prabuvau devynerius metus. Į namus paleido 1954 metais.

Grįžus į Lietuvą, komunistai dar neleido registruotis, tik per pažįstamus šiaip taip prisiregistravau. Svainis irgi Pečioroj atsėdėjo devynerius metus, brolienė iš pradžių sėdėjo Sverdlovske, o paskui ją perkėlė į Intą. Norėčiau dar paminėti, kad teismo metu brolienė su mumis nedalyvavo, kadangi gimdė. Pagimdė mergaitę, bet po šešių mėnesių mergytė Vilniaus kalėjime mirė. Brolienės sesuo gavo žinią, bet kai nuvažiavo į Vilnių, čekistai pasakė: „Nieko nežinom“. Sesers net artyn neprileido.

Pasakoja LEONAS LAURINSKAS-LIŪTAS

Užrašyta Tauragėje
2001 07 22

Gimiau 1926 m. vasario 25 d. Tauragės rajono Graužų kaime. Tėvelis buvo miškininkas, turėjo 16 hektarų dydžio ūkį. Vėliau mano likimas susiklostė taip, kad užaugau mamos tėviškėje, Mankaičių kaime prie Upynos, mokiausi Vytogalos ir Ringailių pradžios mokyklose. Turėjau brolių Domą ir sesutę, kuri mirė būdama ketverių metų. Kai 1940 m. užėjo bolševikai, aš buvau dar ne koks vyras, teturėjau tik 14 metų. Labai gerai prisimenu tą laikotarpį.

Užėję bolševikai mūsų krašte pirmiausia ėmė statyti įtvirtinimus ir stiprint pasienio zoną. Visur buvo pilna kariuomenės. Žmonėms jų atėjimas sukėlė didelį rūpestį

ir nusiminimą. Žmonės pamatė suvargusius, išalkusius rusų kareivius. Tauragės žydėliai bolševikus sutiko su džiaugsmu ir su gėlėmis sveikino „išvaduotojus“.

Vokiečių pasienis buvo už septynių kilometrų nuo Tauragės. Čia rusai intensyviai statė prieštankines linijas, kirto miškus, kasė duobes ir betonavo bunkerius. Tuos įtvirtinimus iš gelžbetonio darė aplink Gaurę, Sungailiškius. Jie ir dabar tebestovi. Rusai ruošėsi karui. Kai karas prasidėjo, rusai ėmė bėgti, pasipriešinimo vokiečiams jie neparodė. Kai vokiečiai veržėsi plentu Tauragė – Skaudvilė – Kryžkalnis, rusų žuvo be galo daug.

Pirmas vežimas į Sibirą įvyko birželio 14 dieną, kitas vežimas buvo suplanuotas birželio 25 dieną. Kadangi čia pasienio zona, manau, mažai lietuvių čia bebūtų likę. Mūsų žmonės karo tikrai laukė, nes karas daugelį išgelbėjo nuo tremties ar kalėjimo. Pirmosiomis karo dienomis lietuviai dėl to ir vokiečius sutiko kaip išvaduotojus. Tuo metu daugelis ūkininkų ir inteligentų namuose jau nebenakvojo, bijojo, slapstėsi.

Vokiečių okupacijos metais jau ir vokiečiai ėmė lietuvius gaudyti ir vežti darbams į Vokietiją, jaunos vyrus rinko ir siuntė į frontą. Paskutiniaisiais vokiečių okupacijos metais miškuose aplink Tauragę atsirado vadinamųjų raudonųjų partizanų, kurie apiplėšinėjo ūkininkus. Vokiečiai daug jų čia iššaudė.

Artėjant frontui, mes, jaunimas, jau nebesėdėjom rankų sudėję, žinojom, kas mūsų laukia. Pradėjom rinkti ginklus, kaupti šaudmenis ir kitą karišką amuniciją. Visi aiškiai žinojom, kad priešinsimės. Ginklų buvo pilna visur primėtyta, lietuvių policija nesistengė jų surinkinėti. Naujųjų metų naktį, pamenu, kaip fronte aidėjo šūviai.

1944 m. vasarą pasiskolinau iš draugo dviratį ir nuvažiauvau į Skaudvilę, nuėjau į turgų. Prieina prie manęs gerai apsirengęs vyriškis ir sako:

– Jaunas žmogau, grįžk į namus šieno pjaut, nesitrink po miestą.

Už kokios valandos sužinojau, kad vokiečiai apsupo Skaudvilę ir pradėjo gaudyti jaunos vyrus. Pasirodo, tas vyras, kuris man liepė dingt iš turgaus, buvo policininkas. Va taip lietuvių pareigūnai, kurie turėjo tarnauti vokiečiams, gelbėjo žmones.

1944 m. spalio 10 d. rusai užėmė Tauragę. Po mėnesio jau rusai pradėjo gaudyti jaunos vyrus ir vežti į frontą. Pas mus į namus atėjo kažkokie rusų karininkai ir mamai pasakė, kad aš turiu prisistatyti ir atnešti ginklą. Pasitariau su draugais, pradėjau slapstytis, bet ginklo nenešiau.

Pirmasis mūsų apylinkėje partizanų būrį ėmė organizuoti Antanas Sugintas, buvęs Lietuvos policininkas. Vokiečių okupacijos metais jis buvo patekęs į nemalonę, todėl iš policijos jį išmetė. Jis turėjo 40 ha ūkį. Jeigu ką nors nutverdavo verdant samagoną, tas turėdavo dvi dienas su arkliu atidirbti jo ūkyje. Vokiečiai tai sužinojo ir pašalino iš policijos. Frontui praėjus, rusai jį areštavo, bet jis pabėgo ir grįžęs ėmė organizuoti partizanų būrį.

1945 m. vasario 16 d. dar girdėjosi Kurše patrankų kanonados, o Ruibiškės miške mes jau davėm partizano priesaiką – Jonas ir Antanas Galminai, Aleksas Irtmonas, Mečislovas Irtmonas, Šalčiūnas, vokiečių kareiviai Fricas, Pranukas ir Elmuntas. Rudeniop ėmė gaudyti vyrus ir šaudyti. Nutarėm, kad nėra ko laukti: jeigu į mus

šaudė, ir mes atsišaudysim. Būdavo, pamato bėgantį ir šauna. Taip nušovė mūsų kaimynus Brevą, Verpečinskį, Zabiėlą sužeidė į kojas.

1946 m. sausio mėn. prieš rinkimus ruošėmės rašyti atsišaukimus, buvom atsinešę rašomąją mašinėlę. Bet čekistai jau buvo spėję užverbuoti iš Ruibiškės kaimo Praną Maselskį, kuris nušovė Antaną Sugintą. Suginto žuvimo aplinkybes papasakojo pats žudikas Pranas Maselskis. Jis prie stalo valgančiam Sugintui iš už nugaros su kirvapente kirto per galvą. Kai šis nukrito ant grindų, pačiupo ant stalo gulėjusį Suginto pistoletą ir šovė į kaktą. Paskui jis pabėgo iš to krašto, gyveno Žemaičių Naujmiesty, dirbo teisėju. Bet 1948 metų pavasarį partizanai jį visgi surado ir pakorė.

Kai žuvo būrio vadas Sugintas, būriui teko vadovauti man, po to mes išijungėm į vadinamą pirmą būrį, kurio vadas buvo Kazys Šeputis-*Dobilas*, kilęs iš Kiaukų kaimo, Šilalės valsčiaus. Sugintui žuvus, buvo atėję 1-o būrio vyrai, apšaudėm Mišūčių mokyklą netoli Šilalės, mat ten buvo įkurta bolševikų rinkiminė būstinė. Išvaikėm sribų sargybą, sudraskėm visus plakatus, o rinkimų dieną apšaudėm Vytogalos rinkiminę būstinę.

Šakmenai, Grauzai – šie kaimai buvo kaip atskira respublika. Jeigu ten eidavo aktyvas su sribais, juos saugodavo apie 30 rusų kareivių. Vieni bijodavo landžioti po sodybas. Šapio, Grauzų kaimuose dar pirmadienį aktyvistai rinko balsus, nes nė vienas žmogus nėjo balsuoti.

Suginto būrio partizanai, kurie veikė Upynos valsčiuje

1. Jonas Macijauskas-*Perkūnas*, kilęs iš Ringailių k., Šilalės vlsč.
2. Antanas Sugintas, Prano, g. 1918 m. (kitur – 1909 m.) Vytogaloje, Skaudvilės vlsč. Būrio vadas, žuvo 1946 01 09 Varsėdžių k., Šilalės r.
3. Jonas Galminas-*Putinas*, g. 1924 m. Upynoje, Šilalės vlsč. Žuvo 1948 04 21 Kasbarynų miške, Lomų apyl.
4. Antanas Galminas-*Šiaurys*, g. 1926 m. (Jono brolis). Žuvo 1947 11 02 Kreiviuose (netoli Šilalės).
5. Aleksas Irtmonas-*Genys*, g. 1918 m. Jacaičiuose, Šilalės vlsč. Žuvo 1947 10 26 Kiaukuose, Šilalės vlsč.
6. Mečys Irtmonas-*Žiogas* (Aleksa brolis). Žuvo Alijošiškių miške, Pagramančio apyl.
7. Vladas Šniaukšta-*Bijūnas*, g. 1915 m. Jokūbaičiuose, Šilalės vlsč. Žuvo 1947 10 26.
8. Leonas Laurinskas-*Liūtas*. Gyvena Tauragėje.
9. Mečys Šalčiūnas (Šaltys)-*Mekelis* (kitur – *Mikelis*), g. 1924 m. Žuvo 1947 m.
10. Bronius Šalčiūnas (Šaltys)-*Sakalas*, g. Jucaičiuose, Šilalės vlsč. Žuvo 1947 m. Bruškiuose, Kaltinėnų vlsč.
11. Jonas Šalčiūnas (Šaltys)-*Smilga*, g. Jucaičiuose, Šilalės vlsč. Sužeistas ir suimtas 1948 m. Mirė 1988 m. Karagandoje.
12. Kazimieras Auškalnis-*Tauras*. Vėliau buvo būrio vadas.

13. Alfonsas Kučinskas-Briedis, g. 1923 m. Pabūdviečiuose, Žygaičių vlsč. Žuvo 1947 m. liepos mėn. Kadangi buvo sunkiai sužeistas, be sąmonės, partizanai patys jį nušovė ir palaidojo.

Mūsų būryje buvo įvesta griežta tvarka. Už užmigimą sargyboje grėsė mirties bausmė, bet nė vienas dėl to nebuvo sušaudytas.

1945 metų pavasarį buvau pakliuvęs į čekistų rankas. Parėjau į namus. Ginklą paslėpiau lauke, įėjau gryčion. Pas mus buvo užsukęs toks senukas Stasius Juškys. Atsiguliau į lovą ir užmigau. Girdžiu – kelia mane tas Stasius: „Bėk...“ Aš tiesiai per duris, o į mane iš abiejų pusių surėmė automatus. Nuvežė į Skaudvilę, na, ir ėmė kalt: „Kur ginklai? Kur banditai? Kur bunkeriai?“ Stribas už plaukų paėmęs trenkia galvą į sieną, kad net iš akių žaibai pilasi. Kaip trenkė, parvirtau ant žemės, stribas prišokęs dūrė šautuvo vamzdžiu. Po to įmetė į rūšį, ten sutikau pažįstamų. Pernakt suplanavau, kad reikia bėgti iš čia. Rytą mus šešis išvedė iš aptvaro. Mus saugojo stribas su automatu. Dviese nuėjo į tualetą, o mes keturiose likom. Prie tualetu buvo didžiulė išmatų duobė. Tas stribas stovi ir žiūri akis išpūtęs į tualetą, aš priėjau ir pastūmiau jį. Tas keberkšt į srutų duobę ir rėkia visa gerkle. O aš per dilgynes, per daržus, kiek kojos įkabina...

Tuoju prisistatė daugiau sribų, kažkas jiems pasakė, kad nubėgau į Kelmės pusę. Visi ten link ir pasileido. Aš išbėgau Adakavo link, per pievas bėgau į Norkiškių pusę. Matyt, stribai irgi išsisklaidė į visas puses ir mane pastebėjo, nes kulkos zyzė aplink kaip bitės. Stribai atbėgo pas motiną, išsivedė karvę ir išsivežė daug turto. Kai atbėgau į stovyklą miške, gavau pylos nuo vado. Mano sugrįžinėjimai į namus nuo to karto baigėsi.

1946 metų vasarą rusai užpuolė mūsų stovyklą Matutiškių miške. Nors rusų buvo labai daug, bet buvo nemažai ir mūsiškių. Mūšyje žuvo apie 50 rusų ir sribų, partizanų nežuvo nė vienas.

Prieš tai greta mūsų stovyklos pasistatė palapinę du slapukai. Vienas buvo pabėgęs iš kalėjimo, kur sėdėjo už vagystę, – Lietuvos ruskelis Kravčenka, o kitas buvęs stribas Gavėnas. Mes juos radome miške taip gyvenančius, bet jiems nieko nedarėme. Paskui tas Kravčenka dingo iš palapinės, supratom, kad pabėgo. Nieko nelaukę išsidėstė miško kvartalų linijose ir greit pastebėjom atsėlinančius rusus. Atiden-gėm ugnį ir Kravčenką nušovėm. Iki stovyklos buvo apie kilometrą, kilo aliarmas, visi laimingai pasitraukėme.

Karapolio kaime vieną sribą nušovėm, kitą paėmėm gyvą. Mes dienojom, o jie tiesiog užėjo tiesiai ant mūsų ir išprovokavo susišaudymą. Važiavo prisiplėšę bulvių iš ūkininkų.

Vokietį Fridriką Gaubtį-Vytautą pas mus būrio vadu paskyrė Aleksandras Mie-liulis-Neptūnas. Gaubtys buvo kilęs iš Šakių kaimo, Klaipėdos apylinkių. Kai Klai-pėdos kraštą buvo užėmę vokiečiai, jis tarnavo pasienio policijoje. Karo metais tar-navo vokiečių armijoje, dalyvavo kautynėse Rytų fronte. 1941 – 1942 metų žiemą prie Maskvos buvo sužeistas, pateko į užfrontės zonos sanitarinį punktą. Po to buvo išvežtas į Vokietiją ir ten operuotas. Kai užėjo rusai, jį paėmė į frontą. Jis daug mums

yra pasakojęs, kaip rusų kareiviai prievartavo vokiekaites. Prieškario metais jis buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje Panevėžyje.

Vladą Mišeikį Gaubtys pasikvietė į susitikimą. Nuėjo Mišeikis, Steponas Žičkus-Vasaris, Benys ir Pranas Briedis-Jūra, Šarūnas, Šimonis. Su savimi nusinešė dokumentų. Matyt, jiems kilo įtarimas, kai Mišeikis bandė pasišviesti žibintuvėliu, tad trenkė jam per sprandą, bet jis spėjo išsitraukti pistoletą ir šovė provokatoriui į pilvą, o tamsoje šaudė jau be nuovokos, nebežiūrėjo, kas savas, kas svetimas. Apie tai jis pasakojo man vėliau. Ištrūkęs bėgo ne į mišką, o į plento pusę. Du likusius paėmė. Tik po šios tragedijos paaiškėjo, kas toks yra Gaubtys.

1950 metų pavasarį „palaiminus“ tam pačiam Gaubčiui, suėmė Juozapą Petraitį-Linksmutį. Trise atėjo persirengę partizanais, dar pasibučiavo kaip šventos kovos broliai ir užlaužė Linksmučiui rankas. Apie Gaubtį žinau tiek, kad jis gyveno Joniškėje, Medžiotojų gatvėje, Rimkaus pavarde. Vienu metu jis dirbo Panevėžio „Ekranas“ gamykloje, paskui dirbo Vilniuje, Kaune. Man buvo lemta su juo susitikti po lagerių ir kalėjimų. Gaubčio sūnus vedė partizano Alberto Norkaus brolio dukrą. Taip keistai susipynė gyvenimai.

Antanas Grunovas-Vilkas buvo sušaudytas už išdavystę. Prie Laukuvos juos kelis paėmė gyvus, o Grunovą užverbavo ir paleido. Partizanas jis nesisakė, kokiom aplinkybėm jį paleido. Jis aiškino, kad pabėgo. Aš pats mačiau apygardos vado pasirašytą nuosprendį: suradus jį nuginkluoti ir pristatyti partizanų vadovybei, o pasipriešinimo atveju nušauti.

Kiek man yra žinoma, būrio vadas Gediminas su keliais kitais partizanais užėjo pas vieną ryšininką, o šis ką tik buvo grįžęs iš susitikimo su šituo Grunovu. Grunovas tada jau vienas vaikščiodavo, savavališkai apiplėšinėdavo žmones. Susitikęs tą ryšininką, pakišo jam pistoletą ir pasakė:

– Pasakysi partizanams, kad mane matei, nupilsiu vietoje.

Tas žmogelis ėmė prisiekinėti, kad apie jį niekam nieko nesakys. O kai grįžo į namus, savo namuose rado partizanus. Jie ėmė aiškinti, kad apylinkėse apiplėšinėjami žmonės, paklausė, gal Vilką buvo sutikęs. Tas ir pasakė, kad buvo sutikęs, kad grasino nušaut.

Kaimynystėje gyveno mokytoja A. Sūdžiutė, jis pas ją užeidavo. Partizanai nuėjo pas tą mokytoją, girdi, kad kambaryje kažkas kalbasi, bet langai uždangstyti. Jie kiek palaukė, išėjo kieman mokytojos penkiolikmetė sesuo. Jie tą mergaitę iškart sugriebė, užčiaupė burną delnu, kad nerėktų. Prigrasė, kad tylėtų, ir pasiteiravo, kas yra viduje. Ta mergaitė ir pasakė, kad prie stalo sėdi Vilkas ir partizano Antano Karbauskio-Margio brolis. Nebesulaukusi dukters, į lauką išėjo motina, bet tuo metu Vincas Vitkauskas-Žvirblis su Gediminu išoko į vidų ir nušovė prie stalo sėdėjusį Vilką.

Kromfolcas tuomet gyveno Leliškių kaime. 1951 metų pavasarį jį partizanai sušaudė. Matyt, įtarė, kad jis buvo užverbuotas čekistų, nors pats gynėsi. Partizanams jis buvo daug padėjęs: siuvo drabužius, visada pavalgydindavo užėjusius, partizanų nurodymu, rinkdavo informaciją.

1948 m. balandžio 21 d. mane sužeidė Kasbarynų miške, netoli Lomių. Tada žuvo Evaldas Štelmokas-Šilas, Jonas Galminas-Putinas ir Jonas Poška-Karklas, *Kęstutis*. Žuvusiųjų kūnų nevežė į miestelį, bet užkasė miške. Po mėnesio partizanai surado tą vietą, atkasė, padarė karstus ir maždaug už šimto metrų perlaidojo. Vėliau, kai Fridrikas Gaubtys-*Vytautas* tapo išdaviku, jis pasakė apie tai čekistams. Apie 1950 m. jie vėl tuos vyrus atkasė, sulaužė karstus ir taip paliko.

Pas mus į mišką atėjo ryšininkė Agnė Dautaraitė (šiuo metu Trijonienė, gyvena Lomiuose). Nutarėm pernaktvoti pas Baužą, o rytą vėl išeiti į mišką. Tas vokietis Gaubtys su Agne atsiskyrė nuo būrio, abu nuėjo į pamiškę. Pamiškėje jis pasiliko vienas, o Agnės paprašė, kad atneštų rūkalų. Vakare mes pas Baranauską Ruibiškės kaime (Batakių vlsč.) pavalgėm vakarienę, po to nuėjom pas Baužą. Lomiuose keli bolševikuojantys gyventojai buvo pasiėmę iš stribino ginklus, atseit apsiginti nuo „banditų“. Mes jau anksčiau buvom susitarę atimti iš jų tuos ginklus. Tai padaryti planavom antrą valandą nakties. Išėjom į mišką apie aštuntą valandą ryto. Bauža dar atnešė pusryčius. Po to mes sugulėm po medžiais, neilgai trukus pasigirdo šūviai. Supratom, kad sargybiniai susidūrė su mus supančiais rusais. Mes tuoj pasitraukėm į kitą miško kvartalą. Mane sužeidė į koją. Tuo metu aš buvau tarp eglučių, šaudė iš visų pusių – nežinai, kur savi, o kur priešai. Mačiau, kaip už kokių penkiolikos metrų praėjo keli rusų kareiviai. Jie praėjo, šūvių aidas nutolo, o aš taip ir likau. Guliu aukštiekninkas, apėmė toks silpnumas. Išsitraukiau peilį ir perpjoviau bato aulą. Po geros valandos dar keli rusai praėjo pro šalį. Po kelių valandų dar keli praėjo. Buvo labai silpna, norėjosi gerti. Atrodė, kad tuoj pailsėsiu ir numirsiu. Praėjo naktis, išaušo ketvirtadienio rytas. Sutelkiau mintis – jeigu ir toliau taip čia būsiu, ilgai neišsilaikysiu. Reikia pradėti judėti.

Supjausčiau batą, pasidariau tokiuos dirželius, suveržiau pirštus, pėdą. Bandau atsistojęs eit, bet kraujas bėga ir skausmo iškęst negaliu. Užveržiau koją virš kelio. Praėjo daugiau kaip dvi valandos, o aš žinau, kad užveržtos ilgiau kaip dvi valandas negalima laikyti. Atleidau užveržimą, iš baltinių pasidariau bintus, subintavau žaizdą. Žinau, kad būtinai turiu išeiti iš tos vietos. Keliais slenku, automata velku žeme. Kiek taip paėjęs atsigulu, pailsiu ir vėl ropoju tolyn. Prieinu nedidelį upeliuką, išmyniau duobutę dumble, prisisunkė vandens. Atsigėriau dumblino vandens, dar kažkiek pašliaužiau. Jau saulė vakarop. Radau neblogą priėjimą prie upelio. Taip godžiai gėriau skaidrų upelio vandenį, kad net buvo atėjusi mintis: ar tik viso vandens neišgersiu? Pripampęs vandens, šiaip ne taip atsitraukiau nuo upelio ir atsiguliau pailsėt. Prabudau tik naktį. Rankos nutirpusios, krečia drebulys, šalta. Pajudinau sužeistą koją – skausmas neišpasakytas. Pradėjau kliedėti, prašiau, kad atneštų man Baranausko kailinius apsikloti, ėmiau plūstis, kad niekas man neatneša kailinių. Kartais sąmonė nušvinta ir vėl dingsta tikrovė. Regis, aiškiai matau savo draugus partizanus, atsimerkiu – aplink tamsi naktis, kaime girdisi šunys lojant. Netrukus ėmė švist, supratau, kad artėja rytas. Išgirdau vežimus tarškant, supratau, kad kažkas važiuoja. Pakėliau galvą ir pamačiau vyrus, vežančius telegrafo stulpus. Jie pamatė mane ir atbėgo. Tarp jų pažinau eigulį iš mūsų kaimo – Simą

Puodžiuvėlį (šiuo metu gyvena Kuršėnuose). Jis mane irgi pažino, mirktelėjo viena akimi ir pasišalino. Vyrai mane pamaitino, kelių meistras Bružas paklausė, kur mane vežt. Pasakiau, kad eigulys Simas davė ženklą, iš kurio supratau, kad apie mane jis praneš mūsiškiams, ir tie mane pasiims. Vyrai paliko duonos, lašinių ir nuvažiavo. Netrukus prie manęs priėjo ryšininkė Dautaraitė, aptvarstė sužeistą koją ir perspėjo, kad kol kas kaime nesaugu, kad dar vieną naktį teks praleisti miške. Buvo daug abejonių dėl Bružo, mat jo žmona rusė. Šiaip ne taip pakilau nuo žemės, apsikabinau ryšininkę Agnę Dautaraitę, ji mane nuvilko nuo tos vietos apie šimtą metrų. Suradom saugesnę vietą tarp tankių eglaičių. Ji palaužė šakų, padėjo apačioje, dar apklojo mane, uždėjo šakų ant viršaus. Taigi trečią naktį jau visai gerai miegojau. Šeštadienio rytą išgirdau atitarškant vežimą – atvažiavo manęs paimti. Kartu atvažiavo ir vokiečių medikė, suleido man dvi ampules nuo stabligės ar kraujo užkrėtimo, paguldė į vežimą, uždėjo lentas, užklojo tuo pačiu pledu, uždėjo šieno, o ant viršaus dar žabų prikrovė ir nuvežė į Dautarų kiemą. Nukrovė žabus, ant viršaus uždėjo akėčias ir kitokių ūkio padargų ir vežė ten, kur jiems nurodžiau – Upynos plento link. Upynoj stovėjo rusų kariuomenės garnizonas. Nuvažiavom į Padambių kaimą pas Jakštus, mano vežikas Kromfolcas nuėjo į gryčią ir pasakė šeimininkui, kad atvežė sužeistąjį. Vaclovas Jakštas išėjo į kiemą ir klausia:

– Leonai, ar tu čia esi?

– Esu, – sakau jam.

Tada mane nuvežė į Pliupų kaimą pas Vladą Lankauską. Jis augino dukras Elena ir Bronę bei sūnus Petrą, Juozą ir Vyta. Pirmiausia jie iškėlė mane iš vežimo ir nunešė į daržinę, paguldė ant šieno. Vakare pas mane atėjo penki partizanai. Sekmadienį perkėlė į kambarį. Kaip tik tą dieną po apylinkę pasipylė rusai. Guliu lovoj tokiam prieangiuke ir girdžiu, kaip motina su Elenute man sako: „Rusai eina...“ Lovoje turiu pistoletą, jeigu kas. Elenutė stovi prie lango, iš lauko jos veidas gerai apšviestas, aiškiai matau, kaip jos veidas tai bąla, tai rausta. Paskui ji sako: „Ačiū Dievuliui, praėjo pro šalį“.

Sekmadienio vakare mane pasiėmė partizanai ir nuvežė į Žakaimio bunkerį. Bunkeris buvo iškastas kalno šlaite, ant viršaus užsėtos avižos. Kartu su manimi tame pačiame bunkeryje gulėjo ir partizanas Simas Jurgaitis-Baronas. Ryšį su partizanais palaikiau per ryšininką Ruką. Kartą įmeta jis man laiškutį, kuriame parašyta, kad iš Tauragės atvyks gydytojas.

Pirmadienį ryšininkė Elena Mockaitytė pas Ruką atvedė gydytoją, čia atvedė ir mane. Gydytoja į sužeistą koją suleido kelias ampules. Vėl parvedė atgal į bunkerį. Pajutau, kad čia blogas vėdinimas, trūksta oro, net žvakė nedega. Tuomet mane perkėlė į kitą bunkerį, įrengtą pas Stonius. Jurgaitis pasiliko vienas sveikt. Ten mano koją sugipsavo, žaizdų vietose išpjovė skyles. Kitiems pasakė: jeigu pirštai ims juoduoti, koją reiks pjaut, nes sužeidimas buvo labai bjaurus. Po kiek laiko po gipsu pribėgo pūlių, koja ėmė dvokti, ištino, ėmė veržti gipsas. O skausmas toks deginantis, vos bepakeliamas. Dar kelias dienas kentėjau, po to skausmas praėjo, tinimas atslūgo. Kai nuėmė gipsą, žaizdos buvo pilnos kirminų. Gydytoja nuramino, kad

kirminų nereikia bijot, jie ėda tik negyvą mėsą. Po dviejų mėnesių reikėjo daryti perrišimus, o tvarsčių nėra. Kas tik pirkdavo tvarsčius vaistinėj, kiekvienas tapdavo įtariamais. Dar aštuonis mėnesius vargau su koja, kol galėjau atsistoti. Vienoje vietoje negalėjau ilgai sėdėti, dažnai teko keisti vietas. Iš manęs kovotojo jau nebebuvo. Tik 1952 – 1953 metais vėl galėjau vaikščioti.

1951 metų iš sausio 15-os į 16-ą toje apylinkėje nušovė du mano bendražygius – Kazį Kulki-*Perkūną* ir Motiejų Kasputį-*Aidą*. Jie prie Skaudvilės susitiko rusų garnizoną ir susišaudė. Kasputis besitraukdamas užšoko ant rusų ties Mykolaičių mokykla. Mokyklos kieme nušovė rusų karininką ir pats žuvo.

Po to areštavo vaistininką Česlovą Raubą, kuris partizanams parūpindavo vaistų. Jis viską atvirai išpasakėjo čekistams, savo svainį Tamošaitį išdavė. Teko žmogui bėgti iš namų.

Pliupuose buvo stambus Kelpšos ūkis, į kurio daržines buvo suvežtas kolūkio šienas, ten ieškojo bunkerio. Aš tuo metu sėdėjau bunkeryje pas Stasį Šimaičių Ladigių kaime. Ten irgi visą dieną kratė, bet manęs nerado. Rusai dažniausiai bunkerio ieškodavo žemėse, o mano bunkeris buvo ant tvarto. Aš pro plyšius mačiau, kaip kareiviai rausė žemę, aplink sodybą gulėjo išsidėstę kulkosvaidininkai.

1951 m. Šimaičio šeimą išvežė į Sibirą, liko tik senutė motina ir Šimaičio sesuo. Pagaliau rusai apsiautė Pliupų dvaro pastatus, gal du šimtai rusų kareivių vertė šieną ir ieškojo bunkerio. Atvažiavo kolūkio pirmininkas aiškintis, kodėl šieną verčia, bet ir tam įdavė šakes į rankas ir liepė nešti šieną. Kalnus privertė šieno, ant jo pustė sniegą, didelė dalis šieno supuvo, nebetiko gyvuliams šerti. Vėliau teisme man teisėjas priminė, kad dėl mano kaltės tiek daug šieno buvo sugadinta.

Tais metais partizanų jau labai mažai buvo belikę, nutrūko ryšiai. Antanas Šedbaras-*Svirniukas* iš Dvyliškės kaimo buvo mūsų ryšininkas nuo pat pirmųjų pokario metų. Gyveno jis ant tokio kalniuko, netoliese buvo žvyrdubės. 1953 metų pavasarį rusų garnizonas apsupo jo namus ir ėmė ieškoti bunkerio. Metaliniais virbais išbadė visą jo žemę, tas žvyrdubes, išvertė visą sodybą, iškratė visus pastatus, o jį patį suėmė ir išsivežė į Skaudvilę. Ten labai žiauriai sumušė, sulaužė šonkaulius, galvą sudaužė, reikalavo atiduot jiems „tą banditą Laurinską“. Tuomet jis sukūrė tokią legendą ir ėmė aiškinti, kad banditai jį apmokestinę, o Laurinskas atėjęs ir panaikinęs mokesčius su sąlyga, kad jam tik laiškų reikės perduot, daugiau nieko. Paaiškino jiems, kad su ta sąlyga jis sutikęs. Tuomet čekistai ėmė klaust, kur ir kada numatyti susitikimai su Laurinsku. Jis tada pasakė, kad birželio mėnesio kažkurį dieną prie Žemaičių plento. Čekistai iškart apsiramino, pradžiugo, kad Šedbaras „atėjo į protą“, apgailestavo, kad taip smarkiai mušė, atseit buvo galima gražiau susitarti. Kai tik jį paleido, jis sėdo ant dviračio ir iškart nuvažiavo apžiūrėti tą vietą, kur atseit įvyks mūsų susitikimas.

Prieš tą susitikimą čekistai nurodė jam, į kurią vietą nueit ir kur turėjo įvykti mūsų susitikimas. Prigrasė, kad į tą vietą jis nueitų iš vakaro. Nueina jis į tą vietą. Prie kelio ten augo krūmai. Taigi tuose krūmuose ir laukia čekistų, kaip buvo iš anksto susitarta. Jau sutemo, atvažiuoja amerikietiškas „vilis“, sustojo, išlipo du

vyrai ir artinasi prie manęs. Atėję liepė vesti juos į tą vietą, kur buvo tartasi susitikti. Šedbaras veda čekistus ir galvoja, ką toliau daryti. Kai priėjo vadinamą susitikimo vietą, jam liepė grįžti į namus ir ramiai miegoti, o patys atsigulė ant žemės ir liko laukti manęs ateinant. Rytą, apie 10 valandą, liepė ateiti į Skaudvilę, į nurodytą konspiracinį butą. Kai jis nuėjo, ten jau laukė du tipeliai. Šedbaras jiems pasakė, kas aš neatėjau, bet dėl to nereikia prarast vilties, vis vien kada nors ateisiu. Labai gražiai prikalbino jį, kad su manimi elgtųsi maloniai, jeigu aš ateisiu – pavaišintų, apnakvindintų. Jam net siūlė pinigų. Žodžiu, jį užverbavo, bet jis man viską smulkiai papasakojo, ėmė girtis, kad jis puikiai sutaria su milicijos įgaliotiniu Ališausku. Čekistai prašyte prašė, kad tik neprasitartų milicininkui Ališauskui.

Po to jam davė dar vieną užduotį. Atseit Gaubčio kaime gyvena jo giminės Miltakiai, pas tuos giminės reiktų nueit ir jų paklausinėt, gal jie kur mane matę. Jis susitiko mane ir pasakė, kad čekistai jam davė tokią užduotį. Ką daryti toliau? Pasiūliau, kad ir tas Miltakis gali būti užverbuotas. Pasiūliau jam nuvažiuot pas tuos žmones ir pasiteiraut apie mane. Jis taip ir padarė. Nuvažiavo, paklausinėjo, tie nieko nepasakė. Taigi tuo viskas ir baigėsi.

1953 08 03 žuvo Žemaičių apygardos vadas Vladas Montvydas-Žemaitis. Tuo, žinoma, pasinaudojo čekistai ir iškart sukūrė planą, kaip greičiau mane sučiupti. Tuoj po apygardos vado žuvimo į mūsų apylinkes atsibastė atseit pabėgę nuo rusų persekiojimo du partizanai – Petras Jurgaitis (MGB agentas *Kariūnas*), kilęs iš Kalnėnų kaimo (mirė apie 1999 m.), ir dar vienas, kurio pavardės neprisimenu (MGB agentas *Dagys*). Jie abu buvo kilę nuo Varnių. Jurgaičio teta su šeima buvo ištremta į Sibirą. Užėjo jie pas Zosę Buivydaite, vienas jos brolis sėdėjo lageryje, kitą 1952 m. rusai užmušė. Jurgaitį Zosė pažinojo dar nuo vokiečių laikų. Taigi abu ėmė jai guostis, kad žuvo vadas, jie nebeturi kur prisiglausti. Ėmė klausinėti apie mane. Ta ir veptelėjo, kad retkarčiais apsilankau. To ir tetrūko. Ateina ji pas mane ir sako: „Buvo atėję partizanai, norėtų su tavimi susitikt“. Aš jai sakau, kad tik nebūtų kokie provokatoriai. Ji iškart mane nuramino – ji tik vieno nepažįstanti, o kitas geras jos pažįstamas Petras Jurgaitis. Tiesą pasakius, artimesnių draugų iš partizanų jau ir nebebuvo likę, neseniai nušovė Vytautą Lankauską iš Pliupų kaimo. Iš pradžių jis buvo didelis mūsų rėmėjas, paskutiniu metu jau turėjo ginklą ir slapstėsi.

Kažkaip liūdna vienam, galvoju, gal ir reiktų susitikt su tais vyrais. Užėinu vieną vakarą pas tą Buivydaite, na, ir ateina tie du partizanai. Susėdam už stalo, jie tuoj išsitraukia nuotraukų šūsni, imam jas vartyt, žiūrinėti, randam daug bendrų pažįstamų. Taip dvi dienas kartu praleidom. Išsiskirdami susitarėm susitikt po savaitės pas Jurgaičio pusbrolių Skrodenį Pilsūdų kaime. Jie išėjo, o aš, kadangi turėjau slėptuvę pas Buivydaite, pasilikau nakvoti. Jiems tos slėptuvės neparodžiau. Nors mes daug šnekėjom, daug bendravom, lyg ir nieko negalėjau įtarti, bet vis tiktai nerimo buvo. Jie abu su lietuviškom karinėm uniformom, bet Jurgaičio draugo švarke pastebėjau įsiūtas dvi rusiškas sagas, visos kitos sagos buvo su Vyčio ženklu. Taigi įtarimas buvo, jau ir automatą buvau šalia pasidėjęs,

bet paskui persigalvojau: ar verta dėl dviejų sagų šauti į žmogų, mūsų jau ir taip nedaug tebuvo likę. Buvo ir kitas įtarimas. Paprašiau Jurgaičio parodyt pistoletą. Pistoletą jis man padavė, aš patraukiau spyną, žiūriu – storai priteptas vazelino. Pažiūrėjau į vamzdį – vamzdis tiesiog užkimštas vazelinu. Kaip suprasti? Partizano ginklas visuomet turi būti paruoštas kovai, o čia tarsi iš muziejaus būtų. Jie ėmė aiškinti, kad trūksta šovinių. Turėjau dėžę vokiškų šovinių pasislėpęs ir parodžiau jiems.

Prieš tai aš jų buvau prašęs atnešti pasų blankų ir medžioklinį šautuvą. Kolūkio brigadininkas Vaitiekus kas savaitę ištremtųjų žmonių trobesius ėmė ardyt. Žiemą nugriovė svirną tų žmonių, pas kuriuos aš slapsčiausi. Toks Kazys Liekis, pasirodo, vis dėlto įtarė ir įskundė čekistams, kad ten galiu būti. Jis buvo stambus ūkininkas, bet paskutinis niekšelis, net savo brolių įskundė. Kartą aš buvau užjojęs pas Liekį, jis pažino, kieno ta kumelė ir, matyt, pranešė į MGB. Į tuos namus taip pat buvo užėję tie du provokatoriai, paėmė lašinių, paklausinėjo, ar partizanai ne- užaina, ir išėjo.

Angliadegių kaime gyveno dar vienas mūsų ryšininkas Stasys Žalpys. Užeinam pas Stasį, jis buvo veltinius nuvėlęs. Paėmėm tuos veltinius ir perdienojom pas tokį Lopečių. Aš Stasiui buvau sakęs, kad tą brigadininką reikėtų „padėt į vietą“. Jei iš kariško ginklo šausi, iškart kris dėmė ant partizanų, o kai iš medžioklinio, manys, kad kas gal iš keršto nušovė. To brigadininko daug kas nekenė. Visa tai papasakojau tiems provokatoriams. Jie pažadėjo atnešt šautuvą.

Po savaitės, kaip buvom sutarę, aš pas tą Skrodenį nenuėjau, pasilikau pas Buivydaite – neišleido josios motina, o ir širdis netraukė ten eiti. Ta senutė ir sako: „Lįsk į slėptuvėlę ir miegok“. Ėmė baladot į langą, atėjo tiedu. Susitikom, jie tuoj man ėmė užkalbinėti dantį, sako, kad atnešėm tau literatūros, davė kažkokį Prisikėlimo apygardos leidinuką (matyt, iš čekistų buvo gavę). Priminė, kad yra atėjęs vadas, bet čia bijojo eiti, pasilikęs Gedeikių kaime pas Subačius. Jie sako: „Jei nori, nueinam, su juo pasikalbėsi“. Aš nieko prieš, įdomu būtų, ką vadas kalbės. Nueinam, žiūriu – aukštaūgis vyras. Pasisveikinam, jis tuoj pabučiuoja mane, prisistato slapyvardžiu *Vytautas*. Susėdam už stalo, šnekamės. Jie man visko žada, bet nieko neduoda, atseit viską palikę krūmuose paliktoje kuprinėje. Paklausiau dėl pasų. *Vytautas* man aiškina, kad pasai sušaudytų žmonių, ar paskui nebus kokių nesusipratimų? Man, sakau, kad tik pasų blankai būtų geros būklės. Jie klausinėdami bando išsiaiškinti mano žmones – specialistus, kurie bandys cheminiu būdu panaikinti įrašus dokumentuose. Aš jiems pasiūliau užeit pavakarieniant pas kolūkio brigadininką Tamošaitį, kurį dar aš pats kadaise buvau prilupęs. Kol sėdėjom kambaryje, *Vytautas* pasidomėjo mano ginklais. Pasakiau, kad turiu „Affeną“. Paprašė parodyti, padaviau ir perspėjau, kad atsargiai elgtųsi. Pavartė rankose, pagyrė ginklą ir atidavė. Pasiskundžiau, kad artėja žiema, o aš slėptuvės neturiu, guliu ant šieno. Jis man pasiūlė pereit į jų kraštą, jie ten turi slėptuvių.

Išeinam iš gryčios – mes su *Vytautu* pirmi, aniedu atsilikę seka. Tiesa, kambaryje mes valgėme saldainius, jie daugiau valgė, aš tik vieną kitą paragavau.

Beeinant bendrakeleivis man pakišo šokolado plytelę, liepė valgyti, bet šokoladas kažkoks šlapias, degtine trenkia. Nedaug jo paragavau, o didelį gabalą numečiau ant žemės. Dar paėjom koki šimtą metrų, *Vytautas* mane apkabino, bandžiau griebtis pistoleto, bet jis partrenkė mane ant žemės ir užgulė. Buvo jau naktis, pasijutau tarsi paralyžiuotas, iškart supratau, kad esu apnuodytas. Viela surišo rankas, mane pakėlė. Girdėjosi keli šūviai ir šauksmai, kad du pabėgo. Pašvietė žibintuvėliu, kažkuris iš vyresniųjų rusų liepė nurišti vielas. Dviese paėmė už parankių ir vedasi. Supratau, kad nusivedė prie vieškelio, paguldė ant palapinės brezentu, po to jau nieko nebeprisimenu. Atsibudau sunkvežimio kėbule, pakeliu galvą, girdžiu sakant: „Gulėk, nesikelk“. Nežinau, kiek ilgai mane vežė, atvežė prie aukštų mūrų, kieme buvo pristojusių vyrų su antpečiais ir be jų. Buvo jau pavakarys.

Už parankių nuvedė į kažkelintą aukštą, įvedė į kabinetą ir pasodino. Priėjo vi-sokių tipų, ėmė klausinėti manęs, kada išėjau į mišką, kas buvo mano vadai, ar turėjau miške radijo aparatą, ar kartu su mumis nebuvo desantininkų? O aš nerimavau dėl tų žmonių, pas kuriuos buvau užėjęs su provokatoriais. Dabar aiškiai supratau, kad aniedu ir *Vytautas* buvo provokatoriai.

Klausinėjo, klausinėjo, vienas sako:

– Nieko neišėina, teks plakt.

Laukiu, kada jie man kailį ims karšti. Ėmė temti. Vieni išėjo, pasiliko vertėjas, apie trisdešimt metų amžiaus, pasilenkė prie stalo, paėmė mane už plaukų ir klausia:

– Na, Leonai, kaip jautiesi? – vardu mane vadina kaip gerą draugą.

Kiti du irgi išėjo, likau vienas su šituo vertėju. Jis vėl manęs klausia:

– Tai kaip, Leonai, nori į laisvę?

– Į kokią laisvę? – klausiu jo.

– Padėk išgaudyti mums likusius banditus ir būsi laisvas.

Aš jam sakau, kad nieko daugiau nežinau, mano draugą nušovė, daugiau nieko nepažįstu. Vertėjas toliau varo:

– Tu aštuonerius metus išbuvai miške, žinai, pas ką yra bunkeriai, turi pažįstamų ryšininkų, gali su jais susieit, pasikalbėt...

Supratau, kur jie suka. Dar pridūrė:

– Atmink, kad tau gresia mirties bausmė. Apsigalvok, kol nevėlu...

Aš vis dar kažkoks apdujęs, niekaip negaliu atsigauti.

– Šaudykit, – sakau, – man vis tiek.

Daugiau nė žodžio man nepasakė, liepė sudėt rankas už nugaros ir išvedė. Nuvedė į rūšį, įgrūdo į kamerą, kurioje buvo stalas neobliuotų lentų. Pasodino prie to stalo, liepė nosisukt į sieną. Matau, kad sienos lyg krauju aptašytos. Liepė išsirengti nuogai. Atėjo kitas tipelis, sugriebė už plaukų, liepė išsižiot. Pirmasis išsitraukė peilį ir iš mano švarko išpjaustė metalines sagas, užtrauktukus – nė vienos geležėlės ant rūbų nepaliko. Po to vėl liepė apsirengt. Apsirengiau, nuvedė į pilną garų kamerą ir vėl liepė nusirengt. Pamaniau, kad čia jau tikrai pradės mane aust. Priėjo vienas ir suriko ausin:

– Ar turi utėlių?

– Nežinau, – sakau jam.

Matau – nuo lubų bėga vanduo, lyg lietus lyja. Stūmė mane po karštu „lietumi“, vos galiu iškentėti. Pirmą kartą gyvenime tuomet teko palįst po dušu. Apipylė tuo vandeniu, ištraukė ir vėl liepė apsirengt. Privedė prie vienos kameros, atidarė duris ir įstūmė vidun, įmetė čiužinį, padavė puoduką. Apsidairiau ir pamačiau, kad čia esama daugiau panašių į mane: vienas su auksiniu dantimi, vienas jau žilstelėjęs, vienas į žydą labai panašus, bet partizaniška uniforma, tik irgi be sagų.

Klausiu jų, kur mes esame.

– Čia Vilnius, – sako jie.

Nenoriu tikėt, ir gana, kad taip toli mane atvežė. Vis maniau, kad aš Tauragėj. Į kameros tipus ėmiau žiūrėt nepatikliai. Tas su auksiniu dantimi buvo Stankevičius, kilęs iš Dzūkijos, panašus į žydą buvo Krikščiūnas, partizanas nuo Kauno, trečias Masiulis – partizanas iš Molėtų. Praėjo kažkiek laiko, mes kalbamės, tik atsidarė kameros durys ir vėl mane su visu čiužiniu išsivedė. Įmetė į kitą kamerą, kurioje tebuvo tik vienas kalinys, apie 50 metų vyras. Jis manęs klausia:

– Ar iš miško atvežė?

– Taip, – atsakau jam.

– Aš irgi iš miško.

Jis taip pat patvirtino, kad esame Vilniuje. Mažai šnekėjomės su juo, nes iškart buvo duota komanda „gultis“. Spėjau jam pasisakyti, kad mane provokatoriai pamė, jis taip pat prisipažino, kad jį irgi išdavė provokatoriai.

Rytą atsikėlėm, tvarkom čiužinius. Pastebėjau, kad mano kaimynas nusiųs nuo manęs persižegnojo. Pamaniau, matyt, neblogas žmogus, jeigu žegnojasi. Dieną išsinekėjom atviriau. Pasakiau jam, kad pirma, matyt, buvau pakliuvęs į provokatorių kamerą. Papasakojau, kaip jie atrodo. Jis paneigė mano samprotavimus ir patikino, kad jie ne provokatoriai, o tikri partizanai, tuo aš ir pats vėliau įsitikinau. Iš to žmogaus gavau daug gerų patarimų, kurie netgi pakeitė tolimesnį mano likimą.

Stasys Žalpys man papasakojo apie Krikščiūną. Jis išėjo iš bunkerio ir jį bema-tant suėmė partizanais apsimetę čekistai. Jie jam sako, kad tu esi provokatorius, tavo reikia sušaudyt. Jis jiems aiškina, kad jis joks provokatorius, kad bunkeryje yra jo draugai, kurie gali apie jį paliudyti. Tie nuėjo prie bunkerio ir sumetė į jį granatas. Visi žuvo, o Krikščiūną nuteisė mirties bausme.

Masiulis irgi buvo nuteistas mirties bausme.

Iš pradžių mane tardė MGB majoras Simonianas ir rusas Sidorovas. Labai bjaurus buvo vertėjas Ivaškevičius (apie 35 metų amžiaus), vėliau vertėjavo Stefa Lau-čiūtė. Tardytojas klausė, ar dalyvavau paimant Upynos kooperatyvą. Pasakiau, kad tuo metu vadavau virėją, buvau paliktas stovykloje ruošti maistą. Tardytojas ėmė juoktis ir per vertėją liepė sugalvoti rimtesnį pasiteisinimą, atseit visi taip sako – jie nieko nešaudė, niekur nedalyvavo, buvo virėjai, sandėlininkai ir panašiai.

Versta iš rusų kalbos

Visiškai slaptai
Serija „OK“

LYA(KGB)

F K-1

Ap. 3, B. 1934, p. 172 -174 (Ap. 15, B. 1934)

Skaidvilės r.

1952 – 1953 m. Operatyvinė byla

Lietuvos SSR vidaus reikalų ministro pavaduotojui pulkininkui Drg. MARTAVIČIUI

Vilniaus miestas

Spec. pranešimas

Apie partizano LAURINSKO LEONO-LIŪTO paėmimą

Š. m. spalio mėn. Varnių MVD rajono skyriuje suporinti spec. agentai *DAGYS* ir *KARIŪNAS*, kurie naudojami kaip „partizanai“ partizanų paėmimui arba partizanų būrių dalyvių likvidavimui.

Š. m. spalio 23 d. spec. ag. *DAGYS* ir *KARIŪNAS* pagal *DAGIO* turimą ryšį buvo pasiųsti į Skaidvilės rajoną, kur jie aplankė pilietę *ZOSĘ BUIVYDAITĘ*, gyvenančią tame pačiame rajone, Pilsūdų kaime.

ZOSĘ BUIVYDAITĘ spec. agentams papasakojo, jog ją aplanko partizanas *LEONAS LAURINSKAS-LIŪTAS*, ir agentų prašymu pažadėjo su šituo partizanu suorganizuoti jiems susitikimą.

Lapkričio mėn. 13 d. spec. agentai *DAGYS* ir *KARIŪNAS* pakartotinai buvo pasiųsti pas *ZOSĘ BUIVYDAITĘ* ir šiuo kartu jie susitiko su partizanu *LAURINSKU* ir vaikščiojo su juo kartu dvi paras. Partizanas *LAURINSKAS* spec. agentams papasakojo, jog jis 1945 m., vengdamas tarnybos sovietinėje armijoje, perėjo į nelegalią padėtį ir įstojo į būrį. 1948 m. Tauragės miškuose buvo sužeistas į koją.

Po būrio likvidavimo, kuriame jis veikė, ėmė slapstyti vienas, ryšio su kitais partizanais nepalaiko, tik žino dar vieną besislapstantį partizaną, paminėjo jo pavardę, bet spec. agentai jos neįsiminė.

Be to, partizanas *LAURINSKAS* papasakojo, jog jis turi du pistoletus, vienas iš jų – parabelis, jis jį įdavė buvusio partizano *DRAŠUČIO-VYTAUTO LANKAUSKO* broliui, kuris gyvena Pliupų kaime, Skaidvilės rajone ir pasiuntė jį į Šilalės rajono Pajūrio miestelį su užduotimi ten su ginklu iš sovietinio ūkio (sovchozo) atimti rašomąją mašinėlę ir atvežti ją jam – *LIŪTUI*, su kuria jis galėtų spausdinti antisovietinio turinio lapelius ir išsklijuoti juos palei vieškelius.

Partizanas *LIŪTAS DAGIUI* ir *KARIŪNUI* parodė paslėptą dėžę su šautuviniais vokiečių gamybos šoviniiais, kurioje jų buvo apie 250 vienetų.

Dėl tolimesnio ryšio bei susitikimo su partizanu *LAURINSKU* buvo nustatytas ryšio punktas pas pil. *ANTANĄ SKRUODENĮ*, kuris gyvena Skaidvilės rajono Pilsūdų kaime, ir paskirtas susitikimas su juo nakties metu 1953 m. lapkričio 25 d. Be to, partizanas *LAURINSKAS* spec. agentams pasakojo, kad jis numatęs iš medžioklinio šautuvo nušauti „Pergalės“ kolūkio statybos brigados brigadininką *VAITIEKŲ*, paaiškindamas, kad medžioklinio šautuvo panaudojimas nesukeltų MVD organų įtarimo, jog *VAITIEKUS* sunaikintas partizanų.

Siekiant išvengti teroro akto įvykdymo prieš brigadininką VAITIEKŲ, buvo nuspręsta partizaną LAURINSKĄ susitikimo metu š. m. lapkričio 25 d. naktį paimti.

Atsižvelgiant į jūsų nurodymus pagal „VČ“, buvo sudarytas planas dėl partizano LAURINSKO paėmimo, kuris pridedamas prie spec. pranešimo.

Pagal planą prie spec. agentų DAGIO ir KARIŪNO buvo prijungtas ir Klaipėdos miesto MVD skyriaus spec. agentas VYTAUTAS (ŠVITRIŪNAS) ir sąlyginoje vietoje buvo išstatyta trijų Klaipėdos miesto MVD skyriaus spec. agentų pasala, vadovaujama Varnių m. MVD skyriaus vyr. operatyvinio darbuotojo vyr. leitenanto V. MEZIANOV.

Š. m. lapkričio 24 d. 22 val. spec. agentai DAGYS, KARIŪNAS ir VYTAUTAS aplankė Daubos kaimo (Skaudvilės r.) gyventoją STASĮ SABUTĮ, pas kurį VYTAUTAS pasiliko, o DAGYS ir KARIŪNAS nuėjo į ryšio punktą pas ANTANĄ SKRUODENĮ, gyvenantį Pilsūdų kaime (Skaudvilės r.) susitikti su partizanu LAURINSKU-LIŪTU.

Pas SKRUODENĮ partizanas LIŪTAS nepasirodė, DAGYS ir KARIŪNAS LIŪTĄ rado pas ZOSĘ BUIVYDAITĘ. Susitikę su LIŪTU, spec. agentai jam paaiškino, kad jie atėję su būrio vadu ŠVITRIŪNU, bet ŠVITRIŪNAS, bijodamas eit į susitikimą su juo, nutarė pasilikti laukti jo pas STASĮ SABUTĮ.

Per pirmą susitikimą partizanas LIŪTAS agentų prašė atnešti jam kokį nors pasą ir partizaniškų laikraščių. Ryšium su tuo, ko jis klausė, ar išpildė spec. agentai jo prašymą, DAGYS ir KARIŪNAS LIŪTUI pareiškė, kad tai jis galės gauti iš ŠVITRIŪNO, su kuriuo jie atvyko. Partizanas LIŪTAS noriai ėjo kartu su spec. agentais pas SABUTĮ į susitikimą su VYTAUTU. Spec. agentas VYTAUTAS buvo aprūpintas „Neptūnu-12“ (dviem saldainiais) ir instrukuotas apie jo panaudojimą prieš išeinant iš viensėdžio, ką jis ir padarė.

Partizanas LIŪTAS susitikimo metu kreipėsi į VYTAUTĄ su prašymu duoti jam partizaninės literatūros ir pasą. Tam, kad partizaną užvestų į pasalą ir jį paimtų, VYTAUTAS jam pasakė, jog literatūrą ir pasą jis turi savo maišelyje, kuris paslėptas krūmuose ir, jeigu LIŪTAS pageidauja, galima nueiti į tą vietą, kur jis gaus literatūrą ir pasą.

Tuo metu VYTAUTAS visus ėmė vaišinti saldainiais, partizanui LIŪTUI davė saldainį, užtaisytą „Neptūnu-12“. Po „Neptūno-12“ panaudojimo, po 30 – 40 min., spec. agentas VYTAUTAS partizaną LIŪTĄ atvedė prie paėmimo grupės, o DAGYS ir KARIŪNAS ėjo iš paskos už 10 – 15 metrų, tai matė LIŪTAS.

Kadangi „Neptūnas-12“ per tą laiką nesuveikė, tuomet LIŪTAS buvo sučiuptas spec. agento VYTAUTO su paėmimo grupe, o DAGYS ir KARIŪNAS „pabėgo“.

DAGIO ir KARIŪNO užšifravimui LIŪTO akivaizdoje buvo inscenuotas jų persekiojimas, o VYTAUTAS išsidavė kaip išdavikas.

Maždaug po pusantros valandos nuo „Neptūno-12“ panaudojimo partizanas LIŪTAS užsnūdo ir miegojo apie 6 valandas.

Partizano LAURINSKO paėmimas atliktas neakivaizdžiai, spec. agentų DAGIO ir KARIŪNO užšifravimas atliktas pagal planą, rezultatai teigiami.

Padėties nustatymui LIŪTO paėmimo rajone š. m. lapkričio 29 d. bus pasiųsta spec. agento DAGIO sesuo.

Būtina pažymėti, kad partizanas LIŪTAS pakartotinai susitikime su spec. agentais patvirtino, kad VYTAUTAS LANKAUSKAS į Pajūrį buvo jo pasiųstas dėl rašomosios mašinėlės, kurią jis ketino panaudoti antisovietinių lapukų spausdinimui. Be to, partizanas LIŪTAS smarkiai apgailestavo, kad jis įdavė LANKAUSKUI pistoletą ir kad tas pistoletas dingio.

Partizanas – LIŪTAS-LEONAS LAURINSKAS, Antano, g. 1926 m., buvęs Skaudvilės r., Mockaičių k. gyventojas, partizanų būryje nuo 1946 m. Sekamas Skaudvilės r. MVD skyriaus.

Jo paėmimo metu išimta: užsieninės markės pistoletas 14-os šuvių Nr. 1516, 30 vnt. šovinių, lauko krepšys, kompasas, partizano maldynėlis.

Priemonėse dėl partizano *LIŪTO* paieškos ir jo paėmimo asmeniškai dalyvavo ir atliko paėmimą Varnių r. MVD skyriaus vyr. oper. įgaliotinis vyr. leit. MEZIANOV, kurį prašau paskatinti.

Varnių r. MVD sk. viršininko pavaduotojas majoras
(parašas) MORGUNOV

Nr. 1290
1953 11 28
Varnių miestas

R. K. p a s t a b a : LYA (KGB) F; K-1, Ap 45, B. 1475, p. 100 – 102 Varnių r. MVD sk. vyr. oper. įgaliotinio vyr. leitenanto Mežianovo priimtame agentūriniame pranešime iš agentų *Dagio* ir *Kariūno* (Petro Jurgaičio) pažymėta, jog agentams būnant kartu su partizanu *Liūtu*, nebuvo matyti, kur jis laiko pistoletą, ryšium su tuo agentai išprovokavo tokį pokalbį, jog *Liūtas* buvo priverstas išsiimti savo pistoletą ir parodyti. Buvo nustatyta, kad pistoletą jis nešiojasi dėkle po švarku.

Po „pabėgimo“ *Dagys* ir *Kariūnas* aplankė Daubos kaimo gyventoją Šveikauską ir su jo dukterimis Jadvyga ir Antanina kalbėjosi, bet, pas jas prabuvus apie pusvalandį, apylinkėje ėmė smarkiai lioti šunys. Agentai sudarė nežinomo pavojaus padėtį ir iš Šveikausko tuoj pat išėjo. Jadvyga ir Antanina įtarė, kad kaime pasirodė kareiviai, tada agentai paskutiniai prasarė, kad gal po kaimą vaikšto *Liūtas*, bet jos abi atsakė, kad tokio *Liūto* nežinančios. Pakeliui agentai užsuko pas pilietę Širvienę, gyvenančią Gadeikių kaime, Skaudvilės rajone. Širvienės sodyboje agentai sutiko du nepažįstamus vyrus, iš kurių vienas buvo Šaulys, Kumečių kaimo gyventojas, o kitas – Baukauskas iš Daubos kaimo, to paties Skaudvilės rajono. Kad save užšifruotų, agentai šių vyrų paklausė, ar jie nematę kareivių ir iš kur jie keliauja. Jie pareiškė, kad eina pas mergaites.

Žinodami, jog Širvienės sūnus Jonas Širvys miega klėtyje, agentai jį pažadino ir paklausė, ar šitame rajone jie nematę kareivių, ir pasakė jam, jog jie, eidami į kaimą, kažką krūmuose pastebėję.

Varnių rajono MVD sk. vyr. oper. įgaliotinis vyr. leitenantas Mežianovas agentams *Dagiui* ir *Kariūnui* davė užduotį: 1. Lapkričio 26 d. aplankyti *Dagio* seserį Janiną ir paprašyti jos, kad ji lapkričio 29 d. nuvyktų į Skaudvilės rajoną ir nustatytų, ką kalba žmonės po *Liūto* paėmimo; 2. Nueiti į Varnių rajoną, Bilionių kaimą ir ten aplankyti keletą gyventojų dėl partizano *Algirdo* ryšių nustatymo; 3. Lapkričio 27 d. aplankyti Varnių rajono, Reiskių kaimo gyventoją Klapatauską, kuris ankstesniuose pokalbiuose išsakė įtarimą, jog Naujokas neva išdavęs Montvydą (Montvydas Vladas-*Dėdė*, *Žemaitis*, *Žemaičių* apygardos vadas). Kad atitolintų įtarimus nuo Naujoko, Klapatauskui reiktų pasakyti, kad jau yra patikrinta, nustatyta ir gerai žinoma, kad Montvydą išdavė nevietinis žmogus.

Gimiau 1926 m. sausio 13 d. Ožnugario kaime, Batakių valsčiuje, Tauragės apskrityje. Pas tėvus buvome penki vaikai: keturi broliai ir sesuo. Šiuo metu likę gyvi esame tik mudu su seseria, brolis Petras, g. 1929 m., mirė Sibire.

Mūsų kaime 1940 m. radijo aparatus turėjo tik Paliokas ir Juškys. Kai rusai įsiveržė į Lietuvą, atėjo pas mus Paliokas ir pasakė mano tėvui:

– Žinai, Andriau, rusai užėmė Lietuvą...

O mano tėvas tada jo paklausė:

– Tai kaip dabar gyvensime?

Supratau, kad mano tėvas ir Paliokas nežinojo, kas yra komunizmas, kas tie bolševikai. Kiek pagalvojęs mano tėvas pridūrė:

– Gal bus neblogai? Atsimenat, kaip prie caro gerai gyveno rusai?

Tą rudenį aš jau turėjau pradėti lankyti pirmą gimnazijos klasę, buvau baigęs šešis skyrius, bet, kai rusai įvedė savo tvarką, aš atsidūriau penktoje klasėje. Toje klasėje pasimokiau metus, iki prasidėjo karas.

Vokiečių okupacijos metais netoli Tauragės, Obelynės miške, veikė didelis raudonųjų partizanų būrys. Dienomis jie ėmė siausti po kaimus ir apiplėšinėti ūkininkus. Vokiečių policija buvo per silpna kariauti su jais. Vėliau vokiečiai fronte keitė kariuomenės kontingentą naujais kariais, metus išgulėjusiems apkasuose leido pailsėti, tada tuos frontininkus atvežė traukiniu iki Tauragės, išlaipino iš vagonų ir paleido siausti Obelynės miškus. Kiek pamenu, tokios dvi akcijos buvo, kita Jurbarko miškuose. Kai frontininkai praėjo, tai iš daugiau kaip šimto raudonųjų partizanų Obelynės miške liko gyvi tik du. Kiek žinau, į raudonųjų partizanų būrį nei iš mūsų, nei iš kitų gretimų kaimų niekas nebuvo išėję, daugiausia tai buvo iš Rusijos lėktuvais per mesti desantininkai, taip pat pasilikę nuo fronto kariai ir vienas kitas vietinis ruskelis, žydas...

1945 m. mokiausi Eržvilko progimnazijoje, vėliau perėjau į Tauragės gimnaziją. Tais metais rusai pradėjo trėmti žmones į Sibirą. Trėmimas mūsų krašte buvo vykdomas atrankos būdu. Į pirmąjį trėmimo etapą rinko visus, kurie turėjo vokiškas pavardes, kurie buvo liuteronų tikėjimo. Mano motinos pavardė buvo vokiška – Šlėfendorf. Aš savo kilme per daug nesidomėjau, bet, manau, kad motina buvo kilusi iš prūsiškos giminės. Visada buvau labai jautrus bet kokiai neteisybei, išgyvenau, kad ištremis ir mano motiną, ir mane, ir visą šeimą. Vienas užsidarydavau ir verkdavau, laukdavau, kas bus toliau...

Dar frontas nebuvo praėjęs, bet kai kurie mano bendraamžiai jau buvo išėję į mišką. Mane pasikvietė vyresniųjų klasių gimnazistai, tarp jų buvo toks Jonča, ir pasiūlė stoti į slaptą antisovietinę organizaciją. Jie pasakė, kad ilgiau laukti nėra ko, kadangi veža mano tikėjimo žmones, reikia organizuoti pasipriešinimą. Tuos metus

aš buvau tos organizacijos narys, nors jokių užduočių neturėjau, tik tiek, kad buvau įtrauktas į pasipriešinimo dalyvių sąrašus, buvau davęs priesaiką.

Kai mokiausi Tauragėje, 1946 metais, komunistai visoje Sovietų sąjungoje buvo suorganizavę Aukščiausiosios sovietų tarybos rinkimus. Prieš rinkimus mūsų organizacijos vadai pasikvietė mane, dar kelis ir pasakė, kad reiks platinti atsišaukimus. Man ir Jonui Mačiuliui iš organizacijos štabo buvo nurodytos gatvės mieste, kur tuos atsišaukimus platinti, kur klijuoti ant stulpų, kur ant namų sienų. Iš vakaro nuėjome į šokius, paskui dingome ir vykdėme vadovybės nurodymą. Viskas praėjo sėkmingai, bet rytą saugumiečiai atsišaukimus nurankiojo ir pradėjo ieškoti, kas tai padarė. Labai greit susekė, areštavo mano porininką Mačiulį, tuoj pat areštavo ir visą štabą. 1946 03 03 čekistai atėjo į mokyklą, areštavo mane, Juozą Nausėdą, Petrą Sadauską ir išsivedė. Sadauską kažkodėl greit paleido, spėjama, kad užverbavo. Mus visus nusivarė į Šiubartinę ir pradėjo tardyti. Aš iš pradžių gyniausi, kad nieko nežinau, bet, kai pradėjo vardinti, su kuoėjau, kurėjau, kur klijavau atsišaukimus, gintis prasmės nebebuvo, kadangi Mačiulio jau viskas smulkiai buvo pasakyta, o jo parodymų patvirtinimui dar jį patį man atvedė į akistatą. Pamačiau, kad jis jau į žmogų buvo nebe panašus, taip žiauriai sudaužytas, vos buvo galima pažinti. Nėra ko stebėtis, kad jis mus ir išdavė.

Bet čia įvyko nenumatyta atomazga. Šiubartinės sargų viršininkas ruskelis Andrejus buvo įsimylėjęs vieną merginą, kuri palaikė ryšį su partizanais. Partizanai jai davė nurodymą prikalbėti tą prižiūrėtoją, kad paleistų kalinius. Andrejus pasižymėjo žiaurumu, labai mušdavo kalinius, rankoje visuomet nešiojosi bizūną ir juo kaliniams kapodavo per galvas. Apie šešis mėnesius praleidau Šiubartinėje. Tik vieną kartą per visą tardymo laikotarpį buvau apdaužytas ruso tardytojo, daugiau tuokart ir nekluvo.

Gavom žinią, kad ateinančią naktį organizuojamas pabėgimas, bus atidarytos kamerų durys. Kurie pasiryžom bėgti, jau iš vakaro atsigulėm apsirengę viršutinius drabužius. 1946 06 13 apie pirmą valandą nakties išgirdom atrakinėjant duris, pamatėm, kad tas pats žiaurusis Andrejus atidarinėjo kamerų duris. Mes išbėgom į kiemą, kartu su mumis ir tas Andrejus, kadangi gatvės pusėje stovėjo ginkluotas sargybinis. Kiemas buvo aptvertas aukšta lentų tvora, bet mes, vienas ant kito užlipę, ją lengvai įveikėm. Pasipylė į miestiečių daržus apie 50 kalinių, o toliau miškais kas kur.

Kitos dienos rytą pamiškes apsiautė rusų kariuomenė, girdėjosi automatų serijos, pavieniai šaudymai, matyt, taip rusai gąsdino bėglius. Visi greit išsiskirstė ir patraukė į savus kraštus, mes keliese nuėjome į *Rolando-Antano* Joniko būrį. Tai buvau aš, Juozas Nausėda, Kazimieras Ruibys, Kazimiero brolis Petras ir Jonas Mačiulis. *Rolando* būrys tuo metu stovyklavo Rudžių (kitur – Purviškių) miške, netoli Eržvilko.

Apginklavo mane prancūzišku šautuvu ir davė keletą šovinių. Maždaug po mėnesio (1946 07 18) mus užpuolė rusų NKVD kariuomenės garnizonas. Kautynių metu žuvo Petras Ruibys-*Žigas*, *Garbštas* (R. K. p a s t a b a: g. 1915 m. Ropynėje, Eržvilko vlsč., buvęs mokytojas, LLA karininkas, Lydžio rinktinės vadas). Prie vienos miško kvartalo li-

nijos rusai mane buvo užspaudę, pasipylė automatų serijos, bet man nekliuvo. Vakaroop šaudymas aprimo, jau sutemus perėjau per Šaltuonos upę ir patraukiau tėviškės link. Atėjau pas tėvus pasirodyti, kad esu gyvas ir sveikas pabėgęs iš kalėjimo.

Iki rudens pasislapsčiau aplink namus, tėvas kambaryje buvo padaręs slėptuvę tarpšienyje: kai tik pavojus, įlendu į tarpšienį ir sėdžiu. Rudeniop pradėjo ateidinėti ryšininkai, apsilankė ryšininkė Kazimiera Brazaitė (vėliau – Katinienė) ir išsiavedė mane pas partizanus, į Varnaičių miške apsistojusį Gegužiukų būrį, kuriam vadovavo Vaclovas Ivanauskas-*Vytenis*. Gegužiukais vadino todėl, kad šitam būryje buvo visi jauni vyrai, visi su kariškomis uniformomis, gražūs, pasitempę, tikri kareiviai. Būryje buvo apie 10 partizanų: Vladas Pečkauskas-*Gegužiukas*, Albertas Norkus-*Linksmutis*, Jonas Bakys, Jonas Nuobaras-*Lyras*, Jonas Strainys-*Saturnas*, Pranas Strainys-*Pranciškus*, Vaclovas Ivanauskas-*Gintautas*, *Leonas*, *Vytenis*, Česlovas Remeikis-*Plienias*. Tais metais vietos gyventojai labai padėjo partizanams, neskųsdavo, nebuvo išdavysčių. Situacija pasikeitė 1951 – 1953 metais. Tada jau niekas nebenorėjo, kad ateitum, niekas nebenorėjo priimt, prasidėjo siaubingos išdavystės. Vėliau Ivanauskas išėjo dirbt į apygardos štabą, keli perėjo į *Rolando* būrį, Vladas Pečkauskas 1948 m. buvo suimtas ir nukankintas tardymo metu Kauno kalėjime. Tuo metu aš jau dirbau pas Joną Žemaitį-*Vytautą* štabe.

1949 metų vasario 2 – 22 dienomis įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas ir buvo įkurtas LLKS, vadovaujamas partizanų generolo Jono Žemaičio-*Vytauto*, nuo tada jau turėjom savo karinę ir politinę valdžią. Aš irgi perėjau dirbti į Žemaičio vadovaujamą štabą ir atsiradau už Skaudvilės, kur nebuvo miškų. Vaikščiojom iš vienos sodybos į kitą, per žiemą gyvenome bunkeryje kartu su Žemaičiu. Bunkeris buvo įrengtas daržinėje pas gyventoją. Ten mes turėjome tris bunkerius, kuriuos prižiūrėjo ir saugojo su savo apsaugos būriu Mečys Orlingis, tam būriui ir aš priklausiau. Kadangi aš turėjau šokią tokią menininko gyslelę, štabe mano pagrindinis darbas buvo įvairiausių ženklų gamyba partizanų uniformoms. Aš suprojektuodavau, nupiešdavau, o kaime merginos pagal tuos pavyzdžius išsiuvinėdavo ant rūbo ženklus. Projektuodavau antspaudus, o iš medžio juos išdroždavo Antanas Seneckas.

R. K. p a s t a b a: Nijolės Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų Prezidentas“ pažymėta, kad pagrindinis štabo bunkeris buvo Skaudvilės valsčiuje, Kušleikos kaime, ūkininko Mėlynausko negyvenamame trobos gale. Šiai slėptuvei buvo suteiktas *Aušros* slapyvardis. Čia 1947 – 1948 m. žiemą praleido pats apygardos vadas J. Žemaitis, informacinio ir žvalgybos skyriaus viršininkas Antanas Liesis-*Tvanas*, štabo ir kartu organizacinio skyriaus viršininkas V. Gužas-*Kardas* ir adjutantas Mečys Orlingis-*Ričardas*. Partizanus rėmė to paties kaimo gyventojas Benediktas Kazlauskas.

Pagalbiniai bunkeriai buvo iškasti Budraičių kaimo gyventojų Antano Dapkaus ir Skaudvilės valsčiaus Pavėrių kaimo gyventojų J. Ivanausko sodybose. Šis malkinėje iškastas bunkeris pasirodė esąs drėgnas, todėl dažniausiai tekdavo apsistoti šeimininko troboje. Čia buvo laikoma rašomoji mašinėlė. Kadangi šie bunkeriai nebuvo visiškai tinkami, rudenį, jau lapkričio mėnesį, buvo nutarta iškasti dar vieną – Antininkų kaimo gyventojų Čėsnos daržinėje.

Daugiausia štabas naudojosi dviem bunkeriais – Mėlynausko *Aušra* ir Čėsnos *Romove*.

Pasirenkant vietą štabo dislokacijai, buvo pasirūpinta, kad tame rajone partizanai nevykdytų kovinių akcijų, taip pat kad nebūtų neorganizuotai besislapstančių plėšikaujančių asmenų, kad niekas nesudarytų preteksto okupantams vykdyti karinių valymo operacijų. Todėl dar birželio mėnesį buvo suformuota iš penkių asmenų apygardos štabo apsaugos grupė. Šios grupės vadu buvo paskirtas šiaulietis, buvęs dantų technikas Aleksas Jurkūnas-*Raganius*. Partizanų ryšininkė ir rėmėja buvo jo sužadėtinė mokytoja Elena Gendrolytė (p. 122-123).

Štabas turėjo tris pagrindines ryšininkes. Jomis buvo *Vida*-Leonora Grigalavičiūtė, *Smala*-Rožė Jankevičiūtė ir *Svajonė* (R. K. p a s t a b a: Rožės Jankevičiūtės teigimu, *Svajonė*-Marytė Mikšaitė. Jos paskutiniai slapyvardžiai buvo *Babūnė* ir *Irena*). Kiek žinau, dvi iš jų buvo studentės, gyveno ir mokėsi Kaune. Jos per mėnesį ar per du mėnesius vieną kartą ateidavo į nurodytą vietą, ten Žemaitis su jomis susitikdavo, perduodavo reikiamą dokumentaciją, kurią jos turėdavo pristatyti į nurodytą vietą. Su tomis ryšininkėmis taip pat susitikdavo ir reikiamą dokumentaciją perduodavo dar Gužas ir Liesis.

Aplink gyveno labai patikimi žmonės, jie visi tikėjo, taip pat ir mes tikėjom, kad okupacija ilgai neužsitęs, kad mus išvaduos amerikona. Pamenu, vieną kartą Žemaitis labai diskutavo su vienu studentėliu ta tema. Žemaitis jam aiškina, kad mes laukiam perversmo, laukiam amerikonų ateinant už savaitės, už dviejų, už mėnesio, bet studentas ėmė aiškinti savas teorijas. Jis pasakė, kad komunizmas turės žlugti, bet dar labai greitai: už dvidešimt ar už trisdešimt metų. Aš net pašiurpau klausydamas tokių studento kalbų. Kai išsiskyrėm su tuo studentu, Žemaitis mums pasakė:

– Girdėjote? Vis tiktai įtakos turi komunistinė propaganda... Studentai, ir tie tiki, kad tik po dvidešimties ar daugiau metų komunizmas subyrės... Kokia nesąmonė... Viskas labai greitai įvyks, – dar pasišaipė Žemaitis iš studentėlio samprotavimų.

Pasirodo, studentas buvo teisingas, o ne generolas... Pusė amžiaus praėjo, kol Lietuva tapo nepriklausoma. Žemaitis buvo išsilavinęs žmogus, to meto inteligentas, pabuvojęs keliose Vakarų Europos šalyse, ten baigęs mokslus. Be to, buvo labai darbštus. Jis rašydavo ir rašydavo, o kai užmigdavo, tegu ir patrankos šaudė, negirdės. Kai reikdavo pakelti į žygį, jį tik vienas apsaugos darbuotojas Jurkūnas galėdavo pažadinti. Žemaičio apsaugoje mes buvome penkiese: aš – Jonas Nuobaras-*Laimutis*, vokietukas Šneideris, Mečys Orlingis-*Ričardas*, Antanas Seneckas-*Dagys*, *Aurimas* ir Aleksas Jurkūnas-*Gintaras*, *Raganius*.

Dar 1948 metų pavasarį Gužas pasakė, kad mano tėvus išvežė į Sibirą, iš viso septynis asmenis. Kaip vėliau sužinojau, senelis, mamos tėvukas, mirė vagone vežant Baltarusijos teritorijoje, Sibiro net nepasiekė. Tėvai pateko į Tomsko sritį.

Maždaug po pusantrų metų pavasarį Žemaičio paprašiau, kad leistų grįžti į savo kraštą. Viena, veiklos mažai bebuvo; antra, daug partizanų žuvę, rinkinių vadai žuvo, trys apygardos vadai, štabai sunaikinti. Žemaitis mane išleido. Gužas irgi išėjo už Eržvilko, ten pat, kur ir buvo pradėjęs partizanauti. Žemaitis nuėjo į bunkerį su Palubecku.

Grižęs į savo kraštą, pradėjau slapstytis aplink namus. Susirinkom trise: aš, Vladas Globys ir Steponas Rūkas-*Darius*. Netrukus gavau raštą iš apygardos štabo per Vladą Mišeikį-*Tarzaną*, jog aš paskirtas Butigeidžio rinktinės vadu, o mano pavaduotoju paskirtas Vladas Globys-*Vainauskas*, *Ramūnas*. Taigi trise sudarėm rinktinės štabą, palaikėm ryšį su Rūtenio tėvūnija, Vilko tėvūnija Laukuvos pusėje. Teko apsilankyti šiose tėvūnijose ir praleist savaitę, po to vėl grįžome atgal.

Varnaičių kaime stovyklavom vienoje sodyboje šešiese. Netikėtai pasirodė du rusų karininkai. Pamačiau, kad jau eina gryčion. Iškart stvėriau už automato ir ramiai pasakiau: „Rusai“. Prišokau prie durų, o durys buvo atidarytos, išbėgau į lauką, atsistojau už krūmo ir laukiu, kada jie eis į vidų. Aš stoviu vienoje krūmo pusėje, o jie eina kita puse. Kai tik jie užėjo už krūmo, paleidau į juos automato seriją, krito abu. Tuo metu mūsiškiai puolė šokti kas per langus, kas per duris. Kiti toliau ėję sribai sukrito už keliuko į griovį, bet, kai pamatė, kad vadaai jau negyvi, kelis kartus iššovė ir pasitraukė atgal į rugių lauką. Mes susirinkom karininkų ginklus ir pasitraukėm į Varnaičių mišką.

Kitą sykį Ožnugario kaime dienomis klėtyje trise pas tokį Stirbį ant Šešuvies kranto. Žiūriu per durų plyšį – į kiemą įeina keli sribai. Iškart tyliai pasakiau savo vyrams, kad rusai. Tie, matyt, išgirdo, kaip mes subrazdėjom. Vienas atstatęs automatą pradėjo eit į klėties pusę, tada aš staigiai atidariau duris ir pyliau į jį iš automato, bet nepataikiau, o abu mano draugai šoko pro mane ir nulėkė į krūmokšnių prižėlusį griovį. Matau, kaip nuo kalniuko vienas sribas taikosi iš pusautomatžio į bėgančius mano draugus. Aš iš šono jį matau, o jis manęs nemato. Prispaudžiau automato vamzdį prie klėties sienos, gerai nusitaikiau, paspaudžiau, sribas kabarkšt ir nuvirto. Vėliau sužinojau, kad šitas sribas gavo tik per kojas ir liko gyvas. Po to ir aš pasitraukiau.

Vieną kartą rudens naktį užėjom kažkokiam kaime pas žmogų. Priėjom prie lango, langas uždengtas iš vidaus, bet viduje nesimato jokios gyvybės. Aš pabaladojau į langą ir išgirdau: kažkas ateina prie durų. Naktis buvo labai tamsi. Durys atsidarė, aš jau einu prie durų, bet iš vidaus niekas neišeina. Jau galvą bandysiu kišt per duris į vidų, tik išgirdau: „Zachodi, zachodi... (Užeik, užeik...)“ Tada jau greit atbulas nėriau į tamsą. Pasirodo, rusai užėjo iš vakaro ir nakvojo. Tik vienas sargybinis buvo paliktas, tas ir norėjo mane įsiviliot į vidų.

1948 metų vasarą mes su Juozu Bagdonu-*Akimi* ėjom kažkur už Skaudvilės. Naktį užėjom į vieną sodybą. Pamatė, kad kambary dega šviesa, atidarėm duris ir įėjom į vidų, o už stalo sėdi du ginkluoti. *Akis* nieko nelaukęs patraukė iš automato ir vieną nušovė vietoje, o kitas pakėlė rankas ir pasidavė. Tada tą išsivedėm į lauką, išsiaiškinom, kad sribas, tai tą irgi nušovėm.

Karapolio kaime mes trise: aš, Leonas Laurinskas ir vokietis dienomis pas ūkininką. Netikėtai užėjo trys sribai. Atidengėm ugnį į juos, vienas vietoje krito, o kiti du ėmė bėgti. Vokietukas pasistatė kulkosvaidį ir dar vieną „nuėmė“, o trečią raitas pasivijo Laurinskas, atsivarė į mišką, kur mes jam įvykdėm nuosprendį.

Dar gerokai anksčiau teko girdėti, kad vaikšto persirengę partizanais tokie soko-
lovininkai, bet su jais man susitikti neteko.

Mūsų apygardos štabo ryšininku dirbo Noreika iš Tauragės. Su juo susitikdavo Kęstučio apygardos vadas Aleksandras Mieliulis-*Neptūnas*, kurį vėliau Noreika irgi pardavė čekistams. Noreika sutvarkė Robertą Gedvilą-*Remigijų*, o aš buvau trečioji jo auka. Mes visi Noreika akiai pasitikėjom.

Man labai trūko kanceliarinių priemonių, reikėjo popieriaus, rašomosios mašinėlės. Pagalvojau, gal jis man padės visa tai įsigyti. Tuo metu mes laikėmės Juodpetrių miške. Per ryšininkę Jankutę susisiečiau su Noreika. Iš pradžių jam parašiau kelis laiškelius, po to paprašiau Jankutės, kad ir patį Noreiką atvestų. Vieną kartą ji nuvažiavo į Tauragę ir man jį atvežė. Mes su juo greit susidraugavom, po kurio laiko jis man pranešė, kad jau turi rašomąją mašinėlę, gavo popieriaus. Sutartą dieną Jankutė jį vėl atvežė, susitikom, jis mums parodė, kad turi pistoletą TT. Mes tuo metu buvom trise: Globys, Rūkas ir aš. Jis laisvai mus visus tris galėjo paguldyt, bet jų tikslas buvo mus paimti gyvus.

Jis dar atsivežė likerio butelį, išgėrėm. Jankutė mane perspėjo, kad prie geležinkelio mačiosi gulint pulkelį kareivių, bet aš jai pasakiau, kad mes niekur nejudam, tegu jie ten gulinėja. Kai baigėm pokalbius, Noreika ruošėsi vykti atgal, pasakė, kad parvažiuosias pakeleivinga mašina, paprašė tik palydėti jį per mišką iki plento. Mes mielai sutikom jį palydėt. Atėjom į miško pakraštį, čia pat matosi plentas. Atsisveikindamas Noreika sako:

– Turiu dar vieną likerio butelį. Žadėjau parsivežti, bet ką čia vežiosiu, verčiau čia išgerkim...

Susėdom ant samanų rateliu, jis atkimšo butelį, pripylė stikliuką ir pasiūlė pirmiausia man, bet aš nesutikau, paprašiau, kad jis pats pirmas išgertų. Jis ėmė aiškinti, kad jo skrandis nesveikas, dar vakar atseit buvo išgėręs. Atsisakė pirmas gert, o aš nieko prieš, paėmiau ir išgėriau. Kitą pripylė Globiui, ir tas išgėrė, pylė Rūkui. Man ėmė suktis galva. Aš garsiai pasakiau: „Kas čia dabar yra, kad nuo stikliuko taip smarkiai ėmė suktis galva“. Ir dingo sąmonė. Tik vėliau sužinojau: kai Rūkas pamatė mus su Globiu jau miegančius, pakilo ir bandė bėgti, bet pargriuvo ir prarado sąmonę. Jį vėliau kareiviai rado miške.

Knygos „Šilalės kraštas“ straipsnyje „Tauragės Markulis – Zenonas Noreika“ rašoma: „Kai 1948 metų rugsėjo 15 d. Gaurės valsčiuje žuvo 13 partizanų, į MGB rankas pakliuvo nemažai dokumentų. Rastas ir Tauragės organizacinio sektoriaus (OS) 1948 metų rugpjūčio 10-osios pranešimas, kuriame, beje, rašoma ir apie Tauragės mėsos kombinatą, tiekiantį produkciją okupacinėms represinėms struktūroms. Kadangi pranešimas rašytas ranka, MGB gana nesunkiai nustatė jos autorių. Tai – Tauragės mėsos kombinato realizacijos skyriaus viršininkas Zenonas Noreika. Jis taip pat buvo Tauragės miesto pagrindžio organizacijos viršininko pavaduotojas. Į šią organizaciją Z. Noreika įstojo 1947 metais (d. 3, p. 237).

Z. Noreika užverbuojamas MGB agentu, slapyvardžiu *Šimkus*. Jis įpareigotas veikti pagal MGB nurodymus, iškilti į Tauragės pagrindžio vadus, atkurti ryšį su iš dalies sunaikintos Lydžio rinktinės štabu ir sužinoti jo ir Kęstučio apygardos vadovybės ryšio punktus. Pirmiausia agentas *Šimkus* išdavė jam žinomus Tauragės pagrindžio narius. MGB padedamas agentas *Šimkus* netrukus tapo Tauragės pagrindžio organizacijos *Tulpė* vadu ir užmezgė ryšius su

Kęstučio apygardos bei Aukuro-Butigėdžio rinktinės štabais. Vykdydamas užduotį, agentas Šimkus į Kęstučio apygardos štabą pasiūlė iš Vilniaus siunčiamą MGB agentą Platoną. Abu agentai sužinojo Kęstučio apygardos vadavietę ir ją išdavė. 1949 metų birželio 8-ąją Kęstučio apygardos vadas A. Mieliulis ir dar du partizanai žuvo, o štabo narys Robertas Gedvilas pakliuvo į nelaisvę.

1949 metų lapkričio mėnesį Tauragės valsčiaus Norkaičių kaime, Petro Pauliko sodyboje, agentas Šimkus susitiko su partizanų vadais Gudavičiumi Vladu-Miškiniu, Vaišnoru, Gaubčiu Fridriku-Vytautu, Trijoniu Pranu-Jaunučiu ir kitais. Agentas sužinojo apie kitą Tauragės pagrindinę organizaciją *Raketą*, kuriai priklausė ir keletas represinių struktūrų darbuotojų.

Netrukus agentas Šimkus išaiškino, kur yra *Raketos* vadas Saročkis Vacys-Erelis. Maskuojant šnipą, Erelis nesuimamas. Pradėjus kitų *Raketos* narių areštus, Erelis tapo partizanų ir vėliau vadovavo būriui.

MGB numatė į Kęstučio apygardos štabą pasiųsti agentą Platoną. 1949 metų gruodžio 5 dieną agentas Šimkus susitinka su 7 partizanų vadais, tarp kurių buvo Gudavičius Vladas, Briedis Pranas, Gaubtys Fridrikas ir kiti. MGB norėjo, kad per Šimkų jį agentas Petronis, Lietuvos kariuomenės pulkininkas Domas Steponaitis, susisiektų su LLKS vadu. Pastarasis, šiuo reikalu gavęs Z. Noreikos laišką, į MGB kombinaciją nepakliuvo.

MGB visiškai kontroliavo Šalnos tėvūnijos ir Butigėdžio rinktinės susirašinėjamą. Be Šimkaus, Z. Noreika gauna ir kitą slapyvardį – Granitas.

Turint tokį agento Šimkaus pasitikėjimą, MGB 2-N valdyba reikalavo kuo greičiau sunaikinti partizanų vadus. Svarbiausios agento Šimkaus išdavystės paminėtos aptariant partizanų struktūras. Dėl jo išdavystės 1950 metų kovo 3 dieną žuvo Butigėdžio rinktinės vadai, o balandžio 9 d. apnuodijami ir suimami visi trys Šalnos tėvūnijos vadai. Nesigilinant į mažesnes agento Šimkaus išdavystes, galima priminti, kad 1951 m. vasarą jam pavyko apnuodyti ir išduoti tris Butigėdžio rinktinės štabo narius. Z. Noreikos išdavystės pagimdė dvi naujas – MGB agentais tapo Fridrikas Gaubtys ir Jonas Nuobaras.

1951 metais Z. Noreika paimamas į LSSR MGB 1-ąją (t. y. žvalgybos) skyrių. Vargu ar jis būtų tapęs vienu žymiausių MGB agentų Pietų Žemaitijoje, jeigu partizanai būtų pajėgę analizuoti vadų žuvimo priežastis: su visais žuvusiais ryšį palaikė vienas ir tas pats asmuo. Kuo imponavo partizanams Z. Noreika, kodėl šia Lietuvos visuomenėje mažai žinoma asmenybe jie taip pasitikėjo, lieka paslaptis.

Kas tas Z. Noreika? Jis gimė 1922 m. Kaltinėnų valsčiaus Misaičių kaime. Mokėsi Tauragės gimnazijoje, o 1943 m. eksternu išlaikė abiturės egzaminus. 1944 m. pradėjo dirbti Tauragės mėsos kombinate. MGB paimtas į Vilnių dirbo Mėsos ir pieno pramonės ministerijoje inspektoriumi-revizoriumi. 1953 m. perkeliamas į Marijampolę, o 1955-aisiais pasiunčiamas į Rytų Vokietiją, kur gyveno sovietų kariniame dalinyje. 1963-aisiais grįžo į Lietuvą. Dirbo Vilniaus geležinkelio stoties restorane, „Inturisto“ skyriuje, Lietuvos kino studijoje. 1973 metais pasiunčiamas dirbti Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotoju administracijos ir ūkio reikalams. 1984-aisiais išėjo į pensiją, tačiau porą metų liko žemesnėse pareigose. 1986 metais priimtas budėti į LSSR KGB ligoninę. Gyveno Vilniuje, 1995 m. persikėlė į Druskininkus.

Apie *Raketos* organizacijos narius: 1950 m. sausio – vasario mėnesiais suimti Balsys Pranas-Žvaigždė (g. 1926 m. Skaudvilės valsčiuje, komjaunuolis. Suėmimo metu Pagėgiuose dirbo milicininku, Tauragės MGB vertėjas, leitenantas. Perduodavo Erelui šaudmenų, teikdavo žvalgybos žinių), Kosmauskas Bronius-Tigras (g. 1907 m. Pagrybio kaime, Kaltinėnų vlsč. Gyveno Matiskių kaime, Pagramančio vlsč. Dirbdamas Tauragės milicininku, 1948 m. pradžioje įstojo į pagrindinę organizaciją. Pranešinėdavo apie numatomus suėmimus),

Levickas Jonas-*Plieninis* (g. 1910 m. Pažiuržmočio kaime, Šilalės vlsč. Gyveno Tauragėje), Patlaba Klemensas-*Spinta* (g. 1908 m. Varsėdžių kaime, Upynos vlsč. Tauragėje dirbo staliumi), Rudys Pranas-*Smuikas* (g. 1920 m. Kalnyčių k., Kvėdarnos vlsč.) ir kiti – iš viso 23 pagrindinio organizacijos nariai (p. 308).

Atsibudau jau Tauragės Šiubartinėj. Mane dar pusiau miegantį pasodino ant taburetės ir ėmė ant galvos pilt šaltą vandenį. Akis praplėšiau ir jau aiškiai pamačiau prieš save stovinčius rusus. Tik tada supratau aiškiai, kad užnuodytu likeriu mus pavaišino Noreika.

Minėtas agentas *Šimkus*, *Granitas* 1951 metų birželio 5 dieną apnuodijo ir užmigdė tris Butigeidžio rinktinės štabo narius. Į nelaisvę pakliuvo Jonas Nuobaras-*Lyras*, Vladas Globys-*Ramūnas* ir Steponas Rūkas-*Skautas* (Kn. „Šilalės kraštas“, d. 3, p. 309).

Iškart ėmė tardyt, partrenkę ant žemės, gerokai pamušė tokiuo bizūnu, suvytu iš kabelio. Mušė ne kokie eiliniai, o karininkai, du iš jų labai gerai įsidėmėjau, tai buvo papulkininkio antpečius turintis žydas Brujevičius (Bruevič Oleg Grigorjevič, g. 1904 m. Maskvoje) ir papulkininkis rusas Popovas (Popov Piotr Nikolajevič). Kai pavargsta mušti, leidžia man pagalvot, o patys tuo metu ilsisi. Klausia vieno ir to paties: „Kur banditai? Sakyk, kur banditai?“ Taip gerokai padaužę, išvežė prie Jūros upės, kur stovėjo dar nuo prieškario metų išlikusios kareivinės. Ten pastatė gal kokias penkias palapines, trijose apsistojo kareiviai, o mane paliko atskiroje palapinėje. Taip pat atskiroj palapinėj patalpino ir Globį, o Rūko visai nemačiau ir nežinojau, kur jis. Vakare prie kojos pririšo virvutę, kitą jos galą pervėrė per kišenę, eina čekistas to virvės galo įsitvėręs, taip naktimis pradėjo mane vedžioti po apylinkes. Kadangi jie mano planšetėje rado šifruotą tekstą, kuriame buvo parašyta, kada pas mane nurodytą dieną ir valandą turi ateiti partizanai. Jie iššifravo patys, bet kaip, nežinau. Jie man sakė, kad Vilniuje iššifravo. Tada man vėl užrišo virvutę už kojos ir įsakė juos vesti į Palubaukščių kaimą pas Urbutį. Ką aš galėjau daryti? Kitos išeities neturėjau, reikėjo vesti. Iš viso ėjo apie dešimt Sokolovo provokatorių, persirengusių partizanais. Pamenu, ėjo agentai smogikai Antanas Lukauskas, Feliksas Srėbalius (agentas *Tigras*, priklausė Klaipėdos SG), Kazys Grigaliūnas (agentas *Valys*, g. 1924 m.). Mane vedė agentas smogikas Benadas (Bernardas) Kišūnas (Benadas Kišūnas, Juozo, g. 1919 m. Fiktyvi pavardė Lobačiauskas, MGB agento slapyvardis *Bijūnas*, veikė SG 1948 – 1962 m., asm. bylos Nr. 1081, 28136, 1186, priklausė Kauno SG. LYA F. 3, b. 33/13, p. 7, 9, 16). Prisimenu, jo viena ranka buvo be pirštų. Mes atėjom į Urbučio kiemą ir ten laukėm, o partizanai grioviu atėjo prie namų. Kai išlindo iš griovio, tada sokolovininkai atidengė ugnį, bet partizanai spėjo sukrist ant žemės, nušovė tik Kazį Jukną, kiti pasitraukė. Tada Kišūnas Urbučio sodyboje pametė begarsį pistoletą, kitą dieną visi lėkė jo ieškoti. Vėliau su Kišūnu jau teko 1953-uosius Naujuosius metus švęsti „Palangos“ restorane. Jo žmona dirbo padavėja, jis tada man piršo savo žmonos seserį. Kompanija buvo intelektualė, buvo svečių iš Dramos teatro, iš Teisės fakulteto...

Kitą dieną jau visas kaimas ir visas valsčius žinojo, kad Nuobaras atvedė partizanus persirengusius enkavedistus pas Urbutį ir nušovė vieną partizaną. Jiems manimi čia naudotis jau nebuvo tikslo, viskas išaiškėjo. Vėliau dar rusų kareiviai vedė į pasalas, reikėjo ilgiau pasėdėti ir palaukti, jie manė, kad gal kas ateis.

1951 metų liepos 20 d., dalyvaujant *Lyrui*, suimtas *Rolando* būrio partizanas Juozas Kasputis (g. 1925 m. Palabakščių k., Eržvilko vlsč.).

1951 m. liepą, „panaudojus specialiąsias priemones su sučiuptu Butigeidžio rinktinės vadu Nuobaru-*Lyrui*, likviduoti 3 banditai“ iš Žalgirio (Jūros) būrio. Žuvo Jonas Jagminas-*Klevas*, Vaičekas, kilęs iš Tauragės valsčiaus Tuščių kaimo, ir partizanas, slapyvardžiu *Aidas*. V. Globys-*Ramūnas* ir S. Rūkas-*Skautas* vėliau nuteisti mirties bausme („Šilalės kraštas“. d. 3, p. 309).

Tauragėje į akistatą buvo atvedę partizaną Robertą Gedvilą-*Remigijų*. Tuo metu jis jau buvo užverbuotas (MGB agentas *Aleksandras*). Mus vienus paliko kabinete, Gedvilas mane ėmė „apdoroti“ ideologiškai. Jis prašė, kad aš kalbėčiau viską atvirai, kad išduočiau viską, ką tik žinau, nes karo vis vien nebebus ir amerikoni nebeateis mūsų vaduoti. Aiškino, kad Tarybų Sąjunga jau pasigamino atominį ginklą, kad karas baigėsi Korėjoje, amerikoni pralaimėjo, dabar telieka tik bendradarbiauti su saugumu. Liksi gyvas ir sveikas, būsi laimingas ir patenkintas gyvenimu. Tada jam pasakiau, kad daugiau nieko nežinau, ką žinojau, jau pasakiau. Galva man užė ir nežinojau, kas manęs laukia, be to, kilo visokių minčių. Išsiskiriant aš paprašiau jo adreso, jis pasakė, kad gyvena Panevėžyje, ir užrašė gatvę bei namo numerį. Kai buvau paleistas 1953 m., nuvažiavau pas jį ir netgi nakvojau. Tada jis dar buvo nevedęs, gyveno nedideliame kambarėlyje. Kalbėjomės apie partizanus, ką sušaudė, kas gyvi išliko, ką paėmė, kas pasidavė, kas savanoriškai registravosi. Klausinėjau jo, ką žmonės apie mane kalba...

Šilalės saugumo viršininkas Michejevas man pasakojo, kaip jie paėmė partizaną Mockų iš Rudžių kaimo. Į tą partizanų grupelę jie buvo įterpę savo agentą, kuris Mockų surišo ir paėmė gyvą (Mockaus sesuo buvo Urbučio žmona, pas kurį aš buvau atvedęs sokolovininkus). Po mano paėmimo Michejevą perkėlė į Klaipėdą.

Taigi 1951 metų vasarą gyvenau palapinėse su rusais ir sokolovininkais iki lapkričio. Po to nuvežė į Vilnių, į Saugumo ministeriją, ten laikė kabinete trečiame aukšte, o trys ar keturi kareiviai visą laiką pasikeisdami saugojo. Dieną skaitydavau knygas, o naktimis miegodavau ant kušetės, jokių tardymų nebuvo. Supratau: jie sprendė, ką su manimi daryti. Be abejo, jeigu jie būtų iššaudę visus partizanus pas Urbutį, tada gal situacija būtų pasikeitusi. Kai beveik visi partizanoi liko gyvi, visi sužinojo, kad aš jų naguose ir darau tai, ką man liepia. Taip jie mane laikė iki gruodžio mėnesio. Išsikvietė ministro pavaduotojas Počkajus Ilja ir pasakė, kad jie mane paleidžia, bet su sąlyga, kad niekur nebandyčiau bėgti. Kartu su Počkajumi kabinete buvo ir pulkininkas Vaupšasovas (Stanislovas Vaupšasovas, surusėjęs Vaupšas, 2-N valdybos viršininko pavaduotojas). Man pristatė leitenantą, vakare išėjom į gatvę, pavaikščiojom po parduotuves, nupirko kostiumą, žieminį palatą, marškinių,

aprenę nuo galvos iki kojų, liepė keliauti į Žvėryną, pasakė gatvę ir liepė nuėjus paprašyti nakvynės. Kai nuėjau į tą namą, mane iškart priėmė, šeimininkas parodė nušautą vilką, pasisakė esąs medžiotojas. Pernakvojau, rytą vėl išėjau. Nuėjau į kirpyklą, nusiskutau barzdą, tapau panašus į žmogų. Vėliau dar susitikau keletą pažįstamų sokolovininkų, pas juos nakvojau, jie man rekomendavo tokių bobučių, pas kurias galėčiau apsigyventi. Aprūpino butu, iš saugumo gaudavau 100 rublių per mėnesį, kad užtektų pavalgyti ir pragyvent. Metus jie manęs niekur nepanauodojo, tik tyrinėjo, ar nebėgsiu. Porą kartų buvo nusivežę gaudyti kažkokių desantininkų miškuose, mačiau, kad laukai buvo pilni rusų kariuomenės su racijomis, bet kur tai vyko, man niekas nesakė. Žinoma, aš buvau aprengtas partizano uniforma, buvau gerai instruktuotas. Jeigu būtų juos suradę, aš turėjau būti pasiūstas su jais susitikti, bet susitikimas neįvyko. Vaikščiodamas po Vilnių jutau, kad esu sekamas. Bijoju eiti į geležinkelio, į autobusų stotį (R. K. p a s t a b a: Savaime suprantama, kad ten nesutiktų pažįstamų žmonių), kad nemanytų, jog noriu išvažiuoti.

Kitą kartą davė slaptažodį, kurį turėjau pasakyti nuėjęs pas kažkokį gyventoją, anas turėjo man irgi atitinkamai atsakyti, bet tas žmogus su manimi visiškai nekalbėjo.

Aš tik vėliau sužinojau, kad mane už akių nuteisė penkiolikai metų (R. K. p a s t a b a: Visiems buvusiems partizanams, vėliau paimtiems ir užverbuotiems, buvo sudarytos panašios baudžiamosios bylos, kad, iškilus tam tikroms aplinkybėms, iškart be jokių ceremonijų žmogų galima būtų bet kada uždaryti). Po dešimties metų, kai aš jau gyvenau ir dirbau Juodupėje, mane pasikvietė į saugumą ir pakišo pasirašyti vieną dokumentą, kuriame buvo pažymėta, kad aš amnestuotas.

Sokolovo smogikų būrį sudarė dalis buvusių partizanų, dalis sribų. Prisimenu, buvo sribas Milkeraitis, sribas Rimavičius, toks Vladas iš Dzūkijos, buvęs partizanas... Teko girdėti ir apie Bronių Kalytį, man pasakojo, kad jį suėmė Jurgis Tenikaitis (R. K. p a s t a b a: Atrodo, Nuobaras painioja Kalytį su Kimštu. Ar tik ne Kimštą paėmė Tenikaitis? Jurgis Tenikaitis, Jono, buvęs partizanas, g. 1922 m. Strogutės k. prie Tauragės, MGB agentas *Butkus*).

Sokolovininkai buvo apgyvendinti dviejose vietose. Viena jų būstinė buvo Pavilnyje, kita Jeruzalėje. Po metų mane perkėlė į Jeruzalę. Ten buvo valgykla, iš mūsų pačių buvo „povaras“, mes jam sumesdavom po keletą rublių. Jis mums ruošdavo pusryčius, pietus, vakarienę, ten buvo ir lovos, būstu pačiam nebereikėjo rūpintis. Čia mūsų buvo apie penkiolika vyrų.

Kiek žinau, panašios Sokolovo smogikų grupės buvo Kaune ir Šiauliuose. Šiauliuose buvo gal kokie keturi ar penki vyrai. Logika buvo tokia: kurio krašto partizanai buvo užverbuoti, tam kraštui jie buvo ruošiami ir tame krašte naudojami, kad mokėtų tarnę.

Slapyvardžius visi turėjome. Atlyginimus atsiimdavome tik pagal slapyvardžius, tarpusavyje vadindavome vieni kitus vardais, jei kur reikdavo prisistatyti oficialiai, vartojom tik slapyvardžius. Mano agentūrinis slapyvardis buvo *Šiaurys*. Mūsų grupės vyresnieji gaudavo po 120 – 130 rublių per mėnesį, mes, eiliniai, gaudavom po 100, po 110 rublių. Mūsų grupėje buvo ir vienas vokiečių, vardu Rudolfas

(Ostin Rudolf, g. 1927 m., fiktyvi pavardė Klein, agento slapyvardis *Kirvis*, asm. bylos Nr. 29761, veikia SG nuo 1947 m. Nuo 1948 m. SG vadas, vokiečių karininkas, dalyvavo sunaikinant 150 partizanų, asmeniškai nužudė. LYA F. 3, b. 33/13, p. 9, 16), labai prastos išvaizdos žmogus. Vėliau jis vedė lenkaitę, tokią šviesiaplaukę, sugyveno du vaikučius ir išsiskyrė. Ji iš Rudolfo bandė prisiteisti alimentus, bet įsikišo saugumas, ir Rudolfą iš Vilniaus išvežė nežinia kur. Kaip Rudolfas buvo patekęs į sokolovininkų grupę, nežinau, tikriausiai jis buvęs vokiečių karo belaisvis. Rudolfas ir Jonas Janušaitis turėjo savo žmones, buvo sokolovininkų grupių vyresnieji, jų grupėse buvo maždaug po dešimt vyrų (Jonas Janušaitis, Juozo, g. 1921 m. Šakių r., Butiškių k. Fiktyvios pavardės – Minkevičius, Lozoraitis, agento slapyvardis *Matrosas*, asm. bylos Nr. 1060, 37018, nuo 1948 m. SG, partizano slapyvardis *Rimantas*, Tauro apygardos Žalgirio rajono Vyčių kuopa. Nuo 1952 m. SG vadas, šiuo metu miręs, LYA F. 3, b. 66/3, p. 36, 37).

Rudolfas yra pasakojęs, kaip jis susitikimo su partizanais metu nukreipdavęs kitur jų dėmesį. „Vyrai, atsargiai, kažkas krūmuose yra! Visi pasisuka į tą pusę, o tuo momentu mes visus juos išpleškinam...“ Arba kai visi sugula, jau iš anksto būna numatyta, kurie netikėtai pakyla ir visus miegančius sušaudo. Tie budeliai dažnai girdavosi savo atliktais „žygdarbiais“. Sokolovininkų grupėje buvo ir viena mergina, bet jos nei vardo, nei pavardės nežinojau, tokia juodbruvė. Ji mūsų bendrabutyje negyveno, tik ateidavo.

Geraį pažinojau agentą smogiką rusą Molokovą Dmitrijų nuo Zarasų, kuris priklausė mūsų grupei, bet turėjo žmoną ir gyveno Antakalnyje (Molokov Dmitrij, Motiejus, g. 1928 m. Zarasų apskr. Fiktyvi pavardė Andriejev, MGB agento slapyvardis – *Molčanov*, SG nuo 1948 m. LYA F. 3, b. 33/4). Mūsų grupėje taip pat buvo Juozas Rimavičius, Adomo. Nedidelio ūgio, nekalbus, toks lėtapėdis. Apie jį leitenantas Guzevičius yra sakęs, kad labai taikliai šaudydavo. Vladas Vikonis Jeruzalėje buvo mūsų virėjas, kilęs nuo Rokiškio, iš Bajorų kaimo (Vladas Vikonis, g. 1906 m. Rokiškio apskr. Fiktyvi pavardė – Kasperavičius, MGB agento slapyvardis – *Uosis*, SG 1948 – 1957 m. LYA F. 3, b. 68/51, p. 25). Vikonis buvo vyresnio amžiaus žmogus, todėl į operacijas jo neimdavo, be to, buvo labai bailus. Juokdavosi kiti, kai partizanai išeidavę į žygį ir jį palikdavę saugoti stovyklos, jis samanomis apsimaskuodavęs ir gulėdavęs, kol anie grįždavę.

Mūsų grupėje dar buvo sokolovininkas, buvęs Antazavės stribas Ignas Tamošiūnas, Juozo, g. 1930 m., taip pat iš stribyno atėjęs Preikšaitis. Mūsų grupei vadovavo toks rusas leitenantas Tenčiurinas.

Su sokolovininku Stasiu Šimkumi vienu metu mes gyvenom pas tokį rusą Ruliovą. Ruliovas buvo mokytojas, dėstė lotynų kalbą.

Kalbant apie pasitikėjimą sokolovininkų grupėje, galiu pasakyti, kad buvo „pardavinėjimas“. Pasitikėjimo nebuvo, visi privalėjo vienas kitą sekti. Asmeninių nuomonių niekas nereikšdavo, tiesiog apie bet ką bijodavom šnekėti, nes žinojom, kad kiekvienas mūsų žodis klausomas, kiekvienas žingsnis fiksuojamas. Turiu pasakyti, kad čia buvo surinkti visi nemokyti berneliai, tik vienas kitas buvo baigęs vidurinę.

Dėl žmonių pasirinkimo galiu irgi kai ką pasakyti. Aš partizanaudamas draugavau su buvusią klasės drauge Adele Jončaitė. Kai mane suėmė, turėjau pasakyti, kad draugauju su ta mergaite, kad ji mano asmeninė ryšininė, buvau ją pasikvietęs

į Vilnių, ji buvo pas mane atvažiavusi. Būčiau ją vedęs, bet čekistai uždraudė, atseit dabar reikia dirbti, bus dar laiko... Kaip su kitais elgėsi tuo atžvilgiu, aš nežinau.

Sokolovo smogikų grupėje mane išlaikė iki 1954 m. gegužės mėnesio. Prieš gegužės 1-ąją iš Saugumo ministerijos atvažiavo karininkai ir pasakė, kurie iš mūsų atleisti iš darbo. Į tą būrį patekau ir aš. Kai atleido iš grupės, galvojau, kur jie dabar mane dės, bet, pasirodo, tai jau iš anksto buvo numatyta. Mane pasikvietė ir pasakė, kad reiks važiuot į Rokiškio rajoną, ten dar vaikšto du gyvi „banditai“ Streikai. Atvažiavau į Obelius, Kriaunose mane įdarbino parduotuvės vedėju. Mano pirmąją pardavėją pasodino metams į kalėjimą už išėikvojimus, o į jo vietą paskyrė mane. Kadangi čia dirbti mane „rekomendavo“ kažkoks sekretorius iš Vykdomojo komiteto, supratau, kad daugeliui kilo įtarimas: kas aš per tipelis. Man buvo nurodyta visiems aiškinti, kad tas sekretorius mano giminaitis. Kai pasidavė Streikai, paprašiau, kad mane atleistų iš pardavėjo pareigų ir perkeltų kur nors kitur. Tada į Kriaunas atvažiavo tas pats Popovas, kuris mane suimtą Tauragėje su bizūnu mušė. Jis mane nuvežė Juodupėn į fabriką „Nemunas“. Pristatė į kadrų skyrių, po to nuvedė pas direktorių, kuris mane labai įdėmiai apžiūrėjo ir įdarbino. Kitą dieną jau visas fabrikas žinojo, kas aš per paukštis. Pasirodo, pats direktorius, kaip netrukus sužinojau, buvo didelis Lietuvos patriotas ir informavo tuojau pat visus patikimus savo pavaldinius, kad į fabriką atsiųstas šnipas.

Aš, kaip agentūrinis darbuotojas, priklausiau Rokiškio saugumui. Man buvo duotas telefono numeris, kuriuo aš privalėjau informuoti saugumo pareigūną, Rokiškio KGB skyriaus viršininko pavaduotoją Paškevičių. Dar visai neseniai jį buvau sutikęs, bet nei jis manęs, nei aš jo, tarsi nepažindami vienas kito, nepasveikinom, prasilenkėm be žodžių.

Su MGB agentų smogikų vadeiva Sokolovu teko susitikti ne vieną kartą. Jis buvo panašus į paprastą muziką, nedidelio ūgio, kreivom kojom, maskoliškų veido bruožų, truputį panašus į totoriškos rasės tipą. Jau po Atgimimo Sokolovas ne kartą per televiziją buvo rodomas bebaigiantis paskutines savo gyvenimo dienas kažkur senelių prieglaudoje. Šiuo metu jau miręs. Kiek man žinoma, operatyvinius planus sudarinėdavo saugumo karininkų grupės, o juos vykdyti buvo įpareigojamas Sokolovas.

Sokolovo smogikų būrys buvo grubių muzikų grupė. Nesakyčiau, kad tai buvo vienos idėjos, vienos minties žmonės. Į tą būrį pateko įvairių likimų žmonės. Stribai atėjo vienu keliu, partizanai, aišku, atėjo priversti aplinkybių, bet daugelis iš jų ten adaptavosi, savaip prisiderino prie keliamų uždavinių ir grupės veiklos principų. Tai buvo žmonės jau be savo minčių ir valios, jiems buvo duotas ginklas į rankas ir tiesiai parodyta, ką užmušti, ką paimti gyvą. Aš apie sokolovininkus buvau ir esu susidaręs labai blogą nuomonę. Mažai dienų buvo, kad smogikai, išvykę į užduotį, neparsivežtų „grobio“. Partizanų būrių vadus dažniausiai paimdavo užnuodiję migdomaisiais. Pamenu, dar prieš pat mano atvežimą į šitą grupę, buvo paimtas partizanų rinktinės vadas *Jūra* (R. K. p a s t a b a: Mano manymu, tai buvo Pranas Briedis-Šarūnas, Šimonis, *Jūra*, Šilalės vlsč. stambaus Jūros srities būrio vadas. 1950 04 15 išdaviko

įviliotas į saugumiečių spąstus. Suimtas kartu su S. Žičkumi. Mėgino pabėgti ir buvo nušautas. Pagal kn. „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“, p. 33). Jis suimant dar pelenų pylė čekistams į akis ir bandė pabėgti, bet buvo nušautas.

Šiandien aš dažnai susimąstau apie praeitį, apie nelaimingą savo likimą. Tikrai būčiau buvęs laimingas žmogus, jeigu būčiau žuvęs, būčiau buvęs lygus su tais, kurie jau seniai guli po žeme, o dabar likau atskirtas nuo savo likimo brolių. Aš neįtikau nei sovietinei valdžiai, esu pasmerktas ir nepriklausomoje Lietuvoje. Sovietinė valdžia manimi pasinaudojo, neuždarė į kalėjimą ilgiems nelaisvės metams... Bet argi tai buvo laisvė? Neleido man siekti mokslų, mano vaikai negalėjo mokytis pagal pašaukimą.

Penkerius metus paaukojau nuožmiai kovai už Lietuvos laisvę, penkerius metus šventai vykdžiau duotą priesaiką Dievui ir Tėvynei. Niekada nebūčiau savu noru pasidavęs priešiui, bet likimo buvo skirta kitaip. Mane užmigdė, surišo ir pasiėmė tarsi kūdikį čekistai į savo rankas, taip tapau jų belaisvis. O su belaisviu priešas elgiasi taip, kaip jam patinka. Lavono jau nepriversi vykdyti jokių nurodymų, o su gyvu gali daryti ką nori. Teko girdėti iš pačių čekistų lūpų tokias kalbas, kad nėra didesnio malonumo, kaip kankinti gyvą kūną ir tyčiotis iš jo. Todėl, manau, turėtų būti aišku, kodėl daugelis, tarp jų ir aš neiškentėjom, pasidavėm priešų valiai. Taip, daugelis iškentėjo, o aš neiškentėjau...

Ištrauka iš ANTANO POCIAUS apybraižos „Gyvenimo audroje nepalūžęs“

Jurbarko rajono laikraštis
„Šviesa“, 1999 m.

Petras Paulaitis gimė 1904 metais birželio 9 dieną netoli Jurbarko, Kalnėnų kaime, aštuonių vaikų šeimoje.

Iš pradžių P. Paulaitis mokėsi Jurbarke, vėliau, vienuolių saleziečių globojamas, mokslus tęsė Italijoje. Baigęs Este Padova gimnaziją, įstojo į Tarptautinį teologijos institutą, ruošėsi kunigystės profesijai, tačiau dėl pablogėjusios sveikatos šio sumanymo teko atsisakyti.

Toliau savo žinias gilino Romoje. Buvo labai gabus kalboms. Per metus išmoko italų, o vėliau – vokiečių, portugalų, ispanų ir anglų kalbas.

Baigęs mokslus, P. Paulaitis išvyko į Portugalijos sostinę Lisaboną, kur metus dirbo Lietuvos pasiuntinybėje, o vėliau – privačiose katalikiškose gimnazijose Portugalijoje ir Austrijoje, dėstė lotynų ir italų kalbas.

Kai Europoje pradėjo dundėti karo būgnai, 1938 metais grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Kretingos apskrities Grūšlaukės pradžios mokyklos jaunesniuoju mokytoju. Teologijos mokslų daktarui, užsienio gimnazijose sukaupusiam didžiulę pedagoginio darbo patirtį, tai buvo pernelyg menkos pareigos.

1939 metais P. Paulaitis persikelia arčiau tėviškės. Paskiriamas Jurbarko valsčiaus Dainių pradžios mokyklos vedėju. Mokykla buvo įsikūrusi Lietuvos Saugumo departamento direktoriaus A. Povilaičio ūkyje.

Nuo smurto ir prievartos nemažai inteligentų pasitraukė į Vokietiją. Vengdamas arešto, labai originaliu būdu – Nemunu plaukdamas ant lentos – P. Paulaitis kirtu rusų okupuotos ir prijungtos prie Sovietų sąjungos Lietuvos – Vokietijos sieną ties Smalininkais.

Kai enkavedistas Todesas su sėbrais atvyko į Kalnėnų kaimą areštuoti P. Paulaitį, šis jau buvo pakeliui į Berlyną.

1940 metų pabaigoje Lietuvos pasiuntinio Kazio Škirpos iniciatyva buvo įkurtas aktyvistų frontas (LAF). Šios politinės organizacijos tikslas – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Norėdamas aktyviau tarnauti Lietuvai, į šią organizaciją įstojo ir P. Paulaitis.

1941 metų birželio 22 dieną kartu su fronto banga, kai Vokietija užpuolė tuometinę Sovietų sąjungą, į kurios sudėtį priverstinai 1940 metais buvo įtraukta ir Lietuva, P. Paulaitis sugrįžo į Lietuvą. Lietuvoje tuo metu taip pat žaibiškai vystėsi politiniai įvykiai: siekiant atkurti Lietuvos nepriklausomybę, Kaune buvo prasidėjęs Birželio sukilimas prieš rusų okupantus, buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė. Ji P. Paulaitį paskyrė Raseinių apskrities viršininku. Tačiau lietuvių patriotų viltys atkurti nepriklausomą valstybę greitai žlugo, nes vokiečių planuose Lietuvai buvo numatytas tik Trečiojo Reicho kolonijos likimas.

Po šešių savaičių P. Paulaitis iš Raseinių apskrities viršininko pareigų pasitraukė ir sugrįžo į Jurbarką.

Apsigyvenęs dabartinės autobusų stoties pastato patalpose, Jurbarko gimnazijoje pradėjo dėstyti lotynų ir vokiečių kalbas. Savo erdviame bute jis įkūrė vyresniųjų klasių mokinių klubą. Greitai klubas tapo moksleivių ir jaunimo patriotinės veiklos centru, nes faktiškai šachmatininkų klubas buvo tik priedanga. P. Paulaitis, matydamas naujųjų okupantų daromas skriaudas Lietuvai, greitai įsitraukė į antinacinį sąjūdį. Tai kovai ruošė ir Jurbarko jaunimą. Tik ta kova buvo neginkluota ir turėjo tikslą išsaugoti Lietuvos nepriklausomybei atkurti nesugriautą krašto ūkį, kultūros ir švietimo sistemą, apsaugoti lietuvius nuo tarnavimo vokiečių interesams.

Kai po tam tikro ideologinio pasirengimo P. Paulaičio suburtas Jurbarko gimnazistų klubas subrendo aktyviems veiksams, P. Paulaitis su savo jaunaisiais bičiuliais 1941 metų spalio pradžioje 1000 egzempliorių tiražu išleido *Aido* slapyvardžiu pasirašytą antinacinį atsišaukimą, kuriame lietuviai buvo raginami netalkininkauti vokiečiams, nestoti į Vermachto ir Reicho darbo tarnybą, visais įmanomais būdais vengti kolaboravimo su vokiečiais. Per vyresniųjų klasių mokinius šis atsišaukimas buvo išplatintas Jurbarko ir Šakių valsčiuose, Raseinių ir Tauragės apskrityse.

1941 metų pabaigoje įvyko dar viena antinacinė P. Paulaičio vadovaujamų Jurbarko moksleivių akcija. Kai 1941 metų gruodžio mėnesio pradžioje Jurbarko burmistro, turinčio panašią į vokišką pavardę – Gepnerio nurodymu (gal jam tai daryti buvo įsakę vokiečiai?) buvo suvokietinti Jurbarko gatvių pavadinimai, P. Paulaičio

vadovaujami jaunieji patriotai nutarė Jurbarką vėl sulietuvinti. Per savo artimą bičiulį Juozą Mickaitį, dirbusį laivų remonto dirbtuvėse, P. Paulaitis gavo skardos, iš kurios moksleiviai paruošė lietuviškus gatvių pavadinimus. Jurbarko gatvių lietuvinimas buvo baigtas: visur kabojo lietuviški gatvių pavadinimai, o Gepnerio vokiškos lentelės buvo sumestos į Mituvą. Jurbarkiečiai džiaugėsi, kad atsirado jėga, kuri sugeba pasipriešinti naujųjų okupantų užmačioms.

1942 metų pradžioje P. Paulaitis nusprendė, kad jo vadovaujamas vyresniųjų klasių mokinių klubas jau pakankamai subrendęs tapti politine organizacija ir gali imtis sudėtingesnių laisvės kovos veiksmų. Lietuvos laisvės gynėjų sąjunga (LLGS) buvo įkurta 1942 metų vasario 16-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės dieną. Organizacijos valdybą sudarė 4 skyriai, jos pirmininku tapo P. Paulaitis. Pagrindinis organizacijos tikslas – atkurti nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi ir Klaipėda. Tą pačią dieną buvo patvirtinti Sąjungos įstatai ir 19 punktų manifestas „Į reformuotą demokratiją“. Organizacija veikė penketų sistema: 10 penketų sudarė kuopą, kurios vadovas palaikė tiesioginius ryšius su organizacijos valdyba. Kartu buvo nutarta du kartus per mėnesį leisti pagrindinį laikraštį „Lietuviški atgarsiai“. Pirmasis „Lietuviškų atgarsių“ numeris išėjo 1942 metų kovo mėnesį. Laikraštis turėjo aiškią antinacinę orientaciją: jame buvo raginama netarnauti vokiečiams, visais įmanomais būdais priešintis jų vykdomoms akcijoms, stengtis išsaugoti jėgas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo darbams. Organizacija skelbė: jeigu vokiečiai bandytų savo užmačias vykdyti jėga, lietuviai turi pasipriešinti ginklu.

1943 metų pabaigoje LLGS buvo jau sustiprėjusi. Savo gretose jungė apie 1000 narių, reguliariai 4 puslapių apimties 2–3 tūkstančių egzempliorių tiražu buvo spausdinamas laikraštis „Lietuviški atgarsiai“, kuris per organizacijos aktyvistus buvo išplatintas gretimosiose apskrityse ir Kaune. Iš atostogaujančių vokiečių kareivių buvo supirkinėjami ginklai, jaunimas mokomas jais naudotis. Organizacija kaupė ir kitą laisvės kovoms reikalingą turtą: rašomąsias mašinėles, šriftą, popierių, spausdinimo kalkes.

Tokia aktyvia jurbarkiečių veikla susidomėjo vokiečių slaptoji policija – gestapas. 1943 metų spalio pabaigoje Jurbarko gimnazijoje gestapininkai P. Paulaitį už antinacinę veiklą areštavo ir išvežė į Smalininkus, o iš ten etapais į Tilžę. Vėliau vežė į Klaipėdą, pakeliui sustojo Kaltinėnuose pavakarieniauti pas policijos viršininką. Kol sargybiniai vaišinosi, P. Paulaitis, padedamas viršininko žmonos, sėkmingai pabėgo ir raitas ūkininko dovanotu arkliu po poros dienų parjojo į Jurbarką. Slapstėsi Jurbarko apylinkėse kartu su kitu laisvės kovų dalyviu Stasiu Svilu, leido pagrindinę spaudą.

1944 metais vasario 16 dieną generolas P. Plechavičius kreipėsi į lietuvių tautą, kviesdamas ginti valstybę nuo užplūdusių raudonųjų banditų ir lenkų legionierių – Armijos Krajovos būrių, į apskričių mobilizacijos punktus suėjo tūkstančiai Lietuvos vyrų. Per trumpą laiką buvo mobilizuota 14 batalionų.

Į Seredžiuje formuojamus 309 ir 310 Vietinės rinktinės batalionus stojo per 300 LLGS narių. Visiems buvo perduotas P. Paulaičio įsakymas: jeigu vokiečiai mėgins

išvežti Vietinės rinktinės karius į Vokietiją, visiems su ginklais pasitraukti iš dalinio ir grįžti į Jurbarko apylinkes.

Greitai prasidėjo Vietinės rinktinės drama: kai vokiečių karinė vadovybė pareikalavo, kad lietuviai kariai pereitų vokiečių SS formuoočių žinion, tam kategoriškai pasipriešino Vietinės rinktinės vadovybė ir pradėjo demobilizaciją.

Iš Vietinės rinktinės į Jurbarką grįžo 370 vyrų, visi parsinešė ginklų ir amunicijos. P. Paulaitis įsakė visus ginklus surinkti į vieną vietą, sudėti į dėžes ir paslėpti patikimose vietose. Tas sukauptas ginklų arsenalas vėliau tapo Jurbarko krašto partizanų karo prieš rusų okupantus labai svaria materialine baze. 1944 metų liepos mėnesį, frontui atsirus iki Raseinių, panašiu būdu buvo paslėptas LLGS archyvas. Suskaičiavus į organizaciją stojusių pasižadėjimus, nustatyta, kad tuo metu organizacijoje buvo 4274 nariai.

1944 metų vasarą vokiečių Vermachto žvalgybos skyrius pradėjo ieškoti ryšių su lietuvių pogrindžiu. Vokiečiai pasiūlė LLGS, besiruošiančiai kovoti su bolševikais, pagalbą ginklais. Su vokiečių kariuomenės karininku buvo susitarta, kad P. Paulaitis pasiųs į vokiečių žvalgybos mokyklą Dalvice Rytprūsioose 8 jurbarkiečius jaunuolius, o vokiečiai duos organizacijai sunkvežimį ginklų ir šaudmenų.

Ruošiantis ginkluotai kovai tokio pasiūlymo nebuvo atsisakyta. Į žvalgybos mokyklą buvo pasiųsti jurbarkiečiai Antanas ir Bronius Liesiai, Vytautas Adomaitis, Vytautas Sabaliauskas, Juozas Dūlaitis, Vytautas Svilas, Bronius Izokaitis ir Matas Valeika. Išėję sutrumpintą žvalgybos kursą, šie jaunuoliai turėjo tapti labai svarbia ginkluotos kovos grandine. Tų pačių metų gruodžio mėnesį minėti jaunuoliai parašiotais buvo nuleisti į jau rusų okupuotą Lietuvą. Įvairiai susiklostė jų likimas: vieni greitai pateko rusų enkavedistams į nagus, kiti, kaip broliai Liesiai, sėkmingai įsijungė į partizanų būrius ir ten kovodami su okupantais žuvo didvyrių mirtimi.

Kaip buvo pažadėję vokiečiai, LLGS iš jų gavo sunkvežimį rusų gamybos ginklų. 1944 metais Raudonoji armija pralaužė frontą ir užėmė Žemaitiją, įsiveržė į Rytprūsius. Prasidėjo antroji rusų okupacija, kurios baisumą negalėjo numatyti net labiausiai patyrę politikai.

Kai rusai užėmė Jurbarką, P. Paulaitis slapstėsi gimtajame Kalnėnų kaime. Prasidėjus Lietuvos vyrų mobilizacijai į Raudonąją armiją, P. Paulaitis pogrindiniame laikraštyje „Lietuviški atgarsiai“ ragino vyrus visais įmanomais būdais vengti mobilizacijos.

Kaip pasakoja P. Paulaičio pusbrolis Petras Gervylis, jau po savaitės rusų kontržvalgybos čekistai atvyko į Paulaičių ūkį, ketindami suimti Petrą. Tuo metu jis dirbo klėtyje. Buvo tamsu. Kai čekistai atidarė duris, Petras jiems pašvietė prožektoriumi į akis ir, kol šie nuo šviesos apspangę markstėsi, nėrė į nakties tamsą ir sėkmingai paspruko jiems iš nagų.

Nuo to laiko prasidėjo P. Paulaičio-Aido ginkluotos kovos kelias. Jis su bendraminčiais ėmėsi burti Jurbarko, Raudonės, Vilkijos, Seredžiaus, Skirsnemunės patriotus į partizanų būrius. Kovos būrių pagrindą sudarė LLGS nariai, vokiečių okupacijos metais išėję tam tikrą politinio ir praktinio pasiruošimo būsimosioms

kovoms kelią. Įvairių šaltinių duomenimis, į P. Paulaičio-*Aido* vadovaujamus partizanų būrius įstojo per 100 Jurbarko krašto vyrų. Daug Jurbarko apylinkių patriotų tapo partizanų ryšininkais, rėmėjais.

Aido vadavietės buvo Mantvilių girininkijoje ir Mikutaičių kaime artimų giminių Gervylių sodyboje. Daug rėmėjų partizanai turėjo Kažemėkų, Meškininkų, Rukšnių, Žindaičių kaimuose.

Iki Jungtinės Kęstučio apygardos sukūrimo P. Paulaičio-*Aido* suburta rinktinė buvo vadinama LLGS rinktine, batalionu Nr. 8 ir veikė kaip atskiras kovos vienetas. 1946 metais įkūrus Kęstučio apygardą, ji buvo įtraukta į apygardos sudėtį ir nuo 1947 metų pradžios pavadinta Trijų Lelijų rinktine: Jurbarko herbo simbolis – trys lelijos. 1946 metais, suformavus apygardos štabą, P. Paulaitis buvo paskirtas štabo žvalgybos ir propagandos skyriaus viršininku ir partizanų laikraščio „Laisvės varpas“ redaktoriumi.

Partizanų Jungtinės Kęstučio apygardos vadu buvo išrinktas iš Jurbarko valsčiaus Jokūbaičių kaimo kilęs Lietuvos aviacijos leitenantas Juozas Kasperavičius-Šilas, *Visvydas*. Tik laimingo atsitiktinumo dėka jis liko gyvas, kai jį ir brolių Antaną areštavę stribai prie Bebirvos tilto apiplėšė ir sušaudė. Manė, kad nušovė, ir brolių kūnus numetė prie Raseinių stribyno. Tačiau pastebėjus, kad Juozas gyvas, jis buvo išvežtas gydyti į Biliūnų ligoninę.

Kai partizanų žvalgyba sužinojo, kad Biliūnų ligoninėje gydomas aviacijos leitenantas J. Kasperavičius, *Žebenškštis* rinktinės vado kapitono Juozo Čeponio-*Budrio* vadovaujamas partizanų būrys sėkmingai jį išvadavo, išvežė į Liolių valsčiaus Liaudiniškių kaimą pas ūkininkus Kušeliauskus, kur J. Kasperavičius buvo gydomas apie du mėnesius.

Sėkmingai pasprukęs iš priešų nagų ir pagijęs, J. Kasperavičius-*Visvydas* tapo pačios didžiausios pagal teritoriją Jungtinės Kęstučio apygardos vadu. Apygardą sudarė Lydžio, *Vaidoto*, *Žebenškštis*, Trijų Lelijų, Vytauto Didžiojo ir Povilo Lukšio rinktinės. Apytikriais duomenimis, apygarda jungė apie du tūkstančius nelegaliai ir legaliai gyvenusių laisvės kovotojų.

P. Paulaičio vadovaujamam apygardos štabo skyriui teko rūpintis žvalgybos tinklo organizavimu ir rinkti žinias, o propagandos srityje – demaskuoti bolševikinį melą ir demagogiją, teikti gyventojams teisingą informaciją apie Lietuvoje ir pasaulyje vykstančius įvykius.

Taigi du jurbarkiečiai tapo aukšto rango apygardos pareigūnais. P. Paulaitis jau turėjo sukaupęs nemažą pagrindinio darbo patirtį nacių okupacijos metais. Aukštuosius mokslus užsienyje baigęs intelektualas, be galo atsidavęs Lietuvos išlaisvinimo idėjai, puikus organizatorius, savo veikla labai sustiprino štabo pajėgas ir galimybes.

P. Paulaitis buvo ir sumanus konspiratorius. Kaip pasakoja jo pusbrolis, jurbarkiečiams gerai žinomas žmogus Petras Gervylius, dar vadovaudamas Jurbarko krašto partizanams P. Paulaitis, norėdamas vaikščioti dieną, labai subtiliai suvaidindavo valstietį: iš Gervylių gaudavo krepšį, į jį įsidėdavo kalakutą, apsirengdavo

nudryžusiais valstiečio rūbais. Jis, tarsi ūkininkas, išsiruošęs parduoti savo užaugintą paukštį, ramiausiai žingsniuodavo keliu, nors pro šalį dardėdavo stribų ir rusų kareivių vežimai.

Dar labiau norėdamas suklaidinti prieš šnipus ir turėti galimybę laisvai vaikščioti, P. Paulaitis turėjo pasidirbęs dokumentus svetima pavarde. Dokumentus jam padarė meninių gabumų turėjęs buvęs jo mokinys, partizanas ir artimas bičiulis Albinas Biliūnas-*Džiugas*. P. Paulaitis, kad pakeistų išvaizdą, užsiaugino barzdą, kuri jį gerokai pasendino. Apsimetęs mūrininku, drobiniam maišelyje nešiojosi mūrininko įrankius. Taip jis niekuo nesiskyrė nuo paprasto suvargusio valstiečio ar ūkininko darbininko. Tokia maskuotė buvo būtina – ji išplėtė judėjimo galimybes.

Tris kartus sėkmingai pasprukęs iš čekistų nagų, P. Paulaitis tapo ypatingo dėmesio objektu dar ir todėl, kad buvo Italijoje baigęs mokslus ir ilgai užsienyje gyvenęs žmogus. Sovietinės santvarkos tarnus gąsdino P. Paulaičio intelektas, laisvės kovų patirtis, autoritetas, galimybė turėti ryšius su užsieniu. Čekistai – melo, klastų ir provokacijų meistrai – prieš *Aidą* griebėsi įvairiausių kombinacijų, klastų, kurių tikslas – priversti P. Paulaitį nutraukti ginkluotą kovą. Jam buvo siūloma legalizuotis, žadamas „laisvas ir laimingas“ gyvenimas.

Ko verti okupantų tarnų žodžiai ir pažadai, partizanų vadas puikiai suprato, todėl okupantų vilionės nepasiekė tikslo.

Norėdami sukompromituoti P. Paulaitį partizanų akyse, saugumiečiai griebėsi dažnai laisvės kovoje prieš partizanus išbandyto metodo – mėgino juos sukiršinti. Jie sukūrė laiško klastotę, kurioje niekšybėmis pagarsėjęs MGB šnipas *Barzda* rašo, neva jis kalbėjęs su *Aido* giminačiais, kurie perdavę P. Paulaičio pažadą mainais už laisvę „pakišti“ savo būrį rusų kariuomenės smūgiui (podvesti pod operativnyj udar). Kreipšys su dokumentais ir šia klastote tarsi netyčia stribų pamestas partizanų ryšininko sodyboje, iš kur pateko Girdžių būrio partizanams.

Partizanai šnipų klastas jau buvo perpratę, todėl ir ši intriga liko be pasekmių.

Čekistai ir toliau atkakliai medžiojo P. Paulaitį, prieš jį rezgė įvairiausias klastas. Norėdamas pažadinti godumą, Raseinių NKVD viršininkas pulkininkas Sinycinas vietinėje spaudoje paskelbė atsisaukimą, kuriame už P. Paulaičio galvą buvo siūloma 10 000 rublių premija.

Kadangi Judo skatikų niekas nesigviešė, tas pats sovietinis valdininkas Jurbarko, Šimkaičių, Eržvilko, Gaurės, Raudonės apylinkėse išplatino atvirą laišką, kuriame P. Paulaitis ir jo vadovaujami partizanai šmeižiami kaip nacių talkininkai, lietuvių tautos priešai, siūloma nutraukti ginkluotą pasipriešinimą prieš sovietinę santvarką.

P. Paulaitis puikiai suprato, kad polemizuoti su užkietėjusiu bolševikinės santvarkos gynėju ir sužalotos sąmonės žmogumi pulkininku Sinycinu yra bergždžias darbas, tačiau, būdamas mandagus ir korektiškas žmogus, 1946 metų spalio 14 dieną, jau dirbdamas Kęstučio apygardos štabe, jam parašo atsakymą:

Paulaičio Petro
Raseinių apskr. NKVD Viršininkui Pulkininkui Sinycinui

Laiškas-atsakymas

Jau kuris laikas, kai girdžiu apie tamstos man parašytą ir visuomenėje išplatintą atvirą laišką. Negaudamas jo teksto, negalėjau jo tinkamai įvertinti, taigi ir į jį atsakyti, kaip Tamsta to iš manęs nori. Apie laiško pasirodymą visuomenėje nugirdau apie š. m. liepos mėn. vidurį, ir kadangi Tamsta rašinėji laiškus be datos, tai skaitau, sugriebęs jo tekstą, atsakymą dar nepavėluotą. Žinoma, aš į jį ir neskubu atsakyti, nes nematau tokios naudos ir reikalo, kaip tik sau, iš mandagumo ir kad Tamsta to nori. Gi apie Tamstos laiško vertę, tai jau pačioje pradžioje pasisakiau, kad jis yra NKVD šlykščios ir žiaūros, tiesiog laukiniškos politikos priemonė: tendencingai ir melagingai, iškraipant faktus, prieš jus – atėjūnus ir ramaus krašto okupantus – kolonizatorius, komunizmui nesimpatingą asmenį varyti propagandą ir jį visai apšmeižti, diskredituoti visuomenės akyse, kaip tos pačios visuomenės kenkėją. Vietos ir laiko stoka man neleidžia visus Tamstos tendencius ir suktus prieš mane nukreiptus kaltinimus atremti, to Tamsta, be abejo, iš manęs ir nenori – ne tas Tamstai ir rūpi, bet visgi Tamstai nesugriaunamai galiu įrodyti, kad slapstymasis prie vokiečių nebuvo kokia tai fikcija ir vokiečiai bent su manimi tokio žaislo, sudaryt „patrioto reputaciją“, niekuomet nesimė, nes kada aš nuo jų kentėjau ir „baržoje“ slapsčiausi, tuokart dar vokiečiai Rusijoje triumfavo ir nebūtų nė vieno vokiečių įtikinta, kad jie kada nors turės griūti: jiems tuokart mano „patrioto reputacijos“ susidarymas nebuvo reikalingas. Arba, kalbant apie tas mano „pagrindines jėgas“, yra akiplėšiškas žydiškos NKVD šmeižtas: nė vienas iš Tamstos suminėtų asmenų nebuvo vokiečiams pasidavęs, kaip dabar pasidavusi didelė dauguma milicininkų ir kitų tarybinių lietuviškų tarnautojų. Jie tuokart, nors ir kai kurie tarnavo vokiečių savisaugos daliniuose, bet visgi mūsų tautos aspiracijas ir siekimus (laisvę, nusikratymą vokiškų okupantų) suprato, ko negalima net šimtosios dalies pasakyti apie tarybinius tarnautojus. Aš asmeniškai nė vienam žydui ar komunistui prie vokiečių nesu pakenkęs nė per plauką. Man galėtų šimtai milicininkų ir kitų tarybinių tarnautojų bei komjaunuolių padėkoti, kad jie prie vokiečių per mane išliko, nors mano įtakos tiesioginiai ir neįtę. Aš juos laikiau savais žmonėmis ir jų sunaikinimui ar ištrėnimui nebuvau atkaklus slaptas priešas, o tuo tarpu tie mano apgintieji, jūsų NKVD sukvailinti, mielai mane šiandien matytų kad ir šaukšte prigirdytą. Taip pat nesugriaunamai galiu įrodyti, nors Tamsta tvirtini ir kitaip, kad vokiškųjų rudųjų blakių vis tik mano dėka trūnija mūsų sumanymuose. Antra vertus, kada vokiečiai triumfavo, visi galvojome, kad rusai bus sumušti: mums prieš juos neverta kariauti. Taigi mes petys į petį su tais bolševikuojančiais lietuviais stengėmės silpninti hitlerininkų gretas, bet kadangi likimas vokiečiams nulaužė ragus, jų vietoje atsirado, sugrįžo jau pažįstami nauji okupantai, palikę liūdnus mūsų tautai pėdsakus, ir mums jie neleido ramiai dirbti savo darbą, mes buvome priversti, kad ir su jūsų tariamais vokietuojančiais lietuviais „išdavikais“ stoti į kovą prieš naują smurtą. Mes prieš Raudonąją armiją, kovojusią prieš vokiškuosius okupantus, nekariavome, jiems nekludėm, priešingai, nes rusus, kaip tokius, gerbiame, bet negalime ramiai žiūrėti ir laukti, kada mūsų išgamos, pasidavę budeliškai NKVD – tai antrai armijai, kurios tikslas – naikinti, kas dora, kultūringa ir kas savaime skatina pažangą, baigtų sunaikinti paskutinį dorą lietuvi. Tiesa, gal kiek aršesnė mūsų kova su NKVD kaip su gestapu. Bet, mielas pulkininke, Tamsta būk nors tiek teisus pripažinti, kad gestapas vis tik šiek tiek yra žmogiškesnis, kaip NKVD; vokiečiai kitus išnaudojo, bet nors sau buvo geri (rusai, įžengę į Vokietiją, negalėjo suprasti, dėl ko

vokiečiai turėjo kariauti, juk pas kiekvieną vokiečių viskas taip puiku, turtinga, tvarkinga), bet rusai pernelyg išnaudojo visus, o tuo tarpu visoje Rusijoje skurdas. NKVD ir savo žmonėms per 27–28 metus nesukūrė jokios laimės.

Pagaliau, Tamsta pulkininke, be reikalo dediesi nesuprantas, dėl ko mes tęsiame ir toliau neva tai pragaištingą darbą. Tos klaidos ne Tamstos ir mes ne Rusijoje tai darome. Išeis iš Lietuvos okupantai – bus tvarka, kraujas savaime nustos tekėti. Be reikalo rūpiniesi ir mano gyvybe. Aš dovanų iš Tamstos neprašau. Dėl Tėvynės ir jos laisvės, dėl tiesos aš nesu iš tų, kurie bijotų mirti. Dėkoju už Tamstos gerą širdį. Aš tą paslaugą, jeigu likimas atiduotų Tamstą į mano rankas, ir Tamstai padaryčiau – dovanuočiau gyvybę, jeigu Tamsta savanoriškai pasiduotumei. Tiek pat galiu pasakyti, kad nesibaimintumėme ir dėl to, kad gali mane nužudyti patys mano bendrininkai. Tamsta to malonumo turbūt nesulauksi. Tuo tarpu aš esu tikras, kad bus viskas visai atvirkščiai: daugelis iš jūsų, jūsų pačių bendrininkų rankomis tinkamu momentu bus tinkamai sudoroti, nes ne visus milicininkus ir tarybinius tarnautojus mes laikome visiškai aklaishiais ir sugedusiais. Žinoma, man rašant šias eilutes prisimena vilko ir ėriuko istorija. Tamsta tuo tarpu esi vilkas, o aš ėriukas. Kaip aš nesiaiškinčiau, vis vien aš Tamstos akyse būsiu kaltas, bet... visgi vieną dieną bus kitaip. Apgaulė, plėšikavimas ir melagystė, žodžiu, ta pasaulio nesąmonė, kruvinas žydų viešpatavimas – komunizmas žlugs. Man rodos, kad netrukus kortos atsivers. Niurnbergo procesas, gal ir kur kitur, prasidės naujiems, nepalyginamai baisesniems žmogžudžiams ir plėšikams – raudoniesiems Europos ir mūsų krašto budeliams. Vokiečiai Lietuvoje nė dešimtosios dalies nenualino mūsų krašto (sužalojimai buvo padaryti tik vykstant frontui jo ruožuose), kaip kad raudonieji „demokratai“ nualino. Visa mūsų visuomenė ir visas pasaulis, kur tik jūs įžengėte, prislėgti kruvinom ašarom aimanuoja ir laukia išmušant teisybės valandos. Atsakyk, Tamsta, jeigu toks teisybės esi, keli ūkiai Raseinių apskrityje prie vokiečių buvo išplėsti, jų savininkai sugrūsti į rūsius, kankinami, badu marinami? O prie jūsų kiek ūkių stovi išplėstų, apleistų, tuščių? Mes apytikriai galime pasakyti, kiek buvo prie vokiečių mūsų piliečių išvežtų į Vokietiją arba vietoje kalinamų ir kiek jų dabar į jūsų ubagyną išvežtų ir kiek jų kenčia NKVD rūsiose. Prie jūsų juk kiekvieno namo rūsysis virto kalėjimu. Ir už ką tie žmonės kenčia? Dėl to, kad jie ne komunistai, dėl to, kad myli darbą, dėl to, kad dar ši tą turi. Taigi už tą žalą netrukus turėsit skaudžiai atsakyti. Galimas daiktas, kad pulkininkui Sinycinui ir pavyks savo sukurtame raudonajame ubagyne kur nors užsimaskuoti, bet ne visiems klius panaši laimė. Aš norėčiau Tamstos paklausti, kur pulkininkas padėsi savo apskrities milicininkus, ištikimus pirmininkus, uolius komjaunuolius bei tarnautojus ir kitus mūsų jums pasidavusius raudonuosius šunelius? Jau hitlerininkai savo laiku mūsų jiems pasidavusius šunelius spyrė į užpakalį ir juos paliko negailestingam likimui. Tamsta, kaip kilniaširdis žmogus, manau, kad to nepadarysi su jūsų batliažiais.

Matote, gerb. Pulkininke, kad man gerų norų netrūksta išspręsti bendrus taip rūpimus dalykus. Jeigu tikrai taip nuoširdžiai trokšti mūsų liaudžiai ir man gero, tai manau, kad susitarsime. Aš galėčiau Tamstai nurodyti adresą atvykti į kokį nors mūsų dalinį. Neliečiamybę garantuoju. Čia galėtume viską smulkiai išsiaiškinti.

Su pagarba:

Kaip Tamsta teigi, Jurbarko, Šimkaičių, Eržvilko, Gaurės, Raudonės ir dar kitų valsčių, kuriuose NKVD špionazas nepajėgė išsiaiškinti, „banditinių“ grupių vadovas Petras Paulaitis. 1946.X.14“.

(„Laisvės kovų archyvas“, Nr. 12, 1994, Kaunas).

Tapus jungtinės Kęstučio apygardos štabo nariu, pasikeitė P. Paulaičio padėtis ir partizaninės veiklos pobūdis: reikėjo keltis į apygardos štabo dislokacijos vietą iš jo širdžiai mielų Jurbarko apylinkių, kur buvo tiek bičiulių, pažįstamų, ištikimų rėmėjų.

Kęstučio apygardos štabe P. Paulaitis išdirbo beveik pusę metų. Per tą laiką 500 – 600 egzempliorių tiražu išleido šešis „Laisvės varpo“ numerius. Sudėtingomis po-grindžio sąlygomis tai iš tiesų didelis darbas!

1946 metų pabaiga – 1947-ųjų pradžia Lietuvos partizanams buvo nelengva. Siekdami sunaikinti partizanų moralinės ir materialinės paramos šaltinius, okupantai stiprino represijas prieš kaimų gyventojus. Represinės tarnybos pakeitė savo taktiką: pagrindiniai smūgiai nukreipiami prieš laisvės kovotojų štabus, stiprinama sekimo sistema, į partizanų būrius ir ryšių sistemas stengiamasi infiltruoti šnipų ir provokatorių. Kęstučio apygardos štabo sunaikinimas – tokios okupantų taktikos pasekmė ir yra susijusi su lietuvių tautos budelio – sovietinio šnipo J. Markulio-*Erelio* vardu.

Kai 1946 metais Jungtinės Kęstučio apygardos štabui Eržvilko apylinkėse dėl nuolatinių siautimų tapo nesaugu, partizanai jį nutarė perkelti į Batakių apylinkes. Štabo slėptuvė rugsėjo mėnesį buvo įrengta nuošalioje ūkininko Juknos miško sodyboje ant Agluonos upelio kranto. Tačiau štabo slėptuvėje P. Paulaitis nuolat negyveno, nes, prisidengęs fiktyviais dokumentais, keliaudavo arba laikydavosi ryšininko J. Gaidausko-*Breivės* sodyboje Batakių valsčiaus Šiaudinės kaime, to paties valsčiaus Akstinų kaime pas ryšininką A. Kairį-*Apuoką* prisiglausdavo atsarginėje Mažintų kaime siuvėjo Andrulio sodyboje. Tose sodybose tolumo giminaičio prie-danga dirbdavo įvairiausių darbus.

Tokia legenda saugojo nuo įtartino žmogaus akies. *Aidas*, būdamas apdairus ir atsargus žmogus, centriniam štabo ryšininkui J. Gaidauskui-*Breivei* pareiškė, kad nori įsirengti dar vieną atsarginę slėptuvę. 1947 metų sausio mėnesį tokia slėptuvė buvo įrengta J. Gaidausko-*Breivės* dėdės Juozo Žičkaus sodyboje Poškakaimio kaime, apie 7 kilometrus nuo Skaudvilės, prie Bijotų – Skaudvilės vieškelio. Sodyba buvo ant kalniuko, apsodinta eglių gyvatvore, apie pusantro kilometro nuo D. Poškos Baublių. Šių vietovių kaimai buvo toli nuo didesnių miškų, todėl partizanų veikla čia buvo minimali, sribų siautėjimai reti, sodybos šeimininkai niekam nekėlė įtarimo. Slėptuvė buvo įrengta daržovių rūsyje. Į ją galėjai patekti tik šliaužte, atkėlus dvigubos lentų sienos lentą.

Buvo sutarta, kad P. Paulaitis prisidengs legenda, jog esąs tolimas sodybos šeimininko neturtingas giminaitis, atėjęs į ūkį padirbėti. Kieme malkas skaldantis „su-vargęs žmogelis“ niekam, net profesionaliausiam ir įtariausiam šnipui, negalėjo sukelti įtarimo.

Ryšį su štabu nutarė palaikyti per Skaudvilę, nes čia antradieniais ir ketvirtadieniais būdavo turgus, į kurį suvažiuodavo nemažai žmonių – šnipams būdavo sunku susigaudyti, kas su kuo susitinka. Buvo nutarta, kad su ryšininku J. Gaidausku-*Breive* susitikinės į turgų atvažiavęs dėdės sūnus Jonas Žičkus.

Turgaus dienomis į Skaudvilę ateidavo apygardos štabo narys, buvęs mokytojas Jonas Jokubauskas-*Merkys, Skroblas*. Jis susitikdavo su ryšininkais, iš jų surinkdavo operatyvines žinias, perduodavo štabo nurodymus. Nuo J. Žičkaus sodybos iki jungtinės Kėstučio apygardos štabo slėptuvės Juknos sodyboje buvo apie 20 kilometrų. Tą atstumą dažnokai tekdavo įveikti pačiam P. Paulaičiui, todėl pakeliui pailsėti užsukdavo į Gaidauskų arba Andrulių sodybas. Taigi *Aidas* dažnokai gyveno pusiau legalų gyvenimą, kuris netruko subrandinti neigiamus vaisius.

1947 metų kovo pabaigoje pas Žičkus atėjo artima giminaitė, kuri labai domėjosi naujuoju Žičkų įnamiu, o po kelių dienų atėjęs kaimynas pasakojo, jog kaime sklinda kalbos apie pas Žičkus apsigyvenusį nepažįstamąjį. Tai buvo pirmieji pavojaus signalai: tos kalbos galėjo pasiekti okupantų slaptųjų tarnybų ausis. Kai *Aidas* tuos savo nuogąstavimus papasakojo J. Gaidauskui, šis patarė Žičkams slėptuvę kuo skubiausiai likviduoti, daiktus priglausti pas patikimus žmones, o *Aidui* laikytis Andrulių, Gaidauskų ir Kairių sodybose.

Dar 1946 metų pabaigoje į Batakus buvo atvykęs sovietinis šnipas, MGB sukurto fiktyvaus Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio (BDPS) tariamas vadovas J. Markulis-*Erelis*, kuris atkakliai mėgino patekti į Kėstučio apygardos štabo vadavietę, tačiau tokiems jo ketinimams nepritarė partizanų apygardos vadai. J. Markulio-*Erelio* tikslas buvo atkalbėti partizanų vadus nuo ginkluoto pasipriešinimo, ginklus surinkti į vieną vietą, o patiems – legalizuotis. Žadėjo visiems net dokumentus parūpinti. Tačiau kėstutėnai provokatoriaus pasiūlymui nepritarė, ir jis išvyko nieko nepešęs.

Po *Erelio* apsilankymo Batakų apylinkėse labai sustiprėjo MGB kariuomenės siautimai, šnipų veikla. Tai būdinga *Erelio* apsilankymų pasekmė.

Iškilius štabo slėptuvių išaiškinimo pavojui, apygardos vadai nutarė vadavietę perkelti į saugesnes vietas. Laikinais štabą nutarta perkelti į Mažintų kaimą pas Andrulius. Dalis štabo turto kviečių maišuose buvo pervežta pas Andrulius.

Tuo tarpu rusų slaptosios tarnybos, greičiausiai gavusios *Erelio* informaciją, kad apygardos štabas yra Skaudvilės – Batakų apylinkėse, sustiprino sekimą. Kariuomenės siautėjimai nesiliovė.

Sausio mėnesį buvo išduota Lydžio rinktinės štabo slėptuvė, o joje gyvi suimti štabo nariai – J. Mačiulis-*Skaistgiris*, J. Mocius-*Šviedrys* ir J. Rimša-*Šarūnas*. Prieš Velykas, Didįjį penktadienį, suimamas centrinis apygardos ryšininkas Orencas. Grėsmingas žiedas apie apygardos štabą siaurėjo...

Kaip buvo susitarę, P. Paulaitis-*Aidas* pirmąją Velykų dieną su štabo viršininku J. Gaidausku-*Breive* praleido pas Andrulius Mažintų kaime, o apygardos vadas J. Kasperavičius-*Visvydas* su štabo nariu A. Biliūnu-*Džiugu* – pas Juknas. Kitą dieną jiedu atėjo pas Andrulius ir atšventė antrąją Velykų dieną. Vakare bičiuliai atsisveikino ir išsiskirstė: apygardos vadas su A. Biliūnu-*Džiugu* grįžo į štabo vadavietę pas Juknas išgabenti likusio štabo turto, o P. Paulaitis-*Aidas* su štabo ryšininku patraukė savais keliais. Deja, apygardos vadai negalėjo nujauti, kad suimtas vienas štabo ryšininkas, neišlaikęs kankinimų, išdavė štabo slėptuvę, kad jau artėja grėsminga ir tragiška atomazga.

Sužinoję tikslias apygardos štabo vadavietės koordinates, Tauragės emgebistai nedelsdami organizavo čekistų operaciją, gausiomis pajėgomis apsupo Juknos sodybą. Kaip sodybos šeimininkas Jukna yra pasakojęs, apsupę slėptuvę, čekistai siūlė J. Kasperavičiui-*Visvydui* ir A. Biliūnui-*Džiugui* pasiduoti, tačiau partizanų vadai ne apie savo išlikimą galvojo. Jie atsišaudė ir kartu naikino štabo dokumentus. Tačiau nedidelėje slėptuvėje trūko deguonies, ji greitai prisipildė dūmų, ugnis geso, popieriai sunkiai degė. Nenorėdami pasiduoti priešui į nelaisvę, apygardos vadai – J. Kasperavičius-*Visvydas* ir A. Biliūnas-*Džiugas* pasirinko mirtį – susisprogdino. Deja, priešams į rankas pateko tik truputį apdegę štabo dokumentai, kurie vėliau tapo svarbiais įkalčiais daugeliui suimtųjų partizanų ryšininkų ir rėmėjų.

Po apygardos štabo sunaikinimo greitai prasidėjo areštų banga. Buvo suimtas štabo ryšininkas A. Kairys-*Apuokas*, Batakių organizacijos sektoriaus vadovas ir štabo centrinis ryšininkas J. Gaidauskas-*Breivė*. Tauragės čekistams rūpėjo kuo greičiau suimti seniai jų medžiojamą Kęstučio apygardos štabo narį P. Paulaitį. Išsiaiškinę, kad viena jo slėptuvių yra Skaudvilės valsčiaus Poškakaimio kaime, 1947 m. balandžio 12 d. organizavo čekistų operaciją ir sunkvežimiais išvyko sunaikinti dar vienos apygardos slėptuvės.

Čekistai kartu į operaciją vežėsi suimtąjį štabo ryšininką J. Gaidauską-*Breivę*. Jis savo atsiminimuose pasakoja, kad tvirtai buvo įsitikinęs, jog pas J. Žičkų emgebistai P. Paulaičio tikrai neras, nes slėptuvė panaikinta, daiktai išvežti ir paslėpti pas patikimus žmones. *Aidui* patarta čia daugiau nesilankyti.

1947 m. balandžio 13-osios naktį rusų kareiviai ir stribų pajėgos, vadovaujamos MGB Tauragės apskrities skyriaus pareigūnų pulkininko Vaserio, leitenanto Michejevo, vyr. leitenanto Šipilovo ir bataliono vado Kuzmino, apsupo Žičkų sodybą ir pradėjo kratą. Tačiau nei namuose, nei daržovių sandėlyje buvusioje slėptuvėje nieko įtartino nerado. Be Žičkų, namuose rastas dar vienas miegantis vyras, kuris paaiškino esąs Žičkų giminaitis, atėjęs padėti jiems sukapti malkas. Jis turėjo tvarkingus dokumentus Pauliaus pavarde. Iš pradžių Tauragės emgebistai suglumo: atskubėjo suimti P. Paulaičio-*Aido*, o čia – kažkoks apšepęs senis. Kai emgebistai suvedė P. Paulaitį su J. Gaidausku ir pradėjo klausinėti, ar čia ne *Aidas*, J. Gaidauskas išsigynė, kad čia tikrai ne jis. *Aidas* esąs jaunas, energingas vyras, o čia kažkoks suvargęs žmogelis.

Po tokių kategoriškų tvirtinimų Tauragės čekistai net dvejojo, ar verta tą senį areštuoti, tačiau vėliau persigalvojo ir kartu su Žičkų sūnumi Jonu įsodino į mašiną ir išsivežė į Tauragę.

Kaip yra savo bičiuliams pasakojęs P. Paulaitis, net suimtas turėjęs šiokių tokių vilčių ketvirtąjį kartą pasprukti iš čekistų nagų: Žičkai neprisipažino, kad jis *Aidas*, jį pažinojęs ryšininkas J. Gaidauskas sumaniai išsigynė, jo dokumentai puikiai padaryti... Ruseno kruopelytė vilties. Priešingu atveju – jo laukia sunki politinio kalinio dalia ir greičiausiai mirtis ant okupantų ešafoto.

Tačiau Tauragės MGB „Žičkų tolimojo giminaičio“ legendą jau buvo išsiaiškinę, todėl P. Paulaitį atvežė į Tauragės Šiubartinę ir įvedė į MGB viršininko kabinetą. Viršininkas pasityčiodamas sušuko:

– Sveikas, Paulaiti-*Aide*!

Tačiau tardomas jis ramiai ir atkakliai tvirtino esąs tas žmogus, kurio tapatybė nurodyta dokumentuose. MGB tardytojai, matydami, kad P. Paulaičio įprastais būdais nepavyks palaužti, griebėsi psichologinio poveikio. MGB viršininkas liepė tardomąjį nuvesti „pas jo draugus“.

Emgebistai nuvedė jį į sandėliuką, kuriame gulėjo dviejų vyrų lavonai. Kaip P. Paulaitis yra pasakojęs laisvės kovų ir lagerių bičiuliui J. Mickaičiui, ta žuvusiųjų kovos bičiulių apžiūra buvusios sunkiausios jo gyvenimo akimirkos. MGB pulkininkas liepęs įjungti stiprią šviesą ir paprašęs P. Paulaičio atpažinti žuvusiųjų partizanų lavonus.

Kėstučio apygardos vado J. Kasperavičiaus-*Visvydo* veidas buvo apdegęs ir visas juodas. Jį atpažinęs tik iš kariškos spalvos galifė kelnių ir balto megztinio, kuris nuo žaizdų buvo visas kruvinas. Apygardos vadas nešiojęs gerus chromo batus, tačiau raudonieji marodieriai batus jau buvo numovę...

Šalia gulėjo išdriektas jo ištikimojo bičiulio Albinuko Biliūno-*Džiugo* lavonas: viena veido pusė buvusi granatos sprogimo suardyta, o iš kitos pusės jo net neįmanoma atpažinti. Albiną pažinęs iš storapadžių slidinėjimo batų, kurie kulų ir granatos skeveldrų buvo sudraskyti ir tik todėl sribų nenumauti.

Žiūrėdamas į didvyrių mirtimi žuvusius kovos bičiulius, P. Paulaitis jautęs gaudulį ir kaltės jausmą: kodėl jis neguli šalia jų – garbingai užbaigusį Lietuvos laisvės kelią.

Nenorėdamas pakenkti gyviesiems, P. Paulaitis išsiginė, kad žuvusiųjų nepažįsta, bet jam buvę nepaprastai sunku. Artimiausių laisvės kovų bičiulių žūtis jį taip sukrėtusi, kad jis toliau nebenorėjęs gyventi. Tik čia jam paaiškėjo kraupi tiesa, kad štabo bunkeris išduotas ir sunaikintas. Tik nebuvo aišku, kaip giliai priešas įsiskverbė į ryšių tinklą ir partizanų gretas. Šioje mirties akistatoje dėl savęs jis nesibaimino, jam rūpėjo daugelio laisvės kovų dalyvių likimai.

Kai čekistai grąžino *Aidą* į kamerą, buvo jau trečia valanda nakties. Sunkių minčių kamuojamas, P. Paulaitis negalėjo užmigti iki ryto. Kitos dienos rytą, apie 9 valandą, P. Paulaitis buvo iškviestas į tardymą. Apklausinėjo kažkoks majoras, kuris pradėjo P. Paulaitį įkalbinėti, kad prisipažintų, kas esąs. Tačiau *Aidas* nutarė atkakliai gintis, nes pagal dokumentus jo tapatumą išsiaiškinti MGB tardytojams nebuvo lengva. Dokumentai Albino buvo meistriškai padaryti, o žmogus, nurodytas dokumentuose, buvo miręs prieš 10 metų, registracijos knyga sudegusi per karą. Vildamasis, kad jo Tauragėje niekas nepažįsta, P. Paulaitis manė atkakliai gintis, o po savaitės, kitos galėjo paaiškėti kitų štabo narių likimas.

Supratus, kad iš P. Paulaičio geruoju nieko nepeš, majoras per vertėją paaiškino, kad bus taikomos „fizinio poveikio priemonės“ – normalių žmonių kalba tai reiškė, kad Tauragės Šiubartinės budeliai jį kankins.

Greitai į kamerą įvirto pora sribų ir saugumiečių. Jie, apsiginklavę lazdomis, kaip vanagai puolė P. Paulaitį. Vienas budelių lazda kirto jam per sprandą ir galvą, o kai primuštas *Aidas* nuvirto nuo taburetės, ėmė įnirtę spardyti.

Kiek jis buvo kankinamas, nepamena, nes prarado sąmonę. Atsipeikėjo, kai vienas kankintojų ant jo pradėjo pilti vandenį. Majoras liepė keltis ir sėstis. *Aidas* pajuto, kad negali pajudinti sprando, skaudėjo visą kūną, svaigo galva. Tardytojas liepė sargybiniams jį nuvesti į kamerą, žadėdamas tardymą pratęsti po pietų.

Priešpietinis tardymas budeliams buvo tik apšilimas. Tikrieji kankinimai prasidėjo po pietų. Sąmonės prablaivėjimo minutėmis majoras jam kalė į galvą, kad jeigu neprisipažins esąs P. Paulaitis, tardytojai gali jį užmušti, ir niekas dėl to nesuks galvos.

Emgebistas sakė gryniausią tiesą, nes Tauragės Šiubartinės budeliai savo sadistiškais kankinimais buvo pagarsėję, žmogų užmušti jiems nieko nereikšė.

Tauragės čekistai skubėjo, nes jų bosai iš Vilniaus reikalavo greičiau atvežti įžymųjį kalinį, todėl jie ieškojo būdų, kaip priversti kalinį prisipažinti, kad jis – P. Paulaitis. Tardyme dalyvavęs pulkininkas pagrasino, kad jeigu neprisipažins, kas esąs, jam nuskus barzdą ir nuveš į Jurbarką atpažinti. Tardymui pakrypus tokia linkme, P. Paulaitis suprato, kad nuvežę į Jurbarką čekistai tampys dešimtis nekaltų žmonių, dėl jo gali kai kas nukentėti, todėl nusprendė prisipažinti.

Greitai byla buvo perrašyta jo tikrąja pavarde ir tardymas baigtas. Rytojaus dieną P. Paulaitis buvo įsodintas į kalinių pervežimo mašiną – „voronoką“ ir išvežtas į Vilnių. Ten buvo uždarytas į vienutę ir keletą mėnesių tardomas.

P. Paulaitis buvo kaltinamas špionažu ir teroru. Pagaliau 1947 m. rugpjūčio 20 d. P. Paulaičio tardymas buvo baigtas. MVD kariuomenės LSSR karinis prokuroras jo bylą Nr. 10224 persiuntė SSSR Ypatingajam pasitarimui, siūlydamas P. Paulaitį nu-teisti 25-eriems metams pataisos darbų kalėjimo.

Petro Paulaičio-*Aido* laukė katorgininko kelias. Kelias, kurį į Rusijos Šiaurę jau buvo pramynę 1831, 1863 metų sukilėliai, spaudos draudimo laikotarpio knygnešiai. Tik dabar tie keliai buvo žymiai sunkesni, nusėti laisvės kankinių kaulais. Tuo kankinių keliu į Šiaurę ištremta ir senutė, 76 metų amžiaus *Aido* motina. Igarkos mirties lageriuose ji mirė nuo bado ir šalčio. Kitiems artimiems P. Paulaičio giminaičiams represijų pavyko išvengti. Apie P. Paulaičio kančių kelius sovietiniuose mirties lageriuose per 35 metus būtų galima parašyti storiausią knygą.

Po nuosprendžio paskelbimo P. Paulaitis buvo išvežtas į įkalinimo vietą – Komijos ASSR.

1949 m. prie geležinkelio tiesimo darbų P. Paulaitis susitiko kitą jurbarkiškį, laisvės kovų bendražygį J. Mickaitį. Gyvenimo ir darbo sąlygos buvo nepakeliamos, todėl iš lagerių dažnai bėgdavo. Vienaime lageryje buvo kalinami daugiausia kariškiai, kurie sukilo, nuginklavo sargybą ir į laisvę išleido visus kalinius. Sukilėliai mėgino užimti ir gretimą lagerį, tačiau sargyba pasipriešino, lagerio užimti nepavyko. Pabėgę kaliniai pasklido po taigą ir patraukė į Uralo kalnų pusę, nes ten augo miškai ir buvo galima susirasti priedangą.

Su nepaklusniaisiais kaliniais buvo susidorota labai žiauriai: vidaus kariuomenės daliniai su malūnsparniais po taigą medžiojo bėglius ir šaudė juos vietoje.

Po sukilimo kaliniai buvo uždaryti barakuose, apie du mėnesius jų nevarė į darbą, buvo dar labiau sustiprintas lagerių režimas. Palei geležinkelį išsidėsčiusiuose

lageriuose kalėjo nemažai lietuvių: netoli P. Paulaičio lagerio kalėjo jo bendražygis, Kęstučio apygardos štabo ryšininkas J. Gaidauskas ir kiti laisvės kovų dalyviai.

Nuo 1956 m. gegužės mėnesio Ozerno pataisos darbų stovykloje, kurioje kalėjo ir P. Paulaitis, SSSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo komisija pradėjo peržiūrėti politinių kalinių bylas ir masiškai juos leisti į laisvę. Į šią komisiją pokalbiui buvo pakviestas ir P. Paulaitis. Jis netikėjo, kad jį gali išlaisvinti, tačiau rytojaus dieną paleistųjų sąrašą pastebėjo ir savo pavardę.

Sužinoję, kad į laisvę išleidžiamas įžymus laisvės kovų vadas, labai sunerimo lietuviškieji sovietinės valdžios pareigūnai. Jie ėmėsi įvairių žygių, kad P. Paulaitis iš įkalinimo vietos nebūtų paleistas. LSSR KGB pirmininkas generolas K. Liaudis (žydas), LSSR prokuroras V. Galinaitis nusiuntė SSSR KGB pirmininkui generolui I. Serovui ir SSSR Generaliniam prokurorui R. Rudenkai raštą, kuriame P. Paulaitis vertinamas kaip sunkius nusikaltimus prieš sovietinę santvarką vykdęs kontrrevoliucionierius, todėl, remiantis 1947 m. lapkričio 11 d. SSSR MGB Ypatingojo pasitarimo sprendimu, siūloma P. Paulaičiui palikti buvusį teistumą ir toliau laikyti jį įkalinimo vietoje.

Nežiūrint Vilniaus sovietinių valdininkų daromo spaudimo Maskvos bosams, P. Paulaitis 1956 m. liepos 29 d. iš lagerio buvo paleistas.

Norą gyventi ir dirbti Lietuvoje lydėjo sunkiai įveikiamos sovietinių valdininkų daromos kliūtys. Apsigyveno Kaune pas buvusį lagerio bičiulį, su kuriuo susipažino Čiūnos lageryje, Romą Imbrasą. Gyvendamas Kaune, susitiko buvusius politikalius ir savo mokinius jurbarkiškius V. Endriukaitį, J. Mickaitį, atvyko aplankyti J. Gaidauskas, A. Jauniškis, V. Verbyla ir kiti.

Sovietinis saugumas P. Paulaičio nepaliko ramybės ir jam prisiregistruoti Kaune darė įvairiausias kliūtis. Dažniausiai prisiregistruoti „nepakakdavo gyvenamojo ploto“, todėl dažnai teko kilnotis iš vienos vietos į kitą. K. Donelaičio gatvėje išsinuomojo vieną kambarėlį pas politechnikumo komendantę, o kad būtų pigiau mokėti, gyveno kartu su Žemės ūkio akademijos trečio kurso studentu Kęstučiu Jankausku ir Politechnikos instituto ketvirtakursiu Vytautu Margaičiu.

Tų pačių metų spalio mėnesį per pažįstamus gavo kūriko darbą konservų fabrike. Kaip ir visada, stengėsi dirbti stropiai ir sąžiningai. Toks vertinimas buvo įrašytas fabriko direktoriaus išduotoje pažymoje.

Išgyvenęs apie mėnesį K. Donelaičio gatvėje, dėl „kvadratūros stokos“ buvo priverstas persikelti į Vaisių gatvę, iš čia dėl tų pačių priežasčių – į Marvelę. Čia vieną kambarėlį davė vaikų namų administracija. Marvelėje P. Paulaitis išgyveno ilgiau – apie du mėnesius.

KGB terorizuojamas, sunkiai gyvendamas Kaune, P. Paulaitis neišsižadėjo savo pagrindinio idealo – kovoti už Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, todėl neketino susitaikyti su saugumiečių ujamu politinio karštinčiaus dalia. Matydamas atėjūnų fiziškai ir morališkai žlugdomą tautą, ėmė brandinti planus po laisvės kovų vėliava burti tik atkakliausius ir drąsiausius, ketino atkurti Lietuvos laisvės gynėjų sąjungą. Tačiau labiausiai patyrusiam pagrindininkui tas uždavinys buvo nelengvas. Jau

buvo pakitusios sąlygos: dėl raudonojo teroro tauta pavargo, atsirado susitaikymo su okupacija, noro išlikti, baimės, vergiško paklusnumo nuotaikos.

1957 m. spalio 30 d. į lapių fermą atvažiavo du milicininkai ir pareiškė, kad P. Paulaitis areštuojamas. Už ką – nesakė, nes patys nežinojo. Jie leido P. Paulaičiui pasiimti du lagaminus patalynės, aprangos ir maisto. Ūkio direktorius paskubėjo jam išmokėti atlyginimą. Reikėjo ruošti pačiam blogiausiam. Milicijos viršininkas jam paaiškino, kad bus siunčiamas į paskutinę įkalinimo vietą atlikti likusios bausmės. Po to savaitę buvo laikomas Šiaulių miesto areštinėje.

Dėl P. Paulaičio arešto sunerimo Šiauliuose praktiką atlikinėję du pagrindinės organizacijos nariai studentai. Jie manė, kad P. Paulaičio suėmimas susijęs su pagrindinės organizacijos veikla. Skubiai grįžę į Kauną, sukvietė organizacijos narių susirinkimą. Nutarė iš P. Paulaičio gautą antisovietinę literatūrą sunešti į vieną vietą, o paskui K. Jankauskui ir V. Margaičiui nuvežti knygas į Pilviškius Vilkaviškio rajone ir paslėpti tėvų ūkyje.

Kaip vėliau buvo sužinota, vienas silpnavalis organizacijos narys nuėjo į saugumą ir išpasakojo ką žinojo. Traukinyje K. Jankauską ir V. Margaitį su lagaminu knygų saugumiečiai areštavo ir atvežė į Kauno saugumą. Buvo 1957 m. lapkričio 16 d. Prasidėjo tardymas, organizacijos narių namuose – kratos. Jų metu pas A. Talačką rado apsakymų sąsiuvinį, o pas kitus – P. Paulaičio išleistuvių nuotraukas. Po kelių dienų buvo suimtas ir J. Mickaitis. Pas jį rado V. Margaičio antitarybinių eilėraščių sąsiuvinį.

Visi areštuotieji buvo išskirstyti po vieną, pervežti į Vilniaus KGB kalėjimą. Ten buvo atvežtas ir P. Paulaitis. Čekistams atsirado puiki proga dar kartą susidoroti su P. Paulaičiu. Tokios progos jie nepraleido: buvo kurpiama grupinė politinė byla, kurioje svarbiausiu kaltinamuoju buvo P. Paulaitis. Prokuroro Mackevičiaus surašytame kaltinamajame akte teigiama, kad P. Paulaitis atkūrė pagrindinę organizaciją ir į jos veiklą įtraukė šešis studentus, kad, pasitelkę buvusį „banditą“ J. Mickaitį, ruošėsi leisti antitarybinę literatūrą.

Teismas Vilniuje užtruko dvi dienas. Prokuroras pareikalavo P. Paulaičiui prie neatbūtų ankstesnio teistumo 15 metų pridėti dar 10 metų, J. Mickaitį nubausti 10 metų, o kitus – po 5, 4, 3 metus kalėjimo. Tik studento Dryžo, kadangi jis sunkiai gyveno, buvo pasigailėta: nubaustas 1-eriems metams pataisos darbų kolonijos. Teismas baigėsi 1958 m. balandžio 12 d.

Po teismo kaliniai Vilniaus KGB rūsiuose buvo išlaikyti apie mėnesį. Į sovietinius gulagus visus vežė per Maskvą, kur persiuntimo punkte išlaikė apie porą savaičių. Gegužės viduryje kaliniai buvo atvežti į Potmos persiuntimo punktą. Po poros savaičių P. Paulaičio grupė buvo atvežta į Javasą, kur buvo įsikūrusi Mordovijos lagerių valdyba.

Nuo Maskvos – Kazanės geležinkelio linijos Potmos stoties buvo nutiesta 55 kilometrų atšaka, o abipus jos įkurtos lagerių zonos. Kai P. Paulaitis su studentais 1958 metais buvo atvežti į tuos lagerius, ten jau veikė 20 lagerio punktų. Juose kankinosi tūkstančiai sovietinės imperijos nepaklusniųjų – politinių kalinių, daugiausia nu-teistų pagal RSFSR BK 58-ąjį straipsnį.

Dažnai į sovietines vergų stovyklas atvykdavo vadinamieji „sielų pirkliai“ – Lietuvos KGB darbuotojai – lengvatikių medžiotojai. Jie už įsitikinimų išsižadėjimą politiniams kaliniams siūlydavo visokius sovietinio „rojaus“ malonumus: išlaisvinimą iš įkalinimo vietos, priregistravimą Lietuvoje, gerą darbą. Sistemai, paremtai prievarta ir melu, reikėjo visokio rango skundikų, šnipelių, o pridengti juos politinio kalinio iškaba KGB buvo labai paranku. Laimė, susigundžiusių jų vilionėmis buvo nedaug, dažniausiai išvykdavo iš lagerių nieko nepešę.

Panašaus „smegenų plovimo“ neišvengė ir P. Paulaitis. 1965 metų sausio mėnesį saugumas politinius kalinius P. Paulaitį, L. Simutį ir J. Žičkų nuvežė į Mordovijos autonominės respublikos sostinę Saranską ir ten išlaikė kelias savaites. Intensyviai juos buvo bandoma įpainioti į KGB voratinklius: ragino atsakyti politinių pažiūrų, bendradarbiauti su saugumu. Mainais už tai žadėjo sovietinę „laisvę“ ir sotų gyvenimą. Tačiau aukų ir jų budelių sandėris buvo pasmerktas: P. Paulaitis ir abu jo bičiuliai į jokių kompromisus su sąžine nesileido, saugumiečių pasiūlymų kategoriškai atsisakė.

Vargu ar tikėjosi vietiniai bei iš Lietuvos atvykę čekistai perauklėti tokių tvirtų politinių įsitikinimų, aukšto intelekto ir nesutaikomą bolševikinės tironijos priešą – P. Paulaitį?

Ypatingojo režimo lageryje P. Paulaitis išbuvo daugiau kaip tryliką metų. Tik 1975 metais jis buvo perkeltas į griežtojo režimo 19-ąją, vėliau – 17-ąją lagerius.

Petras Paulaitis savo gyvenimą ir kančias suvokė kaip neišvengiamybę, pilietiško pareigą tėvynei. Jis tikėjo, kad tos kančios yra prasmingos ir Lietuvos vaikams būtina atneš šviesesnę ateitį. Nors likus porai metų iki kalinimo pabaigos jo likimas dar nebuvo aiškus, jis nuoširdžiai džiaugėsi kiekvieno iš lagerių pragarų išsivadavusio sėkme.

1980 m. birželio 2 d. laiške V. Korsakui jis rašo: „Tegul traukinys kuo greičiausiai išsiveža visus, kurie čia kenčia už tiesą, kuo toliausiai nuo tų pragarų vartų, kur tiek skausmo ir neteisybės. Tegul juos veža nors ir į tą tariamą laisvę. O kad aš likau ir dar nežinau kiek liksiu, tai už tai ir Jūs visi, ir aš dėkokime Dievui už jo tokią valią, kuri tikriausiai nulems visą reikalą mūsų visų didesnei laimei ir didesniai džiaugsmui. Juk kitaip gal aš niekur niekuomet negalėčiau būti naudingas piliečiu savo Tėvynei Lietuvai ir jos vaikams. Tegul tas vidinis ir fizinis skausmas – ta mūsų kasdieninė duona, kartais ir plėšo širdį, bet visgi jaučiuosi aš laimingas dėl to, kad jaučiu tyrą, be jokių egoistinių išskaičiavimų, meilę savo užguitai, svetimųjų pažemintai motinai Tėvynei ir jos sūnams bei dukroms, meilę ir tiems, kurie dar nežino savo Tėvynės laisvės, kurie dar nepatyrė kančios už tiesą“.

Kelioms savaitėms likus iki įkalinimo pabaigos, du saugumiečiai P. Paulaitį palydėjo iki Permės aerouosto, įsodino į lėktuvą, kaliniui uždėjo antrankius. Kad netoliese salone sėdintieji to nematytų, ant antrankių uždėjo kepurę. P. Paulaitį atgabeno į Vilniaus saugumo kalėjimą. Vilniaus saugumiečiai už lageriuose kalinio uždirbtus pinigus P. Paulaičiui nupirko padoresnę aprangą.

Vėliau saugumiečiai vėl bandė palaužti P. Paulaičio valią.

P. Paulaitį, aprenkę už jo pinigus nupirktu kostiumu, įsodino į mašiną ir vežiojo po Vilnių, rodydami naujas statybas, visaipliaupsindami sovietinę santvarką ir jos pasiekimus. Manyta, kad 35-erius metus kalėjimuose praleidusiam žmogui tai turėtų padaryti išpūdį, parodyti, kad jis be reikalo stojo į kovą prieš sovietinę santvarką. Tokiu būdu dar kartą bandyta P. Paulaičiui „plauti smegenis“.

1982 m. spalio 30 d. baigėsi P. Paulaičio kalinimo laikas. Likus porai dienų iki paleidimo iš kalėjimo, P. Paulaitis buvo nuvestas pas saugumo viršininką, kuris pagrasino: jeigu į laisvę paleistas P. Paulaitis bandys veikti ką nors antitarybiško, bus išvežtas pas baltąsias meškas, ir niekas jo daugiau Lietuvoje nematys, nei jis Lietuvos nebematys.

LEONO LAURINSKO-LIŪTO pamąstymai apie Petrą Paulaitį, Markulį ir kitus

Užrašyta Tauragėje
2002 06 10

1947 m. balandžio pradžioje ar kovo pabaigoje vieną vakarą būrio vadas *Vytenis* mus nusivedė netoli Batakių pas gyventoją Šimaitį. Atėjo trys vyrai, vieną iš jų pažinau, tai buvo ryšininkas *Apuokas*, kiti du man nepažįstami, apsirengę paltais, su skrybėlėmis.

Po daugelio metų susitikau apygardos ryšininką *Breivę*, jis man ir pasakė, kad Markulį jau esu matęs, kad stovėjau sargyboje, saugojau jį – pusiau su humoru jis man tai pasakė. Pasirodo, kad ir pas mus buvo atvykęs Markulis ir Juozas Lukša. Lukša tuo metu jau turėjo svarius įrodymus, kad Markulis išdavikas, ir norėjo, kad pas mus jis būtų sunaikintas. Prieš tai Lukša Markuliui buvo davęs adresą vieno nesamo buto Kaune, po to čekistai intensyviai ėmė ieškoti to buto – taip Markulis išsidavė, bet jį užstojo Kimštas, Vaitelis, kadangi jų žmonos buvo apgyvendintos Vilniuje, neva Markulio konspiraciniuose butuose.

Kai Lukša pasiūlė tokį „variantą“, įvyko balsavimas. Balsavo Žemaitis, Kasperavičius, Gužas, Liesis...

Prieš tai Markulis atsiuntė ryšininką pranešti, kada jie atvyks. Kasperavičius pasiuntė ryšininką *Apuoką*-Antaną Kairį į Batakių geležinkelio stotį pasitikti Markulio. Jis nuėjo ir parvedė juos į ūkį. Mes matėm, kai parėjo su skrybėlėmis, su paltais apsirengę nepažįstami žmonės.

Pokalbio metu Markulis domėjosi štabo bunkerio įrengimais ir pasiūlė, kad kuo daugiau vyrų legalizuotųsi, nes greit nieko nebus, ginklus reiktų sandėliuoti, o dokumentų, kiek reiks, tiek bus parūpinta. Bet šis Markulio pasiūlymas nepatiko nei apygardos vadui Kasperavičiui, nei Žemaičiui, kadangi toks pasiūlymas reiškė partizaninio pasipriešinimo kapituliaciją. Markulis Paulaičiui jau buvo pasiūlęs dokumentus, Paulaitis Markuliui davė nuotraukas. Markulis jam pasiūlė išvažiuot į Miuncheną, ir Paulaitis tais Markulio plepalais patikėjo...

Lukša jau buvo paskleidęs savo pasiūlymą: Markulio nebepaleist ir jam, kaip išdavikui, paskelbt mirties nuosprendį. Markulį užstojo Paulaitis. Jis pasakė: „Markulį sušaudysit tik per mano lavoną“. Vėliau Paulaitis man yra minėjęs, kad Lukšai jis pasakė: „Tu dar trumpakelnis spręsti apie tokių žmonių likimą. Ką istorijai pasakysim?“

Tarp vadų Paulaičio ir Žemaičio iškilo nesutarimai. Kai aš lankiausi pas Žiliūtę Vilniuje, ji ne kartą man minėjo, kad Žemaitis su Paulaičiu labai nesutardavo. Paulaitis ir pats man yra sakęs, kad jam su Žemaičiu yra tekę „aštriai“ diskutuoti.

Kai taip susiklostė reikalai, Markulis su Lukša išvažiavo, Paulaitis išėjo į Simėnus (Skaudvilės r.).

Po Markulio išvykimo Batakiuose atsirado daug rusų kariuomenės, kuri ėmė siausti apylinkes. Mums buvo labai nesaugu ten laikytis, areštavo *Apuoką*, Lorenčą, Karosą ir kitus ryšininkus. *Apuokas* neatlaikė kankinimų ir išdavė apygardos štabo bunkerį. 1947 04 10 Bijotuose buvo apsupta Juknos sodyba. Bunkeryje tuo metu žuvo Kęstučio apygardos vadas Juozas Kasperavičius-*Visvydas* ir Albinas Biliūnas-*Džiugas*. Šeimininkė Juknienė per tą sumaištį pabėgo, o Jukną areštavo ir pasodino.

Tos pačios dienos vakare Simėnų kaime suėmė ir Paulaitį (N. Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“ pažymėta, kad P. Paulaitis buvo suimtas Skaudvilės vlsč. Antatiltės kaime pas Joną Žičkų, p. 117). Rusai ten nusivedė ryšininkus Antaną Kairį ir Joną Gaidauską-*Breivę*, jie manė, kad ten Paulaičio nebus. Atėjus čekistams prie Žičkaus namo, Gaidauską paliko lauke, o į vidų įėję čekistai uždegė šviesą ir, prie lango privedę Paulaitį, klausė Gaidausko, ar šis jį pažįsta. Paulaitis per langą išgirdo Gaidauską aiškinant, kad jis šito žmogaus nepažįsta, bet Paulaitį vis vien sulaikė, nors jis ir turėjo dokumentus.

Paulaitis man vėliau pasakojo, jog jis turėjęs dar pistoletą „Affen“, bet atseit priešintis nebuvę prasmės, todėl pistoletą jau prieš tai buvo kažkur paslėpęs.

Nusivežė Paulaitį į Tauragę, ten jis pamatė kampe suverstus portfelius, radijo aparatūrą, viskas krauju aptaškyta. Suprato, kad tas inventorių paimtas iš bunkerio. Pirmos apklausos metu jis dar gynėsis, bet, kai pamatė ant stalo tas pačias nuotraukas, kurias buvo įdavęs Markuliui, gintis tapo beprasmiška. Be to, čekistai dar pasakė: „Jeigu tu giniesi, nuvešim į Jurbarką, ten tave atpažins šimtas žmonių“. Jie dar pasakė, kad du jo draugai jau padėjo galvas. Kasperavičių jie atpažino, bet nežinojo Biliūno. Tada nuvedė Paulaitį atpažinti žuvusiųjų. Paulaitis pasakojo, kad Kasperavičius ir Biliūnas buvo paguldyti ant žemės, abiejų veidai smarkiai apdraskyti, aprūkę.

Kiek žinau, Paulaitis tardymo metu laikėsi tvirtai, nieko neišdavė, nors buvo smarkiai mušamas ir visaip kankinamas. Tik labai apmaudu, kad jis Markuliu patikėjo.

Aš nežinau, kaip būtų buvę, jeigu Paulaičio būtų nesuėmę? Nežinau, ką būtų pasakęs Žemaitis, Gužas, Liesis, Bartkus, kai Paulaitis sakė, kad tik per jo lavoną sušaudysit Markulį... Paulaitis būtų pasmerktas amžinai, bet, kadangi jis jau buvo suimtas... Tik Paulaitis išgelbėjo Markulį, tik jo dėka Markulis liko gyvas. Žemaitis

buvo labai įžvalgus žmogus ir labai išgyveno, kad Markulis buvo paleistas tiesiog iš rankų. Paulaičio likimas jau būtų priklausęs nuo likusių vyrų geros valios...

Jeigu Markulis būtų buvęs sunaikintas tuo metu, kaip toli būtų buvę užbėgta už akių čekistų užmačioms. Kiek dėl to Markulio skaudžių įvykių dar patyrė partizaninis judėjimas.

Kai Paulaitis jau paskutinius metus atlikinėjo bausmę, mes, keli bendraminčiai, suėjom ir galvojam taip: atliks bausmę, kur nors Rusijoje jį užkiš kokioj senelių prieglaudoj, ir ten jis pabaigs savo paskutines gyvenimo dienas. Tada aš pasiūliau Kretingos vienuoliams pranciškonams, konkrečiai Poškui Bronislovui, kadangi jis turėjo du butus, padėti Paulaičiui. Viena butą Poškus buvo apiforminęs senuko Skačkausko vardu. Poškus mielai sutiko padėti. Tą pačią mintį pasakiau ir monsinjorui Svarinskui. Svarinskas mane irgi palaikė. Viskas buvo suderinta per notarą: Poškus po mirties testamentu butą palieka Paulaičiui. Tą raštą nusiuntėm į lagerį. Po kurio laiko ateina raštai į Kretingos vykdomąjį komitetą, į miliciją. Ateina, apžiūri patalpas, apklausinėja Pošką, ir viskas tuo baigiasi. Vienuolio Poškaus pastangomis butas buvo suremontuotas, padaryti du kambariai, virtuvė, įrengta palėpė, pastatyta lova, prie jos netgi šlepetės padėtos, beliko Petrui tik atvažiuot ir gyvent šitame bute.

Grįžta Petras, atvažiuoja pas mane į Tauragę, atvažiuoja Svarinskas, sėdam į jo automobilį ir visi trys nuvažiuojam į Kretingą. Važiuojant Petrui viską išaiškinu, jis pakraipė galvą, bet sutiko su visomis sąlygomis.

Po kurio laiko areštavo Svarinską. Pasklido kalbos, kad butą Paulaičiui nupirkęs Svarinskas, žodžiu, prasidėjo savotiškas Paulaičio kurstymas. Paulaitis tik plaukus dažosi, aiškina, kad jam reikia gyvenamojo ploto, reikia ieškoti moters su butu ir t. t. Aš jam ir pasakiau: „Petrai, mes parūpinom tau butą... Ar tau neužtenka to? Ar tau vieta nepatinka?“ Tuomet jis man pareiškė:

– Aš nuomininku nenoriu būti. Aš noriu savo turėti... Aš tokių valdų šimtą turiu, nesuprantu, kodėl jūs mane įkišot į tą urkštinę?

Aš jam pasakiau, kad jis yra laisvas ir gali pasirinkti kur geriau. Poškus manęs klausia, ką daryti. Aš Poškui pasakiau, kad daugiau neberizikuosiu... Būdavo, ateina pas Paulaitį Kubilienė ir vis čiulba jam: „Petrel, koks tu gražus, kaip tu gražiai atro dai...“ Senis kaip ant mielių, ir su Kubiliene daro tokį sandom: perka iš Kubilių butą, tiksliau namo antrą aukštą už 18 tūkstančių rublių, 12 tūkstančių duoda į rankas, o 6 tūkstančius atiduos vėliau. Apiformina dokumentus ir išveda ten gyvent. Paulaitį išgabena Račkauskas (KGB agentas *Aras*) ir visi kiti panašūs apspito jį. Poškus dar bandė padėti persikraustyti, tai jį apkaltino, kad jam trukdo ir be reikalo lenda, nes Petras yra partizanas... Aš Petrui ir sakau:

– Petrai, žiūrėk. Aš ne tavo „svorio“, ir tai saugumas lipa ant kulnų, tu negalvok, kad taip viskas paprasta...

Paulaitis man atrėžė:

– Jūs nesirkit įtarinėjimo manija! Pas mane tik geri žmonės lankosi.

Kubilienės sūnų paskiria tarnaut į Tauragę, Petrą atsiveža į karinį dalinį... Aš Petro ir klausiu: „Kaip čia dabar išveda? Čia pat gyvena, čia paskiria tarnauti...“

– Lietuvoje taip ir turi būti, – atrėžia man Petras.

– Bet už tai kokia kaina? – klausiu aš jo.

Dar prieš armiją Kubilienės sūnelis buvo įkliuvęs į milicijos nagus. Mokykloje su draugu išplėšė muzikos kabinetą, išnešė muzikos instrumentus. Pas Kubilius milicija padaro kratą ir viską randa. Taip nei iš šio, nei iš to byla nutraukiama, Kubiliukas paliekamas tarnauti Tauragėje kariniame dalinyje, Petrą vežasi į tą dalinį, tai kareiviai atvažiuoja pas Petrą... Prie Petro prisiplaka dar toks vienas neaiškus tipelis, jis dabar kunigauja Sedoje, jo, kaip KGB agento, slapyvardis buvo *Kardinolas*. Ir šiandien dar kunigu tebedirba. Kai Brazauską rinko prezidentu, susibūrė jaunimas apie jį, o jis visiems sakė, kad tik balsuotų už Brazauską.

Paulaitį buvo įspėję Kupreliai, kurie gyveno pirmame namo aukšte. Juos KGB spaudė užrašinėti numerius automobilių, kurie pas Paulaitį atvažiuoja. Aš jiems pasakiau, kad sakytų mano pavardę. Kai pasakė, tai jie atkirto, kad Laurinskas jiems žinomas, bet kas kiti tokie... Kuprelis sūnus mokė vairuotojus, tai jį čekistai ėmė verbuot ir siūlyti pinigus. Petrui jis bijojo sakyti, kad tas nepersakytų naujiems savo draugeliams.

Petras prisipirko konjako, būdavo, ateina tie jaunuoliai, jis juos vaišina ir aiškina, kad tai Dievo dovana, tik nereikia ja piktnaudžiauti. Man Poškus sako, kad Petrui gali pritaikyti straipsnį už jaunimo įtraukimą girtuoklystėn ir pasodinti. Aš po to Petrui ir sakau:

– Kaip čia yra? Kaip suprast? Tu girdai jaunuolius ir sakai, kad tai yra Dievo dovana, tik nereikia piktnaudžiauti.

– Taip taip, piktnaudžiauti nereikia... – atkerta jis man.

Sakau jam:

– Svarinskas, Tamkevičius, kurie lageriuose buvo, aiškina, kad čia yra velnio lašai, šeimų ir tautos nelaimė ir tragedija, o tu sakai, kad čia Dievo dovana... Jūs ir jie esat mano autoritetas, tik dabar nebežinau, kurių klausyti?

Petras sako:

– Tu man provokacinių klausimų nekišk. Tu dar esi trumpakelnis...

Buto nupirkti jam nepasisekė, bet aš jam priminiau, kad čia gyventi jis gali nors ir šimtą metų. Jis man aiškina, kad tą butą jam Svarinskas nupirkęs, kad taip ir Kubilienė sakiusi, kad jį Svarinskas nori apgauti ir t. t.

Galų gale jis sulygsta su Kubilais ir išeina pas juos gyventi. Sumoka 12 tūkstančių rublių, o mes ten nebekeliam kojos, nes žinom, kad jis KGB agentais apstatytas, kiekvienas jo žingsnis sekamas, tačiau ką jam besakytum, jis nenori nė klausyti. Sykį jis sako mums:

– Saugume yra gerų vyrų, ne visi blogi...

Lieka tik stebėtis, kur dingio žmogaus protelis...

Kai nuėjo gyvent pas Kubilius, tie nesutiko forminti dokumentų jo vardu. Galų gale Petras parašė dovanojimo aktą Kubiliaus sūnui – kad iš tėvo nupirko ir sūnui padovanojo.

Paulaitis iš užsienio gaudavo siuntinius. Aš suderinau su užsienyje gyvenančiu Kęstučiu Jakubynu, jis dažnai siuntė jam siuntinius, kuriuos irgi tvarkė Kubiliai.

Plungės dekanato kunigams buvo įsakyta kiekvienam duoti po 100 rublių per mėnesį Paulaičiui. Kai Paulaitis mirė, Kubiliai ant jo kapo pastatė paminklą.

Po Paulaičio mirties vienuolį Poškų Jonas Žičkus apvagino ir dar savo knygoje prirašė nesąmonių. Pagaliau ir aš likau kalčiausias šitoje istorijoje.

Kitas variantas

Algirdą Paulaitį, Petro Paulaičio brolio sūnų, gyvenantį Vilniuje, KGB verbuoja ir reikalauja dėdę Petrą parsivežt į Vilnių ir važiuot visur, kur tik jis panorės. Kelionės išlaidas padengia KGB. Čekistams Kronika tarsi ašaka gerklėje buvo įstrigusi, o Paulaitis buvo labai patiklus žmogus. Nesvarbu, kokį žmogų gatvėje susitiko, tuoj ima aiškinti demokratinės santvarkos kūrimo principus. Kas ką jam pasako, tuo ir tiki.

Mums neleido Lietuvoje gyventi, neregistravo eilinių partizanų, bausmes papildomas reikėjo atsėdėti, o dabar Paulaitį siūlo parsivežt į Vilnių ir dar vežioti kur tik jis panorės. Paulaitis juk nebuvo užverbuotas. Aš jam ne kartą sakiau: „Petrai, rašyk, yra ryšiai su užsieniu, viskas bus perduota“. Jis man ir sako:

- Aha, rašyk, o honorarus tai tu arba tavo draugai pasiims...
- Petrai, apie honorarus negalvok, bet apie padėtį gali rašyti.
- Man turi parodyti kanalus, per ką tu perduosi žinias. Aš turiu žinoti kanalus...
- Petrai, kanalų aš nežinau, aš žinau tik žmogų, be to, neturiu teisės žinoti kanalų. Kam ir per ką tai bus perduota, man nežinoma.

Jis supyko, kad aš jam neišduodu išvežimo į užsienį kanalų. Mat jam pasakyk, jis gi pasakys tiems piemengaliams, jis nesupranta, kad tie seka jį.

Kai buvome miške, buvome jauni, jis tada mums buvo autoritetas. Pasakojo apie tarptautinę padėtį, aiškino, kad amerikoniai turi greit pasigaminti atominių bombų, kad esama padėtis tuojau kardinaliai keisis. Jis redagavo partizaninį „Laisvės varpą“, ten rašė, kad ateinančias Velykas švęsim laisvoje Lietuvoje... Jis tik spaudos darbuotojas buvo...

Kažkas aiškino, kad Paulaitis buvo užverbuotas. Tai netiesa. Čekistams nereikėjo jo verbuoti, prie jo pristatydavo kokį šnipelį, jis tuojau pat įgydavo jo pasitikėjimą, ir toliau viskas eidavo pagal čekistų planą, kaip sviestu patepta.

Jis toks jau „kietas“ buvo ideologas... Kai čekistai užtrumpino, pistoletą į skudurus įkišo, nesipriešino, o dar aiškina, kad beprasmiška buvo priešintis. Aš jam ir pasakiau, kad Kasperavičiui su Biliūnu irgi buvo beprasmiška priešintis, bet jie priešinosi ir žuvo. Tūkstančiams mūsų kovotojų buvo beprasmiška priešintis, bet jie priešinosi ir žuvo. O čia pasidavė be kovos.

1956 m., kai buvo peržiūrimos bylos, jį komisija iš lagerio paleido, kadangi buvo paimtas be ginklo. Grįžęs į Lietuvą, Kaune įsidarbino katilinėje kūriku ir vėl kūrė „Reformuotą demokratiją“. Suorganizavo keletą jaunų vyrų, sukūrė organizaciją, bet iš Kauno jį išvarė, tada jis kažkur prie Šiaulių įsidarbino lapių fermoje. Iš Maskvos prokuratūros atėjo įsakymas Paulaitį, kaip neteislingai paleistą, suimt ir grąžint atgal

į lagerį. Paulaitį suėmė, o tie jo pagrindininkai išsigando. Vienas iš jų nubėgo į KGB ir pasisakė, kad yra tokia Paulaičio sukurta organizacija, ir išvardijo, kas tai organizacijai priklausė. Tuomet saugumas suėmė visus organizacijos narius ir sudarė naują baudžiamąją bylą. Tiesa, tas didžiausias bailys gavo mažiausiai, kitus paleido, o Paulaičiui pridėjo atsėdėti dar 25-erius metus, kadangi jis tebuvo atsėdėjęs tik 10 metų. Paulaitis lageriuose praleido 35-erius metus. Jis niekada su pagyvenusiu žmogumi rimtos kalbos neturėdavo, bet jei sutiks jauną žmogų, tuoj ima jį girti, sakyti, kad čia būsima Lietuva, čia Lietuvos gintarėliai, ima jaunuoliams aiškinti aukštuosius politikos mokslus...

Toks buvo Petras Paulaitis.

Pasakoja ONA ŠVEDIENĖ – LEŠINSKYTĖ-AKACIJA, BIRUTĖ

Užrašyta Tauragėje
2003 05 10

Gimiau 1923 m. gruodžio 16 d. Kaupių kaime, Tauragės valsčiuje. Šeimoje pas tėvus buvau viena dukra. Tėtis vertėsi siuvėjo amatu, mama buvo audėja, savo žemės neturėjom. Tėtis mirė, kai man buvo pusantrų metų, augau su mama pas tetą Oną Mauraite.

Kai 1940 m. rusai okupavo Lietuvą, mokiausi Rietavo žemės ūkio mergaičių mokykloje ir gyvenau pas pusseserę Oną Viržintienę Drobstų kaime. Kažkas pasakė, kad jau ateina rusai, iš smalsumo ėjau pažiūrėti, kas juos sutinka. Ant dabartinio plento Klaipėda – Kaunas stovėjo apie dvidešimt žydų, lietuvių nė vieno nesimatė. Buvome visi priblokšti. Ona Viržintienė buvo mokytoja, šaulių organizacijos narė, netrukus iš namų turėjo pasitraukti ir slapstytis, nes jos jau ieškojo išvežti į Sibirą. Netrukus mūsų mokykloje atsirado vienas kitas komjaunuolis, kažkoks Šlajus ėmė reikštis, ragino ir mus stoti į komjaunimą, bet tam nepritarė mokyklos direktorius Tallat-Kelpša. Netrukus ėmė gaudyti ir mokytojus, iš Būdviečių išvežė visą mokytojo Adomo Almino šeimą, mokytoją Šekšdavičiūtę.

Kai prasidėjo karas, rusai traukdamiesi padegė Murdelių dvarą, kadangi ten buvo pasienio postas, bėgdami dar uždegė Vaitiškės kaimą (Žygaičių vlsč.).

Vokiečių okupacijos metais Tyrelių miške prie Ringinių veikė raudonieji partizanai, pas Kaktą turėjo bunkerį. Ten jie atsirado apie 1943 – 1944 metus, juos atskraidino lėktuvais iš Rusijos ir išmetė kaip desantininkus.

Mūsų krašte 1945 m. pirmasis vyrus organizuot pasipriešinimui ėmė Alfonsas Kučinskas-Briedis, kilęs iš Pabūdviečių kaimo, buvęs Būdviečių mokyklos mokytojas. Būrys laikėsi Tyrelių miške.

Aš su partizanais susipažinau 1946 m. žiemą. Nunešiau į Pabūdviečių kaimą siūti paltą pas Petrą Žebelį, ten siuvo siuvėja Zelma Mejerytė. Ji pamatavo man paltą ir paklausė:

- Kaip atrodo, jeigu pas tave užeitų miškiniai?
- Pavaišinėčiau, dar į kelionę įdėčiau, – pasakiau jai.

Trečią dieną ir atėjo *Briedis*, Simas Macaitis-*Sakalas*, Zigmas Šetkus-*Šaltis*, *Šiaurys*, Petras Balčiūnas-*Pušis* ir dar keletas. Tai buvo 1946 metų kovo mėnesį. Nuo to laiko jie jau dažniau pradėjo užveidinėti. Netrukus iš jų gavau užduotį nueiti į Tarrailių kaimą, pasakyti slaptažodį ir atvesti vieną pilietį, pravarde „Šabaniauskas“, jo tikra pavardė buvo Mockaitis-*Pelėda*, buvęs Tauragės mokytojas. Aš tą užduotį įvykdžiau, atvedžiau šitą žmogų, bet labai greit jis žuvo.

Po to man pristatė du ryšininkus: Juozą Kučinską-*Šilą* iš Pabūdviečių k. ir Antaną Pukelį iš Angurklių k. Su šitais ryšininkais palaikiau ryšį.

1946 m. birželio mėnesį atėjo visas 20 vyrų būrys, ten buvo ir *Neptūnas*-Aleksandras Mieliulis ir prašė manęs, ar aš negalėčiau jų nuvesti į Klaipėdos kraštą, į Šakius. Sutikau ten juos nuvesti. Nuvedžiau iki Stribaitynės kaimo, man jau leido grįžti namo, bet pabijojau viena naktį eiti, pasilikau nakvoti Šakių kaime pas Joną Kaktą. Rytą atsikėlė vyrai nutarė, kad galėčiau būti jų ryšininke, *Briedis* parinko *Akacijos* slapyvardį, iškart ten daviau priesaiką ir grįžau į namus.

Kadangi prie namų mes žemės neturėjom, sovietinė valdžia iš tokių bežemių buvo įsteigusi aktyvą. Teko vaikščioti po gyventojų sodybas ir surašinėti gyvulius, dalyvauti balsavimo apylinkėse. Tekdavo nueiti į Tauragę, ten turėjau pažįstamą milicininką Vincą Nausėdą, jis kartais man perduodavo šovinių, kartais iš jo ir žinių gaudavau, vieną kartą buvo išvežęs per saugomą tiltą partizaną – buvo savas žmogus.

1946 m. pas Silvestrą Bušinską Aukštupių kaime buvo rastas 3-ios kuopos štabo bunkeris, o Bušinsko sūnūs Alfonsas ir Bronius tarnavo stribyne. Bunkeryje gyveno Aleksas Mieliulis-*Neptūnas* (kitur rašoma – Miliulis) su žmona, Simas Macaitis-*Sakalas*, Alfonsas Kučinskas, turėjo rašomąją mašinėlę, pancerfaustą, trispalvę vėliavą, leido pagrindinį laikraštėlį „Laisvės Varpas“. Spausdinimu užsiimdavo Mečislovas Dargužas-*Aras*.

Stribai suėmė 16-os metų Mortą Tereikytę ir uždarė į Šiubartinę. Pas Tereikį buvo partizanų ryšio punktas, ji viską žinojo ir tardoma pasakė, bet visi, kurie buvo bunkeryje pas Bušinską, spėjo pabėgti. Bušinsko šeimą areštavo.

Po to partizanai atėjo pas mus ir paprašė, kad leistume jiems įsirengti slėptuvę. Slėptuvę jie išsikasė daržinės gale, pusė po žemėmis, pusė žemės paviršiuje užmesta šienų. Tada buvo Antanas Petrikas-*Ryklys*, Zigmas Šetkus-*Šiaurys*, Česlovas Dikavičius-*Vytenis*, Mečislovas Dargužas-*Aras*, Aleksas Mieliulis-*Algimantas*, *Neptūnas*, Simas Gavėnia-*Drąsutis*, buvęs advokatas iš Tauragės *Vydūnas*, Palmyra Dargužaitė, Aldona Dargužaitė iš Mišučių kaimo, Šilalės rajono. Bunkeryje tilpdavo per dešimt žmonių.

1947 m. vasario 8 d. vyko rinkimai, kareiviai vaikštinėjo po kaimą. Aš buvau išėjusi, namuose liko mama ir trys apsauginiai bunkeryje: Zigmas Šetkus, Česlovas Dikavičius ir Antanas Petrikas, kiti buvo išėję. Šetkus ir Petrikas sėdėjo atskirame kambaryje, o Dikavičius įėjo vakarienės valgyti į valgomąjį ir rado čia du kareivius. Jeigu jis būtų buvęs be kepurės su Vyčio kryžiumi, gal viskas būtų kitaip susiklostę.

Kareiviai paprašė dokumentų, jis parodė į kitą kambarį, kuriame atseit jo dokumentai, nueis ir atneš. Nuėjo ir nebeišėina, vienas kareivis pradare duris, į jį partizanai paleido šūvį. Kareivis krito, kitas sužeistas pabėgo. Mama sėdėjo ant lovos, per susišaudymą jai irgi kliuvo, nukraujavo ir greit mirė.

Dikavičius išeidamas paliko slėptuvę neuždarytą, nieko nepasiėmė iš jos ir pabėgo. Aš ėjau į balsavimo būstinę budėti, kai man pasakė, kas namuose atsitiko. Einant vieškeliu Tauragė – Žygaičiai mane sulaikė kareivis, paklausė, kur einu, pasakiau, kad einu iš Tauragės į namus, ir mane paleido.

Pirmadienį nuėjau pas Joną Kaktą, ten radau mūsų partizanus ir pasilikau pas juos, į namus nebegrižau. Mamą po savaitės palaidojo kaimynai, kadangi aš prie namų negalėjau priėti. Jonas Norušas tuo metu buvo kolūkio pirmininkas, jis šiaip taip tik po kelių dienų parūpino leidimą laidoti. Iš pradžių čekistai dėl nušautosios palaidojimo nesileido į kalbas, bet vėliau ant leidimo vis vien užrašė „banditų nužudyta“. Kaip vėliau paaiškėjo, ją nušovė trečias rusų kareivis, kuris, išgirdęs šaudymą gryčioje, iš lauko atidengė ugnį ir pataikė tiesiai į motiną. Laidojant zakristijonas neįleido į bažnyčią, nes buvo prigrasintas stribų, bet ir čia pirmininkas Norušas sutvarkė reikalus: pamelavo zakristijonui, pasakė, kad klebonas liepė velionę nešt į bažnyčią, o klebonui pasakė, kad zakristijonas leido...

Tą žiemą miške jokios slėptuvės neturėjom, užeidinėdavom pas žmones, Šakiuose laikėmės apie savaitę. Mūsų būrelyje buvo apie 20 žmonių. Vėliau pas mus atėjo Leonas Pocius-Šilas iš Lauksargių kaimo, Juozas Savickas-Liūtas, Svajūnas, Jonas Jončas-Lakūnas, Pranas Kakta-Šturmas, Antanas Toleikis-Uranas iš Tauragės, Jonas Nėjus-Tigras iš Urvinių kaimo, Vladas Lukočius-Putinas, Petras Kaminskas-Zuikis, Rambynas ir keturi vokiečiai: Hansas, Hermanas, Gertas, Francas (nuskendo 1947 m. pavasarį keliantis per Jūrą ties Šaukėnų kaimu). 1947 m. likusius vokiečius *Neptūnas* išleido į Vokietiją. Partizanai Tyrelių miške suruošė jiems išleistuves. Kaip tik tuo metu pas mus jau buvo atėjęs Gaubtys, jis šnekėjo vokiškai. Vokietukams mūsiškiai įsegė į drabužius kažkokius dokumentus, davė po trumpą ginklą, dar palydėjo, ir jie išėjo. Vėliau *Neptūnas* sakė, kad gavęs iš jų laišką, kuriame jie rašė, kad laimingai pasiekė Vokietiją. Jau dabar, praėjus daugeliui metų, galime pamąstyti ir apie tai, kad jie Vokietijos nepasiekė, juos greičiau vietoje nužudė Fridrikas Gaubtys-*Vytautas*, nes, kaip vėliau paaiškėjo, jis buvo žiaurus išdavikas ir provokatorius, dešimtis partizanų nuvaręs į kapus.

Kiek man žinoma, 3-oje kuopoje buvo keturi būriai, mūsų buvo 2-as būrys. Vėliau pavadinimai keitėsi – mūsų būrys vadinosi Jūros, o dar vėliau Žalgirio būriu.

Pakalpokio kaime 1948 m. pas Kaminskus *Briedis* su vyrais gėrė ir ginčijosi. Po to *Briedis* pasiėmė automatą ir ėjo į kambarį, bet koja užkliuvo slenksčio, virto ir persišovė pilvą. Vyrai jį nuvilko į bulvių rūšį už daržinės ir paguldė. Per dieną dar buvo gyvas, o vakare atėję vyrai jį rado jau be sąmonės ir nušovė. Palaidojo po obelīm.

1947 m. Fridrikas Gaubtys-*Vytautas Neptūno* buvo paskirtas vadovauti partizanų tėvūnijai (R. K. p a s t a b a: 1951 m. vasarą jis buvo suimtas ir užverbuotas dirbti agentu smogiku).

Paskelbus kolektyvizaciją, niekas nenorėjo stoti į kolūkius. Daugumas ūkininkų išveždavo valstybei pyliavas, bet vėl jomis „apdėdavo“ ir antrą, ir trečią kartą. Iš pradžių partizanai patarė nestoti į kolūkius, bet žmonės pavargo nuo kasdieninio sribų teroro. Pamatę atvažiuojant ar ateinant sribus, slėpdavosi. Pamenu tokį atsitikimą. Vaitiškės kaime ūkininkas Žygaitis, pamatęs ateinant sribus, prigrasino mažametį sūnų nesakyti, kur tėvas, o pats užlipo ant tvarto ir pasislėpė. Atėję sribai tą vaikėlį pasigavo kieme bežaidžiantį ir ėmė visaip gąsdinti, kad pasakytų, kur tėvas. Vaikas išsigando sribų ir pasakė: „As nesakysiu, kad tėvelis ant staldo (tvarto) užlipo...“ Sribai suprato, kur tėvas, nutraukė nuo tvarto žemėn ir smarkiai sumušė. Taip pat labai smarkiai sribų sumuštas buvo ir mažžemis Juozas Kinduryš iš Vilkučių kaimo.

Kaimas labai globojo partizanus, net maži vaikai atskirdavo, kur sribas, kur partizanas. Kartą sribai kaime darė krata, o mes keliose pas Karbauskienę ant tvarto gulėjom slėptuvėje. Mažoji šešiametė Bronytė, pamačiusi sribų būrį praeinantį pro netoliese esančią sodybą, nepasimetė, kaip žaidė kieme, taip ir toliau žaizdama bėgiojo ir dainavo: „Sribai eina pro šalį, sribai eina pro šalį...“

Nuo 1948 m. prasidėjo dažnesni siautimai, kratos, atsirado daugiau šnipų. 1948 m. gegužės 28 d. buvo ištremta Šatkų šeima: tėvai ir dvi dukros, vienas sūnus buvo partizanas, kitas pabėgo trėmimo metu. Kai paskelbė amnestiją, jis norėjo išvažiuoti pas ištremtus tėvus į Irkutską, bet nedavė leidimo, nepriėmė į darbą, liepė atvesti brolių. Tada dar kartą registravosi su Juozu Bušininku, kuris slapstėsi nuo kariuomenės, ir pasirašė, kad dirbs čekistams, bet čekistai jiems pasakė: „Mes viską žinome, jeigu nederbsite, gyvus ar mirusius pasiimsime, o dabar mums jūsų nereikia...“ Tada abu išėjo į būrį ir 1950 05 08 kartu su broliu žuvo. Žygaičių NKVD viršininkas yra pasakęs: „Mes patys darome banditus, mes patys juos ir užmušime“.

Žuvo ne tik partizanai, žuvo ir nekalti kaimo žmonės. Kaupių kaime 1949 m. žuvo Edvardas Mejeris. Važiavo į malūną per mišką ir jį nušovė sribai. Stepas Naujokas, g. 1933 m., slapstėsi nuo kariuomenės su Zigmu Matevičiumi, vyrai į būrį jo nepriėmė, kadangi buvo labai jaunas. Sribai ėjo, tie juos pamatę bėgo. Matevičių gyvą pagavo, o Stepą nušovė. Stasys Maziliauskas turėjo išsikasęs slėptuvę Ežeruos krante ir joje slapstėsi. Žmonės kalbėjo, kad jį išdavė N. J. Sribai surado tą bunkerį, norėjo paimti gyvą, bet Maziliauskas nusišovė. Partizanų ryšininkas Aleksas Šetkus-Žemaitis 1947 m. buvo suimtas, teistas ir iš lagerio nebegrižo. Buvo areštuoti mūsų ryšininkai: Juozas Naujokas-Šiaurys, Stasys Remeikis-Munkulis, Jonas Kuisis-Žalgiris, Jonas Sprainys-Meilutis, Juozas Kučinskas-Šilas. Antanas Lukošius-Rūta, buvęs policininkas, seniausias partizanas mūsų krašte – 1895 metų gimimo. Mūsų būryje dar vaikščiojo vienas senukas – partizanas Mykolas Švogžlys-Saidris, čia atsiradęs iš Vilniaus krašto. Vėliau jis registravosi, kadangi jau nebegalėjo vaikščioti. Paskutinis partizanas mūsų apylinkėse buvo likęs Jonas Altaravičius-Nykštukas. Žmonės jau jo nebemėgo, kadangi atėjęs pas ūkininką jis griežtai reikalaudavo jam duoti maisto, drabužių, apavo. Jis glaudėsi pas vieną našlę pamiškėje. Atėjo rusai, jis įlindo į bulvių rūšį ir atsitūpė. Rusai atidarė rūšį ir pasakė: „Bandit, zdavaisia

(Bandite, pasiduok)“, o jis iš pusautomačio į tuos rusus... Vieną rusą sužeidė, tada anie metė granatą ir *Nykštuką* užmušė.

1948 metų rudenį su Izidoriumi Šlimu-*Kęstučiu*, Juozu Savicku-*Liūtu*, *Svajūnu* ir Jonu Nėjumi-*Tigru* buvau nuėjusi netoli Žemaičių Naumiesčio į *Pušies* rinktinės *Dariaus* rajono *Tauro* būrį, kuriam vadovavo Kazimieras Auškalnis-*Tauras*. Nuėjom į Pauparių kaimą Vainuto valsčiuje, apsistojom pas Balčytį, ten dar keturis radom. Kaimynystėje buvo Stonkų sodyba. Tose sodybose buvo įrengtos slėptuvės ant tvartų 3 – 4 žmonėms. Stonkutės brolis Ž. Naumiestyje tarnavo stribu. Per žiemą ant tvarto slėptuvėje pragyvenom pas Balčytį, partizanai su tuo stribu palaikė ryšį. Vyrai kartais išeidavo savaitei ar dviem maisto parsinešti, aš niekur nėjau, nes neturėjau batų. Pavasarį *Tauras* surinko visą būrį ir nutarė, kad mergaitei miške su vyrais gyventi sunku, parūpino dokumentus. Nuo tada jau gyvenau legaliai Spyčių kaime pas Marijoną Midverienę Zosės Šatkutės pavarde. Midverienė buvo našlė, turėjo dukrą Juzefą ir sūnų Vladą, kuris mokėsi Ž. Naumiesčio gimnazijoje. Čia mano slapyvardis buvo *Birutė*. Pas juos man buvo labai gerai, kadangi kaimynystėje gyveno Šilinskų šeima: du tėvai ir šeši vaikai, vienas iš jų – Pranas Šilinskas tarnavo Žemaičių Naumiestyje stribyne ir dirbo partizanų ryšininku, jis visas žinias perduodavo partizanam. Grįžęs iš stribyno, vaikščiodavo miške su partizana, vėliau buvo areštuotas, labai žiauriai kankintas, grįžęs iš kalėjimo, mirė.

Kaimas buvo labai vieningas: kai išeidavo žmonės į bažnyčią, niekas durų neraikindavo. Už Šilinskų gyveno Agintų šeima, vyriausias brolis Jonas Agintas-*Kirvaitis* buvo ryšininkas, vėliau išėjo į partizanų būrį ir žuvo. Iš Spyčių kaimo dar buvo partizanas Teodoras Birbilas-*Kregždė*.

1949 m. birželio 14 d. grįžau vėl atgal į savo būrį, su manim kartu parėjo ir Savickas. Nuėjau į Kensčių kaimą susitikti su būrio vyrais. Seniai nesimatę, jie paprašė nors keletą dienų pasisvečiuoti, pas juos ir pasilikau. Devyni vyrai ir aš dešimta vakare užėjom pas „Vienybės“ kolūkio pirmininką Joną Naujoką iš Kensčių kaimo. Radom jį samagoną beverdantį, jis pasiūlė vyrams išgerti, bet šie negėrė, tik paprašė tūkstančio rublių pašalpos, po to visi nuėjom į gretimą Kvaukos sodybą ir ten apsistojom. Atėjusi pirmininko tarnaitė pastebėjo, kad čia yra svetimų vyrų, ir grįžusi pasakė tam pačiam pirmininkui, o pirmininkas išoko į klumpes ir pranešė Lauksargių stribams.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Šilalės kraštas“ (2001, d. 3, p. 351) pažymėta, kad 1949 m. birželio 14 d. apie 12 val. į Lauksargiuose esančią MGB kariuomenės kuopą atvyko kolūkio pirmininkas Jonas Naujokas ir pranešė, kad Tauragės valsčiaus Kensčių kaime yra apie 10 partizanų. Net nesusisiekus su MGB į nurodytą vietą sunkvežimiu išdarda 40 kareivių.

Blogiausia, kad lauke nebuvo sargybos. Buvo vienuolikta valanda po pusryčių, sėdėjom daržinėje, vyrai sumanė išsivalyti ginklus, o aš išsipyniau kasas ir šukavausi. Tik mašina sužžė, žiūriu – kareiviai šoka iš sunkvežimio. Aš surikau: „Vyrai, rusai mus supa!“ Vyrai ką sugriebė, ko nesugriebė iššoko per kitą daržinės galą į lauką ir pasileido bėgte. Pirmiausia užbėgom už tokių krūmų. Sunkiausia buvo,

kad toliau teko bėgti prieš kalniuką, ten iškart vietoje penki mūsiškiai krito ir atsi-
tiktinai į susišaudymą patekusi kaimo gyventoja Samoškienė. Už dviejų kilometrų
nuo sodybos žuvo Jonas Jončas-*Lakūnas*. Rusai jį vijosi, jis įbėgo į Būdviečių mokyk-
los pastatą, ten jį užblokavo, jis įlindo į rūšį ir nusišovė.

1949 06 14 Kėnsčių kaime Ramanauskų sodyboje žuvo šie Kęstučio apygardos,
Butigeidžio rinktinės, Jūros srities, Žalgirio būrio partizanai:

1. Kakta Pranas-*Šturmas*, g. 1925 m. Ringinių k., Žygaičių vlsč. Būrio vado pa-
vaduotojas.

2. Ozbergis Juozas-*Drugelis*, g. 1924 m. Ringinių k.

3. Abraomas Fabijonas-*Pušelė*, g. 1923 m. Pryšmantų k., Žygaičių vlsč.

4. Toleikis Antanas-*Ramūnas*, *Uranas*, g. 1926 m. Visbutų k., Tauragės vlsč.

5. Galinaitis Augustas-*Alvitas*, g. 1924 m., kilęs nuo Šakių ar Vilkaviškio.

6. Samoškienė, Kelmynės kaimo gyventoja, tuo metu ravėjusi daržą.

7. Jončas Jonas-*Lakūnas*, g. 1924 m.

Likusieji – Zigmas Šatkus-*Šiaurys*, Antanas Petrikas-*Rykllys*, Vincas Eičas-*Laimu-
tis* – traukdamiesi rado arklius, užsoko ant arklių ir atsišaudydami pasiekė Tyrelių
mišką, rusai jų nebesivijo.

Aš bėgau kartu su pusbroliu Zigmu, bet man iš nosies ėmė smarkiai bėgti krau-
jas. Zigmas liepė man lįsti į rugius. Atbėgę rusai vertė Pabūdviečių kaimo sodybas,
ieškojo mūsų, bet niekur nerado. Vakare nuėjom į Stribaitynės kaimą, ten vėl susi-
tikom. Iš ten mudu su Savicku išėjom atgal į *Tauro* būrį.

Netrukus partizanai išsiaiškino, kas mus išdavė. Atėjo vyrai po kelių dienų ir tą
pirmininką sušaudė. Be to, dar buvo sušaudyta ir Karbauskų šeima. Karbauskienė
gal ir per savo ilgą liežuvį galvos neteko. Daug kam girdavosi, kad atseit būsianti
ne ji, jei trisdešimties banditų į Šiubartinę neatjosianti.

Atėjusi į *Tauro* būrį, apsistojau pas tuos pačius žmones. Viena kartą čia teko daly-
vauti su būrio vyrais viename žygyje. Kadangi reikėjo batų, drabužių, maisto, ėjom
į Pašyšių parduotuvę.

1949 m. prasidėjo išdavystės. *Tauras* įsakė visiems susirinkti ir visą būrį (28 par-
tizanai) išsivėdė į Švėkšnos miškus, tarp Švėkšnos ir Ž. Naumiesčio, už Tenenių.
Iš man nepažįstamų ten buvo Teodoras Birbilas-*Kregždė*, Jonas Agintas-*Kirvaitis*.
1949 m. rugsėjo 28 d. įsirengėm stovyklą, pastatėm palapines. Būrys buvo pada-
lintas į kelis skyrius. Izidorių Šlimą-*Kęstutį* išleido į sargybą, jis man paliko visus
savo dokumentus, pinigus, laikrodį, nuotraukas. Per naktį labai užė mašinos, o ryte
pasigirdo šūvis. Rytas buvo miglotas, mes pakilom ir ėmėm trauktis. Su manimi
traukėsi Petras Paulauskas-*Baravykas* ir dar keli vyrai. Įbėgom į tokią laukymę, o
ten rūkas, nieko nesimato, *Baravyką* nušovė. Tada šokau į mišką ir tiesiai ant ruso
užšokau, vos jo neparverčiau, bet pro šalį nubėgau tolyn. Kur kiti dingo, taip ir
nemačiau, likau viena. Įlindau tarp eglių, samanom apsikasiau ir sėdžiu. Toliau
girdisi baisus triukšmas, šaudymas, žinau, kad vyrai pasidalino į mažus būrelius
ir veržiasi visomis kryptimis. Žiūriu – ateina rusai, išsidėstę viena linija maždaug
kas penki metrai vienas nuo kito. Pro mane praėjo, sėdžiu per dieną, naktį šaudo

raketas, girdisi sunkvežimių užimas, sėdžiu antrą dieną, trečią dieną galvoju, kad reikia eit iš miško. Išeinu į pamiškę ir, užėjusi į sodybą, paprašiau atsigert, daugiau nieko nenorėjau. Paklausiau, į kurią pusę Ž. Naumiestis, žmonės parodė man keliuką, išėjau į mišką. Kiek einu, kas 50 metrų pakeičiu nugultas rusų. Aš apsirengusi juoda suknele, batukai rankose, be skarelės. Kareiviai sveikinas su manim, o aš nešu nuotraukas, partizanų ūkio pinigus – šeši šimtai rublių, dokumentus. Parėjau laimingai, nesulaikė. Netrukus sužinojau, kad žuvo Izidorius Šlimas ir Petras Paulauskas. Jie buvo nuvežti į Ž. Naumiestį ir numesti prie stribų būstinės. J. Agintas ir dar keli buvo sužeisti. Kuriam laikui būrys išsisklaidė.

Po keturių dienų *Tauras* žuvo, būrio vadu buvo paskirtas Jonas Agintas-*Kirvaitis*. Per stribą Praną Šilinską buvo gauta informacija, kad saugumiečiai pasikviečia jaunos vaikinukus, jaunas merginas ir liepia pasirašyti, kad jiems pranešinė apie partizanus, prašo apie tai niekam nesakyti, o jei nepranešinė, areštuos arba išveš Sibiran. Tada grįžau į savo kraštą ir susitikau su savo būrio vyrais. Po Sadausko žūties (1949 07 06) būriui tuo metu jau vadovavo Vincas Stonys-*Žalgiris*.

Knygoje „Šilalės kraštas“ (2001, d. 3, p. 351) pažymėta, kad agentas, slapyvardžiu *Gintaras*, pranešė, kad Jūros būrio vadas yra Tauragės valsčiaus Lengvenių kaime. Parengus puolimo planą, pasiunčiami Tauragės MGB stribai, kurie 1949 metų liepos 6-ąją puolė nurodytą sodybą. Žuvo S. Sadauskas-*Bijūnas*, *Svajūnas*. Antanas Petrikas-*Ryklis* bandė nusišauti ir, sunkiai susižeidęs, netekęs regėjimo, pakliuvo į nelaisvę.

Turint agentūrinių ir iš tardymo gautų žinių, 1949 metų liepos 14 d. apie 40 kareivių ir 50 stribų bei 50 milicininkų vykdė siautimus Stokaičių kaimo apylinkėse. Žuvo partizanas Armonas Bronius-*Jogaila*.

Tuo metu buvo atskiras mūsų skyrius, kuris laikėsi šiapus Tyrelių miško: Žygaičiai, Aukštupiai, Būdviečiai, Trakiniškė, Kensčiai. Skyriuje buvo aštuoni partizanai: skyriaus vadas (skyrininkas) Stanislovas Zigmas Šatkus-*Šiaurys*, *Šaltis*, pavaduotojas Vladas Lukošius-*Putinas*, *Mėnulis*, eiliniai – Alfonsas Šatkus-*Dobilas*, Juozas Bušininkas-*Bijūnas* (kitur – *Jurginas*), Vincas Eičas-*Laimutis*, Danielius Lukošius-*Maironis*, Jonas Altaravičius-*Nykštukas* ir Ona Lešinskytė-*Akacija*. Laikėmės Tyrelių miške netoli Plynosios (taip vadinosi užakęs ežeras). Čia tankiame eglynėlyje turėjom pasistatę nedidelę trobelę, mus lankydavo vienintelis ryšininkas eigulys Urbonas. Žiemą miške bunkerio neturėjom, vaikščiojom po kaimus, gyvenom pas žmones slėptuvėse. Vaitiškės kaime pas mūsų ryšininką Kazimierą Gužauską-*Slapuką* slėptuvė buvo įrengta gyvenamojoje troboje.

Gegužės mėnesį, Stanislovo vardadienio išvakarėse, ruošėmės vykti į mišką. Atėjo mūsų ryšininkas *Slapukas* ir pasakė, kad tėvūnijos vadas *Vytautas* nori su mumis susitikti ant Stirbaičių kapelių, visi kartu turime ateiti. Skyrininkas dar suabejojo, kodėl visiems kartu, bet nesigilino. Kadangi pavasario naktis trumpa, iškart ir išėjome. Pradžiojeėjome po vieną kas penki žingsniai, paskui po du, o lipant į kalvelę *Šiaurys* sukomandavo: „Arčiau į būrį! Neatsilikti!“ Ašėjau kalbėdama su Vladu Lukošiumi ir jo pusbroliu Danielium. Jau buvo matyti kapinaitės, o jose – žmonių

siluetai. Buvo apie 12 valanda nakties. Ryšininkas Gužauskas, kuris vedė, *Šiaurys*, jo brolis Alfonsas, Juozas Bušininkas ir Vladas Lukošius pabėgo į priekį, o Eičas, Danielius Lukošius ir aš kiek atsilikome. Kai tik pirmieji prisiartinio prie kapinaičių, be jokio perspėjimo į juos atidengė kulkosvaidžių ugnį, ir visi penki krito vietoje. Vincas Eičas buvo sužeistas į petį ir į plaučius, jis pasidavė į kairę, į rugių lauką, kur dingo Danielius, nepastebėjau. Pajutau karštį nugaros pusėje ir pasileidau bėgte. Jie šaudė raketomis apšviesdami ir vijosi šaukdami: „Mergaitė, palauk! Sustok! Nebėk, vis vien nepabėgsi...“

Bet pabėgau. Nubėgau į Pryšmantų kaimą pas Lešinskius, užpylė samagono ant žaizdos. Gydžiausi ten slėptuvėje ant tvarto. Man vaistų atnešdavo veterinarijos gydytojas Medžegauskas. Kaip vėliau sužinojau, Danielius Lukošius pabėgo visiškai sveikas. Nubėgo pas Osgirdą į Dabropinių kaimą, o Eičas buvo sunkiai sužeistas. Kulka įėjo per nugarą, o išėjo per krūtinę. Jis, radęs arklį, dar nujojo iki miško, ten pasiliko stovykloje ir gydėsi. Jį gydė chirurgas Batutis (pastaruoju metu dirbo Šilalėje), ateidavo tiesiog į mišką pas jį iš Tauragės ir pagydė.

Aš gydžiausi apie tris mėnesius. Mūsų būrys jau buvo visai išretėjęs, po vieną, po du kas kur slapstėsi. Kadangi aš dar turėjau pasą, todėl paskui jau slapsčiausi viena.

Pagijusi vėl nuėjau į Ž. Naumiesčio apylinkes, į *Dariaus* rajoną. Taip ir blaškiausi, pareidavau ir į savo kraštą, susitikdavau su likusiais vyrais: Petru Rokaičiu-*Mindaugu*, dabartiniu skyriaus vadu, Antanu Sudeikiu-*Girėnu* ir jo broliu Zigmundu-*Dariumi*. 1951 m. apsistoju Vainuto valsčiuje, Buikiškės kaime pas gyventoją. Jų šeimoje buvo du maži vaikai. Dar palaikiau ryšį su savaisiais partizanais per ryšininką Juozą Čeponą, kuris gyveno Lazdynės kaime, netoli Stirbaičių kapelių. Prižiūrėjau mažamečius šeimnininkų vaikus, bet šeimnininkas pasakė, kad nelaikyčiau prie savęs ginklo kambaryje. Padaviau jam ginklą, jis nunešė į krūmus ir paslėpė po kelmu, o šovinius kambaryje pipirais užpylė. Pasirodo, Čeponą areštavo, o jis nubraižė planą, kaip mane atrasti. Vieną vakarą apsupo mūsų namus. Tuo metu aš vaiką laikiau ant kelių, įėję sribai tuoj išsitraukė mano nuotrauką ir iškart mane atpažino. Atsinešė karklinį rimbą, paguldė ant grindų ir ėmė velėt, reikalavo, kad atiduočiau ginklą. Po to nuvežė į Tauragės Šiubartinę ir uždarė. Paguldė ant grindų kniūpsčia, rankos buvo surištos už nugaros, dar gerokai apspardė, pastatė sargybinių ir, kol neatvažiavo „ministras“ iš Vilniaus, į kamerą neuždarė. Kai atvažiavo tas balvonas (kažkas sakė, kad tai buvo Bertašiūnas) iš Vilniaus, irgi tardė. Tik protarpiais pamenu, kad mušė, daužė galvą, buvau be sąmonės, dabar daug ko neprisimenu. Šiubartinėj tris savaites tardė be miego, dieną naktį be poilsio, po to išvežė į Vilniaus saugumo požemius ir ten išlaikė penkiolika mėnesių. Iš pradžių kameroje buvau viena, vėliau su Maryte Štarolyte, partizane nuo Panevėžio, teko būti su Vėlavičiene nuo Anykščių, 60 metų moterimi. Ji buvo šautuvų buožėmis taip sudaužyta, kad visa nugara – ištisos žaizdos, mes jas perrišinėdavom. Ji pasakojo, kaip sribai ją sudaužė. Teko būti kartu su buvusio nepriklausomos Lietuvos ministro Ambrazevičiaus žmona.

Pagal bylą teisiامي mes buvome su Motiejum Petrošiumi, buvusiu Rupkujų kolūkio pirmininku, abu gavome po 25-erius metus lagerio.

Iš Vilniaus nuvežė į Klaipėdą, po teismo ten išlaikė tris mėnesius. Po to vėl parvežė į Lukiškių kalėjimą, po kelių mėnesių išvežė į Leningradą, ten išlaikė tris savaites ir išvežė į Vorkutą. Beveik dvejus metus sėdėjau kalėjimuose. Kai nuvežė į lagerį, darbo normos jau nebegalėdavau padaryti, lietuvaitės už mane padarydavo, mane iš darbo parvesdavo, pati nebepaėjau. Lageryje teko pasėdėti karcერიuose už spaudos platinimą, kad nepasirašiau paskolos obligacijų ir kitokių dar „nusižengimų“ buvau padariusi.

Iš lagerio išleido 1956 m. gegužės 26 d.

Kęstučio apygardos, Butigeidžio rinktinės, Jūros (vėliau – Žalgirio) būrio partizanų sąrašas

Sąrašą sudarė partizanė Ona Lešinskytė ir Jonas Osgirdas

Eil. Nr.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gim. m.	Gimimo vieta	Pastabos, žuvimo vieta, žuvimo aplinkybės
1.	Mockus Petras	1920	Putokšlių k., Žygaičių vlsč.	Sunaikintas pačių partizanų apie 1947 m., kadangi registravosi Natkiškių NKVD. Įmestas į negyvenamos sodybos šulinį Šikšnių k.
2.	Mockutė Elena	1922	Putokšlių k.	Sunaikinta pačių partizanų apie 1947 m., kadangi registravosi. Įmesta į negyvenamos sodybos šulinį Šikšnių k.
3.	Mockutė Stanislava	1925	Putokšlių k.	Sunaikinta pačių partizanų apie 1947 m., kadangi registravosi. Įmesta į negyvenamos sodybos šulinį Šikšnių k.
4.	Sudeikis Albinas- <i>Algirdas</i>	1925	Kraulediškių k., Vainuto vlsč.	Žuvo Balčių k. Kamarauskų sodyboje. Šoko per langą, stribas Kornukovas nušovė.
5.	Sudeikis Zigmas- <i>Darius</i>	1929	Kraulediškių k., Vainuto vlsč.	Žuvo Tyrelių miške ties Aukštupiais 1952 06 06. Kariuomenė apsupo, antros dienos ryte veržėsi iš apsupimo ir žuvo su Antanu Sudeikiu.

6.	Sudeikis Antanas- <i>Girėnas</i>	1928	Kraulediškių k., Vainuto vlsč.	Žuvo kartu su Zigmu Sudeikiu Tyrelių miške.
7.	Abraomas Fabijonas- <i>Pušėlė</i>	1923	Pryšmantų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1949 06 14 Kensčių k.
8.	Kakta Pranas- <i>Šturmas, Šarūnas</i>	1925	Ringinių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1949 06 14 Kensčių k.
9.	Ozbergis Juozas- <i>Drugelis</i>	1924	Ringinių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1949 06 14 Kensčių k.
10.	Toleikis Antanas- <i>Ramūnas, Uranas</i>	1926	Visbutų k., Tauragės vlsč.	Žuvo 1949 06 14 Kensčių k.
11.	Jončas Jonas- <i>Lakūnas</i>	1924	Aukštupių k., Tauragės vlsč.	Žuvo 1949 06 14 Būdviečių mokyklos pastate, nusišovė apsuptas rusų.
12.	Savickaitė Ona- <i>Žiurkė</i>	1923	Pabūdviečių k., Žygaičių vlsč.	Pabėgusi nuo trėmimo slapstėsi, buvo areštuota Pagėgių MGB, iš ten pabėgo ir vėl slapstėsi. Registravosi po Stalino mirties.
13.	Kučinskas Alfonsas- <i>Briedis</i>	1923	Pabūdviečių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1948 m. Gurklių k. Sunkiai sužeistas nušovė partizanai.
14.	Kučinskaitė – Žebelienė Elena	1921	Pabūdviečių k., Žygaičių vlsč.	Areštuota 1946 m. Grįžo iš lagerio, gyvena Pryšmantų kaime.
15.	Petrikas Antanas- <i>Ryklys, Kerštas</i>	1924	Leikiškių k., Tauragės vlsč.	Apsuptytas bandė nusišauti, suimtas gyvas, teistas, gyveno Kaliningrado sr., Sovietske. Miręs, palaidotas Panevėžyje.
16.	Šatkus Zigmas Stanislovas- <i>Šiaurys, Šaltis</i>	1926	Trakiniškės k., Tauragės vlsč.	Skyrininkas. Į būrį išėjo 1946 m. pabėgęs iš kariuomenės. Žuvo 1950 05 07 prie Stirbaičių kapų.
17.	Šatkus Alfonsas- <i>Dobilas</i>	1929	Trakiniškės k., Tauragės vlsč.	1948 m. pabėgo trėmimo metu, žuvo su broliu Zigmu prie Stirbaičių (maro) kapelių.
18.	Lukošius Vladas- <i>Mėnulis, Putinas</i>	1924	Pryšmantų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1950 05 07 prie Stirbaičių kapų.
19.	Bušininkas Juozas- <i>Jurginas</i>	1929	Kensčių k., Tauragės vlsč.	Žuvo 1950 05 07 prie Stirbaičių kapų.
20.	Gužauskas Kazys- <i>Slapukas</i>	1929	Lazdynės k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1950 05 07 prie Stirbaičių kapų. Ryšininkas.
21.	Šacauskas Alfonsas- <i>Sakalas</i>	1928	Palolyčio k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1951 02 18 Būdviečių k., Žygaičių vlsč.
22.	Bartušas Antanas- <i>Vytenis</i>	1928	Dirvėnų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1951 02 18 Būdviečių k., Žygaičių vlsč. kartu su Alfonsu Šacausku.
23.	Marozas Jonas- <i>Nemunas</i>	1925	Ringinių k., Žygaičių vlsč.	Žalgirio būrio partizanas. Žuvo 1949 01 24 Vaidilų k., Žygaičių vlsč.

24.	Kaminskas Petras- <i>Rambynas</i>	1921	Rekščių k., Tauragės vlsč.	Skyriaus vadas. Suimtas 1949 10 30. Grįžęs iš lagerio gyveno Klaipėdoje, ten ir mirė.
25.	Lukošius Antanas- <i>Rūtelė</i>	1895	Batakių k., Tauragės vlsč.	Seniausias partizanas, buvęs prieškarinės Lietuvos policininkas. Žuvo 1948 02 30 Tyrelių miške. Palaidotas Žygaičių kapinėse.
26.	Dikavičius Česlovas- <i>Maironis, Vytenis</i>	1926	Tauragės mst.	Mokytojas. Žuvo 1949 m. Tyrelių miške, Plynojoje. Sužeistas į kojas nusišovė.
27.	Lukošius Danielius- <i>Maironis</i>	1933	Pryšmantų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1950 08 08 Tyrelių miške apsupimo metu. Kulkosvaidininkas. Pasibaigus šoviniams nusišovė.
28.	Stonys Jonas	1928	Butkų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1951 01 07 Palolyčių k., Žygaičių vlsč. (<i>Delfino</i> brolis).
29.	Stonys Antanas- <i>Delfinas</i>	1925	Butkų k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1952 04 07 prie Griaužų Šilalės r., buvęs Žalgirio būrio partizanas.
30.	Armonas Bronius- <i>Jogaila</i>	1926	Stokaičių k., Šilalės r.	Žuvo 1949 07 14 Stokaičių k., Vainuto vlsč., buvęs Žalgirio būrio partizanas.
31.	Armonas Antanas- <i>Tigras</i>	1929	Jokūbaičių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1953 02 01 Jokūbaičių k., Šilalės r. Susisprogdino Dambrauskų sodyboje.
32.	Šimašius Antanas- <i>Radvila</i>	1926	Lapkasių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1954 03 29 Putokšlių k., Žygaičių vlsč. apsupus sodybą. Žalgirio būrio vadas.
33.	Stonys Vincas- <i>Žalgiris</i>	1913	Palolyčių k., Žygaičių vlsč.	Žalgirio būrio vadas. Žuvo 1951 12 09 Putokšlių k. su žmona Ona Jagminaitė-Stonienė.
34.	Jagminaitė-Stonienė Ona	1926	Spraudaičių k., Šilalės r.	Pasibaigus šoviniams susisprogdino kartu su vyru Vincu Stoniu 1951 12 09 Putokšlių kaime.
35.	Savickas Juozas- <i>Liūtas, Svajūnas, Jurginas</i>	1925	Pabūdviečių k., Žygaičių vlsč.	1949 m. išėjo į Žemaičių Naumiestį ir ten žuvo.
36.	Šlimas Izidorius- <i>Kęstutis</i>	1927	Būdviečių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1949 09 29 Švėkšnos miškuose eidamas sargybą.
37.	Altaravičius Jonas- <i>Nykštukas</i>	1909	Alijošiškių k., Pagramančio a.	Žuvo 1951 02 18 Kaupių k., Tauragės vlsč. Kvedaro sodyboje.
38.	Eičas Vincas- <i>Laimutis</i>	1923	Būdviečių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1950 11 28 Ceikiškės k., Tauragės vlsč.
39.	Milingis Antanas	1927	Trūkiškės k., Tauragės vlsč.	Suimtas gyvas (išdavystė). Grįžęs iš lagerio mirė.

40.	Rokaitis Petras- <i>Mindaugas</i>	1925	Rekščių k., Tauragės vlsč.	Žalgirio būrio partizanas, skyriaus vadas. Žuvo 1953 03 28 Gaudaičių k., Žygaičių vlsč. Nusišovė.
41.	Erikis Jurgis	1925	Klaipėdos krašto lietuvis	Žuvo 1949 Vilaičių k., palaidotas Žygaičių žvyruobėje.
42.	Lešinskytė – Švedienė <i>Ona-Akacija, Birutė</i>	1923	Kaupių k., Tauragės vlsč.	Suimta 1951 05 30, kalėjo Vorkutoje, grįžo 1956. Šiuo metu (2003 m.) gyvena Tauragėje.
43.	Vaičiulis Aleksas- <i>Kęstutis</i>	1928	Bikavėnų k., Šilalės r.	Siuvėjas. Žalgirio būrio partizanas. Žuvo 1953 08 29 Rukų k., Petro Lukošiaus sodyboje.
44.	Stirbienė Julija	1925	Zoliškių k., Žygaičių vlsč.	Suimta kautynių Tyrelio miške metu 1952 05 21. Kalėjo Rusijos lageriuose. Šiuo metu gyvena Žygaičiuose.
45.	Švogžlys Mykolas- <i>Saidris</i>		Iš Vilniaus krašto	Žalgirio būrio partizanas. Dėl ligos buvo apgyvendintas pas ūkininkus. Palaidotas Žygaičių kapinėse.
46.	Ablašinskas Pranas- <i>Tautgaila, Arūnas, Lendrė</i>	1915	Vabalų k., Laukuvos vlsč.	Žalgirio būrio partizanas. Suimtas Tyrelio miške. Teistas. Paleistas iš lagerio į Lietuvą negrįžo. Mirė apie 1960 m. Rusijoje.
47.	Pocius Leonas- <i>Šilas</i>	1925	Lauksargių k.	Žalgirio būrio partizanas. Suimtas 1948 04 20 Kasbarynų miške ir nukankintas Šiubartinėje.
48.	Selvenis Juozas- <i>Bijūnas</i>	1926	Taubučių k., Raseinių r.	Žalgirio būrio partizanas. Žuvo 1948 m. netoli Pagramančio.
49.	Nėjus Edvinas- <i>Tigras</i>	1924	Urvinių k., Žygaičių vlsč.	Žalgirio būrio kulkosvaidininkas. Žuvo 1949 m. Šilų miške, Ž. Naumiesčio apyl.
50.	Fricas		Vokietija	Buvęs rusų belaisvis. Nuskendo Jūros upėje 1947 m. pavasarį apvirtus valčiai. Palaidotas Šaukėnų kapinėse.
51.	Hansas		Vokietija	Buvęs rusų belaisvis. 1947 m. birželio mėn. išėjo į Vokietiją.
52.	Gertas	1920	Vokietija, Hamburgas	Buvęs rusų belaisvis. 1947 m. birželio mėn. išėjo į Vokietiją.
53.	Helmutas		Vokietija	Buvęs rusų belaisvis. 1947 m. birželio mėn. išėjo į Vokietiją.
54.	Mieliulis Aleksandras- <i>Algimantas, Neptūnas</i>	1923	Batakiuose, Tauragės vlsč.	Dirbo partizanų vadovybės štabe. Žuvo 1949 06 08 Kaziškės miške.

55.	Mieliulienė			Mieliulio žmona. Suimta, teista. Grįžus iš lagerio, gyveno Kaliningrado srityje, Nesterove. Ten ir palaidota.
56.	Briedis Pranas-Šarūnas, Šimonis, Jūra	1925	Drobūkščių k., Šilalės vlsč.	Būrio vadas. 1950 04 15 MGB agento Fridriko Gaupčio išduotas, suimtas ir nuteistas mirti.
57.	Dargužas Mečislovas-Aras	1926	Mišučių k., Šilalės vlsč.	Dirbo štabe. LLA organizacijos „Astra“ įkūrėjas, poetas, partizanų dainų kūrėjas. Žuvo 1948 09 15 Purviškių – Gaurės miške.
58.	Gavėnia Simas-Drašutis	1910	Sakalinės k., Tauragės vlsč.	Nuo 1947 m. spalio mėn. dirbo Aukuro rinktinės štabe. Žuvo 1948 09 15 Gaurės – Purviškių miške.
59.	Mockaitis (Šabaniauskas)-Pelėda	1923	Tauragės mst.	Žalgirio būrio partizanas. Žuvo 1946 m. vasarą.
60.	Vydūnas		Tauragės mst.	Buvęs advokatas. Dirbo rinktinės štabe, rašė rašinėlius. Žuvo apie 1947 – 1948 m.
61.	Timinskas Mykolas-Balandis	1923		Jūros būrio vadas nuo 1947 04 07 iki rudens. Legalizavosi 1949 08 28 ir tapo išdaviku. 1957 m. areštuotas, dingęs be žinios.
62.	Jagminas Jonas-Klevas	1929	Spraudaičių k., Šilalės r.	Nuo 1951 07 01 Žalgirio būrio partizanas. Žuvo Tuščių kaime prie Ringių girininkijos išduotas MGB agento Fridriko Gaupčio.
63.	Jakštas Stasys-Kęstutis, Karžygis	1916	Stokaičių k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1953 m. Spraudaičių k., Vainuto vlsč. pas Bartkus. Stribai padegė daržinę, kurioje buvo partizanai.
64.	Kundrotas Antanas-Skaisgiris, Šarūnas	1928	Žvingių k., Šilalės r.	Buvęs Stokaičių pradžios mokyklos mokytojas. Žalgirio būrio partizanas. Butigeidžio rinktinės štabo žvalgybos viršininkas. Žuvo Ceikiškės k. prie Tauragės Knatauskų sodyboje 1950 03 03.
65.	Abraomas Alfonsas			
66.	Juraška Alfonsas-Galiūnas	1925	Buikiškių k., Ž. Naumiesčio vlsč.	Suimtas 1953 02 28 Gaudaičių k., Žygaičių vlsč. Nuteistas 25 m. lagerio.
67.	Pancerna Jurgis-Žaltys		Raseinių r.	Suimtas kautynių metu Kariškės miške 1949 06 09. Teistas.

68.	Galinaitis Augustas- <i>Nevėžis, Alvytas, Ruonis</i>	1924	Vilkaviškio apskritis	Žuvo 1949 06 14 Kamščių k., Tauragės vlsč. Žalgirio būrio partizanas.
69.	Macaitis Simas- <i>Sakalas</i>	1922	Šilalės r.	Būrio vadas. Žuvo 1948 09 15 Purviškių miške, Gaurės kautynių metu.
70.	Auškalnis Kazys- <i>Tauras</i>	1918	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1949 08 10 Cipariškės k.
71.	Auškalnis Stasys	1924	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1946 06 01.
72.	Butrimas Stasys- <i>Gediminas</i>	1931	Žvingių k., Vainuto vlsč.	Būrio vadas. Žuvo 1953 10 12 Gorainiuose, Vainuto vlsč. nuo agentų smogikų.
73.	Jagminas Klemensas	1922	Spraudaičių k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1948 03 18 Pažiuržmočio k., Šilalės r.
74.	Jakas Pranas- <i>Vaidotas</i>	1922	Stokaičių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1951 05 20 Ryško k., Šilalės r.
75.	Kulberkis Kazys	1926	Žvingių k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1948 09 Laumenų k., Vainuto vlsč.
76.	Raštutis Antanas- <i>Dainauskas</i>	1920	Žvingių k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1948 05 30 Spraudaičių k., Šilalės r.
77.	Sakalauskas Stasys- <i>Labutis</i>	1928	Pajūryje, Šilalės r.	1953 08 12 apnuodytas MGB agentės ir suimtas, po to pats tapo agentu smogiku.
78.	Stankus Juozas- <i>Girėnas</i>	1924	Žvingių k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1948 05 30 Spraudaičių k., Vainuto vlsč.
79.	Stonys Antanas	1922	Palolyčio k., Žygaičių vlsč.	(Vincas-Žalgirio brolis) Žuvo 1947 05 25 prie Didkiemio Gervištės miške. Susisprogdino dengdamas atsitraukiančius.
80.	Vaičiulis Antanas- <i>Tigras</i>	1914	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1946 06 01 su broliu Vincu- <i>Paparčiu</i> Pažvėrio k., Šilalės r.
81.	Vaičiulis Jonas- <i>Jurginas</i>	1916	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1950 05 24 prie Jūros upės Užjūryje ties Gulbiškiais, Vainuto vlsč.
82.	Vaičiulis Juozas- <i>Šarka</i>	1918	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Žuvo 1953 05 23 Kalniškiuose, Šilalės r.
83.	Vaičiulis Vincas- <i>Papartis</i>	1924	Bikavėnų k., Vainuto vlsč.	Mokytojas. Žuvo 1946 06 01 Pažvėrio k., Šilalės r.
84.	Konstantinas Alfonsas- <i>Kęstutis</i>	1922	Kamščių k., Šilalės r.	Žuvo 1948 05 22 Kamščių k.
85.	Matevičius Zigmas	1929		

86.	Remeikis Vytautas- <i>Ažuolas</i>	1924	Lapkasių k., Žygaičių vlsč.	Žuvo 1950 12 20 (nužudė Tauragės MGB).
87.	Vaičekauskas Vladas			Žuvo 1950 m.
88.	Masidunskas Stasys- <i>Lakūnas</i>	1927	Laumenų k., Vainuto vlsč.	1951 05 įstojo į Jūros partizanų būrį, suimtas 1951 07 18 Stokaičiuose, Žygaičių vlsč. ir nuteistas 25 metams lagerio.

P a s t a b a: Už sąrašo tikslumą garantuoja jo sudarytojai.

Versta iš rusų kalbos

Visiškai slapta

NUOSPRENDIS SOVIETINIŲ SOCIALISTINIŲ RESPUBLIKŲ SAJUNGOS VARDU

1950 m. rugsėjo 20 d. Pabaltijo karinės apygardos karinis tribunolas uždarame teismo posėdyje Vilniaus m. sudėtyje, dalyvaujant pirmininkaujančiam justicijos papulkininkui BELOUS, nariams: kapitonui TUTIUNNIKOV ir kapitonui VINOKUROV, sekretoriaujant viršilai KRUMINĖ, peržiūrėjo bylą Nr. 0158, kurioje kaltinami:

1. VITKUS VINCAS, s. Vinco, g. 1917 m. Kudaikių kaime, Šilalės valsčiuje, Tauragės apskrityje, lietuvis, nepartinis, kilęs iš valstiečių, išsilavinimas – 2 pradžios mokyklos klasės, nevedęs, neteistas, padaręs nusikaltimus, numatytus pagal BK str. 58-1a, 58-8 ir 58-11.

2. ŠERFIR JOAKIM, s. Edmundo, g. 1903 m. Diuseldorfe (Vokietijoje), vokiečių, vokiečių kilmės, nepartinis, išsilavinimas 4 juridinio fakulteto kursai, vedęs, neteistas, padaręs nusikaltimus, numatytus pagal BK str. 58-2 ir 58-11.

3. LETUKAS BRONIUS, s. Jono, g. 1913 m. Iždonų kaime, Kaltinėnų valsčiuje, Rietavo apskrityje, lietuvis, nepartinis, kilęs iš valstiečių, išsilavinimas – 4 pradžios mokyklos klasės, nevedęs, neteistas.

4. LETUKAS ANTANAS, s. Jono, g. 1906 m. Iždonų kaime, Kaltinėnų valsčiuje, Rietavo apskrityje, nepartinis, išsilavinimas – 3 pradžios mokyklos klasės, nevedęs, neteistas, abu kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK str. 58-1a ir 58-11.

5. TRIJONIS BRONIUS, s. Jono, g. 1923 m. Pakoplyčio kaime, Šilalės valsčiuje, Tauragės apskrityje, lietuvis, kilęs iš valstiečių, išsilavinimas – 2 pradžios mokyklos klasės, nevedęs, neteistas.

6. TRIJONIS JONAS, s. Petro, g. 1902 m. Pakoplyčio kaime, Šilalės valsčiuje, Tauragės apskrityje, lietuvis, kilęs iš valstiečių, mažaraštis, neteistas, abu kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK str. 17-58-1a ir 17-58-8.

7. VALANTAITĖ ZOSĖ, d. Stasio, g. 1927 m. Obelynų kaime, Upynos valsčiuje, Tauragės apskrityje, lietuvė, nepartinė, kilusi iš valstiečių, išsilavinimas – 2 pradžios mokyklos klasės, neištekėjusi, neteista.

8. LANKAUSKAITĖ VIKTORIJA ELENA, d. Vlodo, g. 1927 m. Pliupų kaime, Tauragės valsčiuje, Skaudvilės rajone, lietuvi, nepartinė, kilusi iš valstiečių, išsilavinimas – 6 klasės, neištekėjusi, neteista.

9. SUNGAILAITĖ STASĖ, d. Prano, g. 1924 m. Vytogalos kaime, Pupėnų valsčiuje, Tauragės apskrityje, lietuvi, nepartinė, kilusi iš valstiečių, išsilavinimas – 3 gimnazijos klasės, netekėjusi, neteista.

10. EITUTIS STASYS, s. Stasio, g. 1927 m. Brekių kaime, Pupėnų valsčiuje, Tauragės apskrityje, nepartinis, kilęs iš valstiečių, išsilavinimas – 4 pradžios mokyklos klasės, nevedęs, neteistas.

11. KASPERAVIČIUS VYTAUTAS, s. Martyno, g. 1903 m. (Kigevalių kaime), Kražių valsčiuje, Raseinių apskrityje, lietuvis, nepartinis, kilęs iš valstiečių, mažaraštis, vedęs, neteistas. Visi penki padarę nusikaltimus, numatytus pagal BK str. 17-58-1a.

Remiantis išankstinio tardymo medžiaga ir teisiniu tardymu, nustačiau:

1. Teisiamasis VITKUS nuo 1947 m. iki 1950 m. balandžio mėn., t. y. iki pat jo arešto dienos, veikė ginkluotam nacionalistiniam būry Rietavo ir Tauragės apskrityse, turėjo slapyvardį *ŽVIRBLIS*, buvo ginkluotas šautuvu ir pistoletu.

Būdamas partizanų būry ir vadovaudamas būrio skyriui, VITKUS įvykdė teroro aktus prieš sovietinį partinį aktyvą, plėšė sovietinius piliečius, terorizavo kolchozo aktyvą ir verbavo į būrį naujus narius. 1947 m. rudenį sušaudė pil. GRUNOVĄ, Dargilių kaimo gyventoją, įtaręs jį palaikant ryšį su MGB.

1948 m. kartu su kitais partizanais dalyvavo sušaudant dvi sovietinių piliečių šeimas: NAVICKIENĘ PAULINĄ, dukrą VLADĄ, sūnų NOREIKĄ, Putvinskių kaimo gyventojus, ir LUKOŠIENĘ PETRONELĘ, jos sūnų JUOZĄ ir dukrą ONĄ, Jaunodavos kaimo gyventojus.

1948 m. birželio 15 d. dalyvavo apylinkės tarybos sekretoriaus LAURINAVIČIAUS KAZIO sušaudyme.

1948 m. spalio 17 d. dalyvavo kautynėse su liaudies gynėjais (stribais). Buvo užmušti devyni stribai.

1949 m. vasario 10 d. dalyvavo apylinkės pirmininko NORVAIŠIO PETRO ir jo žmonos sunaikinime.

1949 m. balandžio 21 d. dalyvavo piliečių VAIŠNORO ir KAIRIO sunaikinime.

1949 m. balandžio 22 d. dalyvavo SABOCKIO JONO, jo žmonos ir jų dukterį JADVYGOS ir JANINOS sunaikinime, iš kurių VITKUS asmeniškai sušaudė pil. SABOCKIENĘ ir jos dukterį JANINĄ. Tuo pačiu metu VITKUS su kitais partizanais dalyvavo sovietinių piliečių aktyvistų ŠIMKAUS ir jo žmonos, PATLOBO IGNO, jo žmonos PATLOBIENĖS ir jų sūnaus PETRO sunaikinime. Iš jų VITKUS asmeniškai sušaudė ŠIMKŲ ir PATLOBO šeimą.

1949 m. birželio mėn. dalyvavo pakariant pil. SABOCKĮ JONĄ.

1949 m. birželio mėn. VITKUS asmeniškai sušaudė pil. KAUPAITĮ PETRĄ.

1949 m. rugsėjo mėn. dalyvavo dviejų sovietinių aktyvistų brolių NIKODEMO ir JUOZO ŠĖGŽDŲ ir dviejų sovietinių piliečių GRYBIENĖS ir KAZLAUSKO sunaikinime. Tuomet dalyvavo pil. LAURINAVIČIAUS pakorime.

1950 m. balandžio 9 d. VITKUS su kitais partizanais sunaikino pil. AUŽBIKAVIČIŲ KAZĮ, įtardami jį palaikant ryšį su MGB organais. 1949 m. rugpjūčio mėn. VITKUS iš apylinkės tarybos pirmininko MATUZO atėmė 500 rublių ir pasiūlė jam atsisakyti pirmininko pareigų, kitu atveju bus sunaikintas, o 1950 m. sausio mėn. iš kolchozo pirmininko GETAUTO paėmė tris poras batų ir taip pat pasiūlė atsisakyti pareigų, grasino sunaikinti. 1950 m. kovo 11 d.

partizanų grupė, vadovaujama VITKAUS, apšaudė rinkiminį punktą Obelynės kaime, kur vyko rinkimai į SSSR Aukščiausiąją tarybą.

2. Teisiamasis ŠERFIR iki 1945 metų pavasario, būdamas vokiečių fašistinės armijos sudėtyje, dalyvavo kautynėse prieš sovietų armiją, o po vokiečių kariuomenės kapituliacijos ėmė slapstyti pas vietos gyventojus Tauragės apskrityje, taip pat ir pil. KASPERAVIČIAUS ūkyje. 1948 m. vasarą ŠERFIR įstojo į Lietuvos partizanų būrį ir jame išsilaikė iki arešto dienos. Turėjo slapyvardį ANTANAS, buvo ginkluotas šautuvu ir šaudmenimis. 1948 m. spalio 17 d. ŠERFIR kartu su kitais partizanais dalyvavo liaudies gynėjų užpuolime, į juos šaudė iš šautuvo, buvo užmušti 9 MGB kovotojai.

3. Teisiamieji LETUKAS BRONIUS ir LETUKAS ANTANAS nuo 1948 metų pavasario ir iki jų arešto dienos palaikė nusikalstamą ryšį su VITKAUS nacionalistinio būrio dalyviais ir kitais, slėpė juos savo ūkyje, aprūpindavo juos maisto produktais ir teikė jiems žvalgybinio pobūdžio žinias. 1949 m. rugsėjo mėnesį partizanų būrio vado VITKAUS buvo užverbuoti į būrio rezervą ir jiems buvo suteikti partizaniniai slapyvardžiai.

4. TRIJONIS BRONIUS ir TRIJONIS JONAS nuo 1949 metų rudens iki jų arešto dienos palaikė nusikalstamą ryšį su VITKAUS nacionalistinio būrio dalyviais ir kitais, slėpė juos savo ūkyje ir aprūpindavo juos maisto produktais. 1950 m. balandžio 9 d. jų namuose VITKAUS vadovaujami partizanai sulaukė pil. AUŽBIKAVIČIŲ, kuri, pasiūlius JONUI TRIJONIUI ir BRONIUI TRIJONIUI, partizanai nusivedė į mišką ir sušaudė.

5. Teisiamoji VALANTAITE nuo 1949 m. gegužės mėn. palaikė nusikalstamą ryšį su VITKUMI ir kitais partizanais, slėpė juos savo ūkyje, aprūpindavo juos maisto produktais ir žvalgybinio pobūdžio duomenimis, tarp jų ir apie kareivių skaičių rinkiminiuose punktuose.

6. LANKAUSKAITE nuo 1948 metų rudens palaikė nusikalstamą ryšį su VITKUMI ir kitais partizanais, susitikinėjo su jais savo bute, priiminėjo paketus su laiškais iš vieno partizanų, organizavo jų perdavimą kitiems.

7. Teisiamasis EITUTIS nuo 1948 m. rudens palaikė nusikalstamą ryšį su VITKAUS nacionalistinio būrio dalyviais ir kitais, slėpė juos kambaryje, aprūpindavo maisto produktais ir teikė jiems žvalgybinio pobūdžio žinias.

8. KASPERAVIČIUS nuo 1948 m. palaikė nusikalstamą ryšį su VITKAUS vadovaujamo nacionalistinio būrio dalyviais, su ŠERFIRU ir kt., savo namuose slėpė vokiečių partizaną ŠERFIRĄ ir kitus, aprūpindavo maisto produktais ir teikė jiems žvalgybinio pobūdžio duomenis.

Aukščiau išdėstytu pagrindu Karinis Tribunolas kaltais pripažino visus teisiamuosius įvykdžius nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK straipsnius (R. K. p a s t a b a: išvardinti tie patys RSFSR BK straipsniai).

Įvertinant kiekvienam pagal bylos aplinkybes ir jų sudėtingumo laipsnį, Karinis Tribunolas, atsižvelgdamas į teisiamuosius VALANTAITE, LANKAUSKAITE, SUNGAILAITE, EITUTĮ ir KASPERAVIČIŲ, nutarė netaikyti pilnos sankcijos RSFSR BK straipsniuose: 58 – 1a vadovaujantis UPK str. 319 ir 320.

NUSPRENDŽIAU

1. VITKŲ VINČA, s. Vinco, vadovaujantis subendrintais str. 58 – 1a, 58 pagal padarytus nusikaltimus patraukti aukščiausio baudžiamojo atsakomybės – sušaudant, konfiskuojant visą turtą.

2. ŠERFIR JOAKIM, s. Edmundo, vadovaujantis BK str. 58 – 2, nuteisti aukščiausio lygio bausme – sušaudant, konfiskuojant pas jį rastus daiktus.

3. LETUKĄ BRONIŲ, s. Jono, ir LETUKĄ ANTANĄ, s. Jono, BK str. 58 – 1a pagrindu uždaryti į pataisos darbų lagerį kiekvieną po 25 metus su viso turto konfiskacija ir teisių atėmimu pagal 31 BK str. „a“, „b“, „v“ penkerių metų laikotarpiui.

4. TRIJONĮ BRONIŲ, s. Jono, ir TRIJONĮ JONĄ, s. Petro, uždaryti į pataisos darbų lagerį BK str. 58 – 1a pagrindu kiekvieną po 25 m. ir BK str. 58 – 8 kiekvieną po 25 metus.

Atsižvelgiant į BK str. 49 „jėgą“, pagal savo išperkamąją galią padarytus nusikaltimus, galutinį bausmės lygį TRIJONIUI BRONIUI ir TRIJONIUI JONUI nustatyti pagal BK str. 58 – 1a – uždarant į pataisos darbų lagerį kiekvieną 25-erių metų laikotarpiui su viso turto konfiskacija ir teisių atėmimu penkeriems metams kiekvienam, vadovaujantis BK str. „a“, „b“, „v“.

5. VALANTAITEŽ ZOSE, d. Stasio, LANKAUSKAITEŽ VIKTORIJĄ ELENA, d. Vlado, SUN-GAILAITEŽ STASE, d. Prano, EITUTĮ KAZĮ, s. Stasio, ir KASPERAVIČIŲ VYTAUTĄ, s. Martyno, BK str. 58 – 1a pagrindu uždaryti į pataisos darbų lagerį 10-ties metų laikotarpiui kiekvieną su viso turto konfiskacija ir teisių pažeidimu penkeriems metams kiekvienam numatytu BK str. 31 „a“, „b“, „v“.

Į bausmės atlikimo laiką įskaityti priešlaikinį sulaikymą – LETUKUI BRONIUI, LETUKUI ANTANUI, TRIJONIUI BRONIUI ir SUNGAILAITEI nuo 1950 05 17. TRIJONIUI JONUI nuo 1950 05 30. VALANTAITEI, LANKAUSKAITEI ir EITUČIUI nuo 1950 05 06 ir KASPERAVIČIUI nuo 1950 07 01.

Persekiojimo lygį visų nuteistųjų atžvilgiu palikti tą patį, laikant su sargyba. Nuosprendis gali būti apskundžiamas Aukščiausiojo Teismo Karinei Kolegijai per PRIBVO (Pribaltijskovo Voennovo Okrugą) Karinį Tribunalą per 72 valandas nuo nuosprendžio įteikimo momento teisiamesiems.

Kopija tikra: sk. įgaliotinis. 2 sk. sk. „A“
LSSR Vyr. leitenantas
(parašas) VORONKOV

Pažyma. Šio nuosprendžio originalas yra
tardymo byloje Nr. 13194 (KGB arch.)
Vyr. leit. (parašas) VORONKOV

AUŠRELĖS BŪRYS

Paruošta pagal 2003 m.
Kazimiero Šetkaus pateiktą medžiagą
Kazimieras Šetkus, g. 1927 m.
Deblių kaime, Šilalės valsčiuje

Vokiečių kariaunai traukiantis iš Rusijos po pralaimėtų mūšių, labai sujūlėjo raudonieji partizanai. Jie įsirengė bazę Kreivių miške, naktimis apiplėšinėjo aplinkinius gyventojus, atiminėjo maisto produktus, rūbus, patalynę, indus, net gyvulius. Vaitimėnų kaimo gyventojai Bronius Šepikas, buvęs policininkas Petras Čepas ir

vietos klebonas kunigas Žvinglys nutarė pastoti banditams kelią. Naktimis ėmė budėti keliuose ir vieną nukovė. Banditai išsigando ir kurį laiką liovėsi plėšikavę.

Frontui artėjant, kunigas Žvinglys ir B. Šepikas pasitraukė į Vakarus, o P. Čepas nutarė pasilikti ir kovoti su okupantais kaip partizanas.

1944 metų spalio 9 dieną, kaime pasirodžius pirmiesiems sovietų kariams, raudonieji banditai atkuto. Keršydami už draugo žūtį, įžūliai dieną apsupo Antano Pipiro sodybą, kur buvo užėjęs P. Čepas pavalgyti. Pagriebęs rankon granatą, Čepas šoko per langą. Čia ir sprogo granata, nutraukusi drąsaus vyro gyvybę. Užėję frontininkai didžiai stebėjosi, kad „lietuviai žudo lietuvius“. Taip žuvo pirmasis partizanas Šilalės valsčiuje.

Antrąkart mūsų rajonas buvo okupuotas 1944 metų spalio 8 – 9 dienomis. O jau tų pačių metų pabaigoje Obelyno miškuose prieglobstį rado dešimtys jaunų vyrų, nepanorusių tarnauti pavergėjams. Jie pasirinko kovos kelią, nepaisydami laukiančios žūties ar kankinimų čekistų kalėjimuose. Keturiolika tokių drąsių vyrų 1945 metų vasarą, susirinkę Obelyno girininkijoje, davė priesaiką Dievui ir Tėvynei kovoti su okupantais ir jų pakalikais. Priesaiką priėmė senukas Varsėdžių klebonas kunigas Jonas Jonauskas. Po metų kunigą Jonauską teisė karinis tribunolas, surengęs parodomąjį teismo posėdį Šilalėje. Jis nuteistas dešimčiai metų lagerio. Ten ir mirė.

Taip užsimezgė būsimo *Aušrelės* būrio partizanų branduolys. Jį sudarė broliai Aleksandras ir Mėčius Irtmonai, Simas Arlauskas, Vladas Šniaukšta ir dar dešimt vyrų. Juos visus subūrė girininkijos darbuotojas Kazys Mateika, nepriklausomos Lietuvos metais dirbęs policininku Kaltinėnuose, vėliau policijos nuovadoje (viršininku) Ukmergėje.

Sugrįžus okupantams, K. Mateika laikinai prisiglaudė pas kleboną J. Jonauską, o darbą gavo girininkijoje. Vėliau nuomojo kambarį pas kupriuką Pipirą Vaitimėnuose. Organizatorius Kazys Mateika siekė negausią Vaitimėnų partizanų grupę sujungti su Karklėnų partizanais, tačiau sumanymo įgyvendinti nebespėjo: po klebono arešto Mateika skubiai pasitraukė į Suvalkiją ir įsidarbino mokykloje. Deja, kalėjimo ir čia neišvengė.

Netekusi abiejų organizatorių ir rėmėjų, partizanų grupelė saugumo dėlei privalejo apleisti buveinę girininkijoje. Tada jie įsirengė žeminę ir stovyklavietę už dviejų kilometrų nuo pirmosios, miške tarp Deblių ir Romės Lauko kaimų, septintame miško kvartale. Šioje slaptavietėje menkai ginkluotiems vyrams pavyko ramiai išgyventi visus metus. Maistu ir rakandais aprūpino kaimynai ūkininkai. Miltų atveždavo ryšininkai, o duoną iškepdavo pamiškėje gyvenę Kasnauškai. Miškinius paremdavo ir jų namiškiai.

Atėjo 1945-ųjų lapkričio 23-oji, Lietuvos kariuomenės diena. Į šventę partizanai pasikvietė svečių, daugiausia – Šilalės gimnazijoje veikusios slaptos moksleivių organizacijos „Diemedis“ narių – jaunųjų ryšininkų. Pasirodo, „Diemedyje“ būta užverbuoto išdaviko, kuris ir davė žinią enkavedistams. Ankstų sekmadienio rytą baudėjų voros ėmė supti mišką iš trijų pusių. Tačiau apsieita be šūvių ir be aukų.

Akyli pamiškės gyventojai laiku įspėjo partizanus, ir šie sėkmingai pasišalino, nepėjus jų apsupti žiedu.

Tačiau žeminę, demaskuotą priešo, reikėjo apleisti. Žiemą teko praleisti ūkininkų sodybose, o nelegalų vis daugėjo, jie papildė partizanų gretas. Keitėsi ne tik kėkybinė, bet ir kokybinė partizanų grupės sudėtis. Vis daugiau kovotojų apsivilko tarpukario Lietuvos kario uniformą. O ji ne tik puošė jaunuolį, bet ir drausmino: vertė partizanus gerbti save kaip karį ir pavyzdingai elgtis. To buvo reikalaujama ir iš nepriklausomos Lietuvos karių.

Toks iš pirmo žvilgsnio idiliškas partizanų gyvenimas truko neilgai. Masiškai į miškus patraukė mobilizacijos vengiantys jaunuoliai, kurių absoliuti dauguma buvo kaimo vyrai – menko išsilavinimo, užtat spėję įprasti į svaigalus. Ypatingai gausus antplūdis buvo 1949 – 1951 metais. Tuomet į okupantų kariuomenę buvo šaukiami gimę 1928 – 1930 metais ir jaunesni. Vien tik 1950-ųjų pavasarį iš buvusio Šilalės valsčiaus į naujokų surinkimo punktą Tauragėje neprisistatė apie aštuoniasdešimt šaukiamųjų. Daugiau negu pusė jų išėjo į miškus. Deja, nuo to laiko partizanų būriuose vidaus drausmė akivaizdžiai pašlijo. Tai ne pramanas, o tikra tiesa, nes būtent tuomet tarp partizanų ir gyventojų ėmė reikštis konfrontacijos ženklai – skundai, atnešę abiem pusėm skaudžių netekčių.

Būtina akcentuoti tai, kad partizanų gretas papildydavo ne tik jaunimas, bet ir solidaus amžiaus žmonės. Antai Payžnio kaimo ūkininkas Jonas Montrimas, gimęs 1903 metais, į mišką išėjo drauge su sūnumi Antanu, grįžusiu atostogų iš sovietinės armijos 1946 metais.

Partizanų ryšininkai ir rėmėjai taip pat papildydavo partizanų gretas tuomet, kai saugumo organai susidomėdavo jų veikla. Jausdami būsimą areštą, rinkdavosi trapią laisvę arba garbingą mirtį tarp miško brolių.

Nėra žinoma, nuo kada partizanų būriams pradėti teikti vardai. Buvo įprasta būrį vadinti vado slapyvardžiu, kaip antai *Drąsučio* būrys, *Ūdros* būrys, *Vytauto* būrys ir t. t. Pasikeitus arba žuvus būrio vadui, vadu tapdavo partizanas kitu slapyvardžiu. Keitėsi ir būrio vardas. Toks „persikrikštijimas“ buvo dažnas, todėl sudarydavo keblumų vadovybei bei ryšiams. Ir dabar kraštotyrininkams, besidomintiems partizanų biografijomis, kyla abejonių, kaip vienas ir tas pats asmuo galėjo priklausyti keliems būriams. Dažnas atvejis, kai partizanų skyrių palaikydavo būriu. Tokių netikslumų galima rasti ir MGB tardymo protokoluose, ir operatyviniuose dokumentuose. Taigi šioje srityje būta painiavos. Ji išlieka ir šiandien.

Pagaliau 1949 metais, reorganizuojant partizanų veiklos struktūrą, tuometiniam *Perkūno* būriui suteiktas *Aušrelės* vardas. Tokį vardą buvo pasirinkusi slapyvardžiu mokytoja partizanė Stasė Irtmonaitė, didvyriškai žuvusi mūšyje Kiaukų kaime 1947 metų spalio 26 dieną. Tokiu būdu pagerbta bebaimė kovotoja mergina ir įamžintas jos atminimas.

Aušrelės vardas išliko dar penkerius metus, kol žuvo paskutinytis šio būrio partizanas.

Aušrelės būrys bus bene ilgiausiai gyvavęs partizanų būrys Šilalės bei Tauragės rajonuose. Jo sudėtyje kovojo daug drąsių ir patyrusių partizanų. Verta paminėti bent kelis iš 134, skaičiuojant nuo pirmųjų, davusių priesaiką Obelyno girininkijoje:

1. Simas Jurgaitis-*Tautvilas, Baronas, Žemaitis*. Gimė 1911 metais Gudirvių kaime, Upynos parapijoje. Vedęs, gyveno Sodalės kaime, Skaudvilės valsčiuje. Vokiečių okupacijos metais tarnavo policijos nuovadoje Upynoje. Partizanų būryje nuo pirmų pokario metų. Paskutiniais metais vadovavo *Aušrelės* būriui. Žuvo 1952 m. Lomiu kaime. Palaikai išvežti į Tauragę. Ten ir pakasti. Jis partizanavo net septynerius metus.

2. Antanas Sugintas (slapyvardžio neturėjo). Gimė Vytogalos k. 1908 m. stambaus ūkininko šeimoje (gimė 18 vaikų, užaugo 9). Baigė 6 gimnazijos klases. Ūkininkavo. Tarnavo policininku Pagramantyje ir Skaudvilėje. Išėjęs partizanauti, nemėgo dėtis į būrį. Bendravo su kolegomis vokiečiais, buvusiais Vermachto kareiviais. Apsuptas enkavedistų, sugėbėdavo ištrūkti. Žuvo 1946 m. nuo bičiulio, MGB agento *Kirvio* rankos.

3. Juozas Bagdonas-*Akis*, iš Paežerio kaimo, Upynos parapijos. Buvęs aktyvus šaulys, bebaimis partizanas, išdrįsęs užėti į Skaudvilės ir Tauragės miestus. Kartą suimtas pabėgo iš areštinės. Partizanavo penkerius metus. Žuvo 1949 metais.

4. Kazys Bagdonas-*Ūdra, Rūtenis*. Gimęs 1903 m. Tūbinių k. Smulkus ūkininkas, Tūbinių šaulių sąjungos vadas. 1941 m. sukilimo dalyvis. 1949 m. vadovavo *Perkūno* būriui. Tais metais ir žuvo Bruškių kaime pas Eitutį.

5. Pranciškus Trijonis-*Jaunutis*. Gimė 1927 m. Dryžių k. Mokėsi Šilalės gimnazijoje. Stambaus ūkininko sūnus. Brolis Jonas irgi partizanas. Būdamas gimnazistas, jau rinko žinias partizanams. Jam tarpininkaujant partizanai suėmė ir nubaudė mirties bausme Šilalės valsčiaus pirmininką Vincą Jušką, vežantį į Tauragę svarbius dokumentus. 1946 04 19 Praną saugumas suėmė. Po dviejų tardymo mėnesių drauge su 23 areštuotaisiais ir Šiubartinės sargybiniu Gorbačiovu pabėgo į mišką. Tapo partizanų Eržvilko apylinkėse. Jautė potraukį kovoti arčiau namų. Perėjo į Simo Gavėnios-*Drąsučio* būrį. 1949 m. paskirtas Šalnos rajono žvalgybos viršininku. Apdovanotas partizanų trečio laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinu. 1950 m. balandžio 11 d. (Velykų trečią dieną) „pavaišintas“ MGB migdomaisiais. Sušaudytas Vilniuje 1951 m. gegužės 17d.

Būtų galima paminėti ir daugiau puikių žmonių – taktiškų *Aušrelės* būrio partizanų. Tačiau būta ir tokių, kurie paliko ir prastus prisiminimus. Antai Fridrikas (Fricas) Gaubtys-*Vytautas* vadovavo ne tik partizanų būriui, bet buvo ir Šalnos rajono vadas. Jo vadovavimo laikotarpiu *Aušrelės* būrys nuolat patirdavo skaudžių nuostolių. Kovotojai ėmė įtarinėti vadą bendradarbiaujant su MGB. Spėliojimai pasitvirtino, kai *Vytauto* tarpininkavimo dėka į MGB spąstus Gryblaukio kaime pakliuvo trys partizanai: Pranas Briedis-*Jūra*, Šimonis – Kęstučio apygardos štabo viršininkas, Steponas Žičkus-*Vasaris* – Kęstučio apygardos štabo narys ir Vladas Mišeikis-*Tarzanas*. Pastarasis išsiveržė iš paties vado glėbio. Taip Fridriko Gaubčio-*Vytauto* išdavysčių dėka MGB pasisėkė likviduoti *Aušrelės* būrį.

Sovietinė vyriausybė kelis sykius skelbė amnestiją partizanams, kurie savo noru grįš iš miško. Jeigu valdžia būtų tesėjusi pažadą nepersekioti ir nebausti tų, kurie legalizuosis, amnestija galėjo suvilioti daugiau abejojančių partizanų. Deja, daugelį tokių „legalų“ MGB pasiuntė „persiauklėti“ į Sibirą ar į lagerį. Dėl to skelbtos amnestijos mažai ką paveikė. Vis dėlto atsirado neištvėrusių sunkios dalios ir nervinės įtampos – jie pasitraukė iš kovos. Vieni taip pasielgė gavę draugų sutikimą, kiti – slapta. Tokius „bėglius“ skaudžiai baudė už priesaikos sulaužymą. Paprasčiausiai sušaudydavo.

Su bendražygių „palaiminimu“ iš *Aušrelės* būrio per tuos metus pasitraukė penki, o be sutikimo – tik vienas (Petras Norvaiša nuo Girdiškės), kuris partizanų teismo nutarimu buvo sušaudytas.

LLKS (Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio) vadovybė labai giežtai reikalavo būriuose ir skyriuose laikytis Partizanų Statuto reikalavimų. Nepaisant drausmės reikalavimų, tai viename, tai kitame būryje atsitikdavo nelaimingų įvykių, lengvabūdiškų poelgių. Už tai kaltininkus, jeigu prasižengimas nedidelis, bausdavo patys vadai. Už dažnus ir tyčinius prasižengimus kovotojas buvo pervedamas į kitą būrį. Atskyrimas iš draugų būrio, matyt, buvo laikomas sunkia bausme. Aukščiausia bausmė – sušaudymas – taikyta priesaikos laužytojams ir plėšikautojams.

Kiek žinoma, tokia bausmė *Aušrelės* būryje buvo pritaikyta vokiečių tautybės partizanui, kuris apiplėšinėjo Gaidėnų kaimo gyventojus. Už aplaidumą ir drausmės bei saugumo pažeidimus *Aušrelės* būrio vadas Simas Kromelis-Perkūnas pažemintas pareigose ir perkeltas į *Rūtenio* būrį skyrininku.

Vienas pirmųjų kruvinių susidūrimų tarp partizanų ir enkavedistų įvyko Kreivių kaime pas Jancevičių 1946 m. gruodžio 25 d. vakare. Partizanai kartu su ryšininkais bei rėmėjais šventė Kalėdas ir linksminosi. Nelauktai į namą per langus pasipylė kulų spiečius. Griuvo partizanas Jonas Trijonis-*Marsas*, griuvo kartu ir jo šokėja, šeimininko duktė, septyniolikmetė Zosė Jancevičiutė, partizanų ryšininkė *Rūta*. Nusviro ir muzikanto Aleksandro Liočio, Kreivių malūno savininko, rankos, jo stambus kūnas užgulė akordeoną... Kitiems vakarėlio dalyviams pasisėkė pabėgti. Nebijodama išgąščio ir pavojaus, *Marso* sesuo vis tik spėjo pabučiuoti mirštantį brolių ir laimingai pasišalinti.

Po šio įvykio būrio draugai suskato ieškoti išdaviko. Visų nuomonės dėl „kaltininko“ sutapo – tai 24 metų Romės Lauko gyventojas Pranas Šlepas. Pasirodo, jis buvo trumpam užėjęs į šokius ir išėjo nelaukęs pabaigos. Po aštuonių dienų jam buvo „atlyginta“: nušautas ne tik jis, bet ir jo 56 metų mama, sudegintas namas, jaunėlė sesuo palikta likimo valiai... Tik po metų, gal pusantrų išaiškėjo tikrasis išdavikas.

Būdavo, oi, būdavo skaudžiai apmaudžių klaidų ir nekaltų aukų... Ir vis per skubėjimą. Jeigu tikėtume vietinių pasakojimu, užpuolimo metu didžioji būrio dalis leido vakarą miške netoli Jancevičių sodybos. Išgirdę šūvius, partizanai veržėsi gelbėti draugų, bet vadas neleidęs. Šaltakraujiškai klausėsi šaudymo ir traukė dūmą.

Aršios kautynės įvyko 1947 metų spalio 26 dienos rytą Kiaukų kaime.

Auštant pas Kazimierą Jurgutį užėjo devyni nuvargę partizanai, vadovaujami Simo Kromelio-*Perkūno*. Vyras nuėjo poilsio, o Staselė Irtmonaitė-*Aušrelė* šoko į tal-
ką šeimininko dukteriai Joanai paruošti pusryčius. Moterys nebūtų moterys, jeigu
neišsisišnekėtų. Staselė papasakojo vakarykštį sapną, po to Joana, išbėgusi vandens
į šulinį, pamatė rusus, už 50 – 60 metrų slenkančius sodybos link. Išokusi trobon,
prikėlė partizanus. Partizanas *Jaunutis*, saugodamas namiškius, neleido atidengti
ugnies iš namo. Nespėję apsirengti, partizanai per užpakalines duris išbėgo kieman
ir ėmė gintis. Rusų kulka pirmą kliudė Aleksandrą Irtmoną, po to sužeidė jo seserį
Staselę ir vietoje pakirto Albiną Rupšlaukį-*Trimitą* bei Stasį Šaltį-*Laibutį*. *Aušrelė* spė-
jo nušauti saugumiečių šunį, kurio kareiviai labai gailėjo. „Geriau būtų kritę penki
stribai“, – piktinosi enkavedistai. Nematydama išeities pasitraukti, *Aušrelė* nusišovė.
Šeimininko Jurgučio ir dukters lavonus enkavedistai išsivežė į Kaltinėnus. Gyvuo-
sius tardė, bet paleido. Iš Kaltinėnų lavonus nuvežė Skaudvilėn, kur ir užkasė.

Kraštotyrininkas Kęstutis Balčiūnas tvirtino, jog šiose kautynėse sužeistas par-
tizanas Vladas Šniaukšta-*Bijūnas* po dviejų mėnesių (per Kūčias) rastas negyvas
miške (kokiamė – nenurodyta). Kiti šaltiniai kalba, neva Šniaukšta po sužeidimo
gydėsi Bartašiškės kaime pas ūkininką Germaną, buvusį rezervinį partizaną. Yra ir
trečia versija, pagal kurią Šniaukšta žuvęs Kimių kaime pas Otoną Krompalčą (R.
K. p a s t a b a: Vėliau pavardę pasikeitė į Antaną Krampolčą) netikėtai sprognus granatai.
Šeimininkui sužalotos akys, tad likęs aklas.

R. K. p a s t a b a: Otono Krompalco vaikaitis Žydrūno Krampolco teigimu, paskutinė
versija daugiau atitinka tikrovę, kadangi jo senelis Otonas buvo aklas, regėjimo neteko
sprognus granatai. Pastaruoju metu gyveno Šiauliuose, mirė apie 1988 m.

Tūjainių mūšis žymus tuo, kad partizanai pasiekė pergalę prieš rusus ir stribus.
Du partizanų būriai ilsėjosi pas atskirus ūkininkus, gyvenusius greta. Į vieno iš jų
sodybą atsibeldė enkavedistų ir stribų būrys. Vienam būriui (veikiau tik skyriui) va-
dovavo *Akis*-Juozas Bagdonas, kitam – *Vytautas*-Fridrikas (Fricas) Gaubtys. Priešas
atsidūrė kryžminėje ugnyje, pakriko, ėmė trauktis, metė ginklus. Krito šeši stribai
iš Laukuvos ir du iš Kaltinėnų miestelio. Tai buvo tikros kautynės, galbūt sėkmin-
giausios *Aušrelės* būrio istorijoje.

Noriu prisiminti patį skaudžiausią mūšį, sudavusį vos ne mirtiną smūgį *Auš-
relės* būriui. 1951 m. gegužės 14 d. (antrąją Sekminių dieną) didelė grupė *Aušrelės*
būrio partizanų Sutkų miške šalia Sungailiškių kaimo šventė Sekminės. Pasirodo,
Tauragės čekistams buvo duotos tikslios koordinatės, tad šie atitinkamai buvo pasi-
ruošę. Pirmos priešo kulkos pakirto pirmąsias aukas. Mėginimai prasiveržti į vieną,
po to į kitą kvartalą nepavyko, tik aukų padaugėjo. Mūšiui pasibaigus, čekistai su-
rinko trylika lavonų ir du gyvus partizanus – vyrą ir žmoną. Vis dėlto keturiems
partizanams ištrūkti pavyko. Tie keturi laimingieji buvo Kazys Beržinis-*Algirdas*,
Alfonsas, Alfonsas Kazlauskas-*Girėnas*, Alfonsas Atkočius-*Lapas* ir Kazys Levickas-
Dagys. Deja, neilgai džiaugėsi laime. Vadui *Algirdui* kilo mintis aplankyti mūšio
vietą, tik nežinoma, kokių tikslu. Ir vėl į apsuptį... Šį kartą nė vienas išsigelbėti ne-

pavyko. Tai įvyko tų pačių 1951-ųjų metų liepos 29 d. Maždaug po dviejų mėnesių tragedija pasikartojo.

Ir pagaliau paskutinis mūšis vyko Lomiuose (Tauragės r.) 1952 m. liepos 29 d. Tą dieną trys iš likusių penkių *Aušrelės* būrio partizanų ilsėjosi pas ūkininką Lomių kaime. Iš vakaro jie neteko draugo Stasio Rudmino-*Linksmučio*. Partizanas Jonas Eitutis-*Jaunutis* prieš kelias dienas buvo sužeistas į petį ir gydėsi. Apie priešpiečius jie pastebėjo esą supami Tauragės enkavedistų. Atsišaudydami mėgino pasiekti netolimą mišką, bet ten jų laukė stipri rusų kariuomenės užkarda. Taip ir krito vidury rugių lauko visi trys...

Rytojaus dieną keturi aukšti MGB viršininkai surašys aktą:

„1952 m. liepos 29 d., realizuojant Tauragės RS VSM planus, RS VSM pajėgomis, iš viso 100 žmonių, miškų masyve, kuris yra Lomių kaime, Tauragės rajone, atlikta karinė čekistinė operacija, kurios rezultate likviduota *AUŠRELĖS* gauja, susidedanti:

1. Gaujos vadas – JURGAITIS Simas, s. Antano, gimęs 1909 m. (tikrieji gimimo metai 1911 m.) Sodalės kaime (iš tiesų gimė Gudirvių kaime, tik vėliau gyveno Sodalėje). Gaujoje nuo 1944 metų, slapyvardžiu *Baronas*, *Tautvilas* (pastaruoju metu vadinosi *Žemaičiu*).

2. Gaujos vado pavaduotojas – DAUTARTAS Vytautas, s. Jono, g. 1927 m. Lomių kaime, Tauragės r. Gaujoje nuo 1950 metų, slapyvardžiu *Žaibas*, *Benamis*.

3. Gaujos skyriaus vadas – RUDMINAS Stasys, s. Petro, g. 1931 m. Obelyno kaime. Gaujoje nuo 1951 metų, slapyvardžiu *Linksmutis*. (Iš tikrųjų S. Rudminas nukautas, kaip minėta, viena diena anksčiau).

4. Banditė JURGAITYTĖ Stasė, d. Motiejaus, g. 1930 m. Paupynio kaime, Šilalės rajone. Gaujoje nuo 1950 metų.“

R. K. p a s t a b a: Versta iš rusų kalbos.

Akte konstatuojama, kad *Aušrelės* būrys „likviduotas“, nors iš tikrųjų liko dar vienas partizanas – *Jaunutis*-Jonas Eitutis. Jei tikėtume MGB dokumentais, *Jaunutis* buvo nušautas 1953 m. gegužės 13 d. Skaudvilės rajono Pušami (rusiškų k.) (gal Pužų ?) miške. O pagal žmonių liudijimą aiškėja, kad Jonas Eitutis žuvo arba buvo suimtas Bruškių kaime pas bendrapavardį Stasį Eitutį.

Liko nepaminėta skaudi tragedija, įvykusi 1947 m. balandžio 28 dieną Romės Lauko kaime.

Čekistų terminais šnekant, „čekistinės operacijos metu“ buvo nukauti trys partizanai.

1. Jonas Budrys-*Klemensas*, *Uosis*, Payžnio kaimo gyventojas.

2. Antanas Trijonis-*Aidas*, kilęs iš Kiaukų k.

3. Bronislovas Karbauskas-*Aras*, kilęs iš Deblių k.

Trys partizanai paimti gyvi:

1. Jonas Montrimas-*Rūkas*, kilęs iš Payžnio.

2. Antanas Montrimas-*Beržas* (Jono sūnus).

3. Alfonsas Jančiauskas-*Rykllys* (neaišku, iš kur kilęs).

Be šių partizanų, čekistai nušovė dar tris beginklius to paties kaimo gyventojus, grįžtančius iš Miko Mejerio kalvės. Sulaikė juos kelyje ir be jokios apklausos, ne-

kreipdami dėmesio į maldavimus, paleido automato seriją. Net jų lavonų neatidavė namiškiams. Taip čekistų aukomis tapo Antanas Macijauskas, Jonas Uksas ir Petras Damulyš. Visus devynis, gyvus ir mirusius, išvežė į Tauragę.

1998 metų spalį Šilalės centre pašventintas paminklas. Jame įrašytos 176 partizanų pavardės. Tai ne vien *Aušrelės* būrio kovotojai, bet ir tie, kurie kovojo ir žuvo dabartinio rajono teritorijoje ir už jo ribų. Beje, sąrašas toli gražu nepilnas. Pagal fondatorių atranką į sąrašą paminkle nepateko partizanai, pasižymėję nedrausmingumu būriuose. Nepateko į sąrašą ir savo noru iš miško pasitraukę partizanai. Tačiau yra ir tokių partizanų pavardžių, kurie jokio ryšio su mūsų rajonu neturėjo – nei jie čia gimė, nei jie čia kovojo. Tiesa, tokių nedaug – tik šeši.

Tiesa, veltui ieškos pavardės giminės tų partizanų, kuriuos paėmė gyvus, kad ir sunkiai sužeistus. Atseit jie sulaužė duotą priesaiką gyvi nepasiduoti priešui. Tačiau ir pagal šį kriterijų paminklo organizatoriai pasirodė nenuoseklūs. Antai partizanai Pranas Briedis, Zenonas Paulikas, Pranas Trijonis įrašyti paminkle, o tokio pat likimo partizanai Vincas Vitkus, Petras Matutis, Zigmas Čepas, Alfonsas Martiavičius bei Steponas Rūkas neįrašyti. Visi jie sušaudyti po teismo. Net ir po mirties partizanai rūšiuojami į „geručius“ ir „blogučius“...

Antras paminklas partizanams pastatytas Šilalės pušyne, kur buvo laidojami partizanų palaikai. Ši juodo granito plokštė skirta visiems čia palaidotiems – tiek žinomiems, tiek ir nežinomiems. Nežinomas ir palaidotųjų skaičius.

2000 m. liepos 16 d., per Škaplierinės atlaidus, Upynoje atidengtas kryžiaus formos paminklas, kuriame įrašyta: UPYNOS PARTIZANAMS ATMINTI.

Žemiau surašyta penkiolika pavardžių partizanų, kilusių iš Upynos parapijos. Beje, tarp „kritusių“ paskutiniuoju įrašytas išlikęs gyvas, nors ir sunkiai sužeistas dimisijos pulkininkas Leonas Laurinskas.

Antroje paminklo pusėje išvardinti aštuoni partizanai, kritę parapijos teritorijoje, bet ne upyniečiai, tik jų kūnai paniekai buvo numesti Upynos gatvėje.

Yra kukluti metalinis paminklas žuvusiems partizanams Sutkų miške. Zosė Baranauskienė – Beržinytė sakosi pastačiusi paminklą čia žuvusiam broliui Kaziui-*Algirdui*. Ji ir aplinką prižiūri, puošia.

Prie paminklo metalinė lentelė su įrašu:

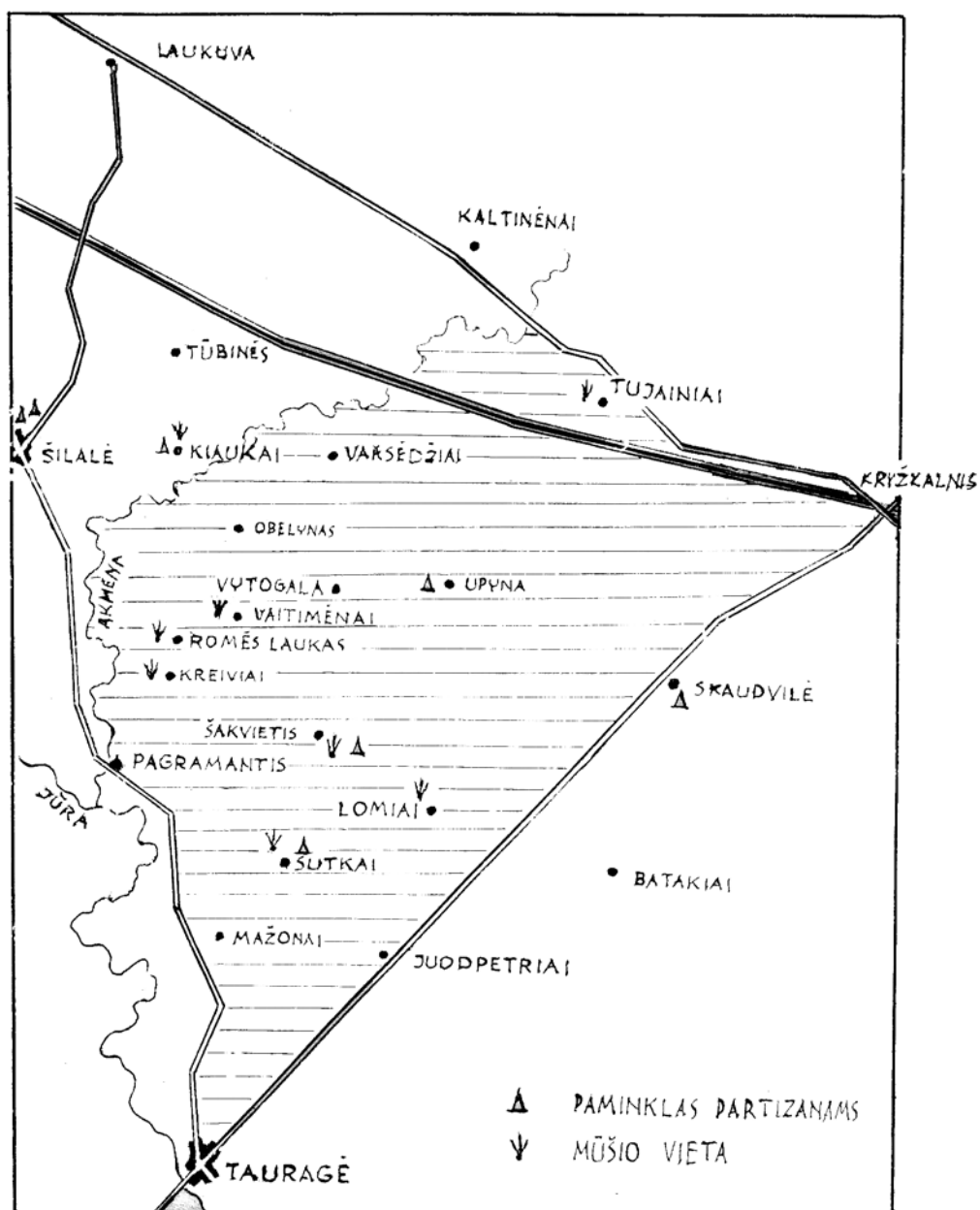
ŽUVĘ UŽ LIETUVOS LAISVĘ 1951 06 14
ALFONSAS ATKOČIUS-LAPAS
ALFONSAS KAZLAUSKAS-GIRĖNAS
BRONIUS KARBAUSKAS-ARAS
MARYTĖ KARBAUSKIENĖ
IR 11 NEŽINOMŲ
1951 07 29

KAZIMIERAS BERŽINIS-*ALGIRDAS*

Žemiau pirmosios lentelės dar yra kita su įrašu:

STASYS RUDMINAS-*LINKSMUTIS* 1952
11 NEŽINOMŲ

«AUŠRELĖS» BŪRIO VEIKLOS ZONA

Paminklas ir aplinka gražiai sutvarkyta, tačiau įrašai klaidina – atrodytų, jog čia žuvo šeši žinomi ir dvidešimt du nežinomi partizanai.

Kraštotyrininkams pavyko išaiškinti visų žuvusiųjų pavardes. Gegužės (ne birželio) 14 dieną žuvo:

1. Martynas Andriušas-*Vaižgantas*.
2. Juozas Gružinskas-*Kęstutis*.
3. Martynas Jonča-*Trimitas*.
4. Zigmas Cacaitis-*Sakalas*.
5. Bronius Karbauskas-*Aras*.
6. Vladas Radavičius-*Šilas*.
7. Stasys Keža-*Žaibas*.
8. Petras Ivanauskas-*Trimitas*.
9. Stasys Dundinas.
10. Marijona Karbauskienė – Dobilaitytė.
11. Boliūnas Blinstrubas.
12. Antanas Žukauskas-*Ryklys*.
13. Antanas Lomsargis-*Šarvas*.

Žuvę 1951 m. liepos 29 dieną:

1. Kazimieras Beržinis-*Algirdas*.
2. Alfonsas Kazlauskas-*Girėnas*.
3. Alfonsas Atkočius-*Lapas*.
4. Kazys Levickas-*Dagys*.

Dar vienas paminkliukas *Aušrelės* būrio partizanams yra miške tarp Lomių ir Šakviečio kaimų. Pagal įrašą paminkle čia kritę trys partizanai: Jonas Galminas-*Putinas*, Jonas Poška-*Karklas* ir Evaldas Stelmokas-*Šilas*. Vietos gyventojai įrodinėja, kad čia buvo sužeistas ir Leonas Pocius-*Šilas*, kuris, vežamas į ligoninę, mirė. Čia sunkiai sužeistas į koją ir Leonas Laurinskis-*Liūtas*, dabartinis dimisijos pulkininkas.

Pirmųjų trijų partizanų palaikai perlaidoti Kaltinėnų kapinėse. Ten palaidoti iš Sibiro grįžę ir Obelyne neberadę sodybos Jono Poškos tėvai. Giminaičiai nebeatskyrė ir kritusių kovos draugų... Taigi žuvimo vietoje dabar likęs nerūdijančio plieno kryžius ir juodo granito plokštė. Plokštėje iškaltas herbas ir įrašas:

KĘSTUČIO APYGARDOS III KUOPOS ŽUVĘ PARTIZANAI

1948 04 21

Jonas Galminas-*Putinas* g. 1923 m.

Jonas Poška-*Kęstutis* g. 1923 m.

Evaldas Stelmokas-*Šilas* g. 1926 m.

Šioje kapavietėje prieš plokštę yra lieto metalo antkapis su Vyčio Kryžiumi, savo forma panašus į Lietuvos herbo pagrindą. Be to, buvusio kapo galvūgalyje ir kojūgalyje augančių eglių kamienuose būta išskaptuotų kryželių. Dabar likę tik randai. Reikia manyti, kad šitaip buvo pažymėta kapo vieta.

Pastatytas paminklas 1947 m. spalio 26 d. kritusiems partizanams Kiaukų kaime, Kazimiero Jurgučio sodyboje. Deja, paminklas pastatytas ne žūties vietoje, o už pusantro kilometro, Vinco Dargučio kieme. Jurgučio sodybos nebėra, todėl statyti paminklą pūstynėje nebebuvo prasmės. Paminklėlis standartinis, tribriaunis, betoninis. Viename šone įrašas:

ŠIAME KAIME 1947 10 26 ŽUVO
DOBILO-PERKŪNO BŪRIO PARTIZANAI
STASĖ IRTMONAITĖ, ALEKSO-AUŠRELĖ

g. 1924

ALEKSANDRAS IRTMONAS, ALEKSO-GENYS

g. 1918

Ir viskas. Kodėl nėra dar dviejų čia žuvusių partizanų pavardžių, sodybos šeimininkai Joana ir Vincas Dargučiai paaiškino taip: rajono valdžia įrašys likusias pavardes, kai bus sužinota tiesa. Kokia tiesa? Juk nėra jokių abejonių, kad kartu žuvo ir Albinas Rupšlaukis, Jono-*Trimitas*, g.1927m., ir Stasys Šaltis-*Laibutis*, g. 1918 m. Abejonės gali kilti tik dėl Vlado Šniaukštos-*Bijūno* likimo: nežinoma, ar po sužeidimo mirė, ar išgijo. Paminklas statytas 1999 m. rugpjūčio mėnesį, o rajono valdžia vis nebaigia „ištirti tiesos“...

Sunku būtų išvardinti visas vietas, kur ilsisi *Aušrelės* būrio partizanų palaikai. 1945-1946 metais nukautų partizanų lavonų enkavedistai niekur netampydavo: kur nušaudavo, ten pakasdavo arba atiduodavo laidoti giminėms ar kaimynams. Vėliau sumanė pirma pasityčioti, kelioms dienoms numetus miestelio gatvėje, o tik po to slaptoje vietoje užkasti, kad tik niekas nežinotų, kur uždegti žvakutę ar padėti gėlių. Pames, būdavo, gatvėje kruviną ir pusnuogį lavoną, o sribai slaptomis seka, kas sustos prie jo, gal apsiašaros, o tada čiups ir ims tardyti: ar pažinai, gal giminė. Ir taip visą naktį. Pagaliau patyčios liovėsi. Nušautus partizanus iškart vežė ir užkasinėjo. Šilalėje jų „kapinės“ buvo pušyne, Kvėdarnoje – žydkapiuose, Skaudvilėje – Ančios dauboje, o Tauragėje – Šiubartinės kieme. Upynoje kasė daržę, metė į šulinį, net kasė tvartę į mėšlus... Neįmanoma dabar atskirti, kur ir kokioje duobėje užkastas būtent *Aušrelės* būrio partizanas.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Šilalės kraštas“ (p. 334 – 343) taip pat yra plačiai aprašyta apie *Aušrelės* būrio formavimąsi, jo veiklą ir sunaikinimą, pateiktas išsamus šio būrio šešiasdešimt keturių partizanų sąrašas.

Gimiau 1922 m. gegužės 29 d. Šiukšelių kaime, Kaltinėnų parapijoje, Tauragės rajone. Tada mano tėvai gyveno pas to kaimo ūkininkus Šablevičius. Turėjau tik vieną brolių Joną, gimusį 1923 m. birželio 24 d. Tamkių dvare, Telšių rajone.

Kadangi tėvai buvo bežemiai, kilnojosi iš vienos vietos į kitą. Tėtis, kaip buvęs 1918 m. Nepriklausomybės kovų savanoris, iš to paties Tamkių dvaro Vaišviliškių kaime gavo tryliką hektarų žemės, nemažą dalį miško ir dešimties tūkstančių litų negrąžinamą paskolą. Taip pat gavo arklių, karvę, drapaką (spyruoklines akėčias) ir plūgą. Už tuos pinigus pasistatė namus.

1945 metų pradžioje brolių paėmė į rusų kariuomenę, o tų pačių metų birželio mėnesį mirė mama. 1946 m. sausio 11 d. žuvo mano vyras Alfonsas Dambrauskas, o sausio 15 d. mirė tėvukas. Negana to, Kražių sribai dar ir apvogė.

Prieš karą toks Juozas Zybartas piemeniu tarnavo pas valsčiaus pirmininką Šveikauską. Mano mama ne kartą jam yra davusi ko nors skaniau pavalgyti. Tuoj po tėvuko mirties šitas Zybartas, jau būdamas Kražių sribų vadu, atėjo su savo sėbrais pas mus. Susėdo aplink stalą visi, Zybartas kitam sribukui, mano draugės vyrui Kasparui, sako:

– Užlipk ant aukšto, pažiūrėk, gal ten banditų yra.

Mes ką tik buvom išrūkė ir sukabinę keletą nedidelių palčių lašinių. Tas užlipo ant aukšto, nenulipa ir nenulipa. Aš sakau:

– Ko jis ten taip ilgai kuičiasi, banditai juk ne kokia degtukų dėžutė, kurios daugiau kaip valandą reikėtų ieškoti.

Zybartas anam liepia lipt žemyn. Tas nulipa ir visi išeina. Man šovė į galvą mintis: ar tik Kasparukas nenukniaukė mūsų lašinukų? Užlipam su seserim ant aukštelio, žiūrim – tikrai mūsų lašinių nebėra. Tu rupūžė, aš greitai užsimečiau švarką ant kupros, vienplaukė stojausi ant slidžių ir pas kaimyną, nes mačiau, kur jie nuėjo. Nevažiavau tiesiai į gryčią, bet aplink tvartą, kad jie, mane pamatę, neišeitų. Užvažiavau už namo galo, pasistačiau prie sienos slides ir tiesiai pro duris gryčion. Įeinu, jau samanės butelis ant stalo, pakepta kiaušininės, sėdi prie stalo visi su milinėmis ir valgo. Kasparukas sėdi ant taburetės. Aš priėjau prie jo, kaip kirtau į ausį, sakau: „Tu, lašinvagie!“ – ir užverčiau milinės skvernus jam ant galvos. Visi sribai išsprogdino akis, kai pamatė ant jo nugaros kabančias lašinių paltis. Tada kreipiausi į jų viršininką Zybartą:

– Juozai, tai ką, tu vagių gaują vedžiojies? Kaip tau negėda? Mano motina tau galvą mazgojo, migdė tave kaip savo vaiką, utėles iš tavo marškinių rinko, o tu šiandien atvedei pas mus šituos vagis! Tu tai vadini banditų ieškojimu?

Kreipiausi ir į kaimynus Ivanauskus:

– Jūs dar drįstat tokius žmones vaišint? Jiems puslitrį pastatėt...

Paėmiau kiaušinį, kaip trenkiau juo į veidą Kasparukui, nupjoviau virves, kuriomis jis buvo prisirišęs lašinius. Kad nors žodį kuris būtų ištaraš. Tyli visi tarsi vandens į burnas prisisėmę. Aš tuos lašinius po pažastim ir išėjau.

Aš ištekėjau 1940 m. Mano vyras gimė 1910 m. Skaudvilėje, buvo baigęs karo mokyklą, dirbo policijos nuovadoje Kelmės rajone, 1940 m. slapstėsi, o prie vokiečių dirbo Varlaukyje ir Raseiniuose. 1944 m. išėjo į partizanų būrį. Lenkvičių kaime pas tokį Dočką buvo suruoštos jų išleistuvės. Nuėjom ir keletas moterų bei merginų: aš, Steponkaitė, Žiauberytės ir dar keletas. Aš net nustebau, kai pamačiau, kad tiek daug ir tokių gražių vyrų susirinkę, daugelis iš jų man nepažįstami. Kampe sėdėjo jų vadas Aleksas Jurkūnas, irgi labai gražus vyras. Jis čia buvo atsikėlęs iš Telšių, ten dirbo dantų techniku.

R. K p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (p. 73) pažymėta, kad Aleksas Jurkūnas-*Gintaras, Raganius* buvo stomatologijos studentas, dantų technikas iš Šiaulių. Žuvo 1953 01 17 Pužukuose, Kelmės r., K. Ruko sodyboje kartu su žmona Elena Jurkūniene – Gendrolyte-*Balande* ir Antanu Bakšiu-*Germantu*.

Čia buvo ir muzikantas, mes dar kažkiek pašokom. Buvo jau apie dvyliką valandą nakties, kai pradėjom skirstytis. Vyras man sako:

– Tu eik su tom mergaitėm, aš truputį pasiliksiu, pasikalbėsiu su vyrais ir pareisiu vėliau, – matau, kad tie vyrai niekur neina, nesiskirsto, aš ir išėjau.

Mes tada nuomavom butą pas Skrodenį. Aš laukiu laukiu pernakt, vyras nepareina, galvoju: kur jis dingio... Ateina toks berniukas ir prašo manęs neišgyvent, kad vyro nėra, jis atseit greit pareisiąs. Taip, tas berniukas nemelavo, parėjo vyras trečią naktį. Aš jo klausiu, kur jis užtruko taip ilgai. Tada jis man paaiškino, kad jie sukūrė partizanų grupę, nors aš, tada jauna būdama, net neįsivaizdavau, kas yra tie partizanai. Kiek pabuvęs, jis pasakė, kad vyrai jo laukia, ir jis vėl išėjo. Aš ėmiau verkt, jis ėmė mane raminti, pažadėjo, kad pasiims ir mane kartu. Likau viena, guliu ir drebu iš baimės, svarstau, kaip motinai pasisakyti. Buvau pabėgusi iš tėvų, mama man neleido tekėti, dar neturėjau aštuoniolikos metų, mokiausi ketvirtoj Kelmės gimnazijos klasėj.

Taip mane įtraukė į ryšininkės veiklą. Vyras surašydavo reikalingų vaistų sąrašą, o aš važiuodavau į Kauną jų parvežti. Pereidavau per visas miesto vaistines ir pirkdavau visko po truputį, kad nekiltų įtarimas. Pirkdavau žalsvos medžiagos uniformoms. Kitąkart nunešdavau kokį laiškėlį.

Gavau žinią, kad mirė mano tėvelis. Pareinu į namus, atsisėdu prie karsto ir verkiu. Kodėl neateina vyras? Kodėl jo čia nėra? Palaidojom tėvelį, o vyras nesirodė. Gal antrą naktį po laidotuvių guliu prie lango ir girdžiu, kad kažkas beldžia. Suėmė toks piktumas. Galvoju: kai palaidojom, tai atėjo, o kai reikėjo, neatėjo su tėvu net atsisveikinti. Atsikėliau, atidariau duris, žiūriu, kad ne vyras, o visai kiti žmonės: abu Kmitai ir Zaburskis. Žiūri į mane ir sako:

– Jūsų vyras sunkiai sužeistas, duokit mums arklius su rogėmis, lekiam jo parvežti... Dabar jis paslėptas...

Man pasidarė bloga, bet jau nieko nepakeisi. Pakinkėm arklius, ir aš norėjau su jais važiuot, bet manęs neleido. Labai greit atvežė vyro palaikus, įnešė į kambarį jau sustingusį. Ką daryt? Tėvukas jau palaidotas. Nutarėm kuo greičiau padaryt karstą, atkast tą pačią duobę ir naktį palaidoti šalia tėvuko. Atėjo ir būrio vadas Jurkūnas, jis irgi pritarė mūsų minčiai. Aš nuėjau į Kražius pas kunigą Bumbulį, pasakiau, kad žuvo vyras, norim palaidoti. Mūsų kaimynystėj gyveno toks Vladas Jurgėlas, jis labai daug padėjo partizanams, tai aš nuėjau pas jį, paprašiau, kad atkastų tėvuko kapą ir truputį pakastų į šoną, kad būtų vietos kitam karstui. Pasakiau, kad mano vyras žuvo. Vyro palaikus per laukus vežė arkliu, o aš laukiau Kražiuose. Atėjo senukas kunigas Bumbulis, atidarėm karstą, jis peržegnojo žuvusįjį, pašlakstė švęstu vandeniu, kiek pasimeldė. Uždarėm karstą ir palaidojom mano vyrą šalia tėvuko.

Po laidotuvių išvažiavau į Kauną mokytis ir dirbti. Mokiausi vakarinėje mokykloje buhalterinės apskaitos ir gyvenau pas tokią Šumskienę Italijos gatvėje. Įsidarbinau banke, esančiame Kęstučio gatvėje, dirbome kartu su šeimininkės giminaite Juze Bogvilaite. Šeštadieniais parvažiuodavau į namus pas seserį Vandą. Vieną naktį atėjo partizanai ir ėmė mane įkalbinėt, kad aš jiems padėčiau. Ėmiau atsi- kalbinėt, kad noriu baigt mokslus, po to grįžt ir išleist seserį mokytis, bet Jurkūnas pristojęs prašė: „Būk gera, padėk, kadangi žinai visus ryšio kelius“. Dar ir sesuo ėmė pritart, svarbiausia, jiems labai reikėjo vaistų. Jurkūno tėvus rusai buvo išvežę į Sibirą, tik vienas jaunesnysis brolis Aleksas liko, tas irgi išėjo į mišką, bet ten susirgo plaučių džiova. Labiausiai jam reikėjo daug vaistų. Aš vaistų krepšius pradėjau gabent iš Kauno. Kai partizanai pamatė, kad aš jiems dirbu rimtai, tada mane nusi- vedė į Raudgirio mišką, ten privalėjau duoti priesaiką, gavau *Skrudėlės* slapyvardį. Su manimi kartu priesaiką davė Marytė Petkevičiūtė ir dar viena.

1947 m. pavasarį įsidarbinau Kasčiukų pieno surinkimo punkto vedėja ir ten išdirbau iki 1948 m. Prieš žiemą perėjau dirbti į Lenkvičių pradžios mokyklą skai- tyklos vedėja. Ten mokytoja dirbo Marytė Matkevičiūtė su seserim, po to jas iškėlė į Kletiškių kaimą, o vietoje jų atkėlė Palubecką.

Priėmusi priesaiką, aš jau privalėjau aukotis. Aukojausi ne aš viena, miške vaikš- čiojo su ginklu ir kovojo Zofija Bagdonavičiūtė-*Virginija*, Jadvyga Gedutytė-*Rūta*, jos buvo partizanės. Tame būryje, kiek pamenu, buvo broliai Kaspučiai iš Visgaudų, broliai Nakrošiai, broliai Pudžiuviai.

1947 m. iš rusų kariuomenės grįžo brolis Jonas, aš tada nutariau išvažiuot gy- vent į Klaipėdą. Norėjau nutolt nuo partizanų. Klaipėdoje svainis surado darbą, bet kurį laiką dar gyvenau namuose. Partizanai, būdavo, pas mus vis ateina ir ateina. Dieną sėdi alksnyne netoli namų, o vakare ateina. Pas mus vykdavo vadinami jų Są- jūdžio susirinkimai. Šventėm Kūčias, Naujuosius metus, gaudavom iš jų užduotis, ateidavo ryšininkės. 1948 m. vasarą Jurkūnas mane pasiuntė į Šimkaičių mišką nu- vežt kažkokius slaptus dokumentus. Gavau planą, pagal kurį turėjau juos pristatyt į nurodytą sodybą, ir dvi piliules, kurias sulaikymo atveju privalėjau praryti. Pasi- ėmiau dviratį ir, nei seseriai, nei broliui nepasakiusi kur, išvažiavau. Taip iš Kražių dviračiu atmyniau iki Šimkaičių. Kai atvažiavau į vietą, jau buvo pavakarys, nuėjau

pas tą žmogų, prisistačiau pagal slaptąžodį, jis viską iš karto suprato, pakinkė arkli, įsodino mane į ratus ir išvežė pamiške. Miškas didelis, nes pamiške važiuom gana ilgai. Matau – iš miško išlindo kažkas ginkluotas, aš jau rankoje laikau pasiruošusi piliules ir laikiu momentą, kada jas reiks praryt. Mano vežėjas mane ėmė ramint, sako: „Ramiai ramiai, čia ne enkavedistas“. Anas priėjo prie mūsų, pasakė jam, kad čia ta pati, kuri turėjo atvykti, liepė kuo greičiau man leist pailsėt. Tada užrišo akis, paėmė už parankės ir nusivedė į mišką. Ėjom gana ilgai, aš tam partizanui sakau: „Jau mane tikriausiai į kokią peklą nuvesi“. Jis labai ramiai sako: „Ne į peklą, o į labai gražią vietą“. Kai priėjom bunkerį, man pasakė, kaip aš turiu laipteliais leistis žemyn. Įlipom į bunkerį, tik tada nuėmė nuo akių raištį. Žiūriu – prieš mane stovi gražus aukštas vyras, karišku kiteliu su antpečiais. Tai buvo Jonas Žemaitis, partizanų generolas. Prie mano šonų stovėjo dar du vyrai ir dvi moterys. Pirmas prabilo Žemaitis ir paklausė:

– Ar nebijojai taip toli važiuoti?

– Nebijojau, – atsakiau aš jam. – Tik labai išsigandau, kai iš miško išlindo ginkluotas žmogus, kad kiek, būčiau prarijusi piliules...

Kaip jie ėmė iš manęs juoktis! Žemaitis palietė ranka mano petį ir sako:

– Niekada nereikia skubėti, čia nėra taip baisu, kaip atrodo...

Paklausė, kokių žinių atvežiau, tada jam perdaviau paketą. Jis nuėjo kiek toliau už tokios pertvarėlės, ten, matyt, perskaitė, grįžo atgal ir sako:

– Ar jūs sutiksit pas mus pernaktvot vieną naktį?

– Tai kad aš nežinau kaip išeiti... Turiu sutikt.

Viena iš ten buvusių moterų man paruošė gultą. Aš vis žiūriu į ją, tokia negraži merga, kad man net nemalonu pasidarė. Kaip vėliau sužinojau, tai buvo Palubekaitė, Juozo Palubecko-*Simo*, kuris saugojo ginkluotųjų pajėgų vadą Žemaitį, sesuo, o kita, Žiliūtė, visai kitaip atrodė – malonių veido bruožų. Kai tik atsiguliau, greit užmigau, nes tikrai buvau pervargusi po tokios ilgos kelionės. Rytą atsikėliau, Palubekaitė atnešė vandens nusipraust, iškepė blynų, pavalgydino. Tas piliules Žemaitis liepė įsidėti į kišenę. Jis man buvo labai malonus, kažkoks artimas žmogus. Paskui jis manęs paklausė:

– Tai jūs pasiryžusi mirti?

– O ką daryt, jeigu ateis toks momentas? Ar geriau, kad nukankintų? – atsakiau jam.

Jis irgi įdavė paketą parvežt atgal į Raudgirį. Nuramino, prašė nesijaudinti, liepė grįžt su viltimi, kad viskas bus gerai. Grįžau atgal į tėviškę. Visi manęs laukė nekantraudami. Kai tik pamatė atvažiuojant, atbėgo pasitikti, nukėlė nuo dviračio, ėmė kilnoti ant rankų iš to džiaugsmo, kad laimingai sugrįžau.

Grumblių kaimo kumetyne gyveno toks Černiauskas, kuris partizanams siūdavo batus. Kažkas jį įskundė, tad jį suėmė ir pasodino. Tai buvo 1948 m. Tada žmonių liežuviai buvo pikti. Po kaimą pasklido kalbos, kad atseit žmona jam neleido siūti batų partizanams, o jis siuvo, nes jam reikėjo gyventi, augino dvi mergaites, dar trečio vaiko žmona laukėsi. Kai tos negeros kalbos pasiekė partizanų ausis, jie

nuėjo pas šitą moterį. Tada ji buvo ką tik pagimdžiusi trečią kūdikį. Atėjo pas ją ir pareikalavo atiduot visas batų odas, iš kurių jiems vyras batus siuvo. Ji atnešė odas ir padavė jiems. Tada Aleksas Jurkūnas ėmė prikaišiot, kad ji įskundusi savo vyrą. Moteris aiškino, kaip aš galėčiau taip pasielgti pati būdama tokioj padėty, laukdama kūdikio. Jurkūnas neatstojo ir moterį nušovė. Iki šiol liko neaišku, kas nušovė: Jurkūnas ar Mečislovas (Mėčius) Kybartas?

Vieną vakarą atėjo pas mus kaip maišas girtas Aleksas Jurkūnas, Vytautas Kybartas, Mečislovas, dar keli ir tuoj prisistatė prie brolio Jono. Tuomet prie manęs priėjo Vytautas Kybartas ir sako:

– Eik, greitai gelbėk brolių...

Mečislovas apsiavęs naujais blizgančiais auliniiais batais, milinės galifė kelnės, sportiškas milinis švarkas. Girdžiu, kaip Aleksas kalbina brolių, kad tas iš kažkur paimtų kažkokias avis ir vežtų parduot į Skaudvilę. Vytautas man jau pasakė, kad jie nušovė Černiauskienę ir kad tos avys yra jos. Aš net nutirpau. Tada priėjau prie Alekso ir paklausiau:

– Aleksai, kam tu dabar verbuoji mano brolių?

– Tu čia nesikišk, – atkirto jis man.

– Dabar tai aš tikrai įsikišiu, – pasakiau įpykusi. – Žinai, Aleksai, kai tik jums kokia bėda, tuojau pas mus lekiat, o kai mums bus bėda, tu mūsų neišgelbėsi. O kita vertus, atėjai pasigėręs, išsimiegok ir rytoj ateik, tada mes pasikalbėsime...

– *Skrudėlyte*, tu nepyk, – jis ėmė mane raminti, iš kišenės ištraukęs skarutę duoda man. – Va, atnešiau tau dovaną...

– Kokią dovaną? – nustebau. – Iš kur tu ją gavai? – klausiu aš jo, kai jis man tą skarelę uždėjo ant rankos.

Sviedžiau skarelę atgal ir pasakiau:

– Viskas, Aleksai, gana! Arba eik gulti, arba eik iš kur atėjęs. Mano brolis tau jokių avių neveš. Žmonės nežino, kad mes su jumis turim ryšį, o kai brolis nuvažiuos avių paimt, viskas išaiškės... Ką tu galvoji? Nori mus pasodint į kalėjimą?

Taip viskas ir baigėsi.

Atšventėm 1948 m. Kūčias, sutikom Naujuosius, 1949-uosius metus, pas mus gryčioje fotografavomės. Buvo atėjęs Jonas Dinikis iš Brukų kaimo. Partizanai iš mūsų išėjo jau 1949 m. sausio 1 d. vakare, pasiliko tik vienas Mečislovas Kybartas-*Grimas* (Kybartai buvo penki broliai partizanai), kadangi tie nauji batai, kuriais jis visą vasarą puikavosi, nutrynė kojas, nebegalėjo vaikščioti. Aš nesutikau, kad Mečislovas pas mus pasiliktų, nes po kelių dienų turėjo vykti rinkimai, man reikėjo juose dalyvaut, mat aš buvau išrinkta apylinkės deputate ir balsavimo komisijos pirmininke. Ko gero, dar čia kareiviai ateis, paprastai prieš tokius renginius jie slampinėdavo po kaimus. Bet mano brolis Jonas sutiko, kad Mečislovas pasiliktų.

Sausio 8 d. turėjo vykti rinkimai. Aš išminkiau tešlą duonai kepti, brolis išėjo arklio parsivest, nes turėjo vežt kaimynę į Šiaulių ligoninę, o Mečislovas sėdėjo prie lango. Netikėtai pro palangę praėjo keli kareiviai. Mečislovas pašoko, nuėjo į mažąjį kambariuką ir palindo po sofa. Aš uždariau kambariuko duris. Įpuolė kareiviai,

šaukia, rėkia, rusiškai aš nesuprantu. Jie matė, kad prie lango sėdėjo vyras. Įrėmė man į krūtinę šautuvą, atidarė kambariuko duris ir iškart pamatė po sofa gulintį Kybartą. Čia pat padėtas kulkosvaidis, šalia pistoletas. Žinoma, jis privalejo tokiu atveju nusišaut, bet kažkodėl susvyravo. Aš ir šiandien stebiuosi, kaip jis žiūrėjo per langą ir nematė ateinančių enkavedistų. Apskritai mūsų vyrai buvo labai neat-sargūs ir liežuvius palaidydavo dažnai kur nereikia. Mūsų kiemas pagal slaptažodį vadinosi *Žaliasis darželis*, tai jie, būdavo, išeina iš mūsų, nueina į kitą kiemą ir ten giriasi, kad *Žaliajam daržely* gamina labai skanų maistą, išlygina marškinius, nu-mezga kojines ir t. t. Kam reikia girtis tuo, kas paskui patiems gali pakenkti?

Galėjo dar liūdniau baigtis, jeigu ne mano sesuo... Kadangi kūrenosi krosnis, tai ji foto juosteles į krosnį, ir viskas baigta. Man neleido net apsirengti. Suėmė ir nu-vedė į mokyklą, o toje mokykloje visi viršininkai suvažiavę, tik pirmininkės laukia. Žiūri, kad Kybartą ir pirmininkę surištom rankom atveda čekistai. Kybartą nusi-vedė į vadinamąjį raudonąjį kampelį, o mane pasiliko salėje. Kiek patardę Kybartą išvedė ir griebė mane. Pripuolė ruskis, šautuvo vamzdį įrėmė į pakaklę ir išstūmė į lauką. Įsodino į vežimą ir išvežė į Kražius. Vežant aš Mečislovui dar aiškinau, kaip kalbėti. Liepia, kad sakytų, jog manęs nepažįsta, kad jis tik vakar užėjo pas mus, bet kur tau. Kai pradėjo jį tardyt, viską išklejo. Aš dar gyniausi, aiškinau, kad jo nepažįstu, maniau, kad ir jis taip sakys. Jeigu jis būtų kitaip kalbėjęs, manęs tikrai būtų nepasodinę.

Kameroje pernakt sribai visaip iš manęs tyčiojosi. Toks Stonys šaipėsi, kad aš pasipūtusi vaikščiodavau po miestelį, o, pasirodo, su banditais draikiojau. Stribas Kasparas buvo vedęs mano draugę Norkutę, bet jis irgi drįso iš manęs tyčiotis. Jie keli broliai tarnavo sribais. Kitą dieną išvežė į Kelmės saugumą, bet čia ma-nęs kažkodėl netardė, tik laikė kameroje, valgyt nedavė. Po savaitės pajutau, kad iš burnos ėmė dvokti išviete. Paprašiau, kad leistų pasikalbėt su kalėjimo viršininku. Kai leido, paklausiau, ar ilgai mane ruošiasi čia laikyti, paprašiau, kad duotų žinią į namus, kad man atneštų rūbų ir maisto. Jis manęs paklausė, kur jam duoti žinią. Aš pasakiau, kad ten, iš kur mane paėmė. Jis pasakė, kad tuose namuose jau seniai nieko nebėra, jie nežino, kam apie mane pranešti. Aš ir nutilau.

Kitą dieną į mano kamerą įmetė Eleną Kazlauskienę – Zablockaitę, o vakare nu-vedė į kažkokį kabinetą, ten jau ir daugiau mūsų buvo atvesta. Susodino visas ant grindų ir atvedė Mečislovą. Man rankos tiesiog iš pykčio gniaužėsi, taip norėjosi jam išmalt snukį. Kitą dieną mus išvežė į Šiaulius. Šiauliuose atėmė paskutinius daiktus: laikrodą, žiedą, išrengė, apieškojo visur, net iš kelnaičių išvėrė gumą ir nuvedė į kamerą, kurioje radau vieną mergaitę. Tai buvo Liusė Petkevičiūtė iš Kau-no, iš Žaliakalnio. Ji atliko praktiką saldainių fabrike, kažkoks vairuotojas jai davė paskaityt Stalino „poterius“, o ji juos perrašė ir nusiuntė draugėms į namus. Tie „poteriai“ pateko į čekistų nagus, ją suėmė ir pasodino. Aštuonerius metus lagerio gavo už tuos Stalino „poterius“.

Mane tik trečią naktį išvedė į tardymą. Prasidėjo mano kančių keliai Šiauliu sau-gumo rūsiuose. Prie tardytojo iš abiejų stalo pusių stovėjo du baisūs tipai ir laukė

savo eilės. Kiek patardė, paklausinėjo, mato, kad aš jiems nieko nesakau, išsitraukė bizūną ir ėmė mane kapot, sveikos vietos ant kūno neliko. Paguldo ant lentos ir kerta per padus, aš klykiu, rėkiu, tada užpila šalto vandens, atsigaučiu ir vėl kapoja. Muša išrengę nuogai, nutraukia net apatines kelnaites. Aš tyliau ir nieko nesakau. Paskui lietuviškai pasakiau: „Kol mane muš, tol nekalbėsiu“. Vertėjas jiems išvertė ir nuvedė mane į kambarą. Buvau taip suraižyta, kad klaiku pačiai į save pažiūrėt. Kai nuvedė tardyt kitą kartą, aš vėl jiems pasakiau: „Kol nebus lietuivio tardytojo, nešnekėsiu“. Paryčiui ateina, žiūriu – žydas. Pradėjo atseit lietuviškai jis mane kalbinti. Na, ir pradėjo jis mane girti, kad aš tokia jauna, tokia graži, kad man gyvenimas prieš akis, o aš skersai į jį žiūriu ir galvoju: šnekėk ką tu nori, man vis tiek. Po visų pagyrų ir liaupsių jis sako:

– Dabai, ui, tu viską man atvihai papasakosi, nuo tavo atvihumo phiklausys tavo laisvė, aš tave išlaisvinsiu. Aš žinau, kad tu nekalta... Dabai čia daug sėdi tokių jaunų mehgaicių... Ui, jos visos nekalto, jas tik kas nohs thuputį paskundė ir jos čia pateko...

Taip tas žydas ėmė mane tardyt, pradėjo klausinėti, kaip atsitiko, kad čia patekau. Labai trumpai išdėsciau jam savo bėdas, jis patylėjo, patylėjo ir pasakė, kad tam kartui užteks. Praėjo kelios valandos, vakare vėl mane veda tardyt. Atvedė, žiūriu, kad jau smogikai pasiruošę mane šventinti. Raumeningi vyrai, apsirengę marškinėliais be rankovių, pradėjo mane lupt. Keikia mane visokiais žodžiais, kodėl aš nieko jiems nesakau, ir duoda. Davė davė, o tas žydas vis liepė kalbėti. Vienas numetė bizūną ir išbėgo pro duris, tada antras paklausė: „Kalbėsiu ar nekalbėsiu?“ „Jeigu nemušit, – pasakiau, – tada kalbėsiu“. Žydas vėl klausė, kokius partizanus aš pažįstu, o aš jam vieną ir tą patį: jokių partizanų nepažįstu, mokiausi ir dirbau Kaune. Taip vienodai tam žydui maliau ir maliau. Praėjo aštuoni mėnesiai, nieko iš manęs jie neišpešė. Kai pamatė, kad nieko iš manęs neišpeš, atvedė Mečislovą Kybartą. Aš vos jį pažinau. Pastatė į kambarą, o aš sėdžiu ant taburetės. Žydas jam liepia pasakoti, tai jis ir pasakoja: kaip jo kojos buvo nutrintos, kaip aš gydžiau jį ir t. t. Šokau nuo kėdės ir šveičiau jam su ta kėde, sakau: „Kaip tu drįsti meluoti, aš tavęs visai nepažįstu“. Žiūriu, kad tinkas nutrupėjęs toje sienos vietoje, kur mečiau kėdę. Tuo ir pasibaigė visos mano kančios ir visi tardymai, paliko mane ramybėje.

Atsimenu, tokia moteris įėjo į mūsų kambarą, iš Radviliškio buvo atvežta. Ji žiūri į mane, žiūri ir sako:

– Jėzus Marija, mes tai mes, bet už ką tą kūdikį taip sumaitotą čia laiko?

Moterys, būdavo, eina į pirtį ir parneša vandens po mažą puoduką – man kompresus dėdavo. Visas veidas buvo mėlynas, rankos mėlynos, aš visa buvau sutinusi, paeit nebegalėjau. Už tai Kybartui galiu dėkoti (R. K. p a s t a b a: Gerbiama Aleksandra labai verkė apie tai kalbėdama. To aš negalėjau nepaminti vien dėl to, kad kiti suprastų, ką reiškė artimų žmonių išdavystės ir ištežimas). Aš negaliu pamiršti šito ir niekada nepamiršiu. Atgimimo metais „Lietuvos aide“ buvo publikuotas straipsnis, kuriame buvo gana plačiai rašoma apie partizano Mečislovo Kybarto tolimesnę išdavikišką veiklą (apie Kybartų šeimos tragediją plačiau yra aprašyta 1996 m. LKA Nr. 18,

p. 278, autorius Z. Kušeliauskas). Aš asmeniškai pažinojau Vytautą Kybartą-*Budrį*, Vladą Kybartą-*Piką*, Mečislovą Kybartą-*Grimą*, o jų jaunesnių brolių – Eugenijaus Kybarto-*Vasario* ir Igno Kybarto-*Sauliaus* nepažinojau, jie užverbuoti čekistų į mišką išėjo vėliau, gavo iš jų po nemažą pinigų sumą ir pabėgo.

Mečislovas Kybartas buvo nuteistas 25-eriems metams lagerio. Iš pradžių jis buvo nuvežtas į Magadaną, po to, kai kas nors iš partizanų Lietuvoje žūdavo, jį parskraidindavo jų atpažinti. Jį surištą vedžiojo po Raudgirį, matyt, jis žadėjo jiems ką nors išduoti. 1953 m. Mečislovas neaiškiomis aplinkybėmis atseit pabėgo iš lagerio, atvažiavo į tėviškę ir vedė vieną iš šešių Kmitaičių. Apie tai „sužinojo“ ir partizanas Krizostomas Labanauskas-*Kunotas*, *Justas* (MGB agentas *Kalinauskas*), tuomet jau buvęs užverbuotas MGB agentu. Tada dar buvo nesunaikintas partizanas Andrius Kmita-*Aušra*, *Aidas*.

Kai 1953 m. žuvo Jurkūnas, Andrius Kmita liko būrio vadas, o mano brolis – pavaduotojas. Labanauskas labai greit susirado Mečislovą ir ėmė įkalbinėti jį kurt naują partizanų būrį. Tada Mečislovas su pistoletu prie diržo atėjo į Šimkaičių kaimą pas tokią Dobrovolskienę ir ėmė aiškinti jai, kad kursias dar vieną partizanų būrį: jis, va, dar esąs gyvas, Kmita gyvas, dar kažką turįs iš gyvų likusių, tik susirandam Kmitą, ir būsiąs visas būrys. Ta Dobrovolskienė jam ir sako: „Tu, durniau, tavęs gi niekas nebepriims... Kur tu dėsies? Laukuose avižų neėsi...“ Dobrovolskienė jį dar pavaišino, jis pas ją pernakvojo ir išėjo rytą savais keliais. Po kurio laiko jis, matyt, ir pats įsitikino, kad naujo būrio jam sukurt jau nebepavyks, tada įsidarbino Viduklėje vagonų krovėju. Čia vis ateidavo Labanauskas ir neduodavo jam ramybės, ragindamas kurt partizanų būrį. Labanausko tikslas – surast ir sunaikint partizaną Kmitą. Greit jis suprato, kad iš Kybarto jokios naudos, jį neva tas pats Labanauskas „išduoda“ MGB, Kybartą „areštuoja“ ir vėl išveža į tą patį lagerį. Man Vytautas Slapšinskas yra pasakojęs apie Mečislovą Kybartą. Jis tikrai vienu metu buvo kažkur dingęs iš lagerio, po kurio laiko vėl atsirado. Jie abu dirbo lagerio ligoninėje, Mečislovas labai gėrė anodiją, pradėjo sirgti ir mirė lageryje (R. K. p a s t a b a: Be abejo, tai buvo pačių čekistų sukurta legenda. Jie norėjo subtiliomis priemonėmis A. Kmitą įvilioti į spąstus, bet, kai to padaryti nepavyko, M. Kybartą grąžino į lagerį).

Mano brolis Jonas Bartkus-*Vėjelis* su Andriumi Kmita žuvo 1953 10 12 Gedminuose, Kražių apyl. (R. K. p a s t a b a: Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ pažymėta, kad Jonas Bartkus ir Andrius Kmita žuvo Gedminių k., K. Peleckio sodyboje – MGB agentai *Zita* ir *Gluosnis* bandė partizanus užmigdyti apnuodytomis vaisėmis. Partizanams atsisakius valgyti, pasaloje buvę enkavedistai juos nušovė (p. 27). Pas siuvėją Peleckį Gedminių kaime jie siuvosi kepure. Peleckis jiems nurodė, kada ateit atsiimt kepurį. Kai jie atėjo, Peleckienė surengė balių ir liepė jiems sėst valgyt, bet jie griežtai atsisakė. Tada Peleckienė pasakė, kad jie jau apsupti, o pati įlindo į rūšį, nes žinojo, kad vyks susišaudymas. Brolis su Kmita tuo metu šoko per duris į lauką ir buvo nušauti.

Labai narsi Raudgiryje buvo *Aitvaro* būrio (būrys veikė apie Karklėnus, Varnius) partizanė Zofija Bagdonaitė, stambaus sudėjimo mergina. Vyrai jai pavydėdavo drąsos ir ryžto, jie sakydavo, kad nuo jos baimė ima, kuomet ji iš kulkosvaidžio

kapoja rusų enkavedistus ar sribus. Vienąkart ją sunkiai sužeidė, nebegalėjo paeiti, bet ji nepasimetė, kirtu iš kulkosvaidžio į rusus. Tie bijojo prie jos prisitarti, lėkė ir nulėkė, o partizanai ją po to paėmė ir išgydė. 1948 m. rudenį ji pas mus buvo atėjusi: aukšta, stambaus sudėjimo. Kartu dar buvo atėjusi ir partizanė Gedutytė. Tame pačiame būryje buvo dar Vladas ir Juozas Ražauskai, Mačiulis. Zofija Bagdonaitė-*Virginija* žuvo 1949 09 21 Spirgiukų k., Kražių vlsč. Kartu žuvo Kazys Bagdonas-*Aitvaras*, Juozas Jokubauskas-*Siaubas* ir Vladas Kybartas-*Pikas*.

Edmundas Kmita-*Evaldas* (g. 1918 m. Butvilų k., Kražių apyl.) priklausė Raudgiriui, kurio vadas tada buvo Aleksas Jurkūnas. O kai būrys sunyko, jis atsisukė nuo jų visų ir apsigyveno netoli Pašilės pas vieną moterį. Ta moteris, vyrui nežinant, jam padarė žeminę, kurioje jis ir slapstėsi. Jos vyras pastebėjo, kad žmona kažkam neša valgyti, ir naktį ją pasekė. Kai pamatė, kad ji slepia kažkokį vyrą, perspėjo ją ir liepė pasakyti, kad tas tučiuojau išsinešdintų. Jei neišsinešdins, jis atves saugumiečius. Ta moteris taip ir pasakė Kmitai. Tada Kmita atėjo į Vejų kaimą Karklėnų apylinkėje ir pasisiūlė žmonėms mūryti krosnis. Pamūrijo vienam, kitam ir patiko. Taip jis ėmėsi žmonėms statyti krosnis. Buvo jau 1961 m., kai nuėjo į gretimą Tamkių kaimą mūryti krosnies. Kažkas iš kaimynų pasakė kolchozo pirmininkui, kad čia toks „banditas“ mūrija, tas iškart pranešė į saugumą. Kmitą ten ir užklupo. Iš pradžių jis dar atsisaukė, bet, kai pamatė, kad baigiasi šoviniai, pats nusišovė. Šiuo metu toje vietoje yra pastatytas kryžius partizanui Edmundui Kmitai atminti.

Buvo ir tokių, kurie partizanų vardu plėšė ir žudė žmones. Apie 1947 m. buvo susidariusi tokia gauja ir ėjo partizanų vardu plėšikaudama per kaimus: Pranciška Zaleckaitė, Jačionis, Jačionytė, Butkus, Kvietkauskaitė iš Kasčiukų kaimo. Ji buvo vyriškai apsirengusi, vaikščiodavo su automatu ant peties ir vadovavo šitai gaujai. Gauja veikė apie Kražius, Užventį. Kai partizanai juos pradėjo persekioti, visi išsilakstė kas kur, tik viena Kvietkauskaitė pateko į enkavedistų nagus. Kai mane sumimtą atvežė į Šiaulius ir įvedė į 45-ą kamerą, Kvietkauskaitė iš tos pačios kameros ką tik buvo išvežta. Čia ji buvo prisistačiusi kaip „partizanė“.

Stasė Metrikytė-Grubliauskienė gimė ir mokėsi Kražiuose, čia baigė dešimt klasių, po to mokytojavu Kletiškės kaime, Linkaučių apylinkėje, Kelmės rajone. Tuo metu ten gyveno vietinių rusų Zujevų šeima, kurios tėvas Filipovičius pokario metais išėjo į sribus ir ėmė terorizuoti visą apylinkę. Kletiškės mokyklos name vienu metu buvo apsistoję dienoti *Aitvaro* būrio partizanai Kazys Bagdonas-*Aitvaras*, jo sesuo Zosė Bagdonaitė-*Virginija* ir dar keletas. Kadangi partizanai žinojo, kad kaimynystėje gyvena toks nedoras žmogus, nutarė jį sunaikinti. Jie tą mokytoją pasiuntė neva pasiteirauti apie vaikų mokslą, žodžiu, patikrint, ar tėvas Filipovičius yra namuose (E. Dirmeikio p a s t a b a: Zujevas Filipovičius tuo metu sribu dar nebuvo, tik namuose laikė sribų jam įduotą šautuvą neva apsiginti nuo „banditų“). Mokytoja su drauge Magdute Raginskaite nuėjo, pasišnekėjo apie vaikus ir abi išėjo jau sutemus. Magdutė parėjo į savo namus, o Metrikytė grįžo į mokyklą pas partizanus ir pasakė, kad Filipovičius yra namuose. Jie tada greit apsirengė ir nuėjo pas tą rusą. Apsupo namą ir per langus ėmė šaudyti į vidų. Kiek pašaudė namą uždegė ir pasišalino, o tas Fili-

povičius, pasirodo, išlindo iš namo ir pasislėpė rūsy. Žuvo tik jo sūnus Valentinas ir žmona Ana. Tai įvyko 1948 m. spalio 11 d. Partizanai atėjo pas Raginskus, Magdutės broliui liepė kinkyt arklį ir juos kažkur vežt. Tas juos pavežė, apsisuko, nuvažiavo į Kražius ir pranešė sribams, kad pas jį atėjo miškiniai, liepė kinkyt arklį ir juos vežt. Matyt, patys partizanai jį primokino taip daryt. Stribai klausia, kur jis juos nuvežė, jis pasakė visai priešingą pusę. Stribai sukėlė ant kojų rusų enkavedistus ir ėmė vyti partizanus. O kai viskas aprimo, Filipovičius pėsčias nulėkė į Kražius (7 km) ir pranešė sribams, kad pas jį buvo atėjusi mokytoja Metrikytė, o tuoj po to namus apsupo miškiniai. Iškart areštavo Metrikytę ir atvežė į Kražių sribyną.

Aš tuomet jau irgi buvau areštuota. Ryta matau per langą, kad stribai tik būriuojasi, būriuojasi... Man įdomu, ką jie darys. Žiūriu – išvaro Metrikytę... Baisu į ją buvo žiūrėti... Man vos širdis neplyšo, kai ją pamačiau. Mes tokios geros draugės buvom, eidavom į šokius Medžiokalnį. Ji balsą gražų turėjo, taip gražiai dainuodavo... Dabar visą mėlyną, sudaužytą įgrūdo į dengtą sunkvežimį ir išvežė. Ant laiptų stovėdamas išlydėjo ją tas stribas Filipovičius. Vienas pažįstamas stribukas priėjo prie manęs, parodė į jį ir sako:

– Čia va tas, kuris gyvas liko, kai jo šeimą iššaudė partizanai. Metrikytę jis kanikino iki sąmonės netekimo, davė jai kiek galėjo.

Netrukus areštavo ir Raginskaitę, ją aš radau jau Šiaulių kalėjime. Dar buvo neteista. Ji aiškino, kad jos neturėjo teisės areštuot, kadangi ji Amerikos pilietė. O to ruso Filipovičiaus Zujevo likimas irgi buvo nelinksmas. Jis po to išsikėlė gyventi į Kražius, nuėjo tarnaut sribynan ir, kai susirgo, nebuvo kam jo prižiūrėti. Vienišas žaizdotas kankinosi, kol numirė. Kaip gyveno žiaurumą sėdamas aplink, taip ir mirė.

Pasakoja JUOZAS KALVAITIS

Užrašyta Kelmėje

2003 05 31

Gimiau 1922 m. kovo 19 d. bežemių tėvų šeimoje Milžavėnų kaime, Nemakščių valsčiuje, Raseinių apskrityje. Šeimoje buvome du broliai ir trys seserys.

Dar prieš rusams ateinant, 1940 m. bažnyčiose žmonėms kunigai iš sakyklų aiškino, kas yra bolševizmas ir ko iš bolševikų galima tikėtis. Mes jau žinojom, kad Ukrainoje bolševikai badu išmarino septynis milijonus žmonių. Kur jie praėjo, liko kraujas, kančios ir pelenai. Mes tada gyvenom Jsgaliuose ant tokio kalno ir, kai pamatėm atvažiuojant rusiškus tankus, labai išsigandom. Tada buvo šv. Antano atlidai, ėjom į atlaidus bijodami, kad tankai mūsų nesuvažinėtu. Paskui nuėjom į Kryžkalnį, ten rusų tankai stovėjo išrikiuoti, aplink buvo daug kareivių ir labai dvokė pasmirdusia žuvimi, kareivėliai labai skurdžiai atrodė, daugelis valgė keturkampius sausainius, matyt, toks buvo sauso maisto daviny.

Pas mus atvažiavo vienas juodukas kareivėlis su „palutarka“, ta jo mašina sugedo, o pats pasitaisyt nemoka. Jis kelias dienas pas mus pagyveno, kol atvažiavo meistrai, nuvilko tą jo „palutarką“. Kartu su jais ir jis išvažiavo.

Nemakščiuose tuoj pat atsirado okupantų pasekėjų, net kai kurie lietuvaičiai įstojo į komjaunimą, o žydėliai pirmieji prie jų prisigretino. Gatvėmis pradėjo marširuot pulkeliais ir dainuot: „Jau phazydo obelys ir khriaušės...“ Pamenu, tokie broliai Bambaliukai su žydėliais vis kartu slampinėjo. Buvo dar nuo Smetonos laikų tokių giliai užsimaskavusių Maskvos agentų, kurie mažiau išprususiems kaimo jaunuoliams tyliai kuždėjo į ausį, kad šie stotų į komjaunimą, kad iš to jie turės didelės naudos ir t. t. Aniems atrodė, kad čia nieko blogo, nieko baisaus, jie bus tik tos organizacijos nariai, kaip pavasarininkai arba jaun lietuviai, galės naudotis okupantų jiems suteiktomis privilegijomis. Dėl to jie ir rašėsi į komjaunimą.

Mes anksčiau su tokiu Broniuku ganydavom karves, jis, vargšas, buvo ne visai sveikas, su kuprele. Kai užėjo rusai, jis jau buvo vyresnio amžiaus, metė ganyt karves ir iškart stojo į bolševikų partiją, vedė, ėmėsi naujo amato – cinu užtaisinėdavo prakiurusius metalinius indus, iš to ir gyveno. Žmonės pasakojo, kad jau tada jis nuo kryžių kapinėse plėsdavo iš cino nulietas Kristaus kančias, nes jam reikėjo tokio metalo. Kai atėjo žiema, nuėjo pas kleboną ir išvarė jį sniego kasti nuo šaligatvių. 1941 metais užėjus vokiečiams, atvažiavo du vokietukai pas jį, pasisodino kupriuką Broniuką į motociklo priekabą ir išsivežė. Netoli Kryžkalnio buvo toks beržynėlis, vaikai bėgiodami rado Broniuko palaikus. Pasakė žmonėms, tai toj pačioj vietoj žmonės iškasė duobę ir palaidojo žmogelį.

Vokiečių okupacijos metais buvau paimtas kelių remonto darbams, surinko apie 40 lietuvių ir 1942 m. išvežė prie Leningrado. Ten per vasarą dalgiais plovėm šieną, džiovinom, presavom ir krovėm į vagonus. Vėliau mus 36 lietuvius išvežė į Baltarusiją, kur irgi dirbome įvairius pagalbinius darbus, o iš Baltarusijos nuvežė į Ukrainą, iš Ukrainos išvežė į Prancūziją, apsistojom miestelyje Savenai (R. K. p a s t a b a: pavadinimas gali būti užrašytas klaidingai), kur dirbom maisto sandėliuose. Kai prie Šarburgo išsilaipino anglų kariuomenė, mes su tokiuo Kaziu Mileriu nuo Raseinių dirbom virtuvėje, tai taip ir likom su vokiečiais ir su jų kariška virtuve. Su didžiausiais nuotykiiais pasiekėm Vokietiją. Vokietijoje su tuo pačiu Mileriu dar kurį laiką dirbau sanitaru, teko laidoti žuvusiuosius.

Kai rusai priartėjo prie mūsų šalies teritorijos, vokiečiai numetė šautuvus, mes irgi numetėm, apsvilkom baltus chalatus su raudonais kryžiais, atseit čia jau kareivių nebėra, likęs vien medicinos personalas. Čia mums vadovavo toks majoras. Jis pasakė, kad mes, lietuviai, galime persirengt civiliais drabužiais, o tie, kurie nutarė pasiduot rusams, kai pamatysit juos ateinant, pakelkit rankas ir pasiduokit. Toks Simanavičius pasakė: „Ne, aš jau rusams nepasiduosiu“. Aš irgi pasakiau, kad nepasiduosiu. Tokie atsiradom keturiese, persirengėm civiliais drabužiais, sėdom ant dviračių ir išvažiavom į kitą kaimą, tolyn nuo ateinančių rusų. Gal trečiame kaime mus pradėjo apšaudyt. Tada numetėm dviračius ir pėsti patraukėm toliau. Atėjom į kaimą, ten jau vokiečių nebebuvo, įvairiausių tautybių civilių prisirinkę, sulindom

į tokį rūšį, pernakvojom. Kai išaušo, vienas ruskelis išėjo laukan ir vėl greit atbėgo, sako: „Uže naši (Jau savi)“. Tada visi išlindom iš rūsio, o ruskeliai jau ėmė „daryti tvarką“: gaudo vištas, peša, kepa ant iešmų, viską verčia, šauda kiaules, žinai gi, išalkę frontininkai.

Na, ta pirmoji banga nueina, užaina antroji – NKVD daliniai. Tuoju mus visus surenka ir prie vokiečių aerodromo vienus suvaro į kareivines, kitus palieka šalimais esančiame miškelyje. Rusai kasasi žemines, stato palapines. Atvažiuoja keli rusų generolai ir ima mus iš eilės varyt į apklausą. Tokių kaip mes priskaičiavo apie 40 tūkstančių. Mes buvom kitapus Berlyno, šalia miestelio Kotpus. Tarp mūsų generolai rado nemažai persirengusių buvusių Vlasovo armijos kareivių, juos labai mušė, kankino, baisu buvo į juos žiūrėti. Metaliniais strypais kapojo rusas rusą.

Kai taip visus surūšiavo, mus, kurie vokiečių buvom paimti darbams, pėščius išvarė į Gdansko (Dancigo) kraštą. Iš Dancigo visi vokiečiai buvo išvaryti, visas Dancigas buvo atiduotas lenkams. Čia mus vėl pristatė prie žemės ūkio darbų: pjovėm, kūlėm javus. Kai baigėm darbus, išdavė specialias pažymas, suvarė į traukinį ir atvežė į Gardiną. Gardine išlaipino iš vagonų, surikiavo eilėmis, atėmė iš mūsų visus turėtus dokumentus. Žodžiu, padarėm didelę klaidą, kad atidavėm tas pažymas.

Išleido pasivaikščioti į miestą, mieste sutikom keturias pagyvenusias moteris lietuves, atvažiavusias iš Panevėžio. Jos mums pasakė, kad jų sūnūs rusų buvo paimti ir atvežti į Gardiną tarnaut kariuomenėje, o namuose sribai atėję jas muša, visaip gąsdina, sako, kad jų vaikai išėję miškan su banditais. Jos atvažiavo Gardinan ieškot paliudijančių dokumentų, kad jų sūnūs tikrai tarnauja rusų kariuomenėj. Mes šitoms moterims pasakėm, kad ruošiamės bėgt, tai jos net už galvų susiėmė, sako: „Tik nebėkit, tik nebėkit, pas mus, va, šitaip du atbėgo, enkavedistai pagavo ir nušovė. Iš pradžių juos bandė verbuot, jie nesutiko, tada jiems pasakė, kad vokiečiams dirbot, o mums tai negalit, ir nušovė abu“.

Mūsų dar kol kas į lagerį nevarė, o lageris buvo netoli miško. Mes su tokiuo veliuoniškiu Jonu Bendžiūnu iš eglišakių pasistatėm palapinę ir nutarėm nakvoti palapinėje. Mūsiškių lietuvių susidarė apie 30 visokio plauko žmonių. Vienas prisi pažino buvęs komjaunimo sekretorius, kitas buvo su perkirsta lūpa ir pritraukta ranka. Aš šito klausiu, kas jį taip sužalojo, tai jis man papasakojo, kaip 1941 m. atvažiavo pas ūkininką vežt jo Sibirą, bet nebuvo namuose gospadinės. Tas gaspadorius tuoju butelį ant stalo, atnešė lašinių paltį, pasiėmė didžiulį duonriekį peilį, riekia duoną. Langes atdaras, kai atriekė duoną, tuo peiliu ir varė jam per lūpą, per ranką, kitam irgi tuo pačiu peiliu pervarė per gerklę, o pats per langą pabėgo.

Dokumentai iš visų atimti, į Rusiją niekas nenori važiuot. Buvę sekretoriai ir politrukai – visi tariausi bėgti, ir gana. Rytą mes su tuo Bendžiūnu atsikėlėm anksčiau, išlindom iš savo palapinės ir, niekam nieko nesakę, abu į kojas. Aš dar turėjau kompasą, pasitikslinom kryptį ir tiesiai Alytaus link. Pakely užėjom pas žmones, paprašėm valgyt ir, kai pasakėm, kad pabėgė iš Gardino belaisvių stovyklos, žmonės labai nustebo, ėmė aiškint, kad visur pilna rusų NKVD kariuomenės, ant kelių

patruliuoja ginkluoti enkavedistai, miškai pilni miškinių, visur šaudo, bet mes vis vien nutarėm eiti toliau.

Einam keliu, kai išgirstam ką nors atvažiuojant ar ateinant, tuojau neriam į krūmus, sukrentam ant žemės ir laukiam, kol pravažiuos, o naktį nakvojame miške.

Laimingai atėjome iki Alytaus, reikia pereiti tiltą, o ant tilto stovi sargybinis. Paspartinom žingsnį, drąsiai, nesidairydami į šalis ir perėjome, net nepaklausė, kur einame.

Atėjome netoli Kauno, abu šlapi, kojos kruvinos, iki Kauno liko šeši kilometrai. Mano bendrakeleivis sako: „Juozai, aš labai noriu gerti“. Gerai, sakau, užeiname į namą ir atsigersim. Įėjome į namą, atsigėrėm vandens, išeiname iš to namo ir einame takiuku šalia kelio. Staiga pamatėm – laksto automatais ginkluoti civiliai žmonės. Supratom, kad sribai, nes moterys Gardine mums apie juos pasakojo. Matom, kad jie kinkosi arklius, mums bėgti nėra kur, lieka tik eiti toliau ramiai, kad nesukeltume jiems įtarimo. Vienas atsiskyrė ir ateina tiesiai į mus. Priėjęs iškart paklausė:

– Kur, vyrai, einat?

– Namo, – sakom jam.

– O iš kur?

– Buvom išvežti į Vokietiją darbams, – paaiškinom.

Supratom, kad dabar jie jau norėtų mus imti ir vežtis į Kauną, bet kad jiems reikia važiuoti į kitą pusę. Tada sribas ir sako mums:

– Jūs, vyreliai, žinot ką darykit: Birutės g. 3 yra milicija, užeikit ten, jums išduos dokumentus, ir galėsit laisvai grįžti į namus.

Mes padėkojom sribui už tokį „gerą“ patarimą ir nuėjome savo keliu, bet per Kauną jau nebėjome, patraukėm panemuniu iki Veliuonos. Netoli Veliuonos vėl susitikom du sribus: vienas toks girtas, kad vos ant kojų stovi, bet aiškina jaunesniajam, kad mus reikia suimt ir vartyti, o jaunesnysis sako: „Ką čia, vyrai buvę išvežti vokiečių, išvargę, reikia paleist“. Mes su kolega susimerkėm, kaip bus taip, reikia gintis, bet vis tik jie mus paleido. Pakvietėm keltininką, perkėlė mus per Nemuną, pas žmones pernakvojome, o rytą atsikėliau, atsisveikinau su savo bendrakeleiviu ir vienas pro Girkalnį patraukiau tėviškės link. Kol sutemo, ėjau keliu pasisaugodamas, kad daugiau nesusitikčiau sribų. Įlindau į daržinę vienoj sodyboj, pernakvojau ant šieno, o rytą vėl į kelionę. Taip grįžau į Nemakščių valsčių, į Milžavėnus.

Dokumentų neturiu, o ką moterys Gardine pasakojo apie panašius bėglius, gerai prisimenu. Nors sribai ir žinojo, kad vokiečių buvau paimtas, man nieko nedarė. Mano pusbrolis Juozas Kalvaitis Nemakščiuose sribu tarnavo, bet man reikėjo eiti registruotis į Raseinių MGB. Ką ten pasakys, nežinau, gal meluoti, kad pažymą pamėčiau... Čia man gerą patarimą davė mano dėdė. Jis pasiūlė eit dirbt į kooperatyvą, o bedirbdamas ir prisiregistruosiu. Įstojau į kooperatyvą, gaunu paskyras, malų grūdus, išrašo man darbo pažymėjimą. Su tuo darbo pažymėjimu ir dirbu.

Po devynių mėnesių gavau pažymą, po to ir pasą, vedžiau, atsisakiau darbo ir apsigyvenau netoli tėvų, Milžavėnų kaime, pas Mockų.

Sesuo Jadzė draugavo su kaimynu Mankiuku ir pagimdė to Mankiuko vaiką, bet sesers jis nevedė. Su juo truputį apsimušėm, žodžiu, mes susipykom su Mankais.

Aš žinojau, kad pas Mankus užaina partizanai ir žinojau, kokie partizanai – broliai Povilas ir Jonas Mėlyniai, kilę iš Pabaltės kaimo, bet žinojau, kad jie užaina ir pas Antaną Žeką. Jaučiau, kad tie Mankai mane gali įskųst, ir man gali būti blogai. Tada aš, žinodamas, kad pas tą žmogų taip pat ateina šitie Mėlyniai, nuėjau pas Antaną Žeką ir sakau jam: „Žinai, Antanai, aš noriu susitikti su Povilu“. O jis nė iš tolo į jokias kalbas nesileidžia:

– Ką tu? – sako. – Nieko nežinau, pas mane joks Povilas neateina, aš jo nežinau.

Sakau: „Antanai, būk geras, tu nesislėpk, pasakyk Povilui, kad aš prašau su juo susitikt“. Jis vis tiek neprisipažįsta, kad Povilas Mėlynis pas jį užaina.

Kitą sykį užeinu, žiūriu – pas jį Povilo brolis Jonas sėdi kambary. Pasisveikinam, pasišnekam ir pasakau jam, kad noriu susitikti su Povilu. Jonas pažada mus suvesti.

Po kurio laiko susitinkam su Povilu, apie viską pasišnekam, aš jam viską nuoširdžiai papasakoju. Man įdomu paklausti, ar Mankai mane skundė, ar ne. Jis pasakė, kad skundė, ir sako:

– Buvom taip nutarę: pasiimt iš Pilkio didelį vežimą, pasikinkyt arklius, jūsų visą šeimą susodint į vežimą su visu turteliu, atvežti prie Jauniškės, visus sušaudyti ir sumesti į durpyną.

Mankus turėjo tokį motorą ir maldavo grūdus, tai už tokius skundimus Povilo brolis Jonas man pasiūlė nueit pas Mankų, įmest į motorą granatą ir susprogdint, bet aš jį atkalbėjau nuo tos pagundos.

Kai vedžiau, apsigyvenom pas žmonos motiną Gudų kaime. Neilgai trukus Nemakščių sribai sušaudė Žekų šeimą. Tie Žekai žemės nedaug turėjo, šeiminkas Antanas buvo kalvis, šeima didelė, neturtingai gyveno, tai jis sribų nelabai bijodavo, juos kartais paerzindavo. Kartą iš girtos sribo Drapanausko šautuvą buvo atėmęs, paskui tas atėjo prašyt, atidavė. Bet sribai ėmė įtarinėti, kad Žekai palaiko ryšį su miškiniais. Žekai pasiskerdė dvi kiaules ir užėjo sribai. Pamatė, kad čia labai daug mėsos ir, grįžę į namus, nutarė Žekus iššaudyt ir pasiimt mėsą, o žmonėms paskelbt, kad Žekai su „banditais“ plėšė žmones, nepasidalino turto, ir „banditai“ Žekus iššaudė.

Šaudyt Žekų atvažiavo sribai Bronius Urbonas, Katiušis, Pancerovas ir (?). Šeiminkui liepė kinkyt arkli, atseit reiks juos pavežėt, bet Žekas atsisakė. „Jeigu jums reikia, kinkytės patys ir važiuokit“. Tada sribai nušovė kambary Žeką, o žmoną sužeidė, vyresnę dukrą lovoj gulinčią nušovė, šešerių metukų mergytę ir ketverių metukų berniuką irgi nušovė. Buvo dar du sūnūs – Antanas ir Česius. Česius 13-os metų, jis čiuzinį pasidėdavo ant suolo ir gulėdavo. Nušautas tėvas griūdamas nuo suolo su visu čiuziniu nuvertė ir sūnų, o sribai buvo girti. Žekienė sužeista išbėgo laukan ir palindo po alyvų krūmu, bet Katiušis ją pasivijo ir lauke pribagė. Sūnus Antanas tuo metu buvo nuėjęs pas mano svainį Bronių Reizą. Kai visus iššaudė, sribai išėjo į kiemą ir šnekasi, o Česius, pamatęs, kad sribai lauke, išlindo iš pasuolio ir išėjo į priemenę. Sribai pajuto, kad kažkas suklebino duris, o vaikas su-smuko prieangio kampe. Kai sribai supuolė gryčion, Česius per kitas duris basas, vienais baltinukais išbėgo laukan ir atbėgo pas mano svainį Reizą. Atbėgęs pasakė,

kad niekas neitų pas juos, nes sribai visus iššaudė. Reiza su Antanuku bijojo eit, sulaukė ryto, nueina, žiūri – visi iššaudyti. Tada Reiza su Antanuku sėdo į roges ir nuvažiavo į Nemakščius, o sribai džiaugiasi, juokauja, giriasi, kad mėsos sočiai prisivalgę.

Likę gyvi Antanukas ir Česius paliko namus ir persikėlė gyvent už Kražių pas giminės, bet į jokias valdiškas instancijas dėl žudynių nesikreipė, bijojo, kad ir jų nesunaikintų, kaip liudininkų.

R. K. p a s t a b a: 1968 m. „Minties“ leidyklos išleistoje knygoje „Kruvinos žudikų pėdos“ yra atskiras skyrius „Buržuazinių nacionalistų nužudytų žmonių sąrašas“ (p. 233). Be kita ko, tame sąrašė (p. 329) išvardinti ir šie Pabalčių k., Nemakščių vlsč. 1948 02 02 nužudyti žmonės: Žekas Antanas, Prano – 55 m. amž.; Žekienė Veronika, Juozo – 49 m. amž.; Žekytė Bronė, Antano – 15 m. amž.; Žekytė Joana, Antano – 6 m. amž.; Žekas Zigmas, Antano – 4 m. amž.

Po kurio laiko Bronius Urbonas, būdamas girtas, apie šitą savo „žygdarbį“ pasipaskojo žmonos pusbroliui Aleksui Songailai.

Susitikom su tuo Antanuku, jis pasiūlė mums eit gyvent į jo tėvų namus, nes sribai nugriauš tuos namelius ir išsiveš. Pažadėjau Antanukui, kad eisim, bet vis dar delsėm, kažkaip nejauku eit gyvent į namus, kur šeima iššaudyta. Pagaliau apsisprendėm. Nuėjau į Nemakščius, pasakiau valsčiaus pirmininkui, kad noriu pereit gyvent į Žekų namus. Jis mielai sutiko, ir mes persikėlėm į tuos namus. Ten toks užkampis, aplink krūmynai, pradėjo užėidinėt miško vyrai pas mus, užėidavo ir sribai.

Su Aleksu Juciumi mes nuo vaikystės buvom draugai, jis vėliau dirbo partizanų ryšininku. Jam partizanai buvo davę užduotį nušaut tokį vieną aršų okupantų pakaliką. Iš Kražių į Nemakščius valdžia jį perkėlė dirbt paruošų agentu, rinkt iš žmonių prievoles. Po karo į tokias vietas tokius kvailius ir tepriimdavo. Partizanai sužinojo, kad netoli Nemakščių sribai organizuoja susirinkimą, kad varys žmones į tą susirinkimą. Visi sribai išėjo į kaimus varyt žmonių į susirinkimą, o tas agentas sėdi namuose. Jucius nusiavė batus, basas, su dviem pistoletais nuėjo į Nemakščius, nušovė tą agentą, dar pasičiupo jo planšetę su dokumentais ir atbėgo pas mane. Labai trumpai jis man papasakojo apie savo žygį, pasakė, kur jis laikinai bus apsi-stojęs, ir paprašė, kad atneščiau ten jam gert ir valgyt.

Mūsų apylinkės partizanų būrio vadas buvo Stasys Milkintas. Jie buvo keli bro-liai, bet, kai aš su jais susipažinau, jiedu buvo likę tik su broliu Juozu. Jų būrys lai-kėsi Raudgiryje, Žalpiuose, vaikščiodavo apie Nemakščius. Užėjo vieną kartą jie pas mane ir paprašė, ar negalėčiau jiems savo sodyboje įrengt bunkerio. Vieta nuošali, sribas giminė, nebus įtarimo, aš ir sutikau. Daržinėje padarėm įlindimą, išrausėm kanalą į lauką, pats bunkeris buvo jau lauke iškastas. Už daržinės tekėjo Balčios upe-lis, daržinė tiesiog ant upelio kranto stovėjo. Atsarginio išėjimo nepadarėm, bet, iš-tikus pavojui, buvo padaryta taip, kad nesunkiai galėtum prasikast į krantą ir išlįst.

Tame bunkeryje 1949 – 1950 m. žiemą apsigyveno penkiese: Stasys Milkintas, Juozas Milkintas su žmona Jadvyga Janušaitė, Antanas Šležas ir Steponas Šležas. Po kurio laiko Stasys Milkintas ir Antanas Šležas pareiškė, kad jiems reikia išeit

kažkokių reikalų tvarkyt, jie išėjo. Vėliau, kaip mes supratom, jiems beeinant pradėjo aušti, tad jie užėjo į ištremtojo į Sibirą Bredelio namus, kuriuose tada gyveno tokios Zaronaitės, ir pas jas dienojo. Juos kažkas, matyt, įskundė ir sekė. Eidami per kaimą, garnizono kareiviai klausinėjo žmonių, ar pas juos naktį nebuvo užvažiavę su arkliu du girti „banditai“. Kareiviai juos surado pas Zaronaites. Įvyko kautynės, jie gyvi nepasidavė, dar nušovė rusų leitenantą ir abu žuvo.

Likusieji pavasarį visi išėjo, o rudenį vėl grįžo Juozas Milkintas su Steponu Šležu. Vėl tarėmės, kaip ateinančią žiemą gyvensim, kaip apsirūpinsim maistu. Mus jau suvarė į kolchozus, mane paskyrė brigadininku. Aš juos guodžiu, kad viskas bus gerai, būdamas brigadininku, vis kaip nors sukombinuosiu grūdų, gyvensim. Tiesa, su jais šį kartą atėjo dar vienas naujas jų kolega, buvęs Smetonos laikų policijos viršininkas (?). Mums besišnekant daržinėje, jie paprašė, kad pakviesčiau ateit jų ryšininką Bronių Mockų, vėliau dar buvau pakvietęs Vacį Butkų, kažką ir su juo tarėsi.

Kai pakviečiau Mockų, jis atsinešė butelį degtinės, išgėrėm, aš žiūriu per durų plyšį, kad į mūsų daržą suėjo kolchozo arkliai, išbėgau varyt jų iš daržo. Toliau piliakalnis, matau, kaip nuo piliakalnio atvažiuoja lengvasis automobilis, sustoja, išlipo gal du ar trys sribai ir visi kopia ant piliakalnio. Pasirodo, iš Vilniaus buvo atvažiavęs žemės ūkio ministro pavaduotojas Povilas Tryčius. Kai pamatė, kad aš bėgu, jie pamojo rankomis ir pašaukė ateit prie jų. Kai priėjau, jie pamatė, kad esu išgėręs. Tryčius prisikabino, kodėl aš ne fermoje, javai ant laukų pūna, o mes namuose šnapsą verdam, geriam ir nesirūpinam kolchozo reikalais. Pasakiau, kad man reikia išvaryt arklius iš daržo, nes ištryps lysves. Nubėgau arklių varyt, o du sribai ir tas Tryčius atėjo prie gryčios ir šnekasi, trečias sribas ėjo atsilikęs iš paskos. Mano žmona Joana su vaikeliu ant rankų stovi prie lango ir stebi juos, klauso, ką jie kalba. Du sribai nuėjo į vieną daržinę, bet, nieko neradę, grįžo prie Tryčiaus ir aiškina jam, kad jokios degtinės nėra, niekas čia neverda samagono. Tryčius sako: „Vadinasi, čia nieko nėra, einam važiuoti“. Bet kitas sribas sako, kad dar nepatikrinom antros daržinės, ir jau eina į tą daržinę, o Tryčius jį tiesiog už rankos paėmęs traukia atgal, sakydamas, kad nėra ko ten eiti, važiuojam namo. Turbūt jo širdis jautė kažką negero, bet sribas užsispyrė, kad būtinai reikia eit ir patikrint. Tas sribas pirmas, Tryčius jam iš paskos nuėjo į tą daržinę, kur buvo partizanai. Kai tik jie atidarė daržinės duris, partizanai ir kirtu į juos. Iškart nušovė sribą ir Tryčių, o kitas sribas, kai tik iš daržinės pasipylė šūviai, atidengė ugnį į namo langus. Žmona su dukrele nubėgo į kitą kambarį ir parkrito ant grindų. Kai nutilo šaudymas, tada žmona su dukra išbėgo į kiemą ir nubėgo pas mano svainį Bronių Reizą, o aš, arklius išvaręs iš daržo, nubėgau pas Songailą. Kitą dieną pas jį susitikom su žmona. Partizanai iš mūsų namų irgi pasitraukė.

R. K. p a s t a b a: MLT Enciklopedijoje (t. III, p. 573) nurodyta – Tryčius Povilas, g. 1907 04 01 Gailioniuose, Ukmergės r. – žuvo 1950 10 19 netoli Skaudvilės. Revoliucinio judėjimo dalyvis. Kilęs iš kumečių. 1924 m., mokydamasis Ukmergės gimnazijoje, įstojo į LKJS. 1926 – 1928 m. LKP narys. 1927 m. LKP Ukmergės parajonio komiteto sekretorius. Bendradarbiavo LKP spaudoje slapyvardžiu *Bronka*. Už komunistinę veiklą 1927 – 1928 m. kalintas. 1931

– 1940 m. dirbo įvairiose vietose matininku. 1940 – 1941 m. Panevėžio apskrities vykdomojo komiteto Žemės ūkio skyriaus vedėjas. Nuo 1947 m. Lietuvos TSR žemės ūkio ministro pavaduotojas.

Leidinyje „Aitvarai“ (1998 m., Nr. 6, p. 151) pažymėta: Nemažai sumaišties okupantams sukėlė visai nenumatytas įvykis – 1950 m. spalio 19 d. Birutės rinktinės apsaugos būrys Žemčiūgas, vadovaujamas J. Milkinto-*Marsalio*, susidūrė su sovietinio aktyvo grupe, kurioje buvo žemės ūkio ministro pavaduotojas Povilas Tryčius.

Po šitų įvykių aš jau nebežinojau, ką man daryti, gal eiti į mišką? Nusprendėm, kad to bunkerio neras, sakysim, kad partizanai užėjo netikėtai, gal išsisuksim. Nutarėm, kad žmona grįš į namus, o aš ėmiau slapstytis. Tai vienur, tai kitur pabūnu, nuėjau į tokį gojelį netoli Alekso Songailos namų ir sėdžiu ten. Su juo sutarėm: jei kas, jis ateis manęs perspėti. Kurį laiką aš jo nesulaukiau. Pagaliau ateina ir Aleksas. Žmogelis išsigandęs papasakojo, kad jų namus buvo apsupęs garnizonas, visur kratė ir manęs ieškojo. Atėjau pas žmoną, atsisveikinau ir nuėjau pas Bronių Mockų. Pasikalbėjom su juo, jis man davė apklotą užsikloti, ir vėl aš išėjau į krūmus. Buvo jau ruduo. Perdienojau krūmuose, vakarop nutariau nueit pas Bronių. Nuėjau, apsidairiau – lyg visur ramu, nieko nematyt. Tik kyštelėjau galvą iš už svirno, žiūriu – tarpdury stovi garnizono kareivis. Aš tik apsisukau, pakalnėn ir į krūmus. Supratau, kad manęs nepastebėjo, ir pabėgau.

Nubėgau į kitą sodybą, pas tokius Jonaičius. Žiūriu iš krūmų – Jonaitienė eina į tvartą karvių melžti. Jie turėjo ne visai gudrų sūnų, jis ganydavo karves užsidėjęs tokią skrybėlę, o jau prieblanda. Matau, kad vaikšto su skrybėle, galvoju: Jonaičių sūnus. Prieinu arčiau, žiūriu, kad ne sūnus, o visai svetimas, man nepažįstamas žmogus. Pakeliu akis, žiūriu – du iš už namo išlenda su automatais, bet apsirengę civilistiškai. Aš tik apsisukau bėgt, tas su skrybėle išsitraukė naganą iš kišenės ir vytis mane. Genasi ir duoda iš to nagano. Nežinau, ar jis nepataikė, ar jis nenorėjo pataikyt, aš virtau, net kepurė nukrito. Tie du su automatais lyg norėtų man užbėgt už akių, bet matau, kad bijo. O gal aš ne vienas? Aš bėgu raguva, jei išbėgsiu į lauką, jie mane laisvai sugaus. Kai tik atbėgau arčiau jų, pasipylė šūviai. Aš bėgu toliau, ir vėl šūviai. Jau per upę peršokau. Buvau su kailiniais. Kai kirto man trečią kartą, tik vilnos pasipylė iš kailinių, bet aš įbėgau į krūmus.

Supratau, kad mane seka. Jeigu pagaus gyvą, užmuš. Prisiekiu sau: kaip ten bebus, gyvas nepasiduosiu. Bet Dievo buvo kita valia.

Nueinu pas tokį Stasį Vasiliauską Ūpinių kaime, Kelmės rajone. Pas jį pernakuvoju. Jie jau žinojo, kad slapstausi, pasiteiravau, ar pas juos neužaina partizanai, pasakiau, kad norėčiau su jais susitikti. Dar kiek pabuvau, jau susiruošiau išeiti, žiūriu – pilnas kiemas kareivių. Kur dingt? Atsisėdau už stalo ir sėdžiu. Įeina keli burliokai į vidų, tuoj prašo dokumentus parodyt. Sakau: „Neturiu, pas kaimyną atėjau pirkt avino, sakė, parduoda“. Klausia, kokia mano pavardė, sakau: „Songaila, čia netoli gyvenu, aš net nepagalvojau, kad reiks dokumentų, nepasiėmiau išeidamas“. Seržantas sako kitam kareiviui, kad mane reikia paleist, bet dar kitas kareivis sako: „Reiktų patikrinti“. Tada seržantas man sako: „Dabar eisim į Liolius,

o iš Liolių paskambinsim į Nemakščius. Jeigu toks Songaila yra, mes tave paleisim“. Taip jie mane išsivedė. Nepriėjus Liolių, apsinakvojom pas ūkininką. Kareivį su šuniu pastatė prie durų, aš atsiguliau virtuvėj ant suolo, o kareiviai prisinešė šiaudų į kambarį ir sugulė. Aš guliu ir stebiu kareivėlį su šuniu prie durų, taikausi, gal pasiseks prasmukti, bet nei šuo, nei kareivis nuo durų nė per žingsnį nesitraukia.

Rytą atsikėlėm, išėjom, kareivis su šuniu kažkaip prie manęs vis derinasi, vis šalia ir šalia. Matom – nuo Kelmės atvažiuoja „palutarka“, o kartu važiuoja ir leitenantas. Privažiuoja prie mūsų, sustoja, šitie kareiviai jam ir pasako, kad vedasi sulaikę vieną pilietį, pasakė, kad mano pavardė Songaila. Leitenantas pasižiūrėjo į mane, išsitraukė iš kišenės mano nuotrauką. Pasižiūrėjo dar kartą į mane, į nuotrauką ir pasakė:

– Jau visoj Tarybų sąjungoj paskelbta šito žmogaus paieška.

Atstatė automata ir liepė lipt į sunkvežimį. Parvežė į Kelmę, surišo rankas už nugaros, dar gerokai aplupo, apspardė ir iškart pareikalavo pasakyt, kur banditai. Po to vėl surištą įmetė į tą pačią „palutarką“, pakišo po suolu, o ant jo susėdo stribai. Išvežė į Tauragę, pasakė, kad Tauragės kalėjime ir žmona uždaryta.

Po mano arešto už kokių dviejų dienų suėmė Bronių Mockų ir mano žmoną.

Pasakoja JOANA KALVAITIENĖ

Kai mane areštavo, stribyne mus suguldė tokiam kambary. Vidury stovėjo krosnis, už vieno jos kampo paguldė mane, o už kito – Butkų. Butkus pamatė mane ir ėmė kalbinti, sako: „Jeigu tu mūsų su Bronium neišduosi, tai mes išliksim“. Aš nieko jam neatsakiau, tik galvą padėjau ir tylėjau. O kai čekistai pamatė, kad nei Mockus, nei Butkus tardomi nepasiduoda, tai Mockui pasakė, kad jį veš į Klaipėdą. Įsisodino į automobilį ir su apsauga išvežė. Bevežant „viliukas“ ėmė gesti. Vėliau pats Mockus mums pasakojo, kad vairuotojas pasiliko remontuoti mašinos, o jį stribai prisirišo prie šniūro ir vedėsi mišku pėsčiomis. Tik vienu metu kaip trenkė iš kulkosvaidžių, visi sukrito ant žemės. Atėjo miškiniai. Sargybiniai išsilakstė, tik jų milinės liko. Mockui užrišo akis ir nusivedė į *Birutės* bunkerį. Ėmė tardyt, kaip jis čia pateko, jau grasino ir sušaudymu, įtarė, kad jis gali būti išdavikas. Tada Mockus ėmė smulkiai pasakoti savo istoriją šitiems „partizanams“. Kai papasakojo, padavė popieriaus lapą ir liepė viską, ką pasakojo, surašyt ir pasirašyt. Kai viską užrašė ir pasirašė, tada išvedė iš bunkerio. Tada vėl skrebai šituos „partizanus“ užpuolė ir vėl Mockų suėmė, bet dabar jau su jo raštišku prisipažinimu. Taip Mockus buvo išprovokuotas, pats sau pasirašė nuosprendį.

Mane suvedė į akistatą su Mockumi, bet aš nieko neprisipažinau, ką jis parodė. Po to atvedė mano vyrą, jis pasakė, kad apie bunkerį viską prisipažino, taip pat prisipažino ir Butkus su Mockumi, man jau nebuvo prasmės gintis.

Pasakoja JUOZAS KALVAITIS

(tėsinys)

Broliai Mėlyniai nuo būrio atsiskyrė, prie jų dar prisidėjo toks *Ažuolas* nuo Kražių. Jie trise vaikščiojo. Jie nušovė Pabalčių apylinkės pirmininką Antaną Trakšėlį (1947 05 09), bet dėl ko, nežinoma. Paskui (1947 07 04) jie nušovė tokiuos Urbonus Gudų kaime. Juozo Urbono du sūnūs tarnavo stribyne, o tėvas pamiškėmis vaikščiojo ir neva šnipinėjo. Žmonės pasakė Mėlyniams, ir jie sušaudė Urbonus: tėvą, motiną ir vieną sūnų. Partizanai jiems neleido daryt savavališkų mirties nuosprendžių, viskas turėjo būti suderinta su vadovybe, bet Mėlyniai neklausė. Tada partizanų Karo lauko teismas juos nuteisė mirties bausme, pas Leškį Pavarnio kaime suėmė Mėlyninius.

Pas mane atėjo partizanų ryšininkas Petras Mėlynis (ne giminė) ir paklausė, ar aš nežinau, kur broliai Mėlyniai. Aš jam daugmaž nupasakojau, kaip su jais būtų galima susitikti, kur jų ieškoti. Jeigu jie ten bus, juos ir rasi. Kaip tik jis ten juos ir rado. Pasakė jiems, kad kviečia vyrai ateit pas Leškį. Tai šitie pasišaipydami Petruį sako: „Turbūt jiems jau batai nuplyšo, tikriausiai pinigų prašys“. Povilas Mėlynis buvo ginkluotas „šturmgevėru“, o Jonas – suomišku automatu. Na, ir nuėjo jie pas Leškį. Leškys tuoj butelį ant stalo, šitie atsistojo už stalo, automatus pasidėjo ant kelių, iš rankų nepaleidžia.

Man apie tai pasakojo ryšininkas Aleksas Jucius. Jis tuomet dar nebuvo partizanas. Visi susėdo už stalo, valgo, geria, bet Mėlyniukų nedrįsta imti, bijo. Tada sutarė: kai nustos kalbėt maldą, išsidėstyti aplink ir čiupti už jų ginklų. Taip ir padarė. Kai tik atsistojo kalbėt maldą, griebė aniems už ginklų, atėmė, surišo rankas, išvedė į lauką ir sušaudė.

Anksčiau partizanų vadovybės rate ėjo kalbos, kad Mėlyniukus reikia sušaudyt, bet partizanas Antanas Živatkauskas-*Skilius*, toks aukšto ūgio, stambaus sudėjimo vyras, nešiodavosi kulkosvaidį, vadovybę buvo perspėjęs, kad Mėlyniukų nebandytų paliest, jis juos palaikė. Su Živatkausku kartu vaikščiojo Antanas Karpas-*Sakalas* ir Jonas Karpas-*Tubelis*. Jie ir pas mane dažnai užeidavo.

Partizano *Žeimelio* žmona gyveno Viduklėje. Partizanai įtarė, kad per žmoną *Žeimelis* perduoda čekistams žinias, nurodo, kur yra partizanai. *Žeimelį* ir aš gerai pažinojau, jis ir pas mane buvo ne kartą atėjęs. Antanas Karpas 1949 02 04 Mosteikiuose su keliais kitais partizanais šventė krikštynas. Krikštyną metu namus apsupo rusų garnizonas. Buvo didelis įtarimas, kad garnizoną atvedė *Žeimelis*. Susišaudymo metu žuvo Aleksas Jucius-*Gylis*, Antanas Gedvilas-*Gegužis* ir Antanas Karpas-*Skilius*, o *Žeimelis* pabėgo. Vėliau man Juozas Milkintas sakė, kad *Žeimelį* jie išsikvietė su žmona ir sušaudė.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Viduklė“ (p. 313) pažymėta, kad pagal ryšininkės Adelės Simanavičiūtės-*Verėpiškės* prisiminimus galima tiksliai atkurti to įvykio detales: „Priežastis tam partizanų atvykimui buvo Petrės Butvilaitės sūnaus krikštynos, nes buvo kalbama, kad ji augina partizano Antano Karpiaus (taip knygoje parašyta pavardė)-*Sakalo* sūnų. Į tas krikštynas atvyko Viduklės partizanai – būrio vadas Antanas Laurinaitis-*Žeimelis* (taip

knygoje parašytas slapyvardis), Antanas Gedvilas-Gediminas, Aleksas Jucius-Ulanas, Antanas Karpus-Sakalas ir Vincas Rutkauskas-Rambynas. Po krikštytųjų partizanai apsinakvojo pas Butvilų kaimynus Urbonus. Rytą, kai jie ruošėsi išvykti, pamatė, kad Urbonų sodyba apsupta baltais maskuojamaisiais chalatais apsirengusių kareivių. Partizanai buvo pasiruošę veržtis per duris ir langus. Tačiau *Žiemelis* įsakė trauktis tikrai per duris... Vienas po kito krito 4 partizanai. Tik vienas A. Laurinaitis nebėgo, lūkuriavo, o paskui pabėgo per langą visai į kitą pusę... Keistos *Žiemelio* pabėgimo aplinkybės sukėlė partizanų įtarimą. Kai buvo gauta konkretesnių įrodymų, kad A. Laurinaitis ir jo žmona yra MGB agentai, abu buvo partizanų Karo lauko teismo nubausti mirties bausme“.

2005 10 06 iš buvusio Kęstučio apygardos partizano gerbiamo Leono Laurinsko-Liūto gavau laišką, kuriame jis teigia, kad apie šį įvykį savo prisiminimuose pasakojusi ryšininkė fantazuoja: „O tie konkretesni įrodymai buvo čekistų parašytas laiškas ir „pamestas“ pas ūkininką. Tą laišką radęs ūkininkas perdavė partizanams. Tame laiške rusų saugumiečių viršininkas neva dėkoja A. Laurinaičiui už suteiktą informaciją, prašo bendradarbiauti ir toliau, perduoti linkėjimus jo žmonai... Tuo metu partizanai buvo dar dideli naivuoliai, nesuprato ir nepažino čekistų klastos. Bet kas skaudžiausia yra šiandien, kad jau praėjus 50 metų, ši baisi provokacija yra eskaluojama kaip tiesa. Šitam pasakyti aš nerandu žodžių... (A. Laurinaitis buvo ne būrio, o skyriaus vadas)“. Pasirašo L. Laurinskas.

Partizanai ir ryšininkai, kurie buvo paminėti Juozo Kalvaičio prisiminimuose

Pavardė, vardas, tėvo vardas	Slapyvardis	Gimimo metai, vieta, partizaninė veikla, žuvimo metai ir vieta
Milkintas Stasys, Kazio	<i>Andrius, Vasaris, Liepa</i>	G. 1922 m. Žalpių k., Nemakščių vlsč., gyveno Pužų k. Būrio vadas. Žuvo 1950 01 24 Balčių k. su Antanu (Aleksu) Šležu tremtinių Bredelių namuose pas Zuronaites.
Milkintas Juozas, Kazio	<i>Maršalis, Dobilas, Riteris</i>	G. 1920 m. Žalpių k. (Stasio brolis). Žuvo 1951 03 28 Tauragės apskr., Skaudvilės vlsč., Žalpių miške su žmona Jadvyga Janušaitė.
Milkintienė – Janušaitė Jadvyga, Povilo	<i>Ieva, Smilga, Ramunė</i>	G. 1928 m. Pakražančio k. Birutės rinktinės partizanė. Žuvo 1951 03 28 su vyru Juozu.
Milkintienė – Šatkytė Elena, Jurgio	<i>Tyrų Duktė, Auksaplaukė</i>	G. 1923 m. Rezgių k., Nemakščių vlsč. (Stasio Milkinto žmona). Ryšininkė. Mirė 1949 12 21 (nuo apendicito).
Mėlynis Petras		Ryšininkas
Šležas Antanas, Petro		G. 1919 m. Kerkasių k. Žuvo 1950 01 24 Balčių k. su Stasiu Milkintu tremtinio Bredelio namuose pas Zuronaites.

Šležas Steponas, Petro	<i>Urvelis</i>	G. 1920 m. Kelmės r., Viduklės vlsč., Kerkasių k. Žuvo 1951 03 28 Žalpių miške.
Živatkauskas Antanas	<i>Skalvis, Skilius</i>	G. 1920 m. Smulkių k., Nemakščių vlsč. Žuvo 1946 m. prie Viduklės.
Dervinskas Juozas, Antano (?)	<i>Ažuolas</i>	Iš Šeštokynės k., Viduklės vlsč. <i>Žaibo</i> , vėliau <i>Saturno</i> būrių partizanas.
Mockus Bronius	<i>Padangė</i>	G. 1903 m. Amerikoje, gyveno Milžuvėnuose, ryšininkas, buvęs partizanų siuvėjas.
Butkus Vacys (Vaclovas), Igno		G. 1919 m. Žalpių k. Ryšininkas. Mirė 1991 m. Kryžkalnyje.
Jucius Aleksas, Antano	<i>Gylis, Ulanas</i>	G. 1925 m. Nemakščių apyl., gyveno Kairiškės k. Žuvo 1949 02 04 Mosteikių k., Nemakščių vlsč. kartu su A. Gedvilu, A. Karpu ir V. Rutkausku. Jo tėvas buvo apylinkės pirmininkas. Pagautas partizanų, pats pasikorė, kad nebūtų sušaudytas.
Mėlynis Povilas		Partizanas
Mėlynis Jonas		Partizanas
Karpas Antanas, Prano	<i>Sakalas</i>	G. 1923 m. Griaužių k., Viduklės vlsč. Žuvo 1950 02 04 Mosteikių k., Kelmės r. bešvenčiant krikštynas.
Karpas Jonas, Prano	<i>Tubelis</i>	G. 1918 m. Griaužių k., Viduklės vlsč. Žuvo 1948 12 03 Bedančių miške, Raseinių r.
Gedvilas Antanas, Antano	<i>Gegužis, Gediminas</i>	G. 1927 m. Liolių k., Viduklės vlsč. (kitur – Užumedžių k.), Kelmės r. Žuvo Mosteikių k. keturiose, išniekinti Nemakščiuose.
Laurinaitis Antanas, Kazio	<i>Žiemelis</i>	G. Raseinių r., Legotiškės k. (kitur – Papušinio k.), Skaudvilės vlsč., Birutės būrio partizanas. Būrio vado įsakymu sušaudytas.
Grybukas Jonas		Žuvęs (B. Rimydienės informacija).

R. K. p a s t a b a: Juozas Kalvaitis mirė 2003 m.

Užrašyta Kelmėje
2003 m.

Mano tėvai gyveno Tauragės apskrityje, Batakių valsčiuje, Šiaudinės kaime, turėjo 30 ha žemės. Užaugome keturi vaikai: sesuo Onutė gimė 1920 m., aš, Jonas, g. 1921 m., brolis Antanas, g. 1925 m., ir brolis Kazimieras, g. 1928 m. Mūsų vaikystė praėjo kaip ir visų kaimo vaikų: reikėjo eiti į mokyklą, parėjus ruošti pamokas ir dirbti ūkio darbus. Per vasaros atostogas – ganyti gyvulius ir dirbti ūkyje. Onutė baigė šešis skyrius, ji labai gerai mokėsi, svajojo tapti gydytoja, tačiau tėvai neleido, reikėjo dirbti ūkyje. Mūsų mokytojai Šamanauskienė, Miniotienė, Jekelaitis buvo geri, mylėjo visus mokinius be išimties, buvo tikri Lietuvos patriotai.. Aš irgi baigiau šešis skyrius, buvau vyriausias sūnus, reikėjo dirbti ūkyje. Antanas ir Kazimieras baigė keturis skyrius.

1939 m. prasidėjo vokiečių ir lenkų karas. Lietuvoje aidu atsirito visokie neramumai. Lenkai, vokiečių spaudžiami, pradėjo veržtis į Lietuvą. Lietuviai turėjo sukaupti kariuomenės jėgas, neleisti lenkams veržtis į Lietuvą. Buvo paskelbta mobilizacija.

1940 metų vasarą atėjo „išvaduotojai“, tada jau buvo daug blogiau. Gerai prisimenu „išvaduotojų“ ginklus, aprangą ir pačius vargšus kareivėlius. Kai jie įžygiavo į Skaudvilės miestelį, buvo turgaus diena, aš tuo metu buvau miestelyje, mačiau juos. Gaila buvo žiūrėti. Kojos iki kelių apvyniotos autais, palaidinės iki kelių, kepurės su kupolais ant viršugalvių, kaip pempių. Taip atrodė Stalino iškankinta tauta, pasmerkta pražūčiai. Dalis tos armijos žygiavo Tauragės link, dalis pasiliko Norčiškėse, Rakausko dvare, trys kilometrai nuo Skaudvilės. Rakausko dvaras buvo didelis, daug pastatų, gyvenamosios patalpos didelės. Rusų dalinys viską užvaldė. O Rakauskus, kai prasidėjo vežimas į Rusiją, ištrėmė, ten jie ir mirė. Rakauskas buvo geras žmogus, nelaimėje visiems padėdavo, nė vieno neatstumdavo. Kai jį vežė, kaimynai su ašaromis jį palydėjo.

Tame dalinyje buvo keli tankai, gal du priešlėktuviniai pabūklai. Pro dvarąėjo vieškelis, nuo Skaudvilės į Batakių geležinkelio stotį. Mes tuo keliu važiuodavom į Skaudvilę, tai matydavom rusų armijos pratimus ir visokius „cūdus“. Eiliniai niekur neišeidavo, bet karininkai pasirodydavo aplinkiniuose kaimuose, o ypač žiemą, manevruodavo su slidėmis. Su žmonėmis elgėsi padoriai, bet jų kultūra buvo apgailėtina. Pavyzdžiui, vieną pavasarį pas mus užėjo karininkas. Kambaryje buvo tėvai ir aš su seserimi. Tėvelis gerai mokėjo rusiškai, tad klausia: kur vaikštinėja, kas gero? Karininkas atsakė, kad reikia apžiūrėti apylinkes, yra išalkęs, gal turi ką užvalgyti? Tėvelis paklausė, kas patiktų: kiaušinių iškepti, kiaušinių išvirti, lašinių ar dešros su sviestu? Pagalvojo ir užsiprašė išvirti du kiaušinius. Mano sesuo jauna, dvidešimties metų mergina, du kartus baigusi šeimininkų kursus, aptarnauja karininką, šis patenkintas šypsosi. Išverda kiaušinius, baltos kavos, atneša lėkštę, peilį, sviesto, duonos, druskos. Karininkas dairosi, neskuba valgyti. Sesuo truputį kalba

rusiškai, tad paragina, kad valgytų. Karininkas nukaista ir paprašo atnešti stiklinę. Tuomet prasideda keisti dalykai. Nusilupa vieną kiaušinį, supjausto, susideda į stiklinę, įsideda sviesto, druskos, užpila kavos, sumaišo viską, atsikanda duonos, su šaukšteliu pasikabina tos košės ir valgo. Vieną suvalgė, po to lygiai taip pat ir kitą suvalgė. Mums buvo net nepatogu žiūrėti į tokias sovietinio karininko „vaišes“.

Kai mes eidavom į Skaudvilę pro jų dalinį, teko visko matyti. Pamatę mus, važinėjančius dviračiais, ir jie nusipirko. Mokėsi važiuoti: vienas važiuoja, du laiko, kad nenukristų. Tas nugriūna, kitas sėda... Ir, žinoma, tik karininkai. Eiliniams buvo uždrausta bendrauti su žmonėmis, kad nepapasakotų, kaip gyvena žmonės sovietų Rusijoje.

Į valdžią sulindo tinginiai, latrai, prisiplakėliai. Stalino valdžia atėjo ir į Lietuvą. Iš ūkininkų pradėjo reikalauti pyliavų, ėmė organizuoti raudonąją gurguolę. Prisi-menu, kaip prie Skaudvilės buvo išsirikiavusi ilga eilė vežimų su grūdais. Pirmas važiavo stambus ūkininkas, prisiplakėlis su raudona vėliava „mitingavo“, bet tai jo neišgelbėjo, kai vežė žmones į Sibirą, išvežė ir jį.

Prasidėjo nemalonumai ir mūsų šeimoje. Buvau šaukiamojo amžiaus, du kartus stojau prieš komisiją, brolis, kaip pionierius, buvo įrašytas išvežti apmokymams į Sovietų Sąjungos gilumą. Žmonės laukė karo, vokiečių. Nors karas – nelaimė, bet kitaip nebuvo galima išsigelbėti iš rusiškos vergijos. 1941 metų birželio 20 dieną mus pasiekė skaudi žinia, kad prasidėjo trėmimai į Sibirą. Paėmė mūsų kaimynus Skirius: vyrą, žmoną ir du sūnus, dešimties ir vienuolikos metų amžiaus. Skirius – caro laikų atsargos karininkas. Iš Batakių miestelio išvežė Bataičių šeimą – du brolius ir jų motiną mokytoją, Jekelaitį su žmona, iš Lomių mokytoją Kūrą su šeima. Būtų išvežę ir Juozą Laugalį iš Batakių kaimo, bet nerado namuose. Jis ruošėsi vestuvėms su mano seserimi ir buvo atėjęs pas mus. Visi jie priklausė šaulių organizacijai, buvo aktyvūs tos organizacijos nariai.

Birželio 21 dienos vakare, baigę dienos darbus, nuėjom miegoti. Tėvai ir sesuo miegojo name, o mes, visi trys broliai, svirne. Mane pažadino dundesys. Galvoju: kaip čia yra, vakaras buvo toks gražus, o dabar perkūnija trankosi. Girdžiu už durų mamos balsą: „Vaikai, kelkitės! Turbūt karas prasidėjo?“ Mes visi sukilom ir išėjom į lauką. Tauragės pusėje didžiulis dundesys, matosi dūmai. Nuo mūsų Tauragė tik už 10 kilometrų. Taip mums bežiopsant, atskrido du rusų naikintuvai, o jiems iš paskos du vokiečių „meseršmitai“. Apšaudė rusų lėktuvus, tie degdami nukrito žemyn, o „meseršmitai“ apsisuko virš mūsų sodo ir nuskrido Skaudvilės link. Manėm, kad gal liksim gyvi, kol praeis frontas, nes vokiečiai mums irgi ne broliai.

Taigi sovietinė rusų armija Tauragėje buvo užklupta bemiegant. Bėgo karininkai ir jų žmonos vienais apatiniais plentu Skaudvilės link, juos vijosi ir iš lėktuvų apšaudė vokiečiai. Iš kažkur atsirado du rusų bombonešiai ir skrido Tauragės link, bet juos tuoj užpuolė vokiečių naikintuvai. Tuomet bombonešiai apsisuko ir skrisdami išmėtė bombas kur pakliuvo. Tas rusų dalinys, kuris buvo apsistojęs prie Skaudvilės, Rakausko dvare, ruošėsi sulaikyti vokiečius. Kasė apkasus Ančios krantuose. Sekmadienį po pietų vokiečiai jau traukė nuo plento vieškeliu Batakių miestelio

link. Vienas jaunas žydas buvo įsikėlęs kulkosvaidį į Evangelikų bažnyčios bokštą ir apšaudė vokiečius, vieną nušovė. Vokiečiai su žiūronais nužiūrėjo, iš kur šaudė, ir nušovė žydą. Tuojau atvažiavo apžiūrėti, kas šaudė. Žmonių paklausė, tie pasakė, kad žydas, tai vokiečiai numovė jam kelnės, apžiūrėjo lytinius organus ir įsitikino, ar tikrai žydas. Vokiečiai buvo labai įsiutę. Kai praėjo frontas, atvažiavo specialusis dalinys, susirado vertėją, surinko visus žydus vyrus iš Batakių, liepė pasiimti kastuvus ir nuvarė į mišką prie duobių, kur rusų bombonešiai bėgdami išmėtė bombas. Ten juos ir sušaudė. Vienas žydas kastuvu kirto vokiečiui, pataikė į ranką, tai tą žydą vokiečiai supuolė mušte užmušė. Vertėjui liepė paimti daugiau žmonių ir užkasti.

Sekmadienio vakare vokiečiai Batakiuose jau buvo galutinai įsitvirtinę. Tą pačią naktį vyko apsišaudymas, o pirmadienio rytą pamatėm, kad nuo Batakių vokiečiai puola Norkiškės dvaro link. Kiti vokiečių daliniai su motociklais plentu pravažiavo Ančios tiltu ir tuo keliu Norkiškės link apsupo rusus ir pradėjo šaudyti. Daug rusų kareivių žuvo. Kurie liko gyvi, bėgo laukais be nuovokos, liko visa jų amunicija, kitą dieną vokiečiai liepė iškasti didelę duobę ir palaidoti žuvusiuosius.

Pirmadienį prieš pietus vokiečių kareiviai vaikščiojo po kaimą, tikrino, ar nėra užsilikusių rusų. Pas mus užėjo aštuoni. Apėjo trobesius, pavalgė, padėkojo. Tėvelis gerai kalbėjo vokiškai. Mano sesuo nuskynė po pinavijos žiedą ir įteikė kiekvienam. Kareiviai patenkinti, įsikišo gėlių žiedus į šautuvų vamzdžius ir išėjo.

Taip prasidėjo mūsų gyvenimas prie vokiečių. Palyginti buvo neblogai, labai niekas nepersekiojo, vaikščiojom kur norėjom ir darėm ką norėjom. Na, žinoma, karas yra karas, vėliau teko visko išgyventi. Po kurio laiko pradėjo vyrus imti į frontą. Kas turėjo ūkį, jauną vyrą palikdavo darbus dirbti. Mūsų kaime reikėjo išeiti gal šešiams vyrams. Reikėjo važiuoti į Tauragę, į priėmimo punktą. Sutarėm: važiuosim iki Tauragės ir pabėgsim į mišką, kad tėvams nebūtų blogai. Taip ir padarėm. Dieną išbuvom miške, o naktį parėjom namo. Su tėvais kartu sprendėm, kaip reikės slapstyti. Mano tėvelis sako: „Yra protingas, nebejaunas Batakių policijos viršininkas, reikia su juo pasikalbėt“. Susitarė su kaimynu Bendiku ir nuėjo abu pas tą policijos viršininką, viską papasakojo. Viršininkas ir sako: „Čia yra du vokiečiai, kurie tuos reikalus tvarko. Atvežkit lašinių, kiaušinių, sviesto, ir dokumentai bus sutvarkyti“. Tėvelis taip ir padarė. Pasakė, kad didelis ūkis, reikia darbininkų. Vokiečiai sako:

– Gerai, kariuomenei reikia maisto, tegul dirba ūkyje.

Su vokiečiais buvo lengviau susitarti, o ypač jie mėgo tuos, kas mokėjo vokiečių kalbą.

Jau 1944 m. teko darbinius arklius dieną slėpti, taip pat ir mums su broliu teko slėptis. Vokiečiai pradėjo Ančios krantuose rengti įtvirtinimus, vaikščiojo po kaimus ir jaunos vyrus varydavo kasti apkasų. Net nakvoti nepaleisdavo į namus, suvarydavo kur arčiau pas ūkininką į daržinę, pastatydavo vieną kareivį saugoti, bet, kurie gudresni, pabėgdavo. Tuomet vokiečiai eidavo kitų ieškoti. Jiems dokumentų nereikėdavo, svarbu jaunas vyras, gali dirbti. Vienas pabėgo, kitą sugavo. Mūsų jauniausias brolis Kazimieras buvo dar tik penkiolikos metų, mokėsi gimnazijoje, buvo labai gabus, neblogai kalbėjo vokiškai, tai vokiečiai kartais jį vesdavosi kaip vertėją.

Vieną kartą užėjo du vokiečiai ir paprašė tėvelio spygliuotos vielos. Tėvelis jiems sako: „Jei jūs paimsit nuo tvoros tą vielą, tai mūsų gyvuliai pabėgs“. Tada jie vidurinę vielą pasiėmė, o kitas dvi paliko. Toje vietoje, kur buvo tvora, augo jaunas eglynas, vienoje eglaitėje buvo paslėptas vokiškas šautuvas. Brolis jį rado prie vokiečio kapo ir pasiėmė. Taigi vokiečiai pastebėjo tą šautuvą. Klausia: iš kur? Tėvelis atsakė: „Ką aš žinau. Kai praėjo frontas, čia mėtėsi visokių ginklų, gal piemenys paslėpė?“ Vienas vokiečiai nusišypsojo ir paklausė, ar sūnų turi, tėvelis atsakė, kad turi. Vokiečiai pasiėmė vielą, o šautuvą paliko. Jei rusai būtų radę, būtų geruoju nesibaigę...

Maždaug rugsėjo mėnesį pas mus apsistojo vokiečių dalinys: du karininkai ir dešimt eilinių. Mus suvarė į virtuvę, o patys apsigyveno dviejuose kambariuose. Namas buvo didelis, viename kambaryje gyveno eiliniai, o kitame karininkai. Buvo du virėjai, maistą gamindavom pakaitom. Jie pas mus gyveno dvi savaites. Kai vokiečiai išsikėlė, trečią naktį rusų „parpliai“ numetė dvi bombas netoli mūsų namų, matyt, žvalgai buvo nužiūrėję. Gerai, kad nepataikė ant trobesių.

Artėjo frontas, žmonės nerimavo, kaip reikės sutikti nekenčiamus „draugus“. Jauni vyrai pradėjo organizuotis. Batakiuose veikė LLA organizacija. Organizavosi ir mūsų kaimo vyrai, norėjo, kad ir mes su broliu prisijungtume, bet aš atsisakiau ir broliui neleidau. Man nepatiko tas žmogus, kuris organizavo, jis buvo bailys. Be to, aš jau priklausiau tai organizacijai, turėjau ryšį su pačiu organizacijos vadu Juozu Zybartu. (1943 m. jis buvo LLA Batakių skyriaus vadas. Po karo dingo be žinios).

1944 metų spalio pradžioje pro mus praėjo frontas. Didelių susirėmimų nebuvo, bet greit patyrėme „išvaduotojų malonumus“. Praėjus frontui, trečią dieną užėjo rusų kareivis ir tuojau pareikalavo valgyti ir degtinės. Davėm valgyti, o degtinės, sakom, neturim. Tuomet pašoko nuo suolo, stvėrė automata ir liepė duoti degtinės, jei ne – sušaudys. Pas mus gyveno vokiečių iš Rusijos atvežta senutė – „babuška“ (kai traukėsi vokiečiai, iš Rusijos vežė į Lietuvą moteris, jaunas ir senas ir dalino ūkininkams, kad padėtų ūkyje). Mums darbininkų nereikėjo, paėmėm senutę. Ji buvo kaip mūsų močiutė – švari, tvarkinga, mes ją mylėjom. Tai ta „babuška“ puolė prie to kareivio, sako: „Ką tu darai? Čia geri žmonės, aš čia gyvenu kaip tikrą jų močiutę“. Tada kareivis nuleido automata, atsisėdo, pavalgė ir išėjo. Nuo to karto, kai tik pamatydavom rusų kareivius, slėpdavomės. Vėliau pripratom prie jų žiaurumo. Jie pradėjo irgi gaudyti vyrus į kariuomenę, vėl teko slapstytis.

Mano jauniausias brolis Kazimieras buvo gimęs 1928 metais, jo nelietė, o Antaną, g. 1925 m., jau gaudė. Tilžėje buvo įsikūrusi geležinkelio telefonistų mokykla, jis ten išvažiavo, mokėsi ir dirbo. Kas dirbo prie geležinkelio, tą į kariuomenę neėmė. Vėliau jis buvo perkeltas į Radviliškį, taip išsisuko nuo lagerio ir tremties. O aš likau namie su tėvais ir slapsčiausi, tėvai prašė, kad jų nepalikčiau. Į armiją nenorėjau eiti. Jei nebūtų buvę išeities, būtų reikėję eiti į mišką. Bet išėjo įsakymas, leidžiantis bažnyčiai palikti vargonininką ir chorvedį. Aš nuo šešiolikos metų giedojau chore, su vargonininku buvom draugai. Kartu nuvažiavom į Tauragę pas karo komisarą, vargonininkas pasakė, jog esu chorvedys, gali paliudyti visa parapija. Iš pradžių

paliko mėnesiui, po to visai atleido nuo tarnybos. Taip ir likau gyventi su tėvais, bet mano gyvenimas buvo nepavydėtinas. Gyvenome prie miško, dažnai lankydavosi enkavedistai ir sribai. Mūsų buvo nemažas ūkis, tai jiems rūpėjo apiplėšti, ką nors pavogti. Darė kratas, ieškojo „banditų“. Aš prie tokio gyvenimo greitai pripratau, nebuvau bails, viską gerai apgalvodavau. Tėvelis mokėjo rusų kalbą, buvo drąsus, mokėjo su jais padiskutuoti. Bet porą kartų mus smarkiai apiplėšė, tačiau dalį turto atsiėmė. Milicijos viršininkas buvo gerai pažįstamas, aš su juo lankiau mokyklą, buvo neblogas vyras. Tai tėvelis nuėjo pas jį ir, ko dar nebuvo išsidalinę, atidavė. Turiu pripažinti, kad Batakiuose nebuvo labai žiaurūs sribai, daugiau baimės kėlė garnizonas. Kiek pastebėjau, ir garnizone vieni elgėsi labai žiauriai, o kiti buvo žmoniškesni. Viskas priklausė nuo vado. Jei vadas žmoniškas, tai ir kareiviai laikosi tvarkos, o jei vadas žiaurus, tai ir kareiviai žiaurūs. Pavyzdžiui, Batakiuose sribų vadas Vladas Paulauskas buvo geras žmogus, tad ir sribai laikėsi tvarkos.

1945 metų vasarą Lomų miške siautėjo rusai. Kaip pasakojo žmonės, vienas vyras ėjo pamiške, pamatęs rusus, bėgo į mišką, o tie į jį šovė, žiauriai išdraskė vidurius. Paėmė iš žmonių vežimą ir parvežė į Batakus. Gerai, kad vežime buvo šieno, žmogus buvo kantrus, nedejavo. Sužeistasis paprašė atsigerti. Tuojau išėjo Paulauskas su dideliu puodeliu vandens ir pagirdė žmogų. Tada pagalvojau, kad Paulauskas netikras sribas. Kai 1945 metų spalio mėnesį buvau paskirtas Batakų valsčiaus OS vadu, mes Vladą Paulauską įtraukėm į ryšių tinklą. Jis mielai sutiko, kiek galėjo, mums padėjo, teikė žinias. Jį saugojo miško vyrai ir mes saugojom, nes jis buvo mums reikalingas. Paulauskas iki 1948 metų spalio mėnesio padėjo žmonėms ir miško vyrams. Vyko Batakų sribų būstinės puolimas, reikėjo išgelbėti atsakingus žmones. Paulauskas tuomet buvo išaiškintas. Buvo išaiškinti Antanas Laugalys, kuris valsčiuje dirbo kartu su Paulausku, Batakų apylinkės pirmininkas Antanas Barauskas ir dar daugiau ryšininkų. Jie visi buvo nuteisti po 10 metų lagerio.

Eržvilko valsčiuje veikė progimnazija, visi jos mokytojai priklausė LLA organizacijai. Jie pirmieji Tauragės apskrityje įkūrė tokį stiprų LLA branduolį. Įsikūrė štabai, rinktinės, apygardos. Pirmas šios organizacijos iniciatorius buvo Jonas Kubilius (vėliau – akademikas), broliai Ruibiai, Henrikas Danilevičius, Antanas Jokubauskas, Juozas Kasperavičius, Mačiulis, Mocius, Rimša, Paulaitis, Bartkus. Mano brolis Kazimieras ir pusbrolis Jonas Žičkus tuo metu mokėsi Eržvilko progimnazijoje. Žičkui jau buvo devyniolika metų, jis buvo LLA narys. Kiekviename valsčiuje pradėjo organizuoti ginkluoti būriai. Ryšininkai labai padėjo ginkluotam pasipriešinimui, vėliau jie susibūrė į vieną struktūrinę vienetą ir pasivadino OS (Organizacinis skyrius).

Batakų valsčiuje pirmas partizanų būrio vadas buvo Jonas Strainys iš Užšešuvio kaimo, o OS ryšininkų vadas buvo Juozas Strainys iš Eidintų kaimo. Abu buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, puskarininkiai.

Pirmas partizanų būrys veikė Batakų valsčiaus teritorijoje ir apėmė šiuos kaimus: Liauksginų, Paltiniškės, Šiaudinės, Mozeriškių, Norkiškių, Pašešuvio, Užšešuvio, Kertenių.

Jonas Strainys-*Saturnas* 1944 metų rudenį Užšešuvio miške jau buvo įrengęs slėptuvę, ten slėpėsi ginkluoti vyrai, bet jie dar nesuprato, kokie yra žiaurūs ir klasdingi čekistai, tad per daug laisvai jautėsi. 1945 m. sausio 8 d. slėptuvė buvo išaiškinta, žuvo trys vyrai. Dalis pasitraukė, kitus suėmė. Suimtieji buvo parvežti į Santakų kaimą pas ūkininką, čia žiauriai tardomi. Prasidėjo išdavystės. Suėmė daug vyrų iš aplinkinių kaimų. Iš mūsų Šiaudinės kaimo paėmė Juozą Skėrį, brolius Jurgį ir Martyną Bendikus, Antaną Elvikį, Juozą Strainį ir jo brolių Kleopą iš Eidintų. Paėmė dar daug kitų, kurių neprisimenu, iš viso apie dvidešimt vyrų. Vienus paleido, kitus nuteisė. Būtumėm ir mudu su broliu papuołę, bet mes nepriklausėm tai grupei. Kai atėjo pas mus kaimynas kviesti, aš jau priklausiau Batakių OS ir pasakiau, kad nesutinku, ir brolio neleidau. Kaimynas išėjo nepatenkintas.

Norėčiau prisiminti Antaną Elvikį. Tai buvo labai geras vyras, baigė žemės ūkio mokyklą, nuoširdus, jis visus mylėjo ir jį visi gerbė ir mylėjo. Jis už mane buvo penkeriais metais vyresnis, bet mudu buvom geri draugai. Kai jį paėmė ir išvežė į lagerį, aš bendravau su jo tėvais ir seserimi Onute. Kai aš buvau OS vadu, Onutė mokytojavu Užšešuvio mokykloje. Ji buvo mano ryšininkė, teikė man žinias, o jos tėvai padėjo partizanams ir priglausdavo centro ryšininkes. Jas globoti priklausė man, aš turėdavau surasti vietą, kur joms apsistoti. Antanas Elvikis lageryje neteko kojos, bet nepalūžo. Grįžęs iš lagerio dirbo įvairius darbus, sulaukė 86 metų ir dabar dar yra žvalus, protingas, malonu pas jį nuvažiuoti ir pabendrauti.

Jonui Strainiui-*Saturnui* pavyko sveikam pasitraukti. Jis vėl pradėjo kurti būrį. Vėliau buvo susibūrę keli valsčiai, buvo didelis ginkluotas dalinys. Bet tai tęsėsi neilgai, nes rusų kariuomenė pradėjo persekioti, reikėjo skirstytis į mažesnius būrius.

Apie Lomius 1945 metais Batakių valsčiuje susikūrė antras būrys, kuris veikė Devynakių, Šakviečio ir kt. kaimų teritorijose. Jį įkūrė ir būrio vadu tapo Jonas Jonikas-*Pantera*. Jis dirbęs policijoje, energingas, drausmingas vyras. Būriai buvo pasiskirstę teritorijomis, bet, esant reikalui, veikė kartu. Taip bėgo laikas, didelių susirėmimų nebuvo. Didėjo būriai, kuriuose būdavo iki dvylikos vyrų. Birželio mėnesį prisidėjo mano pusbrolis Jonas Žičkus-*Širšė*, jį dar vadindavo *Daktariuku*. Mano tėvų ūkis buvo prie miško, tai aš buvau jų globėjas, ryšininkas, žinojau jų rūpesčius.

Iš partizano Leono Laurinsko prisiminimų

Dar prieškario metais Jonas Jonikas gyveno Skaudvilėje, ten vertėsi siuvėjo amatu, turėjo savo siuvyklą. Vėliau vedė, jo žmona buvo Vanda Arvasevičiūtė. Pokario metais jiedu išėjo į partizanų būrį. Paskutiniu metu jo žmona Vanda Jonikienė – Arvasevičiūtė-*Kengūra* partizanavo Kėstučio apygardos II-ame Batakių būryje (vadas buvo Vacys Ivanauskas-*Vytėnis*) ir žuvo 1949 m. žiemą prie Lomų kartu su Petrošium-*Žalgiriu*.

Panterą paėmė gyvą 1947 metų pavasarį. Jie dieną su Vincu Venskaičiu Batakių valsčiaus Mažuolių kaime užėjo pas gyventoją, o ten jau pasaloje laukė rusai. Nuteisė 25-eriems metams lagerio, bet jį po 8-erių metų paleido, kadangi vokiečių okupacijos metais jis išgelbėjo žydų šeimą, per visą okupacijos laiką slėpė juos savo namuose. Jis slėpė ir buvusius rusų

belaisvius, kurie vėliau prisidėjo prie raudonųjų partizanų, o jis pats prie vokiečių tarnavo policijoje. Mirė Jonikas sovietų okupacijos metais Šilutėje.

1945 m. rugpjūčio 8 d. partizanai kėlėsi Tauragės miškų link. Norėjo susitikti su Batakių antro būrio vyrais – Jonu Joniku-*Pantera*. Praėję Santakių kaimą, nutarė sustot pailsėti Miekiškės miške, netoli kelio. Pastatė sargybą, oras gražus, vyrai išsirengė ir sugulė. Atėjo ryšininkė Ona Valantiejutė ir su vadu *Saturnu* nuėjo toliau nuo būrio pasikalbėti, bet juos, matyt, pastebėjo kažkoks niekšelis ir sekė, nužiūrėjo, kur jie stovyklauja, pranešė enkavedistams, nurodė tikslią vietą. Suvažiavo daug kariuomenės, užpuolė iš miško pusės ir pirmiausia kliuvo būrio vadui *Saturnui*. Jį sunkiai sužeidė, peršovė plaučius. Tada vyrai griebėsi ginklų, pradėjo atsišaudyti, septyni vyrai traukėsi į rugių lauką ir, slėpdamiesi už gubų, atsišaudė iš dviejų kulkosvaidžių. Kiti gynėsi automatais, bet tie septyni – keturi vokiečių kareiviai ir trys lietuviai (Jonas Kaminskas, Jonas Jakutis ir Norkus) žuvo. Rusai sumišo, tad penkiems vyrams pavyko pasitraukti. Antanas Norkus buvo sužeistas keliose vietose, bet naktį grįžo į savo kraštą. O būrio vadą *Saturną*, kadangi buvo sužeistas, rusai, pamane, kad nebegyvas, paliko. Jis įlindo į eglaites ir su mano pusbroliu Jonu Žičkumi palaukė, kol rusai pasitrauks. Žičkus *Saturną* sutvarstė ir sutemus parsivedė į saugią vietą pas ryšininkes. Bet ir iš čia teko bėgti, buvo rusų užpulti, tačiau viskas laimingai baigėsi. Tą naktį Jonas Žičkus su vadu *Saturnu* išsiskyrė. Javų lauke pasilėpusį *Saturną* rado ryšininkės ir nugabeno į Lybiškių kaimą pas Macijauską į slėptuvę. O Žičkus-*Širšė* grįžo į tėviškę. Kad Mickiškės miško partizanai buvo užpulti, sužinojau vakare, kiek yra žuvusių, nebuvo aišku. Buvo labai neramu, negalėjau miegoti. Rytą auštant pamačiau pareinant Vladą Pečkauską-*Gegužiuką*, vado Jono Strainio-*Saturno* netikrą brolių. Be kepurės, vienais baltiniais, be ginklo, išsigandusi. Jis pasakė, kad žuvo daug vyrų, galbūt ir mano brolis Jonas, ir Žičkus. Pasiūliau užėti į namus, pavalgyti ir pailsėti. Sako, neisiu, čia nesaugu, netoli Batakiai, eisiu į Paltiniškę. Jie ten dažnai užeidavo, žmonės geri, saugi vieta. Aš jam sakau: „Neik į savo kraštą, šiąnakt Varlaukio, Lybiškių pusėje girdėjosi automatų šūviai“. Jis buvo jaunas, kokių šešiolikos metų, todėl labai išsigando, bet išėjo.

Man kilo mintis nueiti pas pusbrolių Joną Žičkų ir sužinoti: gal jis liko gyvas ir yra namuose. Išėjęs pamačiau kruviną lietpaltį, su kuriuo Jonas buvo išėjęs į mišką. Klausiu dėdės, kur Jonas, ar labai sužeistas. Jo nesužeidė, jis nešė sužeistą vadą Strainį. Jonas slėpėsi prie namų krūmuose. Suradęs išbariau jį už tai, kad paliko kruviną lietpaltį namuose, užėję rusai būtų supratę, kad kažkas negerai. Aš Jono klausiau, kaip viskas vyko, bet jis nieko nežinojo. Po to ėjau į Batakius rinkti žinių, sužinojau, kad yra žuvę septyni vyrai. Sužeisti buvo du – J. Strainys-*Saturnas* ir Antanas Norkus. Jie gydėsi bunkeryje maždaug dvi savaites, bet juos kažkas išdavė. Kai juos apsupo, jiedu nusišovė. To įvykio metu žuvo devyni vyrai, keturiems pavyko pasitraukti.

Batakiai liko be OS vado. Reikėjo surasti naują. Valantiejus turėjo ryšį su rinktinės vadu Kazimieru Ruibiu-*Eiva*. Ruibys prašė, kad Valantiejus su seserimis surastų

naują vadą. Tada jie pradėjo manęs prašyti, kad būčiau OS vadu. Aš nesutikau, nes žinojau, kad tai sunkus ir pavojingas darbas. Tada Ruibys susitiko su mano pusbroliu Jonu Žičkumi ir nusprendė, kad aš tinkamas būti OS vadu. Ruibys pasakė, jei kas bus neaišku, visi padėsime. Gavau *Breivės* slapyvardį ir nurodymus, kaip tvarkyti OS organizaciją. Turėjau išsirinkti pavaduotoją, žvalgybos propagandos skyriaus viršininką ir ūkio dalies viršininką. Valsčiaus teritorijoje reikėjo išsiskirstyti į tris ar keturis rajonus, paskirti rajonų viršininkus, rajonus suskirstyti į seniūnijas. Seniūnas išsirinko kaimo įgaliotinius. Ruibys, paskyręs mane OS viršininku, buvo patenkintas, palinkėjo sėkmės, o aš pagalvojau, kad dabar labai greit galiu patekti į Šiubartinę. Bet pirmiausia, kaip tą žinią reikės pasakyti tėvams ir visiems namiškiams.

Buvo šeštadienis, per pietus visi susėdom prie stalo: tėvai, brolis Kazimieras ir samdoma jauna mergaitė Jadžė Rupšytė. Ji viską žinojo ir matydavo, kad pas mus ateina partizanai, pas mus ji išgyveno dvejus metus, o 1946 m. išėjo pas mano dėdę Žičkų (Žičkienė – Jono ir Stepono mama buvo mirusi, jiems reikėjo namų šeimininkės). Kai buvo paimti mano pusbroliai Jonas ir Steponas, paėmė ir ją ir išvežė į Šiubartinę tardymams, bet, neišgavę jokių žinių, ją paleido. Trisdešimt kilometrų ji parėjo pėsčiomis.

Kai tėvams pasakiau, kad mane paskyrė Batakių valsčiaus ryšininkų viršininku, jie išsigando ir pasakė: „Ar tu pagalvoji ką darai? Greit atsidursi Šiubartinėje ar po žemele ir dar mus įvėlsi. Ar neužtenka, kad esi ryšininkas?“ Atsakiau, kad suprantu, bet nieko negaliu pakeisti, nes buvo pateiktas ultimatumas, turėjau sutikti. Jie tiek tepasakė: jei kartais patekčiau į Šiubartinę, kad tik žmonių neišduočiau. Geriau girdėti, kad esu miręs, nei kad išdavikas. Rytojaus dieną, sekmadienį, nuėjau į Batakių bažnyčion. Po pamaldų su Kairiu nuėjom pas Valantiejutes, tada ir pasisakiau, kad esu paskirtas viršininku. Jie labai apsidžiaugė, sako: „Turėsime savo draugą, gerą žmogų“. Jiems pasakiau, kad turėsit man padėti, nes tai didelis darbas ir įpareigojimas. Kai ką papasakojau apie organizacijos veikimo principus, tolimesnę veiklą, ką buvau numatęs. Mortai Valantiejutei pasakiau, kad ji bus mano pavaduotoja, nes ji gyveno miestelyje, o Marytė ir Onutė – OS štabo pagrindinės ryšininkės. Jauniausia Justina gyveno kaime pas ištekęsias seserį, ją paskyriau rajono viršininke. Jos visos sutiko, nes ir anksčiau norėjo, kad aš būčiau OS vadas. Antanui Kairiui pasiūliau rajono viršininko pareigas. Jis irgi sutiko. Daviau nurodymus, kad susirastų seniūnus, seniūnai – kaimo įgaliotinius. Dar man trūko vieno rajono viršininko, į tą vietą buvau numatęs Joną Orenčą. Jis buvo energingas vyras, ryšininkas, palaikė ryšį su Lydžio rinktine. Dar liko susirasti žvalgybos propagandos viršininką, ryšių skyriaus viršininką ir ūkio dalies viršininką. Kairys pasiūlė žvalgybos propagandos viršininku Leoną Juškaitį. Juškaitis su žmona mokytojo Pagramančio kaime. Juškaitis mielai sutiko. Aš nuvažiavau dviračiu pas Juškaitį, aptarėm darbų eigą, ryšį liepiau palaikyti per Antaną Kairį-*Apuoką*. Ryšių viršininke išsirinkau Mortą Šimaitytę. Ji mokytojo Batakių mokykloje, aš ją gerai pažinojau, ji buvo kilusi iš didelės ir geros šeimos. Ūkio dalies viršininkas atsirado netikėtai – Batakių mokyklos mokytojas Jonas Karosas.

Su Karosu kartu mokiausi mokykloje, draugavome. Jis baigė gimnaziją ir mokytojavo netoli Šilalės kaimo mokykloje, prie Ringailės miškų. Tuose miškuose vokiečių okupacijos metais buvo raudonųjų partizanų, su kuriais jis bendravo – gal ne iš meilės, bet iš būtinybės. Grįžus rusams, Batakiuose įsikūrė aštuonmetė mokykla, ir Jonas Karosas buvo paskirtas Batakių mokyklos direktoriumi, o jo brolis Juozas – milicijos viršininku. Jonas Karosas žinojo, kad miškuose veikia partizanai, ir norėjo pats prie jų veiklos prisidėti. Jis buvo gerai pažįstamas su Kairiu. Karosas susitiko su Kairiu ir sako: „Antanai, tu gyveni prie miško, turėtum būti jų ryšininku“. Kairys pagalvojo ir atsakė: „Gera, aš pakalbėsiu su vienu žmogumi, ką jis pasakys“. Tada Kairys susitiko su manimi ir viską papasakojo, mes gerai pasvarstėm ir nutarėm, kad Karosas negalėtų būti mums pavojingas. Kitą dieną po pamokų nuėjau į mokytojų kambarį, radau visus mokytojus: Šamanauskienę, Miniotienę, Šamanauską (Šamanauskienės sūnus Genius irgi buvo mokytojas), Šimaitytę, Griciūtę ir direktorių Karosą. Šamanauskienė ir Miniotienė buvo mano mokytojos, tad mane vadino Jonuku. Mudu su direktorium išėjom į kitą kambarį. Aš jo paklausiau, ar jis žino, apie ką mes kalbėsime, jis atsakė, kad maždaug naujaučias. Tada aš jam atvirai išdėčiau viską apie mūsų organizacijos veiklą: kad ji betarpiškai susijusi su miškuose veikiančiais partizanais, kad Vilniuje yra centras, ten visos Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo galva yra profesorius, apskrityse veikia rinktinės, štabai, apygardos, miškuose ginkluoti būriai, valsčiuose yra organizacinis tinklas, ryšininkai ir prijuočiantys žmonės, kad ta organizacija vadinasi OS. OS organizacija turi savo štabą, kuris yra pavaldus rinktinės arba apygardos štabui. Pasakiau, kad aš esu paskirtas Batakių valsčiaus OS vadu. Man reikia turėti pavaduotoją, žvalgybos skyriaus viršininką, propagandos skyriaus ir ryšių skyrių viršininkus, ūkio dalies skyriaus viršininką. Visus turiu, trūksta tik ūkio dalies viršininko. Paklausiau, gal jis sutiktų būti ūkio dalies skyriaus viršininku. Karosas sutiko. Daviau nurodymus, ką reikia padaryti ir kur susitiksim kitą sykį. Jų slapyvardžiai buvo: Karosas-*Rugys*, Morta Šimaitytė-*Vėjelis*, Leonas Juškaitis-*Tigras*, Morta Valantiejutė-*Pelėda*.

Bėgo laikas, stiprėjo mūsų OS organizacija, plėtėsi ryšių tinklas. Man rūpėjo, kaip įlįsti į stribyną. Anksčiau buvau pastebėjęs, kad Vladas Paulauskas yra neblogas žmogus, tad su Valantiejutėmis sukom galvas, kaip prie jo prieiti. Netoli Batakių gyveno Antanas Laugalys, mano svainio Juozo Laugalio kaimynas. Mudu su Antanu buvom geri pažįstami, žinojau, kad jis savas žmogus, bet dirbo valsčiuje ir priklausė stribams. Jis gerai pažinojo Valantiejutes. Aš pasitariau su Maryte Valantiejute ir paprašiau, kad ji pabandytų pašnekinti Antaną Laugalį. Ji sutiko pašnekėti su Antanu Laugaliu ir, jei jis sutiks prisidėti prie mūsų, kad jis atsargiai prieitų prie V. Paulausko ir pakalbėtų su juo. Kitą dieną Marytė susitiko su A. Laugaliu, šis mielai sutiko pakalbėti su V. Paulausku. Trečią dieną Marytė vėl susitiko su Laugaliu, Laugalys pasakė, kad Paulauskas mielai sutiko padėti, bet nori žinoti, kaip reikės veikti. Ji apie tai pažadėjo kuo greičiau išsiaiškinti ir duoti atsakymą. Marytė nelaukė, kol aš pasirodysiu Batakiuose, bet susirado mane per ryšininkę Moniką Šimaitienę.

Gavau pranešimą ir, nieko nelaukęs, nuėjau pas Marytę. Ji pasakė, kad viskas gerai, Paulauskas laukia nurodymų, ką jam reikės daryti. Aš jai išdėsciau, kokias žinias mums reiks teikti, paprašiau, kad jis mus informuotų, kokie stribai yra pavojingi, kur ir kada pasalos, miško valymas, trėmimai, šnipai. Perspėjau, kad būtų atsargus, niekas neturi žinoti, kad jis mums dirba. Mes jį saugosim ir partizanai saugos, bet reikia saugotis ir pačiam, kad nebūtų užkluptas netikėtai.

Partizanų būrys ėmė didėti. Prie tų trijų vyrų, išlikusių po susišaudymo Mickiškės miške rugsėjo pabaigoje, prisidėjo Vacys Ivanauskas-*Vytenis*. Jis buvo mokęsis, protingas vyras, tapo būrio vadu. Kai mes susipažinom, labai sutarėm, tapom kaip broliai. Dar prisidėjo Pranas Strainys iš Eidintų. Du jo broliai jau buvo lageryje. Nors jis buvo jaunas, bet jį stribai pradėjo persekioti. Taip didėjo būrys, iki žiemos susidarė dešimt vyrų. *Vytenis* su vyrais dažnai ateidavo pas mane pasitarti, pasirinkti žinių. Aš miegojau klėtyje, jie ten ateidavo, o jei norėdavo valgyti, nueidavom į kambarį. Taip ėjo laikas, didelių pavojų nebuvo. *Vytenis* su vyrais sutarė, viską darė apgalvotai, be išsišokimų. Turėjom žinių iš stribino, ryšys vis stiprėjo, nors darbo daugėjo, bet buvo smagu, kad viskas gerai sekasi.

Nuolat palaikiau ryšį su Lydžio štabu, gaudavau nurodymus, siunčiau žinias apie savo veiklą. Jie buvo patenkinti, kad man gerai sekasi. Ryšys buvo palaikomas per Laudginų kaime gyvenusį Orenčą. Tolokai vaikščioti, tad susiradau jauną merginą Elenytę Elvikytę. Orencas buvo ir rajono viršininkas, jis dirbo gerai, bet geriausiai dirbo Antanas Kairys-*Apuokas*. Jo rajonas buvo didžiausias, nuo Batakių Tauragės, Šilalės link, beveik pusė valsčiaus. Susirado seniūnus, kaimo įgaliotinius. Kiek prisimenu, Elenutė Laugalytė buvo iš Akstinių kaimo, kaip tik *Apuokui* puskelis iki Batakių. Du broliai Juozas ir Petras Karosai iš Antagonių kaimo. Už Lomių gyveno Leonas Juškaitis-*Tigras* – žvalgybos ir propagandos skyriaus viršininkas, seniūnas – Juozas Vaičys, jo brolis Jonas dirbo eiguliu. Tame krašte daugiausia laikėsi Batakių valsčiaus antras partizanų būrys, būrio vadas buvo Jonikas-*Pantera*. Jonas Vaičys buvo geras *Panteros* ryšininkas. Per tuos vyrus ir Leonui Juškaičiui-*Tigrui* gerai buvo susisiekti su Batakiais. Pačiuose Lomiuose gyveno pagyvenusi našlė, kuri turėjo didelį ūkį, ten buvo jaunas ūkvedys Venckus. Kairys juos gerai pažinojo. Mano svainis Juozas Laugalys irgi gerai juos pažinojo. Vieną kartą bekalbėdamas jis prasitarė, kad aš esu „svarbus“ veikėjas. Tada jie paprašė, kad važiuodamas pro šalį kada užsukčiau pas juos. Kai važiuodavau pas Juškaitį, pas Joniką-*Panterą*, užvažiuodavau ir pas juos, geri ir įdomūs žmonės, pasikalbėdavom, jie suteikdavo žinių.

Prisidėjo 1946-ieji metai. Artėjo vasario dešimtoji, balsavimų diena, Lietuvoje bus „renkama“ sovietinė valdžia. Partizanai dėjo didžiules pastangas, kad rinkimai neįvyktų. Spausdino atsišaukimus, kad žmonės neitų balsuoti, užpuldinėjo balsavietes. Žinoma, „balsavimai“ įvyko, „šimtu procentų“ laimėjo komunistai.

Mano pusbrolis Jonas Žičkus neišėjo į mišką. Po susišaudymo Mickiškės miške vėl grįžo į Skaudvilės gimnaziją ir, kadangi buvo pažįstamas su Eržvilko rinktinės štabo vyrais, suorganizavo gimnazijoje pagrindžio būrį. Prieš balsavimus bekliaujančią atsišaukimus pagavo vieną mergaitę – gimnazistę, ji neišlaikė kankinimų,

prasidėjo išdavystės. Paėmė gal keturias mergaites, vieną berniuką, Joną Žičkų ir jo brolių Steponą. Steponą Žičkų paleido, nes jis nesimokė gimnazijoje, o tas mergaites ir du vyrus nuteisė po dešimt metų. Artėjant vasarai, daugėjo žygių. Iš vieno kaimo gavau žinių, kad vienos šeimos vyras ilgo liežuvio, kitos šeimos moteris kalba, kas nereikia. Kaimo žmonės prašė, kad juos nutildytume. Nuėjau pas *Vytenį*, susitarėm, kad sekmadienį vyrai ateis į mišką netoli mano namų, o aš nuvažiuosiu į tą kaimą sužinoti, ar tie žmonės yra namie. Buvo graži birželio diena. Sėdau ant dviračio, mat jie gyveno už keturių kilometrų. Pakeliui užvažiavau į mišką pas vyrus, kad naktį nereikėtų klaidžioti. Nuvažiavęs surinkau žinias ir grįžęs vyrams pasakiau, kad gali eiti, juk kelią žino. O jie man sako, kad mes nelabai žinom, gal nuvesk mus. Jie, matyt, jau buvo suplanavę, kaip reikia veikti. Albertas Norkus, mes jį vadindavom Albertuku, man davė savo švarką, pistoletą, dviratį palikau krūmuose, ir išėjom. Pirmiausia nuėjom pas tą vyriškį, pabeldėm į duris, žmona atidarė. Aš likau lauke. Girdžiu, kaip vyrai klausia, kur šeiminkas? Žmona ir vaikai atsakė, kad negrižo iš Skaudvilės. Vyrai visur apieškojo, bet niekur nerado. Tuomet pasakė, kad mes nieko nedarysim, tik norėjom perspėti, kad liautųsi daug kalbėjęs. Žmona pažadėjo jam viską perduoti, mes išėjom. Einam pas tą moterį. Taip pat vienas iš vyrų lieka prie lauko durų, o aš priėjau arčiau lango, kad girdečiau, kaip vyrai elgsis. Vyrai pabarė, pagrasino ir išėjo. Laimingai grįžom į bazę, vyrai liko nakvoti miške, o aš pasiemiau dviratį ir grįžau į namus. Buvau rezervistas, kaip pas mus vadindavo, vedlys. Nuo to vakaro prasidėjo žygiai ir naktimis, ir dienomis. Buvo pavojingų žygių, bet sekėsi. Tačiau ir aš vieną kartą priėjau liepto galą – paėmė apygardos slėptuvę.

Maždaug už trijų mėnesių vėl žygiavom į Pužų kaimą. Ten gyveno užkietėjęs komunistas Gedvilas, dirbo paruošų agentu, skųsdavo žmones, prievartaudavo, buvo ginkluotas. Aš surinkau žinias, apžiūrėjau, kaip geriau nueiti. Kai turėjom išeiti į Pužus, atvažiavo Antanas Mozeris-*Perkūnas* iš Lauksargių į savo tėviškę ir užėjo pas mane. Aš sakau: „Laiku atėjai, mes žygiuojam į Pužus, esi ryšininkas rezervistas, Pužus gerai pažįsti, gerai mokeisi, ginklą mes duosim, būsi vedlys“. Jis sutiko. Vakare išėjom į sutartą vietą. Aš turėjau vokišką automata, karabiną ir septinto kalibro „Valterį“. „Valteris“ buvo tėvelio dovana. Antanui Mozeriui daviau automata, nes jis turėjo eiti pirmas. Antanas su Albertukuėjo pirmi. Mums tas žygis nesisekė. Per Puželių kaimą einančiu vieškeliu pasukom Skaudvilės link. Naktis tamsi, oras ūkanotas, toli nesimato. Paėję maždaug šimtą metrų, pastebėjom, kad nuo Skaudvilės ateina būrys rusiškai šnekančių: „Kto tam (Kas ten)?“ Tada mes paleidom kelias serijas ir pasitraukėm už eigulio Midvikio sodybos. Iš pradžių jie į mus nešaudė, matyt, pasimetė, sukrito į griovį. Kai mes pasitraukėm už trobesių, jie pradėjo mus apšaudyti, bet mes nebeatsišaudėm, nes buvom jau toli.

Grįžom į savo bazę užduoties neįvykdę. Eigulio Midvikio sūnus Bronius buvo jaunas, energingas, jam buvo tik devyniolika metų. Tais pačiais metais rudenio jis nužiūrėjo, kad tas Pužų komunistas būna pas vieną ūkininką, ir vakare atėjo pas mane, kad mudu su juo eitume sutvarkyti to komunisto. Bet aš nesutikau. Sakau:

„Broniau, jis ginkluotas, gerai moka šaudyti, mums gali nepasisiekti, gali sužeisti ar nušauti, juk jis užkietėjęs komunistas, taip lengvai nepasiduos“. Patariau jį sekti toliau, gal bus kur netoli partizanai, tada mes kartu jį ir paimsim. Aš jį pagyriau už narsumą, bet išėjo nepatenkintas.

Mūsų būrių vadai buvo protingi, drausmingi, būriuose buvo tvarka ir sutarimas. Vengdavo žudymų, žmones stengdavosi patraukti savo pusėn. Prisimenu mūsų kaime vieną kaimyną. Šiaip neblogas žmogus, bet mėgo daug kalbėti. Jis gyveno prie kelio, netoli Batakiai, vieta nelabai patogi partizanams dienoti. Mūsų ryšių tinklas stiprus, Batakų stribų vadas savas žmogus, jei pavojus, duoda ženklą, ir partizanai pasitraukia.

Sutariu su vyrais, kurią dieną jie ateis dienoti, apsidraudžiu gera ryšių apsauga, nueinu pas kaimyną, paaiškinu jam padėtį, paprašau, kad jis sugalvotų kokį reikalą ir nueitų pas tą kaimyną, kur yra partizanai, ir išeidamas jo paklaustų, ar tu draugauji su miškiniais, ar dažnai pas tave jie užėina. Taip nuo tos dienos liovėsi kalbos. Vėliau pas kitą artimą kaimyną partizanai buvo užėję dienoti. Aš nežinojau, vyrai nutarė pasisakyti, kur jie yra, kad jiems būtų saugiau, pasiuntė tą kaimyną pas mane. Žmogus atėjo ir sako: „Jonai, pas mane yra miškiniai, prašė tau pasakyti“. Sakau: „Juožai, eik namo ir nieko nebijok, nieko nenutiks“. Kai miškiniai apsistodavo pavojingesnėse vietose, jie žinojo ryšių punktus ir apsisaugodavo nuo netikėtumų.

1946 metų liepą prasidėjo nuolatiniai žygiai, susitikimai, pavojai. Pas mus daržinėje visą laiką buvo įrengta slėptuvė, kurioje tilpo dešimt žmonių. 1946 metų liepos viduryje Lydžio rinktinės vadas Henrikas Danilevičius-*Vidmantas* nutarė nueiti į Žemaitiją, susitikti su Žemaitijos partizanų vadais (Danilevičius tada dar vaikščiojo su žmona). Su savimi pasiėmė Lydžio štabo ryšių viršininką Joną Rimšą. *Vytenis* su keliais vyrais ėjo kaip apsauginiai, pasiliko *Panteros* būryje. Netoli manęs jie buvo sustoję pailsėti pas ūkininką ir per ryšininkus sužinojo, kad enkavedistai žada toje pusėje šukuoti miškus. Tas ūkininkas gyveno prie pat miško, bet slėptuvės neturėjo. Pasilikti buvo nesaugu. *Vytenis* žinojo, kad pas mane yra slėptuvė, jis ir sako *Vidmantui*: „Einam pas *Breivę*, tenai yra didelė slėptuvė, ten bus saugu“, – ir Danilevičius sutiko. Žiūriu, vakarop Vaclovas Ivanauskas-*Vytenis* ateina su vyrais, trys iš jų man dar nematyti. *Vytenis* tuoj supažindino: *Vidmantas* – rinktinės vadas, jo žmona ir Lydžio štabo ryšių viršininkas *Šarūnas*.

Kitą dieną atėjo pas mane ryšininkas Orenčas, jį atseit atsiuntė Lydžio štabo vyrai sužinoti, kur yra *Vidmantas*. Jiems pasidarė neramu, nes pasklido kalbos, kad tose apylinkėse krečiami miškai. Aš nieko blogo nepagalvojau ir ryšininką Orenčą nuvedžiau į daržinę pas vyrus. Jis matė, kaip vyrai išlindo iš slėptuvės. Tik po laiko supratau, kad man nereikėjo to daryti. Vėliau tardymo metu jis pasakė, kad pas mano tėvus yra bunkeris.

Maždaug po dviejų parų, pavojui nepasitvirtinus, vyrai išėjo. Išeidami žadėjo užėti į antrą Batakų būrį pas *Panterą*. *Vytenis* paliko dalį savo vyrų, pasiėmė tiek, kiek reikėjo apsaugai, ir paprašė, kad nuvažiuočiau pas *Panteros* vyrus ir suteikčiau jiems žinių. Praėjo gal keturios paros, buvo sekmadienis. Rytą išvažiavau pas *Pan-*

terą. Pakeliui užvažiavau pas Juškaitį-*Tigrą*, nes jis žinodavo, kur yra *Panteros* būrys. Juškaitis mane nuvedė į *Panteros* būrį. Malonu buvo susitikti su vyrais, jie buvo gerai nusiteikę, linksmi, pakalbėjom ir išvažiavau namų link. Važiuodamas užsukau į Batakus pas Valantiejučius pasirinkti žinių ir grįžau į namus apie 4 valandą. Namuose radau atėjusį kaimyną iš gretimo kaimo. Pas jį dažnai užeidavo partizanai, jis irgi buvo ryšininkas. Jis pasakė, kad pas jį yra užėjęs partizanų būrys ir nori su manimi pasikalbėti, prašė, kad ateičiau. Pasiteiravau, iš kur tas būrys, ar jis juos pažįsta. Kaimynas atsakė, kad keli vyrai pažįstami, yra buvę su *Vyteniu*, sakėsi esą nuo Eržvilko. Galvoju, ko jiems reikia? Prisiminiau, kad mūsų apylinkėse vyksta nesutarimai tarp ūkininkų. Vieno kaimyno gyvuliai buvo išlaužę ganyklos tvorą ir kaimynui truputį išbraidę javus. Nors kaltininkas sakėsi atsiskaitęs už padarytus nuostolius, bet nesantaika liko. Tas kaimynas buvo prašęs *Vytenio*, kad pašalintų „skriaudėjų“ šeimą. Girdi, esanti negera šeima, komunistai, skundžia žmones. *Vytenis* pas juos dažnai apsistodavo, didelė buvo šeima, bet labai gera. Kaimynui nepavyko susitarti su *Vyteniu*, kadangi jis Eržvilke turėjo giminaitį partizaną, tai nutarė su juo susitarti ir pašalinti savo kaimyną. Matyt, tas būrio vadas žinojo, kad be OS vado sutikimo negali šalinti žmonių, tai jis nutarė pasikviesti mane, pavaišinti ir gauti sutikimą. Nuėjau, susitikom su vyrais, iškart pažinau ir tą, kuris organizavo nužudymą, mat kelis kartus jis lankėsi *Vytenio* būryje. Kiti vyrai man buvo nematyti, nematytas ir būrio vadas. Priėjo prie manęs būrio vadas ir sako: „Sveikas, *Breive*, aš būrio vadas“, – ir pasisakė slapyvardį, kurio neprisimenu. Aš jo paklausiau, kokios bėdos. Jis atsakė: „Pas mus bėdų nėra, tik gavom iš žmonių nusiskundimų, kad pas jus yra komunistų, negerų žmonių, o tu trukdai *Vyteniui* pašalinti tuos žmones“. Kiek pagalvojęs pridūrė: „Dabar susitarkim taip: tu man pasirašysi, kad sutinki pašalinti tuos žmones. Jei nepasirašysi, aš pašalinsiu tave ir tuos žmones“. Man tiesiog užvirė kraujas. Aš jam ir sakau: „Ar tu galvoji, ką kalbi? Tu mane pašalinsi šiandien, o tave pašalins *Vidmantas*, kai grįš su *Vyteniu* iš Žemaitijos“. Jis nurimo, žiūriu, pasikeitė jo veidas. Aš jam dar priminiau: „Esi būrio vadas, privalai būti atsakingas už savo būrį ir visus žmones. Jei mes neišsiaiškinę padėsime ūkininkams suvedinėti asmenines sąskaitas dėl kelių rublių, greit pražūsime“. Gera žinojau, kad tai geri žmonės, mūsų ryšininkai, o šis neišsiaiškinęs patikėjo provokatoriumi. Aš jam dar priminiau, kad provokatorius yra tarp jų. Šis iškart nuleido akis, bet aš jo neįvardijau, būrio vadas ir neprašė jo įvardinti. Tai buvo partizanas, slapyvardžiu *Tarzanas* (Vladas Mišeikis). Kai reikalai pakrypo tokia linkme, būrio vadas manęs atsiprašė, prisipažino klydęs, paprašė, kad neviešinėčiau šio susitikimo, ir aš išėjau į namus.

Maždaug po savaitės iš Žemaitijos grįžo *Vytenis* su *Vidmantu*. *Vidmantas* pas mane neužėjo, nuėjo kitais keliais, o *Vytenis* atėjo pasikalbėti. Iš pradžių galvojau, kad gal reiktų nutylėti tą pokalbį, bet vėliau nutariau viską papasakoti *Vyteniui*, kad užkirstų kelią panašioms nesankcionuotiems veiksams. Jis man ir sako: „Matai, Jonai, kas pas mus darosi? Dėl kažkokių kvailų asmeniškų sąskaitų norima žudyti geriausius žmones. Kur nueisim taip elgdamiesi? Kasam patys sau duobę. Šaunuolis, Jonai, kad sustabdei tą beprotybę. Rašyk raportą apygardos vadui ir viską išdėstyk,

tokie būrių vadais negali būti“. Aš sakau: „Leonai (jo antras vardas buvo Leonas, juo mes dažnai jį vadindavome), gal nereikia, jis atsiprašė, nieko blogo neįvyko“. Jis sako: „O jeigu būtų įvykę? Greit rašyk, aš pats nunešiu ir paaiškinsiu“. *Vytėnis* su vyrais palaukė, kol parašiau raportą, ir išėjo.

Po kelių dienų, liepos pabaigoje, gavau slaptą pranešimą, kad reikia susitikti ir pasikalbėti. Nurodyta susitikimo vieta, data, valanda, ryšininkė ir slaptažodis. Susitikimo vieta – Būdų dvaras, šalia Skaudvilės Eržvilko vieškelio. Susitikimo laikas – antra valanda po pietų. Man buvo pasakytas ryšininkės vardas, pavardė, kad esu jos „pusbrolis“, o jos mama – mano „teta“. Trumpai sakant, mudu esam „giminės“.

Važiuoju dviračiu ir galvoju: turbūt reikės aiškintis dėl raporto. Nuvažiuoju iki Būdų dvaro, dvaras apsodintas eglaitėmis. Pravažiuojant eglaites, mane sustabdė du rusų kareiviai ir paprašė dokumentų, paklausė, kur važiuoju. Pasakiau, kad važiuoju pas pusseserę, ir jie mane paleido. Susitikimas buvo nelabai malonus. Nuėjau pas „teta“ su „pussesere“, kur man buvo nurodyta, ir pradėjau kalbą. Pasakiau, kad pas juos daug kareivių, kad jie nenorėjo manęs praleisti, tikrino dokumentus. Pasakiau slaptažodį, kadangi jos manęs nepažinojo, buvo išsigandusios, į mano žodžius tik atsakė, kad jos nežino nieko apie jokių susitikimus. Tada ir aš suabejojau: gal įėjau ne į tą butą? Paklausiau, gal ne čia pataikiau, gal kitame bute gyvena dvi moterys? Jos atsakė, kad kitame bute nėra dviejų moterų. Tada supratau, kad jos yra tos pačios ryšininkės, ir paprašiau, kad manęs nebijotų, aš ne provokatorius, niekur iš jų neisiu, kol neišeis garnizonas, o jeigu užeis kareiviai ar sribai, kad sakytų, jog mes giminės. Parodžiau joms savo dokumentus, įrodžiau, kad esu ryšininkas, miške nesislapstau. Tada jos nusiramino, patikėjo, kad nesu provokatorius.

Pas tas moteris pabuvau apie valandą, garnizono kareiviai pamažu išsikraustė. Moterys pavaikščiojo po lauką, įsitikino, kad aplink ramu, tada pradėjom tolimesnį žygį Nemakščių link. Paėję apie kilometrą, užsukom pas vieną ūkininką, čia mane sutiko be baimės. Čia pasilikau, o mane lydėjusios moterys grįžo atgal į namus. Netrukus ūkio šeimininkas išėjo pranešti, kad aš atvykau, o jo žmona su vaikais ir aš likom namie. Netrukus šeimininkas grįžo vienas ir pranešė, kad šį vakarą niekas neateis, nes nesaugu, apylinkėje siautėja sribai ir rusų garnizonas.

Pasilikau nakvoti. Su šeimininkais susitarėm: jei užeis sribai ar rusai – mes giminės. Rytą atėjo vidutinio ūgio vyras, susipažįstame, prisistatau: OS vadas *Breivė*, o jis – Kėstučio apygardos ūkio dalies viršininkas *Aurys*, *Merkys* (Antanas Jokubauskas). Pradedame kalbėtis, prašo apibūdinti mūsų krašto veiklą. Aš pasakoju ir matau, kad jam patinka mano pasakojimas. Jis man sako:

– Mes negalim čia ilgai užsibūti, nes saugumas ir šnipai pradeda įtarinėti, kad kažkur šiose vietose yra štabas, nutarėm keltis pas jus.

Manęs prašė surasti tinkamą vietą slėptuvei ir pranešti. Tada jie atvyks pasižiūrėti. Taip mes ir išsiskyrėm. Pirmadienį apie pietus grįžau namo ir pradėjau galvoti, kokioje vietoje būtų saugiau ir patogiau. Nutariau, kad Antano Kairio-*Apuoko* rajone būtų geriausia. Trys broliai Antanas, Pranas ir Jurgis Kairiai – energingi vyrai, geri organizatoriai, jų mama taip pat energinga moteris, žodžiu, puiki šeima.

Tą pačią dieną pavakare nuvažiauvu pas A. Kairį-*Apuoką* ir pradėjom tartis, kur būtų geriau įrengti Kęstučio apygardos štabo slėptuvę. Kairys man sako:

– Žinai, Jonai, už kokio kilometro viduryje miško yra sodyba, stovi namas ant Agluonos kranto, netoli tos sodybos per mišką eina nedidelis keliukas. Tas keliukas išeina į Skaudvilės – Tauragės plentą. Iki plento maždaug kilometras. Anksčiau toje sodyboje gyveno Navickas su žmona, jie turėjo dvi dukras. Viena duktė ištekėjo ir išėjo gyventi kitur, o antra ištekėjo už Juknos ir liko gyventi pas tėvus. Tėvai mirę, gyvena jauna šeima, vyras su žmona ir maža dukryte.

Aš jam pasakiau, kad gerai žinau tą vietą, vieta tikrai graži ir patogi. 1938 metais liepos mėnesį toje vietoje vyko jaunimo šventė. Netoli namo, už upelio, pieva, didelis plotas, lygi vieta, tada ten vyko visokie sporto renginiai. Iškart pritariau Antano minčiai. Tikrai ideali vieta štabo bunkerui. Teliko tik pakalbėti su Juknomis, ar jie sutiks. Trumpai dar Antanas priminė: „Jei jie sutiks, tada pasiūsim pranešimą į štabą, kad ateitų pasižiūrėti“.

Kitą dieną Kairys nuėjo pas Juknas pasikalbėti ir gavo jų sutikimą. Tą pačią dieną jis atėjo pas mane su geromis žiniomis. Aš tuojau pasiunčiau pranešimą į apygardos štabą, netrukus atvyko Kasperavičius-*Visvydas*, Biliūnas-*Džiugas* ir *Aurys*, *Merkys* pasižiūrėti. Jiems irgi patiko, susitarėm, kada darysime slėptuvę. Kasperavičius pasakė, kokių reikės medžiagų – lentų, rąstų, cemento ir kiek.

Mudu su Kairiu-*Apuoku* ėjom pas žmones ieškoti, kur nupirkti rąstų, lentų. Vieną rytą su tėveliu išėjom į kiemą – staiga pilnas kiemas prigužėjo stribų ir kareivių. Sako, kad pas mus yra banditų. Atsakom, kad jokių banditų pas mus nėra. Tėveliui liepia pirmam eiti į kambarius. Tėvelis gerai moka rusiškai, sako:

– Eikit, nebijokit, čia nėra jokių banditų.

Apėjo visus pastatus, visur aplandžiojo ir išėjo. Tėveliui pasakiau, kad po pietų eisiu į Batakus pas Kairį, gal sužinosiu, ko tie čekistai mus užpuolė.

Pirmiausia užėjau į savo štabą pas Valantiejutes, paklausiau, kas gero, kas naujo? Atsakė, kad viskas po senovei. Sakau, kad man kažkas įtartina, mūsų namuose anksti rytą buvo priėję stribų ir rusų, apėjo visus pastatus, ieškojo banditų. Pas Valantiejutes ilgai nebuvo, pasakiau, kad einu iki Kairio, dar noriu užėti pas vargonininką Viktorą Pikelį. Su Viktoru nuo vaikystės buvom draugai, kartu lankėm mokyklą. Jis buvo vargonininkas, aš giedojau chore. Nuėjau pas Pikelį, pradėjom kalbėti, klausiu jo, kas gero. Sako: „Jonai, nelabai gerai, Kostas užvakar pabėgo iš savo posto. Buvo revizija, rado daug trūkumų, netvarkos, gal būtų paimtas ir uždarytas, bet pamatė per langą, kad ateina du čekistai, spruko per kitas duris ir pabėgo“. Viktorui pasakiau, kad man dabar aišku, ko pas mus namuose ieškojo stribai, be abejo, Kosto.

Pikeliai buvo du broliai ir mama, gyveno netoli Batakių miestelio, buvo mažazemiai, Viktoras buvo vargonininkas, o vyresnysis Kostas dirbo Tauragėje EMSV direktoriumi. Abu broliai buvo tikri lietuviai, gelbėjo vyrus nuo kariuomenės, padėjo ir man. Tik Kostas turėjo vieną blogybę, mėgo išgerti, o išgėręs pasiausti. Visas Batakių miestelis žinojo, kad mudu su Pikeliu draugai, todėl pas mus pirmus ir

puolė jo ieškoti. Vėliau iš sribų vado Paulausko sužinojau, kad aplink mūsų sodybą visą naktį buvo pasalos, laukė, kada kas ateis, nesulaukę rytą atėjo ieškoti. Viktorui pasakiau, kad pas mus kol kas neitų, gali patekti į pasalą. Už poros dienų Viktoras atėjo pas mane ir sako:

– Jonai, Kostas prašo, kad tu pašnekėtum su partizanais, gal jį priimtų į būrį?

Sakau: „Gera, šiandien pakalbėsiu, nes vyrai netoli yra, o rytoj turiu eiti į Batakus, tai užėisiu ir pasakysiu, ką nusprendė“.

Vakare nuėjau pas vyrus ir viską išdėščiau apie Kostą Pikelį. Kai kurie vyrai jį pažinojo, kad yra energingas ir draugiškas. *Vytenis* ir sako:

– O dėl gėrimo maža bėda... Mes negeriam ir jam neduosim. Gali rytoj vakare atvesti.

Rytojus rytą man reikėjo nueiti pas Kairį-*Apuoką* dėl medžiagų. Eidamas užėjau į Batakus pas Valantiejučius pasirinkti žinių. Užėjau pas Kosto brolių Viktorą ir pasakiau, kad vakare Kostas atsargiai ateitų pas mane. Nuėjau pas Kairį, jis sako:

– Visos medžiagos yra suvežtos pas Jukną, galim ruošti slėptuvę.

– Gera, – sakau, – šiandien pasiūsiu pranešimą į apygardą, o Kairiui pasakiau, kad reikės jėgų iškasti ir įrengti slėptuvę. Kartu buvo ir Kairio brolis Pranas, aš ir jam priminiau, kad gal ir jis galėtų mums padėti įrengti slėptuvę. Jis mielai sutiko. Dabar jau buvom keturi vyrai: šeimnininkas Jukna, Antanas, Pranas ir aš. Parašiau pranešimą, kad medžiagos ir žmonės yra. Vakare pas mane atėjo Kostas, nuėjom pas vyrus. Jie buvo gerai nusiteikę, puikiai mus priėmė, surado jam šautuvą. Vadas *Vytenis* išaiškino, kokių reikės laikytis taisyklių, įteikė šautuvą, kol ras automata, vėliau parūpins uniformą. *Vytenis* sako:

– Už kokios savaitės bus Kosto krikštas, teks priimti priesaiką. Jonai, ir tu turėsi būti krikštynose, nes tu jo krikšto tėvas.

Sakau, gerai, bet aš turiu dar vieną sūnų, Kosto brolių, jis ryšininkas, o dar „nekrikštytas“, reikia kartu pakrikštyti. Visi vyrai linksmai nusijuokė iš tokių kalbų, Kostas dar pridūrė:

– Reikia ir Viktorą „pakrikštyti“...

Atsisveikinau su vyrais ir grįžau į namus. Rytą kibau į darbus, ūkis didelis – 30 ha, vasarą darbų daugiausia. Namuose tik tėvelis, mama ir jauniausias brolis, kuris lankė gimnaziją. Anksčiau turėjom gerą tarnaitę, Jadvygą Rupšytę, bet ji turėjo išeiti pas dėdę Žičkų. Kiek galėdamas stengiausi tėvams padėti, bet buvo daug žygių ir dieną, ir naktį. Maždaug po poros dienų gavau pranešimą, kad renkamės pas Jukną rengti slėptuvę.

Tuojuo Kairiui per ryšininkes pasiūniau pranešimą, kad būtų pasiruošęs ir praneštų Juknai, kad nurodytą naktį rengsim slėptuvę. Atėjo nurodytas vakaras slėptuvei rengti, sėdau ant dviračio ir nuvažiavau pas Kairius. Kairiai jau pasiruošę, nuvežę visus įrankius. Palikau dviratį pas Kairius ir išėjom. Nuėję radom Kęstučio apygardos vadą Kasperavičių-*Visvydą*, technikos skyriaus viršininką Biliūną-*Džiugą*, ūkio dalies viršininką *Aurį*, *Merķį* ir mes dar keturiese: Juozas Jukna, Antanas bei Pranas Kairiai ir aš. Septyni vyrai. Pastatėm sargybą ir pradėjom dirbti. Darbas buvo

sunkus ir sudėtingas. Vadovavo pats apygardos vadas Kasperavičius, nes jis buvo labai gabus žmogus, ne vien karininkas, bet dar ir statybininkas, mūrininkas, stalius, siuvėjas. Pirmiausia viename kambaryje išėmė grindis, išėmė langą ir pro jį į Agluonos upelį metė žemes, nes namas buvo ant upelio kranto. Dalį žemių upelis nunešė, nes buvo patvinęs, o dalį užmaskavome. Taip dirbome visą naktį. Iškasėm slėptuvę, sudėjom balkius, sudėjom grindis. Įėjimas į slėptuvę buvo iš virtuvės. Reikėjo dalį grindų išardyti, padaryti tunelį. Maždaug pusę virtuvės po grindimis užėmė duobė, rūšys bulvėms supilti, metras gylis ir pusantro metro pločio. Sienos buvo išklotos storom „blankėm“, gerai ištrintos, išpurvintos, kad atrodytų, jog seniai jau čia yra. Iš tunelio pusės, atkėlus „blankių“ sieną, nusileidi į tunelį ir nueini į slėptuvę. Ta siena iš tunelio taip stipriai užsidarydavo, kad niekaip neįeisi iš lauko, kol neatidarys iš vidaus. Bunkeryje buvo „signalizacija“ – sutartiniai ženklai su šeimininkais. Kai negalima išeiti, duoda atitinkamą signalą, kai ateina savas žmogus, kitas signalas, kai prašo pavalgyti, vėl kitas. Slėptuvė buvo įrengta labai gerai, tačiau vis dėlto ne viskas iki galo buvo apgalvota. Vėliau, kai slėptuvė buvo išduota, Kairys ir Jukna pasakojo, kad čekistai niekaip negalėjo į ją patekti, tai iki namo iš upelio pusės iškasė tunelį, tada dar įmetė granatą, bet vyrai jau buvo nusišovę. Čekistai liepė pirmam lįsti Kairiui. Kai šis pasakė, kad visi negyvi, sulindo ir jie.

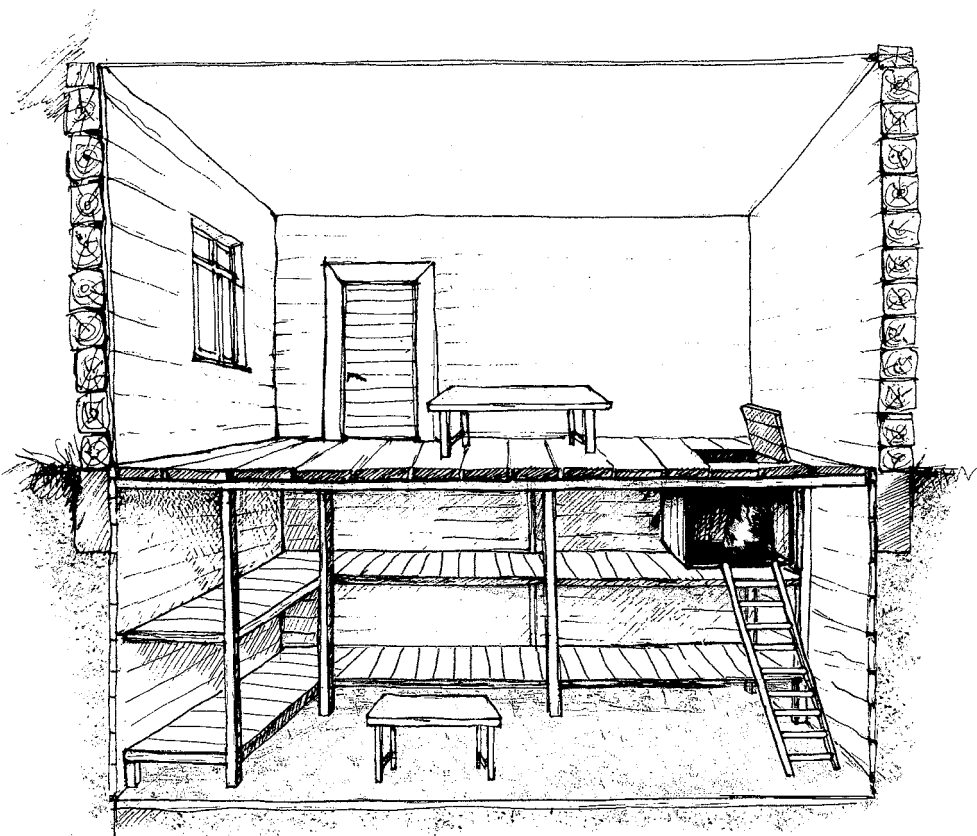
Rytojaus dieną apie dešimtą valandą ryto slėptuvė buvo paruošta, liko vidaus įrengimo darbai, visi buvome labai pavargę. Man reikėjo parvažiuoti apie septynis kilometrus, labai sunkiai myniau dviračio pedalus. Pasilikę vyrai pailsėjo ir baigė rengti vidų, padarė gultus, lentynas, stalą. Slėptuvė buvo maždaug dešimties kvadratų, beliko tik pervežti visą inventorių.

Po kelių dienų gavau pranešimą atvykti pas Jukną. Nuvykęs gavau įsakymą, kad reikia pervežti inventorių. Iš Kasperavičiaus gavau nurodymus, kur nueiti ir kaip elgtis blogiausiu atveju. Paklausė, kokį turiu ginklą, atsakiau, kad septinto kalibro valteriuką, vokišką automatą ir vokišką karabiną. Rytojaus dieną apie pietus liepė nueiti pas Joną Orenčą, pasiimti valteriuką, nes dieną su automatu eiti nepartartina. Pasakė, kad rasiu inventoriaus pakrautą vežimą, su Orenču atvažiuosim iki Kairio, po to Orenčas pasiliks pas Kairį, o mes su Kairiu, kai sutems, atvažiuosim pas Jukną. Orenčas neturi žinoti, kad aš važiuoju pas Kairį. Orenčą turiu perspėti, jei kartais sustabdytų enkavedistai, kad šis sakytų, jog Gaidauskas atvažiavo ir man įsakė, kad važiuočiau kartu su juo. Aš tokiu atveju privalau bėgti ir atsišaudyti. Jei pabėgti nebus galimybės, gyvam vis tiek nepasiduoti.

Kasperavičius padarė klaidą, o aš irgi nepagalvojau, kad Orenčo negalima vežtis pas Kairį, jis neturėjo žinoti pagrindinio ryšininko. Jonas Orenčas buvo Lydžio štabo ir rinktinės pagrindinis ryšininkas. Kai po Markulio-*Erelio* atvykimo prasidėjo išdavystės, Orenčas būtų nežinojęs Kairio, galbūt išdavystės būtų pakrypusios kita linkme. Būčiau išduotas tik aš, manau, kad būčiau išlaikęs žiaurumus, nes buvau pasiruošęs viskam.

Kaip buvo nurodyta, nuėjau pas Orenčą. Prikrautas pilnas vežimas, ant viršaus uždėta šieno, kad nebūtų įtartina. Orencui perdaviau nurodymus, kaip buvo liepęs

Kasperavičius, ir išvažiuom. Iki Kairio-*Apuoko* apie penkis kilometrus, reikėjo važiuoti netoli geležinkelio stoties. Pravažiavom Batakių geležinkelio stotį, važiuojam Batakių link. Pavažiavę maždaug pusę kilometro, pamatėm keliu ateinant apie dešimt kareivių. Jie ėjo į mus, geležinkelio stoties link. Orencas išsigando: „Ką daryti? Dabar tai įkliuom, stabdys, lieps kur nors vežti...“ Taip būdavo: sustabdo kareiviai sutiktą vežimą ir liepia juos vežti. Aš nepasimečiau, iš paskos važiuo vežimas, pakinkytas pora arklių, mums pasitaikė keliukas į kaimą, kaip tik į tą pusę, kur mums reikėjo. Pasukau arklius į tą keliuką ir raginau, kad greičiau bėgtų. Šalia keliuko buvo karklynais apaugęs gilus griovys. Kai pasukom į keliuką, kareiviai per lauką pasuko mūsų link. Girdim šaukia: „Stoj!“ Orencas visai išsigando, sako: „Aš bėgu“. „Nebėk! – sušukau jam. – Išsiduosim. Matai, iš paskos važiuoja vežimas su pora arklių. Gal jie ten susės? Jei ne, tada bėgsim. Griovys, krūmai, vietos žinomos... Pabėgsim. Aš turiu pistoletą, atsišaudysim, netoli miškas...“ Orencas apsiramino,

Jungtinės KĘSTUČIO apygardos štabo slėptuvė Tauragės valsčiuje, Antegluonio kaime,
Juozo Juknos sodyboje po gyvenamuoju namu, kur 1947 04 09 žuvo
KĘSTUČIO apygardos vadas Juozas Kasperavičius - *Visvydas* ir jo adjutantas Albinas Biliūnas - *Džiugas*

Pagal Jono Gaidausko piešinį rekonstravo Rita Kosmauskienė

mudu susigūžėm, arklius raginu, girdim tik šaukia: „Stoj! Stoj!“ Nešauo. Kareiviai, kurie ėjo keliu, sustabdė tą vežimą, kuris važiavo mums iš paskos, visi susėdo į jį ir apsisukę nuvažiavo geležinkelio stoties link. Tik tuomet mums nuo širdies tarsi akmuo nuslinko, laimingai pasiekėm Kairio-*Apuoko* viensėdį. Įvažiavom į daržinę, kad būtų saugiau, pašėrėm arklius ir laukėm nakties.

Sutemus Orenčą palikom pas Kairį, o mudu su Kairiu miško keliukais važiavom į slėptuvę. Naktis tamsi, miške dar tamsiau. Nors *Apuokui* vietos žinomos, bet mes šiek tiek nuklydom nuo keliuko ir įvažiavom į balą. Ratai įklimpo, arkys buvo jaunas, kojos užkliuvo už šaknų, ir jis pargriuvo. Pagalvojau, kad dabar pražuvom, reikės laukti iki ryto, tamsu, neturim jokios šviesos. Laimė, turėjom kirvį, apgrai-bom nukapojom šaknis ir išlaisvinom arklių. Pastatėm jį ant kojų ir pagaliau su Dievo pagalba išvažiavome. Buvom šlapi ir purvini iki ausų. Jukną pasiekėme apie vidu-naktį. Vyrai mūsų laukė ir nervinosi, galvojo, kur prapuolėm. Kai pamatė tokius murzinius, išsigando.

Kai papasakojau apie kelionę, jie džiaugėsi, kad viskas gerai baigėsi. Čia ra-dome Juozą Kasperavičių-*Visvydą* – Kėstučio apygardos vadą, Petrą Paulaitį-*Aidą* – apygardos vado pavaduotoją, spaudos ir propagandos viršininką Albiną Biliūną-*Džiugą*, technikos skyriaus viršininką Antaną Jokubauską-*Aurį*, *Merkį* ir ūkio dalies viršininką Petrą Bartkų-*Rimgailą*. Tą vakarą susipažinau su visais apygardos vyrais. Nusiprausėme, pasikalbėjome ir išvažiavome su *Apuoku* į jo namus. Orencui atida-vėm arklius ir vežimą ir visi išsiskirstėm.

Grižęs dieną praleidau namuose. Vakare atėjo *Vytenis* su vyrais, pasikalbėjome, vyrai buvo geros nuotaikos, naujokas Kostas irgi linksmas, viskas gerai. *Vytenis* sako:

– Rytoj sekmadienis, po pamaldų su Viktoru ateikit, padarysim „krikštynas“, mes dienosim Lūšnoje, – pasakė kur.

Tas miškas buvo netoli mano namų. Tai buvo valdiškas labai tankus miškas, va-dinamas Lūšna. Sekmadienį po pamaldų mudu su Viktoru Pikeliu išėjom į mišką. Greitai suradom vyrus, nes man tas miškas buvo gerai žinomas. Jie jau mūsų laukė.

Kostui buvo suteiktas *Frico*, o Viktorui – *Valterio* slapyvardis. *Vytenis* skaitė prie-saikos žodžius, o Kostas ir Viktoras kartojo priesaiką. Po to dar pasikalbėjome ir mudu su Viktoru išėjome namo.

Po poros dienų vėl gavau kvietimą atvykti į apygardos štabą. Ilgai kalbėjomės su apygardos vyrais, visi davė nurodymus, o jų buvo tiek daug, kad vos tilpo į gal-vą. Artėjo žiema, reikėjo šiltų drabužių, kojinių, pirštinių, popieriaus laikraščiams – viską sunku ir išvardinti. Buvo dvi mergaitės – tiesioginės ryšininkės tarp Vil-niaus bei Kauno ir Kėstučio apygardos štabo. Reikėjo ir jomis rūpintis, reikėjo rasti ramių ir saugių vietų, kur jos galėtų apsistoti ir gyventi. Vienos slapyvardis buvo *Jurgis* (Rožė Jankevičiūtė), kitos – *Rasa* (Nina Nausėdaitė). Jų pavardžių nežinojau ir nenorėjau žinoti.

Prasidėjo draugystė su Petru Paulaičiu-*Aidu*, *Vytautu*. Dažnai tekdavo susitikti ir vaikščioti su *Auriu*, *Merkiu*. Jie turėjo dokumentus, išduotus kitomis pavardėmis

ir vardais. Paulaitis buvo Kazys Povilaitis, Onos, jis vaikščiojo prastai apsirengęs, atrodė kaip suvargęs valstietis. Buvo kultūringas, teisingas ir geras žmogus, jį gerbė bei mylėjo jauni ir seni. Tik vieną ydą jis turėjo – buvo karštas ir nervingas.

Jis už mane buvo 17 metų vyresnis, man kaip tėvas, labai mane mylėjo, vadindavo Joneliu. Mudu dažnai pykdavomės, žinoma, kiekvienas darydavom klaidų. Kadangi jis buvo nervingas, greitas ir patiklus, dažnai padarydavo neapgalvotų sprendimų, o aš, matydamas jo klaidas, jį perspėdavau. Jis pykdavo ant manęs, aš irgi būdavau užsispyręs kaip ožys, nenorėdavau jam nusileisti. Bet jis greit nurimdavo, pagalvodavo ir sakydavo: „Atleisk, Joneli, tavo teisybė“. Dabar suprantu: jam būdavo skaudu, kad jį mokino jaunas paprastas kaimo bernas.

Paulaitis-*Aidas* buvo apygardos vado Kasperavičiaus-*Visvydo* pavaduotojas, taip pat spaudos ir propagandos skyriaus viršininkas. Daug vaikščiojo, todėl jam reikėjo apsistoti ir pailsėti pas pažįstamus ir patikimus žmones. Dažnai jis užeidavo pas mano tėvus Šiaudinės kaime. Mūsų daržinėje po šienu buvo didelė slėptuvė, kurioje yra slėpęsis ir *Vytenis* su vyrais. Aš taip patėjau atsakingas pareigas, galėjau būti sekamas, galėjo būti sekama ir mūsų sodyba. Mūsų ūkis buvo nemažas, pastatų taip pat nemažai, buvome įsikūrę prie pat Lūšnos miško. Stribams ir enkavedistams mūsų sodyba galėjo būti įtartina. Prie mūsų sodybos dažnai būdavo pasalos. Gerai, kad Batakių stribų vadas V. Paulauskas buvo mūsų užverbuotas, kiek galėdavo, jis suteikdavo mums žinių. Pas mus dažnai lankėsi Paulaitis, užeidavo ryšininkai, mūsų namuose po kelias dienas gyvendavo ryšininkės *Jurgis* ir *Rasa*. Kaimynai buvo geri žmonės. Tiesa, enkavedistai kelis kartus darė kratą mūsų sodyboje, bet nieko nerado.

Paulaičiui priminiau, kad žinau gerus žmones, jų name yra slėptuvė. Vieta gera, nedidelė sodybėlė, šeimnininkas geras siuvėjas, patikimi žmonės. Petras Paulaitis mielai sutiko nueiti. Mudu nuėjom pas Andrulius, jie maloniai mus priėmė. Paulaitis su Andruliais susidraugavo. Nors Paulaitis pirmą kartą gavo dešimt metų lagerio, antrą kartą 25 metus, bet su Andruliais draugystė nenutrūko. Kiek leido lagerio galimybės, jis rašė Andruliams laiškus, Andruliai jam siuntė siuntinius. Grįžęs iš lagerio, jis aplankė Andrulius. 1985 metais mirė Marijona Andriulienė, P. Paulaitis buvo atvažiavęs į jos laidotuves. Kitais metais mirė ir P. Paulaitis. Taip ir nutrūko jų draugystė.

Grįžtu vėl prie *Vytenio* ir jo vyrų gyvenimo. Vokiečių okupacijos metais policijoje tarnavo vienas vyras iš mūsų krašto, jo pavardės neprisimenu. Kai vokiečių kariuomenė traukėsi, jis nesitraukė, vienas slapstėsi pas žmones. Žmonėms jis įkyrėjo, jie pradėjo prašyti, kad *Vytenis* priimtų jį į būrį. *Vytenis* paklausė žmonių ir priėmė jį į savo būrį. Davė šautuvą ir „pakrikštijo“ slapyvardžiu *Šaulys*. Kartą *Vytenis* su vyrais nutarė nueiti pas Antaną Kairį-*Apuoką* ir pagyventi tame krašte. Kairys sako:

– Žinau gerą vietą, nuo manęs apie pusantro kilometro, geri žmonės, stambūs ūkininkai Skiriai. Nuo Batakių du kilometrai, nuo plento kilometras, aplinkui geri žmonės, galėsit pabūti porą dienų.

Kairys juos nuvedė, šeimnininkai maloniai priėmė. Kol vyrai pavalgė, šeimnininkas stovėjo sargyboj. Anksti rytą plentu važiavo kareivių mašina, nuo plento matosi, kad

stambus ūkis. Maskoliai, matyt, nutarė užeit maisto, samanės. Vieni liko mašinoje, o kiti atėjo. Trobesiai buvo nuo plento pusės, todėl šeimininkas pastebėjo, kad rusai jau kieme. Šeimininkas pradėjo garsiai šaukti rusams, kad neikit, yra banditų. Tikėjosi, kad jį išgirs viduj buvę vyrai. Vyrai išgirdo ir griebėsi ginklų. Kareiviai nepatikėjo, kad yra partizanų, ir veržėsi į namą. Vadas sukomandavo, ir vienas vyras, iššokęs per duris į kiemą, paleido automato seriją. Vieną kareivį nušovė, kiti puolė slėptis už trobesių. Likusieji partizanai bėgo per kitas duris į tą pusę, kur nebuvo kareivių. Jie, pridengdami vieni kitus, laimingai pasitraukė, o naujokas atsiskyrė nuo būrio, bėgo į kitą pusę ir buvo peršautas. Jis, nubėgęs į mišką, pailsėjo, paslėpė šautuvą, o naktį grįžo pas patikimus žmones. Aš tą rytą buvau kieme ir girdėjau susišaudymą. Man buvo neramu, tą pačią dieną per ryšininką gavau žinių iš vyrų. Sužinojau, kad visi sveiki, tik nežinia, kur dingo naujokas. Kitą rytą atėjo tas žmogus, pas kurį užėjo naujokas *Šaulys*. Aš turėjau vokiečių paliktų gerų vaistų, dvi savaites jį tvarsčiau ir gydžiau. Kai pagijo, vyrai jo į būrį nebepriėmė, sakė, kad jis bailys, neklauso komandos, tik bėdos pridarys. Toliau jis vaikščiojo vienas ir slapstėsi pas žmones. Vieną kartą kėlėsi iš vienos vietos į kitą, pakliuvo į pasalą ir jį nušovė.

Dažnai pas mane į klėtį užeidavo *Vytenis* su vyrais pakalbėti, perduoti vieni kitiems žinių. Kol vyrai valgo, mes su *Vyteniu* nueinam į kitą kambarį ir pasikalbam vieni du. Maždaug po mėnesio, kai į būrį buvo priimtas Kostas Pikelis, užėjo vyrai ir paprašė valgyti. *Vytenis* ir sako:

– Kostas mums iškūrė negerą pokštą. Mums apsistojus pas ūkininką, jis pasakė, kad skauda pilvą, gal šeimininkas turi degtinės, mat kai išgeria truputį, jam pasidaro geriau. Nuėjo jie su šeimininku į kitą kambarį ir abu pasigėrė. Negana to, prie manęs pradėjo priekabiauoti, kodėl aš jam daviau rusišką, o ne vokišką automatą, kodėl jis neturi uniformos... Visi vyrai davė jam drausmės, kai išsipagiriojo. Atsiprašė ir pažadėjo, kad daugiau to nebus.

Bet pažado netesėjo. Maždaug po poros mėnesių Kostas vėl pasigėrė ir vėl sukėlė triukšmą. Tada jau aš su vyrais jį stipriai bariaiu. Vyrai sakė, kad Kostas labai išgyvenęs.

Po kelių dienų Leonas-*Vytenis* su vyrais vėl užėjo pas mane. Nusivedžiau juos į kambarį pavalgyti, vyrų nuotaika buvo ne tokia pakili. Artėjo žiema, sniegas, šalčiai. Slėptuves iššifravus, žiemą sunkiau atsitraukti. Vyrai išėjo į Miekiškės kaimą, nuo Batakių keturi kilometrai. Vėliau vyrai sakė, kad Kostas buvo nusiminęs, nekalbus. Pasakė, kad skauda galvą ir pilvą. Nuėję pas ūkininką, apsistojo dienoti ir pernaktoti. Kostas tą dieną buvo neramus ir nusiminęs, o šiaip būdavo linksmas, energingas, vyrams nuotaiką pakeldavo, vyrai jį mylėjo. Ir *Vytenis* džiaugėsi. Viena bėda buvo, kad pasigėręs kvailiodavo. Vakare Kostas pradėjo skųstis, kad paleido vidurius, vieną kartą išėjo į lauką, kitą kartą, vyrai sumigo, o Kostas, trečią kartą išėjęs, nebegrižo. Vyrai pabudo, o Kosto nėra, automatas yra, milinė yra. Vyrai sunerimo, išėjo į lauką ieškoti, bet jo niekur nerado. Pašaukė, bet niekas neatsiliepė. Gal pabėgo? Ruošėsi išdavystei ar išsigando grasinimų? *Vytenis* vyrus perspėjo, kad kuo greičiau praneštų Gaidauskui-*Breivei*, kad imtųsi visų saugumo priemonių. Tuomet

jis šeimininkui liepė nedelsiant sėsti ant dviračio ir važiuoti pas Valantiejutes, kad jos kuo skubiau praneštų man. Aš rytą gavau pranešimą, kad Kostas pabėgo. Sėdau ant dviračio ir į Batakius. Susisiekiu su sribų vadu Vladu Paulausku, pasakiau, kokia padėtis, ir įsakiau: jei Kostas pasirodytų Batakiuose, kuo greičiau jį sunaikinti. Užėjau į OS štabą ir visus perspėjau, kad nebijotų, nes jis ryšininkų nepažinojo. Didžiausias pavojus grėsė man ir tiems žmonėms, pas kuriuos užeidavo *Vytenis* su vyrais. Dar užėjau pas Kosto brolių Viktorą, papasakojau, kas atsitiko, ir prašiau, kad sužinojęs, kur yra Kostas, nedelsiant man praneštų. Grįžęs namo, tėvams papasakojau, kokia padėtis, kad nebegaliu namuose pasilikti, išėjau pas kaimyną. Jeigu ateitų kas nors iš ryšininkų, tegu tėvai man praneša. Vakare atėjo ryšininkė, tėvai mane pakvietė, pasakė, kad viskas ramu, jokių naujienų nėra. Tiesa, tą rytą, kai buvau nuėjęs į Batakius, parašiau pranešimą į apygardos štabą, kad pabėgo Kostas ir kad kol kas pas mane neitų Paulaitis ir centro ryšininkės. Naktis praėjo ramiai, nors namie nenakvojau. Rytą atėjo Viktoras, Kosto brolis, tėvai pakvietė mane. Viktoras man pasakė, kad vakare atėjo žmogus ir pranešė, kad Kostas nori susitikti, prašė, kad ateičiau. Nurodė susitikimo laiką. Aš nuėjau. Kostą radau labai nusiminusi, jis pasiguodė, kad dabar jau visai pražuvęs, dabar jau bijas ir enkavedistų, ir partizanų. Papasakojo, kaip du kartus buvo pasigėręs, susipykęs su *Vyteniu*, kaip *Vytenis* su vyrais jam grasino, kad bus blogai. Jis pasakojo, kad juo nebepasitiki, dėl to ir nutaręs bėgti, o dabar supratęs, kad padaręs didelę klaidą. Reikėję nuoširdžiai atsiprašyti *Vytenio*, jis geras ir nuoširdus vyras, būtų atleidęs. Jis norėjęs su manimi susitikti ir pasikalbėti, nes aš gerai sutariau su *Vyteniu*, tad gal galėčiau paprašyti, kad jį vėl priimtų į būrį, jis galėtų atlikti visas bausmes, kokias tik skirtų. Pasisakė bijas, kad ir aš galiu jį nušauti, nes esu ginkluotas, o jis visiems daug nemalonumų pridaręs. Tikriausiai visi galvoja, kad jis pabėgęs ir galįs visus išduoti. Jis prisiekęs Dievu – kad ir kas bebūtų, žmonių niekada neišduosiąs.

Man iškart pasidarė lengviau, kad jis nuo mūsų nesislepia. Pasakiau, kad ateitų nurodytą naktį, aš pakalbėsiąs su vyrais. Nieko nelaukęs, sėdau ant dviračio ir nuvažiavau į apygardos štabą. Radau J. Kasperavičių-*Visvydą*, P. Paulaitį-*Aidą*, Biliūną-*Džiugą* ir P. Bartkų-*Rimgailą*. Paulaitis neleido man net kalbėti, pradėjo šaukti ant manęs, kam rekomendavau į būrį tokį netikėlį. J. Kasperavičius užstojo mane, liepė leist man kalbėti. Tada ir aš pradėjau šaukti, kad papasakojau, koks jis yra, nieko neslėpiau. Žinau, *Vytenis* jam davė atsakingą užduotį ir jis puikiausiai ją atliko. Paulaitis nutilo ir aš nutilau. Kasperavičius sako:

– Jonai, pasakok, kas gero ir kas blogo?

Aš pasakiau, kad viskas gerai, ir papasakojau, kaip viskas yra. Pasakiau, kad buvau apsidraudęs, jei prasidėtų išdavystės, buvau numatęs Kostą sunaikinti. Vyrai mane pagyrė, Paulaitis taip pat. Tada štabo vyrams pasakiau, kad jis vėl prašosi priimamas į būrį, nes nežino, kur dingti, bijo ir enkavedistų, ir partizanų. J. Kasperavičius sako:

– Gerai, aš pakalbėsiu su *Vyteniu*, padarysim teisną, išstardysim ir prisaikdinsim, duosim užduotį... Jei sutiks atlikti, tai priimsim.

Tada paklausiau, kaip aš būsiu nubaustas. J. Kasperavičius nusijuokė ir sako: – Nežinom, kokią bausmę tau skirs P. Paulaitis?

Visi vyrai šypsojosi, o P. Paulaitis tylėjo. Tada pasakiau, kad kol kas galim būti ramūs, galim dirbti savo darbus, jeigu bus kas nors naujo ar negero, pasistengsiu pranešti. *Vyteniui* taip pat pasakiau, kad paskyriau Kostui pasimatymą, žiūrėsime, ar jis ateis pasikalbėti. *Vytenis* nusprendė, kad jis labai išsigando mūsų grasinimų, o apie išdavystę negalvojęs, nes paliko ginklą.

Su vyrais atsisveikinau, grįžau namo, dvi dienas niekur nėjau, tėvams padėjau darbus dirbti. Atėjo sutarta naktis, turėjo ateiti Kostas. Laukiau visą naktį klėtyje, taip ir nesulaukiau. Man nesmagu, netgi pikta, kad nesilaiko duoto žodžio. Rytą važiuoju į Batakius pas brolių Viktorą sužinoti, kodėl Kostas neatėjo. Viktoras pasakė, kad jis dabar eina iš proto, bijo, kad jį sunaikinsim. Aš jį patikinau: tegul nebijo, jau kalbėjau su štabo vyrais ir su *Vyteniu*, vyrai viską suprato ir neatsisako jo priimti į būrį. Kai pakalbėsime, bus ramiau ir man, ir jam, viską išsiaiškinsime. Pasakiau, kad ateitų kitą naktį apie dvyliktą valandą.

Grįždamas užėjau į OS štabą pas ryšininkę Marytę Valantiejutę pasirinkti žinių ir išvažiavau namo. Sutartą naktį vėl laikiu Kosto. Pro mūsų sodybą nuo Batakių pusės tekėjo upelis, už upelio buvo alksnynas. Apie dvyliktą valandą nuėjau prie krūmų ir pasislėpiau, kad matyčiau, kada jis ateina, iš tolo pakalbinčiau. Naktis tamsi, pamačiau, kad kruta, už kokių trisdešimties metrų sustoja, pastovi ir vėl eina, vėl pastovi ir vėl eina. „Kostai, nebijok, aš tavęs laikiu“, – išlindau iš krūmų. Aš jį apkabinau, norėjau, kad jis nusiramintų. Pakviečiau užeit į klėtį pasikalbėti, pavalgyti. Jis atsakė: „Aš pavalgęs, geriau čia pasikalbėkim, nenoriu eiti į klėtį, gal ten yra vyrai...“ Net supykau, pasakiau: „Ir dabar manim nepasitiki? Ar tu nesupranti, kad noriu tau padėti? Buvau štabe, kalbėjau su vyrais ir *Vyteniu*, jie suprato. Jei norėčiau tave sunaikinti, tai man nereiktų nei *Vytenio*, nei vyrų, būčiau paleidęs automato seriją, ir viskas“. Tada jis nusiramino, nuėjom į klėtį. Kol viskas išsispręs, jis turi slapstyti ir nepapulti enkavedistams į rankas, o savo vyrų nėra ko bijoti, jie viską suprato. Liepiau jam laukti ir pažadėjau per Viktorą pranešti, kada ateis partizanai, tada aš ir pasakysiu rezultatus.

Rytojaus dieną nuėjau į apygardą, radau Kasperavičių, Paulaitį ir Biliūną. Visą papasakojau. Jie man liepė pasakyti *Vyteniui*, kad jis su savo vyrais ateitų pas *Ap-uoką*, reikia pasikalbėti, susitarti, kokią naktį bus teismas, tada jie praneš man, o aš Kostui pasakysiu, kur ir kada ateiti. Tada jį apklaus, duos užduotį, jeigu jis sutiks su pateiktais reikalavimais ir jeigu vyrai sutiks jį priimti, vadai neprieštaraus.

Grįžęs namo, vakare išėjau ieškoti *Vytenio* ir jo vyrų. Suradęs pasikalbėjau, vyrai apgailestavo, kad taip nutiko. Išeidamas namo dar pasikalbėjau su *Vyteniu*, norėjau žinoti jo nuomonę. *Vytenis* sako:

– Jonai, nors aš to negaliu sakyti, bet tavimi pasitikiu, tu manęs neišduosi, būk ir tu atsargus. Maža vilties, kad jį paliks gyvą...

Pasakiau, kad ir aš taip galvoju. Atsisveikinęs išėjau į namus. Laukiu pranešimo iš apygardos, kada bus teismas, kada pranešti Kostui. Gerai neprisimenu, praėjo

maždaug savaitė, gavau iš apygardos pranešimą, kad Kostas nurodytą dieną ir valandą ateitų į jam gerai žinomą vietą, kur bus apklaustas ir priimtas į būrį. Nieko nelaukęs, einu į Batakus pas Viktorą, Kosto brolių. Pasakiau, kad Kostas ateitų pas mane, naktį aš lauksiu. Kostas drąsiai atėjo pas mane blogos nuotaikos, nusiminęs. Pradėjom kalbėtis, pasakiau, kad gavau pranešimą, jog spręsis jo likimas. Padaviau jam pranešimą, kad pats paskaitytų. Jis sako:

– Jonai, tu esi geriausias mano draugas, tu geriau žinai, koks gali būti mano likimas...

Aš jam sakau: „Kostai, aš kalbėjau su *Vyteniu* ir jo vyrais, jie visi tavo pusėje, jie sakė, kad esi geras ir draugiškas, tik viena bėda, kad geri. Jie tavo pusėje, nors, žinoma, lemiamas žodis bus štabo“. Be to, pridūriau, kad aš jam nieko negaliu partarti, nes nieko nežinau. Turi spręsti pats, daryti, kaip liepia širdis ir protas. Mudu atsisveikinom, palinkėjau jam sėkmės, ir jis nusiminęs išėjo.

Laukiau teismo nakties, man buvo neramu, kaip viskas baigsis. Gaila Kosto... Jeigu jis neitų, jį sunaikintų. Paulaitis ir mane šukuotų prieš plauką.

Po tos nakties, kai turėjo vykti teismas, gavau pranešimą, kad atvykčiau į apygardą. Tą pačią dieną nuėjau. Pirmas mane pasveikino Paulaitis:

– Tavo Kostas neatėjo, neaišku, kokių kvailysčių jis gali prikrėsti...

Kasperavičius su Biliūnu tyli, reikia man kalbėti. „Ką aš galiu padaryti? Jis ne mažas vaikas, jo už rankos neatvesiu, tik galėjau nušauti“. Man niekas nieko neatsakė. Aš pasakiau, jog esu įsitikinęs, kad jis mums nepavojaingas. „Dabar eisiu pas jo brolių, gal jis žino, ką Kostas žada daryti, kokie jo planai“.

Grįždamas namo į Batakus, užėjau pas OS štabo ryšininkę Marytę Valantiejutę, po to pas Kosto brolių Viktorą. Sakau, gal jis žino, ką Kostas žada toliau daryti. Jis man pasakė, kad buvo susitikęs su Kostu. Šis sakėsi dingęs visai iš to krašto, žino vieną gerą draugą, gal pavyks įsigyti dokumentus ir įsidarbinti. Jeigu išaiškintų ir paimtų, tai nukentėtų dėl Tauragės MSV trūkumų. Liepęs man pasakyti, kad būčiau ramus šimtu procentų. Taip išsiskyriau su Viktoru ir ramus grįžau į namus.

Maždaug po mėnesio sužinojau, kad Kostą Šiauliuose atpažino vienas čekistas, jį suėmė ir teisė už išėikvojimus Tauragės MSV. Jis nieko neišdavė, nes apie jo partizanavimą niekas nežinojo. Po daugelio metų sugrįžę iš lagerių, buvom susitikę jo sūnėno krikštynose.

Batakių miestelyje dauguma žmonių buvo geri, tačiau buvo ir negerų. Batakių apylinkės viršininkas – tarybinis žmogus, lietuvių nemylėjo. Jo sekretorėmis dirbo dvi mergaitės. Pirmoji jo sekretorė buvo Stasė Jurgaitytė, panaši į savo viršininką, o antroji – Stasės sesuo Onutė buvo prisiekusi patriotė. Žmonės pradėjo labai skustis Stase ir prašyti, kad *Vytenis* ją paauklėtų, duotų jai griežtą išpėjimą. Raštu ji jau buvo išpėta, bet tai nepadėjo. Jūdviejų tėvai gyveno netoli Batakių miestelio, seserys retkarčiais pareidavo pas tėvus nakvoti.

Susitikau su *Vyteniu*, susitarėm, kad sekmadienio vakare jie nueis pas vieną mūsų ryšininką, šis nueis pas Stasės tėvus ir sužinos, ar Stasė yra grįžusi į namus. Ryšininkas vėlai vakare nuėjo pas Jurgaičius ir Stasę rado namuose. Grįžęs

pranešė vyrams, bet, kai tie nuėjo, jos nerado. Apėjo visus kambarius, ant namo aukšto rado daug krepšių ir vieną didelį krepšį, kuriuo vilnas nešdavo į karšyklą. Tas krepšys didelis, gal koks metras aukščio ir pusės metro pločio. Vyrai krepšį paspardė, bet nė vienam neatėjo mintis, kad Stasė po krepšiu galėtų tupėti pasislėpusi. Neradę dukros, vyrai pakalbėjo su tėvais ir perspėjo juos, kad Stasė baigtų tarnauti okupantams, neskųstų žmonių. Jie šį kartą buvo atėję tik išpėti. Jeigu Stasė neklausys, liūdnai baigsis. Tėvai pasakė, kad Stasė ką tik buvo parėjusi ir vėl išėjo. Vyrai patikėjo.

Pirmadienio rytą Stasė, atėjusi į darbą, papasakojo draugei, kas nutiko praėjusią naktį. Ji nežinojo, kad jos draugė buvo mūsų ryšininkė, kuri mums viską papasakojo.

Kitą dienąėjau į apygardą, užėjau į OS štabą ir sužinojau, kas įvyko sekmadienio naktį. Kitą naktį pas mane užėjo *Vytenis* ir pasiskundė, kad žygis buvo veltui. Aš pradėjau juoktis, sakau: „Žiopliai jūs. Mergina tupėjo po krepšiu ir drebėjo, o jūs spardėt ir negalėjot krepšio apversti“. Jie irgi pradėjo juoktis. Visi kartu pasijuokėm, pasikalbėjom, aptarėm kai kuriuos įvykius, pasidžiaugėm, kad kol kas viskas gerai sekasi, *Vytenis* su vyrais atsisveikino ir išėjo.

Naujų nurodymų ilgai nereikėjo laukti. Po pietų atėjo Paulaitis-*Aidas*. Pradėjom kalbėtis, jis man ir sako:

– Joneli, nors tu manimi labai gerai rūpiniesi, esi mūsų globėjas, man labai gera, kad aš turiu kur užėti, pailsėti, pasikalbėti, pas jus yra slėptuvė, galiu ir pasislėpti, bet tu esi neeilinis ryšininkas. Esi mūsų visų organizacijos skyriaus vadas. Pas tavo užėina ir miško vyrai, mūsų štabo ryšininkės ir tavo ryšininkai. Pas jus didelis žmonių judėjimas. Man ilgiau čia užsibūti ir dirbti nesaugu.

Aš jam sakau:

– Turi gerą vietą pas Andrulius, jie geri žmonės, saugi vieta, žemės nedaug. Stribams ir enkavedistams nekelia įtarimo. Namas dviejų galų, virtuvė, koridorius, viename gale gyvena šeiminkai, kitame gale kambarys, ten stovi stalas, lova, už sienos sandėlis, kur laikomas maistas ir visi namų reikmenys. Tenai slėptuvė dviems žmonėms.

Paulaitis sako:

– Tikrai ten gera vieta man užėti, pabūti, pailsėti, labai geri žmonės, bet dirbti tame kambaryje nesaugu. Staiga užėjus stribams, galiu nespėti paslėpti spausdinimo priemonių. Norėčiau turėti slėptuvę, kurioje galėčiau dirbti, vietoje turėti visus reikmenis. Joneli, gal galėtum man surasti dar vieną saugią vietą ir įrengti slėptuvę?

– Gerai, – sakau, – pagalvosiu, gal pavyks surasti gerus žmones ir įrengti dar vieną slėptuvę...

Vakare Paulaitis išėjo pas Andrulius, o aš ilgai galvojau, kur įrengti jam slėptuvę. Atrodo, kad gera vieta būtų pas dėdę, mamos brolių Juozą Žičką. Šeima didelė, šešios dukros ir sūnus. Dukros ištekęsios ir išėjusios savo keliais, sūnus irgi vedęs, gyvena su tėvais ūkyje. Žičkienė gyvena pas dukras, o namuose gyvena tėvas Juozas, sūnus Jonas ir sūnaus žmona Antanina. Žmonės geri, vieta saugi, arti

miškų nėra, miškiniai retai užaina, ūkis nedidelis – 15 ha žemės. Sodyba apsodinta eglaitėmis, kas ką veikia, nesimato, o iš sodybos toli matyti, nes sodyba ant kalvos, vadinasi Poškakaimis (netoli Dionizo Poškos muziejaus).

Rytojaus rytą sėdau ant dviračio ir išvažiavau į Poškakaimį. Pradėjau kalbėti, ko atvažiavau, Žičkai iškart sutiko. Patenkintas važiavau namo, pakeliui užvažiavau pas Andriulius, nes žinojau, kad ten yra Paulaitis. Pasakiau Paulaičiui, kad suradau vietą slėptuvei. Paulaitis apsidžiaugė. Po poros dienų nutarėm važiuoti apžiūrėti vietos.

Po poros dienų pas mane atėjo Paulaitis, pakinkiau arklį ir nuvažiavom pas Žičkus. Žičkai maloniai mus priėmė. Paulaičiui patiko žmonės ir gera vieta, apžiūrėjom, kur įrengti slėptuvę. Reikėjo cemento ir vyro įrengti slėptuvei. Žičkus Jonas, mano pusbrolis, pažadėjo pasirūpinti medžiagomis ir pranešti, kada galėsime rengti slėptuvę. Patenkinti su Paulaičiu grįžom į namus. Petras išėjo pas vyrus į slėptuvę, aš pasilikau namuose.

Po poros dienų važiavau į Skaudvilę. Skaudvilėje antradieniais ir ketvirtadieniais būdavo turgūs. Mums gerai būdavo susitikti su reikiama žmonėmis ir aptarti visus klausimus, niekas neįtardavo. Į Skaudvilę ateidavo ir Kęstučio apygardos ūkio dalies viršininkas A. Jokubauskas-*Aurys*, *Merkys*. Jei Skaudvilėje nesusitikdavome, jis, eidamas į apygardą, užeidavo pas mane į namus. Taip pat ateidavo ir Antanas Kairys-*Apuokas*, *Orencas*. *Apuokas* gerai pažinojo Žičkus ir žinojo, kur jie gyvena, yra buvęs Žičkų namuose. Matyt, jis įtarė, kad pas Žičkus gali būti slėptuvė. Kai mus paėmė, jis neišlaikė kankinimų, pasimetė ir išdavė tą slėptuvę. Aš jo nesmerkiu, ne visiems pavyko išlaikyti žiaurius kankinimus.

Mudu su Žičkumi susitikom antradienį turguje, jis pasakė, kad cemento ir žvyro turi, nutarėm rytoj rengti slėptuvę. Grįžau namo. Rytojaus rytą sėdau ant dviračio ir išvažiavau pas Žičkus. Visą dieną dirbom ir įrengėm slėptuvę. Keturi metrai – ilgis, du metrai – plotis. Slėptuvė buvo puiki. Buvo didelis, penki metrai ant keturių rūsys. Užmūrijom rūsių galą, įėjimas buvo gerai užmaskuotas, mat rūsy laikė bulves ir daržoves. Užbaigėm darbus, pernakvojau, rytą išvažiavau.

Pailsėjęs važiuoju į apygardą ieškoti Paulaičio. Apygardoje radau Paulaitį, Kasperavičių, Bartkų, Biliūną ir Jokubauską – visus štabo vyrus. Visi gerai nusiteikę. Mudu su Paulaičiu nutarėm, kada ir kaip pergabenti pas Žičkų reikmenis. Nutarėm, kad rytojaus vakare ginkluotas ateisiu į apygardą, paimsim kuprines su inventoriumi ir nusinešim iki Andriulių – maždaug pusiaukelis iki Žičkų. Per vieną naktį nenueisim viso kelio. Atsisveikinau su vyrais ir išėjau namo. Kitą vakarą pasiėmiau automatą, pasikišau po paltu, kad nesimatytų, ir į žygį. Tą vakarą mama labai verkė. Niekada to nebūdavo, nors daug kartų mane matė išeinant ginkluotą. Mama sako:

– Vieną kartą tu, Jonuk, mus paliksi amžinai...

– Mama, nebijok, aš grįšiu, mane saugo Angelas Sargas, – pabučiavau mamą ir išėjau.

Nuėjęs į apygardą, radau paruoštas dvi kuprines: vieną pasiėmiau aš, o kitą *Aidas*. Atsisveikinom su apygardos vyrais ir išėjom. Aplenkiam Batakių miestelį, išeinam į Gryblaukį Skaudvilės link, ateinam netoli miško. Išgirdom kažką atvažiuojant ir

kalbant rusiškai. Kur slėptis? Vienoje kelio pusėje buvo Zėringio namai. *Aidas* sako: „Bėkim į tą sodybą“. Pamaniau, kad prikelsim šunį, enkavedistams gali kilti įtarimas. Antroje pusėje augo stori medžiai. Galvoti nebuvo laiko, sakau: „Stokim vienas už vieno medžio, kitas už kito“. Pasiruošėm automatus. Jeigu pastebėtų, atsišaudydami bėgsim į mišką. Žiūrim – atvažiuoja dvejų rogės vyrų. Kai pravažiavo, man kilo bloga mintis: gal prie miško yra pasala, gal tikrai šią naktį lemta žūti? Vienas nuo kito su *Aidu* padarėm dešimties metrų tarpą. Jei vienas žūtumėm, gal kitas liksim... Ašėjau pirmas, nes tokia mano pareiga – saugoti viršininką. Laimingai pasiekėm Andrulius. Pailsėjom, susitarėm, kad sekmdienio naktį žygiuosim pas Žičkus.

Iki sausio vidurio žiema buvo graži, mažai snigo, kitą sausio pusę tiek prisnigo, kad sunku buvo išeiti ar išvažiuoti. Paulaičiui sakau: „Mums bus sunku nueiti, kelias tolimas, apie dešimt kilometrų, geriau aš atvažiuosiu ir tada nuvažiuosim kartu“. Paulaitis sako:

– Eisim pėsti, taip saugiau, aplenksim Skaudvilę, o važiuoti reiktų per Skaudvilę.

Priminiau, kad važiuosim apie trečią valandą nakties, kada visi miegos, bet Paulaitis nesutiko. Atsisveikinau ir išėjau į namus. Porą dienų praleidau namuose, o sekmdienio vakare grįžau pas Andrulius. Mano ginklas irgi buvo paliktas pas Andrulius.

Eiti buvo sunku, visą naktį snigo. Nuėjau pas Andrulius ir sakau: „Mes nenu eisime“. *Aidas* sako: „Nueisim. Tokiu oru saugiau“. Pasitarėm, kuriuo keliu saugiau eiti, užsidėjom kuprines, pasiėmėm automatus, atsisveikinom su Andruliais ir išėjom. Mums reikėjo pereiti Ančią, užlipti į kalną ir išeiti į kelią Skaudvilės link. Išėjom sušilę į kelią, *Aidas* sako:

– Mes nenu eisim.

– Tada, – sakau, – grįžkim pas Andrulius, rytoj vakare atvažiuosiu pasikinkęs arklį ir nuvažiuosim.

Paulaitis užsispyrė:

– Štai dvi sodybos, paimkim arklį ir nuvažiuosim.

– Aš čia neisiu, čia nepatikimi žmonės.

Aidas užsiplieskė:

– Tu kaip zuikis visko bijai!

O aš jam sakau:

– Tu nieko negalvoji, kaip vaikas...

Jis atšoko nuo manęs ir užtaisė automatą:

– Nušausiu tave kaip zuikį!

Man pasidarė pikta ir skaudu, atkirtau jam:

– O tave nušaus kaip šunį... Sukelk triukšmą... O gal čia yra stribų? Tai nuvilks abu į Skaudvilę...

Jis metė automatą, puolė prie manęs, apkabino ir sako:

– Dovanok man, Joneli, aš kaltas.

– Pasiimk automatą ir nekvailiok.

– Ką dabar darysim?

Pasakiau, kad maždaug už kilometro gyvena mūsų žmogus, paprašysim arklio, rogių ir važiuosim. Nuėjom pas Joną Stegvilą. Jonas pakinkė arklį, perspėjau jį: jeigu įkliūtumėm, sakykit, kad atėjo ginkluoti vyrai, įsakė pakinkyti arklį ir išvažiavo. Jeigu viskas gerai, rytą grįšiu. Atsisveikinom su Stegvila, jis mums palinkėjo laimingos kelionės, ir mudu išvažiavom. Atvažiavom iki plento, *Aidas* sako:

– Joneli, duok man automatą, aš eisiu tiesiai, o tu važiuok. Turi Skaudvilę giminių, jeigu kas, sakyk, kad pas gimines važiuoji. Aš lauksiu už Skaudvilės ant kelio.

Sėdau į roges ir nuvažiavau. Sukosi visokios mintys, laimingai pravažiavau Skaudvilę. Oras buvo baisus, labai snigo ir pustė. Už Skaudvilės ant kelio radau belaukiantį *Aidą*, paryčiui sėkmingai pasiekėm Žičkų namus. Valandą daviau arklui pailsėti, pavalgėm ir išvažiavau pas Stegvilą. Atvažiavęs grąžinau arklį, padėkojau už viską ir išėjau namo.

Aidas pasiliko pas Žičkus, jam ten buvo labai gerai. Kai spausdindavo, būdavo slėptuvėje, o šiaip kambaryje, kaip tolimas giminaitis. Buvo sutaręs su Žičkais, kad atėjo kaip giminaitis padėti dirbti ūkio darbus. Buvo apžėlęs barzda, prastai apsirengęs, „vienišas mergos Onos vaikas Kazys Povilaitis“.

Bėgo laikas. Žuvo žmonės. Markulis-*Erelis* „skraidė“ po Lietuvą išskėtęs nagus, kad kuo daugiau pasitarnautų savo draugams enkavedistams.

Pas mus buvo ramu, norėjosi daugiau nuveikti, padėti žmonėms gelbėtis nuo okupantų, laukėm išvaduotojų iš užjūrio.

Apygardos štabo vyrai man įsakė susirasti du patikimus žmones, kurie, išvijus okupantus, galėtų užimti valsčiaus viršaičio ir policijos viršininko vietas. Viršaičio vietoje buvau numatęs Stasį Remeikį. Jis gyveno prie Batakių, buvo geras ir kultūringas žmogus. Mudu gaudavom tuščių blankų ir padirbinėdavom ūkininkams pyliavų kvitus. Policijos viršininko nespėjau surasti.

Be to, jie manęs paprašė iš Tauragės paimti dalį spaustuvės. Gerą spaustuvę turėjom ir pas Žičkus, bet, žinoma, su ana būtų kitas darbas. Pažinojau jauną energingą vyrą, kuris dirbo Tauragės spaustuvėje vairuotoju. Tai buvo Bronius Midvikis-*Žaibas*. Jo tėvai gyveno Puželių kaime, jis dažnai parvažiuodavo pas tėvus, aš su juo palaikiau ryšį. Mano pusbrolis Kazimieras Jokubauskas gyveno netoli Midvikių, aš per pusbrolių palaikiau ryšį su Broniumi Midvikiu.

Kitą dieną sulaukiau Broniaus ir pasakiau jam, kad mums reikia spaustuvės dalies, gal jis galėtų kaip nors padėti. Bronius pažadėjo viską išsiaiškinti ir dar pasiūlė vieną žmogų, kuris galėtų mums padėti. Aš gerai pažinau Antaną Mozerį, mudu lankėm mokyklą. Be to, dar pažadėjo rasti ir patikimą energingą merginą iš spaustuvės.

Po trijų parų pas mane atvyko Midvikis su Mozeriu ir pasakė, kad viskas paruošta, surado ir patikimą merginą, kuri dirbo spaustuvėje. Pasakiau, kad dabar lauktų mano pranešimo, turiu gauti nurodymą iš apygardos. Buvo vasario pabaiga ar kovo pradžia.

Po poros dienų į apygardą išėjau su geromis žiniomis. Radau visus štabo vyrus – Kasperavičių, Paulaitį, Biliūną, Bartkų, Jokubauską ir dar vieną nematytą. Vyrai manęs ėmė klausinėti, kas gero. Pasakiau, kad viskas gerai, ir ilgai neužsibuvau. Kas-

peravičius ir Paulaitis mane palydėjo į šeimininkų kambarį, Kasperavičius ir sako:

– Jonai, turiu naujienų, bet nenorėjau kalbėti prie to vyro...

Tarsi jo mintis skaitydamas pasakiau, kad jis ir man nepatiko, kažkoks ponaitis. Kasperavičius sako:

– Jis yra buvęs Lietuvos kariuomenės aviacijos leitenantas...

Pasakiau, kad galim greitai įsigyti spaustuvę, tik duokit nurodymus, ir bus spaustuvė. Kasperavičius su Paulaičiu nustebę ėmė juoktis, sako: „Bravo vyrai!“ Po to Kasperavičius pažiūrėjo į mane ir pasakė:

– Jonai, reikia truputį palaukti, gerai apgalvoti, susirasti žmogų, kuris galėtų padėti Paulaičiui.

– Gerai, – pasakiau, – lauksim.

Dabar grįšiu prie mano atsiminimų, kurie buvo publikuoti „Laisvės kovų archyve“, Nr. 13. Noriu paaiškinti visus faktus, atskleisti mano ir mūsų viršininkų padarytas klaidas. Ateinančioms kartoms turi likti tikri faktai, o ne išgalvotos istorijos.

Buvo 1947 metų kovo pabaiga. Paulaitis grįžo iš Žičkų ir pranešė negerą žinią.

– Man būnant kambaryje, atėjo Jono Žičkaus sesuo ir labai manimi domėjosi, po kelių dienų atėjo kaimynas ir sako: „Eina kalbos, kad pas Žičkus gyvena kažkoks nepažįstamas žmogus...“ Tenai ilgiau negaliu gyventi, nes tos kalbos gali pasiekti negeras ausis.

Aš Paulaičiui sakau: „Inventorių reikia išvežti pas patikimą žmogų, o slėptuvę likviduoti. Kol surasim kitą vietą slėptuvei, laikykis pas mus ir Andrulius“. Taip jis ir darė: užėina pas Kairį-*Apuoką*, pas mus pabūna, nueina pas Andrulius.

Po dviejų dienų nuvažiauvau į Skaudvilę, susitikau Joną Žičkų, liepiau jam pas patikimą žmogų išvežti Paulaičio daiktus, kad slėptuvėje nieko neliktų. Jeigu kas klaustų, tegu sako, kad vokiečių laikais čia buvo slepiamos maisto atsargos. Jonas Žičkus taip ir padarė.

Grįžęs į namus, radau pranešimą, kad rytojaus dieną atvykčiau į apygardą. Suartą dieną nueinu, randu atėjusį Kairį-*Apuoką*, apygardos vadą Kasperavičių, Paulaitį, Biliūną ir tą jauną vyrą, Kasperavičiaus žodžiais tariant, aviacijos leitenantą Algimantą Zaskevičių iš Kauno.

Algimantas Vincas Zaskevičius g. 1917 m. Jis generolo Stasio Zaskevičiaus sūnus. Nuo 1946 m. rugpjūčio 12 d. – BDPS VGPŠ 2-o skyriaus viršininkas, nuo 1947 m. sausio 12 d. – Tauro apygardos vado pavaduotojas. Suimtas 1947 m. kovo 11 d. („Lietuvos partizanų Tauro apygarda“, p. 564). Turėjo slapyvardžius *Šalna*, *Girėnas*, *Zizas*, *Tautvaiša*, *Narimantas*, MGB agentas – *Bagdonas*.

Iš L. Mockūno knygos „Pavargęs herojus“: „Tardomas A. Zaskevičius iš karto viską prisipažino, ir jo dėka buvo likviduotas Kęstučio apygardos štabas, paimta spaustuvė, areštuota per 300 ginkluotų „nacionalistų“ ir jų ryšininkų“ (p. 388).

Kasperavičius man pareiškė, kad jie iš Vilniaus gavę pranešimą, kad aukščiausioji valdžia – *Erelis* nori atvažiuoti ir apsilankyti mūsų slėptuvėje, pasikalbėti ir pasiteirauti, kaip mums sekasi. Reikia surasti vietą jam kažkur laikinai apsistoti, po

to Kairys jį atves į mūsų slėptuvę. Pamaniau, kad *Erelio* negalima vesti į slėptuvę. *Vytenis* dar gerokai anksčiau man yra sakęs, kad eina kalbos, jog *Erelis* yra provokatorius. Kairys man irgi pritarė. Paulaitis iškart užsiplieskė:

– Ką jūs galvojate apie tokį žmogų?! Jis man gerai žinomas, kartu baigėm studijas...

Prasidėjo ginčai. Mūsų pusėn perėjo ir kiti vyrai pritardami, kad *Erelio* negalima įsileisti į slėptuvę, bet paskirti susitikimą pas patikimą žmogų netoli Batakių geležinkelio stoties. Kol neatvažiuos, jam nesakyti, kad susitikimas vyks ne slėptuvėje. Kai visi taip nutarėm, ir P. Paulaitis turėjo sutikti, nors buvo nepatenkintas. Vyrai nustatė datą, kada atvažiuoti *Ereliui*, ir pasakė, kad pasitiks jį Batakių geležinkelio stotyje. Štabas išsiuntė pranešimą į Vilnių, kad jis atvažiuotų po aštuonių dienų. Per tas dienas mudu su Kairiu suradom vietą netoli geležinkelio stoties pas patikimą žmogų – ūkininką Simaitį. Jonas Simaitis buvo ryšininkas, anksčiau kartu su juo mokiausi. Kairys-*Apuokas* buvo įpareigotas Batakių geležinkelio stotyje pasitikti *Erelį* ir atvesti jį į Simaičio sodybą. Kairiui buvo nusakyta, kaip atrodo Juozas Markulis-*Erelis*, ir duotas slaptažodis.

Į susitikimo vietą pas Simaitį atėjo Paulaitis ir Kairys. Čia jų jau laukė apsaugos būrys – *Vytenis* su vyrais. Paulaitis su keletu vyrų pasiliko pas Simaitį, o Kairys ir *Vytenis* su kitais išėjo sutikti *Erelio*. *Vytenis* su vyrais pasiliko pas stoties viršininką Rimkų, kuris gyveno netoli stoties, o Kairys išėjo į stotį. Kai Kairys sutiko *Erelį*, grįžo pas Rimkų, tada iš Rimkaus visi atėjo pas Simaitį.

Kai Paulaitis pradėjo kalbą apie reikalus, *Erelis* sako:

– Eikim į slėptuvę, ten bus saugiau, ten aptarsim visus reikalus. Aš noriu apžiūrėti jūsų slėptuvę.

Paulaitis sako:

– Aš negaliu jūsų nuvesti į slėptuvę, nes labai pavojinga, partizanų būrys pamiškėje apsišaudė su enkavedistais, dabar visur išstatytos enkavedistų ir stribų pasalos. Mes patys bijom, nenorim ir jūsų pražudyti...

Erelis visai įrodinėjo, kad nori apžiūrėti Kęstučio apygardos štabo bunkerį, bet Paulaitis laikėsi savo. Taip *Erelis* nieko nepešė. Rytojaus rytą iš Batakių stoties jis išvažiavo Radviliškio kryptimi. *Ereliui* išvažiavus, labai suaktyvėjo enkavedistų ir stribų pasalos. Aš ir apygardos vyrai pradėjom nerimauti. Nutarėm, kad apygardos štabui reikia keltis į kitą vietą, bet neturėjom numatę kur. Nutarėm, kad laikinai reiktų persikelti į Mažintų kaimą pas Andrulius. Nors ten slėptuvė nedidelė, bet vieta saugi, artimi kaimynai geri ir patikimi. Net ryšininkai tos slėptuvės nežinojo, žinojau tik aš vienas. Taip ir sutarėm.

Apygardos vyrai man įsakė atvažiuoti su rogėmis, atsivežti maišą kviečių ir dalį inventoriaus išvežti pas Andrulius.

Rytojaus dieną nuvažiavau į Juknos sodybą, į roges sukrovėm radiją, rašomąją mašinėlę, daugiau nežinau, kas ten buvo supakuota. Prikrovėm pilnas roges. Ant viršaus uždėjom kviečių maišą. Išvažiavau kaip į malūną. Pro girininkiją išvažiavau į plentą. Matau, kad Skaudvilės link eina kareivis su automatu, galvoju: dabar

mane stabdys ir prašys pavežti, nes dažnai taip būdavo. Ką man dabar reikės daryti? Nutariau: jei prašys pavežinti, vešiu, o jei pradės knaisiotis po roges, viena ranka kirsiu į veidą, kita ranka čiupsiu už automato. Arklys geras, pabėgsiu. Privažiuoju prie to kareivio, stabdo, prašo pavežti. Klausiu: „Kur?“ Sako: „Į Batakias“. Sakau: „Sėsk“. Aš sėdžiu vienoj pusėj, o jis kitoj. Kareivėlis ramus, važiuojam, pradėdam kalbėti. Klausia, kur važiuoju? Sakau, į malūną. Aš sunkiai kalbu rusiškai, bet susikalbam. Galvoju, kad turiu gerą palydovą. Atvažiuoju į Batakias, jis išlipo, o aš važiuoju toliau. Laimingai pasiekiau Andrulius. Iškroviau visus daiktus ir parvažiavau namo.

Atėjo pavasaris, greit Velykos. Pas mane užėjo *Vytenis* su vyrais pasikalbėti. Vyrai linksmi, jų nuotaika geresnė, sako, sniegas nutirpo, mums bus lengviau, saugiau, mažiau pavojų. Sakau: „Vyrai, gal pabūkit per dieną pas mus“. Jie mielai sutiko. Pakalbėjom, *Vytenis* pasakė norėjęs iš Paulaičio gauti leidimą *Erelį* likviduoti, bet Paulaitis nesutikęs. Vyrai dieną pailsėjo, pavalgė vakarienę, sugiedojo „Marija Marija“, padainavo gražią partizanų dainą, atsiveikino ir išėjo. Mano tėvai, išeinant vyrams, labai verkė. Ir aš, ir vyrai nežinojom, kad šį kartą išsiskyrėm amžinai. Iš to būrio gyvi liko tik Leonas Laurinskas-*Liūtas* ir aš, Jonas Gaidauskas-*Breivė*.

Vyrai išėjo, ramiai išsimiegojau. Prasidėjo Didžioji savaitė. Dažnaiėjau į Batakias pasirinkti žinių iš Paulausko. Jis man pasakė:

– Mes nieko nežinom, bet pasalos suaktyvėjo... Kažkas negerai?

Erelis „atskrido“, bet jam iš karto nepavyko įsibrauti į Kęstučio štabą. Dabar jis maždaug žinojo, kokioje vietoje štabas yra, juk buvo paimtas Lydžio rinktinės štabas, paimti trys Lydžio štabo vyrai...

Taip ir buvo: vienas iš tų trijų Lydžio štabo vyrų neišlaikė kankinimų ir išdavė ryšininką Orenčą, kuris žinojo pagrindinį Kęstučio apygardos štabo ryšininką A. Kairį-*Apuoką* ir mane, *Breivę*.

Prieš Velykas, Didįjį penktadienį, balandžio ketvirtąją suėmė Joną Orenčą. Tą pačią dieną gavau žinią, kad Orencas suimtas. Supratau, kad *Erelis* rado kelią į apygardą. Didįjį šeštadienį, balandžio penktąją, suėmė mano kaimyną Antaną Meškauską. Netoli Kairio suėmė jauną vyrą, ką tik grįžusį iš kariuomenės. Nei mano kaimynas, nei Kairio kaimynas nieko apie apygardos štabą nežinojo. Pasirodo, enkavedistų kankinamas Orencas, mus saugodamas, išdavė tokius žmones, kurie nieko nežino, taip davė mums ženklą apie artėjantį pavojų.

Šeštadienį po pietų, eidamas į apygardą su žiniomis, užėjau pas Kairį, pasakiau, kad suimtas Orencas ir mano kaimynas Meškauskas. Sakau, kad reikėtų mums išėiti iš namų. Kairys sako:

– Orencas tvirtas vyras, gal išlaikys?

Pasakiau, kad einu į apygardą su žiniomis. Nuėjęs radau Kasperavičių, Paulaitį ir Biliūną. Pasakiau, kad atėjau su blogomis žiniomis – penktadienį suėmė Orenčą, šiandien mano kaimyną ir Kairio kaimyną. Sakau: „*Erelis* duoda garo...“ Kasperavičius sako: „Gali būti“. Paulaitis nieko neatsakė. Aš sakau: „Vyrai, geriau jums išėiti pas Andrulius“. Kasperavičius sako:

– Velykas atšvęsim pas Juknas, dar paslėpsim archyvą, o paskui išeisim pas Andrulius.

– Gerai, vyrai, – sakau, – tik paslėpkit archyvą.

Paulaitis sako:

– Aš Velykas švęsiu pas Andrulius. Joneli, kai pareisi iš bažnyčios, ateik pas Andrulius, bus man smagiai.

Atsisveikindamas Kasperavičiui, Biliūnui ir Juknomis palinkėjau linksmų Velykų ir išėjau. Mano broliai Antanas ir Kazimieras buvo grįžę į namus. Velykų rytą tėvelis ir visi trys broliai išėjom į bažnyčią, mama pasiliko namuose. Grįžę iš bažnyčios, pavalgėm, broliai pasiliko namuose su tėvais, o aš išėjau pas Andrulius. Nuėjęs radau Paulaitį ir Andrulių sūnų Alfonsą. Greitai iš Skaudvilės bažnyčios grįžo Marijona ir Antanas Andruliai. Andrulienė paruošė šventinį stalą, susėdę pavalgėm, išgėrėm po taurelę. Antrą Velykų dieną praleidau namuose (pirma Velykų diena 1947 metais buvo balandžio 6 d., antra – balandžio 7 d.). Tas datas gerai prisimenu. Greitai sužinojau, kad man išėjus Paulaitis nuėjo pas Juknas. Sugrįžę Kasperavičius, Paulaitis ir Biliūnas pas Andrulius atšventė antrą Velykų dieną. Kasperavičius ir Biliūnas vėl grįžo pas Juknas, nes jie norėjo išgabenti ir paslėpti likusius daiktus. Bet kodėl jie neslėpė archyvinių dokumentų? Ar juos buvo užkerėjęs *Erelis*, ar jie norėjo taip atsilyginti už mano pasiaukojimą? Nesuprantu, ko jie sėdėjo dar dvi dienas, antradienį ir trečiadienį iki pietų?

Enkavedistai, keturias paras kankinę tuos du vyrus, kurie buvo Orenco išduoti vietoj Kairio ir manęs, suprato, kad yra apgauti. Vėl pradėjo kankinti Orenčą. Orenčas nebeišlaikė kankinimų, išdavė Kairį-*Apuoką*, už paros ir mane.

Trečiadienį, balandžio devintosios rytą, enkavedistai apsupo Kairio sodybą. Rado Antaną Kairį-*Apuoką*, jo brolį Praną ir jų motiną Kairienę. Antaną ir Praną išsivedė. Pranas išeidamas pasigriebė skustuvą. Kairius susodino prie tvarto ant žemės ir pastatė du kareivius saugoti, o viršininkai grįžo į kambarį daryti kratos.

Pranas buvo tarnavęs sovietinėje armijoje, kentėjęs badą, šaltį, sirgęs maliarija, jis buvo sakes, kad jo daugiau gyvo į armiją neišveš. Tada jis išsiėmė skustuvą ir traukė juo per rankų venas ir per kaklą. Kareiviai pradėjo šaukti, iš namo išbėgo karininkai, įkėlė Praną į mašiną ir išvežė į Tauragės ligoninę. Ligoninėje jis išbuvo mėnesį, apgijo, seselės padėjo jam pabėgti.

Kai Praną išvežė į ligoninę, Antaną enkavedistai namuose kankino ir vis reikalavo pasakyti, kur yra slėptuvė. Iki pietų jis laikėsi, po to nebeišlaikė ir nuvedė enkavedistus į slėptuvę. Enkavedistai apsupo Juknų sodybą, įėjo į namą ir šaukė, kad visi išeitų ir pasiduotų. Kasperavičius su Biliūnu suprato, kad kitos išeities nėra, reikia pasiduoti arba mirti. Tada, manau, suprato, kad reikėjo slėpti archyvą, bet šaukštai jau buvo po pietų. Dokumentus jie apipylė žibalu ir uždegė, o patys nusišovė. Enkavedistai dar įmetė granatą, liepė Kairiui lįsti į slėptuvę. Kai Kairys įlindo į slėptuvę ir pasakė, kad visi nebegyvi, tada sulindo kareiviai, pradėjo nešti lavonus ir daiktus. Žuvusiuosius, dalį daiktų, šeimininką ir Kairį išsivežė į Tauragę, o visa kita sukrovė į vežimą, pakinkė arklius ir išvežė į Batakiaus.

Po Velykų iš Tauragės į Batakius atsikėlė atskiras garnizono dalinys ir apsistojo atskirai nuo Batakių garnizono, dideliame Jokubonytės name prie tvenkinio. Aš kasdien ėjau į Batakius ką nors sužinoti. Trečiądienį, balandžio 9 d., po pietų nuėjau į Batakius, užėjau į OS štabą – niekas neaišku. Nuėjau į valsčiaus būstinę pas Antaną Laugalį. Jis dirbo valsčiuje ir bendravo su sribu Vladu Paulausku, per kurį mes palaikėme ryšį ir gaudavom visas žinias. Mums bekalbant su Laugaliu, pažiūrėjau per langą ir pamačiau už tvenkinio stovintį pakrautą pilną vežimą visokių daiktų. Iškart pažinau slėptuvės šeimininkų Juknų arklius ir Laugaliui pasakiau, kad man pažįstami tie arkliai, ar tik nebus paimtas štabas. Tuoj pat išėjau, dar užėjau į OS punktą, pasakiau, kokia padėtis, paprašiau, kad būtų atsargūs, ir išskubėjau namo. Namuose laukė centro ryšininkė *Jurgis*. Aš bijojau, kad ji neišeitų į štabą pas *Apuoką*. Eidamas namo, užėjau pas patikimą kaimyną Martyną Bendiką, pasakiau jam, kokie reikalai, paprašiau, kad anksti rytą ateitų pas mane, ketvirtadienį važiuosim Skaudvilėn į turgų. Man dar reikėjo susitikti su Jonu Žičkumi ir jam pasakyti, kokia padėtis. Namuose su *Jurgiu* (Rožė Jankevičiūtė) aptarėm, kaip turim elgtis toliau. Nutarėm, kad pernaktuosim, o rytą išvažiuosim į Skaudvilę ir negrišim. *Jurgiui* liepiau eiti miegoti, tik įspėjau, kad nenusirengtų, o aš nemiegojau, likau sargyboje. Jei ką pajusim, bėgsim į mišką. Paleidom šunį, šuo geras, sargus. Iš vakaro budėjo tėvelis, o visą naktį aš. Anksti rytą atėjo *Apuoko* ryšininkas ir viską papasakojo. Bekalbant su ryšininku, atėjo kaimynas, atsisveikinau su visais. *Jurgis* ir mudu su kaimynu išvažiavome į Skaudvilę. Kaimynui pasakiau, kad jis turės parvažiuoti į namus, o aš jau negrišiu. Kaimynas sutiko, nes jis gerai žinojo padėtį, jo du sūnūs irgi kentėjo lageriuose.

Nuvažiavome iki plento, atsisveikinom su *Jurgiu*, sutarėm, jei kas negero įvyktų, mes nepažįstami. *Jurgis* nuėjo į Mažintus pas Andrulius, o aš su kaimynu nuvažiavau į Skaudvilę. Skaudvilėje susitikau su Jonu Žičkum ir viską papasakojau, paklausiau, ar nebuvo atėjęs Petras Paulaitis. Jis atsakė, kad nebuvo. Dar pavaikščiojau, turėjo ateiti *Aurys*, bet jo nesutikau. Su kaimynu Bendiku išvažiavom namų link. Išvažiuodamas iš namų nepagalvojau pasiimti ginklo ir pasislėpti miške. Kai važiuodavau ar eidavau dieną su dokumentais, ginklo neimdavau, o automatas ir šautuvas buvo paslėpti miške netoli namų. Man kilo kvaila mintis, kad reikia pasiimti pistoletą, kuris buvo paslėptas namuose. Atvažiavom netoli namų, koks kilometras valdiško miško, po to mūsų miškas. Ten, kur eina kelias iš valdiško miško į mūsų mišką, gerai matyti mūsų namai. Kaimynui sakau: „Parvažiuosi namo ir atneši man pistoletą, aš palauksiu miške“. Kaimynas sako: „Kai parvažiuosiu, jei viskas ramu, aš tau pamojuosiu, tu pareisi ir pats pasiimsi, aš galiu nerasti“. Jis parvažiavo, matau – mojuoja man ranka. Krūmais, kad būtų saugiau, pareinu namo, kaimynas išėjo, aš paprašiau tėvelį, kad pasaugotų, įeinu į kambarį, mama sako:

– Nors truputį užvalgyk.

Valgau ir žiūriu per langą Batakių pusėn. Netoli namo tekėjo upelis, prie upelio augo krūmai. Staiga pamačiau, kad už krūmų bėga enkavedistai ir supa mūsų sodybą. Aš tarsi kulka neriau iš namų į mišką. Pabėgau už tvarto kokį šimtą metrų ir

pasipylė automatų serijos, aš vis tiek bėgau. Matyt, jie įsitikinę, kad neturiu ginklo, paleido šunį. Šuo pasivijo mane ir pradėjo draskyti. Tuoj pribėgo kareiviai ir ėmė mane mušti. Su kareiviais atbėgo Batakų garnizono viršininkas Kalaženka, mano „draugas“. Jis tiesiog nustėro. Pakėlė ranką ir sušuko: „Negalima jo mušti!“ Kareiviai irgi nustebo, išgirdę tokį viršininko įsakymą. Kalaženka man sako: „Einam, Jonai“. Mudu grįžome į kambarį, jis paprašė manęs parodyti pasą. Padaviau pasą. Jis išsiėmė kažkokią knygutę, žiūri į mano pasą, į tą knygutę ir sako: „Nejaugi tu. Jonai?..“ Aš jam nieko neatsakiau. Jis sako: „Einam į lauką“. Pasodino mane kieme, šalia pastatė kareivį, o pats su kitais kareiviais nuėjo daryti kratos. Baigęs krėsti, priėjo prie manęs ir sako: „Jonai, dabar eisim į Batakus“.

Nusivedė į Batakus, į Jokubonytės namą, kur buvo apsistojęs Tauragės garnizonas. Čia mane į savo globą paėmė papulkininkis žydas ir dar du rusai karininkai. Kalaženkos daugiau nemačiau.

Pradėjo tardyt ir kankinti. Žydas papulkininkis sako:

– Tu esi apygardos vado pavaduotojas *Aidas*. Kur tavo slėptuvė?

Aš jam sakau, kad nežinau jokio štabo ir jokios slėptuvės. Ko jūs prie manęs prikibot? Jūs mane paėmėt iš namų, o ne iš miško. Aš nežinau jokio *Aido*, aš esu Gaidauskas, turite mano pasą. Jis man sako:

– Ko tu bėgai į mišką?

Aš sakau:

– Nebėgau į mišką, ėjau kadagių pasipjaut mėsai rūkyti.

Maža pertrauka, ir prasideda kankinimas. Aš nenoriu pasiduoti, ginuosi, tada mane paima keli kareiviai, prispaudžia prie sienos, griebia už rankų, už kojų, už stato suolą, tada žydas kumščiais kerta į paširdžius. Paskui vienas čekistas sugriebia už plaukų, o kiti duoda per sprandą. Taip mane kankino iki vidurnakčio, po to nuvedė į stribyną. Tenai nieko nesužinojo, vėl parvedė atgal. Surišo rankas ir kojas, pakišo po suolu, kareiviai apsėdo tą suolą. Žydas ir karininkai išėjo į kitą kambarį, o kareiviai sėdėjo ir snaudė. Aš taip ir ištūnojau surištas iki ryto po tuo suolu. Rytą išvežė į Tauragę, į Šiubartinės rūšį. Apie dešimtą valandą užvedė į ant-
rą aukštą, suėjo įvairaus rango šeši čekistai, tarp jų papulkininkis ir jų viršininkas. Papulkininkis klausia:

– Pasakyk, kas tu esi – *Aidas* ar *Breivė*?

Aš sakau:

– Juk jūs žinot, kas aš esu. Aš Gaidauskas, nieko nežinau apie jokią *Aidą* ir *Breivę*. Tada įvedė vieną ryšininką ir klausinėjo jo, ar jis mane pažįsta. Šis sako:

– Pažįstu, Gaidauskas-*Breivė*.

Aš pradėjau ant jo šaukti, kam jis tokias nesąmones kalba. Papulkininkis klausia:

– Na kaip, ar prisipažinsi?

Aš sakau:

– Jis keršija man, aš jo merginą paviliojau.

Žydelis šaukia:

– Meluoji, kalės vaike!

Apstojo duris, langus, prasidėjo „karas“. Duoda kas kaip sugeba... Aš ginuosi, palendu po stalų, apverčiu stalą, užlendu už sofų, apverčiu sofą. Kėdžių ir taburečių nėra. „Karas“ vyksta gal kokią valandą. Mane apima nesuvaldomas pyktis, nejaučiu nė skausmo, tik šaukiu: „Ko norit iš manęs, žmogžudžiai...“ O jie šaukia:

– Prisipažink, kad esi *Breivė*! Kur yra *Aidas*?

Aš vėl jiems tą patį – nežinau jokio *Aido* ir slėptuvės. Tada įvedė antrą ryšininką, tas irgi pasakė, kad esu Jonas Gaidauskas, kad žinau *Aidą* ir slėptuvę. Vėl manęs klausia, ar prisipažinsiu, o aš sakau, kad nieko nežinau. Ir vėl „karas“. Taip mane kankino iki pat vakaro. Matyt, ir papulkininkis pavargo, jis man sako:

– Tu nekvailiok, kalbėk protingai. Mes paėmėm štabą ir radom daug dokumentų, yra įrodymų, tavo ryšininkus atvesim į akistatą, mes turim juos čia pat.

Jis paminėjo kelias ryšininkų pavardes, suimti šeši žmonės.

– Mes dabar eisim pavalgyti, o tu pagalvok.

Jis su savo talkininkais išėjo, atėjo du kiti čekistai. Jie leido man atsisėsti ant sofų, nieko nesakė. Nepajutau, kaip praėjo valanda. Vėl susirinko tie patys šeši kankintojai. Žydas dabar prašneko kitu tonu.

– Na, *Breivė*, sakyk, kokių giminių turi už Skaudvilės? Mes daugiau tavęs nemušim. Būk protingas, mes viską žinom. Tu ateidavai į Juknos slėptuvę. Mes nušovėm apygardos viršininką ir antrą banditą, bet štabo viršininko pavaduotojas išsikėlė į kitą slėptuvę. Tu tą slėptuvę ruošeji ir žinai, kur ji yra...

Aš supratau, kad Kairys-*Apuokas* ir Orencas pasakė, nes mes Skaudvilėje bendravom. Ten turgaus dienomis būdavo Kairys, Orencas, Žičkus. Jie Žičkų gerai žinojo, Kairys kelis kartus buvo Žičkų namuose. Jie ir išdavė. Aš supratau, kad čekistai viską žino. Ką man daryti? Kaip elgtis? Sakau:

– Gerai, pasakysiu, ką žinau. Bet jeigu jūs ir toliau taip mane mušit ir kankinsit, daugiau jums nieko nepasakysiu.

Pasakiau, kad su *Aidu* buvom susitikę Juknų namuose, jis prašė, kad parūpinčiau jam slėptuvę, bet aš pasakiau, kad žiemą aš neiškasysiu slėptuvės. Aš žinau, kad jis neturėjo kitos slėptuvės. Papulkininkis sako:

– Pasakyk savo giminių pavardes, kur jie gyvena?

Sakau: „Mikalauskas“, papulkininkis sako: „Ne“. Sakau: „Žičkus“, papulkininkis sako:

– O, ten yra slėptuvė ir *Aidas*... Mus nuvesi tenai...

Buvo apie 12 valanda nakties. Mane apvilko ilgais ligi žemės kailiniais, įlaipino į mašiną, pasodino ant grindų, čekistai susėdo ant suolų ir išvažiavom. Žinau, kad slėptuvė išardyta, inventorius išvežtas ir paslėptas, Paulaitis-*Aidas* Mažintuose pas Andrulius. Važiuoju be baimės. Nuvažiavom į Skaudvilę, išlaipino iš mašinos, nuvedė į garnizono būstinę, paėmė daugiau čekistų, vilkinį šunį ir vieną stribą, matyt, kuris gerai pažinojo Žičkų. Išėjome pėsti. Einant kilo mintis bėgti, tegul nušauna, vis tiek nukankins. Norėjau atsisagstyti sagas, sakau: „Man šilta, nepaeinu“. Atšovė, kad nepadvėsiu, ir surišo rankas. Atėjom netoli Žičkų sodybos, čekistai ją apsupo. Papulkininkis ir du čekistai pasiliko su manimi, paskui pasibeldė į duris. Jas atidarė

dėdė Juozas Žičkus. Papulkininkis su vienu čekistu įėjo į vidų, vienas čekistas pasiliko su manimi. Uždegė žibalinę lempą. Neilgai trukus išėjo papulkininkis, priėjo prie mane saugojusio čekisto ir sako:

– Nieko nėra, vieni namiškiai ir kažkoks apšepęs senis. Žičkus sako, kad tai tolimas giminaitis, neturtingas, atėjęs malkų kapoti...

Mane šiurpas nukrėtė... Nejaugi yra atėjęs *Aidas*? Jie tarp savęs pasitarė ir papulkininkis vėl įėjo į vidų. Išsivedė Joną Žičkų. Žičkus sako:

– Aš nieko nežinau apie jokią štabo viršininką. Slėptuvė mūsų rūsijoje yra, bet ten nieko nėra, mes ten per karą slėpėm lašinius ir grūdus.

Žičkus nusivedė į rūsį papulkininkį ir čekistus. Čekistai įleido į rūsį šunį, tas išnešė apgraužtą kumpio kaulą. Tada į rūsį įlindo patys čekistai, apžiūrėjo ir, įsitikinę, kad ten nieko nėra, Joną Žičkų parvedė atgal į namą. Papulkininkis vėl pasikalbėjo su mano sargybinio ir vėl įėjo į namą. Supratau, kad mano sargybinis yra kažkoks viršininkas. Kai papulkininkis nuėjo į namą, mano sargybinis privedė mane prie lango. Matau, kad ant palangės pastatė lempą, šalia pastatė Paulaitį-*Aidą*. Mane toks pyktis suėmė, kad vos nesusukau, koks velnias čia tave atnešė. Manęs klausia, ar pažįsti šitą žmogų. Sakau: „Vieną kartą mačiau pas Žičkus, Žičkai sakė, kad tai jų tolimas giminaitis, neturtingas, nevedęs, kartais ateina padėti dirbti darbus“. Klausia, ar jis ne *Aidas*. „Ne, – sakau, – *Aidas* jaunas, energingas vyras, o čia apšepęs senis, suvargęs žmogelis“. Aš purtau galvą, kad *Aidas* suprastų – aš jo nepažįstu. Vėl papulkininkis atėjo pas mano sargybinių, girdžiu kalbant: „Reikia paimti Žičkų, o tą senį paliksim, kur mes jį dėsime...“ Papulkininkis ką tik nuėjo, bet apsisukęs vėl sugrįžo prie mano sargybinio ir sako: „Mums visiems išeinant iš namo, tas senis man sako, kad kareiviai paėmė jo rankinį laikrodį. Iš kur senis gali turėti rankinį laikrodį?“ Mano sargas sako: „Paimkit ir tą senį, čia kažkas įtartina...“

Čekistai iškrėtė visus trobesius, paėmė Joną Žičkų, Paulaitį-*Aidą*. Visi nuėjom iki Bijotų – Skaudvilės vieškelio, ten laukė sunkvežimiai. Mus visus tris susodino ant grindų, kareiviai susėdo ant suolų ir išvažiavom į Skaudvilę. Skaudvilėje ilgiau neužsibuvom, greit išvažiavom į Tauragę. Grįžus į Šiubartinę, mane nuvedė į aštuntą kambarą. Buvo balandžio 13-osios rytas. Kameroje radau *Apuoko* ryšininką Juozą Karosą, Lydžio rinktinės štabo ryšių viršininką Joną Rimšą-*Šarūną*. Kitų aš nepažinojau. Vyras mane priėmė maloniai, bet aš į jų kalbas nesileidau. Ta diena kameroje praėjo ramiai, matyt, mano kankintojai buvo išvargę ir visą dieną ilsėjosi. Sutemus mane nuvedė į antrą aukštą. Kambaryje rašomasis stalas, prie stalo dvi kėdės, prie sienos pastatyta geležinė dėžė. Ant tos dėžės pasodino ir mane. Supratau, kad ta dėžė dėl saugumo, kėdę gali paimti ir užmušti tardytoją, o ta dėžė sunki, nepakelsi. Kabinete mane pasitiko vertėjas, papulkininkis Andriūnas ir dar vienas žydėlis karininkas. Papulkininkis klausia: „Pailsėjai?“ Sakau: „Neklausk, kaip pailsėjau, jau trys dienos, kaip valgyti neduodat“. Žydėlis sako: „Rytoj gausi savo porciją“. Įeina dar vienas karininkas ir vėl pradeda mane tardyti. Žydėlis sako:

– Mes paėmėm Paulaitį-*Aidą*. Tu gerai išžiūrėk ir mums pasakysi, ar tikrai jis – *Aidas*?

Įvedė Paulaitį. Jis žiūri į mane, aš žiūriu į jį. Aš ir sakau: „Jūs įvedėt tolimą Žičkų giminaitį“. Paulaičio klausia, ar jis mane pažįsta. Paulaitis sako: „Vieną kartą mačiau pas Žičkus...“ Paulaitį tuojau išvedė, o mane pradėjo vanoti. Velėja ir šaukia:

– Jeigu tu būtum protingas, mes su tavimi susitartumėme, o jei tu ir toliau taip ožiuosies – badu nudvėsi!

Taip ir buvo. Mano sesuo ir tėvai kas savaitę atnešdavo baltinius pakeisti ir maisto, bet gaudavau tik baltinius, o maistą patys sribai suėsdavo. Sesuo sakė, kad maisto negražindavo, atiduodavo tik kruvinus nešvarius baltinius. Jie vanojo mane kokią valandą. Truputį aprimo, pasėdėjo ir sako:

– Einam, tavo draugus paspardysim...

Išvedė į kiemą, atidarė sandėliuko duris, matau – ant žemės paguldyti Juozas Kasperavičius-*Visvydas* ir Albinas Biliūnas-*Džiugas*. Jų veidai pajuodę, turbūt nuo dūmų, bet aš nepastebėjau, kad jie būtų apdraskyti granatų, kaip kad kiti sakė. Manęs paklausė, ar ir jų nepažįstu? Aš jiems atsakiau: „Iš kur galiu juos pažinti, jūs rodysit kažką, o aš visus turėsiu pažinti. Tie vyrai juodi, jų veidai nepanašūs į veidus“. Papulkininkis man sako:

– Tai tavo draugai Kasperavičius ir Biliūnas, mes juos slėptuvėje nušovėm.

Aš pasakiau: „Jie jokie mano draugai, aš slėptuvėje niekada nebuvo ir jų nemačiau“. Po tokio mano pasakymo jie čia pat mane sumušė ir partempė atgal į kamerą. Netrukus vėl išvedė tardyti. Kabinete sėdėjo papulkininkis, vertėjas ir dar du čekistai. Papulkininkis sako:

– Tu užverbavai Batakių liaudies gynėjų vadą Vladą Paulauską, kad jis jums žinias teiktų.

– Nesąmonė, iš kur jūs ištraukėt, – ir vėl pradėjo mane mušti kuris kaip moka.

Aš šaukiau: „Jūs išsigalvojat visokių nesąmonių ir verčiat mane išduoti nekal-tus žmones“.

Įveda Batakių OS žvalgybos skyriaus viršininką Leoną Juškaitį-*Tigrą*. Jo klausia, ar pažįsti tą žmogų. Juškaitis sako: „Pažįstu. Tai Jonas Gaidauskas-*Breivė*, Batakių OS vadas“. Juškaičiui papulkininkis liepė papasakoti viską, ką žino. Juškaitis taip ir darė: papasakojo viską maždaug kaip buvo. Tačiau jis visko gerai nežinojo, papasakojo miglotai ir neaiškiai. Sakau Juškaičiui: „Kokių čia nesąmonių prigalvojai? Ar tu iš proto išsikraustei?“

– Joneli, jie mane labai muša, – atsakė Juškaitis.

Sakau:

– Ir mane muša, jų toks darbas, jie kitaip nemoka.

Juškaitį išvedė, o mane čekistai kankino, kol pavargo, bet aš jiems vis vien įrodinėčiau, kad Juškaitis kalba nesąmones.

Remiantis Juškaičio parodymais, buvo suimtas Batakių sribų vadas Vladas Paulauskas ir Batakių progimnazijos direktorius Jonas Karosas-*Rugys*. Aš nepripažinau, kad jie dalyvavo OS veikloje. Tada Juškaitis, matyt, persigalvojo ir atsakė anksčiau duotų savo parodymų. Paulauską ir Karosą paleido. Buvo suimti mano tėvelis ir brolis Kazimieras. Mamą kankino namuose. Vienas ryšininkas įrodinėjo, kad mūsų

namuose yra slėptuvė. Iš tikrųjų slėptuvė buvo daržinėje, joje tilpo dešimt vyrų. 1946 metais liepos mėnesį vienu metu joje slėpėsi *Vytenis* su keliais vyrais ir rinktinės vadas Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*. Tada buvo atėjęs ryšininkas Orencas iš Lydžio štabo ir matė, kaip rinktinės vadas išlindo iš slėptuvės. Kai mane paėmė, buvo pavasaris, šieno nedaug, tad slėptuvė buvo išardyta. Kai Orenčą atvedė akistaton, aš jo ir klausiau: „Kur tu matei tą slėptuvę?“ Jis sako: „Aš slėptuvės nemačiau, bet mačiau, kaip rinktinės vadas išlindo iš šieno, pagalvojau, kad yra slėptuvė“. Slėptuvė jau buvo išardyta, jos niekas nerado. Daugiau niekas neįrodė, kad mano tėvai ir brolis turėjo ryšį su partizanais, savaite juos pakankino ir paleido.

Balandžio 16-oji – penktoji kankinimų diena. Vėl mane atvedė į tą patį kabinetą, pasodino ant metalinės dėžės, kabinete tas pats žydėlis, vertėjas ir dar du čekistai karininkai. Žydėlis klausia:

– Kaip išsimiegojai?

Nieko nesakau, tyliu.

– Tu dabar mums viską papasakosi, – sako jis.

Matau ant stalo apdegusius dokumentus. Papulkininkis, pagavęs mano žvilgsnį, sako:

– Tuos dokumentus radom slėptuvėje ir žinom, kas tu buvai, ką dirbai.

Mane šiurpas nukrėtė. Rodo man ir sako:

– Žiūrėk ir skaityk...

Viskas surašyta, viskas įskaitoma, tik kraštai apdege. Matyt, jie apipylė žibalu ir uždegė, bet suspausti popieriai nenoriai degė, matyt, priėjo dūmų, trūko oro ir ugnis užgeso. Jie ėmė šaukti, kad viskas čia aiškiai parašyta: turėjai savo žinioj 120 ryšininkų, tiek pirštinių, kojinių, maistui pinigų, popieriaus. Dar yra sąrašas tų, kurie buvo prieš Velykas apdovanoti garbės raštais už gerą darbą, už pasiaukojimą. Žydėlis klausia:

– Na, ką dabar pasakysi? Viskas aišku?

Sakau: „Man neaišku, kas tokių nesąmonių prirašė“. Vėl pradėjo mane vanoti, o žydėlis vis šaukė: „Sakyk, kalės vaike!“ Netrukus į kabinetą įėjo vidutinio ūgio vyras generolo uniforma ir keli jį lydintys čekistai. Visi tik pasitempė, vienas prišoko prie manęs ir suriko: „Stok!“ Mano kankintojų generolas klausia:

– Kas gero? Kaip laikosi *Breivė*?

Papulkininkis atsakė:

– Nieko, jis nenori kalbėti, užsispyręs...

Generolas sako:

– Jis viską pasakys, – ir mano kankintojus įspėjo, kad nemuštų per veidą. – Pažiūrėkit, kaip jis atrodo, į ką panašus, visas kruvinas, akys užtinusios... Tave suklaidino banditai... Jie nieko nepakeis ir nieko nelaimės... Kiek jų jau žuvo ir kiek dar žus... Jei tu viską pasakysi geruoju, mes tave paleisim. Tavo ryšininkus perspėsime ir paleisim, jie mums nereikalingi.

Generolas Bartašiūnas, liepęs, kad gerai viską apgalvočiau, įsakė išvesti mane į kambarą.

Iš knygos „Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944 – 1953 metais“: Juozas (Josifas) Bartašiūnas, g. 1895 m. Pakruojo r. Diržių k., 1944 07 – 1953 m. vidaus reikalų ministras (iki 1946 m. – Vidaus reikalų liaudies komisaras). Pasižymėjo ypatingu žiaurumu ir klasta. Jo nurodymu partizanų lavonai buvo niekinami miestų ir miestelių aikštėse. Mirė 1972 m. (p. 662).

Visą dieną ir naktį galvojau, kaip reikės meluoti. Kitos dienos rytą vėl nuvedė tardyti. Radau Bartašiūną ir kitus kankintojus. Mane vėl pasodino ant tos pačios metalinės dėžės, Bartašiūnas davė užsirūkyti ir pasiteiravo:

– Ar viską apgalvojai?

Sakau: „Ką žinojau, pasakiau, o tų prirašytų nesąmonių aš nežinau“. Bartašiūnas tik paraudo ir iškošė per dantis:

– Su tavim geruoju nesusitarsi. Tu žinok, neišlaikysi, viską pasakysi...

Nespėjau net pamatyti, iš kur jis išsitraukė guminę lazda ir tvojo man per petį. Na, ir pradėjo vanoti... Žinojau, kad tokias gumines lazdas kažkada nešiojosi nepriklausomos Lietuvos policininkai, jas vadino „bananais“. Tik dabar pajutau, kas yra skausmas, anksčiau taip neskaudėjo. Atrodė, kad širdis plyš. Pradėjau gintis ir puoliau generolą, griebiau už guminės lazdos. Iš už nugaros mane jau puolė čekistai, tuo metu Bartašiūnas ištraukė lazda ir tvojo man per galvą. Aš pargriuvau ant žemės, tada jie užgulė ir surišo rankas. Kurį laiką pagulėjau apsvaigęs, o kai atsigavau, pradėjo mušti gulintį. Aš pradėjau, kiek jėgos leido, šaukti: „Gelbėkit! Mane užmuš!“ Tada nustojo mušti, supratau: jie nenorėjo, kad eidami gatve žmonės išgirstų šauksmus. Ir vėl manęs klausia:

– Sakyk, kas tie tavo ryšininkai?

Sakau: „Nežinau, ką žinojau, pasakiau“. Tada nuo sienos nukabino kareivišką milinę, apsuko ją mano galvą ir vėl ėmė mušti. Aš varčiausi, spardžiausi, nedusino, bet truputį lengviau buvo. Taip su pertraukomis jie mane kankino kelias valandas. Nuėmė nuo galvos milinę, vėl pasodino ant metalinės dėžės, bet rankų neatrišo, vėl liepė pagalvoti. Po kelių minučių klausia:

– Kas tie tavo ryšininkai?

Aš vėl tą patį: nieko nežinau, nieko nesakysiu.

Generolas lazda atidavė papulkininkui, matyt, pavargo. Dabar mušė papulkininkis... Aš vėl pradėjau šaukti, jie vėl apsuko mano galvą miline. Su pertraukomis taip kankino iki kitos dienos ketvirtos valandos ryto. Kai parvedė į kamara, jau aušo. Kameros vyrai mane ramino, bet su jais nesileidau į jokias kalbas, nes gerai žinojau, kad kameroje yra provokatorių. Galvojau, kaip nusižudyti. Tik vienas Kazimieras Ruibys-*Eiva* mane prisikalbino, pasakė, kad gerai mane pažįsta. Kai jis pasakė savo pavardę, tada ir aš jį pažinau, juo patikėjau ir papasakojau visą teisybę. Jis sako: „Nenusimink, brolau, čekistai nežino, kas tave paskyrė OS vadu. Sakyk, kad OS vadu paskyrė šiais metais, per tokį trumpą laiką negalėjai surinkti 120 žmonių. Visą laiką kartok tą patį, jie patikės, pakankins kelias dienas ir nustos. Ir man taip buvo, ir aš taip dariau...“ Man pasidarė lengviau, supratau, kad turiu draugą, kuriuo galiu pasitikėti. Rytojaus dieną nuvedė į tą patį kabinetą, pasodino

ant tos pačios metalinės dėžės. Buvo generolas ir dar trys kankintojai. Generolas klausia:

– Ar šiandien kalbėsi? Ar papasakosi viską, ką žinai?

Aš pradėjau įrodinėti, kad mane paskyrė OS vadu šių metų (1947 m.) sausio 10 dieną, aš per tokį trumpą laiką niekaip nebūčiau galėjęs surinkti 120 ryšininkų. Galbūt štabo vyrai sudarinėjo archyvinius dokumentus ir prirašė visokių nesąmonių. Kiek aš buvau suorganizavęs ryšininkų, jūs jau visus areštavot. Truputį visi patylėjo, pavartė tuos apdegusius dokumentus. Generolas sako:

– Tu meluoji. Tu mums pasakysi visus ryšininkus ir slėptuves, – vėl surišo rankas, galvą apvyniojo miline ir vėl pradėjo vanoti.

Po kurio laiko nuėmė milinę ir vėl to paties klausia. Aš vėl tą patį atsakau. Taip tęsėsi iki kitos dienos, maždaug iki ketvirtos valandos ryto. Kitą dieną generolas jau nebeatėjo, turbūt išvažiavo į Vilnių ir Paulaitį išsivežė.

Taip visą savaitę mane daužė tuo „bananu“, kankino dėl tų 120 žmonių, dėl pirštinių, kojinių, maisto ir žibalo. Kojines, pasakiau, patys partizanai rinko iš žmonių ir mano vardu užrašė į archyvą, o maistą ir pinigus vogdavau iš tėvų, nes taip jau buvom sutarę, kad aš esu netikęs vaikas, vagis ir chuliganas. Gyvenau svirne, tėvai apie mane mažai ką žinojo. Taip kentėjau ir melavau kiek galėdamas, po savaitės kankinimai aprimo.

Po generolo išvažiavimo kameroje priėjo prie manęs Jonas ir sako: „Organizuokim kalinių pabėgimą. Kai tavo naktį parveda į kamerą, tu griebsi raktininką ir įstumsi į kamerą, mes užgulsim ir surišim, paėmę raktus atrakinsim visas kameras ir visi pabėgsim“. Aš sakau: „Raktininką sutvarkyti juokai, bet kaip toliau, juk prieš mūsų išėjimo duris yra bokštas ir kareivis su automatu, kiemas apšviestas. Kalbėk su visais vyrais, reikia visų sutikimo“. Nežinau, ar jis kalbėjo, ar ne, bet man jau neberūpėjo tokie svaichiojimai. Jis gaudavo iš namų maisto, į tardymą jį retai vesdavo, aš gaudavau tik kalinio davinį – 400 gr. avižinės duonos su ašakom, pusę litro sriubos, kurios ir šuo nelaktų, ir pusę litro vandens.

Mėnesio pabaigoje tardė tik papulkininkis ir vertėjas Andriūnas. Buvau nusilpęs, jiems nebepavojingas, nesipriešinau, nes nebeturėjau jėgų. Po mėnesio pasikeitė tardytojas – majoras gruzinas... Gal armėnas? Tamsus, stambus vyras. Jis nebuvo toks žiaurus ir pažiūrėti buvo malonesnis. Atėjus į tardymą, duodavo parūkyti, vadindavo Jonu. Jis niekada nemušė „bananu“, iš viso retai mušė ir mėgo juokauti. Žinoma, teko kentėti ir nuo majoro smūgių.

Maždaug po poros mėnesių rytą atėjau į tardymą, majoras davė užrūkyti, paklausė, kaip miegojau. Sakau: „Gerai, otec“. Aš jį vadindavau tėvu. Jis manęs klausia, kodėl aš jį vadinu tėvu? Sakau, kad tu esi žmoniškesnis už žydą papulkininkį, kartais suduodi, bet tėviškai. Majoras man sako:

– Jonai, tu man ne viską pasakei. Tu turėjai pavaduotoją Mortą Valantiejutę-Pelėdą, tu su ja draugavai, gal greitai būtumėt ir susituokę...

Nustebau, sakau: „Gerai, aš ją pažinojau, mes draugavom, bet ji nebuvo mano pavaduotoja, ryšininkai išsigalvoja visokių nesąmonių“. Jis nieko nelaukęs tvojo

man per veidą, aš atsitrenkiau į sieną, majoras pradėjo šaukti:

– Tu būk žmogus! Pasigailėk merginos! Mes jos nemušėm, mums jos gaila, o tu nori, kad muštumėm? Mes turim faktus, tikrus įrodymus, o ne tavo ryšininkų...

Tada pasimečiau ir prisipažinau, kad ji buvo pavaduotoja. Kai grįžom iš lagerių, gal po penkiasdešimties metų susitikau Mortą Valantiejutę-*Pelėdą* ir sužinojau, kas ją išdavė. Išdavė draugė. Abi mylėjo tą patį berną, ji taip pat buvo ryšininkė, viską gerai žinojo ir apie mane. Pasmerkė draugę pražūčiai, pašalino sau iš kelio ir susituokė su tuo bernu.

Birželio 20 d. į kabinetą įėjo papulkininkis ir atkišo man laikraštį:

– Skaityk, *Breivė*, tau gera naujiena... Mirties bausmę pakeitė 25-erių metų bausme lageryje. Tave būtų sušaudę, dabar liksi gyvas, – papulkininkis išėjo, o majoras tik nusijuokė.

Liepos mėnesį vėl pasikeitė tardytojas. Dabar mane tardė rusas kapitonas. Jis užbaigė mano bylą, paruošė teismui. Buvo daug neaiškumų ir ginčų, nes papulkininkis protokoluose buvo prirašęs visokių nesąmonių, bet kapitonas manęs nemušė. Vieną dieną jis man sako:

– Jonai, tavo byla užbaigta, niekas daugiau tavęs nevargins.

Aš jam sakau:

– Tai galėtumėt man leisti gauti maisto iš namiškių.

– Nieko aš negaliu... Papulkininkis užrašė tokią rezoliuciją, aš nieko negaliu pakeisti.

Taip mudu ir išsiskyrėme.

Liepos 20 d. išvedė į teismą. Teisme radau savo bendrabylius Antaną Kairį-*Apuoką*, Mortą Valantiejutę-*Pelėdą*, Leoną Juškaitį-*Tigrą*, du brolius Juozą ir Joną Vaičius, Juozą Jukną, Joną Žičkų, du brolius Juozą ir Petrą Karosus, Joną Simaitį, Eleną Laugalytę, Orenčą ir Kačiušį. Juokingas teismas tęsėsi dvi dienas. Gaidauskui (man), Kairiui, Juškaičiui ir Juozui Vaičiui skyrė po 25 metus, likusiems – po 10 metų lagerio.

Iš S. Gvildžio knygos „Kruvini likimai“ (2004, Kaunas, t. II, p. 294 – 295.). Baudžiamoji byla Nr. 10115/3 (buvęs Nr. 10222).

Ši baudžiamoji byla ypatinga tuo, kad pagrindžio organizacijoje, veikusioje Tauragės apskrityje ir Jurbarko krašte, bendron bylon patekė keli eiguliai, kurie nebendrauti su jų eiguvose bunkerius turinčiais partizanais negalėjo. Bylon patekė keletas ūkininkų, kurių namuose partizanai buvo įsirengę slėptuves. Jas išaiškinę, šeimininkus suėmė ir nuteisė, konfiskavo jų turtą, įskaitant ir gyvenamuosius namus, o kiti šeimos nariai, kurie nespėjo pabėgti ir nežuvo, buvo ištremti į Sibirą ar į kitus tolimus rajonus. Iš viso šioje baudžiamojoje byloje 1946 – 1947 m. areštuota 19 žmonių:

Leonas Juškaitis, g. 1893 m. Raseinių apskr., mokytojas;

Jonas Gaidauskas, g. 1921 m. Šiaudinės k., Tauragės apskr., ūkininkas;

Antanas Kairys, g. 1907 m. Akstinių k., Tauragės apskr., ūkininkas;

Juozas Vaičius, g. 1907 m. Karapolio k., Tauragės apskr., ūkininkas;

Jonas Orenčas, g. 1922 m. Lazdynės k., Tauragės apskr., apylinkės sekretorius;

Rudolfas Sarapinas, g. 1915 m. Gerviečių k., Tauragės apskr., ūkininkas;

Elena Laugalytė, g. 1927 m. Akstinių k., Tauragės apskr., dirbo tėvo ūkyje;
Marta Valantiejūtė, g. 1924 m. Eidintų k., Tauragės apskr., Batakių kooperatyvo pardavėja;
Jadvyga Šimkevičiūtė, g. 1927 m. Skliausčių k., Tauragės apskr., dirbo tėvo ūkyje;
Jonas Vaičius, g. 1908 m. Karapolio k., Tauragės apskr., eigulys;
Juozas Karosas, g. 1920 m. Antegluonio k., Tauragės apskr., ūkininkas;
Stasys Šatkus, g. 1929 m. Rezgalių k., Skaudvilės r., dirbo tėvo ūkyje;
Juozas Jukna, g. 1916 m. Pagirupio k., Tauragės apskr., ūkininkas;
Jonas Žičkus, g. 1919 m. Norkiškės k., Skaudvilės r., ūkininkas;
A. Druktenytė;
R. Rimkus;
Jonas Šimkaitis;
Petras Karosas;
Vagnys.

Kaltinamoji išvada rašyta 1947 m. birželio 28 d., daugelis iš jų priklausė LLA organizaciniais sektoriams, vykdė antisovietinę veiklą. Antanas Kairys – buvęs Kęstučio Jungtinės apygardos partizanų dalinio vadas. Juozas Vaičius vykdęs žvalgybos užduotis, partizanams perdavęs septynių aktyvistų sąrašą. Juozas Jukna ir Jonas Žitkus pastatę Kęstučio Jungtinės apygardos štabui bunkerį – slėptuvę. Jonas Gaidauskas – buvęs LLA Batakių organizacinio sektoriaus „Bijūnas“ viršininkas. Jo žinioje buvę:

Leonas Juškaitis-*Tigras*, vykdęs žvalgybos viršininko pareigas;

Antanas Kairys-*Apuokas*, OS viršininko ryšininkas su Jungtinės Kęstučio apygardos štabu;

Jonas Orencas-*Sekstolis*, rajono OS viršininkas.

Organizacinio sektoriaus „Bijūnas“ tikslai: parinkti partizanams palankius žmones, teikti partizanams materialinę pagalbą, platinti antisovietinę literatūrą, pranešti štabui išaiškintus sovietinius aktyvistus, karinių dalinių judėjimo žvalgyba.

Bylose rasti Tauragės teismo vykdytojo Radavičiaus pasirašyti nuteistųjų konfiskuojamojo aprašymo ir įkainavimo aktai. Juose ūkininkams į aprašą įtraukti gyvenamieji namai ir kiti pastatai, gyvuliai, ūkio padargai bei kitoks turtas, kurių bendra vertė atskiriems ūkininkams tokia:

E. Laugalytės – 21165 rubliai, A. Kairio – 7215, J. Orenco – 12270, J. Juknos – 1900, L. Juškaičio – 5600, Sarapino – 6115 rublių.

Antanas Kairys nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerių ir penkeriems metams be teisių, tačiau jo bausmę 1956 metais sumažino penkeriais metais.

Po dešimt metų lagerio ir penkerius metus be teisių nuteisti J. Gaidauskas, L. Juškaitis, J. Vaičius, J. Orencas, R. Sarapinas, E. Laugalytė, M. Valantiejūtė, J. Šimkevičiūtė, J. Vaičius, J. Karosas, S. Šatkus. Kitiems skirtos mažesnės bausmės.

R. K. p a s t a b a: J. Gaidausko parodymai ne visai sutampa su S. Gvildžio knygoje pateikiamais duomenimis iš Baudžiamosios bylos Nr. 10115/3. Kai kurie vietovių pavadinimai, pavardės knygoje buvo užrašyti klaidingai.

Rytojaus dieną susodino į „voronoką“ ir išvežė į Šilutės kalėjimą. Šilutėje laikė parą, susodino į traukinį ir išvežė į Klaipėdos kalėjimą. Nuo traukinio varė pėsčiomis, surikiavo po du, mane vieną pastatė priekyje. Kareiviai apstojo iš visų pusių, plūdosi. Pro šalį einantiems žmonėms rodė į mus ir sakė: eina banditai. Į mane rodė ir sakė: čia banditų vadas.

Kalėjime mane atskyrė, pirmame aukšte nuvedė koridoriais į patį galą ir uždarė į vienutę. Kitos dienos rytą atėjo keturi prižiūrėtojai, atidarė geležines duris, liepė nueiti į galinę vienutę prie lango, tada įnešė dienos davinį – 400 gr. duonos, karšto vandens ir padėjo prie pat durų, kaip kokiam tigrui. Vienutėje išlaikė du mėnesius. Trečią mėnesį suvarė į kitą kamerą dešimt vyrų. Buvo labai tvanku, nebuvo kur atsigulti. Po kelių savaitių išskirstė. Mane ir dar kelis vyrus perkėlė į antrą aukštą. Toje kameroje radau gerų ir energingų vyrų: Antaną Kairį ir Juozą Vaičių. Labai gerą įspūdį paliko Rolandas Kregždė. Po savaitės gavau iš tėvų ir sesers Onutės Laugalienės siuntinį. Po dviejų savaitių vėl gavau iš namiškių maisto siuntinį. Buvau sotus, bet ant kūno atsirado pūliniai. Juos gydė jauna maloni seselė, kurią pas mane visada atlydėdavo čekistas.

Artėjo Kalėdos, kai kuriuos mus pradėjo ruošti kelionėn, tikrino sveikatą. Antrą Kalėdų dieną surinko 30 politinių kalinių, pridėjo 10 kriminalinių, suvarė visus į vieną kamerą, kitą dieną sugrūdo į vagoną ir išvežė į Vilnių, į paskirstymo punktą. Kriminalinius Vilniuje atskyrė nuo politinių. Vilniuje gavau iš sesers Laugalienės siuntinį ir laiškutį, kuriame ji rašė, kad 1948 m. sausio 3 d. mūsų tėvus ištrėmė į Sibirą.

Vilniuje išbuvome iki vasario 16-osios. Tos dienos rytą suvarė būrį vyrų ir moterų į gyvulinius vagonus ir pajudėjome į nežinią. Mus nuvežė į Archangelsko sritį. Tiesėme geležinkelį ir dirbome statybose. Darbas buvo labai sunkus. Dirbome apsirėngę tais drabužiais, su kuriais buvom atvažiavę. Kalinių drabužių nedavė, maistas buvo labai prastas. Gaudavome po 600 gr. duonos, bet duona į duoną nepanaši, tik tešla. Paimi į ranką, suspaudi, lieka tešlos gumulas, sriuba – drumzlinas vanduo, įmestas koks lapas ir kelios dvokiančios kilkių galvos. Tie vyrai, kurie siuntinių negaudavo, buvo panašūs į giltines – vieni kaulai ir oda. Ten išbuvome apie metus.

1949 metų vasario mėnesį surinko būrį kalinių, sugrūdo į gyvulinius vagonus ir vėl išvežė į nežinią. Važiuojome visą mėnesį, nes vagonai buvo prikabinėti prie prekinio traukinio. Nuvežė į Irkutsko sritį, Bratsko rajoną, Taišeto lagerius. Ten prie Angaros upės statė didžiulę elektrinę. Neseniai buvo nutiesta geležinkelio linija nuo Taišeto į šiaurę iki Angaros. Vietiniai pasakojo, kad tą liniją nutiesė japonų belaisviai. Barakuose radome daug japoniškų užrašų ir įrankių.

Barakų langai išdaužyti, kovo mėnuo, o naktį 40°C šalčio. Atvažiuojome apžėlę ir purvini. Reikėjo išsimaudyti, bet vandens nebuvo. Tirpinom sniegą ir truputį apsiprausėm. Maistą ruošė irgi ištirpdyto sniego vandenyje. Naktimis miegodavom vienas prie kito prisispaudę, kad būtų šilčiau. Versdavomės ant šono pagal komandą visi kartu. Maistas čia buvo neblogas. Duonos gaudavom 800 gr., duona gera, sriuba kaip sriuba, košė kaip košė. Žuvis panaši į žuvį, čia bado nebuvo. Du mėnesius į darbą nevarė, tik varydavo į mišką paruošti malkų sau, sargybiniams ir viršininkams. Balandžio mėnesį pradėjo organizuoti stalių brigadą. Lietuvių buvo gerų stalių. Staliaus amato aš nemokėjau, bet vyrai mane priėmė į stalių brigadą. Išmokau staliaus amato ir vėliau dirbau visokiose pareigose: staliumi, meistru, sandėlininku.

Išilgai geležinkelio buvo lageriai. Mūsų lageris buvo 13-tas. Kol valdė Stalinas ir Berija, mūsų žmonėmis nelaikė, mes čia buvom atvežti sunaikinimui. Po Stalino

mirties gyvenimas pagerėjo. Režimas pasidarė daug švelnesnis, leido laisvai susirašinėti. Sužinojau, kad greta esančiame lageryje vargsta mano draugas ir viršininkas Petras Paulaitis-*Aidas*, dar kitame lageryje – mano kaimynė Elenutė Elvikytė, gera mergina, mano ryšininkė, netoli vargo ir Antanas Kairys-*Apuokas*. Gavau iš namiškių jų adresus ir pradėjom susirašinėti. Mūsų lageryje buvo apie tūkstantis vyrų. Antanas Jauniškis buvo baigęs karo mokyklą ir teisės fakultetą, studentas Vincas Virbyla, partizanų būrio vadas Jokūbas Šlekys ir kiti (Jokūbo Šlekio-*Gedimino* prisiminimai publikuoti A. P. P., I d., p. 655). 1956 metais maždaug gegužės mėnesį kalinius pradėjo masiškai išleisti į laisvę.

Liepos mėnesį ir aš grįžau pas seserį Onutę ir svainį Juozą Laugalius Kelmės rajone, „Pergalės“ kolūkyje. Tėviškėje radau grįžusius iš Tomsco tėvus. Maždaug po dviejų mėnesių iš draugų gavau laiškus. Kvietė, kad atvažiuočiau į Kauną. Kaune susitikau su Petru Paulaičiu, Antanu Jauniškiu, Vincu Virbyla ir kitais. Kaune gyvendamas Paulaitis susipažino su grupe studentų, papasakodavo jiems apie praeitį, pakalbėdavo apie mūsų tautos ateitį. Studentų būrelis buvo pradėjęs veiklą, bet būrelyje atsirado išdavikas. Paulaičio draugystė su studentais nepatiko saugumiečiams. Petrą Paulaitį saugumiečiai išvarė iš Kauno. Jis apsigyveno pas gerą savo draugą netoli Šiaulių. Aš pas jį nuvažiuodavau ir jis pas mane atvažiuodavo. Kai jį išvarė iš Kauno, mudu apsidraudėm, mat gali saugumas jį persekioti. Kai jis buvo laisvėje, jam patiko mano kaimynė ryšininkė, manė ją vesti. Tai nutarėm, jei kils koks pavojus, sakyti, kad aš buvau tik piršlys, kitokių kalbų nebuvo. 1957 metais spalio pabaigoje saugumas (KGB) Paulaitį suėmė antrą kartą. Aš nežinojau, kad jis suimtas. Parašiau jam laišką, kad sekmadienį 10 valandą pas jį atvažiuosiu. Šiaulių pašte, o gal ir Kelmėje, KGB, be abejo, tikrindavo mūsų laiškus. Sekmadienį išvažiavau vėliau, pas Paulaitį atvažiavau apie 14 valandą. Šeimnininkas, pamatęs mane, išsigando ir sako:

– Kaip nepaėmė tavęs? Saugumiečiai nuo ankstyvo ryto laukė tavęs ir manęs neišleido iš kambario.

Kadangi atvažiavau vėliau, matyt, jiems nusibodo laukti, pamanė, kad jau nebeatvažiuosiu. Kitais keliais tuojau išvažiavau į Šiaulius. Užėjau pas kitus draugus, bet tie buvo išsigandę, nes saugumiečiai jau buvo užėję pas juos ir klausinėjo apie Paulaitį ir mane. Norėjau pas juos pernaktuoti, bet jie nesutiko. Grįžau į Kelmę pas seserį Oną Laugalienę. Ten turėjau savo kambarį, sesuo gyveno su vyru ir dviem vaikais. Kartu su Laugalių šeima gyveno ir „Pergalės“ kolūkio agronomė Onutė Buiniauskaitė.

Tik grįžus iš Šiaulių, prie namų mane pasitiko šeši saugumiečiai, įsakė pakelti rankas, iškratė kišenes, po to įsivedė į kambarį. Mano kambaryje padarė kratą. Rado mano ryšininkės Elvikytės ir Jono Žičkaus laiškus. Ant vokų buvo jų adresai. Mane išvežė į Šiaulius. Pas Elvikytę irgi rado du mano laiškus. Ir ją atvežė į Šiaulius. Bet mūsų laiškuose apie politiką nieko nebuvo, abu buvom nevedę, prie mūsų sunku buvo prisikabinti, mes žinojom, kaip kalbėti. Ją greitai paleido, o mane išlaikė šešias paras, norėjo mano bylą subendrinti su Paulaičio. Mane apklausdavo ir eidavo į kitą

kambarį skambinti į Vilnių. Mane išleisdami pasakė, kad reikės nuvažiuoti į Vilnių. Pasakiau, kad jei reikės, nuvažiuosiu. Į Vilniaus saugumą važiauvau du kartus – tardymui ir į Paulaičio bei studentų teismą.

Buvau iškviestas ir į Jono Žičkaus teismą. Į teismą važiuoti buvo nemalonu. Gerai, kad studentai manęs nepažinojo. Petrą Paulaitį nuteisė 25-eriems metams lagerio. 10 metų jis jau buvo atsėdėjęs. Iš viso P. Paulaitis lageriuose išbuvo 35 metus. Studentus nuteisė menkomis bausmėmis. Joną Žičkų nuteisė 7 metams lagerio, 11 metų jis jau buvo praleidęs lageriuose. Iš viso Jonas Žičkus lageriuose išbuvo 18 metų. Jonas Žičkus, grįžęs iš lagerių, po kurio laiko vedė ir apsigyveno Birštone.

Aš, grįžęs iš Šiaulių, buvau atidžiai sekamas. Kai buvau iškviestas į Vilnių pirmą kartą, tardė saugumo viršininkas. Antrą kartą – pavaduotojas. Jie iš manęs nieko neišpešė. Mane išleisdamas čekistas pasakė: „Tu mums nieko nepasakei, bet mes žinome, kad buvai geras organizatorius ir tikriausiai turi pusę Lietuvos suorganizavęs. Mes tave išaiškinsim“.

Pirmasis mano „angelas sargas“ buvo Kelmės rajono saugumo viršininkas Ti-chomirovas, antras – Piškinas, trečio pavardės neprisimenu. O kiek „angelų sargų“ turėjau darbe, negaliu pasakyti. Mes nesėdėjom rankas sudėję. Mūsų organizacija buvo stipri, veikė daugiausia Kaune Antanas Jauniškis, Juozas Poškus, Vincas Virbyla ir daug kitų, bet mes veikėm labai atsargiai ir neįkliuom. Atkūrus nepriklausomybę, iš saugumo sužinojau, kad Kelmės rajone aš ir dar vienas vyras buvome labiausiai sekami.

Praėjus šešeriems metams po grįžimo iš lagerių, turėdamas 41 metus, vedžiau, užauginau tris dukras, dabar turiu tris žentus, keturis vaikaičius.

Man 82 metai, jėgos silpnėja, mūsų gretos retėja, bet aš, kol galiu, mėgstu skaityti knygas, taip pajvairinu savo gyvenimą. Gavau iš savo bendražygės Rožės Žalnierienės – Jankevičiūtės-*Jurgio* knygą „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“. Aš perskaičiau ir susižavėjau ta knyga bei jos autoriumi. Jis surinko tiek daug prisiminimų, faktų iš pokario vergijos laikų! Tas žmogus tikrai pasišventęs Tėvynei. Susipažinau su juo, jis ir mane paskatino rašyti.

Baigdamas noriu dar kartą prisiminti kelis kančių kelio draugus, kurie dar gyvi ir su kuriais bendraujuame.

Jonas Žičkus-*Širšė* dabar gyvena Birštone, 18 metų kentėjo lageryje.

Antanas Mozeris-*Perkūnas* – energingas vyras, jis ir dabar kaip Perkūnas. Jis buvo atsiųstas pas mane iš Mindaugo būrio vado gauti sutikimą sunaikinti Griežpelkių kaime įsikūrusią čekistų ir stribų būstinę. Jis su dideliu entuziazmu pasakė: „Ir aš dalyvausiu“. Aš jam pasakiau: „Esi rezervistas, ryšininkas. Jei reikės, tai ir privalėsi dalyvauti“. Praėjus kiek laiko, jį išaiškino ir nuteisė 10 metų lagerio. Buvo Norilsko lagerio sukilimo dalyvis, varytas sušaudyti. Grįžęs iš lagerio, apsigyveno Marijampolėje, vedė, užaugino sūnų ir dukrą, parašė tris atsiminimų knygas.

Leonas Laurinskas-*Liūtas* buvo visada energingas ir pasitempęs. Aš jį gerai pažinojau, jis priklausė antram Batakių *Panteros* būriui, bet dažnai būdavo ir *Vytenio* būryje. *Vytenio* būrys buvo Kęstučio apygardos apsaugos būrys. Jis kurį laiką buvo

Panteros būrio vadas. Vėliau buvo sunkiai sužeistas, slapstėsi vienas. Partizanavo aštuonerius metus. Išdavikės buvo apnuodytas ir paimtas į nelaisvę. Nuteistas 25 metams lagerio. Grįžęs iš lagerių, prisijungė prie Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos leidimo ir platinimo, čekistų buvo terorizuojamas ir persekiojamas. Prasidėjus Atgimimui, 1988 metais birželio 14 dieną Vilniuje, eidamas į mitingą, pasislėpęs atsinešė vėliavą ir ją iškėlė. Visi buvo labai nustebę. Dažnai jis Vilniuje dalyvavo mitinguose. Už visus jo žygdarbius jam buvo suteiktas dimisijos pulkininko laipsnis. Kai Tauragėje susikūrė Geležinio Vilko kuopa, jis tapo jos vadu. Kartu su žmona organizuoja minėjimus partizanų žuvimo vietose, stato paminklus. Gyvena Tauragėje.

Antanas Elvikis su žmona Julija gyvena Tauragėje. Antanas 10 metų kentėjo lageryje, neteko kojos, bet nepalūžo ir dabar dar nepraranda entuziazmo, nors Antanui jau 85 metai.

Rožė Žalnieriūnienė – Jankevičiūtė-*Jurgis* buvo centro ryšininkė Vilniuje, Kaune, Kęstučio apygardoje. Buvo energinga ir pasišventusi mergina, mano globotinė. Grįžusi iš lagerių, baigė studijas ir tapo akių gydytoja. Ištekėjo, užaugino dukrą ir sūnų, gyvena Panevėžyje.

Nina Nausėdaitė-*Rasa* – centro ryšininkė Vilniuje, Kaune, Kęstučio apygardoje, taip pat mano globotinė. Energinga, pasišventusi mergina, kentėjo lageryuose, dabar gyvena Kaune (mirė 2005 m.).

Morta Gliebienė – Valantiejutė-*Pelėda*, buvusi mano pavaduotoja, ryšininkė, energinga mergina, iškentė lagerius. Ištekėjo, užaugino sūnų, dabar gyvena Panevėžyje.

Buvo žiaurūs laikai. Daug mūsų žmonių žuvo Lietuvoje, Sibiro lageryuose, tremtyje. Kurie likome gyvi, grįžome be sveikatos. Grįžus iš lagerio, tarybinė Lietuvos valdžia nelabai norėjo mūsų priimti, buvom persekiojami, bet kentėjom, laukėm geresnių laikų, džiaugėmės, kad esame Lietuvoje. Tikėjome, kad ateis laikas, kai Lietuva bus laisva. Ir atėjo tas laikas. Kai išgirdau giedant Lietuvos himną, iš džiaugsmo pradėjau verkti. Nors gerai žinojau, kad dauguma Atgimimo veikėjų – buvę KGB agentai. Bet kitaip negalėjo būti. Mūsų tautos mokslo vyrų dauguma buvo išžudyta, kiti pasitraukė į užsienį. Galvojau, kad kai kurie tarybinės valdžios vyrai, buvę kagebistai, norėdami išpirkti savo kaltes, bus ištikimi savo tautai, bet greitai nusivyliau ir tebesu nusivylęs.

Baisu žiūrėti, kaip jie puola prie valdžios lovio. Vienas kitą kaltina, sugalvoja, kaip iš savo tautos žmonių pagerinti sau gyvenimą.

Kai kas sako: buvo klasių kova. Tai ne visai tiesa. Visi ėjom išvien. Turtingi ir neturtingi, vargingesni buvo daugiau pasišventę už turtinguosius, skyrėsi tik viena klasė: vagys, latrai ir tinginiai. Tai tautos parazitų klasė. Panašiai ir dabar yra: į valdžią daugiausia sulindo godieji savanaudžiai. Jiems nesvarbu tauta ir tautos žmonės, svarbu, kad tik jiems būtų gerai.

R. K. p a s t a b a: Jonas Gaidauskas-*Breivė* mirė 2004 12 27. Tebūna jam lengva gimtosios Tėviškės žemelė, dėl kurios laisvės jis kovojo ir kentėjo.

Gimiau 1924 m. Šiaulių rajone, Meškuičių valsčiuje, Dapkūnų kaime. Šeimoje buvome devyni vaikai, trys mirė maži, užaugome šešiese. Buvome keturi broliai – Vytautas, Stasys, Algirdas ir aš, Juozas, bei dvi seserys – Ona ir Eugenija. Baigiau Meškuičių pradžios mokyklą ir 1936 m. įstojau į Šiaulių valstybinę berniukų gimnaziją, kurią tuo metu baigė mano brolis Algirdas, vėliau tapęs kunigu. Aš gimnaziją baigiau 1943 metais.

1939 m. vasario 16-osios išvakarėse mano klasės auklėtoja Aldona Raulinaitienė mus visus paragino dalyvauti šios valstybinės šventės paminėjime. Paprastai visa gimnazija, moksleiviai ir mokytojai, su savo vėliava organizuotai eidavo į bažnyčią, po to prie garbės svečių tribūnos buvo sakomos kalbos.

Tą dieną šventėje dalyvavo didžioji dalis moksleivių, bet buvo ir kita dalis, kuri nedalyvavo. Kaip šiandien prisimenu, kitą rytą, kai visi susirinkom į pamokas, po rytmetinės maldos mokytoja peržvelgė akimis visą klasę, giliai atsiduso ir tarė:

– Mieli vaikai, gal ateis toks laikas, kai jūs Vasario 16-tąją labai norėsite švęsti, bet neturėsite galimybių.

Šie pranašiški žodžiai labai greit išsipildė – po metų. Nors aš 1940 m. buvau dar paauglys, bet mane persmelkė nepaprastas pasibaisėjimo jausmas, kai savo akimis išvydau voromis plentą nuo Rygos ir vieškelį, vedusiu į mano tėviškę, važiuojančius didžiulius tankus.

Nežiūrint į tai, 1940 m. rudenį mokslo metai prasidėjo laiku, o per rusų spalio revoliucijos šventes, lapkričio 7 d., miesto tribūnoje jau vienas iš mūsų klasės stovėjo ir mosavo kumščiu. Tai buvo toks Stasiūnas. Prieš tai jis jau buvo įstojęs ir į komjaunimą. Su juo kartu dar stovėjo ir kumščiais mosavo keturi žydėliai moksleiviai iš vyresnės klasės. Aš tada dar buvau per jaunas, kad suprasčiau politiką, bet kalbos tarp žmonių labai sklido mieste ir kaime, žmonės sakė: „Va, ką žydai su mumis daro...“ 1941-ųjų Vasario 16-osios jau, deja, kaip buvo sakiusi mokytoja, mes švęsti nebegalėjome. Griežčiausiai buvo uždrausta, tik pamaldos vyko bažnyčioje. Mišioms pasibaigus, bažnyčioje nuskambėjo „Lietuva, Tėvyne mūsų...“ Daugelis nuo skruostų šluostė ašaras, po to išsiskirstė kas sau, bet kitą rytą iš mūsų klasės trys moksleiviai, tarp jų ir Mečislovas Ratkus, buvo pakviesti į saugumą (NKVD). Mes dar kartą prisiminėm pranašiškus auklėtojos žodžius.

1941 m. pavasarį prasidėjo areštai. Veikė tautinis pagrindis, teko vartyti ne vieną pagrindinį leidinuką. Birželio 14 d. mieste suaktyvėjo judėjimas. Eidamas pro šalį, Varpo gatvėje girdėjau kažkieno pagalbos šauksmą, tų šauksmų, kaip vėliau sužinojau, buvo ir daugiau. Bolševikų represijų mašina įsisuko visu smarkumu.

Su manimi kartu mokėsi tokia Steponavičiūtė su broliu, jų tėvus ištrėmė. Pas mus į klasę atėjo direktoriaus pavaduotoja, pradėjo visus raminti, kad per daug

nesibaimintume, nieko čia atseit baisaus nebus. Kas nusikalto, tuos ištrėmė, daugiau nelines. O kai kitą dieną atėjom į mokyklą, pasirodo, tą pavaduotoją, kuri mus ramino, taip pat pagavo ir išvežė. Geležinkelio stotyje teko praeit pro rampą, nuo kurios buvo kraunami žmonės į gyvulinius vagonus, ten jau girdėjosi klaikus verksmas, klyksmas, dejonės, šauksmai. Daug šeimų buvo su mažais vaikais, seneliais. Mačiau šeimą su šešiais mažais vaikais, mažiausias ant rankų, vyriausias gal aštuonerių metų. Nors aš irgi buvau dar vaikas, bet tuomet mano mažoj širdutėj užvirė neapykanta ir kerštas rusams, užgrobusiems mūsų kraštą.

Kadangi jau baigėsi mokslo metai, rytą aš išvažiavau į namus. Birželio 20 d. su broliu Algirdu pasikinkėm arkliuką ir važiuom į Šiaulius apsipirkti, kadangi pasklido kalbos, kad pinigai keisis, kaip jau ne kartą buvo po panašių okupacijų. Buvo karo išvakarės. Matėm, kaip prie Kryžių kalno stovėjo vienas rusų tankas, netoli mūsų tėviškės stovėjo antras tankas. Važiuojančius mus kareiviai sustabdė, išskleidė žemėlapiį prieš akis ir klausė, kur yra kažkoks kaimas. Mes tada rusiškai nė žodžio nesupratom.

Birželio 22 d. prasidėjo karas. Žmonės kartu jautė ir baime, ir didelį džiaugsmą. Mūsų kaimyno laukuose numušė rusų lėktuvą. Prie namo išsikasėm žeminę pasislėpt nuo kulų, tad tuo metu į ją buvom sulindę. Vienas rusų karininkas pro šalį prabėgdamas naganą išsitraukęs pažiūrėjo į tą landą, per kurią mes buvom sulindę, kažką dar pasakė, bet mums nieko nedarė, o penktadienį jau užėjo vokiečiai. Kadangi mūsų ūkis buvo nemažas, 46 ha, į šulinį buvo du bidonai įleisti su pienu, vokiečių būrelis tuoj priėjo, tik "Milch Milch Milch", paprašė mandagiai, ar galima atsigert pieno, bet pirmiausia liepė man atsigert, taip jie patikrino, ar kartais neužnuodyta. Ir kiekvienas duoda po dvidešimt, po trisdešimt pfenigų, kitas ir markę pakiša, žodžiu, būtinai moka pinigus. Tai toks buvo pirmas susidūrimas su vokiečiais. Tuoj išsėmė pusę šulinio vandens, visi prausiasi iki pusės nusirengę, autus skalbiasi, naujus keičiasi, skutasi, odekolonu kvėpinasi, vaizdas visiškai kitoks, palyginus su rusais.

Už poros savaitių mes vėl važiuom į Šiaulius, pakelėje radom tebestovinčius tuos pačius rusų tankus, iš išorės atrodė lyg ir sveiki, nesusprogdinti, bet matėsi, kad tušti, juose nebuvo jau nė gyvos dvasios. Plentas Šiauliai – Ryga irgi lygus, gražus, tik abiejose plento šalikelėse privartyta mašinų ir išmušta bombų duobių, begalė rusiškos technikos pridaužyta. Vokiečiai varėsi vieną kitą būrelį belaisvių.

Prasidėjo vėl mokslo metai, bet vokiečiai iš mūsų atėmė pagrindinius gimnazijos rūmus ir juose įsteigė karo ligoninę, mums paliko daug prastesnius pastatus, bet mokslas vis vien tęsėsi.

1941 m. rudenį vokiečiai pradėjo persekioti žydus, ant krūtinės ir ant nugaros kiekvienas žydų tautybės žmogus privalėjo prisisiūti geltonas šešiakampes žvaigždes. Turėjo teisę vaikščioti tiktai gatvės viduriu, joku būdu ne šaligatviu, dar vėliau jau pradėjo juos su sargyba vedžioti į darbą ir iš darbo ir įsteigė taip vadinamus getus – lagerius-stovyklas. Jie ten buvo iš visur surinkti ir uždaryti. Vieną kartą eidamas pačiame miesto centre pamačiau savo bendraklasį žydėlį Gorą. Jis su kitais

darbininkais tiesė grindinį, keliais žodžiais persimetėm su juo. Vėliau aš girdėjau, kad visus Šiaulių žydus vokiečiai nuvežė į kažkokį mišką prie Joniškio ir sušaudė. Tik iš kitų girdėjau tokias kalbas. Brolis Algirdas tuo metu Viduklėje dirbo bažnyčios vikaru. Jis slapta atsivežė į namus apie aštuoniolikos metų žydaite, tai buvo Riva Hiršuvičiūtė. Sprendėme dilemą visa šeima. Kur ją paslėpt? Kaip ją išlaikyt, kad niekas nepastebėtų? Mes žinojome, kad už jos slėpimą mūsų laukia ta pati duobė. Brolis ją perkrikštijo, ji priėmė katalikų tikėjimą, aš valsčiuje per pažįstamą parūpinau jai laikiną asmens pažymėjimą Bernadetos Gedminaitės pavarde (mirė 1995 m., palaidota katalikų kapinėse kaip Bernadeta Gedminaitė). Taip ji nesislapstydam, visur eidama ir dirbdama kartu su mano seserimi išgyveno iki rusų atėjimo.

1942 m. vasarą vokiečiai pradėjo ketvirtų ir penktų klasių moksleivių, 15-16 metų paauglių, verbavimą į vokiečių armiją pagalbiniais darbams. Prieš tai mobilizavo iš ūkininkų arklius, vežimus, o paskui ir jaunuolius. Jie buvo išsiųsti į Starąją Rus, Demjanską netoli Karelijos. Ten buvo apsupta didelė vokiečių armijos grupuotė, paliktas tik siauras koridorius, per kurį vokiečiai dar galėjo praeiti. Tų jaunuolių užduotis ir buvo per tą pavojingą ir intensyviai apšaudomą koridorių tiekti grupuotei maistą, šaudmenis ir visa kita. Dalis tų jaunuolių anksti rytą iš kareivinių pabėgo, tarp jų ir aš. Vėliau sužinojau, kad vokiečiams tiek jaunuolių nereikėjo, pusę jų paleido, tada nuėjau ir prisistačiau, kad nereiktų slapstyti. Už pabėgimą gavau vieną parą pasėdėti karceryje.

1943 m. rudenį jau visoje Lietuvoje buvo žinoma apie veikiančią LLA (Lietuvos Laisvės Armija). Aš į ją įstojau Meškuičiuose. Tuo metu pagrindinis darbas šioje organizacijoje buvo pagrindinės spaudos platinimas ir žinių teikimas apie aktyvius vokiečių pagalbininkus, vadinamus kolaborantus. Meškuičiuose buvo vachmistras Palubinskas, labai jau vokiečių pataikūnas. Vieną kartą jis ir mane buvo areštavęs. Rusams grįžtant 1944-aisiais, jis kažkur dingo.

1944 m. vasario 16 d. per radiją išgirdom, vėliau laikraščiuose perskaitėm generolo Povilo Plechavičiaus kreipimąsi į Lietuvos jaunimą, kuriuo jis ragino stoti į jo organizuojamą Vietinę rinktinę. Pasitaręs su vienu kitu bendraamžiu, įstojau į tą rinktinę. Kadangi jau buvau baigęs vidurinę, mus siuntė į Marijampolėje įsteigtą karo mokyklą. Buvo tikėtasi surinkti apie penkiolika tūkstančių, bet per pirmąsias dvi savaites užsiregistravo trisdešimt tūkstančių savanorių. Kovo pirmomis dienomis išvykau į Marijampolę, ten radau jau nemažą būrį susirinkusių. Patekau į 3-ią kuopą. Čia mus mokė rikiuotės, įvairiausių teorinių dalykų, gegužės pradžioje atvažiavo generolas Plechavičius ir pasakė:

– Bholiukai, reikia pripažinti, kad mus vokiečiai apgavo.

Jis su jais buvo griežtai susitaręs, kad jo vyrai iš Lietuvos teritorijos pėdos neiškels, o vokiečiai, pasirodo, turėjo kitus tikslus. Jiems buvo svarbu gauti vyrų, juos apginkluot ir pasiųsti ten, kur jiems reikalinga: kovai su vadinamaisiais raudonaisiais partizanais ir į patį frontą, arba, kaip jie vėliausiai pasiūlė, į „Liuftvafę“ – priešlėktuvinę gynybą Vokietijos aerodromuose. Generolas Plechavičius kategoriškai pasipriešino ir, pratęsdamas savo kalbą, pasakė:

– Dabar aš jus išleidžiu neribotų atostogų. Kai pribręs reikalas, aš jus vėl pašauksiu. Aš jūsų neapvilsiu.

Taip mes ir išsiskirstėm. Kaip ir daugelis kitų, grįžome į savo namus. Nuo Marijampolės iki Kauno važiauvau ant vagono stogo, viduje vietos nebuvo. Dalis jaunimo, sakyčiau, gal ir dėl savo kaltės pasiliko, juos vokiečiai areštavo ir apie šimtą jaunuolių sušaudė. Kadangi 1-a ir 2-a kuopos jau turėjo ginklų, pasipriešino, įvyko kautynės, visi vyrai žuvo. Apie šešis ar aštuonis šimtus surakino grandinėmis ir išvežė į Vokietiją. Iš ten vieni grįžo jau su karininkų laipsniais, kitus panaudojo aerodromų apsaugai, kiti pabėgo.

Aš gegužės 14 d. grįžau į namus. Po dviejų mėnesių pasigirdo artėjančio fronto patrankų kanonados. Brolis Vytautas užlipo ant stogo ir pasakė, kad jau už dviejų kilometrų matosi plentų važiuojančių tankų voros. Mes arklius pasikinkėm ir išvažiuom, kartu ir ta žydaitė. Tik pervaziavom plentą ir pamatėm, kad jau greitieji šarvuočiai lekia Joniškio link. Nuvažiuom į Šakyną, nuo Šiaulių apie trisdešimt kilometrų, apsistojom, jau vakaras buvo, aš nutariau trauktis toliau, o visi kiti grįžo atgal. Pasiekiau Tryškius. Prie Plinkšių susirinko įvairių miestelių karininkai, inteligentija. Nuo Zarasų buvo atvykęs daktaras Steponavičius, majoras Urbonas. Visi nutarė toliau niekur nebesitraukti, organizuotis, stot į fronto liniją ir priešintis puolantiems rusams. Vokiečių gretose tuomet buvo didžiulė suirutė. Kažkur prie Kuršėnų vokiečių pulkininkas Mioderis, su keliais savo pagalbininkais atsisojęs ant kelio, stabdė kiekvieną pravažiuojančią vokiečių mašiną, kiekvieną pėsčią ir organizavo nors kokį pasipriešinimą. Tuomet, kai mūsų vyresnieji kariškiai Pievėnų kaime prie Plinkšių susitarė, pasikvietė ir vokiečių atstovus. Vokiečiai pažadėjo duoti ginklų ir padėt priešintis puolantiems rusams. Taip 1944 m. rugpjūčio pradžioje buvo suorganizuotas pirmas lietuvių savanorių pulkas, kuris buvo pavadintas Tėvynės apsaugos rinktine. Rinktinės vadu paskirtas kapitonas Jatulis, štabo viršininku – kapitonas Čėsna. Pirmojo pulko vadu buvo paskirtas majoras Urbonas, o pirmojo bataliono vadas buvo majoras Puodžiūnas, kuris turėjo didelę kautynių patirtį, trejus metus kariavo Rytų fronte su bolševikais vokiečių pusėje. Pagrindinis šios rinktinės sukūrimo iniciatorius buvo psichologijos daktaras Steponavičius. Pirmasis ir antrasis to pulko batalionai tuoj pat buvo pasiųsti į Ventos fronto liniją. Ten teko ir man dalyvauti, buvom kažkur visai netoli Papilės miestelio. Vienam krante stovėjo rusai, o kitam krante mums buvo duotas ruožas, kurį mes saugojom. Ten kažkokių ypatingų susirėmimų nebuvo, tik pavieniai apšišaudymai. Vėliau buvo organizuojamas antras pulkas ir trečias – artilerijos pulkas. Deja, tie pulkai dienos šviesos beveik neišvydo, nes 1944 m. spalio 7 d. Sedos mūšis visus planus sugriovė. Frontas sustojo ant Dubysos ir Ventos krantų ir prastovėjo apie du mėnesius. Tada mus atšaukė į Sedos apylinkes, mūsų kuopa apsistojė pas vieną ūkininką, nuo Sedos apie pusantro kilometro, ir man kuopos vadas Vaitiekūnas (kilęs nuo Rokiškio) pasiūlė eit į ryšininkų-telefonistų kursus. Taip patekau bataliono štabo žinion, mano vadas buvo puskarininkis Pranas Rudys, kilęs nuo Panevėžio. Apie dvi savaites lankiau kursus.

Artėjant spalio pirmosioms dienoms, buvo duota komanda iškasti apkasus aplink Sedą. Vieni aiškino, kad tai tik mokomiesiems tikslams, kiti – kad ruošiamasi stambesniems susirėmimams, kautynėms ir t. t., bet apkasai buvo iškasti. Spalio 7 d. ryte mus anksčiau pažadino, atvažiavo pastotė su ryšio reikmenimis ir pradėjom pirmą kuopos vadavietę jungti su bataliono štabu, po to sujungėm antrą. Jungiant trečią, reikėjo laidus permesi per gatvę oro linija, nes per gatvę trimis eilėmis traukėsi vokiečių pėstininkai, vežimai ir motorizuotos priemonės. Iš kur jų tiek daug tada buvo, neturiu supratimo. Mums bejungiant trečią kuopą, virš mūsų galvų pradėjo zvimbti mažo kalibro patrankėlių sviediniai. Jie lėkė ir sproginėjo maždaug už dviejų šimtų metrų nuo mūsų, bet laidus mes spėjom sujungti. Bataliono vadas Puodžiūnas pažiūrėjo per žiūronus ir pamatė, kad maždaug už puskilometro artinosi tankų vilkstinė. Jis mus nuramino, sako: „Nebijokit, vyrai, mes čia turim „pancerfaustų“, mums tie tankai visai nebaisūs“. Pamatėm, kad pora tankų jau dega, o pirmose linijose turi elgtis labai šaltakraujiškai, prisileist tanką kaip galima arčiau, ne daugiau kaip per 50 – 100 m, tada garantuotai į jį pataikysi, bet už tankų ejo voros pėstininkų, tad daugelis mūsų vyrų pakilo iš apkasų. Puodžiūnas, nusitvėręs pistoletą, įsiutęs, kaip bulius baubdamas ėmė lakstyti po žeminę, davė įsakymą visiems grįžti į apkasus. Bataliono štabas buvo išsidėstęs ant Varduvos kranto. Grįžo vyrai, sugulė, bet kaip kovoti, jeigu ir aš teturėjau vos trisdešimt šovinių prancūziškam šautuvui, kurį buvau atsinešęs iš Plechavičiaus armijos. O tų „pancerfaustų“, pasirodo, tik kokie keturi ar trys ir tebuvo. Vokiečiai pasinaudojo mūsų patiklumu, dar kartą mus apgavo, kaip žmonės sako, pavedė po „mašinką“. Jie sakė: „Jūs nors keltą minučių juos sulaikykite, o paskui mūsų tankai juos nuvarys už devynių mylių“. Kas kad jie tankų turėjo, deja, tankai buvo be degalų ir negalėjo pajudėti iš vietos.

Negaliu dabar pasakyti: visi ar ne visi mūsų vyrai, bet drąsos labai daug parodė. Mano tiesioginis viršininkas Rudys davė nurodymą trauktis. Mes su juo pasitraukėm, o ten jau minios žmonių susirinkę. Šoviniai baigėsi. Ką daryti? Didžiausia baimė – patekti į nelaisvę. Kuprinėje nešiausi palatą, nors apsirengęs buvau karo žandarmerijos uniforma. Įlindau į tokią daržinę, ten pjuvenų krūva supilta, įsirausiau į tas pjuvenas. Šaudymas tęsėsi be jokios pertraukos. Dar pažiūrėjau per lentų plyšį ir pamaciau, kaip atraitotomis rankovėmis eina rusai ir šaudo į bet ką: žmonės krenta, sužeisti šaukiasi juos pribaugti. Arklys stovėjo, kai sviedinys sprogo, arkliui nunešė galvą, baisus vaizdas. Daržinėje pratūnojau apie porą valandų. Užskrido vokiečių lėktuvas, skutamuoju skridimu kaip pasėjo kulkosvaidžio serijas, dar kartą sugrįžo, dar pavarė ir dar kartą ir dingo. Jau vakarop matau, kad pirmieji rusų daliniai nuėjo, fronto dundesys silpsta. Kas liko gyvi, pasirodė lauke.

Nutariau įsimaišyti tarp civilių. Nusimečiau karišką kitelį, kelnes supurvinau, užsivilkau tą civilišką palatą, išlindau iš daržinės, priėjau prie žmonių. Tokios dvi moteriškės iškart suprato, kas aš toks, tuoj man padavė kitas kelnes persimaut. Dar valanda kita praėjo, jau pradėjo brėkšti. Įlindau į kitą daržinę, dar kažkiek nusnūdau, pabudau, nuėjau į namus, pavalgydino. Čia buvo dar viena moteris atėjusi iš Lukšių kaimo, ji pažadėjo mane pasiimti su savimi ir išvest iš miestelio. Po pietų mes

išėjom. Pas tą moterį prabuvau apie savaitę: vežiau žvyrą, roviau runkelius. Čia taip pat buvo apsistojusi Lygumų miestelio viršaičio šeima: vyras su žmona ir du vaikai. Jie traukėsi nuo fronto ir dabar ruošėsi grįžti atgal. Paprašiau, kad ir mane priimtų į savo kompaniją. Jie iškart sutiko. Tik išvažiavom iš miestelio, ant kelio visur lentučių pribedžiota su užrašais „Miny“. Išlipau iš vežimo ir ėjau priekyje, o jie važiavo iš paskos. Per kokias tris valandas nuvažiavom penkis kilometrus. Pravažiavom Kruopius, po to ir Gruzdžius. Gruzdžių apylinkėje, Bučiūnų kaime, gyveno mano teta Elena Gedžienė, mamos sesuo, o Kantminių kaime gyveno mano klasės draugas Kazys Kvedaras. Aš atsiveikinau su tais gerais žmonėmis ir patraukiau į Kantminių kaimą.

Nueinu, randu tą Kaziuką. Labai maloniai mane priėmė, davė kitus rūbus, nusiprausiau, vieną naktį pernaktvojom ant tvarto, tada jis man padėjo nueiti pas tetą. Jos duktė Pranciška buvo mano krikšto mama. Mano nuostabai, čia radau besislaps-tantį savo vyriausiąjį brolį Vytautą. Pasišnekėjom, pasirodo, jis daržinėje išsirausęs slėptuvėlę ir gyvena joje. Už poros dienų atvažiavo kitas mano brolis Algirdas iš Viduklės ir atsivežė prie vokiečių buvusių laikinų pažymėjimų tuščią blanką ir mažą mano nuotraukytę. Jis tuoj užpildė blanką, užklįjavo nuotrauką, tik antspaudė nėra, bet uždėjo kažkokį kitą – ir aš jau turiu dokumentą. Sutarėm, kad nuvažiuosiu pas jį į Viduklę. Kitą rytą atvažiavo sesuo su ta žydaite, paėmė mane ir nuvažiavom iki Šiaulių. Kaip buvo sutarta, prie Šiaulių susistabdėm pakeleivingą sunkvežimį, mus pavežė iki Kryžkalnio. 15 km iki Viduklės baigėme eiti pėsčiomis. Lapkričio 15 d. prasidėjo mokslo metai, nutarėm, kad aš eisiu mokytojaut į Viduklės pradžios mokyklą. Dirbau su ketvirtu skyriumi ir turėjau dar kelias istorijos pamokas progimnazijos moksleiviams.

1945 m. gegužės mėnesį Raseiniuose vyko apskrities mokytojų konferencija, apie 300 mokytojų buvo susirinkę, konferencijos metu buvo perskaitytas padėkos laiškas „draugui“ Stalinui. Po to visus mokytojus iš eilės kvietė pasirašyti po tuo laišku. Stojų mirtina tylą, niekas nejuda iš vietos. Kažkas iš tų pačių, kurie sėdėjo prie stalo, keturi ar penki priėjo ir pasirašė. Toliau vėl įtempta tylą tęsiasi. Nei jokių paaiškinimų, nei jokių replikų. Dar vieną kitą paragino, vis vien niekas neina. Tuo viskas ir pasibaigė. Sugrįžau į Viduklę, po dviejų dienų mane pasišaukė į saugumą. Padėjo ant stalo prirašytą popieriaus lapą ir sako:

– Va čia, draugas mokytojau, mes norėtume, kad jūs pasirašytumėte... Tikriausiai girdėjote apie laišką draugui Stalinui...

– Na, bet atleiskite, Raseiniuose pasirašiau, – sakau jiems.

– Ar pasirašėt? – pasitiksline čekistas.

– Taip, pasirašiau, – dar kartą patvirtinau čekistui, ir mane paleido.

Dar 1944 m. gruodžio mėnesį iš brolio Algirdo pradėjau gauti tam tikras pogrindžio darbo užduotis: nunešt spaudą į vieną kitą vietą, pirmiausia tai buvo Eržvilko valsčiaus Fermų kaimo gyventojas Juozas Kubilius (buv. Vilniaus universiteto rektorius Jono Kubiliaus brolis). Po to važiavom su broliu į vieną kitą būrį Paupio ir Blinstrubiškių miškuose. Ten brolis klausė išpažinčių, dalino komuniją, šv. Mišias

laikė. Vieną kartą Viduklėje areštavo kelis žmones, tarp jų ir tokį invalidą Saročką (buvo raišas), pas kurį buvo paslėpta rašomoji mašinėlė ir kiti spausdinimo reikmenys. Varo apie 20 areštuotųjų Viduklės gatvė, tarp jų ir tas žmogelis. Aš su broliu Algirdu stovėjau kieme ir mačiau, kaip juos varė. Jis man ir sako:

– Einu, ištrauksiu jį iš rikiuotės ir į jo vietą pats atsistosis, tegu mane varo, jeigu jiems taip reikalinga auka...

Po antrosios rusų okupacijos brolis suorganizavo vadinamąjį amžinąjį adoravimą, kad bažnyčia per ištisą parą nebūtų tuščia, dieną, naktį, rytą, vakare žmonių bažnyčioje privalėjo būti. Parapiją suskirstė į šešias ar aštuonias dalis po kelis kaimus, kurie prisiėmė išpareigojimus jiems nustatytu laiku eiti į bažnyčią ir melstis. Prie kiekvieno įvažiavimo į Viduklę buvo pastatyti vadinami garbės vartai, kaip anksčiau vadindavo, bromai, papuošti gėlių girliandomis, prie jų brolis, apsirengęs liturginiais rūbais, pasitikdavo žmones su trumpu pamokslu ir įvesdavo į bažnyčią, o rytą išlydėdavo. Ir taip kiekvieną dieną.

1945 m. liepos 21 d. bolševikai paskelbė pirmuosius rinkimus. Tą dieną prie bažnyčios atėjo gausi tikinčiųjų minia. Žmonės nešė nedidelius altorėlius, šventųjų paveikslus, specialiai tam pagamintus milžiniškus rožančius, kuriuos nešė net po dešimt žmonių. Priekyje šeši žmonės nešė kryžių. Kryžius buvo maždaug pustrečio metro aukščio, ant kryžiaus buvo išpjaustyti žodžiai: „Viešpatie, pasilik su mumis, nes jau artinasi vakaras“. Šitą procesiją sutiko brolis kunigas, palydėjo į bažnyčią. Tuo jo „karjera“ baigėsi, rytą jį čekistai areštavo. Aš pasitraukiau į pogrindį.

Tu metu pogrindyje buvo sukeltas aliarmas, duota žinia Blinstrubiškių miške esantiems partizanų būriams. Čekistų įsakyta, kad niekas neišeitų ir niekas neįeitų į miestelį. Bet vienai merginai (nepatvirtintais duomenimis, M. J. Narbutaitei) pasisekė prasprūsti pro gyvas čekistų užtvaras ir pranešti Stepono Bubulo būriui. Partizanų tikslas buvo neleisti kunigo Algirdo Mociaus išvežti iš Viduklės, ačiū Dievui, kad to neįvyko. Tikriausiai nebūtų likę gyvo nei brolio, nei Bubulo, nei kitų... Partizanai bėgo, skubėjo, bet pritrūko maždaug dviejų šimtų metrų iki plento, kai iki dantų ginkluotų čekistų „kortežas“ su areštuotu kunigu pravažiavo Raseinių link. Iš Raseinių brolis Algirdas buvo išvežtas į Kauną, ten gerokai jį kankino ir, nesudarę bylos, išvežė į Rusiją. Teisė jį tik apie 1946 m. Abezės lageryje (esančiame tarp Intos ir Vorkutos) ir davė dešimt metų.

Į Lietuvą brolis grįžo 1954 m. gruodžio mėnesį, gavo paskyrimą į Milašaičius, o po pustrečių metų vėl buvo areštuotas ir už antitarybinę propagandą vėl nuteistas dešimčiai metų. Tuomet buvo išsiųstas į Mordovijos lagerius. Sakydamas pamokslus, brolis nesirinkdavo atėjūnams patogių žodžių. Jis kalbėjo atvirai, tiesiai ir aiškiai: okupantai, žmogžudžiai, pavergėjai ir pan.

Po antros bausmės, kurią atbuvo nuo skambučio iki skambučio, grįžo 1967 m. Kunigavo Lauksodyje, Ukmergėje, Jurbarko, Siesikuose. Iš Siesikų grįžo į savo pirmąją Viduklės parapiją. Mirė 1999 m. gruodžio 24 d.

Mama ir sesuo Eugenija 1948 m. buvo ištremtos į Sibirą, į Buriatiją, netoli Baikalo ežero, kur 1955 m. mama mirė, sesuo 1960 m. grįžo į Lietuvą ir šiuo metu gyvena

Šiauliuose. Brolis Stasys gimė 1919 m. Prieš pat užėinant antrajai rusų okupacijai, vokiečių buvo mobilizuotas su pastote rinkti žuvusius bei sužeistus vokiečių kareivius, o užėjus rusams buvo mobilizuotas į rusų Raudonąją armiją. Kur jam teko dalyvauti kautynėse, nežinau, bet buvo apdovanotas ordinu už Budapešto išlaisvinimą. 1946 m. pabaigoje buvo demobilizuotas, dirbo savo ūkyje ir 1948 m. gegužės 22 d., atvažiavus rusams ir stribams vežti į Sibirą, pabėgo ir įsijungė į partizaninę kovą Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinėje, Audros būryje. Žuvo 1952 m. balandžio 30 d.

R. K. p a s t a b a: Kn. „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“ yra plačiau papasakota apie Audros būrį, aprašyta, kad tą dieną Barysių miške (Šiaulių r.), MGB agento *Banio* išduoti, buvo nušauti du šio būrio partizanai: Ignas Kumpis-*Pūga* ir Stasys Mocius-*Klevas* (p.157, 160).

Brolis Vytautas irgi pasirinko partizano kelią, turėjo slapyvardį *Kudirka*, bet vėliau, maždaug 1946 metų pradžioje, iš Šiaulių krašto perėjo į Tauragės, Raseinių kraštą, dirbo rinktinės štabe, statė ir įrenginėjo slėptuves įvairiose vietose. Jis buvo įvairių amatų meistras. O kai mane 1947 m. sausio 18 d. areštavo, jis pasidarė fiktyvius dokumentus Vytauto Bartkaus pavarde ir gyveno legaliai Vytėnuose, Vilkyškiuose iki savo mirties 1993 m.

Kai areštavo brolį Algirdą, tą pačią valandą perėjau į nelegalią padėtį. Pirmą naktį nakvojau ant Viduklės bažnyčios lubų. Bažnyčia buvo pilnutėlė žmonių, visi meldėsi, ėjo kryžiaus kelius, kalbėjo rožančių, bet aš žmonėms jau nebesirodžiau. Klebonijoje buvo tokia nedidelė slėptuvėlė, tai toje slėptuvėlėje dvi naktis prasėdėjau, o dar kitą naktį išėjau pas tokius Pukinus ir ten išbuvau penkias dienas, slėpiausi mansardoje. Iš Pukinų, maždaug kilometras nuo miestelio, nuėjau pas Jurkus ir ten prabuvau iki rugsėjo pradžios. Po mėnesio čia atėjo buvęs Eržvilko bažnyčios vargonininkas Jonas Žičkus-*Žiogas, Viksva*. Tuo metu jis jau dirbo pogrindyje, buvo Lydžio rinktinės organizacinio sektoriaus viršininkas. Jis man davė nurodymą keliauti į Lydžio rinktinės centrą, į Eržvilką. Vėlai vakare išėjau ir nukeliavau prie pat Eržvilko pas Izidorių Toliušį, ten man padarė fiktyvius dokumentus Antano Jonaičio pavarde, gavau užduotį įsidarbinti mokesčių inspekcijoje. Iš pradžių ten įsidarbinti nepavyko, įsidarbinau draudimo agentu.

Pagal partizanų štabo planą Eržvilko mokesčių inspekcijos viršininkė Vanda Koncevičiūtė vežė į Tauragę metinę darbo ataskaitą ir pakelėje buvo partizanų suimta. Buvo paimti valdiški pinigai ir dokumentai, o ji pati paleista. Po to ją iš viršininkės pareigų atleido. Mano akivaizdoje Eržvilko partorgas, kalbėdamas su Tauragės apskrities finansų skyriaus viršininku, jo klausė, ką jie dabar žada daryti, kai viršininko nebėra. Anas paklausė, ar partorgas turi kokį kandidatą, tas atsakė, kad turi ir už jį garantuoja savo galva. Jis mane turėjo galvoje ir liepė man perimti Eržvilko mokesčių inspekcijos viršininko pareigas. Taip aš – Antanas Jonaitis – nuo 1945 m. sausio 1 d. įsidarbinau Eržvilko mokesčių inspekcijoje. Dažniausiai laiką leidau kontoroje, tik retkarčiais tekdavo išvažiuoti į kaimus patikrinti, kaip renkami mokesčiai seniūnijose ir pan. Jau nuo pat pradžių man partizanų buvo duotas nu-

rodymas ir aš jį šventai vykdžiau. Išrašant kvitą, per kalkę buvo išrašomas dublikatas. Įsidedu kalkę ir, rašydamas ant pirmo egzemplioriaus 3000, kuris įteikiamas klientui, ją nežymiai patraukiu, o ant apatinio, kuris po kalke, nieko nelieka. Kai klientą išleidžiu, toje vietoje užrašau 300. Tą sumą, kiek pagal šakneles susirenku, privalau įnešti į kasą ir atsiskaityti su apskritimi. O žmogus, jeigu sribai prikimba, kodėl mokesčių valstybei nemoka, parodo aną kvitą, kad viskas tvarkoje. Kai važiauvau revizijai atsiskaityti į Tauragę, pasiėmiau dar šešias pilnas neišnaudotas kvitų knygutes, visus balansinius dokumentus, antspaudus, viską pasiėmiau su savim ir išėjau į mišką pas partizanus. Keletą mėnesių atsisėdęs ant kelmo aš dar „priiminėjau“ mokesčius.

Turėjau keletą slapyvardžių: *Kabaila*, *Šviedrys*, *Rainys*, be oficialių, mes dar turėjome asmeninius slapyvardžius. Mano buvo *Alfas*, Jono Žičkaus buvo *Liudas*. Oficialūs Jono Žičkaus slapyvardžiai *Žiogas* ir *Viksva*.

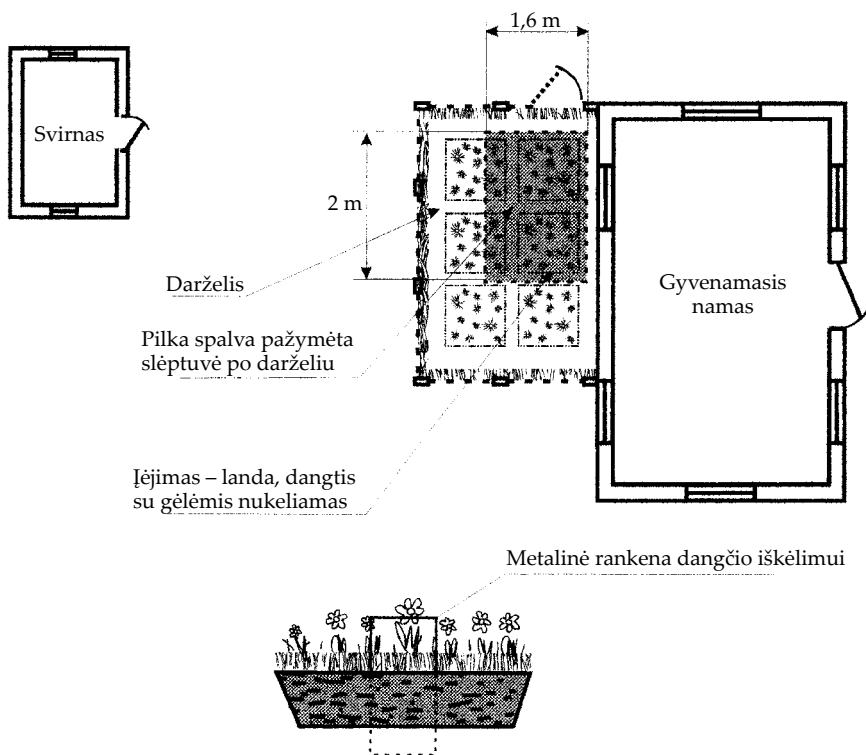
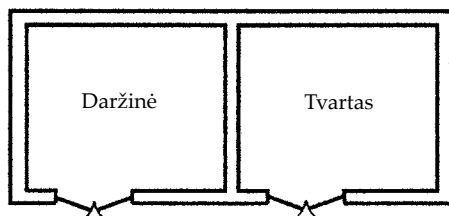
1945 m. rudenį buvau paskirtas Lydžio rinktinės štabo ūkio skyriaus viršininku. Mes su Žičkumi daugiausia būdavome bunkeriuose, o jeigu reikdavo kur nors eiti, eidavome su štabo būriu, kuriam vadovavo Antanas Stoškus-*Raila*, jis laikėsi Papupio miškuose. Kai sužeistas Stoškus pateko į čekistų nelaisvę, vadovavimą būriui perėmė Bronius Tolišauskas-*Grigas*. Jie buvo keturi broliai partizanai, kilę iš Fermų kaimo, Eržvilko valsčiaus.

1946 m. balandžio 12 d. vakare mes su Žičkumi buvome slėptuvėje Čepaičių kaime, Navicko sodyboje. Atėjo Henrikas Danilevičius-*Vidmantas* (vėliau – *Neringas*), tuometinis Lydžio rinktinės vadas, ir pasiūlė eit šturmuoti Eržvilko sribyną. Mes su Žičkumi paprieštaravome ir paaiškinome jam, kad tai rizikinga. Viena, kad jokių tikslų žinių neturėjome apie ten esančias sribų ir rusų pajėgas, tik preliminariai žinojome, kad buvo apie penkiolika sribų ir apie pusšimtį rusų kareivių. Na, bet ką darysi, toks vado įsakymas, privalai jį vykdyti. Jų buvo dvylika tada atėję – visas *Railos* būrys ir mes du, iš viso keturiolika vyrų. Žiūrint iš šių dienų perspektyvos, neprotingas buvo tas žygis. Buvo nutarta maždaug už kilometro nuo Eržvilko padegti komjaunimo sekretoriaus sodybą ir, kai anie bėgs gelbėti degančių pastatų, juos apšaudyti. Pradėjus puolimą, į dangų ėmė kilti viena po kitos šviečiamosios raketos, visur tapo šviesu kaip dieną. Rusai šaudmenų turėjo sočiai, su jais ilgai nepakariausi. Kiek pasišaudėm, mūsų gretos praskydo, teko trauktis taip nieko blogesnio priešui nepadarius. Ačiū Dievui, visi likome sveiki. Aš vienas pasitraukiau į kitą pusę. Užėjau Bacių kaime pas pažįstamą ryšininką, pernakvojau slėptuvėje malkinėj, pabuvau dar per dieną, o vakare nutariau eiti į Maželio-*Starkaus* būrio veikimo rajoną ir ten susirasti vieną ryšininkę.

Perėjau nedidelį Balandinės mišką ir nuėjau pas ryšininkę. Ten radau kelis savus ir kelis vyrus iš Antano Joniko-*Rolando*, *Daktaro* būrio. Pavakarieniavom ir išėjom pas *Rolandą* į Purviškių mišką. Ten pabuvome tris dienas ir išėjome į Lenkčių kaimą, į Simono Butkaus sodybą, kur irgi buvo viena iš mūsų slėptuvių. Beeidami užsukome į Pašaltuonio kaimą ir čia sužinojome, kad iš Tauragės į Eržvilką turi grįžti trys ar keturi vežimai su valdiškomis prekėmis. Nutarėm, kad reikia palaukti vežimų.

Navickų sodybos pastatų išdėstymo planas
(Čepaičių kaimas – 1 km nuo Eržvilko miestelio)

*Pagal Juozo Mociaus
piešinius rekonstravo
Rimantas Plungė*

Po kiek laiko pamatėm atvažiuojant tris pastotes. Išsidėstėm iš abiejų kelio pusių ir, kai pastotės privažiavo visai arti, davėm ženklą sustoti. Vežimuose radome tris tūkstančius degtukų dėžučių, keturis šimtus gabalų ūkiško muilo ir apie tris šimtus kilogramų įvairių saldinių. Visa tai iškart rekvizavome, važnyčiotojams įsakėm eit į daržinę, gult ant šiaudų ir palaukt ryto, o ryte nueit į stribyną ir pranešt, kas atsitiko. Mes tuo tarpu su visu turtu nuvažiavom į gretimą Openiškės kaimą. Ten viską iškrovėm į atsarginę slėptuvę, dalį saldinių parsinešėm į Čepaičių kaimo slėptuvę. Po to grįžome į Lenkčių kaimo slėptuvę.

1946 m. liepos pabaigoje vykome į susitikimą tarp Jurbarko Trijų Lelijų ir Lydžio rinktinių atstovų. Susitikime dalyvavo Petras Paulaitis-*Aidas*, Juozas Kasperavičius-*Angis*, *Visvydas*, *Šilas*, kapitonas Juozas Čeponis-*Šernas*, *Tauragis*, jaunesnysis leitenantas Algimantas Zaskevičius-*Vasaris*, Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*, Jonas Žičkus-*Žiogas*, *Viksva* ir aš – Juozas Mocius (R. K. p a s t a b a: Apie Kėstučio apygardos įkūrimą plačiau aprašyta LKA Nr. 12, p. 5 – 64; Nr. 13, p. 5 – 25). Kur vyko pasitarimas, tikslios vietos nežinojau, tik galiu pasakyti, kad tai buvo Šimkaičių, Raseinių ir Viduklės valsčių trikampis. Pasitarimas vyko vienoje iš kelių sodybų. Ten buvo sprendžiamas klausimas dėl apygardos organizavimo. Pagrindas buvo Lydžio rinktinė, kuri buvo pati stipriausia, geriausiai organizuota. Po diskusijų apygardai buvo pasirinktas Kėstučio vardas. O kadangi buvo numatyta į apygardą sujungti kelias rinktines, todėl ir buvo pavadinta Jungtine Kėstučio apygarda, jos vadu tuomet buvo paskirtas Juozas Kasperavičius. Tas pareigas jis ėjo iki pat savo žūties.

Po susitikimo mums pradėjus žygiuoti Paupio link, pastebėjome važiuojant kelias pastotes stribų. Arti miško nebuvo, buvo tik kažkoks kirtimas. Sugulėm prie kelio, mūsų buvo apie penkiolika vyrų, du kulkosvaidžiai, kiti ginkluoti automatais ir šautuvais. Vadovavimą iškart perėmė Kasperavičius, nors Čeponis buvo vyresnis pagal laipsnį ir užimamas pareigas. Vieni buvo už tai, kad reiktų suduoti smūgį stribams, kiti karštakošius greit atvėsino, kadangi Raseiniai buvo per arti, iš ten pagalba stribams ateitų labai greit. Teko ausis suglaust ir ramiai palaukt, kol stribai pravažiuos.

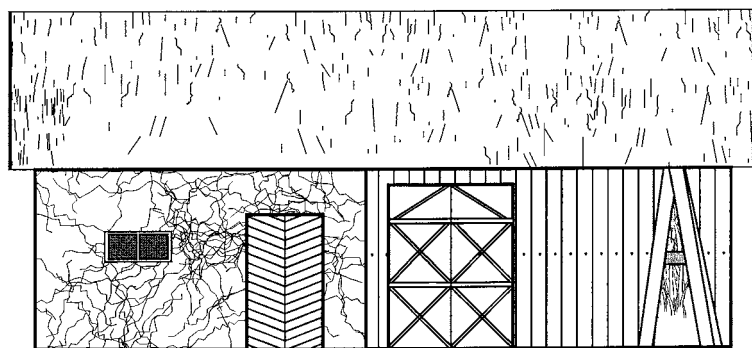
Po kurio laiko atvažiavo pas mane Kasperavičius ir papasakojo: „Juozai, ar aš kvailas, ar ta mūsų vadovybė aukščiau stovinti kvaila, bet tokiais metodais dirbdami mes toli nenueisim“. Aš jo klausiu, koks reikalas. Jis ir sako:

– Buvo atvažiavęs mūsų vyriausias vadas *Erelis* (Juozas Markulis). Tu įsivaizduok: pasiėmęs portfelį, kuris pridėtas pilnas partizaniškos spaudos, instrukcijų, įsakymų, nuotraukų ir kt., vaikšto sau drąsiai po Batakius. Na, ar galima taip atvirai „gastroluoti“?

Be abejo, *Erelis* norėjo iššifruot, kur apygardos būstinė, bet Kasperavičius jam aiškino, kad šiuo metu į ją patekti nėra galimybių, nes ten yra svetimi asmenys. Taip stengėsi nuo būstinės *Erelį* nuviliot, jam tai padaryt pasisekė.

Tų pačių metų rugsėjo mėnesį Henriko Danilevičiaus įsakymu buvau paskirtas Lydžio rinktinės štabo viršininku. 1946 m. gruodžio 20 d. sužinojom, kad areštuotas Lydžio rinktinės štabo pagrindinis ryšininkas Viktoras Gudavičius, kuris gyveno

Simono Butkaus sodyba
Lenkčių k., Tauragės apskr.

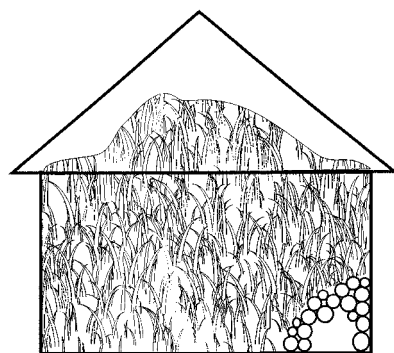

Tvartas

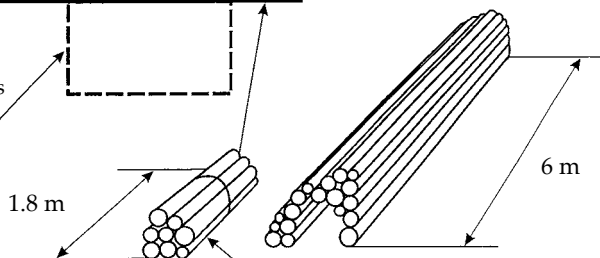
Daržinė

Tvarto sienos - molio, o daržinės - lentų.

Įėjimas iš kiemo
praskleidus sienos lentas.

Po šaline šieno ir 40 cm
sluoksniu žemės įrengtas
bunkeris.

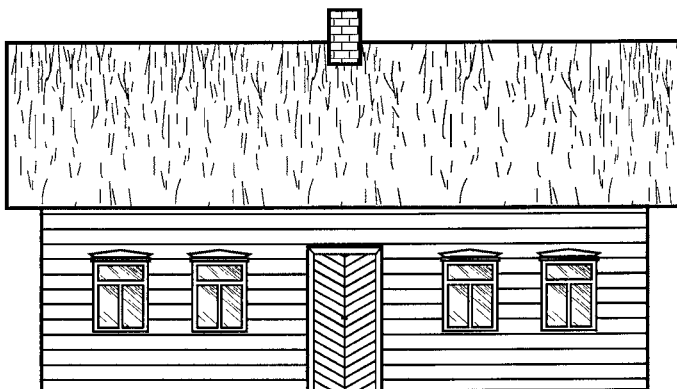

Įėjimas - landa, užkemšama rąstų „kamščiu“.

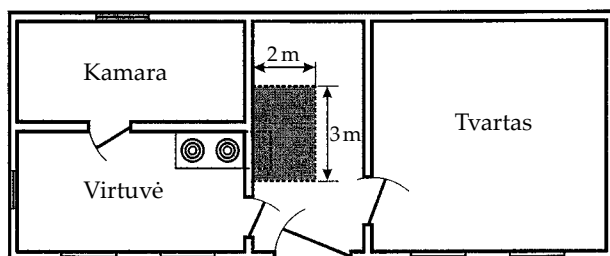
Varlaukio bažnytkaimyje. Mes tuo metu laikėmės Fišerienės sodybos slėptuvėje Smaidrių kaime. Fišerienė turėjo dvi dukras: keturiolikos ir dvylikos metų, šeima gyveno gana skurdžiai, vyro nebuvo, tad įtarimas čia buvo kuo mažiausias. Smaidrių kaimas nuo Varlaukio buvo maždaug už kilometrą, Fišerienės sodyba stovėjo visai ant upelio Upės kranto, jis buvo gera priedanga pasitraukimo atveju. Kad tas ryšininkas areštuotas, mes sužinojom, bet nežinojom, kad dar prieš kelias dienas buvo areštuotas ir jo sūnus Vitalijus, kuris, pasirodo, išdavė tėvą, o tėvas, matyt, neatlaikęs kankinimų, išdavė mus. Tą žinią gavę, mes ginklus pasiėmėme ir išėjome. Čia buvome trise: Jonas Rimša-Šarūnas (familiarus slapyvardis – *Justas*), Jonas Mačiulis-Skaistgiris ir aš. Nuėjome apie kilometrą už Varlaukio į kitą kaimą ir ten netikėtai radome Rolando būrį valgant Kūčias. Jie mus priėmė, kartu pavakarieniavome ir iškeliavome su jais. Pakeliui maždaug ties Gaurės ir Eržvilko valsčių riba užėjome į vieną sodybą, kurios šeimininkas, *Rolando* teigimu, buvo rusų MGB šnipas. Todėl buvo duotas nurodymas rekvizuoti dalį jo turto – paskersti dvi kiaules ir visą mėsa pasiimti maistui. Vyrai išsivarė ir šeimininkus, tik sūnų paleido. Kai mes išėjome, pasirodo, sūnus iškart pranešė čekistams. Mes paėjome keletą kilometrų ir apsistojome pamiškėje vieno mūsų ryšininko sodyboje. Kadangi truputį buvo pasnigę, paskutinis eidamas su šaka maskavo pėdsakus. Toje sodyboje mes ir dienojome. Nepraėjo nė kelios valandos, kai suriko kažkas: „Vyrai, rusai!“ Vieni buvo nusiavę batus, kiti nusirengę švarkus, dar kiti išsiardę ginklus. Puolėm per duris. Dar prieš išbėgdamas į lauką, pažiūrėjau per langą ir maždaug už 80 metrų pamačiau vorą sugulusių rusų, bet jie nešaudė. Mes visi, apie dvidešimt vyrų, spėjome nubėgti apie du šimtus metrų į nedidelį pusiau iškirstą miškelį. Toliau miškelis baigėsi, o dar už trijų šimtų metrų – didmiškis. Tame miškely visi sugulėm, čia išgirdau tikro vado komandą. *Rolandas* įsakmiai ir aiškiai nurodinėjo, kur kas turi užimti pozicijas. Čia paaiškėjo, kodėl į mus rusai nešaudė. Pasirodo, jie pasiuntė keturių ar penkių vyrų grandį su dviem kulkosvaidžiais užeit mums už akių, kad atkirstų kelią nuo didmiškio. Netrukus mes tai pastebėjome. *Rolandas* iškart davė komandą išguldyt kairėje pusėje matomą priešo grandį. Kita komanda buvo: „Pirmas kulkosvaidis kairiau trumpom serijom. Ugnis! Antras kulkosvaidis, taupant šovinius, ugnis! Trečias kulkosvaidis į dešinę sparną, ugnis!“

Be jokios baimės stačias laksto nuo medžio prie medžio ir davinėja komandas. Mes rusus prispaudėm prie žemės, nieko jie mums negalėjo padaryti. Paleido keletą šūvių, bet tikslo nebepasiekė. Taip mes pasiekėm didmiškį, per naktį dar nuėjome apie penkiolika kilometrų ir laimingai grįžome į nuolatinę *Rolando* buvimo vietą.

Ten pabuvę porą dienų, išsiruošėm į savo kraštą, nes buvo praėjusios daugiau kaip dvi savaitės, minties čia pasilikti nebuvo, kadangi namuose laukė neatidėliotini spausdinimo darbai. Bunkeryje turėjome rotatorių, kuriuo dauginome partizanų spaudą, turėjome nemažas popieriaus atsargas, penkias rašomasias mašinėles, radijo aparatą. Visa tai jau buvom numatę pasiimti ir pereiti į Šimkaičių kraštą. Gal ir neprotingas buvo mūsų sumanymas, kadangi čekistų dėmesys tuomet jau buvo atkreiptas į tą kraštą.

Fišerienės gyv. namas Smaidrių k.,
buv. Tauragės apskr.

Gyv. namo planas

Po grindimis – žemės ir mėšlo sluoksnis, o po juo – bunkeris-slėptuvė,
ilgis - 3 m., plotis - 2 m., aukštis - 1,8 m.

1947 m. sausio naktį iš 16-tos į 17-tą aš, Jonas Mačiulis ir Jonas Rimša grįžom į Smaidrių kaimą, Fišerienės sodyboje esantį bunkerį, kad pasiimtume reikalingus daiktus ir išsikraustytume iš ten. Vos mums užsnūdus, apie antrą valandą nakties pasigirdo triukšmas ir beldimas į duris. Netrukus išgirdome rusiškai šnekant, greit sukilom, apsirengėm ir girdim, kad pradėjo griauti krosnį. Aišku, jie nežinojo, kad krosnis atitraukiama, galbūt nežinojo to ir mūsų ryšininkas Viktoras Gudavičius, kuris mus išdavė. Nugriovė krosnį iki apatinių rėmų, tada jiems atsidengė anga – įėjimas į mūsų bunkerį.

Mums tapo aišku, kad teks gintis ir žūti. Pirmas toks buvo sprendimas. Bet paslui čekistai atvedė šeimininkę Fišerienę, ji, atsiklaupusi prie angos, verkė ir šaukė:

– Vaikeliai vaikeliai, išeikit ir pasiduokit! Mirtis mums visiems... Vaikeliai vaikeliai...

Atvirai kalbant, ji mums buvo tarsi motina, kai kuriais atžvilgiais gal netgi brangesnė nei motina. Ji mumis rūpinosi labai rizikuodama ne tik savo, bet ir dukryčių gyvybe... Bunkeryje buvo vienas dešimtšūvis šautuvas ir du automatai. Be abejo, galėjom bandyt atsišaudyt, bet pirmiausia turėjome ją nušauti, priešui iš to urvo pakenkti niekaip negalėjome. Persižegnojom, atsisveikinome vienas su kitu, prisiekėm dar kartą: jeigu liksim gyvi, nieko neišduosim. Tuo metu Rimša pasiūlė:

– Gal pasiduokim? Gal išlaikysim?

Jonas Mačiulis už mus buvo maždaug dešimčia metų vyresnis, jis jau Tauragės Šiubartinėj yra buvęs. 1946 m. birželio 12 d. visas Šiubartinės kalėjimas buvo išvaduotas. Buvo išvaduotas Petras Ruibys-*Garbštas*, buvęs Lydžio rinktinės vadas, o kartu ir Jonas Mačiulis. Aš jo ir klausiu:

– Jonai, broli mielas, tu jau buvai tam pragare, ar įmanoma ištverti, kad neišduotum?

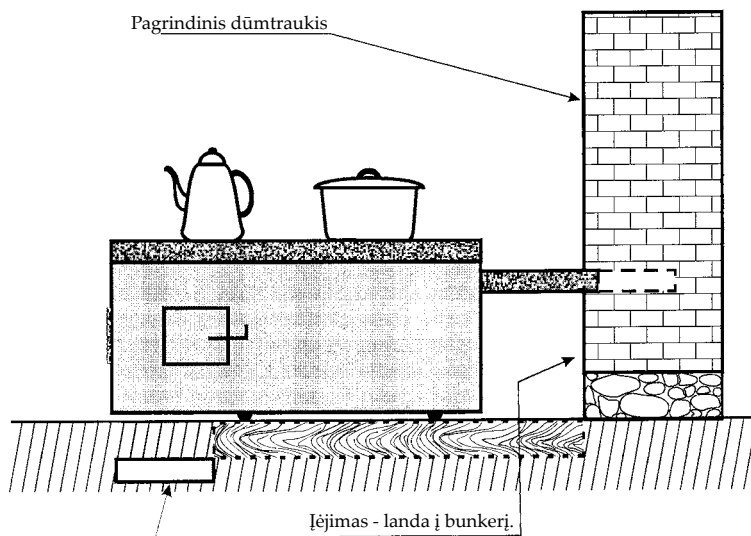
O jis taip be jokių emocijų:

– Kai norėsi, tai ir ištversi.

Rimša iškart praskydo. Na, žodžiu, nutarėm pasiduoti. Turint galvoje, kad buvo skaičiuojamos minutės ir sekundės, ginklus Mačiulis pasiūlė sugadinti taip, kad priešas nebegalėtų jais pasinaudoti. Greit, nieko nelaukę, šautuvo vamzdį įkišom tarp rąstų ir nulenkėm, automatus tiesiog iš buožės išlaužėm. Sutarėm pasiduot ir pasidavėm.

Kai išlindom iš bunkerio, pirmas klausimas buvo, kur mūsų apsaugos būrys. Jie žinojo, kad rinktinė turi vadinamą štabo būrį. Išvarė mus į lauką, telefono laidais surišo už nugarų rankas, dar tarpusavyje surišo, vienas kareivių žiedas maždaug dešimties metrų skersmens, automatas prie automato, antras toks pat žiedas už kokių 30 metrų, trečias žiedas dar už kokių 60 metrų. Taip mus varėsi beveik iki Varlaukio, sumetė į sunkvežimį ir išvežė į Tauragę.

Šiandien aš nekaltinu to žmogaus, kuris mus išdavė, nes nežinau, kokiomis priemonėmis tiesą iš jo išgavo. Jis buvo belaisvis ir kitaip, matyt, negalėjo pasielgti. Iš pradžių, kai per tas kelias minutes savo likimą sprendėme patys, tikrai nesuvokiau, kas manęs laukia, bet kai mus sumetė į sunkvežimį, ant manęs uždėjo radijo apar-

Tokios formos metalinis vamzdis sujungia krosnį su dūmtraukiu, jis įmontuotas į krosnį, o išsikišusi dalis išsileidžia į dūmtraukį. Praktiškai, kūrenant krosnį ir verdant, buvo galima atitraukus nuo sienos (dūmtraukio) įlįsti arba išlįsti iš bunkerio. Pačiame bunkeryje nuo virtuvės pusės sienoje buvo įmontuota nedidelė metalinė krosnelė, irgi sujungta su tuo pačiu dūmtraukiu, bet ją kūrendavome tik tuomet, kai kūrenosi pagrindinė virtuvės krosnis, nes kitaip dūmai išduotų, kad kažkur yra kita krosnis.

tą, ant kurio dar atsisėdo rusas kareivis, tada atsitokėjau ir supratau, į kieno nagus patekome. Galvojau, kaip galėsiu fiziškai iškentėti kankinimus, ar netapsiu išdavi-ku ir ar nesulaužysiu duotos priesaikos. Galvojau ir meldžiausi sava malda, kaip tada prie Sedos, kai per stebuklą likau gyvas: „O, Dieve Dieve, suteik man jėgų, jeigu aš dar vertas gyvenimo, bet, jeigu man skirta tokia dalia, kad aš galiu kitą į šią bedugnę kartu su savimi įtraukti, duok man, Viešpatie, numirti“.

Pagaliau mus atvežė į garsiąją Šiubartinę. Prisiminiau Kasperavičiaus žodžius, kad kiekvienoje kameroje yra šnipas. Prieš vedant į kameras, išpjaustė iš kelnų ir švarko visas sagas. Baisiausią ispūdį padarė kalėjimo komendantas, kuris nešiojosi didžiulį peilį vienoj rankoj, kitoj galąstuvą ir rusiškai panosėje murmėjo:

– Seičas chuj otrežim, vsem otrežim, ni odnovo ne ostanim (Tuoį varpą nurėšim, visiems nurėšim, nė vieno nepaliksim)...“

Ką gali žinoti, ką tas budelis sumanys, nupjaus varpą ir niekam nepasiskųsi. O kad tokių atvejų buvo, kad čekistai kankindami partizanus pjaustė, mušė, kaulus laužė, visiems buvo žinoma. Tik šiurpas nuėjo per visą kūną, bet vėliau mes prie jo pripratome, nelabai jau ir blogas jis kaliniams buvo, truputį su humoru.

Įmetė mane į kamerą, vaikšto penki ar šeši aštuoniolikmečiai, devyniolikmečiai, aš tuo metu jau dvidešimt trečius ėjau. Laikydamas kelnes ir aš įsijungiau į vaikštynių ratą, truputį ir psichologinė įtampa atslūgo. Aš jiems sakau:

– Mano likimas aiškus, bet dabar pasisakykite, kuris iš jūsų esate šnipas? Kad yra toks, abejonių neturiu, kuris iš jūsų? Jei pasisakysite, nieko nedarysiu, jeigu ne, tam kaukolė bus sutrupinta.

Pradėjo vienas į kitą žvalgytis ir klausinėti vienas kito ne žodžiais, o žvilgsniais. Praėjo keletas minučių, vienas prisiartinio prie manęs ir į ausį sako beveik jau su ašaromis:

– Tai aš, bet aš nieko blogo nedarau...

Tai buvo šilališkis Albinas Martinavičius (šiuo metu jau miręs). Nuoširdus vaikas buvo. Ar iš baimės, ar iš „gėrio“ tapo šnipu, nežinau. Jis mane pamaitindavo gavęs siuntinuką, pykti ant jo negaliu.

Prasidėjo tardymai. Pirmą kartą mane pasišaukė pats tardymo skyriaus viršininkas kapitonas Beznosovas. Kaip kiekvienas tardytojas turi savo specifinį metodą, taip ir šis. Pasodino uodegikauliu ant taburetės kampiuko, praėjo apie penkiolika minučių, pajutau deginantį skausmą. Tokioje pozoje turėjau išsėdėti dvi valandas, o vėliau teko ir po penkias, ir po septynias valandas taip sėdėti. Toje vietoje atsivėrė žaizda, bet dėl to čia niekas neužjaus. Sadizmu pasižymėjo Tauragės saugumo viršininkas papulkininkis Lapinas.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940 – 1953 metais“ rašoma: Lapinas Andrejus Stepanovičius g. 1901 m. Nižnij Novgorodo gubernijoje. V/s pulkininkas, rusas, pradinis išsimokslinimas. Saugumo sistemoje nuo 1921 m.

1946 03 – 1949 09 – LSSR MGB Tauragės a/s viršininkas;

1949 09 – 1950 07 – MGB Kauno m. ir aps. valdybos 2N skyriaus viršininkas;

1950 07 – 1953 07 – MGB Kauno sr. valdybos viršininko pavaduotojas.

1953 08 išsiųstas į SSRS MVD (p. 282).

Pirmoji jo „procedūra“ būdavo batais spardyti tardomajam į blauzdikaulius. Kaliniai pasakodavo, jog jis buvo specialiai prie batų viršūnių prisikalęs metalines plokšteles, kad vienu smūgiu prakirstų iki kraujo ir sukeltų didesnę skausmą. Svarbiausia, kad visa tai jis darydavo savo sūnaus, jaunesniojo leitenanto, akivaizdoje. Vienas iš tardytojų buvo kapitonas Glazovas, vertėjas Šimkus.

Šiubartinė buvo labai žiaurus kalėjimas. Dažnai girdėdavosi klaidus kankinamųjų spiegame, pasitaikydavo išprotėjimų, dieną naktį šauksmai, aimanos. Motinos, žmonos, atnešusios perduoti maistą, visa tai girdėdavo. Kaip joms reikėdavo

ištverti tą širdies skausmą? O kokie šlykštūs žodžiai skambėdavo iš tardytojų burnų tardant moteris, merginas. Merginos, būdavo, klykia ir verkia. Pasakojo, kaip vieną merginą paguldė ant suolo, užgulė keli čekistai, prie pėdų pridėjo lentą ir daužė aštuonių kilogramų kūju. Sakė, visus kojų kaulus sutrupino. Mačiau aš ją jau Šilutės kalėjime, ją nešte išnešdavo į taip vadinamą pasivaikščiojimo aptvarą.

Su mumis paėmė visą Lydžio rinktinės archyvą, maždaug šeši septyni segtuvai. Tai susirašinėjimai su kitomis rinktinėmis, su ryšininkais, įsakymai, sprendimai, instrukcijos, Karo lauko teismo nuosprendžiai. Ten taip pat buvo nutarimas, kokios kategorijos žmonės reiktų bausti. Tai, žinoma, apsunkino ir žymiai sudėtingesnę padarė tardymo procesą. Be to, dar nebuvo prasidėję tardymai, o žmonės jau buvo areštuojami, matyt, pagal šiuos dokumentus.

Tardymas tęsėsi beveik vienuolika mėnesių. Iš kameros per tą laikotarpį buvau išvestas 126 kartus – tardyti, sakyčiau, apie 100 kartų. Vieną naktį, apie antrą valandą, ką tik grįžus po tardymo, vėl mane šaukia, bet ne į antrą ar trečią aukštą veda, o į kiemą. Pamačiau primusine lempa apšviestus apie dešimt kariškių, stovinčių ratu, o vidury gulinčius du lavonus. Kariškiai prasiskyrė, privedė mane arčiau lavonų, iškart juos pažinau. Tai buvo Kęstučio apygardos vadas Juozas Kasperavičius ir štabo darbuotojas Albinas Biliūnas-*Džiugas*. Jie buvo paguldyti ant nugarų, bet jokių sužeidimų ant jų veidų aš nepastebėjau. Kažkur buvo rašyta, kad bunkerio paėmimo metu šie du vyrai susisprogdino. Esu gyvas liudininkas ir galiu pasakyti, kad tai netiesa. Tik Kasperavičiaus smilkinyje buvo matyti nedidelė raudona dėmelė. Matyt, pats nusišovė.

Tardymo proceso metu, nuo pat arešto pradžios iki gegužės mėnesio, protokoluose buvau įvardijamas kaip Antanas Jonaitis, jokio Mociaus niekas nežinojo. Tik vėliau arba mano bendrabylis Rimša, arba tas kameros šnipelis mane išdavė.

Vieną kartą mane pasišaukė pats saugumo viršininkas papulkininkis Lapinas, vaikšto lūpą pakandęs ir klausia:

- Tai kokia tavo pavardė? Jonaitis? O gal kartais Mocius?
- Ne, – atsakiau, – ne Mocius...
- Tavo brolis kunigas yra Viduklėj?
- Ne, – dar kartą pakartoju.

Dar keletą klausimų uždavė, apspardė blauzdikaulius, liepė eit ir apsigalvoti. Po poros dienų įvyko kulminacinis tardymas, kuris tęsėsi devyniolika valandų. Išvedė apie dešimtą valandą ryte, grįžau kitos dienos ryte apie penktą valandą. Tuomet pats viršininkas daugiausia „vaišino“ įvairių rūšių „bananais“. Stalčių kai atidaro, tai ten jų gal kokie šeši sudėti. Turbūt buvo kietesnių ir minkštesnių, vieni šviesesni, kiti tamsesni. O „vaišina“ tiesiai per galvą. Apdaužo apdaužo, paskui kaip trenks, atsibundi begulįs ant grindų. Kitą kartą, jeigu dar sudejuoji, gerai apspardo, atneša vandens, užpila, vėl po truputį pradedi akimis mirkčioti, tada vėl pasodina ir vėl ta pati „programa“. Praeina kelios valandos, tardytojai pasikeičia, ateina kita pamaina ir t. t. Po to atnešė popieriaus ir liepė rašyti, kaip viskas buvo. Po šio ilgo ir varginančio rašinio tapau tikruoju Mociumi. Po kitų tardymų jau pasirašinėju abiem pa-

vardėmis, o bylą užbaigė tik viena Mociaus pavarde. Gegužės 26 d. iškviečia mane tardyti ir sako tardytojas:

– Tai, vuo... Dar vieną tavo draugą banditą Antaną Joniką-Rolandą sutvarkėm, – parodo kruviną peršautą planšetę, atsega ją, išima tokį nedidelį bloknotuką, irgi peršautą...

Tardymo metu gavau dar vieną skaudžią žinią, kad mirė mano tėvas. Tardant turėjau keletą akistatų, tarp jų ir su Morta Toliušyte. Vėliau į mūsų kamerą įmetė vieną iš pagrindinių ryšininkų Antaną Čekaitį-*Jaunutį*, per kurį palaikėme ryšį su štabo būriu. Jį pas mus palaikė apie dvi savaites ir paleido. Be abejo, kameros šnipams buvo duota užduotis stebėti, kaip mes bendrausim, ką kalbėsime ir pan. Į akistatą taip pat man buvo atvesta ir dar viena ryšininkė Antanina Kačiušytė-*Snieguolė*. Ji su mumis palaikė ryšį, kai mes gyvenome bunkeryje pas Butkų Lenkčių kaime, bet ją vėliau irgi paleido.

Tardymas tęsėsi nuo 1947 m. sausio 18 d. iki gruodžio 6 d. Gruodžio 6 d. mus visus tris teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Įvedė į tokį kabinetą, ten sėdėjo trys kariškiai, pirmininkaujantis majoro antpečiais paskelbė kaltinamąjį aktą ir visus nuteisė aukščiausia bausme sušaudyti, kadangi 1947 m. gegužės 24 d. Maskvos Aukščiausioji taryba buvo išleidusi įsaką dėl mirties bausmės panaikinimo, po nuosprendžio perskaitymo visi trys nusišypsojome. Majoras ir sako:

– Žiūrėkit žiūrėkit, jie gal išprotėję, kad juokiasi?

Po kelių minučių pertraukos paskelbė, kad, remiantis minėtu įsaku, mirties bausmė pakeičiama 25-eriais metais lagerio ir penkeriais metais be teisių. Mes visi trys rašėme kasacinius skundus, kad esame neteisingai apkaltinti ir nuteisti.

Išvežė mus į Šilutės kalėjimą, ten prabuvome tris mėnesius, iki atėjo atsakymas, kad mūsų skundai atmesti. Po to nuvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą ir sukišo požemyje į vieną mirtininkų kamerą trylika žmonių. 1948 m. liepos mėnesį perkėlė į Vilniaus persiunčiamąjį kalėjimą – buvusį vienuolyną. Kameroje buvo apie du šimtus kalinių ir tūkstančiai blakių. 1948 m. rugsėjo mėnesį „pakrovė“ į prekinis vagonus (į kiekvieną buvo sukišta po 72 žmones), prasidėjo kelionė į nežinią.

Važiavome apie keturiolika parų, kiekvieną dieną vagone vis darėsi šalčiau ir šalčiau. Supratome, jog mus veža į Šiaurę. 1948 m. rugsėjo 25 d. atvežė į Intą (Komijos respublika). Truputį buvo pasnigę, stiprus gruodas. Aš patekau į 5-tą „OLP-ą“ (otdelnyj lagernyj punkt – atskiras lagerio punktas). Lageris dar buvo tebestatomas, mus, 400 kalinių, suvarė į nebaigtą statyti baraką. Gultų dar nebuvo, tai naktį suguldavome ant grindų. Greit susipažinome su anksčiau atvežtais lietuviais, bet kiekvieną savaitę atveždavo naujų. Mano etape kartu atvažiavo teisininkas Anicetas Kalytis. Vėliau teko vežti vandenį medine statine, kuri buvo pritvirtinta ant skersinio tarp dviejų medinių ratų, su vyskupu Ramanausku. Daug buvo žymių žmonių tuomet lageriuose. Artimiau buvau pažįstamas su Jonu Vilučiu, inžinieriumi M. Juodele, Matuzevičiumi ir kt. Buvo gydytojas Molis, Lenino sekretorius Duchvinskij (rusų admirolas, Jaltos konferencijos dalyvis), Rumunijos karaliaus adjutantas Negro-Pantes, vokiečių šarvuotųjų generolas Šmidtas ir daugelis kitų. Vienoje brigadoje su manimi buvo tokios

šviesios asmenybės kaip Vincas Seliokas, Jonas Boruta, Antanas Milašius. Greta mūsų brigados buvo japonų karininkų brigada. Jos brigadininkas buvo leitenantas Koikė, joje buvo ir du pulkininkai, bet Koikė truputį mokėjo rusiškai, todėl jis ir buvo paskirtas brigadininku. Tai buvo labai drausmingi, draugiški ir aukštos kultūros žmonės.

1949 m. vasarą patekau į etapą ir mus perkėlė į kitą lagerį, į 6-tą lagerio punktą prie medžio apdirbimo kombinato – LOK (leso obrabatyvajuščij kombinat). Lagerio kaliniai dirbo plytinėje, medžio apdirbimo kombinate, o dalis buvo siunčiami į anglies kasyklas paviršiaus darbams. Aš kaip tik ten ir patekau. Kadangi mano dešinė ranka seniau buvo lūžusi, tai sunkiau padirbus ji visai nusilpo. Todėl 1949 m. rudenį mane, kaip netinkamą sunkiam darbui, išvežė į Abežę.

Abezėje sutikau daug naujų iškilių asmenybių. Tai generolai Žilys ir Juodišius, kurie sėdėjo čia nuo 1940 – 1941 metų, profesorius Karsavinas, kunigas Vėlavičius. Viename lageryje teko būti su gerai pažįstamu iš Šiaulių gimnazijos laikų mokytoju Jonu Kudžma, teisininku Povilu Šilu, kuris jau 1944 m. buvo „Mažojo VLIK-o“ vicepirmininkas, 1945 m. sausio mėnesį buvo areštuotas, o 1956 m. grįžo į Lietuvą.

Vėliau vėl buvau perkeltas atgal į Intą, kur anglies šachtose praleidau septynerius metus ir dar dešimt metų ten praleidau jau paleistas iš lagerio. Iš viso lageryje išbuvau nepilnus vienuolika metų. 1957 m. rugsėjo 3 d. paleido iš Intos lagerio, bet į Lietuvą grįžti gyventi neleido. 1958 m. kartu su žmona parvažiavau tėviškėn praleist pirmų atostogų.

Apie 1959 m., gyvenant ir dirbant Intoje laisvu darbininku, iš kadrų skyriaus man atnešė šaukimą, kuriame buvo nurodyta atvykti į kombinato „Inta ugol“ valdybos rūmų 24-tą kabinetą. Kai nuėjau, pasitiko du ponai, labai mandagūs, ėmė klausinėti apie darbą. Po to sako:

– Mes apie jus gana geros nuomonės, darbe jūs labai gerai tvarkotės, na, bet apie jūsų praeitį, apie jūsų kruvinas rankas iki alkūnių nutylėti negalime.

Aš pasiūliau, kad gal jau nebereiktų kalbėti apie praeitį, aš jau atkentėjau, kas man buvo skirta. Ponai dar smarkiau užsirūstino:

– Ne, tas kraujas neleidžia tylėti... Dėl darbo mes jums pretenzijų neturim, bet yra tokių, kurie dar nesusipratę, todėl reiktų jūsų pagalbos jiems padėti grįžti į teisingą doros kelią. Mes manome, kad jūs galėtumėte mums padėti.

Aš jiems dar kartą pakartojau, kad savo bausmę atlikau ir daugiau nebenoriu niekur veltis. Bet ponai neatstojo ir leido man pagalvoti, siūlė pagalvojus užėti pas juos arba paskambinti. Tai buvo pirmas verbavimo atvejis, tardymo metu apie verbavimą nebuvo net užsiminta. Antrą kartą dar bandė kalbinti 1976 m., kai parašiau pareiškimą atleisti iš darbo, prieš išvažiuojant į Lietuvą. Atsiskaitymo kortelėje buvo tokia eilutė, kurioje turėjau užrašyti, kur važiuoju. Užrašiau – į Šiaulius. Man paskambino kadrų skyriaus viršininkė, kuri buvo ištekėjusi už 1941 m. tremtinio lietuvio Jankausko, ir liepė užėti į kadrų skyrių. Darbo pabaigoje užėinu į kadrų skyrių, vėl du nemalonūs ponai, bet labai maloniai mane pasitinka. Sako:

– Tai girdėjome, kad ruošiatės išvažiuoti...

– Taip, – atsakiau.

– Tai kur važiuosite, jeigu ne paslaptis?

– Iš kur atvažiuau, ten ir važiuosiu, – pridūriau. – Į Tėvynę, į Lietuvą...

– Bet jūs žinot, kad ten jums draudžiama važiuoti?

Aš tada jiems rusiškai ir atsakiau: "Za popitku ne bjut (Už pabandymą nemuša)".

– Matote, tokia galimybė galėtų ir būti, jeigu mes su jumis susitartume, – šitokiais pažadais jie vėl ėmė vilioti mane. Padėkojau jiems už „gerus“ norus, bet jų paslaugų kategoriškai atsisakiau.

1976 m. grįžau su šeima į Lietuvą, laikinai apsistojom pas seserį Šiauliuose. Trečią dieną prisistatė KGB darbuotojai ir ėmė seserį tardyt, kokie čia pas ją nelegalai gyvena. Sesuo pasakė, kad brolis su šeima grįžo iš Šiaurės ir laikinai apsistojo. Iškart jai atskaitė savo „litaniją“, kad taip negalima ir t. t. Tada su žmona nuvažiavom į Vilnių ir parašėm prašymą, kad leistų apsigyventi Lietuvoje. Po devynių mėnesių gavom leidimą, taigi buvo dar vienas džiaugsmas, kai Lietuvos komunistai man suteikė malonę gyventi savo tėvų žemėje, kurioje, kaip žinia, atėjūnams iš Rusijos stepių jokių leidimų nereikėdavo, jiems dar suteikdavo nemokamus butus su patogumais didžiuosiuose miestuose.

1979 m. jau dirbau Šiaulių televizorių gamykloje. Vieną dieną į darbo vietą prisistatė KGB darbuotojas, parodė raudoną knygutę ir paprašė važiuoti kartu su juo. Pasakiau, kad be viršininko žinios negaliu pasišalinti iš darbo vietos. Tada jis pasakė, kad viskas jau suderinta su direktoriaus pavaduotoju Baltušiu. Nusivežė į saugumą, na, ir vėl ta pati maldelė, kad reiktų jiems padėti. Kategoriškai pasakiau, kad apie tai nenoriu ir šnekėti. Tuo mano pokalbis su kagebistais ir baigėsi.

1981 m. dar vieną kartą prie manęs jie buvo prikibę. Tada prisistatė kažkoks Ališauskas su tokia pat raudona knygute. Bet ir šį kartą jie manęs „nepakabino“, tik kitą dieną Šiaulių miesto laikraštyje pasirodė didžiulis straipsnis, kuriame buvo išvardinti visi mirę ir gyvi likę Mociai, neva buvo rasti kažkokie archyvai, o juose buvę dokumentai apie banditus Mocius. Buvo toks Šiaulių korespondentas Blėda, kuris tą straipsnį pateikė „Tiesai“. „Tiesoje“ per visą puslapį buvo išguldyti tie mūsų „baisūs“ nusikaltimai Tarybų Lietuvai ir tarybinei liaudžiai. Po kelių dienų iš miesto partijos sekretoriaus atėjo nurodymas gamyklos partijos sekretoriui, kad Juozą Mocių iš televizorių gamyklos reikia „išpašolvonyti“, kad čia jo daugiau nė kvapo neliktų. Taip mane komunistai su čekistais, sukibę už rankų ir kojų, išspyrė iš gamyklos.

Pasakoją ROŽĖ TERESĖ JANKEVIČIŪTĖ-JURGIS, MIGLA, SMALA, ZIGA

Užrašyta Panevėžyje

2002 04 20

Gimiau 1923 m. vasario 10 d. Kupiškio valsčiuje, Girvalakių kaime. Šeimoje buvome septyni vaikai: dvi mergaitės ir penki berniukai. Brolis Leonas, g. 1921 m.,

užėjus rusams, 1945 metų pradžioje slapstėsi nuo armijos. Visi šaukiamojo amžiaus kaimo jaunuoliai neskubėjo eit tarnaut okupantams, susirinko į vieną vietą Mirabelio miške ir tarėsi, ką daryti. Nusprendė, kad rusai gali apsiaust Mirabelio mišką, tada jie trise, mano brolis Leonas ir broliai Aleksas ir Vytautas Ridikai, išėjo ieškoti patogesnės vietos pasislėpti Meškabalėje. Beeidami susidūrė su rusų NKVD kareiviais, kurie, net nepaprašę jų dokumentų, visus tris vietoje sušaudė. Aš tuo metu gyvenau ir studijavau Vilniuje. Kai man pranešė apie brolio žūtį, parvažiavau į namus, bet brolis jau buvo palaidotas. Tą pačią dieną rusai mūsų aplinkiniuose kaimuose iššaudė ir daugiau jaunų beginklių vyrų. Nušovė Kazį Žalnieriūną iš Duoniūnų kaimo, Kazį Mažylį iš Čekių vienkiemio. Žalnieriūnas buvo namuose, bet kažkas pasakė, kad siaučia rusai, tad jis pamanė, jog ateis į namus ir suras, miške bus saugiau. Išėjo į mišką ir pataikė tiesiai į rankas rusams.

Brolis Jonas tuo metu jau buvo baigęs gimnaziją, atvežiau jam iš Vilniaus studento pažymėjimą ir mes abu išvažiavom į Vilnių. Gyvenom keturiose privačiai, bet su mumis kartu gyveno ir daugiau žmonių, kartais būdavo iki dešimties. Vieną vakarą atėjo milicijos įgaliotinis tikrint dokumentų. Patikrino visų dokumentus, brolio irgi pažiūrėjo, prie jo nekibo, bet man pasakė: „Eisit su mumis“. Aš patenkinta, svarbu, kad brolio neliečia, o prie manęs tai jau neprikibs. Nusivedė į milicijos skyrių ir ėmė aiškinti, kad jie žino, jog aš ateitininkų organizacijai priklausiau, kad ta organizacija ir dabar veikia, kad jiems medžiagos užtenka mane „pas meškas“ išsiųsti. O aš skiedžiu savo, kad aš studentė, kad man daugiau niekas nerūpi. Po to ėmė aiškinti, kad lietuviai su lenkais nesutaria, kad lenkai nėra lietuvių draugai. Matau, kad juos domina šeiminių šeima, o šeimnininkas lenkmečiu buvo Vilniaus miesto meras. Aš jiems paaiškinau, kad mes gyvenam atskirai, net įėjimas atskiras, tik retkarčiais susitinkam. Po kelių sakinių pasakė, kad juos konkrečiai domina šeiminių vyresnysis sūnus. Jis buvo studentas, bet aš nežinojau, kur ir ką jis studijavo. Pasakiau, kad jis pas mus užėina, mes sugyvenam draugiškai. Jiems atseit reikia su juo susitikt. „Tai pasakykit jam, – sakau, – jis užeis“.

– Oi, ne ne... Tu pranešk mums, kada jis ateis...

– Gerai, pasakysiu, – atsakiau.

Po to davė pasirašyt, kad niekam nepasakosiu, apie ką kalbėjom, ir mane paleido. Grįžtu į namus, pasiimu draugę Bronę Januškaitę, su kuria kartu gyvenom, ir nueinam pas šeimnininkę pasakyti, kad čekistai domisi jos sūnumi. Pasakiau atvirai, kad aš tikrai nepasakysiu, kada jis ateis, bet aš gi nežinau, kas daugiau dar jį seka. Daugiau jis pas mus nebepasirodė. Neilgai trukus šeimnininkė gavo žinią, kad sūnus Lenkijoje, labai greit susiruošė ir pati išvažiavo. Po kurio laiko sutinku gatvėje tą patį čekistą, jis manęs klausia, kodėl aš neateinu ir nieko nepranešu. Aš jam paaiškinau, kad šeiminių sūnus nebuvo atėjęs. Nuo to laiko jie pradėjo mane „medžiot“, nors aš jiems aiškinau, kad valdžiai esu lojali. Bandžiau jiems paklust, kažkaip laviruot.

Tuo metu buvau kurso seniūno pavaduotoja. Čekistas man davė užduotį sudaryt kurso studentų sąrašą. Tada jau sunerimau ir nuėjau pas ateitininkų pirmininkę La-

dygienę (generolo Ladygos žmona) pasitart, ką man toliau daryt. Mes su ja artimai bendravom, aš ja visiškai pasitikėjau. Paaiškinau jai savo bėdas, tai ji man ir sako:

– Labai gerai, teks su jais išmoks flirtuot.

– Kad aš nemoku, – sakau jai.

– Išmoksi, – pasakė ji. – Tik nieko jiems neišduok ir nepasakyk, ko nereikia, o šnekėt gali ką tik nori.

Mes gyvenom Totorių gatvėje. Būdavo, grįžtu namo iš universiteto ir kartais kur nors prie kampo mane sustabdo tas čekistas, kviečia pasišnekėt. Taip tęsėsi gana ilgai. Apie šituos mano susitikinėjimus su čekistais žinojo visos mano draugės. Ypač artimai mes bendravome su Elvyra Pliupeyte, ji buvo geriausia mano draugė, taip pat kartu su manim gyveno Bronė Januškaitė iš Čiovydžių, Elvyros brolis Leonas Pliupelis, mano pusbrolis Juozas Jankevičius, brolis Jonas, beveik visi kupiškėnai. 1946 m. vasario 16-ąją visos mūsų būrelis nuėjo į Rasų kapines prie Basanavičiaus kapo padėt gėlių. Tik padėjom gėles, tuojau išgirdom rusiškai sakant:

– Ruki v vierch (Rankas aukštyl)!

Atsisukam atgal, žiūrim, kad mes jau apsupti. Suvarė mus visus į „voronoką“ ir nuvežė į Saugumo ministeriją Gedimino prospekte. Išskirstė ir ėmė tardyt, kodėl mes ėjom į kapines. Kiekvienas, kaip sugebėjom, taip aiškinomės. Po kelių tardymo valandų atvedė mane į kamerą, žiūriu – kelios moteriškos guli ant grindų. Prieinu arčiau, matau, kad mano draugės. Vadinasi, jeigu mus suvedė į vieną kamerą, rimtų įkalčių nėra. Visgi ten mus palaikė kelias paras, po to paleido. Po kurio laiko sutinka mane tas pats čekistas ir klausia, kodėl aš sutartu laiku neatėjau į pasimatymą. Aš jam paaiškinau, kad mane pagavo prie Basanavičiaus kapo ir uždarė. Jis sako, kodėl nepasakiau, kad esu jo pažįstama, būtų paleidę. Kaip aš sakysiu, jeigu pasirašiau, kad apie tai niekam nieko nepasakosiu. Kitą kartą man buvo nurodyta nueit prie pirmos tarybinės ligoninės. Apsirengiau vienos draugės palta, kitos skrybėlaitę užsidėjau ir nuėjau. Matau, kad stovi čekistas ant laiptelių. Praeinu vieną kartą pro jį, kitą kartą ir pasuku namo. Po to jis mane sutinka ir klausia, kodėl neatėjau, kaip buvo sutarta. Aš jam pasakiau, kad buvau atėjusi ir mačiau jį stovintį ant laiptelių.

– Tai kodėl nepriėjai?

– Kaip aš mergina eisiu prie vyro, – paaiškinau jam.

1946 m. įsiregistravau į paskutinio kurso pirmą semestrą, rudens pradžioje tų susitikimų su čekistu buvo nemažai, bet aš prie jų jau ir pripratau, su čekistu ėmiau kalbėt kaskart vis įžūliau ir įžūliau. Klausia, kodėl nesudariau kurso studentų sąrašo, aš jam paaiškinau, kad pats gali nueit į dekanatą ir gaut tą sąrašą.

Vieną kartą ateina uniformuotas jaunuolis (MGB leitenantas Šilius. Kiek teko girdėti, neva pagautas į rusų armiją, baigęs MGB mokyklą ir paskirtas dirbti vertėju) su karininko žvaigždutėm, kalba lietuviškai, Elvyrai pasako, kad jis su manimi norėtų pasišnekėt be pašalinių. Elvyra išeina, o jis man dėsto atvirai:

– Dabar aš kalbėsiu kaip ateitininkas su ateitininke.

– Oi, kada tai buvo... – nusistebėjau. Nepažįstamas žmogus, dar su uniforma, argi aš galiu tokiu žmogumi pasitikėt?

Matau, kad jis pasijuto kažkaip nejaukiai nuo mano nerimtos kalbos. Tada aš su juo pradėjau rimčiau kalbėt. Jis man ir sako:

– Peržiūrėjau visą jūsų bylą, rimtų kompromituojančių jus duomenų nėra, supratau, kad mums dirbt nenorit, aš jums padėsiu. Kadangi tardytojas bus rusas, aš būsiu vertėjas, jūs mane suprasit...

Po to keletą kartų mane buvo iškviatę į Sveikatos apsaugos ministeriją. Antram ar trečiam aukšte atskirame kabinete (konspiraciniame) rusas tardytojas mane apklausinėja, o tas vertėjas verčia. Vieną kartą tas rusas ėmė klausinėti apie Rusų karpines, kas ten tokie su manimi buvo nuėję, o vertėjas verčia. Klausia apie mano pusbrolių Juozą Jankevičių, kur jis dirba. Mes jį buvom įdarbinę Mokslų Akademijoje pas profesorių Matulį. Aš taip ir pasakiau, kad dirba Mokslų Akademijoje. Matau, kad vertėjas lyg ir pasimėtė, bet, kai pasakiau, kad kūriku, tuomet drąsiai išvertė taip, kaip pasakiau. Supratau, kad vertėjas man lyg ir nori padėti. Po apklausos vertėjas mane palydėjo ir sako:

– Vilniaus krašte (?) partizanų dalinio ryšininkė (?) areštuota (?) kaime, išdavinėja ryšių punktus...

Aš įtemptai klausausi ir stengiuosi įsiminti jo pasakytus žodžius. Vėliau jis man yra sakęs, kad numatyta areštuoti Vilniaus vyskupą Reinį. Po to aš prašiau merginą, kad nueitų pas vyskupą ir jam apie tai praneštų. Merginos nuėjo, pasakė, kad ji čekistai žada suimti, vyskupas pasakė, kad jo neprovokuotų, ir merginas išvarė.

Antram semestriui aš jau nebesiregistravau, mačiau, kad man iš Vilniaus reikia išvažiuoti, tuo labiau, kad tas leitenantas kažkur dinga, generolo Ladygos žmoną areštavo, mūsų pagrindiniai medikai Grinskis, Lapienis areštuoti. Dar anksčiau Ladygienė man buvo davusi vieno klebono adresą Žemaitijoje, pas kurį aš galėčiau įsidarbinti šeimininke. Vieną šeštadienį aš turėjau susitikti su ateitininkais, su mūsų pogrupio merginomis, bet tokia slogi nuotaika, taip nesinori niekur išeiti. Daviau sau žodį tą dieną pasilikti namie. Kitą dieną sužinojau, kad šitie žmonės, su kuriais aš planavau susitikti, areštuoti. Nieko nelaukusi pasitraukiau iš Vilniaus.

Apie Šilių vėliau man teko girdėti tokią legendą: saugume tardytoju dirbo kažkoks Petkevičius. Šilius nuėjo pas savo agentę ir, pas ją radęs Petkevičių, jį nugalbijo, užmaskavo lavoną ir ruošėsi išgauti, o šeimininkė, parėjusi namo, pastebėjo kraujo žymes ir pranešė saugumui. Atvažiavę saugumiečiai lavoną surado ir Šilių suėmė.

R. K. p a s t a b a: Apie minimą MGB darbuotoją Antaną Šilių plačiau aprašyta 2003 m. sausio mėn. žurnale „I Laisvę“. Mindaugo Bloznelio publikacija „Užmirštų kovų šešėliai“ (p. 64). Gerbiamam skaitytojui pasistengsiu pateikti sutrumpintą šios publikacijos variantą. Čia rašoma, kad Šilius Antanas, g. 1926 m. Telšių valsčiuje, Smiltinių kaime, gausioje devynių vaikų šeimoje. Antanas buvo vyriausias sūnus. 1933 – 1937 m. lankė Lauksodžio pradžios mokyklą, 1938 m. įstojo į Telšių gimnaziją, kur dalyvavo moksleivių ateitininkų veikloje. Buvo pamaldus vaikas, patarnaudavo kunigams mišiose, dažnai ir vyskupui V. Borisevičiui. Jaunystėje svajotojo tapti kunigu, bet jo planus sužlugdė 1940 metų okupacija. Užgriuvus antrajai sovietinei okupacijai, Antanas nenorėjo eiti tarnauti į okupantų kariuomenę, todėl

nutarė stoti į milicijos mokyklą. 1941 m. Antano tėvas padėjo Telšių partinei darbuotojai Ročienei, kuri po karo dirbo Telšių apskrities partiniame komitete, tad Šilius kreipėsi į ją. Moteris tuojau pat parašė rekomendaciją ir pasiuntė Antaną į kadrų skyrių, kur tuo metu atrinkdavo kandidatus į milicijos mokyklą. Kadrų skyriuje jis susidūrė su apskrities NKGB viršininku kapitonu Ulanovu, kuris pasiūlė A. Šiliui važiuoti į NKGB mokyklą Vilniuje. Po kurio laiko Ulanovas jam išdavė pažymėjimą, kad jis yra Telšių NKGB bendradarbis.

1945 m. rugpjūtį Vilniuje pradėjo veikti NKGB mokykla. Joje A. Šilius jautėsi svetimas, nors slėpė savo pažiūras. Tame pačiame kambaryje gyveno su Romualdu Jablonskiu, su juo buvo artimų pažįrų.

Po Kalėdų A. Šilius pradėjo dirbti NKGB komisariate. Apsigyveno su tuos pačius kursus baigusiu jaunesnioju leitenantu Petru Brazausku. Iš pradžių jis turėjo vesti NKGB užkabintus žmones į susitikimo vietas, vertėjavo pokalbiuose su čekistais. Dirbo Juozo Petkevičiaus vadovaujame poskyryje, kuris daugiausia dėmesio skyrė religinėms organizacijoms, dvasininkams. J. Petkevičius stengėsi įtraukti į savo tinklą kuo daugiau studentų. Vienu iš savo padėjėjų, susitinkančių su studentais, jis pasirinko A. Šilių ir palaipsniui perdavinėjo jam užduotis. A. Šilius, matyt, intuityviai stengėsi suvokti tikrąsias verbuojamųjų nuostatas, jų patikimumą ir per juos išpėti apie galimą pavojų patriotiškai nusiteikusiems žmones. Jis aptiko daug medžiagos apie kunigų seminarijos profesorių Baliuką... Supratęs, kad kunigui Baliukui gresia pavojus, nusprendė pats jį išpėti. Susiradęs kunigą B. Baliuką, prisistatė esąs MGB karininkas ir išpėjo, kad profesoriui, kaip ateitininkų vadovui, rengiama byla, papasakojo, kad ruošiamasi suimti kunigus Daugnorą, Kleizą, Čepulį ir kitus, kad NKGB žino, jog Čepulis slapstosi Kaune, Italijos gatvėje, kad MGB ieško kunigų Jazo, Polonsko, Juškevičiaus, o kunigams Štonitai, Požiui, Ambrazevičiui, Blynui jau irgi užvestos bylos. Taip pat ruošiamos bylos kunigams Gustui, Lapei, Jokubauskui, Alperavičiui, Raišiui, Zdaniui, Zenauskui ir kitiems.

A. Šilius kunigui Baliukui atskleidė MGB užverbuotų kunigų, kurių slapyvardžiai buvo *Žalgiris, Ežys, Joskauda, Kalvis, Patriotas, Šimkus ir kt.*, tikrąsias pavardes. Prof. B. Baliukas labai nustebo, piktinosi ir apgailestavo, sakė, kad niekaip nebūtų patikėjęs, jog tarp jų yra *Ežys*, jo artimas draugas, su kuriuo drauge mokėsi ir dirbo, kad jo giminaitis *Žalgiris* apie jį ir kitus kunigus teikia medžiagą okupantams...

J. Petkevičius perduoda dalį jo verbuojamų studentų A. Šiliaus priežiūrai... 1946 m. vasario pradžioje Šilius atsitiktinai nugirdo iš Maskvos atvažiavusio MGB majoro pokalbį su Petkevičiumi; iš jo paaiškėjo, kad ruošiamasi suimti Telšių vyskupą V. Borisevičių. Šilius pats į Telšius važiuoti negalėjo, bandė įkalbinti iš Telšių kilusią studentę, tačiau ši atsisakė... Bandė dar per kitą studentę perspėti, bet ir per tą nepasisekė...

Šilius įsitikino, kad jo viršininkas yra pavojingas, vis intensyviau plėtė savo voratinklį, vis giliau skverbėsi į tikinčiųjų ratą. Jis labai išgyveno, kad negalėjo apsaugoti vyskupo V. Borisevičiaus, suvokė, kad nepajėgs neutralizuoti J. Petkevičiaus ir sustabdyti jo veiklos. Tada A. Šilius nusprendžia sunaikinti J. Petkevičių.

Antanas Šilius gyveno drauge su Petru Brazausku, taip pat MGB leitenantu. Jie drauge aptarė, kad nepasisiekimo atveju jo darbą tęs P. Brazauskas. Šilius planavo J. Petkevičių nušauti, kai šis eis iš ministerijos. Nepavyko. 1946 m. kovo 5 d. rytą Šilius pranešė Petkevičiui, kad 13.30 val. numatomas susitikimas su agentu *Ulosiu*. Petkevičius sutiko. Šilius nuėjo į ministeriją pas Petkevičių. 13.40 val. jie jau buvo Šiliaus bute. Kai Petkevičius nusivilko paltą ir atsisėdo ant kėdės, Šilius hanteliu smogė Petkevičiui į galvą, įvyko grumtynės, bet Petkevičius ilgiau priešintis nebesugebėjo... Po to Šilius nuėjo susitikti su kambario draugu Petru Brazausku. Šilius jam pasakė, kad likvidavo savo viršininką, ir paprašė tęsti jo darbą, jei jį išaiškintų.

Buto šeimininkė su dukra, apie 20 val. grįžusios į namus, rado netvarką, pastebėjo kraujo pėdsakų. Išsigandusi duktė tuoju pat nuskubėjo į MGB ir pranešė budinčiajam. Į butą pasiųsti MGB darbuotojai rado J. Petkevičiaus asmeninius ir tarnybinius dokumentus. A. Šilius buvo tikras, kad jo neįtars, todėl vakare nuėjo į darbą. Ten jį ir suėmė. Suėmė ir kambario draugą Petrą Brazauską.

Nors ir sunkiai kankinamas, A. Šilius neatskleidė savo ryšių su medikų (studentų) sekiu, kurios prašė įspėti apie ruošiamą vyskupo V. Borisevičiaus suėmimą... Teismo metu jis pasakė, kad vadovavosi patriotine pareiga kovoti su okupantu ir darė viską, kad sužlugdytų MGB pastangas.

1946 m. rugsėjo 12 d., sovietinio karinio tribunolo sprendimu, Vilniuje Antanas Šilius ir Petras Brazauskas buvo nuteisti mirties bausme, kurią 1946 m. lapkričio 15 d. patvirtino SSRS Aukščiausiojo teismo karinė kolegija Maskvoje. Nuosprendis jiems buvo įvykdytas nedelsiant.

Sušaudžius Antaną, tėvus ir visus vaikus išvežė į Sibirą. Tėvai taip ir nesužinojo apie sūnaus mirtį...

Pasitraukusi iš Vilniaus ir neradusi sau vietos, pirmiausia nuvažiavau į Suvainiškį pas antros eilės pusbrolių kunigą Povilą Jankevičių (miręs), bet jo neradau namie. Užvažiavau pas savo klasės draugę, jos irgi neradau namie, buvo išvykusi studijuoti. Parvažiavau į tėviškę. Buvau gilioj depresijoje, iškart susirgau. Kai pagijau, vis vien jaučiausi smarkiai įbaiminta, bijojau pasilikti tėviškėje. Nuvažiavau pas Pluopelytės gimines ir paprašiau, kad mane suvestų su partizanais, nenorėjau tuščiai leisti laiko ir sėdėti be darbo. Jos seserys mane nuvedė pas partizanus Butėnų kaime netoli Svėdasų, su jais pasišnekėjom ir nusprendžiau, kad man pas juos pasilikti nėra prasmės. Pabuvau namuose iki rudens, tėvams apie save nieko nesakiau ir vėl išvažiavau į Vilnių. Iš Vilniaus nuvažiavau į Raseinių rajoną pas savo artimą draugę Danutę Mikšytę Pareigijų kaime ir pasakiau jai, kad man reikia susitikti su partizanais. Jos sesuo Antanina nuvedė mane pas partizanus netoli jų tėviškės, supratau, kad tai buvo eilinis vietinis būrys. Aš jiems pasakiau, kad esu priversta iš Vilniaus pasitraukti, noriu padėti partizanams. Vadas toks be nuotaikos, vaikšto susimąstęs, po to sako jį man:

– Ateikit po trijų dienų.

Po trijų dienų mes vėl ateinam pas juos. Šį kartą būrio vadas man prisistato slapyvardžiu *Sąžinė*. Aš jam parodžiau savo pasą, studento pažymėjimą, paaiškinau aplinkybes, dėl ko čia atėjau, vadas pažiūrėjo į mane ir sako:

– Na, tai labai gerai, mums reikia tokių, turi dokumentus, galėsi laisvai keliauti.

Aš jo dar paklausiau, gal galėčiau kur nors įsidarbinti medicinos sesele, bet jis nesutiko, pasakė, kad reikia tokio žmogaus, kuris bet kada ir bet kur galėtų važinėti. Nuo tada aš ir įsijungiau aktyviai į ryšininkės veiklą. Dar tą patį vakarą mes su Antanina atsisveikinom, ji grįžo į namus, o aš išėjau kartu su partizanais. Nuo 1946 metų rudens dirbau *Dargio* ryšininke (Petras Bartkus-*Dainius*, *Sąžinė*, *Saulius*, *Dargis*, *Žadgaila*, *Rimgaila*, *Žiemkintis*, poetas *Alkupėnas*) *Jurgio* slapyvardžiu. Tik vėliau supratau, kad vyriausias partizanų vadas yra *Tylius*-Jonas Žemaitis.

Einu pirmą vakarą su partizanais, o jie, girdžiu, tariasi, kur mes paliksim *Jurgį*. Vienas pasiūlo palikti pas *Viktorą*, visi tam pritarė. Naktis, tamsu, o aš taip vaikščioti

nepratusi, kojos pinasi, galvoju: pas kokį čia *Viktorą* mane dabar nuves, bet nedrįstu pirmą vakarą reikšt pretenzijas. Prieinam prie vienos sodybos, kažkuris iš partizanų atsargiai prislenka prie lango ir vėl atgal. Priėjęs prie mūsų pasako, kad čia negalima užeit, einam toliau, kitoj sodyboje irgi tas pats – negalima užeit, tuomet einam tiesiai pas *Viktorą*. Nueinam pas *Viktorą*, vyrai sutartinai pabeldžia į langą ir po to pasako:

– *Viktorai*, tau atvedėm *Jurgį*.

Viktoras, pasirodo, toks pat, kaip ir *Jurgis*. Paliko mane pas *Viktorą*, o kitą dieną aš turėjau kažkur važiuot ryšio reikalais. Rytą atsikėliau ir išvažiavau, vakare vėl grįžau.

Teko ir į Kauną važiuot. Visa tai tęsėsi iki 1948 metų liepos mėnesio, tų išvykų buvo labai daug, teko patirti įvairiausių netikėtumų. Vieną kartą atėjau į ryšio punktą, iš to nuvedė į kitą, po to į trečią, ten partizanų neradau. Jau buvo vakarop, pagaliau kažkurioj pamiškės sodyboj suradau partizanus. Ten buvo apie dešimt vyrų. Perdaviau *Dargiui* paketą, su jais buvo ir *Tylius*, mes šnekučiuojamės, staiga sargybinis sušuko: „*Stribai!*“ Pasipylė šūviai. Aš nepamačiau, kaip partizanai dingo iš kambario, tik vienas kulkosvaidininkas šovinių juostas segiojo. Aš jo klausiu, ką dabar daryti. Jis man sako: „Paimk dar mano vieną juostą, šok per duris, į dešinę ir atsigulk gale namo“. Nubėgu į namo galą, matau, kad ten jau visi sugulę. *Tylius* duoda nurodymus: „Kai leisis raketa, bėgam tiesiai į laukus tolyn nuo miško“. Kai tik raketa pakyla, mes sugulam ant žemės, raketa leidžiasi, mes vėl pakylam ir bėgam. Šaudymas smarkus, atrodo, lyg pro ausis kulkos švilpia. Toliau pabėgom, šaudymas aprimo, aš nerimavau dėl kulkosvaidininko, gal jis šovinius pabaigė, pas mane jų dar visa juosta. Grįžtu atgal, susitikau kulkosvaidininką. Tada sau prisiekiu, kad vaikščiodama su partizanais niekada nebūsiu be ginklo. Apie tai pasiguodžiau *Dargiui*, jis vieną pistoletą nešiodavo prie savęs, o kai aš ateidavau, man duodavo jį panešiot. Po šių kautynių vieną partizaną išnešėm sužeistą į pilvą, kitas susisprogdino prie pat sodybos, matyt, irgi buvo sunkiai sužeistas. Sužeistąjį artimiausioje sodyboje perrišom, gavom arklį, ilgai vežėm jį lauko keliukais, po to išvažiavom į plentą, ilgai važiavom plentu, po to vėl lauko keliukais iki miško. Sužeistasis rytą mirė, mes jį palaidojom kažkur miške.

Kitą rytą išvažiavau su užduotimi į Kauną. Nuvykus į susitikimo vietą, susitikimas įvykdavo tik po pasikeitimo slaptažodžiais. Tik vieną kartą susitikimas neįvyko, kadangi antroji pusė nežinojo slaptažodžio. Buvo žiema, *Dargis* mane pasiuntė į Josvainius, nes su Josvainių krašto partizanais buvo nutrūkęs ryšys. Davė adresą, gavau slaptažodį, nurodė kaimą, kuriame turėčiau susitikt su nurodytu asmeniu. Jau visai vakarop pasiekiu sodybą, užėjusi radau jaunuolį, bet man reikia merginos. Jis pasakė, kad sesers nėra namuose, tada aš jam sakau slaptažodį – „ieškau pirkti smuiko“, bet jis man į slaptažodį reikiamai neatsako, aš dar kartą pakartoju slaptažodį, jis ir vėl man neatsakė. Tada jau atvirai pasakau jam, kad ieškau partizano, kad man duotas šitas slaptažodis, o jis sako:

– Aš nežinau. Gal sesuo ir žinojo, bet ji areštuota.

Aš nuo jo neatstoju, prašau, kad suvestų mane su partizanais, mes išsiaiškintume, bet jis kategoriškai ginasi, kad nieko nežino, ir gana. Matau, kad bendros kalbos nerasim, tada aš jam dar kartą priminiu, kad esu studentė iš Vilniaus ir kad ieškau smuiko pirkti. Paėjau keliolika žingsnių nuo namų, žiūriu – iš kitos pusės atvažiuoja pilnos prisėstos rogės ginkluotų vyrų. Aš nežinau, kas ten – partizanai ar sribai, bet einu savo kryptimi. Žiūriu, kad jie ragina arklį ir mane vejasi. Šaukia sustot. Sustoju. Privažiuoja prie manęs, apsirengę sribų uniformomis, pareikalauja dokumentų. Parodau dokumentus, jie vedasi mane su savimi. Užsiveda į vieną sodybą, užeinam į vidų, kiek pabuvę išeinam, veda į kitą sodybą, bet man nieko nesako ir nieko neaiškina. Trečioje sodyboje sueina visi gryčion, o mane palieka kieme. Apsidairiau, supratau, kad jie stebi, ar nebėgsiu. Užeinu į vidų ir sakau jiems: „Kodėl mane palikot lauke, man šalta“. Tada jie sako: „Eik kur nori“. Pasakiau „viso gero“ ir išėjau. Atėjau iki pagrindinio kelio, kuris eina pagal Šušvę. Kai tik pasiekiau Šušvės pakrantę, dideliais šuoliais nusileidau pakalnėn ir einu ledu. Jau koks pusvalandis buvo praėjęs po mano atsiskyrimo nuo ginkluotų vyrų. Girdėjau, kaip važiavo rusiškai kalbėdami, šūkavo, bet aš pakrantėje prigludau prie žemės, kad tik manęs nepastebėtų.

Grįžusi *Dargiui* papasakojau savo nuotykius, kad taip ir nepavyko su josvainiškiais susisiekti. 1948 metų pradžioje jau buvo pradėta galvoti apie visos Lietuvos partizaninio centro organizavimą, jau buvo įkurta Prisikėlimo apygarda. Kęstučio apygardos vadas jau buvo žuvęs, Žemaitis perėmė Kęstučio apygardos vado pareigas, man teko Prisikėlimo apygardos ryšių įgaliotinės pareigos, palaikiau ryšį su Kęstučio apygarda, su pačiu Žemaičiu. Teko lankytis ir Suvalkijoje. Buvau kažkur netoli Pilviškių pas *Mažytį*-Kazimierą Pyplių prieš jam išvažiuojant į užsienį, jam vėžiau Žemaičio popierius. Atėjo iš miško kaip atostogaujantis studentas, tvarkingai apsirengęs kostiumu, balta marškinų apykaklė. Kalbėjomės apie valandą, daugiau aš šnekėjau, pasakojau apie žemaičių partizanus, apie *Tylių*.

Suvalkijoje teko lankytis kelis kartus, teko su Suvalkijos partizanais pabendrauti, jaučiau didelį jų norą pasigirti. Vienas partizanas man giriasi, kad pas juos labai dideli būriai, jų vadas turi labai didelę pypkę, o kitas, matau, toliau klausosi, ką jo draugužis dar prifantazuos. Priėjo kiek arčiau ir su šypsena pridūrė: „Pas mus kiek daug šnipų, pas jus tikrai tiek nėra...“ Šis tik nosį suraukė, o tas, supratęs, kad ne vietoj trigraši įkišo, susigėdęs nuėjo tolyn. Kai grįžau į Žemaitiją, pažodžiui suvalkiečių lėkštas pagyras atpasakojau žemaičiams. *Tylius* sėdėjo ir klausėsi, bet tąkart jis nieko nesakė, o kitą dieną mane vieną pasivedė į nuošalę ir sako:

– Nereikia šitaip šnekėt, jie privalo vieni kitus gerbt... Kaip tu dabar juokiesi iš jų? – supratau savo klaidą, vadas buvo teisus.

Kai žemaičių partizanai 1947 metų rudenį jau labai gerai žinojo, kas yra Markulis, jie mane pasiuntė į Aukštaitiją perduot šios informacijos Aukštaitijos partizanams. Jie su Aukštaitijos partizanais neturėjo tiesioginio ryšio, o aš buvau kupiškėnė.

Atvažiavau į tėviškę ir susitikau su eiliniaisiais vietinio būrio partizanais. Aš jų paprašiau, kad jie mane nuvestų pas Algimanto ir Vyčio apygardos vadus, bet jie pa-

sakė, kad vadai labai toli ir artimiausiu metu jie jų perspėti negalės. Kaip žinia, kai Markulis į Vilnių išsikviesdavo ką nors iš miško, svečius kartais priimdavo mano kurso draugas Petras Januškevičius, nuveddavo juos į restoraną, parūpindavo nakvynei kambarį, tiesą sakant, buvo paprasčiausias Markulio pastumdėlis ir, nežinodamas tikros savo veiklos prasmės, vykdė Markulio nurodymus (R. K. p a s t a b a: Čekistų žargonu – dirbo *tamsiai*).

Petro brolis Eugenijus, irgi buvęs medicinos studentas, tuo metu jau buvo žuvęs kartu su tėvu, Lietuvos kariuomenės karininku majoru Petru Januškevičiumi miške prie Panevėžio. Kadangi Markulio žmona buvo Januškevičiūtė, Petro tėvo sesuo, todėl jis juo akylai tikėjo ir dirbo Markuliui nežinodamas, kad šis yra MGB agentas. Jau po lagerio ir Petro mirties aš buvau susitikusi Klaipėdoje su jo žmona (dantų gydytoja), ji man pasakojo, kad, kai Petras buvo suimtas, Markulis jį ištraukęs iš kalėjimo, jis nežinojęs, kad Markulis buvo saugumo agentas. Kai sužinojęs, labai išgyvenęs, kadangi miške žuvo jo brolis Eugenijus su tėvu, pradėjęs smarkiai gert. Labai geri ir dori buvo Januškevičiai, ypač Eugenijus buvo nepaprastai nuoširdus žmogus.

Elvyra Pliopelytė gyveno Vilniuje, Totorių gatvėje, aš dažnai pas ją nuvažiuodavau ir tada, kai slapčiausi. Mes abi susitikusios sprendavom dilemą, kodėl mums žmonės atrodo kitaip negu visiems. Elvyra labai žavėjosi partizanais, ją labai domino partizaninė veikla. Kadangi ji buvo gana išsilavinusi, dirbo akademiko Matulio asistente, jos smalsumas neturėjo ribų, norėjo pati savo akimis pamatyti partizanus. Aš jai ir pasiūliau nuvažiuot ir susipažint su jais. Sutarėm, atvažiavo ji į Šiaulius, nuvedžiau ją į Dukto mišką, ten ji pamatė *Danį, Dargį, Antaną Liesį*, žodžiu, visus to būrio kovotojus. Kiek pasisvečiavo ir išvažiavo.

Šilėnų geležinkelio stotyje tada išlydėjau dar kitą draugę į Kauną. Grįžtu į stotį, žiūriu – ant dviračio nebėra portfelio, o portfelyje buvo visi mano dokumentai. Aš jau turėjau pavedimą vykti į Pilviškius, bet, perkant bilietą, reikia parodyti pasą, o pasą nusinešė vagis su visu portfeliu. Palydėjau Elvyrą prie traukinio ir pasakiau jai, kad man reikia važiuot į Pilviškius, nustatytas laikas, kada ten turiu būti, o aš paso neturiu. Paprašiau jos paskolint savo pasą, ji net nesudvejėjusi išsiėmė savo pasą ir padavė man.

1948 m. liepos 26 d. Zoknių aerodromo geležinkelio stotyje mane suėmė. Prieš tai Šiauliuose užėjau į ryšio punktą pas tokį Petravičių netoli kapinių ir iš ten paėmiau spaudą. Jis buvo gerokai išgėręs ir man sako:

– Jeigu mus areštuotų, tai mes palaikykim vienas kitą.

Nesupratau, kodėl jis šitaip kalba, man proga būtų jį paklaust, bet kad jis labai girtas, manau, paklausiu kitą kartą. Einu ir susitinku Suvalkijos partizanų ryšininkę. Ji manęs laukė prie ežerėlio, su ja dar užėjom į kitą ryšio punktą. Tame punkte mūsų buvo labai kietai susitarta: jeigu kas, sakysim, kad mes spekuliantės, pas tuos žmones dažnai užeidinėjam, jie apie mus daugiau nieko nežino. Užeinam į kambarį, man ryšininkė Verutė Vaičaitytė paduoda laišką ir įteikia pinigų perduoti Priskėlimo apygardos partizanams. Kadangi tam laiške vertingos informacijos nebuvo, laišką sudeginau, pinigų pasilikau. Nueinam į Zoknių geležinkelio stotį, traukinys

turi jau tuoj atvykt, matom – prie pervazos atvažiuoja pilnas rusų kareivių sunkvežimis, visi iššoka ir bėgte pribėga tiesiai prie mūsų, mus už parankių, į sunkvežimį ir nuveža į Šiaulių saugumą.

Pirmas klausimas buvo: „Kur banditų bunkeriai?“ Pagalvojau, kad gali būti ir daugiau areštuotų, labai bijojau, kad nepradėtų išdavinėti bunkerių. Paaiškinau, kad bunkerių ryšininkai nežino. Jeigu žinotų, visi seniai būtų susemti. Po to jie ima pasakoti, ką apie mane žino, o žino, supratau, labai daug, bet iš kur, vis dar nesusi- gaudau. Tolimesnio tardymo metu supratau, kad mano draugė konspiracijos nesi- laikė, mes turbūt viena kitą išdavinėjom. Ji pasakė, pas ką mes buvom, kad gavau laišką ir pinigus. Tada ėmiau kurt savo legendą, kad pinigus gavau už marškinius, kuriuos atvežiau prieš metus iš Rygos, o laiške buvo įdėtas skolos kvitas. Po dau- gelio metų su Verute mes buvom susitikusios, ji sakė bijojusi, kad nesusipainiotų tardymo metu, todėl gynėsi ir aiškino, kad išvis nieko nebuvo, bet vis vien gavo dešimt metų.

Tiesa, mane areštavo su Elvyros Pliupeytės pasu. Po kurio laiko, kaip buvo mūsų sutarta, ji atvažiavo į Šilėnus atsiimt paso, manęs nerado ir nuėjo pas par- tizanus. *Dargiui* ji, matyt, padarė neblogą įspūdį, jis dėl visa ko jai davė ryšininko adresą, kad, esant reikalui, turėtų kur kreiptis. Tuo metu į Prisikėlimo apygardos štabą buvo atėjęs ir Jonas Žemaitis. Pagal susidariusią situaciją jie padarė išvadą, kad aš areštuota. Tuomet ją partizanai įkalbėjo pasilikti pas juos, nebegrįžti į Vilnių, nes tuomet areštas būtų neišvengiamas. Su ja susitikau tik lageryje po dviejų metų. Taip aš ją „išvijau“ į mišką. Ryšininkei Pranevičiūtei (R. K. p a s t a b a: Marytė Pra- nevičiūtė-Vaiva, *Jurgiukas, Vėtra* – MGB agentė *Paulina*, buvusi Kauno žemės ūkio akademijos studentė, radviliškietė) išdavus, ją areštavo Kaune.

Tardymo metu teko daug iškentėti. Prisipažinau, kad esu ryšininkė, kad turiu susitikt, nurodžiau vietą. Kitą dieną anksti ryte mane aprenge rusiška kareiviška uniforma, įkėlė į sunkvežimį, aplink apsėdo keletas kareivių ir išvežė į mano nu- rodytą susitikimo vietą. Kai susitikimo vietoje nerado jokio ženklų, jokio laiško, man papildomai į kailį įkrėtė. Tardymas truko visus metus, per tą laiką nežuvo nė vienas mano pažįstamas partizanas, centro organizacinis darbas dėl manęs nenu- kentėjo. Be abejo, partizanams buvo sunku, kai vienu metu neteko tiek daug savo žmonių.

Vilniuje tardė MGB tardytojas Kisminas. Labai gudrus ir geros orientacijos tar- dytojas. Jis mokėjo lietuviškai, studijavo fiziką. Baigiantis tardymui, kartais visą naktį prašnekėdavom su juo apie fizikos formules. Man sunku buvo jam ką nors pameluoti, jis tuoj „pagaudavo“. Saugumo ministras kelis kartus man aiškino, kad jie mane planuoja užverbuot, po to paleist į laisvę. Aš aiškinau, kad yra tikimybė vyrus įkalbėt legalizuotis, kad visi jau pavargę nuo tokio gyvenimo. Jeigu mane būtų verbavę, aš tikrai būčiau užsiverbavusi ir grįžusi atgal pas partizanus vien tam, kad pasakyčiau jiems, ką saugumiečiai apie juos žino. Vieną kartą aš Kismino paklausiau, kodėl manęs neverbavo, jis pasakė: „Aš neleidau. Tu gi pirmu traukiniu būtumei nuvažiavusi pas savus ir pasakiusi, ką mes apie jus žinome“.

Prisiminiau dar vieną epizodą, kuris man iki šiol vis dar neduoda ramybės. Dar studijuojant Vilniuje mane buvo pasikvietę į milicijos skyrių Totorių gatvėje, kaip visada, kažkiek paklausinęję liepė pasirašyti, kad aš apie buvusį pokalbį niekam niekada nepasakosiu. Aš pasirašiau ir išėjau namo. Dabar, pasibaigus tardymui, Kisminas man duoda susipažint su bylos medžiaga, aš skaitau ir vienam jo rašytam protokole randu, kad mane iškviatė į milicijos skyrių ir kad aš buvau užverbuota MGB agente, slapyvardžiu *Gegutė*, nors jokio pareiškimo ar sutikimo dirbti agente aš tikrai nerašiau ir po verbavimo dokumentais nepasirašinėjau. Grįžusi iš lagerio, skaičiau savo bylą, radau Kismino protokolą, kad 1945 m. milicijoje aš buvau užverbuota MGB agente, slapyvardžiu *Gegutė*, bet ten nei paaiškinimo, nei mano sutikimo dirbti agente nėra, nes tokio sutikimo niekada ir nebuvo. Kita vertus, jeigu kas galvoja, kad čekistai rašė teisingai ir nemelavo rašydami, tai kodėl jie niekam ir niekur tardymo protokoluose neparašė, kokias fizinio poveikio priemones naudojo tardomojo atžvilgiu? Kodėl niekur neparašė, kaip mušdavo iki sąmonės netekimo? Jeigu teisingai būtų rašę, privalėjo viską smulkiai aprašyti: kiek kartų mušė, kas mušė, kada žmogus pats nuėjo į kamerą, kada be sąmonės už kojų ar rankų nutempė... Šito niekada jokioje byloje neparašė. Kisminas dažnai primindavo, kad komunistų partija yra solidi firma, su ja apsimoka reikalų turėti. Apsaugok, Viešpatie, nuo tokios „firmos“ veiklos ir tokių jos bendradarbių!

Taip pat dar tardė ir rusas Čelnakovas, kuris guminiu „bananu“ mane velėjo iki sąmonės netekimo. Kai jau pradeda, lieja, kur tik pakliūna. Jis sakydavo: „Apie mus pasakoja, kad mes lavonams skūrą lupam. Kvailystė. Kam lupti lavonui, lupk gyvam, tai gal ką nors pasakys...“ Į jį žiūrint galima buvo patikėti, kad žmogui nulupt odą jam būtų vienas malonumas. Kisminas, matyt, nenorėdamas su manimi gadinti santykių, perduodavo mano bylą Čelnakovui, o tas veikdavo savo nuožiūra. Po savaitę neduodavo miegoti, pasidarai viskam apatiška, nieko nebegalvoji ir nebemąstai, tik lauki, kada ta velniava pasibaigs.

Teisė mus 1949 m. vadinamoji Maskvos trojka. Kas tą grupę sudarė, aš nežinojau. Ne visus teisiamuosius aš ir pažinojau, daugelį teismo metu sutikau pirmą kartą:

Leonora (Lionė) Grigalavičiūtė-*Vida*, *Dalia*, *Dženė*, *Radvilaitė* iš Aukštašlynio kaimo, Raseinių r.

Marytė Mikšaitė-*Babūnė*, Radviliškio gimnazijos moksleivė.

Elvyra Pliupelytė-*Zita*, Vilniaus valstybinio universiteto Chemijos fakulteto absolyventė (areštuota 1950 m.).

Danutė Šležaitė (Šleževičiūtė)-*Audronė*, *Leta*.

Bronė Grigalavičiūtė (Leonoros sesuo)-*Aldona*.

Benediktas Kazlauskas, iš Skaudvilės vlsč., Kušleikių kaimo (R. K. p a s t a b a: partizanų Aušros slėptuvės, kurioje 1947-1948 m. žiemą slėpėsi Jonas Žemaitis, Antanas Liesis-*Tvenas*, Petras Bartkus-*Dargis*, Vytautas Gužas-*Kardas* ir Mečys Orlingis-*Ričardas*, laikytojas ir rėmėjas).

Antanas Dapkus, iš Skaudvilės vlsč., Budraičių kaimo (R. K. p a s t a b a: J. Žemaičio pagalbinio bunkerio laikytojas ir partizanų rėmėjas).

Stasys Antanaitis.

Antanas Skrodenis, Motiejaus, iš Skaudvilės vlsč., Kušleikių kaimo (R. K. p a s t a b a: partizanų bunkerio laikytojas).

Leonas Pliupelis (Elvyros brolis).

Antanas Dambrauskas, Jokūbo.

Stasė Grigaliūnienė, Dukto miško partizanų ryšininkė.

Juozas Grigaliūnas, Dukto miško partizanų ryšininkas.

Ona Miežutavičiūtė (Svetikienė).

Rožė Teresė Jankevičiūtė (Žalnieriūnienė).

Liudas Vasiliauskas, Juozo, iš Skaudvilės vlsč., Dvaruviečių kaimo.

Ona Gedvilaitė.

Antanas Girdzijauskas.

Tadas Zaleckas.

Kazimiera Skinderienė (partizanų ryšio punkto laikytoja Šiauliuose, Vaisių g. 20).

Kazys Sirusas.

Antanas Dobrovolskis, Jokūbo.

Kleopas Ambrozaitis.

Janina Gendrolytė.

Zofija Galinauskaitė.

Jonas Mažeika.

Mėnesiui praėjus po teismo, iš Lukiškių kalėjimo išvežė į Rytus, į Buchta Vanina. Tą patį rudenį Ochotsko jūra pasiekėm Magadaną. Iš viso mus, devyniasdešimt devynias lietuvaites, nuvežė į Sopką prie Budugučiako. Budugučiakas buvo pagrindinis Magadano lageris. Iš Budugučiako išvežė į katorgininkų lagerį – Vaganką, po to į Ditriną – miško kirtimo lagerį, čia išmokau rąstus tašyti. Paskui vėl grąžino į Vaganką ir paskyrė medicinos sesele, bet susipykau su prižiūrėtoja ir mane išgrūdė į lagerio vaikų namus, kuriuose buvo 50 vaikų. Čia pranešė, kad ruošiamas etapas Magadano link. Grįžusi į Magadaną, sužinojau, kad lageryje yra ir Elvyra Pliupelytė, per dideles pastangas patekau pas ją. 1956 m. buvo perteisimas, mane paleido. Paklausė, kur važiuosiu, nieko negalvodama pasakiau, kad į Vilnių. Palinkėjo laimingos kelionės, tik tada susipratau padėkoti.

Turiu pasakyti, kad partizanų apygardos vadovybė suprato ir žinojo, jog jie nesusilauks jokio pasikeitimo politinėje arenoje, kad išsvajotoji laisvė greit neateis, kaip kažkada buvo manyta, bet jie buvo įsitikinę, kad reikia kuo daugiau dirbti Laisvės ir Nepriklausomybės labui, įtikinti tuo reikėjo kuo daugiau žmonių, kad ir žmonės tikėtų Lietuvos ateitimi. Jonas Žemaitis sakydavo: „Gal už penkiasdešimties metų, gal už šimto, bet Lietuva laisva bus ir mūsų darbus kitaip vertins“. Tai buvo nepaprastai giliai įsisąmoninta tų, kurie aukojosi nuožmioje kovoje su okupantais, jiems buvo kur kas lengviau numirti, negu gyventi svetimųjų priespaudoje, jie to nelaikė didvyriškumu ar žygdarbiu.

Visada tikėjau partizanų vadais. Ir dabar meldžiuosi jiems kaip šventiesiems, kaip protėvių vėlėms, jiems, išlaikiusiems žmogiškumą, šventas tautos idėjas ir nepalūžusiems pakeliui į mirtį. Jie reikalavo palaikyti būriuose drausmę, švietė po-

litiškai, palaikė morališkai, stengėsi, kad kiekvienas įsisąmonintų, ko vaikščioja miškais.

Nebuvau iki tol (ir iki šiol) sutikusi tokios plačios erudicijos ir gilios inteligencijos asmenybės, kaip apygardos vadas Jonas Žemaitis. Apie bendradarbius Žemaitis su giliu sielvartu kalbėdavo: „Kaip gaila pačius geriausius žmones pavergti didžiausiam pavojui, o reikia. Reikia spaudos, reikia platintojų, reikia, kad žmonės suprastų ir visokiais laikais, visokiomis sąlygomis pajėgtų būti žmonėmis“.

Žemaitijos partizanai buvo šviesios ateities viltis, gerbiami už aukštą moralę, už gražias dainas, už elgesio kultūrą. Tik kalėjime supratau, kad žemaičiai per toli nuėjo su savo asketizmu. Suvalkiečiai man sakydavo: „Kokia tu patriotė, jei sūnaus neišauginsi“. Tauta gyva, ji turi žinoti, kad didvyriai gyveno ne tik prieš šimtmečius, kad didvyriai buvo jų seneliai, tėvai, broliai, kuriuos mes pažinojom ir gerbėm.

1948 metų pradžioje visų apygardų vadai jau buvo sutarę, kad Žemaitis vadovaus visos Lietuvos pasipriešinimo sąjūdžiui. Paaiškėjus Markulio išdavystėms, reikėjo naujai organizuoti centrą, naujus ryšius su užsieniu. Reikėjo nustatyti apygardų ribas, tikslią būrių sudėtį, kad nauji MGB plėšikų ir provokatorių būriai neveiktų partizanų vardu. Jų nuolat atsirasdavo, o partizanų gretas papildydavo iššifruoti ryšininkai. Ateidavo tik pajutę pavojų, ateidavo buvę areštuoti – kagebistų užverbuoti, sunku buvo tikėti draugais. 1948 metų rudenį buvo supainiotas platus ryšininkų tinklas. Mus nuteisė, bet nesužlugo partizaninė veikla. 1949 metais partizanų sričių vadų susirinkimas vis dėlto įvyko.

Pasakoja LEONORA GRIGALAVIČIŪTĖ-REMIGIJA, VIDA, SAMANA

Užrašyta Panevėžyje
2004 01 22

Gimiau 1923 m. kovo 25 d. Raseinių valsčiuje, Aukštašlynio kaime. Mano tėviškė nuo Raseinių yra už trylikos kilometrų į Eržvilko pusę, priklausė Paupio parapijai. Šeimoje pas tėvus buvome penkiese: brolis Stasys, g. 1915 m., seserys Apolonija, g. 1917 m., Bronė, g. 1920 m., ir jauniausia Marytė, g. 1929 m.

Labai gerai prisimenu 1940 m. Tada man buvo septyniolika metų. Šeimoje mes buvome auklėjami patriotiškai, mūsų tėtis buvo didelis patriotas, apsiskaitęs žmogus, neapkętė okupantų.

1940 m. brolis Stasys tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kaip tik birželio mėnesį buvo parvažiavęs atostogų. Tuo metu rusų armija įsiveržė į Lietuvą, mes išgirdome okupantų tankų riauvojimą, visus apėmė klaikus siaubas.

Tų pačių metų rudenį per bolševikų Spalio revoliucijos metines mūsų žemės ūkio mokyklą ir gimnaziją išvarė į gatves demonstruoti solidarumo su rusų liaudimi, o 1941 m. gegužės 1-ąją irgi buvome prievarta išvaryti į demonstraciją, reikėjo

šaukti „ura“ einant pro tribūnas, kuriose stovėjo raudonais raiščiais persirišę mūsų naujieji okupantai. Turėjome atiduoti jiems pagarbą, bet mes pro juos praėjome tylėdami, be jokių emocijų, nuleidę galvas, kaip tikri pavergtos tautos vaikai.

1941 m. gegužės mėnesį, protestuodami prieš okupantus, bendrabučio valgykloje nuo sienos nuplėšėm Stalino portretą ir sugrūdome į išvietę. Tai buvo jau šiek tiek įžūlesnis mūsų protestas. Enkavedistai sujudo, ieškojo kaltininkų, bet taip viskas ir baigėsi, nes tada tarp savųjų dar nebuvo beldikų, kurie jau vėliau atsirado ir be sąžinės priekaištų išdavinėjo savo brolius.

1940 m. Raseinių žemės ūkio mokykloje mokiausi su žydaite Majeravičiūte, jos sesuo tada dirbo Vilniuje Centro Komitete, labai daug žydų sulindo į NKVD. Kai atėjo vokiečiai ir neleisdavo žydams nueiti į parduotuves apsipirkt, ne kartą pirkau jiems maistą ir nešiau valgyti.

Mano tėtis bendravo su studentišku jaunimu, mokytojais, palaikė ryšį su Antanu Žukausku, kuris namuose turėjo siųstuvą bei priimtuvą ir palaikė ryšį su užsieniu. Jis tėčiui jau iš anksto buvo pranešęs, kada prasidės karas. Karas mums tada buvo kaip kažkoks išsigelbėjimas iš baisių raudonojo slibino nasrų. Lietuva laukė vokiečių kaip išvadotojų.

Mes su drauge Tekle Gaučaitė sutarėm nueiti pažiūrėt, ką veikia žydai. Einam per miestą, kalbam visokias nesąmones, juokiamės ir, matyt, atkreipėm vieno žydo dėmesį. Prišoko jis prie mūsų, išsitraukė pistoletą, atkišo vamzdį ir sako:

– Tai ką, jūs džiaugiatės, kad ateina vokiečiai?

Iškart baigėsi mūsų juokai, apsisukom ir atgal į bendrabutį...

Kai atėjo vokiečiai, mūsų žmonės Raseinių valsčiaus patalpose rado enkavedistų sudarytus sąrašus, į kuriuos buvo įtraukti visi žemės ūkio mokyklos mokiniai su dėstytojais ištremti į Sibirą. To įvykdyti jie nebespėjo, nes reikėjo patiems kuo greičiau nešdintis iš Lietuvos.

Vėliau mokiausi Kauno prekybos ir kooperacijos mokykloje, kurią baigiau 1944 m. pavasarį ir iškart buvau atsiųsta į Raseinių „Dubysos“ kooperatyvą atlikti gamybinės praktikos.

Paišlynio kaime gyveno toks Petras Celskys, kuris palaikė ryšį su raudonaisiais partizanais, juos vedžiodavo pas žmones. 1943 – 1944 metų žiemą jie po penkis, po šešis ateidavo, apsistodavo kambary ir būdavo per dieną. Turi juos maitinti, į lauką jie neina, vokiečiai vieškeliu važinėja, jeigu užseitų – galas visiems. Daug kartų jie pas mus lankėsi.

Kai antrą kartą atėjo rusai, Celskys įskundė savo kaimynus Žukauskus, neva jie norėję jį išduoti vokiečiams. Iš tikrųjų buvo taip: atėjo vokiečių kareiviai pas Žukauskus pirkti kiaušinių, Celskys pamatė, kad pas Žukauskus vokiečiai, ir bėgte pasileido į miško pusę. Vokiečiai Žukauskų vaikams liepė jį pasivyti ir sulaukyti. Tie Celskį ėmė vytis, jauni berniokai, be abejo, būtų pasiviję, bet apsimetė, kad negali pavyti, ėmė griuvinėti. Celskys nubėgo miškan. Atėjus rusams, Celskys pasiskundė, kad Žukauskiukai jį norėjo pagaut. Žukauskų sūnus Petrą ir Steponą suėmė ir uždarė Elsbergo tvarte. 1945 metų vasario mėnesį jie pabėgo iš to tvarto. Pirmiausia atbėgo

pas mus, pabuvo kelias dienas, nes į namus bijojo eiti, po to išėjo į mišką. Į mišką išėjo ir trečias brolis Jonas. Visi trys broliai žuvo 1947 m. Kautynės nuo Paupio vyko maždaug už aštuonių kilometrų. Prieš tai partizanai ten sušaudė vieną šeimą. Apie tai mums vėliau pasakojo Gužas.

Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ nurodyta: Petras Žukauskas, Antano Viksua, g. 1922 m. Aukštašlynio k., Raseinių vlsč., Mindaugo būrio partizanas. Žuvo 1947 04 04 kartu su dviem broliais mūšyje Paparčiuose, Šimkaičių vlsč., Jonas-Juraitis, g. 1926 m., Steponas-Jurgutis, g. 1924 m. Iš viso žuvo 11 partizanų (p. 188). Knygoje nurodyta, kad 1947 04 04–06 buvo tragiškos dienos Kęstučio apygardos istorijoje. Po Juozo Markulio-Erelio apsilankymo Batakiuose saugumui pavyko iššifruoti pagrindinius štabo bunkerius. Štabe jau buvo sutarta išdaviką J. Markulį sušaudyti, bet kai kurie štabo nariai jį užstojo, jam buvo leista grįžti į Vilnių. Dėl šios išdavystės Velykų dienomis žuvo apygardos vadas Juozas Kasperavičius-Visvydas, jo adjutantas Albinas Biliūnas-Džiugas ir vienuolika rinktinių vyrų iš štabo apsaugos: Alfonsas Čekaitis-Džiugas, Stepas Juškys-Kostas, Jonas Mejeris-Algimantas, Juozas Nausėda-Vaišnoras, Jonas Parnarauskas, Steponas Tolišauskas-Poviliukas, Stasys Urbonas-Vidugiris, Kazys Valaitis-Bičiulis, Jonas, Petras ir Steponas Žukauskai. Pasitraukė tik vadas kapitonas Vytautas Gužas-Kardas. Propagandos ir agitacijos skyriaus viršininkas Petras Paulaitis-Aidas buvo suimtas (p. 203).

Tik praėjus frontui, iš Raseinių pradėjo atvažinėti sribai ir daryti kratas. Brolis po žemės ūkio mokyklos baigimo man buvo padovanojęs sofą, gražius batukus. 1944 – 1945 metų žiemą atvažiavo sribai ieškoti pasislėpusių „banditų“. Ne kur nors rūsy ar daržinėj po šieną, bet pirmiausia išvertė stalčius, spintas. Pamatė kampe stovinčią sofą. Taip, sofą kaimuose tada ne visi turėjo.

– Iš kur ta sofa? – klausia sribokas.

– Brolis padovanojo, – sakau jam.

– Negali būti, – numojo ranka sribokas. – Greičiausiai koks nors buožė ją čia atvežė ir paliko, – nenustygo sribokas ir ėmė ardyt sofą.

Puoliau gelbėti savo sofą, bet ką aš viena padarysiu prieš kelis sužžulėjusius sribus. Išardė ją ir išsivežė sakydami: „Jeigu bus tavo, atgausi“. Nuvežė į Raseinius ir pastatė NKVD viršininko kabinete. Bet aš nenusileidau, parašiau pareiškimą viršininkui. Viršininkas reikalavo iš kaimynų gauti raštiškus paliudijimus, pasikvietė brolių liudyti, po to paprašė pažymos iš prokuroro. Tada NKVD viršininkas man pasakė:

– Tu jos negausi.

– Kodėl? – paklausiau.

– Todėl, kad ji man reikalinga.

Aš jam pagrasinau ir pasakiau, kad dar pažiūrėsime, kam ji labiau reikalinga. Ruskis tik pasikėlė nuo kėdės, sugniaužė kumščius ir vos tvardydamasis iškošė pro dantis:

– Tu žinai, kur baltosios meškos gyvena?!

Net nepajutau, kaip tekina išbėgau iš viršininko kabineto. Taip ir liko sofa čekistams.

Arčiau tėviškės buvo Blistrubiškių ir Paparčių miškai, kuriuose, kaip mes žinojom, įsikūrė partizanai, kuriems visi labai norėjome padėti. 1945 metų pavasarį su seserimi Brone pasikinkėm arklius ir nutarėm nuvažiuot pasižvalgyt, labai įdomu ir smalsu buvo pamatyti partizanus, bet sutarėm: jeigu kas – važiuojam malkaut. Tik įvažiavom į Blistrubiškių mišką, matom – ateina trys ginkluoti jaunuoliai, civiliskai apsirengę. Priėjo prie mūsų, ėmė klausinėt, kur mes važiuojam, mes tuojau prisistatėm, kas tokios esam, kur gyvenam, pasakėm, kad galėtume jiems parūpint maisto ar šiaip ko nors. Taip prasidėjo mūsų ryšiai su miško broliais.

Aktyviausi partizanų pagalbininkai mūsų šeimoje buvome mudvi su seserimi. Mūsų tėtis sirgo nervų šaknelių uždegimu, labai sunkiai vaikščiojo, bet ir jis ne kartą ėjo naktimis į kaimus ir klijavo ant pakelės medžių, ant pastatų sienų partizanų atsišaukimus.

Pirmą kartą pas mus iš miško atėjo Jonas Žemaitis-*Vytautas*, Juozas Čeponis-*Tauragis* ir Algimantas Zaskevičius-*Šalna*. Netoli mūsų sodybos tekėjo Šlynos upelis. Kaip šiandien pamenu, nuo Šlynos pakrančių ateina trys uniformuoti vyrai... Tai buvo 1945 metų vasarą. Pasirodo, jie sutiko mūsų tėčio pažįstamą Bakšį, buvusį Raseinių apskrities viršininką, kuris buvo ir Žemaičio draugas.

A. Zaskevičius mūsų namuose dažnai lankydavosi, tada jis turėjo *Girėno* slapyvardį. Vėliau, kai jis iš Kėstučio apygardos buvo komandiruotas pas J. Markulį, atvažiuodavo iš centro, aš jį veddavau už Varlaukio pas Kasperavičiaus ryšininką prie bunkerio. Vieną sykį Algimantas manęs paklausė:

– Kodėl tu dirbi tokį darbą? Ar iš idėjos, ar dėl to, kad patinka?

– Dėl savo malonumo galėčiau rasti ir įdomesnių užsiėmimų. Aišku, kad iš idėjos, – paaiškinau.

Tada jis man pasakė:

– Nereikia iš idėjos dirbti. Dirbti geriau, kai patinka...

Ėmiau galvoti, kodėl jis man taip pasakė? Sakau, gal provokuoja? Vėliau visą gyvenimą gailėjausi, kodėl aš šito pokalbio neperpasakojau Žemaičiui. Aš tik viena žinau, kad po to, kai bunkeryje žuvo Kasperavičius, gyvas buvo paimtas vienas Kasperavičiaus štabo partizanas ir supūdytas Tauragės kalėjime. Kadangi jis nieko nepasakojo, čekistai jį tiesiog gyvą supūdė.

Markulis pradėjo reikalauti, kad iš kiekvienos apygardos būtų atstovas jo štabe. Iš Kėstučio apygardos tokiu atstovu pasisiūlė būti Zaskevičius, Žemaitis neprieštaravo. Zaskevičius iš Vilniaus pirmiausia atvažiavo pas mus į namus, pabuvo dieną, po to išėjo į štabą. Zaskevičius man yra pasakojęs apie savo gyvenimą, apie vedybas, kaip nusinuodijo jo pirmoji žmona. Apie save jis mėgo daug pasakoti. Į bunkerį, kur buvo apygardos štabas ir kuriame gyveno Kasperavičius, Zaskevičiaus nevedžiau, palydėjau tik iki ryšininko ir ten palikau.

Kai pradėjau bendrauti su partizanais ir įsijungiau į ryšininkės veiklą, mano pirmasis slapyvardis buvo *Remigija*. Sesuo Bronė kurį laiką ryšininkavo be slapyvardžio, vėliau jai buvo suteiktas *Aldonos* slapyvardis. Kai pradėjau dirbt nelegaliai, tada mano slapyvardį pakeitė į *Vidos*. Rašytinis mano slapyvardis buvo *Radvilaitė*, jį

man liepė pasirinkti pats *Dargis*. Paklausiau jo, kam tai reikalinga, tai jis atsakė, kad visi turi rašytinius slapyvardžius. Supratau, kad juos vartojo dokumentuose.

Dirbdama „Dubysos“ kooperatyve, partizanus aprūpindavau rašomuoju popieriumi, kalke, rašomųjų mašinėlių spausdinimo juostelėmis. Kaimynams išrašydavau kvitus, kad atiduotos prievolės, gelbėdavau juos nuo sribų persekiojimo.

Paruošų skyriuje buhalteriu dirbo Teofilis Pakarklis, jau 1946 metų pavasarį jis atėjo ir pasakė, kad jį ruošiasi areštuoti, paprašė, ar negalėčiau jo supažindinti su partizanais. Sutarėm, jis atėjo su broliu Alfonsu, aš juos nuvedžiau pas partizanus į mišką. Būriui tada jau vadovavo Henrikas Danilevičius-*Vidmantas*.

Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ pažymėta: Alfonsas Pakarklis, Jono-*Putas*, g. 1922 m. Beržytėje, Raseinių vlsč. Mokytojas. Gintaro rinktinės štabo darbuotojas. Žuvo 1949 06 27 prie Raseinių, Pakapurnyje (p. 122). Teofilis Pakarklis, Jono (Alfonso brolis), g. 1925 m. Beržytėje, Raseinių vlsč. Buhalteris. Birutės rinktinės štabo darbuotojas. Žuvo 1947 m. pavasarį Pakapurnio miške (p. 123).

Nuo 1946 metų pradžios savo rajone aš buvau paskirta tvarkyti partizanų ūkio reikalus. Petras Bartkus-*Dargis* man liepė pasirinkti pavaduotoją, pasirinkau Antaną Vaitkų iš Kebiškių kaimo. Iš Paišlynio kaimo buvęs mokytojas *Ažuoliukas* irgi priklausė ūkio skyriui, jis rinkdavo partizanams pinigų. Juk vyrams miške reikėjo ne tik pavalgyt, bet ir apsirengt, apsiaut, žiemai pirštinių reikėdavo. Kartą pas mus atėjo Žemaitis, sako: „Kur gauti batams puspadžius, padai kiauri, kojos mirksta vandeny“. Mes buvom papjovę karvę, oda buvo gerai išdirbta, tiktų puspadžiams. Užlipau ant aukšto, nupjoviau gabalą odos, atnešiau ir padaviau Žemaičiui. Žinoma, Žemaitis labai apsidžiaugė, bet tėtis barėsi, kad nepamatavusi, kiek reikia puspadžiams, elgiausi netaupiai.

1946 metų gegužės pabaigoje iš Raseinių pasitraukiau ir grįžau į namus, nes pajutau, kad mane pradėjo persekioti. Per vasarą niekur nedirbau, rudenio p atėjo Stasys Tautkus, su juo mes mokėmės pradžios mokykloje. Jis jau buvo baigęs pedagoginį institutą ir dirbo Gervinių, Paišlynio ir Aukštašlynio mokyklų direktoriumi. Aukštašlynio mokykloje nebuvo mokytojos, jis sako: „Eik mokytojaut“. Nuo rudens pradėjau mokytojaut. Kiekvieną ketvirtadienį vaikams paaiškindavau, kad man reikia nuvažiuot į Raseinius dėl mokyklos reikalų, o iš tikrųjų aš knygyne pirkdavau rašymo reikmenis ir veždavau partizanams. Jonas Laurynas buvo knygyno vedėjas, o Kleopas Ambrozaitis dirbo pardavėju. Kai tik aš nueinu, Laurynas tuoj Ambrozaičiui liepia duot man visko, ko tik paprašysiu, labai jau dosnus buvo. Tik vėliau viskas išaiškėjo – Lauryno dosnumas buvo inspiruotas MGB.

Laurynai gyveno Palovaičių kaime, pas juos buvo partizanų ryšio punktas, pasirodo, jau nuo pat pradžią, tuoj po karo Laurynai tėvas ir sūnus buvo rusų MGB užverbuoti.

1946 metų rudenį kelis partizanus nuvedžiau pas kaimyną, jie kurį laiką ten buvo apsistoję. *Dargis* atsisėdęs prie stalo kažką rašė, o jo automatas kabojo ant lovos galo. Kitas partizanas ėjo pro šalį, užkliudė automatą, automatas nukrito ant grindų ir

išsišovė. Kulka kliudė *Dargio* šoną ir ranką. Vienas partizanas atbėgo pas mane ir pasakė, kad *Dargi* reikia vesti į bunkerį, nes sužeistas. Jį pirmiausia atvežė pas mus, aš jį nuvežiau pas kaimynus Stasį ir Elena Ambrozaičius (jie buvo bevaikiai, Elena buvo partizanų Žukauskų teta) į bunkerį. Bunkeris pas juos buvo įrengtas daržinėje po žeme, įlindimui padarytas dangtis ir ant viršaus šiukšlėmis užšluota. Ilgokai *Dargis* gydėsi tame bunkeryje, mes su Rože Jankevičiūte eidavom žaizdų perrišinėt.

1947 m. Velykų šeštadienio vakare atėjo Žemaitis ir pasakė, kad turiu trauktis iš namų. Pasakė, kad yra areštuoti partizanai, kurie šneka apie mane. Dar bandžiau ginčytis, sakiau – tegu areštuoja mane namuose, bus lengviau apsigint, bet Žemaitis į kalbas nesileido. Tada pirmą kartą aš jį pamačiau griežtai nusiteikusi. Jis pasakė:

– Jeigu tu taip kalbi ir negalvoji iš namų pasitraukti, tada mes dabar tave pasiimam ir vedamės.

Daviau žodį iš ryto pasitraukti. Tą naktį dar gavau užduotį nueit iki Viduklės ir iš vieno ūkio atvežti ginklus. Nuėjau į ūkį netoli Viduklės ir ten radau didžiulį dvikinkį vežimą, prikrautą ginklų. Pirmą kartą taip bijojau, kai tuos ginklus reikėjo vežti Raseinių plentu. Ant viršaus buvo užmesta šieno, važiuojant plentu ratai taip barškėjo, kad nuo jų, rodėsi, visi laukai skambėjo.

Velykų pirmą dieną pavalgėm pusryčius ir aš išėjau. Vėliau tėvai man pasakė, kad tą pačią dieną po pietų buvo atėję stribai ir manęs ieškojo. Žemaitis tada buvo netoli Kryžkalnio, Stulgių, ten aš ir nuėjau. Taip prasidėjo mano, partizanų ryšininės, gyvenimas traukiniuose ir sunkvežimiuose. Ilgos bemiegės naktys ir dienos, dažnai tekdamo nakvoti pas žmones. Ryšių reikalus tvarkydavo *Dargis*. Su užduotimis važinėjau į Aukštaitiją: į Kuktiškes, Trumbatiškį, Švenčionis, Švenčionėlius, netoli Debeikių apsistodavau pas tokią *Ramunėlę*, jai nuveždavau laiškus ir paketus. Teko bendrauti su Algimanto apygardos vado *Šarūno*-Antano Slučkos ryšininke *Astra*-Janina Valevičiūte. Taip pat teko lankytis netoli Ukmergės Stasio Lekavičiaus namuose, pas jį buvo ryšio punktas. Vėliau jis buvo areštuotas. Netoli Kuktiškių ryšio punktas buvo pas Cibus. Žinojau ryšio punktus, kur palikdavau Kęstučio apygardos dokumentus ir paimdavau man atneštus dokumentus. Teko susitikti ir išsėkėti su partizanu, buvusiu klieriku Cibu-*Diemedžiu*. Pamenu, kaip jis man sakė: „Jeigu būsiu kada nors kunigas, niekada iš žmonių neimsiu pinigų“. Kiek man žinoma, *Diemedis* vėliau buvo suimtas ir teistas.

Palapišių kaime, netoli Lyduvėnų, pas mano pusseserę Teklę ir Antaną Dobrovolskius būdavo poilsio, sustojimo vieta. Kai galėdavom dvi tris dienas pailsėti, ten mes pabūdavom su Rože Jankevičiūte, pailsėdavom, išsimaudydavomirtyje. Vieną sykį ten būnant, atėjo rusai ir ėmė daryti kratą, ieškoti banditų. Aš sėdžiu ant lovos krašto ir sakau jiems:

– Ja banditka, berite menia (Aš banditė, imkit mane)!

Ruskeliai tik pasižiūrėjo į mane, o aš ėmiau kvatotis. Kai išėjo, svainis Antanas man ir sako:

– Kai tu taip pasakei, man net plaukai pasišiaušė.

1947 metų spalio mėnesį važiauvau į Pakražantį ryšio punktan pas vieną moterį. Ji gyveno dviejų galų name: kairėje pusėje gyveno mano ryšininkė, o dešinėje gyveno kažkokie žmonės, su kuriais man liepdavo nešnekėt, nes nepatikimi žmonės. Taip ir dariau. Tada vežiau du Žemaičio įduotus laiškus, kuriuos turėjau palikti pas tą ryšininkę. Privažiuoju prie namo, kažkokia įtartina tylą, pastačiau prie sienos dviratį, atidariau duris, žiūriu – prieangio vidury stovi kareivis. Tuoj pat mane sulaikė ir įtempė į kambarį. Klausia, ko atvažiauvau, ėmiau aiškinti, kad čia gyvena tokia moteris, kuri iš manęs pasiskolino du šimtus rublių, atvažiauvau atsiimti skolos. Pasirodo, ryšininkė buvo jau sulaikyta ir išvežta į Kelmę, o Kelmėje jau buvo pasakiusi, kad tą dieną turėtų atvažiuoti ryšininkas. Kai mane įvedė į kambarį tų „nepatikimų“ žmonių, ten jau buvo sulaikyti vyras ir moteris. Gal jie buvo tie ryšininkai, kurie važiavo paimt Žemaičio laiškus, šito nežinau? Mano rankinėje buvo pridėta visokių niekelių ir naujai mezgamas megztukas bei du siūlų kamuoliukai. Iškart jie manęs nepatikrino, o kišenėse laišakai. Atsisėdau prie lango, išsitraukiau iš rankinės mežginį ir ėmiau mežti. Vienas kareivis atsisėdo šalia manęs, paėmė kamuolį ir metė sakydamas:

– Ech ty, banditka (Ech tu, bandite)!

Aš labai „įsižeidžiau“ ir pasakiau jam:

– Kokią teisę turi mane užgauliot? Gal tu pats banditas, jeigu šitaip kalbi? Prašau pašaukt viršininką. Pašauk greičiau viršininką ir tu atsakysi už tai, kad mane taip užgaulioji!

Kareivis iškart ėmė gerintis:

– Na, dovanok dovanok, – jis atsikėlė nuo suolo ir išėjo.

Ta moteris, pasirodo, irgi turėjo ryšį su partizanais, tik kaimynės viena apie kitą to nežinojo. Ji priėjo prie lovos, iš čiužinio ištraukė saują šiaudų ir pasakė:

– Einu šildyt vaikui košės, mesk ką turi...

Kai ji taip pasakė, iškart pagalvojau, kad ji mane provokuoja, bet kitos išeities nebuvo. Aš greit paskui ją, ištraukiau iš kišenių laiškus, ėmečiau į krosnį, ji uždegė šiaudus, užmetė ant viršaus, uždėjo košės puoduką, pamaišė pamaišė laiškus su tais šiaudais, dar atnešė šiaudų saują, dar įmetė, dar pamaišė. Viskas greit sudegė. Atėjo vienas iš tų viršininkų, pripuolė prie krosnies, klausia:

– Ką čia deginat?

Moteris sako:

– Vaikui košę šildau.

Ruskis dar bandė ieškoti, ar neras ko nors pelenuose, bet jau nieko nerado. Pamatė, kad nieko nėra, ir išėjo, bet mūsų nepaleidžia. Šeimininkei liepė paklot ką nors ant grindų ir liepė gult. Vyras atsigulė prie sienos, moteris prie jo, o aš atsiguliau pakraštyje. Po kurio laiko įeina du karininkai, sustoja, žiūri į mane ir klausia vienas kito:

– Ta ar ne ta?

Vienas sako:

– Jeigu ji miega, tai ne ta, o jeigu nemiega, tai bus ta.

Tuo metu jie pradėjo šnekėt visokias blevyzgas, aš klausau ir vos galiu susilaikyt nesusijuokusi. Dar kiek pastovėjo, sako: „Spit. Značit, ni ta (Miega. Vadinasi, ne

ta)“. Tada jie apsisuko ir išėjo. Šeimininkė paprašė, kad leistų užgesint šviesą. Po pusiaunakčio ėmiau planuot pabėgimą. Namas stovėjo lomoje, toliau kalniukas, o ant kalniuko stovėjo išvietė, prie išvietės augo vyšnia. Į kišenę įsidėjau skarutę ir peiliuką, atsikėliau, išėjau į kiemą, žiūriu – kieme kulkosvaidis, o prie jo sargyboje stovi tas pats, kuris metė į mane kamuolį ir pavadino banditka. Jis: „Kur tu? Kur tu?“ Aš parodžiau į išvietę, o jis sako: „Tūpkis čia“. Pasakiau, kad taip negaliu, kad neuždarysiu išvietės durų, galėsi mane stebėt. Išvietė stovėjo maždaug už trisdešimties metrų. Nuėjau prie išvietės, darydama duris užlindau už jų, duris palikau atviras ir pasileidau bėgte tolyn į lomą. Tolyne, per kelią, o naktis šviesi, mėnesiena, kai tik išlenda mėnulis iš po debesies, parkrentu ant žemės ir guliu, o kai debesis uždengia mėnulį, pasidaro tamsiau, pasikeliu ir vėl bėgu. Pabėgau laimingai, nors ten pasiliko mano rankinė su nebaigtu megzti megztuku ir dviratis, ir pasas.

Jau kai ištrėmė mūsų tėvus, 1948 metų birželio mėnesį, seserį Bronę-Aldoną, irgi ryšininkę, lydėjau į Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinę. Važiuojome iš Šiaulių pakeleivvinga mašina. Nuvažiuojame iki Gruzdžių, o toliau mums iki nurodytos vietos reikėjo eiti pėsčiomis. Čia mus sulaukė rusų kareiviai su stribais, nusivežė į Skaistgirį, bet iš Skaistgirio irgi pabėgau.

Dargis pageidavo ryšį turėt arčiau savęs ir pasiūlė man pagyvent pas Petrą Petravičių Šiauliuose, Ežero gatvėje. Ėmiau jį įtikinėt, kad man tie žmonės nepatinka, jie negerai. *Dargis* pasakė:

– Ai, tu išsigalvoji... Pagyvenk, ir bus viskas gerai.

Kas man beliko? Nueinu pas tą Petravičių, gyvenu vieną dieną, kitą, o trečią dieną atėjo kažkoks vyras. Susėdo su Petravičium už stalo ir šnekasi. Ten toks didelis kambarys, prie sienos lova, aš sėdžiu ant lovos ir klausausi, ką jie šneka. O jie visokių niekų tauškia. Dešinėje buvo langas, Petravičius kaip pašoko nuo suolo, sako:

– Oi, kas čia ateina? Pažiūrėk! – pasisukau į lango pusę pasižiūrėt, kas ten eina, o tuo tarpu tik nušvito, gryčia pilna šviesos...

Aš iškart supratau, kad mane nufotografavo. Atsisukau ir paklausiau:

– Kas mane fotografavo?

Petravičius ir tas žmogus sako:

– Tikrai niekas nefotografavo.

Tas žmogus greit susisuko ir pro duris. Aš tada irgi sumečiau: pasakiau Petravičiui, kad man reikia susitikt su viena ryšininke, ir paklausiau jo, ar negalėčiau tos ryšininkės atsivest pas jį į namus. Žmogelis net nudžiugo:

– Taip taip, gali. Atsivesk, – man tik to ir tereikėjo.

Radusi tinkamą priežastį, pasiėmiau rankinę ir iškeliauvau.

Tik vėliau paaiškėjo, kad šito mūsų ryšio punkto laikytojas Petras Petravičius, pas kurį savo dokumentus nuveždavo partizanai ir iš Žemaitijos, ir iš Aukštaitijos, pats juos perduodavo čekistams. Tie žinojo viską, kas tuose dokumentuose rašoma, ir sekė mūsų apygardos veiklą. Apie tai man pats Kisminas papasakojo. Petrą Petravičių rekomendavo jo brolis Antanas Petravičius, kuris buvo Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės ryšininkas, dirbo eiguliu ir gyveno prie Rūdiškių miško (R. K. p a s t a b a:

Kelmės r., Tytuvėnų urėdija, Užvenčio girininkija). Kai aš pas jį nuėjau pirmą sykį, jis man padarė nepatikimo žmogaus įspūdį. Grįžusi perspėjau Praną Muningį-Žvelgaitį, pasiūliau patikrinti, ar jis tikrai doras žmogus, ar neužverbuotas, o Žvelgaitis pasitikinčio žmogaus tonu man kartojė:

– Ką tu? Pas jį niekada net rusai neateina, aišku, kad jis patikimas žmogus.

Vietoj to, kad jį patikrintų, partizanai jam pasakė, kad Vida juo nepasitiki. Kai susitikau su Antanu, jis manęs paklausė, kodėl aš juo nepasitikiu. Aš nutylėjau. Pasakiau, kad gal man tik taip atrodė. Taigi tas pats Antanas rekomendavo savo brolio Petro namuose Šiauliuose įrengti ryšio punktą, į kurį suplaukdavo laišškai iš Suvalkijos, Aukštaitijos ir Žemaitijos. Kaip vėliau paaiškėjo, čekistai pasidarė antspaudus su giliaraščiu, tuos vokus arba paketus, būdavo, atplėšia, nufotografuoja dokumentus, po to vėl įdeda atgal ir užantspauduoja.

Ka mes su seserimi Brone ėjome į Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinę, turėjau pavedimą – nešiau žodinį pranešimą iš Kęstučio apygardos štabo, kurį man buvo perdavęs pats Žemaitis, ten turėjau jį pateikti. Kai pamačiau susirinkusius Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vyrus, išsigandau ir pagalvojau, ar čia kas manęs klausys. Kai pamačiau, kad tie ginkluoti vyrai nesiskaito su rinktinės vadu, man plaukai ant galvos pasišiausė. Žvelgaitis priėjo prie vieno partizano ir kažką jam pasakė ar perspėjo dėl kažko jį. Tai tas jam taip atkirto: „Nei tu mane pašaukei, nei tu mane išvarysi. Užsičiaupk!..“ Taip pasakyti savo rinktinės vadui... Todėl ir buvau išsigandusi. O vyrų buvo daug susirinkę. Aš su didele baime pradėjau šnekėti dar ir dėl to, kad buvau mergina. Visi nuščiuvo ir įdėmiai manęs klausėsi, nors galvojau, kad mane taip pat ignoruos, kaip savo vadą.

Štabuose buvo kitokio lygio žmonės, o būriuose buvo daug ir nereikalingų žmonių.

Pasakiau Žvelgaičiui, kad mano sesuo areštuota. Jis sprendė klausimą, kaip ją išvaduoti, bet taip ir neišsprendė. Visa laimė, kad ją po penkių parų paleido į namus su sąlyga, kad pasakys man, kad aš nueičiau pasiimti savo dokumentų. Be abejo, jie galvojo, kad aš tokia naivi būsiu ir nueisiu atsiimti kažkokios nušautos komjaunolės dokumentų.

Grįžau atgal pas Žemaitį ir čia jau radau atėjusią Bronę.

Kai 1948 05 05 Žemaitijoje buvo suorganizuota Vakarų Lietuvos sritis ir jos vadu paskirtas Jonas Žemaitis, tų pačių metų pabaigoje iš Aukštaitijos į srities štabą buvo atvykęs dirbti karininkas Dėdė, vėliau, kiek teko girdėti, jis buvo čekistų užverbuotas ir tapo išdaviku.

Mes visi tikėjome, kad laisvė jau nebe už kalnų, kad jau nebereikės ilgai laukti, kad tuoj mus amerikoniai išvaduos. Jeigu tada kas būtų galvojęs, kad taip ilgai užsitęs okupacija, gal ir partizaninio pasipriešinimo vadai būtų pasirinkę visai kitą taktiką, gal būtų mėginę anksčiau legalizuotis ar rūpintis fiktyviais dokumentais.

1948 m., kai jau matėsi, kad mūsų laisvės vizijos grimzta į bedugnę, Žemaitis mus visus ragino kuo daugiau rašyti ir tiesios žodį kuo plačiau paskleisti žmonėms, kad žmonės neprarastų vilties, nes žmonės jau buvo pavargę. Bronius Liesis buvo

apygardos štabo propagandos skyriaus viršininkas, jis visada rašydavo vedamąjį. Vieną sykį girdžiu, kaip Žemaitis jam sako:

– Žmonės jau laukia laikraštukų, o tu dar vedamojo neparašei. Kodėl taip?

– Matricos negaliu gauti, – ėmė aiškintis Liesis.

Spausdinimui priemonių gauti buvo labai sunku, spausdinimo popieriaus važiudavau pas brolių į Kauną, iš ten veždavausi rašomųjų mašinėlių juosteles, o matricos niekur negavom. Aš nešiojau „margizetinius“ apatinius. Nuėjau į krūmus, nusivilkau juos ir atidaviau Liesiui vietoje matricos. Neišėjo tokios geros raidės kaip su tikra matrica, bet vis tiek spausdinom ir išleidom naują laikraštį.

Labai daug teko bendrauti su Žemaičiu, tai buvo ne tik didelis patriotas, bet ir puikus karys, geras strategas. Kai perskaičiau Ivaškevičiaus knygą „Žali“, pasi-piktinau. Nedvejodama galiu pasakyti, kad jis savo sugalvoto herojaus prototipu galėjo pasirinkti bet ką, bet ne tokį taurų žmogų kaip Žemaitis... Žemaitis buvo labai tylus žmogus, dirbo savo darbą atsidavęs siela ir kūnu. Aš jaučiau jam didžiulę pagarbą, kartais net baimingą. Kai grįždavau iš kelionių į štabą, visus kelionių išpūdžius štabo vyrams papasakodavau nuo pradžios iki pabaigos, kartais truputį pagražindavau, pridėdavau šiek tiek humoro. Vyrai, būdavo, kvatojasi, o Žemaitis praveria savo „raštinės“ duris ir šypsosi, matau, kad jam irgi įdomu. Tada nutylu, lyg gėda pasidaro, o Žemaitis sako:

– Na, ko nutilai? Pasakok pasakok, man irgi įdomu...

Mano tėvukas sakydavo, kad tokių vyrų kaip Žemaitis – mažai, tai rimtas žmogus, o yra daug piemenų...

Kadangi aš gerai pažinojau partizanus Liesius, su Broniumi mes draugavome, tai trumpai galėčiau papasakoti apie jų šeimą. Jų abu tėvai buvo mokytojai, mokytojavu Krekenavos progimnazijoje. Vėliau šeima persikėlė gyventi į Jurbarką, ten tėvas dirbo Jurbarko gimnazijos direktoriumi. Sesuo Danutė irgi mokėsi Jurbarko gimnazijoje, už brolius buvo jaunesnė. 1941 m. jų šeima buvo ištremta į Sibirą. Bronius vėliau sužinojo iš vienos moters, kuri buvo pabėgusi iš Sibiro, kad jos bėgo abi su Danute, bet kelionėje išsiskyrė. Antanas su Broniumi buvo dvyniai, g. 1921 m. Abu prieš karą mokėsi Kauno universitete: Bronius studijavo sunkiąją industriją, o Antanas dvejus metus mokėsi medicinos, vėliau – žurnalistikos fakultete. Bronius po universiteto uždarymo dirbo kinofikacijos valdyboje buhalteriu. Apie pasitraukimą į mišką man yra pasakojęs pats Bronius. Paskutiniaisiais vokiečių okupacijos metais Kaune jie užsiregistravo į desantininkų mokyklą ir pateko į Vokietiją. Vokietijoje pusę metų jie buvo apmokomi, po to lėktuvais trejukėmis permesti kaip desantininkai į Lietuvą. Bronių ir Antaną išmetė kažkur apie Baisogalą. Aprengti jie buvo rusų karininkų uniformomis su leitenantų antpečiais. Jie užėjo į vieną buvusį dvarą, kuriame gyveno kumečiai, prisistatė kaip pabėgėliai iš rusų kariuomenės ir paprašė, kad juos priimtų iki vakaro, kol sutems. Tame kambaryje buvo duktė ir abu tėvai. Vyrai neišleido nė vieno į lauką, kad pabėgę nepraneštų rusams. Po pietų šeimininkas ėmė prašyti, kad išleistų nors dukterį pašerti gyvulius, ir ją išleido. O duktė iškart pranešė garnizonui, vakarop juos apsupo rusų kariuomenė. Tada vyrai

pastebėjo, kad namas turi du įėjimus, bet vieno namo galo durys užkalts lentomis. Suprato, kad bus blogai: rusai šaudė ir šaukia „pasiduokit“. Tuo metu dviese atsišaudė, o vienas ėmė ardyti užkalts lentas. Pradėjo temti, nebeišlaikė trečiojo nervai, ir jis išėjo pasiduoti. Aišku, jis pasidavęs pasakė, kiek ginklų, kiek šovinių ir kiek žmonių. Kai tas jų draugas pasidavė, šaudymas nutilo, tada abu Liesiai per tas duris išlindo į kitą namo pusę ir ramiai ėmė eiti tolyn nuo sodybos. Automatus jie paliko name, pasiėmė tik pistoletus. Už medžių juos iškart ėmė stabdyti rusai ir klausė, kas jūs tokie, o šie jiems atsakė, kad savi. Priėję prie rusų, atsistojo kartu su tais kareiviais. Dar kiek palaukė, rusai vis šaudė į namą, o iš jo niekas nebeatsišaudė. Tada broliai rusams pakišo mintį, kad banditai, ko gero, perėjo į kitą pastatą, į daržinę, ir pasiūlė jiems nueit pažiūrėt. Nė vienas neina, visi bijo. Tada abu Liesiai nutarė eit prie daržinės. Priėję padaužė, pažiūrėjo, pradėjo eiti aplink daržinę šaukdam: „Zdavaite! Zdavaite (Pasiduokit! Pasiduokit!)“ Tyla. Jiedu užėjo už daržinės galo ir pasileido bėgt. Kai jie įbėgo į mišką, tada rusai jau buvo įję į namą.

Iš lėktuvų jiems buvo išmesti ir siųstuvai susisiekti su vokiečių žvalgyba, bet siųstuvų jie jau nebeieškojo, stengėsi kuo greičiau susisiekti su vietos partizanais. Kiek man žinoma, vėliau Bronius Liesis-*Naktis* pasiliko prie Žemaičio, o Antanas-*Tvenas, Tonis, Idenas* perėjo į Žemaičių apygardą.

Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ (p. 95) rašoma: Liesis Bronius, Broniaus-*Naktis*, poetas *Ėglis*, g. 1921 m. Ramygaloje. Nuo 1948 m. liepos mėnesio Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas. Žuvo Užpelkės miške kartu su V. Šniuoliu, Petru Bartkumi ir dviem nežinomais partizanais. 1991 m. palaikai rasti šulinyje prie Autoniškių ir palaidoti Radviliškio kapinėse (R. K. p a s t a b a: Man asmeniškai teko dalyvauti atkasant palaikus 1991 m.).

1948 m. vasario 16 d. Šiauliuose susipakavau laikraštukų „Prisikėlimo ugnis“, įsidėjau į rankinę ir iškeliavau dviračiu į Papilės pusę. Jau nebe pirmą kartą keliau su spauda. Netoli Papilės buvo ryšių punktas, į kurį pristatydavau spaudą. Sniego nebuvo, pašalę, sausa, nuo Latvijos pusės pamačiau ateinant penkis vyrus tiesiai per laukus ir išgirdau švilpiančią. Supratau, kad jie man švilpia, kad sustočiau, o aš minu pirmyn. Supratę, kad aš nestosiu, ėmė mane supti iš priekio. Matau, kad kitos išeities nėra, reikia sustoti. Sustojau. Priėjo jie prie manęs ir klausia:

– Kur važiuoji?

– Į Papilę, – sakau.

– O kodėl?

– Gavau darbą valsčiaus valdyboje komsorge ir važiuoju.

Rėžiu drąsiai, kadangi turėjau komjaunuolės dokumentus. Bet jie vis vien prie manęs kibo.

– Kur buvai?

– Buvau pas tetą, – ėmiau maivytis ir taukšt visokius niekus.

Vienas iš jų uždėjo ranką ant rankinės ir klausia:

– O ką tu čia veži?

Aš apsimėčiau, kad neišgirdau jo klausimo, ir malū toliau liežuviau...

Jis palaikė palaikė ranką ant rankinės ir nuėmė. Ėmiau juos kviesti į svečius į Papilę. Jie klausia, kur gyvensiu, sakau: „Dar nežinau, atvažiuokit į valsčių, ten mane ir rasit“. Taip mes ir išsiskyrėm. Supratau, kad tai buvo sribai, bet tą kartą dar nebuvo man lemta įklūti.

Kitą sykį, grįždama nuo Panevėžio pusės, Radviliškio geležinkelio stotyje sutikau pažįstamą saugumietį, tokį Mečislovą Vitkauską. Jis mane pažino ir užkalbino. Tuoj ėmė klausinėti, kur važiuoju. Jis žinojo, kad esu iš namų pasitraukusi ir gyvenu nelegaliai. Paaiškinau, kad važiuoju į namų pusę, nors iš tikrųjų tada važiauvau į Tauragę. Greit sumečiau, kad reiks pernaktvoti Radviliškyje ir, atsisveikinusi su juo, nuėjau tolyn. Supratau, kad blogai, reikia slėptis. Greit iš lagaminėlio išsitraukiau margą skepetą, peronas neapšviestas, jame tupi daug bobučių, rusišką skarą apsigaubusių, laukia Tilžės traukinio. Tuomet labai daug žmonių iš Rusijos traukiniais važiojo į ką tik rusų užkariautas Karaliaučiaus žemes. Aš skepetą ant galvos, įsimačiau tarp rusių, lagaminėlį pasidėjau ant žemės ir atsisėdau ant jo. Pastebėjau, kad Vitkauskas vieną kartą praėjo dairydamasis, kitą, bet manęs nepastebėjo. Kai atvažiojo traukinys, įsėdau ir nurūkiau Tauragės kryptimi.

Mano pusbrolis Kazys Kaunėnas gyveno ir dirbo Panevėžyje odos ir venerinių ligų gydytoju. Antrame aukšte gyveno chirurgas Rumbauskas, o Kaunėnas gyveno apačioje. Aš žinojau, kad su mano tėčiu jie gerai sugyveno, pažinojau jį kaip dorą žmogų, pradėjau atvažinėti pas jį. Jis man mielai išrašydavo visokias vaistų receptus. Kai mane areštavo paskutinį sykį, rado apie dešimt jo išrašytų receptų. Kada tik aš pas jį beateidavau, jis visą laiką mane įkalbinėjo mesti tą darbą, bet aš jam pasakiau, kad to darbo nemesiu, nes aš jį dirbu iš įsitikinimo, eisiu iki paskutinio...

Pas pusbrolių Kazį į Panevėžį buvau atvežusi gydyti Kęstučio apygardos štabo visuomeninės dalies viršininką *Aurį*. Kazys pagydė jo sužeistą ranką ir išleido iš ligoninės. Aš tada labai pykau ant pusbrolio, kodėl jis ligonį paleido be mano žinios. Tolimesnio *Aurio* likimo aš nežinau. Po to sklandė kalbos, kad jį neva Panevėžyje einantį gatve suėmė čekistai, bet tai buvo tik kalbos.

Knygoje „Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje“ rašoma: Jonas Jokubauskas-Skroblas, *Aurys*, g. 1908 m. Pakasokyje, Šilalės vlsč. Dirbo Padauguvio, Lygainių, Mozūriškio mokyklose. Rezistencinę veiklą pradėjo vokiečių okupacijos metais organizuodamas LLA grupes Žemaitijoje. Nuo 1945 m. Lydžio rinktinės *Lapino* būrio partizanas. 1946 m. Kęstučio apygardos štabo visuomeninės dalies viršininkas. Žuvo 1947 10 09 Pleteriškiuose, Šimkaičių vlsč., Valaičio sodyboje. Kartu žuvo Juozas Ambrozaitis, Juozas Kriščiūnas, Jonas Mankus ir Antanas Slušinskas (p. 67).

Kai po Markulio išdavysčių sugriuvo visi planai dėl jo išrinkimo visos Lietuvos rezistencinės kovos vadu ir tuo pačiu būsimuoju respublikos prezidentu, Žemaičio štabe buvo sprendžiama panašų žmogų surasti iš legalių asmenų. Tokiu žmogumi paskirti buvo numatyta Steponaitį. Jis gyveno Tauragėje, buvo medikas, tarpukario Lietuvoje buvęs farmacijos fabriko direktorius. Žemaitis siūlė jam pasilikti visos Lietuvos pagrindžio vadu. Pas jį man teko lankytis ne vieną kartą.

Paprastai, kai mums štabe įteikdavo laišką nunešti nurodytam adresatui, mes niekada laiško turinio nežinodavom, bet vieną kartą man buvo įteiktas laiškas, kurio turinį žinojau, nes buvo numatytas mano arešto atvejis. Jeigu mane sulaikytų, aš privalėčiau laišką suvalgyti, kad jis nepatektų čekistams. Kęstučio apygardos štabe (tai buvo jau po mano sesers ir po ryšininkės Rožės arešto) man buvo įteiktas laiškas ir perskaitytas girdint trims asmenims. Buvau aš, Žemaitis ir *Dargis*. Aš mačiau, kad *Dėdė* įkyriai lindo ir labai norėjo sužinoti, kas rašoma tame laiške, sukau *Dėdei* nugarą ir neleidau jam priartėti, bet Žemaitis pasakė: „Leisk, jis gi štabo narys“. Žemaitis juo pasitikėjo, kitaip nebūtų priėmęs į štabą.

Tą laišką aš nuvežiau į Tauragę ir atidaviau Steponaičiui. Steponaitis laišką perskaitė ir paprašė manęs, kad parvežčiau Žemaičiui žodinį atsakymą. Jis pasakė: „Aš sutinku su jūsų vadų pasiūlymu, bet reiktų mums susitikti ir nuosekliai aptarti veiklos gaires. Jeigu Tauragėje man iškiltų kokia grėsmė, tuomet galėtume susitikti Kaune“. Pasakė susitikimo vietos adresą, kurį aš gerai įsidėmėjau. Deja, adreso Žemaičiui jau nebespėjau perduoti, nes mane naktį grįžtant iš Tauragės areštavo. Areštavo todėl, kad per trejus su puse ryšininkės veiklos metų pirmą sykį nepaklausiau *Dargio*.

Anksčiau manęs buvo prašęs Gužas per H. Danilevičiaus ryšininkę Danutę Šležaitę-*Audronę*, kad, grįždama iš Tauragės, sustočiau viename ryšio punkte, jie ateis (jau buvo areštuota ir Gabijos rinktinės ryšininkė Marytė Mikšaitė-*Babūnė*) ir perduos man pinigus, kad nuvežčiau Mikšaitės mamai į Radviliškį. Prieš važiuodama pasakiau *Dargiui*, kad užsukčiau pas Gužą ir paimsiu pinigus, bet jis tiesiog kategoriškai pareiškė:

– Ne, jokių būdu! Aš ne tik prašau, bet įsakau tau į jokių ryšio punktą neužsukti, niekur iš kelio nenukrypti. Tuo labiau, kad tu štabe likai viena, jau visos štabo ryšininkės areštuotos. Tu mums labai reikalinga...

Kitą dieną būčiau važiavusi į Klaipėdą žinių apie išvykimą į Švediją.

Važinėdama po ryšių punktus, visada vaidinau spekuliantę, tai buvo labai priimtina, nes pokario metais žmonės stengėsi „pasidaryti“ pinigų. Du kartus buvau sulaikyta, bet sugebėjau ištrūkti. Šį kartą pasilikau nakvoti tame ryšio punkte. Ten gyveno našlė su dukra, jų namelis stovėjo ant Ančios kranto. Miegojom su šeimininkės dukra vienoje lovoje, bet naktį šeimininkė mus pažadino ir pasakė, kad į namus beldžiasi rusai. Prie savęs aš turėjau 7-to kalibro valterį, jį tuoj pat paslėpiau, slėpiau daug ką, bet svarbiausia – laišką, kurį reikėjo nuvežti į Klaipėdą, pamiršau paslėpti. Jis buvo įdėtas į dvigubą rankinės dugną. Maniau, kad čia tik eilinis patikrinimas, nėra ko išsigąsti, kadangi nežinojau, kad rusus atvedė mūsų žmogus – areštuota ryšininkė Danutė Šležaitė-*Audronė*.

Kai į kambarį suėjo rusai, *Audronės* nematėm, bet jie tuoj pat mus visas tris išvarė į kambarį ir po vieną ėmė šaukinėti į gryčią tardyt, tarpusavyje šnekėti neleido. Po tardymo ateina šeimininkė ir sako:

– Atsivedė kažkokią mergą, tokia aukšto ūgio, *Audrone* ar kaip vadina? Ta viską pasakoja...

Aš sėdžiu ir girdžiu, sargybiniai man leidžia šnekėt. Vienu metu atsidarė durys į kamara. Palaikė kažkiek atidarę duris ir vėl uždarė. Pasirodo, jie *Audronei* rodė, ar ji pažįsta mane. *Audronė* pasakė, kas aš tokia esu. Tada mane pastatė į kampa, liepė tylėt ir neužilgo pakvietė gryčion. Pradėjo klausinėt, kas aš tokia. Aiškinu jiems, kad aš spekuliantė, kad nieko nežinau. Tada iškart atvedė *Audronę*. *Audronė* atvirai ėmė pasakoti, kur dirbu, koks mano slapyvardis. Aš kategoriškai paneigiau jos aiškinimus ir pateikiau savo versiją. *Audronė* tik nusikvatojo ir pasakė, kad aš veikiu Kęstučio apygardoje. Kai ji viską iki smulkmenų išpasakojo, tada mane areštavo (Kauno čekistai, tarp jų ir žydas Kaplanas) ir išsivedė. Buvo 1948 metų gruodžio 8-osios naktis. Prie kairės rankos man pririšo virvę ir, laikydamas ją už laisvojo galo, vienas čekistas ėjo keliu, kitas, paėmęs už kitos rankos, vedė pažliugusio kaimo kelio provėža. Kadangi buvo pašalė, sausledis lūžinėjo, batai pilni purvo. Kol nuvedė du kilometrus iki sunkvežimio, sausledis taip sukapojo kojas, kad jos buvo kruvinos. Įsodino į sunkvežimį ir nuvežė į Skaudvilę. Kai įvedė į enkavedistų būstinę, kapitonas Kaplanas pasakė:

– Razdevaisia (Nusirenk)!

Aš nesirengiu. Tada jis sako:

– Išsirenk nuogai!

Aš vis vien nesirengiu. Stoviu ir nesirengiu. Tada jis kreipėsi į kareivius:

– Razdiet jejo goloj (Išrengti ją nuogai)!

Pagalvojau: jei ateis manęs išrengt, suplėšys drabužius, teko nusirengt pačiai. Išsirengiau ir pasakiau žydui:

– Šitie rūbai (liemenėlė ir kelnaitės) skausmo nesulaikys, o juos man nuvilksit tada, kai mano akys šviesos nebematys...

Žydas mane pasiuntė ant trijų raidžių ir ruošėsi mušti. Pastatė taburetę ir liepė gulti ant taburetės. Atsiguliau, Kaplanas pasiėmė karišką diržą ir ėmė kirsti sagtimi. Diržas ilgas, kol sagtis apskrieja lanką, aš nukrentu nuo taburetės, tada sagtimi pokši į taburetę, man nekliūna. Dar kelis sykius užvilko ant taburetę, aš ir vėl nukrentu. Tada taburetę nuspyrė į šalį ir paguldė mane ant grindų. Kai tik Kaplanas užsimoja diržu, aš staigiai verčiuosi ir atsirandu prie fotelio, jis vėl man nepataiko. Tada kareiviai išnešė visas taburetes, fotelius, sofą ir stalą, liko tik sienos ir grindys. Paguldė mane ant grindų, o aš jiems sakau:

– Jūs sakot, kad jūsų valdžia humaniška, o mane šitaip mušat...

Kaplanas sako:

– Liudei my ne bjom, nu svoločei daže ubivajem (Žmonių mes nemušam, bet niekšus netgi užmušam), – tada jau žydas kirto sagtimi kaip reikiant.

Aš surikau, bet tuo momentu toks stambaus sudėjimo kariškis (po to aš jį vadinu „drulium“) prišoko prie manęs ir batu prispaudė galvą prie grindų, iškart pradėjau dusti. Rankas pakišau po galva ir ėmiau melsti Mariją. Sukapojo mane kaip reikiant, taip sutašė tas žydas, kad iš kelnaičių tik skutai liko, paskui sako:

– Vstavai (Kelkis)!

Kaip bepasikelsiu visa sukapota, tik prakaitas bėga per kūną. Šiaip taip atsiklaupiau, pažiūrėjau į tą žydą – jis irgi visas suprakaitavęs. Man net lengviau pasidarė,

pagalvojau: „Na, niekše, ir tu pavargai“. Nebepreisimenu, kaip atsikėliau ir apsirengiau. Žydas įkišo mane į nedidelį „boksą“, ten prabuvau visą parą, o kitos dienos vakare išvežė į Kauną.

Knygoje „Sovietinis saugumas Lietuvoje“ rašoma: Kaplanas Maksas, g. 1915 m. Bobruiske (Baltarusija). V/s majoras, žydas, nebaigtas vidurinis išsilavinimas. Saugumo sistemoje nuo 1937 m.

Iki atvykimo į Lietuvą – MGB Smolensko sr. valdybos poskyrio viršininkas.

1947 04 – 1948 08 – LSSR MGB Kauno m/s vyr. tardytojas;

1948 08 – 1949 09 – MGB Kauno m. ir aps. valdybos Tardymo skyriaus poskyrio viršininko pavaduotojas;

1949 10 – 1951 08 – MGB Tardymo dalies 1-ojo poskyrio viršininkas;

1951 08 – 1953 06 – MGB Kauno m. ir aps. valdybos Tardymo dalies 1-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininkas.

Iki 1964 04 dirbo LSSR MVD – KGB (p. 260).

Kaune dviese vedė už parankių per Laisvės alėją, o trečias ėjo iš paskos. Atvedė į Kauno saugumą (Laisvės al. 6), įvedė į kamerą, ten jau radau apie dvylika moterų ir merginų. Čia sutikau ir savo seną pažįstamą, taip pat buvusią partizanų ryšininę Bronę Trumpaitę. Čia prasidėjo rimti tardymai. Tardė toks Agonezovas, dvi savaites klausinėjo ir daužė mano galvą į sieną. Nuo to sadisto Agonezovo tardymo man aštuoniolika metų be perstojo skaudėjo galvą. Būdavo, nuveda į kamerą, negaliu gulėt, nuo vieno šono ant kito negaliu persiverst. Atsivėrė žydo Kaplano padarytos žaizdos, pasiskundžiau gydytojui, tai ta pasakė:

– Reikia šnekėt, tada žaizdų nebus...

Kai mane varė per sausledį ir sužalojo kojas, ant sužalotų kojų užsidėjo šašai, tai aš tuos šašus nuplėšiu, tada duoda streptocido tepalo žaizdoms gydyti. Mergaitės paimdavo daugiau to tepalo ir užtepėdavo juo nugaros, sėdmenų žaizdas. Po kiek laiko aš vėl nuplėšiu nuo kojų šašus ir vėl gaunu streptocido. Taip užgydžiau giliausias žaizdas.

Kai mane atvežė į Kauną, jau po kelių dienų sužinojo, kad aš buvau pas Steponaitį, sužinojo laiško, kurį perdaviau Steponaičiui, tekstą. Tikrai niekas daugiau negalėjo to teksto čekistams perduoti, tik *Dėdė*. Prisiminiau, kaip man skaitė laišką, o *Dėdė* buvo šalia ir viską girdėjo. Agonezovas viską man išklejo, nurodė ir mano apsilykimo pas Steponaitį tikslą. Nebuvo šansų išsisukt. Pasakiau, kad tikrai buvo toks pasiūlymas, bet Steponaitis nesutiko, atsisakė vadovauti pagrindžiui. Tada ėmė klaust, kur dabar jis yra. Pasakiau, kad nežinau, ir akyse pasirodė migla. Kažkada esu girdėjusi, kad čekistai tardymų metu naudoja kažkokias dujas, nuo kurių žmogus praranda valią, praranda sąmonę, tuomet ko jo klausia, tą jis pasako. Matau, kad miglos jau pilnas kabinetas, o čekistai tik vaikšto, keičiasi, vieni išeina, kiti ateina. Kaliau sau į galvą tik vieną ir tą pačią mintį: adreso nežinau, išlaikysiu, neprarasiu sąmonės ir t. t. Kiek ilgai tai tęsėsi, negaliu pasakyti. Vienu metu įėjo Agonezovas, iš kelnų kišenės išsiėmė veidrodėlį, prikišo man prie veido ir sako:

– *Vida*, začem ty sebia tak mučiajėš (*Vida*, kodėl tu save taip kankini)?

Tuo metu veidrodėlyje pamačiau svetimą žmogų, ne save. Buvau pageltusi, lūpos mėlynos, akys didelės, pažiūrėjau į rankas, rankos irgi geltonos, nagai mėlyni... Mūsų kalba apie Steponaitį baigėsi, daugiau apie jį manęs nebeklausinėjo.

Dvi savaites taip mane tardė ir reikalavo sakyti viską, ką tik žinau. Agonezovas ėmė žadėt laisvę, atseit tave užverbuosim ir paleisim. Be abejo, jeigu būčiau pasakojusi, gal jie mane ir būtų verbavę, bet, kai pamatė, kad aš nieko jiems nepasakoju, apie verbavimą kalba baigėsi. Galiu pasakyti, jog nė vieno neužverbavo, jeigu jis nepasakė tiesos, o jeigu viską atvirai išklojo, tai užverbavimo tikimybė buvo didelė.

Vieną dieną mane nuvedė į kažkokią patalpą, ant kaklo užkabino lentą, ant kurios kreida užrašė pavardę, vardą, dar kažką ir nufotografavo. Mane morališkai tas lentos užkabinimas ant kaklo sugniuždė kur kas daugiau, negu tie žiaurūs mušimai.

Iš Vilniaus atvažiavo tardytojas Kisminas, pasišaukė mane į kabinetą. Ant stalo buvo atsivertęs mano byla, kurią Agonezovas surašė Kaune, pasižiūrėjo į mane, į byla ir pradėjo juoktis. Po to suplėšė byla, pakėlė akis į mane ir sako:

– Na, juokų užteks, dabar važiuosim į Vilnių ir pradėsime rimtai šnekėt.

Knygoje „Sovietinis saugumas Lietuvoje“ rašoma: Kisminas Eduardas, g. 1917 m. Latvijoje. V/s pulkininkas, lietuvis, vidurinis išsilavinimas.

1940 08 – 1940 11 – LSSR NKVD Mažeikių a/s operatyvinis įgaliotinis;

1940 11 – 1941 07 – SSRS NKVD aukštosios m-klos kursantas;

1941 07 – 1943 05 – NKVD ypatingosios paskirties dalinių pulko Maskvoje poskyrio vadas;

1943 12 – 1944 07 – LSSR NKGB operatyvinės grupės Pavlo Posade operatyvinis įgaliotinis;

1944 08 – 1946 01 – LSSR NKGB Tardymo skyriaus tardytojas, vyr. tardytojas;

1946 12 – 1947 04 – LSSR MGB Tardymo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas (vėliau irgi dirbo įvairiose tardymo dalyse bei skyriuose);

1952 09 – 1953 05 – MGB Tardymo dalies viršininko pavaduotojas.

Iki 1981 05 dirbo LSSR MVD – KGB (p. 265).

Mane išvežė į Vilnių. Vilniuje tardė papulkininkis Čelnokovas. Baisus buvo žmogus. Visi tardytojai Čelnokovą vadino „Samojedu“ (Žmogėdra). Nuo karo laikų jis buvo kontūzytas. Jis taip mane atidaužė, kad nebegalėjau atsisėsti, turėdavau atsiremdama sienos palengva nusileisti ant gulto. Šitas „Samojedas“ mane mušdavo tokiuo kietu gumuotu „bananu“. Būdavo, prieina ir duoda per kojas. Jeigu susiimu rankomis už kojų, tada kerta per nugarą. Jis man pasakė: „Ja tebia, sterva, sdelaju tak, čto ty ne umrioš i žit ne budeš... (Aš tau, sterva, taip padarysiu, kad tu nemirsi, bet ir negyvensi...)“.

Knygoje „Sovietinis saugumas Lietuvoje“ rašoma: Čelnokov Aristion Nikolajevič, g. 1906 m. Sankt Peterburge. V/s pulkininkas, rusas, aukštasis išsilavinimas. Saugumo sistemoje nuo 1938 m. Iki atvykimo į Lietuvą – NKGB Omsko sr. valdybos tardytojas, poskyrio viršininkas.

1946 10 – 1946 12 – LSSR MGB Tardymo skyriaus poskyrio viršininkas;
1946 12 – 1947 04 – MGB Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas;
1947 04 – 1950 08 – MGB Tardymo dalies 1-ojo skyriaus viršininkas;
1950 08 – 1953 06 – MGB Tardymo dalies viršininko pavaduotojas.
Iki 1961 10 dirbo LSSR MVD – KGB (p. 217).

Vieną dieną pasakė, kad mane ves pas patį ministrą. Aš nežinau, ar jis buvo tikras ministras, ar ne, bet už stalo sėdėjo gruziniškos išvaizdos senis. Mane pasodino prie stalo, šalia buvo padėta stiklinė arbatos ir bandelė. Man pasiūlė užkąst. Iš pradžių varžiausi, ne dėl to, kad ministras siūlo, bet dėl to, kad bandelė duodama okupanto. Kaip bus taip, prarijau bandelę užsigerdama arbata, nieko neatsitiko, neužspringau. Atvedė seserį Bronę, leido pasimatyti, bet kalbėtis neleido. Ėmė klausinėti, kur mūsų štabas, ar dar tame pačiame Dukto miške. Mes jau seniai buvom iš to miško pasitraukę, bet pasakiau, kad ten pat. Po to jie mane vežė į Dukto mišką. Pirmiausia nuvežė į Šiaulius ir ten ruošė provokaciniam žygui. Kameroje laikė su viena moterimi, kurios pavardė buvo Gelažienė. Aš ją nepasitikėjau, bet kitos išeities neturėjau. Maldaudama prašiau, jeigu ji išeis į laisvę, kad perduotų vienam žmogui žinią, jog Petravičius yra išdavikas. Pasirodo, kad Gelažienė irgi buvo užverbuota, ir mano žinia adresato nepasiekė. Aš vis dar turėjau viltį, kad galėsiu kaip nors perduoti ar ryšininkams, ar partizanams, kad Petravičius išdavikas. Mane nuvežė į Strolienės sodybą prie Dukto miško. Ji buvo pabėgusi nuo pyliavų, bet, kaip tyčia, tą sekmadienį grįžo į namus ir ją suėmė. Keli čekistai persirengę partizanais, mane instruktavo, kad aš juos vedžiosiu pas žmones kaip partizanus. Kai einam į kambarį, jie mane pastumia į priekį, o patys eina iš paskos. Tie žmonės mane pažįsta, įėjusi sukandū dantis ir užsimerkiu, kad žmonės suprastų, kokia mano padėtis. Mano džiaugsmui, nė vienas neprisipažino, kad mane pažįsta, beveik visi pasakė: „Nei mes tavęs pažįstam, nei tavo partizanų, pasitraukit nuo mūsų...“ Tik pas eigulių manęs nevedė į vidų, paliko lauke su sargybiniu. Vieną dieną mane taip vedžiojo. O kiek ten kariuomenės buvo privaryta, jūs neįsivaizdujat, šarvuoti automobiliai...

Kai iš Šiaulių atvežė į Vilnių, vėl mane iškviatė pas ministrą. Pašaukė tardytoją Kisminą ir pasakė jam: 25 kirčius. Paguldė ant taburetės, ministras iš stalčiaus išsitraukė toki ilgą gumini „banana“, padavė Kisminui, atsistojo ir ėmė skaičiuoti kirčius. Pirmuosius du kirčius Kisminas užkirto nesmarkiai, ministras sušuko:

– Jeigu šitaip muši, tada pats atsigulsi į jos vietą!

Po šių žodžių Kisminas jau manęs nebeglostė... Visa ištinau. Po linčo liepė keltis, bet aš jau nebeapsikėliau... Ministras vis bambėjo ir bambėjo, kad jiems pridariau tik daug nuostolių, o naudos jokios.

Kai mano byla buvo baigta, 1949 m. pavasarį Vilniuje nuvedė į vieną kabinetą, tuo metu atvedė tą patį žmogų, kuriam Šiaulių saugume Gelažienės prašiau perduoti žinią, kad Petravičius išdavikas. Pamačiau jį ir net neklausia pasakiau, kad jo nepažįstu, matau jį pirmą kartą. Tada tardytojas suriko:

– Tavęs niekas ir neklausia!

Po to jo paklausė, ar jis mane pažįsta. Jis irgi sakė, kad manęs nepažįsta. Tada supratau, kad tą žmogų įdavė Gelažienė. Jis nebuvo ryšininkas, su partizanais jokių kontaktų neturėjo, areštuotį jį tikrai nebuvo jokios priežasties.

Gavau dešimt metų lagerio ir penkerius metus be teisių. Šešerius metus kalėjau Magadane. Į Lietuvą grįžti neleido, tada su vyru atvažiavau į Latviją. Magadane nesėdėjom rankų sudėję. Politkalinys Pranas Česas (mirė Kėdainiuose) suorganizavo savišalpos būrelį, norėjom padėti sunkiai besiverčiantiems lietuviams politkaliniams. Pirmą susirinkimą suorganizavo penki žmonės. Be manęs, ten dalyvavo P. Česas, Danutė Šležaitė, Stasys (?), Juozas (?) ir kunigas. Buvo priimta rezoliucija suteikti piniginę pagalbą susirgusiems, grįžtantiems į Lietuvą, esant labai sunkioms gyvenimo sąlygoms ir pan. Į antrą susirinkimą pakvietė ir mane, bet nebuvo kunigo. Kunigas, pasirodo, buvo tik viename susirinkime. Mes kiekvienas turėjom pasiskirstę po atskirą rajoną, po algų vaikščiodavom pas dirbančius lietuvius, kiekvienas aukodavo po vieną rublį. Tokia Elvyra Kviliūtė per šienapjūtę nukrito nuo sunkvežimio ir smarkiai susižalojo. Gavau užduotį patekti į jos lagerį, buvusį už 4 km nuo Magadano, nunešti jai pinigus, kad ji galėtų nusipirkt maisto. Taip mes darbamomės gana ilgai, bet vieną sykį Praną pasišaukė Magadano saugumo viršininkas ir pasakė: „Baikit šitą užsiėmimą. Jus gi vėl areštuos“. Tada Pranas vėl sušaukė susirinkimą, vėl atėjo kunigas. Supratome, kas mus pardavė. Tas kunigas norėjo mus prikalbinti, kad neimtume į galvą saugumo viršininko pagrasinimų, ir toliau tęstume savo veiklą. Bet mes veiklą nutraukėm. Žodžiu, iš tų pačių kalinių buvo kas išdavinėja, jų nemėgo patys viršininkai. Juos išveždavo į taigą, o iš ten jau nė vienas negrįždavo. Ilgiau pusės metų taigoje neišgyvendavo. Man šis metodas buvo gerai žinomas.

***Pasakoja* EUGENIJA ENUKSON – IVANAUSKAITĖ**

Užrašyta Raseiniuose
2002 02 16

Gimiau 1929 m. birželio 29 d. Raseiniuose. Brolis Vaclovas Ivanauskas, g. 1923 m., 1944 m. rudenį išėjo į partizanų būrį, kuris veikė Tauragės rajono Papartynės miške.

Iš pradžių tam būriui vadovavo Jonas Strainys-Saturnas. Kai 1945 m. *Saturnas* žuvo, vadovavimą perėmė brolis. Brolis turėjo net kelis slapyvardžius – *Leonas*, *Henrikas*, *Etmonas*, *Vytėnis*, *Gintautas*, be to, vietiniai gyventojai jį dar vadino *Otonu*. Kiek man žinoma, tas būrys priklausė Lydžio rinktinei, būryje buvo apie dvidešimt vyrų.

Tuo metu, kai aš buvau būrio ryšininke, kiek pamenu, pažinojau partizanus Vladą Mišeikį-*Tarzaną*, Joną Nuobara-*Lyrą*. Brolis buvo labai griežtas vadas, niekuo nepasitikėjo, būryje palaikė griežtą tvarką, pats negėrė, nerūkė, vyrams neleisdavo savivaliauti. Vieną kartą per Jonines nuvažiavau brolio aplankyti, mums su vietine

ryšininke artinantis prie sodybos, kurioje turėjo būti apsistoję partizanai, išgirdau kambary dainuojant. Taip ir nusmelkė per širdį, galvoju: dabar aš juos išbarsiu. Kai priėjom arčiau, žiūriu – brolis stovi užsiglaudęs už gluosnio. Aš jo klausiu, kodėl jis su visais nesilinksmina, tada jis man atsakė:

– Tokiais momentais savo posto nepatikiu niekam.

Vadinasi, ne tik kitiems, bet ir sau buvo labai reiklus. Dėl tokio griežtumo partizanai jį buvo praminę „Pančiu“. Partizanų gretose jo autoritetas greitai augo, apie jį sužinojo Jonas Žemaitis ir kiti partizanų vadovybės nariai, todėl jį pasikvietė dirbt į apygardos štabą. Žuvo jis eidamas Vakarų Lietuvos (Jūros) srities vado pareigas. Kiek man žinoma, MGB agentė *Birutė* išsiaiškino, kad Varnių valsčiaus ribose, Čepaičių kaime, yra Jūros srities partizanų štabas.

R. K. p a s t a b a: Knygoje „Šilalės kraštas“ yra plačiau papasakota apie Vaclovo Ivanausko žūtį.

MGB informatorė *Birutė* pranešė, kad vienas Burbiškių kaimo (Varnių vlsč.) gyventojas, siuvėjas, palaiko ryšius su partizanais. Įskųstasis asmuo neviešai suimamas ir ištardomas. Jis pasakė, kad Čepaičių pradžios mokyklos kieme (Varnių vlsč.) yra bunkeris. 1951 metų vasario 10 dieną Čepaičių mokyklą apsupo kareiviai kartu su Varnių bei Kaltinėnų stribais. Tuo metu daržinėje buvo trys partizanai. Prie mokyklos malkas skaldė Kipras Mušinskas. Kareiviai jį norėjo pasiūsti pas partizanus ir perduoti siūlymą pasiduoti, tačiau šis atsisakė.

Įtūžę kareiviai K. Mušinską nušovė, o daržinę, kurioje slapstėsi partizanai, padegė. Partizanai bandė veržtis. Vienas jų žuvo prie pat daržinės. V. Ivanauskas-*Gintautas* sunkiai sužeistas nubėgo apie 100 metrų ir susmukęs dar kurį laiką atsišaudė. Paskui šovė sau į krūtinę, tačiau liko gyvas. Tuoju pradėtas tardyti, paskui nuvežtas į Laukuvą, iš ten vežamas į Klaipėdą mirė. Trečias kovotojas, prasiveržęs pro pirmą užkardą, žuvo ties antra. Tada, be V. Ivanausko, dar žuvo Jūros srities štabo viršininkas Antanas Liesis-*Geraldas*, *Idenas* ir organizacinio skyriaus viršininkas Stasys Gedvilas-*Bedalis*. Varnių rajono MGB pranešime teigiama, neva daržinę padegę patys partizanai.

Burbiškių kaimo siuvėjas, išdavęs Jūros srities partizanus, tapo MGB agentu, slapyvardžiu *Karklas*.

Tik 1951 metų gegužės mėnesį Jūros srities štabas vėl atkurtas. Vadu paskirtas Antanas Bakšys-*Germantas* (2001, p. 301).

Brolis buvo labai sunkiai sužeistas, sprogusi granata smarkiai pažeidė stuburą. Nors čekistai dėjo visas pastangas, kad jis išliktų gyvas, bet jam jau niekas nebegalėjo padėti, vežamas į Klaipėdą pakeliui mirė.

Vaclovas mokėjo septynias užsienio kalbas, laisvai kalbėjo vokiškai. Laukuvos ambulatorijos vedėjas buvo žydas Ukrinas. Brolis, kad čekistai nesuprastų, apie ką jis kalba su tuo žydu, kalbėjo vokiškai, prašė suleisti mirtiną dozę vaistų, kad nebesisikankintų ir įvykdytų partizanams duotą priesaiką – gyvam nepasiduoti. Apie tai Ukrinas vėliau papasakojo vienai seselei, iš kurios aš tai sužinojau.

Čepaičių kaimas yra Varnių ir Laukuvos valsčių sandūroje. Ūkinis pastatas, kuriame slėpėsi brolis Vaclovas su kitais dviem kovos bendražygiais, buvo iškeltas ant aukštų mūro pamatų. Nors šiuo metu tie pastatai nugriauti, išlikęs tik aukštas

pamatas to pastato, po kuriuo buvo iškastas didžiulis bunkeris, kuriame veikė Jūros srities štabas.

Būdama ryšininkė, palaikiau ryšį tarp brolio Vaclovo su Padubysio būrių, asmeniškai su Lušu-*Drapu* ir kitais jo būrio partizanais. Tuo metu aš dar mokiausi Raseinių gimnazijoje, partizanams daugiau talkint teko tik per atostogas, vasarą. Platinau pagrindinę literatūrą, nemažais paketais parveždavau „Laisvės varpą“, kurį platindavau tarp moksleivių, be to, ir pati ką nors parašydavau į laikraštėlį. Varlaukyje turėjau gerą pagalbininkę, ryšininkę Dapkienę.

Mane areštavo 1949 m. balandžio 11 d. Buvau ką tik baigusi šešias gimnazijos klases ir įsidarbinusi finansų skyriuje. Viena kartą nueinu pas viršininką parašo, žiūriu – ant stalo padėti kažkokie sąrašai. Atkreipiau dėmesį į juos ir perskaičiau kaimyno Jono Žigo pavardę. Supratau, kad tai tremiamųjų į Sibirą sąrašai. Nedelsdama perdaviau žinią tiems žmonėms. Bebėgančią pas Žigus mane pastebėjo vienas čekistų padlaižys, toks Vasiliauskas, ir pranešė MGB. Kai sribai nuvažiavo pas Žigus, rado tik tuščias sienas – jie buvo pasitraukę. Tada mane pasikvietė čekistai ir ėmė tardyt, Vasiliauskas paliudijo, kad aš bėgau pas Žigus ir pranešiau jiems, bet aš išsigyniau. Taip jie nieko tada neįrodė, tik atleido iš darbo. Po to pažįstamas teisėjas įdarbino mane teismo sekretore, bet irgi labai neilgam. Maždaug po mėnesio teismo posėdžio metu atsidarė durys ir į salę įėjo keli valstybinių įstaigų kadro inspektoriai. Tais inspektoriais tada būdavo visokie karo veteranai, nusipelnę tarybų valdžiai asmenys. Toks Kozlovas priėjo tiesiai prie manęs ir, užlipęs ant pakyls, pasakė:

– Jūs suimama.

Nuvedė į Raseinių MGB būstinę. Čia prasidėjo mano kryžiaus keliai. Pirmiausia reikalavo pasakyti, kur brolis. Visokiais būdais grasino susidoroti, jeigu nepasakysiu. Kai pamatė, kad nieko jiems naudingo nepasakau, ėmė mušti, po to įgrūdo į taip vadinamą „boksa“, kuriame nei atsistosi normaliai, nei atsisėsi, oro trūksta. Kai tokiam „bokse“ pabūni keletą valandų, dingsta sąmonė ir orientacija. Kai ateina prižiūrėtojas atidaryti „bokso“, iš jo griūte išgriūni ir išsitiesi ant grindų.

Čekistai tardymo metu labai mėgo kerziniiais batais spardyti į blauzdikaulius, neleisdavo miegoti. Vienas rusas tardytojas, pasodinęs prie sienos, iš apačios kumščiu į pasmakrę kirsdavo, pakaušis atsitrenkdavo į sieną, o akyse tik žaibai sublyksėdavo. Tai tokius „švelnesnius“ metodus čekistai naudodavo tardymų metu, kad prakalbintų tardomuosius. Raseiniuose išlaikė apie 50 parų karceryje už „nepaklusnumą“. Jeigu nepasakai, ko tardytojas klausia, vadinasi, esi nepaklusnus, tave reikia bausti. Todėl nereikia stebėtis, kad daugelis priešnekėdavo ir ko negalima buvo šnekėti, čekistai turėjo šimtus metodų prakalbinti nekalbantį, mokėjo nesunkiai palaužti žmogaus dvasią. Man, galiu pasakyti nesigirdama, pasisėkė. Po tardymų atėjo kalėjimo viršininkas ir pareiškė, kad mano brolis Vaclovas užmuštas, dabar aš esanti laisva ir galinti šnekėti laisvai, niekieno nevaržoma.

– Dabar galėsime bendradarbiauti, mes tau dovanosim, ką blogo padarei, – pareiškė viršininkas.

Iš tikrųjų brolis dar nebuvo žuvęs.

Aš ir vėl griežtai atsisakiau su jais bendradarbiauti. Tas atsisakymas man irgi gana pigiai atsipirko, gavau tik vieną gerą antausį ir penkias paras karcerio. Į kameralą buvo įmesta provokatorė Ksavera Butkutė. Ji buvo kilusi nuo Betygalos, eilinė kaimo merga. Kadangi ji buvo labai jauna, čekistai, matyt, labai greitai ją sugebėjo palaužti. Iš pradžių sunku buvo suprasti, kad ji provokatorė, mokėjo gražiai kalbėti, kalbėdavo labai daug. Mes artimai su ja susidraugavom, bet aš vis vien buvau šiek tiek atsargesnė, iki galo nebuvo atvira. Ji pasakojo, kad pas juos namuose yra kalvė, žaizdras, ten pridėta partizanų ginklų. Aš irgi jai pasakoju, kad prie daržinės yra priestatas, o po priestato pamatais yra pakasti partizanų ginklai. Kai susitikau su mama po visų negandų, ji ir papasakojo, kaip privažiavo pilnas kiemas stribų, kaip ėmė raustis po priestatėlio pamatais. Ji nesuprato, ko ten jie ieško. Butkutė vis klausinėjo ir klausinėjo manęs, gal žinau, kur partizanai laikosi. Nupasakoju jai šiek tiek panašią vietovę tarp dviejų miškų, ten yra tokia sena trobelė, ten visada būna partizanai. Vėliau tame pačiame lageryje susitikom su Danguole Gedvilaite, tai ji pasakojo, kaip stribai atvažiavo su buldozeriais ir nugriovė tą namuką, iškasė didžiausią duobę toje vietoje, manė, kad ras po žemėmis bunkerį. Tada jau galutinai įsitikinau, kam tarnavo Butkutė.

Raseiniuose kalėjimo kieme stovėdavo tokie narvai kaliniams, kad vedant per kiemą kalinys su kaliniu nesusitiktų. Jeigu tik pamato atvedant iš priešingos pusės kalinį, tą, kuris arčiau narvo, įgrūda, kol aną praveda. Tada Butkutės tardymas jau buvo pasibaigęs, jos nebekviesdavo. Mane išvedė ir uždarė į tą narvą, o narvo duryse, kur šaka iškritusi, maža skylutė. Žiūriu per tą skylutę ir netikiu savo akim: pro mane pravedė Butkutę į tardymo patalpas. Kodėl ten ją veda? Aš tame narve išbuvau daugiau kaip valandą, tardyt manęs nekvietė, bet, kada ji grįžo atgal, aš irgi nemačiau. Parvedė mane atgal į kameralą, o ji jau kameroje. Aš jos ir klausiu: „Ksavera, kur tu buvai? Kur tave vedė?“ Kaip ji puolė aiškintis:

– Ką?! Tau akyse pasirodė! Niekur manęs nevedė! Niekur aš nebuvo išėjusi iš kameros!

Pasižiūrėjau ir ant narų pamačiau šokolado popieriuką. Pradėjau ją rimčiau įtarinėti. Vieną vakarą mane toks piktumas suėmė, galvoju: ką tu čia, mergyt, angeliuką vaidini. Prispaudžiau jos galvą prie narų rėmo ir pasakiau: „Sakyk teisybę, ko tu nori iš manęs, ko tu mane klausinėji?“ Kaip ėmė ji verkti, paleidau. Tada, prišokusi prie durų, abiem kumščiais ėmė daužyt duris. Tuojau prižiūrėtojas atidarė duris, klausia, kas čia darosi. Butkutė ėmė staugt, kad aš ją pasmaugt norėjusi. Prižiūrėtojas iškart liepė jai susirinkt daiktus ir išvedė iš kameros. Priglaudžiau galvą prie lango ir iš visų jėgų surikau, kad Ksavera Butkutė provokatorė, visi saugokitės. Už tai dar gavau penkias paras pasėdėti karceryje. Du mėnesius kameroje prabuvau viena (R. K. p a s t a b a: Apie MGB agentę *Vaidilutę*-Ksaverą Butkutę plačiau rašyta Nijolės Žemaitienės – Gaškaitės knygoje „Žuvusiųjų prezidentas“, p. 223).

Tardė mane keturis mėnesius, po to išvežė į Intos lagerius. Dirbau labai sunkius darbus prie geležinkelio statybos. Vienos moterys nešė ir klojom pabėgius, ant jų tvirtinom bėgius. Dešimties kilogramų kūju teko mosuoti kalant vinis į pabėgius.

Sunkiausia buvo tempti ant pečių užsidėjus plieninius bėgius. Žiemą kasdavom kanalus, tekdavo su laužtuvu mosuot ir mosuot. Tik po keliasdešimties smūgių atšokdavo nedidelis sušalusios žemės gabaliukas. Būdavo duodamos dienos normos – per dieną reikėdavo iškasti trijų keturių metrų ilgio ir apie 40 centimetrų gylio kanalą. Visos kalinės jautėme, kad tai akivaizdus žmonių kankinimas, tiesiog vergų darbas. Kanalus laisvai buvo galima iškasti vasarą, bet žiemą kankino tyčia, kad vergai nesėdėtų be darbo. Buvo daug atvejų, kai stovyklų, kalėjimų prižiūrėtojai, jų viršininkai su moterimis ir merginomis elgėsi nepagarbiai, jas prievartaudavo, žagindavo. Ypač gražesnes moteris ar merginas išsikviesdavo naktį, o paryčiais jos grįždavo verkdamos. Tokių atvejų pasitaikydavo daug ir dažnai.

Lageryje draugavau su latvaite Velta, mes atvirai su ja pasišnekėdavom. Ji buvo graži, aukšta, ilgais gelsvais plaukais, tiesiog gražuolė. Vienas rusas prižiūrėtojas pasiūlė jai pasimylėt, bet ji nesutiko. Kai mus nuvarė į darbą, ji atsistojo netoli draudžiamosios zonos ribos, tas rusas ją nušovė, atseit kaip bandžiusią pabėgti.

Aš lageryje tokių dalykų nepatyrčiau, tik Raseinių kalėjime buvo panašus atvejis. Būnant karceryje vyresnysis prižiūrėtojas (korpusinis) Jonas Kaminskas atsirakino karcerį, puolė prie manęs ir ėmė draskyt rūbus, bandė nurengti, bet aš trenkiau iš visų jėgų, kad jis per turėklus nuvirto ant žemės. Po to aš savo atsiėmiau. Buvau išrengta nuogai ir panardinta į statinę su vandeniu. Tualetuose stovėdavo tokios statinės, į jas prileisdavo vandens, tas vanduo lapkričio mėnesį šaltas, tualetų sienos iš vidaus apšerkšnijusios. Tai mane tas Kaminskas griebė už pečių ir stačia galva įgrūdo į statinę.

Labai žiaurūs buvo Raseinių kalėjimo prižiūrėtojai Gabševičius, Jocius, Danilius Stašinskas. Jie dar ir šiandien tebešliaužioja po Raseinius. Buvęs sribas Jonas Arcimas šiais laikais man grasino, kad aš rytoj vėl pėsčia į Sibirą eisiu, tada mat vežte vežė. Sribas Digrys, matyt, irgi buvo prisidirbęs, kad į pabaigą net kvaištelėjo. Labai žiaurus buvo sribas Vytautas Siudikas, pikta jo fizionomija iš tolo žmonėms baimę kėlė. Šitie visi sribai, buvę kalėjimų prižiūrėtojai, šiandien laisvi vaikšto nepriklausomos Lietuvos miestelių gatvėmis. Jie ir šiandien tyčiojasi iš mūsų. Juk jie nusikaltėliai, tautos genocido vykdytojai, bet niekas jų nebaudžia, niekas neteisia, tarsi jų padaryti nusikaltimai būtų įteisinti, o tų nusikaltimų vykdytojai atleisti nuo bet kokios bausmės. Raseinių kalėjime buvo ir išprotėjimo atvejų. Tardymo metu kankinamas išprotėjo mokytojas Bacerskas. Girdėjau jo šauksmus, kai jį kankino, nes visai prieš mūsų kamerą buvo tas karceris, kuriame laikė uždarytą Bacerską.

Tuoj po karo Raseiniuose kalėjimo nebuvo, sulaikytuosius veždavo į Šiluvos vadinamą KPZ (kontrolnyj punkt zakliučionnych). Ten baisūs dalykai dėjosi, ten buvo labai žiaurūs tardytojai. Dar ir šiandien tebestovi tvartelis, kuriame kankindavo suimtuosius. Sribai žmogų paguldėdavo ant žemės ir vinimis prie grindų prikaldavo rankas ir kojas. Ten sribai pasižymėjo nežabotu žiaurumu, vėliau jie patys girdavosi, kaip ant ožio padėję surištą „banditą“ supjaustydavę pjūklų. Rietave, perlaidojant partizanus, buvo perlaidojama ir buvusi nėsčia moteris. Kai atkasė ir

rado jos palaikus, prie kojų gulėjo ir dar negimusio kūdikio skeletas, kurio mažytėj kaukolėje buvo aiškiai matyti kulkos padaryta skylė.

Rusijos vergų stovyklose išgyvenau septynerius metus ir septynis mėnesius. Likimas lėmė sujungt gyvenimą su panašaus likimo žmogumi, estų partizanų Robertu Erukson. Estai pokario metais taip pat priešinosi okupacijai, nors jų pasipriešinimas buvo kur kas silpnesnis negu lietuvių. Rusai į Estiją sugebėjo gausiai privežti kolonistų, dėl to ir jų pasipriešinimas buvo greit palaužtas. Mano vyras dalyvavo ginkluotame pasipriešinime, buvo paimtas sužeistas kautynių metu. Partizanų būryje Tartu rajone jis kovojo apie dvejus metus.

Skaudžiausi anų laikų prisiminimai liko. Partizaninė kova buvo žiauri ir negailėstinga, o ypač širdį graužia tas faktas, kad nebuvo tarp lietuvių vienybės. Okupantai naudojo mūsų žmonių naivumą ir tamsumą, užverbuodavo, daugelis ir gana dorų žmonių nuėjo tarnauti okupantams, ne vien gelbėdami savo kailį. Sunku ir sudėtinga buvo išsilaikyti miškuose, o kai dar savi ėmė išdavinėti, buvo visų sunkiausia. Šiandien tūkstančiai tų faktų išplaukę į paviršių, mes tik stebimės, kaip galėjo tarp mūsų atsirasti tokių niekšų, išdavikų, provokatorių, kaip galėjo žmonės taip niekšingai pasielgti – išduoti savo artimuosius, nužudyti, išniekinti palaikus.

Ne viską dar ir šiandien galime suvokti, kas tuomet dėjosi mūsų žmonių sąmonėje, jų jausmuose, kai brolis brolių išdavinėjo, žudė.

Pasakoją BIRUTĖ MALAKAUSKIENĖ – BARTKUTĖ

Užrašyta Staniūnuose

2003 07 14

Gimiau 1929 m. lapkričio 11 d. Skurdeikių kaime, Vainuto valsčiuje, Tauragės apskrityje. Šeimoje buvome du vaikai – aš ir brolis Antanas, g. 1934 m.

Dar gerai prisimenu, kaip 1940 metais pirmą kartą mus okupavo bolševikai. Jų kareiviai vaikštinėjo po kaimus ir kalbino mūsų žmones. Kadangi mano tėvelis gerai mokėjo rusiškai, vokiškai, atėjęs rusų karininkas jo klausinėjo, kas apylinkėje turi daug žemės. Tėtis pasisakė, kad jis buvęs Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanoris, ir tas karininkas išėjo. Apylinkėje gyveno dauguma buvę savanoriai, grįžę iš karo ir gavę po 10 ha žemės, visi mažžemiai. Mūsų tėtis buvo didelis patriotas ir dešiniųjų pažiūrų, o kaimynai Dambrauskas, Makarskas, Šimašius, Juška, Andriekus simpatizavo kairiesiems. Ypač Vincas Dambrauskis mūsų tėčio nemėgo, skundė bolševikams sakydamas, kad jis tik su turtingaisiais bendrauja, skriaudžia bežemius. Tėtį už tai net bolševikų teismas teisė, bet du neturtingi žydėliai paliudijo, kad tai melas, ir tėtį išteisino. Dambrausko sūnus Stasys buvo mano metų.

Kai prasidėjo karas, 1941 m. birželio 22 d., rusai masiškai bėgo. Pas mus užėjo sužeistas rusų kareivis. Tėtis jam sutvarstė koją, tada jis paklausė, kaip nueit į Bikavė-

nus pas Kurlinkų. Pranas Kurlinkus buvo uolus komunistas, su jo dukra Koste mes kartu lankėm penktą skyrių Žvingių mokykloje, o jo žmona buvo Makarsko sesuo. Makarskas buvęs Vainuto šaulių būrio vadas. Tiesa, mūsų namuose, kitame gryčios gale, buvo apsigyvenęs toks vokiečių kilmės Augustinas. Tėtis tą ruskelį kiek pavedė ir parodė, kaip nueit pas Kurlinkų. Apie dvyliktą mūsų kieme jau šeiminkavo vokiečiai, jie pastebėjo kruvinus laiptelius. Iškart ėmė klausinėti, kas buvo. Jei nepasakysim, grasino visus sušaudyti. Gerai, kad tėtis mokėjo vokiškai ir tas mūsų gyventojas Augustinas mokėjo vokiškai, šiaip taip išsiaiškino, ir vokiečiai jais patikėjo.

Vokiečiai varė žmones į Bikavėnus kasti apkasų. Būdavo, rytą išeinam, per dieną kasam gilią tranšėją. Vieną vakarą, grįždama namo iš Bikavėnų, sutikau Kazimierą Auškalnį, beeinantį su Žvingių policijos vachmistru. Jie manęs paklausė, kur einu, pasakiau, kad į namus. Pasišnekėjom, jie man pasakė, kad ruošiasi bėgti į užsienį, bet, matyt, jiems kažkas sutrukdė, pasiliko.

Kai rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, jauni vyrai išėjo į miškus. Komunistas Kurlinkus suprato, kad gražiuoju nesibaigs, pajuto, kad partizanai ėmė jį persekioti. Tada jis po gyvenamuoju namu išsikasė bunkerį, o iš jo dar tris landas, kad galėtų pasitraukti. Apie tai man pasakojo partizanas Kazimieras Auškalnis-*Tauras*, kadangi jis dalyvavo sunaikinant Kurlinkų. Kurlinkaus veikla partizanai buvo susidomėję ne šiaip sau, Kurlinkus aršiai veikė prieš eilinius kaimo žmones, be gailėsčio kovojo su partizanais. Netoli Kurlinkaus gyveno Auškalniai. Kazys Auškalnis, buvęs karininkas, per atostogas su visa ginkluote pabėgo iš vokiečių kariuomenės ir grįžo į namus.

Kadangi Auškalnis, užėjus rusams, nebepasitraukė į Vakarus, Kurlinkus ėmė jį šnipinėti, stribai ėmė persekioti. Kurlinkus ne tik pats ėmė sekti šituos vyrus, bet dar privertė šnipinėti ir savo sūnų Vladą (g. 1930 m.). Tada Kazimieras su broliu Stasiu pasitraukė į mišką ir prisijungė prie ten buvusių keturių brolių Vaičiulių iš Bikavėnų – Antano, Dzidoriaus (kitur – Vinco), Juozo-*Šarkos*, Jono-*Jurgino* (visi žuvę, likusi tik viena sesuo), Antano Raštučio iš Žvingių, Vlado Vaičekausko iš Gorainių. Taip susidarė brolių Vaičiulių grupė. Ši grupė tuomet buvo pasivadinusį Geležinio Vilko būriu, kuriam vadovavo Kazimieras Auškalnis-*Tauras*. Iš pradžių būrį sudarė apie dešimt partizanų, vėliau būrys smarkiai išsiplėtė – jį sudarė 57 kovotojai. Apie šį būrį plačiau aprašyta knygoje „Šilalės kraštas“ (III dalis, p. 361 – 368).

Kai partizanai apsupo Kurlinkaus namus, tėvas Pranas bėgo slėptis į bunkerį. Kadangi partizanai iš anksto žinojo visas bunkerio angas, jį lengvai pagavo. Pagavo tėvą, pagavo sūnų, irgi Praną, motiną Marijoną, kaimyną Kazį Obrikį ir visus sušaudė.

1968 metais išleistoje knygoje „Kruvinos žudikų pėdos“ (p. 81-83) liudininkas V. Kurlinkus (sušaudytojo P. Kurlinkaus sūnus) rusų čekistų teismui parodė, kad jo tėvas Pranas Kurlinkus, Antano, dirbo Vainuto valsčiaus vykdomojo komiteto sekretoriumi. 1946 10 18 partizanai apsupo Kurlinkaus namus, buvo atvedintas ir jų kaimynas komunistas Kazys Obrikis. Paskui visus iš kiemo įvedė į kambarį. Tėvą, motiną, brolių Praną ir Kazį Obrikį pasodino atskirai, surišo jiems rankas ir sušaudė...

Iš liudininkės M. Obrikenės parodymų 1957 06 27: „Tarybinei kariuomenei išvadavus Šilutės rajoną, vyras buvo tarybinis aktyvistas, o sūnus Kazys Obrikis, g. 1930 m., įstojo į komjaunimą“ (p. 79).

Mano tėtis yra pasakojęs, kad vokiečių okupacijos metais Kurlinkus slėpdavęs ir maitindavęs rusų raudonuosius partizanus.

1946 05 12 buvo partizanų sušaudytas aršus komunistas, Pajūrio apylinkės Žvingių pradžios mokyklos vedėjas Vladas Denisevičius.

Geležinio Vilko būrys veikė apie Pajūrį, Klaipėdos krašte iki Pagėgių, Pajūralyje, Žvingių, Tenenių apylinkėse, centras buvo Ž. Naumiesčio apylinkės ir Švėkšnos apylinkės dalis. Aplink didesnių miškų nebuvo, išskyrus Švėkšnos miškus, tik nedideli krūmynai, išsidraikę tarp kaimų ir gyvenviečių. Paskutiniai būrio partizanai išsilaikė maždaug iki 1953-ųjų metų.

1951 m. Geležinio Vilko būriui vadovavo Vincas Stonys-Žalgiris. Tauras buvo žuvęs. Vincas Stonys buvo kilęs iš Palolyčio kaimo, nuo mūsų namų maždaug už kilometro buvo jo tėviškė.

Pas Juškas Rudeikių kaime vokiečiai buvo atvežę ir apgyvendinę rusą senuką, vėliau Juškų sūnus Adomas buvo išėjęs dirbt į stribyną, o tas ruskelis senukas trindavosi pakampėmis, matyt, buvo stribų užverbuotas. Jis sekdamas, kas kur eina, kas ką daro ir t. t. Pas mus atėjo partizanai. Kazimieras Auškalnis jau ruošėsi tą ruskelį likviduoti, tik mūsų tėtis labai prašė, kad jo neliestų, gaila buvo vargšo senuko. Vėliau žiemą atėjo tie patys apie dešimt vyrų, apsirengusių baltomis maskuotėmis, prabuvo pas mus per dieną, o vakare pasakė, kad eis pas kaimyną Kazimierą Gečą į Lapkasių kaimą, netoli Žygaičių. Kai išėjo, tėtis prisilaužė glėbį eglišakių ir užlygino pėdsakus, vis tik dešimties vyrų praeita. Stasys Dambrauskas sėdėjo pas Jurgį Gečą, Gečas turėjo dvi dukras, jis tarsi pas jas buvo atėjęs. Pas Gečą buvo ir ryšininkas Antanas Šimašius-Tigras. Stasys Dambrauskas pažvelgė per langą ir pamatė, kad pas Kazimierą Gečą nuėjo pulkas vyrų. Jis atsikėlė nuo suolo ir pro duris. Nuėjo irgi pas Kazimierą Gečą. Tada Kazimieras Auškalnis jį pasišaukė ir ėmė tardyt, kodėl jis čia atėjo. Dambrauskas pasimetė, nebežino, ką sakyti, labai greit išsiaiškino, koks reikalas. Pasirodo, jo tėvas buvo stribų užverbuotas, privertė ir sūnų šnipinėt. Tardydami partizanai Dambrauskiuką palupo, nes jis iš pradžių nenorėjo prisipažinti. Kai išsivedė jį į lauką, Dambrauskiukas eidamas numetė ant sniego sukruvintą pirštinę, kiek paėjęs numetė kitą pirštinę, toliau numetė nosinę, o kai priėjo prie miško, staiga pasisuko ir šoko bėgti. Labai nedaug trūko, dar keletas sekundžių, ir būtų pabėgęs. Dambrausko lavoną partizanai nunešė ir įmetė į Paulauskų sodybos šulinį.

Po kelių dienų atbėgo pas mus partizanas Albinas Sudeikis-Algirdas (buvo trys broliai partizanai Sudeikiai – Albinas-Algirdas, Antanas-Girėnas ir Zigmas-Darius) ir perspėjo, kad rusai ieško dingusio Dambrauskiuko, man liepė pasišalinti iš namų. Aš išėjau pas dėdę Razmą į Miškinės kaimą, o tėvai žadėjo atvažiuoti vakare. Bet, kai kariuomenė apsiautė mūsų apylinkes, tėvą suėmė, ieškojo ir manęs.

Tėtį palaikė kelias dienas uždarę stribyne ir vis ieškojo manęs, bet aš apsistojuau pas dėdę, niekur iš ten nejudėjau. Vėliau nuėjau pas Vladą Mockų prie Lapkasių, ten pas jį kelias naktis pernakoju, po to jis ėjo į mūsų namus pažiūrėt, kas ten dedasi. Nuėjęs rado grįžusį tėtį, po tardymų sumuštą, sudaužytą, ištinusiais rankų pirštais, mat čekistai kankindami adatas po nagais kišo. Aš tuo metu taip ir išsisukau.

Vėliau ir aš grįžau į namus. Partizanų ryšininku tuo metu buvo Ipolitas Vismantas, nagingų rankų meistras, padarydavo visokius ženkliukus partizanų uniformoms, remontuodavo šautuvus. Kai įkliuvo, neiškentė vyrukas, viską išdavė, pasakė, kad pas mus lankydavosi, kad aš palaikiau ryšį su partizanais, kad maitino me partizanus ir t. t. Kai jis jau gulėjo mirties patale, pasikvietė mane ir pasakė, kad mano tėvą jis išdavęs. Aš jam pasakiau, kad tai seniai girdėjau iš paties tėvo.

Iš rusų karinio sandėlio Ipolitas Vismantas ir Kostas Pukelis nupirko kažkiek ginklų ir vežėsi vežime po šieniu paslėpę. Jie nuvažiavo už Tauragės, bet ties Prys-mantais juos enkavedistai sulaikė. Žinoma, ginklų pirkimas vyko su čekistų žinia ir visa „operacija“ jau iš anksto buvo pasmerkta žlugti. Vismantas su Pukeliu buvo areštuoti ir pasodinti, o tardymo metu dar ir daugiau žmonių įdavė.

Netoli Makaro ir Kazio Gečo gyveno Stasys Šimašius iš Lapkasių kaimo. Partizanai išsiaiškino, kad Stasys Šimašius (45 m. amžiaus) yra užverbuotas. Aš su jo sūnumi Vincu anksčiau ėjau kartu į ketvirtą skyrių. Tėvas užverbavo ir savo vaiką – dvidešimtmetį Vincuką. Vieną kartą partizanai atėjo pas tuos Šimašius ir tėvą gerokai prilupo už ilgą liežuvį bei perspėjo: jeigu dar kartą bėgsi į Žygaičius pranešti, žinok, bus galas ir sūnui, ir tau. Kitą dieną jis nebeiškentęs atsirado Žygaičiuose. Ir vėl kaime siautėjo ruskiai ir stribai.

Praėjo mėnuo, viskas aprimo, 1948 03 12 pas mus užėjo dešimties vyrų būrys, tarp jų buvo ir Kazys Auškalnis, broliai Vaičiuliai... O Stasys Šimašius, grįždamas iš bažnyčios, praėjo dairydamasis pro mūsų langus ir nuėjo į savo namus. Vyrai pas mus pavalgė, pasakė, kad eina pas Šimašių, ir išėjo. Ką su juo daryt? Ne kartą buvo perspėtas, bet nesiliovė. Partizanų Karo lauko teismo nuosprendžiu abiem Šimašiams buvo įvykdytas mirties nuosprendis už partizanų išdavinėjimą ir bendradarbiavimą su okupantais.

Laikiniai kaime skundimai ir išdavystės baigėsi, bet rusai ir jų pakalikai stribai vis vien nesiliovė, verbavo žmones toliau. Buvo užverbavę ir Kazio Gečo du sūnus, apie 1949 metus jie ir mane verbavo. Parvažiuoju kartą iš Bikavėnų ir pakely sutinku einant Šilutės rusų garnizoną ir būrį stribų. Jie ėmė kalbinti mane, ėmė klausinėti, su kuo aš bendrauju, pasiūlė su jais bendradarbiauti, garnizono viršininkas paskyrė man „pasimatymą“.

Ne vieną kartą jis mane kvietėsi, rodė partizanų nuotraukas ir vis verbavo, gražiuoju kalbino, kad aš tik sutikčiau jiems dirbti. Vieną kartą pakvietė ateiti į Vainuto kapines. Po medžiais pasislėpę šnekėjom, labai bijojo, kad tik niekas nepamatytų. Kitą kartą liepė pasiimti sergančią mamą, įsisodinti į ratus ir atvažiuoti į sutartą vietą. Jeigu kas pastebėtų, kad turėčiau pasiteisinimą, atseit mamą vežu pas daktarą. Susitikimų metų man rodydavo daug partizanų nuotraukų, tiesiog glėbius jų turė-

davo. Kai imdavau gintis, kad nieko nežinau, nieko nepažįstu, tada imdavo siūlyti pinigų, žadėdavo išvežti į Klaipėdą ar į Vilnių, ten sudaryt sąlygas mokytis. Bet aš vieną ir tą patį jam atsakydavau: namuose turiu sergančią motiną, aš ją privalau prižiūrėti ir dar duoną uždirbti. Kiek žinau, iš mūsų kaimo visi buvo kviešti į stribyną, į NKVD ir verbuojami, tik nežinau, ką jie užverbavo. Manau, kad atsirado ir tokių. Antanas Žygaitis turėjo kuliamąją mašiną, eidavo per žmones ir kuldavo javus, jam gal sunkiau buvo atsisakyti, tad jį užverbavo. Pastaruoju metu jau nebegalėjai nė vienu pasitikėti, dauguma buvo užverbuoti.

Mes nuolat buvome sekami, net šunį, ir tą stribai nunuodijo, nes jis labai gerai atpažindavo stribus. Iš jo balso iškart suprasdavom, kas ateina: miškiniai ar stribai. Alfonsas Kungys dirbo ir vieniems, ir kitiems. O kai jį enkavedistai gerai prispaudė, tada jis jau ir ant mūsų ėmė „varyti“. Kai saugumiečiams per tardymą pasakiau, kad Kungys irgi buvo miškinio rėmėjas ir ryšininkas, čekistai puolė ant manęs, kad tai nesąmonė. Čia ir išlindo yla iš maišo. Buvo toks Jonas Jonelis, aš jiems šitą Jonelį priminiau, jie ir tą ėmė ginti. Ar bereikia daugiau įrodymų, kas kam tarnauja? Vėliau partizanų Karo lauko teismas tuos abu šnipelius nuteisė mirties bausme – jie abu buvo sušaudyti. Gyvenimas parodė, kad dviems ponams ilgai nepatarnausi.

Dar ir šiandien ne visais buvusiais galime pasitikėti. Daug paslapčių liko neišaiškintų, o jei kurios ir žinomos, šiandien dar negalime jų atskleisti. Jonui Osgirdui gerai pažįstama moteris, mano arešto metu dirbusi kameros agente, šiandien vaizduoja buvusią partizanų ryšininkę, aktyviai dalyvauja laisvės kovų dalyvių renginiuose. Ir niekam nepasakysi, nepaaiškinsi, kas ji tokia buvo, liudininkų daugiau nėra, visi išmirę.

Gyva miške paimta partizanė Stirbienė aiškina, kad juos išdavė aukščiau minėtas pilietis. Šiuo metu Jonas Osgirdas daug yra prisidėjęs prie partizanų atminimo įamžinimo, išlaikęs didelį kiekį partizanų nuotraukų, kurias fotografavo a. a. jo brolis Kazimieras. Žodžiu, per tiek metų daug kas labai persipynė, nebe laikas ieškoti teisiųjų. Mes visi Dievo valioje, tik jis vienas žino, kas iš mūsų buvo teisingi, o kas ne.

Vieną kartą su tėvu grįždami iš Šilutės užsukom į Ž. Naumiestį ir vidury miestelio ant gatvės pamatėm paguldytus du nušautus partizanus. Vieną iš jų iškart pažinau, tai buvo Petras Paulauskas-*Baravykas* iš Kivylių kaimo, visas apdraskytas, be batų, o kitas – Izidorius Šilinas-*Kęstutis* iš Būdviečių kaimo, nušautas sargybos poste 1949 m. rugsėjo 29 d.

Žvingiuose gyveno du broliai Raštučiai. Vienas išėjo stribynan, o kitas – į mišką. Atėjo tas miškinis pas motiną ir apsinakvojo. Atvažiavo stribai. Tas miškinis sako: „Aš einu į kitą kambarį, o tu, mama, su jais kalbėkis virtuvėje“. Suėjo stribai grynai, o kartu ir brolis stribas. Susėdo visi už stalo, motina ir klausia savo sūnaus stribas: „Ką tu darytum, jeigu dabar ateitų tavo brolis iš miško?“ Tas sako: „Nupilčiau, ir viskas“. Tuo metu miškinis, išgirdęs tokius brolio stribas žodžius, pravėrė duris, trenkė automato seriją, ir stribukas krito vietoje.

Jūros būrio partizanas Pranas Ablašinskas-*Lendrė*, *Tautgaila* buvo suimtas 1949 05 13 Tyrelio miške, Tauragės valsčiuje. Buvo užverbuotas ir kurį laiką buvo mēto-

mas po kameras kaip kamerų šnipas, bet vėliau vis vien buvo nuteistas 25-eriems metams. Paleistas iš lagerio į Lietuvą negrižo, apsigyveno Rusijoje. Partizanų ryšininkas Jonas Laurinskas sėdėjo vienoje kameroje su tuo Ablašinsku.

Pas mus ant tvarto slėpėsi Vincas Stonys-*Žalgiris*, jo žmona Onutė Stonienė – Jagminaitė, Antanas Sudeikis-*Girėnas*, Zigmas Sudeikis-*Darius*, Alfonsas Juraška-*Galiūnas* (kitur – *Klajūnas*) ir Abromavičius iš Skiržemės. Iš viso buvo dešimt partizanų, kitų jau nepamenu.

Pasiliko abu Sudeikiai, Stonys su žmona ir dar vienas, o kiti penki išėjo į kaimą persirengt, pasikeist rūbus, po to dar nuėjo pas panas ir grįžo girti kaip batų aulai... Aš tuo metu irgi buvau nuėjusi ant tvarto, nunešiau patalynę. Netrukus grįžau į kambarį, tėvas pasakė, kad mus supa rusai. O mano plaukai prisivėlę šiengalių. Į kambarį įėjo ruskiai ir iškart prikibo prie manęs, kodėl mano plaukuose šiengalių prisivėlė. Aš jiems paaiškinau, kad gulėjau ant kiauro šienų kimšto čiuzinio, gal ir prisivėlė. Paklausė, kur tėvas, pasakiau, kad turbūt į Šilutę išvažiavo grūdų atvežt. Su jais kartu buvo sribai Malcas iš Kivylių ir Stasys Juščius. Jie liepė man lipt ant aukšto ir rodyt, kas kur yra. Užlipom ant aukšto – ten nieko nėra, tada liepė eit į tvartą. Jau man kojos ėmė drebėti. Ateinam į tvartą, atidarom duris, tvarte gyvuliai guli ramiai. „Dabar, – sako, – einam į daržinę pasižiūrėt“. O daržinė buvo prie tvarto pristatyta. Ant žemės buvo primesta šieno, vyrai gulėjo ant tvarto. Klojimas buvo pilnas prikimštas javų. Aš atidariau mažąsias daržinės dureles, virš tvarto pasigirdo šnaresys. Malcas manęs klausia:

– Kas čia šokinėja?

– Gal katė su kačiukais? – sakau aš jam.

Po kurio laiko ir vėl ėmė šnarėti šienas. Malcas sako:

– Viskas aišku. Reikia atidaryt didžiąsias duris, tu lipsi pirma, o Juščius paskui tave.

Juščius sako:

– Aš užlipsiu vienas, be jos...

Atidarom didžiąsias duris, ir pradėjo riedėti kiaušiniai žemėn, višta, matyt, dėjo kiaušinius. Aš kiaušinius ėmiau rinkti į prijuostę ir einu per kiemą. Tik pokšt – pasigirdo šūvis. Nušovė belipantį ant tvarto Juščių. Namai buvo apsupti iš visų pusių. Sribai ėmė šaukt, kad reikia atidengti ugnį padegamosiomis. Įbėgau į kambarį ir pasakiau mamai, kad keltųsi iš lovos ir šliaužtų su manim per didįjį kambarį į kitą gryčios galą, o ten pasislėpsim tarp bulvių. Tik atšliaužėm iki gonkų, matom – stovi tas pats Šilutės garnizono viršininkas su Vainuto sribų viršininku. Kad suriko:

– Kur, kurvos, šliaužiat? Tuoju nušaukam!

Kai ėmė šaudyti padegamosiomis kulkomis, daržinė tuoj pat užsiliepsnojo. Už tvarto buvo rūsys. Iššokęs į lauką, prie rūsio žuvo Abromavičius. Brolis puolė į tvartą išleisti karvių. Paleido karves, jos išbėgo lauk, išbėgo arkliai, kiaulės. Iš degančių pastatų virto didžiuliai tamsių dūmų kamuoliai. Aušo. O dūmus vėjas nešė į šiaurės pusę. Tie vyrai, kurie pabėgo, traukėsi prisidengdami tamsiais dūmais. Už rūsio buvo ištempta penkių eilių spygliuota viela, ten avis laikydavom. Tai vyrai

peršoko per vielas, o kartu ir Onutė. Kai Sudeikiai nubėgo pas Jazdauską į Lapkasių kaimą, pastebėjo, kad jų rankos buvo spygliuotų vielų sudraskytos. Kiti bėgo Gorainių link.

Po poros valandų grįžo visi sribai ir kareiviai, prie manęs jokios sargybos nepaliko, bet aš taip ir nenusprendžiau per tą laiką, ką man daryt. Matau, kad Juščius guli ant žemės apdegęs, dar keli skudurai laikosi ant kūno, kaukolė plika, rankos nudegusios iki riešų ir kojos iki kelių. Sribų vadas man ir sako:

– Dabar tau teks jį ištraukt, kad jis daugiau nesudegtų.

Priėjau prie šulinio, apsipyliau vandeniu, pasiėmiau arklio dišlių. Tuo kabliu, kur plūgą prikabina, užkabinau už kaukolės, pavelku kokį metrą ir vėl bėgu prie šulinio, apsipilu vandeniu, nes nuo gaisravietės sklido klaikus karštis. Taip keletą kartų. Atvilkau Juščių į kiemo vidurį, viršininkas pasakė, kad užteks, daugiau nebereikia. Sugrįžta ir Malcas, prišoka prie manęs ir sako:

– Tu, kurva, aš dabar tave papjausiu! Tu, kurva, ko nepasakei, kad banditai pas tave daržinėj guli?

Pirmiausia broliui jis surišo rankas ir paguldė ant žemės, po to man surišo ir vis graibosi po kišenes, ieško peilio, bet peilio nerado. Nuo statybų dar buvo likę keli rąstai, tada Malcas ėmė grasint, kad mane rąstais užvers. Prišoko prie rąstų, kelia kelia, negali pakelti.

Pagalčiau atvažiavo iš Šilutės du sunkvežimiai, pilni prisėdę rusų kareivių, kartu atvažiavo kažkas iš vyresnių vadų, sribams liepė atrišť mums rankas ir paleist.

Kai rado partizaną Abromavičių už rūsio, ėmė manęs klausť, kas jis toks. Manė, kad vadas Stonys, bet aš pasakiau, kad jo nepažįstu, nežinau, kas čia buvo, kad daržinė buvo neuždaryta, ką aš galiu žinoti, kas į ją buvo sulindė. Dar patampė mane po bulvių lauką, aplink sodybą, po to matau, kad parveda ir tėvą iš kaimo. Tėvas girtas, vos ant kojų pastovi. Atsivedė jį prie šulinio, paguldė, semia vandenį ir pila ant tėvo. Po kurio laiko tėvas prasiblaivė, tada jį pasivedė į šoną ir tardė.

Netrukus atėjo kaimynas Antanas Gečas – sribų draugelis, Mockienė iš Palolyčio, Budrikaitė ir dar keletas kaimynų. Sribai Gečui liepė daryť karstą sribukui Juščiu, o patys iš gryčios viską nešėsi į lauką ir slėpė tarp bulvienojų. Kai apie ketvirtą valandą atėjo „antstoliai“ surašyť turto, viskas jau buvo iššluota, tuščia. Mamai po pagalve dar kelias skareles pakišau ir rankinį laikrodį. O mane, brolių ir tėtį sukėlė į sunkvežimį ir kartu su tuo nušautu sribuku ir partizanu nuvežė į Šilutę. Buvo 1951 m. rugsėjo 23 d.

Brolių po dviejų parų paleido į namus, o mane su tėvuku pasiliko. Naktimis ėmė tardyť. Vyresnysis tardytojas, prispaudęs prie sienos, ėmė plėšť drabužius ir reikalaut, kad aš su juo lytiškai santykičiau. Ėmiau šauktis pagalbos, tada jis išsitraukė pistoletą ir pasakė, jeigu dar šauksiu, nušausias.

Po to išvežė į Klaipėdą ir saugumo rūsiuose išlaikė visą mėnesį. Per tą mėnesį tardė ir talžė guminiu bizūnu. Teisė mus abu su tėčiu Pabaltijo karinis tribunolas. Pagrindiniai liudytojai buvo mūsų kaimynai. Po teismo perkėlė į bendrą kamerą, kurioje sutikau partizanų ryšininkę Nastę Mamkaitytę (buvusi partizano Jono Sto-

nio sužadėtinę) iš Stokaičių, mėlyną ir ištinsią nuo sumušimų.

Mane išvežė į Vorkutą, o tėtį – į Irkuto sritį. 1951 m. gruodžio mėnesį mama su broliu buvo ištremti į Tomsco sritį. Po ketverių metų, jau būdamas invalidas, tėtis nuvažiavo pas motiną ir ten mirė.

Kurį laiką draugavau su Stasiu Auškalniu, partizanų būrio vado Kazimiero Auškalnio-*Tauro* broliu. Jis kartais mane palydėdavo iš bažnyčios į namus, pasėdėdavom ant suolo, pasišnekėdavom ir vėl išsiskirdavom. Tai buvo mano pirmoji vaikiška draugystė su berniuku. Vėliau pradėjau draugauti su partizanu Petru Paulausku-*Baravyku* iš Balandiškės kaimo. Tai buvo mano pirmoji ir tikroji meilė. Dažnai slapta nuo tėvų su juo susitikdavom, jis naktimis ateidavo pas mane, daug kartu svajota, išgyventa buvo, bet išlikti kartu nebuvo lemta. Be to, ir mano tėtis buvo labai griežtai nusiteikęs tuo atžvilgiu. Juk partizanai buvo kariai, jų gyvenimas buvo skaičiuojamas valandomis, niekas negalėjo pasakyti, kada lemtingoji valanda ateis, o kad ji ateis, niekas neabejojo. Tada mes visi buvome jauni, visi troškome mylėti ir būti mylimi, bet okupantai mums neleido išlikti normaliais žmonėmis, mes negalėjome kurti šeimų su savo mylimais žmonėmis, mes buvome beteisiai, mums buvo atimta laisvė, meilė ir gyvybė. Buvo ne vienas atvejis, kai ir miške gyvendami žmonės tuokėsi, moterys gimdė vaikus, bet taip nutikdavo itin retai. Pamenu, miške buvo paimta nėščia partizanė Stonytė nuo Žygaičių, Klaipėdos kalėjime ji pagimdė. Kalėjime gimdė partizanės Švatrienė, Stribienė, vėliau kūdikius nuo jų atskyrė, jas išvežė į lagerius, o kūdikius patalpino į vaikų namus. Toks likimas tada laukė kiekvienos merginos, kuri įsimylėjo partizaną, kuri su juo susituokė. Be to, ir žmonės į tokias draugystes ir į tokius šeimyninius santykius žiūrėjo nerimtai. Merginas ir moteris, kurios net ir su ginklu rankose kovojo miškuose kartu su vyrais, sribai ir daugelis paprastų žmonių vadino negražiais vardais. Aš sutinku su tuo, bet kur mums reikėjo dėtis, kai mūsų mylimi vyrai guldė galvas kovos lauke? Vienuolynai, ir tie buvo uždaryti. Mano Petriukas žuvo 1949 09 29 Ledalių miške, Šilutės rajone. Jo palaikus su kitais žuvusiais sribai atvežė prie Vainuto ir sumetė į žvyruobes. Prieš tai jie buvo suguldyti Vainute ant gatvės, aš norėjau eit pasižiūrėt, bet tėtis neleido. Sako: „Niekur neisi, pradėsi verkt, o ten yra kas stebi. Pamatys, tai ne tik tau, bet ir mums visiems už tave reiks kentėt“. Paklausiau tėčio, bet nuėjusi už daržinės visą naktį praverčiau. Ta žaizda ir šiandien vis dar neužgyja, neužgis ji dar ilgai. Šiandien ji man degina širdį kaip ir anuomet.

Partizanas Juozas Savickas-*Liūtas*, *Svajūnas* iš Laukstėnų kaimo draugavo su Vlada Balčiute iš Pauparių kaimo, buvo paėmę šliubą bažnyčioje, vėliau jiems gimė dukrytė Viktorija. Juozas Savickas žuvo 1952 06 25 prie Laukstėnų, Šilutės rajone.

Nuvažiuoju kartais į Vainutą, nueinu į kapines, man taip ten gera būti, rodosi, pasišneku su savo buvusiais mylimais žmonėmis, tarsi jaučiu jų artumą, girdžiu jų balsus, atsklandančius iš begalinės visatos, ir nors trumpam mintimis sugrįžtu į tas gražias, laimingas ir kartu pilnas netikėčiausių pavojų jaunystės dienas.

Gimiau 1930 m. sausio 1 d. Gulbiškių kaime, Vainuto valsčiuje, Tauragės apskrityje. Šeimoje augome keturi vaikai: trys berniukai ir viena sesutė. Tėvai turėjo trylika hektarų žemės.

Gerai prisimenu 1940-uosius metus, kai mus okupavo rusai. Aš tuomet buvau toks politikantas – kur kas geresnis negu kad dabar seime sėdintys. Mes gaudavom visus pagrindinius laikraščius ir žurnalus, kiekvieną iš jų perskaitydavau nuo pradžios iki pabaigos, gerai žinojau, kas pasaulyje dedasi.

Kai pirmą kartą pamačiau rusus, išsigandau. Galvoju: kokios čia ubagų gaujos. Arkliukai mažiukai, tie kareiviukai nedidelio ūgio, visi pajuodę nuo dulkių, murzini, su kuprinėmis ant pečių. Pribėgau prie tėčio ir paklausiau: „Kas čia tokie?“ Tėtis nusisukdamas į šalį pasakė: „Tai sovietai“. Aš dar smalsiau ėmiau tėčio klausinėt, kas tie sovietai. Tėtis patikslino: „Ai, žinai, tai tokie rusai maišyti ...“ Nors apie sovietus jau buvau girdėjęs mokykloje, mums mokytoja buvo aiškinusi, kad Rusiją valdo sovietai, kad ten yra komunizmas, bet labai smalsu buvo žinoti ir tėvelio nuomonę. Mano du broliai tarnavo Lietuvos kariuomenėje, parvažiuodavo į namus uniformuoti, pasitempę, švarūs. Tokius aš ir įsivaizdavau kareivius esant. Mes stovėjom gerokai toliau nuo kelio, bijojom arti jų prieit.

Vėliau į mūsų namus atvažiavo rusų karininkai. Mus suvarė į vieną gryčios galą, o kitame jie apsigyveno. Šalia ėmė sprogdinti duobes ir statyti didžiulius betoninius bunkerius. Nuo tų sprogdinimų aplinkinių kaimų gyventojų namų langai išbyrėjo. Mūsų gražias lankas užpylė akmenimis ir žemėmis. Bunkerius jie statė maždaug kas pusę kilometro, matyt, atsižvelgdami į gynybines pozicijas. Vienaime kaime buvo pastatyta didžiulė akmenų skaldykla, ten maišydavo betoną, per krūmus ir pelkes padarė laikiną kelią, kuriuo betoną veždavo prie statomų bunkerių palei Jūros krantą. Prie šitų darbų jie varė ir civilius žmones, jiems dar neblogai ir pamokėdavo. Statomus bunkerius aptvėrė aukštais ir tankiais krūmais, kad niekas nematytų, ką jie ten daro. Kaip vėliau sužinojom, tokie bunkeriai buvo statomi kaip gynybiniai įtvirtinimai palei visą Vokietijos pasienį. Kai prasidėjo karas ir vokiečiai puolė, jiems neteko tais įtvirtinimais pasinaudoti.

1941 metų birželio mėnesį rusai Lietuvoje jau ėmė daryti savo tvarką. Prasidėjo žmonių trėmimai, areštai. Iš mūsų apylinkės ištrėmė keletą stambesnių ūkininkų, kelis mokytojus.

Paskutiniaisiais vokiečių okupacijos metais pas mus atsirado taip vadinamų raudonųjų partizanų. Anokie ten partizanai, iš Rusijos permesti diversantai. Jų ryšininkas buvo Juozas Paulauskas. Jis mokėsi vyresnėje klasėje. Kai vokiečiai suėmė rusų raudonuosius partizanus, pas juos rado ir Paulausko pieštus vokiečių gynybinių įtvirtinimų planus bei projektus. Tuomet suėmė ir Paulauską, labai greit jį nuteisė ir sušaudė.

Kai frontas priartėjo prie Lietuvos, vokiečiai palengva traukėsi, artėjo rusų armija. Mūsų vyrai ėmė slapstytis ir nuo besitraukiančių vokiečių. Mano brolis Petras buvo pabėgęs iš vokiečių kariuomenės, viešai jis niekur nebegalėjo pasirodyti. Dieną gulėdavo kur nors įsikąs į šiaudus, o vakarais išeidavo į kaimą susitikt su panašaus likimo vyrais.

1945 metų pavasarį, prasidėjus šaukimo į rusų kariuomenę vajui, situacija tapo labai neaiški. Dar tebevyko karas, nors fronto linija jau toli buvo pasislinkusi į Vakarų. Eiti į rusų kariuomenę ir už juos kariauti niekas nenorėjo. Atsirado alternatyvi išeitis. Valsčių centruose rusai ėmė kurti vadinamus naikintojų batalionus, tuomet rusiškai jie buvo vadinami „istrebitelnyje bataliony“. Daugelis netgi labai dorų jaunuolių nuėjo ir prisirašė į šiuos naikintojų batalionus, kad tik nereikėtų eiti į armiją. Pabuvę kiek tuose batalionuose, suprato, kur jie pateko. Tada nieko nelaukę bėgo į miškus. Broliai Jonas ir Antanas Vaičiuliai iš Bikavėnų kaimo iš pradžių išėjo į stribus, o paskui nušovė savo politruką ir pabėgo į mišką.

Stribai partizanų vardu pridarydavo visokių šunybų. Stokaičių, Palolyčio kaimuose jie sudegino žmonių daržines su javais ir šienų, po to ėjo per žmones ir keikė partizanus aiškindami, kad tai jų darbas. Degindami jie tikėjosi, kad gal kas nors išsiduos ten pasislėpęs. Žmonės naktimis eidavo saugoti ir buvo nutvėrę vieną bedegantį daržinę stribą. Stribas ėmė grasinti: atseit jeigu kas sužinos, visas kaimas atsidurs Sibire.

Du broliai Raštučiai iš Žvingių miestelio tarnavo stribais Vainute, paskui brolis Antanas pabėgo į mišką (Antanas Raštutis-*Ėglis*), o kitas pasiliko stribyne. Stribai jų tėvą ėmė terorizuoti ir reikalauti, kad jis savo sūnų iš miško atvestų. Tėvas, matyt, netekęs kantrybės, ėmė eit per kaimus ir klausinėti žmonių, ar kas nematė jo sūnaus su partizanais. Tada atėjo partizanai iš Timinsko būrio ir nušovė jį. Bet vėliau ir pats Timinskas tapo išdaviku. Kai jo būrį iššaudė, partizanų vadovybė kitam būriui vadovauti jo nebepriėmė, tuomet jis nuėjo į Tauragės saugumą ir pasidavė, taip sakant, legalizavosi. 1949 m. čekistai įdarbino jį siuivyklos vedėju. Kai mus penkis teisė, jis buvo pakviestas liudyti, išdavė keletą žmonių, kurie dirbo partizanam. O kai aš 1956 m. grįžau iš lagerio, tuomet ir jį areštavo už senas nuodėmes, kadangi Mykolas Timinskas-*Balandis*, būdamas miške, vadovavo 1-am būriui ir buvo Karo lauko teismo pirmininkas. Jį nuteisė aukščiausia bausmė – sušaudyti. Iš esmės jo partizaninė veikla buvo gana aktyvi. Dar 1946 m. jo vadovaujamas būrys apšaudė Vytogalos, Mišučių rinkimines būstines.

Kai 1-am būriui vadovavo Karbauskas, Timinskas nuėjo pas jį ir to būrio kuopoje dirbo Karo lauko teismo teisėju. Jo nurodymu buvo sušaudytas vienas kolchozo pirmininkas. Kai jis legalizavosi, čekistai leido jam ramiai gyventi, suiminėjo po vieną kitą partizanus, rinko apie Timinską duomenis ir, kai partizanų miškuose nebeliko, suėmė ir Timinską. Tokių pavyzdžių Lietuvoje buvo nemažai. Toks Kirdeikis, kilęs iš Panevėžio apylinkių, laisvėje išgyveno penkiolika metų, o paskiau jį suėmė ir sutvarkė. Broliai Streikai iš Rokiškio irgi laisvėje išgyveno dešimt metų. Gyvybė ir laisvas gyvenimas jiems buvo garantuotas amžinai, bet, kai atėjo laikas, irgi suėmė.

Vienam davė penkiolika metų, o kitą sušaudė. Tokia jau buvo čekistų tiesa ir tokios jų duotos garantijos. Visi, kurie jų suvilioti savu noru išėjo iš miškų, legalizavosi, anksčiau ar vėliau buvo surasti ir sutvarkyti.

1946 m. pas mus į namus atėjo sribai ir ant sienos pamatė spalvotą generolo Žukausko portretą. Iškart nuplėšė keikdamiesi. Atidarė komodą ir ten rado kelis vokiškus karo žemėlapius. Klausia manęs: „Iš kur gavai?“ Aš jiems pasakiau, kad rusų kareivis man dovanojo. Stribas prišoko, kaip davė kelis kartus į paširdžius, aš iškart susiriečiau. Stribai įsisiautėjo, kaip padūkę griebė mėtyti ir plėšyti mano mokslo knygas. Vienas sribukas drasko knygas, aš jam nebeiškentęs ir pasakiau: „Kodėl tu mano knygas draskai, snargliau?“ Kaip jis įsiuto, kaip puolė ant manęs su kumščiais ir taip ėmė aust, net nepajutau, kaip atsidūriau ant žemės. Gonkuose sėdėjo kitas sribas, toks Vytautas Makaras, buvęs neblogas mano draugelis, tai jis tik juokėsi, neužtarė manęs.

Po sribų siautėjimo gavau šaukimą prisistatyti į Vainuto saugumą. Nuvažiavau į saugumą, žiūriu, kad čia labai kultūringai su manim kalbasi, apibarė, kodėl aš „liaudies gynėją“ snarglium išvadinau. Jie atseit ieškoję „banditų“ laiškų pas mane.

Aš jau nuo pat pradžių palaikiau ryšį su partizanais. Pas mus ateidavo:

1. Stonys Vincas-*Žalgiris*.
2. Stonys Antanas-*Delfinas* iš Balčių kaimo.
3. Stonys Jonas iš Balčių kaimo (Antano brolis).
4. Jagminas Jonas-*Klevas* iš Spraudės kaimo.

5. Sakalauskas Antanas-*Labutis* iš Pajūrio bažnytkaimio. Aš jį vėliau sutikau lageryje. Jis man sakė, kad buvęs užmigdytas ir tokiu būdu paimtas gyvas. O kaip vėliau paaiškėjo, jis, pasirodo, buvo užverbuotas. Gal taip būtų ir likęs neteistas, bet rusai išsiaiškino, kad jis kažką savavališkai sunaikino Skiržemio kaime, todėl, nebekreipdami dėmesio ir į jo „nuopelnus“ sovietų valdžiai, teisė ir pasodino. *Labutis* buvo netikęs partizanas, mėgdavo išgerti. Dar labai gerai, kad jis mūsų bunkerio neišdavė. Prieš pasiduodamas atseit bandė nusišauti, bet kažkaip nevykusiai. O kai suėmė, labai greitai užverbavo. 1953 metų spalio mėnesio pabaigoje jis partizanus nuvedė Vainuto link į Gorainių kaimą, kur laukė čekistų pasala. Tuomet žuvo Adolfas Puidokas-*Dobilas* ir Stasys Butrimas-*Gediminas*, kiti pabėgo.

Mūsų apylinkėse veikė du partizanų būriai – Kazimiero Auškalnio-*Tauro* ir Vinco Stonio-*Žalgirio*. Auškalnis buvo mano brolio draugas. Jie kartu tarnavo Lietuvos kariuomenėje, po 1940 m. juos internavo rusai. Prasidėjus karui, abu pabėgo iš rusų kariuomenės. Kai atėjo vokiečiai, juos vėl abu paėmė į vokiečių kariuomenę. Iš pradžių pastatė sargyboje prie amunicijos sandėlių. Kai sužinojo, kad veš į frontą, jie vėl abu pabėgo ir iš vokiečių kariuomenės. Kelis kartus vokiečiai buvo atvažiavę brolio ieškoti. Kartą pamatė atvažiuojant vokiečius, brolis greit kopėčiomis užsoko ant tvarto, o kariškus batus paliko prie kopėčių. Tie atėjo, pasisukiojo ir išėjo, ant tvarto net nebandė lipti. Jeigu taip rusai... Žvingiuose buvo septyni lietuviai policininkai, jie visi žinojo, kad brolis slapstosi namuose, bet nė vienas neišdavė.

Partizanai prieš bolševikiškus rinkimus man duodavo prispausdintų lapukų, kad juos išplatinti Vainuto miestelyje. Žmonės buvo agituojami neit į rusų organizuojamus rinkimus ir už juos nebalsuot. Apie 1949 m. teko platinti jau kitokią partizaninę spaudą. Buvau partizanų įgaliotas kaime skaityti miške leidžiamus laikraščius, kadangi tuomet kaimuose ne visi skaityt mokėjo.

Kadangi mes gyvenome visai prie pat Jūros upės, aš dažnai partizanus perkeldavau valtimi į kitą krantą. Tie perkėlinėjimai buvo labai rizikingi, kadangi kartais kitame krante sribai laukdavo pasalose. Rudenį Jūra būdavo smarkiai ištvinusi ir gana gili.

1946 m. Prano Karbauskio-*Margio* būrys dienojo pas mano seserį. Vienas iš partizanų nuėjo į Žvingių miestelį susidorot su vienu komunistu. To komunisto nerado, paėmė jo arklį, užšoko ant arklio ir išjojo. Kai tik išjojo, netrukus prisistatė garnizono kareiviai. Tuomet išlindo iš palėpės šitas komunistas ir pasakė, kad banditas ką tik išjojo jo arklį. Kareiviai partizaną ėmė vytis ir nušovė. Visi kiti partizanai buvo apsistoję ant Spraudaičių kalno. Pamatę rusus, nieko nelaukdami kirtę į juos iš kulkosvaidžių. Kiek jų ten žuvo, nėra žinoma, bet pabėgo tikrai ne visi.

Tas partizanas, kuris žuvo 1946 08 15 Spraudaičiuose, – Vytautas Lukoševičius-*Lizdeika*, kilęs iš Upynos, Šilalės gimnazijos moksleivis. Jo palaikus partizanai laikinai palaidojo Lomenų miške, bet vėliau jų jau niekas neberado.

Naktį partizanai pasitraukė Didkiemio link, o ten rusai dar daugiau sutelkė pajėgų ir ėmė siaust partizanus iš visų pusių. Šie, per ryšininkus sužinoję, kad juos rusai siaučia, pasirinko patogią poziciją Vartulėnų kaime ir rusus dar kartą gerai pakapojo.

Aš visuomet būdavau partizanų pasiuntinukas, vėliau man, kaip ryšininkui, suteikė slapyvardį *Jūrininkas*.

Kai 1948 03 19 Pažiūržmontyje (Pajūrio apylinkėse) žuvo Klemensas Jagminas-*Klevas*, jo slapyvardį perėmė brolis Jonas, kuris nuo 1950 m. vadovavo *Žalgirio* būriui.

Jonas Jagminas-*Klevas*, kilęs iš Spraudės kaimo, žuvo 1952 m. prie Pagramančio. Pateko į apsupimą. Pasibaigus šoviniams, bandė nusišaut, bet nepasisekė – kulka išėjo per akį, sunkiai susižeidęs gyvas pateko į čekistų nagus. Nuvežė jį į Tauragę ir paguldė į ligoninę. Ligoninėje seselė Jonikaitė vaistais užmigdė sribus, ir *Klevas* pabėgo. Tai buvo 1950 metų vasarą. Kurį laiką jis gydėsi bunkeryje, po to atėjo pas mane į namus. Žaizdos sunkiai gijo.

Mane partizanai irgi apginklavo, kad užpuolimo metu galėčiau pasipriešinti ar gelbėti sužeistąjį. Jagminas su savimi turėjo trumpą ginklą ir porą granatų. Mes abu gulėdavom klėtyje. Kai jis pradėjo tvirtėti, apgijo žaizdos, vėl išėjo į mišką, į *Žalgirio* būrį. Būrys veikė Šilalės, Šilutės ir Tauragės rajonų teritorijose, apsistojęs buvo Tyrulių miške. Žiemą išsiskirstydavo pas gyventojus po penkis šešis vyrus, tuomet sulįsdavo į bunkerius. Būriui vadovavo Vincas Stonys-*Žalgiris*, kilęs iš Palolyčio kaimo (Žygaičių apyl.), kuris gyveno Vizbarų kaime. Jo brolis Antanas Stonys (g. 1922 m.) buvo Šarkos būrio partizanas. Namuose jie turėjo bunkerį. Kadangi jo brolio Vinco žmona buvo mirusi, vėliau jis vedė mano giminaitę Oną Jagminaitę. Mano

žmona, apsimesdama tarnaitė, prižiūrėjo tą bunkerį. Partizanams pasislėpus, ji uždengdavo ir užmaskuodavo. Bunkeris buvo labai gerai įrengtas ir užmaskuotas, turėjo slaptą atsarginį išėjimą į kapines. Šiuo bunkeriu partizanai naudojos iki 1947 metų pabaigos.

Antanas, dengdamas atsitraukiančius partizanus, žuvo 1947 m. Gerviškės miške prie Didkiemio. Sunkiai sužeistas nukovė dar kelis rusų kareivius. Rusai, matyt, įtarė, kad tuose namuose yra bunkeris, dažnai darydavo kratas, bet bunkerio nerasdavo.

Prieš pat 1951-ųjų vasario 16-ąją būrio vadas liepė man atnešti iš rinktinės vado Petro Balčiūno-*Pušies* paketą. Buvau apsiautęs kailinukais, pro debesų properšas retkarčiais pasirodydavo mėnulis. Einu su tuo paketu, staiga prie manęs pribėgo šuo, o kiek toliau, matau, kaip keliasi vyrai, apsiautę baltom maskuotėm. Aš paketą sviedžiau atgal, o pats bėgte pasileidau keliuku. Tada jie davė signalą šuniui, tas mane greit pasivijo ir ėmė draskyt mano kailinukus. Įkando į vieną ranką, į kitą, tuoj pribėgo rusai ir šaukia: „Bandit, bandit!“

Visai netoliese, Gulbiškių kaime, buvo ir tas bunkeris, į kurį aš turėjau nešti paketą. Ištremtų žmonių sodyboje tuomet gyveno nuo Šilalės atsikėlęs toks Antanas Jokubauskas, geras žmogus. Rusai ėmė mane mušti, reikalavo vesti į *Žalgirio* bunkerį. Jie, matyt, jau žinojo, kad tuose namuose yra bunkeris. Rusų čia buvo apie trisdešimt, vienas, mačiau, ant nugaros nešėsi radijo siųstuvą su ilga antena. Parvedė mane į tėvų namus. Eidamas kūriau planus, kaip suktis iš situacijos. Kai tik įėjom gryčion, tuoj ir išrėžiau: „Pajūry degtukų negavau ir nenupirkau...“ Čia buvo dar tik viena bėda. Žiūriu – prie stalo sėdi tas pats Jokubauskas. Tuo metu, kiek žinau, partizanai iš bunkerio išlįsdavo, būdavo gryčioj, valgydavo vakarienę, o kai sulįsdavo atgal į bunkerį, Jokubauskas uždaro dangtį ir užmaskuoja iš viršaus. Jeigu Jokubauskas pas mus, vadinasi, partizanai išlindę iš bunkerio, rusai pasiims Jokubauską, mane ir vesis pas jį. Partizanai pagalvos, kad aš išdaviau juos. Ką man daryti? Rusai ant stalo pasistatė radijo aparatūrą, ėmė šnekėt su savo vadais kažkur Šilalėj, o jų šuo nuo manęs neatitraukia žvilgsnio, urzgia į mane žiūrėdamas. Aš deduosiu, kad labai bijau šuns: kai tik jis suurzgia, iškart šoku į lovą. Mūsų didelei laimei, rusai Jokubauską paleido į namus, o man leido eit gulti į klėtį. Gryčioje neleido gulėti, jie manė, kad kai mane išleis į lauką, aš bėgsiu pranešt partizanams. Auštant brolis atėjo į klėtį ir pasakė, kad rusų jau nebėra, išėjo. Iškart atsikėliau, nubėgau į tą vietą, kur išmečiau paketą, ir radau jį. Ry tą nuėjau pas partizanus.

Nors viskas baigėsi laimingai, partizanai iš šitų mano nuotykių gražiai pasijuo-kė. Rusai apie tai vis vien sužinojo. Partizanai užverbavo tokį vieną pilietį ryšininku, kuris jiems į bunkerį pristatinėdavo maistą. Kai jį suėmė, jis viską ir išdėjo. Jo slapyvardis buvo *Gediminas*, vardas Jonas, mes jį vadinom Svetijoniu. Jis buvo geras ir doras žmogus, bet tardydami čekistai jam, matyt, susuko smegenis, ir jis pasakė, kad aš jam sakęs, jog pas Jokubauską yra partizanų bunkeris.

Bikavėnų kaime gyveno kolchozo sandėlininkas Linkis. Partizanai man davė nurodymą iš to sandėlininko paimt grūdų, nuvežt į Žvingių malūną ir sumalt. Aš

paėmiau penkis ar šešis maišus grūdų, nuvežiau, sumaliau, o miltus reikėjo pristatyti Jokubauskui. Nuvežiau juos prie Jūros, iš kitos upės pusės valtimi atplaukė pats Jokubauskas, sudėjom tuos kelis maišus miltų į valtį ir nugabenom. Paskui tuos miltus partizanai išdalino žmonėms, kad iškeptų duoną. Taip reikėjo rūpintis partizanų maitinimu.

Teko ne kartą nešti remontuot sugedusius partizanų ginklus. Dapkiškių kaime gyveno Kazimieras Puidokas, kuris ginklus remontuodavo. Turėjau ir kitų meistrų: Gulbiškių kaime buvo Alfonsas Bagdonas, jaunas vyras, bet geras metalo specialistas. Taip pat partizanų ginklus remontavo ir Edmundas Kurlinkus, kurio brolių komjaunuolių ir abu tėvus 1946 m. buvo sušaudę partizanai. Partizanai man yra sakę, kad tėvas Kurlinkus buvęs užkietėjęs komunistas.

Kartą būrio vadas Vincas Stonys man pasakė, kad jie išduoti ir ruošiasi iš Jokubausko bunkerio keltis į kitą vietą. Bunkeryje tuo metu buvo trys Stoniai (ne giminės) ir dar trys kiti: Antanas Stonys-*Delfinas*, Jonas Stonys, Vincas Stonys-*Žalgi-
ris*, Jonas Jagminas-*Klevas*, Antanas Sakalauskas-*Labutis*, Ona Stonienė-Jagminaitė (Vincos Stonio žmona).

Guliu kartą klėtyje, girdžiu duris baladojant ir tėvuko balsą: „Atidaryk, įsileisk...“ Aš maniau, kad jis vienas. Be to, buvau pasiruošęs ir tokią slėptuvėlę: dvi lentas atkeli ir gali palįsti po grindimis. Aš nieko blogo neįtariau, atkabinau duris, ir suvirto klėtin pulkas sribų. Kratų būdavo daug, tad niekas negalėjo pagalvoti, kad atėjo manęs areštuot. Na, ir prasidėjo. Stribai šaukia gerkles išvertę: „Ak tu, bandite, įkliuvai vieną kartą!“ Ypač smarkiai mušė Šilalės sribų vadas leitenantas Našatyrovas. Auštant jie mane išsivedė į Pajūrį.

Iki Pajūrio nuo mūsų namų buvo keturi kilometrai. Ten kelias valandas palaikė, ant galvos uždėjo maišą ir sunkvežimiu išvežė į Šilalę. Šilalėj į kambarį uždarė vieną, o vakare prasidėjo tardymai. Trečią naktį tardytojas pasikvietė sribą su automatu mane saugoti, o pats kažkur išėjo. Stribukas toks jaunutis. Kiek pabuvęs matau, kad jis jau snaudžia. Atsargiai priėjau prie lango pažiūrėt, kas lauke matyti iš antro aukšto. Žiūriu – kitas sargybinis lauke irgi užsikniaubęs ant tvoros. Aš tuomet per duris, per vieną kambarį, per kitą, abiejuose karininkų prigulę, miega po naktinių tardymų. Iš to džiaugsmo kad pasileidau laiptais žemyn, o laiptai net skamba. Išgirdo apačioje budintis sargybinis mano žingsnius. Jis iššoko priešais mane riau-modamas:

– Kur tu, bandite, bėgai?!

Aš jam sakau, kad bėgau vandens atsigert. Subėgo daugiau sribų ir ėmė mane velėt, kas ką tik po ranka nutvėręs. Rankas už nugaros užlaužė ir surišo virve, o kai po kelių valandų atrišo, rankos jau buvo juodos. Nuo tada ir prasidėjo pragaras mišios: Našatyrovas tardo, klausinėja, o keturi stribai ar kokie jų karininkai daužo mane iš visų pusių kumščiais. Kai partrenkia ant žemės, kojomis spardo. Ne viską beprisimenu, matyt, prarasdavau sąmonę. Buvau užsiauginęs ilgus plaukus, už plaukų tampė, plaukus nurovė. Kameron nutempė leisgyvį, buvau visas ištinęs, didžiulės mėlynės ant kūno. Kitą vakarą ir vėl smarkiai mušė. Taip diena dienos

lygiai dvi savaites. Po to vežė į Tauragę. Šiubartinėje suvedė akistaton su Jonu. Našatyrovas ir sako:

– Va, tau draugą atvedžiau. Neprisipažįsta, kur bunkeris, – viskas jau buvo išduota.

Jie žinojo, kad bunkeris yra, bet niekaip negalėjo nustatyti, kurioje vietoje, nes tas Jonas irgi tikslios vietos nežinojo. Paskui mano draugas Jonas ir sako:

– Pranuk, prisipažink... Kai gausi tiek, kiek aš gavau, vis vien prisipažinsi...

Našatyrovas sako :

– Matai, ką tavo draugas kalba, o tu, durakas, nenori prisipažint...

Manęs nei mušimai, nei kankinimai taip nepaveikė, kaip šitie Jono žodžiai. Jis už mane gerokai vyresnis buvo, aš jį visuomet laikiau autoritetu, o dabar ką jis kalba. Tiesą pasakius, tas bunkeris jau prieš pusantro mėnesio buvo iškraustytas, jame nebebuvo likę nei žmonių, nei šovinių.

Iš Šiubartinės grąžino vėl atgal į Šilalę ir toliau tęsė tardymą. Tardė apie penkis mėnesius. Po to nuvežė į Šilutės kalėjimą, iš Šilutės – į Klaipėdą. Kadangi po sumušimų sutriko širdis, čia paguldė į kalėjimo ligoninę, kažkiek valerijonais pagydė ir išvežė į Vilnių, o iš Vilniaus jau į plačiąją „tėvynę“.

IŠ PRISIMINIMŲ APIE PASKUTINIUS KĘSTUČIO APYGARDOS PARTIZANUS

NEGYJANTI TAUTOS ŽAIZDA

Pateikiamas sutrumpintas Stasio Ruko straipsnis
iš laikraščio „Kražių aidai“ (Nr. 21, 1990 m. rugpjūčio mėn.)

1949 metų rugpjūčio mėnesį mūsų sodyboje Pužukų kaime partizanai Aleksas Jurkūnas-*Valeras*, K. Kybartas ir Elena Gendrolytė-*Balanda* įsirengė slėptuvę. Nuo to laiko joje slapstėsi dar Krizentas (kitur – Krizostomas) Labanauskas-*Ladyga*, atrodo, buvęs kelmiskis, *Keleivio* slapyvardžiu, apie 1951 m. žuvęs nuo atsitiktinės kulkos (R. K. p a s t a b a: buvo užverbuotas ir perėjo į priešo pusę), Antanas Bakšys-*Senis*, Antanas Jankauskas. Prisimenu, Elena Gendrolytė buvo liekna, ilgakasė, mėlynakė, buvo aukštos dvasinės kultūros. Apie ankstesnę jos veiklą, gyvenamąją vietą nieko nežinojau. Nežinojau net tikrojo jos vardo. Ji mums buvo tik *Balanda*. Mano sesuo sakosi prisimenanti, kad *Balanda* mūsų motinai padovanojusi savo šeimos relikvijas. *Balanda* labai gražiai siuvinėjo, keletą savo rankomis siuvinėtų pagalvėlių padovanojo mūsų mamai.

Aleksas Jurkūnas buvo kovose užgrūdintas vyras. Iš jo pasakojimų supratau, kad jis partizanavo nuo 1949 metų pabaigos, dalyvavo daugelyje kautynių. Mes jį pažinojome kaip partizaną *Valerą*, o *Balanda* jį vadino *Mariuku*...

Antanas Bakšys-*Senis* mūsų sodyboje pradėjo slapstyti nuo 1952 metų vasaros. Mažai jį pažinojau. Jis buvo kresnas, barzdotas vyresnio amžiaus vyras. Labai gražiai drožinėjo...

1952 metų lapkričio mėnesį iš mūsų sodybos išėjo K. Labanauskas ir K. Kybartas. Nuo to laiko jų daugiau nebemačiau. O 1953 metų sausio 17 dieną enkavedistai mūsų sodyboje surado partizanų bunkerį. Bunkeryje tuo metu buvo keturiose. Partizanai, supratę, kad yra apsupti, sunaikino dokumentus, pinigus, rašomąją mašinėlę, sugadino ginklus. A. Bakšys nusišovė pirmas. E. Gendrolytės prašymu, ją nušovė A. Jurkūnas, kuris vėliau ir pats nusišovė. A. Jankauskui buvo suteikta pasirinkimo laisvė, tad pastarasis pasidavė enkavedistams. Iš jo pasakojimų ir sužinojome, kas nutiko bunkeryje. A. Jankauskas iš įkalinimo vietos grįžo apie 1958 m. ir gyveno Panevėžyje.

„TOKIA MANO DALIA...“

Pateikiamas sutrumpintas A. Visockienės straipsnis
iš Kelmės r. laikraščio „Bičiulis“ (Nr. 62, 1993 m. rugpjūčio 18 d.)

Likimas lėmė, kad Kelmės mokyklos pašonėje okupantų išniekinti amžino poilsio atgulė trys mokytojai – Kelmės rajono Lapiegių, Linkaučių bei Gevilių mokyklų mokytoja Elena Gendrolytė-Jurkūnienė, Saudininkų mokyklos mokytoja Jadvyga Jasulaitytė ir Raseinių gimnazijos mokytojas Antanas Bakšys.

Mokytoja Elena Gendrolytė gimė 1926 m. Kasčiuokuose pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Tėvas Kazys Gendrolis buvo aktyvus žmogus ir pavyzdingas ūkininkas. Apie 1931 m. savo namuose įkūrė pradžios mokyklą. Per šventes aukščiausiam sodybos kleve išskeldavo trispalvę. Gendrolių namai buvo apylinkės kultūros židiny – čia vykdavo pavasarininkų susirinkimai. Šeimoje augo trys dukterys, visos mokėsi. Elena buvo Kelmės gimnazijos auklėtinė. Baigusi gimnaziją, mokytojavo Linkaučių, Lapiegių bei Gevilių mokyklose. Šeima sovietų buvo išdraskyta – tėvai ištremti, sesuo Janina įkalinta, Elena du kartus kviesta į NKVD. Trečią kartą pašaukta atvykti į NKVD, Elena nebeatvyko, išėjo pas partizanus. Partizanaudama susituokė su partizanų vadu Aleksu Jurkūnu-*Gintaru*, *Mariuku*, *Valeru*, dantų techniką iš Šiaulių. Jungtuvės įvyko Kelmės apylinkės Vėgėlynės kaime pas ūkininką Gudmoną. Sutuoė Kelmės parapijos kunigas Ribokas. Deja, šeimyninė laimė buvo neilga.

Mokytojas Antanas Bakšys-*Germantas* gimė 1923 m. Raseiniuose siuvėjos ir bat-siuvio šeimoje. Amatininkų šeimoje augo du mokslui ir menui gabūs vaikai – sūnus Antanas ir dukra Zita. 1941 m. Antanas baigė gimnaziją. Kadangi toliau mokytis neturėjo lėšų, pradėjo dirbti apskrities viršininko sekretoriumi. 1944 m. įstojo į Plechavičiaus organizuojamą lietuvišką karinį dalinį Marijampolėje. Tų pačių metų vasarą iš ten pasitraukė. 1944 metų rudenį pradėjo mokytojauti Gevilių pradžios

mokykloje. Mirus tėvui, persikėlė mokytojauti į Minionių pradžios mokyklą. Dirbo neilgai. 1945 03 04 jį areštavo ir išsivedė nežinia kur. Zita su tėvu ieškojo brolio Šiaulių, Kauno, Marijampolės kalėjimuose, bet veltui. Tik 1945 metų vasarą šeimą pasiekė Marijampolės ir Kybartų pašto antspaudais pažymėti laišakai, kuriuos išsiųsti padėjo geri žmonės. Iš laiškų sužinota, kad Antanas saugumiečių buvo įkalintas Vokietijos Tepleu kalėjime, bet nesudarius bylos išvežtas į Tulą, kur dirbo kasyklose. Čia pasmerktieji išsekdamo nuo sunkaus darbo ir bado ir mirdavo. Toks likimas laukė ir Antano. Jis taip išseko, kad net šaukšto nebegalėjo pakelti. Draugų patartas, pardavė batus ir nusipirko maisto. Netrukus ir namiškiai atsiuntė siuntinį. Antanas sustiprėjo ir ėmė piešti „načalnikų“ portretus. Taip užsidirbdavo pinigų. Tada ėmė svajoti apie laisvę, ėmė taupyti pinigus, produktus. 1946 metų vasarą kartu su keturiais tėvynainiais pabėgo iš lagerio. Krovininiais traukiniais pasiekė Kauną. Pagaliau Antanas pasiekė Raseinius, kur prisiglaudė gydytojo Lazdausko namuose. Sustiprėjo, įsigijo dokumentus ir pradėjo mokytojauti Raseinių gimnazijoje. Netrukus jį areštavo, bet greit paleido. Nieko nelaukęs Antanas 1947 m. lapkričio 17 d. išėjo partizanauti. Buvo vienas iš LLKS vadų. 1952 m., jausdamas ginkluotos kovos saulėlydį ir žinodamas neišvengiamą savo lemtį, Antanas Bakšys kūrė ginkluotos kovos tęsėją – Vyčių sąjungą. Tai dvasinė ir intelektualinė pasipriešinimo forma, tęsianti LLKS tradiciją. VS sudarė legaliai gyvenantys asmenys, kurie turėjo kovoti už visišką Lietuvos nepriklausomybę. Kovos tikslas – tautos teisė pačiai spręsti ateities likimą, pasirenkant naują santvarką bei valdžią. Toks tikslas buvo išdėstytas jų leidžiamame laikraštyje „Vyčių keliu“. Štai kuo buvo ypatingai pavojaingas Antanas Bakšys.

1952 m. Jūros srities ir Vyčių sąjungos štabas buvo įsikūręs už 6 kilometrų nuo Kelmės, K. Ruko sodyboje, Pužukų kaime. Slėptuvė buvo išduota 1953 m. sausio 17 d. Joje nusišovė Jūros srities štabo viršininkas Aleksas Jurkūnas-Valeras, jo žmona Elena Gendrolytė-Balanda ir Antanas Bakšys. Apie tai pasakojo likęs gyvas A. Jankauskas.

1992 metų vasarą artimųjų rūpesčiu netoli Rukų sodybos žuvusių partizanų atminimui pastatytas paminklas.

Mokytoja Jadvyga Jasulaitytė yra gimusi 1926 m. Laugalio kaime. Mokėsi Kelmės gimnazijoje, vėliau mokytojavo Saudininkų bei Kubilių mokyklose. Tėvai nebuvo turtingi – turėjo tik 14 ha žemės. Jadvyga palaikė ryšius su LLKS, jos tėvų namuose partizanai rasdavo prieglobstį. Po bendradarbių S. Dargytės arešto Jadvyga pasitraukė iš mokyklos ir slapstėsi. Nemiegojo namuose ir paskutinę savo gyvenimo naktį – 1949 m. gegužės 29 d. Nušauta ji buvo netoli tėvų sodybos. „Aušo saulėtas sekmadienio rytas. Išgirdome beldimą į duris ir sesers klyksmą, kuri lydėjo šūvis. Į trobą suvirto „liaudies gynėjai“ bei garnizono kariai. Mama buvo ligoninėje, sesuo Bronė gyveno Kelmėje. Visus buvusius namuose areštavo ir išvežė į Kelmę. Kitą dieną areštavo ir Bronę. Tardė, kankino. Sesers nužudymo vietoje pastatėme kryžių. Prie jo mama dažnai bėgdavo išlieti savo sielvarto,“ – pasakoja nužudytos mokytojos seserys.

Partizaninė kova buvo organizuotas visos Lietuvos patriotų pasipriešinimas. Laisvės kovotojai turėjo laisvos Lietuvos viziją, ją tikėjo, jai prisiekė ir ištikimai tos priesaikos laikėsi. Štai apie ką byloja kryžius prie Kelmės 3-iosios vidurinės mokyklos.

Visiškai slapta

Iš buvusio LSSR VSKA (KGB) archyvo
Op. b. f. B. 1983, t. 3, p. 205
(nuorašas)

MVD Kelmės rajono skyriaus agentų *Zitos* ir *Gluosnio* agentūrinis pranešimas operatyviniams darbuotojams Jevseičikui ir Bersenevui apie partizanų A. Kmitos ir J. Bartkaus nužudymą (1953 m. spalio 22 d.).

Agentūrinis pranešimas

Šių metų spalio 21 d., 20 valandų 30 minučių, pas agentus atėjo bandos vadeiva Kmitas Andrius, Prano s., slapyvardžiu *Audra*, anksčiau gyvenęs Skaudvilės rajone, Butvilų kaime, ir vadeivos pavaduotojas Jonas Bartkus (tėvavardžio agentai šiuo metu neatsimena), slapyvardžiu *Jonyla*, anksčiau gyvenęs Kelmės rajone, Vaišviliškių kaime. Įėję pas agentus į namą, banditai su jais pasisveikino, o pakui *Audra* ėmė klausinėti *Zitą*, ar atliktas jų užsakymas, t. y. dvi kepurės ir milinė. *Zita* jam paaiškino, kad per tokį trumpą laiką nespėjo visko pasiūti, spėjo pasiūti tik vieną kepurę. *Zita* padavė *Audrai* kepurę, šis ją pasimatavo ir pasiėmė. Tuo metu mūsų agentas *Gluosnis* pastatė ant stalo naminės butelį, sutaisytą su specialiuoju preparatu, bei užkandos padėjo ir pakvietė banditus vakarienės, bet banditai mūsų agento *Gluosnio* kvietimo kategoriškai atsisakė, paaiškindami, kad jie neseniai vakarieniavo. Tada *Gluosnis* nuėjo į savo sodybos daržinę, kur buvo išsidėsčiusi kariuomenės grupė, ir apie visa tai pranešė vyr. leitenantui Bersenevui. Gavęs iš jo tolesnius nurodymus, *Gluosnis* grįžo į namą, kur dar buvo banditai. Banditai *Zitai* davė dar dvi palaidines ir paprašė jas persiūti pagal jų ūgį. *Zita* pamatavo abu banditus. Namų šeimininkė Valiulienė banditus pavaišino pienu, abu banditai išgėrė po dvi stiklines pieno. Paskui *Gluosnis* pradėjo su banditais kalbą apie tarptautinę padėtį ir paklausė, ar greit bus karas. Bandos vadeiva atsakė, kad karas bus greit, ir davė agentams paskaityti antisovietinį atsišaukimą. Pabuvę pas agentus apie 30 minučių, banditai susiruošė eiti. Kur eis, agentams nesakė, o tik pasakė, kas užeis pas agentus po dviejų trijų dienų. Banditus į gatvę išlydėjo mūsų agentas *Gluosnis*. Žinodamas, kad aplink namą išsidėstę kareiviai, kurie turi likviduoti šiuos banditus, *Gluosnis* nepalydėtų jų per kiemą į lauką, o vos tik banditai išėjo, jis tuoj pat uždarė duris ir liko viduje.

Kai banditai išėjo iš namo į kiemą, lauke iškart pasigirdo kulkosvaidžių ir automatų šūviai. Kai šaudymas nutilo, agentai išėjo į lauką ir kieme pamatė užmuštus tuos pačius banditus, t. y. vienas iš jų buvo bandos vadeiva Kmitas Andrius, slapyvardžiu *Audra*, o antras – Bartkus Jonas, slapyvardžiu *Jonyla*.

Š. m. spalio 22 d. *Gluosnis* susitiko su Labanausku, Lipeika, Norkumi, Janavičiumi – visi jie domėjosi tuo, kas atsitiko.

R. K. p a s t a b a: *Zita* – siuvėjas Peleckis, *Gluosnis* – jo sugyventinė Valiulienė sūnus, kuris vėliau susipyko su patėviu *Zita* dėl uždarbio už partizanų išdavimą.

EDMUNDO KMITOS ŽŪTIS

Pateikiama sutrumpintai iš Z. Kušeliausko straipsnio, spausdinto Kelmės r. laikraštyje „Bičiulis“ (Nr. 87, 2001 11 07)

Kražių seniūnijos Tamkių kaimo pakelėje stovi kuklus medinis kryžius, kuris ženklina paskutinio Kęstučio apygardos Birutės rinktinės Aušros būrio partizano Edmundo Kmitos-*Evaldo* žuvimo vietą.

Edmundas Kmita gimė 1918 m. Skaudvilės valsčiaus Butvilų kaime, stambaus, 80 ha ūkininko Pranciškaus Kmitos šeimoje. Jo trys sūnūs, nenorėdami tarnauti okupacinėje kariuomenėje, 1945 m. išėjo į mišką. Vyriausiasis brolis Andrius-*Aušra* vadovavo Raudgirio partizanų būriui, kuriam priklausė ir jo brolis Edmundas. Rezistencinėje literatūroje rašoma, kad paskutiniai Kęstučio apygardos partizanai Petras Oželis-*Jaunutis* ir Feliksas Urbonas-*Algirdas* žuvo 1959 m. gegužės 4 d. Beišių k., Šilalės r. Deja, tai netiesa. Žemaičių apygarda gali didžiuotis partizanu P. Končiumi, dalyvavusiu rezistencinėje kovoje net dvidešimt metų (iki 1965 m.), Vytauto apygarda – Kraujaliu, žuvusiu 1967 m., Dainavos apygarda – A. Ramanausku-Vanagu, suimtu 1956 m. rugsėjį. Kęstučio apygardoje paskutinis 1961 metų lapkričio mėnesį žuvo partizanas Edmundas Kmita-*Evaldas*.

Šiandien Pašilės krašto žmonės gali teisėtai didžiuotis, tiek ilgai slėpę E. Kmitą. Tai Elytė ir Bronė Grincevičiūtės iš Šilgalio kaimo, aktyvi partizanų rėmėja Paulina Čerbauskaitė, Zosė Dabulskienė, Dargužių kaimo gyventojas S. Pilipausko šeima. Deja, ant pastarojo ir krito išdavystės šešėlis. Šią tariamą išdavystę surežisavo Kelmės rajono saugumas, norėdamas nuslėpti tikrąjį išdaviką.

Po 1954 metų išretėjus partizanų gretoms, rezistencinė kova buvo paskelbta baigta. Likę gyvi partizanai, pasiskirstę grupelėmis po du ar net atskirai po vieną, slapstėsi, taip tikėdamiesi ilgiau išlikti nepastebėti. Tačiau nutrūko jų tarpusavio ryšiai ir pasitikėjimas. 1956 m. žuvus broliams Kybartams, Skaudvilės rajono saugumiečiai pradėjo intensyviai ieškoti E. Kmitos. Kolūkių ataskaitiniuose susirinkimuose, kur susiburdavo daugiau žmonių, dažnai ėmė sukinėti saugumiečiai Kaminskas ir Kulčinas, teirautis, ar kas nematė Kmitos. Kmita visai pasitraukė iš Skaudvilės rajo-

no ir apsistojo Varnių rajono Pašilės krašte. Neilgai trukus ir čia jį ėmė sekti Varnių saugumas. Vaikščiodamas po Vejų, Šilgalio, Tamkių, Dargužių kaimus, jo ieškojo saugumietis Kočenka. Tačiau Kmitos taip ir nerado Varnių čekistai.

Kelmės rajono saugumiečiai irgi kūrė planus, kaip susekti E. Kmitą. 1960 metų pavasarį aš pats buvau apklaustas Kelmės saugume. Paslaptینگomis aplinkybėmis iš Pakražančio vidurinės mokyklos, kurioje tada mokiausi, kiemo dingo dviratis. Tokia ir buvo dingstis pasikviesti mane į Kelmės miliciją. Kai nuvažiauvau į Kelmę, mane nuvedė į antrą aukštą, kur buvo saugumo kabinetai. Čekistai manęs klausinėjo apie likusius gyvus partizanus E. Kmitą ir K. Labanauską-*Justą*. Pasirodo, saugumiečiai, informuoti to paties Labanausko, puikiai žinojo, kad vaikystėje aš gyvenau E. Kmitos gimtajame Butvilų kaime, kad gerai pažinojau partizanus. Siūlė man išduoti Kmitą, žadėdami mane be stojamųjų egzaminų įkišti į bet kurią Lietuvos aukštąją mokyklą. Žinoma, atsisakiau.

Žuvus partizanams Kybartams, mano tėvų namus Liolių seniūnijos Liaudiniškės kaime lankydavo K. Labanauskas, vienintelis partizanas, likęs Kelmės rajone. Beveik kiekvieną kartą apsilankęs jis minėdavo, kad norėtų susitikti su E. Kmita. Ėjo 1960-ųjų rudenį, o judviejų susitikimo taip ir nebuvo. Mūsų šeima tuo metu net nežinojo, jog pats K. Labanauskas – jau KGB agentas smogikas, prisidengęs *Kalinausko* slapyvardžiu. Tada jis jau buvo išdavęs brolius Kybartus, o po mėnesio, saugumui tarpininkaujant, iš lagerio buvo paleistas vyriausias Kybartų brolis Mėčius, kuris tapo dar viena Labanausko auka.

1960-aisiais mane turėjo pašaukti į sovietinę armiją, tačiau šaukimas buvo metams atidėtas. Pasirodo, tai buvo Labanausko „dovana“ man. Kartą, apsilankęs mūsų namuose, K. Labanauskas tėvams pareiškė, jog jis pradėsiąs pykti, kad mes jo nesuvedame su Kmita. Užpykinti gerbiamo ir mylimo vado mūsų šeima nesiryžo. Aklai juo pasitikėjome, tad nutarėme suvesti jį su E. Kmita. 1961 metų pirmosiomis spalio mėnesio dienomis K. Labanauskas ir E. Kmita susitiko mano tėvų namuose. Buvo susitarta, kad Kmita turi parodyti Labanauskui savo rėmėjus. Šiam tik to ir tereikėjo... Saugumas tuoj sudarė planą, kaip greičiau likviduoti E. Kmitą, kol šis nepakeitė dislokacijos vietos.

Tų dienų įvykius gerai prisimena Tamkių kaimo gyventojas Juozas Štustauskas. Vėlyvą rudens naktį jis išgirdo kalenant automatą, pamatė dangų raižančias įvairių spalvų raketas. Per susišaudymą E. Kmita buvo sužeistas į kojas. Raketų apšviestoje A. Lorencos sodyboje jis pamatė molinį kaminą, į kurį šliaužtė išliaužė, tikėdamasis bent laikinai pasislėpti. Puikiai suprasdamas, kad neturi nė menkiausios galimybės išsigelbėti, garbingai vykdydamas partizano priesaiką, E. Kmita nusišovė.

Taip K. Labanauskas-*Justas*, trumpai vadovavęs ir visai Kęstučio apygardai, su-naikino paskutinį šios apygardos partizaną.

Dabar E. Kmitos žuvimo vietoje Kražių seniūnijos ir mokytojo E. Dirmeikio rūpesčiu pastatytas kryžius.

KRAŽIŲ VALSČIAUS PARTIZANŲ SĄRAŠAS

Nr.	Vardas, pavardė	Slapy- vardis	Gimimo data ir vieta	Žuvimo data	Pastabos
1.	Bronius Alūza	<i>Bedalis</i>	1933 m. Želvių k., Užvenčio apyl.	1953 08 23	Žuvo pakliuvęs į stribų pasalą prie Lūksto ežero.
2.	Bronius Andriuška	<i>Pelikanas</i>	1910 m. Pamergių k., Kražių vlsč.	1952	Žuvo MGB pasaloje.
3.	Zofija Bagdonavičiūtė	<i>Virginija</i>	1927 m. Kelmėje	1949 09 21	Žuvo Spirgių miške mūšyje su MGB kariuomene.
4.	Liudas Bagdonas	<i>Aitvaras</i>	1925 m. Vaštakių k., Varnių vlsč.	1949 09 21	Žuvo Spirgių miške mūšyje su MGB kariuomene.
5.	Vincas Bagvilas		1917 m. Gerliatiškės k., Kražių vlsč.		Legalizavosi.
6.	Antanas Bakšys	<i>Senis Germantas</i>	1923 m. Raseiniuose	1953	Žuvo Pužukų k. (nusišovė).
7.	Bronius Banevičius	<i>Bijūnas</i>	1917 m.	1949	Žuvo mūšyje su MGB prie Kelmės.
8.	Jonas Bartkus	<i>Vėjelis</i>	1922 m.	1954 10	Žuvo mūšyje su MGB Gedminių k.
9.	Stanislovas Budreckas		Kražių vlsč.	1946 12 30	Žuvo kautynėse su stribais Galinių k.
10.	Vladas Budginas		Jaunodavos k., Šilalės r.	1946	Žuvo mūšyje su MGB Kareiviškės k.
11.	Povilas Cibulskis, Prano		1926 m. Janapolio k., Kelmės vlsč.	1947 04 08	Suimtas. Teistas 25 m. Į Lietuvą negrįžo.
12.	Vladas Cibulskis	<i>Klajūnas</i>	Kelmės vlsč.		Žuvo.
13.	Ignas Čėsna	<i>Žentas</i>	Vašilėnų k., Kražių vlsč.	1951 08 29	Žuvo mūšyje su MGB Pažeryje.
14.	Antanas Dunauskis		1929 m. Burbiškės k., Kražių vlsč.	1950	Žuvo mūšyje.

15.	Juozas Durša	<i>Skroblas Karvelis</i>	1919 m. Šaltmirių k., Varnių vlsč.	1949 11 06	Suimtas Varsnelių k., Kaltinėnų vlsč., nuteistas 25 m.
16.	Vladas Durša		Kaltinėnų vlsč.		Žuvo.
17.	Vytautas Eisinas	<i>Žygandas (Žygaudas)</i>	1927 m. Elenavos k., Žalpių vlsč.	1948 03 22	Žuvo prie Stulgių mūšyje su stribais.
18.	Jadvyga Gedutytė	<i>Ramunė</i>	1928 m. Pašilės k., Kražių vlsč.	1949	Žuvo prie Kelmės mūšyje su MGB.
19.	Aldona Mišeikienė – Gedutytė	<i>Gegutė Žibutė</i>	1930 m. Burbiškės k., Kražių vlsč.	1951 03 19	Žuvo Mažintų k., Skaudvilės vlsč. (nusišovė).
20.	Stasys Gedvilas	<i>Bedalis Aras</i>	1929 m. Kražiuose	1951	Žuvo mūšyje su MGB Tverų apyl., prie Gelžučių mokyklos.
21.	Elena Jurkūnienė – Gendrolytė	<i>Balanda Žibutė</i>	1924 m. Kasčiukų k., Kražių vlsč.	1953 01 17	Žuvo Pužukų k. (nusišovė išdavystės metu K. Ruko namuose).
22.	Adolfas Grabliauskas		1929 m. Pagirgždučio k., Kražių vlsč.	1950	Žuvo mūšyje su MGB kariuomene.
23.	Jonas Grybas	<i>Kariūnas</i>	1915 m. Butvilų k., Skaudvilės vlsč.	1955	Žuvo kautynėse su stribais Gerčalių k.
24.	Adolfas Imbliudas		1917 m. Šeškinų k., Kražių vlsč.	1946	Žuvo prie Kuprės k.
25.	Leonas Ivaškus-Ivaškevičius		Užvenčio vlsč.	1949	Žuvo mūšyje su MGB.
26.	Jonas Jankauskas	<i>Kantas</i>	Bumbulių k., Užvenčio vlsč.	1953	Žuvo Rudiškių k. (išdavystės metu nusišovė).
27.	Marija Jankauskienė	<i>Jūra</i>	1923 m. Burčiškių k., Kražių vlsč.		Legalizavosi.
28.	Antanas Janušas	<i>Skudutis</i>	Žalpių k.	1954	Suimtas MGB ir sušaudytas.

29.	Vytautas Jasulaitis		1929 m. Valpainių k., Kražių vlsč.	1951	Išdavystės metu suimtas Rezgių k. Žuvo lageryje.
30.	Antanas Jokubauskas, Antano	<i>Vilkas</i>	Sodalės k., Kražių vlsč.		Suimtas.
31.	Juozas Jokubauskas, Antano	<i>Sausis Siaubas</i>	Kirkilų k., Liolių vlsč.	1949 09 21	Žuvo keturiose kautynėse su MGB Spirgių k.
32.	Ignas Jucevičius	<i>Daktaras</i>	Gorainių k., Kražių vlsč.	1950 05 01	Žuvo kautynėse su stribais Jucių k.
33.	Jonas Jurkūnas	<i>Vasaris</i>	Šiauliuose	1947	Mirė sunkiai susirgęs.
34.	Aleksas Jurkūnas	<i>Valeras Gintaras</i>	Šiauliuose	1953 01 17	Žuvo Pužukų k., Kelmės r. K. Ruko sodyboje.
35.	Povilas Juškys		Ylių k., Nemakščių vlsč.	1946	Žuvo kautynėse su MGB Nuomininkų k.
36.	Vytautas Kazlauskas	<i>Alksniukas</i>	1932 m. Daugintiškės k., Kražių vlsč.	1947	Sužeistas per kautynes Spirgių k. ir suimtas.
37.	Mėčius Kybartas, Boleslovo	<i>Grimas</i>	1920 m. Kaspariškės k., Liolių vlsč.	1949 01 08	Suimtas, mirė Sibire lageryje 1973 m.
38.	Vytautas Kybartas, Boleslovo	<i>Budrys</i>	1922 m. Kaspariškės k., Liolių vlsč.	1956 07 17	Žuvo prie Gutmano sodybos netoli Kelmės.
39.	Vladas Kybartas, Boleslovo	<i>Pikas</i>	1925 m. Kaspariškės k., Liolių vlsč.	1949 09 21	Žuvo Karklėnų apyl., Spirgių k. keturiose.
40.	Andrius Kmita	<i>Aidas Aušra</i>	1917 m. Butvilų k., Kražių vlsč.	1953 10 12	Žuvo Gedminuose pasaloje pas K. Peleckį su J. Bartkumi.
41.	Antanas Kmita, Prano		1922 m. Butvilų k., Kražių vlsč.	1947	Žuvo kautynėse su MGB Kirpkalnyje, Kražių vslč.
42.	Edmundas Kmita, Prano	<i>Evaldas</i>	1918 m. Butvilų k., Kražių vlsč.	1961	Žuvo Putramentiškės k., Karklėnų apyl. (nusišovė).
43.	Petras Kučinskas, Silvestro		Bajoriškių k., Liolių apyl.	1949	Žuvo.

44.	Krizostomas Labanauskas	<i>Ladyga Justas</i>	Burčiškės k., Kražių vlsč.		1951 m. minimas kaip MGB agentas <i>Kalinauskas</i> .
45.	Petras Mankus	<i>Sidabras</i>	Karklėnų k., Varnių r.	1951	Žuvo prie Pašilės (kitur – prie Karklėnų).
46.	Aldona Čekavičienė – Maziliauskytė	<i>Gegutė</i>	Skrudėlynės k., Pašilės vlsč.		Legalizavosi. Ištremta.
47.	Leonas Mažeikis (kitur – Leonardas)	<i>Papaša</i>	1905 m. Butvilų k., Skaudvilės vlsč.	1952 01 01	Žuvo Kelmės r., Stulgių apyl.
48.	Kleopas Milašauskas	<i>Levas</i>	1921 m. Butkiškės k., Kražių vlsč.	1945 07 12	Žuvo Raudgiryje.
49.	Aleksandras Milaševičius	<i>Dėdė Tomas Ruonis</i>	1906 m. Seinuose	1949 09 09	Žuvo Antininkų k., Kaltinėnų vlsč. (kitur – Košių k.).
50.	Jonas Milkintas		Smulkių k., Žalpių apyl.		Sužeistas mirė Kazlauskų sodyboje, Kušleikių k.
51.	Stasys Miknius	<i>Stambuolis</i>	Pakarčiamio k., Kaltinėnų vlsč.	1947 06 03	Žuvo kautynėse su MGB Kareiviškių k., Kražių vlsč.
52.	Juozas Mezgiris		1908 m. Karklėnų k., Kražių vlsč.	1956 01 10	Žuvo per susišaudymą su Karklėnų sribais.
53.	Stasys Mockus		Kražių vlsč.		Legalizavosi.
54.	Juozas Montsvilas		Beržės k., Šilalės r.	1947 06 03	Žuvo kautynėse su MGB Kareiviškės k.
55.	Mėčius Montsvilas		Beržės k. , Šilalės r.	1947 06 03	Žuvo kautynėse su MGB Kareiviškės k.
56.	Vladas Montvydas	<i>Žemaitis</i>	1910 m. Palūksčių k., Varnių vlsč.	1953 08 23	Žuvo prie Lūksto ežero pasaloje.
57.	Adomas Nekrašas		1924 m. Visgaudų k., Kražių vlsč.	1945	Suimtas ir sušaudytas.

58.	Kostas Norvilas	<i>Aktorius</i>	1917 m. Palūksčių k., Varnių vlsč.	1950	Žuvo kautynėse su MGB prie Karklėnų.
59.	Pranas Petroševičius	<i>Šarūnas</i>			Teistas. Buvęs Lietuvos karininkas.
60.	Aleksas Pudžėvis, Jono		1925 m. Gerliatiškių k., Kražių vlsč.	Teistas 1945 06 16	Legalizavosi. Teistas 10 metų lagerio ir 5 metus tremties.
61.	Leopoldas Pudžėvis	<i>Gerletiškis</i>	1920 m. Gerliatiškių k., Kražių vlsč.		Legalizavosi.
62.	Mėčius Pudžėvis		1924 m. Gerliatiškių k., Kražių vlsč.		Legalizavosi.
63.	Edvardas Radavičius	<i>Sakalas</i>	Maldaginės k., Kražių vlsč.	1945	Sužeistas pateko į nelaisvę. Teistas 1948 11 10.
64.	Feliksas Ražauskas	<i>Rugelis</i>	1913 m. Paplekšnių k., Kražių vlsč.	1946 (kitur –1948)	Sužeistas Kirkučių k., nukankintas Šiluvos kalėjime.
65.	Vladas Ražauskas	<i>Dainius</i>	1909 m. Paplekšnių k., Kražių vlsč.	1949	Nusišovė išduotas pas B. Labanauską Radiškės k.
66.	Juozas Reimantas		Pašilės k., Kražių vlsč.	1947 05 26	Žuvo kautynėse su MGB Kareiviškės k.
67.	Jonas Rimkus, Jokimo	<i>Dailidė Rytas</i>	1920 m. Burčiškės k., Kražių vlsč.	1948	Žuvo kautynėse su MGB tarp Kražių ir Užvenčio.
68.	Juozas Rimkus	<i>Laimutis</i>	1917 m. Burčiškės k., Kražių vlsč.		Legalizavosi.
69.	Steponas Rimkus, Kazimiero	<i>Gintaras Šarka</i>	1924 m. Gedminiškės k., Šilalės r.	1947 06 03	Suimtas. Teistas 25 m. Į Lietuvą grįžo 1957 m.
70.	Kajetonas Rudaitis	<i>Kaziukas</i>	1926 m. Kasčiukų k., Kražių vlsč.	1951 02 19	Žuvo trise Butvilų k., Juozo Kmitos sodyboje.
71.	Feliksas Šaltis		1929 m. Grumblių k., Kražių vlsč.	1951 02 19	Žuvo Butvilų k. su K. Rudaičiu, P. Živatkauskaite pas J. Kmitą.

72.	Edmundas Šarauskas, Stasio	<i>Ramutis</i>	1930 m. Butkiškės k., Kražių vlsč.	1951	Žuvo kautynėse su MGB Išlinčiškės k. (Išlynų k.).
73.	Kazys Šerpetauskas		Dargiškės k., Kražių vlsč.	1947	Žuvo kautynėse su MGB Kareiviškių k.
74.	Vincas Skačkauskas	<i>Remigijus Trimitas</i>	Kražiuose	1951 10 05	Žuvo kautynėse su MGB prie Viduklės.
75.	Jonas Šneideris, Juozo		1920 m. Padvarninkų k., Kražių vlsč.	1947 01 10	Suimtas. 1948 06 10 nuteistas 10 m. Raudgirio partizanas.
76.	Stasys Šneideris, Jono	<i>Varguolis</i>	1925 m. Butvilų k., Kražių vlsč.	1949	Žuvo prie Šešuvies kalno (kitur – žuvo prie Dubysos).
77.	Bronius Ulevičius, Felikso	<i>Bijūnas</i>	1926 m. Dausyniškės k., Kražių vlsč.	1948	Žuvo kautynėse su MGB prie Kuprės miško, Pakražančio apyl.
78.	Vytautas Ulevičius	<i>Ažuoliukas</i>	1931 m. Dausyniškės k., Kražių vlsč.	1949	Žuvo kautynėse su MGB netoli Kelmės.
79.	Bronius Urbutis, Juozo	<i>Margis</i>	1928 m. Batakių k., Tauragės r.	1946 12 12	Suimtas. Teistas 1947 01 29 3 m. lagerio, grįžo 1953 m.
80.	Zigmas Vaišvilas, Ipolito	<i>Gražutis Vasaris</i>	1917 m. Donylių k. Šilalės r.	1947 06 03	Žuvo kautynėse su MGB Vėjinės k., Kelmės r.
81.	Bronislovas Valiuška	<i>Papaša</i>	Bielskiškės k., Kražių vlsč.	1950	Mirė sužeistas.
82.	Ignas Vanagas, Mato	<i>Grovis</i>	1919 m. Jankiškės k., Kražių vlsč.	1949 10 17	Žuvo išduotas prie Gailaičių, Kelmės r.
83.	Petras Vasiliauskas		1927 m. Užventyje	1953	Išdavystės metu nusišovė.
84.	Aleksas Veida, Vincento	<i>Šilas</i>	1916 m. Lenkvičių k., Kražių vlsč.	1953	Žuvo kautynėse prie Žalpių, Skroblynės k.
85.	Benius Viknius		1908 m. Varnių mst., gyveno Pašilėje	1947 06 03	Žuvo kautynėse su MGB Kareivių k., Kelmės r.
86.	Petras Zaburskis	<i>Svajūnas</i>	1927 m. Plusčių k., Kražių vlsč.	1950	Mirė sužeistas Šilaičių k.

87.	Vladas Zdanys		Varnių apyl.	1945	Pašilės mokyklos mokytojas. Nukankintas tardant.
88.	Jonas Zelba, Igno	<i>Šermukšnis Algaudas</i>	1919 m. Paplekšnių k., Kražių vlsč.	1950 05 01	Žuvo Vaišviliškių k. (kitur – žuvo 1947 06 03).
89.	Kleopas Žiauberis	<i>Anglas Burmistras</i>	1918 m. Lenkviečių k., Kražių vlsč.	1947 02 11	Pateko į pasalą ir buvo suimtas. Teistas 25 m., mirė 1983 m.
90.	Pranas Žiauberis	<i>Miškinis Alksnis</i>	1917 m. Lenkviečių k., Kražių vlsč.	1947	Pateko į pasalą ir buvo suimtas. Teistas 25 m. Grįžo 1956 m.
91.	Petrė Živatkauskaitė, Prano	<i>Milda Grūšė</i>	1925 m. Smulkių k., Nemakščių vlsč.	1951 02 19	Žuvo trise J. Kmitos sodyboje Butvilų k.
92.	Boleslovas Cibulskas		1913 m. Mešklydžių k., Kelmės r.	1948 04 28	Suimtas ir teistas 25 m. Intoje iškalėjo 17 metų. Mirė 1999 m.
93.	Jankauskas Antanas	<i>Tonis</i>		1953 01 17	Paimtas gyvas Pužukų k. iš K. Ruko bunkerio.

R. K. p a s t a b a: Sąrašą sudarė E. Dirmeikis. Romas Kaunietis sąrašą tikslino ir pagal kitus šaltinius.

IŠ ŽEMAIČIŲ APYGARDOS PARTIZANŲ PRISIMINIMŲ

Pasakoja ZUZANA BITINIENĖ – VENCKUTE-ROZETA

Užrašyta Klaipėdoje
1993 02 25

Gimiau 1926 m. balandžio 18 d. Rietavo miestelyje. Šeimoje augome dviese su broliu Steponu.

Mamytė Veronika Venckienė – Pakalniškytė, Juozo, kilusi iš Rietavo valsčiaus, Žardainių kaimo, beraštė, mokėjo tik maldaknyges skaityti, bet buvo mąstanti, darbšti, jautri kitų vargui. Ją kaimynai vadino gyvulėlių ir vargšų globėja. Visur ji pabrėždavo savo meilę Tėvynei. Prieš man ateinant į šį pasaulį, kai jos paklausė, ko laukianti, atsakė trumpai – lietuvaitės.

Tėvelis Pranas Venckus, Prano, kilęs iš Rietavo valsčiaus Nargalvių kaimo, visų amatų meistras – ką ėmė, tą padarė. Buvo gabus, labai norėjo mokytis, pritrūko dviejų mėnesių, kad būtų tapęs mokytoju – tėvas nebedavė lėšų, liepė žemę dirbti. Tėvelis žemdirbiu vis tiek netapo. Išmoko amato, vedė, iš žemės komisijos 1920 – 1921 metais

mieste gavo sklypą. Pats savo rankom pasistatė namus. Tėvelis buvo aktyvus tautininkas, ypač aršus komunistų priešas. Jis buvo labai gerai išstudijavęs komunistų istoriją, jo niekas negalėdavo nuginčyti, visur duodavo komunistams atkirtį. Komunistai į savo mitingus jo neįsileisdavo, nes jis pridarydavo jiems visokių nemalonumų.

1914 metų karo metu jis buvo patekęs į vokiečių nelaisvę. Gerai mokėjo rusiškai, vokiškai, lenkiškai. Mums, vaikams, pripasakodavo įvairiausių nuotykių apie vokiečių darbštumą, rusų tinginystę, lenkų intrigas.

Mamytė nuo ryto iki vakaro triūsė, augino bekonus, kuriuos vežė į Klaipėdą ir parduoodavo anglams. Tėvelis uždarbiaudavo po kaimus: kam krosnį pamūrydavo, kam stalą padarydavo. Taip sutartinai abu gyvendami galėjo mus leisti į mokslą. Gražiai bėgo basakojės vaikystės dienos gerųjų tėvelių globoje su žydinčiom vasarom, obuolių pilnais sodais, krintančiom snaigėm, be melo, apgaulės. Gegužio vakarais skambėjo giesmės, šienpjovių dainos.

Tačiau 1940 metais apsiniaukė mylimos Tėvynės padangė. Iš rytų pradėjo slinkti nematyta apiplyšusi armija, nekaustytais arkliais, karių kojos apvyniotos skudurais, o karininkų žmonos apsirengusios iš druskos maišų pasiūtom suknelėm.

Nutilo dainos, juoką pakeitė ašaros, aimanos. Žmonės patyliukais pradėjo kalbėtis, vaikus draudė, kad iš jų nesijuoktų. Tik žydai triumfavo, kėlė orgijas su atėjūnais. Atsirado ir lietuvių prisitaikėlių, išdavikų.

Visa tai matydama, skaudžiai išgyvenau kartu su visais dorais žmonėmis. Galvojau, iš kur atsirado tokie baisūs keikūnai, nežinantys net kur gamtinius reikalus atlikti. Iš kur jie atsibastė į mūsų Tėvynę?

Kas mums brangu, viskas buvo uždrausta. Jų dainos buvo vien apie Leniną, Staliną, kurių mes niekada nematėm ir negirdėjom. Prasidėjo areštai, persekiojimai. Vietoj mūsų organizacijų atsirado naujos, mums, katalikams, svetimos komjaunimo, pionierių organizacijos. Jose turėjo būti tik atėjūnų parankiniai.

1941 metais mūsų šeimą ištiko skaudi nelaimė. Areštavo septyniolikmetį brolių Stepą, besimokusį Šilalės gimnazijoje. Vieną dieną parėjusi iš mokyklos labai nu-stebau. Radau tėvelį ir mamytę pasidėjusius duonos riekę ir beverkiančius. Labai susijaudinau, nes pirmą kartą pamačiau tėvelį verkiantį. Supratau, kad kažkas baisaus atsitiko. Tėvelis sako:

– Pažiūrėk, dukryte, į tą duonos riekutę, tiek tavo broliukas gauna maisto per dieną, dar vandens stiklinę.

Kai man paaiškino, kaip elgiasi kalėjime su kaliniais, kaip juos maitina, suspau-dė širdį. Naktį negalėjau užmigti, visą laiką galvojau, kaip padėti broliui.

Nors tėvelis mums daug pasakodavo iš didžiojo 1914 – 1918 metų karo išgyve-nimų, apie vokiečių, lenkų, komunistų žiaurumus, klastas, tada dar taip neėmiau į širdį. O dabar, kai pati pamačiau tuos atėjūnus, kurie griaua viską ir bruka melą, apgaulę, man buvo labai skaudu.

Kitą dieną, parėjusi iš mokyklos, namuose nieko neradau. Pasinaudojusi proga, kad manęs niekas nemato ir negirdi, tik Dievulis, suklupau prieš Marijos paveikslą ir meldžiausi, labai meldžiausi, kad Dievulis sugrąžintų brolių į namus.

Neužilgo prasidėjo karas, ir mano malda buvo išklaudyta – brolis iš kalėjimo laimingai grįžo į namus. Brolis kalėjo Tauragės kalėjime. Buvo paleistas, kaip rado pažymėta dokumentuose, tik iki masinių vežimų, bet mūsų šeimos nespėjo išvežti, nes prasidėjo karas. Vokiečiams okupavus Lietuvą, jis negalėjo mokytis, nes vokiečiai gaudė į reichą. Buvo įstojęs į LLA, nutraukė mokslą, įsidarbino. Kai nebegalėjo namuose gyventi, išvažiavo į Karteną, dirbo linų fabrike, tačiau 1944 metais Kartenoje buvo pagautas ir išvežtas į Vokietiją. Po karo, žinodamas, koks gyvenimas laukia prie rusų, į Tėvynę nebegrižo. 1953 metais išvyko į Australiją. Labai išgyveno dėl Tėvynės netekties ir mūsų vargų. Mirė Australijoje 1989 metų vasario 4 dieną.

Aš vokiečių okupacijos metais mokiausi Plungės gimnazijoje. Artinantis frontui, mečiau mokslą. Antrą kartą rusams okupavus Lietuvą, visas apsivertė aukštyn kojom. Vėl prasidėjo areštai, trėmimai, egzekucijos. Bijodami išvežimo, tėveliai prikalbėjo mane važiuoti iš namų kur nors toliau. 1944 metais prieš Kalėdas išvažiavau, tiksliau pasakius, išėjau pėsčia į Telšius. Telšiuose atsirado vienas kitas mokytojas, pradėjo veikti mokytojų seminarija. Įstojau į antrą kursą, per metus baigiau du kursus.

Mokymosi sąlygos buvo nepaprastai sunkios. Rusų kareiviai viską buvo išplėšę, sudeginę. Grindys priterštos, atrodo, tarsi gyvulių, ne žmonių būta. Neturėjom nei patalpų, nei suolų, stalų. Gavom klasę buvusioje parduotuvėje. Didelis vitrinos langas išdaužtas. Šiaip taip suradę medžiagos, pusę lango stiklu, pusę fanera užkalēm. Rašėm atsisėdę ant grindų beveik visus metus. Metų pabaigoje jau gavo kelis lentgalius, sukalė stalus ir suolus. Vėliau kareiviai išsikėlė iš kunigų seminarijos, mums atidavė visą pastatą. Ten radom dar baisesnį vaizdą. Viskas išdaužyta, išlaužyta, langai, durys, grindys, elektra, vandentiekis, sienos išardytos, ištepotos mėšlu. Prie mūsų klasės lango, kurį įstiklino, pastatė geležinę krosnelę, per langą išvedė kaminėlį.

Turiu priminti, kad iš pradžių seminarijoje buvo tik du kursai, iki 1947 metų jau veikė visi keturi. Mes buvom antroji laida. Mūsų kurso ir visos seminarijos mokiniai buvo labai draugiški, patriotiškai nusiteikę, nes buvo subėgę besislapstydami iš visos Lietuvos. Tik antraisiais mokymosi metais seminarijoje atsirado trys komjaunuliai, ir tie tik popieriuje. Visą laiką, kol baigėme seminariją, kalbėdavom prieš ir po pamokų malda, švėsdavome Vasario 16-ąją. Tą dieną po atlapais turėdavom trispalves. Neatsirado nė vieno išdaviko.

Telšių kalėjimas ir visi didesni namų rūšiai buvo prigrūsti kalinių. Artimieji per naktis stovėjo prie kalėjimo, kad galėtų perduoti maisto. Teko ir man ne vieną naktį praleisti prie kalėjimo, kad pailsėtų giminės ar pažįstami.

Mus, moksleivius, labai priešišškai prieš okupantų aktyvistus nuteikė vyskupo V. Borisevičiaus areštas. Raudonieji, bijodami sukilimo, moksleiviams aiškino, kad neva katedros požemiuose rado ginklų. Mes pareikalavom išsinešdinti komsorgą rietaviškį Igną Viržintą ir mūsų nemulkinti. Po tos paskaitos jis pas mus negalėdavo pasirodyti. O žmonės, tikintieji, taip pat ir moksleiviai, bijodami, kad neareštuotų kitų kunigų ir neišniekintų katedros, rankomis susikabinę katedroje kalbėjo rožinį ir giedojo „kalnus“. Prelatas Juodaitis išklūpėjo beveik visą parą prie altoriaus, bijodamas išeiti net į zakristiją, kad neareštuotų. Matydami visų tikinčiųjų

vienybę, rusai smurto nepanaudojo ir bažnyčioje areštuoti kunigų nedrįso. Jeigu būtų panaudoję smurtą, būtų įvykusios Telšių skerdynės, kaip Kražiuose, nes žmonės buvo pasiryžę ginti savo ganytojus ir šventovę nuo išniekinimo. Visi sutartinai neigė jų šlykštų melą.

Su tokia nuotaika 1947 metais baigiau mokytojų seminariją. Paskyrimą gavau į Rietavą. Dirbti buvo daug sunkiau, negu mokytis. Seminarijoje vienas už visus, visi už vieną, o čia jau buvai vienas kovos lauke. Švietimo skyriaus vedėjas I. Viržintas buvo tas pats komsorgas, kuris Telšiuose paskaitas skaitydavo, nebaigęs net vidurinės. Jis pažįstamus labai „kandžiojo“. Aktyvistai ir viršininkai buvo visi be-raščiai. Rietavo valsčiaus pirmininku buvo paskirtas R. Rimkus, visiškai analfabetas, nemokėjo ir knygos į rankas pasiimti. Kartą, norėdamas pasirodyti, kad jis čia viršininkas, sklaidė bylas pasiėmęs atžagariai. Mes, mokytojai, pradėjom kvatotis. Supratęs uždarė spintą.

Taigi prasidėjo sunkios mano darbo dienos. Visa Tėvynė, paskendusi ašarų, skausmo, netekties jūroje, išgyveno sunkias dienas. Man širdį sopėjo, matant pilnus kalėjimus nekaltų žmonių, aikštėse pūvančius išniekintų partizanų kūnus. Meldžiau Aukščiausiąjį, kad laimingų gyvųjų didvyrių kelią į laisvę. Troškau nors truputėlį prisidėti prie šventos kovos.

Kartą išsikalbėjau su viena mergaite nuo Endriejavo – Elvyra Darkšaitė, kuri mokėsi Rietave mezgėjos amato ir slapstėsi. Jos visa šeima išblaškyta, tėvai Sibire, brolis Stepas Darkšas-*Dobilas* buvo partizanas. Matyt, ji papasakojo broliui apie mane, nes *Dobilas* pradėjo rašyti man laiškus, atsiuntė dainų, kurias dainavau ir verkiau, nes tose dainose buvo išlieta karžygių meilė, kančia dėl pavergtos Tėvynės. Nežinojau, kur mano brolis Stepas vargsta karo audrų nublokštas. Taigi džiaugiausi, kad atsirado kitas brolis Stepas, kuriam galėsiu nors žodžiu padėti.

Ne kartą *Dobilas* kvietė į susitikimą, bet vis nesėkmingai, mat partizanai kaip ka-reiviai. Ten irgi disciplina, niekas be vyresniųjų žinios negali savavališkai vaikščioti, todėl su *Dobilu* ir neteko susitikti.

Vadai, sužinoję apie *Dobilo* susirašinėjimą su miestiete, pasidomėjo, kas ji tokia. Vadas *Pušis* apklausė rietaviškius partizanus Č. Čiužą-*Vytautą*, L. Butkevičių-*Lyrą*. Surinkęs žinias, rinktinės vadas *Pušis* įsakė *Rambynui* surasti tinkamą ryšį.

Su *Dobilu* palaikiau ryšį per Pakalniškytę iš Judrėnų. Bet šis ryšys nebuvo saugus. Z. Pakalniškytės visa šeima buvo išblaškyta: tėvelis areštuotas, mama išvežta, pati Pakalniškytė slapstėsi.

1948 metų pavasarį atsiuntė nuo Laukuvos Emiliją Vaitkutę-*Ramunę*. Ji man ne-labai patiko: pleputė, smalsi, viską norėdavo žinoti. Pakalniškytė daug patikimes-nė, ko nereikia, neplepa. Bet ką padarysi, jei taip susiklostė, buvau atsargesnė, užsi-dariusi, *Ramunė* man net priekaištaudavo už neatvirumą.

1948 metų gegužės mėnesį įvyko mano pirmas susitikimas su partizanais. Buvo atėjęs būrio vadas *Rambynas* su keliais kovotojais, o *Dobilo* nebuvo, su juo nebesusi-tikau. 1949 metų gegužės mėnesį *Dobilas* žuvo mūšyje Rietavo valsčiaus Spraudės kaime, kovodamas su rusų NKVD kariuomenės garnizonu.

Tą lemtingą dieną dvylikos partizanų būrys, vadovaujamas rietaviškio Čiužo-Vytauto, po žygio ilsėjosi Spraudės miške, prie Letauso upelio. To paties kaimo išdavikas Rezgys pastebėjo partizanų poilsiavietę, pranešė Rietavo saugumui ir atvedė rusus į stovyklą. Žuvo vienuolika partizanų. Išsigelbėjo tik vienas būrio vadas *Vytautas*. Mūšis buvo žiaurus, kiek kareivių žuvo – nežinia. Kariuomenės tame mūšyje buvo sutelkta nepaprastai daug. Rietave žmonės galvojo, kad karas prasidėjo. Mašinos – pilnos kareivių su šunimis, net reguliuotojai kryžkelėje stovėjo. Vienos mašinos suko Judrėnų link, kitos – Endriejavo link, trečios – Kvėdarnos link.

Taigi 1948 metų gegužės mėnesį pirmą kartą susitikau akis į akį su gyvais partizanais. Prisipažinsiu, važiauvau nedrąsiai, jaudinausi, nes *Ramunė* pasakė, kad *Dobilo* nėra, o yra būrio vadas *Rambynas* ir dar keli.

Aš galvojau, kad jie išdidūs, pasipūtėliai, bet susitikus abejonės išsisklaidė. Visi jauni, gražūs, pasitempę, linksmi – kaip broliai, kaip viena šeima. Be namų, be pastogės, nuolat kenčiantys alkį, šaltį, persekiojami baisiau kaip laukiniai žvėrys, drasko savo kūnus granatomis, kad priešui nepasiduotų.

Seniai troškau prisidėti prie jų šventos kovos ir štai – žiūriu ir pati netikiu, kad matau gyvus didvyrius. Pagalvojau: dabar aš su jumis nebesiskirsiu, nors ir kaip kas gąsdintų ir grasintų.

Rambynas paprašė, kad nuolat palaikyčiau ryšį ir prisidėčiau prie bendros kovos. Pasirinkau slappyvardį *Rozeta*.

Neilgai trukus po susitikimo su *Rambynu* gaunu iš rinktinės vado *Pušies* laišką. *Pušis* kvietė prisidėti prie LLKS. Tikino, kad Vytauto ainių dvasia niekada nežus mūsų ir mūsų vaikų širdyse, jei mes visi kartu vieningai kovosime, nepalūšime ir nepasiklysimė raudonojo slibino labirintuose, kovosime visom išgalėm iki pergalės. *Pušis* išdėstė savo nelaimę: jo štabas sudaužytas, priešui pateko rašomoji mašinėlė. Štabas likęs lyg be rankų. Girdėjęs, kad aš nuvažiuoju į Vilnių, parvežu uniforminės medžiagos ir dar kai ką. Gal galėčiau padėti rasti išeitį.

Sunkus buvo uždavinys, bet atsisakyti negalėjau. Garantuoti, kad man pavyks, taip pat negalėjau. Taip ir parašiau: negarantuojau, bet darysiu viską, kad padėčiau.

Ačiū Dievui, padedant Aušros vartų Dievo Motinėlei, misiją įvykdžiau. Nupirkau rašomąją mašinėlę ir laimingai pargabenau į Rietavą. Daviau žinią. Atvažiavo pasiimti iš Judrėnų jo štabo darbuotoja, man jau pažįstama *Žalgirio* sesuo Pakalniškytė. Aš buvau labai patenkinta, kad atvažiavo ji, o ne *Ramunė*. Žinojau, kad ji nepaves, saugiai pristatys vadui *Pušiai*.

Nuo tos užduoties ir prasidėjo mano tikrasis kovos kelias į laisvę. Aukščiausiam padedant, penkerius metus iki arešto palaikiau ryšį tarp Žemaičių apygardos ir *Dariaus* rajono štabo. Iš *Žemaičio*, *Dėdės* ryšininko *Ambo* vežiau spaudą, atsišaukimų lapelius, siuntas ir atgal iš *Dariaus* rajono *Pušies* štabo.

Dariaus rajono štabą aprūpinau rašomąja medžiaga, vaistais ir kitomis smulkmenomis. Dariau viską, kad palengvinčiau ne tik vadų, bet ir eilinių kovotojų dalį. Pamenu, *Rambyno* brolis *Jovaras* laimingas dėkojo, kad jo neužmiršau, įrašiau ir jo slappyvardį, kad perduotų kompasą. Sakė, jeigu nebūčiau įrašiusi jo vardo, nebūtų ga-

vęs. Arba *Uotanas* džiaugėsi kaip vaikas, vartydamas nosinaite, girdi, jis nematęs taip gražiai sulankstytos. Gera buvo žiūrėti, kad nors minutę partizanai užmiršdavo savo vargus. Gyvenom visi kaip broliai, skaudžiai išgyvenau dėl kiekvienos netekties.

Dirbau viena, nors turėjau ir gerų draugų. Net ryšininkai nežinojo, iš kur, kam, ką vežu. Paskutiniaisiais metais, suaktyvėjus čekistų siautėjimams, susitikdavome visai be ryšininkų tarpininkavimo. Paskirtoje vietoje pakely palaukdavo, tada nueidavom į tinkamesnę vietą.

Bunkerių, slėptuvių nežinojau, nors ne kartą kvietė pažiūrėti urvinį jų gyvenimą. Pasakiau: „Bus geriau ir man, ir jums, kad nežinosiu“. Neduok, Dieve, kokios nelaimės, kad nereikėtų įtarinėti. Galvojau: geriau kentėti vienai, negu kaltinti ką nors. Kai areštavo, dėkojau Dievui, kad nežinojau slėptuvių. Matyt, išdavikė smulkiai papasakojo, ką žinau, ko nežinau, kad manęs nevedžiojo po mišką. Dirbti vienai sunkiau, bet saugiau. Sunkiomis valandomis pasigesdavau šalia draugo, patarėjo. Parsivežti sunkias laikraštėlių siuntas ar išklijuoti lapelius dviese geriau. Iš Rietavo pasiimti atvažiuodavo ryšininkė senutė Kalnienė arba jos šeimos nariai, bet dažnai tekdavo paketą iki ryšininko vežti pačiai, jei būdavo parašyta „skubus“.

Tėveliai buvo geriausi padėjėjai. Jie neklausinėdami viską suprato. Kai neužtek-davo algos, paremdavo pinigais ir niekada neprikaišiojo, neklausinėjo. Kartą, klijuojant lapelius, kilo įtarimas, kad esu pastebėta. Užuolankom, mėtydama pėdas, parbėgau į namus, sukišau likusius į krosnį ir uždegiau. Mamytė, viską stebėjusi, sako:

– Kam tu degini, reikėjo man duoti, būčiau paslėpus, manęs senos niekas nelies.

Tik tada supratau, kad tėveliai viską žino ir supranta. Apkabinau, išbučiavau. Tada supratau, kodėl kaskart išvažiuojant į žygį mamytė slapčia laimindavo. Supratau, kokia motinos širdis būdavo laukiant dukrelės sugrįžtant. Retai pasitaikydavo, kad negrįžčiau tą pačią dieną. Rudenį, kai blogi keliai, su dviračiu sunku, o mašinos negaunu, prisieidavo nakvoti.

Tėvelis taip pat nieko neklausinėdamas pritarė šventai kovai. Kartą atnešė sūnaus pistoletą, kurį buvo paslėpęs, kai jį vokiečiai pagavo, pabučiavo į Gedimino stulpus ir sako:

– Tu žinai, kur nuvežti, nuvežk ir atiduok, gal jiems labai reikia...

Vežant vos neįkliuvau. Važiavau dviračiu. Už Lobardžių kaimo Laukuvos link, prie miško, pamačiau: kareiviai iš mašinos išlipę, išsisklaidę po plentą, visi sužiūrę į miško pusę. Mašina pastatyta prie pat kelkraščio, jei važiuosiu pagal griovį, galiu nugriūt į griovį, siauras pravažiuojimas. Jei plento viduriu pro kareivius, leitenantas rietaviškis gali sustabdyti. Jie visada papratę kalbinti: kur važiuoji, kur eini ir t. t. Reikia nesutrikti, kol visi užsižiūrėję. Marija, saugok... Paspaudžiau iš visų jėgų pagal griovį ir kareivių nugaras. Leitenantas net pašoko, nespėjo atkreipt dėmesio, kas pravažiavo. Jei būčiau važiuosį jam pro nosį, tikriausiai būtų sustabdęs. Dėkodama Dievui laimingai pasiekiau tikslą.

Ryšininkė *Ramunė* labai smalsavo, ką įdaviau vadui *Pušiai*. Pasakiau, kad sūrį. Vėliau ji man priekaištaudavo, kam aš nuo jos slepiu, vis tiek ji viską sužinanti. Sako:

– Žinau, kokį sūrį atvežei.

– Tai ko tu manęs klausinėji, jei viską žinai, – atsakiau jai.

Paminėsiu dar porą pavojingų situacijų. Iš *Žemaičio*, *Dėdės* gavau „skubų“ paketą, skirtą *Pušiai*. Ryšininkas Antanas dirbo miškų ūkyje. Buvo pasakyta, jei „skubus“, važiuok į Žadvainių girininkiją, ten sužinosi, kur esu. Atvažiavusi į girininkiją, pasistačiau prie vartelių dviratį, kuriame buvo paslėptas paketas. Jau darydama vartelius pastebėjau, kad pilnas kiemas vienas prie kito miegančių kareivių, bet prie tako. Grįžti negaliu – gali pastebėti. Drąsiai peržengiau visus kareivius, kurie gulėjo ant tako, – jie miegojo kaip užmušti, matyt, po naktinio žygio. Įėjusi į kambarį, su šeimininke susikalbėjau beveik akimis. Matyt, viršininkas kur nors kambary miegojo. Taip nieko nesužinojus reikėjo vežti į namus. Jei viršininkas būtų pamatęs, gal laimingai nebūtų pasibaigę.

Su kitu skubiu paketu turėjau dar pavojingesnį žygį. Buvo gilus ruduo. Lietus, purvas, tamsu, o būtinai reikia pristatyti. Dviračiu iki vietos nuvažiuoti negaliu. Žinojau, kad Žadvainių mokytojai tą vakarą važiuos į Spraudos kaimą vakaroti. Jei atvažiuosiu, kol jie neišvažiuos, manęs tikrai nepaliks, nes labai prašė atvažiuoti. Truputį palūkuriavau, kol jie išvažiavo. Kai atvažiavau į mokyklą, sargė pasakė:

– Tavęs labai laukė ir pykdami išvažiavo.

Aš laiminga, kad jie išvažiavo. Palikusi dviratį pas sargę, pasiprašiau nakvynės, sumelavau, kad einu pas tolimą giminaitę aplankyti, kuri netoliese gyveno. Sargės vyras dar norėjo vežti į vakaronę, bet aš išsisukau, kad neverta, blogas oras, ir išėjau savais keliais į pavojingą tamsią naktį.

Reikėjo eiti porą kilometrų miško keliuku. Tamsu, nieko nesimato, tik pagal kelių balų blizgėjimą šiek tiek galėjai numanyti, kur eini. Ėjau rankas ištiesusi, kad neišsibadyčiau akių. Vargais negalais pasiekiau lauką, kur turėjo būti ryšininkų lūšnelė. Savo paketą ir daiktus palikau po eglute. Dar anksčiau buvo sakę, kad jie greit išsikels į kitą lūšnelę, bet kada – nežinojau. Per griovius, per arimus pasiekiau lūšnelę, bet ji buvo tuščia. Kur dabar eiti? Pamačiau mažytį žiburėlį, kuris nuo vėjo tai prapuola, tai atsiranda. Prašydama Mergelės Marijos globos, kad apsaugotų nuo priešų, tęsiau kelionę į žiburėlį – kaip Trys Karaliai pagal žvaigždę. Atėjusi pamačiau, kad žiburėlis mane atvedė į tikslą. Net nusigando mano prieteliai, kad tokiu metu juos radau. Net nepailsėjusi išskubėjau atgal. Pasakiau, kad daiktus palikau po egle. Nuėjom su Antanu, perdaviau paketą. Antanas norėjo palydėti, bet atsisakiau, bus saugiau, jeigu kas pastos kelią. Tiesa, turėjau prožektorių, bet bijojau naudotis, kad čekisto akis nepamatytų. Taip tuo pačiu keliu grįžau laimingai. Rytą mokytojus apibariau, kad manęs nepalaukė. Jie sako:

– Tu visada žadi, bet niekada neatvažiuoji.

Man būdavo gerai į tą pusę važiuoti, ten visi mokytojai jauni, su visais bendravau, todėl niekas neįtardavo, galvodavo, kad pas draugus.

Kiekvieną žygį apgalvodavau: ką sakysiu, kai sutiksiu draugus ar priešą. Bet, ačiū Dievui, laiminant Aukščiausiam, nė vieno nepavedžiau ir pati neįkliuvau. Buvau įsitikinusi, kad mano kova teisinga ir reikalinga. Kai nupirkau mašinėlę, kiek

išleidau, tiek tuojau išlošiau pirkdama obligacijas. Manau, kad man tiesiog pats Dievas padėjo.

1952 metais raudonieji ciniškai pasityčiojo iš manęs. Buvau apjuodinta prieš mokytojų kolektyvą ir visus manimi pasitikinčius. 1952 metų rugsėjo pabaigoje, nors ir nebuvau komjaunuolė nei partinė, buvau iškviesta į Rietavo partijos komitetą. Komitete man padavė laišką, rašytą rusiškai, ir liepė skaityt. Skubotai perskaičiau, nesupratau, kas ką kaltina. Sakau:

– Niekas nesilankė mano pamokose, iš kur žino, kad aš blogai dirbu?

– Ne tu kaltinama, o tu rašai, kad kiti blogai dirba, juk tu ir pasirašei.

Aš net nustėrau, kad gale parašyta mano pavardė – Venckutė. Net drebėdama dėl tokio ciniško melo pradėjau aiškintis, jog tai ne mano raštas, aš nieko nerašiau, ne mano reikalas rūpintis, kas kaip dirba, juk aš ne direktorė ir ne inspektorė, neturiu teisės lankytis pamokose ir kritikuoti. Man besiaiškinant į kabinetą įėjo saugumietis Katkalovas. Jis į mūsų pokalbį nesikišo, tik prie lango atsistojęs stebėjo ir klausėsi. Toje akcijoje dalyvavo partiečiai Gedvilas, Kontakauskas ir kiti. Jie man aiškino:

– Nejaugi tu nežinai, kad Rietavo vidurinėje mokykloje yra tokių mokytojų?

Nieko aš nežinau, aš eilinė mokytoja ir man nerūpi, kaip kas dirba. Partiečiai šaukė:

– Kaip įrodysi, kad ne tu rašei?! Turi perrašyti – tik taip mes patikėsime!

Aš atsisakiau tai padaryti – kas tą juodą darbą padarė, tegu ir kapstosi. Tada jie pradėjo mane visokiausiais būdais gąsdinti, net grasino atleisti iš darbo.

– Jeigu jūs taip darot, jūs viską galite padaryti, – tik tiek beatsakiau. Jie mane kan-kino kelias valandas, kad perrašyčiau. Galiausiai sutikau perrašyti su sąlyga, kad užrašysiu ant teksto „ne mano rašyti žodžiai“.

Kai išėjau iš komiteto, jau buvo tamsu. Nieko nemačiau, ašarodama bėgau į mokyklą, kad dar rasčiau direktorę. Įbėgusi į mokytojų kambarį, radau direktorę Mačiulskaitę ir mokslo dalies vedėją Kisielių. Jie išsigando pamatę mane. Verkdama viską papasakojau. Jie mane ramino, kad tiki manimi. Iš jų laikysenos ir elgesio supratau, kad jie jau žinojo apie klastą. Mokslo dalies vedėjas Kisielius pasakė:

– Jie nori mūsų kolektyvą suskaldyti, tu pati labiausiai saugokis, nes tau gresia didesnis pavojus.

Supratau, kad jie bejėgiai, nors aš prašiau kaip nors mane apginti. Tokio ciniško melo aš savo gyvenime dar nebuvau patyrusi. Direktorė ir vedėjas patikės, o kiti?..

Mano gyvenimas buvo sužlugdytas, po to sekė vienas po kito baisesni pasityčiojimai. Kartą, praėjus kokiam mėnesiui, sutinku pažįstamą mergaitę iš kaimo. Ji man sako:

– Buvo atėję partizanai Venckus-Švitrūnas ir kiti, sakė, kad tu dirbi saugume.

Žemė po kojom susvyravo. Kas čia darosi? Nejaugi ir partizanai žino apie šmeižtą? Vadai, tikėjau, kad nepatikės, bet eiliniai – visko gali būti. Bet ir iš *Pušies* nebegavau laiškų. Žinoma, gal negali, gal toliau kur išsikėlė. Visokios mintys lindo į galvą. Taip praėjo trys nerimo ir skausmo mėnesiai. Tėvams bijojau pasisakyti.

1953 metų vasario 12 dieną iškviėtė mane į Klaipėdos švietimo skyrių. Nuvykus į skyrių, vedėjas Urvakis maloniai pradėjo pasakoti: „Aš buvau kaimo mokytojas, mane paskyrė vedėju, bijojau, bet dabar pripratau, ir nieko neatsitiko. Taip ir tu turėsi Rietavo vidurinėje mokykloje dėstyti rusų kalbą. Vedėjas Kisieličius senas, o tu jauna, tavo diktantai įvertinti gerai“. Mat po karo mokytojai nemokėjo rusų kalbos, tai mokėmės, rašėm diktantus. Aš griežtai atsisakiau tos „malonės“, motyvuodama tuo, kad neturiu tinkamo išsilavinimo, be to, mama gulinti ligos patalė, invalidė. Vedėjas visokiais būdais viliojo, žadėjo padėti ir panašiai. Matydamas, kad aš nesutiksiu, griežtai pasakė:

– Jei esi tokia užsispyrusi, turėsi važiuoti į Vilnių ir tuoju pat pasiaiškinti ministrai, nes jis pats tave pasirinko.

Aš dar aiškinau, kad negaliu važiuoti, mama serga, aš jam raštu paaiškinsiu ir pranešiu.

– Jokių kalbų, tuoju pat važiuok į stotį, mano pažįstamas pavėžės, kad suspėtum.

Paskambino, įėjo toks storulis rusas, civiliais drabužiais apsirengęs, ir kariškai apsirengęs vairuotojas. Vedėjas nusilenkė žemai, paprašė, kad nuvežtų mane iki stoties, nes jam pakeliui. Man nieko nebeliko, tik vykdyti įsakymą. Atsisėdau gale, o storulis prie vairuotojo. Važiuojant pradėjo mane imti nerimas, ypač, kai mašina pakeitė važiavimo kryptį. Pasakiau, kad ne tuo keliu važiuojam. Storulis ir sako:

– Matyt, gerai žinai Klaipėdą?

Antrą kartą Klaipėdoje, bet matau, kad ne čia reikia važiuoti. Tada storulis sušuko vairuotojui:

– Spausk greičiau, palikau valgykloje portfeli.

Tuoju atsidūrėm prie didžiulių vartų, kurie tuoju atsidarė. Įvažiavus į kiemą, abu greit išlipo ir sako:

– Einam šimtą gramų išgerti.

Atsisakiau. Tada jie mane prievarta iškėlė iš mašinos, sakydami, kad čia negaliu pasilikti. Įvedė į tuščią kambarį, kur tuoju prisistatė aukso žiedais apsimausčiusios žydės. Iščiupinėjo, iškratė ir, nieko nesakydamos, artinosi prie durų. Joms išeinant, atsirado penki civiliai vyrai. Vieni kalbėjo lietuviškai, kiti rusiškai. Tuoju apstoję ratu pradėjo visaip juoktis, tyčiotis, kumščiuoti: „O, kokią stambiają paukštytę pagavom, jos seniai ieškojom“.

Kai pradėjo keiktis nešvankiais žodžiais, kumščiais kulti, klausti, ar žinanti, kur esu, šaukti, kur *Žemaitis*, kur *Pušis* ir kiti partizanai, tada tik supratau, į kokią velnių irštvą patekau. Pradėjo sakyti:

– Esi sulaikyta kaip įtariamasis asmuo. Kol mums nepasakysi visko, neišeisi iš čia. Būsi iki nesupūsi. Mes žinom, kad tu žinai netgi daugiau už banditus.

Pagalvojau: „Dieve maloningas, kur mane Švietimo skyriaus vedėjas Urvakis atvežė ir už ką?“ Taip keturias dienas be miego, be maisto varinėjo iš kabineto į kabinetą. Grasino, statė prie sienos, šaudė, viliojo, žadėjo aukso kalnus, kad tik būčiau protinga, pasigailėčiau savo jaunystės, tėvų...

Uždarė į kamerą pas šnipę P. Užemeckytę nuo Upynos. Ji verkė, meldėsi, sakėsi laukianti partizano atvežant iš Rusijos akistaton. Sakėsi pažįstanti visus Žemaitijos partizanus, visus vadus ir t. t. Klausinėjo, ką kalba „Amerikos balsas“, už ką aš patekusi. Aš jai lyg suprasdama atsakiau:

– Kenčia kaltas, kenčia nekaltas, nieko aš nežinau, už ką čia patekau.

Taip laikiausi ir per tardymus. Meldžiausi, kad tik Dievas duotų man kantrybės tylėti. Aš jos niekada nieko neklausiau, o ji prie manęs lipte lipo. Visą laiką laikiausi kuo atokiau.

Kai man uždėjo areštą, nuėmė pirštų antspaudus, ji pradėjo džiūgauti:

– Dabar tavęs nebepaleis, čia nė vieno nekalto neatveda, o tu sakei...

Su ja teko išbūti visą tardymo laiką. Ji pranešdavo kiekvieną mano judesį, kiekvieną žodį.

Prieš baigiantis tardymui, visi sužinojom, kad ji šnipė. Atkėlė vieną mergaitę nuo Tauragės. Toji ją atpažino, o ši jos išsigynė. Ji pasakė:

– Tu išdavei, mus visus buvo paėmę.

Šnipė bilstelėjo į duris, tuoj atsidarė durys ir ją išvedė. Po kelių minučių išvedė ir tą mergaitę. Ji tik spėjo pasakyti, kad Užemeckytė – tikra šnipė, daug žmonių pardavė.

Po arešto nuvežė į namus, padarė kratą. Nieko ypatingo nerado, tik apie 10 kg popieriaus ir kelis šimtus lapų kalkės.

Nuo tada prasidėjo mano pragaro kančios. Tardė lietuvius Jankūnas. Tardytojas mažai naudojo fizines bausmes, tik apkumščiuodavo, suduodavo per veidą. Jis naudojo kitą metodą – poveikį nemiga. Iš pradžių tris savaites nedavė nė minutės numigti. Nespėjus atsigulti vėl šaukia į tardymą. Ryta, kai kaliniai keliasi, parveda į kamerą. Dieną nevalia miegoti, galima tik sėdėti arba vaikščioti. Merginos, matydamos, kad aš labai nusilpau, bandė paėmusios už parankių vedžioti, kad galėčiau vaikščiodama pamiegoti, neleido nė to. Tada merginos sako:

– Tu sėsk, mes aplink apsėsime, gal kelias minutes pamiegosi.

Ir to neleido, tuoj sargybinis beldžia į langelį ir liepia man vienai vaikščioti. Kaip aš vaikščiosiu, jei jau atvirom akim miegodavau ir griuvinėdavau. Praradau atmintį, nebemokėjau net „Sveika, Marija“ sukalbėti. Taip tris savaites pakankinęs, tardytojas pradėjo nervintis: nieko kito nekalbu, išskyrus „nemačiau“, „negirdėjau“. Kai užeidavo į kabinetą kas nors iš viršininkų, tai sakydavo:

– Įsivaizduokit, ji nieko nežino. Aš devyniolika banditų ištardžiau, o ji nieko nesako, tyli.

Po to kreipėsi į mane:

– Nekalbi su manimi, kalbėsi su viršininkais, jie suras priemonių prakalbinti.

Jis savo žodį ištesėjo – perdavė mane skyriaus viršininkui ir srities viršininkui, kurie mane daužė, spardė kaip kamuolį, vis taikydami, kad galva ar kūnas atsitrenktų į krosnį ar kitą kietą kampą. Daužydavo, kol patys pavargdavo arba aš netekdavau sąmonės. Vaistų jokių nedavė, viena atgaivinimo priemonė – vanduo. Atgaivinę vėl tęsdavo savo juodą darbą, burnodami šlykščiausiais žodžiais. Tokiais momentais aš taip sukąsdavau dantis, atrodė, kad žandikauliai niekada nebeatsikabins.

Jie vis norėdavo, kad verkčiau, prašyčiau, maldaučiau pasigailėjimo.

– Tu – tikra banditė, jei nebūtum kalta – verktum.

Nežinau, kaip atrodžiau, turbūt baisiai, nes kai mus varydavo į pirtį, visi darbininkai ir prižiūrėtojai rodydavo pirštais: „Ot, tą labai muša“. Ir bėgdavo per durų skylutę pirtyje pasižiūrėti, kaip atrodau. 1953 metais jau buvo uždraustos fizinės bausmės. Sekmadieniais nebetardė, bet ir čia man buvo taikoma išimtis. Kelis sekmadienius įsivesdavo į viršininko kabinetą, sueidavo visi „peklos judošiai“, vidury kambario pastatydavo kėdę, paklupdydavo ar pasodindavo mane ant jos, o patys, apstoję ratu, juokiasi, spjaudosi, rėkia: „Kur banditai?“ Keikėsi šlykščiausiais žodžiais, spardė kojomis, o viršininkas, išsitraukęs iš krosnies guminę lazda, rankoves atsisaitęs, darbavosi net apsiputojęs, kol pats uždusdavo arba aš netekdavau sąmonės. Kol turėdavau sąmonę, mintyse šaukdavausi visų šventųjų užtarimo.

Kameroje viena senutė Jonelienė nuo Žygaičių visada melddavosi už mane. Kai parvesdavo mane, visos verkdamos ir sakydavo: „Kaip tu gali dar parodyti mums šypseną ir mus raminti?“

1953 metų balandžio 28 ir gegužės 3 – 4 dienomis buvo teismas. Teisė tris dienas, nes teismas mažai skyrėsi nuo tardymo. Prisipažink – ir daugiau nieko. Prisistatė advokatas, kad papasakočiau trumpai savo bylą. Ištiesiau delną ir paklausiau:

– Kas yra ant mano delno? Nieko. Tai ką tu ginsi, jei aš nieko nepadariau?

Jis pasakė:

– Toks įstatymas, advokatas turi būti.

Aš pasakiau:

– Esu kalinė, ką jūs norit, tą ir darot...

Liudininkė buvo papirkta, visai man nepažįstama Genė Gumuliauskaitė iš Judrėnų. Liudijo pagal saugumo nurodymus. Tardytojas sakė, kad ji buvusi miške, o šiandien jų rankose. Du kartus vedė į akistatą su ja. Pirmą kartą buvo labai išsipuošusi. Kai pasakiau: „Kam jūs meluojat, mane areštavot – viską atėmėt, iš kelnų net gumą ištraukėt, o ji kaip atrodo, tarsi į balių išsiblizginusi“, antrą kartą atėjo jau truputį „apipešiota“ – ir plaukai, ir batai ne taip išblizginti. Per teismą, kai ji pradėjo šlykščiai apie mane kalbėti, akyse man tamsu pasidarė, nieko nebegirdėjau ir nebemačiau, tik įsikibau į aptvarą, kad neišgriūčiau.

Per Genės Gumuliauskaitės malonę nuteisė dešimčiai metų ir penkerius metus gavau tremties pagal 17-58-1 straipsnio 10 dalį. Bausmę atlikau Archangelsko srities Jarcevo mieste 233/019.

Po keturiasdešimties metų sužinojau, kad mano išdavikė buvo mano bendradarbė, mano ryšininkė Vaitkutė-Ramunė, užverbuota 1950 – 1951 metais.

Grįžau 1956 metų gegužės mėnesį. Darbo niekur negavau, visur buvo durys uždarytos. Pasakė: „Mes neturim savų žmonių kur dėti, tau čia nėra vietos“. Gal dešimt skundų rašiau, kad esu pilnateisė pilietė. Kaip į sieną...

Gimiau 1922 m. Tučių kaime, Telšių rajone. Kai 1944 m. grįžo rusai, mane vietiniai komunistai labai prašė stoti į komjaunimą, žadėjo paskirti Tryškių malūno direktoriumi, bet aš kategoriškai atsisakiau jų paslaugų. Komunistų bijojau kaip maro.

Iš mūsų kaimo į mišką išėjo Antanas Čijunskas (tėvas)-*Meška* ir Alfonsas Čijunskas (sūnus)-*Ežys*. Jie išėjo į Purvinės miške (tarp Ventos ir Virvinčios) veikusį Šiušų būrį. Šiušos buvo du broliai – Stasys-*Elnias* ir Jonas-*Balandis*. Tas būrys buvo nemažas, bet 1947 metų žiemą mišką apsiautė rusų NKVD kariuomenė ir beveik visus vyrus iššaudė.

Būrys, kuriam ir aš priklausiau, veikė Birbiliškių miške. Aš gyvenau prie to miško. Vieną vakarą užėjo pas mus partizanai ir paprašė manęs jiems padėti. Mes taip ir sutarėm. Per tą mišką ėjo kelias, o šalia jo buvo partizanų bunkeris. Tai jie manęs paprašė, kad kai sueis į bunkerį, aš arkliu užvažinėčiau pėdsakus. Taip ir būdavo: pasikinkau arklį, prisikraunu žabų ir važinėju po mišką tarsi malkaudamas. Jie buvo susitarę ir su eiguliu Podlaba. Kai pavasarį sniegas nutirpo, aš išsikėliau į Diržininkų ūkį. Vieną rytą bunkerio pusėje pasigirdo šaudymas. Pasirodo, per mišką ėjo rusai, pastebėjo pėdas ir jomis atsekė iki bunkerio. Sargyboje stovėjęs partizanas išsigando ir pabėgo. Žuvo būrio vadas *Daktaras*, kilęs iš Telšių, ir *Jokūbėlis*. *Inžinierius*, *Kruzėlis* ir dar vienas vyras su žmona išėjo pas Liaugaudą. Po to jie persikėlė į Telšių rajoną, į Gurskienės mišką. Ten nuėjo Juozapas Januškis ir pasiūlė partizanams miško stovykloje iškelt balių. Buvo atėjusi ir Janušio žmona. Kadangi vyrai neturėjo rūkalų, Janušio žmona pasisiūlė nueiti ir atnešti. Matyt, taip buvo sutarta su čekistais. Ji nuėjo į Kapėnus prie telefono ir pranešė, kurioje vietoje puotauja partizanai. Kariuomenė labai greitai apsupo mišką. Nuo Tryškių pusės buvo iškastas griovys pievose, tai kariuomenė partizanus išvarė iš miško į tas pievas, o patys sugulę griovyje laukė su kulkosvaidžiais. Beveik visus nukirto. Šiuša pamatė, kad tas Janušis baltą nosinę prie krūtinės prisisegęs. Tuomet jis prisiartinio prie jo, įrėmė automata jam į nugarą ir taip kartu abu laimingai praėjo. Kai įėjo į mišką, spyrė tam Januškiui į užpakalį ir pabėgo. Niekas nebūtų žinojęs, kas išdavė partizanus, bet šią paslaptį labai greitai atskleidė Šiuša. Tuomet žuvo šie partizanai: *Desantas*, *Inžinierius*, dvi Liaugaudaitės seserys iš Dauginių kaimo ir tas vyras su žmona.

Kai mane areštavo Tryškių sribai, ėmė mušt ir reikalavo pasakyti, ar Janušis buvo miške. Tiesiog nebeiškenčiau ir pasakiau, kad buvo. Janušis liko, o mane pasodino. Jie, be abejo, taip norėjo sužinoti, ar aš buvau miške. Janušio sūnus gyveno Latvijoje. Nuvažiavo jis su žmona pas sūnų į vaiko krikštynas. Per krikštynas žmona pasikvietė Janušį ant aukšto pažaist meilės žaidimų, bet šiam užlipus spyrė taip, kad šis stačia galva nusirito žemyn ir atidavė dvasią.

Vėliau man tėvas gryčioje padarė tarp sienį, kuriame mudu su broliu Juozapu gulėdavom – slėpėmės nuo kariuomenės. Vieną naktį užėjo sribai, visus namiškius išvarė į lauką ir ėmė viduje daryti kratą. Girdim šnekant, kad trobą reikia uždegt. Nuplėšė vieną kartono lapą, išsinešė į lauką, uždegė ir padėjo ant stogo. Kieme ėmė šaukti, kad išeitume, o aš kumščiuoju brolių, kad neišsiduotų, išeiti visuomet suspėsime. Kieme tardo namiškius ir grasina: jeigu nepasakys, kur esame mes, sudegins trobą. O trobos vidus dega jau kaip reikiant. Pagaliau vienas rusas įėjo į vidų ir davė įsakymą užgesinti ugnį. Supratau, kad čia buvo tik provokacija, jie norėjo mus tik pagąsdinti. Suėjo vėl visi į vidų ir ėmė šautuvų buožėmis sieną daužyti, po to ėmė maišyt grūdus aruode, rado kelis tėvo paslėptus naminės butelius. Nusitvėrė tuos butelius, dar porą dešrų užkandai ir išėjo visi.

Kitą dieną persikėlėm į rūsį, bet ten buvo labai nepatogu, tuomet išėjome pas Šiurkų į Šiurkiškių kaimą. Jis bunkerį turėjo įsirengęs po lova. Jo troba be grindų, plika asla. Būdavo, uždeda lentą ant įlindimo skylės, užpila molio, užlygina, palieka tik mažą skylutę iškelt išmatoms ir maistui paduoti. Visą mėnesį išbuvom tame bunkeryje, nė minutei nebuvome išlindę į paviršių, nes ėjo ir ėjo tai rusai, tai sribai. Vis kratė ir kratė. Vieną kartą pajutom, kad kažkas nuo mūsų skylės pastūmė lentgalį. Aš prikišau nosį, maniau, kad mums nori perduoti maistą, bet troboje buvo sribai. Man net žandikaulius surakino.

Po mėnesio išlindom iš to bunkerio. Šeimininkė pašildė vandens, nusiprausėm ir išėjom ant kūtės. Kūtė buvo drėbta iš molio, sienos storos, jokia kulka pro jas nepereis. Ten apsikasėm šieniu ir gulim. Vieną vakarą išgirdom, kad kažkas atitrepsi apsiavęs medinėmis klumpėmis. Tuo metu atėjo šeimininkė ir paklausė, ar nenorime valgyti. Mes pagalvojom, kad šeimininkė apsiavusi medinėmis klumpėmis. Pasirodo, šnipinėti buvo atėjęs kaimynas Antanas Čijunskas, pastovėjo palėpėj ir viską girdėjo. Paryčiui dar su tamsa prisistatė sribai. Girdim, kaip šaukia iš apačios:

– Čijunskai ir Strikauskai, lipkit nuo kūtės! (mano brolis buvo kito tėvo, todėl ir jo pavardė kita).

Aš ėmiau dairytis kokios skylės, pro kurią galėtume pabėgti, tačiau pamačiau čia pat ant kopėčių stovintį sribą, atkišęs automatą ir liepia rankas kelt aukštyn. Išlindom abu. Klausia, ar daugiau nieko nėra. Pasakėm, kad nėra, tuomet į sieną, kur gulėjom, paleido kelias automato serijas. Nulipom. Kieme vaikščiojo Tryškių sribų vadas Kazys Nutautas, su kuriuo mes dar nuo vokiečių laikų buvome geri pažįstami. Prie vokiečių jis buvo raudonasis partizanas, labai norėjo, kad ir aš su raudonaisiais partizanais kartu eičiau į mišką, bet aš su jais nesusidėjau. Šitas Nutautas dabar ėmė grasinti automatu ir keikt visokiais žodžiais. Jis ir buvo toks „partizanas“ – naktį plėšikavo, o dieną miegojo.

DAGIŲ MIŠKO AUKOS

Užrašė A. Ribinskas
2000 06 30

1999 m. rugsėjo 17 d. Sedos seniūnijoje, Dagių miške buvo atkasti keturių partizanų palaikai. Nustačius žuvusiųjų tapatybę, palaikai buvo iškilmingai perlaidoti Sedos kapinėse. Dagių miške anuomet žuvo 1914 m. gimęs Alkos partizanų rinktinės vadas Kazys Venckus-Adomaitis, jo vienmetis Sedos kuopos vadas Juozas Jakumas-Spalis, 1923 m. gimęs Tirkšlių kupos vadas Feliksas Gerulskis-Bijūnėlis ir Žemalės grandies vadas Kazys Strazdauskas-Pilėnas. Remiantis archyvų dokumentais ir partizanus lydėjusių bendražygių pasakojimais, pavyko atkurti to šturpaus įvykio aplinkybes.

Žemaičių apygardos Alkos rinktinės vadai 1948 m. rugpjūčio 6 d. buvo iškviesti į susitikimą su *Siaubo* grupe. Iš tikrųjų *Siaubo* grupė buvo gerai apmokyti ir ginkluoti MGB agentai smogikai, turėję užduotį visokiais klastingais būdais naikinti Lietuvos laisvės kovotojus. Apsimesdami tikrais partizanais ir gudriai klastodami pėdsakus, jie pelnydavo partizanų pasitikėjimą ir, pirmai progai pasitaikius, juos nužudydavo.

Tą kartą ryšininko vedami į susitikimo vietą atėjo šeši smogikai. Sutartoje vietoje, neįtardami klastos, jų jau laukė keturi Alkos rinktinės vadai. Vyrų pasisveikino, susėdo po skarota egle aptarti opiausius bendros kovos reikalus. Besikalbant ėmė aušti rytas. Kai visi sumigo (sumigo partizanai, o smogikai tik apsimetė miegantys), buvo įvykdyta niekšybė – MGB smogikai partizanus sušaudė miegančius.

Netrukus mišką apsupo kariuomenė, buvo inscenuotos didelės kautynės. Smogikų gaujos nariai pasiskelbė neva išsiveržę iš apsupties ir toliau tęsė savo klastingą darbą – žudė partizanus, išdavinėjo okupantams partizanų rėmėjus.

Antanas Kęsminas, ilgametis miško darbininkas, šiose vietose gyveno nuo mažens. Jis gerai žinojo, kas atsitiko Dagių miško antrajame kvartale, nes po kariuomenės siautėjimo toje pelkių ir brūzgynų apjuostoje aukštumėlėje pats apmetė žemėmis partizanų kraują, o eglėje išskobė kryžių. Taip paženklinęs nelaimingųjų kapavietę, A. Kęsminas vylėsi, jog ateis laikas, kada bus galima atskleisti senosios eglės paslaptį.

VYČIO BŪRYS

Užrašė A. Riauka ir A. Degutis Vieکشniuose
1998 11 26

Stambesni partizanų junginiai veikė jau pirmaisiais pokario metais. Vieکشnių valsčiaus apylinkėse veikė keli būriai. Kruopiškio Prano Belecko-Malūnininko paštangomis buvo sukurtas Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Vyčio būrys. Būrys

veikė Purvinės, Ramoniškių miškuose. Į jį atėjo aplinkinių kaimų jaunuoliai, vengė tarnybos okupantų kariuomenėje arba tremties į Sibirą.

Purvinės partizanai buvo žinomi kaip veiklūs kovotojai. Vietos sovietinei valdžiai jie pridarydavo didelių nemalonumų. Skleipių malūne buvo nukauti keturi čekistai. Okupantus nervino, kad jie pasišaukė kariuomenės igulą, anot jų, „banditams“ sunaikinti. Stribai miškinių bijojo – negausiais būreliais, vieni, be rusų kariuomenės į mišką nėję.

PARTIZANO PRISIMINIMAI

1949 metais išaušo gražus birželio rytas. Katalikai ką tik buvo atšventę Sekmines, meldęsi bažnyčioje. Miško vyrai gyveno įprastą atsiskyrėlių gyvenimą miške ir neįtarė, kad prie jų artėja NKVD kariuomenė. Sargybą ėjęs Jonas Dilbaitis pastebėjo stovyklos kryptimi slenkančius būrius. Bėgti ir pranešti vyrams buvo per vėlu, teko atidengti ugnį. Jis buvęs medžiotojas ir turėjęs taiklią akį, tad iškart paguldė du priešus. Bet po atsakomųjų šūvių papliūpos partizaną sužeidė ir paėmė gyvą. Toli mesnis jo likimas nežinomas. Žmonės kalbėjo, kad miręs nuo žaizdų.

Po šūvių vyrai sutriko. Netrukus įsitikino, kad miškas yra šukuojamas. Trys tūkstančiai gerai ginkluotų ir treniruotų karių buvo suvežti iš Mažeikių, Kuršėnų, Šiaulių. Partizanų pusėje tebuvo per dešimt kaimo vaikinių. Tai ne armija, priešintis stojant į kovą nebuvo prasmės. Partizanas Alfonsas Čijunskas-*Ežys*, gimęs 1929 m., kilęs iš Dauginių kaimo, yra sakęs, kad „mūsų tikslas buvo karžygiškai kautis ir prasiveržti iš apsupties“. „Nelengva pasakojant vėl išgyventi savo tėvo ir gerų draugų mirtį“, – sako Alfonsas Čijunskas, dabar gyvenantis Telšiuose.

Mūsų pašnekovo tėvukas – Antanas Čijunskas, g. 1902 m., prieškario laikais buvęs ilgametis Dauginių, Boguslavos, Degimų ir kitų aplinkinių kaimų seniūnas. Dėl to okupantai jam atseikėjo keletą metų tremties į Belomoro kanalo statybą. To buvę perdaug... Tada su dvidešimtmečiu sūnumi Alfonsu abu pabėgo į mišką, o šeimą ištrėmė. „Daugiau į Rusiją nebevažiuosiu. Jei jau skirta mirti, tai geriau savo žemėje“, – sakė tėvas. „Per apsupimą jis žuvo. Aš išlikau gyvas tik per stebuklą“, – sako politkalinys Alfonsas Čijunskas. „Abu su Jonu Šidlausku iš tėvų ūkio pasiėmėm karvę. Kelionė vedant gyvulį iki stovyklos privargino, susirgau plaučių uždegimu. Rytą pakilęs iš patalo karščiuodamas puoliau į kautynes ir kritau be sąmonės. Prasidėjo tardymai, kalėjimas, Sibiras“, – pasakojo Alfonsas Čijunskas.

LAISVĖS KOVOTOJŲ ŽŪTIS

Gera suplanuotas NKVD kariuomenės puolimas, prasidėjęs nuo Kairiškių gyvenvietės, nebuvo be vietinių išdavikų įsikišimo. Partizanai traukėsi Ventos upės link. Vieni traukėsi, kiti vyrai stabdė puolančius. Užvirė kautynės. Laisvės kovoto-

jai krito vienas po kito pakirsti, kiti dar kentė skausmą, kol užgeso gyvybė. Ten liko gulėti Petras Šiurkus-*Kalvis* iš Avižlių kaimo, Pranas Šiurkus-*Labutis* iš Užpelkių kaimo, Stasys Šiuša-*Elnias* iš Ramoniškių kaimo. Pereinant miško kvartalo liniją, kulkos pakirto Adomą Rimkų-*Jokūbą* iš Tryškių. Dauginių seniūną Antaną Čijunską-*Mešką*, pasak jo sūnaus, radę dar gyvą, čia pat kariškiai pribaižė. Likę kovotojai artinosi į palaukę prie Dvariškių kaimo, čia sutiko žvalgų grupę, keletą jų nukovė, prasiskynė kelią. Trys partizanai atsišaudydami traukėsi, pasiekė Ventą. Plaukdamas per upę vadas P. Beleckas nuskandino savo kulkosvaidį, nes buvo sužeistas į šlaunį. Stasys Dimšaitis iš Dauginių kaimo buvo sužeistas į ranką. Jonas Šidlauskas-*Šalmas* iš Uogiškių kaimo liko sveikas.

Politinis kalinys, Vyčio būrio ryšininkas Stasys Vėlavičius, gyvenantis Vieکشniuose (kilęs iš Ramoniškių kaimo), kalėjime kalbėjosi su kaliniu Zenonu Kuodžiu, to paties būrio partizanų iš Užpelkių kaimo. Jis sakė, kad palaukėje į enkavedistų rankas pateko sužeistas – pašautas į kojas. Adomas Žukauskas-*Tauras* iš Pavirvytės kaimo gulėjo už dvidešimties žingsnių. Be to, Stasys Vėlavičius žinąs, kad tie trys partizanai savo laisve džiaugėsi neilgai. Naktį perbridę Ventą, jie atėjo į Uogiškių kaimą. Kamuojami nuovargio ir skausmo, užmigo mažame miškelyje. Nežinia, ar pikta akis pastebėjo, ar atsitiktinumas, o gal pagal brydę paskui juos atsekė 30 stribų būrys. Apsupo partizanus ir norėjo paimti gyvus. P. Beleckas vieną stribą nušovė. Suvarpyti kulkų krito visi trys kovotojai.

Toks buvo narsaus būrio likimas. Lietuvos sūnūs, iki paskutinio kraujo lašo kovoję su okupantais, žuvo didvyriškai.

AUGINO TĖVAS PENKIS SŪNUS

Užrašė A. Riauka Vieکشniuose
2000 01 04

Vidutiniškai Vincas ir Ieva Beleckai nuo seno gyveno Apušroto kaime, miškingame Kruopių valsčiuje, augino vaikus, mylėjo dosniai prakaitu laistomą žemelę. Jie valdė 12 ha miško ir 8 ha dirbamos žemės. Nedideli plotai, bet tvarkingai ūkininkaudami Beleckai pasistatė gražius pastatus, į svetimą kišenę nelindo. Beleckams gimė penki sūnūs ir dvi dukterys. Drausmingoje ir šviesioje ūkininkų šeimoje vyravo tautinės savigarbos jausmas, patriotinė protėvių dvasia.

Tekėjo metai kaip upė, suaugo vaikai, paseno tėvai. Keitėsi ir laikai. 1940-ųjų vasarą į Lietuvą atidundėjo bolševikų tankai. Dvidešimtmetis Pranas Beleckas grįžo iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje puskarininkiu. Kai po ketverių metų tie patys rusų tankai sugrįžo, pagal amžių tarnauti kariuomenėje jau buvo tinkami visi penki Beleckų sūnūs. Visi buvo prasilavinę ir gerai suvokė kraštą ištikusią nelaimę: ar rudas, ar raudonas – toks pats okupantas. Broliai Beleckai nutarė neiti į svetimą kariuomenę, o laukti išmušant valandos, kuomet galės vyti lauk neprašytus okupantus.

Rusai su savo pagalbininkais sribais suprato, kad penki vyrai iš patriotiškai nusiteikusios šeimos eis ne su jais, o prieš juos, tad nuo netikėtų jų apsilankymų namuose neužsiverdavo durys. Ir vis tas pats klausimas:

– Kur vaikai?

Pirmasis krito vyriausias sūnus Jonas. Jis buvo išėjęs užkuriu į kaimyninę sodybą. Vieną rytą auštant sulojo šunys. Priėjęs prie lango ir pamatęs ateinančius uniformotus vyrus, Jonas puolė bėgti miško pusėn, bet pakeliui jį pakirto atėjūnų kulka. Patį pirmąjį antros okupacijos rudenį, 1944-aisiais, kančiose nutrūko ir antrojo Beleckų sūnaus, Stasio, gyvenimas. Apsimetę partizanais, čekistai jauną vyrą, trijų vaikų tėvą, ilgai vedžiojo po sodybas ir miškus – gal suves su tikraisiais rezistentais. Stasys klastą pajuto, bet neišsidavė. Tuomet čekistai jau piktuojų reikalavo išduoti miško vyrus. Spėjama, kad Stasį kankino tol, kol nužudė.

Trečiasis Beleckų sūnus Vladas, gimęs 1923 m., buvo mokęsis Šiaulių gimnazijoje. Jis buvęs labai gabus mokslui ir sugebėdavęs viską dirbti. Vladas daug padėdavęs ir partizanams. Broliai Pranui 1945 metų pavasarį jis parūpino dokumentus vykti traukiniu į Dzūkiją, kur buvo šaukiamas partizanų vadų suvažiavimas. Deja, nelaimė ir jam pastojo kelią: kuliant javus tėvų ūkyje, atėjo ir areštavo. Tėvai apie Vladą jokių žinių nebegavo, tik po daugelio metų dokumentuose buvo aptikta, jog po savaitės vaikiną nuteisė penkiolikai metų. Kur ir kaip žuvo, nežinoma.

Nuo pat pirmųjų okupacinės sovietų kariuomenės sugrįžimo dienų net atokiausiuose kaimuose įsivyravo teroras ir baimė. 1944 m. gruodžio 25 d. Apušroto kaimą kaip širšės užplūdo rusai ir sribai. Matyt, įtarė sodybose esant partizanų. Pirmiausia pelenais paleido pakeliui į Spaigius buvusią Maskoliūnų sodybą. Penki sūnūs iš šios sodybos buvo išėję į mišką. Sudegino ir Gedžiaus namus, nes jo sūnus taip pat buvo miške. Beleckams gaisru seniai grasino, jei neprisistatys ieškomas sūnus Pranas. Suprantama, kolaborantai jo nesulaukė, tad išliejo pyktį ant tėvų ūkio. Užgriuvusių nelaimių sukrėsta Ieva Beleckienė ir verkė, ir meldėsi. Nebeturėdami savo pastogės, senieji Beleckai glaudėsi tai vienur, tai kitur. Kartą, matyt, pasiilgę savo kaimo, sugrįžo į Apušrotą. Tikriausiai kam nors pranešus, buvo suimti ir 1947 metų kovo pabaigoje ištremti į Sibirą be teisės sugrįžti.

Tėvus ištrėmus, gimtajame krašte liko du sūnūs. Jaunėlis Algirdas, gimęs 1926 m., buvo pramokęs siuvėjo amato ir ėjo per kaimus siūdamas. KGB agentai netruko suuosti, kas tasai keliaujantis siuvėjas, ir iš Žvyrelės vienkiemio kartą išsivedė tardyti. Antrą kartą čekistai aukos nebesulaukė. Vėl pašauktas į tardymą, jis išėjo į mišką pas brolių Praną.

Okupantai ir jų parankiniai nepamiršo ir dukterų. Joana Vasiliauskienė augino penkis vaikus, tarp jų ir mano pašnekovą Zigmą. Saugumiečiai nepaleido jos iš akių, daug kartų tardė, grasino represijomis. Joanos vyras Stasys Vasiliauskas ne vienerius metus išbuvo miškuose, kovose du kartus buvo sužeistas. Namiškiai sužeistą parsigabeno ir gydė bunkeryje, bet 1948 metais jį okupantai suėmė ir nuteisė 25-eriems metams kalėti. Grįžo po 13 metų kalėjimo ir 1966-aisiais mirė. Tik Antanina Bružienė – Beleckaitė išvengė represijų, tačiau melioracijos buvo iškeldinta iš Apušroto kaimo.

Mano pašnekovas, partizano sūnus Zigmas, ypač mylėjo ir gerbė savo dėdę Praną Belecką.

Tai buvęs kresnas, stiprus ir labai drąsus vyras. Draugavęs su Jonu Šiuša, taip pat užgrūdintu partizanu. Jiedu eidavę kur pavojingiausia, naktimis neretai apsilankydavę Akmenės ir Vieksnių miesteliuose. Trylikamečiui Zigmukui meldžiantis Velykų naktį Akmenės bažnyčioje, kažkas ant peties uždėjo sunkią ranką. Atsigręžęs išvydo dėdę Praną su Jonu Šiuša. „Kaip gyveni, *Žebenksčiuk?*“, – išgirdo švelnų klausimą. Taip berniuką vadino ir miško vyrai, nes jis dažnai jiems atnešdavęs ryšulėlį su maistu ir vaistais.

Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Vyčio būrys, vadovaujamas Prano Belecko, buvo kaltinamas, kad kautynėse prie Gudų malūno nukovė keturis čekistus: leitenantą Pozdniakovą su palydovais. Saugumas akylai sekė kiekvieną partizanų žingsnį, ieškojo progos juos sunaikinti. Ir ta proga pasitaikė.

1949 metų birželio mėnesį, vakarykščiai atšventę Sekmines, Vyčio partizanai nakvojo Purvinės miške. Dar neprašvitus mišką apsupo kariuomenė. Būta išdavystės. Mišką ėmė šukuoti nuo Kairiškių Ventos upės link. Nors keturiolika palyginti silpnai ginkluotų partizanų negalėjo ilgai priešintis, kautynių triukšmą girdėjo net aplinkiniuose kaimuose. Dalis būrio kovotojų žuvo iš karto, kiti pasislėpė miškų tankmėje. Trys partizanai atsišaudydami pasiekė Daubiškių kaimo palaukę. Praskynę kelią pro sargybą, partizanai per rugių lauką pasiekė tankiais žilvičių krūmais apaugusią Ventos upę. Perplaukę Ventą, jie atsidūrė laisvėje. Tai buvo Stasys Dimša-*Raitelis* iš Dauginių kaimo, Jonas Šidlauskas-*Šalmas* iš Uogiškių ir Pranas Beleckas-*Malūnininkas*, būrio vadas. Jis buvo sužeistas į šlaunį, o Dimša – į ranką. Sulaukę nakties, partizanai vėl grįžo į kairįjį Ventos krantą ir pasuko į J. Šidlausko gimtąjį Uogiškių kaimą.

Negavę prieglobsčio pas vieną ūkininką, jie patraukė į nedidelį miškelį ir, žaizdų bei nuovargio nukamuoti, kietai sumigo. Tuo metu apie 30 stribų būrys ieškojo likusių gyvų Purvinės miško partizanų. Ar piktas liežuvis, ar rasoje likusi brydė nurodė kelią. Persekiotojai užklupo partizanus miegančius. Stribų vyresnysis, prisartinęs prie miegančiųjų, spyręs koja ir liepęs keltis. Pranas Beleckas visuomet revolverį nešiodavęs prie diržo, matyt, ir miegodamas ranką laikė ant ginklo. Staiga nusimetęs apklotą, jis šovė į stribą. Pastarajam nugriuvus, pasipylė šūviai. Kulku suvarpyti, visi trys kovotojai žuvo.

Tą kartą iš keturiolikos Purvinės miške stovyklavusių partizanų žuvo aštuoni, tarp išsigelbėjusių buvo jaunesnysis Prano brolis Algirdas. Jis su likusiais bendražygiais dar apie porą mėnesių laikėsi, bet vieno susišaudymo metu irgi žuvo.

Kai kas gal pasakys, kad tos jaunos gyvybės buvo beprasmės aukos, jos nieko anuomet nepakeitė. Tiesa, jie neatliko kažin kokių istorinių žygdarbių, nevertė traukinių nuo bėgių. Jų šventas ir taurus tikslas buvo netarnauti okupantams.

Brolių Beleckų tėvas, atodūisiais lydėdavęs vakaruose, kur gimtinė, nusileidžiančią saulę, po keleto metų atgulė amžinojo įšalo žemėn. Motinai Ievai Beleckienei, daug prisikentėjusiai, praradusiai sveikatą, okupantai leido sugrįžti į Tėvynę. Kad

ir sunkiai pasiligojusi, mama dar laukė sugrįžtančio bent vieno sūnaus, netikėjo, kad nė vieno nebėra.

Štai toks vienos doros ir laisvę bei tėvynę mylėjusios ūkininkų šeimos likimas.

MALDA PRIE ŠIURKIŠKIŲ KRYŽIAUS

Užrašė A. Riauka Vieکشnuose

1998 12 10

Nuo Kairiškių gyvenvietės atvingiuoja siauras žvyruotas keliukas, nedidelėje miško laukymėje pasimato vieniša sena sodyba. Tai ūkininko Jono Šiurkaus ir jo žmonos Monikos buvęs gyvenimas. Jie turėjo keturių hektarų žemės rėželį, augino tris sūnus ir dukterį.

Pagal pirmąjį tarpukario Lietuvos gyventojų surašymą, 1923 m. Šiurkiškėse buvo šeši ūkiai su 36 gyventojais. Gal kaimo gyvenimas ir toliau būtų tekėjęs ramia, įprasta vaga, jei ne rūstieji pokario metai, skausmu paženklinę šį, nuošaliai nuo žmonių akių buvusį kaimelį. Nuo pat vaikystės tėviškėje gyvenantis Kostas Šiurkus su žmona Zita man priminė tą skausmingą epizodą, kuris nūnai primirštas, o kadaise apie jį kalbėjo visa apylinkė.

„Mūsų tėvai gyveno neturtingai, – pasakoja Kostas. – Tačiau partizanus pokario metais rėmė visos kaimo šeimos. Rėmė ir mano tėvelis. Naktį ateidavo vyrai iš miškų, dieną stribai ir kareiviai šukuodavo sodybas. Partizanai visuomet su baudėjais prasilenkdavo. Kurį laiką Dievas mus saugojo, susišaudymų nebuvo. Tačiau vieną kartą partizanų ir kareivių keliai susikirto.

Išaušo 1945 metų birželio dešimtosios rytmetis, – atsidūsta mano pašnekovas. – Partizanai užsuko jau auštant, pusryčiavo, kalbėjosi. Staiga prasivėrė durys. Į kambarį susijaudinęs įbėgo sargybinis ir perspėjo: „Sodybą supa NKVD kariuomenė!“ Mes, vaikai, tų jaunų vyrų nepažinome, tačiau atmintyje išliko toks desantininkas Kazys. Nugirdome, neva tai buvęs kaunietis, ėjęs karo mokslus, o dabar į Lietuvą atskraidintas iš Vakarų ir nuleistas parašiotu.

Trumpai pasitarę, partizanai išskubėjo laukan. Kareiviams jau buvo pavykę prisiartinti prie mūsų sodybos ir ją apsupti. Prasidėjo smarkus susišaudymas. Partizanų būta narsių ir gerai ginkluotų. Vėliau kaimo vyrai patyliukais sakydavo, jog, pašovę du kareivius, rezistentai išsiveržė iš apsupties ir pasitraukė į miško gilumą. Sodyboje liko tik desantininkas Kazys, kuriam per susišaudymą sužeidė kojas, taigi jis nebegalėjo trauktis. Tačiau, įkritęs į bulvių rūšį, jis ir vienas kovėsi. Dar kokias dvi valandas sproginėjo granatos, pokšėjo šūviai. Galop šaudymas baigėsi, į kiemą ėmė slinkti enkavedistai. Partizanas Kazys rūsyje jau buvo negyvas, matyt, pats nusišovė.

Kariškai nuožmiai naršė sodybą, išsivarė į kiemą tėvelį, jo seserį Elžbietą, kuri sirgo psichikos liga, ir seną tėvelio motiną. Ant jų baudėjai ir išliejo savo pyktį – čia

pat prie namų sušaudė tėvelį. Išsigandusi Elzbieta ėmė bėgti, bet tuojau ir ją pakirto kariškių kulkos. Senelė visuomet vaikščiojo sulinkusi ir atrodė labai sena, tad baudėjai jos pasigailėjo ir paliko gyvą. Mudu su broliu Jonuku slėpėmės tvarte, o Povilo ir Justinos su mama nebuvo namuose, – tęsia pasakojimą Kostas Šiurkus.

Joną Šiurkų ir Elzbietą Šiurkutę palaidojo Šiaudinės kapinaitėse, o dėl desantininko Kazio kariškių būrio vadas pasakė: „Miške gyveno, miške tegul ir pūna!“ Žodžiu, kapinėse laidoti uždraudė.

Kaimo žmonės iš parašiuoto medžiagos pasiuvo žuvusiam partizanui marškinius, nuprausė“.

„Kaimynai Antanas ir Kazimieras Šiurkai ir mano tėvelis Jonas Šiuša sukalė karstą ir miške, šalia keliuko, žuvusį partizaną užkasė. Toje vietoje pasodino ažuoliuką“, – pasakoja buvusi politinė kalinė iš Ramoniškės kaimo Ieva Šukienė – Šiušaitė, dabar gyvenanti Vieکشniuose.

1959 metais Jono ir Elzbiets Šiurkų žuvimo vietoje pastatė kryžių ir jo akmenyje iškalė žodžius: „Jonas Šiurkus ir Elzbieta Šiurkutė žuvo nuo budelių rankų 1945 06 10“. Anuomet tai buvo pavojingas užrašas, vis dėlto jis išliko iki mūsų dienų“.

Baigiantis mūsų pokalbiui, sodybos šeimininkas Kostas atsinešė šių metų gegužės 14 dienos laikraštį „Vienybė“, kuriame aprašyta ta istorija, tik kitaip, remiantis MGB dokumentais. Rašinio autorius cituoja ano meto saugumiečių raštą: „Šiurkiškių kaimo vienkiemyje MGB kariškiai aptiko ginkluotą žmonių grupę. Susišaudymo metu buvo nukauti trys nežinomi asmenys. Vietiniai gyventojai jų neatpažino arba vengė atpažinti. Pas nukautuosius rastas pistoletas, dvi granatos, 70 šovinių...“

Akivaizdu, kad MGB agentai įžūliai melavo ir savo viršininkams. Jei tikėsimės šiuo melu, vaikai nepažino savo tėvo, o senutė motina – savo sūnaus ir dukters. Sodybos šeimininkų akyse ir dabar tebestovi kraupus tos dienos vaizdas, artimųjų ašaros. Netiesa rašyta ir apie pistoletą, granatas ir šovinius. Kostui mama sakydavusi, jog tėvelis tokių daiktų niekad į rankas neėmęs. Tegu šis rašinys pasako tiesą apie nekaltai nužudytus Šiurkiškių gyventojus.

Šiurkiškių kaimas sovietinės kolektyvizacijos metais palaipsniui tuštėjo, 1959 metais jame bebuvo 18 gyventojų, 1970 m. – 10, dabar belikusios tik dvi sodybos. Tačiau išliko kaimo vardas ir atminimas apie jį kadaise ištikusią tragediją.

PASKUTINIS VIEKŠNIŲ VALSČIAUS REZISTENTAS

Užrašė A. Riauka Vieکشniuose
1999 03 26

Jaunystei būdinga romantika ir drąsa pasižymintis gražus mėlynakis jaunuolis Jonas Šiuša gimė miškų apsuptame Ramoniškės kaime. Devyniolika sodybų anuomet glaudęs miškingas kampelis reikšmingas tuo, kad čia, sraunaus Uogio upeliu-

ko pakrantėje, kadaise stovėjo senoviška sodyba, kurioje vaikystės metus praleido būsimo teatro ir kino aktorius bei režisierius, plačiai išgarsėjęs Panevėžio dramos teatro įkūrėjas ir ilgametis jo vadovas Juozas Miltinis. Kas žino, gal ir dar vienu iš šio kaimo kilusiu menininku šiandien galėtume didžiuotis, jei ne viena po kitos kraštą nusiaubusios okupacijos, nei ne nuožmus karas.

Jono Šiušos tėvai – Jonas ir Uršulė Ramoniškėje turėjo 18 ha žemės, buvo sodas, gražūs trobesiai. Dabar čia tuščias laukas su vienišais senais uosiais, klevais ir pamatų akmenimis. Sodybos šeimininkai išaugino keturias dukras ir tris sūnus. Dvyniai Jonas ir Stasys buvo gimę 1923 metais vasario 16-ąją. Jonas nuo mažens mėgęs piešti ir norėjęs savo talentą lavinti, tad gyveno Telšiuose ir lankė amatų mokyklą. Sovietinei kariuomenei okupavus Lietuvą, įsitraukė į pasipriešinimo veiklą. Netrukus saugumas susekė nepatyrusių jaunuolių grupę, teko skubiai mesti mokslą ir bėgti iš Telšių. Pusbrolių Kostą Bučių, metais vyresnį bendraklasį, suėmė 1941 metų vasario 15 dieną ir po keturių mėnesių žiauriai nukankino Rainiuose.

Nacių okupacijos metais Jonas Šiuša dar mokėsi, bet vėliau draugų prikalbintas metė mokslą ir su ginklu išėjo kovoti su Lietuvoje veikusiais raudonaisiais partizanais, kurių aktyvumas, vokiečiams karą pralaimint, ėmė didėti. Frontui prisiartinus, bandęs pasitraukti į Vakarus, tačiau pavėlavęs. Tuomet iš Klaipėdos grįžo tėviškėn. Daugeliui jaunų vyrų anuomet atrodė saugiau slėptis miške, negu sėdėti namuose ir laukti šaukimo į Raudonąją armiją arba ateinant saugumiečių. Į mišką pasitraukė ir Jonas. Netrukus susiformavo partizanų Žemaičių apygarda. Rytinę Žemaitijos dalį kontroliavo šios apygardos Šatrijos rinktinė, kuriai priklausė ir kruopiškio Prano Belecko vadovaujamas Vyčio būrys. Kovotojai priėmė priesaiką, Jonas gavo *Balandžio* slapyvardį. Maždaug 13 ar 15 jaunų vyrų junginys laikėsi Purvinės miškuose, o jų atrama buvo aplinkui mišką išsibarstę kaimai. Juose partizanai turėjo nemažai pagalbininkų bei rėmėjų.

Dabar Žerkščiuose gyvenantis Antanas Levanas, anuomet Užpelkių kaime vertęs batsiuvio amatu, prisimena: „Aš tuos vyrus aprūpindavau apavu, nes avalynę jie greit nudrengdavo. Atėjęs į sutartą vietą, pamatuodavau kojas, o pasiuvęs batus nunešdavau ten pat. Negaliu skųstis – už darbą sumokėdavau“.

Vyčio būrys ilgai išvengė susidūrimų su okupantų kariuomene. Tačiau valdžia ėmė persekioti artimuosius. Pirmąsias 1948 m. suėmė Levą ir Genę Šiušaites. Už ryšius su broliu jas nuteisė ir ištrėmė į lagerį. Grįžo sovietinėje armijoje atitarnavęs brolis Stasys. Dėl Jono ir jam ėmė siuntinėti šaukimus į saugumą, kviesti tardyti. Nepakęsdamas persekiojimo, netrukus ir jis išėjo į mišką pas brolių. 1949-aisiais į Sibirą išvežė ir jų tėvus.

Tuo metu partizanų pasipriešinimas silpo. Kaimuose kūrėsi kolchozai, į Sibirą ištrėmė daugumą rezistentus rėmusių ūkininkų. Ėmė rasti vis daugiau išdavikų, o visuomenė, matydama, kad sovietinė valdžia įsitvirtina ilgam ir jokie amerikona nebeateis, vis mažiau berėmė rezistentus. Mirtis buvo kasdieninė ir vis artimesnė partizanų palydovė. Su jos artumu nebuvo įmanoma apsiprasti net ir labai dvasiškai stipriems vyrams. Žuvus kovos draugui, tuoj ateidavo mintis: kieno eilė rytoj?

Be abejo, jėgas stiprino patriotizmas, malda, tikėjimas savo aukos teisumu. Vis dėlto ir Vyčio būrį ištiko skaudi nelaimė.

1949 metų pavasarį, tuoj po Sekminių, gausios kariuomenės apsuptas žuvo beveik visas Vyčio būrys. Tuomet buvo nukautas ir Stasys Šiuša-*Elnias*. Jonas tą dieną buvo išsiųstas atlikti kažkokios užduoties, tad liko gyvas. Jo neramaus gyvenimo kelias tęsėsi.

Telšiuose gyvenantis politinis kalinys Alfonsas Čijunskas, kilęs iš Dauginių kaimo, anuomet partizanavęs su Jonu Šiuša ir Purvinės miško kautynėse patekęs nelaisvėn, savo buvusį bendražygį apibūdina kaip laimės kūdikį. Susirėmimuose su priešu Jonas kaudavęsis sumaniau už kitus, atrodė, jog nežino, kas yra baimė, net ir sunkiausiose situacijose rasdavo išeitį. Kartą Gurskinės miške, dabartiniame Telšių rajone, bunkeryje ilsėjosi aštuoni partizanai. Su jais buvo ir vienas išdavikas, nurodęs saugumui partizanų slėptuvės vietą. Kai vyrai pasijuto esą apsupti, įvyko smarkus susišaudymas. Saugumo agentas ėmęs šalintis kitų partizanų. Pamatęs, kad bendražygiu laikytas vyriškis pabrėžtinai aiškiai prie krūtinės spaudžia baltą skepetaitę, kad puolantys atskirtų, Jonas suprato klastą ir nešinas dviem automatais staiga puolė bėgliui už nugaros. Taip Jonas kartu su išdaviku ištrūko iš beviltiškos apsupties, o visi kiti kovotojai žuvo arba buvo suimti gyvi.

Netekęs visų kovos draugų, Jonas liko vienas – paskutinis Viekšnių apylinkių partizanas. Ilgainiui jis prisitaikė prie naujų sąlygų, tapo dar atsargesnis. Juk jaunystėje labai nesinori mirti. Užpelkių kaime tarp krūmų stūksojo vieniša Nauskiu pravardžiuojamo amerikono Antano Šiurkaus sodyba. Šeimininkai jau buvo išvežti į Sibirą, jų sūnus Petras Šiurkus, slapyvardžiu *Kalvis*, Jono bendražygis, jau buvo žuvęs. Sodyboje apsigyveno Ona Račkauskienė, o atokiau nuo sodybos buvusioje daržinėje Jonas įsirengė slėptuvę. Nežinia, kiek laiko jis ten gyveno, išmoko moteriškų darbų, nes buvo apsimetęs moteriške, kad mažiau keltų įtarimų. Apsivilkęs suknele, ravedavo aplinkiniams gyventojams daržus, kai ką pasiūdavo, net austi buvo išmokęs. Turėjo moterį, kuri juo rūpinosi ir, matyt, mylėjo. Tai buvo našlė Bronė Deniušienė.

Beveik aštuonerius metus mirties išvengusiam jaunam vyrui paskutinė valanda išmušė atsitiktinai. Vieną dieną į bunkerį atėjo jo draugė, o jai iš paskos atsekė mažas ir piktas jos šūnytis. Jis pasiliko tupėti prie daržinės durų, bet aršiai užsipuolė tuo metu pro šalįėjusius sribus. Kai sribai šuniuką nuvijo šalin, šis puolė prie bunkerio angą dengusio akmens, norėdamas sprukti vidun. Persekiotojai bemat viską suprato. Kai kas vėliau spėjo, kad būta išdavystės. Buvo 1953 metų rudenio.

Stribams apsopus daržinę, Jonas Šiuša atsišaudė, kol turėjo šovinių, kulkosvaidžių. Šūvius girdėję pamiškės gyventojai sakė, jog nelygios kautynės truko keletą valandų. Kai viskas nutilo, vienas po kito pasigirdo dar du šūviai. Jonas Šiuša slyruodamas išėjęs iš daržinės ir kažin ką tęsiamai sušukęs, po to nugriuvęs ant žemės negyvas. Ką jis šaukė okupantų talkininkams, šiandien jau niekas nebeapasakys. Baudėjai abu nukautuosius įmetė į vežimą ir pajudėjo Papilės link. Pas vieną žmogų kėlė jaus, tad vežimo palydovai dar šūktelėjo: „Ateikite pažiūrėt banditų!“ Bronė

Deniušienė, pasak mačiusiųjų, dar buvusi gyva. Papilės gydytojas Mėlynis jai suteikęs pagalbą, bet gydyti moters neleido. Dar gyvą moterį nudrėbė šalia nukauto partizano kūno ant gatvės grindinio. Instinktyviai moteris mirdama apsikabino draugą ir taip užgeso. Kur amžiną poilsį rado jų palaikai, iki šiol nėra žinoma.

Kai kas sako, kad Jonas Šiuša buvo žiaurus, kad jo poelgiai dažnai nesiderindavo su partizanų kovos metodais. Nesiimu nei teisinti, nei smerkti seniai žuvusio rezistento. Dabar jau žinoma, kad buvusiam Vieکشنیų valsčiuje veikė net keletas saugumo suformuotų gaujų, kurios kompromitavo tikrųjų partizanų vardą, stengėsi juos sunaikinti, o nepavykus bent supriešinti su gyventojais. Kita vertus, nuo jaunų dienų patyręs okupantų smurtą, netekęs brolio, seserų, tėvų ir draugų, vienui vienas kaip vilkas, persekiojamas priešų ir kiekviename žingsnyje lydimas mirties šešėlio, jis vargu ar galėjo turėti švelnių jausmų okupacinei valdžiai ir jos rėmėjams. Susidėvi ir metalas, ką bekalbėti apie trapų žmogų. Tik Aukščiausiasis mato, kada mes teisūs, o kada ne...

SKAUDŽIA ŽŪTĮ PRISIMINUS

Užrašė A. Riauka Vieکشniuose

1944-ųjų vasarą, artinantis frontui iš Rytų, vieکشniškiai Jarušauskai su savo trimis dukromis pasitraukė į Vakarus. Tik 1928 metais gimęs šešiolikmetis jų sūnus Henrikas pasiliko gimtuosiuose Vieکشniuose pas savo senelę J. Mažeikienę.

Nutilus pabūklų griausmui, guvus vaikas, nevengdavęs fizinio darbo, darbovosi tai vienur, tai kitur, laisvalaikiu bendravo su jaunimu. Neatrodė, kad mano bendraamžis palaikytų ryšį su vis aktyviau pasireiškiančiais vyrais iš miško ar bičiuliautųsi su okupantais ar jų tarnais. Tačiau saugumiečiai sužinojo, kad Henrikas yra į Vakarus pabėgusio policininko sūnus. To pakako, kad vaikas būtų apkaltintas ir areštuotas.

Taip ir nutiko. Kol Henrikas buvo darbe, į jo namus atėjo du saugumiečiai, bute padarė kratą. Neva rado ginklą. Gal rado, gal ne, gal tas ginklas buvo tėvo paliktas, kas ten žino. Po kratos saugumiečiai nuskubėjo ant Ventos tilto laukti pareinančio H. Jarušausko.

Mudu dirbome lentpjūvėje, įsikūrusioje už Žibikų pušyno buvusioje plytinėje. Gėrėdamiesi gražiu vasaros oru, pietaut į namusėjome ne per tiltą kaip visuomet, o pasukome žilvičiais apaugusia Ventos pakrante. Valtele persikėlėme per upę. Taigi Henrikas į namus parėjo visai iš kitos pusės, negu buvo laukiamas. Išsigandusi ir susijaudinusi senutė jau kieme pasitiko anūką ir papasakojo, kaip viskas buvo.

– Į enkavedistų rankas geriau nepakliūti, – tik tiek pasakė ir atsisveikino su močiute.

Henrikas davė kojoms valią ir pasileido geležinkelio stoties pusėn. O ant Ventos tilto vis dar lūkuriavo antpečiuoti ir ginkluoti okupantų tarnai. Nesulaukę savo au-

kos, saugumiečiai puolė atgal į Jarušausko namus, o čia bėglio ir pėdos ataušusios. Susierzinę atskuodė pas mane, suprantama, ir čia jo nerado. Tuomet išsivedė mane ir tardė.

Septyniolikmetis bėglys nenutuokė, kur reikia apsistoti, su kuo susitikti, kur gyventi. Bėgo laukais, pamiškėmis – tik į priekį, kaip iš narvo ištrūkęs žvėrelis, kol atsidūrė Purvėnų kaime, kuris dabar jau Mažeikių rajone. Čia nuo kariuomenės slapstėsi Steponas Barauskas, Antanas Apulskis ir jaunas, aštuoniolikos ar dvidešimties metų vokietukas. Ketvirtuoju prie jų pritapo ir Henrikas. Grupelė laikėsi tame pat Purvėnų kaime tai Žulpų, tai Beinoravičienės, tai Unžienės sodybose.

Ieškodami ryšių su vietiniais kovotojais, kaime pasirodė dar keturi, neva miškiniai, pasivadinę *Aru*, *Siaubu*, *Kardu* ir *Jokeriu*. Iš tikrųjų tai buvo persirengę enkavedistai. Juos vedžiojo iš gretimo Kurmaičių kaimo Pijus Antanavičius, Stepono Barausko pažįstamas. Jaunuoliai ateiviais nepasitikėjo, su jais nesibičiuliavo, bet ilgainiui leidosi enkavedistų įtikinami. Pas našlę Apoloniją Unžienę susitiko visi aštuoni. Visi kopėčiomis užlipo ant tvarto, pernakvojo. Rytą šio ūkio samdinyš Jonas Liaugaudas atnešė pusryčiams košės, pieno ir išėjo.

Netrukus pasigirdo šūviai... Tuoj pat iš daržinės išbėgo vienas su automatu rankose. Jis atėmė iš sutikto žmogaus arklį ir nuvažiavo Mažeikių pusėn. Netrukus į Unžienės ūkį atburzgė mašina, pilna rusiškai ir lietuviškai kalbančių enkavedistų ir stribų. Patys į daržinę eiti bijojo, pasiuntė Unžienės samdinę Kleopą Mikulskaitę. Mergina, užkopusi ant tvarto, pamatė iššaudytus jaunos vyrus. Vienas dar buvo gyvas. Nušautuosius suguldė kieme, gyvąjį nunešė į trobą. Ten jis netrukus mirė.

„Tai buvo baisus ir žiaurus atsitikimas. Mano gyvenime daugiau nieko panašaus nebuvo“, – sako tuometinis Unžienės samdinyš Jonas Liaugaudas. Aštuoniasdešimt ketverių metų senukas su ašaromis akyse prisimena: „Pakinkiau arklį, nelaiminguosius sudėjo į ratus, pavežė kiek ir užkasė laukuose. Vėliau ta vieta buvo paženklinta. Per Vėlines kažin kas slapčia ten uždegdavo žvakutes“.

Nuo mano papasakoto šurpus įvykio praėjo pusė amžiaus. Žuvusiųjų palaikai 1990 metais iškilmingai perlaidoti Mažeikių kapinėse. Įėjus pro vartus, dešinėje pusėje ant akmens plokštės iškaltos šios pavardės ir vardai:

Antanas Apulskis

Henrikas Jarušauskas

Steponas Barauskas

Žuvę 1947 m.

Ketvirto žuvusiojo nei vardas, nei pavardė nežinomi.

Daug ko nepasakęs 1989 metais amžinybėn iškeliavo bebaimis Vieکشnių krašto partizanų ryšininkas Antanas Žylė. Kelis jo prasmingo gyvenimo epizodus man papasakojo artimas Antano kaimynas, taip pat buvęs medžiotojas, Alfonsas Degutis iš Pluogų kaimo. Dabar jis gyvena Mažeikiuose.

Už trejeto kilometrų nuo Vieکشnių prasideda ir Mažeikių pusėn nusidriekia didelis Maigų miškas. Į jį nuo Vieکشnių atveda senas Laižuvo kelias, atmintinas tuo, kad sovietinių okupantų tarnai juo 1941 metų birželio 27 dieną atvarė miškan ir sušaudė 77 metų Vieکشnių bažnyčios kleboną kanauninką Joną Navicką. Šalia kelio, netoli tos tragiškos vietos, ir gyveno Antanas Žylė. Šis paprastas geležinkelio darbininkas buvo drąsus ir geros širdies, pokario metais jis slapstė dešimtį jaunų vyrų. Bėgliai, matyt, nenujautė, kad trumpas bus jų gyvenimas, kadangi nežinojo, jog kartu su jais vaikšto ir miega saugumiečių agentas. A. Žylė tą vieکشniškį pažinęs, bet anuomet nieko blogo neįtaręs. Be kitų, būryje buvęs Stasys Degaitis iš Rekečių, Vacys Daukša iš Vieکشnių, vienas šiaurietis, visi kiti – aplinkinių kaimų ūkininkų vaikai. Vieni kitus vadino slapyvardžiais, kad nuo persekiojimų apsaugotų artimuosius.

Vyrai turėję dvi slėptuves – „prie pušies“ ir „prie pelkės“. Toji pušis ūgiu ir dailumu skyrėsi iš kitų, prie jos liemens buvo prikalta maža koplytėlė. Vietiniai žmonės tą pušį vadino šventa. Gal už penkiasdešimties žingsnių nuo pušies ir buvusi slėptuvė: ankšta, joje buvo galima tik gulėti. Aukštas podirvio vandens lygis neleidęs gilesnės išsikasti. Pasak A. Žylės, jis eidavęs neva aplankyti pušies, o iš tiesų vyrams pristatydavęs giminių sunėšto maisto, nunešdavęs naujienų. Kita slėptuvė buvusi Sovaičių kaime, į pietus nuo Spanguolynės pelkės. Netoliese gyvenusi gailėstingos širdies moteriškė Strikauskienė, kurios vardo nūnai jau niekas neatsimena. Ji ištiesdavusi ranką kiekvienam, pagalbos reikalingam. Hitlerinės okupacijos metais ji slapščiusi sužeistą rusų lakūną. Po karo ji maitindavo Maigų miško vyrus. Paruošusi karšto viralo, išeidavo į kiemą ir imdavusi garsiai šaukti neva vištas: „Put – put – put!“ Išgirdę sutartą ženklą, ateidavo pavalgyti vienas, o šiam sugrįžus, kitas miško vyrai.

Šaltis, drėgmė, nervinė įtampa ir nuolatinio pavojaus nuojauta sekino laisvės išsiilgusius vyrus. Geradarių globojami jie stūmė dienas, kol vieną kartą negavo žinios, kad yra kviečiami jungtis su Mažeikių ir Žemalės partizanais. Pasimatyti norėję ir kažin kokie „užventukai“. Reikėjo persikelti per Ventą. A. Žylė nuo šio žygio vyrus atkalbinėjęs. Tačiau su mažeikiškiais toks susitikimas įvykęs miške, prie pat Mažeikių. Anie – NKVD smogikai – atėjo gerai ginkluoti, vilkėdami Lietuvos kariuomenės uniformas, ant krūtininių prisisegę apdovanojimus. Kvietė į savo slėptuvę, sakė turį gero alaus. Matyt, įtarę kažką negero, maigiškiai į slėptuvę nėjo. Bet atkaklūs saugumiečiai juos vis tikslai prisiviliojo. Visi susirinko miške, prie buvu-

sios skerdyklos (dabar – Mažeikių autotransporto įmonė). Bet ir šį sykį maigiškiai į slėptuvę nelindo. Tuomet buvo sušaudyti iš pasalų. Tai įvyko 1948 metų rugsėjo mėnesį. Kur žuvusieji užkasti, nežinoma iki šiol.

Savaime aišku, gyvas išliko išdavikas. Niekas apie šias skerdynes nebūtų sužinojęs, jei nors ir sužeistas nebūtų sugebėjęs pabėgti Vacys Daukša. A. Žylė apiplovė ir sutvarstė su liūdna žinia sugrįžusį Vacį. „Dabar eisiu prie pelkės, į bunkerį“, – pasakė A. Žylei sužeistasis. A. Žylė patarė nebevaikščioti į senas vietas, bet Vacys atsakė, kad nebeturi kur kitur eiti. Strikauskienė sakiusi, kad pas ją Vacys Daukša užėjęs su tuo neva irgi pabėgusiu „vieکشنیškiu“. Kiek pasėdėję jiedu išėjo į mišką. Netrukus pasigirdo šūvis, ir „vieکشنیškis“ sugrįžo vienas. Pasakęs, kad daugiau draugų nebeturįs, eisias dabar kitų ieškoti.

Toji nemažo vyrų būrio žūtis šiandien kai kuriems gali atrodyti beprasmė. Mano pašnekovas Alfonsas Degutis sakė: „Ne, ji nebuvo beprasmė. Partizanai palaikė nepriklausomybės ir laisvės dvasią. Tais laikais lankiau Rekečių pradinę mokyklą. Iš-tremtųjų Giedros ir Opulskio ūkiuose buvo apgyvendinti atvykėliai iš Rytų. Pirmą klasę ėmė lankyti du berniukai – Rožencovas ir Golyšovas. Jiedu nemokėjo nė žodžio lietuviškai. Pas jų tėvus neva atėję iš miško ginkluoti vyrai ir liepė per keturias dienas išsikraustyti ten, iš kur atvyko – kitaip būsią blogai. Naujakuriai nelaukė nė keturių dienų – išsikraustė kažin kur kitur.

ŽUVO NEPAKLUSĘ PRIEVARTAI

Užrašė A. Riauka Vieکشنیuose

1944 metais sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą ir krašte paskelbus mobilizaciją, šimtai jaunų vyrų atsidūrė miškuose arba slapstėsi kur pakliuvo, tikėdami, kad, Vakarų valstybėms padedant, Lietuvai bus grąžinta nepriklausomybė. Šiuo nelengvu keliu pasuko ir dvidešimt perkopęs Pranas Šiuipys. Iš pradžių jis slapstėsi gimtajame Lėlaičių kaime, buvusiam Vieکشnių valsčiuje. Netrukus čia slėptis tapo pavojinga, nes NKVD kariuomenė ir stribų būriai šaukiamuosius medžiojo lyg miško žvėris.

Teko pasitraukti toliau nuo savo namų. Apsukęs nemažą lanką, Pranas susitiko tokio pat likimo vyrus – Leoną Jonuškę ir Albertą Švažą. Vyrų Milių kaime, Jonuš-kio tėvų 5 hektarų dydžio miškelyje, iš storų rąstų įsirengė gerą bunkerį. Tokių slėptuvių, matyt, buvo ne viena, o bent dvi ar trys, tačiau ši vyrus traukusi labiausiai. Vietovė romantiška, patogi – vienoje pusėje Venta, kitoje Ubaginės ir Maigų miškai. Išėjus iš slėptuvės, netoli buvo keliukas, iš abiejų pusių nustatytas didžiuliais lauko akmenimis. Jais žiemą, nepalikdamas pėdų, galėjai nueiti iki viešelio Vieکشniai – Mažeikiai. Aplinkui buvo išsidėstę Milių, Krakių, Maigų ir Lėlaičių kaimai, tuomet priklausę Vieکشnių valsčiui.

Pasak čia gyvenusių žmonių, prie šių jaunuolių ilginiui pritapęs ir toks Simonas Čiužas iš Pakalupės kaimo. Kokia buvusi jų draugystė ir kiek ilgai ji tęsėsi, nėra žinoma.

Atėjo 1948-ieji. Sausio septintoji dar neišaušo, snigo ir pamažu pustė. Bunkeryje nakvojo trys vyrai. Simono Čiužo čia nebuvo. Jaunuoliai neįtūrė, kad atėjo paskutinės jų gyvenimo valandos. Kad šnipas, kaip jį bepavadintume, enkavedistams tiksliai nupasakojo bunkerio vietą... O gal pats ir atvedė juos.

„Dar su tamsa, apsigaubę baltais maskuojamais apsiaustais, pasipylė kareiviai. Galėjo jų būti per penkiasdešimt, – sako aštuoniasdešimt trejų metų buvęs Milių kaimo ūkininkas Alfonsas Virkutis, dabar gyvenantis Krakiuose. – Matyt, buvusi išdavystė, – spėja senukas, – mat labai jau tiksliai bunkerio linkėjo kareiviai, sustojo per šūvį, o kiti apsupo mišką. Ūmai pasigirdo automatų tratėjimas, granatų sprogiimai, šūksmai. Žmonės kalbėjo, kad jaunuoliai mėginę prasiveržti, bet iš visų pusių buvo apsupti. Per susišaudymą į galvą sužeistas rusų leitenantas Lukošiaus arkliais skubiai buvo nuvežtas į Mažeikius. Gera ginkluoti ir ištreniruoti kariškiai glaudžiu žiedu ėmė slinkti artyn bunkerio. Pasigirdo šūksmas: „Pasiduokite! Jūs apsupti, visi žūsite!“ Jaunuoliai buvo pasirengę geriau mirti, negu pasiduoti. Partizanavę keletą metų, jie jau žinojo, kas jų laukia. Tačiau lemiamą valandą netikėtai pasielgė Leonas Jonuškis. Kai mirtis čia pat, matyt, neatlaikė jo nervai – staiga išsoko iš bunkerio ir pasidavė enkavedistams. Slėptuvėje liko du vyrai. Čekistams būtinai reikėjo jų gyvų. Kad užmegztų pokalbį su „belaisviais“, jie pasitelkė svetimus žmones. Enkavedistai atvarė iš arčiausiai buvusios sodybos Kazimierą Butą, pririšo prie jo virvę ar grandinę ir įvarė į bunkerį. Pasigirdo šūviai... Sužeistas į kojas K. Buta iš slėptuvės išvirto lauk. Tada atsivedė kitą ūkininką – Domą Rimką, kuris, pabūgęs pirm-tako likimo, priešinęsis ir maldavęs pasigailėti. Bet lietuvio gyvybė atėjūnams nieko nekainavo. Partizanai, supratę čekistų pinkles, į beginklį žmogų nebešaudė. A. Rimkaus dukra Stasė Pranauskienė, dabar Krakių gyventoja, žinanti, kad tada jos tėvukui P. Šiupys pasakęs: „Gyvi nepasiduosime! Mirtis mums nebaisi“. Tuomet buvo liepta pristatyti šiaudų. Kai šiaudus sukišo į bunkerio angą, prišoko kariškis ir uždegė. Iš žeminės ėmė virsti dūmų ir ugnies kamuoliai. Spėjama, kad jaunuoliai, praradę viltį išsigelbėti, susisprogdinę paskutine granata.

Vis dėlto ir tuomet lįsti į bunkerį enkavedistai dar nerizikavo. Atvarė devyniasdešimties metų senuką Adomą Šilainį, iš Amerikos grįžusį Krakių kaimo ūkininką, kurį privertė įlipti į slėptuvę. Jis vėliau sakęs, kokį ten šiurpų vaizdą išvydęs. Tarp tuščių šovinių gilzių ant kruvinos žemės gulėjo sudarkyti dviejų vyrų kūnai... Juos čekistai sumetė į A. Virkučio roges ir išvežė į Viekšnius. Netrukus žuvusieji buvo numesti miestelyje ties stribų būstine. Stribai slapčia stebėdavo praeinančius – ar kas nesustos, ar nepravirks motina ar sesuo. Tada tiesus kelias į Sibirą. Po kelių parų juos užkasė Ventos atšlaitėje, tuomet vadintoje Pastauninku. Vėliau žuvusiųjų tėvai gavo žinią, kad palaikus Leono ir Prano draugai nakčia perlaidojo. O kur tas kapas šiandien, niekas nežino“.

Kitą rytą po bunkerio šturmo prasidėjo areštai. Buvo suimti tų partizanų ryši-

ninkai – Vieکشnių valsčiaus tarnautojai Juozas ir Ona Virkučiai, gyvenę prie kelio šalia Milių kapinaičių. Areštuoti L. Jonušio, pasidavusio čekistams, broliai Jonas ir Pranas.

„Aš ir buvęs mano kaimynas Jonas Balvočius po dešimtį metų praleidome Sibire, – sako buvęs Lėlaičių malūno savininkas Jonas Silkinis. – Išvienėjau su miško vyrais: parūpindavau akumulatorius bunkerui apšviesti, duodavau maisto, rūkalų“.

Kas tie jauni žmonės, taip drąsiai žvelgę mirčiai į akis? Senesnieji kaimynai juos prisimena buvus kilnius kovotojus, vargusius, tačiau nevarginusius jų. Aišku, MGB duomenimis, jie buvo „banditai, liaudies priešai“.

P. Šiupio sesuo Ona Perminienė, jau perkopusi per septyniasdešimt, žvelgdama į brolio nuotrauką, kalba: „Buvo drąsus, stiprus ir sumanus vyras. Doras lietuvis. Gal savo nelaimę nujautė, kad su didele širdgėla žvelgė į artėjantį frontą“. Pasak Onos Perminienės, jų tėvai turėję tris hektarus žemės. Augę šeši vaikai – nuo dviejų tėvų, nes našlaudama mama dar kartą buvo išteklėjusi. Pranas eidavęs uždarbauti. Paskutiniaisiais metais jis tarnavęs bernu Tadeušo Gaudiešiaus ūkyje, Lėlaičių kaime“.

Albertas Švažas, gimęs 1918 metais, buvo kilęs iš Rekečių kaimo mažžemių šeimos, baigęs šešias gimnazijos klases. Jo tėvas ir prosenelis – geležinkelininkai. Albertas buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris, tarnavęs Radviliškyje, II-ajame inžineriniame batalione, geležinkelio kuopoje. Grįžęs iš kariuomenės, gyveno gimtajame Rekečių kaime ir dirbo geležinkelininku. Buvo Tėvynės apsaugos rinktinės narys, telkęs bendraminčius Vieکشniuose. 1944 metų liepos mėnesį su besitraukiančiais pateko į Plinkšes, kur organizavosi Vietinės rinktinės batalionas.

Leono Jonušio trumpa jaunystė bėgo Milių kaime, tėvų ūkelyje. Grįžo iš lagerio jau be sveikatos, netrukus mirė.

Tų sunkių pokario metų grandinėje būta daug žūčių bei skriaudų. Šis atvejį skaudus tuo, kad paprastiems kaimo vaikinams buvo atimta gyvybė vien dėl to, kad nėjo į okupantų kariuomenę ir slapstėsi.

PASTEBĖTOS KLAIDOS IR NETIKSLUMAI

Knyga Psl.	Parašyta knygoje	Turi būti
I d., 190, 192, 193 ir t. t.	Eitmanavičius	Eitminavičius
III d., 673, 684 ir t. t.	Dzemedavičius	Dzimidavičius
III d., 684	(Dzemedavičiai) (Visi trys broliai. – R. K.).	Broliai Dzimidavičius Antanas- <i>Riteris</i> ir Dzimidavičius Pranas- <i>Puntukas</i> (Stasys ne brolis – R. K.).
II d., 2 knyga, 511	...Vladas Dapšiukas 1947 m. išdavė partizanus, rusai rado 13 bunkerių...	R. K. p a s t a b a: Vladas Dapšiukas gyvenamųjų bunkerių neišdavė, rusai rado tik 3 tuščius bunkerius; tą patvirtina ir pats prisiminimų autorius Vytautas Šilaika.
II d., 2 knyga, 517	...Jonas Dapšys mėgo išgert, truputį ir patriukšmaut...	R. K. p a s t a b a: Onutės Kriukelienės-Dapšytės teigimu, brolis Jonas Dapšys buvo doras žmogus ir partizanų priesaikos nesulaužė iki savo žūties. Tą patvirtina ir prisiminimų autorius Vytautas Šilaika.
II d., 2 knyga, 518	...O Palskytę ir Palskiuką atseit nušovęs Jonas Dapšys...	R. K. p a s t a b a: Tiksliai nenustatyta, kas šiuos žmones nušovė, tokį kaltinimą partizanui J. Dapšiui neigia ir prisiminimų autorius Vytautas Šilaika.
II d., 2 knyga, 511	...ėjo urvu 30 metrų, urvas buvo lenktas, išėjimas į Antano Eiduko sklypą...	R. K. p a s t a b a: Prisiminimų autoriaus pasakojimas apie bunkerius ir jų skaičių netikslus, tokio 30 m urvo nebuvo, tą pripažįsta ir pats autorius.
III d., 869	...MGB kareivius užvedė mūsų kaimo gyventoją Piliponienė...	R. K. p a s t a b a: Prisiminimų autoriaus Jono Ožeraičio teigimu, čia įsivėlė klaida, dėl kurių jis atsiprašo ir paneigia šią išdavytės versiją, nurodytą knygoje. Kareivius užvedė ne Piliponienė, Piliponienė nebuvo išdavikė.
II d., 1 knyga, 372	Stasys Vepštas- <i>Žvaigždutė</i> Vytautas Vepštas- <i>Paukštelis</i>	Vytautas Vepštas- <i>Žvaigždutė</i> Jonas Vepštas- <i>Paukštelis</i> .
II d., 1 knyga, 372	3. Šniūtė. Apie jį visokios kalbosėjo: kad jis buvo išdavikas, kad savo žmoną nušovė ir t. t. Jo likimo nežinau.	R. K. p a s t a b a: Buvusios ryšininkės ir partizanės Janinos Petrulaitytės teigimu, apie Šniūtę čia pateikta klaidinga informacija ir šmeižtas. Apie partizaną Kazį Šniūtę- <i>Savanorį</i> išsamesnė ir objektyvesnė informacija pateikta Janinos Petrulaitytės prisiminimuose.

II d., 1 knyga, 69	(Albino Striuko prisiminimai) ...Pažinojau vieną tokią moteriškaitę – Janiną Petrilaitytę, kuri palaikė ryšį su Bronium Karbočium- <i>Bite</i> Rusai, supykę ant jos, vieną sekmadienį ją paėmė ir uždarė toį pastogėj, o šalčio jau keli laipsniai buvo...	R. K. p a s t a b a: Janinos Petrulaitytės teigimu, A. Striukas klaidingai perteikia jos suėmimą ir laikymą palėpėje bei kitas detales. Išsamesnė ir objektyvesnė informacija apie tai pateikta jos prisiminimuose.
III d., 434	(Vlado Mataičio prisiminimai) ...Su mumis pasisiūlė žiemoti ir Užkuraitis- <i>Liepa</i> ...	R. K. p a s t a b a: Janinos Petrulaitytės teigimu, klaidingai aprašytas Užkuraičio- <i>Liepos</i> žuvinimas. „Tai įvyko ne pas Kunevičių (tokios pavardės Kazokų kaime nėra). Tas įvykis buvo pas Alfonsą Misevičių, Elvyros Kunevičienės, buv. finansų ministrės, tėvą, visai artimą mūsų kaimyną, 1945 12 08...“ Išsamiau apie tai aprašyta Janinos Petrulaitytės prisiminimuose.
II d., 1 knyga, 69	Janina Petrilaitytė	Janina Petrulaitytė.
IV d., 331	Baltušnikas Jonas- <i>Vienuolkis</i>	Baltušnikas Jonas- <i>Vienuolis</i> .
III d., 1 knyga, 438, 439	(Vlado Mataičio prisiminimai) ...Gruodžio 23 d. pranešiau mamai, kad mes ateisim jos aplankyti... Atėjo mano ryšininkė Janina Petrulaitytė...	R. K. p a s t a b a: Janina Petrulaitytė teigia: „Vladas Mataitis neteisingai pasakoja apie mūsų paėmimą iš bunkerio pas Roką Petrulaitį...“ Apie tai išsamiau aprašyta Janinos Petrulaitytės prisiminimuose.
IV d., 28 nuotr.	28. Vytautas Vepštas- <i>Žvaigždutė</i> ...	28. Stasys Šniūtė- <i>Žalvarnis</i> ...
IV d., 57	(Jono Stankevičiaus prisiminimai) ...Kai suėmė, mus labai mušė skrebai Kiškiai (jie buvo keturi broliai ir pusbroliai... Albertas Kiškis tebegyvena Nemunėlio Radviliškyje)	R. K. p a s t a b a: Alberto Kiškio teigimu, jis skrebu nebuves ir Stankevičiaus nemušęs, turėjęs tik du brolius.
I d., 71, 98, 101. II d., 1 knyga, 273, 294, 340, 515, 519, 18 nuotr. IV d., 251, 252	Kirka Alfonsas- <i>Šernas</i> Kirna Juozas- <i>Plienias</i>	Kirkus Alfonsas- <i>Šernas</i> Kirkus Juozas- <i>Plienias</i> (broliai)

IV d., 27	44 11 30 Svilių k. 1. Galvanauskas P... (4 eilutė iš viršaus)	44 10 30 Svilių k. 1. Galvanauskas Petras... (žuvo)
IV d., 29	45 06 03 Skrebiškyje 1. Bitinas Br... (8 eilutė iš viršaus)	44 06 03 Skrebiškio dvare 1. Bitinas Bronius... (žuvo)
IV d., 29	2. Černiauskas Jonas.... (9 eilutė iš viršaus)	44 06 03 Skrebiškio dvare 2. Černiauskas Jonas (žuvo)
IV d., 29	3. Petrušis Petras (14 eilutė iš viršaus)	3. Petružis Petras...
IV d., 29	(7 stulpelis iš kairės, 7 eilutė iš apačios) ...Petružis Adolfas... Papilyje	...Petružis Adolfas ... Kupreliškyje (palaidotas)
IV d., 29	(1 stulpelis iš kairės, 5 eilutė iš apačios ir 7 stulpelis iš kairės, 5 eilutė iš apačios) ... Kaupas Povilas... Papilyje	45 Girbučių miške 2. Kaupas Povilas... Kupreliškyje (žuvo ir palaidotas)
IV d., 30	(1 stulpelis iš kairės, 2 eilutė iš apačios ir 6 stulpelis iš kairės, 2 eilutė iš apačios) 51 04 06... Marciukas J. ...Griauzdės k.	52 04 06... Marciukas J. ... Papilio k. (iš kur kilęs)
IV d., 31	(6 stulpelis iš kairės, 12 eilutė iš apačios) ... Šlekys Vincas... Keručių k. ...	...Šlekys Vincas... Kemėnų k. ... (iš kur kilęs)
IV d., 32	(6 stulpelis iš kairės ir 5-6 eilutės iš viršaus) 1. Galvanauskas K. ... Skultiškių kap. 2. Narbutas Pov. ... Skultiškių kap.	1. Galvanauskas Kazys... Skrebiškių kapinėse 2. Narbutas Povilas... Skrebiškių kapinėse (kur palaidotas)
I d., 717	1. Krivickas-Ukunaris Arvydas...	1. Užunaris Arvydas...
II d., 673	Pasakoja GENĖ VAITIEKŪNIENĖ	Pasakoja GENĖ VAITIEKŪNAITĖ

I d., 590	...Atėjo Kūčios. Ryta pasigėrė visi Pandėlio skrebai ir vieną skrebę – Kvedaravičių iš Degenių k. – primokė atlikti juodą darbą. Tasai partizanų kūnus nuvezė prie Mendelio malūno, sukapojo į gabalus kirviu ir sumetė į ten buvusius du šulinius...	R. K. p a s t a b a: Po keleto metų buvo nustatyta, kad partizanų kūnus kirviu sukapojo ir sumetė į šulinius ne Kvedaravičius, o skrebas Baltušis, žmonių vadintas „Pypkoriumi“, o po to pramintas „Kapočiumi“. Apie tai aprašyta A. P. P., II d., 2 kn. Genės Vaitiekūnaitės prisiminimuose, p. 673, 674, 679.
I d., 414	53. Partizanas atsiskyrėlis KAROSAS VLADAS (slapyvardžiai – „ROBERTAS“, „BARZDYLA“)	R. K. p a s t a b a: Karosas Vladas (Voldemaras), Pilėnų tėvūnijos partizanas, g. 1932 m. Latvygalos k., Pandėlio r., turėjo slapyvardžius <i>Tautvilis</i> , <i>Margis</i> , <i>Margiris</i> . Kitas partizanas – Karosas Vladas- <i>Vilkas</i> partizanavo Algimanto apygardoje, Stasio Gimbučio- <i>Tarzano</i> būryje. III d. vardyne (p. 1081) jų slapyvardžiai supainioti.
IV d. 23 nuotr.	...Narkevičiaus būrio partizanai.	R. K. p a s t a b a: Janina Kluonienė–Jelinskaitė- <i>Audra</i> buvo ne partizanė, o partizanų ryšininkė.
I d., 409	...KULIS STASYS...	...KULYS STASYS...
I d., 413	...MEŠKĖNAS BRONIUS...	...MEŠKINIS BRONIUS...
I d., 417	...ŽELKEVIČIUS BRONIUS...	...ŽEKEVIČIUS BRONIUS...
I d., 418	...BREČIŪNAS JUOZAS...	...REČIŪNAS JUOZAS...
I d. 34 nuotr.	34. Partizanas Bronius Krivickas, mokytojas, literatas	34. Partizanas Jonas Krivickas- <i>Krivis</i> .
I d., 521	...PLUNKSNOČIŲ miškas...	...PLUNKSNUOČIŲ miškas...
I d., 623	5. MAUKUS JONAS...	5. MACKUS JONAS...
II d., 2 knyga, 33 nuotr.	33. Iš kairės į dešinę: 1-as nežinomas, Jonas Kimštas- <i>Žalgiris</i>	33. Šiaurės Rytų Lietuvos srities vado adjutantas Juozas Skurkis- <i>Laisvūnas</i> ir srities vadas Jonas Kimštas- <i>Žalgiris</i> Kvyklių kaime apie 1948 m.
IV d., 441 ir 650	Albinas Mačiukas- <i>Tilka</i>	Antanas Mačiukas- <i>Tilka</i> .

I d., 587	Jonas Baltušis- <i>Trimitas</i> (jį tada vadino <i>Kiruška</i>)	Bronius Baltušis- <i>Kiruška</i> . Remiantis KGB archyvine medžiaga (1947 09, F. 3, b. 7/106, p. 191; <i>Šarūno</i> rinktinės vadas Antanas Gūra- <i>Šarūnas</i> žuvo 1947 04 05 Suvaidiškių kaime. Nuo 1947 m. pradėjo vadovauti B. Baltušis- <i>Kiruška</i>) ir V. Šešelgienės – Stumbrytės teigimu.
II d., 2 knyga, 434	V. Galvydžio bunkeris 1. <i>Valteris</i> -Pranas Galvydis, g. 1912 m. Žuvo 1949 11 1-2 d. 2. 3.(du broliai)	V. Galvydžio bunkeris. Jame 1949 11 1-2 d. žuvo: 1. <i>Valteris</i> -Pranas Galvydis, g. 1912 m. 2. Albertas Bekintis, g. 1920 m. Narbučių k. 3. Bronius Bekintis, g. 1917 m. Narbučių k. (broliai). Jie žuvo apie 1950 m. žiemą prie Narbučių (Žemaičio) ežero.
II d., 2 knyga, 433	Šimonių girios bunkeriai, kurie buvo sunaikinti: 1. „Montės“ bunkeris (sunaikintas 1949 02 01) ir t. t.	Vytauto Valevičius, gyv. Galvydžių k., p a s t a b a: <i>Montės</i> bunkerio užpuolimo metu paties <i>Montės</i> bunkeryje nebuvo. Jis buvo išėjęs pas Vytautą Valevičių į Galvydžių kaimą. Išgirdęs šaudymą, suprato, kad užpultas jų bunkeris. Vakarp, kai viskas aprimo, pasiėmė kulkosvaidį ir ėjo pažiūrėt, bet ties Denionių ežeru pateko į pasalą ir žuvo.
II d., 1 knyga, 650	Mingelionių kaime žuvo Vytautas Vepštas- <i>Žvaigždutė</i> , manoma, kad buvo išduotas Vaznonyčių...	R. K. p a s t a b a: Prisiminimų autorius Stanislovas Laimikis nebuvo partizano Vytauto Vepšto- <i>Žvaigždutės</i> žūties įvykio dalyvis, todėl klaidingai pateikė savo prisiminimuose šio partizano žūties faktą. Vėliau, susipažinus su Valerijos Vaitoškienės - Vaznonytės pateiktais parodymais, remiantis jos seserų Stasės ir Irenos Vaznonyčių, kurių namuose įvyko ši tragedija, paaiškinimais bei gauta archyvine medžiaga, faktas, kad partizanas <i>Žvaigždutė</i> galėjo būti Vaznonyčių išduotas, nepasitvirtino. Partizano <i>Žvaigždutės</i> žuvimo aplinkybės plačiau aprašytos Valerijos Vaitoškienės - Vaznonytės prisiminimuose.
I d. 336, 358, 366, 376, 377 II d. 2 knyga 435 III d. 374	Čepukonis Česlovas- <i>Tigras</i>	Čepukonis Vaclovas- <i>Tigras</i> .

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖS SANTRUMPŲ PAAIŠKINIMAI

adm.	- admirolas
advk.	- advokatas
ag.	- agentas
aktv.	- aktyvistas
a. t. dep.	- aukščiausiosios tarybos deputatas
b. v.	- būrio vadas
d.	- duktė
gen.	- generolas
gyd.	- gydytojas
inf.	- informatorius
kap.	- kapitonas
KLT n.	- Karo lauko teismo narys
kng.	- kunigas
komj.	- komjaunuolis
kurs.	- kursantas
LKP (b)	- Lietuvos komunistų (bolševikų) partija
ltn.	- leitenantas
med. s.	- medicinos sesuo
MGB	- MGB pareigūnas
mjr.	- majoras
mlc.	- milicininkas
mlc. įg.	- milicijos įgaliotinis
mokyt.	- mokytojas
mot.	- motina
oper. įgal.	- operatyvinis įgaliotinis
p.	- partizanas
partorg.	- partorgas (vietinės komunistinės partinės organizacijos vadovas)
plk.	- pulkininkas
prof.	- profesorius
prok.	- prokuroras
prv.	- provokatorius
psk.	- puskarininkis
raud.	- raudonieji
ryš.	- ryšininkas
sekr.	- sekretorius
spec.	- specialus
str.	- stribas
str. p.	- partizanas, buvęs stribas
sūn.	- sūnus
šn.	- šnipas
tard.	- tardytojas
tėv.	- tėvas
vet. gyd.	- veterinarijos gydytojas
vyr. ltн.	- vyresnysis leitenantas
vysk.	- vyskupas
vrš.	- viršininkas
žr.	- žiūrėti

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Ablašinskas Pranas-*Tautgaila, Arūnas, Lendrė* 738, 880
 Abraitienė Ada mokyt. 458
 Abraomas Alfonsas 739
 Abraomas Fabijonas-*Pušėlė* 732, 736
 Abromavičius p. 881, 882
 Abromavičius Sikstas p. 650
 Abukevičius Jonas mokyt. 648, 649
 Adeikis Kostas-*Lokys* 10
 Adomaitienė Uršulė 126
 Adomaitis – Aleksa Juozas-*Pavasaris, Našlaitis* 175, 214
 Adomaitis Aleksandras-*Špokas* 677
 Adomaitis Antanas p. 233, 234, 241
 Adomaitis Antanas, Kazimiero-*Dūlis* 440
 Adomaitis Jonas 108, 124, 129
 Adomaitis Jonas-*Dobilas* 60, 105
 Adomaitis Juozas-*Aleksa* 213, 214
 Adomaitis Pranas 124, 129
 Adomaitis Stasys-*Klevelis* 60, 105
 Adomaitis V. 379
 Adomaitis Vytautas p. 677
 Adomaitis Vytautas 709
Aficiarius (Apicierius) žr. Sabulis Ignas 374
 Agentienė – Bendikaitė Zosė-*Mažas Kareivukas, Pušis* 554, 642
 Agintas Jonas-*Kirvaitis* 731, 732, 733
Agnius KLT n. 357
 Agonezovas MGB tard. 868, 869
Aidas 702
Aidas ag. 659
Aidas žr. Bakanauskas Viktoras 354
Aidas žr. Jurgutavičius Stasys (Stanislovas) 325
Aidas žr. Paulaitis Petras 404, 405, 406, 408, 410, 411, 423, 445, 707, 715, 717, 718, 720, 802, 803, 810, 811
 Aidulis-*Barnabas* (Aidulis Alfonsas-*Banadas*)
 Aitvaras b. v. 115
Akis žr. Bagdonas Juozas 698
 Akramas Antanas 568
 Aksamitauskaitė Bronė 389, 404
 Aksamitauskaitė Marytė 404
 Aksamitauskas Antanas, Antano-*Telviakas* 441
 Aksamitauskas Bronius, Juozo-*Toleikis* (*Tuleikis*) 434, 440
 Aksamitauskas Juozas, Antano-*Vytas (Vytelis)* 404
 Aksamitauskas Juozas-*Jurgutis* 422, 424, 531
 Aksamitauskas Petras 466
 Aksamitauskas Vytautas, Petro str. 466
 Akstinavičiūtė 166
Alas 164
 Albertas (?) - *Vanagėlis* KLT n. 363
Albinas 415
Aldona ag. žr. Kišonas Boleslovas 157
Aldona žr. Grigalavičiūtė Bronė 857
 Aleba Mykolas, Juozo 25, 27
 Alebienė – Rimaitė Adelaida (Ada) 25
 Alechna MGB tard. 120
 Alekna aktyv. 179
 Alekna Petras 66
 Aleknavičius Aleksandras, Vinco-*Džo* 248, 295, 338
 Aleknavičius Antanas p. 338
Aleksandras ag. žr. Gedvilas (Gedvila) Robertas 702
 Aleksandravičiūtė Julė 504
 Aleksandrovas MGB ltn. 444
Alfa žr. Mocius Juozas 830
Algimantas 374
Algis žr. Belaglovas Jonas 264, 290, 308, 309, 310, 321, 323, 328, 349, 373, 374
 Alijošaitis Stasys 90
 Ališauskas KGB 842
 Ališauskas mlc. 687
Alytė 164
Alksnis 67
 Alksnis Steponas (Stasys)-*Ramanauskas* 60
Alksnis žr. ag. Girdžiūnas Antanas 460
 Alminas Adomas mokyt. 727
 Alperavičius kng. 846
 Altaravičius Jonas-*Nykštukas* 529, 730, 731, 733, 737
 Alūzas (Alūza) Bronislovas-*Bedalis, Eimutis, Vokietukas, Beržas, Sakalas* 555, 896
Alvitas 374
Ambo 906
 Ambraška Juozas 147
 Ambrazaitis Kleopas 379, 526
 Ambrazaitytė – Ambrazaitienė Eleonora 467
 Ambrazas Antanas p. 225
 Ambrazas Kazimieras 109
 Ambrazevičius 734
 Ambrazevičius kng. 846
 Ambrozaitienė Elena 859
 Ambrozaitis Juozas, Izidorias p. 606, 676, 865
 Ambrozaitis Kazys-*Gediminas* 392, 422, 465
 Ambrozaitis Kleopas 853, 858
 Ambrozaitis Stasys 859
 Amolevičiūtė Laimutė 185, 186
 Anankienė Bronė 457, 458
 Andriejev žr. Molokov Dmitrij 704
 Andriekus 876
 Andrikis 496
 Andriukaitienė 461
 Andriulienė Marijona 795
 Andriūnas MGB (vertėjas) 815

Andriušaitienė 290
 Andriušaitis Petras MGB tard. 291
 Andriušaitis Vytautas MGB šn. 290, 291
 Andriušas Martynas-Vaižgantas 753
 Andriuška Bronius-Pelikanas 896
 Andriuškienė Regina 187, 188
 Andriulienė Marijona 807
 Andrulis 715
 Andrulis Antanas 802, 804, 805, 806, 807, 808, 810
 Angelskis Antanas Liudovikas (Liudas) 442
 Angis žr. Kasperavičius Juozas 384
 Antanaitis Bronius kng. 84
 Antanaitis Jonas-Kęstutis 375
 Antanaitis p. 584
 Antanaitis Stasys 853
 Antanaitis Zenonas-Bitė 85
 Antanavičius (Antanaitis) Antanas-Lino
 Žiedas, Jogas, Daiva p. v. 594, 595, 597, 639
 Antanavičius (tarėjas) 121
 Antanavičius Pijus, Stepono 925
 Anušauskas Arvydas 7
 Apgavikas žr. Kisieličius Stasys 403
 Apicierius žr. Sabulis Ignas 125
 Apifonovas 44
 Apulskis Antanas 925
 Apuokas žr. Kairys Antanas 722, 722, 723, 794,
 798, 808
 Aras 360, 361, 462
 Aras MGB ag. prv. 459
 Aras žr. Bakanauskas Viktoras 354
 Arbačiauskaitė Alytė 117
 Arbačiauskaitė Stasė 117
 Arbačiauskas V. S. 309
 Arbuzas Antanas-Eiva 295, 319, 337, 338, 563
 Arcimas Jonas str. 875
 Arcimas str. 664
 Areima Leonas-Tarzanas 60, 106
 Armalienė Anelė 170
 Armolavičius Mykolas 35
 Armonas Antanas 33, 36
 Armonas Antanas-Tigras, Ramūnas 596, 737
 Armonas Balys 37
 Armonas Bronius-Jogaila 733, 737
 Armonas Jonas 119
 Armoška Antanas-Steponas 594
 Arūnas žr. Gudaitis Vaclovas 165
 Arvasevičiūtė – Jonikienė Vanda-Kengūra 781
 Areydas, Klajūnas, Germantas žr. Bakšys
 Antanas 594
 Aržakauskas Stasys p. 393
 Asia (Petraitytė) ag. 70, 71
 Astrauskas Antanas-Viksva 199
 Atgalainis Vladas 662
 Atkočaitė 447
 Atkočaitis Teofilis aktyv. 623
 Atkočiūnas 39
 Atkočiūnas Juozas ag. 368
 Atkočiūnas str. 41
 Atkočius Alfonsas-Lapas 749, 751, 753
 Audra ag. žr. Kišonienė Morta 157
 Audronė žr. Šležaitė Danutė 866, 867
 Audronis 414, 415
 Augustas žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 358
 Augustinaitis Antanas-Skirmantas, Audriūnas
 315, 317
 Augustinas žr. Puišys Antanas 390, 391
 Augustinavičius Kostas p. 523
 Augustinavičius Kostas-Tulpė 642
 Augustinavičius Vacys mokyt. 480
 Augustinavičius Vaclovas, Mykolo-Džiugas
 514, 522, 523
 Augustinavičiūtė – Juknevičienė Viktorija
 479, 480, 523
 Augustinavičiūtė Stasė 479
 Augustis Nikodemus-Upelis 198, 248, 256, 339
 Augustis Stepas-Upelis-2 194, 275, 277, 339, 638
 Augustytė – Paukštienė Albina-Aušra 248,
 253, 259, 260, 267, 293, 295
 Auksakis Marčius 592
 Aukštikalnis Povilas 82
 Aukštikalnis Teofilis-Užkurys 82
 Aurys žr. Jokubauskas Jonas 865
 Aurys, Merkys žr. Jokubauskas Antanas 789,
 790, 791, 794, 808
 Auškalnis Jurgis p. 642
 Auškalnis Kazimieras-Tauras b. v. 535, 681,
 731, 740, 877, 879, 883, 886
 Auškalnis Stasys p. 642, 643, 740, 877, 883
 Aušrelė žr. Irtmonaitė Stasė 746, 747, 748, 750
 Aužbikavičius Kazys 742
 Aužbikis Jonas 640
 Ažuoliukas mokyt. 773, 858
 Babickas Kazys ag. 364, 365, 366, 367
 Babickienė Aleksandra ag. 364
 Babičas Vacys p. 224
 Babičius Jonas 176
 Babilius 486
 Babilius Kazys, Kazio p. 514
 Bacerskas mokyt. 875
 Bacevičius Antanas 671, 672
 Bacys Jonas, Petro 605, 609
 Bačiauskas (Bačianskas) Jonas-Rapolas 74, 75, 81
 Bačkauskas Bronius-Bijūnas 550
 Bačkauskas Mečys-Krantas 550
 Bačkis str. 56
 Bagdonaitė Janina 272
 Bagdonaitė Zofija-Virginija 757, 762, 763
 Bagdonas 632
 Bagdonas Augustas (Augustinas)-Šarūnas 9,
 122, 177, 180
 Bagdonas Juozas-Akis 698, 747, 749
 Bagdonas Kazys-Aitvaras 763
 Bagdonas Kazys-Ūdra, Rūtenis 747

Bagdonas Liudas-Aitvaras 896
 Bagdonas prv. 118, 119
 Bagdonas str. 597, 598
 Bagdonavičiūtė Zofija-Virginija 896
 Bagvilas Vincas p. 896
 Baibakas MGB (vertėjas) 501
 Baika Jonas 55
 Bajarauskas Leonas prv. 282
 Bajarskis 15
 Bajarūnas Juozas-Kadagėlis 259, 341
 Bajoras Antanas-Liepa 272, 342
 Bajoras Morkus, Marcelino-Ažuolas 272, 338
 Bajoriūnas Henrikas p. 269
 Bakanauskas Mečys-Vingėla,
 Vimantas, Džentelmenas 115
 Bakanauskas Viktoras-Drągūnas,
 Vytautas, Tautvydas, Aidas, Aras, Vaidila,
 Jūreivis, Saulius 9, 112, 113, 114, 115, 117, 118,
 122, 187, 188, 194, 195, 196, 199, 202
 Bakas Antanas, Antano-Medelis 109
 Bakys Jonas p. 696
 Bakšys Antanas-Klajūnas, Arvydas, Senis,
 Germanas mokyt. 531, 537, 542, 546, 593, 594,
 665, 756, 872, 890, 891, 892, 896
 Bakšys Jonas p. 491
 Bakšytė Zita 891, 892
 Bakučionis (KGB prokuroras) 121
 Bakūnas Leonas-Ietis 10
 Bakutis Jonas MGB šn. 293, 294
 Bakutis MGB 253
 Balandėlis žr. Mačiukas Antanas-Tilka 82
 Balandis 190
 Balandis 462
 Balandis KLT n. 359
 Balandis žr. Šiuša Jonas 922
 Balašaitis Bronius-Benius 613
 Balčienė 266
 Balčienė Kazimiera 249
 Balčikonienė – Girdzijauskaitė Jadvyga 609
 Balčiūnas 29
 Balčiūnas Adolfas str. 140, 142
 Balčiūnas Dionizas 274
 Balčiūnas Julius 82
 Balčiūnas Kęstutis 749
 Balčiūnas Ksaveras sūn. 255
 Balčiūnas Mečislovas tėv. 255
 Balčiūnas Petras-Pušis 888
 Balčiūnas Petras-Pušis, *Radvila* b. v. 532, 550,
 642, 647, 728
 Balčiūnas Povilas 31, 38, 54
 Balčiūnas Vaclovas 254, 255
 Balčiūnas Vladas 112
 Balčius Zigmąs-Kipras 392, 465
 Balčiūtė Vlada (Savickienė) mot. 883
 Baliukas kng. prof. (kng. seminarijos) 846
 Balniškis (Balėniškis) Jonas-Dėdė 655, 657
 Balsys 95
 Balsys Pranas-Žvaigždė 700
 Baltakojytė Bronė-Snaigė 638
 Baltaragis žr. Kudokas Kostas 353
 Baltkojis Jonas-Eimutis, Žaibas sūn. 275, 277, 279
 Baltkojis Jonas tėv. 277
 Baltkojis Stasys sūn. 279
 Baltramiejūnas Aleksas 64
 Baltramiejūnas Jonas 64, 70
 Baltramiejūnas Mečys-Tadas 98
 Baltrašiūnas 31
 Baltrėnas Jokūbas 84
 Baltrėnas Povilas 54
 Baltrūnas 52
 Baltrūnas Povilas 37
 Baltrušaitis 413
 Baltrušaitis Bronius 451
 Baltrutis ag. 658
 Baltušis Bronius-Kiruška 934
 Baltušis str. 933
 Baltušnikas Jonas-Vienuoelis 931
 Banaitis Antanas 122
 Banaitis Motiejus, Motiejaus ag. 678, 679
 Bandžius Kazys (Kazimieras)-Kapitonas,
 Pakarklis 155
 Banevičius Antanas 178
 Banevičius Bronius-Bijūnas 896
 Banevičiūtė J. ag. *Neringa* 157
 Baniėnė – Gailytė Stefanija mot. 624
 Banilis Stasys-Smidras 99
 Banys ag. 829
 Banys ag. *Daukantas* 157
 Banys Alfonsas-Beržas 624, 626, 630
 Banys Antanas-Uosis 624, 626, 633
 Banys Juozas 628
 Banys str. 448
 Banys Vladas 624, 631, 632
 Banytė Elena 624
 Banytė Petronėlė p. 275
 Bankauskas Bronius p. 631, 632
 Bankauskas Mečys-Puškinas, *Vingėla,*
 Vimantas 188, 189
 Barakauskas Benius 630
 Baranauskaitė – Pliuskienė Jadvyga, Petro-
 Varguolė 342
 Baranauskas 44
 Baranauskas Adolfas (Edvardas) 216
 Baranauskas Adomas 255
 Baranauskas Boguslovas, Jurgio p. 594
 Baranauskas Jonas 255, 256
 Baranauskas Stasys 77
 Baranauskas Vytautas (Vytautas), Juozo-Dantė
 156, 162, 163, 195, 212, 215
 Baranauskienė – Beržinytė Zosė 751
 Baranovas MGB tard. 181
 Barauskas Antanas 581, 780
 Barauskas Juozas 80
 Barauskas P. 310

- Barauskas Steponas 925
 Barauskas Vladas 630
 Barauskas Zigmas-*Kelmūtis* 568
 Barauskienė Veronika 581, 591
Baravykas žr. Paulauskas Petras 732
 Barčaitė 420
 Barčas Matas, Jono-*Jogaila, Audronis* 606
 Barodica (raud. p. gaujos vadeiva) 625, 626, 630
 Baršauskas Pranas 217
 Bartaševičius 46, 51
 Bartašiūnas Juozas (Josifas) MGB gen. 285, 291, 326, 327, 449, 734, 813
 Bartkus ag. *Žalias Lapas* 460
 Bartkus Antanas 876
 Bartkus Bolesas (Boleslovas), Jono-*Albinas* 175, 176, 213, 214
 Bartkus Jonas-*Vėjėlis, Jonyla* 533, 535, 544, 759, 762, 893, 894, 896
 Bartkus Klemensas-Komendantas 338
 Bartkus Petras-*Mažrimas, Dargis, Dainius, Sąžinė, Saulius, Žadgaila, Rimgaila, Žiemkintis* 9, 111, 287, 288, 289, 291, 292, 298, 299, 337, 351, 379, 381, 382, 384, 385, 519, 520, 564, 625, 626, 627, 723, 780, 794, 797, 801, 803, 847, 852, 858, 864
 Bartkus Vytautas žr. Mocius Vytautas 829
 Bartkutė – Dambrauskienė – Rosenienė Aleksandra-*Skruzdėlytė* 755
 Bartkutė – Malakauskienė Birutė 876
 Bartušas Antanas-*Vytenis* 736
 Barulytė – Banienė Pranciška mot. 624
 Barusevičius p. 232
 Barvainis Jokūbas p. 225
 Barvainis Pranas p. 224
Barzda MGB šn. 711
 Barzdelis Antanas p. 311, 339
 Barzdelytė 135
 Barzdelytė Morta 137
 Barzdelytė Ona 137
Barzdyla žr. Sirbikas Kazimieras 34
 Bastys Jonas-*Prasčiokėlis* 390
 Bastys Juozas prv. 455
 Bastys Kazimieras 502
 Batutis gyd. 734
 Baukytė Marytė 187
 Bauža Bronius-*Jaunutis* 500, 501
 Bauža Izidorius p. 500
 Bauža Pranas p. 500
Bedalis žr. Cibulskis Vladas (Boleslovas?) 294
Bedalis žr. Sebastijonas Steponas 326
Bėgūnas žr. Paulauskas Antanas 653
 Beinoris Juozas 613
 Beinorius Bronius str. 612
 Beinorius Jonas-*Kriaučius* 464
 Beinorius Stasys str. 612
 Beišys Kazys, Stasio p. 239, 245
 Bekintis Albertas 934
 Bekintis Bronius 934
 Belaglovaitė Genė 320
 Belaglovas Jonas-*Algis, Žydrūnas, Ežerėnas, Saulius* 127, 196, 248, 255, 256, 267, 283, 286, 287, 290, 298, 303, 308, 319, 324, 325, 337, 340, 345, 348, 349, 562, 563
 Belaglovas Rapolas 320, 321
 Beleckas Algirdas 918
 Beleckas Jonas 918
 Beleckas Pranas-*Malūnininkas* 915, 917, 919, 922
 Beleckas Stasys 918
 Beleckas Vladas 918
 Beleckienė Ieva 919
 Belous MGB plk. 741
 Belovas MGB ltn. 456
 Belovas MGB tard. 67
 Benašas Juozas 219, 220
 Bendikaitė – Agentienė Zosė-*Mažas Kareivukas, Pušis* 554, 642, 643, 647
 Bendikas Antanas-*Naras* 642, 647
 Bendikas Jurgis 781
 Bendikas Martynas 781, 808
 Bendžiūnas Jonas 766
 Bendžiūtė Zosė 489
Bepirštis str. žr. Mitka (Bepirštis) 230
 Berkė – Berkmanas MGB vrš. 266
 Bermonas 55
 Bernadickas 12
 Bernotas Leopoldas 262
 Bersenevas MGB 893
 Bertašius Jonas 479
 Bertulis Antanas 489
 Bertulis Vincas 613
 Bertulytė Genovaitė 675
Beržas 163, 164
Beržas (Beržiukas) 373, 374
Beržas ag. 658
Beržas ag. 98
Beržas žr. Gedaitis Pranas (Juodvalkis) 405, 410, 411, 448
Beržas žr. Pocius Petras 112
Beržas žr. Tamošaitis Antanas 349
 Berželis Petras 13
 Berželis Vladas 14
Berželis žr. Ramanauskas Klemensas 220
 Beržinis Kazimieras (Kazys)-*Algirdas, Alfonsas* 749, 751, 753
 Beržinskas 415
 Beržinskas Jonas p. 216, 636
 Beržinskas Klemensas-*Žaibas* 433, 434, 441, 449
 Bepalovas Fadejus 110
 Bepalovas Kalina str. 110
 Bepalovas Mikula ag. 109
 Bezaras str. 138
 Beznosovas MGB kap. tard. 838
 Biconas MGB 580
 Bielevičius 183
 Bieliauskas Adolfas MGB šn. 355

- Bieliauskas Boleslovas 50
 Bielinis 44
 Bielskienė Aleksandra MGB šn. 365
 Bielskis Antanas MGB šn. 365, 366, 367
 Bielskis Petras-*Aras, Uosis*, ag. *Leonas* 124, 125,
 129, 131, 135, 138, 139, 141, 142, 373, 375, 375
 Bielskis Jonas MGB šn. 371
 Bieža (Bežėnas) Alfonsas (Adolfas) 38, 39, 40
Bijūnas 459, 462
Bijūnas ag. žr. Kišūnas Benadas (Bernardas),
 Juozo (Lobačiauskas) 701
Bijūnėlis 20
Bijūnėlis žr. Va. Jonas 259, 260
 Bikneris Jonas p. 620
 Biknys Adolfas p. 626, 627
 Biknys Jonas p. 626, 627
 Biliūnas Albinas-*Lapelis, Džiugas* 384, 485, 674,
 676, 677, 711, 715, 716, 717, 723, 726, 790, 791,
 793, 794, 797, 798, 799, 801, 803, 804, 806, 807,
 812, 839, 856
 Biliūnas Juozas-*Dobilas* 343, 345, 348
 Biliūtė Ona-*Virginija* 579, 589
 Bilkis Vladas-*Velmias* 473
 Bilvinas 223
 Birbilas Teodoras-*Kregždė* 731, 732
 Birgiola Stasys 424
Birutė ag. 872
Birutė žr. Radzevičiūtė Veronika 309
Birutė žr. Svetikaitė – Jurgelienė Ona 271
Birutė, Akacija žr. Lešinskytė – Švedienė Ona 731
 Bislys Jonas-*Jokis* 248, 295, 339, 340
Bitinas 411
 Bitinas Bronius 932
Bitinas žr. Kisieliūsių Telesforas 398, 401, 402, 403, 404
 Bitinienė – Venckutė Zuzana-*Rozeta* 902
 Bitvinskaitė 595
 Bitvinskas Petras p. 595
 Bitvinskas Stasys 595
 Bitvinskas Vytas-*Vyturys* 599
 Bytautaitė Stefa žr. Trijonytė – Montvilienė
 Elena 641
 Blažienė Ona 614
 Blažiūnas Kazys 527
 Blažys Antanas-*Zigmas, Mataušas* 465
 Blažys Jeronimas-*Lokiukas* 392, 465
 Blažys Jonas 481
 Blažys Pranas-*Tomas* 390, 465
 Blažytė Stasė 425, 613
 Blinstrubas Bolius p. 753
 Blynas kng. 846
 Blochas MGB 456
 Bložytė Rožė 148
 Bogvilaitė Juzė 757
 Bondarenka MGB tard. 302
 Bondarenkienė Onutė MGB 303
 Borisevičius V. vysk. 845, 847
 Borodinas MGB ltn. 163
 Boruta Jonas 841
 Bosas Jonas-*Dovydas* 188
 Bosas Jonas-*Mėnulis, Donkichotas* 272
 Braška Juozas str. 34, 42
 Brazaitė – Katininė Kazimiera 696
 Brazaitis Vincas 675
 Brazas 391
 Brazas-*Klebonas* 98
 Brazauskaitė Janina p. 235
 Brazauskaitė Onutė-*Vaikutis* 98
 Brazauskas Adolis (Adolfas), Stasio p. 235, 241
 Brazauskas Aleksas (Aleksandras), Stasio p.
 235, 239, 241
 Brazauskas Alfonsas 662
 Brazauskas Algirdas 725
 Brazauskas Antanas-*Žaibas* 98
 Brazauskas Felikas, Stasio-*Žvirblis* 213, 214, 235
 Brazauskas MGB šn. 368
 Brazauskas Petras MGB jaun. ltn. 846, 847
 Brazauskas Vaclovas-*Vairas* 198
 Brazauskas Valius p. 240, 241
 Brazauskas Vincas str. 676
 Brazauskas Vytautas 662
 Brazdžionis Bernardas 147
 Braziulis Ignas, Juozapo-*Žirmis* 129
 Breiteris Justinas p. 649
 Breiteris Kazimieras p. 649
 Breiteris Stanislovas p. 649
 Breiteris Vladislovas p. 649
Breivė žr. Gaidauskas Jonas 722, 783, 789, 810, 816
 Briedis Pranas 700
 Briedis Pranas-*Jūra, Šarūnas, Šimonis* 683, 705,
 739, 747, 751
Briedis žr. Kučinskas Alfonsas 728, 729
 Bručaitė Marytė 92, 95, 96
 Bručas Kazys-*Baravykas* 73
 Bručienė Ieva 95
 Brujevičius (Brujevič Oleg Grigorjevič) MGB
 plk. 701
 Bružas 685
 Bružas Jasius 611
 Bružas Pranas str. 606, 607
 Bružas str. 497, 498
 Bružas Viktoras-*Ažuolas* 134, 135
 Bružienė – Beleckaitė Antanina 918
 Bubulas Steponas p. b. v. 828
 Bubulas str. vrš. 601
 Bučinskas A. M. 309
 Bučinskas Alfonsas 308
 Bučius Kostas 922
 Būda Justinas 661
 Būda Polikarpas-*Aras* 552, 560, 660
 Budginaitė – Lukauskienė Janina-*Danutė* 635, 639
 Budginaitė Onutė-*Rūta* d. 635
 Budginas Antanas-*Žvainys, Audronis* sūn.
 272, 279, 637, 638
 Budginas Juozas-*Laimutis* sūn. 637

- Budginas Stanislovas tėv. 636
 Budginas Vladas p. 896
 Budginienė Morta mot. 637
 Budnikas Jeronimas-*Audronis* 505, 508, 514, 518
 Budnikas Robertas 518
 Budraitienė Genovaitė 649
 Budraitis Edvardas sūn. 649
 Budraitis Pranas plk. lt. tėv. 648, 649
 Budreckas Stanislovas p. 896
 Budreckienė – Kreskutė Bronė 664
 Budrienė MGB šn. 364
 Budrys Antanas MGB šn. 364, 365
 Budrys Jonas-*Klemensas, Uosis* 750
 Budrys str. 656
Budrys žr. Čeponis Juozas 456, 459, 593
 Budzinskas Henrikas-*Papartis* 223, 224
 Bugailiškytė – Žitkuvienė Janina-*Karilė* 196
 Buiniauskaitė Onutė 819
 Buivis (Buivys) Liudvikas-*Karvelis* 98
 Buivydaite Zosė 687, 691
 Bulzgis Jonas-*Klevas* 97, 99
 Bumbulis kun. 757
 Burdienė Mikasė (Mikalina) 238
 Burkevičius 45, 46
 Burnys Jurgis-*Smilga* 166
 Buslys mokyt. 350
 Bušienė 550
 Bušininkas Juozas Bronius-*Jurginas, Bijūnas, Marsas* 529, 530, 730, 733, 734, 736
 Bušinskas Alfonsas str. 728
 Bušinskas Bronius str. 728
 Bušinskas Silvestras 728
 Buta Kazimieras 928
 Butautas MGB 50
 Butkevičius Česlovas 117
 Butkevičius L.-*Lyras* 905
 Butkevičius str. vrš. 610
 Butkus 763
Butkus ag. žr. Tenikaitis Jurgis, Jono-*Dūda* 703
 Butkus Albertas p. 242
 Butkus Alfonsas 636
 Butkus Antanas-*Debesėlis* 116
 Butkus Izidorius-*Kęstutis* 500, 501, 514
 Butkus Jonas-*Bručas* 60
 Butkus Jonas-*Brunis, Saugas* 63, 85
 Butkus mokyt. 672
 Butkus Simonas 830, 833, 840
 Butkus Vacys (Vaclovas), Igno 770, 772, 775
 Butkus Vincas 262
 Butkus Zenonas 216
 Butkutė Ksavera ag. *Vaidilutė* 305, 306, 874
 Butrimas Stasys-*Gediminas* 740, 886
 Butvilaitė Petrė 773
 Buzeliauskas Gintautas-*Lapas* 61
 Buzeliauskas Vytautas-*Žaibas* 60
 Buzius Jonas 575, 576
 Buzys Bronius 582
 Cacaitis Zigmās-*Sakalas* 753
 Caporkus Leonas-*Vaidevutis, Žirgūnas, Šarūnas* 271, 272, 273
 Caporkus S. I. 309
 Celskys Antanas p. 490
 Celskys Petras 855
 Chaleckas Henrikas-*Tadas* sūn. 135, 136, 137
 Chaleckas Jonas tėv. kap. 135, 137
 Chaleckas Vytautas-*Rimgaudas, Aitoaras, Chirurgas* sūn. 135, 136, 137, 138
 Chmelnickas 349
 Chruščiovas str. 480
 Cības-*Diemedis* 859
 Cibulskas Boleslovas p. 902
 Cibulskis Boleslovas-*Bedalis* 284, 341
 Cibulskis Povilas, Prano p. 896
 Cibulskis Povilas-*Jūreivis, Našlaitis* 255, 293, 341
 Cibulskis Vladas(?) (Boleslovas)-*Bedalis* 293
 Cibulskis Vladas-*Klajūnas* 896
 Cibulskytė Bronė ag. *Ema* 640
 Cinovas Andrius, *Jurgio* 514
 Ciparis Jonas p. 642
 Cvirka Petras (rašytojas) 475
 Cvirka Zenas 470
 Čarna Jonas 67
 Čarna Petras-*Černypetris, Čižas* 61, 66, 67, 69, 70, 71, 72
 Čarna Stasys 70, 72
 Čeida Povilas 165, 177
 Čeida Pranas 166
 Čekaitė Stasė 653, 654
 Čekaitis Alfonsas-*Džiugas* 493, 856
 Čekaitis Antanas-*Jaunutis* 477, 492, 493, 609, 840
 Čekanauskas 170
 Čekanašičienė – Maziliauskytė Aldona-*Gegutė* 899
 Čekavičius Antanas-*Vanagėlis* 110
 Čekutis Ričardas 519
 Čelkys Vladas-*Paukštėlis* 212, 214
 Čelnokovas (Čelnokov Ariston Nikolajevič) MGB tard. 852, 869
 Čelnokov Ariston Nikolajevič žr. Čelnokovas 869
 Čelnokov MGB plk. 311
 Čelutka Aleksas 97
 Čelutka Leonas-*Nemunėlis* 97
 Čelutka Petras 97
 Čelutka Vincas 102
 Čempionas žr. Stoškus – Staškevičius Albertas, Kazimiero 187
 Čepas 159
 Čepas Julius 90
 Čepas Petras p. 744
 Čepas Zigmās p. 751
 Čepas-*Lapė* 172
 Čepkauskas Stanislovas p. 605, 609
 Čeponis Juozas ryš. 734

- Čeponis Juozas-*Tauragis, Budrys, Šernas* kap.
379, 381, 382, 456, 593, 597, 599, 710, 832, 857
- Čepukonis Vaclovas-*Tigras* 934
- Čepulis kng. 846
- Čerbauskaitė Paulina 894
- Čerčilis žr. Šomka Juozas 19
- Černiauskas (batsiuvys) 758
- Černiauskas Jonas 932
- Čerpulis Algirdas-*Lazdynas* 60
- Červinskas Jonas-*Viesulas* 263
- Česas Pranas 871
- Česevičius MGB kurs. 138
- Čėsna 519, 696, 697
- Čėsna Ignas-*Žentas* 896
- Čėsna kap. 825
- Česnakavičius Baltrus (Baltramiejus)-*Putna*
tėv. 85
- Česnakavičius Vytautas-*Valas* 60, 83, 85, 92
- Česnakavičiūtė Genovaitė 85
- Čestnyj (*Sąžiningas*) žr. ag. Remeika Vytautas 184
- Čiapas A. A. 309
- Čiapas Edvardas 122
- Čiapas Pranas p. 225
- Čijunskas Alfonsas-*Ežys* sūn. 913, 916, 923
- Čijunskas Antanas-*Meška* tėv. 913, 914, 916, 917
- Činga Lionginas-*Londonas* 60, 79
- Čiplies Vladas-*Kraujalis, Vėjas* 175
- Čirpulis Vaclovas 66
- Čirpulytė Stasė mokyt. 66
- Čirvinskas Jonas, Alekso-*Viesulas* 339
- Čirvinskas str. 108
- Čiužas Č.-*Vytautas* p. v. 905, 906
- Čiužas Simonas 928
- Čiužauskas Steponas 591
- Čižas Eduardas, Jono-*Algis* 214
- Čižauskas Steponas 575
- Čukov MGB kap. 262
- Dabašinskas Benediktas p. 605
- Dabkevičius Vladas mokyt. 663
- Dabulskienė Zosė 894
- Dagys ag. 687, 691, 692, 693
- Dagys žr. Tarbūnas Vincas 95, 96
- Dailidaitė – Dėdelienė Olė 445, 446
- Dailidaitė Aldona 430
- Dailidė Urbonas (Urbantas)-*Tauras* 137, 435,
436, 545, 547, 566
- Dailydaitis Juozas-*Valentinas* 514
- Dainoras Česlovas 29
- Dainotas žr. Stoškus – Staškevičius
Albertas, Kazimiero KLT n.187, 188, 364
- Daktaras str. 596
- Daktaras, *Rolandas* žr. Jonikas Antanas 508, 913
- Dalbokas Aloyzas, Jeronimo (Liepsnonis Aloyzas)
-*Imperatorius, Liepsnonis, Negusas*, ag. Šarūnas 110,
155, 157, 158, 165, 166, 169, 174, 179, 180, 209
- Dalbokas Viktoras-*Vyturys* 242
- Dalinda gyd. 592
- Damalakas Juozas 147
- Damanskas Stasys mokyt. 119, 120
- Damanskis Vytautas-*Adomas, Adomukas* 392, 422, 465
- Damanskis Vytautas 613
- Dambrauskas 582
- Dambrauskas Alfonsas p. 755
- Dambrauskas Antanas aktyv. 596
- Dambrauskas Antanas, Jokūbo 853
- Dambrauskas Liudas 148
- Dambrauskas Stasys 876, 878
- Dambrauskas Vincas 876
- Dambrauskienė 293
- Damulys Petras 751
- Danaitis Jonas 463
- Danasas Juozas-*Žemaitis* 128
- Danasas Klemensas-*Drugelis, Ramutis* 128
- Danasas Kostas-*Čirvinis* 126, 128, 129
- Danasas Petras-*Tyrulis, Narūnas* 128, 129
- Danielius Adolis 110
- Danielius Alfonsas-*Balandis* 126, 128, 129
- Danielius Bronius 223
- Danielius Liudas-*Alksnis* 223, 224
- Danilevičienė – Jurgelionytė Zofija 513, 525
- Danilevičius Henrikas-*Vidmantas, Neringas*
380, 382, 385, 477, 478, 479, 480, 482, 483, 487,
489, 491, 492, 495, 498, 503, 513, 514, 525, 526,
527, 528, 551, 780, 787, 813, 830, 832, 858, 866
- Danilevičiūtė Vida 526
- Danys 309
- Danys žr. Grigonis Leonardas (Leonas) 850
- Danta Jonas-*Medvėgalis* 129
- Danta Juozas 180
- Dantė žr. Baranauskas Vytautas 170
- Danusas Juozas str. 597, 598
- Danutė žr. Radzevičiūtė Veronika KLT n. 308,
310, 364
- Dapkus 220
- Dapkus Antanas 696, 852
- Dapkus Liudvikas p. 228
- Dapšys Alfonsas, Jono-*Gulbinas, Arbūzas* 129
- Dapšys Jonas 930
- Daraška Juozas 132
- Daraška Vladas-*Kikilis, Dagilis, Radastas* 125,
126, 128, 129, 132
- Daraškienė – Remeikaitė Ona 128
- Dargis žr. Bartkus Petras 303, 308, 309, 848,
849, 850, 851, 858, 859, 861, 866
- Dargytė S. mokyt. 892
- Dargužaitė Aldona 728
- Dargužaitė Palmyra 728
- Dargužas Mečislovas-*Aras* 728, 739
- Dargužienė Joana 754
- Dargužis Vincas 754
- Darius ag. 246, 247
- Darius žr. Remeika Vytautas 186
- Darkšaitė Elvyra 905

Darkšas Stepas-Dobilas 905
 Daubaras Antanas p. 514
 Daubaras Kazys 105
 Daučiūnas Edvardas-Nemunėlis, Rimantas 375
 Daugnora kng. 846
 Daugvila Juozas 70
 Daukantas ag. žr. Banys 157
 Daukantas Stasys 245
 Daukantas Vaclovas-Rytas 275, 278
 Daukantas Vytautas p. v. 594
 Daukantas žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 358
 Daukša Antanas, Adomo 129
 Daukša Ignas, Igno 129
 Daukša Ignas-Šipulskis 62
 Daukša Jonas-Genys 287, 292, 299, 324, 338
 Daukša Juozas, Igno 129
 Daukša Petras, Igno 130
 Daukša Pranas 118
 Daukša Stasys, Adomo-Uosis 129
 Daukša Stasys-Tautvydas 109
 Daukša Vacys p. 926, 927
 Daukša Valerijonas-Vėjas, Dagilis, Dobilas 287, 293, 294, 299, 325, 338
 Daukšienė Jadvyga 119
 Daunys 365, 366, 368, 369
 Daunys Alfonsas-Šriubas 136, 265
 Dautaraitė – Trijonienė Agnė 684, 685
 Dautartas Julius 7
 Dautartas Vytautas, Jono-Žaibas, Benamis 750
 Debesėlis KLT n. 164, 362
 Debesis 49
 Dėdė žr. Balniškis (Balėniškis) Jonas 655
 Dėdė žr. Kimštas Jonas 862, 866, 868
 Dėdė žr. Montvydas Vladas 908
 Degaitis Stasys p. 926
 Degutis Alfonsas 915, 926, 927
 Deikus Vytautas-Vingurys 189
 Deimantas (Bijūnėlis) 263
 Demereckas Petras str. 110
 Demidenka MGB tard. kap. 401, 501
 Denikovas str. 596
 Denisevičius Vladas aktyv. 878
 Deniušienė Bronė 923
 Dervinskas Juozas, Antano-Ažuolas 775
 Desantas 913
 Deveikis Jonas 60
 Didelevičius str. 57
 Dielkytė – Venckaitienė mokyt. 619
 Diemedis žr. Cibas 859
 Diemedis žr. Kudokas Kostas 353
 Diemedys Vaclovas, Vinco MGB šn. 357
 Diementis (Diemenčius) Vincas MGB šn. 360
 Digrys str. 875
 Dijokaitė – Kerežienė (Kerežienė) Joana-Žara, Reda, Lionia 284, 291, 307, 528, 553, 555, 560, 583, 666
 Dijokaitė Eleonora 528, 574
 Dijokas Pranas 528
 Dikas, Siaubas, Žaibas žr. Seneckis Antanas 521
 Dikavičius Česlovas-Vytenis, Maironis 728, 729, 737
 Dikšaitis Simas 500
 Dikšaitytė – Staskevičienė Ona-Pijolka 499, 547, 552
 Dikšaitytė Augutė 499, 501
 Dimša Stasys-Raitelis 919
 Dinikis Jonas 759
 Dirda Vytautas 247
 Dirginčius Dzidorius 613
 Dirginčius Jonas 523
 Dirginčiūtė Aldona žr. Mockutė – Šimoliūnienė Onutė 505, 506
 Dirmaitytė – Jonikienė Kotryna 534
 Dirmantas Adolfas, Dominyko MGB šn. 359, 360
 Dirmeikis Edvardas mokyt. 560, 895
 Dirmeikis Juozas-Diemedis 599
 Dobilaitis Antanas-Untis 615
 Dobilaitis Jonas 916
 Dobilaitis Jonas-Ūsas 392, 464, 465, 466, 604
 Dobilaitis Juozas-Motiejukas 422, 538, 604, 605, 607, 609
 Dobilaitis Stasys-Zigmas, Dobilas 428, 604, 605
 Dobilaitytė Onutė-Birutė (Gaidamavičiūtė Birutė) 560, 604, 610
 Dobilas 350
 Dobilas Bronius 424
 Dobilas žr. Biliūnas Juozas 346
 Dobilas žr. Darkšas Stepas 905, 906
 Dobilas žr. Vitkauskas Lionginas 374
 Dobilas, Šapelis žr. Kavaliauskas Antanas 215
 Dobrovolksienė 762
 Dobrovolksienė Teklė 859
 Dobrovolkskis Antanas, Jokūbo 853, 859
 Dobrovolkskis Juozas 246, 247
 Dobrovolkskis Juozas-Ramūnas 638
 Docka Aleksas-Vanagėlis 210, 213
 Docka Pranas 217
 Dockutė Genutė 211
 Dočkus 756
 Domarkas Ignas str. 649
 Domeika Vacys (Vaclovas)-Lazdynas 253, 340
 Dominauskas Antanas, Petro-Sakalas, Rūta 130
 Dominauskas Juozas, Petro-Kęstutis, Liepa 127, 128, 130, 133
 Dominauskas Petras, Aloyzo-Vanagas 130
 Donkichotas 115
 Doroginas MGB ltn. 150
 Dovydaitienė Marcelė 149, 150, 151
 Dovydaitis Jurgis 149, 150, 151
 Dovydaitis str. 231
 Dovydas Antanas 217
 Drakas 116
 Drapanauskas str. 768
 Drąsuolis ag. 658

- Draudvila Vladas 158
 Dryžas 720
 Drozdovas vyr. ltn. 144, 145, 146
 Druceika Antanas-*Simas* 205, 248, 282, 283, 295, 322, 339
 Druceika Jonas 282
 Druceika Povilas-*Valiokis* 248, 282, 283, 295, 340
 Druceika Vladas 282, 298
 Drucekaitė – Kazickienė Janina-*Ramunė, Gendré* 261, 282, 537, 539
 Drucekaitė Janina-*Vaidilutė* 287, 291, 295
Drugys žr. ag. Urbonavičius Zenonas 460
 Drukteinis Jokūbas 478
 Druktenis J. 380
 Druktenytė A. 817
Duanas žr. Stoškus – Staškevičius Albertas, Kazimiero 115, 187, 188
 Dubauskas Kazys šn. 241
 Dubinskas Vladas p. 225
 Dubinskas Vladas, Stasio p. 594
 Duchvinskij adm. 840
 Dūda Kazys-*Labutis* 269
Dūdelė 242, 243
Dudukas 595
 Dukauskas Gasparas 228
 Dukauskas Leonas 624
 Dukauskas Vytautas-*Ažuolas* b. v. 596, 597, 626, 628, 630, 632
Dukra MGB šn. žr. Iviškevičienė Kostė 164
 Dūlaitis Juozas 709
Dulius 242
 Dumčius 331
Dumčius-Katinas 640
 Dunauskis Antanas p. 896
Dunda 299, 324, 325, 338
 Dundinas Stasys p. 753
 Dundulis kap. 316
 Durša Juozas-*Skroblas, Karvelis* 897
 Durša Vladas p. 897
 Dušanskis Nachmanas MGB 659
 Dziegoraitis kun. 343
 Dzikas 148
 Dzikas Juozas, Antano-*Dainys, Žiburys* 215
 Dzimidavičius Antanas-*Riteris* 930
 Dzimidavičius Pranas-*Punktukas* 930
 Dzviega Stasys-*Gegužis* 188
Džiugas žr. Augustinavičius Vaclovas, Mykolo 523
 Džiugienė MGB šn. 364

 Eglė ag. 57, 58
 Eglinskas Antanas gyd. 262
 Eglinskas str. 272
 Eičas Vincas-*Laimutis* 532, 536, 732, 733, 734, 737
 Eidimas Adolfas-*Papūnis, Žybartas* 378, 380, 468, 469, 476
 Eidukaitytė – Adišalienė 212
 Eigerdienė – Šimkutė Ona 604

Eimutis žr. Baltkojis Jonas 276
Eimutis žr. Stoškus Jonas 495, 511
 Einikis Antanas-*Žemaitis* 275, 277
 Einikis I. I. 309
 Einikis Juozas 308
 Einikytė Ona 308, 309
 Einikytė Zosė 308, 309
 Eisinas Vytautas-*Žygandas, Žygaudas, Daugirdas* b. v. 539, 665, 897
 Eitminavičius 930
 Eitutis 332
 Eitutis Bronius 477
 Eitutis Jonas-*Jaunutis* 750
 Eitutis Stasys, Stasio 742, 743, 750
 Elvikienė Julija 821
 Elvikis Antanas 781, 821
 Elvikytė Elenytė (Elenutė) 785, 819
 Elvikytė Onutė mokyt. 781
Ema ag. žr. Cibulskytė Bronė 640
 Endrijaitis Bronius-*Putinas* 391, 398, 441, 490
 Endrijaitis Stasys-*Kaziukas* 391, 398, 399, 441
 Endriukaitis V. 719
 Endzelaitis Emilis-*Mėnulis* 499, 514
 Enuksas – Ivanauskaitė Eugenija 560, 871
 Enuksas Robertas (estas) p. 876
Erelis 595
Erelis žr. Markulis Juozas Albinas 715, 804, 805, 806, 832
 Erikis Jurgis p. 738
 Erstikis Steponas-*Patašonas, Papartis, Linguonėlis* 130
 Etys (Etmanas?) Olesius p. 225
Ežerėnas žr. Belaglovas Jonas 255

 Fadejevas str. 29
Faustas žr. Grybinas Aleksandras 520
Faustas žr. Matkus Adolfas 118
Faustas, Gražvydas, Rolandas žr. Svetlauskas Jonas 214, 215
 Fišerienė 834, 835, 836
Fiureris 242
 Flenkleris Gustavas 499
 Francas (vokietis) p. 729
 Freimonas str. 476
 Frejerienė Lina-*Gegutė, Zita* 448
 Frejeris Izidorius-*Valteris* 448
 Fricas (vokietis) p. 738

 Gabenis Aleksas-*Puodelis* 98
 Gabenis Algis-*Puodas* 98
 Gabševičius MGB (kalėjimo prižiūrėtojas) 875
 Gadliauskas Petras, Prano-*Sapnelis, Henrikas, Eimutis, Deimantas, Bijūnas, Bijūnėlis* 115, 193, 199, 206
 Gaidamavičiūtė Birutė žr. Dobilaitytė Onutė 609, 610
 Gaidauskaitė – Laugalienė Onutė 776
 Gaidauskas Antanas 776, 807

- Gaidauskas Jonas-*Breivė, Guldenas, Kunigėlis* 539, 560, 714, 715, 716, 719, 723, 776, 792, 796, 806, 809, 810, 812, 816, 817, 821
- Gaidauskas Kazimieras 776, 778, 779, 807, 812
- Gaidelionis Antanas 31, 32, 34, 36, 37, 52, 54
- Gailiūnaitė Elytė 181
- Gailiūnaitė Valė 181
- Gailiūnaitė Vanda 181
- Gailiūnas Antanas 649
- Gailiūnas Antanas tėv. 180, 181
- Gailius Jonas p. 616, 620
- Gailius p. 342
- Gailius Vacys-*Trimitas* 550
- Gailiūtė Bronė p. 639
- Gailiuvienė MGB šn. 359, 360
- Gaižauskas 232, 245
- Gaižauskas Andrius 216
- Gaižauskas Bronius-*Šešėlis* 643
- Gaižauskas Simas 216
- Gajauskas Selvijus 217
- Galbuogis Juozas-*Strausas* 393, 446
- Galijotas* žr. Pumputis Albertas 259, 261, 264, 303, 304, 308, 309, 574
- Galinaitis Augustas-*Nevežis, Alvitais, Ruonis* 732, 740
- Galinaitis Viktoras prok. 719
- Galinauskaitė Zofija 853
- Galinauskaitė Zosė 304
- Galinauskas Antanas 215
- Galinauskas Boleslovas 238
- Galinauskas Stasys p. 224
- Galiūnas* 462
- Galminas Antanas-*Šiaurys* 680, 681
- Galminas Jonas-*Putinas* 533, 680, 681, 684, 753
- Galvanauskas Kazys 932
- Galvanauskas Petras 932
- Galvydis Pranas-*Valteris* 934
- Galvonas Bronius-*Unta* 410, 413, 423
- Gamletas* žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 358
- Gandras* ag. 658
- Gapšys str. 151
- Gapšys Vincas 123
- Garbašauskas 15, 16
- Garbenis 27
- Garbštas, Žiogas* žr. Ruibys Petras 526
- Garolis Anatolijus-*Ažuolas* 242
- Garsas* 263, 342
- Garuckaitė med. s. 154
- Gasys Stasys str. v. 437, 438
- Gaščiūnas Antanas-*Viesulas* 66
- Gaščiūnas Ignas 66
- Gaščiūnas Kazys-*Virbutas* 63
- Gaščiūnas Petras 68
- Gaškai – Žemaitienė Nijolė 293, 305, 387, 434, 554, 579, 582, 589, 592, 669, 696, 723, 874
- Gaubas Julius 97
- Gaubica* žr. Žemaitis Kazys 140
- Gaubtyas (Gaubtis, Gauptyas) Francas (Fridrikas, Fricas)-*Vytautas* (Rimkus) 533, 682, 683, 684, 687, 700, 729, 747
- Gaučaitė Teklė 855
- Gaučas Vytautas 244
- Gaudinskas* KLT n. 371
- Gavėnas str. 682
- Gavėnia Simas-*Drąsutis* b. v. 380, 543, 640, 728, 739, 747
- Gavrilovas MGB oper. įgal. 138
- Gecas p. 430
- Gecevičius Kazys-*Karuzas* 446
- Gečas Antanas 882
- Gečas Jurgis 878
- Gečas Kazimieras 878, 879
- Gečas Vladas-*Tonis* 652
- Gedaitis Pranas (Juodvalkis Alfonsas)-*Beržas* 405, 447, 448, 510, 511,
- Gedaitis Valius-*Bogras* 447, 510
- Gedgaudas 502
- Gediminas* p. b. v. 683
- Gediminas* žr. Jonas (Svietjonis) 888
- Gediminas* žr. Stanevičius Juozas 641
- Gedminaitė Bernadeta – Hiršuvičiūtė Riva 824
- Gedmintas Antanas-*Kiškis* 654
- Gedutis Boleslovas 469, 470, 471
- Gedutis Jonas p. v. 474, 475
- Gedutis Stanislovas p. 474
- Gedutytė – Mišeikienė Aldona-*Gegutė, Žibutė* 537, 540, 897
- Gedutytė Jadvyga-*Ramunė* 897
- Gedutytė Jadvyga-*Rūta* 757, 763
- Gedvilaitė Danguolė 874
- Gedvilaitė Ona 853
- Gedvilas (Gedvila) Robertas-*Remigijus, Sidabras*, ag. *Aleksandras* 385, 520, 569, 570, 572, 573, 589, 699, 700, 702
- Gedvilas aktyv. 909
- Gedvilas Antanas, Antano-*Gegužis, Gediminas* 665, 773, 774, 775
- Gedvilas Stasys-*Bedalis, Aras* 872, 897
- Gedžienė Elena 827
- Gegetskaitė Emilija-*Dana* 99
- Gegutė, Zita* žr. Frejerienė Lina 448
- Gegužis* 461
- Gėgžna Jonas-*Vachmistras* 73, 80
- Gelažienė Ona-*Liudimantas* 342
- Geležinienė 870, 871
- Gelinskaitė – Jokubaitienė Antanina, Antano 134, 143
- Gelumbauskaitė Valerija 97
- Gelumbauskas Alfonsas-*Guzutis* 89, 90
- Gelumbauskas Feliksas 90, 91
- Gelumbauskas Ignas tėv. 95
- Gendrė* žr. Druceikaitė – Kazickienė Janina 284
- Gendrolis Kazys tėv. 891
- Gendrolytė – Jurkūnienė Elena-*Balanda, Žibutė* mokyti. 546, 756, 890, 891, 892, 897

Gendrolytė Janina d. 853, 891
 Genienė – Sturonaitė Bronislava 612
 Genys (*Geniukas, Genius*) žr. Kisieliūs Juozas 400, 402, 409, 410, 413, 414, 415, 416, 426, 427, 430, 431
 Genys ag. 658
 Genys Kazys-Ugnis 654
 Genys mlc. 652
 Genys žr. Daukša Jonas 325
 Genovaitė žr. Mockutė – Šimoliūnienė Onutė 524,
 Genutis žr. Mockus – Mackevičius Jonas 118
 Genutis žr. Navickas Alfonsas KLT n. 357, 374, 458, 459
 Gepneris 707, 708
 Gerasovas MGB mjr. 142
 Germantas 749
 Germantas, *Klajūnas, Arvydas* žr. Bakšys Antanas 594
 Gertas (vokietis) p. 729, 738
 Gerulskis Feliksas-Bijūnėlis 915
 Gervylis Antanas 670
 Gervylis Izidorius 670, 675, 677
 Gervylis Petras 387, 454, 670, 675, 709, 710
 Gideika p. 345
 Giedraitienė Janina 203
 Giedraitis A. 379
 Giedraitis Antanas mokyt., p. v. 394, 481
 Giedraitis Juozas mokyt. 672
 Giedraitis Leonas 396
 Giedraitis Pranas-Senis 424
 Giedraitis Vaclovas-Rasas 203
 Giedrikis Bronius 74
 Gilinskas Juozas 140, 141
 Gimbutis Stasys-Tarzanas 933
 Gineika 210
 Gineika Vytautas KGB ltn. 659
 Ginkevičius Pranas-Smauglys 60, 64
 Gintaras ag. 733
 Gintaras Jonas-Uosis 489
 Gintaras žr. Misevičius Boleslovas str. p. 401, 413, 419, 420
 Gintautas 461, 462
 Girdzijauskas Antanas 853
 Girdzijauskas 421
 Girdžiūnas Antanas ag. *Alksnis* 460
 Girdžius Antanas-*Stumbrys* 387, 389, 396, 397, 398, 400, 401
 Girdžius Juozas 675
 Girdžius Pranas 442
 Girdžius Zigmąs-Martynas 464
 Girdžiūtė Apolonija 404
 Girdžiūtė Marytė 442
 Girdžiūtė Ona 389, 404
 Girėnas žr. Zaskevičius Algimantas Vincas 857
 Girtienė Miliūtė 125
 Gylys Leonas-Agnieska 10
 Glazovas MGB kap. tard. 838
 Glinskis Mykolas 125, 126
 Glinskis Pranas MGB šn. 365, 366, 367
 Globys Juozas-Juozas, *Zigmas* 391, 441
 Globys Kleopas-Kęstutis 390, 391, 419, 441, 466
 Globys Vladas, Nikodemo-Vainauskas, *Ramūnas* 514, 698, 699, 701, 702
 Globytė 580
 Gluosnis ag. 535, 762, 893, 894
 Godliauskienė 148
 Goferis Vytautas (Vladas) p. 249, 319, 341
 Goldė aktyv. 671
 Gontrimaitė – Varnienė Onutė 484
 Gontrimas 484
 Gorbačiovas MGB (sargas) 747
 Gorbačiovas Michailas 149
 Gorkis (*Garnys*) žr. Simonaitis Stasys 63, 66, 68, 69, 94
 Gorochovas MGB tard. 96
 Gorskienė Emilija 99
 Grabys Dominykas plk. 315, 316
 Grabliauskas Adolfas p. 897
 Grakulskis Kazys-Gusaras 568
 Granitas, *Šimkus* ag. žr. Noreika Zenonas 700
 Grauslienė – Jurgaitytė Marytė (Marija)-*Aušrelė* 652, 654
 Grauslys Adomas-*Švyturys* 654
 Grauslys Danielius-*Džiugas* 650, 652, 654
 Grauslys Leonas-Jaunutis 654
 Grauslys Pranas-Pavasaris 655
Gražvydas žr. Svetlauskas Jonas 214, 215
 Greičius Stasys 611
 Greičiūtė 530
 Greičiūtė Monika 505
 Greimas A. J. 149
 Greivys Antanas žr. ag. *Makis* 655
 Greivys Kazys p. 650
 Greivys Steponas-*Verpetas* 650, 651
 Gribakovas str. vrs. 527
 Gričienė Paulina-*Rugiagėlė* 134
 Gričiūtė mokyt. 784
 Grigaitienė Sofija 110
 Grigaitis Pranas-Tadas 392, 464, 465, 466, 615
 Grigaitis Vincas 447
 Grigalavičienė S. I. 309
 Grigalavičius Stasys 854
 Grigalavičiūtė (Rubinė) Leonora-Remigija, *Vida, Samana, Dalia, Dženė, Radvilaitė* 303, 308, 309, 548, 697, 852, 854, 857
 Grigalavičiūtė Bronė-Aldona 852, 854, 857, 861, 862, 870
 Grigalavičiūtė Marytė 854
 Grigalavičiūtė Apolonija 854
 Grigaliūnas Juozas 853
 Grigaliūnas Kazys ag. *Valys* 701
 Grigaliūnienė Stasė 853
 Grigonis Leonardas (Leonas)-*Užpalis, Kalnius, Krivis, Danys, Žvainys* 9, 97, 98, 111, 293, 337, 385,

- Griguola Kazimieras p. 650
 Grikšas Pranas p. 642
 Grikšus Česius (Grikšas Česlovas) str. 649, 652
 Grimbergis aktyv. 671
 Grincevičiūtė Bronė 894
 Grincevičiūtė Elytė 894
 Grinius 638
 Grinius Pranas-Klebonas 275, 277
 Grinkus Vincas-Kariūnas 149
 Grinskis gyd. 845
 Grišečkin MGB kap. 185
 Grybas Jonas-Kariūnas 559, 897
 Grybas Vladas aktyv. 454, 670, 672, 673
 Grybauskaitė A. 87, 88
 Grybinas Aleksandras-Faustas 435, 520, 536, 545, 547, 566
 Grybukas Jonas 775
 Grobovas str. 29
 Grom ag. žr. Venckus J. 157
 Grumadas (Grumuldis) Domas-Darbininkas 110
 Grunovas Antanas-Vilkas 683
 Gruodis (Pranas) žr. Stankus Petras 434, 436, 437
 Gružauskaitė Julija 112
 Gružinskas Juozas-Kęstutis 753
 Gubista Jonas (Juozas)-Šalna 643
 Gudaitis Alfonsas str. 602, 603
 Gudaitis Petras p. 626
 Gudaitis Vacys (Vaclovas)-Rasas, Arūnas 155, 165, 209
 Gudas 486
 Gudavičienė 618
 Gudavičius Jonas plk. 379
 Gudavičius Napoleonas (Napalys)-Julius 397, 398
 Gudavičius Viktoras tėv. 484, 832, 836
 Gudavičius Vincentas 615
 Gudavičius Vitalijus sūn. 834
 Gudavičius Vladas 615
 Gudavičius Vladas-Vaišnoras, Miškinis, Radastas, Radvila 495, 542, 675, 679, 700
 Gudavičiūtė Ona 617
 Gudeika Jonas str. vrš. 492, 494, 496, 497, 497
 Gudzi MGB ltn. 503
 Gudžiūnas A. 460
 Gulbinas 308
 Gumuliauskaitė – Gailienė Genė-Danutė 550, 912
 Gumuliauskas Jeronimas-Mindaugas 550
 Guokas Gasparas 64
 Gūra Antanas-Šarūnas 934
 Gurskis Jonas gyd. 480
 Gustaitis p. 269
 Gustas kng. 846
 Guščius Vladas (Aleksas)-Fui-Fui, Medikuitis 166, 167, 172, 175
 Gutauskaitė – Mažintienė Zofija 593
 Gutauskas Dzidorius 593
 Gutauskas Jurgis 593
 Gutauskienė – Krikščūnaitė Ona 560
 Guzevičius MGB ltn. 704
 Gužaitis P. kap. 379
 Gužas Vytautas-Kardas, Mindaugas, Zigmas, Galiandra, Daukantas, Valentinas, Henrikas 384, 477, 490, 492, 493, 494, 505, 508, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 538, 541, 551, 696, 697, 722, 723, 852, 856, 866
 Gužauskas Kazimieras (Kazys)-Slapukas 643, 733, 734, 736
 Gužauskas Vacys 189
 Gužienė Karolina 518
 Gužutis žr. Gelumauskas Alfonsas 92
 Gvazdauskas Antanas p. 515
 Gvazdauskas Izidorius-Kupstas 515
 Gvildys Kazys 216
 Gvildys Konstantinas-Žiedas, Karklas 500, 548
 Gvildys S. 435
 Hansas (vokietis) p. 729, 738
 Helmutas (vokietis) p. 738
 Hermans (vokietis) p. 729
 Hiršuvičiūtė Riva –Gedminaitė Bernadeta 824
 Ibenskis Juozas 112
 Ignas ag. 136, 137, 138
 Ignatavičius Jonas 489
 Imbliudas Adolfas p. 897
 Imbrasas Antanas mokyt. 209
 Imbrasas Romas 719
 Imperatorius žr. Dalbokas Aloyzas 190
 Indriliūnas Mamertas 86, 87
 Indriliūnas Stasys, Aleksandro 89
 Indriulis Jonas 28, 29
 Indriulis Jurgis-Darguželis 28, 29
 Inžinierius 913
 Irtmonaitė Stasė, Alekso-Aušrelė mokyt. p. 746, 749, 754
 Irtmonas Aleksandras, Alekso-Genys 641, 680, 681, 745, 749, 754,
 Irtmonas Mečislovas (Mečys, Mėčius)-Žiogas 641, 680, 681, 745
 Ivanauskaitė – Erukson Eugenija 871
 Ivanauskas Danielius str. 475
 Ivanauskas J. 696
 Ivanauskas Jonas-Lizdeika 85
 Ivanauskas mjr. 343
 Ivanauskas Petras 641
 Ivanauskas Petras-Trimitas 753
 Ivanauskas str. 498
 Ivanauskas Vaclovas (Vacys)-Gintautas, Leonas, Henrikas, Etmonas, Vytenis mokyt. 384, 520, 542, 555, 556, 696, 781, 785, 789, 871, 872, 873
 Ivaškevičius MGB (vertėjas) 690
 Ivaškevičius Vincas-Julius 404, 465
 Ivaškus –Ivaškevičius Leonas p. 897
 Ivoškevičienė Kostė MGB šn. Dukra 164
 Izokaitis Bronius 709

- Ylius Julius 215
Ylius Vytautas p. 216, 224
- Jablonskis Romualdas 846
Jackelevičiūtė Aneta 304
Jackys 486
Jackys Petras-*Algis* 391, 398, 403, 404
Jačionis 763
Jačionytė 763
Jagminaitė – Stonienė Onutė p. 737, 882, 887
Jagminas Jonas-*Klevas* 702, 739, 886, 887, 889
Jagminas Klemensas-*Klevas* 740, 887
Jagminas Zigmas-*Kęstutis, Saulius* 546
Jakaitis Antanas 192
Jakaitis Juozas p. 430
Jakas ag. žr. Sirvydas V. 157
Jakas Pranas-*Vaidotas* 740
Jakavičius Balys 177
Jakimavičius Zenonas-*Putinas* 98
Jakštaitis Juozas, Jono-*Kėkštas* 606
Jakštaitis Juozas-*Vėjelis* 499
Jakštas Aleksas p. v. 642, 645
Jakštas Stasys-*Kęstutis, Karžygis* 739
Jakštas Vaclovas 685
Jakubynas Kęstutis 725
Jakubonis MGB ltn. 219
Jakumas Juozas-*Spalis* 915
Jakutis Jonas p. 782
Jakutis Vincas-*Skaistgiris* 533
Janavičius Alfonsas p. 339
Janavičius MGB tard. 65
Janavičius p. 894
Jancevičius M. 640
Jancevičiūtė Zosė-*Rūta* 640, 748
Jančiauskas Alfonsas-*Ryklys* 750
Janeliūnaitė Vanda 103
Janeliūnas Vaclovas-*Aidas* 103
Janina žr. Dijokaitė – Kerėžienė Joana 565
Jankauskaitė 55
Jankauskas Antanas p. 890, 891, 892
Jankauskas Antanas-*Tonis* 902, 546
Jankauskas Boleslovas-*Rytas* 481, 508
Jankauskas Jonas, Motiejaus p. 241
Jankauskas Jonas-*Audronis* 130, 375
Jankauskas Jonas-*Kantas* 897
Jankauskas Juozas-*Demonas* 435, 536, 545, 566
Jankauskas Kęstutis 719, 720
Jankauskas Stasys MGB šn. 364, 365, 369
Jankauskas Vytautas 172
Jankauskienė Marija-*Jūra* 897
Jankevičius Jonas 843, 844
Jankevičius Juozas 844, 845
Jankevičius Leonas 842, 843
Jankevičius Povilas kng. 847
Jankevičiūtė – Žalnieriūnienė Rožė Teresė-*Jurgis, Migla, Smala, Ziga* 529, 564, 697, 794, 808, 820, 821, 842, 853, 859, 866
- Jankevičiūtė – Gvildienė Danutė 148
Jankūnas Česlovas-*Reivedis (Reivedys, Reivydas), Gaidelis* 114, 115, 195
Jankūnas MGB tard. 911
Jankus Emilis, Kazimiero-*Skroblas* 216
Jankus Martynas 314
Jankutė Pranė (Pranutė, Pranciška) 136
Janošas str. 139
Janulevičius Jonas 73, 74
Janulis (Jonyla) Adolfas-*Radvila*, MGB ag. *Naikauskas* 667, 668, 669
Janulis MGB leit. 47
Janušaitė – Milkintienė Jadvyga-*Ieva, Smilga, Ramunė* 557, 582, 769
Janušaitis Jonas, Juozo-*Rimantas*, ag. *Matrosas* (Minkevičius, Lozoraitis) 704
Janušas Antanas-*Skudutis* 897
Janušauskas Bronius 41
Janušauskas Jonas str. 52, 55
Janušauskas p. 269
Januševičius Jonas-*Vilkas* 60, 68
Janušis 498
Janušis Antanas p. 600
Janušis Juozas p. 600
Januška Juozas 252, 253
Januška Pranas 277
Januška Romanas, Prano str. p. 482, 515
Januška Vytautas, Prano str. p. 482, 515
Januškaitė Bronė 843, 844
Januškaitė Elytė (Elena)-*Banga* 252, 256, 257, 341
Januška-*Stimburys* 78
Januškevičius Eugenijus 850
Januškevičius Petras 850
Januškis Juozapas prv. 913
Janušonytė Marytė 65, 66
Jaras Alfonsas, Jono-*Jaunutis, Jaunius, Jazminas* 254, 261, 263, 264, 286, 341, 564
Jarmala Stasys (Ulevičius Vincas)-*Briedis, Audronis, Audrūnas* mokyt. 549, 559
Jarušauskas Henrikas 924, 925
Jaržemskas gyd. 154
Jasaitienė – Kasčiukaitytė Veronika, Juozo 450, 451
Jasaitis Antanas 452
Jasaitis Antanas, Jono MGB šn. 372
Jasinevičius Jonas, Jono-*Margis* 165
Jasinevičius Juozas 147
Jasiulis Antanas sūn. 575
Jasiulis Juozas tėv. 574
Jasiulis Vincas 575
Jasiulis Vytautas 593, 596, 597
Jasiulytė – Valeikienė Antanina-*Žebenkštėlė* 539, 553, 574
Jasiulytė Eugenija 582
Jasiulytė Petronėlė 583
Jasiūnas Jonas str. 108
Jasulaitis Jonas-*Perkūnas* 159

Jasulaitis Vytautas p. 544, 898
 Jasulaitytė Jadvyga mokyt. 891, 892
 Jaščepaitė Bronė 583
 Jašinskas Mamertas 154
 Jatkauskas Pranas žr. Veveriskis Aleksandras 474
 Jatulis kap. 825
 Jauniškis Antanas 719, 819, 820
 Jaunius žr. Kvedaras Stasys 178
 Jaunius žr. Sirutavičius Anupras 291
 Jaunutis 456, 459, 461, 639
 Jaunutis žr. Jaras Alfonsas 263
 Jaunutis žr. Kvedys Alfonsas 427, 430, 431
 Jaunutis žr. Trijonis Pranas 640, 749
 Jazas kng. 846
 Jazėvas MGB 333
 Jazminas žr. Jaras Alfonsas 259
 Jegorovas str. vrš. 141
 Jekelaitis 776, 777
 Jermolajevas partorg. 209
 Jevseičikas MGB 893
 Jocius MGB 451
 Jocius Aleksas-Ulonas 567
 Jocius Antanas p. 595
 Jocius Bronius p. 595
 Jocius Jonas 632
 Jocius MGB (kalėjimo prižiūrėtojas) 875
 Jocius Stanislovas p. 631, 632
 Jocius Stasys-Varna 595
 Jocius str. 596
 Jofė Chaimas aktyv. 670, 671
 Jokis žr. Bislys Jonas 296, 297
 Jokubaitienė – Gelinskaitė Antanina, Antano 134, 143
 Jokūbaitis Alfonsas 112
 Jokubaitis Antanas 649
 Jokubaitis Benediktas 648
 Jokubaitis Dominykas 648, 655, 656, 657
 Jokubaitis Jonas p. 338
 Jokubaitis Jonas, Kazio-Dainius 134, 142, 143, 204
 Jokūbaitis Jonas, Stasio-Samsonas, Papartis 130
 Jokubaitis Kazimieras 648
 Jokūbaitis Kazys-Kaganas, Jovaras, Spyglis 130
 Jokūbaitis Klemensas p. 286, 287, 341
 Jokubaitis Pranciškus (Pranas)-Dėdė 652
 Jokubaitis Vaclovas-Jupiteris 648
 Jokubaitytė Zofija 648
 Jokubauskaitė Bronė 549
 Jokubauskas ag. 262
 Jokubauskas Antanas, Antano-Vilkas 888, 889, 898
 Jokubauskas Antanas-Aurys, Merkys 780, 789, 794, 801
 Jokubauskas Jonas, Stasio-Tomas, Putinas, Aidas 515
 Jokubauskas Jonas-Merkys, Skroblas, Aurys 715, 865
 Jokubauskas Juozas, Antano-Sausis, Siaubas 763, 898
 Jokubauskas Kazimieras 803
 Jokubauskas kng. 846
 Jokubauskas Romas 257
 Jokūbėlis 913
 Jonaitienė Valė 102
 Jonaitis Antanas žr. Mocius Juozas 829, 839
 Jonaitis Jonas 102
 Jonaitis Stasys p. 346
 Jonaitis Zigmās-Vėtra 135, 136, 138, 140
 Jonas (Svietjonis) žr. Gediminas 888
 Jonauskas J. kun. 745
 Jonča Kleopas, Petro-Balandis 515
 Jonča Martynas-Trimitas 753
 Jonča Vladas, Petro-Vaidotas, Varnas 477, 481, 482, 483, 515
 Jončaitė Adelė 704
 Jončas Jonas-Lakūnas 729, 732, 736
 Jončas p. 642
 Jonelienė 912
 Joneliūnas Juozas, Juozo 207
 Jonikaitė Ona 507
 Jonikas Antanas, Petro-Liutauras, Rolandas, Daktaras 398, 481, 499, 503, 507, 508, 515, 521, 529, 534, 551, 695, 830, 840
 Jonikas Jonas-Pantera b. v. 781, 782, 785
 Jonikas Pranas-Bitinas, Lakūnas 506, 507
 Jonikas Simas 507
 Jonikas str. 617, 619
 Jonikienė – Arvasevičiūtė Vanda-Kengūra 781
 Jonyla žr. Bartkus Jonas 893, 894,
 Jonušas (Janušas) Antanas-Skudutis 566, 568, 569, 571
 Jonušas Antanas-Vilkas prv. 532, 647
 Jonuškis Jonas 929
 Jonuškis Leonas p. 927, 928
 Jonuškis Pranas 929
 Jovaras 906
 Jucevičius Ignas-Daktaras 898
 Jucius Aleksas, Antano-Gylis, Ulanas (Ulonas) 568, 665, 769, 773, 774, 775
 Jukna Bronius p. 482, 515
 Jukna Juozas (Kęstučio apyg. štabo laikytojas) 553, 714, 723, 791, 792, 794, 816, 817
 Jukna Kazys p. 701
 Jukna Stasys, Jurgio p. 503, 515, 613
 Juknevičius Pranas-Putela 60, 62
 Junaitis Stasys 124, 130
 Junokas Jonas-Rūtenis 308
 Juodaitis kng. 904
 Juodelė M. 840
 Juodis Viktoras p. 625, 626, 627, 629
 Juodis Vytautas p. 625, 629, 631
 Juodišius gen. 841
 Juodytė – Pracišauskienė Genovaitė-Aldona 188
 Juodytė Irena 629
 Juodytė Janė MGB šn. Liepa 163, 164
 Juodkazis Antanas 318
 Juodkazis Jonas 316
 Juodkazis Stanislovas (Stasys), Juozo žr. Steponavičius Stepas 299, 313, 326, 336, 564

- Juodpaitis Pranas 55
 Juodris prv. 346
 Juodvalkis Alfonsas žr. Gedaitis Pranas 511
 Juodvalkis žr. Gedaitis Pranas 448
 Juozaitis (Paliokas) Jonas-*Martinaitis, Melchioras Putelė* 542, 544, 558, 559
 Juozalėnas Antanas 51
 Juozapaitis Juozas 135
 Juozelėnas 42, 43
 Juozokaitė (Jazokaitė, Juzokaitė) Liucija 81
 Juozokas (Jazokas, Juzokas) Vladas-*Petraitis* 59, 77, 81
Jupiteris žr. Jokubaitis Vaclovas 654
Jūra žr. Paršelis Vladas 392
 Juraška Alfonsas-*Galiūnas (Klajūnas)* 739, 881
 Jurevičius Andrius 148
 Jurevičius Viktoras, Juozo-*Žvejys, Kovas, Leopardas* 214
 Jurgaitis Jonas-*Šernas* 60
 Jurgaitis Petras ag. *Kariūnas* 687, 688, 693
 Jurgaitis Simas, Antano-*Tautvilas, Baronas, Žemaitis* 533, 541, 685, 747, 750
 Jurgaitytė Onutė 799
 Jurgaitytė Stasė, Motiejaus 750, 799, 800
 Jurgavojus MGB mjr. 456
 Jurgėlas Vladas 757
 Jurgelienė – Svetikaitė Ona-*Birutė, Loreta* 269, 275, 277
 Jurgelionis Jonas 527
 Jurgelionytė Genutė 528
 Jurgelis Aleksas 257
Jurgis žr. Jankevičiūtė Rožė Teresė 794, 795, 808, 847
 Jurgutavičius Juozas-*Rūtelė, Rūta* 290, 299, 325, 339
 Jurgutavičius Stasys (Stanislovas)-*Aidas* 290, 299, 324, 337
 Jurgutis Kazimieras 749, 754
Jurgutis žr. Aksamitauskas Juozas 427, 434
Jūrininkas žr. Rindokas Pranas 887
 Jurkauskas Boleslovas-*Bolius* 481, 508, 515
 Jurkūnas Aleksandras (Aleksas)-*Gintaras, Valeras, Mariukas, Raganius* 519, 539, 546, 568, 697, 756, 759, 762, 763, 890, 891, 892, 898
 Jurkūnas Jonas-*Vasaris* 898
Justas žr. Labanauskas Krizostomas 459, 591
 Juščius Stasys str. 881, 882
 Juška 876
 Juška Jonas 73
 Juška Leonas, Antano 185
 Juška Leonas-*Algirdas* 121, 123
 Juška Leonas-*Kariūnas* 9
 Juška Pranas 73
 Juška Pranas-*Papunis* 271
 Juška Vincas 747
 Juškaitis Leonas-*Tigras* 783, 784, 785, 788, 812, 816, 817
 Juškevičienė Emilija 526
 Juškevičius Jonas 369
 Juškevičius kng. 846
 Juškevičiūtė Stefanija 261
 Juškienė – Kalniūtė Ona-*Onytė* 655
 Juškienė (Morkūnienė) – Vaitiekaitytė Bronė-*Žilvitė* 254, 257, 259, 263, 286, 564
 Juškienė O. p. 538
 Juškys 489
 Juškys Bronius p. 503
 Juškys Kazimieras 254
 Juškys Klemensas, Prano-*Žaibas* 440, 441, 446
 Juškys Povilas p. 898
 Juškys Stasius 682
 Juškys Steponas (Stepas)-*Kostas* 493, 856
 Juškytė – Masaitienė Jadvyga-*Saulutė* 254, 259, 261
 Juškytė Elena 254
 Juškytė Jadvyga 253
 Juškytė Viktorija 254
 Juškus Adomas str. 878
 Juškus Mečislovas-*Mėmulis* 194, 257, 258, 342
 Juzeliūnas MGB tard. 280
 Kačerginas MGB kap. 40
 Kačiukys 220
 Kačiulis aktv. 475
 Kačiūšienė Ona-*Piršlienė* 639
 Kačiušis 816
 Kačiušis Jonas 614
 Kačiušis Juozas-*Piršlys* 456, 594, 639
 Kačiušis Vincas-*Mečislovas* 391, 403, 404
 Kačiušytė Antanina-*Snieguolė* 840
Kadažėlis žr. Bajarūnas Juozas 259
 Kadžionis Jonas-*Bėda* 552
 Kailiūnas Jonas 613
 Kairelis MGB ltn. 185
 Kairys Antanas-*Apuokas* 714, 716, 723, 783, 785, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 801, 804, 805, 806, 807, 810, 816, 817, 818, 819
 Kairys Jurgis 789
 Kairys Pranas 789, 791, 807
 Kairys Pranas-*Serbentas* 533, 557
 Kakta Jonas 727
 Kakta Pranas-*Šturmas, Šariūnas* 729, 732, 736
 Kalaženka MGB (garnizono vrš.) 809
 Kalenda Kazys-*Tadas* 17, 20
 Kalendienė Felicija-*Tadienė* 17, 20
 Kalikas Juozas p. 651
Kalinauskas ag. žr. Labanauskas Krizostomas, Antano 762, 895
 Kalytis Anicetas (teisininkas) 840
 Kalytis Bronius-*Siaubas, Liutauras*, ag. *Ramojus* 703
 Kalkys Antanas 28
 Kalkys Jonas 28
 Kalkys Julius 28

Kalkys Juozas 28
 Kalkys Lionginas 28
 Kalnienė 907
 Kalvaitienė Joana 552, 770, 772
 Kalvaitis Juozas 552, 764, 773, 775
 Kalvaitis Juozas str. 767
 Kalvaitytė Jadžė (Jadvyga) 767
 Kambaraitė 183
 Kaminskas Jonas MGB (kalėjimo prižiūrėtojas) 875
 Kaminskas Jonas p. 782
 Kaminskas Juozas 622, 623
 Kaminskas Kazys ag. *Juodis* 113
 Kaminskas MGB 588, 894
 Kaminskas p. 345
 Kaminskas Petras-Zuikis, *Rambynas* 729, 737
 Kanapinskas Edvardas 217
 Kancerevičius Kazys-Uosis 675
 Kanišauskas 104
 Kapačinskas Valentinas, Mykolo 86, 89
 Kapačinskas Zigmas 600
 Kaplanas (Kaplan) Maksas MGB tard. mjr. 226, 310, 435, 867, 868
 Karašauskas Jonas-*Lakštingala* 629, 631
 Karašauskas Kazys, Antano-*Gražina* 161
 Karbauskas Antanas-*Margis* 683
 Karbauskas Bronius-Aras 750, 751, 753
 Kaubauskas Pranas-*Margis* b. v. 381, 885, 887
 Karbauskienė – Dobilaitytė Marijona (Marytė) p. 751, 753
 Karbauskis str. 649
 Karbauskytė Bronytė 730
 Karbočius Bronius-*Bitė, Algimantas* 148, 149, 150, 151, 154, 178
 Kardanovskij MGB tard. ltn. 310, 311, 573
Kardinolas ag. kng. 725
 Karik Kurt (vokietis) MGB šn. prv. 370, 371
 Karinauskas Jonas-*Briedis* 248, 338
Kariūnas ag. žr. Jurgaitis Petras 687, 691, 692, 693
Karklas ag. 872
Karklas KLT n. 371
Karkliukas 289
 Karosas Jonas-*Rugys* mokyt. 783, 784, 812
 Karosas Juozas mlc. vrš. 784, 785, 816, 817
 Karosas Petras 785, 816, 817
 Karosas Vladas (Voldemaras)-*Tautvilis, Margis, Margiris* 933
 Karosas Vladas-*Vilkas* 933
 Karpas (Karpius) Antanas, Prano-*Sakalas* 568, 665, 773, 774, 775
 Karpas (Karpius) Jonas, Prano-*Tubelis* 594, 773, 775
 Karsavinas prof. 841
 Karskis Alfosas (Alfonsas)-*Kuosas* 130
 Kartanas 48
Karvelis žr. Pupalė Kazys 653
 Kasčiukaitytė – Jasaitienė Veronika, Juozo 451
 Kasčiukaitytė Bronė 452
 Kasinas MGB vrš. 460
 Kasinkienė Ksavera 307
 Kasparas str. 755
 Kasperavičius Antanas p. 608
 Kasperavičius Bronius-*Gigantas* 60
 Kasperavičius Juozas-*Šilas, Angis, Visvydas* 379, 382, 384, 402, 413, 420, 485, 493, 519, 556, 597, 608, 674, 710, 715, 716, 717, 722, 723, 726, 780, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 801, 803, 804, 806, 807, 812, 832, 837, 839, 856, 857
 Kasperavičius Pranas-*Lušas, Kiaunė* 446, 447, 675, 676, 677
 Kasperavičius Vytautas, Martyno 742, 743, 744
 Kasperavičius žr. Vikonis Vladas 704
 Kasputienė Petrė 618
 Kasputis Juozas p. 702
 Kasputis Motiejus-*Aidas* 686
 Katiušis str. 768
 Katkalovas MGB tard. kap. 656, 657, 909
 Katkus (Kostkus) Julius 249, 267
 Kaučikas Antanas 618
 Kauleikis gyd. 418
 Kauliekis MGB ltn. 55
 Kaulinis Bronius 138
 Kaulius Steponas 648
 Kauneckas Pranas 390
 Kaunėnas Kazys gyd. 865
 Kaupaitis Petras 742
 Kaupas Antanas p. 240
 Kaupas Lionginas p. 240, 241
 Kaupas Povilas 932
 Kaušas Kazimieras p. 345
 Kavaliauskas Alfonsas, Vlado-*Uraganas* sūn. 175, 214
 Kavaliauskas Antanas, Vlado -*Dobilas, Šapelis* 214, 215
 Kavaliauskas Bronius 109
 Kavaliauskas Vytautas 166
 Kavaliauskas Vladas, Juozo-*Vanagas* tėv. 175, 214
 Kazakevičius str. 110
 Kazickas Albinas 207
 Kazickas Albinas-*Beržas, Kirvis* 291
 Kazickienė – Druceikaitė Janė (Janina)-*Ramunė, Gendrė* 207, 261, 282, 560
 Kaziliūnas 69
 Kazinas MGB tard. 494
 Kazinas str. 497
Kaziukas žr. Endrijaitis Stasys 400
 Kazlauskas Alfonsas-*Girėnas* 749, 751, 753
 Kazlauskas Benediktas 519
 Kazlauskas Benediktas 696, 852
 Kazlauskas Juozas 77, 79
 Kazlauskas Juozas-*Žaibas* 135, 136, 138
 Kazlauskas Vytautas-*Alksniukas* 898
 Kazlauskas Vladas, Petro-*Šlėga* 130
 Kazlauskienė – Zablockaitė Elena 760

- Kazlovs* ag. 183
Kažukauskas (kolūkio pirmininkas) 162
Keleivis žr. Stumbrys (Stumbras) Aloyzas 456, 459
Kelmas 190
Kelmas MGB ag. pr. 459
Kelmelis žr. Alenčikas Aleksas 18
Kelmickis 599
Kemeras Pranas, Juozo 131
Kemežys Adomas-*Uosis* 269
Kemžūra Julius 215
Kemžūra V. ag. *Laikraštis* 157
Kemžūra Vincas, Juozo p. 235
Keparutis Juozas p. 600
Keparutis Rapolas p. 600
Keparutis Stasys p. 600
Keras Jurgis-*Bijūnas* 135, 137, 138, 345
Kergė Vladas 79
Kerpė žr. Masilaitis Vladas 92
Keršys str. 63
Keršys žr. Živatkauskas Bronius 668
Kęšminas Antanas 915
Kęstutis žr. Globys Kleopas 462
Kęstutis žr. Prūsaitis Pranas KLT n. 355, 364
Keturakis Alfonsas kng. ag. *Neman* 157
Keža Stasys-*Žaibas* 753
Kėželis str. 56
Kiaukė Antanas 216
Kiaukė Jonas 216
Kiaulėnas Antanas-*Šarūnas* 18, 20, 28, 29
Kiaunė žr. Prūsaitis Pranas 175, 178
Kiaušas gyd. 21
Kibilda Kęstutis 159
Kielė Antanas-*Paukštis* 110, 230
Kilčiauskienė Olė (Aleksandra) 167, 169, 170
Kilda Kazimieras sūn. 64, 103, 104
Kilda Stasys tėv. 103
Kilda Vladas sūn. 64, 103, 104
Kildaitė Anelė 64
Kilinskas Juozas 87
Kimštas Jonas-*Žalgiris*, *Žygūnas*, *Dėdė*, ag. *Jurginas* 722, 933
Kinka 124
Kirdeikis p. 885
Kirkickas Valius-*Suomis* 225, 226
Kirkus Alfonsas-*Šernas* 931
Kirkus Juozas-*Plienias* 931
Kirvis ag. 747
Kirvis ag. 57, 58
Kirvis ag. Rudolfas (Ostin Rudolf) (Klein) 704
Kisielienė Marcelė 413
Kisieliūs Alfonsas p. 239, 245
Kisieliūs Antanas, Jono-*Mikutis*, *Vilius*, *Varpas*, *Vasaris* 7, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 398, 400, 418, 424, 425, 428, 430, 433, 441, 442, 554, 560, 608, 679
Kisieliūs Bronius-*Simas* 605, 608, 610
Kisieliūs Gaudentas, Mato-*Tomas*, *Arėjas* 387, 388, 389, 390, 391, 394, 396, 397, 400, 404, 441, 442, 481, 487
Kisieliūs Jonas p. tėv. (Antano, Juozo ir Telesforo) 389, 397, 441
Kisieliūs Juozas, Jono-*Genys* (*Geniukas*, *Genius*) 395, 398, 400, 428, 441, 507, 531, 537, 549, 679
Kisieliūs mokyt. 909, 910
Kisieliūs Stasys-*Apgavikas* 389
Kisieliūs Telesforas-*Bitinas*, *Česlovas* 388, 390, 391, 394, 395, 396, 397, 399, 400, 428, 441
Kisieliūtė Elytė 404
Kisieliūtė Stefa 219
Kisminas Eduardas MGB tard. plk. 851, 852, 861, 870, 869
Kisnierius Andrius-*Sakalas* 515
Kisnierius str. 664
Kiškis Albertas 931
Kiškis žr. Lukšys Stasys 152
Kišonas Boleslovas, Martyno tėv. ag. *Aldona* 156, 157, 162
Kišonas Česlovas 8
Kišonas Zenonas sūn. 156
Kišonienė Morta ag. *Audra* 157, 210
Kišūnas Benadas (Bernardas), Juozo ag. *Bijūnas* (Lobačiauskas) 701
Kiulkis Juozas p. 600
Kiulkis Petras 582
Kizerskis str. vrš. 156
Kiznevičienė – Bučytė Vincenta 82
Kybartaitė Ona 665
Kybartas Eugenijus-*Vasaris* 535, 582, 762
Kybartas Ignas-*Saulius* 582, 762
Kybartas K. 890, 891
Kybartas Mečys (Mečislovas)-*Grimas* 582, 759, 760, 761, 898
Kybartas Teodoras-*Daktaras* 138
Kybartas Vytautas, Boleslovo-*Dobilas*, *Krūmas*, *Budrys* 557, 582, 759, 762, 898
Kybartas Vladas, Boleslovo-*Pikas* 582, 762, 763, 898
Klajūnas žr. Kriščiūnas Boleslovas-*Punktukas* 374
Klajūnas, *Arvydas*, *Germantas* žr. Bakšys Antanas 594
Klapatauskas 693
Klebauskas 631
Klein žr. Rudolfas (Ostin Rudolf) 704
Kleiza kng. 846
Klevas 578
Klevas ag. 658
Klevas ag. 98
Klevas MGB ag. pr. 459
Klevas žr. Jagminas Jonas 887
Klevas žr. Jagminas Klemensas 887
Klevas žr. Žilys Povilas 13, 17, 19, 20
Klevečka (iš Dragonių k.) 73
Klevečka Justinas 73
Klevelis (*Klevas*) žr. Žekevičius Bronius 76

- Kliausius Martynas-*Tautvydas* 130
 Klibas Aleksas, Vinco-*Linas* 241
 Klierikas (iš Kauno) 172, 173, 175
 Klierikas žr. Meškauskas Aleksas 218
 Klikna 576
 Klikna Leonas 582
 Klikna Steponas 582
 Klimas Antanas p. 340
 Klimčiauskaitė (teismo sekretorė) 121
 Kliminskas Aleksandras, Bonifaco-*Ažuolas* 242
 Klinga Aleksas, Jono 87, 89
 Klinga Dominykas 89
 Klinga Kazimieras, Jurgio 87, 89
 Klinga Leonas, Jurgio 87, 89
 Klinga Petras, Petro 88
 Klinga Pranas, Petro 89
 Klorė Apolinaras-*Sakalas* 375
 Kliučinskas Petras-*Lazda* 166
 Kluonienė – Jelinskaitė Janina-*Audra* 933
 Klusas Juozas p. 224
 Kmita Andrius, Prano-*Aušra, Audra, Aidas* 535, 544, 549, 762, 893, 894, 898
 Kmita Antanas, Prano p. 544, 898
 Kmita Edmundas, Prano-*Evaldas* 544, 549, 558, 763, 894, 895, 898
 Kmita p. 544
 Knatauskaitė D. 675
 Kočenka MGB 895
 Koikė (japonas) ltn. 841
 Kojelienė MGB šn. 428
 Kokšta Feliksas-*Rustemas, Granitas, Kolumbas, Ainis, Lietutis, Lakštutė, Lakštingala, Debesėlis, Rožė* 189, 638
 Kokštienė Zofija 638
 Koloskovas MGB 451
 Kolumbas 115
 Komendantas KLT n. 357
 Komentauskas Algis sūn. 176, 178
 Komentauskas tėv. 179
 Koncevičiūtė Vanda 829
 Končius Pranas p. 894
 Kondrotas Juozas 70, 71
 Konstantinas Alfonsas-*Kęstutis* 740
 Kontakauskas aktyv. 909
 Kontrimas Antanas-*Parama* 538, 653, 654, 655
 Kontrimas Ignas kap. 649
 Konturas 68
 Kornikas Viktoras 177, 178, 183
 Kosmauskas Bronius-*Tigras* 700
 Kosovaitė Nina 367
 Kostkus (Katkus) Julius 249, 267
 Krampolcas Žydrūnas 749
 Kranauskas Juozas-*Dėdė* 151, 154
 Krapavickas, Albertas žr. Pečkaitis Jonas 434
 Krapikas str. 664
 Krasauskaitė A. ag. *Ramunė* 157
 Krasauskas Jonas p. 515
 Krasauskas Rapolas kng. 270
 Krasauskas Steponas, Stepono-*Kravka* 515
 Krasauskienė Petronėlė (Petrūnė), Jono mot. ag. *Valia* 157
 Krauja Karlis 131
 Kraujalis Antanas-*Siaubūnas* 894
 Kraujelienė Eleonora-*Ašara, Audra, Svajonė* 249, 254, 257, 259, 263, 319, 340
 Kraujelis Dominykas (Domas)-*Šturmas, Viesulas, Nemunas, Liutauras* 248, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 273, 283, 287, 291, 295, 319, 337, 340, 563, 564
 Kraujelytė – Karinauskienė Zuzana 248
 Kregždė p.
 Kregždė Rolandas 818
 Kregždė Vytautas-*Našlaitis* 175
 Kregždė Zenonas, Jono-*Balandis, Rolanas, Kovotojas* 663
 Kreskus Pranas tėv. 664
 Kriaučius 409, 411, 412, 413
 Kričmanovas MGB kap. tard. 451
 Krikščionaitis Juozas p. 606
 Krikščiūnaitė Alfutė (Alfonsa) 248, 283, 295, 296
 Krikščiūnaitė Ona 283
 Krikščiūnaitė Vitalija-*Kazokėlis* 208, 248, 283, 295, 296, 563
 Krikščiūnaitis Juozas p. 494, 496
 Krikščiūnas Mykolas-*Valstietis* 375
 Krikščiūnas p. 690
 Krikščiūnas Pranas 452
 Krikščiūnas sūn. 345, 346
 Krikščiūnas tėv. 345
 Krikščiūnas Vladas-*Balandis* 375
 Kripaitis Antanas 35, 37
 Kripaitis Bronius 37
 Kripaitis Edvardas 37
 Kripaitis Juozas-*Paukštis* 36, 40, 43, 53
 Kripaitis Kazimieras 42
 Kripaitytė Elzbieta 53
 Kripaitytė Pranutė 54
 Kriščiūnaitė – Gutauskienė Ona d. 123, 127
 Kriščiūnas (Krikščiūnas) Boleslovas (Balys)-*Klajūnas, Karklas, Puntukas* sūn. 123, 124, 125, 128, 131, 140
 Kriščiūnas (Krikščiūnas) Julius tėv. 123, 128, 131
 Kriščiūnas (Krikščiūnas) Martynas sūn. 123, 125, 126, 127
 Kriščiūnas (Krikščiūnas) Vytautas sūn. 123, 124, 125
 Kriščiūnas Boleslovas-*Puntukas* 10, 189
 Kriščiūnas Julius (1918 m. savanoris) 197
 Kriščiūnas Juozas, Izidoriaus p. 865
 Kriščius Izidorius p. 674
 Kriukelienė – Dapšytė Onutė 930
 Krivickaitė A. A. 309
 Krivickas Ignas 73, 77
 Krivickas Jonas-*Krivis* 933

Kromelis Simas-*Perkūnas* b. v. 640, 748, 749
 Kromfolcaitė Eugenija 405
 Krompalcas Otonas (Krampolcas Antanas) 749
 Kromfolcas 685
 Krulis Leonas, Leono-*Aušrinis* 599
 Krūmaitis Stasys p. 486, 487
 Krūmaitis Steponas 486
 Kruminė MGB viršila 741
 Kruopis 46
 Kruopis Antanas 44, 55
 Kruopis Petras 55
 Kruopis Stasys 55
 Kruopis str. 56
 Krutkienė 122, 123
 Krutkis Teodoras ag. *Kibirkštis (Kolia)* 156, 159,
 167, 174, 175
 Kruzėlis 913
 Kšaninas MGB tard. 256
 Kubilevičius Stepas 29
 Kubilienė 724, 725
 Kubilinskas Kostas ag. *Varnas* 305
 Kubilius Antanas 487, 488, 491
 Kubilius Bronius 487
 Kubilius Jonas mokyt. (akademikas) 394, 397,
 481, 486, 525, 780, 827
 Kubilius Juozas 487, 827
 Kubilius str. 104
 Kubilius Vytautas 487
 Kubiliūtė Zosė-*Bitelė* 550
 Kučienė žr. Šiurkutė Skolastika-*Eglė*
 Kučinskaitė – Žebeliene Elena p. 736
 Kučinskaitė Zosė 643
 Kučinskaitė Zuzana 272
 Kučinskas Alfonsas-*Briedis* mokyt. b. v. 682,
 727, 736
 Kučinskas Juozas-*Šilas* 728, 730
 Kučinskas Petras, Silvestro p. 898
 Kučinskas Vincas-*Sančia Pančia, Motina* 270, 271,
 279
 Kučinskienė Veronika 271, 279
 Kudirka, *Tarzanas* žr. Zarenka Algirdas 354, 358,
 359, 363
 Kudokas Juozas-*Ilgūnas, Kemžiūra* 98
 Kudokas Kostas-*Diemedis, Juška, Baltaragis, Ilgūnas*
 9, 10, 122
 Kudžma Jonas mokyt. 841
 Kudžma Tadas 90, 96
 Kudžma Valentinas 90
 Kuisis Jonas-*Žalgiris* 730
 Kuizinas Aleksas 136
 Kukanauškas Izidorius-*Perkūnas* 499
 Kukanauzaitė L. 137
Kukutis žr. Šukys Romas 190
 Kulaitė E. I. 309
 Kulberkis Kazys p. 740
 Kulčinas MGB 894
 Kulikauskas 234
 Kulikauskas Edvardas (Edvardukas) 466
 Kulikauskas Juozas MGB šn. 365, 366, 367
 Kulikauskas Petras MGB šn. 365, 366, 367
 Kulikauskas Stasys-*Putinas* 199
 Kulikauskienė Marijona MGB šn. 365, 366, 367
 Kulys Stasys-*Briedis* 527, 933
Kulkasvaidis 215
 Kulkis Kazys-*Perkūnas* 686
 Kumpis Ignas-*Pūga, Kerpė* 128, 131, 829
 Kumpis Juozas-*Arnas, Cvirka* 131
 Kumpis Pranas (Vladas)-*Gibauskas* 128, 131
 Kunca Antanas mlc. 470, 471
 Kuncė Antanas prv. 268
 Kundrotas Antanas-*Skaigiris, Šarūnas* 675, 739
 Kunevičienė Elvyra 154, 931
 Kungys Alfonsas 880
 Kuodis Zenonas 917
Kupčius 80
 Kuprelis 725
 Kuprys 51
 Kuprys Juozas 38, 41
 Kūra Antanas 653
 Kūras mokyt. 777
 Kurauskas Juozas, Vinco p. 246
 Kurlinkaitė Kostė d. 877
 Kurlinkienė Marijona mot. 877
 Kurlinkus Edmundas 889
 Kurlinkus Pranas sūn. 877
 Kurlinkus Pranas tėv. šn. 877
 Kurlinkus Vladas sūn. šn. 877
 Kurmauskas Juozas p. 239
 Kuročka Vladas-*Dūdelė* 155, 156, 165
 Kurtinaitis Edmundas-*Kalnius, Lenas, Tumas,*
Senkus 384, 520, 564, 566, 568, 569, 571, 579,
 581, 584, 599, 600
 Kušelevičius Berkis 421
 Kušeliauskas Z. 762, 894
 Kušlys mokyt. 109
 Kutkaitė Onutė 389
 Kutra str. 37
 Kuzas Petras-*Briedis* 594
 Kuznecovas plk. 153
 Kuznecovas Vladimiras Jakovlevičius kap. 144
 Kvedaras Antanas, Antano-*Tautvydas, Viesulas,*
Vytenis 122, 154, 155, 156, 162, 163, 175, 195,
 222, 200, 205, 210, 213, 214, 369
 Kvedaras Donatas 154, 167, 202
 Kvedaras Kazys 827
 Kvedaras Romualdas 154
 Kvedaras Stasys, Antano-*Jaunutis, Jaunius, Pilėnas*
 154, 155, 156, 161, 175, 188, 210, 213, 215
 Kvedaras str. 51
 Kvedarienė – Šašytė Birutė 166, 170
 Kvedarienė – Zakarevičiūtė Danutė-Stefanija 12
 Kvedys Adolfas (Adolis)-*Girėnas* 421, 427, 427,
 433, 434, 441, 446, 547
 Kvedys Alfonsas, Juozo-*Jaunutis* 421, 422, 423,

- 424, 431, 433, 434, 436, 439, 441, 547
 Kvedys Izidorius, Juozo-*Saulius* 421, 433, 441
 Kvedys Motiejus 421, 424, 431, 439
 Kvedys Pranas 425
 Kveselis Antanas 630
 Kveselis Pranas 629
 Kviečius Eduardas 672
 Kvietkauskaitė 763
 Kvietkauskas Stasys str. 50
 Kviliūtė Elvyra 871
- Labanauskas Krizostomas, Antano-*Ladyga, Justas, Kunotas*, ag. *Kalinauskas* (Rimkus Zenonas) 456, 548, 557, 565, 568, 569, 570, 581, 582, 583, 584, 591, 592, 593, 600, 762, 890, 891, 894, 895, 899
Labutis žr. Sakalauskas Antanas 886
Ladyga žr. Labanauskas Krizostomas 456
 Ladygienė 843, 844
Laikraštis ag. žr. Kemzūra V. 157
Laimė ag. 247
 Laimikis Stanislovas (Stasys) 376, 377, 934
Laimutė žr. Tutinaitė – Pundienė Marytė 78
Lakūnė žr. Šukytė Jadvyga 167
 Lankauskaitė Bronė 685
 Lankauskaitė Elena 685
 Lankauskaitė Viktorija Elena, Vlado 742, 743, 744
 Lankauskas Juozas 685
 Lankauskas Petras 685
 Lankauskas Vytautas (Vytautas)-*Drąsutis* 685, 687, 691, 692
 Lankauskas Vladas 685
 Lapaitytė Rita-*Simienė, Keputė, Laputaitė* mokyt. 17
Lapas 163
Lapė 83
Lapė ag. 658
Lapė kng. 846
Lapė žr. Prūsaitis Pranas 178, 180, 181, 245
Lapelis žr. Stoškus – Staškevičius Albertas, Kazimiero 187
 Lapienis gyd. 845
 Lapinas Andrejus Stepanovičius MGB plk. 838, 839
Lapinas žr. Slušinskas Antanas 491
 Lapinskas Petras, Petro-*Motiejus* 126, 128, 131
 Latkauskas Jokūbas 274
 Latvėnas Kostas str. tėv. 88
 Latvėnas str. sūn. 88
 Laucienė Janina-*Močiutė* 568
 Laucius Aleksas-*Paukštis, Lazdynas* 568, 581, 591, 601, 639
 Laucytė – Butkuvienė Kazimiera 98
 Laučiūtė Stefa MGB (vertėja) 690
 Laugalienė – Gaidauskaitė Onutė 818, 819
 Laugalys Antanas str. 617, 619, 780, 784
- Laugalys Juozas 777, 784, 785, 808, 819
 Laugalytė Elena (Elenutė) 785, 816, 817
 Laurinaitis Antanas, Kazio-*Žeimelis (Žiemelis)* 582, 667, 773, 774, 775
 Laurinaitis Pranas p. 676
 Laurinaitis Vincas mokyt. 675
 Laurinavičienė Elena mot. 598
 Laurinavičius Bronius-*Chermonas* 598
 Laurinavičius Jonas 598
 Laurinavičius Kazys 742
 Laurinavičius Pranas, Antano-*Donžuanas, Reinidas* 598, 599
 Laurinskas Domas 679
 Laurinskas Jonas 880
 Laurinskas Leonas-*Liūtas* 7, 493, 533, 541, 560, 617, 654, 679, 681, 686, 691, 692, 698, 722, 725, 751, 753, 774, 781, 806, 820
 Laurynas Antanas p. 594
 Laurynas Antanas p. 596
 Laurynas Jonas 858
 Laurynas Martynas, Jono 217
 Laužikas Kazys-*Briedis, Ragas* 198
 Lavrentjev MGB j. ltn. 262
 Lazauskaitė Valė 639
 Lazauskas 636
 Lazdauskaitė Onutė 424, 429, 430
 Lazdauskas gyd. 892
Lazdynas žr. Domeika Vacys 253
Lazdynas žr. Valuntas Steponas 63
 Lebedžinskas Justinas 153
 Lechavičius Aleksas 159, 160
 Legeckis Antanas p. 227
 Leimontas Bronius 32
 Lekavičius Boleslovas 110
 Lekavičius Stasys 859
 Lekavičius str. 430, 431
 Lekcekiš Povilas 463
 Lekutis Juozas p. 674
 Lekutis Vincas p. 674
Lena ag. žr. Padalevičiūtė Nojolė 183
 Lenartavičius (Lenorta) Zenonas p. 231, 232, 244, 245
Lendra žr. Mikučiauskas Domas 375
 Lengvelytė Marytė 509
 Lengvelytė Ona ag. *Eglutė* 501, 509, 510, 613
Leonas ag. žr. Bielskis Petras 375
 Leonas Antanas str. vrš. 263
Leopardas 405, 410
 Leščiauskas Bronius 664
 Leščiauskas Vincentas-*Rambynas* 664
 Lešinskytė – Švedienė Ona-*Akacija, Birutė* (Šatkutė Zosė) 531, 727, 728, 733, 735, 738
 Leškys Jonas-*Petras* 465, 615
 Leškys Juozas, Antano-*Napalys, Algis* 465, 527, 612, 615
 Letukas Antanas, Jono 741, 743, 744
 Letukas Bronius, Jono 741, 743, 744

- Leveika Bonifacas-Komaras 10
 Levickas (Vyšniauskas) gyd. pr. 455, 457, 590
 Levickas Jonas-Plieninis 701
 Levickas Kazimieras, Antano-Dagys, Vytis 515, 532
 Levickas Kazys-Dagys 749, 753
 Levickas Petras p. 532
 Levickas Stanislovas (Stasys)-Zigmas 249, 283, 319, 337, 340
 Levickas Zigmas p. 563
 Levinas MGB tard. 211
 Liaudanskas Teofilis 217
 Liaudis Kazimieras gen. (KGB pirmininkas) 435, 719
 Liaugaudas Jonas 925
 Liaukus Jonas 331
 Liekis Kazys 688
 Liepa MGB šn. žr. Juodytė Janė 164
 Liepa žr. Pocius Povilas 113
 Liepsnonis Aloyzas žr. Dalbokas Aloyzas 155
 Liesis (Liesys) Antanas, Broniaus-Tvanas (Tvenas), Tonis, Geraldas, Idenas 384, 428, 481, 505, 515, 519, 520, 521, 538, 542, 555, 696, 697, 709, 722, 723, 850, 852, 863, 864
 Liesis (Liesys) Bronius, Broniaus-Naktis, Ėglis, Dainius, Kaukas 9, 385, 481, 505, 515, 520, 521, 541, 709, 863, 864
 Liesytė Danutė 863
 Likas Juozas 56
 Lingė Pranas 652
 Liniauskas KGB tard. 121, 123
 Linksmutis žr. Muklinskas Bronius 252, 259
 Linkus Pranas p. 595
 Linkutytė – Pocienė Marytė 547
 Liočas (Liočias) Aleksas (Aleksandras) 640, 641, 748
 Liodys 623
 Lionas Bronius p. 674
 Lionia žr. Dijokaitė – Kerėžienė Joana 565
 Liorančas Juozas, Jurgio-Aidas 515
 Liorančas Jurgis 499
 Lipeika p. 894
 Lisaitė Elena 235
 Lisauskis Andrius 456
 Lisius Adolfas, Jono 213, 214
 Lisius Adolfas, Juozo-Aušra 175, 176, 214
 Lisius Jonas, Jono 214
 Lisius Jonas, Juozo 176
 Litinskas 91
 Litvinas Petras 109
 Litvinavičius MGB vrš. 470, 471
 Liudas žr. Šimkus Kazys 405, 445
 Liudas žr. Žičkus Jonas 830
 Liūtas žr. Laurinskas Leonas 693
 Liutauras žr. Šukys Jonas 275
 Liutauras, Rolandas, Daktaras žr. Jonikas Antanas 507
 Liutkevičius Česlovas-Varūnas, Garnys 119
 Liutkevičiūtė – Vitkauskienė Bronė-Vaidilutė 116
 Liutkus Juozas p. 653, 650
 Lydekis str. 675
 Lyras žr. Nuobaras Jonas, Andrius 702
 Lobačiauskas žr. Kišūnas Benadas (Bernardas), Juozo 701
 Lomsargis Antanas-Šarvas 753
 Lomsargis Vytautas-Lakštutis 655
 Lopeta komj. sekr. 32, 52
 Lorencas A. 895
 Loreta žr. Svetikaitė – Jurgelienė Ona 271
 Lošys 455
 Lozungas 115
 Lukauskas Antanas ag. 701
 Lukauskas Česlovas 639
 Lukauskienė – Budginaitė Janina-Danutė 635
 Lukinas str. 54, 55
 Lukinas Vladas 231
 Lukinauskas Antanas p. 225
 Lukminas Jonas-Sausis 116
 Lukminienė MGB šn. 364
 Lukmonas (Lukminas) 456, 458
 Lukoševičius Vytautas-Lizdeika 887
 Lukoševičiūtė – Žemaitienė Irena 477, 504, 513, 513
 Lukoševičiūtė Nijolė 513
 Lukošius Antanas-Rūta (Rūtelė) 730, 737
 Lukošius Danielius-Maironis 532, 733, 734, 737
 Lukošius Napoleonas-Uosis, Jaunutis 491
 Lukošius Simas-Jurgutis 491
 Lukošius Teodoras, Prano MGB šn. 371
 Lukošius Vladas 112
 Lukošius Vladas-Putinas, Mėnulis 529, 532, 729, 733, 734, 736
 Lukošūtė Genutė-Gegutė 637
 Lukša Juozas-Daumantas 722, 723
 Lukša Mykolas 68
 Lukša Pranas 423
 Lukšienė Petronėlė 742
 Lukšys Juozas 742
 Lukšys Povilas 165
 Lukšys Stasys-Kiškis 151
 Lukšys str. vrš. 151, 154
 Lukšys Vytautas 150
 Lukšytė Ona 742
 Luomanas Juozas 56
 Luomanas tėv. str. 56
 Luomanas Ženia (Zenia) 56
 Lušas Alfonsas p. 625, 627, 629
 Lušas Juozas 627
 Lušas Vytautas-Vyturys 625, 626, 627, 629, 630
 Lušas-Drapas 873
 Lušas-Žilvitis 188
 Lūža Alfonsas, Konstantino ag. Moskva (Maskva) 130, 135, 375

Macaitis Alfonsas kun. 425
 Macaitis Rimas p. 516
 Macaitis Simas-*Sakalas* 728, 740
 Macevičius (partkomo įgaliotas asmuo) 121
 Macevičius Feliksas, Jono p. 235, 241
 Macevičius Vladas 235
 Macijauskas Antanas 751
 Macijauskas Jonas-*Perkūnas* 681
 Mackevičius Henrikas 109, 187
 Mackevičius Jonas 109, 110
 Mackevičius prok. 720
 Mackevičius žr. Mockus (Mockiukas) Jonas-
Genutis, Daktaras, Vygaudas 115, 188, 219
 Mackevičiūtė Ona 222
 Mackus Jonas 933
 Mačėnas Jonas, Leono-*Viesulas, Geringas* 131
 Mačėnas Leonas, Leono-*Viesulas, Bijūnas* 131
 Mačislavskis MGB 36
 Mačiukas Antanas-*Tilka, Balandėlis* 15, 82, 933
 Mačiulis Jonas 695
 Mačiulis Jonas-*Skaistgiris* 483, 484, 485, 715, 780,
 834, 836
 Mačiulis Kazimieras-*Kajetonas* 441
 Mačiulis p. 476
 Mačiulis p. 763
 Mačiulis Petras 450, 451, 454
 Mačiulis Povilas-*Granitas* 594
 Mačiulis Stasys, Jono-*Feliksas* 516
 Mačys Juozas 334
Maironis 164
 Majauskas 89
 Makaras Vytas str. 885
 Makarskas 876, 877
Makis ag. žr. Greivys Antanas 655
 Malakauskas Vacys 150
 Malakauskienė – Bartkutė Birutė 876
 Malakna Vincas p. 345
 Malcas str. 881, 882
 Maldutis Feliksas str. 50
 Malikas MGB tard. 528
 Malinauskaitė Aurelija 9, 126, 127, 129, 136,
 337, 374
 Malinauskas Juozas, Antano-*Lakūnas* 599
 Malinauskas Jurgis-*Apynis, Aidas* 131
 Malinauskas Kazys, Jurgio-*Barzda* 131
 Malinovas str. virš. 50
 Mališauskas Juozas 580
 Mališauskas Leonardas-*Daktaras* 64
 Mališauskienė Bronė 580
 Malkevičius Antanas 626
 Malkevičius Mečislovas 626
 Mamkaitytė Nastė 883
 Mančiauskas Jonas-*Valstietis* 98
 Mankus 767, 768
 Mankus Jonas, Petro p. 494, 496, 606, 865
 Mankus Petras-*Sidabras* 899
Marcelė 494
 Marcinkienė Ona, Vinco MGB šn. 358, 359
 Marcinkus Rapolas, Jono-*Jovaras* 516
 Marcinkus Stasys 576
 Marciukas J. 932
 Margaitis Vytautas 719, 720
Margis žr. Jasinevičius Jonas 165
 Marijošius Marcelinas p. 225
Marinas 415
 Marinas Albinas, Antano-*Motiejus* 441, 615, 464,
 465, 466
 Marinas Jonas p. 390
 Marinas Jonas, Antano p. 441
 Markauskas Henrikas-*Mėnesėlis* 375
 Markauskas Petras-*Klevas* 375
 Markevičienė – Šeškanaitė Adelė ag. *Marin* 76
 Markulis Juozas Albinas-*Erelis, Daktaras*
Narutavičius, ag. *Ažuolas* 383, 493, 714, 715,
 722, 723, 724, 792, 803, 805, 849, 850, 854, 856,
 865
 Marozas Jonas-*Nemunas* 736
 Marozas str. 354
Marsas žr. Trijonis Jonas 640
 Martavičius Leonardas MGB plk. 691
 Martinaitienė 350
 Martinavičius Albinas 838
 Martinavičius Alfonsas p. 751
 Martišiūtė – Bakanauskienė Stefa-*Dangutė* 114,
 115, 118
Marūnas KLT n. 362
 Masandukaitė Onutė 303
 Maselskienė 492, 493
 Maselskis Antanas sūn. 109
 Maselskis Justinas sūn. 109
 Maselskis Pranas ag. 681
 Maselskis Pranas tėv. 109
 Masidunskas Stasys-*Lakūnas* 741
 Masilaitis (Masiukaitis) Jonas 90, 96
 Masilaitis Petras-*Virpša, Virpstas* 10, 90, 92, 97, 98
 Masilaitis Vladas-*Kerpė* 90, 91, 92, 95
 Masilionis Antanas-*Putinėlis* 82
 Masilionis Jonas 12
 Masilionis Stepas-*Jurgis, Spragtukas* 29, 82
 Masilionis Steponas 12
 Masiulis Augustinas-*Saulius* 390, 391, 441, 466
 Masiulis p. 690
 Masys Algis 158
 Masys Mykolas-*Jonaitis* 60
 Masys Nikodemus-*Kiaunė* 62
 Maskolaitytė Aldona 448, 451
 Maskoliūnas Juozas str. 50
 Maslauskaitė Onutė 68
 Maslauskaitė Petrutė 68
 Maslauskas Jonas 68
 Mašnauskaitė – Latvienė Aleksandra 100, 101
 Mašnauskas Kazys 100
 Mašnauskas Valentinas 100, 101
 Mataitis Bronius 151

- Mataitis Eugenijus 153
 Mataitis Povilas 151
 Mataitis Vincas-*Latvelis* 151, 152
 Mataitis Vladas-*Coirka* 151, 152, 153, 931
 Mateika Kazys 745
 Matevičius Zigmas 730
 Matevičius Zigmas p. 740
 Matijošaitis Juozas-*Meška* 135, 137, 138, 339
 Matijošaitis Kajetonas-*Vitalijus, Vaidila* 135, 136, 137, 138, 140, 311
 Matijošaitis Stasys-*Vijūnas (Bijūnas), Gylys* 135, 136
 Matišovas str. 481, 482
 Matkevičiūtė Marytė mokyt. 757
 Matkus Adolfas-*Faustas* 117
 Matkus Mykolas 117
 Matkus Suotaras 117
Matrosas ag. 98
Matrosas ag. žr. Janušaitis Jonas, Juozo (Minkevičius, Lozoraitis) 704
Matrosas KLT n. 357
Matrosas MGB ag. prv. 459
 Matulevičius kng. 107
 Matulionis 46
 Matulionis Juozas 13
 Matulionis Kazimieras str. 42
 Matulionis str. vrš. 302
 Matulis Juozas (akademikas) 850
 Matulytė – Glaveckienė Jadvyga 148
 Matusevičius gyd. 504
 Matusevičius Jonas 498
 Matutis Petras p. 751
 Matuzevičius 840
 Matuzevičius Eugenijus 87
 Matuzevičius Petras 37
 Mauraitė Ona 727
 Maurickis 230
 Maziliauskaitė-*Gegutė* 520
 Maziliauskas Leonas 642
 Maziliauskas Stasys p. 730
Mažas Kareivukas žr. Bendikaitė – Agentienė Zosė 643
 Mažeika Bronius 216
 Mažeika Jonas 210
 Mažeika Jonas 853
 Mažeika Jonas-*Gėla* 165
 Mažeika Julius 211
 Mažeika Juozas 12
 Mažeika Stasys 12
 Mažeika Vytautas 210, 211
 Mažeika Vytautas MGB šn. 163
 Mažeika Vytautas-*Tarzanas* 175
 Mažeika Vladas 216
 Mažeikienė J. 924
 Mažeikis Leonas (Leonardas)-*Papaša* 899
Maželis žr. Starkus Jonas 521
Maželis-Starkus 830
 Maželytė Elenutė 527
 Mažintas Vytautas 596, 597
 Mažintienė – Gutauskaitė Zofija 593
 Mažylis Kazys 843
 Mažylis Vytautas-*Tigras* 258, 261
 Mažylis Vytautas-*Tigras* 341
Mažylis žr. Raziulis Stasys 264, 350
 Mečionis Petras-*Lapas* 99
 Mečionis str. 105
Medis ag. 133
 Medveckas Antanas-*Beržas* 224
 Medžegauskas vet. gyd. 734
Medžiotojas 190
 Mejeravičiūtė 855
 Mejeris Edvardas 730
 Mejeris Jonas-*Algimantas* 493, 521, 856
 Mejeris Mikas 750
 Mejerytė Zelma 727
 Mekelis Vladas-*Putinas* 49
 Meleška Kazys 230
 Mėlynauskas 696, 697
 Mėlynis gyd. 924
 Mėlynis Jonas p. 768, 773, 775
 Mėlynis Petras 773, 774
 Mėlynis Povilas p. 768, 773, 775
 Melnikavičius Juozas 347
 Melnikovas 42
 Mencas (keltininkas) 435, 436
Mėnulis žr. Juškus Mečislovas 258
Mėnulis žr. Endzelaitis Emilis 500, 501
 Merkys Jonas 84, 85
 Meška Alfonsas mokyt. p. 346
 Meškauskaitė Ona 83
 Meškauskaitė – Žindžiuvienė Aldona-*Raselė* 64, 83, 84
 Meškauskaitė Dana 83
 Meškauskaitė Natalija, Prano d. 443
 Meškauskaitė Valė 83
 Meškauskaitė Zita, Prano d. 443
 Meškauskas 806
 Meškauskas Aleksas-*Lokys, Klierikas, Alytis, Aras, Alytė, Vinetu* 111, 165, 166, 170, 171, 172, 173, 175, 214
 Meškauskas Algirdas-*Lapinas* 60, 67, 83, 85, 104
 Meškauskas Anicetas kng. 83
 Meškauskas Antanas 83
 Meškauskas Antanas (dėdė) 443
 Meškauskas Antanas, Prano-*Meškiukas, Meška (Meškutė)* sūn. 393, 429, 443, 444, 445, 447, 448, 449
 Meškauskas Antanas-*Vlasovas* tėv. 84
 Meškauskas Jonas 170
 Meškauskas Jonas 83
 Meškauskas Juozas, Prano sūn. 443, 444
 Meškauskas Lionginas 83
 Meškauskas Lionginas, Petro-*Šernas, Sakalas, Sakaliukas* 166, 167, 170, 172, 175,
 Meškauskas Pranas tėv. 443

- Meškauskas Pranas, Prano sūn. 443
 Meškauskas Vladas, Prano-Karosas sūn. 443, 448, 449
 Meškauskienė 150
 Meškinis Bronius 933
 Meškuotis Juozas, Jono-Perkūnas 176, 183
 Meškuotis Vytautas-Lazdynas 122, 176, 177, 179, 180, 197
 Meškuotytė Jadvyga 176
 Metelis Stasys 113
 Metrikytė – Grubliauskienė Stasė mokyt. 539, 763, 764
 Mezgiris Juozas p. 899
 Mezianov MGB vyr. ltn. 692, 693
 Michejevas MGB ltn. 716
 Michejevas MGB vrš. 702
 Mickaitis J. 717, 718, 719, 720
 Mickeliūnas Antanas 42
 Mickevičienė Verutė 85
 Mickus Adomas 649
 Mickus Petras p. 650, 651
 Mickus Petras-Zubrys 98
 Mickus Pranas p. 650, 651
 Midvaraitė Juzefa 731
 Midvaras Vladas 731
 Midvarienė Marijona 731
 Midvikis Bronius-Žaibas 786, 803
 Mielaitis Bronius-Rickus 392
 Mielulienė 739
 Mielulis (Miliulis) Aleksandras-Neptūnas 520, 549, 556, 619, 682, 699, 700, 728, 738
 Miežėnas (teisėjas) 121
 Miežutavičiūtė – Svetikienė Ona 853
 Mikalčius Donatas 282
 Mikalčius Mykolas 277
 Mikalčiūtė Bena 282
 Mikalčiuvienė Valerija 277
 Mikalkevičius 475
 Mikalkevičius mokyt. 470
 Mikelaitis Bronius str. 467
 Mikelaitis Bronius-Rickus 465, 620
 Mikelenaitė – Vilčinskienė Emilija-Dalia 61, 67, 69, 70
 Mikelenaitė Onutė 64
 Mikelenaitė Stasė 63
 Mikelenas Stasys 69
 Mikelenas Vaclovas 61, 62
 Mikėnas Kazys-Gegužis 9, 10
 Miklius Antanas 584
 Miknevičius Aleksas 105
 Miknevičius Feliksas 105
 Miknevičius Feliksas-Saulys 60
 Miknevičius Kazys-Vitolis 105, 106
 Miknevičius Vytautas 105, 106
 Miknevičiūtė Aldona 105
 Miknevičiūtė Olė 105, 107, 108
 Miknius Stasys-Stambulis 899
 Miknius str. 450
 Mikšys Alfonsas-Laisvė 98
 Mikšys Povilas 38
 Mikšytė (Mikšaitė) Marytė-Svajonė, Babūnė, Irena 564, 697, 852, 866
 Mikšytė Antanina 847
 Mikšytė Danutė 847
 Mikšytė Elvyra mokyt. 254
 Mikučiauskas Domas-Lendra 131, 375
 Mikulevičius Jonas 73, 74, 75
 Mikulskaitė Kleopa 925
 Mikutis žr. Kisielius Antanas 425
 Mikužis Povilas 651
 Milašauskas Kleopas-Levas 899
 Milaševičius Aleksandras-Ruonis, Dėdė Tomas 384, 385, 520, 531, 540, 541, 542, 899
 Milašius Antanas 841
 Milėnas Kazys-Gegužis 131
 Mileris Vladas 450
 Mileris Zenonas, Jono-Kazas 445, 449, 606
 Mileris Zenonas-Petras 393
 Milingis Antanas p. 737
 Milius Viktoras 444
 Miliutė 581
 Milkeraitis str., ag. 703
 Milkintas Jonas p. 899
 Milkintas Juozas, Kazio-Maršalis, Dobilas, Riteris 557, 582, 769, 770, 771, 774
 Milkintas Stasys, Kazio-Andrius, Vasaris, Liepa b. v. 769, 774
 Milkintas Stasys-Maršalis 557
 Milkintas Vytautas-Šarūnas 516
 Milkintienė – Janušaitė Jadvyga-Leva, Smilga, Ramunė p. 557, 774
 Milkintienė – Šatkytė Elena, Jurgio-Tyrų Duktė, Auksaplaukė 774
 Milošas Česlovas 148
 Miltakis 687
 Miltinis Juozas (aktorius, režisierius) 922
 Mindaugas 356
 Mindaugas žr. Gužas Vytautas 508, 514
 Mingaila Laurynas-Džiugas 9
 Mingailas Vacys str. (p. informatorius) 261
 Mingela Aleksas-Kęstutis 198
 Mingėlaitė Monika-Gražina 98
 Mingilas Juozas-Vilkas 166
 Miniotienė 456
 Miniotienė mokyt. 776, 784
 Miniukaitė – Motiejūnienė Salomėja 35, 59
 Miniukaitė – Petrėnienė Agota 35, 36, 59
 Miniukaitė Janė 47
 Miniukas Jonas 59
 Minkevičius Jokūbas 148, 149
 Mioderis plk. 825
 Mirgilas (Stankaus Stasiukas) 228
 Mironovas MGB tard. 181
 Misevičius Alfonsas 154, 931
 Misevičius Antanas-Mėnulietis 176

- Misevičius Boleslovas-*Gintaras* str. p. 419, 482, 503, 507
- Misevičius Juozas 152
- Misiūnaitė – Rimienė Birutė 103
- Misiūnas Jonas-*Žalias Velnias* 469
- Misiūnas Kazimieras 103, 104
- Misiūnas Kazys-*Nerimas* 202
- Misiūnas Leonas 103
- Misiūnas Stasys-*Knaras* 83, 84, 85
- Mišėikis Dominykas-*Arūnas* 516
- Mišėikis Vladas-*Tarzanas, Uranas* 477, 481, 516, 531, 537, 540, 543, 544, 549, 558, 559, 683, 698, 747, 788, 871
- Mišėikytė Antosė 507
- Miškūnas Antanas, Igno-*Strazdas, Vaidila* 132
- Miškūnas Izidorius, Kazio-*Barzda* 10, 124, 125, 128, 132
- Miškūnas Karolis, Kazio 132
- Miškūnas Stasys-*Žirnis* 132
- Mitickas 39
- Mitka (Bepirštis) MGB j. ltn. str. 191, 230
- Mizgaitis Jokimas 471, 472
- Mizgaitytė 474
- Mykolaitis Feliksas p. 241
- Mykolaitis Julius-*Karvelis* 109
- Mykolaitis Kazys 223
- Mykolaitis Matas, Antano p. 241
- Mykolaitis Stasys (Stanislovas), Juozo p. 233, 241
- Mykolaitis Vaclovas, Antano p. 241
- Mykolaitis-*Karvelis* 175
- Mykolaitytė Genė 223
- Mykolaitytė Janė 223
- Mocius Algirdas kun. 822, 824, 827, 828
- Mocius Juozas (Jonaitis Antanas)-*Paulius, Šviedrys, Kabaila, Rainys, Alfa* 382, 483, 485, 551, 560, 715, 780, 822, 830, 832, 842
- Mocius Stasys-*Klevas* 822, 829
- Mocius Stasys-*Vizgys, Klevelis, Klevas* 128, 132, 205
- Mocius Vytautas (Bartkus Vytautas)-*Kudirka* 204, 822, 825, 829
- Mociutė Eugenija 822, 828
- Mociutė Ona 822
- Mockaitis (Šabaniauskas)-*Pelėda* 728, 739
- Mockaitis Antanas p. 516, 521, 522
- Mockaitis Juozas p. 620, 621, 622, 708
- Mockaitis Petras, Jono-*Zigmas* 516
- Mockaitis str. 603
- Mockaitytė Elena 685
- Mockevičius Eduardas 422
- Mockevičiūtė Ona mokyt. 525
- Mockienė 186
- Mockienė Rozalija 524
- Mockūnaitė Jūratė 88
- Mockūnas 88
- Mockūnas Konradas, Antano 89
- Mockūnas Liūtas 804
- Mockūnas Vacys 37
- Mockus – Mackevičius (Mockiukas) Jonas -*Genutis, Daktaras, Vygaudas* 112, 118, 228, 229
- Mockus Albinas p. 500
- Mockus Alfonsas 502
- Mockus Antanas-*Tautvydas* 516, 625, 626, 631
- Mockus Bronius-*Padangė* 770, 771, 772, 775
- Mockus Izidorius p. 477
- Mockus Izidorius, Antano-*Morkus, Tautvydas* 387, 391, 398, 399, 403
- Mockus Izidorius, Juozo-*Jovaras, Rikas (Rikis)* 508, 516, 521, 524, 547
- Mockus Jonas-*Ripka* 548, 626, 629, 630, 631
- Mockus Juozas 507
- Mockus MGB šn. 492
- Mockus Petras p. v. 624, 625, 626, 628, 633, 735
- Mockus Petras str. 652
- Mockus Pranas 433
- Mockus Stasys p. 899
- Mockus Vladas 879
- Mockutė – Šimoliūnienė Onutė-*Genovaitė* (Dirginčiūtė Aldona) 480, 481, 502, 504, 519, 524
- Mockutė Elena p. 735
- Mockutė Stanislava p. 735
- Močalovas MGB tard. 507
- Mogilnikovas MGB tard. 476
- Mokytojas* ag. 659
- Molčanov* ag. žr. Molokov Dmitrij (Andriejev) 704
- Molis gyd. 840
- Molokov Dmitrij ag. *Molčanov* (Andriejev) 704
- Monstvilas Juozas p. 899
- Monstvilas Mėčius p. 899
- Montė* žr. Starkus Antanas 934
- Montrimas Antanas sūn. p. 746
- Montrimas Antanas-*Beržas* 750
- Montrimas Jonas tėv. p. 746
- Montrimas Jonas-*Rūkas* 750
- Montvilas Domas (Dominykas)-*Pilėnas* 198
- Montvilas Juozas, Povilo 98
- Montvilienė – Trijonytė Elena-*Žvaigždutė* 640
- Montvydas Vladas-*Dėdė, Žemaitis* 520, 548, 687, 693, 899
- Morgunov MGB mjr. 693
- Morkienė Paulina 270
- Morkis Antanas mokyt. 270, 272, 273
- Morkis Teodoras-*Sakalas* 98
- Morkytė Paulina 270, 272
- Morkytė Stasė gyd. 277
- Morkūnas 34, 37
- Morkūnas Antanas 193
- Morkūnas Antanas, Jono-*Gegužis* 132
- Morkūnas Anupras 82
- Morkūnas Povilas 82
- Morkūnas Povilas-*Drakas, Rimantas, Narvydas* 9, 188, 189, 194, 195, 270, 292
- Morkus* žr. Mockus Izidorius 388
- Mosiejus Jonas str. 110

- Mosiejus Pranas str. 110
 Motiekaitis Adolis (Adolfas)-*Klevas* 269
 Motiekaitis Aleksas-*Lašas* 268
 Motiekaitis Kazimieras-*Banga, Vilius* 116, 188, 268
 Motiekaitis Leonas p. 269
 Motiekaitis Vytautas (Vytautas)-*Papartis* 166, 268
 Moceris Antanas-*Perkūnas* 786, 803, 820
 Mozerytė Morta 513
 Mozūra Juozas 31, 38
 Mudurėnas Kazys-*Šarvuotis, Ponas* 18
 Muklinskas (Muklickas?) Bronius-*Linksmutis* 341
 Muklinskas Bronius-*Linksmutis* 257
 Mula Viktoras str. vrš. 48, 49, 50, 53
 Muningis Pranas, Prano-*Žvelgaitis* 10, 132, 862
 Muralis Antanas, Antano-*Vingis, ag. Aidas* 169, 209
 Murauskas Juozas-*Tigras, Trenksmas* 393, 445
 Murelis 46
 Musteikis Vytautas-*Kęstutis* 60
 Mušinskas Kipras 872
- Nagevičius - Nagys Vladas gen. 379
 Nagruodas MGB šn. 367
 Nakas Julius-*Julius, Gediminas* 543, 545
 Nakčeris Jonas 40
 Nakčeris Mataušas 40, 41
 Nakčeris Povilas 40
 Nakčeris Stanislovas 40
 Nakičiūnas Jonas-*Gedvilas* 60, 68
Naktis žr. Liesis (Liesys) Bronius 353
 Narbutaitė M. J. 828
 Narbutaitė Regina 669
 Narbutas Antanas 38
 Narbutas Povilas 932
 Narbutas Stasys-*Saturnas, Apolinaras, Rytis* 566, 581, 583, 589, 590, 667, 669
 Narbutienė – Rutkauskaitė Stanislava (Stasė)-*Regina* 567, 590, 664
 Narbutienė Juzefa 560, 579
 Narbutienė Stasė 553
 Narbutienė, Misiukienė Stasė 560
 Nareikis (Noreika) Kazys-*Gaudinskas* 112
 Nareikis (Noreika) Stasys 112, 117
 Narkevičius Stanislovas, Kazio p. 605, 606, 609
 Narušonis Vladas p. 516
 Narvydas 42
 Našatyrovas ltn. str. vrš. 889, 890
Našlaitis 289
Našlaitis žr. Povilas Cibulskis 294
Našlaitis, Šiaurys žr. Petraitis Jonas 458, 459
 Našliūnas Kazys-*Senis* 132
 Naujokaitis 379
 Naujokaitis Jonas gyd. 677
 Naujokas 693
 Naujokas Jonas 731
 Naujokas Juozas-*Šiaurys* 730
 Naujokas Stepas 730
- Nausėda Juozas 695
 Nausėda Juozas, Juozo-*Vaišnora* 477, 479, 480, 493, 516, 518, 521, 695, 856
 Nausėda Vincas mlc. 728
 Nausėdaitė Nina-*Rasa* 794, 821
 Navakas plk. 18
 Navardauskas Bronius-*Papartis* 566, 569, 571
 Navickaitė Vlada 742
 Navickas Alfonsas-*Genutis* 455, 457, 569, 590, 591, 601, 639
 Navickas Antanas-*Vanagas* 137
 Navickas Antanas-*Vilkas* 257, 283, 286, 295, 296, 311, 319, 340, 347, 564
 Navickas Jonas kun. 926
 Navickas Noreika 742
 Navickienė – Šikšnytė Genovaitė 265
 Navickienė Paulina 742
 Negro-Pantes (Rumunijos karaliaus adjutantas) 840
 Nėjus Edvinas-*Tigras* 738
 Nėjus Jonas-*Tigras* 729, 731
 Nekrašas Adomas p. 899
 Nekrošius Karolis 116, 118
 Nekrošius Stasys-*Albinas, Girėnas* 189
Neman ag. žr. Keturakis Alfonsas 157
Nemunas žr. Kraujelis Dominykas 253, 254
Nemūnas, Nemunas, Nemunėlis-Vyšniauskas, ag. *Sovkinas* 170
Nemunėlis žr. Čelutka Leonas 99
Neptūnas žr. Miliulis (Miliulis) Aleksandras 729
 Neravičius aktyv. 652
Neringa ag. žr. Banevičiūtė J. 157
 Niedvaras Povilas p. 269
 Nikolajus MGB 286, 306, 307
 Nikša Antanas 425
 Nikžentaitis Kazys-*Lokys* 393, 446
 Nognius Antanas sūn. 659
 Nognius Kazys 659
 Nognius Petras ag. *Skroblas* tėv. 658
 Noika Izraelis tėv. 561
 Noika Leiškis (Leonas) sūn. 561
 Noika Roza mot. 561
 Noika Zlatkė (Zosė) d. 561
 Norbutas Kazys p. 487, 488
 Noreika (Nareikis) Kazys-*Gaudinskas* 109, 112, 117
 Noreika (Nareikis) Stasys 117
 Noreika ag. 641
 Noreika Juozas p. 242, 244
 Noreika Kazys-*Sakalas* 381, 631
 Noreika Stasys-*Smilga* 631, 632
 Noreika Vytautas 222
 Noreika Vladas, Juozo-*Jūrininkas, Jūreivis* 189, 242, 244, 245
 Noreika Zenonas ag. *Šimkus, Granitas* 699, 700
 Norkevičius Mykolas p. 249, 319, 338
 Norkus Albertas 616, 617, 619, 786

- Norkus Albertas-Starkus, *Linksmutis* 499, 520, 543,
544, 545, 549, 556, 683, 696
- Norkus Alfonsas 616
- Norkus Algimantas 616
- Norkus Antanas 396
- Norkus Antanas p. 782
- Norkus Antanas-Antoška 616, 620, 623
- Norkus Anzelmas 616, 620
- Norkus Fabijonas-Daukantas 501, 524
- Norkus I. p. 404
- Norkus Jonas 499
- Norkus Jonas 614, 620
- Norkus Jonas p. 616
- Norkus Jonas-Genys, *Norukas* 138
- Norkus Juozas-Juodis 616
- Norkus Jurgis 620
- Norkus Jurgis p. 552
- Norkus Kleopas 467
- Norkus p. 894
- Norkus Petras 620
- Norkus Stasys-Sakalas 138
- Norkus Steponas 620, 621, 623, 624
- Norkus str. 617
- Norkutė Albina-Ramunė 616
- Norkutė Aldona 557, 616, 617
- Norkutė Domicelė 620
- Norkutė Onutė 620
- Norvaiša Petras 748
- Norvaiša Vaclovas-Paulius, *Algirdas* 533
- Norvaišis Petras 742
- Norvilas Kostas-Aktorius 559, 900
- Novertaitis Pranas-Vytautas 464
- Novoženin MGB mjr. 161
- Nuobaraitė Lena 619
- Nuobaras Jonas, Andriaus-Lyras, *Laimutis*, ag.
Šiaurys 477, 508, 531, 531, 538, 545, 546, 617,
619, 696, 697, 700, 701, 702, 871
- Nuobaras Petras 694
- Nutautas Kazys str. vrš. 914
- Oblikas str. 68
- Obrikienė M. 878
- Obrikis Kazys 877, 878
- Obrikis Pranas 877
- Olda 139
- Onusaitienė Petrutė 509
- Onusaitis Antanas 509
- Orencas 715
- Orencas Jonas-Sekstolis 783, 787, 792, 793, 794,
801, 806, 810, 813, 816, 817
- Orentaitė Danguolė 448
- Orentaitė Danutė 451
- Orentaitė Ksavera 448
- Orlingis Mečys (Mečislovas, Mėčius)-*Vakaris*,
Ričardas 519, 520, 538, 541, 696, 697, 852
- Oržakauskas Stasys-Vėjas 446
- Osgirdas 734
- Osgirdas Jonas 560
- Osgirdas Jonas 735
- Osgirdas Jonas 880
- Osgirdas Kazimieras 880
- Ozbergis Juozas-*Drugelis* 732, 736
- Oželis Juozas-*Dagilis* 655
- Oželis Petras-*Jaunutis* 538, 550, 647, 657, 658,
659, 894
- Ožeraitis Jonas 930
- Pabarčius Vladas-*Dėdelis* 155, 192, 200, 209,
215, 224, 227, 223, 233, 236, 242, 243, 381
- Padalevičiūtė Nijolė ag. *Lena* 177, 178, 182
- Padervinskas Alfonsas, Alfonso-*Žilvitis* 125, 126,
128, 132, 375
- Padervinskas Juozas, Alfonso-*Šermukšnis, Dobilas*,
Uosis, Naras, Jaunutis 125, 126, 128, 132
- Padervinskas Pranas 128
- Padervinskas Vytautas-*Jaunutis* 128
- Padleckas 55
- Padleišis 576
- Paganinis* žr. Undraitis Pranas 524
- Pajaujienė mokyk. 422
- Pakalniškis Antanas-*Žalgiris* 538
- Pakalniškytė 906
- Pakarklis* 242, 243
- Pakarklis* ag. žr. Ž. Č.
- Pakarklis Alfonsas, Jono-*Putas* 568, 569, 571, 595,
596, 858
- Pakarklis Teofilis, Jono 858
- Pakaušis 82
- Pakėnas Stanislovas 154
- Pakerytė 55
- Pakštys Juozas-*Kepėjas* 149
- Pakutinskas str. 617
- Paleckis (Peleckis)* žr. Pinkaitis Justinas 412
- Paleckis Justas 210
- Palinauskas Stasys p. 225
- Palionis Petras 79
- Paliulis Ignas-*Žaibas* 136
- Paliulis Izidorius 136
- Paliūnas Antanas-*Baublys* 108, 109
- Paliūnas Bronius 44
- Paliūnas Juozas-*Rimgaudas, Audra, Tauras, Saulė*,
Rytas 9, 109, 110, 116, 117, 121, 122, 123, 168,
169, 178, 179, 180, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
196, 202, 225, 234, 244
- Palovinas aktyv. 671
- Palubeckaitė 758
- Palubeckaitė Elena 434
- Palubeckas 757
- Palubeckas Bronius 436
- Palubeckas Juozas, Rapolo-*Simas* 387, 391, 396,
425, 433, 434, 435, 436, 441, 531, 536, 697, 758
- Palubeckas Liudvikas 434
- Palubeckas Stasys 434
- Palubeckas Vitoldas p. 606

- Palubeckas Vytautas (Vitalijus)-Viktoras 396, 425, 434
 Palubinskas (vachmistras) 824
 Paluckas Petras-Žukas 98
 Paluckas Pranas-Kadagys 98
 Pamataitis Juozas 499
 Pancerna Jurgis-Žaltys 533, 739
 Pancerna Stasys 148
 Pancerovas str. 768
 Pančenko MGB vyr. ltn. tard. 419
Panisko 190
 Pankevičiūtė Felė mokyt. 66
 Panomariovas MGB tard. 211
Pantera žr. Jonikas Jonas 787, 788
Papartis 69
 Papreckas Bronius, Stasio-Jaunutis 272, 275
 Papreckas Vaclovas, Stasio-Pūkas 275
 Papreckas Vaclovas-Pūras 271
 Papreckas Viktoras, Stasio-Cezaris 275
Parama žr. Kontrimas Antanas 653, 654
 Parauka 17
 Parauka Petras-Plechavičius 17
 Parnarauskas Jonas p. 493, 856
 Parnarauskas Petras-Lapuškas 465
 Paršakovas MGB tard. mjr. 656, 657
 Paršelis Vladas-Jūra 392, 422, 465, 615, 672
 Partopas Kazys-Dainys 60
 Pastažauskas Juozas p. 225
 Pastažauskas Vladas p. 224
 Pašakinskas Adolfas 132
 Pašakinskas Boleslovas-Žilovitis 132
 Pašakinskas Vladas-Kiraitis 68
 Pašinas MGB vrš. 179, 181
 Paškauskas Adolfas p. 429
 Paškauskas Adolfas-Vaňagas 393, 445, 446
 Paškauskas Edvardas-Žvaigždutė, Žvaigždė 393, 446
 Paškevičienė prv. 120
 Paškevičius Jonas 28, 29
 Paškevičius KGB 705
 Paškevičius str. 500
 Pašluosta Kostas, Prano 89
 Patapas Česlovas 595
 Patapas Ksaveras-Laibūnas, Berželis 219, 230, 240
 Patlaba Klemensas-Spinta 701
 Patloba Ignas 742
Patrijotas ag. 137
Patrimpas 308
Paukštelis žr. Čelkys Vladas 211
 Paukštienė – Augustytė Albina 560
Paukštis žr. Čelkys Vladas 190
Paukštis žr. Kielė Antanas 165
Paukštis žr. Laucius Aleksas 638
 Paulaitis Algirdas 726
 Paulaitis Petras-Aidas (Povilaitis Kazys, Onos)
 382-384, 393, 404, 413, 423, 444, 445, 448, 493, 494,
 503, 510, 511, 673, 674-678, 706-710, 712-719, 721-
 724, 726, 727, 780, 794, 797, 798, 800, 801, 804, 805,
 806, 808, 810-813, 819, 820, 832, 856
 Paulauskas Andrius 662
 Paulauskas Antanas-Bėgūnas 653, 654
 Paulauskas Juozas 884
 Paulauskas Juozas p. 345
 Paulauskas Kazimieras mokyt. 660
 Paulauskas Petras-Baravykas 732, 733, 880, 883
 Paulauskas Vladas str. vrš. 780, 784, 785, 791, 795,
 797, 806, 808, 812
 Paulauskis – Belaglovas tėv. 320
 Paulavičius Stasys-Ramblynas 381
 Paulikas Zenonas p. 751
 Pauliukaitis Bolesas 217
Paulius žr. Mocius Juozas 409
 Pauparas Povilas-Šarūnas 442
 Pavalkienė Adelė 424, 430, 445, 446
 Pavalkis Antanas-Papartis 393, 430, 446
Pavasaris, Našlaitis žr. Adomaitis – Aleksa Juozas
 214, 215
 Pazukaitė Vanda 307
 Pažereckas Antanas-Zidorių (Dzidorių) 424,
 433, 441
 Pažereckas Juozas, Juozo p. 606
 Pažereckas Stasys, Antano p. 441
 Pažereckas Vytautas, Juozo p. 606
 Pečiuliauskas Leopoldas 422, 672
 Pečiulionis Motiejus-Perkūno Diedukas gen. 469,
 470, 471, 476
 Pečkaitis Jonas, Kazimiero-Krapavickas, Albertas
 433, 434, 436, 442, 465, 615
 Pečkauskas p. 617
 Pečkauskas Vladas-Gegužiukas 543, 623, 782
 Peleckas Antanas p. 242
 Peleckis Antanas 235, 237
 Peleckis K. žr. Zita ag. 762, 894
 Pelenis (Palionis) Jurgis-Ponas 17
 Perevičius gyd. 418
Perkūnas žr. Meškuotis Juozas 182
Perkūno Diedukas žr. gen. Pečiulionis Motiejus 470
 Perminienė – Šiūpiytė Ona 929
 Petkevičius Bronius, Martyno-Lizdeika,
 Gruodis 132
 Petkevičius Juozas MGB tard. 845, 846, 847
 Petkevičius Juozas-Kirvis 132
 Petkevičiūtė Liusė 760
 Petkevičiūtė Marytė 757
 Petraitienė 509
 Petraitis Antanas kng. 502
 Petraitis Antanas p. 629
 Petraitis Antanas, Jono-Ilgšis, Eimutis 127, 132
 Petraitis Bronius 615
 Petraitis Feliksas 452
 Petraitis Jokūbas-Gegužis 375
 Petraitis Jonas 615
 Petraitis Jonas-Našlaitis, Šiaurys, Patrimpa 456,
 457, 568, 569, 581, 582, 583, 584, 590, 591,
 600, 601, 639
 Petraitis Juozapas-Linksmutis 683

- Petraitis Juozas-*Putinas, Klevas* 125, 126, 127, 128, 133
- Petraitis Jurgis-*Neklausk* 127
- Petraitis Pranas kng. 502
- Petraitis* žr. Juozokas Vladas 60, 78, 79, 95
- Petrauskaitė Danutė 305, 306, 307
- Petrauskaitė med. s. 154
- Petrauskaitė-*Klajūnė* 185
- Petrauskas Andrius-*Apuokas* 223, 224
- Petrauskas Antanas p. 225
- Petrauskas Antanas-*Voverė, Raukmanas* 60, 61
- Petrauskas Anupras p. 224
- Petrauskas Jonas, Prano-*Šarūnas* 429, 431, 433, 442, 547
- Petrauskas Juozas-*Kiaunė* 60, 61
- Petrauskas Leonardas, Jono-*Ažuoliukas* 110
- Petrauskas MGB šn. 369
- Petrauskas mokyt. 316
- Petrauskas Stasys 593
- Petrauskas Stasys mokyt. 596
- Petravičius Antanas 861, 862
- Petravičius Petras 850, 861, 870
- Petravičiūtė Angelė žr. Trijonytė Stasė 641
- Petrėnas Jonas 37
- Petrevičius Povilas gyd. 443
- Petrikas Antanas-*Ryklis, Kerštas* 728, 732, 733, 736
- Petrokaitė Antanina 589, 590
- Petrokas Jonas 601
- Petronis* ag. žr. Steponaitis Domas-*Taurius* plk. 700
- Petroševičius Pranas-*Šarūnas* 900
- Petrošius Motiejus 735
- Petrošius-*Žalgiris* 781
- Petrulaitienė Kotryna 154
- Petrulaitis Algimantas 150, 151
- Petrulaitis Benediktas 148, 151
- Petrulaitis Danielius 152
- Petrulaitis Matas tėv. 146
- Petrulaitis Rokas 152, 931
- Petrulaitytė Janina – Lebedžinskienė-*Marti* 146, 149, 196, 930, 931
- Petrulaitytė Vitalija 150, 151
- Petrulionis Petras p. 342
- Petrulionis Pranas p. 338
- Petrulis Pranas 83
- Petružis Adolfas 932
- Petružis Petras 932
- Pijoraitis str. 662
- Pikčiūnas Baltramiejus, Jurgio-*Maksas* 516
- Pikelis (tarėjas) 121
- Pikelis Kostas-*Fricas* 790, 791, 794, 796, 797, 798, 799
- Pikelis Viktoras-*Valteris* 790, 791, 794, 797, 799
- Pilipauskas S. 894
- Piliponienė 930
- Pilypas Bronius 215
- Pilkauskas Pranas-*Varnas* 481, 483, 490
- Pindorin MGB 222
- Pinkaitis (Penkaitis) Justinas-*Paleckis (Peleckis)* 392, 403, 411, 414, 415, 422, 427, 465
- Pinkauskienė – Juodkazytė Kleopa 312
- Pipalas-*Perkūniukas* 258, 342
- Pipiras Antanas 745
- Piršlys* žr. Kačiūšis Juozas 459
- Pisanka Antanas 665
- Piškinas MGB 820
- Pyplys Kazimieras-*Audronis, Mažytis, Mažutis* 849
- Plančiūnas Pranas-*Valteris* 151
- Platonas* ag. 700
- Plaušinaitytė Marta 501
- Plechavičius Povilas gen. 286, 344, 443, 486, 648, 708, 824
- Pletniov MGB vyr. ltn. 419
- Plevokas Romualdas 23, 24
- Plienaitienė Monika 677
- Plienaitis Leonas, Jono p. 516
- Plienaitis (Plenaitis) Stasys, Vinco-*Voldemaras* 479, 499, 516, 617
- Plienas* žr. Štarolis Grigalius 376, 377
- Plisas Pranas-*Vanagas* 235, 242
- Plisienė (Mykolaitienė) – Silvestravičiūtė Elena 233
- Pliupelis Leonas 844, 853
- Pliupelytė Elvyra-*Zita* 844, 847, 850, 851, 852, 853
- Plytninkas* 374
- Plungė 85
- Plungė Antanas 90
- Plungė Mykolas 90
- Plungė Vladas mokyt. 92
- Plungienė Agota 90
- Pocevičius Leonas-*Papūnis* tėv. 389, 464
- Pocevičius Mečislovas-*Puškinas, Rapolas* sūn. 392, 409, 440, 446, 467
- Pocevičius Pranas p. b. v. 661
- Pocius Antanas 706
- Pocius Antanas-*Tauras* 647
- Pocius Bronius 642
- Pocius Leonas-*Šilas* 729, 738, 753
- Pocius Petras 560
- Pocius Petras-*Beržas* 111
- Pocius Povilas-*Liepa* 112, 113
- Pocius Vincas 672
- Pocius Vincentas 422
- Počitajevas MGB tard. 572, 573
- Počkajus Ilja MGB (ministro pavad.) 702
- Podlaba 913
- Podolskis Pranas 380
- Policininkas* 191
- Polonskas kng. 846
- Polubarovas MGB tard. 614
- Ponas, Šarvuotis* žr. Mudurėnas Kazys 18
- Popovas (Popov Piotr Nikolajevič) MGB plk. 701, 705
- Posnikovas MGB tard. 632
- Poška Jonas-*Karklas, Kęstutis* 533, 684, 753
- Poškus Bronislovas 724, 726

- Poškus Juozas 820
 Poškus MGB mjr. 456
 Poškus str. 101
 Povilaitis 404
 Povilaitis Augustinas 673, 707
 Povilaitis Juozas-*Ažuolas* 410, 411, 413
 Povilaitis Jurgis 124
 Povilaitis Kazys, Onos žr. Paulaitis Petras-*Aidas* 795, 803
 Povilaitis p. 345
 Povilaitis Petras-*Sniegas, Akmuo* 448
 Povilaitis Zigmās MGB šn. 356, 357
 Povilaitytė Birutė 448, 451
 Povilauskas Antanas 122
 Povoročajev MGB ltn. oper. įg. 161
 Pozdniakovas MGB ltn. 919
 Požela Vytautas 343, 344, 348
 Požius kng. 846
 Pracišauskas Romualdas-*Hamuras* 187, 188
 Pranaitis Jonas-*Šaulys, Mindaugas* 215
 Pranauskienė – Rimkutė Stasė 928
 Prancevičius Zenonas-*Zenonas* 248, 249, 340
 Pranevičius Eduardas 89
 Pranevičius Jonas 89
 Pranevičiūtė Marytė-*Vaiva, Jurgiukas, Vėtra*, ag. *Paulina* 110, 111, 291, 292, 293, 851
 Pratapas Antanas, Antano p. 615
 Preikšaitis 604
 Preikšaitis str., ag. 704
 Prikockas Juozas 90
 Prūsaitis Pranas (Pranciškus), Mato-*Kiaunė, Kęstutis, Lapė* 121, 122, 123, 177, 180, 185, 220
 Ptašinskas Pranas-*Paukštys* b. v. 661
 Pucevičius Izidorius-*Radvila* kap. 66, 67, 84, 92, 93, 101
 Pucevičius Jurgis 90, 91
 Pucevičius Justinas 102
 Pucevičiūtė – Jonaitienė 101
 Pudžėvis Aleksas, Jono p. 900
 Pudžėvis Leopoldas-*Gerletiškis* 900
 Pudžėvis Mėčius p. 900
 Puidokas Adolfas-*Dobilas* 886
 Puidokas Jonas 184
 Puidokas Kazimieras 889
 Puišys Antanas, Antano-*Valentinas, Augustinas* 390, 391, 442
 Puišys Juozas, Antano-*Justinas* 391, 425, 442
 Puišys Pranas str. 408, 444
 Puišys Steponas-*Diemedis* 582
 Puišys Vytautas-*Dobilas* 465, 615
 Pukelis Antanas 728
 Pukelis Kostas 879
 Pukys Jonas p. 616, 620
 Pulkauskis str. 656
 Pulkininkas 136
 Pumputis Albertas-*Galijotas* 9, 257, 272, 283, 297, 319, 341
 Pumputis Gustas p. 345
 Pumputis Pranas p. 345
 Pundienė – Tutinaitė Marytė-*Laimutė* 72, 81
 Pundys Jonas 76
 Puntukas 115
 Puodžiūnas 36
 Puodžiūnas mjr. 825, 826
 Puodžiūvelis Simas 684, 685
 Pupalė Dominykas p. 650
 Pupalė Kazys-*Karvelis* 653, 654, 655
 Pupalė Mykolas p. 650
 Pupalė Povilas p. 650
 Pupeikytė Bronė 591
 Pūslys mokyt. 349
Pušis p. v. 905, 906, 907, 908, 910
Puškinas, Rapolas žr. Pocevičius Mečislovas 409, 410
Putinas žr. Endrijaitis Bronius 399
Putinas, Putinėlis žr. Savickas 252
Putinas, Vaidila žr. Švelnys Vladas 513
 Putramentas Leonas (Leonardas)-*Vėjas* 248, 249, 319, 340, 563
 Pužauskas 616
 Rabačiauskaitė Ona 150, 152
 Rabačiauskas Valeras (Valerijus, Valerijonas)-*Pavasaris* 151
 Račius 159
 Račkauskas ag. *Aras* 724
 Račkauskas Balys 262
 Račkauskas Juozas-*Gintaras* 647
 Račkauskienė Ona 923
 Račkys Juozas str. 225
 Račkys Kazys str. 225
 Račkus Juozas 223
 Račkus Kazys 223
 Račkus Pranas, Vlado MGB šn. 372
 Radauskas 105
 Radavičius 249
 Radavičius Edvardas-*Sakalas* 900
 Radavičius Vladas-*Šilas* 753
Radvila kap. žr. Pucevičius Izidorius 94, 95, 96
Radvila žr. Janulis (Jonyla) Adolfas, MGB ag. *Naikauskas* 669
Radvilaitė žr. Grigalavičiūtė Leonora 857
 Radzevičienė Marcelija L. 308, 309, 310
Radzevičius ag. žr. Orlingis Valius 520, 551
 Radzevičius M. B. 309
 Radzevičius Mykolas MGB tard. 476
 Radzevičiūtė Aleksandra-*Danutė* 271
 Radzevičiūtė Aleksandrija (Olga) 308, 309, 310
 Radzevičiūtė Apolonija 310
 Radzevičiūtė Veronika, Alekso-*Birutė, Danutė* 302, 304, 308, 309, 310, 311, 574
 Radžius Kazimieras p. 644
Raganius žr. Jurkūnas Aleksandras 568
 Ragauskas Antanas-*Ragelis* 165, 213

- Ragauskas Viktoras MGB tard. 572
Ragelis žr. Ragauskas Antanas 165
 Raginskaitė Magdūtė 763
 Raikauskienė – Juociūtė Antanina (Antosė) 595
 Raila Kazys aktv. 70, 71
 Rainienė 210
 Rainys Cipras, Juozo 217
 Rainys Kazys 217
 Raiševičius (Reševičius) Feliksas 31, 38
 Raiševičius (Reševičius) Juozas 31, 38
 Raišys kng. 846
 Raišys Pranas-Žilvitis 166
 Rakauskas 776
 Rakšnys Antanas-Jovaras 133
 Rakšnys Karolis, Kazio 133
 Rakštys Jonas 41
 Ralikauskas 44
 Ramanauskaitė – Presnekovienė Marytė 250, 252
 Ramanauskas Adolfas-Vanagas 293, 386, 435, 436, 520, 536, 545, 547, 566, 668, 894
 Ramanauskas Juozas, Apolinaro 216, 217
 Ramanauskas Klemensas-Berželis 220, 228, 229, 230
 Ramanauskas Stasys, Vinco-Meškutė 295, 341
 Ramanauskas vysk. 840
 Ramanauskas Vytautas str. 444, 676
Rambynas p. b. v. 905, 906
 Ramonas Antanas p. 471
 Ramonas str. 151
 Ramonas Vytautas 474
 Ramonenka str. vrš. 238
 Ramoška Feliksas p. 242
Ramūnas, Tigras žr. Armonas Antanas 615
Ramunė ag. žr. Krasauskaitė A. 157
Ramunė žr. Druceikaitė – Kazickienė Janina 283
Ramunė žr. Vaitkutė Emilija 905, 906, 907
Ramunėlė 859
 Ranonis Jonas 38
 Ranonis Juozas 38
 Rapalavičienė Agnietė 658
 Rapalavičius Petras 658
 Rapolas str. 117, 119
Rasa žr. Nausėdaitė Nina 794, 795
Rasas žr. Gudaitis Vaclovas 165
 Rašimas 624
 Raštutis Antanas-Dainauskas 740
 Raštutis Antanas-Ėglis str. p. 877, 885
 Ratkevičius Petras, Petro 37
 Ratkus Mečislovas 822
 Rauba Česlovas (vaistininkas) 686
 Raubas Kazys-Vasaris 105, 106
 Raudys LKP (b) sekr. 389
 Raudas (?) -Tilvikas 165
 Raulinaitienė Aldona mokyt. 822
 Razgaitis Pranas-Saulėka (Saulaika) 98
 Raziulis Stasys-Mažylis, Naras 299, 337, 346, 350, 564
 Razmantas Jonas 226
 Razmantas Liudas 227
 Ražanskis 231, 232
 Ražauskas Feliksas-Rugelis 900
 Ražauskas Juozas 763
 Ražauskas str. 424, 438, 439, 440
 Ražauskas Vladas 763
 Ražauskas Vladas-Dainius 900
 Rėbžda Vacys-Ramutis 550
 Rebždys Alfonsas 217
 Rečiūnas Bronius-Anupras 74, 75, 81
 Rečiūnas Juozas 933
Reda žr. Dijokaitė – Kerėžienė Joana 565, 573
Regina 600
Regina žr. Tamošaitis Petras 349
 Reimontas Juozas p. 900
 Reinys vysk. 845
 Reiza Bronius 768, 769, 770
 Rekašiukas (Rekašius) 36
 Rekešius Antanas 510
 Rekešius Antanas, Simo-Vytas (Vytautas) 424, 433, 434, 436, 442, 447, 536, 547
 Rekešius Petras 510
 Rekešius Petras, Simo-Žiogas 442, 447
 Rekštys Antanas 596
 Remeika 124
 Remeika Vytautas, Jono-Darius, Žibutė, Kunigaikštis, gyd. ag. Sąžiningas (Čestnyj) 122, 184, 185
 Remeikaitė – Daraškienė Ona 128
 Remeikienė Ona 613
 Remeikis Česlovas-Plienas 516, 617, 696
 Remeikis Juozas-Gilenas 516
 Remeikis Stasys 803
 Remeikis Stasys, Jono-Albinas, Daukantas, Vienuolis 516, 613
 Remeikis Stasys-Munkulis 730
 Remeikis Vytautas-Ažuolas 741
 Reševičius (Raiševičius) Feliksas 31, 38
 Reševičius (Raiševičius) Juozas 31, 38
 Rezgys MGB šn. 906
 Riabovas str. 29
 Riabovas Viktoras-Vytka 392, 422, 465
 Riauba 623
 Riauka A. 915, 917, 920, 921, 924, 926, 927
 Ribelis Juozas 162
 Ribinskas A. 915
 Ribokas kng. 891
 Richardas (vokietis) 464
 Ridikas Aleksas 843
 Ridikas Vytautas 843
 Ridzius 486
 Ridzius Stasys 487
 Rimaitis Steponas-Strazdas 98
Rimantas, Nemunėlis žr. Daučiūnas Edvardas 376
 Rimas Pranas-Rublis 135, 136

- Rimavičius Juozas, Adomo str., ag. 703
Rimgaudas žr. Paliūnas Juozas 354
 Rimienė 285
 Rimkienė Marytė 208
 Rimkus Adomas-*Jokūbas* 917
 Rimkus Antanas p. 499
 Rimkus Domas 928
 Rimkus Domas-*Granitas* 650, 651
 Rimkus Edvardas 204, 208
 Rimkus Edvardas 349
 Rimkus Edvardas-*Fredas* 288
 Rimkus Jonas, *Jokimo-Dailidė, Rytas* 900
 Rimkus Juozas-*Laimutis* 900
 Rimkus Povilas p. 626
 Rimkus R. 805, 817, 905
 Rimkus Stanislovas 625, 628
 Rimkus Steponas, *Kazimiero-Gintaras, Šarka* 900
 Rimkus Zenonas žr. Labanauskas Krizostomas 570, 593
 Rimkus žr. Gaubtys (Gauptis) Francas 683
 Rimša Antanas p. 484
 Rimša gyd. 623
 Rimša Jonas-*Justas, Šarūnas, Šopys* 382, 480, 481, 516, 715, 780, 787, 834, 836
 Rimšaitė Danutė 481
 Rimšaitė Magdalena 467
 Rimšienė Ona 481
 Rindokas Petras 884
 Rindokas Pranas-*Jūrininkas* 560, 884
Riteris 164
 Ritikis Adolis 176, 178
 Rybakovas str. 420, 494, 495, 496
Rytas žr. Daukantas Vaclovas 278
Rytas žr. Paliūnas Juozas 242, 243, 351, 352, 354, 363
Robertas žr. Stoškus – Staškevičius Albertas, Kazimiero 187
 Ročienė 846
Rodrigas žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364
 Rogozinas MGB plk. 151
 Rokaitis Petras-*Mindaugas* 734, 738
Rolandas KLT n. 358
Rolandas žr. Svetlauskas Jonas 214, 215
Rolandas, Daktaras žr. Jonikas Antanas, Petro 390, 400, 497, 505, 506, 508, 509, 510, 513, 514, 521, 523, 524, 525, 546, 604, 695, 834
 Rondelis Judelis 147
 Rosenienė (Dambrauskienė) – Bartkutė Aleksandra-*Skrudėlytė* 560, 755
 Rozenbergas Jonas str. 244
 Rožanauskas Antanas mokyt. 209
 Rubinė žr. Grigalavičiūtė Leonora 560
 Rubinskas Vladas 109
 Rudaitis Kajetonas-*Kaziukas* 533, 535, 536, 900
 Rudenka Romanas prok. 719
 Rudis Petras p. 597
 Rudys Juozas-*Vaidotas* 500, 517
 Rudys Kazimieras-*Trumenas* 642
 Rudys Pranas psk. 825, 826
 Rudys Pranas-*Smuikas* 701
 Rudys Vincas p. 642
 Rudminas Stasys, Petro-*Linksmutis* 750, 751
 Rudolfas (Ostin Rudolf) ag. *Kirvis* (Klein) 704
 Rudžianskas Jonas-*Lakūnas* 220
 Rudžionis Juozas-*Čemberlenas*, ag. *Obeliskas* (*Obelinskas*) 10, 97, 98, 130, 375
 Rugienis Justas MGB vrš. 157, 158
 Ruibys Kazimieras-*Eiva, Inžinierius* ltn. 380, 382, 394, 481, 483, 496, 506, 517, 537, 695, 782, 783, 814
 Ruibys Petras-*Žiogas, Garbštas* ltn. mokyt. 380, 394, 479, 481, 483, 506, 517, 525, 695, 836
 Ruikis p. 554
 Rūkas Kazys 756, 892
 Rukas Stasys 890.
 Rūkas Steponas, *Simo-Darius* 517, 698, 699, 751
 Rūkas Steponas-*Skautas* 701, 702
 Ruliovas MGB mokyt. 704
 Rulys Vincas-*Garbanius* 269
 Rulys Vladas-*Raugas, Bičiulis* 268, 269
 Rulytė – Šinkūnienė Marcelė 268
 Rumbaitis 148
 Rumbauskaitė Pulcherija 126, 133
 Rumbauskas gyd. 865
 Rumbauskienė Viktorija 126
 Rumbinas Petras 128
 Rumbinas Petras-*Žvirblis* 133
 Rupšytė Jadvyga (Jadzė) 783, 791
 Rupšlaukis Albinas, *Jono-Trimitas* 754, 749
Rustemas žr. Kokšta Feliksas 638
Rūstutis, Žemutis 115
Rūta žr. Jurgutavičius Juozas 325
Rūta žr. Šiaudikytė Birutė 628
 Rutalė Pranas 652
Rūtenis žr. Junokas Jonas 308, 309, 310
 Rutkauskaitė – Leščiauskienė Elena 664, 665
 Rutkauskaitė – Narbutienė Stanislava (Stasė)-*Regina* 589, 664, 668, 669
 Rutkauskaitė Teresė 664
 Rutkauskas Albertas 664
 Rutkauskas Benediktas 664
 Rutkauskas Jonas 61
 Rutkauskas Jonas 664
 Rutkauskas Juozas 664
 Rutkauskas Vincas-*Rambynas* 774
 Ruzgys Algis 474
 Sabaliauskas Kazimieras 436
 Sabaliauskas Vytautas 709
 Sabaliauskas Vytautas mokyt. 596
 Sabataitis Feliksas 434, 450, 451
 Sabeckas Boleslovas-*Uosis* 99
 Sabeckas Bronius, Stasio 216

- Sabockis Jonas 742
 Sabockytė Jadvyga 742
 Sabockytė Janina 742
 Sabonaitis 502
 Sabulis Ignas-*Apiciarius* (*Apicierius*) 125, 133, 375
 Sabutis Stasys 692
 Sadauskas Antanas p. 240
 Sadauskas Jonas p. 240, 269
 Sadauskas Petras 695
 Sadauskas S.-*Bijūnas*, *Svajūnas* 733
 Sadauskas Zigmas ag. *Muzikantas* 130, 135, 375
 Safronovas MGB 42
 Sagaidak MGB 222, 223
 Sajienė Janina-*Uošvė* (*Uošvienė*) 324, 351
 Sakalas žr. Sinkus Vacys (Vaclovas, Vincas) 260, 264
 Sakalas žr. Šniukšta Aleksas (Olesas) 218, 220
 Sakalas, Sakaliukas žr. Meškauskas Lionginas 166
 Sakalauskas Antanas-*Labutis* 886, 889
 Sakalauskas Stasys-*Labutis* 740
 Salemonas Kleopas 492
 Samojedas (Žmogėdra) žr. Čelnakovas (Čelnokov
 Ariston Nikolajevič) 869
 Samoškienė 732
 Samsonas Alfonsas-*Karpis* 99
 Samulionis a. t. dep. 56
 Sankauskas Vytautas, Vinco-*Daukantas*, *Rodrigas*,
Vaidotas, *Gamletas*, *Šalčius*, *Augustas* 9, 10,
 188, 189, 200, 358
 Sankauskas Vytautas-*Dulkė* 272
 Sarapinas Rudolfas 816
 Saročka 828
 Saročkienė Marytė-*Lelija* 594
 Satkus Stasys-*Sarūnas*, *Džekas*, *Audronis*
Vytenis 110, 116, 187, 188, 199
 Satkutė Jadvyga 112
Saturnas žr. Strainys Jonas 782
Saugūnas 61
 Sauka Albertas-*Žinovas* (pravardė – *Šauklys*) 255,
 259, 263, 341
Saulė ag. žr. M. A. 58
Saulė žr. Paliūnas Juozas 354
Saulius žr. Bakanauskas Viktoras 354
Saulutė 500
Saulutė žr. Juškytė – Masaitienė Jadvyga 256
Saulutė žr. Trijonytė Stasė 640
 Savickaitė Ona-*Žiurkė* 736
 Savickaitė Viktorija d. 883
 Savickas (raudonasis p.) 624, 630
 Savickas Benediktas 593, 596, 597
 Savickas Juozas 627, 628
 Savickas Juozas-*Liūtas*, *Svajūnas*, *Jurginas* tėv.
 729, 731, 732, 737, 883
 Savickas str. 631
 Savickas-Naras 271
 Savickas-Putinėlis (*Putinas*) 255, 342
 Savickienė – Tugaudytė Elvyra-*Švendrė* 284, 286
 Savickis (Jonas ar Stasys) 594
Sąžinė žr. Bartkus Petras 847
 Sebastijonas Steponas, Felikso-*Fi-Fi*, *Bedalis*
 299, 321, 322, 324, 325, 327, 328, 329, 333,
 334, 336, 338, 349, 563
 Sebeckas Bronius, Stasio 217
 Sebeckas Vincas 217
 Sebeckienė Jadvyga 211
 Sebeckis Bolesas (Boleslovas)-*Beržas* 269
 Sebeckis Romualdas 211
 Sederavičius Viktoras p. 465, 467, 612
 Sederevičius (Sederavičius, Sidaravičius)
 Vytautas-Viktoras p. v. 392, 399, 401, 422
 Selinas 147
 Seliokas Vincas 841
 Selvenis Juozas-*Bijūnas* 738
 Seneckas Antanas-*Dagys*, *Aurimas* 477, 613, 696,
 697
 Seneckis Antanas-*Žaibas*, *Siaubas*, *Dikas* 503, 507,
 517, 521, 522, 541
 Sereika 78
 Sereika Antanas 150
 Sereika Vincas 193
 Serovas Ivanas KGB gen. 719
 Severova (Janulio žmona) 668
Siaubas, *Žaibas*, *Dikas* žr. Seneckis Antanas 521
 Sibitis (kol. pirmininkas) 223
 Sibitis Antanas, Vinco-*Ažuolas* 224
 Sidaras Kazys-*Komaras*, *Kaganas* 133
 Sidorovas MGB tard. 690
 Silkinis Jonas 929
 Silvestravičiūtė – Plisienė (Mykolaitienė) Elena
 233
 Simaitis Feliksas-*Varna* 268
 Simaitis Jonas 805, 816
 Simanavičiūtė Adelė-*Verėpiškė* 773
Simas žr. Druceika Antanas 283
Simas žr. Palubeckas Juozas 388
Simas žr. Tamošiūnas Petras 18
 Simonaitis Jonas 68
 Simonaitis Juozas str. 50
 Simonaitis Kazys 70
 Simonaitis Stasys-*Garnys* (*Gorkis*) 60, 68, 104
 Simonaitis str. 56
 Simonavičius Juozas p. v. 392, 393, 398, 422, 446
 Simonavičius Petras 605
 Simonianas MGB tard. mjr. 690
 Simutis 41
 Simutis Liudas 721
 Sinickas Juozas 178
 Sinickas Vaclovas 178
 Sincinas Jakovas Fiodorovičius 711, 712
 Sinkus Vacys (Vaclovas, Vincas), Juozo-*Sakalas*
 254, 261, 262, 264, 285, 296, 339, 346, 537, 564
 Sirbikaitė Skoliūtė 30
 Sirbikas Jonas, Jono-*Mozė* 47, 54, 57, 58
 Sirbikas Kazimieras-*Barzdyla* 30, 31, 32, 33, 34,
 35, 37

- Sirtautas mokyt. 596, 597
 Sirusas Kazys 853
 Sirutavičius Antanas p. 339
 Sirutavičius Anupras, Prano-Jaunius 295, 338
 Sirvydas V. ag. *Jakas* 157
 Siudikas 180
 Siudikas Vytautas str. 875
Sizak ag. žr. Venckus K. 157
 Sinycinas MGB plk. 633
 Skačkauskas Juozas-*Strausas* 107
 Skačkauskas Vincas-*Remigijus, Trimitas* 901
 Skėrys Juozas 781
 Skinderienė Kazimiera 853
 Skinkys Adolfas ag. *Rytas* 305
 Skirius Juozas prv. 621
 Sklėnys Antanas 88
 Sklėnys gyd. 21
 Sklėnys Jonas 88
 Skorka Antanas str. 51
Skrąjūnas 459, 462
 Skridulis Stasys, Kazio MGB šn. 372
 Skritskytė – Lukšienė Elžbieta 423
Skroblas ag. žr. Nognius Petras tėv. 658, 659
 Skrodenis (Skrudenis) Antanas 688, 691, 692
 Skrodenis Antanas, Motiejus 853
Skrudėlytė žr. Bartkutė – Rosenienė
 (Dambrauskienė) Aleksandra 757, 759
 Skučaitė Virginija 468
 Skurkis Juozas-*Laisvūnas* 933
 Slapšinskas MGB kurs. 138
 Slapšinskas Vytautas-Vytas, Juodis 492, 508, 517,
 537, 542, 543, 551, 762
 Slapšys mokyt. 660
Slapukas žr. Gužauskas Kazimieras 733
Slyva 175
 Slučka Antanas-*Šarūnas* 859
 Slušinskaitė – Jonušienė Stasė 491, 495, 497
 Slušinskas Antanas, Juozo p. 606, 865
 Slušinskas Antanas-*Lapinas, Tautvydas* 490,
 494, 497
 Slušinskas Jonas-*Vilius* 490, 496
 Smakas str. 475
Smauglys žr. Ginkevičius Pranas 65
 Smilgytė Stasė 638
 Smitrius Stasys 110
 Smitrius Vytautas, Kazio MGB šn. 372
 Smitrius Vytautas-*Gylė* 108, 560
Smūgis žr. Stoškus – Staškevičius Albertas,
 Kazimiero 187
Sniečka 78
 Sniečkus Antanas LKP sekr. 453
 Sokolovas MGB mjr. (agentų smogikų vrš.) 169,
 374, 413, 703, 705
 Sologubovaitė Zinaida MGB šn. 373
 Sologubovienė Efrosenija MGB šn. 373
 Soloid MGB plk. 311
 Songaila Aleksas 769, 770, 771
 Songaila str. 53
 Sorokin MGB oper. ig. 161
 Sorokinas MGB 26, 27, 28
Spalis žr. ag. Vaitiekūnas Antanas 460
 Sprainys Jonas-*Meilutis* 730
 Spudas Vytautas, Juozo 133
 Spudulis Jonas p. 340
 Spūdvilas Juozas 522
 Spūdvilas Stasys-*Deimantas, Minoras* 517
 Spulginas Juozas, Juozo-*Papartis, Samsonas* 133
 Strėbalius Feliksas ag. *Tigras* 701
 Stakauskas str. 639
 Stakė Leonas-*Darius* 18
 Stalilionis (Alilionis) Alfonsas 38
 Stanevičienė – Kvedytė Adelė 425, 429, 430
 Stanevičius Juozas-*Gediminas* b. v. 640
 Stanislovaitis Petras-*Uosis, Rytis* 299, 339
 Staniškis Sergijus-*Litas, Viltis* 540
 Stankevičius 690
 Stankevičius Stanislovas 471, 472, 474
 Stankūnas Algimantas 7
 Stankūnas Antanas 61
 Stankus Juozas-*Girėnas* 740
 Stankus Petras-*Gruodis (Pranas)* 390, 391, 413, 422,
 433, 434, 436, 531, 536
 Stankus-*Tigras* 99
 Starkauskas Juozas 6
 Starkus J. 380
 Starkus Jonas-*Maželis (Taugialis)* 503, 508, 517,
 520, 521, 551
 Starkutė Birutė 521
 Starodomskaite – Čepulienė 261
 Starodomskienė 258
 Starostinas MGB 583, 584
 Staršalskytė Elena 223
 Staršalskytė Teresė 223
 Stasevičius A. P. 309
 Stasiūnas aktyv. 822
 Stašaitis Antanas p. v. 381, 473, 475
 Stašaitis Vytautas 331
 Stašinskas Bronius p. 225
 Stašinskas Danielius MGB (kalėjimo prižiūrėtojas)
 875
 Stašinskas Olesius p. 225
 Stašinskas Vincas 215
 Stašinskas Vincas p. 225
 Stašys Bronius-*Lapė* 18
 Staškevičius Antanas 218
 Staškevičius Kazys 159
 Statkevičius Juozas 421
 Statkutė Juzė-*Garsas* 133
Staugaitis 494
 Stegvila Jonas 803
 Stelmokas Evaldas-*Šilas* 753
 Stepaitienė Pranutė 603
 Stepaitis Vytautas 603
 Stepaitis Vytautas p. 481

- Stepaitis Zigmąs 602, 603, 604
 Stepaitytė Elena 603
 Stepanovas Stepanas 672
 Stepašinskas Marijonas 148
 Steponaitienė 509
 Steponaitis Dominykas-*Taurius* plk. gyd., ag.
 Petronis 700, 865, 866, 868, 869
 Steponaitis Jonas 497
 Steponaitis Juozas, Stasio p. 605, 612
 Steponaitis Vytautas 8
 Steponaitytė Janutė 589, 590
 Steponavičius gyd. 825
 Steponavičius p. 475
 Steponavičius Petras-*Žemaitis* 268
 Steponavičius Stasys-*Beržinis* 269
 Steponavičius – Juodkazis Stepas (Steponas),
 Kazio-*Daktaras, Klajūnas* 204, 299, 311, 312,
 313, 326, 341, 563
 Steponkevičius str. vrš. 475, 476
 Steponkus str. 603
 Stipinas 36
Stipruolis (OS narys), ag. *Smelyj* 600
 Stirbienė Julija p. 738
 Stirbys 698
 Stirbys Kazimieras, Jono p. b. v. 662
 Stirbys Vladas 663
 Stonienė – Jagminaitė Onutė p. 881, 889
 Stonis V. 379
 Stonys Antanas-*Delfinas* 737, 740, 886, 887,
 888, 889
 Stonys Ignas 649
 Stonys Jonas p. 737, 882, 886, 889
 Stonys prv. 111
 Stonys str. 760
 Stonys Vincas-*Žalgiris* 733, 737, 878, 881, 882,
 886, 887, 889
 Stonytė p. 883
 Stoškų – Staškevičius Albertas, Kazimiero-
 Robertas, Dainotas, Ulonas, Smūgis, Lapelis,
 Duanas, 115, 122, 187, 188, 189, 206, 364
 Stoškų Antanas p. 228, 229, 230
 Stoškų Antanas-*Raila* b. v. 390, 490, 606, 607, 830
 Stoškų Jonas p. 477
 Stoškų Jonas, Antano-*Eimutis* 481, 503, 508,
 517, 531
 Stoškų Jonas-*Vėjelis, Skrajūnas* 193, 219, 221
 Stoškų Kazys MGB šn. 357
 Stoškų Petras p. 636
 Stoškų Pranas-*Vėjas, Buteliukas, Audra, Snaigė*
 115
 Strainys Jonas-*Saturnas* b. v. 380, 381, 390, 507,
 616, 620, 621, 623, 696, 780, 781, 782, 871
 Strainys Juozas 780, 781
 Strainys Kleopas 781
 Strainys Pranas-*Pranciškus* 517, 543, 696, 785
 Strankauskas Aleksas p. 242
 Straukienė 493
 Strausas žr. Skačkauskas Juozas 264
 Strazdauskas Kazys-*Pilėnas* 915
 Striauka Domas-*Žvainys* 550
 Striaukas Steponas 395
 Stribienė p. 883
 Strikauskas Kazys 913
 Strikauskienė 927
 Striukas Albinas str. 150, 931
 Strolia Ignas 286
 Strolia Jonas 296, 301
 Strolia Ksaveras 301
 Strolienė 870
 Strolienė Ksavera 309, 310
 Strumskis Jonas-*Kalnelis* 202, 241
 Stulgaitis Alfonsas-*Vilkiukas* 393
 Stulgaitis Antanas-*Vilkas* 446
 Stulgaitis Viktoras p. 595
 Stulgaitytė Genutė-*Svėrė, Brigita, Milda* 537,
 595, 597
 Stulginskis Aleksandras 330
 Stulgys Napoleonas-*Jazminas* 594
 Stulpinienė 647
 Stumbrys (Stumbras) Aloyzas-*Keleivis* 456, 457
 Stumbrys žr. Girdžius Antanas 388, 400, 427
 Stumbrytė Barbora 539
 Sturonaitė – Genienė Bronislava d. 612
 Sturonaitė Onutė d. 612
 Sturonas Antanas 612
 Sturonas Jonas tėv. 613
 Sturonas Kęstutis sūn. 612
 Suchorukov MGB plk. 332, 334
 Sudeikis Albinas-*Algirdas* 735, 878
 Sudeikis Antanas-*Girėnas* 734, 736, 878, 881
 Sudeikis Zigmąs-*Darius* 734, 735, 878, 881
 Sudikas Petras-*Gamletas* 116
 Sudikas str. 626
 Sūdžiutė A. mokyt. 683
 Sugintas Antanas, Prano p. b. v. 680, 681, 747
 Sungailaitė Stasė, Prano 742, 744
 Suraučius L. P. 309
 Surdėga Anicetas 44
 Survilas Napoleonas p. 606
 Suslovas MGB tard. 166, 167, 181, 182
 Sušinskas Alfonsas 147
 Sutkaitytė Anelė-*Gegutė* 440, 446
Svajonė žr. Vaitiekaitytė – Juškienė Bronė 258
Svajonė ag. žr. Valiulytė L. 157, 222, 223
Svajūnas 141
 Svarinskas Alfonsas kng. 148, 724, 725
 Svėrytė Vlada 42
 Svetikaitė – Jurgelienė Ona-*Birutė, Loreta* 269,
 275, 277
 Svetikaitė Elena 270
 Svetikaitė Genė MGB šn. 364
 Svetikas Antanas 185, 269
 Svetikas Jonas-*Lakūnas* 271
 Svetlauskas Jonas-*Atlantas, Rolandas*

Svetlauskas Jonas-*Aušra*, *Rolandas*, *Regilietis*,
Atlantas 115, 188, 220
Svetlyj ag. 247
Svilas Vytautas 709

Šacauskas Alfonsas-*Sakalas* 736
Šadulskis Danielius 458,
Šadulskis Dominykas (Domininkas) 565, 569, 571
Šagarodskij MGB
Šakėnas Vincas 376
Šakmanas Juozas ag. *Kuisis* 133
Šakmanas Kazys-*Patronas*, ag. *Jorgėla* 133
Šakūnienė J. A. 309
Šalčiūnas (Šaltys) Mečys-*Mekelis* (kitur – *Mikelis*)
680, 681
Šalčiūnas (Šaltys) Bronius-*Sakalas* 681
Šalčiūnas (Šaltys) Jonas-*Smilga* 681
Šalčius 414
Šalčius žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 358
Šalkauskienė 503
Šaltis Feliksas p. 900
Šaltis Stasys-*Labutis* 749, 754
Šamanauskas Genius mokyt. sūn. 784
Šamanauskas mokyt. tėv. 784
Šamanauskienė mokyt. mot. 776, 784
Šapnagaitė Morta 77
Šapnagis Jonas 76, 78
Šapnagytė Agota 76
Šapranauskas Mamertas str. 460
Šaras Romualdas-*Tarzanas* 220
Šarauskas Edmundas, Stasio-*Ramutis* 543, 901
Šarka str. 179
Šarkus Jonas MGB šn. 363, 364
Šarūnas 259
Šarūnas žr. Rimša Jonas 787
Šaruootis, *Ponas* žr. Mudurėnas Kazys 18
Šašytė Birutė žr. Kvedarienė 168, 169
Šatkus (Šetkus) Stanislovas Zigmas-*Šaltis*, *Šiaurys*
728, 732, 733, 736
Šatkus Alfonsas-*Dobilas* 529, 530, 532, 733,
734, 736
Šatkus Stasys 817
Šatkutė Zosė žr. Lešinskytė – Švedienė Ona 731
Šaulys 484
Šaulys 795, 796
Šaulys Jonas, Tado-*Gluosnis* 642
Šaulys Pranas 428, 429
Šaulys Vladas p. 616
Šaulys, *Mindaugas* žr. Pranaitis Jonas 214, 215
Ščepavičius Dominykas-*Domeika* 594
Šebeldinas MGB ltn. 456
Šedbaras Antanas-*Soirniukas* 686
Šėgžda Juozas 742
Šėgžda Nikodemus 742
Šėgždaitė – Slapšinskienė Eleonora-*Pinavija* 517
Šeinauskienė Emilija 51
Šekšdavičiūtė mokyt. 727

Šepetauskas Kazys p. 901
Šepikas Bronius 744, 745
Šepkus Stasys-*Šernas* 124, 125, 128, 133, 140
Šeputis Kazys-*Dobilas* b. v. 681
Šereiva Ignas-*Plukas* 60
Šerfir Joakim, Edmundo-*Antanas* 741, 743
Šerkšnas, *Marijošius* žr. Vaitiekūnas Vytautas
94, 95
Šermukšnis MGB ag. pr. 459
Šernas Vytautas 8
Šernas žr. Šepkus Stasys 141, 374
Šešelgienė – Stumbrytė Vanda 934
Šetkus Aleksas-*Žemaitis* 730
Šetkus Kazimieras 744
Šiaučiūnas Petras, Jono-*Žiogas* 24, 47, 57, 58
Šiaudikytė Birutė-*Rūta* 628
Šiaurys ag. žr. Nuobaras Jonas, Andriaus 703
Šiaurys žr. Šetkus (Šatkus) Stanislovas Zigmas
733, 734
Šiaurys, *Našlaitis* žr. Petraitis Jonas 455, 461
Šiburkytė Stasė 69
Šidlauskas Jonas, Povilo 216, 217
Šidlauskas Jonas-*Šalmas* 916, 917, 919
Šidlauskas Juozas, Povilo 217
Šikšna Vytautas 630
Šikšnys Alfonsas 265, 266
Šikšnys Liudvikas, Juozo-*Vytautas* 249, 266, 267,
268, 321, 322, 342
Šikšnys Vytautas p. 249
Šikšnys Vytautas, Juozo-*Vytautas* 324, 340
Šikšnys Vytautas-*Papartis* 266, 267
Šikšnytė – Navickienė Genovaitė 265
Šilaika Vytautas 930
Šilainis Adomas 928
Šilas Povilas (teisininkas) 841
Šilas žr. Kasperavičius Juozas 403
Šilgalis Kazys KGB vrš. 659
Šilinas Izidorius-*Kęstutis* 880
Šilinskas Pranas str. 731, 733
Šilius Antanas MGB ltn. 844, 846, 847
Šilva V. A. 309
Šimaitienė Monika 784
Šimaitis 404
Šimaitis Stasys 686
Šimaitytė Morta-*Vėjelis* mokyt. 530, 784
Šimanskis Zenas 472, 474
Šimašius 876
Šimašius Antanas-*Radvila* 737
Šimašius Antanas-*Tigras* 878
Šimašius Stasys tėv. 879
Šimašius Vincas sūn. 879
Šimavičius Kazimieras 148
Šimboras Augustas 437, 438, 524,
Šimboras Gustavas 499, 501
Šimelis Antanas p. 644, 645, 646
Šimkaitė Petrutė 645
Šimkaitis Jonas 817

- Šimkevičiūtė – Mosiejienė Apolonija 539
 Šimkevičiūtė Apolonija-Audronė 579, 589, 590, 667, 669
 Šimkevičiūtė Elena ag. Valė 579, 667, 669
 Šimkevičiūtė Jadvyga 817
 Šimkienė 497
 Šimkienė – Dirginčiūtė Marija (Marytė), Jono-
Drebulė, Pušis 501, 523, 524, 534
 Šimkienė Barbora 643
 Šimkienė Domicelė 534
 Šimkus Alfonsas MGB šn. 290, 291
 Šimkus Antanas 248
 Šimkus Antanas p. 501
 Šimkus Antanas, Petro-Jazminas 523, 524
 Šimkus Juozapas 643
 Šimkus Kazimieras-Karolis 295, 338
 Šimkus Kazys (Kazimieras)-Liudas 393, 405, 423, 429, 445, 446, 675, 676, 677
 Šimkus Matas 523, 524
 Šimkus Mečislovas, Antano p. 248, 339
 Šimkus MGB (vertėjas) 838
 Šimkus Petras, Jono p. 594
 Šimkus Pranas, Jono-Vaišvila 594, 595, 597
 Šimkus Stasys MGB 704
 Šimkus str. vrš. 606
 Šimkus, Granitas ag. žr. Noreika Zenonas 699, 700, 701
 Šimkutė – Eigertienė Onutė 524
 Šimoliūnienė – Mockutė Onutė-Genovaitė (Dirginčiūtė Aldona) 481, 501, 502, 519
 Šimulynas Jonas p. 393, 446
 Šimuolis Antanas-Druteika 99
 Šinkūnienė – Rulytė Marcelė 268
 Šipilovas MGB vyr. ltn. 716
 Širmulis 148
 Širšė žr. Žičkus Jonas 782
 Širvys Jonas 693
 Šiupys Pranas p. 927, 928, 929
 Šiukšta Petras-Švilpa 63
 Šiurkus Antanas 921
 Šiurkus Jonas 920, 921
 Šiurkus Kazimieras 311, 312
 Šiurkus Kazimieras 921
 Šiurkus Kostas 920, 921
 Šiurkus Petras-Kalvis 917, 923
 Šiurkus Povilas 920
 Šiurkus Pranas-Labutis 917
 Šiurkus Stanislovas (Stasiukas) 311, 312
 Šiurkus Viktoras 311
 Šiurkutė – Kučienė Skolastika-Eglė 311, 312, 313, 321
 Šiurkutė Elzbieta 921
 Šiurkutė Justina 921
 Šiurkutė Paulina 311, 312
 Šiurkuvienė Monika 920
 Šiurkuvienė Zita 920
 Šiuša Jonas-Balandis 913, 919, 921, 922, 923, 924
 Šiuša Stasys-Elnias 913, 917, 922, 923
 Škadauskas Petras-Puišinas 594
 Škirpa Kazys 707
 Šlajus 343
 Šlajus aktyv. 727
 Šlamienė Kotryna 314
 Šleivys Motiejus 82
 Šlekys Jokūbas-Gediminas 819
 Šlekys Vincas 932
 Šlepas Pranas 748
 Šlevas Antanas-Šliažas 61
 Šležaitė (Šleževičiūtė) Danutė-Audronė, Leta 852, 866, 871
 Šležas A. p. 557
 Šležas Aleksas p. 600
 Šležas Antanas, Petro p. 769, 774
 Šležas Stepas p. 600
 Šležas Steponas, Petro-Urvelis 769, 770, 775
 Šlimas Izidorius-Kęstutis 731, 732, 733, 737
 Šliogeris A. 66
 Šmidtas (vokietis) gen. 840
 Šmuilavičiūtė aktyv. 671
 Šnabas 191
 Šneideris (vokietis) p. 697
 Šneideris Jonas, Juozo p. 901
 Šneideris Stasys, Jono p. 901
 Šneideris Stasys-Varguolis 568
 Šnekutis žr. Janionis Kazys 376, 377
 Šniaukšta Vladas-Bijūnas 640, 749, 754
 Šniukšta Aleksas (Olesas)-Maironis, Sakalas 189, 219, 220, 230
 Šniukšta Kazimieras 219, 220
 Šniukšta Kazys-Aras 189
 Šniukšta Vladas-Bijūnas 681
 Šniuolis Viktoras-Vitvytis, Girėnas, Vaidevutis 9, 189
 Šniuolis Vytautas-Svajūnas, Vytenis 9, 97, 350, 864
 Šniūtė Kazys-Savanoris 148, 930
 Šniūtė Stasys-Žalvarnis 931
 Šolys Juozas 217
 Šopis 345
 Šorgorodskis MGB mjr. 150
 Špičkus 408
 Špokas Jonas aktyv. 670
 Štaras 159
 Štaras Augustinas, Boleslovo-Pūkis 242
 Štaras Jonas 170, 171
 Štarolis Grigalius-Plienas 375
 Štarolytė Marytė p. 734
 Štelmokas Evaldas-Šilas 684
 Štilius prv. 484
 Štonita kng. 846
 Štuikys Antanas, Motiejaus p. 241
 Štuikys Stasys, Motiejaus p. 242
 Štuikytė – Balsiukevičienė Genovaitė Birutė-
Klajūnė 192, 203, 213, 214
 Šturmas žr. Kraujelis Dominykas 264, 287

- Šukevičiūtė-Banga 271
 Šukys – Šukevičius Romas (Romualdas), Antano-
Regina, Kukutis, Naujalis, Jogaila 116, 121, 122,
 168, 172, 173, 175, 178, 187, 197
 Šukys Jonas-Audronis (*Aušronis*) 188
 Šukys Jonas-Liutauras, *Gulbinas* 271
 Šukys Jurgis 55
 Šukys Kazimieras ag. 141
 Šukytė Jadvyga-Lakūnė 167, 169, 205
 Šulinskaitė Genė, Kazio 362, 363
 Šuruchin MGB ltn. 262
 Šustakas 476
 Šustauskas Juozas 895
 Švagždys Petras MGB šn. 290, 291
 Švambaris Vincentas kun. 151
 Švatrinienė p. 883
 Švažas Albertas 929
 Švažas Albertas p. 927
 Švedaitė 413
 Švedaitė 501
 Švedaitė Pranutė 602
 Švedas 397
 Švedas Antanas 602, 604
 Švedas Antanas 675
 Švedas Mykolas p. 634
 Švedas Petras p. 674
 Švedas Pranas p. 674
 Švedas Simas 676, 677
 Švedas Simonas p. 632, 634
 Švedienė – Lešinskytė Ona 560
 Švėgžda 159
 Šveicovas str. vrš. 108
 Šveikauskaitė Antanina 693
 Šveikauskaitė Jadvyga 693
 Šveikauskas Pranas 643
 Šveistienė Elena 8
 Švelnys Vladas-Putinas, *Vaidila* str. p. 479, 491,
 495, 513, 526, 615
 Švytrūnas žr. Venckus Steponas 653
 Švyturys 116
 Švoba Bronius, Petro-Šėbeda 133
 Švoba Juozas, Petro-Juodabarzdis 133
 Švogžlys Mykolas-Saidris 730, 738
- Tacas 599
 Talačka A. 720
 Talačka Stasys-Uosis 37, 42, 43, 44, 45, 46, 49
 Tališkauskas Vytautas p. 477
 Tallat-Kelpša mokyt. 727
 Tamašauskas Antanas str. ltn. 489, 496
 Tamkevičius Sigitas kng. (arkivyskupas) 725
 Tamkevičius Stasys 49
 Tamošaitis 686
 Tamošaitis Antanas Vincas, Jurgio-Beržas, *Berželis*
 299, 324, 325, 338
 Tamošaitis Antanas p. 563
 Tamošaitis Antanas, Jono-Rubinas 599
- Tamošaitis Antanas-Beržas sūn. 348
 Tamošaitis Antanas-Labanauskas 464
 Tamošaitis Izidorius 602
 Tamošaitis Jonas-Valteris 594
 Tamošaitis Juozas 90
 Tamošaitis Jurgis 321, 323
 Tamošaitis Jurgis tėv. 348
 Tamošaitis Jurgis-Beržas 248
 Tamošaitis Petras-Regina sūn. 348
 Tamošaitis Tadas 349
 Tamošaitytė Antanina mokyt. 602, 604
 Tamošaitytė Petronėlė, Izidoriaus 520
 Tamošaitytė Salomėja 431
 Tamošiūnas Ignas, Juozo str., ag. 704
 Tamošiūnas Juozas-Frankas 60
 Tamošiūnas Petras-Simas 13, 17, 20
 Tamulaitis 472
 Tamulionis Antanas-Žiemys 20
 Tamulis Antanas, Kazio p. 605, 606
 Tamulis Antanas-Jokeris 390
 Tamulis Kazys, Kazio-Perkūnas sūn. 606
 Tamulis Kazys-Kulkys tėv. 606
 Tamulis mlc. 659
 Tandzegolskis 476
 Tarbūnas Martynas 90
 Tarbūnas Petras 96
 Tarbūnas Vincas-Dagys 90, 92, 95, 99
 Tarzanas 110, 116
 Tarzanas žr. Mišeikis Vladas 788
 Tarzanas žr. Šaras Romualdas 219
 Tarzanas, *Kudirka* žr. Zarenka Algirdas 363
 Tatarūnas Vytautas 177, 183
 Taučas str. 253
 Taučius Pranas, Jono-Janytė, *Varnėnas, Spanguolė,*
 ag. *Stiklas* 271
 Taučkėla 53
 Taučkėla Povilas 32, 34, 37
 Tauragis žr. Čėponis Juozas 593
 Tauras 264
 Tauras žr. Auškalnis Kazimieras 732, 733, 877, 878
 Tautkus Antanas 625
 Tautvydas žr. Mockus Izidorius, Antano 391
 Tautvydas, *Viesulas* žr. Kvedaras Antanas 170
 Teišerskienė Jekaterina (Kotryna?) 308, 309
 Teišerskis Pranas 308, 309
 Tekutis Antanas 52
 Tekutis Petras, Antano-Petras, *Drąsutis* 47, 52, 58
 Telksnys Kazimieras kun. 609
 Tenčiūrinas MGB ltn. 704
 Tenikaitis Jurgis, Jono-Dūda, ag. *Butkus* 517, 703
 Terentjevas MGB vyr. ltn. 179
 Tereščenko MGB kap. 162, 163
 Teriočinas MGB vrš. 619
 Teršalskis Alfrėdas p. 242
 Ticas Kostas p. 652
 Tichomirovas MGB vrš. 820
 Tigras ag. žr. Srėbalius Feliksas 701

- Tilvikas* 50
 Timinskas Mykolas-Balandis 739, 885
 Timinskas str. 266
 Tiškus mokyt. 240
 Tiškus Vladas 225
 Tiurinas str. vrs. 71
 Tylaitė Monika 512
Tylis žr. Žemaitis Jonas 847, 848, 849
 Todesas Danielius MGB plk. 579, 669, 707
 Toleikis Antanas-Uranas, Ramūnas 729, 732, 736
 Toleikis B. J. 309
 Tolišauskaitė – Želnieinė Stasė 486
 Tolišauskaitė Zosė 486, 487, 489
 Tolišauskas Bronius, Juozo-Grigas p. b. v. 486, 489, 490, 496, 517, 546, 606, 830
 Tolišauskas Jonas 486, 490, 497
 Tolišauskas Jonas p. 546
 Tolišauskas Jonas, Juozo p. 517
 Tolišauskas Steponas-Poviliukas, Staugaitis 486, 487, 489, 490, 492, 493, 517, 856
 Tolišauskas Vytautas p. 486, 487, 488, 489, 517
 Toliušienė – Gervytė Kazė 539
 Toliušis Alfonsas sūn. str. 602, 603, 604
 Toliušis Jokimas-Žibutis 517
 Toliušis Jonas tėv. 602, 604
 Toliušytė Morta 840
Tomas, Arėjas žr. Kisieliūs Gaudentas 388, 390, 392, 401, 404, 405, 410, 413
 Tomašauskas – Tamošaitis Liudas ltn. 648, 649
 Tomkus Juozas-Gabrys 111
 Trakšelis Antanas 773
 Trijonis Antanas-Aidas 750
 Trijonis Bronius, Jono 741, 743
 Trijonis Jonas, Petro 741, 743
 Trijonis Jonas-Marsas 640, 748
 Trijonis Juozas tėv. 640
 Trijonis Pranas (Pranciškus)-Jaunutis 533, 640, 641, 700, 747, 751
 Trijonytė – Montvilienė Elena-Žvaigždutė (Bytautaitė Stefa) 640
 Trijonytė Stasė-Saulutė (Petravičiūtė Angelė) 640, 641
 Trinkia Algirdas-Algis 10
 Trinkia Anicetas, Jono-Kvietys, Titnagas 134
 Trinkia Karolis-Žilvitis, Drugys 134
 Trinkia Kazys-Vyrutis 10
 Tryčius Povilas 770, 771
Trumpa 242, 243
 Trumpaitis Kleopas-Kudirka 495, 513, 526
 Trumpaitytė Bronė 868
 Trumpis Aleksas-Čigonas, Ciongas 134
 Tubelytė Elvyra 498
 Tubis Izidoriūs-Nykštukas 127
 Tugaudytė – Savickienė Elvyra, Juozo-Švendrė 286, 309, 310, 311
 Tulevičius Antanas 113
 Tulevičius Petras 113
Tulpė žr. Augustinavičius Kostas 642
 Turskis Alfonsas 141
 Turskis Mykolas 618
 Turskis Vladas 618
 Tutinaitė – Pundienė Marytė-Laimutė 72, 81
 Tutinaitė Agota 72, 73
 Tutinaitė Ona 72
 Tutinas Jonas 72, 73
 Tutiunnikov MGB kap. 741
 Tvarijonavičius 148, 149
 Tverkus Ipolitas-Jaunimas 465
 Ukrinas gyd. 872
 Uksas Jonas 751
 Ulanovas MGB kap. 846
 Ulčinas Petras-Uošvis 10
 Ulevičius Bronius, Felikso-Bijūnas 901
 Ulevičius Vytautas-Ažuoliukas 901
 Ulickaitė (Jankauskaitė) 246
 Ulickas Vacys 172, 175, 179, 180
 Ulickas Vytautas, Broniaus-Klajūnas, Klevas 156, 162, 215, 232, 244, 246, 247
 Ulickienė Marijona, Prano 246, 247
 Ulinskas Kazys-Tauras, Vytenis 188
 Ulinskas Lionginas 109
 Ulinskas mokyt. 473
 Ulinskas Pranas, Petro-Žiedas, Ruduo 214
 Ulkė Petras 26
Ulonas žr. Jocius Aleksas 567, 568
Ulonas žr. Stoškus – Staškevičius Albertas, Kazimiero 187, 188
 Undraitis Pranas (kitur – Stasys)-Paganinis 517, 524, 558
Unta žr. Galvonas Bronius 410, 413, 423
 Unžienė Apolonija 925
Uosis ag. 846
Uosis ag. žr. Vikonis Vladas (Kasperavičius) 704
Uosis žr. Bielskis Petras 373, 374
Uošvė žr. Sajienė Janina 324
Uotanas 907
Upelis žr. Augustis Nikodemus 252, 253, 256
 Urba Vytautas p. 595
 Urbaitytė Barbora 67, 70
 Urbelis Adolfas 148
 Urbelis Dionizas 147
 Urbonaitė 583
 Urbonaitė Janina 102
 Urbonas 604, 733
 Urbonas – Urbonavičius Stasys-Vidugiris 493
 Urbonas Alfonsas-Linas, Linelis 156, 162, 210, 213, 215, 244
 Urbonas Bronius str. 768, 769
 Urbonas Feliksas 217
 Urbonas Feliksas-Algirdas 647, 657, 658, 894
 Urbonas Jonas 658
 Urbonas Juozas 658
 Urbonas Juozas MGB šn. 773

Urbonas Kazys 102
 Urbonas mjr. 825
 Urbonas Pranas 581, 602
 Urbonas prv. 227
 Urbonas Stasys-Vidugiris 856
 Urbonas Vincas-Bagočius 135
 Urbonas Zenonas str. 355
 Urbonas Zibertas 211
 Urbonavičius Petras-Stipruolis 135
 Urbonavičius Stasys 139
 Urbonavičius Stasys p. 477
 Urbonavičius Zenonas ag. *Drugys* 460
 Urbonavičiūtė 119
 Urbonienė Emilija 102
 Urbšaitis Jonas-Žilius 490, 537, 551, 612
 Urbšienė 166
 Urbštaitytė Anelė 448
 Urbutis 701, 702
 Urbutis B. 379
 Urbutis Bronius, Juozo-Margis 901
 Určinauskaitė – Linkienė Antanina 457, 583
 Určinauskaitė – Narbutienė Juzė 457, 458
 Určinskaitė Antanina 579
 Určinskas Jonas 579
 Urniežiuotė Bronė 234
 Urvakis 910
 Ūsas Alfonsas, Vinco-Žaibas 193, 214
 Ūsas žr. Dobilaitis Jonas 392
 Ūsas žr. Vaitiekūnas Jonas 391
 Ūselis Juozas kap. 144
 Usockas Juozas 215
 Utenis 269
 Užemeckas Juozas 127
 Užemeckytė P. MGB šn. 911
 Užkuraitis Antanas-Hitleris, *Liepa* 148, 153, 931
 Užpalis žr. Grigonis Leonardas (Leonas) 353
 Užringys Bronius, Mykolo MGB šn. 357
 Užunaris Arvydas 932

 Va. Jonas-Deimantas (Bijūnėlis) 263, 342
 Vabalas 264
 Vabalas str. 110
 Vadapalas (Vadopolas) 53
 Vadlūga 41, 54
 Vadopolaitė Stasė 54
 Vadopolas Antanas 54
 Vadopolas Petras 54
 Vadopolas Povilas 7, 54
 Vadopoliukas (Vadopolas) Petras 32
 Vagnys 817
 Vaičiaitytė Verutė 850, 851
 Vaičas Povilas 626, 628
 Vaičas Pranas 628
 Vaičekauskas p. 702
 Vaičekauskas Vladas p. 642, 644, 645, 741, 877
 Vaičekauskienė Zosė-Sturmanė 642, 644, 645
 Vaičienė Elena 628
 Vaičiulienė Apoloniija-Pušaitė 98
 Vaičiulionis Algis 34
 Vaičiulis Aleksas-Kęstutis 738
 Vaičiulis Antanas str. p. 877, 885
 Vaičiulis Antanas, Antano-Tigras 642, 643, 740
 Vaičiulis Jonas-Jurginas str. p. 642, 740, 877, 885
 Vaičiulis Juozas-Sarka 642, 740, 877
 Vaičiulis Vincas, Antano-Papartis mokyk. 642, 643, 740
 Vaičiulytė 296
 Vaičiūnas Kazys 96
 Vaičiūnas mokyk. 660
 Vaičys (Vaičius) Jonas 785, 816, 817
 Vaičys (Vaičius) Juozas 785, 816, 818
 Vaidilutė ag. žr. Butkutė Ksavera 874
 Vaidilutė žr. Druceikaitė Janina 291
 Vaidotas žr. Sankauskas Vytautas, Vinco 358
 Vainauskas Ignas 216
 Vainauskas Vincas 249
 Vainėikis Vytautas 592
 Vainorius Antanas 216
 Vainorius Juozas 216
 Vainorius prv. 245
 Vairas žr. Brazauskas Vacys 191
 Vaišnora žr. Gudavičius Vladas 495
 Vaišnoras žr. Nausėda Juozas 493
 Vaišvila Steponas-Uodas 99
 Vaišvilas Zigmas, Ipolito-Gražutis, Vasaris 901
 Vaitekūnas Vincas, Juozo-Balandis 134
 Vaitekūnas Vladas, Juozo-Paleckis 134
 Vaitelis Danielius-Briedis ltn. 149, 722
 Vaitiekaitytė – Juškienė (Morkūnienė) Bronė-Žilvitė 256, 257, 259, 286, 341, 548, 554
 Vaitiekūnaitė Genė 932, 933
 Vaitiekūnas 825
 Vaitiekūnas Alfonsas MGB šn. 319
 Vaitiekūnas Alfonsas prv. 249
 Vaitiekūnas Antanas ag. *Spalis* 460
 Vaitiekūnas Jonas-Ūsas 391, 425
 Vaitiekūnas Vytautas-Marijošius, Šerkšnas 94
 Vaitiekūnas Zigmas 109
 Vaitiekus 691, 692
 Vaitkevičius Boleslovas-Tėtušis 568
 Vaitkevičius Romas-Kilpa, Dangutis 568, 569, 571
 Vaitkevičius Stasys 672
 Vaitkevičius Steponas 422
 Vaitkus MGB šn. 368
 Vaitkus Stasys-Gediminas 189, 201
 Vaitkus str. 161
 Vaitkutė Emilija-Ramunė 905, 912
 Vaitoškienė – Vaznonytė Valerija 934
 Vaižmužis Dominykas 82
 Valaitienė med. s. 246
 Valaitis Antanas 215
 Valaitis Jonas 499
 Valaitis Juozas p. 492
 Valaitis Juozas str. 419

- Valaitis Juozas-Čigonas str. p. 554
Valaitis Kazys-Bičiulis 493, 856
Valaitis milic. įg. 245
Valaitis Pranas str. p. 420
Valaitis Pranas-Bičiulis 613, 614
Valaitytė Levosė (Leonora?) 448
Valančius Vincas, Lauryno-Pušynas, Bijūnas 134
Valančius-Genys 127
Valantaitė Zosė, Stasio 741, 743, 744
Valantiejus Jonas p. 517
Valantiejus Pranas mlc. 624
Valantiejutė – Gliebienė Morta (Marta)-Pelėda 530, 783, 784, 815, 815, 817, 821
Valantiejutė ag. Gumertas 271
Valantiejutė Justina 783
Valantiejutė Marytė-Motinėlė 529, 783, 784, 785, 798, 799
Valantiejutė Ona 782, 783
Valantinas Adolfas-Bijūnas 60, 63, 65
Valantinas Julius-Cvirkas 61, 65
Valantinas Juozas-Girulis, Gerulis, Žaliūnas, ag. Granitas 115, 189, 206
Valantinas Viktoras-Nevėžis 137
Valas žr. Česnakavičius Vytautas 61, 62, 64, 65, 67, 69, 71, 94, 104, 106
Valatka Povilas, Povilo-Nykštukas 74, 75, 81
Valauskas Juozas MGB tard. 619
Valčiukas Aleksas-Machajadas 137
Valeika Benius (Benediktas) 555, 592
Valeika Matas 709
Valeikienė – Jasiulytė Antanina-Žebenkstėlė 7, 555
Valenčius Vaclovas str. 438
Valentinavičius 154
Valevičius Vytautas 934
Valevičiūtė – Uoksienė Elena-Nida 591
Valevičiūtė Janina-Astra 859
Valia ag. žr. Krasauskienė Petronėlė 157
Valinskas Povilas 34
Valionis 52
Vališka Bronislovas-Papaša 901
Valiukas mokyt. 481
Valiulienė 893
Valiulytė L.-Žibutė ag. Svajonė 157
Valiulytė Liucija 235
Valiūnas Stasys 54
Valys ag. žr. Grigaliūnas Kazys 701
Valys Algis Antanas 98
Valys Vacys (Vaclovas), Antano ag. Žirnis 357, 358
Valmantienė Genė 262
Valuntas Steponas-Stimburys, Lazdynas, Pupų Dėdė 60, 67, 68
Vanagas 242, 243
Vanagas Ignas, Mato-Grovis 901
Vanagas p. 345
Vanagas žr. Ramanauskas Adolfas 520
Vanagėlis žr. Čekavičius Antanas 110, 116
Vanagėlis žr. Docka Aleksas 218
Vanagėlis-Albertas (?) KLT n. 362
Vareikis-Dzidas ltn. 380
Varkulevičiūtė Alė 58
Varkulevičiūtė Eugenija 58
Varneckas Bronius-Gabriušis 194, 207
Varneckas Kazimieras 207
Varpas žr. Kisieliūs Antanas 391
Varpūnas 373, 374
Varžinskas 31
Varžinskas Alfonsas 34
Varžinskas Jonas 33
Vasaris žr. Kisieliūs Antanas 391
Vaseris MGB plk. 716
Vasiliauskas 873
Vasiliauskas Alfonsas, Juozo 86, 89
Vasiliauskas Juozas 86, 88
Vasiliauskas Liudas, Juozo 853
Vasiliauskas Petras p. 901
Vasiliauskas Stasys 771
Vasiliauskas Stasys 918
Vasiliauskas str. 26, 27
Vasiliauskas Vytautas 76
Vasiliauskas Zigmąs 918
Vasiliauskienė Joana 918
Vasiliauskienė Kazimiera (Kazė)-Sutema 389, 403, 404
Vaškas Andrius-Vėtra 43, 46, 82
Vaštakas 476
Vaštakas Antanas p. 626
Vaštakas Antanas-Romas, Galiūnas, Virgius, Virgis 115, 189, 206
Vaupšasovas Stanislovas MGB plk. 702
Vaznonienė Elžbieta 375, 376
Vaznonis Albinas 376
Vaznonytė – Gražienė Julė 375
Vaznonytė – Konešovienė Genovaitė 375
Vaznonytė – Vaitoškienė Valerija 375
Vaznonytė – Žostautienė Irena 375, 376, 934
Vaznonytė Stasė 376, 934
Večiorkienė MGB šn. 270
Vedeckis Bronius 609
Veida Aleksas, Vincento-Šilas 901
Vėjas 415, 416
Vėjas žr. Daukša Valerijonas 293, 294, 309
Vėjėlis 107
Vėjėlis žr. Jakštaitis Juozas 500
Vėlavičius kng. 841
Vėlavičius Stasys 917
Velėniškis mokyt. 660
Velička str. 475
Velnias žr. Bilkis Vladas 473, 475
Venckaitis Steponas-Bijūnas, Algis 520, 533, 543, 549, 558, 619
Venckienė – Pakalniškytė Veronika, Juozo mot. 902
Venckus J. ag. Grom 157

- Venckus K. ag. *Sizak* 157
 Venckus Kazys-*Adomaitis* 915
 Venckus Pranas, Prano tėv. 902
 Venckus Stepas sūn. 902
 Venckus Steponas-*Švytrūnas* 654, 655, 657, 909
 Venckutė – Bitinienė Zuzana-*Rozeta* d. 902
 Venclauskas Jonas p. v. 594, 597
 Venclauskas Jonas-*Dagys* 380, 381
 Venclovas I. I. 309
 Venclovas Kazimieras-*Dėdė, Pilsudskis* 98
 Venslauskas Benediktas p. 626
 Venslauskas Jonas p. b. v. 626, 629
 Vepštas Jonas-*Paukštėlis* 930
 Vepštas Vytautas-*Žvaigždutė* 375, 930, 934
 Verbickas MGB šn. 367
 Verbyla V. 719
 Veselis Juozas-*Balandis* 393, 446
 Veverskis Albinas p. 471, 473, 475
 Veverskis Aleksandras-*Tauragis* 468, 475
 Veverskis Bronislovas p. 471, 473, 475
 Veverskis Edmundas 473
 Veverskis Kazys (Kazimieras)-*Dėdė, Senis* 378, 468, 469, 470, 471
 Veverskis Kornelijus 470
 Veverskis Mindaugas 471
 Veverskis Pranas 468, 469, 471, 472, 475
 Veverskis Stanislovas 471, 475
 Veverskis Vytautas p. 471, 475
 Veverskytė Aldona 475
 Veverskytė Domicelė 471, 475
 Veverskytė Natalija 471, 475
 Vėžys Leonas 304
 Vėžys Pranas-*Uodas* 339
 Vėžytė – Barauskienė Fruzė (Eufrozija) 296, 303, 306, 310
 Vėžytė – Medelinskaitė 57
Vida žr. Grigalavičiūtė Leonora 857, 862, 869
Vidmantas žr. Danilevičius Henrikas 787, 788
Viesulas žr. Gaščiūnas Antanas 61, 63
Viesulas, Tautvydas žr. Kvedaras Antanas 215
 Viknius Benius p. 901
 Vikonis Vladas ag. *Uosis* (Kasperavičius) 704
Viktoras 847, 848
Viktoras žr. Sederevičius (Sederavičius, Sidaravičius) p. v. 403
 Vilbasas Petras-*Bimbals* 137
 Vilbasas Steponas-*Voverė* (*Voveriukas, Voveraitė*) 136, 137
 Vilčinskas Jonas 234
 Vilčinskas Jonas, Kazimiero-*Algis, Svajūnas* 442
 Vilčinskas Stasys 608, 609
 Vilčinskienė Domicelė 608
 Vilčinskienė Julė 425, 430
 Vileikis Vytautas p. 329
 Vileišis Adolfas 86
 Vilimaitė Izabelė-*Stirna*, ag. *Tamara* 110
 Vilimas MGB tard. 285
 Vilkas 635, 636
 Vilkas 84
 Vilkas žr. Grunovas Antanas 683
 Vilkas žr. Mingilas Juozas 166
 Vilkas žr. Navickas Antanas 261, 285, 312, 313, 321, 322, 347
 Vilkinas Stasys-*Volungė* 299, 340, 346, 349
 Vilnikas Petras-*Petras* 533
 Vilutis Jonas 840
 Vinciūnas Stasys 37
Vingis žr. Muralis Antanas 190
 Vinokurov MGB kap. 741
 Virbickas Alfonsas-*Dangis* 17, 29
 Virbickas Juozas 24
 Virbyla Vincas 819, 820
Virginija žr. Biliūtė Ona 579
 Virkutienė Ona 929
 Virkutis Alfonsas 928
 Virkutis Juozas 929
Virpša, Virpstas žr. Masilaitis Petras 92, 97
 Viržintas Ignas 904, 905
 Viržintienė Ona mokyt. 727
 Vismantas Ipolitas 879
 Visminas (Vismantas) Vacys MGB 47, 49
 Visockaitė Regina MGB šn. 369
 Visockienė A. 891
 Visockis Pranas 216
Visvydas žr. Kasperavičius Juozas 402
 Viščiūtė – Žilionienė Benedikta-*Vėtra* 77, 79
 Viščiūtė Zinaida 77
 Vitkauskas Česlovas 116, 118
 Vitkauskas Lionginas-*Dobilas* 134
 Vitkauskas Mečislovas MGB 865
 Vitkauskas Pranas-*Granitas* 134
 Vitkauskas Vincas-*Žvirblis* 683
 Vitkauskas Zbignevas Pranas 148
 Vitkūnienė – Paršelytė Sasė 423
 Vitkus Antanas 64
 Vitkus Vincas, Vinco-*Žvirblis* 741, 742, 743, 751
 Vizbaras Stasys p. 225
 Vyčas Juozas 30
Vydūnas advk. 728, 739
Vygaudas žr. Mockus – Mackevičius Jonas 121, 219, 220, 221, 222, 228, 229, 230, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362
Vyrukas 191
 Vyšniauskas Vytautas 179
 Vyšniauskas žr. Levickas gyd. pr. 458
 Vyšniauskas-*Nemunas, Nemūnas, Nemunėlis* žr. ag. *Sovkinas* 170
Vytas (Vytautas) žr. Rekešius Antanas 434
Vytas (Vytėlis) žr. Aksamitauskas Juozas 409
Vytautas (Švytrūnas) spec. ag. pr. 688, 689, 692
Vytautas žr. Bakanauskas Viktoras 354, 364
Vytautas žr. Gaubtys (Gaubtis, Gauptys) Francas 733, 749
Vytautas žr. Šikšnys Vytautas 325

- Vytė Antanas-*Algirdas* 654
Vytenis žvalg. sk. viršininkas 264, 308, 309
Vytenis p. b. v. 722
Vytenis žr. Ivanauskas Vaclovas (Vacys)
 785-788, 791, 794, 795, 796, 797, 798, 799,
 800, 805, 806
Voldemaras 244
 Volkovas MGB vyr. ltn. 662
 Volskis Jonas, Kazio MGB šn. 372
 Volskis Petras 215
Volungė žr. Vilkinas Stasys 350
 Voronkov MGB vyr. ltn. 744
 Vorošilovas Klimentas 321
 Vorošilovas MGB (garnizono vadas) 583
Vurgūnas 460, 461

 Zablockis 267
 Zaburskis Petras-*Svajūnas* 535, 536, 901
 Zaksa p. b. v. 661
 Zalatorytė – Vosylienė Roza 149
 Zaleckaitė Pranciška 763
 Zaleckas Tadas 853
 Zaleckienė Juzefa 258
 Zaleckis Bronius, Jono-*Jūrelė, Puškinas* 134
 Zalizniak MGB vyr. ltn. 161
 Zarenka Algirdas-*Kudirka, Tarzanas* 354
 Zaskevičius Algimantas Vincas-*Tautvaiša,*
Narimantas, Šalna, Girėnas, Zizas, ag. Bagdonas
 380, 381, 382, 383, 804, 832, 857
 Zaskevičius Stasys gen. 379, 804
 Zaturskis Antanas 464, 466, 467
 Zaturskis Jonas 464, 466
 Zaturskis Jonas-*Klevas* 392
 Zaturskis Kleopas-*Anupras* 392, 403, 422, 464,
 465, 466
 Zaturskis Stasys-*Bronius* 464, 465, 467
 Zaturskis Vincas 464, 467
 Zaturskytė – Kundrotienė Izabelė Adelė
 -*Mergučė* 464
 Zaunius 460
 Zdanavičius 57
 Zdanavičius Stasys-*Nerimas* 594
 Zdanevičius Jonas 44, 45
 Zdanevičius Juozas 37
 Zdanys kng. 846
 Zdanys Vladas p. 902
 Zelba Jonas, Igno-*Šermukšnis, Algaudas* 902
Zelionas (Žalias Velnias) 141
 Zelniauskas 52
 Zenauskas kng. 846
Zidorius žr. Pažereckas Antanas 427
 Zieliauskas 54
 Zinius Juozas-*Nemunėlis* 111, 175
 Zinkevičius Jonas 13
 Zinkus Stasys-*Algimantas* 638
Zita žr. ag. Peleckis K. 535, 762, 893, 894
 Zitkus Stasys 113

 Zybartas Juozas 779
 Zybartas Juozas str. vrš. 755
 Zmuidzinavičius Antanas 314
 Zujevas Filipovičius str. 763, 764

 Žabas Česlovas MGB šn. 368
 Žadeika 48
 Žagrakalis 44
Žaibas 163
Žaibas žr. Paliulis Ignas 136
Žaibas, Siaubas, Dikas žr. Seneckis Antanas 521
 Žaldokas Stasys 90
 Žalgevičius 116, 117
Žalgiris žr. Stonys Vincas 888
Žalias Lapas žr. ag. Bartkus 460
 Žaliukas p. 475
 Žalnieriūnas Kazys 843
 Žalpys Stasys 688, 690
Žaltys KLT n. 371
 Žardinskaitė Jadvyga-*Daktaras Dolitis* 554
 Žebelis Petras 727
Žebenškėlė žr. Jasiulytė – Valeikienė
 Antanina 578
Žeimelis (Žiėmelis) žr. Laurinaitis Antanas 773, 774
 Žekas Antanas sūn. 768, 769
 Žekas Antanas, Prano tėv. 768, 769
 Žekas Česius sūn. 768, 769
 Žekas Zigmąs, Antano sūn. 769
 Žekevičius Bronius 933
 Žekevičius Bronius-*Klevas* 74
 Žekienė Veronika, Juozo mot. 769
 Žekytė Bronė, Antano d. 769
 Žekytė Joana, Antano d. 769
 Želnienė – Tolišauskaitė Stasė 560
 Žemaitė ag. 246
 Žemaitis 595
 Žemaitis Antanas 167, 173
 Žemaitis Antanas 415
 Žemaitis Antanas-*Šešiapūdis* 88
 Žemaitis Jonas 77
 Žemaitis Jonas-*Darius, Matas, Tylis, Vytautas,*
Žaltys, Tomas, Lukas, Adomas, Mockus, Adomas,
 189, 258, 289, 292, 293, 294, 299, 303, 307, 310,
 337, 379, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 413, 424,
 434, 519, 526, 527, 538, 564, 571, 593, 594,
 696, 697, 722, 723, 758, 849, 851, 852, 853, 854,
 857, 857, 860, 862, 866, 872
 Žemaitis Juozas 74
 Žemaitis Kazys-*Gaubica* 137
 Žemaitis Laimutis 554, 594
 Žemaitis Renius (Reinholdas) 478, 479, 480,
 513, 514
 Žemaitis žr. Einikis Antanas 276
 Žemaitis žr. Montvydas Vladas 908, 910
 Žemblauskas Leonas 437
 Žemgulytė Bronė-*Lietuvaitė* 534
 Žiauberis Kleopas-*Anglas, Burmistras* 902

- Žiauberis Pranas-Miškinis, *Alksnis* 902
 Žiburyš Feliksas-Aras 60
 Žiburyš Jonas-Šviesa 59, 60, 61
 Žiburyš Juozas 59
 Žiburyš Motiejus-Lūšis 60, 61
 Žičkienė Antanina 800
 Žičkus Jonas (vargonininkas) 606
 Žičkus Jonas-Širšė, *Daktariukas* 529, 623, 714,
 721, 723, 726, 780, 781, 782, 783, 785, 786, 800,
 801, 804, 808, 810, 811, 816, 817, 819, 820, 820
 Žičkus Jonas-Žiogas, *Viksva, Liudas* 382, 551,
 829, 830, 832
 Žičkus Juozas 714, 716, 800, 811
 Žičkus S. 706
 Žičkus Steponas-Vasaris, *Benius* 543, 683, 747, 786,
 Židonis 61
 Židonis Antanas 73, 74, 75, 78, 79
 Židonis Petras-Klevas 198
 Židonytė Marytė 77, 78, 79
 Žiedas, *Ruduo* žr. Ulinskas Pranas 215
 Žiedelis Česlovas str. 35, 36, 38, 44, 45, 46, 53, 57
 Žigas Jonas 873
 Žikas K. mokyt. 226
 Žilaitis Gediminas, Saliamono p. 606
 Žilaitis Vytautas str. 460
 Žilienė Vincenta mot. 22
 Žilinskaitė Elena 113
 Žilinskas Jonas-Tėvas 166
 Žilinskas MGB vrš. 581
 Žilinskienė Veronika 288
 Žilius Bronius prv. 461
 Žiliūtė Marijona-Eglutė 423, 424, 434, 723, 758
 Žilys Antanas sūn. 23, 24
 Žilys gen. 841
 Žilys Jonas (Šakalys, Gžimaila) sūn. 22, 25
 Žilys Jonas tėv. 22
 Žilys Jonas-Naktinis 12, 13, 14
 Žilys Jonas-Radastėlis 19, 20
 Žilys Povilas (ne partiz.) 74, 76
 Žilys Povilas-Klevas 12, 16, 17, 22, 29, 48, 82
 Žilvitė žr. Juškienė (Morkūnienė) – Vaitiekaitytė
 Bronė 260
 Žilvitis žr. Padervinskas Alfonsas 125
 Žilvytis 460, 461
 Žimgaila Juozas, Prano MGB šn. 361
 Žinovas žr. Sauka Albertas 306
 Žiogas Adolfas (Adolis)-Šachtas 271, 282
 Žiogas Antanas-Aliutis, *Berželis, Birutėnas*
 271, 282
 Žiogas Povilas, Dominyko p. 271
 Žiogas Viktoras-Ąžuolas, *Danutis, Dunojus* 271
 Žiogas, *Garbštas* žr. Ruibys Petras 525
 Žirgūnas žr. Caporkus Leonas 275, 308
 Žirnis žr. ag. Valys Vacys 357
 Žirnis žr. Miškūnas Stasys 133
 Žitkevičius 52
 Žitkevičius Algis-Balsys 104
 Žitkevičius Antanas-Pušėla 12, 13, 49
 Žitkevičius Juozas 37
 Žitkevičius Mečislovas-Magėlanas, *Ramūnas* 219
 Žitkus Algis 92
 Žiugžda Juozas 147
 Žiupsnys Petras, Antano 175
 Žiūraitis J. 379
 Žiūraitis Jonas 608
 Žiūraitytė Onutė 608
 Žiužnys Edvardas-Usorius 166
 Živatkauskaitė Milda p. 544
 Živatkauskaitė Petrė, Prano-Milda, *Grūšė* 902
 Živatkauskas Antanas prv. 461
 Živatkauskas Antanas-Skilius, *Skalvis* 773, 775
 Živatkauskas Bronius-Keršys 579, 581, 589,
 590, 601, 667, 668, 669
 Živatkauskas Jonas-Balandis 595
 Živatkauskas Stasys-Ananasas 490
 Žydelis Jonas 166
 Žydelis Zigmas, Jono 172, 173, 175
 Žydelis Zigmas-Vanagėlis 166
 Žygaitis Antanas 880
 Žygas Boleslovas str. 26, 27, 28
 Žylė Antanas 926, 927
 Žukauskas 230
 Žukauskas Adomas-Tauras 917
 Žukauskas Albinas p. 392
 Žukauskas Albinas-Gelumbauskas 465
 Žukauskas Antanas tėv. 855
 Žukauskas Antanas-Ryklys 753
 Žukauskas Jonas, Konstantino-Dainius, *Smilga*
 275, 277, 278, 296, 297
 Žukauskas Jonas-Juraitis sūn. 493, 856
 Žukauskas Leonas p. 446
 Žukauskas Petras, Antano-Viksva sūn. 494, 855,
 856
 Žukauskas Steponas-Jurgutis sūn. 492, 494, 855
 Žukauskas Vincas p. 446
 Žutautas Jonas-Puntukas 652, 653, 654
 Žutkauskas Mečys-Kęstutis, *Rūstutis* 188
 Žvaigždutė žr. Vepštas Vytautas 375, 376, 377
 Žvainys – rinktinės štabo viršininkas 264
 Žvainys žr. Budginas Antanas 350
 Žvejys, Kovas, Leopardas žr. Jurevičius Viktoras
 215
 Žvelgaitis žr. Muningis Pranas 862
 Žvigaitis Adolis 98
 Žvigaitis J. 128
 Žvinglys kng. 745
 Žvirblis Algimantas (Algis) p. 537, 540
 Žvirblis str. 42
 Žvirblis žr. Vitkus Vincas 742
 Žvirblytė Petrutė 646

TURINYS

Įvadas. <i>Romas Kaunietis</i>	5

IŠ PRISIKĖLIMO APYGARDOS

Pasakoja Danutė Stefanija Kvedarienė – Zakarevičiūtė	12
Pasakoja Antanas Mačiukas- <i>Tilka</i>	15
Pasakoja Jonas Žilys	22
Pasakoja Adelaida (Ada) Alebienė – Rimaitė	25
Pasakoja Jurgis Andriulis- <i>Dargužėlis</i>	28
Pasakoja Juozas Vyčas	30
Pasakoja Jonas Varžinskas	33
Pasakoja Česlovas Žiedelis	38
Pasakoja Juozas Žiburys	59
Pasakoja Emilija Vilčinskienė – Mikelenaitė- <i>Dalia</i> ir Petras Čarna	61
Pasakoja Marytė Pundienė – Tutinaitė	72
Pasakoja Vincenta Kiznevičienė – Bučytė	82
Pasakoja Lionginas Meškauskas	83
Pasakoja Juozas Vasiliauskas	86
Pasakoja Alfonsas Gelumauskas- <i>Gužutis</i>	89
Pasakoja Leonas Čelutka- <i>Nemunėlis</i>	97
Pasakoja Aleksandra Latvienė – Mašnauskaitė	100
Pasakoja Birutė Rimienė – Misiūnaitė	103
Pasakoja Feliksas Miknevičius	105
Pasakoja Vytautas Smitrius- <i>Gylė</i>	108
Pasakoja Petras Pocius- <i>Beržas</i>	111

Išrašas iš Gadliausko Petro, Prano, baudžiamosios bylos	115
Pasakoja Bronė Vitkauskienė – Liutkevičiūtė- <i>Vaidilutė</i>	116
Prisiminimai apie Praną Prūsaitį- <i>Lape</i>	121
Pasakoja Ona Gutauskienė – Kriščiūnaitė	123
Pasakoja Jonas Jokubaitis- <i>Dainius</i>	134
Pasakoja Janina Petrulaitytė- <i>Marti</i>	146
Pasakoja Donatas Kvedaras	154
Ištraukos iš apklausos protokolo (Iš KGB arch.)	162
KLT sprendimas (Iš partizanų arch.)	163
Iš Jasinevičiaus Jono, s. Jono, apklausos protokolų (Iš KGB arch.)	165
Pasakoja Birutė Kvedarienė – Šašytė	166
<i>Ryto-Paliūno Juozo laišakai Nemunui</i> (Iš KGB arch.)	168
Pasakoja Lionginas Meškauskas- <i>Šernas, Sakalas</i>	170
Pasakoja Juozas Meškuotis- <i>Perkūnas</i>	176
Išrašai iš partizano Leono Juškos apklausos protokolo (Iš KGB arch.)	185
Kautynių bei susidūrimų aprašymas (Iš partizanų arch.)	190
Pasakoja Genovaitė Birutė Balsiukevičienė – Štuikytė- <i>Klajūnė</i>	192
Kautynių ir susidūrimų aprašymas (Iš partizanų arch.)	217
Pasakoja Antanas Staškevičius	218
Pasakoja Henrikas Budzinskas- <i>Papartis</i>	223
Pasakoja Jonas Razmantas	226
Pasakoja Elena Plisienė (Mykolaitienė) – Silvestravičiūtė	233
Pasakoja Pranas Plisas- <i>Vanagas</i>	235
Kautynių bei susidūrimų aprašymas (Iš partizanų arch.)	242
Pasakoja Vytautas Gaučas	244
Pasakoja Albina Paukštienė – Augustytė- <i>Aušra</i>	248
Pasakoja Jadvyga Masaitienė – Juškytė- <i>Saulutė</i>	254
Pasakoja Bronė Juškienė (Morkūnienė) – Vaitiekaitytė- <i>Žilvitė</i>	257
Išrašas iš bylos apie D. Kraujelio- <i>Šturmo</i> būrio sunaikinimą (Iš KGB arch.)	262
Pasakoja Genovaitė Navickienė – Šikšnytė	265
Pasakoja Marcelė Šinkūnienė – Rulytė	268
Pasakoja Ona Jurgelienė – Svetikaitė- <i>Birutė</i>	269
Pasakoja Janina Kazickienė – Druceikaitė- <i>Ramunė</i>	282
Pasakoja Elvyra Savickienė – Tugaudytė- <i>Švendra</i>	286
Pasakoja Skolastika Kučienė – Šiurkutė- <i>Eglė</i>	311
Pasakoja Steponas Steponavičius – Juodkazis- <i>Daktaras</i>	313
Pasakoja Juozas Biliūnas- <i>Dobilas</i>	343
Pasakoja Petras Tamošaitis- <i>Regina</i>	348
Iš Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės partizanų archyvo	351
Pasakoja Valerija Vaitoškienė – Vaznonytė	375

KĘSTUČIO APYGARDOS KŪRIMASIS

Jungtinės Kęstučio apygardos susikūrimas	381
Partizanų daliniai (Iš partizanų arch.)	387
Pasakoja Antanas Kisielius- <i>Mikutis</i>	394
Pasakoja Adolfas Kvedys- <i>Girėnas</i>	421
Pasakoja Vladas Meškauskas- <i>Karosas</i>	443
Iš Kęstučio apygardos partizanų archyvo	454
Pasakoja Izabelė Adelė Kundrotienė – Zaturskytė- <i>Mergučė</i>	464
Pasakoja Aleksandras Veverskis- <i>Tauragis</i>	468
Pasakoja Irena Žemaitienė – Lukoševičiūtė	477
Pasakoja Jonas Rimša- <i>Šopys</i>	480
Pasakoja Stasė Želnienė – Tolišauskaitė	486
Pasakoja Ona Staskevičienė – Dikšaitytė- <i>Pijolka</i>	499
Pasakoja Ona Šimoliūnienė – Mockutė- <i>Genovaitė</i>	502
Pasakoja Onutė Eigertienė – Šimkutė	523
Pasakoja Zofija Danilevičienė – Jurgelionytė	525
Pasakoja Joana Kerėžienė – Dijokaitė- <i>Žara, Reda, Lionia</i>	528
Pasakoja Antanina Valeikienė – Jasiulytė	574
Pasakoja Zofija Mažintienė – Gutauskaitė	593
Pasakoja Bronius Laurinavičius- <i>Chermonas</i>	598
Pasakoja Zigmas Kapačinskas	600
Pasakoja Antanina Tamošaitytė	602
Pasakoja Onutė Dobilaitytė- <i>Birutė</i>	604
Pasakoja Bronislava Genienė – Sturonaitė	612
Pasakoja Albina Norkutė- <i>Ramunė</i>	616
Pasakoja Jurgis Norkus	620
Pasakoja Antanas Banys- <i>Uosis</i>	624
Pasakoja Janina Lukauskienė – Budginaitė- <i>Danutė</i>	635
Pasakoja Elena Montvilienė – Trijonytė- <i>Žvaigždutė</i>	640
Pasakoja Zosė Agentienė – Bendikaitė- <i>Mažas Kareivukas, Pušis</i>	642
Pasakoja Vaclovas Jokubaitis- <i>Jupiteris</i>	648
Pasakoja Polikarpas Būda- <i>Aras</i>	660
Pasakoja Bronė Budreckienė – Kreskutė	664
Pasakoja Stanislava Narbutienė – Rutkauskaitė- <i>Regina</i>	664
Pasakoja Petras Gervylis	670
Pasakoja Leonas Laurinskas- <i>Liūtas</i>	679
Pasakoja Jonas Nuobaras- <i>Lyras</i>	694
Ištrauka iš Antano Pociaus apybraižos „Gyvenimo audroje nepalūžęs“	706
Leono Laurinsko- <i>Liūto</i> pamąstymai apie Petrą Paulaitį, Markulį ir kitus	722
Pasakoja Ona Švedienė – Lešinskytė- <i>Akacija, Birutė</i>	727
<i>Aušrelės būrys</i>	744

Pasakoja Aleksandra Rosenienė (Dambrauskienė) – Bartkutė-Skrudėlytė	755
Pasakoja Juozas Kalvaitis	764
Pasakoja Joana Kalvaitienė	772
Pasakoja Juozas Kalvaitis (tėsinys)	773
Pasakoja Jonas Gaidauskas-Breivė, Guldenas, Kunigėlis	776
Pasakoja Juozas Mocius	822
Pasakoja Rožė Teresė Jankevičiūtė-Jurgis, Migla, Smala, Ziga	842
Pasakoja Leonora Grigalavičiūtė-Remigija, Vida, Samana	854
Pasakoja Eugenija Eņukson – Ivanauskaitė	871
Pasakoja Birutė Malakauskienė – Bartkutė	876
Pasakoja Pranas Rindokas-Jūrininkas	884

Iš prisiminimų apie paskutiniuosius Kęstučio apygardos partizanus

Negyjanti tautos žaizda	890
Tokia mano dalia.	891
Agentūrinis pranešimas (Iš KGB arch.)	893
Edmundo Kmitos žūtis	894
Kražių valsčiaus partizanų sąrašas	896

Iš Žemaičių apygardos partizanų prisiminimų

Pasakoja Zuzana Bitinienė – Venckutė-Rozeta	902
Pasakoja Kazys Strikauskas	913
Dagių miško aukos	915
Vyčio būrys	915
Partizano prisiminimai	916
Laisvės kovotojų žūtis	916
Augino tėvas penkis sūnus	917
Malda prie Šiurkiškių kryžiaus	920
Paskutinis Viekšnių valsčiaus rezistentas	921
Skaudžia žūtį prisiminus	924
Ką mena šventoji pušis	926
Žuvo nepaklusę prievartai	927
 Pastebėtos klaidos ir netikslumai.....	930
Asmenvardžių rodyklės santrumpų paaiškinimai.....	935
Asmenvardžių rodyklė.....	936
Turinys.....	980

Au54 **Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai** / sudarė R. Kaunietis.

D. V: – Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“. – 2006. – 983 p. – Asmenvardžių abėcėlinė rodyklė: p. 936-980.

UDK 947.5.083(093)

„Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimų“ knygą sudaro Prisikėlimo, Kęstučio ir iš dalies Žemaičių partizanų apygardose veikusių laisvės kovotojų prisiminimai.

Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai

V dalis

Sudarytojas *Romas Kaunietis*

Redaktorė *Vitalija Vasiliauskaitė*

Maketuotoja ir viršelio dailininkė *Neringa Motiejūnaitė*

2006-11-09. 68,27 sp. l. Tiražas 700 egz. Užsakymas Nr. 2185

Išleido VĮ Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Gynėjų g. 8, LT-01109 Vilnius

Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Visiems, kurie kovojo ir žuvo už mūsų Tėvynę
lausomybę, kurie kentėjo Sibiro lageriuose ir tr
išliko kurti naują laisvos ir nepriklausomos Lie

Romas Kaunietis

3-96-27997

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

07/10407 **R**

Lietuvos nacionalinė
M. Mažvydo biblioteka

000456312